ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Δ' 1880

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΥ ΥΠΟ Σ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

1880

'Αριθ. Πρωτ. 651.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς Γυμνασιάρχας

Ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος *Παρνασσὸς*» πρὸς ἄλλαις κοινωφελέσιν ἐργασίαις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως καὶ τῆς τῶν γραμμάτων προαγωγῆς καὶ διαδόσεως, ἤρξατο ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους ἐκδίδων καὶ ἄξιον λόγου μηνιαῖον περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα *Παρνασσός*. Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τευχῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται ἡ χρησιμότης του. Ἐπιθυμοῦντες νὰ παράσχωμεν τὴν δυνατὴν ἡμῖν ὑποστήριξιν εἰς τὸ προκείμενον κοινωφελὲς ἔργον, συνιστῶμεν ὑμῖν τε καὶ τοῖς παρ' ὑμῖν κκ. καθηγηταῖς αὐτό, ἵνα γένωνται ὅσοι ἂν προαιρῶνται συνδρομηταὶ αὐτοῦ, ὅπως διὰ τούτου ἐνισχυθῇ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877

Ὁ Ὑπουργὸς (Τ. Σ.)
Θ. Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

Ἀλέξανδρος Βλάχος

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. Εἰρηναίου Ἀσωπίου, Ἐμμανουὴλ Δ. Ῥοΐδου, Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Ἐμμανουὴλ Δραγούμη.

Pq
P15
v.4

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ[1]

Ὅ,τι ἰδίως χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπον ὡς λογικὸν καὶ ἐλεύθερον ὂν ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτοῦ βίῳ εἶναι ἡ *κοινωνικότης*, πανσθενὴς ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ ἑδρεύουσα ἠθικὴ δύναμις, τείνουσα ἵνα ἐξαγάγῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ στενοῦ καὶ πεπερασμένου κύκλου τοῦ ἐνστίκτου, ἵν' ἀποκαλύψῃ αὐτῷ τὰ μυστήρια τῆς σκέψεως, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας. Ἡ κοινωνικότης εἶναι ἡ πλήρης παράστασις καὶ προσωποποίησις τοῦ πνεύματος ἀποκαλυπτομένου καὶ τελείαν ἑαυτοῦ λαμβάνοντος συνείδησιν· δι' αὐτῆς πληροῦται ὁ νόμος τῆς ἠθικῆς ἑνότητος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ. Τὸ σύμπαν τείνει πρὸς ἑνότητα, δι' αὐτῆς μόνον δυνάμενον νὰ ἐπιτύχῃ τὸν τελεολογικὸν αὐτοῦ σκοπόν, ὅστις εἶναι ἡ συντήρησις καὶ ἡ ἁρμονία. *Ἑνότης ἐν τῇ ποικιλίᾳ, ποικιλία ἐν τῇ ἑνότητι·* αἰώνιος, πολυσήμαντος νόμος τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, ἀποτελῶν τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐνεργείας ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἐν αὐτῷ ἀντιθέσεων, ἡ δὲ κοινωνία, οὐσιώδης ὑπόστασις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, παρίσταται κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἔγκειται τὸ μυστήριον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ τελειότητος.

Ὁ ἄνθρωπος, κοινωνικὸν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ στιγμῆς ὄν, μηδὲν δυνάμενος νὰ δημιουργήσῃ μεμονωμένος, κέκτηται ἔμφυτον τὴν συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας, ἥτις εἶναι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἥτις πίστις ἅμα καὶ λατρεία ἐξάγει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου τοῦ πεπερασμένου, ἵνα καθυποτάξῃ ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν φύσιν, δεικνύουσα αὐτῷ νέους κόσμους καὶ νέους ὁρίζοντας· δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος, καθηλωμένος ἐπὶ τοῦ Καυκάσου τῆς προσκαίρου ταύτης ζωῆς, ὡς ὁ Τιτὰν ἐκεῖνος τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, καρδιόβρωτος ἀλλὰ ζῶν, ἐπιζητεῖ ἀείποτε τὴν κτῆσιν τοῦ ἰδανικοῦ καὶ θηρεύει τὸ ἀπόλυτον ἐν τῇ δράσει αὐτοῦ διὰ τῆς ἱστορίας. Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ ἀληθὴς ζωή, ἡ καθιστᾶσα τὸν ἄνθρωπον ὑπέρτερον τῶν ἄλλων ζώων, ὧν ἡ ἐλευθερία εἶναι ἁπλῆ τις μόνον ἔκφρασις ἐνστίκτου φυσικῆς ὁρμῆς, ἐνῷ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ὑψηλὴ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ συνείδησις, ἀποκαλύπτει

1 Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῇ 12 Νοεμβρίου 1879.

τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, δᾳδουχοῦσα ἐν μέσῳ τῶν πολυδαιδάλων ἀτραπῶν τῆς ἱστορίας, ἵνα ἐξαγάγῃ αὐτὸν εἰς τὸ εὐρὺ πεδίον τῆς ἐνεργείας, ὅπου πάλη καὶ ζωή, ὅπου σκέψις καὶ δρᾶσις καὶ ἐργασία, ζωηραὶ φωτὸς ἀκτῖνες γονιμοποιοῦσαι τὸν ἀγρὸν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἁπλοῦν ἄτομον, ἔχει μερικὴν τὴν σκέψιν, μηδὲν δυνάμενος, μηδὲν ἐξικνούμενος πέρα τῶν ὁρίων τῆς τροχιᾶς, ἣν διαγράφει αὐτῷ πεπερασμένη φύσις· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὡς σύνολον, ὡς ὄν τι πλῆρες καὶ τέλειον, ἀνώτερον τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἔχει *ἑνότητα* ἐν τῇ βουλήσει αὐτοῦ καὶ τῇ ἐνεργείᾳ· αὕτη δὲ ἡ ἰδέα τῆς ἑνότητος καθίσταται πράγματι ὁ αἰώνιος στήμων, ἐν ᾧ ὑφαίνεται τὸ ὕφασμα τῆς ἱστορίας· εἶναι ἡ ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος ὡς καθολικῆς ἀρχῆς, ὑπερτάτη ἰδέα συγκινοῦσα καὶ ἐξεγείρουσα τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἀνηλίῳ σκοτίᾳ τοῦ πεπερασμένου αὐτοῦ κόσμου, ἰδανικὸν πλανώμενον ἐπὶ τῶν ὑψίστων κορυφῶν τῆς σκέψεως, τὸ ὁποῖον τείνει οὗτος νὰ καταφθάσῃ ἐκπολιτιζόμενος, λαμβάνον ὁσημέραι ὑπόστασιν ἐν τῇ προόδῳ τῆς κοινωνίας, λαλοῦν διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, βαῖνον διὰ τοῦ ἀτμοῦ καὶ μὲ τὴν ταχύτητα τῆς ἀστραπῆς ἀποκαλυπτόμενον διὰ τῶν λαῶν καὶ τῶν αἰώνων.

Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία παρίσταται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς στενῶς συνδεδεμένον σύνολον, ἀλληλένδετον, τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπιδιῶκον εἰ καὶ διὰ φαινομενικῶν ἀντινομιῶν καὶ ἀντιθέσεων, ὀργανισμὸς τέλειος, ἀποτελούμενος ἐκ ποικίλων, ἀνομοίων ἀλλήλοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στοιχείων, ἰδίας ἐκπροσωπούντων ἰδιότητας καὶ τάσεις. Ἐκ δὲ τῆς συγκρούσεως τῶν ἀντιθέσεων τούτων παράγεται ἡ σύνθεσις τῆς ἀνθρωπίνης ἰδέας, ὡς ἐκ τῆς τριβῆς ἀνομοίων σωμάτων παράγεται ἡ θερμότης καὶ τὸ φῶς καὶ ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν μουσικῶν τόνων γεννᾶται ἡ ἁρμονία.

Ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὡς συνόλῳ ἐπιδιώκοντι τὴν ἀνθρωπίνην ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγήν, δεσμὸς συνδέων καὶ κανονίζων τὰ ἀντίθετα, καθολικὴ ἰδέα διατυποῦσα πᾶσαν μερικὴν ἰδέαν, εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου, ἀπόλυτος ἀρχὴ καὶ ἔκφρασις τῆς κοινωνικῆς ἠθικότητος· ἀνθρωπίνη κατ' ἐξοχὴν ἰδέα ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, τεινούσης νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀξιωματικὴν καὶ κυρίαρχον αὐτοῦ αὐθεντείαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, διὰ τὸν καθόλου τῆς ὁποίας ὀργανισμὸν τυγχάνει οὖσα ὅ,τι τὸ αἷμα διὰ τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος—ὁ κυριώτατος ἀγωγὸς πάσης ζωῆς καὶ ἡ αἰτία πάσης δράσεως καὶ κινήσεως. Αὐτὸ τὸ *ὄντως ὂν* τοῦ Πλάτωνος, πραγματούμενον ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, οἱονεὶ ἀποκαλυπτόμενον διὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εὑρίσκει ἐν τῷ δικαίῳ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ ὑπόστασιν.

Ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῆς ἱστορίας διαρκὴς τελεῖται πάλη μεταξὺ φύσεως καὶ πνεύματος· γιγαντιαῖος ἀγὼν προόδου, οὗ σύμβολον ἐν τῇ μυθολο-

γίᾳ τῶν ἀρχαίων λαῶν παρίσταται ὁ Προμηθεύς· ἀλλ' ἡ κοινωνία, ἀνδριζομένη ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ, ἀπελευθεροῦται διὰ τοῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς φύσεως, ἐπερχομένης βαθμηδὸν τῆς συνδιαλλαγῆς τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος. Οὕτως ἄρχεται νέα ἠθικὴ καὶ ἱστορικὴ περίοδος· καὶ τότε ἀποκαλύπτεται ὁ ἀληθὴς βίος τοῦ ἀνθρώπου, ἐξελίσσοντος καὶ ποικίλως διατυποῦντος τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ τάσεις, καταβάλλοντος πάντα τὰ πολέμια στοιχεῖα, τείνοντος πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκείνην τοῦ πνεύματος ἑνότητα, ἥτις ἐκπροσωπεῖται κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας· οὕτως ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ ἱστορία τῆς πάλης τοῦ πνεύματος μετὰ τῆς φύσεως, πάλη ἐξακολουθοῦσα ἐςαεὶ ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς κοινωνίας· γόνιμος ἀγὼν προόδου καὶ τελειότητος ἐν τῇ πραγματώσει τοῦ δικαίου· ἡ ἰδέα, τεράστιος νικῶν καὶ θριάμβων Ἡρακλῆς, μόνον μετ' ἀγωνιώδη ἐγκυμοσύνην ἀποκαλύπτεται τῇ ἀνθρωπότητι· ἡ αὐτὴ δὲ ἐπίπονος, πάλη ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη ἀείποτε, ἀντιφατικὴ κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ διδοῦσα πράγματι τὴν ὤθησιν εἰς τὴν αἰωνίαν πρόοδον· αὕτη ἡ ἐργασία εἶναι ἡ ἀληθὴς πραγμάτωσις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας· ὅταν ἡ ἀνθρωπότης, κατὰ τὴν Γραφήν, τρέμουσα πρὸ τῆς φωνῆς τοῦ δημιουργοῦ, ἤκουε τὸ μοιραῖον ἐκεῖνο: *ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου φαγεῖ τὸν ἄρτον σου*, κατελήφθη ἀναμφιβόλως ὑπὸ φρίκης καὶ ἀπογνώσεως· καὶ ἐν τούτοις ἐν τῇ κατάρᾳ ἐκείνῃ τῆς εἱμαρμένης ὑφίσταντο τὰ σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ζείδωρα στοιχεῖα πάσης ἠθικότητος καὶ ἐλευθερίας.

Τὸ δίκαιον εἶναι ζωή,[1] εἶπε τις τῶν νεωτέρων συγγραφέων· *τὸ δίκαιον εἶναι ἀγών*,[2] προσέθηκε χθὲς μόλις ἕτερος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν διατελῶν τῶν φυσιολογικῶν προόδων τοῦ αἰῶνος τούτου, τῆς ὑποτυπώσεως νέου βιολογικοῦ νόμου, διήκοντος διὰ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς τῶν ἀνοργάνων καὶ ἐνοργάνων ὄντων· ἀληθῶς, ἡ ζωὴ εἶναι ἀγών, καὶ ὁ ἀγὼν εἶναι ζωὴ—ζωὴ καὶ ἀγὼν διήκων διὰ τῆς ἱστορίας. Ἡ ζωὴ αὕτη, δι' ἧς κυοφορεῖται τὸ δίκαιον, γεννᾶται ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἱστορικῆς ἀποκαλύψεως· ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὑφίσταται ἔμφυτος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, συγχρόνως εἰ καὶ κεχωρισμένως διατυπουμένη παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς, χωρὶς οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν νὰ διεκδικῇ τὸ προνόμιον τῆς ἀνακαλύψεως.[3] *Ἓν* τὴν φύσιν, ἀλλὰ *ποικίλον* τὸν τύπον καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἐκφράζει τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν

1 «Le droit c'est la vie.» (Lerminier).

2 «Das Recht ist Kampf . . . der Kampf ist mithin nicht etwas dem Recht fremdes, sondern er ist mit dem Wesen desselben unzertrennlich verbunden, ein Moment seines Begriffs» (R. von Ihering's Der Kampf ums Recht).

3 Le droit naturel des gens est né séparément chez tous les peuples sans qu' ils en eussent eu connaissance les uns par les autres ; il fut trouvé tout à la fois par tout le genre humain. Lorsque plus tard les peuples se rencontrèrent à l' occasion des guerres, des ambassades, dès alliances et du commerce, ils s'aperçurent de ce rapport. (La Scien ce Nouvelle par Vico).

φυσιογνωμίαν πλήρους τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἀποτελοῦν μίαν τῶν περιφανεστάτων ἀπόψεων ἐν τῷ εὐρεῖ πανοράματι τῆς ἱστορίας.

Καθὼς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐν γένει βίου τῶν λαῶν διέπουσι διάφοροι νόμοι καὶ ἐκφράζουσι ποικίλα στοιχεῖα, ἴδιον ὑποτυποῦντα χαρακτῆρα, ταὐτὸ συμβαίνει ὡσαύτως παρὰ τῷ δικαίῳ. Οἱ λαοὶ παρίστανται ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἀγωγοὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ· τοῦτο δὲ παρατηροῦμεν καὶ ἐν τῇ ἐπιπολαιοτάτῃ αὐτῶν μελέτῃ. Ρίπτοντες ἓν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς φυσιογνωμίας τῶν διαφόρων μεγάλων φυλετικῶν κλάδων τῶν ἀποτελούντων τὸ ἀνθρώπινον δένδρον, βλέπομεν τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ἀντίθεσιν καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς σχέσεις. Τοιουτοτρόπως παρὰ μὲν τοῖς λαοῖς τῆς Ἀρίας φυλῆς προεξάρχει κατ' ἐξοχὴν ὁ χαρακτὴρ τῆς ἀτομικότητος, τῆς ἐλευθερίας, χαρακτὴρ ἐκφαινόμενος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δι' ὅλης αὐτῶν τῆς ἱστορικῆς σταδιοδρομίας· τοὐναντίον ἐν τῷ βίῳ τῶν σημιτικῶν καὶ τουραννικῶν λαῶν προεξάρχει ὁ χαρακτὴρ τῆς ἰσότητος, τῆς ὑποταγῆς, τῆς ἐγκαρτερήσεως· ἐντεῦθεν ἡ ἔλλειψις πάσης ὑπερτέρας συνειδήσεως παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις, διότι ἡ ἀπόλυτος ἰσότης φονεύει τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας, θριαμβεύει δὲ ἡ παμβασιλεία καὶ ὁ δεσποτισμὸς ἐν ταῖς ἠθικαῖς, κοινωνικαῖς καὶ πολιτικαῖς αὐτῶν σχέσεσιν·[1] τοῦτο δὲ διατυποῦται ἰδίως ἐν τῷ δικαίῳ, τῇ ἀληθεστάτῃ ταύτῃ ἐκδηλώσει τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ συνειδήσεως. Πάντες οἱ θεσμοί, ὡς πᾶν ἠθικὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ πρόσωπον παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς σιμητικῆς ἢ τουραννικῆς καταγωγῆς, συγχωνεύονται καὶ ἀπορροφῶνται ἐν τῇ μεγάλῃ προσωπικότητι μιᾶς ὑπερτάτης ἀρχῆς, τῷ Λεβιάθαν τούτῳ, ἐν ᾧ ἀποπνίγεται πᾶσα κίνησις καὶ ἐνέργεια. Τεράστιος ὑλιστικὸς πανθεϊσμός, παρακωλύων τὴν ἐλευθέραν τοῦ ἀτόμου ζωήν, καταδικάζων αὐτὸ εἰς διαρκῆ ἀτονίαν καὶ στασιμότητα, οἵα τυγχάνει ἐν γένει ἡ φύσις τῶν σημιτικῶν καὶ τουραννικῶν λαῶν ἀπὸ καταβολῆς αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλ' ἄλλως ἔχουσι τὰ κατὰ τοὺς Ἀρίους, οἵτινες ἐκπροσωποῦσι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς πνευματικῆς συνθέσεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Βάσις τῆς φύσεως αὐτῶν εἶναι ἡ ἀτομικότης καὶ ἡ ἐλευθερία, διφυής, ζείδωρος ἀρχὴ ἠθικῆς αὐθυπαρξίας καὶ πνευματικῆς ἰδιοφυΐας. Ἐντεῦθεν ἡ ἁρμονία ἐκείνη, ἡ διαπνέουσα διὰ παντὸς τοῦ βίου τῶν λαῶν τούτων, εἰς οὓς ὀφείλομεν τὰ περικαλλέστατα τῶν μνημείων τῆς ἱστορίας. Τὸ δίκαιον, ἡ πολιτεία, ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη, πᾶν ἐν γένει τὸ ἐξυψοῦν καὶ ἐξωραΐζον τὸν ἀνθρώπινον βίον εἶναι δημιούργημα ὑψηλῆς πνευματικῆς συνθέ-

1 «Da die Arier auf die Ehre und die Würde der Menschen vorzüglich merken, so ist es ganz natürlich, dass sie die Menschen vergleichen und werthen, und in folge solcher Schätzung und Würdigung auf Unterschiede Kommen; die absolute Gleichheit Aller ist ein unarischer gedanke; die Arier bekennen und beachten die Unterschiede, weil sie genauer prüfen . . » «Während die Semiten in ihrer adamitischen Schöpfungsgeschichte die Einheit und Gleichheit der Menschen betonen . . » (Bluntschli's Kleine Schriften— Arische Völker und Arische Rechte).

σεως ἀπορρεούσης ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀτόμου. Ἐνῷ παρὰ τοῖς Σημίταις ἐπικρατεῖ ὁ δεσποτισμός—πνευματικὸς ἅμα καὶ κοινωνικὸς μέχρι τῶν τελευταίων αὐτοῦ ὁρίων, δεσποτικός τις κοινωνισμὸς καταβάλλων τὸ ἄτομον μέχρις ἐξοντώσεως, πρωταγωνιστεῖ παρὰ τοῖς Ἀρίοις ἡ ἐλευθερία, διεκδικοῦσα τὰ δίκαια αὐτῆς— ἔστω πολλάκις καὶ μέχρις ὑπερβολῆς, δίδουσα πτέρυγας εἰς τὸ ἄτομον καὶ κατεργαζομένη πᾶν ὅ,τι γενναῖον καὶ μέγα συντελεῖ εἰς τὴν ἀθανασίαν τοῦ πνεύματος. Καὶ οὕτω παρίσταται τὸ δίκαιον ποικίλον, ἰδιοφυές, διάφορον τὴν ἔκφρασιν καὶ τὸν χαρακτῆρα, ὑποτυπουμένης τῆς φυσιογνωμίας αὐτοῦ ἀναλόγως τῆς ποικίλης ἐθνικῆς καὶ φυλετικῆς τῶν λαῶν ἰδιοφυΐας.

Ταύτην τὴν ποικιλίαν ἀντιλαμβανόμεθα ἔτι μᾶλλον, μελετῶντες τὸ δίκαιον ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν ᾗ τὴν πρώτην αὐτοῦ λαμβάνει ἐξέλιξιν τὸ δρᾶμα τῆς ἱστορίας, κατὰ τὰς πρώτας τοῦ βίου αὐτοῦ στιγμὰς ὁ ἄνθρωπος μυστήριον αὐτὸς δι' ἑαυτόν, φύσει τοῦ εἰδέναι ὀρεγόμενος, ζητεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ καὶ νὰ ἐπιλύσῃ πάντα τὰ περὶ ἑαυτὸν μυστήρια· καὶ λοιπόν, οἱονεὶ ἀνταποδίδων τὰ ἴσα, ζητεῖ διὰ τοῦ μυστηρίου καὶ διὰ τῆς ὁρατῆς αὐτοῦ ἐκφράσεως, τοῦ συμβόλου, νὰ ἐκφράσῃ τοὺς πόθους του, τὰς σκέψεις του· οὕτω ῥίπτεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς θρησκείας, τῆς μυστικῆς ταύτης Σφιγγός, μάτην ζητῶν παρ' αὐτῆς τὴν ἑρμηνείαν πάσης ἀμφιβολίας, τὴν ἐξήγησιν παντὸς δισταγμοῦ. Ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ συμβόλου λοιπὸν κατὰ πρῶτον διαμορφοῦται τὸ δίκαιον· φυσικὴ συνέπεια τοῦ ἄρχοντος κατὰ τοὺς πρώτους τῆς ἱστορίας χρόνους ἀνθρωπομορφισμοῦ· εἶναι *θεῖον* κατ' ἐξοχήν, ἑρμηνευτὴς αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς καὶ ὑπερτάτη ἔκφρασις ὁ βασιλεύς, ἱερὰ μεγαλειότης, ἐκπροσωποῦσα αὐτοδικαίως τὴν μεγαλειότητα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τὸ α καὶ τὸ ω, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος πάσης σκέψεως καὶ πάσης ἐλευθερίας.

Ἀλλὰ διὰ τοῦ χρόνου τελεῖται ἡ ἀπολύτρωσις. Ἡ Ἑλλάς, ἥτις τοσοῦτον ἠγάπησε καὶ ἐτίμησε τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ παραστήσῃ αὐτὸν τοῖς θεοῖς ὅμοιον, κατέστησεν ἐπὶ τέλους καὶ τὸ δίκαιον *ἀνθρώπινον*, ὡς ἦτο τοιοῦτος καὶ ἅπας αὐτῆς ὁ πνευματικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος, ἀπαλλάξασα αὐτὸ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς πάσης συμβολικῆς παραστάσεως καὶ πάσης θεολογικῆς ὑποτυπώσεως. Τὸ δίκαιον δὲν εἶνε πλέον θεῖον καθ' ὁλοκληρίαν, ἄνωθεν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐπιβεβλημένον, ἀλλὰ δι' ἀνθρώπου θεσμοθετηθὲν τῇ κοινωνίᾳ. Καὶ τοιοῦτον χαρακτῆρα ἀποπνέουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον αἱ νομοθεσίαι τοῦ Λυκούργου, τοῦ Σόλωνος, τοῦ Ζαλεύκου, τοῦ Χαρώνδα καὶ τῶν μετὰ τούτους νομοθετῶν τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας.

Μόνον δ' ἐν Ῥώμῃ ἀπολαμβάνει ἐπὶ τέλους τὴν πλήρη αὐτοῦ πραγματικότητα διὰ μακρᾶς σειρᾶς κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπαναστάσεων. Ἀπὸ θεοῦ καὶ ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον τὴν καταγωγὴν ἔχον, δίκαιον μιᾶς πόλεως, καθίσταται διὰ τοῦ χρόνου *παγκόσμιον* δίκαιον· βραδύτερον, μετὰ τὴν μετανάστευσιν ἐκείνην, τὴν κοσμοϊστορικὴν σχοῦσαν σημασίαν,

τῶν βαρβάρων φυλῶν τῆς Γερμανίας, καθίσταται ὄντως πραγματικόν, ἀνθρώπινον, τελείως ἀπὸ τοῦ ἀτόμου ἀπορρέον καὶ σεβόμενον τὰ δίκαια αὐτοῦ, τοιοῦτον δὲ διατυποῦται ἐν τῷ πνεύματι τῶν νεωτέρων νομοθεσιῶν καὶ κωδίκων· ἅπασαι αἱ ἐπαναστάσεις τῆς ἱστορίας ἀλλοιοῦσιν αὐτὸ ἐπὶ τὸ βέλτιον, παρέχουσαι τύπους τελειοτέρους καὶ ὁριστικωτέρους. Μεγάλη ἐποποιΐα, μεγαλοπρεπὲς θέαμα δι' ἐξόχων γραμμῶν ἐκφράζον τὴν συγγένειαν τῶν λαῶν, τὴν ἀλληλουχίαν καὶ τὴν ἀδελφότητα τῶν ἰδεῶν. Ἐδῶ ἡ Ἰνδικὴ ρεμβώδης, συγκεχυμένη, ἄτονος, μέχρις ἀναισθησίας ἐξαντλουμένη εἰς τὰς ἀγκάλας θανατηφόρου πανθεϊσμοῦ, ἀπορροφῶντος πᾶσαν τὴν ζωτικὴν αὐτῆς ἰσχὺν καὶ γονιμότητα· ἐκεῖ ἡ Ἰουδαία, ἀπαρνουμένη τὰ ὄνειρα καὶ τὰ ἰδεώδη τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἀδελφῶν αὐτῆς, ἀπορρίπτουσα τὰ σύμβολα τῆς πολυθεΐας, ὡς ὁ Μωϋσῆς καταβὰς ἀπὸ τοῦ Σινᾶ συνέτριβε τὰ εἴδωλα τοῦ πλανηθέντος λαοῦ, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐκθαμβουμένη καὶ αὐτη ὑπὸ θεοκρατικοῦ τρόμου. Ἐδῶ ἡ Ἑλλάς, θυσιάζουσα εἰς τὸ καλὸν καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον, δημιουργοῦσα καλλιτεχνικοὺς τύπους, ἀλλὰ παρορῶσα τὴν οὐσίαν· ἐκεῖ ἡ Ρώμη, ἁγνὴ Ἑστιὰς κατὰ πρῶτον, ὁπότε συνδιελέγετο μετὰ τῆς Ἠγερίας, ἀλλ' ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων καὶ ἐν τῇ μέθῃ τῶν κατακτήσεων ἀπολέσασα τὴν αἰδῶ, ἵν' ἀπολέσῃ ἅμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν· βλέπει ἐν τῷ δικαίῳ ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν καὶ ἀποστολήν, καθαιρεῖ τὸν ἱερέα καὶ ἀναγορεύει τὸν πραίτωρα ὑπέρτατον οἰωνοσκόπον καὶ ποντίφικα τοῦ δικαίου, οἷον ὑφίσταται ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ζώσης κοινωνίας καὶ καταρρίπτει τὰς παραδόσεις καὶ τὴν πίστιν τῶν πάλαι γενεῶν, ἀναγνωρίζουσα τὸ κῦρος τῆς τελεσθείσης ἐπαναστάσεως. Καὶ ἐπὶ τέλους ἡ Γερμανία καὶ μετ' αὐτῆς ὁ νεώτερος κόσμος, σοβαρά, μελαγχολική, ὡς αἱ γοτθικαὶ αὐτῆς μητροπόλεις, ἀλλὰ σκεπτική, μελετῶσα, ζητοῦσα ἀείποτε τὸν λόγον τῶν πραγμάτων καὶ βδελυσσομένη τὴν παράδοσιν, ἀναγορεύουσα ὑπερτάτην ἀρχὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὸ ἄτομον μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν δικαίων καὶ ἀξιώσεων, ἐκπροσωποῦσα ἐν τῷ πνεύματι αὐτῆς τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτέρου κόσμου. Καὶ τίς θέλει διηγηθῇ ἐπαξίως τὴν μακρὰν ταύτην ἐποποιΐαν; τίς θὰ ἑρμηνεύσῃ τὰ μυστήρια τῆς ποικίλης ταύτης τοῦ δικαίου μετουσιώσεως, τίς λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τῶν λειψάνων τοῦ παρελθόντος καὶ ἀπὸ τῶν σκοτεινῶν αὐτοῦ συμβόλων θέλει προδιαγράψει τὸν κώδικα τοῦ μέλλοντος, τὸν δεκάλογον τῆς νέας κοινωνικῆς δημιουργίας;

Ὁ Αὔγουστος Κόντης διῄρει τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν εἰς τρεῖς ἐποχὰς διακεκριμένας: τὴν *θεολογικήν*, τὴν *μεταφυσικήν*, τὴν *θετικήν*. Ἐὰν δὲ ἡ διαίρεσις αὕτη ὑφίσταται ἀληθὴς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐν τῇ καθόλου ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, μάλιστα πάντων δύναται νὰ καταδειχθῇ ἐν τῇ ἱστορικῇ τοῦ δικαίου προόδῳ καὶ ἐξελίξει. Εἴδομεν ἤδη πῶς ἡ θρησκεία καὶ τὸ σύμβολον ἐκπροσωποῦσι τὴν πρώτην αὐτοῦ περίοδον· τὸ δίκαιον καλύπτεται ἔτι ὑπὸ ἀμαυροῦ σκιόφωτος, περιβαλλόμενον ὑπὸ πυκνοῦ νέφους, τοῦ ἀναθρώσκοντος ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ θυμιάματος· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πε-

ριόδῳ, τῇ μεταφυσικῇ, οἷα ἰδίως ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων μέχρι τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, τὸ δίκαιον κατορθοῖ μὲν ν' ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς κηδεμονίας, ἀλλ' ὑφίσταται τὴν μεταφυσικὴν ἐπίδρασιν πλημμελοῦς καὶ περιωρισμένης τῶν πραγμάτων ἀπόψεως καὶ ἐκτιμήσεως· τὸ δίκαιον δὲν ἀπορρέει εἰσέτι ἀπὸ τῆς καθόλου συνειδήσεως τῆς κοινωνίας, εἶναι προνόμιον κληρονομικὸν ὀλίγων μόνον τάξεων, περιωρισμένης τοῦ κοινωνικοῦ βίου θεωρίας. Ὑπάρχουσιν ἐλεύθεροι ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ δοῦλοι, δι' οὓς οὐδεμία ἐλπὶς καὶ οὐδεμία κοινωνικὴ σωτηρία, δι' οὓς ἐπιγέγραπται ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος.

«Lasciate ogni speranza,
o voi ch' entrate.»

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἄρχεται ἡ θετικὴ τοῦ δικαίου ἄποψις καὶ παράστασις, ἡ κατ' ἐξοχὴν *ἀνθρωπίνη*. Τότε κατὰ πρῶτον ἀνακηρύσσονται πανδήμως τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, καὶ χειραφετεῖται τὸ ἄτομον, καὶ ἀπελευθεροῦται τὸ πνεῦμα. «Οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται καὶ διατελοῦσιν ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι κατὰ τὰ δίκαια.. Τὸ τέλος πάσης κοινωνίας εἶναι ἡ συντήρησις τῶν φυσικῶν καὶ ἀπαραγράπτων τοῦ ἀνθρώπου δικαίων, ἅτινα εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀσφάλεια, ἡ ἰδιοκτησία καὶ ἡ ἀντίστασις κατὰ τῆς τυραννίας.. Ὁ νόμος εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς καθολικῆς βουλήσεως..» Τοιαῦτα ἀνεκηρύσσοντο πανηγυρικῶς ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς γαλλικῆς συνελεύσεως κατὰ τὰς ἐναγωνίους ἐκείνας στιγμὰς τῆς νέας ἱστορίας, βάσις τοῦ κώδικος τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν, ἀφ' ἑαυτῶν λαλοῦντα, ἐκφράζοντα καὶ ὑποτυποῦντα ἅπασαν τὴν ἀπ' αἰώνων τελουμένην κίνησιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἐργασίαν.

Καὶ τί νὰ ποθήσῃ σήμερον ἐπὶ πλέον ἡ ἀνθρωπότης κατόπιν τοσούτων κατακτήσεων καὶ τοσούτων ἐπιτυχιῶν; Λάβετε τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἰνδικῆς, τῆς Ἀσσυρίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ῥώμης, τοῦ Μέσου αἰῶνος ἢ τῆς Ἀναγεννήσεως, παραβάλετε αὐτὸν πρὸς τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης, καὶ θέλετε ἐξαγάγει ἀσφαλέστατα συμπεράσματα. Ἴσως δειλός τις καὶ ἀψίκορος ὁδοιπόρος τῆς ἱστορίας—λαὸς ἢ ἄτομον—κατάπονος ὑπὸ τῆς μακρᾶς ταύτης ἐργασίας, εἴπῃ ἀρκεῖ πλέον καὶ ἐπιφωνήσῃ τὸ τελευταῖον *εὕρηκα*!.. μὴ δὲν ἐθεοποιήθη τὸ ἀνθρώπινον ἐγὼ διὰ τῆς ἐργασίας; μὴ δὲν κατενόησε καὶ δὲν ἀνεῦρε τοὺς νόμους τῶν αἰωνίων σωμάτων; μὴ δὲν ἐξουδένωσε διὰ τῆς ἐπιστήμης τὰ ὅρια τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου; μὴ δὲν ἐξουδετέρωσε τὸν κεραυνὸν καὶ δὲν ὑπέβαλε τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως ὑπὸ τὸ κῦρος τῶν δυνάμεων αὐτοῦ; μὴ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ δὲν κατήργησε τὴν δουλείαν; μὴ δὲν ἐργάζεται νυχθημερὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος, τῆς ἀδελφότητος τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων; Τί περιπλέον ἀπαιτεῖται πρὸς κτῆσιν τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς γαλήνης;.. Ὑπάρχουσιν

ἐποχαί, καθ' ἃς ὁ ἄνθρωπος πιστεύει ὅτι κατέχει ἅπασαν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν σοφίαν καὶ ἐπαναπαύεται ἐπ' αὐτῆς νικηφόρος· ἀφ' ὅτου ὁ ἑρμηνευτὴς ἐκεῖνος τῶν μυστηρίων τῆς Αἰγύπτου, οἰκτείρων τὸν ἐξ Ἑλλάδος σοφόν, ἀπεκάλει τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ παιδία αἰώνια, ἔκτοτε ἕκαστος πολιτισμὸς πιστεύει ὅτι κατέχει τὴν ἱερὰν κλεῖδα, ἀξιῶν ν' ἀνοίξῃ δι' αὐτῆς εἰς πάντα τὸν ζητοῦντα τὸν πυλῶνα τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοιοῦτον τὸ ἀληθὲς τοῦ πολιτισμοῦ πνεῦμα. Πᾶς αὐτοῦ σταθμός, μετὰ πόνου καὶ μόχθου κτώμενος, εἶναι ἀφετηρία νέας ἐργασίας, προανάκρουσις νέων ἀγώνων, νέων κατακτήσεων. Ἀξιοῦμεν ὅτι γινώσκομεν τὴν ἀλήθειαν καὶ περιφρονοῦμεν πάντα τὸν ἀντιδοξοῦντα. Πόσον ἐν τούτοις θέλουσι μᾶς οἰκτείρει οἱ μεταγενέστεροι, μελετῶντες τὸν κοινωνικὸν ἡμῶν βίον! Οὕτω μειδιῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἀνελίσσοντες τὸν πάπυρον τῶν χρονικῶν τοῦ παρελθόντος καὶ μὴ ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἀνεγράφη πᾶς πόθος καὶ ἀπετυπώθη πᾶσα σκέψις, πᾶν ἰδεῶδες καὶ πᾶσα ἀλήθεια τῶν γενεῶν ἐκείνων.

* *
*

Τοιοῦτον ἐν τοῖς ἐκπολιτευτικοῖς αὐτοῦ ἀποτελέσμασι τὸ δίκαιον διὰ τῆς ἱστορίας, διὰ τῶν φυλῶν καὶ τῶν αἰώνων. Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι τὸ δίκαιον τοῦτο εἶναι ἀγών. Καὶ τί εἶναι ἡ κοινωνία, καὶ τί εἶναι ὁ πολιτισμός, ἢ τὸ ἀποτέλεσμα μακροῦ ἀγῶνος, ἀκαταπαύστου τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν πάλης καὶ ἐργασίας; Ἄνευ τοῦ ἀγῶνος τούτου τί ἤθελεν εἶναι ὁ βίος ἡμῶν, ἢ λίμνη ἀκινητοῦσα, ἀπὸ τῶν τελμάτων τῆς ὁποίας ν' ἀναπέμπηται ἡ σηπεδὼν καὶ ὁ θάνατος; Ἡ κοινωνικὴ γαλήνη εἶναι ἡ γαλήνη τῶν νεκροταφείων, οὐχὶ δὲ παραδεισία κατάστασις, γοητεύουσα μόνον ποιητικάς τινας καρδίας, ἀλλ' οὐδέποτε λαβοῦσα ὑπόστασιν. Μόνον κατόπιν μακροῦ χρόνου καὶ συντόνου ἐργασίας δημιουργοῦνται τὰ ἐπιφανῆ ἐκεῖνα πνεύματα, ἅτινα εἶναι κόσμος καὶ ἐντρύφημα τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, μόνον μετὰ μακρὰν καὶ περιπετειώδη ἐργασίαν καταλαμβάνουσιν οἱ λαοὶ τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Εἶναι ψευδὴς σύλληψις ἀντεπιστημονικοῦ πνεύματος, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν θεολογικῶν ἀπόψεων διατελοῦντος, ἀγνοοῦντος τὴν ἀληθῆ ἱστορικὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν καθόλου ὀργανισμὸν αὐτῆς, ὅτι τὸ δίκαιον ἀποκαλύπτεται καὶ διατυποῦται ἀνωδύνως, ἄνευ κοινωνικῶν σπαραγμῶν καὶ ἀναστατώσεων, οἱονεὶ θεῖον τι δῶρον, μάννα τοὐρανοῦ, ἐν εἴδει ψεκάδων εὐεργετικῆς δρόσου καταπῖπτον καὶ παρεχόμενον τοῖς ἀνθρώποις. Ἐὰν τὸ δίκαιον εἶναι πράγματι τὸ εὐθαλὲς καὶ καλλίφυλλον δένδρον, ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ὁποίου ἔρχονται ν' ἀναπαυθῶσιν αἱ γενεαί, τὸ δένδρον τοῦτο θέλει ἀναπτυχθῆ μόνον διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου κατεργασίας καὶ καλλιεργείας τοῦ ἐδάφους. Ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη κατέρριψεν ἤδη τὰς παραδόσεις περὶ εὐδαίμονος εἰδυλλιακῆς προϊστορικῆς τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεως, τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου, ὁπότε κατὰ Πλάτωνα ὁ Θεὸς ἔνεμεν αὐτὸς ἐπιστατῶν τοὺς ἀνθρώ-

πους.»[1] Οἱ πολυύμνητοι οὗτοι χρόνοι ἦσαν τοὐναντίον σκληραὶ ἐποχαὶ τῆς βασιλείας τῆς βίας καὶ τῆς πυγμῆς, δεινοὶ χρόνοι αἱματηροῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος, ἡ βασιλεία τῆς ἀδικίας μᾶλλον, μόνον δὲ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας τὸ δίκαιον διεκδικοῦν βῆμα πρὸς βῆμα τὸ κοινωνικὸν ἔδαφος, ἤρξατο κατισχύον ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀνθρώπων.

- Ἀλλ' ἐκ τοῦ σκληροῦ τούτου ἀγῶνος ἐξέρχεται ἐπὶ τέλους ἡ εὐλογία τοῦ πολιτισμοῦ.[2] Τὰ ἔθνη, ὅπως καὶ τὰ ἄτομα, σφυρηλατούμενα ἐν τῷ ἄκμωνι τῆς ἐργασίας λαμβάνουσιν ἤδη τὸν εὐγενῆ αὐτῶν τύπον καὶ ἀρύονται τὴν συνείδησιν τῆς ἀξίας αὐτῶν καὶ τῆς σημασίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ. *Ὁ περὶ τοῦ δικαίου ἀγὼν εἶναι ἡ ποίησις τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων*, ἡ ἀσφαλεστάτη λυδία λίθος τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, τὸ ἐμβριθέστατον κεφάλαιον τῆς ἐκπολιτευτικῆς αὐτῶν ἐργασίας. Καθ' ὅσον δὲ τὸ δίκαιον λαμβάνει τελειοτέραν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν ἐν τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας, κατὰ τοσοῦτον καὶ ὁ πολιτισμός, τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀποστολῆς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, παγιοῦται καὶ ἐξιδανικεύεται. Δίκαιον λοιπὸν καὶ πολιτισμὸς εἶναι συνώνυμα καὶ ταυτόσημα ἀντικείμενα τῆς ἱστορικῆς τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν ἐργασίας καὶ γονιμότητος.

Ἀλλὰ τὸ δίκαιον δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς ἕνα μόνον λαόν, εἰς μίαν γενεάν, εἰς μίαν κοινωνίαν. Ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης εἶναι *ἓν* καὶ *πᾶν* ἐν τῇ ποικίλῃ αὐτῆς ὑποστάσει, τὸ δίκαιον, ἡ καθολικωτάτη αὕτη ἐκπροσώπησις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, εἶναι τι ἑνιαῖον ἐπίσηςκαὶ ἀρτιμελὲς ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Αὕτη ἡ ἑνότης ὑπῆρξεν ἀείποτε προεξάρχουσα ἰδέα ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐποχῇ τῆς πρώτης αὐτῶν ἱστορικῆς ἀναπτύξεως· οὕτως οἱ Ἕλληνες παρέδιδον ὅτι ἔλαβον τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν, τὰ γράμματα, τὸν κοινωνικὸν αὐτῶν κόσμον—τὸ δίκαιον παρὰ τῶν ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἐκ Φοινίκης ἐπηλύδων· οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐδόξαζον ὡσαύτως ἄλλοτε μὲν ὅτι Ἑρμόδωρος ὁ ἐξ Ἐφέσου, ἐξόριστος τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἔθηκε νόμους τῇ Ῥώμῃ, ἄλλοτε δὲ πάλιν ὅτι ὁ *δωδεκάδελτος* συνετάχθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς μεταβάσης ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἑλλάδα. Τὸ δίκαιον εἶναι ἡ πρώτη ἔκφρασις καὶ ἀνάγκη τῆς κοινωνικῆς τοῦ ἀνθρώπου συνειδήσεως, διατυποῦται δὲ καὶ ποικίλως παρίσταται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναλόγως τῶν λαῶν, παρ' οἷς λειτουργεῖ, κατ' οὐσίαν ἐν τούτοις τυγχάνον ἑνιαῖον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ ἔθνη ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν τῶν καιρῶν καὶ τῶν περιστάσεων, τῆς ἰδίας αὐτῶν πολιτικῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου, τῆς γεωγραφικῆς τοποθεσίας, τοῦ κλίματος ὑπὸ τὸ ὁποῖον ζῶσι καὶ κρατύνονται, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀποτελοῦσί τι πλῆρες καὶ ἄρτιον ἐν πάσῃ τῇ δράσει αὐτῶν διὰ τῆς ἱστορίας.

Τὸ δίκαιον εἶναι, καθὰ ἐδίδαξε τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἡ ἱστορικὴ σχολή, *πλά-*

1 Πολιτικὸς 444—447.

1 Der Kampf, den das Recht erfordert, um zur Welt zu Kommen, ist nicht ein Fluch, sondern ein Segen. (Jhering's Kampf ums Recht).

σμα τοῦ καθολικοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, τῆς καθολικῆς αὐτοῦ βουλήσεως, τὸ σύνολον λοιπὸν τῶν ποικίλων σχέσεων, τῶν διεπουσῶν τὸν κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν αὐτοῦ βίον. Ἕκαστος λαός, καθὸ ἰδίαν ἀποτελῶν ἑνότητα, κατὰ συνέπειαν βούλησιν καὶ προσωπικότητα, ἐκφράζει κατ' ἴδιον τὸ δίκαιον αὐτοῦ τρόπον, τὸ ὁποῖον καθ' ὅσον προσεγγίζει πρὸς τὰς αἰωνίους ἀρχὰς τοῦ ἀπολύτου δικαίου, κατὰ τοσοῦτον εἶναι ἀληθὲς καὶ τέλειον· ἀλλὰ τὸ δίκαιον τοῦτο δὲν ἀπομένει ἀποκλειστικὸς τοῦ ἀναπτύξαντος καὶ μορφώσαντος αὐτὸ ἔθνους κλῆρος· ἡ ἰδέα εἶναι ἠλεκτρισμός, μυστηριωδῶς καὶ ἀκαριαίως συνδέων ἀλλήλοις καὶ ἀδελφοποιῶν τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἄτομα· οὕτως ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου μεταδιβάζει τὴν ζωὴν αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος, καθόσον προβαίνει καὶ ἀναπτύσσεται ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ συγκοινωνία· ὅπως ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη καὶ πᾶσα ἐν γένει ἀνωτέρα ἔκφρασις καὶ ζωὴ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μεταδίδεται διὰ τῆς ἱστορίας ἀπὸ λαοῦ εἰς λαόν, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον δύναται νὰ παράσχῃ τοὺς πλείστους, τοὺς καθολικωτέρους αὐτοῦ τύπους εἰς τὸ ξένον δίκαιον, οἱονεὶ ἐγχέον νέον, ζείδωρον χυμὸν δημιουργικῆς εὐρωστίας εἰς τὴν δικαιολογικὴν τῶν ἄλλων λαῶν σύλληψιν καὶ θεωρίαν· διὰ τῆς διασταυρώσεως δὲ ταύτης τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ποικίλων τάσεων τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, ὅπως διὰ τῆς διασταυρώσεως τῶν φυλῶν, ἀποτελεῖται ἡ ἑνότης ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν διαφόρων μελῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις εἶναι ἡ ὑπερτάτη ἠθικὴ ἰδέα τῆς ἱστορίας. Καὶ τοῦτο βλέπομεν κατ' ἐξοχὴν διατυπούμενον ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ δικαίῳ, τὸ ὁποῖον διαμορφωθὲν καὶ τελειωθὲν διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀρχῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, δὲν ἐναπελείφθη μεμονωμένον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀλλ' ἔχυσε τὸν χυμὸν αὐτοῦ καὶ παρέσχε τοὺς καλλιτεχνικοὺς αὐτοῦ τύπους εἰς τὸ νεώτερον εὐρωπαϊκὸν δίκαιον· καθ' ὅσον δὲ τὸ δίκαιον βαίνει τελειούμενον καὶ ἀναπτυσσόμενον διὰ τῆς ἱστορίας καὶ διὰ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ ἑνότης αὐτοῦ καθίσταται πληρεστέρα καὶ πραγματικωτέρα.

Ἡ ἱστορικὴ καὶ φιλοσοφικὴ μελέτη τοῦ δικαίου τῶν διαφόρων λαῶν συντελεῖ καὶ εἰς τὴν πληρεστέραν κατανόησιν οὐ μόνον τοῦ ἀπολύτου δικαίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν μέρει, τοῦ ἐγχωρίου, τοῦ διέποντος ὡρισμένου λαοῦ τὰς σχέσεις. Ἡ ἱστορία εἶναι τὸ κάτοπτρον, ἐφ' οὗ ἡ ἀνθρωπότης δύναται ν' ἀτενίσῃ καὶ νὰ μελετήσῃ πιστήν, ἀνυπόκριτον τὴν ἑαυτῆς εἰκόνα. Ὁ ἐν αὐτῇ μελετῶν τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰ ποικίλα περὶ δικαίου καὶ πολιτείας κεφάλαια αὐτῆς, δύναται ἀσφαλῶς νὰ λύσῃ τὰ καθ' ἑκάστην παριστάμενα προβλήματα τοῦ παρόντος καὶ νὰ προδιαγράψῃ τὴν φυσιογνωμίαν καὶ τὴν πορείαν τοῦ μέλλοντος. Ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ σπουδῇ θέλει ἐρευνήσει ἀναγκαίως καὶ τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῶν πνευματικῶν, ἠθικῶν, θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν ἐν γένει δυνάμεων τῶν διαφόρων ἐθνῶν, τεινούσης τῆς ἀνθρωπότητος περὶ τὴν πραγμά-

τωσιν τοῦ ἰδεώδους αὐτῆς ἐν πάσῃ τῇ δυνατῇ τελειότητι καὶ διὰ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐρειδομένου ἐπὶ τῆς βάσεως τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰωνίου δικαίου. Μὴ ταρασσόμενος ὑπὸ τοῦ φαινομένου τῶν ἐπαναστάσεων, τῶν παρομαρτούντων αὐταῖς ἀναγκαίως δεινῶν, φυσικῶν συνεπειῶν διαδοχικῆς, ἀκανονίστου πολλάκις διατυπώσεως τοῦ πνεύματος, θέλει ἀποδώσει εἰς αὐτὰς τὴν προσήκουσαν σημασίαν, μήτε ὑπερτιμῶν, μήτε ὑποτιμῶν τὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Ὅπως αἱ ἐπαναστάσεις τῆς γεωλογίας, οὕτω καὶ αἱ ἐπαναστάσεις τῆς ἱστορίας εἶναι ἀναγκαῖαι ἐκδηλώσεις τελειότητος καὶ προόδου. Ἐπαναστάσεις δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι κατ' ἐξοχὴν αἱ ἀλλοιώσεις τοῦ δικαίου, ὡς τοῦ σπουδαιοτάτου τῶν κοινωνικῶν ὀργανισμῶν, ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὑφισταμένου τοὺς νόμους τῆς αἰωνίας ροῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως.

Τὸ δίκαιον, τὸ σύνολον τουτέστι τῆς ἐπιστήμης τῶν Νόμων, ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐπιστήμης τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν ἀτόμων, ἀποτελεῖται ἐκ τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἱστορίας καὶ ἰδίας τινὸς τέχνης, τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δικαίου ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ κατ' ἐξοχὴν *ἰθαγενὲς* δίκαιον,[1] τὸ ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ ἰσχύον, ἥτις δὲν δύναται νὰ κατανοηθῇ καὶ νὰ ἐρευνηθῇ καταλλήλως, ἂν δὲν διαφωτίζηται καὶ δὲν διαπαιδαγωγῆται ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας. Ὁ σπουδάζων τὸ δίκαιον ἐν τῷ ἰθαγενεῖ μόνον δικαίῳ, θέλει συλλάβει τοιαύτην αὐτοῦ ἔννοιαν καὶ ἄποψιν, οἵαν ὁ ζητῶν νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ κατανοήσῃ τοὺς ἱστορικοὺς νόμους, τοὺς διέποντας τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν ἐκ τῆς ἱστορίας ἑνὸς ἔθνους μόνον, οἵαν ὁ σπουδάζων τὴν ζωολογίαν καὶ ζητῶν νὰ κατανοήσῃ αὐτὴν ἐκ τῆς εἰδικῆς ἑνὸς μόνον ζώου ἢ εἴδους μελέτης. Δὲν εἶναι μόνον ὡραῖον, ἀλλὰ καὶ διδακτικὸν ἅμα ν' ἀναβαίνῃ τις ἐπὶ τῶν κορυφῶν, ἵνα θεωρήσῃ τὰ ὑπ' αὐτὸν ἀντικείμενα· ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι καθαρὰ καὶ διαυγὴς ὁ νοῦς του· παρατηρεῖ τὸν ὁρίζοντα ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀληθείᾳ καὶ πραγματικότητι, μὴ διακοπτόμενον ὑπὸ ἐπιπροσθούντων κωλυμάτων· οὕτως ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς ἐπιστήμης φωτοβολεῖ τὸ ἄσβεστον αὐτῆς πῦρ, ρίπτον τὸ φῶς αὐτοῦ καὶ τὴν σκιὰν ἀναλόγως ἐφ' ὅλων τῶν περὶ αὐτὴν ἀντικειμένων καὶ ζητημάτων· ὁ νοῦς εὐρύνεται, καθ' ὅσον εὐρύνεται καὶ ὁ ὁρίζων τῆς ἀπόψεως ἡμῶν, καθ' ὅσον τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐκπέμπεται ζωηρότερον, ἄνευ φόβου διασκεδάσεως ὑπὸ τῆς ὁμίχλης, τῆς ἀναπεμπομένης πολλάκις ἀπὸ τῶν τελμάτων τοῦ ἐφημέρου τῶν ἀνθρώπων βίου.

Ἡ πλήρης τοῦ δικαίου μελέτη καὶ ἔρευνα ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, ἐν τῇ φύσει, ἐν τοῖς ἀποτελοῦσιν αὐτὸ ποικίλοις στοιχείοις, ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ζωῇ

1 «So besteht die Jurisprudenz aus drei Theilen, nemlich der Philosophie, Geschichte und einer eigenen Kunst der Anvendung des Rechts auf Thatsachen». (Vico's von dem einen Anfange und dem einen Ende alles Rechts) deutshe Ubers. Ταυτὰ ἀναλυτικώτερον καὶ ὁ Ἔγελος Naturrecht—Einleitung § 3.

καὶ ἀναπτύξει, ἐν τῇ καθόλου αὐτοῦ συγχρόνῳ καταστάσει καὶ ἐνεργείᾳ, ἔκθεσις τῶν γενικῶν νόμων αὐτοῦ, τοιοῦτον τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστήμης, ἧς κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀμυδρά τις εἰκὼν διετυπώθη, τῆς *Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Δικαίου*. Προλογίζων κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην περὶ τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ὑποδεικνύων ὅσον τὸ ἐνὸν τὴν εὐρύτητα αὐτῆς καὶ τὴν ἀποστολὴν, λυποῦμαι ὅτι δὲν δύναμαι νὰ παραστήσω κατὰ τὸ ἐνὸν πλήρη τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς ὑφ' ἅπαντα τὰ καθέκαστα καὶ τὰς λεπτομερείας, προεισάγων δ' ὑμᾶς καὶ καταδεικνύων τὸν ἀπέραντον λαβύρινθον τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου καὶ προσφέρων τὸν μῖτον τῆς Ἀριάδνης πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθοῦς τρίβου ἐν τῇ μελέτῃ τῶν Νόμων, νὰ καταδείξω τὸ εἰδικὸν ἀντικείμενον, περὶ ὃ περιστρέφεται ἕκαστος τῆς ἐπιστήμης κλάδος, ταυτοχρόνως δὲ τὴν ποικίλην αὐτῶν ἐξάρτησιν καὶ ἀλληλουχίαν, τὸν ἐσώτατον αὐτῶν σύνδεσμον. Μόνον διὰ τῆς μεθόδου ταύτης θέλετε λάβει πλήρη τὴν ἔννοιαν καὶ σημασίαν τῆς *Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Δικαίου* καὶ κατὰ συνέπειαν τοῦ συνόλου τῆς ἐπιστήμης τῶν Νόμων. Αἱ γενικαὶ ἀπόψεις καὶ μελέται ἔσονται ἀείποτε τὸ πλῆρες κάτοπτρον καὶ τὸ εὐρύτερον φῶς τῶν πραγμάτων· περὶ ταύτας δὲ τὰς γενικὰς ἀπόψεις καὶ σκέψεις δέον νὰ περιστρέφηται τὸ εἰσαγωγικὸν μάθημα, οἱονεὶ δίκην πανοράματος δεικνύον τῷ κατὰ πρῶτον μυουμένῳ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης, τὴν διήκουσαν δι' αὐτῆς καθολικὴν ἰδέαν, τὰ μυστήρια αὐτῆς, τῆς ἐρεύνης τῶν ὁποίων καὶ ἐξετάσεως ἐπιλαμβάνεται. Τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα ἡ σπουδὴ τῆς *Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Δικαίου*, ὡς μελέτη τῆς καθόλου φύσεως, ἱστορίας καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ δικαίου, δέον νὰ προηγηθῇ τῆς σπουδῆς τῶν εἰδικῶν αὐτοῦ μερῶν· οὕτω δὲ τὸ δίκαιον, θελει κατανοηθῇ ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ ἐννοίᾳ καὶ ἀλληλουχίᾳ. Μὴ φρονῆτε ὅτι ἡ σπουδὴ τοῦ δικαίου εἶναι ἁπλῆ ἑρμηνεία μόνον νομικῶν τύπων καὶ κανόνων, αὐθαιρέτως ἐν ἱστορικῇ τινι περιόδῳ τεθειμένων, ἄνευ φιλοσοφικοῦ λόγου ἢ ἱστορικῆς ἀφορμῆς, ἄνευ συνοχῆς τινος καὶ συναφείας πρὸς τὸν καθόλου ἀνθρώπινον βίον. Ἐν τῇ φιλοσοφικῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει ἔγκειται καὶ ὑποτυποῦται πλῆρες τὸ ἄτομον, ὁ λαός, ἡ ἀνθρωπότης. «Οἱ νόμοι ἑνὸς ἔθνους, ἔλεγεν ὁ Γίββων, εἶναι τὸ διδακτικώτατον κεφάλαιον τῆς ἱστορίας του»·[1] καὶ δύναταί τις εἰπεῖν εὐρύτερον ἔτι καὶ καθολικώτερον: Δότε μοι ὀλίγα μόνον ἄρθρα κολοβωθέντος κώδικος λαοῦ, τοῦ ὁποίου ἐξέλιπε πλέον πᾶν ἕτερον ἴχνος ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ θέλω σᾶς ἐπανασυνθέσει πλήρη τὴν ἐθνικὴν καὶ κοινωνικὴν αὐτοῦ φυσιογνωμίαν· οὕτως ὁ Κυβιέρος ἐξ ἑνὸς μόνον ὀστοῦ καταστραφέντος ζωϊκοῦ ὀργανισμοῦ ἠδύνατο νὰ ἐπανασυνθέσῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ πλήρη τὸν σκελετὸν τοῦ ἀπολεσθέντος ζώου.

Ἐν τῇ ἀρχομένῃ τοῦ αἰῶνος τούτου περιωνύμῳ πάλῃ μεταξὺ τῆς φιλο-

1 Gibbon's Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Untergangs des Römischen Weltreiches.

σοφικῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς σχολῆς, τῇ τοσοῦτον γονίμῳ διὰ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν λατρεία τις μέχρις ἀποθεώσεως τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου ἐπεκράτει ἐν τῇ σχολῇ, ὁ Ἰοῦστος *Thibaut* ἔγραφε τὰ ἀκόλουθα ἐν πλήρει περὶ τῆς σημασίας τῶν λόγων αὐτοῦ πίστει καὶ συνειδήσει: «Ἡ ἱστορία τοῦ ἡμετέρου δικαίου ἵνα ἀληθῶς πραγματικὴ καταστῇ, δέον νὰ περιλάβῃ πάντων, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων λαῶν τὰς νομοθεσίας· δέκα δὲ πνευματώδη ἀναγνώσματα περὶ τῆς νομοθεσίας τῶν Περσῶν καὶ τῶν Σινῶν θέλουσιν ἐξεγείρει πραγματικώτερον νομικὸν ἐνδιαφέρον ἢ ἑκατὸν τοιαῦτα περὶ τῶν ἐλεεινῶν αὐτοσχεδιασμάτων, εἰς ἃ ὑπέκυψεν ἡ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομία ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.»[1] Ἀληθῶς δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ εὐφυέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς σχολῆς ταύτης, ὁ Ἐδουάρδος *Gans*,[2] διετύπου ἐν ἰδίῳ συγγράμματι κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας τὸ παγκόσμιον κληρονομικὸν δίκαιον· ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπως καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀνάλογα,[3] ἦσαν ἀπόπειραι μόνον, προπύλαιά τινα καθολικοῦ τινος περὶ τοῦ παγκοσμίου δικαίου ἔργου, τὸ ὁποῖον μάτην ἀναμένει εἰσέτι τὸν Οὐμβόλδον αὐτοῦ ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τῆς ὑπεράγαν καταμερίσεως τῆς ἐργασίας, τῆς κατ' εὐφημισμὸν καλουμένης *ειδικότητος*, ἥτις παρεκτραπεῖσα ἐπ' ἐσχάτων εἰς τὰ ἄκρα, ἐπαπειλεῖ τὸ οἰκοδόμημα πάσης ἐπιστημονικῆς ἑνότητος. Ὅπως πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου τότε μόνον θέλει κατανοηθῆ ἐν τῇ πλήρει αὐτῆς σημασίᾳ καὶ ἀποστολῇ, ὁπόταν ἀρχιτεκτονικός τις ἀνήρ, τελείαν τὴν ἔννοιαν συλλαμβάνων καὶ καλλιτεχνικῶς συνθέτων τὰ καθ' ἕκαστα στοιχεῖα τοῦ δικαίου, παράσχῃ εἰς αὐτὰ πλήρη ζωήν, ἑνότητα καὶ ἁρμονίαν.

Ἀλλ' ἅλις ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν πόθων τούτων, ὧν ἡ πραγμάτωσις ἀπόκειται ἴσως εἰς ἀπώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον μέλλον. Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, ἀναλαμβάνων σήμερον τὴν διδασκαλίαν τῆς *Ἐγκυκλοπαιδείας* τοῦ *Δικαίου*, τῇ εὐμενεῖ ψήφῳ τῆς ἡμετέρας Σχολῆς, δὲν δύναμαι ἢ καταδεικνύων ὑμῖν τὴν σημασίαν καὶ τὴν σπουδαιότητα τοῦ μαθήματος τούτου, νὰ ὑπομνήσω ὧδε τοὺς ἀκολούθους λόγους τοῦ Βίκτωρος *Cousin*, ὑπουργοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐν ἔτει 1840. Δημιουργῶν οὗτος νέαν ἕδραν *Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Δικαίου*, οἵα ὑφίστατο ἤδη ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1767,[4] ὑπὸ τὸν τίτλον *Γενικὴ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Δικαίου*, προσετίθει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἑπόμενα ἔν τινι δικαιολογικῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα ἐκ-

1 Παρὰ Ahrens Naturrecht.

2 Das Erbrecht in welthistorischen Entwickelung 4 bde 1822—1835.

3 Πρώτιστον πάντων τὸ τοῦ Γάλλου Pastoret, Histoire de la legislation 11 τόμ. 1817—1837, ἀτελὲς ἐν τούτοις· τὸ τοῦ Βέλγου Laurent, histoire du droit des gens, ὡσαύτως ὑπὸ τὸν τίτλον Etudes sur l'histoire de l'humanité 19 τόμ. κατ' ἰδιόρρυθμον διαίρεσιν καὶ διατύπωσιν.

4 Ὁ νομοδιδάσκαλος Putter ἐδίδαξε πρῶτος τὸ μάθημα τοῦτο ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τὸν τίτλον Ἐγκυκλοπαιδεία.

θέσει: «Ἀπὸ μακροῦ χρόνου πάντα τὰ πνεύματα ἐπιζητοῦσι προεισαγωγικόν τι μάθημα, ἔχον ἀντικείμενον τὴν μύησιν τῶν νέων σπουδαστῶν διὰ τοῦ λαβυρίνθου τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, παρέχον αὐτοῖς γενικήν τινα ἄποψιν ὅλων τῶν μερῶν τῆς ἐπιστήμης, δεικνύον τὸ διακεκριμένον καὶ εἰδικὸν ἑκάστης αὐτῶν, ταυτοχρόνως δὲ τὴν ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν καὶ τὸν συνάπτοντα ἐσωτερικὸν σύνδεσμον· μάθημα τὸ ὁποῖον ἤθελεν ὁρίσει τὴν καθολικὴν μέθοδον ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν σπουδῶν τοῦ δικαίου μετὰ τῶν ἰδιαιτέρων τροποποιήσεων, ἃς ἀπαιτεῖ ἕκαστος κλάδος· μάθημα ἐπὶ τέλους, τὸ ὁποῖον ἤθελε καταστήσει γνωστὰ τὰ σπουδαῖα ἔργα, ἅτινα ἐσήμαναν τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης. Τοιοῦτον δὲ μάθημα ἤθελεν ἀνυψώσει τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς νεότητος, ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἑνότητος, ὃν ἤθελεν ἀποτυπώσει αὐτῇ, καὶ ἤθελεν ἐξασκήσει εὐτυχῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐργασίας τῶν μαθητῶν καὶ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως.»

Οἱονεὶ δὲ πρὸς συμπλήρωσιν ἔγραφε τὰ ἑπόμενα πρὸς τοὺς πρυτάνεις τῶν Σχολῶν τοῦ Δικαίου ἐν Γαλλίᾳ:

«Δὲν ἀγνοεῖτε ὅτι ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα τοσοῦτον ἀκμάζει ἡ ἐπιστήμη, οὐδὲ μία ὑπάρχει σχολὴ ἄνευ τῆς *Ἐγκυκλοπαιδείας* τοῦ *Δικαίου*.... Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ παράστασις τοῦ συνόλου τῆς ἐπιστήμης πρὸς ἀποχρῶσαν κατανόησιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑνότητος αὐτῆς. Ἡ εἰκὼν αὕτη τῆς μεγάλης νομικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, ἥτις ἀποτελεῖ σχολὴν τοῦ δικαίου, παρεχομένη κατὰ πρῶτον τοῖς νέοις σπουδασταῖς, θέλει μεταδώσει αὐτοῖς ἀρχομένοις τοῦ σταδίου γενναίαν ὤθησιν, ἀποτυποῦσα ἐν τῇ σκέψει αὐτῶν καὶ τῇ ψυχῇ τὸ αἴσθημα καὶ τὸ σέβας τοῦ δικαίου, καθιστᾶσα εἰς αὐτοὺς ἐνδιαφέροντα ἅπαντα τὰ μέρη τῆς ἐπιστήμης, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦναι ἡ ἐπιστήμη ἐκείνη, ἣν προτίθενται νὰ καλλιεργήσωσιν εἰδικῶς μίαν ἡμέραν.»[1]

Ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου, ὅπως πᾶσα ἐπιστήμη, ἀποτελεῖ πλῆρές τι καὶ ὁμογενὲς σύνολον στοιχείων, ἐχόντων λογικὸν συνειρμὸν καὶ συνάφειαν πρὸς ἄλληλα. Ταύτης δὲ τῆς συναφείας ἡ τελεία παράστασις εἶνε τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς *Ἐγκυκλοπαιδείας* τοῦ *Δικαίου*. Ἀρχόμενοι λοιπὸν τῆς σπουδῆς τοῦ δικαίου, ἔχετε ἀείποτε κατὰ νοῦν ὅτι αὕτη τυγχάνει ἑνιαία, ὁμογενής, ὅτι ἀδύνατον νὰ κατανοηθῶσιν ἐπακριβῶς τὰ καθέκαστα αὐτῆς, νὰ συλληφθῇ ἐν τῷ πνεύματι ἡ ἀληθὴς αὐτῶν ἔννοια καὶ ἀλληλουχία, ἂν δὲν κατανοηθῇ προηγουμένως ἡ καθολικὴ αὐτῶν εἰκὼν καὶ ἑνότης. Ὅστις δὲν συνέλαβέ ποτε ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ τὴν συνείδησιν ἑνὸς *ὅλου* τελείου, λίαν δυσχερῶς θέλει ἀντιληφθῇ ἐπιστημονικῶς καὶ λογικῶς τῶν εἰδικῶν αὐτοῦ λεπτομερειῶν καὶ στοιχείων, ἅτινα ἀλληλένδετα καὶ συναφῆ παρέχουσι τὴν κανονικὴν εἰκόνα πάσης ἐπιστήμης, ἥτις τότε μόνον καθίσταται πράγματι τοιαύτη, ὁπόταν ἐκπροσωπεῖ ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτῆς τὴν *ἑνότητα*, τὸ

1 Moniteur τοῦ 1840 παρὰ Eschbach Introduction générale à l'étude du droit.

μέγα τοῦτο μυστήριον, ἀλλὰ καὶ τὸν πρώτιστον σκοπὸν τῆς ἱστορικῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

* * *

«Παριστάμεθα σήμερον ἐν ἐποχῇ ποικίλων ἀντινομιῶν καὶ συζητήσεων καθ' ὅλας τὰς σφαίρας τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου. Ὁ ἡμέτερος αἰὼν, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἴσως ἱστορικὴν ἐποχὴν διακυμαίνεται μεταξὺ ἀντιθέσεων, διακυλινδεῖται μεταξὺ συγκρουομένων ρευμάτων, παπταίνων πρὸς τὰ ἄγνωστα, οἱονεὶ ἀπολέσας τὴν πυξίδα τῆς ποντοπορίας του. Τὸ πνεῦμα τῆς κριτικῆς, τῆς *ἐπαναστάσεως*, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τριῶν ἤδη αἰώνων σαλεύει τὰ ἠθικὰ θεμέλια τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, διατυποῦται ὁσημέραι πληρέστερον καὶ αὐστηρότερον, μετ' ἀμειλίκτου διαλεκτικῆς ἀρνούμενον διὰ νὰ καταστρέψῃ, ἀδιαφοροῦν παντάπασι περὶ τῆς ὑστεραίας. *Ἐπανάστασις* καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τῆς ἀνθρωπότητος, τοιαύτη ἡ ἡμερησία διάταξις τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, ἀγνώστους θεοὺς καθ' ἑκάστην ἐπιζητούσης, ἵν' ἀπορρίψῃ αὐτοὺς τὴν ἐπαύριον, ἄχρηστα παίγνια ἰδιοτρόπου ἐπινοίας. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο τελεῖται σήμερον ἡ κοινωνικὴ ἐργασία: Σχολαὶ καὶ αἱρέσεις, πεποιθήσεις καὶ δόγματα — τὰ πάντα σαλεύονται ὑπὸ τὴν καταστρεπτικὴν πνοὴν πονηροῦ δαίμονος, οἱονεὶ ἐν καταχθονίῳ εὐφροσύνῃ ἐπιφωνοῦντος μετὰ τοῦ Μεφιστοφελοῦς:

Alles, was entsteht
ist auch werth
dass es zu Grunde geht (1)

«Οὐδὲν λοιπὸν ἀληθές; καὶ ἡ ἐργασία τῆς ἱστορίας ὑπῆρξε *μηδὲν* μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης; μηδὲν, τὸ ὁποῖον ἕκαστον ἀρνητικὸν πνεῦμα δύναται νὰ καταδείξῃ καὶ νὰ ἐξευτελίσῃ ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ γυμνότητι καὶ ἀδρανείᾳ; ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὁ πνευματικὸς οὗτος μικρόκοσμος, εἰργάσθη ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἀσκόπως, ἄνευ πίστεως πρὸς τὸ ἀληθές, ἵνα βλέπῃ τὰ σημερινὰ εἴδωλα τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς λατρείας του καταπίπτοντα τὴν *αὔριον* ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου, ἐφ' οὗ χθὲς ἔτι ἀνεβίβασεν αὐτὰ πλήρης ζήλου καὶ πλήρης θερμότητος;

«Οὐχὶ κύριοι. Ἡ πρόοδος τελεῖται διὰ ποικίλων, ἀκαταλήπτων ἑλιγμῶν καὶ περιστροφῶν, δι' ὧν ἡ ἀνθρωπότης βαίνει βιαίως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκπολιτιζομένη. Ἂς μὴ ἀπελπίζωσι λοιπὸν ἡμᾶς, ἀπογοητεύοντα καὶ καταβάλλοντα, ἀκατάληπτά τινα φαινόμενα τοῦ πνευματικοῦ τῆς Εὐρώπης βίου, ἥτις κεπειραμένη ἤδη, γεγηρακυῖα ἐν τῷ πολιτισμῷ, δύναται ἴσως ν' ἀμφιβάλλῃ, δύναται ἴσως καὶ νὰ καταστρέψῃ, ἄνευ σπουδαίων φόβων περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς. Ἂν ἐκεῖ ψευδῆ ἐπαναστατικὰ πνεύματα διαφισβητοῦσι καὶ ἀρνοῦνται αὐτὰς τὰς θεμελιώδεις βάσεις τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τὸ οἰκοδόμημα αὐτῆς εἶναι ἀρκούντως στερεὸν, δυσχερῶς δυνάμενον ν' ἀνατραπῇ ὑπὸ

1 Πᾶν τὸ γεννώμενον εἶναι ἄξιον ἐπίσης καταστροφῆς.

τὸν πρῶτον σάλον ἐναντίου ρεύματος. Ἂν ἐκεῖ τὸ ἰδεῶδες, ὁ ἐνθουσιασμὸς παρορῶνται πολλάκις ἐν τῇ ἀρνητικῇ τάσει τοῦ αἰῶνος ὑπὸ σοφιστικῶν πνευμάτων, ἀλλ' ὑπάρχει ἐπίσης οἱονεὶ ἀντίρροπον ἡ *ἐπιστήμη*, ἄσβεστον τηροῦσα τὸ πῦρ τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἐν ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσιν, ἡ ἐπιστήμη, ἥτις κατανοοῦσα τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἀποστολήν, ἥκιστα ἐννοεῖ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὰς τάσεις καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς ἡμέρας, Ἑστιὰς τηροῦσα ἀλώβητα τὰ ἄνθη τῆς παρθενικῆς αἰδημοσύνης. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀληθῶς ἡ ἐμπνέουσα τὸν ἐνθουσιασμόν, ἡ κρατύνουσα τὸ αἴσθημα, ἡ ὑποθάλπουσα τὰ ἰδεώδη τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων, ὁ δὲ θρίαμβος αὐτῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἶναι ὁ θρίαμβος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἠθικότητος. Λαὸς ἔχων ἰδεῶδες, ἔχει πίστιν, αὕτη δὲ ἡ πίστις εἶναι ἡ σώτειρα δύναμις τῶν κοινωνιῶν, ἐν οἱαδήποτε καὶ ἂν διατελῶσι κρισίμῳ στιγμῇ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῶν βίου. Τοῦτο τὸ ἰδεῶδες, κύριοι, τὴν εὐσεβῆ καὶ ἀπόλυτον λατρείαν πρὸς τοὺς αἰωνίους κανόνας τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ σκοπεῖ, τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν καὶ πραγμάτωσιν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ ἐπιδιώκει κατ' ἐξοχὴν ἡ *ἐπιστήμη τοῦ δικαίου* ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ εὐρύτητι καὶ τῇ σημασίᾳ. Ἡ δὲ ἐπιστήμη αὕτη δὲν ἔχει ἀποστολὴν μόνον τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ θετικοῦ ἐκείνου νόμου, οἷος διατυποῦται καὶ κατακυροῦται ἐν ὡρισμένῃ ἐποχῇ καὶ κοινωνίᾳ· ἀλλὰ τὸ καθόλου δίκαιον, τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, οἷον ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, οἷον πραγματοποιεῖται διὰ τῶν αἰώνων καὶ τῶν λαῶν ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῶν σταδιοδρομίᾳ. Καὶ τοῦτο τὸ δίκαιον ὀφείλει νὰ μελετᾷ, ἐξ αὐτοῦ νὰ ἀντλῇ τὰς σκέψεις αὐτοῦ καὶ τὰς πεποιθήσεις πᾶς ὁ ἐπιλαμβανόμενος τῆς ἑρμηνείας ἢ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θετικοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον, σχετικὸν καὶ πεπερασμένον, δὲν ἔχει δικαιώματα ζωῆς καὶ ὑπάρξεως πέρα ὡρισμένων τινῶν γενεῶν, πέρα πολιτισμοῦ τινος, οὗ ἀπερχομένου τῆς σκηνῆς τῆς ἐνεργείας, συναπέρχεται μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ δίκαιον, ἥκιστα ἀνταποκρινόμενον πλέον πρὸς τὰς ἀξιώσεις καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἀποκαλυπτομένου νέου ἱστορικοῦ πνεύματος.

Σεῖς, κύριοι, οἵτινες ἐκπροσωπεῖτε τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, σεῖς οἱ μυούμενοι ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τούτῳ τῶν ἑλληνικῶν ἐλπίδων, σεῖς εἴσθε κεκλημένοι ἐν διαυγείᾳ νοὸς καὶ εἰλικρινείᾳ καρδίας νὰ πραγματοποιήσητε καὶ νὰ ἐφαρμόσητε ἐν τῷ βίῳ ὑμῶν, λειτουργοὶ ἐξερχόμενοι ἐντεῦθεν τοῦ δικαίου, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὰς αἰωνίας αὐτῶν ἀρχάς, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδεὶς πολιτισμὸς θάλλει καὶ οὐδεμία θεμελιοῦται κοινωνία. Ἔθνος ἐξελθὸν τῆς πάλης χθὲς ἔτι, ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας μαχόμενον κατὰ τυραννίας ἄνευ δόξης καὶ διανοίας, ἔθνος τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ εἴπῃ *ἀρκεῖ πλέον*, ἐνόσῳ δὲν ἀποτελέσῃ τὸν ἐθνικὸν αὐτοῦ προορισμόν, ἐνόσῳ δὲν ἀτενίσῃ τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτοῦ εἰκόνα πλήρη, ἀρτιμελῆ, ὀφείλει κατ' ἐξοχὴν νὰ μελετήσῃ τὸ δίκαιον ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ ἐννοίᾳ καὶ ἀποστολῇ, ἵν' ἀντλήσῃ ἐξ αὐτοῦ ζωντανά,

πλήρη τὰ αἰώνια παραγγέλματα τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν κοινωνίαν καθήκοντος, πραγματοποιῶν αὐτὰ ἐν τῇ ἀνεγέρσει τοῦ νέου αὐτῆς οἰκοδομήματος . . Ἁπλοῦς ἐργάτης τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ἔρχομαι ἀπὸ τῆς ἕδρας ταύτης συνεισφέρων τὸν ἐμὸν χάλικα, ἐλαχίστην συμβολὴν ὑπὲρ τῆς ἐργασίας ἐκείνης, ἧς ἕνεκα τοσούτους κέκτηται τίτλους ὁ ἑλληνισμὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ: Καὶ δὲν μὲ συγκινεῖ τοσοῦτον ἡ σοβαρὰ αὕτη στιγμή, ἧς ἀπολαύω ἐνώπιον ὑμῶν παριστάμενος καὶ λαλῶν, ὅσον μὲ συγκινεῖ ἡ σκέψις ὅτι δύναμαι ἴσως καὶ ἐγώ, ἐπερειδόμενος ἐπὶ τῆς ὑμετέρας προσοχῆς καὶ εὐμενείας, οὐχὶ νὰ ἐμπνεύσω ὑμῖν τὸ αἴσθημα τοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον ἔμφυτον ἔχετε ἐν τῇ νεανικῇ ὑμῶν καρδίᾳ καὶ διανοίᾳ, ἀλλὰ νὰ κρατύνω εἰ δυνατὸν αὐτὸ ἐπὶ μᾶλλον, καταλλήλως κατευθύνων, ἐπαξίως τῶν προσδοκιῶν τοῦ ἔθνους, ὡς τὸ πρώτιστον τῶν θεμελίων, ὡς τὸν πολυτιμότατον παράγοντα τῆς ἀνακαινιζομένης ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἐλευθερίας, τοῦ ἐκ νέου ἀνατέλλοντος ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ ἀνεσπέρου ὁρίζοντος τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας.

ΝΕΟΚΛΗΣ ΚΑΖΑΖΗΣ.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

§ 6.*

Ἐνέδρα οὐχὶ Ἔνεδρα.

Οὐ μόνον οἱ ἰδιῶται ἀλλὰ καὶ τῶν πεπαιδευμένων πολλοὶ ἀμελέστερον περὶ τὰ τῆς γλώσσης ἔχοντες τονίζουσι τὴν προκειμένην λέξιν ἐπὶ τῆς προπαραληγούσης. Ἀλλὰ καὶ μικράν τις τοῦ πράγματος ἐξέτασιν ποιούμενος κατανοεῖ κάλλιστα καὶ πείθεται εὐκολώτατα ὅτι ἡ ὀρθὴ ἐκφορὰ εἶνε *ἐνέδρα*, ὡς *καθέδρα* καὶ *ἐφέδρα* καὶ *ἐξέδρα* καὶ *προεξέδρα*. Εὑρίσκεται δὲ καὶ μετὰ τῶν προθέσεων *ἀντί* καὶ *πρό* καὶ μετὰ τοῦ ἐπιθέτου *ψευδής* συντεθειμένη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος λέξις, οἷον *ἀντενέδρα* καὶ *προενέδρα* καὶ *ψευδενέδρα*.

Κατὰ τὴν φύσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ ὄνομα *ἕδρα* καὶ ἁπλοῦν καὶ σύνθετον ὃν ἔχει τὴν λήγουσαν μακράν, ἣν οἱ Ἴωνες προφέρουσιν, ὡς εἰκός, διὰ τοῦ Η λέγοντες *ἕδρη* καὶ *ἐνέδρη* καὶ *ἐπέδρη* καὶ *προεξέδρη*, ὡς *ὥρη*, *χώρη*, κτλ. Ἀλλὰ *μοῖρα*, *σφαῖρα*, *πεῖρα*, *πρῷρα*, κτλ., ὡς ἀκριβῶς θὰ παραστήσωμεν ἀλλαχοῦ.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ Γ'. τόμου.

Ἀρκάδ. περὶ Τόν. σελ. 194,17 «Τὰ εἰς ΡΑ μετ' ἐπιπλοκῆς συμφώνου ἐκτείνει τὸ Α· Ἠλέκτρα, ποτίστρα, καλύπτρα, *ἐνέδρα*. Σεσημείωται τὸ Τάναγρα καὶ σκολόπενδρα» (Πρβ. καὶ Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Γ', σελ. 288,17). Χοιροβοσκ. Ἐπιμερ. Ψαλτ. σελ. 27,7 «Τὰ εἰς ΡΑ θηλυκὰ μετ' ἐπιπλοκῆς συμφώνου παροξύνεσθαι θέλει καὶ μακρὸν ἔχειν τὸ Α καὶ τῷ Ε ἢ διχρόνῳ παραλήγεσθαι, οἷον Φλέγρα, πέτρα, λέπρα. Οὕτως οὖν καὶ καθέδρα — Σεσημείωται τὸ Τάναγρα καὶ σκολόπενδρα προπαροξυνόμενα καὶ συστέλλοντα τὸ Α». Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Γ', σελ. 361,11 «Ἐγκλείστραν: Τὰ εἰς ΡΑ θηλυκὰ μονοφθόγγῳ παραλήγοντα ἐκτείνει τὸ Α· χώρα, ὥρα, χήρα· διφθόγγῳ δὲ συστέλλει αὐτό· μοῖρα, σπεῖρα καὶ τὰ ὅμοια. Τὰ δὲ μετ' ἐπιπλοκῆς συμφώνου εἴτε μονοφθόγγῳ εἴτε διφθόγγῳ παραλήγοντα ἐκτείνει τὸ Α, οἷον Φλέγρα, Φχίδρα, ἐγκλείστρα, πέτρα καὶ τὰ ὅμοια». Πρβ. καὶ *εὔστρα*, *καύστρα*, κτλ. Ὅμοιον τῷ *σκολόπενδρα* εἶνε τὸ κοινὸν *ὄχενδρα* ἢ *ὄχεντρα*, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τοῖς Ἀτάκτοις τοῦ Κοραῆ (Τόμ. Ε', σελ. 271).

Κακῶς ἐν τῇ Ἀλβερτείῳ ἐκδόσει τοῦ Ἡσυχίου εἶνε γεγραμμένον «Λόχμη: *ἔνεδρα*, ἐπιβουλή» καὶ «Λόχος: *ἔνεδρα*, στρατηγικὸν (Γρ. *στραΤΙΩΤικόν*) τάγμα». Τὴν πλημμελῆ γραφὴν βλέπει τις καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Χοιροβοσκοῦ Ἐπιμερισμοῖς τοῦ Ψαλτηρίου σελ. 21,31 «Πόσα σημαίνει ἡ ὁδός; Τρία. Τὸν βίον — καὶ τὴν *ἔνεδραν*, — καὶ τὴν κοινῶς νοουμένην ὁδόν» καὶ ἐν τοῖς Ἐπιμερισμοῖς τοῦ Ὁμήρου Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Α', σελ. 266,24 «Λόχος: ἡ *ἔνεδρα*». Πρβ. καὶ Παλ. Διαθ. Τόμ. Β', σελ. 102 Διδ. «ἐγκάθηται *ἔνεδρα* μετὰ πλουσίων ἐν ἀποκρύφοις» καὶ Ἱερακοσόφ. σελ. 510,27 Ἑρχ. «καὶ ὅταν ἀκούσῃς τοὺς εἰς *ἔνεδραν* ὄντας λέγειν κτέ.» καὶ Σωκράτ. Ἐκκλ. Ἱστορ. σελ. 774 Οὐσσ. «ἐκπέμπει δὲ τοὺς ἀθανάτους *ἔνεδραν* τοῖς Ῥωμαίοις ποιήσοντας», ἀλλὰ σελ. 401 «παρὰ μὲν γὰρ Σοφοκλεῖ ἐν Φοίνικι *ἐνέδραν* σημαίνειν τὴν ὑπόστασιν». Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Ἀρτεμιδώρου σελ. 65,13 «δόλον καὶ *ἔνεδραν*».

Περὶ τῆς παρὰ τῷ Τζέτζῃ χρήσεως τοῦ προπαροξυτόνου *ἔνεδρα* ἴδε Βοισσονάδην *Τζέτζ. καὶ Ψελλ.* σελ. 138.

Οὐδὲν βέλτιον τοῦ *ἔνεδρα* νομίζομεν τὸ *Λευκόπετρα*, ὅπερ κατὰ ταύτην μόνην τὴν ἐκφορὰν μνημονεύεται ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων (σελ. 791 Βενσ.). Ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος ἀναγινώσκεται καὶ κατὰ πλημμελῆ γραφὴν «τελευτᾷ πρὸς τὴν *Λευκόπετραν* τῆς Ῥηγίνης λεγομένην» (σελ. 211) καὶ κατ' ὀρθὴν «ἀπὸ δὲ τοῦ Ῥηγίνου πλέουσι πρὸς ἕω *Λευκοπέτραν* καλοῦσιν ἄκραν ἀπὸ τῆς χρόας» (σελ. 259). Τὸν διττὸν τονισμὸν εὑρίσκομεν καὶ ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου, οἷον «περὶ τὴν *Λευκοπέτραν* τὴν ἐν τῇ Ῥηγίνῃ χώρᾳ» καὶ «τούτου πρὸς ἕω ἄκρα τις *Λευκοπέτρα*» (σελ. 277,18 καὶ 37 Διδ.) καὶ «ὡς καὶ τὴν ἀκρόπολιν διαλελυμένως ἡ ποίησις ἄκρην πόλιν φησὶ καὶ τὴν *Λευκόπετραν* Λευ-

τὴν πέτραν» (σελ. 386,25). Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν ἂν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς δημώδει φωνῇ λέγηται *ἀλαφρόπετρα*, *γαλαζόπετρα*, *ἀλογόπετρα*, *δαχτυλιδόπετρα*, *διαμαντόπετρα*, *μυλόπετρα*, κτλ.

Ἡμαρτημένον εἶνε καὶ τὸ *ἀσκόπηρα* ἀντὶ τοῦ *ἀσκοπήρα*. Ἐν τῇ κατὰ Δινδόρφιον ἐκδόσει τοῦ Πολυδεύκους φέρεται καὶ τὸ προπαροξύτονον *ἀσκόπηραν* καὶ τὸ παροξύτονον *ἀσκοπήρα* (βιβλ. Ι', 18 καὶ 160), ὡς καὶ τὸ *σακκοπήραν* (βιβλ. Ι', 161).

Χεῖρον τοῦ τε *Λευκόπετρα* καὶ τοῦ *ἀσκόπηρα* εἶνε τὸ *Ἱππούακρα*, ὅπερ ἔκειτο ἄλλοτε παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ, οἷον «*Ἱππούακρα*: πόλις Λιβύης. Ὁ πολίτης Ἱππακρίτης» (Τόμ. Α', σελ. 222,10 Δινδ. Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 314 καὶ Τόμ. Γ', σελ. 826). Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μεινεκίου ἀναγινώσκεται «*Ἱππουάκρα*: πόλις Λιβύης. Ὁ πολίτης Ἱππουακρίτης» (σελ. 336,11). Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ γραφὴ ἀναντιλέκτως εἶνε *Ἵππου ἄκρα*, ὡς *Ἵππου κώμη*, *Ἵππου κρήνη*, ὅπερ κακῶς ὑπό τινων γράφεται *Ἱππουκρήνη*, κτλ. Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ *κηπούρευμα* εὑρίσκεται γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ *κήπου ῥεῦμα*, οἷον Βεκκ. Ἀν. σελ. 271,28 «*Κηπούρευμα*: τὸ ὕδωρ τὸ τοῦ κήπου εἰς ἄρδευσιν πεποιημένον» (Πρβ. καὶ Φώτ. Λεξ. σελ. 161,24).

Περὶ τοῦ *Κυνόσουρα* καὶ *Βοόσουρα* καὶ *Λυκόσουρα* καί τινων ἄλλων θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Τὸ πλημμελῶς προενηνεγμένον *ἕνεδραν* ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ περὶ τῶν Ἑβδομήκοντα συγγράμματι τοῦ Οἰκονόμου, οἷον «ὅπου οἱ ταχθέντες εἰς *ἕνεδραν* ἀριθμοῦνται 30 χιλιάδες» (Τόμ. Γ', σελ. 547). Πολλάκις δ' ὁ Οἰκονόμος σφάλλεται περὶ τὸν τονισμὸν τῶν λέξεων γράφων *Ἀριστύλλος* ἀντὶ τοῦ *Ἀρίστυλλος* (Τόμ. Α', σελ. 14) καὶ *θωῶν* ἀντὶ τοῦ *θώων* (Τόμ. Β', σελ. 786) καὶ *ῥαδιοῦργοι-ῥαδιούργων* ἀντὶ τοῦ *ῥαδιουργοί-ῥαδιουργῶν* (Τόμ. Β', σελ. 815. σελ. 817. Τόμ. Γ', σελ. 125) καὶ *προπαίδεια-προπαίδειαν* ἀντὶ τοῦ *προπαιδεία-προπαιδείαν* (Τόμ. Β', σελ. 817. Τόμ. Δ', σελ. 78. σελ. 169. σελ. 732. σελ. 832) καὶ *ἄεργος* ἀντὶ τοῦ *ἀεργός* (Τόμ. Β', σελ. 859) καὶ *μεμβράνων* ἀντὶ τοῦ *μεμβρανῶν* (Τόμ. Γ', σελ. 60) καὶ *Σιβύλλα* ἀντὶ τοῦ *Σίβυλλα* (Τόμ. Γ', σελ. 812) καὶ *Ἀποκρέω* ἀντὶ τοῦ *Ἀπόκρεω* (Τόμ. Δ', σελ. 216) καὶ *οὐ συνίασι τὰ εἰρημένα* ἀντὶ τοῦ *συνιᾶσι* (Τόμ. Δ', σελ. 233. σελ. 1027), κτλ. Φέρεται δ' ὅμως παρ' αὐτῷ καὶ ὁ ὀρθὸς τονισμὸς *ῥαδιουργοί* (Τόμ. Γ', σελ. 170) καὶ *ἀεργοῦ* (Τόμ. Β', σελ. 860). Κακῶς ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Β', σελ. 17 ἀναγινώσκεται «τούτου μὴ παρεόντος *ἄεργοί* εἰσι, μετὰ δὲ τὸ ἀφθῆναι *ἔνεργοι*». Οὐχὶ *ἄεργος* ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγετο ἀλλ' *ἀεργός*, ὅπερ συναιρεθὲν ἐγένετο *ἀργός*. Ἡρῳδιαν. περὶ Διχρ. σελ. 297,16 «Τὸ *ἀργός* ἐκτεινόμενον ἐκ τοῦ *ἀεργός* ἐστι συναληλιμμένον». Οὐδέποτε δὲ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐπικοῖς συνῃρέθη τὸ προκείμενον ἐπίθετον ἀλλ' ἀείποτ' ἀσυναίρετον ἐξεφέρετο διὰ τὸ πρὸ τοῦ Ε ὑπάρχον δίγαμμα, οἷον *ἀϜεργός* (Πρβ. καὶ *ταλαεργός*, *δημιοεργός*, κτλ. Ἔτι δὲ τὸ Λακωνικὸν

γαδεργόρ=γαFεργός=γεωργός). Ἰλ. Ι, 320 «κάτθαν' ὁμῶς ὅ τ' *ἀεργὸς* ἀνὴρ ὅ τε πολλὰ ἐοργώς». Ὀδ. Τ, 27 «οὐ γὰρ *ἀεργὸν* ἀνέξομαι». Ἡσίοδ. Ἔργ. 44 «καὶ *ἀεργὸν ἐόντα*» (Πρβ. καὶ 302, κτλ.). Ἐν τοῖς τοῦ Θεόγνιδος φέρεται καὶ ἀσυναλείπτως «ἀπαθὴς καὶ *ἀεργός*» (στίχ. 1177) καὶ συναληλιμμένως «ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι *ἀργά*» (στίχ. 584). Ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ μόνος ὁ δισύλλαβος τύπος ἦτο συνήθης, ὅλως δ' ἄγνωστος ὁ τρισύλλαβος, οὗ ἐγίνετο ἐνίοτε χρῆσις ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ, οἷον Παροιμ. Σολομ. ΙΕ', 19 «ὁδοὶ *ἀεργῶν* ἐστρωμέναι ἀκάνθαις». Γρηγόρ. Νύσσ. Τόμ. Γ', σελ. 175, β' «οἱ παρὰ τῆς Σοφίας ὀνομασθέντες *ἀεργοί*». Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 849 «πλὴν οὐ πάντως εἰς βρῶσιν οὐδὲ μὴν πάντα ἀλλ' ὅσα *ἀεργά*». Παρ' Ἀλκίφρονι φέρεται τό τ' ἐπίθετον *ἀεργός* (βιβλ. Α', κή, 2) καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ παρηγμένον ὄνομα *ἀεργία* (βιβλ. Α', ά, 2), περὶ ὧν ἐποιήσατο λόγον ὁ Κόβητος *Var. Lect.* σελ. 41. Δεινῶς σφάλλεται Γρηγόριος ὁ Κορίνθου γράφων σελ. 323 «Τὸν ἀργὸν ΚΑΤ' ἘΠΕΝΘΕΣΙΝ ἀεργὸν (οἱ Δωριεῖς) λέγουσι».

Παρατηρητέον δ' ἐν τέλει ὅτι ὑπάρχει καὶ ὀνομαστικὴ *μέμβρανον*· ὅθεν δύναται νὰ νομισθῇ ὑπό τινος ὅτι ἐκ ταύτης ἐσχημάτισεν ὁ Οἰκονόμος τὴν παροξύτονον γενικὴν *μεμβράνων*.

§ 7.

Ἀναζωπυρεῖ, ἀναζωπυρεῖται, ἀνεζωπύρησεν, ἀνεζωπυρήθη, κτλ., οὐχὶ ἀναζωπυροῖ, ἀναζωπυροῦται, ἀνεζωπύρωσεν, ἀνεζωπυρώθη, κτλ. Καὶ ἀναζωπύρησις, οὐχὶ ἀναζωπύρωσις.

Τὸ ῥῆμα *ἀναζωπυρῶ* παντελῶς ἄγνωστον ἐν τῇ κοινῇ ἡμῶν γλώσσῃ ὂν παρελήφθη ἐκ τῆς παλαιᾶς, ἀλλὰ διεφθάρη ὁ τύπος αὐτοῦ σχηματιζόμενος συνήθως κατὰ τὴν τρίτην τῶν περισπωμένων συζυγίαν, οἷον *ἀναζωπυρόω ὦ, ἀναζωπυρόει-οῖ*, κτλ. *ἀναζωπυρόομαι-οῦμαι, ἀναζωπυρόεται-οῦται*, κτλ. Καὶ τὸ ὄνομα δὲ πλημμελῶς *ἀναζωπύρωσις* ὑπὸ τῶν νέων Ἑλλήνων λέγεται.

Παρὰ τοῖς παλαιοῖς καὶ ἁπλοῦν καὶ σύνθετον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥῆμα ἐξεφέρετο πάντοτ' εἰς ΕΩ-Ω καὶ ΕΟΜΑΙ-ΟΥΜΑΙ, οἷον *ζωπυρέω-ῶ, ζωπυρέει-εῖ*, κτλ. *ζωπυρέομαι-οῦμαι, ζωπυρέεται-εῖται*, κτλ. καὶ *ἐκζωπυρεῖ* καὶ *ἀναζωπυρεῖ* καὶ *ἀναζωπυρεῖται*, κτλ. Ὅθεν *ἐζωπύρησα* καὶ *ἐξεζωπύρησα* καὶ *ἀνεζωπύρησα*, κτλ. καὶ *ζωπυρητέον, ζωπύρημα, ζωπύρησις* καὶ *ἐκζωπύρησις* καὶ *ἀναζωπύρησις*. Τὸ ἐκ τοῦ *πῦρ* γενόμενον ῥῆμα ἐπερατοῦτο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἰς ΟΩ-Ω, οἷον *πυρόω-ῶ* καὶ *ἐκπυρόω-ῶ*· ὅθεν *πυρωτός* καὶ *εὐπύρωτος* καὶ *ἀπύρωτος* καὶ *ἀνεκπύρωτος* καὶ *ἡμιπύρωτος* καὶ *πύρωσις* καὶ *ἐκπύρωσις*, κτλ. (Πρβ. καὶ *ἐμπυρόω-ῶ* καὶ *ἐμπύρωσις*. Λέγεται δὲ καὶ *πυρεύω-ἐμπυρεύω* καὶ *ἐμπυρίζω*, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ). Ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ *ζώπυρον* παραχθὲν ἔληγεν ἀείποτ' εἰς ΕΩ-Ω.

Μένανδρ. Ἀποσπ. 72 «ὦ τρισκατάρατε, ζωπύρει τοὺς ἄνθρακας». Θεόφρ. περὶ Πυρ. 27 «τὸ δὲ πνεῦμα τῇ κινήσει συνεκκαίει καὶ ζωπυρεῖ». Πλούταρχ. Ἠθικ. σελ. 923, δ' «καὶ συνέχει καὶ ζωπυρεῖ τὴν δύναμιν». σελ. 940, γ' «μικρῷ παντάπασιν ἡ φύσις ὑπεκκαύματι ζωπυρεῖ καὶ συνέχει τὸ ζῷον». Ἀντυλλ. παρ' Ὀρειб. Τόμ. Α', σελ. 461,17 «κατὰ τὴν παράτριψιν ἐγείρει καὶ ζωπυρεῖ». Ἀριστοφ. Λυσ. 682 «εἰ νὴ τὼ θεὼ με ζωπυρήσεις». Συνέσ. σελ. 102, α' «οἷον ἀποψύχουσαν ζωπυρήσοντες». Δ' Βασιλ. Η', 1 «ἧς ἐζωπύρησε τὸν υἱόν» (Πρб. καὶ Η', 5). Ψευδαρχύτ. παρ' Ἰαμбλ. Προτρ. σελ. 40 Κισλ. «τράφεται καὶ αὔξεται καὶ ζωπυρῆται μετ' αἰσθάσιος». Ἰουλιαν. σελ. 406, δ' «οἱονεὶ σπινθήρ τις ἱερὸς ἀληθοῦς καὶ γονίμου παιδεύσεως ὑπὸ σοὶ μόνῳ ζωπυρεῖται». Φώτ. Λεξ. σελ. 56, 1 «Ζωπυρεῖ: ἀναζῆν ποιεῖ ἢ ἐκκαίει» καὶ «Ζωπυρῆσαι: ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τοῦ πυρὸς ἐπὶ τοὺς ἐξ ἀρρωστίας ἀναρρωννυμένους λέγουσιν οἱ Ἀττικοί» (Πρб. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 413, 6 καὶ Σουΐδ. λ. ζωπυρῆσαι). Ὁ Σαλλιῆρος μετέγραψεν «ἐπὶ τΩΝ ἐξ ἀρρωστίας ἀναρρωννυμένΩν» (Moίρ. σελ. 169 Πειρσ.). Ὀρθοτέραν δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην νομίζομεν τῆς ὑπὸ τοῦ Ναбήρου γενομένης (Φωτ. Λεξ. Τόμ. Α', σελ. 250) «ἐπΕΙ τοὺς ἐξ ἀρρωστίας ἀναρρωννυμένους (οὕτω) λέγουσιν οἱ Ἀττικοί» (Πρб. καὶ Βερνάρδυν Σουΐδ. Τόμ. Α', β', σελ. 738). Παρατηρητέον δ' ἐν παρόδῳ ὅτι κακῶς παρὰ τῷ Σουΐδᾳ εἶνε γεγραμμένον «Ζωπυρήσεις: ἀντὶ τοῦ ἀνεγερεῖς.

εἰ μὴ τὼ θεὼ ζωπυρήσεις,
λύσω τὸν ἐμαυτῆς υἱὸν κτέ.»

ἀντὶ τοῦ (Ἀριστοφ. Λυσ. 682):

εἰ νὴ τὼ θεὼ ζωπυρήσεις,
λύσω τὴν ἐμαυτῆς ὗν κτέ.

Ἀριστοφάν. Εἰρ. 310 «ὅπως μὴ περιχαρεῖς τῷ πράγματι τὸν Πόλεμον ἐκζωπυρήσετ' ἔνδοθεν κεκραγότες». Πλούταρχ. Ῥωμ. 29 «τὴν παλαιὰν οἰκειότητα καὶ συγγένειαν ἐκζωπυρῆσαι». Κράσσ. 10 «αὖθις ἐκζωπυρῆσαι τὸν δουλικὸν ἐκεῖ πόλεμον». Φίλων Τόμ. Β', σελ. 306 «βουληθέντες ὅλον τὸ τῆς ψυχῆς ἄλογον ἐκζωπυρῆσαι μέρος».

Εὐριπίδ. Ἠλ. 1121 «ἀν' αὖ σὺ ζωπυρεῖς νείκη νέα». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 600, б' «ἀναζωπυρεῖν καὶ ἀναθάλπειν». σελ. 663, ς' «ἐντεῖναι καὶ ἀναζωπυρῆσαι παγχάλεπον». σελ. 888, ε' «σбεννυμένους δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀναζωπυρεῖν νύκτωρ» (=ἀναζωπυρεῖσθαι). σελ. 941, γ' «ἀναζωπυρῆσαι πάλιν ἰσχυρὸν καὶ πολὺ γενόμενον». Περικλ. 1 «ἀναζωπυρεῖ καὶ τρέφει τὴν ὄψιν». Κάτ. Νεωτ. 61 «ἀνεζωπύρει καὶ διεθέρμαινε». Διον. Ἁλικ. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 1724 «τὰς πολιτικὰς ἔχθρας ἀναζωπυρεῖν». Ἰώσηπ. Ἰουδ. Ἀρχ. Η', η', 5 «ἀναζωπυρῆσαι τὴν δεξιὰν αὐτῷ». Ἀριστοκλ. παρ' Εὐσεб. Εὐαγγ. Προπ. ΙΔ', ιη', 29 «Αἰνησίδημός τις ἀναζωπυρεῖν ἤρξατο τὸν ὕθλον τοῦτον». Θεμίς. σελ. 60, α' «ἀναζωπυρεῖν παραγγέλλει».

Μάρκ. Ἀντων. Ζ', 2 «ἃς διηνεκῶς *ἀναζωπυρεῖν* ἐπὶ σοί ἐστιν». Μάξ. Τύρ. Λόγ. ΙΓ', 4 «ἐξώρθου τὴν πόλιν καὶ ἀνίστη καὶ *ἀνεζωπύρει*». Ἀθήν. σελ. 297, α' «*ἀναζωπυρήσαντος* δὲ τοῦ λαγὼ τῇ βοτάνῃ». Ἀχιλλ. Τάτ. Α', 17 «τὸ δὲ σῶμα ἀποθνῆσκον πάλιν *ἀνεζωπύρησε* καὶ ἐξανέστη». Γ', 18 «μόλις οὖν *ἀναζωπυρήσας* λέγω πρὸς τὸν Μενέλαον». Γαλην. Τόμ. ΙΔ', σελ. 276 «καὶ *ἀναζωπυρεῖν* ποιοῦσα». Γέν. ΜΕ', 27 «*ἀνεζωπύρησε* τὸ πνεῦμα Ἰακὼβ τοῦ πατρὸς αὐτῶν». Β' πρὸς Τιμόθ. Α', 6 «δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε *ἀναζωπυρεῖν* τὸ χάρισμα τοῦ Χριστοῦ». Ἰγνάτ. πρὸς Ἐφεσ. Α', 1 «*ἀναζωπυρήσαντες* ἐν αἵματι θεοῦ κτέ.». Κλήμ. Ῥώμ. Α' πρὸς Κορινθ. 37 «*ἀναζωπυρησάτω* οὖν ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν ἡμῖν». Εὐσέβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Η', ιβ', 2 «τί δεῖ τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας *ἀναζωπυρεῖν* τὴν μνήμην ;». Β'. Κωνς. Α', ιβ', 2 «ὅτι δὴ καὶ ἄξιον ἐν καιρῷ τούτῳ τὴν μνήμην *ἀναζωπυρῆσαι*». Ἡσυχ. «*Ἀναζωπυρεῖν*: ἀνεγεῖραι (Κάλλιον *ἀνεγείρειν*)» καὶ «*Ἀναζωπυρῆσαι* : ἀνανεῶσαι, ἀνεγεῖραι, ζωῶσαι» (Πρβ. καὶ Βεκκ. Ἀνέκδ. σελ. 390,17). Περὶ τῆς γινομένης ἐνίοτε χρήσεως τοῦ *ἀναζωπυρῶ* ἐπ' ἀμεταβάτου διαθέσεως, καθ' ἣν ἰσοδυναμεῖ τῷ *ἀναζωπυροῦμαι*, ἐποιήσατο λόγον ὁ Κοραῆς *Πλουτ. Παραλλ.* Μέρ. Β', σελ. 396 καὶ ὁ Πειρσὼν *Moir.* σελ. 170 καὶ ὁ Ἰακώψιος *Ἀχιλλ. Τατ.* σελ. 482. Πρβ. καὶ Πατέρ. Ἀποστ. Τόμ. Β', σελ. 5 (Λιψ. 1876). Φέρεται δὲ καὶ «ἣν ἡ θέρμη *ζωπυρῇ* καὶ ἐς νύκτα ἐκλάμπῃ» παρ' Ἀρεταίῳ, ἀλλ' ὁ Ἑρμερίνσιος (σελ. 81, 5) ἐξέδωκεν «ἣν ἡ θέρμη *ζωπυρῆται* καὶ ἐκλάμπῃ ἐς νύκτα».

Φιληδεῖ δὲ μάλιστα τῷ ἁπλῷ ῥήματι ὁ Ἰουδαῖος Φίλων, ἐξ οὗ μνημονεύομεν τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἐπιτήδεια παραδείγματα.

ζωπυρεῖν. Τόμ. Β', σελ. 319. Τόμ. Γ', σελ. 302. Τόμ. Ε', σελ. 41.

ζωπυρῇ. Τόμ. Γ', σελ. 200.

ἐζωπύρει. Τόμ. Δ', σελ. 61 καὶ 254.

ζωπυρῆσαι. Τόμ. Ε', σελ. 284.

ζωπυρήσαντες-ζωπυρήσαντας. Τόμ. Δ', σελ. 179. Τόμ. Ε', σελ. 221 καὶ 260.

ζωπυρεῖται. Τόμ. Α', σελ. 14. Τόμ. Γ', σελ. 16 καὶ 302.

ζωπυρῆται. Τόμ. Γ', σελ. 302.

ζωπυρεῖσθαι. Τόμ. Β', σελ. 296.

ζωπυρείσθω. Τόμ. Δ', σελ. 346.

ἐζωπυρεῖτο. Τόμ. Δ', σελ. 62.

ζωπυρηθήσονται. Τόμ. Γ', σελ. 225.

ζωπυρηθῇ. Τόμ. Β', σελ. 319.

ζωπυρηθῆναι. Τόμ. Ε', σελ. 44.

ζωπυρηθέντων. Τόμ. Α', σελ. 288.

ζωπυρηθείσης. Τόμ. Α', σελ. 99.

Γραφικὸν σφάλμα ἀναντιλέκτως εἶνε τὸ ἐν τοῖς Στρωματεῦσι τοῦ Κλήμεντος φερόμενον σελ. 335 «ἐκκαθαίρεταί τε τῶν αἰσθητῶν καὶ *ἀναζωπυροῦται* ἡ ψυχή». Ὁ Κλήμης ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ *ἀναζωπυρεῖται*, ὡς ἐν σελ. 336 τοῦ *ἀναζωπυρεῖσθαι*. Πρβ. καὶ Πλάτ. Πολιτ. σελ. 527, ε' «ἐκκαθαίρεταί τε καὶ *ἀναζωπυρεῖται*» καὶ Θεόφραστ. π. Πυρ. 61 «πάλιν *ἀναζωπυρεῖται*» καὶ Φώτ. Ἐπιστ. σελ. 273 «*ἀναζωπυρεῖσθαι* καὶ ἀπαθανατίζεσθαι». Ὡς δὲ λέγεται *ἀναζωπυρεῖται*, οὕτω καὶ *ἀνεζωπυρεῖτο*, οἷον Ἰάμβλ. Βί. Πυθαγ 112 «ἐξήπτετο γὰρ καὶ *ἀνεζωπυρεῖτο* ὑπὸ τοῦ Φρυγίου αὐλήματος» καὶ Ξενοφ. Ἑλλην. Ε', δ', 46 «ἐκ δὲ τούτου πάλιν αὖ τὰ τῶν Θηβαίων *ἀνεζωπυρεῖτο*». Εὑρίσκεται δὲ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου ἐν τῷ περὶ Ἱππ. Ι', 16 «ἢν δέ τις οὕτως *ἀνεζωπυρημένῳ* αὐτῷ δῷ τὸν χαλινόν».

Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου κεῖται

Ζωπυρεῖ: ἀναζῆν ποιεῖ.

Ζωπυρήσεις: ἐκκαύσεις.

Ζωπυρροῦν: ἐξάπτειν ποιεῖ.

Ὁ Μουσοῦρος μετέγραψε «*Ζωπυροῦν*: ἐξάπτειν *ποιοῦν*», ὁ δὲ Μεινέκιος *Ζωπυροῦν*: *ἐξάπτειν ποιεῖν*.» Ἀλλ' ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν «Ζωπυροῦν: *ἐξάπτον*» ἀποβάλλοντες τὸ κακῶς ἐκ των ἡγουμένων ἐπαναληφθὲν *ποιεῖ*. Πρβ. Μοίρ. σελ. 169 «*Ζωπυρεῖν* Ἀττικῶς, *ἐξάπτειν* Ἑλληνικῶς».

Ὡς δὲ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ τὸ ῥῆμα *ἀναζωπυρεῖται* μετεβλήθη εἰς τὸ *ἀναζωπυροῦται* ῥυθμισθὲν πρὸς τὸ *πυροῦται*, οὕτω παρὰ Μαξίμῳ τῷ Τυρίῳ τὸ ὄνομα *ζωπύρησις* μετατυπωθὲν κατὰ τὸ *πύρωσις* ἐγένετο *ζωπύρωσις*, οἷον Λόγ. Θ', 7 «ἀλλ' ὀργῆς *ζωπύρωσιν* καὶ φλεγμονήν». Ὁ Μάξιμος ἔγραψεν ἀναμφιβόλως *ζωπύρησιν*, ὡς ὁ Πλούταρχος Ἠθικ. σελ. 156, β' «οἷον ἀνθράκων *ἐκζωπύρησιν*» καὶ ὁ Ἰώσηπος Ἀρχ. ΙΒ', η', 1 «τὰ πέριξ ἔθνη πρὸς τὴν *ἀναζωπύρησιν* καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν Ἰουδαίων χαλεπῶς διακείμενα» καὶ ὁ Εὐσέβιος Ἐκκλ. Ἱστορ. Δ', κγ', 3 «καὶ τῆς πίστεως *ἀναζωπύρησιν* εἰληχότων». Ὑπάρχει δὲ καὶ ὄνομα *ζωπύρημα*, οἷον Φίλων Τόμ. Ε', σελ. 27 «ἐμπύρευμά τι καὶ *ζωπύρημα* ἐλευθερίας» καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. Λυσ. 107 «οἷον *ζωπύρημα* καὶ σπινθήρ». Παρὰ τῷ Φίλωνι εὑρίσκεται καὶ τὸ ῥηματικὸν ἐπίθετον *ζωπυρητέον* Τόμ. Α', σελ. 262 «τοῦτο ὥσπερ ἐμπύρευμα πάσαις ἐπιμελείαις *ζωπυρητέον*».

Ἴσως δὲ καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ἀκομινάτῳ ἀναγνωστέον Τόμ. Α', σελ. 147,30 «νεκρουμένην *ἀναζωπύρΗσον*» ἀντὶ τοῦ *ἀναζωπύρΩσον*. Πρβ. σελ. 132,13: *ἀνεζωπύρησε*. σελ. 145,30: *ἀναζωπυρηθέντες*. σελ. 209,23: *ἀνεζωπυρήθημεν*. σελ. 210,15: *ἀνεζωπύρησε*. σελ. 225,19: *ἐζωπυρήθη*. σελ. 271,23: *ζωπυρῆσαι*. σελ. 333,24: *ἀνεζωπύρει*. σελ. 334,24: *ἐζωπύρησε*.

Ἀσύστατος εἶνε καὶ ὁ τύπος *ζωπυρίζω*, κακῶς δ' ἄλλοτ' ἐφέρετο παρὰ Πλουτάρχῳ Μαρ. 44 «πολλοὺς ἄνθρακας *ἐκζωπυρίσας* ἀπεπνίγη». Κοραῆς

Πλουτ. Παραλλ. Μέρ. Γ', σελ. 363 «Ἐκζωπυρήσας. ΗΔ (συνᾳδοντος καὶ τοῦ φίλου Σνεϊδέρου ἐν τῷ Λεξικῷ), ΑΤ, Ἐκζωπυρίσας».

Παρατηρητέον ἐν τέλει ὅτι κακῶς εἶνε παρὰ τῷ Φίλωνι γεγραμμένον Τόμ. Α', σελ. 293 «ὅταν ἐν ἡμῖν *ζωοπυρῆται* Φαραὼ» ἀντὶ τοῦ *ζωπυρῆται*. Πρβ. καὶ Α' Μακκαβ. ΙΓ', 7 «καὶ *ἀνεζωοπύρησε* τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ». Ἴδε καὶ Κόβητον *Collect. Crit.* σελ. 478.

Ο ΕΛΛΗΝ ΚΛΗΡΙΚΟΣ ΣΕΡΑΦΕΙΜ*

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰανουαρίου 1732 ἔτους, διεδόθησαν φῆμαι ἐν Πετρουπόλει περὶ τῆς ἐκ Σουηδίας ἀφίξεως Ἕλληνός τινος κατασκόπου, ὅστις καὶ ἐπὶ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἐπεσκέφθη τὴν Ῥωσίαν, καίπερ δὲ εὐεργετηθεὶς παρ' αὐτοῦ ἀπέδρα ἐκ Ῥωσίας καὶ ἔλαβεν ἐν Τουρκίᾳ θέσιν γραμματέως Καρόλου τοῦ ΙΒ' κατὰ τὴν εἰς Προῦθον ἐκστρατείαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἁπλῆ φήμη δυσμενὴς τῇ κυβερνήσει ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ ὡς βάσις καταγγελίας. Τῇ αὐτοκρατείρᾳ Ἄννῃ Ἰβανόβνᾳ[1] μετὰ τὴν ἐκ Πετρουπόλεως ἄφιξιν ἀνέφερον περὶ τοῦ ὑπόπτου Ἕλληνος. Αὕτη δὲ διέταξε νὰ μάθωσιν ἀκριβέστερα.

Ὁ ἐν λόγῳ Ἕλλην Σεραφεὶμ πράγματι περὶ τὰ τέλη τοῦ 1731 ἔτους, ἀφίκετο εἰς Πετρούπολιν ἐκ Στοκχόλμης, ἔλεγε δὲ ὅτι ἦτο ἱερεὺς καὶ κατῴκει ἐν τῇ Μορσκάγια[2] μετὰ δύο ἀκολούθων αὐτοῦ ἐπίσης Ἑλλήνων. Οὐδαμῶς δὲ ἐνεφανίζοντο ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀφίξεως αὐτῶν.

Τῇ 23 Ἰανουαρίου τοῦ 1732, ἀκριβῶς μετὰ παρέλευσιν ἑβδομάδος μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τῆς αὐτοκρατείρας εἰς Πετρούπολιν, κατὰ διαταγὴν αὐτῆς συνελήφθη ὁ εἰρημένος Ἕλλην καὶ ἀπήχθη πρὸς τὸν Θεφάνη Προκοπόβιτζ[3] ὅπως ἀνακριθῇ.

Τὸ ὄνομα τοῦ Σεραφεὶμ ἀνέμνησε τὸν Θεοφάνη ὅτι ἀνέγνωσέ ποτε ἔν τινι πονήματι περὶ τοῦ Ἕλληνος ἱερέως Σεραφείμ. Ὁ Θεοφάνης διέταξε ν' ἀπα-

* Ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀρχαία καὶ Νέα Ῥωσία» 1876, ἀριθμ. 4 ὁ ἱστορικὸς Γ. Γεσίποβ κατεχώρισε τὴν ἀξιόλογον ταύτην διατριβὴν ἀρυσθεὶς τὰ ἐν αὐτῇ ἐκ τῶν ῥωσικῶν ἀρχείων.

1 Ἄννα Ἰβάνοβνα ἡ δευτέρα θυγάτηρ τοῦ Τζάρου Ἰωάννου Ἀλεξίεβιτζ γεννηθεῖσα τῷ 1693 ἔτει. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Πέτρου Β' (1730) ἀνηγορεύθη ἄνασσα ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου, δοῦσα ὅμως προηγουμένως ὑποσχέσεις τινάς, ἃς ἀθετήσασα ἀνηγόρευσεν ἑαυτὴν Αὐτοκράτειραν.

2 Συνοικία ἐν Πετρουπόλει.

3 Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Νόβγοροδ, ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τοῦ Κιέβου, ἔνθα ἀποπερατώσας τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην ὅπως τελειοποιηθῇ. Ἀπὸ τοῦ 1716 ἔτους μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1736) διέμενεν ἐν Πετρουπόλει. Κατέλιπε δὲ πολλὰ συγγράμματα ἄξια λόγου εἰς Ῥωσικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν.

γάγωσι τὸν Ἕλληνα τοῦτον εἰς τὴν εἱρκτὴν τῆς μονῆς καὶ ἐζήτησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτοῦ τὸ εἰρημένον βιβλίον: «Status praesens Ecclesiae Graecae, in quo etiam causae exponuntur cur Græci moderni novi testamenti editiones in Graeco-barbara lingua factas acceptare recusent. Praeterea additus est in fine status nonnularum controversiarum ab Alexandro Helladio not. Graec. Impressus. A. B. S. MDCCXIV». Ἐν τῷ ις' κεφαλαίῳ τοῦ πονήματος τούτου ὁ Θεοφάνης εὗρε τὸν βίον Σεραφείμ τινος Λεσβίου. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου, σχέσεις ἔχων ποτὲ πρὸς τὸν Σεραφεὶμ περιέγραφεν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον ἀναιδῆ, ἡμιμαθῆ, ἀπατεῶνα καὶ ὑπάρξαντα ἀγνώμονα πρὸς Πέτρον τὸν Μέγαν, καθ' ὅτι ὁ Πέτρος συνέδραμεν αὐτὸν χρηματικῶς κατὰ τὴν εἰς Ῥωσίαν ἄφιξιν αὐτοῦ τῷ 1704. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ πονήματος τούτου τῷ 1712 εὑρίσκετο μετὰ τοῦ Πέτρου ἐν τοῖς λουτροῖς τῆς Καρλοβάδης ἔνθα προέτεινε τῷ ἰατρῷ τοῦ Τζάρου Ἀρέσκην νὰ ζητήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀρωγήν· ἀλλ' ὁ Ἀρέσκην ἀπήντησε λέγων ὅτι «ὁ Ἕλλην Σεραφεὶμ καίπερ τυχὼν τοσούτων γενναιοδωριῶν νῦν ὑπηρετεῖ Καρόλῳ τῷ ΙΒ' ὡς διερμηνεύς!»

Ἐμφορούμενος ὁ Θεοφάνης τῶν ἐντυπώσεων ἃς ἐνεποίησαν αὐτῷ τὰ ἐν τῷ πονήματι τούτῳ, ἐπελάβετο τῆς ἀνακρίσεως τῇ ὑστεραίᾳ 24 Ἰανουαρίου 1732. «Πῶς ὀνομάζεται, πόθεν κατάγεται, τίνα βαθμὸν φέρει νῦν καὶ τίνα ἔφερε προηγουμένως, πότε ἀπῆλθε τῆς πατρῴας γῆς καὶ τίνι τρόπῳ; αὐτοβούλως ἢ ἀποσταλεὶς παρά τινος, ἐκέκτητο ἢ κέκτηται νῦν διαβατήριον, ποῦ διέμενε μετὰ τὴν ἐκ τῆς πατρῴας γῆς ἀποχώρησιν, ἐπανῆλθέ ποτε εἰς αὐτὴν καὶ τίνος ἕνεκεν, εὑρίσκεται νῦν τὸ πρῶτον ἐν Ῥωσίᾳ ἢ ἐπεσκέφθη αὐτὴν καὶ ἄλλοτε, ἂν ἦτο, εἰς ποῖον κυρίως μέρος, πρὸς τίνας ἐνεφανίσθη καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς ἐνταῦθα ἐμφανίσεώς αὐτοῦ;»

Αἱ πρῶται ἀπαντήσεις τοῦ Σεραφεὶμ δὲ ἐξήρκεσαν ὁλοσχερῶς τῷ Θεοφάνει. Τῇ 25 Ἰανουαρίου ἡ ἀνάκρισις τοῦ Σεραφεὶμ ἐπανελήφθη. Ἐκ τῶν καταθέσεων δὲ αὐτοῦ ἐγένετο δῆλον ὅτι εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν Ῥωσίαν ἐπὶ Πέτρου τοῦ Μεγάλου τῷ 1698, ἀπῆλθε μετὰ τοῦ Τζάρου εἰς Ἀγγλίαν, ἔλαβε χρηματικὴν ἀρωγὴν διὰ τοῦ Σαφέροβ[1], μετὰ ταῦτα ὑπῆρξε γραμματεὺς τοῦ πρέσβεως τῆς Σουηδίας Νεϊγκεμπάουρ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαρκοῦντος τοῦ πολέμου Καρόλου τοῦ ΙΒ'. Ὁ Θεοφάνης ἐζήτησε παρὰ τοῦ Σεραφεὶμ πλήρη ἀφήγησιν τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ προέβαλεν αὐτῷ δώδεκα λεπτομερεῖς ἐρωτήσεις εἰς λατινικὴν γλῶσσαν καθ' ὅτι ἠγνόει οὗτος τὴν ῥωσικήν. Χρονολογικὴ τάξις δὲν ἐτηρήθη. Ὁ Σεραφεὶμ ἀπήντησεν ἐγγράφως εἰς 17 φύλλα ἰδιαιτέρως εἰς ἑκάστην ἐρώτησιν καὶ ὑπέγραψεν ὡς ἑξῆς «Στέφανος Σεραφεὶμ Πωγονάτος ἔξαρχος κληρονομικὸς τῶν Κυκλάδων καὶ Σποράδων νήσων, ὑποκαγκελάριος τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ πληρεξούσιος ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ».

1 Βαρῶνος ἐν ἐνεργείᾳ, μυστικὸς σύμβουλος, ἦτο παρὰ τῷ Πέτρῳ διπλωματικὸς ἀκόλουθος συναρμολογήσας πάσας τὰς μετὰ τῶν ξένων δυνάμεων συνθήκας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐν ταῖς ἀπαντήσεσι ταύταις ὁ Σεραφεὶμ ἀφηγεῖται ἀκριβῶς πάντα τοῦ βίου αὐτοῦ, σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὰ σύγχρονα ἱστορικὰ γεγονότα.

Ὁ Ἕλλην Σεραφεὶμ ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ. Ὅτε πάππος καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐλογίζοντο ἀπόγονοι τῆς αὐτοκρατορικῆς ἑλληνικῆς γενεᾶς τῶν Πωγονάτων. Ὢν δὲ προωρισμένος νὰ γείνῃ κληρικός, δεκαπενταέτης τὴν ἡλικίαν ἐχειροτονήθη διάκονος ἐν Μυτιλήνῃ. Τότε ἡ θέσις αὕτη δὲν παρεῖχε μέλλον σπουδαῖον· ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ Σεραφεὶμ εὗρε προστάτην. Ὁ πρὸς μητρὸς ἐξάδελφος αὐτοῦ ἦτο ἀρχιδιάκονος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου. Οὗτος προσεκάλεσε τὸν Σεραφεὶμ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν πατριαρχικὴν σχολὴν ὅπως ἀποπερατώσῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ. Μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἐτῶν αὐτὸς οὗτος ὁ ἀρχιδιάκονος κατώρθωσε νὰ ἀνατεθῇ τῷ Σεραφεὶμ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου σπουδαία ἐντολή.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχε φθάσει ἡ εἴδησις περὶ τῆς ὑπὸ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἁλώσεως τῆς Ἀζόφ. Τότε αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων περὶ τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἐστράφησαν πρὸς τὸν ῥωσικὸν λαόν. Προφητικαὶ παραδόσεις ἐκυκλοφοροῦντο μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος καὶ ὁ συνάδελφος αὐτοῦ ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων παραφερόμενοι ὡσαύτως ὑπὸ τῶν ἐλπίδων τούτων ἀπεφάσισαν νὰ πέμψωσιν εἰς Ῥωσίαν μυστικῶς ἀπεσταλμένον ἵνα συγχαρῇ τῷ Τζάρῳ τῆς Ῥωσίας ἐπὶ τῇ κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν νίκῃ. Ἐνετείλατο δὲ τοῦτο τῷ Σεραφεὶμ, ὅστις ἐπειδὴ προὔκειτο περὶ μακρᾶς ὁδοῦ καὶ κινδυνώδους ἐντολῆς ἐσκέφθη, συνεζήτησε τὰ πάντα ἐπισταμένως καὶ ἐν πρώτοις προσεπάθησε ν' ἀποτίσῃ ἐπὶ ἓν ἔτος τὸν ἀπαιτούμενον φόρον, καὶ λάβῃ τὴν ἀναγκαιοῦσαν ἀπόδειξιν, ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐθεωρεῖτο ἐν Τουρκίᾳ ὡς διαβατήριον πρὸς ἐλευθέραν ἀναχώρησιν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Μετὰ ταῦτα ἐνεδύθη στολὴν ἁπλοῦ πολίτου πρὸς πληρεστέραν ἀσφάλειαν, καθ' ὅτι οὕτω δὲν ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῆς θηριωδίας τῶν μουσουλμάνων. Ἡ ἀπ' εὐθείας πλησιεστέρα διὰ Κριμαίας ὁδὸς δὲν ἦτο ἀσφαλής, ἕνεκα τούτου ἐπορεύθη διὰ τῆς Βλαχίας, Τρανσυλβανίας, Πολωνίας καὶ Οὐκραΐνης. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου 1697 ὁ Σεραφεὶμ ἀφίκετο αἰσίως εἰς Μόσχαν καὶ ἐνεχείρισε τὰς ἐπιστολὰς τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων τῷ Ῥώσῳ Πατριάρχῃ Ἀδριανῷ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Πέτρος ὁ Μέγας ἐσκόπει τὸ πρῶτον νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ὁ Σεραφεὶμ παραμείνας τριάκοντα καὶ ἓξ ἡμέρας ἐν Μόσχᾳ καὶ μὴ ἔχων ἐργασίαν, τῇ προτροπῇ τοῦ Πατριάρχου Ἀδριανοῦ ἀπεχώρησεν ἐκ Ῥωσίας μετὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Τζάρου, φοβούμενος μήπως συλληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ αἰχμαλωτευθῇ. Ἀσθενήσας ἠναγκάσθη νὰ παραμείνῃ ἐν Νάρβῃ καὶ μόλις ἀναρρώσας μετά τινα χρόνον ἀπῆλθε

διὰ θαλάσσης εἰς 'Αμστελόδαμον, ἐκεῖθεν δὲ εἰς 'Αγγλίαν ἔνθα κατεγράφη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ 'Οξωνίου. 'Ο δόκτωρ Οὔδροβ ἀνεδέξατο τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ. 'Εν 'Οξωνίῳ ὁ Σεραφεὶμ δὲν διέτριψε μακρὸν χρόνον, θελήσας δὲ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν πατρῴαν γῆν, διὰ τῆς 'Ισπανίας καὶ τῆς Μεσογείου ἐπανῆλθεν εἰς 'Ελλάδα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. 'Ο Πατριάρχης Καλλίνικος εἰσέτι ἔζη, καὶ προδήλως δυνάμει τῆς προστασίας τοῦ αὐτοῦ ἐξαδέλφου ἀρχιδιακόνου ὁ Σεραφεὶμ ἐχειροτονήθη ἱερεὺς ἐν Γάσκῳ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Δέρκων Νικοδήμου.

Παραμείνας περὶ τοὺς ἓξ μῆνας ὁ Σεραφεὶμ ἐν Κ/πόλει, ἐκ νέου ἀπῆλθεν εἰς 'Οξώνιον ὅπως ἀποπερατώσῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ. Καθ' ὁδὸν διέμεινεν ἐπί τινας μῆνας ἐν Παρισίοις. Οἱ παροικοῦντες ἐν τῇ πόλει ταύτῃ 'Ελληνες ἔμποροι παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἱερουργήσῃ δι' αὐτούς. Μὴ ὑπαρχούσης δὲ τότε ἐν Παρισίοις 'Ελληνικῆς ἐκκλησίας, ὁ Σεραφεὶμ ἐλειτούργησεν ἔν τινι τῶν ναῶν τῶν δυτικῶν. «Τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας δὲν ἐνθυμοῦμαι, λέγει ὁ Σεραφεὶμ ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεοφάνη ἀπαντήσεσιν αὐτοῦ· ἐτέλεσα ὅμως τὴν θείαν λειτουργίαν οὐχὶ ὡς οὐνίτης ἀλλ' ὡς ὀρθόδοξος, ἐν τῇ ἀριστερᾷ πλευρᾷ ἔνθα οἱ 'Ελληνες ἱερεῖς οἵ τε ὀρθόδοξοι καὶ οἱ οὐνῖται ἐλειτούργουν· ἅγιον ἄρτον ἔφερον μετ' ἐμοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸ δὲ κείμενον τῆς λειτουργίας ἐτέλεσα κατὰ τὸ ἐν Βενετίᾳ ἀγορασθὲν βιβλίον· δισκοπότηρον καὶ δισκάριον ἔλαβον παρὰ τῶν παπιστῶν πλὴν τοῦ ἀστέρος, ὃν ὡσαύτως εἶχον συμπαραλάβει. Στιχάριον καὶ ἐπιτραχήλιον εἶχον ὡσαύτως, πλὴν τοῦ φελονίου ὃ ἀντικατέστησα διὰ τῆς χλαμύδος τῶν δυτικῶν. Μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας πάντα τὰ ἀνήκοντά μοι παρέλαβον, ἀποδοὺς τὰ ἀνήκοντα τοῖς παπισταῖς».

'Εν τῇ 'Ακαδημείᾳ τοῦ 'Οξωνίου ὁ Σεραφεὶμ διέμεινε πέντε ὅλα ἔτη, ἐπισκεπτόμενος πολλάκις τὸ Λονδῖνον. Κατά τινα τοιαύτην ἐπίσκεψιν ἐγνώρισε τὸν Μητροπολίτην Νεόφυτον καὶ ἐξέφρασεν αὐτῷ τῷ 1702 τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα τῆς 'Αγγλίας. 'Ο Νεόφυτος συνέστησε τὸν Σεραφεὶμ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κανταβριγίας, ὅστις ἤγαγε τὸν Σεραφεὶμ εἰς τὸ Κοινοβούλιον καὶ τὴν Βουλὴν τῶν λόρδων. 'Ο πόθος τοῦ Σεραφεὶμ ἐξεπληρώθη, εἶδε δὲ τὸν βασιλέα κατὰ τὴν εἰς τὸ βουλευτήριον πορείαν αὐτοῦ. Ἦτο ἡ τελευταία συνεδρία καθ' ἣν παρευρέθη ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος ὁ Γ'. 'Ο ἀρχιεπίσκοπος Κανταβριγίας ηὐνόησε μεγάλως τὸν Σεραφεὶμ ὡς καὶ τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῦ. «Οἱ Ἄγγλοι πολλὰ ὀφείλουσι τοῖς 'Ελλησιν, ἔλεγεν οὗτος τῷ Σεραφείμ· παρ' αὐτῶν ἐλάβομεν τὴν θρησκείαν καὶ τὰς τέχνας, καὶ εἴμεθα ὑπόχρεοι ν' ἀποδώσωμεν τοῖς 'Ελλησι τὰ αὐτά· νῦν ὅτε διατελοῦσιν ἐν ἄκρᾳ ἐνδείᾳ, καλὸν ἤθελεν εἶναι νὰ δοθῇ αὐτοῖς ἐν τῇ ἐθνικῇ αὐτῶν γλώσσῃ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὃν παρελάβομεν παρ' αὐτῶν τούτων. Σὺ οὐδὲν ἔργον ἔχεις νῦν, δύνασαι λοιπὸν νὰ ἐκτελέσῃς τοῦτο μετραφράζων τὰς ὀθωμανικὰς λέξεις ὅπως πᾶσι τοῖς 'Ελλησι καταστῶσι καταληπταί».

Προὔκειτο περὶ τῆς μεταφράσεως καὶ ἐκδόσεως τῆς Καινῆς Διαθήκης

εἰς ἁπλῆν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὑπεσχέθη χρηματικῶς νὰ συνδράμῃ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, ὁ δὲ Σεραφεὶμ ἐπελάβετο μετὰ μεγίστης ζέσεως τοῦ ἔργου τούτου, ἠγόρασεν ἐξ ἰδίων χάρτην, συνεφώνησε μετὰ τοῦ τυπογράφου καὶ ταχέως ἐξετύπωσε τὸ Εὐαγγέλιον μέχρι τοῦ ἡμίσεως Εὐαγγελίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ἀλλ' ὁ ἐπελθὼν θάνατος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ἐδυσχέρανε τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κανταβριγίας ἐμήνυσε τῷ Σεραφεὶμ διὰ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ ὅτι νῦν ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως ἀδυνατεῖ νὰ ὑποσχεθῇ αὐτῷ ἀρωγὴν ἐν τῷ μέλλοντι. Πρὸς εὐτυχίαν τοῦ Σεραφεὶμ εὑρέθησαν «ἀγαθοὶ φίλοι» οἵτινες δέν τῳ ἀπηρνήθησαν τὴν ἀρωγὴν αὐτῶν. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ δόκτωρ Μῆκεν ἱερεὺς τοῦ πρίγκιπος Γεωργίου, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, καὶ ὁ Λοῦδολφ τῆς Φραγκφούρτης. Τῇ ἀρωγῇ αὐτῶν τῷ 1703 τὸ Εὐαγγέλιον ἐξεδόθη ἐν Λονδίνῳ.

Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀκριβῶς ὁ Σεραφεὶμ ἔλαβεν ἐξ Ἑλλάδος παρὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ αἴτησιν νὰ συνηγορήσῃ ἐνώπιον τῶν Εὐρωπαίων ἀνάκτων ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Τῷ ἔργῳ τούτῳ ἀφιέρωσεν οὗτος ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον καὶ ὅλην τὴν δραστηριότητα. Ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐξελέχθησαν πέντε ἀντιπρόσωποι ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν ἐλπίδων τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ συμπράξει τῶν χριστιανῶν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν. Οἱ δυστυχεῖς καταδυναστευόμενοι κατέγραψαν καταλόγους ὑφ' οὓς ὑπεγράφησαν, πρὸς πληρεστέραν δὲ ἀσφάλειαν ἔθεσαν τὰς σφραγίδας αὐτῶν καὶ ἐνεπιστεύθησαν διὰ τῶν ἐγγράφων τούτων τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἐκλεχθεῖσι ἀντιπροσώποις τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Ὁ ἐκ τῶν καταλόγων τούτων περιπίπτων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Σουλτάνου ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ τὴν εἰς τρομερὰς ποινὰς καταδίκην τῶν ὑπογραψάντων.

Ὁ Σεραφεὶμ ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἐκλεχθέντων ἀντιπροσώπων, ἀπέστειλε δὲ πρὸς αὐτὸν ὡσαύτως εἰς Λονδῖνον καταλόγους τοιούτους τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ὁ Σεραφεὶμ ἐποιήσατο ἀπαρχὴν ἐν Ἀγγλίᾳ τυχὼν ἀκροάσεως παρὰ τῇ ἀνάσσῃ, ἥτις διεβεβαίωσεν αὐτὸν ὅτι «θέλει παρέξει τῇ Ἑλλάδι ἀρωγὴν» καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ὁλλανδίαν.

Πρὸ τῆς ἐκ Λονδίνου ἀποχωρήσεως ἔτυχε τῷ Σεραφεὶμ συμβεβηκός, κατὰ τὸ λέγειν μὲν αὐτοῦ ἁπλούστατον, ἀλλ' ὅπερ, ὡς θέλομεν ἴδει περαιτέρω, εἶχε σπουδαίας συνεπείας δι' αὐτὸν κατὰ τὴν ἐν Ῥωσίᾳ τῷ 1732 διαμονὴν αὐτοῦ.

«Ἐν Λονδίνῳ συνέζησε μετ' ἐμοῦ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ χήρα τις ἔχουσα πολλὰ χρέη, μαθοῦσα δὲ ὅτι εἶχον χρήματα πολλάκις μὲ προσεκάλεσε νὰ συζήσω μετ' αὐτῆς· ἀλλ' ἐγὼ προκαταληφθεὶς ὑπὸ τῆς οἰκοδεσποίνης περὶ τῶν κακῶν σκοπῶν οὓς αὕτη εἶχεν, ἀπεποιήθην. Μετὰ τὴν εἰς Ὁλλανδίαν ἀναχώρησίν μου ἤκουσα ὅτι αὕτη μὲ ἐζήτει κατηγοροῦσά με ἐπὶ βιασμῷ τοῦ πενταετοῦς θυγατρίου αὐτῆς. Ἐν τούτοις ἐγὼ ἀπῆλθον ἐκ Λονδίνου φα-

νερά, λαβὼν τακτικὸν διαβατήριον, καὶ συστατικὰς ἐπιστολὰς παρὰ τῆς ἀνάσσης Ἄννης πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας κύριον ἱππότην κόμητα Σουτόνιον».

Ἐν Ὀλλανδίᾳ ὁ Σεραφεὶμ διὰ τοῦ ῥώσσου πρεσβευτοῦ κόμητος Ἀνδρέα Ἀτραμόνοβιτζ Ματβαίγιεβ συνεστάθη τῷ ἐγχωρίῳ «μεγάλῳ συνταξιούχῳ» (στὰτ-πανσιονάριη) ὅστις τῷ ὑπεσχέθη προστασίαν.

Μετά τινα εἰς Χάλην καὶ Λειψίαν ἐκδρομὴν ὁ Σεραφεὶμ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀμστελόδαμον, ἀνακληθεὶς δὲ ἐντεῦθεν ὑπὸ τοῦ κόμητος Ματβαίγιεβ ἀπεστάλη εἰς Ἀρχάγγελον μετὰ τοῦ ναυάρχου Κρισῆ.

Ἐξ Ἀρχαγγέλου τῇ 6 Αὐγούστου 1704 ὁ Σεραφεὶμ ἀφίκετο εἰς τὸ παρὰ τῇ Νάρβῃ ῥωσικὸν στρατόπεδον.

Πέτρος ὁ Μέγας δὲν ἠδύνατο τότε νὰ φροντίζῃ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, καθότι προὐτίθετο νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἅλωσιν τῆς Νάρβης, ἥτις ἐγένετο τῇ 9 Αὐγούστου. Τῇ 14 Αὐγούστου ὁ Σεραφεὶμ διὰ τοῦ κόμητος Θεοδώρου Γολόβιν[1] ὑπέβαλεν αὐτῷ αἴτησιν τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ. Ὁ Σεραφεὶμ ἀγνοῶν τὴν ῥωσικὴν ἔγραψε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστί. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν αὐτοῦ τῷ Πέτρῳ μεθηρμήνευεν αὐτὸ εἰς τὴν ῥωσικὴν μεταφραστής τις Ἀνδρέας. Διὰ τοῦ Γολόβιν ὁ Πέτρος ὑπεσχέθη τὸ ἑξῆς: «ἐὰν συνδράμωσι τὴν Ἑλλάδα αἱ λοιπαὶ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις καὶ αὐτὸς δὲν θέλει λείψει ποιῶν τὸ αὐτό».

Ἐκ Νάρβης ὁ Σεραφεὶμ ἀπῆλθεν εἰς Μόσχαν. Ταυτοχρόνως δὲ μετὰ τοῦ Σεραφεὶμ ἀφίκετο εἰς τὴν πόλιν ταύτην κομιστὴς τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος προτάσεων ὁ Μεθόδιος, μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀκροάσει ἧς ἔτυχον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κόμητος Γολόβιν ἀμφότεροι οἱ ἀντιπρόσωποι παρέστησαν ἐνώπιον τοῦ Τζάρου. Ὁ Πέτρος ἐπανέλαβεν τὰ αὐτὰ καὶ ἐν Νάρβῃ. Ἐν τῇ ἀκροάσει ταύτῃ κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Σεραφεὶμ παρίσταντο ὁ Θεόδωρος Ἀλεξίου Γολόβιν, ὁ Γαβριὴλ Ἰβάνοβιτζ Γολόβκιν, ὁ Νικήτας Μωϋσέγιεβιτζ Ζότοβ, ὁ Ἰβὰν Ἀλεξέγιεβιτζ Μούσιν Πούσκιν, ὁ Μητροπολίτης Ῥιαζανίου (Στέφανος Γιαβόρσκιη) καὶ ἄλλοι ἄνδρες ἄγνωστοι τῷ Σεραφείμ.

Ἐκεῖ ἐν Μόσχᾳ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας ἐσχετίσθη μετὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ καισαρίδου Ἀλεξίου Πετρόβιτζ Νεϊγεμπάουερ συχνάζοντος παρὰ τῷ πρέσβει. Μετὰ τὴν εἰς Μόσχαν ἐπάνοδον Πέτρου τοῦ Μεγάλου ὁ Σεραφεὶμ ἐπερωτήθη παρὰ τοῦ Τζάρου διὰ τοῦ Μητροπολίτου Ῥιαζανίου «ἂν εἶνε ἐπάναγκες οἱ λουθηροκαλβῖνοι ν' ἀναβαπτίζωνται ἢ ὄχι ἐν περιπτώσει τῆς ὑπ' αὐτῶν παραδοχῆς τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος;» Ὁ Σεραφεὶμ ἀπήντησε τὰ ἑξῆς: «Ἀδυνατῶ ν' ἀπαντήσω ἀκριβῶς· ἀλλ' ἐν τοῖς κανόσι τῆς ἐν Ἐφέσῳ τρίτης Οἰκουμενικῆς Συ-

1 Στρατηγὸς μετασχὼν τῶν παρὰ τῷ Προύθῳ καὶ Νάρβῃ μαχῶν. Ἐπὶ τοῦ 1702 ἔτους ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

νόδου ὑπεδείχθη τίνες εἶνε ἐπάναγκες ν' ἀναβαπτίζωνται καὶ τίνες οὐχί, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τοῦ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων».(Ἐν τῷ κειμένῳ τῶν ἀπαντήσεων τούτων ὁ Θεοφάνης Προκοπόβιτζ ἰδιοχείρως ἐσημείωσεν «οὐχὶ ἐν Ἐφέσῳ καὶ οὐδὲ τρίτης, ἀλλὰ δευτέρας Οἰκουμενικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει». Μετὰ ταῦτα ὁ Σεραφεὶμ ἐτόλμησε διὰ τοῦ ἀνωτέρω πάλιν Μητροπολίτου Ῥιαζανίου νὰ προτείνῃ τῷ Πέτρῳ περὶ τοῦ τρόπου δι' οὗ δύνανται νὰ ἀσπασθῶσι τὸ χριστιανικὸν δόγμα οἱ ἐν τῷ κράτει τῆς Α. Μεγαλειότητος οἰκοῦντες, εἰς ὃ ὁ Τζάρος ἀπήντησεν ὅτι «περὶ τούτου ὀφείλομεν νὰ συσκεφθῶμεν μετὰ τοῦ Ῥιαζάνσκη». Ἡ τρίτη καὶ τελευταία μετὰ τοῦ Πέτρου συνδιάλεξις ἀντικείμενον εἶχε τὴν εἰς Αἰθιοπίαν ἀποστολὴν πρεσβείας. Ὁ Σεραφεὶμ ἐνεχείρισε τῷ Τζάρῳ «ἀπολογίαν τῆς πίστεως τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αἰθιοπίας Δαυὶδ» ἐκδοθεῖσαν ἐν Παρισίοις λατινιστὶ καὶ αἰθιοπιστί. Ὁ Πέτρος διέταξε τὴν εἰς τὴν ῥωσικὴν μετάφρασιν αὐτῆς. Ὁ Σεραφεὶμ ἐπὶ τούτῳ καταδεικνύει τίνι μέσῳ ἠδύναντο οἱ πρεσβευταὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς Αἰθιοπίαν ἀσφαλῶς. Ὁ Πέτρος ἀπήντησε «θέλω σκεφθῆ».

Τῷ 1705 ἔτει ὁ Σεραφείμ, λαβὼν παρὰ τοῦ Πέτρου τὰ ἀναγκαῖα ὁδοιπορικὰ ἔξοδα διὰ τοῦ Σαφήροβ ἀπῆλθεν[1] μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ κόμητος Γολί-

1 Ἐν τῷ πονήματι «Ἱστορία τῆς ἐν Μόσχᾳ Σλαυο-Ἑλληνο-Λατινικῆς ἀκαδημείας» τοῦ Σμυρνὸβ ὑπάρχουσι λεπτομέρειαί τινες ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην σελ. 82, 83. «Ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως συνηγόρει ἱερομόναχός τις Σεραφεὶμ Ἕλλην ἀποσταλεὶς εἰς Μόσχαν ὑπὸ τοῦ Τζάρου τῷ 1704 ἐκ Νάρβης. Ὁ Πέτρος ὥρισεν αὐτῷ ὡς μισθὸν δύο γρίβνη (α) καθ' ἑκάστην, ἀλλὰ δὲν ἐθεώρησεν ὅμως ἐπάναγκες νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ θέσιν καθηγητοῦ οὔτε ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ναρίσκην, ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ (β) ἔνθα ἐδίδασκεν ὁ Ἐρνέστιος Γλιούκ, ἔνθα δὲν προυτίθεντο νὰ διδάξωσι τὴν Ἑλληνικήν. Τούτου ἕνεκεν μετὰ παρέλευσιν ἡμίσεος ἔτους ἐπαύσατο ἡ μισθοδοσία, τῷ δὲ 1705 ἔτει οὗτος ἀπέτεινε τῷ Τζάρῳ αἴτησιν ὅπως ἀποστείλωσιν αὐτὸν εἰς Λονδῖνον ἔνθα τέως διέμενε καὶ ἐκεῖ, ὡς διεβεβαίου, προυτίθετο νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς Παλαιᾶς τε καὶ Νέας Διαθήκης καὶ ν' ἀνεγείρῃ ἑλληνικὸν ναόν. Δι' ὃ ἐδόθη αὐτῷ ἡ ἄδεια τῆς ἀναχωρήσεως. Περίεργος ἐν τούτοις εἶνε ἡ ἐκφρασθεῖσα παρ' αὐτοῦ γνώμη περὶ τῆς ἐν Ῥωσίᾳ πτώσεως τοῦ φιλελληνικοῦ φρονήματος. «Ἐγὼ αὐτός, γράφει ὁ Σεραφείμ, εἰμὶ ἀξιόπιστος καὶ αὐτόπτης μάρτυς τοῦ ὅτι οἱ Ρῶσοι θεωροῦσιν ἡμᾶς κατωτέρους πασῶν τῶν λοιπῶν ἐθνοτήτων».

(α) Ἐπὶ Πέτρου ἐν Ῥωσίᾳ ὑπῆρχον δύο εἰδῶν νομίσματα γρίβνη ἀργυροῦν καὶ χρυσοῦν, ὧν τὸ μὲν περιεῖχε 16 γραμ. ἀργύρου τὸ δὲ 56 φλωρ. χρυσ.

(β) Ἀφορμῆς διδομένης οὐχ ὅλως περιττὸν κρίνω νὰ παραθέσω τὰς ἑξῆς βραχείας εἰδήσεις περὶ τῆς Ἀκαδημείας ταύτης, ἀρυόμενος αὐτὰς ἐκ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος περὶ οὗ ἀναφέρει ὁ κ. Γιεσίποβ, ἤτοι τῆς «Ἱστορίας τῆς Σλαυο-Ἑλληνο-Λατινικῆς ἐν Μόσχᾳ Ἀκαδημείας,» ὑπὸ Σμυρνὸβ τῷ 1835 ἐκδοθείσης. «Ἡ δραστηριότης τῆς ἐν Μόσχᾳ Σλαυο-Ἑλληνο-Λατινικῆς Ἀκαδημείας ἤρξατο μετὰ τὴν εἰς Μόσχαν ἄφιξιν Ἑλλήνων καθηγητῶν οἵτινες προσεκλήθησαν διὰ πρεσβευτῶν ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντων ἐκ Ῥωσίας πρὸς τοὺς Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1683 διαμονὴν τοῦ Προκοπίου Βοζνίτση ἀφίκοντο ἐκεῖ ἐκ Βενετίας δύο πεπαιδευμένοι ἱερομόναχοι οἱ ἀδελφοὶ Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος Λειχοῦδαι. Ὁ Πατριάρχης προέτεινεν αὐτοῖς ν' ἀπέλθωσιν εἰς Ῥωσίαν ὅπως καταλάβωσιν ἕδραν ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Μόσχας. Οὗτοι συνήνεσαν προθύμως καὶ λαβόντες παρὰ τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ἔγγραφον δηλοποιοῦν ὅτι ἀνήκουσι τῷ ὀρθοδόξῳ δόγματι

τζην Σεργίου Μπορίσοβιτζ διὰ τοῦ Ἀρχαγγέλου. Ἐκεῖθεν ἐπιβάντες Δανικοῦ πλοίου κατέπλευσαν εἰς Κοπεγχάγην, ἔνθα δυνάμει τῆς προστασίας ἣν ἔχαιρε παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς πενθερᾶς τῆς ἀνάσσης διὰ τοῦ μεγάλου καγκελλαρίου καὶ αὐλάρχου παρέστη τῷ βασιλεῖ εἰς ὃν ἐνεχείρισε τὴν αἴτησιν τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἔδωκεν ὑπόσχεσιν νὰ παρέξῃ τοῖς Ἕλλησι χεῖρα ἀρωγὸν διὰ θαλάσσης ἐν καιρῷ τῷ δέοντι, «ἐν ᾗ δύο πλοῖα ἰδίοις αὐ-

καὶ ἐκέκτηντο παιδείαν, ἀπῆλθον εἰς Ῥωσίαν διὰ Βλαχίας καὶ Μολδαυίας. Ἡ ὁδοιπορία αὐτῶν ὑπῆρξε μακροχρόνιος καθ' ὅτι ἀπήντησαν πολλὰ προσκόμματα καθ' ὁδὸν ἕνεκα τοῦ ἀγῶνος ὃν διεξῆγεν ἡ Τουρκία κατὰ τῆς Αὐστρίας οὗ μετεῖχον οἱ Τάταροι τῆς Κριμαίας καὶ οἱ Ὁσποδάροι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας. Τῷ 1684 ἀφίκοντο εἰς Πολωνίαν καὶ παρέστησαν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ Σοβαίσκῃ· οἱ ἰησουῖται μετὰ προηγουμένην θεολογικὴν συζήτησιν συνεβούλευσαν αὐτῷ νὰ καταχρατήσῃ τοὺς δύο ἀδελφούς. Μετὰ πολλὰς δὲ συζητήσεις πρὸς τοὺς ἰησουΐτας τῇ 1 Ἰανουαρίου 1685 ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν ν' ἀποδράσωσι μυστικῶς ἐκ Πολωνίας εἰς Κίεβον, ἐκεῖθεν δ' ἀπῆλθον εἰς Βατουρῖνον πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Κοζάκων Ἰωάννην Σαμόϊλοβιτζ, παρ' οὗ ἔλαβον ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς βασιλεῖς Ἰωάννην καὶ Πέτρον καὶ ἦλθον εἰς Μόσχαν τῇ 6 Μαρτίου 1685, ἔνθα ταχέως κατέλαβον τὴν προσδιορισθεῖσαν αὐτοῖς θέσιν. Ἕνεκα τῆς δραστηριότητος αὐτῶν αἱ πρόοδοι τῶν μαθητῶν περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπῆρξαν λαμπραί· ἡ λατινικὴ γλῶσσα ὡσαύτως δὲν κατεφρονεῖτο καίτοι δὲν ἐτύγχανε τῶν αὐτῶν καὶ ἡ ἑλληνικὴ φροντίδων. Ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ παρεδίδοντο ἑλληνιστί, ἡ δὲ ῥητορική, λογικὴ καὶ φυσικὴ ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστί. Ἐντὸς τριῶν ἐτῶν οἱ μαθηταὶ ἐπισταμένως ἐγίνωσκον ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας καὶ μετέφρασαν εἰς τὴν σλαυικὴν βιβλία τινά. Μετ' ὀλίγον ὅμως χρόνον οἱ ἀδελφοὶ Λειχοῦδαι ἀπέκτησαν πολλοὺς ἐχθρούς. Ἐξ ἑνὸς ἦσαν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ῥωμανο-καθολικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Ἕλληνες οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Μόσχαν οἵτινες δυσηρεστοῦντο ἐκ τῆς ὑποδοχῆς ἧς ἐτύγχανον παρὰ τοῖς Λειχούδαις. Κορυφαῖος τῶν πρώτων ἦτο ὁ ἱερομόναχος Σίλβεστρος Μεδβαίδιεφ, ἱδρυτὴς τῆς Ζαϊκονοσπάσκιη μονῆς κατὰ τοὺς λόγους συγχρόνου τινὸς συγγραφέως «μοναχὸς λίαν ὀξύνους καὶ οὐ τῆς τυχούσης παιδείας» Ἀλλ' ἡ τύχη τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἶνε γνωστή, τῇ 11 Φεβρουαρίου 1691 κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἐπὶ τῇ ἐν τῇ στάσει τῶν Στρελτζῶν συμμετοχῇ αὐτοῦ. Πολλῷ ἐπικινδυνοτέρα κατέστη αὐτοῖς ἡ δυσμένεια τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου. Τῷ 1691, Ἀπριλίου 23 ἀπέστειλεν οὗτος εἰς Μόσχαν τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ ἀρχιμανδρίτην Χρύσανθον, ἐγγράφως δὲ παρεκάλει τοὺς ἀδελφοὺς Λειχούδας νὰ παρέξωσιν αὐτῷ χεῖρα βοηθείας. Ὁ Χρύσανθος δυσηρεστήθη ἐκ τῆς ὑποδοχῆς ἧς ἔτυχε παρ' αὐτοῖς καὶ παρεπονεῖτο τῷ θείῳ αὐτοῦ. Τοῦτο ἐγέννησε τὴν κατ' αὐτῶν καταφορὰν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ὅστις ἔγραψε περὶ αὐτῶν λίαν δυσμενῶς πρὸς τοὺς βασιλεῖς Ἰωάννην καὶ Πέτρον καίτοι προγενεστέρως ἐξέφρασε περὶ αὐτῶν ὅλως ἐναντίαν γνώμην, ἐν δὲ τῷ ἀπὸ 10 Αὐγούστου ἐπισήμῳ γράμματι αὐτοῦ ἔδωκε τὴν ἄδειαν ν' ἀποπέμψωσι τῆς Ἀκαδημείας τοὺς ἀδελφοὺς Λειχούδας. Αἱ ὑπηρεσίαι αὐτῶν ὡς πρώτων ἐν Ῥωσίᾳ καθηγητῶν εἶνε ἀδύνατον νὰ διαμφισβητηθῶσι Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἀμαθείας ὅτε ὁ Ῥῶσος τόσον δυσκόλως ἐπελαμβάνετο τῶν γραμμάτων, ὅτε ἠναγκάζοντο νὰ συλλέγωσι μαθητὰς διὰ τὴν Ἀκαδήμειαν διὰ τῆς βίας ὡς νεοσυλλέκτους καὶ ὅτε αἱ ἐκ τῶν σχολῶν ἀποδράσεις ἦσαν φαινόμενον σύνηθες, ἀπῃτεῖτο μεγίστη ἐπιμέλεια ὅπως ἐκπληρώσῃ τις ἀκριβῶς τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον, ὅπερ οἱ ἀδελφοὶ Λειχοῦδαι ἐξεπλήρωσαν. Ἐκτὸς τῆς ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ προφορικῆς διδασκαλίας συνέθεσαν πολλὰ διδακτικὰ βιβλία ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστί. Ὁ Μέγας Πέτρος ἀναγνωρίζων τὴν ἱκανότητα τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐξέδωκε διάταγμα ὅπως οἱ υἱοὶ τῶν εὐγενῶν (βογιάρων) καὶ λοιπῶν τάξεων τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας ἐκπαιδεύονται παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς Λειχούδαις πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Λατινικῆς, ὥρισε δὲ τοῖς Ἕλλησι τούτοις βασιλικὸν ἐπιχορήγημα. Ὁ Ἰωάννης Λειχούδης ἀπεβίωσε τῇ 7 Αὐγούστου 1717 ἄγων το 84 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐπιζήσας αὐτῷ ἀδελφὸς Σωφρόνιος ἐκ νέου διωρίσθη καθηγητὴς τῆς αὐτῆς Ἀκαδημείας, ἀπεβίωσε δὲ τῇ 15 Ἰουνίου 1730 ἄγων τὸ 78 ἔτος τῆς ἡλικίας». (ὁ Μεταφρ.)

του ἀναλώμασι συντηρούμενα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος». Ἐκ Κοπεγχάγης ὁ Σεραφεὶμ ἀπῆλθεν εἰς Βερολῖνον. Ἐνταῦθα ὁ ἱερεὺς τῶν ἀνακτόρων Γιαβλούσκη καὶ ὁ αὐλάρχης συνέστησαν αὐτὸν τῷ βασιλεῖ Φρειδερίκῳ. Οὗτος ὡσαύτως ἔδωκεν αὐτῷ ὑπόσχεσιν νὰ παρέξῃ χεῖρα ἀρωγὸν «ἐν καιρῷ τῷ δέοντι». Ἐν Βερολίνῳ ὁ Σεραφεὶμ ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Γολόβκιν. Ἐντεῦθεν δ' ἀπῆλθεν εἰς Λειψίαν καὶ Χάλλην. Ἐκεῖ ἔλαβε παρά τινος Ἀναστασίου Ναουσαίου τὰ παρ' αὐτῷ καταλειφθέντα βιβλία αὐτοῦ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπιστολὴν τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Ἄννης.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐν Λειψίᾳ ἐμπορικῆς πανηγύρεως ὁ Σεραφεὶμ μετά τινων Ἑλλήνων ἐμπόρων ἀπῆλθε διὰ Σιλεσίας καὶ Πολωνίας εἰς τὴν «χώραν τῶν Βωλόχων» ἔνθα παρέμεινε περὶ τὰς δέκα ἡμέρας παρὰ τῷ κηδεμόνι τῆς βασιλικῆς τραπέζης (στόλνικ) Κωνσταντίνῳ. Περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ τῶν ὑποσχέσεων ἃς ἔδωκαν αὐτῷ οἱ ἄνακτες τῆς Εὐρώπης ὁ Σεραφεὶμ ἠναγκάσθη νὰ μεταδώσῃ τῷ εἰρημένῳ Κωνσταντίνῳ, μὴ δυνάμενος ν' ἀναμένῃ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Βεσαράβαν εὑρισκόμενον τότε ἐν Τεργοβίστῃ μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου καὶ οὐδένα παρ' αὐτῷ δεχόμενον ἐκ φόβου τῆς ἐνσκηψάσης τότε ἐν Βλαχίᾳ θανατηφόρου ἐπιδημίας.

Ἐκ Βλαχίας ὁ Σεραφεὶμ ἀνῆλθε μέχρι «τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου εἰς Κωνστάντσαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν». Τότε δ' ἐγένετο λαϊκός. Τῷ 1703 εἰσέτι κατὰ τὴν ἐν Ἀμστελλοδάμῳ διατριβὴν αὐτοῦ εἶχεν ἀκούσει ὅτι ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀφώρισεν αὐτὸν ἕνεκα τοῦ προοιμίου ὃ προέταξε τῆς ἐν Λονδίνῳ μεταφρασθείσης ὑπ' αὐτοῦ Ἱερᾶς Γραφῆς.

Τούτου ἕνεκα νομίζων ὅτι ἐστερεῖτο ἤδη τοῦ δικαιώματος νὰ ἱερουργῇ, ἀπεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολήν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει διέμεινεν ἐπί τινα ἔτη καὶ κατὰ διαταγὴν τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ἐγένετο γραμματεὺς καὶ διερμηνεὺς τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

Τῷ 1709 ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ παλαιὸς φίλος τοῦ Σεραφεὶμ Νεϊγκεβάουερ, χρηματίσας τῷ 1704 παιδαγωγὸς τοῦ καισαρίδου Ἀλεξίου Πετρόβιτζ. Ὁ Νεϊγκεβάουερ εὑρίσκετο τότε παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Σουηδίας Καρόλῳ ΙΒ' ὅστις μετὰ τὴν παρὰ τῇ Πολτάβᾳ ἧτταν καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει. Ὁ Κάρολος ΙΒ' ἐκ τῆς πόλεως Βενδὲρ ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Νεϊγκεβάουερ κομιστὴν ἐπιστολῆς πρὸς τὸν σουλτάνον πρὸς σύναψιν συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ὁ Νεϊγκεβάουερ ἔτυχε τῆς πρώτης ἀκροάσεως παρὰ τῷ βεζύρῃ τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1709, μετ' ὀλίγον δὲ διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου ΙΒ' μέγας πρεσβευτής. Παρὰ τῷ Νεϊγκεβάουερ εὑρίσκετο διερμηνεύς τις Οὔγγρος ὅστις ταχέως μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄφιξιν αὐτοῦ ἀπεβίωσεν. Ὁ Νεϊγκεβάουερ γνωρίσας τὸν Σεραφεὶμ ἐν Μόσχᾳ καὶ ἔχων ἀπόλυτον ἀνάγκην διερμηνέως, ἐζητήσατο παρὰ τοῦ

βεζύρη όπως παραλάβη αυτόν παρά του πρέσβεως της Αγγλίας παρ' ῳ ηργάζετο και να διορίση παρά τη Σουηδική πρεσβεία. Η αίτησις του Νεϊγκεβάουερ εξεπληρώθη· αλλ' ο τελευταίος δεν έμεινεν επί πολύ εν Κωνσταντινουπόλει. Κάρολος ο ΙΒ' δυσανασχετήσας επί τη αρνήσει του Σουλτάνου να συμπράξη τη ασφαλή μετά πεντήκοντα χιλιάδων στρατού επανόδῳ αυτού διά Πολωνίας εις Ρωσίαν, αντικατέστησε τον Νεϊγκεβάουερ διά του ταγματάρχου Φούγκ. «Μετά του ταγματάρχου Φούγκ, αφηγείται ο Σεραφείμ, επεσκέφθημεν τον καϊμακάμην Τζελεμπή Μεχμέτ πασά και τον Σουλτάνον εις όν ενεχείρησεν ο Φούγκ τα διαπιστευτήρια γράμματα του βασιλέως της Σουηδίας μετά της λατινικής αυτών μεταφράσεως· τίς δε μετέφρασεν αυτά εν Βενδέρ αγνοώ, είτε ο Αλέξανδρος Αμηράς είτε ο Γάρδισον δεν γνωρίζω. Μετά τινας ημέρας ο καϊμακάμης προσεκάλεσε τον Φούγκ και εδηλοποίησεν αυτῷ την απάντησιν του Σουλτάνου πρός τον βασιλέα της Σουηδίας, εν ῃ συνεβούλευεν αυτῷ «να μένη ήσυχος και μηδέν να φοβήται· είτε πόλεμος γείνη είτε ειρήνη, έλεγεν ο Σουλτάνος, δεν θέλομεν αποχωρισθή». Ότε δε μετά την συνομολόγησιν της εν Προύθῳ ειρήνης ο Φούγκ προέτεινε την έγγραφον ταύτην υπόσχεσιν του Σουλτάνου τῳ βεζύρη Βαλταζή πασά, τον μεν Φούγκ έρριψαν εις τας φυλακάς, την δε επιστολήν ηφάνισαν. Μετ' ολίγον ότε ο βεζύρης Βαλταζή πασάς αντικατεστάθη υπό του βεζύρη Τζελεμπή Γιουσούφ πασά το γένος Γεωργιανού, ο Φούγκ απελύθη καί με διέταξε να ζητήσω ελευθέραν αποστολήν εις Κωνσταντινούπολιν σίτου και χοίρων ανηκόντων αυτῷ τε και εμοί. Ότε δε πάλιν η ειρήνη ηθετήθη μεταξύ του Σουλτάνου και της Ρωσίας, οι δε εις Μόσχαν χάριν εγγυήσεως ευρισκόμενοι Τολστόϊ, Σαφέροβ και ο υιός του Σερεμέτιεφ ερρίφθησαν εις τας φυλακάς, ημείς διετάχθημεν ν' ακολουθήσωμεν τον Σουλτάνον εις Αδριανούπολιν αγνοώ διά τίνα λόγον, ένεκα του πολέμου, ως εφέρετο φήμη, ή ετέρας τινός αιτίας. Ταυτοχρόνως εις Αδριανούπολιν αφίκοντο οι Πολωνοί πρεσβευταί ο Χομετόβσκιη και ο στρατηγός Γόμ. Μετά την αντικατάστασιν του βεζύρη ο Κάρολος ΙΒ' διά του μουφτή, αισχίστου εχθρού της Ρωσίας, εζητήσατο παρά του Σουλτάνου να επιτρέψη αυτῷ ελευθέραν διάβασιν διά της Πολωνίας μετά εβδομήκοντα χιλιάδων γενιτζάρων· την δ' αίτησιν ταύτην υπεστήριζε και ο βασιλεύς της Πολωνίας διά του στρατηγού Πουγνιατόβσκι (βεβαίως Πονατιόβσκι), Ο μουφτής έδωκε την εξής απάντησιν του Σουλτάνου: Ότι κατά τον οθωμανικόν νόμον και αυτός ο Σουλτάνος της Τουρκίας οφείλει να εκστρατεύση μετά δωδεκασχιλίων ανδρών. Τότε εν Βενδέρ εγένετο στάσις, τον δε βασιλέα της Σουηδίας έφερον εις Δεμέρ Δές, έν μίλιον από της Αδριανουπόλεως. Ο πρεσβευτής της Γαλλίας κόμης δε Φεριόλ προσκληθείς να συνηγορήση επροστάτευσε τον βασιλέα της Σουηδίας. Τῳ Σουλτάνῳ τούτο απήρεσε και τούτου ένεκεν απέλυσε τον πρέσβυν ουδέ κάν αποχαιρετίσας αυτόν· αλλ' ο Φεριόλ εγκατέλιπεν εν

Ἀδριανουπόλει τὸν γραμματέα καὶ Γάλλον διερμηνέα Μπρονέ, οὗτος δ' ἐξηκολούθησε τὴν περὶ τοῦ Σουηδικοῦ ζητήματος διαπραγμάτευσιν καὶ οὐχὶ ἐγώ. Μετά τινας ἡμέρας μὲ προσεκάλεσεν ὁ βεζύρης καὶ μοὶ εἶπεν: «Ὕπαγε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σουηδίας καὶ εἰπὲ αὐτῷ ὅτι ἐὰν εἶνε δυνατὸν νὰ πετάξῃ τις πρὸς αὐτόν, τότε δύναται καὶ τὴν Πολωνίαν νὰ διέλθῃ· δὲν εἴμεθα παράφρονες ὅπως ἐπισύρωμεν καθ' ἡμῶν τοὺς χριστιανούς. Ἂν ὁ βασιλεὺς ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Γαλλίας τότε δυνάμεθα νὰ χορηγήσωμεν αὐτῷ τέσσαρα ἢ πέντε πλοῖα δι' ὧν δύναται νὰ διαπλεύσῃ τὴν Μεσόγειον νὰ ἔλθῃ εἰς Μασσαλίαν ἢ Τουλῶνα τῆς Γαλλίας, καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Ὠκεανοῦ, ἔνθα θέλει εὕρει τὸν στόλον αὐτοῦ, ὅπως μεταβῇ εἰς Σουηδίαν. Καὶ ἂν μὲν βούλεται οὕτω, καλῶς, ἄλλως ἂς πράξῃ ὅπως θέλῃ». Τὴν πρότασιν ταύτην διεβίβασα τῷ βασιλεῖ τῆς Σουηδίας διὰ τοῦ καγκελλαρίου Μιλλάρσου (Μίλλερ) καὶ τοῦ αὐλάρχου Δίβεν. Ὁ βασιλεὺς οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἔδωκεν, ἀλλὰ προσεκάλεσε τὸν γραμματέα καὶ ἤρξατο γράφων πρὸς τὸν καίσαρα τῆς Ῥώμης, ἐξαιτούμενος παρ' αὐτοῦ ἀσφαλῆ δίοδον τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ διὰ τῆς Οὐγγαρίας, Γερμανικῶν χωρῶν κτλ. μετά τινας δὲ ἡμέρας ἀπέστειλε τὸν ταγματάρχην Γρὸτ Γούζεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως ἀποχαιρετίσῃ τὸν Σουλτάνον, ἐξαιτούμενος παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ ἀπέλθῃ διὰ τῆς Αὐστριακῆς Αὐτοκρατορίας. Μετὰ τοῦ Γρὸτ Γούζεν ἐστάλην καὶ ἐγώ. Πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ὁ Κάρολος τῆς Σουηδίας οὐδὲν μοὶ εἶπεν, ὠργίζετο δὲ κατ' ἐμοῦ ἕνεκα τῆς ἀπαντήσεως ἣν ἔδωκα διὰ τοῦ καγκελλαρίου Μιλιάρσου (Μίλλερ) ἐπὶ τῇ ἑξῆς αὐτοῦ προτάσει: «ἐὰν ἐπόθουν ν' ἀπέλθω μετ' αὐτοῦ εἰς Σουηδίαν;» ἐγὼ ἀπήντησα κατ' εὐθεῖαν ὅτι «δὲν ἐπεθύμουν». Ὁ βασιλεὺς ἐξεπλάγη καὶ ἠρώτησε ἂν δίδουσί ποτε τοιαύτην ἀπάντησιν εἰς βασιλεῖς; Τότε ἐγὼ εἶπον τὰ ἑξῆς: «Πρῶτον μὲν θέλω ἀπαντήσει φυσικῶς καὶ ἔπειτα πολιτικῶς· γινώσκετε ὅτι τὸ κλῖμα τῆς ὑμετέρας χώρας εἶνε ὅλως ἀντίθετον τοῦ ἡμετέρου· τὸ ψῦχος τοῦ κλίματος ὑμῶν ἀδυνατοῦμεν νὰ ὑποφέρωμεν· πολιτικῶς δὲ ἀπαντῶ τὰ ἑξῆς: Εἴχετε τὸν Οὔγωνα Γρότιον, ὅστις καί τοι τοσαύτας ὑπηρεσίας προσενεγκὼν τῇ Σουηδίᾳ καὶ Γαλλίᾳ κατὰ τὸ γῆρας οὐδὲ ψιχίον ἄρτου ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἐν Σουηδίᾳ πρὸς διατροφὴν αὐτοῦ, ὅπερ εὗρε μετὰ ταῦτα ἐν Ἑλβετίᾳ. Τί δύναμαι λοιπὸν ν' ἀναμένω ἐγώ;» Ὁ Μίλλαρς μετέδωκε τοὺς λόγους μου τούτους τῷ Καρόλῳ ΙΒ' ὅστις προσέθεσεν ὅτι: «πράγματι οὐδέποτε ἐφάνησαν εὐγνώμονες οἱ Σουηδοί». Μ' ὅλον τοῦτο ὁ Σεραφεὶμ συνώδευσε τὸν Κάρολον μέχρι τοῦ Δεμοτύχου, ἔνθα ἀποχαιρετίσας αὐτὸν ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

«Τῷ 1714, ἐξακολουθεῖ διηγούμενος ὁ Σεραφείμ, ἐστάλημεν παρὰ τῆς συμμάχου ὁμόφρονος ἑταιρίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἅπαντας τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, Ἀβυσσινίας ἢ Αἰθιοπίας. Ἐμὲ ἀπέστειλαν διὰ τῆς Μεσογείου εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ Σποράδας νήσους ὡς ἔξαρχον πρὸς διευθέτησιν τῶν

χριστιανικῶν ἐράνων καὶ ὁδηγίαν πῶς ὀφείλουσι νὰ φέρωνται οἱ ἐγχώριοι κάτοικοι, ὅπως μὴ ὑποκινήσωσι τὴν ὑποψίαν τῶν Τούρκων. Ἐκεῖθεν ἀπῆλθον εἰς Πελοπόννησον, Ζάκυνθον καὶ Κέρκυραν, καὶ ἐντεῦθεν τῇ ἑβδομάδι τῶν Βαΐων τοῦ 1718 ἐπιβὰς Ἀγγλικοῦ πλοίου ἔπλευσα εἰς Βενετίαν, ἔνθα διέμεινα ἐν τῷ λοιμοκαθαρτηρίῳ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἕνεκα τῆς ἐπιπολαζούσης θανατηφόρου ἐπιδημίας. Ἐν Βενετίᾳ ἐπεξήγησα τὸν παρὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβληθέντα ὅρκον τοῖς Ἕλλησιν, ὡς ἀκουσίως γενόμενον, καθ' ὅτι ἠπειλήθη διὰ θανατικῆς ποινῆς κατὰ διαταγὴν τοῦ βεζύρη γαμβροῦ τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ. Ὁ ὅρκος τοῦ Πατριάρχου συνίστατο εἰς τὸ νὰ μὴ κατατάσσηται μηδεὶς τῶν Ἑλλήνων εἰς τῶν Ἑνετῶν τὴν ὑπηρεσίαν οὔτε ἐμμίσθως οὔτε ὡς ἐθελοντής· ὡσαύτως ἀνήγγειλα τῇ βουλῇ ὅτι οἱ ναυτικοὶ τῶν νήσων εὐχαρίστως ἤθελον ὑπηρετήσει τῇ δημοκρατίᾳ παρορῶντες τὸν Πατριαρχικὸν ὅρκον, ἀλλὰ παρακωλύει αὐτοὺς ἡ ἀπότισις τῶν φόρων οὓς κατὰ τὰ φαινόμενα θέλουσιν ἀναγκασθῇ ν' ἀποτίσωσι τοῖς τε Ἑνετοῖς καὶ τοῖς Τούρκοις. Οἱ Ἑνετοὶ καθ' ἑκάστην ἀνέβαλλον τὴν ἀπόφασιν, ἐπὶ τέλους δὲ ἐπροφασίσθησαν ὅτι ἅμα ἀντικατασταθέντος τοῦ Συλλόγου (collegio) θέλουσι προτείνει τοῦτο, ἀλλὰ καί τοι ὁ Σύλλογος πολλάκις ἀντικατεστάθη οὐδεμίαν ὅμως ἀπάντησιν ἔδωκαν».

Κατὰ τὸν Ἰούλιον βλέπων ὁ Σεραφεὶμ ὅτι αἱ προσπάθειαί του οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔφερον ἐν Ἑνετίᾳ, ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἐν Ἑνετίᾳ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας κόμητος Κολλορέδο διαβατήριον καὶ μετέβη διὰ τῶν Ἄλπεων τῆς Τυρολίας εἰς Βιέννην. Ἐκεῖ ἔμαθε περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς Πελοποννήσου. Τοῦτο συνέβη περὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου τοῦ 1715.

Ἐν Βιέννῃ ὁ Σεραφεὶμ ἔλαβεν ἄδειαν παρὰ τοῦ Καίσαρος νὰ συλλέγῃ ἐράνους ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ διαμένῃ παρὰ τῷ ποταμῷ τοῦ Ἁγ. Βίστᾳ παρὰ τῇ Ἀδριατικῇ θαλάσσῃ. Ἐκεῖ διέμεινε περὶ τὰ τρία ἔτη. Τῷ 1718 καταγγελθεὶς ὑπὸ τοῦ ὁμογενοῦς αὐτοῦ Ἕλληνος ἱερέως ἐκ Χίου Διονυσίου Ῥούφα, ἀσπασαμένου μυστικῶς τὸ ῥωμαιοκαθολικὸν δόγμα, τῷ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτῇ τῆς Τουρκίας Ἰμβραῒμ πασᾶ, κατεμηνύθη ὑπὸ τοῦ τελευταίου τῷ πρίγκιπι Εὐγενίῳ ὅτι συντείνει εἰς τὴν ἀθέτησιν τῆς ἐν Πασσαροβίᾳ εἰρήνης. Ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος ἀπήντησεν ὅτι: «Οὐδόλως ἐνδιαφέρει τῷ Σεραφεὶμ ν' ἀναμιγνύηται ἐν τῷ ζητήματι τῆς εἰρήνης ἢ τοῦ πολέμου καὶ ἐπομένως ἡ κατ' αὐτοῦ καταγγελία εἶνε ψευδής, καθ' ὅτι εἶνε ἄνθρωπος ξένος· πορεύεται εἰς τὴν Σουηδίαν διὰ νὰ συνάξῃ τὰ χρήματά του καὶ ἔμεινεν ἐνταῦθα μαθὼν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἀπεβίωσεν. Οἱ Ἕλληνες οἱ ἀποδράντες ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν, ἃς ὑμεῖς ἡρπάσατε παρὰ τῆς Ἑνετίας ἐξελέξαντο αὐτὸν πληρεξούσιον, καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει αὐτοῦ ὁ Καῖσαρ παρεχώρησεν αὐτῷ τόπον διαμονῆς παρὰ τῇ Ἀδριατικῇ θαλάσσῃ ἔνθα καὶ προγενεστέρως κατῴκουν Ἕλληνες, ὅτε Κάρολος ὁ Ε' παρεχώρησε τὴν Πελοπόννησον τοῖς Τούρκοις. Ὁ Σεραφεὶμ δὲν ἀναμιγνύεται ἐν τοῖς ζη-

τήμασι οὔτε τοῦ πολέμου οὔτε τῆς εἰρήνης». Ἐν τούτοις ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος διὰ τοῦ καγκελλαρίου Τζιντζενδόρφ συνεβούλευσε τῷ Σεραφεὶμ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς χώρας, εἰς Ἑνετίαν λογου χάριν, μέχρι τῆς ἐκ Βιέννης ἀποχωρήσεως τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Τουρκίας καὶ νὰ μὴ εἴπῃ τι περὶ τούτου τῷ προδότῃ Διονυσίῳ.

Ὁ Σεραφεὶμ ἀπῆλθεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Τορναβίας ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ἐκεῖ οἱ Ἰησουῖται ὑπεσχέθησαν αὐτῷ νὰ ἐκτυπώσωσιν εἰς ἁπλῆν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν προκήρυξιν ὑπὸ τοῦ Σεραφεὶμ συντεθεῖσαν ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἠθέτησαν τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν, προφασιζόμενοι ἔλλειψιν στοιχειοθετῶν ἐπισταμένων τὴν εἰρημένην διάλεκτον. Ὁ Σεραφεὶμ ἀπῆλθεν εἰς Κρακοβίαν πληροφορηθεὶς ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχει ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον. Ἐν Κρακοβίᾳ ἐξετυπώθη ἡ προκήρυξις τοῦ ἀγῶνος, ὑπὸ τοῦ Σεραφεὶμ συντεθεῖσα. Τότε εἰς Κρακοβίαν ἀφίκετο εἰς τὰ κτήματά του ὁ καγκελλάριος τῆς Πολωνίας Σεμπέκ. Μαθὼν δὲ περὶ τοῦ Σεραφεὶμ παρὰ τῶν ἐγχωρίων διδασκάλων, ὁ Σεμπὲκ προέτεινεν αὐτῷ θέσιν μεθερμηνευτοῦ παρ' αὐτῷ καὶ θέσιν παρὰ τῇ *Ῥαΐτζῃ Ποσπολίτοϊ* [1]. «Ἀδυνατῶ νὰ συναινέσω, ἀπήντησεν ὁ Σεραφείμ, ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν ὁμοφύλων μου καὶ ἐκτὸς τούτου ὀφείλω νὰ ἐπιστρέψω εἰς Βιέννην ἔνθα ἐστάλην παρ' αὐτῶν». «Διὰ τῆς αὐτῆς ψήκτρας, προσεῖπεν ὁ Σεμπέκ, δύνασαι νὰ λευκάνῃς δύο τοίχους, τουτέστι καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ μεθερμηνευτοῦ νὰ φέρῃς καὶ ὑπὲρ τοῦ ζητήματος τῶν ὁμοφύλων σου νὰ φροντίζῃς». Ὁ Σεραφεὶμ συνήνεσε καὶ συνέταξεν αἴτησιν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας. Ὁ Σεμπὲκ ἔλαβε τὴν αἴτησιν ταύτην μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἀνῆλθεν εἰς Βαρσοβίαν, μετά τινας δὲ ἡμέρας ἀπέστειλε τῷ Σεραφεὶμ διαταγὴν νὰ ἔλθῃ ὅσον τάχος. Ἦλθε δὲ εἰς Βαρσοβίαν τῷ 1720.

Συνῳδὰ τῇ ὑπὸ τοῦ Σεμπὲκ δοθείσῃ ὑποσχέσει, ὅτι θὰ συμπράξῃ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ Σεραφεὶμ ἀπέτεινε περὶ τούτου τὰς προτάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὁ Σεμπὲκ ἀπήντησεν αὐτῷ : «Ὡς χριστιανοὶ ἀδυνατοῦμεν νὰ ὀκνήσωμεν πρὸς τὴν αἴτησιν ταύτην, ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ὀφείλομεν νὰ προτείνωμεν ἐν τῇ βουλῇ (σεϊμ) ὅταν καὶ οἱ τρεῖς «βαθμοὶ θέλουσι συναχθῇ». Ἐκτὸς τούτου ὀφείλομεν νὰ προσπαθήσωμεν ὅπως ἡ πρότασις αὕτη εἰσαχθῇ εἰς τὴν βουλὴν ὑπὸ ἀνδρὸς οὗ τινος ἡ φωνὴ νὰ ἔχῃ κῦρος». «Ὁ Σεραφεὶμ δὲν συνήνεσεν εἰς τοῦτο». Ἐν ταῖς βουλαῖς τῆς Πολωνίας, ἔλεγεν ὁ Σεραφείμ, ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι διαφόρου εἴδους καὶ ἡ αἴτησις περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων «θὰ γείνῃ αἰτία μεγάλων καταδιώξεων». Ἐζήτησε μόνον ὅπως ἡ πρότασις αὐτοῦ «πρὸς αἰωνίαν μνή-

1. Ἐθνοφυλακὴ τῶν Πολωνῶν ἐν ᾗ κατετάσσοντο ἅπαντες οἱ εὐγενεῖς, ἔχοντες καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως καὶ τὸ liberum veto καθ' ὅτι αὕτη ἡ ἐθνοφυλακὴ ἀπετέλει τὸ κράτος. Ὁ κατατασσόμενος εἰς τὸ σῶμα τοῦτο ὤφειλε νὰ παρουσιασθῇ ἔφιππος ἐντὸς ἓξ ἑβδομάδων μετὰ τὴν πρόσκλησιν, συνετηρεῖτο δὲ ἰδίαις δαπάναις.

μην ἐγγραφῇ ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ κράτους». Ἡ αἴτησις αὕτη ἐξεπληρώθη. Ἐν Πολωνίᾳ ὁ Σεραφείμ διέμεινε δέκα ἔτη ὡς μεθερμηνευτὴς τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν, μισθοδοτούμενος παρὰ τῆς Πολωνικῆς κυβερνήσεως. Ἐκ Βαρσοβίας πολλάκις· ὡς ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπετάθη πρὸς τὸν κόμητα Γαβριὴλ Ἰβάνοβιτζ Γολόβκιν, ἀλλ' οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἐλάμβανεν. Τῷ 1731 οἱ ἐν Βαρσοβίᾳ πρεσβευταὶ τῆς Ῥωσίας, κατ' ἀρχὰς ὁ Γιαγουζίνσκης καὶ εἶτα ὁ Μπεστοῦζεφ, παρώτρυνον τὸν Σεραφεὶμ ν' ἀπέλθῃ εἰς Μόσχαν.

Τῇ 1 Μαΐου 1731 ὁ Σεραφεὶμ ἀπῆλθεν ἐκ Βαρσοβίας, οὐχὶ δὲ κατ' εὐθεῖαν εἰς Ῥωσίαν, ἀλλὰ πρῶτον εἰς Σουηδίαν ὅπως λάβῃ τὰ ἀνήκοντα αὐτῷ τε καὶ τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει χρήματα, ἅτινα ὁ Πατριάρχης Ἀχριδηνῆς Ἰγνάτιος διὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐδάνειστε τῷ πρεσβευτῇ τοῦ βασιλέως Στανισλάου κόμητι Κρίσπῃ ἐν Ἀδριανουπόλει. Τὰ χρήματα ταῦτα ἐδόθησαν τῷ Κρίσπῃ καθ' ὅτι οὗτος κατώρθωσε νὰ τύχῃ ὁ Ἰγνάτιος τῆς Πατριαρχικῆς ἕδρας. Ἐκτὸς τούτου ἦτο ἐπάναγκες τῷ Σεραφεὶμ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Σουηδίαν ἕνεκα ἐμπορικῶν ὑποθέσεων ἃς εἶχε πρὸς τὴν Βαλτικὴν ἑταιρίαν, ἃς εἶχον ἀναθέσει αὐτῷ Ἀρμένιός τις Σμυρναῖος κατοικήσας ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἕλλην τις ἐξ Ἀμστελλοδάμου.

Αἱ ἐν Στοκχόλμῃ προσπάθειαι τοῦ Σεραφεὶμ δὲν ἔτυχον τοῦ ποθουμένου. Ἡ βουλὴ ἐδηλοποίησε τῷ Σεραφεὶμ ὅτι ἂν ἐχορήγησεν ὁ Πατριάρχης τῷ κόμητι Κρίσπῃ χρήματα εἰς δάνειον, οὐδεμία περὶ τούτου ὑπάρχει ἀπόδειξις καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀδυνατοῦσι νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν αἴτησίν του. Ὁ Σεραφεὶμ «ἐμέμφθη τὴν βουλὴν *ἐπὶ κυπέλλῳ καφφὲ καὶ ποτηρίῳ ψυχροῦ ὕδατος*» [1] καὶ ἀπῆλθεν εἰς Πετρούπολιν. Πρὸς ἔξοδα ὁδοιπορίας ἐδανείσθη τεσσαράκοντα πέντε φλωρία παρά τινος ὁμογενοῦς αὐτοῦ ἕλληνος ἐμπόρου, δοὺς εἰς ἐγγύησιν τὸν Σταυρὸν τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέα.

Ἐν Πετρουπόλει ὁ Σεραφεὶμ προὐτίθετο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς προτάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους γνωστὰς ἤδη γενομένας τῷ κόμητι Γολόβκη ὡς ἑξῆς.

Πρῶτον. Περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Ἀντωνίου Λασκάρεως Κομνηνοῦ Παλαιολόγου ὡς νομίμου κληρονόμου.

Δεύτερον. Νὰ συνάψωσι πρὸς αὐτὸν αἰωνίαν συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν κληρονομικὴν ἐὰν συναινέσῃ ἡ Αὐτῆς Αὐτοκρατορικὴ Μεγαλειότης.

Τρίτον. Νὰ χορηγήσωσι τοῖς Ἕλλησι φιλικὴν ἀρωγὴν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι διὰ θαλάσσης ἢ ὅπως θελήσωσι.

«Ἀποκλειστικῶς χάριν τῶν προτάσεων τούτων ἦλθον εἰς Πετρούπολιν, ἔλεγεν ὁ Σεραφείμ, καὶ αἱ προτάσεις αὗται πολλάκις ἐστάλησαν τῷ μεγάλῳ καγκελλαρίῳ κόμητι Γολόβκιν».

Τῇ 5 Φεβρουαρίου 1732 ἐζητήθησαν παρὰ τοῦ Σεραφεὶμ συμπληρωτικαὶ διασαφήσεις, καὶ ὑπεβλήθησαν αὐτῷ αἱ ἐρωτήσεις αὗται.

1. Κατωτέρω αὐτὸς ὁ Σεραφεὶμ ἐξηγεῖ τί ἐννοεῖ λέγων τοῦτο.

α') Τίς εἶνε ὁ Ἰωάννης Ἀντώνιος Λάσκαρης Παλαιολόγος πρὸς ὃν ὁ Σεραφεὶμ προτείνει νὰ συνάψωμεν συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν;

«Ὁ Ἰωάννης εἶναι πρίγκιψ ἀπόγονος τῶν Ἑλλήνων Αὐτοκρατόρων, ἀπήντησεν ὁ Σεραφείμ, τοῦτο δύνασθε νὰ μάθητε ἀναγινώσκοντες τὸ πρό τινος ἐκδοθὲν ἐν Οὐγγαρίᾳ πόνημα περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ἀπὸ Φλαυίου Κωνσταντίνου Αὐτοκράτορος καὶ τῆς συνεχείας τοῦ γένους αὐτοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν τούτων. Τὸ πόνημα τοῦτο κέκτηται ὁ πρίγκιψ Καντεμὴρ γαμβρὸς τοῦ πρίγκιπος Δημητρίου Γολίτζιν. Ὁ πρίγκιψ Ἰωάννης διαμένει νῦν ἐν Βιέννῃ καὶ διαπραγματεύεται περὶ τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς βασιλεὺς αὐτοῦ.

β') Τί σημαίνει *κύπελλον καφφὲ καὶ ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος* ἐφ' ᾧ ὁ Σεραφεὶμ ἐμέμφετο τὴν βουλὴν τῆς Σουηδίας;

«Κύπελλον καφφὲ ἀνέφερα κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν παροιμίαν λέγουσαν, ὅτι τότε ζήτημά τι θεωρεῖται λελυμένον μεταξὺ δύο ἀνθρώπων, ὅταν προσφέρωσι κύπελλον καφφὲ καὶ καπνοσύριγκα· τὸ δὲ ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος παρέθεσα ἐν τῇ ἀπαντήσει μου συνῳδὰ τοῖς λόγοις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγοντος: «Καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον ... ἀμὴν λέγω ὑμῖν οὐ μὴ ἀπολέσει τὸν μισθὸν αὐτοῦ»· οὐδὲν ἕτερον ὑπῃνιττόμην λέγων *κύπελλον καφφὲ καὶ ποτήριον ὕδατος*, ἁπλῶς δὲ μόνον ἐζήτουν ν' ἀποδείξω πόσον ἀγνώμονες καὶ ἄδικοί εἰσιν οἱ Σουηδοὶ καὶ ὅτι τοιοῦτον ἔθιμον οὐδ' οἱ Τοῦρκοι ἔχουσιν.

γ') Ν' ἀπαντήσῃ, ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀποδειχθεὶς ψευδόμενος, ἂν εἶχεν ἐν Πολωνίᾳ σύζυγον.

«Νόμιμον σύζυγον ποτὲ δὲν εἶχον καὶ οὐχὶ μόνον ἐν Πολωνίᾳ, ἀλλ' οὐδαμοῦ, μόνον ὡς ἄνθρωπος εἶχον παρ' ἐμοὶ ὑπηρέτριαν· ἐὰν δέ τις ἢ διὰ μαρτυρίας αὐτόπτου ἢ δι' ἐγγράφων ἀποδείξῃ ὅτι ἤμην ποτὲ νυμφευμένος, τότε ὑπόκειμαι ποιναῖς, τῇ θανατικῇ ἢ τῇ τῆς πυρᾶς».

δ') Δὲν συνέλαβον περὶ σοῦ ἔν τινι κράτει ὑποψίας τινάς;

«Ἔνθα διέμενον οὐδεμία χώρα μὲ ἐθεώρησεν ὕποπτον καὶ μέχρι τοῦδε δέν με θεωροῦσιν. Μόνον κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Πελοποννήσου ἀρχιμανδρίτης τις Σεραφεὶμ συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ὡς προδότης τῆς Δημοκρατίας καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἀπηγχονίσθη δὲ ἐν Ναυπλίῳ τῆς Πελοποννήσου. Μετά τινα χρόνον τὴν προδοσίαν ταύτην ἀπέδωκαν εἰς ἐμέ, τοῦτο ὅμως διαψεύδεται καθ' ὅτι τότε διέμενον ἐγὼ ἐν Βιέννῃ».

ε') Ὅτε εὑρίσκετο ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐνεφανίσθης τῷ Τζάρῳ Πέτρῳ μετὰ τῶν προτάσεών σου, τότε ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης δέν σοι ἐνεπιστεύθη μυστικά τινα ἅτινα σὺ ἐφανέρωσας τῷ Καρόλῳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ τῶν Σουηδῶν;

«Τοῦτο οὐδέποτε ἐγένετο καὶ πλὴν τούτου περὶ πάντων ὅσα εἶδον τότε ἐν Ῥωσίᾳ, στρατιωτικῶν παρασκευῶν καὶ λοιπῶν, οὐδὲν οὔτε προφορικῶς οὔτε δι' ἐγγράφου ἀνεκοίνωσα». Ὁ Σεραφεὶμ ἐνόησεν ἐκ τῆς τελευταίας

ταύτης ἐπερωτήσεως ὅτι θεωροῦσιν αὐτὸν κατάσκοπον καὶ τούτου ἕνεκεν ἐκτενέστερον ἐξέθεσε τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ ὡς ἑξῆς·

«Περὶ τῆς τέως διατριβῆς μου ἐν Σουηδίᾳ ἕνεκα τῆς χρηματικῆς ὑποθέσεώς μου, δύνασθε νὰ λάβητε πληροφορίας παρὰ τοῦ ἐν Στοκχόλμῃ ἐμπόρου Γρὴλ καὶ παρὰ τοῦ γραμματέως Σιλβέστρου Σούλτζ, οὓς ἀφῆκα πληρεξουσίους ἐν Σουηδίᾳ, καὶ πᾶσα τότε περὶ ἐμοῦ ὡς κατασκόπου ὑποψία θέλει ἐκλείψει· ἂς ἐρωτήσωσι δὲ καὶ τὸν πρέσβυν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Καίσαρος τὸν κόμητα Κολλορέδο. Μετὰ τὴν ἐκ Τουρκίας ἀναχώρησιν τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας, οὔτε οἱ Σουηδοὶ πρὸς ἐμὲ οὔτε ἐγὼ πρὸς τοὺς Σουηδοὺς οὐδεμίαν σχέσιν εἴχομεν καὶ οὐδέποτε ἐσκεπτόμην περὶ τοῦ τοιούτου, γινώσκων ὅτι εἰσὶν ἐχθροὶ τῶν συμφερόντων ἡμῶν καὶ φίλοι τῶν Τούρκων ἕνεκα τῆς δυσμενείας ἣν ἀμφότεροι ἔχουσι κατὰ τῶν Ῥώσων, ἀπαραλλάκτως ὅπως οἱ Γάλλοι εἶνε φίλοι τῶν Τούρκων ἕνεκα τῆς κατὰ τῶν Γερμανῶν ἔχθρας. Καὶ μικρὸς παῖς δύναται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἄνθρωπος ὅπως ἐγὼ ἀφοσιωμένος τῇ Πελοποννήσῳ δὲν δύναται συγχρόνως νὰ εἶναι καὶ κατάσκοπος τῶν Ὀθωμανῶν καὶ φίλος τῶν Ἑνετῶν, τότε κάλλιον ἤθελεν εἶνε νὰ διέμενον παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ οὐχὶ παρὰ τοῖς Ἑνετοῖς. Δὲν εἶμαι τοσοῦτον ἀνόητος. Ἂν καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἤθελόν μ' ἐκλάβει ὡς κατάσκοπον, ὁ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς αὐτῶν ἤθελε μὲ κατακρατήσει, ἐν ᾧ ἀπεναντίας ἐγὼ διέμενον ἐν Βιέννῃ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, οὐχὶ ἐν τῷ κρυπτῷ ἀλλὰ φανερά, καὶ οὐχὶ μόνος, ἀλλ' ἔχων μετ' ἐμοῦ συζῶντας τέσσαρας συναδέλφους μου, τὸν πρόξενον τῆς ἑταιρίας Δημήτριον Γίτζιον, τὸν Ἰωαννίκιον Ἰωάννου ὁπλαρχηγοὺς ἐξ Ἠπείρου, τὸν πρεσβύτερον Ἀλοΐσιον ἐκ Κρήτης καὶ τὸν γραμματέα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἰωσὴφ Κουβάτζκιη ἐκ Σικελίας. Ἐγὼ δὲ αὐτὸς ἐφοίτων εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑνετίας καὶ τῶν ἄλλων πρέσβεων, ὑπουργῶν καὶ λοιπῶν ἀρχῶν».

Ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπαντήσεις ταύτας ὁ Θεοφάνης δὲν ἐθεώρησεν ἀρκούσας. Γενομένης δὲ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Σεραφεὶμ ἐρεύνης μετὰ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ εὑρέθησαν ἐπιστολαὶ πολλῶν ἀνθρώπων δι' ὧν ἔδιδον οὗτοι τὴν ὑπόσχεσιν νὰ τηρῶσι σταθερότητα καὶ νὰ ἔχωσι πίστιν τῷ ἐνδόξῳ Ἑλληνικῷ ἔθνει καὶ τῇ ἑταιρίᾳ, νὰ τηρῶσι δὲ πιστῶς μυστικά τινα. Ἐν ταῖς αὐταῖς ἐπιστολαῖς ὁ Σεραφεὶμ ἀπεκαλεῖτο Πωγωνάτος, ἐκλαμπρότατος, ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἑταιρίας καὶ ἔξαρχος πάσης τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ὁ Θεοφάνης ἐζήτησεν ἐπεξηγήσεις τῶν τίτλων τούτων τοῦ Πωγωνάτου, ἀντιπροσώπου, ἐξάρχου κλπ. «Ὁ Σεραφεὶμ ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τί σημαίνουσι ταῦτα; Ὁποῖά τινα τἀπόκρυφα ταῦτα; Πότε καὶ τίνι δικαιώματι ἔλαβε τοὺς τίτλους τούτους; Τί ἐννοεῖ διὰ τῶν τίτλων τοῦ Πωγωνάτου, τοῦ ἐξάρχου; Αἱ ἐπιστολαὶ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ἔτη 1709—1731 τίνας μακροχρονίους συμβουλὰς περιέχουσι καὶ περὶ τίνος; Κυρίως δὲ ἂν εἶχε περὶ τούτου γνῶσιν Πέτρος ὁ Α'; Ἂν συνεμερίσθη αὐτάς; ἂν συνεμε-

ρίσθη ἔχει περὶ τούτου ὁ Σεραφεὶμ ἀποδείξεις; Προσεκάλεσέ τινας τῶν 'Ρώσων νὰ συνάψῃ συμμαχίαν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος; Ἐκ τῶν προσκληθέντων τίνες ὑπεγράφησαν ;»

Ἡ πορεία τῆς ἀνακρίσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μετὰ τῆς εὐρείας ἀναπτύξεως τῶν ἐπερωτήσεων, κατὰ τὰ φαινόμενα, παρελείφθη καὶ παρὰ τοῦ Θεοφάνους. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῶν Ἑλλήνων συνωμοτῶν κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐκ μιᾶς τινος ἐρωτήσεως ἀναπτυσσομένης ἑτέρας, ἐγεννήθη τὸ ζήτημα μὴ ὑπῆρχον καὶ 'Ρῶσοι συνωμόται καὶ δὴ ἂν ἔδωκαν αὐτῷ τὴν ὑπογραφήν των; Ὁ Σεραφεὶμ ἠναγκάσθη ν' ἀποκαλύψῃ τὰ τιμαλφέστατα αὐτοῦ ἀπόκρυφα, τὰ μυστικὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ ὡς ἑξῆς·

«Ἐν τῷ σάκκῳ φυλάττονται αἱ ὁρκοδοσίαι ἐκείνων οἵτινες δι' ἐμοῦ ὡρκίσθησαν νὰ εἶνε πιστοὶ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει καὶ εὐνοϊκῶς διακείμενοι τῇ ἀπελευθερώσει τῆς πατρῴας χώρας καὶ θρησκείας. Τοιαῦτα δὲ ἔγγραφα οὐχὶ μόνον παρ' ἐμοὶ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διευθύνσει ἡμῶν εὑρίσκονται περὶ τὰς δέκα χιλιάδας καὶ παρ' ἑκάστῳ πληρεξουσίῳ ἀντιπροσώπῳ. Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ κοινοποιῇ τὰ ἀπόκρυφα ἡμῶν καθ' ὅτι ζῶμεν ὑπὸ τὸ τραχὺ, ἀπάνθρωπον, ἀντιχριστιανικὸν μωαμεθανικὸν ξίφος καὶ τούτου ἕνεκεν ὀφείλομεν νὰ φερώμεθα λίαν προσεκτικῶς, ὅπως μὴ μάτην θυσιάσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, κυρίως δὲ ἐκείνους οἵτινες οὐδὲν γινώσκοντες περὶ τῶν ἡμετέρων σκοπῶν καὶ προθέσεων χορηγοῦσι χρήματα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων, θεωροῦντες τοιούτους τοὺς ἐν Τριπόλει, Βαρβαρίᾳ, Τύνιδι καὶ Ἀλγερίᾳ οἰκοῦντας, ἐκείνους οἵτινες χορηγοῦσι χρήματα οὐχὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους αὐτῶν, ὅπερ οὐδὲ κἂν ἐπίστανται ὅτι εἶνε δοῦλον, καθ' ὅτι ἐγεννήθησαν ἐν τῇ δουλείᾳ καὶ θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς ἐλευθερίαν.

»Ἅπασαι δὲ αὗται αἱ συμβουλαί, ἐπιστολαί, ὁρκοδοσίαι καὶ ἕτερα ἀπόκρυφα ἔγγραφα τοῦ ἡμετέρου ἔθνους προπαρασκευάζονται ἀπὸ πολλῶν χρόνων, ἀναμενομένου τοῦ ἁρμοδίου καιροῦ· ἤτοι ὅταν ἐκραγῇ ἀγὼν μεταξὺ Τούρκων καὶ Γερμανῶν ἢ ἄλλων χριστιανῶν, τότε καὶ οἱ Ἕλληνες θέλουσιν ἑτοιμασθῇ πρὸς ἐξοπλισμόν· τότε θέλομεν συμμαχήσει πρὸς τοὺς συμμάχους ἡμῶν χριστιανοὺς κατὰ τῶν Τούρκων κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν. Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἂν Πέτρος ὁ Μέγας ἐγίνωσκε τοῦτο, ἀπαντῶ ὅτι ἐγίνωσκε πληρέστατα καὶ εὐγνωμόνει τῷ Ὑψίστῳ διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ὁμόνοιαν καὶ συνένωσιν τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν. Ἐκ δὲ τῶν 'Ρώσων οὐδεὶς ἐγίνωσκέ τι περὶ τῶν ἀποκρύφων, πλὴν τῆς Α. Μεγαλειότητος, τοῦ Γολόβκιν καὶ τοῦ 'Ριαζάνσκιη (Στεφάνου Γιαβόρσκιη), εἰς οὓς ἀπεκάλυψε ταῦτα ἡ Α. Μεγαλειότης. Αἱ δὲ ἐπιστολαὶ ἡμῶν καὶ ὁρκοδοσίαι περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἔθνους, δι' ἐμοῦ καὶ δι' ἑτέρων ἤρξαντο διαδιδόμεναι κατὰ τὸ ἔνατον ἤδη ἔτος τοῦ καθισταμένου αἰῶνος. Ἡ δ' ἐκ τῶν Πωγωνάτων καταγωγή μου γίνεται κατάδηλος ἐκ τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν, κυρίως δὲ τῶν γαλλικῶν· τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ἡ βυζαντιακὴ ἱστο-

ρία. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ πλεῖστον μέρος τῶν εὐγενῶν Ἑλλήνων βαθμηδὸν μετηνάστευεν εἰς τὴν Βερίαν, τοὺς πλουσιωτέρους καὶ ἐγκριτοτέρους οἱ Τοῦρκοι διώριζον εἰς διαφόρους θέσεις δι' ὧν ἐφεύρισκον διάφορα μέσα πρὸς θανάτωσιν αὐτῶν, δήμευσιν τῶν περιουσιῶν καὶ ἐξάλειψιν τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Ἡ οἰκογένεια ἡμῶν ἦτο ἐκ τῶν πρώτων καὶ κατ' ἀρχὰς εὑρίσκετο ἐξόριστος ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ μετὰ δὲ ταῦτα ἐν Λέσβῳ ἔνθεν ἀπέδρα εἰς Σικελίαν. Τὸν τίτλον τοῦ ἐκλαμπροτάτου μοὶ ἀπέδιδον ἁπλῶς καὶ ὡς συνειθίζουσιν ἐν Εὐρώπῃ, κυρίως ἐν Ἰταλίᾳ, ἔνθα μὴ γινώσκοντες ὅτι ἤμην κληρικὸς μὲ ἀπεκάλουν οὕτως. Ἐξαρχίαι δὲ ὑπάρχουσι δύο εἰδῶν, ἡ μία πατριαρχική, πρέσβεις ἀποστελλόμενοι κατ' ἔτος πρὸς συλλογὴν παρὰ τῶν ἐπισκόπων τῶν φόρων οὓς ὁ πατριάρχης χορηγεῖ τοῖς Τούρκοις ἐξ ἁπάσης τῆς περιφερείας ἐφ' ἣν ἐπεκτείνεται ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ τῷ ταμείῳ τοῦ Σουλτάνου ἐκτὸς τῆς συνήθους ἐτησίου ἐλεημοσύνης, σιστιὰς καὶ βοϊτίας ἀθροιζομένας ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ εἰσέτι ὁ φόρος ὁ πρό τινος εἰσαχθεὶς ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἐκκλησίᾳ ὃν ἀποκαλοῦσιν τουρκιστὶ *μασλιανά*. Ἡ ἑτέρα ἐξαρχία εἶνε πολιτικὴ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἐν ἁπάσῃ τῇ ἑλληνορρωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὡσαύτως ἔνθα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀντιπαπισμοῦ ἐξηλείφθη. Ἐκ τῶν πολιτικῶν τρεῖς μόνον ἐξαρχίαι ἔμενον εἰσέτι κατὰ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, ὧν αἱ δύο πρῶται δὲν ὑπάρχουσιν ἤδη· α) ἡ τῆς Ἀσιατικῆς παρακτίου χώρας μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ Πατριαρχείου Συρίας καὶ Ἀντιοχίας· β) ἡ Εὐρωπαϊκὴ μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, καὶ γ) ἡ ἐξαρχία τῶν Κυκλάδων καὶ Σποράδων ἥτις ἔκπαλαι ἐχορήγει τοῖς προγόνοις μου τὸν τίτλον τοῦ ἐξάρχου».

«Ἐγὼ προέτεινα τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει ὅπως εἰς τὸ ἑξῆς οἱ ἔξαρχοι καὶ τῶν τριῶν τούτων ἐξαρχιῶν ἐκλέγονται κατὰ πλειονοψηφίαν καὶ ἐκτὸς τούτου ἐξ ἀνδρῶν πεπαιδευμένων, ἐπισταμένων τοὐλάχιστον τρεῖς γλώσσας, τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, τὴν λατινικὴν καὶ τὴν γερμανικὴν ἢ γαλλικήν».

Τὰς ἀπαντήσεις ταύτας τοῦ Σεραφεὶμ ὁ Θεοφάνης Προκοπόβιτζ ὑπέβαλε τῇ αὐτοκρατείρᾳ «ἐκφράζων τὴν γνώμην αὐτοῦ ὅτι ὁ Ἕλλην εἶνε κατάσκοπος». Ἡ αὐτοκράτειρα διέταξεν ὅπως ἡ ὑπόθεσις αὕτη τοῦ Σεραφεὶμ αὐθωρεὶ ἀποσταλῇ εἰς τὴν μυστικὴν ἀνακριτικὴν καγκελλαρίαν (τάϊναγια δλιὰ ρόζισκνιχ δαὶλ καντζελλάριγια).

Ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Νέβσκι μετήγαγον τὸν Σεραφεὶμ εἰς τὴν εἱρκτὴν τοῦ Πετροπάβλοβσκια καὶ ἐνέκλεισαν ἐν ἰδιαιτέρᾳ φυλακῇ. Ὁ Προκοπόβιτζ παραδίδων τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης τῷ Ἀνδρέᾳ Ἰβάνοβιτζ Οὐσακὸβ διεβίβασεν αὐτῷ καὶ τὰς αἰτίας δι' ἃς «ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Σεραφεὶμ εἶνε ἄνθρωπος ὑπόπτου διαγωγῆς ὡς κατάσκοπος καὶ οὐ μικρᾶς δολιότητος». Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν αἰτιῶν τούτων δύναταί τις νὰ κατίδῃ τὰς ἰδέας τοῦ Θεοφάνους καὶ τὸν βαθμὸν τῆς παιδείας αὐτοῦ, ἣν προσεπάθει νὰ

ἐπιδεικνύῃ ἐν πάσῃ περιστάσει, οὐχὶ περιττὸν κρίνομεν νὰ παραθέσωμεν αὐτὴν ἐνταῦθα τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις. Ἰδοὺ ἡ γνώμη τοῦ Θεοφάνους περὶ τοῦ Σεραφεὶμ ἣν ἐξέφρασεν ἐγγράφως πρὸς πληρεστέραν διαφώτισιν τῆς καγκελλαρίας.

«*Πρῶτον*. Ἀποκαλεῖ ὁ Σεραφεὶμ ἑαυτὸν Πωγωνάτον τουτέστιν *ἔχοντα πώγωνα* (μποροδάτλη) ὅπως εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἕλλην Κωνσταντῖνος ὁ πρόγονος τοῦ Ἡρακλείου ἀποδιώσας τῷ 685 (ἀφ' οὗ ἤδη παρῆλθον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ 1157 ἔτη) καὶ ἐπωνομάσθη οὕτω ἐπειδὴ ὁδεύσας κατὰ τῆς Σικελίας νέος ἔτι καὶ ἄνευ πώγωνος ἐπανέκαμψεν ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἤδη πωγωνοφόρος· ὁ δὲ Σεραφείμ, προτιθέμενος ψευδῶς ν' ἀποδείξῃ ὅτι κατάγεται ἐκ βασιλικῆς οἰκογενείας, ἀπεκάλεσεν ἑαυτὸν Πωγωνάτον, νομίζων ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶνε ἐπώνυμον, δι' ὃ κατέδειξε τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀμάθειαν καθ' ὅτι Πωγωνάτος ἦτο ἰδιαιτέρα προσωνυμία ἑνὸς μόνου αὐτοκράτορος ἥτις δὲν μετεδόθη εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ὑπεγράφετο οὕτω, καθ' ὅτι καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀπονομῆς αὐτῷ τοῦ ἐπωνύμου τούτου δὲν ἦτο σπουδαία. Τὸν υἱὸν δὲ Ἰουστινιανοῦ τοῦ δευτέρου ἀπεκάλεσαν *Ῥινότμητον* τουτέστιν ἐστερημένου ῥινὸς (μπεζνόσλη) ἐπειδὴ στασιασταὶ ἀπέκοψαν αὐτοῦ τὴν ῥῖνα, καὶ ὅμως οὐδεὶς τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἀπεκαλεῖτο Ῥινότμητος. Ὡσαύτως καὶ ὁ Μιχαὴλ ὁ αὐτοκράτωρ ἕνεκα τῆς βραδυγλωσσίας αὐτοῦ ἀπεκαλεῖτο *Τραυλός*, ἀλλ' οὐδεὶς ἀπόγονος ἐκληρονόμησε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο· ἀλλὰ καὶ αὗται αἱ ἔντιμοι ἐπωνυμίαι δὲν μετεβιβάζοντο εἰς τοὺς ἀπογόνους, ὡς π. χ. ὁ Λέων ἐπωνομάσθη *Σοφὸς* ἕνεκα τῆς σοφίας αὐτοῦ, ὁ Βασίλειος *Βουλγαροκτόνος* ἕνεκα τῆς τῶν Βουλγάρων ὑπ' αὐτοῦ κατατροπώσεως, ὁ Κωνσταντῖνος *Μονομάχος*. Πλὴν δὲ τούτου εἶνε γνωστὸν ὅτι ἐν τῷ διαστήματι πλέον τῶν 1000 ἐτῶν καὶ δὴ πρὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν καὶ Δουκάδων οἱ πρώην αὐτοκράτορες τῆς δευτέρας καὶ νέας Ῥώμης οὔτε τὸ ἐπώνυμον αὐτῶν μετεχειρίζοντο, οὔτε μετεβίβαζον αὐτὸ εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲ ὁ Πωγωνάτος ἔζησε τριακόσια ἔτη πρὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐν γένει οὐδὲν ἐπώνυμον Πωγωνάτου ἀπαντᾷ ἐν οὐδεμιᾷ ἱστορίᾳ. Καὶ οὕτως ὁ ψευδὴς οὗτος Πωγωνάτος ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν Εὐγενέστατον ἐκ πανουργίας κινούμενος, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει πόσον εἶνε ἀνόητος καὶ ἀδαὴς τῆς ἱστορίας».

»*Δεύτερον*. Σπουδαία εἶνε καὶ ἡ πονηρία ἐκείνη ὅτι ἀποκαλεῖται ἔξαρχος καὶ δὴ ἔξαρχος τῶν Σποράδων καὶ Κυκλάδων, τουτέστι πολλῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει νήσων καὶ ἁπάσης τῆς Μεσογείου θαλάσσης, καὶ δὴ κληρονομικός, φρονῶν ὅτι οὐδεὶς γινώσκει τοῦτο, ἐνῷ τὸ ψεῦδος τοῦτο εἶνε οὕτω μέγα, ὥστε καὶ ψηλαφητῶς δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ αὐτό.

»*Τρίτον*. Αὐτὸς οὗτος ὁ Σεραφεὶμ ἀπαντῶν εἶπεν ὅτι ἐν Παρισίοις ἐτέλεσε τὴν θείαν λειτουργίαν κατὰ παράκλησιν τῶν ἐκεῖ ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, ἱερούργει δὲ ἐν τῷ ναῷ ἢ παρεκκλησίῳ ἐν ᾧ ἱερουργοῦσιν οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλ-

λῆνες, οἱ σχισματικοὶ καὶ οἱ οὐνῖται Ἕλληνες συνάμα. Καὶ αὕτη ἡ ἀφήγησις εἶνε καταπληκτικῶς ψευδής· κατ' αὐτὸν διάφοροι εἶνε οἱ σχισματικοὶ Ἕλληνες καὶ διάφοροι οἱ οὐνῖται· καὶ πῶς; οἱ σχισματικοὶ Ἕλληνες διαφέρουσι τῶν οὐνιτῶν; Τοῦτο εἶνε ἀξιοθαύμαστον!

»*Τέταρτον*. Κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἱεροτελεσίαν καταδεικνύει ὅτι ἔφερε μεθ'ἑαυτοῦ ἱερὰἄμφια,ἐπιτραχήλιον,ἀντὶ δὲ φελονίου μετεχειρίσθη τὸν ῥωμαϊκὸν σάκκον, ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μόνον τὸν ἀστέρα, ποτήριον δὲ καὶ δίσκον μετεχειρίσθη ῥωμαϊκά. Καὶ τοῦτο εἶνε ψεῦδος ἀναιδέστατον! Ἂν δὲν εἶχε ποτήριον καὶ δίσκον, περιττὸν ὅλως ἦτο νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἀστέρα, ἂν δὲ ἔφερεν ἄμφια καὶ ἐπιτραχήλιον, τότε διατί δὲν εἶχε καὶ φελόνιον; Μήπως διὰ τὸ φελόνιον τὸν δίσκον καὶ τὸ ποτήριον ὤφειλε νὰ ἐνοικιάζῃ ἰδιαιτέραν φορτηγὸν ἄμαξαν; Ἂν δέ, ὅπως ἰσχυρίζεται, ἐν Παρισίοις ὑπάρχῃ ἑλληνικὸς ναὸς ἐν ᾧ ἐκκλησιάζονται οἱ ἐγχώριοι Ἕλληνες, τότε βεβαίως ἐκεῖ εὑρίσκονται καὶ ἱερὰ σκεύη καὶ ἑλληνικὰ ἱερὰ ἄμφια. Περὶ τούτου ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν πληροφορίας παρ' ἀνθρώπων οἵτινες διέμειναν μακρὸν χρόνον ἐν Παρισίοις.

»*Πέμπτον*. Ἠρωτήθη ἂν ἔν τινι κράτει ἐθεωρήθη ὡς ὑπόπτου διαγωγῆς ἢ ἂν κατηγορήθη, κυρίως δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῆς τῷ Λονδίνῳ· ἀπήντησε δὲ ὅτι ἐκεῖ κατηγόρησεν αὐτὸν γυνή τις ὅτι δῆθεν ἐβίασε πενταετὲς κοράσιον. Ὁ δὲ Ἕλλην Ἑλλάδιος ὅστις ἐξεπαιδεύετο τότε ἐν Λονδίνῳ, ἐν τῷ λατινιστὶ ἐκδοθέντι αὐτοῦ πονήματι. «Περὶ τῆς συγχρόνου καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας» ἐν τῷ 16 κεφαλαίῳ γράφει ὅτι ὁ Σεραφεὶμ οὗτος ἐβίασε δεκαετὲς κοράσιον καὶ τούτου ἕνεκεν κατεδιώχθη ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ νύκτωρ ἀπέδρα ἐκ Λονδίνου. Τίς λοιπὸν ἀγνοεῖ ὅτι ὁ Σεραφεὶμ ἐσκεμμένως ἀναφέρει τὴν ἀποδιδομένην αὐτῷ κατηγορίαν περὶ τοῦ βιασμοῦ πενταετοῦς κορασίου, καθ' ὅτι ἡ τοιαύτη κατηγορία εἶνε ὅλως ἀπίθανος καὶ οὐδένα δύναται νὰ φοβίσῃ;

»*Ἕκτον*. Περὶ τῆς παρὰ τοῖς Σουηδοῖς ὑπηρεσίας αὐτοῦ εἶπεν ὅτι ἀκουσίως ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει γραμματεὺς τοῦ πρέσβεως τῆς Σουηδίας καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ βεζύρη προσελήφθη παρὰ τοῦ εἰρημένου πρεσβευτοῦ καὶ ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ ἀντιστῇ εἰς τοῦτο, ἢ νὰ φύγῃ Καὶ τοῦτο εἶνε ψεῦδος ἀναιδέστατον διότι α) ὁ βεζύρης δὲν ἠδύνατο διὰ τῆς βίας νὰ προσδιορίσῃ αὐτῷ τὴν θέσιν ταύτην, καθ' ὅτι ἤθελεν ἐπισύρει τὴν ὑποψίαν ὅτι διορίζει γραμματέα παρὰ τῷ Σουηδῷ Ἕλληνα καὶ ὅτι τῷ Ῥωσικῷ καὶ οὐχὶ τῷ Σουηδικῷ συμφέροντι ὑπηρέτει, ἀντὶ δὲ γραμματέως ἀποστέλλει κατάσκοπον· β') αὐτὸς οὗτος ὁ πρέσβυς οὐδέποτε ἤθελε παραδεχθῇ ἐν τοιαύτῃ ὑπηρεσίᾳ Ἕλληνα ὡς ὁμόδοξον τοῦ Ῥωσικοῦ ἔθνους, πλὴν δὲ τούτου ἐν Ῥωσίᾳ ἐνδιατρίψαντα· γ') ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρχον τότε Γάλλοι καὶ Πολωνοὶ πρεσβευταὶ οἵτινες ὑπεκίνουν τοὺς Τούρκους κατὰ Ῥωσίας. Μὴ παρ' αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ παραλάβῃ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Σουηδίας ἄνθρωπον πάσῃς

ἐμπιστοσύνης; δ') Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Γαλατᾷ κυρίως, ἤτοι τῇ συνοικίᾳ τῶν ξένων, διατρίβουσι πολλοὶ Ἰταλοὶ καὶ Γάλλοι κληρικοί τε καὶ μή, τίνα ἀνάγκην εἶχε λοιπὸν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πρεσβευτὴς τῆς Σουηδίας νὰ παραλάβῃ ἐν τῇ κατὰ τῆς Ῥωσίας ἐνεργείᾳ αὐτοῦ Ἕλληνα; ε') Ἐπειδὴ ἦτο γνωστὸν τότε καὶ αὐτῷ τῷ μακαρίᾳ τῇ λήξει Πέτρῳ τῷ Μεγάλῳ ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Σεραφεὶμ ὑπῆρξε γραμματεὺς παρὰ τῷ Σουηδῷ, τοῦθ' ὅπερ οὐδ' αὐτὸς ἀποκρύπτει καί τοι καλλωπίζει διὰ παντοειδῶν χρωμάτων, ἀδύνατον ἤθελεν εἶναι νὰ θεωρῆται οὗτος ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τῆς Σουηδίας πιστὸς γραμματεύς, ἀλλὰ ἢ φερόμενος δυσμενῶς τῇ μεγάλῃ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Ῥωσίας, ἐνόρκως τοῦτο ὑποσχόμενος τὸ ὁποῖον καὶ ἀριδήλως καταφαίνεται ἐκ πασῶν τῶν προειρημένων περιπτώσεων.

»*Ἕβδομον*. Περὶ τοῦ τεθνεῶτος βασιλέως τῆς Σουηδίας ἐν ταῖς ἀπαντήσεσιν αὐτοῦ ἔγραψεν ὅτι ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ καγκελλαρίου αὐτοῦ Μιλλέρς ἠρώτησεν αὐτὸν τὸν Σεραφεὶμ ἐὰν ἐπιθυμῇ νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὸν εἰς Σουηδίαν καὶ ὅτι ἀπήντησεν ἁπλῶς «δὲν θέλω», κατὰ τὴν ἀνοητοτάτην δὲ ἀφήγησιν αὐτοῦ ἠτιολόγησε τὴν ἄρνησίν του ταύτην διὰ τοῦ ἑξῆς: ὅτι ὁ Οὕγων Γρότιος καί τοι πολλὰ ἀγαθὰ ἐπέφερε τῷ Σουηδικῷ κράτει δὲν εἶχε κατὰ τὸ γῆρας αὐτοῦ οὐδὲ ψιχίον ἄρτου, καὶ ὅτι δῆθεν εἰς τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀπήντησεν ὅτι πράγματι οἱ Σουηδοὶ ἐφάνησαν ἀγνώμονες τοῖς εὐεργέταις αὐτῶν. Ἀφηγούμενος τὸ τοιοῦτον ὁ Σεραφεὶμ πλὴν τῆς παντελοῦς ἀγνοίας αὐτοῦ περὶ τοῦ προειρημένου Οὕγωνος Γροτίου, εἰς ὃν οὐδὲν τοιοῦτον εἶχε συμβῇ, ἀπέδειξε καὶ τὴν μεγίστην δολιότητα αὐτοῦ καὶ τὸ ψεῦδος καὶ ἀγνοοῦμεν πόθεν ὁρμώμενος ἐνόμισεν ὅτι ἐνταῦθα ἀδυνατοῦσι νὰ σκέπτωνται καὶ ὅτι θέλουσι πιστεύσει τοὺς μύθους αὐτοῦ καὶ παραδεχθῇ αὐτοὺς ἐν τῇ ῥωσικῇ αὐτοκρατορίᾳ.

»*Ὄγδοον*. Ὁ Σεραφεὶμ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ὡς πληρεξούσιος αὐτοῦ ἀντιπρόσωπος, ἀθροίζει ἐν Εὐρώπῃ ἐθελοντὰς ὅπως σχηματίσῃ στρατιὰν σύμμαχον κατὰ τῶν Τούρκων ὑπὲρ τῆς ἐκ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων· καὶ τοῦτο εἶνε ψεῦδος ἀναιδέστατον ὅπως ἐκ τῶν ἄρθρων καθαρῶς ἀπεδείξαμεν, ἐὰν δὲ ἡ μυστικὴ καγκελλαρία κρίνῃ εὔλογον νὰ λάβῃ πληρεστέρας πληροφορίας περὶ τοῦ Ἕλληνος Σεραφείμ, τότε ἂς ἐρωτήσῃ τοὺς κυρίους Σάββαν Ῥαγουζίνσκιη, κόμητα Μπότσιον καὶ τὸν ἰατρὸν Τηνιάτην, ὡσαύτως τὸν Νικόλαον Γολόβιν ὅστις, ὡς ᾄδεται, ἀφίκετο ἐκ Στοκχόλμης, καὶ τὸν Μπεστοῦζεβ ὅστις διέμενεν ἐν Βαρσοβίᾳ καὶ τὸν Μποδακόβσκιη, καὶ ἑτέρους δὲ Ἕλληνας ἐν Πετρουπόλει καὶ Μόσχᾳ οἰκοῦντας· ὡσαύτως δὲ δύναται νὰ πληροφορηθῇ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν.[1]

Ὁ Ἀνδρέας Ἰβάνοβιτζ Οὐσακὸβ ἀρχηγὸς τῆς μυστικῆς καγκελλαρίας ἐθεώ-

1 Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν Ῥωσίᾳ εἰσέτι ἐλέγετο Ἰ ν ο σ τ ρ ά ν α γ ι α Κ ο λ έ γ ι α.

ρησε περιττὸν νὰ ζητήσῃ πληρεστέρας πληροφορίας περὶ τοῦ Σεραφεὶμ ἐκτὸς τῶν ὑποδειχθεισῶν ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους, ἠρκέσθη εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἐκτεθέντα καὶ προέβη εἰς τὴν ἀνάκρισιν τοῦ Σεραφεὶμ ἣν ἐποίησεν αὐτοπροσώπως.

Ἐν ταῖς τῇ μυστικῇ καγκελλαρίᾳ δοθείσαις ἀπαντήσεσιν ὁ Σεραφεὶμ οὐδὲν νεώτερον κατέδειξε, μόνον δὲ διέψευσεν ἐγγράφως τὴν γνώμην τοῦ Προκοπίου περὶ τῆς μὴ ὑπάρξεως τοῦ ἐπωνύμου Πωγωνάτος, καὶ ἐπέμενεν ἰσχυριζόμενος ὅτι ἦτο Πωγωνᾶτος.

«Πωγωνᾶτος, λέγει, ἀποκαλοῦμαι καθ' ὅτι ὁ πάππος μου Ἕλλην Σταμάτιος Ἰωάννου καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης Σταματίου ἐλέγοντο Πωγωνᾶτοι καὶ ὑπεγράφοντο οὕτως ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ ἀπεκαλοῦντο· ὅτι δὲ ἡ κληρικὴ ἐπιτροπὴ κατέδειξεν περὶ τῆς μὴ ὑπάρξεως τοῦ ἐπωνύμου Πωγωνᾶτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶνε ἀδόκιμον καθ' ὅτι περὶ αὐτοῦ ἐν δυσὶ ἱστορίαις τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Γαλλίᾳ γραφείσαις ἀναφέρεται περὶ δύο αὐτοκρατορικῶν ἐπωνύμων Πωγωνάτου. Ἀλλ' ἐκ τίνος τούτων κατάγομαι ἀγνοῶ.»

Μετὰ ταῦτα ὁ Σεραφεὶμ ἐζήτησε ν' ἀπολογηθῇ εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν περὶ κατασκοπίας δῆθεν καὶ δυσμενείας πρὸς τὴν Ῥωσίαν.

«Πρὸς τὴν Ῥωσίαν δυσμένειαν οὐδεμίαν οὐδέποτε ᾐσθανόμην· ἐν Κωνσταντινουπόλει δέ, κυρίως ἐν Γαλατᾷ, οἰκοῦσι πολλοὶ Γάλλοι καὶ Ἰταλοί, κληρικοί τε καὶ μή, ἀλλ' ἄνθρωποι γινώσκοντες πολλὰς ξένας γλώσσας δὲν ὑπάρχουσιν, ἕκαστος δὲ ἐπίσταται τὴν πατρῴαν αὐτοῦ γλῶσσαν, ἐγὼ δὲ γνωρίζω πολλὰς γλώσσας ἤτοι δύο ἑλληνικάς, τὴν λατινικήν, τὴν ἰταλικήν, τὴν γαλλικήν, τὴν γερμανικήν, τὴν τουρκικήν, τὴν ἀγγλικήν, τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν ἑβραϊκήν. Τούτου ἕνεκεν ὁ πρέσβυς τῆς Σουηδίας Νεϊγκεβάουερ καί με ἐζήτησε παρὰ τοῦ βεζύρη νά με παραλάβῃ ὡς γραμματέα».

»Περὶ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Σουηδῶν πρὸς τὸν Οὔγωνα Γρότιον ἀνέγνωσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Σουηδίας μεθερμηνευθείσῃ εἰς τὴν λατινικήν, ἔνθα ἀναφέρεται ῥητῶς ἐκεῖνο ὅπερ εἶπον Καρόλῳ τῷ ΙΒ'.

»Εἰς Ῥωσίαν ἦλθον ἀποκλειστικῶς ὅπως ἐξαιτήσωμαι ἀρωγὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς καὶ οὐχὶ ὑπὸ ἑτέρας τινὸς αἰτίας κινούμενος οὐδὲ χάριν κατασκοπίας. Κατὰ τὰς περιηγήσεις οὐδένα εἶχον μετ' ἐμοῦ πλὴν τῶν ἐμμίσθων ὑπηρετῶν.

»Χρηματικὴν ἀρωγὴν ἐλάμβανον παρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Κατὰ τὸ 1700 εἶχον λάβει ὅτε ἐστάλην ἐξ Ἑλλάδος παρὰ τῆς ἑλληνικῆς ἑταιρίας 150 φλωρία. Ἔπειτα μετὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἄφιξίν μου διὰ τοῦ Ἕλληνος προξένου ἕτερα 100· εἰς Λονδῖνον μοὶ ἀπέστειλαν ἐξ Ἑλλάδος ἔλαιον κλπ. πρὸς πώλησιν, διὰ τοῦ Ἕλληνος προξένου Γεωργίου Σκοπεμτῆ ὅστις μοὶ ἐχορήγει βαθμηδὸν ἀνὰ 40, 50 καὶ 60 φλωρία. Εἰς Βιέννην μοὶ ἀπέστειλαν οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι 3000 φλ. διά τινος Ἕλληνος ἐμπόρου Δημητρίου. Ἀλλὰ τὰ χρήματα ταῦτα ἐγὼ δὲν ἔλαβον, καθ'ὅτι ὁ Δημήτριος πρὶν φθάσῃ εἰς Βιέν-

νην ἐληστεύθη ὑπὸ ληστῶν· καὶ συνέλαβον μὲν καὶ ἀπηγχόνισαν αὐτούς, ἀλλὰ τὰ χρήματα δὲν εὑρέθησαν. Οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι μαθόντες τοῦτο μοὶ ἀπέστειλαν ἕτερα χίλια φλωρία. Ἐν Πολωνίᾳ ἔλαβον παρὰ τοῦ Ἕλληνος Χριστοφόρου 120, ἐκεῖ δὲ παρὰ τοῦ Ἕλληνος ἐμπόρου Κατακοτζούλη 150. Ἐκτὸς τούτου ὡς ὑπηρετῶν τῇ *Ῥαίτζῃ Ποσπολίτοϊ* τῶν Πολωνῶν ὡς διερμηνευτὴς ἐλάμβανον μισθὸν 10 φλωρία κατὰ μῆνα».

Μετὰ τὴν ἐν τῇ μυστικῇ καγκελλαρίᾳ ἀνάκρισιν αὐτοῦ ἡ ἀπόφασις δὲν ἐξεδίδετο μέχρι οὗ ληφθῇ ἡ ἀπάντησις τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν περὶ τῶν προτάσεων ἃς ὁ Σεραφεὶμ ἐποίησε Πέτρῳ τῷ Μεγάλῳ τῷ 1709.

Ἀκριβῶς μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς μηνός, τῇ 10 Ἰουνίου 1732, τὸ ὑπουργεῖον ἐδήλωσε τῷ Οὐσακὸβ ὅτι κατὰ τὴν ἐν Νάρβῃ τῷ 1704 διαμονὴν τοῦ Γολόβκιν ὁ Ἕλλην Σεραφεὶμ ἀληθῶς προὔτεινε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ μεταγενέστερον ἡ τοιαύτη πρότασις ἐπανελήφθη ἐν Μόσχᾳ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Μεθοδίου, ἀλλὰ κατὰ τὰς προτάσεις ταύτας «οὐδὲν ἐγένετο, οὐδεμία δε ἔγγραφος ἀπόφασις Πέτρου τοῦ Μεγάλου περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εὑρέθη». Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀπεσιωπήθη, ὁ δὲ Μητροπολίτης Μεθόδιος καὶ ὁ Ἕλλην Σεραφεὶμ μετὰ ταῦτα ἀπῆλθον ἐκ Ῥωσίας. Ὁ Ἀνδρέας Ἰβάνοβιτζ (Οὐσακὸβ) διέταξε νὰ συντάξωσι τῆς ὑποθέσεως ταύτης σύντομον ἔκθεσιν ἣν ὑπέβαλε τῇ αὐτοκρατείρᾳ.

Παραθέτομεν αὐτολεξεὶ τὴν κατὰ τοῦ Σεραφεὶμ ἐκδοθεῖσαν ἀπόφασιν ἔχουσαν ὧδέ πως· «Τῷ 1732 Ἰουλίου 7 ἐν τῇ μυστικῇ καγκελλαρίᾳ τῶν ἀνακριτικῶν ὑποθέσεων ὁ στρατηγὸς καὶ ἱππότης καὶ ταγματάρχης τοῦ Σεμιόνοβσκι τάγματος τῆς σωματοφυλακῆς καὶ στρατηγὸς ὑπασπιστὴς τῆς αὐτῆς αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος Ἀνδρέας Ἰβάνοβιτζ Οὐσακὸβ ἀνήγγειλεν ὅτι κατὰ τὴν γενομένην σύντομον ἔκθεσιν περὶ τῶν κατακρατουμένων ἐν τῇ μυστικῇ καγκελλαρίᾳ δεσμωτῶν Ἑλλήνων Σεραφεὶμ καὶ τῶν παρ' αὐτῷ ὑπηρετῶν Ἰωάννου Εὐσταθίου καὶ Ἀδὰμ Συμεῶνος (οἱ ὑπηρέται τοῦ Σεραφεὶμ ἐπίσης Ἕλληνες ἐπροσωποκρατήθησαν ταὐτοχρόνως μετ' αὐτοῦ. Αἱ καταθέσεις αὐτῶν ἐν τῇ μυστικῇ καγκελλαρίᾳ οὐδὲν περίεργον περιεῖχον, περὶ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Σεραφεὶμ τῶν ἀναφερομένων τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος οὗτοι οὐδὲν ἐγίνωσκον), ἐδήλωσεν οὗτος ὁ κύριος στρατηγὸς τῇ αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῇ Μεγαλειότητι καὶ ἐγὼ ἡ Αὐτοκρατορικὴ Μεγαλειότης ἀκροασαμένη τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ, διατάττω νὰ τιμωρηθῇ ὁ ἐν λόγῳ Σεραφείμ, καθ' ὅτι οὗτος συμφώνως τῇ ἀνακρίσει θεωρεῖται νῦν ἔνοχος κατασκοπίας καὶ δόλιος καὶ ἀπεδείχθη ὅτι κατὰ τὸν παρελθόντα πρὸς τοὺς Σουηδοὺς ἀγῶνα προὐξένησε κακὰ τῷ ῥωσικῷ κράτει, διαπράξας καὶ ἑτέρας κλοπάς. Καί περ δὲ ὁ Σεραφεὶμ ζητῶν ν' ἀποκρύψῃ τοῦτο, κατέθεσεν ὅτι ὑπηρέτησε παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Σουηδίας κατὰ διαταγὴν δῆθεν τοῦ βεζύρη τῶν Ὀθωμανῶν· ἡ κατάθεσις αὕτη καταδεικνύεται ψευδής, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐκτετυπωμένῳ πονήματι τοῦ Ἕλληνος Ἑλλαδίου ἀποκαλύπτονται πολλαὶ κακαὶ

πράξεις τοῦ Σεραφεὶμ καὶ ἡ ῥηθεῖσα πρὸς τὸν Σουηδὸν ὑπηρεσία αὐτοῦ· πλὴν δὲ τούτου ὁ Ἕλλην Ἑλλάδιος, λέγει ὅτι ὁ Σεραφεὶμ διέπραξε κακούργημα κατὰ δεκαετοῦς κορασίου καὶ τούτου ἕνεκεν ἐζητεῖτο παρὰ τῆς δικαιοσύνης, νύκτωρ δὲ ἐκ Λονδίνου ἀπέδρα. Ἀλλ' ὁ Σεραφεὶμ καί τοι δὲν ἀπέκρυψε τὸ πᾶν ἐδήλωσεν ὁπωσδήποτε ὅτι ἐζητήθη παρὰ τῆς δικαιοσύνης δυνάμει ψευδοῦς κατηγορίας ὅτι δῆθεν διέπραξε κακούργημα κατὰ πενταετοῦς κορασίου· ἐκ τούτου δῆλον ποιεῖται ὅτι ὁ Σεραφεὶμ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιλέξῃ τῇ δηλώσει τοῦ Ἕλληνος Ἑλλαδίου, μὴ ὑποκινῶν τὴν ὑποψίαν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε, καὶ τοῦτο ἂν δὲν ἐγένετο, τὸ κακούργημα καταδεικνύεται τρανῶς· ἐκτὸς τούτου ὁ Σεραφεὶμ κατέθεσεν ὅτι ἡ μακαρίᾳ τῇ λήξει Αὐτοκρατορικὴ Αὐτοῦ Μεγαλειότης (ἤτοι Πέτρος ὁ Μέγας) ἐχορήγησεν αὐτῷ ὑποσχέσεις ἐν τῷ περὶ τῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ζητήματι, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἀπεδείχθη ψευδόμενος, καθ' ὅτι ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καταδεικνύεται ὅτι οὐδεμία πρᾶξις ἐγένετο ἀναφερομένη εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Σεραφεὶμ καὶ οὐδεμία ἔγγραφος ἀπόφασις ὑπάρχει τῆς Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος· ἐξ οὗ φανερὸν εἶνε ὅτι ὁ Σεραφεὶμ διέδιδε καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς κράτεσι περὶ τῆς ὑπαρχούσης ταύτης ὑποσχέσεως, καθ' ὅτι κατεδείκνυεν ὅτι δῆθεν ἦλθεν εἰς Ῥωσίαν ἕνεκα τῶν προτάσεων αἵτινες ἀπεστάλησαν τῷ καγκελλαρίῳ Γολόβκιν, καὶ ὅτι περὶ τούτου δῆθεν ἔγραψεν ὁ Σεραφεὶμ τῷ καγκελλαρίῳ τούτῳ. Ἐκ τοῦ ὑπουργείου δὲ τῶν Ἐξωτερικῶν καταφαίνεται ὅτι οὐδεμίαν αὐτοῦ πρότασιν παρεδέξαντο καὶ ἐπιστολαὶ ἐκ Πολωνίας πρὸς τὸν καγκελλάριον δὲν ὑπῆρχον, ἐξ οὗ κατεδείχθη ἡ δολιότης τοῦ Σεραφείμ. Σύναμα δὲ ὁ Σεραφεὶμ ἀπεκάλεσεν ἑαυτὸν ἔξαρχον τῶν Σποράδων καὶ Κυκλάδων, Πωγωνάτον, καὶ ὡς καταγόμενον ἐξ αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας· περὶ δὲ τοῦ ἐπωνύμου τούτου ἐκ τίνος κυρίως αὐτοκράτορος μετεδόθη εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ἀπεκρίθη ὅτι ἀγνοεῖ, δι' ὃ τὸ ψεῦδος αὐτοῦ κατέστη πασιφανές, διότι ἐκ τῆς συνοδικῆς ἐπιτροπῆς κατεδείχθη ὅτι τὸ ἐπώνυμον Πωγωνᾶτος ἐκέκτητο ὁ Αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος πρόγονος τοῦ Ἡρακλείου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου παρῆλθον ἤδη ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη, καὶ ὅτι τὸ ἐπώνυμον τοῦτο δὲν μετεδόθη τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ, ἀλλὰ οὐδ' αὐτὸς οὗτος ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπεγράφετο οὕτω. *Διὰ τὰ εἰρημένα κακουργήματα ν' ἀποσταλῇ ὁ Σεραφεὶμ εἰς Σιβηρίαν εἰς τὴν εἱρκτὴν τῆς Ὀχότζκης εἰς ἰσόβιον διαμονήν*, καθ' ὅτι ἀδύνατον εἶνε ν' ἀφεθῇ ἐλεύθερος τοιοῦτος κακοποιὸς ἄνθρωπος ὅπως μὴ διαδίδῃ τὰ εἰρημένα ψεύδη.»

Τῇ 19 Ἰουλίου ὁ Σεραφεὶμ μετὰ τῶν δύο ὑπηρετῶν αὐτοῦ Ἑλλήνων ἀπεστάλη σιδηροδέσμιος εἰς Σιβηρίαν καὶ οὕτως ἐπέρανεν τὸν πλήρη ἐνεργειῶν πολιτικὸν αὐτοῦ βίον.[1]

(Ἐκ τῆς ῥωσικῆς) Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ.

1 Τοῦ Σεραφεὶμ μνεία ἐν παρόδῳ γίνεται ἐν τῇ «Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ» Παππαδοπούλου Βρετοῦ, 1855 σελ. 242.

ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΣΙΕΙΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΓΕΩΡΓΙΑΣ *

Ὁ μακαρίτης **Κωνσταντῖνος Δόσιος**, ἦν, ὡς πᾶς τις θὰ συνομολογήσῃ ἀνὴρ φιλόπατρις. Ἐν τῇ φιλοπατρίᾳ αὐτοῦ ἐνόησεν ὅτι ἓν τῶν μέσων προαγωγῆς τῆς Ἑλλάδος ἦν ἡ βελτίωσις ἢ μᾶλλον ἡ ἀναγέννησις τῆς γεωργίας παρ' ἡμῖν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν ἔθνος προήχθη. Διὰ τῆς γεωργίας θ' ἀποφύγωμεν τὸν βαρὺν δασμόν, ὃν ἐνιαυσίως πληρώνομεν εἰς ξένα κράτη διὰ πλεῖστα εἴδη πρώτης ἀνάγκης, ἃ ἀναγκαζόμεθα νὰ εἰσαγάγωμεν ἀδυνατοῦντες νὰ παράξωμεν. Διὰ τῆς γεωργίας θὰ βελτιωθῇ ἡ τύχη τοῦ πλείστου μέρους τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀποτελούντων τὴν γεωργικὴν τάξιν καὶ οἵτινες ἄχρι τοῦδε ζῶσι βίον ἀβίωτον, πενιχρόν, ὑποκείμενοι εἰς παντοίας στερήσεις. Ἐν τούτοις ἡ γεωργικὴ αὕτη τάξις εἶναι ἡ πολυπληθεστέρα καὶ ἡ τὰ μάλα συνεισφέρουσα εἰς τὰ βάρη τοῦ ἔθνους.

Διὰ ταῦτα ἓν τῶν ἀγωνοθετημάτων, ἅπερ ὁ μακαρίτης Κ. Δόσιος κατέλιπε, ἦν τὸ ὑπὲρ ἐμψυχώσεως καὶ βελτιώσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας.

Δυστυχῶς ὀλίγοι ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῶν λογίων καὶ πεφωτισμένων κατέγειναν εἰς τὴν γεωργίαν· ὅθεν δύω μόνον ἔργα ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τὴν ὁρισθεῖσαν νὰ κρίνῃ ἐπὶ τοῦ ἀγωνοθετήματος τούτου.

Ἐκ τῶν δύω τούτων ἔργων τὸ μὲν ἓν ἀμέσως καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται γεγραμμένον ὑπ' ἀνθρώπου λογίου μὲν καὶ πολλὰ εἰδότος μὴ ἐγκύψαντος ὅμως ἐμπράκτως εἰς τὴν γεωργίαν· τοῦτο περιέχει πληθὺν ἄπειρον πληροφοριῶν καὶ στατιστικῶν περὶ γεωργίας, πρὸς συλλογὴν τῶν ὁποίων ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ μεγάλους βεβαίως θὰ κατέβαλε κόπους. Ἡ γεωργία ὅμως κατέστη νῦν ἐπιστήμη, πρὸς κατοχὴν τῆς ὁποίας ἀπαιτεῖται οὐ μόνον σύντονος μελέτη, ἀλλὰ καὶ πεῖρα, ἥτις δὲν δύναται ν' ἀποκτηθῇ εἰμὴ διὰ τῆς πρακτικῆς αὐτοπροσώπου ἐφαρμογῆς.

Ὡς πρὸς τοῦτο ὅθεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου τοῦ φέροντος ὡς ῥητὸν *Βέλτιστος δῆμος ὁ Γεωργικὸς* ὑστερεῖ ἀναμφιλέκτως τοῦ ἑτέρου τοῦ φέροντος ἐπικεφαλίδα *Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον*. Περίεργος σύμπτωσις τὸ νὰ ἐκλέξῃ ὡς ἔμβλημα ὁ ἀγωνιζόμενος ἀκριβῶς τὸ λόγιον αὐτὸ τὸ ἐπιρρωνύον τοὺς λόγους μου.

*Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἀνεγνώσθη τῇ 23 Δεκεμβρίου 1879 ἐν τῷ καταστήματι τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου, εἰς ὅν, ὡς γνωστόν, ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Δοσίου ἡ τέλεσις τῶν ὑπ' αὐτοῦ συσταθέντων διαγωνισμῶν. Σημ. Παρ.

Ἐν τούτοις τὸ ἔργον τοῦτο τὸ *Βέλτιστος δῆμος ὁ Γεωργικὸς* εἶναι σπουδαῖον. Μετὰ κόπου καὶ ἐπιμελείας πολλῆς συνέλεξεν ὁ ἀγωνιζόμενος στατιστικὰς καὶ πίνακας τοὺς ὁποίους εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ τόπου μας δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἐξεύρῃ. Ἀνεδίφησε πάντα τὰ ἄχρις ὥρας δημοσιευθέντα ἐν Ἑλλάδι περὶ Γεωργίας εἴτε ἐν βιβλίοις, εἴτε ἐν περιοδικοῖς, εἴτε ἐν φυλλαδίοις. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἔλλειψις τῆς ἀπαιτουμένης πείρας παρέσυρεν αὐτὸν εἰς ἀνακριβείας, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατο διὰ μόνης τῆς μελέτης ν' ἀποφύγῃ.

Τὸ μέρος τοῦ ἔργου ὅπερ ἄριστα ἐξετέθη καὶ εἰς ὃ μετὰ πλείστης ἐπιτυχίας ἐνέκυψεν ὁ ἀγωνιζόμενος εἶναι ἡ ἀκριβεστάτη ἔκθεσις καὶ ἀνάλυσις ἁπάντων τῶν περὶ γεωργίας νόμων τῶν ἐκδοθέντων ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως τοῦ βασιλείου ἕως ὥρας. Ἅπαντα τὰ νομοθετήματα τὰ περὶ διαθέσεως τῶν ἐθνικῶν γαιῶν περιγράφονται καὶ τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν ἐκτυλίσσεται μετ' ἰδιαζούσης σαφηνείας. Ὡς ἐκ τούτου δὲ τὸ ἔργον καθίσταται πολύτιμον διὰ πάντα νομοθέτην, ἐπιθυμήσοντα δι' ὀλίγων νὰ καταστῇ ἐνήμερος τῶν περὶ γεωργίας νόμων καὶ τῶν ὑπαγορευσάντων τούτους αἰτίων, καὶ δυνάμενον διὰ τῆς παρούσης καταστάσεως νὰ κρίνῃ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα οἱ νόμοι ἐκεῖνοι ἐπέφερον. Αἱ περὶ τῶν νομοθετημάτων αὐτῶν κρίσεις εἶναι ὀρθαί. Ἡ ἔρευνα τῶν λόγων τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἀποτυχίας τούτων εἶναι πλήρης. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην, τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἀναντιρρήτως πολλῷ ἀνώτερον τοῦ ἑτέρου, τοῦ ἔχοντος ὡς ἐπικεφαλίδα *Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον*, ὅπερ ἀκροθιγῶς μόνον ἥψατο τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος. Ἀλλ', ὡς προείπομεν, στερούμενος ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀτομικῆς περὶ γεωργίας πείρας δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ καλῶς καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς παρ' ἡμῖν καλλιεργείας, δὲν ἠδύνατο νὰ κρίνῃ ὀρθῶς τίνα μέσα τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις ὑποδεικνυομένων ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐπιτυχῶς παρ' ἡμῖν. Ὅθεν ἐκτὸς τῶν ὡς πρὸς τοῦτο ἀνακριβειῶν ὑπέπεσεν εἰς συμπεράσματα ἀνεπαρκῆ καὶ λύσεις ἀνεφίκτους.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ φέροντος ὡς λόγιον *Βέλτιστος δῆμος ὁ Γεωργικός*.

Τὸ δὲ δεύτερον τὸ φέρον ὡς λόγιον ῥητὸν *Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον* καὶ **Arduum scandere in Capitolium** ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς γεωργικῆς μαθήσεως ὑπερτερεῖ τοῦ πρώτου. Ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ φαίνεται ἐγκύψας ὁ ἴδιος εἰς τὴν γεωργίαν καὶ μακροχρόνιον ἀποκτήσας ταύτης πεῖραν. Αἱ σκέψεις καὶ κρίσεις αὐτοῦ φαίνονται ἀρυσθεῖσαι ἐκ τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ἀσκήσεως τῆς γεωργίας καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς μελέτης ξένων πειραμάτων. Ὁ συγγραφεὺς γνωρίζει κάλλιστα τὴν κατάστασιν τῆς παρ' ἡμῖν γεωργίας καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς, πολλάκις ἀναφέρει, ὅτι κατέγεινεν ὁ ἴδιος εἰς δοκιμὰς διαφόρων κλάδων τῆς γεωργίας καὶ σημειοῖ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν τὰ μορφώσαντα τὴν πεῖράν του. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ γνώμη ἣν ἔφερεν εἶναι μᾶλλον σεβαστὴ

καὶ νομίζει ἡ ἐπιτροπή, ὅτι ὀρθότερα κρίνει περὶ τοῦ ζητήματος ἢ ὁ ἕτερος.

Αἱ λύσεις ἃς ὑποδεικνύει εἰς πλεῖστα ὅσα ζητήματα, ἐλέγχουσι μελέτην ἐμβριθῆ τῶν ζητημάτων, πηγάζουσι δέ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκ πειραμάτων παρ' ἡμῖν ἐφαρμοσθέντων.

Εἶναι ἀναμφίλεκτον, ὅτι τὰ παρ' ἡμῖν γενόμενα πειράματα ὑπὸ πεφωτισμένων γεωργῶν ἔχουσι μεγάλην ἀξίαν. Δὲν ἀρκεῖ νὰ πληροφορηθῶμεν ὅτι ἡ δεῖνα ἢ δεῖνα καλλιέργεια ἐπέτυχεν εἰς τὸ δεῖνα μέρος τοῦ κόσμου. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς αὐτῆς καλλιεργείας παρ' ἡμῖν, καθὸ γενομένης ἐπὶ ξένου ἐδάφους, καὶ εἰς ἄλλο κλῖμα, δι' ἄλλων ἐργαλείων καὶ ὑπὸ ἄλλας περιστάσεις, εἶναι πολὺ δύσκολος. Χρειάζεται κόπος καὶ ἐπιμονὴ μεγάλη ὅπως δι' ἐπανειλημμένων πειραμάτων βεβαιωθῇ ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τούτων καὶ τὰ αἴτια αὐτῶν. Ὡς ἐκ τῶν δυσκολιῶν δὲ τούτων πολυτιμότεροι καθίστανται καὶ ἀξιεπαινετώτεροι οἱ ταῦτα πειρώμενοι.

Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ὡς ἓν τῶν μάλα συντελεστικῶν μέτρων τὴν διάδοσιν περισσοτέρων φώτων εἰς τοὺς γεωργούς, οἵτινες εὑρίσκονται νῦν πολὺ ὀπίσω κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐκθέτει ὁλόκληρον σύστημα διδασκαλίας κάλλιστα διατετυπωμένον. Ἵνα δὲ ὁμοῦ μὲ τὴν διανοητικὴν ἐκπαίδευσιν συμβαδίζῃ καὶ ἡ διδασκαλία τῆς πρακτικῆς γεωργίας, προτείνει οἱ δημοδιδάσκαλοι τῶν χωρίων νὰ ἔχωσι γεωργικὰς γνώσεις τὰς ὁποίας νὰ μεταδίδωσιν εἰς τοὺς παῖδας τῶν γεωργῶν. Νὰ παραχωρηθῇ εἰς ἕκαστον σχολεῖον δήμου ἔκτασίς τις καλλιεργουμένη ὑπὸ τοῦ δημοδιδασκάλου ὅστις ἐν γνώσει εὑρισκόμενος τῆς κἄπως πεφωτισμένης γεωργίας, νὰ δύναται ν' ἀποδείξῃ διὰ πειραμάτων εἰς τοὺς παῖδας τὴν διαφορὰν τῆς καλῆς ἀπὸ τῆς ἀμαθοῦς καλλιεργείας. Ἡ καλλιεργουμένη ὑπὸ τοῦ δημοδιδασκάλου ἔκτασις θὰ χρησιμεύσῃ οὕτως εἰς ἀπόδειξιν τῆς διαφορᾶς τῶν καλλιεργειῶν, ὄχι μόνον εἰς τοὺς παῖδας τῶν γεωργῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς γεωργούς, οἵτινες τὰ μάλα δύνανται ἐκ τούτου νὰ ὠφεληθῶσιν. Ἡ ἰδέα αὕτη τοῦ συγγραφέως πρὸ πολλοῦ εἶχε τεθῇ εἰς ἐνέργειαν ἐν Γαλλίᾳ προκειμένου περὶ τῆς γενικεύσεως τῶν χημικῶν λιπασμάτων. Βεβαίως παρ' ἡμῖν θ' ἀπαντήσῃ δυσκολίας μεγάλας κατὰ τὴν ἐφαρμογήν, ἰδίως εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν καταλλήλων διδασκάλων καὶ τὴν παραχώρησιν τῶν γαιῶν· ταύτας ὁ συγγραφεὺς ἐγνώριζεν, ἀλλ' ἂν γείνῃ δυνατὸν νὰ ὑπερβῇ τις αὐτὰς τὸ μέτρον, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ κρίνῃ, θὰ εἶναι συντελεστικώτατον.

Δικαίως ὁ συγγραφεὺς νομίζει, ὅτι μία τῶν αἰτιῶν τῆς ὀπισθοδρομήσεως τῆς γεωργίας εἶναι καὶ ἡ συγκέντρωσις τῶν γεωργῶν ἐν χωρίοις μακρὰν τῶν ἀγρῶν αὐτῶν. Καὶ ἠναγκάσθησαν μὲν οἱ γεωργοὶ νὰ πράξωσι τοῦτο πρὸ χρόνων ἢ μᾶλλον πρὸ αἰώνων ἕνεκα τῆς μέχρι πρὸ μικροῦ παντελοῦς ἐλλείψεως δημοσίου ἀσφαλείας. Ἤδη ὅμως ὅτε ἡ δημοσία τάξις ἡδραιώθη, εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ εἰσακουσθῇ ἡ εὐχὴ τοῦ συγγραφέως καὶ οἱ γεωργοὶ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ χωρία αὐτῶν, τὰ μακρὰν τῶν ἀγρῶν εὑρισκόμενα ὅπου οἱ-

κοῦντες παρασύρονται εὐκόλως εἰς τὴν ἐν τοῖς καφενείοις ἀεργίαν καὶ πνευματοποσίαν καὶ νὰ κατοικήσωσιν ἐν τοῖς ἀγροῖς αὐτῶν, οὓς οὕτως καλλίτερα θὰ ἐπιβλέπωσι καὶ προχειρότερον θὰ καλλιεργῶσιν.

Ἐσύστησεν ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς τὴν εἰσαγωγὴν καλλιεργείας νέων προϊόντων πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐγγείου παραγωγῆς, καθότι μεγίστη παρατηρεῖται ἀποστροφὴ τῶν καλλιεργητῶν ἐν Ἑλλάδι διὰ πᾶσαν καλλιέργειαν ἄλλων φυτῶν παρὰ τὴν ἤδη συνήθη αὐτοῖς κατὰ τόπους.

Πολὺ ὀρθῶς ἐσύστησεν ὁ συγγραφεὺς τὴν παρ' ἡμῖν βελτίωσιν καὶ εἰσαγωγὴν γεωργικῶν τεχνῶν. Ὁ οἶνος ὃν ἀφθόνως παράγει ἡ πατρίς μας εἶναι καλλίστης ποιότητος· ἐκτὸς ὅμως ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ἡ παρασκευὴ αὐτοῦ εἶναι κακίστη καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδὲν μᾶς ἀποφέρει. Ἓν τῶν σπουδαίων εἰσοδημάτων μας, τὸ ἔλαιον, ὀλίγιστα ἀποδίδει, διότι πωλεῖται εἰς εὐτελῆ τιμὴν ἕνεκα τῆς ἐλεεινῆς αὐτοῦ κατασκευῆς.—Καὶ ἐν τούτοις τὰ δύω ταῦτα προϊόντα θὰ ἦσαν ἀληθὴς πλοῦτος διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἡ ποιότης αὐτῶν ἐβελτιοῦτο.—Ἐπίσης πλοῦτος θὰ ἦτο διὰ τοὺς γεωργούς μας ἡ εἰσαγωγὴ πολλῶν ἄλλων γεωργικῶν τεχνῶν, αἵτινες κάλλιστα ἐπιτυγχάνουσι παντοῦ ἀλλοῦ ἐκτὸς παρ' ἡμῖν, ὅπου οὔτε ἐδοκιμάσθησαν.

Ἡ θεωρία τῆς ἐπισπορᾶς εἶναι παντοῦ πασίγνωστος καὶ ἀναμφισβήτητος. Περὶ κτηνοτροφίας ἐπίσης ἔγραψεν ἀρκετά, καθὼς καὶ περὶ γεωργικῶν σταθμῶν ἢ ἐπαύλεων. Τὰ περὶ ἐπισπορᾶς γραφέντα εἶναι ἄξια πλείστης προσοχῆς.

Δὲν δυνάμεθα ν' ἀναλύσωμεν ἓν ἕκαστον τῶν ζητημάτων, ἅτινα ὁ συγγραφεὺς τοῦ δευτέρου συγγράμματος ὀρθῶς διεπραγματεύθη. Ἡ τοιαύτη ἀνάλυσις θὰ ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς παρούσης ἐκθέσεως, ἥτις ἁπλῆ κρίσις ὀφείλει νὰ μείνῃ, ἀφίνει δὲ εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους τὴν ὑψηλὴν ἐντολὴν νὰ ὑποδείξωσι τὰ μέσα τῆς βελτιώσεως τῆς παρ' ἡμῖν κακῶς ἐχούσης γεωργίας,

Ἠθελήσαμεν μόνον ἀκροθιγῶς ν' ἀναφέρωμεν τινὰ τῶν ζητημάτων εἰς ἃ ἰδίως ὁ συγγραφεὺς ἐπέμεινε μετ' ἐπιτυχίας. Ἄλλως τε πολλὰ ἄλλα ἔγραψεν ὀρθὰ καὶ διεπραγματεύθη ἐκτενῶς.

Πολλαὶ τῶν συστάσεών του θὰ ἐπιτευχθῶσιν ἅμα κατορθωθῇ νὰ γενικευθῇ ἡ ἐκπαίδευσις παρὰ τῷ γεωργικῷ πληθυσμῷ καὶ ἱδρυθῶσιν οἱ γεωργικοὶ σταθμοὶ οὓς ἀναφέρει. Πολὺ ὀρθῶς δὲ κρίνει ν' ἀνατεθῇ ἡ διεύθυνσις αὐτῶν εἰς ἄνδρας εἰδήμονας τῶν μεσημβρινῶν κρατῶν, καὶ ἰδίως τῆς Ἀλγερίας.

Ἡ γεωργία ἐν Ἀλγερίᾳ ἔκαμε σημαντικωτάτας προόδους, οἱ δὲ εἰσενεγκόντες τὰς βελτιώσεις ἄνδρες εὗρον τὴν Ἀλγερίαν ἀκριβῶς εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται νῦν ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὴν γεωργικὴν ἔποψιν.

Εὗρον γεωργοὺς ἐντελῶς ἀμαθεῖς καὶ δυστροποῦντας εἰς πάντα νεωτερισμόν, κτηνοτροφίαν ὁμοίας φύσεως μὲ τὴν ἐδικήν μας, δάση καταστρεφόμενα, ἔδαφος καὶ κλῖμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμοια πρὸς τὸ τῆς Ἑλλάδος, ἔλλειψιν συγκοινωνίας, δημοσίων ἔργων καὶ τὴν ἀνάγκην κανονισμῶν καὶ νομοθετη-

μάτων. Παράδειγμα λοιπὸν πρέπει νὰ λάβωμεν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἐπάλαισαν κατὰ τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς ἐμποδίων, ἅτινα καὶ ἡμᾶς κατατρύχουσιν. Καὶ τὸ ὕφος δὲ τῆς γραφῆς τοῦ δευτέρου συγγράμματος ἀξιέπαινον. Δύναταί τις χωρὶς ν' ἀπαυδήσῃ νὰ περιέλθῃ ὁλόκληρον τὸ σύγγραμμα, καθότι κατώρθωσεν ὁ συγγραφεὺς μετὰ πολλῆς χάριτος νὰ παρεμβάλῃ εἰς θέμα ἄλλως τε ξηρὸν πολλὰς χαριτολογίας. Γλαφυρώτατα δὲ καὶ μὲ μεγάλην εὐχέρειαν καλάμου ἐκθέτει σαφέστατα ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἰδέας.

Παρατηρητέον μόνον ὅτι ἐν ἁπάσῃ αὐτοῦ τῇ μελέτῃ ὑπάρχει ἐπικεχυμένη χροιά τις ἀπελπισίας καὶ δυσπιστίας οὕτως εἰπεῖν, πρὸς τὸ μέλλον, ἄγουσα τὸν συγγραφέα εἰς παρατηρήσεις πέρα τοῦ δέοντος αὐστηρὰς ὡς πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι γεωργικὴν τάξιν. Λυπηρὸν τὸ τοιοῦτον καὶ μάλιστα γινόμενον παρ' ἀνδρὸς πεπειραμένου καὶ γέροντος, ὡς κάπου ἐν τῷ βιβλίῳ του οὗτος ἀναφέρει.

Εὐτυχῶς ὁ ἀγωθέτης ἦτο μᾶλλον ἐκείνου αἰσιόδοξος.

Δὲν ἔπρεπε ν' ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς εὐρύτητος τοῦ σταδίου τοῦ Ἕλληνος. Ἂς μὴ λησμονῶμεν ὅτι πολλὰς προόδους ἔκαμεν ἡ γεωργία ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ βασιλείου. Βεβαίως πλείστας ὅσας ὀφείλομεν ἀκόμη νὰ κάμωμεν καὶ διὰ τοῦτο ἀλλοίμονον ἂν ἀπελπισθῶσιν ἐκεῖνοι, παρ' ὧν τὸ ἔθνος περιμένει τὸ παράδειγμα καὶ τὴν πρωτοβουλίαν.

Εἰς τοὺς εὐπόρους κτηματίας συνεβούλευσεν ὁ συγγραφεὺς νὰ μὴ συγκεντρῶνται ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ νὰ κατοικῶσιν ἐν τοῖς κτήμασιν αὐτῶν ἵνα δίδωσι τὸ παράδειγμα τῆς πεφωτισμένης γεωργίας. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ μὴ ἀποθαρρύνωμεν τὴν πίστιν αὐτῶν εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ μέλλοντός των.

Ἐν συμπεράσματι ἡ ἐπιτροπὴ σταθμίζουσα τὰς ἀρετὰς τῶν διαμφισβητούντων τὸ γέρας συγγραμμάτων κρίνει τὸ δεύτερον τὸ φέρον ῥητὸν *Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον* πληρέστερον τοῦ ἄλλου ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς ἀναλύσεως τοῦ ζητήματος καὶ τῶν προτεινομένων λύσεων καὶ ἀπονέμει τῷ συγγραφεῖ αὐτοῦ τὸ ὁρισθὲν βραβεῖον. Κρίνει ἄξιον ἐπαίνου διὰ τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος ἰδίως ὑπὸ νομοθετικὴν ἔποψιν ἤτοι τὴν ἐπιτυχῆ ἀνάλυσιν τῶν περὶ γεωργίας νομοθετημάτων καὶ τὴν ἔρευναν τῶν λόγων τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας αὐτῶν τὸν συγγραφέα τοῦ ἑτέρου τοῦ φέροντος ῥητὸν *Βέλτιστος δῆμος ὁ Γεωργικός*.

Ἀποφασίζει δὲ ἵνα μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ βραβευομένου ἐκφωνηθῇ καὶ τὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ ἑτέρου πρὸς πλείονα φιλοτίμησιν αὐτοῦ καὶ δημοσίαν βράβευσιν τῆς ἐν γένει φιλοπονίας του καὶ ἰδίως τῆς ἐν τῷ νομοθετικῷ μέρει ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου του, εὐχομένη ἵνα καὶ τοῦτο ἔλθῃ ταχέως εἰς φῶς προνοίᾳ τῶν πρὸς τοῦτο ἁρμοδίων. Ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, καὶ τούτου ἡ δημοσίευσις ἔσεται λίαν ὠφέλιμος.

Εὔχεται ἡ ἐπιτροπὴ ὁ βραβευόμενος συγγραφεὺς νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐγκύπτων εἰς τὰ γεωργικὰ ὅπου τόσον ἐπιδίδει, νὰ δημοσιεύσῃ ἀποσπάσματα

τῆς συγγραφῆς του, τὰ διδακτικώτερα, εἰς εὐτελῆ τιμὴν καὶ πολλὰ ἀντίτυπα, ὅπως περιέλθωσιν εἰς γνῶσιν τῶν πολλῶν ἐρχομένης εἰς ἀρωγὴν καὶ τῆς κυβερνήσεως εἴτε τῆς ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς Ἐθνικῆς Βιομηχανίας Ἐπιτροπῆς πρὸς τοῦτο.

Ἡ ἐπιτροπὴ συμμερίζεται πληρέστατα τὴν εὔγλωττον φωνήν, ἣν ἐν τέλει τοῦ πονήματός του ἀφίησιν ὁ γράφων καὶ ἣν καλὸν ἐνόμισε ν' ἀναγράψῃ ὁλόκληρον ἐνταῦθα. «Πιστεύσατε ἀλλὰ πιστεύσατε μὲ τὴν πίστιν ἣν ὀφείλετε πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, διότι πρόκειται περὶ πατρίδος, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ δυνηθῇ οὔτε τὴν ἐθνικήν της ἐργασίαν νὰ διοργανώσῃ καὶ ἀναπτύξῃ, οὔτε τὸν πλοῦτον της νὰ πολλαπλασιάσῃ, οὔτε τὰ μεγάλα καὶ βαρύτατα χρέη της νὰ πληρώσῃ, οὔτε τὸν μικρόν της πληθυσμὸν ν' αὐξήσῃ, οὔτε πράγματι νὰ κατασταθῇ ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος, οὔτε φωνὴν ἀπέναντι τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς νὰ ἔχῃ, οὔτε ν' ἀποκτήσῃ ὑπόληψιν ἔθνους ἀξίου νὰ ζῇ κατὰ τοὺς παρόντας καιροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς προόδου, ἂν πρὸ παντὸς ἄλλου δὲν φροντίσετε νὰ βελτιωθῇ ἡ Γεωργία».

Ι. ΜΕΣΣΗΝΕΖΗΣ πρόεδρος, Φ. ΦΙΛΩΝΟΣ, Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, Κ. ΚΑΣΣΑΒΕΤΗΣ, Δ. ΑΙΝΙΑΝ, Π. ΣΚΟΥΖΕΣ εἰσηγητής.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς τῶν κριτῶν ἐπιτροπείας, ὁ πρόεδρος κ. Ἰ. Μεσσηνέζης ἀπεσφράγισε τὰ δύο δελτία. Καὶ τὸ μὲν φέρον τὸ σύμβολον *Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον* περιεῖχε τὸ ὄνομα τοῦ κ. Π. Χαλκιοπούλου, εἰς ὃν καὶ ἀπενεμήθη τὸ βραβεῖον· τὸ δὲ φέρον τὸ σύμβολον *Βέλτιστος δῆμος ὁ Γεωργικὸς* περιεῖχε τὸ ὄνομα τοῦ κ. Τιμ. Δ. Ἀμπελᾶ, εἰς ὃν ἀπενεμήθη ὁ ἔπαινος.

Ο ΓΕΛΩΤΟΠΟΙΟΣ ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

ΤΟΥ ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΟΥΓΚΩ *

Α'

Εἶδόν που εἰκόνα τοῦ Οὐγκώ, ἀναπαύοντος ἐπὶ τοῦ γόνατος ὡσεὶ ἑπταετῆ ἔγγονον καὶ θλίβοντος ἐν τῇ ἀγκάλῃ ὁμήλικα περίπου ὡραῖαν παῖδα, καὶ ἄκων προσηλώθην μελετῶν καὶ ἀποθαυμάζων τὴν τρυφερὰν σκηνὴν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Ἡ ἡμερωτάτη ἔκφρασις τοῦ γέροντος, προσμειδιῶντος πρὸς τὰ πεφιλημένα ὄντα, ἅτινα ἦσαν ἡ χαρμονὴ τοῦ γήρατός του, ἐνέπνεε μυστηριώδη τινα σέβασμόν, ἀλλ' ἅμα ἀνεπάριστα τὴν μεγαλοφυΐαν ἐν πάσῃ τῇ ἐκφάνσει της. Τοιοῦτος, ὡς ἐν τῇ ἀληθεῖ ταύτῃ εἰκόνι, ὑπῆρξεν ἀείποτε

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ συλλόγῳ τῇ 18ῃ Ἰανουαρίου 1880.

ὁ βίος τοῦ Οὐγκὼ — ἀγάπη ὅλος καὶ προσήλωσις. Ὡς σήμερον ἐν τῷ γήρατι, ἐπαρεθεὶς εἰς τῆς οἰκογενείας τὰς ἀπολαύσεις, περιπτύσσεται τὰ ἴδια τέκνα καὶ ἀνασκιρτᾷ ἔνδακρυς ἡ φιλόστοργος καρδία του, οὕτωσὶ ἄλλοτε, ἐν τῇ ἐνθουσιώδει καὶ μεγαλουργῷ νεότητι, ἐνεκολποῦτο τὴν πάσχουσαν καὶ τυραννουμένην μερίδα τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν πένητα καὶ πιεζόμενον λαόν. Πᾶσαν σελίδα οἱουδήποτε προϊόντος τῆς μεγαλοφυΐας του διαπνέει ὁ ἅγιος οὗτος καὶ καθολικὸς ἔρως, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν ἐθνότητα.

Πρὸς ἕνα ἀφορῶν σκοπόν, τὴν καυτηρίασιν πάσης κοινωνικῆς πληγῆς καὶ τὴν διακωμῴδησιν οἱασδήποτε τυραννικῆς προλήψεως, ἀκάθεκτος ἀντεπεξήρχετο, ἀδιαφορῶν τίνα θὰ πλήξῃ ὁ λόγος του. Εἴτε τὴν Τίσβην δημιουργῶν ἐν τῷ *Ἀγγέλῳ τυράννῳ τῆς Παδούης*, εἴτε τὴν Jane ἐν τῇ *Μαρίᾳ Τυδὼρ* παρεισάγων ἢ ἐμφυσῶν ἐν τῇ φωνῇ τοῦ Μοσχομάγκα Γραβιᾶ τοὺς κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας εὐφυεῖς καὶ καυστικοὺς ἐκείνους λόγους, πάντοτε ἔφερεν ἐπὶ σκηνῆς τὸν πάσχοντα λαὸν ἀντιμέτωπον τῆς διεφθαρμένης δεσποτείας. Ἕνα ἐκ τῶν χαρακτήρων τούτων ἀποπειρῶμαι ν' ἀναπτύξω σήμερον, τὸν τοῦ γελωτοποιοῦ Τριβουλέτου ἐν τῷ δράματι *ὁ Βασιλεὺς διασκεδάζει*. Τοῦ ὅλου δράματος τὴν ἐκτύλιξιν ἐθεώρησα ἄσκοπον, μάλιστα διότι πάντες, ἐξ ἰδίας ἐπιγνώσεως, ἀπεθαυμάσατε ἤδη, καὶ ἐπανειλημμένως ἴσως, τὰς ἀδαμαντίνους αὐτοῦ σελίδας.

Β'

Ἀλλὰ τί εἶνε γελωτοποιός;

Ἄνθρωπος, λαμβανόμενος ἐκ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ, κ' ἐπάγγελμα ἔχων ἵνα προκαλῇ τὸν γέλωτα· ἄνθρωπος, εἰς ὃν συνήθως ἡ φύσις ἐδωρήσατο τὴν δυσμορφίαν καὶ τὸν ὁποῖον ὁ δεσπότης, ὑφ' ὃν ὑπηρετεῖ, ἐξηνάγκασε ν' ἀποβάλῃ πᾶσαν ἰδίαν γνώμην, νὰ λησμονήσῃ τὸν ἑαυτοῦ χαρακτῆρα, ν' ἀπεμπολήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ ν' ἀπεκδυθῇ τῆς ἐλευθερίας — ἰδοὺ ἡ εἰκὼν τοῦ γελωτοποιοῦ. Πλάσμα, περιφρονούμενον ἐπίσης ὡς οἱ κύνες καὶ οἱ πίθηκοι, ἄνθρωπος τέλος τοῦ λαοῦ. Μήτοι τοῦτο δὲν ἀρκεῖ; Ὄν τι φειγελῶν, ὑπεῖκον, χάριν ὀλίγου ἄρτου καὶ θερμῆς στρωμνῆς, εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ καταπνίγῃ τὰς ἰδίας θλίψεις, καθόσον ἰδοὺ ἐπιφαίνεται ὁ κύριος, καὶ ὁ κύριος πάσχει ἐκ πλήξεως, εἶνε βαρύθυμος· ὁ γελωτοποιὸς ὀφείλει νὰ τῷ φέρῃ τὸ μειδίαμα εἰς τὰ χείλη καὶ τὸ φῶς εἰς τὴν ψυχήν. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν δυστυχῆ ἐὰν φωραθῇ ποτε δακρύων! Πᾶν δάκρυ θὰ πληρώσῃ ἀνηλεῶς ἐπὶ τῆς ῥάχεώς του καὶ μία τῆς ἐπιχρύσου μάστιγος τοῦ δεσπότου πληγή.

Ἰδοὺ ὁποίαν διαγράφει ὁ Οὐγκὼ τοῦ γελωτοποιοῦ τὴν εἰκόνα:

Εἴτε ἀγρυπνῶν,
εἴτε ἐν ἐγρηγόρσει, ὀνειροπολῶν
καὶ εἰς τοῦ κόσμου ἂν λησμονηθῶ ποτε
τὰ πέρατα, μοιραίως ἐπανέρχομαι
εἰς μίαν σκέψιν: Εἶμαι γελωτοποιὸς

τοῦ βασιλέως! Νὰ μὴ δύνασαι, νὰ μὴ
ἐπιθυμῇς καὶ νὰ μὴ πράττῃς ἄλλο τι
ἢ νὰ γελᾷς! Ὁποία ἀθλιότης καὶ
ταπείνωσις! Ἐκεῖνο ὅπερ ἔχουσιν
οἱ στρατιῶται, συνηγμένοι ὑπὸ τὴν
σημαίαν των, καὶ ὅ,τι εἰς τὸν εἵλωτα
τῆς Τύνιδος καὶ τὸν ἐπαίτην ἔμεινε
τῆς Ἱσπανίας, καὶ εἰς τοῦ κατέργου τὸν
δεσμώτην· ὅ,τι πᾶς τις ζῶν ἐπὶ τῆς γῆς
ἀπολαμβάνει, τὸ δικαίωμα νὰ μὴ
γελᾷ καὶ ὅταν θέλῃ νὰ θρηνῇ, ἐγὼ
δὲν ἔχω!— Ὦ θεέ μου, ἄπελπις, σκαιός,
ἐν σώματι δεσμώτης ἀτελεῖ, ἐν ᾧ
πολλάκις ἡ ψυχή μου παρακρούει, μὲ
τῆς δυσμορφίας τὴν ἀπογοήτευσιν,
ζηλότυπος πρὸς πᾶσαν καλλονὴν κ' ἰσχύν,
κ' ἐν μέσῳ μεγαλείων, ἅτινα πολὺ
μὲ καθιστῶσι σκοτεινότερον, ἐὰν
ποτε ζητήσω μόνωσιν ἐν τῇ σκιᾷ,
ἐὰν θελήσω νὰ πραΰνω πρὸς στιγμὴν
τὴν δύσμοιρον ψυχήν μου, ἥτις θρηνωδεῖ
κ' αἱμάσσει, αἴφνης ἐπανέρχετ' ὁ φαιδρὸς
δεσπότης μου, ὡραῖος, νέος, ὄλβιος
ἐν τῇ ζωῇ, ὁ ἀγαπώμενος ὑπὸ
τῶν γυναικῶν, ὁ τῆς Γαλλίας βασιλεύς,
καὶ ἐπιλήσμων ἐν τῇ εὐτυχίᾳ του
ὅτι θνητὸς κ' ἐκεῖνος, μ' ἓν του λάκτισμα
ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔνθα συσπαράσσομαι,
χασμώμενος φωνεῖ μοι: Γελωτοποιέ,
τὸν γέλωτά μου ἐπανάφερε! — Πτωχὲ
τρελὲ ἐν τῇ αὐλῇ! Τί εἶσαι; ἄνθρωπος
καὶ σύ! — Λοιπόν, τὸ πάθος, ὅπερ τὴν ψυχὴν
αὐτοῦ κατέχει, τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ τὴν
μνησικακίαν, τὴν ὀργὴν τὴν ἄκρατον,
τὸν πόθον, τὴν μανίαν, ἥτις τὸν ὠθεῖ,
τὴν αἰωνίαν σκέψιν πρός τινα σκοπὸν
ἀπαίσιον, ὅλα πάντα τὰ αἰσθήματα,
ἅτινα τὴν ψυχήν του κατατρώγουσιν,
εἰς ἓν σημεῖον τοῦ κυρίου ἐν αὐτῷ
τὰ πνίγει, φέρων γέλωτα εἰς ὅντινα
θελήσῃ! — Ποῖος ἐξευτελισμός! ἐὰν
βαδίζῃ εἴτε ἵστατ' ἢ ἐγείρεται
πάντοτε φέρει εἰς τὸν πόδα τὸν κλοιόν 1.

1. Ὁ βασιλεὺς διασκεδάζει. Πρᾶξις Β' σκηνὴ β'.
Γελωτοποιούς, ποικίλλοντας μετὰ τῶν αὐλητρίδων καὶ ὀρχηστρίδων τὰ δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτάς, ἀπαντῶμεν παρὰ Ξενοφῶντι ἐν Συμποσίῳ καὶ Ἀθηναίῳ Δειπνοσοφιστῶν. Βιβλ. ΙΔ'. 1. 2. 3 καὶ 4.

Γ'.

Ὁ Τριβουλέτος, εἷς ἐκ τῶν δυστυχῶν τούτων, ὧν ἔχετε τὴν εἰκόνα, ἐγεννήθη πτωχὸς καὶ δύσμορφος ἀστὸς τοῦ Μπλοά. Ἐκέρδαινε τῆς ἡμέρας τὸν ἄρτον, συγκαλῶν τοὺς συντοπίτας, ἐργάτας ἁπλοῦς, ἐφ' ὧν ἐπέχεεν ἀληθῆ χαράν. Ἐν τῇ ἀθλιότητι οὐχ ἧττον συνετήρει πᾶσαν τὴν διαύγειαν καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν πνεύματος, ὅπερ ἔμελλε νὰ διαλάμψῃ βραδύτερον ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ, συγκεντροῦντι τῆς Γαλλίας πάσης τὴν κομψοτέραν κοινωνίαν. Οἱ πρῶτοι τοῦ Τριβουλέτου φίλοι ἦσαν οἱ ἐπὶ τῇ δυσμορφίᾳ του ἀνακαγχάζοντες καὶ εὐφυολογοῦντες παῖδες τοῦ Μπλοά [1]· ἦσαν οἱ ἀθῷοι μικροί του φίλοι οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν μετὰ τοῦ ἐφημερίου καὶ τοῦ δημάρχου, ἕως οὗ ἡ καλὴ φήμη ὑπερέβη τὸν στενὸν τῆς πτωχῆς πολίχνης ὁρίζοντα, ἵνα τῷ παρασκευάσῃ τὴν ἐν τῇ γαλλικῇ αὐλῇ εἴσοδον [2]. Ποσάκις ἐν τῇ αὐλῇ ἐκείνῃ, ἐν ᾗ ἀπώλεσε τὴν αὐθυπαρξίαν περιβληθεὶς τοῦ γελωτοποιοῦ τὴν παρδαλῆν ἐσθῆτα, ἐπόθησε τὸν ἐλεύθερον τοῦ πενιχροῦ Μπλοὰ ὁρίζοντα καὶ τὴν καλύβην του!

1. Τῆς παραδόξου δυσμορφίας τοῦ Τριβουλέτου πιστὴν παρέχουσιν εἰκόνα οἱ ἑξῆς στίχοι τοῦ συγχρόνου του Jean Marot:

> . . . de la tête écorné;
> Aussi saige à trente ans que le jour qu'il fut né;
> Petit front et gros yeux, nez grand, taillé à voste,
> Estomac plat et long hault dos à porter hote,
> Chacun contrefaiseit, chanta, dansa, prêcha,
> Et de tout si plaisant qu'onc homme ne fâcha.

2. Ὁ Τριβουλέτος ἦτο γελωτοποιὸς δύο βασιλέων τῆς Γαλλίας, Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ' καὶ Φραγκίσκου τοῦ Α'. Ἐν τῇ γαλλικῇ αὐλῇ εἶχε καθιερωθῇ ὡς ἴδιον ἀξίωμα τὸ τοῦ fou ἢ bouffon de la cour. Οἱ γελωτοποιοὶ τῶν βασιλέων ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς κώμης Troyes, ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς ὁποίας ἀνευρέθη καὶ ἡ ἑπομένη ἐπιστολὴ Καρόλου τοῦ Ε', τὴν ὁποίαν ἀντιγράφω ἐκ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Larousse, ἐν λέξει fou, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον ἐπεσπᾶτο ἡ τάξις τῶν ἀνθρώπων τούτων:

Charles Quint, par la grâce de Dieu roy de France, à leurs Seigneuries les maires et échévins de nostre bonne cité de Troyes, salut et dilection; seavoir faisons à leur dessus dictes Seigneuries que Thévenin, nostre fol de cour, vient de trepasser de cestuy monde dans l'autre. Le Seigneur Dieu veuille avoir en gré l'âme de lui, qui oncques ne faillit en sa charge et fonction auprès Nostre Royale Seigneurie, et mesmement ne voulut trepasser sans faire quelque joyeuse et gentille farce de son metier. Pourquoy avons-nous ordonné que lui seroit dressé marbre funéraire, répresentant ledit sire avec une épitaphe contigue. Ores, comme par le trepassement d'iceluy, la charge de fol en nostre maison est de faict vacquante, avons ordonné et ordonnons aux bourgeois et villains de Nostre bonne ville de Troyes, qu'ils veuillent, par droict à Nous acquis, sea depuis longues années, nous bailler un fol de leur cité pour récréer Nostre Majesté et les Seigneurs de Nostre palais: le faisant, feront droict à nos Royaux privilèges, et seront lesdits bourgeois et villains à tout jamais nos féaux et amés sùbjects. Le tout sans délai ni surcis aulcuns; car nous voulons que la dicte charge ne reste plus un plus long temps vacquante. En nostre palais de Paris, le 14 Janvier de l'an de l'Incarnation MCCCLXXII.

Ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς ἱστορίας παραλαμβάνουσα ἡ ποίησις τὸν Τριβουλέτον, φέρει ἐπὶ σκηνῆς τὸν ἀστὸν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἀντιμέτωπον τῆς μεσαιωνικῆς ἀριστοκρατίας. Τοιαύτην ἔχει βάσιν τὸ δρᾶμα τοῦ Οὐγκώ· ἐπὶ ταύτης, καὶ συμφώνως πρὸς τὸν σκοπόν, ὃν ἀρχῆθεν ἐν τοῖς ἔργοις του ἀνεγνώρισα, θὰ παρακολουθήσω τὸν Τριβουλέτον ὡς πατέρα, οὗτινος ἁφαρπάζεται ἡ κόρη καὶ καταπατεῖται ἡ τιμή, διότι ἡ κόρη ἀνῆκεν εἰς γελωτοποιόν, ὅστις τιμὴν δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ!

Ἡ πικροτέρα ὀδύνη ἀφ' ἑνὸς κ' ἐξ ἄλλου ἡ μᾶλλον τρυφερὰ χαρὰ κατεῖχον τὴν καρδίαν καὶ διεμοιράζοντο τὰς σκέψεις τοῦ Τριβουλέτου, ἰσόπαλοι καὶ συγκρουόμεναι, διότι ὁ γελωτοποιὸς τῆς αὐλῆς, ὁ ἄνευ ἰδίας γνώμης κ' ἐλευθερίας, ὁ περιφρονούμενος ὡς κύων καὶ πίθηκος, ἦτο ἅμα καὶ πατήρ. Εἶχε δροσερὰν καὶ ἐπίχαριν θυγατέρα, τὴν Λευκήν, εἰς τὰς θωπείας τῆς ὁποίας καὶ τὰ φιλήματα ἐλησμόνει ὁ γελωτοποιὸς ὅτι ἦτο δοῦλος καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅτι ἐγεννήθη δύσμορφος. Ὑπὲρ πᾶν ἐφοβεῖτο τὴν εἱμαρμένην καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ἐκείνην μὴ τὸν ἐστέρει τῆς εὐτυχίας του καὶ τούτους μὴ τῷ ἔκλεπτον τὴν τιμήν του. Ἐν ἐσχατιᾷ τινι τοῦ Μπισσύ, μακρὰν παντὸς βλέμματος, ὑπὸ τὰ ἐλεήμονα τοῦ θεοῦ ὄμματα καὶ τῆς γραίας Γεράρδης τὴν ἐποπτείαν, ἀνεπτύσσετο ἡ Λευκή, κ' ἐκεῖ ἤρχετο, ἀλλάσσων ἔνδυμα καὶ ἀναλαμβάνων τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα ὁ πατὴρ Τριβουλέτος, ἵνα ἀπολαύσῃ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τὰς ἀρρήτους ἡδονάς. Καὶ ἵνα ἔλθῃ ἐκεῖ ὑπεξέφευγε τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τὴν ἄγρυπνον φυλακήν, διερχόμενος διὰ στενωπῶν καὶ χανδάκων, διασκελίζων τὴν χιόνα, παλαίων κατὰ τοῦ ὑετοῦ, τῆς ἐρήμου καὶ τοῦ σκότους. Τί πρὸς αὐτόν, ἀφοῦ ἔβαινε πρὸς ἓν ἐκεῖ που ἀγρυπνοῦν φῶς, ὡσεὶ ἐλεήμων ἄγγελος ἀληθοῦς ζωῆς! Ὑπερβαίνων τὸν οὐδὸν τοῦ μεμονωμένου καὶ πενιχροῦ οἰκίσκου ᾐσθάνετο ἑαυτὸν ἀπολύτως εὐτυχῆ. Ἀλλ' ἡ ἀγάπη του προέδιδε μυχίαν τινὰ τῆς ψυχῆς του ταραχήν, τὸν τρόμον, ὅστις ἔδιδε μείζονα ἔντασιν εἰς τὴν ἀγάπην ταύτην. Ὁ ἀπόβλητος αὐτὸς τῆς μοίρας υἱός, μεθ' ὅλας τὰς καταδρομὰς ἃς ὑφίστατο, νὰ ἦνε ἅμα τοσοῦτον ὄλβιος, ὥστε ἐν τῇ σκέψει ταύτῃ νὰ καταπνίγῃ πάσας τὰς μελαίνας σκέψεις τοῦ βίου· νὰ κυβερνᾷ ὁ παρίας αὐτὸς τῆς κοινωνίας, ἐν ἀποκέντρῳ τινὶ ἑστίᾳ, τὸ ἐράσμιον πλάσμα, ὅπερ ὁ θεὸς τῷ ἐπεφύλαξε, καὶ νὰ τὸ κυβερνᾷ μετὰ τῶν παλμῶν καὶ τῆς προνοίας πατρὸς — ὤ, ἡ τρυφερὰ αὕτη χαρά, τὴν ὁποίαν καὶ εὐτυχής τις ἄλλος ἤθελε φθονήσει, ἦτο ἓν ἐπὶ πλέον τῆς τύχης ἄθυρμα, μεθ' οὗ ἠθέλησε νὰ τὸν δελεάσῃ, ἵνα τὸν ῥίψῃ βραδύτερον εἰς σκληροτέραν ἀπομόνωσιν. Οὑτωσί που ἐσκέπτετο καὶ ἠτένιζε τὴν Λευκήν, θλίβων αὐτὴν ἐπὶ τοῦ στήθους· τὴν ἠρώτα μήτοι ἐξέρχεται τοῦ οἴκου, μὴ τὴν εἶδέ τις ὑπάγουσαν ἢ ἐπανερχομένην ἐκ τοῦ ναοῦ, καὶ μετὰ δακρύων, ἱκέτης πρὸ τῆς κόρης ὁ πατήρ, τῇ παραγγέλλει νὰ μὴ ἅπτῃ τὴν νύκτα, πρὸς τὴν μεγάλην ὁδόν, λύχνον, τὴν ἡμέραν νὰ μὴ ἀνέρχηται εἰς τὸ δῶμα. Ὅτε δ' ἡ Λευκή, εἰς ἀντάλλαγμα τῶν στερήσεων τούτων,

μετὰ παιδικοῦ αἰτεῖται ἐνδιαφέροντος, νὰ ἴδῃ ἐφ' ἅπαξ καὶ αὐτὴ τοὺς Παρισίους, τὴν πόλιν τῶν θαυμασίων, ποτέ, ἀναφωνεῖ ἠλεκτρισθεὶς ὁ Τριβουλέτος:

Ὦ θεέ!
θὰ τὴν ἰδοῦν, θὰ τὴν ἀκολουθήσωσι
καὶ θά μοι τὴν ἁρπάσουν! γελωτοποιοῦ
τὴν κόρην τίς θὰ σεβασθῇ; γέλως πικρὸς
θ' ἀκολουθήσῃ! ὤ, πρὸς χάριν μου ἐδῶ
νὰ μείνῃς. Δὲν γνωρίζεις πόσον, κόρη μου,
ἰὸν τῶν Παρισίων ἔχει ὁ ἀὴρ
διὰ τὰς κόρας! πόσοι διατρέχουσιν
ἀκόλαστοι τὴν πόλιν των καὶ μάλιστα
οἱ εὐγενεῖς. 1

Οὕτως ἀγαπᾷ ὁ Τριβουλέτος τὴν κόρην του. Παραστῶμεν τῆς οἰκογενειακῆς τοῦ γελωτοποιοῦ εὐδαιμονίας αὐτήκοοι ἐπὶ μικρὸν μάρτυρες, διότι ἡ μᾶλλον συναρπάζουσα χαρὰ ἐκεῖ, παρὰ τὴν ἑστίαν τοῦ οἴκου, συναποτελεῖται:

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Ὦ κόρη μου!
(τὴν θλίβει ἐγκαρδίως ἐπὶ τοῦ στήθους)
πλησίον σου τὸ πᾶν γελᾷ,
οὐδὲν μὲ θλίβει, κ' ἐλευθέρα ἡ πνοὴ
ἐκφεύγει. Εἶμαι εὐτυχής. Ὦ, θλῖψε με
ἐν τῇ ἀγκάλῃ, τέκνον μου.
(τὴν ἀτενίζει περιχαρής).
Σὺ γίνεσαι
ὡραιοτέρα πάντοτε! Εἰπέ μοι μὴ
σοὶ λείπῃ τι; Εἰσ' εὐτυχὴς ἐδῶ;
Λευκή, περίπτυξέ με.

ΛΕΥΚΗ (ἐν τῇ ἀγκάλῃ του).
Πόσον καλὸς
εἶσαι, ὦ πάτερ.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ.
Ὄχι· σ' ἀγαπῶ κ' ἰδοὺ
τὸ πᾶν. Δὲν εἶσαι ὅλον σὺ τὸ αἷμά μου
καὶ ἡ ζωή μου; ἂν δὲν σ' εἶχα, ὦ θεέ μου,
πῶς θὰ ἔζων!

ΛΕΥΚΗ (τῷ θωπεύει τὸ μέτωπον).
Στενάζεις· θλίψεις μύχιαι
σὲ βασανίζουν. Εἰς τὴν κόρην σου εἰπὲ
τὴν δυστυχῆ τί ἔχεις. Οἴμοι! περὶ τῆς
οἰκογενείας μου δὲν ἤκουσά ποτε.

1. Πρᾶξις Β' σκηνὴ γ'.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Δὲν ἔχεις τέκνον.

ΛΕΥΚΗ

'Αλλ' ἐπίσης ἀγνοῶ
καὶ τὄνομά σου.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Τί σὲ μέλλει δι' αὐτό;

. . . .

ΛΕΥΚΗ

'Αλλὰ τοὐλάχιστον
εἰπέ μοι, πάτερ, περὶ τῆς μητρός μου τι.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Ὦ μή μου σκέψιν δυστυχῆ ἀφύπνιζε.
Μὴ μ' ἐνθυμίζῃς ὅτι εὗρον ἄλλοτε
— καὶ ἂν ἐδῶ δὲν ἦσο θὰ ἐνόμιζον
ὡς ὄνειρον — γυναῖκα ἀσυνήθη πρὸς
τὰς ἄλλας τὰς γυναῖκας, ἥτις ἐν τῇ γῇ,
ἐν ᾗ τὰ πάντα εἶν' ἀνόμοια, ἐμὲ
πτωχὸν καὶ μόνον, ἀσθενῆ, ἀπόβλητον,
διότι ἤμην ἄθλιος καὶ δυσειδὴς
ἠγάπησεν. 'Απῆλθεν· εἰς τὸ μνῆμά της
μεθ' ἑαυτῆς δὲ φέρει τὸ μυστήριον
τοῦ σταθεροῦ της ἔρωτος, τοῦ ἔρωτος,
ὅστις διῆλθεν ἐπ' ἐμοῦ ὡς ἀστραπή,
ὡς λάμψις παραδείσου ἐν τῷ ᾅδει μου.
Εἴθε ἡ γῆ, ἑτοίμη ὅλους νὰ δεχθῇ,
νὰ ᾖ εἰς στῆθος, ὅπερ μὲ ἀνέπαυσε,
γλυκεῖα! — Τώρα, σὺ μοὶ ἔμεινες.
(ὑψῶν τοὺς ὀφθαλμούς)
Θεέ μου, ὦ θεέ μου, σὲ εὐχαριστῶ.
(θρηνεῖ, καλύπτων τὸ πρόσωπον).

ΛΕΥΚΗ

Πολὺ
θὰ ὑποφέρῃς. Οὕτω κλαίοντα
δὲν θέλω νά σε βλέπω . . . ὤ, συντρίβομαι!

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Κ' ἐάν ποτε γελῶντα μ' ἔβλεπες;

ΛΕΥΚΗ

Πλὴν τί
νὰ ἔχῃς, πάτερ; τὄνομά σου λέγε μοι.
Εἰς τὴν ψυχήν μου ῥίψε τὰς ὀδύνας σου.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Ὄχι· τὸ ὄνομά μου, διατί; Πατὴρ
σου εἶμαι. Ἄκουσέ με: ἴσως ἀλλαχοῦ

μετὰ παιδικοῦ αἰτεῖται ἐνδιαφέροντος, νὰ ἴδῃ ἐφ' ἅπαξ καὶ αὐτὴ τοὺς Παρισίους, τὴν πόλιν τῶν θαυμασίων, ποτέ, ἀναφωνεῖ ἠλεκτρισθεὶς ὁ Τριβουλέτος:

Ὦ θεέ!
θὰ τὴν ἰδοῦν, θὰ τὴν ἀκολουθήσωσι
καὶ θά μοι τὴν ἁρπάσουν! γελωτοποιοῦ
τὴν κόρην τίς θὰ σεβασθῇ; γέλως πικρὸς
θ' ἀκολουθήσῃ! ὤ, πρὸς χάριν μου ἐδῶ
νὰ μείνῃς. Δὲν γνωρίζεις πόσον, κόρη μου,
ἰὸν τῶν Παρισίων ἔχει ὁ ἀὴρ
διὰ τὰς κόρας! πόσοι διατρέχουσιν
ἀκόλαστοι τὴν πόλιν των καὶ μάλιστα
οἱ εὐγενεῖς. 1

Οὕτως ἀγαπᾷ ὁ Τριβουλέτος τὴν κόρην του. Παραστῶμεν τῆς οἰκογενειακῆς τοῦ γελωτοποιοῦ εὐδαιμονίας αὐτήκοοι ἐπὶ μικρὸν μάρτυρες, διότι ἡ μᾶλλον συναρπάζουσα χαρὰ ἐκεῖ, παρὰ τὴν ἑστίαν τοῦ οἴκου, συναποτελεῖται:

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Ὦ κόρη μου!
(τὴν θλίβει ἐγκαρδίως ἐπὶ τοῦ στήθους)
πλησίον σου τὸ πᾶν γελᾷ,
οὐδὲν μὲ θλίβει, κ' ἐλευθέρα ἡ πνοὴ
ἐκφεύγει. Εἶμαι εὐτυχής. Ὦ, θλίψε με
ἐν τῇ ἀγκάλῃ, τέκνον μου.
(τὴν ἀτενίζει περιχαρής).
Σὺ γίνεσαι
ὡραιοτέρα πάντοτε! Εἰπέ μοι μὴ
σοὶ λείπῃ τι; Εἶσ' εὐτυχὴς ἐδῶ;
Λευκή, περίπτυξέ με.

ΛΕΥΚΗ (ἐν τῇ ἀγκάλῃ του).

Πόσον καλὸς
εἶσαι, ὦ πάτερ.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ.

Ὄχι· σ' ἀγαπῶ κ' ἰδοὺ
τὸ πᾶν. Δὲν εἶσαι ὅλον σὺ τὸ αἷμά μου
καὶ ἡ ζωή μου; ἂν δὲν σ' εἶχα, ὦ θεέ μου,
πῶς θὰ ἔζων!

ΛΕΥΚΗ (τῷ θωπεύει τὸ μέτωπον).

Στενάζεις· θλίψεις μύχιαι
σὲ βασανίζουν. Εἰς τὴν κόρην σου εἰπὲ
τὴν δυστυχῆ τί ἔχεις. Οἴμοι! περὶ τῆς
οἰκογενείας μου δὲν ἤκουσά ποτε.

1. Πρᾶξις Β' σκηνὴ γ'.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Δὲν ἔχεις τέκνον.

ΛΕΥΚΗ

'Αλλ' ἐπίσης ἀγνοῶ
καὶ τὄνομά σου.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Τί σὲ μέλλει δι' αὐτό;

. . . .

ΛΕΥΚΗ

'Αλλὰ τοὐλάχιστον
εἰπέ μοι, πάτερ, περὶ τῆς μητρός μου τι.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

"Ω μή μου σκέψιν δυστυχῆ ἀφύπνιζε.
Μὴ μ' ἐνθυμίζῃς ὅτι εὗρον ἄλλοτε
— καὶ ἂν ἐδῶ δὲν ἦσο θὰ ἐνόμιζον
ὡς ὄνειρον — γυναῖκα ἀσυνήθη πρὸς
τὰς ἄλλας τὰς γυναῖκας, ἥτις ἐν τῇ γῇ,
ἐν ᾗ τὰ πάντα εἶν' ἀνόμοια, ἐμὲ
πτωχὸν καὶ μόνον, ἀσθενῆ, ἀπόβλητον,
διότι ἤμην ἄθλιος καὶ δυσειδὴς
ἠγάπησεν. 'Απῆλθεν· εἰς τὸ μνῆμά της
μεθ' ἑαυτῆς δὲ φέρει τὸ μυστήριον
τοῦ σταθεροῦ της ἔρωτος, τοῦ ἔρωτος,
ὅστις διῆλθεν ἐπ' ἐμοῦ ὡς ἀστραπή,
ὡς λάμψις παραδείσου ἐν τῷ ᾄδει μου.
Εἴθε ἡ γῆ, ἑτοίμη ὅλους νὰ δεχθῇ,
νὰ ᾖ εἰς στῆθος, ὅπερ μὲ ἀνέπαυσε,
γλυκεῖα! — Τώρα, σὺ μοὶ ἔμεινες.
(ὑψῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς)
Θεέ μου, ὦ θεέ μου, σὲ εὐχαριστῶ.
(θρηνεῖ, καλύπτων τὸ πρόσωπον).

ΛΕΥΚΗ

Πολὺ
θὰ ὑποφέρῃς. Οὕτω κλαίοντα
δὲν θέλω νά σε βλέπω . . . ὤ, συντρίβομαι!

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Κ' ἐάν ποτε γελῶντα μ' ἔβλεπες;

ΛΕΥΚΗ

Πλὴν τί
νὰ ἔχῃς, πάτερ; τὄνομά σου λέγε μοι.
Εἰς τὴν ψυχήν μου ῥίψε τὰς ὀδύνας σου.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

"Οχι· τὸ ὄνομά μου, διατί; Πατήρ
σου εἶμαι. "Ακουσέ με: ἴσως ἀλλαχοῦ

με τρέμουσι, τίς οἶδε! Ἄλλος με μισεῖ,
με καταρᾶται ἄλλος. Τ' ὄνομά μου, τί
ἔ καὶ τί ἐὰν τὸ ἔλεγα; ὤ, ἐδῶ
ἐνώπιόν σου θέλω, εἰς τῆς γῆς αὐτὴν
κἄν τὴν γωνίαν τὴν παρθενικήν, πατὴρ
νὰ ἦμαι μόνον διὰ σὲ σεβάσμιος,
νὰ ἦμαι ἅγιόν τι διὰ σὲ καὶ ἱερόν.

ΛΕΥΚΗ.

Ὦ πάτερ μου!

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ.

Ποῦ ἄλλως τε καρδία τις
ἀνταποκρινομένη; Ὦ, σὲ ἀγαπῶ
ἀνθ' ὅσου μίσους τρέφω ἐν τῇ γῇ.
Ἐλθὲ ἐγγύς μου. Οὕτω ἂς λαλήσωμεν.
Εἰπέ μοι τὸν πατέρα ἀγαπᾷς; ἰδοὺ
ἡμεῖς ὁμοῦ, ἡ χείρ σου ἀναπαύεται
ἐν τῇ ἐμῇ· τί θέλεις νὰ λαλήσωμεν
δι' ἄλλο; κόρη μου, ὤ εὐτυχία μου,
ἣν μοι προσφέρει ὁ θεός, περὶ ἐμὲ
οἱ ἄλλοι ἔχουν ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς,
φίλους, συμβίων, ἑορτάς, ὑποτελεῖς,
τέκνα πολλά, προγόνους, ἀγχιστεῖς, ἐγὼ
σὲ μόνην ἔχω! Ἄλλος εἶνε πλούσιος,
ἐμοῦ σὺ εἶσαι πλοῦτος, σὺ ὁ θησαυρός.
Εἰς τὸν θεὸν πιστεύει ἄλλος καὶ ἐγὼ
εἰς τὴν ψυχήν σου. Ἄλλοι ἂν αἰσθάνωνται
νεότητα καὶ πρὸς γυναῖκα ἔρωτα,
ἐγωϊσταὶ ἂν ἦνε, εὔθυμ', ὑγιεῖς,
περίβλεπτοι, ὡραῖοι, βλέπεις πῶς ἐγὼ
ἐπὶ τῇ καλλονῇ σου ἐναβρύνομαι.
Γλυκό μου τέκνον! οἰκογένεια, πατρίς,
συμβία, μήτηρ, ἀδελφὴ καὶ κόρη μου,
πλοῦτος καὶ εὐτυχία, νόμος μου, θεός,
τὸ πᾶν μου εἶσαι σύ, πάντοτε σύ, οὐδὲν
ἐκτός σου. Ἡ ψυχή μου ἡ πτωχὴ παντοῦ
προσκρούει. — Ὦ, ἂν σ' ἐστερούμην! καὶ στιγμὴν
δὲν δύναμαι νὰ τὸ σκεφθῶ. — Μειδίασε
ὀλίγον. Ὅταν μειδιᾷς εἶσ' ἄγγελος [1].

Ἡ φλογερὰ αὕτη καὶ δυστυχὴς ἀγάπη δὲν εἶνε ὁποία ἀληθῶς ἐκπηγάζει ἐκ τῆς πατρικῆς καρδίας, καὶ τὴν ὁποίαν ἀναζητεῖ ἐν τῷ δράματι ὁ Saint Marc Girardin [2]. Οἱ πατέρες, λέγει, ἀγαπῶσι μεθ' ἥσσονος παραφορᾶς ἀλλ' ἀληθέστερον. Ὁ ἔρως τοῦ Τριβουλέτου πρὸς τὴν κόρην του δὲν εἶνε στοργή

1. Πρᾶξις Β' σκηνὴ γ'.
2. Cours de litterature dramatique 1. I page 157—166.

τις ἀφοσιοῦσα πάντα παλμὸν ἢ σκέψιν ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας ἐκείνης, ἀλλὰ μᾶλλον ἐγωϊστικὴ καὶ ζηλότυπος. Ὁ πατήρ, ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων ἀφιερῶν πάντα πόθον καὶ ἀγαθὸν ὑπὲρ τῶν τέκνων, δημιουργεῖται λοιπὸν ἤδη ἄνθρωπός τις τοσοῦτον μικρός, ὥστε ν' ἀγαπᾷ δι' ἑαυτὸν τὴν κόρην, καὶ ἐν τῇ τυφλώσει τῆς ἐνστίκτου ταύτης στοργῆς νὰ προδίδηται καὶ ζηλότυπος; Ἀληθῶς, εἰς τὰ σοφὰ πειθόμενος διδάγματα τοῦ βαθέος μύστου τῆς δραματικῆς τέχνης, ἔκλινα νὰ πιστεύσω ὅτι εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τῆς πατρικῆς ἀγάπης ἀποτόμως ἀντίκειται ὁ χαρακτὴρ τοῦ πατρός, ὁποῖον διετύπωσεν ὁ Οὐγκώ. Ἀνεμνήσθην τοῦ Γιάννη Ἀγιάννη, τοῦ ἀθλίου ἐκείνου ἀνθρώπου, ὅστις ἀφιερώσας τὸν βίον πάντα μετὰ τοῦ χρήματος ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῆς Τιτίκας ἀπέθανεν, ὑποκύψας εἰς τὸν μαρασμόν, τὸν ὁποῖον βαθμιαίως καὶ κατὰ μικρὸν ἐγέννησεν ἡ ἐν ἑτέρᾳ οἰκογενείᾳ, τῇ τοῦ συζύγου, ἀποκατάστασίς της. Δὲν εἶνε πράγματι ἐγωϊστικὴ καὶ ζηλότυπος, ἔνστικτος μᾶλλον, ὡς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Girardin, ἡ στοργὴ αὕτη, ἡ φέρουσα εἰς τὸν τάφον, ἀντὶ νὰ ἀνοίξῃ τὸν παράδεισον εἰς τὸν πατέρα, τὸν παραδίδοντα τὴν κόρην του εἰς τοῦ συζύγου τὸν οἶκον, εὐδαίμονα καὶ ἀγαπωμένην; [1] Κατ' ἐπιφάνειαν, κ' ἐκ πρώτης ἐντυπώσεως ναί, ἀλλὰ κατὰ βάθος δὲν πείθομαι, ἐγὼ τοὐλάχιστον, ὅτι οἱ πατέρες ἐκεῖνοι εἶνε τοσοῦτον ἐγωϊσταὶ καὶ μικροί. Οὔτ' ὁ Ἀγιάννης, οὐδ' ὁ Τριβουλέτος ἠδύναντό ποτε νὰ χαρακτηρισθῶσιν ἄλλως ἢ ὡς διεγράφησαν. Ἀφαιρέσατε τὸ ἐπιπλέον τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις διαπνέει πᾶν ἔργον τοῦ Οὐγκώ, ἐνθουσιασμοῦ οὐχὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἐν τῇ πατρικῇ δηλαδὴ στοργῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐκφράσει, τῇ ἐκδηλώσει της, καὶ θὰ ἔχητε τὴν ἀληθῆ καὶ ἐνταῦθα εἰκόνα τοῦ πατρός. Ἀλλ' ὁ πατὴρ Γιάννης Ἀγιάννης, ὁ πατὴρ Τριβουλέτος, ὁ μὲν εἶνε ὁ τοῦ κατέργου φυγάς, ὁ δὲ ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς τοιοῦτοι, ἐν ᾗ ἔζησαν κοινωνίᾳ, οὐδεμίαν ἔχουσι θέσιν, οὐδ' οἰκογένειαν, οὐδὲ φίλον, οὐδ' ἀγα-

1. Μετὰ πολλῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ἐξετάζων ἐν τῇ περισπουδάστῳ συγγραφῇ του ὁ Saint-Marc Girardin τὰς διαφόρους φάσεις, ἃς διῆλθεν ἡ δραματικὴ τέχνη, πιστεύει ὅτι ἡ πατρικὴ ἀγάπη ἐν τῇ ποιήσει τῶν νεωτέρων χρόνων μετέπεσεν ἀπὸ τῆς σοβαρᾶς περιωπῆς, εἰς ἣν εἶχεν ἀνυψώσει αὐτὴν τὸ ἀρχαιότερον δρᾶμα. Ἀλλὰ προσωτέρω, οἱονεὶ λησμονῶν ἑαυτόν, κλίνει ἀποδεχόμενος ὅτι ἡ φίλαυτος καὶ ζηλότυπος τάσις ἐν τῇ πατρικῇ στοργῇ, ἥντινα μετὰ σθένους κατακρίνει, εἶνέ τι ἔμφυτον τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ. Ἀναγινώσκω ἐν σελ. 179 τοῦ Ι' τόμου:

«Ἡ κόρη ἐν τούτοις εἶνε ἐν ὥρᾳ γάμου· τὴν νυμφεύουσι, τότε δὲ εἰσέρχεται ἐν τῇ »οἰκογενείᾳ, ἵνα αὐξήσῃ τὸν κύκλον, ἢ μᾶλλον ἵνα τὸν χαλαρώσῃ, ἄνθρωπος διεκδι»κῶν ἀποτόμως πρὸς τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα τὸ ἥμισυ τῆς τρυφερᾶς ἀγάπης τῆς »πεφιλημένης των κόρης. Τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰ ἀγαθὰ —καταλαμβάνει ἐπίσης τὸ ἥμισυ. »Καὶ τοῦτο καλεῖται ἀποκατάστασις τῶν τέκνων. Γινώσκω κάλλιστα ὅτι τοιοῦτος εἶνε »ὁ κοινὸς νόμος, καὶ ὅτι ἀδίκως, δὲν λέγω ὅτι παραπονούμεθα, ἀλλ' ἔστω καὶ ὅτι »ἐκπληττόμεθα. Οὐχ ἧττον ὁ νόμος οὗτος εἶνε σκληρός, καὶ δὲν ἐκτελεῖται ἄνευ ὑπο»κώφων ψιθυρισμῶν, οἵτινες γίνονται καταληπτοί, ὅταν τις τείνῃ μετὰ προσοχῆς τὸ »οὖς εἰς τὰς μυχίους κινήσεις τῆς ἀνθρωπίνου καρδίας».

θόν, οὐδ' ἐλπίδα τὴν ὑστάτην τοῦ ἀνθρώπου καταφυγήν. Ἔχουσιν ἀμφότεροι μίαν κόρην καὶ ἐπὶ τῆς παιδὸς ταύτης συγκεντροῦται ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ εὐτυχία των. Ἐν οὐδενὶ ἐγωϊσταὶ καὶ πρὸς οὐδὲν ζηλότυποι, ἔχουσι τὴν ἀνθρωπίνην φιλαυτίαν ὅτι ὁ ἀπόβλητος δυστυχὴς εἶνε κἂν πατὴρ φιλόστοργος καὶ τὸν φθόνον μή τοι ἄλλος τις ὑπεισδύσῃ εἰς τῆς κόρης ἐκείνης τὴν ἀγάπην. Τί ἄλλο, ἐὰν καὶ τὸ ἅγιον τοῦτο τῆς ψυχῆς μύρον ἐξατμισθῇ, ἐναπομένει εἰς τὸν δύσμοιρον πατέρα;

Ἰδοὺ ὁ Τριβουλέτος θ' ἀπορφανισθῇ καὶ τῆς μόνης εὐτυχίας, ἥτις τῷ προσεμειδίασε. Βαδίζων ἐν μιᾷ συννεφώδει νυκτὶ πρὸς τὸ ἐρημικὸν ἄσυλόν του διέκρινεν ἐν τῇ σκοτίᾳ διολισθαινούσας σκιάς, ἀνθρώπους μυστηριωδῶς ἐπισκοποῦντας καὶ μυστηριωδέστερον ἔτι διαλεγομένους. Ἦσαν ἄνδρες τοῦ σκότους καὶ τοῦ ἐγκλήματος, εὐγενεῖς πωλοῦντες χάριν εὐνοίας τινὸς ἢ μειδιάματος, χάριν ἑνὸς τίτλου, τὸν ὁποῖον οὐχὶ σπανίως ἠγόραζεν ἡ φιλαρέσκεια μοιχαλίδος συζύγου, τὴν ἑαυτῶν συνείδησιν καὶ τὴν τιμήν· ἤρχοντο ἐκεῖ, ἵνα ἁφαρπάσωσι τὴν Λευκήν, τοῦ γελωτοποιοῦ τὴν κόρην, ἀδιαφοροῦντες ἂν ἡ κόρη αὕτη αὔριον, ἀπεγνωσμένη καὶ κάτω τὰ ὄμματα ἐξ αἴσχους καὶ ἀπογνώσεως κλίνουσα, ἤθελεν ἀπονενοημένη διατρέχει τὰς ἀγυιάς, παίγνιον τῆς φαύλης ἐρωτικῆς διαθέσεως τοῦ τυχόντος! Συναντηθέντες ἐκεῖ που μετὰ τοῦ Τριβουλέτου, δὲν ἐπάγωσαν πρὸ τοῦ θράσους, δὲν ἠρυθρίασαν πρὸ τῆς βδελυγμίας — ἡ συνείδησις ἐκοιμᾶτο ὡς ἐξέλιπεν ἡ τιμή, — ἀλλ' ἐπιχαίροντες κ εὐφυολογοῦντες περιέδεσαν τοῦ πατρὸς τὰ ὄμματα καὶ τὸν ἔταξαν φρουρὸν τῆς κλίμακος, ἐφ' ἧς ἔμελλεν ἀνεπιστρεπτεὶ καὶ ὕστατον νὰ διέλθῃ τῆς κόρης ἡ ἀθωότης καὶ τοῦ πατρὸς ἡ τιμή!

Δ'.

Ἀληθῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεσαίωνος, κατὰ τὸν αἰῶνα καθ' ὃν καὶ ὁ Τριβουλέτος ἔζησεν, ἡ κατάπτωσις τοῦ φρονήματος καὶ τῆς ἠθικῆς ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ· ἀξία μελέτης πρὸ πάντων εἶνε ἡ παντοειδὴς πίεσις, ἣν μετήρχοντο οἱ τότε ἰσχυροὶ κατὰ τῶν κάτω κοινωνικῶν στρωμάτων. Ἡ Γαλλία, κατὰ τὸν Guizot,[1] οὐδ' ἀσφαλείας, οὐδ' ἐλευθερίας δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀπήλαυε. Κατετέμνετο πᾶσα εἰς τιμάρια, ἑκάστου τῶν ὁποίων ἡγεῖτο καὶ εἷς τυραννίσκος, ῥοφῶν ἀπὸ τοῦ πύργου του ἀπλήστως τὸν ἱδρῶτα, πολλάκις δὲ καὶ τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ. Οἱ ἀγρόται ἐκαλλιέργουν, ἀλλ' ἄνευ ἰδιοκτησίας, ὡς δοῦλοι, τὰς κτήσεις τῶν εὐγενῶν· ὅπου ἔλειπεν ὁ εὐγενής, τὸν ἀντικαθίστα ὁ δήμαρχος, ὁ πάρεδρος, ὁ ἐφημέριος, ὁ τοποτηρητής, ὁ ἐκμυζῶν τὸν ὑπήκοον, ἐνῷ ἅμα ἔκλεπτε καὶ τὸν βασιλέα. Ὁ λαὸς ὁ βαρυνόμενος ὑπὸ ἐπαχθῶν φόρων, οὐδὲ τὴν ἐλευθερίαν εἶχε τῆς καρπώσεως τῶν δασῶν. Τὰ ξύλα ἔκαιον λαμπυρίζοντα ἐν τῇ ἑστίᾳ τοῦ δεσπότου, θερμαίνοντα τὰ ῥιγοῦντα

1. Histoire de la civilisation en France. t. III καὶ IV.

μέλη του ἢ ἐξημεροῦντα τῆς ποδάγρας τοὺς πόνους· ἀπεκλείετο τῆς θήρας, διότι ἡ θήρα ἦτο ἡ συνήθης ἐπασχόλησις καὶ ψυχαγωγία τοῦ φεουδάρχου καὶ τῆς δεσποίνης του, τὰ δὲ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης ἐμαγειρεύοντο ἐν τῷ πύργῳ ἵνα παρατεθῶσιν εἰς τὰ Λουκούλλεια τοῦ πυργοδεσπότου δεῖπνα. Ἀλλ' οὐδ' ἐν τῷ οἴκῳ του ἦτο ὁ δοῦλος ἐλεύθερος· εἰς τοῦ κυρίου τὸ πρόσταγμα, εἴτε διὰ νυκτὸς εἴτε ἐν ἡμέρᾳ τῷ ἤρχετο, μετέφερε τὰ ξύλα καὶ τὰς τροφὰς τοῦ πύργου, τὰς λίθους καὶ τὴν ἄσβεστον τῆς οἰκοδομῆς, βαδίζων διὰ τοῦ ψύχους, τοῦ καύσωνος καὶ τοῦ ὑετοῦ. Ἄνευ πολιτικῆς ἐλευθερίας, ποτίζων τὴν ξένην γῆν, ἵνα δώσῃ τὸν ἄρτον, τὸν ὁποῖον θὰ φάγῃ ἄλλος, οὐδὲ τὴν τιμὴν εἶχεν ἀσφαλῆ· ἡ ὡραία σύζυγος, ἡ δροσερὰ κόρη, παρέμενον ἀφανεῖς εἰς τὰ ἀνήλια τῆς καλύβης βάθη, ἵνα μὴ εἰσδύσῃ κ' ἐκεῖ ἡ ἀδηφάγος τοῦ αὐθέντου ἐπιθυμία.

Ἐπεκαλέσθην τῆς ἱστορίας τὸ κῦρος, ἵνα μή τις ὑπολάβῃ ὅτι, ἐμφυσήσας τοσαῦτα πάθη εἰς τὸν Τριβουλέτον ὁ Οὐγκώ, ἔπλασε φανταστόν τινα καὶ οὐδέποτε ὑπάρξαντα κόσμον. Τοιαύτη ἦτο δυστυχῶς ἡ κατάστασις τῶν τότε ἠθῶν, ἡ δὲ μεταξὺ λαοῦ καὶ εὐγενῶν πάλη, ἀπὸ παρελθόντων αἰώνων ἀρξαμένη, ἐκλόνιζεν ἰσχυρότερον ἤδη καὶ ἀπὸ τῶν θεμελίων αὐτῶν τοὺς βαρεῖς ἀρχοντικοὺς πύργους, καὶ διέκοπτεν ἀποτόμως, ἐν τῷ μέσῳ ἔτι τῆς νυκτός, τὰ τεταραγμένα τῶν ἰσχυρῶν ὄνειρα.[1] Ἀλλ' ἐξ ἄλλου πάντοτε ἐπίστευσα ὅτι ὁ Οὐγκὼ ἠδίκησε τὴν ἱστορίαν ἐν τῷ προσώπῳ Φραγκίσκου τοῦ Α'. Ἱστορικῶς ἀληθὲς εἶνε ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἦτο φίλος τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀκολασίας, ἀλλ' ἐλησμόνησεν ὁ Οὐγκὼ ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ του, τὸν ὁποῖον ἐνέπνεε τίς οἶδε ποῖος πολιτικὸς σκοπός, ὅτι τῆς μεγαλοπρεποῦς καὶ ἱπποτικῆς εἰκόνος τοῦ Φραγκίσκου δὲν ἔλαβεν ἢ τὰς σκιάς, τὰς ἐλαφρὰς ἐκείνας σκοτεινὰς ἀποχρώσεις, τὰς ὁποίας ἐν πάσῃ εἰκόνι ἀπαντῶμεν καὶ αἵτινες δὲν ἀποτελοῦσιν οὐχ ἧττον τὴν εἰκόνα. Μεθ' ὅλην τὴν ἐπαγωγὸν δύναμιν, μεθ' ἧς ἐπίσταται ὁ Οὐγκὼ νὰ πλήττῃ τὴν κακίαν, θὰ ἀγαπῶ τὸν βασιλέα ἐκεῖνον, οὐχὶ τὸν υἱὸν τῆς φιληδόνου καὶ βιαίας Λουΐζης τῆς Σαβοΐας, ἀλλὰ τὸν ἀδελφὸν τῆς θελκτικῆς Μαργαρίτας δ' Ἀγγουλέμης, τὸν ἐπιρρεπῆ πρὸς πάντα γενναῖον ἐνθουσιασμὸν ἢ συγκίνησιν[2] — τὸν στρατιώτην, ὅστις ἐπανειλημ-

1 Κατὰ τὸν Ις' αἰῶνα ἀρχόμενον διπλῆ ἐξηγείρετο ἐπανάστασις, θρησκευτική τε καὶ πολιτική. Ἡ τυραννουμένη Εὐρώπη, εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου, ἀνέλαβε τὸ θάρρος, ὅπερ τῇ ἔλειπεν. Ἐζήτει τὴν ἐλάττωσιν τῶν φόρων καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα οἱ εὐγενεῖς κατεχρῶντο· τὴν ἐλευθερίαν τῆς θήρας καὶ τῆς ἁλιείας, τὴν χρῆσιν τῶν δασῶν καὶ τῶν ἀγγαρειῶν τὴν κατάργησιν. Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1525 οἱ Ἀλσατοὶ ἐβάδιζον ἀθρόοι πρὸς τὴν Λωραίνην, ἐρημοῦντες τοὺς πύργους καὶ σφάζοντες τὰς οἰκογενείας τῶν εὐγενῶν. Ἐκεῖθεν ἐμελέτων νὰ φέρωσι πῦρ καὶ θάνατον κατὰ πάσης τῆς ἀριστοκρατικῆς Γαλλίας, ἐὰν μή, βασιζόμενοι εἰς ἀπατηλὰς ἐπαγγελίας περὶ χορηγίας προνομίων, ἠναγκάζοντο νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα εἰς τὴν χωροφυλακήν, ἥτις, παραβιάσασα τὴν συνθήκην, κατέσφαξε πλείστους ἐκ τῶν δυστυχῶν. Ἰδοὺ ἀποτροπαία εἰκών, ἣν μετὰ καὶ ἄλλων παρέχει ἡ Histoire de France τοῦ Henri Martin ἐν τόμῳ VIII σελ. 75 καὶ ἑφ.

2 Αὐτόθι ἐν τόμῳ VII, σελ. 435—436.

μένως διεκινδύνευσε τὸ ἴδιον αἷμα, διεκδικῶν πρὸς τοὺς Μιλανοὺς, ὡς ἀπόγονος τοῦ Βαλεντίνου, πάτρια δίκαια, καὶ πρὸς Κάρολον τὸν Ε'. τὴν αὐτοκρατορίαν—τὸν αἰχμάλωτον τῆς Παβίας, γράφοντα ἐκεῖθεν πρὸς τὴν μητέρα του ὅτι *τὸ πᾶν ἀπώλετο ἐκτὸς τῆς τιμῆς*· οὐδὲ θὰ ἐξασθενήσῃ ἡ εὐσεβὴς μνήμη, μεθ' ἧς φέρομαι πρὸς τὸν φίλον Λέοντος τοῦ Ι' βασιλέα, ὅστις ἀπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ λογίου Πάπα ἔφερεν εἰς τὸ Λοῦβρον τὰς καλλίστας τοῦ Ῥαφαὴλ εἰκόνας, καὶ ἐνεκαίνισε νέαν περίοδον ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τοῖς γράμμασιν. Ὁ διερχόμενος τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους χρόνους ἵσταται οἱονεὶ ἀναπαύων τὴν καταβεβλημένην ὅρασιν πρὸ τῆς φωτεινῆς ταύτης εἰκόνος ἄνακτος, ὅστις ἐν χρόνοις δουλοσύνης πνευματικῆς ἐκαλλιέργει ἐπιτυχῶς τὰ γράμματα καὶ ἀνεκίνει πρόθυμος πᾶσαν ἐπιστημονικὴν συζήτησιν, εἴτε ἐν τῷ δείπνῳ, εἴτε ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς καὶ τῇ θήρᾳ.[1] Δὲν δύναμαί ποτε νὰ λησμονήσω — καὶ ἴσως εἶνε τοῦτο μία ἀνθρωπίνη ἀδυναμία — ὅτι ἐν τῇ ἀγκάλῃ Φραγκίσκου τοῦ Α' ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Κλοῦς τὴν ὑστάτην ἀφῆκε πνοὴν ὁ θαυμάσιος Ἰταλὸς ζωγράφος Λεονάρδος δὲ Βίντση.

Ἡ ὑστάτη τοῦ Φραγκίσκου παραγγελία πρὸς Ἐρρῖκον τὸν Β', ἡ διερμηνεύουσα τὰς ἐλευθερίους τάσεις τῆς ψυχῆς του, ἦτο συμπαθὴς μέριμνα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχον καταπονήσει οἱ βαρεῖς φόροι. Μεθ' ὅλα ταῦτα φαντάζεται ὁ ἀγαπῶν τὴν ἀλήθειαν μετὰ πόσου ἐνδιαφέροντος θὰ παρηκολούθει τὰς περιπετείας τοῦ δράματος τοῦ Οὐγκώ, ἐὰν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ γενναιόφρονος τούτου βασιλέως ὑπεισήρχετο ἕτερός τις, εὐήθης καὶ ταπεινὸς δεσπότης, ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἠτίμασαν τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸν μεσαίωνα. Μὴ πιστεύσητέ ποτε ὅτι, κατὰ τὴν αὐχμηρὰν ἐκείνην τῆς ἀνθρωπότητος περίοδον, δὲν ὑπῆρξαν καὶ ἀληθεῖς ἄνθρωποι, εὐσυνείδητοι καὶ μεγάλοι ἄρχοντες, ποθήσαντες νὰ στηρίξωσι τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ μεγαλεῖόν των ἐπὶ τῆς καρδίας τοῦ λαοῦ· ἀλλ' οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ ἀνωμάλῳ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς πολιτείας καταστάσει, οὐδ' ἠδύναντο νὰ ταχθῶσιν ἀντίον τῆς γενικῆς φορᾶς· μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ λαοῦ ἐπεπρόσθει συμπαγὴς καὶ ἐξηχρειωμένη τάξις ἀνθρώπων, κατὰ τοῦ βράχου δ' ἐκείνου συνεθραύετο πᾶσα πιθανὴ μεταξὺ βασιλέως καὶ λαοῦ συνδιαλλαγή. Οἱ ἀπαίσιοι οὗτοι ἄνθρωποι, καὶ οὐχὶ ὁ Φραγκῖσκος, ἀφήρπασαν τοῦ πτωχοῦ γελωτοποιοῦ τὴν κόρην· διότι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον καὶ ἐπὶ πολὺ μετέπειτα οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς τύχης ἐπίστευον ὅτι τὸ αἴσθημα τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς δὲν ἴσχυε νὰ ἐγείρῃ λαίλαπα ἐν διανοίᾳ ἁπλῇ καὶ καρδίᾳ ἀπείρῳ. Τὸ ἐπίστευον οἱ μηδέποτε ἀξιώσαντες ἀπὸ τῶν περιφράκτων πύργων νὰ κατέλθωσι μέχρι τῆς καλύβης, οἱ αἰσχυνόμενοι νὰ τείνωσιν εἰς τὸν λαὸν φιλίας χεῖρα! Ἡ χεὶρ ἐκείνη, ἡ ἐν τῷ σκότει σύρουσα δολοφόνου ἐγχειρίδιον, ἡ ἅρπαξ καὶ ἀποπλανῶσα χείρ, οὐδέποτε ᾐσθάνθη τὸ εὐεργετικὸν τοῦ ἡλίου θάλπος, ῥιγοῦσα ὑπὸ τὴν κομψὴν καὶ ἁπαλὴν χειρί-

1. Αὐτόθι ἐν σελ. 482.

δα! Ἡ χεὶρ ἡ οὐδέποτε θλίψασα τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἄκακον τοῦ ἐργάτου χεῖρα, ἵνα μὴ ἡ ἐκ τῆς τιμίας ἐργασίας τραχύτης ῥυπάνῃ τὴν λεπτοφυᾶ ἀριστοκρατικὴν ἐπιδερμίδα, ἡ χεὶρ αὕτη, ἡ μὴ ἀνεχομένη νὰ προσκρούσῃ εἰς τοὺς τύλους καὶ τὸν ἱδρῶτα βαναύσου χειρός, ἐκρύπτετο ὑπὸ τὴν χειρίδα ἵνα καλύψῃ τὰ αἵματα, τὰς κλοπὰς καὶ τὰ αἴσχη!

Ε′

Φρουρὸς τῆς κλίμακος, ἐφ' ἧς ἐπετελεῖτο τὸ μυσαρώτερον τῶν κοινωνικῶν ἐγκλημάτων, καὶ ἀσυνείδητος συνεργάτης ὁ Τριβουλέτος, παλαίων πρὸς διπλοῦν σκότος, τὸ τῆς νυκτὸς καὶ τοῦ ἐπιδέσμου, ὅστις τῷ ἐκάλυπτε τοὺς ὀφθαλμούς, ἤκουσε τῆς Λευκῆς, καλούσης καὶ σπαραττομένης· τότε ὁ δυστυχὴς ἁπλοῦς ἐνόησεν ὅτι ἡ ἰδία κόρη, τὸ πολυτίμητον ἀγαθόν, καὶ οὐχὶ ἡ εὐγενὴς δὲ Κοσσέ, ἦτο τὸ θῦμα· καὶ οὑτωσὶ συναποτελεῖται ἐνταῦθα ἄδικος μαύρης προνοίας ἐκδίκησις, διότι ὁ Τριβουλέτος περιχαρὴς πρὸ μικροῦ ἤκουσεν ὅτι συνήργει ὑπὲρ τῆς ἁρπαγῆς τῆς συζύγου ἑνὸς εὐγενοῦς! — Κατάρα! ἐφώνησεν ὁ γελωτοποιός, καὶ ἐν τῇ λέξει ταύτῃ, ἐν ᾗ κατὰ τὴν ὀλεθρίαν στιγμὴν κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἀπομόνωσιν, τὸ ἄλγος καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς οἰκογενειακῆς του ὑπάρξεως, ἐνυπάρχει ἡ βροντὴ τοῦ κεραυνοῦ καὶ ἡ ἀγρία λύσσα τοῦ συνταρασσομένου πελάγους. Ἡ ἀρὰ τοῦ Τριβουλέτου εἶνε ἡ πνιγομένη φωνὴ τῆς ἀνθρωπότητος, πρὶν ἔτι διαγραφῇ ἐν ταῖς πολιτείαις ὁ θεσμὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος, ὁ κυβερνῶν σήμερον τὰς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας. Ἐν τῇ ἀρᾷ ἐκείνῃ, ἣν ἀναπτύσσει ἐν μεταγενεστέρᾳ σκηνῇ ὁ Οὐγκὼ διὰ θαυμασίων στίχων, ἀναπαρίσταται πᾶσα ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ἡ δύναμις τῆς φαντασίας του, ὁ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα διάπυρος ἔρως του.

ΤΡΙΒΟΥΛΕΤΟΣ

Δὲν ὁμιλεῖτε; καὶ σᾶς φαίνεται λοιπὸν
παράδοξον νὰ ἦν' ὁ γελωτοποιὸς
πατήρ, νὰ ἔχῃ κόρην; καὶ οἱ λύκοι, ὡς
οἱ εὐγενεῖς, δὲν ἔχουν οἰκογένειαν;
Δὲν δύναμαι νὰ ἔχω καὶ ἐγώ, καθὼς
αὐτοί, τὴν ἰδικήν μου; Ὦ, ἀρκεῖ, ἀρκεῖ.

(διὰ φοβερᾶς φωνῆς)

Ἂς τελειώσουν πλέον τὰ ἀστεῖά σας!
Τὴν κόρην μου τὴν θέλω· μὲ ἀκούετε;
γελῶντες συζητεῖτε, ψιθυρίζετε
καὶ λέγετε περὶ τοῦ πράγματος, ἐγὼ
ἀνάγκην δὲν σᾶς ἔχω κ' ἐπιβάλλεσθε.
Κύριοι, εἶπα· δότε μοι τὴν κόρην μου.

. . . .

Δαίμονες μαῦροι, κόλακες, ὦ κόλακες,

κατηραμένη γενεά! Εἶν' ἀληθὲς
λοιπὸν ὅτι τὴν κόρην μου μοὶ ἥρπασαν
αὐτ' οἱ λῃσταί! καὶ βέβαια μία γυνὴ
εἰς τὴν συνείδησίν των εἶνε τίποτε!

. . . .

Ὦ, ἡ τιμὴ παρθένου εἶνε δι' αὐτοὺς
ἀνωφελής τις πλοῦτος· ἡ γυνὴ εἶνε ἀγρὸς
πολλ' ἀποφέρων, εἶνε ἀγροικία τις,
ἧς τακτικῶς λαμβάνουν τὸ ἐνοίκιον.
Γυνὴ σημαίνει: εὔνοιαι ἐρχόμεναι
ἀδήλως, ἀλλ' ἀφθόνως· μία σήμερον
θέσις, ἅλυσις χρυσῆ, δῶρα ἄφθονα!
Μὴ δύναταί τις ἐξ ὑμῶν, ἔστω καὶ εἷς,
νὰ διαψεύσῃ τοῦτο; Τὴν ἀλήθειαν
μήπως δὲν λέγω, κύριοι; καὶ πράγματι
δι' ὄνομά τι, εἴτε τίτλον, ἤ τινα
χίμαιραν ἄλλην, ὅλοι θὰ πωλήσητε,
ἐὰν ἀκόμη ὄχι, τὴν γυναῖκά σου,
Βρυών,

(τῷ Γόρδ)

τὴν ἀδελφήν σου σύ,

(τῷ νέῳ Παρδαγιὰν)

καὶ σύ, σὺ τὴν
μητέρα σου.

. . . . .

Τίς νὰ πιστεύσ' ἠδύνατο![1]
Ὦ αἶσχος! δοῦκες ὅλοι καὶ πατρίκιοι,
τῆς Ἱσπανίας ἄρχοντες, ἀπόγονος
τοῦ Καρλομάγνου εἷς Βερμανδοὰ
καὶ εἷς Βρυών, οὗ τινος τοῦ Μιλάνου δοὺξ
ὁ πάππος ἦτο, εἷς Μοτμορενσῆ καὶ εἷς
Πιέν, εἷς Γόρδης Σιμιάνης, Παρδαγιάν,
ὀνόματα μεγάλα ἐν τῇ χώρᾳ μας,
ὅτι τὴν κόρην δυστυχοῦς θὰ ἔκλεπτον
πατρός! ὤ, ὄχι δὲν ἀνήκουσί ποτε
εἰς τοὺς μεγάλους τούτους οἴκους εὐτελεῖς
τόσον καρδίαι, καλυπτόμεναι ὑπὸ
οἰκόσημα τοσοῦτον ἔνδοξα. Οὐχὶ
δὲν σᾶς ἀναγνωρίζω! Αἱ μητέρες σας
εἰς τοὺς ἁμαξηλάτας των ἐδόθησαν
κ' ἐν ἀτιμίᾳ κ' αἴσχει σᾶς ἐγέννησαν.
Ὅλοι σας εἶσθε νόθοι!

. . . . . .

Τί ὁ βασιλεὺς
σᾶς ἔδωσεν εἰς ἀμοιβήν, ἀπέναντι
τοῦ ἀγαθοῦ μου, ὅπερ ἐπωλήσατε;[1]

1. Πρᾶξις Γ'. Σκηνὴ γ'.

Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά! διότι ὁ Τριβουλέτος δὲν θὰ αἰσθανθῇ τὴν Λευκήν, ὡς χθὲς καὶ πρῴην, ἀμέριμνον ἐκ παιδικῆς χαρᾶς καὶ ἀποπνέουσαν παρθενικὸν ἄρωμα, ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο ἡ οἰκογενειακή του εὐτυχία. Τὴν ἁγνὴν τῶν χειλέων της δρόσον ἀπερρόφησαν ἀκόλαστα φιλήματα, ὡς ἀπομαραίνει τὴν ζωὴν τοῦ ἄνθους ἀγρίου λιβὸς πνοή. Δὲν θὰ κλίνῃ ἐν τῇ ἀγκάλῃ του ἡ εὐτυχὴς παῖς, ἔαρ ὅλη καὶ κελάδημα, ἀλλ' ἡ ἐξουθενημένη γυνὴ ἵνα καλύψῃ ἐκεῖ τὸ αἶσχος καὶ τὰ δάκρυα. Μάτην ὁ Τριβουλέτος ἱκετεύει ἐν τῇ αὐλῇ! Τὸν θάλαμον τοῦ Φραγκίσκου φρουροῦσιν ἀσφαλῆ κλεῖθρα καὶ ὄμματα πιστῶν ἄγρυπνα.

Κακοῦργοι, δολοφόνοι, κλέπται καὶ λησταί,
προαγωγοὶ τῶν γυναικῶν ἀπαίσιοι,
ὦ εὐγενεῖς μου· θέλω ἐπὶ τέλους σᾶς
ζητῶ τὴν κόρην μου, θὰ μοὶ τὴν δώσητε;

Δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποπληρωθῆ τοῦ πεπρωμένου του ἡ βουλή. Ὅτε ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ βασιλείου θαλάμου ἡ Λευκή, δὲν ἦτο ἡ λάλος καὶ τρυφερὰ Λευκή του. Ὑπὸ τὰ φωτεινὰ τῆς παιδὸς ὄμματα εἶχεν ἀποτυπώσει ἡ δυστυχία τὸν μελανὸν τοῦ ἄλγους τύπον.

Ὁ δείλαιος πατήρ! πληγεὶς ἐν τῇ οἰκογενειακῇ του αὐθυπαρξίᾳ, ἐν ᾗ καὶ μόνῃ ἐγκαρτερῶν ἐβίου, μελετᾷ ἄμεσον ἐκδίκησιν. Μελετᾷ τὸ ἔγκλημα, χωρὶς νὰ ὀπισθοχωρήσῃ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν μετὰ φρίκης. Ἐὰν ἐκσπάσῃ τὰ σπλάγχνα ἑνὸς ἀνθρώπου, ἡ συνείδησίς του θὰ ἐπαναπαυθῇ γαληνιῶσα αὔριον, διότι ὁ ἄνθρωπος οὗτος τῷ κατήνεγκε τὴν ἀπηνεστάτην πληγὴν ἐν τοῖς ἰδίοις σπλάγχνοις. Τῷ ἀφήρπασεν ἐκεῖθεν, ἀμερίμνως καὶ ἡδονικώτατα ἀναπαυόμενον, τὸν πατέρα, καὶ ὁ Τριβουλέτος, ἀφ' ἧς παύσῃ νὰ ἦνε πατήρ, οὐδὲν μέλλει νὰ πτοηθῇ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τοιαῦτα κατὰ φρένα ἀνακυκῶν, ἀνευρίσκει, ἐν μεμονωμένῳ ἐκεῖθεν τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ καταγωγίῳ, δύο προθύμους τοῦ ἐγκλήματος ἐργάτας, τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Σαλταβαδὴλ καὶ τῆς ἀδελφῆς του Μαγκελόνης τὸ κάλλος. Παρὰ τῇ κόρῃ τῆς ἡδονῆς θ' ἀναπαυθῇ ἐντρυφῶν καὶ λησμονούμενος ὁ Φραγκῖσκος, ἐνῷ ὁ προαγωγὸς ἀδελφός, τὸ τέρας τοῦτο καὶ ἡ βδελυγμία, θὰ ἐκτελέσῃ ὡς τίμιος κακοῦργος τὸ ἔργον του. Ἐπιχαίρων ἔπειτα ὁ γελωτοποιὸς θὰ ρίψῃ εἰς τὸν ποταμὸν τὸ πτῶμα, τὸ ὁποῖον, μετὰ τὸ ἔγκλημα, θερμὸν καὶ σφαδάζον ἔτι, θὰ τῷ παραδώσῃ ὁ Σαλταβαδὴλ ἐν συνερραμμένῃ σινδόνι.

Ὁ Φραγκῖσκος, ἐρωτοτροπῶν καὶ πίνων παρὰ τῇ Μαγκελόνῃ, ᾄδει τὸ πεφιλημένον του ᾆσμα «Ἡ γυνὴ εἶνε ἐλαφρὰ ὡς τὸ πτίλον πρὸ τοῦ ἀνέμου.» Ἡ βροχὴ ἔξω καὶ ὁ ἄνεμος θραύουσι τὰς ὑέλους τῶν παραθύρων· ἡ ἀστραπὴ διέρχεται ἀκαριαία τοῦ οὐρανοῦ τὰς ἐκτάσεις. Οὐχί! Ὁ Φραγκῖσκος δὲν θ' ἀποθάνῃ, διότι ἡ Μαγκελόνη ἠράσθη τοῦ ὡραίου ἀξιωματικοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν ζωὴν τῇ ὤμοσεν ὁ Σαλταβαδὴλ ν' ἀνταλλάξῃ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ πρώ-

τοῦ διαβάτου, ὅστις τυχὸν θὰ ἔκρουε τὴν θύραν. Τί πρὸς αὐτόν; ἐργάτης τοῦ ἐγκλήματος, ἠδιαφόρει πρὸς τὸ θῦμα. Ἰδοὺ ἐγγίζει μεσονύκτιον, ἡ τακτὴ ὥρα τῆς καταστροφῆς. Πόσαι πάλλουσι καρδίαι! Ἡ τῆς Λευκῆς ἀπευχομένης, τοῦ Τριβουλέτου ἐξ ἀγρίας χαρᾶς, τῆς Μαγκελόνης ἀπελπισθείσης σχεδόν, καὶ τοῦ Σαλταβαδὴλ ἁπλῶς ἀδημονοῦντος. Ἀλλ' ἡ θύρα ἐκρούσθη· μὴ ἦτο τῆς στέγης ἦχος ὑποχωρούσης εἰς τοῦ ἀνέμου τὸ σθένος; ὄχι! ἐκρούσθη αὖθις, καὶ ἦτο ἡ τρέμουσα χεὶρ τῆς Λευκῆς, ῥιγούσης ὑπὸ τοῦ ψύχους, δειλιώσης πρὸ τῆς ἰδέας τοῦ θανάτου, ἡ χεὶρ ἀληθοῦς Γαλλίδος, ἥτις ἐρῶσα ἤρχετο, ὑπὸ ἀνδρὸς ἐσθῆτα, ἵνα σώσῃ τὸν ἀποπλανήσαντα ἐραστήν. Ὁσάκις ἐμελέτησα τὴν θαυμασίαν ταύτην τοῦ Οὐγκὼ σκηνήν, καὶ τὴν ἐμελέτησα ἀπειράκις, κατέλαβέ με πάντοτε ῥῖγος καὶ φρικίασις. Ὁ ἀδελφὸς σπεύδει πρὸς τὸ ἐγχειρίδιον καὶ τὸ στρέφει ἐπὶ τῆς ἀκόνης, ἡ Λευκὴ κρούει τὴν θύραν, ὄπισθεν τῆς ὁποίας ἀποσύρεται ἐκεῖνος. Ἡ ἀδελφή, ἡ ἀξία τοῦ δολοφόνου συνεργάτις, ἀνοίγει τὴν θύραν, ὁ Σαλταβαδὴλ ὑψοῖ τὸ ἐγχειρίδιον καὶ ἡ πτωχὴ κόρη εἶνε ἐν τῷ οὐδῷ. Ἀστραπιαῖος, ἀσυνείδητος εἰσέρχεται ὁ σίδηρος εἰς τὰ ἀθῶα στήθη, πρὶν ἢ ἡ κόρη εἰσδύσῃ εἰς τοῦ ξενείου ἀσύλου τὰ βάθη.

Ἡ Λευκή, ἀποπνέουσα ἔτι τὴν ὑστάτην ἀγωνιώδη πνοήν, παραδίδοται ἐν τῷ σαβάνῳ εἰς τὸν ἴδιον πατέρα, ὅστις ἐν τῇ ἀγρίᾳ τῆς ἐκδικήσεως χαρᾷ, πλήττει διὰ τῶν ποδῶν τὸ πτῶμα, φρονῶν ὅτι προπηλακίζει ἄπνουν τὸν ἐχθρόν· οὐδεμία οἴκτου φωνή, οὐδ' ἐλεγχούσης συνειδήσεως φρικίασις. Φιλοσοφῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν ἰσχυρῶν τοῦ κόσμου τούτου, ζωῆς ἥτις ἤρτηται ἀπὸ ἐλαφρᾶς κ' εὐθραύστου τριχός, ἀπὸ ἑνὸς Σαλταβαδὴλ ἐγχειριδίου, λησμονεῖ ὁ ἄφρων πατὴρ ὅτι ὑπὸ τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου ὑπολανθάνει σκοτεινοῦ πεπρωμένου μυστηριώδης βουλή. Τὸ πεπρωμένον τοῦτο δὶς ἤδη ἐδηλητηρίασε τοῦ Τριβουλέτου τὴν ἀγρίαν χαράν. Διατί, εἶπον, δημιουργεῖ ὁ Οὐγκὼ τοσοῦτον δυστυχεῖς ἀνθρώπους, διατί πάντες οἱ κεραυνοὶ νὰ ἐκσπῶσι κατὰ τῆς ταλαίνης κεφαλῆς ἑνὸς πτωχοῦ; Ἂς ἐρωτήσωσι μᾶλλον διατί ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ὑπάρχουσι δυστυχεῖς, οἵτινες, παντὸς ἀποστερηθέντες ἀγαθοῦ, πρὸ πάσης ἐπιχειρήσεως, ἀείποτε καὶ πανταχοῦ, ἀπαντῶσι τοὺς ἐμπαιγμοὺς καὶ τὰ εἴρωνα μειδιάματα τυφλῆς τύχης!

Τετέλεσται, εἰς μάτην ὁ Τριβουλέτος ἐπικαλεῖται θεὸν καὶ ἀνθρώπους.

> Ὢ, ὄχι! δὲν ἀπέθαν' ὁ θεὸς αὐτὸ
> δὲν ἤθελε, διότι τὸ γνωρίζει πῶς
> ἐγὼ δὲν ἔχω ἄλλο ἀγαθὸν ἐδῶ
> ἐκτὸς αὐτῆς. Ὁ κόσμος ὅλος σὲ μισεῖ
> ὁπότε εἶσαι δύσμορφος, σὲ φεύγει καὶ
> εἰς τὰ δεινά σου δὲν ἐνδιαφέρεται
> κανείς. Αὐτὴ μ' ἠγάπα· εἶνε ἡ χαρά,
> τὸ στήριγμά μου εἶνε· τὸν πατέρα της
> ὅταν γελοῦν εἰς δάκρυ' ἀναλύεται.
>
> . . .

Τόσον ὡραία καὶ ν' ἀπέθανε! ποτέ!

. . . . . .

"Ω, ὄχι· δὲν ἀπέθαν'· ἀναπαύεται,
κοιμᾶται. Μόλις εἶχε τώρα πρὸ μικροῦ
ἀφυπνισθῇ· ἂς περιμείνω· τώρα θὰ
τὴν ἴδητε ν' ἀνοίξῃ καὶ τοὺς ὀφθαλμούς 1.

Εὐτυχὴς πλάνη, ἥτις θὰ διαλυθῇ μετὰ μίαν στιγμήν, ἀμυδρὸν ἐλπίδος φῶς, τὸ ὁποῖον φωτίζει πᾶσαν δυστυχίαν.

ϛ'

Ἐν τῇ ἐκτυλίξει τοῦ δράματος τοῦ Οὐγκώ, παρηκολουθήσαμεν τὰς σκληροτέρας δοκιμασίας ἑνὸς δυστυχοῦς, ἀποβλήτου ἀπὸ παντὸς κοινωνικοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τὴν εὐγλωττοτέραν ἅμα ἀγανάκτησιν μεγαλοφυοῦς συγγραφέως. Ἡ ἐπίγνωσις τῆς οἰκτρᾶς καταπτώσεως τοῦ αἰῶνος, μέχρι τοῦ ὁποίου ἀνατρέχομεν, μᾶς πείθουσιν ὅτι ἀληθῶς ὑπῆρξαν τοσοῦτον δυστυχῆ πλάσματα, πληρόνοντα διὰ τῶν καυστικωτέρων δακρύων τὰ ἐλαττώματα τῆς ἐποχῆς των. Τὰ παθήματα, ἅτινα ὑφίστατο ὁ ἁπλοῦς ἀστὸς τοῦ ΙϚ' αἰῶνος, ἦσαν ἔργον καὶ συνέχεια μακρῶν χρόνων, οὐδ' ἠδύναντο νὰ συμπαρέλθωσι μετὰ τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἡ φωνὴ τοῦ πάσχοντος ἐν οὐδεμιᾷ γενναιόφρονι καρδίᾳ εὕρισκεν ἀντήχησιν, ἀλλ' ἀπεπνίγετο ἐν τῇ ἀποστάσει, ἥτις τὸν ἀπεχώριζεν ἀπὸ τῶν ἀρχοντικῶν πύργων. Τί ἀπέμεινε λοιπὸν εἰς τὸν ἐργάτην αἰσιωτέρας κοινωνικῆς τροπῆς λαόν, ἀφοῦ δὲν ἠκούετο ἡ φωνὴ καὶ ἔλειπεν ἡ σπάθη;

"Ω, ἴδατε τὴν χεῖρα ταύτην! εἶνε χεὶρ
ἄσημος ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, χεὶρ
βάναυσος δούλου· ἀλλ' ἡ χεὶρ αὐτή, μεθ' ἧς
γελᾶτε ὅτι εἶνε ἄοπλος, ἐὰν
δὲν θλίβει σπάθην, ἔχει ὅμως ὄνυχας. 2

Καὶ ἀληθῶς οἱ ὄνυχες τοῦ ἐργάτου λαοῦ κατεσπάραξαν τὰς σάρκας τοῦ ἐν ἀνομίαις ἐγγηράσαντος ἀριστοκρατικοῦ σώματος. Μετὰ τῶν πύργων κατέπεσαν καὶ οἱ φραγμοί, οἱ ἀποχωρίζοντες τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀγάπης. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶνε ὁ εὐγενέστατος τῶν ἀγώνων τοῦ γαλλικοῦ μάλιστα λαοῦ, ὅστις διέγραψε τὴν μέλλουσαν πορείαν τοῦ ἀνθρώπου, πορείαν διαπνεομένην ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, οἱ ὁποῖοι, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος, κυβερνῶσι σήμερον πᾶσαν εὐνομουμένην χώραν.

ΕΥΓ. Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ.

1. Σκηνὴ τελευταία.
2. Πρᾶξις Γ'. Σκηνὴ γ'.

τοῦ διαβάτου, ὅστις τυχὸν θὰ ἔκρουε τὴν θύραν. Τί πρὸς αὐτόν; ἐργάτης τοῦ ἐγκλήματος, ἠδιαφόρει πρὸς τὸ θῦμα. Ἰδοὺ ἐγγίζει μεσονύκτιον, ἡ τακτὴ ὥρα τῆς καταστροφῆς. Πόσαι πάλλουσι καρδίαι! Ἡ τῆς Λευκῆς ἀπευχομένης, τοῦ Τριβουλέτου ἐξ ἀγρίας χαρᾶς, τῆς Μαγκελόνης ἀπελπισθείσης σχεδόν, καὶ τοῦ Σαλταβαδὴλ ἁπλῶς ἀδημονοῦντος. Ἀλλ' ἡ θύρα ἐκρούσθη· μὴ ἦτο τῆς στέγης ἦχος ὑποχωρούσης εἰς τοῦ ἀνέμου τὸ σθένος; ὄχι! ἐκρούσθη αὖθις, καὶ ἦτο ἡ τρέμουσα χεὶρ τῆς Λευκῆς, ῥιγούσης ὑπὸ τοῦ ψύχους, δειλιώσης πρὸ τῆς ἰδέας τοῦ θανάτου, ἡ χεὶρ ἀληθοῦς Γαλλίδος, ἥτις ἐρῶσα ἤρχετο, ὑπὸ ἀνδρὸς ἐσθῆτα, ἵνα σώσῃ τὸν ἀποπλανήσαντα ἐραστήν. Ὁσάκις ἐμελέτησα τὴν θαυμασίαν ταύτην τοῦ Οὐγκὼ σκηνήν, καὶ τὴν ἐμελέτησα ἀπειράκις, κατέλαβέ με πάντοτε ῥῖγος καὶ φρικίασις. Ὁ ἀδελφὸς σπεύδει πρὸς τὸ ἐγχειρίδιον καὶ τὸ στρέφει ἐπὶ τῆς ἀκόνης, ἡ Λευκὴ κρούει τὴν θύραν, ὄπισθεν τῆς ὁποίας ἀποσύρεται ἐκεῖνος. Ἡ ἀδελφή, ἡ ἀξία τοῦ δολοφόνου συνεργάτις, ἀνοίγει τὴν θύραν, ὁ Σαλταβαδὴλ ὑψοῖ τὸ ἐγχειρίδιον καὶ ἡ πτωχὴ κόρη εἶνε ἐν τῷ οὐδῷ. Ἀστραπιαῖος, ἀσυνείδητος εἰσέρχεται ὁ σίδηρος εἰς τὰ ἀθῷα στήθη, πρὶν ἢ ἡ κόρη εἰσδύσῃ εἰς τοῦ ξενείου ἀσύλου τὰ βάθη.

Ἡ Λευκή, ἀποπνέουσα ἔτι τὴν ὑστάτην ἀγωνιώδη πνοήν, παραδίδοται ἐν τῷ σαβάνῳ εἰς τὸν ἴδιον πατέρα, ὅστις ἐν τῇ ἀγρίᾳ τῆς ἐκδικήσεως χαρᾷ, πλήττει διὰ τῶν ποδῶν τὸ πτῶμα, φρονῶν ὅτι προπηλακίζει ἄπνουν τὸν ἐχθρόν· οὐδεμία οἴκτου φωνή, οὐδ' ἐλεγχούσης συνειδήσεως φρικίασις. Φιλοσοφῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν ἰσχυρῶν τοῦ κόσμου τούτου, ζωῆς ἥτις ἤρτηται ἀπὸ ἐλαφρᾶς κ' εὐθράστου τριχός, ἀπὸ ἑνὸς Σαλταβαδὴλ ἐγχειριδίου, λησμονεῖ ὁ ἄφρων πατὴρ ὅτι ὑπὸ τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου ὑπολανθάνει σκοτεινοῦ πεπρωμένου μυστηριώδης βουλή. Τὸ πεπρωμένον τοῦτο δὶς ἤδη ἐδηλητηρίασε τοῦ Τριβουλέτου τὴν ἀγρίαν χαράν. Διατί, εἶπον, δημιουργεῖ ὁ Οὐγκὼ τοσοῦτον δυστυχεῖς ἀνθρώπους, διατί πάντες οἱ κεραυνοὶ νὰ ἐκσπῶσι κατὰ τῆς ταλαίνης κεφαλῆς ἑνὸς πτωχοῦ; Ἂς ἐρωτήσωσι μᾶλλον διατί ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ὑπάρχουσι δυστυχεῖς, οἵτινες, παντὸς ἀποστερηθέντες ἀγαθοῦ, πρὸ πάσης ἐπιχειρήσεως, ἀείποτε καὶ πανταχοῦ, ἀπαντῶσι τοὺς ἐμπαιγμοὺς καὶ τὰ εἴρωνα μειδιάματα τυφλῆς τύχης!

Τετέλεσται, εἰς μάτην ὁ Τριβουλέτος ἐπικαλεῖται θεὸν καὶ ἀνθρώπους.

> Ὢ, ὄχι! δὲν ἀπέθαν' ὁ θεὸς αὐτὸ
> δὲν ἤθελε, διότι τὸ γνωρίζει πῶς
> ἐγὼ δὲν ἔχω ἄλλο ἀγαθὸν ἐδῶ
> ἐκτὸς αὐτῆς. Ὁ κόσμος ὅλος σὲ μισεῖ
> ὁπότε εἶσαι δύσμορφος, σὲ φεύγει καὶ
> εἰς τὰ δεινά σου δὲν ἐνδιαφέρεται
> κανείς. Αὐτὴ μ' ἠγάπα· εἶνε ἡ χαρά,
> τὸ στήριγμά μου εἶνε· τὸν πατέρα της
> ὅταν γελοῦν εἰς δάκρυ' ἀναλύεται.

Τόσον ὡραία καὶ ν' ἀπέθανε! ποτέ!
. . . . . .
Ὦ, ὄχι· δὲν ἀπέθαν'· ἀναπαύεται,
κοιμᾶται. Μόλις εἶχε τώρα πρὸ μικροῦ
ἀφυπνισθῇ· ἂς περιμείνω· τώρα θὰ
τὴν ἴδητε ν' ἀνοίξῃ καὶ τοὺς ὀφθαλμούς 1.

Εὐτυχὴς πλάνη, ἥτις θὰ διαλυθῇ μετὰ μίαν στιγμήν, ἀμυδρὸν ἐλπίδος φῶς, τὸ ὁποῖον φωτίζει πᾶσαν δυστυχίαν.

ϛʹ

Ἐν τῇ ἐκτυλίξει τοῦ δράματος τοῦ Οὐγκώ, παρηκολουθήσαμεν τὰς σκληροτέρας δοκιμασίας ἑνὸς δυστυχοῦς, ἀποβλήτου ἀπὸ παντὸς κοινωνικοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τὴν εὐγλωττοτέραν ἅμα ἀγανάκτησιν μεγαλοφυοῦς συγγραφέως. Ἡ ἐπίγνωσις τῆς οἰκτρᾶς καταπτώσεως τοῦ αἰῶνος, μέχρι τοῦ ὁποίου ἀνατρέχομεν, μᾶς πείθουσιν ὅτι ἀληθῶς ὑπῆρξαν τοσοῦτον δυστυχῆ πλάσματα, πληρόνοντα διὰ τῶν καυστικωτέρων δακρύων τὰ ἐλαττώματα τῆς ἐποχῆς των. Τὰ παθήματα, ἅτινα ὑφίστατο ὁ ἁπλοῦς ἀστὸς τοῦ Iϛʹ αἰῶνος, ἦσαν ἔργον καὶ συνέχεια μακρῶν χρόνων, οὐδ' ἠδύναντο νὰ συμπαρέλθωσι μετὰ τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἡ φωνὴ τοῦ πάσχοντος ἐν οὐδεμιᾷ γενναιόφρονι καρδίᾳ εὕρισκεν ἀντήχησιν, ἀλλ' ἀπεπνίγετο ἐν τῇ ἀποστάσει, ἥτις τὸν ἀπεχώριζεν ἀπὸ τῶν ἀρχοντικῶν πύργων. Τί ἀπέμεινε λοιπὸν εἰς τὸν ἐργάτην αἰσιωτέρας κοινωνικῆς τροπῆς λαόν, ἀφοῦ δὲν ἠκούετο ἡ φωνὴ καὶ ἔλειπεν ἡ σπάθη;

Ὦ, ἴδατε τὴν χεῖρα ταύτην! εἶνε χεὶρ
ἄσημος ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, χεὶρ
βάναυσος δούλου· ἀλλ' ἡ χεὶρ αὐτή, μεθ' ἧς
γελᾶτε ὅτι εἶνε ἄοπλος, ἐὰν
δὲν θλίβει σπάθην, ἔχει ὅμως ὄνυχας. 2

Καὶ ἀληθῶς οἱ ὄνυχες τοῦ ἐργάτου λαοῦ κατεσπάραξαν τὰς σάρκας τοῦ ἐν ἀνομίαις ἐγγηράσαντος ἀριστοκρατικοῦ σώματος. Μετὰ τῶν πύργων κατέπεσαν καὶ οἱ φραγμοί, οἱ ἀποχωρίζοντες τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀγάπης. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶνε ὁ εὐγενέστατος τῶν ἀγώνων τοῦ γαλλικοῦ μάλιστα λαοῦ, ὅστις διέγραψε τὴν μέλλουσαν πορείαν τοῦ ἀνθρώπου, πορείαν διαπνεομένην ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, οἱ ὁποῖοι, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος, κυβερνῶσι σήμερον πᾶσαν εὐνομουμένην χώραν.

ΕΥΓ. Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ.

1. Σκηνὴ τελευταία.
2. Πρᾶξις Γʹ. Σκηνὴ γʹ.

ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΣ ΛΥΧΝΟΣ ΤΟΥ ΕΔΙΣΟΝ

Ἐν ἔτει 1878 κεφαλαιοῦχοι τῆς Ἀμερικῆς ἵδρυσαν ἑταιρίαν σκοποῦσαν νὰ παρέξῃ πάντα τὰ ὑλικὰ μέσα εἰς τὸν ἀνακαλύψαντα τὸ τηλέφωνον καὶ τὸν φωνογράφον μεγαλοφυῆ Ἔδισον, ὅπως δυνηθῇ νὰ λύσῃ πρακτικῶς τὸ σπουδαῖον τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτὸς πρόβλημα, ἤτοι ν' ἀνεύρῃ τὸ μέσον δι' οὗ τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς θέλει ἀντικαταστήσει ἐπωφελῶς τὸ φωταέριον. Κεφάλαιον ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου φράγκων, διὰ μετοχῶν ἐκ 500 φρ., ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἔδισον, ὅπως καταναλωθῇ ὁλόκληρον εἰς πειράματα καὶ δοκιμάς.

Πρὸ χρόνου τηλεγραφικῶς ἠγγέλθη καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἡ πρακτικὴ λύσις τοῦ ζητήματος, αἱ μετοχαὶ τοῦ ἀεριόφωτος ὑπετιμήθησαν σπουδαίως ἰδίᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ, καίτοι ὁ σοφὸς τῆς Ἀγγλίας φυσικὸς Tyndall ἐν δημοσίᾳ ὁμιλίᾳ κατεδείκνυε τὸ παράλογον τῆς ὑποτιμήσεως ταύτης. Διότι καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ φωτισμὸς ἐλύθη πρακτικῶς, οὐδέποτε ἢ τοὐλάχιστον ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ὑποσκελίσῃ τὸν διὰ φωταερίου, τοὐναντίον τὰ δύο εἴδη τοῦ φωτισμοῦ δύνανται νὰ συνυπάρχωσι συναγωνιζόμενα καὶ ὁσημέραι τελειοποιούμενα, ὡς τὰ διάφορα τῆς συγκοινωνίας μέσα.

Μετ' οὐ πολὺ κατεδείχθη ὅτι ἡ διὰ τόσου πατάγου διασαλπισθεῖσα ἀνακάλυψις δὲν ἦτον ἀληθῶς πρακτική, αἱ δὲ μετοχαὶ τῆς Ἑταιρίας τῆς ἐκμεταλλευομένης τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Ἔδισον κατῆλθον μέχρις 150 φρ.

Ἤδη τελευταῖον αἱ ἐφημερίδες τῆς Ἀμερικῆς καὶ αὖθις ἀνέγραψαν μετὰ πολλοῦ θορύβου ὅτι ὁ Ἔδισον ἔφθασεν εἰς τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, περιέγραφον δὲ λεπτομερῶς ἠλεκτρικόν τινα λύχνον, λίαν δὲ ἀσαφῶς τὸ εἶδος τῆς ἠλεκτρικῆς πηγῆς, εἰς ἣν ἰδίως ἔγκειται ἡ πρακτικὴ τοῦ ζητήματος λύσις. Λύχνοι τινὲς ἠλεκτρικοὶ φωτίζοντες τὰ πέριξ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Ἔδισον ἐπήρκεσαν ὅπως ἀνυψώσωσι τὰς μετοχὰς τῆς ἑταιρίας μέχρι 25000 φρ., ἡ δὲ ἐπιστήμη ἐχρησίμευσεν ὡς ὄργανον πρὸς ἀργυρολογίαν.

Πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρικοῦ φωτὸς ἔχομεν ἀνάγκην ἰσχυρᾶς ἠλεκτρικῆς πηγῆς, τοιαύτη δὲ ἡ ἠλεκτρικὴ στήλη. Πρὸ ἑξήκοντα περίπου ἐτῶν ὁ Davy παρήγαγε κατὰ πρῶτον τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς δι' ἠλεκτρικῆς στήλης, δὲν ἐφηρμόσθη δὲ μέχρι σήμερον πρὸς φωτισμόν, διότι φυσικός τις νόμος ἀπαιτεῖ παντοῦ καὶ πάντοτε ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ἐμποδίζων ἡμᾶς ν' ἀποκτήσωμεν καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀκτῖνα θερμότητος ἢ φωτὸς ἄνευ ἴσης δαπάνης ἄλλης τινὸς δυνάμεως. Ἐν τῇ ἠλεκτρικῇ στήλῃ καταναλίσκομεν ἢ μᾶλλον καίομεν ψευδάργυρον, οὐ μόνον δὲ ἡ καύσιμος αὕτη ὕλη εἶναι δαπανηρά, ἀλλὰ καὶ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἐκ τῆς καύσεως ταύτης παραγομένης θερμότητος δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν πρὸς παραγωγὴν φωτός.

Διὰ τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν μηχανῶν ὁποῖαι ἡ τοῦ Gramme, ἡ τοῦ Siemens, παράγομεν ἐπίσης ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα καὶ ἑπομένως ἠλεκτρικὸν φῶς, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ τεθῇ εἰς κίνησιν ἡ ἠλεκτρομαγνητικὴ μηχανή, νὰ καταναλώσωμεν τουτέστι καύσιμον ὕλην, νὰ παράξωμεν θερμότητα, ἣν νὰ μεταβάλωμεν εἰς κίνησιν, ταύτην εἰς ἠλεκτρισμόν, τὸ δ' οὕτω παραγόμενον ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα εἰς φῶς καὶ θερμότητα. Ἀλλὰ κατὰ τὸν μετασχηματισμὸν τοῦτον τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐπέρχεται μεγίστη ἀπώλεια, ἐλάχιστον δὲ μέρος τῆς ἐκ τῆς καύσεως παραγομένης θερμότητος δυνάμεθα νὰ μετασχηματίσωμεν εἰς ἠλεκτρικὸν φῶς. Καὶ αἱ τελειόταται τῶν ἄχρι τοῦδε ἀνακαλυφθεισῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν μηχανῶν παράγουσι φῶς τὸ ὁποῖον ἐν ἴσῃ ποσότητι ἀπαιτεῖ μεγαλητέραν δαπάνην, ὅταν μάλιστα τὸ διανέμωμεν εἰς διάφορα σημεῖα, ἢ τὸ διὰ φωταερίου.

Δευτερεύουσα δυσκολία ἔγκειται εἰς τὸν ἠλεκτρικὸν λύχνον. Τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς παράγεται κατὰ δύο τρόπους, ἢ ὡς βολταϊκὸν τόξον ἢ διὰ πυρώσεως. Ἂν θέσωμεν εἰς συγκοινωνίαν τοὺς δύο ῥευματαγωγοὺς ἰσχυρᾶς ἠλεκτρικῆς στήλης, ὁποία εἶναι ἡ ἐκ 50 στοιχείων τοῦ Bunsen συγκειμένη, μὲ δύο ἄνθρακας συμπαγεῖς, οὓς ἀφοῦ θέσωμεν εἰς ἐπαφὴν ἀπομακρύνομεν ὀλίγον, παράγεται μεταξὺ αὐτῶν τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς. Ἂν ὡσαύτως ἐξαναγκάσωμεν τὸ ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα νὰ διέλθῃ διὰ λεπτοτάτου σύρματος λευκοχρύσου, τὸ σύρμα τοῦτο λευκοπυροῦται καὶ ἐκπέμπει φῶς. Τοιοῦτον σύρμα μετεχειρίσθη ἄλλοτε ὁ Ἔδισον εἰς ἠλεκτρικὸν λύχνον αὐτοῦ, ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας.

Εἰς τὸν ἐσχάτως ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντα λύχνον, ὅστις παρίσταται παρακειμένως, ἀντικατέστησε τὸ σύρμα τοῦ λευκοχρύσου διὰ λεπτοτάτου νήματος ἐξ ἄνθρακος, τὸν ὁποῖον παρασκευάζει κατ' ἴδιόν τινα τρόπον· εἰς τοῦτο δὲ συνίσταται τὸ ὅλον τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ.

Ὁ λύχνος τοῦ Ἔδισον σύγκειται ἐξ ἄνθρακος σχήματος ἱππείου πετάλου ἔχοντος πέντε ἑκατοστομέτρων μῆκος καὶ τριῶν χιλιοστομέτρων πλάτος. Ὁ ἄνθραξ οὗτος, διάπυρος γενόμενος, κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος φωτοβολεῖ, ἀλλ' ἐν τῷ ἀέρι καίεται συγχρόνως. Διὰ τοῦτο ὁ πεταλοειδὴς οὗτος ἄνθραξ τίθεται ἐν ὑαλίνῃ σφαίρᾳ ἐν ᾗ ποιοῦσι τὸ ἀπόλυτον κενόν, ἀφαι-

ροῦντες ἐντελῶς τὸν ἐμπεριεχόμενον ἀέρα. Ὁ ἄνθραξ οὗτος προσαρτᾶται εἰς δύο μετάλλινα σύρματα, ἅτινα ἀπολήγουσιν εἰς τοὺς εἰς τὴν βάσιν τοῦ λύχνου ὑπάρχοντας κοχλίας. Οἱ δύο οὗτοι κοχλίαι τίθενται εἰς μεταλλικὴν συγκοινωνίαν μὲ τοὺς δύο πόλους τῆς ἠλεκτρικῆς πηγῆς.

Πρὸς κατασκευὴν τῶν πεταλοειδῶν τούτων ἀνθράκων κόπτονται ὁμοιόσχημα τεμάχια ἐκ χονδροῦ χάρτου, ἅτινα τίθενται ἐντὸς σιδηροῦ σκεύους καὶ θερμαίνονται ἰσχυρῶς. Αἱ μὲν πτητικαὶ οὐσίαι τοῦ χάρτου ἐκφεύγουσι, μένει δὲ ὁ ἐκ χάρτου ἄνθραξ.

Τοιαύτη ἐν συνόλῳ ἡ τελευταία αὕτη ἀνακάλυψις τοῦ Ἔδισον.

ΤΙΜ. Α. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΤΑ ΠΕΡΓΑΜΗΝΑ ΑΓΑΛΜΑΤΑ

Ὑπὸ ΙΟΥΛΙΟΥ SCHUBRING

Πρὸ ἓξ ἢ ἑπτὰ ἐτῶν Γερμανός τις μηχανικὸς ἐν Σμύρνῃ, καλούμενος Κάρολος Χοῦμαν, εὗρεν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου τρία κομμάτια ἀναγλύφων ἐκτύπων, ἅτινα ἐδωρήσατο τῇ γερμανικῇ κυβερνήσει διὰ τοῦ Γερμανοῦ προξένου κ. Λύρσεν. Αἱ δὲ ἐπακολουθήσασαι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνασκαφαί, ἃς ἀνέλαβεν ὁ κ. Χοῦμαν δαπάναις τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως, ταχέως προήγαγον εἰς φῶς πολλὰ ἔκτυπα ἀνάγλυφα, συναπαρτίζοντα συνεχῆ λιθίνην ζῳφόρον, εἰς ἥν, ὡς μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο προφανές, ἀνήκουσιν ἐπ' ἴσης τὰ τρία πρότερον ἀνακαλυφθέντα κομμάτια. Τῇ συναινέσει δὲ τῆς Πύλης ὁ κόμης Χάτσφελδ, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας, κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ σύμπαντα τἀνακαλυφθέντα διὰ τὸ ἐν Βερολίνῳ Μουσεῖον. Τὰ μέχρι τοῦδε ληφθέντα ἀνάγλυφα ὑπερβαίνουσι τὰ ἐνενήκοντα ὧν τινὰ μὲν ἔχουσι τὸ ὅλον ὕψος τῆς ζῳφόρου, τινὰ δὲ εἶνε μεγάλα ἀποσπάσματα. Πλὴν τούτων ὑπάρχουσι 1500 μικρότερα ἀποσπάσματα, ὧν τινα λίαν μικρά. Ὁ λίθος εἶνε μάρμαρον οὐχὶ μὲν αὐτόχρημα ἔγχρουν, ἀλλὰ νῦν ὑποκύανον καί που κιτρινωπόν, μεγαλόκοκκον δὲ καὶ λίαν σκληρόν. Ἡ διατήρησις τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας ποικίλλει· τινὰ μὲν κομμάτια εἶνε ὅλως ἀπαράβλαπτα, ἰδίως δ' ὅσα ἦσαν ἐνῳκοδομημένα ἐν μεσαιωνικοῖς τείχεσιν, ἄλλα δὲ εἶνε βεβλαμμένα ὑπὸ τῆς ἐπηρείας τοῦ χρόνου ἢ τοῦ πυρός, πολλῷ δὲ μείζων ἀριθμὸς ἐκάησαν, ὡς εἰκάζεται, ἐντὸς ἀσβέστου.

Ὁ Ἀμπέλιος, συγγραφεὺς τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Liber memorialis, ἀπαριθμῶν τὰ θαύματα τοῦ κόσμου ποιεῖται λόγον περί τινος μεγάλου βωμοῦ ἐν Περγάμῳ, ἔχοντος ὕψος τεσσαράκοντα ποδῶν, μετὰ μεγίστων γλυφῶν παριστανουσῶν τὴν Γιγαντομαχίαν. Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνήγειρε πιθανῶς Ἄτταλος ὁ Α'. περὶ τοὺς χρόνους τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου, εἰς ἀνάμνησιν τῶν νικῶν αὐτοῦ κατὰ τῶν Γαλατῶν. Δὲν ὑφίσταται ἀμ-

φιδολία ὅτι τὸ μεγαλείτερον μέρος τῶν ἀνακαλυφθέντων γλυπτικῶν ἔργων ἀνήκει εἰς τοῦτον τὸν βωμόν, καὶ δὴ εἰς μεγάλην τινὰ ζωφόρον παριστάνουσαν τὸν ἀγῶνα τῶν θεῶν καὶ τῶν γιγάντων. Ὁποία ἡ διάταξις τοῦ ὅλου βωμοῦ καὶ ὁποία ἡ θέσις ἣν κατεῖχεν ἡ ζωφόρος, εἶνε ζητήματα ἄλυτα μέχρι τοῦδε. Κατὰ ταῦτα ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἔργον τῆς περγαμηνῆς σχολῆς ἐκ τοῦ τρίτου π. χ. αἰῶνος τελευτῶντος. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ἀνήκει, ὡς γνωστόν, ὁ θνήσκων Γαλάτης τοῦ Καπιτωλίνου Μουσείου καὶ τὸ σύμπλεγμα ἐν τῇ Λουδοβιζείᾳ ἐπαύλει τοῦ Γαλάτου ὅστις φονεύσας τὴν γυναῖκα ἐπισφάζει καὶ ἑαυτόν, εἰς ὃ σύμπλεγμα κοινῶς δίδεται τὸ ὄνομα Ἀρρίας καὶ Παίτου. Ἀλλ' οἷον ἔργον! Ἵνα ὦσιν ἀσφαλεῖς οἱ λίθοι, οἵτινες ἔχουσιν ὕψος μὲν 2.30 μέτρων, εὖρος δὲ 0.60—1.10, μετὰ τῶν κολοσσαίων αὐτῶν γλυφῶν, ἀπετέθησαν, τό γε νῦν ἔχον, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν αἰθουσῶν καὶ χρήζουσι καθαρισμοῦ καὶ συναρμογῆς πρὶν ἢ καταστῇ δυνατὴ ἡ μόρφωσις γενικῆς περὶ τοῦ ὅλου ἰδέας. Ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ νῦν γίνεται φανερὸν ὅτι εἶνε ἔργον τρόπου τὸ παρ' ἅπαν ἐξηλλαγμένου, ἤθους δὲ αὐστηρότητος καὶ μεγαλείου, συλλήψεως τολμηροτάτης, ἀπιστεύτως λεπτῆς ἐπεξεργασίας· εἶνε ἔργον τέχνης ἐξόχου, ὅπερ δύναται νὰ ταχθῇ ἰσότιμον παρὰ τὰς γλυφὰς τοῦ Παρθενῶνος καὶ τὰ μάρμαρα τοῦ Ἐλγίνου. Οἱ θεοὶ ἔχουσι καταλίπει τὴν συνήθη αὐτῶν γαλήνην, τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀξιοπρέπειαν, τὸ ἰδιάζον αὐτοῖς ὕψος· μετ' ἐμπαθοῦς δὲ δράσεως, μεστοὶ ὀργῆς καὶ μετὰ ῥώμης λυσσαλέας, ἀλλ' ἀκόμη δὴ μετὰ θείκοῦ μεγαλείου, ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν ἀντιπάλων των. Μεταχειρίζονται δὲ οὐ μόνον τὰ ὅπλα, τὰς δᾷδας, τὰ ἅρματά των, ἀλλὰ καὶ λέοντας, δασύτριχας κύνας, πάνθηρας, ὄφεις καὶ ἀετούς. Τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος τῶν γιγάντων εἶνε ἀνθρωπόμορφα καὶ δεικνύουσι θαυμασίαν δύναμιν. Ὀλίγοι δ' αὐτῶν εἶνε ῥωμαλέοι πολεμισταὶ ἀνθρωπίνην ἔχοντες μορφήν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν μηρῶν τῶν πλείστων παρουσιάζονται πτερύγια, ὑπὸ δὲ τὰ πτερύγια ταῦτα τὰ ἀνθρώπινα μέλη μεταβάλλονται κατ' ὀλίγον εἰς κορμὸν ὄφεως. Τὰ δὲ δρακοντώδη ταῦτα μέλη δὲν τελευτῶσιν εἰς ὀφίουρον, ἀλλ' εἰς κεφαλὰς δρακόντων μετὰ γένυος φερούσης ὀδόντας, αἵτινες ἐπ' ἴσης μετέχουσι θρασέως τοῦ κατὰ τῶν Ὀλυμπίων ἀγῶνος. Οἱ πλεῖστοι τῶν γιγάντων φέρουσι μεγάλας πτέρυγας ἐπὶ τῶν ὤμων, τινὲς δ' αὐτῶν διπλᾶ ζεύγη. Τινὲς δὲν εἶνε πλάσματα γηγενῆ, ἀλλὰ προβάλλουσιν ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ. Τούτων τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος ἔχει τὴν μορφὴν ἱπποκάμπης μετὰ κοιλίας κεκυρτωμένης· αἱ δὲ πτέρυγες αὐτῶν ἀποτελοῦνται ἐκ πτερυγίων ὀδοντωτῶν. Τὰ πάντα ἐν τῇ μάχῃ ὑπεμφαίνουσι μανίαν, πυρώδες πάθος, τεραστίαν ῥώμην, ἰσχυρὰν λύσσαν, ἀκαταγώνιστον ὀργήν, τοὺς σπασμοὺς τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ θανάτου, κραυγὰς ἀγωνίας, ἀγρίους ὀλολυγμούς, φρικτὴν καταστροφήν. Οἱ θεοὶ καὶ αἱ θέαιναι πάλλουσι τὰ δόρατά των, ἐξακοντίζουσι τὰ ὅπλα των πρὸς τὰ σώματα τῶν τεράτων καὶ δράττουσι τοὺς λασίους αὐτῶν μαλλούς· χεῖράς τε καὶ πόδας ἐμβάλλουσιν εἰς τὰς σάρκας τοῦ πολεμίου, εἰς τὰς δορὰς

σης ἴσως διὰ τί; Αἴ λοιπὸν θὰ σοι εἰπῶ ὅτι οὐδέποτε ὡμίλησα μετ' αὐτοῦ, ὅτι οὐδέποτε ἤκουσα τὴν φωνήν του, ὅτι δὲν ἠξεύρω τίς εἶναι, ὅτι δὲν ἠξεύρω τί κάμνει, ὅτι δὲν ἐξεύρω οὔτε οἷον πρόσωπον ἔχει, ἐπειδὴ δὲν βλέπω ἕως ἐκεῖ, οὐδὲ διὰ τηλεσκοπίου. Ἀντιπαθῶ δὲ πρὸς αὐτὸν διότι καθ' ἑσπέραν, κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ὥραν, ἐγείρεται τῆς τραπέζης καὶ κάθηται εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον μέρος· καθ' ἑσπέραν διὰ τῆς αὐτῆς μηχανικῆς κινήσεως θέτει τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ στηρίζει τὸν βραχίονα ἐπὶ τοῦ κιγκλιδωτοῦ. Ἀδύνατον νὰ κινήσῃ ποτὲ πρῶτον τὸν βραχίονα καὶ ἔπειτα τὸν πόδα, ὥστε πρέπει νὰ εἶναι σκαιὸς ἄνθρωπος. Συμφωνεῖς; Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι τὸ ὀλιγώτερον. Καθ' ἑσπέραν γυνή τις, ἥτις φαίνεται σύζυγός του, πρὶν ἢ αὐτὸς ἐγερθῇ, θέτει τὸ κάθισμα εἰς τὴν θέσιν του, φέρει αὐτῷ τὴν καπνοσύριγγά του, τὴν θέτει ἐντὸς τῆς χειρός του, τὴν ἀνάπτει καθ' ἑσπέραν, καὶ καθ' ἑσπέραν αὐτὸς τὴν ἀφίνει νά τον ὑπηρετῇ ἀτάραχος καὶ ὑπεροπτικὸς ὡς Σουλτάνος χωρὶς νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, χωρὶς κἂν νὰ φανῇ εὐγνώμων ὅτι ὑπηρετεῖται. Ἔπειτα καθ' ἑκάστην στιγμὴν θέλει κἄτι τι, καὶ ἡ γυνὴ ἐγείρεται, πηγαίνει καὶ ἐπανέρχεται φέρουσα ποτὸν ἢ ἄλλο τι, καὶ αὐτὸς τὸ λαμβάνει, τὸ πίνει καὶ λείχει τοὺς μύστακάς του μ' εὐχαρίστησιν συβαρίτου ἐγωϊστοῦ, χωρὶς νὰ λάβῃ μήτε τὸν κόπον ν' ἀποδώσῃ τὸ ποτήριον. Ἔπειτα ἐπισκέπτονται αὐτὸν φίλοι καὶ αὐτὸς οὐδ' ἐγείρεται κἂν ἐν ᾧ στέκει πολὺ καλὰ εἰς τοὺς πόδας του καὶ περιπατεῖ μάλιστα ἐνίοτε ἐν τῷ ἐξώστῃ μετ' ἴσης καὶ ἡμεῖς εὐκολίας καὶ εὐλυγισίας. Δὲν ἀτενίζει ποτὲ ἐπάνω, οὔτε κάτω, οὔτε ὁλόγυρα· δὲν χαιρετίζει· ἐπὶ τέλους νομίζει ὅτι ἐπλάσθη καὶ ἐτέθη ἐκεῖ διὰ νὰ γυρίζῃ ὁ κόσμος ὁλόγυρά του· εἶναι εἴδωλον· ἐγεννήθη διὰ νὰ τὸν βλέπωσι καὶ νὰ τὸν ὑπηρετῶσι. Καὶ γελᾷς! κατ' ἐμὲ αὐτὰ εἶναι πράγματα ἐπισύροντα τὸ μῖσος καθ' ἑνὸς ἀνθρώπου. Τοιοῦτος εἶμαι ἐγώ· ἄλλος τις ἴσως ἀδιαφορεῖ, ἀλλ' ἐγὼ ὀργίζομαι. Ἔχω τὴν ἰδέαν ὅτι τὸν γνωρίζω αὐτὸν ἐκεῖ ὡς γνωρίζω σέ. Θέλεις νὰ μάθῃς ποῖος εἶναι; Δὲν ἠξεύρω, ἀλλὰ πίστευσόν με ὡς νὰ ἤξευρα. Αὐτὸς ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος· καὶ ταῦτα λέγων ἐδείκνυε διὰ τοῦ δακτύλου αὐτὸν καὶ παρατηρῶν αὐτὸν ἀσκαρδαμυκτὶ ὡς εἰ προσεπάθει νὰ ἀποσπάσῃ ἐξ αὐτοῦ τὸ μυστικόν· εἶναι ἀπατεὼν μικρέμπορος, ὅστις ἀρχίζει νὰ συναθροίζῃ χρήματα καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπολανθάνει ἤδη ἡ ἀλαζονία τὴν ὁποίαν θὰ ἔχῃ ἅμα πλουτήσῃ· ἐνυμφεύθη δὲ τὴν γυναῖκα ἐκείνην διὰ ν' ἀπαλλαγῇ τῆς πληρωμῆς ὑπηρέτου ἐν τῷ καταστήματί του καὶ θεραπαινίδος ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὴν μεταχειρίζεται δὲ χειρότερόν πως θεραπαινίδος καὶ ὄχι πολὺ καλλίτερον ὑπηρέτου. Εἶναι γλίσχρος, ἐκτὸς μόνον ὅταν πρόκειται νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν λαιμαργίαν του· ἠδύνατο νὰ κατοικῇ εἰς τὸ τρίτον πάτωμα καὶ ὅμως κατοικεῖ εἰς τὸ τέταρτον δι' οἰκονομίαν, ἐνῷ δὲν ἔχει τέκνα καὶ οὔτε ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ· καταφρονεῖ πᾶν ὅ τι δὲν εἶναι ἐμπορικόν· λέγει κλέπτας πάντας τοὺς ὑπουργούς, βλάκας ὅλους τοὺς σπουδάζοντας καὶ ἐπαίτας ὅλους τοὺς ἔχοντας ὀλιγώτερα αὐτοῦ χρήματα. Καὶ γελᾷς! Δὲν ἠξεύρεις ὅτι ὁ μισῶν εἶναι μάντις.

Ἰδού· ἐγὼ θὰ ἤμην εὐτυχὴς ἂν μοι παρουσιάζετο ἡ περίστασις νὰ τῷ προσάψω τινὰ προσβολήν. Τὸν μισῶ· ἴσως εἶμαι φαντασιοκόπος, κακός, ὅ,τι θέλῃς· ἀλλ' ὅταν ἡ καρδία μου λέγῃ· αὐτὸς ἐκεῖ εἶναι κακὸς ἄνθρωπος, πείθομαι καὶ ἐγὼ καὶ πρέπει νὰ λαλήσω διὰ νὰ ξεθυμάνω.

Πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις τὸν καλόν, ἀνήσυχον καὶ θυμώδη αὐτὸν εἰκοσαετῆ νεανίαν καὶ νὰ εἶναι συνειθισμένος εἰς τὰς παραδόξους κατὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πλασσόμενα φαντάσματα παραφορὰς διὰ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εἶπε διὰ μιᾶς καὶ χωρὶς νὰ γελάσῃ τὰς ἀνοήτους αὐτὰς φλυαρίας.

Ἐγὼ δ' ἐν τοσούτῳ παρετήρουν τὸν ὑποτιθέμενον αὐτὸν μικρέμπορον καὶ τὴν γυναῖκα ἥτις ἐκάθητο πρὸ αὐτοῦ ἐπὶ θρήνυος, ἔχουσα τοὺς βραχίονας ἐσταυρωμένους ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ παρατηροῦσα, καὶ ἐπειδὴ ἔχω καλλιτέραν τοῦ φίλου μου ὅρασιν, μοὶ ἐφάνη ὅτι ὁ ἀνὴρ ἦτο τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν καὶ ἡ γυνὴ ὀλίγον τι πλέον, ἂν καὶ δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω οὔτε τοῦ ἑνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου τοὺς χαρακτῆρας. Ἔλαβον τὸ τηλεσκόπιον καὶ τὸ διηύθυνα πρὸς τὴν γυναῖκα. Κατ' ἀρχὰς μοὶ παρουσιάσθη συγκεχυμένη τις μορφή, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὴν διέκρινα ἀκριβῶς. Ἦτο πράγματι μορφὴ προώρως ἐκ τῶν θυσιῶν γηράσασα· εἶχε κόμην φαιάν, μέτωπον ἐρρυτιδωμένον, ὀφθαλμοὺς μεγάλους καὶ μελαγχολικούς· εἶχέ τι σοβαρὸν καὶ ἀποφασιστικὸν τὸ ὁποῖον ἐδείκνυε παλαιὰν εἰς τὸ πάσχειν συνήθειαν.

— Φαίνεται ὅτι ὁ φίλος μου ἐμάντευσε, εἶπον, κατ' ἐμαυτόν, καὶ ἔστρεψα πρὸς τὸν ἄνδρα τὸ τηλεσκόπιον. Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐστράφη καὶ μοὶ παρουσίασεν ὁλόκληρον τὸ πρόσωπον. — Τί βλέπω! ἐφώνησα· εἶναι δυνατόν; Ἐμήκυνα τὸ τηλεσκόπιον καὶ παρετήρησα. — Αὐτὸς εἶναι! ἀναμφιβόλως! αὐτὸς τοῦ ὁποίου τοσάκις εἶδον τὴν εἰκόνα. Καὶ τότε ἐπανῆλθεν εἰς τὸν νοῦν μου συμβὰν πρὸ πολλοῦ λησμονηθὲν καὶ σχεδὸν ταὐτοχρόνως ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς διηγήσεως τὴν ὁποίαν ὁ ἀναγνώστης θὰ ἴδῃ παρακατιών. Ὁ φίλος μου μὲ ἠρώτησε — Τί λέγεις αἴ; δὲν εἶναι πρόσωπον ἀλαζόνος, ἀπλήστου καὶ ἀνηθίκου; Ἐγὼ δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ μειδιῶ, ὡς πρὸ ὀλίγου, εἰς τοὺς λόγους του· τῷ ἀπήντησα ὅτι πράγματι δὲν ἦτο ἄνθρωπος συμπαθητικός· ἀλλ' ὅτι μοὶ ἐφαίνετο νά τον εἶδα καὶ ἄλλοτε· ὅτι εἶχα περιέργειαν νὰ μάθω τίς εἶναι ὅτι θὰ ὑπάγω νὰ ἐρωτήσω περὶ αὐτοῦ. Τὴν ἑπομένην ἡμέραν πράγματι μετέβην εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἐπὶ προφάσει τοῦ νὰ μάθω τὴν ἱστορίαν του, διότι, ὡς εἶπον εἰς αὐτόν, εἶχον σκοπὸν νὰ τὴν γράψω. Συνειθισμένος νὰ δέχηται τοιαύτας ἐπισκέψεις μὲ ὑπεδέχθη εὐμενῶς· μοὶ διηγήθη τὰ πάντα μετὰ μεγάλης ἀδιαφορίας ὡς εἰ ὡμίλει περὶ ἄλλου τινός, μοὶ ὡμίλησε περὶ τῆς γυναικός, οὐχὶ δὲ συζύγου, τὴν ὁποίαν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, περὶ τῶν συνηθειῶν τῆς ζωῆς του. — Συζῶμεν τώρα δέκα ἔτη, εἶπε τελευτῶν· ἔχομεν ἀμφότεροι ὑπομονὴν καὶ ζῶμεν .... ἀφ' οὗ ὁ θεὸς οὕτω θέλει. Δύο εἶναι αἱ μεγάλαι παρηγορίαι μου, ἡ ὑπόληψις τοῦ κόσμου καὶ ἡ πρός με ἀφοσίωσις τῆς ἀτυχοῦς ταύτης γυναικός.

Ἐπέστρεψα οἴκοι, ἔγραψα καθ' ὅλην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπομένην πρωΐαν καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν μετέβην πρὸς τὸν φίλον μου φέρων τὸ χειρόγραφον.

Ἦτο ἡ ὥρα καθ' ἣν ὁ *μικρέμπορος* ἐδροσίζετο ἐν τῷ ἐξώστῃ. Μετά τινας ἄλλας φλυαρίας ἐπανῆλθεν ἡ ὁμιλία περὶ τοῦ ἀντιπαθητικοῦ.

— Φίλε, τῷ εἶπον, ἠπατήθης ἐν τοῖς προαισθήμασί σου.

— Ἀδύνατον, ἀπήντησε διὰ τῆς συνήθους ζωηρότητός του.

— Ἄς ἀφήσωμεν τὰς ἀστειότητας, ἐπανέλαβον, καὶ ἀνάγνωσον σὲ παρακαλῶ τὸ χειρόγραφον τοῦτο. Εἶναι ἱστορικὸν διήγημα τὸ ὁποῖον ἔγραψα κατ' αὐτάς· τὸ κύριον πρόσωπον εἶναι ὁ ἀντιπαθητικός σου *μικρέμπορος*, καὶ σοὶ δίδω τὸν λόγον μου ὅτι ἐκτὸς τῶν εἰς τὴν διήγησιν ἀναγκαίων τεχνοτροπιῶν οὐδὲ κατὰ συλλαβὴν παρεμόρφωσα τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ φίλος μου ἔλαβε τὸ χειρόγραφον καὶ ἤρχισε ν' ἀναγινώσκῃ. Μετ' ὀλίγον ὕψωσε τοὺς ὀφθαλμούς, παρετήρησε τὸν ἄνθρωπον τοῦ ἐξώστου, ἔπειτα δ' ἐμὲ καὶ ἐπανέλαβε τὴν ἀνάγνωσιν. Καθ' ὅσον ἐπροχώρει εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, παρετήρει συχνότερα ἐμὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐμέ, καὶ ὅλῳ ἐσκυθρώπαζε μᾶλλον μᾶλλον. Φθάσας εἰς τὰς τελευταίας γραμμάς, ἐξέβαλε φωνὴν θαυμασμοῦ, ἀνεσκίρτησεν ἐπὶ τῶν ποδῶν του, ἔσφιγξε τὴν χεῖρά μου καὶ εἶπε μετὰ φωνῆς συγκεκινημένης — Μοὶ δίδεις τὸν λόγον τῆς τιμῆς σου ὅτι εἶναι ἀληθῆ ταῦτα;

— Σοὶ τὸν δίδω, ἀπήντησα.

— Καὶ ὅτι εἶναι αὐτός;

— Καὶ ὅτι εἶναι αὐτός.

Χωρὶς νὰ προσθέσῃ ἄλλο τι, ἔλαβε τὸν πῖλον του καὶ ἐξῆλθε κατεσπευσμένως. Ἐγὼ ἐπρόβαλον εἰς τὸ παράθυρον καὶ τὸν εἶδα διερχόμενον τὴν πλατεῖαν καὶ εἰσερχόμενον εἰς τὴν ἀπέναντι οἰκίαν. Μετ' ὀλίγας στιγμὰς παρετήρησα ὅτι ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἐξώστου ἐξηφανίσθη. Μετ' ὀλίγον ἐνεφανίσθη πάλιν, καὶ ὁ φίλος μου διῆλθεν ἐκ νέου τὴν πλατεῖαν.

— Σὲ γνωρίζω! ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν, τρέχων ν' ἀνοίξω τὴν θύραν, ἠξεύρω πρὸς τί μετέβης!

Ὁ φίλος ἐνεφανίσθη.

— Μετέβης, ἐξηκολούθησα ὑψηλοφώνως, ν' ἀσπασθῇς εἰς τὸ μέτωπον τὸν ἄνθρωπον αὐτόν!

Μὲ προσέβλεψεν, ἐμειδίασε καὶ ῥιπτόμενος εἰς τὰς ἀγκάλας μου ἀπήντησεν εὐχαριστημένος — Οὐχί, διότι ἤμην ἀνάξιος τοιαύτης τιμῆς, ἀλλὰ μετέβην ν' ἀσπασθῶ τὴν δεξιάν του.

(Ἕπεται τὸ τέλος).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ.

Τῇ 12 Ἰανουαρίου συνῆλθον, ὡς ἔθος, ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου οἱ ἑταῖροι τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας εἰς πρώτην ἐτησίαν συνέλευσιν. Ὁ γραμματεὺς τῆς ἑταιρίας κ. Στέφανος Α. Κουμανούδης ἀνέγνω πεϱισπούδαστον ἔκθεσιν περὶ τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἔργων τῆς Ἑταιρίας. Ἐκ τούτων κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς. Ἡ ἀποπεράτωσις τῆς ἀνασκαφῆς τῆς πρὸς νότον τῆς σκηνῆς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, ἥτις διήρκεσε δύο μῆνας καὶ καθ' ἣν εὑρέθη σειρὰ κατωρύχων λίθων ἀποτελούντων παχὺν τοῖχον φερόμενον ἀπὸ Α. πρὸς Δ. ἐπὶ μέτρα 12, ἔτι δὲ 61 κομμάτια ἀρχαῖα μικρᾶς σημασίας πλὴν ἑνὸς ψηφίσματος καὶ ἑνὸς εἰδωλίου.

Δευτέρα ἀνασκαφὴ ἐπεχειρήθη τὸ λῆξαν ἔτος ἡ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Πειραϊκῆς ὁδοῦ ἐν τῇ παρὰ τὸ ἐκκλησίδιον τῆς ἁγίας Τριάδος ἀρχαίᾳ νεκροπόλει. Ἐν ταύτῃ καὶ τάφοι πολλοὶ εὑρέθησαν καὶ κτερίσματα ἀξιόλογα, πρὸ πάντων πήλινοι ὡραῖαι λήκυθοι μὲ γραφὰς καὶ σκεύη ἐπίχρυσα καὶ φύλλα χρυσοῦ, καὶ σποράδην ἐν τοῖς χώμασι διάφορα ἀρχαῖα τεμάχια ἐκ μαρμάρου ἄξια πολλῆς προσοχῆς. Νοτιανατολικῶς δὲ τῶν μνημάτων τούτων εὑρέθη τὸ ὑψηλότατον μέρος τοῦ ἐξωτέρου ἀρχαίου τείχους τῆς πόλεως, καὶ κατόπιν ἀρίδηλοι αἱ γραμμαὶ τοῦ ἐσωτέρου καὶ παραλλήλου καὶ οὕτως ἀνεγνωρίσθη ὅτι ταῦτα ἦσαν συνέχεια τῶν πρό τινων ἐτῶν φανέντων βορειότερον γραμμῶν τοῦ τείχους. Τὸ ὅλον τῶν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ ταύτῃ ἀνευρεθέντων ἀρχαίων κομματίων γλυπτῶν, ἐπιγραφῶν, νομισμάτων, ἀγγείων κλπ. ἀνέρχεται εἰς 4953.

Ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀρχαίων δι' ὧν ἐπλουτίσθη τὸ ἐν τῷ Βαρβακείῳ Μουσεῖον τῆς Ἑταιρίας ἄξια μνείας εἰσὶ παναθηναϊκὸς ἀμφορεύς, ὁ πρῶτος τοῦ εἴδους τούτου πλήρης ὁπωσοῦν ὃν ἀπέκτησαν αἱ δημόσιαι συλλογαί, ἕτερον ἀγγεῖον ἀρχαϊκῆς τέχνης παριστᾶνον ἥρωα ἐλαύνοντα τέθριππον, ἀνάγλυφον συμβολικῆς παραστάσεως καὶ ὕφους ἱερατικοῦ ὁμοιάζον τῇ γλυφῇ τῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἱερέως Διονυσίου Ἐλευθερέως ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ, ἐπιτύμβιος κίων ἰδιόσχημος τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐκ τοῦ Θριασίου πεδίου καὶ μία αὐτόθεν περίεργος ἐπιγραφή, χρησμὸς Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος.

Ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἔργων τῆς ἑταιρίας πρωτεύει τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ τῆς Βοιωτίας πρό τινος ἐπιχειρηθέν, μετ' οὐ πολὺ δὲ συντελεσθησόμενον ἤτοι ἡ συναρμογὴ καὶ ἀνίδρυσις τοῦ αὐτόθι λέοντος, περὶ οὗ ἐγκαίρως εἴπομεν ἐν τῷ *Παρνασσῷ* (Τόμ. Γ', σελ. 623.) Καὶ ἤρξατο μὲν ἡ ἐξόρυξις τοῦπέριξ τοῦ λέοντος χώρου, ἥτις καὶ ἐπροχώρησεν ἱκανῶς ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἐπελθόντος βαρέως χειμῶνος ἡ ἐργασία δὲν ἐτελείωσεν. Ἐγένοντο δ' ἐν Χαιρωνείᾳ ἀνασκαφαὶ πρὸς

ἀνεύρεσιν τάφων ἀρχαίων, καὶ δὴ εὑρέθησαν δύο ἄξιοι λόγου κτιστοί, εἰ καὶ ἐν ἐρειπίοις, ἔχοντες ψηφιδωτὰ ἐδάφη, καὶ θέσεις λαρνάκων καὶ λάρνακες. Καὶ πρὸ τούτων δ' ἐγένετο ἀνασκαφὴ ἐν Δαυλίᾳ τῆς Φωκίδος· ἐκ δὲ τῶν ὀρυγμάτων τῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως γενομένων εὑρέθησαν ἱκανὰ τεμάχια ἀγγείων πηλίνων ὀλίγα μετὰ χρωμάτων ὁμοιάζοντα κατά τε τὴν γάνωσιν καὶ τὸ σχῆμα πρὸς τὰ ἐν Μυκήναις ἀνευρεθέντα, λίθινος πέλεκυς, δακτύλιοι χρυσοῖ καὶ ἄλλα ἀντικείμενα κομισθέντα εἰς Ἀθήνας καὶ κατατεθέντα ἐν τῷ Μυκηναίῳ Μουσείῳ. Ἐν τούτῳ κατετέθησαν καὶ πάντα τὰ κτερίσματα τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ κατὰ τὰς Ἀχαρνὰς παναρχαίῳ τάφῳ ὃν ἀνέσκαψεν ἡ ἐνταῦθα Γερμανικὴ σχολὴ (ὅρα Τόμ. Γ' σελ. 353).

Ἐν Ἐλευσῖνι τέλος ἠγοράσθησαν καὶ ἄλλαι οἰκίαι καὶ γήπεδα καὶ ἐλπὶς εἶναι ν' ἀγορασθῶσιν οὐ μετὰ πολὺ καὶ ὅσαι ἄλλαι ὑπολείπονται ἐκ τῶν κειμένων ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου τῆς Δήμητρος, ὥστε νὰ μείνῃ ἐλεύθερον ὅλον τὸ ἔδαφος διὰ τὴν μελετωμένην ἐκεῖ ἀνασκαφήν.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἐν περιλήψει ἡ ἔκθεσις τοῦ κ. Σ. Κουμανούδη.

Ἐν δὲ τῇ β' ἐτησίᾳ συνελεύσει, τῇ γενομένῃ τῇ 27 Ἰανουαρίου, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν ἐλεγκτῶν καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ταμίου προέβησαν τὰ μέλη εἰς ἐκλογὴν νέου συμβουλίου. Πρὸ τούτου ὅμως ἐδηλώθη τοῖς παρισταμένοις ὅτι ὁ τέως πρόεδρος, ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς Φίλιππος Ἰωάννου, παραιτεῖται τοῦ λοιποῦ ἕνεκα τῆς ὑγείας αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος τοῦ προέδρου· τὰ δὲ μέλη ὁμοφώνως ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἰσόβιον ἐπίτιμον πρόεδρον καὶ ἐψηφίσαντο τὴν ἵδρυσιν προτομῆς αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πρώτου τῆς ἑταιρίας προέδρου Ι. Ῥίζου. Οὕτω δὲ κατόπιν προέβησαν εἰς ἐκλογὴν τοῦ συμβουλίου, καθ' ἣν ἀνεδείχθη πρόεδρος διὰ πλειοψηφίας ὁ κ. Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος, πρώην βουλευτὴς ἐκ Καρυστίας. Τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ συμβουλίου ἔμειναν τὰ αὐτὰ καὶ πέρυσιν.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 9|21 Ἰανουαρίου.

Καῖλερ, Εὔθυναι περὶ τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου.

Μυλωνᾶς, Περὶ τῶν μετοπῶν τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός.

Χελδράϊχ, Περί τινος ἀνεκδότου νομίσματος τῆς Ἴμβρου.

Μιλχαῖφερ, Περὶ δύο Σπαρτιατικῶν ἀναγλύφων.

Συνεδρία τῆς 23|4 Ἰανουαρίου.

Καῖλερ, Περὶ τῆς σημασίας τῶν παρέργων συμβόλων ἐπὶ τῶν ἀθηναϊκῶν τετραδράχμων.

Φὸν Σύβελ, Περὶ τοῦ τρίτου τόμου τῆς περὶ τῶν ὀλυμπιακῶν ἀνασκαφῶν συγγραφῆς.

Λόλλιγγ, Περί τινος παλαιᾶς ἀττικῆς ἐπιγραφῆς.

ΑΡΧΑΙΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ

Ἀναγινώσκομεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημείας τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Γραμμάτων (5 δεκεμβρίου 1879) ὅτι ὁ κ. Φραγκῖσκος Lenormant περιηγούμενος τὴν Ἰταλίαν ἔγραψε σειρὰν ἐπιστολῶν τῷ κ. βαρῶνι de Witte περὶ διαφόρων ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων σχετιζομένων πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ κ. Lenormant περιηγήθη τὴν Καλαβρίαν, τὴν Ἀπουλίαν, τὸν Τάραντα καὶ ἄλλα τῆς Ἰταλίας μέρη, ἐπανελθὼν δ' ἔπειτα εἰς Ῥώμην ἐπεσκέφθη τὰ μέρη τὰ ἐπ' ἐσχάτων ἀποκαλυφθέντα τῶν κήπων τῆς Φαρνεσίνας. Ἐκαθαρίσθη δῆλα δὴ κατὰ τὸ πλεῖστον μεγάλη ῥωμαϊκὴ οἰκία τῶν τελευταίων τῆς δημοκρατίας χρόνων, καὶ οἱ τοῖχοι ἔχουσι γραφὰς ἄριστα διατηρηθείσας. Αἱ γραφαὶ αὗται κατὰ τὸ πλεῖστον εἶνε παρεμφερεῖς πρὸς τὰς τῆς Πομπηίας καὶ τοῦ Ἡρκλάνου, αἵτινες ὅμως, ὡς εἶνε φυσικόν, ὑστεροῦσι τῶν ἐν τῇ Φαρνεσίνᾳ ἀνακαλυφθεισῶν κατά τε τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὴν ἄλλην μεγαλοπρέπειαν. Τὸ ἀξιώτερον ὅμως λόγου εἶνε ὄχι αἱ τοιχογραφίαι αἱ καθ' ὅλου ὁμοιάζουσαι, ὡς εἴπομεν, πρὸς τὰς πομπηϊακάς, ἀλλά τι εἶδος γραφῶν ὅλως νέον καὶ πρωτοφανές. Ἐν τῷ μέσῳ ἑκάστου φατνίου (panneau) ἀφῆκεν ὁ τεχνίτης ἄψαυστον μικρὸν χῶρον ἔχοντα λευκὸν τὸ ἔδαφος, ἐπὶ δὲ τούτου τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀφεθέντος λευκοῦ, χεὶρ ἄλλη προφανῶς τεχνικωτέρα τῆς πρώτης ἔγραψε διὰ γραμμῶν κοκκίνων, μαύρων ἢ μαυρωπῶν διάφορα θέματα. Ὁ τρόπος τῆς γραφῆς εἶνε λοιπὸν ὅμοιος πρὸς τὸν τῶν λευκῶν ἀθηναϊκῶν ληκύθων. Αἱ νῦν ἀποκαλύψεις διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι οἱ ἀττικοὶ κεραμογράφοι ἀπεμιμοῦντο τὰς γραφάς των ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν καὶ ὅτι ὑπῆρχε μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς δημοκρατίας ἐν Ῥώμῃ σχολὴ Ἑλλήνων τεχνιτῶν, οἵτινες διέσωζον τῆς τοιαύτης τέχνης τὴν παράδοσιν ἢ τοὐλάχιστον εἶχον ἀνανεώσει αὐτὴν λαμβάνοντες ὡς πρότυπα ἔργα παλαιά. Οἱ ἰδόντες τὰς ῥηθείσας γραφὰς τῆς Φαρνεσίνας τὰς ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους πείθονται ὅτι τὰ περίφημα ἐπὶ μαρμάρου μονοχρώματα τοῦ Ἡρκλάνου, τὰ ὁποῖα ἐποίησεν Ἀλέξανδρος ὁ Ἀθηναῖος θὰ ἔχωσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον γραφῇ καὶ ὅτι κατ' ἀρχὰς ὅμοια πρὸς ἐκείνας θὰ ἦσαν κατὰ τὴν ὄψιν.

Ἐν ἑνὶ τῶν φατνίων εἰκονίζεται Ἀφροδίτη καὶ Ἔρως, μυθολογικὰ δ' ὁμοίως φαίνονται τὰ θέματα καὶ ἄλλων τινῶν γραφῶν. Αἱ πλεῖσται δ' ὅμως παριστάνουσι γυναῖκας ἐνησχολημένας εἰς ἔργα τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Μία μάλιστα γυνή, εἶνε δὲ ἐκ τῶν ὡραιότατα εἰργασμένων, κρατεῖ ἄτρακτον. Τοιαῦτα δ' ἀκριβῶς εἶνε τὰ θέματα καὶ τῶν ἐπὶ ληκύθων γραφῶν, αἵτινες οὐδέποτε, κατ' ἐξαίρεσιν ἄλλων ἀγγείων, εἶνε νεκρικαί.

Παρά τινι τῶν πρωτοφανῶν τούτων γραφῶν, ἀναμέσον ὅμως τοῦ λοιποῦ κόσμου, ὃν ἄλλη χεὶρ ἔγραψε, δύναταί τις, ἂν μετὰ προσοχῆς ἀναγνώσῃ, νὰ διακρίνῃ τὰς λέξεις *Σέλευκος ἐποίει*. Οὗτος ὁ Σέλευκος εἶνε ἀναντιρρήτως

τεχνίτης, ἀλλὰ τίς, ὁ κοσμηματογράφος ἢ ὁ ζωγράφος; Τὸ ζήτημα μένει ἄλυτον.

Ὁ κ. Lenormant ἐπεσκέφθη καὶ τὸ δῆθεν auditorium τοῦ Μαικήνα, περὶ οὗ ἐγένετο ἄλλοτε λόγος ἐν τῷ *Παρνασσῷ*, δὲν πείθεται ὅμως ὅτι ἦτό ποτε *auditorium* ἐκεῖνο ἕνεκα λόγων ἀναφερομένων μάλιστα εἰς τὴν ἀκουστικήν. Ὁ κ. Lenormant νομίζει ὅτι ἐκεῖ ἦτο κηπάριον ὑπόστεγον.

Ἐν τοῖς κήποις Colonna πρὸ δύο ἐτῶν εὑρέθησάν τινα ὑπόγεια δώματα ἀνήκοντα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου. Τὸ κονίαμα ἑνὸς ἐκ τῶν δωμάτων τούτων εἶνε κεκαλυμμένον ὑπὸ ἐπιγραφῶν ἀναθηματικῶν ἑλληνικῶν ἢ σκαλιστῶν ἢ διὰ χρωστῆρος γεγραμμένων. Ὁ κ. Lenormant διέκρινε καὶ δύο ἀραμαϊκάς, ὧν ἔλαβε τὸ ἐκτύπωμα χάριν τῆς Ἐπιτροπείας τῆς ἐπὶ τῆς Συλλογῆς τῶν σημιτικῶν ἐπιγραφῶν. Σ. Κ. Σ.

Η ΝΙΚΗ ΤΗΣ ΣΑΜΟΘΡΑΙΚΗΣ

Πρὸ δεκαπέντε περίπου ἐτῶν ὁ κ. Champoiseau πρόξενος τῆς Γαλλίας εἶχε κομίσει ἐκ Σαμοθράκης εἰς τὴν πατρίδα του περὶ τὰ ἑκατὸν μαρμάρινα κομμάτια, ἅτινα ἀνῆκόν ποτε εἰς γιγάντειον γυναικὸς ἄγαλμα. Τινὰ τῶν κομματίων τούτων ἐδήλουν τὴν ὕπαρξιν πτερύγων, ἐκ τούτου δ' ἐνομίσθη δικαίως ὅτι ἴσως Νίκης ἄγαλμα ἦτο τὸ ἄγαλμα ἐκεῖνο. Τὰ κομμάτια προσηρμόσθησαν ὑπὸ τοῦ κ. de Longpérier, ὅστις ἦτο τότε ἔφορος τοῦ ἐν τῷ Λούβρῳ Μουσείου τῶν ἀρχαιοτήτων, ἡ δὲ προσαρμογὴ ἀπέδειξε τὰ λείψανα ἐκεῖνα καλλιτέχνημα πάγκαλον. Ἔλειπον μὲν ἡ κεφαλὴ καὶ οἱ βραχίονες, ἀλλ' ὅ,τι ἔμενε ἦτο ἐξαίσιον. Νομίσματα δὲ τῆς Σαμοθράκης κοπέντα ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ εἰκονίζοντα αὐτὸν τὸν Δημήτριον ἔχουσιν ὄπισθεν κεχαραγμένην πτερωτὴν Νίκην κρατοῦσαν διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς σάλπιγγα καὶ ἐπιβαίνουσαν τῆς πρύμνης πολεμικῆς νηός. Τὸ νόμισμα ἀναπαριστάνει βεβαίως τὸ μνημεῖον ἐκεῖνο, ὅπερ ἀνεῦρεν ὁ Champoiseau καὶ ὅπερ θὰ ἐστήθη εἰς μνημόσυνον τῶν κατὰ θάλασσαν νικῶν τοῦ Δημητρίου κατὰ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου. Οἱ εἰδήμονες ἀπεφήναντο γνώμην ὅτι ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης θὰ ἦτο πιθανῶς ἔργον μαθητοῦ τινος τοῦ Λυσίππου, βεβαίως δὲ ὅτι τὸ μνημεῖον ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓν τῶν καλλίστων γλυπτῶν κειμηλίων τοῦ Λούβρου καὶ ἴσως τὸ κάλλιστον. Ἐν Βιέννῃ ἐπειράθησαν διὰ γυψίνων ἐκμαγείων νὰ συμπληρώσωσι τὸ μνημεῖον, πάντα δὲ σχεδὸν τὰ ἐπίσημα Μουσεῖα ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον ἐκμαγεῖα τοῦ καλλιτεχνήματος.

Νῦν ὁ κ. Champoiseau συνεπλήρωσεν αὐτὸς τὸ λαμπρόν του εὕρημα, διότι ἐκόμισεν ἐκ Σαμοθράκης μεγάλα μαρμάρου τεμάχη, ἅτινα ἐχρησίμευον ὡς βάθρον τῆς Νίκης. Τοῦτο δὲ τὸ βάθρον εἶνε, ὅπως τὰ νομίσματα ἐδήλουν, πρύμνη νηός, ἥτις ὑψοῦται μέτρα 2,50 ὑπεράνω παχυτάτης πλακὸς ὑποβα-

σταζούσης αὐτήν. Ἦτο δὲ, φαίνεται, τὸ ὅλον ἄγαλμα ἱδρυμένον ἐν τῷ λιμένι ὥστε νὰ ἦνε ὁρατὸν μακρόθεν τοῖς καταπλέουσιν εἰς τὴν Σαμοθράκην. Ἱδρύθη δὲ καὶ νῦν πρὸς δοκιμὴν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Μουσείου, ὁ δὲ κ. Ravaisson ὑπέβαλε τῇ Ἀκαδημείᾳ τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Γραμμάτων τῇ 12 Δεκεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους φωτογραφήματα τῆς νέας στάσεως τοῦ ἀγάλματος.

Σ. Κ. Σ.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1879.

Κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ ὑποδιευθυντοῦ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν κ. Δ. Κ. Κοκκίδου ἀνακοινωθείσας ἡμῖν εἰδήσεις, τὸ μετεωρολογικὸν ἔτος 1879, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς 1 Δεκεμβρίου 1878 καὶ λῆγον τῇ 30 Νοεμβρίου 1879, παρουσιάζει τὰ ἑξῆς φαινόμενα.

Ἡ μέση βαρομετρικὴ θλῖψις τοῦ ἔτους ἦτο χμ. 752,68 καὶ μεγίστη μὲν θλῖψις ἦτο τὴν 23 Ἰανουαρίου 766,02 ἐλαχίστη δὲ τὴν 7 Ἰανουαρίου, ἤτοι 733,57.

Ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ ἔτους ἦτο εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθμου διαιρέσεως (Κελσίου) 19,08 καὶ μεγίστη μὲν 37,4 τὴν 9 Αὐγούστου, ἐλαχίστη δὲ 1,5 τὴν 22 Ἰανουαρίου. Τὸ προπαρελθὸν ἔτος 1878 ἡ μέση μὲν θερμοκρασία τοῦ ἔτους ἦτο 18,27 μεγίστη δὲ 38,6 τὴν 13 Ἰουλίου, ἐλαχίστη δὲ 2,5 τὴν 21 Ἰανουαρίου.

Ἡμέραι καταπτώσεως ὕδατος εἴτε ὡς βροχῆς εἴτε ὡς ὁμίχλης ἦσαν 103 ἀπέναντι 83 τοῦ 1878. Ἐκ τούτων ἡμέραι μὲν βροχῆς ἦσαν 99, ὁμίχλης δὲ 4, χιόνος δὲ οὐδεμία. Τὸ ποσὸν τοῦ ἐν ὅλῳ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 489,49 χμ. ἀπέναντι 276,25 χμ. τοῦ 1878.

Ἡμέραι ἀστραπῶν ἦσαν 35, βροντῶν δὲ 6.

Ἄνεμοι δ' ἔπνευσαν κατὰ 185 ἡμέρας ΝΔ, 6 Δ, 8 ΒΔ, 1 Β. 124 ΒΑ, 1 Α, 9 ΝΑ, 31 Ν. Ὡς πάντοτε, ἐπικρατέστεροι ἄνεμοι ἦσαν ὁ ΒΑ καὶ ΝΔ, ὁ τελευταῖος οὗτος μάλιστα ὑπερίσχυσεν ἱκανῶς.

Ὡς συνήθως, οἱ θερμότεροι μῆνες τοῦ ἔτους ἦσαν ὁ Ἰούλιος καὶ Αὔγουστος μὲ τὴν συνήθη αὐτῶν θερμοκρασίαν τῶν 28 βαθμῶν (28,84 ὁ Ἰούλιος, 28, 38 ὁ Αὔγουστος.) Ὁ δὲ ψυχρότερος μὴν ἦν ὁ Ἰανουάριος μὲ μέσην θερμοκρασίαν 10,09. Ἀλλὰ καὶ τὸ ψῦχος καὶ ὁ καύσων ἦσαν ἐλάσσονα τῶν τοῦ 1878, διότι καὶ αἱ μέγισται μὲν καὶ ἐλάσσονες θερμοκρασίαι ἦσαν μικρότεραι τῶν τοῦ 1878 καὶ αἱ μέσαι δὲ περίπου. Ἡ δὲ μεγίστη θερμοκρασία 37,4 καὶ ἡ ἐλαχίστη 1,5 δὲν παρουσιάζουσί τι ἔκτακτον.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα μία συνεκροτήθη τακτικὴ συνεδρία, τέσσαρες δ' ἀνεγνώσθησαν διατριβαί.

Τοῦ κ. Τ. Ἡλιοπούλου τακτικοῦ μέλους *Μελέτη περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου.*

Τοῦ κ. Κωνσταντίνου Ξένου τακτικοῦ μέλους *Περὶ τοῦ Ἀρλεκίνου καὶ τῆς Ἰταλικῆς κωμῳδίας.*

Τοῦ κ. Εὐγενίου Ζαλοκώστα *Περὶ Τριβουλέτου τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ.*

Τοῦ κ. Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου ἐπιτίμου μέλους *Περὶ τῆς πρὸς τὸν Ῥοβέρτον κόμητα Φλανδρίας ἐπιστολῆς Ἀλεξίου Α'. τοῦ Κομνηνοῦ.*

Ἤρξαντο τῶν δημοσίων μαθημάτων αὐτῶν οἱ κύριοι Ἰγνάτιος Μοσχάκης *Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Γάλλων ῥητόρων*, Ἀνδρέας Τόμπρας *Περὶ τῆς συγγενείας τοῦ κατ' οἶκον καὶ δημοσίου βίου τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν* καὶ Τ. Ἀργυρόπουλος *Στοιχεῖα πειραματικῆς φυσικῆς*. Εἰς τὰ μαθήματα ταῦτα τῆς φυσικῆς ἐφηρμόσθη ἡ διδασκαλία διὰ προβολῆς φωτεινῶν εἰκόνων.

Τῇ 16 Ἰανουαρίου ἐτελέσθη ἐν τῇ εὐμενῶς παραχωρηθείσῃ οἰκίᾳ τοῦ κ. Γ. Βασιλείου εὐεργετικὸς χορὸς ὑπὲρ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ὑπὸ τὴν εὐγενῆ προστασίαν τῶν κυριῶν Εὐθυμίας Α. Κουμουνδούρου, Ῥόζας Σ. Βαλαωρίτου καὶ Ἰφιγενείας Α. Συγγροῦ.

Ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς εὐηρεστήθη νὰ προσφέρῃ ὑπὲρ τῶν ὑπνωτηρίων τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων δρ. 500.

Αἰτήσει αὐτῶν ὁ Σύλλογος συνῆψε φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ ἐνταῦθα συστάντος Μουσικοῦ Συλλόγου *Ὀρφεὺς*, τῆς ἐν Σμύρνῃ ἑταιρίας πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τοῦ ἐν Σμύρνῃ συλλόγου τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων.

Ὁ ὑπὸ τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ἐν Σύρῳ καταρτισθεὶς μουσικὸς θίασος ἐκ μαθητῶν αὐτῆς παιανίσας τὸ πρῶτον δημοσίᾳ τὸν λήξαντα μῆνα προσηνέχθη ὑπὸ τῆς κοσμητείας τῆς σχολῆς τῷ δήμῳ Ἑρμουπόλεως ὅπως μετέχῃ δωρεὰν τῶν δημοτικῶν καὶ δημοσίων τελετῶν.

Ὁ ἐν Σύρῳ ἀποβιώσας ἀρχιμανδρίτης Ναθαναὴλ Ἰωάννου ἱεροκῆρυξ τοῦ νομοῦ Κυκλάδων κατέλιπε τῇ αὐτόθι σχολῇ τῶν ἀπόρων παίδων δρ. 300, ὁ δὲ δῆμος Ζακύνθου ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς αὐτόθι σχολῆς συνδρομὴν δρ. 100.

Ὁ ἐν Μασσαλίᾳ κ. Ἐμ. Ν. Πρασακάκης ἀπέστειλε τῷ Συλλόγῳ δραχμὰς χιλίας ἀνθ' ὧν ἀπενεμήθη αὐτῷ τὸ δίπλωμα εὐεργέτου, ἡ δ' ἐν Μασσαλίᾳ κ. Μαριέττα Ῥάλλη φρ. 600 ὑπὲρ τῶν ὑπνωτηρίων.

Ἀπεβίωσαν ἐν Ἀθήναις ὁ *Λεωνίδας Παλάσκας* ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ διάσημος Ἀσσυριολόγος *Ἀνδρέας Μόρτδμαν*, ἀμφότεροι ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τοῦ 1877.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΜΗΤΑ ΦΛΑΝΔΡΙΑΣ ΡΟΒΕΡΤΟΝ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ Α΄ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ *

Όλοι ἠξεύρετε ὅτι ἡ πρώτη σταυροφορία ἀποδίδεται συνήθως εἰς τὰς ἱκεσίας τὰς ὁποίας ἀπέτεινε δῆθεν ὁ Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνὸς εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην, ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειαν αὐτῆς κατὰ τῶν Τούρκων. Τὸ δὲ κυριώτατον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ μόνον ἱστορικὸν μνημεῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ δοξασία αὕτη, εἶναι ἡ ἐπιστολὴ ἣν λέγεται γράψας πρὸς Ῥοβέρτον Α΄ τὸν κόμητα Φλανδρίας.

Περὶ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διεξάγεται ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἤδη ἑκατονταετηρίδα ἀγὼν πεισματώδης, ὅστις διῆλθε δι' ἀπροσδοκήτων περιπετειῶν. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον Γάλλοι, Βέλγοι καὶ Ὁλλανδοὶ ὑπελάμβανον ὁμοφώνως τὴν ἐπιστολὴν ὡς γνησίαν. Ἀπ' ἐναντίας ἐν Ἀγγλίᾳ μὲν ἐλογίσθη ὡς ὕποπτος, ἢ τοὐλάχιστον ὡς παραδόξως ἀλλοιωθεῖσα, ἐν Γερμανίᾳ δὲ ὡς νόθος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου, τὰ δύο ἀντίθετα στρατόπεδα μετέβαλον σημαίαν. Ἡ Γερμανία, ἀντὶ νὰ προσβάλλῃ τὴν ἐπιστολήν, ἀνέλαβε τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ἄμυναν, ἐνῷ ἡ Γαλλία, ἥτις διετέλεσεν ἄλλοτε ἔνθερμος αὐτῆς ὑπέρμαχος, ἔστρεψεν ἤδη τὰ ὅπλα κατ' αὐτῆς. Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ φάσει τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἀγγλία παρέμεινε μέχρι τοῦδε οὐδετέρα.

Ἴσως ἐρωτᾶτε, πρὸς τί τὰ κράτιστα τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ἐξηγέρθησαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, καὶ χωρισθέντα εἰς δύο συμμαχίας, δὲν παύουσιν ἀντιστρατευόμενα κατ' ἀλλήλων ἀπὸ τῶν μέσων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς σήμερον; Μήπως αἱ σταυροφορίαι δὲν ἤθελον γείνει εἴτε ἐγράφη, εἴτε δὲν ἐγράφη ἡ ἐπιστολή; Οἱ σταυροφόροι βεβαίως ἤθελον οὕτως ἢ ἄλλως ἐπισκήψει ἐπὶ τῇ Ἀνατολῇ, διότι ἡ Ἑσπερία εἶχε διατεθῆ καὶ παρασκευασθῆ πρὸς τοῦτο πρὸ καιροῦ διὰ λόγους πολλούς, ποικίλους καὶ ἰσχυρούς· ἂν δὲ οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ὑπῆρχον, ἤθελεν εἶναι μωρία νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ δεήσεις τοῦ Ἀλεξίου ἠδύναντο νὰ προκαλέσωσι τὸ μέγα ἐκεῖνο κίνημα, τὸ ὁποῖον διήρκεσεν ἐπὶ δύο καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδας. Οὐδὲν ἧττον ὅσον μικρὸν γεγονὸς καὶ ἂν φαίνεται καθ' ἑαυτήν, ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ἀξία τοῦ μακραίωνος ἀγῶνος εἰς ὃν ἔδωκεν ἀφορμήν.

Ὁ Göthe ἔλεγεν, ὅτι τὸ πρώτιστον προσὸν τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εἶναι τὸ διακρίνειν τί τὸ μέγα καὶ τί τὸ μικρόν· das Grosse gross und das Kleine klein zu sehen. Ποσάκις οἱ διέποντες τὰς τύχας τῶν ἐθνῶν δὲν ἠστόχησαν

* Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 25 Ἰανουαρίου 1880.

τοῦ σκοποῦ διότι ὑπέλαβον τὰ κρείττω ἥττω καὶ τὰ ἥττω κρείττω. Ὁπόσοι δὲ Ἰξίονες τῆς πολιτικῆς δὲν ἐφαντάσθησαν ὅτι περιπτύσσονται τὴν Ἥραν, ἐνῷ ἠσπάζοντο Νεφέλην!

Ἡ ἱστορία ἔχει πολλὴν τὴν οἰκειότητα πρὸς τὴν πολιτικήν· διότι ἐπὶ τέλους ἱστορία εἶναι ἡ πολιτικὴ τοῦ παρελθόντος, πολιτικὴ δὲ ἡ τοῦ παρόντος ἱστορία. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἱστορία εἶναι ἡ πρεσβυτέρα ἀδελφὴ τῆς πολιτικῆς. Ὅθεν οὐδὲν ἄπορον ὅτι ἔχουσι κοινοὺς οὐκ ὀλίγους τῶν χαρακτήρων καὶ οὐκ ὀλίγους τῶν κανόνων οἵτινες ῥυθμίζουσι τὴν διαγωγὴν αὐτῶν. Ὅπως ἐν τῇ πολιτικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπάρχουσι γεγονότα πολλά, φαινόμενα μὲν μικρά, πράγματι δὲ ὄντα μεγάλα· καὶ τἀνάπαλιν πολλὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐκ πρώτης ὄψεως νομίζονται θαυμάσια, ἐπιμελέστερον δ' ἐξεταζόμενα, ἀποβάλλουσι τὴν λεοντῆν. Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἀνερευνᾶται, λόγου χάριν, τὸ ζήτημα, ἐὰν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κορίνθου, ἡ Ἑλλὰς ἐγένετο, ἐπαρχία Ῥωμαϊκή, ἢ παρέμεινεν αὐτόνομος καὶ ἐλευθέρα. Τὸ ζήτημα οὕτω τιθέμενον, φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ σπουδαῖον· καὶ τοιοῦτο ἐκλαβόντες αὐτὸ πολυάριθμοι ἱστορικοί, κατηνάλωσαν θησαυροὺς σοφίας, μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας τῶν γνωμῶν. Ἐν τούτοις ὁ πρακτικὸς τοῦ Mommsen νοῦς ἀπεφήνατο ὀρθότατα, ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ συζήτησις εἶναι καθαρὰ λογομαχία. Κατ' ἐπιφάνειαν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐγένετο ἐπαρχία Ῥωμαϊκή, καθυπεβλήθη ὅμως εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐποπτείαν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδονίας· ὥστε κατὰ τύπους μὲν ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ἐλευθέρα, πράγματι ὅμως ἡ ἐλευθερία αὕτη οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ εὔσχημος δουλεία.

Κατ' ἀντίστροφον ὄψιν παρουσιάζεται τὸ ἀνὰ χεῖρας ζήτημα, ἐὰν ὁ Ἀλέξιος ἔγραψεν ἢ δὲν ἔγραψε τὴν ἀποδιδομένην αὐτῷ ἐπιστολήν. Ἐξωτερικῶς θεωρούμενον φαίνεται μικρόν, ἐσωτερικῶς δὲ βασανιζόμενον, ἀποβαίνει σπουδαιότατον. Ἄλλως θέλει κριθῇ ὁ Ἀλέξιος ἐὰν ἔγραψε τὴν ἐπιστολήν, καὶ ἄλλως ἐὰν δὲν τὴν ἔγραψεν. Ἐὰν ἐζήτησε τὴν ἐπικουρίαν τῆς Δύσεως ἅπασα ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπελθόντας σταυροφόρους δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ εἰμὴ ὡς σειρὰ ἀδιάκοπος ἀγνωμοσύνης καὶ δόλου. Ὁ Ἀλέξιος δὲν συνήνεσε νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς ἐπικούρους ἐκείνους τὰ ἀπαραίτητα πρὸς συντήρησιν αὐτῶν τρόφιμα, εἰμὴ ἐὰν δὲν κακοπραγμονήσωσιν ἐν τῷ κράτει καὶ πρὸ πάντων ἐὰν καταβάλλωσι τακτικῶς τὸ τίμημα τῶν χορηγουμένων πραγμάτων. Περὶ τούτου μαρτυροῦσι δύο αὐτοῦ ἐπιστολαί· ἡ μία πρὸς Γοδοφρέδον τὸν Βουϊλλῶνος, ἡ ἄλλη πρὸς Βοημοῦνδον, τὸν υἱὸν τοῦ Ῥοβέρτου Γυσκάρδου. Τεθέντος λοιπὸν ὅτι οἱ σταυροφόροι ἐπῆλθον κατὰ παράκλησιν τοῦ Ἀλεξίου, ὁ βασιλεὺς προτείνων τὴν ἀξίωσιν νὰ κρίνῃ περὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν, καὶ μόνον ἐὰν ἐγκρίνῃ αὐτὴν νὰ παρέχῃ τρόφιμα, καὶ πάλιν νὰ παρέχῃ ταῦτα ἐπὶ τῷ παρ' αὐτοῦ ὁριζομένῳ τιμήματι, ἤθελεν ἀναφανῇ ὁ ἀγνωμονέστατος τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἐπίκουροι ἐκεῖνοι, ἐνδίδοντες εἰς τὰς ἱκεσίας αὐτοῦ, κατέλιπον πατρίδα καὶ οἴκους, κατεδαπανήθησαν ἵνα ὁπλισθῶσι καὶ ἐξέθηκαν ἑαυ-

τοὺς εἰς μυρίους κινδύνους· τὸ ἐλάχιστον λοιπὸν ὅπερ ἠδύναντο νὰ ἀπαιτήσωσιν ἦτο νὰ συντηρηθῶσιν ἀπροφασίστως δαπάναις τοῦ κράτους, πρὸς σωτηρίαν τοῦ ὁποίου εἰς τοσαύτας καθυπεβλήθησαν θυσίας.

Ἅμα δ' ἐλθόντων τῶν σταυροφόρων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἀλέξιος προέτεινεν νέαν ἀξίωσιν· νὰ συνομολογήσωσι, πρὶν ἢ διαπεράσῃ αὐτοὺς εἰς Ἀσίαν, συνθήκην διὰ τῆς ὁποίας οὗτοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀποδίδωσιν αὐτῷ τὰς πόλεις, τὰς χώρας, τὰ φρούρια, πανθ' ὅσα ἐνὶ λόγῳ, τελοῦντα ἄλλοτε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἤθελον νῦν ἀνακτηθῇ ἀπὸ τῶν πολεμίων. Καὶ ὁ Γοδοφρέδος καὶ πάντες οἱ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην αὐτοῦ ἡγεμονίαν τεταγμένοι ἀρχηγοὶ τῶν σταυροφόρων, παρέστησαν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξίου, ἔκλιναν γόνυ, προσεκύνησαν, καὶ ὁμόσαντες ὅρκον πίστεως, ὡς ὑποτελεῖς, ὑπέσχοντο νὰ τηρήσωσι πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαιτούμενα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ ὅροι τῶν συνθηκῶν τούτων δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν δυτικῶν χρονογράφων ἀπαραλλάκτως ὅπως ὑπὸ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς. Κατὰ τοὺς δυτικοὺς οἱ ἡγεμόνες τῶν σταυροφόρων δὲν ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποδώσωσι τῷ βασιλεῖ εἰμὴ τὰ κυριώτατα τοῦ κράτους φρούρια, ὅσα ἤθελον κατακτήσει ἐν Ἀσίᾳ. Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἄλλας γαίας ὤμοσαν ἁπλῶς πίστιν καὶ ὑποταγήν. Ἀλλὰ καὶ τὸ κείμενον τῶν δυτικῶν ἂν παραδεχθῶμεν ὡς γνήσιον, μένει πάντοτε ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Ἀλέξιος, πρὶν ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ἐπικούρους οὓς διὰ ταπεινοτάτων δεήσεων ἔφερεν εἰς Θράκην, νὰ χωρήσωσι πρὸς τὰ πρόσω, ἀπήτησε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον κυριαρχίαν τῶν χωρῶν, ὑπὲρ τῆς ἀνακτήσεως τῶν ὁποίων οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι προέκειτο νὰ χύσωσι τὸ πολυτιμότατον αὐτῶν αἷμα. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἀφοῦ οἱ σταυροφόροι διέσχισαν τὴν Εὐρώπην ἅπασαν καὶ ἀφικόμενοι περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν εὑρέθησαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ βασιλέως, ἔχοντες ἐνώπιον αὐτῶν φρούριον τὸ ὁποῖον ἄνευ στόλου ἦτο ἀπόρθητον, περιεστοιχισμένοι ὑπὸ λαοῦ δυσμενῶς πρὸς αὐτοὺς διακειμένου καὶ πρὸ πάντων οὐδένα τρόπον ἔχοντες νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν πορείαν αὐτῶν, διότι ἄνευ πλοίων τοῦτο ἦτο ἀκατόρθωτον, ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος εἶπεν αὐτοῖς· ἢ συνθηκολογεῖτε ὅτι θέλετε μὲ ἀποδώσει ὅσα κατακτήσετε, ἢ δὲν σᾶς διαβιβάζω εἰς Ἀσίαν. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἐὰν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἔγραψε τὰς δεήσεις ἐκείνας, καὶ ἔπειτα ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ εἰς ἣν εὑρέθησαν οἱ ἐπακούσαντες τῶν γοερῶν αὐτοῦ κραυγῶν, ἀπήτει ἤδη νὰ πράξωσι τὰ πάντα ὑπὲρ αὐτοῦ, αὐτοὶ μηδὲν ποριζόμενοι ὄφελος, ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἤθελεν ἀποδειχθῇ ὁ ἐπιβουλότατος τῶν ἀνθρώπων.

Προσέτι ἐν τῇ ἀποδιδομένῃ αὐτῷ ἐπιστολῇ, ὁ βασιλεὺς κηρύττει ὅτι ἀδιακόπως ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Πετσενέγων, (ὅπερ ὡς μετ' ὀλίγον θέλομεν ἴδει δὲν ἦτο ἀληθές), ὅτι οὐδένα ἄλλον τρόπον σωτηρίας ἔχει εἰμὴ νὰ παραδώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς τοὺς Δυτικοὺς (ὅπερ δὲν εἶπον ποτὲ οὐδ' αὐτοὶ οἱ Παλαιολόγοι, ὅτε τὸ κράτος περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν) καὶ ὅτι ὅλοι οἱ δημόσιοι καὶ ἰδιωτικοὶ θησαυροὶ τῆς

βασιλίδος τῶν πόλεων, καὶ αὐτὰ τὰ ἱερὰ τῶν ἐκκλησιῶν κειμήλια, εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν. Ταῦτα πάντα εἶναι βεβαίως ἐπονείδιστα. Ἀλλ' ὑπῆρχέ τι ἔτι μᾶλλον ἀποτρόπαιον, ὅτι διὰ νὰ καταπείσῃ αὐτοὺς νὰ ἔλθωσι, προτείνει ὡς δόλωμα αὐτὰ τὰ θέλγητρα τῶν ἑλληνίδων γυναικῶν. Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ τοιαῦτα αἴσχη γράψας ἡγεμών, ἤθελε καταβῇ εἰς τὴν ἐσχάτην βαθμίδα τοῦ ἀνθρωπίνου ἐξευτελισμοῦ.

Καὶ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσιν. Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς εἶναι βεβαίως εἷς τῶν πρωτοστατῶν τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας, διατελέσας πρωταγωνιστὴς τῆς πρώτης πράξεως τοῦ διαίωνος τῶν σταυροφοριῶν δράματος, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἐπενεργήσῃ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εἰς τὴν τύχην τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας· ὥστε πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς πολιτείας αὐτοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος,εἶναι ἄξιον συντονωτάτης μελέτης. Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξιος ὑπῆρξε προσέτι ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἡ ἐνσάρκωσις, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανισμοῦ. Πᾶσα ἡ πολιτεία τοῦ χριστιανισμοῦ τούτου ἐρρυθμίσθη ὑπ' αὐτοῦ, ἐπί τε τῆς πρώτης σταυροφορίας καὶ κατὰ τὰς ἑπομένας. Εἶναι δὲ γνωσταὶ αἱ ἀλλόκοτοι τῶν σταυροφοριῶν περιπέτειαι. Οἱ δυτικοί, οἱ ἐλθόντες νὰ σώσωσι τοὺς Ἀνατολικοὺς ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἤρξαντο ἐκ πρώτης ἀφετηρίας καὶ δὲν ἔπαυσαν ἐκ διαλειμμάτων πολεμοῦντες πρὸς τὰ ὄρφανὰ τὰ ὁποῖα ὤφειλον νὰ προστατεύσωσι· δὲν ἐδίστασαν δὲ καὶ πρὸς τοὺς Τούρκους ἐπὶ τούτῳ νὰ συμμαχήσωσιν. Οἱ Ἀνατολικοὶ πολλάκις κατετρόπωσαν τοὺς ἰσχυροὺς ἐκείνους προστάτας, καὶ ἐνίοτε ἔσωσαν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἀπὸ τῶν ὁποίων προέκειτο αὐτοὶ ὑπ' αὐτῶν νὰ λυτρωθῶσι. Τὸ δὲ τελευταῖον συμπέρασμα ὅλων τούτων τῶν ἐπιχειρήσεων ὑπῆρξεν ὅτι συνετέλεσαν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ μωαμεθανισμοῦ καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγκαθίδρυσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους.

Τίς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος παραίτιος τῶν ὀλεθρίων τούτων συμφορῶν; Ἀναμφιβόλως ὁ Ἀλέξιος, ἐὰν μὴ προϊδὼν τὰ ἀποτελέσματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δύσκολον ἐκ τῶν προτέρων νὰ καταμετρήσῃ, κάλλιστα εἰδὼς τοὺς ἀντιθέτους χαρακτῆρας καὶ τὰς πρὸ καιροῦ προπαρασκευαζομένας ἀντιπάλους προαιρέσεις τῶν δύο κοινωνιῶν, ἔβαλε διὰ τῶν αἰτήσεων αὐτοῦ τὸ ἔναυσμα εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐκ τῆς συγκρούσεως ἐπελθοῦσαν ἔκρηξιν. Ἀλλὰ ἐὰν ὄχι; Ἐὰν οὐδέποτε ἐδεήθη τῆς Εὐρώπης νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα· ἐὰν ἡ Εὐρώπη οἴκοθεν, ἕνεκα ἰδίων συμφερόντων καὶ παθῶν καὶ βουλευμάτων, ἐπεχείρησε τὸν ἀγῶνα, ἅπασα ἡ ἱστορικὴ εὔθυνα τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς ἐπιπίπτει οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου, ἀλλὰ ἐπὶ τῶν ἑσπερίων συμφερόντων, παθῶν καὶ βουλευμάτων τὰ ὁποῖα παρεσκεύασαν καὶ διεξήγαγον τὰς σταυροφορίας. Καθὼς βλέπετε, τὸ ζήτημα οὕτω τιθέμενον, καὶ δὲν ἠμπορεῖ εἰμὴ οὕτω νὰ τεθῇ ὑπὸ τῆς ἀμερολήπτου ἱστορίας, λαμβάνει, καίτοι καθ' ἑαυτὸ μικρὸν φαινόμενον, διαστάσεις μεγάλας, οὐδὲ θέλει

φανῇ παράδοξον ὅτι ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀπησχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπιστήμην.

Τελευταῖος περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Γάλλος κόμης Riant, ἐκδοὺς περὶ τούτου πραγματείαν περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος ἔτους 1879. Ἠθέλομεν δ' εἴπει θαρρούντως ὅτι ἔλυσεν ὁριστικῶς τὸ ζήτημα, ἐὰν δὲν ἐγινώσκομεν ὁπόσον ἀνεξάντλητον εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιλογίας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστήμῃ, ἴσως μάλιστα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ. Ὁ συγγραφεὺς ἐμελέτησεν ὅλα σχεδὸν τὰ σωζόμενα χειρόγραφα, ὄντα οὐκ ὀλίγα· συνεβουλεύθη ὅλας τὰς ἐκδόσεις, ἀντιπαρέθεσεν ὅλας τὰς μεταφράσεις, ἠκριβολόγησεν ἑνὶ λόγῳ ὅσον οὐδεὶς ἄλλος πρὸ αὐτοῦ περὶ τὰ καθέκαστα, μετεωρισθεὶς ἐν ταὐτῷ καὶ εἰς τὰς γενικὰς ἱστορικὰς περιστάσεις ὅσαι ἠδύναντο νὰ διαφωτίσωσι τὰς λεπτομερεῖς ἐκείνας ἐρεύνας, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφήνατο διαρρήδην ὅτι ἡ ἐπιστολὴ εἶναι πλαστή. Τῆς ἐπιστολῆς οὐδὲν ἔχομεν ἑλληνικὸν κείμενον, ἀλλὰ μόνον κείμενα λατινικά. Ὁ συγγραφεὺς κατέστησεν ἀναμφισβήτητον ὅτι οὔτε ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μετεφράσθη, οὔτε λατινιστὶ ἐγράφη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Αἱ διατυπώσεις αὐτῆς καὶ τὸ ὕφος οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν πρὸς τὰ ἄλλα γνωστὰ τοῦ Ἀλεξίου δημόσια ἔγγραφα. Τὰ ὀνόματα τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν χωρῶν εἶναι παραδόξως ἐν αὐτῇ παραμεμορφωμένα. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐπαρχιῶν ἡ Λιβύη κατατάσσεται ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. ἡ δὲ Τρωὰς ἐν τῇ μεγάλῃ Φρυγίᾳ. Οἱ Πετσενέγοι πολεμοῦσι πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξ Ἀσίας (erreur toute latine, λέγει ἀστείως ὁ συγγραφεύς, μὴ φειδόμενος τῶν ὁμοδόξων). Τελευταῖον ἡ ἐπιστολὴ βρίθει ἀναχρονισμῶν. Ἐκ τῶν ἀναχρονισμῶν τούτων ἕνα μόνον θέλομεν ἀναφέρει ὡς ἀρκοῦντα ἵνα καταστήσῃ πρόδηλον τὴν πλαστογραφίαν. Τῆς ἐπιστολῆς ὑπάρχουσι τρία κείμενα, μηδόλως ὄντα ἀπαράλλακτα, οὐ μόνον κατὰ τὴν λέξιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πραγματικὸν μέρος. Τὸ παραδοξότερον ὅμως εἶναι ὅτι ἓν τῶν κειμένων τούτων φέρει τὴν χρονολογίαν τοῦ 1100. Ὅλοι ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἡ πρώτη σταυροφορία ἐγένετο τῷ 1096· ὥστε ἡ αἴτησις ἡ προκαλέσασα αὐτήν, χρονολογεῖται ἐνταῦθα κατὰ τέσσαρα ἔτη μεταγενεστέρα, καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχον κυριευθῇ ἤδη τὰ Ἱεροσόλυμα ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ εἶχον ἀρχίσει αἱ μεταξὺ σταυροφόρων καὶ Ἀλεξίου διενέξεις, αἱ μετ' οὐ πολὺ λήξασαι εἰς πολεμικὴν σύγκρουσιν.

Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς τὸ πραγματικὸν τῆς ἐπιστολῆς μέρος. Πάντα ὅσα λέγει περὶ τῶν ἐσχάτων κινδύνων οὓς διέτρεχε τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἀπὸ τῶν Πετσενέγων καὶ τῶν Τούρκων, εἶναι ἀνύπαρκτα. Ἀληθεύει μὲν ὅτι οἱ Σελσουκίδαι Τοῦρκοι, ὠφελούμενοι ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν αἵτινες συνέβησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, εἶχον καταλάβει πολλὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας χώρας· καὶ ὅτι μετ' οὐ πολύ, ταχέως παρακμάσαντος τοῦ Σελσουκικοῦ τούτου κράτους, ἕτεραι τουρκομανικαὶ φυλαὶ ἐδέσποσαν τῆς Συρίας καὶ δεινὰς ἐπήγαγον συμφορὰς εἴς τε τοὺς χρι-

στιανοὺς αὐτῆς κατοίκους καὶ εἰς τοὺς εὐλαβεῖς ἀνθρώπους ὅσοι προσήρχοντο ἐξ Εὐρώπης εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ἀλλὰ τὸ κράτος τῶν Σελσσουκιδῶν ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ μόνου ἠδύνατο νὰ προσβληθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις, εἶχεν ἤδη ἐξασθενήσει ἐξ ἐμφυλίων διενέξεων ὅτε ἐβασίλευσεν ὁ Ἀλέξιος· ἐκ δὲ τῶν ἐν Συρίᾳ Τουρκομάνων, οὐδεὶς σπουδαιολογῶν ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὅτι ἐκινδύνευεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους. Ἀπόδειξις δὲ ὅτι οὐδόλως ἐκινδύνευεν εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξιος, καθ' ἣν ἐποχὴν λέγεται γράψας τὴν πολυθρύλητον ἐπιστολήν, εἶχεν ἀνακτήσει ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ τὴν Σινώπην, τὴν Νικομήδειαν καὶ ἄλλα φρούρια, εἶχεν ὁλοσχερῶς ἐξολοθρεύσει τοὺς Πετσενέγους, εἶχε δὲ δώσει καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἑσπερίους δείγματα ἀναμφισβήτητα τῆς δυνάμεως τοῦ Κράτους. Οἱ Ἑσπέριοι δὲν ἐπερίμενον τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλεξίου ἵνα ἐπέλθωσιν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἅμα βασιλεύσαντος αὐτοῦ, ὁ Νορμαννὸς Ῥοβέρτος Γυσκάρδος, ὅστις εἶχε κυριαρχήσει τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας, ἐπεχείρησε νὰ δεσπόσῃ προσέτι καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἢ τοὐλάχιστων τῶν δυτικωτέρων αὐτοῦ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἀρχὰς κατέλαβε τὸ Δυρράχιον καὶ τὴν Καστορίαν, ἀλλὰ τῷ 1083 συγκροτηθείσης μάχης ἐναγωνίου μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν Νορμαννῶν περὶ Λάρισσαν, κατετροπώθησαν οἱ τελευταῖοι καί, ἐγκαταλιπόντες τὸ κατὰ τῆς Λαρίσσης ἐπιχείρημα, ὑπεχώρησαν κακῶς ἔχοντες εἰς Καστορίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ ἀνεκτήθη ἥ τε Καστορία καὶ τὸ Δυρράχιον καὶ πάντα τῆς παραλίας τὰ φρούρια καὶ πᾶσαι αἱ πρὸς δυσμὰς νῆσοι ὅσαι εἶχον καταληφθῇ ὑπὸ τῶν πολεμίων. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ ἔτους καθ' ὃ λέγεται γραφεῖσα ἡ ἐπιστολή. Τὸ κράτος ὑπὸ οὐδενὸς ἠπειλεῖτο πολεμίου· καὶ οὐ μόνον ὑπὸ οὐδενὸς ἠπειλεῖτο πολεμίου, ἀλλὰ εἶχε κατατροπώσει τοὺς ἀρίστους τῶν τότε μαχητῶν τῆς Ἑσπερίας. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἀλέξιος ἤθελε καλέσει οἴκοθεν αὐτοὺς ἐκείνους οἵτινες πρὸ μικροῦ ἐπεβουλεύθησαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἐνέβαλον ἐπὶ ἀνυποστάτοις προφάσεσιν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ μετὰ τοσούτων κόπων καὶ κινδύνων κατωρθώθη νὰ ἐξωσθῶσιν;

Ἀλλ' ὅτι ὁ Ἀλέξιος οὐδεμίαν ἀπηύθυνε τοιαύτην αἴτησιν καὶ εἰς οὐδεμίαν περιῆλθε συνεννόησιν προηγουμένην περὶ τῶν σταυροφοριῶν πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως, καθίσταται ἔτι μᾶλλον ἀναμφισβήτητον ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἣν ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ὁ τότε ἀρχηγὸς τοῦ δυτικοῦ θρησκεύματος Οὐρβανὸς Β', ἅμα ἀπεφασίσθη τὸ ἐπιχείρημα. Ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης παρακαλεῖ τὸν Ἀλέξιον νὰ συνδράμῃ ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ τὸν προκείμενον ἀγῶνα, δὲν λέγει ὅμως οὐδὲ λέξιν περὶ οἱασδήποτε αὐτοῦ αἰτήσεως πρὸς τοὺς Ἑσπερίους ἢ οἱασδήποτε προτέρας περὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἀνταλλαγῆς ἰδεῶν μεταξὺ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλέως καὶ τῶν πνευματικῶν ἢ κοσμικῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως.

Ἡ ἐπιστολὴ λοιπὸν οὐδέποτε ἐγράφη· ἐπλαστογραφήθη δὲ ἐν τῇ Ἑσπε-

ρίᾳ ἵνα δικαιολογήσῃ τὰς συμφορὰς ὅσας ἐπήγαγον αἱ σταυροφορίαι εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἵνα δυσφημήσῃ τὸν Ἀλέξιον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, καὶ ἅπαντα τὸν ἀνατολικὸν χριστιανισμὸν, καὶ ἵνα παραστήσῃ αὐτοὺς ὡς αἰτίους τῆς ἀποτυχίας τοῦ κινήματος. Περὶ τούτου οὐδεμία ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία μετὰ τὴν πραγματείαν τοῦ κόμητος Riant, ἡ δὲ πραγματεία αὕτη περιποιεῖ τῷ ἀνδρὶ τόσῳ μείζονα τιμὴν, ὅσῳ εἶναι γνωστὸς διὰ τὰς συμπαθείας αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀρχιερατικὸν τῆς Ῥώμης θρόνον.

Ἐπειδὴ ἐν τούτοις τὰ σπουδαιότατα τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου ἔχουσι πάντοτε ἐν ἑαυτοῖς ἀστεῖόν τι, συνέβη τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Εἴδομεν ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστολὴν ὁ Ἀλέξιος προσεκάλει τοὺς δυτικοὺς νὰ δράμωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, βέβαιοι ὄντες ὅτι θέλουσιν εὕρει τὰς πύλας αὐτῆς ἀνοικτὰς, θέλουσιν ἴδει ἅπαντας τοὺς βραχίονας ἑτοίμους ν' ἀσπασθῶσιν αὐτοὺς, καὶ θέλουσι θαυμάσει πρωταγωνιστούσας ἐν τῇ προθυμίᾳ ταύτῃ τὰς λευκωλένους τῆς βασιλευούσης δεσποίνας. Ἡ τελευταία αὕτη περικοπὴ τοῦ ὑποβολιμαίου ἐγγράφου ἐνέβαλεν εἰς ἀμηχανίαν καὶ αὐτοὺς ἐκείνους ὅσοι δὲν ἔπαυσαν πιστεύοντες εἰς τὴν γνησιότητα αὐτοῦ. Τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο τῳόντι σκανδαλῶδες· ὅθεν ἐνομίσθη ἀπαραίτητον ἂν ὄχι νὰ δικαιολογηθῇ, τοὐλάχιστον νὰ ἐξηγηθῇ. Καὶ ἰδοὺ πῶς ἐξηγήθη. «Τινὲς δὲν ἐπίστευσαν, λέγει ὁ Γάλλος ἱστοριογράφος τῶν σταυροφοριῶν Michaud, ὅτι ὁ Ἀλέξιος ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις περὶ τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος γυναικῶν. Τὸ πρᾶγμα ὅμως φαίνεται πιθανώτατον ἅμα ἀναλογισθῶμεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐπεζήτουν μετὰ πόθου τὰς Ἑλληνίδας». Κατὰ τὴν λογικὴν λοιπὸν ταύτην, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἐπεζήτουν τὰς Ἑλληνίδας, διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξιος ἠδύνατο νὰ ἐξευτελισθῇ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ προτείνῃ αὐτὰς εἰς τοὺς Φράγκους. Ἀλλὰ δὲν ἠκούσατε ἔτι τὸ ἔπακρον τῆς ἱλαροτραγῳδίας ταύτης. Εἷς τῶν πρώτων ἐκδοτῶν τῆς ἐπιστολῆς, ὁ Robert de Nogent, ἀγανακτεῖ διὰ τὰς προτάσεις ἐκείνας τοῦ Ἀλεξίου. Ἴσως νομίζετε ὅτι δυσφορεῖ διὰ τὴν τοσαύτην ταπείνωσιν βασιλέως ὅστις πλειστάκις ἠγωνίσθη καὶ πολλάκις ἐνικηφόρησεν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης καὶ ὅστις ἀπολογούμενός ποτε ἐνώπιον τῆς συγκλήτου περὶ τῆς χρήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν θησαυρῶν εἰς οὓς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα ἕνεκα τῆς ἀπορίας τοῦ δημοσίου ταμείου, ἀνεφώνησεν ὅτι «τὰ ἀφαιρεθέντα εἰς δέον ἀνήλωτο κατὰ τὸν Περικλέα ἐκεῖνον, καὶ ὑπὲρ τῆς ὑμῶν τιμῆς δεδαπάνηται». Πόσον ἠθέλετε ἀπατηθῇ ἐὰν οὕτως εὐγενῶς ἡρμηνεύετε τὴν κατάκρισιν τοῦ ἐκδότου τῆς ἐπιστολῆς. Ὁ Robert de Nogent ὠργίσθη . . . . ὠργίσθη ὅμως διότι ὑπέλαβεν ὡς προσβολὴν κατὰ τῶν Γαλλίδων κυριῶν τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου, μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ πῶς ὁ βασιλεὺς ἐφαντάσθη ὅτι αἱ γυναῖκες τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν ἱκαναὶ νὰ προξενήσωσιν ἐντύπωσιν εἰς μαχητὰς ἔχοντας πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἀμιμήτους τῆς Δύσεως χάριτας. Ὁ Γάλλος οὗτος δὲν ἐλησμόνησε τοὐλάχιστον τὴν ἔμφυτον τοῦ ἔθνους ἐκείνου πρὸς τὸ καλὸν φῦ-

λον ἀβρότητα, διότι δὲν ἐπιτρέπεται βεβαίως νὰ ἐλέγξωμεν αὐτὸν δείξαντα προτίμησιν πρὸς τὰς ὁμογενεῖς καλλονάς. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ ἐκδεδομένῳ κειμένῳ τῆς ἐπιστολῆς κατὰ πρῶτον ἀναφαίνεται ἡ διαβόητος ἐκείνη περικοπὴ, πολὺ φοβούμεθα ὅτι αὐτὸς προσέθηκεν αὐτὴν ἐξεπίτηδες ἵνα λάβῃ ἀφορμὴν ν' ἀπευθύνῃ τὴν φιλοφροσύνην ταύτην εἰς τὰς κυρίας τῆς Γαλλίας.

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

ΠΕΡΙ ΘΕΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ*

Ὁ καθ' ἡμᾶς αἰὼν ἐκλήθη αἰὼν τῶν πραγμάτων. Καὶ δικαίως· διότι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς μάλιστα χρόνοις τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐγκαταλιπὸν τὰς ὑπερνεφέλους τοῦ μυστικισμοῦ καὶ τῆς ἰδανικότητος σφαίρας, ἐν αἷς ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς μετεωρίζετο, ἐπεδόθη εἰς μελέτας πρακτικωτέρας, ἐκαλλιέργησε πρὸ πάντων τὰς ἀκριβεῖς λεγομένας ἐπιστήμας, καὶ δι' ἀνακαλύψεων τεραστίων συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυψιν τῆς γνησίας ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ. Τίς δύναται νὰ διαφιλονεικήσῃ τὰ σωτήρια ἀποτελέσματα, ἅτινα ἐπήνεγκεν ἐπὶ τὰς κοινωνίας ἡ πραγματικὴ αὕτη τάσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος; Ἀλλὰ καὶ τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι μετὰ τῶν σωτηρίων τούτων ἀποτελεσμάτων δεινὰ καὶ ὀλέθρια συνεπῆλθον κακά; Περιωρίσθη ποτὲ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν τοῦ πνεύματος καλλιεργίαν, ἐξελήφθη ποτὲ πᾶσα ἰδεώδης τάσις ὥς τι ἱερὸν καὶ σωτήριον, πᾶς δ' ἐπίγειος πόθος ὥς τι βέβηλον καὶ φθοροποιὸν, ἰδοὺ νῦν εἰς ἀντάλλαγμα κατίσχυσεν ἡ ἀποκλειστικὴ περὶ τὸ σῶμα μέριμνα, πᾶν ἰδεῶδες παρεστάθη ὡς ἀποκύημα νοσούσης κεφαλῆς καὶ πᾶν τὸ ἀναγόμενον εἰς τὴν σωματικὴν εὐεξίαν ἐθεωρήθη ὡς τὸ μόνον ὑγιὲς καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει συνᾷδον. Ἠρνήθησάν ποτε τὴν ὕπαρξιν τῆς ὕλης καθ' ἑαυτὴν, διετάθησαν ὅτι πνεύματα μόνον καὶ ἰδέαι ὑπάρχουσιν, ἰδοὺ νῦν διαδίδεται πανταχοῦ ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι ὕλη μόνον καὶ οὐδὲν πλέον ὑπάρχει. Διότι τοιοῦτον ὑλιστικὸν χαρακτῆρα φέρει νῦν ἢ τείνει νὰ προσλάβῃ πᾶσα καθόλου τέχνη καὶ ἐπιστήμη καὶ ἐν τούτῳ ἔγκειται κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀφορμὴ τῆς γενικῆς διαταράξεως καὶ ἀναστατώσεως, ἧς μοίρᾳ κακῇ παριστάμεθα ἀπό τινος μάρτυρες ἔν τε τῷ πνευματικῷ, ἠθικῷ καὶ κοινωνικῷ κόσμῳ.

Ἔκφανσις ἰδιαιτέρα τῆς ὑλιστικῆς τάσεως τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς εἶναι καὶ ἡ καλουμένη *θετικὴ φιλοσοφία*, ἥτις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀναφανεῖσα κατὰ τὴν ἔκφρασιν μόνον καὶ τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν καὶ παράστασιν διαφέρει τοῦ καθαροῦ ὑλισμοῦ, καθ' ἃ παρακατιόντες θὰ ἴδω-

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 28 Δεκεμβρίου.

μεν. Εἰς τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς τοῦτον ὀφείλει ἡ θετικὴ φιλοσοφία τὴν εὐμενῆ ὑποδοχὴν καὶ τὴν ταχεῖαν αὐτῆς ἐξάπλωσιν. Θεμελιωτὴς τῆς θετικῆς φιλοσοφίας ἐγένετο ὁ Αὔγουστος Κόντε (1798-1857), διασκευαστὴς δὲ καὶ τελειωτὴς ὁ διάσημος Λιτρέ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συγγραμμάτων τῶν δύο τούτων θεμελίων τῆς θετικῆς φιλοσοφίας θέλω προσπαθήσει νὰ παραθέσω ἐνώπιον ὑμῶν σκιαγραφίαν αὐτῆς ὡς οἷόν τε ἀκριβῆ καὶ πλήρη.

* *
*

Ἡ θετικὴ φιλοσοφία κατὰ τὰ οὐσιώδη αὐτῆς στοιχεῖα σύγκειται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς *συστηματοποιήσεως τῶν ἐπιστημῶν*, εἶτα δὲ ἐκ τοῦ *ἱστορικοῦ καὶ κοινωνικοῦ νόμου*, ὃν ὁ Κόντε χαρακτηρίζει ὡς τὴν ἐξοχωτάτην τῶν ἀνακαλύψεων αὐτοῦ. Ἐν ἀμφοτέροις τούτοις αἴρεται ἡ ὕπαρξις πνευματικῶν ὄντων, ἅτινα εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν ἐν γένει καὶ ἰδίως τῆς μεταφυσικῆς καὶ ψυχολογίας.

1) Δὲν ἀπεπειράθησαν τὸ πρῶτον ἤδη νὰ ὑπαγάγωσι τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἐπιστητοῦ κόσμου εἰς ἓν ὅλον ὀργανικόν, εἰς σύστημα νόμων. Πολλαὶ πρὸς τοῦτο ἐγένοντο ἀπόπειραι ἀπὸ τοῦ Βάκωνος μέχρι τοῦ Ampère καὶ Κόντε, καὶ ἡ συστηματοποίησις αὕτη δύναται νὰ γίνῃ πολλαχῶς κατὰ τὰς διαφόρους ἀρχάς, ἐξ ὧν ὁρμῶνται οἱ ἐπιχειροῦντες τὴν συστηματοποίησιν ταύτην. Ἄν τις ἀποβλέψῃ κυρίως εἰς τὴν διαφορὰν τῶν ἀντικειμένων, θὰ λάβῃ ὡς βάσιν τῆς συστηματοποιήσεως τὴν διάκρισιν τῶν φυσικῶν ἀπὸ τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν. Ἄν τις ἀποβλέψῃ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν διαφορὰν τῶν μεθόδων, θὰ διαιρέσῃ τὰς ἐπιστήμας εἰς πειραματικὰς καὶ θεωρητικάς. Οὕτως ἔχομεν δύο συστηματοποιήσεως εἴδη, ὧν δύναται μὲν νὰ διαφιλονεικηθῇ ἡ συγκριτικὴ ἀξία, ἀλλ' ἅτινα εἶναι νόμιμα ὡς στηριζόμενα ἀμφότερα ἐπὶ διακρίσεων πραγματικῶν καὶ περιλαμβάνοντα τὸ σύνολον τοῦ ἐπιστητοῦ. Ἡ συστηματοποίησις ἡ προτεινομένη ὑπὸ τοῦ Κόντε εἶναι ἐπίσης ἀποδεκτὴ μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, καθ' ὃ φθάνει τὸ ὅριον τὸ χωρίζον τὸν ὑλικὸν ἀπὸ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Στηρίζεται ἐπὶ ἀρχῆς ἁπλῆς καὶ ἀληθοῦς, ἤτοι ἐπὶ τῆς συναφείας τῶν ἰδεῶν, τῶν γεγονότων ἢ τῶν νόμων καὶ τῆς σχέσεως ἑκάστης ἐπιστήμης πρός τε τὰς πρὸ αὐτῆς καὶ τὰς μετ' αὐτὴν ἐπιστήμας. Ἐν πρώτοις τάσσει τὴν μᾶλλον ἀφῃρημένην τῶν ἐπιστημῶν; τὴν ἀρχουμένην εἰς τὰ ἐλάχιστα καὶ ἁπλούστατα δεδομένα, εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ ποσοῦ, τὴν *μαθηματικήν*. Ἐπακολουθεῖ ἔπειτα ἡ ἀστρονομία, ἥτις τοὺς ἀφῃρημένους τῆς γεωμετρίας καὶ μηχανικῆς νόμους ἐφαρμόζει εἰς μίαν μόνην τάξιν φαινομένων ἐλάχιστα συνθέτων, εἰς τὰς συγκεκριμένας τῶν ἀστέρων κινήσεις ἐν τῷ διαστήματι. Ἡ τρίτη ἐπιστήμη ἡ περιλαμβάνουσα ἀντικείμενα πολλῷ συνθετώτερα, ἀλλ' ἧττον γενικά, εἶναι ἡ *φυσική*, ἥτις χορηγοῦσα εἰς τοὺς μαθηματικοὺς τοὺς τύπους αὐτῶν, εἰς τὴν ἀστρονομίαν τὸν μέγαν τῆς βαρύτητος

νόμον περιλαμβάνεται ἐν τῇ μελέτῃ τῶν νόμων, οἵτινες ἐνεργοῦσιν ἐπὶ πάντων τῶν ἐπιγείων σωμάτων, οὐχὶ ἵνα μεταβάλωσι τὰ συστατικὰ αὐτῶν μέρη, ἀλλ' ἵνα ἀλλοιώσωσι τὴν κατάστασιν αὐτῶν, οἱαδήποτε ἂν ἦναι ἡ ἰδιαιτέρα αὐτῶν φύσις. Εἰς τὴν φυσικὴν προσεπιτίθεται ἡ χημεία, ἥτις ἐξετάζει τὰ σώματα οὐχὶ πλέον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν καθολικῶν ἐνεργειῶν τῶν κοινῶν εἰς πάντα, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν ἰδιαιτέρων ἐνεργειῶν, ἃς ἀσκοῦσι τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δὲ δυνάμει τῆς συνθέσεως τῶν στοιχείων αὐτῶν. Κατὰ μέθοδον νέαν ἡ ἐπιστήμη μεταβαίνει ἔπειτα εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν φαινομένων ἐν τοῖς ἐμψύχοις οὖσιν, ἅτινα ὑπόκεινται μὲν ὡς τὰ λοιπὰ πάντα εἰς τοὺς φυσικοὺς καὶ χημικοὺς νόμους, ἀλλὰ κυβερνῶνται ὑπὸ νόμων ἰδιαιτέρων, τῶν νόμων τῆς ζωῆς, εἴτε ζωῆς κατωτέρας ἢ φυσικῆς, εἴτε ζωῆς ἀνωτέρας ἢ ζωϊκῆς. Ἡ ἐπιστήμη ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὀνομάζεται *βιολογία*..

Ἡ συστηματοποίησις αὕτη φαίνεται ἀνελλιπὴς καὶ οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ κατ' αὐτῆς ἢ ὅτι ὁ Κόντε ζητεῖ ν' ἀκολουθήσῃ ἐν τῇ ἀγωγῇ τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν, ἣν ἐτήρησεν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν ἔνστασιν τὴν ἐκ μέρους τοῦ κατ' ἐξοχὴν συγκεκριμένου πνεύματος τῶν παίδων κατὰ προγράμματος μελετῶν, ὅπερ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τίθησι τοὺς παῖδας ἐνώπιον τῆς καθαρᾶς ἀφαιρέσεως. Ἀλλὰ φθάσας εἰς τὴν ζωϊκὴν ζωὴν ἄρχεται δεικνύων ὁ Κόντε τὸ ἀρνητικὸν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ πνεῦμα. Δὲν ἵσταται, ἵνα ἀρχίσῃ καὶ αὖθις ἐν τῇ ἠθικῇ τάξει σειρὰν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐν τῇ ὑλικῇ τάξει· μένει ἐν τῇ φυσικῇ τάξει καὶ ὑψοῦται εἰς τὸν ἄνθρωπον μόνον ὡς εἰς βαθμὸν ἀνώτερον τῆς μόνης ταύτης τάξεως.[1] Ἐκλαμβάνει τὸν κόσμον (οὐχὶ τὸν φυσικὸν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἠθικόν, ἀλλὰ τὰ ὄντα ἐν γένει) «ὡς συνιστάμενον ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῶν ἐν τῇ ὕλῃ δυνάμεων. Πέραν τῶν δύο τούτων ὁρίων ἡ θετικὴ ἐπιστήμη οὐδὲν οἶδεν.[2] Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν θετικὴν φιλοσοφίαν, εἶναι *κατὰ βαθμὸν μόνον ἀνώτερος τῶν ζώων*· ἡ εἰδικὴ περὶ τοῦ ἀνθρώπου μελέτη εἶναι τὸ τελευταῖον τῆς βιολογίας κεφάλαιον, καὶ ἡ μελέτη αὕτη πρέπει νὰ ἦναι προϊὸν τῶν ἐξαγομένων τοῦ φυσιοδίφου καὶ φυσιολόγου. Ἐν παρόδῳ παρατηροῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Κόντε φέρεται συνεπῶς πρὸς τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀπορριπτούσης πᾶσαν ψυχολογικὴν μέθοδον καὶ μόνην τὴν φρενολογίαν θεωρούσης ὡς τὸ μόνον νόμιμον ἀντικείμενον ἠθικῆς ἐρεύνης, ἐνῷ ὁ Λιτρὲ ἀσυνεπῶς φερόμενος παραδέχεται τὴν ἄμεσον παρατήρησιν τῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως, φαινομένων ὅλως πνευματικῶν, ἅτινα ὑψοῦσι τὴν ψυχολογίαν ὑπεράνω τῆς θετικῆς συστηματοποιήσεως καὶ ἐπανάγουσι διὰ τῆς διακρίσεως τῶν μεθόδων εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ὄντων.

1 Aug. Comte, Cours de Philosophie positive, 45e leçon: Des fonctions intellectuelles et morales, ou céréblales.

2 Littré, Préface du Cours de philos positive p. IX.

Ἐν τέλει ἡ μελέτη τοῦ περιληπτικοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἱστορικὸς ὁρισμὸς τῶν ἀμεταβλήτων νόμων, καθ' οὓς ρυθμίζεται ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι τὸ τέρμα τῆς συστηματοποιήσεως καὶ τὸ μέγα τῆς θετικῆς φιλοσοφίας πρόβλημα. Εἶναι ἐπιστήμη ὅλως νέα, ἧς τὴν ἀνακάλυψιν θέλων νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν ὁ Κόντε ὠνόμασεν αὐτὴν *κοινωνιολογίαν* (sociologie).

Βλέπομεν ἤδη ὅτι βάσις τῆς θετικῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ *ἐκ τῶν προτέρων ἄρνησις* καὶ ἀποβολὴ παντὸς ὅ,τι ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Ἐντεῦθεν προκύπτει ἡ ἀναγκαία συνέπεια, καθ' ἣς μάτην οἱ ὀπαδοὶ τοῦ θετικισμοῦ διαμαρτύρονται, ἤτοι ἡ ἄρνησις τῆς ἐλευθέρας θελήσεως, τῆς *λεγομένης ἠθικῆς ἐλευθερίας*, ὡς ἐκφράζεται αὐτὸς ὁ Κόντε. Ἂν ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἁπλοῦν ὀργανικὸν προϊόν, ἂν ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ὁρίζεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν νόμων, ὑφ' ὧν ὁρίζονται πᾶσαι αἱ ἐν τῇ ὕλῃ δυνάμεις, τότε ποῦ μένει ἡ ἐλευθερία; «Ἡ ἐλευθερία, λέγουσι, συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀκολουθῶμεν πανταχοῦ ἄνευ σπουδῆς τοὺς νόμους τοὺς ἰδιάζοντας εἰς τὴν σχετικὴν περίπτωσιν. Ὅταν σῶμά τι πίπτῃ, ἡ *ἐλευθερία αὐτοῦ ἐκφαίνεται τείνοντος φύσει εἰς τὸ κέντρον τῆς γῆς*, μετὰ ταχύτητος ἀναλόγου πρὸς τὸν χρόνον, ἂν ἡ παρέμβασις ὑγροῦ τινος δὲν μεταβάλῃ τὴν τάσιν αὐτοῦ».[1] Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ τάξει· «ἡ νόησις ἡμῶν ἐκφράζει τὴν μεγίστην αὐτῆς ἐλευθερίαν, ὅταν γίνηται πιστὸν κάτοπτρον τῆς ἐξωτερικῆς τάξεως»· καὶ ἡ θέλησις «φέρει ἐλευθερίαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς νοήσεως».[2]

2) Ἀλλ' ἀφήσωμεν τὸν Κόντε νὰ εἰσαγάγῃ ἡμᾶς εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν ἐπιστήμην, ἣν ἐδημιούργησε, καὶ νὰ περιγράψῃ ἡμῖν τὸν θεμελιώδη νόμον αὐτῆς ἀποκαλυφθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἔτει 1822. «Ὁ νόμος οὗτος συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἑκάστη τῶν οὐσιωδῶν ἡμῶν συλλήψεων, ἕκαστος κλάδος τῶν γνώσεων ἡμῶν διανύει διαδοχικῶς τρία διάφορα θεωρητικὰ στάδια, τὸ θεολογικὸν ἢ φανταστικόν, τὸ μεταφυσικὸν ἢ ἀφῃρημένον, τὸ ἐπιστημονικὸν ἢ θετικὸν στάδιον. Ἐντεῦθεν τρία εἴδη γενικῶν συστημάτων τῆς φιλοσοφίας ἢ συλλήψεων περὶ τοῦ συνόλου τῶν φαινομένων· τὸ πρῶτον εἶναι τὸ ἀναγκαῖον σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ· τὸ τρίτον ἡ ὁριστικὴ αὐτοῦ καὶ μόνιμος κατάστασις· τὸ δεύτερον προώρισται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μετάβασις».

«Ἐν τῷ θεολογικῷ σταδίῳ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ζητοῦν οὐσιωδῶς τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τῶν ὄντων, τὰς πρώτας καὶ τελευταίας αἰτίας τῶν φαινομένων, ἐκλαμβάνει τὰ φαινόμενα ὡς προϊόντα τῆς ἀμέσου καὶ συνεχοῦς ἐνεργείας παραγέντων ὑπερφυσικῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πολυαρίθμων, ὧν ἡ αὐθαίρετος παρέμβασις ἐξηγεῖ πάσας τὰς φαινομένας τοῦ σύμπαντος ἀνωμαλίας.

Ἐν τῷ μεταφυσικῷ σταδίῳ, «ὅπερ κατ' οὐσίαν εἶναι ἁπλῆ γενικὴ τροπο-

1 Catechisme positiviste. p. 104-106.

2 Αὐτόθι.

ποίησις τοῦ πρώτου, οἱ ὑπερφυσικοὶ παράγοντες ἀντικαθίστανται διὰ δυνάμεων ἀφῃρημένων, πραγματικῶν οὐσιῶν, εἰς τὰ διάφορα τοῦ παντὸς ὄντα ἐνυπαρχουσῶν καὶ ἱκανῶν νομιζομένων νὰ παραγάγωσι δι' ἑαυτῶν πάντα τὰ φαινόμενα».[1]

«Ἐν τέλει, ἐν τῷ θετικῷ σταδίῳ, ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζων τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ θέσιν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς τάξεως, ἧς ἀποτελεῖ μέρος, νοεῖ ὅτι τὸ σύνολον τῶν φαινομένων ὁρίζεται διὰ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ὄντων, ἐξ ὧν προκύπτουσιν ἀμετάβλητα».[2]

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων σταδίων τὸ πρῶτον, ὡς ἡ ἀναγκαία ἀφετηρία, καὶ τὸ τρίτον ὡς ἡ ὁριστικὴ τῆς ἀνθρωπότητος κατάστασις ἐν τῷ μέλλοντι, εἶναι τὰ σπουδαιότερα, τὸ δὲ δεύτερον ἔχει ἀξίαν μόνον ὡς μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἕτερον. Ἐξετάζομεν λοιπὸν ἐν πρώτοις τὸ θεολογικὸν στάδιον.

Ὁ Κόντε παραδέχεται ἐν τῷ θεολογικῷ σταδίῳ τρεῖς βαθμοὺς ἀλλήλους διαδεχομένους πανταχοῦ κατὰ τάξιν ἀμετάβλητον. Πρῶτον «ἡ ἀνθρωπότης ἐδέησε ν' ἀρχίσῃ ἐκ τοῦ καθαροῦ φετιχισμοῦ, ὃν χαρακτηρίζει διαρκῶς ἡ ἐλευθέρα ἀρχικὴ ἡμῶν τάσις εἰς τὸ νοῆσαι πάντα τὰ ἐξωτερικὰ ὄντα ὡς ζωογονούμενα ὑπὸ ζωῆς ἀναλόγου πρὸς τὴν ἡμετέραν,»[3] εἰς τὸ ἀποθεοῦν καὶ λατρεύειν αὐτά. Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης καταστάσεως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ μεταβάσεων, ὧν κυρία εἶναι ἡ ἀστρολατρεία, φθάνει εἰς τὸν πολυθεϊσμόν, ὅστις ἄρχεται νὰ περιορίζῃ τὸν φανταστικὸν τοῦ ὑπερφυσικοῦ χῶρον εἰς ὅρια στενότερα, αἴρων τὸν θεῖον χαρακτῆρα ἀπὸ τῶν ἀτομικῶν ἀντικειμένων, ἐξ ὧν τὸ σύμπαν σύγκειται, ἵν' ἀναδείξῃ ἐξ αὐτῶν στενότερον κύκλον ὄντων προνομιούχων, ἐχόντων ἑκάστου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ διαμέρισμά τι ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ παντός.[4] Τὴν τελευταίαν τοῦ θεολογικοῦ σταδίου φάσιν χαρακτηρίζει ὁ μονοθεϊσμός, ὅστις εἰσάγων ἐν τῇ συλλήψει τοῦ κόσμου τὴν γνῶσιν τῆς ἑνότητος καὶ τῆς καθολικῆς τάξεως καὶ συντελῶν οὕτω εἰδικῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης προπαρασκευάζει πόρρωθεν τὴν ἔλευσιν τοῦ θετικοῦ σταδίου. Ἕκαστον τῶν συστημάτων τούτων ἀνταποκρίνεται εἰς γενικήν τινα κατάστασιν ἰδεῶν, ἠθῶν καὶ πολιτευμάτων· ἕκαστον αὐτῶν ἄρα εἶναι νόμιμον καὶ ὠφέλιμον ἐν τῷ κύκλῳ αὐτῶν· ἕκαστον ἐν τέλει, δεικνύον πρόοδον ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγούμενον, ἀποβαίνει ὀπισθοδρομικὸν καὶ ἐπιβλαβές, ὅταν ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μέλλοντος ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτό. Οὕτω ὁ μονοθεϊσμὸς ὑπὸ τὴν τελειοτάτην αὐτοῦ μορφήν, τὸν καθολικισμόν, ὑπῆρξε καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα μοχλὸς ἰσχυρότατος πολιτισμοῦ, καὶ παρήγαγεν ἐν τῇ διανοητικῇ, ἠθικῇ, πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ τάξει τὴν ῥιζικὴν ἐπανάστασιν τὴν χωρίζουσαν τὸν νέον ἀπὸ τοῦ

1 Cours de philosophie positive. 2 édit. I. p. 8—9.
2 Littré, conservation, révolution et positivisme. p. 18.
3 Cours de philos. positiv. 52 leçon.
4 Littré, conservation etc. p. 19.

ἀρχαίου κόσμου.[1] Εἶτα δὲ γενόμενος πρόσκομμα εἰς τὴν περαιτέραν πρόοδον ἐδέησε νὰ πέσῃ.

Ἀλλ' ἐκ τοῦ θεολογικοῦ εἰς τὸ θετικὸν στάδιον τὸ ἀπολύτως πρὸς ἐκεῖνο ἀντίθετον ἡ μετάβασις δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἄμεσος. Ἐντεῦθεν προῆλθε τὸ μεταφυσικὸν στάδιον, οὗτινος ὁ σκοπὸς οὐσιωδῶς κριτικός, ἀρνητικὸς καὶ ἐπαναστατικὸς συνίσταται κυρίως εἰς τὸ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς ἀρχαίας τάξεως τῶν ὄντων, νὰ καθάρῃ τὰ ὑπερφυσικὰ πλάσματα καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ οὕτω τὴν ἀνατολὴν τῆς θετικῆς φιλοσοφίας. Ἡ φιλοσοφία αὕτη εὑρίσκουσα τὸ ἔδαφος ἐλεύθερον, θὰ ἱδρυθῇ εἰρηνικῶς καὶ καρπουμένη τῆς ὠφελείας ἀγῶνος, ὃν οἱ μεταφυσικοὶ ἀσυνειδήτως θ' ἀναλάβωσι πρὸς ὄφελος αὐτῆς, θὰ δυνηθῇ ἔκτοτε ἀκινδύνως ν' ἀποδώσῃ εἰς παρελθὸν ἐσαεὶ διαλυθὲν δικαιοσύνην, ἣν τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαναστατικῆς τάσεως τῷ εἶχεν ἀρνηθῇ. Αὕτη προώρισται ν' ἀποχαιρετήσῃ διὰ παντὸς τὸν Θεόν, *χωρὶς νὰ λησμονήσῃ τὰς προσωρινὰς αὐτοῦ ὑπηρεσίας*.

Καὶ νῦν, ποῖον εἶναι τὸ θετικὸν στάδιον, οὗ τινος ἀσυνείδητοι πρόδρομοι ὑπῆρξαν, ὡς εἴδομεν, ἡ θεολογία καὶ ἡ μεταφυσική; Ὅ,τι οὐσιωδῶς χαρακτηρίζει τὸ στάδιον τοῦτο εἶναι ἡ ἄρνησις καὶ ἀποβολὴ τοῦ ὄντος ἐκείνου, ὅπερ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐπεδίωκεν οὕτω ματαίως ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἐπιστημονικοῦ σταδίου. «Νῦν, λέγει ὁ Λιτρέ, ἑτέρα ἠνεῴχθη ὁδὸς ἡ τῆς πείρας καὶ παρατηρήσεως, ἥτις δὲν δύναται να ὁδηγήσῃ εἰς τὰς ἀπολύτους γνώσεις, καὶ ὁ ζητῶν αὐτὰς παρὰ τοῦ λόγου ζητεῖ παρ' αὐτοῦ ἀνώτερα τῶν δυνάμεών του. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα οὔτε ἀπόλυτον εἶναι, οὔτε ἄπειρον, καὶ τὸ ν' ἀποπειρώμεθα νὰ τύχωμεν παρ' αὐτοῦ λύσεων ἀπολύτων καὶ ἀπείρων εἶναι ταὐτὸ καὶ ἐξέρχεσθαι τῶν ἀμεταβλήτων ὅρων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὅ,τι δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ δὲν πρέπει νὰ ζητῆται. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα φωτιζόμενον ὑπὸ τῆς θετικῆς ἐπιστήμης ἀρνεῖται τὸ ἀπόλυτον, παραιτεῖται συγχρόνως καὶ τῆς ἐρεύνης τῶν αἰτίων, ἰδίως τῶν πρώτων καὶ τελευταίων αἰτίων, ὡς ἐρεύνης ἀσκόπου καὶ ἀνωφελοῦς· αἴρει δὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ κόσμου.[1] Αἴρει αὐτό, διότι πρῶτον τὸ πρόβλημα τοῦτο παραπλανᾷ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς τὴν ἀπρόσιτον καὶ φανταστικὴν χώραν τοῦ ἀπολύτου, ἐνῷ ἡ ἐπιστήμη ἀπέδειξεν ὅτι οὐδαμοῦ ὑπάρχει θεὸς ἢ παρέμβασις τοῦ θείου. Αἴρει αὐτό, διότι οἱαδήποτε ἂν ἦτο ἡ λύσις αὐτοῦ, θὰ ἔμενε κατ' ἀνάγκην καθαρὰ ὑπόθεσις, προδήλως ἀδυνάτου οὔσης τῆς πειραματικῆς ἀποδείξεως. Ἐπειδὴ ἡ πεῖρα εἶναι ἡ μόνη πηγὴ τῆς γνώσεως ἡμῶν, πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπόκειται εἰς αὐτήν, εἴτε ἐν τῷ παρόντι εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι, κεῖται ἐκτὸς τῆς ἐπιστήμης· πᾶσα γνῶσις ἀναπόδεικτος εἶναι γνῶσις φανταστική,[2] καθαρὸν πλάσμα καὶ ἄγονος τοῦ πνεύματος παιδιά. Διὰ τοῦ κριτηρίου τούτου πρέπει νὰ κρίνωνται πᾶσαι αἱ θεωρίαι· ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ-

Littré, conservation etc. p. 39 et Cours de philos. posit. 1 leçon.

2 Littré, Préface du Cours de philos. posit. p. XII—XIII.

ρεται ἡ ὑπόθεσις ὑπερφυσικοῦ ὄντος, αἴρεται ἡ ἰδέα μελλούσης ζωῆς. «Ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἠδυνήθη νὰ βεβαιώσῃ τι περὶ μελλούσης ζωῆς, ἡ εἰς αὐτὴν πίστις, ἥτις ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀληθής, δὲν εὑρέθη τοιαύτη.[1] Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἠγέρθη λοιπὸν ἐκ τοῦ μακροῦ ὀνείρου, ἐνῷ συνεῖχον αὐτὸ ἡ θεολογία καὶ ἡ μεταφυσική· περικλείεται ἁπλῶς ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ τυχαίου καὶ σχετικοῦ.[2] Προσκολλᾶται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν φαινομένων, ἵν' ἀνακαλύψῃ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς παρατηρήσεως τοὺς ἐνεργοὺς αὐτῶν νόμους, ἤτοι τὰς ἀμεταβλήτους αὐτῶν σχέσεις τῆς διαδοχῆς καὶ ὁμοιότητος. Ἡ ἐξήγησις τῶν ὄντων, ἀναγομένη εἰς τὰ πραγματικὰ ταῦτα ὅρια, οὐδὲν πλέον εἶναι ἢ ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τῶν διαφόρων μερικῶν φαινομένων καί τινων γενικῶν πραγμάτων, ὧν ἡ πρόοδος ἡ ἐπιστημονικὴ τείνει νὰ ἐλαττώσῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸν ἀριθμόν.[3]

Τοιαύτη εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς ἡ θετικὴ φιλοσοφία· ἄρνησις ἑδραζομένη ἐπὶ συστηματοποιήσεως τῶν ἐπιστημῶν, ἥτις ἐκδιώκει ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἠθικὸν μέρος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, καὶ ἐπὶ φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, ἥτις θεωρεῖ ὡς γεγονὸς τὴν προσεχῆ καὶ ὁριστικὴν κατάργησιν πάσης θρησκείας καὶ μεταφυσικῆς. Δὲν θὰ ἐπιμείνωμεν πολὺ εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς ἱστορικῆς ταύτης θέσεως, ἥτις ἀληθῶς τακτοποιεῖ αὐθαιρέτως τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν οὔτε τὸ σύνολον τῶν παραδόσεων, αἵτινες δεικνύουσιν ἡμῖν ἐν τῇ κοιτίδι τῆς ἀνθρωπότητος οὐχὶ παιδαριώδεις τοῦ φετιχισμοῦ μωρίας, ἀλλὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ καθαρὰν τοῦ μονοθεϊσμοῦ ἰδέαν, οὔτε τὰ εὐρέα ἐκεῖνα πανθεϊστικὰ συστήματα, ἅτινα καὶ ἐπεκράτησαν καὶ ἐπικρατοῦσιν ἔτι καὶ νῦν ἐπὶ ἐκτεταμένων χωρῶν τῆς ἡμετέρας σφαίρας. Ἐπειδὴ ἡ γνῶσις τοῦ ὑπερφυσικοῦ, παραμορφωθεῖσα ὑπὸ τοῦ φετιχισμοῦ, ὅστις τίθησιν αὐτὴν ἐν ἑκάστῳ ὑλικῷ ἀντικειμένῳ, κατατμηθεῖσα ὑπὸ τοῦ πανθεϊσμοῦ, ὅστις διαιρεῖ εἰς πολλὰ μέρη τὰς λειτουργίας τῆς θείας προνοίας, ἤχθη ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτῆς θέσιν, ἐν τῷ Θεῷ, ὅστις μόνος εἶναι ὑπέρτερος τῆς φύσεως, συμπεραίνει ἡ θετικὴ φιλοσοφία παραλόγως ὅτι τὸ ὑπερφυσικὸν δὲν ἔχει πλέον χώραν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅτι διωχθὲν ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν, περιπεσὸν εἰς τὴν χώραν τοῦ ἀπολύτου, μέλλει νὰ ἐξαφανισθῇ ὁλοσχερῶς.[4] Φαντάζεται μεταξὺ τῆς θρησκείας καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἀνταγωνισμόν, ὃν διαψεύδει τρανῶς ἡ ἱστορία πάντων τῶν μεγάλων φιλοσοφικῶν αἰώνων. Ἐπιλανθανομένη δὲ ὅτι κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῆς ἀρχὰς πᾶν ὅ,τι δὲν εἶναι ἀποδεδειγμένον εἶναι ἁπλῆ ὑπόθεσις, λαμβάνει τοὺς πόθους αὐτῆς ὡς τὸ μέτρον τῆς πραγματικότητος· καὶ ἡ ἀνικανότης μικρᾶς σχολῆς τοῦ ν' ἀνυψωθῇ μέχρι Θεοῦ, εἶναι δι' αὐτὴν ἀπόδειξις ἐπαρκὴς ὅτι ἡ ἀνθρωπότης πᾶσα ἀπεφάσισε ν' ἀρνηθῇ τὸν Θεόν.

1 Littré, conservation etc. p. 123.
2 Littré, αὐτ. p 39.
3 Litré, αὐτ. p. 39.
4 Littré, Préface du Cours de philos posit. p. XIII.

Δὲν ἐξετάζομεν περιπλέον τὰ καθαρὰ ἐκεῖνα τῆς φαντασίας ἀποκυήματα, ἅτινα παρίστανται ὡς νόμος θεμελιώδης τῆς κοινωνιολογίας καὶ ὡς ἀπόδειξις ἱστορικὴ τῶν θετικῶν ἀρνήσεων. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὑποδείξωμεν τὰς πρακτικὰς συνεπείας τῶν ἀρνήσεων τούτων, ἂς ἐνδιατρίψωμεν πρὸς σμικρὸν ἐξετάζοντες τὴν ἀξίαν αὐτῶν.

Τὸ ἀπόλυτον, λέγουσιν, εἶναι ἡμῖν ἀπρόσιτον. Ἔστω· ἀλλὰ παρατηροῦμεν δύο τινά· πρῶτον ὅτι πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ πῶς ἔχομεν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπολύτου, ἀφοῦ δὲν ἠντλήσαμεν αὐτὴν ἐκ τῆς σφαίρας τῶν σχετικῶν φαινομένων, ἐν οἷς εἶναι περικεκλεισμένον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· δεύτερον ὅτι ἔπρεπεν ὡσαύτως νὰ διαγραφῇ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἐπιστημῶν ἡ ἐπιστήμη ἐκείνη, ἥτις, κατὰ τὸν Κόντε, εἶναι ἡ βάσις πασῶν τῶν ἄλλων, ἤτοι ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμη. Ὁποία τῷ ὄντι ἂν ἦναι ἡ ψυχολογικὴ πηγὴ τῶν ὁρισμῶν κα ἀξιωμάτων, ἅτινα χρησιμεύουσιν ὡς ἀρχὴ τῆς ἐπιστήμης ταύτης, τοῦτο εἶναι βέβαιον, ὅτι αἱ ἀλήθειαι, ἃς ἡ μαθηματικὴ ἀποδεικνύει, εἶναι πᾶσαι χαρακτῆρος ἀπολύτου, ἀναγκαίου καὶ καθολικοῦ· ὅτι δὲν εἶναι γενικότητες ληφθεῖσαι ἐκ τῆς πείρας καὶ παρατηρήσεως, ὅτι ἀξιοῦσι νὰ ἐπιβάλλωνται ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὸν λόγον· ἔτι πλέον, ὅτι, αὐστηρῶς λαμβανόμεναι, δὲν εἶναι ἐπιδεκτικαὶ πειραματικῆς ἀποδείξεως· ὁπόθεν ἔπρεπε νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι μὴ ἀνήκουσαι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς θετικῆς μεθόδου εἰς τὰς ἀποδεδειγμένας ἀληθείας, ἀνήκουσιν εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ὑποθέσεων. Ἡ θετικὴ φιλοσοφία, δημιουργηθεῖσα ὑπὸ γεωμέτρου, δυσκόλως βέβαια θ' ἀρνηθῇ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην. Ἀλλ' ἡ ἄρνησις τοῦ ἀπολύτου ἀπαιτεῖ ἐπιτακτικῶς τὴν θυσίαν ταύτην· διότι μὴ ἀρνουμένη τὴν γεωμετρίαν δὲν δύναται λογικῶς ν' ἀρνηθῇ τὴν μεταφυσικήν.

Οἱ θετικοὶ ἰσχυρίζονται περαιτέρω, ὅτι πρέπει νὰ παραιτηθῶμεν τῆς ἀκάρπου ζητήσεως τῶν αἰτίων καὶ νὰ ἐξετάζωμεν μόνον τοὺς ἐνεργοὺς νόμους τῶν φαινομένων. Ἐνταῦθα ἐκλαμβάνεται ὡς ἀσθένεια ἀπόλυτος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἡ ἀσθένεια καὶ τὸ χάσμα τὸ ἰδιάζον εἰς τὰς ἐπιστήμας, ὧν ἀντικείμενον εἶναι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος.

Ναί, εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως εἶναι ἡμῖν κεκρυμμέναι, καὶ φαίνεται ὅτι δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαλλαγῶμεν τῶν εἰκοτολογιῶν, αἵτινες δὲν διδάσκουσιν ἡμᾶς ἐπιστημονικῶς, ἂν αἱ αἰτίαι αὗται μία εἶναι ἢ πολλαί. Ἀναμφιβόλως, ἐφ' ὅσον παρατηροῦμεν ἀναλογίας στενοτέρας καὶ σχέσεις μονιμωτέρας μεταξὺ δύο τάξεων φαινομένων, μεταξὺ λ. χ. τῶν ἠλεκτρικῶν καὶ τῶν μαγνητικῶν φαινομένων, ἀγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν μετὰ μείζονος πιθανότητος, ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα προσαρτῶνται εἰς τὴν αὐτὴν δύναμιν, ἧς ἀποτελοῦσιν ἁπλῶς δύο διαφόρους ἐφαρμογάς· ἀλλ' ἡ πιθανότης αὕτη δὲν εἶναι ἡ βεβαιότης καὶ δὲν διαλευκαίνει τὸ μυστήριον τὸ περικαλύπτον τὴν οὐσίαν τῆς δυνάμεως τῆς κοινῆς ὑποτιθεμένης. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν μετὰ

λόγου, ὅτι ἐν τῇ σφαίρᾳ ταύτῃ ἡ ἐπιστήμη σκοπεῖ μᾶλλον τὸν ὁρισμὸν τῶν νόμων ἢ τὴν ἔρευναν τῶν αἰτιῶν.

Ἐφαρμόζομεν τὰ λεχθέντα εἰς φαινόμενα ἄλλης τάξεως. Ζῶ καὶ ἐνεργῶ· αἰσθάνομαι, βλέπω ἐμαυτὸν ζῶντα καὶ ἐνεργοῦντα. Οὕτω φθάνω εἰς αἰτίαν, οὐχὶ αἰτίαν ἠρεμοῦσαν, ἀλλ' ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ. Οἶδα ἐμαυτὸν αἰτίαν ἄμεσον τῶν πράξεών μου· οὐ μόνον αἰτίαν, ἀλλ' αἰτίαν λελογισμένην, ὁρμωμένην ἐξ αἰτίων καὶ τείνουσαν εἰς σκοπὸν ὡρισμένον· οὐ μόνον αἰτίαν λελογισμένην, ἀλλ' αἰτίαν ἐλευθέραν, ἤτοι ἱκανὴν νὰ ἐκλέξῃ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς δυναμένην νὰ παρακωλύσῃ αὐτὴν ἢ νὰ διευθύνῃ ἀντιθέτως· οὐ μόνον αἰτίαν ἐλευθέραν, ἀλλ' αἰτίαν ἰσχυράν, ἤτοι ἱκανὴν νὰ ὑπερπηδήσῃ οἱαδήποτε προσκόμματα ἐσωτερικὰ ἢ ἐξωτερικά· οὐ μόνον αἰτίαν ἰσχυράν, ἀλλ' αἰτίαν ἁπλῆν, μὴ πηγάζουσαν ἐκ πολλῶν διαφόρων δυνάμεων, διότι ἡ αἰτία αὕτη λέγει *ἐγὼ* καὶ ἔχει συνείδησιν τῆς ἑνότητος αὐτῆς.

Ἐν ἑκάστῃ λοιπὸν τῶν ἐλευθέρων πράξεών μου βλέπω ἀνατρεπόμενον τὸν ἰσχυρισμὸν περὶ τοῦ ἀπαραδέκτου τῶν αἰτιῶν. Ἔτι πλέον, εὑρίσκω ἐν τῷ λόγῳ μου ἀρχὴν ἀπόλυτον, ὑπερτάτην, ἀνωτέραν τῆς πείρας, τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος (causalité), ἥτις μὲ διδάσκει ὅτι πᾶν ὂν τυχαῖον ἔχει τὴν παραγωγικὴν αὐτοῦ αἰτίαν, καὶ ὅτι ἄρα ἡ σειρὰ ἅπασα τῶν τυχαίων ὄντων προσαρτᾶται εἰς αἰτίαν ἀναγκαίαν, ἧς ἄνευ ἡ σειρὰ τῶν τυχαίων ὄντων μὴ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν ἑαυτῇ θὰ ἔμενεν ἐσαεὶ ἐν τῇ καταστάσει τοῦ δυνατοῦ μὴ πραγματοποιουμένου. Κατὰ τῆς ἐπιτακτικῆς ἐνεργείας τῆς ἀρχῆς ταύτης ἡ *ἐκ τῶν προτέρων* ἄρνησις τοῦ ἀπολύτου εἰς οὐδὲν ἰσχύει· ἡ θετικὴ φιλοσοφία δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὸν λόγον τοῦ νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ ἀπόλυτον μέχρι τέλους, τοῦ νὰ βεβαιοῖ, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ κόσμος εἶναι τυχαῖος, ἔχει αἰτίαν ἀναγκαίαν, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ κόσμος εἶναι διατεταγμένος, ἔχει αἰτίαν διατακτικήν.

Ἰδοὺ ἡ θέσις μεταξὺ τῆς θετικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς.

Ἡ θετικὴ φιλοσοφία λέγει: Ἡ πεῖρα τῶν αἰσθήσεων παρέχει ἡμῖν γεγονότα φέροντα πάντα χαρακτῆρα τυχαῖον καὶ σχετικόν. Ἀδύνατον ἄρα ἡμῖν νὰ φθάσωμιν εἰς αἰτίαν τινά· καὶ ἡ ὑπερτάτη καὶ ἀπόλυτος αἰτία, τιθεμένη ἐκτὸς τῆς σφαίρας τοῦ τυχαίου, εἶναι ἡ μᾶλλον πασῶν ἀκατάληπτος, ἄρα ἡ μᾶλλον χιμαιρική.

Ἡ μεταφυσικὴ λέγει: Ἡ πεῖρα τῆς συνειδήσεως φθάνει ἀμέσως εἰς αἰτίαν, ἥτις εἶναι τὸ νοητὸν καὶ ἐλεύθερον *ἐγώ*· ἀνυπόστατον ἄρα ὅτι πᾶσα πρότασις βεβαιοῦσα αἰτίαν τινὰ κεῖται ἐκτὸς τῆς συνειδήσεως. Ὁ λόγος βεβαιοῖ κατὰ τρόπον ἀπόλυτον τὴν ἀρχὴν τῆς ἑνότητος καὶ ἐν ὀνόματι τῆς ἀρχῆς ταύτης τεκμαίρεται ἀμέσως ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ τυχαίου καὶ σχετικοῦ κόσμου τὴν ὕπαρξιν αἰτίας ἀναγκαίας καὶ ἀπολύτου, ἥτις εἶναι ὁ Θεός. Ἡ ἐκλογὴ δὲν εἶναι δυσχερής.

Ἀλλ' ἔτι πλέον ἀποδεχόμενοι τὴν ἀρνητικὴν τοῦ θετικισμοῦ θέσιν βαίνομεν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ἐπιστήμης, οὐ μόνον τῆς ἐπιστήμης, ἥτις ζητεῖ τὰς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἵσταται μέχρι τῶν νόμων. Τί εἶναι τῷ ὄντι ἡ θετικὴ φιλοσοφία; Εἶναι, ὡς βλέπομεν, καθαρὸς αἰσθητισμὸς (sensualisme), ἀρνούμενος καὶ ἀπορρίπτων Θεὸν καὶ ψυχήν, διότι δὲν δίδονται ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς παρατηρήσεως καὶ δὲν πιστοποιοῦνται ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς πείρας. Ἀλλ' ὁ αἰσθητισμὸς δὲν περιλαμβάνει μόνον τὸ αἰσθητόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀτομικόν. Γινώσκει ὅτι σῶμά τι, ἐν δεδομένῃ τινὶ στιγμῇ, κέκτηται ἰδιότητά τινα, π. χ. τὴν τοῦ βάρους· ἀγνοεῖ, ἂν ἡ ἰδιότης αὕτη εἶναι διαρκής· ἀγνοεῖ, πρὶν ἢ πειραθῇ, ἂν ἄλλο τι σῶμα κατέχει αὐτὴν ἐπίσης. Δύναται νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι φαινόμενόν τι παράγεται κατὰ τρόπον ἐκφραζόμενον διὰ τύπου μαθηματικοῦ· δύναται νὰ ἐπαναλάβῃ ἑκατοντάκις τὴν αὐτὴν παρατήρησιν ἐπὶ ἄλλων ὁμοίων φαινομένων καὶ νὰ ἐπανεύρῃ πάντοτε τὸν αὐτὸν τύπον· ἀλλ' ἡ ἐπισώρευσις αὕτη τῆς πείρας δὲν θὰ δώσῃ πλέον τι ἢ ἑαυτήν, ἤτοι τὸν νόμον τῶν παρατηρουμένων φαινομένων. Ἵνα ὑπερβῶμεν τὰ φαινόμενα ταῦτα, ἵνα ἐπεκτείνωμεν τὸν νόμον τοῦτον εἰς ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς αὐτῆς τάξεως, ἵνα ἀποδώσωμεν αὐτῷ τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα τῆς ἐμμονῆς ἐν τῇ διαρκείᾳ καὶ τῆς καθολικότητος ἐν τῇ ἐπιγείῳ ἐκτάσει, ἔχομεν χρείαν τινός, ὅπερ ἡ πεῖρα δὲν παρέχει, ἔχομεν χρείαν ἰδέας, ἥτις, πρὶν ἢ βεβαιωθῇ ὑπὸ τῆς πείρας, διασαφηνίζει αὐτὴν καὶ διευθύνει, ἰδέας ἀπολύτου ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς καὶ λογικῆς ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῆς, τῆς *ἰδέας τῆς τάξεως*. Ἀφαιρέσατε τὴν ἰδέαν ταύτην, ἥτις εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ θεμέλιον τῆς ἐπαγωγῆς, καὶ πᾶσα ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καταντᾷ εἰς τὴν σύνταξιν καταλόγων γεγονότων μερικῶν καὶ ἡ ἐπιστήμη ἡ ἔχουσα ἀντικείμενον τὸ καθολικὸν ἀδυνατεῖ νὰ ὑπάρξῃ.

Ἂν λοιπὸν θέλωμεν ν' ἀκολουθήσωμεν πιστῶς τὴν μέθοδον τῆς θετικῆς φιλοσοφίας, δὲν ἀρκεῖ ν' ἀποβάλωμεν ὅ,τι αὕτη ἀποβάλλει, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπορρίψωμεν ὅ,τι αὐθαιρέτως διατηρεῖ, πρέπει νὰ περιορίσωμεν τὸν νοῦν εἰς τὴν καθαρὰν αἴσθησιν καὶ νὰ ἐξαλείψωμεν ὁλοσχερῶς ἐν αὐτῇ τῇ τάξει τῶν αἰσθητῶν γνώσεων τὸν χαρακτῆρα τὸν διακρίνοντα τὴν ἀνθρωπίνην ἀπὸ τῆς ζωϊκῆς νοήσεως.

Εὐνόητον εἶναι ὅτι καὶ ἡ ἠθικὴ πρέπει νὰ ἐξαλειφθῇ. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς θετικῆς φιλοσοφίας ἐπιτρέπουσιν αὐτῇ τὴν παραδοχὴν τῶν φυσικῶν νόμων, ἀπαγορεύουσιν ὅμως αὐτῇ τὴν παραδοχὴν τοῦ νόμου τοῦ καθήκοντος. Οὐ μόνον ἀδυνατεῖ ἡ θετικὴ φιλοσοφία νὰ δώσῃ λόγον τοῦ ἐπιτακτικοῦ χαρακτῆρος, μεθ' οὗ ὁ νόμος οὗτος ἐπιβάλλεται εἰς τὴν συνείδησιν, ἀλλὰ καὶ δὲν δύναται νὰ ὁρίσῃ αὐτόν, διότι ὁ ὁρισμός, κατὰ τὸν Κόντε, εἶναι τὸ τέρμα, μέχρι τοῦ ὁποίου φθάνουσιν αἱ νόμιμοι ἡμῶν ἔρευναι. Τὸ καθῆκον δὲν εἶναι «σχέσις ἀμετάβλητος διαδοχῆς καὶ ὁμοιότητος μεταξὺ φαινομένων», δὲν εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ ὄντος, ἀλλὰ τοῦ ὀφείλοντος εἶναι· καὶ ἐπει-

δὴ ἡ πραγματικότης δεικνύει ἡμῖν τὸ καθῆκον πολλάκις παραβαινόμενον, δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὸν πραγματικῆς ἀποδείξεως καὶ βεβαιώσεως. Καθὼς λοιπὸν ἡ ἀληθὴς ἐλευθερία εἶναι ἡ τοῦ λίθου, ὅστις βαίνει φύσει πρὸς τὸ κέντρον τῆς γῆς, οὕτω ὁ ἀληθὴς ἠθικὸς νόμος εἶναι μερική τις μόνον περίπτωσις τοῦ φυσικοῦ νόμου, ὅστις ἀμετατρέπτως καὶ μοιραίως διευθύνει τὴν διαδοχὴν τῶν φαινομένων.

Ἐν τούτοις οἱ ὀπαδοὶ τῆς θετικῆς φιλοσοφίας διατείνονται ὅτι τηροῦσι τὸν ἠθικὸν νόμον, ὅτι μάλιστα καθιστῶσιν αὐτὸν τελειότερον καὶ δραστικώτερον ἢ ὑπὸ τὸ θεολογικὸν καὶ μεταφυσικὸν κράτος. Οὐδὲν κατ' αὐτοὺς δύναται νὰ δώσῃ ὀρθὴν ἰδέαν τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἠθικῶν νόμων, ὅσον ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἀποτελεῖ τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἡμετέρας λατρείας, καὶ ὅτι αἱ πράξεις ἡμῶν, δημόσιαι ἢ ἰδιωτικαί, ἐξασκοῦσι μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλ' ἂν ἦναι εὔκολον νὰ πανηγυρίζῃ τις ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἰδεώδεις ἀρετὰς κοινωνίας μήπω ὑφισταμένας, δὲν εἶναι ὅμως ἐπίσης εὔκολον νὰ συμβιβάζῃ τις καὶ αὐτὰ τὰ μετριώτατα τῆς ἠθικῆς παραγγέλματα πρὸς φιλοσοφίαν, ἥτις αἴρει ἀφ' ἑαυτῆς πᾶν μέσον, δι' οὗ φθάνει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ καθήκοντος. Τὸ ἀπόλυτον εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἠθικῆς, καὶ τὰ τυχαῖα καὶ σχετικὰ φαινόμενα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τότε μόνον τυγχάνουσιν εἰσόδου εἰς τὸ ἄδυτον τῆς συνειδήσεως καὶ περιβάλλονται ὑπὸ τοῦ κύρους αὐτῆς, ὅταν ἦναι σύμφωνα πρός τινα ἀμετάβλητον κανόνα. Ἡ ἄρνησις τοῦ ἀπολύτου εἶναι ἡ οὐσία τῆς θετικῆς φιλοσοφίας. Διὸ ὁ θετικισμὸς κατεδικάσθη ὡς ὁ ὁμότιμος αὐτῷ ὑλισμὸς ν' ἀρνηθῇ τὸ καθῆκον, ὡς ἠρνήθη τὸν Θεὸν καὶ τὴν ψυχήν, τὸν λόγον καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Πρὶν ἢ καταστρέψω τὸν λόγον, ἐπισυνάπτω ἐνταῦθα τὰς ἐμβριθεῖς περὶ θετικῆς φιλοσοφίας σκέψεις τοῦ Poitou. «Δὲν βαίνω περαιτέρω, λέγει. Κατέδειξα, τί εἶναι κατ' οὐσίαν ἡ θετικὴ φιλοσοφία· ὑπὸ μορφὴν καταλληλοτέραν καὶ ἐπιστημονικωτέραν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ ὑλισμός. Τοῦτο εἶναι τόσον ἀληθές, ὥστε ὁ θετικισμὸς ἀγωνίζεται νὰ καλυφθῇ ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ἐπιστημονικῆς ἀμφιβολίας καὶ νὰ καταστήσῃ πιστευτὸν ὅτι ἀκολουθεῖ τὸ παράγγελμα τοῦ Βάκωνος: *μελέτα τὰ φαινόμενα καὶ ἀνάβαλλε τὴν ζήτησιν τῶν αἰτιῶν*· παράγγελμα, ὅπερ ἐφαρμόζεται μὲν εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' ἀπολύτως λαμβανόμενον εἶναι ἡ ἄρνησις πάσης φιλοσοφίας. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ σκεπτισμῷ ἔγκειται ἡ ἰσχὺς τοῦ θετικισμοῦ. Ἡ εὐχερὴς αὕτη φιλοσοφία, ἥτις συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀπορρίπτῃ ὡς ὑποθέσεις τὰς συλλήψεις τοῦ λόγου, ἥτις ἰσχυρίζεται ὅτι ἔχεται τῆς θετικότητος, ἤτοι παντὸς ὁρατοῦ καὶ ψηλαφητοῦ, τῶν πραγμάτων καὶ τῶν νόμων αὐτῶν· ἡ φιλοσοφία αὕτη, ἥτις εἶναι, κυρίως εἰπεῖν, ὁ σκεπτισμός, εὑρίσκει σήμερον πολλοὺς προθύμους ὀπαδούς. Ἑλκύει εἰς ἑαυτὴν οὐ μόνον ἐκείνους, οἵτινες ἀποκλειστικῶς περὶ τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας

ἀσχολούμενοι ἐσυνείθισαν νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ ὁρατὰ καὶ ψηλαφητά, μόνον τὴν πεῖραν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους, οἵτινες μυκτηρίζουσι τὴν μεταφυσικὴν (ὅπερ ἀπαλλάσσει αὐτοὺς τοῦ κόπου τοῦ νὰ νοήσωσιν αὐτὴν) καὶ οἵτινες τὴν περιφρονητικὴν ἀμφιβολίαν ἐκλαμβάνουσιν ὡς δεῖγμα δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς. Ἡ ἀπὸ πεντηκονταετίας τεραστία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀνάπτυξις συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ νὰ συστήσῃ μέθοδον ἁρμόζουσαν αὐταῖς, ἤτοι τὴν μέθοδον τῆς παρατηρήσεως καὶ νὰ πείσῃ τοὺς ἐπιπολαίους ὅτι μόνη ἡ μέθοδος αὕτη δύναται νὰ φέρῃ εἰς ἐξαγόμενα θετικά. Προσθετέον δὲ ὅτι ἡ ἀποτυχία τῶν μεγάλων μεταφυσικῶν συστημάτων, ἅτινα ἀνεφάνησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν κατὰ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα συνέτειναν εἰς τὴν μείζονα ἐξάπλωσιν τοῦ θετικισμοῦ καὶ ἐμείωσαν, τό γε νῦν, τὸ κῦρος τῆς φιλοσοφίας.[1]

Τελευτῶν ἐκφράζω, κύριοι, ἀνεπιφυλάκτως τὴν πεποίθησίν μου, ὅτι σύστημα τοιοῦτο φιλοσοφικόν, ὅπερ ἀποκόπτει ῥιζηδὸν τὰς πτέρυγας τῆς φαντασίας, περιορίζει τὸν ἄπειρον τοῦ ἀνθρώπου νοῦν ἐντὸς τοῦ στενοῦ τῶν πέντε αἰσθήσεων κύκλου, ὑποσκάπτει αὐτὰς τὰς βάσεις τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ τίθησι τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν αὐτὴν καὶ τὰ ἄλογα ζῷα βαθμίδα, ὅτι σύστημα τοιοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατισχύσῃ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἥτις ἐγέννησε τοὺς ἀθανάτους ἱδρυτὰς τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας, τοὺς Σωκράτας, τοὺς Πλάτωνας, τοὺς Ἀριστοτέλεις.

Ι. ΜΟΣΧΑΚΗΣ.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΖΩΝΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τοῦ Francisque Bouillier).

Τρεῖς στιγμὰς πρέπει νὰ διακρίνωμεν, ἐὰν ἐπιτρέπεταί μοι τοιαύτη ἔκφρασις, ἐν τοῖς πάθεσι, τοῖς διαδεχομένοις ἐν ἡμῖν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ὅτι ὁ δεῖνα, μᾶλλον ἢ ἧττον γνωστὸς ἡμῖν, ἀπεβίωσεν. Κατὰ τὴν πρώτην στιγμὴν κυριευόμεθα ὑπὸ ἐκπλήξεως καὶ ἐκστάσεως· κατὰ τὴν δευτέραν ἔρχονται αἱ μέμψεις καὶ ἀντεγκλήσεις κατὰ τοῦ τεθνεῶτος, ἐνόχου διότι ἀφῆκεν ἑαυτὸν ἀποθανεῖν· ἡ δὲ τρίτη ὅλως ἀφιεροῦται τῷ οἴκτῳ καὶ τῷ ἐλέῳ.

1 Poitou, les philosophes français contemporains. σ. 120.

Α'

Ἐν πρώτοις, ὡσεὶ προσβολὴν δεχόμεθα ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ καὶ εἶδός τι ἀπορίας καταλαμβάνει ἡμᾶς. Ἐκπληττόμεθα, ἐπιμεμφόμεθα. Πῶς, πρό τινων ἑβδομάδων, πρό τινων ἡμερῶν, συνηντήθημεν ἐν τῇ δεῖνα οἰκίᾳ, ἐν τῇ δεῖνα ἑσπερινῇ συνομιλίᾳ, ἐν τῇ Λέσχῃ, ἐν τῷ περιπάτῳ, συνδιελέχθημεν μετ' αὐτοῦ, ᾔσθιε καλῶς, ἦτο φαιδρός, ἐβάδιζεν εὐθέτως καὶ στερεῶς, ἐφαίνετο ὑγιέστατος, οὐδὲν προαισθανόμενος, καὶ ἰδοὺ ἀπεβίωσε.

Μετὰ πόσον ἰσχυρᾶς καὶ εὐγλώττου οἰκειότητος ὁ Βοσσουέτος περιέγραψε τὴν βαθεῖαν ἔκπληξιν τῆς πρώτης ταύτης στιγμῆς: «Ἐν πάσαις ταῖς κηδείαις ἄλλο δὲν ἀκούετε εἰμὴ λόγον ἐκπλήξεως, διότι ὁ θνητὸς οὗτος ἐξέλιπεν· ἕκαστος ὑπομιμνήσκεται πρὸ πόσου χρόνου συνδιελέχθη μετ' αὐτοῦ, περὶ τίνος ὁ μακαρίτης ὡμίλησεν αὐτῷ, καὶ αἴφνης ἀπέθανε».

Ἀνευλάβειά τις ὑφίσταται μετὰ τοὺς λόγους τοῦ Βοσσουέτου ν' ἀναφέρωμεν τὸ ᾀσμάτιον τοῦ Mr de la Palisse, ἀλλ' ἡ κατάπληξις ἣν αἰσθανόμεθα ἐπὶ τῇ μεταβιβάσει τινὸς ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς τὸν θάνατον, εὑρίσκεται τόσον ζωηρῶς ἐκπεφρασμένη, εἰ καὶ ὑπὸ σχῆμα δημῶδες καὶ κωμικόν, ὥστε παραβλέπω τὰ πρέποντα. Ἐκ τῶν στροφῶν πρὸς τιμὴν τοῦ γελοίου τούτου προσώπου, μία τῶν περιφημοτέρων εἶναι ἡ ἑξῆς:

«Ἓν τέταρτον τῆς ὥρας πρὸ τῆς τελευτῆς του,
»εὑρίσκετο ζῶν ἔτι».

Οἱ στίχοι οὗτοι προκαλοῦσι γέλωτα, ἀλλὰ μεθ' ὁποίας σοβαρότητος, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὀρέξεως πρὸς γέλωτα ἢ πρὸς πρόκλησιν γέλωτος, καὶ δι' ὕφους ὅλως πεπεισμένου ἀναλαμβάνομεν δι' ἑαυτούς, ἀναπτύσσομεν ἡδέως αὐτὸ τοῦτο τὸ γελοῖον ἀξίωμα μετ' ἀπείρων ποικιλιῶν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν πάντοτε τὸ αὐτό! Ποσάκις ἀκούομεν μικροὺς ἐπιταφίους λόγους πρὸς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ, οἵτινες εἶναι ἁπλῶς καὶ μόνον ἡ ἀνάπτυξις αὐτοῦ! Τῇ ἀληθείᾳ κλίνομεν σχεδὸν νὰ πιστεύσωμεν, ὡς ἄγριαί τινες φυλαὶ τοῦ ἐνδοτέρου τῆς Ἀφρικῆς, περὶ ὧν γίνεται μνεία ἐν τῇ περιηγήσει τοῦ Marquis de Compiégne, ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶναι φυσικὸν πρᾶγμα, ἀλλ' ἀποτέλεσμα κακῆς τινος μοίρας, μαγγανείας τινός, ἧς βεβαίως ἐγένετο θῦμα ὁ ἐξαίφνης ἐξαφανιζόμενος ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν ζώντων.

Ὁπωσδήποτε, μετὰ τὴν πρώτην ταύτην συναίσθησιν, ἄλλη διαδέχεται αὐτήν· μόλις δὲ ἀνενήψαμεν ἐκ τῆς πρώτης προσβολῆς, μόλις συνήλθομεν ἐκ τῆς ἐκπλήξεως εἰς ἣν ἐνέβαλεν ἡμᾶς ἡ λυπηρὰ ἀγγελία, καὶ ἀφοῦ, οὕτως εἰπεῖν, ἐψηλαφίσθημεν ἵνα καλῶς πεισθῶμεν ὅτι δὲν προσέβαλεν ἡμᾶς τὸ πλησίον ἡμῶν δυστυχὲς συμβάν, τότε ἐπέρχεται ἐν ἡμῖν εἶδός τι αἰφνιδίας ἀντιδράσεως. Διὰ ταχυτάτης παλιμβουλίας στρεφόμεθα κατὰ τοῦ

δυστήνου όστις διά τού έπαχθούς θανάτου του, εί καί πάντη άθώως, τοσούτον έτάραξεν ήμάς, ύπέρ ήμών αύτών, καί ύπέρ τής ήμετέρας ύπάρξεως· αύτόν τότε αίτιώμεθα ώς ύπεύθυνον μετά έκτάκτου ζωηρότητος,καί τήν περίοδον τής έκπλήξεως καί τής άθυμίας διαδέχεται ή τών άντεγκλήσεων καί τών μομφών.

Πόθεν προήλθεν ό θάνατος; τί έποίησεν ή μάλλον τί δέν έποίησεν ίνα περιπέση τή νόσω, ίνα άνοήτως άφήτη αύτήν νά προοδεύση, καί τέλος ίνα καστή θανατηφόρος; όποίαι λεπτομερείς καί αύστηραί άπολογίαι ζητούνται παρ' αύτού έκ τού νεκρικού του κραββάτου! όποία άνάκρισις ήττον εύνοϊκή, έμπαθής καί μετρίως είλικρινής έπί τών έλαχίστων πράξεων, τών έλαχίστων διαβημάτων, τών έλαχίστων άμαρτημάτων πρός τήν ύγιεινήν καί τήν όρθήν δίαιταν, τών έλαχίστων παραβάσεων τών ίατρικών συνταγών, αίτινες προηγήθησαν τής άσθενείας καί τού θανάτου αύτού· ήθελέ τις είπείν ότι τόν έχθαίρομεν, ότι μνησικακούμεν κατ' αύτού, ή ότι προτιθέμεθα ν' άνακαλύψωμεν παντί σθένει τό έγκλημα καί τόν ένοχον.

Καί άληθώς, εί καί λεληθότως, άπεχθώς έχομεν πρός αύτόν, έπειδή διά τού παραδείγματος καί έν τώ άτόμω αύτού, προέδωκεν ούτως είπείν τό μυστήριον τής ήμετέρας άδυναμίας, τής ήμετέρας θνητής φύσεως. Έχθαίρομεν αύτόν διότι αίφνιδίως διά τού ίδίου αύτού πεπρωμένου έφώτισε τό ήμέτερον διά φωτός δυσοιώνου.

Τό ότι άπέθανε, ίδού τό πλημμέλημά του, ίδού τό πταίσμά του ένώπιον ήμών, όθεν ή ήμετέρα δυσθυμία έκδηλούται κατ' αύτού καί φθάνει ένίοτε μέχρι άγανακτήσεως όντως κωμικής. Κατά τήν δευτέραν ταύτην περίοδον τών ήμετέρων αίσθήσεων ή ήμετέρα εύήθεια κατ' ούδέν έλαττούται τής πρό μικρού, οίαδήποτε καί άν ώσι τά σοφίσματα οίαδήποτε καί άν ή ή έπίβουλος έπιτηδειότης, ών κατηγορούμεν τάδέξια ταύτα θύματα, μή γνωρίσαντα έπιτυχέστερον νά φυλαχθώσι τόν θάνατον· έκ τούτου νέα όλη πηγάζει σειρά αίσθήσεων, άς ώσαύτως θέλομεν άναλύσειν φυσικώς καί άκριβώς.

Χωρίς νά νοήσωμεν τούτο, φρονούμεν έν τώ μυχιαιτάτω τής ήμετέρας καρδίας ότι όφείλομεν τή ήμετέρα ήσυχία, τή ήμετέρα άσφαλεία, ν' άποδείξωμεν τοίς πάσιν, καί πρώτον έαυτοίς, ότι ό τεθνεώς άπεβίωσεν ένεκα όλως είδικών αίτιών, ούδόλως άποβλεπουσών είς ήμάς, ότι είχεν όργανικόν έλάττωμα ή άδύνατον κατασκευήν, ότι άφεύκτως έπταισεν είς τούς άπλουστάτους κανόνας τής ύγιεινής, ότι τέλος πάντων έγένετο ένοχος λίαν άνοήτου πράξεως.

Διά τούτο,τά πάντα,ώς δήλον γίνεται,μεταχειριζόμεθα όπως έπιβάλλωμεν έαυτοίς τοιαύτην πεποίθησιν: Έξετάζομεν αύτόν άπό τής γεννήσεώς του καί άνατρέχομεν, έάν ή χρεία τό καλέση, καί μέχρι τών προγόνων του, άκολουθούμεν αύτώ καθ' όλον τόν βίον αύτού· μετρούμεν άνηλεώς τά έτη καί τάς ήμέρας αύτού, καί μέχρι τών φαρμάκων, άτινα έδέξατο ή άπεποιήθη νά δε-

χθῇ. Ὁποίας ἡλικίας ἦτο; εἶναι ἡ πρώτη γενομένη ἐρώτησις καὶ ἡ πρώτη ἔρευνα· ἡ ἀπάντησις μᾶς ἀφίνει σχετικῶς ἡσυχωτέρους ἢ ἀνησυχωτέρους, ὅταν ἀκούσωμεν ὅτι ἦτο νεώτερος ἢ πρεσβύτερος ἡμῶν.

Ἐὰν ἡ διαφορὰ τῆς ἡλικίας ἔτυχε πρὸς ὄφελος ἡμῶν, ἐὰν ὁ προηγηθεὶς εἰς τὸν τάφον ἦτο κατά τινα ἔτη πρεσβύτερος ἡμῶν, τότε κάλλιον ὑποφέρομεν τὸ παρασύμπτωμα τοῦ ἀλλοτρίου θανάτου, καὶ δεικνύομεν μείζονα ἀσφάλειαν, ἠρεμίαν καὶ ἐπιείκειαν. Μετὰ πόσης εὐαρεσκείας μηκύνομεν τὴν ἀπόστασιν τὴν χωρίζουσαν τὰς ἡμετέρας ψαρὰς τρίχας ἀπὸ τῶν λευκῶν ἐκείνου τριχῶν! ἤθελέ τις νομίσειν ὅτι αἰὼν ὅλος διίσταται, καὶ ὅτι ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν εὐρὺ μέλλον, ὥστε νὰ μὴ περιμένωμεν παρομοίαν δυστυχίαν. Φαίνεται ἡμῖν ὅτι ὁ ἀτυχὴς νεκρός, καὶ ἂν εἶχε φωνήν, ἀδίκως ἤθελε μεμψιμοιρεῖν, ζήσας τὰ ἔτη τῶν πατριαρχῶν, ἐνῷ ἡμεῖς εἰσέτι εὑρισκόμεθα, εἰ μὴ εἰς τὴν πρώτην νεότητα, ἀλλὰ τοὐλάχιστον εἰς τὴν δευτέραν. Οὕτω, μᾶλλον εὐκόλως ἀποδεχόμεθα τὸν θάνατον ἀνδρὸς πλήρους ἡμερῶν· ἡ ἔκπληξις δὲν εἶναι μεγάλη, ὁ φόβος καὶ ἡ συγκίνησις μέτριαι· περὶ δὲ τοῦ νεκρικοῦ ἐγκωμίου του, τῇ ἀληθείᾳ ταχέως ἐγένετο, καὶ ἄνευ πολλῆς προσοχῆς τοῦ νὰ τὸ στολίζωμεν διὰ πολλῶν ῥητορικῶν σχημάτων, ἦτο ἤδη προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν, ἐξεπλήρωσε τὸ στάδιόν του· ἦτο ἤδη καιρὸς ν' ἀφήσῃ τὴν θέσιν εἰς ἄλλους· πρὸ πόσου ἤδη χρόνου ὁ δεῖνα τὸν περιέμενεν; οὐχ ἧττον, καὶ πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν, δὲν παραλείπομεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐὰν ἐπεμελεῖτο περισσότερον τῆς ὑγιείας του, διὰ καταλληλοτέρας διαίτης, ἴσως ἠδύνατο ἔτι πλέον νὰ ζήσῃ ὀλίγους ἐνιαυτούς.

Ἐὰν ὅμως ἡμεῖς τύχωμεν πρεσβύτεροι, ἢ καὶ τῆς αὐτῆς ἡλικίας, τότε μετὰ σπουδῆς ἀλλάσσομεν γλῶσσαν, διότι ἄλλως ἠθέλομεν ἡμεῖς αὐτοὶ ψηφίσειν τὴν ἡμετέραν καταδίκην· ὅθεν ἀμέσως τῶν πραγμάτων ἐπιλαμβανόμεθα ὑπ' ἄλλην ἔποψιν· ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶμεν, παρατηρητέον αὖθις ὁπόσον τὸ ὕστατον τέρμα τοῦ βίου εἶναι εὐμετάβολον καὶ ἄστατον, συμφώνως πρὸς τὴν φαντασίαν, τοὺς φόβους, τὰς ἐλπίδας ἡμῶν, κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ κατὰ τὸ σημεῖον ἐξ οὗ θεωροῦμεν αὐτό, ὦ! πόσον προάγομεν ἢ πόσον ἀναποδίζομεν ἐπίσης τὸν ὡροδείκτην τοῦτον τοῦ χρόνου, τοσοῦτον στενῶς ὡρισμένου τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, καθόσον ἐνδιαφερόμεθα ἡμεῖς ἢ ξένοι, καθ' ὅσον εἴμεθα μᾶλλον ἢ ἧττον προωδευμένοι εἰς τὴν ζωήν! Εἰς τοὺς ξένους μετ' ἀμειλίκτου καὶ ἀταράχου αὐστηρότητος ἐφαρμόζομεν τοὺς λογιστικοὺς κανόνας τῆς πιθανῆς διαρκείας τῆς ἀνθρωπίνου ζωῆς, καὶ οὐδόλως φαινόμεθα αἰσθανόμενοι ὅτι οἱ κανόνες οὗτοι ἐπίσης ἐφαρμόζονται εἰς ἡμᾶς αὐτούς.

Πῶς σκώπτομεν τὸν ἑξηκοντούτην, τὸν συλλαβόντα τὴν ἀλλόκοτον ἰδέαν νὰ ὑπογράψῃ μακρὸν συμβόλαιον! πῶς μεμφόμεθα τραχέως καὶ μετὰ παρρησίας, τὴν ἀπρονοησίαν του! Μόλις καὶ μετὰ βίας, εἰ καὶ φίλοι αὐτοῦ, δὲν τῷ δίδομεν νὰ νοήσῃ ὅτι δὲν εἶναι ἔμφρων, καὶ ὅτι πολὺ δὲν ἀπέχει, εἰ καὶ τοῦτο δὲν συνέβη ἤδη, τοῦ νὰ γείνῃ παλίμπαις· μυκτηρίζομεν τὸ τολμηρὸν

τοῦτο συμβόλαιον, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου πλάττομεν ἡμεῖς αὐτοὶ σχέδια ὡς ἂν εἴχομεν συμφωνήσει μετὰ τῆς ζωῆς νὰ μᾶς χαρίσῃ ὁλόκληρον αἰῶνα! Ἐν ἐλλείψει τῆς ἡλικίας, αἰτιώμεθα τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν αὐτοῦ· ἦτο ἀσθενὴς καὶ ἄτονος, ἐν ᾧ ἡμεῖς εἴμεθα εὔρωστοι, τοὐλάχιστον τοῦτο φρονοῦμεν, καὶ πάντη ἀπηλλαγμένοι παρομοίου συμβάματος· ἦτο καχεκτικός, φιλάσθενος, εἶχε κακὴν ὀργάνωσιν· νῦν ἀνακαλύπτομεν ἐν αὐτῷ ἐλαττώματα κράσεως, ὀργανισμοῦ, ἀρρωστίας, ἅτινα οὐδέποτε πρότερον ἐφροντίζομεν ἰδεῖν· ἐφαίνετο τῷ ὄντι ὑγιής, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ὄψιν· παρετηρήσατέ ποτε πόσον εἶχε παχὺν τὸν λαιμόν, ἢ τὸ στῆθος στενὸν ἢ πόσον ἦτο πληθωρικός; οὗτος ἦτο λίαν ἐρυθροπρόσωπος, ὁ ἕτερος σφόδρα ὠχρός· ὁ εἷς ἦτο ἰσχνός, ἐκεῖνος δὲ τόσον εὐτραφής, ὥστε οὐδὲν καλὸν προεμήνυεν ἡ τοιαύτη πολυσαρκία. Τέλος, ἐὰν μὴ ἐπετύχομεν ν' ἀνακαλύψωμεν ἐν αὐτῷ σημεῖόν τι ἢ σύμπτωμα προαγγέλλον μᾶλλον ἢ ἧττον πλησίον τὸν θάνατον, μένει ἔτι ἡμῖν ὡς τελευταῖον βοήθημα οἱ προπάτορές του, καὶ ἀναζητοῦμεν θανατηφόρον τινὰ ἀσθένειαν μέχρι τῶν παρελθουσῶν γενεῶν του· ἆρά γε ὁ πάππος ἢ ὁ προπάτωρ αὐτοῦ, ἢ ἄλλος τις τῶν συγγενῶν αὐτοῦ δὲν ἀπεβίωσεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ νοσήματος; ἦτο οἰκεῖον καὶ ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ· ὅθεν, ἐὰν ἀπέθανεν, ὁ θάνατος ἐπῆλθε διότι εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τρωτόν τι μέρος, ὅπερ κολακευόμεθα ὅτι οὐδόλως ὑπάρχει ἐν ἡμῖν, ἐν ᾧ ἐγένετο ὁ αἴτιος τοῦ κακοῦ τοῦ ἁρπάσαντος αὐτόν· ἡμεῖς δὲ χάριτι θείᾳ ἔσχομεν προγόνους ὑγιεστάτους καὶ ἐκληρονομήσαμεν παρ' αὐτῶν στερεὰν κρᾶσιν, καὶ καλὸν ὀργανισμόν, οὕτω τοὐλάχιστον φανταζόμεθα· διὸ καὶ δὲν ὑποκείμεθα τοσοῦτον ταχέως εἰς τοιαύτην δυστυχίαν.

Καὶ τοῦτο εἶναι ἁπλῶς τὸ πρῶτον μέρος τῆς δίκης ταύτης τῆς ἐρήμην ὑπὸ τῶν ζώντων πρὸς ἴδιον αὐτῶν ὄφελος κινουμένης κατὰ τῶν ἀποβιωσάντων· μετὰ τὴν ἡλικίαν, μετὰ τὴν κακὴν ἢ καχεκτικὴν κρᾶσιν, αἰτιώμεθα τὰς ἀπὸ τῆς ὑγιεινῆς παρεκτροπάς, τὴν ἔλλειψιν τακτικῆς διαίτης, προφυλάξεως, φρονήσεως ἐκ μέρους τοῦ θανόντος. Τώρα ἀληθῶς ἐξετάζομεν αὐτὸν ὡς ὑπόδικον, καὶ αἱ μομφαί, αἱ κατηγορίαι ἐπισωρεύονται μετὰ πλείστης ὅσης σφοδρότητος. Ἐξαπτόμεθα, ἐπιτιμῶμεν, ἀγανακτῶμεν. Διατί ν' ἀποθνήσκωμεν; ἂν ὑπάρχωσι μεταξὺ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν φυσιολόγων διάφοροι περὶ τῆς ζωῆς θεωρίαι, ὡσαύτως ὑφίστανται διάφοροι καὶ περὶ τοῦ θανάτου. Μία βεβαίως τῶν παραδοξοτέρων εἶναι ἡ τοῦ Στὰλ (Stahl), ὀπαδοῦ τῆς ψυχοκρατείας· αὐτὴ ἡ ψυχή, κατὰ τὸν Στὰλ, ἡ ψυχὴ νοητικὴ καὶ λογική, ἐποίησε τὸ σῶμα, διέπει τὰς λειτουργίας αὐτοῦ, ἐπιτηρεῖ ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἰδιότητας μετὰ θαυμαστῆς σοφίας. Ἀλλὰ εἰ οὕτως εἶχεν, δὲν ἔπρεπε νὰ συνεπάγηται, ὅτι ὑπὸ τόσον συνετὴν ὁδηγίαν ἔδει νὰ ὦμεν ἀθάνατοι, ἐξαιρουμένων τῶν ἀπροσδοκήτων συμβεβηκότων, ἢ τοὐλάχιστον προπεφυλαγμένοι ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν, εἰμὴ τοῦ θανάτου; Τούτου ἕνεκα ὁ Στὰλ αἰσθάνεται ἑαυτὸν περιπεπλεγμένον ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου καὶ ἰδίως τῶν συχνῶν

ἀσθενειῶν. «Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν φυσικὴν ἀνάγκην τοῦ θανάτου», τοιαύτην ἐπιγραφὴν φέρει κεφάλαιον τοῦ μεγάλου συγγράμματός του «Theorica Medica Vera». Οὐδεὶς φυσικὸς λόγος πηγάζων ἐκ τῆς ὕλης, ἐξηγεῖ, κατὰ τὸν Στὰλ, διατί αἱ ζωτικαὶ κινήσεις παύουσιν ἐντὸς ὡρισμένου διαστήματος χρόνου. Ἐὰν, ἐπί τινα καιρὸν, ἡ νοητικὴ ἀρχὴ κατώρθωσε κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτῆς νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑλικὴν φθορὰν, ἐὰν ἐπί τινα καιρὸν ἀνεζωπύρησεν ὅ,τι ἐκινδύνευε νὰ καταστραφῇ, πῶς παύεται ἐνεργοῦσα ; διατί, κατά τινα στιγμὴν ἀφίνει, ὡς ἀποναρκωμένος σκοπὸς, νὰ φθείρηται καὶ ἔπειτα ν' ἀπόλλυται ἡ μηχανὴ αὕτη ἡ ἐμπεπιστευμένη εἰς τὴν ἄγρυπνον αὐτῆς φυλακήν ; ὁ Στὰλ περιέρχεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ καταστείλῃ ὀλίγον τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἐπαγρύπνησιν τῆς συνετῆς ταύτης ψυχῆς, τῆς ἐπιτηρούσης τὸ σῶμα, καὶ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἀποπλανᾶται, χωρὶς καλῶς νὰ γινώσκῃ τὸν λόγον, κατὰ διαφόρους περιπτώσεις. Ἐὰν λοιπὸν συνεχῶς ἀσθενῶμεν, ἐὰν ἀποθνήσκωμεν, πταίει ἡ ψυχὴ, ἐγκαταλείπουσα τὸ καθῆκόν της, δυστυχῶς ἐξασθενοῦσα, ἀποσπωμένη, ὀλιγωροῦσα, ἀπαυδῶσα, ἀνιωμένη.

Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι κατὰ τὰς πλείστας τῶν ἡμετέρων κρίσεων περὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ θανάτου τινὸς εἴμεθα, λεληθότως πως, μᾶλλον ἢ ἧττον μαθηταὶ τοῦ Στὰλ, ὅταν αἰτιώμεθα τὴν ἔλλειψιν ἐπιμελείας, διαγωγῆς, ἐπαγρυπνήσεως, φρονήσεως, ἀντὶ νὰ αἰτιώμεθα τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ὅταν φαινώμεθα πιστεύοντες ὅτι τέλος πάντων δὲν παύει τις τοῦ ζῆν εἰμὴ ἐξ ἰδίας ἀπρονοησίας, τί ἄλλο πράττομεν ἢ νὰ προβάλλωμεν τὴν ἀκηδίαν τῆς ψυχῆς· δὲν εἶναι αὕτη ἡ θεωρία τοῦ Στὰλ περὶ τοῦ θανάτου, ἣν ἐφαρμόζομεν τοῖς ἄλλοις μετὰ πλείστης ὅσης προθυμίας ἐπειδὴ συνάμα δὲν ὀκνοῦμεν νὰ τὴν ἀναστρέψωμεν πρὸς ἡμέτερον ὄφελος, πεποιθότες ὅτι σωφρονέστεροι ἐκείνου ὄντες, δὲν θέλομεν ὑποπέσειν εἰς τὰ αὐτὰ ἁμαρτήματα, καὶ ὑπὸ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ διδαχθέντες θέλομεν ἀποφύγειν τοὺς σκοπέλους καθ' ὧν ἄλλοι ἀπερισκέπτως προσέκρουσαν καὶ ἐναυάγησαν ;

Οἱ τεθνεῶτες ἔχουσι τῇ ἀληθείᾳ τοῦτο τοὐλάχιστον τὸ πλεονέκτημα, τὸ νὰ μὴ παρευρίσκωνται, καὶ νὰ μὴ ἀκούωσι τὰς ἀνοήτους, παρακαίρους καὶ ἀνωφελεῖς μεμψιμοιρίας· δὲν εἶναι παρόντες, ὅπως μᾶς δώσωσιν ἀπάντησιν καὶ τούτῳ εὐκόλως καταχρώμεθα ἄνευ τῆς ἐλαχίστης εὐλαβείας, βέβαιοι ὄντες ὅτι ἡμεῖς θὰ ἔχωμεν τὸν τελευταῖον λόγον. Ὅθεν πόσον ὀλίγον κηδόμεθα ἀπόντος, οὐδέποτε πλέον ἐπανελευσομένου, καὶ τί δὲν ἐπινοοῦμεν ἵνα καλῶς πεισθῶμεν, ὅτι ἐὰν ἀπέθανεν, ἐκεῖνος εἶναι ὁ αἴτιος, ὁ μόνος αἴτιος τοῦ θανάτου του ! ἤθελεν ἔτι εἶναι πλήρης ἡμερῶν ἐὰν μὲ ἤκουεν, ἐὰν ἔδιδε προσοχὴν εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν φίλων του, ἐὰν μετεχειρίζετο τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ φάρμακον, ἢ τἀνάπαλιν, ἐὰν προσεκάλει τὸν ἰατρὸν τοῦτον καὶ οὐχὶ ἐκεῖνον, ὡς ἐγκαίρως ἐνουθετήθη. Ἰδοὺ τί ἕκαστος λέγει πέριξ τοῦ φερέτρου αὐτοῦ.

Ἐν ταὐτῷ καὶ ὁ ἰατρὸς γίνεται ὑπεύθυνος· δὲν ἔκαμεν ὀρθὴν διάγνωσιν,

ἢ ἐθεράπευσε τὴν νόσον ἐναντίον τῶν κανόνων· ἔδειξεν ἀμέλειαν ἢ ἀμάθειαν· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀπὸ τοῦ ἰατροῦ ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν μακαρίτην, αἰτιώμενοι αὖθις αὐτόν, καὶ ἐπιμένοντες ἵνα ἐξελέγξωμεν αὐτὸν αὐτοκτόνον, εἰ μὴ ἑκουσίως τοὐλάχιστον ἐξ ἀφροσύνης.

Ἡ ἰδιοτροπία αὕτη βεβαίως δὲν διέλαθε τὸ διορατικόν, τὴν γνῶσιν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας τῶν μεγάλων ἱεροκηρύκων: «Οὕτω, λέγει ὁ Massillon, ἀπέθανον οἱ πλησίον, οἱ φίλοι ὑμῶν, πάντες ὅσων εἴδετε τὴν τελευτήν· ἡ ταχύτης τοῦ θανάτου πάντων ἐξέπληξε τὰ μέγιστα ὑμᾶς· ἐζητήσατε τὰ αἴτια αὐτοῦ ἐν τῇ ἀπερισκεψίᾳ τοῦ ἀσθενοῦς, ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν φαρμάκων, κτλ.», ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καί τινας ἀναπτύξεις εἰς ὅσα μόλις ἐπετρέπετο τῷ ἱεροκήρυκι νὰ ἐνδείξῃ ἕνεκα τῆς σεμνοπρεπείας τοῦ ἄμβωνος.

Ἐνδεχόμενον εἶναι ὅτι μέρος τῶν ἀποθνησκόντων ὠλιγώρησαν τῆς ὑγείας αὐτῶν, καὶ εἶναι μᾶλλον ἢ ἧττον ἄξιοι τῶν προσαπτομένων αὐτοῖς ἐλέγχων· πλὴν οὐδεὶς μένει ἀπηλλαγμένος αὐτῶν· οὐδὲν ὠφελεῖ οἱονδήποτε τὸ ν' ἀποφεύγῃ πᾶσαν ἀκολασίαν καὶ τὰς καταχρήσεις ἐν τῇ διαρκείᾳ βίου λιτοῦ, ἠρέμου καὶ σώφρονος· πάντες ἀνεξαιρέτως θὰ φανῶσιν ἔνοχοι ἐνώπιον δικαστῶν πολλῷ μᾶλλον αὐστηρῶν, διότι τρέμουσι μὴ πάθωσι τὴν αὐτὴν τύχην. Καὶ ἂν εἶχον πρὸς ὑπεράσπισίν των τοὺς ἀρίστους τῆς οἰκουμένης δικηγόρους, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῶν ἀφορήτων τούτων διαποριῶν, ἐκ τῶν δολίων τούτων διλημμάτων, ἐν οἷς περικλείονται, χωρὶς ν' ἀφίηται αὐτοῖς οὐδεμία διέξοδος; πᾶν τι ἰσχύει ἐπίσης κατ' αὐτῶν, καὶ τὸ ὑπὲρ καὶ τὸ κατά, τὰ ὅπλα ὧν ποιοῦμεν χρῆσίν εἰσι πάντα δίστομα· ἦτο ἀδηφάγος, ἢ ἤσθιε μόνον ἵνα μὴ ἀποθάνῃ τῆς πείνης· δὲν ἐψυχαγωγεῖτο ἀρκούντως, ἢ ἐθήρευε τὰς διασκεδάσεις ὑπὲρ τὸ δέον· εἰργάζετο ὑπερμέτρως, ἢ ἔζη ἐν ἀργίᾳ. Εἰς τὴν ἡλικίαν του, καὶ μάλιστα ὑπόνοσος ὤν, τίς ἡ ἀνάγκη, ἐρωτῶσας, νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν λέσχην, εἰς τὸ συμπόσιον, εἰς τὴν ἑσπερίδα; διατί δὲν ἔμενεν ἥσυχος ἐν τῷ κοιτῶνί του, πλησίον τῆς θερμάστρας, ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ θέατρον, ἢ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν τοσούτῳ ψυχρῷ ἢ θερμῷ καιρῷ, ἐν τόσῳ ξηρᾷ ἢ ὑγρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ; ὅταν γηράσῃ τις, ἢ ὅταν φθάσῃ εἴς τινα ἡλικίαν δὲν διανοεῖται πλέον τὸ νεανιεύεσθαι· ἄλλοι πάλιν θὰ εἴπωσι διατί ἐκλείετο ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ δὲν ἐκινεῖτο διόλου; ὁ εἷς τὸν ἐλέγχει διὰ τοῦτο, ἕτερος δι' ἄλλο, ἕκαστος κατὰ τὴν φαντασίαν, κατὰ τὸ δοκοῦν, κατὰ τὴν ἰδιοτροπίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντες ὀνειδίζουσί τι αὐτῷ.

Αὕτη εἶναι ἡ ἐπίτομος καὶ λίαν ἐξημβλημένη σκιαγραφία τῶν πικρῶν ἐλέγχων, δι' ὧν διώκομεν τοὺς δυστυχεῖς πράξαντας τὸ ἀσυγχώρητον ἔγκλημα, οὕτως εἰπεῖν, κακούργημα, καθ' ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ ν' ἀποθάνωσι, καὶ νὰ ἐπιδείξωσιν ἡμῖν τὸν θάνατον, ὃν τόσον ἀποστρεφόμεθα.

Ἂν καὶ τοιαῦτα τὰ αἰσθήματα ἡμῶν, οὐχ ἧττον δὲν προέρχονται

ἐξ ἐνδομύχου τινὸς μίσους ἢ μνησικακίας κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐπιστρέφοντες περιφιλαύτως ἐπὶ ἑαυτούς, ἁπλῶς χάριν τῆς φιλοζωΐας, ἐν τῷ κρυπτῷ σκοπῷ τοῦ νὰ διαμαρτυρηθῶμεν κατὰ λυπηροῦ προκαθεστῶτος, κατὰ κακοῦ παραδείγματος, καὶ νὰ ἐξασφαλίσωμεν ἑαυτοῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ τὴν προνομίαν μακρᾶς ἀναβολῆς ἢ ἐξαιρέσεώς τινος, εἰμὴ ἀορίστου τοὐλάχιστον προσωρινῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ προσωρινὸν τοῦτο κολακευόμεθα νὰ ᾖ πολυχρόνιον.

Β'

Ὅσον μοχθηραὶ καὶ ἂν ὦσιν αἱ τοιαῦται φιλονικεῖαι, δὲν οἰκτείρω πολὺ τοὺς ἀποβιώσαντας, οὐδὲν φθάνει μέχρις αὐτῶν ἐν τῷ βάθει τοῦ τάφου, οὐδὲν οὐκέτι ταράττει τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν αὐτῶν· περισσότερον πρέπει νὰ οἰκτείρωμεν τοὺς νοσοῦντας, οὓς μεταχειριζόμεθα διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Οὗτοι ἀληθῶς ἀκούουσι πάνυ καλῶς, καὶ οὐχὶ ἄνευ θλίψεως καὶ πικρίας, αὐτὴν ταύτην τὴν γλῶσσαν ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν γνωρίμων καὶ φίλων των, εὖ ἐχόντων, ἀλλὰ ζητούντων νὰ ἐνθαρρυνθῶσι διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, καὶ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἀτυχοῦς ἀσθενοῦς, κατὰ τοῦ φόβου τῶν αὐτῶν δεινῶν καὶ τῶν αὐτῶν ὀδυνῶν. Ὅπως δὲν ἐπιθυμοῦμεν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ, νὰ εὑρεθῶμεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ τεθνεῶτος, οὕτως ἐπίσης δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ εὑρεθῶμεν εἰς παρομοίαν τοῦ πάσχοντος κατάστασιν· ὅθεν ἐπιμελούμεθα ν' ἀνακαλύψωμεν κατὰ τί ἔπταισεν ὁ ἀσθενής, ὡς καὶ ὁ ἀποθανών, πάντοτε ἕνεκα τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ διακρίνωμεν τρόπον τινὰ τὸ ἡμέτερον συμφέρον ἀπὸ τοῦ συμφέροντος ἐκείνου, καὶ ἵνα διατηρήσωμεν, εἰ δυνατόν, τὴν αὐταπάτην μακροῦ τινος προνομίου.

Ἡ συμπάθεια πρὸς τοὺς πάσχοντας ἔχει τι δυσφορώτερον ἢ ἡ πρὸς τοὺς ἤδη μεταστάντας· ἐνώπιον τοῦ ἀσθενοῦς αὕτη ἐπιβάλλεται ἡμῖν ζωηροτέρα, ἵνα μὴ ἐκληφθῶμεν ὡς ἀναίσθητοι, ὧδε χωρεῖ ἀπόφθεγμα τοῦ Vauvenargues, οὐχὶ λίαν κολακευτικὸν διὰ τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ἀλλ' ἐκφράζον ἱκανῶς τὴν ἀλήθειαν: «ὀνειδίζομεν τοὺς δυστυχεῖς, λέγει ὁ ὀξύνους οὗτος ἠθογράφος, ἵνα ἀπέχωμεν ἀπὸ τοῦ οἰκτείρειν αὐτούς». Ὁπόσας ἐφαρμογὰς λαμβάνει τὸ λυπηρὸν τοῦτο ἀπόφθεγμα κατὰ πάσας τὰς τάξεις τῆς ἡμετέρας κοινωνίας, κατὰ πάντα τὰ εἴδη τῶν συμφορῶν, ἀπὸ τοῦ ἐκθρονισθέντος ἡγεμόνος, μέχρι τοῦ λιμώττοντος ἐπαίτου, μέχρι τοῦ ἀσθενοῦς, τοῦ πάσχοντος ἐν τῇ κλίνῃ του! Εἰς πόσας συζητήσεις ἐμπίπτει ὁ ἔκπτωτος βασιλεύς, ὁ πρώην ὑπουργός, τοῦ ὁποίου πάσας τὰς πράξεις, πρὸ τῆς πτώσεώς του, ἐπεδοκιμάζομεν, τοῦ ὁποίου ἐξελιπαροῦμεν καὶ ἀπελαύομεν τὰ εὐεργετήματα, προσκολληθέντες εἰς τὴν τύχην του!

Ἤδη πόσα σφάλματα τοῖς προσάπτομεν ὕστερον, ἵνα δικαιολογηθῶμεν ἐνώπιον ἡμῶν αὐτῶν ὅτι τοὺς ἐγκατελίπομεν ζητήσαντες τύχην ἀλλαχοῦ

πρόκειται ὁ λόγος περὶ πλουσίου ἐκπεσόντος εἰς πενίαν; πόσον εἴμεθα ἀνάλγητοι, μεμφόμενοι τὴν παλαιάν του πολυτέλειαν, τὴν προτέραν περὶ τὸν βίον παρασκευὴν, τὰ παίγνια ἅτινα ἔπαιζε, τὰς κερδοσκοπίας ἃς ἐπεχειρήσατο! οὐχ ἧττον αὐστηροὶ φαινόμεθα πρὸς δυσπραγίας ἧττον περιφανεῖς· ἂν δυστυχήσῃ ταπεινὸς ἀστὸς ἢ μικρέμπορος, μετὰ πόσης δριμύτητος ἐλέγχομεν αὐτὸν ὡς αὐτουργὸν τῆς δυστυχίας του! κατηγοροῦμεν αὐτὸν ἐπὶ ἀταξίᾳ, ἀκρισίᾳ καὶ σπατάλῃ· μεμφόμεθα ὡς πλημμέλημα τὴν ἐλαχίστην τέρψιν, τὴν παραμικρὰν δαπάνην, ἄθυρμα ἀγορασθὲν διὰ τὰ τέκνα του, καὶ ταῦτα ἵνα μὴ ἀναγκασθῶμεν νὰ τὸν οἰκτείρωμεν, ἰδίως δὲ ἵνα μὴ βοηθήσωμεν αὐτῷ· πρὸς τούτοις, διατί ἐνυμφεύθη, διατί ἐγέννησε τέκνα καὶ τόσον πολλὰ τέκνα; ὅταν δὲν εἶναί τις πλούσιος, οὕτω δὲν προσφέρεται.

Ἡ αὐτὴ ἀγωγὴ, οἱ αὐτοὶ λογισμοὶ παρασύρουσιν ἡμᾶς καὶ πρὸς τὴν ἄλλην τάξιν τῶν ταλαιπώρων, δηλαδὴ τῶν ἀσθενῶν· ζητοῦμεν καλῶς νὰ τοῖς ἀποδείξωμεν, νὰ τοὺς ἀναγκάσωμεν ὅπως αὐτοὶ ὁμολογήσωσι, πρὶν ἢ ἀποχωρισθῶμεν, ὅτι ἔπραξαν μεγίστην τινὰ ἀσυνεσίαν, ἀσύγγνωστόν τινα ἀπερισκεψίαν, ὅτι ἑκουσίως ἔφθειραν τὴν ὑγίειαν αὐτῶν, καὶ τέλος πάντων, ἐὰν ἀσθενῶσιν, ἐὰν εὑρίσκωνται ἐπὶ ὀδυνηρᾶς κλίνης, τοῦτο προῆλθε, καθὼς καὶ διὰ τοὺς ἐν τῷ τάφῳ κειμένους, ἐξ ἰδίου ἁμαρτήματος καὶ ἀποκλειστικῶς αὐτοὶ οὗτοί εἰσιν αἴτιοι τοῦ κακοῦ. Διὸ τοὺς ἐπιπλήττομεν μᾶλλον ἢ ἧττον σκληρῶς ὡς ἄφρονα παιδία, ὑποπεσόντα εἰς μεγάλην τινὰ ἀνοησίαν, ἧς δικαίως δίκην δίδουσιν, ἀλλ' ἤδη ὀψὲ ἵνα μετανοήσωσι δι' αὐτήν.

Ὁ αὐτὸς ἠθογράφος ἄριστα ἐπίσης ἀπεικόνισε τὴν ἰδιοτροπίαν ταύτην δι' ὀλίγων λόγων, ἀλλὰ ζωηρῶν καὶ λίαν δηκτικῶν: «ἂν ἄνθρωπός τις συχνὰ ἀσθενῇ, καὶ φαγὼν ἓν κεράσιον καταρροΐζεται, τὴν ἐπαύριον, βεβαίως δὲν θέλομεν λείψει νὰ τῷ εἴπωμεν πρὸς παρηγορίαν του ὅτι ἐκεῖνος πταίει»· οὕτω συχνότατα ἀναμιγνύονται μετὰ τῶν ἡμετέρων παραμυθιῶν, μετὰ τῆς διαλειπούσης ἐκφράσεως τῆς ἡμετέρας συμπαθείας, ἐπιπλήξεις καὶ ἐπιτιμήσεις ὅλως ἄτοποι κατὰ τοιαύτην περίστασιν, ἔστω καὶ ἂν ὦσιν ἐντελῶς δεδικαιολογημέναι· πόσον αὐστηροὶ φαινόμεθα δι' ἓν κεράσιον, ἀκαίρως φαγωθὲν, ἢ δι' ἓν ποτήριον σακχαρώδους ὕδατος ἐν κακῇ ὥρᾳ ληφθέν! τί δὲ θέλομεν εἰπεῖν ὅτε πρόκειται περὶ παγωτοῦ!

Ἐν τούτοις ὁ δύσμοιρος νοσῶν, ἀκούων παρομοίας ὁμιλίας, μᾶλλον ἢ ἧττον ταράττεται· εὑρίσκεται ἐξησθενωμένος, κακῶς ἀπολογεῖται· ὅθεν ἀρκετὰ εὐκόλως κατορθοῦμεν νὰ τὸν πείσωμεν ὁλοσχερῶς, ἢ ὡς ἔγγιστα, ὅτι πταίει· ὥστε, ἀντὶ παραμυθίας, τὸν ἀφίνομεν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἰδέας ταύτης, μεστῆς ἀνίας, ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐξήρτητο τὸ καλῶς ἔχειν, καὶ δὲν πάσχει ἄλλο κακὸν ἢ ὅ,τι ἑκουσίως ἐβουλήθη νὰ πάθῃ. Τότε ἀπερχόμεθα ἐντεθαρρημένοι, αὐτάρεσκοι, ὡς ὅτε πρόκειται περὶ τῶν νεκρῶν, παραβάλλοντες πρὸς τὴν ἀφροσύνην τῶν ἀλλοτρίων τὴν φρόνησιν τῶν ἡμετέρων πράξεων, τὴν δίαιταν ἣ ἀκολουθοῦμεν, καὶ τὴν κρᾶσιν ἡμῶν. Οὕτω λοιπὸν τὸ *οὐαὶ τοῖς*

νενικημένοις συνηθίζεται μᾶλλον ἢ ἧττον οὐχὶ μόνον πρὸς λαοὺς ἡττημένους, ἀλλὰ πρὸς πάντας τοὺς δυστυχεῖς, πρὸς πάντα τὰ θύματα, οἱαδήποτε, τῶν μεταβολῶν τῆς τύχης. Πλὴν, χάρις εἰς τὴν μανίαν νὰ μὴ βλέπωμεν πανταχοῦ εἰμὴ νεκροὺς καὶ νοσοῦντας συνεπείᾳ ἁμαρτημάτων ἅτινα ἦτο τόσον εὔκολον, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, ν' ἀποφύγωσι, καταντᾷ τις σχεδὸν νὰ χαρίσῃ ἐνδομύχως ἑαυτῷ εἶδός τι διπλώματος ἀσυλίας καὶ αἰωνιότητος, ἢ τοὐλάχιστον φθάνομεν εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ νόσος καὶ ὁ θάνατος, ἅτινα εἰς τοὺς λοιποὺς εἶναι σύνηθες καὶ καθημερινὸν συμβὰν, δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν εὔκολον λαβὴν ἐπὶ ἀνθρώπων ἰσχυρῶν καὶ ῥωμαλέων ὡς ἡμεῖς.

Ἡ τῶν ἄλλων ἀποβίωσις παρουσιάζεται ἡμῖν ὡς φυσικώτατον φαινόμενον τοῦ κόσμου τούτου· δι' ὅσον δὲ ἀφορᾷ ἡμᾶς, καὶ προβεβηκότας τὴν ἡλικίαν, φαίνεται ἡμῖν ὁ θάνατος ὅλως ἐναντίος εἰς τὸν τακτικὸν ῥοῦν τῶν πραγμάτων, καὶ ὡς ἀληθὴς ἀναστροφὴ τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ἀστεία εἶναι, ἀλλὰ καὶ πόσον ἀληθὴς, ἡ εὐφυὴς αὕτη ὀξύνεια τοῦ Xavier de Maistre, τοῦ συγγραφέως τῆς «νυκτερινῆς ὁδοιπορείας κύκλῳ τοῦ κοιτῶνός μου!» «Καὶ πῶς! θ' ἀποθάνω »ἐγὼ ὁ λαλῶν, ἐγὼ ὁ κατανοῶν ἐμαυτὸν, ὁ ἁπτόμενος ἐμαυτοῦ, ἐνδέχεται »ν' ἀποθάνω; δυσκολεύομαι κἄπως νὰ πιστεύσω τοῦτο, διότι τέλος πάντων »ἂν οἱ λοιποὶ ἀποθνήσκωσι, τοῦτο εἶναι φυσικώτατον, καὶ τοῦτο καθημερινῶς »βλέπομεν· τοὺς βλέπομεν διαβαίνοντας, καὶ συνηθίζομεν, ἀλλὰ ν' ἀποθάνω »ἐγὼ αὐτὸς, ν' ἀποθάνω ἐν τῷ ἐμῷ ἀτόμῳ, τοῦτο φαίνεταί μοι σχεδὸν ἀκα»τανόητον».[1] Εἷς τῶν καλλίστων Γάλλων μυθιστοριογράφων, (Cherbuliez, L'Idée de Jean Téterol), γράφει ὡσαύτως περὶ ἑνὸς τῶν προσώπων του, ἥκιστα διατεθειμένου ν' ἀποθάνῃ καὶ πρὸ πάντων, ν' ἀφήσῃ εἰς ἄλλας χεῖρας τὴν διαχείρισιν τῆς οἰκίας του, τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῆς περιουσίας του. «Ἐπίστευεν ἀδιστάκτως εἰς τὸν θάνατον ὅλου τοῦ κόσμου, τοῦτο ἐννοεῖται, ἀλλ' εἰς τὸν θάνατον ἑαυτοῦ . . . !»

Δὲν φαίνεται, ἐάν τις ὀρθῶς σκέπτηται, ὅτι ἀπ' ἐναντίας πρέπει νὰ ἐκπλήττηται ζῶν, ἐνῷ πέριξ ἡμῶν τόσοι ἀποθνήσκουσιν; Καὶ πρῶτον τί παραδοξότερον τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως, τοῦ γινώσκειν τὴν ἡμετέραν ταυτότητα, τοῦ ζῆν, τοῦ αἰσθάνεσθαι, τοῦ διαλογίζεσθαι ἐν μέσῳ τοῦ σύμπαντος; «Εἶδον, λέγει ὁ St Martin, ὅτι οἱ ἄνθρωποι θαυμάζουσι διότι ἀποθνήσκουσιν, »οὐδόλως δὲ θαυμάζουσι διότι ἦλθον εἰς τὸν κόσμον· ἀλλὰ τοῦτο ἰδίως ἔπρεπε »μᾶλλον νὰ διεγείρῃ τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν»· πρὸς τούτοις, δὲν εἶναι ἐπίσης ἄξιον ἀπορίας τινὸς τὸ νὰ εὑρισκώμεθα ἔτι ἐν πλήρει ὑγείᾳ, ἐνῷ τόσοι ἄλλοι γνωστοὶ ἡμῖν, σύντροφοι, φίλοι, συγγενεῖς, νεώτεροι ἡμῶν, καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον εὐρωστότεροι, ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐξέλιπον; πῶς ἡ ἀσθένεια αὕτη, ἡ ἀφαρπάσασα ἐκείνους, ἐφείσθη ἡμῶν; πῶς ἀπεφύγομεν τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν κίνδυνον; χάριν ποίας θαυμασίας τύχης ὑπερέβημεν τὴν ἡλικίαν ταύτην, ἣν τόσοι ἄλλοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν;

1 Xavier de Maistre: Expédition nocturne autour de ma Chambre.

Γ'

Οὐχ ἧττον ἡ δυσθυμία αὕτη κατὰ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ἐπιθανάτων δὲν διαρκεῖ ἐπὶ πολύ. Ἀφοῦ ἅπαξ διακοινωσάμενοι αὐτήν, μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπηλλάγημεν τῆς δυσαρέστου ταύτης ταραχῆς ἧς ἐγένοντο πρόξενοι, μετ' οὐ πολὺ νέον αἴσθημα διαδέχεται πάντα τἄλλα· τὸ τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ τοῦ οἴκτου. Θρηνοῦμεν τοὺς ἀποθανόντας· καὶ πῶς νὰ μὴ θρηνήσωμεν αὐτούς, στερηθέντας τὴν ζωήν, ἣν τόσον φοβούμεθα ν' ἀπολέσωμεν; τὸ αἴσθημα τοῦτο εἶναι βαθύτατον καὶ ἐπὶ πάντας ἐκτείνεται, ἀδιαφόρως καὶ ἀνεξαρτήτως παντὸς ἰδιαιτέρου δεσμοῦ ὡς καὶ πάσης θρησκευτικῆς θεωρίας· τὸ σέβας καὶ ὁ οἶκτος συμβαδίζουσι· δὲν ὑπάρχει τι ἀναιδημονέστερον, χλευαστικώτερον καὶ κυνικώτερον μέρους τινὸς τοῦ παρισιακοῦ ὄχλου· οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐτήρησεν ἔτι σεβασμόν τινα, εἰμὴ πρὸς τοὺς ζῶντας, τοὐλάχιστον πρὸς τοὺς τεθνεῶτας· μακρόθεν ἅμα ἰδὼν κηδείαν, δὲν ὑπάρχει παιδάριον τῶν τριόδων τῶν Παρισίων, ὅπερ νὰ μὴ ἀφαιρέσῃ τὸν πῖλόν του. Κατά τινας ἑορτὰς τὰ κοιμητήρια βρίθουσιν πλήθους ἀπείρου καὶ συνεσταλμένου, εἰς τὸ ὁποῖον, κατὰ πλεῖστον μέρος τοὐλάχιστον, οὐδεμία ἄλλη ἀπέμεινεν εὐλάβεια ἢ ἡ πρὸς τοὺς νεκροὺς λατρεία. Ὁμιλοῦντες περί τινος τεθνεῶτος, αὐτομάτως λέγομεν: «ὁ δυστυχὴς δεῖνα»· ἡ συνήθης αὕτη ἔκφρασις καλῶς δείκνυσι τὴν εὐσπλαγχνίαν ἧς οἱ νεκροί εἰσι τὸ ἀντικείμενον ἐκ μέρους πάντων, καὶ αὐτῶν τῶν μάλα ἀδιαφόρων.

Τὸ κύριον αἴτιον, ἡ φιλοζωΐα, ἢ ὁ φόβος τοῦ θανάτου, εἶναι κάλλιστα ἡμῖν ἐγνωσμένον· ἀλλὰ συνοδεύεται πρὸς τούτοις ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ ὑπὸ διαφόρων εἰκόνων καὶ πενθίμων περιστάσεων, συμβαλλουσῶν εἰς τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, ὡς εἰ οἱ νεκροὶ ἠδύναντο νὰ συγκινηθῶσιν ἐξ αὐτῶν. Ἐν ὅλαις ταῖς βδελυγμίαις δι' ὧν περιβάλλεται ὁ θάνατος, ἡ φαντασία μᾶλλον προέχει τοῦ λόγου. Οἰκτείρομεν τοὺς νεκροὺς διὰ δεινὰ καὶ στερήσεις, οὐκέτι ὑπάρχοντα εἰς ἐκείνους, ἀλλὰ μόνον ἐνώπιον τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ ἡμετέρου νοῦ· ἐλεεινολογοῦμεν αὐτοὺς ἕνεκα τῆς ψυχρᾶς γῆς ἐν ᾗ κεῖνται, ἕνεκα τῶν σκωλήκων τῶν καταβιβρωσκόντων αὐτούς, εἰ καὶ τόσον βλάπτονται ἐξ αὐτῶν, ὅσον αὐτὴ ἡ πλὰξ ἡ καλύπτουσα τὸν τάφον. Τοιαῦτα αἰσθήματά εἰσι μόνον, καὶ δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν εἰμὴ μόνον ἐν ἡμῖν, πλὴν τὰ μεταφέρομεν ἐκτὸς ἡμῶν, ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ τῶν νεκρῶν, ὡς ἂν ἡ καρδία αὐτῶν ἔπαλλεν ἔτι, ὡς ἂν εἴχομεν τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐμψυχώσωμεν τοὺς ἐν τοῖς μνημείοις. «Οἰκτείρομεν αὐτούς, λέγει ὁ St Evremont, διὰ πάσας ταύτας τὰς περιστάσεις, αἵτινες ἂν ὡμιλοῦμεν φρονίμως, δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἐπιζῶντας.» Ἀφελῶς ὑποθέτομεν ὅτι ὑπὸ τούτων ἀλγοῦσιν οἱ ἀποθανόντες ἤδη, ὡς ἂν ἦσαν ζῶντες, ἐκ τούτου ἡ κυριωτάτη αἰτία τῆς συμπαθείας ἣν αἰσθανόμεθα πρὸς ἐκείνους.

Ἐν τοῖς ἠθικοῖς αἰσθήμασι τοῦ Ἀδὰμ Σμὶθ, εὑρίσκεται κεφάλαιον ἐπιγραφόμενον· «περὶ τῆς συμπαθείας πρὸς τοὺς νεκρούς», ἔνθα ἀναλύονται μετὰ τελείας γνώσεως τῆς ἡμετέρας καρδίας καὶ φαντασίας οἱ διάφοροι ἀνθρώπινοι λόγοι τῆς συμπαθείας ταύτης. «Προσβαλλόμεθα, λέγει, ὑπὸ περιστάσεων προξενουσῶν λυπηρὰς ἐντυπώσεις ἐπὶ τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων, εἰ καὶ οὐδόλως δυναμένων νὰ βλάψωσι τοὺς μεταστάντας. Θεωροῦμεν αὐτοὺς δυστυχεῖς, διότι ἐστερήθησαν τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, τῆς ὄψεως καὶ τῆς συναναστροφῆς τῶν ἀνθρώπων, διότι εἰσὶ κεκλεισμένοι ἐντὸς ψυχροῦ μνήματος, ἕρμαιον τῆς φθορᾶς, ἀμνημόνευτοι παρὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ βαθμηδὸν ἐκλείποντες ἀπὸ τῆς διανοίας καὶ τῆς ἀγάπης τῶν πλησιεστάτων φίλων. Ὅσῳ μείζων φαίνεται ἡμῖν ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ ἔλθωσιν ἐν βραχεῖ χρόνῳ εἰς τελείαν λήθην, τόσῳ μείζων φαίνεται ἡμῖν ὁ ὀφειλόμενος αὐτοῖς φόρος ἀγάπης· ὅθεν προσπαθοῦμεν δι' ὅλων τῶν ματαίων τιμῶν καὶ ἐπιδείξεων, ἃς ἀποδίδομεν εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν, νὰ διεγείρωμεν, νὰ διαιωνίσωμεν οὕτως εἰπεῖν, ἐν ἡμῖν τὸ μνημόσυνον αὐτῶν. Αὕτη ἡ ἀδυναμία πάντων τῶν ἡμετέρων συμπαθητικῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ὅσων δυνάμεθα πρᾶξαι ὑπὲρ αὐτῶν, τὸ ἀνωφελὲς τῆς θλίψεως, τῆς ἀγάπης, τῶν δακρύων τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, παντὸς ὅ,τι ἐν ταῖς λοιπαῖς συμφοραῖς γίνεται παραμυθία, οὐδὲν ἄλλο προξενεῖ ἢ ν' αὐξάνῃ τὴν ἰδέαν ἣν συνελάβομεν τῆς οἰκτρᾶς των τύχης· ἀλλ' ὁπωσδήποτε, ταῦτα πάντα κατ' οὐδὲν δύνανται νὰ μεταβάλωσι τὴν κατάστασιν αὐτῶν, οὐδὲ νὰ ταράξωσι τὴν βαθεῖαν εἰρήνην ἐν ᾗ ἀναπαύονται· ἡ ἰδέα τῆς ζοφώδους καὶ αἰωνίας μελαγχολίας, ὑφ' ἧς ἡ ἡμετέρα φαντασία παριστᾷ αὐτοὺς περικυκλωμένους, δὲν ἔχει ἄλλην ἀρχὴν ἢ τὴν πλάνην τοῦ νοῦ, συνενοῦντος τῇ ἐπελθούσῃ μεταβολῇ τὴν ἐνδελεχῆ συνείδησιν τῆς μεταβολῆς ταύτης. Τιθέμεθα ἡμεῖς αὐτοὶ εἰς τὸν τόπον ἐκείνων, καὶ μεταφέροντες τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, πλήρεις ζωῆς ἐν τοῖς ἀψύχοις ἐκείνων σώμασι, φανταζόμεθα τὰς συγκινήσεις ὧν ἠθέλομεν πειραθῇ ἐν παρομοίᾳ καταστάσει».Ἰδοὺ ἀκριβῶς τι αἰσθανόμεθα πρὸς τοὺς μεταστάντας.

Ὁμιλῶν περὶ των νεκρικῶν τιμῶν, τῶν ἀποδοθεισῶν τῷ πρίγκιπι Κονδαίῳ ὁ Βοσσουέτος μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας λέγει: «Οὐδὲν ἄλλο λείπει ἢ ἐκεῖνος πρὸς ὃν ἀποδίδονται». Οὕτως ἐπίσης δύναταί τις νὰ εἴπῃ περὶ τῆς λύπης, τῶν ταλαιπωριῶν, τῶν φρικτῶν καὶ ἀηδῶν εἰκόνων τοῦ τάφου: «Οὐδὲν ἄλλο λείπει εἰμὴ ὁ αἰσθανόμενος αὐτῶν».

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ ἀποβίωσις καὶ αὐτῶν τῶν ἀδιαφόρων ἢ ἀγνώστων ἀνθρώπων δὲν ἀφίνει ἡμᾶς ἀπαθεῖς, καὶ κατ'αὐτὸν τὸν θάνατον ἐχθροῦ, ὁ ἔλεος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερισχύει ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καρδίᾳ παντὸς ἄλλου αἰσθήματος· ἀπέθανεν, ἂς μὴ γείνῃ πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ, εἰρήνη τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, εἰρήνη τῇ σποδῷ αὐτοῦ! διὰ παρομοίων λέξεων συνήθως συγχωροῦμεν εἰς ἐχθρὸν καταβάντα εἰς τὸν τάφον, ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι καὶ λυπηραί τινες ἐξαιρέσεις, ὅτε θρησκευτικὰ ἢ πολιτικὰ πάθη παρεμβάλλονται, ὅτε τὰ

κόμματα παρατείνονται καὶ περισώζονται διὰ τῆς ἱστορίας· τότε οὐδ' αὐτὸς ὁ θάνατος, οὐδ' ἡ παρέλευσις μακροῦ χρόνου ἰσχύουσι νὰ καταπραΰνωσι μίση πάντοτε ἀναγεννώμενα καὶ ἀναδεικνυόμενα αἰώνια, ἄνευ οὐδεμιᾶς αἰδοῦς τοῦ θανάτου, ὁ θρησκευτικὸς ἢ ὁ πολιτικὸς φανατισμὸς μένει ἀδιάλλακτος πρὸς ἀποτρόπαια λείψανα· ἀνοίγει, βεβηλοῖ τάφους, ῥίπτει εἰς τοὺς ἀνέμους τὴν κόνιν ἀνθρώπων ἤδη ἀποθανόντων πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἢ καὶ πρὸ πολλῶν αἰώνων· ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἢ τοῦ πανθέου μέγα διάστημα δὲν ὑπάρχει μέχρι τοῦ βαράθρου.

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων σειρῶν αἰσθημάτων, ἅτινα προκαλοῦσιν ἐν ἡμῖν οἱ νεκροὶ καὶ ἅτινα ἀνωτέρω ἀνελύσαμεν, μία μόνη, ἡ τοῦ οἴκτου, δικαιολογεῖται· εἰς δὲ τὰς δύο ἄλλας ἐπιδιδόμεθα ἁπλῶς καὶ μόνον ἕνεκα τρόμου, μικροψυχίας, ἐγωϊσμοῦ καὶ ἀπερισκεψίας· διό, κάλλιον ἁρμόζουσιν εἰς παιδία ἢ εἰς ἄνδρας· ἆρά γε δὲν γνωρίζωμεν ἀρκούντως τὸ πρόσκαιρον τῆς ἡμετέρας φύσεως, ὅπως ὁ θάνατος ἀλλοτρίου μὴ προξενήσῃ ἡμῖν τοιαύτην ἔκπληξιν, ἥτις γίνεται αἴτιον, ὡς εἴδομεν, τόσον ἀνοήτων παραλογισμῶν; ἔτι μᾶλλον ἀνυπόστατοί εἰσι αἱ μομφαὶ ἃς ὕστερον ἐπισωρεύομεν κατὰ τῶν ἀποθανόντων καὶ τῶν νοσούντων, ἀλλὰ μήπως πάντοτε αἴτιοί ἐσμεν τοῦ ἰδίου ἡμῶν θανάτου, καὶ μήπως ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐξήρτηται νὰ ζῶμεν ἀθάνατοι;

Στῶμεν ὀλίγον ἐπιεικέστεροι, ἧττον ἐριστικοὶ πρὸς τοὺς δυστυχεῖς νεκροὺς καὶ πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς ἀρρώστους, καὶ ἂν τῷ ὄντι ἔπραξάν τι ἄβουλον, καὶ ἂν ἀπερισκέπτως παρέβησαν κανόνα τινὰ τῆς ὑγιεινῆς, καὶ ἂν ἔπταισαν ψυχροποτήσαντες, ἐνῷ θερμῶς εἶχον, ἢ ἂν ἔτυχεν ἑσπέρας νὰ ἐξέλθωσιν ἄνευ ἐπενδύτου, ἐάν, φεῦ, ἥμαρτον, λίαν αὐστηρὰν ποινὴν τοῦ ἁμαρτήματος ἀπέτισαν· ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν θέλομεν λάβει χρείαν, ἡμέραν τινά, ἐπιεικείας; καίτοι δὲ φρονοῦντες ὅτι ἐσκεμμένως καὶ φρονίμως λαμβάνομεν πρόνοιαν περὶ τῆς ὑγιείας ἡμῶν, εἴμεθα τόσον βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ εὑρεθῶσι φίλοι οἵτινες θὰ ἐξεύρωσι τὸν τρόπον ἵνα ὀνειδίσωσιν ἡμᾶς,καὶ θὰ ζητήσωσι νὰ ἐλέγξωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς ἁμαρτήσαντας, ὅταν φθάσῃ ἡ ἡμετέρα σειρὰ τοῦ νὰ κείμεθα ἀσθενεῖς, ἐπιθάνατοι ἢ νεκροί; ἄλλως τε δὲ δὲν εἶναι καθῆκον ἑκάστου τὸ σπουδάζειν πάντοτε καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ ἔτι ὅτε πρόκειται περὶ τῶν κοσμικῶν τοῦ θανάτου ἐπόψεων, ἵνα τόσον ἥκιστα παραλη-ρῶμεν, ὅσον ἐνοχλητικὴ καὶ φοβερὰ καὶ ἂν ᾖ ἡ εἰκὼν θανάτου ἀλλοτρίου, ἰδίως δὲ τοῦ προκειμένου ἡμῖν αὐτοῖς;

Ἐν Μασσαλίᾳ, κατὰ Ἰανουάριον 1880. Σ. Α. Β.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 8. *

Μαϊμοῦ=μιμώ. **Πίθηκος** καὶ ἀδοκίμως **πίθηξ**.

Ὁ καλούμενος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *πίθηκος* προσαγορεύεται κατὰ τὴν ἰδιωτικὴν ἡμῶν συνήθειαν *μαϊμοῦ*· εἶνε δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο προφανῶς παρεφθαρμένος τύπος τοῦ *μιμώ*, ὅπερ παντελῶς ἄγνωστον τοῖς παλαιοῖς ὂν ἔπλασαν οἱ μεταγενέστεροι ἀποβλέψαντες εἰς τὸ μιμητικὸν τοῦ ζῴου.

Εὐστάθ. Ὑσμίν. καὶ Ὑσμιν. Θ', γ', 2 «καλὴ μὲν κατὰ παρθένον ἁπλῶς, πρὸς δέ γε τὴν ἐμὴν ἐκείνην Ὑσμίνην ὡς πρὸς Ἀφροδίτην *μιμώ*».

Αἰσώπ. Μῦθ. σελ. 177 Κορ. «τοὺς πιθήκους φασὶ δύο τίκτειν» καὶ «δύο γεννᾷ τέκνα *μιμώ*».

Τζέτζ. Σχολ. εἰς Λυκόφρ. σελ. 740 «καὶ ἐκεῖ κατῴκισε πιθήκους ἤτοι *μιμούς*, τοὺς καὶ σατύρους καὶ ἀρκοΐζανούς» καὶ σελ. 901 «τῷ ἐξ Αἰτωλίας Θερσίτῃ τῷ *μιμοῦς* μορφὴν ἔχοντι» καὶ σελ. 903 «πιθηκομόρφῳ: τῷ δυσμόρφῳ Θερσίτῃ· πίθηκος γὰρ ἡ *μιμὼ* καὶ ὁ λεγόμενος παρ' ἰδιώταις ἀρκοΐζιανός» καὶ Ἀλληγορ. Ἰλιάδ. σελ. 250 Βοισσ. «ὁρᾶτε τὸν Ἡράκλειτον καὶ τὴν *μιμὼ* σὺν τούτῳ». Πρβ. καὶ σελ. 397 «Ad μιμώ glossa in A, ἤγουν τὴν μαϊμοῦν — Aesopia Fabula χυδαιοτέρως scripta: εἰς μίαν μάζωξιν τῶν ἀλόγων ζῴων ἐχόρεψεν ἡ μαϊμοῦ».

Ἀχμὲτ Ὀνειροκρ. 135 «πίθηκον ἤτοι *μιμώ*» καὶ 282 «ἐάν τις ἴδῃ ὅτι ἐπολέμει *μιμοῖ* οἰκείᾳ», κτλ.-

Σουΐδ. «Πίθηκος: ἡ *μιμώ*» καὶ «Πίθηκος: τὸ ζῷον ἡ *μιμώ*· παρὰ τὸ πιθῶ πιθήσω· πείθει γὰρ ἡμᾶς» καὶ «Πίθηξ: ἡ *μιμώ*». Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 671,48 φέρεται «πείθει γὰρ ἡμᾶς *τὸ ζῷον εἰθεχθὲς ὂν προσέχειν αὐτῷ*».

Ψευδηρῳδιαν. Ἐπιμερ. σελ. 84 «*μιμώ* θηλυκόν, ὁ ἀρκοβουζιανός, καὶ κλίνεται *μιμοῦς*» καὶ σελ. 228 «οἷον Σαπφώ, Λητώ, *μιμώ* καὶ τὰ ὅμοια τούτοις».

Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Β', σελ. 401,30 «Πίθηξ: σημαίνει τὴν *μιμώ*, καὶ γίνεται παρὰ τὸ πιθῶ». Πρβ. καὶ Μοσχόπουλ. «*Μιμώ*: ζῷον».

Κοραῆς *Πλουτ. Παραλλ.* Μέρ. Γ', σελ. ιη' «διότι παράγεται ἀπὸ τοῦ Ἀλωπώ, τοῦ ὁποίου τὸ τελευταῖον ω ἐτρέψαμεν εἰς τὴν *ου* δίφθογγον, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ *Μιμὼ* ἐσχηματίσθη πρῶτον τὸ *Μιμοῦ*, ἔπειτα τὸ χυδαιέ-

* Ἴδ. σελ. 21.

ετερον *Μαϊμοῦ*» καὶ *Μύθ. Αἰσωπ. Συναγ.* σελ. 431 «Μιμώ: Οὕτως ἐκάλουν τὸν πίθηκον, διὰ τὸ ἄγαν μιμητικὸν τοῦ ζώου. Μιμεῖται γὰρ ὅ,τι περ ἂν ἴδῃ· ἀλλ' ἐπὶ τὸ γελοιότερον ἅπαντα, ἀτεχνῶς ὥσπερ καὶ οἱ δίχα φιλοσοφίας πιθηκίζοντες γραμματικοί. Ἔστι δὲ τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ τοὔνομα (Σουΐδ. λέξ. *Πιθώ*, καὶ *Πίθηκος*), ἐξ οὗ τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ *Μαϊμού*, ὅπερ οἱ Τοῦρκοι *Μαϊμοὺν* προφέρουσι». Πρβ. Αἰλιαν. π. Ζῴ. Ε', 26 «*μιμηλότατόν* ἐστιν ὁ πίθηκος ζῷον» καὶ Πλούτ. Ἠθ. σελ. 52, β' «ὁ μὲν γὰρ πίθηκος, ὡς ἔοικε, *μιμεῖσθαι* τὸν ἄνθρωπον ἐπιχειρῶν ἁλίσκεται συγκινούμενος καὶ συνορχούμενος» καὶ Ἐπικτ. Ἐγχειρ. ΚΘ', 3 «ἀλλ' ὡς πίθηκος πᾶσαν θέαν, ἣν ἂν ἴδῃς, *μιμῇ*» καὶ Νεμέσ. σελ. 588, α' «πᾶς λύκος ὁμοίως πανουργεῖ καὶ πᾶς πίθηκος ὁμοίως *μιμεῖται*» καὶ Μύθ. Αἰσωπ. σελ. 203 «καταβὰς δὲ ἀπὸ τοῦ δένδρου (ὁ πίθηκος) ἐπειρᾶτο *μιμεῖσθαι* αὐτούς· φασὶ γὰρ μιμητικὸν εἶναι τὸ ζῷον τοῦτο». Ἐν τῇ πρὸς Ἀντιοχεῖς ἐπιστολῇ τοῦ Ἰγνατίου ϛ' ἀναγινώσκεται «οὐ γάρ εἰσι θῶες ἀλωποί, *ἀνθρωπόμιμοι* πίθηκοι». Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην Μυννίσκος ὁ ὑποκριτὴς ἀπεκάλει Καλλιππίδην τὸν ὑποκριτὴν *πίθηκον* ὡς μεγάλην ὑπερβολὴν ποιούμενον ἐν τῇ μιμήσει (Ποιητ. κεφ. Κϛ', § 2. Πρβ. καὶ § 3. Ἴδε Sommerbrodt *Scaenic.* σελ. 235).

Τὸ ὄνομα, οὗ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἐγίνετο χρῆσις, ἐξεφέρετο κατὰ τὴν ἰσοσύλλαβον κλίσιν, οἷον *ὁ πίθηκος, τοῦ πιθήκου, τῷ πιθήκῳ, τὸν πίθηκον, ὦ πίθηκε· οἱ πίθηκοι, τῶν πιθήκων*, κτλ. Πολλὰ τοῦ τύπου τούτου παραδείγματα ἔχει τις νὰ καταλέξῃ ἐκ τῶν δοκίμων ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων, πάμπολλα δ' ἐκ τῶν ἀδοκίμων, παρ' οἷς συχνότατα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα ἀπαντᾷ.

Εὑρίσκεται δὲ καὶ ἐν συνθέσει, οἷον *δημοπίθηκος* καὶ *χοιροπίθηκος* καὶ *κερκοπίθηκος*. Ἀριστοφ. Βατρ. 1085 «καὶ βωμολόχων *δημοπιθήκων* ἐξαπατώντων τὸν δῆμον ἀεί». Ἀριστοτ. π. Ζῴ. Ἱστ. Β', ια', 1 «τὸ δὲ πρόσωπον ὁμοιότατον τῷ τοῦ *χοιροπιθήκου*». Στράβ. σελ. 703 «*κερκοπιθήκους* δὲ μείζους τῶν μεγίστων κυνῶν» καὶ σελ. 710 «πετροκυλιστὰς δ' εἶναι *κερκοπιθήκους*». Πρβ. καὶ Κοραῆν *Ἄτακτ.* Τόμ. Β', σελ. 420 «Τὸ δὲ *Μοῦνα* λέξις Ἱσπανικὴ (Mona), ἢ μᾶλλον περάσασα ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν εἰς τὴν Ἱσπανίαν, σημαίνει γένος πιθήκων μὲ οὐρὰν (guenon, mone), τὸ ὀνομαζόμενον ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλην (Περὶ ζ. ἱστορ. ΙΙ, 2, § 8) *Κῆβος*, καὶ ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, μὲ Ἑλληνικὸν ὄνομα, cercopithecus (Κερκοπίθηκος)».

Φέρεται δὲ καὶ *αἰγοπίθηκος* καὶ *ἀρκοπίθηκος* καὶ *λεοντοπίθηκος*. Φιλοστόργ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. Γ', 11 «Παρ' αὐτοῖς δέ ἐστι καὶ ὁ λεγόμενος *αἰγοπίθηκος*, πίθηκός τις ὤν· μυρία γάρ ἐστι γένη πιθήκων· *ἀρκοπίθηκοι* γάρ εἰσιν ἐν αὐτοῖς καὶ *λεοντοπίθηκοι* καὶ κυνοκέφαλοι».

Ἐν τῇ Σοφιστικῇ Προπαρασκευῇ τοῦ Φρυνίχου ἀναγινώσκεται οὐ μόνον «*Δημοπίθηκος*: ὁ ἐξαπατῶν τὸν δῆμον καὶ θωπεύων κολακικῶς» (σελ. 34,

18) ἀλλὰ καὶ «*Δειπνοπίθηκος*: ὁ δείπνου ἕνεκα πιθηκίζων καὶ ὑποθωπεύων κόλακος τρόπον» (σελ. 34, 29), περὶ οὗ ποιούμενος λόγον ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν τοῖς 'Ατάκτοις γράφει (Τόμ. Ε', σελ. 47) «'Επειδὴ σώζεται εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν καὶ τὸ *Δεῖπνον* καὶ τὸ *Πίθηκος*, συμφέρει νὰ προσλάβωμεν καὶ τὸ σύνθετον *Δειπνοπίθηκος*. Τώρα μάλιστα μᾶς χρειάζονται αἱ τοιαῦται κωμικαὶ λέξεις, ὁπότε ἡ ταλαίπωρος 'Ελλὰς ὑποταγμένη εἰς μόναρχον, φοβερίζεται νὰ γεμισθῇ καὶ ἀπὸ Δειπνοπιθήκους. Εἰς τὰς μοναρχίας μάλιστα γεννῶνται οἱ δειπνοπίθηκοι· αἱ ἰσόνομοι ἐλεύθερΟΙ πολιτεῖαι βδελύσσονται καὶ τοὺς μονάρχους καὶ τοὺς πιθήκους αὐτῶν».

Παρὰ μόνοις τοῖς ἐσχάτως βαρβαρίζουσι τῶν μεταγενεστέρων λέγεται ἐνίοτε κατὰ τὴν περιττοσύλλαβον κλίσιν *ὁ πίθηξ, τοῦ πίθηκος, τῷ πίθηκι*, κτλ.

Γρηγόρ. Ναζιανζ. Τόμ. Γ', σελ. 1057, α' (*Πατρολ. 'Ελλην*. Τόμ. ΛΖ'):

λέοντες ἦμεν ἐχθές, ἀλλὰ σήμερον
πίθηξ ἔγωγε, σοὶ δὲ μικρὸν καὶ ὁ λέων.

Πρβ. καὶ *πυγμαῖος πίθηξ* ἐν ἐπιγρ. παρὰ Βανδίν. Καταλ. Τόμ. Β', σελ. 116 ("Ιδε Θησαυρ. Στεφ. Τόμ. Ϛ', σελ. 1072 Παρ.).

Μῦθ. Αἰσώπ. σελ. 241 «'Αλώπηξ καὶ *πίθηξ* ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡδοιπόρουν. Παρερχόμενοι δὲ διά τινων μνημείων, ἔφη ὁ *πίθηξ* τῇ ἀλώπεκι — 'Η δὲ ἀλώπηξ λέγει τῷ *πίθηκι*». 'Αλλὰ κατ' ἄλλον κώδικα φέρεται «'Αλώπηξ καὶ *πίθηκος* ἐν ταὐτῷ ὁδοιποροῦντες περὶ εὐγενείας ἤριζον. Πολλὰ δὲ ἑκατέρων διεξιόντων, ἐπειδὴ ἐγένοντο κατά τινα τόπον, ἐνταῦθα ἀποβλέψας ἀνεστέναξεν ὁ *πίθηκος*. Τῆς δ' ἀλώπεκος ἐρομένης τὴν αἰτίαν, ὁ *πίθηκος* ἐπιδείξας αὐτῇ τὰ μνήματα ἔφη». Πρβ. σελ. 22 «'Εν συνόδῳ ποτὲ τῶν ἀλόγων ζῴων ὠρχήσατο *πίθηκος*» καὶ σελ. 295 «'Εν συνόδῳ τῶν ἀλόγων ζῴων ὠρχήσατο *πίθηξ*» καὶ σελ. 396 «Τοὺς *πίθηκάς* φασι δύο τίκτειν» καὶ «Δύο τέκνων μητέρα τὸν *πίθηκον* εἶναι ἀκήκοα». Κατὰ τὴν δόκιμον χρῆσιν λέγεται ἐν σελ. 51 «"Εθους ὄντος τοῖς πλέουσι Μελιταῖα κυνίδια καὶ *πιθήκους* ἐπάγεσθαι πρὸς παραμυθίαν τοῦ πλοῦ, πλέων τις εἶχε σὺν ἑαυτῷ καὶ *πίθηκον* — Τῆς δὲ νεὼς περιτραπείσης καὶ πάντων διακολυμβώντων, ἐνήχετο καὶ ὁ *πίθηκος* — 'Ως δὲ κατὰ τὸν Πειραιᾶ ἐγένετο τὸ τῶν 'Αθηναίων ἐπίνειον, ἐπυνθάνετο (ὁ δελφὶς) τοῦ *πιθήκου* εἰ τὸ γένος ἐστὶν 'Αθηναῖος — 'Υπολαβὼν δὲ ὁ *πίθηκος* περὶ ἀνθρώπου αὐτὸν λέγειν ἔφη». Πρβ. καὶ σελ. 123 καὶ 177 καὶ 203 καὶ 247 καὶ 248.

Σχολ. Πινδ. σελ. 323 «ὡς *πίθηκες* τοῖς παισίν». 'Αλλ' ἐν τοῖς πρὸ αὐτοῦ ἀναγινώσκεται «πρὸς τὸν *πίθηκον* οὐκ ὄντα καλόν» καὶ «ἀνοίκειον γάρ ἐστι τὸν μὲν *πίθηκον* παισὶν ἀεὶ εἶναι καλόν» καὶ «παρὰ τοῖς παισὶ καλός ἐστιν ὁ *πίθηκος*» καὶ «παρὰ τοῖς παισὶ μὲν δοκεῖ καλος εἶναι ὁ *πίθηκος*» καὶ «ὥσπερ ὁ *πίθηκος* σπουδάζεται παρὰ τοῖς παισίν» καὶ «παρὰ δὲ σοὶ σοφῷ

ὅτι *πίθηκος* ἔστω» καὶ «ὡς ὁ *πίθηκος* ἀκούων παρὰ τῶν παίδων ὅτι καλός ἐστιν ἐπαίρεται».

Ζωναρ. Λεξ. σελ. 1551 «Πιθήκειον βλέμμα: τὸ τοῦ *πίθηκος*· πιθήκιον δὲ τὸ μικρὸν ἰῶτα».

Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Β', σελ. 401,30 «*Πίθηξ* : σημαίνει τὴν μιμώ». Πρβ. καὶ Βερνάρδυν *Σουιδ.* Τόμ. Β', 6', σελ. 271.

Ψευδηρῳδιαν. Ἐπιμερ. σελ. 109 «*πίθηξ* ὁ πιτζᾶς· πίθηκος ὁ ἀρκοβυζιανός». Πρβ. Κοραῆν *Ἀτάκτ.* Τόμ. Ε', σελ. 298 : ΠΙΤΖΑΣ. Δ. ὁ νάνος (nain) ἀπὸ τὸ Πίθηξ (singe) καὶ πέμπει εἰς τὸν Σουΐδαν «Πιθώ, ἡ μιμώ· Πίθηξ δὲ παρά τισιν ὁ βραχὺς ἀνθρωπίσκος κ.τ.λ.» Ζ. Πιτζός. Σφάλλεται ὁ Κοραῆς γράφων *νάνος*. Τὸ ὀρθῶς ἔχον εἶνε *νᾶνος*, ἀνθ' οὗ συνήθως εὑρίσκεται γεγραμμένον *νάννος*.

Συντίπ. σελ. 59 Βοισσ. «ὁρᾷ τινα *πίθηκα*» καὶ «ὁ δέ γε *πίθηξ* τὸν χοῖρον θεασάμενος» καὶ «ἄλλο σῦκον ἐκ τοῦ *πίθηκος* καταλαβεῖν ἤλπιζεν» καὶ «ὡς δ' ὁ *πίθηξ* ἄλλο σῦκον οὐκ ἔρριψεν» καὶ «βλέπων ἀδιαλείπτως τὸν *πίθηκα*» καὶ σελ. 71 «ὥσπερ κατά τινος λέοντος καὶ *πίθηκος* πεποιηκέναι λέγεται» καὶ σελ. 72 «ὅπου καὶ ὁ *πίθηξ* αὐτῷ συναντᾷ» καὶ σελ. 73 «καὶ ὁ *πίθηξ*· ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος; ἔφη» καὶ «ὁ δὲ *πίθηξ* εὐθὺς ἐπ' ἐκεῖνο τὸ δένδρον ἀπῆλθε» καὶ «ὁ δὲ *πίθηξ* ὑπῆρχεν ἔχων ὄρχεις λίαν μεγάλους» καὶ «ἐξαίφνης σφικτῶς πιάσας τοὺς ὄρχεις τοῦ *πίθηκος* ἔδησε· καὶ ἅμα ὁ *πίθηξ* ἀπέθανε πεσὼν κάτω».

Ἐν τοῖς Ἱερογλυφικοῖς τοῦ Ὡραπόλλωνος Β', 76 φέρεται κατὰ τἀντίγραφα «φαγὼν *πίθηκον* ὑγιαίνει» καὶ «φαγὼν *πίθηκα* ὑγιαίνει». Οὐδεμία δὲ δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐγένετο χρῆσις τοῦ *πίθηκον*, ὡς ἐν βιβλ. Β', § 66 «*πίθηκον* ἔχοντα ὀπίσω ἕτερον μικρὸν *πίθηκον* ζωγραφοῦσιν· ἐκεῖνος γὰρ γεννᾷ δύο *πιθήκους*». Κεῖται δὲ καὶ ἐν § 67 «*πίθηκον* οὐροῦντα ζωγραφοῦσιν· οὗτος γὰρ οὐρῶν κρύπτει τὸ ἴδιον οὖρον», ἀλλ' ἀποδεκτοτέρα φαίνεται ἡ γραφὴ *αἴλουρον*. Ὁ Λημάνσιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ὡραπόλλωνος σελ. 364 «Cod. Paris. C. Ald. et alii πίθηκα; *utroque modo vocatur* *πίθηξ et πίθηκος*». Ὅλως ἀνωφελής, ἵνα μή τι βαρύτερον εἴπωμεν, εἶνε ἡ σημείωσις αὕτη οὐδὲν ἀκριβὲς διδάσκουσα ἀλλ' ἀορίστως παριστῶσα ὅτι καὶ *πίθηξ* καὶ *πίθηκος* ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ λέγεται. Δεινῶς δ' ὁ Σνειδῆρος σφάλλεται γράφων (*Ἀριστοτ. π. Ζῴ. Ἱστορ.* Τόμ. Γ', σελ. 75) «Unus codex Reg. πίθηκες habet, *quae forma videtur solis poetis in usu fuisse*». Τὸ κατὰ τὴν περιττοσύλλαβον κλίσιν ἐκφερόμενον *πίθηξ*, *πίθηκος*, *πίθηκι*, κτλ. εἶνε τοῦ ἐκβεβαρβαρωμένου ἑλληνισμοῦ ἴδιον, οὐδεὶς δὲ τῶν παλαιῶν οὔτ' ἐν πεζῷ λόγῳ οὔτ' ἐν ἐμμέτρῳ χρῆσιν αὐτοῦ ἐποιήσατο.

Ἀηδέστατα διατιθέμεθα ἀναγινώσκοντες ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χρηστομαθείᾳ τοῦ Ραγκαβῆ (Τόμ. Α', σελ. 4) «Τῶν τετραπόδων εὐμαθέστατον μὲν ἐλέ-

φας, μιμητικώτατον δὲ *πίθηξ*, πονηρότατον δ' ἀλώπηξ, θηριωδέστατον δὲ τίγρις».

Ἀντὶ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος *μαϊμοῦ*, ἐξ οὗ τὸ ὑποκοριστικὸν *μαϊμουδίτζα* καὶ τὸ ἐπίθετον *μαϊμουδίστικος* (*μαϊμουδίστικο πρόσωπο* ἢ *μοῦτρο*, κτλ.), γίνεται ὑπὸ τῶν νέων Ἑλλήνων ἐν τῇ καθαρᾷ γλώσσῃ χρῆσις τοῦ παλαιοῦ *πίθηκος*, ὡς καὶ τοῦ ῥήματος *πιθηκίζω* καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ παρηγμένου ὀνόματος *πιθηκισμός*. Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς γράφει ἐν τοῖς Ἀτάκτοις (Τόμ. Β', σελ. 420) «ΠΙΘΗΚΙΖΩ. Μὴν ἔχοντες λέξιν νὰ ἑρμηνεύσωμεν τῶν Γάλλων τὸ singer, συγχωρεῖται νὰ εἰσάξωμεν εἰς τὴν γλῶσσαν λέξιν Ἑλληνικήν, τὸ *Πιθηκίζω*. Ἡ εἰσαγωγή της εἶναι τόσον πλέον εὔλογος, ὅσον ἔχομεν καὶ τὸ πρωτότυπον αὐτῆς *Πίθηκος* (singe) θησαυρισμένον εἰς τὸν Σομαυέραν. Πίθηκος, ὁ. μοῦνα, ἡ. μαϊμοῦ, κ.τ.λ.». Πρβ. Ἀριστοφ. Σφ. 1290 «ταῦτα κατιδὼν ὑπό τι μικρὸν ἐπιθήκισα» καὶ Θεσμ. 1133. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα φέρεται «*Διαπιθηκίσαι*: τὸ διαπαῖξαι· ἀπὸ τῶν πιθήκων· φιλοπαιγμονέστατον γὰρ τὸ ζῷον» (Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 269,28 καὶ Βεκκ. Ἀν. σελ. 238,13). Τὸ ὄνομα *πιθηκισμός* βλέπει τις παρ' Ἀριστοφάνει Ἱππ. 887 καὶ παρὰ Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ Θ', 37. Πρβ. Φρύνιχ. Σοφιστ. Προπ. σελ. 60,10 «*Πιθηκισμοί*: πανουργίαι».

Καὶ σφόδρα μὲν ἐγκρίνομεν τὴν εἰς τὴν ἡμετέραν φωνὴν ἐπάνοδον τοῦ καλοῦ ὀνόματος, ἰσχυρῶς δ' ἀποδοκιμάζομεν τὴν παρὰ πολλοῖς κυκλουμένην ἐκφορὰν κατὰ τὴν περιττοσύλλαβον κλίσιν *πίθηξ* καὶ *πίθηκες*, νομίζοντες ὅτι ἀτοπώτατον πρᾶγμα εἶνε νὰ παραλαμβάνηται μὲν παλαιὰ λέξις εἰς τὴν νέαν ἡμῶν γλῶσσαν, νὰ προκρίνηται δ' ὁ μοχθηρὸς αὐτῆς τύπος, ὅστις παρὰ μόνοις τοῖς ἐσχάτως βαρβαρίζουσι τῶν μεταγενεστέρων ἀπαντᾷ ἐνίοτε.

Ἐν τῷ παρεφθαρμένῳ ἑλληνισμῷ εὑρίσκονται καὶ ἄλλα κατὰ τὴν περιττοσύλλαβον κλίσιν προενηνεγμένα παρὰ τὴν τῶν παλαιῶν συνήθειαν, οἷον

κατήγωρ ἀντὶ τοῦ *κατήγορος* (Ἰωάνν. Ἀποκαλ. ΙΒ', 10),

διάκωρ ἀντὶ τοῦ *διάκονος* (Κωνστ. Πορφυρογ. Τόμ. Α', σελ. 219,16. Πρβ. Χοιροβ. σελ. 92,8 καὶ Στούρζιον *π. Διαλ. Μακεδ. καὶ Ἀλεξ.* σελ. 161),

ἀρχιδιάκωρ ἀντὶ τοῦ *ἀρχιδιάκονος* (Κωνστ. Πορφυρογ. Τόμ. Γ', σελ. 138,23. Πρβ. καὶ Κείλιον *zur Syllog.* σελ. 641),

ἔγγωρ ἀντὶ τοῦ *ἔγγονος* (Κωνστ. Πορφυρογ. Τόμ. Α', σελ. 644,19 καὶ Τόμ. Γ', σελ. 153,23 καὶ Θεοφάν. Τόμ. Α', σελ. 582,21. Πρβ. καὶ Κοραῆν *Ἀτάκτ.* Τόμ. Α', σελ. 52 «Οὕτω λέγομεν *Διάκος* καὶ *Ἔγγος*, ὄχι κατὰ συγκοπήν, ὡς ἤθελέ τις φαντασθῆν, ἀπὸ τοῦ *Διάκονος* και *Ἔγγονος*, ἀλλὰ κατὰ μετασχηματισμὸν ἀπὸ τοῦ *Διάκων* καὶ *Ἔγγων*, λέξεων Γραικορωμαϊκῶν. Ἴδ. Δουκάγγ. σελ. 294 καὶ 342» καὶ Τόμ. Β', σελ. 113 «Τὸ *Ἔγγος*, petit-fils, δὲν εἶναι συγκοπὴ τοῦ *Ἔγγονος*, ἀλλὰ διαφορὰ καταλήξεως πρὸς τὸ *Ἔγγων* κατὰ τὰ διττοκατάληκτα εἰς ος καὶ ων, ἐπειδὴ οἱ Γραικορωμαῖοι ἔλεγαν καὶ *Ἔγγος* καὶ *Ἔγγων* ἀντὶ τοῦ *Ἔγγονος*, ὡς ἔλε-

γαν καὶ *Διάκων* καὶ *Διάκος*, diacre, ἀντὶ τοῦ *Διάκονος*». Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ *Διάκος* γραπτέον *Διᾶκος*),

ἡμίονες ἀντὶ τοῦ *ἡμίονοι* (Θεοφύλ. Σιμοκ. σελ. 59,4),

αὐτόκτονες ἀντὶ τοῦ *αὐτοκτόνοι* (Σχολ. Αἰσχύλ. σελ. 57,31),

σφενδών ἀντὶ τοῦ *σφενδόνη* (Χρονικ. σελ. 558),

ἀνεψιαδεῖς ἀντὶ τοῦ *ἀνεψιαδοῖ* (Ἴδε Δινδόρφιον *Ζωναρ. Ἐπιτ. Ἱστ.* Τόμ. Ε', σελ. XLV).

Ἀλλ' οὐδεὶς εὖ φρονῶν οὐδὲν τῶν ἐξαμβλωμάτων τούτων θ' ἀξιώσῃ ποτὲ ἀποδοχῆς. Δὲν γελῶμεν ἀκούοντες ἑκάστοτε ἢ ἀναγινώσκοντες ἐν ἐφημερίσι τὰ ὅμοια τούτοις *ἐπίμων* καὶ *εὔζων*;

Ὁ πίθηκος ἢ ὁ μικρὸς πίθηκος ἐκαλεῖτο καὶ *πίθων*, οἷον Πίνδαρ. Πυθ. Β', 72 «καλός τοι πίθων παρὰ παισίν, αἰεὶ καλός» καὶ Σώστρατ. παρ' Εὐσταθ. σελ. 1665,54 «μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ ἐν Ἄργει ἀγάλματος τῆς Ἥρας καταγελῶσαν εἰς ἄνδρα μεταβληθῆναι ἀειδῆ, ὡς καὶ πίθωνα λέγεσθαι» καὶ Βάβρ. ΝϚ', 3 «ἦλθεν δὲ καὶ πίθηκος ὡς καλοῦ μήτηρ πίθωνα γυμνόν, σιμὸν ἠρμένη κόλποις». Παρ' Ἀρκαδίῳ π. Τόν. σελ. 11,24 εἶνε πλημμελῶς γεγραμμένον «*πήθων* ὁ πίθηκος ὑποκοριστικῶς» ἀντὶ τοῦ *πίθων*. Πρβ. Θεόγν. Καν. σελ. 33,28 «ῥώθων ῥώθωνος, *πίθων πίθωνος*» καὶ Βεκκ. Ἀν. σ. 59,13 «*Πίθων*: ὁ πίθηκος ὑποκοριστικῶς» καὶ Χοιροβοσκ. σελ. 77,32 «*πίθων πίθωνος*· οὕτως ὁ πίθηκος ὑποκριτικῶς (Γρ. *ὑποκοριστικῶς*)».

Ἀλλὰ καὶ *καλλίας* ὠνομάζετο ἐνίοτε τὸ δύσμορφον τοῦτο ζῷον κατ' εὐφημισμόν, ὡς παρεστήσαμεν ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 352 κέξ. Δὲν ἐγκρίνομεν τὴν γνώμην τοῦ Βεργκίου *Griech. Literat.* Τόμ. Α', σελ. 128.

Ἐλέγετο δὲ συνήθως κατ' ἀρσενικὸν γένος *ὁ πίθηκος*, σπανίως δὲ κατὰ θηλυκὸν *ἡ πίθηκος* ἤτοι ὁ θῆλυς πίθηκος, οἷον Συνέσ. Ἐπιστ. Α', σελ. 157, γ. «τὰς *πιθήκους* γάρ φασιν, ἐπειδὰν τέκωσιν, ὥσπερ ἀγάλμασιν ἐνατενίζειν τοῖς βρέφεσιν ἀγαμένας τοῦ κάλλους» καὶ Βάβρ. ΛΕ', 1 «δύω μὲν υἱοὺς *ἡ πίθηκος* ὠδίνει, τεκοῦσα δ' αὐτοῖς ἐστιν οὐκ ἴση μήτηρ» (Πρβ. καὶ ΝϚ', 3). Φέρεται δὲ παρὰ τῷ Βαβρίῳ κατά τινας ἐκδόσεις καὶ «Κερδοῖ πίθηκος εἶπεν· ἣν ὁρᾷς στήλην ἐμοὶ πατρῴη τ' ἐστὶ κἄτι παππῴη. Κερδὼ πιθήκῳ φησίν· ὡς θέλεις ψεύδου ἔλεγχον οὐκ *ἔχουσα* τῆς ἀληθείης» (ΠΑ', 1). Ἀλλ' ὁ κῶδιξ ἔχει «*Κερδὼ πιθήκῳ φησίν*· ἣν ὁρᾷς στήλην ἐμὴ πατρῴη τ' ἐστὶ κἄτι παππῴη. *Κερδοῖ πίθηκος εἶπεν*· ὡς θέλεις ψεύδου ἔλεγχον οὐκ ἔχουσα τῆς ἀληθείας» (Πρβ. καὶ Σουίδ. λ. *πίθηκος*). Παραλαμβάνεται δὲ τὸ θηλυκὸν *ἡ πίθηκος* καὶ ἐπὶ δυσειδοῦς γυναικός, οἷον Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Α', λγ', 5 «ἀρέσκειν γὰρ τοῖς ἐρασταῖς, οὐχὶ Μεγάρᾳ καὶ Εὐξίππῃ βούλομαι *ταῖς πιθήκοις*».

Ὡς δὲ τὰ νῦν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι τρέφοντες ἐν ταῖς οἰκίαις πιθήκους,

οὕτως ὑπῆρχον καὶ τὸ πάλαι, οὓς χαριέντως ἔσκωψεν ὁ κωμικὸς Εὔβουλος εἰπὼν (παρ' Ἀθην. σελ. 519, α'):

καὶ γὰρ πόσῳ κάλλιον, ἱκετεύω, τρέφειν
ἄνθρωπον ἔστ' ἄνθρωπον, ἂν ἔχῃ βίον,
ἢ χῆνα πλατυγίζοντα καὶ κεχηνότα
ἢ στρουθὸν ἢ π ί θ η κ ο ν, ἐ π ί β ο υ λ ο ν κ α κ ό ν.

Ἀξιομνημόνευτον δ' εἶνε τὸ ὑπὸ Μασανάσσου τοῦ βασιλέως τῶν Μαυρουσίων λεχθὲν πρὸς τοὺς σπουδὴν ποιουμένους περὶ κτῆσιν πιθήκων «Παρ' ὑμῖν, ὦ οὗτοι, αἱ γυναῖκες οὐ τίκτουσι παιδία;» (παρ' Ἀθην. σελ. 518, ς'). Πρβ. καὶ Πλούταρχ. Περικλ. 1 «Ξένους τινὰς ἐν Ῥώμῃ πλουσίους κυνῶν τέκνα καὶ πιθήκων ἐν τοῖς κόλποις περιφέροντας καὶ ἀγαπῶντας ἰδὼν ὁ Καῖσαρ, ὡς ἔοικεν, ἠρώτησεν *εἰ παιδία παρ' αὐτοῖς οὐ τίκτουσιν αἱ γυναῖκες*, ἡγεμονικῶς σφόδρα νουθετήσας τοὺς τὸ φύσει φιλητικὸν ἐν ἡμῖν καὶ φιλόστοργον εἰς θηρία καταναλίσκοντας ἀνθρώποις ὀφειλόμενον». Τὸ *ἩΓεμονικῶς* μετέγραψεν ὁ Κόβητος *ΚΗΔεμονικῶς* (*Μνημοσ.* 1873, σελ. 128 καὶ 1878, σελ. 153).

Ὁ Θεόφραστος (Χαρακτ. κεφ. 21) λέγει περὶ τοῦ μικροφιλοτίμου «Ἀμέλει δὲ καὶ *πίθηκον θρέψαι* δεινὸς καὶ τίτυρον κτήσασθαι καὶ Σικελικὰς περιστερὰς κτέ.».

ΤΟ ΝΕΩΣΤΙ ΕΥΡΕΘΕΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΚΑΙ Η ΤΡΑΓΩιΔΙΑ, ΕΙΣ ΗΝ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ.

Πρό τινος χρόνου ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἑνρίκου Weil ἐν Παρισίοις πάπυρος περιέχων ἓν μέγα ἀπόσπασμα ἀπολεσθείσης τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου, ὀκτὼ στίχους ἐκ τοῦ προλόγου τῆς Μηδείας, ἓν ἀπόσπασμα τοῦ Αἰσχύλου, ἕτερον κωμικοῦ ποιητοῦ, δύο ἐπιγράμματα, καὶ τέλος κατάλογον τινα ἐξόδων (Διδυμῶν λόγος). Ὁ πάπυρος οὗτος, κτῆμα τὴν ἀρχὴν τοῦ Champollion-Figeac, ἠγοράσθη μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου φιλέλληνος Φιρμίνου Διδότου. Ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ ποθῶν νὰ μάθῃ τὸ περιεχόμενον ἔδωκεν αὐτὸν εἴς τινα βιβλιοθηκάριον πρὸς ἀνάγνωσιν, ὅστις καίπερ κατέχων αὐτὸν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον οὐδὲν κατώρθωσεν. Ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς Ἀλφρέδος Διδότος, ὁ πλὴν τῶν ἄλλων ἀρετῶν κληρονομήσας καὶ τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα τοῦ πατρὸς ἅπερ καὶ πολλαχῶς διετράνωσεν, ἀφ' οὗ μετὰ πολλὰς δυσκολίας κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὸν πάπυρον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ζηλοτύπου βιβλιοθηκαρίου ὅστις μὴ δυνάμενος ν' ἀναγνώσῃ αὐτὸς τὸν πάπυρον δὲν ἤθελε καὶ ἄλλος νὰ δοκιμάσῃ, ἀνέθηκεν εἰς τὸν διαπρεπῆ ἑλληνιστὴν

κ. Ἐνρῖκον Weil τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἔκδοσιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπετηρίδι τοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Παρισίοις συλλόγου. Ὁ κ. Weil ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀναγνοὺς ἐδημοσίευσεν αὐτὸν μετὰ δύο φωτογλυπτικῶν πινάκων.

Ὁ πάπυρος ἔχει 1,08 μ. μῆκος καὶ 0,165 μ. πλάτος. Ἐπὶ τῆς πρώτης σελίδος εἶνε γεγραμμένον πρῶτον μὲν ἐν τρισὶ στήλαις τὸ ἐκ 44 στίχων ἀπόσπασμα τοῦ Εὐριπίδου, εἶτα ἐξ ἄλλης χειρὸς ἐν δυσὶν ἄλλαις στήλαις, αἷς προστέθειται καὶ τρίτη λίαν στενὴ καὶ ὀλιγόστιχος, 46 στίχοι τρίμετροι. Ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ στήλῃ ὑπάρχει κατάλογος ἐξόδων (Διδυμῶν λόγος). Ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου γενομένου τῷ 161 μ. Χ. ὁρίζεται ἡ ἐποχὴ τοῦ παπύρου γραφέντος πιθανώτατα κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα. Τῆς δευτέρας σελίδος τῆς ὄπισθεν εἶνε μόνον τέσσαρες στῆλαι γεγραμμέναι, ἀλλ' ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἀντιθέτως πρὸς τὰς τῆς πρώτης σελίδος. Αἱ μὲν τρεῖς πρῶται παρέχουσιν δεύτερον ἀντίγραφον τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀποσπάσματος τοῦ Εὐριπίδου, ἡ δὲ τετάρτη τὰ δύο δεκάστιχα ἐπιγράμματα.

Εἰ καὶ πλεῖστα μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν περὶ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων, οὔτε ὅμως τὸ κείμενον αὐτῶν ἐπηνωρθώθη ἐντελῶς — πολλοῦ γε καὶ δεῖ —, οὔτε ἄλλα σχετικὰ ζητήματα ἐλύθησαν ἐπαρκῶς. Κυρίως δὲ ἀπησχόλησε τοὺς φιλολόγους τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἀπολεσθείσης τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ πρῶτον, μέγιστον, σπουδαιότατον δὲ κατὰ πάντα λόγον καὶ πλῆρες, ὡς εἰπεῖν, ἀπόσπασμα. Ὁ μόνος ὅστις διετύπωσε γνώμην σαφῆ καὶ καθαρὰν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἶνε ὁ πρῶτος ἐκδότης Weil. Τὴν γνώμην αὐτοῦ δὲν ἀποδέχονται μὲν οἱ ἄλλοι οἱ πραγματευθέντες περὶ τούτου, οἷον ὁ Cobet, ὁ Ch. Graux καὶ ἐν μέρει ὁ Blass, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔχουσι πῶς ν' ἀντικαταστήσωσιν αὐτήν. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου μέλλων καὶ ἐγὼ νὰ πραγματευθῶ σήμερον ἐπικαλοῦμαι τὴν ὑμετέραν προσοχὴν καὶ ἐπιείκειαν. Πρὸς διασάφησιν δὲ τῶν ῥηθησομένων κρίνω καλὸν ν' ἀναγνώσω ὑμῖν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόσπασμα·

Ὦ πάτερ, ἐχρῆν μὲν οὓς ἐγὼ λόγους λέγω,
τούτους λέγειν σέ· καὶ γὰρ ἁρμόζει φρονεῖν
σὲ μᾶλλον ἢ 'μὲ καὶ λέγειν ὅπου τι δεῖ.
ἐπεὶ δ' ἀφῆκας λοιπόν ἐστ' ἴσως ἐμὲ
ἐκ τῆς ἀνάγκης τά γε δίκαι' αὐτὴν λέγειν.

Ἐκεῖνος εἰ μὲν μεῖζον ἠδίκηκέ τι,
οὐκ ἐμὲ προσήκει λαμβάνειν τούτων δίκην·
εἰ δ' εἰς ἔμ' ἡμάρτηκεν, αἰσθέσθαι μ' ἔδει.
ἀλλ' ἀγνοῶ δὴ τυχὸν ἴσως ἄφρων ἐγὼ
οὖσ', οὐκ ἂν ἀντείποιμι· καίτοι γ', ὦ πάτερ,
εἰ τἄλλα κρίνειν ἐστὶν ἀνόητον γυνή,
περὶ τῶν γ' ἑαυτῆς πραγμάτων ἴσως φρονεῖ.

Ἔστω δ' ὃ βούλει· τοῦτο τί μ' ἀδικεῖ, λέγε.
ἔστ' ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ κείμενος νόμος,
τῷ μὲν διὰ τέλους ἣν ἔχει στέργειν ἀεί,
τῇ δ' ὅσ' ἂν ἀρέσκῃ τἀνδρὶ ταῦτ' αὐτὴν ποιεῖν.
γέγονεν ἐκεῖνος εἰς ἔμ' οἷον ἠξίουν,
ἐμοὶ δ' ἀρέσκει πάνθ' ἃ κἀκείνῳ, πάτερ.
Ἀλλ' ἔστ'. ἐμοὶ μὲν χρηστός, ἠπόρηκε δέ.
σὺ δ' ἀνδρί μ', ὡς φής, ἐκδίδως νῦν πλουσίῳ,
ἵνα μὴ καταζῶ τὸν βίον λυπουμένη.
καὶ ποῦ τοσαῦτα χρήματ' ἐστὶν, ὦ πάτερ,
ἃ μᾶλλον ἀνδρὸς εὐφρανεῖ παρόντα με;
ἢ πῶς δίκαιόν ἐστιν ἢ καλῶς ἔχον
τῶν μὲν ἀγαθῶν με τὸ μέρος ὧν εἶχεν λαβεῖν,
τοῦ συναπορηθῆναι δὲ μὴ λαβεῖν μέρος;

Φέρ', ἢν δ' ὁ νῦν με λαμβάνειν μέλλων ἀνήρ
(ὃ μὴ γένοιτο, Ζεῦ φίλ', οὐδ' ἔσται ποτὲ
οὐκ οὖν θελούσης οὐδὲ δυναμένης ἐμοῦ),
ἢν οὗτος αὖθις ἀποβάλῃ τὴν οὐσίαν,
ἑτέρῳ με δώσεις ἀνδρί; κᾆτ' ἐὰν πάλιν
ἐκεῖνος, ἑτέρῳ; μέχρι πόσου τὴν τῆς τύχης,
πάτερ, δὲ λήψει πεῖραν ἐν τὠμῷ βίῳ;
ὅτ' ἦν ἐγὼ παῖς, τότε σ' ἐχρῆν ζητεῖν ἐμοὶ
ἄνδρ' ᾧ με δώσεις· σὴ γὰρ ἦν τόθ' αἵρεσις·
ἐπεὶ δ' ἅπαξ δέδωκας, ἤδη 'στίν, πάτερ,
ἐμὸν σκοπεῖν τοῦτ'· εἰκότως, μὴ γὰρ καλῶς
κρίνασ' ἐμαυτῆς τὸν ἴδιον βλάψω βίον.

Ταῦτ' ἐστίν· ὥστε μή με, πρὸς τῆς Ἑστίας,
ἀποστερήσῃς ἀνδρὸς ᾧ συνῴκισας.
χάριν δικαίαν καὶ φιλάνθρωπον, πάτερ,
αἰτῶ σε ταύτην, εἰ δὲ μή, σὺ μὲν βίᾳ
πράξεις ἃ βούλει, τὴν δ' ἐμὴν ἐγὼ τύχην
πειράσομ' ὡς δεῖ, μὴ μετ' αἰσχύνης, φέρειν.

Ἐκ τῶν διασωθέντων ἀποσπασμάτων ὀλίγα δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸ ἡμέτερον κατὰ τὴν χάριν, τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, τὴν ῥητορικὴν διατύπωσιν τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων. Ἡ σκηνὴ παρίστησι γυναῖκα ἀποκρούουσαν ἀξιοπρεπῶς καὶ εὐγλώττως τὰς ἀξιώσεις τοῦ πατρὸς αὐτῆς θέλοντος ν' ἀποχωρίσῃ αὐτὴν τοῦ γενναίου καὶ χρηστοῦ, ἀλλὰ δυστυχήσαντος ἀνδρός, ὃν αὕτη ἀγαπᾷ, νὰ ἐκδώσῃ δὲ εἰς ἄλλον πλούσιον, ἵνα μὴ διάγῃ τὸν βίον λυπουμένη. Δύο κυρίως εἶνε αἱ κατηγορίαι, ἃς ἐκφέρει ὁ πατὴρ κατὰ τοῦ γαμβροῦ, α) ὅτι διέπραξε μέγα τι ἀδίκημα καὶ β) ὅτι περιέπεσεν εἰς ἀπορίαν. Ἀμφοτέρας ταύτας τὰς κατηγορίας ἀποκρούει λίαν εὐτυχῶς ἡ εὐγενὴς καὶ φίλανδρος γυνή. Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἀρκοῦσιν αἱ ὀλίγαι αὗται νύξεις, διότι θὰ ἐπανέλθωμεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. Νῦν με-

ταβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος, ἐκ ποίας τραγῳδίας εἶνε εἰλημμένον τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο. Περὶ τούτου ἣν γνώμην ἔχει ὁ Weil συνοψίσας παρατίθημι. Πρῶτον ὅτι τὸ ἀπόσπασμα τὸ ἐν τῷ παπύρῳ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Εὐριπίδην ἀνήκει εἰς τραγῳδίαν καὶ ὄχι εἰς κωμῳδίαν δεικνύουσι πλὴν τοῦ ὕφους καὶ τοῦ καθόλου χαρακτῆρος αὐτοῦ κυρίως ἡ στιχουργία καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ἰάμβου. Δεύτερον ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ χώρᾳ παρατηρεῖται ὁ ἀνάπαιστος ἢ μόνον ἐν τῷ πρώτῳ ποδί· τοῦτο δὲ, προκειμένου περὶ ἀποσπάσματος ἐκ 44 στίχων, ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ ἀπόσπασμα εἶνε εἰλημμένον ὄχι ἐκ κωμῳδίας ἀλλ' ἐκ τραγῳδίας.— Ἐκ τῆς στιχουργίας, ἐξακολουθεῖ ὁ Weil, ὁρίζεται ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἐγράφη τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόσπασμα. Ἡ χρῆσις τοῦ τριβράχεος καὶ ἐν ταῖς περιτταῖς χώραις τοῦ δακτύλου ἀντὶ τοῦ ἰάμβου δεικνύει ὅτι τὸ ἀπόσπασμα ἐγράφη μετὰ τὴν 89 ὀλυμπιάδα.— Ἐκ τῶν ἡρωΐδων, λέγει παρακατιών, τῶν ἀπολεσθεισῶν τραγῳδιῶν μία μόνη ὑπάρχει ἥτις εὑρέθη εἰς παρομοίαν θέσιν πρὸς τὴν ἐν τῷ ἀποσπάσματι, ἡ Ὑρνηθὼ ἡ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τῶν Τημενιδῶν. Ἡ δὲ Ὑρνηθὼ ἦτο τὸ πρῶτον πρῶτον πρόσωπον τοῦ δράματος, διότι κατ' ἐπίγραμμα τοῦ Διοσκορίδου (Ἀνθολ. Παλ. XI, 195) ταύτην ὑπεκρίνατο ὁ πρωταγωνιστής. Ὁ δὲ Παυσανίας (II, 19. 28.) ἀναφέρει ὅτι ἡ Ὑρνηθώ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Τημένου, ἀντέστη γενναίως πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς βιάζοντας αὐτὴν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν σύζυγον Δηϊφόντην καὶ ἐπαγγελλομένους νὰ δώσωσιν αὐτὴν εἰς ἄνδρα κατὰ πάντα ἀμείνονα τοῦ Δηϊφόντου καὶ ἄρχοντα καὶ ἀνθρώπων πλειόνων καὶ γῆς εὐδαιμονεστέρας. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι οὐ μόνον ὁ Παυσανίας, ἀλλὰ καὶ ὁ Διόδωρος (Fragm. Hist. Graec II, σ. VIII) καὶ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς (Fragm. III, σ.376) καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος (II, 8, 5) ἐκ συμφώνου λέγουσιν ὅτι ὁ Τήμενος στέργων τήν τε Ὑρνηθὼ καὶ τὸν γαμβρὸν πολὺ μᾶλλον ἢ τοὺς υἱοὺς τοσοῦτον διήγειρε τούτων τὴν ζηλοτυπίαν, ὥστε καὶ ἐδολοφονήθη ὑπ' αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Εὐριπίδης καὶ ἐν ἄλλαις τραγῳδίαις μετέβαλε τοὺς παραδεδομένους μύθους, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἐν τοῖς Τημενίδαις παρέστησε τὴν Ὑρνηθὼ ὡς θυγατέρα ὄχι τοῦ Τημένου, ἀλλ' ἑνὸς τῶν Τημενιδῶν. Καθ' ὅμοιόν τινα τρόπον προσπαθεῖ νὰ προσεγγίσῃ καὶ τοὺς στίχους τοὺς ἀποδιδομένους εἰς τὸν Ἔννιον (Rhet. ad Herennium II, 24, 38):

> Iniuria abs te afficior indigna, pater.
> Nam si improbum esse Cresphontem olim existimas,
> Cur me huic locabas nuptiis? Sin est probus,
> Cur talem invitam invitum cogis linquere?

ὑποθέτων ὅτι οἱ στίχοι οὗτοι ἐλήφθησαν ὄχι ἐκ τοῦ Κρεσφόντου, τῆς τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἐκ τῶν Τημενιδῶν· ἂν δὲ ἀντὶ τοῦ Δηϊφόντου ἀναφέρεται ἐν τοῖς στίχοις ὁ Κρεσφόντης, τοῦτο, λέγει, εἶνε διαφορὰ ἐπουσιώδης.

Τοιαύτη εἶνε ἐν συντόμῳ ἡ γνώμη τοῦ Weil, ἣν καὶ ἄλλοι ἀποδοκιμάζουσιν, ὁ δὲ πολὺς Cobet ἀποκρούει διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους, α) διότι ἡ ὑπόθεσις αὕτη

ἐναντιοῦται πρὸς τὰν παράδοσιν καὶ 6) διότι εἰς τὸν ἡρωϊκὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἡρώων δὲν ἁρμόζουσιν οὔτε ἀνὴρ ὑπὸ ἀπορίας συνεχόμενος οὔτε γυνὴ ἐν λύπῃ τὸν βίον διάγουσα διὰ τὴν οἰκειακὴν ἀπορίαν. Διὰ ταῦτα φρονεῖ ὅτι τὸ ἀπόσπασμα ἐλήφθη ἔκ τινος ἀγνώστου σατυρικοῦ δράματος. Ὁ πρῶτος λόγος τοῦ διαπρεποῦς κριτικοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐφεξῆς, εἶνε ὀρθότατος, ὄχι ὅμως καὶ ὁ δεύτερος· διὸ καὶ τὸ συμπέρασμα μοὶ φαίνεται ἡμαρτημένον.— Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων κριτικῶν μία τῶν μεγίστων διαφορῶν τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου ἀπὸ τῶν προγενεστέρων εἶνε αὕτη, ὅτι ὁ Εὐριπίδης περικόψας τὸ μεγαλεῖον, τὴν πομπὴν καὶ τὸν ὄγκον τῶν τραγικῶν ἡρώων κατεβίβασεν αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ἐξηυτέλισε τὰ μυθικὰ πρόσωπα καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἡρώων καὶ ἀπέδωκεν εἰς αὐτοὺς πάθη καὶ ἐλαττώματα μικροπρεπῆ, π. χ. τὸν Βελλεροφόντην καὶ Ἰξίονα παρέστησεν ὡς φιλαργύρους καὶ μικρολόγους, τὸν Τήλεφον εἰσήγαγεν ὡς ἐπαίτην ῥάκη ἐνδεδυμένον καὶ φέροντα πήραν καὶ πτωχικὸν βακτήριον· παρεμφερῆ δὲ ἐποίησε καὶ τὸν Φιλοκτήτην (πρβ. Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 547. Βατρ. 1043, 1063, 1079. Ἀχαρ. 412. Νεφ. 1371. Εἰρ. 147). Ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη καταφαίνεται μάλιστα ἐν ταῖς κοιναῖς τραγῳδίαις· πόσον ὑψηλόφρων καὶ μεγαλοπρεπὴς εἶνε π. χ. ἡ Ἠλέκτρα παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ, πόσον δὲ ταπεινή, εὐτελὴς καὶ τοῦτ' αὐτὸ δημότις ἡ κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονος παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ! Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ Σοφοκλῆς, ὅτι αὐτὸς μὲν ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους οἵους δεῖ, Εὐριπίδης δὲ οἷοί εἰσιν (Ἀριστ. Ποιητ. 25). Ἀλλ' οὐ μόνον δρῶντες εἶνε τοιοῦτοι οἱ πλεῖστοι ἥρωες καὶ ἡρωΐδες τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ καὶ διαλεγόμενοι. «Ἡ γλῶσσα τοῦ Εὐριπίδου ἐν τῷ διαλόγῳ, παρατηρεῖ ὁ Müller (κατὰ τὴν μετάφρασιν Κυπριανοῦ ΙΙ, σελ. 165. πρβ. καὶ σελ. 155), δὲν διαφέρει πολὺ τῆς συνήθους κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἔν τε τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ τοῖς δικαστηρίοις. Διὸ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἀποκαλεῖ αὐτὸν ποιητὴν δικανικῶν λόγων καὶ ὁμολογεῖ ὅτι πᾶς ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ εὐδοκιμήσῃ δημοσίᾳ ἐν λόγοις, πρέπει νὰ λαλῇ κομψευριπιδικῶς· — πρὸς δὲ τοὺς μεμφομένους αὐτὸν ὅτι καίπερ ἐχθρὸς παρέλαβε πολλὰ τοῦ Εὐριπίδου ἀπαντᾷ ὅτι μιμεῖται μὲν τὴν εὐστομίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ φεύγει τὸ εὐτελὲς καὶ ἀγοραῖον τῶν νοημάτων·

> Χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ,
> τοὺς νοῦς δ' ἀγοραίους ἧττον ἢ 'κεῖνος ποιῶ

Γνωστὸν δὲ εἶνε ὅτι καὶ ἄλλοι κωμικοί, ἀλλὰ μάλιστα ὁ Ἀριστοφάνης παρῴδησε χαριέστατα καὶ αὐτὰς τὰς καλλίστας τοῦ σκηνικοῦ φιλοσόφου τραγῳδίας. Ὁ δὲ Weil λίαν εὐστόχως παρατηρεῖ ὅτι χωρία τινὰ τῆς ἐν Αὐλίδι Ἰφιγενείας (335—375), τοῦ Ὀρέστου (544 — 604) καὶ αὐτῆς τῆς τραγικωτάτης Μηδείας (869—893) εἶνε γεγραμμένα εἰς γλῶσσαν λίαν προσεγγίζουσαν πρὸς τὴν τοῦ ἡμετέρου ἀποσπάσματος. Ἐν γένει δὲ ὅ τε χαρακτὴρ

καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ἀποσπάσματος τούτου ἀνευρίσκονται καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς καλλίσταις τραγῳδίαις τοῦ Εὐριπίδου.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Weil. Ἐγὼ θεωρῶ τὴν γνώμην αὐτοῦ λίαν ἀπίθανον κυρίως διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους, α) κατὰ πάντας τοὺς προμνημονευθέντας συγγραφεῖς ἡ Ὑρνηθὼ εἶνε θυγάτηρ τοῦ Τημένου οὐχὶ δὲ ἑνὸς τῶν Τημενιδῶν. β) οὐδεὶς οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ἀπορίας, εἰς ἣν περιέπεσεν ὁ Δηϊφόντης. γ) διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης δὲν μεταβάλλεται μόνον ὁ πατήρ, ἀλλ' ὅλος ὁ μῦθος εἶνε ἀνάγκη νὰ συμμεταβληθῇ· ἄπορος δ' ὅλως εἶνε ὁ τρόπος τῆς συμμεταβολῆς ταύτης. Ἡ ἐν τῷ μύθῳ παρατηρουμένη πλοκὴ προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Τήμενος προτιμῶν τὸν γαμβρὸν Δηϊφόντην τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐκίνησε τὴν ζηλοτυπίαν αὐτῶν μέχρι δολοφονίας. Νῦν δὲ πῶς θὰ διατηρηθῇ ἡ πλοκὴ αὕτη, ἂν ὁ εἷς τῶν Τημενιδῶν γείνῃ πατήρ; Ὁ νέος οὗτος πατὴρ θὰ ἀγαπᾷ ἢ θὰ μισῇ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; Τί ἆρά γε ἐπήνεγκε τὴν μεταβολὴν ταύτην; Τοιαῦτα καὶ πλεῖστα ἄλλα δύναταί τις νὰ ἐρωτήσῃ. Ἵνα ἐξηγηθῇ ἡ ἐχθρικὴ διάθεσις τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν γαμβρόν, δὲν ἀρκεῖ ἡ μετάβασις τῆς πατρότητος ἀπὸ τοῦ Τημένου εἰς ἕνα τῶν Τημενιδῶν. Ἄλλως δὲ τοῦ ἑνὸς τούτου μέρους τοῦ μύθου μεταβαλλομένου εἶνε ἀνάγκη νὰ συμμεταβληθῶσι καὶ πάντα τὰ ἄλλα· ὅπερ εἶνε δυσκολώτατον καὶ νὰ φαντασθῇ τις. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὀφείλομεν ν' ἀναπλάσωμεν μῦθον ὅλως διάφορον τοῦ παραδεδομένου. Τούτοις δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ὅτι καὶ οἱ στίχοι (32, 33):

μέχρι πόσου τὴν τῆς τύχης,
πάτερ, δὲ λήψει πεῖραν ἐν τὠμῷ βίῳ;

προϋποτιθέντες γυναῖκα καὶ πρότερον ὑποβληθεῖσαν εἰς πειράματα τῆς τύχης δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὴν περὶ ἧς ὁ λογος ὑπόθεσιν.

Ἀλλ' ἆρά γε ἐν τοσαύταις τραγῳδίαις, ἃς ἐποίησεν ὁ σκηνικὸς φιλόσοφος, οὐδεμία ὑπάρχει ἧς ἡ ἡρωῒς νὰ εὑρέθη εἰς παρομοίαν θέσιν πρὸς τὴν ἡμετέραν; Κατὰ τὴν γνώμην μου ὑπάρχει τοιαύτη τραγῳδία ἐξ ἐκείνων μάλιστα, ἃς οἱ ἀρχαῖοι ἐξετίμων ὡς καλλίστας (ἴδ. Σχόλ. Ἀριστοφ. Βατρ. 53). Ἐν ταύτῃ ὑπάρχουσι πάντα ὅσα εἰς μάτην ἀναζητοῦμεν νὰ εὕρωμεν ἐν τοῖς Τημενίδαις. Πρῶτον ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἐδιδάχθη, Ὀλυμπ. 91,4 (ἴδ. ἔνθα ἀν.), συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν τοῦ ἡμετέρου ἀποσπάσματος. Δεύτερον ὑπάρχει ἡρωῒς, ἥτις ἐμπνεομένη ὑπὸ γενναίων φρονημάτων προτιμᾷ τὸν χρηστὸν αὐτῆς ἄνδρα τοῦ πατρός. Τρίτον ἐκ τῶν ἄλλων ἀποσπασμάτων τοῦ δράματος τούτου φαίνεται ὅτι ὁ πρώην ὄλβιος ἀνὴρ περιέπεσεν ὕστερον εἰς ἀπορίαν καὶ ἄλλας δεινὰς συμφοράς. Καὶ ἐν γένει δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι ἡ ἡρωῒς τῆς τραγῳδίας ταύτης εὑρέθη εἰς θέσιν ὁμοιοτάτην πρὸς τὴν τῆς ἡμετέρας. Ἡ τραγῳδία καὶ ἡ φερώνυμος ἡρωῒς εἶνε ἡ Ἀνδρομέδα, ἥρως δὲ ὁ Περσεύς.

Τὸν μῦθον τοῦτον ἀφηγοῦνται πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὁ Ἀπολ-

λόδωρος, ὁ Λουκιανός, ὁ Φιλόστρατος, ὁ Ὀβίδιος καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς οὗτοι διηγοῦνται τὸν μῦθον ὄχι ὅπως ὁ Εὐριπίδης ἐπραγματεύθη αὐτόν, ἀλλ' ὅπως παρεδόθη αὐτοῖς καὶ συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν ἕκαστος προετίθετο. Ὁ δὲ Φιλόστρατος καὶ ὁ Λουκιανὸς ἀφηγοῦνται ἐκ τοῦ μύθου τούτου κυρίως μόνον ὅσα εἶχον σχέσιν τινὰ πρὸς τὰς ὑπαρχούσας τότε γραφὰς τοῦ Περσέως καὶ τῆς Ἀνδρομέδας. Ὡς δὲ εἶνε γνωστὸν πολλαὶ τοιαῦται ἀνευρέθησαν καὶ ἐν τῇ Πομπηΐᾳ καὶ ἐπὶ ἀγγείων. Πρὸς τὸ παρὸν λοιπὸν θεωρῶ περιττὸν καὶ ἄσκοπον νὰ ἐνδιατρίψω περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν διαφόρων τούτων ἀφηγήσεων, ἀφ' οὗ ὑπάρχουσι δύο ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, οἵτινες ῥητῶς λέγουσιν ὅτι ἀφηγοῦνται τὸν μῦθον τοῦτον, ὅπως ἐπραγματεύθη αὐτὸν ὁ Εὐριπίδης. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι εἶνε ὁ Ἐρατοσθένης καὶ ὁ Ῥωμαῖος Ὑγῖνος ὅστις καὶ ἀντέγραψε σχεδὸν τὸν Ἕλληνα. Οὐδένα δὲ λανθάνει ὅτι οἱ μῦθοι τοῦ Ὑγίνου ὡς τὸ πολὺ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ σύντομοι ὑποθέσεις τραγῳδιῶν. Ὁ Ἐρατοσθένης ἐν Καταστερισμῶν 17 λέγει: «Ἀνδρομέδα. Αὕτη κεῖται ἐν τοῖς ἄστροις διὰ τὴν Ἀθηνᾶν τῶν Περσέως ἄθλων ὑπόμνημα, διατεταμένη τὰς χεῖρας, ὡς καὶ προετέθη τῷ κήτει· ἀνθ' ὧν σωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Περσέως οὐχ εἵλετο τῷ πατρὶ συμμένειν οὐδὲ τῇ μητρί, ἀλλ' αὐθαίρετος εἰς Ἄργος ἀπῆλθε μετ' ἐκείνου εὐγενές τι φρονήσασα. Λέγει δὲ καὶ Εὐριπίδης σαφῶς ἐν τῷ περὶ αὐτῆς γεγραμμένῳ δράματι». Ὅμοια καὶ ὁ Ὑγῖνος (Poet. Astron. X. XI.): De hac (Cassiepeia) Euripides et Sophocles et alii complures dixermt, ut gloriata sit, se forma Nereidas praestare. Ἐφεξῆς δὲ περὶ τῆς Ἀνδρομέδας ταῦτα: Haec dicitur Minervae beneficio inter astra collocata propter Persei virtutem, quod eam ceto propositam a periculs liberarat. Nec enim ab ea minorem animi benevolentiam pro beneficio accepit. Nam neque pater Cepheus neque Cassiepeia mater ab ea potuerumt impetrare quin parentes et patriam relinquens Persea sequeretur. Sed de hac Euripides hoc eodem nomine fabulam commodissime scribit. Πρὸς τούτους κατὰ τὸ μέγιστον μέρος συμφωνεῖ καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος ὅστις ἀφηγεῖται τὸ δεύτερον μέρος τοῦ μύθου ὧδε (II, 4. 3): «Ταύτην θεασάμενος ὁ Περσεὺς καὶ ἐρασθεὶς ἀναιρήσειν ὑπέσχετο Κηφεῖ τὸ κῆτος, εἰ μέλλοι σωθεῖσαν αὐτὴν αὐτῷ δώσειν γυναῖκα. Ἐπὶ τούτοις γενομένων ὅρκων ὑποστὰς τὸ κῆτος ἔκτεινε καὶ τὴν Ἀνδρομέδαν ἔλυσεν».—Ἐν τοῖς μύθοις τούτοις συντομώτατα γεγραμμένοις οὐδὲν λέγεται περὶ τῆς πτωχεύσεως τοῦ Περσέως. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ σαφῶς μὲν ὁ Ἡσύχιος ἐν τῇ λέξει *περισχαδὸν* λέγων ταῦτα: *τὸν ὑποκρινόμενον τὸν Περσέα ὡς πτωχὸν καὶ φθισίμορφον*· ἐμμέσως δὲ ὁ Λουκιανὸς (πῶς δεῖ ἱστ. συγγράφειν κεφ. 1): «ἅπαντες γὰρ ἐς τραγῳδίαν παρεκινοῦντο καὶ ἰαμβεῖα ἐφθέγγοντο καὶ μέγα ἐβόων, μάλιστα δὲ τὴν Εὐριπίδου Ἀνδρομέδαν ἐμονῴδουν καὶ τὴν τοῦ Περσέως ῥῆσιν ἐν μέρει διεξῄεσαν καὶ μεστὴ ἦν ἡ πόλις ὠχρῶν ἁπάντων καὶ λεπτῶν τῶν ἑβδομαίων ἐκείνων τραγῳδῶν» κτλ. Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τῆς μαρτυρίας τούτων τοῦτ' αὐτὸ ἐξάγεται

καὶ ἐκ τινων διασωθέντων ἀποσπασμάτων τῆς Ἀνδρομέδας, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ 152 Nauck :)

> Ὁ μὲν (τ. ἔ. ὁ Περσεὺς) ὄλβιος ἦν, τὸ δ' ἀπέκρυψεν
> θεὸς ἐκ κείνων τῶν ποτε λαμπρῶν·
> νεύει βίοτος, νεύει δὲ τύχα
> κατὰ πνεῦμ' ἀνεμων (πρβ. καὶ 143).

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνομεν α') ὅτι ὁ Περσεὺς θεασάμενος τὴν Ἀνδρομέδαν καὶ ἐρασθεὶς αὐτῆς, ἐπιθυμῶν δὲ νὰ λάβῃ αὐτὴν γυναῖκα ἠλευθέρωσεν αὐτὴν φονεύσας τὸ κῆτος. β') Ἀφ' οὗ ἐλευθερώσας ἔγημε πιθανῶς αὐτὴν ἔπαθε παρ' Εὐριπίδῃ δυστύχημά τι, οὗ ἕνεκα παρίσταται ὡς πτωχὸς καὶ φθισίμορφος. γ') Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ βιάζουσι τὴν Ἀνδρομέδαν νὰ μείνῃ παρ' αὐτοῖς ἐγκαταλείπουσα τὸν δυστυχήσαντα Περσέα. δ') Ἡ Ἀνδρομέδα εὐγνωμοσύνης καὶ γενναίων φρονημάτων ἐμφορουμένη ἀποκρούει τὰς προτάσεις τῶν γονέων καὶ ἐγκαταλιποῦσα αὐτοὺς ἀκολουθεῖ τὸν Περσέα εἰς Ἄργος. Τὰ ἐξαγόμενα ταῦτα ἐνισχύονται καὶ δι' ἄλλων μαρτυριῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Εὐριπίδου εἰλημμένων, ἃς θελω ἀναπτύξῃ ἐφεξῆς· ἀρκοῦσι δὲ πιστεύω τό γε νῦν ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ οἷα δήποτε ἡρωὶς τοῦ ἡμετέρου ἀποσπάσματος ἔχει πολὺ μεγαλιτέραν ὁμοιότητα πρὸς τὴν Ἀνδρομέδαν ἢ πρὸς τὴν Ὑρνηθώ, τὴν θυγατέρα τοῦ Τημένου.

Πλὴν τοῦ Εὐριπίδου καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐποίησεν Ἀνδρομέδαν, ἧς δυστυχῶς ὀλίγιστα ἀποσπάσματα διεσώθησαν (ἴδ. Nauck Tragic. Gr. fragm. σ. 124). Ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἐποίησαν ὁμωνύμους ὁ Ἔννιος καὶ ὁ Ἄττιος (Ribbeck I. Scenicae Rom. poesis fragm. σ. 23 καὶ 125), ὧν οὗτος μὲν ἀπεμιμήθη πιθανῶς τὴν Σοφόκλειον, ἐκεῖνος δὲ τὴν τοῦ Εὐριπίδου. Ἀλλὰ καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν τραγῳδιῶν ὀλίγιστα καὶ ταῦτα λίαν ἐφθαρμένα ἀποσπάσματα σώζονται καὶ τοιαῦτα, ἐξ ὧν μικρὰν μόνον ὠφέλειαν δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν. Σχετικῶς τὰ ἀποσπάσματα τῆς Ἀνδρομέδας τοῦ Εὐριπίδου εἶνε πολλῷ πλείονα καὶ ἀξιολογώτερα. Τὰ πλεῖστα δὲ ἀναφερόμενα εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς τραγῳδίας διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Θεσμοφοριαζούσαις, ἔνθα ὁ μὲν Μνησίλοχος ὑποκρίνεται τὴν Ἀνδρομέδαν, ὁ δὲ Εὐριπίδης τὸν Περσέα. Καὶ τῶν παρ' ἄλλοις δὲ διασωθέντων τὰ πλεῖστα εἰς τοῦτο τὸ πρῶτον μέρος ἀναφέρονται. Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου μέρους καὶ ἰδίως περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ δράματος οὐδὲν σχεδὸν ἄλλο ἔχομεν δεδομένον ἢ μόνον τὰ ἐν τοῖς ἀνωτέρω μύθοις λεγόμενα. Ἐκ τῶν ὑπαρχόντων λοιπὸν λειψάνων δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ σχηματισθῇ πλήρης ὁπωσοῦν ὁ σκελετὸς τῆς τραγῳδίας, ἂν μὴ ἐξ εἰκασίας λίαν ἀορίστου κατὰ τὸ εἰκὸς ἀναπληρωθῶσι τὰ ἐλλείποντα. Ἐγὼ δέ, ἂν καὶ συναισθάνομαι πόσον δυσχερὲς καὶ παρακεκινδυνευμένον εἶνε τοιοῦτον ἔργον καὶ δὴ εἰς χεῖρας ἀδεξίους, οἷαι αἱ ἐμαί, οὐχ ἧττον ἐπιθυμῶν νὰ ἐνδώσω εἰς ἄλλους ἐμπειροτέρους περὶ τὰ τοιαῦτα καὶ ποιητικωτέρους ἀφορμὴν πρὸς ὀρθοτέραν καὶ εὐλογωτέραν ἀποκατάστασιν τοῦ σκελετοῦ τοῦ-

του, ἀνέρριψα τὸν κύβον καὶ ἀπεφάσισα νὰ παραθέσω ἐν τοῖς ἑξῆς σύντομον ἀνάλυσιν τῆς τραγῳδίας στηριζόμενος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων λειψάνων, ὅπου δὲ ὑπάρχουσι κενὰ συμπληρῶν τὰ μὲν κατὰ τὴν παράδοσιν, τὰ δὲ κατὰ τὸ ἐμοὶ δόξαν πιθανὸν καὶ εὔλογον. Πιστεύω ὅτι θὰ ἔχω λίαν ἐπιεικεῖς καὶ συγγνώμονας τοὺς φιλομούσους ἀκροατὰς ἀποβλέποντας τὸ μὲν εἰς τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας δυσκολίας τοῦ ἔργου, τὸ δὲ εἰς τὴν ἐμὴν προθυμίαν στέργοντος ἂν τοῦτο συντελέσῃ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον εἰς τὴν μέλλουσαν ἀποκατάστασιν.

Ὁ πρόλογος, ὅπως συνήθως παρ' Εὐριπίδῃ νεωτερίσαντι καὶ ἐν τούτῳ, διασαφηνίζει χάριν τῶν θεατῶν ἔνθεν μὲν τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἡ πρᾶξις, ἔνθεν δὲ τὸ σημεῖον εἰς ὃ εὑρίσκεται αὕτη, καὶ τέλος τὸ ὄνομα καὶ τὸ γένος τοῦ πρωταγωνιστοῦ. Ἡ σκηνὴ παρίστησιν ἔρημον ἀκτὴν τῆς Αἰθιοπίας· λίαν ἐγγὺς τῆς θαλάσσης φαίνεται βράχος ὑψηλός, ἔνθα ἡ Ἀνδρομέδα παρίσταται προσδεδεμένη. Ὁ ἥλιος δὲν ἀνέτειλεν ἀκόμη, ἡ δὲ Ἀνδρομέδα παραπονεῖται διὰ τὸ μῆκος τῆς νυκτὸς (114)

Ὦ νὺξ ἱερὰ (φωνεῖ),
μακρὸν ὡς ἵππευμα διώκεις
[ἀστεροειδέα] νῶτα διφρεύουσ' αἰθέρος ἱρᾶς
τοῦ σεμνοτάτου δι' Ὀλύμπου. (1)

Μετ' ὀλίγον δὲ ἐξακολουθεῖ ὧδε (115):

Τί ποτ' Ἀνδρομέδα περίαλλα κακῶν
μέρος ἐξέλαχον, θανάτου τλήμων
μέλλουσα τυχεῖν;

Οἱ ὀδυρμοὶ τῆς Ἀνδρομέδας ἐκτεθειμένης ἐκεῖ μακρὰν τῶν γονέων καὶ οἰκείων αὐτῆς διακόπτονται ὑπὸ τῆς Ἠχοῦς, ἥτις ἀενάως ἐπαναλαμβάνει τὰς θρηνῳδίας τῆς ἡρωΐδος (πρβ. Ἀριστ. Θεσμ. 1070—1079). Ἡ ἡμέρα ὑποφώσκει, ὡς φαίνεται. Μακρὰν δὲ διακρίνονται παρθένοι χωροῦσαι πρὸς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἡ ἡρωΐς. Καὶ τὰ ἄφθονα ὕδατα, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἐξακουομένη σειρὴν ἐκπλήττει αὐτὰς ἀναφωνούσας (116):

Ποῖαι λιβάδες, ποία σειρήν.

Ἡ Ἀνδρομέδα καὶ αὐτὴ διακρίνασα αὐτὰς μετ' ὀλίγον ἐναγωνίως καλεῖ (117):

Φίλαι παρθένοι, φίλαι μοι·

πλησιάσατε, ἱκετεύει, ἐγὼ δεδεμένη (ἴσως δὲ καὶ φυλαττομένη ὑπό τινος φύλακος πρβ. Ἀριστ. Θεσμ. 1015—1017) δὲν δύναμαι νὰ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς. Ἡ σκληρὰ ὅμως Ἠχὼ ἐπαναλαμβάνουσα τὰς λέξεις τῆς δυστυχοῦς δεσμώτιδος

1 Τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα παρέθηκα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅπως εὑρίσκονται διωρθωμένα ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ συλλογῇ τοῦ Nauck, ἐν ᾗ σημειοῦνται καὶ αἱ λεπτομερέστεραι παραπομπαί. Κριτικὰς δὲ παρατηρήσεις περὶ τοῦ κειμένου ἔκρινα καλὸν ν' ἀναβάλω εἰς ἄλλοτε.

ἐμποδίζει αὐτὴν νὰ συννενοηθῇ· διὸ θρηνοῦσα ἱκετεύει αὐτὴν νὰ παύσῃ (118):

Προσαυδῶ σὲ τὰν ἐν ἄντροις,
ἀπόπαυσον ἔασον Ἀ-
χοῖ με σὺν φίλαισιν
γόου πόθον λαβεῖν.

Ἐν τούτοις αἱ παρθένοι προσήγγισαν ἤδη· ἡ δὲ Ἀνδρομέδα ἀποτεινομένη πρὸς αὐτὰς (119)

Συνάλγησον (φωνεῖ), ὡς ὁ κάμνων
δακρύων μεταδοὺς ἔχει
κουφότητα μόχθων.

Ἐνταῦθα, ὡς εἰκάζω, ἡ Ἀνδρομέδα διηγεῖται ἐν συντόμῳ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς πρὸς τὰς παρθένους. Ὁ δὲ χορὸς τούτων ἔκπληκτος ἐπὶ τῇ σκληρᾷ τύχῃ τῆς βαρυδαίμονος ἡρωΐδος (120)

Ἄνοικτος (λέγει) ὃς τεκών σε τὴν
πολυπονωτάτην βροτῶν
μεθῆκεν Ἅδα πάτρας ὑπερθανεῖν.

Ναί, θὰ ἐξακολουθῇ ὁ χορός, δὲν ἔχει σπλάγχνα πατρικὰ ἐκεῖνος, ὅστις σὲ τὸ ἴδιον τέκνον ἀπεφάσισε νὰ ἐκθέσῃ βορὰν εἰς το κῆτος (121),

Ἐκθεῖναι κήτει φορβάν.

Ἡ Ἀνδρομέδα ἐν δυσὶ στροφαῖς, αἵτινες πιθανῶς ἀντιστοιχοῦσι πρὸς δύο ἄλλας στροφὰς τοῦ χοροῦ, περιγράφει συγκινητικώτατα τὴν δεινὴν αὐτῆς τύχην (122): «Βλέπεις; (λέγει), δὲν εἶμαι ἐν χοροῖς (ἐλαφρὸν πόδα κινοῦσα) οὐδὲ περικυκλοῦμαι ὑπὸ φίλων καὶ ὁμηλίκων νεανίδων, ἀλλ' ἐν πυκνοῖς δεσμοῖς ἐμπεπλεγμένη πρόκειμαι βορὰ εἰς τὸ κῆτος. Ὄχι γαμήλιον παιᾶνα ᾄδουσαι, ἀλλὰ δέσμιον θρηνεῖτέ με, ὦ παρθένοι. Οἰκτρὰ οὖσα οἰκτρὰ ἔπαθον πάθη, ὦ τάλαινα ἐγὼ τάλαινα· πάθη δὲ ἐλεεινά, ἄνομα προερχόμενα ὄχι ἀπὸ ξένων ἀλλ' ἀπὸ συγγενῶν, οὓς εἰς μάτην παρεκάλουν, ἐγείρουσα τὸν πολυδάκρυτον γόον τοῦ Ἅδου».[1] Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον: «Οἴμοι δαίμων ἄκαμπτε διὰ τὴν σκληρὰν μου μοῖραν, ὦ κατάρατος ἐγώ· τίς δὲν θὰ θρηνήσῃ τὴν τύχην μου, βλέπων ὅτι τὸ πάθος μου διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν κακῶν οὐδεὶς δύναται νὰ ζηλεύσῃ. Εἴθε με ὁ πυρφόρος τοῦ αἰθέρος ἀστὴρ ἐμὲ τὴν βάρβαρον νὰ κατακαύσῃ· τὴν ἀθάνατον αὐτοῦ φλόγα νὰ βλέπω οὐδεμίαν πλέον τέρψιν αἰσθάνομαι, ἀφ' οὗ ἐκρεμάσθην οὕτως, ὥστε τεμνομένη τὸν λαιμὸν ὑπ' ἀλγηδόνων ἀπεριγράπτων ν' ἀπέλθω ταχέως εἰς τὴν χώραν τῶν νεκρῶν».

1 Τοὺς τελευταίους στίχους καὶ ταύτης καὶ τῆς ἑπομένης στροφῆς λίαν ἐφθαρμένους μετέφρασα ἢ μᾶλλον παρέφρασα ὅπως ἠδυνήθην. Ἂς δοκιμάσῃ καὶ ἄλλος. Ἀντὶ τοῦ ἐν στ 1040 φῶτα, ὅπερ κατὰ τὴν γνώμην μου εἶνε τοῦ Ἀριστοφάνους, ὑποθέτω ὅτι ὁ Εὐριπίδης μετεχειρίσθη ἄλλην λέξιν.

1029—1041 Ὁρᾷς; οὐ χοροῖσιν
οὐδ' ὑφ' ἡλίκων νεανίδων
— ἕστηκ' ἔχουσ',
ἀλλ' ἐν πυκνοῖς δεσμοῖσιν
[ἐμπεπλεγμένη
κήτει—βορὰ πρόκειμαι·
γαμηλίῳ μὲν οὐ ξὺν
παιῶνι, δεσμίῳ δέ,
γοᾶσθ' μ', ὦ γυναῖκες, ὡς
μέλεα μὲν πέπονθα μέλεος,
ὦ τάλας ἐγὼ τάλας, (1)
ἀπὸ δὲ συγγόνων τάλαν' ἄνομα πάθεα
— λιτομένα,
πολυδάκρυτον Ἅδα γόον φλέγου
[σα.

1047-1055 Ἰὼ μοίρας ἄτεγκτε δαίμων·
ὦ κατάρατος ἐγώ· τίς ἐμὸν οὐκ ἐπόψεται
πάθος ἀμέγαρτον ἐπὶ κακῶν παρουσίᾳ;
εἴθε με πυρφόρος αἰθέρος ἀστὴρ
τὸν βάρβαρον ἐξολέσειεν.
Οὐ γὰρ ἔτ' ἀθανάταν φλόγα λεύσσειν
ἐστὶν ἐμοὶ φίλον, ὡς ἐκρεμάσθην
λαιμοτόμητ' ἄχη δαιμόνι', αἰόλαν
νέκυσιν ἐπὶ πορείαν.

Ἐν ᾧ θρηνεῖ ἡ Ἀνδρομέδα, μακρὰν φαίνεται ὁ Περσεύς, ὅστις μετὰ μακρὸν ἐναέριον πλοῦν φθάνει εἰς τὴν Αἰθιοπίαν καὶ κυρίως πλησίον τοῦ τόπου, ὅπου ἡ Ἀνδρομέδα ἦν προσδεδεμένη ἢ κρεμαμένη. Ἡ χώρα εἰς ἣν ἔφθασεν, εἶνε ἄγνωστος εἰς αὐτόν, διὸ ἐπιφωνεῖ (123):

Ὦ θεοί, τίν' εἰς γῆν βαρβάρων ἀφίγμεθα
ταχεῖ πεδίλῳ; διὰ μέσου γὰρ αἰθέρος
τέμνων κέλευθον πόδα τίθημ' ὑπόπτερον.

Μετ' ὀλίγον στρέφων πέριξ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐξετάζων τὴν ἄγνωστον γῆν παρατηρεῖ τὸν ὄχθον καὶ ἐπὶ τούτου παρθενικήν τινα εἰκόνα, ἣν ἐκλαμβάνει ὡς ἄγαλμα σοφῆς χειρὸς (124):

Ἔα (λέγει), τίν' ὄχθον τόνδ' ὁρῶ περίρρυτον
ἀφρῷ θαλάσσης; παρθένου τ' εἰκώ τινα
ἐξ αὐτομόρφων λαΐνων τυκισμάτων
σοφῆς ἄγαλμα χειρός.

Πλησιάζει ἐπὶ μᾶλλον ἵνα ἐξακριβώσῃ τὸ σοφῆς ἄγαλμα χειρός. Ἡ ἀπάτη ταχέως διαλύεται. Ὁ Περσεὺς διακρίνει τρόφιμα πλησίον τῆς παρθένου (134):

Ὁρῶ δὲ πρὸς τῆς παρθένου θοινάματα.

Ἡ δὲ λυτὴ κόμη τῆς ἡρωΐδος διακινουμένη ὑπὸ τῆς ἐλαφρᾶς αὔρας τοῦ Ζεφύρου καὶ τὰ θερμὰ δάκρυα τὰ καταλειβόμενα κατὰ τῶν παρειῶν αὐτῆς (πρβ. Ὀβιδίου Μεταμορφ. IV, 673) οὐδεμίαν πλέον ἀμφιβολίαν ἐπιτρέπουσι. Τὰ βέλη τοῦ ἔρωτος διαπερῶσι ταχέως τὰ στήθη τοῦ ἥρωος, ὅστις ἔκπληκτος καὶ ἐνεὸς παρατηρεῖ μετ' οἴκτου καὶ πόθου τὴν δεσμῶτιν παρθένον. Σύντομος διάλογος γίνεται (125)

Ὦ παρθέν' (ὁ Περσεὺς λέγει) οἰκτείρω σε κρεμαμένην ὁρῶν.—
Σὺ δ' εἶ τίς (ἀποκρίνεται ἐκείνη ἐρυθριῶσα), ὅστις τοὐμὸν ᾤκτειρας πάθος; —
Περσεὺς (ὑπολαμβάνει ὁ ἥρως) πρὸς Ἄργος ναυστολῶν.

1 Τάρσενικὰ ἀντὶ τῶν θηλυκῶν, διότι, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὴν Ἀνδρομέδαν ὑποκρίνεται ὁ Μνησίλοχος.

Ἐρωτήσαντος δ', ὡς εἰκάζω, καὶ τοῦ Περσέως τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν εὑρίσκετο ἐκεῖ προσδεδεμένη, ἡ Ἀνδρομέδα τὴν ἀρχὴν σιωπᾷ, τὸ μὲν ὑπὸ παρθενικῆς αἰδοῦς, τὸ δὲ καὶ συλλογιζομένη, ἂν ἔπρεπε ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τὸν ξένον οἰκείας συμφορὰς (127):

Σιγᾷς (παρατηρεῖ ὁ ἥρως)· σιωπὴ δ' ἄπορος ἑρμηνεὺς λόγων.

Φανερώσασα δ' ἐπὶ τέλους τὸ ὄνομα καὶ διηγηθεῖσα τὰς τύχας αὐτῆς ἱκετεύει τὸν Περσέα νὰ λύσῃ αὐτὴν τῶν δεσμῶν (129):

Ὦ ξένε (λέγει), κατοίκτειρόν με τὴν πανάθλίαν,
λῦσόν με δεσμῶν.

Ὁ ἥρως μετὰ προθυμίας λύσας αὐτὴν τῶν δεσμῶν (126)

Ὦ παρθέν' (ἐρωτᾷ αὐτήν), εἰ σώσαιμί σ', εἴσει μοι χάριν;

Ἡ Ἀνδρομέδα μετὰ γοργότητος ἀποκρινομένη (133)

Ἄγου δέ μ', ὦ ξέν' (ὑπολαμβάνει), εἴτε πρόσπολον θέλεις
εἴτ' ἄλοχον εἴτε δμωΐδ'...

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον συνελθοῦσα, ὡς φαίνεται, καὶ ἀναλογιζομένη τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας δυσκολίας τοῦ ἐπιχειρήματος δυσπιστεῖ καὶ φοβεῖται, μήπως ὁ ξένος παρηγορῶν αὐτὴν ὑποβάλλει ματαίας ἐλπίδας. Τὰ δάκρυα ἄφθονα ῥέουσιν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς, ἱκετεύουσα δὲ λέγει πρὸς αὐτὸν (190)

Μή μοι προτείνων ἐλπίδ' ἐξάγου δάκρυ.

Ὄχι, ἀπαντᾷ ὁ ἥρως, καὶ τῶν ἀνελπίστων πολλὰ δύνανται νὰ γείνωσι:

Γένοιτο τἂν πόλλ' ὧν δόκησις οὐκ ἔνι.

Πρὸς δὲ τὰς περαιτέρω παρατηρήσεις τῆς Ἀνδρομέδας παρακατιὼν ἔλεγεν ὁ Περσεύς, Μὴ φοβοῦ, ἐγὼ δὲν εἶμαι ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἐμπαίζουσι τοὺς δυστυχοῦντας (128):

Τὰς συμφορὰς γὰρ τῶν κακῶς πεπραγότων
οὐπώποθ' ὕβρισ' αὐτὸς ὀρρωδῶν παθεῖν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὸ κῆτος, φαίνεται, πλησιάζει. Ὁ ἥρως, ἀφ' οὗ καθησύχασε τὴν ἔντρομον Ἀνδρομέδαν καὶ ὑπεσχέθη ὅτι οὐδέποτε ζῶν αὐτὸς θὰ καταλίπῃ αὐτὴν βορὰν τοῦ κήτους, ταχέως ἀποχωρεῖ. Περιτεθειμένος δὲ τὴν κυνῆν, ἥτις καθίστα αὐτὸν ἀόρατον, ὑποδεδεμένος τὰ πτερωτὰ τοῦ Ἑρμοῦ πέδιλα, ἔχων ἐν τῇ κιβίσει τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης καὶ φέρων τὸ ἀδαμάντινον ξίφος τὸ δρεπανοειδές, ἑτοιμάζεται νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τὸν φοβερὸν ἐχθρόν, πρὸς (949)

Κῆτος θοάζον ἐξ Ἀτλαντικῆς ἁλός.

Ἡ Ἀνδρομέδα πιθανῶς τρέμουσα καὶ ἀγωνιῶσα καὶ συμπαλλομένη πρὸς ἑκάστην κίνησιν τοῦ μέλλοντος αὐτῆς σωτῆρος ἀναμένει περιδεὴς τὴν ἔκβασιν τῆς ὑπερανθρώπου πάλης. Ὁ Περσεὺς μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας, οὓς λεπτομερῶς διηγεῖται ὁ Ὀβίδιος, (Μεταμορφ IV, 706—735) κατώρθωσε νὰ καταπαλαί-

σῃ τὸ πελώριον κῆτος. Πάντα δὲ ταῦτα γίνονται βεβαίως ὄπισθεν τῆς σκηνῆς. Κῆρυξ δέ τις πιθανῶς ἢ ἄγγελος παρελθὼν μετά τινα χρόνον διηγεῖται πῶς ὁ Περσεύς, ὁ (975) «πετόμενος ἱερὸν ἀνὰ Διὸς αἰθέρα γοργοφόνος», ἄλλοτε μὲν ὡς ὁ ἀετὸς τοῦ Διὸς καταπετόμενος πλήττει διὰ τοῦ ἀδαμαντίνου ξίφους τὰ νῶτα μεταξὺ τῶν λεπίδων καὶ τὰς πλευρὰς τοῦ τέρατος ὑποδύων τὸ ξίφος μέχρι τῆς λαβῆς, ἄλλοτε δὲ ἀνυψούμενος φεύγει αὐτὸς ταχύτερος τοῦ θηρίου τὰ ἄπληστα δήγματα· πῶς τὸ τέρας σκιρτῶν ὁτὲ μὲν ἐκπηδᾷ τῆς θαλάσσης, ὁτὲ δὲ βυθίζεται βάπτον τὰ κύματα διὰ τοῦ ἐρυθροῦ αἵματος ὅπερ ἐξεμᾷ· καὶ πῶς τέλος ὁ ἥρως ἀποκεκμηκὼς προσερεισθεὶς εἴς τινα βράχον κατεδάμασε τὸ κῆτος, πληγὰς κατενεγκὼν ἐπανειλημμένως (πρβ. Ὀβίδιον, ἔνθ. ἀν.). Βεβαίως ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ ἀγγέλου θὰ ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν περίφημον ἐκείνην παρ' Ἱππολύτῳ διήγησιν περὶ τοῦ ἀγρίου τέρατος, ὅπερ ἐπήνεγκε τὸν σπαρακτικὸν καὶ φοβερὸν ἐκεῖνον ὄλεθρον τοῦ σωφρονεστάτου καὶ ἁγνοτάτου τῶν ἡρώων (Ἱππόλ. 1213)·

Αὐτῷ δὲ σὺν κλύδωνι καὶ τρικυμίᾳ,
κῦμ' ἐξέθηκε ταῦρον ἄγριον τέρας,
οὗ πᾶσα μὲν χθὼν φθέγματος πληρουμένη
φρικῶδες ἀντεφθέγγετ', εἰσορῶσι δὲ
κρεῖσσον θέαμα δεργμάτων ἐφαίνετο.

Ὁ Περσεὺς μετὰ τὸν δεινὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα κεκμηκὼς καὶ ἐξηντλημένος εἶχεν ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Τοὺς κόπους αὐτοῦ ἀνακουφίζει κυρίως ἡ συναίσθησις ὅτι κατανικήσας τὸ τέρας καὶ ἐλευθερώσας τὴν δυστυχῆ δεσμῶτιν ἐπλησίαζεν εἰς τὸ τέρμα τῶν πόθων αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως καὶ οἱ πρόσχωροι ποιμένες, οἵτινες προσέδραμον βεβαίως εἰς τὸν τόπον τῆς πάλης, ἐπιδαψιλεύουσιν εἰς τὸν ἥρωα καὶ τὴν ἡρωΐδα πᾶσαν περιποίησιν καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις προσφέρουσι τροφήν, γάλα καὶ οἶνον (135)·

Πᾶς δὲ ποιμένων ἔρρει λεώς,
ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφος
πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

Βεβαίως ἡ ταχύπτερος φήμη διεβίβασεν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τὴν εἴδησιν περὶ τῆς σωτηρίας τῆς Ἀνδρομέδας εἰς τἀνάκτορα τοῦ Κηφέως, τοῦ πατρὸς αὐτῆς. Μετὰ δέ τινα χρόνον φθάνει πιθανῶς καὶ ὁ ἥρως μετὰ τῆς ἡρωΐδος. Γενικὴ εἶνε ἡ χαρὰ ἡ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς Ἀνδρομέδας καὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τῶν ἀπὸ τοῦ κήτους συμφορῶν. Οἱ Αἰθίοπες εὐφραίνονται καὶ εὐωχοῦνται. Πρώτη δὲ φροντὶς τοῦ Περσέως, κατὰ τὸν Ὀβίδιον, εἶνε νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς θεοὺς προσφέρων θυσίας, θήλειαν βοῦν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, μόσχον εἰς τὸν Ἑρμῆν καὶ ταῦρον εἰς τὸν Δία, τὸν πατέρα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐν τοῖς ἀνακτόροις ψάλλεται ὁ ὑμέναιος καὶ ἀντηχοῦσι χαρμόσυνα ᾄσματα ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν μουσικῶν ὀργάνων. Ὁ γάμος τελεῖται· τὸ δὲ συμπόσιον ἄρχεται (136)·

Οἱ κατ' οἶκον ἀμφὶ δαῖτα καὶ τράπεζαν.

Τρεῖς κιρνῶνται κρατῆρες, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐλέγετο τοῦ Ὀλυμπίου Διός καὶ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὁ δὲ δεύτερος τῶν Ἡρώων, ὁ δὲ τρίτος, ὁ καὶ *τέλειος* (137) καλούμενος, τοῦ σωτῆρος.

Ὁ Περσεὺς μετὰ τῆς Ἀνδρομέδας εἶνε εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς εὐτυχίας (140)·

Ὅσοι γὰρ (λέγει ἴσως ὁ Περσεὺς) εἰς ἔρωτα πίπτουσιν βροτῶν,
ἐσθλῶν ὅταν τύχωσι τῶν ἐρωμένων,
οὐκ ἔσθ' ὁποίας λείπεται τόδ' ἡδονῆς.

Ἀλλ' ἡ εὐτυχία σπανίως, καὶ δὴ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, εἶνε διαρκὴς καὶ ἄμικτος κακῶν. Οἱ ἥρωες συχνότατα ἐπιλανθάνονται τῆς ἐκτελέσεως θρησκευτικοῦ τινος καθήκοντος. Ἡ δὲ *σθεναρά τε καὶ ἀρτίπος* Ἄτη ταχέως τιμωρεῖ τὴν ὕβριν. Κατὰ δὲ τὸν Εὐριπίδην (*Ἀδήλων ἀποσπασμ.* 1027 **Nauck**),

Ὅταν δ' ἴδῃς πρὸς ὕψος ἠρμένον τινὰ
λαμπρῷ τε πλούτῳ καὶ γένει γαυρούμενον
ὀφρύν τε μείζω τῆς τύχης ἐπηρκότα,
τούτου ταχεῖαν νέμεσιν εὐθὺ προσδόκα.

Ὁ Περσεύς, ὡς εἰκάζω, ἐν τῇ εὐτυχίᾳ αὐτοῦ ἐλησμόνησε νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Ποσειδῶνα, ὃν εἶχε παροργίσῃ τὸ μὲν διὰ τὸν φόνον τῆς Μεδούσης, ἥτις πρὶν καταληφθῇ ὑπὸ τῆς ἐκδικήσεως τῆς Ἀθηνᾶς ἦτο ἡ καλλικομωτάτη πασῶν γυναικῶν καὶ ἡ ἐρωμένη τοῦ Ποσειδῶνος· τὸ δὲ καὶ διὰ τὸν φόνον τοῦ κήτους. Δὲν ἤρκουν ταῦτα ἀλλ', ὡς εἰκάζω, προσέθηκε καὶ νέον τι ἀδίκημα φονεύσας ἴσως ἀγαπητόν τινα υἱὸν ἢ προστατευόμενον τοῦ Ποσειδῶνος, ἢ ἄλλο τι ἀδίκημα διαπράξας ἐν τῇ μάχῃ ἣν πιθανῶς συνῆψε πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ πρώην μνηστῆρος (Ἀγήνορος ἢ Φινέως) ἢ τῶν μνηστήρων τῆς Ἀνδρομέδας. Διὰ τὸ νέον τοῦτο ἀδίκημα μετενόησε πικρῶς, ἀλλ' ἀργὰ πλέον· καὶ εἰς τοῦτο ἀναφέρεται ὁ στίχος (138)

Νεότης μ' ἐπῆρε καὶ σθένος τοῦ νοῦ πλέον.

καὶ ὁ ἕκτος τοῦ ἡμετέρου ἀποσπάσματος,

Ἐκεῖνος εἰ μὲν μεῖζον ἠδίκηκέ τι.

Ἡ ὀργὴ τοῦ Ποσειδῶνος εἶνε ἀκατάσχετος καὶ ἀδιάλλακτος· ἀπαιτεῖ ταχεῖαν τὴν ἐκδίκησιν. Ἡ δὲ ἐκδίκησις αὐτοῦ εἶνε φοβερά, ὡς πάντοτε. Ὁ Περσεὺς ὑπὸ τῶν συμφορῶν κατακλυζόμενος προβλέπει τὴν ἐναντίαν τῆς τύχης ῥοπὴν καὶ μετὰ θλίψεως ἀναφωνεῖ ἄλλοτε μὲν ὅτι τὸ μέλλον φοβίζει αὐτόν, διότι τὸ ἐπερχόμενον κακὸν εἶνε μεῖζον τοῦ παρόντος πάθους (146):

Ἥπου τὸ μέλλον ἐκφοβεῖ καθ' ἡμέραν
ὡς τοῦ γε πάσχειν τοὐπιὸν μεῖζον κακόν.

Ἄλλοτε δὲ παραπονεῖται ὅτι αἱ συμφοραὶ ἐπισκιάζουσι τὴν ἄλλην αὐτοῦ εὐτυχίαν (141):

Χρήμασιν γὰρ εὐτυχῶ·
ταῖς συμφοραῖς δ', ὡς ὁρᾷς, οὐκ εὐτυχῶ.

Ἡ καταστροφὴ δὲν ἀργεῖ νὰ συμπληρωθῇ καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ οἱανδήποτε εὐτυχίαν αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ τῇ περιστάσει ταύτῃ λέγονται τὰ (149)

Οὐκ ἔστιν ὅστις εὐτυχὴς ἔφυ βροτῶν
ὃν μὴ τὸ θεῖον ὡς τὰ πολλὰ συνθέλει

Ἴσως δὲ ὁ χορὸς παρατηρεῖ (150):

Τήν τοι Δίκην λέγουσι παῖδ' εἶναι Διὸς
ἐγγύς τε ναίειν τῆς βροτῶν ἁμαρτίας.

Μετ' ὀλίγον δὲ φανερωτέρας γενομένης τῆς βαρείας συμφορᾶς τῆς ἐπιπεσούσης ἐπὶ τὸν Περσέα, ὁ χορὸς ἔνθεν μὲν ἐξαίρει τὸ εὐμετάπτωτον καὶ ἀγχίστροφον τῆς τύχης διὰ τῶν ἑξῆς (151):

Τὸ δαιμόνιον οὐχ ὁρᾷς
ὅπῃ μοῖρα διεξέρχεται;
στρέφει δ' ἄλλους ἄλλοσ' εἰς ἁμέραν.

Ἔνθεν δὲ ἀντιπαραβάλλει τὸν πρῴην ὄλβον καὶ λαμπρότητα τοῦ ἥρωος πρὸς τὴν νῦν δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα, αἵτινες ταχέως ἐπῆλθον κατ' αὐτοῦ ὅπως πνεῦμα ἀνέμου (152):

Ὁ μὲν ὄλβιος ἦν, τὸ δ' ἀπέκρυψεν
θεὸς ἐκ 'κείνων τῶν ποτε λαμπρῶν·
νεύει βίοτος, νεύει δὲ τύχα
κατὰ πνεῦμ' ἀνέμων.

Ἐν τῇ μεταπτώσει ταύτῃ τῆς τύχης ἡ μόνη παρηγορία, ὁ μόνος ἀνεξάντλητος πλοῦτος τοῦ βαρυδαίμονος ἥρωος εἶνε ἡ πιστὴ αὐτοῦ Ἀνδρομέδα(153)·

Τῶν γὰρ πλούτων ὅδ' ἄριστος (λέγει)
γενναῖον λέχος εὑρεῖν.

Καὶ εἶχε δίκαιον ὁ Περσεὺς νὰ λέγῃ τοῦτο περὶ τῆς Ἀνδρομέδας, ἥτις οὐδόλως ὑπολειπομένη αὐτοῦ κατὰ τὴν γενναιοφροσύνην προαιρεῖται ἀπ' εὐγνώμονος ψυχῆς νὰ συμμερίζηται καὶ τὰς νόσους καὶ τὰ δεινὰ καὶ οἱανδήποτε ἄλλην συμφορὰν τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτῇ ἀνδρὸς καὶ νὰ εὑρίσκῃ ἡδονὴν ἐν τῇ συμμετοχῇ ταύτῃ (901):

Ἡδὺ δ', ἤν κακόν τι πράξῃ, συσκυθρωπάζειν πόσει
ἄλοχον ἐν κοινῷ τε λύπης ἡδονῆς τ' ἔχειν μέρος...
σοὶ δ' ἔγωγε καὶ νοσοῦντι συννοσοῦσ' ἀνέξομαι
καὶ κακῶν τῶν σῶν ξυνοίσω, κοὐδέν ἐστί μοι πικρόν.

Ἀλλ' ὁ Κηφεὺς πρὸ πολλοῦ μετανοήσας ἐπὶ τῇ ἀποδοχῇ γαμβροῦ, ὅστις καὶ τὴν ἡρωΐδα θέλει νὰ ἀπαγάγῃ εἰς Ἄργος, σκέπτεται ν' ἀποσπάσῃ καὶ ἀφαιρέσῃ καὶ τὴν μόνην αὐτοῦ παρηγορίαν, τὴν μόνην ἐλπίδα. Ἰδιοτελὴς ὢν αὐτὸς δὲν ἀρέσκεται νὰ ἔχῃ γαμβρόν, ὃν θεωρεῖ τυχοδιώκτην καὶ ὑβριστὴν τῶν θεῶν, εἰς δὲ ἐπίμετρον τούτων καὶ ἠπορηκότα (143)·

Χρυσὸν (λέγει) μάλιστα βούλομαι δόμοις ἔχειν·
καὶ δοῦλος ὢν γὰρ τίμιος πλουτῶν ἀνήρ,
ἐλεύθερος δὲ χρεῖος ὢν οὐδὲν σθένει.

Ἡ εὐδαιμονία κατὰ τὸν Κηφέα συνίσταται εἰς τὸν χρυσόν,

Χρυσοῦ (λέγει) νόμιζε σαυτὸν οὕνεκ' εὐτυχεῖν.

Προϊὼν δὲ ἐξευτελίζει καὶ πρὸς οὐδὲν τίθεται τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἥρωος, περὶ ὧν οὐδὲ λόγος νὰ γίνηται θέλει.—Ἀπηλπισμένος ὁ Περσεύς, βαρυθυμῶν καὶ ἀγνοῶν τί νὰ πράξῃ (144)·

Αἰαῖ (ἀναφωνεῖ), τί δράσω; πρὸς τίνας στρεφθῶ λόγους;
ἀλλ' οὐκ ἂν ἐνδέξαιτο βάρβαρος φύσις.

Ὁ παρωργισμένος ἥρως ἀναμιμνήσκει βεβαίως ἐνταῦθα, ὅπως ἐν ὁμοίᾳ περιστάσει ἡ Μήδεια (ἐν στ. 465) τὰς ὑπηρεσίας ἃς προσήνεγκεν εἰς αὐτόν, καὶ τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀνδραγαθίας. Ὀνειδίζει αὐτὸν διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ ἀπιστίαν πρὸς ἄνδρα εὐεργέτην, ἀντιπαραβάλλει τὴν ἰδίαν γενναιοφροσύνην πρὸς τὴν ἰδιοτέλειαν ἐκείνου (Ἀδ. ἀποσπ. 1051):

Εἰ τοῖς ἐν οἴκῳ (παρατηρεῖ) χρήμασιν λελείμμεθα,
ἡ δ' εὐγένεια καὶ τὸ γενναῖον μένει.

Καὶ αὖθις (1054):

Χρυσοῦ σε πλήθει, τούσδε δ' οὐ χαίρειν χρεών;
σκαιὸν τὸ πλουτεῖν κἄλλο μηδὲν εἰδέναι.

Ὅσον δὲ διὰ τὴν εὔκλειαν λέγει, δι' ἣν με ὀνειδίζεις, ταύτην ἐγὼ ἀπέκτησα διὰ πλείστων πόνων (147)·

Εὔκλειαν ἔλαβον οὐκ ἄνευ πολλῶν πόνων.

Ὁ χορὸς οἰκτείρων τὸν Περσέα καὶ συμπαθῶν πρὸς αὐτόν (148),

Ὦ τλῆμον (λέγει), ὡς σοὶ τὰς τύχας μὲν ἀσθενεῖς
ἔδωχ' ὁ δαίμων, μέγα φρονοῦσι δ' οἱ λόγοι.

Ὁ ἥρως εὑρίσκεται εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δυστυχίας. Ἡ μόνη αὐτοῦ ἐλπίς, ὑπὲρ ἧς τόσα ἔπαθεν, ὅσον οὔπω ἀποσπᾶται. Ἡ ἐρῶσα ἀποχωρίζεται τοῦ ἐρῶντος. Πολλὰς ὑπέμεινε δυστυχίας ὁ βαρυσύμφορος Περσεύς, ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη, ἡ ἐπαπειληθεῖσα, εἶνε δι' αὐτὸν ἡ ὀδυνηροτάτη πασῶν. Ἐν τοιαύτῃ τινὶ καταστάσει εὑρισκόμενος ἀγνοεῖ τί νὰ πράξῃ· ἄλλοτε αἰτιᾶται ἑαυτόν, ἄλλοτε τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἄλλοτε τοὺς θεούς· τὴν ἀπελπισίαν αὐτοῦ ἐκφράζει ἐν μονῳδίᾳ πλήρει πάθους, ἐν ᾗ τέλος καταρᾶται τὸν ἄδικον Ἔρωτα, ὅστις τρώσας δύο εὐγενεῖς καρδίας δὲν συνεκπονεῖ αὐταῖς, ἀλλ' ἐγκαταλείπει (132)·

Σὺ δ' ὦ τύραννε (λέγει) θεῶν τε κἀνθρώπων Ἔρως,
ἢ μὴ δίδασκε τὰ καλὰ φαίνεσθαι καλά,
ἢ τοῖς ἐρῶσιν εὐτυχῶς συνεκπόνει,
μοχθοῦσι μόχθους, ὧν σὺ δημιουργὸς εἶ.
Καὶ ταῦτα μὲν δρῶν τίμιος θεὸς ἔσει·
μὴ δρῶν δ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διδάσκεσθαι φιλεῖν
ἀφαιρεθήσει χάριτας αἷς τιμῶσί σε.

Εἰς τὴν μονῳδίαν ταύτην, ἧς δυστυχῶς μόνον τὸ λείψανον τοῦτο διεσώθη,

ἀναφέρεται εἰκάζω καὶ ἡ παρ' Ἀθηναίῳ εἴδησις (XII, σ. 537 d), «ὅτι ἐν τῷ τελευταίῳ δείπνῳ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεισόδιόν τι μνημονεύσας ἐκ τῆς Εὐριπίδου Ἀνδρομέδας ἠγωνίσατο». Τὰς ἐν τῇ μονῳδίᾳ ταύτῃ κατὰ τοῦ Ἔρωτος αἰτιάσεις συμμεριζόμενος ὁ χορός, ἐξαίρει καὶ αὐτὸς τὸ δεινὸν τοῦ Ἔρωτος κράτος καὶ τὸ ἄπιστον αὐτοῦ (139) [Δεσπότην]:

Ἔρωτα δεινὸν ἔχομεν· ἐκ δὲ τῶν λόγων
ἑλοῦ τὰ βέλτισθ', ὡς ἄπιστον ἔστ' ἔρως
κἀν τῷ κρατίστῳ τῶν φρενῶν ἄρχειν φιλεῖ.

Τὰ πράγματα, καθ' ὅσον προβαίνουσι, δεινοῦνται. Ὁ πατὴρ παροργισθεὶς ἔτι μᾶλλον διὰ τοὺς πικροὺς λόγους τοῦ Περσέως καὶ οὐδὲν ἐννοῶν ν' ἀκούσῃ περὶ αὐτοῦ, παραλαμβάνει, ὡς φαίνεται, τὴν Ἀνδρομέδαν καὶ ἐπιβάλλει εἰς αὐτὴν νὰ μὴ ἔχῃ μηδεμίαν σχέσιν πρὸς τὸν Περσέα, διότι τὰ τέκνα αὐτῆς θὰ εἶνε νόθα δι' αὐτὸν (142)·

Ἐγὼ δὲ (λέγει) παῖδας οὐ σ' ἐῶ νόθους λαβεῖν·
τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
νόμῳ νοσοῦσιν· ὅ σε φυλάξασθαι χρεών.

Εἰς μάτην ἀγωνίζεται ἡ Ἀνδρομέδα νὰ μεταπείσῃ τὸν ἄκαμπτον αὐτῆς πατέρα, εἰς μάτην συνεκπονεῖ τῷ ἥρωϊ πρὸς μεγίστην δυσαρέσκειαν τοῦ σκληροῦ πατρός. Δὲν θέλω, ἀντιπαρατηρεῖ ἐκεῖνος, νὰ ἔχω γαμβρὸν ἄνθρωπον ὑβριστὴν καὶ δὴ πτωχόν· δὲν θέλω ἡ θυγάτηρ μου μετὰ τοιούτου ἀνδρὸς νὰ διέρχηται τὸν βίον ἐν λύπῃ καὶ στενοχωρίᾳ. Ἔχω, ἐπιφέρει, ἄλλον ἄνδρα πλουσιώτερον καὶ εὐδαιμονέστερον νὰ σοὶ δώσω, ὃν καλῶς κρίνουσα δὲν θὰ διστάσῃς ν' ἀποδεχθῇς. Τοιαῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια εἶπεν ὁ Κηφεὺς ἐναντίον τοῦ γαμβροῦ· ἀλλ' αἱ κύριαι κατηγορίαι, περὶ ἃς περιστρέφεται ὅλος ὁ λόγος αὐτοῦ εἶνε δύο, α) ὅτι ὁ Περσεὺς διέπραξε μέγα τι ἀδίκημα, καὶ β) ὅτι περιῆλθεν εἰς ἀπορίαν. Πάντα τὰ μέχρι τοῦδε ἐξετασθέντα ἀποσπάσματα εἶνε λείψανα ἠκρωτηριασμένα, ἐξ ὧν μόνον ἀτελεστάτην καὶ ἀμυδροτάτην ἰδέαν δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν περὶ τῆς ἐντυπώσεως ἣν ἐνεποίησεν ἡ τραγῳδία, καὶ ὧν ἡ συναρμογὴ εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀμφίβολος. Καθαρωτέραν ἔννοιαν θέλομεν συλλάβῃ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τῆς Ἀνδρομέδας διασωθείσης ἐν ἀποσπάσματι πλήρει καθ' ἑαυτὸ καὶ ἀρτίῳ. Ἂν δὲ ὁ Περσεὺς μετὰ δικαίας ἀγανακτήσεως ἀπαντήσας εἰς τὰς ἀδίκους αἰτιάσεις καὶ κατηγορίας τοῦ Κηφέως ἐδείνωσε τὴν θέσιν, ἡ Ἀνδρομέδα ἔχει ἐπιχειρήματα ἤρεμα μὲν καὶ ἤπια, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀξιοπρεπῆ, σεμνὰ καὶ συγκινητικά. Ὁ λόγος αὐτῆς ὅπως καὶ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν εἶνε ῥητορικὸς ἅμα δὲ φιλοσοφικὸς καὶ ποιητικός. Ἐν μικρῷ συνενοῖ πάσας τὰς ἀρετὰς τοῦ τε πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ λόγου.

«Ὦ πάτερ (λέγει), ὤφειλες μὲν οὓς ἐγὼ λόγους θὰ εἴπω, τούτους σὺ νὰ λέγῃς· διότι ἁρμόζει νὰ σκέπτησαι σὺ μᾶλλον ἢ ἐγὼ καὶ νὰ λέγῃς ὅπου εἶνε ἀνάγκη. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν πράττεις τοῦτο, ὑπολείπεται νομίζω ἐγὼ ἐξ

ἀνάγκης αὐτὴ νὰ ἐκθέσω τὰ δίκαια τοὐλάχιστον (πρβ. Ἀδ. ἀποσπ. 1024).

Ἐκεῖνος ἂν διέπραξε μεῖζόν τι ἀδίκημα, ἐγὼ δὲν εἶμαι ἁρμοδία νὰ τιμωρήσω αὐτὸν διὰ τοῦτο· ἐὰν δὲ ἥμαρτεν εἰς ἐμέ, ἔπρεπε νὰ τὸ αἰσθανθῶ. Ἀλλ' ἀγνοῶ ἴσως ἐξ ἀφροσύνης ἐγὼ τοῦτο, δὲν ἀντιλέγω· ἂν ὅμως ἐξ ἀφροσύνης ἡ γυνὴ δὲν δύναται νὰ κρίνῃ τὰ ἄλλα, περὶ τῶν ἑαυτῆς τοὐλάχιστον πραγμάτων ἴσως δύναται νὰ κρίνῃ κάλλιον παντὸς ἄλλου. Ἀλλ' ἂς ὑποθέσω ὅτι ἥμαρτεν ὁ ἀνήρ μου· τοῦτο τί ἀδικεῖ ἐμέ, λέγε. Ὁ μεταξὺ τῶν συζύγων κείμενος νόμος ἐπιβάλλει εἰς μὲν τὸν ἄνδρα νὰ στέργῃ πάντοτε ἣν ἔχει μέχρι τέλους· εἰς δὲ τὴν γυναῖκα ὅσα ἀρέσκωσιν εἰς τὸν ἄνδρα ταῦτα νὰ πράττῃ. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐδείχθη πρὸς ἐμὲ τοιοῦτος οἷον ἠξίουν αὐτόν· ἐγὼ δὲ ἀρέσκομαι εἰς πάντα εἰς ὅσα καὶ ἐκεῖνος.

Ἀλλὰ πρὸς ἐμὲ μὲν εἶνε χρηστός, ἠπόρησεν ὅμως· σὺ δὲ ἐκδίδεις με νῦν, ὡς λέγεις, εἰς ἄνδρα πλούσιον, ἵνα μὴ διέρχωμαι τὸν βίον λυπουμένη. Καὶ ποῦ εἶνε τοσαῦτα χρήματα, ὦ πάτερ, ἅπερ ὑπάρχοντά μοι δύνανται νὰ μὲ εὐφράνωσι μᾶλλον τοῦ ἀνδρός μου (πρβ. Ἀδ. ἀποσπ. 1047); ἢ πῶς εἶνε δίκαιον ἢ ἔντιμον τῶν μὲν ἀγαθῶν ὧν εἶχεν ἐκεῖνος ἐγὼ νὰ λάβω τὸ μέρος μου, τῆς δ' ἀπορίας καὶ δυστυχίας αὐτοῦ ἐγὼ νὰ μὴ λάβω μέρος κοινόν;

Ἀλλ' ἂς ἐξετάσωμεν (ἐξακολουθεῖ), ἂν ὁ νῦν με μέλλων νὰ λάβῃ ἀνὴρ (ὃ μὴ γένοιτο, Ζεῦ φίλε, οὐδὲ θὰ γείνῃ ποτέ, ἐφ' ὅσον ἐγὼ αἰσθάνομαι ἐν ἐμαυτῇ θέλησιν καὶ δύναμιν), ἂν οὗτος πάλιν ἀπολέσῃ τὴν περιουσίαν του, θὰ μὲ δώσῃς εἰς ἄλλον ἄνδρα; καὶ ἂν πάλιν ἐκεῖνος πάθῃ τὸ αὐτό, θὰ μὲ ἐκδώσῃς εἰς ἄλλον; Ποσάκις, πάτερ, θὰ ἐπανκλαμβάνῃς τὰ πειράματα ταῦτα τῆς τύχης ἐν τῷ ἐμῷ βίῳ (πρὸς βλάβην μου); Ὅτε ἤμην ἐγὼ κόρη, τότε ὤφειλες νὰ ζητῇς δι' ἐμὲ τὸν κατάλληλον ἄνδρα· σὺ τότε εἶχες τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς. Ἀφ' οὗ ὅμως ἅπαξ μὲ ἔδωκας, ἤδη εἶνε ἐμὸν δικαίωμα πάτερ νὰ σκέπτωμαι περὶ τούτου· φυσικῷ τῷ λόγῳ, διότι φοβοῦμαι μήπως κατὰ τὴν ἀπαίτησίν σου καλῶς κρίνασα τὸν ἴδιον ἐμαυτῆς βλάψω βίον.

Ταῦτα εἶνε (λέγει ἐν τῷ ἐπιλόγῳ) ὅσα εἶχον νὰ εἴπω· ὥστε μή με πρὸς τῆς Ἑστίας, μή με ἀποστερήσῃς ἀνδρός, μεθ' οὗ συνήνωσας· χάρις δικαία καὶ φιλάνθρωπος πάτερ εἶν' αὕτη ἣν σε ζητῶ. Εἰ δὲ μὴ σὺ μὲν διὰ τῆς βίας θὰ πράξῃς ὅσα ἐπιθυμεῖς· τὴν δ' ἐμὴν ἐγὼ τύχην θὰ προσπαθήσω νὰ φέρω ὅπως πρέπει ἄνευ αἰσχύνης».

Ἀνεγνωρίσατε βεβαίως ὅτι τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἶνε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, τὸ ἀνευρεθὲν πρό τινος χρόνου ἐν Παρισίοις. Τούτου τὴν μετάφρασιν παρέθηκα ὑμῖν ἀνωτέρω, ἂν καὶ πρῶτος ἐγὼ συναισθάνομαι πόσον ἀσθενὴς ἀπήχησις τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ἀναγνωσθέντος ὑμῖν πρωτοτύπου εἶνε ἡ μετάφρασις αὕτη. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἐν μικρῷ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς λόγον ῥητορικὸν τεχνικώτατα πεποιημένον. Τίς δὲν ἀναγνωρίζει ἐν αὐτῷ τὴν Ἀττικὴν στωμυλίαν, τοῦ στόματος τὸ στρογγύλον, ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ πολεμιώτατος Ἀριστοφάνης ἐζήλωσεν;—Οἱ στίχοι ῥέουσιν εὐκόλως καὶ φυσικῶς· ἡ δὲ ῥητορικὴ

θέσις τῶν λέξεων εἶνε τοιαύτη, ὥστε ἀμφιβάλλω ἂν ὁ ἐλεύθερος καὶ οὐδενὶ δεσμῷ συνεχόμενος πεζογράφος λύων τὸ μέτρον ἠδύνατο νὰ εὕρῃ καλλιτέραν.—Τὸ προοίμιον εἶνε σεμνὸν καὶ ἁρμοδιώτατον πρὸς τὴν περίστασιν. Ἐν αὐτῷ ἡ ἡρωῒς ὑποδεικνύει ἔκπληξίν τινα, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ πάθους ἀποτυφλούμενος ἐξαίρει μόνον τὰ ἄδικα τοῦ νῦν δυστυχοῦντος γαμβροῦ, δὲν θέλει δὲ νὰ ἐξετάσῃ οὔτε τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀρετὰς οὔτε τὸν ἔρωτα, ὃν ἡ εὐγενὴς γυνὴ ἔχει πρὸς τὸν χρηστὸν μὲν καὶ γενναῖον, ἀλλ' ἀναξιοπαθοῦντα ἄνδρα αὐτῆς. Τὸν κυρίως λόγον διαιρεῖ εἰς δύο μέρη, ὧν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἐξελέγχει μετὰ πολλῆς πειθοῦς καὶ δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων τὰς ὑποθετικὰς κατηγορίας τοῦ πατρὸς αὐτῆς κατὰ τοῦ Περσέως. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἀποδεικνύει ἀφ' ἑνὸς μὲν πόσον ἤθελεν ἀδικήσῃ αὐτὴν ὁ πατὴρ ἐκδίδων εἰς ἄλλον ἄνδρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρατηρεῖ ὅτι ἂν ὁ πατὴρ εἶχε δικαίωμα νὰ ἐκδώσῃ αὐτὴν ὅτε ἦτο κόρη εἰς τὸν ἄνδρα ὃν ἤθελε· τὸ δικαίωμα τοῦτο νῦν ὅτε εἶνε γυνὴ δὲν ἰσχύει πλέον. Ἐν δὲ τῷ ἐπιλόγῳ εὐγενὴς πάντοτε καὶ ὑπερήφανος καὶ ἀξιοπρεπὴς, ἅμα δὲ συγκεκινημένη οὕτως, ὥστε νὰ μεταδώσῃ τὴν συγκίνησιν αὐτῆς καὶ εἰς τοὺς θεατὰς, παρακαλεῖ τὸν πατέρα νὰ μη ἀποστερήσῃ τοῦ ἀνδρὸς ὃν ἀγαπᾷ.

Ἀλλὰ ποῖον ἆρά γε ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἁρμοδιωτάτου εἰς τὴν περίστασιν τούτου λόγου; Δυστυχῶς ἐνταῦθα οὔτε ἀπόσπασμά τι ὑπάρχει οὔτε ἄλλο τι δεδομένον· ἡ δὲ παράδοσις οὐδὲν ἄλλο λέγει ἢ ὅτι ἡ Ἀνδρομέδα ἠκολούθησε τὸν Περσέα εἰς Ἄργος. Ἀλλὰ πῶς ἐπῆλθε τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἐν τῷ δράματι; Καθ' ἃ εἰκάζω ὁ πατὴρ δὲν ἐκάμφθη οὔτε ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων οὔτε ἐκ τῶν παρακλήσεων τῆς Ἀνδρομέδας. Ἡ συνδιαλλαγὴ εἶνε πάντοτε δυσκολωτάτη. Ὁ πατὴρ ἐπιμένει, ὡς πιστεύω, νὰ πράξῃ διὰ τῆς βίας ὅ,τι δὲν κατώρθωσε διὰ τῆς πειθοῦς. Ὁ δὲ Περσεὺς δὲν γνωρίζω ἂν δύναται πλέον καταφυγὼν εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης ν' ἀπολιθώσῃ πάντας τοὺς ἐναντιουμένους αὐτῷ. Τὰ πράγματα προελθόντα εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον οὕτω περιεπλάκησαν, ὥστε ὁ Γόρδιος οὗτος δεσμὸς δὲν λύεται ἀλλὰ κόπτεται. Ὁ Εὐριπίδης κατὰ τὴν παράδοσιν ἐν ταῖς τελευταίαις μάλιστα τραγῳδίαις περιέπλεκε καὶ ἐδείνου τὰ πράγματα οὕτως, ὥστε οὐδεμιᾶς διεξόδου ὑπαρχούσης μετεχειρίζετο κατὰ κόρον τὸν ἐκ μηχανῆς θεὸν, δι' οὗ δὲν διέλυεν, ἀλλ' ἔκοπτε τὰς περιπλοκὰς (ἴδ. Μυλλέρου ἱστ. ἑλλ. φιλ. σ. 162, II). Πιστεύω λοιπὸν ὅτι ὅπως ἐν τόσαις ἄλλαις τραγῳδίαις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα παρεισάγεται ὁ ἐκ μηχανῆς θεός, οἷον Ἀθηνᾶ τις, κελεύων τὸν μὲν Κηφέα ν' ἀφήσῃ τὴν Ἀνδρομέδαν ν' ἀκολουθήσῃ τὸν Περσέα εἰς Ἄργος, διότι αὕτη ἡ λύσις εἶνε πεπρωμένη ὑπὸ τῶν ἀθανάτων θεῶν, τὸν δὲ Περσέα συμβουλεύων νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Ποσειδῶνα καὶ νὰ ἐνθυμῆται πάντοτε ὅτι εἶνε ὑπὸ τὸ κράτος τῶν θεῶν. Ἴσως δὲ ὁ χορὸς ἐξερχόμενος ἐπεῖπε τοὺς συνήθεις ἐκείνους ἀναπαίστους :

Πολλῶν ταμίας Ζεὺς ἐν Ὀλύμπῳ,
πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοί·
καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη,
τῶν δ' ἀδοκήτων πόρον ηὗρε θεός.
Τοιόνδ' ἀπέβη τόδε πρᾶγμα.

Τοιαύτη εἶνε κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ 'Ανδρομέδα τοῦ Εὐριπίδου. Ἂν παρέστησα αὐτὴν ὠχρὰν καὶ ἀσθενῆ, τὸν δὲ Περσέα ὠχρότερον τοῦ δέοντος, τοῦτο ἀποδοτέον μὲν καὶ εἰς τὰ πενιχρὰ καὶ ἀτελῆ ἀποσπάσματα καὶ δεδομένα, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθην· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐμὴν ἀδυναμίαν καὶ ἀπειρίαν. Τοῦτο δὲν λέγω ἐκ μετριοφροσύνης θηρευούσης ἔπαινον, ἀλλ' ὑφ' ἧς ἔχω ἐγὼ συνειδήσεως τοῦ πράγματος. 'Αναπλάσατε διὰ τῆς φαντασίας, ὅσοι ἐξ ὑμῶν ἐτύχετε ποιητικωτέρας φύσεως, καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς τραγῳδίας ἔχοντες ὡς ὑπόδειγμα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόσπασμα, καὶ τότε θέλετε κατανοήσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀτέλειαν τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν δικαιοσύνην τῶν ἀρχαίων κρινόντων τὴν 'Ανδρομέδαν ὡς μίαν τῶν καλλίστων τραγῳδιῶν.—Οὐχ ἧττον ἐν τῇ ἀνωτέρῳ συγκολλήσει καὶ συναρμογῇ οὐδὲν τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων παρέλιπον, ἂν καὶ πολλὰ αὐτῶν εἶνε τοιαῦτα, ὥστε δύνανται νὰ λεχθῶσι καὶ κατὰ ταύτην καὶ κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν ἢ δυσκόλως συναρμόζονται. Δύο δὲ μόνον, οἷον τὸ ὑπ' ἀριθ. 154:

Τὸ ζῆν ἀφέντες τὸ κατὰ γῆν τιμῶσί σου·
κενόν γ'· ὅταν γὰρ ζῇ τις, εὐτυχεῖ Κρέον.

ὅπερ προφανῶς ἀνήκει εἰς τὴν 'Αντιγόνην, καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 145:

Μὴ τὸν ἐμὸν οἴκει νοῦν· ἐγὼ γὰρ ἀρκέσω.

ὅπερ δὲν γνωρίζω εἰς ποίαν μᾶλλον περίστασιν ἁρμόζει· τὰ δύο, λέγω, ταῦτα δὲν ἠδυνήθην νὰ συναρμολογήσω. Τὰ λείψανα ταῦτα εἶνε διάφορα τὴν ἀξίαν· ἐνταῦθα μὲν παρατηρεῖ τις πολυτελὲς καὶ λαμπρὸν κιονόκρανον· ἐκεῖ δὲ λίθον οὕτω περιεφθαρμένον, ὥστε δὲν γνωρίζει τις ποῦ καὶ πῶς νὰ συγκολλήσῃ αὐτόν. 'Αλλ' ὅμως καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα εἶνε ὀλίγα συντρίμματα ἀπολωλότος μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομήματος· ἂν δὲ νῦν ἀντὶ τοῦ λαμπροῦ τούτου μεγάρου ἀναπαρίσταται ὑμῖν καλύβη πενιχρά, εὔχομαι ὅπως νέος τις Εὐριπίδης, φιλόσοφός τε καὶ φιλόλογος καὶ ποιητὴς ὅπως καὶ ἐκεῖνος, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ποιητῶν ἀναφανείς, ἀποδώσῃ τὴν προσήκουσαν θέσιν εἰς τὴν δεσμῶτιν 'Ανδρομέδαν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ν. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ.

ΤΟ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΝ ΑΡΓΑΙΟΣ

Ἠγγέλθη ἐπ' ἐσχάτων ὅτι τὸ παρὰ τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ὄρος ἡφαιστείου καταγωγῆς ὁ Ἀργαῖος, ἤρξατο καὶ πάλιν ἀναπέμπον ἐκ διαλειμμάτων καπνὸν καὶ φλόγας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ νέου ἔτους.

Ὁ Ἀργαῖος ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὡς τὸ ὑψηλότατον πάντων τῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὀρέων ὡς ἱστορεῖ ὁ Στράβων (ΙΒ',538), «ἀνέκλειπτον χιόνι τὴν ἀκρώρειαν ἔχον».Οἱ δὲ εἰς αὐτὸ ἀναβαίνοντες, τινὲς ὀλίγοι ἕνεκα τοῦ δυςπροσίτου, κατώπτευον ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐν εὐδίᾳ ἀμφότερα τὰ πελάγη καὶ τὸν Εὔξεινον καὶ τὴν θάλασσαν τῆς Κύπρου. Κατὰ δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἔκειτο ἡ Καισάρεια ἡ πρὸς τῷ Ἀργαίῳ, ἥτις καὶ Εὐσέβεια καὶ Μάζακα ἐκαλεῖτο.

Ἡ ἡφαιστειώδης κατάστασις τοῦ ὄρους Ἀργαίου ἦν γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Καὶ ἔχομεν μὲν σαφῆ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος, λέγοντος (ἔνθ' ἀνωτέρω) «Καὶ τὰ κύκλῳ δὲ χωρία ἔχει τελέως ἄφορα καὶ ἀγεώργητα, καίπερ ὄντα πεδινά· ἀλλ' ἔστιν ἀμμώδη καὶ ὑπόπετρα· μικρὸν δ' ἔτι προϊοῦσι καὶ πυρίληπτα πεδία, καὶ μεστὰ βόθρων πυρὸς ἐπὶ σταδίους πολλοὺς ὥστε πόρρωθεν ἡ κομιδὴ τῶν ἐπιτηδείων. Καὶ τὸ δοκοῦν δὲ πλεονέκτημα παρακείμενον ἔχει κίνδυνον· ἀξύλου γὰρ ὑπαρχούσης σχεδόν τι ἁπάσης τῆς Καππαδοκίας, ὁ Ἀργαῖος ἔχει περικείμενον δρυμόν, ὥστε ἐγγύθεν ὁ ξυλισμὸς πάρεστιν· ἀλλ' οἱ ὑποκείμενοι τῷ δρυμῷ τόποι, καὶ αὐτοὶ πολλαχοῦ πυρὰ ἔχουσιν· ἅμα δὲ καὶ ὕφυδροί εἰσι ψυχρῷ ὕδατι, οὔτε τοῦ πυρὸς οὔτε τοῦ ὕδατος εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἐκκύπτοντος,ὥστε καὶ ποάζειν τὴν πλείστην."Εστι δ' ὅπου καὶ ἑλῶδές ἐστι τὸ ἔδαφος καὶ νύκτωρ ἐξάπτονται φλόγες ἀπ' αὐτοῦ. Οἱ μὲν οὖν ἔμπειροι φυλαττόμενοι τὸν ξυλισμὸν ποιοῦνται, τοῖς δὲ πολλοῖς κίνδυνός ἐστι καὶ μάλιστα τοῖς κτήνεσιν ἐμπίπτουσιν εἰς ἀδήλους βόθρους πυρός».

Ἀλλὰ καὶ ἄλλην ἔχομεν ἀψευδῆ μαρτυρίαν, σαφεστάτην δὲ ταύτην, ἧς οὐδεὶς τῶν περιηγητῶν τῶν γραψάντων περὶ Ἀργαίου ποιεῖται μνείαν. Ἡ μαρτυρία δ' αὕτη εἶναι τὰ νομίσματα τῆς πόλεως Καισαρείας. Ἐν τοῖς πλείοσι τούτων ἐν τῷ ὄπισθεν ὑπάρχει κεχαραγμένον τὸ ὄρος, ὅπερ πολλάκις παρίσταται ἐξερευγόμενον φλόγας καὶ καπνόν. Ἀπεικόνισμα ἑνὸς τῶν νομισμάτων τούτων, κοπέντος ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Σευήρου Ἀλεξάνδρου παρατίθημι ἀμέσως κατωτέρω.

ΑΥ Κ СΕΟΥΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡ. Προτομὴ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς δεξιά.
Ὄπ. ΜΗΤΡΟΠ ΚΑΙС ΕΤ Ϛ'. Ὁ Ἀργαῖος ἐκβάλλων φλόγας. Χαλ. 7.

Τὸ ἡφαίστειον τοῦ ὄρους Ἀργαίου ὑπῆρξε βεβαίως τὸ κέντρον ἐκρήξεων ἐπανειλημμένων, διότι ὁ πέριξ τόπος φαίνεται ὅλως ἡφαιστειώδης. Καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων δὲ χρόνων ἀναφέρεται ὅτι τὰ ἕλη τὰ περὶ τὴν πόλιν Καισάρειαν εἰσὶ πυρίληπτα (Στράβων ΙΒ', 538 § 9).

Ὁ μέγας κῶνος τοῦ Ἀργαίου ὑψοῦται σήμερον κανονικός, ἡ δὲ κορυφὴ αὐτοῦ σύγκειται ἐκ τραχυτῶν, βασανιτῶν (basaltes) καὶ ἀρχαίων πυριγενῶν πετρωμάτων, ἀνὰ δὲ τὰς κλιτύας αὐτοῦ ὑπάρχουσι πλεῖστοι λόφοι οἵτινες καὶ αὐτοί εἰσι δευτερεύοντα ἡφαίστεια σχηματισθέντα ὅτε ὁ συντελεσθεὶς ἤδη μέγας κῶνος παρενέβαλλε προσκόμματα ἕνεκα τοῦ ὕψους εἰς τὴν ἐκ τῆς κορυφῆς ἐκροὴν τῆς λάβας. Ἐκ τῶν δευτερευόντων δὲ τούτων ἡφαιστείων δύο ἀπετέλεσαν ἀληθῆ ὄρη τὰ καλούμενα Ἀλῆ-δὰγ καὶ Ἰλὰν-δάγ.

Ἐν τούτοις καὶ παρὰ τὴν ἡφαιστειώδη ταύτην κατάστασιν τοῦ ὄρους ἐκ τῆς ἱστορίας δὲν γινώσκομεν καταστροφὰς ὡς τὰς τοῦ Βεσουβίου προξενηθείσας εἰς τὴν πέριξ χώραν. Σεισμοὶ ὅμως συχνὰ ἐπανελήφθησαν καὶ ὁ τελευταῖος ὁ γενόμενος τῇ 1 Αὐγούστου 1835 δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου πολλὰς προὐξένησε ζημίας. Τότε καὶ μιναρέδες κατέπεσον ἐν τοῖς πέριξ χωρίοις καὶ οἰκίαι ἐκρημνίσθησαν καὶ ἑξακόσιοι ἢ καὶ ἑπτακόσιοι ἄνθρωποι ἐφονεύθησαν. Ἐκρήξεις δ' ἐγένοντο συχναὶ ἔτι καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν. Γέροντες δ' ἐκ τῆς κωμοπόλεως ἁγίου Κωνσταντίνου ἀπεχούσης δύο ὥρας πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τοῦ ὄρους διηγοῦνται, καθ' ἃ ἐπιστέλλει μοι ὁ φίλος κ. Παῦλος Καρολίδης ἐκ Σμύρνης, ὅτι δὶς κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐνθυμοῦνται τὸν Ἀργαῖον ἐκβάλλοντα φλόγας. Ἡ δὲ τελευταία ἔκρηξις ἐγένετο τῷ 1866.

Ἡ ἀνάβασις τοῦ ὄρους εἶναι λίαν δυσχερής. Βλεπόμενος ἀπὸ τῆς Καισαρείας ὁ Ἀργαῖος φαίνεται δικόρυφος, κατὰ τὸ πλέον δὲ τοῦ τρίτου κεκαλυμμένος ὑπὸ αἰωνίων χιόνων. Ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἡ ἀνατολικὴ κορυφὴ φαίνεται ὁμαλὴ καὶ γραφικωτάτη, ἐντεῦθεν δ' ἐγένοντο καὶ αἱ δύο ὑπὸ περιηγητῶν ἀναφερόμεναι ἀναβάσεις, ἡ τοῦ Ἅμιλτων τῷ 1837 (Researches τόμ. II σ. 270) καὶ ἡ τοῦ Τσιχατσὲφ τῷ 1848 (Asie mineure géographie physique σ. 482). Ἀμφότεροι διηγοῦνται ὅτι τραχυτικὰ πετρώματα καὶ πόρφυρος εὑρίσκονται πανταχοῦ, ἡ δὲ χιὼν καλύπτει καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θέρους ὅλον τὸν κῶνον τοῦ Ἀργαίου. Τὸ διὰ τοῦ βαρομέτρου ὑπολογισθὲν ὕψος εἶναι κατὰ μὲν τὸν Ἀμιλτῶνα μέτρα 3961 κατὰ δὲ τὸν Τσι-

χατσὲφ 3841 ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ὁ Γάλλος Texier (Asie mineure σ.545) διηγεῖται ὅτι ἠθέλησε καὶ αὐτὸς ν' ἀναβῇ τὸν Ἀργαῖον ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ ὁδηγόν, διότι ἐκ τυχαίας ἀσθενείας συνέβη ν' ἀποθάνῃ ἀμερικανός τις ἱεραπόστολος ὅστις τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐπεχείρησε τὴν ἀνάβασιν, ἐν τοῖς πέριξ δὲ διεδίδετο ὅτι ἀπέθανεν ἐξ ἀσφυξίας, καθ' ὅτι ἐλλείπε· δῆθεν ὁ ἀὴρ ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους καὶ οὐδεὶς ἦτο διατεθειμένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πείραμα.

Σήμερον ἀνὰ τὴν βόρειον κλιτὺν τοῦ ὄρους ὑπάρχουσι θεριναὶ βοσκαὶ *Texlp* καλούμεναι ἔνθα διαμένουσιν οἱ ποιμένες ἐξάγοντες ἐκ τῆς αὐτόθι φυομένης ἀφθόνου τραγακάνθης εἶδος κόλλας. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου μέχρι Μαρτίου καταλείπουσι τὰς βοσκὰς ταύτας καὶ κατέρχονται εἰς τὰ χειμάδια, τὸ δὲ ὄρος καλυπτόμενον μέχρι τῶν προπόδων ὑπὸ χιόνων ἐχουσῶν πάχος ἑνὸς μέχρι δύο μέτρων εἶναι ὅλως ἀπρόσιτον εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Αἱ φλόγες καὶ ὁ καπνὸς τοῦ Ἀργαίου εἶναι θεαταὶ σήμερον ἐκ πάντων τῶν περικειμένων χωρίων, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ Ἀνδρονικίου, ἀπέχοντος τρεῖς ὥρας πρὸς τὸ βορειανατολικὸν μέρος· ἀλλ' ἕνεκα τῆς δριμύτητος τοῦ χειμῶνος οὐδεὶς δύναται νὰ πλησιάσῃ ὅπως ἐπιστείλῃ ἀκριβεστέρας εἰδήσεις. Πρὸς τοῦτο δὲ πρέπει ν' ἀναμείνωμεν τὴν τῆξιν τῶν χιόνων, ὅτε ἐλπίζομεν ὅτι θὰ γνωσθῶσι πλείονα τῶν ἐνταῦθα προχείρως σημειωθέντων.

ΜΙΧΑΗΛ Η. ΛΑΜΠΡΟΣ

ΕΓΚΑΡΤΕΡΗΣΙΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΙΤΑΛΟΥ EDMONDO DE AMICIS *

Β'

Ἦτο τὸ θέρος τοῦ 1816, ὅτε ἡ φήμη τῶν ληστρικῶν κατορθωμάτων περιέτρεχε τὴν Εὐρώπην, κατὰ τὰς ἀξιομνημονεύτους ἐκείνας ἡμέρας ὅτε ὁ Πιετροπάολος ἔφερεν ἐν τῷ θυλακίῳ τὴν σιαγόνα ἐλευθερόφρονος φέροντος ὑπογένειον οἷον ὁ Ναπολέων, ὅτε εἰς Μοντεμιλέττον ἐνεταφιάζοντο ζῶντες ὑπὸ σωρὸν πτωμάτων ὅσοι ἤθελον φωνάξει ζήτω ἡ Ἰταλία, ὅτε ἐν Βιέστι ἔτρωγον τὰς σάρκας τῶν χωρικῶν τῶν ἀντιτασσομένων εἰς τὰς διαταγὰς τῶν δημίων των, ὅτε ὁ συνταγματάρχης Νέγρης παρὰ τὸ Ποντελανδόλφον ἔβλεπε κρεμάμενα εἰς τὰ παράθυρα ὡς τρόπαια αἱμοσταγῆ μέλη στρατιωτῶν· ὅτε ὁ δυστυχὴς ὑπολοχαγὸς Βάτσης πληγωθεὶς καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἀπέθανε μετὰ ὀκτὼ ὡρῶν φρικτὰς βασάνους, ὅτε ὅμιλοι ὄχλου ἐμμανῶς ἐξήρχοντο διὰ νυκτὸς τῶν χωρίων μὲ δᾷδας ἀνὰ τὰς χεῖρας ἵνα ὑποδεχθῶσιν ἐν θριάμβῳ

* Ἴδε σελ. 79.

τοὺς λῃστάς, ὅτε ἐπυρπολοῦντο ἀγροί, κατεδαφίζοντο οἰκίαι, συνελαμβάνοντο ὁλόκληροι οἰκογένειαι, ὅτε ἐτελοῦντο ἀπαγχονισμοί, στρεβλώσεις, ἀκρωτηριασμοὶ καὶ ὅτε ἵνα διατηρηθῇ καὶ αὐξηθῇ ἡ ἀθλία αὕτη σφαγή, ἤρχοντο ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ Τιβέρεως ὄχθης ὅπλα, χρήματα καὶ εὐλογίαι.

Μία τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Ἰουλίου ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἔφιππός τις καραβινοφόρος ἐπορεύετο διὰ ἐρήμου τινὸς πεδιάδος τῆς ἐπαρχίας Καπιτανάτα πρὸς τὸν ἅγιον Σεβῆρον· εἶχεν ἀνχχωρήσει τὴν νύκτα ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἵνα φέρῃ διαταγήν τινα τοῦ συνταγματάρχου πρὸς τὸν διοικητὴν μεταβατικοῦ τινος ἀποσπάσματος. Εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν στολὴν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην, ἐν ᾗ ὁ διοικητὴς ἔλεγεν ὅτι θὰ μετέβαινε τὰς ὀκτὼ τῆς πρωΐας εἰς κρησφύγετόν τι τοῦ ἐγγὺς ὄρους ἔνθα ἔμαθεν ὅτι ἦτο ὁλημέριον λῃστῶν οἵτινες ἀπό τινος ἐζήτουν τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ὁ κομιστὴς τῆς ἐπιστολῆς ἦτο ἄνθρωπος τριάκοντα περίπου ἐτῶν, ὑψηλός, ἰσχνός, ἔχων ὀφθαλμοὺς μικροὺς καὶ λαμποκοποῦντας καὶ μύστακας ὀξεῖς. Εἶχε δὲ μεταξὺ τῶν ὀφρύων τὴν εὐθεῖαν ἐκείνην γραμμήν, ἥτις δεικνύει ἄνθρωπον περίφροντιν· ἡ φυσιογνωμία του ἐδείκνυε πρόωρον σοβαρότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μέγας δίκωχος μελανὸς πῖλος ἔδιδεν οἱονεὶ ἀντανάκλασιν μελαγχολίας· τὸ δὲ ψυχρὸν σχῆμά του καὶ αἱ σύντομοι καὶ ἐλευθέριαι κινήσεις του ἐφανέρωνον ψυχικὴν δύναμιν ἀνταποκρινομένην εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ τόπου. Ἐβάδιζε καλπάζων δι' ὀφιοειδοῦς ἀτραποῦ, στρέφων ὁτὲ μὲν τῇδε, ὁτὲ δὲ κἀκεῖσε τὴν κεφαλὴν καὶ παρατηρῶν τὰς ἐγκαταλελειμμένας βοσκάς, τὰ κρημνώδη ὄρη, τὸν φαεινότατον οὐρανόν, ἀκροώμενος ἀντὶ παντὸς ἄλλου θορύβου τὸ κάλπασμα τοῦ ἵππου του καὶ τὸν κροταλισμὸν τοῦ ξίφους του.

Αἴφνης ἐν ᾧ διήρχετο ἐν μέσῳ δύο ὑψηλῶν καὶ πυκνῶν αἱμασιῶν εἶδε λάμψιν καὶ ἤκουσε πυροβολισμόν· ἐνῷ δὲ στρέφει τὸν ἵππον καὶ δράττεται τοῦ πιστολίου, ὁ ἵππος κλονεῖται· ἐν ᾧ καταβιβάζει τὴν κεφαλὴν νὰ ἴδῃ ἂν ἐπληγώθη, αἰσθάνεται ὅτι συλλαμβάνεται ἐκ τῶν ὄπισθεν· ἐν ᾧ δὲ στρέφεται πρὸς τὰ ὀπίσω, ἄνθρωπός τις ἐκπηδᾷ τῶν θάμνων, ὅθεν ἐξῆλθεν ὁ πυροβολισμὸς καὶ ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ, ὄπισθεν δ' ἐκείνου, ὡς σκιά, καὶ τρίτος. Δὲν ἔλαβε καιρὸν οὔτε νὰ πυροβολήσῃ οὔτε νὰ πηδήσῃ πρὸς τὰ ὀπίσω, οὔτε νὰ προφυλαχθῇ· ἠναγκάσθη ν' ἀφιππεύσῃ καὶ τὸν ἐξήπλωσαν κατὰ γῆς. Καὶ τότε ἐπεχείρησε ν' ἀντισταθῇ, περιεστράφη, ἐκτύπησεν, ἔδηξεν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐγερθῇ· ἀποκαμὼν δὲ ὑπέκυψε καὶ ἄφησε νὰ τὸν ἀφοπλίσωσιν. Ἀλλ' ἐν τῇ ὁρμῇ ὅμως τῆς διαμάχης κυκλωθεὶς ὑπὸ νεφέλης κονιάλου ἠδυνήθη διὰ ταχυτάτου κινήματος νὰ θέσῃ τὸ γράμμα εἰς τὸ στόμα, χωρὶς οἱ προσβαλόντες αὐτὸν νὰ ἐνοήσωσί τι. Ἔδεσαν τὰς χεῖράς του ὄπισθεν, τὸν ἤγειραν, ἐκρέμασαν ἐν βίᾳ καὶ ἀποτόμως εἰς τὸν λαιμόν του τὸ ξίφος, τὸν κυλινδρικῶς περιτετυλιγμένον μανδύαν, τὸ ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου μαρσύπιον, ἔσυραν τὸν ἵππον ὄπισθεν τῆς αἱμασιᾶς καὶ ἔπειτα ἐπροχώρησαν διὰ μέσου τῆς

πεδιάδος, ὠθοῦντες αὐτὸν τεταραγμένον καὶ κλονούμενον μετὰ σατανικοῦ πατάγου βλασφημιῶν, ἀπειλῶν, κτυπημάτων καὶ καγχασμῶν.

Μετὰ δρόμον ἡμισείας ὥρας, ἀρκετὰ μακρὰν ἤδη τῆς δημοσίας ὁδοῦ ὥστε νὰ μὴ φοβῶνται νὰ καταληφθῶσι ἐβράδυναν τὸ βῆμα. Εἶχον φθάσει εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων ἐν μέσῳ δένδρων, εἰς τόπον ἔνθα δὲν ἐφαίνοντο πλέον οὔτε οἰκίαι, οὔτε καλύβαι, οὔτε οὐδὲν ἄλλο ἴχνος κατοικίας. Ὁ καραβινοφόρος κλίνων ὑπὸ τὸ βάρος τῆς πανοπλίας του δὲν ἐδείκνυεν οὔτε φόβον οὔτε ὀργήν, τὸ δὲ πρόσωπόν του, ὠχρὸν ἀλλ' ὄχι καταβεβλημένον, ἐμαρτύρει ψυχὴν γνωρίζουσαν ἤδη τὴν τύχην, ἥτις τὴν περιέμενε καὶ καρδίαν ἑτοίμην νὰ τὴν δεχθῇ. Δὲν ἠγνόει ὅτι τὸ νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας ληστῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν σκληρῶν αὐτῶν ἀντεκδικήσεων ἦτο ταὐτὸν τῷ θανάτῳ διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἤδη πως ἐν αὐτῷ ἡ κρίσιμος γαλήνη τοῦ θανάτου, καὶ ἄν τις ἠγνόει τοῦτο βλέπων αὐτὸν καὶ μόνον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς θὰ ἔλεγεν·«αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ὁδηγεῖται εἰς σφαγήν». Ὁ προπορευόμενος αὐτοῦ ληστὴς ἐστρέφετο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ ἔρριπτεν ἐπ' αὐτὸν βλέμμα μετέχον περιεργείας καὶ ὑποψίας, ὁ δὲ παρ' αὐτὸν περιπατῶν, ὅστις ἐφαίνετο ὡς ἀρχιληστής, προσέβλεπεν ἐπίσης ὁτὲ μὲν τὸν αἰχμάλωτον, ὁτὲ δὲ τὸν σύντροφον καὶ ἀντήλλασσε μετ' αὐτοῦ μειδίαμα θριάμβου.

— Νά, εἶπεν, αἴφνης κρεμῶν τὸ ὅπλον του εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ καραβινοφόρου, βάστα μού το.

— Βάστα καὶ τὸ 'δικό μου, προσέθεσεν ὁ προπορευόμενος καὶ ἔκαμε τὸ αὐτό.

— Καὶ σύ; ἠρώτησεν ὁ ἀρχιληστὴς στρεφόμενος πρὸς τὸν τρίτον ληστήν, ὅστις ἤρχετο κατόπιν καὶ ὅστις ἐφαίνετο νεώτερος τῶν ἄλλων.

— Ἐγώ; ἀπήντησεν ἐκεῖνος, προτιμῶ νὰ τὸ κρατῶ, οὔτε κἂν αἰσθάνομαι τὸ βάρος του!

— Πανοῦργε! ὑπετονθόρισεν ὁ ἄλλος ῥίπτων ἐπ' αὐτοῦ βλέμμα περιφρονήσεως· ἔπειτα στρεφόμενος πρὸς τὸν καραβινοφόρον εἶπεν αὐτῷ· κτυπῶν αὐτὸν διὰ τῆς χειρὸς ἐπὶ τοῦ ὤμου. Αἴ! φίλε! τώρα θὰ μᾶς εἴπῃς ποῦ ἐπήγαινες.

Ὁ καραβινοφόρος δὲν ἀπήντησεν.

— Ὦ! ὤ! ἐφώνησεν ὁ ληστὴς κύπτων διὰ νὰ λάβῃ μικρὸν κλάδον, ἤκουσες; καὶ τῷ ἔδωκε δι' αὐτοῦ κτύπημα ἐπὶ τῆς χειρός.

Ὁ καραβινοφόρος ἐπροχώρησε χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ.

— Θὰ ὁμιλήσῃς, κακομοίρη μου, ἐπανέλαβεν ὁ ληστὴς ῥίπτων μακρὰν τὴν ῥάβδον. Ὅλοι ἀρχίζουν ὅπως σύ, καὶ σὺ ὅμως θὰ τελειώσῃς ὅπως οἱ ἄλλοι. Ἔχεις καὶ σὺ κρέας καὶ κόκκαλα. Ὅταν ἀρχίσωμεν τὰ βασανιστήρια, θὰ φωνάζῃς καὶ σύ· ἔννοια σου!

Ταῦτα δὲ λέγων τὸν ὤθησε διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ διαβῇ μονοπάτιον κείμενον παραπλεύρως ῥύακος· ἐπορεύθησαν ἐπ' ὀλίγον ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου,

έπειτα διῆλθον μικράν τινα γέφυραν, διέβησαν κάτω λοφίσκου καὶ ἤρχισαν ν' ἀναβαίνωσι στενὴν ἀτραπὸν ἐπὶ κρημνώδους καὶ ἀνωφερικοῦ ὄρους. Ὁ καραβινοφόρος ἀποπνιγόμενος ἀπὸ τοὺς ἀορτῆρας τῶν ὅπλων, ἀμηχανῶν διότι εἶχε δεδεμένας τὰς χεῖρας, πιεζόμενος ὑπὸ τῆς στολῆς, κάθιδρος, ἀνέβαινε μετὰ κόπου, προσκόπτων ἐπὶ τῶν πετρῶν πίπτων ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ ἐγειρόμενος μετὰ κόπου διὰ νὰ πέσῃ πάλιν, καὶ οἱ λῃσταὶ τὸν ἐκτύπων, τὸν ἐκακομεταχειρίζοντο, τὸν ὤθουν διὰ λακτισμάτων, περιπαίζοντες αὐτὸν καὶ φωνάζοντες.

— Ἔλα, δειλέ! γύρισε! ὅταν σεῖς μᾶς πιάνετε μᾶς δένετε εἰς τὰ ἄλογά σας! Ἦλθε τώρα καὶ ἡ ἰδική μας σειρά.

(Τὸ τέλος προσεχῶς).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Ἀποβλέπων τις εἰς τὰ μέχρι τέλους τῆς δ' περιόδου εὑρεθέντα πλαστικὰ ἔργα δὲν ἐδύνατο νὰ ἐλπίζῃ πολλὰ περὶ μελλόντων εὑρημάτων, τοὐλάχιστον περὶ εὑρημάτων δυναμένων νὰ ποιήσωσι κρότον ἐν τοῖς ἀρχαιολόγοις καὶ καλλιτέχναις, ὥσπερ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἔτεσι. Τούτου δ' αἴτιον εἶνε, ὅτι τὰ σπουδαιότατα τῶν ἐν τῇ Ἄλτει μαρμαρίνων ἔργων, ἰδίως τὰ τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, εἶχον ἀνακαλυφθῆ. Καὶ ναὶ μὲν ἐλλείπουσι πολλὰ τεμάχια πρὸς συμπλήρωσιν τούτων καὶ μάλιστα κεφαλαί, ἀλλ' ἡ πεῖρα ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὅτι τὰ τεμάχια ταῦτα εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντετειχισμένα ἐντὸς τῶν εὐτελῶν ἐκείνων καὶ ταπεινῶν μεταγενεστέρων οἰκημάτων, ἅτινα οὐ μόνον ἐπεσκέπαζον ἅπαν τὸ ἱερὸν τῆς Ἄλτεως ἔδαφος, ἀλλ' ἀτυχῶς καὶ πολὺ πέραν αὐτοῦ ἐπεκτείνονται, ὥστε καθίσταται ἀδύνατος ἡ ὁλοσχερὴς ἀποκάλυψις καὶ καθαίρεσις αὐτῶν. Ἐν τούτοις αἱ ἀπὸ τῆς 3 Ὀκτωβρίου λήξαντος ἔτους ἀρξάμεναι ἐργασίαι παρήγαγον μέχρι τοῦδε εἰς φῶς ἱκανῶς σπουδαῖα ἔργα, ὧν τὰ κυριώτερα εἶνε τὰ ἑξῆς:

Τῇ 8 Ὀκτωβρίου ἀνεκαλύφθη ἐν τῇ Στοᾷ τῆς Ἠχοῦς ἀκέφαλον ἄγαλμα Τύχης, φερούσης τὰ γνωστὰ αὐτῆς σύμβολα, πῆχυν, οἴακα καὶ τροχόν. Εἶνε δὲ ἐπανάληψις ἑτέρας, εὑρεθείσης κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῶν ἀνασκαφῶν, ἧς ὑστερεῖ κατά τι ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν. Ἀμφότερα δὲ εἶνε ῥωμαϊκὰ ἔργα, ἀντίτυπα βεβαίως ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου, καὶ ἐκόσμουν πιθανῶς τὴν Κρυπτὴν λεγομένην εἴσοδον τοῦ Σταδίου.

Τῇ 17 δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εὑρέθη κεφαλὴ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος, πιθανῶς τοῦ Τίτου, στερουμένη τοῦ ἄκρου τῆς ῥινός, τοῦ στόματος καὶ τοῦ πώ-

γωνος. Προσηρμόσθη δὲ εἰς κορμόν τινα φέροντα θώρακα κεκοσμημένον διὰ Νηρηΐδων, ἱπποποτάμων καὶ δελφίνων καὶ εὑρεθέντα κατὰ τὴν γ' περίοδον τῶν ἀνασκαφῶν ἐπι τοῦ κρηπιδώματος τοῦ Μητρῴου, ἔνθα ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου δὲν ἵστατο πλέον τὸ ἄγαλμα τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν ἀλλ' ἀνδριάντες Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων.

Μετὰ δύο δ' ἡμέρας ἀνεκαλύφθη νεανικὴ κεφαλὴ τῶν τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος μορφῶν, στερουμένη τοῦ ἄκρου πώγωνος τοῦ τραχήλου καὶ τοῦ κατωτέρω μέρους τοῦ κρανίου. Ἀνήκει δὲ ἢ τῷ *ὀκλάζοντι παιδὶ* ἢ τῷ γυμνῷ καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων καθημένῳ *ἡνιόχῳ νεανίᾳ*. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἀριστερὸν οὖς εἶνε ὅλως ἀκατέργαστον, δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ τῷ ὀκλάζοντι παιδί, ὅστις ἀποβλέπει πρὸς τὸν θεατὴν καὶ εἶνε ἄριστα ἐπεξειργασμένος κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος, ἀλλὰ τῷ ἡνιόχῳ νεανίᾳ. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος προστίθεται ἰσχυρὸς λόγος ὑπὲρ τῆς διατάξεως τῶν ἔργων τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος συμφώνως πρὸς τὸ ἐν τῷ βιβλίῳ μου, *ὁ Παιώνιος καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ*, διαγράμματι, καθ' ὃ ὁ *ἡνίοχος νεανίας* (ἤτοι ὁ τοῦ Πέλοπος ἡνίοχος Κίλλας) κάθηται πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ ἀετώματος καὶ εἶνε ἐστραμμένος οὐχὶ πρὸς τὸ κέντρον, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἄκρον· οὕτω δὲ τὸ ἀριστερὸν αὐτοῦ μέρος ἔκλινε πρὸς τὸ τύμπανον τοῦ ναοῦ καὶ ἦτο ὅλως ἀόρατον τῷ θεατῇ. Διακρίνεται δὲ ἡ προκειμένη κεφαλὴ διὰ τὴν ὀξεῖαν ἐργασίαν τῶν βλεφάρων καὶ ἰδίως διὰ τὸ παχὺ καὶ ἀνεσπασμένον τῶν χειλέων, ὅπερ πρῶτον ἤδη βλέπομεν ἐν ταῖς κεφαλαῖς τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος.

Τρεῖς ἡμέρας δ' ὑστερώτερον ἀνευρέθη ἡ *κεφαλὴ τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου*, τοῦ διαπρεποῦς ἐκείνου ἔργου, δι' οὗ ὁ ἐκ Μένδης καλλιτέχνης καταλαμβάνει ἐπίζηλον θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης. Τὸ εὕρημα δὲ τοῦτο θὰ ἦτο τῶν σπουδαιοτάτων τοῦ ἔτους τούτου, ἂν μὴ ἀτυχῶς ἔλειπεν ὁλόκληρον τὸ πρόσωπον, ὅπερ ὀλίγας πλέον καταλείπει ἡμῖν ἐλπίδας, ὅτι θὰ ἔχωμεν ποτὲ ἀκέραιον τὴν κεφαλὴν τῆς μεγαλοπρεπῶς τὸν αἰθέρα διασχιζούσης Νίκης, δι' ἧς ὑπὸ τοσοῦτον αἰσίους οἰωνοὺς ἤρξαντο αἱ ἀνασκαφαὶ πρὸ πενταετίας. Ἐν τούτοις καὶ οὕτως ἔχουσα ἡ κεφαλὴ αὕτη πολλὰ παρέχει ἡμῖν πρὸς θαυμασμόν, οἷον τὸ ὡραῖον περίγραμμα τοῦ κρανίου καὶ τὴν εὐγενῆ ἐργασίαν καὶ χαρίεσσαν διάταξιν τῆς κόμης, συγκρατουμένης διὰ τριπλῆς ταινίας συνδεδεμένης ὑπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ κρανίου καὶ καταλειπούσης ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διαστήματα ἐν τῷ μεταξύ, ἵνα μὴ ἐπισκεπάζωνται οὕτως οἱ κανονικῶς πρὸς τὰ ὀπίσω κλίνοντες λεπτότατοι βόστρυχοι.

Καὶ τὸ ἄριστον δὲ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνακαλυφθέντων ἔργων, τὸν Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους, ηὐνόησεν ἡ τύχη κατὰ τὴν πέμπτην ταύτην περίοδον, τὴν 11 δεκεμβρίου εὑρεθέντος τοῦ ἄκρου αὐτοῦ ἀριστεροῦ ποδός. Ἐπὶ τῶν ταινιῶν δὲ τοῦ σανδαλίου παρετηρήθησαν κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν ἴχνη χρυσοῦ, ἅτινα ἐξηλείφθησαν ἀτυχῶς ἅμα τῇ ἀφαιρέσει τοῦ χώματος· τώρα δὲ διακρίνεται μόνον ἐρυθρόν τι χρῶμα, ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόστρωμα τοῦ χρυ-

σοῦ. Ἡ ἐπεξεργασία τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ δέρματος ἐν τῷ νέῳ τούτῳ εὑρήματι εἶναι ἀρίστη καὶ κατ' οὐδὲν ὑστερεῖ τῆς ἐργασίας τοῦ ὅλου σώματος.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ ἰανουαρίου, γενομένης ἀνασκαφῆς ἐν τῷ Ἡραίῳ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς κατασκευῆς τοῦ κρηπιδώματος αὐτοῦ, ἀνευρέθησαν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ναοῦ, ὄπισθεν τοῦ ὀπισθοδόμου εἰς βάθος δύο περίπου μέτρων ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, πληθὺς χαλκῶν καὶ πηλίνων ἀντικειμένων, ἤτοι τεσσαράκοντα δύο ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα ἀγαλμάτια ἅπαντα ἔργα δαιδάλια, ἐνενήκοντα μικροὶ ἵπποι, ἑκατὸν εἴκοσι βόες καὶ ἄλλα. Εἶνε δὲ τὰ εὑρήματα ταῦτα σπουδαιότατα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἄλτεως καταδεικνύοντα ἐναργῶς, ὅτι ἐκ παλαιοτάτων χρόνων διέπρεπεν αὕτη ὡς ἱερὰ χώρα.

Τελευταῖον δὲ ἀνεκαλύφθησαν 1) ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐκ Κνωσοῦ ταύρου ἐκ τῆς ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου εὑρισκομένης μετόπης τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, 2) πολλὰ τεμάχια τῆς λερναίας ὕδρας συμπληρώσαντα σχεδὸν ἐντελῶς τὴν ἐκ τοῦ ὀπισθοδρόμου μετόπην, 3) γυναικεία ῥωμαϊκὴ κεφαλὴ, ἔχουσα ὡραίαν διάθεσιν τῆς κόμης καὶ 4) κορμὸς μαρμαρίνου ἀγαλματίου τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ῥωμαϊκῆς ἐργασίας.

Ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος δὲ τοῦ Ἡραίου γενομένης ἀνασκαφῆς καὶ ἐρεύνης κατεδείχθησαν τρία τινὰ α') ὅτι οἱ κίονες αὐτοῦ, τοὐλάχιστον οἱ τοῦ περιστυλίου, ἦσαν τὸ πάλαι ξύλινοι, ὥσπερ ἐδυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν καὶ ἐκ τοῦ Παυσανίου παραδιδόντος ὅτι ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ εἷς κίων ἐκ δρυός· β') ὅτι ἐντὸς τοῦ ναοῦ δὲν ἦσαν τὸ πάλαι κίονες, ἀλλ' ἐπιμήκεις παραστάδες, καθ' ἃ βλέπομεν καὶ ἐν τῷ ἐν Φιγαλίᾳ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, αἵτινες ἀντικατεστάθησαν ὕστερον διὰ κιόνων· γ') ὅτι τὸ κρηπίδωμα δὲν εἶνε ὁλόλιθον, τουτέστι δὲν εἶναι πεπληρωμένον καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ ὑπὸ λίθων, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἔνθα ἐστηρίζοντο οἱ κίονες καὶ τὰ τείχη τοῦ ναοῦ, τὰ θεμέλια βαίνουσι μέχρι στερεοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ αἱ τὸ ἔδαφος τοῦ τε περιστυλίου καὶ τοῦ ναοῦ καλύπτουσαι πλάκες οὐδὲν ἔχουσιν ὑπόστρωμα, ἀλλὰ κεῖνται ἐπὶ τοῦ χώματος. Οὕτω δὲ εἶνε κατεσκευασμένον καὶ τὸ κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, ὥσπερ καὶ τὸ τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐν Τεγέᾳ ἀνακαλυφθέντος ναοῦ. Ἐντεῦθεν ἄρα καταφαίνεται ὅτι εἶνε ἐσφαλμένη ἡ δοξασία ὅτι τὸ κρηπίδωμα τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ ἦτο πάντοτε ὁλόλιθον.

Ἐν ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, Ἰανουαρίῳ λήγοντι 1880.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

ΕΡΜΗΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Ἐγγὺς τοῦ Γυμνασίου καὶ πρὸς τὸ νότιον αὐτοῦ μέρος ἀνασκαπτομένου ἀρχαίου φρέατος ἐν τῇ οἰκοδομουμένῃ οἰκίᾳ τοῦ κυρίου Κασιμάτη ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Καραΐσκου καὶ Βουβουλίνας, εὑρέθη εἰς βάθος 15 ἐν τῷ

φρέατι μέτρων Ἑρμῆς, στήλη δηλ. τῆς γνωστῆς τετραγώνου ἐργασίας, ἐξ ἐκείνων αἵτινες φέρουσιν ἐπὶ ὑψηλοῦ τετραγώνου κίονος τὴν κεφαλὴν ἄρχοντός τινος μετὰ μέρους τοῦ στήθους, ἰδίᾳ δ' ἐκ τῶν ἐφηβικῶν λεγομένων, ὡς ἡ ἐπιγραφὴ δηλοῖ, ὧν πολλαὶ ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

Δυστυχῶς τοῦ Ἑρμοῦ τούτου τὸ κυριώτερον ἡ κεφαλὴ, δὲν ἀνευρέθη, ἀποκεκομμένη μετὰ τοῦ λαιμοῦ περὶ τὴν σφαγὴν, σώζεται δὲ μόνον ἐπιμελέστατα ἐξειργασμένη ἡ ἐνεπίγραφος στήλη μετὰ τοῦ στήθους ἐν τῇ συνήθει διαμορφώσει, ἐκ μαρμάρου λευκοῦ ὕψους 0,90, πλάτους 0,17, καὶ πάχους 0,15. Ἐπὶ τῶν πλαγίων πλευρῶν φέρει τὰ συνήθη ὀρθογώνια ἀνοίγματα, κάτω δὲ λήγει εἰς προεξοχὴν κανονικὴν δι' ἧς ἐνεγομφοῦτο εἰς ἀντίστοιχον κοιλότητα τῆς βάσεως. Τὰ συνήθως κατὰ τὸ μέσον τῆς προσθίας ἐπιφανείας τῆς στήλης ἀνάγλυφα αἰδοῖα ἀποκεκρουσμένα ἢ μᾶλλον ἀπεσπασμένα, διότι τὸ κανονικὸν τῆς ἐγγλυφῆς ἐν τῇ θέσει ὅπου ταῦτα ἔκειντο δεικνύει ὅτι ἐξ ἑτέρου τεμαχίου λίθου πεποιημένα εἶχον προσαρμοσθῆ ἐκεῖ, διὸ καὶ ἡ ὑπάρχουσα πρὸς τὰ κάτω αὐτῶν ἱκανῶς βαθεῖα ὀπή.

Εἰς 0,65 ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ στήθους, ἤτοι περὶ τὸ κάτω τῆς στήλης ἄκρον ἄρχεται ἐπιγραφὴ ἀμελῶς λίαν ἀποτετυπωμένη εἰς πέντε στίχους δηλωτικοὺς τοῦ προσώπου καὶ τῆς θέσεως τοῦ εἰκονιζομένου, ἅμα δὲ ἀναγράφουσα καὶ τοὺς ἱδρύσαντας, ἥδε·

ΟΙ ΣΥΝΕΦΗΒΟΙ
ΤΟΝ ΤΑΜΙΑΝ
ΑΘΗΝΑΝΑΙΟΝ
ΚΕΦΑΛΩΝ[ΟΣ
ΜΑΡΑΘΩΝ[ΙΟΝ

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἀμέλεια περὶ τὴν διάθεσιν τῶν στίχων Ῥωμαϊκοὺς τοὺς χρόνους τῆς προελεύσεως ἐμφαίνουσιν, ἴσως δὲ καὶ τοὺς τελευταίους. Βλάβη ἐπελθοῦσα κατὰ τὴν δεξιᾷ τῷ ὁρῶντι γωνίαν ὀλίγον ὑπὲρ τὸν πρῶτον στίχον ἀπέκοψε τὰ μετὰ τοὺς πέντε τούτους στίχους συναφανίσασα δύο μὲν τοῦ τετάρτου, τρία δὲ τοῦ πέμπτου στίχου γράμματα.

Εν τῷ αὐτῷ φρέατι ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα τινὰ ἀσήμαντα τεμάχια καὶ δύο κογχυλιάτου λίθου κεφαλαὶ παραστάδων τοίχου ἁπλούσταται, δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἐπικεχρισμέναι στερεῷ καὶ ὡραιοτάτῳ μίγματι (μαρμαροκονίᾳ ἴσως) 0,16 ὕψους καὶ 0,43 πλάτους. Ἡ ἑτέρα τούτων κεχρωματισμένη διὰ χρώματος καστανοῦ ἢ ἐρυθροξάνθου φέρει ἐπὶ κυματίου ἴχνη διακόσμου ᾠῶν καὶ γλωσσῶν· τῆς ἑτέρας τὸ χρῶμα πράσινον. Αὗται βεβαίως ἀνῆκον εἰς οἰκοδόμημα ἐγγύς που ἱδρυμένον, ὡς ἐδήλωσαν οἱ κατὰ χώραν κείμενοι μεγάλοι θεμέλιοι λίθοι οἱ μετατοπισθέντες μὲν ἤδη ἕνεκα τῆς οἰκοδομῆς, τῶν ὁποίων

ὅμως ἡ σειρὰ ἐξακολουθεῖ περαιτέρω πρὸς νότον τρεπομένη. Καὶ ἄλλα τεμάχια ὁμοίως ἐπικεχρισμένα καὶ κεχρωματισμένα εὑρέθησαν, μέρη ταῦτα τοῦ τοίχου, ὃν αἱ παραστάδες ἐτερμάτιζον, ἔτι δὲ καὶ δύο κίονος ἀρραβδώτου σπόνδυλοι λίθου πωρίνου, ὁμοίως ἐπικεχρισμένοι, μὴ διατηροῦντες ὅμως ὁλόκληρον τὸ ἐπίχρισμα.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 16 Φεβρουαρίου 1880.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ΖΕΥΣ ΤΗΣ ΓΑΖΗΣ

Ἐν ἐφημερίσι καὶ περιοδικοῖς τῆς Ἑσπερίας ἐγένετο ἐπ' ἐσχάτων λόγος πολὺς περὶ ἀνευρέσεως ἐν Γάζῃ τῆς Συρίας προτομῆς Διός. Ἐπειδὴ δὲ τὰ περὶ τούτου ἀνακριβῶς ἐγράφησαν ἀναδημοσιεύομεν ἐκ τῆς *Παλιγγενεσίας* τὴν πρὸς τὸν Ἕλληνα ὑποπρόξενον Ἰόππης ἐπιστολὴν τοῦ Γάλλου ὑποπροξένου ἀκριβῶς ἐκτιθεῖσαν τὰ κατὰ τὸ εὕρημα.

«Εἰς ἐννέα χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Γάζης καὶ ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τῶν παρὰ τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ τῆς Γάζης παρακειμένων λόφων οἱ Ἄραβες, οἱ ἀπὸ τῶν λόφων ἐκείνων ἐξορύσσοντες λίθους ἀνήκοντας εἰς ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀνεκάλυψαν εἰς δύο μέτρων βάθος ἐν τῇ ἄμμῳ οὐχὶ ἄγαλμα ὡς ἐρρέθη, ἀλλὰ κολοσσιαίαν προτομὴν (buste) τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἡ προτομή, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπεσκέφθην αὐτήν, ἔκειτο χαμαὶ ὑπτία ὡς εἶχε πρὶν εὑρεθῇ, αἱ δὲ διαστάσεις τῶν διαφόρων μερῶν, ἃ ἠδυνήθην νὰ καταμετρήσω εἶναι αἱ ἑξῆς. Ἀπὸ τῆς γενέσεως τῶν τῆς κεφαλῆς τριχῶν μέχρι τοῦ ἄκρου τοῦ πώγωνος 75 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου· τὸ ὕψος τοῦ λαιμοῦ 12 ἑκατοστά, περίμετρος αὐτοῦ 90 ἑκατ. ἀπὸ τῆς κλειδὸς μέχρι τοῦ ὀμφαλοῦ 75 ἑκατ. ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ μέχρι τοῦ ἱματίου 45 ἑκατ. τὸ ἀπὸ ὤμου εἰς ὦμον εὖρος εἶναι ἑνὸς μέτρου καὶ 15 ἑκατ. τὸ πάχος τοῦ βραχίονος 60 ἑκατοστά.

»Ἡ βάσις, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ προτομή, ἀποτελεῖ μετ' αὐτῆς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὄγκον, εἶναι δ' ἴση πρὸς ἑνὸς μέτρου καὶ 0,20 κύβον. Ἄρα τὸ ὅλον τῆς προτομῆς ὕψος ἀνέρχεται εἰς 3 μέτρα καὶ 27, ὧν τὰ 2 μ. 07 ἑκ. εἶναι τὸ ὕψος τῆς προτομῆς, τὸ δὲ 1 μ. 20 ἑκ. τὸ ὕψος τῆς βάσεως. Αἱ ἀναλογίαι αὗται μοὶ φαίνονται ὅτι εἶναι τὸ διπλάσιον τοῦ φυσικοῦ μεγέθους τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς ἔργον τέχνης κρινομένη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος προτομή, φαίνεταί μοι ὅτι ἔχει μικρὰν τὴν ἀξίαν, εἶναι δὲ προφανῶς ἀντιγραφὴ ἢ ἀπομίμημά τι ἑτέρου ἑλληνικῆς τέχνης ἔργου, λαξευθέντος ὑπὸ ἐμπειρικῶν ἀδεξίων, ἢ τεχνιτῶν ἀναγομένων εἰς ἐποχήν τινα τῆς παρακμαζούσης τέχνης. Ὡς ἐκ τούτου θεωρῶ, ὅτι δὲν δικαιολογεῖται παντάπασιν ἡ ὑπέρμετρος δαπάνη, ἡ ἀπαιτουμένη πρὸς μεταφορὰν τοσοῦτον βαρυτάτου ὄγκου, νομίζω δὲ ὅτι τὸ κάλλιστον, ὃ ἠδύναντο νὰ πράξωσι, θὰ ἦτο νὰ στήσωσι τὴν προτομὴν ταύτην ἀκριβῶς ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ εὑρέθη. Ἔλεγον

ὑμῖν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἐργασία εἶνε λίαν ἀτελής· τῷ ὄντι δὲ τὸ διάγραμμα εἶνε ἥκιστα ὀρθόν, οἱ μυῶνες ὑποδεικνύονται βαναύσως, πρὸ πάντων δὲ οἱ μυῶνες τοῦ θώρακος καὶ τῆς κοιλίας, ὡς ἐπίσης οἱ τοῦ βραχίονος καὶ τοῦ λαιμοῦ οὐδὲ κἂν φαίνεται νὰ ἔλαβον ἔστω καὶ ἀτελῆ τινὰ προεξεργασίαν.

»Ἡ κόμη καὶ ὁ πώγων εἶνε καλλίτερον ὁπωσοῦν ἐξειργασμένα, ἀλλ' αἱ πτυχαὶ τοῦ καλύπτοντος τὸν βραχίονα ἱματίου εἰσὶ σκληραί, καὶ πολὺ ἀπέχουσι τῆς καλλονῆς ἄλλων ἔργων, ἀναγομένων ὁμοίως εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς παρακμῆς τῆς τέχνης. Ταῦτα εἶχον νὰ εἴπω ὑμῖν περὶ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης, περὶ ἧς τοσοῦτος ἐγένετο ἐν Παλαιστίνῃ λόγος καί, ὡς μοὶ ἀναφέρετε, τοσοῦτον ἠσχολήθησαν καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Δυνάμεθα ἴσως ν' ἀναγάγωμεν τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἤθελε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἰουδαίαν τὴν εἰδωλολατρείαν.

»Πρὶν ἢ περατώσω τὴν παροῦσάν μου ἐπιστολήν, ὀφείλω νὰ σᾶς ὁμιλήσω καὶ περί τινος ἄλλου, τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως καὶ ὑμεῖς ἠκούσατε, τουτέστιν ὅτι, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς προτομῆς ταύτης, οἱ εὐφάνταστοι ἰθαγενεῖς, ἀφορῶντες εἰς τὰς κολοσσιαίας διαστάσεις της καὶ εἰς τὴν συντετριμμένην ῥῖνα καὶ τὸ ἐκκεκρουσμένον μέρος τῶν ὀφρύων, ἐνόμισαν ὅτι ἀνεῦρον τὴν κεφαλὴν τοῦ γίγαντος Γολιάθ, ἣν εἶχε πατάξει διὰ τοῦ λίθου τῆς σφενδόνης του ὁ Δαυΐδ».

ΨΗΦΙΣΜΑ ΑΤΤΙΚΟΝ

ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΟ ΕΥΚΛΕΙΔΟΥ

Εὑρέθη πρό τινος καιροῦ ἐν Ἐλευσῖνι οὐχὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης ἐν γηπέδῳ ἰδιωτικῷ καὶ μετεκομίσθη κατ' αὐτὰς εἰς τὸ κεντρικὸν ἐν Ἀθήναις Μουσεῖον *στήλη μαρμαρίνη* μήκους ἑνὸς μέτρου καὶ τριακοσίων τριάκοντα χιλιοστῶν, πλάτους τετρακοσίων ἐνενήκοντα πέντε χιλιοστῶν καὶ πάχους ὀγδοήκοντα πέντε, ἔχουσα ἐν τῇ μιᾷ τῶν πλατειῶν πλευρῶν στοιχηδὸν ἐγκεχαραγμένην ἐπιγραφὴν ἑνὸς καὶ ἑξήκοντα στίχων κατεχόντων τὰ ὀκτακόσια τριάκοντα χιλιοστὰ τοῦ μήκους τῆς στήλης. Ἕκαστος δὲ τῶν στίχων ἔχει πεντήκοντα γράμματα πλὴν τοῦ πρώτου ἔχοντος εἰκοσιοκτώ, τοῦ ἑξηκοστοῦ πρώτου ἔχοντος τριακονταοκτώ, τῶν στίχων 20, 53, 57 καὶ 58 ἐχόντων μίαν θέσιν κενὴν καὶ τῶν στίχων 42 *καὶ* 54 ἐχόντων ἓν γράμμα παρεμβεβλημένον. Καὶ εἶναι μὲν βεβλαμμένα τὰ ἄκρα στίχων τινῶν ἢ ἀσαφῶς κεχαραγμένα ἕνεκα τῆς τραχύτητος τοῦ μαρμάρου, ἀλλ' οὐδαμοῦ διακόπτεται ἐντελῶς ἡ σειρὰ τῶν ἐννοιῶν.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι γεγραμμένη κατὰ τὴν πρὸ Εὐκλείδου γραμματικήν, περιέχει δὲ ψήφισμα ἄνευ ἄρχοντος μετὰ προσθήκης εἰς αὐτὸ γενομένης ὑπό τινος Λάμπωνος. Καὶ ἔχει μὲν ἤδη τὸ σίγμα τετραμελές, οἷον τὸ καθ' ἡμᾶς

κεφαλαῖον Σ, καὶ δὲν δύναται νὰ ἦναι ἀρχαιοτέρα τῆς 'Ολ. 82 4 π. Χ. 459, ἀλλ' ἔχει ἔτι τὴν δοτικὴν πληθυντικὴν τῆς πρώτης κλίσεως εἰς εσι, καὶ δὲν δύναται νὰ ἦναι νεωτέρα τῆς 'Ολ. 90 π. Χ. 420. Διὰ τοῦ ψηφίσματος ψηφίζεται, ἵνα οἱ 'Αθηναῖοι καὶ αἱ συμμαχικαὶ πόλεις ἀπάρχωνται τῶν δημητριακῶν καρπῶν, κριθῶν καὶ πυρῶν τοῖν θεοῖν κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὴν μαντείαν τὴν ἐκ Δελφῶν, ἀποστέλλωσι δὲ τὸν συλλεγόμενον καρπὸν τῆς ἀπαρχῆς εἰς 'Ελευσῖνα καὶ παραδίδωσιν εἰς τοὺς ἐξ 'Ελευσῖνος ἱεροποιούς. Διατάττεται δὲ ἡ βουλὴ νὰ ἐκλέξῃ καὶ ἀποστείλῃ ὡς τάχιστα κήρυκας εἰς τὰς πόλεις, ἵνα ἀναγγείλωσι τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου. Διατάττονται δὲ καὶ ὁ ἱεροφάντης καὶ ὁ δᾳδοῦχος τῶν μυστηρίων, ἵνα προτρέπωσι τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀπάρχωνται τῶν καρπῶν τούτων κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὴν ἐκ Δελφῶν μαντείαν. Ἡ δὲ βουλὴ διατάττεται πρὸς τούτοις νὰ ἀναγγείλῃ ταῦτα καθ' ὃν τρόπον δύναται καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις ἁπάσας καὶ νὰ προτρέψῃ αὐτὰς νὰ ἀπάρχωνται, ἐὰν θέλωσι, κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὴν ἐκ Δελφῶν μαντείαν. Διατάττονται δὲ οἱ ἐξ 'Ελευσῖνος ἱεροποιοὶ νὰ παραδέχωνται καὶ παρὰ τούτων τῶν πόλεων τὴν τῶν καρπῶν ἀπαρχήν, ἐάν τις ἀποστέλλῃ εἰς 'Ελευσῖνα.

Εἰς τὸ ψήφισμα τοῦτο προσθέτει ὁ Λάμπων τὰ περὶ τῆς ἀναγραφῆς τοῦ ψηφίσματος εἰς στήλας καὶ τὰ περὶ τοῦ τόπου, ἔνθα πρέπει νὰ τεθῶσιν· ἀλλὰ προτείνει καὶ διατάξεις τινὰς περὶ τοῦ ἐν 'Αθήναις Πελαργικοῦ καὶ τελευταῖον διατάττεται αὐτὸς οὗτος, ἵνα συντάξῃ ψήφισμα περὶ τῆς τοῦ ἐλαίου ἀπαρχῆς, ἐπιδείξῃ αὐτὸ εἰς τὴν βουλήν, ἡ δὲ βουλὴ ὑποβάλῃ εἰς τὴν δῆμον.

'Αλλὰ καὶ ταῦτα λεπτομερέστερον καὶ ἄλλα οὐχὶ μικροῦ λόγου ἄξια δύνανται νὰ ἀναγνώσωσιν οἱ θέλοντες ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτῇ, ἥτις χάριν αὐτῶν δημοσιεύεται κατωτέρω μεταγεγραμμένη μικροῖς γράμμασιν ἐκ τοῦ λίθου ἔχουσα μόνον τὰς λέξεις διακεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων καὶ συμπληρώσεις τινὰς ἡμετέρας ὡς οἷόν τε πιθανωτάτας. Σημειοῦται δὲ ἐνταῦθα τοῦτο μόνον, ὅτι ὁ ἐν αὐτῇ ἐμφανιζόμενος Λάμπων, ὑφ' οὗ ἐγένετο ἡ προσθήκη εἰς τὸ ψήφισμα, δὲν δύναται, νομίζομεν, νὰ ἦναι ἄλλος κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκ τῆς γραφῆς ποριζομένην ἐποχὴν τῆς στήλης ἢ ὁ σύγχρονος τοῦ 'Αναξαγόρου καὶ Περικλέους Λάμπων ὁ μάντις καὶ χρησμολόγος, δι' οὗ ὁ Περικλῆς ἐξέπεμψεν τὴν εἰς τοὺς Θουρίους ἀποικίαν, 'Ολ. 84 1, π. Χ. 444, πρῶτος δὲ ἐκ τῶν 'Αθηναίων ὑπογράφεται εἰς τὰς μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων σπονδὰς καὶ τὴν περὶ συμμαχίας αὐτῶν σύμβασιν τὴν γενομένην 'Ολ. 89, 4, π. Χ. 421. Μεχρισοῦ δὲ τὸ ἔτος τῆς στήλης δὲν ὁρισθῇ ἐξ ἄλλων ἐνδείξεων ἀκριβῶς, δύναταί τις πάνυ ὀρθῶς νὰ ἀμφιβάλλῃ, ἂν τὸ ψήφισμα ἐγράφη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους συμβάντα 'Ολ. 87 4, π. Χ. 429 ἤ, ὅπερ πιθανώτερον, ζῶντος ἔτι αὐτοῦ.

Εἶναι δὲ τὰ ἐν τῇ στήλῃ, μεταγεγραμμένα μικροῖς γράμμασι πιστῶς μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἀνωμαλιῶν, τάδε·

Τ ε μ ο τ] ε λ [ε] ς Α χ [α] ρ ν [ε υ ς] ε γ ρ α μ μ α τ ε υ ε
Εδοχσ]εν τει βολει και τοι δεμοι Κεκροπις επρυτανευε Τιμοτε
λες ε]γραμματευε Κυκνεας ἐπεστατε Ταδε οι χσυγγραφες χσυνε
γρα]φσαν απαρχεσθαι τοιν θεοιν το καρπο κατα τα πατρια και τε
ν μαντειαν τεν εγ Δελφον Αθεναιος απο τον Hεκατον μεδιμνον [κ
ριθον με ελαττον ε Hεκτε[α] πυρον δε απο τον Hεκατον μεδιμνον μ
ε ελαττον Hεμιεκτεον Εα[ν] δε τις πλειο καρ[π]ον ποιει ετ[ε του]το
H ε ολειζο κατα τον αυτον λογον απαρχεσθαι Εγλεγεν δε [τος δ]εμ
αρχος κατα τος δεμος και παραδιδοναι τοις Hιεροποιοις τοις
Ελευσινοθεν Ελευσιναδε Οικοδομεσαι δε σιρος τρες Ελευσιν
ι κατα τα πατρια Hοπο αν δοκει τοις Hιεροποιοις και τοι αρ[χ]ιτ
εκ[τ]ονι επιτεδειον ενχι απο το αργυριο το τοιν θεοιν το [τον κα
ρπον ενθαυθοι εμβαλλεν Hον αν παραλαβοσι παρα τον δεμαρ[χον
Απαρχεσθαι δε και τος χσυμμαχος κατα ταυτα Τας δε [π]ολες εγλο
γεας Hελεσθαι το καρπο καθοτι αν δοκει αυτεσι [α]ρι[σ]τα ο [κ]αρπο
ς] εγ[λ]εγεσεσθαι Επειδαν δε εγλεχθει ἀποπεμψαντον Αθεναζε
Τος δε αγαγοντας παραδιδοναι τοις Hιεροποιοι[ς] τοις Ελευσι
νοθεν Ελευσιναδε Ε[α]ν δε με παραδεχσονται πεντε εμερον . . ο
επειδαν ἐπαγγ[ε]λει παραδιδοντον τον εκ τες πολεος Hοθεν αν [ε
ι] ο κα[ρπ]ος ευθυνεσθον Hοι Hιεροποιοι χιλιαισιν δραχ[με]σι[ν
ε]κ[α]στο[ς] Και παρα τον δεμαρχον κατα ταυτα παραδεχεσθαι [Κερυ
κας ; δ]ε [H]ελομενε Hε βολε πεμψατο ες τας πολες ἀγγελλον[τ]ας [νυ
ν τα] Hεψσεφισμενα τοι δεμοι το μεν νυν εναι Hος ταχιστα το [δε λ
οιπον Hοταν δοκει αυτει Κελευετο δε και Hο Hιεροφαντες και δ
δαιδοχος μυστεριοις απαρχεσθαι τος Hελλενα[ς] το καρπο κατα
τα πατρια και τεν μαντειαν τεν εγ Δελφον Αναγραψαντες δε εμ
πινακιοι το μετρον το καρπο το τε παρα τον δεμαρχον κατα το[ν δ
εμον Hεκαστον και το παρα τον πολεο[ν] κατα τεν πολιν Hεκασ[τ]ε[ν
κ]αταθεντον εν τε τοι Ελευσινιοι Ελευσιν[ι] και εν τοι βολευτε
ρ]ιοι Επαγγελλεν δε τεν βολεν και τεσι αλλεσι [π]ολεσιν τε[σι] Hε
λ]λενικεσιν απασεσι Hοποι αν δοκει αυτει δυνατον εναι [κυρον ;
τας μεν κατα Hα Αθεναιοι απαρχονται και οι χσυμμαχοι εκειν[ι
ς] δε με ἐπιταττοντας κε[λ]ευοντας δε απαρχεσθαι εαν βολονται
κ]ατα τα πατρια και τεν μαντειαν τεν εγ Δελφον Παραδεχεσθαι δ
ε κ]αι παρα τουτον τον πολεον εαν τις απαγει τος Hιεροποιος [κ]α
τα] ταυτα Θυεν δε απο μεν το πελανο καθοτι αν Ευμολπιδαι ε[ξεγο
σοντ ;]αι τριττοΙαν δε βοαρχον χρυσοκερον τοιν θεοιν Hεκα[τερ
ε[ι α]πο τον κριθον και τον πυρον και τοι Τριπτολεμοι και τοι [Θε
ο]ι και τε[ι] Θεαι και τοι Ευβολοι Hιερειον Hεκαστοι τελεον και
τ]ει Αθεναιαι βον χρυσοκερον Τας δε αλλας κριθας και πυρος απ

οδομένος τος Hιεροποιος μετα τες βολες αναθεματα ανατιθεν
ναι τοιν θεοιν ποιεσαμενος Hαττ αν τοι δεμοι τοι Αθεναιον δοκε
ι και επιγραφεν τοις αναθεμασιν Hοτι απο το καρπο τες απαρχε
ς ανεθεθε και Hελλενόν τον απαρχομενον Τοις δε ταυτα ποιοσι
πολλα αγαθα ενατ και ευκαρπιαν και πολυκαρπια[ν Hο]ιτινες αν
με αδικοσι Αθεναιος μεδε τεν πολιν τεν Αθεναιον μεδε το Θε[ο
Λ]αμπον ειπε τα μεν αλλα καθαπερ αι χσυγγραφαι τες απαρχες [τ]ο
κ]αρπο τοιν θεοιν Τας δε χσυνγραφας και το φσεφισμα τοδε αναγ
ραφσατο Hο γραμματευς Hο τες βολες εν στελαιν δυοιν λιθιναι
ν και καταθετο τεν μεν Ελευσινι εν τοι Hιεροι τεν δε Hετεραν [ε
μ πολει Hοι δε πολεται απομισθοσαντον το στε[λ]α Hοι δε κολα[κρ
εται δοντον το αργυριον Ταῦτα μεν περι τες απαρχες το καρ[πο τ
οιν θεοιν αναγραφσαι ες τό στε[λ]α μενα δε εμ[β]αλλεν Hεκατονβ
αιονα τον νεον αρχοντα τον δε βασιλεα Hορίσαι τα Hιερα τα εν τ[ο
ι Πελαργικοι και το λοιπον με ενHιδρυεσθαι βομος εν τοι Πελα
ργικοι ανευ τες βολες και το δεμο μεδε τος λιθος τεμνεν εκ το Π
ελαργικο μεδε γεν εχσαγεν μεδε λιθος Εαν δε τις πα[ρ]αβαιν[ε]ι
τουτον τι αποτινετο πεντακοσιας δραχμας Εσαγγελλετο δε Η
ο βασιλευς ες τεν βολεν Περι δε το ελαιο τες απαρχες χσυγγραφ
σας Λαμπον επιδειχσατο τει βολει επι τες ενατες πρυτανειας
Hε δε βολε ες τον δεμον εχσενενκετο επαναγκες

Π. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ.
γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

ΛΑΜΠΩΝ Ο ΧΡΗΣΜΟΛΟΓΟΣ

Περὶ τῆς ἀνωτέρω δημοσιευομένης πλείστου λόγου ἀξίας ἐπιγραφῆς πλεῖστα ἔχει τις νὰ εἴπῃ εἴς τε τὸ πραγματικὸν καὶ εἰς τὸ ἰδίᾳ ἐπιγραφικὸν μέρος ἀναφερόμενα. Ἡμεῖς ἐνταῦθα περιορίζομεν τὸν λόγον εἴς τι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναγραφόμενον ἱστορικὸν πρόσωπον, Λάμπωνα τὸν χρησμολόγον. Τὸ ψήφισμα δῆλα δὴ ἐκεῖνο σκοπὸν ἔχει νὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ εἰς τοὺς βουλομένους ἐκ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ὅτι πρέπει νὰ *ἀπάρχωνται* τῶν δημητριακῶν καρπῶν πρὸς τὰς θεὰς τὰς ἐν Ἐλευσῖνι. Καὶ τίς μὲν εἶνε ὁ προτείνας τὸ ψήφισμα δὲν ἀναφέρεται, ἀναφέρεται ὅμως ἐν τέλει ὁ Λάμπων ὡς προτείνας συμπληρωματικάς τινας εἰς τὸ ψήφισμα διατάξεις, ὅπως οὐχὶ σπανίως βλέπομεν ἐν τοῖς ψηφίσμασιν.

Ὁ Γενικὸς Ἔφορος ὀρθῶς νομίζει ὅτι ὁ ἀναφερόμενος οὗτος Λάμπων δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἦνε ἄλλος ἢ ὁ σύγχρονος τοῦ Περικλέους καὶ Ἀναξαγόρου Λάμπων ὁ μάντις καὶ χρησμολόγος. Εἰς τοῦτο τὸ συμπέρασμα ἄγουσι τὸν

ἑρμηνευτὴν αἱ ἐξ αὐτοῦ τοῦ μνημείου ποριζόμεναι χρονολογικαὶ ἐνδείξεις, καθ' ἃς τὸ ψήφισμα τακτέον πάντως μὲν μεταξὺ τοῦ 459 καὶ 420 π. Χ. πιθανῶς δὲ καὶ πρὸ τοῦ 429. Θὰ ἴδωμεν ὅτι αἱ διασωθεῖσαι ἡμῖν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι μαρτυρίαι περὶ τοῦ Λάμπωνος προσεπικυροῦσι τὴν εἰκασίαν ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ μάντις ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐμπαιζόμενος διὰ τὴν μικρολόγον αὐτοῦ πρὸς τὰ θρησκευτικὰ καθεστῶτα εὐλάβειαν εἶνε ὁ προτείνων τὰς μέχρι μικρολογίας ἀκριβεστάτας προσθήκας εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος θρησκευτικὸν ψήφισμα.

Καὶ πρῶτον μὲν Λάμπωνες ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι, ὧν ἐπισημότατος ἴσως, πλὴν τοῦ μάντεως, εἶνε ὁ παρ' Ἡροδότῳ (9,21) *Λάμπων ὁ Πυθέω, Αἰγινητέων τὰ πρῶτα*· ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς ἀναγράφονται Λάμπωνες ἄλλοι, οὐδαμοῦ δ' ὅμως, καθ' ὅσον ἠξεύρομεν, ὁ μάντις.[1]

Αὐτὸς δὲ ὁ μάντις θὰ ἦτο μὲν εὐπατρίδης, διότι τοιοῦτοι ἦσαν οἱ μάντεις,[2] ὄχι ὅμως καὶ ἐκ τοῦ γένους τῶν Εὐμολπιδῶν, ὥς τις θὰ εἴκαζε περὶ ἀνδρὸς τὰ μάλιστα ὀρθοδόξου καὶ δὴ καὶ περὶ ἐλευσινιακῶν πραγμάτων προτείνοντος συμπληρωτικὰς ἐν ψηφίσματι διατάξεις. Ὑπῆρχε μὲν τοιοῦτος ἴδιος *ἐξηγητὴς* ἵνα *ἐξηγῆται* τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ Ἐλευσίνια καὶ ἐλέγετο *ὁ ἐξ Εὐμολπιδῶν ἐξηγητὴς* καὶ μόνον ἐκεῖνος εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ *ἐξηγεῖσθαι*,[3] ὁ Λάμπων ὅμως δὲν ἦτο τοιοῦτος, κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους ἦτο μάλιστα, ὅπερ παράδοξον, καὶ ἀμύητος εἰς τὰ μυστήρια εἴτε *ἀτέλεστος*.[4] Πολλὴν δ' εἶχεν ἀποκτήσει φήμην ὁ ἡμέτερος μάντις, ὃν καὶ ὡς *ἐξηγητὴν* ἀνέφερεν ὁ Εὔπολις (παρὰ γραμματικῷ Bekk. τόμ. α', σ. 96), κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔζη, ὅτε διὰ τὸ τεταραγμένον καὶ ἄστατον τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν πραγμάτων «πολλὰ μὲν λόγια, ἐλέγοντο, κατὰ Θουκυδίδην (2,9), πολλὰ δὲ χρησμολόγοι ᾖδον». Καθ' ὅλον δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον δὲν ἔπαυσαν καὶ αἱ ἐπίσημοι μαντεῖαι καὶ αἱ παρὰ τῷ λαῷ φερόμεναι χρησμολογίαι,[5] ὁ δὲ Λάμπων, ὡς ὀρθῶς γράφει ὁ Bergk (Comment. de rel. com. att. ant. σ. 50, ἔνθα διὰ μακρῶν διαλευκαίνει πολλὰ ἐκ τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν Λάμπωνα), in rebus maxime publicis de jure sacro respondebat καὶ τόσην εἶχεν ἐπὶ τέλους λάβει ἰσχύν, ὥστε παρουσιάζεται ὡς ὁ πρῶτος πληρεξούσιος τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ ὑπογραφῇ τῆς τε εἰρήνης τοῦ Νικίου καὶ τῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους συμμαχίας.[6] Φαίνεται δ' ὅτι τὸν

1 Ἐν τῷ CIG 4785 καὶ 4803 ἀναφέρεται Λάμπων φιλόσοφος· πρβλ. δὲ καὶ 1754, add 1794i καὶ 2953b.

2 Πλούταρχ. 6 Θησ. 25

3 Ψευδοπλούτ. 6. Λυκούργ. πρβλ. Ἀνδοκ. π. μυστηρ. § 115. Λυσ. κ. Ἀνδοκ. σλ. 207. Ἀθήν. θ', σ. 410 Α καὶ ια', σ. 473 c.

4 Ἀριστ. Ῥητορ. 3,18.

5 Ὁ Foucart ἐν τῇ Revue Archéologique τοῦ 1877 σ. 254 ὀρθῶς διαστέλλει τοὺς χρησμολόγους ἀπὸ τῶν μάντεων καὶ τοὺς χρησμοὺς ἀπὸ τῶν μαντειῶν.

6 Θουκυδ. 5,19 καὶ 24.

μάντιν τοῦτον μετεχειρίζετο ὡς ὄργανον τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ σκοπῶν ὁ Περικλῆς, ὅστις καὶ ἐξέπεμψεν αὐτὸν ὡς οἰκιστὴν τῶν Θουρίων, ἴσως δὲ διὰ πολιτικοὺς λόγους ἔκαμε καὶ τὰς προσθήκας ἐκείνας ὁ μάντις εἰς τὸ ψήφισμα ὅπερ ἔδωκεν ἡμῖν ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ Λάμπωνος ταύτην πραγματείαν. Ὁ Λάμπων προεῖπεν εἰς τὸν Περικλέα καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κόμματός του ἐν τῇ πόλει ἐξηγήσας οὕτω τὴν κομιδὴν κριοῦ μονοκέρωτος εἰς τὴν οἰκίαν, τοῦ Περικλέους, λέγεται δ' ὅτι ὀλίγον χρόνον μετὰ τὸ συμβὰν ἔτυχε νὰ καταλυθῇ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος Θουκυδίδης (ὄχι ὁ ἱστορικὸς) καὶ νὰ μείνῃ μόνος κύριος τῶν πραγμάτων ὁ Περικλῆς. Τὴν μαντείαν ταύτην τοῦ Λάμπωνος ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (ἐν Β. Περικλ. 6), ἔνθα τὸ περίεργον εἶνε ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας διακόψας τὸν ἐγκέφαλον ἠθέλησεν οἱονεὶ νὰ διαψεύσῃ τοῦ χρησμολόγου τὰ μαντεύματα ἀποδεικνύων τὴν φυσιολογικὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἓν μόνον εἶχε κέρας ὁ κριὸς ἐκεῖνος.

Τὰ περὶ τῆς ἀποικίσεως τῶν Θουρίων εἶνε καὶ ἄλλοθεν γνωστά, τὰ ἀναφέρει δὲ καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (9,10), ἡγεῖτο δέ, ὡς εἴπομεν, τῆς ἀποικίας ὁ Λάμπων μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ Ξενόκριτος.

Τοσαῦται τιμαὶ καὶ τόση δύναμις καὶ ἰσχὺς συγκεντρωθεῖσαι μάλιστα ἐν ἱερατικῷ προσώπῳ ἦτο φυσικὸν νὰ προκαλέσωσι τὸν περίγελον τῶν κωμικῶν ποιητῶν. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Ὄρν. 520, 521 παρεισάγει τὸν Πειθέταιρον λέγοντα:

> ὤμνυ τ' οὐδεὶς τότ' ἂν ἀνθρώπων θεόν, ἀλλ' ὄρνιθας ἅπαντες·
> Λάμπων δ' ὄμνυσ' ἔτι καὶ νυνὶ τὸν χῆν' ὅταν ἐξαπατᾷ τι.

Ὁ πονηρὸς μάντις ἀντὶ νὰ εἴπῃ *μὰ τὸν Ζῆνα*, ἔλεγε *μὰ τὸν χῆνα* καὶ τοιουτοτρόπως εἶχεν ἀναπεπαυμένην τὴν συνείδησίν του καὶ ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ ἐξαπατᾷ, ἡ φρὴν ἦτο ἀνώμοτος..... Ὁ στίχος οὗτος τοῦ Ἀριστοφάνους εἶνε παράξενον σχόλιον εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀκριβολογίας τὰς ὑπὸ τοῦ Λάμπωνος προτεινομένας ἐν τῷ ψηφίσματι. Καὶ ἐν Νεφέλαις δὲ (στιχ. 332) τὸν Λάμπωνα ὑπαινίσσεται ὁ κωμικὸς λέγων *Θουριομάντεις*. Ἀλλὰ καὶ ὁ Καλλίας ἐν *Πεδήταις* διεκωμῴδει τὸν Λάμπωνα καὶ ὁ Λύσιππος ἐν *Βάκχαις* καὶ ὁ Ἀντιφάνης ἔγραψε κωμῳδίαν *Λάμπωνα* καὶ ὁ Κρατῖνος ἐν *Δραπέτισιν*.[1]

Ἐπὶ πολυφαγίᾳ διεκωμῴδει τὸν ἡμέτερον μάντιν ὁ Κρατῖνος ὡς καὶ οἱ ἄλλοι. Ἔν τισι σῳζομένῳ ἀποσπάσματι τοῦ Κρατίνου λέγεται·

> Λάμπωνα, τὸν οὐ βροτῶν ψῆφος δύναται φλεγυρὰ δείπνου
> φίλων ἀπείργειν

ἔπειτα δέ:

> Νῦν δ' αὖθις ἐρυγγάνει· βρύκει γὰρ ἅπαν τὸ παρόν· τρίγλη δὲ
> κἂν μάχοιτο.

1 Ἀθήν. η', σ. 344 e. ζ', 307 d. ι', 423 d.

Καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα σκώμματα κατὰ τοῦ Λάμπωνος εὑρίσκονται ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τῶν κωμικῶν.

Ἀλλ' ἱκανὰ ταῦτα περὶ τοῦ χρησμολόγου.

Σ. Κ. Σ.

ΤΙΜΗΤΗΡΙΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

Παρὰ τὴν ἁμαξιτὸν τὴν ἄγουσαν ἀπὸ τῆς μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἐν Παλαιοπόλει βασιλικῆς ἐπαύλεως, καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς ἄκρας βορείου πλευρᾶς αὐτῆς, ἐν τῷ ἀγριδίῳ τοῦ Σ. Δεβόνου, ἀνασκαφῆς γινομένης πρὸς εὕρεσιν ἀρχαίων οἰκοδομητικῶν λίθων, ἐν ἀφθονίᾳ κατὰ τοὺς τόπους ἐκείνους τῆς ἀρχαίας τῶν Κερκυραίων πόλεως ἀνορυττομένων, ἀνευρέθη κατ' αὐτὰς ἐπὶ λιθοστρώτου ἐδάφους, ἀβαθῶς κειμένη ὀρθογωνικὴ βάσις ἀγάλματος σκληροῦ Κερκυραϊκοῦ λίθου, ὃν *ἀμυγδάλην* πέτραν καλοῦσιν οἱ ἐγχώριοι, ἔχουσα μὲν μῆκος 0,25, πλάτος δὲ 0,65 καὶ βάθος 0,67 φέρουσα δὲ ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν πλευρᾶς τήνδε τὴν ἐπιγραφήν, δι' εὐσχήμων καὶ εὐδιακρίτων γραμμάτων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἐπιγεγραμμένην, μῆκος ἐχόντων 0,04.

Α ΠΟΛΙΣ ΜΝΑΣΙΛΑΝ
ΑΡΧΙΜΗΔΕΟΣ ΑΡΕΤΑΣ
ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΕΥΝΟΙΑΣ
ΘΕΟΙΣ

Ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνήκει εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους δηλοῦται σαφῶς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι φυλάττει ἔτι τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἐγχωρίου δωρικῆς διαλέκτου, εἰ καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐν Κερκύρᾳ δὲν φαίνεται οὖσα πάντη αὐστηρὰ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἀναγινωσκομένων ἐν ἄλλαις τῶν αὐτῶν χρόνων Κερκυραϊκαῖς ἐπιγραφαῖς τύπων κοινῶν ἀντὶ τῶν πρώην δωρικῶν καὶ περιοριζομένου τοῦ δωρισμοῦ τὸ πολὺ εἰς τοὺς σχηματισμοὺς τῶν κυρίων ὀνομάτων. Ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αἰτιατικὴ πτῶσις *Μνασίλαν*, γινομένη ἀπὸ εὐθείας *Μνασίλας* φέρει συνῃρημένον δωρικὸν τύπον, εὕρηται δὲ καὶ ἀσυναιρέτως *Μνασίλαος* ἐν ταῖς Δελφικαῖς ἐπιγραφαῖς τοῦ σοφοῦ Κουρτίου καὶ ἀττικῶς Μνησίλεως παρ' Ἀπολλοδώρῳ, διότι, ὡς γνωστόν, τὰ κύρια σύνθετα, ὧν τὸ δεύτερον συνθετικὸν μέρος ἐστὶ τὸ ὄνομα *λαός*, συναλοιφῆς γενομένης τοῦ *αο* εἰς *α* μακρόν, μεθίστανται παρὰ Δωριεῦσιν ἀπὸ τῆς δευτέρας κλίσεως εἰς τὴν πρώτην, καὶ κλίνονται κατὰ τὰ πρωτόκλιτα, ὥσπερ Μενέλαος, Μενέλας, Ἀρκεσίλαος, Ἀρκεσίλας, Νικόλαος, Νικόλας. Τίς δὲ ὁ μνημονευόμενος οὗτος Μνασίλας, ἄγνωστον παντάπασιν· ἀλλ' ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς μανθάνομεν ὅτι ἡ πόλις τῶν Κερ-

κυραίων, περὶ πολλοῦ ποιουμένη τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀμείβουσα τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ πρὸς τὴν πόλιν, οὐ μόνον ἤγειρεν αὐτῷ ἀνδριάντα, ὃν ἔστησεν ἐπὶ τῆς ἀρτίως εὑρεθείσης βάσεως, ἀλλ' εἰς μείζονα τιμῆς ἔνδειξιν καὶ εἰς βεβαιότερον τεκμήριον τῆς πρὸς αὐτὸν χάριτος ἀνέθηκε τὸν ἀνδριάντα τοῦτον τοῖς θεοῖς.

Ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς τῆς ὀρθογωνικῆς βάσεως, ἐφ' ἧς ἵστατο τὸ πάλαι ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μνασίλα, φαίνονται εἰσέτι δύο κοιλότητες, τὸ σχῆμα ἔχουσαι ἀνθρωπίνων ποδῶν ἱκανῶς μακρῶν, ἐξ ὧν δυνατὸν εἰκάσαι ὅτι ὁ ἐπικείμενος ἀνδριὰς εἶχε τὸ φυσικὸν ἀνθρώπινον μέγεθος, καὶ μεῖζον ἴσως τοῦ φυσικοῦ, ἐὰν εἰς αὐτὸν ἀνῆκε μαρμάρινον τεμάχιον ἄκρας ἀνδρικῆς χειρός, σώους ἐχούσης ἐκ τῶν δακτύλων τὸν ὠτίτην καὶ τὸν παράμεσον, κρατοῦντας βραχὺ σκῆπτρον ἡμίθραυστον, τοῦθ' ὅπερ ἴσως οὐχὶ ἀπίθανον, ὡς ἀνασκαφείσης οὐχὶ πόρρω τῆς ἐνεπιγράφου βάσεως.

Ἄλλαι τοιαῦται τιμητήριοι ἐπιγραφαὶ ἐπὶ βάσεως ἐπιγεγραμμέναι εὑρέθησαν καὶ ἄλλοτε ἐν Κερκύρᾳ κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἀλλ' ἐκ τούτων αἱ μὲν μετεκομίσθησαν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῶν εὑρεθέντων ἀνδριάντων ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν Προνοητῶν ἐπὶ Φραγκοκρατίας· αἱ δέ, ἀνήκουσαι τῇ πολυτίμῳ ἀρχαίων μνημείων Συλλογῇ τοῦ φιλαρχαίου ἰατροδιδάκτορος Σταματίου Γαγκάδη, ἀθλίως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀπωλέσθησαν, μία δὲ μόνη, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἔτυχεν ἔτι σωζομένη ἔν τινι δωματίῳ τοῦ πρώην Ἰονίου Γυμνασίου, ὅπου εἰσὶ κατατεθειμέναι πολλαὶ καὶ διάφοροι Κερκυραϊκαὶ ἀρχαιότητες. Τούτου ἕνεκεν κρίνομεν καθῆκον νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν πεφωτισμένην πρόνοιαν τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς ὅπως μὴ ὑποστῇ καὶ ἡ ἀρτίως ἀνασκαφεῖσα βάσις τὴν αὐτὴν τύχην, οἵαν καὶ αἱ πρώην ἄλλαι, διότι καλὸν μὲν τὸ φροντίζειν περὶ τῶν κοσμημάτων τῶν πόλεων καὶ τῶν ἀνέσεων τοῦ βίου καὶ τῶν λοιπῶν ψυχαγωγημάτων, ἀλλὰ δέον νὰ μνησθῶμεν συγχρόνως ὅτι τὰ λοιπὰ ἔθνη κακῶς θέλουσι κρίνη περὶ τῆς ἡμετέρας ἠθικῆς προόδου καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ἐὰν βλέπωσιν ἡμᾶς περιορῶντας τὰ πατρῷα καὶ ἀναλγήτως ἔχοντας πρὸς τὰ λαμπρὰ ἔργα τοῦ ἐνδόξου ἡμῶν παρελθόντος, εἰς ἃ κατὰ μέγα μέρος ὀφείλομεν τὴν ἡμετέραν παλιγγενεσίαν καὶ ἀποκατάστασιν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐθνῶν.

Ι. Α. ΡΩΜΑΝΟΣ.

(Ἐκ τῆς κερκυραϊκῆς ἐφημερίδος Ῥήγας ὁ Φεραῖος 27 Ἰανουαρίου).

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ.

Εἰς τὸν δῆμον Ἀνακτορίων τῆς ἐπαρχίας Βονίτσης ἐν τῇ συνοικίᾳ Ἁγίου Βασιλείου εὑρέθη πρό τινων μηνῶν ἀνέκδοτός τις Ἐπιτάφιος Ἐπιγραφή, ἧς ἀντίγραφον ἐν μικροῖς γράμμασιν, ἄνευ τόνων, καὶ συγκεκολλημένας ἔχον τὰς λέξεις, περιῆλθεν εἰς χεῖράς μας. Ταύτην μετ' ἐπιστασίας διελθόντες ἀνεύρομεν ὅτι ἦν συντεταγμένη ἐμμέτρως, ἔχουσα τοὺς δύο πρώτους στίχους δα-

κτυλικοὺς ἑξαμέτρους, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀποτελοῦντας δίστιχον ἐλεγειακοῦ πενταμέτρου. Χειραγωγούμενοι δ' ἔπειτα ὑπό τε τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἐννοίας ἠδυνήθημεν νὰ διορθώσωμεν τὰ πολλὰ τοῦ ἀντιγράφου λάθη, καὶ νὰ φέρωμεν αὐτὸ ὅσον ἔνεστιν εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν, οὕτως·

Πατρὶς μὲν Κασσώπα, πατὴρ δέ μοι ἦν Μενέδαμος,
Μάτηρ δ' ἐξετέκνωσε(ν) Ἀριστοκράτη Ἐχενίκαν.
Δισσὰ δὲ τέκνα λιποῦσαν, ὁ παντοβόρος λάβε μ' Ἅδης,
Ἄκριτος, ἀστόργου θηρὸς ἔχων κραδίην.
Ἀνδρὶ δὲ τέκνα ἔλιπον Λυσιξένῳ, ἠδὲ γονεῦσιν,
Ὀρφανὰ ταῦτα τρέφειν . . . .
Ἀμετέραν δ' ἀρετὰν οὐ φθέγξομαι· ἁ γὰρ ἀτέρμων
Πᾶσά τοι Ἠπείρου γαῖα, φέροπλος ἐρεῖ.

Κρίνομεν περιττὸν νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν ἐπιγραφὴν ὡς λίαν σαφῆ. Ἡ δὲ ἐποχή, καθ' ἣν ἐχαράχθη δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ὁρισθῇ, καθότι στερούμεθα τῆς παλαιογραφίας. Εἰκάζεται δὲ ἔκ τε τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης ὅτι δὲν εἶναι πολὺ μεταγενεστέρα τοῦ τετάρτου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ.

Ὁ πρῶτος στίχος φαίνεταί πως προσκρούων εἰς τὸ μέτρον, ἔχων τὸν τρίτον πόδα παλιμβάκχειον (ὠπα πα), καθότι τὸ Α τῆς λέξεως Κασσώπα (=Κασσώπη) εἶναι μακρὸν κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν. «Τὸ Η εἰς Α μακρὸν τρέπουσιν οἱ Δωριεῖς» [Γρ. Κορίνθ. περὶ Δωρίδ. § 4]. Ἔδει δὲ νὰ ἦναι βραχύ, ὅπως ἀποτελέσῃ δάκτυλον. Δικαιολογεῖται ὅμως τὸ φαινόμενον τοῦτο καθόσον — «Συνεχῶς οἱ ποιηταὶ ἀδιάφορον ἡγοῦνται τὴν ἐπὶ καταπεραιώσει λέξεως συλλαβήν» [Ζηνόβ. Πώπ. Μετρ. σ. 38].

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς μας πορίζόμεθα εἰς πλουτισμὸν τοῦ Λεξικοῦ τρία κύρια ὀνόματα, Ἀριστοκράτη, Ἐχενίκα καὶ Λυσίξενος, καθὼς καὶ τὸ ἐπίθετον παντοβόρος, ὅπερ ἐτάξαμεν ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ ἀντιγράφῳ κακῶς ἔχοντος παντοβαρής. Τὸ δὲ εἰς τὸν Ἅδην ἀποδιδόμενον ἐπίθετον ἄκριτος (=ἀστόχαστος, μὴ διακρίνων γένος, ἡλικίαν, τάξιν ἀνθρώπων κτλ.), τοῦτο εὕρηται καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιταφίῳ ἐπιγραφῇ, δημοσιευθείσῃ παρὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἰω. Ῥωμανοῦ, ἔνθα ἀναγινώσκομεν—«ἄκριτον αἶσαν» [Ἰδ. Ἐφημ. Ὥρα, ἔτους 1877 Σεπτέμβριον].

Ἐν Λευκάδι 16 Ἰανουαρίου 1880.

ΙΩ. Ν. ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ σχολάρχης.

ΤΥΡΡΗΝΙΚΟΝ ΚΑΤΟΠΤΡΟΝ

Ὁ κ. de Witte ἀνέγνωσεν ἐνώπιον τῆς Ἀκαδημείας τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Γραμμάτων, κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 9 Ἰανουαρίου ἐ.ἔ. ὑπόμνημα πρὸς διαλεύκανσιν τῶν κατά τι κάτοπτρον ἀνευρεθὲν εἰς τὰ πέριξ τῆς Κρότωνος. Εἶνε τὸ κάτοπτρον χαλκοῦν, ὁ δὲ δίσκος αὐτοῦ στρογγύλος καὶ ὑπὸ

κάλχης περιβαλλόμενος. Ἐν τῷ μέσῳ εἰκονίζεται διὰ χονδρῆς ἐργατίας νεανίας ἔφιππος. Ὁ ἱππεὺς εἶνε γυμνός, περίβλημά τι ἔχων μόνον περὶ τὴν ὀσφύν, ὅπερ περίβλημα κυμαίνεται ὄπισθεν εἰς τὸν ἀέρα. Ὁ ἵππος μικρότερος ὤν, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀναβάτου ἔχει *φάλαρα* περὶ τὸν τράχηλον, οἱ πόδες αὐτοῦ οἱ ὀπίσθιοι εἶνε εὐθεῖς ὡς ἂν ὁ χαράκτης ἤθελε νὰ εἰκονίσῃ (χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπιτύχῃ), ἵππον μέλλοντα νὰ ἐξορμήσῃ εἰς καλπασμόν. Ὄπισθεν τοῦ ἱππέως ὑπάρχει δελφίν. Παρὰ τὴν ὅλην δὲ παράστασιν ἐπιγραφὴ γράμμασι Τυρρηνικοῖς δηλοῖ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ἀναβάτου **HERCLE**, τὸ δὲ τοῦ ἵππου **PAKSTE**. Ὁ κ. de Witte λέγει ὅτι εἶνε ὁ Μελικέρτης ὁρμῶν νὰ ῥιφθῇ εἰς τὰ κύματα, εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ἐταύτιζον οἱ Ἕλληνες τὸν Ἡρακλέα πρὸς τὸν Μέλκαρθ τῶν Φοινίκων, ὅπερ δηλοῦται καὶ ἐκ περιφήμου τινὸς διγλώσσου ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης ἐν τῇ νήσῳ Μελίτῃ. Ἀπὸ πολλοῦ ἔχει γείνει μάλιστα καὶ ἡ παρατήρησις ὅτι λαβόντες οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Φοινίκων τὰ γράμματα περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ ἀναστρέψωσι τοὺς σημιτικοὺς χαρακτῆρας καὶ νὰ τάξωσιν αὐτοὺς κατὰ πρόοδον. Οὕτως ἐκ τοῦ **MELKARTH** ἔγεινεν ὁ **HRAKLEM** (M=Σ),[1] οὕτω καὶ ἐκ τῆς Φοινίσσης θεᾶς **ANAIT** ἔγεινε ἡ **TIANA** (=**DIANA**=Ἄρτεμις). Ὁ Τυρρηνὸς λοιπὸν τεχνίτης κατὰ τὸν κ. de Witte συγχέων τὸν Μελικέρτην πρὸς τὸν Μέλκαρθ τὸν ἰσοδύναμον τῷ Ἡρακλεῖ, ἔγραψεν **HERCLE** ἀντὶ νὰ γράψῃ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀθάμαντος καὶ τῆς Ἠοῦς. Σ.Κ.Σ.

ΓΕΡΜΑΝΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 6]18 Φεβρουαρίου

Ὁ κ. **ΒΟΝ** *Περὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Περγάμου.*

Ὁ κ. **ΦΟΝ ΣΥΒΕΛ** *Περὶ παραστάσεων τῆς Ἀθηνᾶς.*

Συνεδρία τῆς 20 Φεβρουαρίου 3 Μαρτίου

Ὁ κ. **ΣΜΙΘ** *Περὶ τῶν ἐρειπίων τῶν Σάρδεων.*

Ὁ κ. **ΜΙΑΧΑΙΦΕΡ** *Περὶ Ἀττικῶν ἀναγλύφων.*

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐν Τανάγρᾳ ἐγένοντο πρό τινος ἀνασκαφαὶ ἀδείᾳ τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ ἰδιωτικῷ ἀγρῷ τοῦ κ. Α. Ἐρνέρη ἔνθα καὶ ἄλλοτε ἐγένοντο τοιαῦται. Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ταύταις εὑρέθησαν εἰκοσιτρεῖς ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ καὶ εἴκοσιν εἰδώλια ἐκ τῶν ἐν Τανάγρᾳ συνήθως εὑρισκομένων. Καὶ αἱ μὲν ἐπιγραφαὶ κατετέθησαν ἐν τῷ ἐν Τανάγρᾳ ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ, τὰ δὲ εἰδώλια ἐκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας εἰς τὸ ὑπουρ-

1 Πρβ. Παρνασσοῦ Γ, 903.

γεῖον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ μετὰ τοῦ ποιήσαντος τὰς ἀνασκαφὰς διανομὴ εἰς δύο ἴσα μέρη συμφώνως τῷ νόμῳ. Τὰ λαχόντα τῷ δημοσίῳ εἰδώλια ἅτινα κατετέθησαν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βαρβακείου εἰσὶν ὄρθιαι γυναῖκες τρεῖς, ἐρωτιδεὺς ὄρθιος, ἐρωτιδεὺς ἕτερος κεκαλυμμένος, γυνὴ καὶ ἀνὴρ ὄρθιοι τέχνης ἀρχαϊκωτέρας, ἔτι δὲ ζεῦγος χαλκῶν πτερνιστήρων. Τὰ λοιπὰ εἰδώλια ἀφέθησαν τῷ ποιήσαντι τὰς ἀνασκαφὰς ἐλεύθερα διὰ τὸ ἐμπόριον. Ἡ ὅλη ἀνασκαφὴ διήρκεσε μῆνας δύο, κυρίως δ' ἐργασίμους ἡμέρας εἴκοσι δύο. Παρῆν δ' ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἐπί τινας ἡμέρας καὶ ὁ τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς ἑταῖρος κ. Ὠσουλιέ.

— Ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ παρὰ τὴν *ὁδὸν Φαλήρου* Στρατιωτικοῦ Νοσοκομείου εὑρέθη τὸν λήξαντα μῆνα ἔργον τέχνης γλυπτικῆς ἀξιόλογον περὶ οὗ ὁ κ. Σ. Κουμανούδης ἀνεκοίνωσε τὰ ἑπόμενα ἐν τῇ *Παλιγγενεσίᾳ* τῆς 18 Φεβρουαρίου.

«Εἶναι λίθου Πεντελησίου. εὑρέθη δὲ εἰς πολλὰ τεμάχια τεθραυσμένον ἔκπαλαι, περὶ τὰ τριάκοντα, ὧν τινα τὰ μείζονα, αὐτοσχεδίως συναρμοσθέντα ἀπήρτισαν σῶμα γυναικεῖον γυμνόν, μεγέθους δύο τρίτων τοῦ φυσικοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι πλαγιασμένον ἐπὶ βράχου καὶ κοιμᾶται. Ἡ κλίσις του ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς καὶ μᾶλλον πρηνής. Ὑπεστρωμένον εἶναι ἱμάτιον, προκρέμαται δὲ καὶ κεφαλὴ λεοντῆς. Ἡ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς εὑρέθη δυστυχῶς κολοβὴ κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ προσώπου καὶ ἀπεσπασμένη τοῦ λαιμοῦ, ἀνήκει ὅμως ἀναμφιβόλως εἰς τὸ σῶμα. Ἡ κόμη αὐτῆς οὖσα ἐντέχνως ἐκτενισμένη, μίαν πλεξίδα ἀνιοῦσαν ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ μετώπου πρὸς τὴν κορυφήν, συγκρατεῖται καὶ διὰ κρικοειδοῦς στεφάνης, τῶν δὲ ὀφθαλμῶν τὰ βλέφαρα εἶναι κλειστά. Ἴσως ἡ μορφὴ αὕτη ὀνομαστέα Νύμφη τις, ἐξ ἐκείνων τῶν συμπεριπόλων τοῦ Πανός, ἢ καὶ Ἀριάδνη, ἥτις ἐγκατελείφθη ἐν Νάξῳ κοιμωμένη παρὰ τοῦ ἀχαριστήσαντος ἥρωος Θησέως καὶ τὴν ὁποίαν ὕστερον ἀνεῦρε καὶ ἀνέλαβεν ὁ θεὸς Διόνυσος. Ἡ τέχνη φαίνεται ὡς τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἀλλ' ἱκανῶς φυσικὴ καὶ ἐπιμελής».

— Ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς πόλεως ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς ἀριστερὰ τῷ ἀνερχομένῳ καὶ παρὰ τὸ κατάστημα τοῦ φωταερίου ὁ κ. Ι. Μεσσηνέζης ἤρξατο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ λήξαντος μηνὸς ἀνασκαφὰς ἐν τῷ ἰδιοκτήτῳ αὐτοῦ ἀγρῷ ἐνῷ καὶ πέρυσιν ἀνέσκαπτεν. Εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε ἱκανοὶ τάφοι μὲ ἀγγεῖα καὶ ληκύθους οὐχὶ ὅμως μεγάλης ἀξίας.

— Ἡ *Ἀνεξαρτησία* ἐφημερὶς τοῦ Ναυπλίου γράφει τὰ ἑξῆς ἐν τῷ φύλλῳ αὐτῆς τῆς 6 Φεβρουαρίου· «Εἰς τὴν πεδιάδα Ἶρι καὶ παρὰ τὴν εἰς Κρανίδιον ἄγουσαν ὁδὸν ἀνεκαλύφθη πρὸ καιροῦ λίθος ἐνεπίγραφος ὕψους 1,56 πλάτους 0,30 καὶ πάχους 0,23 ὅστις θραυσθεὶς εἰς δύω τεμάχια εὑρίσκεται ἤδη ἐντετοιχισμένος εἰς ἀγροτικὴν οἰκίαν· ὁ λίθος οὗτος φέρει ἐπιγραφήν·

ΟΡΟΣ
ΑΣΚΛΑ
ΠΙΟΥ

δεικνύων ὡς φαίνεται, τὰ πρὸς τὴν θέσιν ἐκείνην ὅρια τῆς Λήσσης ἢ τῶν ἐν αὐτῇ κτήσεων τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ».

— Ἐγένετο ἄλλοτε πολὺς λόγος περὶ τῶν ἐν Ῥαμνοῦντι ὑπὸ χωρικῶν γενομένων ἀνασκαφῶν καὶ τῆς εὑρέσεως διαφόρων γλυπτῶν μαρμάρων ὧν δυστυχῶς τὰ πλεῖστα ἐγένοντο ἄφαντα. Τῷ ζήλῳ φιλαρχαίου ἰδιώτου ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ἐγένετο κάτοχος τριῶν ὡραίων μαρμαρίνων κεφαλῶν ἀνδρικῶν καὶ τεμαχίου ἐξ ἀναγλύφου παριστῶντος ὡραιοτάτην γυναικείαν κεφαλὴν μεγέθους ὑπὲρ τὸ φυσικόν. Τὰ ἀποκτηθέντα ταῦτα ἀντικείμενα κατετέθησαν εἰς τὸ ἐν τῷ Βαρβακείῳ μουσεῖον τῆς Ἑταιρίας.

— Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐν τῇ πρὸς τὴν χρυσῆν πύλην ἀγούσῃ ὁδῷ ἀνευρέθη κατ' αὐτὰς ἄγαλμα 76 ἑκατοστῶν ὕψους παριστάνον τὸν Ἔρωτα σκυθρωπὸν καὶ ὡσεὶ κοιμώμενον ἐκ Παρίου μαρμάρου τέχνης δὲ λίαν καλῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἀπεσπάσθη ἐκ συμπλέγματος μείζονος.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα δύο μὲν ἐγένοντο συνεδρίαι πέντε δὲ ἀναγνώσματα τὰ ἑξῆς:

Τοῦ κ. Ἀχιλλέως Παράσχου τακτικοῦ παρέδρου μέλους ποίημα *ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1821 καὶ ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1879.*

Τοῦ κ. Γρηγορίου Βερναρδάκη ἀντεπ. μέλους *περὶ τοῦ νεωστὶ ἐν παπύρῳ εὑρεθέντος ἀποσπάσματος τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου.*

Τοῦ κ. Κωνστ. Βάμβα τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους *περὶ ταμιευτηρίων καὶ ταχυδρομικῶν σωτηρίων τραπεζῶν.*

Τοῦ κ. Κ. Α. Παλαιολόγου ἀντεπιστέλλοντος μέλους ἐν Ὀδησσῷ *ἡ εἰκοσιπενταετηρὶς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου* ἱστορικὴ μελέτη.

Τοῦ κ. Θεοφ. Μπαλτῆ τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους *περὶ συστάσεως ταμείου τοῦ Ἑλληνισμοῦ.*

Ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τοῦ κανονισμοῦ ἐπιτροπῆς κ. Α. Τομπάζης ὑπέβαλε τὸ σχέδιον τῶν ἐπιφερομένων τροποποιήσεων μετ' αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐξετυπώθη καὶ θέλει συζητηθῆ προσεχῶς.

Ἡ κοσμητεία τῆς ἐν Σύρῳ Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων συνέστησεν ἐν τῇ σχολῇ τμῆμα ὑποδηματοποιίας εἰς ὃ ἤρξαντο ἐργαζόμενοι εἴκοσι περίπου παῖδες. Εὐεργετικὴ παράστασις ὑπὲρ τῆς Σχολῆς ταύτης ἐν τῷ θεάτρῳ Ἑρμουπόλεως κατέλιπε κέρδος 1500 δραχμάς.

Τὸν λήξαντα μῆνα αἱ ἐγγραφαὶ τῶν μαθητῶν ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ἀνῆλθον εἰς 420. Ἐν δὲ τῷ ὑπνωτηρίῳ τῆς σχολῆς ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ (2 Δεκεμβρίου) μέχρι τῆς 21 Φεβρουαρίου καὶ

ταύτης συμπεριλαμβανομένης έκοιμήθησαν 963 παῖδες τὸν Δεκέμβριον, 1054 τὸν Ἰανουάριον καὶ 911 τὰς ἡμέρας ταύτας τοῦ Φεβρουαρίου ἤτοι ἐν συνόλῳ 2928. Τὴν 21 Φεβρουαρίου ἦσαν κατειλημμέναι καὶ αἱ 50 κλῖναι τοῦ καταστήματος, ἡ δ' ἐφορεύουσα ἐπιτροπὴ σκέπτεται νὰ ἱδρύσῃ 50 ἑτέρας.

Τῇ αἰτήσει αὐτῶν ὁ Σύλλογος συνῆψε σχέσεις μετὰ τοῦ ἐν Μαδύτῳ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου συλλόγου ὁ 'Ελλήσποντος καὶ μετὰ τῆς ἐφορείας τῶν σχολείων τοῦ ἐν Κρήτῃ δήμου «Σπηλιᾶς», καὶ ἐψήφισε τὴν ἀποστολὴν βιβλίων ἐκ τῶν διπλῶν αὐτοῦ.

Ἐξελέχθη μέλος ἀντεπιστέλλον ὁ ἐν Σουὲζ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Δημοσθένης Μητσάκης.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. — Τῇ 26 Φεβρουαρίου ἐγένετο ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημείᾳ ἡ ἐκλογὴ τῶν Ἀκαδημεικκῶν διὰ τὰς κενὰς ἕδρας τῶν ἀποβιωσάντων Σιλβέστρου δὲ Σασὺ καὶ Σαὶν Ῥενὲ Ταγιανδιέ. Ὑποψήφιοι ἦσαν ἕνδεκα οἱ ἑξῆς· Ῥατισβὸν, Λαβουλαί, Βαλλόν, Μάξιμος Δουκάν, Ἰούλιος Βαρβιέ, Ῥενιώλ, Μονσελέ, Λαβίς, Παῦλος δὲ Σαὶν Βικτόρ, Μαζὰδ καὶ Λέων Ἀλεβί. Ἐξελέχθησαν δὲ μετὰ πάλην ἰσχυρὰν εἰς ἐπανειλλημμένας ψηφοφορίας ὁ μὲν δημοσιολόγος Μάξιμος Δουκὰν ὡς διάδοχος τοῦ Σαὶν Ῥενὲ Ταγιανδιὲ καὶ ὁ κωμῳδιοποιὸς Λαβὶς ὡς διάδοχος τοῦ Σασύ. Καὶ ἡ μὲν ἕδρα τοῦ Μαξίμου Δουκὰν εἶναι ἡ ιβ' κατὰ τὴν τάξιν ἐν τῇ ἀκαδημείᾳ καὶ ἔσχε δεκατρεῖς προκατόχους ἐν οἷς καὶ τὸν Βολταῖρον, ἡ δὲ τοῦ Λαβὶς κγ' καὶ ἔσχεν ὁμοίως δεκατρεῖς προκατόχους ἐν οἷς τὸν Λαβρουγιὲρ καὶ τὸν Μοντέσκιον.

— Ἐξεδόθη ἐπ' ἐσχάτων ἐν Γαλλίᾳ ὁ δεύτερος τόμος τῶν ἀπομνημονευμάτων τῆς κυρίας Ῥεμυζᾶ. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶχε περιλάβει τὸν χρόνον μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς πρώτης αὐτοκρατορίας, ὁ δὲ δεύτερος ἄγει τὸν ἀναγνώστην μέχρι τοῦ 1806. Ἀνευρίσκομεν δὲ καὶ ἐν αὐτῷ τὸ αὐτὸ διαφέρον τῶν ἀνακοινώσεων καὶ λεπτομερειῶν περὶ τοῦ *ἀληθοῦς* Ναπολέοντος, περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ του βίου, περὶ τῶν ἀντιθετικῶν ἐνστίκτων τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὄντος ἰσχυροτάτου ἅμα καὶ ἀσθενεστάτου, εὐσταθοῦς τε ἅμα καὶ εὐκινήτου. Νομίζει τις ὅτι παρευρίσκεταί πως εἰς παράστασίν τινα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποπτίας, κατοπτευομένης ἐκ τῶν παρασκηνίων. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων δὲν καταλαμβάνει ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τούτοις τὴν σκηνὴν ὁλόκληρον μόνος· κατ' ὀλίγον δὲ ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς διηγουμένης παρουσιάζονται ζωηρότερον καὶ μετέχουσι δραστηριώτερον τῶν γεγονότων οἱ περιστοιχίζοντες τὸν μέγαν αὐτοκράτορα καὶ οἱ ἐπιφανέστεροι ἄνδρες τῆς ἐποχῆς. Τοῦτο δὲ γεννᾷ τὸ διαφέρον καὶ προφυλάττει ἀπὸ τῆς μονοτονίας τῆς χαρακτηριζούσης συνήθως τὰ τοιαῦτα βιβλία.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΝ ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΕΝ ΡΩΣΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ.

Οἱ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ἀπεράντου χώρας τῶν Μοσχοβιτῶν κατάστασιν ἐπιστάμενοι πρὸ μιᾶς εἰκοσιπενταετηρίδος ἐξίστανται ἐπὶ τῇ ἄκρᾳ σχεδὸν καὶ ἀκαταλήπτῳ ἀλλοιώσει καὶ θαυμάζουσι τὴν ὄντως ἡράκλειον ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν αὐτῆς. Ὁ γινώσκων τὴν Ῥωσίαν πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συνομολογήσῃ ὅτι τὰ πάντα τοσοῦτον ἠλλοιώθησαν, τὰ πάντα τοσοῦτον ἐβελτιώθησαν, τοσοῦτον σπουδαίαν μεταρρύθμισιν ὑπέστησαν ὥστε ὀλίγου δεῖν ἀπιστεῖ τις εἰς αὐτήν. Ὑπῆρξε σκότος καὶ ἐπέστη φῶς, ἐβασίλευεν ἀμάθεια καὶ ἐπῆλθεν ἡ παιδεία, τὰ πάντα ἐδέσμευεν ἡ βαρβαρότης καὶ ἐπῆλθεν ὁ πολιτισμός, δουλεία ἐπὶ τέλους προαιώνιος κατέκλυζε τὴν δύστηνον ταύτην χώραν καὶ ἀνέλαμψεν ἡ προσφιλὴς ἐλευθερία. Αἱ ἐφ' ἁπάσης τῆς Ῥωσίας ἐξαπλούμεναι σιδηροδρομικαὶ γραμμαί, ἡ κατάργησις τοῦ μονοπωλείου τῶν οἰνοπνευμάτων, ἡ χειραφέτησις τῶν δουλοπαροίκων, ἡ ἄρσις τῆς σωματικῆς ποινῆς καὶ τῆς δυνάμει δικαστικῶν ἀποφάσεων ἐπιθέσεως ἐγκαυμάτων, ἡ ἐπαρχιακὴ ὀργάνωσις, αἱ περὶ τὸν τύπον μεταρρυθμίσεις, ὁ νέος δημοτικὸς ὀργανισμός, ὁ περὶ τῆς γενικῆς στρατολογίας νόμος, ἡ κατάργησις τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἡ ἵδρυσις Πανεπιστημίων ἐν Ὀδησσῷ, Βαρσοβίᾳ καὶ Σιβηρίᾳ, ἡ μεταρρύθμισις τοῦ δικαστικοῦ κλάδου, ἡ ἄρσις τῆς ἕνεκα χρεῶν προσωποκρατήσεως καὶ ἕτερα πρὸς ἐσωτερικὴν τῆς χώρας ἀνάπλασιν μυρία ὅσα ἔργα τῆς τελευταίας εἰκοσιπενταετηρίδος ὀφείλονται ἀποκλειστικῶς τῇ εἰσηγήσει τοῦ νῦν αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', οὗτινος τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάσεως μέλλουσι νὰ ἑορτάσωσι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἅπασαι αἱ τὴν ὑφήλιον οἰκοῦσαι Σλαυικαὶ ἐθνότητες.

Ἐὰν ἡ Ῥωσία ἐκαυχᾶτο ἄχρι τοῦδε ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ἀναμορφωτοῦ αὐτῆς Πέτρου τοῦ Μεγάλου, πόσον μᾶλλον ὀφείλει νὰ ἀγάλλεται ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', τοῦ ἐκπολιτίσαντος καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως τὴν τέως ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος κυλιομένην Ῥωσίαν· Ῥῶσοι, Βούλγαροι, Σέρβοι, Μαυροβούνιοι, Ῥωμοῦνοι, Βόσνιοι καὶ Ἑρζεγοβίνιοι, καὶ Σλαῦοι τῆς Αὐστρίας, δέον ν' ἀποκαλύπτωνται ἐπὶ τῇ ἁπλῇ ἐκφράσει τοῦ Σεπτοῦ ὀνόματος τοῦ ἄνακτος τοῦ ἐπαξίως φέροντος τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥωσίας στέμμα καὶ διακρινομένου ἐπὶ τοσαύταις ἀρεταῖς. Οὐδεὶς θέλει ποτὲ ἀρνηθῇ τὰ ἀγαθὰ ἅτινα ἐπεδαψίλευσε καὶ ἐξακολουθεῖ

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 20 Φεβρουαρίου.

ἐπιδαψιλεύων τῇ Ῥωσίᾳ ὁ καλοκάγαθος οὗτος ἄναξ, ὅστις ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔσεται τὸ παράδειγμα νουνεχοῦς καὶ ἐναρέτου ποδηγετήσεως ἑνὸς τῶν κραταιοτέρων κρατῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὅθεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν μετ' οὐ πολὺ τελεσθησομένων ἐν Ῥωσίᾳ ἑορτῶν ἐπεξέλθωμεν ἐν συντόμῳ τὰ κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα ταύτην ἐν Ῥωσίᾳ γενόμενα.

Α'

Ἡ Α. Α. Μ. ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρος ὁ Β' πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ τεθνεῶτος αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ τῆς αὐτοκρατείρας Ἀλεξάνδρας Θεοδωρόβνας, δουκίσσης τῆς Πρωσσίας, ἀδελφῆς δὲ Γουλιέλμου τοῦ Δ' ἐγεννήθη ἐν Μόσχᾳ τῇ 29 Ἀπριλίου τοῦ 1818. Τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἀνατροφήν, ἀνέθεσεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ τῷ στρατηγῷ Μέρδερ, Γερμανῷ τὴν καταγωγὴν καὶ διαμαρτυρομένῳ τὸ θρήσκευμα, τὰς σπουδὰς ὅμως αὐτοῦ ἐπεστεράτωσεν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας ἑνὸς τῶν γνωστοτέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ποιητῶν τῆς Ῥωσίας τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Ῥωσίᾳ ῥομαντικῆς σχολῆς τοῦ Ζουκόβσκη.[1] Ἀλλ' ὅμως τῇ βουλήσει τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἡ ἐκπαίδευσις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὅλως στρατιωτικὴ καὶ ὁ θερμότερος αὐτοῦ διδάσκαλος ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ πατήρ. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνεκήρυξεν αὐτὸν διάδοχον αὐτοῦ· κατὰ τὸ δέκατον ἕκτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ εἶχε

1 Ἐνταῦθα ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ ἀνατροφὴ τῆς Α. Α. Μ. ὀλίγου δεῖν ἀνετίθετο εἰς τὸν ἀοίδιμον Ἰωάννην Καποδίστριαν, τοὐλάχιστον ὅτι ἡ μήτηρ του ἀπετάθη τῷ Ζουκόβσκιη ἐν Δρέσδῃ τότε διατρίβοντι προσκαλοῦσα αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα τῆς ἀνατροφῆς τοῦ διαδόχου, ὁ Ζουκόβσκιη εἰς ἀπάντησιν ἔγραφε μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς «1826 1|12 Ἰουλίου, Δρέσδη.... Ἐπὶ τέλους θέλω ὑποδείξει ὑμῖν τὸν μᾶλλον κατ' ἐμὲ ἱκανὸν ν' ἀναδεχθῇ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἀξίωμα. Εἶναι ὁ κόμης Καποδίστριας, ὅν, ἀπήντησα ἐνταῦθα καί τοι ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία μου εἶναι πολυετής. Εὐαρεστήθητι Μεγαλειοτάτη νὰ ῥίψητε ἓν βλέμμα ἐπὶ τοῦ παρελθόντος τοῦ ἀνδρὸς τούτου· ἄμεμπτον ὑπῆρξε τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ στάδιον, τοιοῦτος δὲ παρέμεινε καὶ ἰδιωτεύων. Ὑπῆρξε φίλος τοῦ αὐτοκράτορος ὅστις καί τοι ἕνεκεν ἀνυπερβλήτων περιστάσεων ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρισθῇ αὐτοῦ, ἐξηκολούθησεν ὅμως μέχρι τάφου ἔχων ἄπειρον πρὸς αὐτὸν ἀγάπην Εἶναι ἀνὴρ μεγάλης παιδείας, ἐπίσταται κατὰ βάθος τὴν ἀνθρωπότητα ἣν ἐξέμαθε κατὰ πάσας τὰς μορφὰς καὶ σχέσεις αὐτῆς. Γινώσκει ἐπισταμένως τὸν σύγχρονον αἰῶνα καὶ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς ταύτης. Γινώσκει ἅπαντα τὰ ἁμιλλώμενα νῦν ἀλλήλοις κόμματα μὴ ἀνήκων ἐν τούτοις εἰς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν. Ὡς ἀρχὴν θεωρεῖ τὴν ἀποχὴν ἀπό τε τῆς ψευδοῦς ἐκείνης φιλελευθερίας ἥτις προσπαθεῖ νὰ ἐξεγείρῃ τὸν λαὸν κατὰ τῆς κυβερνήσεως, καὶ τῆς τυραννικῆς ἐκείνης ἀποτυφλώσεως ἥτις ἐξεγείρει τὴν κυβέρνησιν κατὰ τοῦ λαοῦ Ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ μορφὴ μεγάλως προσελκύει καὶ ἐμποιεῖ συμπάθειαν καὶ πλήρη ἐμπιστοσύνην παντὶ τῷ προσομιλοῦντι αὐτῷ......» Ὡς γνωστὸν ὅμως ὁ κλεινὸς οὗτος ὁμογενὴς ἡμῶν ταχέως εἶχεν ἀναδεχθῇ τὸ πολύμοχθον καὶ πλῆρες ἀκανθῶν στάδιον τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, τοσοῦτον φεῦ, οἰκτρῶς ἀποληξαν, ὁ δὲ Ζουκόβσκιη ἀδυνατῶν προδήλως νὰ ὑποδείξῃ ἕτερόν τινα ἐφάμιλλον τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους αὐτὸς οὗτος ν' ἀναδεχθῇ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ βασιλόπαιδος.

προαχθῆ ἤδη εἰς τὸν βαθμὸν ἀντισυνταγματάρχου. Διοικῶν τοὺς λογχοφόρους τῆς σωματοφυλακῆς καὶ πρῶτος ὑπασπιστὴς ὢν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτελείου, μετεῖχεν ἁπασῶν ἐκείνων τῶν ἐπιθεωρήσεων, παρατάξεων καὶ στρατιωτικῶν ἐπιπονωτάτων ἀσκήσεων, ἐφ' αἷς διεκρίνετο ἡ ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἐκμανθάνων τὸν στρατιωτικὸν βίον ἐν πάσῃ τῇ σκληραγωγίᾳ αὐτοῦ. Τῇ 17 Ἀπριλίου 1834 γενόμενος ἐνῆλιξ ὤμοσε τὸν νενομισμένον ὅρκον. Κατὰ δὲ τὸ 1838 καὶ 1839 τὸ πρῶτον μετέβη εἰς Εὐρώπην πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς πασχούσης αὐτοῦ ἐν μέρει ὑγείας, ἔνθα ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Λουδοβίκου τῆς Ἔσσης Δαρμστὰγ ἐξελέξατο σύζυγον τὴν δούκισσαν Μαξιμιλιανὴν Γουλιελμίναν Αὐγούσταν Σοφίαν Μαρίαν, ἥτις ἐλθοῦσα εἰς Ῥωσίαν ἠσπάσατο τὸ ὀρθόδοξον δόγμα μυρωθεῖσα τῇ 5 Δεκεμβρίου 1840 καὶ ἐπονομασθεῖσα Μεγάλη Δούκισσα Μαρία Ἀλεξανδρόβνα. Ἀπὸ τοῦ 1826 ἤδη ὁ αὐτοκράτωρ ἔφερε τὸν τίτλον ἀρχιγραμματέως τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φιλλανδίας, αὐθωρεὶ δὲ μετὰ τὸν γάμον αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Φιλλανδίαν ἔνθα κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως κερδήσῃ ἡ Ῥωσία τὴν συμπάθειαν τῶν Φιλλανδῶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐπέτυχε πληρέστατα διὰ τῆς νοημοσύνης αὐτοῦ, τοῦ ἠπίου τρόπου καὶ τῆς γλυκύτητος ἅτινα τοσοῦτον δαψιλῶς κοσμοῦσι τὸν ἄνακτα τοῦτον. Ἀναδεχθεὶς τὴν Διεύθυνσιν τῶν Στρατιωτικῶν σχολῶν τοῦ Κράτους κατίσχυσε τοῦ ἔργου μετὰ πληρεστάτης ἐπιτυχίας τυχὼν τῶν ἐπαίνων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὅστις πολλάκις ἀνέθεσεν αὐτῷ τὴν ἀντιβασιλείαν.

Ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ 1855 ἡ Ῥωσία ἵστατο ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Φοβερὸς ἀγὼν ἐλυμαίνετο αὐτὴν ἰδίως τὰς νοτίους αὐτῆς χώρας, μυριάδες Ἄγγλων, Γάλλων, Ὀθωμανῶν καὶ λοιπῶν ἐθνοτήτων κατέκλυσαν τὰς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ παραλίους αὐτῆς πόλεις, Ἀγγλικὰ καὶ Γαλλικὰ σκάφη κατεβόμβιζον τὰς ἐν Βαλτικῇ παραλίους αὐτῆς πόλεις, κατὰ τοῦ ἐμπορίου εἶχε κατενεχθῆ καίριον τραῦμα ἕνεκα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἐμπορικῶν αὐτῆς λιμένων, ἡ ἐν γένει οἰκονομικὴ αὐτῆς κατάστασις εὑρίσκετο ἐν λυπηροτάτῃ καταστάσει, ἡ βιομηχανία, αἱ τέχναι καὶ ἡ παιδεία ἐν γενικῇ παραλυσίᾳ, εἰς τὰ ὅπλα ἤδη προσεκαλεῖτο ἡ τελευταία σειρὰ τῆς ἐφεδρείας, τὸ πᾶν ἐν οἰκτροτάτῃ ὄντως θέσει διετέλει. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν κρισιμωτάτην ἐκείνην στιγμὴν ἀποβιώσαντος τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου (τῇ 18 Φεβρουαρίου 1855) ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους ὁ μέχρι τοῦδε αἰσίως βασιλεύων αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Β'. Περιττὸν εἶναι νὰ προσθέσωμεν κατὰ πόσων δεινῶν ὤφειλε ν' ἀντιπαλαίσῃ ὁ νεαρὸς οὗτος ἄναξ, τίνος πρώτου ν' ἀντιληφθῇ, τὴν ἐσωτερικὴν χαλάρωσιν νὰ ὑπερνικήσῃ ἢ τὸν κατακλύσαντα τὴν χώραν ἐχθρὸν νὰ ἐκδιώξῃ καὶ οὕτως ἑδραιώσῃ τὴν ἐμπρέπουσαν πολιτικὴν ἐν Εὐρώπῃ θέσιν τῆς ὑπὸ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ τεθείσης χώρας. Ἀμφοτέρων, ὡς γνωστόν, κατίσχυσε ἐν πληρεστάτῃ ἐπιτυχίᾳ ἐπικροτούντων πάντων. «Ὁ φίλτατος ἡμῶν πατήρ», ἀνεκήρυττε πανδήμως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου

ἀναβάσεως αὐτοῦ, «ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος Παύλοβιτζ μετὰ βραχεῖαν μὲν »ἀλλὰ βαρεῖαν νόσον λαβοῦσαν εὐρείας διαστάσεις κατὰ τὰς τελευταίας »ἡμέρας, ἀπεβίωσε τῇ 18 Φεβρουαρίου. Ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν »ἡμετέραν λύπην ἣν συμμερίζονται καὶ οἱ ὑπήκοοι ἡμῶν ἅπαντες. Κλίνοντες »αὐχένα ἀπέναντι τῶν μυστηρίων τῆς θείας Προνοίας ἐξαιτούμεθα παρ' αὐτῆς »μόνης παρηγορίαν καὶ παρ' αὐτῆς ἀναμένομεν ἰσχὺν πρὸς ἀνακούφισιν τῆς »ἐπιβληθείσης ἡμῖν ὑπὸ τῆς βουλήσεως αὐτῆς συμφορᾶς. Ὅπως ὁ τεθνεὼς »φίλτατος πατὴρ ἡμῶν ἀφιερῶν ὅλας τὰς στιγμὰς τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τὰς »φροντίδας ἐκήδετο τῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων, οὕτω καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν »λυπηρὰν καὶ κρίσιμον ταύτην στιγμὴν ἀνερχόμενοι ἐπὶ τοῦ προγονικοῦ »ἡμῶν θρόνου τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν ἀδιαιρέτων Πολωνικοῦ »κράτους καὶ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Φιλλανδίας ἐνώπιον τοῦ ἀοράτως »παρισταμένου ἡμῖν Θεοῦ, *ἀναδεχόμεθα τὴν ἱερὰν ὑπόσχεσιν νὰ ἔχωμεν »ἀείποτε καὶ ἀποκλειστικῶς ὑπ' ὄψιν τὴν εὐημερίαν τῆς πατρῴας ἡμῶν χώ»ρας. Χειραγωγούμενοι καὶ προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς ἀναθεσάσης ἡμῖν τὸ »μέγα τοῦτο ἔργον θείας Προνοίας, ἀνυψώσωμεν τὴν Ῥωσίαν εἰς τὸν ὕπα»τον βαθμὸν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης, καὶ οὕτως ἐκπληρώσωμεν τοὺς »πόθους καὶ τοὺς σκοποὺς τῶν προγόνων ἡμῶν Πέτρου, Αἰκατερίνης, Ἀλε»ξάνδρου τοῦ Α' καὶ τοῦ ἀειμνήστου ἡμῶν πατρός.*» Πράγματι οὐδὲν ἕτερον ἔχων κατὰ νοῦν ἢ τὸν ὕψιστον σκοπὸν τῆς πραγματώσεως τῆς *ἱερᾶς ὑποσχέσεως* περὶ τῆς *εὐημερίας τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ*, ἔσπευσεν εὐθὺς νὰ θεραπεύσῃ τὸ καίριον τραῦμα τὸ καταβιβρῶσκον τότε τὴν Ῥωσίαν, ἤτοι νὰ θέσῃ τέρμα τῇ αἱματοχυσίᾳ καταπαύων τὸν ἀγῶνα. Περὶ τὸν Ὀκτώβριον ἐπεσκέφθη τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐμφανιζόμενος ἀπανταχοῦ, ἐνθαρρύνων τοὺς ἀγωνιστάς, δαψιλεύων αὐτοῖς παντοίας χάριτας καὶ ἀνακουφίζων τοὺς τραυματίας. Κύριον ὅμως μέλημα αὐτοῦ ὑπῆρξεν, ὡς προείπομεν, ἡ κατάπαυσις τῆς αἱματοχυσίας ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἀπαθῶς ὁ φύσει καλοκάγαθος οὗτος ἀνήρ, δι' ὃ ἅμα ἁλωθέντος καὶ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μουραβιὸβ καταληφθέντος τοῦ Κάρς, δι' οὗ ἡ φιλοτιμία τοῦ Ῥωσικοῦ ἔθνους κατά τι ἀντημείβετο ὡς πρὸς τὴν ἐν Κριμαίᾳ ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ζημίαν, προθύμως ὑπέγραψε τὴν γνωστὴν ἐν Παρισίοις συνθήκην καταπαύσας τὸν δεινὸν ἀγῶνα. Πάραυτα δὲ ἔστρεψεν ὅλην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπλασιν τῆς χώρας καὶ τὴν ἐκ τοῦ ληθάργου ἀνάκυψιν αὐτῆς. «Τῇ ἀρωγῇ τῆς Θείας Προνοίας», ἔλεγεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τέλει τῆς ἀπὸ 19 Μαρτίου 1856 προκηρύξεως αὐτοῦ δι' ἧς ἀνεκοίνου τὴν τῆς συνθήκης ὑπογραφήν, «τῆς ἀεί»ποτε ἐπιδαψιλευούσης τὰς εὐεργεσίας αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ῥωσίας, *ἂς ἑδραιωθῇ »καὶ τελεσθῇ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς ἀνάπλασις, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐπιείκεια· ἂς »βασιλεύσωσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις αὐτῆς, ἂς ἀναπτύσσηται ἀπανταχοῦ »μετὰ νέας ζέσεως ἡ πρὸς τὸν ἐκπολιτισμόν, καὶ πρὸς πᾶν ὠφέλιμον ἔργον »τάσις, ἅπαντες δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ νόμου ἐξ ἴσου εἰς ἅπαντας δι-*

καίου, ἃς ἀπολαμβάνωσι τοὺς καρποὺς τῶν κόπων αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ βιοῦντες. Ἐπὶ τέλους ὅπερ ἐστὶν ὁ κύριος ἡμῶν πόθος, τὸ φῶς τῆς σωτηρίου πίστεως ἃς διαφωτίζῃ τὰ πνεύματα, ἐνισχύον τὰς καρδίας, ἃς διαφυλάττει καὶ ἐνισχύῃ τὴν κοινὴν ἠθικήν, τὸν σπουδαιότατον τοῦτον μοχλὸν τῆς τάξεως καὶ εὐημερίας.» Ἐν ταῖς ἀνωτέρω λέξεσι συνίστατο τὸ πρόγραμμα τῆς μελλούσης αὐτοῦ πορείας ὅπερ καθ' ὅλην τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα ταύτην δὲν ἔλειψεν ἐκτελῶν κατὰ γράμμα. Αἱ πρὸς μεταμόρφωσιν τῆς μεσαιωνικῆς μοσχοβιτικῆς γραφειοκρατίας προσπάθειαι, ἡ ἀπάλειψις τῆς προαιωνίου διαφθορᾶς τῶν ἠθῶν, ἡ περιστολὴ τῶν ἐκ τοῦ δεσποτισμοῦ πηγαζουσῶν καταχρήσεων, ἡ βελτίωσις τῆς τύχης τοῦ στρατιώτου, ἡ διοργάνωσις τῆς δικαιοσύνης κατὰ τὸ νεώτατον εὐρωπαϊκὸν σύστημα, ἡ ἀνάπλασις καὶ προαγωγὴ τῆς βιομηχανίας, τῶν τεχνῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς παιδείας, ἐπὶ τέλους τὸ σπουδαιότατον μέτρον πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς πατρῴας αὐτοῦ χώρας εἰς τὴν χορείαν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνοτήτων, ἡ χειραφέτησις τῶν δουλοπαροίκων, πάντα ταῦτα καθ' ὅλον τὸ εἰκοσιπενταετὲς τοῦτο διάστημα ἀνεπτύχθησαν ἐνώπιον ἡμῶν ὡς ἐκ θαύματος ἐκ θεωριῶν εἰς γεγονότα μετατραπέντα.

Β'

Τζάρον ἀπελευθερωτὴν ἀποκαλοῦσιν οἱ Ῥῶσοι τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον Β' ἀλλὰ καὶ τίνα ἕτερον ἠδύναντο δικαιότερον ν' ἀποκαλέσωσιν οὕτω; Ἡ χειραφέτησις καὶ ἀπελευθέρωσις τῶν δουλοπαροίκων εἶναι καὶ ἔσται τὸ λαμπρότατον ἔργον τῆς ῥωσικῆς συγχρόνου αὐτοκρατορίας, ὁ τιμαλφέστατος ἀδάμας τοῦ στέμματος τοῦ αὐκρατορικοῦ οἴκου τῶν Ῥωμανόβ. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ὡς γνωστόν, τοῦ Τζάρου Βορὶς Γοδουνὸβ ὑφίστατο ἐν Ῥωσίᾳ ἡ δουλεία, ἧς ἡ ἀπαρχὴ ἐγένετο τῇ 21 Νοεμβρίου 1601, ὅτε ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω ἡγεμόνος τὸ γνωστὸν διάταγμα, δι' οὗ ἐν τῷ μέλλοντι ἀπηγορεύετο τοῖς χωρικοῖς ἡ ἀλλαγὴ τῆς διαμονῆς καὶ ἐτίθετο οὕτως ἡ βάσις τῆς δουλείας. Μεταγενέστερον κατὰ τὴν ἐποχὴν Αἰκατερίνης τῆς Β', ἐνῷ αἱ ἀνώτεραι τάξεις ἔτυχον σπουδαίων δικαιωμάτων καὶ ὑπεροχῆς, τὴν κατωτέραν οὐχὶ μόνον κατέλιπον ἐν τῷ αὐτῷ σκότει τῆς δουλείας ἀλλὰ καὶ συνέσφιγξαν τὰ δεσμὰ αὐτῆς ἔτι μᾶλλον. Ἐπὶ Παύλου τοῦ Α', Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', καὶ τοῦ Νικολάου ἐγένοντο ἀπόπειραι ἀσήμαντοι πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν δυστήνων χωρικῶν, ἀλλ' ἡ θεία Πρόνοια ηὐδόκησεν ὅπως ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Β' θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀφόρητον ταύτην κατάστασιν τοῦ κατωτέρου στρώματος τῆς ῥωσικῆς κοινωνίας, καὶ τῇ 5 Ἰανουαρίου 1857 ἐξεδόθη τὸ πρῶτον διάταγμα περὶ συστάσεως εἰδικῶν ἐπιτροπῶν ὑπὸ τὴν *ἰδίαν* αὐτοῦ ***ἐπίβλεψιν καὶ διεύθυνσιν*** πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς τύχης τῶν δουλοπαροίκων ἥτις ἦτο ὄντως οἰκτροτάτη. Κατὰ τὸ 1858—1859 ὁ ὁλικὸς ἀριθ-

μὸς τῶν ἐν Ῥωσίᾳ δουλοπαροίκων συνεποσοῦτο εἰς 23,069,631 ψυχάς, ὧν 11,244,913 ἄρρενες καὶ 11,824,718 θήλειαι. Ἐκ τούτων 20,158,231 ἐκέκτηντο γαίας πρὸς ἐκκάρπωσιν πρὸς ἀποκλειστικὸν συμφέρον τῶν κυρίων αὐτῶν, τὰ δὲ 1,467,378 κατεῖχον διαφόρους θέσεις παρὰ ταῖς αὐλαῖς τῶν οἰκοδεσποτῶν αὐτῶν ἀποκαλούμενοι *dvoròvioi*, τουτέστιν αὐλικοί, ἦσαν δὲ καταδεδικασμένοι νὰ ἐργάζωνται ἀεννάως ὑπὲρ τῶν ἀσώτως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ζώντων περιωνύμων *pomiestzik* τῶν σατραπῶν ἐκείνων τῆς Ῥωσίας. Αἱ κακουχίαι καὶ αἱ παντοῖαι στερήσεις, οἱ βίαιοι ἀποχωρισμοὶ τέκνων καὶ γονέων, μονογενοῦς υἱοῦ ἀπὸ τῆς δυστήνου μητρός, ἀνταλλαγὴ ἀνθρωπίνων ὄντων ἀντὶ κυνὸς ἢ ἵππου τῆς ἀρεσκείας τοῦ *pomiestzik*, τὸ περιλάλητον *knoutor* δι' ἁπλοῦν ἁμάρτημα, καὶ μυρία ὅσα ἕτερα δεινὰ ἦσαν ὁ κλῆρος τῶν δυστήνων τούτων ἀνθρωπίνων ὄντων καὶ πότε; κατὰ τὸν παρόντα εἰσέτι αἰῶνα τὸν ἐπὶ ὑψίστῳ δὴ πολιτισμῷ καυχώμενον[1]

1 Ἠδυνάμεθα πλεῖστα ὅσα ἱστορικὰ γεγονότα ν' ἀναφέρωμεν πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἀνωτέρω, ἀρκούμεθα ὅμως συντομίας χάριν εἰς τὰ ἑπόμενα παραδείγματα, ἅτινα ἀρυόμεθα ἐξ ἐπισήμων ῥωσικῶν πηγῶν τοῦ 1818 φρονοῦντες ὅτι ἀρκούντως ἀπεικονίζουσι τὴν θέσιν τοῦ Ῥώσου μουζίκου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ Λόμαν ἀνὴρ κτηματικὸς ἐν Κιρσάνοβ τῆς ἐπαρχίας Ταμπὸβ ἅπαξ μόνον τῆς ἑβδομάδος ἐπέτρεπε τοῖς χωρικοῖς αὐτοῦ νὰ ἐργάζωνται πρὸς ἴδιον ὄφελος καὶ τοῦτο τὰς Κυριακὰς μόνον. Ὅπως παρακωλύσῃ δὲ ὁλοσχερῶς τὴν ἐκκάρπωσιν τῶν ἀνηκουσῶν αὐτοῖς γαιῶν, ἠνάγκαζεν αὐτοὺς συχνάκις καθ' ὅλον τὸ θέρος νὰ ἀνεγείρωσιν ἀσκόπως οἰκοδομὰς καὶ νὰ ὀρύττωσιν ὀχετοὺς ὅλως περιττούς. Πλὴν δὲ τούτου ἐξ ἁπλῆς ἰδιοτροπίας κατέστρεφε τὰς καλύβας τῶν χωρικῶν καὶ μετῴκιζε τοὺς δυστήνους τούτους ἐστερημένους ἤδη στέγης εἰς τὰ ἀπώτατα κείμενα κτήματά του. Δι' ἕκαστον παραμικρὸν σφάλμα ὁ Λόμαν ἀνηλεῶς ἐρράβδιζε τοὺς χωρικούς, καὶ πολλάκις πρὸς τιμωρίαν ἔκειρε τὸν πώγωνα καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, κατὰ δὲ τὸ παγετῶδες ψῦχος ἔλουεν αὐτοὺς διὰ ψυχροῦ ὕδατος.

Ἐν τῷ κτήματι τοῦ στρατηγοῦ Γλάζοβ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ μεταξὺ τῶν δουλοπαροίκων αὐτοῦ εὑρίσκετο καί τις ἀπόμαχος στρατιώτης Τζοῦλκοβ, ὅστις τραυματισθεὶς κατὰ τὴν παρὰ τῇ Δρέσδῃ μάχην καὶ τούτου ἕνεκα γενόμενος ἀνίκανος πρὸς ἐργασίαν, ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν διδάσκων. Ἐν τούτοις ὁ δεσπότης ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ ἐργάζηται νυχθήμερον καὶ δὴ κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς ἐπισήμους ἡμέρας. Μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο ὁ Γλάζοβ ἐπώλησε πρὸς ἴδιον αὐτοῦ ὄφελος τὴν καλύβην τοῦ Τζοῦλκοβ μεθ' ἁπάσης τῆς ἀποσκευῆς. Ἀποχωρίσας δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῶν γονέων αὐτοῦ μετῴκισεν εἰς ἕτερον παρὰ τῷ Κοζλὸβ κτῆμά του. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἔληξαν τὰ δεινά, καθ' ὅτι ὁ στρατηγὸς Γλάζοβ ἐπώλησε τὴν μονογενῆ θυγατέρα του τὴν μόνην αὐτοῦ παρηγορίαν ἣν καὶ ἀπήγαγεν ὁ ἀγοραστὴς εἰς ἄγνωστον τῷ δυστήνῳ πατρὶ χώραν.

Ὁ πατὴρ τοῦ ἐν Ῥήγᾳ μυριοπλούτου τραπεζίτου κ. Σκαλοῦσιν ἦτο πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν εἰσέτι δοῦλος τοῦ κόμητος Σερεμέτιεφ. Ἔμπορος πρώτης τάξεως καὶ μυριόπλουτος ὤν, προέτεινεν ὑπὲρ τῆς χειραφετήσεως αὐτοῦ εἰκοσακισμύρια ῥούβλια χάρτινα ἤτοι 222,000 φράγκων καὶ ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθη νὰ τύχῃ τῆς χειραφετήσεως αὐτοῦ, οὐδ' ἀντὶ τοῦ ὑπερόγκου τούτου ποσοῦ. Ἐν τούτοις ἐσκέπτετο ὅτι ἡ δουλεία παρεκώλυεν αὐτὸν τοῦ νὰ νυμφεύσῃ τοὺς υἱούς του καθ' ὅτι οὐδεμία τῶν οἰκογενειῶν τῆς Ῥήγας ἤθελεν ἀποφασίσει νὰ δώσῃ τὰς θυγατέρας αὐτῆς εἰς νέους οἵτινες ἔμελλον νὰ καταστῶσι δοῦλοι, τοῦ πατρὸς ὄντος τοιούτου. Διὸ μεταβὰς τὸν χειμῶνα καὶ ἀδυνατῶν νὰ τύχῃ τῆς χειραφετήσεως αὐτοῦ ἣν τῷ ἠρνοῦντο πάντοτε, ὁ Σκαλοῦσεν ἐπανῆλθε τὸν Μάρτιον εἰς Πετρούπολιν τυχαίως δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς του λαβὼν φορτίον ὀστρέων παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ μικρὸν κάδον ὅπως δωρήσηται αὐτὸν τῷ κόμητι. Ἀφικόμενος εἰς Πετρούπολιν μετέβη παρευθὺς εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Σερεμέτιεφ ὃν εὗρεν εὐωχούμενον μετὰ φίλων ἐπὶ πολυτελοῦς τρα-

Τῇ 21 Φεβρουαρίου 1860 ὁ αὐτοκράτωρ ὑποδεχόμενος ἐν τῷ χειμερινῷ ἀνακτόρῳ τὰ μέλη τῶν 24 ἐπιτροπῶν ἀπετάθη πρὸς αὐτοὺς διὰ τῶν ἑπομένων ἀξίων σημειώσεως λόγων: «Γνωστὸν εἶναι ὑμῖν κατὰ πόσον θεωρῶ τὴν χειραφέτησιν τῶν δουλοπαροίκων ἔργον ἱερὸν καὶ τιμαλφές, ἔχω δὲ πλήρη τὴν πεποίθησιν ὅτι τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων ἐμφορεῖσθε καὶ ὑμεῖς. Ὁ μόνος καὶ κύριος σκοπός μου εἶναι ἡ εὐημερία τοῦ κράτους, ὅπερ φρονῶ συμμερίζεσθε καὶ ὑμεῖς. Ποθῶ ὅπως ἡ κατάστασις τῶν χωρικῶν βελτιωθῇ ἔργῳ καὶ οὐχὶ ἁπλῶς λόγῳ καὶ ὅπως ἡ μεταρρύθμισις αὕτη ἐπέλθῃ ἄνευ κλονισμῶν. Ἀλλὰ τούτου ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ τύχωμεν ἄνευ τῆς ὑμετέρας ἀρωγῆς. Ὀφείλετε, κύριοι, νὰ συνδράμητε ἡμᾶς ἐν τῇ δυσχερεῖ ταύτῃ ἐπιχειρήσει. Ἐν ὀνόματι λοιπὸν τοῦ Ὑψίστου ἐπιλάβεσθε τοῦ ἔργου.» Καὶ τὸ μέγα ὄντως τοῦτο ἔργον ἐπετελέσθη συνῳδὰ τῷ πόθῳ τοῦ ἄνακτος ἀναιμάκτως ἄνευ κλονισμοῦ καί τοι μυρία ὅσα προσκόμματα παρενεβλήθησαν ὑπὸ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ψευδοαριστοκρατικῆς τάξεως, καὶ τῇ 19 Φεβρουαρίου 1861 ἐποχῇ ἐγγραφείσῃ ἀνεξιτήλοις γράμμασιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ῥω-

κίζῃς ἀφ' ἧς ἓν μόνον πρᾶγμα ἔλειπεν . . . ὄστρεα. Ὁ κόμης αὐστηρῶς ἐπέπληττε τὸν ἐπιστάτην αὐτοῦ μάτην ἀπολογούμενον ὅτι ἐν ἁπάσῃ τῇ Πετρουπόλει οὐδὲ ἓν ὄστρεον ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ. Βλέπων ὁ Σερεμέτιεφ τὸν ἑκατομμυριοῦχον αὐτοῦ δοῦλον εἰσερχόμενον· «Ἰδοὺ ὁ Σαλοῦσιν, ἀνέκραξεν, εἰσέρχεται νὰ αἰτήσῃ τὴν χειραφέτησίν του. Λοιπόν, φίλτατε, περιττὸν εἶναι νά μοι προσφέρῃς εἰκοσακισμύρια ῥούβλια ὧν δὲν ἔχω ἀνάγκην, ἀρκεῖ νὰ μοὶ εὕρῃς μόνον σήμερον διὰ τὸ πρόγευμα ὄστρεα καὶ θὰ τύχῃς τῆς χειραφετήσεώς σου». Ὑποκλινάμενος τότε ὁ Σαλοῦσιν ηὐχαρίστησε τὸν κόμητα ἐπὶ τῇ χορηγουμένῃ αὐτῷ χάριτι, καὶ τῶν συνδαιτυμόνων καταγωδῶς ἐπευφημούντων ἐκόμισε τὸν κάδον τῶν ὀστρέων εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ ἐκ' αὐτοῦ ὑπεγράφη τὸ συμβόλαιον τῆς χειραφετήσεως.

Ὁ βαρῶνος Αὔγουστος Haxhausen ἐν τῷ γνωστῷ αὐτοῦ συγγράμματι «Μελέται περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ ἐθνικοῦ βίου καὶ τῶν ἀγροτικῶν θεσμῶν ἐν Ῥωσίᾳ» ἀφηγεῖται τὰ ἑξῆς περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῶν δούλων ἐν Ῥωσίᾳ. «Ἐπανελθὼν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἐν ᾧ κατέλυον ἐν Πένσᾳ, εἶπον γερμανιστὶ εἰς τὸν οἰκοδεσπότην νά μοι ἀποστείλῃ τινὰ κουρέα. Μετά τινα ὥραν βλέπω εἰσερχόμενον νέον καλῶς ἐνδεδυμένον καὶ εὐπρεπῶς ὅστις μ' ἐξύρησε μετὰ πολλῆς εὐχερείας, ὄντως γαλλικῆς. Καὶ ὅμως ἦτο Ῥῶσος χωρικὸς ὃν ὁ κύριος τοῦ χωρίου του εἶχε διδάξει τὸ ἐπιτήδευμα τοῦ Φίγαρω καταβαλὼν πλὴν τῆς τροφῆς καὶ τριακόσια πεντήκοντα ῥούβλια ἑνὸς ἔτους δίδακτρα. Μετὰ ταῦτα τὸν ὑπέβαλεν εἰς τὸ ὀ μ π ρ ό κ. τουτέστι τὸν ὑπενοικίασεν ἐκκαρπούμενος αὐτὸς τὰ κέρδη. Ὁ νέος οὗτος ἄριστα κερδαίνει ἄνευ δυσκολίας 175 ῥούβλια, φοιτᾷ τακτικῶς εἰς τὸ θέατρον ποιούμενος ἐπίδειξιν τῆς κομψότητος αὐτοῦ καὶ οὐχὶ ἄνευ ἐπιτυχίας».Καὶ παρακατιὼν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς περί τινος δραματικῆς ἑταιρίας λέγει «Δὲν ἠδυνήθην νὰ κρύψω τὴν ἔκπληξίν μου μαθὼν ἐν Νίγδι Νοβγορὸδ ὅτι ὅλος ὁ θίασος ἠθοποιοί, ἀοιδοί, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες ἦσαν δοῦλοι ἑνὸς δεσπότου. Ἀδύνατον νὰ ἐκφράσω ὁποίαν τινὰ αἴσθησιν ἐνεποίησάν μοι οἱ ἀπροσδόκητοι οὗτοι λόγοι. Ἡ πρωταγωνίστρια ἀοιδὸς μεγίστης ὑπολήψεως παρὰ τοῦ κοινοῦ ἀπολαύουσα, συνειθισμένη ν' ἀκούῃ χειροκροτήσεις καὶ νὰ γίνεται ἀντικείμενον θριαμβικῶν ἐπιδείξεων ἦτο κόρη πτωχοῦ τινος χωρικοῦ ὑποδούλου. Οἱ ἠθοποιοὶ οἵτινες εἶχον ὑποδυθῆ τὸ πρόσωπον ἡγεμόνος, ἄρχοντος, ἥρωος, καὶ αὐτοὶ οὐδὲν ἧττον ἦσαν δοῦλοι. Ὁποία ἀλλόκοτος ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς στιγμιαίας αὐτῶν ταύτης καταστάσεως καὶ τῆς συνήθους καὶ ὁποῖόν τι αἴσθημα θὰ ἐνεποίει εἰς αὐτοὺς ἡ ὑπὸ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐμπνεύσεως λήθη καὶ τὸ αἴσθημα τῆς ἀληθινῆς αὐτῶν καταστάσεως. Ἵνα ἔχωσι τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ εἶναι ἠθοποιοὶ ἵνα δύνανται νὰ ἀσκῶσι τὸ ἐλευθεριώτατον καὶ τὸ μάλιστα ἀνεξάρτητον τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ ἀποτίνωσιν εἰς τὸν δεσπότην αὐτῶν τὸν νενομισμένον κεφαλικὸν φόρον.»

σίας, ὁ Τζάρος ὁ ἀπελευθερωτὴς ἀνεκήρυξε τοὺς δούλους ἐλευθέρους χορηγήσας εἰς μυριάδας ψυχῶν ἐπὶ αἰῶνας στεναζουσῶν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς δουλείας, τὸ παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῷ ἀνθρώπῳ δωρηθὲν προσὸν τῆς *ἐλευθερίας*. Ἡ περὶ χειραφετήσεως προκήρυξις ἀνεγνώσθη τὸ πρῶτον ἐν Πετρουπόλει τῇ 5 Μαρτίου διαδοθεῖσα αὐθωρεὶ ἁπανταχοῦ τῆς ἀπεράντου χώρας τῶν Μοσχοβιτῶν. Μετὰ μίαν ἑβδομάδα οἱ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις τῆς πρωτευούσης ἐργαζόμενοι δοῦλοι προσήνεγκον τῷ Τζάρῳ ἄρτον καὶ ἅλας πρὸς ἔνδειξιν τῆς βαθείας αὐτῶν εὐγνωμοσύνης. Ἐκ τῆς λεωφόρου Νεύσκη μέχρι τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων ἅπασα ἡ πλατεῖα τοῦ Ναυαρχείου ἔβριθε πλήθους ἀναμένοντος τὴν ἄφιξιν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπιτροπὴ τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐξέφρασε τῷ αὐτοκράτορι τὴν βαθεῖαν αὐτῆς εὐγνωμοσύνην. Ὀφείλει τις νὰ φαντασθῇ τὴν ἀγαλλίασιν τῶν δυστήνων τούτων ὄντων τέως ἀπολυτρωθέντων τοῦ *κνούτου* τῶν δεσποτῶν καὶ τῆς ζῳώδους καταστάσεως ἐν ᾗ διετέλουν ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας, ἵνα κατανοήσῃ τὴν σημασίαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἔργου δι' ὃ σύμπασα ἡ οἰκουμένη ἐπεκρότησεν.[1] Ἡ μνήμη τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' τοῦ *ἀπελευθερωτοῦ* θὰ μείνῃ ἐς ἀεὶ ἐν τῇ καρδίᾳ οὐχὶ μόνον τῶν Ῥώσων ἀλλὰ καὶ παντὸς πεπολιτισμένου, παντὸς ἀνθρωπίνου ὄντος συνειδότος τὰ δεινὰ τῆς ἐπαράτου δουλείας. Τὸ ἐγκριτώτατον ἔργον τοῦ παρόντος αἰῶνος εἶναι καὶ ἔσται ἡ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοτάτου τούτου ἄνακτος χειραφέτησις τοσούτων ἑκατομμυρίων δούλων τοσαῦτα προσκόμματα γεννήσασα ἐν τοῖς κύκλοις τῶν Ῥώσων εὐγενῶν, ἅτινα ὅμως πάντα ὑπερενίκησεν ὁ μεγαλεπήβολος οὗτος ἄναξ ἐκτελέσας τὴν ἐγκάρδιον αὐτοῦ εὐχήν.

1 Ἀρκούντως ἐναργῶς περιγράφει τὴν σύγχρονον θέσιν τῆς ῥωσικῆς κοινωνίας ὁ ἐπισκεφθεὶς ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν Ῥωσίαν κ. Μολινάρης συντάκτης τῆς ἐν Παρισίοις «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων»: «Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἡ συνήθης ἐν Ῥωσίᾳ κατάστασις ἦτο ἡ σιγή. Ἡ ῥωσικὴ κοινωνία ὡμοίαζε πρὸς ὅμιλον ᾠδικῶν πτηνῶν γοητευθέντων ὑπὸ φοβεροῦ ἀετοῦ καὶ γαμψώνυχος. Τὰ δύσμοιρα πτηνὰ ἐκάθηντο συνεσταλμένα πλησίον ἀλλήλων περιδεᾶ καὶ ἔντρομα οὐδόλως τολμῶντα νὰ ἀνοίξωσι τὸ στόμα. Ἀλλὰ σήμερον ὅμως τῆς φοβερᾶς ὀπτασίας ἐξαφανισθείσης ἁμιλλῶνται ᾄδοντα καὶ πληροῦσι τὰ πέριξ διὰ τῆς καθαρᾶς ὀξείας αἱμύλης καὶ χαρμοσύνου μουσικῆς αὐτῶν. Ἐν πέντε ἔτεσιν ἂν μὴ ἐλευθερίας ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἀνοχῆς ἐλάλησαν καὶ ἔγραψαν ἐν Ῥωσίᾳ πολὺ πλέον ἢ ὅσον εἶχον λαλήσει καὶ γράψει ἐν ἡμισείᾳ ἑκατονταετηρίδι. Πάντα τὰ μεγάλα ζητήματα τὰ ὑπνώττοντα ἐπὶ Νικολάου, οἷον τὸ τῆς χειραφετήσεως τῶν δούλων, τὸ τῆς διοικητικῆς καὶ οἰκονομικῆς μεταρρυθμίσεως, τὸ τῆς τελωνιακῆς μεταρρυθμίσεως, τὸ τῆς βελτιώσεως τῆς δικαιοσύνης διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν πρακτικῶν τῶν δικαστηρίων κλπ, πάντα λέγω τὰ ζητήματα ταῦτα ἐξηγέρθησαν διὰ μιᾶς καὶ δι' αὐτῶν ἀφθόνως ἐπάσχασε λαὸς τριακονταετίαν ὅλην διατελῶν ἐν διανοητικῇ νηστείᾳ. Ἀληθῶς ἐξεπλάγην εὑρεθεὶς αἴφνης ἐν κύκλῳ φιλοπροόδων πνευμάτων. Ἄνδρες πεπαιδευμένοι, ἀνώτατοι τοῦ κράτους λειτουργοί, μεγάλοι κτηματικοὶ ἔχοντες ὁ μὲν χιλίους ὁ δὲ δισχιλίους καὶ πλέον χωρικοὺς συναναστρέφονται καὶ συζῶσιν ἐν ἄκρᾳ συμπνοίᾳ καὶ ἰσότητι. (Ἐπιστολαὶ περὶ Ῥωσίας σελ. 29)».

Γ'

Σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν μεταρρυθμίσεων τῆς εἰκοσιπενταετοῦς ταύτης περιόδου κατέχει ἀναμφισβητήτως ἡ *ἐπαρχιακὴ διοργάνωσις* ἢ τὸ οὕτω λεγόμενον *ἐπαρχιακὸν ζήτημα* (Ζέμσκϊη βοπρός). Συνῳδὰ τῷ ἐκδοθέντι τῇ 1 Ἰανουαρίου 1864 διατάγματι πρὸς διοικητικὴν ὀργάνωσιν ἑκάστου νομοῦ καὶ ἑκάστης ἐπαρχίας ἱδρύθησαν νομαρχιακὰ καὶ ἐπαρχιακὰ συμβούλια ἀπαρτιζόμενα ἐκ τῶν κτηματιῶν καὶ πολιτῶν ἑκάστου νομοῦ ἐκλεγομένων διὰ ψηφοφορίας. Ἐν ἑκάστῃ πρωτευούσῃ νομοῦ συγκροτοῦνται συνεδρίαι τῶν συμβουλίων τούτων ἐν αἷς ἐξετάζονται καὶ συναποφασίζονται πάντα τὰ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν καὶ εὐημερίαν ἑκάστου νομοῦ ἀναφερόμενα. Οἱ γινώσκοντες τὸ τέως ἐπικρατοῦν χάος ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τοῦ κράτους διοικήσει, καὶ τὴν φοβερὰν γραφειοκρατίαν καθ' ἧς διὰ τῶν ἀνωτέρω μεταρρυθμίσεων κατηνέχθη καίριον τραῦμα οὗτοι δύνανται μόνον νὰ κατανοήσωσιν ὁποῖον τελεσφόρον ἀποτέλεσμα ἔσχεν ἡ μεταρρύθμισις αὕτη προσεγγίσασα τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ῥωσίας διοίκησιν πρὸς τὰς πλείστας τῶν πεπολιτισμένων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Εἰς τοῦτο ὅμως μεγάλως συνεβάλετο καὶ ἡ δικαστικὴ μεταρρύθμισις. Πρὸ μιᾶς εἰσέτι δεκαετηρίδος προτιμότερον ἦτο νὰ χάσῃ τις τὸ πλεῖστον τῶν ὀφειλομένων αὐτῷ συμβιβαζόμενος πρὸς τὸν ὀφειλέτην ἢ νὰ ἐναγάγῃ αὐτὸν ἐνώπιον τῶν μεσαιωνικῶν δικαστηρίων, καθ' ὅτι ἡ διεκπεραίωσις τῆς ἐκδικάσεως ἐπὶ τοσοῦτον διῃωνίζετο, ὥστε ἐπὶ τέλους ἀμφότεροι ὅ τε ὀφειλέτης καὶ ὁ δανειστὴς ἔφθανον εἰς τὸ λυπηρὸν ἀποτέλεσμα νὰ καταστραφῶσιν ἀμφότεροι ἐκ τῆς πολυδαπάνου ἐκδικάσεως. Φαντάσθητε λοιπὸν τὴν θέσιν τῶν ἐπὶ ποινικαῖς ὑποθέσεσι δικαζομένων ὅτε ἅπασα ἡ τύχη αὐτῶν ἐκρέματο ἐκ τῆς πανισχύρου τότε ἀστυνομίας. Κατὰ τὴν ἀπὸ 24 Νοεμβρίου 1864 δικαστικὴν μεταρρύθμισιν ἡ διαδικασία ἐκτελεῖται ἤδη συμφώνως πρὸς τοὺς παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι θεσμοὺς ὑπὸ τῶν Εἰρηνοδικείων, τῶν Κακουργιοδικείων, τῶν Ἐφετείων καὶ τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ ἱδρύματος τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἡ κατάργησις τῆς θανατικῆς ποινῆς πλὴν τῶν ἐπὶ πολιτικοῖς ἐγκλήμασι κατηγορουμένων, ἡ κατάργησις τῆς σωματικῆς ποινῆς καὶ τῆς δικαστικῇ ἀποφάσει ἐπιθέσεως ἐγκαυμάτων, ἡ κατάργησις τῆς ἕνεκα χρεῶν προσωποκρατήσεως συνέτειναν ἐπαισθητῶς εἰς τὴν δικαστικὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Οὐχ ἧττον σπουδαία κατεβλήθη φροντὶς ὑπὲρ τῆς ὑλικῆς τῆς χώρας προόδου. Συγκρίνοντες τὴν ἔκτασιν τοῦ Ῥωσικοῦ κράτους κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ 1855 πρὸς τὴν σημερινὴν παρατηροῦμεν ὅτι ἐπεξετάθη κατὰ 37,000 τετραγωνικῶν μιλίων, ὁ δὲ πληθυσμὸς κατὰ 24 ἑκατομμύρια. Τῷ 1855 ἡ Ῥωσία κατεῖχε χώραν ἐν συνόλῳ 365,000 τετραγ. μιλ. μετὰ πληθυσμοῦ οὐχὶ πλείονος τῶν 65 ἑκατομμυρίων ψυχῶν· ἡ βιομηχανικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατά-

στασις τῆς Ῥωσίας ἰδίως ἕνεκα τῶν δεινῶν τοῦ ἀγῶνος ὑπῆρξεν αἰσχρά, ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ κράτους παρίστατο σπουδαῖον ἔλλειμμα *διακοσίων ἑξήκοντα δύο ἑκατομμυρίων* ῥουβλίων. Αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ περιωρίζοντο μόνον εἰς μίαν ἁπλῆν μεταξὺ Πετρουπόλεως καὶ Μόσχας. Ἡ βιομηχανία εὑρίσκετο ἐν τοῖς σπαργάνοις εἰσέτι, π. χ. τῷ 1855 ὑπῆρχον ἐν συνόλῳ 9,256 ἐργαστήρια ἀξίας 157,000,000 περίπου ῥουβλ. ἐνῷ τὸ 1876 ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἤδη εἶχεν ἀνέλθει εἰς 18,892, ἀξίας 453,000,000 ῥουβλίων ἤτοι εἶχε τριπλασιασθῇ. Ἡ τῶν γαιανθράκων ἐξαγωγὴ ἰδίως καταδεικνύει ἀριδηλότατα τὴν τῆς βιομηχανίας πρόοδον· τῷ 1855 ἐξήγαγον ἐν συνόλῳ 3,450,000 πούτια γαιανθράκων νῦν δὲ μόνον τὰ παρὰ τῷ Δὸν ἀνθρακωρυχεῖα παράγουσι κατ' ἔτος 170 ἑκατομμύρια πουτίων ἐνῷ τὰ αὐτὰ ἀνθρακωρυχεῖα πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν δὲν παρεῖχον πλείονα τῶν 2,500,000 πουτίων. Ὅταν ὁ Ῥῶσος ἀναμνησθῇ ὅτι πρὸ μιᾶς εἰσέτι εἰκοσιπενταετηρίδος μόνον διὰ τῆς ἐπαρχάτου *παρεκλατνάγια* (ταχυδρομικῆς ἁμάξης) ἠδύνατο νὰ διέλθῃ ἀσφαλῶς τὰς ἀπεράντους καὶ ἀδιαβάτους κατὰ τὸν χειμῶνα στέππας τῆς Ῥωσίας, ῥίψῃ δὲ ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀπείρων ἤδη σιδηροδρομικῶν γραμμῶν τῶν διερχομένων τὸ Ῥωσικὸν κράτος, κλίνει γόνυ πλῆρες σεβασμοῦ ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος του ὅστις ἐν τοσούτῳ βραχεῖ ἀναλόγως χρόνῳ ἐξετέλεσε τὸ τεράστιον τοῦτο ἔργον. Τῇ 8 Αὐγούστου 1856 ἔτους ὑπεγράφη τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ βαρῶνος Στίγλιτζ συμβόλαιον πρὸς κατασκευὴν τοῦ μεταξὺ Πετρουπόλεως καὶ Πετεργόες σιδηροδρόμου ἀξίας δύο ἑκατομμυρίων ῥουβλ. καὶ μετὰ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη συνδέουσιν ἤδη τὰ διάφορα μέρη τῆς Ῥωσίας σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ ἐπὶ ἐκτάσεων τοσούτων χιλιάδων βερστίων, ὧν τὰ κέρδη ὑπολογίζονται κατὰ τὰς τελευταίας ἀπογραφικὰς εἰδήσεις εἰς 212 ἑκατομμ. ῥουβλίων κατ' ἔτος. Μεγίστη ὡσαύτως ἐδόθη ὤθησις τῇ θαλασσοπλοΐᾳ καὶ ἀκτοπλοΐᾳ. Γνωστὸν τοῖς πᾶσι τίνας καρποὺς ἐπήνεγκεν ἡ ἵδρυσις τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ Ῥωσικῆς ἀτμοπλοϊκῆς ἑταιρίας ἥτις διαγωνίζεται τελεσφόρως πρὸς ἁπάσας σχεδὸν τὰς τέως ἐκκαρπουμένας τὰ κέρδη ξένας ἀτμοπλοϊκὰς ἑταιρίας μάλιστα δὲ πρὸς τὴν τοῦ αὐστριακοῦ Λόϋδ οὐχὶ μόνον ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀνατολικαῖς θαλάσσαις. Διὰ ἑπτακοσίων ἀτμοπλόων (52,000 ἵππων δυνάμεως), 50,000 πλοίων καὶ 90,000 φορτηγίδων μεταφέρουσιν νῦν ἐν ταῖς Ῥωσικαῖς θαλάσσαις καὶ ποταμοῖς φορτία 800 ἑκατομμυρίων περίπου πουτίων ἀξίας 350—400 ἑκατομμυρίων ῥουβλίων κατ' ἔτος. Κατὰ τὰς ἐσχάτως ὡσαύτως ἐκδοθείσας ἀπογραφικὰς εἰδήσεις ἡ Ῥωσία παράγει νῦν κατ' ἔτος 327 ἑκατομμύρια σίτου, οὗ ἡ ἐξαγωγὴ κατ' ἔτος αὐξάνει· καὶ ἐνῷ πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν ἀνήρχετο μόλις εἰς 2,070,000 ψαθῶν ἀξίας 7,500,000 ῥουβλίων, τῷ 1875 ἡ ἐξαγωγὴ ὑπερέβη τὰ τρία ἑκατομμύρια ψαθῶν ἀξίας 13,890,000 ῥουβλίων. Ἡ διαφορὰ εἶναι πασιφανὴς καὶ τυφλῷ δὲ δῆλον ἡ μεγίστη πρόοδος τῶν κυρίων τούτων στοιχείων πρὸς εὐημερίαν οἵας δήποτε ἐθνότητος.

Δ'

Πλὴν ὅμως πάντων τούτων τῶν ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος αὐτοκράτορος ἐπιδαψιλευθέντων τῇ Ῥωσίᾳ ἀγαθῶν μετὰ τὴν χειραφέτησιν τῶν δούλων τὴν πρώτην θέσιν ὁμολογουμένως κατέχει ἡ ἐν τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει πρόοδος, ἡ εὐρείας διαστάσεις λαβοῦσα παιδεία κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐν Ῥωσίᾳ εἰκοσιπενταετίαν. Δυνάμεθα μετὰ θάρρους νὰ εἴπωμεν ὅτι μέχρι τοῦ ἔτους 1855 τὸ ῥωσικὸν ἔθνος διῆγεν ἐν βαθυτάτῳ σκότει ἀμαθείας, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν Μοσχοβιτῶν οὐδὲ κἂν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ἐγίνωσκε, πεντακισχίλιαι δὲ μόλις δημοτικαὶ σχολαὶ ὑπῆρχον καθ' ὅλην τὴν ἀπέραντον ταύτην χώραν. Ἡ φιλολογία εὑρίσκετο ἐν τοῖς σπαργάνοις καθεύδουσα νήδυμον ὕπνον, ἅπαξ δὲ ἐξανισταμένη κατεπνίγετο παραχρῆμα ὑπὸ τῶν αὐστηρῶν τῆς κυβερνήσεως μέτρων, ἀδυνατοῦσα οὐδὲ κἂν ἓν βῆμα νὰ ποιήσῃ εἰς τὰ πρόσω. Γνωστὸν ὅτι ἅπασαι αἱ προγενέστεραι κυβερνήσεις ἐφρόντιζον τὰ μάλα ὅπως ἡ φιλολογία ὅσον τὸ δυνατὸν ἔλαττον ὁμολογῇ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅπως ἡ ἀσθενὴς αὐτῆς φωνὴ ὅσον τὸ δυνατὸν ἔλαττον διαδίδηται. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ κατάστασις αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀθλιωτάτη καθ' ὅλας τὰς ἐπόψεις. Πᾶς λόγος περὶ τῶν ζητημάτων τοῦ κοινωνικοῦ πολλῷ δὲ μᾶλλον τοῦ πολιτικοῦ βίου ἀπηγορεύετο· οὐδεμία ἐπίκρισις τῶν ἔργων τῶν διαφόρων κλάδων τοῦ διοικητικοῦ συστήματος ἐπετρέπετο. Περὶ τὸ 1850 ἰδίως ἕνεκα τῶν ἐν τῇ Δύσει ὅλως ἀσχέτων τῇ ῥωσικῇ ἐθνότητι περισπασμῶν ὁ ζῆλος τῆς λογοκρισίας ἔτι μᾶλλον ἤρξατο καταπιέζων τὴν φιλολογίαν· ἡ ἀνάπτυξις δὲ τῆς δημοσιογραφίας ἐδεσμεύθη δι' ἀκαταμαχήτων προσκομμάτων παρεμβληθέντων πρὸς παρακώλυσιν τῆς περαιτέρω ἐκδόσεως περιοδικῶν συγγραμμάτων καὶ ἐφημερίδων. Ἡ διάσημος καὶ παροιμιώδης καταστᾶσα ῥωσικὴ λογοκρισία, ὁ ἐφιάλτης οὗτος τῆς ῥωσικῆς φιλολογίας ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν τῷ κολοφῶνι τοῦ μεγαλείου αὐτῆς. Πλὴν τῶν κοινῶν λογοκριτῶν οἵτινες ἐξήταζον ἑκάστην ἔντυπον γραμμὴν ὑφίσταντο ἕτεροι λογοκριταὶ ἰδιαίτεροι ἑκάστου ὑπουργείου. Ὁ γενικὸς λογοκριτὴς ἐξήταζεν ἁπλῶς τὴν ὕλην τοῦ εἰς κρίσιν ὑποβαλλομένου συγγράμματος καὶ ἰδίως τῶν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἀναφερομένων, προκειμένου δὲ περί τινος γεγονότος σχέσιν ἔχοντος πρός τινα κλάδον τῶν διαφόρων ὑπουργείων τῆς Ῥωσίας, ὁ γενικὸς λογοκριτὴς ἠναγκάζετο ν' ἀποστέλλῃ τὸ σύγγραμμα πρὸς προκαταρκτικὴν ἐξέλεγξιν τῷ ἰδιαιτέρῳ λογοκριτῇ τοῦ οἰκείου ὑπουργείου. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὅμως δὲν ἤρκει. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω κοινῶν καὶ ἰδιαιτέρων λογοκριτῶν ὑπῆρχον ἐν τῇ γενικῇ διευθύνσει τῆς λογοκρισίας ἀνώτεροι ἢ μᾶλλον εἰπεῖν λογοκριταὶ λογοκριτῶν, οἵτινες ὤφειλον μετὰ τὴν δημοσίευσιν ἤδη τοῦ συγγράμματος ν' ἀναγινώσκωσιν αὐτὸ ἔτι ἅπαξ καὶ νὰ ἐκφέρωσι γνώμην περί τε τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀκριβοῦς ἢ μὴ ἐξελέγξεως ὑπὸ τῶν δύο προγενεστέρων λογοκριτῶν. Ἡ ἐπίκρισις αὐτῶν αὕτη ὑπεβάλλετο τῇ γενικῇ γνωμοδοτήσει τῆς γενικῆς διευθύνσεως τῆς λογοκρισίας, ἐν ᾗ παρε-

κάθηντο ἐπίτροποι τῶν διαφόρων ὑπουργείων. Ἐν ἄλλοις λόγοις μῆνες καὶ ἔτη πολλάκις παρήρχοντο μέχρι οὗ σύγγραμμά τι διαφυγὸν τὴν *Ἱερὰν* ταύτην τῆς Ῥωσίας *Ἐξέτασιν* κολοβὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἠξιοῦτο νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Τοσοῦτον οἰκτρὰ ὑπῆρχεν ἡ διανοητικὴ ἐν Ῥωσίᾳ ἀνάπτυξις κατὰ τὴν κρισιμοτάτην ἐκείνην ἐποχὴν καθ' ἣν ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου Ἀλέξανδρος ὁ Β'.

Ἐν τῶν πρώτων καὶ κυρίων αὐτοῦ ἔργον ὑπῆρξεν ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῆς σπουδαζούσης νεολαίας δι' ὃ ἐν πρώτοις παρέσχεν ἀπόλυτον ἄδειαν εἰς τὰ Πανεπιστήμια νὰ δέχωνται ἀπεριόριστον ἀριθμὸν φοιτητῶν καὶ μεταγενεστέρως διέταξε τὴν ἵδρυσιν σχολῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου. Αὐθωρεὶ ἐχορηγήθη ἡ ἄδεια τῆς ἐκδόσεως νέων περιοδικῶν συγγραμμάτων καὶ δὴ τῷ ἐν Μόσχᾳ *Ῥωσικῷ Ἀγγελιαφόρῳ* ἐπὶ νέων ὅλως φιλελευθέρων βάσεων ἐκδοθέντι ἐπετράπη ἡ καταχώρισις πολιτικῆς ἐπιθεωρήσεως, τοῦ τέως ἀπηγορευμένου τῇ ῥωσικῇ δημοσιογραφίᾳ καρποῦ. Ὁ συντάκτης τοῦ ἐν λόγῳ περιοδικοῦ οὗτινος ἡ ἔκδοσις ἤρξατο τῷ 1856 ἐξακολουθοῦσα αἰσίως ἄχρι τοῦδε, ἀγγέλλων τὴν χορηγηθεῖσαν ταύτην πολύτιμον ἄδειαν, «Πᾶν ὅ τι κεκτήμεθα, ἔλεγεν, ἰσχύν, γνῶσιν, ἐνθουσιασμόν, φιλοπατρίαν θέλομεν ἀφιερώσει τῷ ἡγεμονεύοντι ὁδηγῷ ἡμῶν ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ βαδίζοντες ἐπὶ τῆς εὐθείας ὁδοῦ ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ ὁδηγούμενοι». Βαθμηδὸν ἤρξατο καταργῶν τὴν μεσαιωνικὴν λογοκρισίαν καὶ τῷ 1862 ὁ γενικὸς αὐτῆς ὀργανισμὸς ἐπαισθητῶς ἤδη εἶχεν ἀλλοιωθῆ. Ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῆς λογοκρισίας μετὰ τῶν ἀνωτάτων αὐτῆς λογοκριτῶν ᾤχετο ἀπιοῦσα. Τὴν τῆς λογοκρισίας ἐν γένει ἐπιτήρησιν ἀνέλαβε τὸ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργεῖον τὴν δὲ διαχείρισιν τὸ τῆς παιδείας. Βαθμηδὸν ἡ κυβέρνησις δὲν ἐπαύσατο ἐλαττοῦσα τὸ κῦρος τῆς λογοκρισίας καὶ τῇ 6 Ἀπριλίου 1875 ἐπῆλθε τὸ πρῶτον βῆμα τῆς πρὸς τὴν ἐλευθεροτυπίαν προσελάσεως, ἤτοι ἡ κατάργησις τῆς προκαταρκτικῆς λογοκρισίας τῶν ἐν Μόσχᾳ καὶ Πετρουπόλει ἐκδιδομένων περιοδικῶν συγγραμμάτων, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἐξακολουθοῦσιν ἐκδιδόμενα ἐλευθέρως ἄνευ προκαταρκτικῆς λογοκρισίας, ὑποβαλλόμενα δὲ ἁπλῶς εἰς διαφόρους ποινάς. Κορωνὶς τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων ὑπῆρξεν ἡ ἵδρυσις τριῶν ἑτέρων ἐν Ῥωσίᾳ Πανεπιστημίων τοῦ τῆς Ὀδησσοῦ, τῆς Βαρσοβίας καὶ Σιβηρίας ὅπερ ὅσονούπω θὰ ἀνοίξῃ τὰς πύλας αὐτοῦ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐν Σιβηρίᾳ ποθούσης τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν νεολαίας. Τριάκοντα ἑκατομμύρια ῥουβλίων δαπανῶνται ἤδη κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς ῥωσικῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, καὶ συντήρησιν τῶν Πανεπιστημίων, Ἀκαδημειῶν καὶ λοιπῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων. Κατὰ τὸ 1877—1878 ἐν τοῖς ὀκτὼ ἐν Ῥωσίᾳ Πανεπιστημίοις, (Πετρουπόλεως, Μόσχας, Κιέβου, Ὀδησσοῦ, Χαρκόβου, Καζάν, Βαρσοβίας, καὶ Δέρπτης) ἐφοίτων 6857 φοιτηταί, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ, τῇ φυσικομαθηματικῇ καὶ τῇ νομικῇ, 604 δὲ καθηγηταὶ ἐδί-

δασκον ἐν αὐτοῖς, ἕτεροι δὲ χίλιοι φοιτηταὶ ἐν τῷ ἐν Γλαροσλάβ Δεμίδοβσκιη λυκείῳ τῆς νομικῆς, ἐν τῷ ἐν Πετρουπόλει ἱστορικῷ καὶ φιλολογικῷ Ἰνστιτούτῳ, ἐν ταῖς ἐν Δέρπτῃ, Χαρκόβῳ, Καζὰν κτηνιατρικαῖς σχολαῖς, ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν καὶ ἐν τῇ ἐν Νέᾳ Ἀλεξανδρείᾳ γεωργικῇ σχολῇ, 100 δὲ καθηγηταὶ ἐδίδαξαν ἐν αὐταῖς ἐν συνόλῳ. Γυμνάσια καὶ προγυμνάσια ὑπάρχουσι νῦν 206 εἰς συντήρησιν τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις δαπανᾷ κατ' ἔτος 4,300,000 ῥουβλ. Καθηγηταὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω γυμνασίοις διδάσκουσι 2000 οἱ δὲ μαθηταὶ τῶν γυμνασίων ἀνέρχονται εἰς 53,000 ὑπάρχουσι δὲ 67 προγυμνάσια μετὰ 13,000 μαθητῶν εἰς ἃ δαπανᾶται κατ' ἔτος ἓν ἑκατομμύριον ῥουβλίων, 337 ἐπαρχιακαὶ σχολαὶ μετὰ 26,000 μαθητῶν καὶ 25,000 περίπου προκαταρκτικαὶ σχολαὶ εἰς ἃς φοιτῶσι ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον παίδων 800,000 ἀρρένων καὶ 200,000 θηλέων πρὸς συντήρησιν δὲ αὐτῶν δαπανῶνται κατ' ἔτος ὀκτὼ ἑκατομμύρια ῥουβλίων.

Ἐκτὸς δὲ πολλῶν ἰδιωτικῶν παρθεναγωγείων ἐν οἷς παραδίδονται σχεδὸν γυμνασιακὰ μαθήματα ὑφίστανται νῦν ἐν Ῥωσίᾳ 75 γυμνάσια καὶ 159 προγυμνάσια ἐν οἷς φοιτῶσι κατ' ἔτος 40,000 κοράσια. Μεταξὺ τῶν Ῥωσίδων ἤδη ὑπάρχουσι πολλαὶ κατέχουσαι ὑψηλὰς θέσεις ἐν τῇ φιλολογίᾳ, τῇ ἰατρικῇ κλπ. Αἱ πλεῖσται τούτων μέχρι τοῦδε ἠναγκάζοντο νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἑσπερίας, ἀλλὰ τῇ μερίμνῃ τῆς κυβερνήσεως ἱδρύθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δημοτικῇ δαπάνῃ ἐν Πετρουπόλει, Μόσχᾳ, Καζὰν, Κιέβῳ καὶ Ὀδησσῷ πανεπιστήμια ἢ ὅπως λέγονται ἐνταῦθα *ἀνώτατα Παρθεναγωγεῖα*. Ἁπανταχοῦ ἤδη ἔνθα ὑφίστανται τοιαῦται σχολαὶ γέμουσι νεανίδων αἵτινες μετ' ἀπαραδειγματίστου ζήλου ἀκροῶνται ἰδίως τῶν φιλολογικῶν, ἰατρικῶν, καὶ φυσικομαθηματικῶν παραδόσεων. Πολλάκις πτωχαὶ κόραι ἐγκαταλείπουσαι τὴν πατρικὴν στέγην ἄνευ πόρων, ῥακένδυτοι, ἐστερημέναι καὶ αὐτῶν σχεδὸν τῶν ἀπολύτως πρὸς τὸ ζῆν, φέρουσαι τὰ βιβλία μόνον ὑπὸ μάλης ἔρχονται εἴς τινα τῶν ἀνωτέρω πόλεων ἔνθα δεχομένου τινὸς αὐτὰς ἐν τῇ οἰκίᾳ του πρὸς διατροφὴν φιλανθρωπίας χάριν σπουδάζουσι μετ' ἄκρας ἐπιμελείας μετερχόμεναι πολλάκις τὸν προγυμναστὴν πρὸς πορισμὸν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Φανερὰ ἀπόδειξις τῆς μεγίστης ταύτης προόδου τοῦ ἐν Ῥωσίᾳ ὡραίου φύλου εἶναι τὸ τέως ἐν Πετρουπόλει λῆξαν ἰατρικὸν Συνέδριον, ἐν ᾧ μεταξὺ τῶν ἀσκληπιαδῶν ἀντιπροσώπων ἁπασῶν σχεδὸν τῶν πόλεων τῆς Ῥωσίας παρῆσαν τριάκοντα ἓξ Ῥωσίδες ἔχουσαι ἀπολυτήριον ἰατρικῆς σχολῆς καὶ μετερχόμεναι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐκδόσεως βιβλίων διδακτικῶν τε καὶ μή, ἅτινα ἐνῷ κατὰ τὸ 1801—1815 ἐντὸς τεσσάρων ἐτῶν εἶχον ἐκδοθῇ μόλις 700 σώματα, κατὰ τὸ 1877 ὑπερέβησαν τὰς ἑξακισχίλια, ἡ μεγίστη πρόοδος τῆς δημοσιογραφίας καθ' ὅτι ἐνῷ τῷ 1826 ἐξεδίδοντο μόνον 84 περιοδικὰ συγγράμματα καὶ ἐφημερίδες νῦν δ' ἐκδίδονται ἐν συνόλῳ περὶ τὰ 500, τὰ χίλια περίπου ἐνυπάρχοντα τυπογραφεῖα, πάντα ταῦτα τρανώτατα καταδεικνύουσι

τὴν μεγίστην ἐν τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει ἐνυπάρχουσαν διαφορὰν μεταξὺ τῆς νῦν καὶ τῆς πρὸ μιᾶς εἰκοσιπενταετηρίδος Ῥωσίας. Ἀρκεῖ μόνον νὰ ῥίψῃ τις νῦν ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ τέως *μουζίκου* τοῦ ἀτενίζοντος ἡμᾶς μετὰ τοῦ βλακώδους ἐκείνου τρόπου καὶ μὴ δυναμένου οὐδὲ κἂν λέξιν ν' ἀνθρώσῃ, νῦν δὲ ἔχοντος πολλάκις ἀνὰ χεῖρας φύλλον ἐφημερίδος καὶ συζητοῦντος καί τοι ἀπλοϊκῶς, ἀλλ' ὅπως δήποτε συζητοῦντος κατὰ τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν τὰ διάφορα πολιτικὰ τῆς ἡμέρας.

Οὐχ ἧττον σπουδαίαν παρατηροῦμεν μέριμναν περὶ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς πατρῴας χώρας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος ταύτης ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ὡσαύτως πολιτικῇ. Εἰς τρία τινὰ ἰδίως ἐπέσυρεν ἡ ῥωσικὴ διπλωματία τὴν προσοχὴν αὐτῆς, εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι ἐξασφάλισιν τῶν Ἀσιατικῶν ὁρίων τοῦ κράτους, τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πατροπαραδότου μειώσεως τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἰσχύος τοῦ Ὀθωμανισμοῦ καὶ τρίτον τὴν ἐκ τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ Σλαυικῶν ἐθνοτήτων. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπεσκίρτησε τοῦ προαιωνίου αὐτῆς προγράμματος ὡς προμάχου πάσης τῆς ὀρθοδοξίας πρὸς μεγίστην λύπην ἰδίως τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Ἀποτέλεσμα τοῦ πρώτου μὲν ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ πρίγκιπος Βαριάτινσκη κατὰ τὴν 25 Αὐγούστου 1859 αἰχμαλωσία τοῦ διαβοήτου ἡγεμόνος τῶν ὀρεινῶν τοῦ Καυκάσου Σιαμὴλ, ἡ ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Μιχαὴλ Νικολάϊεβιτζ τῇ 21 Μαΐου 1862 τελεία καθυπόταξις τοῦ Καυκάσου, ἡ προσάρτησις τῶν παρὰ τὸ Οὐσσοὺρ χωρῶν, ἡ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τζερνάγιεβ κατάκτησις τῆς Τασκένθης καὶ τέλος ἡ προσάρτησις τοῦ ἀνήκοντος νῦν τῇ Ῥωσίᾳ μέρους τῆς Χίβας. Ἀποτέλεσμα τοῦ δευτέρου ὑπῆρξε πρῶτον μὲν ἡ ἀπάλειψις τοῦ μεγάλως τὴν ἐθνικὴν τῶν Ῥώσων φιλοτιμίαν προσβάλλοντος ὅρου τῆς ἀπὸ 18 Μαρτίου 1856 ἐν Παρισίοις συνθήκης, δι' οὗ ὑπεχρεοῦτο ἡ Ῥωσία νὰ διατηρῇ ἐν Εὐξείνῳ Πόντῳ ὡρισμένον μόνον ἀριθμὸν πολεμικῶν πλοίων, δεύτερον ἡ εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐπιστροφὴ ἐκείνου τοῦ μέρους τῆς Βεσσαραβίας τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν συνθήκην εἶχε παραχωρηθῇ τῇ Ῥωμουνίᾳ, καὶ τρίτον ἡ προσάρτησις μέρους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τοῦ διασήμου φρουρίου Κὰρς, ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ Σλαυικῶν ἐθνοτήτων κατὰ τὴν ἐν Βερολίνῳ συνθήκην. Τὸ ὄνομα τῆς Ῥωσίας ἐς ἀεὶ θέλει ἀναγράφεσθαι χρυσοῖς γράμμασιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Βουλγάρων, Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων, οἵτινες τὸ πᾶν ὀφείλουσι πράγματι τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ τῷ Β', ἀφιερώσαντι τὸν βίον αὐτοῦ ἅπαντα εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῷ ἐθνοτήτων. Σπάνιοι πράγματι εἰσὶν οἱ ἡγεμόνες οἱ δυνάμενοι ἐν τοσούτῳ ἀπεράντῳ κράτει καὶ ἐν τῷ κυκεῶνι τούτῳ τῶν μυρίων ὅσων ἐνασχολήσεων καὶ φροντίδων εἰς τὰ πάντα νὰ εἰσδύωσι, τὰ πάντα νὰ ἐπιβλέπωσιν, οὔτε μόχθων φειδόμενοι οὔτε κόπων ἀλλ' οὐδ' αὐτῆς τῆς ὑγείας καὶ ὑπάρξεως αὐτῶν.

Ἰδοὺ πῶς ἀπεικόνισε τὸν βίον τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργὸς κ. Γὶρς, ἀγορεύσας ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ τῆς Μόσχας κατὰ τὴν ἐσχάτως βραχεῖαν αὐτοῦ διατριβὴν ἐνώπιον τῶν ἐμπόρων. «Ἐγὼ εἶμαι εἷς ἐκ τῶν πλησιεστέρων μαρτύρων τῶν μόχθων αὐτοῦ, καὶ ἀείποτε θαυμάζω τίνι τρόπῳ δύναται νὰ πράττῃ πᾶν ὅ τι ἐκτελεῖ. Τὴν πρωΐαν διέρχεται δεχόμενος τὰς λογοδοσίας τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ οἵτινες ἀνέρχονται εἰς δεκαπέντε, τινὰς ἐξ αὐτῶν ὑποδέχεται καὶ τρὶς τῆς ἑβδομάδος. Πόσαι ἐκθέσεις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἑτέρων ἐπιτροπῶν, πόσαι πολύτομοι τοιαῦται τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου ὑποβάλλονται εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπιθεώρησιν καὶ ἀπόφασιν. Αἱ πολύφυλλοι λογοδοσίαι τῶν ὑπουργῶν, τῶν γενικῶν διοικητῶν καὶ ἑξήκοντα διοικητῶν τῆς Ῥωσίας κατ' ἔτος ὑποβάλλονται αὐτῷ ἀποστελλόμεναι παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον γέμουσαι ἰδιοχείρων αὐτοῦ σημειώσεων καὶ ὁδηγιῶν. Πόσα τηλεγραφήματα καὶ ἀνακοινώσεις τῶν πρεσβευτῶν ἡμῶν ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ κόσμου καθ' ἑκάστην ἀναγινώσκει ὁ αὐτοκράτωρ. Οὐδεμία ἀπάντησις διακοινώσεως, οὐδὲν τηλεγράφημα ἀποστέλλεται ἄνευ τῆς προηγουμένης αὐτοῦ συνεννοήσεως. Πόσας ἑτέρας ἀνακοινώσεις, ἐπιστολὰς καὶ σημειώσεις λαμβάνει ὁ αὐτοκράτωρ. Προσθέσατε τὰς ὑποδοχάς, ἐπιθεωρήσεις τοῦ στρατοῦ, γυμνάσια, ἐπισκέψεις τῶν νοσοκομείων καὶ ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, προσθέσατε εἰς ταῦτα ὅτι ἑορτὰς ὁ αὐτοκράτωρ δὲν γνωρίζει καὶ οὐδέποτε ἀναβάλλει τὰς ὁριζομένας ἡμέρας τῆς ὑποδοχῆς. Καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ νέου ἔτους καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰ θεοφάνεια καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁ αὐτοκράτωρ διάγει ὅπως καὶ τὰς καθημερινάς. Καὶ κατὰ τὰς ὁδοιπορίας αὐτὰς ὁ αὐτοκράτωρ ἐξακολουθεῖ ἐργαζόμενος μετὰ τῶν ἀκολουθούντων ἁπανταχοῦ ὑπουργῶν».
Ἀκούσωμεν δὲ καὶ τὸν ἐκ Βουλγαρίας ἀνταποκριτὴν τοῦ *Νέου Χρόνου* ὅτε διέτριβεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐν Γόρνῃ Στοῦδεν κατὰ τὴν κρισιμωτάτην ἐκείνην ἐποχὴν τοῦ ἄρτι λήξαντος ἀγῶνος, ὁποῖον διῆγε βίον ὁ αὐτοκράτωρ συμμεριζόμενος ὡς φιλόστοργος πατὴρ ἁπάσας τὰς θλίψεις καὶ ὀδύνας τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἕτοιμος νὰ θυσιάσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξίν του ὑπὲρ αὐτῶν. «Κατέχει μικρὸν οἰκίσκον μετὰ δύο δωματίων ἐξ ὧν τὸ ἓν χρησιμεύει ὡς θάλαμος τὸ δὲ ἕτερον ὡς γραφεῖον. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχει πρὸ τοῦ οἰκίσκου μικρὸς προθάλαμος. Ἐγείρεται καθ' ἑκάστην τῇ 8 τῆς πρωΐας καὶ πίνει καφέ. Ὅσον καὶ ἂν ἐκοπίασε τὴν προτεραίαν, ὑφ' ὅσων φροντίδων καὶ ἐργασιῶν καὶ ἂν κατεβλήθη χθές, ἐξεγείρεται τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ ὅτε ὁ ἰατρὸς τῷ κάμνει τὴν παρατήρησιν ὅτι ἐκοιμήθη ὀλίγον, — «Δὲν δύναμαι νὰ ἐγείρωμαι ἀργότερον, ἀπαντᾷ, καθ' ὅτι ἄλλως δὲν προφθάνω τὰς ἐργασίας μου. — Μετὰ τὸν καφὲ περιδιαβάζει καὶ ἔπειτα ἐνασχολεῖται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τηλεγραφημάτων, ἐφημερίδων κλπ. Μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας παρακολουθεῖ τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ ἀγῶνος, ἐξετάζων ἐπισταμένως τὰ

αἴτια τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας αὐτῶν. Πρὸ πάντων μεγίστην ἀνυπομονησίαν δεικνύει ἅμα τῇ ἀφίξει τῶν τηλεγραφημάτων καὶ κατὰ τὴν μάχην τῆς Σίπκας πολλάκις τὴν νύκτα τὸν ἀφύπνιζον ἵνα λαμβάνῃ γνῶσιν αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εἰς Πετρούπολιν ἀποστολῆς γραμματοκομιστοῦ, προετοιμάζει ἐγκαίρως τὰς ἐπιστολάς του καὶ εἶναι πάντοτε λίαν ἐνησχολημένος. Ὅτε ὁ καιρὸς ἦτο θερμότατος, τὸ δὲ θερμόμετρον ἐν σκιᾷ ἐδείκνυε 52, ὁ αὐτοκράτωρ κάθιδρως ἐξηκολούθει ἐργαζόμενος. Πρὸ τοῦ γεύματος ἀπὸ τῆς 4—5 ὥρας κοιμᾶται εἶτα ἐφ' ἁμάξης πορεύεται εἰς τὸ πλησίον στρατόπεδον καὶ τὸ νοσοκομεῖον. Εἶδον αὐτὸν ὅτε ἐπισκέπτεται τοὺς τραυματίας. Εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις ὁποίαν ἁπλότητα, ὁποίαν ψυχικὴν καλοκἀγαθίαν, ὁποίαν εὐγένειαν τρόπων δεικνύει. Δὲν εἶναι τότε ἀπεράντου κράτους ἡγεμὼν ἐμφανιζόμενος ἐν πάσῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἄνθρωπος βαθέως συναισθανόμενος τὰ δεινὰ τῶν ἀγωνιζομένων· καταβάλλει δὲ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν αὐτῶν. Πολλάκις τεταραγμένος βαθέως ἀποτείνεται πρὸς τοὺς τραυματίας καὶ τὰ δάκρυα ποταμηδὸν τρέχουσιν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἐνῷ μάτην ζητεῖ νά τα ἀποκρύψῃ. Ἀκολουθεῖ διὰ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ τὸ πᾶν, ἀποτείνεται εἰς πάντας, ἐργάζεται πλειότερον πάντων, τὸ πᾶν ἐπιβλέπει, καὶ τὰ πάντα ἐννοεῖ διὰ τῆς ἐμπειρίας ἐπιδεξίου κυβερνήτου, ἀλλὰ τούτου ἕνεκα ὅμως ἐγένετο ἐσχάτως ἰσχνότερος.»

Τοιοῦτος ὁ ἰθύνων τὰς τύχας τῆς Ῥωσίας· καὶ μυρία ὅσα εἰσέτι παραδείγματα ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν τῆς καλοκἀγαθίας, τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς δραστηριότητος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', καθ' οὗ ὅμως τὸ τέταρτον ἤδη βέβηλος χεὶρ ὑψοῦται. Ἡ θεία Πρόνοια ὅμως ἀποστρέφει πᾶν βέλος κατ' αὐτοῦ ἐκτοξευόμενον φειδομένη τῆς εὐημερίας καὶ σωτηρίας τοῦ ἔθνους. Εἶναι ἀδύνατον ν' ἀναλογισθῇ τις ὅτι ἄνθρωποι ἀνήκοντες τῇ ῥωσικῇ ἐθνότητι ἔχουσι τὴν ἀναίδειαν νὰ ἐπιβάλλωσι χεῖρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ θυσιάζοντος τὸ πᾶν ὑπὲρ αὐτῶν. Οὐχί, εἶναι ἀδύνατον ῥωσικὴ κοινωνία νὰ γεννᾷ τοιαῦτα ἐκτρώματα εἶναι ἀδύνατον λέγω ἄνθρωποι φέροντες τὸ ὄνομα τῶν Ῥώσων νὰ μετέχωσι τῶν ὑψίστων τούτων κακουργημάτων. Ἐλπίσωμεν ὅτι αἱ ἐξημμέναι κεφαλαὶ θέλουσι κατίδει ταχέως τὴν πλάνην αὐτῶν καὶ μετανοοῦσαι θέλουσι προσέλθει εἰς τὴν ὑγιᾶ μερίδα τῆς ῥωσικῆς κοινωνίας, πρὸς κοινὴν συνεργασίαν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς πατρῴας αὐτῶν χώρας, ἧς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταρρύθμισιν συντόμως ἐπειράθημεν νὰ καταδείξωμεν ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ ἀναθεωρήσει.

Ἐν Ὀδησσῷ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1880.

Κ. Α. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 9.*

Τὸ ἑστώς, καθεστώς, ἐνεστώς, κτλ., οὐχὶ **τὸ ἑστός, καθεστός, ἐνεστός**, κτλ.

Ὁ μακαρίτης Παπασλιώτης γράφει ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ διασκευασθείσῃ γραμματικῇ τοῦ ἀοιδίμου Γενναδίου σελ. 157:

«Μετοχ. ἀρσ. ἑσταὼς = ώς, γεν. ῶτος.
θηλ. ἑστῶσα — ώσης.
οὐδ. ἑσταὸς = ός, γεν. ῶτος».

καὶ ἐν σημειώσει «Ἀντὶ τοῦ οὐδ. τῆς μετοχῆς ἑστὸς (τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ καὶ Πλάτωνι) οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς μεταχειρίζονται τὸ *ἑστηκός*». Εἶνε δὲ ταῦτα εἰλημμένα ἐκ τῶν τοῦ Κρυγήρου «Part. ἑστώς, Ge. ἑστῶτος, ῶσα, ός (unbegründeter ώς), viel gewöhnlicher als ἑστηκώς. Doch sagen die meisten Schriftsteller für ἑστός (Thuc., Plato u. Ar. Ri. 564) lieber ἑστηκός» (*Γραμματ.* Μέρ. Α', § 36, 8, 3).

Ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Πλάτωνος ἀποκατέστησε τὸν διὰ τοῦ Ο μικροῦ προενηνεγμένον τύπον ὁ Βεκκῆρος ἐκ κωδίκων· ἠκολούθησαν δ' αὐτῷ καὶ ἄλλοι. Ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος ἀναγινώσκεται

ἑστός. Τόμ. Α', σελ. 187, 31. σελ. 188, 42. σελ. 641, 23. σελ. 649, 29 καὶ 31 καὶ 37 καὶ 47. σελ. 655,19. Τόμ. Β', σελ. 211, 11.

ἀφεστός. Τόμ. Β', σελ. 255,18.

καθεστός. Τόμ. Β', σελ. 215,33. σελ. 378,49.

περιεστός. Τόμ. Β', σελ. 207,3.

προεστός. Τόμ. Β', σελ. 157,47.

ξυνεστός. Τόμ. Β', σελ. 222, 42.

Ἀλλ' ἐν Τόμ. Α', σελ. 141, 20 κεῖται «οἱ ἐν *ἑστὼς* λέγουσι τὸ πᾶν». Πρβ. Wohlrab *Πλάτ. Θεαιτ.* σελ. 43 «P. 183E Hirschigius vulgatum ἑστὼς retinuit, quamquam iam Bekkerus ex ΔΠ[16] restituit ἑστός, de qua forma optime disseruit Schneiderus ad civ. VIII 564 Δ».

Καὶ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ κατὰ πάσας σχεδὸν τὰς νέας ἐκδόσεις φέρεται Γ', 9 «τὸ μὲν *καθεστὸς* τοῖς Ἕλλησι νόμιμον» καὶ Δ', 10 «ἅπαν τὸ *περιεστὸς* ἡμᾶς δεινόν». Πόππος *Θουκυδ.* Μέρ. Γ', ϐ', σελ. 498 ἐκδ. μεγ. «Καθεστός Bloomf. antiquae, καθεστώς mediae dialecto Atticae tribuit, sed sibi non constat, ω IV, 10. servato. Quin melior sit forma καθεστός, nunc dubi-

* Ἴδε σελ.

tari vix potest. Vid. Schneider. ad Plat. III. p. 85. sq». Πρβ. καὶ Κλασσήνιον *Θουκυδ.* Τόμ. Γ', σελ. 11 ἐκδ. β'.

Καὶ ἐν τοῖς Ἱππεῦσι τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 564 παρελήφθη ὑπὸ τῶν νέων ἐκδοτῶν τὸ ἐν τῷ ἀρίστῳ κώδικι φερόμενον *πρὸς τὸ παρεστὸς* ἀντὶ τοῦ κοινῶς πρότερον ἐκδιδομένου *παρεστώς*. Πρβ. καὶ Σοφοκλ. Οἰδ. Τυρ. 632 «μεθ' ἧς τὸ νῦν *παρεστὸς* νεῖκος εὖ θέσθαι χρεών», περὶ οὗ γράφει ὁ Δινδόρφιος ἐν τῷ Σοφοκλείῳ Λεξικῷ σελ. 387 «OR. 633 τὸ νῦν παρεστὸς νεῖκος, ubi manus antiqua in L παρεστώς correxit, quemadmodum apud alios quoque scriptores codices inter nominativum et accusativum ἑστός vel ἑστώς, pariterque in compositis, variare solent, licet ω in casibus reliquis servetur, de quo dixit Buttm. Gramm. vol. 2 p. 208 ed. sec.». Πρβ. καὶ Σταλβώμιον *Πλάτ. Πολιτ.* Μέρ. Β', σελ. 264 ἐκδ. β'.

Καὶ παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ ἐξέδωκεν ὁ Βεκκῆρος *καθεστὸς* (π. Ἀντων. σελ. 40, 8. σελ. 88, 19. π. Συντάξ. σελ. 27, 7. σελ. 39, 20. σελ. 135,7. σελ. 229, 1. σελ. 239,1. σελ. 264,6. σελ. 317, 12. σελ. 318, 19. σελ. 340, 12. σελ. 343,16) καὶ *συνεστὸς* (π. Ἀντων. σελ. 99, 11) καὶ *προϋφεστὸς* (π. Συντάξ. σελ. 27,16).

Ἐν ταῖς Ἐννεάσι τοῦ Πλωτίνου ἔχουσι πάντα τἀντίγραφα «τοῦ εὐδαιμονεῖν ἀεὶ κατὰ τὸ *ἐνεστὸς* λαμβανομένου». Σημειοῦται δ' ὁ Κρευζῆρος (Τόμ. Α', σελ. 84) «ἐνεστός: Ita, non ἐνεστώς, omnes libri. De qua forma analogiae contraria, sed tamen in optimis antiquissimisque libris ubivis obvia, vid. quae monuit et quos laudat Buttmann. Ausf. Griech. Sprachl. II. p.158. sq.». Πρβ. καὶ Ἥρων. Ἀλεξ. σελ. 7 «οἷον ἐν χρόνῳ τὸ *ἐνεστός*».

Ἀναγινώσκεται δὲ καὶ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ Ζ', 70 «ἀόριστον δέ ἐστι τὸ *συνεστὸς* ἐξ ἀορίστου μορίου» καὶ Ζ', 71 «τὸ *συνεστὸς* διὰ τοῦ ΕΙ συναπτικοῦ συνδέσμου», ἀλλὰ Η', 66 «τὸ τῶν χιλίων ἄθροισμα κατέλυσε *συνεστὼς* ἐπὶ ἔτη τρία». Ὁ Κόβητος παρατιθέμενος τὸ χωρίον τοῦτο (*Collect. Crit.* σελ. 406) γράφει «κατέλυσε συνεστὼς (συνεστὸς) ἐπὶ ἔτη τρία», ὅπερ ἱκανῶς, νομίζομεν, ἐμφαίνει ὅτι προκρίνεται ὑπὸ τοῦ περιφανεστάτου κριτικοῦ ἡ διὰ τοῦ Ο ἐκφορά.

Ὁ Δινδόρφιος ἐκδοὺς παρὰ τῷ Κλήμεντι «φῶς *ἑστὸς* καὶ μένον ἀϊδίως» σημειοῦται Τόμ. Γ', σελ. 301 «ἑστὸς LV, non ἑστὼς ut Sylburgius». Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 48 «τὸ μέλλον καὶ τὸ *ἐνεστός*» καὶ σελ. 131 «τὸ *ἑστὸς* καὶ μόνιμον τοῦ θεοῦ», ἀλλὰ Τόμ. Γ', σελ. 183 «κἄστιν αὐτῷ δι' ἀγάπην *ἐνεστὼς* ἤδη τὸ μέλλον».

Τὴν διὰ τοῦ Ο μικροῦ γραφὴν βλέπει τις καὶ παρὰ Μαξίμῳ τῷ Τυρίῳ σελ. 28, 2 Διδ. «καὶ *διεστὸς* τοῦ θείου ὅσον οὐρανοῦ γῆ» καὶ σελ. 58, 20 «χρῆμα *ἑστὸς* καὶ ἑδραῖον». Φέρει δὲ καὶ ὁ κῶδιξ τοῦ Ἡσυχίου «Ἄπτωτον: τὸ μὴ πῖπτον ἀλλ' *ἑστός*». Κεῖται δ' ὅμως ἐν αὐτῷ καὶ ἐπ' ἀρσενικοῦ γένους «*Ὑφεστός*: ἐνυπόστατος, ὑποκείμενος». Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις

Τόμ. Α', σελ. 181,9 εὑρίσκεται γεγραμμένον «οὐ πρὸς τὸ *ὑφεστὼς* πρόσωπον», ἀλλ' εἶνε ὑπὲρ τὸ Ω τεθειμένον Ο, ἐξ οὗ σαφῶς μηνύεται ὅτι πλημμελὲς φανὲν τὸ διὰ τοῦ Ω προενεχθὲν μετεβλήθη εἰς τὸ *ὑφεστός* ὡς ὀρθότερον.

Ἐν τοῖς Ὀνειροκριτικοῖς τοῦ Ἀρτεμιδώρου ὁ μὲν Ῥείφιος ἐτήρησε τὴν τῶν κωδίκων γραφὴν σελ. 207 «ἄγαλμα *ἑστὼς* ἐπὶ βάσεως», ὁ δ' Ἑρχῆρος ἀποκατέστησε τὸ *ἑστός* σελ. 135,12, ὡς καὶ σελ. 266,26 «Ἔδοξέ τις κάτοπτρον ἔχειν κουρέως *ἑστὸς* ἐν τῇ πλατείᾳ πλησίον ἀγορᾶς καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι τὸ κατοπτρίζεσθαι» εἰκάσας ἅμα *ἰδεῖν* ἀντὶ τοῦ *ἔχειν*. Καὶ ὁ Οὔλσχιος δ' ἐξέδωκε παρὰ Πάππῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ σελ. 526,11 καὶ 27 καὶ σελ. 528, 4 *ἑστὸς* ἀντὶ τοῦ *ἑστώς*. Πρβ. καὶ Δίλσιον *Δοξογρ. Ἑλλ.* σελ. 419 καὶ 486. Ἀλλ' ὁ Ἑρτλῖνος δὲν μετέβαλε τὸ παρ' Ἰουλιανῷ κείμενον «τὸ *παρεστὼς* Παρθυαίων δέος» (σελ. 29,8) εἰς τὸ *παρεστός*. Πρβ. καὶ Λογγῖν. σελ. 104 Οὐειτκ. «πρὸς τὸ *ὑφεστὼς* δέος» καὶ σελ. 134 «τὸ *παρεστὼς* τῷ λέγοντι πάθος».

Ἐν τῷ Ἀλκιβιάδῃ τοῦ Πλουτάρχου κεφ. 14 ἔχουσι τἀντίγραφα οὐ μόνον «Πάνακτον οὐχ *ἑστῶσαν*, ὥσπερ ἔδει, τοῖς Ἀθηναίοις παρέδωκαν», ὡς ἐν Νικίᾳ κεφ. 10 «Πάνακτον *ἑστῶσαν* οὐ παρέδωκαν», ἀλλὰ καὶ «Πάνακτον οὐχ *ἑστώς*, ὥσπερ ἔδει, Ἀθηναίοις παρέδωκαν», ὅπερ παρέλαβον ὁ Σίντενις καὶ ὁ Δοινῆρος. Ἀλλ' ὁ Βεκκῆρος ἐξέδωκεν *ἑστός*. Οὐδετέρως τὸ *Πάνακτον* λέγεται παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ Ε', 42 καὶ 46. Πρβ. καὶ Στέφ. Βυζάντ. σελ. 499,13 καὶ Ἁρποκρατ. σελ. 235,3.

Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως σελ. 37 ἀντὶ τοῦ «Παλάτιον μὲν πέντε πρὸς τοῖς εἴκοσι σταδίοις *ἀφεστὼς* Ῥεάτου (ἢ *ἀφεστὼς Ἀρεάτου*)» ἔγραψεν ὁ Κισλίγγιος *ἀφεστῶσα Ῥεάτου* (Τόμ. Α', σελ. Χ.)

Περὶ τῆς ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ χρήσεως λέγει ὁ Οὐϊνῆρος (*Γραμματ.* σελ. 73 ἐκδ. ς') «In der Schreibart des particip. perf. neutr. von ἵστημι schwanken die N. T. Codd. Doch haben die bessern an den beiden stellen Mt. 24, 15. Mr. 13, 14 ἑστός (ἑστηκός), gerade wie die ältesten und besten Codd. der Griechen (Bttm. II. 208), und diese Schreibart zieht *Bekker* im Plato durchaus vor».

Ἀλλ' ἥκιστ' εὔλογον φαίνεται ἐκ μόνων τῶν ἀντιγράφων, ἢ ἁπάντων ἢ τῶν παλαιοτάτων καὶ ἀρίστων, νὰ ὁρίζηται ἡ γραφὴ τοῦ οὐδετέρου τῆς μετοχῆς τοῦ *ἑστάναι, καθεστάναι*, κτλ. Ἂν λέξις τις ὀφείλῃ διὰ τοῦ Ο ἢ Ω ἢ ΟΥ νὰ ἐκφέρηται καὶ διὰ τοῦ Ι ἢ Η ἢ ΕΙ καὶ διὰ τοῦ Ε ἢ Η, κτλ. καὶ διὰ τοῦ Ε ἢ ΑΙ καὶ διὰ τοῦ Υ ἢ ΟΙ, κτλ. ἄλλοθεν μᾶλλον ὡς τὰ πολλὰ διδασκόμεθα ἢ ἐκ τῶν ἀντιγράφων, περὶ ὧν ὀρθότατ' ἀπεφήνατο ὁ μέγας Βεντλήϊος εἰπὼν «nobis et ratio et res ipsa centum codicibus potiores sunt». Ὅθεν καταλείποντες τἀντίγραφα ἂς προσέλθωμεν τῇ παραδόσει, ἵν' ἴδωμεν ἂν αὕτη ἔχῃ τι ἡμῖν βεβαιότερον νὰ πορίσῃ.

Ὁ Τζέτζης ἐν τοῖς εἰς Θουκυδίδην Σχολίοις βιβλ. Γ', 9 μνημονεύσας τὴν

τε διὰ τοῦ Ο μικροῦ γραφὴν *καθεστός* καὶ τὴν διὰ τοῦ Ω μεγάλου *καθεστώς* ἐπιφέρει «Ἰωνικῶς ΟΣ μικρόν, Ἀττικῶς μέγα», ὁ δὲ Χοιροβοσκὸς ἐν τοῖς εἰς τοὺς Κανόνας τοῦ Θεοδοσίου Σχολίοις σελ. 834, 9 γράφει «Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ ἑστὼς καὶ βεβὼς καὶ τεθνὼς καὶ γεγὼς διὰ τοῦ Ω γράφονται, δηλονότι κατὰ τὰ οὐδέτερα. Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι *εἰ* [*μὴ*] *καὶ ἡ ἑνικὴ εὐθεῖα τοῦ οὐδετέρου καὶ αἱ ὁμοφωνοῦσαι αὐτῇ, τουτέστιν ἡ αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ τῶν ἑνικῶν, διφοροῦνται, ἤγουν καὶ διὰ τοῦ Ω γράφονται καὶ διὰ τοῦ Ο*, ἀλλ' οὖν αἱ λοιπαὶ πλάγιαι αἱ (μὴ) ὁμοφωνοῦσαι τῇ ἑνικῇ εὐθείᾳ, λέγω δὴ ἡ γενικὴ καὶ δοτικὴ τῶν ἑνικῶν, καὶ τὰ δυϊκὰ καὶ τὰ πληθυντικὰ μόνως διὰ τοῦ Ω γράφονται· τούτου δὲ αἰτία ἐστὶν ἡ κρᾶσις» (Περὶ τοῦ τύπου *τεθνώς* ἀντὶ τοῦ *τεθνεώς* πρβ. καὶ σελ. 828, 15 καὶ σελ. 829, 14 καὶ 20 καὶ σελ. 830, 30 καὶ σελ. 831, 11). Παράδοξον ἡμῖν προσπίπτει τὸ ἐν Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Δ', σελ. 207, 12 κείμενον «Τὸ ἑστῶτος καὶ γεγῶτος καὶ βεβῶτος ἀπὸ τοῦ ἑσταώς καὶ γεγαὼς καὶ βεβαὼς συναιρούμενα διὰ τοῦ Ω μεγάλου γράφονται· *τινὲς μέντοι καὶ διὰ τοῦ Ο μικροῦ γράφουσιν· ὡς τὸ τετυφὼς τετυφότος, οὕτω καὶ τὸ γεγὼς γεγότος*». Ἀναγνωστέον δ' ἴσως «ἀπὸ τοῦ *ἑσταότος* καὶ *γεγαότος* καὶ *βεβαότος* συναιρούμενα». Πρβ. Χοιροβοσκ. σελ. 822, 27 «Πρόσκειται δὲ ἢ ἀπὸ κράσεως διὰ τὸ ἑστὼς ἑστῶτος, βεβὼς βεβῶτος, γεγὼς γεγῶτος, τεθνεὼς τεθνεῶτος (Γρ. *τεθνὼς τεθνῶτος*)· ταῦτα γὰρ ἀπὸ κράσεως ἔχουσι τὴν μακράν· ἀπὸ γὰρ τοῦ ἑσταότος καὶ βεβαότος καὶ γεγαότος καὶ τεθνεότος (Γρ. *τεθναότος*) γεγόνασι κατὰ κρᾶσιν τοῦ Α καὶ Ο εἰς Ω» καὶ Θεόγν. Καν. σελ. 151, 29.

Ὁ Θεόγνωστος ἐν τοῖς Κανόσι μόνην τὴν διὰ τοῦ Ω μεγάλου ἐκφορὰν γινώσκει λέγων σελ. 119, 21 «Εἰς ΩΣ μέγα λῆγον οὐδέτερον οὔτε ὄνομα οὔτε μετοχὴν ἔστιν εὑρεῖν, εἰ μὴ ἐκ πάθους γεγένηται, πλὴν τοῦ φῶς καὶ τοῦ ὤς —Πρόσκειται εἰ μὴ ἐκ πάθους γεγένηται, ἐπεὶ πολλάκις αἱ εἰς ΩΣ μετοχαὶ ἀπὸ περισπωμένων κατὰ πάθος γενόμεναι καὶ φυλάττουσαι τὸ Ω ἐπὶ τῆς γενικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ *ἔχουσι τὸ οὐδέτερον εἰς ΩΣ μέγα λῆγον*, οἷον ὁ βεβὼς τοῦ βεβῶτος καὶ τὸ βεβώς, ὁ γεγὼς τοῦ γεγῶτος καὶ τὸ γεγώς, *ὁ ἑστὼς τοῦ ἑστῶτος καὶ τὸ ἑστώς*, ὁ τεθνὼς τοῦ τεθνῶτος καὶ τὸ τεθνώς» καὶ σελ. 152, 15 «Αἱ εἰς ΩΣ πεπονθυῖαι μετοχαὶ *τὸ οὐδέτερον ἔχουσι διὰ τοῦ Ω μεγάλου γραφόμενον*, οἷον τὸ *ἑστώς*, τὸ βεβώς, τὸ γεγώς». Πρβ. καὶ Ψευδηρῳδιαν. Ἐπιμερ. σελ. 240 «Ὡσαύτως καὶ τὰ μετοχικὰ οὐδέτερα διὰ τοῦ Ο μικροῦ γράφονται· τὸ τετυπός, τὸ λελοιπός, τὸ πεποιηκὸς καὶ τὰ ὅμοια· πλὴν τοῦ *ἑστώς*, βεβώς, γεγὼς καὶ τεθνεώς» καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 224, 5 «Καὶ ἔστι σεσημειωμένα τὸ γεγαώς, μεμαώς, βεβαώς, ἑσταώς, ἅπερ κατὰ κρᾶσιν γίνεται γεγὼς γεγῶτος, μεμὼς μεμῶτος, βεβὼς βεβῶτος, ἑστὼς ἑστῶτος· καὶ τὰ θηλυκὰ γεγῶσα, μεμῶσα, βεβῶσα, ἑστῶσα· καὶ *τὰ οὐδέτερα διὰ τοῦ Ω μεγάλου*, τὸ γεγώς, τὸ μεμὼς καὶ τὰ ὅμοια» (Ἴδε καὶ Ἡρῳδιαν. Λεντζ. Τόμ. Α', σελ. 351, 11).

Πῶς τις βλέπει ὅτι ἡ παράδοσις συνηγορεῖ μᾶλλον τῇ διὰ τοῦ Ω μεγάλου ἐκφορᾷ· διότι μνημονεύεται μὲν ὑπὸ τοῦ Τζέτζου καὶ τοῦ Χοιροβοσκοῦ καὶ ὁ βραχυκατάληκτος τύπος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεογνώστου καὶ τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολόγου μόνος ὁ μακροκατάληκτος γινώσκεται. Καὶ σαφῶς μὲν ἐξ ὧν λέγουσιν ὁ Τζέτζης καὶ ὁ Χοιροβοσκὸς μηνύεται ὅτι ἐφέρετο καὶ γραφὴ διὰ τοῦ Ο μικροῦ· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὑπ' οὐδετέρου μαρτυρεῖται ὅτι ὀρθοτέρα ἡ γραφὴ αὕτη εἶνε τῆς ἑτέρας, δεύτερον δ' εὐλόγως δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ἂν ἀληθῶς ὑφίστατο ἐν τῇ παλαιᾷ γλώσσῃ ὁ βραχεῖαν τὴν λήγουσαν ἔχων τύπος ἢ ἐν μόνῃ τῇ τῶν μεταγενεστέρων συνηθείᾳ ἐπιπολάζων παρεισέδυ εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν παρασκευαζόμενα ἀντίγραφα τῶν παλαιῶν. Ὅτι δ' εὐκόλως ἡμαρτημέναι ἀναγνώσεις τοὺς γραμματικοὺς ἐπλάνων διὰ πολλῶν ἔχομεν ν' ἀποδείξωμεν, ἐξ ὧν ἀρκούμεθα ἐν τῷ παρόντι προχειριζόμενοι τὸ ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 96, 27 «*Ἐγρηγόρησαν*: Ξενοφῶν τετάρτῳ Ἀναβάσεως» καὶ τὸ παρὰ τῷ Χοιροβοσκῷ σελ. 537, 4 «Καὶ ὅμως εὕρηται παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ἐν τῇ Ἑκάβῃ τὸ τρίτον πρόσωπον τῶν πληθυντικῶν ἰσοσύλλαβον τῷ ἰδίῳ πρώτῳ προσώπῳ πληθυντικῷ, οἷον *ἐπληροῦσαν*, ἔνθα φησίν· οἱ δ' *ἐπληροῦσαν* πυρὰν κορμοὺς φέροντες πευκίνους». Οὔτε ὁ Ξενοφῶν εἶπε κατ' ἀόριστον *ἐγρηγόρΗσαν* ἐκ τοῦ βαρβάρου ἐνεστῶτος *γρηγορῶ*, ἀλλὰ καθ' ὑπερσυντέλικον *ἐγρηγόρΕσαν*, οὔτε ὁ Εὐριπίδης *οἱ δ' ἐπληροῦσΑν*, ὅπερ παντελῶς ἀλλότριον τοῦ γνησίου ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' *οἱ δὲ πληροῦσΙν* (Πρβ. καὶ Διν-δόρφιον *Εὐριπ.* Τόμ. Γ', σελ. XVII). Ἀλλὰ διαρρήδην λέγει ὁ Τζέτζης, ἴσως ἐνστάς τις εἴπῃ, ὅτι ἐγράφετο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος οὐδέτερον *Ἰωνικῶς* μὲν διὰ τοῦ Ο μικροῦ, *Ἀττικῶς* δὲ διὰ τοῦ Ω μεγάλου. Πρὸς τὴν ἐνδεχομένην ταύτην ἀντίρρησιν ἀπαντῶμεν ὅτι ὁ Τζέτζης εἶνε εἷς τῶν μάλιστ' αὐτοσχεδιαζόντων καὶ παραδοξολογούντων ἀνθρώπων. Ἐν τοῖς εἰς Θουκυδίδην Σχολίοις διατείνεται ὅτι ὑπὸ τῶν Ἰώνων καὶ τοῦ Θουκυδίδου ἐγράφετο *Χαιρωνίαν* καὶ *Κορωνίαν*, οὐχὶ *Χαιρώνειαν* καὶ *Κορώνειαν*, καὶ ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐν τῷ λόγῳ τῶν Θηβαίων ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ ἐψιλωμένου *ἐπ' ἡμᾶς* κατὰ τὴν Αἰολικὴν διάλεκτον ἀντὶ τοῦ *ἐφ' ἡμᾶς* (βιβλ. Α', 113 καὶ Γ', 61), ἐν δὲ τοῖς Κραμήρου Ὀξ. Ἀνεκδότοις λέγει «*Θιγῶν* περισπωμένως νῦν Ἀττικωτέρῳ τρόπῳ» καὶ «*Ποιτίαις*: Ἀριστοτέλης καὶ ἕτεροι *πιτύαις* (πυτίαις) γράφουσιν, αὐτὸς δὲ *ποιτίαις* γράφω κατὰ τὸν Ἀλκίφρονα ῥήτορα» (Τόμ. Γ', σελ. 357, 3 καὶ σελ. 371, 27. Πρβ. καὶ Σειλῆρον *Ἀλκίφρ.* σελ. 396).

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Τζέτζου καὶ τοῦ Χοιροβοσκοῦ, μαρτύρων οὐδαμῶς ἀξιολόγων οὐδὲ πίστεως πολλῆς ἀξίων, ὅτι ἐδιφορεῖτο τὸ οὐδέτερον τῆς μετοχῆς τοῦ *καθεστάναι*, δύναται κάλλιστα νὰ μὴ ἀναφέρηται εἰς τὴν τῶν παλαιῶν συνήθειαν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐδὲν βέβαιον περὶ τῆς διὰ τοῦ Ο μικροῦ ἐκφορᾶς ποριζόμεθα ἐκ τῆς παραδόσεως καὶ ὅτι μεγάλως τις σφάλλεται, ἂν ἐπὶ μὴ ἰσχυροῦ μαρτυρίου ἐρειδόμενος ἀποφαίνηται παγίως ὅτι ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν τὸ προκείμενον οὐδέ-

τερον μετὰ συνεσταλμένης τῆς ληγούσης. Εὔλογος δὲ πάντως θὰ ἦτο ἡ γνώμη αὕτη, ἂν ἐν τοῖς τῶν ποιητῶν χωρίοις (Σοφοκλ. Οἰδ. Τυρ. 633 καὶ Ἀριστοφ. Ἱππ. 582) ἀδύνατος ὑπὸ τοῦ μέτρου ἠλέγχετο ἡ θέσις τοῦ μακροκαταλήκτου τύπου. Ἀλλ' οὐδαμῶς τὸ μέτρον κωλύει τὴν θέσιν αὐτοῦ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπάναγκες καθίσταται νὰ ὁρισθῇ τὸ πρᾶγμα ὅπως ὁ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει. Ἐπειδὴ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος μετοχὴ ἐσχηματίσθη κατὰ συναλοιφήν, πρόδηλον ὑπάρχει ὅτι δὲν ἠδύνατο παρὰ τοῖς ἀμέμπτως ἑλληνίζουσι νὰ ἔχῃ ἄλλον τύπον ἢ τὸν μακροκατάληκτον, δεινῶς δὲ περὶ τὴν γλῶσσαν ἁμαρτάνουσιν οἱ ῥυθμίζοντες τὴν μετοχὴν ταύτην κατὰ τὰς ἀσυναλείπτους *ἑστηκός*, *βεβηκός*, κτλ. Γελοιότατον δ' ἡμῖν φαίνεται ἐν μὲν τῇ ὀνομαστικῇ καὶ αἰτιατικῇ τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ νὰ γράφηται κατὰ συστολὴν *ἑστός* καὶ *καθεστός* καὶ *παρεστός*, κτλ., ἐν δὲ τῇ γενικῇ καὶ δοτικῇ καὶ ταῖς πτώσεσι τοῦ πληθυντικοῦ νὰ παραλαμβάνηται ἡ κατ' ἔκτασιν ἐκφορὰ *ἑστῶτος* καὶ *καθεστῶτος* καὶ *παρεστῶτος*, κτλ. καὶ *ἑστῶτα* καὶ *καθεστῶτα* καὶ *παρεστῶτα*, κτλ., οἷον *τοῦ παρεστῶτος θέρους* (Σοφοκλ. Φιλ. 1340), *τοῦ νῦν σκυθρωποῦ καὶ ξυνεστῶτος φρενῶν* (Εὐριπ. Ἀλκ. 797), *κράτιστα δή μοι τῶν παρεστώτων τότε ἐφαίνετ' εἶναι καὶ τὰ λῷστα τῶν παρεστώτων λέγει* (Αἰσχύλ. Προμ. 216 καὶ Ἀγαμ. 1052), *γνώμην ἔχουσι τῶν καθεστώτων πέρι* (Εὐριπ. Ἡρ. Μ. 205), *ἐκ διεστώτων δύο* (Εὐριπ. παρ' Ἀθην. σελ. 454, γ'), *τῶν παρεστώτων κακῶν* (Εὐριπ. Ἀνδρ. 94 καὶ Ἴων. 929. Σοφοκλ. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. Κς', 4. Πρβ. καὶ Τραχ. 1271), *τοῖς παρεστῶσιν κακοῖς* (Εὐριπ. Ἀνδρ. 1233 καὶ Ἱκ. 1042), *ἔκ γε τοῦ ἑστάναι ἑστῶτος* καὶ *ὑπὸ τοῦ περιεστῶτος ἔξωθεν πνεύματος* (Πλάτ. Τόμ. Α', σελ. 649, 13 καὶ Τόμ. Β', σελ. 237, 39. Πρβ. καὶ σελ. 244, 32), *τῷ ξυνεστῶτι τοῦ σώματος καὶ μένοντι* (Πλάτ. Τόμ. Β', σελ. 242, 35), *καὶ κινούμενα καὶ ἑστῶτα* (Πλάτ. Τόμ. Α', σελ. 651, 36. Πρβ. καὶ σελ. 652, 21 καὶ Τόμ. Β', σελ. 241, 10 καὶ σελ. 447, 33), *τραυμάτων ἐνεστώτων* (Πλάτ. Τόμ. Β', σελ. 437, 46), *ἀτρέμα ἑστῶτος τοῦ μειρακίου* (Ἀντιφ. Τετραλ. Β', γ', 10), κτλ.

Οὐδεὶς τῶν μὴ προχείρως ἀποδεχομένων τὰ παρὰ φύσιν καὶ ἀλλόκοτα θ' ἀρνηθῇ ὅτι, ἂν μὲν ἡ ὀνομαστικὴ ἐγράφετο διὰ τοῦ Ο μικροῦ, ὤφειλε καὶ ἡ γενικὴ διὰ τοῦ αὐτοῦ στοιχείου νὰ γράφηται· ἐκφερομένης δὲ τῆς γενικῆς μετ' ἐκτεταμένης παραληγούσης, κατ' οὐδένα τρόπον δύναται ἡ ὀνομαστικὴ νὰ εἶνε βραχυκατάληκτος. Παντελῶς ὀλίγωρος, ἵνα μή τι δεινότερον εἴπωμεν, τῶν κανόνων τῆς γλώσσης ὑπάρχει ὁ μὴ σχηματίζων ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς *ἑστός* γενικὴν *ἑστότος* μηδ' ἀνάγων τὴν γενικὴν *ἑστῶτος* εἰς ὀνομαστικὴν *ἑστώς*.

Ὀρθῶς ὁ Ἑρουερδὴν γράφει *Μελετ. Θουκυδ.* σελ. 123 «III 9. καθεστός. Verum est καθεστώς et IV 10 περιεστώς. Utroque loco variant libri, quorum tamen nulla est in his minutiis auctoritas. Sola spectanda est termina

tionis origo ex αός. Cf. Matthiae Gr. § 198, 3» καὶ *Εὐριπ. Ἴων.* σελ. 33 «V. 633 παρεστὸς, o in ω mutatum a m. ant. Male plerique editores sprevere bonam correctionem». Πρβ. καὶ Ῥιμαννὸν *Δελτ. Ἑλλην. Ἀλληλ.* 1879, σελ. 440 κέξ.

Τῶν ἐγκρινόντων τὸν διὰ τοῦ Ο μικροῦ προενηνεγμένον τύπον *ἑστός* ἄλλοι μὲν δοξάζουσιν ὅτι ἐγένετο κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ *ἑστεός*, ἄλλοι δὲ νομίζουσιν ὅτι ἐσχηματίσθη κατὰ συνεκδρομὴν τοῦ *ἑστηκός* καὶ *γεγονός* ἤ, ὡς ἄλλως λέγουσιν οἱ γραμματικοί, συνεξηκολούθησε τῷ *ἑστηκός* καὶ *γεγονός*, κτλ.

Σνειδῆρος *Πλάτ. Πολιτ.* Τόμ. Γ', σελ. 89 «Itaque nominativus masculini legitimus et verus est ἑστεώς, ἑστώς, neutrius ἑστεός, ἑστός, alterius vero, quod ε apud omnes tenuit, τεθνεὼς et τεθνεός, quod ipsum sine varietate legitur Herodoti L. I. c. 112. et Hippocratis T. II. p. 554, 6. Kühn. (571, 15 Foës.) cuiusque genitivum τεθνεῶτος (αἵματος) Tim. p. 85. Δ. secundum codices tantum non omnes pro vulgato τεθνεότος a Bekkero restitutum eadem ratione ad mominativum τεθνεὸς habere se videmus, qua ἑστῶτος ad ἑστός» καὶ Φρίσχιος *Μελετ. Κουρτ.* Τόμ. ϛ', σελ. 133 «ε autem in his formis non esse contractam, sed elisam vel ut rectius dicam evanuisse, demonstratur neutro ἑστ-ός pro ἑστε-ός cet.».

Λοβέκκιος *Στοιχ.* Τόμ. Α', σελ. 223 «Ἑστός autem participium, quod quidam praepropere abjecerunt v. Kayser. ad Philostr. Vitt. Soph. p. 327. non ex ἑσταός concisum, quod a consuetudine abhorret, sed masculino ἑστὼς affictum est ex similitudine verborum barytonorum γίγνομαι, γεγονὼς γεγονός, cujus bisyllabam formam γεγός Hermannus Euripidi tribuit Ion. 1492. τὸ ἑστώς Schneiderus ad Plat. Civ. T. III. p. 88. non solum Atticis sed Graecis universe abjudicat». Πρβ. καὶ Βουτμαννὸν *Διεξοδ. Γραμματ.* Τόμ. Β', σελ. 208 καὶ Κυννῆρον *Διεξοδ. Γραμματ.* Τόμ. Α', σελ. 678 καὶ Σταλβώμιον *Πλάτ. Πολιτ.* Τόμ. Β', σελ. 264.

Οὔτ' ἐκ τοῦ *ἑσταός* εἶνε δυνατὸν νὰ σχηματισθῇ *ἑστός* οὔτ' ἐκ τοῦ *ἑστεός*. Ἰσχυριζόμεθα δ' ὅτι δὲν ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἰώνων *ἑστεός* ἀλλ' *ἑστεώς*· ἀσύστατον δὲ νομίζομεν καὶ τὴν γραφὴν *τεθνεός*. Συνεκδρομῆς παραδείγματα πολλὰ ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν, ἀλλ' ἐν τῷ προκειμένῳ δυσπαράδεκτος, μᾶλλον δ' ἀπαράδεκτος φαίνεται ἡμῖν ὁ κατὰ συνεκδρομὴν σχηματισμός.

Ο ΑΡΛΕΚΙΝΟΣ ΚΑΙ Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΩΜΩΔΙΑ *

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

I

Κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ἡ κωμῳδία παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς προῆλθεν οὐχὶ τόσων ἐκ τῶν ᾠδῶν κατὰ τὰς κώμας, ὡς τὸ ὄνομα φέρει, οὔτε ἐκ τῶν ἀνὰ τὰς τριόδους νυκτερινῶν ἐκδρομῶν καὶ φωνῶν τοῦ Σουσαρίωνος, ὅσον ἐξ αὐτῶν τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν. Τῳόντι τὰ Διονύσια ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ βρεφικὴ ἡλικία τῆς τραγῳδίας ἀλλὰ καὶ τῆς κωμῳδίας συγχρόνως, ὅπως ἐν Ῥώμῃ εἰς τὰ Κρόνια ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ θεάτρου, ὅπως εἰς τὰ μυστήρια τοῦ μέσου αἰῶνος τὸ νεώτερον δρᾶμα, ὅπως εἰς τὸν Ἀρλεκῖνον τὰς πρώτας ἐμπνεύσεις τοῦ Μολιέρου.

Ἐκ τῶν σοβαροτέρων παραστάσεων τῆς Διονυσιακῆς πομπῆς, ὅπου ὁ χορὸς ἔψαλλε τὰς ἐκστρατείας τοῦ θεοῦ ἐκείνου, ἐκ τῶν ὕμνων τῶν εἰς τιμὴν τοῦ ἐν τῷ διθυράμβῳ ἄντρῳ τῆς Ἀραβικῆς Νύσσης ἀνατραφέντος υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης, ἐγεννήθη ἡ ἑλληνικὴ τραγῳδία, ὅτε ὁ Ἀθηναῖος Θέσπις κατὰ τὰ 537 π. Χ. καινοτομήσας εἰσήγαγε τὸν πρῶτον ὑποκριτήν, ὅστις διέκοπτε τὰ χορικὰ ᾄσματα, ἵνα διηγηθῇ τὰς πλάνας καὶ τὰ ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τοῦ Διονύσου. Βραδύτερον συνεπλήρωσε τὸ ἔργον ὁ Αἰσχύλος εἰσαγαγὼν τὸν δεύτερον ὑποκριτὴν καὶ ἐσυστηματοποίησε τὸ δρᾶμα. Ἡ κωμῳδία ἀφ' ἑτέρου ἐγεννήθη ἐκ τῶν ἐξαρχόντων τὰ φαλλικὰ κωμαστῶν, ἐγεννήθη ἀπὸ τῶν ἐξ ἁμάξης σκωμμάτων, ἀπὸ τῶν *γεφυρισμῶν* τῶν ἐπανερχομένων ἀπὸ τῆς πομπῆς τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων, ἀπὸ τῶν πλήρων Ἀττικοῦ ἅλατος ἀστεϊσμῶν τῶν ἀκολουθούντων τὴν πομπήν, ἀπὸ τοὺς αὐτοσχεδίους ἰάμβους τῶν φαλλοφόρων. Ἦλθον ἔπειτα οἱ γεωργοὶ τῶν πέριξ τῶν Ἀθηνῶν κωμῶν, οἵτινες κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνων περιήρχοντο νύκτωρ τὴν πόλιν σατυρίζοντες τοὺς βλάπτοντας αὐτοὺς καὶ μετ' αὐτῶν ὁ ἐκ Τριποδίσκου τῶν Μεγάρων Σουσαρίων, ἡ πρώτη αὕτη ἐμφάνισις τῆς σατυρικῆς ἐφημερίδος, ἀλλὰ διὰ ζώσης φωνῆς καὶ εἰσήγαγον ἐν Ἀθήναις τὴν Μεγαρικὴν κωμῳδίαν.

Ἡ τραγῳδία, νήπιον ἔτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Θέσπιδος ἔφθασεν εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, διὰ τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, εἰς τὸ ἀπόγειον σημεῖον τῆς δόξης της. Ἀπὸ τοῦ τελευταίου ὅμως τούτου καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Ἴωνος ἄρχεται ἡ παρακμὴ τῆς τέχνης. Τοὺς δραματοποιοὺς διεδέχθησαν οἱ διασκευασταί, καὶ οἱ διάσημοι ὑποκριταί, οἷοι ἦσαν ὁ Τιμόθεος, ὁ Θεόδωρος, ὁ Αἰγινήτης Πῶλος. Εἰ καὶ ἡ ποίησις ἐν Ἑλλάδι εἰ-

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 1 Φεβρουαρίου 1880.

χεν ἐκπνεύσει σχεδόν, τὰ θέατρα, οὐχ ἧττον ἐπολλαπλασιάζοντα καὶ διέτρεχον τὰς πόλεις αὐτῆς ἔξοχοι ἀληθῶς ὑποκριταί, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἀντώνιος προσεκάλει αὐτοὺς ὅπως φανῇ ἀρεστότερος· εἰς τὴν βασίλισσαν τῆς Κύπρου, ἢ ὅτε ὁ Νέρων, ἀφοῦ ἐδείχθη κάκιστος ἡγεμὼν καὶ ἔτι χείρων ὡς ποιητὴς καὶ κιθαρῳδός, ζηλώσας ἐν Ἑλλάδι τὴν δόξαν τῶν ὑποκριτῶν, διέτρεχε τὰς ἑλληνίδας πόλεις ὑποκρινόμενος ἀλληλοδιαδόχως τὸν Οἰδίποδα, τὸν Κρέοντα, ἢ τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν μητροκτόνον Ὀρέστην.

Ἡ κωμῳδία τοῦ Σουσαρίωνος ἐξωρίσθη εἰς τὴν Σικελίαν, διότι αἱ Ἀθῆναι δὲν ἦσαν ἀκόμη δημοκρατούμεναι καὶ ἡ ἀχαλίνωτος σάτυρα τῆς Μεγαρικῆς κωμῳδίας δὲν ἠδύνατο νὰ ῥιζοβολήσῃ ἐνταῦθα. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν της εἰς Ἀθήνας ἡ κωμῳδία παρουσιάζεται ὑπὸ τρεῖς φάσεις, τὰς ὁποίας διακρίνουσιν οἱ μεταγενέστεροι εἰς ἀρχαίαν, μέσην καὶ νέαν, ἑκάστη δὲ αὐτῶν ἀντιπροσωπεύει ἓν μέγα ὄνομα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οἷον τοῦ Κρατίνου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Μενάνδρου. Ἐξ Ἑλλάδος, ὡς ἡ καλλιτεχνία καὶ τὰ γράμματα, μετεφυτεύθη καὶ τὸ δρᾶμα εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' ὁ ῥωμαϊκὸς λαός, συνειθισμένος νὰ τέρπηται εἰς μάχας μόνον, ἐδέχθη μὲν ἀλλὰ καὶ δὲν ἐζήτησε νὰ πολιτογραφήσῃ τὸ δρᾶμα. Τὰ ψυχρὰ φιλοσοφήματα τοῦ Σενέκα ὀνομάζονται ἀλλὰ πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ ἦνε δράματα. Μόνον δὲ ἡ κωμῳδία τοῦ Μενάνδρου ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ μιμητὰς τοὺς δύο ὀνομαστοὺς κωμῳδοποιοὺς τὸν Πλαῦτον καὶ τὸν Τερέντιον. Τὸ δρᾶμα λοιπὸν δὲν ηὐδοκίμησεν ἐν Ῥώμῃ. Ἀντὶ τῆς τραγῳδίας ἠρέσκοντο μᾶλλον εἰς τὰς θηριομαχίας ἐν τοῖς κίρκοις καὶ τῷ ἀμφιθεάτρῳ καὶ τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα θεάματα, εἰς τοὺς μηχανισμοὺς τῶν ὁποίων ὑπερέβησαν ἀληθῶς τοὺς Ἕλληνας.

Ἐπιγράμματά τινα τοῦ Martialis ὑπὸ τὸν τίτλον τὰ θεάματα ἢ τὸ ἀμφιθέατρον τοῦ Καίσαρος παρέχουσιν ἡμῖν πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τοῦ αὐτοκράτορος Τίτου θεαμάτων, τὰ ὁποῖα ἀληθῶς κινοῦσι τὸν θαυμασμόν, ἐὰν ἀναλογισθῇ τις πόσον ἀτελεῖς ἦσαν τότε οἱ μηχανισμοὶ τῆς Σκηνῆς. Οὕτω μετὰ τοὺς γνωστοὺς ἀγῶνας τῶν θηρίων, οὓς ὑπαινίσσεται ἀπὸ τοῦ Ε' καὶ ἐφεξῆς καὶ τῶν ξιφομάχων περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῷ ΙΘ', ἐν τῷ Κ' περιγράφει θέαμά τι ἀληθῶς καινοφανὲς διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' ὃ ὤφθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Ὀρφεὺς ἐξημερόνων τὰ θηρία καὶ κρούων τὴν λύραν του ἐκίνει τὰ δένδρα καὶ τοὺς λίθους. Ἡ σκηνὴ αὕτη ὑπενθυμίζει τὰς πρώτας ἀλληγορικὰς εἰκόνας τῶν χριστιανικῶν χρόνων, ὅπου ὑπὸ παρομοίαν τινὰ γραφὴν ὑπαινίσσοντο τὸν Σωτῆρα. Ὁ αὐτὸς περιγράφει ἔπειτα ἐν τῷ ΚΓ' ναυμαχίαν τινὰ γενομένην ἐν αὐτῷ τῷ ἀμφιθεάτρῳ πληρουμένης ὕδατος τῆς κονίστρας, καὶ ἱστορεῖ τὰς λυσιπλοκάμους νηρηΐδας, αἵτινες ἐφάνησαν νηχόμεναι ἐν τῷ ὕδατι.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ προσφιλῆ θεάματα τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ· ἀλλ' ἰδίως οἱ gladiatores καὶ αἱ θηριομαχίαι· διότι ἤθελε νὰ βλέπῃ χυνόμενον αἷμα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες καὶ αὐτοὺς τοὺς καθ' ὑπόκρισιν φόνους

τῶν τῆς τραγῳδίας ἡρώων, ἐὰν ἦσαν φρικώδεις, ἀπέφευγον νὰ παραστήσωσιν ἀπὸ τῆς σκηνῆς καὶ εἰσήρχετο ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ ἵνα διηγηθῇ τὰ ἐν τῷ βάθει τελούμενα.

II

Οἱ Ῥωμαῖοι ὑποτάξαντες τὴν Γαλατίαν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὰς κατακτηθείσας πόλεις καὶ τοὺς ξιφομάχους τῆς Ῥώμης, τὰς ταυρομαχίας καὶ τὰ ἄλλα ὁμοῦ σκηνικὰ παίγνια. Ἀλλ' ἡ ἀφέλεια ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ ἀγριότης ἀφ' ἑτέρου τῶν ἀρχαίων τῆς Ῥώμης παραστάσεων ἀντεμάχοντο πρὸς τὴν αὐστηρότητα τῶν χριστιανικῶν ἠθῶν καὶ ἐνωρὶς αἱ κατὰ τόπους Σύνοδοι ἀπεσκοράκισαν τὰ ἄσεμνα ἐκεῖνα θεάματα τῶν χρόνων τῆς ῥωμαϊκῆς καταπτώσεως. Ὅταν δὲ περὶ τὰ μέσα τῆς ϛ' ἑκατονταετηρίδος ὁ Χιλπερῖχος ἐπανίδρυσεν ἐν μέσῳ τῶν Παρισίων τὸν κίρκον, τοὺς λέοντας ἀνεπλήρωσαν κῦνες σοφοὶ καὶ τοὺς ξιφομάχους ὀρχηστρίδες. Τελευταῖα λείψανα τῶν ῥωμαϊκῶν ἱπποδρόμων διετηρήθησαν αἱ ταυρομαχίαι. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀφορισθέντα ὑπὸ τοῦ κλήρου, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ λαοῦ τὰ θέατρα καὶ οἱ ἱππόδρομοι ἐκλείσθησαν καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ' αἰῶνος δὲν ἀπαντῶσι πλέον ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τὰ ῥωμαϊκὰ θέατρα ἀντεκατέστησαν βραδύτερον πλάνητές τινες θίασοι, οἵτινες διετήρουν ἀκόμη τὸ ῥωμαϊκὸν ὄνομα Histriones ἢ ἦσαν ῥαψῳδοὶ μόνον καὶ ἔφερον τὸ ὄνομα cantores, joculatores. Οὗτοι ἤρχοντο εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ πανηγύρεις τῶν πόλεων ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἄνευ σκηνῆς ἀκολουθούμενοι ὑπὸ μίμων καὶ μουσικῶν νὰ ἱστορήσωσιν ἑκάστοτε τὸν βίον τοῦ πολιούχου ἁγίου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ἐτελεῖτο ἡ πανήγυρις.

Ὁ κλῆρος μεταλλάξας τότε πολιτείαν ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του τοὺς πλάνητας τούτους ὑποκριτάς, ἀνεδέχθη νὰ συντάσσῃ αὐτὸς τοὺς ὕμνους των καὶ τοὺς βίους τῶν ἁγίων καὶ ἐδημιούργησεν οὕτω τὰ γνωστὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ θεάτρου μυστήρια καὶ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν αἱ ἠθικολογίαι καὶ αἱ σάτυραι. Αἱ παραστάσεις ἤρχισαν οὕτω ἐν τῇ ἀγορᾷ τὸ πρῶτον καὶ ἐκεῖθεν ἐπανελήφθησαν ἔπειτα συστηματικώτερον ἐντὸς τῶν ναῶν, ὅπου οἱ ὑποκριταὶ ὑποκρινόμενοι τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς ἁγίους ἢ τοὺς μάρτυρας τῆς Ἐκκλησίας ἐνεδύοντο τὰς στολὰς τῶν ἱερέων καὶ ἐπισκόπων, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ μεταλλάξωσι χαρακτῆρα καὶ ὕφος. Ἡ σκηνὴ μετετέθη ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τοὺς ναούς, ἐλάλουν τὴν λατινικὴν ἐὰν θέλετε, ἀλλ' οἱ ἀστεϊσμοὶ καὶ τὰ σκώμματα δὲν ἔλειψαν διὰ τοῦτο.

Ὅτι ὁ κλῆρος δὲν ἐσκόπει τὸ παράπαν νὰ μετατρέψῃ τοὺς ναοὺς εἰς θέατρα τοῦτο εἶναι ἀληθές. Εἶναι ὅμως ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι λεληθότως περιῆλθεν εἰς τοῦτο θελήσας νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν δι' ἐξωτερικῶν τινων παραστάσεων τὴν ἱστορίαν τῶν ἁγίων καὶ τὰς παραδόσεις τῆς

Γραφῆς. Ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη παράστασις ἔλαβε ζωηρότερον χαρακτῆρα ὅτε οἱ ἱερεῖς κατὰ τὰς ἑορτὰς αἵτινες ἐκαλοῦντο barbatorie ἤρχισαν νὰ ψάλωσι καὶ νὰ χορεύωσιν ἐντὸς τῶν ναῶν, μὴ ἀρκούμενοι δὲ εἰς τοῦτο κατήρχοντο οὕτω πολλάκις ἐν στολῇ μέχρι τῆς ἀγορᾶς καὶ περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἐν ἀλλαλαγμοῖς καὶ ὀργάνοις ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους.

Τὰ μυστήρια ἦσαν εἰλημμένα ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης. Κατ' ἀρχὰς ἐγράφοντο λατινιστί. Μετὰ ταῦτα οἱ διάλογοι καὶ ἰδίως αἱ κωμικαὶ σκηναί, διότι ὡς συνέβαινεν εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι Διονύσια, τὰ μυστήρια ταῦτα ἦσαν κρᾶμα τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας, ἐγράφοντο ἀναμὶξ μὲ λατινικὰς λέξεις καὶ μὲ λέξεις τῆς κοινῆς διαλέκτου.

Κατὰ τὴν Viollet le Duc, ὅστις συνήθροισεν εἰς ἓν τὰ περισωζόμενα τοιαῦτα μυστήρια ἐν γένει καὶ κατέταξεν αὐτὰ προτάξας σπουδαιοτάτην ἐπ' αὐτῶν μελέτην, οἱ ἱερεῖς ἠθέλησαν νὰ ἐκμεταλλευθῶσιν ὑπὲρ τῆς θρησκείας τὴν πρὸς τὰ θεάματα ἀκατάσχετον κλίσιν τοῦ λαοῦ καὶ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον βλέπομεν εἰσαγομένας εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τοιαύτας τινὰς παραστάσεις μᾶλλον πρὸς τέρψιν ἢ διδασκαλίαν. Εἰς ταῦτα ὀφείλεται ἡ ἀρχὴ τῶν ποικίλων ἐπιστολῶν καὶ θαυμάτων. Αἱ Epistolæ farcitæ ἦσαν ᾄσματά τινα ἀναφερόμενα ἰδίως εἰς τὰ πάθη τοῦ ἁγίου Στεφάνου, γεγραμμένα κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς λατινικὴν καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον. Ἄρχονται δὲ ταῦτα ἀπὸ τοῦ XI αἰῶνος. Τὰ *Μυστήρια* ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον λατινικὰ πλὴν τοῦ μυστηρίου τῶν σοφῶν καὶ ἀνοήτων Παρθένων ἔνθα τοὺς λατινικοὺς στίχους διαδέχοντο ἄλλοι εἰς γλῶσσαν Προβηγκιακὴν καὶ ἄλλοι εἰς καθαρωτέραν γαλλικήν. Τὰ μυστήρια ἦσαν μᾶλλον παράφρασις τῆς Γραφῆς καὶ τῶν παραδόσεων ἐν εἴδει διαλόγου, περιεῖχον κατ' ἀρχὰς ὡρισμένην πρᾶξιν, τὴν ἐνσάρκωσιν ἢ τὴν ἀνάστασιν, εἶτα ἐγένοντο πολυπλοκώτερα καὶ ἐκτενῆ. Τινὰ τούτων συνέκειντο ἐξ 80,000 στίχων καὶ ἡ παράστασις αὐτῶν διήρκει ἐπὶ ἡμέρας πολλάς. Συντομώτερα ἦσαν τὰ miracles τὰ ὁποῖα περιεῖχον τὰ μυστήρια τῶν ἁγίων. Ὁ κλῆρος δὲν διετήρησε μέχρι τέλους τὸ προνόμιον τῆς συνθέσεως αὐτῶν· οὔτε ὁ ναὸς ἦτο ἡ μόνη σκηνή. Ἐξεκίνησαν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐκεῖ πάλιν ἐπανῆλθον. Ἀπὸ τοῦ ΙΓ'. αἰῶνος διδάσκουσι λαϊκοὶ εἰς τὰς δημοσίας πλατείας. Ἡ ἐπικράτησις τῆς δημώδους γλώσσης χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ἤδη αἱ παραστάσεις τελοῦνται ἔξωθεν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Εἷς ἀναγνώστης—καὶ τοῦτο ἀναπληροῖ τὸν πρόλογον τοῦ Εὐριπίδου—πρὸ ἑκάστης σκηνῆς ἀναγινώσκει τῆς Γραφῆς τὸ μέρος ἐξ οὗ αὕτη ἐλήφθη. Ἀλλὰ καὶ οὗτος, ὅστις ἐχρησίμευε μόνον ἵνα ἐπιβεβαιώσῃ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ὅτι δὲν παρεβιάσθησαν αἱ Γραφαί, ἐκλείπει μετ' ὀλίγον, καὶ τὰ μυστήρια ἀποτελοῦσιν αὐτοτελές τι ἀλλ' ἀπέραντον δρᾶμα, οὗτινος ἀρχὴ ἦν—κατὰ τὸν Paul-Albert—ἡ δημιουργία καὶ τέλος ἡ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα, οἱ Μάγοι καὶ ὁ Ἡρώδης, ἡ σφαγὴ τῶν νηπίων καὶ ἡ ἀποτομὴ τοῦ Προδρόμου καὶ κατὰ πρῶτον

λόγον τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων ἦσαν ὁ μῦθος τῶν δραμάτων τούτων.

Ἐν Γερμανίᾳ τὸ δρᾶμα ἤρχισε τὸν ΙΕ′ καὶ ΙϚ′ αἰῶνα μετὰ τὰ ῥωμαντικὰ καὶ ἡρωϊκὰ ποιήματα, μετὰ τὰ Niebelungen καὶ τοὺς Minnesinger, τοὺς πλάνητας τούτους βάρδους, ὧν ὕπατος ὑπῆρξεν ὁ Ἑρρῖκος Βέλδεκ ὁ ποιητὴς τῆς Γερμανικῆς Αἰνειάδος. Ὁ Bossart ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀναφέρει τὰ ἐν Φραγκφούρτῃ τελούμενα μυστήρια τῶν Παθῶν ὅπου 267 πρόσωπα ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Ἡ Ἰταλικὴ κωμῳδία ὀφείλει ἐπίσης τὴν γένεσίν της εἰς τὰς ἰδίᾳ ἐν ἑκάστῃ πόλει τελουμένας πανηγύρεις, εἰς τὰς μετεμφιέσεις τῶν ἀπόκρεω, εἰς τοὺς γελωτοποιοὺς τῆς ἀγορᾶς. Ὁ Ἰταλὸς, φιλόγελως ἐκ φύσεως, ἤθελεν ἐφεύρει τὴν κωμῳδίαν ἐὰν δὲν ὑπῆρχε πρὸ αὐτοῦ, ἀνέπτυξεν ὅμως αὐτὴν καὶ ἐσυστηματοποίησεν, ἐὰν μὴ ἐδημιούργησε, τὸν παντόμιμον καὶ τὴν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ αὐτοσχέδιον κωμῳδίαν, ἥτις ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Ὁ κλῆρος οὐδέποτε ἐσκέφθη ἐνταῦθα νὰ παρακωλύσῃ τὰ θεάματα ταῦτα, αἱ δὲ κατὰ πόλεις Ἀκαδημίαι ἔσπευσαν νὰ πολιτογραφήσωσι τοὺς διασημοτέρους κωμῳδοποιούς.

Ἡ Ἰταλικὴ κωμῳδία διαιρεῖται εἰς δύο διακεκριμένα γένη· τὴν γραπτὴν, εἰς ἔμμετρον ἢ πεζὸν λόγον καὶ τὴν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ αὐτοσχέδιον—commedia sostenuta—commedia dell' arte. Ἡ πρώτη κυρίως ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς διὰ του Ἀριόστου Μακιαβέλη, διὰ τοῦ Ἀρετίνου καὶ τοῦ Φραγκίσκου Ἄμβρα. Ἡ αὐτοσχέδιος ὑπῆρχεν ἀναμφιβόλως ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἐν Ἰταλίᾳ. Πρῶτοι αὐτῆς εὑρέται νομίζοντες οἱ Ἀττελάνοι. Τοὺς κυριωτέρους τύπους αὐτῆς ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς ἐφ' ὑγραῖς τῆς Πομπηΐας ζωγραφίας. Ἡ κωμῳδία αὕτη πολλὰς καὶ ποικίλας ὑφίσταται μεταμορφώσεις μέχρι τοῦ ΙΕ′ καὶ ΙΣΤ′ αἰῶνος, ὁπότε καταρρίπτουσα τὴν γραπτὴν κηρύσσεται αὐτὴ βασιλὶς τῆς σκηνῆς, διότι αὕτη εἶναι ἡ μᾶλλον δημοτικὴ, ἀφαρπάζουσα τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν διὰ τῆς ζωηροτέρας παραστάσεως, καὶ δημιουργεῖ ἰδίους καὶ ὡρισμένους χαρακτῆρας, οἵτινες μετ' ὀλίγον γίνονται κοινοὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἑσπερίαν καὶ ἐν τούτοις ἀναμένουσιν ἀναλλοίωτοι. Ἑκάστη πόλις εἰς καταρτισμὸν τῆς κωμῳδίας ταύτης συνεισφέρει τοὺς ἰδίους τύπους. Ἡ Βωλωνία, ἕδρα Πανεπιστημίου, παρέχει τὸν δόκτορά της ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀλαζονείᾳ καὶ τῇ σχολαστικότητι. Ἀληθῶς, ὡς λέγει ὁ Louis Moland, τύποι τοιοῦτοι δὲν ἔλειπον καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ ἔρως πρὸς τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ γράμματα ἤρχισε νὰ μεταβάλληται εἰς μανίαν, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ δυστυχὴς Τιμόθεος, ἀπωλέσας τὸ στοίχημα, τὸ ὁποῖον εἶχε μετὰ τοῦ Φιλέλφου περὶ μιᾶς συλλαβῆς ἐὰν ἦνε μακρὰ ἢ βραχεῖα ἠναγκάσθη νὰ ξυρίσῃ τὸν πώγωνά του καὶ νὰ ἀποθάνῃ ἔπειτα ὑπὸ τῆς θλίψεως οὐχὶ τόσον διότι ἀπώλεσε τὴν γενειάδα, ὅσον διότι δὲν ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη του. Ἡ ἐμπορικὴ Ἑνετία ἐγελοιογράφει ἀφ' ἑτέρου τὸν φιλόδοξον

ἀλλὰ καὶ φιλάργυρον ἔμπορόν της τὸν messer Pantalon. Καὶ ὅταν οἱ Ἱσπανοὶ εἶχον πλημμυρίσει τὰς Ἰταλικὰς πόλεις, ὑπὸ τὸ δημοτικὸν ὄνομα τοῦ Καπιτὰν βλέπομεν ἀναβιοῦντα τὸν Miles gloriosus τοῦ Πλαύτου. Ἡ Νεάπολις ἔδωκε βραδύτερον ἕνα τῶν δημοτικωτέρων τύπων τῆς αὐτοσχεδίου κωμῳδίας τὸν Pulcinella, ἀπόγονον ἴσως τοῦ mimus albus τῶν Ἀτελλάνων ἢ τοῦ Maccus τῶν Καμπανῶν. Πατρὶς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ Acerra τῆς Καμπανίας. Ἦτο ἁπλοῦς χωρικὸς καὶ ἐκαλεῖτο Puccio d'Aniello, τὸν ὁποῖον διερχόμενοι οἱ ἠθοποιοὶ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τόσον διὰ τὴν ἀστείαν μορφήν του ὅσον καὶ διὰ τὸ πνεῦμά του εὑρόντες ἄξιον ἑταῖρον συμπαρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ θάνατον διέμεινεν εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς σκηνῆς διαδόχους ὡς κληρονομία μετασχηματισθὲν εἰς Pulcinella. Δύο ἄλλαι πόλεις τῆς Ἰταλίας ἡ Bergame καὶ ἡ Bisceglia ἔδωκαν τοὺς τύπους τῶν πανούργων ἢ ἀφελῶν ὑπηρετῶν τοῦ Πιερώτου, τοῦ Ἀρλεκίνου, οἵτινες γενικῶς ἐκαλοῦντο Zanni.

Ἔζη ποτὲ ἐν Βεργάμῃ — λέγει ἡ παράδοσις — παιδίον τι διακρινόμενον διὰ τὴν πρόωρον αὐτοῦ εὐφυΐαν, ἐκαλεῖτο δὲ Ἀρλεκῖνος. Συνήθεια ἐπεκράτει κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν ἀπόκρεω νὰ προσφέρωσιν οἱ γονεῖς εἰς τὰ τέκνα των ἓν νέον ἔνδυμα. Οἱ μαθηταὶ ἀνέμενον ἀνυπομόνως τὴν ἡμέραν ταύτην. Τί χρώματος θὰ ἦνε τὸ ἔνδυμά σου; ἠρώτα ὁ εἷς παῖς τὸν ἕτερον. — Καὶ τὸ ἰδικόν σου Ἀρλεκῖνε;—Ἐγώ, ἀπεκρίθη μεμψιμοιρῶν ὁ παῖς, ἐγὼ δὲν θὰ ἔχω νέον ἔνδυμα· οἱ γονεῖς μου εἶναι πτωχοί. — Τὰ παιδία συγκινηθέντα ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρωσιν ἕκαστον εἰς αὐτὸν ἓν τεμάχιον ἐκ τοῦ ἰδικοῦ του. Ὅταν συνήχθησαν τὰ τεμάχια ταῦτα, τότε εἶδον ὅτι δὲν ἐσκέφθησαν καλῶς, διότι ἦσαν διαφόρων χρωμάτων. Ὁ μικρὸς ὅμως Ἀρλεκῖνος ἔρραψεν ἐπιμελῶς ταῦτα εὐχαριστῶν τοὺς συντρόφους του καὶ ἐπιθεὶς τὴν προσωπίδα του καὶ ἀναρτήσας κατὰ τὴν συνήθειαν ὄπισθεν τὴν οὐρὰν τοῦ λαγωοῦ, ἐξῆλθεν εἰς τὰς ὁδοὺς χορεύων καὶ σατυρίζων τοὺς ἐντυγχάνοντας.

Εἰς ἀνάμνησιν ἐπαναλαμβάνετο ἔκτοτε κατ' ἔτος ὅ,τι κατ' ἀνάγκην ἐγένετό ποτε καὶ ὁ τύπος τῆς στολῆς ταύτης παρέμεινεν ὡς διακριτικὸν γνώρισμα τῶν μετέπειτα Ἀρλεκίνων.

Ἀγνοῶ ἂν ἡ λέξις αὕτη ἔχῃ σχέσιν τινὰ μὲ τὸ Erlenkœnig τῶν Γερμανῶν ἢ τὸ Hœllenkind—τέκνον τοῦ Ἅδου. Ἴσως πλειότερον συγγενεύει πρὸς τὸ τῶν Ἰταλῶν lecchino, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸν κοιλιόδουλον, διότι ἐν Ἰταλίᾳ τοὐλάχιστον ὁ Ἀρλεκῖνος διεκρίνετο ἐπὶ πολυφαγίᾳ ἢ καὶ πρὸς τὸν Alichino, τὸν ἄνθρωπον τοῦ διαβόλου. Ἄλλοι τινὲς διατείνονται ὅτι ἐν Γαλλίᾳ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅτε ἐπὶ Ἑρρίκου Γ' ἦλθον ὑποκριταὶ ἐξ Ἰταλίας καὶ εἷς αὐτῶν κατῴκησεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Harlay, κατὰ δὲ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθιμον ὑπὸ τῶν συντρόφων του ἐπωνομάσθη μικρὸς Ἀρλαὶ ἢ Ἀρλεκῖνος. Αὐτὸς ὁ Ἀρλεκῖνος εἰς τινα τῶν κωμῳδιῶν του, τίς οἶδεν ὑπὸ τίνος σχολαστικοῦ μαθὼν τοῦτο, ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ ὄνομά του παράγεται ἀπὸ τὸ ar! ar! le chin

καὶ ἔχει τὴν ἀρχήν του εἰς ἱστορικόν τι γεγονὸς τῆς οἰκογενείας του. Ὁ πατήρ του καταδιωκόμενος διά τινα κλοπὴν ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ ὄνου του τὰ πράγματά του καὶ ἔφευγε μετὰ τοῦ υἱοῦ του μακρὰν τῆς πόλεως. Καθ' ὁδὸν ἠκολούθει αὐτὸν ἄνθρωπός τις. Ὁ πατὴρ ἐπιστρέψας καὶ ἰδὼν ὅτι οὗτος ἐκρύβη ἐφοβήθη, καὶ ἤρχισε νὰ τύπτῃ τὸν ὄνον του βοῶν ar! ar! ἐμπρός! ἐμπρός! Le chen (se messe chin) ἐκρύβη ἐκεῖ! Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἶδεν ὅτι ἠπατᾶτο καὶ ὅτ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος δὲν κατεδίωκεν αὐτὸν καὶ φθάσας εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐβάδιζεν, εἰς ἀνάμνησιν ἐβάπτισε τὸν υἱόν του Ἀρλεκῖνον.

Τινὲς τῶν συγγραφέων ἀνευρίσκουσι τοὺς προγόνους τοῦ Ἀρλεκίνου εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Ἕλλην γελωτοποιός, ἐνδεδυμένος ὡς σάτυρος ἔνδυμα ἐκ δορᾶς μὲ τὸ μαστίγιον εἰς τὰς χεῖρας, τὴν ὑπομέλαιναν προσωπίδα καὶ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς πιλῖσκον, ὑπῆρξε βεβαίως ὁ πρῶτος τύπος τοῦ Ἀρλεκίνου. Ἐν Ῥώμῃ ἐκαλεῖτο Maccus καὶ ὁ Κικέρων αὐτὸς ἐθαύμαζε τὴν τέχνην τῶν γελωτοποιῶν τούτων. Ἔπειτα ὑπὸ τὸ ὄνομα Sannio βλέπομεν αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὴν σκηνὴν μὲ κεχρισμένον τὸ πρόσωπον, τὴν κεφαλὴν ψιλήν, καὶ ἔνδυμα ἐκ ποικιλοχρόων τεμαχίων. Οὕτω εἰκονίζεται εἰς ἀγγεῖά τινα τῆς Πομπηΐας.

Ἡ νέα λοιπὸν Ἰταλία δὲν εἶχε νὰ ζητήσῃ ἀλλαχοῦ τὸν τύπον τοῦ Ἀρλεκίνου. Ὁ Ἀρλεκῖνος ἐτελειοποιήθη ἰδίως μεταναστεύσας ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙϚ' αἰῶνας, ὅπου ἔφερε πάντοτε τὴν ἐκ τεμαχίων ποικιλοχρόων ἀπαρτιζομένην στολήν του, ἐπὶ τοῦ προσώπου τὴν μέχρι μόνον τῶν χειλέων κατερχομένην μελανὴν προσωπίδα του, τὴν ὁποίαν συμπληροῖ ἡ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ πρόσθετος γενειάς, ζώνην εἰς τὴν ὀσφύν, ἐμβάδας ἀνοικτὰς ἔμπροσθεν τὰς ὁποίας καλύπτει ἡ προχύνουσα περισκελὶς καὶ ὑπὸ μάλης ἀντὶ παντὸς ὅπλου, ξύλινον ξίφος, τὸ ὁποῖον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρησιμεύει εἰς τοὺς ἄλλους ὁσάκις ἐπιτίθενται κατ' αὐτοῦ ἢ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ὡς ὅπλον ἀμύνης ἢ προσβολῆς.

Κυρίως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς νὰ παρακολουθήσωμεν τοὺς Ἰταλοὺς ὑποκριτὰς εἰς Γαλλίαν καθ' ἣν ἐποχὴν Ἐρρῖκος ὁ Γ'. τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν νύκτα τοῦ ἁγ. Βαρθολομαίου καὶ κατὰ τὴν πρόσκλησιν τῶν διαφόρων τάξεων ἐν Blois προσεκάλεσεν ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν διασημότερον θίασον τῆς αὐτοσχεδίου κωμῳδίας τοὺς Gelosi. Ἰταλικοὶ θίασοι εἶχον διαβῆ τὰς Ἄλπεις ἀπὸ τοῦ 1570 ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γανάσσα καὶ ἡ Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων ἠθέλησε νὰ ἐγκλιματίσῃ ἐν τῇ νέᾳ αὐτῆς πατρίδι τὰς διασκεδάσεις τῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' οἱ πρῶτοι ὀνομαστοὶ ὑποκριταί, οἵτινες ἦλθον εἰς τοὺς Παρισίους ἦσαν οἱ Gelosi ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φλαμινίου Σκάλα τὸ 1576. Ἡ πρώτη ὑποδοχὴ δὲν ὑπῆρξεν ἀρκετὰ εὐχάριστος. Ἡ Γαλλία εὑρίσκετο τότε εἰς ἐμφυλίους σπαραγμούς, οἱ Οὐγενόττοι, οἵτινες ἦσαν κύριοι τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν συνέλαβον τοὺς προσκεκλημένους τοῦ Ἐρρίκου αἰχμαλώτους καὶ μόλις μετὰ κόπον, ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ τὰς ἐξαγοράσῃ, κατώρθωσαν νὰ

φθάσωσιν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης συνελεύσεως. Ἄγνωστον ἂν ἐγκαρδιωτέρας ἔτυχον ὑποδοχῆς παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν τάξεων. Αἱ γενόμεναι παραστάσεις ἐν αὐτῇ τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων φαίνεται ὅτι ὀλίγον ἴσχυσαν νὰ δελεάσωσι τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς τρίτης τάξεως, τῆς ἀληθοῦς ταύτης τοῦ λαοῦ ἀντιπροσωπείας, ἥτις ἔθεσε τὸν φραγμὸν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς βασιλείας. Ὁ Ἑρρῖκος ἠναγκάσθη νὰ διαλύσῃ τὴν συνέλευσιν, ἐπανερχόμενος δὲ εἰς Παρισίους ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς Ἰταλοὺς ὑποκριτάς, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ στήσωσι τὴν σκηνήν των εἰς τὸ μετὰ τοῦ Λούβρου συνεχόμενον ἀνάκτορον τοῦ Βουρβῶνος. Ἡ πρώτη αὐτῶν ἐναρκτήριος παράστασις ἐγένετο τὴν 19 Μαΐου. Τοσαύτη δὲ συρροὴ ὑπῆρχε κατὰ τὸν Estoile, ὅση δὲν θὰ ὑπῆρχε καὶ ἂν οἱ τέσσαρες ἱεροκήρυκες τῶν Παρισίων συνήθροιζον ὁμοῦ τοὺς πιστούς, ὅσοι παρευρίσκοντο ὁσάκις ἐδίδασκον. Τότε ἐξηγέρθησαν ἐναντίον αὐτῶν ἕτεροι ἐγχώριοι θίασοι, οἵτινες εἶχον τὸ προνόμιον νὰ διδάσκωσι μόνοι αὐτοὶ εἰς τὰς πόλεις τῶν Παρισίων καὶ τοῖς προαστείοις δραματικὰς παραστάσεις, τοὺς μίμους των καὶ τὰ μυστήρια. Οἱ Gelosi παρουσίασαν τότε τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως ἀλλὰ τὰ δικαστήρια ἠρνήθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὰ γράμματα ταῦτα καὶ μόλον ὅτι ἤρχισαν καὶ ἐξηκολούθησαν ἐπί τινα χρόνον νὰ διδάσκωσι τὰ δράματά των ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰς Ἰταλίαν, ἐνῷ μεταξὺ ἄλλη τις τοιαύτη ἑταιρία ἐπεσκέφθη τοὺς Παρισίους. Οἱ Gelosi ἐπανῆλθον τὸ 1588 κατὰ τὰς παραμονὰς πάλιν τῆς β' ἐν Blois συνελεύσεως. Ἀλλὰ καὶ ἤδη ἡ τύχη ἐφάνη ἐπίσης δυσμενὴς εἰς αὐτούς.

Τὸ συνέδριον συνῆλθε τὴν 16 Ὀκτωβρίου τοῦ 1588 ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν μεγάρων τοῦ Blois. Ἀλλ' ὁ δοὺξ τῆς Γυΐζης, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κατὰ τῶν Οὑγενόττων συνασπισμοῦ τῶν κληρικῶν, εἶχεν ἐξαγοράσει τὰς ψήφους τῶν πληρεξουσίων καὶ ἐζήτει οὐδὲν ἧττον ἢ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Ἑρρῖκον νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου του καὶ νὰ κλεισθῇ εἰς μοναστήριον. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ δουκὸς κυρία τοῦ Μομπασιὲ ἔφερεν ἀνηρτημένον ἀπὸ τῆς ζώνης της χρυσοῦν ψαλίδιον, δι' οὗ ἔλεγεν ὅτι θὰ κόψῃ τὸ μοναχικὸν στέμμα τοῦ Ἑρρίκου. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἡγεμὼν εἶχεν ἐξυπνήσει ἐκ τοῦ ληθάργου καὶ ἐσκέπτετο καὶ οὗτος προλαβὼν νὰ ἐκβάλῃ ἐκ τοῦ μέσου τὸν ἀκατάβλητον ἐκεῖνον ἐπαναστάτην. Τὴ 23 Ὀκτωβρίου ὁ δοὺξ προσεκλήθη εἰς ἰδιαιτέραν ἐν τοῖς ἀνακτόροις συνέντευξιν. Πολλοὶ τῷ εἶχον συμβουλεύσει νὰ προσέχῃ, ἀλλ' ὁ δοὺξ ἀπήντα πάντοτε ὅτι δὲν θὰ τολμήσωσι νὰ θέσωσι χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ. Μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἀνήγγειλαν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ βασιλεὺς τὸν ἀναμένει εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του γραφεῖον, ἐνῷ δὲ διήρχετο διά τινος στενοῦ διαδρόμου ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ οἱ κεκρυμμένοι δολοφόνοι. Ὅτε ὁ Ἑρρῖκος ἔμαθεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἐτελείωσεν ἔσπευσε πλησίον τῆς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων. — Ὁ βασιλεὺς τῶν Παρισίων δὲν ὑπάρχει πλέον—εἶπεν — ὁ βασιλεὺς εἶμαι ἐγὼ τώρα !—Εἴθε—ἀπήντησεν ἐκείνη—ὁ φόνος οὗτος νὰ μὴ σε καταστήσῃ

βασιλέα ἄνευ πρωτευούσης. Τὸ πρᾶγμα ἐκόπη καλὰ ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ ῥαφῇ καλά!—Ἦσαν σοφοὶ οἱ λόγοι οὗτοι τῆς Αἰκατερίνης,διότι ἀληθῶς ἐκόπη καὶ δὲν ἐρράφη πλέον.Ὁ θάνατος τοῦ δουκὸς καὶ τοῦ Καρδιναλίου τῆς Γυίζης ἐξήγειραν τοὺς Παρισίους. Ἡ Σορβώννα ἐκήρυττε μηδὲν τὸν πρὸς τὸν Ἐρρῖκον ὅρκον τῆς πίστεως. Ὁ θρόνος ἐκηρύσσετο κενός. Ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἀναγραμματίζοντες τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμόνος Henri de Valois ἐκήρυσσον ἐπίσης ὅτι ὁ κακὸς Ἡρώδης—vilain Hérode —δὲν εἶναι πλέον βασιλεὺς τῶν Γάλλων. Μάτην ἐζήτησε νὰ πολιορκήσῃ τοὺς Παρισίους μετὰ τῶν μισθοφόρων του ὁ Ἐρρῖκος, δὲν ἔμελλε πλέον ἐν αὐτοῖς νὰ εἰσέλθῃ, καταδικασθεὶς νὰ βλέπῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ πολιχνίου τοῦ ἁγίου Κλοτοάλδου, ἐκκρηγνύμενος εἰς ματαίας ἀπειλάς, τὰς ὁποίας δὲν ἐπρόφθασε νὰ πραγματοποιήσῃ, διότι προλαβὸν τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου Κλαιμὰν τῷ ἀφήρεσε τὴν ἐλπίδα. Ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπῆρχε πλέον, ὁ λαὸς ἐπανηγύριζε τὴν ἐλευθερίαν του.

Οἱ Gelosi δὲν περιέμενον τὸν θάνατον τοῦ Ἑρρίκου, ἀμέσως μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ δουκὸς ἐγκατέλιπον τὴν Γαλλίαν. Ἐπανῆλθον δὲ μετὰ 12 ἔτη ὁπότε ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκάθητο Ἐρρῖκος ὁ Δ'. καὶ ἡ Μαρία τῶν Μεδίκων. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ θιάσου συμπληρωθέντος ἦτο πάλιν ὁ Φλαμίνιος Σκάλος. Τὸ πρόσωπον τοῦ Capitan ὑπεκρίνετο· ἤδη ὁ Φραγκῖσκος Ἀδρεΐνης ἐκ Πιστοΐας, ὅστις ὑπεκρίνετο ὡσαύτως καὶ τὸν Σικελὸν ἰατρόν. Ἦτο ἀληθῶς ἔκτακτόν τι φαινόμενον ὁ Ἀδρεΐνης ὅστις ἐγίνωσκεν ὅλα τὰ ὄργανα καὶ ἐλάλει ἐκτὸς τῆς ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς, τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Τουρκικήν, τὴν Ἰσπανικὴν καὶ Σλαυϊκήν, ἀποτελῶν συγχρόνως μέρος τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ Συλλόγου τῶν srensierati.

Ὁ ἀληθὴς κόσμος τῆς ἑταιρίας ταύτης ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Adreini Ἰσαβέλλα, ἥτις διέπρεπεν ἀπὸ τῆς σκηνῆς ἀπὸ τοῦ 1578. Ἐθαυμάζετο πρὸ πάντων διὰ τὸ κάλλος της, ἀλλ' ἐπίσης καὶ διὰ τὰ ἄλλα προτερήματά της καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀρετήν, τῆς ὁποίας ἔπλεκον τὰ ἐγκώμια οἱ σύγχρονοι ἱστορικοί. Ἡ Ἰσαβέλλα ἦτο ποιήτρια, εἶχε συνθέσει διάφορα ᾀσμάτια, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν βραδύτερον ἐν Μεδιολάνοις, καὶ εἰδυλλιακόν τι ποίημα τὴν Μιρτίλλαν ἐκδοθὲν ἐν Βερώνῃ τὸ 1588. Τὴν Ἰσαβέλλαν ὡς λέγει ὁ Moland δύναταί τις νὰ ἀναφέρῃ ὡς παράδειγμα τῆς ὑπολήψεως ἣν ἔχαιρον οἱ ὑποκριταὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐν Ῥώμῃ ἡ εἰκὼν αὐτῆς ἐτέθη μεταξὺ ἐκείνης τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Τάσσου. Τίς βασίλισσα ἠξιώθη τῆς τιμῆς ταύτης; Εὐχαριστοῦντο νὰ ἀναφέρωσιν εἰς αὐτὴν τοὺς στίχους τοῦ μαινομένου Ὀρλάνδου, οὓς ὁ Ἀριόστος τίθησιν εἰς τὰ χείλη τοῦ δημιουργοῦ. — Θέλω ὥστε εἰς τὸ μέλλον ὅσαι θὰ φέρωσι τὸ ὡραῖον ὄνομα τῆς Ἰσαβέλλας νὰ ἦναι ἐράσμιαι, ὡραῖαι καὶ ὑπὸ τῶν χαρίτων πεπροικισμέναι, ἀλλὰ καὶ ἐνάρετοι. Θέλω νὰ ὦσιν ἄξιαι νὰ φθάσωσι τὴν δόξαν τῶν ἐνδόξων συγγραφέων παρακαθήμεναι εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ

ἐπὶ τῶν ὀρέων τούτων νὰ ἀντηχῇ πάντοτε τῆς Ἰσαβέλλας τὸ ὄνομα, τὸ ὄνομα τῆς Ἰσαβέλλας.

Per l' avvenir vo' che ciascuna ch' aggiea
Il nome tuo, sia di sublime ingegno,
E sia bella, gentil cortese e saggia
E di vera onestade arrivi al segno;
Onde materia agli scrittori caggia
Di celebrare il nome inclito e degno
Talchè Parnaso, Pindo ed Elicone
Sempre Isabella, Isabella risuone.

Εἰς τίνα ἄλλον δικαιότερον ἠδύνατό τις νὰ ἀναφέρῃ τὴν προφητείαν ταύτην ἢ εἰς τὴν Ἰσαβέλλαν Ἀνδρεΐνη, ἥτις κατέπληξεν οὐ μόνον τὴν Ἰταλίαν ἀλλὰ καὶ τὴν Γαλλίαν αὐτὴν καὶ ἰδίως τοὺς Παρισίους, ἀφοῦ πρῶτον εἶχεν ἑλκύσει τὴν ἀγάπην τῆς Μαρίας τῶν Μεδίκων καὶ τοῦ Ἐρρίκου Δ';

Οἱ δύο zanni τῆς ἑταιρίας ἦσαν ὁ Pedrolino καὶ ὁ Ἀρλεκῖνος, οὗτινος τὸ ἀληθὲς ὄνομα ἦτο Σίμων ἐκ Βολωνίας. Ὁ χαρακτὴρ οὗτος κατὰ τὸν Μαρμοντὲλ εἶναι κρᾶμα ἀμαθείας καὶ εὐφυΐας, χάριτος καὶ ἀνοησίας, μέγα παιδίον μὲ στιγμὰς φωτεινὰς λογικοῦ καὶ εὐφυΐας. Θεράπων πιστὸς, λαίμαργος, ὑπομονητικὸς, ἐρωτόληπτος ἐνίοτε, πάντοτε ὅμως ἐντὸς τῆς παγίδος εἴτε δι' ἴδιον λογαριασμὸν εἴτε ὑπὲρ τοῦ κυρίου του ἐνεργεῖ—ἰδοὺ ὁ Ἀρλεκῖνος.

Ταῦτα ἦσαν τὰ κυριώτερα πρόσωπα τῆς commedia dell' arte.

Αἱ κωμῳδίαι τὰς ὁποίας παρίστων δὲν ἦσαν ἐξ ὁλοκλήρου γεγραμμέναι· Τοῖς ἐδίδετο ἡ περίληψις μόνον τοῦ μύθου, οἱ δὲ ἠθοποιοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι ἐκεῖ ἐπὶ τῆς σκηνῆς νὰ πλάσωσι τοὺς διαλόγους. Τὴν συλλογὴν τῶν σχεδίων τούτων ἐδημοσίευσεν ὁ Φλαμίνιος Σκάλας ἐν Ἑνετίᾳ τὸ 1611. Τρία ὁλόκληρα ἔτη διέτριψεν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἑταιρία αὕτη. Τὸ 1604 οἱ Gelosi ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑστίας των. Ἡ ἀναχώρησίς των ἐπλήρωσε πένθους ἀληθῶς τοὺς Παρισίους καὶ οἱ ποιηταὶ διὰ τῶν στίχων των παρεκάλουν τὴν Ἰσαβέλλαν νὰ μὴ ἐγκαταλείπῃ τὴν Γαλλίαν·

Divin esprit dont la France
Adorera l' excellance
Mille ans, après son trepas,
—Paris vaut bien l' Italie—
L' assistance te supplie
Que tu ne t' en ailles pas.

Ἀλλ' ἐκείνης τῆς ὁποίας τοσοῦτον ἐθρήνουν τὴν ἐκ τῆς Γαλλίας ἀναχώρησιν ἔμελλον μετ' ὀλίγον νὰ θρηνήσωσι πικρότερον τὸν θάνατον. Ἡ Ἰσαβέλλα δὲν ἐπρόφθασε νὰ διαβῇ πάλιν τὰς Ἄλπεις. Ἀπέθανεν ἐν Λουγδούνῳ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1604. Μετ' αὐτῆς δὲ συνετάφη καὶ τὸ θέατρον τῶν Gelosi, οἵτινες δὲν ἀνεφάνησαν πλέον ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Τοὺς Gelosi διεδέχθησαν οἱ Fedeli ἕτερος θίασος, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ υἱὸς τῆς Ἰσαβέλλας Giovani Battista An-

dreini. Ὁ Ἀνδρεΐνης οὗτος ὑπῆρξεν εἷς τῶν γονιμωτέρων δραματουργῶν. Ἓν ἐκ τῶν δραμάτων αὐτοῦ ὁ *Ἀδὰμ* λέγουσι μάλιστα ὅτι ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Μίλτωνα τὸν ἀπωλεσθέντα παράδεισον.

Ἐπὶ Λουδοβίκου XIII καὶ τοῦ Richelieu πρόσωπά τινα τοῦ θιάσου τῶν Fedeli ἀποσπασθέντα ἦλθον μετὰ τὰ Beltrame εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐπανέλαβον μετὰ πλειοτέρας ἐπιτυχίας τὰς αὐτοσχεδίους των κωμῳδίας. Ὁ Beltrame οὗτος καὶ ὁ Σκαπῖνος ἦσαν οἱ ὀνομαστότεροι χαρακτῆρες. Κατόπιν ἐπὶ Μαζαρίνου οἱ θίασοι οὗτοι ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐδημιουργήθησαν νέοι τύποι τῆς κωμῳδίας τῆς αὐτοσχεδίου, οἷον ὁ Σκαραμούτσα καὶ ὁ Τριβελῖνος ἢ ἡ Αὐρηλία καὶ ὁ Ὀράτιος, τὰ συνήθη ὀνόματα τῶν ἐραστῶν.

Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους τῆς Ἰταλικῆς κωμῳδίας ἀντιπροσώπους ὀφείλει ὁ Μολιέρος τὰς πρώτας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ τὴν Ἰσπανικὴν κωμῳδίαν ἐμιμήθη εἴς τινα τῶν ἔργων του ὁ Μολιέρος ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκ τῶν Ἰταλῶν ἐδιδάχθη τὴν πλοκὴν καὶ τὰς περιπετείας τοῦ μύθου, ἐξ αὐτῶν ἐδανείσθη τοὺς πλείστους αὐτοῦ χαρακτῆρας.

Ἐκ τῶν ὑποκριθέντων κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀρλεκίνου ὀνομαστότεροι ἦσαν ὁ Λοκατέλλης, ὁ Δομίνικος Βιαγκονέλλης, ὁ Θωμασῖνος καὶ ἰδίως ὁ Carlo Bertinaggio, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Καρλίνου.

Πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἀναφέρονται εὐφυολογίαι τῶν Ἀρλεκίνων, ἃς ἄλλοι μὲν εἰς τοῦτον, ἄλλοι δὲ εἰς ἐκεῖνον ἀποδίδουσιν. Ἡμέραν τινὰ ὁ Ἀρλεκῖνος ἤθελε νὰ πωλήσῃ τὴν οἰκίαν του εἰς τὸν Κάσσανδρον, ἔρχεται δὲ πρὸς αὐτὸν φέρων ὑπὸ μάλης, ὡς ὁ ἀρχαῖος σχολαστικός, ὀγκῶδες τμῆμα τοίχου ὡς δεῖγμα.—Ὁ Ἀρλεκῖνος ἐπαιτεῖ. Διαβάτης πλησιάζει πρὸς αὐτὸν—Πόσους πατέρας ἔχεις Ἀρλεκῖνε;—Ἕνα μόνον.—Καὶ διὰ τί ἕνα μόνον;—Εἶμαι πτωχός. Δὲν ἔχω τὰ μέσα νὰ ἔχω πλειοτέρους. — Ἄλλοτε ἀκούων τὸν κύριόν του κατηγοροῦντα τοὺς ἄνδρας. — Καὶ αἱ γυναῖκες κύριε; ἐρωτᾷ . . . . — Αἱ γυναῖκες, ἀπαντᾷ ὁ κύριός του, εἶναι χειρότεραι τῶν ἀνδρῶν. — Ὥστε δηλαδὴ προσθέτει ὁ Ἀρλεκῖνος θὰ ἤμεθα τέλειοι ἐὰν δὲν εἴμεθα οὔτε ἄνδρες οὔτε γυναῖκες. Τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Καρλῖνον.

Ὁ Ἀρλεκῖνος καταδικάζεται εἰς θάνατον. Οἱ δικασταὶ ἐνθυμούμενοι τὰς παλαιάς του ἐκδουλεύσεις τῷ ἐπιτρέπουσι νὰ ἐκλέξῃ διὰ τίνος τρόπου θέλει ν' ἀποθάνῃ. Ὁ Ἀρλεκῖνος σκέπτεται καὶ ἐκλέγει ν' ἀποθάνῃ ἀπὸ γηρατεῖα. Ἡμέραν τινὰ ὁ Κάσσανδρος παρεπονεῖτο ὅτι δὲν εἶχε τίτλον τινὰ εὐγενείας. Ὢ! λέγει ὁ Ἀρλεκῖνος, ἐὰν ὁ Ἀδὰμ ἐφρόντιζε ν' ἀγοράσῃ θέσιν τινὰ βασιλικοῦ γραμματέως ὅλοι θὰ ἤμεθα τώρα εὐγενεῖς. Ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι ἤξευρον τὰ πάντα χωρίς ποτε νὰ μάθωσί τι, τώρα μανθάνουσι τὰ πάντα καὶ δὲν ἠξεύρουν τίποτε.

Ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν ἐλάλουν ἀπὸ τῆς σκηνῆς οἱ ὑποκριταὶ οὗτοι ἦτο ἡ Ἰταλική. Τὸ 1716 ὁ Θωμασῖνος ἐδίδασκεν ἀκόμη ἰταλιστὶ τὸν Ἀρλεκῖνον

γελωτοποιὸν τῆς αὐλῆς. Οἱ θιασῶται τῆς γαλλικῆς ποιήσεως ἐσύριξαν τὸν ὑποκριτήν. Τὴν ἐπαύριον ὁ Ἀρλεκῖνος ἐξῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν καὶ ἤρχισε νὰ λαλῇ τὴν ὑψηλὴν γλῶσσαν τῶν Ἀκαδημαϊκῶν. Οἱ συντηρητικοὶ ἐσύριξαν τὸν νεωτερισμόν. Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ Θωμασῖνος διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ ἀμφοτέρους ἤρχισε νὰ λαλῇ ἐναλλὰξ ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας. Ἀμφότεραι αἱ φατρίαι ἤρχισαν τότε νὰ συρίττωσι καὶ νὰ θορυβῶσιν. Ὁ Θωμασῖνος ἀτάραχος ἐφάνη εἰς τὸ τέλος ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ἤρχισε νὰ τοῖς διηγεῖται μετὰ παντομίμου ἐκφραστικωτάτου τὸν μῦθον ἐκεῖνον τοῦ Λαφονταὶν (ὁ γεωργός, ὁ υἱός του καὶ ὁ ὄνος) ὅπου ἕκαστος τῶν συντυγχανόντων ἐγνωμοδότει ὁ μὲν ὅτι δίκαιον ἦτο ὁ πατὴρ ὡς γέρων νὰ κάθηται ἐπὶ τοῦ ὄνου, ὁ δὲ τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ βαδίσῃ, ἐφαρμόζων δὲ εἰς ἑαυτὸν τὸ ἐπιμύθιον οἱ μὲν — εἶπε — θέλουσι νὰ ὁμιλῶ γαλλιστὶ — οἱ ἄλλοι θέλουσι νὰ ὁμιλῶ ἰταλιστί, τίνα λοιπὸν νὰ ἀκούσω καὶ ἐγώ;—Τότε εἷς ἐκ τῶν θεατῶν ἐγερθεὶς ἀπὸ τῆς ἕδρας· — Ὁμίλει, ὅπως θέλεις — εἶπε — θὰ ἦσαι πάντοτε ἀρεστός.

Ὁ Ἀρλεκῖνος καὶ ἐν γένει ἡ αὐτοσχέδιος ἰταλικὴ κωμῳδία παρέμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη ἐν Γαλλίᾳ.

Ὁ Μολιέρος παντὸς ἄλλου πλειότερον ὠφελήθη ἐξ αὐτῆς· ὄχι μόνον ὁ Σκαπῖνος καὶ ὁ Ἱπτάμενος ἰατρὸς ἀλλὰ καὶ ὁ Φιλάργυρος καὶ ὁ Ταρτοῦφός του ἔχουσιν ἐκεῖθεν τὴν ἔμπνευσίν των. Σκηναί τινες τοῦ Φιλαργύρου εἰσὶ κατ' ἀπομίμησιν τῆς κωμῳδίας «Αἱ ληστευθεῖσαι οἰκίαι» Le case svaligiate καὶ ὁ Ταρτοῦφος ἀπομίμησις τῆς κωμῳδίας τοῦ Ἀρετίνου Lo ipocrito. Περιττὸν νὰ εἴπω ποίαν ὑπέστησαν μεταμόρφωσιν καὶ τελειοποίησιν οἱ χαρακτῆρες οὗτοι ὁπόταν τὸ δαιμόνιον ἐκεῖνο πνεῦμα ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἐπίσης δὲ ἐκ τῆς ἰταλικῆς κωμῳδίας ἀπεμιμήθη ὁ Ποκελῖνος καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Δὸν Ζουάν.

Κ. Γ. ΞΕΝΟΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΣΜΥΡΝΗι ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΡΥΣΙΟΥ

(1706—1747).

Ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι τέλους τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ἡ Σμύρνη εἶναι μὲν γνωστὴ δι' ἱστορικά τινα συμβάντα, ἀλλὰ μέγα σκότος ἐπικρατεῖ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ αὐτῆς ἱστορίᾳ περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεώς της. Καὶ μόλις περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ἤρξατο ποιοῦσα τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἀνάκλησιν τῶν ἀπ' αἰώνων ἐκλελοιπότων ἐν αὐτῇ ἑλληνικῶν γραμμάτων, διὰ τῆς συστάσεως μικρᾶς τινὸς σχο-

λῆς, ἧς πρῶτος καθηγητὴς ἐγένετο Διαμαντῆς ὁ Ῥύσιος, ὁ σοφὸς πάππος τοῦ ἐνδόξου Κοραῆ. Ὁ Ῥύσιος καθ' ἅπαν σχεδὸν τὸ ἥμισυ χρονικὸν διάστημα τοῦ αἰῶνος τούτου ἐξεπροσώσει τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τῆς πόλεως κατάστασιν, ἧς τὰ πρακτικὰ καὶ ὠφέλιμα ἀποτελέσματα μεγάλως ἐπενήργησαν μικρὸν κατὰ μικρὸν οὐ μόνον εἰς πολλοὺς τῆς Σμύρνης κατοίκους ἀλλὰ καὶ εἰς ἱκανοὺς ξένους προσερχομένους ἐκ τῶν νήσων καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀνατολῆς εἰς ἀκρόασιν τῶν παραδόσεων τοῦ Ἀδαμαντίου, οὗτινος, ὡς λέγει ὁ ἐκ Βυζαντίου Ἰωάννης Μανολάκης,[1] «πατρὶς κυρίως ἦν τὸ Ῥύσιον, πολύχνιον ὄν, ἐν Ἀστακηνῷ κόλπῳ μετὰ Φιλοκρήνην κείμενον, τανῦν ἰδιωτικῶς Ἀριτζίον, κατὰ δὲ Στράβωνα, Δαιδαλσός, διὰ τὸ ποικίλον ἴσως τοῦ χωρίου καὶ εὔοπτον».

Παιδὸς ἔτι ὄντος τοῦ Ῥυσίου οἱ γονεῖς αὐτοῦ μετῴκησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου ὁ νέος Διαμαντῆς ἐξεπαιδεύετο ἐν τοῖς φροντιστηρίοις αὐτῆς καὶ ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διδασκάλου Ἰακώβου τοῦ Ἀργείου, μέχρις οὗ ὁ τότε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Καλλίνικος ὁ Ἀκαρνὰν ἐξελέξατο αὐτὸν καθηγητὴν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς.[2]

Τῷ 1704 παραιτησάμενος τῆς σχολῆς ἀνεχώρησεν εἰς Κρήτην «φιλίᾳ τινός, ὡς λέγει ὁ μνησθεὶς Ἰωάννης, δελεασθείς, κερδῶν τε μειζόνων ἐλπίσι διὰ δὲ καιρικὰς περιστάσεις τούτων διαμαρτών, μετῆρε μετὰ διετίαν εἰς Χῖον».

Ἐδίδαξε καὶ ἐνταῦθα ἱκανῶς ὁ Ῥύσιος, μετὰ δύο δ' ἔτη ἔσπευσαν οἱ Σμυρναῖοι νὰ ζητήσωσιν αὐτὸν ὡς διδάσκαλόν των, μεσολαβοῦντος καὶ τοῦ ἐκ Σμύρνης Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γαβριὴλ τοῦ Γ'. Εἰς τὴν εὐγενῆ ταύτην πρόσκλησιν πειθόμενος προθύμως ἔσπευσε νὰ μεταβῇ περὶ τὸ 1707 εἰς Σμύρνην ὅπου διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ συστάντος τότε φροντιστηρίου εἰς καταρτισμὸν τοῦ ὁποίου πολλὰ μετὰ ταῦτα ἐμόχθησε καὶ ὁ Σμύρνης Ἀνανίας, ὡς μαρτυρεῖ ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ Μακαρίου τοῦ τότε διδασκάλου τῆς περιδόξου ἐν Πάτμῳ σχολῆς.[3] Τὸ φροντιστήριον δὲ τοῦτο εἶναι τὸ μετὰ ταῦτα κληθὲν Εὐαγγελικὸν σχολεῖον, ἂν καὶ πολλοὶ νομίζουσιν ὅτι ἡ μέχρι σήμερον ὑφισταμένη Εὐαγγελικὴ σχολὴ ἱδρύθη τῷ 1733. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ πρῶτον ἐν τῷ κώδικι αὐτῆς ἔγγραφον εἶναι συντεταγμένον τῷ 1733 Ἰουνίου 22, ἀλλὰ τοῦτο δὲν μαρτυρεῖ ῥητῶς ὅτι τότε ἤρξατο καὶ ἡ πρώτη αὐτῆς ἵδρυσις.[4] Ἄλλως τε καὶ ἐν τῷ πρώτῳ κώδικι τῆς Σμύρνης σώζεται τὸ ἑπόμενον περὶ τοῦ πρώτου διδασκάλου τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς σπουδαῖον

1 Λατίνων θρησκείας ἔλεγχος σ. XIII.
2 Αὐτόθι σ. XIV.
3 Βλ. Οἰκονόμου, τὰ σωζόμενα φιλολογικὰ I, σ. 422.
4 Κῶδιξ τῆς Εὐαγγ. σχολῆς ἐν Σμύρνῃ, 1876 τεῦχος Α' σ. 1.

καὶ ἀνέκδοτον μέχρι σήμερον ἔγγραφον, μαρτυροῦν ὡς ἐκ τῆς χρονολογίας του ὅτι ἡ εἰρημένη σχολὴ ὑφίστατο καὶ πρὸ τοῦ 1733.

«Τὰ παρὰ ἀνθρώποις συμφωνούμενα, καὶ πραττόμενα γραμμάτων ὑπομνήμασιν εἴωθε κατασφαλίζεσθαι εἰς μεταγενεστέραν παράστασιν καὶ ἀσφάλειαν, δηλωτικὰ καὶ γὰρ τῶν πραγμάτων τυγχάνει τὰ γράμματα, καὶ κατὰ πάντα καιρὸν παραστατικὰ τῶν πεπραγμένων· τὰ γὰρ γραφῆς μὴ εὐμοιρήσαντα ῥᾳδίως τῆς μνήμης ἐκπίπτει καὶ τὸ μώνυμον ἔχειν οὐκ ἔνεστιν. Ἔνθεν τοι καὶ οἱ περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς Μητρόπολιν πολιτείαν Σμύρνην τιμιώτατοι καὶ εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ χρήσιμοι γέροντες, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν χριστιανῶν συνελθόντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐσυμφώνησαν κοινῶς κρίναντες εὔλογον ὅτι πρὸς τὸν συμφωνηθέντα λαμβάνειν μισθὸν παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ σχολείου τὸν λογιώτατον διδάσκαλον κὺρ Ἱερόθεον ἔχειν λαμβάνειν καὶ τὸ διδόμενον κατ' ἔτος ἐνοίκιον τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ὄντος εἰς τὸ τρίστρατον καὶ τοῦ ὀσπητίου τοῦ ὄντος εἰς τὸ σοκκάκι τῆς ἁγίας Φωτεινῆς ἅπερ εἰσὶ κτήματα τῆς Μητροπόλεως ἡμῶν ταύτης ἁγίας Φωτεινῆς, οὕτινος ἐνοικίου ἡ ποσότης συμποσοῦται περὶ τὰ ἑκατὸν γρόσια, καὶ ἀρκεῖσθαι τὸν κὺρ Ἱερόθεον ἐν τούτοις τοῖς παρὰ τῶν κτημάτων 100 γροσίοις, καὶ τοῖς ἄλλοις 100 τοῖς συμφωνηθεῖσι δίδοσθαι παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ σχολείου, καὶ μήτε τὸν Ἱερόθεον ζητεῖν πλέον τούτων μήτε τοὺς ἐπιτρόπους δύνασθαι ἐλαττοῦν ταῦτα οἱῳδήτινι τρόπῳ, ἅτε συμφωνηθεντων καὶ ὑποσχεθέντων κοινῇ βουλῇ, καὶ γνώμῃ· ἐπὶ τούτοις ἐσημειώθη καὶ ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τούτῳ εἰς ἔνδειξιν, καὶ ἀσφάλειαν.

αψλβ' Σεπτεμβρίῳ.

Παντελέων Σεβαστόπουλος,	*Παναγιώτης Τοῦχατζὶ 'Αντόνη,*
Γεώργιος Ὅμηρος,	*Παναγιότης Ἰωσὴφ,*
Γεώργιος Βητάλης,	*Χαρτοφύλαξ Χατζῦ Νηκολάκις,*
Νικολλα Καπτ	*Μηχαελλ.*

Ἀγνοοῦμεν τὸ ἔτος τῆς ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἀποχωρήσεως τοῦ Ῥυσίου, ὃν φαίνεται πιθανὸν ὅτι διεδέξατο ὁ ἐξ Ἰθάκης Ἱερόθεος ὁ Δενδρινός.

Τῷ 1725 ὁ Ῥύσιος ἐξελέγη Δημογέρων Σμύρνης μετὰ τῶν Παντολέοντος Σεβαστοπούλου, Ἰωάννου Σκούφη, Μιχαὴλ Πετρίτζη καὶ Ἰωάννου Φωτεινοῦ. Ἠσχολεῖτο δὲ μέχρι τῆς τελευτῆς του εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν ἐριούχων ἐν ἀνέσει δὲ καὶ περὶ τὰ γράμματα, συγγράφων καὶ ἐκφωνῶν διαφόρους ἐν ταῖς ἐκκλησίαις λόγους εἰς θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν Σμυρναίων. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1746 καταλιπὼν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐκκλησιαστικάς τινας πραγματείας του γραφείσας ἁπάσας ἐν Σμύρνῃ. Τῷ 1738 ἐξεδόθη παρ' αὐτοῦ ἐν Βενετίᾳ «Ναυτικὴ λιτή, ἑσπερινὴ καὶ ἑωθινή».[1] Ἐν

1 Κ. Σάθα, Νεοελλην. Φιλολογία σ. 468. Πρβλ. Βίος Α. Καραῆ. Ἐν Παρισίοις, 1833, σ. 13 ἐν ὑποσημειώσει.

δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔτος ἐξεδόθη ἐν Ἀμστελοδάμῳ συλλογὴ διαφόρων αὐτοῦ ἔργων, γραφέντων ἐπίσης ἐν Σμύρνῃ, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Λατίνων θρησκείας ἔλεγχοι 36, καὶ τίς ὁ ἑκάστου λόγος. Συλλεχθεῖσα παρὰ τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου Διαμαντῆ Ῥυσίου, τοῦ ἐκ Σμύρνης, καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθεῖσα παρὰ Ἰωάννου Μανολάκη τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνετίησιν εἰς Ἀμστελτάμι, παρὰ Ἀντώνη Μπρόην, αψμη'».

Περὶ τῆς συλλογῆς ταύτης δικαίως παρατηρεῖ ὁ κ. Σάθας ὅτι «ἕνεκα τῆς ἀκηδείας τοῦ ἐπιστάντος ἐν τῇ ἐκτυπώσει Βυζαντίου βρίθει τυπογραφικῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλοιούντων πολλαχοῦ τὴν ἔννοιαν». Ἐν ἀρχῇ ἐκδίδοται πεντάστιχον εἰς ἑαυτὸν ἐπίγραμμα, ἕτερον ὡς ἀπὸ τῆς βίβλου καὶ τρίστιχον εἰς τὸν συγγράψαντα ἐπίγραμμα τοῦ τότε μητροπολίτου Αἴνου Μεθοδίου. Ἕπεται σύντομος τοῦ Ῥυσίου βιογραφία γραφεῖσα παρὰ τοῦ ἐκδότου τῆς συλλογῆς, Ἰγνατίου ἱεροδιακόνου τοῦ Κεμίζου τε καὶ Ἐπιδαυρίου ἐπίγραμμα πρὸς τὸν συγγραφέα καὶ ἓν τρίστιχον ἀδέσποτον. Εἶτα ἔμμετρος προσφώνησις «τῷ ἱερωτάτῳ καὶ θεοτιμήτῳ δεσπότῃ μητροπολίτῃ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Κυζίκου κυρίῳ Κῳ κὺρ Ἀνανίᾳ» καὶ ἑτέρα «τοῖς ἐντυχεῖν μέλλουσι». Μετὰ ταῦτα ἕπεται τὸ ὀγκῶδες ἔμμετρον αὐτοῦ σύγγραμμα «Λατίνων θρησκείας καινοτομιῶν ἔλεγχοι λϛ'.» τελειωθέντες τῷ 1741 καὶ ἐπεσφραγισμένοι τῷ ἑπομένῳ ἐπιγράμματι αὐτοῦ·

Λόγῳ μὲν ὧδε, εὐσεβεῖ πέρας ἔστιν,
Θεῷ δὲ αἶνον, τῷ ξυνεργασαμένῳ,
λόγων ὁ φίλος, Διαμαντῆς ὁ Ῥύσιος.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο συνοδεύουσι καὶ τὰ ἑπόμενα αὐτοῦ ἔργα.

1) «Τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Διαμαντῆ Ῥυσίου, ἐπιτυμβίδια ἐπιγράμματα, εἰς ἰδίαν ἑαυτοῦ θυγατέρα τὴν Θεοδώραν, καὶ εἰς Σοφίαν τὴν ἐγγόνην, ἐπαπελθοῦσαν τῇ θείᾳ».[1] Εἰς τὸ τέλος αὐτῶν ὑπάρχει ἡ ἑπομένη σημείωσις. «Ἐν ἔτει αψμγ' κατὰ Σμύρνην· ἐτελεύτων δὲ ἡ μὲν θυγάτηρ μου ζ' Μαρτίου, ἡ δὲ ἐγγόνη μου Σοφία ϛ' Ἀπριλίου, αἰωνία ἡ μνήμη αὐτῶν».

2) «Ἐκ τῶν τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῶν. Τῷ ὁσιωτάτῳ μοναχῷ κὺρ Βασιλείῳ, διδασκάλῳ τῆς ἐν Πάτμῳ ἱερῶν λόγων σπουδῆς». Δύο ἐπιστολαὶ γραφεῖσαι ἀπὸ Σμύρνης τῷ 1741 καὶ 1744.

3) «Τοῦ αὐτοῦ κυρίου Διαμαντῆ Ῥυσίου προσφώνημα πρὸς τὸν παναγιώτατον καὶ λογιώτατον οἰκουμενικὸν πατριάρχην κύριον Γαβριήλ, προσφωνηθὲν συνοδικῶς τῷ δευτέρῳ τῆς αὐτοῦ πατριαρχείας ἔτει ἤτοι τῷ αψμγ' ἀπὸ Χριστοῦ».

4) «Τοῦ αὐτοῦ κυρίου Διαμαντῆ Ῥυσίου λόγος εἰς τὴν σύναξιν τῶν παμμεγίστων ταξιαρχῶν, ἐν ἰδιωτικῇ φράσει». Εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ ἐσημείωσε τὰ ἑξῆς. «Ἐμελετήθη ἐν Σμύρνῃ ἔτει αψζ' δεήσει τινὸς τῶν ἐνταῦθα φίλων·

1 Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ῥυσίου Θεοδώρας πρβλ. καὶ τὰ γραφέντα ἐν Ἀποθήκῃ τῶν ὠφελίμων γνώσεων. Σμύρνη 1842. 11, σ. 104.

καθ' ὃν χρόνον ἐτελεύτα ὁ Σμύρνης Κυπριανός, ὃν διεδέξατο ὁ Παρθένιος».

5) «Τοῦ αὐτοῦ κυρίου Διαμαντῆ Ρυσίου λόγος ἕτερος ἐν ἰδιωτικῇ φράσει, εἰς τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Λουκᾶ». Εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ. «Ἐμελετήθη ἐν Σμύρνῃ κατὰ τὸ αψθ' Σεπτεμβρίου κε'.»

6) «Τοῦ αὐτοῦ Διαμαντῆ Ρυσίου, εἰς τὸν μέγαν Νικόλαον τὸν ἐν Μύροις, προσφωνημάτιον». Εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ σημειοῖ τὰ ἑξῆς. «Ἔτυχε τοῦ ἁγίου ἡ μνήμη Κυριακὴ καὶ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ τὸ *ἓξ ἡμέραι εἰσὶν ἐν αἷς* κτλ. Διὸ χαριζόμενος τῷ Σμύρνης κυρίῳ Παρθενίῳ συνῆψα τὸ παρὸν εἰς τὸν ἅγιον προσφωνημάτιον, εἰς λόγον ἕτερον, ὅς ἦν κατὰ φθονερῶν ποιηθεὶς τινί. αψιέ.»

Περὶ τοῦ σπουδαίου λοιπὸν τούτου ἀνδρὸς ἐντυχόντες ἐν τῷ ἀνωτέρω μνημοθέντι σμυρναϊκῷ κώδηκι ἔγγραφά τινα σπουδαῖα καὶ ἀξιόλογα, ἐκδίδομεν αὐτὰ ἐνταῦθα νομίζοντες ὅτι ἐπιτελοῦμεν καθῆκον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Ἀδαμάντιον Ῥύσιον, ὅστις ὄχι μόνον τὴν Σμύρνην ἐτίμησε διὰ τῶν ποικίλων αὐτοῦ γνώσεων ἀλλὰ καὶ σύμπαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, διότι διὰ μιᾶς τῶν θυγατέρων αὐτοῦ παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν ἀθάνατον Κοραῆν, ὅστις ἰδοὺ πῶς ἐγκωμιάζει τὸν σοφὸν αὐτοῦ πάππον. «Ἡ μήτηρ μου, λέγει ὁ Κοραῆς ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ του, ἔλαβεν ἐλευθεριωτέραν ἀνατροφὴν, διότι εὐτύχησε νὰ ἔχῃ πατέρα Ἀδαμάντιον τὸν Ῥύσιον, τὸν σοφώτατον ἐκείνου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἄνδρα, ὅστις ἀπέθανεν ἓν ἔτος (1747) πρὸ τῆς γενέσεώς μου. Αὐτὸς ἐχρημάτισεν, ἔτι νέος ὤν, διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Χίον, μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Σμύρνην, ὅπου ἐνυμφεύθη χήραν τινὰ Ἀγκυραιήν. Οὗτος μὴ γεννήσας ἀρσενικὸν, ἐπαρηγόρησε τὴν ἀποτυχίαν του, σπουδάσας νὰ ἀναθρέψῃ ὡς υἱοὺς τὴν μητέρα μου (Θωμαΐδα) καὶ τὰς τρεῖς αὐτῆς ἀδελφὰς Ἀναστασίαν, Θεοδώραν καὶ Εὐδοκίαν. Ἡ κατάστασις τοῦ γένους ἦτο τοιαύτη τότε, ὥστε εἰς τὴν μεγαλόπολιν Σμύρνην μόναι σχεδὸν αἱ θυγατέρες τοῦ Ῥυσίου ἤξευρον νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι· παρὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐδιδάχθησαν (πολλὰ ὀλίγον ὅμως) καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ Θεοδώρα, σοφωτέρα παρὰ τὰς ἄλλας, ἀπέθανε παρθένος ἀπὸ τὸ θανατικόν. Ἡ μήτηρ μου ἐκατελάμβανεν ἱκανῶς τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ τὰ συγγράμματα»[1].

Ἐν τοῖς ἐκδιδομένοις ἐγγράφοις προσεθέσαμεν καὶ τὴν διαθήκην τοῦ Ῥυσίου, ἐν ᾧ οὐδόλως γίγνεται μνεία τῶν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἀναφερομένων. «Εἶπα λέγει, ὅτι ὁ πάππος μου, λυπημένος πολὺ διὰ τὴν στέρησιν ἀρσενικῶν τέκνων, ἐσπούδασε νὰ κοινωνήσῃ μέρος τῆς σοφίας του εἰς τὰς θυγατέρας. Ἀφ' οὗ τὰς ὑπάνδρευσε προικισμένας, παρὰ τὴν ἀργυρικὴν δόσιν, καθεμίαν μὲ οἶκον κατασκευασμένον ἐκ θεμελίων, ἐπρόσμενε ἀνυπομόνως ἐξ αὐτῶν καρποὺς ἀρσενικοὺς, διὰ μόνην τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς ἀναθρέψῃ αὐτὸς μὲ ἑλληνικὴν παιδείαν. — Βλέπων ὅμως πλησιάζοντα τὸν θάνατον, τοῦ ὁποίου πρόδρομος ἔγινεν ἡ τύφλωσις τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ φοβούμενος τὴν ἀποτυχίαν τοῦ

1 Βίος Α. Κοραῆ σ. 6—7.

ποθουμένου, ἔγραψε τὴν διαθήκην του. Τὸ πρῶτον αὐτῆς κεφάλαιον ἄφινε κληρονόμον τῶν βιβλίων του, ἀπὸ τοὺς ἀρσενικοὺς μέλλοντας ἀπογόνους, τὸν ὅστις ἔμελλε πρῶτος ν' ἀφήσῃ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, διδαγμένος κἂν ὅσα ἤξευρεν ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου. Οἱ συνεριζόμενοι μ' ἐμὲ ἐξάδελφοι καὶ συσχολασταί μου δὲν ἔδειξαν ὀλιγωτέραν προθυμίαν νὰ κληρονομήσωσι τὰ βιβλία· ἡ τύχη ὅμως ἔσυρε πρῶτον ἐμὲ ἀπὸ τὸ σχολεῖον, καὶ μ' ἐκατέστησε κληρονόμον τῆς παππικῆς βιβλιοθήκης[1]».

Ἰδοὺ τὰ ἐν λόγῳ ἔγγραφα.

1

† Ὁ *Σμύρνης* ΑΝΑΝΙΑΣ *ἐπιβεβαιοῖ ὅτι ἴσον εἶναι τοῦ πρωτοτύπου.*

α'Ἐν ἔτει αψκζ μηνὸς Ἰουλίου λα' ἡ κυράτζα Ἀργυρὴ θυγάτηρ τοῦ ποτὲ Κωνσταντῆ, καὶ ὁ υἱός αὐτῆς Νικολῆς ἀπὸ τὸν ποτὲ Παράση Τακιατζῆ, ἔχοντες σπίτι εἰς τὸν Κασὰπ Χιτὴρ Μαχαλεσί, καὶ πλησιαστὰς ἀπὸ μὲν τὸ βορινὸν μέρος τὸν κυρίτζη Παναγιώτην Ἰωσήφ, ἀπὸ δὲ τὸ νότιον τὸν ποτὲ Νικολὸν Πετρίτζην, ἀπ' ἀνατολὰς τὴν καθολικὴν στράταν, καὶ ἀπὸ δυσμὰς τὸ περιβόλι τοῦ Γιοβάνογλου, καὶ τούτου τοῦ σπιτίου ἐξουσιάζοντες ἡ μὲν Ἀργυρὴ τὴν γῆν, ὡσὰν προικομοίρι ταύτης καὶ μητρικόν της, ὁ δὲ υἱός της ὁ Νικολῆς τὴν οἰκοδομὴν ὡς ἀπὸ τοῦ πατρός του τοῦ Παράση κτίσμα, ἀπὸ γνώμης κοινῆς, καὶ συμφωνίας κοινῆς τὸ ἐπώλησαν μὲ κοινὸν διαλαλητὴν εἰς τὸν διδάσκαλον κὺρ Διαμαντὴν μὲ τοὺς τοίχους του ὁποῦ εἶναι οἱ ἀπὸ μέρους τοῦ μισὶρ Νικολοῦ, καὶ τοῦ Γιοβάνογλου, μούλκια, μετὰ ἐντὸς τῶν τοίχων ὅλα ἀνώγεια καὶ κατώγεια, σπίτια, φοῦρνος, μαγαζία, περιβόλι, δένδρα, πηγάδι, καὶ καθολικῶς μὲ ὅσα σφαλοῦνται, καὶ εὑρίσκονται μέγα εἰς τοὺς τέσσαρας τοίχους ἀπάνω καὶ κάτω πόρτες, καὶ παράθυρα, αὐλαῖς, καὶ ἁπλῶς μὲ ὅλα τὰ σπιτικὰ εἴδη, καὶ δικαιώματα, καὶ μετρημένον εἰς φάρδος καὶ μάκρος ἀπὸ τὸν κατὰ καιρὸν μεγιμάρην τὸν Μαστρονικολάκον, μάκρος πῆχες σαρανταtρεισήμισι, καὶ πλάτος δεκατέσσερεσήμισι, καὶ ὁ μουζαβὰς τοῦ δρόμου σαντράτζια ἐννέα, ἀναλογικῶς πολυπλασιασμένα πῆχες τριανταδύο καὶ μουζαβάδες τρεῖς, διὰ τιμὴν γροσίων δύο (χι)λιάδων τετρακοσίων ἑξῆντα, τὰ ὁποῖα καὶ τὰ ἔβαλον ἔμπροσθεν τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων τῶν ὑπογεγραμμένων εἰς τὸ χοτζέτιον ὁποῦ ἔδωκαν τῷ διδασκάλῳ Διαμαντῇ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ὁποῦ ἔκρινεν ὁ ἐνδοξότατος μολὰς Πενγλὴ Ἀχμὲτ ἐφέντης, καὶ ὁ τούτου ναγίπης Ἀλαζεζόγλους Μουσταφᾶ ἐφέντης, μετρημένα, σῶα καὶ ἀνελλειπῆ μέσα εἰς τὸ ἴδιον σπίτι καὶ ἐγχειρισμένα μὲ χέρι ἴδιον τοῦ διδασκάλου Διαμαντῆ εἰς τὴν κυράτζα Ἀργυρὴν διὰ τιμὴν τῆς γῆς γρόσια χίλια ἑξακόσια δέκα, ἡ ὁποῖα καὶ τώρα παροῦσα ὁμολογεῖ πῶς τὰ ἔλαβεν· εἰς δὲ τὸν υἱὸν αὐτῆς Νικολῆν τοῦ Παράση ἐγχειρισμένα καὶ εἰς αὐτὸν μὲ χέρι τοῦ

1 Βίος Α. Κοραῆ. σελ. 9—10.

ἰδίου ἀγοραστοῦ διδασκάλου Διαμαντῆ γρόσια ὀκτακόσια πενῆντα, διὰ τιμὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ δηλωθέντος σπιτίου, καὶ ὁμολογεῖ καὶ οὗτος παρὼν ἐνταῦθα ὅτι τὰ ἔλαβε· διὸ καὶ τοῦ ἐπαρέδωκαν ὁλοκλήρως τό τε σπίτι τοῦτο, καὶ τὴν δεσποτίαν τούτου τοῦ σπιτίου παντοτινὴν καὶ ὁλόκληρον καθὼς διαλαμβάνει καὶ τὸ χοτζέτιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμαθεν ὁ διδάσκαλος πῶς ἡ προδηλοθεῖσα Ἀργυρὴ ἀδελφὸν τὸν Ἰωάννην τοῦ Κωνσταντῆ ἀπὸ γυναῖκα μὲν ἄλλην καὶ ὑστερωτέραν τὴν Ἀσιμίναν πλὴν ὁμοπάτριον, ἐζήτησε μαθεῖν καὶ βεβαιωθῆναι μήπως ἔχει τινὰ καὶ ὁ Ἰωάννης οὗτος μετοχὴν ἀπὸ τὸ σπίτι ὁποῦ ἐπωλοῦσαν πρὸς τὸν διδάσκαλον ἡ Ἀργυρή, καὶ ὁ ταύτης υἱὸς Νικολῆς. Διὸ καὶ ἐκράχθη, καὶ παρῆν ἐκεῖ εἰς τὸ ἴδιον σπίτι ὅταν ἐμετρῶντο τὰ ἄσπρα, καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ μετοχῆς τινος τοῦ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του πωλουμένου σπητίου παρὼν ἐνώπιον τοσούτων μαρτύρων τούρκων τε καὶ χριστιανῶν ὡμολόγησεν ὁ Ἰωάννης πῶς δὲν μετέχη, διότι ἡ ἀδελφή του Ἀργυρὴ τῆς Σοφοῦλας τὸ ἐπῆρε διὰ τοῦ πατρός της προίκισμα ὡς μητρικόν της ἐξ ἀρχῆς κτῆμα· ὁ δὲ Ἰωάννης διὰ τὸ εἶναι ἀπ' ἄλλης γυναικὸς τῆς Ἀσιμίνας ἣν ἔλαβεν ὕστερον ὁ Κωνσταντῆς, διὰ τοῦτο μηδόλως μετέχειν καθωμολόγησεν, καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην περὶ παντελοῦς ἀμεθεξίας του ὁμολογίαν, διὰ βεβαιωτέραν ἀσφάλειαν τοῦ ἀγοραστοῦ διδασκάλου Διαμαντῆ ἐγράφει οὗτος ὁ Ἰωάννης καὶ μάρτυς εἰς τὸ χοτζέτιον. Καὶ τώρα παρὼν ἐπὶ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος προκαθημένης συνοδικῶς ὡμολόγησε πῶς τοῦ εἰρημένου σπιτίου οὔτε εἶχέ ποτε μετοχὴν, οὔτε θέλει ἔχει ποτὲ οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ ἀπ' αὐτοῦ. Διὸ εἰς ταύτην τὴν συνοδικῶς ἐξετασθεῖσαν φανέρωσιν τῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον Διαμαντὴν ἀσφαλεστάτης πωλήσεως τοῦ δηλωθέντος σπιτίου πάλιν ὑπογράφετε μάρτυς οὗτος ὁ Ἰωάννης μαζὴ μὲ τοὺς ἐπιλοίπους συνοδικῶς παρόντας χριστιανοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας, ὧν ἐνώπιον ἀναγνωσθεῖσα κοινῶς ἦτε καθολικὴ καὶ κυρία καὶ ἀΐδιος πώλησις τοῦ δηλωθέντος σπιτίου, καὶ ἡ δοθεῖσα περὶ ἀμεθεξίας ὁμολογία τοῦ Ἰωάννου, ἐβεβαιώθησαν ὑπὸ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, διὰ μαρτυρίας τῶν παρόντων ἀρχόντων καὶ γερόντων, καὶ ἅμα κατεστρώθησαν ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης μητροπόλεως, παριστάνοντα καὶ εὔδηλον εἰς ἅπαντας καθιστῶντα τὴν γινομένην τελείαν καὶ ἀσφαλεστάτην καὶ ἀΐδιον πώλησιν τοῦ εἰρημένου σπιτίου πρὸς τὸν διδάσκαλον Διαμαντὴν Ῥύσιον εἰς ἀΐδιον μνήμην καὶ φανέρωσιν καὶ βεβαίωσιν.

Παντελέων Σεβαστόπουλος μάρτης
Χατζῆ Δημητράκις
Ζωρζῆς Βιτάλης μάρτυς.

2

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος.

Ὁ *Σμύρνης* ΝΕΟΦΥΤΟΣ βεβαιοῖ.

† Προκαθημένης τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, συνεδριαζόντων καὶ τῶν ἐντιμοτάτων αὐτῆς κληρικῶν προεστώτων τε, καὶ χρησίμων γερόντων τῆς πολιτείας, παρεστάθησαν οἱ ὁσιώτατοι ἐφημέριοι τῆς καθ' ἡμᾶς Μητροπόλεως, ζητοῦντες παρὰ τοῦ κυρίτζη Νικολάκη ἀνεψιοῦ τοῦ μακαρίτου πρώην Σμύρνης κὺρ Ἀνανίου τὸ ὅπερ ἔδωκεν ἐμβατοίκιον τῷ θείῳ αὐτοῦ ἔτι περιόντι, τοῦ δὲ κυρίτζη Νικολάκη διατεινομένου καὶ ἀποποιουμένου τὴν δόσιν, καὶ προβάλλοντος μηδεμίαν ἄλλην οὐσίαν καταλελοιπέναι τὸν μακαρίτην θεῖον αὐτοῦ εἰ μὴ τὰ πεντακόσια γρόσια ταῦτα τῷ κυρίτζη Νικολάκη, τὸν δ' αὖ κυρίτζη Νικολάκην ἐπιστρέψαι τοῖς ἐφημερίοις ὡς δίκαιον αὐτῶν ὄν. Τούτου χάριν διὰ τὸ τὸν μὲν διδάσκαλον κυρίτζη Διαμαντὴν πληρῶσαι τὰ πεντακόσια γρόσια τῷ κυρίτζη Νικολάκη, καὶ λαβεῖν παρ' αὐτοῦ τὸ ὅπερ ἔφερε γράμμα ἰδιόχειρον τοῦ Διαμαντῆ, τὸν δ' αὖ Νικολάκην ἐπιστρέψαι τοῖς ἐφημερίοις, καὶ μεῖναι τὸν διδάσκαλον ἀκαταζήτητον εἰς τὸ ἑξῆς ἅτε ἐξωφλήσαντα αὐτά, ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον γράμμα βεβαιωτήριον, ἐπὶ μαρτυρίᾳ τῶν ἐντιμοτάτων κληρικῶν, καὶ χρησίμων προεστώτων, καὶ γερόντων τῆς πολιτείας, καὶ ἐδόθη τῷ διαλειφθέντι διδασκάλῳ κὺρ Διαμαντῇ εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν. — αψλα' Μαΐῳ.

Ὁ Νικόλαος Λαγκαδᾶς ἀποφάσει συνοδικῇ ἔλαβον καὶ ἐπέστρεψα τοῖς ἐφημερίοις.

Παναγιώτης Ἰωσὴφ μάρτυς, Γεώργιος Ὅμηρος μάρτυς, Ἰωάννης Σκούφης μάρτυς, Ζωρζὴς Βιτάλης μάρτυς, Νικόλαος Κόκκινος μάρτυς, Γεωργάκης Μουτάφογλους μάρτυς, Νάτζιος Σκούφης μάρτυς, Χαρτοφύλαξ Χατζὴ Νικολάκης μάρτυς, Χατζὴ Τζανὴς Χατζὴ Φραντζέσκου μάρτυς, Ἰωάννης Φωτεινὸς μάρτυς, Μπεγλάρης τοῦ Κυριάκου μάρτυς, Παναγιώτης Χατζὴ Ἀντώνη μάρτυς, Παπᾶ Νεόφυτος καὶ ἐφημέριος μάρτυς, Κύριλλος ἱερομόναχος καὶ ἐφημέριος μάρτυς, Θεοδόσιος ἱερομόναχος μάρτυς, Γεράσιμος ἱερομόναχος μάρτυς, Διονύσιος ἱερομόναχος μάρτυς, Μεθόδιος ἱερομόναχος μάρτυς, Ἰγνάτιος ἱερομόναχος μάρτυς, Ἀνατόλιος ἱερομόναχος μάρτυς, Νεκτάριος ἱερομόναχος μάρτυς.

3

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος.

† Διὰ τοῦ παρόντος ἐνδεικτικοῦ γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι ἐπειδὴ καὶ ὁ Παναγιώτης Πασακούλης ὑπηρέτης ὢν καὶ δοῦλος τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κὺρ Διαμαντῆ ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον διὰ νὰ κάμῃ πραγματείαν, καὶ ἐκεῖσε ἔδωκε τὸ κοινὸν χρέος, οἱ εὑρισκόμενοι ἐκεῖσε εὐσεβεῖς πραγματευταὶ καὶ φίλοι τοῦ διδασκάλου κὺρ Διαμαντῆ μὲ τὸ νὰ ἠξεύρουν πῶς εὑρίσκετο πρότερον εἰς τὴν δούλευσιν τῆς λογιότητός του ὁ διαληφθεὶς Παναγιώτης, ἐπερίλαβαν εἰς χεῖράς των τὴν εὑρεθεῖσαν ὅλην περιουσίαν τοῦ Παναγιώτου καὶ τὴν ἔστειλαν εἰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου μὲ γραμμάτων, ἥτις συνεποσώθη εἰς ἀσλανία γρὰ ἑκατονπενηνταένα, καὶ ἄσπρα σαράντα, καθὼς ἰδόντες καὶ ἐρευνήσαντες καὶ πληροφορηθέντες πραγματευταὶ ἀξιόπιστοι ἐβεβαίωσαν τὴν ἡμετέραν ταπεινότητα, οἵτινες καὶ ὑπογράφονται μάρτυρες ἐν τῷ παρόντι. Ὁ γοῦν διαληφθεὶς Παναγιώτης Πασακούλης ὕπανδρος ὢν μετὰ γυναικὸς Ἀγγελίνας εἰς χωρίον Πραστὸν καὶ μετ' αὐτῆς ἔχων θυγάτριον ἕν, καθὼς ἡ διαληφθεῖσα Ἀγγελίνα ποτὲ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέδειξε διὰ βεβαιωτηρίου γράμματος τοῦ συναδέλφου μοι ἁγίου Ῥέοντος καὶ Πραστοῦ, παραγομένη εἰς Σμύρνην ἐπὶ τῷ λαβεῖν τὴν περιουσίαν τοῦ ποτὲ ἀνδρὸς αὐτῆς Παναγιώτου ἀνήκουσαν τῇ ὀρφανῇ θυγατρὶ αὐτῆς. Ὡς οὖν ἀπέδειξεν ἡ Ἀγγελίνα ὅτι ἀληθῶς, καὶ βεβαίως ὑπάρχει γυνὴ τοῦ Παναγιώτου καὶ μήτηρ τῆς ὀρφανῆς καὶ ἐπίτροπος τέλειος αὐτῆς ἀπέδωκεν ὁ λογιώτατος κὺρ Διαμαντὴς τὴν ὅλην περὶ οὐσίαν τοῦ μακαρίτου Παναγιώτου τὰ 151 γρὰ καὶ ἄ. 40 εἰς χεῖρας τῆς διαληφθείσης Ἀγγελίνας ἐπιτρόπου καὶ μητρὸς τῆς ὀρφανῆς θυγατρὸς καὶ κληρονόμου τοῦ Παναγιώτου, καὶ ἐξόφλησε τὸν διδάσκαλον· ἔλαβε πρὸς τούτοις ἡ Ἀγγελίνα καὶ εἴτι ἄλλο ῥουχικὸν εὑρίσκετο τοῦ Παναγιώτου εἰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου, καὶ ἐξόφλησε, καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὸν διδάσκαλον, καὶ ὁμολόγησεν ἡ Ἀγγελίνα ἔμπροσθεν ἡμῶν, καὶ τῶν ὑπογεγραμμένων μαρτύρων, πῶς δὲν ἔχει νὰ ζητῇ πλέον παρὰ τοῦ διδασκάλου, μήτε πολὺ μήτε ὀλίγον ἄχρι καὶ ὀβολοῦ, ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ Παναγιώτης δὲν εἶχεν υἱὸν, ἀλλὰ τὸ θυγάτριον μόνον, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς νόμους τῶν κρατούντων, ἀνήκει ἀπὸ τὴν περιουσίαν του, καὶ εἰς τοὺς πλαγίου, ἐξετάσαντες ἀκριβῶς καὶ περὶ τούτων εὕρομεν ὅτι ἔχει δύο πρωτεξαδέλφους πρὸς πρός, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς κρατοῦντας εἰσέρχονται εἰς κληρονομίαν, καὶ παρὼν ὁ ἕνας Νικολὸς Πασακούλης ἀφοῦ εὐγῆκαν τὰ ψυχικά του, ἔκαμε τὸ μερίδιον ὁποῦ τὸν ἐτύχαινε κατὰ τοὺς κρατοῦντας ἀσλανία γρὰ δέκα ἕξ, καὶ τὰ ἔλαβε σῶα, καὶ ἐξώφλησε τὸν διδάσκαλον ἐπ' ὄψει τῶν παρευρεθέντων καὶ ἡμῶν, ἔμεινε πρὸς τούτοις καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου ἐξαδέλφου μερίδιον Νι-

κολοῦ καὶ ἐκείνου ὀνομαζομένου τοῦ Θεοδωρῆ ἀσλανία γερὰ δέκα ἕξ τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν πρὸς τὴν ἡμῶν ταπεινότητα ἐρχόμενος εἰς Σμύρνην νὰ τὰ πέρνῃ· τούτου χάριν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἐξοφλητικὸν γράμμα ἐν ᾧ ὁμολογεῖ ἡ Ἀγγελίνα γυνὴ τοῦ Παναγιώτου καὶ ἐπίτροπος τοῦ ὀρφανοῦ, καὶ ὁ Νικολὸς Πασακούλης ἐξάδελφος τοῦ Παναγιώτου ὅτι δὲν ἔχουσι πλέον νὰ ζητοῦσιν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον κῦρ Διαμαντῆν μήτε πολὺ μήτε ὀλίγον ἄχρι καὶ ὀβολοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελεν εὑρεθῇ ἄλλος συγγενὴς παρὰ τοὺς δύο Νικολοὺς, καὶ ἤθελε διασείσῃ τὸν διδάσκαλον ζητῶν πολὺ ἢ ὀλίγον παρὰ τῆς αὐτοῦ λογιότητος διὰ τὴν περὶ οὐσίαν τοῦ Παναγιώτου, νὰ χρεωστῇ νὰ ἀπολογῆται ἡ Ἀγγελίνα καὶ ὁ Νικολὸς, καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ εἶναι πάντοτε ἐξοφλημένος καὶ ἀκαταζήτητος.Ἐπὶ τούτοις ἐδόθη,καὶ τὸ παρὸν ἐξοφλητικὸν γράμμα εἰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου ἐπιβεβαιώσει τῆς ἡμῶν ταπεινότητος καὶ μαρτυρίαις τῶν θεωριτῶν τῆς περὶ οὐσίας τοῦ Παναγιώτου. Ἐν ἔτει ͵αψλε΄ Ἰανουαρίου.

Ἡ Ἀγγελίνα γυνὴ τοῦ ποτὲ Παναγιώτου Πασακούλη ἀπὸ χωρίον Πραστὸν βεβαιώνω ὑποχειρὸς ἐμοῦ Μπενιζέλου Μεταξᾶ καὶ μαρτυρῶ.

Χατζῆ Τζανὴς τοῦ Φραζέσκου μάρτυς, Μιχαλάκης Μαρούλης μάρτυς, Δημήτρης Παλαιολόγος μάρτυς, Γεώργης Τζιγκιρλάρας μάρτυς, Χατζῆ Χρίστος Ταμπέϊκος μάρτυς, Γεώργιος Μαζουράνης μάρτυς, Χατζῆ Παναγιώτης ποτὲ Χατζῆ Ἰωάννου μάρτυς, Πενιζέλος Φωλερὸς μάρτυς.

† *Ὁ Σμύρνης Νεόφυτος βεβαιοῖ.*

4

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος.

Πρὸς τὴν ἡμῶν ταπεινότητα παρέστη ἡ Ἀνοῦκα, σύμβιος τοῦ ποτὲ Ἀπτάλη, καὶ προβάλλετο τὴν ἣν εἶχε χρείαν τοῦ πωλῆσαι μέρος ἀπὸ τὸ χάνι ὅπου δεσπόζει αὐτή τε, καὶ τὰ ὀρφανὰ τέκνα αὐτῆς διὰ χρέος ὁποῦ τῆς ἄφησε, ἡ μακαρίτρα πενθερὰ αὐτῆς, Δεσποινοῦ Γιοβάνογλου· καὶ διὰ νὰ μὴν τύχῃ καὶ προχωρήσει τις ἔξωθεν ἀγοραστὴς, ἐβουλεύθη περὶ τούτου, καὶ μὲ τοὺς ἰδίους της συγγενεῖς, καὶ τὴν ἐμὴν ἀνερώτησε ταπεινότητα, ἐκρίθη τε καλὸν τοῦτο, ὅποῦ παριστῶμεν ἐνταῦθα. Ἐπειδὴ ἐγνώσθη καὶ τὸ ἐγγόνι τῆς διαληφθείσης Ἀνοῦκας, ὁ Λουκᾶς, ὃν ἔσχε ἀπὸ τοῦ Παντελῆ Λουτράρη Χίου, ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Σοφοῦλα, οὗτος ὁ Λουκᾶς ἔχει γρόσια πεντακόσια, ἅτινα ὀλίγον πρὸ τελευτῆς του, ὁ ῥηθεὶς Παντελῆς πολλὰ δεηθεὶς τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κυρίτζη Διαμαντῆ Ῥυσίου, ὡς ἡ ἐμφανισθεῖσά του ὁμολογία ἔδειξε, τὰ ἐδάνειζεν αὐτῷ πρὸς ἑπτὰ τὰ ἑκατὸν, ὡς ἄσπρα τοῦ παιδός του τοῦ Λουκᾶ. Ἡ τοίνυν μάμμη τοῦ Λουκᾶ Ἀννοῦκα καὶ ἐπίτροπος αὐτοῦ προ-

κατασταθέντα διὰ χοτζετίου τῆς βασιλικῆς κρίσεως, ὃ καὶ ἡμῖν ἀνεδείχθη συνοδικῶς, καὶ ἐμαρτυρήθη ὑπὸ τῶν ἐν χοτζετίῳ μαρτύρων, ὅσοι ἡμέτεροι, ἐζήτησεν ὡς καθολικὴ ἐπίτροπος τοῦ Λούκα υἱοῦ τοῦ Παντελῆ λαβεῖν παρὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ Διαμαντῆ τὰ δηλωθέντα ἄσπρα, τότε κεφάλαιον, καὶ διάφορον εἰς χρόνους τρεῖς ὅπου ἐστάθηκαν εἰς τὴν λογιότητά του. Οὕτως ἡ ταπεινότης ἡμῶν μετακαλεσαμένη τὸν διδάσκαλον κῦρ Διαμαντῆ, καὶ ἀναγγείλασα αὐτῷ τὴν χρείαν, δι' ἣν ἠναγκάσθη ἡ ἐπίτροπος τοῦ ὀρφανοῦ τοῦ Παντελῆ εἰς τὸ ἀπαιτήσειν τὸν διδάσκαλον τὰ ἄσπρα τοῦ Λούκα, περὶ τοῦ ἐλθεῖν εἰς τελείαν ἡλικίαν τὸν Λούκαν, δηλαδὴ ἕνεκα τοῦ μὴ προχωρῆσαί τινα ξένον εἰς τὸ παρ' αὐτῶν δεσποζόμενον χάνιον τοῦ Γιοβάνογλου λεγόμενον, οὗ εἰς ἀνάγκην ἦλθον διαπωλήσων μέρος ὡς εἴρηται. Καὶ ἅμα προτρεψαμένη τὴν αὐτοῦ λογιότητα, ὅπως εἰρηνικῶς ἀποδῶ, καὶ λάβη τὸ τεμεσούτι του ἐξοφλημένον, καὶ ζεχαριὲ καμωμένον, ἀπὸ μέρος τῆς ἐπιτρόπου τοῦ Λούκα καὶ μάμης αὐτοῦ 'Αννούκας, ἥτις, βεβαιούσης τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, καὶ τῶν ὧδε ὑπογεγραμμένων μαρτύρων, λαμβάνει ταῦτα διὰ τιμήν, καὶ ἅμα πληρωμὴν τοῦ ὀντὰ ὁποῦ ἀγοράζει διὰ τὸ ὀρφανὸν ἐγκόνι της, τὸν Λούκα, υἱὸν τοῦ Παντελῆ Χίου Λουτράρη, καὶ εἶναι ἐμβαίνωντας εἰς τὸ χάνι ἐνοικιαζόμενος τὸ παρὸν διὰ γρόσια εἴκοσι πέντε, ὃν τινα ὀντά, αὐτή τε ἡ μάμμη τοῦ Λούκα, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς, ὄντων εἰς τελείαν ἡλικίαν καὶ τούτων, αὐτοθέλητος τὸ ἐπώλησαν, πρὸς τὸν εἰρημένον Λούκαν τὸν Παντελῆ, πρὸς ταῦτα ἄλλο μηδὲν δυνηθεὶς ἀντιπεῖν ὁ διδάσκαλος κῦρ Διαμαντῆς, ἐζήτησεν εὐλόγως ἰδεῖν δηλαδὴ καὶ τῆς πωλήσεως τὸ χοτζέτιον, ὃ καὶ παρασταθῆσασα ἐνέδειξεν ἡμῖν, ἡ ἐπίτροπος καὶ μάμμη τοῦ Λούκα, καὶ ἀνεγνώσθη κατ' ἐνώπιον ἡμῶν καὶ τῶν ὑπογεγραμμένων μαρτύρων, καὶ οὕτω πάσης ἀντιλογίας διαλυθείσης, ὁ διδάσκαλος κῦρ Διαμαντῆς ἐμέτρησεν τὰ ὅσα διελάμβανεν ἡ ὁμολογία του, γρόσια ὅλα πεντακόσια τριάκοντα πέντε, καὶ προσέτι ἕτερα ἑβδομήκοντα διὰ τοὺς λοιποὺς δύο χρόνους, καὶ ἕως τὴν σήμερον ὁποῦ ἀπεδόθησαν ὅλα γρόσια ἑξακόσια πέντε, ἤγουν 605 ἄσπρα γερὰ κατὰ τὸ φερμάνι, καὶ τὰ ἴδαμεν οἱ παρόντες καὶ τὰ ἐμετρήσαμεν. Καὶ οὕτω κατ' ἐνώπιον ἡμῶν παρόντων τὰ ἐνεχείρησεν τῇ μάμμῃ καὶ τελείᾳ ἐπιτρόπῳ τοῦ Λούκα κυρὰ 'Αννούκα, καὶ ἐνεχειρίσας, ἀπέλαβε παρ' αὐτῆς τὴν ὁμολογίαν του, τελείως καὶ ἀϊδίως ἐξοφλημένην, ἀπό τε μέρους ταύτης τῆς 'Αννούκας, καὶ ἀπὸ μέρους τοῦ παρ' αὐτῆς ἐπιτροπευομένου ἐγκόνου της Λούκα καὶ υἱοῦ τοῦ Παντελῆ. Καὶ ἔτι ἀπὸ κάθε συγγενῆ καὶ ξένον τοῦ Λούκα καὶ τοῦ πατρός του Παντελῆ Λουτράλη. Ὅθεν καὶ εἰς τελείαν ἀσφάλειαν τοῦ διδασκάλου Διαμαντῆ, ἡ ἐπίτροπος αὕτη τοῦ Λούκα 'Αννούκα, ἐδεήθη τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, καὶ ἔκαμε τὴν ἀποδοθεῖσαν τῷ διδασκάλῳ ὁμολογίαν του ταχριέ, ὑπογράψασα ταύτην, καὶ ἐξοφλήσασα ταύτην ἀπὸ μέρος της, καὶ ὡς εἴρηται, ἀπὸ μέρος τοῦ ὀρφανοῦ, καὶ ἀπὸ ἄλλον τινὰ διὰ χειρὸς τῆς ἰδίας, ἡ ταπεινότης μου. Ἔτι καὶ τούτου προσεδεήθη μου αὕτη ἡ ἐπίτρο-

λαρίας κουμπάρας τῆς θυγατρός μου Θεοδώρας δεκαπέντε, πρὸς τούτοις ἀκόμη καὶ τῆς ἄλλης τῆς κουμπάρας τῆς Εὐδοκίας μου γρόσια δέκα. Παραγγέλω εἰς πέντε ἑβδομάδες μετὰ τὴν τελευτήν μου, νὰ δίδωνται κάθε ἑβδομάδα εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀνὰ γρόσια δέκα μὲ χέρι τοῦ γαμβροῦ μου μισὲ Γιάννη, καὶ ὄχι εἰς πρόσωπα ὁποῦ τὸν παρακαλοῦν, ἢ ἐντρέπεται, ἀμὴ ἐκεῖ ὁποῦ πρέπει. Ἀφίνω εἰς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τὴν ἐκκλησίαν τῆς Καραμανίας μίαν παρρησίαν, γρόσια πεντήκοντα. Ἀφίνω τῇ αὐταδέλφῃ μου κυράτζᾳ Αὐγερινῇ γρόσια τριακόσια, ὁ δὲ ἀδελφός μου Δημήτριος ἐρχόμενος μετὰ τὴν τελευτήν μου θέλει πάρῃ ἐκεῖνο ὁποῦ τοῦ τυχαίνει κατὰ νόμους τῶν κρατούντων, καὶ κατὰ τὴν διαθήκην ὁποῦ ἔκαμα ἐμπροστὰ εἰς τούρκους τόσους, καὶ γέροντας τῆς πολιτείας, ὕστερα ἀπὸ τὸ ντζουλούσι μου, ἐκεῖνο ὁποῦ ἐφάνη πῶς ἔχω· εἰ δὲ καὶ θελήσῃ νὰ σιασθῇ εἰρηνικὰ, ἂς τοῦ δώκουν γρόσια πεντακόσια, εἰ δὲ καὶ γυρεύσῃ νὰ ἐνοχλῇ, μηδὲ παρὰν, ἀλλὰ νὰ τοῦ γυρεύουν καὶ ἐκεῖνα ὁποῦ ὀφείλει. Αὐτὰ ὅλα οἰκονόμησα φρονῶν καλῶς, καὶ συλλογιζόμενος ὀρθῶς, μὲ κάθε καλήν μου προαίρεσιν· εἰ δέ τις γυρεύσῃ νὰ παρασαλεύσῃ τὴν διαθήκην μου ταύτην μὲ καμμιᾶς λογῆς ψευδολογίαν καὶ πρόφασιν πιθανὴν, εἴτε συγγενὴς, εἴτε ξένος, ἐχθρὸς, ἢ φίλος, κριτὴς ἢ ἄλλος ἐπηρεαστὴς τῆς καλῆς μου γνώμης, ἂς εἶναι ὑπόδικος, ἀπὸ Θεοῦ ἀρῶν παντοίων ἀσυγχωρήτων. Πρὸς τούτοις, αὐτὰ ὅλα ὁποῦ ἔγραψα διὰ ἐλεημοσύνης μου, ἂν τύχῃ καὶ δὲν φθάνει νὰ τὰ γεμίσῃ τὸ ἔχι μου, νὰ χρεωστοῦν ἡ θυγατέρες μου, καὶ γαμβροί μου, νὰ τὰ γεμίζωσιν ἕως ὀβολοῦ ἀπὸ τὰ προικία ὁποῦ τοὺς ἐπροίκισα χωρὶς καμίαν τους ἀγανάκτησιν. Ἀφίνω συγχώρησιν εἰς τὰ τέκνα μου καὶ ἐδικούς μου, εἰς ὅλους ἐχθροὺς καὶ φίλους, καὶ ἁπλῶς εἰς κάθε χριστιανόν. Καὶ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος νὰ συγχωρήσῃ καὶ ἐμένα τὸν δοῦλόν του. Ἀφίνω καὶ εἰς τὰς δύο ἐκκλησίας τῆς Σμύρνης δύο παρρησίας ἀπὸ 65 γρ. ἀφίνω καὶ τρεῖς πῆχες μκούτι τοῦ Μεθοδίου Ῥολογᾶ, νὰ τοῦ τὸ δίδουν εὐθὺς ὁποῦ ἔλθουν ἡ τζόχαις, καὶ τρεῖς ἥμισυ ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἄλλην μπάλαν, νὰ τὸ στέλνουν εἰς τὴν Πόλιν τῷ κὺρ Νικόλᾳ Χατζῆ Ῥάλη, ἀφίνω καὶ τῶν 12 ἐφημερίων τῆς Σμύρνης γρ. 12 καὶ εἰς ταῖς δύο ἐκκλησίαις τῆς Ἀγκύρας, ἅγιον Νικόλαον, καὶ ἅγιον Γεώργιον, ἀπὸ γρ. πενήντα εἰς κάθε μίαν. Ἀφίνω καὶ τῆς βαπτισιμιᾶς μου τῆς θυγατρός μου Θεοδώρας γρ. 30. Παραγγέλω ἀκόμη καὶ διὰ ταῖς δύο σκλάβαις μου καὶ τὴν ἀναθρεπτικήν μου, νὰ ταῖς παντρέψουν καὶ ταῖς τρεῖς, κάθε μίαν μὲ τριακοσίων γροσίων ἔξοδον. Ὅλα τὰ εἰρημένα ψυχικὰ σοῦμμα γρόσια 6959.

Διαμαντὴς Ῥύσιος. Μιχαὴλ Βαστάρχης ἰατρὸς μάρτυς, Χατζὴ Νικόλας Γαβριὴλ μάρτυς, Παναγιώτης Πιτακὸς μάρτυς, Γεωργάκης Λυκάκης μάρτυς, Μάρκος Δημητρίου μάρτυς, Χατζὴ Κωνσταντὴς Ταχιατζὴς μάρτυς, Ἀλέξανδρὴς Κοντόσταυλος μάρτυς.

† *Ὁ Σμύρνης* ΝΕΟΦΥΤΟΣ βεβαιοῖ.

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ.

Η ΕΝ ΤΩι ΗΡΑΚΛΕΙΩι ΕΠΑΥΛΙΣ ΤΩΝ ΠΕΙΣΩΝΩΝ

ΚΑΙ Η ΕΝ ΑΥΤΗι ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Pompei e la regione sotterrata dal Vesuvio nell' anno LXXIX. Memorie e notizie pubblicate dall' ufficio tecnico degli scavi delle provincie meridionali. Napoli MDCCCLXXIX.

Οὕτως ἐπιγράφεται ὀγκώδης καὶ κάλλιστα τετυπωμένος τόμος εἰς δύο διαιρούμενος μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει 291 σελ. τὸ δὲ δεύτερον 243, δημοσιευθεὶς ὑπὸ τοῦ Τεχνικοῦ Γραφείου τῶν κατὰ τὰς μεσημβρινὰς τῆς Ἰταλίας ἐπαρχίας ἀνασκαφῶν ἐπὶ τῇ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1879 τελεσθείσῃ ἐν Πομπηΐᾳ ἑορτῇ εἰς μνημόσυνον τῆς πρὸ 18 αἰώνων, κατὰ τὸ 79 μ. Χ., καταχώσεως τῆς πόλεως.

Τὸ βιβλίον ἀποτελοῦσι δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισήμων λογίων διατριβαί, ἀρχαιολογικαὶ τὸ πλεῖστον, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν Πομπηΐαν καὶ τὸ Ἡράκλειον. Ἐν αὐταῖς ἐξετάζονται μετ' ἐπιστασίας τῆς δεούσης πλεῖστα ζητήματα σχετιζόμενα πρὸς τὴν κατάχωσιν ἐκείνην, ἧς ἐτελεῖτο πέρυσιν ἡ μνημόσυνος ἑορτὴ καὶ ἥτις ἐπέπρωτο νἀποβῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἡ ἀφορμὴ τόσων προόδων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς ἀρχαιότητος.

Καὶ εἶνε μὲν πᾶσαι αἱ διατριβαὶ ἐκεῖναι ἄξιαι τῆς προσοχῆς καὶ τῆς μελέτης καὶ τῶν ἀρχαιολόγων καὶ καθ' ὅλου τῶν φιλολογούντων, ἀλλ' ἡμεῖς ὅμως ἐνταῦθα σήμερον σκοποῦμεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν περὶ μίαν ἐξ αὐτῶν, ἥτις ἂν δὲν ἦναι ἡ ἐπισημοτάτη εἶνε πάντως ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων. Ἡ πραγματεία, ἧς ἐκτενῆ ἀνάλυσιν δημοσιεύομεν κατωτέρω, εἶνε ἔργον τοῦ περιφανοῦς τῆς Ἰταλίας φιλολόγου Δομινίκου Comparetti, ἐπιγράφεται δὲ *Ἡ ἐν τῷ Ἡρακλείῳ ἔπαυλις τῶν Πεισώνων καὶ ἡ ἐν αὐτῇ βιβλιοθήκη*. Ἀκολουθοῦντες δὲ καὶ ἡμεῖς τὸν συγγραφέα διαιροῦμεν κατωτέρω τὴν ἡμετέραν ἀνάλυσιν εἰς πέντε μέρη.

Εἶνε παντὶ λογίῳ γνωστὸν ὅτι πρὸ ἑνὸς περίπου αἰῶνος ἀνασκαφείσης ἐν τῷ χώρῳ, ἔνθα ποτὲ ἔκειτο τὸ Ἡράκλειον τὸ μετὰ τῆς Πομπηΐας συγκαταχωσθέν, παλαιᾶς ἐπαύλεως, ἀνευρέθη ἐκεῖ καὶ βιβλιοθήκη παλαιὰ ἀποτελουμένη ἐκ πυρικαύστων παπύρων, ὧν ἡ ἀνάγνωσις ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἀπασχολήσασα πολλοὺς τῶν λογίων τὸ μὲν συνετελέσθη τὸ δὲ καὶ μέχρι τοῦδε μένει ἀσυντέλεστος. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωσθέντων παπύρων εὑρέθη ὅτι ἦσαν συγγράμματα τοῦ Ἐπικουρείου φιλοσόφου Φιλοδήμου τοῦ Γαδαρέως, ὅστις ἔζη ἐν Ῥώμῃ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος. Ὁ Comparetti ἔχει ἤδη ὑποβάλει περί τε τῶν ἐκδεδομένων καὶ τῶν ἀνεκδότων τούτων παπύ-

ρων, μάλιστα δὲ περὶ τῶν πρώτων, ἐκτενῆ ἔκθεσιν (Relazione sui papiri Ercolanesi) εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ Ἀκαδήμειαν de' Lincei καὶ ἄλλως δὲ περὶ τὰ πολύτιμα ἐκεῖνα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος ἀσχοληθεὶς ὁ ἀνήρ, προτίθεται ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ νὰ ὁρίσῃ τίνος κτῆμα ἦτο ἡ ἔπαυλις ἐκείνη καὶ τίνος ἡ βιβλιοθήκη. Νομίζομεν ὅτι ὁ διαπρεπὴς λόγιος δὲν ἠστόχησε τῆς ἀληθείας.

Α′

Περὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Φιλοδήμου.

Πάντες οἱ ἀνευρεθέντες πάπυροι εἶνε 1803 εἴτε πλήρεις εἴτε τεμάχια μείζονα ἢ μικρότερα. Ἐκ τούτων ἐξετυλίχθησαν μετὰ πόνου πολλοῦ 341 καὶ ἐκ τούτων πάλιν ἐξεδόθησαν 176 εἰς δύο σειρὰς (19 μὲν εἰς τὴν Voluminum Herculanensium seriem I, 176 δὲ εἰς τὴν II), κεῖνται δ' ἀνέκδοτοι ἔτι 146, περὶ ὧν διαλαμβάνει ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἐκθέσει του ὁ Comparetti. Οἱ λοιποὶ 1462 δὲν ἐξετυλίχθησαν ἀκόμη. Ἐπὶ 65 παπύρων ἐκδεδομένων τε καὶ ἀνεκδότων ἀνεγνώσθη τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, εἶνε δὲ ἑπτὰ ὅλοι οἱ συγγραφεῖς τῶν 65 τούτων παπύρων, ὡς ἑξῆς·

Ἐπικούρου	—	11
Δημητρίου	—	5
Πολυστράτου	—	2
Κολώτου	—	2
Καρνίσκου	—	1
Φιλοδήμου	—	43
Χρυσίππου	—	1
		65

Ἀνεγνώσθη δ' ἐν τοῖς 65 τούτοις καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου, ὧν τινα πλείονα ἀποτελοῦσι μέρος μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς συγγραφῆς. Οἱ ἕνδεκα π. χ. πάπυροι τοῦ Ἐπικούρου ἀνήκουσι πάντες εἰς τὸ *Περὶ φύσεως* αὐτοῦ, ὅπερ περιελάμβανε 37 βιβλία. Ἀνεγνώρισε δὲ ὁ Comparetti καὶ ἐν ἄλλοις παπύροις, ἐφ' ὧν οὔτε τοῦ συγγραφέως τὸ ὄνομα οὔτε τοῦ βιβλίου ἡ ἐπιγραφὴ ἐφέρετο, ἕτερον σύγγραμμα τοῦ Ἐπικούρου ἠθικῆς ὑποθέσεως,[1] δύο συγγράμματα τοῦ Κολώτου, ὅστις εἶνε ὁ γνωστὸς τοῦ Ἐπικούρου μαθητής, δύο τοῦ Πολυστράτου, ὅστις εἶναι ὁ τρίτος ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν Ἐπικουρείων σχολαρχῶν, πέντε τοῦ Δημητρίου, ὅστις φαίνεται ὅτι εἶνε ὁ ἐκ Βυζαντίου περιπατητικός, ἓν τοῦ Χρυσίππου, ἓν τοῦ Καρνίσκου, ἀγνώστου ἄλλοθεν συγγραφέως καὶ *εἰκοσιὲξ* τοῦ Φιλοδήμου, ἂν ὑπολογίσωμεν ὡς ἓν βιβλίον τὰς διαφόρους αὐτοῦ περὶ ῥητορικῆς συγγραφάς.

1 Βλ. Rivista di Filologia κτλ. τόμ. 8 σ. 401 κἑξ.

Τὰ δύο τρίτα λοιπὸν τῶν ἔργων, ὧν ἐγνώσθη ὁ συγγραφεύς, εἶνε τοῦ Φιλοδήμου, τὸ δ' ἄλλο τρίτον διανέμεται μεταξὺ ἓξ συγγραφέων. Ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἀνεκδότων ἀκόμη παπύρων μὴ φερόντων ὄνομα συγγραφέως τὸ περιεχόμενον πείθει ὅτι καθ' ὅλου κατὰ πολὺ ὑπερεῖχον ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦ Φιλοδήμου τὰ συγγράμματα. Προσθετέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τοῦ Φιλοδήμου τινὰ βιβλία ὑπῆρχον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἐκείνῃ ἐν πλείοσι τοῦ ἑνὸς ἀντιγράφοις, τοιοῦτον εἶνε π. χ. τὸ *Περὶ ποιημάτων* σύγγραμμα.

Ἦτο λοιπὸν ἡ τοῦ Ἡρακλείου βιβλιοθήκη κυρίως εἰπεῖν καὶ πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ἐπικούρειος, ὀλίγιστα ὅμως σχετικῶς περιέχουσα συγγράμματα αὐτοῦ τοῦ αἱρεσιάρχου, οὐδὲ ἓν δὲ ἄλλων ἐπιφανῶν τῆς αἱρέσεως, οἷον τοῦ Μητροδώρου καὶ τοῦ Ἑρμάρχου. Τοὐναντίον δὲ περιεῖχε τὰ ἅπαντα τοῦ Φιλοδήμου, ὅστις ἦτο δευτέρου λόγου μεταξὺ τῶν Ἐπικουρείων καὶ οὔτινος ἐκ πάντων τῶν ἐν Ἡρακλείῳ εὑρεθέντων βιβλίων μόνον τοῦ ἐπιγραφομένου *Σύνταξις τῶν φιλοσόφων* μνημονεύει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος.[1] Ὁ Κικέρων[2] μνημονεύει τοῦ Φιλοδήμου ὡς κομψοῦ μᾶλλον ποιητοῦ ἢ ὡς φιλοσόφου, πληρέστατα δὲ δικαιοῦσι τὸν λόγον τοῦ ῥωμαίου ῥήτορος τὰ σωζόμενα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπιγράμματα τοῦ Φιλοδήμου, ἅτινα εἶνε μέν πως ὄχι πολὺ σεμνά, πάντως ὅμως εἶνε κομψὰ καὶ γλαφυρά. Ἦτο δέ, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται, πολυγραφώτατος ὁ Φιλόδημος ὅπως καὶ καθ' ὅλου οἱ ἐπικούρειστοι, ἔχομεν δὲ τούτου καὶ παλαιὰν μαρτυρίαν, διότι λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Ἄκρων ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ὁρατίου[3] «cum multa de eadem secta scripsisset».

Τίς λοιπὸν ἦτο ὁ παράξενος ἐκεῖνος τοῦ Ἡρακλείου Ἐπικούρειος ὁ τόσον ἐπιμελῶς συλλέξας τοῦ Φιλοδήμου τὰ ἅπαντα καὶ προτιμῶν μάλιστα αὐτά, ὡς φαίνεται, τῶν συγγραφῶν τοῦ Ἐπικούρου αὐτοῦ, τοῦ Μητροδώρου καὶ τοῦ Ἑρμάρχου; Μήπως ἡ βιβλιοθήκη αὕτη ἦτο αὐτοῦ τοῦ Φιλοδήμου;

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἡ φυσικωτάτη ἔτυχε πολλῆς ἀποδοχῆς, ἰσχυρότατοι δὲ λόγοι ἐπιστηρίζουσιν αὐτήν. Τοὺς λόγους δὲ τούτους συνοψίζομεν ἐνταῦθα. Καὶ πρῶτον μὲν δὲν φαίνεται ἀπίθανον πάντα τὰ ἐκεῖ συλλεχθέντα βιβλία τοῦ Φιλοδήμου νὰ μὴ ἦσαν καὶ προωρισμένα εἰς δημοσίευσιν, διότι ὑπάρχουσι καὶ ἐπιτομαὶ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου παρασκευασθεῖσαι πρὸς ἰδίαν, ὡς φαίνεται, χρῆσιν, τῶν μαθημάτων Ζήνωνος τοῦ Ἐπικουρείου, ὅστις ἐγένετο διδάσκαλος καὶ φίλος τοῦ Φιλοδήμου καὶ ὃν οὗτος ὀνομάζει *φίλτατον*. Ἔπειτα, πολλὰ εἶνε τὰ ῥητορικὰ βιβλία καὶ ὑπὸ διαφόρους ἐπιγραφάς, ὅπερ δηλοῖ ὅτι θὰ εἰργάζετο ὁ Φιλόδημος εἰς παρασκευὴν συγγράμματος *Περὶ ῥητορικῆς* καὶ ὅτι τὰ ὑπάρχοντα *ὑπομνήματα* θὰ ἦσαν τὰ διάφορα πρὸς ἐπε-

1 Βλ. Rivista di Filologia τόμ. 3 σελ. 449 κἑξ. ἔνθα ὁ Comparetti μετὰ πολλῆς τῆς πειθοῦς ἀποδίδει λείψανα ἀνεκδότου παπύρου ἄνευ ὀνόματος συγγραφέως εἰς τὴν Σύνταξιν τῶν φιλοσόφων τοῦ Φιλοδήμου.

2 In Pison. 29.

3 Εἰς σατυρ. 1, 2, 121.

ξεργασίαν μέρη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὅλου. Πλὴν τούτων εὑρέθησαν ἐν μιᾷ τῆς ἐπαύλεως αἰθούσῃ καὶ προτομαὶ ὀρειχάλκιναι τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Ἐπικούρου, τοῦ Ἑρμάρχου καὶ τοῦ Ζήνωνος. Ὁ Ζήνων δ' οὗτος οὔτε ὁ Ἐλεάτης φαίνεται ὅτι εἶνε, ὡς εἴκασεν ὁ Οὐϊσκόντης, οὔτε πάντως ὁ στωϊκὸς — τί ἤθελε τοῦ στωϊκοῦ ἡ προτομὴ ἐν Ἐπικουρείου οἴκῳ;— ἀλλὰ μᾶλλον ὁ Σιδώνιος, ὁ *φίλτατος*, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλοδήμου ἦτο ὁ σχολάρχης τῆς αἱρέσεως, ὁ coryphaeus epicureorum, ὅπως ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Φίλων παρὰ Κικέρωνι.[1] Τῆς δὲ τοῦ Δημοσθένους προτομῆς ἡ ὕπαρξις ἐξηγεῖται ἐκ τῆς πολλῆς περὶ τὴν ῥητορικὴν σπουδῆς τοῦ Φιλοδήμου.

Ἄλλο σπουδαῖον γεγονὸς εἶνε ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος βιβλιοθήκη ἐν χώρᾳ ἰταλικῇ συλλεγεῖσα εἶχε μεταξὺ 344 παπύρων ἐκτυλιχθέντων 18 μόνα λατινικὰ χειρόγραφα, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἦσαν ἑλληνικὰ καὶ ὅτι, ὅπερ ἔτι σπουδαιότερον, ἐν ᾧ μεταξὺ τῆς ἐποχῆς τοῦ θανάτου τοῦ Φιλοδήμου καὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Οὐεσσουβίου (79 μ. Χ.) μεσολαβεῖ εἷς περίπου αἰὼν οὐδὲ εἷς συγγραφεὺς μεταγενέστερος τοῦ Φιλοδήμου εὑρέθη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὅταν κοινῶς ὀνομάζηται ἡ βιβλιοθήκη ἐκείνη *βιβλιοθήκη τοῦ Φιλοδήμου* δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὴν βιβλία ἦσαν καὶ αὐτόγραφα πάντα. Ἡ ποικίλη ἐν τοῖς διαφόροις χειρογράφοις γραφή, τὰ ὑπάρχοντα λάθη, αἱ στιχομετρικαὶ σημειώσεις αἱ προστεθειμέναι ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν συγγραμμάτων καὶ ἄλλα ἔτι τεκμήρια μαρτυροῦσιν ὅτι ὑπὸ διαφόρων *ἀντιγραφέων* εἴτε *λιβραρίων*, ὡς ἔλεγον οἱ Ῥωμαῖοι, ἐγράφησαν τὰ βιβλία ἐκεῖνα. Μόνη ἴσως ἡ ἐπιτομὴ τῶν τοῦ Ζήνωνος μαθημάτων ἐγράφη ἰδίᾳ χειρὶ ὑπὸ τοῦ Φιλοδήμου, εἶνε δὲ γεγραμμένη αὕτη λεπτοῖς γράμμασι καὶ μετ' ἐπιτομῶν, ὅμοιαι δ' εἶνε καὶ αἱ περισελίδιοι σημειώσεις αἱ προσγεγραμμέναι τῷ *Περὶ φύσεως* συγγράμματι τοῦ Ἐπικούρου. Δυνατὸν ὅμως ἡ βιβλιοθήκη νὰ μὴ ἦνε αὐτοῦ τοῦ Φιλοδήμου, ἀλλά τινος στενοῦ αὐτοῦ φίλου, ἢ νὰ ἦτο μὲν τοῦ Φιλοδήμου, νὰ ἐδωρήθη δὲ εἴς τινα Ῥωμαῖον. Τὰ ζητήματα ταῦτα θαυμασίως διαλευκαίνει ὁ σοφὸς Comparetti ἐν τοῖς ἑξῆς.

Β'

Περὶ τῆς ἐπαύλεως ἔνθα εὑρέθησαν οἱ πάπυροι.

Ἂν ἰσχυροὶ λόγοι πείθουσιν ὅτι ἡ βιβλιοθήκη ἐκείνη τοῦ Ἡρακλείου δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Φιλόδημον, ἡ ἔπαυλις τοὐναντίον, ἐν ᾗ ἦτο ἡ βιβλιοθήκη, εἶνε πάντως ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἦτο κτῆμα τοῦ φιλοσόφου. Διότι ἦτο ἡ ἔπαυλις ἐκείνη πολυτελεστάτη καὶ πλήρης μαρμαρίνων καὶ χαλκίνων τεχνουργημάτων, ἅτινα νῦν θαυμάζονται ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως. Εἶνε λοιπὸν φανερὸν ὅτι θὰ ἦτο κτῆμα οἴκου πλουσίου καὶ περιφανοῦς

1 De nat. deor. 1, 21.

καὶ ὅτι αἱ ἐκεῖ ἀνευρεθεῖσαι πολλαὶ καὶ ἀνώνυμοι προτομαὶ θὰ εἰκόνιζον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διάφορα πρόσωπα τοῦ οἴκου ἐκείνου.[1] Καὶ ἐξ ὅσων λέγει ὁ Κικέρων ἐν τῷ κατὰ Πείσωνος λόγῳ περὶ τοῦ Φιλοδήμου καὶ ὡς δύναταί τις καὶ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐπιγραμμάτων νὰ εἰκάσῃ ὁ *γραικύλος* Φιλόδημος ἂν καὶ δὲν ἦτο πάντως *esuriens*, δὲν ἠδύνατο ὅμως ἐν Ἰταλίᾳ μάλιστα νὰ ἔχῃ τοιαύτην ἔπαυλιν.

Τίς λοιπὸν ἦτο ὁ πλούσιος καὶ εὐγενὴς ἐκεῖνος Ῥωμαῖος ὁ δυνάμενος τοιαύτην νὰ ἔχῃ ἔπαυλιν, ὁ σύγχρονος τοῦ Φιλοδήμου, ὁ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα Ἐπικούρειος, ὅστις ἢ παρ' ἑαυτῷ εἶχε τὸν Φιλόδημον (καὶ διὰ τοῦτο εἶχεν ἐν τῷ οἴκῳ του καὶ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Φιλοδήμου) ἢ τοὐλάχιστον πολὺ ἐξετίμα αὐτὸν καὶ ἀπέκτα πᾶσαν αὐτοῦ συγγραφήν;

Τὸ νὰ θέσῃ τις ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ τοὺς ὅρους τῆς ἐρωτήσεως εἶνε τὰ μάλιστα συντελεστικὸν εἰς εὕρεσιν τοῦ ὀρθοῦ τῆς ἀπαντήσεως. Διὰ τοῦτο δὲ μέχρι τοῦδε οἱ ἀρχαιολογοῦντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ ἀληθοῦς ἐν τῷ περὶ τῆς ἐπαύλεως τοῦ Ἡρακλείου ζητήματι, διότι οἱ ὅροι τῆς ζητήσεως δὲν εἶχον δεόντως τεθῆ. Καὶ ὅμως εἶνε φυσικωτάτη ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα. Ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος δὲν δύναται ἄλλος νὰ ἦνε ἢ ὁ Λεύκιος Καλπούρνιος Πείσων ὁ Καισωνῖνος, ὁ πενθερὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ ἀντίπαλος τοῦ Κικέρωνος.

Ὁ Κικέρων ἐν τῷ κατὰ τοῦ Πείσωνος τούτου λόγῳ, ἀφ' οὗ σφόδρα κατηγορεῖ αὐτοῦ ὅτι ἐβίου ἄλλως ἢ ὅπως ἤθελε νὰ ἐπιδεικνύηται καὶ ὅπως τὸ ἐξωτερικὸν τῆς μορφῆς του ψευδῶς ἐμαρτύρει, ἀναφέρει τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρός τινα Ἕλληνα φιλόσοφον καὶ ποιητήν, οὗ δὲν ἀναγράφει τὸ ὄνομα. Ἀλλ' ὁ σχολιαστὴς τοῦ Κικέρωνος Ἀσκώνιος διαρρήδην λέγει ὅτι ὁ Ἕλλην ἐκεῖνος εἶνε ὁ Φιλόδημος, τὰ δὲ ποιήματα, ἅτινα ὁ ῥήτωρ ὑπαινίσσεται, τοῦ Φιλοδήμου τὰ ἐπιγράμματα.[2]

Τὸ χωρίον τοῦ Κικέρωνος, ὅπερ εἶνε σπουδαιότατον διὰ τὸ προκείμενον ζήτημα ἂν καὶ μακρόν, παραθέτομεν ὅλον ἐνταῦθα. Ἔχει δὲ κατὰ μετάφρασιν ὡς ἑξῆς·

«Ὑπάρχει τις Ἕλλην, ὅστις μετ' αὐτοῦ διάγει τὸν βίον, ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν, ὅπως ἐγὼ τὸν ἐγνώρισα, εὔμουσος καὶ φιλόφρων, ἐφ' ὅσον πρὸς ἄλλους συναναστρέφεται ἢ καθ' ἑαυτὸν ἐξετάζεται. Ὁ Ἕλλην οὗτος ἰδὼν τὸν Πείσωνα νεανίαν ὄντα καὶ ἔχοντα ἤδη σκυθρωπάζον τὸ μέτωπον καὶ τοῖς θεοῖς ὀργιζόμενον δὲν ἀπέφυγε νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτὸν φιλίαν, ἣν ἐκεῖνος ἐπεζήτει καὶ τόσον ἐσχετίσθη, ὥστε ὁμοῦ μετ' αὐτοῦ διάγει τὸν βίον

1 Περιγραφὴν τῆς ἐπαύλεως ἰδὲ παρὰ Justi Winckelmann, II σελ. 186 κἑξ. Καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ βιβλίῳ, ἐν ᾧ περιέχεται ἡ διατριβὴ τοῦ Comparetti, περιελήφθη ἀρίστη πραγματεία τοῦ καθ. G. de Petra ἐπιγραφομένη J. monumenti della villa ercolanese, δι' ἧς τὰ κατὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἐπαύλεως πολλαχῶς διαλευκαίνονται.

2 Τὸ ἐν Ἀνθολ. Παλατ. 11, 44 ἐπίγραμμα τοῦ Φιλοδήμου ἀναφέρεται εἰς τὸν Πείσωνα.

καὶ οὐδέποτε ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτοῦ. Δὲν ἀποτείνομαι πρὸς ἀπαιδεύτους, ἀλλ' ὡς νομίζω, ὁμιλῶ πρὸς ὅμιλον ἀνδρῶν λογιωτάτων καὶ εὐμουσοτάτων. Ἔχετε λοιπὸν βεβαίως ἀκούσει ὅτι οἱ τῆς Ἐπικουρείου αἱρέσεως φιλόσοφοι τὴν ἡδονὴν ἔχουσιν ὡς μέτρον πάντων τῶν πραγμάτων, ἅτινα πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπιζητῇ. Ἂν ἦνε ὀρθὴ ἡ γνώμη των ἢ ὄχι δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει, καὶ ἂν μᾶς ἐνδιαφέρῃ, δὲν εἶνε τοῦ παρόντος καιροῦ νὰ ἐξετάσωμεν. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀμφίβολος ἐκείνη διδασκαλία εἶνε συχνάκις ἐπικίνδυνος εἰς νεανίαν μὴ ἔχοντα ἀκόμη τὴν ἀπαιτουμένην ἀγχίνοιαν. Ὅθεν ὁ ἀσελγής μας οὗτος εὐθὺς ὡς ἤκουσεν ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου τοσοῦταν ἐπαινουμένην τὴν ἡδονὴν περὶ οὐδενὸς ἄλλου πλέον ἐφρόντισεν. Ἐξηγέρθησαν πάραυτα αἱ σαρκικαὶ αὐτοῦ ὀρέξεις καὶ ὥς τις ἵππος ὀχευτὴς ἐχρεμέτισε πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ φιλοσόφου νομίζων ὅτι ἀνεῦρεν ὄχι ἀρετῆς διδάσκαλον, ἀλλ' ἀσελγείας ὁδηγόν. Ὁ Ἕλλην κατὰ πρῶτον ἤρχισε νὰ κάμνῃ διάκρισιν τῶν πραγμάτων καὶ νὰ ὑποδεικνύῃ εἰς τὸν μαθητήν του τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῶν δογμάτων τῆς αἱρέσεως, ἀλλ' ὁ μαθητής, τὸ δὴ λεγόμενον, ὥς τις χωλὸς ἐσφαίριζε καὶ ἐπέμενεν εἰς τὰς πρώτας του ἐντυπώσεις, ἐπεμαρτύρετο, ἔφερεν ἀποδείξεις, ἔλεγεν ὅτι εἶνε εὐεπὴς καὶ σαφὴς ὁ Ἐπίκουρος. Νομίζω δὲ τῷ ὄντι ὅτι λέγει ὁ φιλόσοφος ὅτι δὲν δύναται νὰ φαντασθῇ τὸ ἀγαθὸν ἐκτὸς τῆς ἡδονῆς τῶν αἰσθήσεων. Ἀλλὰ τί τὰ πολλά; Ὁ Ἕλλην εὔκολος ὢν καὶ τὰ μάλιστα χαρίεις δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιμείνῃ ἐναντιούμενος πρὸς ἄνδρα παρακαθήμενον ἐν τῇ συγκλήτῳ τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἔθνους.

Ἄλλως δὲ ὁ ἀνήρ, περὶ οὗ λέγω, εἶνε ἠσκημένος ὄχι μόνον περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ γράμματα, ὧν ἀμελοῦσι πάντες σχεδόν, ὡς λέγουσιν οἱ λοιποὶ Ἐπικούρειοι, ποιεῖ δὲ ποιήματα τόσον φαιδρά, τόσον τετορνευμένα, τόσον καθαρὰ καὶ διαυγῆ, ὥστε οὐδὲν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ ὀξύτερον αὐτῶν καὶ ἐναργέστερον. Ὅθεν δύναταί μέν τις, ἀλλ' ἐλαφρῶς πάντοτε, νὰ ψέξῃ αὐτὸν ὄχι ὥς τινα μιαρὸν ἢ φαῦλον ἢ τολμητίαν, ἀλλ' ὡς γραικύλον, ὡς κόλακα, ὡς ποιητήν. Ἐγένετο λοιπὸν τοῦ Πείσωνος φίλος ἢ μᾶλλον ἐνέπεσεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἕλλην οὗτος ἔπηλυς ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς πλαστῆς ἐκείνης ὀφρύος, ἥτις ἠπάτησε καὶ τὴν ἡμετέραν πολιτείαν τὴν πασῶν σοφωτάτην καὶ μεγίστην. Ἐμπλακὲς δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ φιλίαν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀνακαλέσῃ ἑαυτὸν φοβούμενος συνάμα τὴν ἀπὸ τῆς ἀστασίας δυσφημίαν. Κελευσθείς, παρακληθείς, ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ Πείσωνος, τόσον πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἔγραψε, ὥστε περιέγραψε πάσας αὐτοῦ τὰς ὀρέξεις, πάντα τῶν δείπνων αὐτοῦ καὶ τῶν συμποσίων τὰ εἴδη καὶ αὐτὰς τέλος τὰς μοιχείας του διὰ στίχων χαριεστάτων καὶ ἡδυπαθεστάτων. Ἐν ἐκείνοις δὲ τοῖς στίχοις δύναται ὡς ἐν κατόπτρῳ νὰ ἴδῃ ὁ βουλόμενος τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, πολλὰ δ' ἐξ αὐτῶν, τὰ ὁποῖα πολλοὶ ἔχουσιν ἤδη καὶ ἀκούσει καὶ ἀναγνώσει, θὰ ἀπήγγελλον καὶ πρὸς ὑμᾶς νῦν, ἂν δὲν ἐφοβούμην μήπως καὶ αὐτὴ ἡ ἀγόρευσίς μου, καθ' ἣν ἐξ ἀνάγκης ἔλαβε τροπήν, φανῇ

ἀνάρμοστος εἰς τὴν σεμνότητα τοῦ τόπου τούτου. Ἄλλως δὲ δὲν θέλω καὶ νὰ ἐκφαυλίσω τὸν γράψαντα. Ἂν ὁ ἀνὴρ ἤθελεν ὑπάρξει εὐτυχέστερος ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ μαθητοῦ, θὰ καθίστατο ἴσως καὶ αὐτὸς σοβαρώτερος καὶ σεμνότερος, ἀλλ' ἡ μοῖρα ἤγαγεν αὐτὸν νὰ συγγράψῃ περὶ πραγμάτων παντάπασιν ἀναξίων φιλοσόφου. Διότι ἐὰν τῷ ὄντι ἡ φιλοσοφία ἦνε, ὡς κοινῶς νομίζεται, διδασκαλία περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ καθήκοντος καὶ περὶ τοῦ προσηκόντως ζῆν, ὁ τὴν φιλοσοφίαν ἀσκῶν μοὶ φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ἀναλαμβάνῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ σεμνότατον πρόσωπον. Ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἐκείνη μοῖρα κατερρύπανε τὸν αὐτοκαλούμενον φιλόσοφον, ὅστις ἠγνόει τὴν βαρύτητα τῆς ἐπιστήμης, ἣν ἐπηγγέλλετο, διὰ τοῦ βορβόρου καὶ τῆς ῥυπαρίας τοῦ ἀκαθαρτοτάτου καὶ ἀκρατεστάτου ἐκείνου κτήνους»: (Κικ. in Pis. 28 ἑξ.).

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος διδασκόμεθα ὅτι ὁ Φιλόδημος ἐγνώρισε τὸν Πείσωνα νεανίαν ὄντα, ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν Ἐπικούρειον φιλοσοφίαν καὶ ἦτο εἷς ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες (ὡς ἀλλαχοῦ ὁ Κικέρων λέγει) περιεστοίχιζον αὐτόν. Ἡ φιλία αὕτη εἶχε φθάσει εἰς μέγιστον βαθμὸν οἰκειότητος, ὥστε ὁμοῦ διῆγον ἀμφότεροι τὸν βίον. Ἡ συμβίωσις αὕτη ἐξηκολούθει ὑπάρχουσα καὶ ὅτε ὁ Κικέρων ἀπήγγειλε τὸν κατὰ Πείσωνος λόγον ἤτοι τῷ 55 π. χ. (cum eo vivit), ὅτε ὁ Πείσων δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἡλικίαν μικροτέραν τῶν 46 ἐτῶν διότι εἶχεν ἤδη ἄρξει ἐν ἔτει 58 τὴν ὕπατον ἀρχήν. Δὲν ἠξεύρομεν πόσον χρόνον ἔζησαν μετὰ τὸ ἔτος 55 ὅ τε Φιλόδημος καὶ ὁ Πείσων. Βεβαίως μέχρι τοῦ 43 ἔζη ὁ Πείσων, διότι εἰς τὸ ἔτος ἐκεῖνο τάσσεται ἡ ἐσχάτη αὐτοῦ γνωστὴ πολιτικὴ πρᾶξις. Ἂν δὲ ἀπίδωμεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς, οὓς ὁ Φιλόδημος ἀναφέρει ἐν τῇ ἑαυτοῦ *Συντάξει τῶν φιλοσόφων*, ἥτις μάλιστα φαίνεται νὰ μὴ ἦνε πάντως ἔργον τοῦ ἐσχάτου αὐτοῦ γήρατος, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ φιλόσοφος ἔζη καὶ μετὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ α' *π. χ.* αἰῶνος. Εἶνε λοιπὸν σχεδὸν βέβαιον ὅτι ἐπὶ 30 ἔτη ἂν ὄχι καὶ πλέον διήρκεσεν ἡ στενὴ σχέσις μεταξὺ Πείσωνος καὶ Φιλοδήμου. Τὸ συμπέρασμα εἶνε προφανές· ἡ ἔπαυλις ἦτο τοῦ Πείσωνος, ἡ δὲ βιβλιοθήκη τοῦ Φιλοδήμου. Ὁ Πείσων εἶνε, ὡς γνωστόν, σπουδαιότατον ἱστορικὸν πρόσωπον· τὸ στάδιον αὐτοῦ τὸ πολιτικὸν τελειώνει κατὰ το ἔτος 43, ὅτε μετὰ τὴν μάχην τῆς Μουτίνης καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν περὶ τὸν Ὀκταβιανὸν προεγράφησαν οἱ τοῦ ἀντιπάλου κόμματος. Τοῦ Πείσωνος τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται ἐν ταῖς προγραφαῖς, διότι ἐσεβάσθησαν οἱ νικηταὶ τὸν γενόμενόν ποτε πενθερὸν τοῦ Καίσαρος καί περ ἀντιφρονήσαντα. Ἀλλ' ὅμως ὁ Καισωνῖνος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μένῃ ἐν Ῥώμῃ· ἀποχωρήσας τῆς τύρβης τοῦ κόσμου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ διήγαγε τὸ λοιπὸν τοῦ βίου ἐν τῇ τερπνῇ τοῦ Ἡρακλείου ἐπαύλει ἐν τῷ μέσῳ Ἑλλήνων λογίων.

Ἡ πρὸς τὸν Πείσωνα σχέσις κατέστησε γνωστότατον παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὸν Φιλόδημον καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς οἰκείοις τοῦ Πείσωνος. Παράδοσις δέ τις πιθανωτάτη ὑπάρχει, καθ' ἣν τὴν γνωστήν του πρὸς Πείσωνας ἐπιστο-

λὴν ὁ Ὀράτιος τὴν ἔγραψε πρὸς τούτου τοῦ Πείσωνος τοῦ Καισωνίνου τὸν υἱὸν καὶ τοὺς ἀνεψιούς, εἶνε δὲ σημειώσεως ἄξιον ὅτι πλὴν τοῦ Κικέρωνος ὁ μόνος ἐκ τῶν λατίνων συγγραφέων ὁ μνημονεύσας τοῦ Φιλοδήμου εἶνε ὁ Ὀράτιος, ὅστις ἐν τῷ α′ βιβλίῳ τῶν Σατυρῶν (2, 121) ὑπαινίσσεται ῥῆσιν αὐτοῦ ἔν τινι ἐπιγράμματι γνωστῷ, ὡς φαίνεται, τοῖς τότε λογίοις Ῥωμαίοις. Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ὀράτιος θὰ ἐγνώρισεν ἴσως τὸν Φιλόδημον, διότι ἦτο δεκαέτης τὴν ἡλικίαν ὅτε ἀπήγγειλεν ὁ Κικέρων τὸν κατὰ Πείσωνος λόγον.

Γ′

Ἡ προτομὴ τοῦ Λ. Καλπουρνίου Πείσωνος Καισωνίνου.

Τὰ ἐξαχθέντα ἐν τοῖς προτέροις συμπεράσματα εἶνε πειστικώτατα, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡ σπουδαιότης τοῦ θέματος ἀναγκάζει τὸν ἀρχαιοδίφην νὰ τραπῇ εἰς ἀναζήτησιν καὶ ἄλλων, εἰ δυνατόν, ἐπιχειρημάτων ἵνα ἐπιχυθῇ πλῆρες καὶ ἄπλετον τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος.

Οὐδεὶς τῶν παλαιῶν συγγραφέων μνημονεύει ἐπαύλεως τοῦ Πείσωνος ἐν Ἡρακλείῳ. Ἄν ὑπῆρχε τοιαύτη παλαιὰ μαρτυρία, πᾶσα περαιτέρω ἀναζήτησις θὰ ἦτο περιττὴ καὶ τὸ πρᾶγμα ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπάρχον αὐταπόδεικτον μονονουχὶ φωνὴν θὰ ἄφινε τορῶς ἐπιμαρτυροῦσαν τὸ ὀρθὸν τῆς εἰκασίας τοῦ Comparetti. Νῦν ὅμως, ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα, πρέπει, οὕτως εἰπεῖν, νὰ ἐρωτηθῇ αὐτὴ ἡ ἔπαυλις καὶ νὰ μαρτυρήσῃ τίνος ποτὲ τὸ πάλαι ἦτο κτῆμα. Τὴν δὲ ἀπόκρισιν θὰ δώσῃ βεβαίως ἡ ἔπαυλις διὰ τῶν τεχνουργημάτων, ἃ διέσωσε μέχρις ἡμῶν καὶ δὴ διὰ τῶν προτομῶν.

Σώζεται τῷ ὄντι λαμπρὰ ὀρειχαλκίνη προτομὴ ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως ἐν Ἡρακλείῳ ἀνευρεθεῖσα, ἥτις ἕως τώρα ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου ἀπεδίδετο εἰς τὸν φιλόσοφον Σενέκαν. Ὁ Winckelmann ἐσημείωσεν ὅτι τῆς προτομῆς ταύτης τὸ κάλλος, ἣν ὑπέθετε κατασκευασθεῖσαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος, δὲν συνεφώνει πρὸς ὅσα λέγει ὁ Πλίνιος περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καταπτώσεως τῆς τέχνης τῆς πλαστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν μετάλλων. Ἄλλοι μεταγενέστεροι ἀρχαιολόγοι ἀνεγνώρισαν μὲν ὅτι τὸ τεχνούργημα ἐκεῖνο ἦτο πάντως ἑλληνικόν, οὐχὶ ὀρθῶς ὅμως ἐδέχθησαν ὅτι εἰκόνιζε τὸν Φιλητᾶν. Δὲν εἶνε δυστυχῶς δυνατὸν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ἀπεικόνισμα τῆς λαμπρᾶς προτομῆς, ὡς πράττει ὁ Comparetti ἐν τῇ διατριβῇ του, ἵνα ἔχωσιν αὐτὸ πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ ἀναγνῶσται τοῦ *Παρνασσοῦ*, περιοριζόμεθα δὲ μόνον νὰ παραπέμψωμεν τοὺς βουλομένους εἰς τὸ προχειρότερον εἰς ἡμᾶς βιβλίον, τοῦ Οὐϊσκόντου δῆλα δὴ τὴν Iconografia Romana (τόμ. α′ ἔκδ. Μεδιολάνου 1818). Ἐκεῖ ἐν τῷ ιδ′ πίνακι θὰ ἴδωσιν εἰκονισμένην τὴν προτομὴν ταύτην τὴν ψευδῶς ἀναγραφομένην εἰς τὸν Σενέκαν. Ἄν δὲ μελετήσωσιν αὐτὴν ἐπισταμένως ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ ὅσα περὶ τοῦ

Πείσωνος γράφει μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας ὁ φοβερὸς αὐτοῦ ἀντίπαλος, ὁ Κικέρων, θέλουσιν ἀμέσως ἀναγνωρίσει ὅτι ὁ εἰκονιζόμενος εἶνε αὐτὸς ὁ Πείσων ὁ Καισωνῖνος. Καὶ ἀκριβῶς διότι κατά τε τὴν περιγραφὴν τοῦ Κικέρωνος καὶ τὸ εἰκόνισμα τῆς προτομῆς ὁ εἰκονιζόμενος ἀνὴρ ἦτο barbatus καὶ vestitus aspere καὶ capillo horrido καὶ semper tristis καὶ taciturnus καὶ τόσα ἄλλα, ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, λέγομεν, ἡ προτομὴ ἐθεωρήθη ἐσφαλμένως ὡς εἰκονίζουσα τὸν *αἰχμηρὸν* φιλόσοφον Σενέκαν, οἷον αὐτὸν οἱ ἀρχαιολογοῦντες ἐφαντάζοντο πειθόμενοι μάλιστα εἰς τὰς μεσαιωνικὰς παραδόσεις. Συμφωνεῖ δὲ πρὸς τοὺς χαρακτῆρας τῆς προτομῆς κατὰ τρόπον θαυμάσιον ὁ τοῦ Κικέρωνος χαρακτηρισμός, δὲν δύναται δὲ νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι ἡ προτομὴ εἰκονίζει τὸν κτήτορα τῆς ἐπαύλεως, τὸν φίλον τοῦ Φιλοδήμου, τὸν πατέρα τῆς Καλπουρνίας.[1]

Δ′

Ἡ προτομὴ τοῦ Αὔλου Γαβινίου.

Δὲν ἦτο βεβαίως ἐπάναγκες πᾶσαι τῆς ἐπαύλεως αἱ προτομαὶ νὰ εἰκονίζωσι πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Πεισώνων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀνδρῶν τὰ ὁμοιώματα εἴτε λογίων εἴτε καὶ ἄλλως ἐπιφανῶν θὰ ἐκόσμων αὐτήν. Καὶ τῷ ὄντι δὲ τινὲς ἐξ αὐτῶν εἰκονίζουσιν, ὡς δύναταί τις ἐκ τῆς διατάξεως τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου νὰ εἰκάσῃ, Ἕλληνας ἄνδρας. Θὰ ὑπῆρχον δὲ καὶ εἰκόνες ἀνδρῶν προσφιλῶν εἰς τοὺς Πείσωνας ἢ ὁπωσδήποτε καὶ μάλιστα διὰ πολιτικοὺς λόγους συνδεδεμένων πρὸς αὐτούς. Τοιαύτη εἶνε ἡ προτομή, περὶ ἧς θὰ γείνῃ ἐνταῦθα ὁ προσήκων λόγος καὶ ἣν δύναται νὰ ἴδῃ ὁ βουλόμενος (διότι καὶ ταύτην ἀδυνατοῦμεν νὰ ἀναπαραστήσωμεν ἐνταῦθα) εἰς τοῦ αὐτοῦ Οὐϊσκόντου τὴν Iconografia Greca (ἔκδ. Μεδιολάνου 1825), ἐν τῷ ια′ πίνακι τοῦ γ′ καὶ τελευταίου τόμου ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Βερενίκης.

Ὅτε κατὰ πρῶτον οἱ accademici ercolanesi ἐδημοσίευσαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος προτομὴν[2] μετὰ πολλῆς ἐπιπολαιότητος εἴκασαν ὅτι αὕτη ἦτο δῆθεν τὸ ὁμοίωμα Πτολεμαίου τοῦ Ἀπίωνος. Ἔπειτα ὁ Οὐϊσκόντης ἐκλαβὼν ὅτι ἡ προτομὴ εἴκαζε γυναῖκα ὠνόμασεν αὐτὴν Βερενίκην. Οἱ ἀκαδημαϊκοὶ εἶχον δίκαιον, διότι ἡ προτομὴ εἶνε ἀνδρὸς ὁμοίωμα θηλυδριώδους καὶ μαλακοῦ, οἷος ἦτο ὁ Αὖλος Γαβίνιος ὁ κατὰ παράδοξον φορὰν τῆς τύχης, ἥτις πολλάκις ἀρέσκεται τὰ φύσει διεστῶτα καὶ ἀνόμοια νὰ συνάπτῃ, γενόμενος συνύπατος τοῦ Λευκίου Πείσωνος. Ἦτο δὲ φυσικὴ ἡ πλάνη τοῦ Οὐϊσκόντου,

1 Σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰ σχετικὰ χωρία τοῦ Κικέρωνος· εἶνε δὲ τὰ ἑξῆς· Pro Sext. 19, 21, 26. De prov. cons. 12. Post red. in sen. 15. In Pis. 1, 19, 20, 28, 31, 56, 59, 65.

2 Antich. di Ercol, Bronzi, Ttav. LIX, LX.

διότι ἐξέλαβεν ὡς ὄντως γυναῖκα τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὃν ἀπεκάλεσαν οἱ παλαιοὶ *γυναῖκα* τοῦ Κατιλίνα. Διότι πολλὰ σκανδαλώδη διεδίδοντο κατὰ τοὺς τότε καιροὺς περὶ τούτου δὴ τοῦ Γαβινίου, ἃ κελεύει ὁ Comparetti τοὺς ἑαυτοῦ ἀναγνώστας νὰ ἴδωσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῇ ῥωμαϊκῇ τοῦ Drumann (τόμ. β′ σελ. 276 σημ. τόμ. γ′ σελ. 60 κἑξ.).

Ὅτι ἀνωτέρω ἐλέχθη περὶ τῆς προτομῆς τοῦ Πείσωνος, λέγομεν ἐνταῦθα καὶ περὶ ταύτης, ὅτι δῆλα δὴ πρέπει καὶ αὕτη νὰ μελετηθῇ ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος περὶ Γαβινίου λεγόμενα. Τὸ δ' ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης μελέτης, ἣν ὁ Comparetti ὑποδεικνύει, θὰ ἦνε ἡ ἀναγνώρισις τῶν χαρακτήρων τοῦ Γαβινίου ἐν τῇ προτομῇ. Διότι ὁ Γαβίνιος κατὰ Κικέρωνα ἦτο composito capillo, cincinnatus, calamistratus κτλ.[1]

Αἱ δύο λοιπὸν τῶν συνυπάτων προτομαὶ καὶ τοῦ Φιλοδήμου ἡ βιβλιοθήκη ἀφαιροῦσι πᾶσαν ἀμφιβολίαν· ἡ ἔπαυλις ἦτο τοῦ Πείσωνος.[2]

Ε′

Περὶ τῶν λατινικῶν παπύρων.

Καὶ νῦν ἐπανερχόμεθα ὁπόθεν ὁ λόγος ὡρμήθη, δῆλον ὅτι εἰς τοὺς παπύρους. Περιττὸν εἶνε νὰ ἀσχοληθῶμεν ἐπὶ πλέον περὶ τοῦ ἂν ἡ βιβλιοθήκη ἦτο τοῦ Πείσωνος ἢ τοῦ Φιλοδήμου. Ἀφ' οὗ ἐδείχθη ὅτι ὁ Φιλόδημος ἐβίου εἰς τοῦ Πείσωνος, ἕπεται ἀναγκαίως ὅτι ἐκεῖ εἶχεν ὁ φιλόσοφος καὶ τὴν βιβλιοθήκην του, εἴτε δ' ἐκεῖ ἀπέθανεν εἴτε ὄχι, θὰ ἐκληροδότησε πάντως τὰ βιβλία του εἰς τὸν κραταιόν του προστάτην, τὸν Πείσωνα. Τὸ περίεργον εἶνε ὅτι ἐκ τῆς βιβλιοθήκης ἐκείνης λείπουσιν ὅλως τοῦ Φιλοδήμου τὰ ποιήματα, ἃ ὑπαινίσσεται ὁ Κικέρων καὶ ὧν ἱκανὰ δείγματα παρέχει ἡμῖν ἡ Ἀνθολογία. Ἴσως ὑπάρχουσι τοιαῦτα εἰς τοὺς οὔπω ἐκτυλιχθέντας παπύρους, ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα πρέπον εἶνε νὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὰ ποιήματα ἐκεῖνα δὲν ἦσαν πάντως προωρισμένα διὰ τοὺς μεταγενεστέρους, ἀλλὰ μᾶλλον ἐφήμερα, ὡς καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Κικέρωνος ἐξάγεται, καὶ ὅτι λίαν πιθανῶς βραδύτερον θὰ συνελέγησαν εἰς ἓν μετὰ καὶ ἄλλων ἐπιγραμμάτων καὶ ὅτι ἐκ τοιούτων συλλογῶν ἀπορρέουσι καὶ τὰ νῦν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ σωζόμενα. Ἐκ τῶν ἀνὰ στόμα μεταξὺ τῶν οἰκείων τῶν Πεισώνων φερομένων ἐπιγραμμάτων ἦτο καὶ τὸ ὅπερ ὑπαινίσσεται ὁ Ὁράτιος, ὅστις βεβαίως ὡς οἰκιακὸς φίλος θὰ ἐγνώριζεν αὐτό. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἰδίᾳ εἰς ἓν

1 Τὰ χωρία τοῦ Κικέρωνος, δι' ὧν πρέπει νὰ μελετηθῇ ἡ προτομὴ εἶνε τὰ ἑξῆς· Post red. 5, 6, 7. Pro Sext. 8, 11. in Pis 11.

2 Προσθετέον ὅτι ἀνεγνώσθη ἐπὶ τῆς στήλης τῆς προτομῆς ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη·
Telos Pis(onis) q(uadratarius), σημεῖον ὅτι ἡ στήλη, ἐφ' ἧς ἐτέθη τοῦ Γαβινίου ἡ προτομὴ παρεσκευάσθη ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ συνυπάτου αὐτοῦ Πείσωνος. Ἴδ. καὶ τὴν διατριβὴν τοῦ G. de Petra, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴπομεν.

σῶμα συνελέγησαν τὰ τοιαῦτα τοῦ Φιλοδήμου ποιήματα καὶ ὅτι κατετέθησαν οὕτως ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ του καὶ πάλιν ἄπορον δὲν εἶνε πῶς δὲν διεσώθησαν. Διότι ἐκ πάντων τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου ἐκεῖνα θὰ ἀνεγινώσκοντο ὑπὲρ πᾶν ἄλλο καὶ διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἔμειναν ἥσυχα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, ὅπου ἐπὶ μακρὰ ἔτη μετὰ τοῦ συγγραφέως τὸ θάνατον ἔμειναν τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ ἐπασχολῶσιν ἐπὶ πολὺ τὰς ὥρας τῶν κληρονόμων τοῦ Καισωνίνου. Διότι βεβαίως δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ μέτρια ἔργα τοῦ Φιλοδήμου ὁ Ὁράτιος ὅταν ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς τοῦ Λευκίου Πείσωνος νὰ ἔχωσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν exemplaria graeca. Οὕτω λοιπὸν ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα, μέχρι δῆλα δὴ τῆς καταχώσεως τοῦ Ἡρακλείου ἔμεινεν ἄθικτος καὶ ἐν τάξει ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἐπικουρείου φιλοσόφου.

Μετά τινα δὲ χρόνον ἐγένετό τις προσθήκη ἐν τοῖς πάλαι βιβλίοις τοῦ Φιλοδήμου, ἥτις προσθήκη δηλοῖ ὅτι Ῥωμαῖοι ἦσαν τῆς ἐπαύλεως οἱ κτήτορες καὶ ὅτι δὲν συνεμερίζοντο μάλιστα τοῦ γέροντος αὐτῶν προγόνου τὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπαθείας. Τὰ προστεθέντα δῆλα δὴ βιβλία εἶνε οἱ λατινικοὶ πάπυροι, οὐχὶ πλείονες τῶν δέκα καὶ ὀκτώ. Διὰ λόγους, ὧν ἐν τῇ διατριβῇ του ἀποφεύγει ὁ Comparetti τὴν ἀναζήτησιν, οἱ λατινικοὶ πάπυροι μετὰ πολλῷ μείζονος δυσκολίας ἐγένετο δυνατὸν νὰ ἐκτυλιχθῶσιν ἢ οἱ ἑλληνικοί, πάντες δὲ σχεδὸν κατεστάθησαν μετὰ τὴν ἐπίπονον ἐκτύλιξιν τόσον δυσανάγνωστοι, ὥστε ἑνὸς καὶ μόνου ἀνεγνώσθη ἱκανὸν τεμάχιον, ὅπερ εἶνε ποίημα θέμα ἔχον τὴν ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίαν. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἱστορικοῦ ἐπικοῦ ποιήματος ἀνεγράφη οὐχὶ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου εἰς τὸν σύγχρονον τοῦ Οὐεργιλίου ποιητὴν Ῥαβίριον.[1] Αὐτὴ τοῦ ποιήματος ἡ χρονολογία δεικνύει, ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ Comparetti, ὅτι οἱ λατινικοὶ πάπυροι εἶνε μεταγενεστέρα εἰς τὴν βιβλιοθήκην προσθήκη. Διότι τῷ 38 π. χ. ἐναυμαχήθη ἡ παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχία, τότε δέ, ἐὰν ἔζη ὁ Καισωνῖνος, θὰ ἦτο ἑβδομηκοντούτης, πολλῷ δ' ἔτι πρεσβύτερος θὰ ἦτο ὁ Φιλόδημος. Τὸ δὲ περὶ τῆς ναυμαχίας ποίημα, ἐν ᾧ θὰ περιεγράφοντο ἴσως καὶ ἄλλα μεταγενέστερα γεγονότα, ἀδύνατον εἶνε νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐποιήθη εὐθὺς μετὰ τὴν ναυμαχίαν. Δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ ὁρίσωμεν πόσον ἀκριβῶς χρόνον μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐποιήθη, ἀλλ' ἂν ἀπίδωμεν εἰς τὸ ὅτι ἕνδεκα ἔτη ἐχρειάσθη ὁ Οὐεργίλιος εἰς παρασκευὴν τῆς Αἰνειάδος καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ ποιητὴς ὅταν ἀπέθανε δὲν ἐθεώρει ἀκόμη τὸ ἔργον του ὡς ὁριστικῶς συντετελεσμένον, πιθανώτατον φαίνεται νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ὁ Καισωνῖνος καὶ ὁ Φιλόδημος ἀπὸ πολλοῦ χρόνου θὰ εἶχον ἀποθάνει ὅτε ὁ Ῥαβίριος ἐξέδωκε τὸ ἐπικόν του ποίημα. Ἃς προστεθῇ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἂν καὶ ἀναφέρηται ὁ Ῥαβίριος ὡς σύγχρονος τοῦ Οὐεργιλίου, ἀνήκει ὅμως μᾶλλον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τιβερίου ἢ εἰς τοὺς τοῦ Αὐγούστου.

1 Βλ. τὸ ἀπόσπασμα ἐν Egger Latini sermonis vetustioris reliquiae σελ. 313—317.

Πρὸς ταῦτα συμφωνοῦσι καὶ αἱ εἰδήσεις ἃς ἔχομεν περὶ τῆς ἀνευρέσεως τῶν λατινικῶν παπύρων, καθ' ἃς οὗτοι οἱ δεκαοκτὼ, ἀποτελοῦντες κυλίνδρους μακροτέρους τῶν ἑλληνικῶν, ἔκειντο χωριστὰ ἐν ἑνὶ δέματι, συνηνωμένοι διὰ φλοιοῦ δένδρου καὶ κεκαλυμμένοι διὰ σανίδος. Ἴσως ὁ φλοιὸς καὶ ἡ σανὶς ἦσαν τὰ λείψανα τοῦ κιβωτίου ἐν ᾧ ἐνεκλείοντο οἱ πάπυροι.

Τοιαύτη εἶνε καὶ ἐπὶ τοιούτων ἐπιχειρημάτων βαςίζεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ Comparetti, καθ' ἣν ἡ μὲν ἔπαυλις ἦτο τοῦ Πείσωνος, ἡ δὲ βιβλιοθήκη τοῦ Φιλοδήμου. Ὁ συγγραφεὺς ἐν τέλει τῆς διατριβῆς του λέγει ὅτι ἂν ἐξακολουθήσωσιν αἱ ἔρευναι ἐπὶ τῇ βάσει, ἣν αὐτὸς τίθησιν εἰς τὸ ζήτημα, δὲν εἶνε δύσκολον νὰ ἐξευρεθῶσι καὶ ἄλλα ἔτι ἐπιχειρήματα εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἀληθείας. Οὕτω λ. χ. ἀντὶ νὰ ἀναζητῆται νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ δεῖνα ἐκεῖ εὑρεθεῖσα γυναικεῖα προτομὴ εἶνε τῆς Σαπφοῦς ἢ ἄλλης διαπρεποῦς ποιητρίας, φυσικώτερον θὰ ἦνε νὰ ἀναγράφηται αὕτη εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Καισωνίνου ἢ μᾶλλον εἰς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Καλπουρνίαν τὴν γενομένην σύζυγον τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Δύο δὲ προτομαὶ νεανιῶν, οἵτινες βεβαίως δὲν θὰ ἦσαν τότε ἔξοχα πρόσωπα, ὑπενθυμίζουσι τοὺς ἀνεψιοὺς τοῦ Καισωνίνου, πρὸς οὓς ἐγράφη ἡ γνωστὴ τοῦ Ὁρατίου ἐπιστολή. Ἀλλ' ὀρθῶς πάλιν παρατηρεῖ ὁ Comparetti ὅτι αἱ τοιαῦται εἰκασίαι ὑπερβαίνουσι τὰ ὅρια καὶ τὸν σκοπὸν τῆς διατριβῆς του.

Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΟΙ ΔΥΟ ΑΔΕΛΦΟΙ Κ' ΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΝΝΕΙΑ ΔΡΑΚΟΙ

Πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ *Παρνασσοῦ*, ἰδίως ἐκ τῶν ἐν Σύρῳ, ἐγνώρισαν καὶ ἐνθυμοῦνται βεβαίως τὸν ἐκεῖ πρὸ δεκαετίας ἀποβιώσαντα γενικὸν τῆς Αὐστρίας πρόξενον κ. Hahn. Ὁ πολυμαθὴς καὶ ἀγαθὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἀπὸ τῆς νεότητός του διαβιώσας ἐν ἑλληνικαῖς χώραις, εἴτε ὡς ὑπάλληλος κατ' ἀρχὰς τῆς ἡμετέρας κυβερνήσεως, εἴτε ὡς πρόξενος τῆς Αὐστρίας ἐν Ἰωαννίνοις καὶ μετέπειτα ἐν Ἑρμουπόλει, ἐγένετο γνωστὸς εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον διὰ τοῦ πολυτίμου περὶ Ἀλβανῶν συγγράμματός του. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν Ἀλβανικῶν μελετῶν κατεγίνετο εἰς τὴν περισύναξιν τῶν δημοτικῶν τῆς Ἑλλάδος παραμυθίων καὶ, κατὰ τὸ 1854, ἐδημοσίευσεν, ἐν Ἰένῃ τῆς Γερμανίας, ἐν γερμανικῇ μεταφράσει τὸ πλεῖστον τῆς συλλογῆς του, ἐπιφυλαττόμενος νὰ δημοσιεύσῃ βραδύτερον τὰ κείμενα αὐτὰ, ὅτε ὁ θάνατος τὸν προέλαβε.

Εὐτυχῶς τὰ χειρόγραφα τοῦ σοφοῦ προξένου περιῆλθον εἰς χεῖρας καλάς. Ὁ γνωστὸς ἐν Κοπεγχάγῃ φιλέλλην καθηγητὴς κ. Jean Pio, ὁ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἐκπροσωπῶν ἐν Δανίᾳ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἄριστα δὲ γράφων καὶ ὁμιλῶν τὴν καθομιλουμένην ἑλληνικήν, ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως τὰ πλεῖστα

τῶν ὑπὸ τοῦ Hahn συλλεχθέντων, πρὸς δὲ καί τινα παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐκδότου ἐν Ἑλλάδι περισυναχθέντα. Τοῦ βιβλίου τούτου, φέροντος ἐπιγραφὴν *Νεο-ἑλληνικὰ παραμύθια* ἐποιήσατο ἤδη τὴν δέουσαν μνείαν ὁ *Παρνασσός*.

Ἐν προοιμίῳ ἐκθέτει ὁ κ. Ρίο λεπτομερῶς τάς τε τύχας τῶν χειρογράφων καὶ τὰς πηγὰς τῶν παραμυθίων, ἀναφέρει δὲ ὀνομαστὶ τὴν γραῖαν *Κερὰ Παρασκευήν*, ὡς ἀφηγηθεῖσαν πολλὰ αὐτῶν εἰς τὸν αὐθέντην της καὶ εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ξενιζόμενον ἐν Σύρῳ κ. Ρίο. Εἰς τὴν φιλίαν τούτου ὀφείλει ὁ *Παρνασσὸς* τὸ παρὰ πόδας ἀνέκδοτον εἰσέτι παραμῦθι τῆς Κερὰ Παρασκευῆς, ὅπερ εὐχαρίστως θὰ διεξέλθωσιν οἱ ἀναγνῶσταί του.

Μιὰ φορὰ ἦταν δυὸ ἀδελφοί· ὁ ἕνας ἦταν πλούσιος παραπολὺ κ' εἶχε τέσσερα παιδιά, κι' ὁ ἄλλος ἦταν πάμφτωχος κ' εἶχε ἑφτὰ παιδιά. Μίαν ἡμέραν τοῦ φτωχοῦ ἡ γυναῖκα 'πῆγε σ' τὸν πλούσιον καὶ τοῦ εἶπε : — Τραβῶ μεγάλην δυστυχίαν, γιατὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ χορτάσω τὰ παιδιά μου ψωμί· παίρνω ὀλίγον ἀλεῦρι καὶ τὸ ἀνακατόνω μὲ περισσότερα πίτουρα γιὰ νὰ ἠμπορέσω νὰ κάμω ψωμί. Προσφάγι δὲν ἠξεύρουν τὰ παιδιά μου σχεδὸν ἕνα χρόνον, μόνο ψωμὶ καὶ νερὸν τρώγουν. — Αὐτὸς τῆς ἀποκρίθηκε : — Καὶ τὰ παιδιά σου εἶνε τόσον γιερά, ἐνῷ τὰ 'δικά μου μὲ τόσα φαγητὰ καὶ καλοκέρασες πάντα εἶνε ἄρρωστα ! — Ἡ δὲ πτωχὴ εἶπεν : — Ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε τὴν φτώχειαν καὶ τὴν πεῖναν, μά, δόξα σοι ὁ Θεός, τὰ παιδιά μας εἶνε γιερά ! Τώρα λοιπὸν ἦλθα ἐγώ, νὰ σὲ παρακαλέσω, ἂν ἔχῃς κάμμιὰν δουλειάν, νὰ μὴν φωνάζῃς ἄλλην παρὰ ἐμένα, ἔτσι ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ ὑγείαν 'ς τὰ παιδιά σου ! — Καὶ λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια ἔτρεχαν τὰ 'μάτια της σὰν ποτάμι.

Τότες αὐτὸς ἐφώναξε τὴν γυναῖκά του καὶ τῆς εἶπε : — Ἔχομεν κάμμίαν δουλειάν, νὰ ἔρχεται νὰ μᾶς κάνῃ κάθε 'μέρα, γιὰ νὰ μὴν κάθεται ἄνεργη ; — Ἡ δὲ γυναῖκά του ἀποκρίθηκε : — Ἂς ἔρχεται δυὸ φοραὶς τὴν ἑβδομάδα νὰ μᾶς ζυμόνῃ. — Αὐτὴ ἀκούοντας αὐτὰ τὰ λόγια ἐχάρηκεν· ἀμέσως λοιπὸν ἐσυλλογίσθηκε, πῶς ζυμόνοντας ἐκεῖνο τὸ ὡραῖον ἄσπρο ψωμί, θὰ τῆς δίδῃ κανένα, καὶ θὰ τρώγουν τὰ φτωχὰ παιδιά της νὰ εὐφραίνωνται. — Καὶ 'σηκώθηκε νὰ φύγῃ. Καὶ τῆς λέγουν : — Πήγαινε σ' τὸ καλὸ κ' ἐνθυμήσου, νὰ ἔλθῃς αὔριον τὸ πρωΐ. — Καὶ τῆς ἀφίνουν ὑγείαν χωρὶς νὰ τῆς δώσουν τὸ παραμικρόν. Ἀφοῦ κατέβηκε νὰ φύγῃ, ἔλεγε μόνη της : — Νὰ μὴν ἤμουν πλούσια, νὰ ἀνοίξω τὸ ντουλάπι μου, νὰ δώσω ἕνα κομμάτι τυρί, νὰ δώσω ἕνα κομμάτι ψωμὶ ἢ τοὐλάχιστον 'λίγο ῥύζι, ἢ τόσα ἄλλα πράμματα, ὁποῦ εἶνε σ' τὸ σπίτι, γιὰ νὰ εὐφρανθοῦν οἱ φτωχοί. Καὶ σηκόνοντας τὰ χέρια της εἰς τὸν οὐρανόν, λέγει : — Γιὰ τί, Θεέ μου, μὲ ἔκαμες τόσο φτωχή ; — Καὶ πήγαινε σ' τὸ σπίτι της μὲ τὰ κλάϋματα, ὁποῦ τὴν

ἐκαρτεροῦσαν τὰ παιδιά της μὲ τόσην προθυμίαν, ἴσως τοὺς φέρῃ κἄτι τι. Μὰ αὐτὴ ἡ κακομοίρα ἦλθε μὲ τὰ χέρια ξερά!

Τὴν ἄλλη 'μέρα 'πῆγε πρωὶ πρωὶ σ' τοῦ πλουσίου τὸ σπίτι γιὰ νὰ ζυμώσῃ, κι' ἀφοῦ ἐζύμωσε κ' ἐτελείωσε τὴν δουλειά της, τῆς εἶπαν νὰ 'πάγῃ σ' στὸ καλὸ καὶ πάλιν νὰ ἐνθυμηθῇ νὰ ἔλθῃ, δίχως τοὐλάχιστον νὰ τῆς δώσουν ἕνα ποτῆρι νερό! Αὐτὴ ἡ καϋμένη ἅμα ἦλθε τῆς εἶπαν τὰ παιδιά: — Μᾶς ἔφερες τίποτε, μητέρα; — Ὄχι, ἀποκρίθηκεν ἐκείνη· ἀφοῦ ξεφουρνίσουν ἴσως μᾶς στείλουν κἀνένα ψωμί. — Μὰ τοῦ κάκου τὸ ἐπερίμενε, γιατὶ ἐβράδειασε κι' οὔτε ψωμὶ ἐφάνηκε νὰ τῆς στείλουν οὔτε κανένα πιάτο φαγί.

Εἰς δυὸ τρεῖς ἡμέρας τῆς ἐμήνυσαν νὰ πάγῃ νὰ ζυμώσῃ· γιατὶ τοὺς ἄρεσε πολὺ τὸ ζύμωμά της. Τότες ἐσηκώθηκε πάλιν ἡ καϋμένη καὶ 'πῆγε· κ' ἐκεῖ ὁποῦ ἐζύμονεν, ἐσυλλογίσθηκε, νὰ μὴν πλύνῃ τὰ χέρια της, μόνον ἀφοῦ γυρίσῃ σ' τὸ σπίτι της, νὰ τὰ πλύνῃ ἀπὸ ἐκείναις ταὶς ζύμαις μέσα σ' ἕνα πινάκι, καὶ νὰ δώσῃ ἀντὶς τὸ νερὸν νὰ τὸ πιοῦν τὰ παιδιά της. Κι' ἀφοῦ ἐζύμωσεν, ἔφυγεν ἀμέσως· καὶ σὰν ἔφθασε σ' τὸ σπίτι της, λέγει τῶν παιδιῶν της: — Προσμένετε νὰ σᾶς δώσω νὰ πιῆτε 'λίγην γαλακτιάν. — Καὶ πλένοντας τὰ χέρια της καλὰ καλὰ ἀπὸ ταὶς ζύμαις, ἐγέμωσεν ἕνα καλὸ πινάκι, κ' ἔδωσε καθενὸς ὀλίγον νὰ πιῇ. Καὶ τόσον τοὺς ἄρεσεν, ὁποῦ τῆς εἶπαν: — Μάννα, κάθε φορὰ ποῦ θὰ ζυμόνῃς, νὰ μᾶς φέρνῃς νὰ πίνωμεν ἀπὸ αὐτὸ τὸ ζουμί.

Ἐπέρασεν ἕνας μῆνας ποῦ ἐπήγαινε σ' αὐτὴν τὴν δουλειάν. Φαίνεται, πῶς ὁ Θεὸς εὐλογοῦσεν αὐτὰ τὰ παιδιά, κ' ἐγένουνταν πλέον παχειὰ ἀκόμη. Μίαν ἡμέραν λοιπὸν περνῶντας ὁ πλούσιος ἀπὸ τοῦ φτωχοῦ τὸ σπίτι, ἔβαλε τὸ κεφάλι του μέσα ἀπὸ τὴν πόρτα κ' εἶπε: — Τί κάνετε ἐσεῖς ἐδῶ; — Γυρίζει λοιπὸν καὶ βλέπει ὅλα τὰ παιδιά, κ' ἐσάστισεν ἀπὸ τὸ πάχος ὁποῦ εἶχαν· καὶ 'βγαίνοντας ἔξω ἀπὸ τὴν πόρταν θυμωμένος πηγαίνει σ' τὸ σπίτι του καὶ φωνάζει τῆς γυναίκας του: — Ἔλα 'δῶ σύ! νὰ μοῦ 'πῇς, τί τῆς δίνεις τῆς νύμφης μου, ὁποῦ ἔρχεται καὶ μᾶς ζυμόνει; — Αὐτὴ λοιπὸν 'φοβήθηκε μὲ τὸν τρόπον ὁποῦ τῆς 'φώναξε, κ' εἶπε: — Ἐγὼ ἀκόμη δὲν τῆς ἔδωσα τίποτα, γιατὶ σὲ φοβοῦμαι, μὴν τῆς δώσω τίποτε περισσότερον καὶ μὲ μαλώσῃς. — Αὐτὸς λέγει: — Δὲν εἶναι βολετόν, νὰ μὴν τῆς ἔδωσες τίποτα, γιατὶ τὰ παιδιά της εἶνε τόσο παχειά, ὁποῦ φοβᾶσαι νὰ μὴν σκάσουν ἀπὸ τὸ πάχος. — Αὐτὴ λοιπὸν ὁρκίζεται καὶ λέγει: — Τίποτε ἄλλο δὲν παίρνει παρὰ τὰ χέρια της ἄπλυτα, καὶ τὰ πλένει σ' τὸ σπίτι της, κ' ἐκεῖνο τὸ ζουμὶ δίδει καὶ πίνουν τὰ παιδιά της. — Ἀκούοντας ἐτοῦτα τῆς λέγει: — Νὰ τῆς τὸ κόψῃς κι' αὐτό!

Τὴν ἄλλη 'μέρα ὁποῦ 'πῆγε νὰ ζυμώσῃ, τὴν ἐφύλαγεν ὡς νὰ τελειώσῃ, κι' ἀφοῦ ἐτελείωσε, τῆς εἶπε: — Πλύνε τὰ χέρια σου καλὰ κ' ἔπειτα φεύγα! — Σὰν τὸ ἄκουσεν ἡ κακομοίρα, ἄλλαξεν ἡ ὄψι της, κ' ἔτρεμεν ἀπὸ

τὴν λύπην της, πῶς θὰ 'πάγῃ σ' τὰ παιδιά της, νὰ τῆς γυρεύσουν τὴν γαλακτιάν. Σὰν ἔφθασε σ' τὸ σπίτι τῆς, ἦταν μαζωμένα τὰ παιδιὰ καὶ τὴν καρτεροῦσαν, κι' ἀφοῦ τὴν εἶδαν, κ' ἦμβε μέσα, τῆς εἶπαν ὅλα μὲ μίαν φωνήν. — Τί ἔχεις, μάννα; — Τίποτα, παιδιά μου, μὰ ἐξέχασα κ' ἔπλυνα τὰ χέρια μου! — Ὅλα τὰ παιδιὰ ἔκλαιαν κ' ἐφώναζαν: — Πῶς νὰ μᾶς ξεχάσῃς, νὰ μὴ μᾶς δώσῃς ἐκεῖνο τὸ ὡραῖον ζουμί;

Ἐκείνην τὴν ὥραν ποῦ ἐφώναζαν κ' ἔκλαιαν, ἔμβαινεν ὁ πατέρας των μέσα σ' τὸ σπίτι καὶ λέγει: — Τί ἔχουνε τὰ παιδιὰ καὶ φωνάζουν; — Τότες αὐτὴ εἶπεν ὅσα ἐστάθηκαν, κι' αὐτὸς ἐλυπήθηκε παραπολὺ κι' ἀπεφάσισε νὰ σκοτωθῇ, καὶ γιὰ νὰ μὴν τὸ καταλάβῃ ἡ γυναῖκά του, τῆς ἐζήτησεν ἕνα σακκοῦλι νὰ 'πάγῃ σ' τὸ βουνὸ νὰ μαζώξῃ χόρτα. Ἀφοῦ τοῦ τὸ ἔδωκεν, ἔφυγεν. Σὰν ἐπεριπατοῦσε σ' τὰ τυφλὰ πολλὴν ὥραν εὑρέθηκεν ἀπάνω σ' ἕνα 'ψηλὸν κρεμνόν, κ' ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ πέσῃ νὰ σκοτωθῇ. Τότες εἶδεν ἄντικρυ 'ς τὸν κρεμνὸν ἕνα παλάτι πολὺ μεγάλο, κ' εἶπε: — Πρὶν σκοτωθῶ, ἂς πάγω νὰ ἰδῶ τί εἶν' ἐκεῖνο τὸ παλάτι! — Καὶ πλησιάζοντας ἐκεῖ εἶδεν ἕνα δένδρον κι' ἀνέβηκεν ἀπάνω κ' ἠθέλησε νὰ ἰδῇ, ποιὸς κατοικεῖ ἐκεῖ. Δὲν ἐπέρασε πολλὴ ὥρα καὶ βλέπει κ' ἔβγαιναν πολλοὶ δράκοι· τοὺς ἐμέτρησε κ' ἦταν σαράντα ἐννειά. Σὰς ἐφύγανε αὐτοὶ οἱ δράκοι, ἀφήσανε τὴν πόρταν ἀνοικτήν, γιατὶ αὐτὸ ἦταν πάντα συνήθειόν τως. Κατέβηκεν αὐτὸς ἀπὸ τὸ δένδρον κ' ἐπῆγε σ' τὸ παλάτι καὶ τὸ ἐσεργιάνισε κ' εἶδε, ποῦ εἶχε πολὺν θησαυρόν· κ' ἔβαλε τὸ σακκοῦλί του καὶ τὸ ἐγέμωσε κ' ἐπῆρεν ὅσα ἐσήκωνε ἡ πλάτη του, κι' ἀνεχώρησεν ἀμέσως, ἐπειδὴ ἐφοβήθηκε, νὰ μὴν τὸν προφθάσουνε.

Οἱ δράκοι σὰν ἐγύρισαν ἐκατάλαβαν, πῶς ἐπῆγε κλέφτης καὶ τὼς ἔκλεψε χρήματα· κι' ἀπὸ τότε ἀποφάσισαν, νὰ μένῃ ἕνας πάντα σ' τὸ παλάτι.

Ὁ φτωχὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν ὕστερα ἀπὸ δυὸ 'μέρες κ' ηὗρε τὴν γυναῖκα του νὰ κλαίῃ ἀπαρηγόρητα, γιατὶ ἐφοβήθηκε, μήπως ἀπὸ τὴν στενοχώριαν του πάγῃ νὰ σκοτωθῇ· μὰ ἀφοῦ τὸν εἶδε κ' ἐπέστρεψεν, ἐδόξασε τὸν Θεόν, γιατὶ ἦλθε ζωντανός. Τῆς εἶπεν ὁ ἄνδρας: — Γυναῖκα, ὁ Θεὸς ἐλυπήθηκε τὰ παιδιά μας κ' ἐσένα, ποῦ ἐζύμονες τόσον καιρὸν σ' τοῦ ἀδελφοῦ μου τὸ σπίτι, μ' ὅλον ὅτι δὲ σοῦ ἔδωσαν ὀλίγον ψωμὶ νὰ χορτάσωμεν τὰ παιδιά μας. Ἰδοὺ λοιπὸν σήμερα ἔχομεν νὰ ζήσωμεν διὰ κάμποσον καιρόν! — Κι' ἀνοίγοντας τὸ σακκοῦλι τῆς δείχνει τὰ φλουριά. Αὐτὴ ἦταν θρήσκη κ' εἶπε: — Τὸ πρῶτον πρᾶγμα, ποῦ θὰ ψουνίσῃς, εἶνε τὸ λάδι, γιὰ νὰ ἀνάψωμεν τὴν κανδήλαν εἰς τὴν Παναγίαν, ποῦ ἔχομεν τόσα χρόνια νὰ τὴν ἀνάψωμεν. — Κι' ὁ ἄνδρας της τὴν ἄκουσε κι' ἀμέσως πῆγε κ' ἐπῆρε λάδι, καὶ σὰν ἄναψε τὴν κανδήλαν, προσευχήθηκαν μὲ ὅλην τως τὴν καρδίαν καὶ μὲ τὰ δάκρυα σ' τὰ μάτια, κ' ἔμειναν πολλὰ εὐχαριστημένοι.

Τὴν αὐριανὴν ἐσηκώθηκε ὁ ἄνδρας της, καὶ τὸ πρῶτον πρᾶγμα, ποῦ ἔκαμεν ἦταν νὰ ἀγοράσῃ ἕνα σπίτι· κ' ἐκουβαλήθηκεν ἐκεῖ μ' ἐκεῖνα τὰ φτω-

χὰ ἔπιπλά του καὶ μὲ τὰ δυστυχισμένα του παιδιά. Τὴν πρώτην βραδειὰν εἶπε τῆς γυναίκας του: — Ἀπὸ 'λίγο 'λίγο νὰ ἀγοράζωμε κάθε 'μέρα τὰ χρειαζούμενα τοῦ σπιτιοῦ, ὄχι τίποτες περισσότερον, γιατὶ πρέπει νὰ συλλογισθοῦμεν, πῶς ἔδινες τῶν παιδιῶν μας γαλακτιὰν νὰ πίνουνε γιὰ νὰ μὴν ἀποθάνουν τῆς πείνας. — Ναί, εἶπεν αὐτή, δὲν θέλω ποτὲ νὰ σοῦ ζητήξω πρᾶγμα, ὁποῦ δὲν χρειάζεται.

Ἐπέρασὰν δυὸ μῆνες ὁποῦ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐζοῦσαν εὐτυχισμένα. Δὲν ἔκαμαν ἄλλο παρὰ νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς φτωχούς. Μίαν ἡμέρα λοιπὸν ἦλθε τοῦ πλουσίου ἡ γυναῖκα γιὰ νὰ εὕρῃ τὴν φτωχήν, γιατὶ εἶχεν ἀκούσῃ ἀπὸ πολλούς, πῶς ζῇ εὐτυχισμένα, κι' αὐτὴ ἤρχισε νὰ δυστυχεύῃ, γιατὶ ἐψόφησαν ὅλα της τὰ πρόβατα, τὰ χωράφια της δὲν ἐκαρποβολοῦσαν, τὸ κρύον ἔκαψε πολλὰ δένδρα, κι' ἄλλαις πολλαῖς δυστυχίαις ἔπαθαν. Ἡ φτωχὴ ἀφοῦ τὴν εἶδε, δίχως νὰ συγχυσθῇ ὁποῦ ποτὲ δὲν τὴν ἐβοήθησε σ' τὴν δυστυχίαν της, τὴν ἐδέχθηκε χαρούμενη καὶ τὴν ἔβαλε σ' τὸν καλλίτερον τόπον καὶ τῆς ἔφερεν ὅσα καλλίτερα πράγματα εἶχε σ' τὸ σπίτι της γιὰ νὰ φάγῃ, ἐνῷ αὐτή, σὰν ἐπήγαινε, δὲν τὴν ἐδέχουνταν παρὰ εἰς τὸ μαγερεῖον, καὶ ποτὲ δὲν τῆς ἔλεγε νὰ καθίσῃ! Ἀφοῦ ἐπέρασε πολλὴ ὥρα, τῆς εἶπε: — Μὰ ἀδελφή, ποῦ ηὗρηκε δουλειὰν ὁ ἄνδρας σου, γιὰ νὰ πασχίσῃ νὰ πάγῃ καὶ ὁ 'δικός μου, γιατὶ ἐπέσαμεν εἰς μεγάλην δυστυχίαν; — Καὶ ἡ φτωχὴ τῆς ἀποκρίθηκε, πῶς ὁ ἄνδρας μου δὲν ἔπιασε κάμμίαν δουλειάν, μόνο τὴν ἡμέραν ποῦ μοῦ εἶπες, νὰ πλύνω τὰ χέρια μου, ἔφυγε· καὶ τῆς διηγήθηκε ὅσα ἐστάθηκαν. Τότες ἡ πλούσια τῆς εἶπε νὰ πάρῃ καὶ τὸν ἄνδρα της γιὰ νὰ τοῦ δείξῃ τοὺς δράκους· ἴσως βοηθηθοῦμεν κ' ἐμεῖς. Καὶ ἡ φτωχὴ τῆς εἶπε: — Ἀφοῦ ἔλθῃ ὁ ἄνδρας μου ἀπόψε, θὰ τοῦ τὸ 'πῶ, κι' ἂς ἔλθῃ αὔριον ὁ ἄνδρας σου μὲ ἕνα σακκοῦλι νὰ 'πάγῃ μαζί του. Σὰν ἦλθε τὸ βράδυ ὁ φτωχὸς σ' τὸ σπίτι, τοῦ τὰ εἶπεν ἡ γυναῖκά του, κι' αὐτὸς τῆς εἶπε: — Ἐγὼ θὰ 'πάγω νὰ τοῦ δείξω, μὰ δὲν θὰ 'πάγω νὰ σηκώσω ἄλλον θησαυρόν, γιατὶ ἐτοῦτον, ὁποῦ ἔχω, ὁ Θεὸς τὸν εὐλογεῖ, καὶ 'μέραν τὴν ἡμέραν αὐξάνει.

Τὸ πρωῒ ἦλθεν ὁ πλούσιος μὲ τὸ σακκοῦλι σ' τὴν πλάτην καὶ τοῦ λέγει: — Καλὴ 'μέρα ἀδελφέ, καὶ τί κάνεις; εἶσαι καλά; — Ἐνῷ ἄλλοτε τὸν ἔβλεπε σ' τὸν δρόμον καὶ τοῦ 'γύριζε ταὶς πλάταις, ἢ ἄλλαζε τὸν δρόμον του, γιὰ νὰ μὴν τὸν ἀκούσῃ νὰ τοῦ 'πῇ, πῶς θέλει κάμμιὰν βοήθειαν. Μὰ ὁ φτωχὸς σὰν τὸν εἶδεν, ἐσηκώθηκε καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τοῦ εἶπε: — Καλῶς ὥρισες, ἀδελφέ, θαρρῶ πῶς εἶνε δέκα χρόνια μὲ τὴν δυστυχίαν μου νὰ ἔλθῃς σ' τὸ σπίτι μου. — Ναί, εἶπεν ὁ πλούσιος, μὰ τώρα ἔπεσα κ' ἐγὼ σ' τὴν δυστυχίαν, κ' εἶμαι ἀμάθητος. — Λέγει ὁ φτωχός: — Ἄς 'πᾶμεν, ἴσως πάλιν εὐτυχήσῃς καὶ γείνῃς πλούσιος καθὼς πρῶτα. — Κι' ἀνεχώρησαν γιὰ νὰ πάγουν σ' τὸ βουνόν. Κι' ἀφοῦ ἔφθασαν ἐκεῖ τοῦ ἔδειξε τὸ δένδρον καὶ τοῦ εἶπεν: — Ἀνέβα 'πάνω καὶ κάθισε σ' τὸ δένδρον, καὶ τώρα θὰ

'βγοῦνε οἱ δράκοι, καὶ νὰ τοὺς μετρήσῃς· ἂν ἦνε σαράντα ἐννειά, τότες κατεβαίνεις καὶ 'μβαίνεις ἐλεύθερος εἰς τὸ παλάτι, ἂν ἴσως κ' ἦνε σαράντα ὀχτώ, νὰ μὴν ἔμβῃς μέσα! — Λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια φεύγει. Εἰς ὀλίγην ὥραν ἐβγῆκαν οἱ δράκοι κι' ἄρχισε νὰ τοὺς μετρᾷ. Μὰ φαίνεται, πῶς ἐλάθευσε, κι' ἀντὶς νὰ 'πῇ σαράντα ὀχτὼ λέγει σαράντα ἐννειά. Καὶ κατέβηκε τρέχοντας καὶ 'μβῆκε μέσα σ' τὸ παλάτι, καὶ βιαστικὸς ἐγύρευε νὰ ἰδῇ, ποῦ εἶνε ὁ θησαυρός, γιὰ νὰ γεμώσῃ τὸ σακκοῦλί του καὶ νὰ φύγῃ τὸ ὀγληγορότερον, κ' ἐκεῖ ὁποῦ ἔστεκεν, ἀκούει μίαν φωνὴν καὶ λέγει: — 'Εσὺ λοιπὸν εἶσαι ὁ κλέφτης, καὶ ξανάρχεσαι γιὰ νὰ κλέψῃς καὶ ἄλλα! — Καὶ νὰ κ' ἐβγαίνει ὁ δράκος, ποῦ φύλαγε ἀπὸ μιὰν κάμαραν, καὶ τὸν πιάνει ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ τὸν κάνει τέσσερα κομμάτια καὶ τὸν κρεμνᾷ σ' ταὶς τέσσερες γωνιαὶς τοῦ σπιτιοῦ. Σὰν ἦλθαν οἱ δράκοι, τοὺς εἶπε: — Δὲν εἶναι ἀνάγκη πλέον, νὰ φυλάγωμεν, γιατὶ ἔχω τὰ τέσσαρα κομμάτια τοῦ κλέφτη κρεμασμένα, κι' αὐτὸς θέλει μᾶς φυλάγῃ τὸ παλάτι! — Κι' ἀπ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔκαμαν ἀπόφασιν νὰ μὴν κάθωνται πάλιν ὅλοι, μόνον νὰ φεύγουν, κι' ἄρχισαν κ' ἔφευγαν.

'Αφοῦ ἐπέρασαν δυὸ 'μέραις ἡ γυναῖκα τοῦ πλουσίου ἦταν ἀνήσυχη κ' ἦλθε σ' τὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ της, γιὰ νὰ 'ρωτήσῃ, τί ἔκαμαν τὸν ἄνδρα της. Μὰ ὁ φτωχὸς 'διηγήθηκεν ὅσα τοῦ εἶχε παραγγείλῃ, καὶ λέγει: —Δὲν 'ξεύρω ἂν αὐτὸς δὲν ἐμέτρησε καλὰ τοὺς δράκους· μὰ θὰ πάγω νὰ ἰδῶ. — Κι' ἀνεχώρησε. Σὰν ἔφθασε κοντὰ σ' τὸ παλάτι, ἀνέβηκεν ἀπάνω σ' τὸ δένδρον, κι' ἀφοῦ οἱ δράκοι ἔβγαιναν, μὲ μεγάλην προσοχὴν τοὺς ἐμετροῦσε, κ' ἦταν ὅλοι σαράντα ἐννειά. Τότες ἐκατέβηκε κ' ἐμβῆκε σ' τὸ παλάτι κ' ἐκύτταξεν ἀπὸ 'δῶ κι' ἀπὸ 'κεῖ, ἴσως ἰδῇ τὸν ἀδελφόν του. Καὶ σηκόνοντας τὰ μάτια του βλέπει ἀπάνω σὲ τέσσερα κομμάτια τὸν ἀδελφόν του κρεμασμένον, κ' ἐτάστισε! Δὲν ἔχασε λοιπὸν καιρὸν καὶ τὸν ἐξεκρέμασεν, κ' ἐγέμωσε καὶ τὸ σακκοῦλι του φλουριὰ κ' ἔφυγε. Σὰν ἔφθασε σ' τὸ σπίτι του, ἦταν πολὺ κουρασμένος καὶ λυπημένος, κ' εἶπε σ' τὴν γυναῖκά του: — Στεῖλε κἀνένα νὰ 'πῇ τῆς νύφης μου, νὰ ἔλθῃ νὰ περιλάβῃ τὸν ἄνδρα της! — Κι' ἀφοῦ ἔφθασεν ἐκείνη, ἔκλαιεν ἀπαρηγόρητα βλέποντάς τον εἰς τέσσαρα κομμάτια. Τότες εἶπε τοῦ φτωχοῦ: — Εἶναι ἀνάγκη, νὰ μοῦ 'βρῇς ἕναν ῥάφτην νὰ τὸν ῥάψῃ, γιατὶ δὲν θέλω νὰ θαφθῇ ἔτσι εἰς τέσσερα κομμάτια. 'Ο φτωχὸς ἐπῆγεν ἀμέσως κ' ἔφερεν ἕναν ῥάφτην καὶ τὸν ἔρραψεν. 'Αφοῦ τὸν ἔθαψαν καὶ τὸν ἔκλαυσαν, ἄνοιξε ὁ πτωχὸς τὸ σακκοῦλι κ' ἔδωσε τῆς νύμφης του τὰ 'μισὰ φλουριὰ καὶ τῆς εἶπε: — Πήγαινε νὰ βοηθηθῇς ἐσὺ καὶ τὰ παιδιά σου, κι' ἂν ἔχῃς πάλιν ἀνάγκην, νὰ ἔλθῃς χωρὶς 'ντροπὴν νὰ μοῦ ζητήσῃς ὅ,τι χρειάζεται. 'Η χήρα ἀνεχώρησε μὲ τὰ δάκρυα σ' τὰ μάτια, κ' ἐπῆγε σ' τὸ σπίτι της.

῎Ας ἀφήσωμεν πλέον αὐτοὺς κι' ἂς ἔλθωμεν 'ς τοὺς δράκους. 'Αφοῦ ἔφθασαν εἰς τὸ παλάτι των κ' εἶδαν, πῶς δὲν ὑπάρχει ὁ νεκρός, ἔμπηξαν ὅλοι

μαζὶ μιὰν φωνὴν κ' εἶπαν: — Λοιπὸν ὁ κλέφτης εἶχε κι' ἄλλον σύντροφον!

Αὐτοὶ λοιπὸν τὴν ἄλλην 'μέραν ἐκατέβηκαν εἰς τὴν χώραν κ' ἐπῆγαν νὰ εὕρουν ἕνα ῥάφτην γιὰ νὰ τὼς κάμῃ σαράντα ἐννειὰ φορέματα καὶ σαράντα ἐννειὰ παπούτσια. Λοιπὸν ἔλεγαν εἰς τὸν ῥάπτην: — Θὰ μᾶς τὰ ῥάψῃς καλά, νὰ μὴ ξηλόνωνται καὶ νὰ πηγαίνουν καλὰ σ' τὸ μπόϊ μας! — Καὶ πάλι τοῦ τὸ ξαναεῖπαν, ὡς ποῦ ὁ ῥάφτης ἐβαρέθηκε καὶ τοὺς εἶπε: — Τί διάβολο! ἐψὲς ἔρραψα ἕναν νεκρόν, ποῦ ἦταν εἰς τέσσαρα κομμάτια κ' εὐχαριστήθηκαν, ὁποῦ δὲν ἦταν δουλειά μου, καὶ σεῖς μὲ τὰ φορέματά σας θέλετε νὰ μοῦ πάρετε τὸ μυαλόν μου. Τότες αὐτοὶ τοῦ εἶπαν: — Καὶ γνωρίζεις τὸν ἄνθρωπον ποῦ σοῦ ἔφερε τὸν νεκρόν, νὰ τὸν ῥάψῃς; — Αὐτὸς εἶπε: ναί, ἐδῶ κοντά μου κάθεται, κι' ἂν θέλετε, νὰ σᾶς τὸν δείξω, νὰ πᾶτε, νὰ τὸν 'ρωτήσετε, ἂν ἦταν καλὰ ῥαμμένος ἢ ὄχι! — Καὶ παίρνοντας ἕναν δράκον καὶ κάνοντας εἴκοσι πατήματα μακρυά, τοῦ ἔδειξε τὸ μαγαζί. Τότες ἀνεχώρησαν κ' ἐπῆγαν εἰς ἕναν μαραγκὸν κ' ἐπαράγγειλαν σαράντα ὀχτὼ σενδούκια σ' τὸ μπόϊ τως.

Σὰν ἐτελείωσαν, τὰ 'πῆραν κ' ἐμβῆκαν μέσα οἱ σαράντα ὀχτὼ καὶ ἔμεινεν ὁ ἕνας ἀπ' ἔξω. Καὶ τὸ πρωῒ ἐπῆγεν ὁ δράκος σ' τὸ μαγαζὶ τοῦ φτωχοῦ καὶ τοῦ λέγει: — Μὲ ἦλθαν σαράντα ὀκτὼ σενδούκια κ' ἐπιθυμοῦσα νὰ μοῦ κάμῃς τὴν χάριν νὰ τὰ ἀκουμβήσω, σ' τὸ μαγαζί σου διὰ μιὰν βραδειάν. — Κ' αὐτὸς τοῦ ἀποκρίθηκε: — Ὄχι διὰ μιὰν βραδειάν, μὰ ὅσο θέλῃς ἂς καθίσουν, ὡς ποῦ νὰ εὐκολυνθῇς νὰ τὰ 'βγάλῃς. — Κ' ἔφερε χαμάληδες, καὶ τὰ ἐκουβάλησαν.

Τὰ παιδιὰ τοῦ φτωχοῦ ἄρχισαν νὰ ἀνεβαίνουν ἀπάνω σ' τὰ σενδούκια νὰ πηδοῦν καὶ νὰ παίζουν, καὶ οἱ δράκοι, ὁποῦ ἦταν μέσα, ποῦ καὶ ποῦ ἀνεστέναζαν κ' ἔλεγαν: — ἄχ! καὶ πότε νὰ βραδειάσῃ νὰ τοὺς φᾶμεν ὅλους! — Ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἦταν κρυμμένο, γιὰ νὰ μὴν τὸ εὕρουν τὰ ἄλλα, κι' ἄκουσεν αὐτὰ τὰ λόγια καὶ τοὺς ἀνεστεναγμούς. Ἔτρεξεν εἰς τὸν πατέρα του καὶ εἶπεν: — Αὐταῖς ἡ σενδούκαις εἶνε μαγεμμέναις κι' ὁμιλοῦν. — Τότες ὁ πατέρας του ἐσυλλογίσθηκε μιὰν στιγμὴν κ' εἶπε: — Σαράντα ὀχτὼ κ' αὐτὸς ὁποῦ ταὶς ἔφερε σαράντα ἐννειά! — Κ' ἐπῆγε κοντὰ σ' ταὶς σενδούκαις κ' ἔβαλε τὸ αὐτί του σ' τὴν κλειδαριὰν κι' ἄκουσε κι' αὐτὸς τὸν ἀναστεναγμόν. Κ' εἶπε καταμόνος του: — Τώρα ἐγώ, διαβόλοι, σᾶς συγυρίζω, ἀφοῦ κ' ἤλθετε σ' τὰ ποδάρια μου! — Κι' ἀμέσως ἀνεχώρησε κ' ἐπῆγε κι' ἀγόρασε σαράντα ὀχτὼ σοῦβλαις κ' ἄναψε τὸν φοῦρνον τοῦ σπιτιοῦ του, ταὶς ἔβαλε μέσα καὶ σὰν ἐκοκκίνισαν καλά, ἔπαιρνε μίαν μίαν κ' ἐσούβλισεν ὅλαις ταὶς σενδούκαις. Εἶπε λοιπὸν εἰς τὸν δοῦλόν του: — Ἔλα, καϋμένε, ποῦ μᾶς ἐγέλασαν καὶ μᾶς ἔβαλαν ἕναν δράκον σὲ μιὰν σενδοῦκα, ποῦ ἂν δὲν ἤθελε τὸν σκοτώσωμεν, ἤθελε νὰ μᾶς φάγῃ ὅλους. — Ὁ δοῦλος ἐθύμωσε καὶ λέγει σ' τὸν ἀφέντην: — Δός μου τον, νὰ πάγω νὰ τὸν φουντάρω σ' τὸν 'γιαλόν. Καὶ παίρνοντάς τον εἰς τὴν πλάτην του 'πῆγε καὶ τὸν ἔρριξε

σ' τὸν 'γιαλόν. Ὡς ποῦ νὰ γυρίσῃ ὁ δοῦλος, ἑτοίμαζεν ἄλλον καὶ τοῦ ἔλεγε: — Δὲν τὸν ἔρριξες καλὰ σ' τὸν 'γιαλόν, κ' ἐγύρισεν ὀπίσω! — Καὶ πάλιν ἀφοῦ ἐγύρισεν, ἔκαμε τὸ ἴδιον εἰς ὅλους, καὶ τοὺς ἔρριξεν εἰς τὴν θάλασσαν· εἰς δὲ τὸν ὕστερον ἐδαρέθηκε γιὰ νὰ μὴν ἔλθῃ καὶ τὸν ξαναυρῇ, κ' ἐμβῆκεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἐτράβηξε μέσα βαθειὰ καί, σὰν ἐγύρισε σ' τὸ μαγαζὶ ἐφώναξεν ἀπὸ μακριά: — Μήπως ἀφέντη μου, ἐγύρισε πάλιν ὀπίσω; — Καὶ τοῦ εἶπεν ὁ ἀφέντης: — Ὄχι, ὄχι, δὲν ἐγύρισεν ὀπίσω· φαίνεται, πῶς τὸν ἔρριξες πολὺ βαθειά! — Ναί, εἶπεν, ἀφέντη, ἐμβῆκα σ' τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἐτράβηξα μέσα καὶ τὸν ἄφησα!

Τὸ πρωῒ ἐρχούντανε ὁ δράκος γιὰ νὰ ἰδῇ τάχα τί ἔγειναν ἡ σενδούκαις, καὶ ὁ πραγματευτής, πονηρός, τοῦ εἶπε, πῶς μιὰ σενδούκα εὑρέθηκεν ἀνοιχτή, καὶ δὲν ἠξεύρω, τί, νὰ εἶχες μέσα. Αὐτὸς ἐτρόμαξε κ' ἐπῆγε νὰ ἰδῇ τὴν σενδοῦκα, ποῦ ἦταν εἰς τὸ πλέον βαθύτερο μέρος τοῦ μαγαζιοῦ. Καὶ πραγματικῶς εἶδε τὴν σενδοῦκαν ἀνοιχτὴ κ' ἐτρόμαξεν. Ὁ πραγματευτὴς δὲν ἔχασε καιρὸν καὶ τὸν ἁρπάζει καὶ τὸν ῥίχνει μέσα σ' τὴν σενδοῦκα, κι' ἀμέσως τὴν ἐσφάλησε, καὶ τὸν ἐσούβλισεν εὐθύς, καὶ ἔτσι ἐτελείωσαν ὅλοι· κ' ἐκληρονόμησεν αὐτὸς ὅλον τὸ παλάτι τῶν δράκων, κ' ἔζησε καλὰ περικαλὰ κ' ἐμεῖς ἐδῶ καλλίτερα!

ΕΓΚΑΡΤΕΡΗΣΙΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΙΤΑΛΟΥ EDMONDO DE AMICIS*

Β'

Κατὰ τὴν κλιτὺν τοῦ ὄρους ἀνεμένοντο. Εἴς τι σημεῖον ἔνθα οἱ βράχοι ἦσαν ἀποκρημνότατοι, ῥηγματώδεις καὶ πλήρεις βαράθρων, ἔχοντες μόλις ὀλίγους θάμνους καὶ ξηρά τινα δενδρύλλια, ὑπὸ κρημνὸν ὑπόκοιλον καὶ ἀψιδοειδῆ ἐξετίνετο μικρόν τι ἐπίπεδον, μέρος γῆς περικυκλούμενον ὑπὸ πετρῶν, τῶν μὲν κατακρημνισθεισῶν ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν, τῶν δέ, τῶν καὶ μικροτέρων, μετακομισθεισῶν ἐπίτηδες πλησίον τῶν πρώτων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματισθῇ δι' αὐτῶν προτείχισμά τι. Ὁ κρημνὸς ἐχρησίμευεν ὡς στέγη καὶ τοῖχος εἰς ξυλίνην καλύβην, ἥτις κατεῖχε τὸ τέταρτον τοῦ περιτετειχισμένου μέρους. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ τειχίσματος ἦσαν λελαξευμένα κοιλώματα πρὸς ἐναπόθεσιν πραγμάτων, καὶ ὑπῆρχε κλίμαξ ἐκ τοῦ ὕψους τῆς ὁποίας ἐφαίνετο ὅλη ἡ πεδιάς. Ἡ εἴσοδος ἦτο ἄνοιγμα ὀλίγον πλατύτερον ἀνθρώπου· ἔξωθεν οὐδὲν σημεῖον ἐφαίνετο τόπου κατῳκημένου· ἔσω δὲ εἶχε συγχρόνως ὄψιν τρώγλης, ὀλημερίου καὶ στρατιωτικοῦ σταθμοῦ. Ἐντὸς τῶν κοιλωμάτων ἦσαν ποτήρια, δοχεῖα ἐκ λευκοσιδήρου, χορταρικά, τε-

* Ἴδε σελ. 148.

μάχια ἄρτου, μάχαιραι· ἐκ δὲ τῶν ἐξεχόντων ἄκρων τῶν πετρῶν ἐκρέμοντο σάκκοι καὶ σταμνίδια οἴνου. Ἐν γωνίᾳ τινὶ ἦτο σωρὸς σποδοῦ καὶ δαυλῶν, ὁ δ' ὑπὲρ αὐτὴν βράχος ἦτο καπνισμένος, ὑπὸ δὲ τὴν καλύβην ἐπισεσωρευμένα ἄχυρα καὶ παλαιὰ ἐνδύματα. Ἄνω δὲ τοῦ κρημνοῦ, ἐμπρὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν πλαγίων ἐφαίνοντο μόνον ἄγριοι βράχοι, βαθεῖαι χαράδραι καὶ πελώριοι ὄγκοι ὡς ἐπικρεμάμενοι εἰς τὸν ἀέρα, σπανίως δὲ δένδρον τι μόλις ὑπεφαίνετο. Κάτω αἱ ἀπόκρημνοι τοῦ ὄρους πλευραί· κατωτέρω ἡ πεδιάς, καὶ ἀπώτερον ἀκόμη ἄλλα ὄρη.

Ἄνθρωπός τις ὀρθὸς εἰς τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς κλίμακος, στηρίζων τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τῶν πετρῶν καὶ κεκρυμμένον ἔχων τὸ πρόσωπον ὄπισθεν δύω λίθων, διὰ τῶν ὁποίων παρετήρει ὡς διὰ μέσου πολεμίστρας, περιέμενε τὴν συνοδίαν. Ὅτε διέκρινε τὸν καραβινοφόρον, ἐκτύπησε τὰς χεῖρας εἰς δεῖγμα εὐχαριστήσεως ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν δύω πετρῶν καὶ παρετήρει διὰ προσεκτικοῦ ὄμματος πᾶν βῆμά του, συνοδεύων πᾶν κτύπημα καταφερόμενον κατ' αὐτοῦ διὰ κινήματος καὶ βλασφημίας ὡς ἂν ἤθελε νὰ προσθέσῃ δύναμιν εἰς τὸ κτύπημα καὶ ἄλγος εἰς τὸν κτυπούμενον.

Ὅτε δὲ ἀπεῖχον ὀλίγα μόνον βήματα πλέον τοῦ ὀλημερίου κατέβη καὶ μετέβη νὰ περιμένῃ αὐτοὺς εἰς τὴν θύραν. — Ἔφθασαν. — Τὸν καραβινοφόρον ὤθησαν βιαίως καὶ ἔρριψαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς καλύβης· εἰσῆλθον ἐν ἀταξίᾳ καὶ οἱ ἄλλοι, ἀσθμαίνοντες, φυσῶντες, ῥίπτοντες τῇδε κἀκεῖσε τοὺς σάκκους, τοὺς πίλους, τὰ ὅπλα, ἐκάθισαν κύκλῳ ἐπὶ τῶν πετρῶν καὶ ἔμειναν ἐπί τινας στιγμὰς σιωπηλοὶ ἵν' ἀναλάβωσι δυνάμεις καὶ σφογγίσωσι τὸν ἱδρῶτα.

— Νὰ ἕνας! ἐφώνησεν ὁ ἀρχιληστής, στρεφόμενος πρὸς τὸν σύντροφον.

— Ζωντανὸς καὶ γερός, ἀπήντησεν ἐκεῖνος. Ἔπειτα, ῥίψας τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ αἰχμαλώτου καὶ ἰδὼν ὅτι ἐφόρει πτερνιστῆρας, ἠρώτησε τὸν ἀρχηγόν: Καὶ τὸ ἄλογο;

— Μὴ μοῦ 'μιλῇς γι' αὐτό! ἀπήντησεν ὁ ἀρχιληστὴς ὠργισμένος· πρέπει νὰ τὴν κάμω κομμάτια αὐτὴ τὴ καταραμένη τὴ καραβίνα μου· ἐκτύπησα τὸ ζῷο ἀντὶς τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἐδῶ ἐν ὀλίγαις λέξεσι διηγήθη τὰ συμβάντα.

— Δὲν πειράζει, εἶπεν ὁ ἄλλος. Τὸ χτύπησα ὅμως καλά.

Ἐπλησίασε τὸν καραβινοφόρον, τὸν ἐβοήθησε νὰ ἐγερθῇ καὶ ἀφ' οὗ τὸν ἐθεώρησεν ἐπ' ὀλίγον κατὰ πρόσωπον μετὰ βλακώδους περιεργείας, ἀφήρεσεν ἀπὸ τῶν ὤμων του τὰ ὅπλα, τὸν μανδύαν καὶ τὸ ξίφος· ἔπειτα ἀφήρεσε τὸν πῖλόν του καὶ τὸν ἐθεώρησεν ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν, ἐμειδίασε καὶ τὸν ὤθησε πρός τινα γωνίαν. Ὁ καραβινοφόρος ἐστηρίχθη κατάκοπος ἐπὶ τῆς καλύβης καὶ ἤρχισε νὰ παρατηρῇ τοὺς λῃστὰς ἕνα πρὸς ἕνα διὰ τοῦ βραδέος καὶ μελαγχολικοῦ ἐκείνου βλέμματος τοῦ ἀσθενοῦς τοῦ ὁποίου

τὸ πνεῦμα φέρεται ἤδη πέρα τῆς ζωῆς. Οἱ δὲ λησταὶ ἤρχισαν νὰ ἐρευνῶσιν ἐν τῷ σακκιδίῳ του.

Ἦσαν πράγματι πρόσωπα ἄξια τοῦ τόπου καὶ τῶν ἔργων των. Ὁ φαινόμενος ὡς ἀρχηγὸς ἦτο ἄνθρωπος τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν, βραχὺς τὸ ἀνάστημα, ἀλλ' εὔσαρκος, ἔχων χονδρὴν κεφαλὴν, μὲ ὤμους φθάνοντας μέχρι τῶν ὤτων του, κυρτὰς τὰς κνήμας καὶ ὑπέρογκα γαστροκνήμια. Ἀπὸ κεφαλῆς δὲ μέχρι ποδῶν ἦτο πλατὺς, κοντὸς, παχὺς, χαμηλὸς ὥστε ἐφαίνετο γίγας συμπεπιεσμένος, ὅστις ἐπλατύνετο καθ' ὅσον ἐβραχύνετο. Καὶ μέλας, γενειοφόρος, τριχωτὸς καὶ μακρόκομος οὕτως ὥστε, μόλις δύω δάκτυλα μετώπου ἐφαίνετο καὶ μόνον τὰ μῆλα τῶν παρειῶν. Τῶν τριῶν ἄλλων οἱ δύο ἐφαίνοντο ἀδελφοί· εἶχον τὸ αὐτὸ στενὸν μέτωπον, τὴν αὐτὴν σιμὴν ῥῖνα, τοὺς αὐτοὺς ἀλωπεκείους ὀφθαλμοὺς, τὸ αὐτὸ καμπύλον ἐν εἴδει ἡμικυκλίου ἐστραμμένου πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ἄνευ χειλέων στόμα καὶ τὴν αὐτὴν ὀξεῖαν καὶ ἀγένειον σιαγόνα· ἀμφότεροι δὲ ἦσαν μικροὶ καὶ νευρώδεις. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ εἶχον ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐκ οἶδά τι τὸ βαθὺ, τὸ πανοῦργον, τὸ ἀβέβαιον, τὸ ἀλλόκοτον τὸ ὁποῖον δεικνύει τὸ τερατωδῶς παράδοξον τῶν φύσεων ἐκείνων τῶν ἀναμὶξ εὐλαβῶν καὶ ὠμῶν, τῶν παρατόλμων καὶ ἐν ταὐτῷ χαμερπῶς δειλῶν. Ὥριμοι ἤδη τὴν ἡλικίαν εἶχόν τι εἰς τὰς κινήσεις καὶ τὸ βάδισμα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραφορᾷ τῆς ὀργῆς τὸ ὁμοιάζον πρὸς τὴν μαλθακὴν ἐλαφρότητα τῆς τίγρεως. Ἐφόρουν πῖλον μυτερὸν, ὑψηλὰς κνημίδας καὶ ἐπενδύτην πλατὺν καὶ ἀνοικτὸν πρὸς τὰ ἐμπρός· μεταξὺ δὲ τοῦ ἐπενδύτου καὶ τοῦ πανταλονίου ἐξήρχετο κύκλῳ κατά τι τὸ ὑποκάμισον συσφιγγόμενον ὑπὸ πλατείας κυανῆς ζώνης. Ὁ τέταρτος ληστὴς, ὅστις ἐφαίνετο νεώτερος τῶν ἄλλων, εἶχε γλυκυτέραν φυσιογνωμίαν· ἦτο δὲ καὶ αὐτὸς μικρὸς καὶ ἀγένειος ὡς οἱ δύο οἱ φαινόμενοι ἀδελφοί.

— Τώρα, εἶπεν ὁ ἀρχιληστὴς, ἅμα ἐτελείωσε τὴν ἔρευναν τοῦ σάκκου, 'βγάλτε του τὰ ροῦχα, ἔπειτα νὰ φᾶμε ψωμὶ καὶ ἔπειτα . . . βλέπουμε.

— Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐπλησίασαν τὸν καραβινοφόρον, καὶ ὁ μὲν ἔλυσε τὰς χεῖράς του, ἐν ᾧ ὁ δὲ ἐκράτει τὸ ἐγχειρίδιον ἐπὶ τοῦ στήθους του. Αἱ δύο λυθεῖσαι ἔπεσαν βραδέως ὡς πτώματος χεῖρες.

— Κάτω ἡ στολὴ, εἶπεν ὁ εἷς τῶν ληστῶν.

Ὁ καραβινοφόρος τοὺς ἐθεώρει καὶ ἔμεινεν ἐπ' ὀλίγον ἀμηχανῶν ἔχων τὸ μέτωπον συνωφρυωμένον καὶ δάκνων τὰ χείλη.

Ὁ νεώτερος τῶν ληστῶν τὸν ἐθεώρει κατηφής.

— Σὺ, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ λήσταρχος ὅστις ἐκάθητο παρὰ τὴν θύραν, πήγαινε 'ς τὴ θέσι σου.

Ὁ νέος, ὡςεὶ ὑπακούων εἰς συνήθη προσταγὴν, ἀνέβη τὴν κλίμακα, ὁπόθεν ὁ εἷς τῶν ληστῶν εἶχεν ἰδεῖ ἐρχομένους τοὺς συντρόφους· ἐστήριξε τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τοῦ τειχίσματος, ἔκρυψε μεταξὺ δύω πετρῶν τὴν κεφαλὴν καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος.

— Κάτω ἡ στολή, ἐπανέλαβον οἱ δύω λῃσταὶ ὑψοῦντες συγχρόνως τὰς χεῖρας.

— Δόστε του μία 'ςτὰ μούτρα ποῦ νὰ τ' ἀφήσουν τὰ δάκτυλα σημάδια! ἐφώνησεν ὁ ἀρχηγός.

Ὁ καραβινοφόρος ἀνεπήδησεν ὡς εἰ ἔτυπτον πληγήν τού τινα, ἔπειτα ἔκλινε τὴν κεφαλὴν ὡς ὑπείκων καὶ ἐξέβαλε τὴν στολήν. Οἱ δύω λῃσταὶ τὴν ἔλαβον· ἠρεύνησαν ἐν τοῖς θυλακίοις, ἐν ταῖς χειρίσι, πανταχοῦ· ἔπειτα τὴν ἔρριψαν ὑπὸ τὴν καλύβην. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἠρεύνησε καὶ εἰς τὰ θυλάκια τῶν περικνημίδων τοῦ αἰχμαλώτου καὶ εἶπε πρὸς τὸν λήσταρχον. — Τίποτε!

— Τόσῳ τὸ χειρότερο γι' αὐτόν! ἀπήντησεν ἐκεῖνος· δέστε τον 'ςτὰ σίδερα.

Οἱ δύο δήμιοι ἔδεσαν τὸν καραβινοφόρον ὀπισθάγκωνα ἐπὶ βαρείας σιδηρᾶς ἁρπάγης ἐμπεπηγμένης ἐπί τινος τῶν πασσάλων τῆς καλύβης. Ὁ δυστυχὴς ἦτο ὠχρὸς ὡς νεκρός, καὶ ἔτρυζε τοὺς ὀδόντας ὡς ἂν εἶχε πυρετόν.

Οἱ τρεῖς λῃσταὶ ἔλαβον ἐκ τῶν κοιλωμάτων τοῦ τειχίσματος φαγητά τινα, ἐκάθησαν ἐπὶ τριῶν λίθων καὶ ἤρχισαν νὰ τρώγωσιν ὁμιλοῦντες ἡσύχως καὶ κατὰ διαλείμματα, ὡς ἄνθρωποι προσέχοντες μᾶλλον εἰς ὅ,τι τρώγουσι ἢ εἰς ὅ,τι λέγουσιν.

— Ἔμαθες τὰ νέα τοῦ Καζαλβέκιο;

— Τὴ δουλειὰ τοῦ δὸν Ἀλέξιου;

— Ναί· διακόσια δουκάτα γιὰ φόρο.

— Καὶ πληρώθηκαν;

— Πληρώθηκαν.

— Τί διάβολο!

— Καὶ τριακόσια δουκάτα 'ςτὸ δήμαρχο.

— Ἦταν τοὐλάχιστον διακριτικοί. Αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφός του ἔχουν πολλὰ κτήματα. Εἰς τὸ Φορτόνε πολλὰ στρέμματα τόπος εἶναι ἰδικός του.

— Ὅμως ἡ καλλίτερη δουλειὰ εἶναι τοῦ Βεχάρι· ἔξη ἄλογα, πέντε τουφέκια, χίλια δουκάτα καὶ ὀκτὼ σακκιὰ τυρί, μονομιᾶς. Καὶ ἔρριψε φλοιὸν πορτοκαλλίου ἐπὶ τὸν καραβινοφόρον λέγων: Νά.

— Καὶ ἄκουσα, ἐπανέλαβεν ὁ ἄλλος, ὅτι κτυπήθηκαν εἰς Τσερινιόλα.

— Ναί, ἡ συντροφιὰ τοῦ Σαλβατὼρ Κοτοπιέτρο κτυπήθηκε μὲ τοὺς Πιεμοντέζους. Τοὺς ἐπέσανε ἔξαφνα. Ὁ δήμαρχος τοὺς ἐπρόδωσεν. Ἔπιασαν ἑπτά.

— Μὲ τὸν ἀρχηγὸ μαζύ;

— Ὄχι!

— Τοὺς τουφέκισαν;

Ὁ λῃστὴς ἔκαμε νεῦμα καταφατικόν.

— Παναγία μου! ἀνέκραξεν ὁ ἄλλος καὶ ἐστράφη πρὸς τὸν καραβινοφόρον: Ἄκουσες, αἴ, μὰ θὰ σοῦ κάμουμε τὰ ἴδια, μὴ φοβᾶσαι. Θὰ ἔλθῃ μὲ τὸν

καιρὸ ἡ ἡμέρα ποῦ 'ςὲ κάθε δένδρο θὰ κρέμονται τὰ ἄντερα ἑνὸς Πιεμοντέζου.

Καὶ ἐρρόφησε ποτήριον οἴνου.

— Ἰδές, εἶπεν ὁ ἄλλος δεικνύων εἰς τοὺς συντρόφους τὸν καραβινοφόρον— συλλογίζεται.

— Τί συλλογίζεσαι; ἠρώτησεν ὁ λήσταρχος, ἐκμυζῶν τοὺς μύστακας.

— Τὴ μάνα σου; ἠρώτησεν πάλιν ὁ πρῶτος.

— Ποῦ τὴν ἄφησες;

— Ἔλα ν' ἀκούσουμε.

Ἐστράφησαν δὲ καὶ οἱ τρεῖς πρὸς αὐτόν. Ὁ δυστυχὴς νέος ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, ἔμεινε ἐπ' ὀλίγον ἐν ταύτῃ τῇ θέσει καὶ ἔπειτα ἠνέωξεν αὐτοὺς πάλιν πλήρεις δακρύων καὶ ἐθεώρησε μακρὰν, ἐκεῖθεν τῶν ὀρέων.

Οἱ τρεῖς λησταὶ ἐγέλασαν.

Καὶ τὸ πλειὸ νόστιμο εἶναι, εἶπεν εἷς ἐξ αὐτῶν, ὅτι δὲν 'μιλεῖ . . . Ἀπὸ τί νὰ εἶναι; . . . Ὑπερηφάνεια;

— Μετριοφροσύνη, ἀπήντησε καγχάζων ὁ ἄλλος.

— Φόβος, προσέθηκεν ὁ λήσταρχος.

Ὁ καραβινοφόρος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν ὡςεὶ λέγων ὄχι.

— Ἀ! ὄχι; ἐφώνησεν ὁ ληστὴς ἐγειρόμενος· τώρα θὰ ἴδοῦμε. Καὶ ἔπειτα ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς δύω συντρόφους μὲ βλέμμα ἀποφασιστικὸν εἶπεν: — Αὐτὸς θὰ ἐπήγαινε καμμία διαταγὴ γιὰ νὰ σᾶς πιάσουν 'ςτὸ κλουβί. Ἐχάσαμεν λοιπὸν πολὺ καιρὸ μάλιστα. Ἂς τὸν κάμουμε νὰ 'μιλήσῃ.

— Ἂς τὸν κάμουμε νὰ 'μιλήσῃ, ἀπήντησαν οἱ ἄλλοι ἐγειρόμενοι.

Ὁ καραβινοφόρος ὕψωσε τὴν κεφαλὴν ὡς εἰ ἔλεγε: Εἶμαι ἕτοιμος. Οἱ τρεῖς λησταὶ ἐστάθησαν πρὸ αὐτοῦ. Ἂν ἤθελέ τις προσβλέψῃ κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν, τὸν νέον τὸν ἱστάμενον ἐπὶ τῆς σκοπιᾶς θὰ τὸν ἔβλεπε τρέμοντα ὡς φύλλον, καὶ μὲ λευκὸν ἐκ τοῦ τρόμου τὸ πρόσωπον στρεφόμενον ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω ἵνα μὴ φωραθῇ. Ὁ ἀρχιληστὴς τὸ παρετήρησε καὶ τῷ ἐπέβαλε δι' αὐθεντικοῦ σχήματος νὰ προσέχῃ εἰς τὸ καθῆκόν του· καὶ ὁ νεανίας ἀνέλαβε τὴν προτέραν θέσιν.

— Λοιπόν, ἐξηκολούθησε λέγων ὁ ἀρχηγός, στρεφόμενος πρὸς τὸν καραβινοφόρον μὲ ὕφος μὴ ἐπιδεχόμενον πλέον ἀναβολήν, ἀπὸ ποῦ ἤρχεσο;

Ὁ αἰχμάλωτος συνωφρυώθη καὶ ἐθεώρησε τὸν ληστὴν διὰ βλέμματος βαθέος ἀγγέλοντος θέλησιν καὶ τῆς ἐκείνου ἰσχυροτέραν, καὶ δὲν ἀπεκρίθη.

Ὁ ληστής, χωρὶς νὰ εἴπῃ τι πλέον, τῷ κατήνεγκεν ὑπὸ τὴν σιαγόνα γρόνθον οὕτως ἰσχυρὸν ὥστε ἠκούσθη κρότος ὡςεὶ εἶχε θραύσει αὐτοῦ τοὺς ὀδόντας. Θὰ ἀποκριθῇς τώρα;

Ὁ καραβινοφόρος κατεβίβασε τὴν κεφαλὴν καὶ ἄφησε νὰ ῥεύσῃ τὸ αἷμα τὸ πληροῦν τὸ στόμα του· ἔπειτα δὲ ὑψῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ ληστοῦ μετὰ ἐκφράσεως ἀταράχου ὑψηλοφροσύνης ἔκαμεν ἀρνητικὸν σημεῖον.

Ὁ ληστὴς ἔδηξε τὰ χείλη, ἀντήλλαξε βεβιασμένον μειδίαμα πρὸς τοὺς

δύω συντρόφους, καὶ ὅλως ἀταράχως, ἔθεσεν ἐν τῷ θυλακίῳ τὴν χεῖρα, ἐξήγαγε μάχαιραν, ἤνοιξε τὸ ὑποκάμισον τοῦ καραβινοφόρου καὶ ἤγγισε τὴν αἰχμὴν ὑπὸ τὸν λακκίσκον τοῦ λαιμοῦ. Τὸ θῦμα ἔκαμε κίνησιν σπασμωδικὴν ὡς εἰ εἶχεν ἤδη εἰσδύσει ἡ μάχαιρα. — Δὲν φοβᾶται καθόλου, ἐψιθύρισεν ὁ λῃστὴς καὶ διεπέρασε τὴν μάχαιραν βραδέως καὶ ἐλαφρῶς ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῆς κοιλίας ὡς ἤθελε κάμει ἐπὶ τραπέζης, ἂν ἤθελε νὰ φέρῃ γραμμήν. Ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ δυστυχοῦς αὐτοῦ ἀνεφάνη μακρὰ ἐρυθρὰ γραμμή, ὁμοία πρὸς κοπὴν ξυραφίου, ἥτις ἠφανίσθη τάχιστα ὑπὸ τὰς ῥανίδας τοῦ αἵματος, αἵτινες ἐξέρρευσαν· καὶ αἱ ῥανίδες αὗται ἔπιπτον ὡς δάκρυα ἐπὶ τὰ ἐνδύματά του καὶ ὑπ' αὐτὰ μέχρι τῆς γῆς.

Ἀ! ἄ! ἐφώνησε μὲ κτηνώδη φωνὴν ὁ λήσταρχος· τώρα θὰ ἰδοῦμαι, αἴ!

— Ἰδὲς πῶς τρέχει! εἶπεν ὁ ἄλλος.

Ὁ νεαρὸς δὲ λῃστὴς ἐκάλυψε διὰ τῶν χειρῶν τὸ πρόσωπον.

— Θὰ 'μιλήσῃς τώρα; ἠρώτησε πάλιν ὁ ἀρχηγός,

Ὁ καραβινοφόρος παρετήρησε τὸ στάζον αἷμα, ἔπειτα ὕψωσε τὴν κεφαλήν, προσήλωσεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ λῃστοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ διὰ τῆς αὐτῆς καὶ πρότερον ἐκφράσεως ἔκαμε σημεῖον ὅτι ὄχι.

Οἱ τρεῖς δήμιοι ἐθεώρησαν κατὰ πρόσωπον ἀλλήλους μετ' αἰσθήματος μᾶλλον ἐκπλήξεως ἢ ὀργῆς.

— Θέλεις λοιπὸν νὰ 'πεθάνῃς, βλάκα; ἀνεκραύγασεν αἴφνης οἱονεὶ ὠρυόμενος ὁ ἀρχιλῃστής, θέτων τὸ πρόσωπόν του ἀπέναντι τοῦ προσώπου τοῦ καραβινοφόρου οὕτω πλησίον, ὥστε σχεδὸν τὸν ἤγγισε καὶ ἐπιδεικνύων τὴν παλάμην ἀνοικτὴν παρὰ τὴν παρειάν του. — Δὲν βλέπεις ὅτι εἶσαι ἐδῶ ὁλομόναχος ς'τὰ χέρια μας καὶ ὅτι ἠμποροῦμε νὰ σὲ ξεκοιλιάσουμε 'σὰ σκύλο; τί ἐλπίζεις; νὰ ἔλθουν νὰ σὲ ἐλευθερώσουν; Πὲς τίποτα! ν' ἀκούσουμε τὴ φωνή σου τοὐλάχιστον! 'πές μας μιὰ λέξι.

Ὁ καραβινοφόρος ἔμεινεν ἄφωνος.

Εἷς τῶν λῃστῶν γενόμενος μανιώδης ἤγειρε τὴν μάχαιραν· ἀλλ' ὁ λήσταρχος ἐκράτησε τὴν χεῖρά του λέγων: Ὄχι μὲ τὸ μαχαίρι! καὶ ἐδράξατο τουφεκίου. Αὐτὸς πρέπει νὰ βασανισθῇ! καὶ ὑψώσας τὸ ὅπλον τὸ ἐκτύπησε μὲ τόσην δύναμιν ἐπὶ τῶν ποδῶν του ὥστε τὰ ὀστᾶ του ἔτρυξαν, ὁ δὲ δυστυχὴς αὐτὸς ἐξέβαλεν ὑπόκωφον βρυχηθμὸν καὶ συνεστάλη ὅλος ὡς εἰ εἶχε προσβληθῇ ὑπὸ ἐπιληψίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν στιγμήν, ὡσεὶ ἀντλῶν δύναμιν ἐκ τοῦ πόνου, ἐκτύπησε τὸν πληγωμένον πόδα κατὰ γῆς, ὕψωσε τὴν κεφαλὴν καὶ μὲ ἰσχυρὰν φωνὴν ἐφώνησεν, ὄχι!

Οἱ λῃσταὶ τὸν συνέλαβον καὶ οἱ τρεῖς ὁμοῦ ἐκ τοῦ λαιμοῦ καὶ ἔμελλον νὰ ἐκχύσωσιν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, ὅτε ὁ φρουρῶν νεανίας λαβὼν τόλμην ἐκ τῆς φρίκης αὐτῆς τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑπερνικήσῃ, ἐφώνησεν, ἐμμανὴς τήν τε φωνὴν καὶ τὴν ὄψιν: — Αἴ φονεύσατέ τον, πρὸς θεοῦ διὰ

μιᾶς! διευθύνατέ του μίαν σφαῖραν εἰς τὴν κεφαλήν! Διατί νὰ τὸν βασανίζετε τόσον;

Οἱ τρεῖς λησταὶ ἐκπλαγέντες μᾶλλον ἐκ τῆς τόλμης του ἢ ἐκ τῶν λόγων του, ἐστράφησαν καὶ ἐθεώρησαν αὐτὸν μετ' ἐκπλήξεως· ἀλλὰ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς των. Ὁ ἀρχηγὸς ἐρρίφθη ἐπὶ τοῦ τολμηροῦ νεανίου καὶ δι' ἑνὸς γρόνθου ἐκτύπησε τὴν κεφαλήν του κατὰ τῶν πετρῶν. Ὁ νεανίας ζαλισθεὶς ἀνέλαβε, χωρὶς νὰ προσφέρῃ λέξιν, τὴν προτέραν θέσιν του· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἔρριπτε τὸ βλέμμα κάτω εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, ἔκαμεν ἐλαφρὸν κίνημα θαυμασμοῦ, ἔκλινεν ὀλίγον πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος ἀτενεῖς ἔχων τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ληστῶν δὲν παρετήρησε ταῦτα καὶ ἐστράφη πρὸς τὸ θῦμα. Ἦτο πελιδνός, ἔτρυζε τοὺς ὀδόντας καὶ ἔτρεμεν ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ σύντροφοί του τὸν ἐθεώρουν μετὰ φόβου. Ἔθεσε τὴν μίαν τῶν χειρῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ καραβινοφόρου, ὕψωσε μὲ τεταμένον τὸν δείκτην εἰς τρόπον ἀπειλῆς τὸν ἄλλον καὶ θεωρῶν αὐτὸν ταυρηδὸν δι' ὀφθαλμῶν αἱματοέντων, ἐψιθύρισε μὲ βραχνὴν φωνήν:

— Ἄκουσε . . . σὲ κακὴ ὥρα σοῦ ἦλθε ἡ ἰδέα νὰ κάνῃς πείσματα 'ςὲ μένα . . . Δὲ ξέρεις ποιὸς εἶμαι . . . Ἐγὼ ἔκαμα νὰ σηκωθοῦν οἱ τρίχες στὸ κεφάλι ἀνθρώπων ποῦ εἶχαν πιὸ μεγάλη καρδιὰ ἀπὸ σένα . . . Οὔτε 'μπορεῖς κἂν νὰ φαντασθῇς τί εἶμαι καλὸς ἐγὼ νὰ σοῦ κάμω νὰ ὑποφέρῃς . . . . Ἠμπορῶ νὰ σὲ μαχαιρόνω ἕως αὔριο χωρὶς νὰ σὲ σκοτώσω . . . νὰ σὲ κάμω νὰ μὴν ἔχῃς πλέον πρόσωπο ἀνθρώπου . . . νὰ σοῦ χύσω τὰ 'μάτια . . . Ξέρεις δὰ τί ἔχουν καὶ ἄλλοι πάθει . . . μὴ μὲ θυμώνῃς . . . πὲς ὅ,τι ἔχεις νὰ πῇς πρὶν ἀνέβῃ τὸ αἷμα 'ςτὸ κεφάλι μου . . .

Λέγων τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις κατεβίβασε τὴν χεῖρά του ἐκ τῆς κεφαλῆς του, τὴν εἶδε· εἶχεν ἀφαιρέσει ὁμοῦ καὶ τρίχας. Ὀργισθεὶς δὲ τὰς ἔρριψεν ἐπὶ τοῦ προσώπου του καὶ ἔμειναν προσκεκολλημέναι ἐπὶ τοῦ στόματος. Ὁ καραβινοφόρος, διὰ νὰ ἀπαλλαχθῇ, ἔπτυσεν. Οἱ δὲ λησταὶ ἐξέλαβον τοῦτο ὡς περιφρόνησιν καὶ δὲν ἐκρατήθησαν πλέον. Ἐκβάλλοντες καὶ οἱ τρεῖς ὁμοῦ φωνὴν λύσσης, κινοῦντες τὴν κεφαλήν, ἀποστρέφοντες τοὺς ὀφθαλμούς, ἐρρίφθησαν κατ' αὐτοῦ ὡς τρία θηρία καὶ ἤρχισαν διὰ τῶν αἰχμῶν τῶν ἐγχειριδίων, διὰ τῶν ὀνύχων, διὰ τῶν ὀδόντων, διὰ τῶν γονάτων, διὰ τῶν ποδῶν νὰ τὸν βασανίζωσιν ἐν βίᾳ καὶ σκοπῷ, ἀποσυρόμενοι ὁτὲ μὲν ὁ εἷς, ὁτὲ δὲ ὁ ἄλλος πρὸς στιγμὴν διὰ νὰ λάβωσι δυνάμεις καὶ λέγοντες πρὸς ἀλλήλους: σιγὰ σιγά! ὥστε νὰ μὴ τὸν φονεύσωσι· καὶ συνέτριβον, ἐκέντων, ἔδακνον καὶ ἔπιπτον κατὰ γῆς ῥανίδες αἵματος, τεμάχια ὑποκαμίσου, σωροὶ τριχῶν. Καὶ μόνον ἠκούετο ἡ ἀσθμαίνουσα πνοὴ τῶν τριῶν δημίων, ὁ θόρυβος τῶν συγκρουομένων ἐγχειριδίων καὶ οἱ ξηροὶ τοῦ θύματος λυγμοί· εἶχον ἀποτυφλωθῇ, μεθυσθῇ, ἀποκτηνωθῇ· δὲν ἐφαίνοντο πλέον τρεῖς ἄνθρωποι, ἀλλὰ τέρας μὲ τρία σώματα, περιτετυλιγμένον ἐπὶ ἑνὸς ἀνθρώπου, παρουσιάζον τέλος ὁμοῦ πᾶν τὸ τρομερώτατον, τὴν παραφροσύνην, τὴν ἀνανδρίαν καὶ τὴν σκληρότητα.

— Μὴ τὸν φονεύσετε ἀκόμη, ἤρχισε φωνάζων ὁ νεανίας μετὰ μεγίστης ἀνησυχίας, στρεφόμενος ἀλληλοδιαδόχως ὁτὲ μὲν πρὸς τοὺς λῃστάς, ὁτὲ δὲ πρὸς τὴν πεδιάδα, καὶ ὑψόνων ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν φωνὴν ὡσεὶ θέλων νὰ σκεπάσῃ πλησιάζοντα θόρυβον. «Μὴ τὸν φονεύσητε ἀκόμη! Περιμείνατε! Θὰ εἴπῃ τὰ πάντα! Ἂν τὸν φονεύσητε δὲν θὰ μάθητε τίποτε! Δοκιμάσατε ἔτι ἅπαξ! ἔκαμε σημεῖον ὅτι θέλει νὰ ὁμιλήσῃ! τὸν φονεύετε ἔπειτα! Τῷ δίδω ἐγὼ μίαν μαχαιριὰν εἰς τὴν καρδιὰν καὶ ὄχι σεῖς, ἂν θέλετε! Ἀφήσετε τὰ ἐγχειρίδια! Κτυπεῖτέ τον μόνον μὲ τοὺς γρόνθους! Δὲν βλέπετε ὅτι ἀποθνήσκει!

Χωρὶς νὰ παύσῃ φωνάζων ἔρριψε πρὸς τὰ ἔξω ἓν βλέμμα, πλησίον, ἐμπρὸς τοῦ βράχου, ἔπειτα ἐπήδησεν ἐν μέσῳ τοῦ ὀλημερίου καὶ μεταβάλλων αἴφνης ὄψιν καὶ τόνον φωνῆς ἀνέκραξε μὲ ὕφος ἀνεκφράστου ἀποστροφῆς.

— Ἀ! ἄνανδροι! τρεῖς ἐναντίον ἑνός!

— Κατάρα! ἐβρυχήθη ὁ ἀρχηγὸς τῶν λῃστῶν ῥιπτόμενος μὲ ὑψωμένον ἐγχειρίδιον κατ' αὐτοῦ.

— Εἶναι ἀργὰ πλέον! ἀπήντησεν ἐκεῖνος μὲ χαρὰν καὶ δεικνύων τὴν θύραν: Ἰδέ! ἐφώνησε.

Καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἄλλοι δύο λῃσταί, εἰδοποιηθέντες ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ νεανίου, ἔρριπτον ἐν βίᾳ βαρὺν μανδύαν ἐπὶ τοῦ θύματος καὶ ἐν ᾧ ὁ ἀρχηγὸς ἐδράττετο τοῦ ὅπλου του διὰ νὰ ῥιφθῇ ἐναντίον τοῦ μυστηριώδους ἐχθροῦ ὅστις ἐπλησίαζεν, ἠκούσθη θόρυβος ὅπλων, βημάτων καὶ φωνῶν, ἔλαμψαν λόγχαι καὶ τουφέκια εἰς τὴν θύραν, ἄνω τοῦ τειχίσματος, ἐπὶ τῶν βράχων, καὶ εἰσεπήδησεν εἰς τὰ ἐντὸς ὅμιλος καραβινοφόρων, οἵτινες ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ περιεκύκλωσαν, κατέβαλλον, ἀφώπλισαν καὶ ἔρριψαν κατὰ γῆς ὅσους εὗρον ἐν τῷ ὀλημερίῳ. Ἠκολούθησαν στιγμαί τινες σιγῆς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων δὲν ἠκούετο εἰμὴ μόνον ἡ βαρεῖα καὶ συνεχὴς ἀναπνοὴ τῶν ἀπηυδημένων καραβινοφόρων.

— Βοηθήσατε τὸν ἐπιθάνατον, ἐφώνησεν αἴφνης ὁ νεαρὸς λῃστής, ὅστις ἦτο καὶ αὐτὸς γονυπετὴς ὡς οἱ ἄλλοι καὶ στηρίζων εἰς τὴν γῆν τὰς χεῖρας ὑπὸ τὴν λόγχην καραβινοφόρου.

— Ποῖον ἐπιθάνατον; ἠρώτησεν ὁ λοχαγὸς προχωρήσας πλήρης κόνεως καὶ ἀσθμαίνων.

— Ἐκεῖ εἰς τὴν γωνίαν! ἀπήντησεν ὁ νεανίας.

Ὅλοι ἐστράφησαν, ἀλλ' οὐδεὶς οὐδὲν εἶδεν.

— Ὑπὸ τὸν μανδύαν! ἐπανέλαβεν ὁ λῃστής.

Ὁ λοχαγὸς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν βλεμμάτων πάντων ἔλαβε τὸν μανδύαν καὶ τὸν ἔρριψε κατὰ γῆς· γενικὴ δὲ φωνὴ φρίκης ἀντήχησεν εἰς τὴν θέαν τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου θεάματος. Ὁ δυστυχὴς αἰχμάλωτος, γονυπετὴς κατὰ γῆς, ἔχων τὰς χεῖρας πρὸς τὰ ὀπίσω δεδεμένας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐρριμμένην ἐπὶ τοῦ στήθους ἦτο πελιδνὸς καὶ κατάμεστος πληγῶν καὶ αἱμα-

τος, ὥστε ἐφαίνετο νεκρός· κατέβαλε δὲ δυνάμεις ἵνα ἐγείρῃ τὴν κεφαλήν.

— Λύσετέ τον εὐθύς! ἐφώνησεν ὁ λοχαγός, καὶ δώσατέ τῳ νὰ πίῃ.

Τρεῖς καραβινοφόροι προσέτρεξαν, τὸν ἔλυσαν, τὸν ἔβαλον νὰ καθίσῃ καὶ ἤρχισαν νὰ ἐξετάζωσι τὰς πληγάς του· οἱ δ' ἄλλοι τυφλωθέντες ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἐκτύπουν τοὺς λῃστὰς μὲ τὰ κοντάκια τῶν ὅπλων.

— Κάτω τὰ ὅπλα, ἐφώνησεν ὁ λοχαγός. Καὶ στρεφόμενος πρὸς τὸν νεαρὸν λῃστήν: Ὁμίλησον σύ, εἶπε.

Ὁ κρατῶν αὐτὸν καραβινοφόρος τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἐγερθῇ.

— Πότε συνελήφθη ὁ ἄνθρωπος αὐτός; ἠρώτησεν ὁ λοχαγός· εἰπὲ τὴν ἀλήθειαν πρὶν ἀποθάνῃς.

— Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἤρχιτε λέγων ὁ νεανίας διὰ φωνῆς διακεκομμένης καὶ τρέμων ἀκόμη ἐκ φόβου καὶ φρίκης, ὁ καραβινοφόρος αὐτὸς . . συνελήφθη σήμερον τὸ πρωῒ . . . τὸν ἔφεραν ἐδῶ . . . ἤθελαν νά τον ἀναγκάσωσι νὰ ὁμιλήσῃ . . . αὐτὸς δὲν ἤθελε . . . καὶ δὲν εἶπε λέξιν . . . ἐρρίφθησαν ἐπάνω του . . . τὸ εἶδα Θεέ μου! Θεέ μου!

— Ἀλλὰ σὺ τί εἶσαι; ἐφώνησεν ὁ λοχαγὸς ἁρπάζων τὸν πῖλόν του.

Πάντες ἐστράφησαν καὶ ἀνέκραξαν: — Γυνή!

— Ναί, ἐφώνησεν ἐκείνη ὡς παράφρων· εἶμαι γυνὴ . . . μὲ ἥρπασαν πρὸ δέκα πέντε ἡμερῶν . . . ἔθεσαν εἰς τὸν λαιμόν μου τὸ ἐγχειρίδιον . . . μὲ ἔφεραν ἐδῶ . . . Ἀλλὰ δὲν ἐκηλίδωσα μὲ αἷμα τὰς χεῖράς μου, ὄχι, τὸ ὁρκίζομαι! Τοὺς ἠκολούθουν μόνον διὰ νὰ μὴ μὲ φονεύσωσιν! Εἶμαι ἀπὸ τὸν Σὰν Σεβέρον . . . εἶμαι πτωχὴ χωρική . . .

— Διατί δὲν ἐπυροβόλησες κατὰ τῆς κεφαλῆς ἑνὸς ἐξ αὐτῶν;

— Δὲν ἔσχον τὸ θάρρος . . . θὰ ἐξετιθέμην εἰς τὰ βασανιστήριά των. . . Πρέπει νὰ ἐβλέπετε τί κάμνουν. . . Ἐνόμιζον ὅτι θὰ παραφρονήσω. . . Ἂν εἴχατε ἰδεῖ . . . Ἀλλ' αὐτὸς (καὶ ἐδείκνυε τὸν πληγωμένον) αὐτὸς ἦτο θεὸς . . . δὲν εἶπε λέξιν, λέξιν!

— Σύρατε τοὺς ἀνάνδρους αὐτοὺς πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ θύματός των, ἐφώνησεν ὁ λοχαγός.

Οἱ καραβινοφόροι ἔσυραν τοὺς τρεῖς λῃστὰς ἐνώπιον τοῦ πληγωμένου τοῦ ὁποίου εἶχον περιβάλει τὴν κεφαλὴν διὰ μανδυλίου, τὸ ὁποῖον ἐκάλυπτε τὸ πρόσωπόν του.

— Ἐγὼ εἶμαι ἐδῶ! ἔλεγεν ὁ λοχαγὸς κλίνων πρὸς τὸν δυστυχῆ ὅστις ἤρχιζε νὰ δίδῃ σημεῖα ζωῆς. Ἐσώθης, εἶσαι ἐν μέσῳ τῶν συντρόφων σου! θάρρος! ἰδέ, οἱ φονεῖς σου εἶναι γονυπετεῖς ἐνώπιόν σου!

Ὁ καραβινοφόρος ὕψωσε βραδέως τὴν κεφαλὴν καὶ ἔφριξεν ὅλος. Ἔπειτα ἐξέτεινε τὴν χεῖρα, τὴν ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν λῃστῶν, τὴν κατεβίβασεν, ἐμειδίασε μὲ τὸ καθῃμαγμένον στόμα, προέβαλε τὴν κεφαλὴν καὶ ἔπτυσε τὸν λῃστὴν κατὰ πρόσωπον.

— Τί εἶν' αὐτό; ἠρώτησεν ὁ λοχαγὸς λαμβάνων κάτωθεν κἄτι τι λευκὸν

καὶ ἁπαλὸν τὸ ὁποῖον τῷ ἐφάνη ὅτι εἶδε πίπτον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δυστυχοῦς.

— Ἡ ἀπάντησις ... πρὸς τὸν ... συνταγματάρχην ... ἀπήντησε μὲ ἀσθενῆ φωνὴν ὁ πληγωμένος.

— Πρὸς τὸν συνταγματάρχην τοῦ Σὰν Σεβέρου ; Ἡ ἀπάντησίς μου ; Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωΐ.

Ὁ καραβινοφόρος κατένευσεν.

Ὁ λοχαγὸς ἐρρίφθη ἐπ' αὐτοῦ, περιέβαλε διὰ τοῦ βραχίονος τὸν λαιμόν του καὶ τὸν ἠσπάσθη εἰς τὸ μέτωπον ἔπειτα δ' ἐφώνησε πρὸς τοὺς στρατιώτας του. Τέκνα μου, κλίνατε ἐνώπιον τοῦ γενναίου αὐτοῦ ! Ἔφερε πρὸς τὸν συνταγματάρχην τὴν ἐπιστολήν μου δι' ἧς τῷ ἀνήγγελλα τὴν ἀναχώρησίν μας, τὴν ὥραν, καὶ ποῦ ἐπηγαίναμεν· ἂν τὴν ἀνεγίνωσκον οἱ λησταί, ἐσώζοντο. Καὶ αὐτὸς τὴν ἔθεσεν εἰς τὸ στόμα καὶ δὲν ὡμίλησε διὰ νὰ μὴ προδοθῇ καὶ ὑπέφερεν ἐν σιωπῇ τὰ βασανιστήρια. Εἶναι ἥρως, εἶναι μάρτυς, εἶναι μεγάλη ψυχή !

Ναί, ἀνέκραξαν ὅλοι οἱ καραβινοφόροι ὁμοῦ διὰ φωνῆς, ἐξερχομένης ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας.

— Φιλήσατε τοὺς πόδας του, τέρατα ! εἶπεν ὁ λοχαγὸς πρὸς τοὺς ληστάς. Ὁ μὲν μετὰ τὸν δὲ ἕρποντες κατὰ γῆς ὡς ὄφεις ἠσπάσθησαν τοὺς πόδας τοῦ πληγωμένου.

— Λοχαγέ ! ἀνέκραξε τότε ἡ γυνὴ παρατηροῦσα αὐτὸν δι' ὀφθαλμῶν ἐξημμένων· ἐγὼ ἠδυνάμην νὰ εἰδοποιήσω ὅτι ἤρχεσθε .... ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμα καὶ σᾶς ἄφησα νὰ ἔλθετε .... Κάμετέ μοι καὶ σεῖς εἰς ἀντάλλαγμα μίαν χάριν .... Εἶμαι γυνὴ κατεστραμμένη .... δὲν δύναμαι πλέον νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου. Τουφεκίσατέ με μαζὺ μὲ αὐτούς.

— Ὄχι, ἀνέκραξε καταβάλλων μεγίστας προσπαθείας ὁ πληγωμένος.

Ὅλοι ἐστράφησαν.

— Σεῖς .... ἐξηκολούθησεν ὁ δυστυχὴς μὲ φωνὴν πληγωμένην ἐκτείνων αἱματόφυρτον χεῖρα πρὸς τὴν γυναῖκα, πρέπει νὰ ἐκτελέσητε ἔργον φιλάνθρωπον ...

— Ποῖον ; εἰπέτε, Θεέ μου, ὡς χάριν σᾶς τὸ ζητῶ ἐφώνησεν ἡ γυνὴ ῥιπτομένη εἰς τοὺς πόδας του παρακλητικῶς.

— .... Νὰ μὲ συνοδεύσητε .... ἐψιθύρισεν ὁ δυστυχής.

— Ποῦ ἠρώτησεν ἡ γυνή.

Παντοῦ !

— Πάντες παρετηρήθησαν ἔκθαμβοι.

— Τί ἐννοεῖτε ; ἠρώτησεν ἡ γυνὴ

— Δὲν εἴδετε ἀκόμη ὅλας μου τὰς πληγάς, ἀπήντησεν ὁ καραβινοφόρος. Καὶ ἀνεσήκωσε τὸ καλύπτον τὸ μέτωπόν του μανδύλιον. Ὅλοι ἐπλησίασαν ἀσθμαίνοντες παρετήρησαν καὶ ἐξέβαλλον σπαραξικάρδιον φωνὴν οἴκτου καὶ φρίκης. Ὁ δυστυχὴς ἦτο τυφλός.

— Θάνατον εἰς τοὺς λῃστάς! Ἀνεκραύγασαν οἱονεὶ βρυχώμενοι τότε ὅλοι οἱ στρατιῶται, κτυποῦντες τοὺς λῃστὰς διὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ποδῶν. Θάνατος! Ἡ φωνὴ τοῦ λοχαγοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ θορύβου. Οἱ καραβινοφόροι ἐρρίφθησαν ἔξω σύροντες μεθ' ἑαυτῶν τοὺς φονεῖς εἰς τὸν κινδυνώδη δρόμον.

— Θὰ ἐκτελέσητε τὸ φιλάνθρωπον αὐτὸ ἔργον; ἠρώτησεν ὁ πληγωμένος τὴν γυναῖκα, ὅτε ἔμειναν μόνοι.

Ἐκείνη ἤγειρε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπεν: ἡ ζωή μου σᾶς ἀνήκει.

Ἔσφιγξαν δὲ τὰς χεῖρας καὶ ἰσχυρὸς πυροβολισμὸς ἀκουσθεὶς ἐν τῇ πεδιάδι ἐχαιρέτισε τὸν εὐγενῆ σύνδεσμον τὸν ἀπὸ δέκα ἐτῶν συνδέοντα τὴν ἁγίαν γυναῖκα πρὸς τὸν ἥρωα.

ΣΗΡΑΓΞ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΑΓΙΟΥ ΓΟΘΑΡΔΟΥ

Ἡ διάτρησις τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Γοθάρδου εἶναι κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας τὸ γεγονός, ὅπερ ἀπασχολεῖ τὰ μέγιστα τοὺς διαφόρους κύκλους τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Τῇ 29 Φεβρουαρίου (ν) τοῦ ἔτους τούτου δηλ. ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν προϋπολογισθεῖσαν διὰ τὴν συντέλεσιν τῆς ἀρχικῆς ὑπονόμου στοᾶς τῆς *διευθυντηρίας* ὀνομαζομένης συνηντήθησαν εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ ὄρους ἁγίου Γοθάρδου οἱ ἐργάται οἱ ὀρύσσοντες τὴν ὑπόνομον ταύτην σήραγγα ἐκ δύο ἀντιθέτων μερῶν, τῆς βορείας κλιτύος τοῦ ὄρους καὶ ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος αὐτοῦ. Ἡ συνάντησις αὕτη ἐχαιρετίσθη οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἐνθουσιωδῶν φωνῶν τῶν ἐργατῶν καὶ τῆς ἐξάλλου χαρᾶς τῶν διευθυνόντων τὸ ἔργον μηχανικῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὅστις οὐ μόνον τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης θαυμάζει, ἥτις ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τόσον ἰσχυρὰ μέσα πρὸς καταπολέμησιν τῶν εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ παρεμβαλλομένων ὑπὸ τῆς φύσεως προσκομμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀναλογίζεται τὰς ὠφελείας τὰς ὁποίας τὸ ἔργον τοῦτο θὰ παράσχῃ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν λοιπὴν ἐπικοινωνίαν. Τὰ ἔθνη ἤρχισαν νὰ μὴ φθονῶσι πλέον ἄλληλα διὰ τὴν συντέλεσιν τοιούτων ἔργων, ἀλλὰ ν' ἁμιλλῶνται περὶ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

Ἡ σῆραγξ (tunnel) τοῦ ἁγίου Γοθάρδου ἡ μέλλουσα νὰ ἑνώσῃ τὴν Γερμανίαν μετὰ τῆς Ἰταλίας ἄρχεται πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τῆς πόλεως Göshenen κειμένης ἐν τῇ γερμανικῇ Ἑλβετίᾳ καὶ ἀπολήγει πρὸς νότον εἰς τὴν πόλιν Airolo τῆς ἰταλικῆς Ἑλβετίας. Τὸ μῆκος τῆς σήραγγος ταύτης εἶναι 14,920 μέτρων δηλ. ἵνα διανύσῃ τις πεζὸς τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων τῆς σήραγγος βαδίζων βήματι ὁδοιπορικῷ ἔχει ἀνάγκην πλέον τῶν τριῶν ὡρῶν.

Ἡ διάτρησις τοῦ ἐν λόγῳ ὄρους δὲν ἦτο βεβαίως ἔργον ἁπλοῦν. Ἀπ' ἐναντίας αἱ δυσκολίαι, τὰς ὁποίας τὸ ἔργον παρουσίαζεν ἦσαν μέγισται καὶ ποικίλαι, οἱ δὲ διευθύνοντες αὐτὸ ἠναγκάσθησαν πρὸς κατανίκησιν αὐτῶν οὐ μόνον πολλὰ νέα μέσα καὶ μηχανήματα νὰ ἐφεύρωσιν, ἀλλὰ καὶ παλαιὰ νὰ τελειοποιήσωσιν. Ἡ σῆραγξ τοῦ Καινησίου ὄρους (Mont Cenis) ἡ ἑνοῦσα τὴν Γαλλίαν μετὰ τῆς Ἰταλίας ἔχουσα δὲ μῆκος κατὰ 2,696 μέτρα ἔλαττον τοῦ μήκους τῆς σήραγγος τοῦ ἁγίου Γοθάρδου συνετελέσθη ἐντὸς δεκατριῶν ἐτῶν καὶ τεσσάρων μηνῶν, ἡ δὲ σήραγξ τοῦ ἁγίου Γοθάρδου ἐντὸς ἑπτὰ ἐτῶν καὶ πέντε μηνῶν.

Ἡ ἁπλῆ σύγκρισις τῶν δύο τούτων χρονικῶν περιόδων καὶ τῶν μηκῶν τῶν δύο σηράγγων ἀρκεῖ ἵνα λάβῃ τις ἰδέαν τινὰ τῆς τελειοποιήσεως, ἥτις ἐπῆλθεν εἰς τὰ διάφορα μέσα τῆς διατρήσεως κατὰ τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τὸ ἀπὸ τῆς συντελέσεως τῆς σήραγγος τοῦ Καινησίου ὄρους.

Βεβαίως ἐργασία τοσοῦτον σπουδαία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ἐντὸς οὕτω βραχέος χρονικοῦ διαστήματος ἄνευ μηχανημάτων ἀντιπροσωπευόντων τὴν δύναμιν ἀπείρων ἀνθρωπίνων βραχιόνων. Ἀλλ' ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ δὲν ἐπρόκειτο μόνον νὰ γείνῃ χρῆσις μηχανημάτων ἰσχυρῶν, τὰ μηχανήματα ταῦτα ἔπρεπε νὰ πληρῶσι καὶ ἕτερον σπουδαιότατον ὅρον, ἔπρεπε δηλ. οὐ μόνον κατὰ τὴν κίνησιν αὐτῶν νὰ μὴ μιγνύωσιν εἰς τὸν ἐν τῷ σήραγγι ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, ἀέρια ἢ ἀτμοὺς καθιστῶντας αὐτὸν ἐπιβλαβῆ ἢ ἄχρηστον εἰς τὴν ἀναπνοήν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ν' ἀνανεῶσι καὶ καθαρίζωσιν αὐτόν. Τοῦτο κατωρθώθη διὰ μηχανημάτων κινουμένων οὐχὶ δι' ἀτμοῦ, ἀλλὰ διὰ συμπεπιεσμένου ἀέρος. Ὁ ἀὴρ οὗτος μετὰ τὴν κίνησιν τοῦ μηχανήματος ἐξερχόμενος αὐτοῦ παρεῖχεν εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς σήραγγος τὸ ἀναγκαῖον ὀξυγόνον πρὸς ἀναπνοὴν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν. Ὁ ἀὴρ συνεπιέζετο ἐντὸς ἰδιαιτέρων καταστημάτων κειμένων παρὰ τὰς εἰσόδους τῆς σήραγγος, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐχρησίμευον ὑδραυλικοὶ τροχοὶ κινούμενοι ὑπὸ ῥέοντος ὕδατος δύο ποταμῶν, καὶ ἀντιπροσωπεύοντες δύναμιν χιλίων τετρακοσίων ἵππων. Ὁ ἀὴρ ὁ συμπυκνούμενος ὑπὸ τῶν ἰδιαιτέρων μηχανημάτων τῶν κινουμένων ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῆς οὕτω παραγομένης, μεταφερόμενος διὰ μεταλλίνου σωλῆνος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς σήραγγος κινεῖ τὰς μηχανὰς τὰς ἐκτελούσας τὴν διάτρησιν. Αἱ μηχαναὶ αὗται φέρονται ἐπὶ ἁμαξίων καὶ προχωροῦσι καθ' ὅσον προχωρεῖ καὶ ἡ ἐργασία τῆς σήραγγος. Ὅταν πρόκηται νὰ ἐργασθῇ ἡ μηχανή, ἀνοίγεται στρόφιγξ, ἥτις ἐπιτρέπει τὴν εἰς τὴν μηχανὴν εἴσοδον τοῦ συμπεπιεσμένου ἀέρος· ὁ ἀὴρ οὗτος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς μηχανῆς ὡς ὁ ἀτμὸς ἐν ταῖς ἀτμοκινήτοις μηχαναῖς καὶ κινεῖ ἀριθμόν τινα μεταλλίνων ὀβελῶν, δυναμένων νὰ λάβωσι διαφόρους διευθύνσεις, οἵτινες ἀνοίγουσιν ὀπὰς εἰς τὸν πέριξ βράχον. Ὅταν αἱ ὀπαὶ αὗται ἀποκτήσωσι τὸ δέον βάθος σύρεται πρὸς τὰ ὀπίσω τὸ ἁμάξιον, γεμίζεται ἑκάστη τῶν ὀπῶν δι' ἑνὸς χιλιογράμμου δυναμίτιδος καὶ μεταδίδεται πῦρ εἰς τὰς θρυαλλίδας. Μετὰ τὴν ἐκπυρσοκρό-

τησιν ἀνοίγονται ἐπί τινα λεπτὰ οἱ σωλῆνες οἱ φέροντες τὸν ἀέρα πρὸς ἀερισμὸν τῆς ὑπονόμου καὶ ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀερίων τῶν παραχθέντων ἐκ τῆς καύσεως τῆς δυναμίτιδος, ἔπειτα διὰ μικρῶν ἁμαξίων κινουμένων ἐπὶ μικρᾶς πλαγίας τροχιᾶς ἀπομακρύνουσι τοὺς λίθους, ἔπειτα θέτουσι κατὰ τὸ μῆκος καθ' ὃ προὐχώρησεν οὕτως ἡ σῆραγξ τροχιὰς σιδηρᾶς καὶ ὠθοῦσιν ἐπ' αὐτῆς τὸ ἁμάξιον τὸ φέρον τὴν μηχανήν, ἥτις εἶναι οὕτω πάλιν ἑτοίμη νὰ ἐνεργήσῃ ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς ὑπονόμου. Ἑκάστη τοιαύτη ἐργασία διατρήσεως καὶ ἐκπυρσοκροτήσεως μηκύνει κατὰ μέσον ὅρον κατὰ ἓν μέτρον τὴν ὑπόνομον στοάν, δύναται δὲ ἐξ ἑκατέρου μέρους τῆς στοᾶς νὰ ἐπαναληφθῇ τετράκις καθ' ἑκάστην ἡ ἐργασία αὕτη, ὅταν αἱ περιστάσεις εἶναι εὐνοϊκαί, ἤτοι δύναται ἐν συνόλῳ ἡ σῆραγξ ν' αὐξήσῃ καθ' ἑκάστην κατὰ μῆκος ἐπὶ ὀκτὼ μέτρα.

Μετὰ τὴν συντέλεσιν αὐτῆς ἡ σῆραγξ θὰ ἔχῃ ὕψος 6 καὶ πλάτος 8 μέτρων, μῆκος δὲ ὡς εἴπομεν ἤδη 14,920 μέτρων. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς κυρίας ταύτης σήραγγος ὑπάρχουσι παρ' αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν θ' ἀκολουθήσῃ ὁ σιδηρόδρομος τοῦ ἁγίου Γοθάρδου καὶ ἕτεραι σήραγγες ὧν τὸ μῆκος προστιθέμενον εἰς τὸ τῆς κυρίας σήραγγος ἀποτελεῖ μῆκος 20 περίπου χιλιομέτρων.

Ε. Δ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΡΟΕΥΚΛΕΙΔΙΟΝ ΨΗΦΙΣΜΑ

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ *Παρνασσοῦ* ἀναδημοσιεύομεν ἐκ τῆς *Παλιγγενεσίας* μεταγεγραμμένην κατὰ τὴν καθ' ἡμᾶς γραμματικὴν τὴν ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ *Παρνασσοῦ* (σελ. 200) καταχωρισθεῖσαν ἀρχαίαν ἐπιγραφήν. Ὁ ἀναγνώστης ἔχων ἐνώπιόν του τὴν ἐπιγραφὴν γεγραμμένην νῦν οὕτω δύναται ἄνευ πολλῆς δυσχερείας νὰ ἐννοήσῃ τὸ κείμενον τοῦ περιέργου τούτου ψηφίσματος τῆς βουλῆς καὶ τοῦ περὶ τὰ θεῖα εὐλαβοῦς τῶν Ἀθηναίων δήμου.

Τιμοτέλης Ἀχαρνεὺς ἐγραμμάτευε.

Ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, Κεκροπὶς ἐπρυτάνευε, Τιμοτέλης ἐγραμμάτευε, Κυκνέας ἐπεστάτει. Τάδε οἱ συγγραφεῖς συνέγραψαν ἀπάρχεσθαι τοῖν θεοῖν τοῦ καρποῦ κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὴ-ν μαντείαν τὴν ἐκ Δελφῶν· Ἀθηναίους ἀπὸ τῶν ἑκατὸν μεδίμνων κ-ριθῶν μὴ ἔλαττον ἢ ἑκτέα, πυρῶν δὲ ἀπὸ τῶν ἑκατὸν μεδίμνων μ-ὴ ἔλαττον ἡμιεκτέον. Ἐὰν δέ τις πλείω καρπῶν ποιῇ ἔτ[η τούτω-ν]ῆ ὀλείζω, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπάρχεσθαι. Ἐκλέγειν δὲ τοὺς δημάρχους κατὰ τοὺς δήμους καὶ παραδιδόναι τοῖς ἱεροποιοῖς τοῖς Ἐλευσινόθεν Ἐλευσῖνάδε. Οἰκοδομῆσαι δὲ σιροὺς τρεῖς Ἐλευσῖν-

ι κατὰ τὰ πάτρια, ὅπου ἂν δοκῇ τοῖς ἱεροποιοῖς καὶ τῷ ἀρχιτέκτονι ἐπιτήδειον εἶναι, ἀπὸ τοῦ ἀργυρίου τοῦ τοῖν Θεοῖν τοῦ τὸν καρπὸν ἐνταυθοῖ ἐμβάλλειν, ὃν ἂν παραλάβωσι παρὰ τῶν δημάρχων. Ἀπάρχεσθαι δὲ καὶ τοὺς συμμάχους κατὰ ταὐτά. Τὰς δὲ πόλεις ἐκλογεῖς ἑλέσθαι τοῦ καρποῦ, καθότι ἂν δοκῇ αὐταῖς ἄριστα ὁ καρπός ἐκλεγήσεσθαι, Ἐπειδὰν δὲ ἐκλεχθῇ, ἀποπεμψάντων Ἀθήναζε. Τοὺς δὲ ἀγαγόντας παραδιδόναι τοῖς ἱεροποιοῖς τοῖς Ἐλευσινόθεν Ἐλευσῖνάδε. Ἐὰν δὲ μὴ παραδέξωνται πέντε ἡμερῶν [αὐτοῦ;] ἐπειδὰν ἐπαγγελῇ, παραδιδόντων τῶν ἐκ τῆς πόλεως, ὅθεν ἂν ᾖ ὁ καρπός, εὐθυνόσθων οἱ ἱεροποιοὶ χιλίαις δραχμαῖς ἕκαστος. Καὶ παρὰ τῶν δημάρχων κατὰ ταὐτὰ παραδέχεσθαι. [Κήρυκας; δ]ὲ ἑλομένη ἡ βουλὴ πεμψάτω εἰς πὰς πόλεις ἀγγέλλοντας [νῦν; τὰ] ἐψηφισμένα τῷ δήμῳ, τὸ μὲν νῦν εἶναι ὡς τάχιστα, τὸ δὲ λοιπόν, ὅταν δοκῇ αὐτῇ. Κελευέτω δὲ καὶ ὁ ἱεροφάντης καὶ δᾳδοῦχος μυστηρίοις ἀπάρχεσθαι τοὺς Ἕλληνας τοῦ καρποῦ κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὴν μαντείαν τὴν ἐκ Δελφῶν. Ἀναγράψαντες δὲ ἐν πινακίῳ τὸ μέτρον τοῦ καρποῦ τό τε παρὰ τῶν δημάρχων κατὰ τὸν δῆμον ἕκαστον καὶ τὸ παρὰ τῶν πόλεων κατὰ τὴν πόλιν ἑκάστην, καταθέντων ἔν τε τῷ Ἐλευσινίῳ Ἐλευσῖνι καὶ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ. Ἐπαγγέλλειν δὲ τὴν βουλὴν καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι ταῖς Ἑλληνικαῖς ἁπάσαις, ὅποι ἂν δοκῇ αὐτῇ δυνατὸν εἶναι, [κυροῦντας μὲν κατὰ ἃ Ἀθηναῖοι ἀπάρχονται καὶ οἱ σύμμαχοι, ἐκείνοις δὲ μὴ ἐπιτάττοντας, κελεύοντας δὲ ἀπάρχεσθαι, ἐὰν βούλωνται, κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὴν μαντείαν τὴν ἐκ Δελφῶν. Παραδέχεσθαι δὲ καὶ παρὰ τούτων τῶν πόλεων, ἐάν τις ἀπάγῃ, τοὺς ἱεροποιοὺς κατὰ ταὐτά. Θύειν δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ πελάνου καθότι ἂν Εὐμολπίδαι ἐ[πάρξωντ]αι, τριττοίαν δὲ βόαρχον χρυσόκερων τοῖν θεοῖν ἑκα[τέρᾳ ἀ]πὸ τῶν κριθῶν καὶ τῶν πυρῶν καὶ τῷ Τριπτολέμῳ καὶ τῷ [Θεῷ καὶ τῇ Θεᾷ καὶ τῷ Εὐβούλῳ ἱερεῖον ἑκάστῳ τέλειον καὶ τῇ Ἀθηναίᾳ βοῦν χρυσόκερων. Τὰς δὲ ἄλλας κριθὰς καὶ πυροὺς ἀποδομένους τοὺς ἱεροποιοὺς μετὰ τῆς βουλῆς, ἀναθήματα ἀνατιθέναι τοῖν θεοῖν, ποιησαμένους, ἅττ' ἂν τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων δοκῇ, καὶ ἐπιγράφειν τοῖς ἀναθήμασιν, ὅτι ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς ἀπαρχῆς ἀνετέθη, καὶ Ἑλλήνων τὸν ἀπαρχόμενον. Τοῖς δὲ ταῦτα ποιοῦσι πολλὰ ἀγαθὰ εἶναι καὶ εὐκαρπίαν καὶ πολυκαρπία[ν, οἵ]τινες ἂν μὴ ἀδικῶσιν Ἀθηναίους μηδὲ τὴν πόλιν τὴν Ἀθηναίων μηδὲ τὸ Θεῖο]ν. Λάμπων εἶπε· τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ αἱ συγγραφαὶ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ καρποῦ τοῖν θεοῖν. Τὰς δὲ συγγραφὰς καὶ τὸ ψήφισμα τόδε ἀναγραψάτω ὁ γραμματεὺς ὁ τῆς βουλῆς ἐν στήλαιν δυοῖν λιθίναιν καὶ καταθέτω τὴν μὲν Ἐλευσῖνι ἐν τῷ ἱερῷ, τὴν δὲ ἑτέραν ἐ-

ν πόλει. Οἱ δὲ πωληταὶ ἀπομισθωσάντων τὼ στή[λ]α, οἱ δὲ κωλακρ-
έται δόντων τὸ ἀργύριον. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ καρποῦ τ-
οῖν θεοῖν ἀναγράψαι εἰς τὼ στή[λα]. Μῆνα δὲ ἐμβάλλειν ἑκατομβ-
αιῶνα τὸν νέον ἄρχοντα. Τὸν δὲ βασιλέα ὁρίσαι τὰ ἱερὰ τὰ ἐν τῷ
Πελαργικῷ καὶ τὸ λοιπὸν μὴ ἐνιδρύεσθαι βωμοὺς ἐν τῷ Πελα-
ργικῷ ἄνευ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, μηδὲ τοὺς λίθους τέμνειν ἐκ τοῦ Π
ελαργικοῦ, μηδὲ γῆν ἐξάγειν, μηδὲ λίθους. Ἐὰν δέ τις παραβαίνῃ
τούτων τι, ἀποτινέτω πεντακοσίας δραχμάς. Εἰςαγγελλέτω δὲ
ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν βουλήν. Περὶ δὲ τοῦ ἐλαίου τῆς ἀπαρχῆς συγγρά-
ψας Λάμπων ἐπιδειξάτω τῇ βουλῇ ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας,
ἡ δὲ βουλὴ εἰς τὸν δῆμον ἐξενεγκέτω ἐπάναγκες.

Π. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ
γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

ΑΓΑΛΜΑ ΥΠΝΟΥΣΗΣ ΜΑΙΝΑΔΟΣ

Περὶ τοῦ ἐπ' ἐσχάτων εὑρεθέντος παρὰ τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον ἀγάλματος, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ *Παρνασσοῦ* ἐπιστέλλει ἡμῖν ὁ διδάκτωρ κ. Α Μιλχαΐφερ, ἑταῖρος τοῦ γερμανικοῦ ἰνστιτούτου, τὰ ἑξῆς ἀκριβέστερα.

«Τὸ ἄγαλμα παριστάνει γυναῖκα ἥτις ὑπνοῖ κατακειμένη ἐπὶ βράχου· ἄνω δ' αὐτῆς ἐκτείνεται δορὰ πάνθηρος (οὐχὶ δὲ λέοντος ὡς ἐγράφη), δι' ἧς χαρακτηρίζεται ἀσφαλῶς ὡς Μαινάς.

«Ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς μουσείοις ὑπάρχουσι πολλὰ ἀγάλματα κατὰ τὰ μὲν τἄλλα ἐντελῶς παρεμφερῆ πρὸς τὸ ἀθηναϊκόν, περὶ ἕν τι δὲ μόνον διαφέροντα. Οὕτω δὴ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Στοχχόλμης, τῷ τῆς Φλωρεντίας, τῇ Villa Borghese ἐν Ῥώμῃ καὶ δεύτερον δέ τι ἀντίτυπον ἐν Ῥώμῃ ὅπερ ἐγὼ μὲν δὲν εἶδον ἀκόμη, λέγεται δὲ ὂν τὸ ἄριστον πάντων τῶν ἄλλων. Τὸ τελευταῖον δημοσιευθήσεται ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τῶν Monumenti τοῦ ἐν Ῥώμῃ γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου. Τἀγάλματα ταῦτα εἶνε ἀκριβῶς ὅμοια πρὸς τὴν ἀθηναϊκὴν Μαινάδα κατὰ τὴν στάσιν τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἐνδύματος ὡς καὶ κατὰ τὸ μέγεθος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βράχος καὶ ἡ δορὰ τοῦ πάνθηρος ὑπάρχει ἔν τισι τούτων. Ἡ μόνη δὲ διαφορὰ εἶνε ὅτι πάντα τἄλλα παριστῶσιν ἀνδρόγυνον πλάσμα, ἤτοι *Ἑρμαφρόδιτον*.

«Τὸ ἀθηναϊκὸν ἄγαλμα ἀνέρχεται, ὡς καταδείκνυται ἐκ τῆς ἐργασίας, εἰς τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Τῷ 1835 εἶχον εὑρεθῆ ἐν τῷ χώρῳ τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου λείψανα σπουδαίας ῥωμαϊκῆς ἐπαύλεως μετὰ ψηφιδωτοῦ ἐδάφους καὶ λοιπῶν (Ἴδ. *Ross*, Archäologische Aufsätze I, 103). Εἶνε ἄρα λίαν πιθανὸν ὅτι τὸ προκείμενον ἄγαλμα ἀνῆκεν εἰς τὸν διάκοσμον τῆς ἐπαύ-

λεως ἐκείνης, ὡς εὑρέθησαν ἐν Πομπηΐᾳ καθ' ὁμοίαν χρῆσιν πολλὰ ἀγάλματα ἐκ τοῦ περὶ τὸν Διόνυσον κύκλου.

«Ἀλλὰ καίπερ τὸ ἄγαλμα φαίνεται γλυφὲν κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἡ ἐργασία αὐτοῦ ἐνέχει πολλὰς ἀρετάς, αἵτινες πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ἐπλάσθη κατ' ἀξιόλογόν τι πρότυπον τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων.

«Ἀλλὰ τίς ἡ σχέσις τῆς Μαινάδος, πρὸς τὸν ὁμοίως πεπλασμένον Ἑρμαφρόδιτον; Πιστεύω ὅτι θὰ προηγήθη ὁ ἁπλούστερος καὶ φυσικώτερος τύπος, ὁ τῆς Μαινάδος, τοῦ μᾶλλον ἐζητημένου καὶ συνθέτου, λέγω τὸν τοῦ Ἑρμαφροδίτου, ὅτι ἄρα ὁ Ἑρμαφρόδιτος ἐπλάσθη ἐκ τῆς Μαινάδος, οὐχὶ δὲ τοὐναντίον.

«Μανθάνομεν παρὰ τοῦ Πλινίου (XXXIV, 80) ὅτι ὁ Ἀθηναῖος Πολυκλῆς ὅστις εἰργάζετο ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὴν 156 Ὀλυμπιάδα, ἔπλασε διάσημον Ἑρμαφρόδιτον, ὅστις πιθανῶς εἶνε τὸ πρότυπον πάντων τῶν προμνημονευθέντων ἀγαλμάτων τοῦ ὑπνοῦντος Ἑρμαφροδίτου. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Πολυκλῆς ἔλαβεν ὡς πρότυπον τὸ ἄγαλμα τῆς ὑπνούσης Μαινάδος, οὗ τὸ πρωτότυπον πιθανῶς εὑρίσκετο ἐν τῇ πατρίδι του. Ὑπνούσης δὲ Μαινάδος παραστάσεις ὑπῆρχον ἤδη ἐν πολλῷ ἀρχαιοτέροις χρόνοις, ὡς π. χ. ἐν πολυθρυλλήτῳ τινὶ ζωγραφίᾳ τοῦ Νικομάχου, ὅστις ἤκμαζεν ἤδη κατὰ τὸν τέταρτον π.Χ. αἰῶνα.

«Φθάνω λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι 1) εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν Μαινάδα ὑπόκειται ὡς βάσις ἀρχαιότερον πρότυπον ἢ εἰς τοὺς Ἑρμαφροδίτους τῶν εὐρωπαϊκῶν μουσείων.

2) Ὅτι τὸ πρωτότυπον τοῦ Ἑρμαφροδίτου εἶνε μίμησις τοῦ πρωτοτύπου τῆς ὑπνούσης Μαινάδος».

ΑΡΘΟΥΡΟΣ ΜΙΧΑΙΦΕΡ

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 6|17 Μαρτίου.

Καΐλερ, περὶ τοῦ νέου ἐλευσινίου ψηφίσματος.

Φὸν Σύβελ, περὶ παραστάσεων τῆς Ἀθηνᾶς.

Γοῦρλιτ, περὶ πηλίνων εἰδωλίων ἐκ Θηβῶν καὶ Μαλεζίνας.

Συνεδρία τῆς 19|31 Μαρτίου.

Καΐλερ, περὶ ἀττικῶν χρυσῶν νομισμάτων.

Ὁ αὐτός, περί τινος ἐπιγραφῆς ἐκ Πειραιῶς.

Λόλλιγκ, περὶ τῶν τάφων παρὰ τὸ Παλαμήδιον τοῦ Ναυπλίου.

Ἰω. Σμίτ, περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ τοῦ Τροφωνίου.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα μεταξὺ ἄλλων εὑρημάτων ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνευρέθη καὶ ἡ μικρὰ κεφαλὴ τοῦ Βάκχου παιδός, ὃν ἐκράτει ὁ Ἑρμῆς ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίνος ἐπακουμβοῦντα τὴν μικράν του χεῖρα ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ Θεοῦ. Ἡ

εὑρεθεῖσα κεφαλὴ ἀριστούργημα τοῦ Πραξιτέλους ἐφαρμόζεται ἀκριβέστατα ὅπου εἶχε γίνει τὸ ῥῆγμα. Εἶνε ζωηρὰ τὴν ἔκφρασιν, προσεπικύπτουσα, μὲ μακρὰν κόμην ταινίᾳ ἀναδεδεμένην. Οὕτω τὸ ὅλον σύμπλεγμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος Διόνυσον εἶναι ἤδη σχεδὸν ἀκέραιον εὑρεθέντων καὶ τῶν ποδῶν, ἐλλείπει δὲ μόνον ὁ δεξιὸς βραχίων.

—Ἐκ Βοιωτίας μετεκομίσθησαν εἰς τὸ παρὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, τὸ ἀρχαῖον ἀνάγλυφον τὸ τέως εὑρισκόμενον ἐν τῷ χωρίῳ *Ρωμέϊκο* παρὰ τὸν Ὀρχομενὸν καὶ ὁ ἀρχαϊκὸς Ἀπόλλων, ὁ εὑρισκόμενος ἐν τῇ αὐλῇ τῆς μονῆς Σκριποῦς.

— Ὁ σοφὸς καθηγητὴς κ. Ἐρνέστος Κούρτιος κατῆλθεν ἐκ Βερολίνου εἰς Ὀλυμπίαν μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἄδλερ καὶ τοῦ συνταγματάρχου τῶν ἐπιτελῶν Κάουπερτ, ὅπως ἐπιθεωρήσωσι τὰς ἀνασκαφάς· ὡς ἐπίσης καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου κ. Νεύτων. Ἐπὶ τῷ αὐτῷ δὲ λόγῳ ἀπῆλθεν εἰς Ὀλυμπίαν καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου κ. Οὐλερῖχος Καῖλερ. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ αἵτινες ὑπῆρξεν ἐπὶ στιγμὴν φόβος ὅτι ἤθελον διακοπῆ θέλουσιν ἐξακολουθήσει τῆς Γερμανικῆς βουλῆς ψηφισάσης πρὸς τοῦτο 100, 000 γερμανικῶν μαρκῶν.

—Ὁμοίως κατέρχεται εἰς Ὀλυμπίαν ἀναλώμασι τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐξ ἑπτὰ καθηγητῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων, ἐν οἷς οἱ ἀρχαιολόγοι Βένδορφ, Πέτερσεν καὶ Γοῦρλιτ.

— Λίαν προσεχῶς ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ διδάκτορος κ. Λόλλιγκ ἐκτενὴς πραγματεία περὶ τῶν ἀνασκαφῶν αἵτινες πέρυσι ἐπεχειρήθησαν ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ ἰνστιτούτου ἐν Μενιδίῳ κατὰ τὴν θέσιν Λυκότρουπα ἐν προϊστορικῷ τύμβῳ, περὶ ὧν ἐγκαίρως ἐγένετο μνεία ἐν τῷ *Παρνασσῷ*. Ἐν τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ γίνεται μνεία καὶ περὶ τῶν ἀνευρεθέντων κτερισμάτων, ὧν τὰ σπουδαιότερα ἀπεικονίζονται ἐν ἐννέα προσηρτημένοις πίναξιν.

— Ἐπανελήφθησαν, αἱ κατὰ τὸ ἀρχαῖον Δίπυλον ἀνασκαφαὶ δαπάναις καὶ ἐπιστασίᾳ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

— Ὁ ἐν Ἀθήναις διαμένων Γερμανὸς ἀρχιτέκτων κ. Bohn ἐνεργῶν ἀποπειρατηρίους τινὰς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀνασκαφὰς χάριν καταμετρήσεων, ἀνεῦρε παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀπτέρου Νίκης ὡραῖον ἀνάγλυφον παριστάνον Νίκην προβαίνουσαν καὶ ἕτερον ὡραῖον ἀνάγλυφον Νίκης ἱσταμένης ἀκέφαλον. Ἀμφότερα ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ κιγκλιδώματος τοῦ ναοῦ.

— Αἱ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως καὶ παρὰ τὸ κατάστημα τοῦ Φωταερίου διενεργούμεναι ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ κτήματι τοῦ κ. Μεσσηνέζη ἔληξαν ἀφοῦ ἐξηντλήθη ἡ σειρὰ τῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων τάφων. Τὰ εὑρήματα συμποσοῦνται εἰς ἀγγεῖα διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων καὶ ληκύθους νεκρικάς.

— Ἐκ τῆς *Ἀνεξαρτησίας* τοῦ Ναυπλίου τῆς 29 Φεβρουαρίου ἐρανιζόμεθα τὰ ἑξῆς.

«Ἐρευνηθέντων πρό τινων ἡμερῶν τεσσάρων ἐκ τῶν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Παλαμηδίου προϊστορικῶν τάφων, τὰ ἴχνη τῶν ὁποίων οὐ πρὸ πολλοῦ ἀνεκαλύφθησαν, εὑρέθησαν διάφορα ἀντικείμενα τέχνης μαρτυροῦντα τὴν συγγένειαν ταύτης πρὸς τὴν τῶν Μυκηνῶν, τοῦ Ἡραίου, τοῦ Σπάτα καὶ τοῦ Μενιδίου· εἰσὶ δὲ ταῦτα, τρία ἀγγεῖα — ὀκτὼ εἰδώλια — συντρίμματα ἀγγείων ἄριστα κεκοσμημένων — τεμάχια ψελλίων ἐξ ἀργυροῦ σύρματος — εἷς πράσινος δακτυλιόλιθος ἐξ ὑελώδους μάζης — δύω τεμάχια ἐξ ὁμοίας μάζης μὲ περιέργους ἐκτύπους κόσμους — εἷς ὅρμος ἐκ 46 τμημάτων, μεγέθους λεπτοκαρύου, ἐξ ὀπτῆς ἀργίλου, πρασίνου χρώματος — δύω τμήματα ὅρμου ἐξ ἠλέκτρου, — ἓν τεμάχιον ὁμοίου ἐξ ἐρυθροῦ λίθου — ἓν τμῆμα ὁμοίου ἐκ χρυσοῦ, ὅμοιον τοῦ ὁποίου εὑρέθη ἐν Σπάτα, — εἷς σπόνδυλος — ἓν τμῆμα ὅρμου περιέργως γεγλυμμένον, — καὶ εἷς ὁλόκληρος ὅρμος ἀποτελούμενος ἐκ πέντε χρυσῶν ἀνθέων διατρήτων καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ χανδρῶν διαφόρων μεγεθῶν καὶ χρωμάτων. — Οἱ μνησθέντες τάφοι, καθαρισθέντες καλῶς ἐκ τῶν καλυπτόντων τούτους χωμάτων φοιτῶνται παρὰ πολλῶν περιέργων. — Παρετηρήθησαν δὲ κατὰ τὴν τῶν τάφων τούτων ἔρευναν διάφοροι τρόποι ταφῆς· διότι εἰς ἕνα μὲν οἱ νεκροὶ ἦσαν ἐπιτεθειμένοι ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἰς δύω ἑτέρους οἱ νεκροὶ ἦσαν κεκαυμένοι, ὡς ἐμαρτύρει ἡ ὑπάρχουσα τέφρα καὶ τὰ κεκαυμένα ὀστᾶ, εἰς τὸ τέταρτον δὲ σπήλαιον ἦσαν εἷς μέγας τάφος καὶ εἷς μικρὸς λελαξευμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ διαδρόμου τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει κόγχη ἐν ᾗ εὑρέθησαν ὀστᾶ ἀνθρώπινα, ἓν εὐτελὲς ἀγγεῖον, ἓν τεθραυσμένον εἰδώλιον καὶ τεμάχια κοσμήματος ἐκ κυανῆς ὑέλου. Ὡς ἀκούομεν, εἶναι γνωστοὶ καὶ ἕτεροι τάφοι, ὑπὸ τῆς γῆς καλυπτόμενοι, ἐκτὸς τῶν ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων γνωστῶν· αἱ ἀνωμαλίαι δὲ τοῦ ἐδάφους, ἡ φύσις τοῦ λίθου, καὶ τὸ σύστημα ἐν γένει τῶν σπηλαίων, μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ ἄλλοι κρύπτονται, εὐκόλως δυνάμενοι νὰ ἀνακαλυφθῶσι διὰ μικρᾶς ἐργασίας.»

— Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος τῆς 19 Μαρτίου ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς.

«Ἐνεργουμένης ἐρεύνης τῇ ἐντολῇ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας εἰς ἀρχαῖον Κυκλώπειον κτίριον κείμενον παρὰ τὴν Ἁγίαν Μονὴν, ἀνεκαλύφθη παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ κτιρίου φρέαρ, διαμέτρου 0,80 περίπου καὶ βάθους 6,50. Εἰς τὸ βάθος τοῦ φρέατος τούτου καὶ εἰς τὴν ΒΑ αὐτοῦ πλευρὰν ὑπάρχει ἐντετμημένη θύρα ἄγουσα εἰς θολωτὸν διάδρομον ἐπίσης εἰς τὸν βράχον, εὔθραυστον ὄντα, λελαξευμένον, μήκους 5,20 καὶ πλάτους 0,65. Ἀπὸ τὸ ἄκρον τοῦ διαδρόμου τούτου ἄρχεται ἑτέρα διακλάδωσις διευθυνομένη πρὸς μεσημβρίαν μέχρις ἀποστάσεως 3,40, ἐντεῦθεν δ' ἑτέρα πρὸς ΝΔ ἐκτείνεται μέχρις ἀποστάσεως 14 μέτρων, διακοπτομένης τῆς πρὸς τὰ πρόσω πορείας ἐκ μεγάλων καταπτώσεων. Ἡ τρίτη διακλάδωσις τοῦ ὑπογείου τούτου εἰσέρχεται εἰς τὸν κῆπον τῆς Μονῆς διερχομένη κάτωθεν χαράδρας βάθους τεσσάρων μέτρων.»

— Ἡ ὁμώνυμος ἐφημερὶς τῆς Σάμου γράφει τὰ ἑξῆς:

«Πρό τινων ἡμερῶν ἀσβεστοποιοὶ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν κατασκευὴν καμίνου ἐν τῷ τμήματι Χώρας οὐ μακρὰν τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σταυροῦ, ἀνεκάλυψαν φρέαρ λελατομημένον ἐν βράχῳ καὶ ἔχον ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπὶ τοῦ βράχου βαθμίδα δι' ἧς κατήρχοντο εἰς τὸ φρέαρ, καὶ ἥτις ἤδη κατὰ μέρος εἶναι λελωβημένη. Ἐπιληφθέντες δὲ τῆς ἀνορύξεως, εἰς βάθος μὲν δεκαεννέα μέτρων, εὗρον ὀδόντας ζώων ὑπερμεγέθεις, εἰς βάθος δὲ εἴκοσι δύο μέτρων εὗρον πλάκα, φέρουσαν ἔνθεν μὲν τὴν ἐπιγραφὴν *Ἀπόλλωνος Νυμφηγέτεω*, ἔνθεν δὲ τὴν λέξιν *Νυμφέων*. Ἡ ἀνόρυξις ἐξακολουθεῖ εἰσέτι περίεργον δὲ ἀποβαίνει νὰ μάθωμεν εἰς τί ἐχρησίμευε τὸ φρέαρ ἐκεῖνο».

— Ἐκ παραδρομῆς τυπογραφικῆς ἐν τῷ παρελθόντι φυλλαδίῳ (σελ. 154) ἐν τῇ Πειραιωτικῇ ἐπιγραφῇ τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Ἰω. Δραγάτση ἐτυπώθη ἐσφαλμένως ΑΘΗΝΑΝΑΙΟΝ ἀντὶ ΑΘΗΝΑΙΟΝ. Ἐν δὲ τῇ διατριβῇ περὶ ἀρχαίων τοιχογραφιῶν (σελ. 85) ἐν στίχῳ 33 καὶ 34 ἐκ μεταθέσεως δύο λέξεων προέκυψεν ἄλλη ἔννοια, ἐν ᾧ ὁ γράφων ἐνόει ὅτι αἱ γραφαὶ τῶν ἐπὶ τῶν Ἀττικῶν ληκύνων γραφῶν εἶναι πάντοτε νεκρικαί.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα πέντε συνεκροτήθησαν τακτικαὶ συνεδρίαι τρεῖς δ' ἀνεγνώσθησαν διατριβαί.

Τοῦ κ. Σταματίου Κρίνου ἐπιτίμου μέλους *Ἔλεγχος τῆς βοτανικῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τοῦ Βερνάρδου Λαγκάβελ.*

Τοῦ κ. Νεοκλέους Καζάζη τακτικοῦ μέλους *Περὶ βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ*

Τοῦ κ. Λουδοβίκου Βιόλα ἀντεπιστέλλοντος μέλους *Περὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ μύθου τῆς ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων.*

Ἤρξατο ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῶν ὑποβληθεισῶν τροπολογιῶν τοῦ κανονισμοῦ, ἥτις καὶ ἀπεπερατώθη σχεδόν.

Ἡ ἐν Μομπελλιὲ τῆς Γαλλίας Ἀκαδήμεια τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων ἀπέστειλε πρὸς τὸν Σύλλογον τὰς δημοσιεύσεις αὐτῆς.

Προτάσει τοῦ κ. Στ. Ἰωαννίδου ὁ Σύλλογος παρεδέξατο τὴν σύστασιν προτύπου δημοτικοῦ σχολείου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων, ἀλλὰ διὰ παῖδας φοιτῶντας τὴν ἡμέραν. Ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ. Βλασίου Σκορδέλη, Σπυρ. Π. Λάμπρου, Π. Ι. Φέρμπου καὶ Στ. Ἰωαννίδου θέλει ὑποβάλει ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου ὀργανισμὸν τῆς συστηθησομένης ταύτης σχολῆς.

Ὁ δῆμος Ἑρμουπόλεως ηὔξησεν ἐκ χιλίων εἰς τρισχιλίας δραχμὰς τὴν πρὸς τὴν ἐν Σύρῳ σχολὴν τῶν ἀπόρων παίδων παρεχομένην συνδρομήν.

Εἰς ἀντικατάστασιν παραιτηθέντων ἐξελέχθησαν κοσμήτορες τῆς ἐν Πάτραις σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων οἱ κκ. Γ. Μαντσούφας καὶ Α. Γιάκος.

Τὸν λήξαντα μῆνα αἱ ἐγγραφαὶ τῶν μαθητῶν ἐν τῇ Ἀθήναις σχολῇ τῶν ἀπόρων παίδων ἀνῆλθον εἰς 436· ἐκ τούτων ἐφοίτησαν τακτικῶς 250 παῖδες.

Ἐν τῷ ὑπνωτηρίῳ τῆς σχολῆς προσετέθησαν 25 ἀκόμη κλῖναι καὶ κατὰ μὲν τὸν μῆνα Φεβρουάριον ἐκοιμήθησαν 1286 παῖδες ἀπέναντι 1054 κοιμηθέντων τὸν Ἰανουάριον, τὸν δὲ Μάρτιον ἀπὸ τῆς 1ης μέχρι τῆς 25ης καὶ ταύτης συμπεριλαμβανομένης 1302 παῖδες· τὴν 25ην Μαρτίου ἦσαν κατειλημμέναι 60 κλῖναι τοῦ καταστήματος. Οἱ δ' ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως τοῦ ὑπνωτηρίου κοιμηθέντες παῖδες ἀνέρχονται εἰς 4605.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. Ἡ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουλίου Φάβρου κενωθεῖσα ἕδρα ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημείᾳ θέλει συμπληρωθῇ τὴν $^1/_{13}$ Μαΐου. Πολλοὶ εἰσὶν οἱ ὑποψήφιοι διὰ τὴν ἕδραν ταύτην.

— Κατὰ τὴν Academy τοῦ Λονδίνου ὁ Βίκτωρ Οὐγὼ ἀποπεράτωσε νέον αὐτοῦ δρᾶμα ἐπιγραφόμενον οἱ *Δίδυμοι*, τοῦ ὁποίου ἥρωες εἰσὶν ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ' καὶ ὁ ὑπὸ τὸ σιδηροῦν προσωπεῖον μυστηριώδης κατάδικος τῆς νήσου τῆς ἁγίας Μαργαρίτας, ὅστις μόνον εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα l' homme au masque de fer. Κατὰ παράδοσιν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ νήσῳ τῆς ἁγίας Μαργαρίτας καὶ ἣν ἔλαβεν ὡς βάσιν τοῦ δράματός του ὁ Οὐγὼ, ὁ μυστηριώδης κατάδικος ἦν δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως.

— Ἐν Ἀμστελοδάμῳ ἐδημοσιεύθησαν συγχρόνως ὑπὸ τριῶν φιλολόγων Ὀλλανδῶν τρία διηγήματα, ἅτινα ἔχουσι τὸ περίεργον ὅτι εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἑνὸς καὶ μόνου φωνήεντος γίνεται χρῆσις. Ἐν τῷ πρώτῳ ὑπάρχουσι μόνον α, ἐν τῷ δευτέρῳ ε μόνον καὶ εἰς τὸ τρίτον ο.

— Πρό τινος ὁ γερμανὸς φιλολόγος Baehrens ἰσχυρίσθη ὅτι τὸ Γ'. καὶ τὸ Δ'. βιβλίον τῶν ἐλεγείων τοῦ Τιβούλλου δὲν ἦσαν γνήσια αὐτοῦ, πλὴν μικρῶν ἐξαιρέσεων. Κατ' αὐτὰς δὲ Ἄγγλος φιλολόγος ὁ Postgate παραδεχόμενος τὴν γνώμην τοῦ γερμανοῦ ἀποδεικνύει ὅτι ὁλόκληρα καὶ τὰ δύο ταῦτα βιβλία εἶναι νόθα.

— Ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας ἐξακολουθεῖ τὰς μεταφράσεις τῶν δραμάτων τοῦ Σαίξπηρ. Τελευταίως ἐδημοσίευσε τὸν *Ἔμπορον τῆς Βενετίας*.

— Ἐν τῇ ἐν Ῥώμῃ Ἀκαδημίᾳ dei Lyncei ὁ διευθυντὴς τῆς αὐτόθι γερμανικῆς σχολῆς κ. Helbig ἀνέγνω περίεργον ὑπόμνημα *περὶ τῆς διαθέσεως τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ἐποχῇ*. Ὁ κ. Helbig ἀπέδειξεν ὅτι ἐπὶ Ὁμήρου οἱ Ἕλληνες διέθετον τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον κατὰ τοὺς κανόνας συνθηματικοῦ τινος ἀσιατικοῦ ὕφους.

— Εἶναι περίεργον ὅτι ἀγγλικόν τι φύλλον ὁ *Χριστιανικὸς Κῆρυξ* ἀποδεικνύει παρατιθέμενον χωρία ὅτι οἱ προφῆται Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ προεῖπον τὴν κρίσιν, ἣν διέρχεται σήμερον ἡ Ἰρλανδία. Κατὰ τὸ αὐτὸ φύλλον οἱ αὐτοὶ προφῆται προεῖπον ὅτι ἡ κρίσις αὕτη θὰ ἀπολήξῃ διὰ χωρισμοῦ τῆς Ἰρλανδίας ἀπὸ τοῦ βασιλείου τῶν Ἡνωμένων Κρατῶν.

* *
*

Τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι. — Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς διατρήσεως τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Γοθάρδου δημοσιεύουσιν αἱ γαλλικαὶ ἐφημερίδες στατιστικὴν τοῦ μήκους τῶν διασημοτέρων σηράγγων. Ἡ μείζων τούτων ἔσται ἡ διατρηθεῖσα νῦν τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Γοθάρδου μακρὰ 14,920 μέτρα· μετὰ ταύτην ἔρχεται ἡ τοῦ Καινησίου ὄρους μακρὰ 12,220 μέτρα. Μετὰ τὰς δύο ταύτας γιγαντώδεις σήραγγας ἡ μακροτέρα ἡ τῆς Mauvage ἐν ταῖς ὄχθαις τοῦ Ῥήνου μόλις ἔχει μῆκος 4700 μέτρων, ἡ δὲ τῆς Nerthe ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Μασσαλίαν σιδηροδρομικῆς ὁδοῦ ἔχει 4638 μέτρα, ἡ τοῦ Βλαιζὺ ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν Λυὼν σιδηροδρόμου εἶναι μακρὰ 4100 μέτρα, ἡ τοῦ Credo ὑπὸ τὸ ὁμώνυμον ὄρος πλησίον τῆς Γενεύης 3900 μέτρα, ἡ τῆς Busalla μεταξὺ Γενεύης καὶ Ταυρίνου 3100 μέτρα καὶ ἡ τῶν Ἀπεννίνων μεταξὺ Φλωρεντίας καὶ Βονωνίας 2750, τοῦ ὁποίου ἕπονται καὶ προηγοῦνται πολλαὶ σήραγγες μακραὶ ἀπὸ 600—1800 μέτρων. Αἱ ἄλλαι σήραγγες εἶναι μικρότεραι ὅλως καὶ δευτερεύουσαι. Ἐκ τῶν μικροτέρων καὶ ἄνω μνημονευθεισῶν σηράγγων ὑπὸ ἔποψιν τεχνικὴν ἀρίστη εἶναι ἡ τοῦ Βλαιζὺ ἐν τῇ γραμμῇ τῆς Λυών.

— Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Σαλβαδὸρ Torrès Coïcedo ἐδώρησε πρὸ ὀλίγου εἰς τὸν ζωολογικὸν κῆπον τοῦ δάσους τῆς Βουλωνίας δύο περίεργα φυτὰ ὀνομαζόμενα γουάκο (guaco) καὶ σεδρὸν (cedron) θεωρούμενα ἀπὸ πολλοῦ ἐν Ἀμερικῇ ὡς ἀντίδοτα κατὰ τοῦ δήγματος ἰοβόλων ὄφεων καὶ κατὰ τῆς λύσσης. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἰδιότητος ταύτης τῶν ἐν λόγῳ φυτῶν εἶναι λίαν περίεργος. Οἱ αὐτόχθονες Ἰνδοὶ παρετήρησαν ὅτι πτηνὸν ἁρπακτικὸν τρεφόμενον ἐξ ὄφεων ἀνεζήτει τὸ ἕτερον τῶν φυτῶν τούτων τὸ γουάκο, ἔτρωγε τὰ φύλλα αὐτοῦ καὶ ἐπέχριε τὸ πτέρωμά του. Διδαχθέντες ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἔκαμαν χρῆσιν τοῦ φυτοῦ καὶ κατώρθωσαν δι' αὐτοῦ τὴν θεραπείαν ἀνθρώπων δηχθέντων παρ' ἰοβόλων ὄφεων καὶ ἄλλων παθόντων ὑπὸ λύσσης ἢ ἑλωδῶν πυρετῶν. Τὰς θεραπευτικὰς ἰδιότητας τῶν δύο τούτων φυτῶν εἶχεν ἀνακαλύψει ἤδη καὶ ὁ δόκτωρ Saffray κατὰ τὸ εἰς Νέαν Γρενάδην ταξείδιον αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1869.

— Ἀναμένεται προσεχέστατα ἡ ἀνακάλυψις πηγῶν πετρελαίου ἐν Ἁννοβέρῳ ἐπίσης πλουσίων ὡς αἱ ἐν Πενσυλβανίᾳ τῆς Ἀμερικῆς. Αἱ γινόμεναι ἐπὶ τούτῳ διατρήσεις τοῦ ἐδάφους ἔφθασαν ἤδη εἰς βάθος 600 μέτρων. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν πηγῶν τούτων θὰ ἔχῃ βεβαίως μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ πετρελαίου.

— Ἐκ τῶν σπόρων τοῦ βάμβακος ἀπεπειράθησαν ἐν Ἀμερικῇ νὰ κατα-

σκευάσωσιν ἔλαιον καὶ ἐπέτυχον. Τὸ ἔλαιον τοῦτο ἀκαθάριστον μὲν χρησιμεύει εἰς κατασκευὴν σάπωνος διὰ τὰς μηχανάς, καθαρὸν δὲ ἐφαρμόζεται εἰς ὅσας χρήσεις τὸ ἔλαιον τῆς ἐλαίας μεθ' οὗ καὶ ἀναμιγνύεται. Ὑπολογίζοντες εἰς πέντε ἑκατομμύρια δεμάτων τὴν ἐτησίαν παραγωγὴν βάμβακος ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὑπολογίζοντες ἕκαστον δέμα ἐξ 180 χιλιογράμμων ἢ 900 ἑκατομμύρια χιλιογράμμων τὴν παραγωγὴν τοῦ βάμβακος ἔχομεν 3870 χιλιόγραμμα σπόρων, οἵτινες δύνανται νὰ παραγάγωσι 52 ἑκατ. χιλιογράμμου ἐλαίου.

* * *

Ἀπογραφικά. — Κατά τινα δημοσίευσιν τῆς ἐν Βερολίνῳ ἱδρυμένης ἑταιρίας πρὸς διάδοσιν τῆς ἰσραηλιτικῆς πίστεως ἁπανταχοῦ τῆς γῆς ὑπάρχουσι σήμερον 6—7 ἑκατομμύρια Ἰουδαῖοι, ἤτοι περίπου ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς οἷος καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Δαυίδ. Ἐκ τούτων 5 ἑκατομμύρια ζῶσιν ἐν Εὐρώπῃ, 800,000 ἐν Ἀφρικῇ, 200,000 ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἓν ἑκατομμύριον μέχρι ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἐν Ἀμερικῇ. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ῥωσσία ἀριθμεῖ τοὺς πλείονας 2,621,000, ἔπειτα ἡ Αὐστρο-Οὐγγαρία 1,375,000, ἐξ ὧν 575,000 ἔχει μόνον ἡ Γαλλικία. Τὰ λοιπὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἔχουσιν ὀλιγωτέρους· οὕτως ἡ Γερμανία 512,000 ἡ Ὀλλανδία 70,000 ἡ Ἀγγλία 50,000 ἡ Γαλλία 49,000 ἡ Ἰταλία 35,000 ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία μετὰ τῆς Ἑλλάδος 25,000. Ἐν Βερολίνῳ ὑπάρχουσι 45,000 ἰσραηλῖται ἤτοι ὅσοι καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Γαλλίᾳ. Κατὰ τὴν αὐτὴν δημοσίευσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ εὑρίσκονται 13,500 ἰουδαῖοι, ἐν ᾧ Τοῦρκοι εἶναι 7000 καὶ χριστιανοὶ ὅλων τῶν θρησκευμάτων 5000 (;) μόνον.

— Τὰ κατὰ τὸ 1879 δημοσιευθέντα ἐν Γερμανίᾳ βιβλία ἀνέρχονται εἰς 14179, ὑπερτεροῦσι δὲ κατὰ 200 περίπου τὰ δημοσιευθέντα τῷ 1878 ἅτινα ἀνήρχοντο εἰς 13912.

— Ἐν Παρισίοις ὑπάρχει ἑταιρία ἥτις παρέχει φιλοξενίαν νυκτερινὴν εἰς ἀπόρους ἐν ὑπνωτηρίοις κειμένοις εἰς τρία ἐκ τῶν κεντρικωτέρων μερῶν. Τῶν ὑπνωτηρίων τούτων ὁ διοργανισμὸς εἶναι περίπου ὡς τῶν ἡμετέρων τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων. Καθ' ὅλον τὸ 1879 ἐν τοῖς ὑπνωτηρίοις τούτοις ἐκοιμήθησαν 19,412 πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς διάφορα κοινωνικὰ ἐπαγγέλματα, ἐν οἷς 7013 ἐξ ἡμεροβίου ἐργασίας ἀποζῶντες καὶ 3562 ἐργάται, ἀλλὰ καὶ 79 καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, εἷς ἰατρὸς καὶ 10 δραματικοὶ συγγραφεῖς. Ἐκ τῶν 19,412 προσώπων 17,476 εἰσὶ Γάλλοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἄλλων ἐθνικοτήτων ἐν οἷς 6 Τοῦρκοι καὶ 2 Ἕλληνες. Ἡ ἑταιρία εἰσέπραξε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 90,576 φρ. 65 ἐκ δωρεῶν, ἐδαπάνησε δὲ 61,191,45 καὶ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους τούτου εἶχεν εἰς τὸ ταμεῖον αὐτῆς 33,803,55.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΜΥΘΟΥ ΤΗΣ ΑΡΠΑΓΗΣ
ΤΩΝ ΣΑΒΙΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ *

Ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἠκούσατε ὁμιλοῦντας πλείστους ἄνδρας, οἵτινες μετὰ τῶν βαθειῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων συνήνουν τὴν χάριν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, οὕτως ὥστε αἱ ὁμιλίαι των, διεγείρουσαι τὸν ἐνθουσιασμὸν ἐν ὑμῖν, παρεῖχον αὐτοῖς δικαιοτάτας ἀνευφημίας. Ἐγὼ ἐνῷ δὲν ἔχω τὴν δύναμιν νὰ παραβληθῶ αὐτοῖς κατὰ τὸ ἐρρωμένον τῆς σκέψεως, δὲν κατέχω εἰσέτι τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς γλυκυτάτης ὑμῶν γλώσσης, ὥστε ἐλάχιστόν τι ἔσται ἐκεῖνο, ὅπερ θέλω δυνηθῆ νὰ παρουσιάσω ὑμῖν διὰ τῆς ὁμιλίας μου ταύτης, ἣν δὲν θὰ ἐπεχείρουν, ἂν τὸ καθῆκόν μου ὡς ἑταίρου τοῦ ὑμετέρου σωματείου δὲν ἤθελέ μοι τὸ ἐπιβάλλει· ἔσομαι δ' εὐτυχὴς ἂν τοῦτο καὶ μόνον κατορθώσω, νὰ μὴ σᾶς κουράσω. Θέλω λοιπὸν ὁμιλήσει περὶ τῆς σημασίας τοῦ ῥωμαϊκοῦ μύθου τῆς ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων γυναικῶν.

Διηγεῖται ὁ Τίτος Λίβιος ἐν τῷ α'. βιβλίῳ τῶν ἱστοριῶν ὅτι ὁ Ῥωμύλος ἀφοῦ ἐνίκησε τὸν Ἀμούλιον καὶ ἐγκαθίδρυσεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἄλβας Λόγγας τὸν πάππον του Νομίτορα μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως Ῥώμης, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν Ῥῶμον καταγελάσαντα τὸ χθαμαλὸν τῶν τειχῶν, ἵνα κατοικίσῃ αὐτὴν οὐ μόνον παρέσχε καταφύγιον εἰς πάντας τοὺς συντρόφους τῶν τυχῶν του, ἀλλὰ προσέτι ἠνέῳξεν ἄσυλον εἰς πάντας τοὺς ἐκ τῶν ὁμόρων πόλεων ἐπήλυδας, εἰς πάντας τοὺς κακοποιοὺς καὶ τοὺς κλέπτας, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὰ περίχωρα τῆς Ῥώμης· πάντες οὗτοι ἠδύναντο νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν νέαν πόλιν ἥσυχοι καὶ ἀσφαλεῖς, βέβαιοι ὄντες ὅτι οὐδεὶς ἤθελε τοὺς παρενοχλήσει. Ἔθηκε δ' αὐτοῖς νόμον ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀπέκτησαν ἰσχὺν καὶ δύναμιν τοσαύτην ὥστε οὐ μόνον ἐσέβοντον αὐτοὺς οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἔζων ἥσυχοι καὶ εὐτυχεῖς. Ἀλλὰ ταχέως ἤρξαντο σκεπτόμενοι ὅτι ἡ εὐτυχία αὕτη ἦν ἐφήμερος, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολύ· ἐστεροῦντο πράγματος σπουδαιοτάτου, λέγω γυναικῶν. Προσεπάθησαν δὲ νὰ προμηθευθῶσι τοιαύτας στέλλοντες πρέσβεις εἰς πλησιόχωρα μέρη καὶ ἐξαιτούμενοι τὴν συναφὴν δεσμῶν φιλίας καὶ συγγενείας· παρετήρουν δὲ τοῖς γείτοσιν ὅτι δὲν ἦτο περιφρονητέα ἡ συγγένεια μετὰ πολιτῶν πόλεως νεαρᾶς ἔτι καὶ ἀκμαίας· ἀλλὰ παρὰ ταύτας τὰς ὡραίας παρατηρήσεις ἔτυχον τραχείας ἀποποιήσεως καθότι οἱ γείτονες τοῖς ἀπεκρίθησαν ἀρνητικῶς.

Παρατηρεῖ ὁ Λατῖνος ἱστορικὸς ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ νεολαία ὑπέφερε καὶ ἄκουσα

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ ἰταλιστὶ τῇ 28 Μαρτίου 1880. Μετεφράσθη δ' ὑπὸ Μ. Π. Λ.

τὴν τοιαύτην ἀπάντησιν, ἐπιστρέψασα δ' οἴκοι ἐσκέφθη ὅτι δέον νὰ ἀποκτήσῃ διὰ πανουργίας, ὅ,τι δὲν κατώρθωσε διὰ τῶν πρεσβειῶν.

Ὁ Ῥωμύλος ἐσκέφθη νὰ τελέσῃ κατά τινας μὲν εἰς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος, κατὰ δὲ ἄλλους εἰς τιμὴν Κώνσου, τοῦ θεοῦ τῆς βουλῆς, ἑορτὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἀγῶνας πρωτοφανεῖς. Ἡ φήμη τῶν παρασκευῶν τούτων ταχεῖα διαδίδεται ἁπανταχοῦ, ἐλθούσης δὲ τῆς ὡρισμένης ἡμέρας μέγας ἀριθμὸς Κρουστουμινίων καὶ Κενινητῶν, ἰδίως δὲ Σαβίνων, σπεύδουσιν οὐ μόνον χάριν τῶν περιπύστων θεαμάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς θέαν τῆς νέας πόλεως, ἥτις ἐν τῷ οὕτω βραχεῖ διαστήματι τῶν τεσσάρων μηνῶν κατὰ τὴν παράδοσιν ἠδυνήθη νὰ ἐπισπάσῃ ἐφ' ἑαυτὴν τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸν ἀπόκρυφον φθόνον τῶν γειτόνων. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θεάματος, τοῦ Ῥωμύλου δόντος τὸ σημεῖον, οἱ νέοι τῆς Ῥώμης ταχεῖς ὥσπερ κεραυνὸς ὁρμῶσιν ἁπανταχόθεν κατὰ τῶν γυναικῶν καὶ ἁρπάζοντες αὐτὰς ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν γονέων, ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῶν συζύγων, ἀπὸ τοῦ ἔρωτος τῶν μνηστήρων τὰς ὁδηγοῦσιν ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν καὶ ἀφίνουσι τοὺς συγγενεῖς ν' ἀναχωρήσωσιν ὠργισμένοι καὶ μεστοὶ ἰδεῶν ἐκδικήσεως, ὅπως μετὰ βραχὺ ἐπανέλθωσι διὰ τῶν ὅπλων ἵνα διεκδικήσωσι τὴν οἰκογενειακήν των τιμήν. Ἐλέγετο ὅτι μεταξὺ τῶν ἁρπαγεισῶν μία διεκρίνετο ἐπὶ καλλονῇ, ἥτις μετεκομίσθη ὑπὸ δούλων Ῥωμαίου πολίτου ὀνομαζομένου Ταλασίου εἰς τὴν οἰκίαν του· οἱ δοῦλοι δὲ τούτου καὶ ἵνα ἀποκρίνωνται εἰς τὰς φορτικὰς ἐρωτήσεις τῶν ἄλλων δούλων καὶ ἵνα ἐξασφαλίσωσι τὴν λείαν των,καθ' ὁδὸν ἐπανελάμβανον ὑψηλῇ τῇ φωνῇ τὴν λέξιν *Ταλασίῳ*. Ἀπὸ τοῦ καιροῦ δ' ἐκείνου εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὅτε ἡ νύμφη κατελίμπανε τὴν πατρικὴν οἰκίαν ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν τοῦ συζύγου ἅπαν τὸ ἀκολουθοῦν πλῆθος ἐπανελάμβανε μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὴν λέξιν *Ταλασίῳ*.

Αὕτη, κύριοι, εἶναι ἡ παράδοσις ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν ἁρπαγὴν τῶν Σαβίνων εἰς ἣν ἔδωκαν πίστιν οἱ ἀρχαῖοι καὶ εἰς ἣν μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἔδιδον πίστιν καὶ οἱ νεώτεροι. Ἀλλ' ἡ γενεὰ ἡ προηγηθεῖσα τῆς παρούσης καὶ ἡ ἡμετέρα ἔχουσιν ὡς σημαίαν τὴν ἀνάπλασιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἡ δὲ ἱστορία τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐμελετήθη διὰ τρόπου πάντη διαφόρου. Οὕτω πάντα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν σφύραν τῆς κριτικῆς καὶ ὁτὲ μὲν ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῶν φώτων τῆς φιλολογίας, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἀνακαλυπτομένων νέων ἀρχαιολογικῶν μνημείων κατώρθωσαν νὰ παράσχωσι σοβαρότερον περίβλημα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Καὶ πρὸς μὲν τὸ μυθολογικὸν μέρος διηυθύνθησαν συνηνωμέναι αἱ προσπάθειαι τῶν δεινοτάτων πνευμάτων, ἅτινα ἠθέλησαν νὰ μετρήσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἀπέναντι θεμάτων δυσεπιλυτωτάτων. Κατόπιν δ' ἤρξαντο παρατηροῦντες τὸ ἐπισφαλὲς μέρος τῶν παραδόσεων, κατελάμβανον δῆλα δὴ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἐν τῷ σημείῳ ἐκείνῳ καθ' ὃ ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλους ἢ καὶ ἀναιροῦνται ἀμοιβαίως. Καὶ διὰ μὲν τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας

κατωρθώθη νὰ γείνῃ γνωστὸν πῶς αἱ πλείονες παραδόσεις ἐπαναλαμβάνονται, παρηλλαγμέναι ὀλίγον ἐν τῇ ἐξωτερικῇ μορφῇ, παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς τῆς Ἀριανῆς φυλῆς, διὰ δὲ τῆς γλωσσολογίας προέβησαν ἀκόμη περαιτέρω κατορθώσαντες ν' ἀνακαλύψωσι τὴν ἀρχὴν τῶν πλείστων παραδόσεων. Ἐν ταύταις δὲν εὑρίσκονται οὐδ' ἱστορικὰ γεγονότα παραμεμορφωμένα, οὔτε ἀλληγορίαι, οὔτε μεταφοραὶ καὶ σύμβολα· οὔτε τέλος εἶναι τὸ ἐξαγόμενον τῆς εὐχαριστήσεως ἣν ἠδύνατο νὰ αἰσθάνηται λαὸς ἐφευρίσκων τὰ φανταστικὰ ταῦτα διηγήματα. Ἡ ἀρχὴ αὐτῶν εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης. Καὶ ἡμεῖς δὲ σήμερον ὁμιλοῦντες περὶ οἱουδήποτε πράγματος ὀφείλομεν νὰ τὸ ἀναφέρωμεν εἰς ἓν γένος, εἰς ἕνα χρόνον καὶ εἰς ἕνα τόπον, ὅπερ σημαίνει ὅτι πάντα τὰ ὄντα ὡς καὶ αἱ ἡμέτεραι ἀφῃρημέναι ἰδέαι λαμβάνουσι ζωὴν καὶ ψυχὴν διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς γλώσσης μας· ὥστε ὅτε οἱ πρῶτοι λαοὶ ἔμελλον νὰ δώσωσιν ὀνόματα, τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα παρέσχον ταῦτα ἐκ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ζωῆς.

Ἔπειτα ἐπηκολούθησε δευτέρα τις περίοδος ὅτε τὰ τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐγένοντο πρόσωπα, καὶ τοῦτο διὰ τὸ ἔνστικτον τῆς ζωῆς τῶν λαῶν ἐν οἷς κυριεύει ἡ φαντασία καὶ εἶναι οὐδαμινή τις ἡ κρίσις· τότε ἡ πάλη τῶν φυσικῶν φαινομένων γίνεται πάλη ὄντων ζώντων καὶ νοούντων καὶ ἡ φύσις εἶναι τὸ θέατρον τῆς πάλης ταύτης. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ὁ μῦθος· ἀφοῦ ἅπαξ αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἐγένοντο πρόσωπα, ἡ φαντασία τῶν νεαρῶν λαῶν περικυκλοῖ αὐτὰ διὰ μυρίων χρωμάτων, τὰ μεταβάλλει, τὰ καλλωπίζει, τὰ κατατάσσει καὶ γεννᾶται ἐκεῖνο ὅπερ προέρχεται ἐκ τῆς μυθολογίας. Τρίτη περίοδος εἶναι ἐκείνη καθ' ἣν ἡ παράδοσις γίνεται ἰδία ἑνὸς τόπου, λαμβάνουσα τὸν χρωματισμὸν ἐξ αὐτοῦ τούτου καὶ τῶν ἀναγκῶν ἃς αἰσθάνονται οἱ κάτοικοί του. Διὰ τοῦτο συχνάκις ἐπαναλαμβάνεται εἰς διάφορα μέρη καὶ διατηρεῖ μὲν πάντοτε τὴν αὐτὴν βάσιν, ἀλλὰ διαφέρουσαν ἐν ταῖς λεπτομερείαις. Ἡ σπουδὴ ἄρα τῆς μυθολογίας ἔχει μεγάλην σημασίαν καὶ εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν γνῶσιν τῆς νηπιακῆς ἡλικίας τῶν λαῶν, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο παιδικὸν νὰ θελήσῃ τις νὰ παραδεχθῇ ὡς ἀληθῆ πάντα τὰ διδόμενα μιᾶς παραδόσεως; Ἰδού, κύριοι, διατί παρ' ἁπάντων τῶν φιλολόγων θεωρεῖται κοινῶς ἀληθὲς τοῦτο, ὅτι ἡ παράδοσις εἶναι τὸ πᾶν καὶ εἶναι μηδέν, δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῇ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ οὐδὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς ὄνειρον νοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου θὰ πταίσῃ, ὅστις θελήσῃ νὰ θεωρήσῃ ἀληθεῖς πάσας τὰς λεπτομερείας, ἐπὶ παραδείγματι τῆς Τρωϊκῆς παραδόσεως. Ὥστε δὲν δύναταί τις νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν μέθοδον οὔτ' ἐκείνων τῶν ὑπερκριτικῶν φιλολόγων, οἵτινες ἀρνοῦνται τὸ πᾶν, οὔτε ἐκείνων οἵτινες βεβαιοῦσι τὸ πᾶν· ἐγὼ φρονῶ ὅτι ἡ παράδοσις ἔχει πάντοτε βάσιν ἱστορικὴν καὶ πρέπει νὰ σπουδάζωμεν αὐτὴν ἐν τῷ σχηματισμῷ της ὀλίγον κατ' ὀλίγον μεχρισοῦ δυνηθῇ τις ν' ἀνέλθῃ καὶ ἴδῃ τὴν ἀρχήν· τότε δυνάμεθα νὰ δώσωμεν αὐτῇ τὴν δικαίαν ἀξίαν, τότε δυνάμεθα νὰ τῇ παράσχωμεν τὴν ἁρμόζουσαν θέσιν.

Ὑπὸ τὰς ἰδέας ταύτας ἐσπούδασα τὴν παράδοσιν τῆς ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἀπέτεινα πρὸς ἐμὲ αὐτὸν τὴν ἐρώτησιν ταύτην, ὑπῆρξε ποτὲ Ῥωμύλος; Ἡ Ῥώμη ἐκτίσθη ἄρα, ὡς διηγεῖται ἡ παράδοσις, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον;

Διότι ἂν κατορθωθῇ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ Ῥωμύλος οὐδέποτε ὑπῆρξε καὶ ὅτι ἡ ἵδρυσις τῆς Ῥώμης πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς ὅλως ἄλλας αἰτίας ἢ τὰς ἀναφερομένας ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τότε θὰ πέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ μῦθος τοῦ ἀσύλου τῶν κακοποιῶν καὶ ἑπομένως ὁ τῆς ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων γυναικῶν. Ἂς ἐξετάσωμεν λοιπὸν τί λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς περὶ τοῦ βίου τοῦ Ῥωμύλου καὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ῥώμης.

Ἀρκεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῶν πρώτων παραγράφων τοῦ βίου τοῦ Ῥωμύλου ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως καὶ τὸ de republica τοῦ Κικέρωνος ἵνα παραλείψωμεν τοὺς Fastos τοῦ Ὀβιδίου, ἵνα συμπεράνῃ τις ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ὀλιγώτερον ἡμῶν ἐγνώριζόν τι θετικὸν περὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς πόλεώς των. Ἤρχιζον δ' αἱ ἀντίθετοι γνῶμαι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τῆς πόλεως Ῥώμης. Ὁ Τίτος Λίβιος καὶ πάντες οἱ ἀκολουθοῦντες τὸν χρονογράφον Φάβιον Πίκτωρα ἔλεγον τὴν Ῥώμην ἱδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου παρὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα· ἄλλοι ἀπέδιδον τὴν ἵδρυσιν εἰς τοὺς Πελασγούς, οἵτινες ὠνόμασαν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *ῥώμη*. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἡ Ῥώμη ἐκλήθη οὕτως ἀπὸ γυναικὸς Τρῳάδος, καθότι ὅτε οἱ Τρῶες φυγάδες ἔφθασαν πλέοντες τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως, ἡμέραν τινὰ γυνὴ καλουμένη Ῥώμη ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὸν μακρὸν πλοῦν ἔπεισε τὰς ἄλλας νὰ πυρπολήσωσι τὰς ναῦς εἰς τὸ πεῖσμα τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἤθελον προσωτέρω νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν πορείαν των· καὶ οὗτοι μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς ὠργίσθησαν, ἔπειτα ὅμως ἵδρυσαν πόλιν ὑπὸ ἀρίστους οἰωνούς, χάριν εὐγνωμοσύνης δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα ἥτις ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς ἱδρύσεως ταύτης ὠνόμασαν τὴν πόλιν Ῥώμην. Ἄλλοι ἐπίστευον ὅτι τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ Ῥώμης τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰταλοῦ καὶ τῆς Λευκανίας, ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Τηλέφου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους ἥτις ἦτο σύζυγος τοῦ Αἰνείου ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Ἀσκανίου υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. Ὑπῆρχεν ἀκόμη ἡ παράδοσις ὅτι ἡ Ῥώμη ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Ῥωμανοῦ υἱοῦ τῆς Κίρκης καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅστις ἔδωκεν αὐτῇ καὶ τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ ἑτέρα καθ' ἣν ἱδρύθη ὑπὸ Ῥώμου τοῦ υἱοῦ τοῦ Τρῳὸς Ἠμαθίωνος ἢ ὑπὸ Ῥώμου τυράννου τοῦ Λατίου.

Εἰς τίνα ἐξ ὅλων τούτων τῶν παραδόσεων πρέπει νὰ παράσχῃ τις πίστιν; Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι ὑποθέσεις ἀλλ' αὗται εἶναι νεώτεραι· φιλολόγοι τινὲς πιστεύουσιν ὅτι τὸ ὄνομα Ῥώμη προέρχεται ἐκ τοῦ ruma ὅπερ πιθανὸν νὰ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὸν ficus ruminalis πλησίον τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν ὑπὸ τοῦ ποιμένος Φαυστύλου ὁ Ῥῶμος καὶ ὁ Ῥωμύλος· ἄλλοι δὲ φρονοῦσιν ὅτι

ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ὄνομα *raumoni* δι' οὗ ἐν τῇ θρησκευτικῇ γλώσσῃ ἐκαλεῖτο ὁ Τίβερις, καὶ θὰ ἦτο λέξις ληφθεῖσα ἐκ τῆς ποιμενικῆς, ἥτις ἦν ἄνευ ἀμφιβολίας ἡ πρώτη καὶ ἀρχικὴ κατάστασις τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλοι πάλιν πιστεύουσιν ὅτι ὠνομάσθη Ῥώμη ὡς οἰκουμένη ὑπὸ τῶν *Ῥαμνήτων* (Ramnes) καὶ προσπαθοῦσι ν' ἀνεύρωσι τὴν ἀρχὴν τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν τῇ λέξει ramus, ὅπερ θὰ ὑπεδήλου τοὺς κατοίκους τῶν δασῶν. Τὸ μόνον πόρισμα ὅπερ δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ πάντων τούτων εἶναι ὅτι οὔτε οἱ ἀρχαῖοι οὔτε οἱ νεώτεροι γινώσκουσί τι θετικὸν περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἀντικειμένου. Ἀλλ' ὑπάρχει τι σπουδαιότερον ἔτι πρὸς ἐξέτασιν. Οἱ μῦθοι ἀντιφάσκουσιν, ὡς ἠδυνήθητε νὰ ἴδητε, καὶ ἀναιροῦνται ἀμοιβαίως οὕτως ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν τὸν μὲν ἂν δὲν διαψεύσωμεν τοὺς δέ. Ἐγὼ ἀληθῶς δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ῥώμου ὡς κτίστου τῆς πόλεως χωρὶς νὰ καταστρέψω τὰς παραδόσεις περὶ ἱδρύσεως τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Πελασγῶν, τῶν Τρώων κτλ. Ἀλλὰ τίς μὲ βεβαιοῖ ὅτι ὁ Ῥωμύλος ὑπῆρξεν ἀφοῦ πολλαὶ ἄλλαι παραδόσεις οὐδὲ λόγον ποιοῦνται αὐτοῦ, καὶ ἀφοῦ μανθάνομεν παρὰ τοῦ Πλουτάρχου ὅτι καὶ ὁ μῦθος τοῦ Νομίτορος καὶ Ἀμουλίου καὶ τῆς Ῥέας Σιλβίας διεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Διοκλέους τοῦ Πεπαρηθίου ὃν ἠκολούθησεν ἐν τοῖς πλείστοις ὁ Φάβιος Πίκτωρ; Μὴ δὲν παρατηρεῖ αὐτὸς ὁ Πλούταρχος ὅτι ἐν τοῖς περὶ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης «ὕποπτον μὲν ἐνίοις ἐστὶ τὸ δραματικὸν καὶ πλασματῶδες».

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ῥωμύλου ὑπάρχουσιν αἱ μᾶλλον ἀντιφατικαὶ γνῶμαι· καὶ τινὲς μὲν ἀποδίδουσιν αὐτῷ πατέρα τὸν Ἄρην, τινὲς δὲ τὴν σκιὰν τοῦ Ταρχετίου, ἄλλοι δὲ τὸν Αἰνείαν καὶ ἄλλοι σιωπῶσιν ὅλως περὶ πατρός, οὐχὶ δὲ πάντες ἀποδίδουσιν αὐτῷ τὴν αὐτὴν μητέρα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ περιεργότερον. Ἐνῷ ὡς εἶπον ἤδη τινὲς δὲν ἐπίστευον τὴν ὕπαρξιν, ἄλλοι κατώρθωσαν νὰ γνωρίζωσιν ἀκριβῶς ποίαν ὥραν συνελήφθη ἐν τῷ μητρικῷ κόλπῳ καὶ ποίαν ὥραν ἐγεννήθη.

Διηγεῖται ὄντως ὁ Πλούταρχος ὅτι Ταρούτιός τις εἰς ὃν προέβαλεν ὁ Οὐάρρων ν' ἀνεύρῃ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς γεννήσεως τοῦ Ῥωμύλου ἠδυνήθη διὰ γεωμετρικῶν ὑπολογισμῶν νὰ μάθῃ εἰδήσεις ἀκριβεῖς, ἃς οἱ πρὸ αὐτοῦ δὲν εἶχον. Ἠδυνήθη λοιπὸν νὰ ἐξεύρῃ ὅτι ὁ Ῥωμύλος συνελήφθη ἐν τῷ μητρικῷ κόλπῳ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς δευτέρας Ὀλυμπιάδος τὴν κγ' ἡμέραν τοῦ μηνός, ὃν οἱ Αἰγύπτιοι ἐκάλουν Χοιὰκ καὶ κατώρθωσε νὰ μάθῃ καὶ τὴν ὥραν ἥτις ἦν ἡ γ' μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Ὥρισε δ' ἐπίσης ἀκριβῶς καὶ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Ῥωμύλου, ἥτις ἐγένετο τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος τὴν κα' ἡμέραν τοῦ μηνὸς τοῦ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καλουμένου Θώθ. Καὶ ἐννοεῖται καλῶς ὅτι αἱ εἰδήσεις αὗται ἦσαν ἱστορικαὶ διότι τὰς ἐμάνθανεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Δὲν τῷ ἦτο δὲ τὸ παράπαν δύσκολον νὰ ὁρίσῃ ὅτι ἡ Ῥώμη ἐκτίσθη τὴν θ' ἡμέραν τοῦ μηνὸς Φαρμουθὶ μεταξὺ δευτέρας ὥρας καὶ τρί-

της, ὁ δὲ Δίων ὁ Κάσσιος μεταβιβάζει ἡμῖν τὴν εἴδησιν ὅτι ὁ Ῥωμύλος ἦν δεκαοκταέτης ὅτε ἵδρυσε τὴν Ῥώμην.

Μένομεν ἔκπληκτοι, κύριοι, ἀπέναντι τοσαύτης ἀσυμφωνίας γνωμῶν, δὲν θὰ ἐξεύρομεν δὲ εἰς ποίαν τῶν γνωμῶν τούτων νὰ πεισθῶμεν ἂν δὲν ἤρχοντο εἰς βοήθειαν ἡμῶν τὰ φῶτα τῆς γλωσσολογίας ἥτις μᾶς διδάσκει ὅτι τὸ ὄνομα Romulus (Ῥωμύλος) εἶναι ἐπίθετον παραγόμενον ἐξ οὐσιαστικοῦ, οὗτινος σαφηνίζει τὴν ποιότητα· τοῦτο ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ romanus (ῥωμαϊκός) καὶ παρὰ Βιργιλίῳ εὕρηται romulea gens ἀντὶ romana gens· γλωσσολογικῶς λοιπὸν ἡ λέξις Roma παρήγαγε τὴν λέξιν Romulus καὶ οὐχὶ τἀνάπαλιν, ἄλλως ἡ Ῥώμη ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῇ Romulia. Ἀλλὰ μὴ δὲν γινώσκομεν τὸ κοινὸν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔθος, οἵτινες σχεδὸν πάντοτε ἐλέγοντο καταγόμενοι ὑπὸ ἥρωός τινος ὅστις ἔφερε τὸ ὄνομά των; Οὕτως οἱ Μεσσάπιοι ἐλέγοντο καταγόμενοι ἀπὸ τοῦ Μεσσάπου, οἱ Πευκέτιοι ἀπὸ τοῦ Πευκετίου, οἱ Σικελοὶ ἀπὸ τοῦ Σικελοῦ, οἱ Ἰταλοὶ ἀπὸ τοῦ Ἰταλοῦ. Καὶ εἶναι φυσικὸν ἐκεῖνοι οἵτινες εἰς τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἤθελον νὰ ἀνεύρωσι ἡρωϊκὰς γενναίας πράξεις, ὤφειλον βεβαίως νὰ τὰς ἀποδώσωσι εἰς πρόσωπον ἐθνικόν, ὅπερ νὰ παρουσιάζῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν φυλήν, καὶ τοῦτο τὸ πρόσωπον δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἢ ἐκεῖνο ὅπερ ἔφερε τὸ αὐτὸ ὄνομα. Διὰ νὰ καταστήσωσιν ἐνδοξότερον τὸ παρόν των ἤθελον νὰ βλέπωσιν ἐν τῷ παρελθόντι θείαν καταγωγήν, γάμους μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, συγγενείας μεταξὺ θνητῶν καὶ ἀθανάτων. Τοῦτο εἶναι ἴδιον πάντων τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ λέγει ὁ Τίτος Λίβιος ἐν τῷ προοιμίῳ του ὅτι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔθνος τὸ Ῥωμαϊκὸν εἶναι συγγνωστέον, καθότι διὰ τῶν μεγάλων πράξεών του ἐπλησίασε τὰς πράξεις τῶν θεῶν. Ὁ Ῥωμύλος λοιπὸν δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ὁ ἐθνικὸς ἥρως, ὁ ἰδεώδης ἥρως ὅστις ἐν τῷ προσώπῳ του περιλαμβάνει τὰς ἀρετὰς τοῦ Ῥωμαίου, τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα, ὅπερ φονεύει τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ τὸν Ῥῶμον. Ἀλλ' οὐδὲν ἠδύνατο νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ ὡς ἄνθρωπον.

Πλὴν τούτου ἡ συγκριτικὴ φιλολογία ἔρχεται εἰς ἐπικύρωσιν τῶν ἡμετέρων τούτων ἰδεῶν, διότι ἡ γέννησις τοῦ Ῥωμύλου καὶ ἡ ἔκθεσίς του εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ καὶ ἡ αὔξησίς του ἐν τῇ ἐρημίᾳ καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ θάνατός του ὑπομιμνήσκουσι τὸν μῦθον τοῦ Οἰδίποδος, ἐν ᾧ οἱ κριτικοὶ φιλόλογοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἴδωσιν ἄλλο τι ἢ ἓν τῶν φυσικῶν φαινομένων μεταβληθὲν εἰς μῦθον. Καὶ ὅμως ἀπὸ τούτου τοῦ σημείου ἡ σημασία τοῦ μύθου ἁπλοποιεῖται καὶ εὑρίσκει τὴν ἐξήγησίν του ἐν τοῖς μύθοις ἄλλων λαῶν. Τί λοιπὸν μένει ἐκ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης, πῶς αὕτη ἐκτίσθη καὶ ὑπὸ τίνος; Ὁ βίος τῶν ἐθνῶν εἶναι κατὰ πάντα ὅμοιος μὲ τὸν βίον τῶν ἀτόμων· καὶ ἐκεῖνα ὡς ταῦτα ἔχουσι τὰς περιόδους αὐτῶν τῆς παιδικῆς ἡλικίας, τῆς νεανικῆς καὶ τοῦ γήρως, αὐτὰ δὲ τὰ ἔθνη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὰ ἄτομα τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ λοιπὸν εἶναι ἴδιον τῶν ἀτόμων τῶν γενομένων μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν νὰ ἀνατρέχωσιν εἰς τὰ ἔτη τῆς νεανικῆς αὐτῶν ἡλικίας καὶ ἐκεῖ νὰ

ἀνευρίσκωσι τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα παράδοξον γεγονὸς ὅπως ἀποδείξωσιν ὅτι καὶ ἐν τῇ κοιτίδι αὐτῶν ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν ἡ λάμψις τῆς μεγαλοφυΐας. Εἶναι ταῦτα ἀτέλειαι ἃς πρέπει νὰ συγχωρῶμεν εἰς τοὺς μεγάλους ἄνδρας. Ἡ Ῥώμη ἀφοῦ ἐξετάθη πέραν τῶν τειχῶν της καὶ συνέτριψε τὰ σκῆπτρα πάντων τῶν βασιλέων τοῦ κόσμου, οἵτινες γονυπετεῖς ἐπεκαλοῦντο τὸν οἶκτον αὐτῆς, τότε δὲν ηὐχαριστεῖτο ἀνευρίσκουσα τὴν πρώτην ἀρχήν της εἰς ὁμάδα ποιμένων, οἵτινες ἔστησαν τὴν κατοικίαν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Παλατίνου λόφου, ὁπόθεν ἠδύναντο νὰ ἀμύνωνται κατὰ τῶν νομάδων περιοίκων φυλῶν καὶ ὁπόθεν ἠδύναντο νὰ ὁδηγῶσιν εἰς βοσκὴν τὰ ποίμνιά των. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ῥώμης ὑπῆρξαν ποιμένες καὶ γεωργοί, οἵτινες ὅμως διὰ τὴν ἐξαίρετον αὐτῶν τοπογραφικὴν θέσιν ἄνευ πολλῆς δυσκολίας ἀπέκτησαν πλούτη καὶ ἰσχύν· ὄντες μικρὸν μόνον ἀπῳκισμένοι τῆς θαλάσσης ἠδύναντο νὰ ἀπολαμβάνωσι πάσας τὰς ἐξ αὐτῆς εὐκολίας χωρὶς νὰ ἦναι ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς προσβολὰς τῶν πειρατῶν, κατέχοντες δὲ τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως, τὴν μεγάλην τοῦ Λατίου ἀρτηρίαν, ἦσαν οὕτω κύριοι τοῦ ἐμπορίου τῆς πεδιάδος καὶ τῆς θαλάσσης· ἐκτὸς δὲ τούτου ἠναγκασμένοι νὰ ἵστανται πάντοτε ἔνοπλοι ἐναντίον τῶν κατοίκων τῆς ἀντιπέραν ὄχθης, ἐθίσθησαν εἰς τὸ σταθερὸν ἐκεῖνο τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν πολεμικὴν ἐκείνην σχολήν, ἥτις τοὺς κατέστησε οὕτω μεγάλους.

Ὥστε, κύριοι, ἂς μὴ ἀναζητῶμεν τὸ μεγαλεῖον τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῶν θεῶν, οὔτε εἰς τὸ Τρωαδικὸν αἷμα, ὅπερ ἔρρεεν ἐν ταῖς φλεψὶν αὐτῶν, τὸ μεγαλεῖόν των ἔκειτο ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ ἀνδρείᾳ των· ὁ νόμος, ἰδοὺ ὁ θεὸς τοῦ Ῥωμαίου, ἡ πατρίς, ἰδοὺ ὁ ναός του. Καὶ νῦν συμπεράνωμεν· ἂν ὁ Ῥωμύλος δὲν ἔσχε ποτὲ πραγματικὴν ὕπαρξιν, ἂν ἡ Ῥώμη ἐκτίσθη κατὰ πάντα ἄλλον τρόπον ἢ κατ' ἐκεῖνον ὃν μᾶς μεταδίδει ἡ παράδοσις πλέον διαδεδομένη μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων τῶν τελευταίων χρόνων τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν πρώτων τῆς αὐτοκρατορίας, πίπτει ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ὁ περὶ ἀσύλου μῦθος καὶ ἑπομένως ὁ τῆς ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων, ἀφοῦ ἡ ἁρπαγὴ αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῇ ἂν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ῥώμης δὲν ἦσαν ὅμιλος κακοποιῶν καταφυγόντων ἐκεῖ χάριν ἀσύλου, καὶ ἀφοῦ τὸ ἄσυλον τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἄνευ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ῥωμύλου. Οὐδ' ἔχει ἀξίαν ἡ ἐπιφερομένη δικαιολογία ὑπό τινων μεγάλων κριτικῶν, οἵτινες κρίνουσιν ὅτι ἡ αὐστηρότης τῶν ἀρχαίων ῥωμαϊκῶν νόμων ἔσχε τὸν λόγον της εἰς τὰς σχέσεις τῶν πολιτῶν ὄντων προθύμων εἰς τὸ ὑπακούειν καὶ ἀνετοίμων εἰς τὸ ἐκτελεῖν πᾶσαν ἰδιοτροπίαν, καθότι ἡ ἀρχαία Ῥώμη οὐδένα ἔσχε νόμον ἐκτὸς τοῦ mos maiorum, ὅπερ ἦτο ἡ Supremu lex, καὶ οὐδεμία ποινὴ ἐκτὸς τοῦ ἀναθέματος ἐπιβαλλομένου διὰ τῆς λέξεως sacer· διὸ καθιεροῦτο εἰς τοὺς καταχθονίους θεοὺς ὁ παραβάτης τῶν πατρίων ἐθίμων.

Ἐν τούτοις ἡ κριτική, ἥτις καταστρέφει, οὐδὲν ἀγαθὸν προξενεῖ εἰς τὴν ἐπιστήμην, οὐδ' εὐχαριστεῖ τὴν ψυχὴν ἐφ' οἷς καταβάλλει κόποις καὶ ζητεῖ

νὰ μετενεχθῇ διὰ τῆς φαντασίας εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, οἵτινες εἶναι κεκαλυμμένοι μὲ τὸν μυστηριώδη πέπλον τοῦ μύθου. Δὲν ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ μῦθος περὶ τῆς ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων δὲν ἔχει κἀμμίαν ἱστορικὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ πρέπει ὁ φιλόλογος νὰ θέσῃ τὴν ἐρώτησιν ταύτην, πῶς εἶναι γνωστὸς ὁ μῦθος οὗτος;

Πρὸ ὀλίγου ἔλεγον ὅτι αἱ ἀρχαὶ τοῦ μυθολογικοῦ κόσμου πρέπει νὰ ἀναζητηθῶσιν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς γλώσσης· ἡ ἔκφρασίς μου δὲν ἦτο πολὺ ἀκριβὴς διότι οὐχὶ πάντες οἱ μῦθοι πρέπει νὰ ἀναζητηθῶσιν εἰς τὰς ἀρχάς, οὐχὶ πάντες ἐγεννήθησαν ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ παραστήσωσι φυσικὸν φαινόμενον μὲ λέξιν, ἥτις ἐκφράζει πρᾶξίν τινα καὶ ἥτις μετέπειτα ἐχρησίμευσεν εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ πρόσωπον περὶ τὸ ὁποῖον συνεσπειρώθησαν μυρία φανταστικὰ γεγονότα, μυρίοι μῦθοι νεώτεροι.

Δύναταί τις νὰ ἔχῃ δικαίαν σύλληψιν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν μύθων τούτων σπουδάζων τὴν ἱστορίαν τοῦ Μέσου Αἰῶνος, ἐν ᾧ φαίνεται ὅτι συχνὰ μία εἰκών, ἓν ἄγαλμα, μία συνήθεια ἧς δὲν ἦτο γνωστὴ ἡ χρῆσις ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς αὐθαίρετον ἐξήγησιν ἥτις μεταβαίνουσα ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, μεταβιβαζομένη ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν μετεβάλλετο, ἐτροποποιεῖτο, ἐκαλλύνετο, μετεβάλλετο τέλος εἰς μῦθον. Τοῦτο συνέβαινε καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι διότι εἶναι ἔνστικτος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἡ τάσις τοῦ νὰ θέλῃ νὰ μάθῃ πᾶν ὅ,τι δὲν ἠξεύρει, τοῦ νὰ θέλῃ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σημασίαν παντὸς ὅ,τι τὸν περικυκλοῖ, τοῦ νὰ γίνῃ κύριος ὅλων τῶν ἄλλων ὄντων μανθάνων αὐτῶν τὴν χρῆσιν διὰ νὰ τὰ μεταχειρισθῇ εἰς ὄφελός του. Τεθέντος τούτου ἂς ἴδωμεν τί παρατηρεῖται ἐν τῷ ἡμετέρῳ μύθῳ· οἱ Ῥωμαῖοι κατῴκουν ἐπὶ τοῦ Παλατίνου, οἱ Σαβῖνοι ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου, οἱ πρῶτοι ἁρπάζουσι τῶν δευτέρων τὰς γυναῖκας, ἵνα τὰς καταστήσωσι συζύγους των· ἐκ τούτου συγκρούσεις καὶ πόλεμοι περατούμενοι μὲ τὴν ἕνωσιν τῶν δύο φυλῶν. Τώρα ἴδωμεν ἐὰν ὑπῆρξεν ἐν τῷ βίῳ τῆς Ῥώμης γεγονός τι ὅπερ ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ τοιοῦτον μῦθον. Καὶ ἀνευρίσκομεν δύο τοιαῦτα, τὸ μὲν εἰς τὸ εἶδος τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου τὸ λεγόμενον confarreatio, τὸ δὲ ἐν τῇ βεβαιότητι ὅτι ἐποχήν τινα ἐν τῷ Κυριναλίῳ ὄρει κατῴκει φυλή, ἥτις δὲν διέφερε τῆς ῥωμαϊκῆς φυλῆς, οὔτε κατὰ τὴν γλῶσσαν, οὔτε κατὰ τὰ ἔθιμα, οὔτε κατὰ τὴν καταγωγήν, καὶ ὅτι αὕτη συνεσωματώθη ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ φυλῇ. Ὁ μῦθος περὶ τῆς ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων γυναικῶν παρήχθη ἐκ τῶν δύο τούτων γεγονότων.

Ὁ θρησκευτικὸς γάμος τόσον παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὅσον καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὡς πρὸς τὴν μορφὴν δὲν ἦτο ἢ μία ἁρπαγή, κατ' οὐσίαν δ' ἕνωσις ἀδιάλυτος, ἱερά, γενομένη διὰ τῆς θρησκείας, καὶ μολονότι ἐκ πρώτης ὄψεως ἠδύνατο νὰ προκύψῃ μεγάλη ἀντίφασις μεταξὺ τῆς οὐσίας καὶ τῆς μορφῆς, οὐχ ἧττον ἂν σπουδάζοντες εἰσέλθωμεν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀρχαίων ἡ ἀντίφασις ἐξαφανίζεται καὶ καθωραΐζεται ἐνώπιον τῆς συλλήψεως ἣν οἱ πα-

τέρες ἡμῶν εἶχον περὶ τοῦ γάμου, εὐγενῆ τὴν ἰδέαν τῆς οἰκογενείας, ὑψηλὸν τὸν σεβασμὸν διὰ τὴν γυναῖκα.

Ὅπως πᾶσα πόλις εἶχε τὸν ἀρχηγέτην αὐτῆς θεόν, ὅστις τὴν ἐπροστάτευε καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνοντο αἱ θυσίαι καὶ αἱ εὐχαὶ τῶν πολιτῶν, οὕτως ἑκάστη οἰκογένεια εἶχε τὸν ἰδιαίτερον αὐτῆς θεὸν περὶ τὸν βωμὸν τοῦ ὁποίου πρωΐας τε καὶ ἑσπέρας ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ὁ paterfamilias διὰ τὴν οἰκογένειαν, τὰ ἄτομα αὐτῆς ἕκαστον δι' ἑαυτόν, ἐθυσίαζον. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Πομπηΐας ἐπέτρεψαν ἡμῖν νὰ ἀποκτήσωμεν καθαρὰν ἰδέαν ὅσον ἀφορᾷ τὴν θρησκείαν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, μᾶς ἀπεκάλυψαν εἰς πολυπληθῆ παραδείγματα ἀγαλμάτια τῶν ἐφεστίων καὶ πατρῴων θεῶν καταστραφέντα ὑπὸ τοῦ πυρός, διότι ἵσταντο ἐπὶ τῆς ἑστίας, ἦσαν δὲ ἀρχαϊκοῦ ῥυθμοῦ διότι ἀνῆκον εἰς τὸν ἱδρυτὴν τῆς οἰκογενείας, μετεδίδοντο δὲ κληρονομικῶς ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν ὡς τὸ πολυτιμότερον κληροδότημα. Ἡ δὲ ἑστία ἦν τὸ κέντρον τῆς οἰκογενείας, ἥτις ἦτο συνδεδεμένη ὑπὲρ τοὺς φυσικοὺς δεσμοὺς διὰ τῶν θρησκευτικῶν· ἐπὶ παραδείγματι ἠδύναντο νὰ ἀποτελέσωσι μέρος τῆς οἰκογενείας ὅσοι εἰσήρχοντο εἰς αὐτὴν διὰ τῆς adoptio, ἀλλ ὅστις δὲν ἐθυσίαζε περὶ τὸν μικρὸν ἐκεῖνον βωμὸν δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς μέλος τῆς οἰκογενείας. Καὶ ἔπειτα ἂν ἐξετάσῃ τις πάντα τὰ δικαιώματα ὅσα παρεῖχεν ἡ patria potestas, ἅπαντα προέρχονται ἐκ τούτου ὅτι ὁ paterfamilias ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς οἰκογενείας του παρὰ τοῖς θεοῖς, ὡς ὁ βασιλεὺς ἔχαιρε τὴν regiam potestatem καὶ οἱ ὕπατοι τὴν consularem potestatem, διότι ἐθυσίαζον διὰ τὸ κράτος οὗτινος ἦσαν ἀντιπρόσωποι πρὸς τοὺς θεούς. Ἠπατήθησαν λοιπὸν ἐκεῖνοι ὅσοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου δικαίου ἐνυπῆρχεν ἐν τῇ ἰσχύϊ· αὕτη ἐνέκειτο ἐν τῷ θρησκευτικῷ αἰσθήματι ὅπερ ἐν τῇ νηπιώδει καταστάσει τῶν λαῶν εἰσδύει καὶ εἰσέρχεται ἁπανταχοῦ εἰς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ὅπως εἰς τὰ δημόσια καθιδρύματα. Ὁ paterfamilias ὡς μόνος ἀντιπρόσωπος τῆς οἰκογενείας ἦτο κύριος ἀπόλυτος· αὐτὸς εἶχε τὸ ius vitae et necis, οὔτε ἡ σύζυγος οὔτε οἱ υἱοὶ οὔτε ὁ νόμος αὐτὸς ἠδύναντο ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θελήσεώς του, ἥτις ἦτο ἀπεριόριστος καὶ ὑψηλὴ καὶ διήρκει καθ' ὅλον τὸν βίον. Μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς τὰ ἄρρενα τέκνα ἐκληρονόμουν τὴν λατρείαν τῆς ἑστίας καὶ τὰ ἐντεῦθεν πηγάζοντα δικαιώματα, καθότι αἱ γυναῖκες δὲν εἶχον ἰδίαν θρησκείαν ἀλλὰ τὴν τῆς οἰκογενείας εἰς ἣν ἀνῆκον. Ὥστε ὅταν ἕνεκα τοῦ γάμου ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ καταλίπωσι τὸν πατρικὸν οἶκον, ἦσαν ἠναγκασμέναι νὰ καταλίπωσι καὶ τὴν λατρείαν τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῶν θεῶν.—Ἡ στιγμὴ εἶναι ὑψηλή, δὲν εἶναι ἁπλοῦς ἀποχαιρετισμὸς τὸν ὁποῖον ἡ ἀπερχομένη ὤφειλε νὰ δώσῃ εἰς τὸν οἶκον ἐν ᾧ ἐγεννήθη, εἰς τὴν ἁγνὴν κλίνην ἐν ᾗ κοιμωμένη εἶδε τόσα παρθένα ὄνειρα, εἰς τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τοὺς λοιποὺς τῆς οἰκογενείας, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ καταλίπῃ τὸν βωμὸν ὃν παιδίσκη ἔτι ἐκόσμει μὲ στεφάνους ἐξ ἀνθέων, τὸν θεόν της πρὸς ὃν συνεχῶς ἐστρέφετο τὸ βλέμμα

καὶ αἱ ἐγκάρδιοι αὐτῆς ἐπιθυμίαι καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου διῆλθε τοὺς εὐτυχεῖς τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς ἡλικίας χρόνους, ὑφ' ὃν τέλος ἠγάπησε καὶ ἠγαπήθη ... Πάντα δὲ ταῦτα διατί; διὰ νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλην οἰκίαν ἧς οὐδέποτε εἶχε διέλθει τὸ κατώφλιον, διὰ νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἄλλην ἐξουσίαν ἣν δὲν ἐγίνωσκεν ἔτι ἂν εὔνους ἢ βαρεῖα ἤθελεν ἐπιπέσει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της, διὰ νὰ κάμῃ σπονδὰς ἐπὶ ἄλλου βωμοῦ, διὰ νὰ θύσῃ εἰς ἄλλον θεὸν ἄγνωστον τέως αὐτῇ. Ἂν πάντα ταῦτα ἔπραττεν ἑκουσίως, ἂν μὲ φαιδρὰν καρδίαν ἤθελε ν' ἀπαρνηθῇ τὸ παρελθὸν ἕνεκα μέλλοντος πάντῃ διαφόρου, βεβαίως θὰ ἐφαίνετο ἀσεβής, τοιαύτη δὲ γυνὴ οὐδόλως ἤθελεν ἐμπνεύσει ἔρωτα· ἀλλ' εἰς τοῦτο προεῖδεν ἡ θρησκεία καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς ὁποίας ὁ γάμος ἐτελεῖτο ὑπὸ τὸν τύπον ἁρπαγῆς.

Τὴν ὡρισμένην ἡμέραν ὤφειλεν ἡ νεαρὰ νύμφη νὰ καταλίπῃ τὴν πατρικὴν ἑστίαν καὶ νὰ λυθῇ ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ δεσμοῦ, ὅστις τὴν συνέδεε μὲ τὸν ἐφέστιον αὐτῆς θεόν. Τοῦτο δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἡ ἰδία, ἀλλ' ἦτο ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας, διότι αὐτὸς ἦτο ὁ παρὰ τοῖς θεοῖς ἀντιπρόσωπος. Οὗτος περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν συγγενῶν του καὶ τῶν συγγενῶν τοῦ νυμφίου ἔπρεπε νὰ προφέρῃ τὸν καθιερωμένον τύπον καθ' ὃν ἡ νέα ἐλευθέρα ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἠδύνατο νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν λατρείαν ἄλλου βωμοῦ. Λατινιστὶ ἡ τελετὴ αὕτη ἐκαλεῖτο traditio, ἑλληνιστὶ δ' *ἐγγύησις*.

Μετὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι ἤρχιζεν ἡ πάλη· λέγω *φαίνεται*, διότι ὀλίγας εἰδήσεις βεβαίας ἔχομεν περὶ τοῦ ἰδιαιτέρου τούτου ἐθίμου. Ἀλλὰ δυνάμεθα ὅμως νὰ τὸ εἰκάσωμεν ἐκ μερικῶν ἐθίμων ἅτινα ἀκόμη διατηροῦνται παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς Ἕλλησι χωρικοῖς, διότι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ κατ' αὐτὰς τὰς ἀπροσιτοτάτας ἄκρας τῶν ὀρέων ἀπέβη ῥιζικὴ ἕνεκα τῆς θρησκείας ἡ μεταβολὴ τῶν ἠθῶν.

Μοὶ ἐβεβαιώθη ὑπὸ προσώπου ἀξιοπίστου παρόντος ἐνταῦθα ὅτι ἐν πολλοῖς τόποις τῆς Ἑλλάδος τῆς τε στερεᾶς καὶ τῶν νήσων, τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου ὁ γαμβρὸς μεταβαίνει εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης ἵνα τὴν λάβῃ ἀκολουθούμενος ὑπὸ πολλῶν συγγενῶν. Εὑρίσκουσι τὴν νύμφην μεταξὺ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν συγγενῶν· οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ ὀφείλουσι νὰ κλέψωσιν ἐκ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης ἓν οἱονδήποτε ἀντικείμενον. Οἱ συγγενεῖς τῆς νύμφης ἀνήσυχοι προσπαθοῦσι νὰ προφυλαχθῶσιν. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατορθοῦσι νὰ κλέψωσί τι, ὅπερ αὐτοῖς μὲν προξενεῖ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, εἰς δὲ τοὺς συγγενεῖς τῆς νύμφης λύπην, ἥτις ὅμως εἶναι ἐφήμερος. Ἡ σημασία τῆς συνηθείας ταύτης εἶναι ὅτι ἡ νύμφη φέρουσα μεθ' ἑαυτῆς ἓν οἱόν δήποτε ἀντικείμενον ἐκ τοῦ πατρικοῦ οἴκου, μεταφέρει τὴν εὐτυχίαν, τὴν χαρὰν τὴν εὐεστὼ ἀπὸ τῆς μιᾶς οἰκογενείας εἰς τὴν ἄλλην. Μετὰ τὴν ἱεροτελεστίαν ἡ νύμφη λαμβάνεται ἀπὸ τῶν βραχιόνων τῶν συγγενῶν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν φωνῶν καὶ τῶν κραυγῶν αὐτῆς διὰ νὰ ὑποδείξῃ ὅτι ἀκουσίως αὐτῆς σύρεται

ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἀπάγεται ἔξω τῆς φλιᾶς τοῦ πατρικοῦ οἴκου. Καὶ τοῦτο εἶναι λείψανον τῶν ἀρχαίων ἐθίμων κοινῶν ἀναμφιβόλως μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων.

Κατὰ δεύτερον λόγον ἤρχετο ἡ deductio in domum ἢ *πομπή*, ὅπως τὴν ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες. Ἡ νύμφη ἐφ' ἁμάξης ἢ καὶ πεζὴ πολλάκις ἀκολουθουμένη ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ συχνὰ ὑπὸ ἱερέως, κεκαλυμμένη μὲ πέπλον καὶ ἐστεμμένη, προηγουμένων αὐτῆς δᾴδων ἐφέρετο εἰς τὸν οἶκον τοῦ γαμβροῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῶν κραυγῶν τοῦ ἑορτάζοντος πλήθους, ὅπερ μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἐπανελάμβανε τὴν λέξιν *ταλασίῳ*, ὅπως ἐν Ἑλλάδι *ὑμέναιε*, περὶ οὗ θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Ὅτε δ' ἡ νύμφη ἀφικνεῖτο εἰς τὴν οὐδὸν τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, οὗτος παρουσίαζεν αὐτῇ πῦρ καὶ ὕδωρ, ὡς ἀπείκασμα τῶν θυσιῶν αἵτινες ἔπρεπε νὰ προσφερθῶσιν εἰς τὸν ἐφέστιον θεόν, καὶ ἔπειτα μετέφερεν αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἰδίων βραχιόνων ἐντὸς τῆς οἰκίας, εἰς τρόπον ὥστε οἱ πόδες αὐτῆς δὲν ἐφήπτοντο τοῦ ἐδάφους· ἦτο δὲ καὶ τοῦτο συνέχεια τῆς ἰδέας τῆς ἁρπαγῆς.

Μοὶ ἐλέχθη ἔτι ὅτι ἔν τισι χωρίοις τῆς Ἑλλάδος, ὅταν ἡ γυνὴ φθάσῃ εἰς τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν εἰσέρχεται, ὀφείλει νὰ ῥίψῃ ὑπεράνω τῶν ὤμων της τρεῖς ἄρτους κομισθέντας παρ' αὐτῆς ἐκ τοῦ πατρικοῦ οἴκου και ὀφείλει νὰ ἐμπήξῃ εἰς τὴν κορωνίδα τῆς θύρας μάχαιραν. Πιστεύω ὅτι αἱ δύο αὗται πράξεις σημαίνουσιν ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν θὰ φάγῃ πλέον τὸν ἄρτον ὅστις ἕως τότε τὴν εἶχε διαθρέψει, θὰ τραφῇ δὲ τοῦ λοιποῦ ὑπὸ ἄλλου ἄρτου καὶ ἂν ἠρνεῖτο τοῦτο τιμωρία εἰς αὐτὴν ἐπέκειτο ὁ θάνατος.

Μόλις ἡ Ῥωμαία εἰσήρχετο εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἐγίνετο ἡ confarreatio. Ἡ νεᾶνις ἐφέρετο πρὸ τῆς ἑστίας ἣν διέβρεχε μὲ τὸ καθάρσιον ὕδωρ καὶ τοῦ πυρὸς τῆς ὁποίας ἥπτετο τῇ χειρί· οἱ δύο νέοι μεταξὺ τῶν εὐχῶν καὶ τῶν ὕμνων διενέμοντο ἄρτον ἐξ ἀλεύρου panis farreus, ἔτρωγον αὐτόν, ἔπειτα δὲ ἡ γυνὴ ἐπρόφερε τὰς διασήμους λέξεις ubi tu Caius es, ego Caia, οἵτινες σημαίνουσι ἰδού με, εἶμαι σὴ διὰ βίου, θὰ ζήσω μετὰ σοῦ εἴτε ἐν δυστυχίᾳ εἴτε ἐν εὐτυχίᾳ· εὔχονται ἐκ νέου καὶ ὁ γάμος ἐγένετο. Ὁ πέπλος ὅστις ἐκάλυπτε τὴν νύμφην, σημεῖον τῆς παρθενίας, ἀπετίθετο κατὰ γῆς ὁμοῦ μὲ τὴν ἄτρακτον καὶ τὴν ἠλακάτην. Παύει δ' οὖσα πλέον nupta καὶ γίνεται sponsa, ἀνήκει δ' εἰς ἄλλην οἰκογένειαν, ἧς ὁ πατρῷος θεὸς τὴν ἔλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του· τὰ ὀστᾶ της θὰ ἀναπαύωνται μετὰ θάνατον, οὐχὶ ἐν τῷ τάφῳ τῶν γονέων της, ἀλλ' ἐν τῷ τῶν προγόνων τοῦ συζύγου της.

Οὗτος εἶναι ὁ θρησκευτικὸς γάμος ὅστις πάντοτε παρὰ Ῥωμαίοις ἐθεωρήθη ὁ ἀληθὴς καὶ ὁ μόνος γάμος· ἀργότερα εἰσήχθη ὁ γάμος coemptione καὶ ὁ γάμος usu· ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξεν εἷς τῶν πολλῶν νεωτερισμῶν τῶν γενομένων ἕνεκα τοῦ ὄχλου, ὅτε ἐγένετο ἡ πολιτικὴ ἰσότης, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ νόμος ἦτο ἀνάγκη νὰ ὁρίσῃ τὰ εἴδη τοῦ γάμου, ᾧ ἐχρῶντο οἱ πληβεῖοι,

οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ κάμωσι χρῆσιν τῆς confarreatio, διότι δὲν εἶχον gentem οὐδὲ *περάτας* τῶν προγόνων των.

Ἐκ τούτων πάντων δὲν φαίνεται καθαρὰ ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ μύθου τῆς ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων γυναικῶν ὁποῖος μετεδόθη ἡμῖν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων συγγραφέων καὶ τοῦ εἴδους τοῦ γάμου, τῆς confarreatio; Ὁ μελετῶν, κύριοί μου, τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ζωῆς λαοῦ τινος, δὲν δύναται νὰ παραιτῆται τῶν εἰκασιῶν· ἐν τῷ σκότει τόσων αἰώνων, μεταξὺ τοῦ μεγίστου ἀριθμοῦ ἀντιφασκουσῶν παραδόσεων τὸ νὰ παραιτηθῶμεν τῶν ὑποθέσεων σημαίνει νὰ παραιτηθῶμεν τῆς μελέτης αὐτῶν τῶν παραδόσεων, αἵτινες ἐν τούτοις ἔχουσι πολὺ τὸ διαφέρον. Καὶ ὅμως δὲν θὰ σᾶς φανῇ παράδοξον ὅτι θὰ συμπεράνω λέγων ὅτι οἱ ῥωμαῖοι συγγραφεῖς ἔπλασαν τὸν μῦθον τῆς ἁρπαγῆς μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ δὲν ἤξευρον νὰ ἐξηγήσωσι τὴν σημασίαν τῆς μορφῆς μεθ' ἧς ἐτελεῖτο ὁ γάμος. Οὗτοι δὲν ἐγνώριζον οὔτε τὴν σημασίαν τῆς λέξεως *Ταλασίῳ*, ὅπως οἱ Ἕλληνες τῶν προηγουμένων ἐτῶν δὲν ἐγνώριζον μὲ τί ἰσοδυνάμει ἡ λέξις *Ὑμέναιε*, καὶ ὅμως προσέθηκαν τὸ ἐπεισόδιον τῆς ὡραιοτέρας γυναικὸς ἁρπαγείσης καὶ παραδοθείσης εἰς τὸν ῥωμαῖον πολίτην Ταλάσιον. Ἀλλ' ὅτι ἡ ἐξήγησις αὕτη δὲν ἐγίνετο γενικῶς παραδεκτὴ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ὅτι οὗτοι δὲν εἶχον καθαρὰς περὶ τούτου ἰδέας, τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἀμφιβολία ἣν ἐκφέρει ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς αὐτοῦ (§ 31) «Διατί ὁ πολυθρύλητος ᾄδεται Ταλάσιος ἐν τοῖς γάμοις; Πότερον ἀπὸ τῆς ταλασίας;» Ἀπὸ τῆς συνηθείας δηλ. ἣν εἶχον αἱ γυναῖκες νὰ νήθωσι καὶ ἐφ' ᾗ τόσον ἐκαυχῶντο, ὥστε διὰ νὰ ἐπαινέσῃ τις ἀρκετὰ γυναῖκα ἤρκει νὰ τὴν ἀποκαλέσῃ lanifica; Ὑπόθεσις λίαν ἀπομεμακρυσμένη τῳόντι, ἐπίσης ἀπομεμακρυσμένη ὡς ἡ τῶν νεωτέρων ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἀνῆκεν εἰς ἀρχαῖον ᾆσμα, ὅπερ ἐψάλλετο ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ νύμφη ἀπὸ τῆς πατρικῆς οἰκίας μετέβαινεν εἰς τὴν τοῦ γαμβροῦ. Ἐξεύρουσιν οὗτοι ἂν ὑπῆρχεν ᾆσμα ψαλλόμενον ὑπὸ τῆς συνοδίας, καί, ἂν ὑπῆρξε, ἐξεύρουσιν ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἐμπεριείχετο ἐν τῷ ᾄσματι;

Τὸ κατ' ἐμὲ ἡ λέξις *Ταλάσιος* μοὶ ὑπενθυμίζει τὴν λέξιν *θάλασσα* καὶ συγχρόνως τὴν Ἀφροδίτην ἀναδυομένην τοῦ ἀφροῦ τῆς θαλάσσης, ὡς διηγεῖτο ὁ ἑλληνικὸς μῦθος, ὁπωσδήποτε δὲ ἀντιπρόσωπον τοῦ ὑγροῦ στοιχείου. Βεβαιοῦμαι δὲ ὅτι ἡ Ἀφροδίτη ἐπεκαλεῖτο ὑπὸ τὸ ὄνομα *θαλασσία*, οὐ μόνον διότι ἡ ἐπίκλησις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπευθύνηται ἢ εἰς μίαν θεότητα, ἀλλ' ἀκόμη διότι αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἢ θεότης προστάτρια τοῦ ἔρωτος. Τίς δὲ ἄλλη ἠδύνατο νὰ ἦναι αὕτη ἢ ἡ Ἀφροδίτη; Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἀπαντᾶται παρὰ Λατίνῳ τινὶ συγγραφεῖ ἡ ἐπίκλησις εἰς θεὰν ἥτις φέρει τοιοῦτον ὄνομα ἢ εἰς τὴν Ἀφροδίτην ἧς εἶναι ἐπίθετον.

Ὁ Κάτουλλος λέγει

Lubet jam servire Talassio

καὶ ὁ Μαρτιάλης

nec tua defuerunt verba, Talasse, tibi

Δὲν θὰ ἦτο δύσκολον ν' ἀποδείξῃ τις ὅτι τὰ δύο ὀνόματα Τάλασσα καὶ Ἀφροδίτη ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἀρχήν.

Ἐξηγούμένου λοιπὸν οὕτω τοῦ ἐθίμου τούτου, ἡ πρώτη δυσκολία ἥτις προσεγένετο εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀρχαίων ἦτο αὕτη· ἀλλ' ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἁρπαγὴ γυναικῶν ἐλευθέρων, γυναικῶν Ῥωμαίων; Καὶ ὁ νόμος ὅστις ἐπροστάτευε τὴν γυναῖκα, ἧς ὑπερήσπιζε τὴν αἰδῶ, ἡ θρησκεία, ἥτις ἐξηγίαζε τὴν ἁγνότητά της, ἡ καλὴ ἀγωγὴ ἥτις ἀπηγόρευε τὴν προσβολήν της, πάντα ταῦτα ἤθελον ἀνακράξει κατὰ τῶν ἁρπάγων καὶ ἤθελον καθιερώσει τὴν κεφαλήν των εἰς τοὺς καταχθονίους θεούς. Ἂν ἡ ἁρπαγὴ αὕτη τῶν γυναικῶν δὲν συνέβη ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῷ τῆς Ῥώμης, θὰ συνέβη πρὸς γειτονικήν τινα φυλήν, μάλιστα πρὸς τὴν πλησιεστάτην, τὴν τῶν Σαβίνων, ἥτις κατῴκει τὸ Κυρινάλιον. Καὶ ἰδοὺ πῶς ὁ μῦθος λαμβάνει ἱστορικὴν ἄποψιν. Καὶ ἡ ἀνάμιξις αὕτη εὑρίσκει τὴν ἐξήγησίν της. Ἦτο γνωστὸν ἀληθῶς ὅτι τὸ Κυρινάλιον κατῳκεῖτο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ Σαβίνων, ἦτο βέβαιον ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐλάτρευον Θεούς τινας ἰδίους καὶ τοῖς Σαβίνοις ὡς ἐπὶ παραδείγματι, τὸν θεὸν Κῶνσον, τὸν θεὸν Σάγκον, τὸν θεὸν Φίδιον κτλ. Ἀλλ' ὅπερ εἶναι ἔτι μᾶλλον περίεργον, τὸ ἀγαθὸν αὐτῶν πνεῦμα, ὁ Ῥωμύλος ἐλέγετο καὶ αὐτὸς Κυρίνος, λέξις παραγομένη ἐκ τοῦ Κυριναλίου. Πῶς λοιπὸν ἠδύναντο ν' ἀποδεχθῶσι πάντα ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ λαοῦ ἡττηθέντος ἐν πολέμῳ; Τοῦτο δὲν τὸ ὑπέφερεν ἡ ὑπερηφάνειά των, ἄρα συνέβη ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι ἥρπασαν τὰς γυναῖκας τῶν Σαβίνων. Τέλος διὰ ν' ἀποδειχθῇ ὅτι κατ' ἀνάγκην παρεβίασαν τὸ ἄσυλον τῆς φιλοξενίας κατέφυγον εἰς τὸν μῦθον τοῦ ἀσύλου, καθ' ὃν ἡ Ῥώμη μόλις ἱδρυθεῖσα δὲν ἦτο ἢ συνάθροισίς τις κακοποιῶν στερουμένων γυναικῶν, ὑποβλεπομένων ὑπὸ τῶν πλησίον, ἀλλ' ἰσχυρῶν τινων καὶ δυνατῶν. Ὁ μῦθος οὗτος εἶναι μεταγενέστερος τοῦ πρώτου καὶ φαίνεται ἐπεξεργασθεὶς ὑπὸ χειρὸς ἑλληνικῆς, καὶ τοῦτο καθίσταται φανερὸν ἅμα ἴδωμεν ὅτι ἡ λέξις asylum εἶναι αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ λέξις *ἄσυλον*· ἂν λοιπὸν ἑλληνικὴ εἶναι ἡ λέξις, ἑλληνικὸς δέον νὰ ἦναι καὶ ὁ μῦθος.

Καὶ εἶναι παράδοξον ἂν εἴπῃ τις ὅτι τὸν μῦθον τοῦτον ἐπεξειργάσθη χεὶρ ἑλληνική, καθότι ὅτε ἡ Ῥώμη ἤρξατο νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κτίσεις της καὶ νὰ φέρῃ τοὺς νικηφόρους αὐτῆς ἀετοὺς πέραν τῶν ὁρίων τοῦ Λατίου, σχεδὸν πανταχοῦ ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἀπηυδηκυῖαι ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἐκ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς διαφθορᾶς, δὲν ᾐσθάνοντο ἀποστροφὴν εἰς τὸ νὰ δεχθῶσι τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγόν, καθότι ἦσαν βέβαιαι ὅτι ἤθελον δεσπόσει τῶν κυρίων αὐτῶν. Καὶ ὁ Ὁράτιος δίκαιον εἶχε νὰ γράψῃ.

> Graecia capta ferum victorem coepit et artes
> Intulit agresti Latio.

Διότι πλεῖστοι Ἕλληνες εἰσέρρευσαν εἰς Ῥώμην ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν κατακτητῶν τοῦ κόσμου, κομίσαντες μεθ' ἑαυτῶν ποίησιν, διαλεκτικήν, λεπτότητα τρόπων. Οἱ σκαιοὶ κάτοικοι τοῦ Λατίου τοὺς ὑποδέχονται θερμῶς

καὶ τοὺς τιμῶσιν· ἀποδέχονται τοὺς ἑλληνικοὺς τρόπους ὅπως καταστῶσι κομψοὶ καὶ εὐγενεῖς, ἀλλ' ἐν τῷ κυπέλλῳ ὅπερ προσεφέρετο αὐτοῖς μετὰ τοῦ ἐπιχειλοῦς μέλιτος κατέπινον καὶ τὸ δηλητήριον, ὅπερ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τοὺς κατηνάλωσε. Εἰς μάτην ἡ αὐστηρὰ φωνὴ Κάτωνος τοῦ Τιμητοῦ προσεπάθησε νὰ τοὺς περιστείλῃ· εἰς μάτην ἀντέταξε τὸ μέγα αὐτοῦ κῦρος ὁ παραβλεπόμενος ὑπὸ τῆς νέας γενεᾶς, ἀπλήστου ἡδονῶν καὶ γραμμάτων· δὲν εἰσηκούσθη.

Ἔκτοτε ἄρχεται σφάλλουσα ἡ Ῥωμαϊκὴ συνείδησις, θολοῦται τὸ ῥεῦμα τοῦ δημοσίου βίου, καθαρὰ εἰκὼν τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Ἐπανέρχονται τότε εἰς τὸ παρελθόν, θέλουσι νὰ τὸ ἴδωσιν ἐξ ἄλλης ἀπόψεως, θέλουσι νὰ τὸ καταστήσωσιν ὡραῖον, πλῆρες ἱπποτικῶν τυχῶν, ἐξέχον εἰς γεγονότα ὧν μετεῖχον καὶ οἱ θεοί, ζητοῦσι δὲ νὰ ἴδωσιν ἐν αὐτῷ ἀντανάκλασιν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας. Ἀλλὰ τὸ παρελθὸν τῆς Ῥώμης ἦτο ὅλως διάφορον· αὐτὴ τὸ εἶχε γράψει διὰ τοῦ ξίφους, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς γραφίδος καὶ τὸ εἶχε σφραγίσει διὰ τοῦ Corpus juris, ὅπερ διαμένει πάντοτε ἵνα βεβαιόνῃ τὸν κόσμον περὶ τῆς πολιτικῆς ἀξίας ὄχι ἑνὸς νομοθέτου ἀλλὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ συναπαξάπαντος, ὅστις δὲν ἐχάρη τὴν ζωήν, ἀλλ' ἁπλῶς τὴν διῆλθε. Διότι ἐν τῷ ἀπείρῳ ῥεύματι τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἡ Ῥώμη παριστᾷ τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν. Ἀλλὰ τὴν ἡλικίαν τῆς λάμψεως καὶ τῶν ἡδέων ὀνείρων, τὴν ἡλικίαν καθ' ἣν ἐπιτρέπεται τοῖς θνητοῖς νὰ προσβλέπωσι δι' ἀναπεπταμένης ὄψεως τὸ ἰδεῶδες, τὴν νεότητα τέλος, ὦ! τὴν νεότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἡλικίας ἀντιπροσωπεύει ἡ πατρὶς ὑμῶν, κύριοι, εὐτυχὴς ὅτι ἐγέννησε τὸν Ὅμηρον, τὸν Σοφοκλέα, τὸν Πίνδαρον τὸν Φειδίαν, τὸν Πλάτωνα τὰς ὑψίστας κορυφὰς τῆς ἀλύσεως τῆς ἀνθρωπότητος.

L. VIOLA.

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ *

Τὸ ζήτημα, περὶ τοῦ ὁποίου κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀνῆλθον τὸ βῆμα ἵνα συνδιαλεχθῶ μεθ' ὑμῶν, εἶνε ἓν τῶν θεμελιωδεστάτων ἅμα καὶ ζωτικωτάτων τῆς νεωτέρας κοινωνίας. Ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν ὑμῶν, τὴν ἐπιείκειαν, ἂν δὲν κατώρθωσα ν' ἀνέλθω εἰς τὴν προσήκουσαν αὐτοῦ περιωπήν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀξιῶ τὴν ὑμετέραν ἐπὶ τούτου ἀντίληψιν καὶ συνεργασίαν. Ἂν τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπασχολεῖ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὴν μελέτην τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων κοινωνιῶν τῆς Ἑσπερίας, καθίσταται δ' ὁσημέραι ἐνδιαφέρον ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης, κατὰ μείζονα λόγον ὀφείλει νὰ ῥιφθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν δημοσιότητα, ἥτις μόλις δύναται ν' ἀξιώσῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν τιμήν, ὅτι εἰσῆλθεν ἤδη εἰς τὸν πνευματικὸν βίον τῶν λαῶν τῆς

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ τῇ 14 Μαρτίου ε. ε.

Εὐρώπης καὶ ὅτι ἀποτελεῖ πράγματι ἓν τῶν οὐσιωδῶν στοιχείων τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁλομελείας καὶ ἕνα τῶν παραγόντων τῆς ἱστορικῆς προόδου τῆς νεωτέρας κοινωνίας. Ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν ὑμῶν, ἀλλ' ὡς εἶπον ἤδη, ἐπικαλοῦμαι κατ' ἐξοχὴν τὴν ὑμετέραν στοργὴν καὶ σκέψιν ὑπὲρ τοῦ ἀναπτυσσομένου θέματος. Εἶνε σοβαροὶ λίαν καὶ ἐπισφαλεῖς οἱ σημερινοὶ χρόνοι. Παρίστανται κατ' ἀνάγκην πολλάκις ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν στιγμαί, καθ' ἃς μόνη ἡ σκέψις καὶ ἀνήσυχός τις τῶν πνευμάτων δρᾶσις καὶ ἐργασία ὀφείλει ἀποκλειστικῶς ν' ἀπασχολῇ τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς κοινωνίας. Ἐν τοιούτῳ σημείῳ παριστάμεθα σήμερον. Ἴσως ἀπατῶμαι, ἴσως ἀπαισιοδοξῶ· ἀλλ' ὁμολογῶ ὑμῖν, ὅτι βλέπω ἤδη μέλανα σημεῖα ἐν τῷ ὁρίζοντι τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας· καὶ δὲν πιστεύω τὸ προαίσθημα τοῦτο νὰ ἦνε κοῦφον τι εἴδωλον ἀργῆς φαντασίας, ἀλλὰ πραγματικότης, ὁσημέραι λαμβάνουσα ἀληθεστέραν ὑπόστασιν καὶ ζωήν, ὁσημέραι ἀναπτυσσομένη ὑπὸ φοβερωτέραν ἔκφρασιν. Κατὰ τῆς ἀπαισίας ταύτης πραγματικότητος ἐξ ἧς ἡ σύγχρονος θέσις καὶ αἱ περιπέτειαι τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας, προκαλῶν τὴν προσοχὴν ὑμῶν, κύριοι, ἐπικαλοῦμαι ἅμα τὴν σύντονον ὑμῶν συνεργασίαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἰένης πλήρης σκέψεως καὶ ἀληθινῆς πίστεως περὶ τῶν μέσων τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος του ὁ φιλόσοφος Fichte ἐν τοῖς πρὸς τὸν γερμανικὸν λαὸν *Λόγοις* αὐτοῦ ἔλεγεν εἰς τὴν νεότητα, εἰς τὸν ἀκρογωνιαῖον τοῦτον λίθον πάσης ἐθνικῆς παλιγγενεσίας: «ἡ Νεότης οὔτε νὰ γελᾷ οὔτε ν' ἀστειεύηται πρέπει, ἀλλ' ἀείποτε νὰ διατελῇ σοβαρὰ καὶ ἐμβριθής, σκεπτομένη μόνον καὶ ἐργαζομένη». Τοιαῦτα τὰ καθήκοντα τῆς νέας γενεᾶς ἐν ταῖς κρισίμοις ταύταις στιγμαῖς τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας· ὑπὸ τὸ βάρος τῶν σκέψεων τούτων λάβωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἐργασίας καὶ χωρήσωμεν· θέλομεν διέλθει διὰ περιπετειῶν, θέλομεν βαδίσει ἐπ' ἀκανθῶν, διὰ στενωπῶν καὶ σκοτίας· ἀλλὰ τὸ ἰδανικόν, τὸ ὁποῖον δέον ἀείποτε νὰ ἦνε ἡ πίστις ἡμῶν καὶ ἡ πεποίθησις, θέλει ἐπιτευχθῇ ἐπὶ τέλους ἀποκαλυπτόμενον ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι τῆς ἀληθείας. Ζωὴ εἶνε ἡ ἐργασία· ζωὴ εἶνε ἡ πάλη· καὶ δὲν βλέπω στάδιον εὐγενέστερον καὶ προσφορώτερον τῆς ἐντίμου ταύτης πάλης ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦτο. Ἀνῆλθον καὶ πάλιν ἐπ' αὐτοῦ μὲ πίστιν . . . καὶ μὲ ἐλπίδα, ἵνα ἀπὸ τῆς περιωπῆς αὐτοῦ ἐπιφωνήσω πρὸς συναθλητὰς καὶ συναδέλφους — Laboremus ! φρονῶν ὅτι ἡ κραυγή μου αὕτη θέλει τύχει καὶ ἤχους καὶ ἀντιλήψεως.

* *
*

Τὸ ἔτος 1789 ἀποτελεῖ οὐσιώδη καὶ σημαντικώτατον σταθμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἕτερος μέγας παράγων ἀπεκαλύφθη ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πληρῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὰς σελίδας αὐτῆς· ἡ ἱστορία ἦτο μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ δημιούργημα μεμονωμένων ἀτόμων ἢ ὡρισμένων τάξεων καὶ ἐθνῶν· ἀλλ' ἤδη ἅπασαι ἐκεῖναι αἱ διάφοροι, ἀντί-

θετοι πολλάκις κοινωνικαὶ ὁμάδες συγχναμίγνυνται ἤδη εἰς μίαν ἑνότητα, εἰς μίαν πλήρη κοινωνικὴν ἰδέαν· ὁ λαός, ὁ τέως Παρίας τῆς ἱστορίας, ἡ ἀπόβλητος αὕτη τάξις τῶν προτέρων γενεῶν, λαμβάνει συνείδησιν ἑαυτοῦ, ἀποκαλυπτομένης κατὰ πρῶτον τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀποστολῆς του καὶ ἄρχεται διατυπῶν τὴν ἰδίαν ἀτομικότητα, γράφων τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ἥτις ὁσημέραι καθίσταται ἀνθρωπίνη ἱστορία. Πολυσήμαντον, μεγαλοπρεπὲς θέαμα προβάλλον νέας ἰδέας, δημιουργοῦν πρωτοφανεῖς σκέψεις καὶ ἀναπτύσσον νέα προβλήματα εἰς τὸν Οἰδίποδα· τῆς ἱστορίας! Πολυσήμαντον μυστήριον! Μεταξὺ τῶν κατωτέρων κατ' ἐξοχὴν κοινωνικῶν τάξεων ἐνεφώλευον τέως διαρκῆ τὰ σπέρματα τῆς ἀμαθείας, τῆς ἀγνοίας, ἐξ ἧς ἀείποτε ἀνεπτύσσοντο ὁ ἀνταγωνισμός, ἡ ῥῆξις, ὁ πόλεμος ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς κοινωνίας· πράγματι *πόλεμος ὅλων ἐναντίον ὅλων*. Μοιραῖος πόλεμος παρακωλύων τὴν συνεννόησιν, τὴν συνεργασίαν, τὴν συμφιλίωσιν τῶν ἀτόμων, τῶν κοινωνιῶν, τῶν λαῶν· πόλεμος ἀναγράφων ἐπὶ τῆς αἱμοσταγοῦς αὐτοῦ σημαίας τὸ μῖσος ὡς τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς προόδου τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἤδη ἡ κοινωνία ἐν τῇ μεγάλῃ ἰδέᾳ τοῦ λαοῦ συνενωθεῖσα εἰς ἓν ἁρμονικὸν σύνολον, περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ πλήρη τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρωπίνου μικροκόσμου, ἐπὶ τῆς ζωτικῆς δὲ ταύτης ἀρχῆς δημιουργεῖται καὶ ἀναπτύσσεται τὸ δρᾶμα τῆς ἱστορίας.

Παρατηρήσατε τὸν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης βίον τῶν καθ' ἡμᾶς κοινωνιῶν. Ὁποῖαι ἀλλοιώσεις, ὁπόσαι μεταβολαὶ ἐν οὑτωσὶ βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι! Θὰ παρέλθῃ εἷς αἰὼν μόλις ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης στιγμῆς, καθ' ἣν ἐν μέσῳ ἀνευφημιῶν προεκηρύσσοντο τὰ δίκαια τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς δὲν θέλει ἀναγνωρίσει τὴν μετὰ τοῦ προηγουμένου κοινὴν αὐτοῦ καταγωγὴν καὶ φύσιν. Μέγας οὗτος ἀληθῶς αἰών, ἐν ᾧ ζῶμεν· ὅ,τι ᾐσθάνθη καὶ ἐσκέφθη προηγουμένως ὁ αἰὼν τῆς *Ἀναγεννήσεως*, ὁ τῆς *Μεταρρυθμίσεως*, ὁ τῆς *Ἐγκυκλοπαιδείας*, ὅλα τὰ ὄνειρα, ὅλους τοὺς πόθους αὐτῶν συνεχίζει ἤδη καὶ πραγματοποιεῖ ὁ δέκατος ἔννατος αἰών, ὁ αἰὼν τῆς *Ἀπελευθερώσεως*. Κλίνωμεν τὸ γόνυ· κατόπιν δισχιλιετοῦς χειμῶνος ἀνατέλλει καὶ πάλιν τὸ ἔαρ ἐν τῷ συννεφώδει ὁρίζοντι τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Δὲν ἐπιχειρῶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην νὰ διατυπώσω τὰ κύρια στοιχεῖα καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς· ἤθελον ἀποπλανηθῇ τοῦ θέματος, οὗ ἐπιληφθεὶς παρέστην ἐνώπιον ὑμῶν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην· ἀλλ' ὅ,τι δύναμαι νὰ εἴπω εἶνε, ὅτι ἡ ἔρευνα καὶ ἡ συζήτησις, τὸ πνεῦμα τῆς κριτικῆς καὶ τῆς γνώσεως εἶνε τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ γνῶσις πάντων τῶν περὶ ἡμᾶς ὄντων κατῆλθεν ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων κορυφῶν τῆς σκέψεως καὶ εἰσέδυσεν εἰς τὴν συνείδησιν τῆς εὐρυτέρας κοινωνίας. Ἁπανταχοῦ ἐν ἁπάσαις ταῖς κοινωνικαῖς τάξεσι τὰ λεπτότατα προβλήματα τίθενται καὶ ἀναλύονται μετὰ προφανοῦς τόλμης· ἡ ἐπι-

στήμη μὲ τὴν ταχύτητα τοῦ ἀτμοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς ἀστραπῆς εἰσβάλλει ἀπανταχοῦ, ἐξεγείρει τὴν κοιμωμένην συνείδησιν τῶν λαῶν καὶ ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἰδέαν· ἀποκαθαίρει τὰς σκωρίας τῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος καὶ πλήρης πίστεως ἀναπετάννυσι τὴν σημαίαν τοῦ μέλλοντος. Ἡ κοινωνία ἀνεκηρύχθη ἐλευθέρα καὶ ἐντεῦθεν ἀρύεται τὸ δικαίωμα νὰ ἦνε σκεπτομένη, μελετῶσα, ὑποβάλλουσα πάντα τὰ περὶ αὐτὴν ζητήματα εἰς τὴν βάσανον αὐστηρᾶς κριτικῆς καὶ ἀναλύσεως· μόνον ἡ σκέψις εἶναι ἡ ἐλευθερία, τουτέστιν ἡ συζήτησις, ἡ ἀνάλυσις, ἡ μελέτη, ὡς τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς κοινωνίας τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος.

Ἀνεγίνωσκον πρό τινων ἡμερῶν τὰ ἀκόλουθα ἐν γερμανικῷ συγγράμματι ἀρχομένου τοῦ ἔτους τούτου ἐκδοθέντι:

«Ἡ ἀνάγνωσις ἐπεξετάθη ἐπὶ τοσοῦτον κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ὥστε μετεβλήθη εἰς ἀληθῆ μανίαν· αὕτη διαπνέει ἅπασαν τὴν κοινωνίαν, ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων μέχρι τῶν κατωτάτων αὐτῆς στρωμάτων. Οἱ κολοσσαῖοι τροχοὶ τῆς κοινωνικῆς προόδου κεῖνται ἐν τῇ φιλολογίᾳ τοῦ πλήθους. Ὁ καθ' ἡμᾶς αἰὼν εἶναι ἡ λαμπρὰ ἐποχὴ τῆς φιλολογίας, τῆς ὁποίας τὰ δόγματα κατέστησαν τὰ ἀληθῆ μετεωρολογικὰ σημεῖα, καὶ ἂν εἰσέτι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν οὐδεμίαν κέκτηται ἀξίαν. Σύγγραμμα καὶ κοινωνικὸς βίος εἶνε βαθύτερον παρ' ἄλλοτε μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα· καὶ ἐντεῦθεν ἅπαντα φέρουσι κατ' ἐξοχὴν τὴν σφραγίδα τῶν τάσεων τῆς ἐποχῆς, ἣν ἐκπροσωποῦσιν. Ἀληθὴς Πρωτεὺς ἡ καθ' ἡμᾶς φιλολογία ὑφίσταται ἁπάσας τὰς μεταμορφώσεις τῆς κοινωνίας· ἐν ἅπασι δὲ τοῖς συγχρόνοις συγγράμμασιν ἀποπνέει ἡ ψυχὴ τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος»[1]. Τοιαύτη ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία, ἀλλὰ τί συμβαίνει ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς νέᾳ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ;

Ὀλίγαι παρῆλθον ἀπὸ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ἡμέραι καὶ ἀνεγίνωσκον μετ' ἄλγους ἐν τῇ τελευταίᾳ πρὸς τὸ νομοθετικὸν σῶμα προεισαγωγικῇ ἐκθέσει τῶν ὑποβληθέντων νομοσχεδίων περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ὑπουργοῦ τὰ ἑπόμενα, εἰλικρινῆ καὶ ἐκφραστικὴν εἰκόνα τῆς καθ' ἡμᾶς πνευματικῆς καταστάσεως:

«Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ δύναταί τις ν' ἀπαντήσῃ τόσην ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὸ βιβλίον. Διέρχεταί τις πολλάκις ὁλοκλήρους ἐπαρχίας, χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ δέκα ἀνθρώπους ἐν βιωτικοῖς ἔργοις ἀσχολουμένους, ἔχοντας ἐν τῷ οἴκῳ βιβλίον πρὸς ἀνάγνωσιν, ὥστε κινδυνεύει νὰ πιστευθῇ παρ' ἡμῖν, ὅτι τὸ βιβλίον καὶ ἡ ἀνάγνωσις εἶνε ὡρισμένα τῆς παιδικῆς μόνον ἡλικίας ἀσχολήματα, ὡς κατήντησε νὰ θεωρῆται καὶ ἡ μουσικὴ ὡς ἀναγκαία πρὸς εὐθυμίαν ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ τῆς μέθης ὑπηρετική. Οὐδαμοῦ τοσαύτη πτωχία γνώσεων μεθ' ὅλην τὴν φυσικὴν εὐφυΐαν τοῦ Ἕλληνος καὶ τὴν ἀπὸ πεντήκοντα ἐτῶν σύστασιν καὶ συντήρησιν δημοτικῶν σχολείων. Οὐδεὶς

[1] Honegger's Literatur und Cultur des Neunzehnten Jahrhunderts (1880).

ἐν τοῖς χωρίοις καὶ ταῖς κώμαις ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδ' εὐκόλως δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἓν ἀντίτυπον τούτου. Ἐλάχιστοι τῶν μαθόντων νὰ ἀναγινώσκωσιν, ἀναγινώσκουσι καὶ δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν ἐφημερίδα ἢ ἄλλα περιοδικά, οὐδὲ αἰσθάνονται ὡς ἐκ τούτου λύπην τινά. Ἡ ἀργία τοῦ πνεύματος κατέστη συνηθεστάτη, διακοπτομένου μόνον τοῦ ἐξ αὐτῆς ὄχλου διὰ τῆς ἐν τοῖς καφφενείοις καὶ οἰνοπωλείοις τῶν κωμῶν καὶ τῶν χωρίων πολυώρου ματαιολογίας ἢ τοῦ χαρτοπαιγνίου. Εὐφάνταστος δὲ καὶ ζωηρὸς ὁ Ἕλλην εἶνε λίαν εὔπιστος καὶ εὐαπάτητος, εὐκόλως παραγνωρίζει τὸ ἀληθὲς ἀτομικὸν αὐτοῦ καὶ τὸ κοινωνικὸν συμφέρον παρασυρόμενος ἀπὸ τὰ δημώδη ἠθικὰ ἀξιώματα, ὅσα ἢ ἡ δουλεία ἢ ἡ διαστροφὴ τοῦ ἀληθοῦς κοινωνικοῦ συμφέροντος ἀχωρίστου ὄντος τοῦ ἀτομικοῦ καὶ ἡ πονηρία μετέδωκεν αὐτῷ, κυρούμενα ἀτυχῶς δι' οὐχὶ σπανίων κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ οἰκτρῶν παραδειγμάτων.»

Τί εἶνε τὸ βιβλίον; Ἔγραψα ἀλλαχοῦ:

«Τὸ βιβλίον εἶνε ὁ μέγας ἠλεκτρικὸς σπινθήρ, ὁ συνδέων ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ σημείῳ, τῷ σημείῳ τῆς κοινῆς συνεργασίας. Δὲν ὑπάρχει ἀνακάλυψις ἐν τῇ ἱστορίᾳ μεγαλητέρα, θαυμασιωτέρα ἀπὸ τὸ βιβλίον, τὸ σύμβολον τοῦτο τοῦ εὐγενεστάτου κοσμοπολιτισμοῦ, τὸ διαδίδον ἐν ἐλαχίστῳ διαστήματι χρόνου ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου τας μεγίστας τῶν ἀνακαλύψεων, πᾶν ὅ,τι γενναῖον καὶ μέγα κατεργάζεται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα συντελεστικὸν εἰς τὴν καθολικὴν αὐτοῦ πρόοδον. Τὸ βιβλίον δὲν εἶνε μόνον τὸ προνομιοῦχον τῆς ἀριστοκρατικῆς αἰθούσης κόσμημα, μέσον διασκεδάσεως κατὰ τῆς πλήξεως καὶ τῆς ἀνοίας μηδὲν ποιούσης κόρης, ἢ ὀκνηροῦ καὶ φυγοπόνου νεανίου· μεῖζον ἔτι κέκτηται δικαίωμα εἰσόδου εἰς τὴν καλύβην τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ γεωπόνου. Ὅτε περὶ τὴν ἑσπέραν, κατόπιν τῆς καθημερινῆς ἐργασίας, κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος, ὁ ἐργάτης, εἴτε ἐν τῇ πόλει, εἴτε ἐν τῇ ἐξοχῇ, ἔρχεται ν' ἀναπαυθῇ ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, νὰ λησμονήσῃ τοὺς κόπους καὶ τὰς ἐνοχλήσεις τῆς ἡμέρας, ὁποία διασκέδασις τότε ἓν καλὸν βιβλίον, κατάλληλον πρὸς τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν, ἀποκαλύπτον αὐτῷ νέους ὁρίζοντας καὶ παρέχον ποικίλας ἀπαρχὰς ἠθικῆς ἐποικοδομίας· ὁποία ἀφορμὴ ἐντίμου συνδιαλέξεως μεταξὺ ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας! ὁπόσας ὑπηρεσίας δύναται νὰ προσενέγκῃ ἠθικὸν βιβλίον, ἱκανὸν νὰ ἐξεγείρῃ τὰ κάλλιστα τῶν αἰσθημάτων, νὰ κατευνάσῃ ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ ἔνστικτα, εἰς ἃ παραδίδοται συνήθως ὁ στερούμενος πάσης ἠθικῆς ἄνθρωπος! τὸ βιβλίον δὲν εἶνε μόνον ἀγαθὸς καὶ πιστὸς φίλος, ἀλλ' ἅμα καὶ σοφὸς καὶ πολύτιμος σύμβουλος....»[1]

Τοιαύτη ἡ ἀποστολὴ τοῦ βιβλίου. Δι' αὐτοῦ ἐμπνέονται καὶ δημιουργοῦνται τὰ γενναιότατα καὶ τὰ ἐξοχώτατα τῶν πνευμάτων· ἀπ' αὐτοῦ ἀντλοῦσι πᾶσαν τὴν ζωτικότητα αὐτῶν καὶ τὴν ἰσχύν, δι' αὐτοῦ διαμορφοῦνται καὶ

1 Δημοτικὴ παίδευσις καὶ καθολικὴ ψηφοφορία (Ἀθῆναι 1879).

κρατύνονται. Ἡ ἀνθρωπότης βαίνει πρὸς τὰ πρόσω ἀείποτε· τοιοῦτος εἶνε ὁ νόμος ὁ διέπων τὴν ἱστορίαν· ἀλλ' ἡ πορεία αὕτη δέον νὰ τελῆται λελογισμένως, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς σκέψεως· πᾶν τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τελούμενον τελεῖται διὰ τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλὰ μόνον ἐν τῷ βιβλίῳ ἀντλεῖ οὗτος τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἐκείνην ἰσχὺν καὶ καρτερίαν, δι' ἧς καταβάλλων πάντα τὰ κατὰ τῆς πορείας του παρεντιθέμενα προσκόμματα, μετὰ πεποιθήσεως βαίνει πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἰδανικῶν αὐτοῦ πόθων.

Τὸ βιβλίον δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὁ δὲ ἄνθρωπος τὴν ἱστορίαν· εἶνε τὸ τελευταῖον ἀλλὰ καὶ τὸ τελειότατον στάδιον τῆς κοινωνικῆς παιδεύσεως, ἀναπόφευκτος συμπλήρωσις καὶ συνέχεια τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἐν πάσῃ πεπολιτισμένῃ καὶ ἐλευθέρᾳ κοινωνίᾳ τὸ βιβλίον δέον νὰ θεωρῆται τὸ πρώτιστον ἐγκόλπιον παντὸς πολίτου δικαιουμένου νὰ σκέπτηται καὶ νὰ δρᾷ ἐν τῇ οἰκείᾳ σφαίρᾳ ὑπὲρ τῆς καθολικῆς εὐημερίας. Λαὸς μὴ ἀναγινώσκων εἶνε λαὸς ἀγνοῶν πᾶν τὸ μὴ ὑποπίπτον ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν στενὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ, συνεπῶς λαὸς μὴ σκεπτόμενος, μὴ ἐλεύθερος, ἱκανὸς ἐν δεδομένῃ στιγμῇ νὰ ὑποστῇ πᾶσαν ὕβριν, ἀδυνατῶν νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀξίαν τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ δικαιωμάτων του, προωρισμένος δὲ νὰ καταλήξῃ ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀναρχίαν ἢ εἰς τὴν δουλείαν.

Ἀπέναντι τῶν κεκυρωμένων τούτων ἀληθειῶν ὑπὸ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἱστορίας, τί δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν ἡμεῖς ἐν τῇ συγχρόνῳ πνευματικῇ καὶ κοινωνικῇ καταστάσει; Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν ἐπίσημον μαρτυρίαν τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἵνα πεισθῶμεν ἐξ αὐτῆς, ὅτι ἐλάχιστοι οἱ ἀναγινώσκοντες καὶ οἱ μελετῶντες ἐν Ἑλλάδι· δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν κοινὴν συνείδησιν καὶ κρίσιν, ἵνα πεισθῶμεν ὅτι ὀλίγιστα τὰ ἄξια τοῦ ὀνόματος διδακτικὰ βιβλία, ὧν τὰ πλεῖστα κρᾶμα ἀκρισίας καὶ ἀμαθείας· οὔτε ν' ἀναδράμωμεν εἰς τὴν στατιστικὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι δημοσιευμάτων, ἵνα ἐξαγάγωμεν ἐξ αὐτῆς ἀσφαλῆ συμπεράσματα περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ διατελεῖ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα κατὰ τοὺς τελευταίους καιρούς· βλέπομεν δυστυχῶς τὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστάσεως ταύτης ἁπανταχοῦ τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας, τὴν στείρωσιν, τὴν πνευματικὴν ἀμβλύτητα, τὴν λειψανδρίαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ πολιτικῇ, ἐν τῇ φιλολογίᾳ, ἐν τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ. Λυπηρόν, ἀλλ' ἀληθές· κατὰ τὰ πλεῖστα στάδια τῆς ἐκπαιδεύσεως τὸ πνεῦμα ἀπαμβλύνεται μᾶλλον ἢ ὀξύνεται ἕνεκα τῆς φαύλης μεθόδου, ἐνῷ ἡ καρδία δηλητηριάζεται ἀκολούθως καὶ πωροῦται ἡ συνείδησις ἐκ τῆς ἀναγνώσεως φαύλων ἀναγνωσμάτων· καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ὀλίγους· ἀλλ' ἡ πλειονότης μόλις ἀποφοιτήσασα τῶν διδασκαλείων, ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου μέχρι τοῦ κατωτάτου, κλείει ἀμέσως τὸ βιβλίον, κακόζηλόν τι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνονθύλευμα ποικίλων, ἀντιθέτων ἰδεῶν, ῥιπτουσῶν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῆς τὴν ταραχὴν καὶ τὴν σύγχυσιν ἀντὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς εὐδίας, παλαιουσῶν ἐν αὐτῇ ἵνα ἐπενέγκωσιν

ἐπὶ τέλους δεινὴν σκοτοδίνην, ὅπως μὴ τὸ ἐπαναγνώσῃ πλέον, διότι τὸ βιβλίον παρέστη εἰς αὐτὴν εὐτελὲς μέσον ἡμεροβίου ἐπιτηδεύματος, οὐχὶ δὲ φωτεινὴ λαμπὰς ἐξημερώσεως καὶ ἐργασίας. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης οὐδὲν ὑπάρχει διὰ τοιοῦτον λαὸν ἰδεῶδες ἢ τὸ ἔνστικτον μόνον τῆς ἰδίας αὐτοσυντηρησίας, τὸ ὁποῖον καθίσταται ὁ ἄξων πάσης αὐτοῦ τάσεως καὶ ἐργασίας· οὐδὲν εὑρίσκει θέλγητρον πρός τι ὑψηλότερον, εὐγενέστερον, ὑπεράνω τῆς αἰσθητῆς αὐτοῦ σφαίρας ὑπάρχον. Ἐρευνήσατε ἐπὶ στιγμὴν τί παράγει τὸ τυπογραφικὸν ἐν Ἑλλάδι ἐργαστήριον, τί πληροῖ τὴν σιωπλὴν αἴθουσαν τῶν εὐαρίθμων ἐν Ἀθήναις βιβλιοπωλείων: διδακτικὰ βιβλία ἀνάξια τοῦ σκοποῦ ὃν προτίθενται, ἄθλια μυθιστορήματα, φαῦλα ἀπεικονίσματα ξένων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ταπεινοῦντα τὸ φρόνημα καὶ ἀπολιθοῦντα τὴν καρδίαν. Ἰδοὺ ἡ νεωτέρα ἐν Ἑλλάδι φιλολογία, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐντίμων ἐξαιρέσεων.

Ἀλλ' ὄχι· λαλῶν περὶ βιβλίου ἐν γένει ἐν Ἑλλάδι θὰ ἦτο ἄδικον ἂν δὲν ἐχαρακτήριζον προσηκόντως ἕτερόν τι, ἀνάλογον προϊὸν τῆς καθ' ἡμᾶς πνευματικῆς κινήσεως. Ἂν στερούμεθα ἐπιστημονικῶν ὄντως συγγραφῶν, δυναμένων ν' ἀναπτύξωσι τὸν νοῦν καὶ νὰ κρατύνωσι τὸ φρόνημα τοῦ ἔθνους, ἂν ἡ παρ' ἡμῖν τυπογραφικὴ βιομηχανία σπανιώτατα εἰργάσθη πρὸς τὴν διοχέτευσιν μεγάλης τινὸς ἀρχῆς ἢ ἀληθείας, ἥτις συνταράσσει τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον, ἀγαθῇ τύχῃ! δυνάμεθα νὰ ἐπιδείξωμεν καρπόν τινα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐν τῇ παραγωγῇ τοῦ ὁποίου ἐπαρκῶς ἐπασχολεῖται ἡ τυπογραφικὴ ἐν Ἑλλάδι δραστηριότης—δῆλα δὴ κατὰ ποσὸν μόνον. Εἶνε ἡ ἐφημερίς! Ἀλλὰ καὶ αὕτη ὁπόσον διατελεῖ δυστυχῶς ξένη καὶ μεμακρυσμένη παντὸς ἐθνικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἰδεώδους, σπανιώτατα αἰσθανθεῖσα τὸν σφυγμὸν τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ὅστις καθ' ἑκάστην ὤφειλε νὰ διαδίδηται δι' αὐτῆς εἰς τὸ δημόσιον πνεῦμα! Οἵα ἡ πολιτικὴ ἡμῶν κατάστασις, τοιαύτη καὶ ἡ πιστοτάτη αὐτῆς ἔκφρασις, ἡ δημοσιογραφία—ἐκτὸς ἐλαχίστων καὶ πάλιν ἐξαιρέσεων . . . Κρίνω περιττὸν καὶ ἴσως μὲ καταλαμβάνει καί τις ἀηδία ν' ἀναπτυχθῶ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου περισσότερον· ἐπιθεωρήσατε δι' ἑνὸς μόνου βλέμματος τὸ πλεῖστον τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου καὶ ἀρνήθητε, ἂν δύνασθε, ὅτι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις δὲν ὑπερέβη οὗτος καὶ τὴν ἀρχαίαν Συκοφαντίαν καὶ ἂν δὲν ἀποτελεῖ μοναδικὸν ἴσως φαινόμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δημοσιογραφίας, ἄξιον μόνον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς ῥυπαρωτάτας τοῦ Père Duchesne σελίδας. Αἰσχρὸν ἀλλ' ἀληθὲς δυστυχῶς. Ἔλλειψις παντὸς πνεύματος, ταπεινὴ ἄποψις τῶν συμβαινόντων ἐν τῷ ἠθικῷ, κοινωνικῷ καὶ πολιτικῷ βίῳ τοῦ ἔθνους, ἀναγραφὴ σκανδαλωδῶν ἀνεκδότων, μωρολόγων εἰδήσεων, διαστροφὴ τῆς ἀληθείας, ὕβρις καὶ ἐκπόμπευσις πάσης ἀρετῆς καὶ χρηστότητος. Τοιαύτη κατὰ μέγα μέρος ἡ ἐφημερὶς ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν ἔνοχον ἀνοχὴν πασῶν τῶν πεφωτισμένων τάξεων τῆς κοινωνίας· καὶ τοιοῦτον τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁσάκις οὗτος ἀναγινώσκει . . .

Τὴν λυπηρὰν ταύτην εἰκόνα, τὴν ὁποίαν ὅπως καὶ ἐγὼ ἅπαντες καὶ αἰ-

σθάνεσθε καὶ κατανοεῖτε, δὲν ἀνέπτυξα ἐνώπιον ὑμῶν, κύριοι, τυχαίως, ἵνα πληρώσω κεχηνός τι τῆς σημερινῆς ὁμιλίας μου, λόγῳ διαλεκτικῆς ἐπιδείξεως ἢ σοφιστικοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐζήτησα μόνον νὰ σᾶς ὑποδείξω τὴν ἐπισφαλῆ πνευματικὴν κρίσιν κοινωνίας ἐλευθέρας μὲν κατ' ἐπιφάνειαν, χειραφετηθείσης ἤδη ἀπὸ ἡμίσεως αἰῶνος, ἀλλ' ἀγνοούσης τὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας, αὐτοκτονούσης καθ' ἑκάστην ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ νὰ προκαλέσω τὴν προσοχὴν ὑμῶν, τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν μέσων, δι' ὧν δύναται νὰ καταστῇ κατορθωτὴ ἡ ἀληθὴς αὐτῆς χειραφεσία καὶ ἡ ἀνόρθωσις.

* *
*

Εἶπον ὅτι τὸ βιβλίον ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ εἶνε τὸ ὑπέρτατον σχολεῖον ἐλευθέρας κοινωνίας. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ θέλει καταστῇ κοινότερον εἰς ἅπαντα τὰ στρώματα αὐτῆς, διαδίδον τὸν φωτισμόν, ἀπελευθεροῦν τὸ ἄτομον, καθιστῶν αὐτὸ ἐν συνειδήσει κύριον πάσης σκέψεως καὶ ἐργασίας; Σπουδαῖον ζήτημα ἐπασχολοῦν σήμερον ὑπέρποτε τὴν κοινωνικὴν ἐπιστήμην ἐν Εὐρώπῃ καὶ τὸ ὁποῖον δέον ν' ἀνησυχήσῃ πάντα μεριμνῶντα περὶ τῆς προόδου καὶ προαγωγῆς τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Ἐν ἐλευθέρᾳ κοινωνίᾳ τὸ ἄτομον, εἰς οἱανδήποτε καὶ ἂν ἀνήκει τάξιν, δὲν μένει ξένον τῆς κινήσεως αὐτῆς· παρίσταται ἀείποτε ἐνεργὸς μοχλὸς συντελῶν τὸ ἐπ' αὐτῷ εἰς τὴν καθολικὴν ἐνέργειαν καὶ δρᾶσιν. Ἐλατήριον πάσης προόδου εἶνε τὸ ἄτομον· ἡ ἀτομικὴ σκέψις δὲν εἶνε ξένη τοῦ καθολικοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει πᾶσα πεπολιτισμένη κοινωνία. Ἐντεῦθεν κατεπείγουσα ἀνάγκη ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ, ἐν ᾗ τὸ ἄτομον ἐχειραφετήθη ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς κηδεμονίας, ἀφεθὲν ἐλεύθερον ἐν ἰδίᾳ ἐνεργείας σφαίρᾳ, ἡ εὐρεῖα ἀνατροφὴ καὶ ἡ διαπαιδαγώγησις τοῦ ἀτόμου, παρεχομένων αὐτῷ πάντων τῶν καταλλήλων μέσων. Οὕτως ἡ καθολικὴ ἀνατροφὴ ἐλευθέρου λαοῦ ὀφείλει νὰ ἦνε τὸ ὑπέρτατον μέλημα οὐ μόνον τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἀλλὰ καὶ παντὸς φιλοπόλιδος. Οὐχὶ μία τάξις προνομιοῦχος, ἀλλὰ σύμπας ὁ λαὸς προσηκόντως ἀνατρεφόμενος καὶ παιδαγωγούμενος δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ ἐν τῇ ἐθνικῇ δράσει τὴν ἀποστολήν, ἥτις προωρίσθη αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἱστορίας.

Ἡ πολιτεία ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτῆς ἐποπείᾳ καὶ δικαιοδοσίᾳ, ὁ δῆμος, τὰ ἄτομα ὑπὲρ τῆς αὐτῶν συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς μεριμνῶντα καὶ διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ συνεργασίας ἐπιζητοῦντα τὸ κοινωνικὸν ἰδεῶδες, συνετέλεσαν ἤδη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νεωτέρας κοινωνίας διὰ τῆς συστάσεως σχολείων. Ἀλλ' ἡ ἀνατροφὴ δὲν παρέχεται ἐπαρκῶς ἐν μόνῳ τῷ σχολείῳ, παρεχομένων ἐν αὐτῷ τῶν πρώτων μόνον τῆς παιδεύσεως στοιχείων. Ὁ ἐξερχόμενος τοῦ σχολείου δὲν ἐξέρχεται τελειοδίδακτος· αἱ ἐν αὐτῷ κτώμεναι ἐλάχισται προκαταρκτικαὶ γνώσεις πόρρω ἀπέχουσι τῆς τελείας ἐκείνης μορφώσεως, ἧς ἄνευ ὁ ἄνθρωπος ἀδυνα-

τεῖ νὰ σκεφθῇ ἀνεξαρτήτως πάσης ὑπούλου πολλάκις καὶ φθοροποιοῦ ἀλλοτρίας ἐπιδράσεως.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη εὐρυτέρας διδασκαλικῆς μορφώσεως συνεχιζούσης τὴν διδασκαλίαν τοῦ σχολείου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν ᾗ θᾶσσον ἢ βράδιον θέλει ἐξέλθει ὁ ἄνθρωπος ἐργαζόμενος καὶ παλαίων. Φιλολογία δημοτικὴ καὶ πρόσφορος νὰ διαδώσῃ πάσας τὰς ἀναγκαίας γνώσεις εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τῆς κοινωνίας εἶνε τὸ εὐρύτερον πεπολιτισμένου λαοῦ παιδευτήριον. Οὕτω κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τῶν καθολικωτέρων κοινωνικῶν ἰδεῶν, διακεκριμένοι ἄνδρες ἀνέλαβον τὴν συγγραφὴν δημοτικῶν βιβλίων, δυναμένων νὰ μαντεύσωσι καὶ νὰ ὑποτυπώσωσι τὸ ἀληθὲς τοῦ λαοῦ πνεῦμα, τὴν μυχίαν αὐτοῦ συνείδησιν καὶ σκέψιν, νὰ ἐξεγείρωσι τὸ φρόνημα αὐτοῦ καὶ νὰ ὑποθάλψωσιν ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτοῦ βίῳ τὰ ὑψηλότατα αἰσθήματα καὶ τὰ εὐγενέστατα ἰδεώδη. Ὅπως δὲ ὁ τέλειος ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἦνε ποικίλος, ἀληθὴς μικρόκοσμος, οὕτω καὶ ἡ ἀνατροφὴ δέον νὰ συντελῇ εἰς τὴν ποικιλίαν ταύτην, ἀναπτύσσουσα ἁπάσας τῆς ψυχῆς τὰς δυνάμεις καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ πνεύματος: *αἰσθητικὴ ἀνατροφή*. Φαντάζομαι ὁποῖα αἰσθήματα κατελάμβανον τὸν ἀρχαῖον Ἕλληνα ἔκθαμβον ἱστάμενον πρὸ τῶν Προπυλαίων, μετὰ λατρείας ἀτενίζοντα τὴν ἀστράπτουσαν ἐκ κάλλους μορφὴν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, ἢ πρὸ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ὀνειροπολοῦντα τὸ θεῖον μεγαλεῖον· ἡ ἐκ τῆς τέχνης ἐντύπωσις δὲν εἶναι μόνον αἰσθητικὴ τέρψις ἀλλὰ καὶ πνευματικὴ διδασκαλία· διότι ἡ τέχνη δημιουργεῖ τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ τέλειον, πρὸς ὃ δέον νὰ τείνῃ ἡ ἀνθρωπότης, τὸ τέλειον οἷον ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ τεχνίτου, ὅστις δίδει εἰς αὐτὸ ὑπόστασιν καὶ σάρκα. Ὁποία διδασκαλία καὶ ὁποῖος ἐξαγνισμὸς ἐν τῷ καθαρτηρίῳ τῆς τραγικῆς μούσης διὰ λαὸν βλέποντα ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ ὑψηλὸν πάθος τοῦ Προμηθέως, ἢ τὴν φοβερὰν τριλογίαν τῆς Ὀρεστείας! ἀκροαζόμενον τῆς δημοτικῆς διηγήσεως τοῦ Ἡροδότου! ὡσαύτως *ἠθικὴ ἀνατροφή*, *φιλοσοφικὴ ἀνατροφή*, *κοινωνικὴ ἀνατροφή*, *πολιτικὴ ἀνατροφὴ* διδάσκουσα εἰς τὸ ἄτομον τὰ ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτοῦ καθήκοντα καὶ δικαιώματα κ.τ.λ. ἅπαντες ἐν γένει οἱ κλάδοι τοῦ ἐπιστητοῦ δέον νὰ ἀντιπροσωπεύωνται καὶ νὰ καλλιεργῶνται διὰ τοῦ βιβλίου, τὸ ὁποῖον καταληπτὸν εἰς ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας δὲν εἶνε μόνον τὸ ἐγκόλπιον ἀλλὰ καὶ τὸ παλλάδιον ἅμα κοινωνίας σώφρονος καὶ εὐημερούσης.

Τοιοῦτον βιβλίον ἀπαντῶμεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι κατ' ἐξοχὴν τὸν Ὅμηρον· ἦτο ἡ *Βίβλος* τοῦ λαοῦ, ἐν ᾗ ἐξεπροσωπήθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας κατ' ἐξοχὴν τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα· ὁ Αἰσχύλος, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἀπεκάλει τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ ψιχία ἐκ τῶν ὁμηρικῶν δείπνων, ὁ Φειδίας ἐνεπνέετο λαξεύων τὸν Ὀλύμπιον Δία του, ἐπὶ δὲ τῶν σελίδων αὐτοῦ ὠνειροπόλει καθ' ἑκάστην καὶ ἔδρεπε τὰς νίκας καὶ τὰ τρόπαια αὐτοῦ ὁ νεαρὸς ἐκεῖνος κατακτητὴς τῆς Μακεδονίας. Γινώσκετε τὸν κόνδυλον, ὃν ἔφηβος ἤδη ὁ Ἀλ-

κιβιώτης ἔδωκεν εἰς γραμματοδιδάσκαλον, παρ' ᾧ δὲν εὗρε τὸν Ὅμηρον· ἦτο τὸ βιβλίον τοῦ λαοῦ ὁ ψάλτης τῆς Ἰλιάδος καὶ ὁ μυθολόγος τῆς Ὀδυσσείας, βιβλίον, τὸ ὁποῖον πᾶς πεπολιτισμένος λαὸς[1] θεωρεῖ μέχρι τῆς σήμερον τιμαλφὲς ἐγκόλπιον, καὶ παράδειγμα αἱ ἐν ἁπάσαις ταῖς γλώσσαις πολυπληθεῖς αὐτοῦ μεταφράσεις! Ἕκαστον ὡσαύτως τῶν πεπολιτισμένων νεωτέρων ἐθνῶν κέκτηται τοιοῦτον τινὰ τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως ἱεροφάντην. Οὕτως ἡ Ἰταλία ἔχει τὸν Δάντην, ἡ Ἱσπανία τὸν Σερβάντην, ἡ Ἀγγλία τὸν Σεξπῆρον, ἡ Γερμανία τὴν ξυνωρίδα τοῦ Γκαίτου καὶ Σχιλλέρου. Ἀλλὰ δὲν ἐξαρκεῖ μόνον μονομερής τις τοιαύτη παίδευσις, ὑψοῦσα μὲν τὴν φαντασίαν, ἐξαγνίζουσα τὴν καρδίαν καὶ διαμορφοῦσα τὸ ἦθος, ἀλλὰ μὴ μεταδίδουσα πλήρη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸν λαόν. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη εὐρυτέρας δημοσιεύσεως πάσης γνώσεως καὶ παντοδαπῆς παιδεύσεως εἰς ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας.

Τοῦτο ἐπετεύχθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ διὰ τῆς συστάσεως συνεταιρισμῶν, δι' ὧν σκοπεῖται τὸ μὲν ἡ ἔκδοσις κοινωφελῶν συγγραμμάτων, ἡ εὐθηνὴ αὐτῶν διάδοσις ὑπ' ἀνδρῶν οὐδαμῶς σκοπούντων τὸ ἴδιον συμφέρον, ἀλλ' ἀποβλεπόντων καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸ κοινωνικὸν ὄφελος, τὸ δὲ ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ ὀργάνωσις βιβλιοθηκῶν, ἀντὶ ἐλαχίστου τιμήματος καθισταμένων προσιτῶν εἰς τὸν λαὸν συγγραμμάτων, χάριν αὐτοῦ κυρίως ποιηθέντων, σκοπούντων τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διάδοσιν γνώσεων οὐ μόνον κοινωφελῶν, ἀλλὰ καὶ δυναμένων νὰ εὐρύνωσι τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ ὁρίζοντα.

*
* *

Τὸ ἄτομον μεμονωμένον οὐδὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ γενναῖον καὶ μέγα ἐν μέσῳ τῆς κοινωνικῆς πάλης· ὁ συναγωνισμός, ὅστις δὲν εἶνε ξένος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐγωϊστικῆς τινος τάσεως, εἶνε μὲν ὁ ἄκμων, ἐφ' οὗ σφυρηλατεῖται ἡ δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἅμα καὶ πρόσκομμα εἰς τὴν ταχυτέραν ὅσον ἔνεστι τῆς κοινωνίας κίνησιν καὶ τὴν πρόοδον τῶν ἀτόμων. Ἐντεῦθεν ἡ ἰδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ, πανσθενὴς ἀρχὴ ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ, ἀρυομένη τὴν ἰσχὺν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἑδραζούσης τάσεως τῆς κοινωνικότητος, ἥτις ἐκφράζεται σήμερον διὰ πάσης τῆς ποικίλης ἐργασίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ὅ,τι τὸ ἄτομον ἀδυνατεῖ νὰ κατορθώσῃ μόνον καὶ διεσπασμένον, ἡ συνένωσις, ὁ συνεταιρισμὸς δημιουργεῖ ταχύτερον καὶ εὐχερέστερον. Ἐντεῦθεν παρατηροῦμεν ὅτι ἔργα καθολικώτερον ἐπιδιώκοντα σκοπὸν δὲν εἶνε ἀντικείμενα τῆς ἐνεργείας μεμονωμένων ἀτόμων, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀποστολὴ καὶ κλῆσις τῶν διαφόρων ἐν τῇ κοινωνίᾳ συνενώσεων, τῶν συνεταιρισμῶν, τῶν συλλόγων. Τ' αὐτὸ λοιπὸν

1 Ἐκτὸς ἴσως τοῦ ἑλληνικοῦ.

δέον νὰ τελεσθῇ καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει βιβλίων πρὸς διαφωτισμὸν τοῦ λαοῦ καὶ διάπλασιν· ὅπως διὰ πᾶσαν εὐρεῖαν κοινωνικὴν ἰδέαν οὕτω καὶ διὰ τὴν σύστασιν βιβλιοθηκῶν, διὰ τὴν εὐχερεστέραν αὐτῶν διάδοσιν δὲν ὑπάρχουσι καταλληλότερα ὄργανα, ἢ οἱ συνεταιρισμοί, αἱ συνηνωμέναι αὗται ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοινωνικαὶ δυνάμεις, εὐχερέστατα κατορθοῦσαι, ὅ,τι λίαν δυσχερῶς ἤθελεν εἶνε ἐφικτὸν εἰς τὴν μεμονωμένην ἀτομικότητα.

Πρὸς κοινωφελῆ τοῦ βιβλίου διάδοσιν δὲν ἐπαρκεῖ μόνον ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἐργασία τοῦ συγγραφέως ἢ τοῦ βιβλιοπώλου. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ συγγραφεύς, ἐκτὸς ὅταν οὗτος τυγχάνει ὢν βάναυσός τις βιβλιοκάπηλος, γράφων, ἐκπέμπων τὸ ἐν αὐτῷ ἐνοικοῦν ἱερὸν πῦρ εἰς τὸν ἔξω κόσμον, κατέχεται ὑπὸ ὑψηλοτέρας τινὸς κλήσεως καὶ ἀπὸ περιωπῆς ἀνωτέρας μεταδίδει τὰς σκέψεις αὐτοῦ καὶ τὰς ἐμπνεύσεις, φλεγόμενος νὰ καταστήσῃ αὐτὰς κοινὸν ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος κτῆμα· ἀλλ' εἶνε ἅμα οὗτος καὶ ἀνὴρ ἀναγκῶν, μὴ δυνάμενος ἄνευ ἀμοιβῆς νὰ παρέχῃ ὅ,τι διὰ μακροῦ χρόνου καὶ πόνου ἐκτήσατο· ἀφ' ἑτέρου ὁ βιβλιοπώλης, ἐμπορικὸς ἀνὴρ ἰδίως, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἰδίαν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν καθολικὴν ὠφέλειαν. Τούτου ἕνεκα ἐπιβάλλεται εἰς τὰ ἐν τῇ κοινωνίᾳ σωματεῖα, ἀνώτερα παντὸς ἀτομικοῦ κέρδους, τὸ καθῆκον ταχυτέρας διοχετεύσεως πάσης κτήσεως τοῦ πνεύματος εἰς τὰς εὐρείας ἐκείνας ὁμάδας, αἵτινες καὶ ἐκ τῆς ἀλλοτρίας αὐτῶν κλήσεως καὶ ἐξ ἄλλων ποικίλων λόγων δὲν δύνανται νὰ μεταλάχωσιν εὐχερῶς ἀνωτέρας τινὸς παιδεύσεως. Καὶ οὕτω διὰ τῆς τοιαύτης ἐργασίας δύναται νὰ συντελεσθῇ ἡ διὰ τοῦ βιβλίου ἀνατροφὴ καὶ διαπαιδαγώγησις, ἡ διάδοσις κοινωφελῶν γνώσεων εἰς τὰς μεγάλας ἐκείνας κοινωνικὰς ὁμάδας, αἵτινες ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀδιάφορα μέλη τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς, ἀλλὰ τοὐναντίον δέον νὰ ἦνε ἡ εὐρεῖα καὶ στερεὰ βάσις παντὸς καλλιτέχνου κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος.

Χωρὶς ν' ἀποξενώσω παντάπασι τὴν μεμονωμένην τοῦ ἀτόμου συνδρομὴν ἐν τῇ κατ' ἐξοχὴν κοινωνικῇ ταύτῃ ἐργασίᾳ, φρονῶ ὅτι ἡ ἔκδοσις βιβλίων καταλλήλων διὰ τὸν λαὸν καὶ ἡ σύστασις βιβλιοθηκῶν χάριν τῶν εὐρυτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα εἶνε ἀδύνατος καὶ δυσέφικτος ἡ εἴσοδος εἰς ἀκαδημαϊκὰς βιβλιοθήκας, ὀφείλει κυρίως νὰ τελεσθῇ ὑπὸ τῶν διαφόρων σωματείων, ὧν ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ ἐνέργεια εἶναι προφανὴς ἐκδήλωσις τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζωῆς καὶ τῶν ἀνωτέρων αὐτῆς τάσεων, οὐ μόνον δὲ ἀποκλείεται, ἀλλὰ μάλιστα καὶ καθίσταται ἀναγκαία ἡ ὑποστήριξις τῆς πολιτείας καὶ τῶν δήμων, ἑτέρων τούτων ὡσαύτως σωματείων, ἀλλ' εὐρύτερον καὶ καθολικώτερον ἐπιδιωκόντων σκοπὸν ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ.

Τὸ βιβλίον εἶνε τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς παιδεύσεως. Ὅταν δὲ ἡ πολιτεία εἶνε ὑποχρεωμένη ἐκ λόγων κοινωνικῆς ἀνάγκης εἰς τὴν σύστασιν καὶ τὴν διατήρησιν παντοίων σχολείων, σκοπούντων τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ, ὀφείλει ἐπίσης ἂν οὐχὶ ν' ἀναλαμβάνῃ τὴν πρωτοβουλίαν,

διότι οὕτως ἤθελεν αὐτοκτονήσει τὸ ἄτομον ἐν ἀναξίᾳ ἑαυτοῦ ἀπραγμοσύνῃ, ἀλλὰ τοὐλάχιστον νὰ συντρέχῃ εἰς τὴν ἔκδοσιν βιβλίων χάριν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν δι' αὐτὸν σύστασιν βιβλιοθηκῶν. Ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ἑκάστου ἔτους ἀναγράφεται χρηματικόν τι ποσὸν πρὸς πλουτισμὸν τῆς ἀκαδημαϊκῆς βιβλιοθήκης· τίνος λόγου ἕνεκα νὰ μὴ ἀναγράφηται ἀνάλογόν τι ποσὸν ἐπίσης πρὸς ὑποστήριξιν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ, ἢ μὴ δὲν παρίσταται κατεπείγουσα ἠθικὴ ἀνάγκη τῆς μορφώσεως τῶν κατωτέρων, ὅσον καὶ τῶν ἐκ τύχης ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων ;

Ἡ νεωτέρα κοινωνία εἶνε δημοκρατικὴ κατ' ἐξοχήν· πάντα τὰ ἀρχαῖα συστήματα τῶν τάξεων ἐξέλιπον πρὸ τοῦ νεωτέρου πνεύματος τῆς ἐλευθερίας, ἅπασα δὲ ἡ κοινωνία ἀφομοιώθη ἐν μιᾷ ἰδέᾳ, ἐν τῇ ἰδέᾳ τῆς ἑνότητος τῶν ἀνθρώπων, ὡς καθολικῆς ἰδέας ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἕκαστος ἄνθρωπος ἤδη ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος καὶ τοῦ κλήρου αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ κέκτηται καὶ ἄξιοι ἀνάλογα δικαιώματα· ἡ μείζων δὲ καὶ δικαιοτέρα αὐτοῦ ἀξίωσις εἶνε ἡ καθολικὴ συμμετοχὴ εἰς τὴν παίδευσιν, εἰς τὸ κοινωνικὸν τοῦτο φῶς, τὸ ὁποῖον εἶνε προωρισμένον νὰ φωτίζῃ τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ πλανωμένους. Ἡ παίδευσις λοιπὸν τοῦ λαοῦ, ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ καὶ ἡ μύησις εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀληθείας εἶνε ὄχι μόνον ἀναπαλλοτρίωτον τοῦ πολίτου δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ καθῆκον τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας.

Οὕτως ἅπασαι σχεδὸν αἱ νεώτεραι πολιτεῖαι, αἱ ἐπαξίως φέρουσαι τὸ ὄνομα πεπολιτισμένων, ἤρξαντο ἤδη προσφέρουσαι διὰ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν χρηματικὰς χορηγίας πρὸς ὑποστήριξιν ἰδιωτικῶν συλλόγων σκοπούντων τὴν σύστασιν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ, μολονότι ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἡ ἰδιωτικὴ συνδρομὴ καὶ ἐνέργεια οὐδέποτε μένει κατωτέρα τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν· ἔχω πρόχειρον παράδειγμα τὴν σαξωνικὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἐν ἔτει 1875 ἀνέγραφεν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ αὐτῆς 15,000 (20,000 φράγκα) πρὸς ὑποστήριξιν καὶ ἵδρυσιν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ. Ἐν χώρᾳ, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς δὲν ὑπερβαίνει τὰ 2,500,000, ὑφίσταντο ἐν ἔτει 1875 196 βιβλιοθῆκαι, ἅπασαι περιλαμβάνουσαι ὁμοῦ 72,475 τόμους, ὧν ἕκαστος ἀναλογεῖ ἔν τισι διαμερίσμασι πρὸς 30—31 κατοίκους· ἡ σμικροτάτη δὲ τῶν βιβλιοθηκῶν ἀγροτικοῦ τινὸς χωρίου περιλαμβάνει 6 τόμους.

Τὸ μικρὸν δουκάτον τῆς Βαϊμάρης (300,000 κατ.) ἀριθμεῖ ὑπὲρ τὰς 50 βιβλιοθήκας. Τὸ Ἀμβοῦργον, πολιτεία ἀποτελουμένη ἐκ μιᾶς πόλεως, κέκτηται 5 βιβλιοθήκας μετὰ 5—6,000 τόμων, ὑπὲρ πάσας δὲ τὰς γερμανικὰς χώρας ἡ Βυρτεμβέργη διὰ τῆς πεφωτισμένης κυβερνήσεώς της ἓν τῶν πρωτίστων αὐτῆς μελημάτων ἐθεώρησεν ἀείποτε καὶ τὴν συνδρομὴν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ.

Ὁ αὐτὸς πυρετώδης ζῆλος περὶ τὴν ἔκδοσιν δημοτικῶν βιβλίων καὶ τὴν ὀργάνωσιν βιβλιοθηκῶν καταφαίνεται ἐν ἁπάσαις ταῖς χώραις τῆς Εὐρώπης

καὶ τῆς Ἀμερικῆς· γινώσκομεν ἤδη τὴν δραστηρίαν ἅμα καὶ εὐεργετικὴν ἐνέργειαν πλείστων βιβλικῶν ἑταιριῶν τῆς τελευταίας ταύτης χώρας ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου ἔνθα διαδίδεται ἡ Βίβλος ἐν πάσῃ γλώσσῃ. Ἐν Ἑλβετίᾳ, κατά τινα περὶ τῶν δημοσίων βιβλιοθηκῶν αὐτῆς δημοσιευθεῖσαν ἀπογραφὴν ἐν ἔτει 1866, ὑφίσταντο 780 βιβλιοθῆκαι τοῦ λαοῦ καὶ 823 τῆς νεότητος· οὕτω 363 τόμοι ἀναλογοῦσιν ἐπὶ 100 κατοίκων τῆς χώρας. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπίσης ὑπάρχουσι πλεῖσται βιβλιοθῆκαι ὑπὸ τῶν δήμων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποστηριζόμεναι, αἱ δὲ ἐν Μαγχεστρίᾳ βιβλιοθῆκαι τοῦ λαοῦ δὲν ἔχουσιν ἐφαμίλλους πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, περιλαμβάνουσαι ἐν ἔτει 1875 132,887 τόμ. συγγραμμάτων διαφόρου ὕλης, 53 δὲ τόμους διὰ τοὺς τυφλοὺς καὶ 240 περιοδικά. Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηροῦμεν ἐν Νορβηγίᾳ, ἐνῷ ἐν τῇ μικρᾷ Δανίᾳ ὑπάρχουσι 900 βιβλιοθῆκαι τοῦ λαοῦ.[1]

Ἡ αὐτὴ τάσις πρὸς διάδοσιν τῆς ἐπιστήμης ἀνὰ πάσας τὰς τάξεις καταφαίνεται δραστηριωτάτη ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη· σύλλογοι πρὸς ἔκδοσιν βιβλίων τοῦ λαοῦ, συνεταιρισμοὶ πρὸς ἵδρυσιν βιβλιοθηκῶν, πρωταγωνιστούσης ἐν τῇ εὐρείᾳ ταύτῃ κοινωνικῇ σταδιοδρομίᾳ τῆς κυβερνήσεως, εἶνε ἀναντιρρήτως οἰωνὸς ἄριστος, ὅτι ἡ τοιαύτη πολιτεία ἤρξατο νὰ κατανοῇ, ὅτι ἡ ἀληθὴς ἐλευθερία δὲν ἔγκειται μόνον ἐν τῇ ἑώλῳ καθιερώσει καὶ ἀνακηρύξει ματαίων τινῶν πολιτειακῶν τύπων, ἀλλ' ἐν τῇ χειραφεσίᾳ καὶ ἀπελευθερώσει τοῦ ἀτόμου διὰ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ μορφώσεως καὶ ἀνεξαρτησίας.

Κυβερνήσεις καὶ δημοτικαὶ ἀρχαὶ δὲν μένουσι ξέναι τῆς πνευματικῆς ταύτης κινήσεως τῆς τελουμένης σήμερον ἐν Εὐρώπῃ καὶ σκοπούσης τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν. Ἐξαίρεσιν μόνον καὶ ἐν τούτῳ παρατηροῦμεν δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα ἡ πολιτικὴ ἀγροικία ἐπὶ τοσοῦτον ἐθριάμβευσε κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιρούς, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ δημοσία βιβλιοθήκη ὑπαχθεῖσα εἰς τὴν ἄρχουσαν ἰσοπέδωσιν, ῥυθμιζομένη δὲ κατὰ τὰ συμφέροντα τῆς ἑκάστοτε κυβερνώσης φατρίας, ἥκιστα ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀποστολήν, ἐφ' ᾗ ὁρίζεται· ἀγαθῇ τύχῃ· ἡ φιλοτιμία καὶ ὁ ζῆλος διακεκριμένου συμπολίτου ἀποζημιοῖ ἡμᾶς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον κατὰ τῆς ἐνόχου ἀδρανείας καὶ νωθρότητος τῶν ἐν Ἑλλάδι κυβερνήσεων, ἡ δ' ἀπὸ τριετίας ἤδη ἀρξαμένη δραστηριότης αὐτοῦ καὶ ἐνέργεια πρὸς σχηματισμὸν τελείας βιβλιοθήκης ἐν τῷ νομοθετικῷ σώματι παρέχει ἡμῖν τὸ ἐνδόσιμον καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θέλει τύχει καὶ ἑτέρων ζηλωτῶν καὶ μιμητῶν περὶ τὴν ὀργάνωσιν βιβλιοθηκῶν, τοῦ λαοῦ κατ' ἐξοχήν, καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἔκδοσιν καταλλήλων βιβλίων. Ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἐν ᾗ πάλαι ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκολάφιζε τὸν γραμματοδιδάσκαλον ἐκεῖνον τὸν μὴ διδάσκοντα τοῖς παισὶ τὸν Ὅμηρον, μετὰ μείζονος δικαίου δυνάμεθα νὰ πατάξωμεν μετὰ τόλμης πᾶσαν

[1] Deutsche Zeit und Streit Fragen — Die Volks Bibliotheken, ihre Aufgabe und ihre Organisation.

κυβέρνησιν, ἥτις ἀναξία τοῦ ὀνόματος αὐτῆς καὶ τῆς ἀποστολῆς, σπαταλᾷ μὲν ματαίως τὸ χρῆμα τοῦ λαοῦ πρὸς ἐξώνησιν διεφθαρμένων συνειδήσεων καὶ χαρακτήρων, ἀλλ' οὐδεμίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀληθῆ πρόνοιαν λαμβάνει, νομίζουσα μόνον ὅτι πράττει τὸ καθῆκον της ἀνακηρύττουσα ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων του διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, «ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ πλὴν τῆς Ἑλλάδος δύναταί τις ν' ἀπαντήσῃ τόσην ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν».

Κατέδειξα φρονῶ ἐπαρκῶς οὐχὶ τὴν σημασίαν τοῦ βιβλίου, διότι δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ πράξω τοῦτο ἐνώπιον ὑμῶν, ἀλλ' ἁπλῶς κρείττονα τὸν τρόπον καὶ τὰ προσφορώτερα μέσα, δι' ὧν δύναται νὰ καταστῇ προσιτὴ εἰς τὰς ἀγνοούσας τοῦ λαοῦ τάξεις καὶ κοινὸν κτῆμα πᾶσα γνῶσις, πᾶσα ἀλήθεια καὶ πᾶσα ἀποκάλυψις τῆς ἐπιστήμης. Δὲν ἀπαιτῶ τοῦτο ἀπὸ τῆς πρωτοβουλίας τῆς κυβερνήσεως, φρονῶ μάλιστα ὅτι δὲν τιμᾷ ἐλεύθερον λαὸν ἡ προσδοκία τῶν πάντων ἀπὸ τοῦ ἐλέους τῆς πολιτείας. Ἡ πρωτοβουλία τῆς ἐργασίας ταύτης δέον νὰ ληφθῇ ὑπὸ τῶν διαφόρων σωματείων καὶ συλλόγων, ἡ δὲ πολιτεία καὶ ὁ δῆμος, καθὸ ἀντιπρέσωποι σπουδαιοτάτων ἠθικῶν ὀργανισμῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς κοινωνίας, νὰ χορηγήσωσι πᾶσαν αὐτῶν τὴν συνδρομὴν καὶ τὰ μέσα εἰς τὰ διάφορα σωματεῖα πρὸς δημιουργίαν δημοτικῶν βιβλιοθηκῶν καὶ βιβλίων. Λαλῶν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην περὶ τοσοῦτον πρακτικοῦ ζητήματος δὲν πιστεύω νὰ ἐκληφθῶ ὡς μάταιός τις ἰδεολόγος, ἀδύνατα ἐπιζητῶν καὶ εὐχόμενος· ὑποστηρίζων τὴν θέσιν μου προέταξα ὑμῖν τὴν εἰκόνα τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης, ὡς τὸν ἀμερόληπτότερον τῶν λόγων μου συνήγορον· μελετήσατε τὸ παρελθόν, ἐρευνήσατε τὸ παρόν, σκέφθητε, ἐργάσθητε, ἵνα λάβητε τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ μέλλοντος· αἱ ἀποκαλύψεις αὗται ἔσονται πιστὴ ἀνατύπωσις καὶ ἀναπαραγωγή, οἱονεὶ θεσπεσία τις προφητεία τῆς ἀληθείας, ἥτις δὲν διδάσκεται εἰς τοὺς λαοὺς ἀπόνως καὶ τυχαίως, ἀλλ' ἥτις ἀποκαλύπτεται μόνον κατόπιν ἐργασίας, κατόπιν προσευχῆς καὶ νηστείας, δι' ἧς ἀποκαθαίρεται τὸ πνεῦμα καὶ ἀφικνεῖται εἰς τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ προορισμὸν ἐν τῇ πραγματοποιήσει τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς. Ὅσῳ ἡ γνῶσις καὶ ἡ μάθησις εὐρύνεται ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ὁ λαὸς λαμβάνων συνείδησιν ἑαυτοῦ ἐλευθεροῦται καὶ ἐκπολιτίζεται.

Ἓν βιβλίον εἶνε κεραυνὸς ἐνσκήπτων καὶ ἐκρηγνύμενος διαλύων τὰ νέφη βεβαρημένης κοινωνικῆς ἀτμοσφαίρας. Ἓν βιβλίον φέρει ὁ Ἰησοῦς ἀνατρέπων τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα τοσούτων γενεῶν, τοσούτων αἰώνων. Ἓν βιβλίον στέλλει ὁ Λούθηρος ἀπὸ τοῦ ἐν Wartburg καταφυγίου του, δι' οὗ μεταδίδει εἰς τὴν Γερμανίαν ἄσβεστον τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως καὶ τῆς συνειδήσεως· ἐπὶ ἑνὸς βιβλίου κλίνει καὶ μελετᾷ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις· καταβεβλημένος ὁ Γερμανὸς ἐξεγείρεται αἴφνης σφριγῶν καὶ νεάζων ἐξ ὀλίγων λόγων τοῦ Fichte· καὶ τοιοῦτον φέρει ἐγκόλπιον ὁ δοῦλος Ἕλλην ἐν τῇ ἀνη-

σύχῳ παραμονῇ τῆς ἐξεγέργεσεως αὐτοῦ — βιβλίον πίστεως καὶ ἐλπίδων — ὀλίγας σελίδας τοῦ Κοραῆ καὶ τὸν θούριον τοῦ Ῥήγα . . .

Διότι τὸ βιβλίον εἶνε σκέψις καὶ ἡ σκέψις εἶνε ἀπελευθέρωσις.

* *
*

Δὲν σκοπῶ ν' ἀναλύσω ὧδε τὰ καθέκαστα τῆς συστάσεως βιβλιοθηκῶν καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἐκδόσεως βιβλίων. Ἀπεπειράθην μόνον νὰ ὑποδείξω τὰ κύρια στοιχεῖα τοῦ θέματος τούτου, τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην τῆς μελέτης καὶ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ, ἥτις ἐναβρύνεται καλουμένη ἐλευθέρα, ἀλλ' ἥτις ἀμαθὴς καὶ ἀγνοοῦσα ὑφίσταται τὴν μεγίστην πασῶν τῶν δουλειῶν, τὴν δουλείαν τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ περὶ ἑνὸς μόνου φρονῶ ἀναγκαῖον νὰ ποιήσω ἰδιαιτέραν μνείαν ἐν ταῖς σκέψεσι ταύταις, ὡς λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω ἐνώπιον ὑμῶν σήμερον· ἵνα καταστῇ ἡ δημοτικὴ βιβλιοθήκη ἐπωφελής, δέον νὰ ἦνε κατάλληλος, λαμβανομένης κατὰ πρῶτον λόγον ὑπ' ὄψιν τῆς ποικίλης καταστάσεως τοῦ λαοῦ, χάριν τοῦ ὁποίου δημιουργεῖται, τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως, τοῦ ἐθνικοῦ αὐτοῦ ἰδεώδους, τῆς γεωγραφικῆς αὐτοῦ θέσεως, τοῦ ψυχολογικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος, τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τάσεων, τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ, τῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ ἰδιωτικῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ ἰδιορρυθμίας, τῶν προτερημάτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐλαττωμάτων, καὶ ἐν γένει παντὸς τοῦ ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζοντος τὸν λαὸν τοῦτον ὡς μέλος ἐνεργὸν ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν λαῶν οἰκογενείᾳ. Τὸ δημοτικὸν βιβλίον ἐπίσης, ἵνα ᾖ ἀληθῶς τοιοῦτον, ἐκπληροῦν τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, δὲν δύναται οὔτε ὀφείλει νὰ ἦνε ἔργον πειθοῦς μόνον καὶ ξηρᾶς διδασκαλίας, ἀλλ' ἰδίως δέον νὰ σκοπῇ καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πνεύματος, οὐχὶ δὲ τὴν νάρκην αὐτοῦ, εὐχερῶς δυναμένου νὰ καταβληθῇ ἐξ ἀκουσίας κοπώσεως, ἥτις ἔσται ἄφευκτος κατόπιν τῆς λοιπῆς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου ἐργασίας. Τὸ βιβλίον τοῦ λαοῦ δὲν σκοπεῖ νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἐπιστήμονα, ἀλλὰ νὰ διδάξῃ μόνον τὰς ἀρχὰς πάσης γνώσεως καὶ ἐπιστήμης ὀφειλούσης νὰ καταστῇ καταληπτὴ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας. Ὅταν ἔργα σοβαρὰ καὶ ἐμβριθῆ, ἀλλὰ καταληπτὰ ὑπὸ τῶν πολλῶν, διαδεδομένα εἰς τὰ εὐρύτατα κοινωνικὰ στρώματα, ἅτινα διατελοῦσιν ἕρμαιον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἐπιπολαίων καὶ χυδαίων προϊόντων τῆς ἐφημέρου φιλολογίας· ὅταν ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ἡ φιλολογία, πᾶν γενναῖον ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος δημιούργημα διατυποῦται οὕτως ἐν τῷ βιβλίῳ, ὥστε τοῦτο καθίσταται κοινὸν κτῆμα καὶ ἀντίληψις πάσης καὶ κατ' ἐλάχιστον ἀνεπτυγμένης διανοίας, οὐχὶ δὲ terra incognita, ἀπαιτοῦσα μυθικοὺς ἀγῶνας καὶ περιπλανήσεις πρὸς κτῆσιν αὐτῆς, τότε μόνον τὸ βιβλίον κατορθοῖ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, νὰ διδάξῃ τὴν κοινω-

νίαν, νὰ ἐξημερώσῃ αὐτὴν καὶ νὰ ἐξευγενίσῃ. Ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἔσται τότε ἀληθῶς κολοσσαία. Μόνον παρὰ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις, παρ' ἧς ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἀκριβὴς τουτέστι γνῶσις πάντων τῶν φαινομένων τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, δὲν εἶνε ἀποκλειστικόν τι μέλημα ὡρισμένων πνευμάτων, ἀλλ' ἀπασχολεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καὶ ἐνδιαφέρει ἁπάσας τὰς κοινωνικὰς δυνάμεις, μόνον παρ' αὐτοῖς θέλομεν συναντήσει εὐσυνείδητον κοινωνικὴν καὶ ἱστορικὴν δημιουργίαν, ἀπορρέουσαν ἀπὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς σκέψεως, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τῆς τύχης καὶ τῶν περιστάσεων. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἔγκειται ἡ σκέψις καὶ ἡ ἀποστολὴ παντὸς λαοῦ ἀξιοῦντος νὰ σταδιοδρομήσῃ ἐρρωμένως καὶ ἐπιφανῶς ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἱστορίας, ἐν τῇ δημοκρατικῇ ταύτῃ κονίστρᾳ, παρ' ᾗ δὲν ὑπάρχουσιν ἄνωθεν κλητοὶ καὶ προνομιοῦχοι, ἀλλ' ἐν ᾗ ἕκαστος διεκδικεῖ τὴν προσήκουσαν εἰς τὴν εὐφυΐαν αὐτοῦ καὶ ἐργασίαν θέσιν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης ἀληθείας τῆς ἡμετέρας ἀρχαιότητος — *οἱ ἀπολιπόμενοι οὐ στεφανοῦνται* ! . . .

Μία τῶν πρωτίστων — καὶ τῶν μεγίστων ἅμα ἀνακαλύψεων καὶ κατακτήσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ εἶνε ἡ τυπογραφία· εἶνε τὸ πρῶτον δῶρον, τὸ ὁποῖον ἐλάμβανε παρὰ τῆς ἱστορικῆς προνοίας μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν. Ἂν ἄλλοτε ἡ ἑνότης τῆς ἀνθρωπότητος ἐπραγματοποιεῖτο διὰ τῆς κατακτήσεως, διὰ τοῦ πολέμου, σήμερον τελεῖται διὰ τῶν εἰρηνικῶν ὅπλων τῆς ἐπιστήμης — διὰ τοῦ βιβλίου. Οὐδεμία ἀπόστασις πλέον, οὐδὲν κώλυμα χρόνου καὶ τόπου, φυλῆς ἢ ἔθνους, τὰ πάντα ἀδελφοποιοῦνται καὶ συνενοῦνται ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐπιστήμης, ἥτις δὲν ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μιᾶς τάξεως, ὑφ' ἑνὸς λαοῦ, ἀλλ' ἥτις κοσμοπολιτικὴ καὶ ἐπαξία ἀνήκει εἰς ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα. Ὑπὸ τὴν σημαίαν ταύτην τελεῖται σήμερον ἡ εἰρηνικὴ τῶν λαῶν ἐργασία καὶ δημιουργεῖται ἡ νεωτέρα ἱστορία. «Δὲν εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατεχομένη ἀλήθεια, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ἔλεγεν ὁ Λέσσιγγ, εἶνε ἡ νόμιμος προσπάθεια πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας· διότι οὐχὶ διὰ τῆς *κατοχῆς*, ἀλλὰ διὰ τῆς *ἀναζητήσεως* τῆς ἀληθείας εὐρύνονται αἱ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, παρ' αἷς ἀπόκειται μόνον ἡ τελειότης αὐτοῦ ἀείποτε ἐπαυξανομένη». Ὅ,τι εἶνε ἀληθὲς διὰ τὸ ἄτομον ἐφαρμόζεται ἐπίσης διὰ τὸν λαόν· λαὸς ἀναζητῶν τὴν ἀλήθειαν ἀναζητεῖ τὴν τελειότητα αὐτοῦ· ἔχει ἰδεῶδες, πρὸς ὃ οἱονεὶ ἐξ ἐνστίκτου τείνει· ἡ δὲ ἀλήθεια αὕτη ἐξελίσσεται διὰ τοῦ χρόνου καὶ ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ μόνον διὰ τῆς ἐπιστήμης — διὰ τοῦ βιβλίου.

Τοιοῦτον τὸ πρόγραμμα τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, τῆς νεωτέρας ἱστορίας, εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὁποίου δέον νὰ συντελέσῃ πᾶσα κοινωνία διὰ τῶν ἐκπροσωπούντων αὐτὴν ὀργανισμῶν, τῆς πολιτείας, τοῦ δήμου, τῶν συλλόγων καὶ πάσης ἠθικῆς ἐν γένει ἐν αὐτῇ προσωπικότητος. Ἀπαιτοῦμεν τὸ σχολεῖον καὶ παρὰ τῶν κυβερνήσεων καὶ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν ὡς ἕνα τῶν παραγόντων τῆς κοινωνικῆς προόδου, τίνος λόγου ἕνεκα νὰ μὴ ἀπαιτήσωμεν ἤδη

καὶ τὸ βιβλίον εὐρύτερον ἔχον κύκλον ἐξημερώσεως καὶ ἐνεργείας καὶ νὰ μὴ ἀναγράψωμεν ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας καὶ τὴν βιβλιοθήκην, *ἀληθὲς ψυχῆς ἰατρεῖον*, ἕνα τῶν ἀπαραιτήτων ὅρων τῆς πνευματικῆς ἑνὸς λαοῦ ἐξεγέρσεως καὶ δημιουργίας;

Σκοπῶν νὰ ὑποβάλω ἐν τῇ πρώτῃ τακτικῇ τοῦ Συλλόγου συνεδριάσει πρότασιν περὶ ἐκλογῆς ἐπιτροπῆς μελλούσης νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ ἐξεύρῃ τὰ προσφορώτατα τῶν μέσων, δι' ὧν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ὡς τάχιστα ἡ ἔκδοσις δημοτικῶν βιβλίων καὶ ἡ σύστασις βιβλιοθηκῶν ἐνταῦθα τε καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, κρίνω περιττὸν νὰ ἀναπτύξω λεπτομερῶς καὶ ἐν ἐκτάσει κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὁποία τις πρέπει νὰ ἦνε ἡ δημοτικὴ βιβλιοθήκη· ἡ τοιαύτη ἀνάπτυξις ἀφορᾷ εἰς τὰ καθέκαστα τοῦ ὑπὸ σκέψιν ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον δέον νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς πρωτίστας ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρὸς ἐξέγερσιν ἐν αὐτῷ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς μελέτης, κατὰ συνέπειαν ἐμβριθεστέρας καὶ ὑψηλοτέρας τινὸς ἀσχολίας ἔξω τοῦ ψευδοῦς κύκλου τῆς ἐφημέρου πολιτικῆς, ἥτις ἀπερρόφησεν ὡς μὴ ὤφελε κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους τοὺς ζωτικωτάτους χυμοὺς πάσης ἐθνικῆς σκέψεως καὶ ἐνεργείας. Πρέπει ἐξάπαντος ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὁ τοσοῦτον εὐφυὴς καὶ νοήμων, διὰ τῆς καθολικῆς δὲ ψηφοφορίας κυβερνώμενος νὰ κατανοήσῃ ἐπὶ τέλους, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα στάδια εὐγενῆ ἐπίσης ἔξω τῆς πολιτικῆς ἀτμοσφαίρας κείμενα, διαυγέστεροι καὶ φωτεινότεροι κόσμοι, ἐν οἷς δύναται ἐπίσης ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια νὰ εὕρῃ καταφυγὴν καὶ ἀνάπαυσιν ἀπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, μετεωριζομένη εἰς τὴν αἰωνίαν γαλήνην τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ. Κατὰ μείζονα δ' ἔτι λόγον ἡ δημοτικὴ βιβλιοθήκη δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ἐπιτυχέστερον τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐπιδιωκόμενον σκοπόν, ὅταν ἐκτὸς τοῦ βιβλίου τοῦ λαοῦ ἀναγνώσματα χάριν αὐτοῦ γινόμενα διεγείρουσι μεῖζον ἔτι ἐνδιαφέρον διὰ τῆς ζώσης φωνῆς, ἀποπνεούσης τὸ πῦρ ἐκεῖνο καὶ τὴν θερμότητα τοῦ αἰσθήματος τοῦ λαλοῦντος, τὸ ὁποῖον ἀδύνατον ν' ἀποτυπωθῇ ἐπὶ τοῦ ἐντύπου βιβλίου. Κρίνω περιττὸν νὰ εὐχηθῶ τὸ τοιοῦτον, διότι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἤρξατο ἤδη τῆς τοιαύτης διδασκαλίας, ἥτις διὰ τοῦ χρόνου ἀναμφιβόλως καὶ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ δημοσίου ἐνδιαφέροντος θέλει καταστῇ εὐρυτέρα καὶ καθολικωτέρα.

* *
*

Εἶπον καὶ διεσάλπισαν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιροὺς τῆς παρ' ἡμῖν ἐπικρατούσης τοσαύτης πνευματικῆς συγχύσεως καὶ σκοτοδίνης σοφοὶ καὶ ἄσοφοι, κλητοὶ καὶ ἄκλητοι, ἀλλ' ἅπαντες ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐλαυνόμενοι πονηροῦ πνεύματος: Νὰ σιγήσωσιν οἱ σύλλογοι, νὰ κλείσωμεν τὰ βιβλία, νὰ ὁπλισθῶμεν καὶ ἐν σπουδῇ νὰ ἐκδράμωμεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀληθῶς νὰ

όπλισθώμεν ἀλλὰ νὰ ὁπλισθῶμεν συγχρόνως εἰμὴ κατὰ πρῶτον μὲ τὰ ὅπλα τοῦ λόγου, τῆς γνώσεως, τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης, ἥτις μόνη ἀποτελεῖ τὴν ὑγείαν καὶ εὐζωΐαν τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων. Ἐπιτρέψατέ μοι ἐν ὀνόματι τοῦ ἡμετέρου συλλόγου, ἐν ὀνόματι τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἐν ὀνόματι τοῦ μέλλοντος τοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ διαμαρτυρηθῶ κατὰ τῶν τοιούτων ἰδεῶν, τεινουσῶν κατ' ἐμὲ εἰς μείζονα ἔτι ἀπονάρκωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου καὶ νὰ ζητήσω τοὐναντίον περισσότερον φῶς. Περισσότερον φῶς ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιον, περισσότερον φῶς ἀπὸ τὸ γυμνάσιον, περισσότερον φῶς ἀπὸ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον· διότι τὸ φῶς εἶνε θερμότης, καὶ ἡ θερμότης εἶνε κίνησις, ζωή, ὑγεία· θερμαίνει καὶ κρατύνει, φωτίζει καὶ καθοδηγεῖ. Ἂς ἀπειλῶσιν οἱ ἀπαισιόδοξοι προφῆται· τὸ σχολεῖον δὲν παραλύει, τὸ βιβλίον δὲν ἀπονωθροῖ οὔτε τὸ πνεῦμα, οὔτε τὸ σῶμα, ἐξ ἐναντίας μόνον διὰ τοῦ μέσου τούτου ὁ μὲν ἄνθρωπος λαμβάνει τελείαν ἑαυτοῦ συνείδησιν, ὁ δὲ λαὸς τῆς κλήσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνῶσιν· καὶ οὕτω δημιουργοῦνται τὰ γενναῖα ἔργα καὶ προσφέρονται τὰ μεγάλα παραδείγματα, περιφανεῖς εἰκόνες ἐν τῷ πανθέῳ τῆς ἱστορίας. Μόνον ἡ παίδευσις τοῦ λαοῦ, φωτίζουσα καὶ ἠθικοποιοῦσα αὐτόν, εἶνε ἡ ἀληθὴς ἐγγύησις τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ ἀσφαλεστάτη αὐτῆς βάσις· ἐνταῦθα λοιπὸν ἂς ζητήσωμεν τὴν λύσιν πάντων τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦσι καὶ ταράττουσιν ἡμᾶς. Τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, τὰ πολιτικὰ ζητήματα εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ζητήματα ἀνατροφῆς καὶ παιδεύσεως, διότι μόνον ἀληθοῦς ταύτης καθισταμένης δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀναγέννησις καὶ ἡ ἀνόρθωσις τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας.

Ἀναπτύξατε τὸν λαόν· ἔλεγεν ὁ Penn, ὁ πρῶτος καταβαλὼν τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἀμερικανικῆς ἐλευθερίας· *ἀναπτύξατε τὸν λαόν*, εἶπεν ἀκολούθως ὁ Οὐάσιγκτων, ὁ πρῶτος διοργανωτὴς τῆς ἀμερικανικῆς πολιτείας. Ὡραῖοι, προφητικοὶ λόγοι ἔξοχα παραγαγόντες ἔργα ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ νέου κόσμου δημοκρατίᾳ, ἄξιοι αἰωνίας μελέτης καὶ σκέψεως.

Δὲν ἔχω νὰ προσθέσω τι περιπλέον, οὔτε καταλήγων τὸν λόγον νὰ σᾶς ἐπιδείξω εὐγενέστερον καὶ ὡραιότερον παράδειγμα. Μετὰ πόθου ἀλλὰ καὶ μετὰ πεποιθήσεως ὑπετύπωσα ἐν ὀλίγοις πρὸ ὑμῶν τὸ ζήτημα τοῦτο, οὐχὶ ἵνα παροτρύνω ἢ νὰ καταπείσω δυστροποῦντας, ἀλλ' ἁπλῶς ἵνα ὑπομνήσω βραδύναν ὀλίγῳ καθῆκον. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ὁ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἀναπτυχθεὶς πόθος θέλει καταστῇ μετ' ὀλίγον πραγματικότης, τὸ δὲ ἡμέτερον σωματεῖον θέλει ἀναλάβει ὡς τάχιστα τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐκδόσεως δημοτικῶν βιβλίων καὶ τῆς συστάσεως βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ, ἕνα ἔτι λίθον καταβάλλον ἐν τῷ οἰκοδομήματι τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς κοινωνίας. Μέγας κλῆρος ἐκληροδοτήθη ἡμῖν — ὁ τῆς ἐργασίας· ὀφείλομεν νὰ ἐπανορθώσωμεν ἐν σπουδῇ τὰ σφάλματα ὁλοκλήρου γενεᾶς οὐδὲν σχούσης πηδάλιον ἐν τῇ ποντοπορίᾳ αὐτῆς κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιρούς. Ἀνεγείρωμεν λοι-

πὸν καὶ ἐξευγενίσωμεν τὴν ἐθνικὴν παίδευσιν, βέβαιοι ὄντες ὅτι οὕτω μόνον ἐξευγενίζομεν τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν καὶ κρατύνομεν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα.

Διότι μὴ λησμονεῖτε, κύριοι, ὅτι καθὰ εἶπον ἤδη καὶ προηγουμένως, τὸ βιβλίον εἶνε ἀείποτε τὰ δημιουργοῦν τὸν ἄνθρωπον, ὁ δὲ ἄνθρωπος τὴν ἱστορίαν.

Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 10.*

Χοριοειδὴς χιτών, οὐχὶ χοροειδής.

Ὁ μακαρίτης Βάμβας γράφει ἐν τοῖς Στοιχείοις τῆς Φιλοσοφίας σελ. 22 «Μετὰ τὸν δεύτερον χιτῶνα εἶναι ἄλλος τρίτος, λεγόμενος *χοροειδὴς* ἢ *ῥαγοειδής*, ὅστις εἶναι ὡς τάπης μαλλωτὸς καὶ περιβρεχόμενος ἀπὸ ὑγρὸν μέλαν καταστaίνει τὸν ὀφθαλμὸν ὡς σκοτεινὴν καμάραν». Λέγει δὲ καὶ ὁ Σκαρλᾶτος ἐν τῷ Λεξικῷ σελ. 1551 «*Χοροειδής*=Ὑμενοειδής. Χιτὼν χοροειδής, ὁ δεύτερος ὑμὴν τοῦ βολβοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὁ ἄλλως Ῥαγοειδής, Γαλλ. uvée». Μνημονεύει δ' οὗτος καὶ τύπον *χοριώδης*, οἷον «*Χοριώδης*, ὅμοιος μὲ τὸ χόριον. Ὑμὴν χοριώδης, Ἀριστοτ.». Ἀλλ' ἐπειδὴ κεῖται μεταξὺ τοῦ *χορικός* καὶ *χόριον*, εἰκάζομεν ὅτι εἶνε ἀβλέπτημα ἀντὶ τοῦ *χοριοειδής*.

Ὑπάρχει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὄνομα *χόριον*, οὗ ποιοῦνται χρῆσιν μάλιστα ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ ἰατροί· σημαίνει δὲ τὸν χιτῶνα τὸν περιέχοντα τὸ ἔμβρυον, ὅστις κοινῶς ὀνομάζεται *ὕστερο* ἢ *κυττάρι*. Σχολ. Θεοκρ. σελ. 306, 16 Ἀρ. «*Χόρια* δὲ τὰ κυττάρια, ἐν οἷς εἰσὶ τὰ ἔμβρυα». Σουΐδ. «Χαλεπὸν χορίου κύνα γεύειν: τὸ ἔλυτρον τοῦ ἐμβρύου *χόριον* καλεῖται, οἱ δὲ κύνες γευσάμενοι τούτου καὶ τοῖς ἐμβρύοις ἐπιβουλεύουσι διὰ τὸ λίχνον». Πρβ. Θεόφραστ. Ἀποσπ. 175 «καθάπερ αἱ κύνες καὶ αἱ ὕες καὶ σχεδὸν τὰ τετράποδα πάντα· κατεσθίει γὰρ τὰ *χόρια* μετὰ τοὺς τόκους» καὶ Δευτερον. ΚΗ', 57 «καὶ τὸ *χόριον* αὐτῆς τὸ ἐξελθὸν διὰ τῶν μηρῶν αὐτῆς», κτλ. Ἀκριβέστερον δ' εἰπεῖν ὁ μὲν ἔνδοθεν χιτὼν ὁ αὐτῷ τῷ ἐμβρύῳ περικείμενος ἐλέγετο *ἀμνίον* ἢ *ἀμνειός*, ἀνθ' οὗ εὑρίσκεται γεγραμμένον καὶ *ἀμνεῖος* καὶ *ἄμνειος* ἢ *ἄμνιος*, ὁ δ' ἔξωθεν ὁ πρὸς τῇ μήτρᾳ ὢν προσηγορεύετο *χόριον*. Πολυδεύκ. Β', 222 «Δύο δὲ περὶ τῷ ἐμβρύῳ χιτῶνές εἰσιν, ὧν τὸν μὲν ἔνδοθεν λεπτότερον ὄντα καὶ μαλακώτερον *ἀμνίον* Ἐμπεδοκλῆς καλεῖ, ὁ δὲ ἔξωθεν ἐπ' αὐτῷ ὁ πρὸς τῇ μήτρᾳ *χόριον* ὀνομάζεται, οὗ καὶ ὁ ὀμφαλὸς ἐκ-

* Ἴδε σελ. 185.

πέφυκεν. Καὶ Ἀντιφῶν δὲ εἴρηκεν· ἐν ᾧ τὸ ἔμβρυον αὐξάνεταί τε καὶ τρέφεται, καλεῖται *χόριον*». Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 166 «Τὸ δὲ βρέφος περιέχεται χιτῶνι τῷ μὲν λεπτῷ καὶ μαλακῷ· *ἄμνιον* αὐτὸν Ἐμπεδοκλῆς καλεῖ — Ἀλλὰ ὁ μὲν *ἄμνιος* ἔνδοθεν ἦν καὶ περὶ τῷ βρέφει, τὸ δὲ *χορίον* (Γρ. *χόριον*) ἔξω καὶ περὶ τῇ ὑστέρᾳ τραχὺς καὶ φλεβώδης χιτών». Παρὰ τῷ Γαληνῷ ἀναγινώσκεται Τόμ. Β', σελ. 902 «Πρῶτον μὲν τὸ *χορίον* (Γρ. *χόριον*) τῇ μήτρᾳ προσφυές, μετὰ δὲ τόδε ὑμένες οἱ τὸ ἔμβρυον συνέχοντες — Εἶδος δὲ ἑκάστου τῇ φύσει τοιόνδε ἐστίν. Τὸ μὲν *χορίον* (Γρ. *χόριον*) ἀγγεῖα πολλά ἐστι, φλέβες τε καὶ ἀρτηρίαι, ἐγγὺς ἀλλήλων κείμενα καὶ τὰ μεταξὺ διαστήματα ὑμέσιν ἀναπληρούμενα· οἱ δὲ ὑμένες ὁ μὲν ὅλῳ περίκειται τῷ ἐμβρύῳ, ὁ δὲ ἕτερος ἐπίκειται διπλοῦς κατὰ τὰ ὑπερέχοντα αὐτοῦ, κεφαλήν τε καὶ γλουτοὺς καὶ πόδας· καὶ ἔστιν ὀνόματα αὐτῶν τῷ μὲν *ἀμνειός*, τῷ δὲ *ἀλλαντοειδής*· ἀλλᾶντι γὰρ ἔοικεν, ὥστε ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σχῆμα ὁμοιότητος τοὔνομα αὐτῷ· ἄμφω δὲ λευκοὶ καὶ λεπτοί, ἐγγὺς ἀράχνης τὸ εἶδος» καὶ σελ. 907 «Καὶ μὴν καὶ ὑγρὸν οὐκ ὀλίγον ἐν ἑκατέρῳ τῶν ὑμένων περιέχεται διαφέρον τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον καὶ τῇ χροιᾷ καὶ τῷ πλήθει· ξανθὸν μὲν γὰρ τὸ ἐν τῷ *ἀλλαντοειδεῖ*, λευκότερον δέ πως τὸ ἐν τῷ *ἀμνειῷ*» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 224 «Ὅλῳ μὲν γὰρ αὐτῷ πανταχόθεν ὑμὴν περιβέβληται λεπτός, ὃν *ἄμνιον* ὀνομάζουσιν, ἐκδεχόμενος τὸν οἷον ἱδρῶτα τοῦ κυουμένου. Τούτῳ δ' ἔξωθεν ἕτερος ἐπίκειται λεπτότερος, ὃν *ἀλλαντοειδῆ* προσαγορεύουσιν, εἰς τὴν κύστιν αὐτοῦ συντετρημένος, ἀθροίζων ἐν ἑαυτῷ καὶ οὗτος ἄχρι τῆς ἀποκυήσεως τὸ οἷον οὖρον τοῦ κυουμένου. Τούτῳ δ' ἔξωθεν ἐν κύκλῳ περιβέβληται τὸ *χορίον* (Γρ. *χόριον*) ἅπασαν ὑπαλεῖφον ἔνδον τὴν μήτραν ὡς μηδαμόθι ψαύειν αὐτῆς τὸ ὑποκείμενον, καὶ διὰ τούτου μέσου συνάπτεται τῇ μητρὶ (Γρ. *τῇ μήτρᾳ*) τὸ κυούμενον». Πρβ. καὶ σελ. 232 «ὅλον αὐτὸ περιείληφεν ὁ *ἄμνιος* ὀνομαζόμενος ὑμήν» καὶ σελ. 233 «τὸ μὲν οὖν ἐν ἱδρῶτος λόγῳ κατὰ τὸν *ἄμνιον* ἀθροιζόμενον ἐν κύκλῳ περικέχυται τῷ κυουμένῳ» καὶ σελ. 234 «εἰ μὴ νηχόμενον ἐν τῷ κατὰ τὸν *ἄμνιον* ὑγρῷ τὸ κύημα κουφότερον ἐγίνετο» καὶ «κουφότερόν φασι γίνεσθαι τὸ ἔμβρυον ἐννῆχον τῷ κατὰ τὸν *ἄμνιον* ὑγρῷ» καὶ σελ. 547 «καὶ δὴ καὶ γέγονεν ὁ *ἄμνειος* ὀνομαζόμενος ὅλον ἐν κύκλῳ περιλαμβάνων τὸ κύημα· τῷ γὰρ *ἀλλαντοειδεῖ*, καίτοι προτέρῳ τοῦ *ἀμνείου* γεγονότι, συγχρήσασθαι πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν οὐκ ἐδικαίωσεν ἡ φύσις» καὶ σελ. 549 «ὁ στέγειν ἔμελλεν ὁ *ἄμνειος*». Ἐν τοῖς εἰς Ἱπποκράτη καὶ Γαληνὸν Σχολίοις εὑρίσκεται ὁ διφθογγογραφούμενος τύπος ἔχων τὸν τόνον ἐν τῇ λῃγούσῃ, οἷον Τόμ. Α', σελ. 314 «Χρὴ γινώσκειν ὅτι περὶ τὸ ἔμβρυόν εἰσι τρεῖς ὑμένες· ὁ μὲν καλούμενος *ἀμνειός*, ὁ δὲ ἀλλαντοειδής· ἔστι δὲ καὶ τρίτος ἄλλος, ὃν καλοῦσι χόριον» καὶ Τόμ. Β', σελ. 220 «Ἐπειδὴ ἀνωτέρω ἀπέδειξε πῶς γίνεται ὁ ἔσω (Γρ. *ἔξω*) ὑμήν, τὸ χορίον (Γρ. *χόριον*), βούλεται ἀποδεῖξαι πῶς οἱ ἄλλοι δύο ὑμένες γίνονται, ὅ τε *ἀμνειὸς* καὶ ὁ ἀλλαντοειδής» (Πρβ. καὶ

σελ. 220, 13 καὶ 19 καὶ 33). Τὴν μετὰ περισπωμένης ἐν τῇ παραληγούσῃ ἐκφορὰν βλέπει τις παρὰ Θεοφίλῳ τῷ Πρωτοσπαθαρίῳ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς Ε', ιθ', 2 «ὑμένα λεπτὸν ἀποτελεσθῆναι, τὸν καλούμενον *ἀμνεῖον*». Ἀλλ' ἐν κεφ. κ', 3 κεῖται «ὁ μὲν οὖν *ἀμνειὸς* ἀμέσως περιέχων τὸ ἔμβρυον ὑποδέχεται τὸν ἐκ τοῦ ἐμβρύου συναγόμενον ἱδρῶτα» (Ἴδε Λοβέκκιον *Παραλειπ.* σελ. 323. Πρβ. καὶ Θησ. Ἑρρ. Στεφ. Τόμ. Α', Β', σελ. 133 Παρ.). Οὐχὶ δ' ἀπίθανον ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι τὸ οὐδέτερον *ἀμνίον* εἶνε αὐτὸ τὸ παρ' Ὁμήρῳ ἅπαντῶν Ὀδυσσ. Γ, 444 «Περσεὺς δ' *ἀμνίον* εἶχε», ὅπερ ἀγγεῖον δεκτικὸν αἵματος σημαῖνον παρελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους εἰς δήλωσιν τοῦ χιτῶνος τοῦ πρώτου περιέχοντος τὸ ἔμβρυον. Πρβ. Ψελλὸν ἐν Βοισσ. Ἀνεκδότοις Τόμ. Α', σελ. 239 «*Ἄμνιον*: χιτὼν περικείμενος τῷ ἐμβρύῳ». Ἀλλ' ὀρθότερος ὑπάρχει ὁ τονισμὸς *ἀμνίον* (Ἴδε Θησ. Ἑρρ. Στεφ. Τόμ. Α', Β' σελ. 133 καὶ Ἡρῳδ. Λεντζ. Τόμ. Α', σελ. 360).

Παρατηρητέον δ' ὅτι τριττὴν διαφθορὰν διαφθείρεται ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων τὸ ὄνομα *χόριον*, ἄλλοτε μὲν ἐκφερόμενον παροξυτόνως *χορίον*, ἄλλοτε δὲ διφθογγογραφούμενον *χορεῖον*, ἄλλοτε δὲ μεταβαλλόμενον εἰς τὸ *χωρίον*. Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 906 «διαπλέκει τε τὸ *χορίον*» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 232 «ὀνομάζεται δὲ *χορίον* ἡ ῥίζωσις αὕτη πλῆθος ἀγγείων οὖσα μηδ' ἀριθμηθῆναι ῥᾳδίως δυναμένων ὑμένι λεπτῷ συναπτομένων» καὶ «διὰ μέσου γὰρ αὐτοῦ φέρεται πάντα τὰ κατὰ τὸ *χορίον* ἀγγεῖα» καὶ σελ. 538 «καί σοι πάρεστι θεάσασθαι — τὸν ἔξωθεν ὑμένα τῶν ἐμβρύων· ὀνομάζεται δὲ *χορίον* ὁ ὑμὴν οὗτος ὁ ἔξωθεν, ὃν διοδεύουσιν αἱ ἀρτηρίαι καὶ αἱ φλέβες ὅλας ἐκ τῆς μήτρας εἰς τὸ κυούμενον ἄγουσαι» καὶ σελ. 655 «τὸν μὲν περιέχοντα τὴν γονὴν ὑμένα, τὸ καλούμενον *χορίον*» καὶ Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 167 «τὸ δὲ διὰ τοῦ οὐραχοῦ ὥσπερ οὖρον εἰς τὸ *χορίον* ἐκδιδόναι» καὶ «ἀπὸ τοῦ πυθμένος τῆς κύστεως εἰς *χορίον* ἐμβάλλον». Ἐν τοῖς ἀντιγράφοις εὑρίσκεται καὶ *σκαφίον* γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ *σκάφιον* καὶ *φλεβίον* ἀντὶ τοῦ *φλέβιον*, κτλ. περὶ ὧν ἀλλαχοῦ.

Βεκκ. Ἀν. σελ. 316,19 «*Χόρειον*: ἄγγος ἢ ἀσκός». Μεταγραπτέον ἀνενδοιάστως *χόριον*. Πρβ. Σχολ. Θεοκρ. σελ. 306,19 «Χόρια δὲ τὰ τῶν ἐμβρύων *ἀγγεῖα*» καὶ Ἡσύχ. «Χόρια: τὰ τῶν ἀρνῶν καὶ ἐρίφων *ἀγγεῖα*». Αἱ καταλήξεις ΙΟΝ καὶ ΕΙΟΝ συχνάκις ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων συγχέονται. Πρβ. § 4, Παρν. Τόμ. Γ', σελ. 821.

Ἀρτεμίδ. Ὀνειροκρ. Ε', 12 «τοιγάρτοι ἐνὶ *χωρίῳ*, ὡς λέγουσιν ἰατρῶν παῖδες, περιείχετο τὰ βρέφη», κτλ. (Πρβ. Πολυδεύκ. Τόμ. Δ', σελ. 498 Διντ. καὶ Θησ. Ἑρρ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 1593). Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον γίνεται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις σύγχυσις τῶν λέξεων:

σορός — *σωρός*,
κόλον — *κῶλον*,
κόμη — *κώμη*,

κτλ. τοὐναντίον τῶν λέξεων:

φωρῶν — φόρων,
κῶλος — κόλος,
πῶρος — πόρος,

κτλ. Πρβ. καὶ *κιχόριον — κιχώριον, ἐμπολή — ἐμπωλή, μόρον — μῶρον, μορία — μωρία, προσόδιον — προσῴδιον, κομμοῖς — κώμοις, κώρινον — κόρινον, κρώπιον — κρόπιον, ὠμόλινον — ὀμόλινον,* κτλ. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «Χορεῖον: διδασκαλεῖον καὶ βωμός τις καὶ αὔλημά τι καὶ μέρος τι χωρίον καὶ τὸ κάλυμμα τὸ συγγενόμενον ἐκ τῆς κοιλίας», φαίνεται δὲ πιθανώτατον ὅτι τὸ *χωρίον* εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ *χόριον* καὶ ὅτι ἔκειτο κατ' ἀρχὰς παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ «*Χορεῖον*: — *Χόριον* δὲ τὸ κάλυμμα τὸ *συγγεννώμενον* ἐκ τῆς κοιλίας». Πρβ. Σουΐδ. «Χόριον: τὸ κάλυμμα τὸ συγγενόμενον ἐκ τῆς κοιλίας τοῖς βρέφεσι». Ἀλλ' ἀναγνωστέον καὶ παρὰ τῷ Σουΐδᾳ *συγγεννώμενον* ἀντὶ τοῦ *συγγενόμενον*. Οὐδενὸς λόγου ἄξια εἶνε τὰ γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Ψευδογαληνοῦ (Τόμ. ΙΘ', σελ. 454) «Πρῶτον συνίσταται τοῦ ἐμβρύου τὸ χόριον, εἶτα τὰ λοιπά. Τὸ χόριον συνέστηκεν ἐκ δύο φλεβῶν καὶ δύο ἀρτηριῶν καὶ πέμπτου τοῦ καλουμένου οὐραχοῦ· ἤτοι ἐπειδὴ *χώρημά* ἐστι τοῦ ἐμβρύου *οἱονεὶ χωρίον* ἢ ἐπειδὴ *χορηγεῖται* (Γρ. *χορηγεῖ*) τὴν τροφὴν αὐτῷ». Στέφανος ὁ φιλόσοφος καὶ ἰατρὸς λέγει (*Σχολ. εἰς Ἱπποκρ. καὶ Γαλ.* Τόμ. Α', σελ. 314) «Χρὴ γινώσκειν ὅτι περὶ τὸ ἔμβρυόν εἰσι τρεῖς ὑμένες, ὁ μὲν καλούμενος ἀμνειός, ὁ δὲ ἀλλαντοειδής· ἔστι δὲ καὶ τρίτος ἄλλος, ὃν καλοῦσι χόριον· ὠνόμασται δὲ οὕτως, ἐπειδὴ πολλαὶ καὶ φλέβες καὶ ἀρτηρίαι κατ' αὐτόν εἰσιν ὥσπερ *ἐν χορῷ τινι* συνεληλυθυῖαι, καὶ δι' αὐτοῦ τρέφεται τὸ ἔμβρυον. Τοῦτο τοίνυν τὸ χόριον πολλάκις μὲν σὺν τοῖς βρέφεσι κατάγεται, πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀποκύησιν κατασπᾶται». Ἀλλ' ὡς παντελῶς ἄτοπος καὶ ἀπόβλητος εἶνε ἡ ἐκ τοῦ *χωρεῖν* ἢ *χορηγεῖν* ἐτυμολογία τοῦ *χόριον*, οὕτως ἀπίθανος καὶ δυσπαράδεκτος φαίνεται ἡ ἐκ τοῦ *χορός* (Πρβ. Κούρτιον *Ἐτυμολ.* σελ. 508 ἐκδ. ε').

Ὠνομάζετο δὲ τὸ χόριον καὶ *ὕστερον* καὶ *δεύτερον*, οἷον Γαλην. Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 841 «οὐ περισπῶντας χρὴ τὴν ὑστάτην συλλαβὴν ἀναγινώσκειν ὑστερῶν ἀλλὰ βαρύνοντας ὑστέρων· οὐ γὰρ δὴ αὐτὰς τὰς ὑστέρας ἐκπεσεῖν βούλεται διὰ τῆς γινομένης ἐντάσεως διὰ τῶν πταρμικῶν φαρμάκων ἀλλὰ τὰ καλούμενα *χόριά* τε καὶ *ὕστερα*» καὶ Διοσκορίδ. Τόμ. Α', σελ. 61 «ἔμμηνά τε *δεύτερα* καὶ ἔμβρυα ἐπισπᾶται» καὶ σελ. 90 «ἔμβρυά τε καὶ *δεύτερα* ὑστέρᾳ θυμιαθεὶς ἐκβάλλει» καὶ σελ. 416 «ἄγει δὲ καὶ ἔμμηνα καὶ *δεύτερα*». Πρβ. καὶ σελ. 495 «πρὸς ἐκβολὴν χορίου καὶ ἐμμήνων καὶ ἐμβρύου». Παρὰ Παύλῳ τῷ Αἰγινήτῃ Ϛ', 75 κεῖται «πολλάκις δὲ μετὰ τὴν τοῦ ἐμβρύου κομιδὴν ἐγκατέχεται κατὰ τὴν ὑστέραν τὸ χορίον, ὃ δὴ καὶ *δευτέριον* καλεῖται», ἀλλὰ μετ' ὀλίγα φέρεται «ὑποπεσὸν τὸ *δεύτερον* ἐκβαλεῖν». Σκαρλ. Βυζάντιος *Λεξ.* σελ. 274 «Δευτέριον, τὸ ὕστερον (ἄκλουθον) τῆς γέννας, κοι-

νῶς κατὰ παραφθορὰν λευτέρι». Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ λέγεται καὶ *κυττάρι* καὶ *τζουττάρι* (=κυττάριον).

Ἐκ τοῦ ὀνόματος *χόριον* ἐσχηματίσθη τὸ ἐπίθετον *χοριοειδής* δηλοῦν τὸν ὅμοιον ὄντα τῷ χορίῳ· ὅλως δὲ γελοῖος εἶνε ὁ τύπος *χοροειδής*, ὑφ' οὗ οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνηται ἢ ὁ ἐμφερῶς ἔχων τῷ χορῷ.

Ἐν τοῖς τοῦ Γαληνοῦ εὑρίσκεται καὶ ἡ ὀρθὴ ἐκφορὰ *χοριοειδής*, *χοριοειδὴς μῆνιγξ*, *χοριοειδὴς χιτών*, καὶ ἡ ἐσφαλμένη *χοροειδής*, *χοροειδὴς μῆνιγξ*, *χοροειδῆ πλέγματα* ἢ *συστρέμματα*.

Τόμ. Γ', σελ. 660 «ἡ μὲν οὖν *χοριοειδὴς* μῆνιγξ σύμφυτόν ἐστιν ἐγκεφάλου σκέπασμα, καθάπερ τι δέρμα (Γρ. *τὸ δέρμα*) ζῴου» καὶ σελ. 762 «συναποφύεταί τις μοῖρα τῆς *χοριοειδοῦς* μήνιγγος» καὶ σελ. 763 «καὶ μέν γε καὶ τοῦ *χοριοειδοῦς* χιτῶνος τοῦ περιέχοντος αὐτὸ λεπταὶ καὶ ἀραχνώδεις διαφύσεις» καὶ «πάμπολλα γὰρ οὖν καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ *χοριοειδὴς* ἀγγεῖα φαίνεται καθ' ὅλον ἑαυτὸν ἔχων· τοῦτο δὲ δῆλον κἀξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος· οὐ γὰρ ἂν οὔτ' ἐκάλεσαν αὐτὸν οὔτε ὠνόμασαν οὕτως, εἰ μὴ σύνδεσμός τις ἀγγείων ἦν παμπόλλων, ὥσπερ τὸ χορίον (Γρ. *χόριον*)». Πρβ. καὶ σελ. 765,4 καὶ σελ. 767,2 καὶ 17 καὶ σελ. 778,2 καὶ Ὀρειβάσ. Τόμ. Γ', σελ. 296,3 καὶ 6 καὶ σελ. 297,6 καὶ σελ. 298,3 καὶ σελ. 300,6. Παράδοξον ἡμῖν προσπίπτει τὸ «οὐ γὰρ ἂν *οὔτ' ἐκάλεσαν* αὐτὸν *οὔτε ὠνόμασαν* οὕτως», ἴσως δ' ἔγραψεν ὁ Γαληνὸς «οὐ γὰρ ἂν *ποτ'* ἐκάλεσαν αὐτὸν *οἱ ὀνομάσαντες* οὕτως».

Τόμ. Β', σελ. 719 «ὄψει δὲ καὶ τὰ καλούμενα *χοροειδῆ* πλέγματα κατὰ ταύτας· ὀνομάζουσι δ' οἱ περὶ τὸν Ἡρόφιλον αὐτὰ *χοροειδῆ* συστρέμματα παρονομάσαντες δηλονότι τῶν χορίων, ἃ τοῖς κυουμένοις ἔξωθεν ἐν κύκλῳ περιβέβληται φλεβῶν ὄντα καὶ ἀρτηριῶν πλέγματα λεπτοῖς ὑμέσι συνεχομένων» καὶ Τόμ. ΙΔ', σελ. 710 «ἡ (μῆνιγξ) καλεῖται *χοροειδὴς* καὶ ἔστι φλεβωδεστέρα». Παρατηρητέον δ' ἐν παρόδῳ ὅτι ὁμοίως τῷ *παρονομάσαντες τῶν χορίων* λέγεται ἐν Τόμ. Α', σελ. 669 «τὰ δ' ὡς ἄκραν ἔχοντα ἧς *παρονομάζεται ποιότητος*» (=τὴν ποιότητα ἧς παρονομάζεται) καὶ ἐν Τόμ. Η', σελ. 693 «ἀλλὰ *παρονομάζεται* δηλονότι *τοῦ σκληροῦ σώματος* ὁ σκληρὸς σφυγμός». Ἐν Τόμ. ΙΑ', σελ. 704 φέρεται «ἅπερ ἔνιοι *παρονομάζοντες* *ΑΠΟ τῶν ποιοτήτων* ὑγρὸν καὶ ξηρὸν καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν εἶναί φασιν» καὶ σελ. 705 «τὰ δ' *ΑΠ' αὐτῶν παρονομαζόμενα* πρόσωπα κτέ.» (Πρβ. καὶ Τόμ. ΙϚ', σελ. 423). Ἀλλ' εὑρίσκεται καὶ ἡ μετὰ δοτικῆς σύνταξις, οἷον Τόμ. Η', σελ. 693 «ἐκεῖνο δὲ μόνον οὐκ *ἄλλῳ τινὶ παρονομάζοντες* — προσαγορεύομεν σκληρὸν ἀλλὰ κυρίως τε καὶ πρώτως» καὶ Τόμ. Θ', σελ. 506 «τρεῖς γὰρ τούτους σφυγμοὺς οἱ πρὸ ἡμῶν *παρωνόμασαν ζῴοις*». Πρβ. καὶ Πλούταρχ. Ἠθικ. σελ. 318 γ' καὶ ἄλλ. Περὶ τῆς συντάξεως τοῦ *παρονομάζω*, οὗ ἡ μετὰ γενικῆς ἐκφορὰ ἄνευ προθέσεως δύναται ν' ἀμφιβληθῇ, καὶ τῆς τοῦ *ἐπονομάζω* θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ.

Καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἀπαντᾷ οὐ μόνον ὁ ἄμεμπτος τύπος *χοριοειδής* ἀλλὰ καὶ ὁ πλημμελῶς ἔχων *χοροειδής*, οἷον Τόμ. Γ', σελ. 107,47 Διδ. «ὅ τε *χοριοειδὴς* ὑμήν»· καὶ σελ. 107,50 «ὁ ἕτερος ὑμὴν *χοριοειδὴς* ὤν» καὶ σελ. 377,29 «ὁ δ' ἕτερος εἰς τὸν ὑμένα τὸν *χοροειδῆ*, ὃς κύκλῳ περιέχει τὸ ζῷον».

Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Β', 70 (σελ. 71 Βεκκ.) ἀναγινώσκεται «Τὰ δὲ μέρη τῶν ὀφθαλμῶν χιτῶνας ἐκάλεσαν οἱ ἰατροί· τέσσαρες δ' εἰσὶ τὸν ἀριθμόν, καὶ τούτοις προσηγορίας ἔθεντο τῷ μὲν ἐξωτάτω κερατοειδεῖ, ὅς ἐστι λευκός, στερεός, δυσδιαίρετος, νευρώδης, χονδρώδης, παχύς, διαφανής, τῷ δ' ὑπ' αὐτὸν δευτέρῳ ῥαγοειδεῖ, ὅς ἐστι δασύς, αἱματώδης, *χοροειδής*, ἐκτετρημένος, τῷ δὲ τρίτῳ φακοειδεῖ καὶ κρυσταλλοειδεῖ καὶ ὑαλοειδεῖ, τῷ δὲ τετάρτῳ ἀραχνοειδεῖ καὶ ἀμφιβληστροειδεῖ». Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ γραφὴ *χωριοειδῆ*, ἐν ᾗ ἐσώθη ὁ γνήσιος τύπος *χοριοειδής*. Εἶνε δὲ καὶ ἄλλως ἡμαρτημένη ἡ ῥῆσις, πρὸς ἐπανόρθωσιν δ' αὐτῆς ὀφείλομεν τὰς δοτικὰς *κερατοειδεῖ* καὶ *ῥαγοειδεῖ* καὶ *φακοειδεῖ* καὶ *κρυσταλλοειδεῖ* καὶ *ὑαλοειδεῖ* καὶ *ἀραχνοειδεῖ* καὶ *ἀμφιβληστροειδεῖ* νὰ τρέψωμεν εἰς αἰτιατικάς. Δὲν λέγεται ἑλληνιστὶ *τίθεμαι τῷ χιτῶνι προσηγορίαν κερατοειδεῖ* ἀλλὰ *τίθεμαι τῷ χιτῶνι προσηγορίαν κερατοειδῆ*, ὡς συμφανέστατα θὰ παραστήσωμεν ἐν ἄλλῳ τόπῳ.

Ὀρθῶς φέρεται παρ' Ἐφεσίῳ τῷ Ῥούφῳ κατ' ἀποκατάστασιν τῆς ὑγιοῦς ἐκφορᾶς σελ. 153 «ὁ δὲ καλύπτων τὰς κοιλίας ἔνδοθεν χιτὼν *χοριοειδής*· Ἡρόφιλος δὲ καὶ μήνιγγα *χοριοειδῆ* καλεῖ» καὶ σελ. 154 «οἱ δὲ ἄλλοι, ὁ μὲν δεύτερος ῥαγοειδὴς καὶ *χοριοειδής*» καὶ «τὸ δὲ ὑπὸ τῷ λευκῷ *χοριοειδής*, ὅτι κατάφλεβόν ἐστι τῷ περὶ τῷ ἐμβρύῳ περικειμένῳ χοριοειδεῖ (Γρ. *χορίῳ*) ἐοικός» καὶ σελ. 171 «καὶ *χοριοειδὴς* ὡς ὁμοίως χορίῳ κατηγγειωμένος».

Ὡς δὲ τὸ *χόριον* πλημμελῶς ἀναγινωσκόμενον γίνεται *χωρίον*, οὕτω καὶ τὸ *χοριοειδής* ἢ καθ' ἡμαρτημένην γραφὴν *χοροειδής* μεταβάλλεται εἰς τὸ *χωροειδής*, ὅπερ οὐδέποτε μὲν ὑπῆρξεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἂν δ' ὑπῆρχε, θὰ ἐσήμαινε τὸν ὅμοιον ὄντα χώρῳ ἢ χώρᾳ. Θεόφιλ. Πρωτοσπαθ. Ε', ιθ', 3 «Τούτοις δὲ ἔξωθεν ἐν κύκλῳ περιβέβληται τὸ *χωρίον*, χιτών τις καὶ αὐτὸς ὑπάρχων τρίτος, διά τινος πόρου δὲ συντέτρηται πρὸς τὴν τοῦ κυουμένου κύστιν. Οὕτως αἱ κατὰ τὸ *χωρίον* ἀρτηρίαι καὶ φλέβες ἅπασαι κτέ.» καὶ Ε', κ', 6 «Τρίτος δὲ χιτὼν τὸ *χωρίον* κατεσκευάσθη, ἐντὸς μὲν τῆς μήτρας κείμενος, πόρρω δὲ τοῦ ἐμβρύου» καὶ Δ', ε', 11 «Ὀνομάζεται δὲ ἡ λεπτὴ μῆνιγξ *χωροειδής*, ὡς *χωρίον* ἀμέσως τοῦ ἐγκεφάλου ὑπάρχουσα» καὶ Δ', ς', 2 «Περιέχουσα δὲ ἡ λεπτὴ μῆνιγξ οὐ μόνον τὸν ἐγκέφαλον ἀλλὰ καὶ τὸ *χωροειδὲς* πλέγμα, ὅπερ καὶ δικτυοειδὲς ὀνομάζεται, διὰ τοῦτο ἐκλήθη *χωροειδής*. Ἔχει δὲ τὸ *χωροειδὲς* πλέγμα τὴν γένεσιν τοιάνδε» καὶ Δ', ζ', 4 «Τοῦτο τὸ δίκτυον ὀνομάζεται δικτυοειδὲς πλέγμα καὶ *χωροειδές*· καὶ διὰ

τοῦτο καὶ ἡ λεπτὴ μῆνιγξ τῆς αὐτῆς προσωνυμίας τετύχηκεν, ὡς περιεκτικὴ οὖσα τοῦ αὐτοῦ πλέγματος ἅμα καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἐγκεφάλου» (Πρβ. Greenhill *Θεοφίλ. Πρωτοσπαθ.* σελ. 303 καὶ 332).

Πᾶς τις ἐπεξερχόμενος τὰ ὑφ' ἡμῶν γεγραμμένα ἱκανῶς μὲν διδάσκεται τὰ περὶ τῆς λέξεως *χόριον*, ἀδιστάκτως δὲ πείθεται ὅτι μόνος ὁ τύπος *χοριοειδής* ἔχει ὀρθῶς σημαίνων τὸν ἐμφερῆ τῷ χορίῳ ὄντα, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ *χοροειδής*, ὅστις ἀτοπωτάτην παρέχει ἔννοιαν.

Εὐκόλως δ' ἐξ ὧν λέγει ὁ Πολυδεύκης βιβλ. Β', 70 «Τῷ δ' ὑπ' αὐτὸν δευτέρῳ *ῥαγοειδῆ*, ὅς ἐστι δασύς, αἱματώδης, *χοριοειδής*, ἐκτετρημένος» συμπεραίνεται ὅτι ὁ αὐτὸς χιτὼν ἐκαλεῖτο *χοριοειδὴς* καὶ *ῥαγοειδής*. Πρβ. καὶ Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 171 «Τὸ δὲ τετρημένον σῶμα λεῖον μέν ἐστιν ἔξωθεν, κατὰ ὃ προσπίπτει τῷ κερατοειδεῖ, δασὺ δὲ ἀπὸ τῶν ἀπεστραμμένων, ὥς φησιν Ἡρόφιλος, δορᾷ ῥαγὸς σταφυλῆς ὅμοιον καταπεπλεγμένον ἀγγείοις. Καλεῖται δὲ δεύτερος μὲν τῇ τάξει, τετρημένος δὲ ἀπὸ τῆς κατασκευῆς καὶ *ῥαγοειδὴς* ἀπὸ τῆς ἐμφερείας καὶ *χοριοειδὴς* ὡς ὁμοίως χορίῳ κατηγγειωμένος» καὶ σελ. 154,3. Γράφει δὲ καὶ ὁ Γαληνὸς Τόμ. Γ', σελ. 778 «Προὐνοήσατο τὸν ἀπὸ τῆς λεπτῆς μήνιγγος φυόμενον χιτῶνα τὸν *χοριοειδῆ*, πολλαχόθεν μὲν μέλανα, πολλαχόθεν δὲ φαιόν τε καὶ κυανὸν (Γρ. *κυανοῦν*) ἐργασαμένη. Τοῦτον οὖν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἴριδος ἅμα τῷ κερατοειδεῖ προήγαγε τὰς προειρημένας τρεῖς χρείας παρέξοντα, θρέψοντα τῇ παραθέσει τὸν κερατοειδῆ, κωλύσοντα προσπίπτειν τῷ κρυσταλλοειδεῖ τι βλαβερόν, θέαμα γενησόμενον ἰατήριον πονούσης ὄψεως» καὶ σελ. 779 «Ἀλλ' οὐκ ἄρ' ἔμελλεν ἡ φύσις αὐτό, καθάπερ οὐδ' ἄλλο τι, παρόψεσθαι· διέτρησε δ' ἐνταῦθα τὸν κυανὸν (Γρ. *κυανοῦν*) χιτῶνα τοῦτον τὸν *ῥαγοειδῆ*· καλοῦσι γὰρ οὕτως αὐτὸν εἰκάσαντες, οἶμαι, ῥαγὶ σταφυλῆς τήν τ' ἐκτὸς λειότητα καὶ τὴν ἐντὸς δασύτητα». Πρβ. καὶ σελ. 788 «Τὸ μὲν γὰρ σύμφυτον αὐτῷ σκέπασμα λεῖον καὶ λαμπρὸν καὶ στίλβον ἐστίν, οἷον κάτοπτρον· τὸ δ' ἐπὶ τῷδε φλεβῶδές τε καὶ μαλακὸν καὶ μέλαν καὶ διατετρημένον — τὸ δ' ἔξωθεν ἁπάντων στέγασμά τε καὶ πρόβλημα λεπτὸν καὶ λευκὸν καὶ σκληρόν ἐστιν, οἷον κέρας» καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 92 «Ἐδείχθη γὰρ ἡμῖν ὡς οὐχ οἷόν τέ ἐστι λαμπροῦ φωτὸς ἀλύπως ἀνέχεσθαι τὸ τῆς ὄψεως ὄργανον καὶ ὡς διὰ τοῦτο καὶ ὁ ῥαγοειδὴς αὐτοῦ χιτὼν προβέβληται μέλας τε ἅμα καὶ κυανοῦς ὑπάρχων, ἐπειδὴ ταῦτα μάλιστα τὰ χρώματα παραμυθεῖται τὴν ὄψιν ὑπὸ λαμπροῦ κάμνουσαν φωτός» καὶ Τόμ. ΙΔ', σελ. 711 «Ὁ δὲ ὀφθαλμὸς συνέστηκε μὲν καθ' Ἱπποκράτην ἐκ χιτώνων δύο, οὓς μήνιγγας [ὁ Ἱπποκράτης] καλεῖ, ἐπειδὴ ἐκ τῶν μηνίγγων ἐκπεφύκασι· κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους ἐκ τριῶν, κατ' ἐνίους δὲ ἐκ τεσσάρων. Πρῶτος μὲν οὖν ἔξωθέν ἐστιν ὁ κερατοειδής, λευκὸς μὲν κατὰ τὰ ἄλλα, κατὰ δὲ τὴν ἶριν λεπτυνόμενος διαφαίνει τὸ ὑποκείμενον χρῶμα, καθ' ὃ μέλας ἢ γλαυκότερος ἢ χαροπὸς φαίνεται· δεύτερος δέ ἐστιν ὁ ῥαγοειδὴς ῥαγὶ σταφυλῆς ἐοικὼς τὰ ἔνδον, τετρημένος κατὰ τὴν κόρην· τρίτος δὲ ὁ ἀμφιβληστροειδὴς

ἐγκολπούμενος ὥσπερ καὶ δεχόμενος ἐπ' ἄκρῳ τὸν ὑπό τινων εἰσαγόμενον τέταρτον χιτῶνα, ὃν καὶ ἄδηλον προσαγορεύουσι». Πολλάκις δ' ἐν τοῖς τοῦ Γαληνοῦ γίνεται μνεία τοῦ *ῥαγοειδοῦς χιτῶνος*, οἷον Τόμ. Γ', σελ. 781 καὶ 782 καὶ 783 καὶ 785 καὶ 787 καὶ Τόμ. Δ', σελ. 380 καὶ Τόμ. Ϛ', σελ. 877 καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 87 καὶ 88 καὶ 89 καὶ ἀλλ. καὶ Τόμ. Ι',σελ.47 καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 358. Φέρεται δὲ καὶ παρὰ Θεοφίλῳ τῷ Πρωτοσπαθαρίῳ Δ', ιθ', 5 «ἐπεκτεινόμενος δὲ ὁ ἀμφιβληστροειδὴς χιτὼν περιέχων καὶ τὸ ὑελοειδὲς ὑγρὸν συμπαραλαμβάνει (Γρ. *συμπεριλαμβάνει*) τὸν *ῥαγοειδῆ* χιτῶνα περιέχοντα τὸ κρυσταλλοειδὲς ὑγρὸν καὶ μέρος τι τοῦ ὑελοειδοῦς εἰς τροφὴν τοῦ κρυσταλλοειδοῦς» καὶ Δ', κ', 4 «Ἔστι δὲ ἡ τάξις τῶν χιτώνων αὕτη· πρῶτος ὁ κερατοειδής, δεύτερος ὁ *ῥαγοειδής*, τρίτος ὁ ἀμφιβληστροειδὴς καὶ τέταρτος ὁ ἐπιπεφυκώς, ὁ λευκός. Ὁ δεύτερος οὖν, ὁ *ῥαγοειδής*, σφαιροειδὴς μὲν τῷ σχήματι (ῥαγὶ γὰρ σταφυλῆς ἔοικε), μέλας δὲ τὴν χροιὰν διὰ τὸ περιέχειν τὸ κρυσταλλοειδὲς ὑγρόν· τοῖς γὰρ ὀφθαλμοῖς ἥδιστα χρώματα τὰ προσεγγίζοντα τῷ μέλανι [χρώματι], καθάπερ εἰσὶ τά τε φαιὰ καὶ τὰ κυανᾶ» καὶ παρὰ τῷ Μελετίῳ ἐν Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Γ', σελ. 63 «μετὰ τοῦτον δὲ τὸν χιτῶνα ἔστι δεύτερος χιτὼν λεγόμενος *ῥαγοειδής*, ὅτι ῥαγὶ σταφυλῆς ἔοικε κατὰ τὸ σχῆμα· καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς σταφυλῆς ὁρῶμεν τὰ μὲν ἔσω δασύτερα, τὰ δὲ ἔξω λεῖα, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ *ῥαγοειδοῦς* ἔστιν ἰδεῖν» (Πρβ. καὶ σελ. 63,27 καὶ 29) καὶ παρὰ Σουΐδᾳ σελ. 618 Βεκκ. «Κόρη οὖν τὸ τρῆμα τοῦ *ῥαγοειδοῦς* καὶ τὸ διὰ τοῦ νεύρου προϊὸν ὀπτικὸν πνεῦμα· τὸ δὲ ἐπὶ ταύτῃ δέρμα κερατοειδὴς χιτών». Πρβ. καὶ Κέλσ. VII, 7.

Οὐ μόνον δὲ τοῦ *χοροειδὴς* ποιεῖται χρῆσιν ὁ Βάμβας ἀλλὰ καὶ τοῦ *σκληρωτικός* (**sclérotique**) γράφων (*Στοιχ. Φιλοσ.* σελ. 22) «Μετὰ τοῦτον εἶναι ἄλλος χιτὼν *σκληρωτικὸς* λεγόμενος, ὅστις ἔχει τρύπαν (Γρ. *τρῦπαν*) στρογγύλην, κόρην λεγομένην, κτέ.». Πρβ. καὶ Δημ. Ἀλ. Μαυροκορδ. *Ἀνατομ. τοῦ Ἀνθρωπ. Σώμ.* σελ. 523. Οὐδέποτε ὑπ' οὐδενὸς τῶν Ἑλλήνων ἐλέχθη *σκληρωτικὸς χιτών*· ὅθεν, ἄν τις ἐπιθυμῇ νὰ μὴ βαρβαρίζῃ, ὀφείλει νὰ παραλαμβάνῃ τὸ *σκληρὸς χιτών*, ὅπερ κάλλιστα καὶ ἀμεμπτότατ' ἔχει. Πρβ. Γαλην. Τόμ. Γ', σελ. 768,7 καὶ σελ. 771,8· ἔτι δὲ σελ. 767,17.

Πλημμελὲς πάντως εἶνε καὶ τὸ λεγόμενον ὑπό τινων *κεράτιος χιτὼν* ἢ *κεράτιος ὑμήν*, ὡς κεῖται παρὰ τῷ Μαυροκορδάτῳ *Ἀνατομ.* σελ. 524. Ὀρθῶς φέρεται παρὰ τῷ Βάμβᾳ ἐν τῷ προειρημένῳ βιβλίῳ (σελ. 22) «Ὁ ἐξωτερικὸς χιτὼν ὀνομάζεται *κερατοειδής*, τοῦ ὁποίου τὸ μέρος τὸ ἐξέχον ὡς τμῆμα μικρᾶς σφαίρας ἔχει ὅλην τὴν διαφάνειαν λεπτοῦ φύλλου κέρατος, ὅθεν ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα». Πρβ. Γαλην. Τόμ. Γ', σελ. 771 «Καί σοι δόξει δεινῶς ἐοικέναι τοῦτο τοῖς κέρασι τοῖς εἰς λεπτὰ τετμημένοις· ὅθεν αὐτοῦ (Γρ. *αὐτῷ*) καὶ τὴν προσηγορίαν πρέπειν ἡγησάμενοι τοῦ *κερατοειδοῦς* οἱ περὶ

τὰς ἀνατομὰς δεινοὶ αὐτοί τε οὕτως ἐκάλουν καὶ μένει τοὔνομα μέχρι δεῦρο ἀεί. Οὗτος οὖν ὁ *κερατοειδὴς* χιτὼν λεπτὸς καὶ σκληρὸς καὶ πυκνὸς γενόμενος εὐθὺς ἄρ' ἔμελλεν ἔσεσθαι καὶ λαμπρός, οἷος ἐπιπέμπειν αὐγὴν ἐπιτηδειότατος εἶναι παραπλησίως τοῖς ἀκριβῶς διεξεσμένοις τε καὶ λελεπτυσμένοις κέρασιν» καὶ 'Ροῦφ. 'Εφέσ. σελ. 170 «Ὧν ὁ πρὸ πάντων τεταγμένος ἀπὸ μὲν τῆς τάξεως ὠνόμασται πρῶτος, ἀπὸ δὲ τῆς χροιᾶς λευκός· καλεῖται δὲ — καὶ *κερατοειδὴς* ἤτοι διὰ τὴν εὐτονίαν ἢ διὰ τὸ λάμπειν τὸ παρακείμενον ὑγρὸν ἔνδοθεν ὡς διὰ κέρατος ἢ διὰ τὸ κέρατι παραπλησίως εἰς κτηδόνας ἀναλύεσθαι» καὶ σελ. 136,13 καὶ Θεόφιλ. Πρωτοσπ. Δ', κ', 2 καὶ Μελέτ. Κραμ. 'Αν 'Οξ. Τόμ. Γ', σελ. 63,16 καὶ Εὐστάθ. σελ. 1862,59, κλπ.

ΠΕΡΙ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΩΝ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΩΝ

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὴν ὑλικὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀθλιότητα πλείστου μέρους ἐκ τῶν ἐργατικῶν τάξεων. 'Απέναντι πλούτου ἀμέτρου καὶ ἐν μέσῳ πολυτελείας ἀχαλίνου ἐν τῇ ἐπὶ πολιτισμῷ ἐναβρυνομένῃ Εὐρώπῃ, πολλαὶ μυριάδες ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων παρουσιάζουσιν οἰκτρὸν θέαμα ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων παντοίων στερήσεων καὶ κακουχιῶν· τὸ κακὸν εἶναι μέγα· ἡ νόσος αὕτη τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν ἐνδημική, διηνεκής, δεινὴ ἀείποτε προχωρεῖ· τὸ δὲ χείριστον, οὐδὲν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε προταθέντων ἢ καὶ δοκιμασθέντων κατ' αὐτῆς θεραπευτικῶν μέσων δύναται νὰ θεραπεύσῃ ῥιζικῶς τὴν νόσον, καί τοι τινῶν ἐξ αὐτῶν ἀναντιρρήτως χρησίμων ἀποδειχθέντων εἰς μερικὴν τοῦ κακοῦ ἐλάττωσιν. Καὶ ὅμως εἶναι ἀνάγκη θεραπείας. 'Η ζήτησις δ' αὕτη τῆς θεραπείας, εἶναι τὸ καλούμενον *κοινωνικὸν ζήτημα* τὸ ὁποῖον δικαίως προσομοιοῦσι τινὲς τῇ ἡφαιστείᾳ ὕλῃ, διότι καθὼς ἐκείνη οὕτω καὶ αὐτὸ φλεγμαῖνον εἰς τὰς κρύπτας τῆς κοινωνίας, συνταράσσει περιοδικῶς αὐτὴν διὰ τρομερῶν ἐκρήξεων ἀπειλουσῶν τὴν ἐκ βάθρων ἀνατροπὴν αὐτῆς.

'Ο ἐργάτης ἐκ τῆς γλίσχρου ἀμοιβῆς του ἀποζῶν τὸν τελευταῖόν του δὲ ὀβολὸν εἰς μεθυστικὰ ποτὰ δαπανῶν οὐδὲν ἀποταμιεύει διὰ τὰς ἡμέρας τὰς πονηράς. Αὗται δυστυχῶς δὲν βραδύνουσι νὰ ἐπέλθωσι, τυχαῖα δυστυχήματα, νόσος, γῆρας, ἐλαττόνουσιν ἢ καταστρέφουσι τὴν ἐργατικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα, ἡ δυστυχία του φθάνει εἰς τὸ ἔπακρον, ἡ δὲ τελεία αὐτοῦ ὑλικὴ κατάπτωσις ἐπαυξάνει τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἐξαχρείωσιν συμπαρασύρουσα καὶ τὴν οἰκογένειαν καὶ δι' αὐτῆς πολλαπλασιάζουσα εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς, σπέρματα φυσικῆς καὶ πνευματικῆς ἀθλιότητος.

Τούτων οὕτως ἐχόντων οὐδὲν πρέπει νὰ μένῃ ἡμῖν ἀλλότριον τῶν τε προτεινομένων καὶ πραττομένων ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν ἐργατῶν. Ἓν δὲ καὶ ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων εἶναι ἡ ἐπινόησις

τῶν Ταμιευτηρίων (Caisses d' épargne) ἤτοι ὁ διὰ τῆς συσσωρεύσεως τῶν μικρῶν οἰκονομιῶν τοῦ γεωργοῦ, τοῦ βιομηχάνου, τοῦ ὑπηρέτου καὶ ἐν γένει τοῦ ἐργάτου, σχηματισμὸς παραγωγικοῦ κεφαλαίου, πρὸς ὄφελος αὐτοῦ τοῦ ἰδίου.

Ὅταν τὸ ἐθνικὸν κεφάλαιον ἄρχεται ἐλαττούμενον καὶ φόβος ἐπίκειται τῆς ἐντελοῦς ἐξαντλήσεώς του, ὅ,τι μέσον μεταχειρισθῇ τις πρὸς ἀναζωογόνησίν του εἶναι δημόσιος εὐεργεσία, καὶ ἓν ἐκ τῶν προσφοροτέρων καὶ καλητέρων μέσων εἶναι αἱ εἰς μικρὸν οἰκονομίαι, τὰ μικρὰ αὐτὰ ῥυάκια τὰ ὁποῖα σχηματίζουσι τοὺς μεγάλους ποταμούς· αἱ εἰς μικρὸν οἰκονομίαι καὶ αἱ ἐκ τῆς δαπάνης ἐναποταμιεύσεις ἐκτὸς ὅτι φέρουσι τὴν εὐημερίαν εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις, τὰς ἠθικοποιοῦσι συγχρόνως, διὰ τοῦτο πολὺς γίνεται λόγος περὶ Ταμιευτηρίων καὶ πολλὰ ἐγράφησαν πρὸς ὑποστήριξιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου θεσμοῦ.

Ὁ Ἀδὰμ Smith πρῶτος μελετήσας τὴν ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίαν ὡς οἰκονομολόγος, πολιτικὸς καὶ φιλόσοφος, διακρίνει αὐτὴν ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ὡς ἑξῆς. Ἡ οἰκονομία εἶναι ἡ διευθέτησις τῆς ἐργασίας πρὸς τὰ ἔξοδα, ἡ οἰκονομία ἐπαγρυπνεῖ ὥστε οὐδὲν ὠφέλιμον νὰ χάνεται ἢ νὰ φθείρεται· ὁ οἰκονομῶν ὅμως ἐκ τῆς δαπάνης εἶναι ἐξ ἀνάγκης οἰκονόμος, ἀλλ' ἐὰν ἀποταμιεύῃ διαφυλάττει ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ἐξοδεύσῃ χωρὶς νὰ παραβῇ τοὺς ὅρους τῆς οἰκονομίας. Ὁ Smith χαιρετᾷ μετὰ σεβασμοῦ τὸν οἰκονόμον ἄνθρωπον ὅστις ἀποταμιεύει, ὡς *εὐεργέτην τῆς κοινωνίας*, ὡς τὸν θεμελιωτὴν δημοσίου ἐργοστασίου τὸ ὁποῖον προμηθεύει ἐργασίαν εἰς ἀριθμόν τινα μέγαν ἢ μικρὸν παραγωγῶν. Τὴν σταθερὰν, ὁμοειδῆ καὶ διηνεκῆ προσπάθειαν τῆς προσωπικῆς ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας, τὴν ἀνυψόνει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀρχῶν, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτὴν διαβλέπει τὴν πρώτην πηγὴν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου. Κατὰ τὸν ἔξοχον οἰκονομολόγον, ἡ ἀρχικὴ αἰτία τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ κεφαλαίου εἶναι ἡ ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομία ἤτοι ἡ ἀποταμίευσις, καὶ ὄχι ἡ βιομηχανία. Ἡ βιομηχανία βεβαίως παρέχει τὴν ὕλην πρὸς ἀποταμίευσιν, ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομία πραγματοποιεῖ τὴν ἀποταμίευσιν καὶ ἄνευ αὐτῆς τὸ κεφάλαιον κατασπαταλώμενον ὁλόκληρον καθ' ὅσον παράγει οὐδέποτε θὰ γείνῃ μεγαλείτερον.

Ἐκ μόνης τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς δαπάνης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σχηματισθῶσι βεβαίως κεφάλαια, ἀλλ' αὐτὴ συλλέγει τὰ στοιχεῖα, τὰ μόρια οὕτως εἰπεῖν τὰ συντελοῦντα εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν σπουδαίων ποσοτήτων τῶν μετ' ὠφελείας διατιθεμένων.

Τὰ ταμιευτήρια (Caisses d' épargne) τῶν Γάλλων, τὸ κατ' ἀρχὰς ἀπολύτως φιλελεύθερα σωματεῖα ἢ πολιτικαὶ ἑταιρίαι ὄντα, ὑπὸ ἰδιωτῶν δὲ γενναίως προσενεγκόντων τὴν διάνοιάν των καὶ τὴν ἐγγύησίν των διὰ νὰ καταστήσωσι παραγωγικὰς τὰς μικρὰς οἰκονομίας τοῦ λαοῦ συστηθέντα, προϊόντος τοῦ χρόνου ὠργανίσθησαν εἰς πιστωτικὰ καταστήματα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐμπνεύσωσι, εὐοδώσωσι καὶ ὑποστηρίξωσιν ἢ ἐνθαρρύνωσι τὴν ἐκ τῆς

δαπάνης οἰκονομίαν. Ἐν τοῖς ταμιευτηρίοις κατατιθέμεναι καὶ αἱ εὐτελέστεραι οἰκονομίαι τοῦ πτωχοῦ μέχρι καὶ τῆς δραχμῆς διατηροῦνται καὶ αὐξάνονται, σώζονται δὲ ἀπὸ στιγμιαίας ἐπιθυμίας ἢ διασκεδάσεις, συνήθεις εἰς τοὺς ἡμεροβίους ἐργάτας καὶ ἀπὸ ἄλλας ἐπιβλαβεῖς κερδοσκοπίας· τιθέμεναι δὲ εἰς τὰ ταμιευτήρια ἀπὸ ἄγονοι καὶ ἐν τοῖς βυθοῖς τῶν συρτῶν ἢ παντοειδῶν κρυψώνων ὅπου ἦσαν, καθιστῶνται παραγωγικαὶ καὶ αὐξάνονται ἀπὸ μῆνα εἰς μῆνα καὶ κατ' ἔτος, ἀποδίδονται δὲ ἢ κατὰ τὸ ὅλον ἢ μέρος αὐτῶν κατὰ τὴν διάθεσιν τοῦ καταθέτου ἐπὶ τῇ ἁπλῇ μόνον αἰτήσει του.

Τὰ ταμιευτήρια εἶναι ἐφεύρεσις ὅλως νεωτάτη· ἐμπνευσθεῖσα ὑπὸ τῆς καθαρωτέρας φιλανθρωπικῆς ἰδέας, πραγματοποιηθεῖσα μετὰ ζέσεως καὶ γενναιότητος ὑπὸ τῶν ἀξιοσεβαστοτέρων ἀνθρώπων καὶ διευθυνομένη μετ' ἀφιλοκερδείας καὶ σπανίας εἰδικότητος, ὑπεστηρίχθη ἐν τῇ εὐεργετικῇ ἐνεργείᾳ της παρ' ἁπάσης τῆς κοινῆς γνώμης. Τὰ ταμιευτήρια βοηθούμενα παρὰ τῆς ἀκαμάτου ἐργασίας πληθύος νοημόνων ἀνδρῶν καὶ τῆς πιστῆς ὑποστηρίξεως ἰσχυρᾶς δημοσιογραφίας, ἐντελέστατα ἐξεπλήρωσαν τὸν σκοπόν των, ὁποῖον τοὐλάχιστον εἶχεν ἡ ἐμπνευσθεῖσα ἰδέα, ἰδέα ἀποκλειστικῶς εὐεργετικὴ καὶ ἠθική. Ὁ οἰκονομολόγος ὑπὸ τῶν τόσων εὐεργετημάτων συγκινούμενος, οὐδέποτε ἠρνήθη τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς ἐκδουλεύσεις τὰς ὁποίας τὰ ταμιευτήρια προσήνεγκον ἀπὸ τῆς συστάσεώς των, χαίρει μετ' εὐχαριστήσεως, ἀλλ' ἐπιφυλάσσεται ἐλευθερίαν ἐξετάσεως καὶ κρίσεως ὡς πρὸς τὴν νομοθέτησιν, τὸν ὀργανισμὸν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν καταστημάτων τούτων, τῶν ὁποίων ὁ προορισμὸς θὰ ἦτο ὑψηλότερος ἴσως καὶ τὰ ἀποτελέσματα εὐτυχέστερα ἀκόμη, ἂν ἡ καλοκἀγαθία ἥτις τὰ ἐγέννησεν εὑρίσκετο στενώτερον συνδεδεμένα μετὰ τῆς ἐπιστήμης, ἥτις θὰ τοῖς ἔδιδεν ὡς βάσιν τὴν ἐλευθερίαν.

Μικρός τις ἀριθμὸς ἀντιδοξούντων ὑπάρχει καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεώς των τὴν ὁποίαν ψέγουν· ἀλλ' ἡ ἀδυναμία τῶν ἐνστάσεών των, τὸ ἀβάσιμον ἢ ἡ ἐλαφρότης τῶν κατηγοριῶν των, δὲν δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν. Ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ σεβασμίου αἰσθήματος τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσαν τὰ ταμιευτήρια ὡς καθ' ἑαυτὸ καλόν, ἐκτὸς τῆς λίαν ἠθικῆς ἕξεως τῆς οἰκονομίας τὴν ὁποίαν πολλαχῶς ἐξέτειναν καὶ ἀνέπτυξαν, ἔχουν δύο σπουδαῖα οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα καὶ κατὰ τὴν γνώμην σοφῶν οἰκονομολόγων εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας· τὸ ἓν θίγει τὸ προσωπικὸν καὶ κατ' εὐθεῖαν συμφέρον τοῦ καταθέτου, τὸ δ' ἕτερον ἧττον καταφανές, στρέφει πρὸς γενικὸν ὄφελος τῆς κοινωνίας. Καὶ α') ἡ πρόνοια, ἥτις κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ I. B. Say θυσιάζει τὰς παρούσας ὀρέξεις διὰ ν' ἀσφαλίσῃ τὸ μέλλον, δὲν εἶναι μόνον ἠθικὸν προτέρημα, ἀλλ' ἐπιβάλλεται αὐθεντικῶς καὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης. Ἡ ἐργασία τὴν ὁποίαν καθιστῶσι παραγωγὸν ἡ δύναμις καὶ ἡ ὑγεία, καθίσταται ἀδύνατος εἰς τὸ γῆρας, κατὰ τὴν ἀσθένειαν, κατὰ τὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς κρίσεις, τὰς ἀργίας καὶ μυρίας ἄλλας περιπετείας αἵτινες ταράττουν καὶ συγκινοῦν καὶ τὰς εὐδαιμονεστέρας ὑπάρ-

ξας' ὁ προνοητικὸς ἄνθρωπος, ἰσχυρὸς διὰ νὰ στερηθῇ ἐν τῇ ἀνάγκῃ, προτιμᾷ τῶν παρερχομένων ὀρέξεων τὴν σταθερὰν ἐπιθυμίαν τοῦ ν' ἀσφαλίσῃ τὴν ὕπαρξίν του ἐν ταῖς κακαῖς ἡμέραις, τὴν σκληρὰν ἐποχὴν τοῦ γήρατος· ἄλλως τε τὴν παραγωγὸν δύναμίν του αὐξάνει βασιζόμενος ἐπὶ κεφαλαίου τοῦ ὁποίου τὸ εἰσόδημα ὁποιονδήποτε καὶ ἂν ἦνα· αὐξάνει τὸ καθημερινὸν κέρδος· μᾶλλον ἐλεύθερος τότε, ἐργάζεται ὀλιγώτερον καὶ δὲν ἐξαντλεῖ προώρως τὰς δυνάμεις του. ϛ') Ἡ κοινωνικὴ ὠφέλεια εἶναι διπλῆ. Ὀλιγώτεροι δυστυχεῖς πίπτουν εἰς βάρος τῆς κοινωνίας ἥτις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν σύγκειται ἐκ περισσοτέρων πτωχῶν παρὰ πλουσίων. Πρὸς δὲ, καὶ τοῦτο εἶναι μεγίστη ἐκδούλευσις τῶν ταμιευτηρίων τὰ ὁποῖα ἐγέννησαν εἰς πολλὰ πνεύματα καὶ εὐόδωσαν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας, τὰ ταμιευτήρια χρησιμοποιοῦν ἓν κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἄνευ τῆς ἐνεργείας των θὰ ἔμενεν ἐντελῶς ἄκαρπον. Αἱ μικρόταται οἰκονομίαι ποτὲ δὲν τοποθετοῦνται ἂν δὲν αὐξήσωσι μέχρι ποσοῦ τινος ἀναλόγου πρὸς τὰ πρόσωπα, τοὺς τόπους καὶ τὸν χρόνον. Πόσαι ἑβδομάδες, μῆνες καὶ ἔτη πολλάκις παρέρχονται διὰ νὰ φθάσωσι τὸν ἀκριβῆ αὐτὸν βαθμὸν τῆς σπουδαιότητος, εἰς πόσους δὲ πειρασμοὺς καὶ προσκαίρους ἐπιθυμίας ὑπόκεινται διὰ νὰ γένουν προσοδοφόροι ἢ πρὸς ἀγορὰν ἢ πρὸς κερδοσκοπίαν; Προσεκτικαὶ παρατηρήσεις, πολλαπλαῖ ἔρευναι εἰς πολλοὺς τόπους, αἵτινες μᾶς εἶγαι προσωπικαὶ, ἡ φύσις αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἄλλως τε μᾶς πείθουν μετὰ βεβαιότητος ὅτι αἱ τοιούτου εἴδους οἰκονομίαι ἀσήμαντοι λίαν ὅταν ἀναλογισθῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀτόμου, ἑνούμεναι λαμβάνουσι σημαντικὰς διαστάσεις, τῶν ὁποίων οἱ ἐπίσημοι λογαριασμοὶ τῶν ταμιευτηρίων φανερόνουσι τὴν μεγάλην σπουδαιότητα, ἂν καὶ αἱ ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίαι δὲν τοῖς εἶναι ὅλαι ἐμπεπιστευμέναι. Ἡ κοινωνία λοιπὸν ὀφείλει εἰς τὰ ταμιευτήρια τὴν ἀπόλαυσιν ἑνὸς κεφαλαίου σπουδαίου τὸ ὁποῖον ἄνευ αὐτῶν δὲν θὰ ὑπῆρχε.

Τὰ ταμιευτήρια κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι οἱ δισέγγονοι τοῦ καταστήματος τοῦ κατὰ τὸ 1653 ὑπὸ τοῦ Νεαπολιτανοῦ Tonti συσταθέντος· τὸ πρῶτον δὲ τούτων ἐσυστήθη κατὰ τὸ 1798 ἂν καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὑπῆρχον τοιαῦτα εἰς Ἀμβοῦργον καὶ τὴν Ἑλβετίαν· ἀλλὰ κατὰ τὰς παρατηρήσεις ἀνδρὸς λίαν νοήμονος καὶ ἐπιφχνοῦς τοῦ Prevost Pavadol ὅστις ἔλαβε σπουδαιότατον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν σύστασιν τῶν ταμιευτηρίων καὶ ἐθεμελίωσε τὴν θαυμάσιον αὐτὴν λογιστικότητα ὡς πρὸς τὴν διαχείρισίν των, ἡ Ἀγγλία ἦτο ἠναγκασμένη περισσότερον παντὸς ἔθνους νὰ ἐνασχοληθῇ εἰς ταῦτα ἕνεκα τῆς μεγάλης πτωχείας καὶ τῶν ἐκ ταύτης κακῶν, εἰς τὴν Ἀγγλίαν λοιπὸν κατὰ φυσικὸν λόγον, εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἄλλως τε τοῦ Self-acting, εἰσήχθησαν τὸ πρῶτον τὰ ταμιευτήρια καὶ ἐθεμελιώθησαν· Κυρία δέ τις ἡ Priscilla Wakefield ἐσύστησε τὸ πρῶτον ταμιευτήριον εἰς Tottenheim διὰ τοὺς παῖδας κατὰ τὸ 1798. Ἀργότερα δὲ ἱερεύς τις ἐσύστησεν ἐν τοιοῦτον ἔτερον ἀπελὲς εἰς τὴν Σκωτίαν. Ἀπὸ τοῦ 1810 ὅμως ἐπολλαπλασιάσθησαν

εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ μέχρι τοῦ 1817 ἠρίθμουν ἓν κεφάλαιον ἐκ 360 ἑκατ. φράγκων. Διάφορα νομοσχέδια τοῦ Ἀγγλικοῦ Κοινοβουλίου περὶ ταμιευτηρίων δεικνύουσι τὰς συμπαθείας τὰς ὁποίας ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἔδειξεν ὡς πρὸς τὴν σύστασίν των, τὸ δ' ἔθνος θεωρῆσαν τὴν σύστασιν αὐτῶν ὡς πρώτης τάξεως δημόσιον ὠφέλειαν, ἠσφάλισε τὴν ἐνέργειάν των μετὰ λεπτομεροῦς προνοίας παραχωροῦσα πολλὰς ἐγγυήσεις καὶ ἐπαχθεῖς μάλιστα ὅρους ὡς πρὸς τὸ δημόσιον ταμεῖον· ἕνεκα δὲ παρεκτροπῶν περὶ τὴν διαχείρισιν ὑπεχρέωσε τὰ ταμιευτήρια νὰ παραδώσουν τὰ κεφάλαιά των εἰς δημοσίαν διαχείρισιν, εἰς τὴν ἐπιτροπὴν πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ δημοσίου χρέους, καὶ κατὰ τὰ 1844 περιώρισε τὸν εἰς αὐτὰ πληρονόμενον ἐτήσιον τόκον εἰς 3 $^1/_4$ $^0/_0$ ἐνῷ τὰ ταμιευτήρια ἔδιδον 3 $^1/_{24}$ τῆς διαφορᾶς καλυπτούσης τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως.

Ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ 1816 τῇ προτροπῇ δύο συγγραφέων τοῦ **Eusebe Salverte** καὶ **Charles Malo** ὑποδεικνυόντων τὰς ὠφελείας ἃς ἔσχεν ἡ Ἀγγλία ἐκ τῶν ταμιευτηρίων, ἤρχισε νὰ γίνηται σκέψις περὶ αὐτῶν· τὴν δὲ 15 Νοεμβρίου τὸ 1818 ἐσυστήθη τὸ πρῶτον παρὰ τῆς Θαλασσίου Βασιλικῆς Ἀσφαλιστικῆς Ἑταιρίας, ἐν αὐτῷ τῷ καταστήματι τῆς ἀσφαλείας ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ **Larochefoucauld Liancourt**· μετὰ δύο δὲ ἔτη ἡ Τράπεζα τῆς Γαλλίας προσέφερε γραφεῖα πλέον ἐκτεταμένα καὶ καταλληλότερα· κατὰ τὸ 1844 δὲ τὸ ταμιευτήριον τοῦτο ἐνεκαθιδρύετο εἰς ἰδιόκτητον κατάστημα ἐν τῇ ὁδῷ **Coq-Héron**. Κατὰ τὴν σύστασίν του οἱ ἱδρυταὶ συνηγωνίζοντο μεταξύ των ὡς πρὸς τὴν γενναιότητα διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὰ πρῶτα βήματα τοῦ τόσον φιλανθρωπικοῦ τούτου ἔργου. Αἱ συνδρομαί των δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς προσέφερον πρόσοδον ἐτησίαν χιλίων φράγκων, ἀλλ' ἀμέσως διάφοροι φιλάνθρωποι καθὼς καὶ ἡ Τράπεζα διὰ σπουδαίων ποσῶν ἐλθόντες εἰς ἀρρωγὴν ηὔξησαν τὰ κεφάλαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ καταστήματος, καὶ διέσωσαν αὐτὸ ἀπὸ κλονισμοὺς ἐπικειμένους ὡς ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν σάλων.

Τὸ κατ' ἀρχὰς τὰ μέλη τῆς ἑταιρίας αὐτῆς διηύθυνον αὐτοπροσώπως καὶ ὑπ' εὐθύνην των τὰ κατατιθέμενα κεφάλαια, ἀλλ' ἡ αὔξουσα σπουδαιότης τῶν καταθέσεων ἐφόβιζε τὴν εὐθύνην τῶν φιλανθρώπων τούτων, οἵτινες δωρεὰν ἔθετον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν οἰκονόμων ἐργατῶν τὴν διοικητικήν των διάνοιαν καὶ τὴν κοινωνικήν των ἀφοσίωσιν, τοῖς ἐπεβάλλετο κατὰ συνέπειαν τὸ καθῆκον ν' ἀνατρέξωσιν εἰς ἐγγυητὴν πλουσιώτερον καὶ ἀσφαλέστερον τῶν ἁπλῶν ἰδιωτῶν· συνηντήθησαν ἄλλως τε εἰς τοῦτο, μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ δημοσίου ταμείου τὸ ὁποῖον εὕρισκεν ἐξαίρετον τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν πρόσοδον· οἱ διευθύνοντες διετάχθησαν τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ μεταφέρωσι τὰ κεφάλαιά των εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, βραδύτερα δὲ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐγένετο ὁ πραγματικὸς θεματοφύλαξ τῶν ταμιευτηρίων· ἔκτοτε τὰ ταμιευτήρια ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ ἰδιωτικῶν ἑταιριῶν ἢ ὑπὸ τῶν κοινοτήτων συστηθέντα, εἶναι ἱδρύματα δημοσίου ὠφελείας, ὑπαγόμενα εἰς ἰδιαιτέραν προνομιοῦχον διαδι-

κείαν, αὐτόνομα μὲν ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν, ἀλλ' ἐπιβλεπόμενα ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ τῶν οἰκονομικῶν ἐπιθεωρητῶν, τὰ δὲ κεφάλαιά των συγκεντρόνει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἔθνος καὶ τὰ καθιστᾷ παραγωγά. Πράγματι λοιπὸν σήμερον τὰ ταμιευτήρια τῆς Γαλλίας εἶναι διαχειριστικὰ πρακτωρεῖα μεσάζοντα μεταξὺ τῶν καταθετῶν καὶ τοῦ ἔθνους· μεταξὺ τῶν καταθετῶν οἵτινες καταβάλλουσιν ἢ ἀποσύρουσι τὰς ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας των καὶ τοῦ ἔθνους τὸ ὁποῖον ἐνατενῶς ταμιεύει καὶ χρησιμοποιεῖ τὰ κατατεθέντα κεφάλαια. Ὁ πραγματικὸς λοιπὸν θεματοφύλαξ ἐκεῖ εἶναι τὸ ἔθνος.

Δύναταί τις ἐν τούτοις νὰ ἐρωτήσῃ διατί ἡ συγκέντρωσις τῶν κεφαλαίων αὐτῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον; Δὲν θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἦτο ἀνεξάρτητόν τι ταμεῖον παρὰ ὑπαλλήλων τοῦ δημοσίου διοικούμενον; Ἢ δὲν θὰ ἦτο μᾶλλον καλλίτερον ἕκαστον ταμιευτήριον νὰ διευθύνηται μόνον του καὶ νὰ τοποθετῇ καὶ διαχειρίζηται κατὰ βούλησιν τὰ κατατιθέμενα ἐν αὐτῷ κεφάλαια; Πρὸς τί ἡ μικτὴ αὐτὴ διοίκησις εἰς τὰ ταμιευτήρια;

Τὰ ταμιευτήρια, ὡς εἴπομεν, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς συστάσεώς των ἐκ τῆς ἐλευθέρας ἐπιθυμίας ἁπλῶν φιλανθρώπων ἰδιωτῶν συσταθέντα, παρὰ τούτων καὶ μόνων διευθύνοντο· ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἐπιτάσεώς των δὲν κατεβάλλετο παρὰ πᾶσιν ἡ αὐτὴ ἐπαγρύπνησις οὔτε ἡ αὐτὴ ἀκρίβεια, καὶ ἡ νόμιμος δημοτικότης τῆς συστάσεώς των ἠδύνατο νὰ προσβληθῇ ὑπὸ σκανδάλου τινὸς καταχρήσεως, προξενηθείσης παρά τινων ἐκ τῶν ῥιψοκινδύνων διαχειριστῶν, οἵτινες ἐν τοῖς ταμιευτηρίοις ἤλπιζον νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὰς οἰκονομίας τοῦ πτωχοῦ λαοῦ, παίζοντες εἰς τὰ χρηματιστήρια ἢ ἐπιχειροῦντες ἄλλας κερδοσκοπικὰς ἐργασίας, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν Γαλλίᾳ ὅπου εὑρέθησαν ἐλλείμματα 50, 60 καὶ 80,000 φρ. εἰς τρία ταμιευτήρια, ἐν Ἰρλανδίᾳ ὅπου λυπηρὰ ἀταξία ἐπικρατεῖ, ἐν **Rochdale** πλησίον τοῦ **Manchester** ὅπου ἔλλειμμα 1,800,000 φρ. παρουσιάζεται ἀπὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν καὶ οἱ αἴτιοι τῆς καταστροφῆς δραπετεύουσιν ἢ εἶναι φυλακισμένοι ἢ αὐτοχειριάζονται, διὰ ταῦτα ἡ ἐπίβλεψις τῆς κυβερνήσεως ἐθεωρήθη ἀναγκαιοτάτη πρὸς πρόληψιν δεινῶν ἐκ πλημμελοῦς διαχειρίσεως προερχομένων· ἐπὶ τέλους παρεβλέπομεν τὰς Ἐθνικὰς Τραπέζας, αἵτινες ὀφείλουν νὰ μένουν εἰς τὴν εἰδικήν των ἐργασίαν, διότι τὴν τῶν ταμιευτηρίων ἢ ἀτελῶς ἢ μετ' ὀλιγωρίας διαχειρίζονται, καὶ λέγομεν ὅτι τὸ ἔθνος μόνον εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ ἐμπνέει τὴν μεγαλειτέραν ἐμπιστοσύνην. Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ ἔθνος εἶναι ὁ φυσικὸς καὶ μόνος δυνατὸς θεματοφύλαξ τῶν οἰκονομιῶν τοῦ λαοῦ, διατί νὰ μὴ ἦναι καὶ ὁ γενικὸς διοικητὴς ὅλων τῶν ταμιευτηρίων;

Τὸ ζήτημα αὐτὸ συζητηθὲν σπουδαίως κατὰ τὸ 1869 ὑπὸ ἐπισήμου ἐπιτροπῆς προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ κ. **Parieu** μὲ εἰσηγητὴν τὸν κόμητα **de Germiny** πρώην διοικητὴν τῆς Τραπέζης τῆς Γαλλίας ἐλύθη ὡς ἐξῆς· ὅτι εἶναι ἔργον φρονήσεως διὰ τὸ ἔθνος, καὶ συμφέρον διὰ τὴν δημοσίαν πίστιν τῶν ταμιευτηρίων, ἡ ἕνωσις τῆς εὐθύνης τοῦ ἔθνους μετὰ τῶν ἐντίμων ἀνθρώπων

τῶν ἀμισθὶ καὶ τίτλῳ μόνον διευθυνόντων τὰ ταμιευτήρια, διότι οὗτοι ἀνήκοντες εἰς τοὺς ἐξέχοντας ἐν ταῖς πόλεσι, γνωστοὶ καὶ ὑποληπτόμενοι παρὰ τῶν καταθετῶν, παρέχοντες δὲ καὶ τὴν συνδρομήν των ἀφιλοκερδῶς, φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῶν προστατῶν καὶ ἐνισχύουσι τὴν ἐμπιστοσύνην, τόσον ἀναγκαίαν εἰς τὴν λίαν λεπτὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν· ἡ ἀφιλοκερδὴς αὕτη ἐπέμβασις τῶν φίλων τούτων τοῦ ἐργατικοῦ καὶ οἰκονόμου ἐργάτου, ὡς καὶ ἡ ἕνωσις τῶν εὐτυχουσῶν τάξεων πρὸς ἐκείνας αἵτινες διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς τάξεως ἀνυψοῦνται εἰς τὴν εὐημερίαν, καὶ φθάνουσιν ἐνίοτε εἰς τοὺς εὐτυχεῖς, ἡ ἐπέμβασις, λέγω, αὕτη, ἔχει τὸν χαρακτῆρα φιλοστόργου προστασίας, διότι τίθεται μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῶν καταθετῶν ὡς κηδεμὼν ὅστις πολλάκις συνέπεσε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ γενικὸν συμφέρον τῶν καταθετῶν ἀπέναντι κακοβούλων καὶ ἀπερισκέπτων ὑπουργῶν ἐπὶ τέλους. Τὰ ταμιευτήρια συσταθέντα ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ 1818 ἐσυστήθησαν ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν πρωτοβουλίαν ἁπλῶν ἰδιωτῶν, καὶ ἡ ἐλευθέρα αὕτη πρωτοβουλία εἰς τὰ ἔργα τοῦ δημοσίου συμφέροντος πρέπει καὶ πρέπει δι' ὅλων τῶν μέσων, νὰ ἐνισχύηται μᾶλλον παρὰ νὰ πολεμῆται. Ὀρθῶς λοιπὸν ἡ διοίκησις τῶν ταμιευτηρίων ἀνετέθη εἰς ἀνθρώπους ἐπὶ τιμιότητι διακρινομένους μεταξὺ τῶν μεγάλων Τραπεζιτῶν, τοῦ Ἐμπορίου, τῆς Διοικήσεως καὶ τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, διότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων καὶ τῶν μετὰ τῶν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ σχέσεών των, ἐπιτυγχάνονται τὰ σπουδαιότατα νομοθετήματα πρὸς εὐόδωσιν τοῦ πολυτίμου τούτου θεσμοῦ. Ἀλλὰ τὰ κεφάλαια αὐτῶν τόσον ἐν Γαλλίᾳ ὅσον καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ μεταβαίνουσιν εἰς τὸ δημόσιον καὶ μέρος μὲν αὐτῶν διατίθεται εἰς χρεώγραφα ἐθνικά, μέρος δὲ εἶναι διαθέσιμον, πάντοτε πρὸς πληρωμὴν ἀποφέρον ὅμως τόκον, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀμερικὴν τὰ κεφάλαια τῶν ταμιευτηρίων εἶναι ἰδιαιτέρα περιουσία τὴν ὁποίαν διαθέτει ἡ Διοίκησις αὐτῶν ὅπως ἐγκρίνῃ· ἀκολουθοῦσι δὲ πρὸς τοῦτο τὴν δοξασίαν τοῦ Say «Toute participation de l'autorité publique à l'administration des caisses d'épargne qui impose à l'état un peu de responsabilité même purement morale, est nuisible.» ὅτι πᾶσα δηλ. ἀνάμιξις τοῦ δημοσίου εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ταμιευτηρίων ἐξ ἧς ἐπέρχεται εἰς αὐτὸ εὐθύνη ἔστω καὶ ἠθικὴ μόνον, εἶναι ἐπιβλαβής.

Μία δραχμὴ καθ' ἑβδομάδα κατατιθεμένη εἰς τὰ ταμιευτήρια μετὰ 32 ἔτη ἀποτελεῖ κεφάλαιον ὡς ἔγγιστα 3,000 δραχμῶν· οὕτω λοιπὸν ἐργάτης τις ὅστις κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος ἤθελεν ἀποφασίσει οἰκονομῶν μίαν δραχμὴν καθ' ἑβδομάδα ἐκ τῶν ἡμερομισθίων του, νὰ καταθέσῃ αὐτὴν εἰς τὰ ταμιευτήρια, ἤθελεν ἔχει περὶ τὰ τέλη τοῦ 53 ἔτους τῆς ἡλικίας του ἓν κεφάλαιον ἐκ 3,000 δρ. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον, ἐξακολουθῶν τὴν ἀπόφασίν του τοῦ νὰ οἰκονομῇ μίαν δρ. καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἠδύνατο νὰ σωθῇ ἀπὸ πολλὰς ἐπιθυμίας ἐξόδων ματαίων καὶ βλαβερῶν, διὰ τοῦτο δικαίως οἱ Ἄγγλοι ὠνόμασαν τὰ ταμιευτήρια Caisses d'Épargnes τῶν Γάλ-

λων, Saving-banks σωτηρίους Τραπέζας. Οἱ πολιτικοὶ δὲ τῆς Ἀγγλίας οἵτινες εἶναι συγχρόνως καὶ οἱ σπουδαιότεροι οἰκονομολόγοι τοῦ κόσμου, καὶ οἱ σοφώτεροι χειραγωγοὶ τῶν λαῶν, καταγίνονται νὰ πολλαπλασιάσωσιν εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς Βρεττανικῆς κοινωνίας τὰ ταμιευτήρια ὡς τὰ καλλίτερα μέσα τῆς τάξεως, ὡς τὰ εὐεργετικώτερα βοηθήματα τῆς προνοίας, τῆς οἰκονομίας τὴν ὁποίαν θεωροῦσι δικαίως ὡς τὴν πρώτην ἀρετὴν τοῦ πολιτισμοῦ.

Αἱ Saving-banks ἔχουν δύναμιν καὶ ἀνάπτυξιν πολὺ πλέον ἐκτεταμένην ἢ αἱ Caisses d' Épargne τῆς Γαλλίας· τὸ σύνολον τῶν ἐν αὐταῖς καταθέσεων φθάνει σήμερον τὸ 1,600,000,000 φράγκων ἐνῷ ἐκεῖναι τῶν ἐν ταῖς Caisses d' Épargne τῆς Γαλλίας μόλις φθάνουν τὰ 800,000,000φρ. Πόθεν λοιπὸν ἡ διαφορὰ αὕτη εἰς τὰ δύο ἔθνη; διότι ὁ Ἄγγλος ἐργάτης οὐδέποτε διαθέτει τὰ περισσεύματά του εἰς κτήσεις, ἐνῷ οἱ Γάλλοι μέχρις ὑπερβολῆς εἴς τινας ἐπαρχίας ἔχουν τὸ πάθος τῆς γαιοκτημοσύνης. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως ἔχουν διὰ τὰ περισσεύματά των δύο λίαν σπουδαίας ἱδρύσεις τὰς ὁποίας ἀκόμη ἢ λίαν ἐλαφρῶς ἐμιμήθησαν εἰς Γαλλίαν τὰς friendly societies (τὰς φιλικὰς δηλ. ἑταιρίας), καὶ τὰς ἀνθρωπίνους ἀσφαλείας αἵτινες μάλιστα μεγάλως ἐξωκειώθησαν πλέον μὲ τὰ ἤθη των. Τὸ μέγα λοιπὸν κεφάλαιον τὸ ἐν αὐτοῖς συσσωρευόμενον καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὸ ἐκτεταμένον βρεττανικὸν ἐμπόριον χρησιμοποιούμενον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ κεφάλαιον τὸ ὁποῖον οἱ χωρικοὶ τῆς Γαλλίας διαθέτουν εἰς γαίας.

Αἱ Saving-banks ἀπὸ τῆς συστάσεώς των ἐξακολουθοῦσι προαγόμεναι ἐνῷ αἱ Caisses d' Épargne τῆς Γαλλίας ἕνεκα τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν ὑπέστησαν διαφόρους κλονισμούς, οὓς διὰ διαφόρων νομοθετημάτων προσπαθοῦσι ν' ἀποσοβήσωσιν ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλ' οὐχ ἧττον γνώμονα λαμβάνουν τὴν Ἀγγλίαν, ἂν καὶ ἐν ταύτῃ ἡ ὑπερβολικὴ ἐλευθερία πρὸς σύστασιν αὐτῶν ἐπέφερε καταχρήσεις ἕνεκα τῶν ὁποίων τὸ Κοινοβούλιον διέταξεν ἀνακρίσεις, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας διὰ τῆς συγκεντρώσεως.

Ἐξετάζων τις ἐν τούτοις τὰ ἀπὸ τριακονταετίας ἔν τε τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ἐπὶ τούτῳ νομοθετηθέντα, ἐκπλήττεται διὰ τὴν διάφορον τάσιν τῶν δύο κρατῶν. Ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ Κοινοβούλιον θέλει τὴν συγκέντρωσιν, ζητεῖ τὴν διόρθωσιν εἰς τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, διὰ τῆς συγκεντρώσεως. Ἐν Γαλλίᾳ οἱ πολιτικοὶ θέλουσι νὰ διορθώσωσι τὰς ὑπερβολὰς τῆς συγκεντρώσεως διὰ μεγαλητέρας ἐλευθερίας παραχωρουμένης εἰς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς καὶ εἰς τοὺς ἐλευθέρους συνεταιρισμούς. Ἐν τούτοις τὰ δύο ἔθνη τακτοποιοῦντα τὴν πορείαν των τείνουν ἡμέραν τινὰ νὰ συναντηθῶσιν ἐπὶ κοινῆς ὁδοῦ, ἥτις εἶναι τῶν μεγάλων πεπολιτισμένων λαῶν. Ἐν Γαλλίᾳ ὅμως δὲν βαδίζουσι μετὰ τῆς αὐτῆς φρονήσεως ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ· διότι ἐν Γαλλίᾳ συχνότατα καταστρέφουν τὸ πᾶν ὅπως τὸ ἀντικαταστήσωσι, ἐκριζόνουσιν ἑκουσίως παμμέγιστα δένδρα διὰ νὰ φυτεύσωσιν ἄλλα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδά-

φους, ἀλλὰ τοῦτο ἐκτὸς ὅτι ἐπιφέρει διαφόρους βλάβας, ὑπόκειται καὶ εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας τοῦ νέου πειράματος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν διατηροῦν τοὺς παλαιοὺς κορμοὺς καὶ εὐχαριστοῦνται νὰ κόπτωσι κλάδους τινας διὰ νὰ τοῖς δίδωσι νέαν ζωὴν, καὶ οὕτως ἐκ τῶν πρώτων ῥιζῶν αἵτινες εἶναι βυθισμέναι εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους ἀναδίδεται ὁ χυμὸς εἰς κλάδους ῥωμαλέους καὶ νεωτάτους.

Ὑπὸ τοιαύτας σκέψεις ἐνήργησε καὶ ἔπραξε κατὰ τὸ 1861 τὸ Κοινοβούλιον διὰ τὰς Saving-banks. Ἐσεβάσθη καὶ διετήρησε τὰ ἰδιωτικὰ ταμιευτήρια, ἀλλὰ πρὸς ταῦτα ἐσύστησεν ἓν εἶδος ταμιευτηρίου νέον, ἓν ταμιευτήριον τρόπον τινα δημόσιον τοῦ ὁποίου ἡ διεύθυνσις ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν γενικὸν διευθυντὴν τῶν Ταχυδρομείων καὶ ἡ ὑπηρεσία εἰς τοὺς ταχυδρομικοὺς ὑπαλλήλους· ὠνόμασαν δὲ τὴν δημοσίαν ταύτην ὑπηρεσίαν Post-office Saving-banks. Τί δὲ προέκυψεν ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν ταχυδρομικῶν τούτων ταμιευτηρίων; Εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ὅπου οἱ ἐργάται δὲν εἶχον πλησίον τὰ ἰδιωτικὰ ταμιευτήρια παρεκινοῦντο εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐκ τῆς δαπάνης, ἐκ τῶν εὐκολιῶν τὰς ὁποίας τοῖς παρεῖχον τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖα· εἰς τὰς πόλεις ἐν αἷς τὰ ἰδιωτικὰ ταμιευτήρια δὲν παρεῖχον μεγάλην ἐμπιστοσύνην, τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖα τ' ἀντικαθίστων. Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τοῦ 1861 περὶ τὰ 200 ἰδιωτικὰ ταμιευτήρια ἔπαυσαν τὰς ἐργασίας των καὶ μετέφερον τὰ κεφάλαιά των 60 περίπου ἑκατομμύρια φράγκων εἰς τὰ ταχυδρομικὰ ταμιευτήρια. Πρὸς δὲ ἁπανταχοῦ καθ' ὅλον τὸ κράτος τὰ καλὰ ἰδιωτικὰ ταμιευτήρια ἡμιλλῶντο πρὸς τὰ ταχυδρομικά, ὅπως ἀποκτήσωσι τὴν ἐμπιστοσύνην, καὶ ἡ ἅμιλλα αὕτη ἐπενήργησεν ἐπὶ τῆς δημοσίας ἠθικῆς ὄχι ὀλιγώτερον ἢ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς τῆς οἰκονομίας τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Ἀπὸ τοῦ 1861—1870 τὰ ταχυδρομικὰ ταμιευτήρια ἤνοιξαν 4047 γραφεῖα ἀριθμοῦντα καταθέσεις 377,747,500 φρ. καὶ 1,183,153 καταθέτας· τὸ σύνολον τῶν καταθέσεων ἔκτοτε ηὔξησεν ἐπαισθητῶς καὶ ἐνῷ κατὰ τὸ 1860 τὸ ἐπὶ τῶν Saving-banks κεφάλαιον ἦτο 1 δισεκατ. καὶ 31 ἑκατομ. φράγκων, κατὰ τὸ 1872 ἔφθασεν εἰς 1 δισεκατομ. καὶ 400 ἑκατ. ἐκ τῶν ὁποίων 400 ἑκατ. ἀνῆκον εἰς τὰ ταχυδρομικὰ ταμιευτήρια, σήμερον δὲ ὑπερβαίνει τὸ 1 δισεκατομ. καὶ 700 ἑκατομ. φράγκων.

Ἡ πρόοδος προκαλεῖ τὴν πρόοδον, καὶ ἰδοὺ μέλος τι τῆς Society of arts, τῆς πρακτικῆς αὐτῆς ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν τῆς μεγάλης Βρεττανίας ἥτις ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος καὶ πλέον εἶναι εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ ἑστία τῆς προπαρασκευῆς τῶν περισσοτέρων νόμων, τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῶν προόδων, ἓν εἶδος προεισαγωγικοῦ γραφείου τοῦ ἀγγλικοῦ Κοινοβουλίου, ἰδοὺ ὁ Γεώργιος Bartley ἀπέτεινεν ἐν ὀνόματι τῆς Society of arts πρὸς τὸν Postmaster general τοῦ Ἡνωμένου βασιλείου ἓν σχέδιον δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις εἰς νέον τι bill πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῶν Post-office Saving-banks· ὁ κ. Bartley προτείνει ν' ἀνοίγωσι

τὰ ταμιευτήρια τὸ ἑσπέρας ἑκάστης Παρασκευῆς καὶ Σαββάτου τακτικῶν ἡμερῶν τῶν πληρωμῶν τῶν ἐργατῶν, διὰ νὰ εὐκολύνωσι τὴν καλὴν θέλησιν τῶν οἰκονόμων ἐργατῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν καθ' ἣν λαμβάνουσι τὰ ἡμερομίσθιά των.—Νὰ καταβιβασθῇ τὸ ἐλάχιστον τῆς καταθέσεως κάτω τοῦ ἑνὸς σελινίου, δηλ. νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὰ ταχυδρομικὰ ταμιευτήρια νὰ προσφέρωσι τὰς αὐτὰς ἐκδουλεύσεις τῶν penny-banks ὅπου κατατίθενται καὶ τὰ ἐλάχιστα ποσὰ καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι καθιδρύματα πρὸ εἰκοσαετίας εἰς Derby τὸ πρῶτον συσταθέντα, μεγάλως δὲ εἰς πολλοὺς ἄλλους τόπους πολλαπλασιασθέντα καὶ θεωρούμενα τρόπον τινὰ ὡς αἱ πρῶται ῥίζαι τῆς οἰκονομίας.— Νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς καταθέτας καὶ πλέον τῶν 750 φρ. κατ' ἔτος νὰ καταθέτωσι, καὶ ἐν τοῖς βιβλιαρίοις των ἀνώτερον ποσὸν τῶν 3750 φρ. νὰ δύνανται νὰ ἔχωσιν.—Ἐπὶ τέλους νὰ γείνωσι ταχυδρομικὰ ταμιευτήρια εἰς ὅλα τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖα, καὶ ἐν τοῖς χωρίοις μάλιστα τοῖς ἐστερημένοις μέχρι σήμερον τῆς εὐεργεσίας αὐτῆς. Οὕτως ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ γνώμη τῶν σπουδαιοτέρων πολιτικῶν καὶ οἰκονομολόγων εἶναι εὔνους ὑπὲρ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν καταθέσεων παρεχομένων τοῖς καταθέταις τῶν μεγαλειτέρων εὐκολιῶν· καὶ τοῦτο κατόπιν ἑνὸς κεφαλαίου τὸ ὁποῖον ἐντὸς ὀλίγου θέλει φθάσει τὰ δύο δισεκατομμύρια φράγκων, αὐξάνον κατ' ἔτος κατὰ 40—50 ἑκατομ. φράγκων.

Τὸ παράδειγμα τῆς συστάσεως τῶν ταχυδρομικῶν ταμιευτηρίων τῆς πρακτικῆς Ἀγγλίας, μετ' ἀπαραμίλλου δραστηριότητος ἐμιμήθη ἡ πρὸς πᾶν καλὸν ὀργῶσα Ἰταλία καὶ ἀπὸ τὸ 1876 εἰσήγαγε τὸν θεσμὸν αὐτὸν ἀναθέσασα εἰς 1989 ταχυδρομικὰ γραφεῖα νὰ δέχωνται τὰς ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας τοῦ λαοῦ, τὸ 1877 ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὐξήθη εἰς 3019 καὶ κατὰ τὸ 1878 εἰς 3194, ὀλίγα δὲ ταχυδρομικὰ γραφεῖα μόλις 7 ὑπελείποντο, ὅπως ἡ λειτουργία τῶν ταχυδρομικῶν ταμιευτηρίων περιλάβῃ ὁλόκληρον τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν· εἰς Ἰταλίαν ὅμως ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία καθὼς καὶ ἡ τηλεγραφικὴ διευθύνεται καὶ διεξάγεται παρ' ὑπαλλήλων μονίμων ὠργανισμένων στρατιωτικῶς καὶ ὑπ' ἀνθρώπων πολλὰς τὰς ἐγγυήσεις παρεχόντων.

Ὅπως δὲ καταστήσω γνωστὴν τὴν καταπληκτικὴν ὑποδοχὴν τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου θεσμοῦ, παραθέτω ἐν συνόψει στατιστικὴν ἐξ ἧς φαίνεται ὁποίων ὠφελειῶν εἶναι πάροχα τὰ εὐεργετικὰ ταῦτα ἱδρύματα διαφυλάττοντα καὶ χρησιμοποιοῦντα τοὺς ἱδρῶτας τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ. — Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐγένοντο εἰς τὰ ταχυδρομικὰ ταμιευτήρια τῆς Ἰταλίας 141,736 πράξεις, δηλ. 123,246 καταθέσεις καὶ 18,490 ἐπιστροφαί· κατετέθησαν δὲ 3,709,357 λίραι ἰταλικαὶ καὶ ἐλήφθησαν 1,296,453, ὥστε ὑπελήφθησαν καταθέσεις μὴ ζητηθεῖσαι 2,412,904· κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος ἐγένοντο 273,453 πράξεις δηλ. 208,652 καταθέσεις καὶ 64,801 ἐπιστροφαί· κατετέθησαν δὲ 9,458,648 λίραι καὶ ἐπεστράφησαν 5,453,117 λίραι ὥστε ὑπελήφθησαν 3,905,531· τὸ 1878 ἐγένοντο 346,560 πράξεις δηλ. 243,

251 καταθέσεις καὶ 103,309 ἐπιστροφαί, κατετέθησαν δὲ 14,648,889 λίραι καὶ ἐπεστράφησαν 9,984,876· ὡς ἐξάγεται αἱ ἐπιστροφαὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι τὸ $^1/_3$ τῶν καταθέσεων, ὅπερ δηλοῖ τὴν διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως συγκέντρωσιν τῶν χρημάτων ὡς λίαν συμφέρουσαν.

Ὁ ἀπὸ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ εἰς ὃν συγκεντροῦνται τὰ ἐν τοῖς ταχυδρομικοῖς ταμιευτηρίοις κεφάλαια καὶ ὅστις καθίσταται ὀφειλέτης αὐτῶν, πληρονόμενος τόκος ὁρισθεὶς κατ' ἀρχὰς εἰς 3 $^0/_0$ ἀνεβιβάσθη ἐσχάτως εἰς 3 $^1/_2$ $^0/_0$· τὰ ταχυδρομικὰ ταμιευτήρια τῆς Ἰταλίας ἐκτὸς τοῦ τόκου ὃν δίδουν πρὸς τοὺς καταθέτοντας τὰς οἰκονομίας των ἐργάτας, ἀναλαμβάνουσι τὴν προμήθειαν μετοχῶν τοῦ δημοσίου χρέους πρὸς τοὺς βουλομένους ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς συγκεντρούντων τὰς ἀποταμιεύσεις των, ἀφίεται δὲ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ταχυδρομικῶν ταμιευτηρίων, ὅπως συνεννοῆται μετὰ τοῦ δημοσίου περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν δόσεων.

Εἰς τὸ Βέλγιον ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν ταμιευτηρίων ἠκολούθησαν τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς Ἀγγλίας· διὰ νόμου δὲ τῆς 15 Μαρτίου τοῦ 1865 ἐγκαθίδρυσαν παρὰ τὰ ἰδιωτικὰ ταμιευτήρια, Γενικὸν Ταμεῖον τῶν οἰκονομιῶν καὶ τῶν συντάξεων ἔχον ὑποβοηθητικὰ ταμεῖα καὶ παραρτήματα εἰς ὅλα τὰ μέρη ὅπου ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν συνδρομὴν τῶν κοινοτήτων, τῶν δημοσίων καταστημάτων, ἢ τῶν εὐεργετικῶν προσώπων, καὶ ἀπὸ τοῦ 1870 τὸ δημόσιον αὐτὸ ταμιευτήριον προσέλαβεν ὡς πρακτορεῖα ἀρκετὸν ἀριθμὸν ταχυδρομικῶν γραφείων· σήμερον ἀπερρόφησεν ὅλα σχεδὸν τὰ ἰδιωτικὰ ταμιευτήρια ἐκτὸς τεσσάρων μόνον τῶν σπουδαιοτέρων ὑπολειφθέντων καὶ ἐχόντων 28,951 καταθέτας καὶ 16,274,270 φρ. καταθέσεις, ἐνῷ τὸ δημόσιον ταμιευτήριον ἔχει 63,510 καταθέτας καὶ 34,650,963 φρ. καταθέσεις.

Εἰς τὴν Αὐστρίαν τὰ ταμιευτήρια εἰσαχθέντα ἀπὸ τοῦ 1816 ὑπὸ ἐλευθέρων ἀγαθοεργῶν ἑταιριῶν ἔσχον προϊόντος τοῦ χρόνου ὡς πρόσθετον σκοπὸν τὴν εὐεργεσίαν, ὡς κύριον δέ, τὸ ὄφελος τῆς καρπώσεως. Ἡ ἐπέμβασις τῆς κυβερνήσεως θεωρηθεῖσα καὶ ἐκεῖ ὡς ἀναγκαία, ἐνεργεῖται διὰ τοῦ διορισμοῦ ὡς μονίμου συνδιευθυντοῦ εἰς τὴν διαχείρησιν δημοσίου ὑπαλλήλου τοῦ ὁποίου ἡ ὑπογραφὴ μετὰ τῆς τοῦ διευθυντοῦ ἀποτελεῖ τὸ νόμιμον τῆς ἑταιρικῆς ὑπογραφῆς. Κατὰ τὰς τελευταίας ἐκθέσεις ἡ Αὐστρία ἀριθμεῖ σήμερον εἰς τὰ ταμιευτήριά της 1 δισεκατομύριον καὶ 95 ἑκατομ. φρ. καὶ ἡ Οὐγγαρία 415 ἑκατομ. φρ. τὸ ὅλον 1 $^1/_2$ δισεκατομύριον, ἐνῷ κατὰ τὸ 1850 μόλις ἔφθανε τὸ ποσὸν τῶν 76,432,000 φρ.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπικειμένης τῆς κρίσεως τοῦ 1848 καθ' ἣν πολλὰ κυβερνητικὰ νομοθετήματα διέσωσαν τὰ ταμιευτήρια ἀπὸ τῆς χρεωκοπίας, ἐτέθησαν ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς ἐθνικῆς τιμῆς καὶ τὸ δημόσιον ἀνέλαβεν ὅλας τὰς ὑποχρεώσεις των, κηρύξαν διὰ διατάγματος τῆς 7 Μαρτίου τοῦ ἔτους ἐκείνου ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἰδιοκτησιῶν ἡ ἱερωτέρα καὶ ἀπαραβίαστος ἦτο ἡ οἰκονομία τοῦ πτωχοῦ λαοῦ. Ἀπὸ τοῦ 1850 δὲ ἤρχισε πλέον ἡ τα-

κτικὴ ἐργασία τῶν ταμιευτηρίων καὶ ἡ συσσώρευσις τῶν κεφαλαίων ὑπερέβη πᾶσαν προσδοκίαν· διότι ἐνῷ 455 ἑκατομ. φρ. εἶχον τὰ ταμιευτήρια κατὰ τὸ 1845, καὶ εἶχον καταντήσει εἰς 74 ἑκατομ. μόνον κατὰ τὸ 1848, κατὰ τὸ 1854 ὑπερέβησαν ἐκεῖνα τοῦ 1845 καὶ μέχρι τοῦ 1870 ἔφθασαν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 720 ἑκατομ. φρ ἐξ ὧν 54 ἑκατομ. ἀνῆκον εἰς τὰ ταμιευτήρια τῶν Παρισίων, τῶν ὁποίων τὰ κεφάλαια κατὰ τὸ 1848 μόλις ἔφθανον εἰς 2,649,714 φρ. Ἀλλὰ τὸν ἐκ τῶν περιοδικῶν τούτων πολιτικῶν σεισμῶν προερχόμενον κλονισμὸν ἀνησυχοῦντα πάντα οἰκονομολόγον φοβούμενος ὁ νομοθέτης, κατέφυγεν εἰς μέτρα καὶ προφυλάξεις διὰ νόμων λαμβάνων ὡς γνώμονα τὴν πεῖραν ἥτις ἐφάμιλλος τῆς ἐπιστήμης ὡς ἐκ τῆς γνώσεως τῶν γεγονότων ὡδήγησεν αὐτόν· καὶ ὁρίσας τὸν ἀπὸ τοῦ δημοσίου πληρονόμενον τόκον εἰς 4 $^1/_2$ $^0/_0$ ἐπεκύρωσε κανονισμὸν ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ ἐπίβλεψιν τοῦ λογιστηρίου τῶν ταμιευτηρίων παρὰ τῆς κυβερνήσεως. Οὐδόλως δὲ θελήσας νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐλευθέραν πρωτοβουλίαν ἁπλῶν ἰδιωτῶν, παρεδέχθη τὴν συμμετοχὴν τούτων εἰς τὴν διεύθυνσίν των.

Καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν λοιπὸν τὸ ἔθνος φρονίμως ἀπεποιήθη τὴν κατάργησιν τῶν ἰδιωτικῶν ταμιευτηρίων οὔτε ἦλθεν εἰς συναγωνισμὸν δι' ἱδρύσεως δημοσίων ταμιευτηρίων τὰ ὁποῖα ἐντὸς ὀλίγου ἤθελον καταπίει τὰ ἄλλα κατὰ τὰ ἤθη τοῦ λαοῦ τόσον εὔκολα εἰς τὴν συγκέντρωσιν, παρέσχεν ὅμως εὐκολίας εἰς τὰς ἐργασίας τῶν ταμιευτηρίων διὰ τῆς παραχωρήσεως τοῦ δημοσίου εἰσπράκτορος διὰ τὴν παραλαβὴν καὶ πληρωμὴν τῶν καταθέσεων, καὶ διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν ταμείων τῶν ταχυδρομείων ὅπως καθ' ὅλον τὸ κράτος ἀναπτύξωσι τὰς ἐργασίας των καὶ αὐξήσωσιν ἐπαισθητῶς τὰ κεφάλαιά των.

Ἡ ἱστορικὴ μελέτη καὶ ἡ πεῖρα ἐβεβαίωσαν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας, ὅτι ἡ ἐργατικὴ λεγομένη τάξις ἀποτελεῖ ἐν συνόλῳ τὴν πελατείαν τῶν ταμιευτηρίων· διὰ νὰ πεισθῇ δέ τις ἀρκεῖ μόνον νὰ ῥίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν δημοσιευθεισῶν στατιστικῶν. Αἱ εὐποροῦσαι τάξεις ποτὲ δὲν κατέφυγον εἰς τὰ ταμιευτήρια ἢ ἐκτάκτως ποτέ, ἐκ τούτου λοιπὸν ἀριδήλως φαίνεται ὅτι ἀποκλειστικῶς εἶναι ἡ τράπεζα τοῦ πτωχοῦ, τὸ ταμεῖον τῶν μικρῶν οἰκονομιῶν· τὸ κεφάλαιον τὸ ἐναποταμιευόμενον ὑπὸ τῶν ἀνεξαρτήτων λεγομένων τάξεων, ὅπερ δὲν θὰ εἴπῃ πάλιν τῶν εὐπορούντων, εἶναι σχεδὸν ἀσήμαντον. Ὁ ἀριθμὸς π. χ. τῶν δικαστικῶν καὶ ἰατρῶν ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ 1850 μεταξὺ 26,000 καταθετῶν τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐσημειοῦτο διὰ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν 400· ἡ δημόσιος ἐκπαίδευσις καὶ ἡ καλλιτεχνία ὁμοῦ ἠρίθμουν μόλις 700· οἱ κτηματίαι οὐχὶ περισσότεροι τῶν 1150· ἐνῷ οἱ ἐργάται καθαυτό, οἱ μικροὶ τεχνῖται, οἱ ὑπηρέται οἱ διάφοροι ὑπάλληλοι καὶ οἱ στρατιωτικοὶ εἶχον 23,000 τρεχουμένους λογαριασμούς· μόνοι δὲ οἱ ἐργάται μεταξὺ τῶν 26,000 καταθετῶν ἠριθμοῦντο εἰς 15,000. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ 1877 ἐκ 2,863,283 καταθετῶν ἀντιπροσωπευόντων 769,000,000 φρ.

108,354 ἦσαν κοινοὶ ἐργάται, 49,684 ὑπηρέται, 17,265 ὑπάλληλοι, 8, 397 στρατιῶται ἢ ναῦται, 109,462 ἀνῆκον εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα, 156, 537 ἦσαν ἀνήλικες, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν γεωργοί, βιομήχανοι κλπ.

Μελετῶντες δὲ μετὰ προσοχῆς τὰς στατιστικὰς τῶν εὐεργετικῶν καὶ ἐθνωφελῶν τούτων καταστημάτων, βλέπομεν γεγονότα ἀπροσδόκητα καὶ καταπληκτικὰ ἄξια νὰ προσελκύσωσι τὴν προσοχὴν τοῦ ἠθικολόγου καὶ ὅλων ἐκείνων οἵτινες ζητοῦν μετὰ ζέσεως ὅ,τι δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν λύσιν τῶν δυσκολοτέρων προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας. Βεβαίως τὸ κατόρθωμα τῆς οἰκονομίας καὶ ἡ δύναμις τοῦ χαρακτῆρος ἢ ἡ ἰσχὺς τοῦ αἰσθήματος τῆς προνοίας ἥτις τὴν πραγματοποιεῖ, δὲν εἶναι χείμαιραι, διότι ἀπὸ τριακονταετίας καὶ ἐπέκεινα ἐβεβαιώθησαν. Τὸ ζήτημα σήμερον περιορίζεται εἰς τοῦτο μόνον πῶς δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἱδρύσωμεν καὶ ἀναπτύξωμεν τοιαῦτα εὐεργετικὰ καταστήματα καὶ διὰ τίνων μέσων δυνάμεθα νὰ γενικεύσωμεν τὰ εὐτυχῆ αἰσθήματα τῆς προνοίας καὶ τὸ σπάνιον ἀκόμη θάρρος. Τὸ πρῶτον εἶναι ἔργον τῶν παρ' ἡμῖν πλουσίων φιλανθρώπων τῶν πολλὰ δείγματα τῆς καλοκἀγαθίας των παρασχόντων καὶ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων ψυχῶν τῶν τὴν κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους μετὰ ζέσεως ἐπιζητουσῶν. Μικραί τινες θυσίαι καὶ προσωπικὴ ἐνασχόλησις πρὸς διασκέδασιν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν τοιούτων εὐεργετικῶν καταστημάτων, θέλουσιν ἀναδείξει εὐεργέτας τοῦ ἔθνους ἐκείνους, οἵτινες διὰ τοῦ μέσου τούτου τὴν ἠθικοποίησιν καὶ εὐημερίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπιζητήσωσι· τὸν ἡμέτερον Σύλλογον παντοῦ καὶ πάντοτε θέλουν εὕρει πρόθυμον εἰς πᾶσαν ἠθικὴν συνδρομήν.

Ἡ γενίκευσις ὅμως τοῦ αἰσθήματος τῆς προνοίας εἶναι καθῆκον τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς διδαχῆς. Ἂν ἐκ τῆς νεαρᾶς ἡλικίας, καὶ ἐν τοιαύτῃ συνιστῶμεν τὴν εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα σύστασιν μικρῶν ταμιευτηρίων, ὑπαγομένων εἰς τὴν ἐπίβλεψιν τῶν προϊσταμένων, ἂν λοιπὸν ἐκ τῆς νεαρᾶς ἡλικίας ἡ οἰκονομία μεθοδικῶς διδαχθῇ καὶ ἐμπνευσθῇ, αἱ πρῶται αὗται ἐντυπώσεις θὰ ἐπενέγκωσι τοιούτους καρπούς, ὥστε εἰς ὀλίγιστον χρόνον πολλὰ κακὰ θέλουσιν ἐλαττωθῇ καὶ σχετική τις εὐπορία θὰ ἐλαττώσῃ παρευθὺς τὴν πληθὺν τῶν ἀθλιοτήτων, αἵτινες γεννῶσι πάντοτε κατὰ μέγα μέρος τὰς κακὰς ἕξεις καὶ τὴν ἀνόητον σπατάλην. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ὑπερβολὴ αὕτη τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης ἐγέννησεν ἐνίοτε δυσάρεστα διὰ τὸν πτωχὸν ἐργάτην, ἀλλὰ βεβαίως διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαία ἡ αὐστηρὰ ἐπίβλεψις τῆς κυβερνήσεως ἥτις ἐπιτρέπει μὲν τὴν σύστασιν τοιούτων καταστημάτων ὠργανισμένων μετὰ τάξεως καὶ μεθόδου, ἐν οἷς ὁ πτωχὸς δύναται νὰ καταθέσῃ μετ' ἐμπιστοσύνης τὸ περίσσευμα τῆς οἰκονομίας του, ἀλλ' ὀφείλει ὡς μόνον αὐτῷ καθ' ἡμᾶς καθῆκον ἐπιβαλλόμενον, ἐποπτείαν ἄγρυπνον καὶ αὐστηράν, ἀφίνουσα τὴν διαχείρισιν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν εὐεργετικῶν τούτων καταστημάτων εἰς αὐτὰ ταῦτα, τὰ ὁποῖα καὶ καλλίτερον θέλουσι διαθέσει τὰ κεφάλαια ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῶν καταθετῶν, καὶ συστηματικώτερον· πρέπει νὰ

διαμεθῶσιν αἱ καταθέσεις εἰς κατηγορίας συμφώνους πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς καταθέσεως δὲν εἶναι δὲ μακρὰν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἐπιστήμη ὁδηγοῦσαι τὰ καλὰ πνεύματα καὶ καθαρίζουσαι αὐτὰ ἀπὸ προλήψεις παλαιάς, θέλουσι τοῖς ἀνοίξει ὁδὸν πρὸς τὴν ῥιζικὴν ἀλήθειαν, ὅτι τὸ ἔθνος πρέπει μόνον τὸ μέρος τῆς δημοσίου περιουσίας τὸ εἰς αὐτὸ ἐμπιστευθὲν νὰ διαχειρίζηται διὰ ν' ἀσφαλίσῃ τὴν εἰρηνικὴν πορείαν τῆς κοινωνίας, κακῶς δ' ἐκτελεῖ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐργασίαν μεταμορφούμενον εἰς διαχειριστὴν ἢ ἐπίτροπον οἱασδήποτε τάξεως ἢ ἰδιώτου. Ὅσον μεγαλητέρα ἀνεξαρτησία εἰς τὰ ταμιευτήρια, ὅσον μεγαλητέρα ἐλευθερία εἰς τὰς ἐργασίας τῆς πίστεως τόσον ὀλιγώτερα προνόμια εἰς τὰς ἐγγείους ἰδιοκτησίας, προνόμια τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς διατηρήσεως τὴν περικλείουν καὶ τὴν σφίγγουν μέχρι πνιγμοῦ. Ἡ βαθμιαία χειραφεσία τῆς ἐργασίας διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν δεσμῶν οἵτινες τὴν δεσμεύουν ἀκόμη, θ' ἀνοίξῃ κατὰ τὰς ἡμέρας μας εὐρεῖαν καὶ μεγαλοπρεπῆ ὁδὸν εἰς τὰ ταμιευτήρια ἐν οἷς θὰ εἶναι ἐναποταμιευμέναι αἱ εὐτελέστεραι οἰκονομίαι ἄνευ ἄλλου κινδύνου, εἰμὴ τῶν συνήθων, οἵτινες εἶναι ἐνδεχόμενοι ἐπὶ πάσης ἀνθρωπίνης ἰδιοκτησίας, καὶ ἂν αὐτὴ εἶναι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἔθνους καὶ παρ' αὐτοῦ ἐγγυημένη.

Ἡ σύστασις λοιπὸν τοιούτων ταμιευτηρίων καὶ ἡ δι' ὀργανικῶν νόμων προστασία των εἶναι ἐθνικὸν συμφέρον, ὅσον καὶ κοινωνικὸν εἰς τὰς σημερινὰς μάλιστα περιστάσεις καθ' ἃς μεγίστη παρατηρεῖται ἡ ἐξάντλησις τοῦ ἐθνικοῦ κεφαλαίου, εἶναι πρᾶξις ἥτις θ' ἀνυψώσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐνομουμένων κρατῶν, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ἐργάται ἔχουν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀρετῆς των μέγαν ἀριθμὸν ταμιευτηρίων πεπροικισμένων μὲ λίαν ἐκτεταμένας νομίμους εὐκολίας. Ἂς σπεύσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν σύστασιν τῶν εὐεργετικῶν τούτων ἱδρυμάτων, τόσον ὠφελίμων διὰ τὸν σχηματισμὸν ἐθνικοῦ κεφαλαίου καὶ συγχρόνως τόσον ὠφελίμων διὰ τὰ ἤθη, ἂς βοηθήσωμεν τὸν πτωχὸν καὶ ἐργατικὸν λαὸν νὰ ἠθικοποιηθῇ καὶ νὰ εὐημερήσῃ, ἂς ἐνισχύσωμεν τοὺς δυναμένους εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ εὐγενοῦς τούτου θεσμοῦ διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἐργασίας, ἥτις ἐπισύρει τὴν ἐμπιστοσύνην, καὶ μετ' οὐ πολὺ οὐ μόνον ἔπαινον θέλομεν ἐπισύρει, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χορείαν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν αὐτοδικαίως θέλομεν καταταχθῇ.[1]

Κ. Χ. ΒΑΜΒΑΣ.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΑΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

Παντὸς ἔθνους ἡ γλῶσσα διαιρεῖται εἰς δημοτικὴν, καὶ εἰς λογίαν. Ἡ δημοτικὴ ὑποδιαιρεῖται εἰς Κοινὴν, ἣν ἅπαν σχεδὸν τὸ ἔθνος μεταχειρίζεταί,

1 Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ συλλόγῳ τῇ 15 Μαρτίου ε. ε.

καὶ εἰς διαλέκτους, τουτέστιν εἰς κατὰ τόπους γλωσσάρια. Τὰ γλωσσάρια τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος εἰσὶ πολλὰ καὶ διάφορα, ὧν σπουδαιότερα κρίνονται τὸ Κρητικόν, τὸ Κύπριον, τὸ Τσακωνικὸν καὶ τὸ Τραπεζούντιον. Τὰ τρία πρῶτα ἔτυχον κατὰ καιροὺς τοὺς ἐρευνητάς των, καὶ ἀπέκτησαν Λεξιλόγια, τὸ δὲ Τραπεζούντιον ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἀπαρατήρητον.

Τὰ γνωστὰ κείμενα τῆς Τραπεζουντίας διαλέκτου εἰσὶ τοσοῦτον εὐάριθμα, ὥστε δὲν ὑπερβαίνουσι τὰ δέκα ἐννέα ᾄσματα. Ἐξ αὐτῶν δέκα τρία μὲν ἐξέδωκεν ὁ Passow, ἐν τῇ γνωστῇ συλλογῇ του, πέντε ὁ Legrand, ἐν τῷ αὐτοῦ Recueil de chans. popul. Grecques. Paris 1874, καὶ ἓν ὁ Τριανταφυλλίδης ἐν τῷ αὐτοῦ δράματι οἱ «Φυγάδες». Ἀθήνησι 1870. Πλὴν τούτων ἄλλα κείμενα τῆς Τραπεζουντίας διαλέκτου δὲν γνωρίζομεν. Ταῦτα λαβόντες πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ μετ' ἐπιστασίας μελετήσαντες ἠδυνήθημεν νὰ φέρωμεν εἰς φῶς τὸ ἀκόλουθον Λεξιλόγιον.

Σημ. Διὰ τοῦ συμβόλου § δηλοῦμεν τὰ διάφορα τῶν λέξεων σημαινόμενα. Ἐνταῦθα κατελέξαμεν καὶ τὰ καλούμενα ἀπηχήματα, ἤτοι φθόγγους, οὐδεμίαν μὲν σημασίαν ἔχοντας, τιθεμένους δ' ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου χάριν ἁπλῆς εὐφωνίας. Τούτους πρὸς διαστολὴν σημειοῦμεν δι' ἀστερίσκου.

Ἀδᾶ : ἐδᾶ, ἐδῶ.

«Ἀδᾶ 'ς τῆς κάρδιας τὴν γεράν, ἀδᾶ γιατρὸς 'κ ἐμπαίνει.» [L. 148].

Σημ. Ἡ τροπὴ τοῦ Ε εἰς Α, ἐγένετο κατὰ τὰ ἄλλα Τραπεζούντια ἀκεῖ ἀντὶ ἐκεῖ, διαρμηνεύω ἀντὶ διερμηνεύω κ.τ.λ. Οὕτω καὶ ἡ Κοινὴ λέγει ἀλάφι, ἀλαφρός, κατὰ τὰ ἀρχαῖα Δωρ. ἅτερος, ἱαρός, τράχω κλ.

Ἀθε : Τὸ ἀπήχημα τοῦτο εὕρηται εἰς μόνους τοὺς ἀκολούθους στίχους.

«Καὶ τ' ἕναν τὸ φτεροῦλν ΑΘΕ 'ς τ' αἶμαν ἔτον βαμμένον.
Καὶ 'ς τ' ἄλλο τὸ φτεροῦλν ΑΘΕ χαρτὶν περιγραμμένον». [P. 198].

Σημ. Ὁ Passow ἐκλαμβάνει τοῦτο ὡς πρόσθεμα, σχετιζόμενον τῷ ἀρχαίῳ ΘΕΝ, καὶ ἔχον κτητικὴν σημασίαν (vim possesivam)· ἑρμηνεύει δὲ διὰ τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας Αὐτοῦ, οἷον ἡ μάνν' αθε=ἡ μάννα αὐτοῦ, τὸ φτεροῦλν αθε=τὸ πτερὸν αὐτοῦ κ.τ.λ. [Ἴδ. Ind. verb. σελ. 599]. Ὅτι δὲ ὁ φθόγγος οὗτος εἶναι πάντη ἀσήμαντος, τιθέμενος λόγῳ ἁπλῆς εὐφωνίας, ἢ καὶ κατὰ συνήθειαν, μαρτυρεῖ μοι ἄλλο ᾆσμα, ἐκδοθὲν ὑπὸ Legrand, ἔνθα ἀναγινώσκομεν,

«Παραδόσου τὸ λοιπὸν ΕΘΕΣ, καὶ ἄφης τὸ δακτυλίδι». [S.]

ὅπου τὸ ΕΘΕΣ εἶναι αὐτὸ τὸ Τραπεζούντιον ΑΘΕ, τροπῇ τοῦ Ε, εἰς Α, κατὰ τὰ εἰρημένα [Λ. Ἀδᾶ], καὶ οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν.

Ἀμόν' : μόν', μόνον.

«Κὴ ἀμόν' ἐσὲν τὸ κόρασιον 'ς τὴν οἰκουμένην κὴ' εὗρα». [P. 198].

Σημ. Ἐγένετο ἐκ τοῦ μόνον προσλήψει τοῦ Α, καὶ ἀποκοπῇ τῆς συλλαβῆς ΟΝ. Ἡ μὲν πρόσληψις τοῦ Α, εὕρηται καὶ ἐν ἄλλαις Τραπεζουντίαις λέξεσιν, οἷον ἀ-τώρα, ἀ-πόθεν, ἀντὶ τώρα, πόθεν κ.τ.λ. Παρομοίως καὶ ἡ Κοινὴ

λέγει ἀ-μασχάλη, ἀ-σκέλι, ἀ βδέλλα, κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἀ-σταφίς, ἄ-σταχυς κ.τ λ. Ἡ δὲ ἀποκοπὴ τῆς καταλήξεως - ΟΝ, ἠκολούθησε τὸ ἰδίωμα τῆς Κοινῆς, λεγούσης μόν' ἀντὶ μόνον, καὶ ζῶ· ἀντὶ ζῶον, οἷον

«Μόν' ἐλαλοῦσε λυγερά». [Ζαμπ. σ. 652].

«Καὶ κάθε ζῶ' νὰ κοιμηθῇ τόπον νὰ 'βρῇ γυρεύει». ['Ερωτ. σ. 17].

Ὁ Passow, οὐκ οἴδαμεν ποῦ στηριζόμενος, ἑρμηνεύει τὴν λέξιν διὰ τοῦ ὅμοιος (similis).

Ἄν : Τὸ ἀπήχημα τοῦτο εὐχρηστεῖ μόνον μετά τινας ἀντωνυμίας, οἷον

«'Ελέπ' ἐτὸν τὸ κόρασιον, κὴ ἐτὸν ΑΝ διαρμενεύει». [P. 486].

«'Εμάγεψαν τὴν ἀγαπῶ, κ' ἐπῆραν τὴν ΑΝ θέλω». [P. 527].

Ἀνέτερον : ἕτερον? Ἡ λέξις εὕρηται εἰς μόνον τὸν στίχον,

«'Ας τὴν ψύ' μ', 'κι ἀνέτερον, ὄνταν θέλῃς ἔπαρ' με». [P. 481].

Σημ. Ὁ Passow ἀνενδοιάστως ἑρμηνεύει τὴν λέξιν διὰ τοῦ ἕ τ ε ρ ο ν. Ἂν οὕτως ἔχῃ τὸ ἀληθές, ἡ λέξις φαίνεται σχηματισθεῖσα τῇ προσλήψει τοῦ ἐρκτικοῦ ΑΝ, κατὰ τὰ ἄλλα τῆς Κοινῆς, ἀν-αφαγιά, ἀν αδουλειά, ἀν-αδειανός, ἀν-άρηα (=ἀραιά) κλ. Οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον ἀν-άπας, ἀν-αρμόζω, ἀν-αρπαγή, ἀντὶ τοῦ ἅπας, ἁρμόζω, ἁρπαγὴ κ.τ.λ.

Ἀπερδάλιν: πορδαλέον?—§ παρδαλόν, πεποικιλμένον.

«Παπλώματ' ἀπερδάλια μου». [P. 544]·

Σημ. Περὶ τῆς προσλήψεως τοῦ Α, ἰδ. ἀνωτ. [Λ. 'Αμόν'].

Ἀπόκλωσμαν : δύσις (τοῦ ἡλίου).

«Καὶ 'ς τοῦ ἡλιοῦ τ' ἀπόκλωσμαν». [P. 505].

Σημ. Ἐκ τῆς Ἀπὸ καὶ κλῶσμα. Κλῶσμα δ' ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι τὴν στροφὴν ἐν γένει [Φαβὸρ. ἐν Λ. κλώθειν]· ὅθεν Ἀπόκλωσμα σημαίνει τὸ τέλος τῆς περὶ τὴν γῆν στροφῆς τοῦ ἡλίου, ἤτοι τὴν δύσιν αὐτοῦ.

Βασιλοσκάμνιν : βασιλικὸς θρόνος.

Βουρδοκεντρέα : ἡ τοὺς ἡμιόνους (Λατ. burdones) κεντῶσα ῥάβδος, συνεκδοχικῶς δὲ καὶ ἡ κεντῶσα τοὺς βόας, ἥτις ἐν τῇ Κοινῇ βουκέντρα λέγεται.

Γίνομαι : γίνομαι.— § παραγίνομαι, πορεύομαι, ὑπάγω.

«Οἱ πέντε 'γένταν 'ς τὴν φιλὴν, κ' οἱ τρεῖος 'ς τὴν ἐγάπην». [P. 505].

Σημ. Ὁ στίχος οὗτος εὕρηται ἡρμηνευμένος ἔν τινι ᾄσματι τῆς Καρπάθου, οὕτω.

«Οἱ πέντε 'πάαιναν γιὰ φιλὶ, οἱ τρεῖς γιὰ τὴν ἀγάπη.» [P. 525].

Γνεφίζω : ἐξυπνῶ.

«'Εκτύπησεν ἡ μαστρακᾶ κ' ἐγνέφιζεν ὁ δράκων». [P. 510].

«Τὸ δάκρυν ἀτῆς ἔσταξεν κ' ἐγνέφιζεν 'Ακρίτας». [P. 440].

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ ἐκνήφω. Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἡ Τραπεζουντία διάλεκτος χρῆται πολλάκις τῷ παρατατικῷ ἀντὶ τοῦ ἀορίστου, ὡς δεικνύει τὸ Ἐκνέφιζεν, ἀντὶ Ἐκνέφισεν. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ ἀναγινώσκομεν

«Ὁ Γιάννες ἐπεπύρνιζεν, καὶ 'ς τὸ μεγάδ' ἐπῆγεν». [P. 510].

ἀντὶ Ἐπεπύρνισεν [Ἴδ. τὴν Λ. Ἐπιπυρνίζω].

Δίγω : δίδω.

Δίγνε: κατ' ἀποκοπὴν ἐκ τοῦ κοινοῦ δίδουνε, διδοῦσι.

Σημ. Οὕτω λέγει καὶ τρῶγνε, παῖζνε, κλαῖγνε, 'πᾶγνε κ.τ.λ. 'Αλλὰ καὶ ἡ Κοινὴ φιλεῖ τὴν ἀποκοπὴν ταύτην. λέγουσα τρῶνε, κλαῖνε, λένε, 'πᾶνε κτλ.

Δίκλοπος: ἀπαταιῶν.

«Εἶχεν πορτάρους δίκλοπους». [P. 198].

Σημ. 'Εκ τῆς Διὰ καὶ κλέπτω (διάκλοπος), ἐξ οὗ καὶ τὸ τῆς ἀρχαίας ῥῆμα διακλοπάω (διακλέπτω).

Δόσι (τὸ) : τάξιμον, κοινῶς τάμμα.

Ε : Τὸ ἀπήχημα τοῦτο μεταχειρίζεται ἡ Τραπεζουντία διάλεκτος εἰς τὰς ἀκολούθους περιστάσεις.

1) Μετὰ τὴν ἀντωνυμίαν Τὸν (αὐτὸν), λέγουσα,

«Κλώσκεται κ' ἐρωτᾷ τον Ε.» [L. 443].

Παρομοίως καὶ ἡ Κοινὴ λέγει,

«Τοῦ στρώνει μέσα 'ς τὴ σπηλῃὰ, καὶ τὸν Ε ῥήχνει ἐπάνω». [Βαλ. Δ. σ. 110].

2) Εἰς τὸ γ' πληθ. πρόσωπον τῶν ῥημάτων, καθὼς καὶ εἴς τινα πρόσωπα τοῦ Εἶμαι, οἷον

«Ἄκουσ' ντὸ λέγνΕ τὰ πουλιὰ, ἄκους' ντὸ κελαϊδοῦνΕ». [L. 89].

«Ἐγὼ ἔμνΕ πραγματευτής». [L. 143].

Παρομοίως καὶ ἡ Κοινὴ λέγει,

«Μὰ 'κεῖ 'ποῦ τὸ 'μαζόνανΕ, καὶ τὸ χεροδιαλέγανΕ». [P. 575].

«Ἦτανε 'μέρα βροχερή». [P. 233].

Ἐθερῶθεν : ἐθηριώθη.

«Ἐπῆγεν Γιάννες κ' ἔργεψεν, ὁ δράκων ἐθερῶθεν». [P. 510].

Σημ. Ἡ πρόσθεσις τελικοῦ Ν, εἰς τὸ γ' πρόσωπον τοῦ παθ. ἀορίστου ἦν ἐν χρήσει καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πτωχοπροδρόμου, ὅστις λέγει

«Αὐτὸς ὄνταν ἐμάθανεν ποτὲ δὲν ἐκτενίσθηΝ». [Α'. 74].

Ἐλέπω : βλέπω.

«Ἐλέπ' ἀτὸν τὸ κόρασιον». [Pass. 486].

Σημ. Οὕτω προτάσσει τὸ Ε, καὶ εἰς τὰ ἐ-φτάνω, ἐ-σοῦν (=σοῦ), ἐ-σὲν, κατὰ τὰ κοινὰ ἐ-σὺ, ἐ τοῦτο, ἐ-σήμερα, ἐ-τότες, ἐ-βλέπω, ἐ-γνωρίζω κ.τ.λ. Οὕτω καὶ ἡ ἀρχαία λέγει ἐ-χθὲς, ἐ είκοσι, ἐ-δάπεδον κ.τ.λ. Ἡ δὲ τοῦ Β, ἀφαίρεσις εἶναι ἰδιοτροπία τῶν Τραπεζουντίων.

Ἔμπαιδος : ἔγκυος.

«Ἐπῆραν καὶ τὴν μάνναν μου ςτ' ἐμὲν ἔμπαιδος ἔτον». [P. 482].

Σημ. 'Εκ τοῦ ἀρχαίου ἔμπαις=ἡ ἐν γαστρὶ ἔχουσα.

Ἐντόκεν : ἐκτύπησεν.

«Ἔσυρεν τὸ χαντσάριν του, 'ς τὴν κάρδιαν ἄτ' ἐντόκεν». [L. 143].

Σημ. Ὁ Passow παράγει ἐκ τοῦ ἐντείνω?

Ἐπιπυργίζω : ἐγείρομαι πολλὰ πρωΐ.

Σημ. 'Εκ τῆς 'Επὶ καὶ πυρνόν=πουρνόν.

Ἐπροσμοιράγαν : διεμοιράσθησαν.

«Μάννα, ἐῤῥάγεν οὐρανὸν, κ' ἐπροσμοιράγαν τ' ἄστρα». [P. 552].

Σημ. Ἐκ τοῦ προσμοιράζω=διαμοιράζω.

Ἔρται: κατ' ἀποκοπὴν ἀντὶ ἔρχεται.

«Κ' ἕναν πουλὶν, καλὸν πουλὶν κι ἀπὸ τὴν πόλιν ἔρται». [Ρ. 498].

Σημ. Οὕτω λέγει καὶ ἔρτουν ἀντὶ ἤρχετουν (ἤρχετο), καὶ ἔτερνα ἀντὶ ἐτήρουνα (παρετήρουν), καὶ ἐφάνθαν ἀντὶ ἐφάνησαν, καὶ 'ποῖνες ἀντὶ ἐποίουνες (ἐποίεις), καὶ χᾶται ἀντὶ χάνεται, καὶ 'τσακοῦνταν ἀντὶ ἐτσακίζουνταν κ.τ.λ. [Ἰδ. καὶ Α. Δίγνε].

Ἐτραλίγεν: ἐζαλίσθη, ἐσκοτίσθη.

«Ἐγὼ χίλιους ἐσκότωσα, κ' ἡ κάρδια μ' 'κ ἐτραλίγεν,
Ἀτὼρ ἐσὲν ἐσκότωσα, κ' ἡ κάρδια μ' ἐτραλίγεν». [L. 443].

Σημ. Ἡ λέξις εὕρηται καὶ παρὰ Πτωχοπροδρόμῳ, οἷον

«Καὶ μόνον ἔασον μικρὸν μὴ τραλισθῇ τὸ φῶς μου». [Α'. 498].

Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀκούεται Ἀντραλίζομαι=ζαλίζομαι, οἷον

«Ἄ! μὴ κυρὰ, τὸ σάκκο, κὴ ἀντραλίζομαι». [Ρ. 485].

Ὁ Κοραῆς παράγει τὴν λέξιν ἐκ τοῦ τραυλός. [Ἄτ. Α'. σ. 186].

Ἐχπᾶγεν: ἐξέπηξεν, ἀπέσπασεν.

«Ἀπὸ κορφῆς ἐπίασεν, κὴ ἀπόρριζα ἐχπᾶγεν». [Ρ. 440].

Σημ. Ἐκ τῆς προθέσεως Ἐκ καὶ πήγω (πήγνυμι). Καθὼς ἡ Κοινὴ ἐκ τοῦ 'πάγω (=ὑπάγω) ἐσχημάτησεν ἀόριστον ἐπάγησα, οἷον

«Πάγησ' ὁ καιρὸς 'ποῦ 'ξέραμε, 'πάγησαν τὰ καλοκαίρια». [Χασ. σ. 217].

οὕτω καὶ ἡ Τραπεζουντία ἐκ τοῦ πήγω, ἐσχημάτισε τὸ ἐπάγησεν, καὶ ἀποκοπῇ ἐπᾶγεν, καὶ ἐν συνθέσει ἐχπᾶγεν (ἀντὶ ἐξεπᾶγεν).

Ζυγονιάτης: ζυγὸς (μέρος τοῦ ἀρότρου).

Ι: Τὸ ἀπήχημα τοῦτο μεταχειρίζεται ἡ Τραπεζουντία διάλεκτος εἰς μόνον τὸ μόριον οὐκ, λέγουσα οὐκὶ, καὶ κατ' ἀποκοπὴν 'κὶ, οἷον

«'κι 'παίρ' τὰ χίλια φούλυρα, 'κὶ 'παίρ' τὰ δυὸ μουλάρια». [L. 443].

Κά': κατ' ἀποκοπὴν ἀντὶ κάτω, οἷον

«Κάθημαι κά' καὶ κλαίγω». [Ρ. 527].

Σημ. Οὕτω λέγει καὶ ψύ' ἀντὶ ψυχὴ, καὶ φᾶ' ἀντὶ φᾶγε, καὶ αὔρ' ἀντὶ αὔριον κ.τ.λ.

Κε: Τὸ ἀπήχημα τοῦτο, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα *Κεν*, *Κι*, εὐχρηστοῦσιν ἀδιαφόρως μετὰ οἱανδήποτε λέξιν, οἷον

«Καλόγρηα γηὸν ἐγέννησε ΚΕ ἐπάνω 'ς τὸ πορφύριν». [Ρ. 482].
«Ἐπῆγεν καὶ ν ἐκόνεψεν ΚΕ 'ς τοῦ Ἡλιοῦ τὸ κάστρον». [L. 49].
«Ἄς 'πάγω ΚΕ νὰ κυνηγῶ, ΚΕ 'ς τὰ κυνηγοτόπια». [L. 89].
«Καὶ τὰ καλὰ τὰ κόματα θέλει ΚΕΝ γειτονίαν». [Ρ. 527].
«Κ' ἕναν πουλὶν, καλὸν πουλὶν ΚΙ ἀπὸ τὴν πόλιν ἔρται». [Ρ. 498].

Κῆλον: ξηρόν.

«Τὸ χέριν ἀτοῦ ἔσυρεν κῆλον ῥαβδὶν ἐποῖκεν». [Ρ. 440].

Σημ. Ἡ λέξις εἶναι ἀρχαία. Κακῶς ὁ Passow γράφει κοιλόν.

Κλώσκομαι: στρέφομαι.

«Κλώσκετε, ἐρωτᾷ τονε». [L. 443].

Σημ. Ἐκ τοῦ κυκλώσκομαι=κυκλόομαι.

Λάμνω : ἀροτριῶ.

«Ἀκρίτας ὄντας ἔλαμνεν 'ς τὸ μέγαν τὸ χωράφιν». [P. 440].

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐλαύνω.

Λίβας : πηγὴ (ὕδατος).

«Τὰ γονικὰ μ' 'π' τοὺς οὐρανοὺς, κ' ἡ μάννα μ' ἀπ' τὰς λίβας». [P. 510].

Σημ. Ἐκ τοῦ λιβὰς (πηγή).

Λυκουδᾶς : λυκιδεύς.

Μάραντον : τὸ ἐναντίον τοῦ ἀμάραντον.

«Ἐσὺ μαραίνεις μάραντα καὶ παλαλὰ χορτάρια». [P. 538].

Ματοχώσιαμαν : ὀμματοκατέβασμα, κρύψιμον τῶν ὀφθαλμῶν.

«Κὴ αὐτὸ τὸ 'ματοχώσιαμαν σκοτόν' ἐμέν', κὴ ἄλλ' ἕναν». [P. 198].

Σημ. Ἐκ τοῦ ὄμμα καὶ χόω (χώννυμι). Χώνω δὲ καὶ οἱ Κρῆτες λέγουσι τὸ κρύπτω, οἷον

«Γιατὶ χωστὸν, ἢ τί κρυφὸν τὸν Κύριον δὲν κομπόνει». [Θυσ. Ἀβρ. σ. 33].

«Ἂς πάσχῃ ποῦρι ὅσον 'μπορεῖ ἄνθρωπος νὰ τὰ χώνῃ,

«Τὰ 'μάτια καὶ τὸ πρόσωπον ὅλα τὰ φανερώνει». [Ἐρωτ. σ. 69].

Μαχαλόπος : κατ' ἀποκοπὴν ἀντὶ μαχαλότοπος.

«'Σ τ' ἀπάν' τὸ μαχαλόπον». [P. 505].

Σημ. Οὕτω λέγει καὶ νερόπον ἀντὶ νερότοπον, καὶ χορόπον ἀντὶ χορότοπον κ.τ.λ. Ἐνταῦθα ἀνακτέα καὶ τὰ πρόβαν ἀντὶ πρόβατον, καὶ πουλόπα ἀντὶ πουλόπουλα κλ.

Μερὸς (ὁ) : ἡμέρα.

Σημ. Οὕτω λέγει καὶ ὁ νυκτὸς ἀντὶ ἡ νύκτα. Τὴν ἀλλαγὴν τοῦ γένους μεταχειρίζεται καὶ εἰς ἄλλας λέξεις, οἷον ἡ φιλὴ ἀντὶ τὸ φιλί, τὰ πόνια ἀντὶ οἱ πόνοι, τὰ σπόρα ἀντὶ οἱ σπόροι, ἡ μαστραπᾶ ἀντὶ ὁ μαστραπᾶς, ἡ πυρνὰ ἀντὶ τὸ πουρνὸν κ.τ.λ. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ φράσις πολλὰ χιλιάδες, κάμποσα 'μέραις, πολλὰ καρπὸν, δυνατὸς καὶ μέγας κάστρον κ.τ.λ,

Μοναχέσσα : μοναχή, μόνη.

Ν : Τὸ ἀπήχημα τοῦτο μεταχειρίζεται εἰς τὰς ἀκολούθους περιστάσεις.

1) Μετὰ τὰ εἰς Α, καὶ Υ, οὐδέτερα ὀνόματα, οἷον

«Ἔσειξεν τ' ἕνα Ν τὸ φτερὸν 'ς τὸ αἷμα Ν βουτεμένον». [L. 49].

«Ἐγάπη 'ς τὸν ἀνέφορον βαρὺ Ν φορτίον ἕνι». [P. 527].

2) Μετά τινας ἀντωνυμίας, οἷον

«Κὴ ἀμόν' ἐσὲ Ν τὸ χόρασιον». [P. 198].

« . . . . σκοτόν' ἐμὲ Ν κὴ ἄλλ' ἕναν». [Αὐτ.].

«'Σ τὸν θεῖον ἐσοῦ Ν, νὲ μαῦρέ μου». [P. 440].

3) Μετὰ τὰ εἰς Α, ἐπιῤῥήματα, οἷον

«Κὴ ἀκόμα Ν 'κ ξεκαμπάτησαν». [P. 440].

«Κ' ἔλα καὶ σὺ ἐντάμα Ν». [Αὐτ.].

Σημ. Καὶ παρὰ Ἑρμονιακῷ ἀναγινώσκομεν,

«Τώρα Ν νῦν ἐάσατέ με». [Μεταφρ. Ἰλιαδ. 256].

4) Μετὰ τὸ γ' πρόσωπον χρόνων τινῶν τῆς παθητικῆς φωνῆς, οἷον

«Ἐπάρθε Ν κ' ἡ Ἁγιασοφιά». [P. 198].
«Πεντάημερος ἐγένετο Ν, κ' ἐκαυχέθε Ν». [P. 486].
«Νὰ 'κεῖντα Ν ν' ἀποκοιμηθοῦν». [P. 543].
«Οἱ πέντε 'γένταΝ 'ς τὴν φιλήν». [P. 505].

Σημ. Ἰδ. καὶ Λ. ἐθερῶθεν.

5) Ἐν μέσῳ δύο λέξεων, τῆς μὲν τελευτώσης, τῆς δὲ ἀρχομένης ἀπὸ φωνήεντος, οἷον

«Πέρνησόν με Ν ἕταιρε». (P. 481).
«Ἐπῆγαν καὶ Ν ἐκόνεψαν». (P. 440).
«Ἔρθανε καὶ Ν ἐντόκανε σπαθιά». (P. 482).

Σημ. Οὕτω καὶ ἡ Κοινὴ λέγει,

«Τὴ νύφη του Ν ἐφώναξε». (P. 466).
«Ποῦ θὰ τὸ μάθη Ν ἡ Τουρκιά». (Μαν. Β'. σ. 79).
«Μέσα Ν ἀπὸ τὸ Βάλτο». (Ζαμπ. σ. 663).
«Καὶ μὲ Ν ὁ νειὸς 'ποῦ μ' ἀγαπᾷ». (Faur. IV. 24).

**Να* : Τὸ ἀπήχημα τοῦτο εὐχρηστεῖ πρὸ οἱασδήποτε λέξεως, οἷον

«Ν ἀοιλοὶ ἐμᾶς, ΝΑ βάϊ ἐμᾶς». (P. 41).
«Ἐμπρὸς περνοῦν οἱ πρασινοί, ΝΑ εἶν' τ' ἐμὰ τ' ἀδέλφια». (P. 440).

Σημ. Καὶ ἡ Κοινὴ λέγει,

«Ἐσέ ΝΑ πρέπει, μωρὲ 'Λιά». (P. 41).
«Μὴ ΝΑ 'σὲ γάμο πέφτουνε, μὴ ΝΑ 'σὲ πανηγύρι». (P. 2).

Τὸ ἀπήχημα τοῦτο εἶχον καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὑπὸ τὴν μορφὴν ΝΗ, λέγοντες ἐγὼ ΝΗ, ἐμὲ ΝΗ, τὸ ΝΗ κ.τ.λ. ὑπὸ δὲ τὴν σημερινὴν μορφὴν ΝΑ, εὕρηται ἐν χρήσει καὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πτωχοπροδρόμου, λέγοντος

«Καὶ μή Να πλήξῃ νὰ σφαγῇ, μή ΝΑ τὸν πιάσῃ ὁ στρόφος». (Β'. 532).

**Ναν* : Τὸ ἀπήχημα τοῦτο εὐχρηστεῖ μόνον μετὰ τὰς προσωπικὰς ἀντωνυμίας, οἷον

«Ἐμέ ΝΑΝ ἂς τ' ἐσκότωσες». (L. 143).

Σημ. Οὕτω καὶ παρὰ Πτωχοπροδρόμῳ,

« . . . . εἰς τὸ σκολειὸν ἐμέ ΝΑΝ». (Α'. 88).
«Ἐσέ ΝΑΝ καὶ 'πουκάμισον». (Α'. στιχ. 365).

Νὲ, ἢ *Ναί* : μόριον κλητικὸν ἀντὶ τῶν κοινῶν Ἔ, ἢ Αἴ, παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις Ὦ, οἷον

«Ὀπίσ', ὀπίσ', νὲ Ξάνθινε». (P. 482).

Ξεκαμπανίζομαι: ξεκαμπίζω, τουτέστιν ἐξέρχομαι εἰς τὴν πεδιάδα.

Σημ. Λέξις μιξοβάρβαρος ἐκ τῆς Ἑλλην. προθέσεως Ἐκ, καὶ τοῦ Ἰταλ. campagna (πεδιάς).

Ὄρομαν : ὅραμα.

Σημ. Ἐκ τοῦ σπανιωτέρου τύπου ὀρόω=ὁράω.

**Παλ*: Τὸ ἀπήχημα τοῦτο εὐχρηστεῖ ἀδιαφόρως μετὰ οἱανδήποτε λέξιν, οἷον

«Κανεὶς αὐτὸ ΠΑΛ 'κὶ ἀναγνώθ'». (P. 198).
«Ἥλιε μ' κ' ἐσὺ ΠΑΛ ντὸ εἶσαι καὶ ἀπ' ἐμὲ καλλίων». (P. 538).

Σημ. Τὸ ἀπήχημα τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ἐπανα-

ληπτικὸν πάλε=πάλιν. Εὕρηται δὲ ἐν χρήσει καὶ εἴς τινας φράσεις τῆς Κοινῆς, οἷον ὅταν λέγωμεν — «Ἦρτες καὶ σὺ ΠΑΛΕ νὰ μὲ σκοτίσῃς».—«Ἔτσι ΠΑΛΕ θέλω 'γώ».—«Ἤθελες ΠΑΛΕ ἡ ἀφεντιά σου νὰ τὸν ἀφήσω νὰ μὲ δείρῃ;»—«Τί σοῦρτε ΠΑΛ' ἐσένα καὶ φωνάζεις;» κ.τ.λ. Εἰς τὰς φράσεις ταύτας τὸ ΠΑΛ(Ε) οὐδεμίαν ἔχει ἐπαναληπτικὴν σημασίαν, ἀλλὰ τίθεται ἁπλῶς ὡς πλεονάζον φθόγγος, τουτέστιν ὡς ἀπήχημα. Τοιοῦτόν τι φαίνεται καὶ τὸ παρὰ Πτωχοπροδρόμῳ ἐν τοῖς στίχοις τούτοις,

«Καὶ τώρα μόνον ἄφες με, ὅτι ψωμὶν οὐκ ἔχω,
«ΠΑΛ ὡς νὰ 'πάρω δανεικό». (Α'. 314).

Τοῦτο μὴ ἐννοήσας ὁ μακαρίτης Μαυροφρύδης, διώρθωσε τὸν στίχον διὰ τοῦ.—«Πᾶλλ' ὥς νὰ πάρω δανεικὸν»—λέγων ὅτι τὸ — πᾶλλ' ὥς — κεῖται ἴσως ἀντὶ τοῦ—πᾶ (ὕπαγε), ἀλλοῦ (ἀλλαχοῦ) ὡς (ἕως) νὰ πάρω δανεικόν.» [Ἐκλ. μνημ. σ. 511].

Πομπίδες : ὁπαδοί, συνοδοιπόροι.

«Εὗρεν καὶ τσοὶ πομπίδες του, κάθουν καὶ λογαριάζουν». (Ρ. 440).

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου πομπεὺς (συνοδοιπόρος).

Πουλόνω : γεννῶ πουλία.

Ῥακάνιν : ῥαχίδιον, κοινῶς ῥαχοῦλι.

«Κὴ ἀκόμαν κ' ξεκαμπάτισεν, ῥακάνια ἐπιδέβεν». (Ρ. 440).

Σημ. Τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν—ΑΝΙ, καὶ ἡ Κοινὴ μεταχειρίζεται εἰς τὸ φουτάνι ἀντὶ φουντάρι (φυτάριον).

Ῥασίν : ῥάχις

«Ἕνας ἐγεύταν τερετής, ἐξέβεν ς' τὰ ῥασία». (L. 443).

Σημ. Ἡ τροπὴ τοῦ Χ εἰς Σ, εὐχρηστεῖ καὶ εἰς ἄλλας Τραπεζουντίας λέξεις, οἷον σέρα ἀντὶ χήρα κλ.

«Σέρα ἔκλαιεν τὸ πουρνὸν, σέρα τὸ μεσημέριν». (L. 443).

Συνετάγαμεν : συνετάγημεν, συνεφωνήσαμεν, ἀμοιβαίως ἐτάξαμεν ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον.

Σύρκομαι : σύρομαι.

«Νὰ σύρ' ἀτὸ 'κὶ σύρκεται». (Ρ. 527).

Σημ. Ἡ ἐπένθεσις τοῦ Κ, εὕρηται καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα βρύκω, ἐρύκω ἀντὶ βρύω, ἐρύω κ.τ.λ.

Ταντανίζω : φρίσσω, τρέμω.

Σημ. Ἐκ τοῦ παρ' Ἡσυχίῳ Τανταλίζομαι=σαλεύομαι [ἐν Α], ἢ ἐκ τοῦ παρὰ Πλουτάρχῳ Ταρταρίζω, περὶ οὗ λέγει. «Καὶ τὸ ῥιγοῦντα πάλλεσθαι καὶ τρέμειν, ταρταρίζειν κέκληται.» [Πρ. τοῦ πρωτ. ψυχρ. § 9.]. Ἡ Κοινὴ λέγει Τουρτουρίζω=τρέμω ὑπὸ τοῦ ψύχους.

Φτάγω : συγκατατάσσω, καθίστημι.

«Ἐσὲν σύντεκνον φτάγω». (L. 51).

Σημ. Ἐκ τοῦ τάγω, τάσσω.

Φτουλιγμένος : μαδισμένος.

«Τὰ γένεια φτουλιγμένος». (P. 540).

Σημ. Ἐκ τοῦ τετιλωμένος. Ὁ Passovv. οὐ καλῶς παρατηρεῖ. «Rectius videtur derivandum ad Ἐπὶ—τυλήσσω (cfr. Dion. Laert. 9, 114), explicatus, solutus».

Χαρεμένος: χαρούμενος, χαίρων.

Ὠμίτσιν: ὑποκοριστικὸν τοῦ ὦμος.

Ὠριάζω: συνενόνω, συντροφιάζω.

«Ἐννηὰ τσοπάν' ὡρίασαν ἐννηὰ κοπάδι' ἀρνία». (P. 505).

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὡρίζω, ἐπενθέσει τοῦ Α, κατὰ τὰ κοινὰ λογιΑζω, ζυγιΑζω, χρονιΑζω κλ. ἀκολουθοῦντα τὰ ἀρχαῖα ἀπαντιΑζω, ἀνακογχυλιΑζω, ἀγκαλιΑζω κ.τ.λ.

Ἐν Λευκάδι — Ι. ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ Σχολάρχης

Η ΜΙΚΡΑ ΚΟΜΗΣΣΑ

Ὑπὸ ΟΚΤΑΒΙΟΥ FEUILLET

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'.

Γεώργιος Λ . . . τῷ Παύλῳ Β . . .

Εἰς Παρισίους.

Ἐν Ῥοζὶλ τὴν 15 Σεπτεμβρίου 184 . .

Φαντάζομαι τὴν ἔκπληξίν σου ὅταν ἐπιστρέφων ἐκ Γερμανίας λάβῃς περὶ τὴν ἐννάτην τῆς ἑσπέρας τὴν παροῦσαν, καὶ ἴδῃς ἀμέσως ἐκ τῆς ταχυδρομικῆς σφραγῖδος ὅτι δὲν σὲ περιμένω ἐν Παρισίοις. Τοῦτο ἐνδέχεται νὰ σοὶ προξενήσῃ δυσαρέσκειάν τινα, ἥτις ἐξ ἅπαντος θέλει μεταβληθῆ εἰς ἀπορίαν, ὅταν ἀνοίξας τὴν ἐπιστολὴν πληροφορηθῇς ἐξ αὐτῆς ὅτι εἶμαι ἐγκατεστημένος ἀπὸ πέντε ἤδη ἡμερῶν ἐντὸς μύλου τῆς Κάτω Νορμανδίας — «Ἐντὸς μύλου;» θ' ἀνακράξῃς, «Τί ζητεῖ εἰς αὐτὸν τὸν τὸν μύλον;» — Καταθέτων τότε πρὸς στιγμὴν τὴν ἐπιστολήν μου θέλεις συσπάσει τὰς ὀφρῦς, ἀγωνιζόμενος νὰ λύσῃς τὸ αἴνιγμα διὰ μόνης τῆς μαντικῆς σου δυνάμεως. Ἀλλ' αἴφνης τὰ χείλη σου θέλουσι διασταλῆ εἰς μειδίαμα φιλοσοφικῆς εἰρωνίας καὶ φιλικῆς συγκαταβάσεως, προκληθὲν ἐκ τῆς ἐπιφανείσης εἰς τὸ πνεῦμά σου λύσεως, ὑπὸ τὸ σχῆμα ὡραίας μυλωθροῦ, οἷαι αἱ τοῦ κωμικοῦ μελοδράματος, πεπασμένης οὐχὶ δι' ἀλεύρου ἀλλ' ὀρυζοκόνεως, ταινιοστόλιστον ἐχούσης περιστήθιον, κομψὴν ἐσθῆτα καὶ κάτωθεν αὐτῆς μικροὺς πόδας ἐντὸς κεν-

τητῶν κνημίδων, ἐν ἑνὶ λόγῳ μιᾶς τῶν μυλωθρίδων ἐκείνων, αἵτινες ἐκφράζουσι τὰ αἰσθήματα αὐτῶν συνηχούσης τῆς ὀρχήστρας. Δυστυχῶς ὅμως ἡ χαριτόβρυτος αὕτη ὀπτασία ὁμοιάζει τῇ πραγματικότητι ὅσον ἐγὼ τῷ Ναρκίσσῳ. Ἡ ἰδική μου μυλωθρὸς φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἀγνοῶ ἀπὸ πόσων ἑβδομάδων, τρισμέγιστον βαμβακερὸν σκοῦφον, εἰς τὸν ὁποῖον παχὺ στρῶμα ἀλεύρου δὲν ἀρκεῖ ν' ἀποδώσῃ τὸ πρὶν λευκὸν χρῶμα, τὸ δὲ ὑπὸ τὸ σκούφωμα τοῦτο πρόσωπον τοσοῦτον ὁμοιάζει τῷ τοῦ συζύγου αὐτῆς, ὥστε πολλάκις ἔτυχε νὰ ἐκλάβω τὴν μυλωθρὸν ἀντὶ τοῦ μυλωνᾶ. Ὅλως περιττὸν νομίζω νὰ προσθέσω μετὰ ταῦτα, ὅτι οὐδεμίαν ἔχω περιέργειαν νὰ ἐξετάσω ἂν περιέχεται καὶ καρδία εἰς τὸν σάκκον τὸν περιέχοντα τὰ κάλλη τῆς οἰκοδεσποίνης μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, μὴ γνωρίζων πῶς νὰ σπαταλήσω τὸν καιρὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τριακονθημέρου ἀπουσίας σου, ἐζήτησα μίαν οἵαν δήποτε ἀποστολὴν παρὰ τοῦ ὑπουργείου. Κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον τοῦ Εὔρου εἶχεν ὑποβάλει εὐσεβάστως τῇ κυβερνήσει τὴν εὐχήν, ὅπως τὰ ἐρείπια τῆς Μονῆς τοῦ Ῥοζὲλ προβιβασθῶσιν εἰς τὴν τάξιν ἱστορικοῦ μνημείου, ὁ δὲ ὑπουργὸς ἀνέθεσεν εἰς ἐμὲ τὴν ἐξέτασιν τῶν δικαιούντων τὴν ἀξίωσιν ταύτην τίτλων. Μεταβὰς ἀμέσως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ φιλαρχαίου νομοῦ, ἐπαρουσιάσθην ἐκεῖ μετὰ σοβαρᾶς ἀξιοπρεπείας, ὡς ἀνὴρ ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται ἡ ἱστορικὴ ὕπαρξις προσφιλεστάτου εἰς τοὺς αὐτόχθονας μνημείου. Μεγάλη ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἀπορία μου, ὅτε ζητήσας πληροφορίας ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, οὐδένα ἠδυνήθην νὰ εὕρω γνωρίζοντα κἂν τὴν ὕπαρξιν τοιούτου ἱστορικοῦ μοναστηρίου ἐν τοῖς περιχώροις. Ὅπως δήποτε ἔσπευσα νὰ μεταβῶ πρὸς τὸν νομάρχην, τὸν γνωστὸν ἡμῖν Β**, ὅστις πολλὰς μὲν μοὶ ἐπεδαψίλευσε φιλοφρονήσεις, ἀλλ' εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου περὶ τοῦ λαοφιλοῦς μνημείου, οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη ν' ἀπαντήσῃ εἰμὴ μόνον, ὅτι πολὺ κάλλιον αὐτοῦ ἤθελε μὲ πληροφορήσει περὶ τῶν ἐρειπίων τούτων ἡ κυρία του, ἂν ἔστεργον νὰ γευματίσω παρ' αὐτῷ.

Τὸ ἑσπέρας μετὰ τὸ γεῦμα ἡ Κυρία Β**, ἐνδώσασα μετά τινος μετριόφρονος δισταγμοῦ εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις μου, ἔστερξε νὰ μοὶ δείξῃ ἐν τῷ λευκώματι αὐτῆς ἄποψιν τῆς Μονῆς, ἣν εἶχε σχεδιάσει μετὰ πολλῆς φιλοκαλίας. Κατὰ τὴν ξενίζουσάν με τὰ ἐρείπια ταῦτα ὑψοῦντο ἐν μέσῳ ὄντως μαγικῆς σκηνογραφίας, ἧς περιγράφουσα τὴν μεγαλοπρέπειαν κατελαμβάνετο βαθμηδὸν ἡ Κυρία Β** ὑπὸ ἐνθουσιώδους συγκινήσεως, ὡς ἐπίλογον δὲ ἔρριψεν ἐπ' ἐμὲ ἱκετικὸν βλέμμα ἰσοδυναμοῦν δωροδοκίᾳ. Ἐκ τούτων ἐπείσθην ὅτι ἡ νέα αὕτη γυνὴ ἦτο ἡ μόνη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ κηδομένη τῶν ἐρειπίων τούτων, ἡ δὲ πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀναφορὰ τῶν μελῶν τοῦ γενικοῦ συμβουλίου προήρχετο ἐξ ἁπλῆς ἐπιθυμίας νὰ εὐχαριστήσωσι τὴν κυρίαν νομαρχίναν. Οὐδόλως ἐννοῶ νὰ μεμφθῶ διὰ τοῦτο τοὺς ἀξιοτίμους κυρίους συμβούλους, ἀλλὰ μόνον νὰ εἴπω ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Κυρίας Β** εἶναι ὡραῖοι,

καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔπρεπε καὶ κατ' ἐμὴν γνώμην ἡ ἀρέσκουσα εἰς τοιούτους ὀφθαλμοὺς Μονὴ νὰ καταταχθῇ ἐξ ἅπαντος μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν τῆς Γαλλίας μνημείων. Ἡ οὕτω σχηματισθεῖσα περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐρειπίων πεποίθησίς μου εἶχεν ἐν τούτοις ἀνάγκην νὰ ὑποστηριχθῇ παρὰ τῷ κ. ὑπουργῷ καὶ δι' ἄλλων τινῶν ἱστορικωτέρων ἐπιχειρημάτων. Δυστυχῶς ὅμως οὐδὲν σχεδὸν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω ἄξιον λόγου ἐν τοῖς ἀρχείοις, τὸ δὲ προϊὸν ἐπιπόνου ἐπὶ δύο ὅλας ἡμέρας ἐν τῇ νομαρχιακῇ βιβλιοθήκῃ ἀνασκαφῆς ὑπῆρξε τοῦτο μόνον, ὅτι ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ῥοζὲλ κατῴκουν πρὶν καλόγηροι, οἵτινες ὑπῆγον νὰ κατοικήσωσιν ἀλλαχοῦ, ἀφοῦ αὕτη κατέστη ἀκατοίκητος».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀπεφάσισα νὰ μεταβῶ ἀμελλητὶ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν μυστηριωδῶν ἐρειπίων, ὅπως λύσω ἐπὶ τοῦ τόπου τὸ ἱστορικὸν πρόβλημα, ἐν ἀνάγκῃ δὲ ἀναπληρώσω διὰ σχεδιασμάτων ὁπωσοῦν κολακευτικῶν τὸν ἐξ ἀνωτέρας βίας λακωνισμὸν τῆς ἱστορικῆς μου ἐκθέσεως. Τὴν τετάρτην λοιπὸν τὸ πρωῒ ἀνεχώρησα ἐφ' ἁμάξης εἰς τὴν κωμόπολιν Ν**, ἐγγὺς κειμένην τῆς Μονῆς. Τὸ ἑσπέρας εἶχον διανύσει δώδεκα λεύγας, ὁ δὲ ἡνίοχός μου ἐχώνευε τὸ δωδέκατον αὐτοῦ γεῦμα. Ἡ χώρα εἶναι χαρίεσσα καίτοι ὁπωσοῦν μονότονος. Ὑπὸ φύλλωμα ἀειπράσινον ἁπλοῦται παχύχλοος τάπης, ὃν νέμονται εὐδαίμονες βόες, οὐχ ἧττον τοῦ ἡνιόχου μου πολυφάγοι. Περὶ λύχνων ἀφὰς ἡ σκηνογραφία μετεβλήθη ἐπαισθητῶς, τὰς βοσκὰς διεδέχθησαν βαλτώδεις πεδιάδες, γυμναὶ καὶ ἄχλοοι ὡς στέπαι ῥωσικαί. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἕλους ἐφαίνετο σχεδὸν μαύρη καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐφύοντο λιμναῖοι μόνον σχοῖνοι καὶ ἄλλα νοσηρᾶς ὄψεως φυτά. Ἐγγίζων ἤδη εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοιπορίας διέκρινα εἰς μεγάλην ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν ἱππεῖς τινας, διατρέχοντας τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν ἀπὸ ῥυτῆρος, καὶ ὅτε μὲν ἀφανιζομένους εἰς χαμηλοτέραν τοῦ ἐδάφους πτυχήν, ὅτε δὲ ἀναφαινομένους αἴφνης καὶ τρέχοντας μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε φρενητιώδους ταχύτητος. Ἠδυνάτουν νὰ μαντεύσω τίνα ἐδίωκον οἱ Κένταυροι οὗτοι ἀόρατον σκοπόν, οὐδ' ἠθέλησα νὰ ἐρωτήσω περὶ τούτου, ποιητικώτερον πάσης ἀποκαλύψεως εὑρίσκων τὸ μυστήριον.

Διανυκτερεύσας ἐν τῷ ξενοδοχείῳ μετέβην τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πρωῒ εἰς τὰ ἐρείπια, ἅτινα κεῖνται εἰς τὴν ἄκραν τοῦ δάσους. Τὰ λείψανα τῆς Μονῆς εἶναι μικροῦ λόγου ἄξια. Οὐδὲν ἄλλο ἀπέμεινεν ἐξ αὐτῶν εἰμὴ ὁ πρὸ τῆς αὐλῆς μεγαλοπρεπὴς πυλών, πτέρυξ οἰκοδομήματος ἀναγομένου πιθανῶς εἰς τὸν δωδέκατον αἰῶνα, ἔνθα κατοικεῖ σήμερον ὁ ξενίζων με μυλωνᾶς, ἡ αἴθουσα τοῦ συνεδρίου, ἧς ἐθαύμασα τὰς ἀψῖδας, καὶ δύο ἢ τρία κελλία, ὧν τὸ ἓν ἐχρησίμευε πιθανῶς ὡς δεσμωτήριον, καθ' ὅσον ὑπέθεσα ἐκ τοῦ πάχους τῆς θύρας καὶ τοῦ ὄγκου τῶν κλείθρων. Τὰ λοιπὰ κατέπεσαν ἢ κατεσκάφησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν, προμηθευομένων ἐκεῖθεν ὑλικὸν πρὸς ἀνέγερσιν τῶν πέριξ οἰκίσκων. Ἡ ἐκκλησία ἀπ' ἐναντίας εἶναι σχεδὸν ἀκεραία καὶ ὡς μητρόπολις μεγάλη. Μόνος ὁ πυλὼν καὶ ὁ ὀπισθόδομος κατέπεσαν, τὰ δὲ ἔνδον τοῦ ναοῦ, οἱ ὑψηλοὶ κίονες καὶ οἱ θόλοι ἔμειναν ἀνέπαφα καὶ ὡς χθεσινά.

Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς φαίνεται ἐκτελεσθὲν ὑπὸ ἐξόχου τεχνίτου, ἀνοίξαντος εἰς τὰς δύο ἄκρας τοῦ οἰκοδομήματος, τὸν πυλῶνα καὶ τὴν θέσιν τοῦ θυσιαστηρίου, δύο γιγαντιαίας ὀπάς, ὅπως ἐπιτρέψῃ τῷ εἰσερχομένῳ νὰ διακρίνῃ τὸ ὄπισθεν δάσος ὡς διὰ βαθυτάτης θριαμβευτικῆς ἀψῖδος. Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ὀπτασία εἶναι ἐν τῷ ἐρήμῳ τούτῳ τόπῳ ὄντως καταπληκτική.

— «Κύριε,» εἶπον εἰς τὸν μυλωνᾶν ὅστις ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μου κατεσκόπευε μακρόθεν πᾶσάν μου κίνησιν μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης τοὺς αὐτόχθονας θηριώδους δυσπιστίας, «ἔχω ἐντολὴν νὰ περιγράψω καὶ νὰ σχεδιάσω τὰ ἐρείπια ταῦτα, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται πολυήμερος ἐργασία. Δὲν εἶναι ἆρα δυνατὸν νὰ μοὶ προσφέρετε ἕν οἱόν δήποτε κατάλυμα ἐνταῦθα διὰ μίαν ἢ δύο ἑβδομάδας, ὅπως ἀπαλλαχθῶ καθημερινοῦ δρόμου ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως εἰς τὴν Μονήν;»

Ὁ μυλωνᾶς, ἀκραιφνὴς τύπος Νορμανδοῦ, μ' ἐξήτασεν ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν, μὲ κατεμέτρησε καὶ μ' ἐζύγισε χωρὶς νὰ εἴπῃ οὐδὲ γρύ, ὡς ἄνθρωπος κάλλιστα γνωρίζων ὅτι ἡ ἐχεμύθεια εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς νορμανδικῆς σοφίας, εἶτα δὲ ἤνοιξε τέλος πάντων τ' ἀλευρωμένα χείλη του, οὐχὶ ὅπως μοὶ ἀπαντήσῃ, ἀλλ' ὅπως κράξῃ τὴν γυναῖκά του, εἰς ἣν ἠναγκάσθην νὰ ὑποβάλω καὶ ἐκ δευτέρου τὴν αἴτησίν μου. Χάρις εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ γυναικείου ἐνστίκτου ἡ σιωπηλὴ ἀνάκρισις τῆς μυλωθροῦ ὑπῆρξε πολὺ συντομωτέρα τῆς τοῦ συζύγου της καὶ ἀπέληξεν εἰς ἄμεσον ἔκδοσιν ἀποφάσεως εὐνοϊκῆς. Ὁ μυλωνᾶς ἐνόμισε τότε πρέπον ν' ἀφαιρέσῃ τὸν πῖλόν του μετὰ γλυκεροῦ μειδιάματος· ἀμφότεροι δὲ μοὶ ἐπεδαψίλευσαν ἔκτοτε παντοίας περιποιήσεις, ὅπως λησμονήσω τὴν ψυχρότητα τῆς πρώτης ὑποδοχῆς, ἐπιμένοντες μάλιστα νὰ μοὶ παραχωρήσωσι τὸν ἴδιον αὐτῶν κοιτῶνα, κεκοσμημένον δι' εἰκόνων ἐκ τοῦ Τηλεμάχου. Τούτου ὅμως προετίμησα κελλίον, γυμνὸν μὲν καὶ στενόχωρον, ἔχον ὅμως μεσαιωνικὸν παράθυρον, δι' οὗ ἔβλεπον τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ καὶ τὸν πράσινον ὁρίζοντα τοῦ δάσους.

Ἂν ἤμην ἔτη τινὰ νεώτερος, ἤθελον καταθελχθῆ ἐκ τοῦ ποιητικωτάτου τούτου καταλύματος. Ἀλλ' αἱ τρίχες μου, φίλε Παῦλε, ἤρχισαν ν' ἀσπρίζωσι, καίτοι ἐπιμένω πολλάκις θεωρῶν ὡς ἁπλοῦν ἀποτέλεσμα ἀντανακλάσεως τοῦ φωτὸς τὸ ἀμφίβολον αὐτῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον χρῶμα. Τὰ νεανικά μου ὄνειρα παρῆλθον ἀνεπιστρεπτεί. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἔπαυσα νὰ [illegible] πιστεύω μάλιστα αἱ ὀνειροπολήσεις μου ἀνυψώθησαν μεταβαλοῦ[illegible]σιν, ἀφοῦ ἡ εἰκὼν γυναικὸς δὲν εἶναι πλέον ἀπαραίτητον αὐτῶν [illegible]ὶ ἡ καρδία μου ἀφίνει ἡσυχώτερον τὸν νοῦν. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι [illegible]ν τέρπομαι εἰς ξηρὰς καὶ ἀφῃρημένας θεωρίας καὶ ἀδυνατῶ νὰ [illegible] πραγμάτων, ἅτινα δὲν μὲ συγκινοῦσιν. Ὁμολογῶ ὅτι ῥωμαντι[illegible]ην καὶ τοιοῦτος θ' ἀποθάνω. Τὸ μόνον πρᾶγμα, ὅπερ δύναται ὁ [illegible]παιτήσῃ ἐκ τῆς ὡριμωτέρας ἡλικίας μου, καὶ ἀπαιτῶ ὁ ἴδιος παρ' [illegible]ναι ἡ ἐξοβέλισις τοῦ ἔρωτος ἐκ τῶν ποιητικῶν μου ὀνείρων.

Τοιοῦτος διαμένων δὲν ἐνθουσιάζομαι πλέον, ἀλλ' οὐδὲ βασανίζομαι ἐκ πλήξεως συζῶν μετὰ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος καὶ πειρώμενος ν' ἀναστήσω διὰ τῆς φαντασίας τοὺς πρώτους οἰκιστὰς τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἀνερυθριάστως δὲ ὁμολογῶ ὅτι ἀγαπῶ τοὺς καλογήρους, οὐχὶ τοὺς ὀκνηροὺς ἐκείνους, παχυσάρκους καὶ λάγνους ῥασοφόρους τῆς παρακμῆς, ἀλλὰ τοὺς ἐν μέσῳ τῆς κτηνώδους μεσαιωνικῆς κοινωνίας μόνους σώσαντας τὸ ἔνστικτον τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων, καὶ ὁτὲ μὲν διανυκτερεύοντας γονυπετεῖς ἐπὶ ψυχρᾶς πλακός, ὁτὲ δὲ ἀκαμάτως ἐργαζομένους πρὸς διάσωσιν τῶν κειμηλίων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Καὶ αὐτοὶ τοῦ Βολταίρου οἱ ἀναγνῶσται δὲν δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν, ἂν ἔχωσιν νοῦν καὶ καρδίαν, ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς μεσαιωνικῆς νυκτὸς ἡ μόνη παραμένουσα ἀκτὶς διανοητικοῦ φωτὸς ἔλαμπεν ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ μετώπου τοῦ καλογήρου. Οὐδόλως λοιπὸν ἀπορίας ἄξιον εἶναι τὸ νὰ τέρπωμαι ἀποτίων εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν φόρον εὐγνωμοσύνης καὶ συμπαθοῦς σεβασμοῦ. Ἂν εἶχον γεννηθῆ πρὸ δέκα αἰώνων ἤθελον βεβαίως ζητήσει παρ' αὐτοῖς τὴν ἡσυχίαν τοῦ κελλίου, μέχρις οὗ ἀπολαύσω τὴν εἰρήνην τοῦ οὐρανοῦ. Οὐδὲν γνωρίζω ἐπάγγελμα συμφωνότερον τῇ διαθέσει μου τοῦ μοναχικοῦ, καὶ ἀπὸ πέντε ἡμερῶν οὐδὲν ἄλλο σκέπτομαι εἰμὴ μόνον ὅτι, ἂν ἤμην καλόγηρος, ἤθελον διάγει ἀφρόντιδας ἡμέρας γράφων μετ' ἀφελοῦς πίστεως θαυμαστὰ συναξάρια ἐπὶ στιλπνῆς μεμβράνης, λύων τοὺς γρίφους ἀγνώστων χειρογράφων καὶ ἀνευρίσκων ἐν αὐτοῖς μετὰ παλμῶν ἀνεκφράστου χαρᾶς τὴν Ἰλιάδα, σχεδιάζων γοτθικὰς ἐκκλησίας ὡς ὄνειρον ὡραίας, κατασκοπεύων τὸν δρόμον τῶν ἀστέρων, θερμαίνων χημικοὺς ἄμβικας, ἀνακαλύπτων ἴσως τὴν πυρίτιδα καὶ πλὴν τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης οὐδὲν ἄλλο πράττων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου μου κακὸν ἔργον. Ἀλλ' εἶναι ἤδη μεσονύκτιον: «Καληνύκτα λοιπόν, ἀδελφέ μου,» ὡς ἔλεγον οἱ μοναχοί.

Ὑστερόγραφον. Ὑπάρχουσιν ἐδῶ φαντάσματα! Ἐνῷ ἔκλειον τὴν ἐπιστολήν μου ἐν σιωπῇ μεσονυκτίῳ, τὰ ὦτά μου ἐπλήσθησαν αἴφνης μυστηριώδους καὶ συγκεχυμένου θορύβου, ὡς πλήθους λαλοῦντος γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ. Σπεύσας εἰς τὸ παράθυρον εἶδον μετ' ἀπεριγράπτου συγκινήσεως τὰ ἐρείπια καταυγαζόμενα ὑπὸ ἀπλέτου φωτός, τοῦ ὁποίου τὰ νάματα ἐξορμῶντα ἐκ τοῦ πυλῶνος καὶ τοῦ χάσματος τοῦ καταρρεύσαντος ὀπισθοδόμου ἐφώτιζον ζωηρῶς τὸ δάσος. Ἀδύνατον ἦτο ν' ἀποδώσω τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς πυρκαϊάν· ἄλλως δὲ ἔβλεπον διὰ τῶν ὀπῶν τοῦ τοίχου γιγαντιαίας σκιάς, αἵτινες ἐκινοῦντο μετά τινος ῥυθμοῦ ὡς τελοῦσαι ἀλλόκοτόν τινα λειτουργίαν. Καθ' ἣν στιγμὴν ἤνοιγον τὸ παράθυρον, ἀντήχησεν ἐν τοῖς ἐρειπίοις καὶ ἐπανελήφθη ὑπὸ πάσης ἠχοῦς τῆς κοιλάδος ὀξὺς ἦχος σαλπίγγων. Εὐθὺς ἔπειτα εἶδον ἐξερχόμενον τῆς ἐκκλησίας διπλοῦν στίχον λαμπαδηφόρων ἱππέων, ὧν οἱ μὲν ἔφερον ἐρυθροὺς οἱ δὲ μέλανας μανδύας καὶ πτερὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἡ παράδοξος αὕτη λιτανεία ἠκολούθησε τὴν ὁρίζουσαν τὴν

κοιλάδα σύδενδρον στενωπὸν μέχρι τῆς μικρᾶς γεφύρας, ὅπου ἐσταμάτησε σείουσα τὰς σπινθηριζούσας λαμπάδας καὶ ὀξύτερον εἰς τὰς σάλπιγγας φυσῶσα. Πᾶν φῶς τότε ἐσβέσθη, ἐσίγησε πᾶς ἦχος καὶ τὸ σιωπηλὸν μεσονύκτιον ἐπεκράτησε καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς κοιλάδος. Ταῦτα εἶδον καὶ ἤκουσα χωρὶς νὰ ἐξέλθω τῆς Γαλλίας· σὺ δὲ ὁ μεταβὰς εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς ἄγραν ὑπερφυσικοῦ κατώρθωσες ἄρα νὰ ἴδῃς τὸν *Μαῦρον Κυνηγόν*; Ἂν δὲν τὸν εἶδες εἶσαι ἄξιος ἀγχόνης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

Τὸ πρὶν μοναστηριακὸν δάσος ἀνήκει σήμερον εἰς πλούσιον αὐτόχθονα κτηματίαν καὶ ἀκούραστον κυνηγόν, τὸν μαρκήσιον Μαλουέ, τοῦ ὁποίου ἡ ἔπαυλις φαίνεται οὖσα τὸ κοινωνικὸν κέντρον τῆς ὅλης ἐπαρχίας. Ὁ ἄξιος οὗτος διάδοχος τοῦ Νεμρὼδ ὁδηγεῖ καθ' ἑκάστην εἰς τὸ δάσος πολυάριθμον ἴλην ἐφίππων κυνηγῶν, εἰς οὓς παρετέθη χθὲς δεῖπνον ἐπὶ τῆς χλόης, μετὰ τὸ ὁποῖον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν ἔπαυλιν σαλπίζοντες καὶ λαμπαδηφοροῦντες. Ταῦτα πληροφορηθεὶς τὸ πρωὶ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ μυλωνᾶ, ὠρέχθην νὰ πνίξω αὐτὸν ἐξηγήσαντα μετὰ τοσαύτης πεζότητος τὴν φανταστικὴν ὀπτασίαν μου. Τὸ δὲ χείριστον εἶναι ὅτι τὰ κυνηγέσια καὶ πᾶσαι αἱ θορυβώδεις κοσμικαὶ ματαιότητες ἐπελαύνουσιν εἰς τὸ ἐρημητήριόν μου. Τὰς καταρῶμαι, Παῦλε, ἐξ ὅλης καρδίας, διότι ἂν μοὶ παρέσχον χθὲς ῥωμαντικὴν ὀπτασίαν μὲ κατέστησαν σήμερον ἥρωα ἐπεισοδίου γελοιωδεστάτου.

Κακῶς ὢν διατεθειμένος ἀπὸ τῆς ἐγέρσεώς μου μόλις κατώρθωσα νὰ ζωγραφίσω μέχρι μεσημβρίας, ὅτε ἠναγκάσθην νὰ παύσω, βαρεῖαν αἰσθανόμενος τὴν κεφαλὴν καὶ πλὴν τούτου πλήρη ἀπαισίων προαισθημάτων. Εἰσελθὼν πρὸς στιγμὴν εἰς τὸν μύλον ὅπως καταθέσω τὰ γραφικά μου σκεύη ἐπέπληξα τὴν δυστυχῆ μυλωθρὸν διὰ τὸν παρατεθέντα μοι εἰς τὸ πρόγευμα ὑπὲρ τὸ μέτρον σπαρτιατικὸν ζωμόν, ἀπώθησα ἀποτόμως τὰ ἐγγίζοντα τὰς γραφίδας μου παιδία καὶ ἐλάκτισα τὸν ταλαίπωρον σκύλον. Αἰσχυνόμενος καὶ ἀνάξιον νομίζων ἐμαυτὸν τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου μετὰ τὰ τρία ταῦτα κακουργήματα, ὑπῆγα νὰ κρυβῶ εἰς τὸ πυκνότερον μέρος τοῦ δάσους, ὅπου ἐπλανήθην ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ματαίως ἀγωνιζόμενος ν' ἀποσείσω τὰ κατέχοντά με ἀπὸ πρωίας μαῦρα προαισθήματα. Ἀλλ' ἀνευρὼν ἐπὶ τέλους εἴς τινα ἄκραν ἀναδενδράδος ἀναπαυτικὸν στρῶμα βρύων σκιαζόμενον ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς φηγοῦ κατεκλίθην ἐπ' αὐτοῦ, συνεύνους ἔχων τοῦ συνειδότος μου τὰς τύψεις, μέχρις οὗ κατεσίγασεν αὐτὰς βαθύτατος ὕπνος. Εἴθε νὰ ἦτο οὗτος ὁ ὕπνος τοῦ θανάτου!

Ἀγνοῶ ἀπὸ πόσης ὥρας ἐκοιμώμην, ὅτε ἀφυπνίσθην αἰφνιδίως ὑπὸ ἐγγυτάτης ἐμοὶ διασείσεως τοῦ ἐδάφους. Ἀνεγερθεὶς παραχρῆμα εἶδον εἰς τεσσά-

ρων βημάτων ἀπόστασιν νεαρὰν ἔφιππον γυναῖκα. Ἡ αἰφνιδία μου ἐμφάνισις εἶχε φοβίσει τὸν ἵππον παρεκτραπέντα τῆς ὁδοῦ. Ἡ ἀμαζὼν, ἥτις δὲν μὲ εἶχεν ἀκόμη ἴδεῖ καὶ κατεγίνετο νὰ τὸν καθησυχάσῃ διὰ θωπειῶν, μοὶ ἐφάνη εὔμορφος καὶ κομψὴ, ἐπρόφθασα δὲ μάλιστα νὰ διακρίνω ξανθοὺς πλοκάμους, ὀφρῦς χρώματος βαθυτέρου, ζωηρὸν βλέμμα καὶ κυανόπτερον πῖλον κατά τι θρασύτερον τοῦ δέοντος ἐπὶ τὸ οὖς κεκλιμένον. Πρὸς πλήρη κατανόησιν τῶν μετὰ ταῦτα πρέπει νὰ σοὶ εἴπω ὅτι ἐφόρουν ἔνδυμα ζωγράφου, κατάστικτον ἐξ ἐρυθρῶν κηλίδων, καὶ εἶχον πιθανῶς τὸ ἀγριωπὸν καὶ ἐπτοημένον ἐκεῖνο βλέμμα, ὅπερ καθιστᾷ τὴν ὄψιν τοῦ αἰφνιδίως ἀφυπνιζομένου κωμικὴν ἅμα καὶ φοβεράν. Ἂν εἰς ταῦτα προσθέσῃς κόμην ἀκτένιστον καὶ πώγωνα πλήρη ξηρῶν χόρτων, θέλεις εὐκόλως ἐννοήσει ὁποῖος κατέλαβε τὴν νέαν κυνηγέτιδα τρόμος, ἅμα μὲ εἶδεν. Ἀφεῖσα μικρὰν κραυγὴν, ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ ἔφυγεν ἀπὸ ῥυτῆρος.

Ἀδύνατος ἦτο εἰς τὴν φιλαυτίαν μου ἡ ἐλαχίστη κολακευτικὴ ἀπάτη περὶ τῆς ἐντυπώσεως ἣν ἐπροξένησα εἰς τὴν κυρίαν ταύτην. Ἀλλ' εἰμὶ ἤδη τριακονταπενταετὴς καὶ ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς μου δὲν ἐξαρτᾶται πλέον, δόξα τῷ Θεῷ, ἐξ εὐνοϊκοῦ ἢ δυσμενοῦς βλέμματος γυναικός. Ἀκολουθήσας δι' ἡσύχου βλέμματος τὴν φυγαδευθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἀπαισίας μου μορφῆς ἀμαζόνα, εἶδον αὐτὴν στρεφομένην πρὸς ἀριστερὰν, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς ἄλλην τινα παράλληλον ἀτραπὸν τοῦ δάσους. Εἰσδύσας τότε εἰς γείτονα λόχμην τὴν ἐπανεῖδον τρέχουσαν πρὸς ἐντάμωσιν δωδεκάδος περίπου ἱππέων, οἵτινες ἐφαίνοντο ἀναμένοντες αὐτὴν, καὶ κράζουσαν μακρόθεν διὰ φωνῆς διακεκομμένης: — «Κύριοι, ἀγριάνθρωπος! Ὑπάρχει εἰς τὸ δάσος ἀγριάνθρωπος!»

Εὑρίσκων τὸ προοίμιον τοῦτο ἐνδιαφέρον ἐτοποθετήθην ἐν ἀναπαυτικῇ σκοπιᾷ ὄπισθεν θάμνου καὶ ἤνοιξα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὦτα. Πάντες περιεκύκλουν ἤδη τὴν ξανθὴν κυρίαν, πεισθέντες ἐκ τῆς συγκινήσεως αὐτῆς ὅτι δὲν ἠστειεύετο· αὕτη δὲ ἐξηκολούθει ἰσχυριζομένη ὅτι εἶδεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ἂν οὐχὶ ἀκριβῶς ἀγριάνθρωπον, ἄνδρα τοὐλάχιστον ῥακενδύτην, τοῦ ὁποίου ὁ χιτὼν ἐφαίνετο αἱμοσταγὴς, τὸ πρόσωπον καὶ αἱ χεῖρες βδελυρᾶς ῥυπαρότητος, ὁ πώγων στυγνὸς καὶ θηριῶδες τὸ βλέμμα, ἄνθρωπον τέλος πάντων πρὸς ὃν παραβαλλόμενος ὁ φοβερώτερος λῃστὴς τοῦ Σαλβατὼρ Ῥόζα, ἤθελε φανῇ ἥμερος, καθάριος καὶ κομψός. Καὶ ὡς εἰ μὴ ἤρκει ἡ τοιαύτη τοῦ ὑποκειμένου μου περιγραφὴ, ἡ ἀξιέραστος κυρία προσέθετεν ὅτι τὴν ἠπείλησα, ὀρθωθεὶς πρὸ τοῦ ἵππου της ὡς βρυκόλαξ. Εἰς τὴν θαυμαστὴν ταύτην διήγησιν ἀπεκρίθη ὁ ὅμιλος τῶν κυνηγῶν μεθ' ὁμοφώνου ἐνθουσιασμοῦ: — «Ἂς κυνηγήσωμεν τὸν ἀγριάνθρωπον, ἂς τὸν κυκλώσωμεν, ἂς τὸν συλλάβωμεν. Οὐῤῥά!» καὶ ὁλόκληρον τὸ ἱππικὸν ἐκινήθη καλπάζον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς ξανθῆς ἀμαζόνος.

Ὅπως καταστήσω ἀδύνατον τὴν ἀνεύρεσίν μου, ἤρκει νὰ μείνω ἥσυχος ἐκεῖ ὅπου ἤμην· θελήσας ὅμως πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν νὰ μετοικήσω εἰς τὴν

ἀντικρὺ λόχμην, ἤκουσα αἴφνης, ἐνῷ διέβαινον μετ' ἐπιφυλάξεως τὴν ἀτραπὸν, ἀγρίαν φωνὴν θριάμβου, ἀγγέλλουσάν μοι ὅτι ἀνεκαλύφθην ὑπὸ τῶν ἱππέων, οἵτινες ἐπήρχοντο κατ' ἐμοῦ μετὰ χειμαρρώδους ὁρμῆς. Ἂν ἤμην φρόνιμος, ἔπρεπε τότε νὰ σταματήσω, καὶ νὰ ὑποκριθῶ τὴν ἀπορίαν ἡσύχου διαβάτου μὴ γνωρίζοντος τί ζητοῦσιν οἱ οὕτω διακόπτοντες τὸν περίπατον αὐτοῦ. Ἀντὶ τούτου ὅμως, καταληφθεὶς ὑπὸ ἀδικαιολογήτου τινὸς ἐπιθυμίας ν' ἀποφύγω πᾶσαν ἐξήγησιν καὶ πιστεύων ὅτι ἤρκει πρὸς τοῦτο ὀλίγη εὐκινησία, διέπραξα τὸ ἀσυγχώρητον σφάλμα νὰ ταχύνω τὸ βῆμα ἢ μᾶλλον, ὅπως εἴπω τὴν ἀλήθειαν, νὰ τρέξω ὡς διωκομένη ἔλαφος πρὸς μεγάλην χαρὰν τῶν ἐνθουσιωδῶς ἀλαλαζόντων κυνηγῶν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης πᾶσα ἔντιμος ἐξήγησις ἀπέβαινεν ὅλως ἀδύνατος καὶ ἔπρεπε ἑκὼν ἄκων νὰ ὑποβληθῶ εἰς τὰς περιπετείας τοῦ ἀνίσου ἀγῶνος.

Κατορθώσας ἐν τούτοις νὰ κρυβῶ καὶ πάλιν εἰς ἀπρόσιτον τοῖς ἵπποις λόχμην ἤλπισα ὅτι ἤθελον δυνηθῇ νὰ διανύσω ἀοράτως ἱκανὸν δρόμον καὶ νὰ ματαιώσω οὕτω τὴν καταδίωξιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία αὕτη ἐλπὶς ταχέως ἐξέλιπεν, ὅτε εἶδον τοὺς διώκτας μου διαιρουμένους εἰς δύο συμμορίας φυλασσούσας τὰς ἐξόδους τοῦ θαμνῶνος. Ἡ ἐμφάνισίς μου προὐκάλεσε νέαν ἔκρηξιν κραυγῶν, γέλωτος παταγώδους καὶ κυνηγετικῶν σαλπισμάτων. Καταληφθεὶς τότε ὑπὸ σκοτοδίνης καὶ βλέπων περιστρεφόμενον περὶ ἐμὲ τὸ δάσος ἐρρίφθην εἰς τὴν πρώτην τυχοῦσαν ἀτραπὸν καὶ ἡ φυγή μου κατέστη ἔτι ταχυτέρα. Ἀλλ' οἱ ἀδιάλλακτοι κυνηγοὶ μὲ παρηκολούθουν μετ' αὐξούσης ὁρμῆς καὶ κτηνώδους εὐθυμίας. Ἡγεῖτο δὲ πάντοτε αὐτῶν ἡ γαλανόπτερος κυρία, εἰς ἣν κατηυχόμην τὰ φοβερώτερα τῆς ἱππασίας δυστυχήματα. Αὕτη ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀπηνεῖς μου διώκτας καί, ὁσάκις κατώρθουν νὰ κρύψω πρὸς στιγμὴν τὰ ἴχνη μου, μὲ ἀνεύρισκε πάντοτε μετὰ σατανικῆς ὀξυδερκείας, δεικνύουσά με διὰ τῆς ἄκρας τοῦ μαστιγίου καὶ ἀσπλάγχνως γελῶσα, ὅταν ἠναγκαζόμην νὰ τρέξω καὶ πάλιν διὰ θάμνων καὶ ἐρεικώνων, πνευστιῶν, ἐξεστηκὼς καὶ ἀσθμαίνων. Ἀδύνατον μοὶ εἶναι νὰ εἴπω ἐπὶ πόσον χρόνον ἐκυνηγήθην οὕτω, ἐκτελῶν ἀνήκουστα γυμναστικὰ κατορθώματα, διασχίζων συμφύτους ἀκάνθας, βυθιζόμενος εἰς χαράδρας, ὑπερπηδῶν βαθεῖς λάκκους, ἀνορθούμενος ὡς θηρίον μετὰ πᾶσαν πτῶσιν καὶ τρέχων ἄνευ λόγου, ἄνευ σκοποῦ καὶ ἄνευ ἄλλης ἐλπίδος εἰμὴ νὰ ἴδω τὴν γῆν ἀνοιγομένην, ὅπως μὲ καταπίῃ.

Ἐπὶ τέλους καὶ ἐκ τυχαίας μόνον συμπτώσεως, καθότι εἶχον ἀπολέσει πρὸ πολλοῦ πᾶσαν τοπογραφικὴν ἀντίληψιν, εὑρέθην ἀπέναντι τῶν ἐρειπίων τῆς Μονῆς. Ὑπερπηδήσας τότε δι' ἀπηλπισμένου ἅλματος τὸ χωρίζον αὐτὴν ἀπὸ τοῦ δάσους ἄδενδρον διάστημα καὶ διαβὰς ὡς ἀναθεματισμένος τὴν ἐκκλησίαν ἔφθασα καταπόρφυρος πρὸ τῆς θύρας τοῦ μύλου. Ὁ μυλωνᾶς καὶ ἡ σύζυγός του, οἵτινες ἵσταντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τῶν ἱππέων, ἐθεώρουν τὴν κατάστασίν μου μετ' ἀπεριγράπτου ἀπορίας. Μόλις καὶ μετὰ κόπου κα-

τορθώσας νὰ εἴπω αὐτοῖς, — «Ἂν μὲ ζητήσουν, ἀποκριθῆτε ὅτι δὲν εἶμαι ἐδῶ» — ἀνέβην ἀνὰ τρεῖς τῆς κλίμακος τὰς βαθμίδας, καὶ ἔπεσα ἐπὶ τῆς κλίνης μου ἐλεεινὸς καὶ ἐξηντλημένος.

Οἱ κυνηγοὶ ἐν τούτοις εἰσώρμων ἐν ἀταξίᾳ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μοναστηρίου, οἱ ἵπποι ἐκάλπαζον ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου καί, ὅπερ φοβερόν, ἤκουον κρότον πτερνιστήρων, προμηνύοντα ὅτι τινὲς τούτων ἀφιππεύσαντες προὐτίθεντο νὰ μὲ καταδιώξωσι καὶ πεζοί. Ἀνεγερθεὶς τότε ἐπὶ τῆς κλίνης ἔτεινα τὴν χεῖρα πρὸς τὸ πολύκροτόν μου· ἀλλ' εὐτυχῶς οἱ διῶκταί μου, ἀρκεσθέντες εἰς τὰς ἐξηγήσεις τοῦ μυλωνᾶ ἔσπευσαν ν' ἀποσυρθῶσιν. Ἀποσπάσματα ὅμως τινὰ τοῦ διαλόγου φθάσαντα εἰς τὰς ἀκοάς μου οὐδεμίαν μοὶ ἀφῆκαν ἀμφιβολίαν περὶ ὅτι οἱ κύριοι οὗτοι, ἂν δὲν μ' ἐνόμιζον πλέον λῃστὴν καὶ ἀνθρωποφάγον, μ' ἐθεώρουν εἴπέρ ποτε ἄλλοτε ὡς τὸν κορυφαῖον τῶν ἰδιοτρόπων.

Τοιαύτη εἶναι, φίλε μου, ἡ πιστὴ ἀφήγησις τῶν συμβάντων τῆς ἀποφράδος ταύτης ἡμέρας, καθ' ἣν κατέστην ὁ γελοιωδέστατος τῶν ἀνθρώπων, δυστύχημα καὶ αὐτῆς τῆς ἀτιμίας φοβερώτερον ἐν Γαλλίᾳ. Τὰ κατορθώματά μου παρέχουσιν ἤδη ἐν γειτονικῷ μεγάρῳ ἀνεξάντλητον ὕλην σκωμμάτων εἰς ὅμιλον φαιδρῶν ἱπποτῶν καὶ ὡραίων δεσποινῶν. Πλὴν τούτου αἰσθάνομαι ὅτι διὰ τῆς ἀτάκτου ἐκείνης φυγῆς ἀπώλεσα μέγα μέρος τῆς πρὸς ἐμαυτὸν ὑπολήψεως καὶ τὰ τρία τοὐλάχιστον τέταρτα τῆς τοῦ μυλωνᾶ καὶ τῆς ἀξιεράστου αὐτοῦ συζύγου. Ἐν τοιαύτῃ δεινῇ θέσει διενοήθην πρὸς στιγμὴν νὰ χρησιμοποιήσω καὶ πάλιν τὴν ὠκυποδίαν μου, φεύγων ὅσον τάχιστα ἐκ τοῦ μύλου καὶ τῆς ἐπαρχίας· ἀλλὰ μετὰ ὡριμωτέραν σκέψιν τοῦτο μοὶ ἐφάνη ἀνανδρία καὶ ἀπεφάσισα νὰ ἐξακολουθήσω ἡσύχως τὸ ἔργον μου, παρέχων εἰς τὰς ἀμαζόνας, τοὺς κυνηγοὺς καὶ τοὺς ἀλεστὰς τῆς Κάτω Νορμανδίας τὸ θέαμα στωϊκοῦ φιλοσόφου ἀκαταβλήτου ὑπὸ τῆς δυστυχίας.

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸ ἑπόμενον φύλλον)

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑ

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

1260 — 1261

Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας, τελευτῶν κατ' Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1259 κατέλιπε διάδοχον τὸν υἱὸν Ἰωάννην τὸν Λάσκαριν, ἔχοντα ἡλικίαν ὀκτὼ ἐτῶν· ἀνέθηκε δὲ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριάρχην Ἀρσένιον καὶ τὸν πρωτοβεστιάριον Γεώργιον Μουζάλωνα. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἐποφθαλμιῶν πρὸ πολλοῦ τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, ὑπεκίνησε τὸν στρατόν, ὅστις καὶ ἐφόνευσε τὸν Μουζάλωνα ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Τότε δὲ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὑποκρινόμενος ἑαυτὸν ἀμέτοχον τοῦ ἐκτελεσθέντος φόνου, ἀνεδείχθη ὡς προστάτης τοῦ

νεαροῦ βασιλέως, προσοικειωθεὶς δὲ τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς μεγιστᾶνας κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων καὶ προσέλαβε τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ἀξίωμα, εἶτα δὲ ἀνηγορεύθη δεσπότης καὶ μετὰ τέσσαρας μῆνας, ὑποσκελίσας τὸν κηδεμονευόμενον, ἐστέφθη αὐτοκράτωρ τῇ 1ῃ Ἰανουαρίου 1260, σφετερισθεὶς τὸν θρόνον τῶν Λασκάρεων. Ἀφοῦ δὲ ὁ Καῖσαρ Στρατηγόπουλος ἀνέκτησε τὴν Κωνσταντινούπολιν τῇ 26 Ἰουλίου 1261, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, μετέφερε τὴν ἕδραν τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν, ἔνθα ἐστέφθη ἐκ νέου ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, βασιλεύσας μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῇ 11 Δεκεμβρίου 1282.

Γνωστὰ εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Sabatier περιγραφέντα χρυσᾶ καὶ χαλκᾶ νομίσματα ἅτινα ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἔκοψεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῆς μέχρι τέλους τῆς βασιλείας. Ἀλλ' οὐδὲν νόμισμα ἐγνωρίζομεν ἄχρι τοῦδε κοπὲν καθ' ὃν χρόνον ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐβασίλευσεν ἐν Νικαίᾳ. Ἀλλ' ὅμως ἔκ τινος νομίσματος ὅπερ ἐπ' ἐσχάτων ηὐτύχησα ν' ἀνακαλύψω ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ φιλόδοξος ἀνὴρ ἔσπευσε καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Νικαίᾳ βασιλείας νὰ κόψῃ νομίσματα. Ἰδοὺ δὲ τοῦ ἐν λόγῳ πρωτοφανοῦς νομίσματος τό τε ἀπεικόνισμα καὶ ἡ περιγραφή·

Μ — ΘΥ. Μ — Ο ΠΑΛΕΟΛΟΓ(Ο)C. Ἡ Θεοτόκος ὀρθία περιβαλλομένη τὴν κεφαλὴν ὑπὸ στεφάνης καὶ εὐλογοῦσα τὸν δεξιόθεν αὐτῆς ἱστάμενον αὐτοκράτορα ὅστις κρατεῖ ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ σταυρόν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ εἰλητάριον.

Ὀπ. Ⓐ ΤΡΥ — ΦΩΝ. Ὁ ἅγιος Τρύφων ἀντωπὸς καὶ ὄρθιος περιβαλλόμενος τὴν κεφαλὴν ὑπὸ στεφάνης καὶ κρατῶν τῇ δεξιᾷ σταυρόν.—Χαλκός.

Τὰ νομίσματα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τὰ κοπέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει φέρουσιν ἐν τῷ ὄπισθεν ἢ τὴν Θεοτόκον ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἢ τὸν τοῦ αὐτοκράτορος ὁμώνυμον ἀρχάγγελον Μιχαήλ. Ἀλλὰ τὸ νόμισμα τοῦτο φέρει τὸν ἅγιον Τρύφωνα ὅστις ἐν οὐδενὶ νομίσματι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπαντᾶται, τοῦθ' ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ ὅτι τὸ ἡμέτερον νόμισμα ἐκόπη ἐν Νικαίᾳ, διότι ὁ ἅγιος Τρύφων, μαρτυρήσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ Δεκίου τῷ 249 ἐν Νικαίᾳ ἦτο καὶ ὁ πάτρων τῆς πόλεως ταύτης. Ὅπως λοιπὸν οἱ ἅγιοι Δημήτριος καὶ Εὐγένειος πάτρωνες τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Τραπεζοῦντος ἐχαράττοντο ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν κοπτομένων ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις πόλεσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοπτομένων νομισμάτων ἐχα-

ράττετο ὁ ἅγιος Τρύφων. Οὐδὲ εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν παρουσιάζεται ὁ ἅγιος οὗτος ἐν νομίσματι τῆς Νικαίας, ἀπαντᾶται δὲ καὶ ἐπὶ νομίσματος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως, περιγραφομένου καὶ ἀπεικονιζομένου ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Sabatier[1] ὅστις μὴ ἐννοήσας ὅτι τὸ ἐν τῷ πεδίῳ μονόγραμμα, ἔπρεπε ν' ἀναγνωσθῇ ΤΡΥΦΩΝ περιέγραψεν ἐσφαλμένως τὸν ἅγιον Τρύφωνα ὡς ἅγιον Δημήτριον. Σημειοῦμεν ἐν τέλει ὅτι ἐκ τῶν νομισμάτων τῶν ἀποδιδομένων παρὰ τοῦ Sabatier εἰς Θεόδωρον Γ' τὸν Λάσκαριν μόνον τὰ δύο χρυσᾶ τοῦ πίνακος LXV ἀριθ. 2 καὶ 3 καὶ τὸ χαλκοῦν τοῦ πίνακος LXVI ἀριθ. 1 ἀνήκουσιν εἰς τὸν ῥηθέντα αὐτοκράτορα, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἐκόπησαν κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἀναντιρρήτως ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Ἀγγέλου αὐτοκράτορος τῆς Θεσσαλονίκης.

Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

Η ΠΑΝΩΛΗΣ ΕΝ ΠΟΡΩ ΤΩ 1837.

Τῷ 1837 ἐνέσκηψεν ἡ πανώλης ἐν Πόρῳ, μεταδοθεῖσα ἔκ τινος πλοίου τουρκικῆς προελεύσεως. Ἕνεκα μέτρων ἀσυνέτων ἀπεβίωσαν πολλοὶ ὄχι μόνον ἐκ τῆς πανώλους, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων νόσων τὰς ὁποίας παρήγαγον ἡ συσσώρευσις ἐν ὥρᾳ θέρους εἰς μέρη νοσηρά, καὶ παντοῖαι στερήσεις. Μεγάλας δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην προσήνεγκεν ὑπηρεσίας ὁ τότε ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀποσταλεὶς εἰς Πόρον ὡς πληρεξούσιος αὐτῆς ἰατρὸς Πέτρος Κ. Ἠπίτης, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῆς Βιέννης, ἀνὴρ πολυμαθής, ἐμβριθής, ἔντιμος καὶ εἰς ἄκρον φιλάνθρωπος. Ὁ Ἠπίτης ἐδιόρθωσε τὸ κατὰ δύναμιν τὰ πρὸ αὐτοῦ γενόμενα σφάλματα, καίτοι προσκόψας εἰς πολλὰς ἀντιπράξεις. Ἐδημοσίευσε δὲ περιγραφὴν τῆς νόσου λίαν ἐνδιαφέρουσαν καὶ ἐπιγραφομένην: «*Ἡ πανώλης εἰς Πόρον ἢ ἡμερολόγιον τῶν εἰς ταύτην τὴν νῆσον κατὰ τὸν Ἀπρίλιον, Μάϊον καὶ Ἰούνιον τοῦ* 1837 *διατρεξάντων, μὲ τοπογραφικὸν χάρτην τοῦ Πόρου, παρὰ τοῦ Π. Κ. Ἠπίτου ἰατροῦ*, ἐν Ἀθήναις 1837».

Κατὰ τὴν 19 Μαρτίου 1837, ἐλλιμενίσθη εἰς Πόρον πλοῖον ἑλληνικὸν ἐρχόμενον ἐκ Καραγατζίου καὶ Μεγαλολίμνης, κειμένων ὄχι μακρὰν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου ἀνήγγειλεν εἰς τὸν ὑγειονόμον, ὅτι κατὰ τὸν διάπλουν ἐπνίγη εἷς ναύτης πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἱστοῦ εἰς τὴν θάλασσαν ἐν καιρῷ νυκτὸς πνέοντος σφοδροτάτου ἀνέμου. Ὁ κυβερνήτης καὶ τὸ πλήρωμα ἐβεβαίωσαν ταῦτα ἐνόρκως. Τὸ πλοῖον ἐτέθη ὑπὸ κάθαρσιν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἠσθένησε καὶ ἀπεβίωσεν εἷς τῶν ναυτῶν αὐτοῦ. Οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἐπιστήμων ἰατρὸς ἐν Πόρῳ. Ἡ ἀσθένεια τοῦ ἀποθανόντος ναύτου δὲν ἐθεωρήθη πα-

1 Description générale des monnaies byzantines. Τόμ. Β'. σελ. 298, ἀριθ. 13 καὶ Πίν. LXVI, ἀριθ. 1.

τητῶν κνημίδων, ἐν ἑνὶ λόγῳ μιᾶς τῶν μυλωθρίδων ἐκείνων, αἵτινες ἐκφράζουσι τὰ αἰσθήματα αὐτῶν συνηχούσης τῆς ὀρχήστρας. Δυστυχῶς ὅμως ἡ χαριτόβρυτος αὕτη ὀπτασία ὁμοιάζει τῇ πραγματικότητι ὅσον ἐγὼ τῷ Ναρκίσσῳ. Ἡ ἰδική μου μυλωθρὸς φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἀγνοῶ ἀπὸ πόσων ἑβδομάδων, τρισμέγιστον βαμβακερὸν σκοῦφον, εἰς τὸν ὁποῖον παχὺ στρῶμα ἀλεύρου δὲν ἀρκεῖ ν' ἀποδώσῃ τὸ πρὶν λευκὸν χρῶμα, τὸ δὲ ὑπὸ τὸ σκούφωμα τοῦτο πρόσωπον τοσοῦτον ὁμοιάζει τῷ τοῦ συζύγου αὐτῆς, ὥστε πολλάκις ἔτυχε νὰ ἐκλάβω τὴν μυλωθρὸν ἀντὶ τοῦ μυλωνᾶ. Ὅλως περιττὸν νομίζω νὰ προσθέσω μετὰ ταῦτα, ὅτι οὐδεμίαν ἔχω περιέργειαν νὰ ἐξετάσω ἂν περιέχεται καὶ καρδία εἰς τὸν σάκκον τὸν περιέχοντα τὰ κάλλη τῆς οἰκοδεσποίνης μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, μὴ γνωρίζων πῶς νὰ σπαταλήσω τὸν καιρὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τριακονθημέρου ἀπουσίας σου, ἐζήτησα μίαν οἵαν δήποτε ἀποστολὴν παρὰ τοῦ ὑπουργείου. Κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον τοῦ Εὔρου εἶχεν ὑποβάλει εὐσεβάστως τῇ κυβερνήσει τὴν εὐχήν, ὅπως τὰ ἐρείπια τῆς Μονῆς τοῦ Ῥοζὲλ προβιβασθῶσιν εἰς τὴν τάξιν ἱστορικοῦ μνημείου, ὁ δὲ ὑπουργὸς ἀνέθεσεν εἰς ἐμὲ τὴν ἐξέτασιν τῶν δικαιούντων τὴν ἀξίωσιν ταύτην τίτλων. Μεταβὰς ἀμέσως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ φιλαρχαίου νομοῦ, ἐπαρουσιάσθην ἐκεῖ μετὰ σοβαρᾶς ἀξιοπρεπείας, ὡς ἀνὴρ ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται ἡ ἱστορικὴ ὕπαρξις προσφιλεστάτου εἰς τοὺς αὐτόχθονας μνημείου. Μεγάλη ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἀπορία μου, ὅτε ζητήσας πληροφορίας ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, οὐδένα ἠδυνήθην νὰ εὕρω γνωρίζοντα κἂν τὴν ὕπαρξιν τοιούτου ἱστορικοῦ μοναστηρίου ἐν τοῖς περιχώροις. Ὅπως δήποτε ἔσπευσα νὰ μεταβῶ πρὸς τὸν νομάρχην, τὸν γνωστὸν ἡμῖν Β**, ὅστις πολλὰς μὲν μοὶ ἐπεδαψίλευσε φιλοφρονήσεις, ἀλλ' εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου περὶ τοῦ λαοφιλοῦς μνημείου, οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη ν' ἀπαντήσῃ εἰμὴ μόνον, ὅτι πολὺ κάλλιον αὐτοῦ ἤθελε μὲ πληροφορήσει περὶ τῶν ἐρειπίων τούτων ἡ κυρία του, ἂν ἔστεργον νὰ γευματίσω παρ' αὐτῷ.

Τὸ ἑσπέρας μετὰ τὸ γεῦμα ἡ Κυρία Β**, ἐνδώσασα μετά τινος μετριόφρονος δισταγμοῦ εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις μου, ἔστερξε νὰ μοὶ δείξῃ ἐν τῷ λευκώματι αὐτῆς ἄποψιν τῆς Μονῆς, ἣν εἶχε σχεδιάσει μετὰ πολλῆς φιλοκαλίας. Κατὰ τὴν ξενίζουσάν με τὰ ἐρείπια ταῦτα ὑψοῦντο ἐν μέσῳ ὄντως μαγικῆς σκηνογραφίας, ἧς περιγράφουσα τὴν μεγαλοπρέπειαν κατελαμβάνετο βαθμηδὸν ἡ Κυρία Β** ὑπὸ ἐνθουσιώδους συγκινήσεως, ὡς ἐπίλογον δὲ ἔρριψεν ἐπ' ἐμὲ ἱκετικὸν βλέμμα ἰσοδυναμοῦν δωροδοκίᾳ. Ἐκ τούτων ἐπείσθην ὅτι ἡ νέα αὕτη γυνὴ ἦτο ἡ μόνη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ κηδομένη τῶν ἐρειπίων τούτων, ἡ δὲ πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀναφορὰ τῶν μελῶν τοῦ γενικοῦ συμβουλίου προήρχετο ἐξ ἁπλῆς ἐπιθυμίας νὰ εὐχαριστήσωσι τὴν κυρίαν νομαρχίναν. Οὐδόλως ἐννοῶ νὰ μεμφθῶ διὰ τοῦτο τοὺς ἀξιοτίμους κυρίους συμβούλους, ἀλλὰ μόνον νὰ εἴπω ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Κυρίας Β** εἶναι ὡραῖοι,

καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔπρεπε καὶ κατ' ἐμὴν γνώμην ἡ ἀρέσκουσα εἰς τοιούτους ὀφθαλμοὺς Μονὴ νὰ καταταχθῇ ἐξ ἅπαντος μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν τῆς Γαλλίας μνημείων. Ἡ οὕτω σχηματισθεῖσα περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐρειπίων πεποίθησίς μου εἶχεν ἐν τούτοις ἀνάγκην νὰ ὑποστηριχθῇ παρὰ τῷ κ. ὑπουργῷ καὶ δι' ἄλλων τινῶν ἱστορικωτέρων ἐπιχειρημάτων. Δυστυχῶς ὅμως οὐδὲν σχεδὸν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω ἄξιον λόγου ἐν τοῖς ἀρχείοις, τὸ δὲ προϊὸν ἐπιπόνου ἐπὶ δύο ὅλας ἡμέρας ἐν τῇ νομαρχιακῇ βιβλιοθήκῃ ἀνασκαφῆς ὑπῆρξε τοῦτο μόνον, «ὅτι ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ῥοζὲλ κατῴκουν πρὶν καλόγηροι, οἵτινες ὑπῆγον νὰ κατοικήσωσιν ἀλλαχοῦ, ἀφοῦ αὕτη κατέστη ἀκατοίκητος».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀπεφάσισα νὰ μεταβῶ ἀμελλητὶ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν μυστηριωδῶν ἐρειπίων, ὅπως λύσω ἐπὶ τοῦ τόπου τὸ ἱστορικὸν πρόβλημα, ἐν ἀνάγκῃ δὲ ἀναπληρώσω διὰ σχεδιασμάτων ὁπωσοῦν κολακευτικῶν τὸν ἐξ ἀνωτέρας βίας λακωνισμὸν τῆς ἱστορικῆς μου ἐκθέσεως. Τὴν τετάρτην λοιπὸν τὸ πρωῒ ἀνεχώρησα ἐφ' ἁμάξης εἰς τὴν κωμόπολιν Ν**, ἐγγὺς κειμένην τῆς Μονῆς. Τὸ ἑσπέρας εἶχον διανύσει δώδεκα λεύγας, ὁ δὲ ἡνίοχός μου ἐχώνευε τὸ δωδέκατον αὐτοῦ γεῦμα. Ἡ χώρα εἶναι χαρίεσσα καίτοι ὁπωσοῦν μονότονος. Ὑπὸ φύλλωμα ἀειπράσινον ἁπλοῦται παχύχλοος τάπης, ὃν νέμονται εὐδαίμονες βόες, οὐχ ἧττον τοῦ ἡνιόχου μου πολυφάγοι. Περὶ λύχνων ἀφὰς ἡ σκηνογραφία μετεβλήθη ἐπαισθητῶς, τὰς βοσκὰς διεδέχθησαν βαλτώδεις πεδιάδες, γυμναὶ καὶ ἄχλοοι ὡς στέπαι ῥωσικαί. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἕλους ἐφαίνετο σχεδὸν μαύρη καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐφύοντο λιμναῖοι μόνον σχοῖνοι καὶ ἄλλα νοσηρᾶς ὄψεως φυτά. Ἐγγίζων ἤδη εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοιπορίας διέκρινα εἰς μεγάλην ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν ἱππεῖς τινας, διατρέχοντας τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν ἀπὸ ῥυτῆρος, καὶ ὅτε μὲν ἀφανιζομένους εἰς χαμηλοτέραν τοῦ ἐδάφους πτυχὴν, ὅτε δὲ ἀναφαινομένους αἴφνης καὶ τρέχοντας μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε φρενητιώδους ταχύτητος. Ἠδυνάτουν νὰ μαντεύσω τίνα ἐδίωκον οἱ Κένταυροι οὗτοι ἀόρατον σκοπόν, οὐδ' ἠθέλησα νὰ ἐρωτήσω περὶ τούτου, ποιητικώτερον πάσης ἀποκαλύψεως εὑρίσκων τὸ μυστήριον.

Διανυκτερεύσας ἐν τῷ ξενοδοχείῳ μετέβην τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πρωῒ εἰς τὰ ἐρείπια, ἅτινα κεῖνται εἰς τὴν ἄκραν τοῦ δάσους. Τὰ λείψανα τῆς Μονῆς εἶναι μικροῦ λόγου ἄξια. Οὐδὲν ἄλλο ἀπέμεινεν ἐξ αὐτῶν εἰμὴ ὁ πρὸ τῆς αὐλῆς μεγαλοπρεπὴς πυλὼν, πτέρυξ οἰκοδομήματος ἀναγομένου πιθανῶς εἰς τὸν δωδέκατον αἰῶνα, ἔνθα κατοικεῖ σήμερον ὁ ξενίζων με μυλωνᾶς, ἡ αἴθουσα τοῦ συνεδρίου, ἧς ἐθαύμασα τὰς ἀψῖδας, καὶ δύο ἢ τρία κελλία, ὧν τὸ ἓν ἐχρησίμευε πιθανῶς ὡς δεσμωτήριον, καθ' ὅσον ὑπέθεσα ἐκ τοῦ πάχους τῆς θύρας καὶ τοῦ ὄγκου τῶν κλείθρων. Τὰ λοιπὰ κατέπεσαν ἢ κατεσκάφησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν, προμηθευομένων ἐκεῖθεν ὑλικὸν πρὸς ἀνέγερσιν τῶν πέριξ οἰκίσκων. Ἡ ἐκκλησία ἀπ' ἐναντίας εἶναι σχεδὸν ἀκεραία καὶ ὡς μητρόπολις μεγάλη. Μόνος ὁ πυλὼν καὶ ὁ ὀπισθόδομος κατέπεσαν, τὰ δὲ ἔνδον τοῦ ναοῦ, οἱ ὑψηλοὶ κίονες καὶ οἱ θόλοι ἔμειναν ἀνέπαφα καὶ ὡς χθεσινά.

Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς φαίνεται ἐκτελεσθὲν ὑπὸ ἐξόχου τεχνίτου, ἀνοίξαντος εἰς τὰς δύο ἄκρας τοῦ οἰκοδομήματος, τὸν πυλῶνα καὶ τὴν θέσιν τοῦ θυσιαστηρίου, δύο γιγαντιαίας ὀπάς, ὅπως ἐπιτρέψῃ τῷ εἰσερχομένῳ νὰ διακρίνῃ τὸ ὄπισθεν δάσος ὡς διὰ βαθυτάτης θριαμβευτικῆς ἀψῖδος. Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ὀπτασία εἶναι ἐν τῷ ἐρήμῳ τούτῳ τόπῳ ὄντως καταπληκτική.

— «Κύριε,» εἶπον εἰς τὸν μυλωνᾶν ὅστις ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μου κατεσκόπευε μακρόθεν πᾶσάν μου κίνησιν μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης τοὺς αὐτόχθονας θηριώδους δυσπιστίας, «ἔχω ἐντολὴν νὰ περιγράψω καὶ νὰ σχεδιάσω τὰ ἐρείπια ταῦτα, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται πολυήμερος ἐργασία. Δὲν εἶναι ἄρα δυνατὸν νὰ μοὶ προσφέρετε ἕν οἷόν δήποτε κατάλυμα ἐνταῦθα διὰ μίαν ἢ δύο ἑβδομάδας, ὅπως ἀπαλλαχθῶ καθημερινοῦ δρόμου ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως εἰς τὴν Μονήν;»

Ὁ μυλωνᾶς, ἀκραιφνὴς τύπος Νορμανδοῦ, μ' ἐξήτασεν ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν, μὲ κατεμέτρησε καὶ μ' ἐζύγισε χωρὶς νὰ εἴπῃ οὐδὲ γρῦ, ὡς ἄνθρωπος κάλλιστα γνωρίζων ὅτι ἡ ἐχεμύθεια εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς νορμανδικῆς σοφίας, εἶτα δὲ ἤνοιξε τέλος πάντων τ' ἀλευρωμένα χείλη του, οὐχὶ ὅπως μοὶ ἀπαντήσῃ, ἀλλ' ὅπως κράξῃ τὴν γυναῖκά του, εἰς ἣν ἠναγκάσθην νὰ ὑποβάλω καὶ ἐκ δευτέρου τὴν αἴτησίν μου. Χάρις εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ γυναικείου ἐνστίκτου ἡ σιωπηλὴ ἀνάκρισις τῆς μυλωθροῦ ὑπῆρξε πολὺ συντομωτέρα τῆς τοῦ συζύγου της καὶ ἀπέληξεν εἰς ἄμεσον ἔκδοσιν ἀποφάσεως εὐνοϊκῆς. Ὁ μυλωνᾶς ἐνόμισε τότε πρέπον ν' ἀφαιρέσῃ τὸν πῖλόν του μετὰ γλυκεροῦ μειδιάματος· ἀμφότεροι δὲ μοὶ ἐπεδαψίλευσαν ἔκτοτε παντοίας περιποιήσεις, ὅπως λησμονήσω τὴν ψυχρότητα τῆς πρώτης ὑποδοχῆς, ἐπιμένοντες μάλιστα νὰ μοὶ παραχωρήσωσι τὸν ἴδιον αὐτῶν κοιτῶνα, κεκοσμημένον δι' εἰκόνων ἐκ τοῦ Τηλεμάχου. Τούτου ὅμως προετίμησα κελλίον, γυμνὸν μὲν καὶ στενόχωρον, ἔχον ὅμως μεσαιωνικὸν παράθυρον, δι' οὗ ἔβλεπον τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ καὶ τὸν πράσινον ὁρίζοντα τοῦ δάσους.

Ἂν ἤμην ἔτη τινὰ νεώτερος, ἤθελον καταθελχθῇ ἐκ τοῦ ποιητικωτάτου τούτου καταλύματος. Ἀλλ' αἱ τρίχες μου, φίλε Παῦλε, ἤρχισαν ν' ἀσπρίζωσι, καίτοι ἐπιμένω πολλάκις θεωρῶν ὡς ἁπλοῦν ἀποτέλεσμα ἀντανακλάσεως τοῦ φωτὸς τὸ ἀμφίβολον αὐτῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον χρῶμα. Τὰ νεανικά μου ὄνειρα παρῆλθον ἀνεπιστρεπτεί. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἔπαυσα νὰ ῥεμβάζω· πιστεύω μάλιστα αἱ ὀνειροπολήσεις μου ἀνυψώθησαν μεταβαλοῦσαι διεύθυνσιν, ἀφοῦ ἡ εἰκὼν γυναικὸς δὲν εἶναι πλέον ἀπαραίτητον αὐτῶν στοιχεῖον καὶ ἡ καρδία μου ἀφίνει ἡσυχώτερον τὸν νοῦν. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι οὐδὲ σήμερον τέρπομαι εἰς ξηρὰς καὶ ἀφῃρημένας θεωρίας καὶ ἀδυνατῶ νὰ σκεφθῶ περὶ πραγμάτων, ἅτινα δὲν μὲ συγκινοῦσιν. Ὁμολογῶ ὅτι ῥωμαντικὸς ἐγεννήθην καὶ τοιοῦτος θ' ἀποθάνω. Τὸ μόνον πρᾶγμα, ὅπερ δύναται ὁ κόσμος ν' ἀπαιτήσῃ ἐκ τῆς ὡριμωτέρας ἡλικίας μου, καὶ ἀπαιτῶ ὁ ἴδιος παρ' ἐμαυτοῦ, εἶναι ἡ ἐξοβέλισις τοῦ ἔρωτος ἐκ τῶν ποιητικῶν μου ὀνείρων.

Τοιοῦτος διαμένων δὲν ἐνθουσιάζομαι πλέον, ἀλλ' οὐδὲ βασανίζομαι ἐκ πλήξεως συζῶν μετὰ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος καὶ πειρώμενος ν' ἀναστήσω διὰ τῆς φαντασίας τοὺς πρώτους οἰκιστὰς τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἀνερυθριάστως δὲ ὁμολογῶ ὅτι ἀγαπῶ τοὺς καλογήρους, οὐχὶ τοὺς ὀκνηροὺς ἐκείνους, παχυσάρκους καὶ λάγνους ρασοφόρους τῆς παρακμῆς, ἀλλὰ τοὺς ἐν μέσῳ τῆς κτηνώδους μεσαιωνικῆς κοινωνίας μόνους σώσαντας τὸ ἔνστικτον τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων, καὶ ὁτὲ μὲν διανυκτερεύοντας γονυπετεῖς ἐπὶ ψυχρᾶς πλακός, ὁτὲ δὲ ἀκαμάτως ἐργαζομένους πρὸς διάσωσιν τῶν κειμηλίων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Καὶ αὐτοὶ τοῦ Βολταίρου οἱ ἀναγνῶσται δὲν δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν, ἂν ἔχωσιν νοῦν καὶ καρδίαν, ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς μεσαιωνικῆς νυκτὸς ἡ μόνη παραμένουσα ἀκτὶς διανοητικοῦ φωτὸς ἔλαμπεν ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ μετώπου τοῦ καλογήρου. Οὐδόλως λοιπὸν ἀπορίας ἄξιον εἶναι τὸ νὰ τέρπωμαι ἀποτίων εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν φόρον εὐγνωμοσύνης καὶ συμπαθοῦς σεβασμοῦ. Ἂν εἶχον γεννηθῆ πρὸ δέκα αἰώνων ἤθελον βεβαίως ζητήσει παρ' αὐτοῖς τὴν ἡσυχίαν τοῦ κελλίου, μέχρις οὗ ἀπολαύσω τὴν εἰρήνην τοῦ οὐρανοῦ. Οὐδὲν γνωρίζω ἐπάγγελμα συμφωνότερον τῇ διαθέσει μου τοῦ μοναχικοῦ, καὶ ἀπὸ πέντε ἡμερῶν οὐδὲν ἄλλο σκέπτομαι εἰμὴ μόνον ὅτι, ἂν ἤμην καλόγηρος, ἤθελον διάγει ἀφρόντιδας ἡμέρας γράφων μετ' ἀφελοῦς πίστεως θαυμαστὰ συναξάρια ἐπὶ στιλπνῆς μεμβράνης, λύων τοὺς γρίφους ἀγνώστων χειρογράφων καὶ ἀνευρίσκων ἐν αὐτοῖς μετὰ παλμῶν ἀνεκφράστου χαρᾶς τὴν Ἰλιάδα, σχεδιάζων γοτθικὰς ἐκκλησίας ὡς ὄνειρον ὡραίας, κατασκοπεύων τὸν δρόμον τῶν ἀστέρων, θερμαίνων χημικοὺς ἄμβικας, ἀνακαλύπτων ἴσως τὴν πυρίτιδα καὶ πλὴν τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης οὐδὲν ἄλλο πράττων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου μου κακὸν ἔργον. Ἀλλ' εἶναι ἤδη μεσονύκτιον: «Καληνύκτα λοιπόν, ἀδελφέ μου,» ὡς ἔλεγον οἱ μοναχοί.

Ὑστερόγραφον. Ὑπάρχουσιν ἐδῶ φαντάσματα! Ἐνῷ ἔκλειον τὴν ἐπιστολήν μου ἐν σιωπῇ μεσονυκτίῳ, τὰ ὦτά μου ἐπλήσθησαν αἴφνης μυστηριώδους καὶ συγκεχυμένου θορύβου, ὡς πλήθους λαλοῦντος γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ. Σπεύσας εἰς τὸ παράθυρον εἶδον μετ' ἀπεριγράπτου συγκινήσεως τὰ ἐρείπια καταυγαζόμενα ὑπὸ ἀπλέτου φωτός, τοῦ ὁποίου τὰ νάματα ἐξορμῶντα ἐκ τοῦ πυλῶνος καὶ τοῦ χάσματος τοῦ καταρρεύσαντος ὀπισθοδόμου ἐφώτιζον ζωηρῶς τὸ δάσος. Ἀδύνατον ἦτο ν' ἀποδώσω τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς πυρκαϊάν· ἄλλως δὲ ἔβλεπον διὰ τῶν ὀπῶν τοῦ τοίχου γιγαντιαίας σκιάς, αἵτινες ἐκινοῦντο μετά τινος ρυθμοῦ ὡς τελοῦσαι ἀλλόκοτόν τινα λειτουργίαν. Καθ' ἣν στιγμὴν ἤνοιγον τὸ παράθυρον, ἀντήχησεν ἐν τοῖς ἐρειπίοις καὶ ἐπανελήφθη ὑπὸ πάσης ἠχοῦς τῆς κοιλάδος ὀξὺς ἦχος σαλπίγγων. Εὐθὺς ἔπειτα εἶδον ἐξερχόμενον τῆς ἐκκλησίας διπλοῦν στίχον λαμπαδηφόρων ἱππέων, ὧν οἱ μὲν ἔφερον ἐρυθροὺς οἱ δὲ μέλανας μανδύας καὶ πτερὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἡ παράδοξος αὕτη λιτανεία ἠκολούθησε τὴν ὁρίζουσαν τὴν

κοιλάδα σύδενδρον στενωπὸν μέχρι τῆς μικρᾶς γεφύρας, ὅπου ἐσταμάτησε σείουσα τὰς σπινθηριζούσας λαμπάδας καὶ ὀξύτερον εἰς τὰς σάλπιγγας φυσῶσα. Πᾶν φῶς τότε ἐσβέσθη, ἐσίγησε πᾶς ἦχος καὶ τὸ σιωπηλὸν μεσονύκτιον ἐπεκράτησε καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς κοιλάδος. Ταῦτα εἶδον καὶ ἤκουσα χωρὶς νὰ ἐξέλθω τῆς Γαλλίας· σὺ δὲ ὁ μεταβὰς εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς ἄγραν ὑπερφυσικοῦ κατώρθωσες ἄρα νὰ ἴδῃς τὸν *Μαῦρον Κυνηγόν*; Ἂν δὲν τὸν εἶδες εἶσαι ἄξιος ἀγχόνης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

Τὸ πρὶν μοναστηριακὸν δάσος ἀνήκει σήμερον εἰς πλούσιον αὐτόχθονα κτηματίαν καὶ ἀκούραστον κυνηγόν, τὸν μαρκήσιον Μαλουέ, τοῦ ὁποίου ἡ ἔπαυλις φαίνεται οὖσα τὸ κοινωνικὸν κέντρον τῆς ὅλης ἐπαρχίας. Ὁ ἄξιος οὗτος διάδοχος τοῦ Νεμρὼδ ὁδηγεῖ καθ' ἑκάστην εἰς τὸ δάσος πολυάριθμον ἴλην ἐφίππων κυνηγῶν, εἰς οὓς παρετέθη χθὲς δεῖπνον ἐπὶ τῆς χλόης, μετὰ τὸ ὁποῖον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν ἔπαυλιν σαλπίζοντες καὶ λαμπαδηφοροῦντες. Ταῦτα πληροφορηθεὶς τὸ πρωῒ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ μυλωνᾶ, ὠρέχθην νὰ πνίξω αὐτὸν ἐξηγήσαντα μετὰ τοσαύτης πεζότητος τὴν φανταστικὴν ὀπτασίαν μου. Τὸ δὲ χείριστον εἶναι ὅτι τὰ κυνηγέσια καὶ πᾶσαι αἱ θορυβώδεις κοσμικαὶ ματαιότητες ἐπελαύνουσιν εἰς τὸ ἐρημητήριόν μου. Τὰς καταρῶμαι, Παῦλε, ἐξ ὅλης καρδίας, διότι ἂν μοὶ παρέσχον χθὲς ῥωμαντικὴν ὀπτασίαν μὲ κατέστησαν σήμερον ἥρωα ἐπεισοδίου γελοιωδεστάτου.

Κακῶς ὢν διατεθειμένος ἀπὸ τῆς ἐγέρσεώς μου μόλις κατώρθωσα νὰ ζωγραφίσω μέχρι μεσημβρίας, ὅτε ἠναγκάσθην νὰ παύσω, βαρεῖαν αἰσθανόμενος τὴν κεφαλὴν καὶ πλὴν τούτου πλήρη ἀπαισίων προαισθημάτων. Εἰσελθὼν πρὸς στιγμὴν εἰς τὸν μύλον ὅπως καταθέσω τὰ γραφικά μου σκεύη ἐπέπληξα τὴν δυστυχῆ μυλωθρὸν διὰ τὸν παρατεθέντα μοι εἰς τὸ πρόγευμα ὑπὲρ τὸ μέτρον σπαρτιατικὸν ζωμόν, ἀπώθησα ἀποτόμως τὰ ἐγγίζοντα τὰς γραφίδας μου παιδία καὶ ἐλάκτισα τὸν ταλαίπωρον σκύλον. Αἰσχυνόμενος καὶ ἀνάξιον νομίζων ἐμαυτὸν τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου μετὰ τὰ τρία ταῦτα κακουργήματα, ὑπῆγα νὰ κρυβῶ εἰς τὸ πυκνότερον μέρος τοῦ δάσους, ὅπου ἐπλανήθην ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ματαίως ἀγωνιζόμενος ν' ἀποσείσω τὰ κατέχοντά με ἀπὸ πρωΐας μαῦρα προαισθήματα. Ἀλλ' ἄνευρων ἐπὶ τέλους εἴς τινα ἄκραν ἀναδενδράδος ἀναπαυτικὸν στρῶμα βρύων σκιαζόμενον ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς φηγοῦ κατεκλίθην ἐπ' αὐτοῦ, συνεύνους ἔχων τοῦ συνειδότος μου τὰς τύψεις, μέχρις οὗ κατεσίγασεν αὐτὰς βαθύτατος ὕπνος. Εἴθε νὰ ἦτο οὗτος ὁ ὕπνος τοῦ θανάτου!

Ἀγνοῶ ἀπὸ πόσης ὥρας ἐκοιμώμην, ὅτε ἀφυπνίσθην αἰφνιδίως ὑπὸ ἐγγυτάτης ἐμοὶ διασείσεως τοῦ ἐδάφους. Ἀνεγερθεὶς παραχρῆμα εἶδον εἰς τεσσά-

ρων βημάτων απόστασιν νεαράν έφιππον γυναίκα. Ἡ αἰφνιδία μου ἐμφάνισις εἶχε φοβίσει τὸν ἵππον παρεκτραπέντα τῆς ὁδοῦ. Ἡ ἀμαζών, ἥτις δὲν μὲ εἶχεν ἀκόμη ἴδει καὶ κατεγίνετο νὰ τὸν καθησυχάσῃ διὰ θωπειῶν, μοὶ ἐφάνη εὔμορφος καὶ κομψή, ἐπρόφθασα δὲ μάλιστα νὰ διακρίνω ξανθοὺς πλοκάμους, ὀφρῦς χρώματος βαθυτέρου, ζωηρὸν βλέμμα καὶ κυανόπτερον πῖλον κατά τι θρασύτερον τοῦ δέοντος ἐπὶ τὸ οὖς κεκλιμένον. Πρὸς πλήρη κατανόησιν τῶν μετὰ ταῦτα πρέπει νὰ σοὶ εἴπω ὅτι ἐφόρουν ἔνδυμα ζωγράφου, κατάστικτον ἐξ ἐρυθρῶν κηλίδων, καὶ εἶχον πιθανῶς τὸ ἀγριωπὸν καὶ ἐπτοημένον ἐκεῖνο βλέμμα, ὅπερ καθιστᾷ τὴν ὄψιν τοῦ αἰφνιδίως ἀφυπνιζομένου κωμικὴν ἅμα καὶ φοβεράν. Ἂν εἰς ταῦτα προσθέσῃς κόμην ἀκτένιστον καὶ πώγωνα πλήρη ξηρῶν χόρτων, θέλεις εὐκόλως ἐννοήσει ὁποῖος κατέλαβε τὴν νέαν κυνηγέτιδα τρόμος, ἅμα μὲ εἶδεν. Ἀφεῖσα μικρὰν κραυγήν, ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ ἔφυγεν ἀπὸ ῥυτῆρος.

Ἀδύνατος ἦτο εἰς τὴν φιλαυτίαν μου ἡ ἐλαχίστη κολακευτικὴ ἀπάτη περὶ τῆς ἐντυπώσεως ἣν ἐπροξένησα εἰς τὴν κυρίαν ταύτην. Ἀλλ' εἰμὶ ἤδη τριακονταπενταετὴς καὶ ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς μου δὲν ἐξαρτᾶται πλέον, δόξα τῷ Θεῷ, ἐξ εὐνοϊκοῦ ἢ δυσμενοῦς βλέμματος γυναικός. Ἀκολουθήσας δι' ἡσύχου βλέμματος τὴν φυγαδευθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἀπαισίας μου μορφῆς ἀμαζόνα, εἶδον αὐτὴν στρεφομένην πρὸς ἀριστερὰν, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς ἄλλην τινὰ παράλληλον ἀτραπὸν τοῦ δάσους. Εἰσδύσας τότε εἰς γείτονα λόχμην τὴν ἐπανεῖδον τρέχουσαν πρὸς ἐντάμωσιν δωδεκάδος περίπου ἱππέων, οἵτινες ἐφαίνοντο ἀναμένοντες αὐτήν, καὶ κράζουσαν μακρόθεν διὰ φωνῆς διακεκομμένης: — «Κύριοι, ἀγριάνθρωπος! Ὑπάρχει εἰς τὸ δάσος ἀγριάνθρωπος!»

Εὑρίσκων τὸ προοίμιον τοῦτο ἐνδιαφέρον ἐτοποθετήθην ἐν ἀναπαυτικῇ σκοπιᾷ ὄπισθεν θάμνου καὶ ἤνοιξα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὦτα. Πάντες περιεκύκλουν ἤδη τὴν ξανθὴν κυρίαν, πεισθέντες ἐκ τῆς συγκινήσεως αὐτῆς ὅτι δὲν ἠστειεύετο· αὕτη δὲ ἐξηκολούθει ἰσχυριζομένη ὅτι εἶδεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ἂν οὐχὶ ἀκριβῶς ἀγριάνθρωπον, ἄνδρα τοὐλάχιστον ῥακενδύτην, τοῦ ὁποίου ὁ χιτὼν ἐφαίνετο αἱμοσταγής, τὸ πρόσωπον καὶ αἱ χεῖρες βδελυρᾶς ῥυπαρότητος, ὁ πώγων στυγνὸς καὶ θηριῶδες τὸ βλέμμα, ἄνθρωπον τέλος πάντων πρὸς ὃν παραβαλλόμενος ὁ φοβερώτερος ληστὴς τοῦ Σαλβατὼρ Ῥόζα, ἤθελε φανῇ ἥμερος, καθάριος καὶ κομψός. Καὶ ὡς εἰ μὴ ἤρκει ἡ τοιαύτη τοῦ ὑποκειμένου μου περιγραφή, ἡ ἀξιέραστος κυρία προσέθετεν ὅτι τὴν ἠπείλησα, ὀρθωθεὶς πρὸ τοῦ ἵππου της ὡς βρυκόλαξ. Εἰς τὴν θαυμαστὴν ταύτην διήγησιν ἀπεκρίθη ὁ ὅμιλος τῶν κυνηγῶν μεθ' ὁμοφώνου ἐνθουσιασμοῦ: — «Ἂς κυνηγήσωμεν τὸν ἀγριάνθρωπον, ἂς τὸν κυκλώσωμεν, ἂς τὸν συλλάβωμεν. Οὐρρά!» καὶ ὁλόκληρον τὸ ἱππικὸν ἐκινήθη καλπάζον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς ξανθῆς ἀμαζόνος.

Ὅπως καταστήσω ἀδύνατον τὴν ἀνεύρεσίν μου, ἤρκει νὰ μείνω ἥσυχος ἐκεῖ ὅπου ἤμην· θελήσας ὅμως πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν νὰ μετοικήσω εἰς τὴν

ἀντικρὺ λόχμην, ἤκουσα αἴφνης, ἐνῷ διέβαινον μετ' ἐπιφυλάξεως τὴν ἀτραπὸν, ἀγρίαν φωνὴν θριάμβου, ἀγγέλλουσάν μοι ὅτι ἀνεκαλύφθην ὑπὸ τῶν ἱππέων, οἵτινες ἐπήρχοντο κατ' ἐμοῦ μετὰ χειμαρρώδους ὁρμῆς. Ἂν ἤμην φρόνιμος, ἔπρεπε τότε νὰ σταματήσω, καὶ νὰ ὑποκριθῶ τὴν ἀπορίαν ἡσύχου διαβάτου μὴ γνωρίζοντος τί ζητοῦσιν οἱ οὕτω διακόπτοντες τὸν περίπατον αὐτοῦ. Ἀντὶ τούτου ὅμως, καταληφθεὶς ὑπὸ ἀδικαιολογήτου τινὸς ἐπιθυμίας ν' ἀποφύγω πᾶσαν ἐξήγησιν καὶ πιστεύων ὅτι ἤρκει πρὸς τοῦτο ὀλίγη εὐκινησία, διέπραξα τὸ ἀσυγχώρητον σφάλμα νὰ ταχύνω τὸ βῆμα ἢ μᾶλλον, ὅπως εἴπω τὴν ἀλήθειαν, νὰ τρέξω ὡς διωκομένη ἔλαφος πρὸς μεγάλην χαρὰν τῶν ἐνθουσιωδῶς ἀλαλαζόντων κυνηγῶν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης πᾶσα ἔντιμος ἐξήγησις ἀπέβαινεν ὅλως ἀδύνατος καὶ ἔπρεπε ἑκὼν ἄκων νὰ ὑποβληθῶ εἰς τὰς περιπετείας τοῦ ἀνίσου ἀγῶνος.

Κατορθώσας ἐν τούτοις νὰ κρυβῶ καὶ πάλιν εἰς ἀπρόσιτον τοῖς ἵπποις λόχμην ἤλπισα ὅτι ἤθελον δυνηθῇ νὰ διανύσω ἀοράτως ἱκανὸν δρόμον καὶ νὰ ματαιώσω οὕτω τὴν καταδίωξιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία αὕτη ἐλπὶς ταχέως ἐξέλιπεν, ὅτε εἶδον τοὺς διώκτας μου διαιρουμένους εἰς δύο συμμορίας φυλασσούσας τὰς ἐξόδους τοῦ θαμνῶνος. Ἡ ἐμφάνισίς μου προὐκάλεσε νέαν ἔκρηξιν κραυγῶν, γέλωτος παταγώδους καὶ κυνηγετικῶν σαλπισμάτων. Καταληφθεὶς τότε ὑπὸ σκοτοδίνης καὶ βλέπων περιστρεφόμενον περὶ ἐμὲ τὸ δάσος ἐρρίφθην εἰς τὴν πρώτην τυχοῦσαν ἀτραπὸν καὶ ἡ φυγή μου κατέστη ἔτι ταχυτέρα. Ἀλλ' οἱ ἀδιάλλακτοι κυνηγοὶ μὲ παρηκολούθουν μετ' αὐξούσης ὁρμῆς καὶ κτηνώδους εὐθυμίας. Ἡγεῖτο δὲ πάντοτε αὐτῶν ἡ γαλανόπτερος κυρία, εἰς ἣν κατηυχόμην τὰ φοβερώτερα τῆς ἱππασίας δυστυχήματα. Αὕτη ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀπηνεῖς μου διώκτας καί, ὁσάκις κατώρθουν νὰ κρύψω πρὸς στιγμὴν τὰ ἴχνη μου, μὲ ἀνεύρισκε πάντοτε μετὰ σατανικῆς ὀξυδερκείας, δεικνύουσά με διὰ τῆς ἄκρας τοῦ μαστιγίου καὶ ἀσπλάγχνως γελῶσα, ὅταν ἠναγκαζόμην νὰ τρέξω καὶ πάλιν διὰ θάμνων καὶ ἐρεικώνων, πνευστιῶν, ἐξεστηκὼς καὶ ἀσθμαίνων. Ἀδύνατον μοὶ εἶναι νὰ εἴπω ἐπὶ πόσον χρόνον ἐκυνηγήθην οὕτω, ἐκτελῶν ἀνήκουστα γυμναστικὰ κατορθώματα, διασχίζων συμφύτους ἀκάνθας, βυθιζόμενος εἰς χαράδρας, ὑπερπηδῶν βαθεῖς λάκκους, ἀνορθούμενος ὡς θηρίον μετὰ πᾶσαν πτῶσιν καὶ τρέχων ἄνευ λόγου, ἄνευ σκοποῦ καὶ ἄνευ ἄλλης ἐλπίδος εἰμὴ νὰ ἴδω τὴν γῆν ἀνοιγομένην, ὅπως μὲ καταπίῃ.

Ἐπὶ τέλους καὶ ἐκ τυχαίας μόνον συμπτώσεως, καθότι εἶχον ἀπολέσει πρὸ πολλοῦ πᾶσαν τοπογραφικὴν ἀντίληψιν, εὑρέθην ἀπέναντι τῶν ἐρειπίων τῆς Μονῆς. Ὑπερπηδήσας τότε δι' ἀπηλπισμένου ἅλματος τὸ χωρίζον αὐτὴν ἀπὸ τοῦ δάσους ἄδενδρον διάστημα καὶ διαβὰς ὡς ἀναθεματισμένος τὴν ἐκκλησίαν ἔφθασα καταπόρφυρος πρὸ τῆς θύρας τοῦ μύλου. Ὁ μυλωνᾶς καὶ ἡ σύζυγός του, οἵτινες ἵσταντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τῶν ἱππέων, ἐθεώρουν τὴν κατάστασίν μου μετ' ἀπεριγράπτου ἀπορίας. Μόλις καὶ μετὰ κόπου κα-

τορθώσας νὰ εἴπω αὐτοῖς, — «Ἂν μὲ ζητήσουν, ἀποκριθῆτε ὅτι δὲν εἶμαι ἐδῶ» — ἀνέβην ἀνὰ τρεῖς τῆς κλίμακος τὰς βαθμίδας, καὶ ἔπεσα ἐπὶ τῆς κλίνης μου ἐλεεινὸς καὶ ἐξηντλημένος.

Οἱ κυνηγοὶ ἐν τούτοις εἰσώρμων ἐν ἀταξίᾳ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μοναστηρίου, οἱ ἵπποι ἐκάλπαζον ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου καί, ὅπερ φοβερόν, ἤκουον κρότον πτερνιστήρων, προμηνύοντα ὅτι τινὲς τούτων ἀφιππεύσαντες προὐτίθεντο νὰ μὲ καταδιώξωσι καὶ πεζοί. Ἀνεγερθεὶς τότε ἐπὶ τῆς κλίνης ἔτεινα τὴν χεῖρα πρὸς τὸ πολύκροτόν μου· ἀλλ' εὐτυχῶς οἱ διῶκταί μου, ἀρκεσθέντες εἰς τὰς ἐξηγήσεις τοῦ μυλωνᾶ ἔσπευσαν ν' ἀποσυρθῶσιν. Ἀποσπάσματα ὅμως τινὰ τοῦ διαλόγου φθάσαντα εἰς τὰς ἀκοάς μου οὐδεμίαν μοὶ ἀφῆκαν ἀμφιβολίαν περὶ ὅτι οἱ κύριοι οὗτοι, ἂν δὲν μ' ἐνόμιζον πλέον ληστὴν καὶ ἀνθρωποφάγον, μ' ἐθεώρουν εἴπέρ ποτε ἄλλοτε ὡς τὸν κορυφαῖον τῶν ἰδιοτρόπων.

Τοιαύτη εἶναι, φίλε μου, ἡ πιστὴ ἀφήγησις τῶν συμβάντων τῆς ἀποφράδος ταύτης ἡμέρας, καθ' ἣν κατέστην ὁ γελοιωδέστατος τῶν ἀνθρώπων, δυστύχημα καὶ αὐτῆς τῆς ἀτιμίας φοβερώτερον ἐν Γαλλίᾳ. Τὰ κατορθώματά μου παρέχουσιν ἤδη ἐν γειτονικῷ μεγάρῳ ἀνεξάντλητον ὕλην σκωμμάτων εἰς ὅμιλον φαιδρῶν ἱπποτῶν καὶ ὡραίων δεσποινῶν. Πλὴν τούτου αἰσθάνομαι ὅτι διὰ τῆς ἀτάκτου ἐκείνης φυγῆς ἀπώλεσα μέγα μέρος τῆς πρὸς ἐμαυτὸν ὑπολήψεως καὶ τὰ τρία τοὐλάχιστον τέταρτα τῆς τοῦ μυλωνᾶ καὶ τῆς ἀξιεράστου αὐτοῦ συζύγου. Ἐν τοιαύτῃ δεινῇ θέσει διενοήθην πρὸς στιγμὴν νὰ χρησιμοποιήσω καὶ πάλιν τὴν ὠκυποδίαν μου, φεύγων ὅσον τάχιστα ἐκ τοῦ μύλου καὶ τῆς ἐπαρχίας· ἀλλὰ μετὰ ὡριμωτέραν σκέψιν τοῦτό μοὶ ἐφάνη ἀνανδρία καὶ ἀπεφάσισα νὰ ἐξακολουθήσω ἡσύχως τὸ ἔργον μου, παρέχων εἰς τὰς ἀμαζόνας, τοὺς κυνηγοὺς καὶ τοὺς ἀλεστὰς τῆς Κάτω Νορμανδίας τὸ θέαμα στωϊκοῦ φιλοσόφου ἀκαταβλήτου ὑπὸ τῆς δυστυχίας.

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸ ἑπόμενον φύλλον)

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑ

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

1260 — 1261

Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας, τελευτῶν κατ' Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1259 κατέλιπε διάδοχον τὸν υἱὸν Ἰωάννην τὸν Λάσκαριν, ἔχοντα ἡλικίαν ὀκτὼ ἐτῶν· ἀνέθηκε δὲ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριάρχην Ἀρσένιον καὶ τὸν πρωτοβεστιάριον Γεώργιον Μουζάλωνα. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἐποφθαλμιῶν πρὸ πολλοῦ τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, ὑπεκίνησε τὸν στρατόν, ὅστις καὶ ἐφόνευσε τὸν Μουζάλωνα ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Τότε δὲ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὑποκρινόμενος ἑαυτὸν ἀμέτοχον τοῦ ἐκτελεσθέντος φόνου, ἀνεδείχθη ὡς προστάτης τοῦ

νεαροῦ βασιλέως, προσοικειωθεὶς δὲ τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς μεγιστᾶνας κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων καὶ προσέλαβε τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ἀξίωμα, εἶτα δὲ ἀνηγορεύθη δεσπότης καὶ μετὰ τέσσαρας μῆνας, ὑποσκελίσας τὸν κηδεμονευόμενον, ἐστέφθη αὐτοκράτωρ τῇ 1η Ἰανουαρίου 1260, σφετερισθεὶς τὸν θρόνον τῶν Λασκάρεων. Ἀφοῦ δὲ ὁ Καῖσαρ Στρατηγόπουλος ἀνέκτησε τὴν Κωνσταντινούπολιν τῇ 26 Ἰουλίου 1261, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, μετέφερε τὴν ἕδραν τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν, ἔνθα ἐστέφθη ἐκ νέου ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, βασιλεύσας μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῇ 11 Δεκεμβρίου 1282.

Γνωστὰ εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Sabatier περιγραφέντα χρυσᾶ καὶ χαλκᾶ νομίσματα ἅτινα ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἔκοψεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῆς μέχρι τέλους τῆς βασιλείας. Ἀλλ' οὐδὲν νόμισμα ἐγνωρίζομεν ἄχρι τοῦδε κοπὲν καθ' ὃν χρόνον ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐβασίλευσεν ἐν Νικαίᾳ. Ἀλλ' ὅμως ἔκ τινος νομίσματος ὅπερ ἐπ' ἐσχάτων ηὐτύχησα ν' ἀνακαλύψω ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ φιλόδοξος ἀνὴρ ἔσπευσε καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Νικαίᾳ βασιλείας νὰ κόψῃ νομίσματα. Ἰδοὺ δὲ τοῦ ἐν λόγῳ πρωτοφανοῦς νομίσματος τό τε ἀπεικόνισμα καὶ ἡ περιγραφή·

Μ — ΘΥ. Μ̄ — Ο ΠΑΛΕΟΛΟΓ(Ο)C. Ἡ Θεοτόκος ὀρθία περιβαλλομένη τὴν κεφαλὴν ὑπὸ στεφάνης καὶ εὐλογοῦσα τὸν δεξιόθεν αὐτῆς ἱστάμενον αὐτοκράτορα ὅστις κρατεῖ ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ σταυρὸν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ εἰλητάριον.

Ὀπ. Ⓐ ΤΡΥ — ΦΩΝ. Ὁ ἅγιος Τρύφων ἀντωπὸς καὶ ὄρθιος περιβαλλόμενος τὴν κεφαλὴν ὑπὸ στεφάνης καὶ κρατῶν τῇ δεξιᾷ σταυρόν.—Χαλκός.

Τὰ νομίσματα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τὰ κοπέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει φέρουσιν ἐν τῷ ὄπισθεν ἢ τὴν Θεοτόκον ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἢ τὸν τοῦ αὐτοκράτορος ὁμώνυμον ἀρχάγγελον Μιχαήλ. Ἀλλὰ τὸ νόμισμα τοῦτο φέρει τὸν ἅγιον Τρύφωνα ὅστις ἐν οὐδενὶ νομίσματι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπαντᾶται, τοῦθ' ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ ὅτι τὸ ἡμέτερον νόμισμα ἐκόπη ἐν Νικαίᾳ, διότι ὁ ἅγιος Τρύφων, μαρτυρήσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ Δεκίου τῷ 249 ἐν Νικαίᾳ ἦτο καὶ ὁ πάτρων τῆς πόλεως ταύτης. Ὅπως λοιπὸν οἱ ἅγιοι Δημήτριος καὶ Εὐγένειος πάτρωνες τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Τραπεζοῦντος ἐχαράττοντο ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν κοπτομένων ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις πόλεσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοπτομένων νομισμάτων ἐχα-

ράττετο ὁ ἅγιος Τρύφων. Οὐδὲ εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν παρουσιάζεται ὁ ἅγιος οὗτος ἐν νομίσματι τῆς Νικαίας, ἀπαντᾶται δὲ καὶ ἐπὶ νομίσματος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως, περιγραφομένου καὶ ἀπεικονιζομένου ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Sabatier[1] ὅστις μὴ ἐννοήσας ὅτι τὸ ἐν τῷ πεδίῳ μονόγραμμα, ἔπρεπε ν' ἀναγνωσθῇ ΤΡΥΦΩΝ περιέγραψεν ἐσφαλμένως τὸν ἅγιον Τρύφωνα ὡς ἅγιον Δημήτριον. Σημειοῦμεν ἐν τέλει ὅτι ἐκ τῶν νομισμάτων τῶν ἀποδιδομένων παρὰ τοῦ Sabatier εἰς Θεόδωρον Γ' τὸν Λάσκαριν μόνον τὰ δύο χρυσᾶ τοῦ πίνακος LXV ἀριθ. 2 καὶ 3 καὶ τὸ χαλκοῦν τοῦ πίνακος LXVI ἀριθ. 1 ἀνήκουσιν εἰς τὸν ῥηθέντα αὐτοκράτορα, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἐκόπησαν κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἀναντιρρήτως ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Ἀγγέλου αὐτοκράτορος τῆς Θεσσαλονίκης.

Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

Η ΠΑΝΩΛΗΣ ΕΝ ΠΟΡΩ ΤΩ 1837.

Τῷ 1837 ἐνέσκηψεν ἡ πανώλης ἐν Πόρῳ, μεταδοθεῖσα ἔκ τινος πλοίου τουρκικῆς προελεύσεως. Ἕνεκα μέτρων ἀσυνέτων ἀπεβίωσαν πολλοὶ ὄχι μόνον ἐκ τῆς πανώλους, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων νόσων τὰς ὁποίας παρήγαγον ἡ συσσώρευσις ἐν ὥρᾳ θέρους εἰς μέρη νοσηρά, καὶ παντοῖαι στερήσεις. Μεγάλας δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην προσήνεγκεν ὑπηρεσίας ὁ τότε ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀποσταλεὶς εἰς Πόρον ὡς πληρεξούσιος αὐτῆς ἰατρὸς Πέτρος Κ. Ἠπίτης, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῆς Βιέννης, ἀνὴρ πολυμαθής, ἐμβριθής, ἔντιμος καὶ εἰς ἄκρον φιλάνθρωπος. Ὁ Ἠπίτης ἐδιόρθωσε τὸ κατὰ δύναμιν τὰ πρὸ αὐτοῦ γενόμενα σφάλματα, καίτοι προσκόψας εἰς πολλὰς ἀντιπράξεις. Ἐδημοσίευσε δὲ περιγραφὴν τῆς νόσου λίαν ἐνδιαφέρουσαν καὶ ἐπιγραφομένην: «*Ἡ πανώλης εἰς Πόρον ἢ ἡμερολόγιον τῶν εἰς ταύτην τὴν νῆσον κατὰ τὸν Ἀπρίλιον, Μάϊον καὶ Ἰούνιον τοῦ* 1837 *διατρεξάντων, μὲ τοπογραφικὸν χάρτην τοῦ Πόρου, παρὰ τοῦ Π. Κ. Ἠπίτου ἰατροῦ*, ἐν Ἀθήναις 1837».

Κατὰ τὴν 19 Μαρτίου 1837, ἐλλιμενίσθη εἰς Πόρον πλοῖον ἑλληνικὸν ἐρχόμενον ἐκ Καραγατζίου καὶ Μεγαλολίμνης, κειμένων ὄχι μακρὰν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου ἀνήγγειλεν εἰς τὸν ὑγειονόμον, ὅτι κατὰ τὸν διάπλουν ἐπνίγη εἷς ναύτης πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἱστοῦ εἰς τὴν θάλασσαν ἐν καιρῷ νυκτὸς πνέοντος σφοδροτάτου ἀνέμου. Ὁ κυβερνήτης καὶ τὸ πλήρωμα ἐβεβαίωσαν ταῦτα ἐνόρκως. Τὸ πλοῖον ἐτέθη ὑπὸ κάθαρσιν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἠσθένησε καὶ ἀπεβίωσεν εἷς τῶν ναυτῶν αὐτοῦ. Οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἐπιστήμων ἰατρὸς ἐν Πόρῳ. Ἡ ἀσθένεια τοῦ ἀποθανόντος ναύτου δὲν ἐθεωρήθη πα-

1 Description générale des monnaies byzantines. Τόμ. Β'. σελ. 298, ἀριθ. 13 καὶ Πίν. LXVI, ἀριθ. 1.

νώλης, καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς καθάρσεως τὸ πλήρωμα ἦλθεν εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τῶν κατοίκων. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐπῆλθον διάφοροι αἰφνίδιοι θάνατοι, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης δὲν ἀπεδόθησαν εἰς τὴν πανώλην. Ταῦτα δὲ ἐγένοντο κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα τῆς τεσσαρακοστῆς καὶ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα, ἡμέρας καθ' ἃς κατὰ τὰ χριστιανικὰ ἔθιμα ἐσυσσωρεύοντο πολλοὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ ἀλληλασπάζοντο. Τέλος τὸ κακὸν ἐβεβαιώθη, καὶ τὴν 24 Ἀπριλίου ἀπεκλείσθησαν ὁ λιμὴν καὶ ὁ ναύσταθμος, ἀπεσύρθησαν δὲ πάντες εἰς τὰς οἰκίας των καὶ οἱ εὐπορότεροι εἰς τὰς ἐπαύλεις καὶ τοὺς κήπους των. Ἡ πρώτη σκηνὴ τοῦ πενθίμου δράματος κατετρόμαξε τοὺς Ποριώτας. «Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (24 Ἀπριλίου), διηγεῖται ὁ Ἠπίτης, ἀπέθανεν ἡ γυνὴ τοῦ Τζέλιου ἀπὸ πανώλην, τῆς ὁποίας τὸν ἄνδρα ἐβίασαν νὰ τὴν δέσῃ μὲ μακρὺ σχοινίον ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ νὰ τὴν σύρῃ ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ ὀρεινοῦ καὶ βραχώδους Πόρου εἰς τὸν αἰγιαλόν. Τὸ αἷμα, ὁ ἰχὼρ καὶ ὁ ἐγκέφαλος ἐξελθὼν ἀπὸ τὸ εἰς τὸ τράβιγμα κτυπούμενον εἰς τοὺς λίθους κρανίον ἐσημάδευσαν ὅλην σχεδὸν τὴν ὁδὸν ἕως εἰς τὸν αἰγιαλόν. Φθάσαν οὕτω κατεξεσχισμένον καὶ καθηματωμένον τὸ πτῶμα τῆς ἀθλίας Τζελίου εἰς τὴν θάλασσαν, παρέλαβεν αὐτὸ εἰς τὴν λέμβον του ὁ ὑπόλοιμος (μόρτης) Νικόλαος Κουκούλης, διὰ νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς ταφήν. Οἱ ὑπόλοιμοι οὗτοι ἐξετέλουν ἐπὶ μισθῷ πάσας τὰς ὑπηρεσίας τὰς ἀφορώσας εἰς τοὺς κρουσθέντας ὑπὸ τῆς πανώλους».

Πληροφορηθεὶς περὶ τῶν διατρεχόντων ὁ εἰς Ὕδραν εὑρισκόμενος Διοικητὴς κ. Πάκμωρ, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς Πόρον συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ ἰατροῦ κ. Ξανθοῦ, καὶ συνέστησεν εὐθὺς ὑγειονομικὴν ἐπιτροπὴν ἐξ εἴκοσιν οἰκοκυραίων τοῦ Πόρου. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη διευθυνομένη ὑπὸ τῶν κ. κ. Πάκμορος καὶ Ξανθοῦ, ἤθελεν ἴσως περιορίσει τὸ κακόν, ἐὰν ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἰατροσυνεδρίου κ. Βίτμερ δὲν ἔπεμπεν εἰς Πόρον δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν σκοπὸν ἀποστόλους, οἵτινες δυστυχῶς διὰ τῶν λίαν ἀκαταλλήλων μέτρων των ἐγένοντο πρόξενοι πολλῶν θανάτων καὶ ζημιῶν καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ γίνωσιν ἀφορμὴ νὰ διαδοθῇ τὸ κακὸν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν. Μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ἀποστόλων τοῦ ἰατροσυνεδρίου ὁ διοικητὴς καὶ ὁ διοικητικὸς ἰατρὸς ἐπανῆλθον εἰς Ὕδραν.

Συνέβη τότε εἰς Πόρον, ὅ,τι συνέβη εἰς παρομοίας περιστάσεις εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ εἰς πάντα τόπον, δηλαδὴ φόβος καὶ σύγχυσις, κακὰ ἐπιτεινόμενα ἔτι μᾶλλον ὅτε εἰς τοιαύτας κρισίμους στιγμὰς οἱ διέποντες τὰ πράγματα εἶναι ἀμαθεῖς καὶ ὀλιγόνοες. Τὰ ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων ληφθέντα μέτρα ὑπῆρξαν μωρότατα, ἐξετελοῦντο δὲ μετὰ πολλῆς ἀπανθρωπίας. Ὑπάρχει εἰς τὴν πελοποννησιακὴν παραλίαν τοῦ Πόρου μέρος Ἁλικὴ ὀνομαζόμενον. Ὅλον τὸ πελοποννησιακὸν μέρος τοῦ Πόρου ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νοσῶδες ἕνεκα διαφόρων νοσηρῶν ἀναθυμιάσεων, ἡ Ἁλικὴ ὅμως ἦτο τὸ νοσωδέστατον πάντων. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐκομίζοντο, καί τοι ὑγιεῖς, οἱ συγ-

γενεῖς, οἱ σύνοικοι καὶ αὐτοὶ οἱ γείτονες τῶν ὑφ' οἱουδήποτε θανάτου ἀποθανόντων, ἐξαιρέτως δὲ οἱ συγγενεῖς, οἱ σύνοικοι καὶ οἱ γείτονες τῶν ὑπὸ πανώλους ἀσθενησάντων ἢ ἀποθανόντων. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἔμενον ἐν τῇ Ἀλικῇ ἄστεγοι κατὰ τὸν θερμὸν καύσωνα, ἐστεροῦντο καὶ τοῦ ἀναγκαίου ὕδατος, καθαρᾶς καὶ ὁπωσοῦν ἐπαρκοῦς τροφῆς, κατὰ συνέπειαν δὲ τῶν κακουχιῶν τούτων πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἠσθένουν καί τινες ἀπέθνησκον. Αἱ ἀσθένειαι καὶ οἱ θάνατοι οὗτοι ἀπεδίδοντο παρὰ τῶν ἀμαθῶν ἀπεσταλμένων ἀνεξαιρέτως εἰς τὴν πανώλην, ὡς νὰ μὴ ἤρκουν τόσαι αἰτίαι ὅπως προκαλέσωσι θανατηφόρους ἀσθενείας. Καὶ οἱ μὲν ὑγιεῖς ὕποπτοι ἐῤῥίπτοντο εἰς τὴν Ἀλικήν, οἱ δὲ κρουσθέντες ἢ ὑποτιθέμενοι ὡς τοιοῦτοι, ἐστέλλοντο εἴς τι ἔρημον, ἄσκιον καὶ ἄνυδρον νησίδιον, τὴν Σφακτηρίαν, εἰς βέβαιον σχεδὸν θάνατον, διότι οὐδεμία ἐχορηγεῖτο αὐτοῖς αὐτόθι ἰατρικὴ θεραπεία ἢ κἂν περίθαλψις. Ἡ διάγνωσις δῆθεν τῆς πανώλους ἐγίνετο παρ' ἰατρῶν ἀμαθῶν διὰ τρόπου γελοίου ἅμα καὶ βαρβάρου. Ταύτην τὴν διάγνωσιν καλὸν εἶναι ν' ἀπομνημονεύσωμεν μεταφέροντες τὴν λίαν παραστατικὴν περιγραφὴν τοῦ Ἠπίτου. Ὁ ἥρως τῆς περιγραφῆς ταύτης εἶναι εἷς ἐκ τῶν δύο ἀπεσταλμένων τοῦ ἰατροσυνεδρίου, Γάλλος τις ὀνόματι Dumont. «Εὐθὺς ὅτε ἤρχετο εἴδησις περὶ τῆς ἀσθενείας τινός, διηγεῖται ὁ Ἠπίτης, ὁ Δουμὼν μεγαλογένης τότε, ῥακένδυτος, ἄπλυτος, ἀκάθαρτος (ποτὲ δὲν ἤλλαζεν), ὡπλισμένος μὲ δύο πιστόλια, φέρων εἰς τὴν δεξιὰν βακτηρίαν σουβλεράν, ἐπαρουσιάζετο οὕτω εἰς τὴν τρέμουσαν καὶ ἡμιθανῆ ἀπὸ τὸν φόβον οἰκογένειαν τοῦ ἀσθενοῦς καὶ γυμνόνων ὅλους καὶ ὅλας μὲ τὴν ἀράδαν ἔψαυε τὰς μασχάλας καὶ τοὺς βουβῶνας μὲ τὴν ἄκραν τῆς ῥάβδου του καὶ ἀλλοίμονον εἰς ὅντινα εἶχεν ἐπάνω εἰς τὸ σῶμά του κοιλίδα, ἐλαίαν, δοθῆνα, χελονάκια εἰς τὸν λαιμὸν ἢ ἀλλοῦ, ἀστρακιάν, κοκκινάδαν ἤ τι τοιοῦτον. Εἰς τοιαύτην περίπτωσιν ἀμέσως ἠκούετο ἡ φωνὴ «τοῦτο εἶναι φοβερὸ πανοῦκλα», καὶ ἀμέσως ἐσύροντο οἱ ἄθλιοι εἰς τὴν Σφακτηρίαν ὀδυρόμενοι καὶ καταξεσχίζοντες τὰς παρειὰς καὶ τὰς σάρκας των, αἱ γυναῖκες μάλιστα, φωνάζουσαι, μοιρολογοῦσαι καὶ παρηγορούμεναι μόνον ἀπὸ τὴν μεγαλόφωνον ἠχὼ τῶν ἀντικρυνῶν βουνῶν, ἥτις μὲ τὴν ταχύτητα τῆς ἀστραπῆς διέδιδε τὴν εἴδησιν τοῦ νέου κρούσματος εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς κατοίκους τοῦ Πόρου, οἵτινες καὶ ἄνευ τοιούτων εἰδήσεων ἐκαρδιοκτύπων ἀκατάπαυστα καὶ ἦσαν ἡμιθανεῖς ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τρόμον, ἐσύροντο, λέγω, οἱ μὲν ἄῤῥωστοι εἰς τὸ νησίδιον, οἱ δὲ ὑγιεῖς εἰς τὴν Ἀλικήν· τὰ δὲ πράγματά των ὅλα ἐῤῥίπτοντο ἄνευ ἐξαιρέσεως εἰς τὴν φωτίαν. Αὐτὸ τοῦτο ἐγίνετο καὶ εἰς τοὺς γείτονας τῶν ἀληθῶς ἢ μὴ κρουσθέντων, διότι καὶ οὗτοι ἐσύροντο εἰς τὴν Ἀλικὴν καὶ τούτων ὄχι μόνον ἐκαίοντο τὰ στρώματα καὶ τὰ ἐνδύματα ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸ πολλῶν μηνῶν εἰς κιβώτια ἐσφαλισμένα πράγματα καὶ προῖκα τῶν θυγατέρων των. Σιμὰ τούτων ἐῤῥίπτετο εἰς τὰς φλόγας τοῦ πυρὸς τοῦ καιομένου καὶ ζάχαρι καὶ καφφὲς καὶ ὀρύζιον καὶ χαβιάρι καὶ σαρδέλλαις καὶ κριθάριον καὶ σιτάριον. Μίαν φορὰν ἔῤῥιψαν εἰς τὴν φωτίαν καὶ

ἐν τουφέκι ἐπὶ λόγῳ, ὅτι τὸ κοντάκιόν του εἶναι ξύλινον· ἔῤῥιψαν ἐπίσης εἰς τὴν φωτίαν καὶ μερικῶν τεχνιτῶν τὰ ἐργαλεῖα». Ἀναντίῤῥητον εἶναι, ὅτι καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην διετρανώθη τὸ φύσει εὐάγωγον τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, διότι οὐδεμίαν οἱ ἀτυχεῖς Ποριῶται ἀντέταξαν ἀντίστασιν κατὰ μέτρων τόσον σκληρῶν καὶ προφανῶς μωρῶν.

Εὐτυχῶς ἡ Κυβέρνησις πληροφορηθεῖσα περὶ τῆς ἐλεεινῆς ταύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἔπεμψεν ὡς πληρεξούσιον αὐτῆς τὸν διακεκριμένον ἰατρὸν Πέτρον Ἠπίτην, συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Ξ. Λάνδερερ, ἀρχιφαρμακοποιοῦ τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Ὄθωνος καὶ καθηγητοῦ τῆς χημείας. Ἅμα ἀφίχθη εἰς Πόρον τὴν 28 Ἰουνίου ὁ Ἠπίτης, μετεβλήθη ἡ φάσις τῶν πραγμάτων. Τοὺς εἰς τὴν Ἀλικὴν συγκεντρωμένους μετέφερεν εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Μοναστηρίου εἰς μέρος τερπνόν, κατάσκιον καὶ ἔνυδρον. Ἐγένετο δ' ἐγκαίρως ἡ μεταφορὰ αὐτή, διότι ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀλικῇ ἐμελέτων τινὲς νὰ δραπετεύσωσιν εἰς Πελοπόννησον, ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὀλεθρίας συνεπείας. Ἐφρόντισε δὲ περὶ καταλλήλου ἐγκαταστάσεως, νοσηλείας καὶ μεθοδικῆς θεραπείας τῶν κρουσθέντων, καὶ ἔλαβεν ἐν γένει ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα, τὰ ὁποῖα ταχέως ἐπέφερον τὴν κατάπαυσιν τῆς νόσου, σβεσθεῖσαν ἐντελῶς μέχρι τῆς 13 Ἰουλίου. Τὸ τελευταῖον τῆς πανώλους θῦμα ἐν Πόρῳ ἐγένετο εἷς διακεκριμένος στρατιωτικὸς ἰατρός, ὁ γερμανὸς Ῥοτλάουφ, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἔλθει ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῆς ἐπιδημίας. Ὁ Ἠπίτης δὲν ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν τῶν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπιδημίας ἀποθανόντων.

Ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὁ Ἠπίτης δὲν ἐβραβεύθη διὰ τὴν σπουδαίαν ὑπηρεσίαν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ προσήνεγκεν εἰς τὸ Κράτος καὶ εἰς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα, ἀπ' ἐναντίας μάλιστα εὗρε σπουδαίαν ἀντίπραξιν εἰς τὰ σωτήρια μέτρα του ἐν Πόρῳ καὶ ἤκουσε συκοφαντίας κατ' αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις. Πλὴν αἱ ἀφιλοκερδεῖς καὶ πραγματικαὶ ὑπηρεσίαι σπανίως ἀμείβονται ἄλλως ἢ ὑπὸ τῆς συναισθήσεως τοῦ ἐκπληρωθέντος καθήκοντος.

Ἡ ἐν Πόρῳ πανώλης ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἐμφάνισις ἐν Ἑλλάδι τῆς νόσου ταύτης, ἥτις βεβαίως πολλάκις ἐπεσκέφθη αὐτὴν κατά τε τὴν ἀρχαιότητα καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Ὁ ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου κατὰ τὸν πέμπτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἐνσκήψας ἐν Ἀθήναις φοβερὸς λοιμός, τὸν ὁποῖον τόσον ζωηρῶς ἀπεικόνισεν ἡ γραφὶς τοῦ Θουκυδίδου, θεωρεῖται ὡς πανώλης παρὰ πλείστων ἐξόχων ἰατρῶν. Ἐπὶ Καποδιστρίου ἐνεφανίσθη εἰς διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη διαδοθεῖσα ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ, κατεστάλη δὲ χάρις εἰς τὰ συνετὰ μέτρα τοῦ Κυβερνήτου καὶ τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Higonet. Ἀποδεικνύουσι δὲ ταῦτα, ὅτι τὸ ὡραῖον τῆς Ἑλλάδος κλίμα δὲν ἀπαλλάττει αὐτὴν ἀπὸ τῶν κινδύνων μεγάλων ἐπιδημιῶν, ἂν μὴ λαμβάνηται ἡ δέουσα ὑγιεινὴ καὶ προφυλακτικὴ πρόνοια. Εἰδικῶς δὲ τὰ ἐν Πόρῳ συμβάντα ἀποδεικνύουσιν ὁπόσον δυσχερὲς τυγχάνει τὸ ἔργον

τῆς διοικήσεως καὶ τῆς καταλλήλου τῶν προσώπων ἐκλογῆς, διότι ἐὰν ἀπ' ἀρχῆς ἐλαμβάνοντο παρ' ἀνδρῶν πρακτικῶν ἔμφρονα μέτρα πλεῖστα ἐπρολαμβάνοντο δυστυχήματα.

Γ. Κ. Τ.

---

† ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΒΑΓΝΕΡ.

Θλιβερὰ ἀγγελία διεβιβάσθη ἐκ Νεαπόλεως, ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ Γουλιέλμου Βάγνερ, ἀνδρὸς εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἀγαπήσαντος τὴν Ἑλλάδα καὶ διατρίψαντος μετὰ ζήλου ἀξίου μιμήσεως περὶ κλάδον τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, ὅςτις καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς δεινῶς ἠμελήθη, λέγομεν τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ποίησιν.

Ὁ Βάγνερ ἦτο καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀμβούργῳ Ἰωαννείου, περιώδευε δ' ἐπ' ἐσχάτων τὴν Ἰταλίαν ἵνα μελετήσῃ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα τὰ περιέχοντα τὰ προςφιλῆ αὐτῷ μεσαιωνικὰ ποιήματα· ἐσκόπει δέ, ὡς ἔγραφεν εἰς φίλους αὐτοῦ καὶ συνεργάτας ἐν Ἀθήναις, νὰ κατέλθῃ ποτὲ καὶ εἰς τὴν προσφιλῆ αὐτῷ Ἑλλάδα, τὸ πρῶτον ἤδη. Ἀλλὰ τὸ νῆμα τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐκόπη πολὺ πρότερον ἢ ὅ τι ἐπεθυμοῦμεν οἱ φίλοι τῆς μεσαιωνικῆς φιλολογίας καὶ παρ' ὅ τι ἐχρειάζετο ἡ Ἑλλάς, ἧς θερμὸς φίλος ἦτο ὁ θανών.

Ὁ Βάγνερ καίπερ ὢν ἠναγκασμένος νὰ διδάσκῃ τὴν κλασικὴν φιλολογίαν, ἧς ἦτο κάτοχος ἐμβριθής, ἐξ ἀγάπης ἐφέρετο ἰδίως πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν ποίησιν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἦτο ἄριστος γνώστης τοῦ Σαικσπήρου, πολλὰ γράψας περὶ τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ καὶ μετέχων ἐνεργητικώτατα τῆς τῶν Γερμανῶν περὶ τὸν Ἄγγλον Αἰσχύλον τιτανολατρείας. Εἶνε δὲ περίεργον ὅτι ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ὁ πελαγοδρομῶν ἐν τῷ βαθυρρόῳ ὠκεανῷ τῆς σαικσπηρείου Μούσης κατεδέχθη νὰ στρέψῃ ἐκ τῶν πρώτων ἔτεων βλέμμα πρὸς τὴν τέως περιφρονουμένην μεσαιωνικὴν ποίησιν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ συμπτώσει ταύτῃ ψυχολογική τις ἀπόδειξις ὅτι ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν ποίησις, ἡ πάντη αὕτη ἀκαλλὴς πρὸς τοὺς ἀμυήτους, ἐνέχει διὰ τοὺς ἐννοοῦντας τὰ μυστήρια τῆς ἀληθοῦς ποιήσεως γόητρον καὶ καλλονήν;

Δὲν ἐννοοῦμεν ταῦτα λέγοντες τὴν αὐτόχρημα δημοτικὴν ποίησιν, ἐκείνην ἣν ἄριστα χαρακτηρίζει ἡ ἑξῆς διήγησις Γερμανοῦ περιηγητοῦ. Ἠρώτα ποτὲ κόρην τῶν ἀγρῶν ᾄσασαν ᾆσμά τι δημῶδες, ἂν αὐτὴ εἶνε ἡ ποιήσασα. Πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν γελάσασα ἡ κόρη ἀπεκρίθη «Τὰ τοιαῦτα τραγούδια δὲν τα κάμνει κανείς, τὰ τοιαῦτα τὰ ἐξεύρουν ὅλοι». Ἐκτὸς τῆς καθαρᾶς ταύτης δημώδους ποιήσεως ὑπάρχει οἱονεὶ μεσαῖός τις ἀναβαθμὸς πρὸς τὴν ἀρχαϊ-

ζουσαν βυζαντιακὴν ποίησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν λογίων τάξις ποιημάτων ποικίλων καὶ περιέργων, ὧν ἡ μελέτη εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς τελείαν γνῶσιν τῆς καθόλου μεσαιωνικῆς ποιήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ τοιαῦτα ποιήματα πρὸς μὲν τὴν στιχουργίαν τὴν ἀρχαΐζουσαν ἔχουσι τοῦτο τὸ κοινὸν ὅτι καὶ ταῦτα συνετάχθησαν καὶ κατεγράφησαν ἐν κώδιξιν ὑπὸ ἀνδρῶν τυχόντων παιδείας οἱαςδήποτε, μετὰ δὲ τῆς ποιήσεως τῆς δημώδους ἔχουσι κοινὴν τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, τὴν δύναμιν τῆς φαντασίας, τὴν ζωηρότητα τῶν εἰκόνων, τὴν ἀλήθειαν τῆς παραστάσεως. Τὰ ποιήματα ταῦτα ἔχουσι τὴν ὕλην ποικίλην· ὁτὲ μὲν εἶνε ἠθικαὶ παραινέσεις, ὁτὲ δὲ θρῆνοι ἐπὶ συμφοραῖς πόλεων καὶ ἁλώσεσιν, ἄλλοτε μὲν δημώδεις μῦθοι ἢ μυθιστορικαὶ παραστάσεις ἱστορικῶν συμβάντων, ἄλλοτε δὲ ἐρωτικαὶ διηγήσεις κατὰ μίμησιν τῆς φραγκικῆς ποιήσεως τῶν μέσων αἰώνων. Σώζονται δὲ τὰ τοιαῦτα ποιήματα ἐν χειρογράφοις ἀποκειμένοις ἐν διαφόροις τῶν εὐρωπαϊκῶν βιβλιοθηκῶν, ἀλλ' ἐπὶ μακρὸν χρόνον οὐδεμία κατεβλήθη φροντὶς περὶ τὴν μελέτην αὐτῶν καὶ δημοσίευσιν.

Καὶ κατέδειξε μὲν τὴν σημασίαν αὐτῶν ὁ πολὺς Fauriel δι' ὀλίγων ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τῶν Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἡ πρώτη τιμὴ τῆς δημοσιεύσεως τοιούτων ἔργων, σπουδαιοτάτων διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τε γλώσσης καὶ τῆς φιλολογίας τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν μακραίωνα ἐποχὴν τῶν μέσων αἰώνων, ὀφείλεται εἰς τὸν Κοραῆν, ἐκδόντα μετὰ περιφανῶν σχολίων ἐν τοῖς Ἀτάκτοις τὰ δύο γνωστὰ τοῦ Πτωχοπροδρόμου στιχουργήματα. Ἔκτοτε σποράδην, ἐν μακροῖς διαλείμμασιν ἐτῶν πολλῶν καὶ ἄνευ συστήματος, ἠσχολήθησαν περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ποιήσεως ξένοι λόγιοι, ὁ Grimm, Bekker, Ellissen, E. Miller, Gidel. Ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ἐν μὲν παλαιοτέροις χρόνοις ὁ Ζαμπέλιος, κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ὁ Μαυροφρύδης καὶ ὁ Σάθας. Εἰς τὸν τελευταῖον μάλιστα τοῦτον ὀφείλεται ἡ οἱονεὶ εἰπεῖν εἰς νέαν ζωὴν κλῆσις τοῦ τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολουμένοις γνωστοῦ βιενναίου κώδικος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὅςτις πλεῖστα μεσαιωνικὰ ποιήματα περιέχει.

Ἀλλὰ τῆς συστηματικῆς περὶ τὴν τοιαύτην μεσαιωνικὴν ποίησιν διατριβῆς ἐπελήφθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μάλιστα δύο ἀλλογενεῖς, ὁ Γάλλος Legrand καὶ ὁ προώρως θανὼν Βάγνερ, ὅςτις καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τέτταρσι συγγραφαῖς, *Medieval Greek texts* (London. 1870), *Carmina Graeca medii aevi* (Lipsiae. 1874), *Histoire de Imberios et Margarona* (Paris. 1874) καὶ *Ἀλφάβητος τῆς Ἀγάπης* (Leipzig. 1879) πλεῖστα μεσαιωνικὰ στιχουργήματα καὶ ἔπη μετὰ κριτικῶν καὶ γλωσσολογικῶν σημειώσεων. Ἐν τῇ μεγάλῃ κινήσει ἥτις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρατηρεῖται περὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ποίησιν δυνάμεθα θαρρούντως νὰ εἴπωμεν ὅτι προεστάτει ὁ Βάγνερ. Ἐκεῖνος κατώρθωσε νὰ εἰςαγάγῃ εἰς τὴν μελέτην τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ποιήσεως τὴν κριτικὴν ἥτις στηρίζεται εἰς τὴν ἀντιβολὴν τῶν χειρο-

γράφων κωδίκων καὶ τὴν αὐστηρότητα μεθ' ἧς συνήθως ἐκδίδονται οἱ κλασικοὶ συγγραφεῖς καὶ τὰ προϊόντα τῆς μεσαιωνικῆς φιλολογίας τῆς Δύσεως, ἀλλ' ἥτις ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐθεωρήθη, καὶ δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ θεωρῆται, ὡς περιττὴ πολυτέλεια διὰ τὴν βυζαντιακὴν φιλολογίαν. Καὶ διὰ τοῦτο εἶνε ἄξιος πάσης τιμῆς ὁ Βάγνερ, ὅτι ἀλλογενὴς ὢν ᾐσθάνθη ἑαυτὸν διαπνεόμενον ὑπὸ ἀληθοῦς στοργῆς πρὸς τὴν μεσοχρόνιον ἡμῶν φιλολογίαν καὶ δὲν ἐφείσθη κόπων ἵνα ἐφαρμόσῃ εἰς αὐτὴν τὴν μέθοδον τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς. Εἰς οὐδένα ἔχοντα ἀξιώσεις ἐπιστήμονος ἐπιτρέπεται ἡ περιφρόνησις ὅλων αἰώνων τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας. Ἀλλὰ ὁ τοιαῦτα φρονῶν εἶνε ἐπὶ τέλους ἐλεύθερος νὰ ἀσχολῆται περί τι ἄλλο, ὅ τι θέλῃ, ἔστω καὶ συνεπαγόμενος τὸν κίνδυνον νὰ νομισθῇ παραδόξως μονομερής. Ἀλλ' οὐδὲν ἔχουσι δικαίωμα οἱ τοιοῦτοι νὰ κατηγορῶσι τῶν περὶ τὴν βυζαντιακὴν φιλολογίαν σπουδαζόντων ὅτι κατατρίβουσιν εἰς μάτην τὸν πολύτιμον χρόνον ἐπιμόνως ἐμμελῶντες πράγμασι μικροῖς. Καὶ ἂν ἀληθῶς οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, διὰ τὴν ἐπιστήμην ὅμως οὐδὲν ὑπάρχει τὸ μικρὸν ἢ τὸ μέγα, οὐδεμία διάκρισις πρέπει νὰ ὑφίσταται περὶ τὴν διαπραγμάτευσιν τῶν ὑπό τινος νομιζομένων μικρῶν ἀπ' ἐκείνων ἅτινα ἀτόπως ἴσως ἄλλοι νομίζουσι μεγάλα. Ἡ βυζαντιακὴ φιλολογία ἔχει διὰ τοὺς περὶ ταύτην διατρίβοντας τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ ἀξίαν ἣν ἔχει ἡ κλασικὴ παιδεία διὰ τοὺς ἀρχαιολογοῦντας, ἣν ἔχουσιν οἱ ἐνεπίγραφοι λίθοι διὰ τοὺς στηλοκόπας. Ἡ περὶ τὰ βυζαντιακὰ ἔργα ἀκρίβεια δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὥς τις μικρολογία, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς καθῆκον.

Ἐκ τοιαύτης ἀπόψεως ἐξεταζομένη ἡ φιλολογικὴ ἀκρίβεια ἣν εἰσήγαγε μάλιστα ὁ Βάγνερ περὶ τὴν ἔκδοσιν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ποιήσεως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς νέα ὁδὸς ἣν ἔταμεν ὁ προώρως θανὼν φιλόπονος ἀνήρ. Εἰς ταύτην τὴν μέθοδον ἑπόμενοι καὶ ταύτην προάγοντες θὰ δυνηθῶμεν νὰ καυχηθῶμεν ὅτι κατεβάλομεν τοὺς ὀφειλομένους ἀγῶνας πρὸς τὴν ἐμπρέπουσαν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ποίησιν μελέτην. Μόνον ὅταν ἔχωμεν ἐκδεδομένα κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰ μεσαιωνικὰ ἡμῶν ποιήματα καὶ δυνώμεθα νὰ ἀναγινώσκωμεν αὐτὰ κεκαθαρμένα ἀπὸ τῶν ἁμαρτάδων ἀμαθῶν βιβλιογράφων, θὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα νὰ ἀτενίσωμεν δι' ὀφθαλμοῦ διαυγοῦς τὴν μεσοχρόνιον ποίησιν, νὰ μελετήσωμεν τὰς τάσεις αὐτῆς καὶ τὴν πορείαν, τὸ ὕψος ἢ τὴν ἔκπτωσιν. Τότε μόνον θὰ ἐπιτρέπηται ἡμῖν κρίσις οἱαδήποτε αἰσθητική· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἂς ἀφεθῇ τὸ ἔργον εἰς μόνους τοὺς φιλολόγους καὶ τὴν εὐσυνείδητον αὐτῶν ἐργασίαν.

Λέγοντες ταῦτα περὶ τῆς ὀρθῆς κριτικῆς μεθόδου περὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν μεσαιωνικῶν ποιημάτων, ἧς εἰσηγητὴς ἐγένετο ἐν τοῖς πρώτοις ὁ Βάγνερ, δὲν ἀποκρύπτομεν ὅτι δὲν ἦτο ἐντελῶς κάτοχος τῶν μυστηρίων τῆς γλώσσης ἐν ᾗ ἐγράφησαν τὰ ποιήματα ἐκεῖνα. Εἶνε δ' ἄλλως ἡ γλῶσσα αὐτὴ δυσνόητός τις καὶ δεομένη πολλάκις κολυμβητοῦ δηλίου· μόνον δὲ μακρὰ ἐγγύμνα-

σις δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν τελείαν γνῶσιν. Διὰ τοῦτο ὁ θάνατος τοῦ Βάγνερ εἶνε ἀληθὲς δυςτύχημα, ἐπειδὴ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπετελείου τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, τὰ δὲ τελευταῖα τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἑλληνιστὶ γεγραμμέναι πρὸς τοὺς Ἕλληνας αὐτοῦ φίλους ἐπιστολαὶ μαρτυροῦσι περὶ τελειοτάτης ἑλληνομαθείας. Ἄλλως δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι οὐδέποτε οἱ ἀλλόθροοι θὰ γείνωσιν οἱ καταλληλότατοι τῶν τοιούτων ἐκδόται· τὸ ἔργον εἶνε ἡμετέρα ὑποχρέωσις, διότι καὶ ἡ ποίησις ἐκείνη καὶ ἡ γλῶσσα εἶνε σὰρξ ἐκ τῶν σαρκῶν ἡμῶν καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων. Εἰς τοὺς Ἕλληνας μάλιστα ἐπιβάλλεται ἡ μελέτη τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν πραγμάτων, οὐδ' εἶνε δίκαιον, ὡς συμβαίνει ἐνίοτε, ἐξ ὑπερβαλλούσης λατρείας πρὸς τοὺς προπάππους νὰ λησμονῶμεν τοὺς πατέρας.

Τὸ ἔργον πρὸς ὃ μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ περιοδείαν παρεσκευάζετο ὁ Βάγνερ ἦτο ἡ ἔκδοσις μεγάλης τινὸς συλλογῆς τῶν μεσαιωνικῶν ἐπῶν ἐν δημοτικῇ γλώσσῃ τῶν ἐχόντων θέμα ἐρωτικόν. Ἡ συλλογὴ αὕτη ἔμελλε νὰ εἶνε πολύτιμος συμπλήρωσις τῶν Ἐρωτικῶν Συγγραφέων. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἔργον μένει ἀτελές. Ὁ Βάγνερ εἶχεν ἤδη πολλὰ χειρόγραφα ἀντιγράψει καὶ ἀντιβάλει πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν καὶ πολλαχῶς συνεννοηθῆ μετὰ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων. Ὁ γράφων ταῦτα λυπεῖται ἰδιαζόντως ὅτι ἀκουσίως συνέτεινέ πως καὶ αὐτὸς εἰς τὸ νὰ μὴ ἐκδοθῇ μέχρι τοῦδε ἡ συλλογὴ τοῦ Βάγνερ. Ἐπειδὴ ὁ φιλέλλην ἐκδότης, εὐγενῶς φερόμενος πρός με, ἀνέμενε πρότερον τὴν δημοσίευσιν τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐν Παρισίοις ἐκδοθέντων Romans Grecs, ἅτινα ἐδημοσιεύθησαν μόλις ἐσχάτως, πολλῷ βραδύτερον ἢ ὅτι καὶ ἐγὼ ἐπεθύμουν καὶ οἱ φίλοι τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ποιήσεως ἀνέμενον. Ἂς εὐχηθῶμεν τοὐλάχιστον ἵνα τὸ ἡμιτελὲς μεῖναν ἔργον τοῦ Βάγνερ ἀναλάβῃ καὶ ἀγάγῃ εἰς πέρας ἄλλος τις τῶν ἐπαϊόντων.

Ὁ Βάγνερ ἐγεννήθη κατὰ Μάϊον τοῦ 1843 ἐν Steinau τῆς Ἕσσης· μετὰ δ' ἐπιτυχεῖς σπουδὰς ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Φραγκφούρτης καὶ τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Βόννης ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλολογίας τῷ 1864. Ἔκτοτε διέτριψεν ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1870 ἐδίδασκεν ἐν Ἀμβούργῳ ὡς καθηγητὴς τοῦ αὐτόθι Ἰωαννείου. Ἀποθανόντα ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἐν Νεαπόλει τῇ 3/15 Ἀπριλίου ἐθρήνησε μὲν καὶ ἡ τεκοῦσα Γερμανία, μάλιστα δὲ θρηνοῦμεν ἡμεῖς, ἀπολέσαντες φίλον εἰλικρινῆ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν φιλολογίας καὶ ἰδιαίτερον φίλον καὶ συναντιλήπτορα ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀγῶσι.

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα δύο συνεκροτήθησαν τακτικαὶ συνεδρίαι, μία δὲ ἀνεγνώσθη διατριβὴ τοῦ ἀντεπιστέλλοντος μέλους κ. Ν. Πετρῆ γυμνασιάρχου, περὶ *Ἀντιγόνης*.

Ἀπεπερατώθη ἡ συζήτησις τῶν τροποποιήσεων τοῦ κανονισμοῦ καὶ ἐψηφίσθη τὸ σύνολον αὐτοῦ. Ὁ τροποποιηθεὶς κανονισμὸς θ'ἀρχίσῃ ἰσχύων ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου.

Ἐπὶ τῇ νίκῃ ἐν ταῖς ἐκλογαῖς τοῦ φιλελευθέρου ἐν Ἀγγλίᾳ κόμματος, ὁ Σύλλογος συνεχάρη τηλεγραφικῶς τὸν κ. Γλάδστωνα, ἐπίτιμον αὐτοῦ μέλος.

Ἡ ἐπὶ τῆς προτύπου δημοτικῆς σχολῆς συστᾶσα ἐπιτροπεία ὑπέβαλε διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Βλ. Σκορδέλη σχέδιον ὀργανισμοῦ, ὃν ὁ Σύλλογος ἐπεψήφισεν ἄνευ ἀντιρρήσεως. Κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τοῦτον σκοπὸς τῆς σχολῆς εἶναι ἡ ἠθική, θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ μόρφωσις τῶν εἰς αὐτὴν φοιτώντων παίδων. Ὁ κύριος οὗτος σκοπὸς ἐπιδιώκεται διὰ τῆς παιδαγωγήσεως, τῆς μεθοδικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς γυμναστικῆς. Ἡ παιδαγώγησις τῶν νέων ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότατον μέλημα καὶ ἔργον τῆς διευθύνσεως καὶ τῶν διδασκάλων τῆς σχολῆς. Δι' αὐτῆς ἐπιδιώκεται ἡ τοιαύτη τοῦ ἤθους τῶν παίδων μόρφωσις, ὥστε νὰ ἀναπτυχθῇ ἐν αὐτοῖς αἴσθημα εὐγενὲς καὶ φρόνημα γενναῖον, νὰ καλλιεργηθῇ τὸ ἀληθὲς θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ ἐν γένει ἡ μὲν ἀρετὴ νὰ καταστῇ ἕξις εἰς τοὺς παῖδας, αἱ δὲ θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀρχαὶ νὰ καταβάλλωσι βαθείας ῥίζας ἐν ταῖς καρδίαις τῶν παιδευομένων. Τὴν σχολὴν θέλει διοικεῖ διευθυντὴς καὶ τριμελὴς ἐφορία ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου.

Προτάσει τοῦ κ. Ν. Καζάζη ὁ Σύλλογος παρεδέξατο κατ' ἀρχὴν τὴν σύστασιν βιβλιοθήκης τοῦ λαοῦ, ἀνέθηκε δ' εἰς ἐπιτροπείαν συγκειμένην ἐκ τοῦ ἐπιτίμου μέλους κ. Δημ. Πετρίδου καὶ τῶν τακτικῶν μελῶν κκ. Ἐμ. Δραγούμη, Ν. Καζάζη, Τιμ. Ἀργυροπούλου, Σπυρ. Π. Λάμπρου, Ἰγν. Μοσχάκη, Ἰω. Βάμβα, Ἰω. Κωνσταντινίδου καὶ Βλ. Σκορδέλη τὴν μελέτην τοῦ θέματος τούτου. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη συνῆλθεν ἤδη δὶς καὶ θέλει ὑποβάλει προσεχῶς εἰς τὸν Σύλλογον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μελετῶν της. Εἰς τὴν ἐπιτροπείαν ταύτην ἀνετέθη καὶ ἡ μελέτη προτάσεων ἐπὶ ὁμοίου ἀντικειμένου ὑποβληθεισῶν ὑπὸ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Συλλόγου.

Ὁ Σύλλογος παρεδέξατο συμφώνως μὲ τοὺς ὑπὸ τοῦ Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου προταθέντας ὅρους τὴν σύστασιν μουσικοῦ θιάσου τοῦ Ὠδείου ἐκ παίδων τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων. Ἀνέθηκε δ' εἰς τὴν κοσμητείαν τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν ἵνα κανονίσῃ τὰς λεπτομερείας συνεννοουμένη μετὰ τοῦ προεδρείου τοῦ Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου.

Συνήφθησαν τῇ αἰτήσει αὐτοῦ σχέσεις πρὸς τὸν ἐν Βιτωλίοις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον ἡ *Πρόνοια*.

Ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς Βουλῆς τῆς 17 ἀπριλίου συζητουμένου τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ἐν τῷ «κεφ. ς′ ἄρθρῳ 13, συνδρομὴ εἰς τὸν Σύλλογον *Παρνασσὸν* διὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ συντηρουμένας σχολὰς τῶν ἀπόρων παίδων δρ. 5,000» ἐψηφίσθη αὔξησις δρ. 3,000. Ἰδοὺ τὰ περὶ τούτου ἐκ τῶν στενογραφικῶν πρακτικῶν τῆς Βουλῆς.

«**Α. Κουμουνδοῦρος**. Νομίζω, κύριοι, καλὸν νὰ αὐξηθῇ ἡ βοήθεια εἰς τὸν Σύλλογον *Παρνασσὸν* εἰς δρ. 8,000, διότι οὗτος χρησιμεύει πολύ, διαπράττων πολλὰ πράγματα ὠφέλιμα.

Χ. Τρικούπης πρωθυπουργός. Ὁ Σύλλογος *Παρνασσὸς* ἀπεδείχθη ἄριστον κατάστημα καὶ νομίζω ὅτι δύναται νὰ αὐξηθῇ τὸ χορήγημα κατὰ τρεῖς χιλιάδες δρ. ὥστε εἰς δρ. 8,000 νὰ γίνῃ τὸ διὰ τὸν Σύλλογον *Παρνασσὸν* κονδύλιον τῶν 5,000.

— Ἡ Βουλὴ παραδέχεται ὁμοφώνως».

Τὴν 25 Ἀπριλίου ἑωρτάσθη ἡ ις′ ἐπέτειος τοῦ Συλλόγου δι' ἀγροτικοῦ γεύματος τῶν μελῶν ἐν τῇ θέσει *Μοσχάτο*. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν προσήνεγκεν εὐμενῶς τὴν μουσικὴν τοῦ εὐδρόμου ὁ *Ναύαρχος Μιαούλης*.

Ὑπὲρ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων Σύρου προσήνεγκεν ὁ κ. Γ. Κορωνιὸς δρ. 560, ὑπὲρ δὲ τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν ἡ δεσποινὶς Σοφία Πὼλ δρ. 112.

Ἐξελέγησαν ἀντεπιστέλλοντα μέλη ἐν Πάτραις οἱ κ. κ. Α. Γιάκος καὶ Χ. Πρινάρης, ἐν δὲ Μασσαλίᾳ οἱ κκ. Ἐμ. Πρασακάκης, Ι. Νικολόπουλος καὶ Ν. Σαλβάγος.

Τὸν λήξαντα μῆνα αἱ ἐγγραφαὶ τῶν μαθητῶν ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις σχολῇ τῶν ἀπόρων παίδων ἀνῆλθον εἰς 464 μαθητάς. Ἐν δὲ τῷ ὑπνωτηρίῳ τῆς Σχολῆς κατὰ μὲν τὸν μῆνα Μάρτιον ἐκοιμήθησαν 1659 παῖδες ἀπέναντι 1286 κοιμηθέντων τὸν Φεβρουάριον, τὸν δ' Ἀπρίλιον ἀπὸ τῆς 1ης μέχρι τῆς 26ης καὶ ταύτης συμπεριλαμβανομένης 1553 παῖδες· τὴν 26 Ἀπριλίου ἦσαν κατειλημμέναι 62 κλῖναι τοῦ καταστήματος, οἱ δ' ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως τοῦ ὑπνωτηρίου κοιμηθέντες παῖδες ἀνέρχονται εἰς 6515.

Ἡ κοσμητεία τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν διένειμεν εἰς τοὺς ἐπιμελεστέρους τῶν φοιτώντων παίδων πίλους φέροντας τὰ διακριτικὰ γράμματα τῆς σχολῆς.

Ἀπεβίωσεν ἐν Νεαπόλει παρεπιδημῶν ὁ ἐν Ἁμβούργῳ καθηγητὴς **Γουλιέλμος Βάγνερ** ἄριστος τῆς Ἑλλάδος φίλος, ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου μέλος ἀπὸ τοῦ 1874. Ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ ἀνὰ χεῖρας περιοδικοῦ πολλάκις ἔγραψεν ὁ Βάγνερ εὐμενεῖς κρίσεις ἐν περιοδικοῖς τῆς Γερμανίας. Περὶ αὐτοῦ ἐκτενέστερα δημοσιεύονται ἐν τῷδε τῷ φυλλαδίῳ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ *

Ἡ τραγῳδία *Ἀντιγόνη* ἀρκεῖ πρὸς ἐπισκόπησιν τοῦ μεγάλου ἀοιδοῦ ἐν τῷ ἑαυτοῦ δημιουργείῳ καὶ πρὸς κατανόησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν τάσεων αὐτοῦ. Αὕτη ἐν τῇ πλειάδι τοῦ Σοφοκλέους εἶναι ὁ διαυγέστατος ἀστὴρ, ἀστὴρ μεγάλου μεγέθους καὶ κατὰ τὸν κράτιστον περὶ τῶν τοιούτων κριτὴν Βεργχάρδυν (ἐν Grund. der Griech. Liter. II Abtheil. p. 314) *ἀποτελεῖ τὸν κανόνα τῆς ἑλληνικῆς τραγῳδίας*. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ ὁρίζονται δύο χαρακτῆρες καὶ ἐκπροσωποῦνται ἀμοιβαίως δύο ἔννοιαι αἰωνίου ἀληθείας, ὧν ἡ μὲν κελεύει «ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει ὑποταγὴν μᾶλλον τῷ θεῷ, ἢ τοῖς ἀνθρώποις» ἡ δὲ «εἷς ἕκαστος ὑπόκειται τῇ ἀρχῇ τῇ δεσποζούσῃ αὐτοῦ». Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐστενοχωρημέναι ἐν ταῖς κιγκλίσιν ἀνθρωπίνης ἀμβλυωπίας, εἰσδύουσαι ἀναμέσων τῆς ἀκαθέκτου ἐνεργείας τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, ἀποβάλλουσιν αἱ ἔννοιαι αὗται τὴν ἤρεμον αὐτῶν ὕπαρξιν κατὰ τὴν ἐνάργειαν τῆς πρὸς ἀλλήλας εἰρηναίας σχέσεως ἀντιπαρατασσόμεναι ἐν τραχείᾳ ἀντιθέσει πρὸς ἀμείλικτον ἀγῶνα καὶ πρῶτον ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ ὅτι τἀνθρώπινα ἄτομα (ἐν ὧν τῇ φυλακῇ ὡς εἰπεῖν εὑρίσκονται) καταθραύονται, ἀπαλλάσσονται πάλιν αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἔννοιαι καὶ ἐκ νέου ἀποκαθίσταται ἡ ἁγιότης καὶ ἠρεμία τοῦ αἰωνίου κύρους αὐτῶν. Ἀμφοτέρους λοιπὸν τοὺς χαρακτῆρας τούτους καὶ τὴν ὅλην πρόοδον τῆς τραγικῆς πράξεως μετ' ἀξιοθαυμάστου τέχνης ὑπετύπωσε καὶ διεπέρανεν ὁ μέγας ποιητής. Καὶ τὸ μὲν δυσχερέστερον τῆς ἐντολῆς ἦτο πάντως ὁ τοῦ Κρέοντος χαρακτὴρ· ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὰς ἐννοίας ἐκείνας *ἡ μὲν Ἀντιγόνη ἐκπροσωπεῖ τὸ θεῖον, ὁ δὲ Κρέων τὸ ἀνθρώπινον δίκαιον* καὶ ἐντεῦθεν ἐλαττοῦται. Περὶ πλέον δὲ ἡ εὐγενὴς νεᾶνις προσέλκεται πᾶσαν καρδίαν διὰ τῆς εὐσεβοῦς καὶ εὐθαρσοῦς αὐτοθυσίας τῆς ζωῆς χάριν τοῦ καθήκοντος, ὅπερ ὀφείλει τῷ πεφιλημένῳ ἀδελφῷ, ἐν ᾧ ὁ Κρέων ὡς δυνάστης διώκων διὰ τοῦ ξίφους τὸν παραβαίνοντα τὸν ἀνθρώπινον νόμον, ῥᾷστα ἐπισπᾶται τὴν ἀπέχθειαν αἱμοδιψοῦς τυραννίας κατερχόμενος ὑπὸ τὸ μέτρον τῆς τραγικῆς ἀξίας. Ὧδε ὁ μῦθος παρέσχε τὴν ἀφορμήν. Κρέων, ὁ ἀδελφὸς τῆς δυστήνου μητρὸς καὶ συζύγου τοῦ Οἰδίποδος Ἰοκάστης, μετὰ τὴν ἐν διμαχίᾳ ἀλληλοκτονίαν τῶν ἀδελφῶν Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους ἀπηγόρευσε νὰ μὴ θάψωσι τοῦτον καὶ τὴν ἰδίαν ἀνεψιὰν Ἀντιγόνην, τὴν δυσπειθοῦσαν τῷ κελεύσματι τοῦ Κρέοντος ἐκέλευσε νὰ θανατώσωσιν, ἀπολέσας ὅμως τούτου ἕνεκα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Εὐρυδίκην καὶ τὸν υἱὸν Αἵμωνα τὸν τῆς Ἀντιγόνης μνηστῆρα, αὐτοκτονήσαντα. Ἦτο

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 4 Ἀπριλίου.

τὸ ἔτος 437 π. Χ. καὶ μὴν Μάρτιος, ὅτε ὁ Σοφοκλῆς ἐδίδαξε τὸν μῦθον τοῦτον ἐν τῇ *Ἀντιγόνῃ* καὶ παρέστησε πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν τὴν καταστροφὴν τῆς ἡρωΐδος μετὰ τῶν τραγικῶν ἐπακολουθημάτων. Ἀξιομνημόνευτον πῶς ὁ ποιητὴς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐνόησε νὰ ἐμφανίσῃ τὸ ὅλον. Δύο θυγατέρες τοῦ Οἰδίποδος ἐν ἀκμαίᾳ νεότητι ἀκουρήϊον ἄνθος ἔχουσαι ἐλείποντο ἔτι ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἀμφότεραι δεδοκιμασμέναι ἐν τῇ σχολῇ τῶν συμφορῶν, διότι εὐάριθμα μόνον ἔτη τῆς παιδικῆς ἡλικίας διῆλθόν πως εὐτυχῆ. Καὶ ἡ μὲν Ἰσμήνη, ἡ τῆς Ἀντιγόνης νεωτέρα πραεῖα, ἀγαθὴ καὶ εὐγενὴς ἀδελφὴ καὶ καθόλου ἀξιοφίλητος κόρη διαπρέπει ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ οἴκου ἐπὶ ἁγνότητι γυναικείου χαρακτῆρος· ἡ δ' Ἀντιγόνη ἰσχυρὰ καὶ θαρραλέα καὶ δραστηρία εἶναι καὶ φιλητικὴ μέχρι ἐθελοθυσίας. Ἐπιδοῦσα καὶ ἐπαισθομένη τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπερτίμου πατρὸς αὐτῆς παρηκολούθησεν αὐτῷ κατὰ τὴν ἐξορίαν, τὴν τοῦ ἐπαίτου στολὴν ἐνδυθεῖσα καὶ ἐστερημένη τῶν μάλιστ' ἀπαραιτήτων πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτηδείων, κατεγλύκανε τὴν ὑστάτην ἡμέραν τῆς ζωῆς ἐκείνου τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ πιστότητι, ἰδοῦσα αὐτὸν τοῦτον ἀποθνήσκοντα ἐν ταῖς ἰδίαις ἀγκάλαις. Ἡ αὐτὴ ἀτυχὴς κόρη ἐφρόντισε καὶ περὶ τῆς ταφῆς τῆς ταλαίνης μητρός. Νῦν ἔπεσον ἀτυχῶς ἐξ ἀλληλοφονίας οἱ δύο ἀδελφοί. Τοιοῦτοι δὲ δυστυχεῖς παρ' Ἕλλησι τάσσονται ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν Εὐμενίδων. Διαρρήδην ὁ πατὴρ φιλητικῶς ὅσον συνέστησε τὰς δυςπότμους θυγατέρας τῷ Κρέοντι, ὧν ἦτο ἡ μόνη προστασία, ὅτ' ἐν τῷ ἀρχαίῳ μεγάρῳ τοῦ οἴκου (δηλ. τῆς οἰκογενείας) τοῦ Κάδμου ἀνέλαβε τὰ ἡνία τῆς κυβερνήσεως. Τότε λοιπὸν ἐπισκοπεῖ τὰ πράγματα, ἐκλογίζεται τὰ καθήκοντα τοῦ ἡγεμόνος καὶ τὸ πρώτιστον, εἰς ὃ πέποιθεν, ὑπολαμβάνει τοῦτο νὰ διατρανώσῃ δῆλον ὅτι τὸ δίκαιον, τὸ ἀπροσωπόληπτον καὶ τὸ μῖσος πρὸς τοὺς ἀδικοπραγοῦντας διὰ τούτου, ὅτι τὸν ἴδιον ἀνεψιόν, τὸν ἐπενεγκόντα ὄλεθρον τῇ πατρίδι, τὸν ἤδη ὑπὸ τῶν θεῶν κριθέντα, ὑποβάλλει εἰς τὴν αἰσχίστην τῶν τιμωριῶν, τὴν ἑαυτῷ δυνατήν, ἤτοι εἰς τὴν στέρησιν τιμητικοῦ ἐνταφιασμοῦ. Καὶ δὴ ὁ μὲν Πολυνείκης ἔμελλε νὰ ῥιφθῇ βορὰ τοῖς γυψὶ καὶ τοῖς κυσίν, ὁ δ' Ἐτεοκλῆς νὰ ταφῇ διὰ πασῶν τῶν τιμῶν. Ἐντεῦθεν φύλακες καθίστανται καὶ θανατικὴ ποινὴ ἀπειλεῖ τὸν τολμήσαντα παράβασιν τοῦ κελεύσματος. Ἐπειδὴ δ' ὁ βασιλεὺς προαισθάνεται τοὺς ἐπὶ τῷ Πολυνείκει ὀλοφυρμοὺς τοῦ λαοῦ τῶν Θηβῶν, μετεπέμψατο τοὺς πιστοτάτους τῶν ἀνδρῶν ὅπως δειχθῶσιν ἐνεργοὶ ὑπὲρ τῆς βασιλικῆς βουλῆς. Δίκην κεραυνοῦ ἔπληξεν ἐν πρώτοις τὰς ἀκοὰς τῆς Ἀντιγόνης τὸ κήρυγμα τοῦ Κρέοντος, ᾗ δυςμόρῳ νεάνιδι παρὰ τὰς μεγάλας ζημίας, αἵτινες τέως ἔτρωσαν τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας αὐτῆς, ἀπεταμιεύετο ἡ νέα αὕτη συμφορά, ἡ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ἀντιτασσομένη τῷ ἐνδοτάτῳ αὐτῆς αἰσθήματι, διερεθίζουσα ἁπάσας τὰς δυνάμεις καὶ τὰ πάθη. Ἰστέον δ' ὅτι ὁ Κρέων ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα διαγωγὴν ἀπέβαλε τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν πίστιν, ἡ δ' εὐσταθὴς αὐτῆς ἀπόφασις εἶναι νὰ παραβῇ τὸ πρόσταγμα. Καὶ καθάπερ ἐν ταῖς ὁμηρι-

καὶ ῥαψῳδίαις περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα περὶ τὸν πεσόντα Πολυνείκην καθίσταται κρατερὸς ἀγών· διότι τῇ γυναικείᾳ καρδίᾳ βαθέως ἐνεχαράχθη δόγμα ἡ ἀφοσίωσις εἰς γεννήτορας καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἡ βαθεῖα ἐν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ συναίσθησις τῶν ἡδέων καὶ τῶν ἀλγεινῶν ἐκείνων. Καὶ ὄντως ἐν τῇ σφαίρᾳ ταύτῃ ἐπεφάνη ἐνίοτ' ἐπὶ τῆς γῆς γυναικεῖος ἡρωϊσμός. Ἡ Ἀντιγόνη παρέσχετο ἔλεγχον τούτου πρὸς τὸν πατέρα καὶ νῦν ὡς πρὸς τὸ τεκμήριον τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς ἀγάπης ἔμελλε νὰ μὴ ἐπαμφοτερίζῃ. Καὶ ἡ *Ρεσφά* ποτε, ἡ τοῦ Σαοὺλ σύζυγος (καὶ ὀρθότερον παλλακίς) ἐφύλασσεν ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένους υἱούς της, ἵνα μὴ μεθ' ἡμέραν σπαράσσωνται ὑπὸ τῶν ὀρνέων, νυκτὸς δ' ὑπὸ τῶν θηρίων. Ἐξ ἴσου ἐρρωμένως καὶ ἡ Ἀντιγόνη ἔγνω νὰ θάψῃ τὸν ἀδελφὸν καὶ νὰ ὑποστῇ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, διότι ὁ ἐνταφιασμὸς εἶναι θρησκευτικὸν καθῆκον καὶ δι' ἀρχαίων θεσμῶν «κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ οἷου 'φάνη» ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καθαγιασθείς, τὸ δὲ καθῆκον αὐτὸ ἀνήκει τῷ θήλεϊ γένει, τῷ νῦν ἤδη μονωθέντι. Αἱ ἐλπίδες αὐτῆς ἐπερείδονται ἐπὶ τῇ διακεκριμένῃ συμπράξει τῆς Ἰσμήνης, ἣν κατὰ τὸ λυκαυγὲς καλεῖ ἀπὸ τῶν Καδμείων μεγάρων ὅπως ἀποκαλύψῃ αὐτῇ τὴν στάσιν τῶν πραγμάτων καὶ κοινολογήσηται τὰ περὶ ἐπιτελέσεως τοῦ ἔργου. Καὶ ἔτι ἐξαῦθις ἀναφύεται ἐν τῷ πολυπαθεῖ οἴκῳ, μάλιστα ἐπὶ ἐπικινδύνου περιστάσεως, ἡ παλαιὰ ἐκείνη διχοστασία, ἡ ἅπαντα τὰ μέλη τέως διὰ συμφορῶν περιβαλοῦσα. Καὶ ὡς ὁ Οἰδίπους καὶ ὁ Κρέων, ὁ Πολυνείκης καὶ ὁ Ἐτεοκλῆς, οὕτω διΐστανται τανῦν ἡ Ἰσμήνη καὶ ἡ Ἀντιγόνη, καὶ ἐκείνη μὲν ἐν μερίμναις καὶ ἄλγει ὑποστρέφει εἰς τἀνάκτορα, ἡ δ' Ἀντιγόνη χωρεῖ εἰς τὴν πρᾶξιν. Οἱ τελευταῖοι βλαστοὶ τοῦ στυγερωτάτου γάμου διακλῶνται ἀμοιβαδὸν καταδεδικασμένοι εἰς ἐπιθανάτιον ἐγκατάλειψιν καὶ ἀπαισίᾳ εἱμαρμένῃ ἐγκαταλελειμμένοι. Καὶ ἐν ᾧ ποτε καιροῦ ἐν τοῖς Καδμείοις μεγάροις, ἅτινα παρίστησιν ἡ σκηνή, ἐκράτει εὐθυμία καὶ φαιδρότης καὶ κατὰ τὸν γάμον τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας συνετέλεσαν καὶ οἱ θεοὶ αὐτοὶ τὴν ἑορτὴν καὶ προςήνεγκον τῷ μέλλοντι γένει τῶν ἡρώων τὰς δωρεὰς καὶ τὰς εὐλογίας, ἤδη νῦν ἐπέπρωτο ἅπαντα ἐν ζόφῳ καὶ φρίκῃ νὰ ἀφανισθῶσιν. Ἐν δὲ τῷ συμφέροντι τοῦ οἴκου ὁ ποιητὴς μεγαλοπρεπῶς ὅσον ἐνυφαίνει καὶ τὰ τῆς πολιτείας συμφέροντα. Τὰς ἑπταπύλους Θήβας συμπαρέσυρεν ἐκ μακροῦ χρόνου ἡ κακοδαιμονία τοῦ βασιλικοῦ γένους καὶ τό γε νῦν ἡ αἱματηρὰ τῶν ἀδελφῶν ἔρις ἤγαγεν αὐτὰς εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Πῦρ ἠπείλει τὰ τείχη τῆς πόλεως, ὅπλα ἔστιλβον καὶ βασιλικαὶ σάλπιγγες ἀντήχουν περὶ τὰς πύλας, ἥρωες πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους οὐχὶ ἄνισοι ἐξ ὅσων ἡ τῶν Ἑλλήνων γῆ ἐγέννησεν, ἀντιπαρετάχθησαν ἐπὶ τὴν ἑπτάπυλον πόλιν. Πλὴν ἀλλ' ὅμως τῇ τῶν θεῶν συνάρσει ὁ κίνδυνος παρῆλθε καὶ νίκην ἤρατο ἡ ἱερὰ τοῦ Κάδμου πόλις ἀπαράμιλλον. Ὁ ἥλιος τῆς ἡγουμένης ἡμέρας κατηύγασεν ἔτι τὴν αἴγλην καὶ τὴν ὑπεροψίαν τῶν ἐπαπειλούντων ἐχθρῶν καὶ νῦν οὐδὲν ὁρατὸν ἢ τάφοι καὶ νεκροί. Ὡς ἐκ θαύματος δὲ μόνον ἐπετεύχθη

τὸ ἔργον. Ὁ Καπανεὺς διανοούμενος ἐκ τῶν εἰς ἃ ἀνῆλθε τειχῶν νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν πόλιν ἐπλήγη ὑπὸ κεραυνοῦ. Ὅθεν οἱ τὰ πρῶτα φέροντες ἐν τῇ πολιτείᾳ συγκληθέντες ὑπὸ τοῦ Κρέοντος συνέρχονται εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Κάδμου. Ἡ καρδία αὐτῶν εἶναι περίμεστος χαρᾶς. Χαιρετίζουσι τὸν ἴσια ἴσια ἀνατέλλοντα ἥλιον, τὸν διώξαντα τὸν ἐχθρόν, ἀναμετροῦσι τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, τὸ θαῦμα ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ, τὴν ἐπὶ τῇ νίκῃ χαρμονὴν καὶ ἐπειδὴ ἐμνήσθησαν τῆς σχετλίας συνωρίδος τῶν ἀδελφῶν, προκαλοῦνται λήθην τῶν ἀλγεινῶν χάριν τῆς νίκης, ἣν ἐπεῖδον καὶ τῆς εὐλογίας, ἣν οἱ θεοὶ ἐπεδαψίλευσαν αὐτοῖς. Εἰς δὲ τοὺς τῶν θεῶν ναοὺς περισυναγείρει αὐτοὺς ἐνδόμυχος ἀνάγκη ἐξυμνοῦντας τοὺς προστάτας αὐτῶν ἐν ἐρατεινοῖς ᾄσμασι. Ἐντεῦθεν παρέρχεται ὁ Κρέων καὶ εἰ καὶ κατὰ τήνδε τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ δράματος βλέπομεν ἡμᾶς αὐτοὺς μετατιθεμένους ἀναμέσων τῶν ἱστοριῶν τῶν παθῶν, ἅτινα εἶναι ἱκανὰ νὰ θίγωσι τῶν ἰνῶν τῶν ἡμετέρων καρδιῶν καὶ νὰ ἐντείνωσι τὴν ἡμετέραν προσοχήν, ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν ἐξαπιναίᾳ ἀκολουθίᾳ ἐγγίζει ἔτι μᾶλλον δίκην πληγῆς ἡ δεινὴ ἔκβασις, ἕως οὗ ἅπαντα τὰ μετέχοντα πρόσωπα περιπίπτουσιν εἰς ἀνίατον συμφοράν. Μάτην ὁ χορὸς ἀποφεύγει τὴν ἐπιταγὴν τοῦ Κρέοντος, διότι τοῦτο ἐπιρρώνυσι τὴν ὑποψίαν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς κακῆς προαιρέσεως ἁπάσης τῆς πόλεως. Μάτην ὁ μὲν φύλαξ ἀγγέλλει τὴν ὡς ἐκ θαύματος μοιραίαν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἀπηγορευμένου ἐνταφιασμοῦ, ὁ δὲ χορὸς ὑποσημαίνει τὰ ἴχνη θείας βουλήσεως ἐν τῷδε τῷ ἐνταφιασμῷ. Ὁ βασιλεὺς ἐν ὀργῇ ἀποσκορακίζει αὐτὸν καὶ τὰς παραινέσεις αὐτοῦ μὴ διαφεύγων κατέναντι καὶ ἑνὸς ἀσήμου φύλακος νὰ ἐπισκιάσῃ τὸ ἴδιον βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἡ Ἀντιγόνη ἄγεται καὶ ἀνομολογεῖται ἐργασαμένη τὴν πρᾶξιν· ἡ δὲ τοῦ φύλακος διήγησις περὶ τοῦ περιπαθοῦς τρόπου της ἐν τῇ δευτέρᾳ ταφῇ παρέρχεται ἄνευ ἐντυπώσεως ἐπὶ τῆς ἐμπαθείας τοῦ Κρέοντος. Οἱ ὑπερήφανοι καὶ μεγαλοπρεπεῖς λόγοι της παροργίζουσι τὸν τύραννον τοσοῦτον, ὥστε μόλις ἀπολύει τὴν ἀναίτιον Ἰσμήνην, ἐπὶ δὲ τὴν Ἀντιγόνην ἐπίκειται ἔτι μᾶλλον ἡ παραχρῆμα ἐν ἀρχῇ ἐξαγγελλομένη τιμωρία. Ἀδιάτρεπτος παραμένει κατὰ τὴν δέησιν τῆς Ἰσμήνης τοῦ συμμετασχεῖν τῆς τιμωρίας ἥτις ἐπίκειται ἐπὶ τῆς Ἀντιγόνης. Μάτην πειρᾶται ὁ υἱὸς ὑποδηλῶν τὴν κρίσιν τῆς ὅλης πόλεως ὅπως μαλάξῃ τὴν δυσμάλακτον καρδίαν τοῦ πατρὸς ὑπὲρ τῆς φιλτάτης μνηστῆς. Καὶ αὗται αἱ ὕστατοι οἰμωγαὶ τῶν καταδικαζομένων δὲν διεγείρουσι τὴν ἀνάμνησιν τῆς εἰς τὸν Οἰδίποδά ποτε δοθείσης ὑποσχέσεως, δὲν κινοῦσιν ἐν τῇ ὑπὸ πάθους τετυφλωμένῃ καρδίᾳ τοῦ ἐγγυτάτου συγγενοῦς των τὸν οὕτω φυσικὸν καὶ ἀνθρώπινον οἶκτον, δὲν ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν ἐσαῦθις ἀναμέτρησιν τῆς ἀπηνοῦς μοίρας, ἧς ἕνεκα ἓν μέλος τῆς ἀτυχοῦς ταύτης οἰκογενείας (ἧ ὅμως καὶ αὐτὸς ἀνήκει) μετὰ τὸ ἄλλο ὑποκύπτει τῷ εἱδεχθεῖ ὀλέθρῳ. Καὶ ὡς πρότερον μετὰ τὴν ἀγγελίαν τοῦ Αἵμωνος ὁ ποιητὴς διήγειρε ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν Θηβαίων, οὕτω νῦν μετατίθησι τὸν κόσμον τῶν θεατῶν εἰς βίαιον ἐρεθισμὸν καὶ ἅπασαν τὴν με-

τοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν κακοδαίμονα σύγκρουσιν μεγάλων δυνάμεων, τὴν ἐνθάδε ἀπαντῶσαν.

Ἡ Ἀντιγόνη χωρεῖ πρὸς τὸ πεπρωμένον βαρυαλγοῦσα καὶ μετὰ πραγματικοῦ ἡρωϊσμοῦ, οὐδ' εἶναι παντελῶς ἀθώα, παραμένει μὴ παθοῦσα ἀπευκταῖον, δὲν ἀπεπειράθη ὅμως ὅπως μεταπείσῃ τὸν βασιλέα. Πάλαι ποτὲ ἐν Κολωνῷ χάριν τοῦ πατρὸς ἐνήσκησε πᾶσαν τὴν δυνατὴν εὐφράδειαν φιλητικῆς δυσμοίρου θυγατρός· ἤδη προβαίνει εἰς τὴν πρᾶξιν, μὴ ἐξικετεύουσα τὸ παράπαν τὴν ταφὴν τοῦ ἀδελφοῦ. Καὶ οὐδὲ διατελεῖ τοῦτο ξένον τῇ ἰδίᾳ ἑαυτῆς συνειδήσει· διότι τούτου ἕνεκα πειρᾶται αὕτη ἐν τέλει ὅπως δικαιώσῃ τὴν πρᾶξιν αὑτῆς διὰ τρόπου διαφερόντως ἀγχίνου, ἢ τοὐλάχιστον ὅπως δικαιολογήσῃ. Δεινῶς ἀντηχεῖ εἰς τὰ ὦτά της ἡ ὑστάτη λέξις τοῦ ἀποθνήσκοντος βασιλέως. Ἔτι ἅπαξ εἰσάγει τὸν χορὸν ἐνατενίζοντα εἰς τὸ στυγερὸν τέλος, ὃ προείλετο ἡ τελευταία θυγάτηρ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, χωροῦσα μετέπειτα ἡτοιμασμένη εἰς τὸν φρικωδέστατον τῶν θανάτων. Τὰ τῶν δαιμόνων οὐδέποτε διαφεύγει. Ἡ Ἀντιγόνη πορεύεται εἰς τὸν θάνατον ὡς κληρονόμος ὑπαιτίου κακοδαίμονος γένους, ὑπὲρ οὗ ἐνίοτε ἐπέλαμψε καὶ ἀκτίς τις, ὅπως παραχρῆμα ὑποκύψῃ εἰς τὴν παλαιὰν ἀκαταπόνητον συμφοράν. Τῷ δὲ προςενεγκόντι τὰ πρὸς τοῦτο μέσα ὅπως ἡ Ἀντιγόνη ἀχθῇ εἰς τὴν καταστροφήν, δὲν πίπτει εὐτυχέστερος κλῆρος! Ὁ γεραιὸς μάντις Τειρεσίας προςέρχεται ἐξ ἰδίας βουλῆς ἅ τε διὰ σαφῶν σημείων γνοὺς τὴν ἐπικειμένην ἔκρηξιν δεινοῦ, καὶ δὴ ὑπ' ἀγαθῆς προαιρέσεως ὁρμώμενος σπεύδει ὅπως ποιήσηται ἐκποδὼν μοιραίας πράξεις. Πλὴν καὶ τοῦτον, πρὸς ὃν τέως ὁ Κρέων προςηνέχθη μετ' εὐσταθοῦς μετριοφροσύνης καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Οἰδίποδα, φιλοδωρεῖ τὰς αἰσχίστας τῶν ὕβρεων, ὡς νῦν ἐναντιούμενον τῇ βουλῇ καὶ τῇ κλίσει τοῦ βασιλέως. Ἡ ψυχὴ τοῦ Κρέοντος ὡς ἐκ τῆς ἀντιστάσεως, ἣν εὗρεν ἐν τῇ ὀρθῶς ὑπολαμβανομένῃ κρίσει τῆς τιμωρίας, πληροῦται ἐπὶ μᾶλλον ὑποψίας, ὥστε περιστοιχίζει αὐτὸν ἁπανταχόθεν ἐπονείδιστος προδοσία, καὶ ἐν τοιαύτῃ στάσει τῶν πραγμάτων ἐπιλανθανόμενος τῆς προτέρας προόδου τῶν γεγονότων, ἅτινα ἐπεῖδε, προςάπτει τῷ τυφλῷ γέροντι τὴν μάλιστ' ἀπίθανον μέμψιν τῆς παρὰ τῶν ἀντιπάλων δωροδοκίας, ὧν τοὺς σκοποὺς ἐξυπηρετῶν ἐξαναγκάζει εἰς τὴν ταφὴν τοῦ Πολυνείκους. Ἡ δὲ τοῦ μάντεως τούτου ἐμφάνισις συναποτελεῖ τὴν εἰκόνα τῆς τραγῳδίας. Ἀφ' οὗ καὶ οὗτος παραφερόμενος ὑπ' ὀργῆς καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑαυτοῦ ἀναιτίου, ἀνθρωπίνῳ τῷ τρόπῳ παρεσύρθη εἰς παρομοίους αἰτιάσεις παρέρχεται ὡς ἐκπροσωπῶν τὴν θείαν βούλησιν, ἀνοίγει τὸ στόμα ὅπως προαποκαλύψηται τὸ στυγερὸν πεπρωμένον, εἰς ὃ ἔμελλεν ἤδη παραχρῆμα νὰ περιστῇ ὁ Κρέων, καὶ ἀποχωρίζεται συμπαρομαρτούσης τῆς ἐκπλήξεως τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ἐν ταῖς τελευταίαις λέξεσι μετὰ τῶν μαντειῶν, ἃς ἀνακηρύσσει ὡς φωνὴν τοῦ μαντείου, ἐγκαταμιγνύει ἐκδηλώσεις τῆς προσωπικῆς ἀπεχθείας, δι' ὧν γινώσκει τις ἐν αὐτῷ οὐ μόνον τὸν καθηγιασμένον ἱερέα, ἀλλὰ καὶ

τὸν ἐξυβρισμένον ἄνθρωπον. Τελευταῖον μανθάνει ὁ Κρέων τὰς πλάνας εἰς ἃς ἀσυνέτως καὶ αὐτοδεσπότως ἐγκατεμίχθη, ὅτε νῦν πεπεισμένος περὶ τῆς ἐπικινδύνου ὁδοῦ ἣν ἐτράπη, σπεύδει ἵνα τὸν μὲν Πολυνείκην θάψῃ, τὴν δ' Ἀντιγόνην σώσῃ καὶ ἐξευμενίσῃ τὴν μῆνιν τῶν θεῶν. Ἡ τελευταία λοιπὸν πρᾶξις τῆς τραγῳδίας μετὰ τὴν κρίσιμον ἐμφάνισιν τοῦ Τειρεσίου ἐν συντετριμμένῳ τρόπῳ ἐπισπᾶται ἅπαντα τὸν ὄγκον τῆς ἐκρηγνυμένης πανωλεθρίας ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ Κρέοντος. Καὶ τὸ μὲν ἓν κατώρθωσεν, ἤγουν τὴν ταφὴν τοῦ Πολυνείκους. Δι' ἰδίας ἐργασίας καὶ στενοχωρίας ἐξηναγκάσθη νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον, ὅπερ ἦτο ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέρμα τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ ὅπερ τὸ ὀρθὸν φρόνημα τῶν πολλῶν ἀπῄτει καὶ ὁ παναρχαῖος νόμος ὥρισεν. Ὅπου δὲ διενοήθη ὅπως ἐνδείξηται τὴν τιμήν, τὸ καθῆκον τοῦ ἡγεμόνος, τὸ ἀπροσωπόληπτον ὤφειλεν ἀναγκαίως νὰ παραιτήσηται ταῦτα, ἡ προαίρεσις αὐτοῦ ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ τῇ θείᾳ βουλήσει. Καὶ ὅμως εὗρεν αὐτὸν ἡ ἐπὶ τῷ πλημμελήματι τιμωρία· διότι ἡ Ἀντιγόνη δὲν ἐσώθη, ἡ δὲ μοῖρά της ἤλασε τὸν ἀνέλπιδα υἱὸν πρῶτον εἰς βιαίαν ἀποτροπὴν τοῦ πατρὸς λόγῳ καὶ ἔργῳ, μετὰ δὲ ταῦτα εἰς αὐτοκτονίαν. Ὁ Κρέων ἐπέπρωτο νὰ θεᾶται αὐτοπροσώπως τὰ δεινὰ κατὰ πάσας αὐτῶν τὰς μορφάς, τὰ δεινὰ τὰ καιρίως τιτρώσκοντα τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὡς πατρός. Ἐπέπρωτο αὐτοπροσώπως νἀνακομίσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ υἱοῦ εἰς τὴν παλαιὰν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν καὶ ἰδίοις ὀφθαλμοῖς νἀνέχηται τὴν ὄψιν τοῦ ὅλου δράματος τοῦ ἐκ τῆς ἰδίας τυφλώσεως ἐκπηγάσαντος. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰςέδυ εἰς τἀνάκτορα ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἀπαισίου ἐκβάσεως τῶν τοῦ Κρέοντος προςπαθειῶν. Καὶ ὅτ' ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸ δεύτερον δυστύχημα ἐτράπη ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ δὴ ἡ ἐπὶ τῷ υἱῷ θρηνῳδία ἑνοῦται τῇ τῆς ἰδίας συζύγου καὶ εἰ καὶ αὐτὸς δὲν ἦτο παρὼν καὶ αὐτόθι ὅμως οὐδεμία φειδὼ ἐγένετο νὰ μὴ ἐπίδῃ ἓν ἕκαστον μέρος τοῦ μοιραίου γεγονότος. Καὶ τῷ βασιλεῖ μετὰ τοιαύτας καὶ τηλικαύτας περιπετείας οὐδὲν λείπεται, ἢ ἡ ἐπείγουσα εὐχὴ ταχέως θανάτου, ἤτοι ἡ μοναδικὴ ὑστάτη ἐλπὶς δυστήνου καὶ παντελῶς ὑπαιτίου ψυχῆς. Ἦτο ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς διοικήσεώς του, καὶ ἡ μὲν βούλησις αὐτοῦ ἦτο ἀγαθή, ἡ πορεία ὅμως, ἣν ἐνεχάραξεν, ὀλεθρία. Αὕτη ἡ μόνη ἡμέρα ἐπήνεγκε θάνατον καὶ πανωλεθρίαν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα καὶ οὐ μόνον τοῦ ἰδίου οἴκου, ἀλλ' ἅμ' αὐτῷ καὶ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, ἥτις ἐν ὀλίγοις ἔτησιν εἶδε τὰ ἴδια τέκνα ἐφορμῶντα ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ νῦν ἡττήθη ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ ἀγῶνι. Μετὰ δὲ τοῦ βασιλικοῦ γένους, τοῦ ἐκ τοῦ Κάδμου ὁρμωμένου κατέπεσε καὶ ἡ πόλις των, καταστᾶσ' ἄφαντος ἐπί τινα χρόνον ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν μητροπόλεων τῆς Ἑλλάδος.— Ὁ ἐγκύπτων εἰς τὴν μελέτην τῆς παρούσης τραγῳδίας δέον νἀποθαυμάζῃ αὐτήν· διότι ἅπασα ἡ οἰκονομία ἐν τῇ εὐσυνόπτῳ αὐτῆς ἑνότητι εἶναι θαυμασία. Οὐδὲν κεφάλαιον ἐπιφαίνεται ἐφ' οὗ νὰ ποθῇ τις τὴν ζωηροτάτην πρόοδον καὶ ὅπου ἡ ψυχὴ νὰ μὴ αἰσθάνηται ἑαυτὴν δεσμευομένην ἐν τῷ κύκλῳ τῶν

δρώντων προσώπων. Ἀπροσδόκητον προστίθεται εἰς ἀπροσδόκητον καὶ αἱ συζεύξεις τῶν καθέκαστα κεφαλαίων γίνονται ἐν θαυμασίως δεσμεύοντι τρόπῳ. Ἡ ἐπάλληλος ἐπαφὴ τῶν σκηνῶν, ἡ ἐξαπιναία διέξοδος, ἡ φυσικὴ καὶ ἀναγκαία ἀνάπτυξις, ἅπαντα ταῦτα συλλήβδην συντελοῦσιν εἰς παραγωγὴν ἰσχυρᾶς δράσεως. Ἁπανταχοῦ ἐπιφαίνεται τὸ δημιουργικὸν ἅμα καὶ ἐπινοητικὸν πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ καθ' ὅλον τὸ μέγεθος αὐτοῦ. Οἱ δὲ χαρακτῆρες τῶν δρώντων προσώπων εἶναι τοσοῦτον σαφεῖς, τοσοῦτον συνεπῶς συγκεκρατημένοι τοσοῦτον ἀνθρωπίνως καὶ ἀληθῶς ἐκτετυπωμένοι, ὥσθ' ἁπανταχοῦ τῷ καθ' ἕκαστον συνδέεται τὸ καθόλου, καὶ αἱ ἰδιότητες ἑκάστων μεταποιοῦνται εἰς ἐκπροσώπους διηνεκῶς ἐπανιουσῶν καὶ γνησίως ἀνθρωπίνων μορφῶν. Ἐνεργοὶ καὶ εὐθαρσεῖς ἀντίκεινται ἀλλήλοις οἱ χαρακτῆρες, ἐξαίρουσι καὶ διαλευκαίνουσιν ἑαυτοὺς ἀμοιβαίως. Καίτοι δ' οὐδὲν τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς παρερχομένων κυρίων προσώπων εἶναι ἀνυπαίτιον, οὐδὲν ἧττον οὐδὲν παρίσταται ἀνάξιον τοῦ ἐνδομύχου οἴκτου, οὐδὲν εἶναι ἐστερημένον γενναίας ψυχῆς καὶ ἄμοιρον μεγαλείου καὶ μεγαλοπρεπείας.

Ἐξ ἴσου ἀξιοθαύμαστος εἶναι καὶ ἡ *μορφή*, καθ' ἣν ἐκτυλίσσεται γλῶσσα πνεύματος καὶ ζωῆς ἀνάμεστος, πλήρης μέτρου καὶ ἀξιώματος καὶ περίμεστος ἰσχύος καὶ τόλμης. Καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς μεταρσιοῦται ὑπὲρ τὸ τετριμμένον ἐπιστάμενος νὰ δημιουργῇ τι ἀντάξιον τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος. Οἱ *διάλογοι* εἶναι βραχεῖς ἔντονοι καὶ σημαντικοί. Ταχέως ἀντίκειται πᾶσα ἔννοια εἰς ἔννοιαν, ἡ εἰκὼν πρὸς τὸ ἀντίτυπον, εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἡ ἄμυνα καὶ ἡ νέα ἐπίθεσις. Οἱ μακρότεροι λόγοι, οἱ ἑκάστοτε προσηκόντως τοῖς διαλόγοις ἐνυφαινόμενοι, εἶναι ἀνάμεστοι θέρμης καὶ πεποιθήσεως, οἱονεὶ πρότυπα τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης ῥητορείας, ἥτις μετὰ ταῦτα κατεδείχθη τοσοῦτον νευρώδης, καὶ ἐζήτησε καὶ εὗρε τὸ μεγαλεῖόν της οὐχὶ ἐν κενοσπούδῳ κόσμῳ λέξεων, ἀλλ' ἐν τῇ δαψιλείᾳ τῶν ἐννοιῶν, ἐν τῇ ἀφοσιώσει εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ ἐπειγόντων αἰτίων. Καλῶς λοιπὸν διατεταγμένοι παριστάνουσιν ἅπαντες ἐκλεκτὸν *προοίμιον*, ἁρμοδίαν ἐκδοχὴν τῆς ὑποθέσεως, καὶ διαυγῆ κατανομήν, ταχεῖαν πρόοδον καὶ πειστικὸν τὸ τέλος. Ἀπαράμιλλοι δ' εἶναι καὶ αἱ *διηγήσεις*, αἵτινες ἀναπαριστῶσαι τὸ συμβεβηκὸς ὡς παρόν, περιέχουσι τὴν ὅλην ἐπικὴν λαμπηδόνα τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων τῶν ἡρώων, καὶ μόνον ἐν τῷ πνεύματι ἐπιγενεστέρου αἰῶνος καὶ ἄλλου φύλου νεωστὶ δημιουργηθεῖσαι. Ἀνυπέρβλητοι εἶναι καὶ οἱ *ῥυθμοὶ* ἀντιστοιχοῦντες ἁπανταχοῦ πρὸς τὸ μέγα περιεχόμενον, ὁτὲ μὲν ἁπαλοὶ καὶ πρᾳεῖς, ὁτὲ δ' ἰσχυροὶ καὶ δυνατοί, συζευγνύμενοι ἀλλήλοις διὰ λεπτότητος καὶ αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ καὶ συνετῶς διευθυνόμενοι ἄλλοτε μὲν εἰς ἰσχυρότερον, ἄλλοτε δ' εἰς ἐρασμιώτερον ἦχον. Τὰ δὲ *χορικὰ καταλέγονται εἰς τὰς καλλιπρεπεστάτας δημιουργίας τῆς παρ' Ἕλλησι λυρικῆς ποιήσεως*, ἀποτελοῦντα πάλιν ἀμοιβαίως ἓν ὅλον μετὰ σαφῶς ἐκδεδηλωμένης προόδου καὶ συναφῆς. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον καὶ τὸ τελευταῖον εἰσάγουσιν ἀμέσως τὸν ἀναγνώστην

εἰς τὸ μέσον τῆς στάσεως τῶν Θηβῶν τάσσοντα αὐτὸν ζωηρῷ τῷ τρόπῳ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐφ' οὗ ἅπαντα ἐκτυλίσσονται. Τὸ δὲ δεύτερον, τὸ τρίτον, τὸ τέταρτον καὶ τὸ πέμπτον ἀφορμῶνται καθόλου ἐξ ἀνθρωπίνων ἀναφορῶν. Ὁ θεατὴς βλέπει ἐπαλλήλως τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν ὑλικοῖς πράγμασι καὶ τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ σάλον καὶ τὰ δύο τιθέμενα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν διὰ τύπων ἐξ ἴσου ἰσχυρῶν καὶ ἀληθινῶν. Βλέπει τὴν συμφορὰν ἑκάστων καὶ ὁλοκλήρων γενῶν, ἅτινα διὰ τὸ ἑαυτῶν ὑπαίτιον ὑποκύπτουσι τῇ εἱμαρμένῃ, ἀγόμενα ἀπὸ τῆς μιᾶς βαθμῖδος τοῦ ὀλέθρου εἰς τὴν ἑτέραν. Ἀναγνωρίζομεν ἐν τῷ *ἔρωτι* δύναμιν καταδεσπόζουσαν ἀβιάστως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἀντιλαμβανόμεθα τελευταῖον ἐνίων παραδειγμάτων δυςπειθείας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς, πῶς δηλ. ἡ νέμεσις εὑρίσκει τὸν ἄθεον καὶ πῶς σωτηρίας ἔρημος ὁ φαῦλος βαδίζει εἰς τὸν ἴδιον ὄλεθρον. Ὁπόσον ἔλλογος συνῳδὰ πᾶσι τούτοις εἶναι ὁ ἐπίλογος, ὁ σωφροσύνην καὶ θεοφοβίαν τοῖς ἀνθρώποις παραινῶν, ὡς τὸ μόνον αὐτοῖς μέσον πρὸς τὸ εὐδαιμόνως διάγειν. Καὶ οὕτω δὴ εἰςδύομεν εἰς τὸ μέγα βάθος, ἐξ οὗ σύμπασα ἡ μορφὴ τῆς παρούσης τραγῳδίας ἐξέρχεται μετὰ πασῶν τῶν ζοφερῶν καὶ ἐπωδύνων αὐτῆς ἐμφανίσεων ἢ φαινομένων. Τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ ἰδιάζον ὑποκείμενον εἶναι πάντοτε ἡ ἁμαρτία καὶ τὸ ὑπαίτιον τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ γενέσει, προόδῳ καὶ ἐν τοῖς ἐπακολουθήμασιν Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σοφὸς περὶ τὸ κρίνειν ἄλλους, ἀλλ' ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἐμπίπτει εἰς πλάνην. Βούλεται τὸ ἀγαθὸν ὁριστικῶς, ἀλλ' ἀναμέσων τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου προσπαθειῶν παραφέρει αὐτὸν ἰδιογνωμοσύνη καὶ ἀβουλία ἐμβάλλουσα εἰς ἁμαρτήματα. Τὰ μάλιστα ἀκουσίως καὶ ὡς τὸ πλεῖστον οὐχὶ πρὶν στῶμεν ἐπὶ τοῦ βαράθρου, εἰς ὃ ἀσυνειδήτως περιέστημεν καὶ εἰς ὃ μελετῶμεν νὰ ἐμβυθισθῶμεν, βουλόμεθα νὰ μεταστρέψωμεν. Αἱ ἀντιθέσεις αἱ ἀντικείμεναι ἡμῖν πρὸς ἡμετέραν σωτηρίαν ἐπὶ τῆς φθοροποιοῦ ὁδοῦ, παροξύνουσιν ἡμᾶς ἔτι μᾶλλον διεγείρουσαι ἑκάστοτε κρισιμωτέραν πάλην, εἰς ἣν ἀπεριςκέπτως περιπλεκόμεθα, καὶ ἐν ᾗ πολλάκις περιορῶμεν τὰ ἁγιώτερα τῶν ἀγαθῶν καὶ διαψεύδομεν τὰ ἴδια ἡμῶν βέλτιστα ἀξιώματα. Ὁ Κρέων κοσμεῖται σοφωτάταις ἐννοίαις, κατέχει τὰς βελτίστας βουλάς, τὰς χρηστοτάτας τάσεις, ἀλλὰ περιορᾷ τὸ πρὸ τῶν ποδῶν κείμενον καὶ δὲν ἡσυχάζει πρὶν ἐφίκηται αὐτοῦ. Πῶς ἠδύνατο νὰ παρίδῃ, ὅτι τὸν πόλεμον δὲν ἤγειρε μόνος ὁ Πολυνείκης, ὅτι καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ περιπίπτουσιν εἰς ὁμοίαν αἰτίαν ὅπως δὴ καὶ εἰς ὁμοίαν μοῖραν καὶ θεῶν κρίσις ἀφήρπασαν αὐτούς; Πῶς ἠδύνατο ὑπὲρ τὴν ἰδίαν εὐχὴν νὰ ἐπιδείξηται τὸ ἀπροσωπόληπτον, νὰ ἐπιλάθηται τῶν ἀνωτέρων νόμων, οἷς ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ ὑποτέτακται; πῶς ἠδύνατο νὰ κανονίσῃ ποινὰς ὑπερβαινούσας πᾶν μέτρον; πῶς ἦτο δυνατὸν σκληρῶς νὰ κωφεύῃ πρὸς πάντα οἶκτον, νὰ διατελῇ ἀμνήμων τῆς οἴκοθεν προςφερομένης ἐννοίας, ὅτι τῇ νίκῃ δέον νὰ παρακολουθῇ εὐχαριστία πρὸς τοὺς θεούς, οὐχὶ δὲ νέα ἀφορμὴ εἰς ὀλεθρίους περιπλοκάς; πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ προβῇ εἰς πραγματικὴν ἀσέβειαν ἐναντίον

τῆς συνειδήσεως τῆς πατρῴας θρησκείας; Σκληρὰ εἶναι ἡ τιμωρία ἧς ἔλαχεν! Ἡ δ' Ἀντιγόνη καί τοι ἐν καθηγιασμένῳ μεγαλείῳ παρισταμένη οὐδὲν ἧττον καὶ αὕτη, ἡ ἐπὶ τῷ ἐδάφει τῶν θείων νόμων ἑδραζομένη, ἐφ' ὅσον ἐπιδεικνύει ὑπερβάλλοντα ζῆλον περιβάλλει τὴν ἐμφάνισίν της δι' ἐνοχῆς, ἥτις ἔτι μᾶλλον καθίσταται ἀλγεινή, ὅσῳ ἡ στάσις αὐτῆς εἶναι ἀνωτέρα καὶ μεγαλοπρεπεστέρα. Ὑπέρμετρος δριμύτης, ὑπερβάλλουσα ὠμότης πρὸς τὴν ἀδελφήν, παρεκτὸς τούτου ὀλιγωρία καὶ παράβασις τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος ἐπιβαροῦσιν αὐτήν, ἀποτελοῦσαι ὡς εἰπεῖν τὰ στοιχεῖα τοῦ ὑπαιτίου αὐτῆς καὶ ἑρμηνεύουσαι πῶς καὶ διὰ τί καὶ ἡ Ἀντιγόνη δὲν ἀπαλλάσσεται τοῦ Κλήρου τοῦ ὅλου οἴκου. Ὅθεν ἡ πηγὴ τῆς ἁμαρτίας παραμένει ἁπανταχοῦ ἡ *ἀβουλία* ἐπιφαινομένη τελεσιουργὸς ἐπὶ ἀσεβημάτων καὶ πλημμελημάτων πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ τὴν θρησκείαν. Τὰ δ' ἐπακολουθήματα αὐτῆς εἶναι θάνατος καὶ καταστροφή.

Καλῶς παρατηρῶν ὁ ἀναγνώστης τὸ ὅλον τοῦ παρόντος δράματος ἀνομολογεῖ ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐξέθεσεν ἐν αὐτῷ ἐννοίας, αἵτινες ἐν μέρει καθήκουσι πολλῷ εὐρύτερον, ἢ ὅσον δύναται νὰ παραγάγῃ τοιαύτας τὸ θρήσκευμα τῶν ἐθνικῶν. Μεγάλην ἔννοιαν ὁ ποιητὴς περιλαμβάνει (ὡς ἐν παραδείγματι) ἐν ταῖς λέξεσι τῆς Ἀντιγόνης (ς. 71—77)

. . . κεῖνον δ' ἐγὼ
ΘΑΨΩ. Καλόν μοι τοῦτο ποιούσῃ θανεῖν·
φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μέτα
ὅσια πανουργήσασ'· ἐπεὶ πλείων χρόνος,
ὃν δεῖ μ' ἀρέσκειν τοῖς κάτω τῶν ἐνθάδε.
Ἐκεῖ γὰρ ἀεὶ κείσομαι· σοὶ δ' εἰ δοκεῖ,
τὰ τῶν θεῶν ἔντιμ' ἀτιμάσασ' ἔχε.

Ἀνέκαθεν ἐπ' ἴσης ἐξήγειρε τὸν θαυμασμὸν ἡ πρὸς τὸν Κρέοντα τῆς Ἀντιγόνης ἀπάντησις, ἐν ᾗ περιέχονται μεγαλοπρεπέστατοι στοχασμοὶ (ς. 450 κ.ἑ.)

οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε
οὐδ' ἡ ξύνοικος τῶν κάτω θεῶν Δίκη,
οἳ τούσδ' ἐν ἀνθρώποις ὥρισαν νόμους·
οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον ᾠόμην τὰ σὰ
κηρύγμαθ', ὡς τἄγραπτα κἀσφαλῆ θεῶν
νόμιμα δύνασθαι θνητὸν ὄνθ' ὑπερδραμεῖν.
Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε
ζῇ ταῦτα, κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου 'φάνη.
Τούτων ἐγὼ οὐκ ἔμελλον, ἀνδρὸς οὐδενὸς
φρόνημα δείσασ', ἐν θεοῖσι τὴν δίκην
δώσειν, θανουμένη γὰρ ἐξῄδη, τί δ' οὔ;

Ὡσαύτως νευρωδεστάτη ἐν ἁπάσῃ τῇ νῦν τραγῳδίᾳ εἶναι ἡ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπόκρισις τῆς Ἀντιγόνης, ἣν προσκαλεῖται ἐκεῖνος νὰ μὴ ἀπονείμῃ

ἴσας τιμὰς τῷ δυςμενεῖ τῆς πατρίδος ἀδελφῷ αὐτῆς ταῖς ὀφειλομέναις τῷ προςενεγκόντι ἑαυτὸν ὁλοκαύτωμα ὑπὲρ τῆς πατρίδος (ἤτοι τῷ Ἐτεοκλεῖ)

οὔτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν (στ. 523)

Τούτῳ δ' ἁρμόττει τὸ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἐν πανηγυρικοῖς ᾄσμασι ἀνακηρυσσόμενον καὶ ἥτις ᾠδὴ καταλέγεται εἰς τὰς κρατίστας τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως (στ. 334 κ.έ.)

πολλὰ τὰ δεινὰ, κοὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει·

βραχεῖα καὶ ἔτι καὶ νῦν ἐπαναλαμβανομένη ὑποτύπωσις πρὸς δήλωσιν τοῦ μεγαλουργοῦ, δι' οὗ ἐπροικίσθη ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ καταδεσπόζειν τῆς γῆς περαινομένη ὧδε·

σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων
ποτὲ μὲν κακὸν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἕρπει·
νόμους τ' ἀείρων χθονὸς
θεῶν τ' ἔνορκον δίκαν
ὑψίπολις· ἄπολις, ὅτῳ μὴ καλὸν
ξύνεστι, τόλμας χάριν·
μήτ' ἐμοὶ παρέστιος
γένοιτο μήτ' ἴσον φρονῶν ὃς τάδ' ἔρδει.

Ἐν Ναυπλίῳ μηνὶ Ἰανουαρίῳ 1880.

Ν. ΠΕΤΡΙΙΣ γυμνασιάρχης.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ὑπὸ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 11 *

Ἄστυ, ἀστίτης, ἀστός, ἀστικός, ἀστεῖος, ἐξ οὗ ἀστεΐζομαι (ἀστεϊσμός, ἀστεϊσμα) καὶ ἀστειεύομαι.

Ἀστικός, οὐχὶ ἀστυκός.

Ἐκ τῆς λέξεως *ἄστυ*, ἥτις εἶνε παλαιοτάτη ἀπαντῶσα καὶ ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσι, παρήχθησαν τέσσαρα ὀνόματα, τὸ δὶς ἢ τρὶς εὑρεθὲν *ἀστίτης*, τὸ σύνηθες ὑπάρχον *ἀστός*, οὗ καὶ ὁ Ὅμηρος ποιεῖται χρῆσιν, καὶ τὰ παρὰ τοῖς μεθ' Ὅμηρον φερόμενα *ἀστικός* καὶ *ἀστεῖος*, ὧν κοινότερον καὶ γνωριμώτερον τὸ δεύτερον.

Στέφ. Βυζάντ. σελ. 139,12 «Ἄστυ: ἡ κοινῶς πόλις — Ὁ πολίτης ἀστός

* Ἰδ. σελ. 228.

καὶ ἀστή καὶ ἀστόν. Ἀπὸ τοῦ ἀστός τὸ ἀστίτης. Σοφοκλῆς Ἀλεξάνδρῳ·

οὐ γάρ τι θεσμὰ τοῖσιν ἀστίταις πρέπει.

καὶ

βοτῆρα νικᾶν ἄνδρας ἀστίτας· τί γάρ;

Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ προαστίτης· οὐ γὰρ παρὰ τὸ προάστιον· ἦν γὰρ προαστιεύς, ὡς Δουλιχιεύς, ἢ προάστιος, ὡς Βυζάντιος· οὕτω γὰρ καὶ τὸ θηλυκὸν εὑρίσκεται προαστία γῆ ἐν Φρίξῳ Σοφοκλέους·

ὅρια κελεύθου τῆσδε γῆς προαστίας.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἄστεος γενικῆς ἀστεῖος, ὅπερ ἀντιδιέσταλται τῷ ἄγροικος, καὶ ἀστεΐζω καὶ ἀστεϊσμός». Ἀντὶ τοῦ *ἦν γὰρ προαστιεύς* γραπτέον *ἦν γὰρ ἌΝ προαστιεύς*. Πλειστάκις μετὰ τὸν σύνδεσμον ΓΑΡ ἐξέπεσε τὸ δυνητικὸν μόριον *ἌΝ*, ὡς θὰ παραστήσωμεν ἀλλαχοῦ.

Τὸ ὄνομα *ἀστίτης* εἶνε ὁμοίως ἐσχηματισμένον τῷ *γηΐτης* καὶ κατὰ συναλοιφὴν *γήτης* καὶ τῷ *χωρίτης*. Στέφ. Βυζάντ. σελ. 206, 18 «Ἡ παρὰ τὸ γῆ γήϊος, ἀφ' οὗ καὶ *γηΐτης* ὁ αὐτόχθων καὶ γῆν οἰκῶν, καὶ γήϊνος μετουσιαστικόν» καὶ σελ. 699,8 «Ἀφ' οὗ καὶ χῶρος, ὅθεν τὸ *χωρίτης*, ὡς ἀπὸ τοῦ *μέσος μεσίτης, τόπος τοπίτης*, ἢ ἀπὸ τοῦ *χώρα χωρίτης*, ὡς ἀπὸ τοῦ *ἕδρα ἑδρίτης, ἑσπέρα ἑσπερίτης*». Μνημονεύονται δὲ καὶ ἄλλα ἐμφερῆ τούτοις ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, οἷον σελ. 22,3 «Ἀγρός: τὸ χωρίον. Ὁ οἰκήτωρ ἀγρότης — καὶ *ἀγρίτης*, ὡς τόπος τοπίτης» καὶ σελ. 46, 24 «Αἰθήρ: ὁ ὑπὲρ τὸν ἀέρα πεπυρωμένος τόπος. Λέγεται καὶ θηλυκῶς. Τὸ παράγωγον αἰθέριος καὶ αἰθερία καὶ τῆς αἰθέρος *αἰθερίτης*» καὶ σελ. 64,6 «Ἀκτή:— Τὸ ἐθνικὸν — Ἀκτίτης, ἐξ οὗ τὸ Ἀκτίτου πέτρα ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ἀντὶ τοῦ Ἀττικοῦ, ὡς *αὐλή αὐλίτης*» καὶ σελ. 146,9 «Αὐλή: ἡ ἔπαυλις — Ὁ οἰκήτωρ *αὐλίτης*» (Πρβ. καὶ λ. *Πολίχνη*, σελ. 531,3). Φέρεται δὲ παρ' αὐτῷ καὶ (σελ. 176,25) «Οὐ γὰρ ὅμοιον τῷ *τεμενίτης* οὐδὲ τῷ *ἐρκίτης*· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς γενικῆς ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰς ΟΣ εὐθείας ταῦτα καὶ εἰκότως ἔχει τὸ Ι». Περὶ τοῦ *Ἀκτίτης* ἴδε Μεινέκιον *Ἀναλ. Ἀλεξ.* σελ. 48. Οὐκ ὀλίγα τοιαῦτα ὀνόματα ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, οἷον *ὁδός - ὁδίτης, κέλευθος-κελευθίτης* (οὐχὶ *κελευθήτης), λόχος - λοχίτης, τύμβος - τυμβίτης, πύργος - πυργίτης, ἔρημος - ἐρημίτης, αἰγιαλός - αἰγιαλίτης, ἰπνός - ἰπνίτης, κρίβανος - κριβανίτης, τράπεζα - τραπεζίτης, ἅμαξα - ἁμαξίτης. σκηνή - σκηνίτης, στήλη - στηλίτης, καλύβη - καλυβίτης, πόλις - πολίτης, ἔπαλξις - ἐπαλξίτης, πνύξ - πυκνίτης*, κτλ., περὶ ὧν ἀκριβῶς ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ περὶ τῶν εἰς ΗΤΗΣ ληγόντων, *κωμήτης*, κτλ. Τὸ ὄνομα *ἀστίτης* ἀνεγνώσθη καὶ ἐν ἐπιγραφῇ (Τόμ. Β', σελ. 169 Βοικχ.) «ἔμμεν δὲ αὐτὸν καὶ πολείταν μέτοχόν τε πάντων ὧνπερ καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ τοῖς *ἀστείταις*». Πρβ. καὶ Σμιδίτιον *Ἡσυχ*. Τόμ. Α', σελ. 304. Ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἑλληνισμῷ εὑρέθη καὶ *συναστείτης*.

Τὸ *ἀστός* σημαῖνον τὸν ἐκ τοῦ ἄστεος ὄντα λαμβάνεται συνήθως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ξένον, οἷον Πίνδαρ. Ὀλυμπ. Ζ', 90 «καὶ ποτ' ἀστῶν καὶ ποτὶ ξείνων» καὶ Δ', 78 «ξεῖνος αἴτ' ὦν ἀστός». Ξενοφ. Ἀπομν. Α', ϐ', 60 «ἐκεῖνος γὰρ πολλοὺς ἐπιθυμητὰς καὶ ἀστοὺς καὶ ξένους λαϐὼν οὐδένα πώποτε μισθὸν τῆς συνουσίας ἐπράξατο». Πλάτ. Ἀπολ. σελ. 30, α' «καὶ ξένῳ καὶ ἀστῷ, μᾶλλον δὲ τοῖς ἀστοῖς, ὅσῳ μου ἐγγυτέρω ἐστὲ γένει» καὶ Γοργ. σελ. 515, α' «ἢ ξένος ἢ ἀστός, ἢ δοῦλος ἢ ἐλεύθερος» καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ ἐξ ἄλλων δ' ἔχει τις νὰ καταλέξῃ μαρτύρια τῆς κατ' ἀντίθεσιν χρήσεως τῶν ὀνομάτων *ἀστός* καὶ *ξένος*· γίνεται δ' ἀντιδιαστολὴ τοῦ *ἀστός* καὶ πρὸς τὸ *ἐπακτός* καὶ πρὸς τὸ *μέτοικος*, οἷον Εὐριπ. Ἴων. 290 «οὐκ ἀστὸς ἀλλ' ἐπακτὸς ἐξ ἄλλης χθονός». Ξενοφ. Πόρ. Β', 2 «ἀφέλοιμεν δὲ καὶ τὸ συστρατεύεσθαι ὁπλίτας μετοίκους τοῖς ἀστοῖς». Πλάτ. Πολιτ. σελ. 563, α' «μέτοικον δὲ ἀστῷ καὶ ἀστὸν μετοίκῳ ἐξισοῦσθαι καὶ ξένον ὡσαύτως».

Τὸ θηλυκὸν τοῦ *ἀστός* λέγεται *ἀστή*, οἷον Ἡρόδ. Α', 173 «καὶ ἢν μέν γε γυνὴ ἀστὴ δούλῳ συνοικήσῃ, γενναῖα τὰ τέκνα νενόμισται· ἢν δὲ ἀνὴρ ἀστὸς καὶ ὁ πρῶτος αὐτῶν γυναῖκα ξείνην ἢ παλλακὴν ἔχῃ, ἄτιμα τὰ τέκνα γίνεται» καὶ Δ', 78 «ἦν δὲ αὕτη ἡ Ὀποίη ἀστή, ἐξ ἧς ἦν Ὄρικος Ἀριαπείθεϊ παῖς». Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 541 «ὥσπερ ἐσμὲν ἀσταί». Ἀντιφάν. παρ' Ἀθην. σελ. 572, α' «ἑταίρας εἰς ἔρωτ' ἀφίκετο ἀστῆς». Λυσ. κ. Ἀγορ. 67 «ἐκεῖθεν δὲ παιδίσκην ἀστῆς ἐξάγων ἁλίσκεται». Ἰσαῖ. π. Ἀπολλοδ. Κλήρ. 16 «ἦ μὴν ἐξ ἀστῆς εἰσάγειν». Δημοσθέν. σελ. 1315, 54 «εἰσήγαγεν ἐμὲ ἀστὸν ἐξ ἀστῆς ἐγγυητῆς αὐτῷ γεγενημένον εἰδώς». Ἀνθολ. Παλ. ϛ', 208 «πᾶσαι δ' ἀσταὶ ἔσαν καὶ ἑταιρίδες». Ἀθήν. σελ. 577, β' «Ἀριστοφῶν δὲ ὁ ῥήτωρ ὁ τὸν νόμον εἰσενεγκὼν ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος, ὃς ἂν μὴ ἐξ ἀστῆς γένηται νόθον εἶναι, αὐτὸς ἀπεδείχθη ὑπὸ Καλλιάδου τοῦ κωμικοῦ ἐκ Χορηγίδος τῆς ἑταίρας παιδοποιησάμενος», κτλ. Ἴσως δὲ καὶ τὸ παρ' Ἡσυχίῳ κείμενον «*Ἄσται*: πόλις» μετατυπωτέον εἰς τὸ «*Ἀσταί*: πολίτιδες», ἂν μὴ προκρίνῃ τις τὸ «*Ἄστε(α)*: πόλεις». Περὶ τῆς τοῦ Ε καὶ Σ συγχύσεως διελάβομεν ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 454 κἑξ. Εὑρίσκεται δὲ τὸ θηλυκὸν *ἀστή* καὶ ἐπὶ τοῦ ὀνόματος *ἐλαία* τεθειμένον κατὰ κωμικὴν χρῆσιν, ὡς λέγει ὁ Πολυδεύκης Θ', 17 «Ἡ δὲ κωμῳδία καὶ ἀστῆς ἐλαίας εἴρηκε τῆς ἐν τῇ πόλει». Πρβ. Ἡσύχ. «*Ἀστὴ ἐλαία*: ἡ ἐν ἀκροπόλει ἡ καλουμένη πάγκυφος διὰ χθαμαλότητα» καὶ Εὐστάθ. σελ. 1383,6 «Καὶ *ἀστὴν ἐλαίαν* τὴν ἐκεῖθεν καὶ μάλιστα τὴν ἐξ ἀκροπόλεως τὴν καὶ ἱεράν» (Πρβ. Σμιδίτιον *Ἡσυχ*. Τόμ. Α', σελ. 305).

Ὁσάκις οἱ παλαιοὶ ἤθελον νὰ παραστήσωσι τὸν γεγονότα ἔκ τε πατρὸς ἀστοῦ καὶ μητρὸς ἀστῆς, παρελάμβανον τὸ *ἐξ ἀμφοῖν ἀστῶν* ἢ *ἐξ ἀστῶν ἀμφοτέρων ὢν* ἢ *γεγονώς*, οἷον Ἀριστοτέλ. Πολιτ. Γ', γ', 5 «τέλος δὲ μόνον τοὺς *ἐξ ἀμφοῖν ἀστῶν* πολίτας ποιοῦσιν» καὶ Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. ϛ', 10 «Περικλῆς στρατηγῶν Ἀθηναίοις νόμον ἔγραψεν· ἐὰν μὴ τύχῃ τις *ἐξ ἀμ*-

φοῖν ὑπάρχων *ἀστῶν*, τούτῳ μὴ μετεῖναι τῆς πολιτείας» (Πρβ. καὶ ΙΓ', 24 καὶ Σουΐδ. λ. *δημοποίητος*) καὶ Ψευδαριστοτ. Οἰκονομ. 4 «μὴ εἶναι πολίτην ὃς ἂν μὴ *ἐξ ἀστῶν ἀμφοτέρων* ᾖ» καὶ Ἐπιγρ. Τόμ. Β', σελ. 453 «ἱέρειαν ἀστὴν *ἐξ ἀστῶν ἀμφοτέρων* ἐπὶ τρεῖς γενεὰς γεγενημένην καὶ πρὸς πατρὸς καὶ πρὸς μητρός». Ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει καὶ τῷ Ψευδαριστοτέλει φέρουσι τἀντίγραφα *αὐτῶν*, ὅπερ ἐπηνωρθώθη ὑπό τ' ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου (*Var. Lect.* σελ. 283 καὶ 370). Εὑρέθη δὲ γεγραμμένον καὶ *τὸν ὑπὲρ αὐτῶν θάνατον* ἀντὶ τοῦ *ὑπὲρ ἀστῶν* καὶ *οὐ καθαρῶς ἐλεύθερος οὐδ' αὐτὸς ὢν* ἀντὶ τοῦ *οὐδ' ἀστὸς ὢν* καὶ *μή σοι τύραννος λαμπρὸς ἐξ αὐτοῦ φανῇ* ἀντὶ τοῦ *ἐξ ἀστοῦ* καὶ *αὕτη δ' ἐπυργώσαντο* ἀντὶ τοῦ *ἄστη δ' ἐπύργωσάν τε*, κτλ. (Ἴδε Βάστιον *Ἐπιστ. Κριτ.* σελ. 161 καὶ Κόβητον *Var. Lect.* σελ. 283 καὶ Δινδόρφιον *Λεξ. Αἰσχυλ.* σελ. 66 καὶ Βλαϋδήσιον *Ἀριστοφ. Θεσμοφ.* σελ. 54). Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ κωμικοῦ Διοδώρου παρ' Ἀθην. σελ. 239,δ' ἀναγινώσκεται «ἀλλὰ κατέλεγεν ἐκ τῶν πολιτῶν δώδεκ' ἄνδρας ἐπιμελῶς ἐκλεξαμένη τοὺς ἐκ *δυναστῶν* γεγονότας, ἔχοντας οὐσίας, καλῶς βεβιωκότας», ὅπερ ἀτοπώτατον· ἀλλ' ὑπάρχει καὶ γραφὴ *δυαστῶν*, παντὶ δὲ φανερὸν γίνεται ὅτι εἶπεν ὁ Διόδωρος «τοὺς *ἐκ δύ' ἀστῶν* γεγονότας» (Ἴδε Κόβητον *Nov. Lect.* σελ. 121), ὡς ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ Περικλεῖ κεφ. 37 «νόμον ἔγραψε μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ *δυοῖν* Ἀθηναίων γεγονότας». Δύναται δ' οὐχὶ ἀπίθανόν τινι νὰ φανῇ ὅτι ἐλέγετο καὶ *κατ' ἀμφότερα ἀστὸς ὢν* συμπεραίνοντι ἐκ τοῦ παρὰ Δημοσθένει ἀπαντῶντος σελ. 1308,30 «τοῖς χρόνοις τοίνυν οὕτω φαίνεται γεγονώς, ὥστ', εἰ καὶ *κατὰ θάτερα* ἀστὸς ἦν, εἶναι πολίτην προσήκειν αὐτόν» (Πρβ. Δινδόρφιον *Δημοσθέν.* Τόμ. Ζ', σελ. 1339).

Ὑπάρχει καὶ ὄνομα σύνθετον *ἀστόξενος*, περὶ οὗ γράφει ὁ Πολυδεύκης Γ', 60 «Ἀστόξενος δὲ κατὰ μέν τινας ὁ αὐτὸς τῷ ἰδιοξένῳ, κατὰ δέ τινας ὁ γένει μὲν ξένος τιμῇ δὲ ἀστός· ἐνίοις δὲ δοκεῖ ὁ φύσει μὲν ἀστὸς δόξῃ δὲ ξένος, ὡς Δαναὸς Ἀργείοις ἀπὸ Ἰοῦς τῆς Ἀργείας ἔχων τὸ γένος». Πρβ. καὶ Ἡσύχ. λ. *ἀστόξενοι* καὶ Εὐστάθ. σελ. 405,38 καὶ σελ. 485,20 καὶ Βεκκ. Ἀν. σελ. 456,5 (Ἴδε Ρουγκήνιον *Τιμ.* σελ. 57 καὶ Βαλκενάριον *Παρατηρ. εἰς Ἀμμών.* σελ. 113 καὶ Δινδόρφιον *Θησ. Στεφ.* Τόμ. Α', β', σελ. 2252).

Τὸ ἐπίθετον *ἀστικός* ἀντιδιαιρεῖται μὲν καὶ τῷ *ξενικός*, οἷον Αἰσχύλ. Ἱκέτ. 618 «ξενικὸν ἀστικόν θ' ἅμα λέγων διπλοῦν μίασμα», ἀλλὰ συνήθως νοεῖται κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν ἐκ τῶν ἀγρῶν ὄντα ἢ ἐν τοῖς ἀγροῖς διαιτώμενον ἢ εἰς τοὺς ἀγροὺς ὁπωσδήποτ' ἀναφερόμενον, οἷον Δημοσθέν. σελ. 1274,11 «καὶ δὴ κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον, ὦ ἄνδρες δικασταί, γενομένης ἐπομβρίας, συνέβη τὸ ὕδωρ ἐμβαλεῖν· ἀμεληθὲν δέ, οὔπω τοῦ πατρὸς ἔχοντος αὐτό, ἀλλ' ἀνθρώπου δυσχεραίνοντος ὅλως τοῖς τόποις καὶ μᾶλλον ἀστικοῦ, δὶς καὶ τρὶς ἐμβαλὸν τὸ ὕδωρ τά τε χωρία ἐλυμήνατο καὶ μᾶλλον ὡδοποίει», κτλ. Τὰ *κατ' ἄστυ* ἢ *ἐν ἄστει Διονύσια*, οἷς ἀντιτίθενται τὰ κατ'

ἀγροὺς ἢ *ἐν ἀγροῖς*, λέγονται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου *ἀστικὰ* βιβλ. Ε', 20 «ἅμα ἦρι ἐκ Διονυσίων εὐθὺς τῶν *ἀστικῶν*». Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Μουσωνίου παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΙΗ', 28 ἀπαντᾷ «τοὺς γοῦν οἰκέτας τῶν δεσποτῶν καὶ τοὺς *χωρίτας* τῶν *ἀστικῶν* καὶ τοὺς πένητας τῶν πλουσίων ἴδοις ἂν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ῥωμαλεωτέρους ὄντας;», παρὰ δὲ τῷ Λουκιανῷ φέρεται Θεῶν Διαλ. Κ', 7 «πῶς ἂν οὖν, ὦ δέσποτα Ἑρμῆ, δυνηθείην ἐγὼ θνητὸς αὐτὸς καὶ *ἀγροῖκος* ὢν δικαστὴς γενέσθαι παραδόξου θέας καὶ μείζονος ἢ κατὰ βουκόλον; τὰ γὰρ τοιαῦτα κρίνειν τῶν ἁβρῶν μᾶλλον καὶ *ἀστικῶν*», παρὰ δὲ τῷ Θεοκρίτῳ κεῖται Κ', 3 «βουκόλος ὢν ἐθέλεις με κύσαι, τάλαν; οὐ μεμάθηκα *ἀγροίκως* φιλέειν ἀλλ' *ἀστικὰ* χείλεα θλίβειν» (Πρβ. καὶ στίχ. 31). Παρατηρητέον δ' ὅτι ὑπὸ τοῦ Συνεσίου ἐλέχθη σελ. 27, β' «*ἀστυπόλοις* τε καὶ *ἀγροδιαίτοις*», ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀριστοφάνους Νεφ. 47 «ἔπειτ' ἔγημα Μεγακλέους τοῦ Μεγακλέους ἀδελφιδῆν, *ἄγροικος* ὢν ἐξ *ἄστεος*».

Τὴν χρῆσιν τοῦ *ἀστικὸς* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *ξενικὸς* βλέπομεν καὶ ἐν τῷ *ἀστικὸν ἐμπόριον*. Βεκκ. Ἀν. σελ. 208,26 «*Ἀστικὸν ἐμπόριον*: ὅπου οἱ ἀστοὶ ἐμπορεύονται. Ἦν δὲ καὶ ἄλλο *ξενικόν*, ὅπου οἱ ξένοι» καὶ σελ. 284,5 «*Ξενικὸν ἐμπόριον*: ὅπου οἱ ξένοι ἐμπορεύονται· *ἀστικὸν* δὲ ὅπου οἱ ἀστικοί (Γρ. *ἀστοί*)». Πρβ. καὶ σελ. 456,3. Ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου μνημονεύονται *ἀστικοὶ νόμοι* ἀντιδιαστελλόμενοι τοῖς *ἐμπορικοῖς*, οἷον «*Ἀστικοὶ νόμοι*: οἱ κατὰ τὴν Ἀθηναίων πόλιν· ἦσαν γὰρ καὶ *ἐμπορικοί*», παρὰ δὲ τῷ Λυσίᾳ εὑρίσκεται π. Δημοσ. Ἀδικ. 3 «ὅτε περ πρῶτον *αἱ ἀστικαὶ δίκαι* ἐδικάζοντο».

Κακῶς ἀνεγινώσκετο ἄλλοτ' ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀλκίφρονος «ἁμιλλᾷ [ἐν] ταῖς *Ἀττικαῖς* ταυταισὶ ταῖς ὑπὸ τρυφῆς διαρρεούσαις» καὶ «σὺ δὲ ἡμῖν αὐτόχρημα μεσαιπόλιος ἄνθρωπος μειράκιον *Ἀττικὸν* ἀνεφάνης» καὶ «*Ἀττικῆς* στωμυλίας καὶ ξένης ἢ κατὰ τοὺς χωρίτας ἐπαΐων» (βιβλ. Γ', ια', 3 καὶ κε', 2 καὶ ο', 1) ἀντὶ τοῦ *ἀστικαῖς* καὶ *ἀστικὸν* καὶ *ἀστικῆς*. Εἶπε δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Ἀλκίφρων *τὸν ἀστικὸν ἔφηβον* καὶ *τὰ ἀστικὰ μειράκια* (βιβλ. Γ', α', 1 καὶ οα', 3. Πρβ. καὶ Α', κς', 1). Τὰς ὀρθὰς γραφὰς ἀποκατέστησεν ὁ Ῥουγκήνιος *Λογγῖν*. σελ. 413 Οὐεισκ. Ἐξέδωκε δὲ καὶ ὁ Ἑρμαννὸς ἐν ταῖς Εὐμενίσι τοῦ Αἰσχύλου στίχ. 681 «κλύοιτ' ἂν ἤδη θεσμόν, *ἀστικὸς* λεώς;» ἀντὶ τοῦ *Ἀττικὸς* κατὰ τὸ ἐν στίχ. 997 «χαίρετ', *ἀστικὸς* λεώς» (Πρβ. καὶ Ἱκέτ. 501: *ἀστικοὺς βωμούς*).

Συχνότερον τοῦ *ἀστικὸς* καὶ γνωριμώτερον εἶνε, καθὰ προείπομεν, τὸ *ἀστεῖος*. Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου ἐδηλοῦτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ ποιότης ἢ ἡ διάθεσις ἡ παρομαρτοῦσα συνήθως τοῖς ἐν τοῖς ἄστεσιν ἤτοι ταῖς πόλεσι διαιτωμένοις καὶ ἀναστρεφομένοις· ὅθεν ἐμφαίνει τὴν ἔννοιαν τοῦ γενναίου ἢ εὐγενοῦς τοὺς τρόπους, τοῦ ἡμέρου καὶ ἡδέος ἢ γλυκέος, τοῦ ἐμμελοῦς καὶ μουσικοῦ ἢ χαρίεντος καὶ εὐτραπέλου, τοῦ κομψοῦ καὶ γλαφυροῦ, τοῦ εὐπρε-

ποῦς ἢ εὐαρέστου καὶ ἀποδεκτοῦ, κτλ. Ἀλκαῖ. Κωμ. ἀποσπ. 25 «νῦν ἂν γένοιτ' ἀστεῖος οἰκῶν ἐν πόλει». Ἀριστοφ. ἀποσπ. 669 «διάλεκτον ἔχοντα μέσην πόλεως οὔτ' ἀστείαν ὑποθηλυτέραν οὔτ' ἀνελεύθερον ὑπαγροικοτέραν»· Πλούτ. Μαρ. Γ', 1 «τὸν δ' ἄλλον χρόνον ἐν κώμῃ Κερεάτῳ τῆς Ἀρπίνης δίαιταν εἶχε πρὸς μὲν ἀστεῖον καὶ γλαφυρὸν βίον ἀγροικοτέραν», κτλ. Λέγεται δὲ καὶ *ἀστεῖοι καὶ εὐχάριτες* καὶ *γλαφυρὸς ἀστεῖός θ' ἅμα* καὶ *ἦθος ἀστεῖον καὶ πρᾶον* καὶ *ἀστεῖόν τι λέξαι καὶ κατερρινημένον*, κτλ. καὶ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ σελ. 164,28 «ἤτοι ποιεῖ περὶ ἡμᾶς ἀστείαν κίνησιν καὶ ἀποδεκτὸν κατάστημα καὶ ἀγαστὸν πάθος». Πρβ. καὶ Θωμ. Μάγιστρ. σελ. 123,17 «Εὐπρεπὴς καὶ ἀστεῖος τὴν ὄψιν κάλλιον ἢ ὡραῖος· τὸ δὲ εὔμορφος κοινόν». Παρ' Ἀριστοτέλει Ἠθ. Νικομ. Δ', γ', 5 κεῖται «ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι, οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι». Σημειώσεως δ' ἀξία εἶνε ἡ χρῆσις, καθ' ἣν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπίθετον παραλαμβάνεται ἐπὶ πραγμάτων ἀγαθῶν ἢ ἀξιολόγων, οἷον Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 620, β' «ὥσπερ οἶνον ἀστεῖον». Στράβ. σελ. 191 «σιδηρουργεῖά ἐστιν ἀστεῖα» καὶ σελ. 196 «ἱκανῶς ἀστείας ἐρέας» καὶ σελ. 418 «καὶ δή φασιν ἐκεῖ τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστεῖον» καὶ σελ. 489 «ἅπαν μὲν οὖν τὸ νησιωτικὸν μέλι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀστεῖόν ἐστι καὶ ἐνάμιλλον τῷ Ἀττικῷ» καὶ σελ. 764 «ἡ λίμνη μὲν ταριχείας ἰχθύων ἀστείας παρέχει» καὶ ἄλλ. Ὁ Ἀριστείδης εἶπε Τόμ. Β', σελ. 1 «τοὺς δὲ τῶν ἀστειοτέρων ἀγωνισμάτων ἀξιοῦντας ἀγωνιστὰς ἢ κριτὰς εἶναι», εἰς ὃ φέρεται σχόλιον «*Τῶν ἀστειοτέρων ἀγωνισμάτων*: τοὺς λόγους λεγει ἀστειότερα ἀγωνίσματα ἤτοι σεμνότερα, ἐπειδὴ καὶ τὸ τῆς πολιτείας ὄνομα σεμνόν· εἴρηται δὲ ἀλλαχοῦ τὸ ἀστεῖον ἀντὶ τοῦ ἡδύ».

Ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀλκίφρονος βιβλ. Γ', ο', 4 ἀπαντᾷ «οὐκέθ' ὁμοίως *δεκτὸς* οὐδὲ χαρίεις ἐδόκουν», ἀλλ' ὁ Κόβητος μετέγραψεν «οὐκέθ' ὁμοίως *ἀστεῖος* οὐδὲ χαρίεις ἐδόκουν» (*Var. Lect.* σελ. 72). Τοὐναντίον δὲ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων κεφ. Ζ', 20 «ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη Μωϋσῆς καὶ ἦν *ἀστεῖος* τῷ θεῷ» ὑπέλαβεν ὁ περιφανὴς οὗτος κριτικὸς πλημμελῆ ἀνάγνωσιν τοῦ *δεκτός*, οὗ ἐγένετο χρῆσις ἐν κεφ. Ι', 35 «οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην *δεκτὸς* αὐτῷ ἐστιν» (*Μνημοσ.* 1860, σελ. 389 κέξ.). Ἀλλ' ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει Τόμ. Α', σελ. 2, β' «Μωσῆς ἐκεῖνος ὁ μαρτυρηθεὶς *ἀστεῖος* εἶναι *παρὰ τῷ θεῷ* ἔτι ὑπομάζιος ὤν». Πρβ. καὶ Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Α', σελ. 31,24 «Ἐξ αὐτοῦ γίνεται καὶ ἀστεῖος, ὄνομα κύριον, (Γρ. ἀστεῖος ὄνομα, *κυρίως*) ὁ ἐν ἄστει διατρίβων· λέγεται δὲ καὶ ὁ δι' ἦθος χρηστὸν ἐπαινετός, ὡς ἦν τὸ παιδίον ἀστεῖον τῷ θεῷ. Λέγεται καὶ ὁ γελωτοποιός» (Ἴδε Κρευζῆρον *Πλωτ.* Τόμ. Γ', σελ. 222). Ὁ Κόβητος νομίσας ἀδύνατον τὴν μετὰ δοτικῆς *τῷ θεῷ* σύνταξιν τοῦ *ἀστεῖος* ἔτρεψεν αὐτὸ εἰς τὸ *δεκτός*· ἄλλως δὲ κατέστησε φανερὸν ὅτι κάλλιστ' ἔχει τὸ *ἀστεῖος* καὶ *παιδίον ἀστεῖον*, οὗ

καὶ μαρτύριον παρέθετο ἐκ τοῦ Ἀρισταινέτου λέγοντος· Ἐπιστ. Α', 19 «τῆς Εἰλειθυίας ἐν καιρῷ ἐπιστάσης τίκτει *παιδίον ἀστεῖον*, νὴ τὰς Χάριτας». Πρβ. Ἔξοδ. Β', 2 «καὶ ἔτεκεν ἄρσεν· ἰδόντες δὲ αὐτὸ *ἀστεῖον* ἐσκέπασαν αὐτὸ μῆνας τρεῖς» καὶ πρὸς Ἑβρ. ΙΑ', 23 «πίστει Μωϋσῆς γεννηθεὶς ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδον *ἀστεῖον τὸ παιδίον*» καὶ Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Δ', σελ. 117 «γεννηθεὶς οὖν ὁ παῖς εὐθὺς ὄψιν ἐνέφηνεν *ἀστειοτέραν* ἢ κατ' ἰδιώτην» καὶ σελ. 118 «εὐγενῆ καὶ *ἀστεῖον ὀφθῆναι*». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐκδεχόμενοί τινες τὴν δοτικὴν *τῷ θεῷ* ἀντὶ τοῦ *κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ* ὑπολαμβάνουσι τὸ *ἀστεῖος τῷ θεῷ* ἰσοδύναμον τῷ *ἀληθῶς ἀστεῖος* ἢ *πάνυ ἀστεῖος* (*vere formosus, admodum venustus*). Πρβ. καὶ Κοραῆν *Ἀτ.* Τόμ. Β', σελ. 156 «Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (Ζ', 20), ὁ Στέφανος λαλῶν περὶ τοῦ Μωϋσέως, λέγει, *Καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ θεῷ* ἀντὶ τοῦ *Ἀστειότατος*».

Πλημμελῶς ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου εἶνε γεγραμμένον «*Ἄστιον*: καλὸν ἢ πολιτικὸν ἢ ἐπίχαριν ἢ κεχαριτωμένον» ἀντὶ τοῦ *ἀστεῖον*. Ὀρθῶς ἀλλαχοῦ φέρεται «*Ἀστεῖος*: ὁ χαρίεις, ὁ ἐπίχαρις» καὶ «*Ἀστείων*: τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων καὶ γελωτοποιῶν». Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ὡς *τεράστιον* ἀντὶ τοῦ *ὥσπερ ἀστεῖον* ἐν τοῖς Χαρακτῆρσι τοῦ Θεοφράστου κεφ. ΙΘ' «καὶ εὐχομένων καὶ σπενδόντων ἐκβαλεῖν τὸ ποτήριον καὶ γελάσαι ὡς *τεράστιόν τι* πεποιηκώς». Τὴν ὀρθὴν γραφὴν *ὥσπερ ἀστεῖόν τι* εὗρεν ὁ Βερνάρδος (Πρβ. καὶ Κόβητον *Μνημοσ.* 1874, σελ. 53). Ματαιοπονοῦσι δ' οἱ συνηγοροῦντες τῇ παραδεδομένῃ (Ἴδε Ἄστιον *Θεοφρ. Χαρακτ.* σελ. 122).

Ὁ Ἀμμώνιος ποιούμενος λόγον περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ *ἀστεῖος* καὶ *ἀστικός* γράφει «*Ἀστεῖος* καὶ *ἀστικὸς* διαφέρει· *ἀστεῖος* μὲν γὰρ ὁ πιθανὸς καὶ χαρίεις (Πρβ. Θωμ. Μάγ. σελ. 38,12) ἢ καθόλου ἐπιδέξιος ἐν πολιτικῇ ὁμιλίᾳ, *ἀστικὸς* δὲ ὁ ἐν ἄστει διατρίβων». Ἀλλ' ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις κεῖται σελ. 454,7 «*Ἀστεῖος* καὶ *ἀστικός* διττῶς. Μένανδρος

προσποιήσεις ἀστικὸν σαυτὸν πάλιν.

Ἀλκαῖος Πασιφάῃ

νῦν οὖν (Γρ. *ἂν*) γένοιτ' ἀστεῖος οἰκῶν ἐν πόλει».

Ὀρθῶς δ' ἴσως ὁ Τούπιος ἀνέγνω (*Emend.* Τόμ. Γ', σελ. 18) «Μένανδρος *Ἥρῳ*· ποιήσεις κτέ.». Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 1383,4 «Ὅθεν καὶ ἀστεῖος κυρίως ἀνὴρ *ὁ ἐξ ἄστεος* καὶ μὴ ἀγρότης» καὶ Βεκκ. Ἀν. σελ. 206,29 «Ἀστεῖος ὁ γέλωτα κινεῖν δυνάμενος καὶ βωμολόχος. Σημαίνει δὲ καὶ τὸν εὖ ἐσταλμένον καὶ τὸν εὔλαλον, ᾧ ἐναντίος ἐστὶν ὁ γριτικὸς ἄνθρωπος καὶ ἄγροικος. Σημαίνει δὲ καὶ *τὸν ἐν ἄστει διατρίβοντα* καὶ τὸν διὰ ἦθος ἐπαινούμενον». Τὸ *γριτικός* μετατυπωτέον εἰς τὸ *χωριτικός*. Πρβ. Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Θ', 27 «ἀνδρὶ Λακωνικῷ μὲν χωριτικῷ δὲ ἐπέπληξέ τις πενθοῦντι πάνυ σφόδρα ἐκθύμως· ὁ δὲ ἀπλάστως ἀπεκρίνατο». Πλούτ. Περικλ. ΛΔ', 3 «τὴν μὲν νόσον ἡ τοῦ χωριτικοῦ πλήθους εἰς τὸ ἄστυ συμφόρησις ἐργάζε-

ται». Γρηγόρ. Νύσσ. Τόμ. Β', σελ. 1010,α' «άστικοί τε καὶ χωριτικοὶ δῆμοι». Εὐστάθ. σελ. 1916,48 «χρῆσις δὲ τοιαύτη παρὰ Σαπφοῖ ἐν τῷ τίς δ' ἀγροιῶτις θέλγει νόον οὐκ ἐπισταμένη τὰ βράκεα ἕλκειν ἐπὶ τῶν σφυρῶν; ἤγουν ποία γυνὴ χωριτικὴ ἐζωσμένη ἀγροικικώτερον ἐφέλκεται ἐραστήν;» (Δαμασκ. Βί. Ἰσιδ. σελ. 133,36 Οὐεστ. «ἐγὼ χωρῖτίς εἰμι καὶ ἄγροικος»), κτλ. Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Μουσωνίου παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΝϚ', 18 ἀπαντᾷ «*χωριτικῶς* ἑκάτερον αὐτῶν βιοῦντα καὶ αὐτουργίᾳ χρώμενον καὶ τῆς *ἐν ἄστει διατριβῆς* ἀπεχόμενον». Λέγεται δὲ καὶ *χωριτικῶς ἐσταλμένος* καὶ *ἐσταλμένοι χωριτικῶς* ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Συνεσίου (σελ. 165, α' καὶ σελ. 245, γ'), κτλ.

Τὸ *ἀστικός* εὑρίσκεται ἐνίοτε κείμενον ἀντὶ τοῦ *ἀστεῖος*, ἀλλὰ τῆς ἐναντίας χρήσεως παράδειγμα οὐδὲν ἡμεῖς γινώσκομεν. Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 577,δ' ἔχουσιν οἱ κώδικες «ἦν δὲ ἡ Λαμία σφόδρα εὔθικτος καὶ *Ἀττικὴ* πρὸς τὰς ἀποκρίσεις» ἀντὶ τοῦ *ἀστική*. Πρβ. σελ. 578,ε' «ἦν καὶ *ἀστεία* τις ἀποκρίνασθαι». Τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀθηναίου ἀποκατέστησεν ὁ Ῥουγκήνιος (*Λογγῖν*. σελ. 412 Οὐεισκ.), ὅστις καὶ τὸ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ Ϛ', 86 «οὗτος ἐσθῆτί τε μαλακῇ ἐχρῆτο καὶ ὑπέρογκος ἦν τὸ σῶμα, ὥστε αὐτὸν ὑπὸ τῶν *Ἀττικῶν* μὴ Ποντικὸν ἀλλὰ Πομπικὸν καλεῖσθαι» μετέβαλεν εἰς τὸ *ἀστικῶν* ἐκλαμβάνων αὐτὸ ἀντὶ τοῦ *ἀστειζομένων*.

Ὁ *ἄγαν ἀστεῖος* ὀνομάζεται ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου *ὑπεράστειος*, ὁ δὲ *μὴ ἀστεῖος* λέγεται *ἀνάστειος*, οἷον σελ. 250, ε' «ὁ Καπανεὺς —ὑπεράστειος ἦν» καὶ σελ. 585, β' «ἐμμελὴς δὲ ἦν πάνυ ἡ Γνάθαινα καὶ οὐκ ἀνάστειος ἀποφθέγξασθαι». Παρήχθησαν δ' ἐκ τοῦ ἀστεῖος δύο ὀνόματα, τὸ *ἀστειότης* καὶ τὸ *ἀστειοσύνη*, οὗ ποιεῖται μνείαν καὶ Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος γράφων σελ. 43,4 « Ὥσπερ ἀστεῖος, οὕτω καὶ ἀστειοσύνη, ὡς ὁ αὐτὸς ἐν τῷ Ἀντιοχικῷ· ἀστειοσύνη δὲ ἡ διὰ πάντων».

Ἐσχηματίσθησαν δὲ καὶ ῥήματα δύο ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιθέτου, τὸ *ἀστειεύομαι*, ἐξ οὗ τὸ *ἀστείευμα*, καὶ τὸ συχνότερον αὐτοῦ καὶ δοκιμώτερον *ἀστεΐζομαι*, ἐξ οὗ τὸ *ἀστεϊσμός* καὶ *ἀστεΐσμα*.

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 28,19 Διδ. «κράζων καὶ ἀστειευόμενος ὁ Δικαιόπολις» καὶ σελ. 182,39 «πάλιν ἀστειεύεται τοῦ θεοῦ τὴν ὀργὴν καταπραῦναι διὰ τούτων βουλόμενος» (Πρβ. καὶ Σχολ. Εὐρ. Τόμ. Β', σελ. 323,10). Σχολ. Πινδ. σελ. 67 «ἠστειεύσατο πρὸς τὴν τῆς εὐτυχίας ὑπερβολήν» (Πρβ. καὶ Εὐφραὶμ Σύρ. Τόμ. Γ', σελ. 185, γ'). Εὐστάθ. Μικρ. Συγγρ. σελ. 106, 65 «ὅπου τὸ τοῦ μητροπολίτου ἀστείευμα δοκεῖ ταῖς ἐσφαλμέναις λαλιά τις εἶναι — παροίνιος». Περὶ τῶν εἰς ΕΥΟΜΑΙ ῥημάτων διελάβομεν ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 463 κέξ.

Στράβ. σελ. 628 «ἀστεϊζόμενοι δέ τινες — φασίν». Πλούτ. Μαρκ. ΚΑ', 5 «περὶ τεχνῶν καὶ τεχνιτῶν ἀστεϊζόμενον καὶ διατρίβοντα πρὸς τοῦτο πολὺ

τῆς ἡμέρας». Ἰώσηπ. κατ' Ἀπίων. Β', θ', 2 «οὕτω γὰρ ἀστεϊζόμενος γέγραφε». Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Δ', σελ. 170 «ἀλλὰ τὸ πλέον ἀστεϊζόμενος». Φιλόστρ. σελ. 519 «πρὸς φύσεως μὲν γὰρ τοῖς Ἰωνικοῖς τὸ ἀστεΐζεσθαι» καὶ σελ. 534 «ἠστεΐζετο δὲ τάδε» καὶ σελ. 576 «οὐκ ἀπὸ δόξης ἠστεΐζοντο». Ἀρισταίν. Ἐπιστ. Α', 14 «Κρωβύλου ζεῦγος ἀστεϊζόμενοι πολλάκις ἐπιφωνοῦσιν ἡμᾶς». Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 588,10 «ἀστεϊζόμενος δέ τις κωμικώτερον κτέ.» καὶ σελ. 630,2 «εἴρηκέ τις παλαιὸς ἀστεϊζόμενος» καὶ Παρεκβ. εἰς Διονύσ. σελ. 321,41 Διδ. «ἔτι πλέον ἀστεϊζόμενος ἔφη» (Πρβ. καὶ Μικρ. Συγγρ. σελ. 202,56). Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 49,29 «ἵνα καὶ αὐτὸς — δοκῇ ἀστεΐζεσθαι» καὶ σελ. 73,11 «οὕτω γὰρ οἱ δημαγωγοὶ ἀστεϊζόμενοι ἔλεγον» (Πρβ. καὶ σελ. 116,53), κτλ. Ὁ Εὐστάθιος παραλαμβάνει τὸ *ἀστεΐζεσθαι* καὶ ἐπὶ παθητικῆς διαθέσεως, ἐφ' ἧς σχηματίζει καὶ παθητικὸν ἀόριστον *ἀστεϊσθῆναι*. Παρεκβ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 1572, 34 «ὅθεν ἀστεΐζεται τὸ μάστιξε δ' ἐλάαν» καὶ σελ. 1914,43 «εἰς τὴν παρὰ τοῖς πάλαι ἀστεϊζομένην χελιδόνι παρώνυμον παιδιάν» καὶ σελ. 322,9 «ὡς ἐπὶ νεκροῦ τινος ἀστεϊσθῆναι τὸ ἔκειτο μὲν κτέ.» καὶ σελ. 1573,23 «παραμονὴ δὲ σταφυλῶν ἠστεΐσθη κατὰ τὸν Ἀθήναιον ὑπὸ Λυγκέως». Τὸ ἐνεργητικὸν *ἀστεΐζω* μνημονεύεται ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου λέγοντος σελ. 140,3 «καὶ *ἀστεΐζω* καὶ ἀστεϊσμός», ἀλλ' οὐδέποτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χρῆσις αὐτοῦ ἐγένετο.

Πολυδεύκ. Θ', 17 «ἀπὸ μὲν τοῦ ἄστεως οὐχ ὁ ἀστὸς μόνον καὶ ἡ ἀστή, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀστικὸς καὶ ὁ ἀστεῖος καὶ τὸ *ἀστεΐζεσθαι* καὶ ἀστυπολεῖν καὶ ἀστυνόμος καὶ παρὰ Κριτίᾳ ὁ ἀστύτριψ». Μοῖρ. σελ. 74 «*Ἀστεΐζεσθαι* Ἀττικῶς, *πολιτεύεσθαι*, τουτέστιν ὡραΐζεσθαι, Ἑλληνικῶς». Ἡσύχ. «*Ἀστεΐζεσθαι*: πολιτεύεσθαι» καὶ «*Ἀστεϊζόμενος*: ὡραϊζόμενος» καὶ «*Ἀστεΐζεται*: ἀγλαΐζεται, ὡραΐζεται, κομψεύεται» (Πρβ. καὶ Βεκκ. Ἀν. σελ. 454,14 καὶ 16 καὶ σελ. 455,11). Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ *πολιτεύεσθαι* γραπτέον παρά τε τῷ Μοίριδι καὶ τῷ Ἡσυχίῳ *πολιτικεύεσθαι*. Καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα ἀναγινώσκεται κακῶς «Ἀστεϊζόμενος: ἀγλαϊζόμενος, ὡραϊζόμενος, κομψευόμενος· καὶ ἀστεϊσμὸς τὸ *συμπολιτεύεσθαι*» καὶ «Ἀστεῖος: εὐσύνετος, εὐπρόσωπος, χαρίεις, καλός, γελοιώδης—καὶ ἀστείους: ἀστεϊζομένους, *πολιτευομένους*» ἀντὶ τοῦ *πολιτικεύεσθαι* καὶ *πολιτικευομένους*. Πρβ. Βεκκ. Ἀν. σελ. 454,5 «Ἀστεῖος: εὐσύνετος — *πολιτικευόμενος*» καὶ σελ. 454,11 «Ἀστείους: ἀστεϊζομένους, *πολιτικευομένους*». Τὸ ῥῆμα *πολιτικεύομαι* ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ *πολιτικός*, ὡς τὸ *μουσικεύομαι* ἐκ τοῦ *μουσικός*, τὸ *λογικεύομαι* ἐκ τοῦ *λογικός*, κτλ., περὶ ὧν ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 474 κέξ. Ἐλαμβάνετο δ' ἐνίοτ' ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ τὸ ἐπίθετον *πολιτικὸς* ἐφ' ὁμοίας ἐννοίας τῷ *ἀστεῖος*· ὅθεν ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου λέγεται «Πολιτικός: ἀστεῖος μετὰ τέχνης τινός, ὁ ἐν πόλει ἀναστρεφόμενος» (Πρβ. καὶ Φώτ. Λεξ. σελ.

439,12 καὶ Σουίδ. λ. *πολιτικός*. Ἴδε Ἐρνέστον *Λεξ. Τεχνολ.* σελ. 281 καὶ Ῥουγκήνιον *Λογγίν.* σελ. 413 Οὐεισκ.). Παρ' Ἐπιφανίῳ κεῖται Τόμ. Β', σελ. 686,27 «παντὶ ἀνθρώπῳ *πολίτῃ* τε καὶ ἀγροίκῳ ἀπόθεσις τοῦ σώματος ἀγρός» ἀντὶ τοῦ *πολιτικῷ*, παρὰ δ' Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ φέρεται Τόμ. Ε', σελ. 813,26 Σαβ. «γέλως γέγονε τὰ ἡμέτερα καὶ *πολιτικισμὸς* καὶ ἀστειότης», περὶ οὗ ἀλλαχοῦ.

Σημειῶδες εἶνε τὸ ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου ἀναγινωσκόμενον «*Ἐναστειζόμενον* : ἐνοικοῦντα».

Τῶν ἐκ τοῦ *ἀστεΐζομαι* παρηγμένων ὀνομάτων παλαιότερον καὶ συχνότερον εἶνε τὸ *ἀστεϊσμός*. Διονυσ. Ἁλικαρν. π. Λεκτ. Δημοσθ. Δειν. 54 «ὡς καὶ τοὺς ἀστεϊσμοὺς ἐν τοῖς Δημοσθένους λόγοις». Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Ε', σελ. 316 «χάριν ἀστεϊσμοῦ παρείληπται». Φιλόστρ. σελ. 540 «ἀναγράψω καὶ τοὺς ἀστεϊσμοὺς τοῦ Πολέμωνος». Λογγῖν. π. Ὕψ. ΛΔ', 2 «ἄφατοί τε περὶ αὐτόν εἰσιν ἀστεϊσμοί». Εὐνάπ. σελ. 99 Βοισσ. «οἱ μὲν οὖν Ἀττικοὶ μυκτῆρα καὶ ἀστεϊσμὸν αὐτὸν καλοῦσι». Δημήτρ. π. Ἑρμην. 128 «οἱ τοιοῦτοι ἀστεϊσμοὶ οὐδὲν διαφέρουσι σκωμμάτων οὐδὲ πόρρω γελωτοποιίας εἰσί». Ῥήτ. Οὐαλζ. Τόμ. Η', σελ. 601 «ἀστεϊσμὸς δέ ἐστι προσποίησις πιθανὴ τοῦ μὴ λέγειν ἢ μνημονεύειν ἡμᾶς ἃ λέγομεν» (Πρβ. καὶ σελ. 725,10 καὶ σελ. 760,9 καὶ σελ. 773,14). Τζέτζ. Λυκόφρ. σελ. 578 «τὸ δὲ σχῆμα χαριεντισμὸς καὶ ἀστεϊσμὸς λέγεται» (Πρβ. καὶ Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Γ', σελ. 362,28). Σχολ. Ὀδυσσ. σελ. 380,11 «γελᾷ καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα εἰς ἀστεϊσμὸν ἐλθών». Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 45,22 «ἐπέμεινε δὲ τῇ τροπῇ καὶ τῷ ἀστεϊσμῷ», κτλ. (Ἴδε Ἐρνέστον *Λεξ. Τεχν.* σελ. 44 καὶ Βοισσονάδην *Eunap.* Τόμ. Α', σελ. 404 καὶ Μεινέκιον *Ἀναλ. Ἀλεξ.* σελ. 358). Εἴκασε δ' ὁ Ἑμστερρούσιος ὅτι καὶ παρ' Ἀλκίφρονι Ἐπιστ. Β', δ', 4 ἦτο κατ' ἀρχὰς γεγραμμένον «Αἰγυπτίοις θέλων *ἀστεϊσμοῖς* σε δικτυωθάζειν» ἀντὶ τοῦ φερομένου ἐν τοῖς ἀντιγράφοις *ἀττικισμοῖς* (Ἴδε Ῥουγκήνιον *Λογγίν.* σελ. 412 Οὐεισκ. Πρβ. καὶ Κόβητον *Var. Lect.* σελ. 51 καὶ Κρευζῆρον *Πλωτ.* Τόμ. Γ', σελ. 222). Ἀσύστατος εἶνε ὁ τύπος *ἀστισμός*, ὅστις κεῖται παρὰ Σουΐδᾳ «*Ἀστισμός* : πιθανολογία. Ἀποστῆναι ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς καὶ *ἀστισμῶν*» καὶ παρὰ Ζωναρᾷ Λεξ. σελ. 313. Πλημμελῶς δ' ἔχει καὶ ὁ *ἀστειασμός*. Πρβ. Σουΐδ. «*Προσαστειασάμενος* : ἀστεῖόν τι προσειπών. Ὁ δὲ παρακαλέσας αὐτὸν καί τι *προσαστειασάμενος* τοιοῦτον· αἰεὶ δ' ὁπλοτέρων ἀνδρῶν φρένες ἠερέθονται». Δὲν εἶνε Ἑλληνικὸν τὸ *προσαστειασάμενος* ἀλλὰ τὸ *προσαστεϊσάμενος*.

Τοῦ οὐδετέρου *ἀστεΐσμα* παρέχει ἡμῖν παραδείγματα ὁ Τζέτζης γράφων «Ὁμήρου δ' ἀστεΐσμασιν» καὶ «τὰ ἀστεΐσμασμα ἐν μόνῳ ἐγγράφῃ τῷ πρωτογράφῳ χάρτῃ» (Ἀλληγορ. Ἰλ. Σ, 568 καὶ Μουσ. Ῥην. Τόμ. Δ', α', σελ. 7. Πρβ. καὶ Ἱστορ. Δ', 7. 80). Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ (σελ. 630,1) «ὅτι πηγὴ τοῖς ἀρχαίοις ὁ ποιητὴς οὐ σπουδαίων μόνον ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐν *ἀστεΐσμασι*».

Πλημμελῶς ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς Παρέργοις τοῦ σοφοῦ καὶ σεβαστοῦ καθηγητοῦ Φιλίππου Ἰωάννου εἶνε γεγραμμένον σελ. 111 ἐκδ. β' «Οἱ Ῥωμαῖοι *αστυκοὺς* καὶ ἀγροτικοὺς διέστελλον δούλους» καὶ σελ. 560 «χλιδή τ' *ἀστυκὴ ἠδ'* ἁβρότης». Πρβ. καὶ Ἀσώπιον *Λόγ. π. Ἀλεξ.* σελ. 286 «εἰς τὴν *ἀστυκὴν* ἤτοι ἐμφύλιον (civil) κεβέρνησίν του» καὶ *Ἐχθ. Ῥοδοκ. Διαγ.* 1865, σελ. 14 «ἡ λέξις ἀστεϊσμός, λόγος δηλ. καὶ διαγωγὴ ἁρμόζουσα τοῖς *ἀστυκοῖς*, εὐγενικός» καὶ Οἰκονόμον περὶ τῶν Ο' Τομ. Α', σελ. 339 καὶ 345 καὶ 519 καὶ ἀλλ.

Ἐν τῇ Γραμματικῇ τοῦ Φρασικλέους ἀναγινώσκεται σελ. 271 «Καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν σχηματίζεται *-ικός*, ἐκ δὲ ὀλίγων γίνεται *υκός*, οἷον *θηλυκός*, *Λιβυκός*, *ἀστυκός* (ἀλλὰ συνηθ. ἀστικός)». Καὶ ὁ Ἑμστερρούσιος ἐδόξαζεν ὅτι ἐδιφορεῖτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπίθετον γραφόμενον καὶ διὰ τοῦ Υ καὶ διὰ τοῦ Ι (*Πολυδ.* Τόμ. Ε', σελ. 887 Δινδ.) καὶ ὁ Βαλκενάριος (*Ἀμμων.* σελ. 26) καὶ ὁ Λοβέκκιος (*Φρυν.* σελ. 210 καὶ *Προλεγ.* σελ. 340). Φαίνεται δ' ὅμως ὅτι δὲν ἐξητάσθη ὑπ' αὐτῶν τὸ πρᾶγμα προσηκόντως.

Τὸ *Λιβυκός* δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ γραφῇ, τοῦ δὲ *θηλυκός* ἀναμφισβήτητος ὑπάρχει ἡ διὰ τοῦ Υ ἐκφορά (Πρβ. καὶ *θηλυκώδης* καὶ *θηλυκεύομαι*), ὡς καὶ τοῦ *πηχυαῖος* ἐκ τοῦ *πῆχυς-πήχεως* (Πρβ. καὶ *πήχυιος*). Ἀλλὰ τὸ διὰ τοῦ Υ προενηνεγμένον *ἀστυκός* ἐξελέγχεται ἀσύστατον.

Ἄν τις ἀποβλέψῃ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ *ἀστός* ἐκ τοῦ *ἄστυ*, παραχρῆμα κατανοεῖ ὅτι, ὡς ἐγένετο τὸ *ἀστ-ός* προσαρτηθείσης τῆς καταλήξεως *ος*, οὕτω καὶ τὸ *ἀστ-ίτης* καὶ τὸ *ἀστ-ικός* προσκολλήσει τῶν καταλήξεων *ίτης* καὶ *ικός*· καὶ παντὶ μὲν φανερὰ ἀποβαίνει ἡ ἁρμονία ἡ ὑπάρχουσα ἐν τῇ σειρᾷ :

ἄστυ, *ἈΣΤ-ός*, *ἈΣΤ-ίτης*, *ἈΣΤ-ικός*, *ἈΣΤ-εῖος*,

οὐδένα δὲ λανθάνει ἡ ἀσυμφωνία ἡ οὖσα ἐν τῇ σειρᾷ :

ἄστυ, *ἈΣΤ-ός*, *ἈΣΤ-ίτης*, *ἈΣΤΥ-κός*, *ἈΣΤ-εῖος*.

Καὶ τἀντίγραφα δὲ συνήθως τὸν διὰ τοῦ Ι τύπον φέρουσιν *ἀστικός*, σπανιώτερον δὲ τὸν διὰ τοῦ Υ *ἀστυκός*, ὅστις εἶνε τῶν βιβλιογράφων πλημμέλημα ῥυθμιζόντων τὴν γραφὴν τοῦ ἐπιθέτου κατὰ τὴν τοῦ πρωτοτύπου ὀνόματος *ἄστΥ*. Πρβ. *δορυάλωτος* καὶ *δορυσθενής* ἀντὶ τοῦ *δοριάλωτος* καὶ *δορισθενής*, *ὀξύνης* ἀντὶ τοῦ *ὀξίνης*, κτλ.

Τὴν διὰ τοῦ Ι γραφὴν *ἀστικός* προκρίνει ὁ Βρέμιος (*Λυσ. καὶ Αἰσχ.* σελ. 187) καὶ ἄλλοι. Περὶ τοῦ *πλατυκός-πλατικός* καὶ τοῦ *ἁλυκός-ἁλικός* θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν ἄλλῳ τόπῳ.

Ὡς ἐπίμετρον παρατιθέμεθα τὰ περὶ τοῦ *ἀστεῖος* καὶ *ἀστειότης* γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀστείων τοῦ Ἱεροκλέους (σελ. ιϚ') :

«Ὁ *Ἀστεῖος*, καθὼς ἀκόμη σήμερον τὸν ὀνομάζομεν, εἶχεν εἰς τοὺς παλαιοὺς κοινότερον ὄνομα τὸν *Εὐτράπελον*· καὶ τὴν ἀπὸ μᾶς λεγομένην *Ἀστειότητα*, ὠνόμαζαν ἐκεῖνοι *Εὐτραπελίαν*. Τοῦτο σημαίνει καὶ ὑποθέτει

Εὐτραπελίαν, ἤγουν καλοτροπίαν, καλοηθίαν· καθὼς ἡ ἀστειότης, διάθεσιν ψυχῆς ἀνθρώπου, γεννημένου καὶ θραμμένου εἰς Ἄστυ, ἤγουν εἰς πόλιν, ὅπου τὰ ἤθη ὑποθέτονται κομψότερα καὶ ἡμερώτερα παρὰ τῶν χωρικῶν, τῶν γεννημένων δηλαδὴ εἰς τὰ χωρία. Τὴν αὐτὴν μεταφορὰν ἐφύλαξε καὶ ἡ κοινὴ γλῶσσα. Ἀπὸ τὴν *Χώραν*, τὴν σημαίνουσαν τὸ Ἄστυ, ἢ τὴν Πόλιν, ἐσχημάτισε τὸ *Χωρατόν*, ἢ *Χωράτευμα* (Ἀστειότητα), τὸ *Χωρατεύω* (Ἀστειεύομαι), καὶ τὸ *Χωρατευτής*, ἢ γραικοτουρκοχυδαϊκῶς, *Χωραταντσής* (Ἀστεῖος)».

«Ἡ διάθεσις αὕτη στέκει εἰς τὸ νὰ λέγῃ τις κατ' ἄλλων, καὶ ν' ἀκούῃ ἀπ' ἄλλους σκώμματα καὶ περιπαίγματα εὐφυῆ, ἐκφρασμένα μὲ τοιαύτην χάριν (ὡς τὸ σημαίνει καὶ τοῦ *Ἀστεΐζομαι*, ἢ *Ἀστειεύομαι*, τὸ συνώνυμον *Χαριεντίζομαι*), ὥστε νὰ κινῶσιν εἰς γέλωτα, χωρὶς νὰ λυπῶσιν ἢ νὰ ταράσσωσι τὸν ἀκούοντα. Ἡ φυσικὴ αὕτη ἀρετή, διὰ νὰ ἦναι ἀληθῶς τοιαύτη, πρέπει, καθὼς καὶ αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί, νὰ στέκῃ εἰς τὴν μεσότητα. Τὰ ἄκρα της εἶναι, καθ' ὑπερβολήν, ἡ *Βωμολοχία*, κατ' ἔλλειψιν, ἡ *Ἀγροικία*. Ὁ βωμολόχος λέγει καὶ ἀκούει τοιαῦτα γελοῖα, ὁποῖα λυποῦσι πλέον παρὰ εὐφραίνουσι τὸν ἀκούοντα· ἐξεναντίας ὁ Ἄγροικος, μήτε λέγει, μήτε ν' ἀκούσῃ ἀπ' ἄλλους ὑποφέρει τίποτε γελοῖον. Κυρίως *Ἄγροικος* λέγεται ὁ κατοικῶν τοὺς ἀγρούς, ἤγουν τὰ χωρία, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν αὐτὴν λέξιν *Χωρίον*, ἐσχηματίσαμεν τὸν *Χωρικὸν* ἢ *Χωριάτην*, καὶ κατὰ μεταφοράν, τὸν ἔχοντα τοιαῦτα ἤθη, ὁποῖα ἔχουσιν οἱ γεννημέναι καὶ θραμμένοι εἰς τοὺς ἀγρούς».

Σελ. 22,34 γραπτέον «ἀπὸ δὲ τοῦ Ῥηγίου». Σελ. 291,1 γρ. «καὶ τοὐναντίον». Σελ. 293,20 γρ. «παρὰ Ῥούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ.

Η ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Εὑρισκόμενός ποτε παρά τινι φίλῳ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, παρόντος καὶ τοῦ γηραιοῦ καὶ ἐμπείρου διδασκάλου μεγάλης μοίρας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τοῦ κ. Γ. Σ. . . , εἶδον αἴφνης ἀναγεννώμενον ἐκ τοῦ μηδενὸς ζήτημα, περὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἰδίως περὶ τῆς *γλώσσης* ἣν κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς διατριβὴν αὐτοῦ ἐλάλησεν· ἐν τούτοις ὅμως μετὰ μακρὰν ἀνωφελῆ συνδιάλεξιν τὸ πρᾶγμα ἔμεινεν ἐν τέλει παντελῶς ἄλυτον, τοῦθ' ὅπερ εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ προμαντεύσῃ, οὐ μόνον διότι οὔτε ὁ τόπος, οὔτε ὁ χρόνος ἦσαν πρὸς τοιαύτην συζήτησιν κατάλληλα, ἀλλὰ καὶ διότι οὔτε οἱ μέρος εἰς τὴν συνδιάλεξιν λαβόντες ἦσαν περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐντριβεῖς, οὔτε δυνατὸν ἦτο, καθὼς μοὶ ἐφαίνετο, νὰ λυθῇ

τὸ ζήτημα *ἁπλῶς διὰ τῶν Εὐαγγελίων*, ἐν οἷς (ἄς μοὶ συγχωρηθῇ νὰ τὸ εἴπω, ἀφ' οὗ πολλὰ τῶν χρυσῶν τῆς νεότητός μου ἐτῶν εἶχον θυσιάσει περὶ τὴν θεολογίαν ἀσχολούμενος) ἐγὼ ἀρκούντως ἤμην μεμυημένος. Ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος τῆς συζητήσεως ἐκείνης ἤκουσα τὸν κ. Γ. Σ. . . . λέγοντα· «ἰδοὺ θέμα λίαν ἐνδιαφέρον καὶ ἄξιον ὄντως ἐρεύνης·» τὰς λέξεις ταύτας συνέλαβον ἐγὼ καὶ ἀπελθὼν ἐκόμισα μετ' ἐμαυτοῦ οἴκαδε.

Καὶ ἐν ᾧ διηρχόμην ἐν ἡσυχίᾳ τὰς ὥρας μου ἐν τῷ γραφείῳ μου ἰδοὺ ὁποῖαί τινες σκέψεις, ὁποῖαι ἰδέαι, ἐν τῇ ψυχῇ μου ἀνέβαινον γεννώμεναι. «Ὁπόσον παράδοξον πρᾶγμα τῷ ὄντι, ἔλεγον· ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις [1] λέγει σαφέστατα, ὅτι *μόνον ὡς ἄνθρωπος* δύναται νὰ σώσῃ τοῦ Ἀδὰμ τὸ ἁμαρτῆσαν γένος, ἐν ᾧ αὐτὸς λέγει, ὅτι ὁ θυσιαζόμενος *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μόνον ὡς τοιοῦτος* φέρει τὴν σωτηρίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐν ᾧ ἐπίσης ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ (Ε', 15) λέγει τὰ αὐτὰ οὕτω· «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι *τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ* εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν» ἐν ᾧ ταὐτὰ περίπου καὶ ὁ Πέτρος (ἐν Β', 21), καὶ τὸ πασίγνωστον στιχηρὸν λέγουσιν· «*ἄνθρωπος ἐγένετο δι' ἡμᾶς* κτλ.» ἐν ᾧ τέλος σχεδὸν ἁπανταχοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης καταφαίνεται, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς «ἵνα συναναστραφῇ *μετὰ τῶν ἀνθρώπων*» καὶ «*μορφὴν δούλου* λαβὼν» νὰ σώσῃ τοὺς *ὁμοίους αὐτῷ ἀνθρώπους*, ἐν τούτοις ὅμως ὡς τοιοῦτον, ὡς εἶχεν οἰκονομήσει τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἐλάχιστα γινώσκομεν αὐτὸν, ἐν τούτοις *ὡς ἄνθρωπον ἀσχέτως πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν* οὐδεὶς παρ' ἡμῖν ἐξήτασεν αὐτόν. Ἐν ᾧ παντοῖαι περὶ τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ φύσεως συνετάχθησαν πραγματεῖαι, ἐν ᾧ πάμπολλοι ἐξήτασαν αὐτὸν ὡς Θεόν, ἢ ὡς ἄνθρωπον ἡνωμένην πάντοτ' ἔχοντα καὶ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης, *ὡς ἄνθρωπον ἁπλῶς καὶ τοιοῦτον ἀσχέτως πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν* οὐδεὶς καθ' ὅσον γινώσκομεν ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν ἀνηρεύνησεν αὐτόν. Καὶ ἐν ᾧ οἱ ἡμέτεροι θεολόγοι γινώσκουσι καλῶς ὅτι «πᾶν ὅ,τι κατώρθωσεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, τοῦτο διὰ μόνης *τῆς ἐνανθρωπίσεως ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ* καὶ διὰ μόνης *τῆς ἐνανθρωπίσεως* κατώρθωσε», ὅμως οὐδέποτε ἀνέλαβον νὰ ἐξετάσωσιν, ὄχι τὴν ἐνανθρώπισιν αὐτήν, διότι τοῦτο θὰ διαμένῃ εἰς ἡμᾶς εἰς αἰῶνα αἰῶνος μυστήριον μόνον εἰς τὰς ἀνεξερευνήτους βουλὰς τοῦ Θεοῦ γνωστὸν ἀφ' οὗ κατὰ ὑπερφυσικὸν ὅλως τρόπον ἐγένετο, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον *τοῦ ἐνανθρωπίσαντος Θεοῦ Λόγου*, καὶ ὁποῖόν τινα διήγαγε μεταξὺ τῶν ὁμοίων του ἀναστρεφόμενος. Ἀλλὰ μὴ τοιαύτη τις ἐξέτασις καὶ ἔρευνα ὑπάρχει βλαβερά; Οὐδαμῶς, λέγομεν, ἀλλὰ καὶ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ὠφέλιμος».—Μετὰ τοιαύτας τινὰς σκέψεις ἀνέλαβον τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀνωτέρω θέματος, ὄχι τοσοῦτον ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι τοῦτο θὰ λυθῇ δι' ἐμοῦ ἐντελῶς, ὅσον διότι ἐνόμιζον καὶ νομίζω, ὅτι οὕτω δίδοται παράδειγμα

1 Ἐπὶ παραδείγματι ἐν Ἰωαν. ς', 53—55. Πλεῖστα δὲ πολλαχοῦ ὅμοια χωρία εὕρηνται.

ἂν μὴ πρωτοφανὲς, ὅμως κἄπως νεοφανές, πῶς δῆλον ὅτι ν' ἀνερευνῶσι πρὸ παντὸς *οἱ θεολογοῦντες ἡμῶν ἱστορικοὶ* τὰ ζητήματα αὐτῶν, πῶς ν' ἀναπτύσσωσιν αὐτὰ πρακτικώτερον· διότι πιστεύω ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ ἐνδιατρίβῃ μόνον περὶ τὴν ὑψηλὴν θεολογίαν, ὁσάκις πρόκειται μάλιστα νὰ συνεννοηθῇ μετ' ἀνθρώπων τόσῳ χαμηλὰ κατοικούντων. Καὶ λοιπὸν φυλλομετρήσας ὀλίγα βιβλία, ἅτινα ἦσαν «φίλοι μου ἀρχαῖοι, ὧν παρ' ὀλίγον ἀπίστως φερόμενος ἐπελαθόμην» προσεπάθησα κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ διαλύσω ἐγὼ τὴν συζήτησιν ἐκείνην, περὶ ἧς εἶπον ἀρχόμενος τῆς διατριβῆς μου ταύτης. Κατὰ πόσον τοῦτο κατωρθώθη ὁ ἀναγνώστης θὰ συμπεράνῃ. Καὶ δὴ ἐκ τῆς ὀλιγοχρονίου ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτης μου παρατίθημι ἐνταῦθα μόνον τὰ οὐσιωδέστατα.

Τὸ ζήτημα προτείνεται οὕτω.

Α' Τίνας γλώσσας ἐλάλει ὁ Ἰησοῦς;

Β' Τίνων γλωσσῶν εἶχεν ἔστω καὶ ἁπλῆν τινα γνῶσιν;

Πρὶν ἢ ὅλως εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα, ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν ὅτι ἐπιχειροῦμεν τοῦτο, ὑποτιθέμενοι ἁπλῶς τὴν «*κατὰ σάρκα*» φύσιν τοῦ Ἰησοῦ, ἤτοι ἐξετάζοντες αὐτὸν ἁπλῶς μόνον ὡς ἄνθρωπον· ὡς πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν περὶ αὐτῆς οὐδέν τι ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, οὐδὲν ἀντιλέγοντες· διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Ἰησοῦς ἐστιν «αὐτὸς ὁ τὰ πάντ' εἰδὼς καὶ τὰ πάντ' ἐπιστάμενος, παντογνώστης»· ὅθεν ἐνταῦθα λέγομεν καὶ ἡμεῖς τὸ τοῦ Keim [1]· «ἡ πίστις εἰς τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν πᾶσαν ἀνατρέπει ἀνθρωπίνην ἱστορίαν, ἤτοι, εἰς οὐδὲν ἰσχύει πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ ἱστορία ὡς πρὸς τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν, διότι τότε ἀνάγκη νὰ ὁμιλῇ τις μεταφυσικῶς, ὁπότε πᾶσα ἀνθρώπου ἔρευνα καταρρέει». Τὸ ζήτημα λοιπὸν τίθεται καθαρῶς ἱστορικόν, οὕτω δὲ θέλομεν νὰ μάθωμεν, «πῶς ὁμιλῶν συνανεστρέφετο μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀνθρώπων συμπολιτῶν, συμφυλετῶν καὶ ξένων ὁ Ἰησοῦς ὡς ἄνθρωπος ἁπλῶς».

Τὸ δὲ πρᾶγμα θέλει ἐκτεθῇ συντομώτατα, τὸ μὲν διότι ὑλικοῦ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀναφερομένου σπανίζομεν, οὐδεμία δ' ὑπάρχει συγγραφὴ περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐν ἐκτάσει διαλαμβάνουσα, ἡμεῖς δὲ ἰδέας ἁπλῶς τῆς φαντασίας ἡμῶν, ἐπὶ ἱστορικῶν ἀποδείξεων μὴ στηριζομένας ἐν τοιαύταις μάλιστα περιστάσεσι βδελυσσόμεθα, τὸ δέ, διότι καὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι ὀλίγισται περὶ τοῦ ὅλου θέματος ἡμῶν ὑπάρχουσιν.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ὅπως λυθῶσιν αἱ ἀνωτέρω δύο ἐρωτήσεις ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τρία τινά.

α') Ὁποία τίς ἐστιν ἡ ἀνατροφὴ τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὁποία τις ἡ παιδεία αὐτοῦ *ὡς ἀνθρώπου ἁπλῶς, καὶ ἐν σχέσει μόνον* πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν.

β') Πῶς εἶχε τότε ἡ Ἑλληνικὴ ἡ Ἑβραϊκὴ καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ (καὶ εἴτις ἄλλη γλῶσσα) ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ὅπου διέτριψεν ὁ Ἰησοῦς.

γ') Ὁποίας τινὰς μαρτυρίας ἔχομεν περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ.

1 Τόμ. Α', σελ. 421 Geschichte Jesu von Nazara in Ihrer Verkettung mit dem Gesammtleben seines Volkes-frei untersucht Zurich 1872.

Α' Ὁποία τις ἡ ἀνατροφὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αἱ περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς πρώτης ἀνατροφῆς τοῦ Ἰησοῦ γνώσεις ἡμῶν ἅπασαι στηρίζονται ἐν γένει ἐπὶ τῶν Εὐαγγελίων, ἄλλας δὲ ἱστορικὰς μαρτυρίας τοιαύτας οὐδαμοῦ εὑρίσκομεν. Διὰ παντὸς δ' ἀφανὲς θὰ διαμένῃ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ μέχρι τῆς ὑπερτριακονταετοῦς αὐτοῦ ἡλικίας, ὅτε ἐμφανισθείς, μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τρία ἔτη συνανεστρέφετο, καθὼς παρέδωκεν ἡμῖν ἀρχῆθεν ἡ Ἐκκλησία. Ἀλλ' ὅμως, ὅτι τοσοῦτον σκότος καλύπτει τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ἰησοῦ, τοῦτο οὐδαμῶς φαίνεται ἡμῖν παράδοξον· διότι ἀφ' οὗ καὶ ἄλλοθεν ὑπάρχει γνωστόν, ὅτι ἡ γέννησις καὶ ἡ ἐμφάνισις μεγάλων, ἐξόχων πνευμάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συνηθέστατα ἢ διὰ πέπλου μυστηριώδους καὶ σοβαροῦ καλύπτεται π. χ. τοῦ Μ. Καρόλου, τοῦ Καίσαρος, τοῦ Ῥωμύλου κτλ., ἢ διὰ πολλῶν θαυμάτων περικοσμεῖται π. χ. τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοῦ Ναπολέοντος,— ἂν τοῦτο γίνεται εἰς τὰ κοινὰ ταῦτα τῶν ἀνθρώπων τέκνα, πόσῳ μᾶλλον ἔπρεπε νὰ γείνῃ εἰς τὸν ἀνώτατον πάντων ἀνθρώπων «τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως» τὸν θεῖον ὄντως Ἰησοῦν Χριστόν; Ἐν τούτοις πάλιν, ἂν καὶ αἱ εἰδήσεις εἶνε ἐλλιπέσταται, θὰ συναθροίσωμεν αὐτάς, μικρὰ τεμάχια μεγάλου ἀτιμήτου ἀδάμαντος, καὶ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συνδέσωμεν ἐξ αὐτῶν ἔστω καὶ ἄτεχνόν τι κόσμημα.

Καὶ δὴ τοῦ Ἰησοῦ ἡ ἀνατροφὴ δὲν φαίνεται, ὡς πολλοὶ ἀντίχριστοι διετείναντο, ὅλως παρημελημένη. Ἡ Ναζαρὲτ κυρίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ τόπος τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ, διότι ἐκεῖ, ὡς γνωστόν, τὸ πλέον τοῦ βίου αὐτοῦ διέτριψεν, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας [1]. Ἐνταῦθα ἀνετρέφετο συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν πολυαρίθμων καὶ εὐφυῶν καί πως καὶ ἀνεπτυγμένων κατὰ σάρκα συγγενῶν αὐτοῦ, μετὰ μεγίστης ἅμα ἁπλότητος, καθὼς ἦτο ἁπλουστάτη καὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἡ κατοικία. Τὴν ἁπλότητα δὲ ταύτην ἐν γένει τοῦ βίου τοῦ Ἰωσὴφ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν τὸ μὲν ἐκ τῆς ἐντελοῦς περὶ αὐτῆς σιωπῆς τῆς ἱστορίας, οὔτε ἐν Ἑλληνικοῖς οὔτε ἐν Ῥωμαϊκοῖς χρονικοῖς περισωσάσης τι μέχρι ἡμῶν, τὸ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ Ἰωσὴφ «τέκτονος» ὄντος κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον [2]. Μεταξὺ δὲ τῶν συγγενῶν, μεθ' ὧν ἀνεστρέφετο ὁ Ἰησοῦς, δυνάμεθα ὡς πιθανότατον νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι συγκατηριθμεῖτο καὶ ὁ Ἰάκωβος, ὃν ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐγνώρισεν, ἀνὴρ ὄντως δικαιότατος καὶ εὐφυέστατος καὶ ἠθικώτατος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δεόντως ἀνεπτυγμένος καὶ ἀρκούντως πεπαιδευμένος (νομομαθής), ἐννοοῦμεν αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου καλεῖται.[3] Ἀλλ' ἡ ἁπλότης τοῦ οἴκου τοῦ

1 Ματθ. Β' 23. Λουκ. Δ' 16 κἀλλ.
2 Ματθ. ΙΓ' 55. Μαρκ. ς' 3.
3 Ἴδ. Keim αὐτόθ. τόμ. Α' σελ. 332.

Ἰησοῦ δύναται προσέτι νὰ εἰκασθῇ ἐμμέσως μὲν ἀλλ' ἐπαρκῶς καὶ ἐκ τῆς μεγάλης ἁπλότητος, τῆς τότε ἐν Ἰουδαίᾳ γενικῶς ἐπικρατούσης, ὡς ἐπίσης γνωστὸν, ὅτι ὁ βίος τότε ἦτο πανταχοῦ κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας ἁπλούστατος, καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἀσυγκρίτως πλουσιωτέρᾳ καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένῃ ἐπαρχίᾳ τῆς Αἰγύπτου [1].

Καὶ περὶ τῆς παιδείας τοῦ Ἰησοῦ εὕρηνται ὀλίγισταί τινες εἰδήσεις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος [2] λέγει «ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ *ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ* αὐτῶν, ὥστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν· πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις; οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσῆς καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα; *καὶ ἐσκανδαλίζοντο* ἐν αὐτῷ». Ταὐτὰ σχεδὸν κατὰ λέξιν ἀναφέρει καὶ ὁ Μάρκος [3] σὺν τῇ διαφορᾷ, ὅτι παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ οἱ Ἰουδαῖοι ὀνομάζουσι τὸν Ἰησοῦν *τέκτονος υἱὸν*, παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ αὐτὸν *τέκτονα*. Ὁ δὲ Λουκᾶς [4] ταὐτὰ ἐκτίθησι ζωηρότερον καὶ δραματικώτερον, ἐν ᾧ ὁ Ἰωάννης [5] ὡς πάντοτε συνειθίζει, πνευματικώτερον καὶ μυστικώτερον. Τοῦ τελευταίου τούτου αἱ λέξεις, αἱ ἰδίως ἡμῖν διαφέρουσαί εἰσιν «ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ἐδίδασκε· καὶ ἐθαύμαζον οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες *πῶς οὗτος γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς*; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με, κτλ.» Ἐκ τῶν ἄνω χωρίων καὶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν παρατηρεῖ τις καθαρῶς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς «*ἄνωθεν ἔμαθε γράμματα*», οὐδόλως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διδαχθείς, ὁ δὲ θαυμασμός, ὃν ἐκδηλοῖ ἡ πατρὶς αὐτοῦ, δείκνυσι σαφέστατα ὅτι «οἱ πάντες ὑπέθετον ἢ ὤφειλον νὰ ὑποθέτωσι τὸν *Ἰησοῦν αὐτοδίδακτον*.» Οὕτω δ' αὐτὸς ὁ θαυμασμὸς καὶ ὁ σκανδαλισμὸς τῶν Ἰουδαίων μετὰ σκώμματος πικροῦ καὶ περιφρονητικοῦ συνδεδεμένος, ὑπάρχει ἀπόδειξις ἔμμεσος μὲν ἀλλὰ πειστικωτάτη, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνατρεφόμενος δὲν εἶχεν ἐκπαιδευθῇ ἐν σχολείοις τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἀλλ' ὅτι εἶχεν ἀνατραφῇ ὡς αὐτὴ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ.

Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀπαντῶσιν ἕτεραι δύο εἰδήσεις, σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν. Καὶ ἡ μὲν τυγχάνει ἡ τοῦ Λουκᾶ, [6] ἡ δὲ εἶναι ὁ τίτλος *Ῥαββί*, *Ῥαββουνί*, *Διδάσκαλε* ὁ πολλάκις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις [7] ἀπαντῶν, καὶ τῷ Ἰησοῦ ἀποδιδόμενος. Καὶ ἡ μὲν διήγησις ἐκείνη τοῦ Λουκᾶ περὶ τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἱερουσαλὴμ διατρίβοντος δωδεκαετοῦς παιδὸς «ἀκούοντος τῶν διδασκάλων, καὶ ἐπερωτῶντος αὐτούς»

1 Ἴδε Φίλων. λόγον εἰς Φλάκκον σ. 988 καὶ 977. Κ. Παπαρρηγοπούλου Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους τομ. Β' σ. 357—360 καὶ 524—529. Schlosser 's Weltgeschichte τομ. Γ' κτλ.
2 ΙΓ', 53-56. — 3 ς', 1-6. — 4 Δ', 14-23. — 5 Ζ', 14-36. — 6 Β', 41-52.
7 π. χ. Ματθ. ΙΒ', 38. ΙΘ', 16 καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ.

κτλ. οὐδέν τι οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς παιδείας τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἀνθρώπου, διότι οὐδ' ἀναφέρεταί τι περὶ αὐτῆς τοὐλάχιστον, ἂν π. χ. ἤθελεν ἢ ἐσκόπει νὰ διδαχθῇ τι παρὰ τῶν σοφῶν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. Τοὐναντίον μάλιστα ὁ Εὐαγγελιστὴς προτίθεται διὰ τῆς διηγήσεως αὐτοῦ ἐκείνης νὰ παραστήσῃ ἡμῖν ὅτι ὁ νεανίας ἦτο *αὐτοδίδακτος* ἀρχῆθεν ἀπὸ τῆς μικρᾶς αὐτοῦ καὶ παιδικῆς ἡλικίας τῶν δώδεκα ἐτῶν, ἅμα δὲ καὶ νὰ καταδείξῃ ὅτι ἠδύνατο νὰ δίδῃ μαθήματα καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐξόχους τοῦ ἔθνους αὐτοῦ διδασκάλους. Διὰ ταῦτα ὅμως ἀκριβῶς καὶ παρίσταται ἡ διήγησις αὕτη εἰς τοὺς ἐξετάζοντας τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ ἁπλῶς ὡς ἀνθρώπου, καθὼς καὶ ἡμεῖς τώρα (καὶ ἀνθρωπείως ὅλως, ἤτοι ἱστορικῶς ἀσχέτως δὲ πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν καὶ τὰς θείας αὐτοῦ ἰδιότητας) ὡς συμπέρασμα ἢ ἀποτέλεσμα καθαρὸν δογματικῆς ὑποθέσεως, ὅθεν οὐδένα φέρον ἱστορικὸν χαρακτῆρα, ἀδύνατον καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν ὡς μαρτυρία περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως καὶ τῆς παιδείας τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν ᾧ δὲ πάλιν λέγομεν ταῦτα, γινώσκομεν καλῶς, ὅτι οὔτε ἔχομεν ἐν τοῖς Εὐαγγελισταῖς οὔτε πρέπει ν' ἀπαιτῶμεν παρ' αὐτῶν εἰδήσεις περὶ παιδείας τοῦ Ἰησοῦ ἢ ἁπλῆς καὶ στοιχειώδους αὐτοῦ διδασκαλίας, ἀφ' οὗ καὶ οἱ τέσσαρες, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ Ἐπιστολαί, καὶ ἐν γένει ἡ Καινὴ Διαθήκη ἅπασα, παριστῶσι τὸν Ἰησοῦν ὅλως θεῖον καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν, ὑπὸ τοῦ μεγαλείου, καὶ τοῦ ὄντως θείου χαρακτῆρος τοῦ Ἰησοῦ παντελῶς ᾐχμαλωτισμένοι, διὸ καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ αὐτὸν κηρύττοντες, ὑπέθετον καὶ εἶχον τὴν πεποίθησιν, ὅτι οὗτος οὐδαμῶς ἔχρῃζε τῆς «ἀσφαλερᾶς καὶ εὐθραύστου» τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων διδασκαλίας, αὐτὸς θεοδίδακτος ὢν καὶ καθ' ὃ Θεὸς *παντ' ἐπιστάμενος*. Περὶ δὲ τῶν τιμητικῶν τίτλων τῶν ἀποδιδομένων τῷ Ἰησοῦ *Ῥαββί*, *Ῥαββουνί*, *Διδάσκαλε* κτλ. ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὁτὲ μὲν ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μαθητῶν, ὁτὲ δ' ὑπὸ ἄλλων ἀκροατῶν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, λέγομεν, ὅτι οὔτε ἐκ τούτων δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ τι ἀσφαλὲς καὶ βέβαιον περὶ τῆς παιδείας τοῦ «ἀκρογωνιαίου λίθου» τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Διότι τὸν τίτλον τοῦτον τοῦ «καθηγητοῦ ἢ διδασκάλου» προσεκτήσατο κυρίως ὁ Ἰησοῦς διὰ τῆς μετὰ πάντων ἀνθρώπων φιλοσόφου καὶ ὄντως σοφῆς καὶ θείας αὐτοῦ ἀναστροφῆς, καὶ διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὸν βίον διῆγεν, ὡς παρέδωκαν ἡμῖν τὰ Εὐαγγέλια. Διὰ τῶν τίτλων δηλαδὴ ἐκείνων ἀνακηρύττει ἅπας ὁ σύγχρονος κόσμος, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἄξιος διδακτορικοῦ πτυχίου ἀναδειχθεὶς τοιοῦτος οὐχὶ ἐντὸς σχολείου ἐπὶ θρανίων καθεσθείς, ἢ ἐντὸς μελετητηρίων ἐν τῇ σπουδῇ τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων ἐξαντληθείς, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους, μετὰ πάντων ἀνθρώπων ἀναστρεφόμενος, τῶν Γραμματέων ἤτοι τῶν λογίων καὶ τῶν ἄλλων νομοδιδασκάλων, τῶν ἐξεχόντων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ σοφῶν, τῶν αἱρετικῶν, Φαρισσαίων, Σαδδουκαίων, Ἐσσαίων,

θεραπευτῶν [1] κτλ., καὶ συζητῶν μετ' αὐτῶν, καὶ ἐξελέγχων αὐτοὺς πάντας, αὐτὸς πάντοτε ἀνεξέλεγκτος διαμένων. Διὰ ταῦτα, ἐπαναλαμβάνομεν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι *ἡ ἀνάπτυξις* τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἀνθρώπου ἦτο μᾶλλον *πρακτική*, καὶ ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς «*αὐτοδιδασκαλίας*» τοῦθ' ὅπερ καὶ τῇ καταγωγῇ αὐτοῦ μάλιστα συνᾴδει, τῇ κατὰ σάρκα, ἐννοεῖται, ταπεινοτάτῃ οὔσῃ, ἅμα δὲ καὶ φυσικῶς κατάλληλον διὰ τὸ μέρος, ὅπου πολὺν εἶχεν διατρίψει χρόνον, τὴν παντοίων ἀνθρώπων χώραν «Γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν» [2].

Ἀλλ' ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦν *αὐτοδίδακτος* καὶ *ἁπλούστατα ἐν πᾶσιν ἀνατεθραμμένος*, εἰκάζομεν προσέτι καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸς τὸ κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε, δηλαδὴ τὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ [3] ἐπάγγελμα, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας του τοὐλάχιστον. Πάλιν δ' ὅμως τὸ τοιοῦτον οὐδόλως ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἠδύνατο νὰ καταγίνηται καὶ εἰς εὐγενέστερα τοῦ πνεύματος ἔργα, διότι κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν συνήθειαν τοιαύτη τις ἐργασία δὲν ἀπέκλειεν ἐντελῶς καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν στάδιον, ὡς σαφέστατα δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ τοῦτο ἐκ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων [4], ὁπόθεν μανθάνομεν, ὅτι καὶ ὁ πράγματι σοφὸς καὶ λίαν πεπαιδευμένος τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος ἦν *σκηνοποιὸς* καὶ αὐτός.

Διὰ ταῦτα πάντα λοιπὸν οὐδὲν κωλύει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν εἶχε διδαχθῇ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν, τοὐλάχιστον τὰ στοιχεῖα τούτων ἁπλῶς, καὶ δὴ τὰ στοιχεῖα τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης, τῆς γλώσσης τῆς οἰκογενείας, τοῦ ἔθνους του, ἤτοι τῆς τότε ἐν χρήσει Ἀραμαϊκῆς, καὶ ταῦτα πάλιν κατὰ τρόπον ἀνατολικόν, ὅστις συνίσταται εἰς τοῦτο, ὁ μὲν διδάσκαλος νὰ ἐπιτάσσῃ τῷ παιδίῳ ν' ἀναγινώσκῃ ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας βιβλίῳ «κατὰ χρόνον» ἤτοι ὡς γίνεται περίπου κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἑξαμέτρου παρ' ἡμῖν, ὁ δὲ μαθητής, ὄχι μόνος ὡς ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ Ὁμήρου, ἀλλὰ μετὰ πάντων τῶν μαθητῶν τῆς τάξεως συγχρόνως μεγαλοφώνως ν' ἀναγινώσκῃ κινῶν ἅμα τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ ἄνω μέχρι οὗ ἐντελῶς ἀποστηθήσῃ τὸ ἀνα-

1 Περὶ ὧν ἴδ. καὶ Ἰωσήπ. Ἰουδ. ἀρχαιολογίας βιβλ. ΙΗ' κεφ. α'.

2 Ματθ. Δ' 15 κἀλλ. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν εἰρημένων πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἔτι, ὅτι ὁ Ἰησοῦς πολὺν χρόνον τοῦ βίου αὐτοῦ διῆλθεν ἐν τῷ ναῷ ὡς ἦτο συνήθεια παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐν γένει. Ἴδε Φίλωνος ἐπιστ. πρὸς Γάϊον 1014, ὅπου λέγεται «ἠπίστατο οὖν (Αὔγουστος) καὶ προσευχὰς ἔχοντας καὶ συνιόντας εἰς αὐτὰς καὶ μάλιστα ταῖς ἱεραῖς ἑβδόμαις, ὅτε δημοσίᾳ τὴν πάτριον παιδεύονται φιλοσοφίαν». Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν παρὰ τῷ αὐτῷ νέῳ Πλάτωνι ἐν τῷ «περὶ ἑβδόμης» σ. 1178· «τῶν ἱερέων τις ὁ παρών, ἢ τῶν γερόντων εἷς ἀναγινώσκει τοὺς ἱεροὺς νόμους αὐτοῖς καὶ καθ' ἑκάστην ἐξηγεῖται μέχρι δείλης ὀψίας», ὁμοίως αὐτόθι. «ἀναστάς τις τῶν ἐμπειροτάτων ἀφηγεῖται τὰ ἄριστα καὶ συνοίσοντα». Κατὰ τὰς ὥρας δὲ ταύτας τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς πολλάκις ἤκουσε τῶν σοφῶν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἑρμηνευόντων τί ἐστι καθῆκον, τί ὑποχρέωσις πρὸς τοὺς γονεῖς, τοὺς συγγενεῖς, τὸ ἔθνος, τίνες δ' οἱ ἐθνικοὶ μεγάλοι καὶ ἐλπίδος μεστοὶ σκοποὶ τοῦ ἔθνους, τίς ὁ ὑπὸ τοῦ παντοδυνάμου Ἰεχωβᾶ προορισμὸς αὐτοῦ κτλ. κτλ. κτλ.

3 Ἴδ. Μαρκ. ϛ' 1—6.

4 ΙΗ', 3. ΚΒ', 3.

γινωσκόμενον μέρος (περίπου ὡς σήμερον εἶναι ἡ ἀνάγνωσις ἐν χρήσει πρὸ παντὸς κατὰ τὴν Συρίαν καὶ Φοινίκην παρά τε τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Μωαμεθανοῖς). Περὶ τούτων ἄλλως ἄμεσοι ἱστορικαὶ ἀποδείξεις δὲν ὑπάρχουσιν, ἂν δηλαδὴ ἠκροάσατο τῶν πρώτων μαθημάτων τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς· ὑπάρχει ὅμως γνωστόν, ὅτι τότε ὑπῆρχον ἐκεῖ σχολεῖα καὶ Ἑλληνικὰ καὶ Ἑβραϊκὰ οὐκ ὀλίγα, ὡς δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ τοῦτο καὶ ἐν τῷ Ἰωσήπῳ. Ἀλλ' ἄρα γε καὶ μετὰ τὰς τόσον ὀλίγας στοιχειώδεις γνώσεις ἠδύνατο ὁ Ἰησοῦς νὰ ἐννοῇ τὸ πρωτότυπον τῶν Γραφῶν; τοῦτο ἀγνοεῖται, καὶ μάλιστα, διότι βλέπομεν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ βιογράφοι τοῦ Ἰησοῦ, οἱ Εὐαγγελισταί, παραθέτουσιν ἑκάστοτε τὰς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην παραπομπὰς αὐτῶν κατὰ τὸ Ἀραμαϊκόν [1].

Τὰς ὀλίγας ταύτας εἰδήσεις ἔχομεν περὶ τῆς κατ' ἄνθρωπον μόνον ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τοῦ Ἰησοῦ, αἵτινες ἀρκούντως νομίζομεν ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦν μᾶλλον αὐτοδίδακτος, καὶ διὰ τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφῆς μᾶλλον ἢ διδαχθεὶς ἀνεπτύχθη. Ὁποῖοι λοιπὸν ἦσαν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, καὶ τίνας γλώσσας ἐλάλουν; Τοῦτο εἶναι τὸ Β' μέρος, εἰς ὃ τώρα εἰσερχόμεθα.

Β' Πῶς εἶχον τότε ἡ Ἑβραϊκή, ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ γλῶσσα ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἐν αἷς διέτριψεν ὁ Ἰησοῦς;

Καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης ἐλλείπουσιν ἱστορικαὶ μαρτυρίαι ἀκριβεῖς. Τὰ ὀλίγα, ἅτινα ἠδυνήθημεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ νὰ συναθροίσωμεν εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

Γνωστότατον καὶ παρὰ πᾶσιν ἀποδεκτὸν ὑπάρχει [2], ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ γλῶσσα δὲν ἦτο μὲν τόσον διαδεδομένη, ὥστε νὰ ἐπικρατῇ τῶν ἄλλων κατὰ τὴν Συρίαν, ἀλλ' ὅμως εἶχε τάξιν ὄχι ἄσημον, ἁπανταχοῦ μεταξὺ τῶν δημοσίας θέσεις κατεχόντων ὑπαλλήλων ἐπικρατοῦσα, καὶ πρὸ πάντων τῶν λειτουργῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς καισαροκρατίας. Ἡ δὲ ἰσχυρὰ τῶν Ῥωμαίων πολιτικὴ καὶ ἡ μεγίστη αὐτῶν ἐπιρροὴ ἐν ταῖς κοιναῖς ὑποθέσεσιν ἐπέβαλλεν εἰς πάντα ὁπωσδήποτε ἀνεπτυγμένον τὴν μάθησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς γλώσσης [3]. Τοσαῦτα ἀρκοῦσι περὶ αὐτῆς· περὶ δὲ τῶν ἄλλων, αἵτινες ἰδίως ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς, συντόμως ἀναφέρομεν τὰ ἑξῆς.

α') Πρὸ παντὸς ἄλλου οὐχὶ ἀνωφελὲς θὰ ἦτο, ἄν τις παρέβαλλε τὰς δύο τοῦ γηραιοῦ τῆς φιλοσοφίας καθηγητοῦ ἐν τῷ Βερολινείῳ πανεπιστημίῳ συγγραφάς, τοῦ Zeller, τὴν γνωστὴν «φιλοσοφίαν τῶν ἑλλήνων», καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μονοθεϊσμοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν» [4], ἐξ ὧν δύναταί τις νὰ παρα-

1 Ματθ. ΚΖ', 46. Μάρκ. ΙΕ', 34 καὶ πολλαχοῦ.
2 Ἴδ. Κ. Παπαρρηγ. Ἱστ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους. τόμ. Β' σελ. 532.
3 Ἴδ. Keim τομ. Α' σελ. 173—203 καὶ 300—304.
4 Zeller Philosophie der Griechen 1868. — Die Extwickelung des Monotheismus bei den Griechen 1862.

τηρήση, ὅτι ὡς αἱ ἑλληνικαὶ ἰδέαι οὕτω καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦσαν πράγματα ὄχι παντελῶς ἐν Ἰουδαίᾳ ἄγνωστα.

β') Οὐ μόνον οἱ Σαδδουκαῖοι, οἱ Ἐσσαῖοι καὶ αἱ ἄλλαι αἱρέσεις, θρησκευτικαί τε καὶ πολιτικαὶ εἶχον προσλάβει πλεῖστα ξένα, μάλιστα δ' *ἑλληνικὰ στοιχεῖα* ἀναπτύξεως καὶ πολιτισμοῦ [1], ἀλλὰ προσέτι καὶ μετὰ μεγάλης εὐκολίας δύναταί τις νὰ καταδείξῃ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς παιδείας τὴν ἀδελφικὴν σχέσιν, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀνάμιξιν τῶν δύο τούτων γλωσσῶν, ἀπὸ τοῦ πολυμαθοῦς Ἀντιγόνου τοῦ Σόχου (τῷ 200 π. Χ.), ὅστις καί τοι Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἑλληνικὸν ἔφερεν ὄνομα, μέχρι τοῦ Ῥαββίνου Γαμαλιὴλ τοῦ διδασκάλου τοῦ Παύλου.

γ') Ἂν καὶ δυνάμεθα δὲ πάλιν νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀληθές, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν Ἱερουσαλὴμ οὔτε ἐδιδάσκετο οὔτε ἐμανθάνετο μετὰ ζήλου ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, μάλιστα διότι ἡ Ἑλληνικὴ σοφία καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν σοφῶν τοῦ Ἑβραϊκοῦ ἔθνους, τῶν Γραμματέων καὶ τῶν ἄλλων νομομαθῶν (ἁπάντων ὅμως φανατικῶν) λίαν ἐπικίνδυνα, καὶ ὡς τοιαῦτα ἐκηρύττοντο ἀνὰ πᾶν τὸ Ἑβραϊκὸν ἔθνος, εἰ καὶ γνωρίζομεν ὅτι οἱ πεπαιδευμένοι Ἰουδαῖοι ὀλίγιστα ἐτίμων πᾶν ὅ,τι ἦν ἑλληνικόν, παιδείαν, γράμματα, ἐπιστήμας, τέχνας, παντοίαν σοφίαν εἰ καὶ γνωστὸν ὑπάρχει, ὅτι οἱ νομομαθεῖς καὶ οἱ ἄλλοι διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους κατηρῶντο ἴσα τῷ πατρὶ τῷ διδάσκοντι τὰ ἴδια αὐτοῦ τέκνα τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τῷ βόσκοντι χοίρους (ἤτοι ὡς παρανόμους καὶ ἀκαθάρτους καὶ θεοστυγεῖς ἀμφοτέρους)· εἰ καὶ γινώσκομεν, τί ὁ Ὠριγένης λέγει ἐν τῷ κατὰ Κέλσου [1] ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τότε ἐθεωρεῖτο στολισμὸς ἁπλῶς τῆς ἀνωτέρας τῶν ἀνθρώπων τάξεως καὶ ατοῦ συρμοῦ διὰ τὰς ὑψηλῆς περιωπῆς γυναῖκας, εἰ καὶ γνωρίζομεν, ὅτι ἐν Ἱερουσαλὴμ σοφοῦ ἀνδρὸς Ἰουδαίου ἀρκοῦν, κύριον συστατικὸν ἦτο ἡ τοῦ νόμου σπουδὴ μελέτη καὶ ἐκμάθησις· εἰ καὶ ἐπίσης γνωστὸν ὑπάρχει τὸ ἀνέκδοτον ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ ἐλευθερόφρων καί πως ἀχαλίνωτος, ἀλλ' ἐπίχαρις καὶ θελγήτρων πλήρης συγγραφεὺς τοῦ *βίου τοῦ Ἰησοῦ* Ῥενὰν μετὰ ὄντως παρισιακοῦ ἅλατος ἡμῖν παρατίθησιν [1] καὶ τέλος εἰ καὶ δυνάμεθα ἐν γένει νὰ παραδεχθῶμεν ἀναμαρτήτως, ὅτι ὁ Ἰησοῦς καὶ τὸν ἑλληνισμόν πως ἠγνόει, ὡς ἠγνόει τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν ἢ τοὐλάχιστον, ὅτι δὲν ἐγίνωσκεν αὐτὸν ἀκριβῶς (ὡς παραδεχόμεθα ὅτι εἶχεν ἐπίσης ὀλιγίστας γνώσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ αὐτῶν μεγαλείου, καὶ τῆς τότε πολιτικῆς ἰσχύος)—πάλιν ὅμως καὶ μετὰ τὴν γνῶσιν τούτων ἁπάντων κλίνομεν νὰ πιστεύωμεν, οὐχὶ τυφλῶς εἰς τὴν ὁρμὴν ἡμῶν τὴν φίλαυτον καὶ φιλέλληνα ὑπείκοντες, ἀλλ' ἐκ τῆς γενικῆς

1 Ἰδ. Ἰωσ. ΙΙΙ', 1. κἄλλ.— 2 Β' 34.

3 Ἐρωτηθεὶς ποτε Ῥαββῖνός τις ἐν Ἱερουσαλὴμ πότε ἦτο καταλληλότερον νὰ διδάσκωνται οἱ παῖδες τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν, ἀπήντησεν «οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτός» διότι γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ «μελετήσει τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός.»

τῶν πραγμάτων καταστάσεως τῆς τότε φερόμενοι, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγίνωσκέ πως καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἥτις (μεθ' ὅλας τὰς ἀνωτέρω ἐναντίας μαρτυρίας) ἀρκούντως ἦν ἐν Ἱερουσαλὴμ διαδεδομένη· διότι ἐνταῦθα πρὸ παντὸς ἢ ἀλλαχοῦ που ἐν Παλαιστίνῃ κατωρθοῦτο εὐχερέστερον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ διάδοσις διὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπάρχων, καὶ τῶν ἄλλων πολυπληθεστάτων ὑπαλλήλων τῆς Ῥώμης, οἵτινες ἢ ἅπαντες ἢ οἱ πλεῖστοι ἐγίνωσκον τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ διότι ἐνταῦθα μεγάλως συνέτεινον εἰς τὴν διάδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ σοφίας οἱ Ἡρωδιανοὶ καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν αἱρέσεων, οἵτινες ἅπαντες τὴν Ἑλλάδα εἶχον διδάσκαλον καὶ θησαυρὸν ἀκένωτον τῶν μεγάλων αὐτῶν ἰδεῶν καὶ ὑψηλῶν θεωριῶν [1]. Ἐνταῦθα ὑπομιμνήσκομεν τὸν ἀναγνώστην καί τινας ἐν τοῖς «Μακκαβαίοις» φράσεις τὴν διάδοσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν γένει ὑποδεικνυούσας· π. χ. ἐν δευτέρου ς', 8 *πόλεις ἑλληνίδες*· αὐτόθι ια', 23, ἐν τρίτου γ', 8 *ἀκμή τις ἑλληνισμοῦ, ἐπιμιξία* κτλ.— Παρὰ δὲ τῷ Στράβωνι ΙϚ'. 6', 34. *πόλεις ἑλληνίδες, οἰκουμένη* (χώρα) *ὑπὸ φυλῶν μικτῶν* κτλ.

δ') Ἀλλὰ καὶ ἐν Γαλιλαίᾳ, ὅπου τοσοῦτον χρόνον εἶχε διατρίψει ὁ Ἰησοῦς [2] τὸ νὰ λαλῇ τις μάλιστα δὲ νὰ ἐννοῇ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, δὲν ἦτο πρᾶγμα ὅλως ξένον, ἀφ' οὗ αὕτη εἶναι ἡ χώρα, ἐν ᾗ ἀνάριθμον πλῆθος ξένων κατῴκει· διὸ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις «Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν» ὠνομάσθη. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ λέγομεν καί τι πλέον μάλιστα, περὶ τῶν Γαδάρων. Ἐν τῇ πόλει δηλ. ταύτῃ παντὸς ἄλλου φυλετικοῦ στοιχείου ὑπερίσχυε τὸ Ἑλληνικόν. Διότι τὰ Γάδαρα, ὡς μανθάνομεν παρὰ τοῦ Ἰωσήπου [3] μητρόπολις οὖσα τῆς Περαίας καὶ περὶ τὰς 30 χιλ. κατοίκων τότε ἔχουσα, διὰ τοῦ Πομπηΐου τῷ 64 π. Χ. ἀνοικοδομηθεῖσα, ἴσχυε καὶ ἦν πράγματι ἔκτοτε πόλις ἑλληνικωτάτη, διότι ὑπερίσχυε μὲν αὐτόθι ὁ ἑλληνισμὸς, ξένοι δ' ὅλως καὶ ἀλλόφυλοι ἐθεωροῦντο οἱ Ἰουδαῖοι, ὀλίγιστα τιμώμενοι. Ὁμοίως ἐτιμᾶτο καὶ οὕτως εἶχεν ἡ πόλις καὶ ἐπὶ Αὐγούστου ἔτι· καὶ βραδύτερον ἀκόμη ὡς τοιαύτη διετέλει. Ταῦτα πάντα ἐκ πολλῶν διατρανοῦνται μαρτυρίων, καὶ ἐκ πολλῶν μέχρι ἡμῶν περισωθέντων τῆς πόλεως νομισμάτων, φερόντων ὁτὲ μὲν Δία τὸν Τύριον, ὁτὲ δὲ τὸν Ἡρακλέα. [1]

ε') Καὶ ἐν ᾧ οὐδόλως δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τὰς μεγάλας δυσκολίας, ἃς οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐδοκίμαζον, [2] πάλιν δέον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι μέχρι τινὸς κατώρθουν νὰ ὑπερπηδῶσι τὰς δυσκολίας ταύτας

1 Ἰωσήπου Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολ. ΙΗ' ά. ΙΖ' ιά, 4. κἀλλ.— Γρηγορίου Παλαμᾶ Ἱεροσολυμιάδα ἤτοι Ἱστορίαν ἐπίτομον τῆς Ἱερουσαλὴμ. τμῆμ. Α'. κεφ. έ. καὶ ς'. Β'. ά, 6'. ἢ σελ. 155—296.

2 Ἰδ. Ματθ. Δ', 12—25. Λουκ. Δ', 14, 31. κἀλλ.

3 Ἰουδ. ἀρχ. ΙΖ', ιά, 4. «Γάζα καὶ Γάδαρα καὶ Ἵππος ἑλληνίδες εἰσὶ πόλεις» Δ', ζ', 3.— Πλιν. Ε', 16.

4 Εὐσεβ. 133, 171. Πλιν. Ε', 16.

5 Ἰωσ. Κ'. ιά, 2.

ἀναγκαζόμενοι ἄλλως νὰ μανθάνωσιν αὐτήν, διότι ἦτο πλέον καὶ πρακτικῶς ἐν τῷ βίῳ χρήσιμος.[1]

ς') Ἐκ τῶν προηγουμένων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἠδύνατο ἐπίσης, ὅτε προεχώρησέ πως τῇ ἡλικίᾳ, νὰ ἐννοῇ τοὐλάχιστον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοῦτο μόνον παραδεχόμενοι, δυνάμεθα καὶ νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἄμεσον αὐτοῦ συνεννόησιν καὶ σχέσιν μετ' ἀνθρώπων ὄχι Ἰουδαίων, οἵαν οὐκ ὀλίγα τῆς Καινῆς Διαθήκης χωρία μᾶς παρουσιάζουσι [3]. Τούτων τινὰ κατωτέρω (§ ιέ.) ἀναφέρομεν μνημονεύοντες ἐνταῦθα μόνον τοῦ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ὅπου ἐκτίθεται ἡ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Ποντίου συνδιάλεξις ἐντὸς τοῦ Πραιτωρίου.[2] Ἐξηγοῦμαι. Ὅτε ὁ Ἰησοῦς εἰσήχθη εἰς δίκην τὰ πράγματα εἶχον οὕτω· ὁ μὲν Πόντιος ἐν πομπῇ ἐκάθητο ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἕδρας· δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ ἡγεμόνος ἐπὶ ταπεινοτέρων ἑδρῶν ἐκάθηντο οἱ ἄλλοι δικασταί, οἱ σύνεδροι assesores, κτλ. καὶ ἐν γένει τὸ consilium. Ἐν τῇ αἰθούσῃ, ὅπου διεξήγοντο αἱ δίκαι, ὑπῆρχον καὶ καθίσματα διὰ τοὺς Ῥωμαίους πολίτας, ὧν τινες ἦσαν συνήθως παρόντες ἀκροαταί, ἐπίσης ὑπῆρχον τοιαῦτα διά τε τὸν κατήγορον καὶ τὸν κατηγορούμενον. Ὅτε ἐν τούτοις ὁ Ἰησοῦς ἐδικάζετο, ὑποθέτομεν ὅτι ἵστατο, ὡς συνείθιζον, καὶ ὑπεχρεοῦντο μάλιστα νὰ ἵστανται ὄρθιοι πάντες οἱ Ἰουδαῖοι τῶν Ῥωμαίων ὑπήκοοι, οὐχὶ ὅμως καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπόδικοι, δι' οὓς κυρίως ὑπῆρχον αἱ ἕδραι ἐν τῇ δικαστικῇ αἰθούσῃ. . . . . Ἀλλὰ τοιοῦτον Ῥωμαϊκὸν δικαστήριον ἔν τε τῇ Συρίᾳ, τῇ Μ. Ἀσίᾳ, καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ *οὐδένα εἶχε διερμηνέα, οὐδὲ προσελάμβανε τοιοῦτον κατὰ τὰς δίκας οὐδέποτε*, διότι οἱ δικάζοντες, πρὸ παντὸς δὲ μάλιστα οἱ σύνεδροι ἐγίνωσκον ἄριστα τὴν Ἑλληνικήν, ὡς ἦτο συνήθεια εἰς τοὺς τὰς τοιαύτας δημοσίας θέσεις καταλαμβάνοντας Ῥωμαίους, ἅμα δὲ καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς Ῥωμαίους ἐπάρχους τῆς Ἀνατολῆς ἁπάσης, ὑποχρεουμένους ἀνεξαιρέτως νὰ γνωρίζωσι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς ἀναγκαίαν καὶ ἀναπόφευκτον. Κατὰ ταῦτα δὲ δέον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐνόει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἤδη ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀφ' οὗ ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν δικαστῶν καὶ τοῦ Πιλάτου (ἀφ' οὗ οὗτος μὲν ἠγνόει ὡς οἰόμεθα, τὴν Ῥωμαϊκήν, ἐκεῖνοι δὲ τὴν Ἑβραϊκήν.) Τοῦτο δὲ τοσοῦτο πιθανότερον καθίσταται, καθ' ὅσον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγομεν, καὶ αὐτὸς

1 Ἰωάνν. ΙΗ, 33—37· Παρβλ. καὶ Ματθ. ΚΖ', 11. Μαρκ. ΙΕ', 2. Λουκ. ΚΓ', 3.

2 Πράξ. τῶν Ἀποστόλων κεφ. ΚΑ', 37—38, ΚΒ'. 2. Ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι οἱ ἀκροαταὶ τοῦ Παύλου ἐν Ἱερουσαλὴμ ἡτοιμάζοντο ν' ἀκούσωσιν αὐτοῦ Ἑλληνιστὶ λαλοῦντος, ἐν ᾗ γλώσσῃ θὰ ἦτο εὐνοητότερος.

3 Ὁμοίως βλέπομεν καὶ ἐκ τοῦ Ἰωσήπου βιβλ. ΙΗ', γ', 3. ὅτι ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς ἄμεσον καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας σχέσιν· τὸ χωρίον ἔχει οὕτω. «Ἀνὴρ σοφὸς (ὁ Ἰησοῦς), εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή· ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής. . . . καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο.» ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Εὐσέβιος, ὁ Βασίλειος καὶ ἄλλοι ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ἰησοῦς «πολλοὺς Ἕλληνας προσηγάγετο» Κακῶς δ' ὑπολαμβάνουσί τινες τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἰωσήπου ὑποβολιμαῖον.

ὁ Ἰησοῦς ἡλικιωθεὶς ᾐσθάνετο βεβαίως τὴν ἀνάγκην τῆς γλώσσης ταύτης, ἅμα δὲ καὶ τὴν πρακτικὴν αὐτῆς ὠφέλειαν.[1]

ζ′) Μεταβῶμεν νῦν καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ χαραχθεῖσαν ἐπιγραφήν, ἥτις καὶ αὐτὴ δύναταί πως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μαρτυρία τῆς μεγάλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διαδόσεως κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας, καὶ οὕτως ἐμμέσως νὰ δώσῃ ἡμῖν τὸ δικαίωμα νὰ ὑποθέσωμεν ὡς πιθανὸν τοὐλάχιστον, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζε τὴν Ἑλληνικήν. Καὶ δὴ ὁ μὲν Λουκᾶς [2] λέγει. «ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ Ῥωμαϊκοῖς καὶ Ἑβραϊκοῖς. «*Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων*» Ὁ δὲ Ἰωάννης [3] περὶ τοῦ αὐτοῦ συμβάντος λέγει «ἔγραψε δὲ τίτλον ὁ Πιλάτος καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἦν δὲ γεγραμμένον «Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» . . . . καὶ ἦν γεγραμμένον Ἑβραϊστί, Ἑλληνιστί, Ῥωμαϊστί» οἱ δ' ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ὁ Ματθαῖος, [4] καὶ ὁ Μάρκος, [5] βραχυλογώτεροι ὄντες, οὐδέν τι περὶ τῆς γλώσσης, ἐν ᾗ συνετάχθη ἡ ἐπιγραφή, ἀναφέρουσιν· ὁ τελευταῖος μάλιστα, ὡς εἴθισται, προσπαθεῖ ·ν' ἀνταποδώσῃ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν φράσιν.[6] Ἐν τοῖς δύο πρώτοις Εὐαγγελισταῖς ἕκαστος παρατηρεῖ, ὅτι ἡ τάξις τῶν γλωσσῶν διαφέρει, καὶ ὅτι ὁ μὲν Λουκᾶς προτάσσει τῶν ἄλλων τὴν Ἑλληνικήν, ἐν ᾧ ὁ Ἰωάννης τὴν Ἑβραϊκήν, ἥτις παρ' ἐκείνῳ κατέχει τὴν τελευταίαν θέσιν. Ποία δ' ἡ ὀρθοτέρα κατάταξις ἀδυνατοῦμεν ν' ἀποφανθῶμεν· οἱ πλεῖστοι τῶν περὶ τὰ Εὐαγγέλια εἰδημόνων ἀποφαίνονται ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἰωάννου δηλ. πρῶτον Ἑβραϊστὶ εἶτα Ἑλληνιστὶ καὶ τέλος Ῥωμαϊστί, προστιθέντες· «καθ' ὅσον μάλιστα καὶ περὶ σταυρωθέντος Ἑβραίου προὔκειτο», ἡμεῖς ἁπλῶς εἴμεθα ὑπὲρ τῆς τοῦ Λουκᾶ κατατάξεως τῶν γλωσσῶν· πρῶτον δηλαδὴ ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ Ἑλληνιστὶ εἶτα Ῥωμαϊστὶ καὶ τέλος Ἑβραϊστί· καθ' ὅτι οὐ μόνον παράδοξον θὰ ἐφαίνετο νὰ τεθῇ τελευταία τὴν τάξιν ἡ τοῦ κυριάρχου ἔθνους γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν ἄλλαις παραλλασσούσαις περιστάσεσι βλέπομεν, ὅτι ὁτὲ μὲν καταλαμβάνει τὴν πρώτην θέσιν ἡ Ἑλληνική, οἷον ἐν Ἰωσήπου βιβλίῳ ΙΔ′, 10, 2, ἐν ᾧ λέγεται «βούλομαι δὲ καὶ *Ἑλληνιστὶ* καὶ *Ἑβραϊστὶ* ἐν δέλτῳ χαλκῇ ἀναθῆναι (τὸ ἀντίγραφον)», ὁτὲ δὲ προηγεῖται ἡ Ῥωμαϊκὴ καὶ ἕπεται ἡ Ἑλληνικὴ π. χ. αὐτόθι ΙΔ′, 12, 5. «διάταγμα ἐμὸν (Μάρκου Ἀντωνίου) ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς (τοὺς ἄρχοντας Τυρίων), περὶ οὗ βουλεύομαι[7] ὑμᾶς φροντίσαι, ἵν' αὐτὸ εἰς τὰς δημοσίους ἐντάξητε δέλτους γράμμασι *Ῥωμαϊκοῖς* καὶ *Ἑλληνικοῖς*, καὶ ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ ἔχητε αὐτὸ γεγραμμένον, ὅπως *ὑπὸ πάντων ἀναγινώσκεσθαι δυνήσεται*» κτλ., ἐξ οὗ χωρίου δῆλον πρὸς τούτοις καθίσταται, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι, ἵνα γίνωνται τοῖς πᾶσι καταληπτοί, *καὶ Ἑλληνιστὶ τὰ διατάγματα αὐτῶν ἐδημοσίευον* ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς τοῦ κράτους χώραις τοῦ-

1 Πρβλ. Keim Α′, σ. 366. — 2 ΚΓ′, 38. — 3 ΙΘ′, 20. — 4 ΚΖ′, 37. — 5 ΙΕ′, 27. — 6 Keim ἔνθ' ἀνωτ. — 7 γρ. βούλομαι.

λάχιστον, τοῦθ' ὅπερ ἐκ πολλῶν ὁμοίων τοῦ Ἰωσήπου χωρίων νὰ ἐξαγάγωμεν δυνάμεθα, σὺν τῇ ἁπλῇ ἐξαιρέσει, ὅτι ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσι συνήθως ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχὴ ἀπένεμε τὴν πρώτην τάξιν τῇ Ῥωμαϊκῇ γλώσσῃ, ὡς γλώσσῃ τοῦ κυριάρχου ἔθνους, τῆς κυβερνήσεως, ἥτις πάντοτε συνείθιζε νὰ δημοσιεύῃ τὰ διατάγματα αὐτῆς καὶ τὰς ἀποφάσεις ἐν πολλαῖς γλώσσαις, τοῦ κατὰ τόπους ἐπικρατεστέραις. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, ἣν ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ σημειωθέντι χωρίῳ ἐπίτηδες φαίνεται τονίζων, δέον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οὐδαμῶς ἐνοεῖτο ὑπὸ τῶν ταπεινοτέρων ὑπηρετῶν τοῦ Πιλάτου, τῶν δουλικῶν καὶ τυφλῶν ἁπλῶς ἐκτελεστῶν τῶν διαταγμάτων αὐτοῦ, ὡς κατωτέρω καὶ τοῦτο καταδειχθήσεται. Ἄλλως ἐκ τῶν ἀνωτέρω πάντων βλέπομεν, ὅτι *τὴν πρώτην θέσιν πάντοτε* καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ σταυροῦ *διημφισβήτησεν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα*, δι' οὐδένα ἄλλον λόγον βεβαίως, ἢ ὅτι ὑπῆρχε λίαν διαδεδομένη ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις.

η) Τὴν διάδοσιν ταύτην τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δύνανται ἐν τοῖς πρώτοις νὰ ἐπιμαρτυρήσωσι καὶ αἱ ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ εὑρισκόμεναι Ἑλληνικαὶ καὶ Ἰουδαϊκαὶ ἐπιγραφαί, καὶ νῦν ἔτι σωζόμεναι.[1]

θ) Ἀλλὰ πάντες οἱ περὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ πεπαιδευμένοι καὶ σοφοί, ἔζων ἐν ἀτμοσφαίρᾳ Ἑλληνικῶν ἰδεῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Οὕτω καὶ ὁ διδάσκαλος τοῦ σοφοῦ τῶν ἐθνῶν Ἀποστόλου, τοῦ Ἑλληνιστοῦ τοῦ πρώτου τῶν πρώτων σεβαστῶν προσώπων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Γαμαλιήλ, ὁ ἐλευθερόφρων καὶ πολυμαθὴς καὶ μέγας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διδάσκαλος *ἐγίνωσκεν ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν*, καὶ συχνάκις τὴν αὐλὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπεσκέπτετο. Οὗτος, καλὸν προσέτι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἂν μὴ ἔσχε μαθητὴν αὐτοῦ τὸν Ἰησοῦν (ἀφ' οὗ τοιοῦτόν τι οὐ παρεδόθη ἡμῖν, οὔτε πιθανότητος ἔχεται οὐδεμιᾶς) ὅμως ἐγνώρισε τὸν εὐφυᾶ νέον, καὶ προσωπικῶς βεβαίως· τοὐλάχιστον τοῦτο φαίνεται τὸ πιθανώτατον· διότι τοῦ Γαμαλιὴλ ἡ φήμη εὐρέως εἶχε διαδοθῇ, ὥστε ἀδύνατον νὰ μὴ εἶχεν ἀκούσει τι ὁ ἕτερος περὶ τοῦ ἑτέρου θαυμάσιον ἢ ἀξιέπαινον.

ι) Τὴν μεγάλην διάδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μαρτυρεῖ προσέτι καὶ τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Θωμᾶ εὐαγγέλιον (ἵνα τὰ λοιπὰ ἀπόκρυφα παραλίπωμεν). Ἡ μαρτυρία τοῦ εὐαγγελίου τούτου, ἂν καὶ μικρὸν βεβαίως φέρει ἐν ἑαυτῇ κῦρος, ὅμως πάλιν δείκνυσιν, ὅτι εὐθὺς μετὰ Χριστὸν ὀλίγου χρόνου παρελθόντος, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤρξατο ὄχι πλέον διαδιδομένη, ἀλλ' ὑπερισχύουσα καὶ πρωταγωνιστοῦσα «παιδεύσω, λέγει τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θωμᾶ, Σὲ (δηλ. τὸν Ἰησοῦν) τὰ ἑλληνικά, ἔπειτα τὰ ἑβραϊκά.»

ια) Νῦν δὲ μεταβαίνομεν νὰ ὑποδείξωμέν τινα τῶν χωρίων ἐκείνων τῆς ΚΔ, ἅτινα παρουσιάζουσιν ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντα εἰς *σχέσιν ἄμεσον* πρὸς τοὺς ἀλλοεθνεῖς (δηλ. οὐχὶ Ἑβραίους, ἀλλ' ἢ Ῥωμαίους ἢ Ἕλληνας) π. χ. Ματθ. ΚΖ'.— Μαρκ. Ε', ὅπου ἐκτίθεται ἡ ἐν τῇ ἑλληνικωτάτῃ χώρᾳ τῶν

1 Ἰδ. Παλαμᾶ Ἱεροσολυμιάδα καὶ Ἰωσήπου ΙϚ', α.

Γαδαρηνῶν διατριβὴ τοῦ Ἰησοῦ. Ἔτι δὲ Λουκ. Δ', 14. Ἰωάν. ΙΒ', 19. ΙΗ', καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ.

Εἶτα ἔχομεν ἀνάλογα χωρία μέγιστα τὸ ζήτημα ἡμῖν διαλευκαίνοντα καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν ὑποστηρίζοντα, τὰ ἑξῆς·

Πράξεων Β', 7—8. Ε', 33, ς'. ΚΑ', 47. ΚΒ', 2—3. καὶ ἀλλαχοῦ.

Παραβληθήτω δ' ἡ τῶν δύο τελευταίων χωρίων ἑρμηνεία Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως ἐν Στρωματέων λόγῳ Α', 29, 181, καὶ λόγῳ Ϛ', 5, 39—41, καὶ 15, 128.— Τὰ δύο ταῦτα τελευταῖα τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων χωρία μάλιστα τρανῶς ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἑλλ. γλῶσσα ἦτο παρὰ πάσας τὰς ἄλλας ὀλίγον τι μετὰ Χριστὸν διαδεδομένη. Καὶ ἡ ἐρώτησις δ' ἐκείνη ἡ πρὸς τὸν Παῦλον ὑπὸ τοῦ χιλιάρχου γενομένη «ἑλληνιστὶ γινώσκεις;» ὡς καὶ ὀλίγον τι κατωτέρω «ἀκούσαντες δ' ὅτι τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ προσεφώνει αὐτοῖς *μᾶλλον παρέσχον ἡσυχίαν*» δείκνυσιν ὅτι ὄχι μόνον ἀπροσδοκήτως ἤκουσαν τοῦ Παύλου ἑβραϊστὶ ἤτοι Ἀραμαϊστὶ ὁμιλοῦντος, ἀλλὰ προσέτι, ὅτι καὶ ὁ χιλίαρχος καὶ οἱ ἄλλοι ἅπαντες ἄριστα ἐγίνωσκον τὴν Ἑλληνικήν, οἱ δ' ἀκροαταὶ εὐχερέστερον ταύτην ἠδύναντο νὰ ἐννοῶσιν ἢ τὴν ἑβραϊκήν. Ἄλλως δ' ἐκ τοῦ κεφ. ΚϚ', 14 τῶν Πράξεων δύναταί τις πως νὰ εἰκάσῃ προσέτι, ὅτι τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης (ἤτοι τῆς Ἀραμαϊκῆς) ἐγίνετο χρῆσις ὑπὸ τῶν ἑβραίων κατὰ προτίμησιν εἰς ἐπισήμους μάλιστα περιστάσεις οἷον λιτανείας, ἱερὰς πομπάς, θυσίας, μυστικὰς μετὰ τοῦ Θεοῦ συνδιαλέξεις τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως κτλ. Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος ἐπίτηδες ἐποιήσατο χρῆσιν τῆς Ἀραμαϊκῆς, ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ περὶ οὗ προέκειτο μεγάλην ἐκέκτητο σπουδαιότητα· διὸ καὶ παρέσχον μᾶλλον ἡσυχίαν, οὐ μόνον ὅπως εὐχερέστερον τὸ πρᾶγμα κατανοήσωσιν, ἀλλὰ καὶ ὅπως κάλλιον τοῦ Παύλου λαλοῦντος ἀκροασθῶσιν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐν τῷ Β' μέρει λεχθέντα δέον, νομίζω, νὰ παραδεχθῇ τις, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπὶ Χριστοῦ ἦτο κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας λίαν διαδεδομένη, ὡς ἀναγκαζόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς καθαρὰν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅτι καὶ ἡ Ἑλληνικὴ σοφία παρὰ πᾶσαν ἄλλην κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας ἐπεκράτει.[1] Οὕτω δὲ πιθανότατον καὶ σχεδὸν βέβαιον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι *ὁ Ἰησοῦς ἐγίνωσκε, καὶ ἐλάλει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν*, βεβαίως ὄχι μετὰ τοσαύτης ἐντελείας καὶ εὐχερείας, μεθ' ὅσης τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, τὴν τοῦ ἔθνους του, ἔτι δὲ βεβαιότερον ὅτι ἐγίνωσκεν ἑλληνιστὶ ν' ἀναγινώσκῃ. Ἁπλῶς δὲ τόσον μόνον λέγομεν, οὐδὲ προχωροῦμεν περαιτέρω, π. χ. νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνεγίνωσκε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μεταφράσει, ὥς τινες ἐγνωμάτευσαν, ἢ ἄλλας τινὰς ὁμοίας ὑποθέσεις νὰ κάμωμεν. Τὰ τοιαῦτά εἰσιν ἀπίθανα, καὶ ἀπαράδεκτα. Διότι ἀληθεύει μὲν ὅτι πολλοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὅλως ἄσημοι, παρασυρθέντες, ἀγνοῶ πῶς, ὑπὸ Ἑλληνικοῦ ἴσως ἐνθουσιασμοῦ, ἠξίωσαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνέγνωσε τῆς

1 Κ. Παπαρ. Ἱστ. Ἑλλ. ἔθνους τόμ. Β'. σελ. 530 κέξ. — Schlosser αὐτόθι.

Παλαιᾶς Διαθήκης τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν, καὶ ταύτην μόνην ἐμελέτησεν· ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ὑπάρχει ὅλως ἀναπόδεικτον, ἐν ᾧ ἁπλῶς δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲν ἠγνόει ὅλως καὶ τῶν Ο' τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν, ἀλλ' οὐδὲν πλέον. Ἡ οὕτως ἢ ἄλλως ὅμως καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πάντοτε φαίνεται, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦτο ὅλως ἄγνωστος τῷ Ἰησοῦ.

Ἀλλὰ τοῦτο θὰ διασαφηνισθῇ ἐντελῶς διὰ τοῦ τρίτου μέρους, εἰς ὃ νῦν μεταβαίνομεν.

Γ' *Ὁποῖαί τινές εἰσιν αἱ περισωθεῖσαι ἡμῖν περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαι;*

Τοιαῦταί εἰσι διτταί·

α') Ἄμεσοι,

β') Ἔμμεσοι.

Καὶ ἄμεσοι μὲν μαρτυρίαι, ὡς περὶ τῶν ἄλλων δύο πρώτων μερῶν, οὕτω καὶ περὶ τούτου ὑπάρχουσιν ὀλίγισται. Αὗται δ' εἰσί.

1) Ἡ τοῦ Ἰωσήπου μαρτυρία ἐν Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίῳ Ϛ', 2, 1, καὶ Ε' 9, 2, ὅπου λέγεται «Ἑβραΐζων, πατρίῳ γλώσσῃ λαλῶν.»

2) Ἡ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Ματθαίου ἀπαντῶσα, ἐν κεφ. ΚΖ', 46—47, ἔνθα λέγεται «περὶ δὲ τὴν ἐννάτην ὥραν ἀνεβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, «Ἠλί, Ἠλί, λαμὰ σαβαχθανί»· τοῦτ' ἔστι, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μὲ ἐγκατέλιπες; τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἑστώτων ἀκούσαντες ἔλεγον, ὅτι Ἠλίαν φωνεῖ οὗτος.» Αἱ λέξεις αὗται εἰς τὴν μητρικὴν τοῦ Ἰησοῦ ἐξηνέχθησαν γλῶσσαν, χρῆσιν ταύτης ποιησαμένου κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν. Γνωστὸν δ' ὅτι δὲν εἶναι λέξεις ἀρχαῖαι Ἑβραϊκαί, ἄλλως ἔχουσαι ἐν τῷ ψαλμῳδῷ, παρ' οὗ ἐλήφθησαν, ἀλλὰ τῆς Συροχαλδαϊκῆς διαλέκτου ἢ Ἀραμαϊκαί, ἣν γλῶσσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι ἐλάλουν. Ἐκ τῶν λέξεων τούτων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, πρὸς ἃς καὶ αἱ τοῦ Μάρκου παραβλητέαι κεφ. ΙΕ', 33—36, μανθάνομεν προσέτι ὅτι ἡ πάτριος τοῦ Ἰησοῦ γλῶσσα δὲν ἦτο τοῖς πᾶσι καταληπτή, διότι τινὲς τῶν ἑστώτων ἐκεῖ παρὰ τὸν σταυρωθέντα, πιθανότατα Ῥωμαῖοι, ἢ φύλακες ἢ ἄλλοι τῶν ἀρχῶν τῆς Ἰουδαίας ὑπάλληλοι, μὴ ἐννοήσαντες ἔλεγον, ὅτι «Ἠλίαν φωνεῖ ὁ Ἰησοῦς, συγχέαντες τὸ *Ἠλὶ* καὶ τὸ *Ἠλία*· ὅθεν καὶ τὸ ἄφες, ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται Ἠλίας σώσων αὐτόν [1].

Ἐμμέσους δὲ μαρτυρίας περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ ἔχομεν.

1) Ἐκεῖνο τὸ πολλάκις ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἐπαναλαμβανόμενον «οὐκ ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς», οὗ χρῆσιν ποιεῖται ὁ Ἰησοῦς, ὁτὲ μὲν πρὸς τοὺς

1 Πρβλ. Keim αὐτόθι.

σοφοὺς τοῦ Ἔθνους αὐτοῦ ἀποτεινόμενος, ὁτὲ δὲ πρὸς τὸ ἔθνος αὐτοῦ ἐν γένει, ὅπερ τρανῶς καταδείκνυσιν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς ἐκείνας εἶχεν ἀναγνώσει τὰς γραφάς, ἃς καὶ ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀνεγίνωσκεν. Ἐκ τούτου δ' ἕπεται, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶχε γνῶσιν τῆς γλώσσης, καθ' ἣν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦτο συντεταγμένη, ἢ τοὐλάχιστον, ὅτι ἐγίνωσκε καλῶς τήν τε ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν τῆς τότε ἐν χρήσει γλώσσης ἤτοι τῆς Συροχαλδαϊκῆς· τοῦθ' ὅπερ καὶ πιθανότερον· διότι τότε εἰς αὐτὴν ἦτο μετεγλωττισμένη ἡ Παλαιὰ Διαθήκη Πρβλ. Keim τομ. Α', σ. 429, καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Winer, Schreibkûnst, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Χριστοῦ ἴσχυεν, ὄχι ὥς τινες ἐνόμισαν, ἡ Ἑβραϊκὴ—Φοινικικὴ γλῶσσα, ἀλλ' ἡ Ἀσσυριακή· καὶ αὕτη πάλιν μόνον ἐν τῇ γραφῇ, ἐν ᾧ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ κυρίως τότε ἴσχυεν ἡ Ἀραμαϊκή, ἐν ᾗ ὅμως γλώσσῃ καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦν μετεγλωττισμένη, ὅπως ἐννοῆται παρὰ πάντων, καὶ ὁ Ἰησοῦς (δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὡς πιθανώτατον τοῦτο) ἀνεγίνωσκεν αὐτήν. (πρβλ. Ματθ. Ε', 18 κἀλλ.)

2) Τὸ χωρίον τοῦ Ἰωάννου (Δ', 5—27,) ὅπου ἐκτίθεται ὁ γνωστὸς διάλογος τῆς Σαμαρείτιδος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ Ἰακώβ. Ἐν αὐτῷ παρατηροῦμεν, τὸ μὲν ὅτι ἡ γυνὴ ἀποκαλεῖ αὐτὸν Ἰουδαῖον· «πῶς Σὺ Ἰουδαῖος ὢν, παρ' ἐμοῦ πιεῖν αἰτεῖς, οὔσης γυναικὸς Σαμαρείτιδος· οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις,» τὸ δὲ καὶ ὅτι ἄριστα συνεννοεῖται μετ' αὐτῆς, καίπερ μὴ Ἰουδαίας· ἑπομένως ἡ ἧς ἐγένετο χρῆσις γλῶσσα δέον νὰ ὑποτεθῇ ἡ τότε λαλουμένη κοινῶς ἤτοι ἡ Ἑβραϊκο-Ἀραμαϊκὴ ἢ ἡ Συροχαλδαϊκὴ ἄλλως λεγομένη. Ἄρα ὁ Ἰησοῦς ὡμίλει τὴν γλῶσσαν ταύτην.

3) Νόμος Ἰουδαϊκὸς θρησκευτικὸς ὑπῆρχεν ἀπαιτῶν νὰ ἐπισκέπτηταί τις τακτικῶς καὶ καθ' ὡρισμένας ὥρας τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ [1]. Διὰ ταῦτα, πρὸς ἃ καὶ τῶν Εὐαγγελίων ἡ μαρτυρία συμφωνεῖ [2] εἰκὸς καὶ ἀναγκαῖον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ὡς Ἰουδαῖος, διῆλθε χρόνον οὐκ ὀλίγον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συμφυλετῶν του, καὶ ἑπομένως δέον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καλῶς ἐγίνωσκε τὴν γλῶσσαν, ἐν ᾗ οἱ σοφοὶ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἐδίδασκον [3].

4) Ἤδη δ' ἀναμφισβήτητον πλέον ὑπάρχει, ὅτι αἱ ἰδέαι καὶ ἐν γένει ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκηρύττετο πρὸ παντὸς ἐν μέσῳ τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἔστι τῶν Ἰουδαίων. Ἀλλὰ τοῦτο προϋποτίθησιν εἰς τὸν διδάσκαλον τὴν γνῶσιν τῆς γλώσσης, ἣν ὁ διδασκόμενος λαὸς ἐνόει, ἤτοι τῆς Ἀραμαϊκῆς [2].

5) Καὶ τῷ ἐπιτροχάδην τὰ Εὐαγγέλια διερχομένῳ καταφανέστατον καθίσταται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐ μόνον ἀνέγνω τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἀλλὰ καὶ

1 Ἴδ. Φίλωνος περὶ ἀρετῶν καὶ πρεσβείας πρὸς Γάϊον ς. 1014.

2 Ματθ. ΚΔ'. 1. Λουκ. ΚΔ' 5. καὶ ἀλ.

3 Ἴδ. Keim τομ. Α'. σ. 143 ὅπου πολλαὶ συνελέγησαν μαρτυρίαι τὴν ἰδέαν ἡμῶν ταύτην ὑποστηρίζουσαι.

2 Keim A', 116.

ὅτι ἄριστα εἶχε μελετήσει αὐτὴν, καὶ ἀπὸ στήθους σχεδὸν ἐκμάθει, ὡς ἦτο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις συνήθεια. Ἐκ τοῦ τρόπου μάλιστα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ πᾶς ἕκαστος εὐδιακρίτως παρατηρεῖ τὴν ἐμβριθῆ περὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μελέτην. Ἀλλ' ἆρά γε ἐν πρωτοτύπῳ ἀνεγνω αὐτὴν ἢ ἐν μεταφράσει; τὸ δεύτερον εἶναι τὸ πιθανότατον, τὸ βέβαιον. Ἀλλ' ἐν τίνι μεταφράσει; ἐν Ἀραμαϊκῇ πιστεύομεν· διότι καὶ αἱ εἰς αὐτὴν παραπομπαί, ἵνα τὰς λοιπὰς ἀποδείξεις παραλίπωμεν, κατὰ τὸ Ἀραμαϊκὸν γίνονται, οὐχὶ δ' ἐν Ἑλληνικῇ μεταφράσει, ὥς τινες ἠθέλησαν νὰ ὑποθέσωσιν. Ἄλλως δὲ γινώσκομεν, ὅτι ἡ μετάφρασις τῶν Ο' ὑπῆρχεν ἤδη πολὺ πρότερον τοῦ Χριστοῦ, μάλιστα καὶ μετὰ τοῦ ὀνόματος Δημητρίου τοῦ Φαληρέως συνδεομένη, κακῶς μὲν ἀλλ' ἀρκούντως τὸ ἀρχαῖον τῆς μεταφράσεως τῆς εἰδήσεως μαρτυρούσης.[1]

б) Τέλος δὲ συλλέγομεν καί τινας μαρτυρίας ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἡμῶν γνώμης, ὅτι δηλ. τὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πάντα, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, ἐν Συροχαλδαϊκῇ ἤτοι Ἀραμαϊκῇ ἤτοι Ἑβραϊκο-φοινικικῇ, διεξήγοντο διαλέκτῳ.

α') Ἐκ τοῦ Ματθαίου·

Κεφ. Ε', [1]: ὅπου προεισαγωγικῶς εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους διδασκαλίαν λέγεται «*ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους* (τὸ μέγα πλῆθος, τὸ ἀνάριθμον) ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος. . . . καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν *αὐτοὺς* λέγων.»

Κεφ. ΙΓ'. Ὅπου γραφικώτατα ἐκτίθεται μέγα παραβολῶν πλῆθος «τοῦ μὲν Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ πλοίου καθημένου, τῶν δὲ ὄχλων *πολλῶν συναχθέντων* πρὸς αὐτὸν καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἑστηκότων.»

Κεφ. ΚΓ'. Ἔνθα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ λέγεται «ἐλάλησε *τοῖς ὄχλοις* καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων·» ὅτι δ' οἱ ὄχλοι οὗτοι ἦσαν Ἰουδαῖοι, δηλοῦσιν αἱ εὐθὺς ἐπιφερόμεναι λέξεις· «πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν (οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισσαῖοι) τηρεῖν, τηρεῖτε, καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε· λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσιν.»

б') Ἐκ τοῦ Μάρκου·

Κεφ. Α', 21.—Β', 13.—Ε'.—ΙΒ', 13, 18, 28.

γ') Ἐκ τοῦ Λουκᾶ·

Κεφ. Β', 41. Ὁπόθεν βλέπομεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐκάθητο ἐν τῷ ἱερῷ ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων, καὶ ἤκουεν αὐτῶν· καὶ ἐπηρώτα αὐτούς, ὅτε ἐξίσταντο πάντες οἱ ἀκούοντες ἐπὶ τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ.

Κεφ. Δ', 31.—ΙΒ'.

Ἐκ τῶν δύο τούτων χωρίων βλέπομεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς «*ἐδίδασκε τοὺς ὄχλους κατὰ μυριάδας ἐπισυναγομένους καὶ ἀλλήλους καταπατοῦντας.*»

1) Ἴδ. τὰ λείψανα Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ S-J Légrand καὶ P. Tychon «Mémoire sur Démétrius de Phalère, δημοσιευθείσῃ ἐν τοῖς Mémoires de la Litterature de l' Academie Royale tom. XXIV—Bruxelles 1852.

Κεφ. ΙΘ', 45—47, κτλ.
δ') Ἐκ τοῦ Ἰωάννου·
Κεφ. Δ', 5—27.—ς', 24—25 καὶ 59.
Κεφ. Η'. κτλ.]

Τοιαῦτα ὅμοια χωρία μαρτυροῦντα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐλάλει τὴν τότε ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ γλῶσσαν, εὕρηνται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πλεῖστα. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀρκούμεθα εἰς τ' ἀναγραφέντα, διότι ταῦτά εἰσι καὶ τὰ οὐσιωδέστατα.

Συμπέρασμα.

Οὕτω λοιπὸν λέγομεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἰς ἀνώτερα σχολεῖα δὲν ἐφοίτησεν, ἀλλὰ μόνον ἐν μικροῖς, προκαταρκτικοῖς ἐμαθήτευσεν — ὅτι ἦτο μᾶλλον αὐτοδίδακτος, καὶ πρακτικὸς ἐγένετο διδάσκαλος [1] — ὅτι ὑπερίσχυε μέν πως τότε κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐν γένει ἡ Ἑβραϊκὴ (ἡ νέα δηλαδὴ Ἀραμαϊκὴ) γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἦν λίαν διαδεδομένη, — ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐλάλει καὶ ἔγραφεν ἄριστα (ἐκ πείρας μᾶλλον διδαχθεὶς) τὴν Ἀραμαϊκήν, ὡς τὴν μόνην μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, καὶ ἐν αὐτῇ δημοσίᾳ ἐδίδαξεν,—ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡμίλει καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίσης, γινώσκων ἅμα νὰ γράφῃ καὶ ν' ἀναγινώσκῃ, ὄχι βεβαίως μετὰ τοσαύτης εὐχερείας μεθ' ὅσης τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν, ἀλλὰ τόσῳ μόνον, ὥστε ἐν ἀνάγκῃ εὐκόλως καὶ ταύτης νὰ ποιῆται χρῆσιν,— καὶ τέλος ὅτι τὴν Ῥωμαϊκὴν . . . ἀλλὰ κατὰ πόσον αὕτη ἡ γλῶσσα ἦτο γνωστὴ τῷ Ἰησοῦ, περὶ τούτου μεγάλας ἔχομεν τὰς ἀβεβαιότητας, καὶ οὐδέν τι νὰ εἴπωμεν ἱστορικῶς ἀποδεικτὸν δυνάμεθα, καθ' ὅτι μάλιστα καὶ ὁ Ἰησοῦς αὐτὸς δὲν παρουσιάζεται, ἀνθρωπίνως ἐννοεῖται, πολλὰς ἔχων γνώσεις περὶ τῆς τότε Ῥωμαϊκῆς ἰσχύος καὶ πολιτικῆς δυνάμεως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΠΑΠΑΖΗΣ δ. φ.

Ἐν Χίῳ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1879.

Παράρτημα.—Μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως συνέβη νὰ ἴδω τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1874 τοῦ κ. Εἰρηναίου Κ. Ἀσωπίου, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ δημοσιευθεῖσαν βραχεῖαν πραγματείαν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Λαμπρύλλου, «*ἐὰν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλάλει καὶ ἑλληνιστί*», ἣν μετὰ προσοχῆς διεξελθών, παρετήρησα ὅτι ἔν τισι μὲν συνεφωνοῦμεν, ἀλλ' ὅμως ἐν πολλοῖς αἱ σκέψεις τοῦ κ. Λαμπρύλλου καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἑρμηνείαις τινῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης χωρίων, πρὸς τὸ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ θέμα ἡμῶν σχετιζομένων, ἦσαν πάντη σφαλεραί. Καὶ γνωρίζω μὲν ἄλλως, ὅτι τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον πᾶν ἄλλο δύναται νὰ θεωρηθῇ ἢ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν βιβλίον, ἀλλ' ὅμως δὲν νομίζω ἄκαιρον μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἔκθεσίν μου νὰ

1 Ἴδ. Λεσσιγγίου «ἀνατροφὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους» §. 60.

ἐπιφέρω ὀλιγίστας λέξεις εἰς ἀνασκευὴν τινῶν τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Λαμπρύλλου γραφέντων *καὶ μάλιστα καθ' ὅσον γινώσκω, ὅτι ἡ κυρία, οὐσιώδης ἰδία τῆς μνημονευθείσης μικρᾶς τοῦ 'Ημερολογίου πραγματείας τυγχάνει καὶ ἡ κυρίως ἐν 'Ελλάδι σφαλερῶς παρ' ἅπασιν, ἢ τοὐλάχιστον τοῖς πλείστοις ὑπερισχύουσα.*[1] Καὶ δή.

α') 'Ο κ. Λαμπρύλλος ἐν § 2 γενικῶς ὁμιλῶν λέγει «*κοινὴ γλῶσσα ἡ τοῖς πᾶσι γνωστή, καὶ ἀπολύτου ἐπικρατήσεως τυχοῦσα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου παρὰ πᾶσι τοῖς 'Ασιατικοῖς ἔθνεσιν ἦτο ἡ 'Ελληνική.*»

Τοῦτο μερικῶς μόνον ἀληθεύει. Διότι μεγάλως μὲν εἶχε διαδοθῆ ἡ 'Ελληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τοῦ Μ. Μακεδόνος, ἀλλ' ὅμως οὐδαμῶς οὐδέποτε μέχρι Χριστοῦ ἠδύνατο νὰ θεωρῆται ὡς *ἡ κοινὴ καὶ τοῖς πᾶσι γνωστὴ γλῶσσα*, τοῖς κατὰ τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον ἔθνεσι. Διότι ὑπῆρχον μὲν πόλεις κατὰ τὰς χώρας ταύτας σχεδὸν παντελῶς 'Ελληνικαί,[2] ἀλλ' ὅμως ὑπῆρχον πόλεις ἕτεραι, ἐν αἷς ὀλίγιστα ἴσχυενὴ 'Ελληνικὴ γλῶσσα,[3] ἐπίσης δὲ καὶ ἄλλαι ἐκ διαφόρων γλώσσας λαλούντων ἐθνῶν κατοικούμεναι, περὶ ὧν δὲν ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, τίς τῶν γλωσσῶν, ἢ ποῖον ἔθνος γλωσσικῶς ἐκεῖ ὑπερίσχυεν (ἀκριβῶς, ὡς δύναταί τις σήμερον νὰ εἴπῃ ὁμοιόν τι περὶ Βηρυττοῦ ἢ 'Αλεξανδρείας, ἐν αἷς αἱ ξέναι γλῶσσαι, οἷον ἡ Γαλλικὴ, ἡ 'Ιταλικὴ τοσαύτην ἔχουσιν ἐπέκτασιν, ἰσχύν.) Εἰς τὰς τελευταίας ταύτας, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, κατατακτέα καὶ ἡ Γαλιλαία (ἐθνῶν χώρα, ἐπαρχία ἐθνῶν). Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ § γενικὸν τοῦ κ. Λαμπρύλλου συμπέρασμα «*ἐκ τούτου καθίσταται φανερόν, ὅτι καὶ οἱ 'Απόστολοι ὡς Γαλιλαῖοι ἐγνώριζον καὶ τὴν 'Ελληνικὴν γλῶσσαν*» δὲν φαίνεται τόσον ἀσφαλές, ἅπαξ ἐπὶ βάσεως οὐχὶ στερεῶς οἰκοδομηθέν[4].

1 Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω τὰ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐκτενέστερον ὑπὸ τοῦ Βρυεννίου ἐκτεθέντα. 'Ο κ. Λαμπρύλλος παραπέμπει περὶ αὐτῶν εἰς τὸν α' καὶ β' τόμον τοῦ Β' ἔτους τῆς 'Επταλόφου. 'Αλλ' ἀναφυλλομετρήσας τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἅπαν, οὐδὲν ἀνεῦρον.

2 ῎Ιδ. μέρος Β' τῶν προεκτεθέντων.

3 'Ως π. χ. αὐτὴ ἡ 'Ιερουσαλήμ.

4 ῎Ισως τινὲς τῶν 'Αποστόλων ἐγνώριζον ἀρχῆθεν τὴν 'Ελληνικὴν πρὸς τῇ μητρικῇ αὐτῶν γλώσσῃ. 'Αλλ' ὅμως ἐπειδὴ οὐδεμία κυρωτικὴ μαρτυρία ἱστορικὴ τοιαύτη εὕρηται, καὶ ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι τούτων ἦσαν ἄνθρωποι ἀμαθεῖς τὸ πρῶτον, ὅτε ἠκολούθησαν τῷ 'Ιησοῦ (ἴδ. Ματθ. Ι', 1—4. Α. Κορ. 26—31), ἀνατεθραμμένοι ἀναλόγως τῆς ταπεινῆς αὐτῶν καταγωγῆς, διὰ ταῦτα πιθανότατον, ὅτι ἁπλῶς κατ' ἀρχὰς τὴν ἰδίαν μητρικὴν γλῶσσαν ἐγίνωσκον ἤτοι τὴν τότε ἐν χρήσει Συροχαλδαϊκήν, εἶχον δ' ἐπιδοθῆ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς 'Ελληνικῆς βραδύτερον, ὡς π. χ. ὁ 'Ιάκωβος. ῎Ιδ. Κ. Κοντογόνου εἰσαγωγὴν εἰς τὰς 'Αγίας Γραφάς. Ταῦτα δὲ πάλιν λέγοντες οὐδόλως ἐννοοῦμεν νὰ διαμφισβητήσωμεν ἁπάντων ἀνεξαιρέτως τῶν 'Αποστόλων καὶ τῆς 'Ελληνικῆς τὴν γνῶσιν. Διότι πασίγνωστον ὑπάρχει, ὅτι πολλοὶ τούτων ἰδίως βραδύτερον ἐγνώριζον καὶ τὴν 'Ελληνικὴν ἀρκούντως. Οὕτω καθ' ὃν χρόνον εἶχε καταβῆ τὸ Πνεῦμα τὸ ῞Αγιον, ὅτε «οἱ μαθηταὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις,» ὑποθέτομεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὡμίλησαν τότε καὶ 'Ελληνιστί, μάλιστα, διότι βλέπομεν, ὅτι καὶ οἱ κατοικοῦντες Πόντον καὶ τὴν 'Ασίαν Αἴγυπτον.... καὶ Παμφυλίαν ἤκουον ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων τῶν 'Αποστόλων. Τέλος

ϛ') Εἶτα διατείνεται ὁ κ. Λαμπρύλλος, ὅτι οἱ λόγοι οὓς πρὸ τῆς κατελεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ Πέτρος ἀναστὰς ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν, ὡς καὶ ἡ δημηγορία, ἣν μετὰ τὸ θαῦμα τῆς Πεντηκοστῆς ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἱερουσαλὴμ, καθαρῶς Ἑλληνιστὶ ἐξηνέχθησαν. Καθ' ἡμᾶς, οἵτινες πρὸς τούτοις οὐδαμῶς ἀσφαλῶς γνωρίζομεν, ἂν ὁ Πέτρος ὡμίλει τότε τόσον καλῶς τὴν Ἑλληνικήν[1], ἡ γνώμη αὕτη ὑπάρχει ὅλως ἀμφισβητήσιμος, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι οὐδὲν τοιοῦτο δύναταί τις νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς Β' τοῦ Λουκᾶ συγγραφῆς. Δυνάμεθα δηλ. ἀπροσκόπτως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Πέτρου ῥηθέντα ἀπηγγέλθησαν ὄχι ἑλληνιστὶ, ἀλλ' ἑβραϊστὶ, ἤτοι ἐν τῇ τότε ἐν χρήσει Συροχαλδαϊκῇ γλώσσῃ. Ἂν ὅμως ἡ ἔκθεσις γίνεται ἑλληνιστὶ, τοῦτο προῆλθεν ἕνεκα τοῦ συγγραφέως, ἐλλόγως τὴν ἑλληνικὴν προκρίναντος, ἀφ' οὗ ἡ γλῶσσα αὕτη ἦτο ἡ τότε ὅτε συνέταττε τὸ δεύτερον αὐτοῦ ἔργον τοῦτο ὁ Λουκᾶς ἁπασῶν τῶν ἄλλων ἐπικρατοῦσα, καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ διότι καὶ αὐτὸς ὁ Λουκᾶς ἀρχῆθεν ἄριστος ἑλληνιστὴς ἐγένετο. «Καὶ ἐν τούτοις, εἶπόν τινες, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀποδείξεων (;) ὅτι ὁ πρὸ τῆς κατελευσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγος τοῦ Πέτρου[1] ἐγένετο ἑλληνιστὶ, εἶναι καὶ ἡ εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετάφρασις τῆς Συροχαλδαϊκῆς λέξεως «Ἀκελδαμα» ἀλλ' ἡ τοιαύτη τῆς λέξεως μετάφρασις οὐδὲν περὶ τῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ὁ Πέτρος ὡμίλησε μαρτυρεῖ. Ἐξηγοῦμαι· ὁ κ. Λ ἐν § 13 θαυμασίως πως ἐρωτᾷ ὧδε «διατί πολλαχοῦ τοῦ Εὐαγγελίου ἀπαντῶμεν (;) ἐν μέσῳ τοῦ ἕλληνος λόγου παρενειρομένας καί τινας λέξεις ἑβραΐζούσας ὧν τὸ πλῆθος μεθερμηνεύεται εἰς τὸ ἑλληνικὸν, καὶ δὲν τίθεται ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς αὐτό;» πρὸς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπαντᾷ ἔτι θαυμασιώτερον ὡς ἑξῆς· «διότι λέγει, ὁ ἐξιστορῶν εὐαγγελιστὴς ἐφρόνει ὅτι ἐλάλουν *μὲν ἑλληνιστὶ* οἱ ἐρωτῶντες ἢ πράττοντες καὶ λέγοντες (!) καὶ συναναστρεφόμενοι, καθ' ὃ *πάντες ἑβραῖοι*, οὐχὶ ὅμως καθαρῶς καὶ ἀμιγῶς, ἀλλ' ἀνεμίγνυον καὶ λέξεις καὶ φράσεις ἑβραΐζούσας, *διὰ τοῦτο ἐξέθηκεν ἀπαραλλάκτως, ὅπως ἤκουσεν ἢ ἔμαθεν ὅτι ἐλέχθησαν ταῦτα*». Ὅταν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον συλλογίζηταί τις, τότε βεβαίως ὅλα κατὰ θείαν τινὰ μοῖραν θὰ φαίνωνται, ὅτι συντρέχουσιν εἰς τὸ ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι πάντα τότε ἐπὶ Χριστοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱε-

ἐρωτῶμεν τὸν κ. Λαμπρύλλον, «διατί ἆρά γε ὁ μὲν Ἰωάννης παρίστησι τὸν Ἰησοῦν φωνοῦντα τῷ Λαζάρῳ Ἑλληνιστὶ, ἐνῷ ὁ Μάρκος τῇ θυγατρὶ τοῦ Ἰαείρου ἐν τῇ τότε ἐν χρήσει Συροχαλδαϊκῇ γλώσσῃ «Ταλιθὰ κοῦμι;» Καὶ διὰ τί ὁ μὲν Θεολόγος καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὁ Λουκᾶς (ἰδίως ἐν ταῖς Πράξεσι) παραλείπουσι τὰς Ἑβραΐζούσας λέξεις, οἱ δὲ ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ποιοῦνται αὐτῶν χρῆσιν συχνῶς; (Ἴδ. Ματθ. ΚΖ'. 46—47. Μάρκ. Ζ' 82—86 κτλ. δι' οὐδὲν ἄλλο βεβαίως ἢ ὅτι 1) οἱ μὲν πρῶτοι ἱεροὶ συγγραφεῖς ἐγίνωσκον κάλλιον τῶν ἄλλων τὴν Ἑλληνικὴν καὶ 2) διότι ὅτε οὗτοι (ὁ Λουκᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης) συνέγραφον ἡ Ἑλληνικὴ εἶχεν ἐντελῶς τῶν ἄλλων γλωσσῶν ὑπερισχύσει (Λουκ. ΙΑ' 43 Πραξ. Θ' 36—40) Ἴδ. πλείονα ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Keim.

1 Διότι οὐδεμία τοιαύτη μαρτυρία εὕρηται.

2 Πράξ. Α, 15—23.

ρουσαλὴμ καὶ πανταχοῦ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας ἦσαν οὐδὲν ἄλλο ἢ ἑλληνικά, καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἔτι, ὅτι γνήσιος τὰ φρονήματα καὶ τὴν γλῶσσαν Ἕλλην ἐγένετο, καὶ ὅλως τῶν ἄλλων ἐθνικῶν αὐτοῦ ἰδεῶν ξένος. Ἀλλ' ὁποία παράφορος πλάνη! διότι τὰ πάντα ἑβραϊστὶ διεδραματίσθησαν, ἐξαιρουμένων τῶν σκηνῶν ἐκείνων, εἰς ἃς ἔλαβον μέρος ῥωμαῖοι ἢ τοιοῦτοι ὑπάλληλοι ἢ ἐν γένει ἀλλοεθνεῖς (ὄχι δηλ. ἑβραῖοι). Ἂν δὲ παρατηροῦνται λέξεις τινὲς ἑβραϊκαί, εἰς τὸ ἑλληνικὸν μεταφραζόμεναι, δι' ἃς τοσοῦτον ἀπορεῖ ὁ κ. Λ τοῦτο ἀκριβῶς προέρχεται ὅλως ἐκ τοὐναντίον ἢ ὡς ὑποθέτει αὐτὸς ὁ κ. Λ. Ἐπειδὴ δηλ. τῶν Εὐαγγελίων οἱ συγγραφεῖς καὶ ἐν γένει τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶχον εὐθὺς κατανοήσει, καὶ καλῶς παρατηρήσει ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, καθ' ὃν χρόνον ἐπεχειρίζοντο τὰς συγγραφὰς αὐτῶν, δὲν ἔμελλε πλέον νὰ ὑπερισχύσῃ, ἀλλ' εἶχεν ἤδη κατισχύσει τῶν λοιπῶν,[1] καὶ ἑπομένως ἐκτὸς τῶν ἄλλων τῆς γλώσσης ταύτης ἐμφύτων οὕτως εἰπεῖν ἰδιοτήτων καὶ προτερημάτων, ὅτι ἦτο ἡ μόνη ἱκανὴ εἰς διάδοσιν τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν καὶ τῆς θείας τοῦ Χριστιανισμοῦ φιλοσοφίας,[2] διὰ ταῦτα μετέδιδον ἑλληνιστὶ πᾶν ὅ,τι περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἐγνώριζον, ἀλλ' ἀκριβῶς καὶ πιστότατα· οὕτω δ' εἰς αὐστηροτέραν τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν τούτων τήρησιν, ἀνέφερον ἔστιν ὅπου καί τινας λέξεις εἰς τὴν πρωτότυπον γλῶσσαν, ὑποδηλοῦντες οὕτω τὴν μεθ' ἧς ἔγραφον ἀκρίβειαν. Δυστυχῶς αἱ λέξεις αὗται αἱ κυρίως τὴν ἐν ᾗ διεδραματίσθησαν τὰ ἱστορούμενα γλῶσσαν ἡμῖν δεικνύουσαί εἰσιν ὀλίγισται[3]. Ἐπειδὴ δ' αὗται ἦσαν πλέον, ὡς πρὸς τὴν ἤδη ἐπικρατήσασαν ἑλληνικήν, ξενότροποι καὶ οὕτωρ εἰπεῖν ἀπηρχαιωμέναι καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας ἑλληνιστὶ ν' ἀναγνώσωσι τὰ ἱστορούμενα ἴσως ἀκατανόητοι, διὰ τοῦτο καὶ μετεφράζοντο εἰς τὴν Ἑλληνικήν, ἀκριβῶς ὡς καὶ σήμερον πολλάκις ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι συμβαίνει π. χ. ἐν τῇ σχετικῶς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ὀλιγότερον παρ' ἡμῖν διαδεδομένῃ Γαλλικῇ γλώσσει, οὕτω λέγομεν. «Καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας ἐπανέκαμψαν οἱ sans-culottes, τοῦτ' ἔστιν οἱ ἀβράκωτοι.»

Τοιαύτη εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετάφρασις τοῦ γράφοντος ἢ λαλοῦντος ἑλληνιστὶ ἐπιτρέπεται· ἐν ᾧ τὸ ἐναντίον ὄχι βέβαια, ἐντὸς ἂν ἡ ἐναντία γλῶσσα ὑπάρχει ἐπικρατεστέρα. Τοσαῦτα ἐν σχέσει πρὸς τὴν εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετάφρασιν τῆς λέξεως «Ἀκελδαμάχ».—Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ἑρμηνευτέα καὶ τὰ ἐν ταῖς §§ 14, 15, 16 ὑπὸ τοῦ κ. Λ ἀναφερόμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης χωρία.

γ') Ἀλλ' ἐπίσης οὐχὶ ὀρθὴ τοῦ κ. Λ ἰδέα εἶναι καὶ ἡ ἐν § 6. «ὅ,τι λέγω

1 Σημειούσθω ἐνταῦθα ὅτι διὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ τὰ συγγραφέντα ἅπαντα συνετάχθησαν ἑλληνιστὶ π. χ. τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου, αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, αἱ πλεῖσται ἵνα μὴ εἴπω ἅπασαι αἱ ἐπιστολαὶ κτλ.

2 Ἰδ. Κ. Παπαρρηγ. Ἱστορ. Ἑλληνικοῦ ἔθνους τόμ. Β' σελ. 529—533.

3 Ἰδ. π. χ. Μαρκ. Ζ', 82. Ματθ. ΚΖ', 4. καὶ ΚΖ', 6, καὶ ἀλλ.

περὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν, τοῦτ' αὐτὸ ἁρμόζει (;) λεγόμενον καὶ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐποικούντων Ἰουδαίων· *ὑποθέτω μάλιστα*, ὅτι καί τινες τῶν παροικούντων οὐδ' ἐγνώριζον ὅλως τὴν ἑβραϊκήν.» Ὁ κ. Α δηλ. θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπικρατεστέρα γλῶσσα ἦτο ἡ Ἑλληνική, καὶ παρὰ πολλοῖς τῶν ἑβραίων τὴν μητρικὴν παραγκωνίσασα· οὕτω δὲ νὰ ἐξαγάγῃ, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἐλάλει καὶ ἐγνώριζεν ἄριστα τὴν Ἑλληνικήν. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα παραβληθήτω ἡ § γ' τοῦ Β' μέρους τῶν προεκτεθέντων, ἐξ ἧς ἀρκούντως καταφαίνεται· πῶς εἶχον οἱ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἑβραῖοι πρὸς τὰ ἑλληνικά. Ἀλλ' ὁ κ. Α λέγει ὅτι *ὑποθέτει* τοῦτο· ὅταν ὅμως τις *ὑποθέτῃ*, τότε ὀφείλει ν' ἀναφέρῃ καὶ τοὺς λόγους του ἐν ᾧ ὁ κ. Α οὐδένα τοιοῦτον ἀναφέρει. Ὅτι δ' ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ Χριστοῦ εἶχεν ἐν ἑαυτῇ πλείστους ἀλλοεθνεῖς, τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἄλλων πολλῶν μαρτυριῶν, ἃς καὶ ἀπὸ τῶν Εὐαγγελίων καὶ ἀλλαχόθεν νὰ συναθροίσωμεν δυνάμεθα, ἐπιμαρτυρεῖ καὶ τῶν τοσούτων ἐθνῶν ἡ παρουσία κατὰ τὸ θαῦμα τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλ' ὅμως ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν οἱ πολυπληθέστατοι, ὅθεν καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἡ τότε ἐπὶ Χριστοῦ κοινοτέρα, τοῦτο καὶ ἐκ πλείστων ἄλλων ἀποδείξεων ἐπικυροῦται, καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἡ Ἱερουσαλὴμ ἦτο ὁ τόπος ὁ ἱερός, ὅπου συνεκεντροῦντο, καὶ ὁπόθεν ἤλπιζον νὰ παρουσιασθῇ ὁ κοσμικὸς αὐτῶν βασιλεὺς καὶ ν' ἀνεγείρῃ πάλιν τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ,[1] ὡς καὶ σήμερον ἔτι φαντάζονται τοῦτο διὸ καὶ προτιμῶσι τὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ διαμονήν, αὔξοντες οὕτως ἐκεῖ ἀριθμητικῶς.

δ') Καθ' ὅμοιον τρόπον, τουτέστι σφαλερῶς, ἐσκέφθη ἐπὶ τοῦ χωρίου ΚΖ', 46—49. ὁ κ. Α § ἐν 6 ὅπου ἐκτίθενται οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Χριστοῦ, οὓς ἐν μεγάλῃ φωνῇ περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν ἐβόησεν, ὅτε «τινὲς τῶν ἐκεῖ ἑστώτων ἀκούσαντες ἔλεγον, ὅτι Ἠλίαν φωνεῖ οὗτος» κτλ. «*Ἰδοὺ Ἑβραῖοι*, λέγει ὁ κ. Α, εὑρισκόμενοι ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐδόλως *ἐννοοῦντες τὰ ἑβραϊκά*, καὶ δυνάμενοι πρὸς πάντας φθέγγεσθαι ἑλληνιστί. Ἀλλ' ὅμως 1) αἱ λέξεις αὗται, αἵτινες ἐξηνέχθησαν ἐν τῇ μητρικῇ τοῦ Ἰησοῦ γλώσσῃ, καὶ ὡς πρωτότυποι μεγίστην ἀποπνέουσι χάριν καὶ ζωηρότητα, εἰσὶν οὐχὶ Ἑβραϊκαὶ ἀλλὰ Συροχαλδαϊκαὶ (Ἴδε μέρος Γ' τῶν προεκτεθέντων) καὶ 2) οἱ τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ παρανοήσαντες *δὲν ἦσαν* Ἑβραῖοι ἀλλὰ βεβαιότατα ἀλλοεθνεῖς, καὶ δὴ ἢ Ῥωμαῖοι ἢ τοιοῦτοι ὑπάλληλοι οἵτινες ἐν ταῖς δημοσίαις θέσεσιν, ἃς κατελάμβανον δὲν εἶχον τόσην ἀνάγκην τῆς Ἑβραϊκῆς, ὅσον τῆς Ἑλληνικῆς (ἧς τὴν γνῶσιν νόμος τοῖς δικασταῖς ἐπέβαλλε,) καὶ ἰδίως τῆς Ῥωμαϊκῆς. Ἀλλ' ὁ κ. Α διατεινόμενος, ὅτι ἦσαν οἱ παρανοήσαντες τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Ἑβραῖοι, φέρει ὡς λόγον ἀρκούντως ἰσχυρὸν τόν δε· «ὅτι δ' οἱ περιεστῶτες (;) ἦσαν ὄχι ἀλλοεθνεῖς, ἀλλ' Ἰουδαῖοι τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς Ἱστοριογνωσίας τοῦ Ἠλιοῦ ἀναρπασθέντος εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐν σώματι καὶ πάλιν κατελευσομένου (ὡραία μὰ τὴν ἀλήθειαν ἀπόδειξις), ἐκ παραδόσεως, λέγω,

1 Ἴδ. ὁλόκληρον τὸ Β' κεφ. τοῦ Ματθαίου.

ἀγνώστου εἰς τοὺς παροικοῦντας ἐκεῖ ἀλλοεθνεῖς». Παρατείνων δ' οὕτω τὰς δῆθεν ἀποδείξεις του λέγει «Ἵνα δὲ μὴ μακρηγορῶ, παρενείρω τὰ τοῦ Εὐαγγελίου αὐτόθι ἐδαφ. 39—44 εἰρημένα, ὅθεν δείκνυται τρανῶς (;), ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν παραπορευομένων ἢ καὶ παρισταμένων ἦσαν Ἰουδαῖοι».— Ἀλλ' ὅμως 1) ἄλλοι ἦσαν οἱ «παραπορευόμενοι,» καὶ ἄλλοι οἱ παρανοήσαντες τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ τὸ «Ἠλί, Ἠλί, κτλ.» οἵτινες ἵσταντο ἐκεῖ που πλησίον. Ἔπειτα 2) ἐκ τοῦ μνημονευθέντος τούτου χωρίου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου δείκνυται καθαρότατα ὅτι οἱ «ἐκεῖ ἑστῶτες» ἦσαν ἢ στρατιῶται Ῥωμαῖοι ἢ τοιοῦτοι ὑπάλληλοι, καὶ ἐν γένει ἀλλοεθνεῖς. Ὡς τοιοῦτοι δὲ ἥκιστα εἶχον αὐτὴν τῆς ἑβραϊκῆς, διότι ἐν μὲν ἐδαφίῳ 27 τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου τοῦ αὐτοῦ Εὐαγγελιστοῦ λέγεται «τότε *οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες* τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὅλην τὴν σπεῖραν», ἐν δὲ τῷ 31 «καὶ ἀπήγαγον (δηλ. οἱ στρατιῶται) αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι». — ἐν δὲ τῷ 33. «καὶ ἐλθόντες (οἱ στρατιῶται ἢ καὶ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ὑπάλληλοι) εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὅς ἐστι λεγόμενος κρανείου τόπος, ἔδωκαν αὐτῷ πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον», ἐν δὲ τῷ 35 σταυρώσαντες δ' αὐτὸν (δηλ. οἱ ἄνθρωποι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας) διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ», ἐν δὲ τῷ 36, «καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ.» Μετὰ δὲ ταῦτα πάντα ἀντιθετικῶς τίθεται τὸ ἐν τῷ 39. «Οἱ δὲ παραπορευόμενοι», ἐν οἷς πάλιν ἐννοητέους καὶ ἀλλοεθνεῖς, πρὸ παντὸς ὅμως Ἰουδαίους, διότι καὶ Ἰουδαῖος ἦτο ὁ σταυρούμενος, πρὸς δὲ καὶ διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν οἱ πολυπληθέστεροι ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὡς δύναταί τις εὐκόλως νὰ συμπεράνῃ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν λέξεων, ἃς μετὰ ψυχρότητος ἅμα καὶ σκώμματος κατὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωθέντος ἐξετόξευον, ἀναφερομένας εἰς τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, καὶ τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν παραδόσεις [1]. Ἔπειτα πάλιν πρὸς τοὺς «*παραπορευομένους*», ὄχι ἀντιθετικῶς, ἀλλ' ἐν χρήσει μεταβατικῇ τίθεται τὸ ἐν ἐδαφίῳ 47. «τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἑστώτων ἀκούσαντες, ἔλεγον ὅτι Ἠλίαν φωνεῖ οὗτος». Ὅτε δηλ. παρῆλθεν ἡ ὥρα τῆς σταυρώσεως, καὶ οἱ παραπορευόμενοι» ἱκανοποίησαν τὴν περιέργειάν των, καὶ οἱ ξένοι πάντες ὁμοίως τότε ἀπῆλθον, ἀφέντες ἐκεῖ μόνους τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐξουσίας, οἵτινες ὤφειλον νὰ φυλάττωσι τοὺς καταδίκους, μέχρις οὗ τελείως ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐκπνεύσωσιν [2] Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ῥωμαῖοι ἢ καὶ ἄλλου τινὸς ἔθνους π. χ. Ἕλληνες κτλ., πάντοτε ὅμως ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας (μό-

1 Ἰωάν. Β, 19. Ματθ. Κς. 61, ΚΖ', 39—43. «Ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν γραμματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἔλεγον» κτλ.

2 Ἰδ. Μάρκου τὰς λέξεις τοῦ ΙΕ, 44—45 «Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας . . . . . τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς τὸν Πιλάτον, καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· ὁ δὲ Πιλάτος ἐθαύμασεν εἰ ἤδη τέθνηκε καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντηρίωνα, ἐπηρώτησεν αὐτὸν εἰ πάλαι ἀπέθανε καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντηρίωνος, ἐδωρήσατο τὸ σῶμα τῷ Ἰωσὴφ κτλ.

νον ὄχι Ἑβραῖοι), οἵτινες τὴν τότε ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις Συροχαλδαϊκὴν οὐδόλως ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐννοῶσι, διὸ καὶ ἑπόμενον ὅτι οἱ τοιοῦτοι εὐκολώτατα νὰ παρανοήσωσι τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ἠδύναντο. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας γίνεται καταφανέστατον καὶ ἐκ τοῦ κεφ. ΚΖ, 48—49 τοῦ αὐτοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὁπόθεν διδασκόμεθα, ὅτι εἷς αὐτῶν «λαβὼν σπόγγον, πλήσας τε ὄξους, καὶ περιθεὶς καλάμῳ ἐπότιζεν αὐτὸν (τὸν Ἰησοῦν) οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον» ἄφες, ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται Ἠλίας σώσων αὐτόν.» τοιαῦτα ἔργα ἠδύναντο μόνον ἐκεῖνοι ν' ἀναλαμβάνωσιν, ὅσοι ἐξεπροσώπουν ἐκεῖ τὴν ἐξουσίαν, μόνοι καθῆκον ἔχοντες ὡς φρουροὶ νὰ γινώσκωσι τὰ διατρέχοντα ὅπως εὑρίσκωνται ἔπειτα εἰς θέσιν νὰ δίδωσι περὶ πάντων λόγον τοῖς ἀνωτέροις αὐτῶν.— Οὕτω δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ «ἑστώτων» ἰσοδυναμεῖ τῷ «καθημένων καὶ τηρούντων τὸν Ἰησοῦν ἐκεῖ», τουτέστι τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας οἵτινες καὶ παρενόουν τοῦ Ἰησοῦ τὰς λέξεις.

ε) Ἀλλα πάλιν καὶ ἂν ἠθέλομεν πρὸς ὥραν ὑποθέσει τοὺς λόγους τοῦ κ. Λ ὡς ὀρθῶς ἔχοντας, μὴ ἄρα διὰ τούτων μαρτυρεῖταί τι ἀμέσως περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς γλωσσομαθείας αὐτοῦ; Ἢ μὴ τυχόν, ἂν τις ἀποδείξῃ, ὅτι τῶν Ἀποστόλων τινὲς ἐγνώριζον τὴν Ἑλληνικὴν ἢ ἔστω καὶ ἅπαντες, ἀποδεικνύει ταὐτοχρόνως, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐγνώριζε καὶ ἐλάλει αὐτὴν ἐπίσης; Ὄχι βεβαίως.— Πάντες ὅμως οἱ λόγοι τοῦ κ. Λ ἀποδεικνύουσιν ἓν καὶ μόνον ἀληθέστατον, ὅπερ καὶ ἐν τῷ Β' μέρει τῆς πραγματείας ἡμῶν κατεδείχθη, ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο καὶ ἐπὶ Χριστοῦ ἀρκούντως διαδεδομένη ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, καὶ μάλιστα εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὅτι εἶχεν ὑπερισχύσει ἁπασῶν τῶν λοιπῶν. Τοῦτο καὶ μόνον ἁπλῶς ἐπαναλαμβάνομεν, ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῶν §§. 7, 8, 9, 10, 11 κτλ. τοῦ κυρίου Λ, καθὼς καὶ ἐξ ὅσων ἡμεῖς ἀνωτέρω εἴπομεν, ὅθεν καὶ παραδεχόμεθα τοῦτο ἁπλῶς, χωρὶς ἐνταυτῷ νὰ διατεινώμεθα, ὡς ὁ κ. Λ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζεν *ἀπὸ παιδὸς ἄριστα* τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καθὼς καὶ πάντες τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ Ἑβραῖοι, ὧν πολλοὶ οὐδὲ τὴν ἑβραϊκὴν ἐγνώριζον, τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν!» ἰδ. § 17 τοῦ κ. Λ. Καὶ τέλος πάντων τὰ μέγιστα θὰ ἤμεθα εὐγνώμονες τῷ κ. Λ ἂν μετὰ τὰ ἐν § 12 ἀναφερόμενα λόγια ταῦτα «ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ δείγματα ἐξ αὐτῶν τῶν Εὐαγγελίων, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐν αὐτοῖς τῆς Ἱεροσολύμοις ἐλάλει τοῖς Ἰουδαίοις ἑλληνιστί», ὑπεδείκνυεν ἡμῖν τοιαῦτά τινα δείγματα ὀλίγιστα, μόνον διότι, ἐκ τῶν Εὐαγγελίων πηγάζοντα μέγα θὰ εἶχον τὸ κῦρος ἐν ἑαυτοῖς, καὶ πᾶσαν ἄλλην μαρτυρίαν περιττὴν θ' ἀπεδείκνυον. Ἐν τούτοις ὁ κ. Λ οὐδὲν τοιοῦτο δεῖγμα ἀναφέρει· διὰ τί δέ; Ἂς ἀπαντήσω ἐγὼ ἀντὶ τοῦ κ. Λ. διότι τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀδύνατον, ἀφ' οὗ οὐδόλως τοιαῦτα δείγματα ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὑπάρχουσι — Πόθεν λοιπὸν παρήχθη ὁ κ. Λ. εἰς τὰς τοσοῦτον ὑπερβολικὰς αὐτοῦ σκέψεις; Βε-

δαίως ἐξ ὧν αἰτίων καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρήχθησαν τοῦτ' ἔστιν ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ φιλοπατρίας, καὶ τοῦ θερμοῦ αὐτοῦ ζήλου, πῶς νὰ παραστήσῃ τὸν Χριστὸν ἑλληνικώτερον. Τὸν ζῆλον τοῦτον ἄλλως πάντοτε ἐσεβάσθημεν, διότι εἶναι τιμιώτατος μάλιστα ἐν Ἑλληνικῇ καρδίᾳ ἐμφωλεύων, οὐδεμία ὅμως ἀνάγκη, οὐδὲ πρέπει μέχρις, ἀνωφελοῦς ὑπερβολῆς νὰ καταντᾷ.

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν καὶ τῶν ὀλίγων τούτων μένομεν πάλιν ἀκριβῶς πιστοὶ εἰς τὸ προηγούμενον ἡμῶν συμπέρασμα.

Κ. Δ. Π.

ΤΟ ΑΡΤΕΜΙΣΙΟΝ

Τὸ Ἀρτεμίσιον κεῖται παρὰ τὸν λαιμὸν τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, τὸν σχηματιζόμενον ἐκ τοῦ Τισαίου ὄρους καὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας τῆς Εὐβοίας· καὶ καλεῖται οὕτως ὁ ὑπὲρ τὸν Ὠρεὸν μέχρι τοῦ χωρίου Ἑλληνικῶν αἰγιαλός, ὡς καὶ τὸ ἐκεῖ ἀκρωτήριον. [1]

Πρὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου ὑψοῦται ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ὥσπερ μῦς τις νησίδιον, Μυόνησος μὲν τὸ πάλαι [2] Ποντικόνησος δὲ τὴν σήμερον καλούμενον, ἔρημον καὶ ἀκατοίκητον. [3]

Τὸ στενὸν τοῦτο τῆς θαλάσσης μέρος ἐκρίθη κατάλληλον ὅπως ναυμαχήσῃ τῷ 480 π. χ. ὁ ὑπὸ τὸν Εὐρυβιάδην Ἑλληνικὸς στόλος, ἐκ 271 τριήρεων καὶ ἑξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν συγκείμενος, μετὰ τοῦ τὸν Ξέρξην παρακολουθοῦντος Περσικοῦ στόλου.

Ὁ Πλούταρχος, βοηθούμενος ἐξ ὅσων ὁ Ἡρόδοτος καὶ Φαντίας ὁ Λέσβιος ἔγραψαν, διηγεῖται εἰς τὸν βίον τοῦ Θεμιστοκλέους τὰ κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην, καταλήγων οὕτως.

«Αἱ δὲ γενόμεναι τότε πρὸς τὰς τῶν βαρβάρων ναῦς περὶ τὰ στενὰ μά»χαι, κρίσιν μὲν εἰς τὰ ὅλα μεγάλην οὐκ ἐποίησαν, τῇ δὲ πείρᾳ μάλιστα »τοὺς Ἕλληνας ὤνησαν, ὑπὸ τῶν ἔργων παρὰ τοὺς κινδύνους διδαχθέντας, »ὡς οὔτε πλήθη νεῶν, οὔτε κόσμοι καὶ λαμπρότητες ἐπισήμων, οὔτε κραυγαὶ »κομπώδεις, ἢ βάρβαροι παιᾶνες, ἔχουσί τι δεινὸν ἀνδράσιν ἐπισταμένοις εἰς »χεῖρας ἰέναι, καὶ μάχεσθαι τολμῶσιν· ἀλλὰ δεῖ τῶν τοιούτων καταφρο»νοῦντας, ἐπ' αὐτὰ τὰ σώματα φέρεσθαι καὶ πρὸς ἐκεῖνα διαγωνίζεσθαι συμ-

1 Ἑλλην. Ἱστορ. Παπαρ. Τομ. Α'. Σελ. 422.

2 «Εἶτα Μυόνησος νησίδιον». Στράβ. Βιβλ. Θ. § 14.

3 Ὁ Κος Λάνδερερ (Περιγ. Λουτ. Αἰδηψοῦ Σελ. 68) λέγει ὅτι τῷ 1758 δι' ἰσχυροτάτου σεισμοῦ μικρά τις νῆσος πρὸς ἄρκτον τῆς Εὐβοίας κειμένη καὶ Πόντικος ὀνομαζομένη κατέδυσεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὑπῆρχεν ἆρά γε καὶ ἄλλη τις νῆσος ἐκτὸς τῆς σωζομένης ταὐτώνυμος;

»πλακέντας. Ὁ δὴ καὶ Πίνδαρος οὐ κακῶς ἔοικε συνιδών, ἐπὶ τῆς ἐπ' Ἀρ»τεμισίῳ μάχης εἰπεῖν.

. . . . Ὅθι παῖδες Ἀθηναίων
ἐβάλοντο φαεννὰν
κρηπῖδ' ἐλευθερίας.

« Ἀρχὴ γὰρ ὄντως τοῦ νικᾷν τὸ θαρρεῖν. Ἔστι δὲ τῆς Εὐβοίας τὸ Ἀρτεμίσιον ὑπὲρ τὴν Ἑστιαίαν αἰγιαλὸς εἰς βορέαν ἀναπεπταμένος· ἀντιτείνει δὲ αὐτῷ μάλιστα τῆς ὑπὸ Φιλοκτήτη χώρας γενομένης Ὀλιζών. Ἔχει δὲ ναὸν οὐ μέγαν Ἀρτέμιδος ἐπίκλισιν Προσηῴας καὶ δένδρα περὶ αὐτὸν πέφυκε, καὶ στῆλαι κύκλῳ λίθου λευκοῦ πεπήγασιν· ὁ δὲ λίθον τῇ χειρὶ τριβόμενος, καὶ χρόαν καὶ ὀσμὴν κροκίζουσαν ἀναδίδωσιν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν στηλῶν ἐλεγεῖον ἦν τόδε γεγραμμένον.»

Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεὰς Ἀσίας ἀπὸ χώρας
παῖδες Ἀθηναίων τῷ δὲ ποτ' ἐν πελάγει
Ναυμαχίῃ δαμάσαντες, ἐπὶ στρατὸς ὤλετο Μήδων,
Σήματα ταῦτ' ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμιδι.

«Δείκνυται δὲ τῆς ἀκτῆς τόπος ἐν πολλῇ τῇ πέριξ θινὶ κόνιν τεφρώδη καὶ μέλαιναν ἐκ βάθους ἀναδιδούς, ὥστερ πυρίκαυτον, ἐν ᾧ τὰ ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς καῦσαι δοκοῦσιν».

Ἐπισκεφθέντες ἐπ' ἐσχάτων τὴν βορειανατολικὴν παραλίαν τῆς ἐπαρχίας Ξηροχωρίου, παρετηρήσαμεν ὅτι εἰς πᾶν ἰσχυρὸν μέρος εἶχε κτισθῆ φρούριον [1].

Εἰς ἀπόστασιν δὲ τεσσάρων ἀπὸ τῆς Ἱστιαίας ὡρῶν περίπου καὶ εἰς τὴν θέσιν Παναγιὰ ἢ Παλιὸ χωριὸ τοῦ χωρίου Ἀγριοβοτάνου δείκνυνται ἐπὶ ἐκτάσεως μεγάλης ἐρείπια πόλεως ἀρχαίας· ἐκεῖ εὑρίσκουσιν οἱ χωρικοὶ νομίσματα Ῥωμαϊκὰ καὶ Ἑλληνικά, ὧν τινὰ εἴδομεν ἔχοντα τὴν Ἀρτέμιδα· σώζονται δὲ καὶ οὐκ ὀλίγα ἐρείπια ναοῦ τιμωμένου σήμερον ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας.

Τὸ μέρος τοῦτο, ἔχον ἄποψιν μαγευτικήν, ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς δὲ ὑψηλῆς κατοπτεῦον, ἀφ' ἑνὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἀφ' ἑτέρου τὸν Παγασαῖον καὶ πέραν τῆς Ὄρθρυος τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἔχει πρὸς ἀριστερὰ εἰς θέσιν Πλατανιὰ λιμενίσκον [2] καὶ εὑρίσκεται κατέναντι τῆς ἐπὶ τοῦ Τισαίου ὄρους Ὀλιζῶνος.

Μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ Ἀγριοβοτάνου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὥρας κεῖται τὸ χωρίον Ἑλληνικά, ἔνθα φρονοῦσιν ὅτι ὑπῆρχεν ἡ πόλις τοῦ Ἀρτεμισίου. Τῷ ὄντι εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου τούτου, ἐν

1 Οὕτω καὶ πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ σημερινοῦ χωρίου Καστρὶ ὑπάρχουσιν ἐρείπια φρουρίου (Κάστρου) ἐπὶ ὑψώματος. (5) Ἐκεῖ ἔδειξαν ἡμῖν δύο παμμεγέθεις καὶ χονδροὺς πίθους κεχωσμένους εἰς τὴν ρίζαν πεύκης ἀνευρεθέντας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκεῖθεν διαβάσεώς μας.

2 Ἐκεῖ πλησίον εἶπον ἡμῖν ὅτι εὑρέθη καὶ κεραμοποιεῖον ἀρχαῖον.

πεδιάδι ὡραίᾳ καὶ εὐφόρῳ, περικυκλουμένη, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, σχηματιζούσης ὁρμίσκον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ δασωδῶν ὀρέων ψιθυριζουσῶν πευκῶν, ξέχει γήλοφος κατάφυτος, διαχωρίζων εἰς δύο μέρη αὐτήν. Εἰς τὴν ἄκραν τοῦ γηλόφου ὑπάρχουσιν ἐρείπια φρουριδίου, μικροῦ μὲν τὴν ἔκτασιν, ἀλλ' ὑψηλοῦ καὶ λίαν ἰσχυροῦ, προασπίζοντος τὴν πεδιάδα ἅπασαν καὶ κτισμένου ὑπὸ βράχων παμμεγέθων, ὧν πολλοὺς ὁ τὰ πάντα ἀλλοιόνων χρόνος ἐκύλισε πέριξ. Πλησιέστατα αὐτοῦ σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας ὁ Ἅγιος Ἰωάννης. Ἐκ τῶν πέριξ δὲ κεράμων, ὀπτῶν πλίνθων καὶ λίθων, διεσπαρμένων καὶ εἰς τὰ πέριξ τοῦ λόφου, ἐν τῇ πεδιάδι εἰκάζεται βεβαίως ἡ ὕπαρξις κτιρίων. Ὁ λόφος οὗτος, κεκαλυμμένος ἤδη σχεδὸν ἐντελῶς ὑπὸ πευκῶν, σχοίνων καὶ ἄλλων θάμνων, καλεῖται Καστραδάκι (φρουρίδιον)· ἡ δὲ πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ πεδιὰς ὀνομάζεται Πηγάδι, διότι ὑπάρχει τῷ ὄντι φρέαρ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, ὅπερ ὅμως ἀφῆκαν νὰ καλύψῃ θάμνος πυκνότατος σχοίνων. Εἰς τὰ πέριξ τῶν μερῶν τούτων εὑρέθησαν καὶ νομίσματα ἀρχαῖα.

Πέραν τῆς πεδιάδος τοῦ φρέατος καὶ ὄπισθεν τοῦ διαχωρίζοντος αὐτὴν ὄρους ἐκτείνεται ἄλλο πεδίον, ἐπίσης ὑπὸ ὀρέων καταφύτων κυκλούμενον καὶ ἀπολῆγον εἰς τὴν θάλασσαν, παρὰ τῇ παραλίᾳ τῆς ὁποίας, εἰς θέσιν Μυροχώραφο, σώζονται ἄλλα ἐρείπια ἐκκλησίας ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, ἣν θεωροῦσιν ἀρχαίαν.

Βορειοδυτικῶς τῆς πεδιάδος ταύτης, τὸ περικυκλοῦν αὐτὴν ὄρος προχωρεῖ οὐκ ὀλίγον πρὸς τὴν θάλασσαν, σχηματίζον χερσόνησον, ἥτις καλεῖται Χερονῆσι [1] καὶ ἐφ' ἧς, εἰς τοὺς πρόποδας, πρὸς ἀνατολάς, ὑπάρχει ἐρείπιον σχήματος λουτροῦ ἐκτισμένον στερεῶς μὲ λίθους καὶ πλίνθους ὀπτάς· τὸ κτίριον τοῦτο ἔχον μῆκος τριῶν περίπου μέτρων, πλάτος δύο, δεικνύει, μολονότι δὲν διατηρεῖται εἰμὴ μικρὸν μέρος τῆς στέγης, ὅτι ἦτο θολωτὸν καὶ ἔχει ὀπὴν πρὸς τὸ ἓν μέρος ὀλίγον ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς [2]· καλοῦσι δὲ τοῦτο οἱ χωρικοὶ *Λουτρὸ τῆς Βασίλισσας*. Τὴν ἰδέαν ὅτι ἦτο λουτρὸν ἐνισχύει καὶ ἡ ἀνεύρεσις ἀρχαίου ὑδραγωγείου εἰς θέσιν Κεφαλόβρυσο, διευθυνομένου πρὸς τὸ Χερονῆσι. Ἐπειδὴ δ' ἐκ παραδόσεως ἀκούουσιν οἱ χωρικοί, ὅτι ἐκεῖ ἐλατρεύετο ἡ θεὰ Ἄρτεμις καὶ ἐπειδὴ αὐτὴν δὲν δύνανται βεβαιότατα νὰ ἐννοήσωσιν ὡς θεότητα, ἐκλαμβάνουσιν ὡς βασίλισσαν· διὰ τοῦτο ὑποθέτομεν ὅτι ἐβάπτισαν καὶ τὸν λουτῆρα τοῦτον *Λουτρὸ τῆς Βασίλισσας*.

Ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ σώζονται ἐρείπια φρουρίου μεγάλου, ἐὰν κρίνῃ δέ τις ἐκ τῶν μεγίστων λίθων, οἵτινες, κανονικώτατα τοποθετημένοι, διατηροῦνται ἔτι, ἰδίως πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, ἦτο στερεότατον καὶ ὡς ἐκ

1 Ἡ λέξις χερονῆσι παράγεται φρονῶ ἐκ τοῦ χερσόνησος, ἐκτὸς ἐὰν ἦτο ἀρχικῶς ἰσχυρόνησος ἢ χελώνησος καὶ παρεφθάρη, διότι καὶ ἰσχυρὸν τὸ μέρος εἶναι καὶ χελώνην ὁμοιάζει.

2 Ἴσως διὰ νὰ ἐξέρχηται τὸ ὕδωρ.

τῆς ὀχυρᾶς αὐτοῦ θέσεως ἰσχυρότατον. Καὶ ἐκεῖ εὑρίσκουσι νομίσματα, οἱ δὲ κέραμοι εἰσὶ διεσπαρμένοι εἰς ἀρκετὸν τῆς πεδιάδος μέρος μέχρι τῆς παραλίας· πρὸ δύο μάλιστα ἐτῶν εὑρέθη ἐν τῇ θαλάσσῃ ὄχι μακρὰν τῶν ἐρειπίων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στήλη ἐκ μαρμάρου [1], ἣν κατὰ τὴν ὀλεθρίαν τῶν χωρικῶν πεποίθησιν, ὅτι ἐντὸς τῶν ἀγαλμάτων ἢ τῶν μαρμάρων εἰσὶ πάντοτε κεκρυμμένοι θησαυροί, κατεσύντριψαν.

Πρὸς δυσμὰς τῆς χερσονήσου ταύτης ὑπάρχει ὅρμος, ὅστις περιοριζόμενος ὑπὸ ὀρέων δασωδῶν, φθάνει μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου, ὅπερ καλεῖται Ἀμόνι ἢ Ἁλωνόπετρα. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὅρμου κεῖται νησίδιον, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἐφ᾽ οὗ καὶ ναὸς ὁμώνυμος, ἀνακαινισθεὶς πρὸ μικροῦ, καὶ τὸ ὁποῖον, διαρκούσης τῆς ἀμπώτιδος, ἑνοῦται μετὰ τῆς ξηρᾶς. Ἀπέναντι δὲ τοῦ βράχου τῆς Ἁλωνόπετρας ὑπάρχει ἡ Ποντικόνησος, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ὁποίας δείκνυνται ἐρείπια φρουριδίου. Ἐγγύτατα ταύτης ὑπάρχει νησίδιον ἕτερον ἢ μᾶλλον σκόπελος, καλούμενος Πρασσοῦ.

Κατέναντι τῆς παραλίας ταύτης, ἣν περιεγράψαμεν, ἡ Σκόπελος καὶ Σκίαθος μετὰ τῶν παρ᾽ αὐταῖς μικρῶν νήσων, φαίνονται οἱονεὶ συνέχεια τοῦ Τισαίου ὄρους καὶ ἡ μεταξὺ θάλασσα ὡς παρέκτασις τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου· ἀλλὰ τὸ ἄπειρον τῆς μεταξὺ Σηπιάδος καὶ Σκιάθου θαλάσσης σοὶ ὑπομιμνήσκει, ὅτι ἐκεῖ παύει ἡ πρὸς λίμνην ὁμοιάζουσα θάλασσα τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, καὶ ἄρχεται ὁ Θερμαϊκός.

Κοινῶς πιστεύεται ὅτι τὸ ἀκρωτήριον καὶ ἡ πόλις τοῦ Ἀρτεμισίου ἔκειντο εἰς τὸ Χερονῆσι. Ἡμεῖς ὅμως, εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν τοῦ Πλουτάρχου χωρίον βασιζόμενοι, τολμῶμεν νὰ προτείνωμεν εἰκασίαν οὐχὶ σύμφωνον πρὸς τὰς πρὸ ἡμῶν, διότι ἐὰν ὁ βιογράφος τοῦ Θεμιστοκλέους ἀκριβῶς περιγράφει τὸ Ἀρτεμίσιον, ὡς ἀντιτεῖνον τῆς Ὀλιζῶνος, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ χωρίου Ἀγριοβοτάνου μᾶς δεικνύουσι ποῦ ἔκειτο ἡ πόλις τοῦ Ἀρτεμισίου, τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας Παναγίας, τὸν ναὸν τῆς Προσηῴας Ἀρτέμιδος καὶ τὰ πολλὰ τεμάχια κιόνων, στηλοβατῶν καὶ κιονοκράνων οὐχὶ πολὺ μεγάλων εἰσὶ τὰ ἐκ τῶν στηλῶν τοῦ μικροῦ ναοῦ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ λευκὸς λίθος, τριβόμενος τῇ χειρί, δὲν ἀναδίδει πλέον χρόαν καὶ ὀσμὴν κροκίζουσαν, ἀλλά, καὶ ἐὰν τοῦτο ἀληθῶς συνέβαινε τότε, ἡ παρέλευσις εἴκοσι περίπου αἰώνων δὲν εἶναι ἀρκετὴ νὰ ἐξατμίσῃ τὴν ὀσμὴν καὶ ν᾽ ἀλλοιώσῃ τὸ χρῶμα ;[1]

Καὶ ἐὰν μὲν ταῦτα οὕτως ἔχωσι, τὰ εἰς Χερονῆσι καὶ Καστραδάκι ἐρείπια μαρτυροῦσι τὴν ὕπαρξιν ἄλλων ἐπίσης ἀρχαίων πόλεων. Ἀλλ᾽ ἐὰν ὁ Πλούταρχος δὲν ἠκριβολόγησε περὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἀρτεμισίου, καὶ ἀντὶ

1 Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ἐὰν τῷ ὄντι ὑπῆρχον, καθ᾽ ἃ τινὲς χωρικοὶ μᾶς εἶπον, γράμματα· ἐὰν ὅμως τοῦτο παραδεχθῶμεν ἐν τῇ στήλῃ ταύτῃ ἆρά γε ἦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερόμενον ἐλεγεῖον, κυλισθείσῃ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (νῦν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου) εἰς τὴν θάλασσαν ;

νὰ εἴπῃ, ὅτι ἔκειτο ἀπέναντι τῆς Σκοπέλου καὶ Σκιάθου ἀναφέρει, ὅτι εὑρίσκετο ἀπέναντι τῆς Ὀλιζῶνος, τότε ἡ πόλις τοῦ Ἀρτεμισίου φρονοῦμεν ὅτε ἐξηπλοῦτο ἐπὶ τῶν θέσεων Καστραδάκι καὶ Πηγάδι, εἰς δὲ τὸ Χερονῆσι θὰ ὑπῆρχε φρούριον μέγα πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ λιμένος τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς ἐντεῦθεν κειμένης πόλεως.

Ὅπως δήποτε καὶ ἐὰν τὸ ἀκρωτήριον Ἀρτεμίσιον ἦναι αὐτὸ τοῦτο τὸ Χερονῆσι, ὅπερ πιθανότατον, τοῦτο δὲν ἀπαιτεῖ, φρονοῦμεν ἀπαραιτήτως τὴν ἐπ' αὐτοῦ ὕπαρξιν τῆς πόλεως. Ἄλλως τε εἶναι γνωστὸν ὅτι Ἀρτεμίσιον ἐκαλεῖτο καὶ ὅλος ὁ ὑπὲρ τὴν Ἑστίαιαν καὶ εἰς βορέαν ἀναπεπταμένος αἰγιαλός.

Τὸ Ἀρτεμίσιον ἐξήρτητο ἐκ τοῦ Ὠρεοῦ.[1] Ἀμφότεραι δ' αἱ πόλεις αὗται ὑπέστησαν τὰς περιπετείας ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος· ὑπετάγησαν εἰς τὸν Μέγαν Βασιλέα, ἐλευθερωθεῖσαι δ' ἐπί τινα χρόνον ἐκυριεύθησαν καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ ἐτυραννήθησαν ὑπὸ Φιλιστείδου, καθ' ἃ ὁ Θεόπομπος μαρτυρεῖ, ὑπετάγησαν δὲ κατόπι μετὰ τῆς Αἰδηψοῦ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥώμης καὶ βραδύτερον εἰς τοὺς Φράγκους, τοὺς Ἑνετοὺς καὶ τέλος τοὺς Ὀθωμανούς.

Ἐνόσῳ ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κρύπτεται ὑπὸ τὸν παχὺν πέπλον τοῦ μεσαιωνικοῦ σκότους, θέλομεν ἀγνοεῖ καὶ ἡμεῖς τὰς λεπτομερείας τῶν εἰς τὰ μέρη ταῦτα συμβάντων κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Ἀλλὰ μετ' εὐχαριστήσεως οἱ πάντες μανθάνομεν τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὃν φιλότιμοι νέοι ἀνέλαβον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀποτινάζοντες τὸν ἐν ταῖς μεσαιωνικαῖς βιβλιοθήκαις κονιορτὸν καὶ διασκορπίζοντες οὕτω φῶς εἰς τὴν σκοτεινὴν τῶν προπατόρων ἡμῶν ἱστορίαν.

Ἐν Χαλκίδι Γ. Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ.

1 Τὴν εἰκασίαν μας ταύτην ἐνισχύουσι, πιστεύομεν, καὶ ταῦτα· ὅτι ἐξ ὅλων τῶν πέριξ ἐρειπίων τῶν ναῶν τὰ τῆς Παναγίας εἰσὶ περισσότερα καὶ πλουσιώτερα· ὅτι εἶναι πιθανότερον ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος νὰ ὠνομάσθη μ. Χ. τῆς Παναγίας καὶ οὐχὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου· ὅτι ἀνευρέθησαν νομίσματα, φέροντα τὴν Ἀρτέμιδα καὶ ὅτι οὐδὲ τὰ πολλὰ δένδρα ἐλλείπουσιν ἐκεῖθεν.

2 Ἱστορ. Ἑλλην. Κ. Παπαρρηγ. Α. Σελ. 422.—Τοῦτο τεκμαίρεται καὶ ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων νομισμάτων.

Η ΜΙΚΡΑ ΚΟΜΗΣΣΑ

Ὑπὸ ΟΚΤΑΒΙΟΥ FEUILLET

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ' *

20 Σεπτεμβρίου 184 . . .

Ἔλαβον τὴν ἐπιστολήν σου, ἐξ ἧς πείθομαι ἀδιστάκτως ὅτι οὔτε ὁ Πάτροκλος οὔτε ὁ Πυλάδης ἦσαν ὅσον σὺ πρότυπα ἀληθοῦς φίλου. Μετὰ τὸν τοιοῦτον ἔπαινον, συγχώρησόν μοι νὰ σὲ εἴπω, ὅτι περιττὸν ἦτο νὰ ἐπιστρέψῃς τόσον δρομαίως ἐκ Γερμανίας, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι εἶδες ἐπὶ δύο κατὰ σειρὰν νύκτας κακὸν ὄνειρον καὶ ἤκουες καθ' ὕπνον τὴν φωνήν μου κράζοντος βοήθειαν. Τοιαῦτα εἶναι, φαίνεται, τ' ἀποτελέσματα τοῦ ρωμαντικοῦ τῶν Γερμανῶν μαγειρείου. Τοῦτο, Παῦλέ μου, ἦτο παιδαριῶδες, ἀλλὰ μὲ συνεκίνησε μέχρι δακρύων. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν δύναμαι νὰ σοὶ ἀποδώσω τὰ ἴσα. Ἂν ἡ καρδία μου εἶναι μαλακή, ἡ γλῶσσά μου εἶναι ξηρὰ καὶ οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ εἴπω εἰς κανένα «*σ' ἀγαπῶ*», ἀφοῦ βάσκανος δαίμων δίδει τόνον εἰρωνίας εἰς πᾶσαν ἐξερχομένην τῶν χειλέων μου τρυφερὰν λέξιν. Τὸ καλὸν εἶναι ὅτι σὺ τοὐλάχιστον μὲ γνωρίζεις.

Χαίρω βλέπων ὅτι, ἐνῷ αἱ ἐπιστολαί σου μὲ συγκινοῦσι, σὺ ἀπ' ἐναντίας γελᾷς ἀναγινώσκων τὰς ἰδικάς μου. Ἄκουσε λοιπὸν τὰς φοβερὰς συνεπείας τοῦ ἐν τῷ δάσει ἀνδραγαθήματός μου καὶ ἡσύχασε βλέπων ὅτι ζῶ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐπληρώθησαν ἤδη ὅσα προεῖδες ἐν ὀνείρῳ κακά.

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀποφράδος ἡμέρας ἐζήτησα πρὸ παντὸς ἄλλου ν' ἀνακτήσω τὴν ὑπόληψιν τῶν οἰκοδεσποτῶν μου, διηγούμενος αὐτοῖς προθύμως καὶ ἀνερυθριάστως τὰ ἀστειότερα ἐπεισόδια τῆς φυγῆς μου. Ἀμφότεροι ἐξεκαρδίσθησαν, πρὸ πάντων ὅμως ἡ μυλωθρίς, ἧς τὰ χείλη διεστέλλοντο μέχρι τῶν ὤτων ἀποκαλύπτοντα βάραθρον φοβερόν. Ὁ δὲ οἰκοδεσπότης, ἀφοῦ ἀπέκαμε γελῶν, θέλων νὰ μοὶ ἐπιδείξῃ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀποδοθείσης μοι συμπαθείας του μὲ ἠρώτησεν ἂν ἤμην κυνηγὸς καὶ ἔλαβεν ἀπὸ καρφίου ὑπεράνω τῆς ἑστίας ἐσκωριασμένον σιδηροῦν σωλῆνα, ὃν μοὶ ἐνεχείρισε ὑπερεπαινῶν τὰς πτηνοφόνους ἀρετὰς τοῦ ἀρχαϊκοῦ τούτου ἐργαλείου. Μὴ θέλων νὰ ταπεινώσω τὸν θέλοντα νὰ μὲ ὑποχρεώσῃ ἐδέχθην μετὰ πολλῆς δῆθεν εὐγνωμοσύνης τὸ προσφερόμενον, ὅπερ μοὶ ἐφαίνετο πράγματι λίαν ἐπικίνδυνον, καὶ μετέβην μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ δάσος. Κατακλιθεὶς ἐπὶ μαλακοῦ στρώματος ἐρεικῶν κατέθεσα μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸ πελώριον ὅπλον ἐπὶ τῆς χλόης καὶ εὐθὺς ἔπειτα ἐφρόντισα ν' ἀπομακρύνω διὰ λιθοβολισμῶν τοὺς κονίκλους, τοὺς ἀπερισκέπτως πλησιάζοντας πολεμικὴν μηχανήν, περὶ ἧς δὲν ἠδυνά-

* Ἴδ. σελ. 317.

μην νὰ ἐγγυηθῶ. Χάρις εἰς τὰς προφυλάξεις ταύτας οὐδὲν συνέβη καθ' ὅλον μου τὸ κυνήγιον δυσάρεστον οὔτε εἰς ἐμὲ οὔτε οἰς τοὺς κατοίκους τοῦ δάσους.

Ὅπως σοὶ εἴπω τὴν ἀλήθειαν, πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι μόνος σκοπὸς τῆς ἐκδρομῆς μου ταύτης ἦτο νὰ μὴ εὑρεθῶ εἰς τὸν μύλον κατὰ τὴν συνήθη ὥραν τῆς διαβάσεως τῶν ξενιζομένων ἐν τῇ ἐπαύλει κυνηγῶν. Περὶ τὴν δευτέραν λοιπὸν μετὰ μεσημβρίαν κατέλιπον τὴν ἐκ θύμου καὶ σμίνθων κοίτην μου πεποιθὼς ὅτι οὐδεμίαν εἶχον πλέον νὰ φοβηθῶ ὀχληρὰν συνάντησιν. Ἀποδοὺς τὸ ὅπλον εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, ὅστις ἐφάνη ἀπορῶν ὅτι ἐπέστρεφον μὴ χρησιμοποιήσας αὐτὸ ἢ μᾶλλον οὐδὲν ἐξ αὐτοῦ παθών, ἐτοποθετήθην ἀπέναντι τοῦ πυλῶνος τῆς ἐκκλησίας, ἀσχολούμενος νὰ τελειώσω ὑδρογραφίαν παριστῶσαν γενικὴν ἄποψιν τῶν ἐρειπίων, δι' ἧς ἐσκόπευον νὰ κερδίσω τὴν ψῆφον τοῦ ἁρμοδίου Ὑπουργοῦ.

Ἐνῷ εἰργαζόμην οὕτω μετὰ πολλῆς εἰς τὸ ἔργον προσηλώσεως, ἤκουσα αἴφνης καὶ πάλιν, καὶ πλησιέστερον μάλιστα ἢ συνήθως, τὸν τοσοῦτον ἀντιπαθητικὸν ἐκεῖνον θόρυβον ἱππικοῦ. Ὁ ἐχθρὸς εὑρίσκετο εἰς διακοσίων μόλις βημάτων ἀπόστασιν, φέρων τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔνδυμα περιπάτου καὶ πολυπληθέστερος ἢ χθές, πολλῶν προσελθόντων εἰς τὴν ἔπαυλιν ξένων, ἀνδρῶν τε καὶ κυριῶν. Καίτοι πρὸ πολλοῦ ἡτοιμασμένος εἰς τοιαύτην συνάντησιν, δὲν ἠδυνάμην νὰ μὴ δυσφορήσω κατὰ τῶν οὕτω διακοπτόντων τὴν ἡσυχίαν μου ἀκαμάτων ἐκείνων ἀέργων. Οὐδόλως ἐν τούτοις ἐσκέφθην ν' ἀποσυρθῶ, ἀπολέσας ἀνεπιστρεπτεὶ τὴν προτεραίαν πᾶσαν ὄρεξιν φυγῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ χθεσινοὶ διῶκταί μου ἐφαίνοντο προτιθέμενοι νὰ σεβασθῶσι τὴν δυστυχίαν μου ἀντὶ δὲ ν'ἀκολουθήσωσι τὴν ἀτραπὸν εἰς τὴν ἄκραν τῆς ὁποίας ἐκαθήμην παρεξετράπησαν πρὸς δεξιὰν καὶ παρῆλθον ἐν τάξει καὶ σιωπῇ. Εἷς μόνος τούτων ἀποχωρισθεὶς τῶν λοιπῶν ἦλθε νὰ σταματήσῃ εἰς δέκα μόλις βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου μου. Καίτοι ἔκυπτον ἐπὶ τοῦ ἔργου μου, ᾐσθάνθην ἐν τούτοις διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἐκείνης ὁράσεως, ἣν πάντες γνωρίζουσι, τὸ βάρος ἀνθρωπίνου βλέμματος προσηλωμένου ἐπ' ἐμέ. Ἐγείρας τότε πρὸς στιγμὴν τὴν κεφαλὴν ἀνεγνώρισα ἀμέσως τὴν γαλανόπτερον κυρίαν τὴν πρωταίτιον τῆς χθεσινῆς μου συμφορᾶς, ἥτις ἀναπαυτικῶς καθημένη ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου της, ὀλίγον κεκλιμένην ἔχουσα πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν καὶ ἡμικλείστους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπεθεώρει τὸ ὑποκείμενόν μου ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν μετὰ ὄντως ἀξιοθαυμάστου θρασύτητος. Ἐξ ἀβροφροσύνης πρὸς τὸ φῦλον αὐτῆς ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπε νὰ παραδοθῶ ἀνυπεράσπιστος εἰς τὴν ὁπωσοῦν ταύτην περιέργειαν. Μετά τινας ὅμως στιγμὰς ἀδιάκριστον, βλέπων ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχε τέλος, ἤγειρα εὐθαρσῶς τὴν κεφαλὴν καὶ ἠτένισα αὐτὴν ἀσκαρδαμυκτεί, μετὰ πολλῆς μὲν σοβαρότητος καὶ εὐγενείας, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἐλάσσονος ἐπιμονῆς. Ἐλαφρὸν τότε ἐρύθημα ἀνέβη ἐπὶ τῶν παρειῶν της, ὅπερ ἰδὼν τὴν ἐχαιρέτησα. Ἀποδοῦσα τὴν φιλοφρόνησιν δι' ἐλαφρᾶς ὑποκλίσεως ἀπεσύρθη δρομαίως καὶ ἔγεινεν ἄφαντος ὑπὸ τὸν θόλον

τῆς ἐκκλησίας, ἀφίνουσά με κύριον τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ἱκανῶς ηὐχαριστημένον, ὅτι κατόρθωσα νὰ καταβιβάσω τὴν ὀφρῦν της διὰ μόνης τῆς ἀταραξίας μου.

Ὁ εἰς τὸ δάσος περίπατος εἶχε διαρκέσει μόλις εἴκοσι λεπτά, ὅτε παρέστην εἰς τὴν ἔξοδον τῆς κομψῆς ὕλης ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ὑποκρινόμενος ὅσην καὶ πρότερον εἰς τὸ ἔργον μου προσήλωσιν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεσπάσθη ἱππεὺς καὶ ἐβάδισε κατ' εὐθεῖαν πρὸς ἐμέ. Ἦτο δὲ οὗτος μεγαλόσωμος ἀνὴρ φέρων κυανοῦν στρατιωτικῶς ἐσταυρωμένον ἐπενδύτην.—«Κύριε,» μοὶ εἶπε μετ' ἰσχυρᾶς καὶ συμπαθοῦς φωνῆς, ἀφοῦ ἀπεκαλύφθη, «μοὶ δίδετε τὴν ἄδειαν νὰ ἴδω τὸ ἔργον ὑμῶν;» Ἀντιχαιρετήσας καὶ νεύσας καταφατικῶς ἐξηκολούθησα ἐργαζόμενος, ἐνῷ ὁ ἄγνωστος ἱππεὺς παρετήρει τὴν εἰκόνα καὶ ἐξέφραζε τὴν εὐχαρέσκειάν του δι' ἐπαινετικῶν τινων ὡς ἐν μονολόγῳ ἐπιφωνημάτων. Ἀποταθεὶς ἔπειτα καὶ πάλιν ἀπ' εὐθείας πρὸς ἐμέ.—«Συγχωρήσατέ μοι,» εἶπε, «νὰ εὐχαριστήσω τὸν τεχνίτην, εἰς ὃν θέλομεν χρεωστεῖ τὴν διάσωσιν τῶν ἐρειπίων τούτων, τὸ κόσμημα τῆς ἐπαρχίας.» Πᾶσα μετὰ ταῦτα ἐκ μέρους μου περαιτέρω ἐπιφύλαξις ἤθελεν εἶναι παιδαριῶδες πεῖσμα, δι' ὃ ἔσπευσα ν' ἀποκριθῶ ὅτι τὸ ἀτελές μου σχεδίασμα δὲν εἶναι ἄξιον τοσούτων ἐπαίνων, καίτοι δὲ ἐπεθύμουν ἐξ ὅλης καρδίας τὴν διάσωσιν τῶν πολυτίμων ἐκείνων ἐρειπίων, ἐφοβούμην ἐν τούτοις ὅτι τὸ οὐσιωδέστατον μέρος τῆς ἐντολῆς μου ἤθελε μείνει ἀνεκπλήρωτον ἕνεκα ἐλλείψεως ἱστορικῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας μάτην ἀνεζήτησα ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς πρωτευούσης τοῦ νομοῦ.

—Τοῦτο, ἀπεκρίθη ὁ ἱππεύς, μὲ ὑπερευχαριστεῖ, διότι ἔχω ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀρχείων τῆς Μονῆς. Εἶναι εἰς τὰς διαταγάς σας, καὶ θέλετε μὲ καθυποχρεώσει ἐρχόμενος νὰ συμβουλευθῆτε αὐτά, ὅταν εὐκαιρήσετε.»

Ἐγερθεὶς ηὐχαρίστησα μετά τινος στενοχωρίας, ἐκφράζων τὴν λύπην μου ὅτι δὲν ἔμαθα τοῦτο πρότερον, ἤδη δὲ ἐφοβούμην μὴ ἀνακληθῶ εἰς Παρισίους δι' ἐπιστολῆς, ἥτις ἠδύνατο νὰ φθάσῃ αὐθημερόν. Ταῦτα λέγων ἐπροσπάθουν νὰ ἐλαττώσω διὰ τῆς προσηνείας τῶν τρόπων μου τὴν μὴ ἀποδοχὴν τῆς προσφερομένης ἐκδουλεύσεως, καθότι δὲν ἤθελον νὰ λυπήσω τὸν συμπαθέστατον ἐκεῖνον γέροντα, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ βλέμμα ἤστραπτε ἄδολος εἰλικρίνεια καὶ φιλοφροσύνη.

—Βλέπω τί τρέχει, «ἀνταπήντησεν οὗτος. Συστέλλεσθε νὰ μοὶ εἴπετε καθαρὰ ὅτι οὐδεμίαν ἔχετε ὄρεξιν νὰ σχετισθῆτε μὲ τὴν τρελλὴν νεολαίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθην χθὲς νὰ ἐμποδίσω νὰ κάμῃ ἀνοησίαν, δι' ἣν σᾶς ζητῶ συγγνώμην. Εἶμαι, κύριε, ὁ Μαρκήσιος Μαλλουέ, καὶ σᾶς λέγω ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ ὅτι ἀνεδείχθητε χθὲς νικητής. Οἱ θεότρελλοι ἐκεῖνοι ἤθελον νὰ σᾶς ἴδωσι, σεῖς δὲν ἠθέλετε καὶ ἔγεινε τὸ θέλημά σας. Τί περισσότερον θέλετε;

Ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ μὴ γελάσω, ἀκροώμενος τὴν εὐμενεστάτην ἐκείνην ἑρμηνείαν τοῦ ἐλεεινοῦ μου ἀνδραγαθήματος τῆς προτεραίας, τοῦτο δὲ βλέπων ὁ Μαρκήσιος,

—Γελᾶτε; εἶπε, σημεῖον ὅτι θέλομεν ταχέως συνεννοηθῆ. Τί σᾶς ἐμποδίζει τῷ ὄντι νὰ μείνετε ὀλίγας τινὰς ἡμέρας εἰς τὸν πύργον μου; Ἡ σύζυγός μου μ'ἐπεφόρτισε νὰ σᾶς προσκαλέσω. Ἡ κυρία Μαλλουὲ δὲν εἶναι πλέον νέα, πάσχει σχεδὸν πάντοτε, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ ἦναι ἄγγελος ἀγαθότητος. Θέλω σᾶς ἑτοιμάσει κατάλυμα ἐν αὐτῇ τῇ βιβλιοθήκῃ μου, ὅπου δύνασθε νὰ ζήσετε, ἂν θέλετε, ὡς ἐρημίτης. Ἡ Μαρκησία εἶναι πνευματωδεστάτη καὶ ἐγὼ αὐτός, καίτοι ἀγαπῶ τὸ κυνήγιον καὶ τὴν κίνησιν, τὴν ἀναγκαίαν εἰς τὴν ὑγείαν μου, δὲν εἶμαι βλάξ. Τὸ ἑσπέρας παίζομεν βίστ. Ὡς τεχνίτης ἀγαπᾶτε βεβαίως τὴν ἄνεσιν καὶ εὐζωΐαν, ἧς στερεῖσθε ἐνταῦθα. Δὲν θέλω ν' ἀκούσω τίποτε, προσέθεσε γελῶν ὁ Μαρκήσιος, ἐὰν ἀρνηθῆτε, καταφεύγω εἰς ἀπαγωγήν.»

Μακάριος, Παῦλε, ὁ γνωρίζων νὰ λέγῃ ὄχι. Μόνος ὁ δυνάμενος νὰ εἴπῃ ὄχι καὶ εἰς παιδίον καὶ εἰς πτωχὸν καὶ εἰς γέροντα καὶ εἰς γυναῖκα ἀκόμη εἶναι πράγματι κύριος τοῦ καιροῦ του, τῆς περιουσίας του καὶ αὐτῆς τῆς τιμῆς του. Ἂν ὁ Ἀδὰμ ἔλεγεν ὄχι, ἤθελε σώσει ἀπὸ τῆς πτώσεως ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Ταῦτα πάντα κάλλιστα ἐγνώριζον καὶ εἶχον μάλιστα παρόντα εἰς τὸν νοῦν τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Ἀλλ' οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ μάθω νὰ λέγω ὄχι. Ἔσφιξα λοιπὸν τὴν χεῖρα, ἥν μοὶ ἔτεινεν ὁ ἀγαθὸς Μαρκήσιος μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης, καὶ ὑποτασσόμενος εἰς τὸ πεπρωμένον ἀντήλλαξα ἀγογγύστως τὴν γαλήνην καὶ ἐλευθερίαν τοῦ ῥωμαντικοῦ μου καταγωγίου ἀντὶ τῆς ὀχληρᾶς καὶ ἀνουσίου κοσμικῆς τύρβης.

Περὶ τὴν πέμπτην τῆς ἑσπέρας δύο ὑπηρέται τοῦ πύργου ἦλθον νὰ λάβωσι τὰ ὀλίγα μου πράγματα, εἰδοποιοῦντές με ὅτι μὲ περιμένει ἅμαξα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου. Ἀποχαιρετήσας τὸ κελλίον μου, εὐχαριστήσας τοὺς ξενίσαντάς με καὶ ἀσπασθεὶς τὰ ἀκτένιστα αὐτῶν τεκνία, ἅτινα ἔκλαιον διὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ἀπῆλθον βαρυθυμῶν ἐκ τῆς εὐδαίμονος ἐκείνης κοιλάδος, ἐν ᾗ εἶχον εὕρει δευτέραν πατρίδα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'.

21 Σεπτεμβρίου

Ὁ πύργος Μαλλουὲ εἶναι βαρὺ οἰκοδόμημα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος οὐδὲν ἔχων τὸ ἄξιον περιεργείας· ἀλλ' ἡ ἄγουσα εἰς αὐτὸν μακρὰ δενδροστοιχία, ἡ εὐρεῖα αὐλὴ καὶ τὸ ὑψίκορμον δάσος καθιστῶσι τὴν ὄψιν τῆς ἐπαύλεως ταύτης ὄντως ἀρχοντικήν. Ὁ γέρων μαρκήσιος καταβὰς νὰ μὲ ὑποδεχθῇ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀνάβαθρον μ' ἔλαβεν ἐκ τοῦ βραχίονος καὶ μὲ εἰσήγαγε διὰ μακροῦ διαδρόμου εἰς μεγάλην αἴθουσαν, ὅπου ἐπελθούσης τῆς ἑσπέρας ἐπεκράτει ἐντελὲς σχεδὸν σκότος. Ὑπὸ τὸ διαλεῖπον φῶς τῆς ἑστίας διέκρινα

ἀμυδρῶς περὶ τοὺς εἴκοσι κυρίους καὶ κυρίας διεσκορπισμένους τῇδε κἀκεῖσε κατὰ μικροὺς ὁμίλους. Χάρις εἰς τὸ εὐεργετικὸν ἐκεῖνο ἡμίφως ἀπηλλάγην τῆς στενοχωρίας τῆς πρώτης παρουσιάσεως, ἣν ἀνελογιζόμην μετὰ τρόμου. Ἐγγιζούσης δὲ τῆς ὥρας τοῦ δείπνου, μόλις ἐπρόφθασεν ἡ μαρκησία νά μοι ἀποτείνῃ δι' ἀσθενοῦς μέν, ἀλλὰ γλυκυτάτης φωνῆς, ὀλίγας τινὰς φιλόφρονας λέξεις, καὶ εὐθὺς ἔπειτα ἐστηρίχθη εἰς τὴν βραχίονά μου, ὅπως μεταβῶμεν εἰς τὸ ἑστιατόριον.

Καθίσας παρὰ τῇ οἰκοδεσποίνῃ δὲν ἐβράδυνα νὰ ἐννοήσω ἐκ τῶν προσηλουμένων ἐπ' ἐμὲ περιέργων καὶ κατά τι εἰρωνικῶν βλεμμάτων τῶν δαιτυμόνων, ὅτι τὰ χθεσινά μου κατορθώματα δὲν εἶχον λησμονηθῆ. Κεχαρακωμένος ἐν τούτοις ὄπισθεν τῆς κοσμούσης τὸ κέντρον τῆς τραπέζης μεγίστης ἀνθοδέσμης καὶ ὑποστηριζόμενος ἐν τῇ ἀμύνῃ μου ὑπὸ τῆς καλῆς μαρκησίας κατώρθωσα νὰ ὑπομείνω τὴν σιωπηλὴν ταύτην ἔφοδον ἀζημίως καὶ ἀταράχως. Ἡ κυρία Μαλλουὲ εἶναι μία ἐκ τῶν σπανίων ἐκείνων γραιῶν, τὰς ὁποίας ἡ διαύγεια τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας προεφύλαξεν ἀπὸ τῆς ἀπελπισίας ἐκείνης, ἥτις καταλαμβάνει τὰς πλείστας γυναῖκας κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος. Ἐκ τῶν θελγήτρων τῆς παρελθούσης νεότητος διέσωζεν ἓν μόνον, ἀλλὰ μέγιστον, τὴν χάριν. Ἦτο μικρόσωμος, λεπτή, ὠχροτάτη καὶ κατὰ πάντα δικαιολογοῦσα τὸν μαρκήσιον λέγοντα, ὅτι εἰς τὴν σύζυγόν του ὀλίγη ἀπέμενε πνοή, ἀλλὰ πνοὴ ἀγγέλου. Ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ αὐτῆς οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἐφαίνετο ἀπόπειρα κομψότητος, ἀλλ' ἀξιοθαύμαστος μόνον φιλοκαλία ἄνευ ἴχνους φιλαρεσκείας, ἐντελὴς λήθη τῆς παρῳχημένης νεότητος καὶ γεροντική τις αἰδημοσύνη, δι' ἧς ἐφαίνετο ζητοῦσα συγγνώμην ὅτι δὲν δύναται πλέον ν' ἀρέσῃ. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀξιολάτρευτος αὕτη μαρκησία, ἥτις περιηγήθη ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην, ἀνέγνωσε πᾶν βιβλίον καὶ γνωρίζει τοὺς Παρισίους ὡς οὐδεὶς ἄλλος. Ἡ συνδιάλεξις ἡμῶν ὑπῆρξε ζωηροτάτη καὶ ποικίλη, ὡς δύο διανοιῶν αἵτινες συναντώμεναι πρώτην φορὰν ἅπτονται πάντων τῶν ζητημάτων, ὅπως ταχύτερον σχετισθῶσι πρὸς ἀλλήλας, διασκεδαστικὴν εὑρίσκουσαι τὴν ἀντιλογίαν καὶ ἡδυτάτην τὴν ὁμοφροσύνην.

Ἀφοῦ ἔπιον τὸν καφέ, μετέβην εἰς τὴν αὐλὴν μετὰ τῶν καπνιζόντων. Ἡ νὺξ ἦτο ὡραία, ὁ δὲ μαρκήσιος μὲ παρέσυρεν εἰς περίπατον ὑπὸ τὴν δενδροστοιχίαν, ἧς ἡ λεπτὴ ἄμμος ἔστιλβεν ὡς ἀργυρόκονις ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης, εἰσδυούσας διὰ τοῦ φυλλώματος τῶν καστανεῶν. Ὁ οἰκοδεσπότης μου, ὡς ἔλαβε τὸν κόπον νὰ μὲ εἰδοποιήσῃ ὁ ἴδιος τὸ πρωΐ, δὲν ἠρκεῖτο εἰς μόνας τὰς κυνηγετικὰς ἀπολαύσεις, ἀλλ' ἠγάπα καὶ νὰ σκέπτεται· αἱ δὲ ὡριμάσασαι ἐν τῇ μοναξίᾳ ἰδέαι του εἶχον ἐκ τούτου ἰδιάζον τι ἄρωμα πρωτοτυπίας. Ἀδύνατον μοὶ ἦτο νὰ συμμερισθῶ αὐτὰς ἀνεπιφυλάκτως, ὡς οὐδ' οὗτος εὗρεν ἀνεπίληπτον τὸν ὁρισμόν μου τῆς ἀριστοκρατίας, περὶ ἧς προσκληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ νὰ εἴπω τὴν γνώμην μου ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ, ἀπεφάνθην ὅτι τεχνίτης ὢν θαυμάζω αὐτὴν ὡς μεγαλοπρεπὲς ἱστορικὸν ἐρείπιον,

τοῦ ὁποίου τὰ συντρίμματα ἀπειλεῖ νὰ παρασύρῃ τὸ ῥεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἄδολος εἰλικρίνεια καὶ ἡ ἀμοιβαία ἡμῶν συμπάθεια καθίστα τερπνοτάτην τὴν συζήτησιν, ἣν διέκοψεν αἴφνης, ἐνῷ ἐπεστρέφομεν εἰς τὸν πύργον, μέγας θόρυβος εὐθύμων κραυγῶν· μετ' οὐ πολὺ δὲ διεκρίναμεν κάτωθεν τῆς ἀναβάθρας περὶ τοὺς δέκα μεταξὺ τῶν νεωτέρων δαιτυμόνων τοῦ μαρκησίου, ἁμιλλωμένους νὰ πηδήσωσι μέχρι τοῦ ὑπερκειμένου τῆς διπλῆς κλίμακος ἐξώστου ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν βαθμίδων. Πλησιάσαντες ἔτι μᾶλλον ἠδυνήθημεν νὰ διακρίνωμεν καὶ τὸ αἴτιον τῆς παραφόρου ταύτης γυμναστικῆς, ἤτοι λευκὴν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου ἐσθῆτα, προϊσταμένην τοῦ πηδητικοῦ ἀγῶνος καὶ μέλλουσαν πιθανῶς ν' ἀπονείμῃ τὸ ἆθλον εἰς τὸν νικητήν. Ἡ νέα γυνὴ (ἂν δὲν ἦτο νέα οὐδεὶς ἤθελε πηδᾷ τόσον ὑψηλὰ) ἐξέθετεν ἀφόβως τοὺς γυμνοὺς ὤμους εἰς τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης καὶ τὴν δρόσον φθινοπωρινῆς νυκτός, κύπτουσα ἐπὶ τῶν κιγκλίδων ὅπως ἐπιδείξῃ τοῖς διαγωνιζομένοις ἀντικείμενόν τι δυσδιάκριτον μακρόθεν· ἦτο δὲ τοῦτο χάρτινον σιγαρέτον, λεπτὸν τεχνούργημα τῶν ῥοδοχρόων αὐτῆς ὀνύχων. Τὸ θέαμα τοῦ ἀγῶνος ἦτο χαριέστατον, ἀλλὰ δὲν ἤρεσε, φαίνεται, εἰς τὸν μαρκήσιον, ψιθυρίσαντα μετά τινος εὐδιακρίτου δυσφορίας· «Πάλιν *ἡ μικρὰ κόμησσα* ! »

Περιττὸν εἶναι ἴσως νὰ προσθέσω ὅτι *ἡ μικρὰ κόμησσα*, ἦτο αὐτὴ ἡ γαλανόπτερος κυνηγέτις μου, ἥτις μ' ἀνεγνώρισεν κἀκείνη ὡς θέλεις ἴδει. Καθ' ἣν στιγμὴν ἔφθανον μετὰ τοῦ κ. Μαλουὲ τὴν κορυφὴν τῆς κλίμακος, κάτωθεν τῆς ὁποίας ἐξηκολούθουν πηδῶντες οἱ μνηστῆρες, ἡ μικρὰ κόμησα, συσταλεῖσα ἴσως ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ μαρκησίου καὶ θέλουσα νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὸν ἀγῶνα, μ' ἐνεχείρισεν ἀποτόμως τὸ σιγαρέτον λέγουσα· «Τὸ ἆθλον ἀνήκει εἰς τὰ χθεσινά σας πηδήματα, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς τῶν κυρίων τούτων ὑπερέβη» καὶ ἔφυγεν ἀμέσως, ἀφοῦ κατώρθωσε διὰ τῆς αὐτῆς φράσεως νὰ προσβάλῃ καιρίως τόν τε νικητὴν καὶ τοὺς νικηθέντας.

Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον ἄξιον λόγου ἐπεισόδιον τῆς ἀξιομνημονεύτου ταύτης ἑσπέρας· εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ βίστ, προφασισθεὶς ὀλίγον κάματον ἐζήτησα τὴν ἄδειαν ν' ἀποσυρθῶ καὶ ὡδηγήθην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μαρκησίου εἰς κομψὸν παρὰ τῇ βιβλιοθήκῃ κοιτῶνα. Ἀλλ' ὁ ἐπὶ πολὺν ἀκόμη ὥραν παραταθεὶς ἦχος τοῦ κλειδοκυμβάλου, τὸ κύλισμα τῶν ἀποσυρομένων ἁμαξῶν καὶ οἱ λοιποὶ θόρυβοι τοῦ πολιτισμοῦ κατέστησαν ἔτι ζωηρότερον τὸν πόθον τοῦ ἀπολωλότος ἐρημιτηρίου μου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε'.

26 Σεπτεμβρίου

Τὴν ἐπιοῦσαν ὑπερεχάρην ἀνευρίσκων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πύργου τὰ ἐλλείποντά μοι ἱστορικὰ ἔγγραφα, μετακομισθέντα ἐκεῖ ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς

Μονῆς ὡς πολυτιμώτατα τῇ οἰκογενείᾳ Μαλλουέ. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν ὁ Βιλέλμος Μαλουὲ μεσοῦντος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἐπεσκεύασε τὴν ἐκκλησίαν καί, τῇ συναινέσει τῶν τεσσάρων αὐτοῦ υἱῶν Οὔγου, Φούλκωνος, Ἰωάννου καὶ Θωμᾶ, ἐθεμελίωσε Μονὴν Βενεδικτίνων, παραχωρήσας αὐτοῖς, ὅπως δέωνται ὑπὲρ σωτηρίας τῆς ψυχῆς του δικαίωμα δεκάτης ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς γῆς, τὸ ἥμισυ τοῦ ἐρίου τῶν προβάτων, κηρίον ἐκ τῶν κυψελῶν τοῦ ὄρους Ἁγ. Μιχαὴλ, μετέπειτα εἰς τὸν ῥύακα, τὸν ἐρεικῶνα, τὸ δάσος καὶ τὸν μύλον, ὅστις περιγράφεται ἐν βαρβαρολατινικῇ διαλέκτῳ οἷος περίπου εἶναι καὶ σήμερον.

Ὁ χάρτης τῆς ἱδρύσεως ἀνάγεται εἰς τὸ σωτήριον ἔτος 1145, ἐξ ἄλλων δὲ μεταγενεστέρων προκύπτει ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ Ῥοζὲλ προήχθη κατὰ τὸν ιγ' αἰῶνα εἰς εἶδος πατριαρχείου, ἐξ οὗ ἐξηρτῶντο τὰ ἁπανταχοῦ τῆς Νορμανδίας μοναστήρια Βενεδικτίνων· κατ' ἔτος δὲ συνήρχετο ἐκεῖ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου γενικὴ συνέλευσις πάντων τῶν ἡγουμένων τῆς ἐπαρχίας. Ἐν τοῖς συνεδρίοις τούτοις ἐκανονίζετο μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος καὶ ἀκριβείας, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν πρακτικῶν, ἡ πειθαρχία καὶ ἡ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ δίαιτα πάντων τῶν Νορμανδῶν βενεδικτίνων. Ἡ Μονή μου ἦτο λοιπὸν ἡ πρώτη τῆς μεγάλης ταύτης ἐπαρχίας, ἀνήκουσα εἰς τὸ ἐπισημότατον καὶ διὰ τῶν μεγίστων τῇ ἀνθρωπότητι ἐκδουλεύσεων δοξασθὲν τάγμα, πάντων δὲ τούτων εἶχον ἤδη προχείρους τὰς ἀποδείξεις, ὑπεραρκούσας ὅπως πείσωσι τὸν κ. ὑπουργόν, ὅτι ἦτο κατὰ πάντα ἀξία νὰ συμπεριληφθῇ ἐν τῇ τάξει τῶν ἱστορικῶν μνημείων.

Τὸ ἔργον μου ἐν τούτοις δὲν προὐχώρει μεθ' ὅσης ἐπεθύμουν ταχύτητος· καθότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ βιβλιοθήκη περιέχει πλὴν τῶν μοναστηριακῶν ἐγγράφων πλεῖστα ἄλλα ἀπασχολοῦντά με περίεργα βιβλία, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ πνέων ἐν τῷ πύργῳ κοσμικὸς ἀνεμοστρόβιλος διακόπτει πολλάκις τὴν ἡσυχίαν μου, τοῦτο δὲ πράττουσι πολλάκις ἐν πληρεστάτῃ ἀγνοίᾳ καὶ οἱ ἀγαθοὶ οἰκοδεσπόται. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου οὐδεμίαν ἔχοντες σαφῆ ἰδέαν τῆς ἐπιμόνου ἐνασχολήσεως, εἰς ἣν μόνην ἁρμόζει τὸ ὄνομα ἐργασία, νομίζουσι μίαν ἢ δύο ὥρας ἀναστροφῆς μετὰ βιβλίων τὸν ἀνώτατον ὅρον πνευματικοῦ κόπου, ὃν δύναται νὰ ὑπομείνῃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμερονυκτίου.— «Ἔσο ἐλεύθερος, ἀνάβα εἰς τὸ ἐρημητήριόν σου νὰ ἐργασθῇς ἐν ἡσυχίᾳ» μοὶ λέγει πᾶσαν πρωΐαν ὁ κ. Μαλουέ. Μετὰ μίαν ὅμως ὥραν ἰδοὺ αὐτὸς κράζων —.«Λοιπόν, ἐργαζόμεθα; — Μάλιστα, τώρα ἤρχισα — «Τί λέγεις; ἐργάζεσαι ἀπὸ δύο σχεδὸν ὡρῶν. Κάμε ὅ,τι θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε τὴν ὑγείαν σου. Ἡ σύζυγός μου εἶναι κάτω, ἀφοῦ τελειώσῃς ἐλπίζει νὰ σὲ ἴδῃ.» Ταῦτα εἰπὼν ἀναχωρεῖ εἰς τὸ κυνήγιον ἢ εἰς ἐκδρομὴν διὰ λέμβου, ἐγὼ δὲ ἐνοχλούμενος ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι μὲ περιμένουσι καὶ βλέπων, ὅτι ἡ πρωΐα ἀπώλωλεν μεταβαίνω μετ' ὀλίγον εἰς ἐντάμωσιν τῆς κυρίας Μαλουέ, ἣν εὑρίσκω πραγματευομένην σπουδαῖα ζητήματα μετὰ τοῦ ἐφημερίου ἢ τοῦ ἀρ-

χιμαγείρου. Μὲ περισπᾷ, τὴν ἐνοχλῶ, καὶ ἀμφότεροι προσπαθοῦμεν νὰ κρύψωμεν ὑπὸ ἡδὺ μειδίαμα τὴν ἀμοιβαίαν στενοχωρίαν.

Τὸ πρωὶ ἐξέρχομαι ἔφιππος μετὰ τοῦ μαρκησίου, ὅπως ἔχω εὔσχημον πρόφασιν νὰ παραιτηθῶ τῆς μετὰ τὸ πρόγευμα θορυβώδους ἱπποδρομίας, τὸ δὲ ἑσπέρας παίζω βίστ ἢ διαλέγομαι μετὰ τῶν κυριῶν, τὰς ὁποίας προσπαθῶ νὰ πείσω ὅτι, καίτοι ὠκύπους δὲν εἶμαι ἀγριάνθρωπος· καθότι ἀποστρέφομαι πᾶσαν ἐπίδειξιν πρωτοτυπίας, νομίζων μάλιστα ὅτι ἡ ὑπερβολὴ σοβαρότητος καὶ ἀκαμψίας ἐνώπιον τῶν γυναικῶν εἶναι ἀνάρμοστος παρὰ τοῖς ἐξόχοις καὶ γελοία παρὰ τοῖς μικροῖς τεχνίταις.

Πλὴν τῶν φιλοξενουμένων ὑπὸ τοῦ μαρκησίου, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι πάντοτε μέγας κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους, συνέρχονται συνήθως ἐν τῷ πύργῳ καί τινες τῶν περιχώρων οἰκογένειαι. Αἱ καθημεριναὶ αὗται συναναστροφαὶ ἔχουσι πρὸ πάντων σκοπὸν τὴν διασκέδασίν τῆς μονογενοῦς θυγατρὸς τοῦ κ. Μαλουέ, διερχομένης οἰκογενειακῶς τὸ φθινόπωρον ἐν τῇ ἐπαύλει. Ἡ κυρία αὕτη ἔχει καλλονὴν ἀγάλματος, διασκεδάζει μετ' ἀξιοπρεπείας βασιλίσσης καὶ κοινωνεῖ μετὰ τῶν θνητῶν διὰ λακωνικῶν φράσεων προφερομένων γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ. Πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἐνυμφεύθη Ἄγγλον διπλωμάτην, τὸν λόρδον Α**, οὐχ ἧττον αὐτῆς ὡραῖον καὶ ἀτάραχον πλάσμα, ἀποτεῖνον αὐτῇ ἐκ διαλειμμάτων ἀγγλικὸν μονοσύλλαβον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀποκρίνεται αὕτη διὰ γαλλικοῦ μονοσυλλάβου· τρεῖς ἐν τούτοις μικροὶ λόρδοι ἀποδεικνύουσιν ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν σχέσεις δὲν εἶναι ὅσον φαίνονται ψυχραί.

Ἕτερον οὐχ ἧττον ἀξιοπερίεργον ἀνδρόγυνον εἶναι τὸ καθ' ἑκάστην ἐρχόμενον ἐκ γειτονικοῦ πύργου. Ὁ σύζυγος κ. Βρεϋλλῆς εἶναι ἀρχαῖος σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως Καρόλου καὶ παιδικὸς φίλος τοῦ μαρκησίου, ἔχων τὸ περίεργον ἰδίωμα νὰ τονίζῃ ἑκάστην πάσης λέξεως συλλαβήν, ὁμιλῶν μετὰ βραδύτητος, ἥτις φαίνεται εἰς τοὺς ἀκροατὰς αὐτοὺς ἐξ ἐπιτηδεύσεως προερχομένη. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἤθελεν εἶναι ὄντως ἀξιάγαστος εὐπατρίδης, ἂν δὲν ἐβασανίζετο ἀκαταπαύστως ὑπὸ ἀκοιμήτου ζηλοτυπίας, καταβάλλων ὑπερανθρώπους καὶ ὅλως ματαίας προσπαθείας, ὅπως ἀποκρύψῃ τὴν ἀγωνίαν του, ἅμα πλησιάσῃ ἀνὴρ τὴν κυρίαν Βρεϋλλῆ, νέαν καὶ εὐειδεστάτην γυναῖκα, ἣν ἔκαμε τὴν ἀνοησίαν νὰ συζευχθῇ σχεδὸν ἑξηκοντούτης.

— Ἰδοὺ ὁ κ. Βρεϋλλῆς, μοὶ εἶπεν ὁ μαρκήσιος παρουσιάζων μοι τὸ ζωηρὸν καὶ εὐερέθιστον γερόντιον, «εἶναι ὁ καλλίτερός μου φίλος καὶ ἔσται βεβαίως καὶ ἰδικός σου, ἐπιφυλασσόμενος ὅμως νὰ σὲ σφάξῃ, ἂν ἐργολαβήσῃς μετὰ τῆς γυναικός του».

— Διατί νὰ μὲ παριστᾷς εἰς τὸν κύριον ὡς Νορμανδὸν Ὀθέλον; ἀπεκρίθη ὁ κ. Βρεϋλλῆς, τονίζων τὰς λέξεις κατὰ τὴν συνήθειάν του καὶ μάτην προσπαθῶν νὰ μειδιάσῃ. Ὁ κύριος δύναται βεβαίως.... ἔχει πλήρη ἄδειαν... νὰ συναναστραφῇ μετὰ τῆς συζύγου μου.... ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρέπον-

τος καὶ θεμιτοῦ . . . . 'Αλλ' ἰδοὺ ἡ κυρία Βρεϋλλῆ, εἰς ἣν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω ὑμᾶς.»

'Εκπλαγεὶς ὁπωσοῦν ἐκ τοῦ ἀλλοκότου ὕφους τῆς παρουσιάσεως καὶ ἑρμηνεύων κατὰ γράμμα τὴν δοθεῖσαν μοι *πλήρη ἄδειαν*, ἔσπευσα νὰ χρησιμοποιήσω τὴν ἄδειαν ταύτην, καθίσας παρὰ τῇ κυρίᾳ Βρεϋλλῆ καὶ περιποιούμενος αὐτὴν *ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρέποντος καὶ θεμιτοῦ*.'Αλλ' ὁ σύζυγος κατεσκόπευεν ἡμᾶς μακρόθεν δι' ὀφθαλμῶν σπινθηροβόλων, ἐκάγχαζε θορυβωδῶς, ἐμόρφαζεν ἀλλοκότως καὶ ἐξήρθρονε τοὺς δακτύλους του μετὰ κροταλισμοῦ ἀπαισίου, μέχρις οὗ ὁ κ. Μαλουὲ ἔτρεξε νὰ μὲ ἀπομακρύνῃ ἐκεῖθεν, προσφέρων μοι χαρτίον βίστ καὶ ψιθυρίζων εἰς τὸ ὠτίον μου: — Τί ἰδέα σ' ἦλθε; Δὲν βλέπεις τὴν κατάστασιν τοῦ δυστυχοῦς Βρεϋλλῆ; Όσα σ' εἶπον περὶ τῆς ζηλείας του ἦσαν σπουδαῖα· αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀδυναμία τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἀνθρώπου, ὃν πάντες σεβόμεθα, ἀπέχοντες νὰ πλησιάσωμεν τὴν γυναῖκά του. Κάμε καὶ σὺ τὸ ἴδιον σὲ παρακαλῶ.»

Οὐδεμία ἄλλη εὐτυχῶς ἐκ τῶν νέων γυναικῶν, ὅσαι φιλοξενοῦνται ἢ διαδέχονται ἀλλήλας ἐν τῷ πύργῳ φυλάσσεται ὑπὸ τοιούτου φοβεροῦ δράκοντος. Τινὲς μάλιστα τούτων, καὶ πρὸ πασῶν δύο ἢ τρεῖς Παρισιναὶ ἐπιδεικνύουσιν ἐλευθερίαν συμπεριφορᾶς, ἀπληστίαν διασκεδάσεως καὶ κλίσιν εἰς φιλαρέσκειαν ὑπερβαίνουσαν τὰ *ὅρια τοῦ πρέποντος καὶ θεμιτοῦ* κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ἀξιολόγου κ. Βρεϋλλῆ. Κάλλιστα γνωρίζεις ὅτι οὐδόλως ἐκτιμῶ τὰς τοιούτου εἴδους κυρίας, οὐδὲν ἐχούσας κοινὸν πρὸς τὸ ἰδανικόν μου τῆς γυναικός· ἀλλὰ καὶ οὕτω συμμαχῶ μετ' αὐτῶν ὁλοψύχως καὶ θεωρῶ μάλιστα τὰς τρελλὰς ταύτας ὡς ἀγγέλους, ὁσάκις τὰς παραβάλλω πρός τινας ἐνταῦθα εὐσεβεῖς καὶ σεβασμίας δεσποίνας, ἐξεμούσας καθ' ἑσπέραν τὸν δηλητηριώδη ἰὸν τῆς ἐπαρχιακῆς αὐτῶν κακογλωσσίας κατὰ τῆς *διαφθορᾶς*, ἤτοι κατὰ τῆς νεότητος, τοῦ κάλλους, τῆς ἐρασμιότητος, τῆς χάριτος καὶ ὅσα ἄλλα ἢ οὐδέποτε εἶχον ἢ ἀπώλεσαν πρὸ χρόνου ἀμνημονεύτου. Ἓν μόνον πρᾶγμα κατάκαρδα μὲ λυπεῖ, τὸ νὰ ἀναγκάζωμαι ν' ἀναγνωρίσω ὅτι μεταξὺ τῶν θυμάτων τῶν μεγαιρῶν τούτων ὑπάρχει καὶ ἓν ἀναλαβὸν νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τῆς διαγωγῆς του πᾶσαν μομφὴν καὶ κακολογίαν.Οὐχὶ αἱ σεμνότυφοι αὗται στρίγλαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἄγγελος τῆς ἐπιεικείας ἤθελεν ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ τελείου προτύπου φιλοταράχου ἐπιπολαιότητος,κουφονοίας καὶ παραφόρου φαντασιοπληξίας,τὸ ἔχον ὄνομα κόμησσα Πάλμης καὶ ἐπώνυμον ἡ *μικρὰ κόμησσα*, τὸ ἄλλως ἱκανῶς ἀνάρμοστον,διότι ἡ κυρίαα ὕτη δὲν εἶναι μικρὰ τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ μόνον λεπτὴ καὶ ἐλαφροτάτη. Ἡ κυρία Πάλμης εἶναι εἰκοσιπενταέτις χήρα, κατοικοῦσα μετὰ τῆς θείας αὐτῆς μαρκησίας Πομβριάν, εὐλαβοῦς γραίας, περὶ οὐδενὸς ἄλλου μεριμνώσης ἢ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς αὐτῆς καὶ τῆς ἀνορθώσεως τῶν Βουρβόνων. Ὑπὸ τοιαύτην ὅλως εἰκονικὴν κηδεμονείαν ἡ μικρὰ κόμησσα εἶναι ἐλευθέρα νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλει καὶ οὐδέποτε λησμονεῖ τοῦτο. Τὸν χειμῶνα διαμένει παρά τινι πρε-

δευτέρα ἀδελφῇ ἐν Παρισίοις, καὶ σκοτόνει τακτικῶς δύο ἄλογα τὸν μῆνα, ὅπως ἔχῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ χορεύσῃ ἀνὰ ἕνα γῦρον εἰς ἓξ τοὐλάχιστον καθ' ἑσπέραν αἰθούσας. Μετὰ τοιοῦτον κατόρθωμα, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἐξοχικῆς εἰρήνης καὶ ἔρχεται νὰ διέλθῃ τὸ θέρος ἐν Νορμανδίᾳ παρὰ τῇ θείᾳ της. Ἅμα φθάσασα πηδᾷ ἐπὶ τοῦ πρώτου τυχόντος ἵππου καὶ φεύγει ἀπὸ ῥυτῆρος. Ὅλως ἀδιάφορον εἶναι αὐτῇ ποῦ ὑπάγει, φθάνει μόνον νὰ τρέχῃ. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅμως ἔρχεται εἰς τὸν πύργον τοῦ Μαλουέ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀγαθὴ οἰκοδέσποινα ἔχει πρὸς τὴν τρελλὴν ταύτην ἀδυναμίαν, ἥτις μοὶ φαίνεται ὅλως ἀνεξήγητος. Ἡ μικρὰ κόμησσα τὰς μὲν γυναῖκας διαθέτει ἐχθρικῶς διὰ τῆς προπετείας αὐτῆς, πρὸς δὲ τοὺς ἄνδρας φέρεται μετὰ πολλῆς οἰκειότητος, ἐνθαρρυνούσης πᾶν τόλμημα καὶ πᾶσαν περὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς κακόβουλον ὑπόθεσιν. Ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι αὐτῇ ἐπίσης ἀδιάφορος, ὅσον εὐπρόσδεκτον τὸ θυμίαμα οἱουδήποτε θαυμαστοῦ. Ἀλλὰ τὸ εἴπερ πᾶν ἄλλο εἰς αὐτὴν ἀρέσκον, εἶναι ὁ θόρυβος, ἡ κίνησις, ἡ κοσμικὴ τύρβη καὶ ἡ διασκέδασις μέχρι παραζάλης. Τὸ πρᾶγμα οὗ ἔχει ἀπαραίτητον ἀνάγκην τὸ πρωΐ, τὸ ἀπόγευμα καὶ τὴν νύκτα, εἶναι ἔφιππον κυνήγιον, τὸ ὁποῖον διευθύνει προτρέχουσα πάντων, βαρὺ χαρτοπαίγνιον εἰς ὃ κερδίζει ἢ χάνει μειδιῶσα μυθῶδες ποσόν, παράφορος χορός, ὃν παρατείνει μέχρι πρωΐας. Οὐδέποτε ἔτυχε νὰ ἴδω ὕπαρξιν ἀνθρωπίνου ὄντος τόσῳ πολυάσχολον καὶ συγχρόνως οὕτω κενήν. Τὸ ἐπίγειον αὐτῆς στάδιον διατρέχει ἡ μικρὰ κόμησσα χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ σταματήσῃ, νὰ διστάσῃ ἢ νὰ σκεφθῇ, πάντοτε μειδιῶσα, ἀμέριμνος, ἀπερίσκεπτος καὶ τοῦ ἵππου αὐτῆς ἀλογωτέρα. Ἀλλ' ἔχει ἆρα γε ψυχήν, ἡ οὐδέποτε περὶ οὐδενὸς πράγματος σκεφθεῖσα αὕτη γυνή; Πολλάκις ἐδίστασα περὶ τούτου καὶ ἀπέκλινα πρὸς τὰ δόγματα τῶν μηδενιστῶν, μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσω τί ἄξιον τῆς ἀθανάτου ὑπάρξεως ἠδύνατο ἐκ τοῦ ἀσυνειδήτου τούτου πλάσματος ν' ἀπομείνῃ, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς μόνης ἐμψυχούσης αὐτὸ ματαίας καὶ ἀσκόπου ἀεικινησίας.

Κάλλιστα γνωρίζων τοῦ κόσμου τὴν κακεντρέχειαν ὀλίγην ἀποδίδω σημασίαν εἰς τὰς ἐπὶ ἀνηθικότητι αἰτιάσεις, τὰς ὁποίας ἐπιρρίπτουσι κατὰ τῆς μικρᾶς κομήσσης αἱ σεμναὶ ἐνταῦθα ἐριννύες καὶ νεώτεραί τινες κυρίαι ζηλεύουσαι τὰ ὀλίγα ἐπίζηλα αὐτῆς προσόντα. Ἄλλως τε δὲ πιστεύω ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς ἄνδρας νὰ ἐπικρίνωσι μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος ὀλισθήματα, ἅτινα πρὸς ὄφελος αὐτῶν οἱ ἴδιοι προκαλοῦσιν. Οὐδόλως λοιπὸν ἐρωτῶ ἂν ἔχῃ ἡ κυρία Πάλμας ἐραστάς, οὐδ' ἤθελον ῥίψει λίθους κατ' αὐτῆς διὰ τοῦτο, πολὺ μεῖζον τούτου ἁμάρτημα θεωρῶν τὸ νὰ μὴ ἔχῃ οὔτε νοῦν οὔτε καρδίαν. Ὅπως δήποτε ἀδύνατον μοὶ ὑπῆρξε, καίτοι ἀποστρέφομαι πᾶσαν ἐπίδειξιν πρωτοτυπίας, νὰ προσθέσω ἐμαυτὸν εἰς τὸν ὅμιλον τῶν θαυμαστῶν, τὸν ὁποῖον σύρει ἡ μικρὰ κόμησσα, ὄπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ αὐτῆς ἅρματος. Τοῦτο παρατηρήσασα μὲ κεραυνοβολεῖ πολλάκις διὰ βλέμματος, ἐν ᾧ σαφῶς εἰκονίζεται περιφρονητική τις ἀπορία. Ἀποδίδων αὐτῇ τὰ ἴσα, τὴν θεωρῶ ἐνίοτε καὶ

ἐγὼ μετὰ τῆς ἐκπλήξεως, ἧς εἶναι ἄξιον ψυχολογικὸν τέρας πρωτοφανές. Οὕτως ἐξωφλεῖτο μέχρι τοῦδε πᾶς μεταξὺ ἡμῶν λογαριασμός, ὅτε χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐπῆλθε δυσάρεστον συμβεβηκὸς διαταράξαν τὸ ἰσοζύγιον. Ἡ κυρία Μαλουὲ, ὡς ἤδη γνωρίζεις, τρέφει ἐξ ὑπερβολῆς ἴσως εὐαγγελικοῦ ἐλέους ἐξαιρετικὴν πρὸς τὴν μικρὰν κόμησσαν συμπάθειαν. Ὁμιλῶν χθὲς περὶ τούτου μετὰ τῆς καλῆς μαρκησίας ἐν ἀποκέντρῳ γωνίᾳ τῆς αἰθούσης, εἶπον αὐτῇ γελῶν, ὅτι ἡ τοιαύτη πρὸς τὴν ἁμαρτωλὴν ἐξαιρετικὴν εὔνοια ἦτο κακὸν παράδειγμα, δυνάμενον ν' ἀποθαρρύνῃ τοὺς δικαίους.

— Οἱ δίκαιοι, μοὶ ἀπεκρίθη ἡ κυρία Μαλουὲ, οὐδέποτε ἀποθαρρύνονται, ἔπειτα δίκαιοι δὲν ὑπάρχουσι, οὐδὲ σεῖς εἴσθε τοιοῦτος.

— Οὐδέποτε εἶχον τοιαύτην ἀξίωσιν.

— Τίνι λοιπὸν δικαιώματι κρίνετε μετὰ τοσαύτης αὐστηρότητος τὸν πλησίον σας;

— Ἀδύνατον μοὶ εἶναι νὰ θεωρήσω τὴν κυρίαν Πάλμης ὡς πλησίον μου.

— Τὸ ἐπιχείρημα μοὶ φαίνεται ὁπωσοῦν πρωτότυπον. Μάθετε, κύριε, ὅτι ἡ κυρία Πάλμη ἀνετράφη κακῶς, ὑπανδρεύθη ἀτυχῶς, περικυκλοῦται ὑπὸ ἀνοήτων, ἀλλ' εἶναι ἀκατέργαστος ἀδάμας, ἔχων μόνον ἀνάγκην ἀγαθοῦ τεχνίτου ὅπως τὸν πελεκήσῃ.

— Οἰκτείρω ἀπὸ τοῦδε τὸν μέλλοντα πελεκητήν.

Βλέπων αὐξάνουσαν τὴν ταραχὴν τῆς μαρκησίας, ἥτις οὐδέποτε ταράσσεται ἀναιτίως, καὶ μὴ γνωρίζων εἰς τί ν' ἀποδώσω τοῦτο, κατελήφθην αἴφνης ὑπὸ τῆς ἀλλοκότου ἰδέας, ὅτι ἡ κατὰ πάντα τὰ λοιπὰ τελεία καὶ ἄψογος οἰκοδέσποινά μου εἶχε τὴν μανίαν νὰ ὑπανδρεύῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ εὐηρεστεῖτο προορίζουσα ἐμὲ τὸν ἀνάξιον εἰς σωτηρίαν τῆς μικρᾶς κομήσσης ἀπὸ τοῦ βαράθρου τῆς ἀπωλείας. Ὑπὸ τοιαύτης κατεχόμενος οὐχὶ μετριόφρονος πεποιθήσεως, ἔλαβον θέσιν ἀμυντικήν, ἥτις μοὶ φαίνεται ἤδη ἱκανῶς γελοία.

— Μήπως ἀπαρέσκει ἡμῖν ἡ μικρὰ κόμησσα, μοὶ ἀπήντησεν ἡ κυρία Μαλουὲ, διότι ἀμφιβάλλετε περὶ τῆς παιδείας της;

— Οὐδόλως ἀμφιβάλλω περὶ τῆς παιδείας της, ἀμφιβάλλω μόνον ἂν ἠξεύρει ν' ἀναγινώσκῃ.

— Ἀλλ' ἐξηγήσατέ μοι τέλος πάντων σπουδάζων τί ἔχετε κατὰ τῆς πτωχῆς ταύτης γυναικός; ἠρώτησεν ἡ μαρκησία μετ' αὐξούσης συγκινήσεως.

Ἐγὼ δὲ θέλων νὰ διαλύσω ἀνεπιστρεπτεὶ τὸ συζευγτικὸν αὐτῆς ὄνειρον ἀπεκρίθην ἀδιστάκτως. «Ἔχω κατ' αὐτῆς ὅτι παρέχει εἰς τὸν κόσμον τὸ κάκιστον παράδειγμα θριαμβευούσης ἐπιπολαιότητος καὶ ἀλαζόνος ἀκολασίας. Καίτοι δὲ οὔτε ἄμεμπτος εἶμαι οὔτε ἔχω δικαίωμα νὰ κρίνω τοὺς ἄλλους, ὑπάρχει ἐν τούτοις ἐν ἐμοί, ὡς καὶ παρ' ὁλοκλήρῳ τῷ κοινῷ παντὸς θεάτρου, αἴσθημά τι δικαιοσύνης, ἐξεγειρόμενον κατὰ τοῦ θριάμβου τῶν στερουμένων παντὸς προτερήματος καὶ πάσης ἀρετῆς.»

— Πιστεύετε ὅτι ἤθελον δέχεσθαι αὐτὴν ἐνταῦθα, ἂν δὲν ἤμην βεβαία ὅτι ὅσα λέγονται εἶναι συκοφαντία.

— Πιστεύω, κυρία μου, ὅτι ἀδυνατεῖτε ἐκ φύσεως νὰ πιστεύσετε τὸ κακόν.

— Κατὰ τοῦτο ἀπατᾶσθε. Ὅσα ἀποδίδονται εἰς τὴν μικρὰν κόμησσαν μυθιστορήματα οὔτε σκιὰν ἔχουσι πιθανότητος. Αὕτη εἶναι ἀκόμη παιδίον καὶ οὐδὲ κἂν γνωρίζει τί εἶναι ἔρως.

— Περὶ τούτου εἶμαι καὶ ἐγὼ βεβαιότατος καὶ ἕτοιμος νὰ ὁμόσω, ὅτι οὔτε τῆς φαντασίας, οὔτε τῆς καρδίας ἡ ἔξαψις ἔχουσί τι κοινὸν πρὸς τὰς παρεκτροπὰς αὐτῆς, αἵτινες μένουσιν οὕτως ἀνεπίδεκτοι δικαιολογίας.

— Σιωπήσατε, δι' ὄνομα Θεοῦ, «εἶπεν ἡ κυρία Μαλουὲ συνάπτουσα τὰς χεῖρας».Τὴν γνωρίζω πολὺ κάλλιον ἢ σεῖς καὶ δύναμαι ἐν εἰλικρινείᾳ καὶ πεποιθήσει νὰ βεβαιώσω, ὅτι ὑπὸ τὴν φαινομένην αὐτῆς ἐπιπολαιότητα ἔχει καὶ πνεῦμα καὶ καρδίαν.

— Μάλιστα, κυρία μου, τόσον πνεῦμα ὅσην καὶ καρδίαν.

— Τοῦτο καταντᾷ ἀνυπόφορον! εἶπεν ἡ μαρκησία, ἀφίνουσα τοὺς βραχίονας αὐτῆς νὰ καταπέσωσι μετ' ἀπελπισίας· συγχρόνως δὲ εἶδον κινούμενον τὸ παραπέτασμα τῆς θύρας παρὰ τὴν ὁποίαν ἐκαθήμεθα, καὶ τὴν μικρὰν κόμησσαν ἐξερχομένην τῆς κρύπτης, ὅπου εἶχον περιορίσει αὐτὴν αἱ ἀπαιτήσεις δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος παιγνιδίου, ὅπως ἑνωθῇ καὶ πάλιν μετὰ τοῦ ὁμίλου τῶν συμπαιζόντων.

— Πῶς ἦτον ἐκεῖ! ἀνέκραξα θεωρῶν ὡς ἐμβρόντητος τὴν μαρκησίαν.

— Μάλιστα, κύριε, ἦτον ἐκεῖ, ἀκούουσα καὶ βλέπουσα ἡμᾶς. Ἐζήτησα νὰ σᾶς εἰδοποιήσω διὰ παντοίων νευμάτων, ἀλλ' εἴχετε καταντήσει ἀκράτητος.

Ἡ ταραχή μου καὶ ἡ λύπη διὰ τὰ λεχθέντα ἦτο κατὰ τοσοῦτον μεγαλειτέρα, καθ' ὅσον ἐπιτιθέμενος κατὰ τῆς κυρίας Πάλμης ἐκινούμην μᾶλλον ἐκ πνεύματος ἀντιλογίας ἢ ἐξ οἱουδήποτε ἐχθρικοῦ πρὸς αὐτὴν αἰσθήματος.

—Τώρα τί νὰ κάμω; ἠρώτησα τὴν Μαρκησίαν, ἥτις μετὰ στιγμὴν σκέψεως μοὶ ἀπεκρίθη ὑψοῦσα ἐλαφρῶς τοὺς ὤμους. — Τίποτε, τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ ἡσυχάσετε.

Ὡς τὸ ἐλάχιστον ἀνέμου φύσημα ἀρκεῖ ὅπως ἐκχυθῇ ἰσοχειλὲς ποτήριον, οὕτω τὸ τελευταῖον τοῦτο πάθημα ἐκορύφωσε τὴν πλῆξίν μου καὶ τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὰς κοσμικὰς διασκεδάσεις. Ἡ ἐπικρατοῦσα ἐνταῦθα διηνεκὴς εὐθυμία καὶ πανήγυρις, τὰ ἱπποδρόμια, τὰ γεύματα, οἱ χοροί, ὁ θόρυβος καὶ ἡ ἀδιάκοπος κίνησις μ' ἐνοχλοῦσι μέχρις ἀηδίας, καὶ καθ' ἑκάστην καθίσταται ζωηροτέρα ἡ μεταμέλειά μου καὶ ὁ πόθος τοῦ ἡσύχου μου κελλίου.

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸ ἑπόμενον φύλλον).

ΜΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Λουκᾶ Λάρα δὲν εἶνε πλέον ἐντελῶς ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς τοὺς Γερμανούς. Ὁ αὐτὸς μεταφραστὴς ὁ ἑρμηνεύσας ἡμῖν νῦν τὴν μικρὰν ταύτην μυθιστορίαν μετεγλώττισεν ἤδη πρὸ ἑνὸς ἔτους ἄλλην τινὰ συγγραφὴν τοῦ Δημητρίου Βικέλα, ἐπιγραφομένην «Μελέτη περὶ Βυζαντινῶν» ἥτις προῆλθε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ τριῶν ἀναγνωσμάτων, ἅτινα ἐκφωνηθέντα ἐν Μασσαλίᾳ τῷ 1874, ἐξεδόθησαν ἑλληνιστὶ ἐν Λονδίνῳ. Ἐκ τῶν διδακτικῶν εἰδήσεων, ἃς προσέθηκεν ἤδη ὁ μεταφραστής, Γουλιέλμος Βάγνερ, εἰς τὴν μυθιστορίαν τοῦ Ἕλληνος φίλου του, μανθάνομεν ὅτι οὗτος ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα δ' ἔζησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ὡς ἔμπορος, ἐν Λονδίνῳ, κατόπι διεβίωσε πάλιν βραχὺν χρόνον ἐν Ἀθήναις, καὶ τώρα διαμένει ἐν Παρισίοις. Ὑπ' αὐτοῦ ἐξεδόθη ἤδη τῷ 1862 συλλογή τις ποιημάτων, εἰς ἣν ἐπηκολούθησαν διάφοροι ἄλλαι δημοσιεύσεις, κυρίως δὲ μεταφράσεις εἰς τὴν νεοελληνικὴν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ῥαψῳδίας τινὸς τῆς Ὀδυσσείας καὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κήπου ἐκ τοῦ Φούστου τοῦ Γκαῖτε, τέλος δέ τινων τραγῳδιῶν τοῦ Σαικσπήρου. Ἡ μετάφρασις τοῦ Ἄγγλου ποιητοῦ ἀπασχολεῖ αὐτὸν, ὡς μανθάνομεν, καὶ σήμερον. Ἐντεῦθεν κατανοεῖται ὅτι ὁ Ἕλλην ἔμπορος ἐξελέξατο ἐπιτυχῶς τὴν ἐν πνεύματι κοινωνίαν του.

Τὸ ἱστορικὸν ἐκεῖνο δοκίμιον περὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἤτοι περὶ τῶν Βυζαντίνων, ἀνήκει εἰς τὰς μελέτας ἐκείνας, περὶ ἃς διατρίβουσι νῦν μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας οἱ Ἕλληνες, καὶ αἵτινες κατὰ βάθος ἔχουσιν ὡς κέντρον τὸ παλαιὸν ζήτημα. Ὡς εἰκός, τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ λυθῇ μόνον ἱστορικῶς, διὰ τοῦτο δὲ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνότητος τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων συμπίπτει μετὰ τοῦ προβλήματος τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Καὶ προηγήθησαν μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύταις ταῖς μελέταις οἱ ἄλλοι πεπολιτισμένοι λαοὶ, οἱ Γερμανοὶ, Γάλλοι, Ἄγγλοι, ἀλλὰ νῦν ἀσχολοῦνται καὶ οὗτοι μετὰ ζήλου, ἵνα, βαίνοντες ἐπὶ τὰ ἴχνη ἐκείνων, προχωρήσωσι μᾶλλον, μᾶλλον ὡς δὴ ἐκφράζεται καὶ ὁ κ. Βικέλας ὅτι πρὸ πάντων ἐπιβάλλεται ὡς χρέος εἰς τοὺς Ἕλληνας λογίους, τὸ νὰ ἀνεύρωσι καὶ ἐκμεταλλευθῶσι τὸν ἀνεξάντλητον θησαυρὸν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας τῶν μέσων αἰώνων. Αὐτὸς οὗτος ἀκολουθεῖ ἰδίως τὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ Πανεπιστημίῳ Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, ὅστις ἐν πεντατόμῳ συγγραφῇ πρῶτος παρέστησε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον, ἀπὸ τοῦ Δευκαλίωνος μέχρι τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ὡς σύνολον ἑνιαῖον καὶ κατὰ ταῦτα συμπεριέλαβε τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους ὡς ἀχώριστον μέρος, ὡς τὸν φυσικὸν μεσαῖον κρίκον ταύτης τῆς

ἱστορίας. Καὶ τοῦ Βικέλα δὲ ἡ πρόθεσις εἶνε νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ παράδοσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δὲν ἐξέλιπεν, ἀπ' ἐναντίας δὲ διετηρήθη ἐνεργὸς ἐν τοῖς τύποις τοῦ λεγομένου Βυζαντινισμοῦ ὡς σώτειρα καὶ φρουρὸς τοῦ πολιτισμοῦ ὃν ἔπειτα παρέλαβεν ἡ Δύσις ἐκ χειρὸς Ἑλληνικῆς. Τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ὑπ' οὐδεμίαν ἔποψιν, οὐδ' ὑπ' αὐτὴν τὴν πολεμικὴν, εἶνε ἄξιον τῆς περιφρονήσεως ἧς ἔτυχε παρά τε τῶν ἱστοριογράφων καὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Ἔστω λοιπὸν πρόβλημα ἡ παντοειδὴς ἀνόρθωσις τῆς προσβεβλημένης ὑπολήψεως τῶν Βυζαντίνων· καὶ αὗται αὐτῶν αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι εἶνε ἄξιαι εὐμενοῦς ἐπικρίσεως. Ὡς δὲ ὀρθῶς λέγει που, ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους κατοίκων τοῦ κράτους τούτου εἶνε ἀπόδειξις ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἀληθῆ ὄασιν ἐν μέσῳ τῆς πάντοθεν περιβαλλούσης αὐτὸ βαρβαρότητος τῶν μέσων αἰώνων.

Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἔρευναν περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀντιλήψεως, ἥτις ἰδίως ἔχει σημασίαν καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν σταυροφοριῶν. Ἀλλὰ γενικῶς νῦν εἶνε παραδεδεγμένον ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε ἐπικρατοῦσα ἀντίληψις περὶ τῆς πνευματικῆς οὐδαμινότητος καὶ τῆς ὑπερχιλιετοῦς παρακμῆς τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους δὲν δύναται νὰ τηρηθῇ τὸ ἑξῆς. Ἐπιτραπήτω μοι νὰ ὑπομνήσω ἐνταῦθα χωρίον τι διαφωτίζον χαρακτηριστικώτητα τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀντίληψιν. Κατὰ τὸν ιγ' αἰῶνα, ὅτε ἐξ ἑνὸς μὲν οἱ Τοῦρκοι ἐστενοχώρουν ἤδη δεινῶς τὸ κράτος, ἐξ ἑτέρου δὲ οἱ Λατῖνοι εἶχον ἤδη ἀπὸ μακροῦ ἐπιφανῆ ὡς φίλοι ἰδιοτελέσταται, ἐνίοτε δὲ ὡς ὠμοὶ δυνάσται ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, Βυζαντῖνός τις ὑψηλὴν κατέχων θέσιν ἐξεφράσθη ὅτι προὐτίμα τὴν θέαν Τουρκικῆς κιδάρεως μᾶλλον ἢ μίτρας Λατινικῆς, ἤτοι δι' ἄλλων λέξεων, προὐτίμα τῶν Φράγκων τοὺς Τούρκους! Περὶ τῆς φράσεως ἐκείνης παρατηρεῖ ὁ Βικέλας. «Ἀπάτη βεβαίως, ἀπάτη σκληρά. Καὶ ὅμως τίς οἶδεν; Ἂν ἡ πρώτη φραγκικὴ κατάκτησις δὲν ἦτο ἐφήμερος, ἀνιδρύετο δὲ διαρκές τι οἰκοδόμημα ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ἐκλατινισθέντος Βυζαντινοῦ θρόνου, ἢ ἐὰν ἐδιώκοντο οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου διὰ Φραγκικῆς ἐπικουρίας, ἥτις μετετρέπετο κατόπιν εἰς νέαν καὶ ῥιζικὴν κατάκτησιν, ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων τροπὴ ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἐξολοθρευτικωτέρα τῆς τουρκικῆς μαχαίρας. Ναὶ μὲν οἱ ὡραῖοι τόποι, τοὺς ὁποίους ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἠρήμωσεν ὁ Ὀθωμανὸς, ἤθελον ἀπαλλαγῆ τῆς μακρᾶς αὐτῶν συμφορᾶς, ἐὰν τοὺς κατεῖχον οἱ Φράγκοι ἔκτοτε· ἀλλ' ὡς Ἕλληνες ὀφείλομεν ἴσως χάριτας εἰς τὸν κατακτητὴν Μωάμεθ, ἀναλογιζόμενοι ὅτι δουλουμένης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἐκινδυνεύομεν ν' ἀπολέσωμεν τὰς παραδόσεις καὶ τὴν μνήμην τῆς προγονικῆς εὐκλείας, καὶ ἀντὶ Ἑλλήνων νὰ εἴμεθα σήμερον κρᾶμά τι νόθον δυτικοανατολικῶν φυλῶν, λαλοῦν παρεφθαρμένην τινὰ διάλεκτον καὶ στερημένον τῶν συστατικῶν ἐκείνων, ἅτινα καθ' ὅλας τὰς ἐθνικὰς δυστυχίας ἀπετέλεσαν τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν τιμὴν ἡμῶν.»

Ὁ συγγραφεὺς τῆς μονογραφίας ταύτης διαπνέεται ὑπὸ ἰσχυροῦ αἰσθήματος· τοῦτο δὲ εἶνε ἡ ψυχὴ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ μελετῶν.. Δυνάμεθα δὲ καὶ ἐκ τῶν προτέρων νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τὸ αὐτὸ αἴσθημα δὲν λείπει καὶ ἐν τοῖς ποιητικοῖς αὐτοῦ ἔργοις. Ἄλλως δὲ ἐν γένει, τοῦθ' ὅπερ εἶνε εὐνόητον περὶ ἔθνους νεαροῦ καὶ ἔτι μὴ φθάσαντος ἀκόμη εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ, ἡ ὅλη ἐλαφρὰ φιλολογία τῶν Ἑλλήνων εἶνε μεστὴ πολιτικῶν ἰδεῶν καὶ παθῶν, μᾶλλον δὲ ἦτο μόνον μέσον τι ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς πολιτικοὺς σκοπούς,ὡς συνέβαινε παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρόντος αἰῶνος. Μόνον βραδέως καὶ κατ' ὀλίγον δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ γενεὰ ἐπιχαίρουσα τῷ καλῷ χάριν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπόδειξις ὡριμαζούσης νοημοσύνης καὶ συγχρόνως αὐξούσης πίστεως πρὸς ἑαυτόν, ὅταν ἀρχίσῃ νὰ ἐκλείπῃ ἡ πολιτικὴ χροιὰ ἐν τῇ ἐπιδεικτικῇ αὐτῆς τάσει. Ἴσα ἴσα δὲ τοῦτο εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ μυθιστορία *Λουκῆς Λάρας* εἶνε ἀξία τῆς προσοχῆς πάντων ἐκείνων οἵτινες μεριμνῶσι καὶ ἐνδιαφέρονται περὶ τῆς προόδου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ ἡ μυθιστορία αὕτη εἶνε μὲν καὶ αὐτὴ πατριωτική, ἀλλὰ ὑπὸ ἄλλην τινὰ ἔννοιαν ὑψηλοτέραν ἢ ὅ τι συνέβαινεν ἐν τοῖς παλαιοτέροις προϊοῦσι τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Καὶ μὴ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εὐχάριστον τεκμήριον προόδου, καὶ μάλιστα προόδου, ταχείας τὸ γεγονός, ὅτι δύναται καθόλου νὰ γείνῃ ἤδη λόγος περὶ παλαιοτέρων καὶ ἐγκαταλειφθεισῶν τάσεων τῆς νεαρᾶς ταύτης φιλολογίας;

Ἡ ὑπόθεσις τῆς μυθιστορίας,προφανῶς ἀπορρέουσα ἐξ ἀληθινῶν γεγονότων, εἶνε ἁπλουστάτη. Ἔμπορος Ἕλλην, ζῶν ἐν εὐπορίᾳ ἐν Λονδίνῳ, καταγράφει περὶ τὸ τέρμα τοῦ βίου του, ἤρεμος καὶ φαιδρὸς ἀναπολῶν τὸν παρελθόντα του βίον, τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀναμνήσεις περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ τῶν ἑπομένων ἐτῶν. Γεννηθεὶς ἐν Χίῳ, εὑρίσκετο κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1821, εἰκοσαέτης, ἐν Σμύρνῃ ἐργαζόμενος ἔν τινι ὑποκαταστήματι τοῦ πατρός του. Ὁ οἶκος ἐμπνεόμενος ὑπὸ ἀρχῶν τιμιωτάτων εὐδοκιμεῖ. Κατὰ τὸν προσεχῆ χειμῶνα ὁ νεαρὸς Λουκῆς μέλλει νἀπέλθῃ εἰς Λονδῖνον, ἵνα εὕρῃ τὴν τύχην του· ζῇ δὲ μόνον ἐργαζόμενος ὑπὲρ τοῦ προορισμοῦ του, ἀπέχων ἀπὸ τῆς συντροφίας τῶν φίλων καὶ μόνον δειλῶς ὑποκινούμενος ὑπὸ ἀορίστων ἰδεῶν ἐλευθερίας ὁποῖαί τινες διεκύμαινον τότε τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Αἴφνης φθάνουσιν εἰδήσεις ἀνησυχαστικαὶ εἰς τὴν ἐμπορικὴν ταύτην πόλιν, ἀβέβαιοι καὶ κατὰ μικρόν, ἀλλ' αἵτινες μετὰ βραχὺν χρόνον ἐπιφέρουσιν ἀπειλητικὰς τῶν Τούρκων ἀντιδράσεις. Ἐπῆλθον ἔνοπλοι διαδηλώσεις τῶν Τούρκων καὶ ταραχαί, καθ' ἃς ὅμως ὁ ἡμέτερος Λουκῆς ἀπέκτησε τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν ἐγεννήθη ἥρως καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλο τι ἢ ταπεινὸς ἔμπορος. Ἡ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς φύσεως χορηγηθεῖσα ἀρετὴ εἶνε ἡ ὑπομονὴ καὶ οὐχὶ ἡ ἀνδρεία.

Ἡ μεγίστη δ' αἴσθησις ἐμποιεῖται ὅτε ἔρχεται ἡ εἴδησις περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ἐπειδὴ ἡ συμμετοχὴ τῶν ναυτι-

κῶν, τῶν εἰς πάσας τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀνατολῆς, ἁπανταχοῦ ἔνθα ὑπάρχουσιν Ἕλληνες, γνωστῶν καὶ πολυμηχάνων νησιωτῶν, μαρτυρεῖ τὸν καθόλου ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐξεγέρσεως. Μετὰ τὴν εἴδησιν περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγῶν οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς πόλεως θέλουσι νὰ φύγωσιν, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐμποδίζουσιν αὐτούς, ὁ δὲ Λουκῆς μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατορθόνουσιν ὁπωσδήποτε νἀποδράσωσι διὰ πλοίου φέροντος ῥωσικὴν σημαίαν εἰς τὴν πατρίδα των Χίον, ἔνθα ἔζων ἡ μήτηρ καὶ αἱ ἀδελφαί. Παρατηρῶ, ὅτι ἡ διήγησις εἶνε ἰδιαζόντως ἀντικειμενική, τοῦ πρεσβύτου περιοριζομένου καθ'ὁλοκληρίαν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἐνδιαφερόντων αὐτῷ, τῶν ὅσα εἶδε καὶ ὅσων μετέσχε. Εὐχαρίστως δ'ἐμμένει εἰς τὴν μακροτέραν ἐκτύλιξιν σκηνῶν ῥωπογραφικῶν, αἵτινες ἄριστα πασῶν διετηρήθησαν ἐν τῇ μνήμῃ του. Διὰ τούτων δὲ ἡ καθόλου αἴσθησις οὐδαμῶς παραβλάπτεται· τὰ ἱστορικὰ γεγονότα μένουσιν ἐν τῷ βάθει, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτά, καὶ δὴ ἐν τῇ ἐπιδράσει αὐτῶν ἐπὶ τὸν καθημερινὸν βίον, ὁσημέραι ἐπαυξάνοντα καὶ ἁδρυνόμενα. Τὰ δὲ ἄτομα καταλαμβάνονται ὑπ' αὐτῶν ἀκουσίως, καὶ εἰς τὸν στρόβιλον αὐτῶν συγκαταμίγνυται μοιραίως ἡ τύχη καὶ τῶν ἀσημοτάτων ὑπάρξεων.

Ἐν Χίῳ, ἔνθα εὑρίσκονται ὀλίγοι Τοῦρκοι, φαίνεται τὸ κατ' ἀρχὰς ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει κίνδυνος. Τότε δὲ πρῶτον παρουσιάζεται ὅτε γίνονται ὁρατὰ τὰ ἑλληνικὰ ἱστία τὰ φέροντα τὴν ἐπανάστασιν διὰ τοῦ πελάγους. Τότε δὴ ἄρχονται αἱ συλλήψεις· ἡ πόλις ἐξερημοῦται, ἐπὶ μῆνας δὲ ὅλους κυμαίνονται οἱ κάτοικοι μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος. Τῆς δ' ἐπαναστάσεως, ἣν ἐπιφέρει ἡ ὁριστικὴ ἄφιξις τῶν ὁμοεθνῶν, οὐδαμῶς μετέχει ὁ Λουκῆς, αἰσθανόμενος ἑαυτὸν ὑπεράγαν μικρὸν καὶ ἀδύνατον· ἄλλως δὲ λείπει αὐτῷ καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ὁρμή. «Ὁ κόσμος μου ἦτο τὸ χάνιον, ὁ πατριωτισμός μου τὸ ἰσοζύγιον». Ἅπασα ἡ οἰκογένεια φεύγει εἰς τὴν ἐξοχικήν της οἰκίαν, οἱ δὲ εἰδυλλιακῶς εἰρηνικαὶ ἡμέραι ταύτης τῆς διαμονῆς εἶνε κεχαραγμέναι ἰδιαιτέρως ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λογοχαροῦς γέροντος. Τὰ πάντα ἐνθυμεῖται ἀκόμη, τὰς ἀνθούσας πορτοκαλέας, τῶν πτηνῶν τὸ κελάδημα καὶ τὸ μέλος, τοῦ μαγκανοπηγάδου τὸ μονότονον τρίξιμον, τὴν ἐργασίαν τοῦ γηραιοῦ κηπουροῦ, τὸ οἰκογενειακὸν παρεκκλήσιον μετὰ τῶν ἐπιταφίων αὐτοῦ λίθων, τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν. Ἦτο ἡ γαλήνη πρὸ τῆς τρικυμίας. Ἡμέραν τινὰ βλέπει ὁ Λουκῆς ἐκ τοῦ ἐξώστου τοῦ πύργου ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος κατήρχετο ἰσχυρός, οἱ δ' ἐπαναστάται ἀνεχώρουν. Οἱ γείτονες συνῆλθον εἰς τὸ προαύλιον τοῦ παρεκκλησίου ἵνα συσκεφθῶσι· μεταξὺ δ' αὐτῶν καί τις συγγενὴς τῆς μητρὸς τοῦ Λουκῆ, ὁ Καλάνης, μετὰ τοῦ ἐνδεκαετοῦς θυγατρίου του ὅπερ ἐκαλεῖτο Δέσποινα. Ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις ἦτο νὰ φύγωσι καὶ νὰ σκορπισθῶσιν εἰς τὰ δυτικώτερα μέρη τῆς νήσου, ὅπου ἕκαστος ἠδύνατο νὰ εὕρῃ καταφύγιον. Ἀλλὰ πρὸ τούτου τὰ πολύτιμα σκεύη τοῦ οἴκου ἀργυρᾶ καὶ ἄλλα ἐνεβλήθησαν εἰς δύο σάκκους καὶ ἐκρύβησαν ἐντὸς λάκκου ὑπὸ γηραιάν τινα μηλέαν τοῦ κήπου. Ἔπειτα δὲ ἤρξαντο τῆς πορείας

ἐν ᾧ τὰ πυροβόλα τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ τοῦ φρουρίου εἶχον ἀρχίσει τὸ πῦρ κατὰ τῆς πόλεως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μετέβησαν πρὸς δύο γηραιοὺς θείους οἵτινες ἔζων ἔν τινι φάραγγι ἐν μονήρει ἡσυχίᾳ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν φοβερὰν σφαγὴν τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῇ πόλει, οὐδαμοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ὑπάρχει ἀσφάλεια, πάντες δὲ φεύγουσι προσωτέρω πρὸς τὰ δυτικὰ μέρη. Τὰ δὲ στίφη τῶν Τούρκων σφαγέων σκεδάννυνται καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον, μόλις δέ που σώζεται ἡ φυγὰς οἰκογένεια ἐν τῷ κρησφυγέτῳ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἰχνηλατήσεως. Τέλος δὲ κατορθόνουσι μετά τινων ἄλλων φυγάδων νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ κωλύματα νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς νήσου.

Καὶ πρῶτον μὲν καταφεύγουσιν οἱ φυγάδες εἰς Μύκονον, ἔπειτα δὲ εἰς Τῆνον. Ὁ Λουκῆς κατορθόνει νὰ λάβῃ συστατικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Θεόδωρον Νέγρην, τὸν τότε ἀρχιγραμματέα τῆς ἐπικρατείας, παρ' ᾧ θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς ὑπάλληλος. Ἅπασα ἡ οἰκογένεια μεταβαίνει πρὸς τοῦτο εἰς Σπέτσας, καὶ φθάνουσιν εἰς Ἄργος, ἔνθα ἡ πολεμικὴ ζωὴ ἀπαρέσκει λίαν εἰς τὸν νεαρὸν ἔμπορον. Ἐκεῖ, λέγει ὁ Λουκῆς «εὑρέθην ἐντὸς κόσμου ὅλως νέου δι' ἐμέ· αἱ χιλιάδες φουστανελοφόρων μαχητῶν, τὸ ἀγέρωχον ὕφος καὶ ἡ τραχεῖα γλῶσσά των, τὰ περιφρονητικὰ βλέμματα δι' ὧν μὲ κατεμέτρουν, αἱ ἀπότομοι φράσεις δι' ὧν ἀπεκρίνοντο εἰς τὰς δειλὰς ἐρωτήσεις μου, ἡ βοὴ καὶ ἡ κίνησις καὶ ἡ σύγχυσις τοῦ στρατοπέδου, τὰ πάντα ὁμοῦ μὲ κατεθορύβουν. Δὲν ἦτο βεβαίως ὁ τόπος κατάλληλος διὰ γυναικόπαιδα. Ἀλλὰ κ' ἐγὼ αὐτὸς ᾐσθανόμην ὅτι δὲν εὑρισκόμην ἐντὸς ἁρμοδίου ἀτμοσφαίρας. Δὲν ἤμην εἰς τὸ στοιχεῖόν μου ἐκεῖ.» Ἐν Ἄργει πείθεται ὅτι δὲν εἶνε προωρισμένος δι' ἄλλην ἀποστολὴν πλὴν τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ ὅτι, ἵνα κάμῃ προόδους, ὀφείλει νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ τῆς ἀνατροφῆς του. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθνήσκει ἐν Σπέτσαις ὁ πατὴρ συνεπείᾳ τῆς φυγῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς καμάτων. Ὁ δὲ Λουκῆς ἐπιχειρεῖ ἐν Τήνῳ εἰς τὸ ἐμπόριον διὰ κεφαλαίων τινῶν ἅτινα ἔλαβεν ἀνελπίστως ἐκ παλαιοτέρων τινῶν ὑποθέσεων. Θελκτικὴ εἶνε ἡ περιγραφὴ τῶν μικρῶν ἀρχῶν τοῦ νέου ἐμπόρου καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς ἀνὰ τὰς ὁδοὺς πωλήσεως ἰχθύων παστῶν. Ἀλλὰ ἡ πώλησις ἐπροχώρει, τὸ κεφάλαιον ηὔξανεν, ὁ Λουκῆς μνηστεύει τὰς ἀδελφάς του καὶ οἱ γαμβροὶ γίνονται σύντροφοί του. Ἀκράτητος καταλαμβάνει τότε αὐτὸν ὁ πόθος νὰ ἐκθάψῃ τὸν παλαιὸν ἐν τῷ ἐξοχικῷ πύργῳ τῆς Χίου κεκρυμμένον θησαυρόν. Ἐπιτυγχάνει δὲ καὶ τοῦτο μετὰ παντοειδεῖς κινδύνους καὶ περιπετείας. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἔτι ἀνεύρῃ τοῦτον τὸν θησαυρόν, εὗρεν ἄλλον τινά, τὴν νεαρὰν Δέσποιναν, ἥτις εὑρίσκεται ἐν τῷ χαρεμίῳ τοῦ Ἀγᾶ, ὅπερ εὑρίσκετο ἐν τῷ μετεσκευασμένῳ πατρικῷ πύργῳ. Ὁ ἐκταφεὶς θησαυρὸς χρησιμεύει λοιπὸν ὡς λύτρον τῆς Δεσποίνης καὶ ὁ Λουκῆς φέρει εἰς Τῆνον πρὸς τὴν μητέρα του τὴν ὑπ' αὐτοῦ λυτρωθεῖσαν, ἥτις χάριν προφυλάξεως εἶνε μετημφιεσμένη εἰς χωρικὸν παῖδα. Αἱ ὑποθέσεις εὐδοκιμοῦσιν ἐξαιρέτως, μετὰ δέ τινα ἔτη κατορθόνει ὁ Λουκῆς νὰ με-

τανευτεύση εἰς Σύρον, ἡ δὲ Δέσποινα τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀπολύτρωσίν της γίνεται σύζυγος τοῦ Λουκῆ. «Ὁ βίος ἡμῶν διῆλθεν εὐτυχὴς ἔκτοτε, ἀλλ' οὐδέποτε ἐν μέσῳ τῆς ἐπελθούσης εὐημερίας ἐλησμονήσαμεν τῆς νεότητος τὰς δοκιμασίας. Συχνάκις, ὅτε βλέπω στολισμένας τὰς θυγατέρας καὶ τὰς ἐγγόνας μου, τὴν δὲ σύζυγόν μου περικοσμοῦσαν μὲ τοὺς συρμοὺς τῆς Εὐρώπης τὰς λευκάς της τρίχας, ἐνθυμίζω εἰς αὐτὴν τὸ βραχίον τὸ ὁποῖον ἐφόρει, ὅτε τὴν ὡδήγουν μετημφιεσμένην ἐπὶ τοῦ ὄνου τοῦ Παντελῆ, καὶ γελῶμεν καὶ οἱ δύο καὶ εὐχαριστοῦμεν ἐκ βάθους καρδίας τὸν Θεόν.»

Εὐχερῶς δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ αἰσθανθῇ τὴν χάριν τῆς ἐπαφροδίτου ταύτης ποιήσεως, εἰκόνων εὐηλίων ἐπὶ βάθους σκοτεινοῦ, καὶ πολλῷ μᾶλλον ὅταν συγκρίνῃ αὐτὴν πρὸς τὰ προγενέστερα ἑλληνικὰ ἔργα τοῦ αὐτοῦ εἴδους. Ἡ μυθιστορία εἶνε καθόλου τι νεώτατον ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ. Ὅτε κατὰ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ παρόντος αἰῶνος μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐθνεγερσίας ἐπῆλθε καὶ τῆς φιλολογίας νέα ἀναζωογόνησις, τὰ ποιητικὰ δοκίμια ἐμιμοῦντο σταθερῶς ξένα πρώτυπα, ἰδίως γαλλικὰ καὶ ἀγγλικά. Τὰ ποιητικὰ ἰδεώδη εἰσήγοντο ἐκ τῆς Δύσεως ὡς καὶ τὰ πολιτικά. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πανωδυνία (Weltschmerz) ἦτο τότε συνηθεστάτη δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἀνεμίχθησαν καὶ εἰς τὰς ἀχιλανώτους τῆς ἐλευθερίας ἀπαιτήσεις τὰς ἐπακολουθησάσας εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνέγερσιν ξενότροποι μελαγχολικαὶ καὶ ἀπαισιόδοξοι τάσεις, αἵτινες ἄλλως ἐτρέφοντο πάλιν ὑπὸ τῶν δυσαρέστων πολιτικῶν περιστάσεων. Τὸ κυριώτατον πρότυπον ἦτο ὁ Βύρων κατ' ἀμφότερα, κατά τε τὸ πάθος τοῦ πολιτικοῦ ῥιζοσπαστισμοῦ καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον τάσιν τῆς ἐμβυθίσεως εἰς τοὺς λαβυρίνθους τοῦ δισταγμοῦ καὶ τῆς ἀπελπισίας. Οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι εἶνε οἱ χαρακτηριστικώτατοι ἀντιπρόσωποι τῆς πρώτης ταύτης ἀώρου ἔτι φάσεως ἐν τῇ φιλολογίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις προσφάτως ἔτι ἐλευθερωθεὶς δι' ἀγώνων ἡρωϊκῶν, μόλις που ἐξεγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου τῆς βαρβαρότητος, ἐμολύνθη πάραυτα ὑπὸ τοῖς κοπώσεως τοῦ ὑπερωρίμου δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Τῶν ποιήσεων τούτων ἥρως εἶνε πάντοτε πολιτικός τις Βέρθερος καίτοι ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ ποιήματος ὁτὲ μὲν ὡς κυριώτατον παρίσταται ὁ ἀπελπισμὸς περὶ τοῦ πολιτικοῦ ἰδεώδους, ὁτὲ δ' αἱ περιπέτειαι ἔρωτος δυσέλπιδος. Φλὸξ ὑπόκωφος, ἀλλὰ καταναλίσκουσα, δεσμεύουσα πᾶσαν ἐνέργειαν ζωτικήν, νοσηρά τις τρυφὴ περὶ τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, μῖσος τῆς ξενικῆς ἀρχῆς ἄγριον, ἀλλ' ἔτι πικροτέρα ἀνάμιξις εἰς τοὺς ἐμφυλίους ἀγῶνας τῶν φατριῶν, τέλος δὲ κόρος καὶ ἀπελπισμὸς περὶ τοῦ παρόντος, τοιοῦτος εἶνε ὁ κύριος τύπος τῶν ποιήσεων τούτων, ἃς ἐπαρκῶς χαρακτηρίζουσι καὶ αὐταὶ αἱ ἐπιγραφαὶ *Ὁ Ὁδοιπόρος*, *Ὁ Ἐξόριστος*, *Ὁ Περιπλανώμενος*.

Οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐξέδωκαν διάφορα ἐπικὰ καὶ δραματικὰ δοκίμια, εἰσήγαγον καὶ τὴν μυθιστορίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ὁ μὲν Παναγιώτης, ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν, διὰ τοῦ *Λεάνδρου* (1834),

ὁ δὲ νεώτερος Ἀλέξανδρος διὰ τοῦ *Ἐξορίστου τοῦ 1831* (1835). Ὁ Λέανδρος εἶνε γεγραμμένος ἐν ἐπιστολαῖς, ἀποδεικνυόμενος καὶ ἐντεῦθεν ὡς βραδεῖά τις μίμησις τοῦ Βερθέρου ἢ τοῦ Ἰακώβου Ὄρτις, θέμα δὲ αὐτοῦ εἶνε τὰ συμβάντα ἐν Ἑλλάδι ἀμέσως μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἐξόριστος εἶνε μυθιστορία τῶν περιστάσεων, θέμα ἔχων ἐκ τῶν αἱματηρῶν φατριαστικῶν ταραχῶν ἐπὶ Καποδιστρίου. Ἐν ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς μυθιστορίαις ὁ ἥρως δαμάζεται ὑπὸ ἀτυχοῦς πάθους, ὅπερ καταναλίσκει καὶ τὰς ὑστάτας ὑπολειπομένας δυνάμεις τοῦ ὑπὸ πολιτικῆς ὀργῆς ἤδη σκυθρωποῦ· πλάσματα ἀτερπῆ, ἐν οἷς φαντασία ἄτακτος καὶ πυρέσσουσα σωρεύει εἰκόνας ἐπὶ εἰκόνων, ἐν οἷς ἐκχέεται πικρία ἐπὶ ἐλπίσι ψευσθείσαις, ἀνία καὶ τέλος ἀρὰ παγκοσμία. Βεβαίως εἶνε φαινόμενον παράδοξον ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ἔθνος ἄρχεται νέου βίου, οἱ ἐπιφανεῖς αὐτοῦ ποιηταὶ κηρύσσουσι τὴν ἀποκαρτέρησιν καὶ τὸν ἀπελπισμὸν καὶ ὅτι κατακρημνίζουσι τὰ ἰδεώδη, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ πραγματωθῶσιν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ. Ἐντεῦθεν παρίσταται διὰ σκιερῶν χρωμάτων ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῆς γενεᾶς τῆς ἐχούσης τὸ ἔργον τῆς καθιδρύσεως τῆς πολιτείας. Τοιαύτη ἦτο ἡ ὕλη, ἐξ ἧς οἱ νέοι Περικλεῖς καὶ Λυκοῦργοι ἔμελλον νὰ μορφωθῶσιν· ἐξ ἑνὸς μὲν λαὸς γεωργικὸς ζῶν ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ὁμήρου καὶ ἤδη ἐξόχως ἐξηγριωμένος ὑπὸ τῶν μακρῶν πολέμων, ἐξ ἑτέρου δὲ οἱ ἄγοντες τὰ πλήθη ὀλίγοι, ἔχοντες εὐρωπαϊκὴν μόρφωσιν ἢ μᾶλλον παραμόρφωσιν, ἀχαλίνωτοι ἅμα καὶ κατακορεῖς, μεστοὶ ἀξιώσεων, ὁτὲ μὲν κουφιζόμενοι ὑπὸ ἐλπίδων ὑπερμέτρων, ὁτὲ δ' ἐν μέσῳ ὑψηλῶν μονολόγων ῥίπτοντες δυςθύμως τὴν ἀσπίδα. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πνευμάτων συντείνει σπουδαίως εἰς κατανόησιν τῆς ἐποχῆς· δυςχερὲς εἶνε νὰ ἐμποιηθῇ εἰς τοιοῦτον γένος ἀνδρῶν ἡ ἐπιθυμία τῆς νηφαλίας ἐργασίας, ἡ συνήθεια τῆς πειθαρχίας, ἡ τάξις ἡ ἀπαιτουμένη πρὸς σώφρονα ἐγκαθίδρυσιν ἐθνικῆς πολιτείας.

Ἡ πρώτη μυθιστορία ἡ μετ' ἐκείνας γραφεῖσα ἐν Ἑλλάδι δεικνύει ἤδη ὄψιν τινὰ οὐσιωδῶς ἀλλοίαν, δυνάμεθα εἰπεῖν ὡριμωτέραν. Ἐδημοσιεύθη δὲ τῷ 1851 καὶ εἶνε ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ῥίζου Ῥαγκαβῆ, τοῦ ποιητοῦ, λογίου καὶ διπλωμάτου, ὅςτις νῦν ἀντιπροσωπεύει τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐν τῇ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Ἡ μυθιστορία αὕτη ἐπιγράφεται *Ὁ αὐθέντης τοῦ Μωρέως*, καὶ μετεφράσθη γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ Ellissen. Καὶ ὁ Ῥαγκαβῆς ἔλαβε τὴν ὕλην τῆς διηγήσεώς του ἐκ τῆς πατρίου ἱστορίας, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐκλέξῃ τὸ θέμα ἐν τοῖς φατριαστικοῖς ἀγῶσι τοῦ νεωτάτου παρελθόντος, ἤντλησεν αὐτὸ μᾶλλον ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Εἶνε δ' ἐπεισόδιον τοῦ γνωστοῦ χρονικοῦ τοῦ Μωρέως, ὅπερ ὁ ποιητὴς ἀνέμιξε τεχνηέντως μετὰ ῥωμαντικῶν ἐπενθηκῶν καὶ μετέπλασεν εἰς εἰκόνα τῆς ἐποχῆς πλήρη ζωῆς. Καὶ πρέπει μὲν νὰ περιορίσωμεν τὴν ἔννοιαν εἰκόνος τῆς ἐποχῆς, ἐπειδὴ καὶ ἡ διήγησις τοῦ χρονικοῦ ἡ ὑποκειμένη ὡς βάσις τῆς μυθιστορίας δὲν εἶνε ἀμέτοχος σπουδαίων ἱστορικῶν ἀμφιβολιῶν, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἔργον τοῦ ποιη-

τοῦ δὲν ἦτο νὰ ἐμμείνῃ πιστὸς εἰς τὴν μεμαρτυρημένην ἱστορίαν, καὶ μάλιστα πολλῷ ὀλιγώτερον ἐπιτυγχάνει τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐποχῆς ἐν τοῖς διαλόγοις καὶ ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς σκηναῖς. Ἀλλ' αἱ διάφοραι διηγήσεις περιπλέκονται εἰς ἐνδιαφέρον ὕφασμα διασταυρουμένων δόλων, καθ' οὓς νικᾷ ὁ μάλιστα πάντων πολύμητις, ὁ ἄλλως οὐχὶ δυσμενῶς κρινόμενος Γοδεφρεῖδος ὁ Βιλλαρδουῖνος, ἐπειδὴ ἡ μυθιστορία διηγεῖται τὴν κατάληψιν τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου τῆς Ἀχαΐας ὑπὸ τοῦ Καμπανίτου τούτου βαρώνου ὅστις ἔχει νὰ καταπαλαίσῃ τὸν μὲν μετὰ τὸν δὲ, πρῶτον μὲν τὸν νόμιμον τοῦ θρόνου ἀπαιτητὴν, εἶτα δὲ τοὺς ἀμφιγνώμοντας προδότας εὐπατρίδας καὶ τέλος τοὺς ἁπλοϊκοὺς συνομότας, τοὺς ἐνθουσιῶντας φιλοπάτριδας. Ἀπίστευτον εἶνε ὁποίων δόλων καὶ σκευωριῶν γίνεται ἑκατέρωθεν χρῆσις. Οἱ πανουργότατοι περὶ τὸ στήνειν εἰς ἄλλους παγίδας εἶνε ἀφ' ἑτέρου εὔπιστοι ὡς παιδία πρὸς τὰς κλεπτάνας ἄλλων τρίτων, ἕως τέλος ὁ ἄρχων, ὅστις ἀπὸ μακροῦ περιέβαλλε πάντας διὰ τῶν δικτύων του, ἕλκει τοὺς βρόχους καὶ συλλαμβάνει ἅπαντας ἐν αὐτοῖς. Ὡς εἰκὸς, ἡ πολιτικὴ αὕτη σκευωρία διασταυροῦται ὑπὸ ζωηροῦ θέματος ἐρωτικοῦ· δὲν λείπουσι δὲ μεταμφιέσεις καὶ περιπλανήσεις, συνωμόται καὶ προδόται, μυστικαὶ κλίμακες, κρύπται ὑπόγειοι καὶ φάσματα νυκτερινά. Ἡ δὲ καταστροφὴ ἐπέρχεται διὰ σκηνῆς λαμπρᾶς, ἥτις οἱονεὶ μελοδραματικῶς συντεθειμένη, συνενόνει πάντα τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος περὶ τὸν νικηφόρον αὐθέντην.

Δυνάμεθα δὲ νὰ καλέσωμεν τὸ τέλος καταστροφὴν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως ἡ προαγωγὴ τοῦ αὐθέντου εἶνε συγχρόνως ἡ ἀπώλεια τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἢ τοὐλάχιστον ἑλληνικῆς τινος συνομωσίας τεινούσης εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ χαρακτὴρ οὗτος εἶνε προφανῶς ἰδιαζόντως σπουδαῖος διὰ τὸν φιλόπατριν ποιητὴν, ἀλλ' ἴσα ἴσα ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν δύναται νὰ ὑποστῇ τὸ ἔργον αὐτοῦ βαρείας ἐπικρίσεις, οὐ μόνον ἱστορικῶς ἐξεταζόμενον. Στερεῖται πάσης βάσεως ἱστορικῆς ἡ μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων τῶν χρόνων εἰςαγωγὴ ἐθνικῆς τινος ἑλληνικῆς συνειδήσεως, ἥτις τρεφομένη ὑπὸ τῶν λαμπρῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος ἀντιτάσσεται κατὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ξένων καὶ ἐλπίζει νὰ ἱδρύσῃ μετὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀπολύτρωσιν ἐλεύθερον ἑλληνικὸν κράτος. Καὶ δὲν λείπουσι μὲν ἀπὸ τῆς μυθιστορίας ἀξιόλογα ὁμοιαλήθη μέρη, ἀλλ' ἐν τούτῳ ἡ εἰκὼν ἀναποφεύκτως καθίσταται θολὴ καὶ οἱ χαρακτῆρες φαντασιώδεις. Ὁ ποιητὴς ἐφευρίσκει ἐθνικόν τινα ἥρωα, εἰς ὃν δίδει τὸ ὄνομα τοῦ ἔν τινι χρονικῷ ἀναφερομένου ὡς τυράννου Σπάρτης Λέοντος τοῦ Χαμαρέτου, ἀλλ' ὅστις περικοσμεῖται διὰ χαρακτηριστικῶν ἅτινα ἀποτελοῦσιν αὐτὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἥρωα τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος καὶ ὅστις μάλιστα προδίδει ἀπαραγνώριστον οἰκογενειακὴν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς ἥρωας ἐκείνους τῶν σουτσείων ποιήσεων. Εὐθὺς ἡ πρώτη παρουσίασις τοῦ Λέοντος, ὅστις ἐπὶ πέντε ἡμέρας ὑπερήσπισε μετὰ θάρρους ἡρωϊκοῦ τὰ τείχη τῆς Σπάρτης κατὰ τῶν Φράγκων ὑποδαυλίζων ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Σπάρτης

τὸν τελευταῖον σπινθῆρα τῆς ἀρετῆς τῶν προγόνων, ἐνθυμίζει σπουδαίως τὴν ἐπὶ τὸ λογεῖον ἀνάβασιν ἥρωος δραματικοῦ. Πικρὰν δυσμένειαν δεικνύει κατά τινα ὑπὸ τῶν Φράγκων τελεσθέντα ἱπποδρομικὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν παρουσιάζεται ἐν τέλει ὡς μέλας ἄγνωστος ἱππότης, κατανικῶν τὴν τέχνην τοῦ ἀντιπάλου διὰ τῆς φυσικῆς δυνάμεως καὶ ὁρμῆς. «Τὰ χείλη μου ποτὲ δὲν ἐψεύσθησαν» λέγει καυχώμενος πρὸς τὴν ἐρωμένην Ἄνναν, κλονιζομένην μεταξὺ τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ καὶ ἄλλου τινὸς ἐραστοῦ, τοῦ Γουλιέλμου Δελαρός, τοῦ χαρίεντος υἱοῦ τοῦ Κύρι τῶν Ἀθηνῶν. Ἀναλύεται ὅλος εἰς σκέψεις περὶ τοῦ αἴσχους τῆς πατρίδος καὶ παραδίδεται εἰς πνιγηρὰν ἀπελπισίαν. «Πῶς νὰ μὴν εἶναι μέλαιναι αἱ ἰδέαι μου ὅταν μέλαινα σκέπη θανάτου ἡπλώθη ἐπὶ τῆς πατρίδος μου; Πῶς νὰ μὴ βυθίζεται ἡ ψυχή μου εἰς ἀθυμίαν, ὅταν βλέπω τὴν Ἑλλάδα βυθισθεῖσαν εἰς καταισχύνην, τὸν ἥλιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας της σβεσθέντα διὰ παντός, τὸ ὄνομά της παραδεδομένον εἰς ἐμπαιγμὸν τῶν ἐθνῶν! ὅταν τὴν βλέπω πτῶμα περιϋβριζόμενον ὑπὸ βαρβάρων, οἵτινες ποτὲ δὲν ἤκουσάν τὴν λαμπρὰν ἱστορίαν της, οὔτε δύνανται νὰ ἐννοήσωσι τὴν γλῶσσαν τῶν ἀθανάτων μνημείων της!» Ἀλλ' ἡ Ἄννα τὸν ἐνθαρρύνει καὶ πράγματι δὲ ἀναπτεροῦται, διοργανίζει συνωμοσίαν, ἀναθέτει τὰς ἐλπίδας του εἰς τὴν ἑνότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Ἄννα εἶνε δι' αὐτὸν ἄγγελος καταπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα σώσῃ τὸν λαόν. «Ἓν νεῦμά σου, ἓν μειδίαμά σου καὶ φλὸξ θ' ἀνάψῃ εἰς τὰς καρδίας καὶ ἡρωϊσμὸς θὰ καταβῇ εἰς τὰ στήθη καὶ τὰ διεσπαρμένα μέλη τῆς ἀρχαίας αὐτοκρατορίας θὰ συσσωματωθῶσιν εἰς ἑνότητα ἄρρηκτον καὶ θὰ ἀνεγείρωσι πάλιν τὸν ἱερὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἐκ τῶν ἐπιπλεόντων ναυαγίων αὐτοῦ». Ἐπειδὴ ἡ Ἄννα ὡς θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἄρτας πρέπει νὰ τείνῃ εἰς αὐτόν, τὸν Πελοποννήσιον, τὴν χεῖρα, ἵνα οὕτως ἐπιτευχθῇ ἡ ἕνωσις τῶν δύο κυρίων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖνος δὲ εἶνε ὁ κρατῶν εἰς χεῖράς του πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον, καὶ εἰς τὴν φωνήν του συνεδέθησαν πᾶσαι αἱ ἐπαρχίαι εἰς ἱερὸν σύνδεσμον. «Τῆς θαλάσσης τὸ κῦμα ὑποσκάπτει πολλάκις τοὺς ἑδραιοτέρους σκοπέλους. ... Οἱ ποιμένες τῶν κοιλάδων ἡμῶν δύνανται νὰ ἀνατρέψωσι τὸν ὑπερήφανον Γολιάθ, ἂν τοὺς ἐμψυχοῖ τῆς πατρίδος τὸ πνεῦμα. Εἰσὶν ὅλοι ὀρθοὶ καὶ *Σταυροφορία κατὰ τῶν Σταυροφόρων* εἶναι τὸ σύνθημά των.» Ὅτε δὲ ἡ συνωμοσία τοῦ μωροῦ ὀνειροπόλου, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ Πετραλείφας, ὁ πολύμητις δολοπλόκος τοῦ διηγήματος, ἀνακαλύπτεται καὶ ματαιοῦται, ὁ ὑφ' ἁπάντων πλανηθεὶς ἐνυπνιαστὴς βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὸ στῆθός, ἀπευθύνων τὰς ὑστάτας αὐτοῦ λέξεις εἰς τὴν μετὰ τοῦ Γουλιέλμου Δελαρὸς συζευχθεῖσαν Ἄνναν «Ἄννα, σ' εὐχαριστῶ... Πολλάκις εἶδον καθ' ὕπνον τὴν ἐλευθερίαν κατερχομένην ἐπ' ἐμὲ ὑπὸ τὸ σχῆμά σου. Τὸ δάκρυ σου εἶναι ἡ Ἶρις, δι' ἧς ἐλευθέρα ἡ ψυχή μου ἀναπτεροῦται πρὸς τὸν οὐρανόν».

Ἐπιστρέφων νῦν ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν μετριόφρονα ἡμῶν Λουκῆν Λάραν, θὰ ἐννοήσῃ διὰ τίνα λόγον διεκρίναμεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων προϊόντων

τοῦ αὐτοῦ εἴδους. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Αὐθέντῃ τοῦ Μωρέως εὑρίσκομεν ἔτι γνωρίσματά τινα τοῦ θεατρικοῦ, ὑπεροπτικοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ θαυμάζοντος τὴν ἰδίαν πανωλεθρίαν, ἀλλὰ ὁ χαρακτὴρ οὗτος δὲν εἶνε τὸ ἑξῆς φορτικὸς ὡς ἐν ταῖς μυθιστορίαις τῶν ἀδελφῶν Σούτσων, ἀλλ'εἶνε μᾶλλον περιωρισμένος καὶ ἀποκεκομμένος τὰς ἀσχημοτάτας τῶν παραφυάδων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ διηγήματι τοῦ Βικέλα ἐκλείπει τέλεον· ναὶ δὴ ἡ μυθιστορία αὕτη ὑποδεικνύει κυρίως τὴν ὁλοσχελῆ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῶν ἰδανικῶν ἐκείνων, ἅτινα πηγάσαντα ἐκ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος ἦσαν ἔτι τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν τῇ γενεᾷ τοῦ 1830. Καὶ αὐτὸ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα τῆς διηγήσεως,δίκην ἀναμνήσεων γέροντος ἀναπολοῦντος τὴν παρελθοῦσαν πρὸ πολλοῦ νεότητά του, ἔχει σημασίαν. Ἡ ἀναπόλησις τῆς ἐξεγέρσεως οὐδὲν ἔχει πλέον τὸ παθολογικόν, αὐτὸς ὁ χρόνος ἐκάθηρε τὰ πάθη. Ὁ ποιητὴς ζῇ ἐν τῇ πνευματικῇ ἐλευθερίᾳ, ἥτις ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ἁγνὸν ἔργον τέχνης. Ἐν πλήρει ἐπιγνώσει καὶ ἐκ προθέσεως ἀποφεύγει τὸ θορυβῶδες καὶ ἡρωϊκὸν καὶ καταναγκάζει ἑαυτὸν εἰς τὸ νηφάλιον. Παραβάλλοντες τὴν Μοῦσαν τοῦ Βικέλα πρὸς τὸν Ἐξόριστον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου θὰ εὕρωμεν αὐτὴν ἥμερον καὶ οἰκοκυρευμένην, ἡ δὲ διήγησις αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἀντιμετρηθῇ πρὸς τὸν Αὐθέντην τοῦ Μωρέως κατὰ τὴν τέχνην τῆς πλοκῆς καὶ τὸν πλοῦτον δράσεως ἐνδιαφερούσης. Ἀλλ' ἐν τῇ συγκινητικῇ αὐτῆς ἁπλότητι ἐμποιεῖ αἴσθησιν μείζονα καὶ ἡ καλοκἀγαθία ὑφ' ἧς διαπνέεται μαρτυρεῖ περὶ μεγάλης τινὸς καὶ εὐχαρίστου προόδου. Καὶ δὲν πρέπει μὲν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ κυριώδει τάσει τῆς μυθιστορίας ταύτης ἀντικατοπτρίζεται ἡ τάσις ὅλης τῆς σημερινῆς γενεᾶς, ἀλλὰ σημαίνεταί τι σπουδαῖον ἤδη, ὅτε ποιητής τις ἔχει τὸ θάρρος νὰ γείνῃ τὸ ὄργανον τρόπου τινὸς τοῦ σκέπτεσθαι, ὅςτις σήμερον εἶνε κτῆμα μικρᾶς τινος, ὡριμωτέρας μειονότητος. Ἂν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες νεανίαι τοῦ 1820 ἐνεψυχοῦντο ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐργατικοῦ Λουκῆ Λάρα, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἡμισέληνος θὰ ἐκυμάτιζεν ἔτι σήμερον ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, οὐδὲ θὰ εἶχε κερδηθῇ ἀπὸ τῶν Ὀσμάνων δι' ἀγώνων καὶ θυσιῶν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας. Ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἡ γενεὰ εἶχε τὸν ἴδιον αὐτῆς προορισμόν, ἡ δὲ σημερινὴ ἔχει ἄλλον. Οὐδὲ ὑπάρχει ὑπεράγαν μέγας κίνδυνος ἂν οἱ Ἕλληνες ἐγίνοντο λαὸς καρτερικὸς καὶ θεωρητικός. Διὰ τοῦτο ἔχει πληρέστατα δίκαιον ὁ ποιητὴς παριστάνων μεθ' ὡς πλείστης δυνάμεως τὴν ἀντίθεσιν κατὰ τῶν παλαιοτέρων ἐθνικῶν τάσεων, αἵτινες καὶ τὴν σήμερον ἔτι ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὸ ἔθνος παραπλανῶσαι αὐτό, καὶ κηρυσσόμενος καθόλου μόνον ὑπὲρ τοῦ ἀπερίττου ἡρωϊσμοῦ. Χαρακτηριστικὴ εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Λουκῆ Λάρα κατὰ τὰς περιπλανήσεις του διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τεταραγμένης πατρίδος γενομένη παρατήρησις «ὅπου τῆς Ἑλλάδος μᾶς ἔφερον οἱ πλάνητες πόδες μας, πανταχοῦ εὕρομεν πολλοὺς ἄλλους πολὺ πλέον ἀξιοθρηνήτους ἡμῶν». Τοιαύτη τις ὁμολογία οὐδέποτε ἤθελε φύγει τὸ ἕρκος τῶν ὀδόντων τοῦ *Λεάνδρου* ἢ τοῦ *Ἐξορίστου τοῦ* 1831· ἐκεῖνοι ἀπ'ἐναντίας εἶχον

βαθύτατα ἐρριζωμένην τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐν ἑαυτοῖς συγκεντροῦται ἡ ὑψίστη ὀδύνη καὶ θλῖψις.

Ὁ ἔμπορος ὁ μετὰ τῆς ἠρεμίας καὶ ἀταραξίας τοῦ γήρως καταγράφων τὰς νεανικὰς αὐτοῦ ἀναμνήσεις δὲν ἀντιστρατεύεται μὲν οὐδαμοῦ ἀμέσως κατὰ τοῦ κενηγόρου καὶ βρενθυομένου ἡρωϊσμοῦ, ἀλλ' ὅμως σκοπεῖ προφανῶς νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ ὡς κληρονομίαν ἄλλο τι ἰδεῶδες οὗ συστατικὰ εἶνε ἐμπιστοσύνη εἰς τὸ μέλλον καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ ἀνήκουστον, πίστις ἐν τοῖς μικροῖς, ἔντιμος καὶ ἀδιάκοπος ἐργασία, ἀνάπτυξις τῆς παιδεύσεως. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἅμα ἰδεῶδες φιλόπατρι· ὁ δὲ ἀγαπῶν τοὺς Ἕλληνας καὶ πιστεύων εἰς τὸ πολιτικὸν αὐτῶν μέλλον δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ εὐχηθῇ τι κάλλιον ἢ τὸ νὰ καταστῇ δυνατόν ποτε τοιοῦτό τι ῥῆμα· ἡ ταχεῖα ἠθικὴ πρόοδος τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ ἑξῆς παραδείγματος δύναται νὰ καταδειχθῇ προφανῶς, ὅτι ὡς αἱ ποιήσεις τῶν ἀδελφῶν Σούτσων ἐχαρακτήριζον τὴν τότε γενεὰν οὕτω μετὰ πεντήκοντα ἔτη ἡ μυθιστορία τοῦ Βικέλα ἐγένετο χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν συγχρόνων αὐτοῦ.

('Εκ τοῦ γερμανικοῦ τοῦ Wilhelm Lang).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Μετὰ τὰ ἐν τῇ πρώτῃ μου ἐκθέσει[1] περιγραφέντα εὑρήματα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς περιόδου ταύτης, πρῶτον σπουδαῖον εὕρημα ἐγένετο περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου πλησίον τοῦ Πελοπείου. Ἐκεῖ δηλαδὴ εἰς βάθος ἡμίσεως περίπου μέτρου εὑρέθη ἀρχαϊκὴ πωγωνοφόρος κεφαλὴ φυσικοῦ μεγέθους, φέρουσα κράνος καὶ οὖσα ἀπείκασμα πολεμιστοῦ ἢ ἀθλητοῦ, ὥσπερ ἐκ τῶν ὑποκειμενικῶν γνωρισμάτων τοῦ προσώπου ἀριδήλως καταφαίνεται. Ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἐν Μονάχῳ Αἰγινητικὰ ἀγάλματα, καὶ εἶναι ἀναμφισβητήτως ἔργον τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἤτοι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, διαφέρει ὅμως τούτων διὰ τὸ μαλακὸν καὶ εὔσαρκον αὐτῆς, ἀποτελοῦν ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τῆς Αἰγιναίας Σχολῆς ἔργα. Ἀλλ' ὄχι μόνον ἕνεκα τῶν γνωρισμάτων τούτων ἀλλὰ καὶ ὡς τοσοῦτον ἀρχαϊκὸν ἀπείκασμα προσώπου εἶνε σπουδαία καὶ μοναδική, τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Φερεκύδης» γνωστῆς κεφαλῆς τοῦ Μουσείου τῆς Μαδρίτης οὔσης πιθανῶς οὐχὶ ἀρχαϊκῆς, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει μεταγενεστέρας τῆς προκειμένης.

Ὀλίγας δὲ ἡμέρας ὑστερώτερον ἀνευρέθη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Παλαίστρας, ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, χαλκοῦν ἀρχαϊκὸν ἀγαλμάτιον (ὕψ. 0, 15) παριστῶν γυμνὸν νεανίαν ἔχοντα τὰς χεῖρας προτεταμένας καὶ κρούοντα πιθα-

1 Ἴδε φυλλάδιον «Παρνασσοῦ» τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1880 σελ. 151.

νῶ; κύμβαλα, καθὰ ἐμφαίνεται ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλας συγκρούσεως τῶν χειρῶν καὶ ἐκ τῶν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς παλάμαις διατρήτων ὀπῶν. Εἶνε δὲ περίεργον τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο διὰ τὸ εὐμηκες καὶ λεπτὸν τῶν μελῶν τοῦ σώματος, διὰ τὸ ὀξὺ τῶν ἐξεχόντων μελῶν καὶ μάλιστα τῆς ῥινὸς καὶ τοῦ πώγωνος, καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν μέχρις ὑπερφυσικότητος στροφὴν τῆς κεφαλῆς πρὸς δεξιὰν οὕτως, ὥστε ὁ πώγων ἔχει κάθετον πρὸς τὸν ὦμον διεύθυνσιν. Τὰ ὦτα δὲ κεῖνται ὑπεράνω τῆς φυσικῆς αὐτῶν θέσεως, ὅπερ ἀναπολεῖ ἡμῖν τὰ αἰγυπτιάζοντα ἔργα καὶ δεικνύει, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἀποβάλωσι διὰ μιᾶς τὸν ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐπικρατοῦντα αἰγυπτιάζοντα τύπον, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον καὶ βαθμηδόν. Καλλιτεχνικῶς δὲ ἐξεταζόμενον εἶνε τὸ ὡραιότερον τῶν μέχρι τοῦδε εὑρεθέντων ἐνταῦθα χαλκίνων ἀγαλματίων. Καὶ ἕτερον δὲ ἀγαλμάτιον (ὕψ. 0, 13) εἶνε ἄξιον μνείας, εὑρεθὲν πρὸς Δ. τοῦ Πελοπείου καὶ παριστῶν γυμνὸν στρατιώτην φέροντα κνημῖδας, θώρακα καὶ περικεφαλαίαν μετὰ ὑψηλοῦ καὶ μεγάλου λόφου.

Περὶ τὰ τέλη δὲ Μαρτίου ἀνευρέθη μακρὰν τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἡ κεφαλὴ τοῦ βρέφους Διονύσου, ὃν ὁ Ἑρμῆς φέρει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος.[1] Τὸ εὕρημα τοῦτο εἶνε τῶν πολυτιμοτάτων τῶν ἐν τῇ Ἄλτει γενομένων, ὄχι μόνον διότι συμπληροῦται οὕτω τὸ ἀριστούργημα τῶν σωζομένων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλὰ διότι εἶνε ἡ μόνη ἐκ τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης εἰς ἡμᾶς περιελθοῦσα κεφαλὴ βρέφους. Προσαρμόζει δ' ἀκριβῶς τῷ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη εὑρεθέντι κορμῷ, ὅπερ εἶνε λίαν εὐχάριστον, καθότι δυσκόλως θὰ ἐπίστευέ τις, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὕτη ἀνήκει ὄντως τῷ Διονύσῳ, ἅτε πολὺ ὑπολειπομένη τῆς τοῦ Ἑρμοῦ ὡς πρὸς τὴν ὡραιότητα. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀνατομικάς τινας δυσαναλογίας ἔχει. Οὕτω λ. χ. ἐν ᾧ ἡ ἀσφαλὴς ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ Ἑρμοῦ στάσις, αἱ παρειαὶ καὶ μάλιστα τὸ κεκυρτωμένον ἤδη ὑπὲρ τὸ δέον ὑψηλὸν μέτωπον δεικνύουσι βρέφος ἀρκούντως ἀνεπτυγμένον, οἱ ὀφθαλμοί, ἡ ῥὶς καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ ἀμόρφωτον εἰσέτι κρανίον εἶνε γνωρίσματα ἁπαλοῦ καὶ τρυφεροῦ βρέφους. Ἔτι δέ, εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὀφθαλμῶν μεταξὺ τούτων καὶ τῶν κροτάφων ὑπάρχει κοιλότης ἑκατέρωθεν, ὧν ἡ μὲν δεξιὰ εἶνε στρογγύλη, ἡ δὲ ἀριστερὰ μᾶλλον ἐπιμήκης. Αἱ ἀνωμαλίαι ὅμως αὗται δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττωσιν ἀναλογιζομένους ὅτι δυσχερὴς εἶνε ἡ παράστασις βρέφους ἐν τῇ πλαστικῇ καὶ βραδέως ἐπελάβετο τοιούτου θέματος ἡ ἑλληνικὴ τέχνη. Ἄλλως ὁ ἡμέτερος καλλιτέχνης ἐξειργάσατο τὸ βρέφος ἀμελῶς, ἅτε πάρεργον ὂν αὐτῷ· τὸ κύριον θέμα τοῦ Πραξιτέλους ἦτο ἡ παράστασις τοῦ Ἑρμοῦ, καὶ ἐνταῦθα ἔστρεψε πᾶσαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις καί περ ἀδικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Καλλιτέχνου ὁ μικρὸς Διόνυσος, οὐχ ἧττον θέλγει ἡμᾶς διὰ τῆς ὡραίας του κόμης, ἀποτελουμένης ἐκ πλοκάμων βαινόντων κυματοειδῶς ἐκ τοῦ μέσου τοῦ κρανίου εἰς τὰ πέριξ,

1 Πρβλ. φυλλάδιον Μαρτίου «Παρνασσοῦ» σελ. 250.

ἔνθα συγκρατοῦνται διὰ ταινίας, καὶ διὰ τῆς παιδικῆς ἐκείνης ἀφελείας καὶ ζωηρότητος, μεθ' ἧς στηρίζων τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ φέροντος αὐτὸν ἀγγέλου τοῦ Διός, ὁρμᾷ, ἵνα ἁρπάσῃ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀντικείμενόν τι (σταφυλήν;), ὅπερ ὁ Ἑρμῆς προτείνει αὐτῷ. Ἐλατήριον τοσούτῳ θελκτικὸν εἶνε ἄριστον προϊὸν τῆς ὑψηλῆς διανοίας καὶ θαυμασίας γλυφίδος τοῦ μεγάλου Πραξιτέλους τοῦ ζητοῦντος νὰ θέλγῃ τὸν θεατὴν διὰ τῆς χάριτος, τῆς ὡραιότητος, καὶ ἐν γένει διὰ τῆς κατ' ἐξοχὴν παραστάσεως τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας.

Ἐπὶ τοῦ στηλοβάτου δὲ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, ὑπό τινα ἐκτετοπισμένην πλάκα ἀνευρέθη κεφαλὴ Ἡρακλέους, ἀνήκουσα εἰς τὴν τοῦ Νεμαίου λέοντος μετόπην τοῦ ναοῦ καὶ φέρουσα ἐπὶ τῆς κόμης καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἴχνη ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ. Παρίσταται δ' ὁ ἥρως ἐν τῇ μετόπῃ ταύτῃ ἔχων τὸν δεξιὸν πόδα ἐπὶ τοῦ χαμαὶ κειμένου θηρίου καὶ στηρίζων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρός, κεκμηκὼς καὶ σύννους, οἱονεὶ μετὰ δέους ἀποβλέπων εἰς οὓς ἔχει νὰ ἐκτελέσῃ εἰσέτι δεινοὺς ἄθλους.

Περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ Ἀπριλίου ἀνευρέθη ἡ μετὰ τὸν Ἑρμῆν ὡραιοτέρα κεφαλὴ τοῦ ἡμετέρου Ὀλυμπιακοῦ Μουσείου. Εἶνε δ' αὕτη ἡ κεφαλὴ τῆς ὀκλαζούσης Λαπιθίδος τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος. Τὸ ἔντονον καὶ σαφὲς περίγραμμα τοῦ προσώπου, αἱ μεγαλοπρεπεῖς αὐτοῦ μορφαί, ἡ ἀγρία ὁρμή, μεθ' ἧς ὁ κένταυρος ἁρπάζει τὴν λείαν του ἀπὸ τῆς μακρᾶς καὶ δασείας κόμης, οἱ ἐν τῇ οὕτως ἀνασπασθείσῃ κόμῃ ἀποτελούμενοι μεγαλοπρεπεῖς κυματοειδεῖς πλόκαμοι, ἡ ἐπὶ τῶν γονάτων πτῶσις τῆς παρθένου καὶ μετὰ τρόμου κλίσις τῆς κεφαλῆς πρὸς τὸ στῆθος, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν κακοῦργον χεῖρα τοῦ ἅρπαγος, ταῦτα πάντα καταθέλγουσι καὶ ἐκπλήττουσι τὸν θεατήν, ἅτε ὄντα προϊὸν δαιμονίας τινὸς δυνάμεως τοιαύτης, οἵαν περιέκλειε καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἡ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ἐν τῇ προκειμένῃ κεφαλῇ ἀναγνωρίζομεν ἄριστα τὸ ἔργον τοῦ πρὸς αὐτὸν τὸν Φειδίαν τολμήσαντος νὰ διαγωνισθῇ καλλιτέχνου Ἀλκαμένους, «ἀνδρὸς ἡλικίαν τε κατὰ Φειδίαν καὶ δευτερεῖα ἐνεγκαμένου σοφίας ἐς ποίησιν ἀγαλμάτων» ὡς λέγει ὁ Παυσανίας.

Τὸ σπουδαιότατον δ' εὕρημα τῶν τελευταίων ἡμερῶν εἶνε ἡ κεφαλὴ τῆς Ἱπποδαμείας ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος, προσαρμόζουσα ἀκριβῶς τῷ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῶν ἀνασκαφῶν εὑρεθέντι κορμῷ. Ἡ καλλίστη διατηρουμένη κόμη ἀποτελεῖται ἐκ πλοκάμων βαινόντων ἐκ τοῦ μέσου τοῦ κρανίου εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ ληγόντων εἰς ἕλικας. Τοιαύτην δὲ ἐργασίαν καὶ διάταξιν ἔχει καὶ ὁ φαλακρὸς ἐκεῖνος γέρων τοῦ αὐτοῦ ἀετώματος, ὅπερ εἶνε λίαν σπουδαῖον, καθόσον τινὲς εἶχον ἰσχυρισθῇ, ὅτι ὁ γέρων οὗτος δὲν ἀνήκει τῷ ἀετώματι.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι τὰ σπουδαιότατα εὑρήματα τῶν τελευταίων μηνῶν εἶνε κεφαλαί. Τοῦτο δὲ εἶνε μέγα εὐτύχημα διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης, διότι διὰ τῆς σπουδῆς καὶ

συμπαραβολῆς τῶν κεφαλῶν τούτων, ἰδίως τῶν ἀμφοτέρων τῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν μετοπῶν τοῦ ναοῦ, πολλὰ καὶ σπουδαῖα μανθάνομεν.

Ἐν ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, μηνὶ Μαΐῳ ἀρξαμένῳ.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

ΟΡΟΣ ΜΟΥΝΥΧΙΑΣ

Σπουδαιότατον ἄγγελμα καὶ πάλιν ἔχομεν διὰ τὴν τοπογραφίαν τοῦ Πειραιῶς καὶ ἰδίᾳ τὴν οὕτω μέχρι τινὸς ἀμφισβητηθεῖσαν θέσιν τῆς Μουνυχίας. Πρὸ δύο ἀκριβῶς ἐτῶν Νικόλαός τις Σοφίος ἢ Νικολῆς Τσιριγώτης ἔσκαπτεν εἰς θεμελίωσιν οἰκίας κατὰ τὸ Β. Δ. τοῦ λόφου τῆς Καστέλλας, παρὰ τὴν θέσιν «Μάνδραις τοῦ Βάβουλα», κατὰ τὸ βορειότατον ἄκρον τῆς ὁδοῦ Κουντουριώτου. Ἐκεῖ εἰς βάθος μικρὸν 1 καὶ $^1/_2$ περίπου μέτρου, εὗρε τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοίχους δύο γωνίαν ἀποτελοῦντας, κατ' ἀνατολὰς ἔχουσαν τὸ ἄνοιγμα, τῶν δὲ τοίχων τὸν μὲν ἀπὸ Ν. πρὸς Β. τὸν δὲ ἀπὸ Α. πρὸς Β. διευθυνόμενον. Ἔξωθεν ἀμφοτέρων τῶν τοίχων εὑρέθησαν λείψανα ὁδοῦ λιθοστρώτου, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἶδον καὶ ὁ ἰδιοκτήτης μαρτυρεῖ, κατὰ δὲ τὸ ἄκρον τῆς ἀπὸ Ν. πρὸς Β. γραμμῆς καὶ ἐγγὺς τῆς διασταυρώσεως τῶν παλαιῶν ὁδῶν ἔκειτο λίθος ἐνεπίγραφος, κατὰ χώραν ἱστάμενος ἐν ἐπίτηδες ἐν τῷ βράχῳ τετμημένῳ κοιλώματι.

Ταῦτα εἶδε τότε ὁ καθηγητὴς κ. Εὐάγ. Κοφινιώτης καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἀντέγραψεν, ἀλλ' ἀπολέσας αὐτήν, ὑπέδειξέ μοι τὸν τόπον, ἔνθα ζητήσας εὗρον αὐτὴν κειμένην ἀνωτάτην βαθμῖδα κλίμακος πρὸς τὸ ὑπόγειον τῆς αὐτῆς οἰκίας φερούσης. Εὐτυχῶς ὅμως ἦτο ἐστραμμένη οὕτω προνοητικῶς ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου, ὥστε ἡ κυρία ὄψις τοῦ λίθου κεχωσμένη νὰ μὴ πάθῃ τι. Ἀνατρέψας ἐξήγαγον λίθον ἐγχώριον κανονικῶς τετμημένον, μῆκος 1,18 ἔχοντα, πλάτος 0,39 καὶ πάχος 0,23. Κατὰ τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, εἶνε ἐπιμελέστατα εἰργασμένος, ὡς οὐδεὶς ἴσως τῶν μέχρι τοῦδε τοιούτων τοιαύτην ἐπιγραφὴν φερόντων λίθων· μόνον δὲ τὸ μέρος, ὅπου ὁ ἕβδομος στίχος, δὲν φέρει τὴν τελευταίαν ἐργασίαν, ὡς μετάβασις τρόπον τινὰ πρὸς τὸ ἑξῆς κάτω τραχὺ καὶ ἄξεστον τῆς στήλης, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπελόγιζεν ἴσως ὁ τεχνίτης ὅτι θὰ κατήρχετο ἐκεῖ.

Εἶνε δ' ὁ λίθος τῶν συνήθων ὅρων, φέρων εἰς ἑπτὰ στίχους ἐπιγραφὴν δηλωτικὴν τοῦ σημείου ἔνθα ἵστατο. Τῶν στίχων τούτων ὁ πρῶτος εἶνε ὅλως βεβλαμμένος, ὀλίγα μόνον, ἀλλ' ἀσφαλῶς διὰ τοὺς ἠσκημένους πως ὁδηγοῦντα εἰς ἀναπλήρωσιν ἴχνη φέρων. Φαίνεται δηλ. μετὰ τὸ ἐλλεῖπον πρῶτον γράμμα, τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ Χ, μετὰ τοῦτο μικρά τις κάθετος κεραία καὶ ἀρχὴ πλαγίας πρὸς ταύτην, τὸ κάτω βεβαίως ἥμισυ ἀρχαϊκοῦ Ρ, μεθ' ὃ μικρὸν μέρος ἑτέρου στοιχείου, τοῦ Ι βεβαίως, ἔπειτα ἄλλου γράμματος κεραία καὶ ἐν τέλει θέσις δι' ἓν ἀκόμη γράμμα καταστραφὲν μετὰ τῆς απο-

κοπείσης γωνίας τοῦ λίθου. Τοῦ δευτέρου στίχου ἐλλείπει τὸ πρῶτον γράμμα, ἴχνη ὅμως βαθέως κεχαραγμένου ἀρχαϊκοῦ ς καταλεῖπον· ὀλίγον δὲ βεβλαμμένον τὰ ἄνω εἶνε καὶ τὸ τελικὸν τοῦ αὐτοῦ στίχου ς. Τοῦ πρώτου γράμματος τοῦ τρίτου στίχου, τοῦ Η δηλ. ὡς δασέος πνεύματος ἐλλείπει τὸ πρὸς ἀριστερὰν ἥμισυ, τὸ δὲ πρῶτον τοῦ τετάρτου οὕτως εἶνε ἀποκεκομμένον, ὥστε δὲν ἀφίνει ἀμφιβολίαν τῆς ὑπάρξεως. Παρατίθημι πιστὸν ἀπεικόνισμα τοῦ ὅρου

Τὸ δὲ ὅλον μετὰ τῆς συμπληρώσεως καὶ τῆς ἑρμηνείας ἔχει ὡς ἕπεται

[Α] χ [ρ]·ι [τ ε]		Ἄχρι τῆ
[ς] δ ε τ ε ς		ςδε τῆς
[Η] ο δ ο τ ε	ἤτοι:	ὁδοῦ τῆ
[ι] δ ε Η ε Μ		δε ἡ Μ
ο ν ι χ ι α		ουνιχία
ς ε σ τ ι ν ε		ς ἐστί νέ
μ η σ ι ς		μησις.

Αὕτη μετὰ τῆς πρὸ ἐτῶν εὑρεθείσης ἐν τῇ οἰκίᾳ Σαχτούρη κατὰ τὰ Ὑδραίϊκα, εἶνε αἱ μόναι μᾶλλον λόγου ἄξιαι, ὡς οὐ μόνον γνωστότατα τὴν προέλευσιν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀκριβῶς γνωστὴν τὴν θέσιν, ἣν ὥριζον, ἔχουσαι.

Ἐπὶ τῆς σήμερον ἐκδιδομένης ἀξιοσημείωτος ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἐργασίας τοῦ μέρους τοῦ λίθου, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ προσοχὴ καὶ μετὰ μεγίστης κανονικότητος ἀκρίβεια τῆς ἀποτυπώσεως τῶν γραμμάτων. Τὸ δὲ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον, τὸ δυσκολίαν τινὰ δυνάμενον νὰ παράσχῃ ὡς πρὸς τὴν γραφὴν, καὶ ὅπερ δὶς καὶ τρὶς ἠνάγκασέ με νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν λίθον, ἐπειδὴ πάντοτε ἐφοβούμην ἐσφαλμένην ἐκδοχὴν κατὰ τὴν πρώτην ἀντίληψιν, εἶνε τὸ ἐν τῷ ἑβδόμῳ στίχῳ Η ὡς καθαρὸς φθόγγος η, ἐν ᾧ προηγουμένως ὡς δασὺ ἐμφανίζεται πνεῦμα ἀντὶ δ' αὐτοῦ κεῖται τὸ Ε κατὰ τὴν πρὸ Εὐκλείδου γραφήν.

Καὶ οὕτως εὕρομεν ἀσφαλὲς ὅριον τῆς Μουνυχίας κατὰ τὸ Β. Δ. πέρας αὐτῆς. Γενομένων δ' ἤδη τῶν δεουσῶν παραστάσεων ἀναμένομεν τὴν μετακόμισιν τοῦ ὅρου εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Πειραιῶς.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 18 Μαΐου 1880.

ΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ
καθηγητὴς τοῦ ἐν Πειραιεῖ Γυμνασίου.

ΘΕΑΤΡΟΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Αἱ ἐν τῷ κατὰ τὴν χερσόνησον Πειραιῶς ἀνευρεθέντι ἀρχαίῳ θεάτρῳ, τῷ ὑποδεικνυμένῳ μὲν ὑπό τινων περιηγητῶν ὑπὸ πολλῶν δὲ καὶ ἀντ' ἄλλου κτιρίου ἐκλαμβανομένῳ καὶ ἐν πολλῇ μέχρις ἐσχάτων διχογνωμίᾳ τοὺς πολλοὺς κρατοῦντι, δραστηρίως προβᾶσαι γενναῖον ἀνέδειξαν μέρος αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν δηλ. τῆς σωζομένης γραμμῆς τῶν δύο τόξων, ἣν ἤδη προανήγγειλα, ἡ ἔρευνα ἐτράπη διὰ καταλλήλου τάφρου πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐφαίνετο ἡ θέσις τῆς ὀρχήστρας καὶ πληρέστατα ἱκανοποίησε τὰς προσδοκίας πάντων. Διότι μετὰ διακοπήν τινα τῆς συνεχείας τῶν λίθων τῶν τόξων, ἐν ᾗ ὁ μαλακὸς κατακλινὴς βράχος παρουσιάσθη ἐσκαμμένος κλιμακηδόν, εὑρέθη εἰς τὸ ἄκρον τῆς κλιμακοειδοῦς σκαφῆς κατὰ χώραν κείμενος λίθος τετράγωνος καλῶς εἰργασμένος, ὅστις ὡς ἡ μετὰ ταῦτα ἔρευνα ἀπέδειξεν, ἦν ἡ ἀρχὴ μιᾶς τῶν μεταξὺ τῶν κλιμάκων κερκίδων.

Εὐθὺς μετὰ ταύτην παρουσιάσθη, κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε διεύθυνσιν βαθμὶς πλάτους 1,42, ἡ προτελευταία τοῦ κοίλου καὶ μετὰ ταύτην πλατυτέρα αὐτῆς ἡ τελευταία, πλάτους 1,89 φερόμεναι τοξοειδῶς· πρὸ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης ἀνευρέθη ἄνοιγμα τοξοειδὲς 1,83 μήκους, 0,74 πλάτους καὶ 1,00 βάθους ἀνῆκον εἰς τὸ ἀναφανὲν μέρος τοῦ περὶ τὴν ὀρχήστραν ὑδραγωγείου. Τὰ σημεῖα ταῦτα ὡδήγησαν εἰς περαιτέρω πρὸς Β. ἀναζήτη-

ἐμβαδοῦ βαθέος φαιοῦ χρώματος παρίστανται τὰ ζῶα ἐπὶ χρυσοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα τέσσαρες ἄνδρες παλαίοντες κατὰ τριῶν λεόντων, ὧν οἱ δύο ἀπεχώρησαν ἤδη τῆς πάλης.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἄνδρες φέροντες μεγάλους θυρεοὺς καὶ μικρὰς λόγχας ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ ἑνὸς τῶν λεόντων, ὅστις ἐφορμᾷ κατ' αὐτῶν. Καὶ εἷς μὲν τῶν ἀνδρῶν πίπτει ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ ἐκτάδην κατὰ γῆς, ἕτερος ἐμπήγει τὴν λόγχην του εἰς τὸ σῶμα τοῦ λέοντος, οἱ δὲ λοιποὶ δύο ἑτοιμάζονται νὰ ἐμπήξωσι τὰς ἰδικάς των εἰς τὸ σῶμα τοῦ θηρίου. Τὰ γυμνὰ σώματα τῶν ἀνδρῶν εἰσὶν ἐκ χρυσοῦ, αἱ δὲ βραχεῖαι περισκελίδες των εἰσὶ κατεσκευασμέναι ἐξ ἀργύρου. Τὸ ἔμπαιστον τοῦτο εἶναι μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ ὑπομονῆς εἰργασμένον, τὸ δὲ διάγραμμα τῆς ὅλης συνθέσεως ἔχει ἀρχαϊκὸν τὸν ῥυθμόν· πᾶσαι δὲ αἱ κινήσεις εἰσὶ λίαν ζωηραὶ καὶ ἄνετοι. Εἰς τὸ ἕτερον μέρος τῆς λεπίδος παρίσταται ἀτεχνότερον λέων συλλαμβάνων ἔλαφον. Ἐκ τῆς θέας τοῦ ξιφιδίου τούτου πείθεται πᾶς τις περὶ τῆς ἀξίας ἣν ἀπέδιδον οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὰ ὅπλα των, καὶ περὶ τῆς πολυτελείας μεθ' ἧς ἐκόσμουν αὐτά.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΦΑΡΝΕΣΙΝΗΣ

Ὁ διευθυντὴς τῆς ἐν Ῥώμῃ Γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Geffroy ἐξακολουθεῖ ἀνακοινῶν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Γραμμάτων ὅ,τι νέον προάγουσιν εἰς φῶς αἱ ἀπὸ πολλοῦ κατὰ τὴν Φαρνεσίνην ἐνεργούμεναι σκαφαί, περὶ ὧν καὶ ἐν τῷ *Παρνασσῷ* ἔχει κατ' ἐπανάληψιν γείνει ὁ προσήκων λόγος. Ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων τοῦ κ. Geffroy ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς. Ἐγένετο τελεία ἡ ἀποκάλυψις καλλίστου τάφου ὑπογείου ἔχοντος μῆκος μὲν 4 μέτρων καὶ 75 ὑφεκατομέτρων, πλάτος δὲ 4 μέτρων καὶ 12 ὑφεκατομέτρων καὶ ὕψος 3 μέτρων. Ὁ τάφος οὗτος ὁ ὑπόγειος περιέχει σηκοὺς εἴτε κοιλώματα ἐντοίχια, ἐν οἷς εὑρέθησαν τρεῖς κάλπαι κατὰ τρόπον ἀξιόλογον ἐξειργασμέναι, ἐπὶ δὲ τῆς μιᾶς τῶν καλπῶν τούτων ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιγραφὴ Ossa A. Crispini Caepionis. Τοῦ ὑπογείου τὸ δάπεδον ἀποτελεῖται ἐκ μωσαϊκοῦ λευκοῦ χρώματος ἄνευ γραφῆς τινος, πλὴν τινος κύκλου ἐν τῷ μέσῳ. Εὑρέθησαν δ' ἐν τῷ τάφῳ οὐκ ὀλίγα ἀγάλματα καί τις καλὴ προτομὴ νεαρᾶς γυναικός. Πλὴν δὲ τούτων ἀνευρέθησαν καὶ κάλπαι ἐν τοῖς σηκοῖς ἐσφραγισμέναι καὶ ἄθικτοι καὶ ἐπιμελῶς γεγλυμμέναι, περιεῖχον δὲ ὀστᾶ καὶ κόνιν, ἐν μιᾷ δ' ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχον καὶ τρία δακτυλίδια. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων ἀνεφάνησαν ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν λεγομένων graffiti, τὰς ὁποίας προσεπάθησαν νὰ ἀποσπάσωσιν ἐκεῖθεν καὶ ἐπιγραφαὶ δὲ τοῦ κοινοῦ τρόπου ἐφάνησαν, ἐξ ὧν δύο ἀνεγνώσθησαν καθαρῶς λέγουσαι Caepion καὶ Sulpicius Platorinus. Ἡ ταφὴ φαίνεται ἀνερχομένη εἰς τὸν α' αἰῶνα τῆς αὐτοκρατορίας, ἐν μάλιστα τῶν εὑρεθέντων ἀγαλμάτων φέρει ἴχνη χρυσώσεως ἐπὶ τῆς

κόμης καὶ ὑπενθυμίζει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου. Καὶ μακρᾶς τινος ἐπιγραφῆς τὴν ἀρχὴν ἐκαθάρισαν ἀπὸ τῶν χωμάτων ἐλπίζεται δὲ ταχέως καὶ ὅλος ὁ χῶρος, ὃν κατέχει ἡ ἐπιγραφὴ νὰ καθαρθῇ, δὲν ὑπάρχει δ' ἀμφιβολία ὅτι οὕτω θὰ χυθῇ πολὺ φῶς ἐπὶ τοῦ ὅλου εὑρήματος.

Πάντα τὰ ἐν τῇ ὑπογείῳ ταύτῃ ταφῇ εὑρεθέντα ἀντικείμενα θὰ κατατεθῶσιν ἐν τῷ λεγομένῳ Τιβερίνῳ Μουσείῳ, λέγεται μάλιστα ὅτι θὰ γείνῃ ἀπόπειρα νὰ ἀνασταθῇ ἐν τῷ Μουσείῳ ἐκείνῳ ὅλος ὁ τάφος, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν γῆν καταστάσει.

Σ. Κ. Σ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Αἱ τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιτέκτονος Βὸν ἔρευναι ἐν τοῖς Προπυλαίοις ἐξακολουθοῦσι μετ' ἐπιτυχίας. Πλὴν ἄλλων πορισμάτων εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἰδίως ἀφορώντων, κατ' αὐτὰς εὗρε πάλιν ἔσωθεν τῆς κάτω πύλης τοῦ Beulé ἓν ἐντετοιχισμένον βάθρον ἔχον γλυφὴν ἀξιόλογον ἁρματηδρομίας. Βλέπομεν τέθριππον ἅρμα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡνίοχον νεανικὸν ἐν χιτῶνι ποδήρει, ὀπίσω δὲ αὐτοῦ ἐν στάσει λίαν κεκινημένῃ γυμνόν τινα πολεμιστήν, μὲ ἀσπίδα ὤμοις καὶ κράνος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἴσως τὸν καλούμενον παρ' Ἀθηναίοις ἀποβάτην. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι αἱ ἡνίαι τῶν ἵππων οὐδόλως φαίνονται διὰ γλυφῆς δεδηλωμέναι μεταξὺ τῶν προτεταμένων χειρῶν τοῦ ἡνιόχου καὶ τῶν κεφαλῶν τῶν ἵππων· ῥητέον ἄρα, ὅτι θὰ ἦσάν ποτε ἐζωγραφημέναι, τὸ δὲ χρῶμα ἐξέλιπε τῷ χρόνῳ. Ἄλλο βάθρον ἐντετοιχισμένον αὐτόθι ἐφάνη ἔχον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν τῶν χρόνων τοῦ δ'. πρὸ Χρ. αἰῶνος·

ΙΠΠΑΡΧΗ ΜΑΝΤΙΘΕΟ ΘΟΡΙΚΙΟ ΘΥΓΑΤΗΡ
ΥΠΕΡ ΤΕ ΤΟ ΥΟ ΚΑΙ ΕΑΥΤΗΣ ΑΝΕΘΗΚΕΝ.

Τρίτον ἄλλο μάρμαρον, ὂν γείσου τινὸς ἢ βάθρου ἀπότμημα, αὐτόθι που ἀνασκαφέν, ἔχει γλυφὴν ὄφεως ἑλισσομένου περὶ δένδρον ἐλαίας ἐγκάρπου. Θὰ εἶναι, φαίνεται, ὁ τῆς Ἀθηνᾶς οἰκουρὸς ὄφις ὁ ἐν τῷ Ἐρεχθείῳ, μετὰ τῆς ἱερᾶς μορίας.

—Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 9 Ἀπριλίου ὁ περιφανὴς φιλολόγος κ. Ἐξὲρ παρουσίασεν ἐν τῇ γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Γραμμάτων τὴν τελευταίαν ὑπὸ τοῦ κ. Εὐθ. Καστόρχη δημοσιευθεῖσαν ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῶν ἔργων τῆς ἡμετέρας ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, ἐπαινεῖ δὲ τὸν ζῆλον τῶν κυρίων αὐτῆς διευθυντῶν ἤτοι τοῦ γραμματέως κ. Σ. Κουμανούδη καὶ τοῦ συμβούλου κ. Ε. Καστόρχη, οἵτινες καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ *Ἀθηναίου* τοσοῦτον βοηθοῦσι τὴν ἀρχαιολογίαν, προστίθησι δ' ὅτι συμβάλλει πολὺ καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις δαπάνῃ τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως ἐκδιδόμενον περιοδικὸν τῆς γαλλικῆς σχολῆς. Ἐν δὲ τῇ Revue Archéologique τοῦ Φεβρουαρίου ὁ κ. Γεώργιος Περρὸ ἀναλύει διὰ μακρῶν τὸ ἔργον τοῦ κ. Καστόρχη καὶ ἀφθόνους ἀπονέμει αὐτῷ τοὺς ἐπαίνους, λαμβάνων δ' ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιολογικῆς

εταιρίας ἀφορμὴν κατακρίνει τὸ περιοριστικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ νόμου περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων.

— Τὸ περὶ τὸν Σκιλλοῦντα ἀνακαλυφθὲν πρό τινων μηνῶν ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, ὅπερ ἐπισκεφθεὶς ἐντολῇ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας ἀπεφήνατο κρηπίδωμα ἀρχαίου ναοῦ, ἐπεσκέψατο ἐσχάτως καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Κούρτιος, κατὰ τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ διαμονήν του καὶ τὴν αὐτὴν ἐξήνεγκεν ἀδιστάκτως γνώμην. Εὑρέθη δὲ ἐκεῖ καὶ τεμάχιον κίονος δωρικοῦ ἔχοντος τὰς αὐτὰς διαστάσεις ἃς καὶ οἱ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἡραίου. Εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ ἀνασκαφῇ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, ὄχι μόνον ἕνεκα τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτοῦ σπουδαιότητος ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὑπὸ τείχους περιβαλλομένης πόλεως, ἀγνώστου οὔσης ἅπασι τοῖς τὴν Πελοπόννησον ἐπισκεψαμένοις ἀρχαιολόγοις. Δυστυχῶς μέγα μέρος τοῦ τείχους τούτου κατεστράφη ὑπὸ τῶν περιοικούντων χωρικῶν, οἵτινες ἐξῆγον ἐξ αὐτοῦ τὸ ἀναγκαιοῦν αὐτοῖς ὑλικὸν πρὸς κατασκευὴν τῶν οἰκιῶν των.

— Ἡ ἑξῆς βυζαντινὴ ἐπιγραφὴ ἀνεκαλύφθη ἐσχάτως ἐν Ὀλυμπίᾳ ἔν τινι τῶν τὴν Ἄλτιν ἐπικαλυπτόντων μεταγενεστέρων τάφων, τῶν εἰς τὰ δῆθεν σλαβικὰ οἰκήματα ἀνηκόντων.

. . . . στιν ἄνθρωπος δὲ ζήσεται

Πλὴν ταύτης ὁ σχολάρχης κ. Ἀθ. Πετρίδης δημοσιεύει ἐν τῇ *Παλιγγενεσίᾳ* καὶ τὰς ἑξῆς δύο

Α′.

† Κυριάκος
ὁ εὐλαβέστατος
Ἀναγνώστης
Καὶ ἐμφυτευτὴς
τῆς κτήσεως
ὑπὲρ σωτηρίας
ἑαυτοῦ εὐξάμενος
ἐκαλιέργησε
τὴν στρῶσιν

Β′.

† Κε Ιυ Χε βοήθι τῷ
Δούλω σου Ἀνδρέα
τῷ ἀναγνώστη †
† καὶ μαρμαραρίω †

Ἀλλ' αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἔπρεπε νὰ δημοσιευθῶσιν ἐν πανομοιοτύπῳ ἵνα καταστῇ φανερὸς ὁ χρόνος τῆς ἐπὶ τοῦ λίθου χαράξεως αὐτῶν ἢ τοὐλάχιστον νὰ δηλωθῇ ἂν ἦναι γεγραμμέναι διὰ μικρῶν ἢ κεφαλαίων γραμμάτων. Ὅταν δέ ποτε γίνῃ ἀκριβὴς τῶν ἐπιγραφῶν τούτων δημοσίευσις σκοποῦμεν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτάς.

— Ἐν Πάρῳ ἐνεργουμένων ἐκχωματώσεων ὑπὸ τῆς ἐκεῖ ἑταιρίας τῆς ἐξορύξεως τῶν μαρμάρων πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρόμου ἀπὸ τῶν λατομείων τοῦ ἁγίου Μηνᾶ μέχρι τοῦ λιμένος τῆς Παροικίας ἀνευρέθη ἐν ἀγρῷ πλησίον τῆς μονῆς Ἑκατονταπυλιανῆς ἀρχαῖον νεκροταφεῖον καὶ πολλοὶ ἀρχαῖοι μαρμάρινοι σαρκοφάγοι μετ' ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν καὶ καλυμμάτων πολυτελῶς γεγλυμμένων· ἐν πολλοῖς τῶν σαρκοφάγων τούτων εὑρέθησαν σκελετοί, ἀγγεῖα καὶ ποικίλα κοσμήματα. Ἀνευρέθησαν δὲ πλὴν τῶν σαρκοφάγων καὶ βάθρα μετὰ τροχίλων καὶ κυματίων. Ἐν πολλοῖς τῶν σαρκοφάγων ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαί, εἶναι ὅμως καὶ τινὲς ἄνευ τοιούτων. Δυστυχῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος αἱ ἀνασκαφαὶ δὲν δύνανται νὰ προχωρήσωσι διότι μετὰ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου συνέχεται καὶ τὸ σημερινὸν καὶ δέον νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ μετακομιδῆς τούτου εἰς ἄλλο μέρος.

— Ἐν Σκοπέλῳ ἐπισκευαζομένης ὁδοῦ τινος τῆς πόλεως ἐν τῇ συνοικίᾳ Φραγκομαχαλᾶ εὑρέθη σαρκοφάγος περιέχων 15 κρανία καὶ ὑάλινα ἀγγεῖα τεθραυσμένα. Μεταξὺ τῶν τεθραυσμένων ἀγγείων ὑπῆρχε καὶ ὑάλινον κηροπήγιον ὅπερ ὁ δήμαρχος Σκοπέλου ἀπέστειλεν εἰς τὸ ἐν τῷ Βαρβακείῳ μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

— Ἐπανελήφθησαν ἐν Δήλῳ αἱ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς σχολῆς διενεργούμεναι ἀνασκαφαὶ αἱ διακοπεῖσαι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Τὰς ἀνασκαφὰς διευθύνει ὁ ἀρχαῖος μαθητὴς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς κ. Θωμᾶς Ὁμὸλ νῦν καθηγητὴς ἐν Νανσὺ ἀποσταλεὶς εἰδικῶς ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως. Τὸν κ. Ὁμὸλ ἀκολουθεῖ ὁ ἀρχιτέκτων κ. Nénot.

— Αἰγινῆται σπογγαλιεῖς ἀνεῦρον πρό τινος καὶ ἀνέσυρον ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης παρὰ τὴν νῆσον Δῆλον χαλκοῦν πόδα ἵππου φυσικὸν ἔχοντος μέγεθος, κυρίως δ' εἰπεῖν τὴν ὁπλὴν τοῦ ἵππου μετὰ τοῦ ἡμίσεως τῆς κνήμης. Ἐρευνήσαντες δὲ κατόπιν ἀνεῦρον καὶ μέρος τοῦ μηροῦ τοῦ ἵππου. Τὰ τεμάχια ταῦτα προέτειναν πρὸς πώλησιν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἑταιρίᾳ, προέτειναν δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ἀνέλκυσιν ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης ὁλοκλήρου τοῦ ἵππου.

— Εἰς Ὀλυμπίαν ἀφίκετο κατ' αὐτὰς ἡ ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως ἀποσταλεῖσα ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ καθηγητοῦ Βεννδόρφ ὃν συνοδεύουσιν οἱ καθηγηταὶ Πέτερσεν, Γοῦρλιτ καὶ Νίμαννκαί τινες νέοι φοιτηταὶ καὶ διδάκτορες.

— Ὁμοίως εἰς Ὀλυμπίαν ἀπῆλθεν ὁ διευθυντὴς τῆς Γαλλικῆς σχολῆς κ. Π. Φουκὰρ μετὰ δύο ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς.

— Ὁ ἄλλοτε ἐνταῦθα ἑταῖρος τῆς Γερμανικῆς σχολῆς κ. Γουσταῦος Καῖρτε βοηθὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ βασιλικοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου μετέβη εἰς Γοτίγγην ὡς ὑφηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας, ὁ δὲ ἑταῖρος ὁμοίως τῆς αὐτῆς σχολῆς κ. Φουρτβαῖγγλερ προσελήφθη ὡς ὑποδιευθυντὴς τοῦ τμήματος τῆς γλυπτικῆς τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου.

— Κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς τὰς ἐνεργουμένας ἐν Πομπηΐᾳ ἐν τῷ τμήματι IX ἀνευρέθη μεγάλη οἰκία λίαν πολυτελὴς μεθ' ὡραιοτάτων εἰκόνων ἐνέχουσα καὶ λουτρὸν ὅπερ σπανίως ἀπαντᾶται. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἀνευρέθη ὀρειχάλκινος Φαῦνος ἐξόχου ἐργασίας χρησιμεύων ὡς κόσμημα βρύσεως. Εἶναι ὄρθιος προσκλίνων ὄπισθεν καὶ ἤδη μεθύων, τὸ μὲν βάρος τοῦ σώματος φέρων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς κνήμης ὀλίγον κεκαμμένης, ἐνῷ ἡ ἀριστερὰ φέρεται ἐμπρός. Τὸ ὕδωρ ἐξέφευγεν ἐξ ὀπῆς τοῦ ἀσκοῦ, ὃν κρατεῖ ὑπὸ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα καὶ ὅστις συνεκοινώνει διὰ σωλῆνος· ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐκτεταμένη ἐδέχετο ἴσως τὸ ὑγρὸν τοῦτο ὅπερ ὁ Φαῦνος παρατηρεῖ μετὰ χαροποῦ βλέμματος τρέχον. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο εἶναι σχεδὸν ἰσομέγεθες πρὸς τὸν διάσημον ὀρχούμενον Φαῦνον τὸν ἀποκείμενον ἐν τῷ ἐν Νεαπόλει ἐθνικῷ μουσείῳ. Εἶναι θαυμαστὸς τὴν κίνησιν καὶ τὴν εὐλυγισίαν· ἡ ζωὴ κυκλοφορεῖ εἰς τὰ ῥοδινὰ καὶ ἁρμονικὰ μέλη του, οἱ ἰδόντες δ' αὐτὸν δὲν διστάζουσι νὰ εἴπωσιν ὅτι ἐπίζηλον θὰ λάβῃ θέσιν ἰσότιμον πρὸς τὴν τοῦ ὀρχουμένου Φαύνου, τοῦ Ναρκίσσου καὶ τοῦ Σιληνοῦ, μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης τῶν συνηγμένων ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα τρεῖς συνεκροτήθησαν τακτικαὶ συνεδρίαι ἐκηρύχθη δὲ ἡ λῆξις τῶν ἐργασιῶν τῆς παρούσης περιόδου τοῦ Συλλόγου τῇ 19 Μαΐου.

Ὁ κ. Ν. Καζάζης εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ ἐπιτροπῆς ὑπέβαλε τῷ Συλλόγῳ τὰς βάσεις ἐφ' ὧν ἡ ἐπιτροπὴ θέλει ἐργασθῆ. Ὁ Σύλλογος ὁμοφώνως παραδεχθεὶς ταύτας ἐψηφίσατο ἵνα ἡ αὐτὴ ἐκλεχθεῖσα προσωρινὴ ἐπιτροπὴ ἀναλάβῃ τὴν φροντίδα τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐν λόγῳ βιβλιοθήκης, ἔδωκε δ' αὐτῇ πᾶσαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας.

Ὑπὲρ τῆς συστάσης ἐνταῦθα φιλανθρωπικῆς ἑταιρίας τῶν φυλακῶν ὁ Σύλλογος ἐψήφισε συνδρομὴν 100 δραχμῶν ἐτησίως καὶ ἐπὶ πενταετίαν, ἀπηύθυνε δὲ τὸ προεδρεῖον ἐγκύκλιον εἰς πάντα τὰ μέλη ὅπως συνδράμωσι τὸ προκείμενον ἔργον.

Τὴν Κυριακὴν 25 Μαΐου ἐγένοντο ἐν Ἑρμουπόλει αἱ ἐξετάσεις τῆς αὐτόθι σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου παρόντος τοῦ νομάρχου τῶν ἀρχῶν καὶ πολλοῦ κόσμου. Λόγον κατάλληλον ἐξεφώνησεν ὁ κοσμήτωρ Μεθόδιος Παπαναστασόπουλος ἀρχιμανδρίτης. Οἱ παῖδες πλὴν τῶν μαθημάτων ἐξητάσθησαν καὶ εἰς τὴν ὀργανικὴν μουσικήν, τοῦ ἐξ αὐτῶν μουσικοῦ θιάσου ἐκτελέσαντος διάφορα τεμάχια, τὸ τμῆμα δὲ τῆς σκυτοτομίας ἄρτι ἱδρυθὲν ὑπέβαλε δείγματα τῶν ἔργων τῶν μαθητῶν.

Αἱ ἐξετάσεις τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν γενήσονται τῇ 11 προσεχοῦς Ἰουνίου αἱ δὲ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιακῶν σχολῶν ἐντὸς τοῦ μηνὸς Ἰουνίου.

Ὑπὲρ τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν ὁ παρεπιδημήσας ἐνταῦθα κ. Περ. Ζαρίφης προσήνεγκε ν. δραχ. 500, ἡ δὲ μονὴ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ ἐν Λεβαδείᾳ δρ. 50. Εὐγενὴς δὲ κυρία ἀείποτε ἐνθυμουμένη τὸν Παρνασσὸν ἀπέστειλεν ἀνωνύμως ὑπὲρ τῶν ὑπνωτηρίων δρ. 150.

Γενομένων τῶν ἀρχαιρεσιῶν τοῦ Συλλόγου διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου ἀρχόμενον ιϛ' ἔτος ἐξελέχθησαν·

Ἐπίτιμος πρόεδρος ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, τακτικὸς πρόεδρος ὁ κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλος, ἀντιπρόεδροι οἱ κκ. Ν. Δαούτης καὶ Βλ. Σκορδέλης, γεν. γραμματεὺς ὁ κ. Μ. Π. Λάμπρος, εἰδικοὶ γραμματεῖς οἱ κκ. Α. Α. Ραγκαβῆς καὶ Κ. Φάραγγας, ταμίας ὁ κ. Σ. Κωνοφάος, ἐπιμελητὴς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Π. Ι. Φέρμπος, διευθυντὴς τοῦ ἀναγνωστηρίου ὁ κ. Α. Τομπάζης.

Ἔφορος τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων Ἀθηνῶν ὁ κ. Α. Διομήδης Κυριακὸς καὶ κοσμήτορες οἱ κκ. Κ. Λαμπαδάριος, Στ. Ἰωαννίδης, Μ. Κατσίμπαλης, Γ. Δουρούτης, Στ. Ναύτης καὶ Κ. Βάμβας.

Διευθυντὴς τῆς προτύπου Δημοτικῆς Σχολῆς ὁ κ. Ν. Καζάζης καὶ μέλη τῆς ἐφορίας αὐτῆς οἱ κκ. Ε. Δραγούμης, Σ. Π. Λάμπρος καὶ Ἰγ. Μοσχάκης. Ἐλεγκταὶ δὲ οἱ κκ. Μ. Σαπουντζάκης, Κ. Διγενὴς καὶ Ε. Εὐγενειάδης.

Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις ὁ γηραιὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου **Φίλιππος Ἰωάννου** ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου μέλος ἀπὸ τοῦ 1872. Ἡ Ἐφορία τοῦ Συλλόγου τιμῶσα τὸν πρύτανιν τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων παρηκολούθησεν ἐν σώματι τὴν κηδείαν αὐτοῦ καὶ ἐπέστειλε τοῖς συγγενέσιν αὐτοῦ συλλυπητήρια γράμματα.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Νέον ἀπόσπασμα Εὐριπίδου. — Ἐν ᾧ ὁ φιλολογικὸς κόσμος ἀσχολεῖται ἔτι περὶ τὴν ὀρθὴν ἔκδοσιν καὶ ἑρμηνείαν τῶν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Διδότου προελθόντων ἀποσπασμάτων ἑλλήνων τινῶν ποιητῶν καὶ μάλιστα τοῦ Εὐριπίδου, ἀνεφάνη ὄχι πρὸ πολλοῦ χρόνου καὶ ἕτερον τοῦ μεγάλου τραγικοῦ ἀπόσπασμα, ὅπερ ἀνήκει εἰς Μελανίππην τὴν δεσμώτιδα [1]. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ ἑνὸς φύλλου τῶν περγαμηνῶν τῶν ἀποκτηθεισῶν ὑπὸ τοῦ ἐν Βερολίνῳ Μουσείου παρὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς πόλεως Μεδινὲτ ἐλ Φαγιούν. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων μαρτυρεῖ ὅτι τὸ βιβλίον, εἰς ὃ ἀνῆκε τὸ διασωθὲν φύλλον δὲν θὰ ἐγράφη βραδύτερον τοῦ δ'. μ. χ. αἰῶνος. Τὸ φύλλον εἶνε δυστυχῶς ἐσχισμένον ὀλί-

1 Δύο Μελανίππας ἔγραψεν ὁ Εὐριπίδης τὴν δεσμώτιδα καὶ τὴν σοφήν.

γον. κατὰ τὴν μίαν τῶν πλευρῶν, ὅθεν ἀπωλέσθησαν ὀλίγα μὲν γράμματα εἰς τὸ τέλος τῶν στίχων κατὰ τὸ πρόσωπον τοῦ καταιβατοῦ, ὀλίγα δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν στίχων κατὰ τὸ ὄπισθεν αὐτοῦ. Τῶν δὲ ἀναγεγραμμένων στίχων τέσσαρας ἀναφέρει ὁ Στοβαῖος ('Ανθολ. 76,10) μνημονεύων ὅτι εἶνε τῆς Μελανίππης τῆς δεσμώτιδος, ἐκ τούτου δὲ τοῦ σαφεστάτου σημείου ὁρμηθέντες οἱ μέχρι τοῦδε ἐκδόντες τὸ ὅλον ἀπόσπασμα δικαίως ἀπέδωκαν αὐτὸ εἰς τὴν Μελανίππην ταύτην, ἧς πλὴν τοῦ παρὰ τῷ Στοβαίῳ ἀποσπάσματος δύο ἄλλας δωδεκάδας ἀποσπασμάτων ἀναγινώσκομεν τεθησαυρισμένας ἐν τῇ τοῦ Nauck συλλογῇ τῶν τοῦ Κυριπίδου ἀποσπασμάτων. Τοῦ δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος δράματος τὴν ὑπόθεσιν δύναται νὰ ἴδῃ ὁ βουλόμενος παρὰ τῷ 'Υγίνῳ (μύθ. 186), πρὸς ὃν παραβλητέος ὅτε Στράβων (ς' σλ. 265) καὶ τὸ ἐν τῇ Παλατίνῃ 'Ανθολογίᾳ ἐπίγραμμα 3,16.— 'Ο πρῶτος ἐκδοὺς τὸ νεοεύρετον τῆς Μελανίππης ἀπόσπασμα εἶνε ὁ Blass τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῷ Zeitschrift für aegyptische Sprache (1880), ἔπειτα δὲ τὸ δεύτερον μετὰ ἐπεξηγήσεων καὶ διορθώσεων ἐν τῷ Rheinische Museum (1880). Μετὰ τὸν Blass ἐξέδωκε τὸ ἀπόσπασμα μετά τινων παραλλαγῶν καὶ ὁ Weil ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τῆς γαλλικῆς Revue de Philologie, ὅστις Weil παρακληθεὶς δι' ἐπιστολῆς ὑπὸ τοῦ Blass εἶχεν ἤδη συντελέσει τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ κειμένου ἀποκατάστασιν καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ λογίου γενομέναις ἐκδόσεσιν. Σ. Κ. Σ.

'Εκπαίδευσις ἐν 'Ελλάδι. — Κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημοσίας 'Εκπαιδεύσεως ὑποβληθέντα πίνακα εἰς τὴν Βουλὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας παιδεύσεως καὶ τῶν εἰς αὐτὰ φοιτώντων μαθητῶν κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1879 — 1880 ἔχομεν.

Πανεπιστήμιον ἓν μὲ καθηγητὰς 60, ὑφηγητὰς 42 καὶ φοιτητὰς 1995.

Γυμνάσια 22, ἐξ ὧν τέσσαρα ἐν 'Αθήναις μὲ καθηγητὰς 162 καὶ μαθητὰς 3311.

Σχολαρχεῖα 78, ἐξ ὧν ἓξ ἐν 'Αθήναις μὲ διδασκάλους 251 καὶ μαθητὰς 6326.

'Ελληνικὰ σχολεῖα 87 μὲ διδασκάλους 98 καὶ μαθητὰς 1893.

Ναυτικὰ σχολεῖα μὲ διδασκάλους 5 καὶ μαθητὰς 57.

Τὰ δὲ δημοτικὰ σχολεῖα κατ' ἐπισήμους ἄλλας πληροφορίας τοῦ ὑπουργείου ἀνέρχονται εἰς 1528, ἐξ ὧν δημοσυντήρητα μὲν 1172 (1035 ἀρρένων καὶ 137 θηλέων) ἰδιοσυντήρητα 276 (164 ἀρρένων καὶ 112 θηλέων) καὶ γραμματοδιδασκαλεῖα 100. Εἰς ταῦτα διδάσκουσι 1117 δημοδιδάσκαλοι, 175 διδασκάλισσαι καὶ 100 γραμματοδιδάσκαλοι. Τὸ δὲ ὅλον τῶν μαθητῶν εἶναι 93,540 ἐξ ὧν 79,448 μαθηταὶ δημοτικῶν σχολείων (67,108 ἄρρενες καὶ 12,340 θήλειαι), 11,092 μαθηταὶ ἰδιοσυντηρήτων (6740 ἄρρενες, 4352 θήλειαι) καὶ 3000 γραμματοδιδασκαλείων.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Συνέδρια.— Ἐν Βρυξέλλαις ὀργανίζεται κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ διεθνὲς συνέδριον τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς Βιομηχανίας ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τοῦ Βασιλέως τῶν Βέλγων. Σκοπὸς τοῦ συνεδρίου τούτου εἶναι ἡ μελέτη τῶν κυριωτέρων ζητημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Τὸ Συνέδριον διαιρεῖται εἰς τέσσαρα τμήματα ἤτοι α΄) πολιτικῆς οἰκονομίας β΄) ἐπιστημονικὸν γ΄) τῶν βιομηχανικῶν τεχνῶν δ΄) τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου. Τὸ συνέδριον τελεῖται ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς πεντηκονταετηρίδος τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Βελγίου.

— Ἕτερον δὲ διεθνὲς συνέδριον ἀγαθοεργὸν θέλει συνέλθει ἐν Μεδιολάνοις τὴν 17/29 τοῦ προσεχοῦς Αὐγούστου. Σκοπὸς τοῦ συνεδρίου τούτου εἶναι νὰ προκαλέσῃ ἀνταλλαγὴν ἰδεῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῶν ἀφορώντων τὰς ἐργατικὰς πενομένας τάξεις. Ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ ὑποβληθήσονται τὰ ἑξῆς γενικὰ ζητήματα 1) περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀγαθοεργίας ἐν γένει ὑπό τε τὴν ἔποψιν τῆς διοικήσεως καὶ τὴν παροχὴν αὐτῆς 2) ἀγαθοεργία δι' ἐλεημοσύνης 3) ἀγαθοεργία νοσοκομείων καὶ ἀγαθοεργία ὑπὸ ἔποψιν ὑγιεινὴν 4) δημόσια ἀγαθοεργὰ καταστήματα ἐν οἷς καὶ τὰ ζητήματα τῶν ἀπολυομένων καταδίκων, τῶν ἐκθέτων παίδων καὶ βρεφοκομείων καὶ τὰ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν ἀστυκὴν νομοθεσίαν. Εἰς ἀμφότερα τὰ συνέδρια ταῦτα προσεκλήθη νὰ μετάσχῃ ἡ Ἑλλάς.

*
* *

Τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι. — Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἀνεκαλύφθησαν δεκαοκτὼ μικροὶ πλανῆται μεταξὺ τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διός, ὥστε ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1879 ἀνακαλυφθέντων μικρῶν πλανητῶν μεταξὺ τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διὸς ἀνέρχεται εἰς 210.

— Ἡ κυβέρνησις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς παρακινηθεῖσα ἐκ τῶν μεγίστων καταστροφῶν τὰς ὁποίας ἐπιφέρουσιν εἰς τὴν χώραν αἱ ἀκρίδες συνέστησεν ἐπιτροπὴν πρὸς μελέτην τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν μάστιγα ταύτην ζητημάτων. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη δίδει ἐν τῇ ἐκθέσει της περιέργους νύξεις περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἀκρίδων. Κατὰ τὴν ἐπιτροπὴν αἱ ἀκρίδες ἀποτελοῦσιν ἀρίστην τροφήν. Ἐκ τῶν ἀκρίδων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν πτερῶν δύναταί τις νὰ κατασκευάσῃ ζωμὸν εὔχυμον καὶ θρεπτικώτατον σχεδὸν ὡς τὸν ἐκ βοείου κρέατος. Αἱ ἀκρίδες ἑψηταί, τηγανιταὶ καὶ ὀπταὶ εἶναι ἐπίσης φαγητὸν εὐχρεστώτατον, δύναται δὲ πρὸς τούτοις νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς δόλωμα διὰ τοὺς ἰχθῦς καὶ ὡς λίπασμα διὰ τοὺς ἀγρούς, χρησιμεύουσι δ' ἔτι καὶ πρὸς κατασκευὴν τοῦ μυρμηκικοῦ ὀξέως. Ἂν αἱ χρήσεις αὗται τῶν ἀκρίδων γενικευθῶσι θέλουσι βεβαίως ἐπιρρώσει κατὰ πολὺ τὸν κατὰ τῶν καταστρεπτικῶν αὐτῶν σμηνῶν πόλεμον.

— Ἐγένετο πρό τινος περίεργος ἐφαρμογὴ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος πρὸς δάμασιν ἵππων. Ἵπποι δηλ. ἀτίθασσοι, λακτίζοντες, δάκνοντες, μὴ δυνάμενοι νὰ ζευχθῶσι καθίστανται τιθασσοὶ καὶ εὐπειθεῖς διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ὁσάκις ὁ ἵππος ἀνθίσταται, διαβιβάζεται διὰ τοῦ στομίου τοῦ χαλινοῦ ῥεῦμα ἠλεκτρικὸν ἐξ ἀπαγωγῆς παραγόμενον ἐκ μικρᾶς ἠλεκτρικῆς μηχανῆς, ὁ δὲ ἵππος διὰ τῆς στιγμιαίας ταύτης ἐπενεργείας τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, καθίσταται, οὕτως εἰπεῖν, ἄνευ θελήσεως καὶ ὑποτάσσεται ἀμέσως.

— Ἀξιωματικός τις τοῦ ἀγγλικοῦ ἱππικοῦ ἔσχε τὴν ἰδέαν νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς θέρμανσιν τοῦ ὕδατος, τοῦ χρησιμεύοντος εἰς τὰς συνήθεις τῶν στρατιωτῶν χρείας, τὴν ἀπολλυμένην θερμότητα τῆς κόπρου τῶν σταύλων τοῦ στρατῶνος. Τίθενται πλησίον ἀλλήλων πολλὰ ἀγγεῖα περιέχοντα ὕδωρ καὶ σκεπάζονται πᾶσαι αἱ πλευραὶ αὐτῶν διὰ στρώματος κόπρου ἔχοντος πάχος 30 περίπου ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου. Μετὰ 48 ὥρας ἡ θερμότης τῆς κόπρου ἀναβιβάζει τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ὕδατος εἰς 40 ἕως 45 βαθμοὺς μετὰ 4 δὲ ἡμέρας εἰς 60 βαθμούς· ἡ θερμοκρασία αὕτη δύναται νὰ διατηρηθῇ σταθερὰ ἐπὶ 15 ἕως 20 ἡμέρας.

— Ὁ γάλλος γερουσιαστὴς Δουκλὲρ ὑπέβαλεν ἐνώπιον τῆς γερουσίας ὑπόμνημα μεγαλεπιβόλου ἐπιχειρήσεως, τὴν κατασκευὴν δηλονότι μακρᾶς διώρυγος ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ Βορδιγάλλων καὶ καταλήγουσα εἰς Ναρβόννην θὰ ἥνου τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν μετὰ τῆς Μεσογείου. Ἡ διῶρυξ αὕτη ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ λιμένος τῶν Βορδιγάλλων καὶ ἀκολουθοῦσα τὸν ποταμὸν Γαρούναν μέχρι τῆς Τουλοὺζ θὰ κατέληγε μετὰ 406 χιλιομέτρων διάστημα εἰς τὸν λιμένα τῆς Ναρβόννης· θὰ εἶχε δὲ τοσοῦτον βάθος καὶ πλάτος ὥστε νὰ διέρχωνται δι' αὐτῆς τὰ βαρύτερα θωρηκτὰ καὶ τὰ μεγαλήτερα ἀτμόπλοια τοῦ Ὠκεανοῦ, καὶ ἤθελε στοιχίσει κατὰ τοὺς ἀκριβεστέρους ὑπολογισμοὺς 550 ἑκατομμύρια φράγκων. Τὰ πλοῖα θὰ ἀπῄτουν πρὸς διάπλουν τῆς διώρυγος τεσσαράκοντα ὀκτὼ ὥρας κατὰ μέσον ὅρον, ἤθελον δ' οὕτω οἰκονομεῖ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας τοῦ διὰ τοῦ Γιβραλτὰρ περίπλου.

— Ἐσχάτως ὁ σοφὸς φυσικὸς τῆς Γενεύης Colladon ἐτελειοποίησε τὴν συσκευήν, δι' ἧς οἱ κωφοὶ ἀντιλαμβάνονται πολλῶν ἤχων καὶ αἰσθάνονται τὴν μουσικήν, ἣν εἶχεν ἀνακαλύψει περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀμερικανὸς φυσικός. Ἡ συσκευὴ αὕτη σύγκειται ἁπλῶς ἐκ τεμαχίου χονδροῦ χάρτου σχήματος ἐπιμήκους τριγώνου, εἰς ὃ δίδωσιν αἰσθητικότητά τινα δι' ἐγκαρσίων λεπτοτάτων ξυλαρίων. Τὸ ὀξὺ μέρος ἢ ἡ κορυφὴ τοῦ τριγώνου τίθεται μεταξὺ τῶν ὀδόντων, διὰ τῆς χειρὸς δὲ κάμπτεται ὀλίγον τὸ διάφραγμα τοῦτο, οὕτω δὲ ὁ κωφὸς δύναται ν' ἀντιληφθῇ ἐξ ἀποστάσεώς τινος πολλῶν ἤχων. Τοιαῦτα πειράματα ἐγένοντο ἤδη ἐν Γενεύῃ ἅτινα ἐπέτυχον πληρέστατα, πρόκειται δὲ νὰ ἐπαναληφθῶσι καὶ ἐν Παρισίοις. Ἡ ἀξία τῆς συσκευῆς, κληθείσης ὑπὸ τοῦ εὑρέτου audiphone, ἔχει τιμὴν μὴ ὑπερβαίνουσαν τὴν ἡμίσειαν νέαν δραχμήν.

ΔΥΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ—Α'. 1830

Τί ἐστιν ἐπανάστασις; τίνες οἱ νόμοι αὐτῆς, καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν τελεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ; Αἰώνια θέματα ἀπασχολήσαντα ἀείποτε τὴν σκέψιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀνεπαρκῶς μέχρι τῆς σήμερον ὁρισθέντα καὶ διατυπωθέντα. Ἀπεπειράθην ἀλλαχοῦ,[1] μελετῶν εὐρύτερον ἀντικείμενον, ν' ἀναπτύξω διὰ μακρῶν τὸ κοινωνικὸν τοῦτο φαινόμενον, ἄνευ τῆς πλήρους τοῦ ὁποίου κατανοήσεως ἡ ἀνθρωπότης οὐδέποτε θέλει συλλάβει καὶ διατυπώσει πλήρη, αὐτοτελῆ τὸν προορισμὸν αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Πᾶσα νέα σύνθεσις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τελεῖται καὶ πραγματοποιεῖται διὰ μιᾶς ἐπαναστάσεως. Αὕτη τυγχάνει οὖσα ἡ ἄμεσος ἐκδήλωσις τῆς καθόλου ζωῆς καὶ κινήσεως ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ πνεύματος, τείνοντος νὰ ἐμφανισθῇ ὑπὸ τύπον ἐντελέστερον καὶ καθολικώτερον ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ πραγματικότητι. Οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία εἶνε διαρκὴς ἀλληλουχία ἐπαναστάσεων, διηνεκῶν τουτέστι μεταβολῶν πρός τι κρεῖττον καὶ τελειότερον.

Ὅ,τι χαρακτηρίζει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δρῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶνε ἡ ζωή, ἡ κίνησις, ἡ πάλη· ἄνευ τούτων οὐδεμία δημιουργία· μακρὰ μόνον καὶ διαρκὴς ἀτονία, ἄγουσα μοιραίως εἰς τὴν σῆψιν καὶ τὸν θάνατον.

Δὲν πρεσβεύω μετὰ τῆς ἀπολύτου ἐπαναστατικῆς σχολῆς, ὅτι ὁ τυφλὸς πόθος τῆς καταστροφῆς εἶνε καὶ πόθος δημιουργίας ἅμα. Τὴν ἱστορίαν δὲν διέπει ἀποκλειστικῶς τυφλή τις εἱμαρμένη, τυχαίως δρῶσα, καταστρέφουσα, ἥκιστα δὲ κεκτημένη τὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἰσχὺν νέας δημιουργίας. Πᾶν ὅ,τι λαμβάνει χώραν ἐν αὐτῇ, καθίσταται τοιοῦτον κατ' ἀνωτέραν λογικὴν ἔννοιαν. Εἶνε ἀναμφίβολον ὅτι τὸν ῥοῦν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πραγμάτων, τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὴν παράστασιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς διέπουσιν ἀμετάβλητοί τινες νόμοι, κατὰ τύπους μὲν παραλλάσσοντες καὶ διάφοροι, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀείποτε οἱ αὐτοί. Ὅ,τι δέον νὰ τελεσθῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀναγκαία ἔκφρασις καὶ συνέπεια τῶν ἠθικῶν τούτων νόμων, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ παρακωλυθῇ· πάντα δὲ τὰ τεχνητὰ προσκόμματα, οἱονεὶ δι' ἀποκρύφου δυνάμεως, καταπίπτουσι πρὸ τῆς ἀκαταβλήτου αὐτῶν ἰσχύος. Ἐνταῦθα ἔγκειται τὸ μυστήριον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ προόδου. Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ τυφλῇ αὐτοῦ ἀγερωχίᾳ ζητεῖ νὰ καταστείλῃ τὸν ῥοῦν, τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς ἰδέας· φρονεῖ ὅτι ἀποκόπτων τὰς κορυφὰς ἢ καὶ τὸν κορμὸν αὐτῆς, ἀποκόπτει ἅμα καὶ τὰς ῥίζας, μὴ κατανοῶν ὅτι διὰ τῆς ἀτυχοῦς ταύτης μεθόδου αἱ ῥίζαι ἔτι μᾶλλον

1) Ἐν συγγράμματι βραδύτερον δημοσιευθησομένῳ — ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις.

ἐνδυναμοῦνται, αἰφνιδίως, ἀπροσδοκήτως ἐκπέμπουσαι οὐ μόνον θάλλον καὶ πλούσιον φύλλωμα, ἀλλὰ καὶ καρποὺς εὐρώστους. Οὕτως ἔν τισι ζώναις τῆς ὑδρογείου σφαίρας, μόλις ὁ χειμὼν παρέλθῃ, μόλις ἡ χιὼν καὶ ὁ παγετὸς ὑποχωρήσωσιν ὑπὸ τὰς θερμὰς ἀκτῖνας τοῦ νέου ἐαρινοῦ ἡλίου, ἡ φύσις αὐθωρεί, οἱονεὶ ἐκ συνθήματος, ἐν ἐκπλήττοντι ἐξεγέρσεως θορύβῳ ἀναζωογονεῖται, ἁδρὰ δὲ καὶ πλουσία βλάστησις περιβάλλει ἐν τῇ αὐτῇ στιγμῇ τὸ τέως ξηρὸν ἔδαφος, τὸ κεκαλυμμένον μέχρι τῆς προτεραίας ὑπὸ τῶν παγετῶν καὶ τῶν χιόνων. Ἀνάλογόν τι συμβαίνει καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ: Νέα τις πρόκειται ν' ἀποκαλυφθῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἰδέα· πρὶν ἢ εἰσέτι διατυπώσῃ τελείως τὴν φύσιν αὐτῆς καὶ τὴν σημασίαν, πρὶν ἢ κατανοηθῇ ἀποχρώντως ὑπὸ τῆς κοινωνίας, μέλλει ν' ἀγωνισθῇ κατὰ τῶν παρεντιθεμένων προσκομμάτων, κατὰ τῶν παραδόσεων· διότι τὸ καθεστὼς δὲν παραχωρεῖ ἐθελουσίως τὰ σκῆπτρα εἰς πᾶσαν νέαν ἐξέλιξιν τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἡ ἰδέα, ἅπαξ συλληφθεῖσα καὶ ἐγκυμονηθεῖσα, δὲν θνήσκει· κρατυνομένη ἐν τῇ πάλῃ, καθίσταται σθεναρωτέρα, ἀνατρέπουσα ἐπὶ τέλους βιαίως πάντα τὰ προσκόμματα, ἅτινα ἔστησε κατὰ τῆς ἀναποφεύκτου διαβάσεως αὐτῆς μυστηριώδης τις τρόμος ἐνώπιον παντὸς καινοφανοῦς καὶ μὴ φέροντος τὴν σφραγῖδα τῆς ἕξεως καὶ τῆς συνηθείας· ἡ ἰδέα θριαμβεύει· ὅ,τι δὲν ἀφέθη ὑπὸ τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης ἀντιθέτων στοιχείων νὰ λάβῃ τὴν κανονικὴν αὐτοῦ ἐν τῷ βίῳ τῆς κοινωνίας πορείαν καὶ ἀνάπτυξιν, τελεῖται αἰφνιδίως, βιαίως, δι' ἑνὸς ἅλματος. Τὸ ἅλμα τοῦτο, τὸ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἀλλοιοῦν τὴν φαινομενικὴν φύσιν καὶ κατάστασιν τοῦ τέως ὑφισταμένου καθεστῶτος, καλεῖται ἐν τῇ συνθηματικῇ γλώσσῃ τῶν ἀνθρώπων *Ἐπανάστασις*! Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ ἐπανάστασις εἶνε καθ' ὡρισμένας τινὰς αὐτῆς περιόδους ἡ ἀναπόφευκτος διέξοδος καὶ λύσις τῶν ποικίλων περιπετειῶν καὶ δέσεων τῆς κοινωνίας· εἶνε ἡ μυστηριώδης *Ἀνάγκη* τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας, ἀληθὴς ἐκ μηχανῆς θεὸς παριστάμενος εἰς τὴν λύσιν ταύτην, καταβιβάζων τὴν αὐλαίαν τοῦ παρελθόντος, ἵν' ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τῆς κενουμένης ἤδη σκηνῆς νέα πρόσωπα, ἑτέρους ὑποκριτὰς τοῦ ἀναπτυσσομένου δράματος.

Ἡ ἐπανάστασις εἶνε ἀναγκαῖος νόμος τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, κωλυομένης ἐν τῇ κανονικῇ αὐτῆς ἀναπτύξει ὑπὸ ἐπιπροσθούντων πολεμίων στοιχείων. Ὁ ἐγωϊσμός, ἡ φιλαυτία παντὸς ὑφισταμένου, τὸ συμφέρον ἀποτυφλοῦσι τὸν ἄνθρωπον, ἐν τῇ ὑψηλῇ αὐτοῦ ἀγερωχίᾳ οὐδένα ἀναγνωρίζοντα καθολικὸν κανόνα, ἢ τῶν προσωπικῶν μόνον αὐτοῦ συμπαθειῶν καὶ τάσεων τὸ κριτήριον.

Δὲν εἶνε τοιαύτη ἡ ἀφορμὴ καὶ ἡ ἱστορία πάσης ἐπαναστάσεως; Τοῦτο θέλει καταδειχθῇ καὶ πάλιν ἐκ τῶν ἑπομένων σελίδων.

Α'.

Εἰς κρίσιμον σημεῖον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν εὑρέθη ἐκ νέου ἡ Γαλλία ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1830.

Μετὰ δεκαπενταετῆ περίπου φαινομενικὴν γαλήνην, ἐν ᾗ ἐν τούτοις ὁ διορατικὸς παρατηρητὴς διέβλεπε τὰς διαλανθανούσας ἔτι τάσεις νέας ἐξεγέρσεως, ὁ Αἴολος τῆς ἀνατροπῆς δὲν ἐβράδυνε καὶ πάλιν νὰ συνταράξῃ τὸ δημόσιον πνεῦμα· εἶχεν ἤδη τελεσθῆ ἡ ζύμωσις ἐν τῇ συνειδήσει τῆς γαλλικῆς κοινωνίας· ἀνεμένετο δὲ μόνον ἡ κατάλληλος στιγμὴ τῆς ἐκδηλώσεως ταύτης. Ὁ Ἰούλιος τοῦ 1830 προσήγγιζε, μέλλων νὰ ἐκπλήξῃ τὸν κόσμον διὰ νέας ἐν Γαλλίᾳ ἐπαναστάσεως, νέα φαινόμενα προβάλλων καὶ νέα ζητήματα ἀναπτύσσων εἰς τὸν Οἰδίποδα τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ὑπῆρχον προβλήματα, ὑπῆρχον θεωρίαι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, αἵτινες ἀπὸ μακροῦ χρόνου κυοφορούμεναι καὶ συζητούμεναι, ἔμελλον ἤδη νὰ λάβωσιν ὁριστικωτέραν μορφὴν καὶ παράστασιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ· τοῦτο ἐδήλου ὅτι αὕτη ἐσκέπτετο· καὶ σκέψις ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ εἶναι ζωή, ἡ δὲ συζήτησις εἶνε ἐκδήλωσις ὑφισταμένης ἤδη ἐξεγέρσεως καὶ ἀνησυχίας τοῦ πνεύματος, τείνοντος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ νὰ λάβῃ τελειοτέραν τινὰ ἔκφρασιν καὶ παράστασιν.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τὸ φαινομενικὸν ναυάγιον τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, μετ' ἄπελπιν ἀγῶνα ὑποχωρησάσης εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν κατὰ πρῶτον καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν παλινόρθωσιν.

Ἡ διὰ τοσαύτης ἐργασίας, πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς, ἡ διὰ τοσούτων θυσιῶν καὶ ἀγώνων προπαρασκευασθεῖσα καὶ ἐπιτευχθεῖσα ἐπανάστασις εἶχεν ἤδη βαθέως ῥιζοβολήσει ἐν τῷ πνεύματι τῆς γαλλικῆς κοινωνίας. Ἡ ἀποκαλυφθεῖσα δι' αὐτῆς ἰδέα, εἰ καὶ μὴ ἐπισήμως, ἐκέκτητο ἤδη τὴν λατρείαν, τοὺς ἱεροφάντας αὐτῆς, λαμβάνουσα ὁσημέραι πάντα τὰ συστατικὰ καὶ πάντα τὰ στοιχεῖα τελείας αὐθεντείας· ἦτο ἤδη πράγματι ὁ πολιοῦχος θεὸς τοῦ ἔθνους· ὁ Ναπολέων, ἐξελθὼν ἐκ τῆς ἀτάκτου ζυμώσεως, τῆς ἐξ αὐτῆς προελθούσης, εἰ καὶ πληγώσας αὐτὴν καιρίως, οὐδέποτε ἐτόλμησε νὰ φανῇ ἐπίσημος αὐτῆς ἀποστάτης· τοὐναντίον ἐπηγγέλλετο εἰς τὸν γαλλικὸν λαὸν τὸν ἐντολοδόχον καὶ τὸν ἐκτελεστὴν τῶν νέων ἰδεῶν, ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀρχῇ ἐνέκειτο ἡ δύναμις αὐτοῦ, οἵα διετρανώθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἀνεπτύχθη ἤδη διὰ μακρῶν ἀλλαχοῦ,[1] τίνι τρόπῳ ὁ ἐστεμμένος ἐκεῖνος κωμῳδὸς κατώρθου νὰ ὑποκρίνηται κάλλιστα καὶ νὰ παρῳδῇ τὴν φρασεολογίαν τῆς ἐπαναστάσεως· ἐξ οὗ καὶ ἡ δημοτικότης αὐτοῦ παρὰ λαῷ προκρίνοντι τοὺς τύπους τῆς οὐσίας, δελεαζομένῳ ἐκ τῆς ἐπιφανείας μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ βάθους τῶν πραγμάτων.

1 Ὁ Θιέρσος ὡς ἱστοριογράφος. Παρνασσοῦ Τόμ. Γ'. τεῦχ. 7—9.

Ἀλλὰ τὴν πορείαν ταύτην, τὴν τοσοῦτο συμφέρουσαν τῇ πολιτικῇ τοῦ Ναπολέοντος, ἡ Παλινόρθωσις δὲν ἠδύνατο ν' ἀκολουθήσῃ, οὔτε ὤφειλεν ἄλλως τε, ἂν δὲν ἀπεφάσιζε ν' ἀπολέσῃ τὴν ἀτομικότητα αὐτῆς, τὴν ἀρχὴν, ἧς ἦτο δημιούργημα, καὶ ἥτις ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ τόπου. Ἅπασα αὐτῆς ἡ δύναμις ἀπέρρεεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ *ἐλέῳ Θεοῦ*, ἀπὸ τοῦ δόγματος τῆς νομιμοφροσύνης· σημαία αὐτῆς ἦτο ἡ λευκὴ, σύμβολον τὰ κρῖνα. Ἐν αὐτοῖς ἀπετυποῦτο ἡ παλαιὰ δόξα καὶ ἱστορία τῆς Γαλλίας· ταύτην δὲ τὴν σημαίαν ὤφειλε ν' ἀναστηλώσῃ καὶ πάλιν καὶ ταύτην τὴν ἱστορίαν νὰ συνεχίσῃ, ἂν δὲν ἤθελε ν' ἀπολέσῃ τὸ κράτος αὐτῆς καὶ τὴν αὐθεντείαν ἐπὶ τῶν ὀπαδῶν τῶν ἰδεῶν, ἃς ἐξεπροσώπει, οἵτινες ἀρνούμενοι τὸ τετελεσμένον γεγονὸς, τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, ἐφρόνουν ὅτι μία κυβέρνησις, καθαρὸς ἀναχρονισμὸς ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, ἠδύνατο δι' ὀλίγων συμβόλων καὶ δι' ὡρισμένων ἀρχῶν, ἀκαταλήπτων πλέον, ν' ἐπαναγάγῃ τὴν Γαλλίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τοὺς *εὐτυχεῖς* χρόνους τῶν ἀρχαίων τῆς γαλλικῆς μοναρχίας βασιλέων.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς νομιμοφροσύνης, τοῦ ἀπεριορίστου σεβασμοῦ πρὸς τοὺς θεσμοὺς τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος, ἐστηρίζετο ἅπασα ἡ ἰσχὺς τῆς Παλινορθώσεως, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπέρρεεν ἡ ἀδυναμία αὐτῆς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐξάντλησις· τὸ νέον πνεῦμα, τὸ ἐξελθὸν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ζωογόνος αὕτη τῶν νέων κοινωνιῶν αὖρα, διὰ τοὺς θεωρητικοὺς τῆς Παλινορθώσεως ἦτο ἡ μεμολυσμένη πνοὴ πονηροῦ δαίμονος· ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἀπαίσιον ὄνειρον, ταράξαν ἐπί τινα χρόνον τὴν γαλήνην τῆς γαλλικῆς κοινωνίας· ἔπρεπε δὲ νὰ εὑρεθῶσι τὰ μέσα, ἵνα ἐξαλειφθῇ ἐξ ὁλοκλήρου τῆς μνήμης τῶν συγχρόνων, ἀναβιβαζομένου καὶ πάλιν ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ μεγαλειότητι τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1800 ἤρξαντο αἱ τάσεις τῆς παλινορθώσεως, τῆς τεχνητῆς ἐπιστροφῆς τῆς κοινωνίας εἰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τοῦ μεσαίωνος· ἂν ὁ Ναπολέων ἐποίησε τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὸν τερατώδη τοῦτον ἀναχρονισμὸν διὰ τῆς συνομολογήσεως ἐκκλησιαστικῆς μετὰ τοῦ Πάπα Συνθήκης (Concordat), οἱ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς, ἐμπεπλησμένοι τῶν ἰδεῶν τούτων, ἔξαλλοι ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ἐτόνισαν τὸ ἱερὸν ᾆσμα τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, ἀποταξάμενοι τῷ Σατανᾷ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅσῳ μεγάλη δὲ ὑπῆρξεν αὕτη, τοσοῦτον ἐπῆλθεν ἰσχυρὰ ἡ ἀντίδρασις. Συγγραφεῖς πλήρεις εὐφυΐας καὶ εὐγλωττίας ἀνέλαβον τὸν ἀγῶνα τοῦτον. Ἐν τῷ *Πνεύματι τοῦ Χριστιανισμοῦ* ὁ Σατωβριάνδος, συγγράμματι πλήρει θρησκευτικῆς πίστεως, ἀλλ' ἅμα καὶ πλήρει παραδοξολογίας, διενοήθη ν' ἀποτυπώσῃ τὰς νέας ταύτας τάσεις τῆς ἀρξαμένης πνευματικῆς παλινορθώσεως. Κατὰ τὴν φρασεολογίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ ἀπολογητικὸν βιβλίον τοῦ ἐκ Βρετάννης εὐγενοῦς ἦτο ἡ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξελθοῦσα πρὸς κατόπτευσιν τῶν ὑδάτων περιστερὰ, ἦτο ἡ *ἴρις*, περιφανὲς σύμβολον τῆς ἐκ νέου συμφιλιώσεως καὶ τῆς συμμαχίας μεταξὺ τῆς

θρησκείας καὶ τῆς γαλλικῆς κοινωνίας, ἣν ὁ *σκοτεινὸς οὗτος Ἰσραηλίτης*, καθὰ περὶ ἑαυτοῦ μετριοφρόνως ὁ συγγραφεὺς ὡμολόγει, προσέφερε τῷ γαλλικῷ ἔθνει. Τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τὴν εὐφυᾶ παρατήρησιν τοῦ *Sainte-Beuve*,[1] ἀπετέλει οὐσιῶδες σκηνογραφικὸν μέρος τῆς γενομένης τελετῆς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μετὰ τοῦ Πάπα συνομολογήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς Συνθήκης, τοῦ *tedeum* τούτου, τοῦ *ἀλληλούϊα* τῆς ὑπὸ πάντων ποθουμένης τότε ἀναγεννήσεως, καὶ ἀφιεροῦτο εἰς τὸν πρῶτον ὕπατον, τὸν νέον Μωϋσῆν τοῦ ἀποπλανηθέντος γαλλικοῦ ἔθνους, ἐτύγχανε δὲ τῆς ἰδιαιτέρας τιμῆς τῆς βιβλιοκρισίας ἐν τῷ ἐπισήμῳ ὀργάνῳ τῆς κυβερνήσεως, τῷ *Μηνύτορι*, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐμπεπιστευμένου τοῦ Ναπολέοντος, τοῦ de Fontanes. Μετὰ τὸν ἐμπνευσμένον ποιητὴν προσῆλθον ἐπὶ τῆς σκηνῆς οἱ πολιτικοὶ συγγραφεῖς καὶ δημοσιολόγοι ὁ Βονάλδος, ὁ Δεμαῖτρος. Ὁ πρῶτος ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ: *θεωρία περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐξουσίας*, *πρωτόγονος Νομοθεσία*, ὁ δεύτερος ἐν τῇ *παραγωγῷ ἀρχῇ τῶν πολιτικῶν συνταγμάτων*, ἐν τῷ *Πάπᾳ* καὶ ἐν ταῖς *Ἑσπερίσι τῆς Πετρουπόλεως* διετύπωσαν τὰς νέας κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχὰς τῆς Παλινορθώσεως. Σπανιώτατα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἀρχαὶ ἀνατρεπτικαὶ πάσης ἀληθοῦς κοινωνίας διετυπώθησαν μετὰ μείζονος κυνισμοῦ, μετὰ τολμηροτέρας σοφιστείας. Δεμαῖτρος, ὁ εὐγενὴς Σαβαυδός, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν οὐχὶ μισελευθέρου ἀλλ' ἀληθῶς μισανθρωπιτοῦ πνεύματος, ἐξέφρασε τὰς παραβολωτάτας τῶν γνωμῶν περὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· τὰ βιβλία αὐτοῦ κατὰ μέγα μέρος συνεγράφησαν ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐν ᾗ διετέλει ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ὡς πρεσβευτὴς τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας, οὐδέποτε δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἄρχοντος ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ σκότους ἐξεδηλώθη πιστότερον καὶ φοβερώτερον. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ εἶνε κραυγὴ ἀναθέματος κατὰ πάσης ἐλευθερίας. Σκοτεινὸν πνεῦμα, διαιτώμενον ἐν τοῖς τάφοις τοῦ παρελθόντος καὶ ἀναπνέον τὴν πνιγηρὰν αὐτῶν ἀτμόσφαιραν, οὐδέποτε διενοήθη νὰ ἀτενίσῃ τὸ φῶς καὶ τὸν ἥλιον τῆς ἐλευθερίας. Ἰδεῶδες αὐτοῦ ἦτο τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα, οἷον διεμορφώθη κατὰ τοὺς μακροὺς χρόνους τοῦ Μεσαίωνος· τοῦτο τὸ παρελθὸν ἐκέκτητο θείαν τὴν καταγωγήν, ἐνῷ πᾶν τὸ νέον, τὸ μεταβαλλόμενον, ἦτο μάταιον ἀνθρώπινον ἔργον· μόνον ἡ θρησκεία εἶνε στοιχεῖον δημιουργίας καὶ συντηρήσεως, ἐν παντὶ δὲ πολιτεύματι ὅ,τι ἀποτελεῖ οὐσιῶδες αὐτῆς μέρος, εἶνε θεῖον ἔργον· οὐδαμῶς εἶνε ἐπιτετραμμένη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ δημιουργία καὶ ἡ σύνταξις πολιτευμάτων, ἥκιστα δὲ κέκτηται τὸ δικαίωμα τῆς μεταβολῆς αὐτῶν· εἶνε δοῦλος ἀείποτε, εἰ καὶ φρονεῖ ὅτι τυγχάνει ὢν ἐλεύθερος. Ἡ Μεταρρύθμισις ἦτο ἡ δηλητηριώδης πνοὴ ἀπαισίου δαίμονος· ταύτης δὲ συνέπειαι αἱ ἐπαναστάσεις, αἱ ἀνατρέψασαι τοὺς ἠθικοὺς νόμους, ἐφ' ὧν τέως ἐστηρίζετο ἡ κοινωνία· ἡ καταστροφὴ λοιπὸν τῆς με-

1 Oeuvres Complètes de Chateaubriand. tom. 1er, Etude sur Chateaubriand par Sainte-Beuve 69.

ταρρυθμίσεως ὀφείλει νὰ ἦνε ἡ ἡμερησία διάταξις τῆς ἐπιστήμης, ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ τῆς δημιουργικῆς ἀρχῆς τῆς νέας κοινωνίας καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν καθολικὴν *Ἑνότητα*, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσαν τὸν Πάπαν! Λαλῶν δὲ μᾶλλον συγκεκριμένως καὶ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν ἰδίως τὴν Γαλλίαν, ἀπεφαίνετο τὰ ἀκόλουθα περὶ αὐτῆς: «Ἀγνοῶ ὁποῖον θεοκρατικὸν καὶ θρησκευτικὸν στοιχεῖον, ἀείποτε ἐπανευρισκόμενον, ὑπάρχει ἐν τῇ φυσικῇ κυβερνήσει καὶ ἐν ταῖς ἐθνικαῖς ἰδέαις τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἄνθρωπον ἔχει ὁ Γάλλος ἀνάγκην τῆς θρησκείας· στερούμενος δὲ τοιαύτης, οὐ μόνον ἐξασθενεῖ, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ ἀκρωτηριάζεται».[1] Τοιαύτας πολιτικὰς ἀρχὰς υἱοθέτησε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἡ *Παλινόρθωσις*. Ὁ ρωμαντισμός, ὁ κατὰ πρῶτον εἰσβαλὼν εἰς τὴν φιλολογίαν τῆς Γερμανίας καὶ Γαλλίας, ἡ νοσταλγία αὕτη διὰ τὴν τέχνην, διὰ τὴν ποίησιν, διὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ μεσαίωνος, ἧς τοσαῦτα θύματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν νεωτέρων φιλολογιῶν, ἡ ἐκδήλωσις αὕτη φθισικοῦ ρεμβώδους βίου, ἥτις τοσαύτας ἐδηλητηρίασε διανοίας, ἐξελθὼν τῆς ἀκινδύνου χώρας τῆς ποιήσεως, ἐπολιτογραφήθη καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ· ἦτο ἑπόμενον ἡ νωθρότης τοῦ πνευματικοῦ βίου νὰ μεταβιβασθῇ καὶ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Καὶ πρὸς τοῦτο ἔτεινον ἅπασαι αἱ ἐργασίαι τῶν κορυφαίων τῆς σχολῆς ταύτης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην· οὕτω τεθέντες εἰς τὴν θεραπείαν τῆς πολιτικῆς τῆς Παλινορθώσεως ἐν Γαλλίᾳ ὁ Βονάλδος καὶ ὁ Δεμαῖτρος, ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Γερμανίᾳ οἱ Γκέντζ, οἱ Σχλέγελοι καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι, ἐξωνημένοι ἀπόστολοι τῶν ἀρχῶν τῆς ἀντιδράσεως, ἀνεκήρυξαν τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ παρελθὸν ὡς ἀναπόφευκτον ἠθικότητος ὅρον, καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν Ἐπανάστασιν, ὡς τὸ ἀπαισιώτατον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ συμβάν, καὶ ὡς τὸν θρίαμβον μοχθηροῦ σατανικοῦ πνεύματος ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἡ *Παλινόρθωσις* μετὰ μακρὰν πάλην, τῇ συνδρομῇ διαφόρων ἐξωτερικῶν στοιχείων θριαμβεύσασα ἐπὶ τέλους ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, ὡς πρότερον ἐθριάμβευσεν ἐν τῇ πνευματικῇ συνειδήσει, ἄνευ λογικοῦ πηδαλίου ἠκολούθησε τὸ ρεῦμα, ὅ,περ ὑπεδείκνυον αὐτῇ αἱ θεωρίαι τῆς ἀντιδράσεως· ἀγνοοῦσα ἢ περιφρονοῦσα τὸ σύγχρονον πνεῦμα καὶ τὴν ἀκαταδάμαστον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κοινωνίας αὐθεντείαν, παρεδόθη ψυχῇ καὶ σώματι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ παρελθόντος, εἰς τὴν διὰ παντὸς μέσου ἀναβίωσιν αὐτοῦ. Ἅμα τῇ καταλήψει τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν Βουρβώνων, ἀμείλικτος ἤρξατο ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, οἵτινες εἶχον κατορθώσει νὰ διεκφύγωσι τὴν παντελῆ ἰσοπέδωσιν ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα. Τὸ παρελθὸν ἐτέλει καὶ πάλιν τὰ ἀρχαῖα αὐτοῦ ὄργια ὑπ' εὐθύνην τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Ἓν δισεκατομμύριον ἀποζημιώσεως διὰ τὰς βλάβας τῆς Ἐπαναστάσεως ἐδωρεῖτο εἰς τοὺς εὐγενεῖς μετανάστας, οἱονεὶ ἀνταμοιβὴ διὰ τὸ αἷμα, ὅ,περ ἔχυσαν μαχόμενοι κατὰ τῆς δημοκρατικῆς πατρίδος των, διὰ τοὺς ἀγῶνας, οὓς κα-

[1] J. de Maistre, du Pape, Discours préliminaire, 5.

τέθαλον πρὸς παλινόρθωσιν τῆς ἐκπεσούσης δυναστείας. Ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας ἀνέτελλον καὶ πάλιν αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου καὶ τοῦ Λουδοβίκου δεκάτου τετάρτου· πολιτεία καὶ ἐκκλησία ἔδιδον ἀλλήλαις τὴν χεῖρα, πολέμιαι κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος, ὕποπτον τείνουσαι τὸ ὄμμα κατὰ πάσης ἐκφράσεως τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Αὗται ἦσαν αἱ ἀρχαί, ἃς ἀνέγραφεν ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτῆς ἡ *Παλινόρθωσις*, ἀγνοοῦσα τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν κοινωνίαν, ἣν ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τῶν λογχῶν ξενικῆς ἐπεμβάσεως ἠξίου νὰ πηδαλιουχήσῃ.

Ὑπὸ τοιούτους οἰωνούς, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοιούτων σκέψεων ἡ δυναστεία τῶν Βουρβώνων περιεβάλλετο καὶ πάλιν τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας· ἡ μοναρχία τῆς παραδόσεως, ὅπως ἐπεκλήθη ὑπὸ τῶν ζηλωτῶν αὐτῆς ἡ παλινορθωθεῖσα μοναρχία, ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ, ἐν πλήρει ἀντιθέσει πρὸς τὸ νεώτερον πνεῦμα, ἠβουλήθη νὰ παλινορθώσῃ ἅμα ὅλας τὰς παραδόσεις τὰς συνδεομένας πρὸς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἱστορίαν, οὐδεμίαν ἄλλην Γαλλίαν ἐκτὸς τῆς μοναρχικῆς ἀξιοῦσα ν' ἀναγνωρίσῃ· ἅπασα ἡ ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως, μετὰ τῶν σκιῶν αὐτῆς καὶ τῶν ἐκλάμψεων, ἦτο ἄγραφος σελίς, κηλὶς μᾶλλον μέλαινα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀφ' ἧς ὤφειλε νὰ ἐκλίπῃ· ἦτο ἀπαίσιον ὄνειρον, ἐπί τινα χρόνον ταράξαν τὴν γαλήνην τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους. Λουδοβῖκος ὁ δέκατος ὄγδοος, ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν προγόνων του, ὑπέσχετο διὰ διαγγέλματος ἐνώπιον τοῦ ἔθνους νὰ συνδέσῃ καὶ πάλιν καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν διακοπεῖσαν ἄλυσιν τῆς γαλλικῆς ἱστορίας· ἡ δὲ μεγάλη ἐπανάστασις ὤφειλε νὰ θεωρηθῇ ὡς νευρικὸς σπασμὸς δαιμονιῶντος ἀσθενοῦς, πρὸς ἴασιν τοῦ ὁποίου ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἡ χρῆσις τοῦ ἱεροῦ ἐλαίου, τοῦ ἀκηράτου μύρου τῆς ἐλέῳ Θεοῦ μοναρχίας, ὅπως διετύπωσε τὸν προορισμὸν αὐτῆς καὶ τὴν ἀποστολὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡ μυστικὴ φαντασία ἑνὸς Δεμαίτρου, ἑνὸς Βονάλδου. Καὶ ὁ λαός, ὁ πρὸ ὀλίγου χρόνου μετ' ἐξάλλου γονυπετήσας ἐνθουσιασμοῦ ἐνώπιον τῆς θεότητος τοῦ λόγου, προσεκαλεῖτο ἤδη πρὸς ἐξιλασμὸν τῶν ἁμαρτημάτων του εἰς ἀποδημίας πρὸς ἐπίσκεψιν ἀποκρύφων θαυματουργῶν εἰκόνων καὶ κειμηλίων . . .

Διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ἀρχαία παράδοσις εἶχεν ἐνταφιασθῇ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους· ἡ παλινόρθωσις ὤφειλε νὰ σκεφθῇ τοῦτο, κατανοοῦσα ὅτι ἦτο ἀναχρονισμός, ὅτι ἦτο ἀδύνατος πλέον ἡ ἐπάνοδος τῶν χρόνων τῶν σταυροφοριῶν καὶ τῆς ἱπποσύνης· μετὰ δὲ τὰ συμπεράσματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, καταστάντα ἤδη καθολικὸν τῆς νεωτέρας κοινωνίας κτῆμα, βασιλεία στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν καὶ τάσεων τοῦ ἔθνους, ἦτο χίμαιρα, ἀδύνατος νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν τῇ συγχρόνῳ τῶν κοινωνιῶν καταστάσει· ὁ λαὸς ὁ λικνισθεὶς ἀπὸ τὸ ἐνθουσιῶδες ᾆσμα τῆς Μασσαλιώτιδος, τὸ περιπαθὲς τοῦτο μέχρι τῆς χθὲς τοσούτων πόθων καὶ τοσούτων χιμαιρῶν βαυκάλημα, ἦτο ἀδύνατον νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ αἰσθανθῇ τοὺς λησμονηθέν-

τας ἤχους τῶν ᾀσμάτων τῆς παλαιᾶς μοναρχίας· ὁ γρεναδιέρος, ὁ αἰσθανθεὶς τοσάκις τὴν καρδίαν του παλλομένην διὰ τὴν δόξαν ὑπὸ τὰς κυμάνσεις τῆς τριχρόου σημαίας, ἦτο ἀδύνατον ἤδη νὰ αἰσθανθῇ τὸ μυστικὸν ἐκεῖνο γόητρον, τὸ ὁποῖον ἐζωογόνει τοὺς προγόνους αὐτοῦ ἄλλοτε ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν λευκῶν κρίνων, τοῦ δυναστικοῦ τούτου συμβόλου τῶν ἀρχαίων τῆς Γαλλίας βασιλέων, καὶ ὑπὸ τὴν συνείδησιν δημοτικῶν αἰσθημάτων ὁ στρατηγὸς Foy ἀπῄτει ἀπὸ τῆς μοναρχίας τὴν παραχώρησιν τοῦ νέου συμβόλου τῆς γαλλικῆς ἐθνικότητος, τὴν τρίχρουν σημαίαν, ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐπευφημούμενος· αὐτοὶ οἱ ποιηταί, ὧν ἡ ἰδιοσυγκρασία τοσοῦτον ἀπαρέσκεται εἰς τὰς ἀηδίας καὶ τὴν θλίψιν τοῦ παρόντος καὶ ὧν ἡ φαντασία, περικεκομμένας αἰσθανομένη τὰς πτέρυγας αὐτῆς ἐν τῇ τύρβῃ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ζητεῖ διέξοδον καὶ ἀναψυχὴν ἐν τῇ ἀποθεώσει καὶ τῇ λατρείᾳ τοῦ παρελθόντος, παρασυρθέντες πρὸς στιγμὴν ὑπὸ τῶν ποιητικῶν τῆς ἀρχούσης φατρίας ἐξάψεων, ἐτόνισαν τὴν λύραν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς παλινορθωθείσης ρωμαντικῆς παραδόσεως· ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ, l' enfant sublime, ὡς ἀπεκάλεσεν αὐτὸν δι' ἑνὸς τῶν ἐπιλέκτων αὐτῆς ἡ νομιμοφροσύνη, ὑπὸ ἐντυπώσεις μοναρχικὰς κατήρξατο τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ σταδίου· νεαρὸς εἰσέτι ὕμνησε τὰς παρθένους τοῦ Verdun καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ ἀγάλματος Ἑρρίκου τοῦ τετάρτου, ἐθρήνησε τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς Βερρὺ, ἐπένθησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου ὀγδόου, ἢ ἐξέχυσεν ᾆσμα ἐλπίδων ἐπὶ τῇ στέψει Καρόλου τοῦ δεκάτου, *τοῦ νέου τούτου κληρονόμου τοῦ ἀρχαίου δικαίου τοῦ Κλόβιος*, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις δὲ ποιητικῆς ὑπερτροφίας ἔψαλλεν εἰς ἐπήκοον τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ:

> Charles sera cacré suivant l' ancien usage,
> comme Salomon, le roi sage,
> qui goûta les célestes mets,
> Quand Sadoch et Nathan d' un baume l' arrosèrent.
> et, s' approchant de lui, sur le front le baisèrent,
> en disant: «Qu' il vive à jamais!» 1)

Ἀλλ' ἡ ποίησις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν ζωὴν νεκροὺς τύπους, οὐδ' ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ ὡς πραγματικὴν μαρμαρυγὴν περιλαμποῦς ἀστέρος τὸ ἀπατηλὸν σκιόφως πυγολαμπίδος ἐξελθούσης ἀπὸ τῶν νεκροταφείων· οὕτως ὥστε καὶ αὐτὴ συνιδοῦσα ἐπὶ τέλους, ὅτι μάτην πειρᾶται νὰ γαλβανίσῃ νεκρὰς παραδόσεις, φοβουμένη μὴ πάθῃ ἐξ ἀσφυξίας ἐν τῇ πνιγηρᾷ κρύπτῃ τοῦ παρελθόντος, εὔελπις προσητένισεν ἐπὶ τέλους τὸ μέλλον ὅπως ἀναπνεύσῃ τὴν ζωὴν ὑπὸ τὸ φῶς καὶ τὸν ἥλιον τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ, ὁ Λαμαρτῖνος, οἱ ἐξοχώτεροι ἀοιδοὶ τῆς νομιμοφροσύνης, κατέφυγον ἐπὶ τέλους εἰς τὰς τάξεις τῶν φιλελευθέρων· τὸ νέον πνεῦμα ἐθριάμβευσε κατὰ τῶν φασμάτων τοῦ παρελθόντος, ἡ δὲ παράδοσις, νομί-

1 Victor Hugo, Odes et poésies diverses, le sacre de Charles X.

σασα ἐπὶ στιγμὰς ἐν τῇ νεκροφανικῇ αὐτῆς καταστάσει ὅτι ἀληθῶς ζῇ, ἀλλ' ἐξαντληθεῖσα μετά τινα χρόνον, συνετρίβη ὑπὸ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὴν καταδίκην τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐτυμηγορία ἀπηγγέλθη ἤδη· ἐζητεῖτο δὲ μόνον ἡ πρόσφορος περίστασις πρὸς τὴν ἐντελῆ αὐτῆς ἐκτέλεσιν.

Ὀξυδερκῆ ἐν τούτοις πολιτικὰ πνεύματα ἐγκαίρως εἶχον προΐδει τὴν τοιαύτην ἔκβασιν. *Οἱ νομιμόφρονες νομιμοποιοῦσι τὴν ἐπανάστασιν*, ἔγραψε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Μεττερνῖχος, οἰκτείρων τὴν καταστροφὴν δυναστείας, ὑπὲρ τῆς παλινορθώσεως τῆς ὁποίας τοσοῦτον εἰργάσθη· οἱ βασιλόφρονες, βασιλικώτεροι, ἀπολυτώτεροι ἐν ταῖς τάσεσιν αὐτῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, παρώθουν αὐτὸν εἰς τὰ ἄκρα, μὴ βλέποντες τὸ ὁσημέραι εὐρύτερον καθιστάμενον τῆς καταστροφῆς βάραθρον· ὁ ἀρχαῖος τύπος τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος *cy veut le roi, cy veut la loi* ὑπεστηρίζετο ὑπὸ φανατικῶν ὀπαδῶν ἐν τῷ τύπῳ, ἐν ταῖς αἰθούσαις ἄνευ περιορισμοῦ, ἀδιαφόρως πρὸς τὴν σύγχρονον τῆς κοινωνίας κατάστασιν. Ἐκκλησιαστικὸς φανατισμός, πολιτικὴ μισαλλοδοξία ἐδέσποζον τῆς μερίδος ἐκείνης, πρότυπον ἐχούσης ἀνάλογα πολιτικὰ ὄργια τελούμενα ἐν Ἱσπανίᾳ, ἐν ᾗ ἡ μοναρχικὴ ἀντίδρασις, θριαμβεύσασα κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, συμμαχήσασα διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλήρου μεθ' ἑνὸς μέρους τοῦ λαοῦ, διὰ τοῦ αἵματος ἐζήτει νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν Ἱσπανίαν εἰς τὴν κλασικὴν ἐποχὴν τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως· θρησκευτικά τινα ἔθιμα ἄλλης ἐποχῆς καὶ ἄλλης κοινωνικῆς καταστάσεως ἐπανήχθησαν εἰς τὴν ζωήν· ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως προφανῶς κατεπολεμεῖτο· δύο τῶν κλασικωτέρων συγγραφέων τῆς γαλλικῆς φιλολογίας, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Ῥουσσώ, ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ Index τῆς προγραφῆς τῆς ἐκμανείσης μερίδος· ἀπηγορεύθη ἡ εἴσοδος αὐτῶν εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ λαοῦ, ὡς παραιτίων παντὸς πονηροῦ ἐπισκήψαντος κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐν τῇ καθολικῇ Γαλλίᾳ· διαταγὴ ἐδόθη, ἵνα μηδεὶς ὑπάλληλος ἀπουσιάζῃ ποτὲ τῆς τακτικῆς ἀκροάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς λειτουργίας· καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἀφροσύναι ἐπέσυρον τὸν οἶκτον καὶ τὴν περιφρόνησιν τῆς πεφωτισμένης κοινῆς γνώμης οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ κατὰ τῆς μερίδος ἐκείνης, ἥτις διὰ τῶν παραφορῶν αὐτῆς ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος κατώρθωσε νὰ ὑποσκάψῃ τὰ θεμέλια τῆς δυναστείας, ἣν διὰ τῶν ἀφρόνων τούτων μέσων ἐφρόνει ὅτι ὑπεστήριζεν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ γενικὸν πνεῦμα τὸ ἄρχον ἐν ταῖς σκέψεσι τῶν διευθυνόντων ἀνδρῶν τῆς Παλινορθώσεως· κατὰ τὰ ἄλλα, τὰ μερικώτερα τῆς πολιτικῆς καὶ κυβερνητικῆς αὐτῶν διοικήσεως, οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολὴ ἐν Γαλλίᾳ διὰ τῆς πτώσεως τοῦ βοναπαρτισμοῦ καὶ τοῦ θριάμβου τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας· ἡ διοικητικὴ συγκέντρωσις τῆς ἀρχαίας μοναρχίας, ἡ τοσοῦτον θαυμασίως συνεχισθεῖσα καὶ διοργανωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, οὐδὲ κατὰ κεραίαν μετεβλήθη· ἡ αὐθεντεία τῆς κυβερνήσεως κατεφαίνετο πανταχοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐν ὅλοις τῆς διοικήσεως αὐτῆς τοῖς κλάδοις· χωρὶς δὲ οὐδεμίαν

νὰ εἴπῃ ὑπερβολὴν, ἠδύνατο νὰ γράψῃ ὁ εὐφυέστερος καὶ κλασικώτερος τῶν νεωτέρων σατυρικῶν τῆς Γαλλίας, ὁ Παῦλος Λουδοβῖκος Κουριέρος, περὶ τοῦ βοναπαρτισμοῦ, ὡς ἐπιζῶντος εἰσέτι ἐν τῇ Παλινορθώσει: *C' est un empire qui dure encore*· ἡ κυβέρνησις ἦτο τὸ πᾶν· ἐν τῷ συγκεντρωτικῷ τῆς διοικήσεως αὐτῆς δικτύῳ ἀπώλλυτο πᾶσα ἀτομικὴ ἐνέργεια καὶ πᾶσα ἄλλη ἐλευθερία. Ἀληθῶς ὑφίστατο ὁ *Χάρτης*, τὸ πολιτικὸν τοῦτο χάρισμα τῆς βασιλικῆς γενναιοδωρίας Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου ὀγδόου, ἀλλ' ἦτο ἁπλοῦς χάρτης· τὸ γαλλικὸν ἔθνος ἦτο περιβεβλημένον ἐξωτερικῶς μόνον τινὰ ψευδῆ πορφύραν πολιτικῆς δῆθεν ἐλευθερίας, ἀλλ' ὁ ἐσωτερικὸς αὐτοῦ ὀργανισμὸς ἀνέπνεεν ἐν τῇ αὐτῇ πνιγηρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς διοικητικῆς συγκεντρώσεως καὶ τῆς παντοδυναμίας τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

Ἡ Γαλλία ἐκυβερνᾶτο κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα τοῦ Ναπολέοντος, σύστημα ἁρμόζον μᾶλλον εἰς τὴν διοίκησιν στρατῶνος ἢ ἐλευθέρας πολιτείας. Διὰ τοῦ χάρτου τοῦ Λουδοβίκου δεκάτου ὀγδόου εἰσήχθη μὲν τὸ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης εἰσαχθὲν σύστημα τῆς ἀγγλικῆς κοινοβουλευτικῆς πολιτείας, ἀλλὰ κατὰ τύπους μόνον· τὸ πνεῦμα τῆς συγκεντρώσεως οὐδὲ κατὰ κεραίαν ἠλλοιώθη· ἡ δὲ παμβασιλεία τῆς διοικήσεως ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ αὐθεντείᾳ ἐδέσποζε τῆς πολιτείας ἀνεξάρτητος, ὑπερτέρα πολλάκις τῆς δικαστικῆς καὶ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας.

Ὁ Χάρτης Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἦτο ἁπλοῦς μόνον τύπος, ἐξωτικὸν ἄλλης ζώνης φυτὸν, ἀδυνατοῦν νὰ ῥιζοβολήσῃ καὶ νὰ καρποφορήσῃ ἐν καθαρῶς συγκεντρωτικῇ πολιτείᾳ· θεμελιώδης πολιτικὸς χάρτης, κάλλιστος ἴσως διὰ τὴν Ἀγγλίαν, ἦτο ἀδύνατον νὰ εὕρῃ μόνιμα ὑπάρξεως στοιχεῖα ἐν Γαλλίᾳ· ἀλλ' ἦτο ἀνεκτὸς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον παρ' ἁπάσαις ταῖς πολιτικαῖς ἀποχρώσεσι τοῦ τόπου, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἑκάστη τούτων ἤλπιζε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν χρήσιμον τῶν φιλοδόξων αὐτῆς τάσεων ὄργανον· ἡ ἑκάστοτε θριαμβεύουσα ἐν τοῖς νομοθετικοῖς σώμασι κοινοβουλευτικὴ πλειονοψηφία, ἀναλαμβάνουσα τὴν ἐξουσίαν, ἐφρόνει ὅτι ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ τὴν διοικητικὴν συγκέντρωσιν πειθήνιον αὐτῆς ὄργανον πρὸς στερέωσιν ἐν τῇ κυβερνήσει. Δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ Γκυζῶτος, ὁ μετὰ ταῦτα παντοδύναμος ὑπουργὸς τῆς ἰουλιανῆς μοναρχίας, ὁ ἐν ἔτει 1816 διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ συστήματος διατυπώσας τὴν γνώμην, ὅτι ἡ διοίκησις ὀφείλει νὰ ὑποτάσσηται εἰς τὰς ἑκάστοτε ὀρέξεις τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειονοψηφίας; Ἁρπαγὴ τῆς ἐξουσίας διὰ παντὸς μέσου, διανομὴ τῶν λαφύρων αὐτῆς εἰς τοὺς φίλους καὶ τοὺς εὐνοουμένους. Vae victis, μειονοψηφία! Τοιαῦτα τὰ ἀποτελέσματα τῶν κοινοβουλευτικῶν ἀγώνων καὶ θριάμβων ἐν συγκεντρωτικῇ πολιτείᾳ, ἔνθα οἱ ὁμολογηταὶ τῆς θριαμβευούσης βουλευτικῆς πλειονοψηφίας ἀναγορεύονται αὐτοδικαίως οἱ διαχειρισταὶ τῆς νέας διοικήσεως ἐπὶ βλάβῃ αὐτῆς καὶ παραλυσίᾳ. Διατί νὰ ἐκτεινώμεθα μάτην ἀναλύοντες τὸ εἰκτρὸν τοῦτο σύστημα τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης; δὲν βλέπομεν καθ'

ἑκάστην τὰ ἀποτελέσματα παρ' ἡμῖν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ἐναργείᾳ; τίς εὐσυνείδητος καὶ ἔντιμος θὰ τολμήσῃ νὰ διισχυρισθῇ ὅτι ἐναπελείφθη λίθος ἐπὶ λίθου ἐπὶ τοῦ ὁσημέραι καταρρέοντος οἰκοδομήματος τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας;...

Ἀλλὰ τὸ ψεῦδος θὰ ἀποκαλυφθῇ μίαν ἡμέραν· ἡ διοικητικὴ γραφειοκρατία ἐχρῆτο πᾶσι τοῖς μέσοις καὶ τῇ αὐθεντείᾳ αὐτῆς πρὸς ἀνάδειξιν τῶν ὑποψηφίων τῆς κυβερνήσεως, εἰς οὓς ὤφειλε τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς καὶ κατὰ τὰ συμφέροντα τῶν ὁποίων καὶ ἐσχηματίζετο καὶ εἰργάζετο. Ἀλλὰ ποίαν ἀξίαν ἔχει τοιαύτη ὑπαλληλία; ποίαν πίστιν δύναταί τις παρ' αὐτῆς νὰ περιμένῃ; ὁποίαν ἐπιρροὴν δύναται νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ τῆς κοινωνίας ἐν ὥρᾳ κρίσεως; Τοῦτο κατεδείχθη ἀμέσως ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς καταιγίδος τοῦ Ἰουλίου· ἡ πρώτη ἐκ Παρισίων πνοή, δι' ἧς ἀνετρέπετο ἐκ νέου γεγηρακυῖα δυναστικὴ ἀρχή, κατέδειξεν ἐναργῶς, ὅτι διοίκησις μὴ ἀπορρέουσα ἀπὸ τοῦ νόμου, μὴ βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἱεραρχίας τῆς ὑπηρεσίας, ἀλλ' ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἐν τῇ κυβερνήσει φατρίας, δὲν δύναται ν' ἀντιστῇ κατὰ τῆς ἐπερχομένης θυέλλης, πολλῷ μᾶλλον νὰ στηρίξῃ καταρρέον καθεστὼς αὐτὴ ἥτις ἐστηρίζετο ἐπὶ τρέμοντος καὶ κλονιζομένου ἐδάφους. . .

Οὕτως αἱ χρυσαῖ ἡμέραι τοῦ *Χάρτου* παρήρχοντο διὰ τὴν Γαλλίαν, ὁ δὲ πολιτικὸς σκεπτισμὸς κατέλαβε καὶ πάλιν τὰ πνεύματα, ἅτινα ἐλαυνόμενα ὑπὸ ἀρχῶν φιλελευθερωτέρων τῶν ἰσχυουσῶν ἐν τῷ πολιτικῷ συντάγματι, δι' οὗ Λουδοβῖκος ὁ δέκατος ὄγδοος ἐπροίκισε τὴν Γαλλίαν, ἤρξαντο ἐν ἀναπεπταμένῃ σημαίᾳ τοῦ κατὰ τῆς Παλινορθώσεως ἀγῶνος. Ἡ ὑποχωρήσασα ἐπὶ στιγμὰς τρίτη τάξις ἀπέναντι τοῦ θριάμβου τῶν μεταναστῶν ἤρξατο καὶ πάλιν κινουμένη. Τὸ λίαν περιωρισμένον ἐκλογικὸν δικαίωμα ἐτέθη ὑπὸ τὴν κριτικὴν τῆς ἐξεγειρομένης ἀντιπολιτεύσεως. Νομοθετικὸν σῶμα, ἀπορρέον ἀπὸ τῆς ψήφου 90,000 ἐκλογέων δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐν Γαλλίᾳ ὡς ἡ καθαρὰ ἔκφρασις τῆς βουλήσεως τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους· διημφισβητήθη ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ σημασία, ἡ αὐθεντεία. Ὁ λαός, ἡ τετάρτη τάξις, ἡ ἤδη ὑποφαινομένη ἰσχυρὰ αὕτη πολιτικὴ μερὶς ἐν Γαλλίᾳ, ἡ μέλλουσα βραδύτερον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀκαθάρτων κοινωνικῶν παθῶν τοσοῦτῳ μοιραῖον νὰ παραστήσῃ βραδύτερον πρόσωπον, οὐδεμίαν ἐκέκτητο θέσιν ἐν τῷ πολιτικῷ τούτῳ χάρτῃ, ὅστις εἰς ἀνωτέρας τινὰς τάξεις παρεχώρει μόνον τὴν ἄσκησιν τῶν πολιτικῶν δικαίων. Πολιτεία, διατεταγμένη κατὰ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς συμπαθείας ὡρισμένης μόνον κοινωνικῆς μερίδος ἐπὶ προφανεῖ τῶν ἄλλων βλάβῃ καὶ παραγκωνίσει, δὲν δύναται ἢ τάχιστα νὰ καταρρεύσῃ ἐνώπιον τῆς καθολικῆς τοῦ ἔθνους συνειδήσεως· φέρουσα τύπον μερικόν, οὐχὶ δὲ καθολικόν, οὖσα σημαία ὡρισμένων ἰδεῶν, θὰ καταπέσῃ ἀναντιρρήτως ὑπὸ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀδιαφορίας, τῆς ἀποστροφῆς, τοῦ μίσους τῶν δυσηρεστημένων κοινωνικῶν ἀποχρώσεων. Καὶ τοῦτο συνέβη ἐν τῷ τοσοῦτον κατ' ἀρχὰς θαυμασθέντι πολιτικῷ τῆς Γαλλίας χάρτῃ, ἀλλὰ τάχιστα κατ' ἀναπόφευκτον ἀ-

νάγκην καταρρεύσαντι ἐν τῇ ἐπαυξανούσῃ καθ' ἑκάστην δυσπιστίᾳ τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους.

Ἄρχεται ἐκ νέου θύελλα καὶ πάλη. Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῶν ἰδεῶν, τῶν συμφερόντων τῶν ἀντιπροσωπευομένων ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τῶν ἐπικρατούντων ἐν τῇ κυβερνήσει ἐπέρχεται ὁ τεράστιος ἀγών, ὁ μέλλων νὰ καταλήξῃ εἰς τὸν θρίαμβον τῆς μιᾶς ἀποχρώσεως, εἰς τὴν ἐξουδένωσιν τῆς ἑτέρας. Ὁ Χάρτης Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου ὀγδόου, τὸ τοσοῦτον ὑπὸ ἀδεξίων πανηγυριστῶν θαυμασθὲν πολιτικὸν μηχάνημα τῆς θριαμβευσάσης Παλινορθώσεως, ὡς χάρτινον πυροτέχνημα, μάταιον, ἐστερημένον πάσης σημασίας διὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ τόπου ἀναγέννησιν, ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῆς φλογερᾶς κριτικῆς τῆς ἐλευθερόφρονος ἀντιπολιτεύσεως· ἀπέναντι τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῆς ἀναλύσεως οἱ περὶ τὴν βουρβωνικὴν δυναστείαν δὲν ἠδύναντο ν' ἀντιπαλαίσωσιν· κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον ὑποστηρίζοντες τὸν Χάρτην, πράγματι δὲ ἐν τῇ ὑπούλῳ αὐτῶν περιπτύξει ζητοῦντες νὰ δολοφονήσωσι τὸ νεογνὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ καταγωνισθῶσι κατὰ πολεμίων ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἰσχυροτέρων καὶ νοημονεστέρων, κατέλιπον μετ' ὀλίγον τὴν πάλην ὑπὲρ ἰδέας, πρὸς ἣν οὐδεμίαν ἔτρεφον πίστιν, καὶ κατέφυγον εἰς τὰς τάξεις τῆς ἀληθοῦς αὐτῶν ἀρχῆς, ἥτις καὶ μόνη ἠδύνατο νὰ ἐνθουσιάσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ ζωογονήσῃ. Καὶ ὁ ὑπὸ τοσοῦτον αἰσίους οἰωνοὺς χαιρετισθεὶς ὑπ' ἐχθρῶν καὶ φίλων *Χάρτης* μετεβλήθη μετ' ὀλίγον εἰς ῥάκος, τοῦ ὁποίου τὸ κῦρος καὶ τὴν σημασίαν ἠδεῖτο πλέον νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ αὐτὴ ἡ ἄλλοτε μετὰ στόμφου ὑψώσασα αὐτὸν ὡς σημαίαν αὐτῆς καὶ πολιτικὸν πρόγραμμα Παλινόρθωσις.

Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1820 δολοφονίαν τοῦ δουκὸς τοῦ Berri ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ κυβερνήσεως καὶ τῶν διαφόρων ἀποχρώσεων τῆς ἐξεγειρομένης ἀντιπολιτεύσεως, καθίσταται προφανεστέρα, ἀδύνατος δὲ ἐφεξῆς πᾶσα ἐλπὶς συνεννοήσεως. Ἡ κυβέρνησις τοῦ μετὰ τὸν θάνατον Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἀναβάντος ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας Καρόλου τοῦ δεκάτου, νομίσασα ὅτι οὐδαμῶς εὐθύνεται εἰς τὴν εὐλαβῆ τήρησιν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ *Χάρτου*, τοῦ ὑπὸ τῆς προκατόχου κυβερνήσεως παραχωρηθέντος τῇ Γαλλίᾳ, σιωπηλῶς κατήργησεν αὐτόν· προεκήρυξε τὴν ἀρχὴν τῆς αὐθεντείας ἐν τῇ πολιτείᾳ, τῆς αὐθεντείας τοῦ θείου δικαίου. Ἀλλ' ἡ ἀντιπολίτευσις ὑπὸ ἰσχυροτέρων καὶ ζωηροτέρων στοιχείων ἀποτελουμένη, ζωηρὰ καὶ ἀκμαία, ὡς πᾶσα νέα ἰδέα αἰσθανομένη ἑαυτὴν ἰσχυρὰν ν' ἀνταγωνισθῇ, ἐκπροσωποῦσα ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς γαλλικῆς κοινωνίας, σχεδὸν εἰπεῖν τὸ ἄκρον ἄωτον αὐτῆς, ἐν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ ἐν τοῖς γράμμασιν, ἐκτὸς τῶν ὀλίγων περὶ τὴν Παλινόρθωσιν συσπειρωθέντων εὐγενῶν, ἤρξατο τοῦ τακτικοῦ πολέμου κατὰ τῆς δυναστείας, πολέμου ὅστις μετά τινα χρόνον κατέληξεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου.

Β'.

Οὐδέποτε θέλομεν ἐναργῶς κατανοήσει τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἂν δὲν ῥίψωμεν βαθύτερον βλέμμα ἐπὶ τῆς ἐν γένει ἠθικῆς καταστάσεως, εἰς ἣν διετέλει ἡ Γαλλία μετὰ τὴν κατεύνασιν τῶν παθῶν τῶν μεγάλης ἐπαναστάσεως, μετὰ τὸν θρίαμβον καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος, μετὰ τὴν Παλινόρθωσιν τῶν Βουρβώνων, ὧν τὸ ἄστρον στιγμιαίως διὰ μέσου τῶν νεφῶν τῆς ἐθνικῆς δυσπιστίας ἀνατεῖλαν, μετὰ βραχεῖαν ἀνατολὴν ἤρξατο καταδύον. Ἡ πάλη τῶν διαφόρων ἐκείνων κοινωνικῶν στοιχείων, ἡ προκαλέσασα τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου, διαρκεῖ ἄχρι σήμερον ἐν Γαλλίᾳ, αἱ δὲ ἀντίθετοι τάσεις, ὧν ἕνεκα τοσαῦται ἐπαναστάσεις καὶ τοσαῦται καταστροφαὶ ἐτελέσθησαν, δὲν συνενοήθησαν μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης. Καὶ ἐντεῦθεν αἱ ἀναστατώσεις, αἱ τοσάκις σταματήσασαι τὴν πρόοδον τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ὧν ἕνεκα μέχρι τῆς σήμερον οὐδεμία διετυπώθη ἐπαρκὴς μονιμότης ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Τέσσαρες ἰδίως πολιτικαὶ ἀποχρώσεις διήρουν τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Παλινορθώσεως, ἀπὸ ἱστορικῶν, κοινωνικῶν ἢ ἄλλων πολιτικῶν λόγων ἀπορρέουσαι· καὶ αἱ τέσσαρες δ' αὗται διαιροῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὰ πνεύματα μέχρι τῆς σήμερον: ἡ νομιμοφροσύνη, ὁ βοναπαρτισμός, ἡ συνταγματικὴ μοναρχία καὶ ἡ δημοκρατία μετὰ τῶν διαφόρων αὐτῆς τάσεων καὶ αἱρέσεων.

Ἡ νομιμοφροσύνη ἀνήκει εἰς ἄλλην ἐποχήν, εἰς ἄλλην κοινωνίαν· σήμερον διεκδικοῦσα θέσιν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, εἶνε ἀναχρονισμός, τὴν ἀπορίαν διεγείρων ἢ τὴν ἐμβριθῆ συζήτησιν. Πρόγραμμα αὐτῆς εἶνε ἀρχή, οὐδὲν κράτος δυναμένη σήμερον πλέον νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ τῶν πνευμάτων. Ἡ ἠθική, ἡ πνευματική, ἡ πολιτικὴ αὐθεντεία, ἣν ἐκπροσωπεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ νομιμοφροσύνη, ἐπωφελὴς ἴσως καὶ λογικὴ ἐν ἧττον προηγμένῃ κοινωνικῇ καταστάσει, καθίσταται ἀκατάληπτος ἐν ἐποχῇ, διεπομένῃ ὑπὸ τῶν νόμων τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἀναλύσεως.

Ἰδεῶδες καὶ σύμβολον τῆς νομιμοφροσύνης εἶνε τὸ διπλοῦν ξῖφος τοῦ μεσαίωνος: ὁ πάπας καὶ ὁ μονάρχης, ὁ μὲν ἐκπροσωπῶν τὸ ἀλάθητον ἐν τῇ πνευματικῇ, ὁ δὲ ἐν τῇ πολιτικῇ σφαίρᾳ τῆς κοινωνίας. Σινᾶ τῶν ἐμπνεύσεων αὐτῆς ἐν τῷ βίῳ εἶνε ὁ ναὸς καὶ τὸ ἀνάκτορον, διπλῆ ἐκπροσώπησις τῆς θείας μεγαλειότητος, ὑπὸ τὴν διφυῆ ταύτην μορφὴν ἀποκαλυπτομένης ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἔρευνα κατέρριψαν ἤδη ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου τὸ διπρόσωπον τοῦτο τέρας, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου τοσάκις ἐγονυπέτησαν ἄλλοτε οἱ λαοί, τὸ ὁποῖον δύναται ἴσως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μορμολύκειον ἀσθενῶν πνευμάτων, ἀλλ' οὐδεμίαν ὀφείλει νὰ ἐξασκήσῃ ἤδη πραγματικὴν ἐπὶ τῆς κοινωνίας γοη-

τείαν.'Η δὲ γαλλικὴ νομιμοφροσύνη τῆς Παλινορθώσεως, ἧς τὰς ἀρχὰς οὐδὲ κατὰ κεραίαν μετέβαλεν ἡ σύγχρονος νομιμοφροσύνη, ἀποδεχθεῖσα τοιοῦτον ἰδεῶδες, δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ναυαγήσῃ καὶ νὰ καταποντισθῇ ὑπὸ τὰ κύματα τῶν νέων ἰδεῶν, τὰ ἀναβλύζοντα ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας τῶν λαῶν συνειδήσεως.

Θεοκρατικὴ βασιλεία, βασιλεία ἐλέῳ Θεοῦ, ἀπορρέουσα οὐχὶ ἀπὸ τῆς βουλήσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀπὸ μυστικῆς ἱστορικῆς παραδόσεως, δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῶν ἰδεῶν τῶν ἀρχουσῶν ἐν ταῖς ἀπόψεσι τῆς νεωτέρας κοινωνίας. Ἡ ἡμετέρα ἐποχὴ ἀναζητεῖ τὴν φύσιν, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν ὄντων μέχρι τῶν τελευταίων αὐτῶν ὁρίων. Πᾶν τὸ μὴ φέρον τὴν σφραγίδα τῆς καθολικῆς ἀποδοχῆς, τῆς ἀναλυτικῆς ἀποδείξεως, στερεῖται πραγματικῆς ὑποστάσεως· συνεπῶς τοιαύτη μοναρχία, οἵαν ἐπρέσβευεν ἡ νομιμοφροσύνη, ἀντίθετος πρὸς τὸ ἄρχον τῆς ἐποχῆς πνεῦμα, εἶνε ἱστορικὴ μᾶλλον ἀνάμνησις, ἢ δύναται νὰ ἔχῃ σύγχρονον σημασίαν. Ἐλεύθερος λαός, ἐθισθεὶς ἐν ὅλαις ταῖς σχέσεσι τοῦ βίου αὐτοῦ εἰς τὴν σκέψιν, εἰς τὴν ἔρευναν, δὲν δύναται ν' ἀποδεχθῇ ἄνευ ὅρων τὸ πλάσμα τεχνητῆς τοῦ πνεύματος συλλήψεως.

Τοιαύτη ἦτο ἡ μοναρχία, ἣν διενοήθη ἐπί τινας στιγμὰς ν' ἀποκαταστήσῃ ἐκ νέου ἐν Γαλλίᾳ ἡ Παλινόρθωσις· ἡ δημοσία συνείδησις διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς προφανοῦς ταύτης παραβιάσεως πάντων τῶν κανόνων τῶν διεπόντων τὴν λογικὴν τῆς ἱστορίας, ἡ δὲ μοναρχία μετὰ τὴν πρώτην ἔκρηξιν τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατηθῇ, κατέρρευσεν. Ἔκτοτε μεθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἀποπείρας δὲν κατώρθωσε νὰ εὕρῃ ἀπήχησίν τινα παρὰ τῷ δημοσίῳ φρονήματι· ὁ τελευταῖος αὐτῆς ἀντιπρόσωπος, μεθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς διαμαρτυρήσεις, οὐδένα κατώρθωσε νὰ προσκτήσηται περιπλέον προσήλυτον, ἐκτὸς τῶν ἐκ καταγωγῆς καὶ παραδόσεως τὰς ἰδέας αὐτοῦ ἀσπαζομένων. Μετ' αὐτοῦ ἡ μοναρχία τῆς νομιμοφροσύνης ἀποίχεται διὰ παντὸς ἐν Γαλλίᾳ, ἐστεμμένη τὰ λευκὰ κρῖνα, περιβεβλημένη τὴν λευκὴν σημαίαν, σύμβολα ἄλλοτε τῆς ζωῆς καὶ τῆς δόξης τῆς μοναρχικῆς Γαλλίας τῶν Βαγκάρδων καὶ τῶν Κονδὲ καὶ ἤδη ἐπικήδεια σήματα ἐκπνεούσης παραδόσεως. Sic transit gloria mundi! . . .

Ὁ βοναπαρτισμὸς εἶνε κακόηθες ἐξάνθημα, ἀναφυὲν ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς Γαλλίας, συνεπείᾳ τῶν ἰσχυρῶν ἐξάψεων καὶ συγκινήσεων ἐκ τοῦ πυρετοῦ, ὃν ὑπέστη κατὰ τὸ μακρὸν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως διάστημα. Δὲν ἔχει οὔτε ἱστορικῆς σημασίας δικαίωμα, οὔτε πολιτικῆς ὑπάρξεως λόγον. Ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ σπουδαιότης ἐν Γαλλίᾳ ἦτο παραγόμενον στιγμιαίου ἱστορικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τεχνητῶς ὑποκινηθέντος καὶ ἀναπτυχθέντος· ἂν δὲ συνετέλεσεν ὑπό τινας ἐπόψεις εἰς τὴν στρατιωτικὴν δόξαν τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐγένετο παραίτιος δύο μεγάλων ἐθνικῶν καταστροφῶν καὶ συγχρόνως ἀκρωτηριασμῶν τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους· ἀφορμὴ τοῦ κατὰ δύο περιόδους θριάμβου τοῦ βοναπαρτισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ εἶνε οὐχὶ ἡ συμπάθεια, ἣν οὗτος κέκτηται παρὰ

τῷ γαλλικῷ ἔθνει, ἀλλ' ἡ λογοκλοπία τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἃς οὗτος ἐπιτυχέστατα ἀείποτε πρὸς ὄφελος αὐτοῦ ἰδιοποιήθη· ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς δημοκρατίας, ὑποδείξας ἑαυτὸν ὡς τὸν διοργανωτὴν τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ εὐκοσμίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας, κατώρθωσε νὰ σαγηνεύσῃ στιγμιαίως τὰ πλήθη, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν οὐδέποτε κατέστη πραγματικὴ πεποίθησις μικροῦ ἢ μεγάλου μέρους τῆς γαλλικῆς κοινωνίας. Ὁ βοναπαρτισμὸς δὲν εἶνε οὔτε ἱστορικὴ παράδοσις, οὔτε πολιτικὴ ὁμολογία ἐν Γαλλίᾳ· οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων κέκτηται πρὸς τοῦτο στοιχείων· ψευδὲς φάσμα ἐξαπατῆσαν τοὺς ἁπλουστέρους, θριαμβεῦσαν ἐπί τινα χρόνον ἕνεκα κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν, ἕνεκα πολιτικῶν συμφερόντων, ἐπαπειλοῦν καὶ σήμερον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὴν τάξιν ἐν Γαλλίᾳ, μέλλει νὰ λησμονηθῇ, ἅμα ἡ τάξις μετὰ τῆς ἐλευθερίας ἀποκατασθῶσιν ἐν ἁρμονίᾳ διὰ τοῦ θριάμβου πολιτειακῆς μορφῆς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἀρχὰς ἐκπροσωπούσης καὶ περισωζούσης ἐν τῇ γαλλικῇ κοινωνίᾳ.

Ἡ συνταγματικὴ μοναρχία εἶνε ἐποχὴ μεταβάσεως ἐν τῇ πολιτικῇ τῶν λαῶν ἱστορίᾳ· εἶνε ἀπόπειρα συμφιλιώσεως δύο ἀντιθέτων ἠθικῶν στοιχείων, τοῦ στοιχείου τῆς αὐθεντείας καὶ τοῦ στοιχείου τῆς ἐλευθερίας, τῆς μὲν ἐκπροσωπούσης τὸ ἀρχαῖον ἱστορικὸν δίκαιον, τῆς δὲ τὸ νεώτερον δίκαιον, τὸ αἰωνίως ἀναγεννώμενον, τὸ ἀείποτε παρακολουθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἡ θεωρία τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας, οἵα σήμερον ἐν τῇ πολιτικῇ πράξει τῶν νεωτέρων λαῶν παρίσταται, εἶνε ἀρχαία, μόνον δ' ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς ἐπραγματοποιήθη κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας· ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι πολιτειολόγοι, πάλαι μὲν ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πολύβιος, ὁ Κικέρων, παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις ὁ Λώκιος, ὁ Μοντέσκιος καὶ ἡ μετ' αὐτοὺς σχολὴ τῶν θεωρητικῶν τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας, ἐν ἐποχῇ συγκρούσεως καὶ πάλης τῶν δύο ἀντιθέτων πολιτικῶν στοιχείων, τοῦ μοναρχικοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ, προσεπάθησαν νὰ ἐξεύρωσι καὶ νὰ διατυπώσωσι μέσον τινὰ ὅρον, δυνάμενον νὰ ἱκανοποιῇ τὰς ἀντιθέτους ἀξιώσεις καὶ τὰ συμφέροντα, τὴν μίξιν τῆς μοναρχικῆς καὶ τῆς δημοκρατικῆς ἀρχῆς ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ πολιτεύματι. Ἕνεκα ἰδίων λόγων, ἐχόντων τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει τοῦ ἔθνους καὶ ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτοῦ ἰδιοφυΐᾳ, ὁ ἀγγλικὸς λαὸς ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀγωνισθεὶς κατὰ τῶν ἀπολυταρχικῶν τάσεων τῶν ἡγεμόνων αὐτοῦ, κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν ταύτην θεωρίαν. Ἡ εὐλογία, ἥτις διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας διεχύθη ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους, εἵπετο ὅτι ἔμελλε νὰ δελεάσῃ καὶ νὰ παρασύρῃ θεωρητικὰ πνεύματα, ἀποδίδοντα τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κοινωνιῶν εἰς τὴν ἀνάρρησιν μόνον πολιτικῆς τινος ἀρχῆς ὡς διέποντος ἐν τῇ πολιτείᾳ παράγοντος· ἐντεῦθεν ἡ εἰδωλολατρεία πρὸς τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα, ἥτις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μοντεσκίου δὲν ἔπαυσε σαγη-

νεύουσα διαφόρους πολιτικοὺς ἄνδρας καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει καὶ ἥτις, εἰ καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν λύσιν πολιτικῶν τινῶν προβλημάτων ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, πολλαχοῦ ἐν τούτοις ἐπήνεγκε τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ χάος, παρακωλύσασα μᾶλλον ἢ συντελέσασα εἰς τὴν παγίωσιν τῆς ἠθικῆς τάξεως.

Ἐν Γαλλίᾳ ἰδίως καταφαίνεται ἐναργέστερον τὸ φαινόμενοντοῦτο· ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἡ μοναρχία τοῦ Ναπολέοντος ἐνέχυσαν εἰς ἰσχυρὰς δόσεις τὸ νέκταρ καὶ τὸ δηλητήριον τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ· ἡ ἄκρα δημοκρατία καὶ ὁ ἄκρος δεσποτισμὸς προήγαγον τὸ αἴσθημα τοῦτο μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ ὁρίων, ἡ δὲ ἰσότης, ἡ κατ' ἐξοχὴν αὕτη δύναμις τῆς νεωτέρας δημοκρατικῆς κοινωνίας, ἡ δημιουργήσασα ἴσως ὑπό τινας ἐπόψεις τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τῆς Γαλλίας, ὑπῆρξεν ἡ πρωτίστη ἀφορμὴ τῶν ἐπαναστάσεων, αἵτινες, πρὸς βλάβην τῆς παγιώσεως τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, ταράττουσι κατὰ περιόδους τὴν κανονικὴν ἐν ἐλευθερίᾳ ἀνάπτυξιν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους.

Λαὸς ἐθισθεὶς εἰς τὴν λατρείαν τῆς ἰσότητος, εἰς τὸν θρίαμβόν αὐτῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐλευθερίας, εἶνε ἀδύνατον εἰλικρινῶς καὶ διαρκῶς ν' ἀποδεχθῇ τὴν μορφὴν συνταγματικῆς μοναρχίας, ὑπὸ τύπους κατ' ἐπιφάνειαν μὲν φιλελευθέρους ἀλλὰ καλυπτούσης αὐταρχικὰς τάσεις, ἕνεκα τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς καταγωγῆς, ἕνεκα τῶν προλήψεων καὶ τῶν παραδόσεων ἀλλοίας ἐχούσης ἀρχάς, μερικοὺς μᾶλλον ἢ καθολικοὺς ἐπιδιωκούσης σκοπούς. Ἡ συνταγματικὴ μοναρχία εἶχεν ἱστορικοὺς λόγους ὑπάρξεως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀπέρρεεν ἀπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πολιτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ, πᾶσα δ' αὐτῆς αὐθαίρετος τάσις ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ συντριβῇ πρὸ τοῦ βράχου τῆς αὐτοδιοικήσεως, τοῦ παλλαδίου τούτου τῆς ἀγγλικῆς ἐλευθερίας, ἥτις τοσοῦτον ἐκράτυνε τὸν ἐθνικὸν τοῦ Ἄγγλου πολίτου χαρακτῆρα· ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ οὐδένα λόγον ὑπάρξεως ἐξ ἱστορικῶν αἰτίων ἐκέκτητο· αἱ παραδόσεις τῆς δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 καὶ 1793 ἦτο ἀδύνατον νὰ συμφιλιωθῶσι μετὰ πολιτεύματος ὑπομιμνήσκοντος τὴν ***Magna Charta***, τὸ ***Habeas Corpus*** ἢ τὴν ***Petition of Right*** τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Ἀγγλίας, ἡ δὲ γαλλικὴ συνείδησις ἦτο ἤδη ἔμπλεως τῶν δημοκρατικῶν τούτων ἀναμνήσεων· ἀπῃτεῖτο ἕτερος πολιτειακὸς τύπος, σύμφωνος πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ ἔθνους, περὶ τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ ὁποίου ἠστόχησαν οἱ θεωρητικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἄνδρες ἄλλως τε οὐχὶ κοινῆς πολιτικῆς σπουδαιότητος, σαγηνευθέντες ὑπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀγγλίᾳ. Τούτων τῶν λόγων ἕνεκα ἡ σχολὴ αὕτη, τοσοῦτον ἰσχυρὰ ἄλλοτε ἐν τῇ θεωρίᾳ, μετὰ τὸ ναυάγιον τοῦ 1848, μετὰ τὰ πολιτικὰ αὐτῆς σφάλματα τοῦ 1870—71, ἀπολέσασα πᾶσαν εἰς ἑαυτὴν ἐμπιστοσύνην, κατέλιπε τὴν σημαίαν αὐτῆς, παρακολουθήσασα ἐν μέρει μὲν τὴν νομιμοφροσύνην, ἐν μέρει δὲ τὴν συντηρητικὴν δημοκρατίαν,

ἐνώπιον τῆς ὁποίας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπαυγάζει ἡ μέλλουσα πολιτικὴ ἱστορία τῆς Γαλλίας.

Ἡ δημοκρατία εἶνε τὸ πολιτικὸν τῶν νεωτέρων λαῶν ἰδεῶδες, δημοκρατικὴ δὲ πολιτεία ἀναμφιβόλως ἔσται ὁ πολιτειακὸς τοῦ μέλλοντος τύπος. Διὰ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἐν ᾗ τοσοῦτον ἀνεξαρτήτως προάγεται ἡ σύγχρονος κοινωνία, κρατύνεται τὸ αἴσθημα τῆς ἀτομικότητος, βάσις ἅμα καὶ ἀφετηρία τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας. Ὁ νεώτερος πολιτισμὸς, οἷος ἀνεπτύχθη καὶ ἀναπτύσσεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, συντελεῖ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ αἰσθήματος τούτου τῆς ἰσότητος· τὴν ἀναντίρρητον δὲ ταύτην ἀλήθειαν διετύπου οὑτωσὶ μετὰ φιλοσοφικῆς ἀληθῶς βαθύτητος καὶ ἀκριβείας εἷς τῶν σπουδαιοτάτων συγχρόνων πολιτειολόγων: «Οἱ δημοκρατικοὶ λαοὶ ἀείποτε μὲν ἀγαπῶσι τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἔν τισιν ἐποχαῖς ἐξωθοῦσι τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον πρὸς αὐτὴν αἰσθάνονται, μέχρι παραφροσύνης. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ἀρχαία κοινωνικὴ ἱεραρχία, ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπειληθεῖσα, ἄρχεται καταστρεφομένη μετὰ τὴν τελευταίαν ἐμφύλιον πάλην, ἀνατρέπονται δ' ἐπὶ τέλους τὰ ὅρια τὰ διαχωρίζοντα ἀπ' ἀλλήλων τοὺς πολίτας. Οἱ ἄνθρωποι σπεύδουσι τότε πρὸς τὴν ἰσότητα οἱονεὶ πρὸς κατάκτησιν αὐτῆς καὶ προσηλοῦνται εἰς αὐτὴν ὡς εἰς πολύτιμον ἀγαθὸν, τὸ ὁποῖον ζητοῦσιν ἕτεροι ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτῶν. Τὸ πάθος τῆς ἰσότητος εἰσδύει ἁπανταχόθεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, εὐρυνόμενον καὶ πληροῦν αὐτὴν ὁλόκληρον. Μὴ εἴπητε τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι ἐν τῇ τυφλῇ ταύτῃ εἰς ἀποκλειστικὸν πάθος παραδόσει θέλουσι διακυβεύσει τὰ τιμαλφέστατα αὐτῶν συμφέροντα· δὲν ἀκούουσι. Μὴ δείξητε αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν, ἥτις ἐν τῇ ἀλλοφροσύνῃ αὐτῶν διεκφεύγει τῶν χειρῶν των· εἶνε τυφλοὶ, ἢ μᾶλλον παρατηροῦσιν ἐν τῷ σύμπαντι ἓν μόνον ἐπίφθονον ἀγαθόν.. Οἱ δημοκρατικοὶ λαοὶ ἔχουσι φυσικὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν κλίσιν· παραδεδομένοι εἰς ἑαυτοὺς, τὴν ζητοῦσι, τὴν ἀγαπῶσι, μετὰ θλίψεως βλέποντες νὰ τοὺς ἀποχωρίζῃ τις ἀπ' αὐτῆς. Ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἰσότητος τρέφουσι πάθος θερμὸν, ἀκόρεστον, αἰώνιον, ἀνίκητον, ποθοῦσι τὴν ἰσότητα ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ, ἂν δὲ δὲν δύνανται νὰ τὴν ἀπολαύσωσι, ποθοῦσιν αὐτὴν καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ ἀκόμη. Ὑπομένουσι τὴν πενίαν, τὴν ὑποδούλωσιν, τὴν βαρβαρότητα, ἀλλ' οὐδέποτε τὴν ἀριστοκρατίαν.. Ἀλήθεια πάντων τῶν καιρῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ ἡμετέρου. Ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι καὶ ἅπασαι αἱ ἐξουσίαι, αἱ ζητήσουσαι νὰ παλαίσωσι κατὰ τῆς ἀκαταδαμάστου ταύτης δυνάμεως, θέλουσιν ἀνατραπῆ καὶ καταστραφῆ ὑπ' αὐτῆς. Ἄνευ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῆς ἀδύνατον νὰ ἐρεισθῇ ἡ σύγχρονος ἐλευθερία, αὐτὸς δὲ ὁ δεσποτισμὸς ἀδύνατον χωρὶς αὐτῆς νὰ βασιλεύσῃ..»[1]

Ὅ,τι εἶνε κοινωνικὸν φαινόμενον, ἀντλοῦν τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ἀπό τινος πραγματικῆς ἀνάγκης τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ὀφείλει νὰ μελετηθῇ ἐμβριθῶς, ν' ἀναλυθῇ κατὰ τὰ διάφορα αὐτοῦ στοιχεῖα, νὰ ἐκτιμηθῇ προση-

1 A. de Tocqeville, De la Démocratie en Amerique, tom. II p. 108.

κόντως ἐν τῇ ἀληθινῇ αὐτοῦ ἀξίᾳ καὶ σημασίᾳ, οὐχὶ δὲ νὰ προγραφῇ ἀκρίτως, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου. Ἡ δημοκρατικὴ ἰδέα ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ εἶνε πραγματικότης μὴ χρήζουσα συζητήσεως. Μόνον λοιπὸν ἡ καθαρὰ καὶ ἀκριβὴς αὐτῆς διατύπωσις, ἡ λογικὴ αὐτῆς ὀργάνωσις ὀφείλει νὰ ἦνε τὸ μέλημα καὶ ἡ σκέψις τῶν πολιτευτῶν καὶ τῶν δημοσιολόγων, οὐχὶ δὲ ἡ ἄσκοπος καὶ ἐπὶ ματαίῳ καταδίκη. Τοιαύτη εἶνε ἡ ἐπιβολή, ἣν ὀφείλει νὰ ἀναλάβῃ καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ ἡ νεωτέρα πολιτικὴ ἐπιστήμη.

Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως εἶνε πράγματι ἡ πασῶν ἰσχυροτέρα, ἀλλ' ἀτυχῶς δὲν ἀπεδείχθη καὶ ἡ πασῶν μετριωτέρα· ἐντεῦθεν τὰ ναυάγια τῶν διαφόρων μεταβολῶν, αἵτινες κατὰ περιόδους ἀνετάραξαν τὸν πολιτικὸν τῆς γαλλικῆς κοινωνίας διάκοσμον. Μὴ μελετήσασα ἐπαρκῶς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους, τὰς ἱστορικὰς αὐτοῦ παραδόσεις καὶ τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς ἀνάγκας, νομίσασα ὅτι διὰ μιᾶς ἐξωτερικῆς μόνον μεταβολῆς δύναται νὰ μεταβάλῃ ἐπίσης καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἠστόχησεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτῆς ἀποπείραις. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην πολιτικὴν ἐν Γαλλίᾳ ἀπόχρωσιν κέκτηται ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ δίκαιον· τότε δὲ μόνον δύναται νὰ θριαμβεύσῃ καὶ νὰ παγιωθῇ εἰς ὁριστικὸν καθεστώς, ὁπόταν διοργανοῦσα τὴν κοινωνίαν ἐν πνεύματι ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος κατὰ τὰς συγχρόνους τῆς ἐποχῆς ἀνάγκας, οὐχὶ ὑποτάσσουσα τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἀκράτητον δημοκρατικὴν ἰσότητα, ἀλλ' ἀμφοτέρας ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἀλλήλας συνάπτουσα, θὰ κατορθώσῃ νὰ λύσῃ τὸ σπουδαιότατον τῶν προβλημάτων τῆς συγχρόνου πολιτικῆς ἐπιστήμης, τουτέστι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ οὐχὶ ἀντιμάχους ἠθικὰς δυνάμεις, ἀλλ' ἀλλήλων ἐπικούρους, προαγούσας τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας. Τὸ μέλλον ἔσται ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας ἀναμφιβόλως, διότι διὰ τῆς πολιτειακῆς ταύτης μορφῆς ἐκπληροῦται κατ' ἐξοχὴν ὁ προορισμὸς καὶ ἡ προαγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Παλινορθώσεως δὲν ἦτο ὅσον σήμερον καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ πράξει ἰσχύουσα, ἀλλ' ἐπεσκιάζετο ὑπὸ τῆς συνταγματικῆς σχολῆς, ἀριθμούσης ἐν τοῖς ἀντιπροσώποις αὐτῆς τὰ ἐξοχώτατα τῶν πνευμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἕνα Βενιαμὶν Κωνστάντιον, ἕνα Ῥουαγιὲ Κολλάρδον, καὶ ἑτέρους ἄνδρας ἀναλόγους τούτοις, τὸν Γκυζῶτον, τὸν Κουζέν, τὸν Βιλλεμαῖνον· πρὸς τούτοις ἦτο εἰς ποικίλας ἐσωτερικὰς αἱρέσεις διεσπασμένη· ἐντεῦθεν δ' ἡ ἀνικανότης αὐτῆς νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξουσίαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου καὶ νὰ διοργανώσῃ κατὰ τὰς θεωρίας αὐτῆς τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν.

Ἡ συνταγματικὴ σχολὴ ἐξεπροσώπει ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἰσχυροτέραν καὶ νοημονεστέραν τῶν ἐν Γαλλίᾳ πολιτικῶν μερίδων, τὴν μέσην τάξιν, τὴν τῶν ἀστῶν (la bourgeoisie), ἥτις πρωταγωνι-

στήσασα ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη καὶ ἐν τῷ τύπῳ καὶ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ κατὰ τῆς παλινορθωθείσης δυναστείας, εἶχε τὰς πιθανωτέρας ὑπὲρ ἑαυτῆς ἐλπίδας ἐπιτυχίας ἐν ἐνδεχομένῃ πολιτικῇ μεταβολῇ, τὸ δὲ σπουδαιότατον, ἐκέκτητο ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν καὶ ἑνότητα, ἀρκοῦντα χρηματικὰ μέσα, ὧν ἐστερεῖτο ἡ δημοκρατικὴ μερίς, ἄλλως τε καὶ δυσπιστίαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐμπνέουσα ἕνεκα τῶν παρεκτροπῶν αὐτῆς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπαναστάσει. Καὶ οὕτως, ἐπελθούσης τῆς κρίσεως, συνενωθεῖσα μετὰ τῶν ἄλλων στοιχείων τῆς κοινωνίας, ἐξαπατήσασα αὐτά, κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν καὶ διετύπωσε τὴν πολιτείαν κατὰ τὰς ἰδίας θεωρίας καὶ τὰ ἴδια συμφέροντα.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Παλινορθώσεως· ἡ ὑστάτη ὥρα τῶν Βουρβώνων ἐσημαίνετο ἐν ταῖς δέλτοις τῆς ἱστορίας· ὡς σβέννυται ἡ λυχνία ἐλλείψει ἐλαίου, οὕτως ἐκλείπει ἠθική τις ἀρχὴ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐξαντλουμένης πάσης ἐσωτερικῆς αὐτῆς ζωῆς καὶ ἰσχύος· καὶ τοῦτο συνέβαινεν ἤδη· μετὰ μακρὸν καὶ ἀπηλπισμένον ἀγῶνα κατὰ πολεμίου σφριγῶντος ὑπὸ ζωῆς καὶ ἀκμῆς ἡ Παλινόρθωσις ἠναγκάζετο νὰ ὑποκύψῃ ἐπὶ τέλους καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς ταύτης καταστάσεως, ἥτις μοιραίως ὤθει τὸν τόπον εἰς τὸ ἄδηλον τῆς μεταβολῆς, ἔκτακτος πνευματικὴ ζύμωσις, ἀναμιμνήσκουσα μόνον τὴν ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου τετάρτου ἀκμὴν τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, προέδιδε τὴν ἀνησυχίαν ἐκείνην τῶν πνευμάτων καὶ τὴν παλίρροιαν τῶν ἰδεῶν, προανακρούσματα τοῦ ἀναβιβαζομένου ἤδη ἐπὶ τῆς σκηνῆς πολιτικοῦ δράματος. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Παλινορθώσεως εἶνε ἐκ τῶν περιφανῶν ἐκείνων σημείων τῆς ἱστορίας, τῶν ἀναμιμνησκόντων τὰς καλλίστας τῶν σελίδων αὐτῆς· μετὰ τὴν μακρὰν καταιγίδα τῆς Ἐπαναστάσεως, τῆς Ὑπατείας καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας ἡ πνευματικὴ βλάστησις ἦτο κατὰ τοσοῦτον ἁδρὰ καὶ πλουσία· αἱ δὲ ἡμέραι τῆς γαλλικῆς ἱστορίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔσονται ἐκ τῶν λαμπροτάτων ἐν τῷ βίῳ τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους.

Ὀφείλεται τοῦτο εἰς τοὺς Βουρβώνους; Οὐδεμίαν αἰσθάνομαι συμπάθειαν πρὸς τὰς ἀρχάς, ὧν ἐνεφορεῖτο καὶ ἐπεζήτει τὴν πραγμάτωσιν ἡ παλινόρθωτος δυναστεία· πᾶσα κυβέρνησις δέον νὰ ἐκπροσωπῇ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐν ᾗ δρᾷ, ἡ δὲ κυβέρνησις τῆς Παλινορθώσεως ἦτο αὐτὸ τοῦτο ἡ ἄρνησις αὐτοῦ, ἱστορικὸς ἀναχρονισμός, εἰς οὐδεμίαν δυνάμενος νὰ ἔλθῃ συνάφειαν καὶ συγχρωτισμὸν μετὰ τοῦ πνεύματος τῆς νέας κοινωνίας. Ἐν τούτοις ἀποδῶμεν ἑκάστῳ τὸ δίκαιον· ἡ κυβέρνησις ἐκείνη, μεθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐλλείψεις, μεθ' ὅλην αὐτῆς τὴν πολιτικὴν μυωπίαν, ἐκέκτητο μείζονα ἠθικότητα καὶ εὐγένειαν τῆς προηγηθείσης κυβερνήσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἥτις καθ' ὅλον αὐτῆς τὸν βίον παρεβίασε πᾶσαν ἠθικὴν ἀρχὴν καὶ πᾶν δίκαιον, κυβερνήσεως, ἧς πρότυπα καὶ πανομοιότυπα δυνάμεθα μόνον νὰ συναντήσωμεν ἐν ταῖς δε-

σποτικαῖς πολιτείαις τῆς Ἀνατολῆς, ὑπό τινας δ' ἐπόψεις ἦτο κρείττων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῆς, τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουλίου, ἧς τὸ πολιτικὸν κράτος ἐβασίζετο κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ῥᾳδιουργίας καὶ συναλλαγῆς, καὶ τῆς ἔτι χείρονος ταύτης, τῆς τρίτης αὐτοκρατορίας, πιστῆς ἀλλ' ἀτιμωτέρας ἀντιγραφῆς τῆς πρώτης αὐτοκρατορίας. Ἂν διαρκούσης τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως παρεγνωρίσθη, ὑπὸ δὲ τὸν Ναπολέοντα καὶ κατεπατήθη πᾶς πρὸς ἐπιστήμην ζῆλος, πᾶσα ὑπερτέρα λατρεία τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἰδεώδους ἐν γένει, διότι ὁ σκαιὸς Κόρσος οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ νὰ προαγάγῃ, ἢ μόνον πᾶν ὅ,τι συνετέλει εἰς τῆς φυσικῆς βίας τὴν ἀποθέωσιν καὶ εἰς τὴν ἐμπειρικὴν καθ' ὁλοκληρίαν ἄποψιν τῶν ὄντων, ἡ Παλινόρθωσις, μεθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ὀπισθοδρομικὰς τάσεις, μεθ' ὅλον αὐτῆς τὸ σκοτεινὸν πνεῦμα καὶ τὸν μεσαιωνικὸν μυστικισμόν, ἐδείχθη εὐμενὴς κατὰ πρῶτον· μόνον βραδύτερον βλέπουσα τὸν ἐξ αὐτοῦ κίνδυνον, ἐζήτησε νὰ τὸ καταδαμάσῃ, ἀλλ' ἦτο ἀργὰ πλέον. Ὁ χρόνος ἐπληρώθη· ἡ στιγμὴ ἐπέστη, ἡ δὲ δημοσία συνείδησις ὥριμος ἐνεστερνίσθη ἁπάσας ἐκείνας τὰς μεγάλας ἀρχάς, αἵτινες κατελθοῦσαι ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐπιστήμης, εἰσέδυσαν μέχρι τῆς καλύβης, ἐξεγείρασαι ἀπὸ τοῦ διανοητικοῦ αὐτῶν ληθάργου τὰ πλήθη. Ἡ ποίησις, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορία, αἱ πολιτικαὶ καὶ αἱ ἄλλαι θετικαὶ ἐπιστῆμαι λαμβάνουσιν ἔξοχον ἀνάτασιν ἐν Γαλλίᾳ· τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα διεκδικεῖ τὰ σκῆπτρα αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀναγνωρίζεται δὲ ἡ αὐθεντεία αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δημοσίας συνειδήσεως.

Ἐν τῇ καθολικῇ ἐκείνῃ ζυμώσει τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων ἅπασαι αἱ ποικίλαι καὶ ἀντίθετοι θρησκευτικαί, ἠθικαὶ καὶ κοινωνικαὶ αἱρέσεις συναντῶνται ἐπὶ τοῦ σταδίου τοῦ ἀγῶνος· ἀφ' ἑνὸς ἡ θεοκρατικὴ φιλοσοφία ἑνὸς Δεμαίτρου, ἑνὸς Βονάλδου, ἑνὸς Λαμενναὶ ἀπολαμβάνουσι προνομιούχου ὑποστηρίξεως καὶ ἀποδοχῆς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ὡς ἡ ἐπίσημος αὐτῆς φιλοσοφία· ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀντίθετος φιλοσοφία, ἡ γερμανικὴ φιλοσοφία, κριτικὴ καὶ ἰδανιστική, οἵα διετυπώθη ὑπὸ τῶν μεγάλων ἐκεῖθεν τοῦ Ῥήνου διδασκάλων, ἢ ἡ σκωτικὴ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐξήγησις τούτων καὶ ἐφαρμογὴ ἐπὶ τοῦ καθόλου ἀνθρωπίνου βίου, καθίστανται ἡ κατ' ἐξοχὴν σκέψις ἁπάντων τῶν ἐλευθέρων πνευμάτων. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυσχερὲς λίαν νὰ κριθῇ ἐκ τοῦ προτέρου ὁποία τάσις ἔμελλε νὰ κατισχύσῃ ἐν τῇ θανασίμῳ ἐκείνῃ πάλῃ δύο ἀντιθέτων ἰδεῶν καὶ δύο κόσμων. Ἂν ὁ ὑπεράλπειος Βονάλδος ἐδίδασκεν, ὅτι ἅπασαι αἱ ἐπιστῆμαι ἀπέρρεον ἀπὸ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας, ἥτις εἶνε ἡ ἀρχὴ πάσης κυβερνήσεως καὶ πάσης σκέψεως· ὁ Θεὸς δέ, ἡ θεοκρατία καὶ ἡ οἰκογένεια ἦσαν τὰ στοιχεῖα, ἐφ' ὧν ἀσφαλῶς ἀνεπαύετο ἡ κοινωνία· ἂν διὰ τῆς μυστικῆς ἀλλὰ φλογερᾶς αὐτοῦ εὐγλωττίας ὁ Λαμενναί, ὑπερκαθολικὸς ἔτι, πρὶν ἢ ἐπισύρῃ ἀκόμη κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τοὺς κεραυνοὺς τοῦ Βατικανοῦ διὰ τὸ βραδύτερον ἐκδοθὲν μικρὸν ἐκεῖνο βιβλίον — *Λόγοι ἑνὸς Πιστοῦ*, τὴν μικρὰν ταύτην τοῦ κοινωνισμοῦ κατήχησιν, ὁ *Λαμενναὶ* λέγω

εστιγμάτιζε τὴν θρησκευτικὴν τῆς συγχρόνου κοινωνίας ἀδιαφορίαν διὰ τῶν λόγων τούτων: «Ἡ ἀδιαφορία εἶνε ὁ θάνατος· ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ οὐδεμία καρδία ὀφείλει νὰ ἦνε χλιαρά, οὐδεμία ψυχὴ δειλήμων· πρέπει τις νὰ ὑποστῇ τὸ μαρτύριον χάριν τῆς ὑποστηρίξεως μιᾶς ἰδέας, αὕτη δὲ ἡ ἰδέα εἶνε ἡ *καθολικὴ* ἑνότης, τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς καὶ ὁ πάπας ὑπέρτερος πάσης ἱεραρχίας»· ἂν ὁ *Δεμαῖτρος*, ὁ τολμηρότερος θεωρητικὸς τῆς μοναρχίας καὶ ὁ εὐγλωττότερος ψάλτης τῆς θεοκρατίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἐν τοῖς πολυκρότοις αὐτοῦ βιβλίοις *Ἐφεσπερίδες* τῆς *Πετρουπόλεως*, ὁ *Πάπας* κατεδίκαζε πᾶσαν νέαν ἰδέαν ὡς γέννημα Σατανᾶ καὶ ἀνηγόρευε τὸν Πάπαν ὡς τὸ α καὶ τὸ ω τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ταῦτα ἦσαν οἱ τελευταῖοι στεναγμοὶ ψυχορραγοῦντος κόσμου, ἡττηθέντος καὶ ἀποχωροῦντος τῆς πάλης τῆς ἱστορίας, ῥίπτοντος δὲ τὸ πάρθιον αὐτοῦ βέλος κατὰ τῆς νέας ἰδέας, ἣν οὔτε τὴν τόλμην, οὔτε τὴν δύναμιν κέκτηται πλέον ν' ἀντιμετωπίσῃ.

Ἡ ἰδέα αὕτη εἶχεν ἔλθει ἔξωθεν· δὲν ἀνεβλάστησεν αὐτομάτως ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, οἱονεὶ φοῖνιξ ἀπὸ τῆς τέφρας τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας κοινωνίας· ἦλθεν ἐκεῖθεν τοῦ Ῥήνου, ἐκ τῆς κοιτίδος τῆς *Μεταρρυθμίσεως*.

Ἐπὶ Ναπολέοντος, ὅστις ἐμίσει τὴν φιλοσοφίαν, διότι ἐφοβεῖτο αὐτήν, καὶ ὅστις δὲν εἶχε μὲν καταργήσει ἐπισήμως τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς, ὡς εἶχε διατάξει τὴν κατάργησιν τοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τμήματος τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως μὴ προσκρούσῃ εἰς τὰ ἀρχαῖα κυβερνητικὰ ἔθιμα, εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος ἐρειδόμενον κυβερνητικὸν ὀργανισμὸν τῆς διδασκαλίας, ἡ φιλοσοφία ἀτελέστατα καὶ ἐδιδάσκετο καὶ ἀντεπροσωπεύετο ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Πρὸ τῶν *ἰδεολόγων* ὁ Καῖσαρ ὑπεκρίνετο περιφρόνησιν, ἐνῷ ἴσως ἡ ἀνεξάρτητος αὐτῶν σκέψις ἐνέπνεεν αὐτῷ φόβους· ὁ **Royer-Collard** ἐνώπιον δύο ἢ τριῶν ἀκροατῶν ἐδίδασκε τὰς ἀρχὰς τῆς σκωτικῆς φιλοσοφίας, ἥτις ἐν τούτοις ὡς ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτῆς κατ' ἐλάχιστον ἠδύνατο νὰ θριαμβεύσῃ καὶ νὰ κατισχύσῃ τῆς ἀρχούσης εἰσέτι ἐν τῇ σκέψει ὑλιστικῆς τάσεως τῆς *Ἐγκυκλοπαιδείας*. Ἀπῃτεῖτο θερμοτέρα, γενναιοτέρα φιλοσοφικὴ πνοὴ ν' ἀναζωογονήσῃ τὰ πεπηγότα πνεύματα. Καὶ τοῦτο μόνον ἡ Γερμανία ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ, ἡ Γερμανία, ἥτις ἀπό τινων ἤδη δεκαετηρίδων τὴν μείζονα ἔλαβεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν ἔξαρσιν ἐν τῷ ἠθικῷ καὶ πνευματικῷ βίῳ τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, καὶ ἧς ἡ φιλοσοφία μετὰ τῆς τολμηροτέρας ἐργασίας ἀνιχνεύουσα τὰ μυστήρια τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, καθίστατο ἡ ἀφετηρία νέας ἐποχῆς, δωροφοροῦσα τῇ ἐπιστήμῃ τὰ δύο βαθύτερα ἔργα τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας: τὴν *Κριτικὴν τοῦ καθαροῦ λόγου* τοῦ Καντίου, καὶ τὴν *Ἐγκυκλοπαιδείαν τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν* τοῦ Ἑγέλου.

Ὅταν μία κοινωνία δὲν φιλοσοφήσῃ οὐδ' ἐξαρθῇ εἰς τὸ ὑπέρτατον ἐκεῖνο τοῦ πνευματικοῦ κόσμου σημεῖον, ἀφ' οὗ ἐλευθέρως νὰ δύναται νὰ κατοπτεύῃ

τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν ὄντων, μηδαμῶς καταβαλλομένη ὑπὸ τῶν ἐπιπροσθούντων παντοίων κωλυμάτων, ἡ κοινωνία ἐκείνη οὐδαμῶς δύναται νὰ διϊσχυρισθῇ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς εἶνε ἀληθής, τελεία. Ἡ φιλοσοφία, ὑποβάλλουσα εἰς τὸ ὑπέρτατον αὐτῆς κριτήριον, τὸν λόγον, πάντα τοῦ καθόλου βίου τὰ φαινόμενα, εἶνε ἡ λυδία λίθος, ἧς τὴν δοκιμασίαν δέον νὰ ὑφίσταται πᾶσα σύλληψις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν, ζωοποιεῖ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῆς πνοῆς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ καθίσταται ὁ πρώτιστος τῶν παραγόντων τῆς δημιουργικῆς ἑνὸς πολιτισμοῦ ἰσχύος.

Τοιοῦτος ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ ἀναγεννωμένη Γαλλία ὁρμεμφύτως ἔστρεψε τὰ βλέμματα αὐτῆς πέραν τοῦ Ῥήνου, πρὸς τὴν Γερμανίαν, ἐν ᾗ μεθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐθνικὰς καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεις, ζωηροτάτη ἔβαινεν ἡ ἐπιστημονικὴ ἐργασία. Ἔκ τινος περὶ *Γερμανίας* βιβλίου τῆς Στάελ, μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀλλὰ καὶ μονομερῶς γεγραμμένου, εἶχεν ἤδη καταστῇ γνωστὸν ἐν Γαλλίᾳ ὁποῖον κράτος πνεύματος καὶ ὁποία ἰσχὺς καρδίας ἐνυπῆρχε παρὰ τῷ λαῷ ἐκείνῳ, οὗ ἡ πατρὶς εἶχε καταστῆ τὸ θέατρον τῆς ἐνόχου δοξομανίας τοῦ Βοναπάρτου. Τὸ βιβλίον, μεθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐλλείψεις, ὡς ἐκ τῆς ἀνακριβοῦς γνώσεως τοῦ τόπου ὃν περιέγραφε, χάρις εἰς τὴν εὐγλωττίαν αὐτοῦ καὶ τοὺς κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ναπολέοντος ὑπαινιγμούς, ἐξ οὗ ἡ καταδίωξις καὶ ἡ ἐξορία τῆς συγγραφέως, εἶχεν ὑποθάλψει τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς νέας γενεᾶς ὑπὲρ τῆς χώρας ἐκείνης, ἥτις ἐν μέσῳ τῶν καταστροφῶν τοῦ πολέμου καὶ τῶν θριάμβων τῆς ὑλικῆς βίας δὲν παρημέλησε τὴν λατρείαν τῆς ἐπιστήμης. Βραδύτερον, τῶν μεγάλων τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος ἀποκαλύψεων εὐφυέστερος καὶ ἐπιτηδειότερος ἑρμηνευτὴς ἐγένετο ὁ Βίκτωρ ***Cousin***, οὐδεμία αὐθυπόστατος διάνοια, ἀλλὰ διὰ φλογερᾶς καὶ ἀσυνήθους εὐγλωττίας κατωρθώσας νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν νεότητα εὐγενεστέρας καὶ ἐμβριθεστέρας μελέτας καὶ ἐνασχολήσεις.

Ἔκτοτε ἄρχεται σοβαρωτέρα ἐπιστημονικὴ ἐργασία ἐν Γαλλίᾳ· τὸ πνεῦμα λαμβάνον ἐπίγνωσιν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἰσχύος καὶ τοῦ προορισμοῦ ἐν τῷ βίῳ, ἀφ' ἑνὸς μὲν φονεύει ὑπὸ τὴν πνοὴν αὐτοῦ τὸν σκώληκα τοῦ ὑλισμοῦ, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου διεκφεύγει τῶν θανασίμων ἐναγκαλισμῶν τῆς θεολογίας, δι' ὧν ἐζήτει νὰ γοητεύσῃ καὶ ν' ἀποκοιμίσῃ αὐτὸ ἡ μυστικὴ φαντασία ἑνὸς Δεμαίτρου, ἑνὸς Βονάλδου. Αἱ τολμηρότεραι διάνοιαι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ ***Jouffroy***, ὁ Πέτρος ***Leroux***, ὁ Λερμινιέ, ὁ Κάρολος ***de Remusat*** συνδέονται στενῶς πρὸς ἀλλήλας καὶ δημοσιεύουσι τὴν *Σφαῖραν*, ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν φύλλον, οἵου μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐστερεῖτο ἡ Γαλλία· καὶ οὕτω παρέχεται νέα ὤθησις εἰς τὴν γαλλικὴν σκέψιν· ἄνευ μεγάλων ἀπαιτήσεων δημοσιευθεῖσα κατ' ἀρχὰς ἡ *Σφαῖρα*, ἐπιστημονικὸν ἁπλῶς φύλλον, καθίσταται μετ' ὀλίγον εἷς τῶν φωτεινοτάτων φανῶν τῆς δημοσίας συνειδήσεως, οὐ σμικρὸν συμβάλλουσα εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἰουλίου.

Ἐκτὸς τῆς φιλοσοφίας, ἐν ἅπασι τοῖς λοιποῖς κλάδοις τῆς ἐπιστήμης κατάγονται συνεχεῖς θρίαμβοι. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφαίνονται τὰ μεγίστης σπουδαιότητος ἔργα τοῦ Αὐγουστίνου Θιερρὺ, τοῦ Γκυζώτου, τοῦ Σισμόνδη· ἐν τῇ κριτικῇ πρωταγωνιστοῦσι μετ' ἀσυνήθους ἐπιτυχίας ὁ *Villemain* καὶ ὁ *Sainte-Beuve.* Ἐν ταῖς ἠθικαῖς καὶ πολιτικαῖς ἐπιστήμαις διαπρέπουσιν ὁ Βενιαμὶν Κωνστάντιος καὶ ὁ Κάρολος Κόντης· ἀλλ' ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, ἥτις τοσοῦτον κλείζεται διὰ τοῦ Σαίη, λησμονεῖ ταχέως τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς, ἥτις εἶνε ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις τῶν οἰκονομικῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ φαινομένων καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν συμπεράσματα, περιβάλλεται δὲ τὴν τήβεννον τῆς φιλοσοφίας, ζητοῦσα νὰ μεταρρυθμίσῃ αὐθαιρέτως τὴν κοινωνίαν ἐκ τοῦ προτέρου κατὰ ἀφῃρημένας ἀρχὰς καὶ παραγγέλματα· ὁ Σαὶν Σίμων, εὐγενὲς ἀλλὰ παράδοξον καὶ πεπλανημένον ἐν πολλοῖς πνεῦμα, ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς αὐτοῦ θεωρίαις φαντάζεται τὴν σύλληψιν νέου κόσμου καὶ νέας θρησκείας. Ἐν χρόνοις κοινωνικῆς ζυμώσεως ὁ σκοτεινὸς οὗτος ἀπόγονος περιφανῶν προγόνων[1] περιβάλλεται ἐπί τινας στιγμὰς ὑπ' ἐκτάκτου αἴγλης καὶ προσελκύει περὶ ἑαυτὸν τὰ ζωηρότερα καὶ τὰ ἀνησυχότερα τῶν πνευμάτων, τὰ κεκορεσμένα τοῦ παρόντος, καὶ ζητοῦντα ἐν τῷ ἀγνώστῳ τὸ κοινωνικὸν αὐτῶν ἰδεῶδες· οὕτω συνέστη ἡ ἐπικληθεῖσα *Σχολὴ* τῶν *Σαινσιμονιστῶν*, ἥτις περιπεποῦσα ἀπὸ πλάνης εἰς πλάνην καὶ ἀνησυχήσασα ἐπί τινας στιγμὰς τὴν κοινωνίαν, διελύθη ἐπὶ τέλους ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Ἰουλίου ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἱλαρότητος· οἱ ἀποτελέσαντες αὐτὴν θερμοὶ προσήλυτοι ἐλησμόνησαν ἐν τῷ μεταρρυθμιστικῷ αὐτῶν παροξυσμῷ, ὅτι αἱ κοινωνίαι δὲν πλάττονται καὶ δὲν μεταπλάττονται αὐθαιρέτως, διὰ τῆς δημιουργικῆς μόνον ἑνὸς πνεύματος παντοδυναμίας, ἀλλ' ὅτι ἀνωτέρα τις ἀρχὴ ἐνεργεῖ καὶ διέπει αὐτὰς ἐν τῷ βίῳ, πᾶσα δὲ μεταρρύθμισις, ὑφ' οἱονδήποτε καὶ ἂν τελεῖται πνεῦμα, πρέπει νὰ ἦνε τὸ ἐξαγόμενον ἐσωτερικῆς αὐτῶν ἀνάγκης καὶ τάσεως πρὸς νέαν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν, οὐχὶ δὲ πρόωρος καὶ ξένη πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἠθικὰς περιστάσεις.

Ἐν τῇ ποιήσει ἡ ἀρχαία σχολὴ λαμβάνει θανάσιμα τραύματα· ἀρξαμένου ἤδη τοῦ αἰῶνος εἶχε δεχθῇ τὴν πρώτην προσβολὴν διὰ τοῦ Ρεναίου καὶ τῆς Κορίννης, τῶν ἐξωτικῶν τούτων φυτῶν, δι' ὧν ἐνεκεντρίσθη νέα ἐν τῇ γαλλικῇ φιλολογίᾳ περίοδος· ἤδη θνήσκει ἄνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως ὑπὸ τὴν μελῳδικὴν γοητείαν τῶν ᾀσμάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγγὼ ἢ ὑπὸ τὴν μεθυστικὴν ἁρμονίαν τῶν τρυφερῶν στόνων τοῦ Λαμαρτίνου. Ἡ ἀρχαία ποίησις τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. ἐκλείπει, ὅπως ἐξέλιπεν ἡ παραγαγοῦσα αὐτὴν κοινωνία, ἡ δὲ μεταρρύθμισις, ὅπως πανταχοῦ τοῦ βίου, θριαμβεύει καὶ ἐν τῇ ποιήσει, χαιρετιζομένη ἐνθουσιωδῶς ἐν τῇ δημοσιότητι μετὰ τῶν '*Ανα*-

[1] Ἦτο ὁ τελευταῖος βλαστὸς τῆς δουκικῆς οἰκογενείας τῶν Σαὶν Σιμώνων, ἀναγόντων τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς Κάρολον τὸν Μέγαν, ἐν οἷς ἀριθμεῖται καὶ ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τῶν Ἀπομνημονευμάτων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

τολικῶν *Ἀσμάτων* καὶ τῶν *Μελετῶν*, πταταγωδῶς δὲ χειροκροτουμένη ἐν τῷ θεάτρῳ μετὰ τοῦ *Ἐρνάνη*.

Οὕτως εἶχε τελεσθῆ ἀσυνειδήτως, σιωπηλῶς ἐν μέσῳ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καὶ τῆς κινήσεως τῶν πνευμάτων ἡ μεταβολή· μικρὰ ἀφορμή, καὶ ἡ ἐπανάστασις πλήρης, ὁριστικὴ ἔμελλε νὰ διεκδηλωθῇ, ἄρδην ἀνατρεπομένου τοῦ διὰ τοσούτων ἀγώνων καὶ τεχνητῶν μέσων ἀναστηλωθέντος κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος, πρὸς ἐμπαιγμὸν τῆς λογικῆς καὶ χλεύην τῶν ἱστορικῶν νόμων· ὁ ζῆλος τῶν νομιμοφρόνων, ὁ φανατισμὸς τῶν Ὑπεραλπείων ἥκιστα ἠδύναντο νὰ προφυλάξωσιν αὐτὸ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, τοὐναντίον δὲ ἐπετάχυναν τὴν πτῶσιν αὐτοῦ· μάτην διὰ τῆς ἀναβάσεως Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας μετ' ἐμφάσεως ἀνεγράφη ἐν τῷ «Μηνύτορι», τῷ δημοσιογραφικῷ τούτῳ Πρωτεῖ τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἐπισήμῳ ὀργάνῳ πασῶν τῶν τελευταίων κυβερνήσεων, ὅτι «εἷς Γάλλος περιπλέον ὑπῆρχεν ἐν Γαλλίᾳ» ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ναβάρρας ἦτο ξένος πρὸς τὴν ἐποχὴν καὶ ξένος — ἐν τῇ πατρίδι του· ἂν ἐπί τινας στιγμὰς ἐγένετο ὑποδεκτὸς μετ' ἐξηναγκασμένου ἐνθουσιασμοῦ ἐν Γαλλίᾳ, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸν καταλαβόντα αὐτὴν κάματον· ἡ Γαλλία ἐζήτει πρὸ παντὸς γαλήνην, ἐζήτει ἀναψυχὴν ἐκ τοῦ πυρετώδους νευρικοῦ παροξυσμοῦ, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐτάραξε αὐτὴν ἐν τῇ μακρᾷ θυέλλῃ τῆς Ἐπαναστάσεως, τῆς Ὑπατείας καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' ὅταν ἐν τῇ βραχείᾳ ἐκείνῃ ἀναπαύσει ᾐσθάνθη ὅτι ἐζήτουν ἐπωφελούμενοι νὰ δολοφονήσωσι ἀπίστως τὸ πνεῦμα της καὶ νὰ ἐξευτελίσωσιν αὐτὴν ἐπιβούλως, ἐξηγέρθη μετὰ τῆς προτέρας αὐτῆς πίστεως καὶ ζωῆς· ἡ δὲ μεταβολὴ τοῦ Ἰουλίου ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο παροδικὸς σπασμός, προκληθεὶς ἐκ τῆς νοσηρᾶς καταστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῶν νεωτέρων χρόνων, κοινωνικὴ ἀνάγκη, ἔχουσα λόγον ὑπάρξεως καὶ συνεπῶς δικαιουμένη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

(Ἀκολουθεῖ) ΝΕΟΚΛΗΣ ΚΑΖΑΖΗΣ.

ΤΑ ΝΕΚΡΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ὑπὸ FELIX RAVAISSON

ἑταίρου τοῦ Ἰνστιτούτου. [1]

Ἡ περὶ τὰ νεκρικὰ μνημεῖα τῶν Ἑλλήνων διατριβὴ εἶνε ἔργον μεγίστου διαφέροντος, διότι ἀδύνατον εἶνε τὰ τοιαῦτα μνημεῖα νὰ μὴ φέρωσιν ἐπ' αὐτῶν οὐδὲν ἴχνος τῆς πίστεως, ἣν εἶχον οἱ στήσαντες αὐτά, περὶ τῆς ζωῆς καὶ

1 Conférences de l'Association scientifique à la Sorbonne.

περὶ τοῦ θανάτου. Τί δὲ σπουδαιότερον τοῦ νὰ μάθωμεν ὁποία τις ἦτο ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἀνθρώπου πίστις λαοῦ, ὅστις τόσον ὀξεῖαν εἶχε τὴν διάνοιαν καὶ εἰς ὃν ὀφείλομεν ἡμεῖς καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν φιλοσοφίαν;

Ἐνόμισαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαιολογούντων, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὅτι τὰ ἀνάγλυφα, δι' ὧν οἱ Ἕλληνες ἐκόσμουν τὰς ταφὰς αὐτῶν οὐδὲν μαρτυροῦσιν ἀπολύτως περὶ πίστεως οἱασδήποτε εἰς ὕπαρξιν πέρα τοῦ τάφου παρατεινομένην. Κατὰ ταύτην τὴν γνώμην οἱ Ἕλληνες οἱ παλαιοὶ οἱ ἀρκούμενοι εἰς τὸν βίον τοῦτον τὸν ἐπὶ τῆς γῆς ὀλίγον δῆθεν ἐφρόντιζον περὶ τῶν ὀνείρων ζωῆς μελλούσης, ἅτινα ὄνειρα βασανίζουσι τοὺς νεωτέρους λαοὺς καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐπὶ τῶν τάφων δὲν ἀπείκαζον ἄλλο τι παρὰ σκηνὰς μόνον τοῦ ἐδῶ βίου καὶ μάλιστα τοῦ καθ' ἡμέραν καὶ οἰκιακοῦ ἢ τελευταίους ἀποχαιρετισμοὺς ἢ ἀκόμη τιμὰς ἀποδιδομένας ὑπὸ τῶν ζώντων εἰς τὴν μνήμην τῶν θανόντων. Τοιαῦται δὲ μάλιστα, λέγουσιν οἱ λέγοντες, ἦσαν αἱ νεκρικαὶ ἀπεικονίσεις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀπηλλαγμένη πάσης ὀθνείας ἐπιδράσεως, ἥτις ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἐπελθοῦσα ἠλλοίωσε καὶ κατὰ τοῦτο τὸν κύριον καὶ ἀρχικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ χαρακτῆρα. Κατὰ τοὺς παλαιτάτους δ' ἐκείνους χρόνους αἱ προσκεχαραγμέναι ταῖς εἰκονικαῖς παραστάσεσιν ἐπιγραφαὶ ὀλίγιστον ἐπιχέουσι φῶς ἐπὶ τὸ σημαινόμενον τῶν παραστάσεων τούτων. Ἂν δὲ τὸ σωζόμενον ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα εἰς τοὺς Ἀθηναίους τοὺς πεσόντας κατὰ τὸν ε' αἰῶνα ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ποτειδαίας λέγει ὅτι «αἰθὴρ μὲν ψυχὰς ὑπεδέχσατο, σόματα δὲ χθὸν», ἥτις ἔκφρασις προφανῶς σημαίνει ὅτι ἐπιζῶσιν εἰς τὰ σώματα αἱ ψυχαὶ καὶ πορεύονται πρὸς τοὺς θεοὺς ἵνα μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ἑξῆς συνοικήσωσιν, αἱ λοιπαὶ ὅμως σύγχρονοι ἐπιτάφιοι ἐπιγραφαὶ συνίστανται ἁπλῶς καὶ μόνον εἰς ἀναγραφὴν τῶν ὀνομάτων τῶν θανόντων καὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἢ τοῦ δήμου, αἱ δὲ ἁπλούσταται αὗται ἐπιγραφαὶ κατ' οὐδὲν διαφωτίζουσι τὰς ἀναγλύφους παραστάσεις.

Πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἀνεύρωμεν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ τὴν ἀλήθειαν ἂς ἴδωμεν ὁποία τις δύναται νὰ ἦνε ἐν αὐτῷ ἡ πιθανότης, διὰ νὰ κατορθώσωμεν δῆλον ὅτι νὰ μάθωμεν τί ἀληθῶς συνέβαινεν, ἂς ἐξετάσωμεν τί εἶνε πιθανὸν ὅτι συνέβαινεν. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, μεταξὺ τῶν δύο γνωμῶν, ὧν ἡ μὲν μία, ἡ ἐπικρατοῦσα, ἀποκλείει ἀπὸ τῶν νεκρικῶν παραστάσεων πάντα ὑπαινιγμὸν μελλούσης ζωῆς, ἡ δὲ ἄλλη, ἥτις ὡς ἐγὼ διατείνομαι εἶνε ἡ ὀρθοτέρα, θεωρεῖ τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα ὡς σύμβολα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἂς ἴδωμεν, πρὸ πάσης ἐρεύνης ἐπ' αὐτῶν τῶν μνημείων, ὁποτέρα φαίνεται μᾶλλον συνᾴδουσα καὶ πρὸς τὴν φύσιν τοῦ πνεύματος καὶ πρὸς τὰς ἰδέας καὶ πρὸς τὰς συνηθείας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ κόσμος, πρὸς ὃν ἡ Ἑλλὰς εὑρίσκετο εἰς ἀδιάλειπτον ἐπιμιξίαν, ἀπὸ τῆς Θρᾴκης μέχρι τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἦτο πλήρης τῆς πίστεως πρὸς

τὴν ἀθανασίαν, πανταχοῦ δὲ τοῦ κόσμου τούτου τὰ νεκρικὰ μνημεῖα εἶνε προφανῆ τῆς τοιαύτης πίστεως μαρτύρια. Αἱ τελευταῖαι μάλιστα ἀποκαλύψεις, τοὐλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Φοινίκην, ἐπιχέουσιν ἀφιλονείκητον φῶς ἐπὶ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου.

Αἱ ταφαὶ αἱ ἀνευρεθεῖσαι ἐν τῇ παρὰ τὴν Μέμφιν πεδιάδι τῆς Σακκάρας, αἵτινες ταφαὶ ἀνήκουσιν εἰς τοὺς παλαιτάτους χρόνους τῆς αἰγυπτιακῆς ἱστορίας κοσμοῦνται ὑπὸ γραφῶν, ἐν αἷς εἰκονίζεται ὁ νεκρὸς ἐν τῷ μέσῳ πλουσίων κτημάτων, ἔνθα βόσκουσι ποίμνια, ἁλιεύων, σπείρων, θερίζων ἢ καὶ δεχόμενος προσφοράς. Ὁ κ. Mariette καίπερ παρατηρῶν ὅτι τὰ πλούτη τὰ ἀποδιδόμενα τῷ νεκρῷ ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν εἰς τὰς παραστάσεις προσηρτημένων ὑπερβαίνουσι πᾶσαν πιθανότητα, εἶχεν ὅμως ἐξηγήσει τὰς ῥηθείσας εἰκόνας ὡς παριστανούσας τὸν θανόντα ἀσχολούμενον περὶ τὰ πράγματα τοῦ βίου ἢ τιμώμενον μετὰ θάνατον ὑπὸ τῶν τέκνων καὶ τῶν δούλων αὐτοῦ, προσθέτων ὅτι σκοπὸς τῶν τοιούτων παραστάσεων ἦτο νὰ ὑπομνησθῇ εἰς τοὺς ἐπιζῶντας νὰ προσφέρωσι τῷ θανόντι τὰς νενομισμένας νεκρικὰς θυσίας. Ὅτε πρό τινων ἐτῶν ἀπέδειξα ἢ μᾶλλον ἐπειράθην νὰ ἀποδείξω ὅτι τὰ νεκρικὰ ἀνάγλυφα τῶν Ἑλλήνων παρεῖχον πάντοτε παραστάσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν,[1] ἐσυλλογίσθην ὅτι ὅμοιαι πρέπει νὰ ἦσαν καὶ αἱ παραστάσεις τῶν ἀναγλύφων τῶν ἄλλων τῆς ἀρχαιότητος λαῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες πάντοτε πολὺ ἠσχολοῦντο περὶ τὴν μέλλουσαν ζωήν, προέτεινον δὲ τῷ σοφῷ ἀρχαιοφύλακι τοῦ αἰγυπτιακοῦ τμήματος τοῦ ἡμετέρου μουσείου κ. Pierret τοιαύτην τινὰ ἑρμηνείαν τῶν γραφῶν τῶν κοσμούντων τάς τε ταφὰς τῆς Σακκάρας καὶ ἄλλας ἔτι. Καὶ ἐπ' ἐσχάτων δὲ ὁ κ. Μαριέττης μεταβάλλων τὴν προτέραν αὐτοῦ γνώμην ἐδήλωσεν ὅτι κατ' αὐτὸν αἱ σκηναὶ αἱ εἰκονιζόμεναι ἐπὶ τῶν ἀρχαίων *μασταβῶν* τῆς Σακκάρας ἔπρεπε νὰ θεωρηθῶσιν ὡς παραστάσεις τοῦ ἰδανικοῦ τῆς μακαριότητος κόσμου. Ἐν δ' ἔτος μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἰδικῶν μου ἐρευνῶν ὁ κ. Halévy ὑπεστήριζεν ἔν τινι ὑπομνήματι ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθέντι ἐν τῇ τῶν Ἐπιγραφῶν Ἀκαδημείᾳ ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας πλεῖστον ἐπελάμβανε τόπον ἐν τοῖς δόγμασι τοῖς θρησκευτικοῖς τῶν ἐθνῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν σημιτικὴν φυλήν. Ἀμφισβήτησις δὲ τότε ἐγένετο περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἐν ᾗ τὰ εἰκονικὰ μνημεῖα οὐδόλως ἐλήφθησαν πρὸ ὀφθαλμῶν. Ἀλλ' εἷς ἐκ τῶν τάφων, οὓς ἐκόμισεν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου ὁ κ. Ῥενὰν ἐκ τῆς Ἀράδου καὶ τῆς Σιδῶνος εἶχέ τινα παράστασιν, ἥτις ἐφαίνετο μὲν συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ κ. Halévy, εἵλκυσε δὲ τὴν ἐμὴν προσοχὴν ἅτε σχετιζομένη πρὸς ὁμοίας παραστάσεις ἑλληνικῶν καὶ τυρρηνικῶν νεκρικῶν μνημείων. Ἐπὶ ἑλληνικῶν δῆλα δὴ ἀγγείων ἀπεικάζονται συχνάκις στῆλαι νεκρικαὶ κεκοσμημέναι διὰ πορφυρῶν ταινιῶν καὶ μυροφόρων λαγηνίων, τοι-

[1] Le monument de Myrrhine et les bas-reliefs funéraires des Grecs en général.— Paris 1874 εἰς 8ον παρὰ Ἐρνέστῳ Leroux.

αὐτὰ δὲ λαγήνια ὡς καὶ στέφανοι ἀνθέων διακρίνονται ἐν ταῖς χερσὶ τῶν κατακεκλιμένων νεκρῶν ἐπὶ τῶν ἐτρουσκικῶν τάφων, ἐπὶ πολλῶν δὲ ἑλληνικῶν, αἰγυπτιακῶν καὶ λυκιακῶν στηλῶν οἱ τεθνεῶτες εἰκονίζονται ὀσφραινόμενοι τὴν εὐωδίαν ἄνθους, εἶνε δὲ φανερὸν ὅτι καὶ τὰ μῦρα καὶ τὸ ἄνθος τὸ εὐῶδες τὴν αὐτὴν ἔχουσι συμβολικὴν σημασίαν. Ἐπὶ δὲ τῶν φοινικικῶν τάφων οἱ νεκροὶ κεῖνται ἐκτάδην ὕπτιοι μὲ ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅπερ δηλοῖ, ὡς ἐγὼ νομίζω, τὴν καὶ μετὰ θάνατον ζωήν, εἷς δὲ νεκρὸς παριστανόμενος ἐπὶ τοῦ τάφου, ὃν εἴπομεν, κρατεῖ ἐν τῇ χειρὶ τὸ μυροφόρον λαγήνιον τῶν ἑλληνικῶν στηλῶν καὶ τῶν ἐτρουσκικῶν τάφων, τοῦτο δὲ τὸ λαγήνιον ὡς καὶ τὸ ἄνθος πιστεύω ὅτι εἶνε σύμβολον τῆς αἰωνίας μακαριότητος.

Πρὸ ὀλίγου ἀκόμη χρόνου δὲν ἦτο γνωστὸν τί ἐπίστευον οἱ Ἀσσύριοι περὶ μελλούσης ζωῆς, ἀλλὰ τώρα ὅμως ὄχι μόνον ἐγνώσθη ποίημα ἀσσυριακόν, οὗτινος κύριον θέμα εἶνε ἡ εἰς ᾄδου κατάβασις θεαίνης τινὸς καταβάσης ἐκεῖ ἵνα λυτρώσῃ ἀπὸ τῶν νεκρῶν πεφιλημένον ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ ἀνάγλυφον ἀπεκαλύφθη, ὅπερ, καθ' ἃ ἡρμήνευσεν αὐτὸ ὁ κ. Clermont-Ganneau, παριστάνει τὸν κάτω κόσμον. Ὁ λόγιος ἀνήρ, οὗτινος ἐμνημόνευσα τὸ ὄνομα, ἑρμηνεύων τὸ ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον λέγει συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ κ. Halévy, ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πρέπει νὰ εἶχον σὺν τῇ θεωρίᾳ τῆς ἀθανασίας καὶ *βιβλίον τῶν νεκρῶν* των, ἐγὼ δὲ πιστεύω ὅτι ὅταν ποτὲ ἀνακαλυφθῶσιν οἱ κόσμοι τῶν ἀσσυριακῶν ταφῶν, θὰ φανῶσιν ἐν αὐτοῖς σύμβολα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἔλαττον ἐκφραστικὰ ζωῆς μελλούσης καὶ μακαριότητος πέρα τοῦ τάφου, ὅπως συνέβη καὶ ἐν τοῖς τάφοις τοῖς φοινικικοῖς.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν πάντες οἱ λαοὶ πρὸς οὓς οἱ Ἕλληνες εὑρίσκοντο εἰς ἀδιάλειπτον σχέσιν καὶ ὧν τὰ ἤθη καὶ αἱ ἰδέαι ἤσκησαν προφανεστάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' οὗ, λέγω, πάντες οὗτοι οἱ λαοὶ ἔδιδον προφανῆ σημεῖα πίστεως εἰς μέλλουσαν ζωὴν διὰ τῶν ἐπιταφίων αὐτῶν παραστάσεων, εἶνε δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι μόνοι οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ὅλως ξένοι τῆς τοιαύτης καθολικῆς συνηθείας; Ἐν τῇ γραμματείᾳ τῶν Ἑλλήνων ἀπ' αὐτῶν τῶν παλαιτάτων χρόνων πολὺν ἐπέχει τόπον ἡ ἔννοια τῆς ἀθανασίας. Αὕτη ἀνευρίσκεται ἤδη ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσιν· ὁ Ἀχιλλεὺς παρασκευαζόμενος νὰ καύσῃ ἐπὶ τῆς πυρᾶς τὸ σῶμα τοῦ φίλου του Πατρόκλου, ἐπιθέτει ἐπ' αὐτῆς ἴφια μῆλα, βοῦς, μέλι, ἵππους, κύνας καὶ δώδεκα Τρώων μεγαθύμων υἱέας ἐσθλοὺς χαλκῷ δηϊόων· κατὰ κοινὴν δῆλον ὅτι συνήθειαν ἐπικρατοῦσαν εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς λαοὺς ἐν χρόνοις σχετικοῦ τινος πολιτισμοῦ, παραθέτει εἰς τὸν νεκρὸν πᾶν ὅ,τι ἐκεῖνος μάλιστα ἠγάπησεν ἢ ὅ,τι δύναται μάλιστα νά τον εὐχαριστήσῃ εἰς τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ ὕπαρξιν, ἥτις ἄλλως ἐνομίζετο παρεμφερὴς καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν προτέραν, τὴν ἐπὶ γῆς. Ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ βλέπομεν κόσμον τινὰ ἴδιον, ἐν ᾧ ἀναστρέφονται αἱ σκιαὶ ὥσπερ ζῶσαι, ἀπαράλλακτα ὅπως ἐν τῷ *σχεὼλ* τῷ ἑβραϊκῷ

καὶ ἔνθα ὁ μὲν Τειρεσίας, ὡς ὁ Σαμουὴλ τῆς Γραφῆς, διατηρεῖ ἀκόμη τὴν δύναμιν τοῦ προβλέπειν καὶ προλέγειν τὰ μέλλοντα, ὁ δὲ πελώριος Ὠρίων ἐξακολουθεῖ νὰ καταδιώκῃ κατ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα τοὺς θῆρας, τοὺς αὐτὸς κατέπεφνεν ἐν οἰοπόλοισιν ὄρεσιν χερσὶν ἔχων ῥόπαλον παγχάλκεον, ὁ δὲ Ἡρακλῆς ἐμποιεῖ πάντοτε φόβον εἰς τοὺς νεκροὺς καὶ γίνεται περὶ αὐτὸν κλαγγὴ νεκύων, οἰωνῶν ὥς, πάντοσ' ἀτυζομένων, διότι ἐκεῖνος νυκτὶ ἐοικὼς ἔχει καὶ ἐν τῷ κάτω κόσμῳ ἐν ταῖς χερσὶν γυμνὸν τόξον καὶ ἐπὶ νευρῆφιν ὀϊστόν. Παρ' Ἡσιόδῳ, ὅστις βεβαίως ἐκ πάντων τῶν ποιητῶν εἶνε ὁ κατὰ τοὺς χρόνους πλησιέστατος πρὸς τὸν Ὅμηρον, βλέπομεν ὅτι οἱ ὄλβιοι ἥρωες ναίουσιν ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες ἐν μακάρων νήσοισι παρ' Ὠκεανὸν βαθυδίνην. Κατὰ Πίνδαρον, ὅσοι ἐτόλμασαν ἀπὸ πάμπαν ἀδίκων ἔχειν ψυχάν, ἔτειλαν Διὸς ὁδὸν παρὰ Κρόνου τύρσιν· ἔνθα μακάρων νάσος ὠκεανίδες αὖραι περιπνέοισιν, ἄνθεμα δὲ χρυσοῦ φλέγει, τὰ μὲν χερσόθεν ἀπ' ἀγλαῶν δενδρέων, ὕδωρ δ' ἄλλα φέρβει, ὅρμοισι τῶν χέρας ἀναπλέκοντι καὶ κεφαλὰς βουλαῖς ἐν ὀρθαῖς Ῥαδαμάνθυος. Ἡ Ἀντιγόνη παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ, ἀφ' οὗ ἐτέλεσε τὸ ὕστατον πρὸς τὸν θανόντα ἀδελφὸν καθῆκον, πορεύομαι, λέγει, πρὸς τοὺς ἐμαυτῆς, ὧν ἀριθμὸν ἐν νεκροῖς πλεῖστον δέδεκται Περσέφασσ' ὀλωλότων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λόγοις τοῖς ἐπιταφίοις ὑποδηλοῦταί τις πίστις εἰς κόσμον ἄλλον, ἔνθα μακαρίως διάγουσιν οἱ ἥρωες, γινώσκομεν δὲ ὅτι καὶ διὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι πεσόντας ὡρίσθησαν θεῖαι τιμαὶ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν Πλαταιαῖς θανόντων ἐτελοῦντο κατ' ἔτος ἑορταὶ μαρτυροῦσαι ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἐθεωροῦντο ὡς ὑπάρχοντες καὶ μετὰ θάνατον. Εἶχον λοιπὸν καθ' ὅλου οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες πίστιν εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἥτις πίστις ἐξεδηλοῦτο καὶ δημοσίᾳ. Ἄλλως δὲ συνήθεια ἦτο νὰ πλύνωσι τοὺς νεκροὺς καὶ νὰ μυρώνωσιν αὐτοὺς καὶ νὰ στεφανώνωσιν, ὅπως καὶ οἱ ζῶντες ἐποίουν, μέλλοντες νὰ μετάσχωσι συμποσίου τινὸς καὶ μάλιστα τῆς ἐν τοῖς μυστηρίοις ἱεροθοινίας. Ἀλλὰ καὶ διὰ σινδόνων περιέβαλλον αὐτοὺς λευκῶν καὶ πορφυρῶν, τὸ δὲ λευκὸν καὶ πορφυροῦν εἶνε τὰ χρώματα τοῦ φωτὸς καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς εἰς τοὺς θεοὺς μάλιστα καὶ τοὺς βασιλεῖς ἀφωρισμένα. Ἐθρήνουν δὲ τοὺς νεκρούς, καθ' ἃ ὁ Σόλων εἶχε κελεύσει, ἐν τῷ οἴκῳ μόνον πρὸ τῆς ἐκφορᾶς καὶ τοῦτο ὁρίζει καὶ ὁ Πλάτων ἐν τοῖς *Νόμοις*, ἡ δὲ ἐκφορὰ μετεῖχέ πως τοῦ χαρακτῆρος πορείας θριαμβευτικῆς. Καὶ τὸν τάφον δὲ ὥς τινα *οἴκησιν* ἐθεώρουν οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες. Ὁ τάφος παρ' αὐτοῖς συνέκειτο ἐκ δύο οὐσιωδῶν καὶ χωριστῶν στοιχείων ἤδη ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, τοῦ *τύμβου* δῆλον ὅτι, ὅπου ἀπετίθετο τὸ σῶμα καὶ τῆς *στήλης*, ἥτις ὑπερετίθετο τοῦ τύμβου ἢ παρετίθετο αὐτῷ καὶ ἥτις βεβαίως παρίστανεν εἰκονικῶς τὸ ἐπιζῶν μέρος τοῦ ἀνθρώπου εἴτε τοῦτο σκιά, εἴτε εἴδωλον, εἴτε ψυχὴ ἐκαλεῖτο, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐν τῷ τύμβῳ φθαρτὸν τοῦ ἀνθρώπου μέρος. Διὰ τοῦτο δὲ ἐκοσμεῖτο ἡ στήλη διὰ ταινιῶν καὶ στεφάνων ἢ καὶ ἀγγείων μυροφόρων καὶ ἠλείφετο δι' ἐλαίου ἢ κατερραίνετο διὰ σπονδῶν, ἐπετίθεντο δ' ἐνίοτε ἐπ' αὐτῆς καὶ φαγήματα.

Πάντα δὲ ταῦτα ἀπευθύνοντο εἰς τὸ ἀθάνατον ὄν, ὅπερ ἡ στήλη ἐξεπροσώπει. Πολλάκις ἐπεγράφετο ἐπὶ τῆς στήλης τὸ ὄνομα τοῦ θανόντος καὶ τοῦτο ἦτο ἤδη τις ἀποθέωσις, ἄλλοτε δὲ ἐχαράσσοντο εἴς τι τῆς στήλης μέρος σχήματά τινα ὑπενθυμίζοντα τὸν ἐπὶ γῆς βίον ἢ ἐτερματίζετο αὕτη δι' ἀναφλύφου παριστῶντος φυλλομανοῦν φυτόν, ὅπερ ἦτο σύμβολον τῆς μετὰ θάνατον ἀναβιώσεως, συχνάκις δὲ ἐκοσμεῖτο ἡ στήλη δι' ἀναγλύφων. Πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα, τὰ ὁποῖα φυσικὰ ἔπρεπε νὰ τηρῶσι τὴν μνήμην τοῦ νεκροῦ τοῦ καταστάντος ἀθανάτου, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ταῦτα παρίστανον μόνον σκηνὰς λυπηρὰς καὶ εἰκόνας ζωῆς παρελθούσης; Εἰς τὴν ἐσφαλμένην ταύτην ἐκδοχὴν κατήντησαν οἱ ἀρχαιολογοῦντες, διότι αἱ φυσιογνωμίαι τῶν γλυπτῶν τούτων προσώπων ἔχουσιν ἐνίοτε ὄψιν ἱκανῶς μελαγχολικήν. Πολλαὶ δὲ τῶν στηλῶν τούτων τῶν νεκρικῶν, ὧν αἱ γλυπταὶ παραστάσεις ἔχουσι τὸ ὕφος τὸ μελαγχολικόν, τὸ ὁποῖον εἴπομεν, εἰκονίζουσι πρόσωπα προφανῶς ἀνήκοντα εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν, κρατούμενα ἀπὸ τῆς χειρός. Ἐκ τούτου ἐνομίσθη ὅτι αἱ παραστάσεις ἐκεῖναι ἦσαν *σκηναὶ ἀποχαιρετισμοῦ* καὶ ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα εἶνε γνωστὰ ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ τὰ τοιαῦτα ἀνάγλυφα. Ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τῆς Μυρρίνης τοῦ ἐν Ἀθήναις εὑρεθέντος καὶ ὑπ' ἐμοῦ, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, δημοσιευθέντος, ἀπεικάζεται ἡ Μυρρίνη ἀγομένη ἀπὸ τῆς χειρὸς ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ, βεβαίως δὲ ὁ ψυχοπομπὸς ἄγει τὴν νεαρὰν Ἀτθίδα εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πρὸ τῆς θανούσης εἶνε συνηγμένη ἡ οἰκογένεια αὐτῆς εἴτε καὶ αὐτὴ οὖσα ἐν ᾧ κόσμῳ καὶ ἡ Μυρρίνη, εἴτε ἀπὸ τῆς γῆς θεωμένη αὐτὴν μεταβαίνουσαν ἐκεῖσε. Ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας ὑψοῖ τὰς χεῖρας οἱονεὶ θαυμάζων, ἡ δὲ Μυρρίνη ὄχι μόνον δὲν ἕπεται τῷ Ἑρμῇ βαρυθυμοῦσα, ὡς ὑπεστήριξεν ἐπ' ἐσχάτων σοφός τις Γερμανὸς ἀρχαιολόγος, ἀλλὰ μάλιστα μειδιᾷ.

Πρὸ ἑνὸς ἔτους ἀπέκτησε τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου στήλην νεκρικὴν προερχομένην ἐπίσης ἐξ Ἀθηνῶν καὶ κεκοσμημένην δι' εἰκόνων μεγάλων διαστάσεων. Ἡ μία τῶν εἰκόνων τούτων παριστάνει γυναῖκα καθημένην, ἑτέρα δὲ ἄνδρα πωγωνοφόρον, ὅστις βεβαίως εἶνε ὁ σύζυγος τῆς γυναικός, προσερχόμενον ἵνα λάβῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς χειρός· ἡ δὲ γυνὴ τὸν ὑποδέχεται μειδιῶσα. Οὔτε λοιπὸν ἀποχωρισμὸν οὔτε τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν εἰκονίζει τὸ μνημεῖον ἐκεῖνο· εἰς τοιαύτην ἐκδοχὴν ἀνθίσταται τὸ μειδίαμα τῆς γυναικός. Καὶ τοῦτο λοιπὸν τὸ ἀνάγλυφον, ὡς καὶ τὸ τῆς Μυρρίνης, πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν ὡς ὁδηγὸς πρὸς ὀρθὴν ἑρμηνείαν τῶν νεκρικῶν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος μνημείων.

Ἂς ἐξετάσωμεν νῦν ἀκριβέστερον τὰς κινήσεις ἐκείνας τοῦ σώματος καὶ τὰς κλίσεις τῆς κεφαλῆς, ἐν αἷς ἐνόμισάν τινες ὅτι ἀνεγνώρισαν τὸ συναίσθημα τῆς λύπης. Αἱ τοιαῦται κινήσεις εἶνε σημεῖα ὑποδηλοῦντα τρυφερὸν πάθος, ὁσάκις δ' εἰς αὐτὰς προστίθεται καὶ ἔκφρασίς τις τοῦ προσώπου, ὅπερ

συμβαίνει οὐχὶ σπανίως, ὅταν ἐπιτρέπουσι τοῦτο αἱ διαστάσεις τοῦ μνημείου καὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς τέχνης, τότε γίνεται κατάδηλον ὅτι τὸ συναίσθημα, ὅπερ ἠθέλησεν ὁ τεχνίτης νὰ δηλώσῃ εἶνε τὸ τῆς στοργῆς καὶ τῆς μακαριότητος. Ἔχω δὲ καὶ τρίτον παράδειγμα· τὸ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης συνθέσεως, ἥτις, ὡς νομίζεται, παριστάνει τὸν Ἑρμῆν χωρίζοντα τὴν Εὐρυδίκην ἀπὸ τοῦ Ὀρφέως ἵνα ἐπαναγάγῃ αὐτὴν εἰς Ἅδου. Τοῦ μνημείου τούτου ὑπάρχουσι τρία ἀντίγραφα, ὧν τὸ ἀρχαιότατον καὶ κάλλιστον ἀνήκει εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Γαλλίας. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο παριστάνει κυρίως τὸν Ἑρμῆν ἄγοντα γυναῖκα πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς. Ὁ ἀνὴρ κρατεῖ μὲν λύραν, ἀλλ' ἔχει καὶ κόρυθα, ἣν οὐδαμῶς ἁρμόζει νὰ φορῇ ὁ Ὀρφεὺς ὁ Threicius longa cum veste sacerdos, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Οὐεργίλιος. Εἶνε λοιπὸν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἥρως τις μᾶλλον, ὅστις, ὅπως ἀπεικάζουσιν οἱ ποιηταὶ τὴν πέρα τοῦ τάφου ὕπαρξιν τῶν ἡρώων, πότε μὲν μεταχειρίζεται ἀκόμη τὰ ὅπλα, πότε δὲ, πρὸς ἀναψυχὴν τὴν λύραν. Θὰ προέτεινον δὲ νὰ ἑρμηνευθῇ τὸ ἀνάγλυφον ὡς εἰκονίζον τὸν Ἀχιλλέα, ὃν περίφημός τις γλυπτὴ λίθος τῆς συλλογῆς τῆς ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Γαλλίας παριστάνει ἡσυχάζοντα καὶ λυρίζοντα. Κατά τινα μῦθον παλαιὸν φερόμενον παρά τισι τῶν ποιητῶν, ὁ Ἀχιλλεὺς κατεστάθη μετὰ θάνατον ὑπὸ τῶν θεῶν ἐν τῇ νήσῳ Λευκῇ, τούτέστι τῇ ἐχούσῃ τὸ χρῶμα τοῦ φωτός, ἣν εἶχον ἀνυψώσει ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ἡ Ἑλένη εἶχε γείνει σύζυγός του. Φαίνεται δ' ὅτι τὸ θέμα τοῦτο μετεχειρίζοντο ἔπειτα οἱ παλαιοὶ ἐπὶ τῶν ταφῶν ἵνα διὰ τοῦ τυπικοῦ τούτου ἀπεικάσματος τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων παραστήσωσι τὴν ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ συζυγικὴν ἕνωσιν. Νομίζω δ' ὅτι παριστάνει τὸ θέμα τοῦτο, τὸν Ἑρμῆν δῆλα δὴ ἄγοντα τὴν Ἑλένην πρὸς τὸν ἐν νήσῳ Λευκῇ Ἀχιλλέα, καὶ τὸ ἀνάγλυφον περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἑτοιμάζεται νὰ δώσῃ τὴν χεῖρα πρὸς τὴν Ἑλένην, εἶνε δ' αὕτη ἡ στιγμὴ ἡ ἀμέσως προηγουμένη τῆς συνήθους χειραψίας ἐν ταῖς *σκηναῖς τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ*. Προσθέτω δ' ὅτι ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Λούβρου, ὅπερ, ὡς εἶπον, εἶνε τὸ κάλλιστα ἐξειργασμένον διακρίνεται ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς μειδίαμα, ὅπερ ἐλαφρότατα ὑπετύπωσεν ἡ σμίλη τοῦ τεχνίτου.

Ἀλλ' ὅμως ταῦτα λέγων δὲν διατείνομαι ὅτι οὐδέποτε ἐπὶ τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων εἰκονίζεται ἡ ἔννοια τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ὑστάτου ἀποχωρισμοῦ καὶ ἡ ἐκδήλωσις τῆς λύπης. Ἐνίοτε ἀπαντῶσιν ἐπὶ τοῦ λίθου τὰ συναισθήματα ταῦτα, ἀλλ' ἵνα γείνῃ ἐπιφανεστέρα ἡ ἔννοια τοῦ ἄλλου τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀϊδίου μακαριότητος. Παρατηρῶ δ' ὅτι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς λαμπρὰ τῶν λεγομένων βεβαίωσις ἀνάγλυφόν τι προερχόμενον καὶ αὐτὸ ἐξ Ἀθηνῶν ὡς καὶ τἆλλα, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος. Τούτου τοῦ ἀναγλύφου τὸ κύριον πρόσωπον εἶναι νεαρὰ γυνὴ κατακεκλιμένη ἐπὶ κλίνης· ἄλλαι δὲ γυναῖκες συνωθοῦνται περὶ αὐτήν. Ἀπέναντι ἵσταται γέρων, πατὴρ ἢ σύζυγος τῆς κατακεκλιμένης, προφανῶς περίλυπος. Ἀλλ' ἐκείνη ἀνα-

φέρει ἑαυτὴν ἐκ τῆς κλίνης καὶ προσβλέπει πρός τινα τῶν πέριξ ἱσταμένων γυναικῶν ἥτις οἱονεὶ ἐκκαλεῖ αὐτὴν διὰ τῆς χειρός. Ἂν δὲν ἀπατῶμαι τὸ μνημεῖον ἐκεῖνο ἐκδηλοῖ τὴν μετάβασιν τῆς θανούσης εἰς νέαν ζωήν, εἰς τὸ παράδειγμα δὲ τοῦτο τῆς *ἀναστάσεως* θὰ προσέθετον, ἂν δὲν ἐφειδόμην τοῦ χρόνου, ἄλλο ὅμοιον, ὅπερ παρέχει ἡμῖν ἡ γραφὴ ἀνεκδότου ἔτι ἀγγείου τῆς ἐν Γαλλίᾳ Συλλογῆς τῶν ἀρχαιοτήτων· τὸ ἀγγεῖον ἐκεῖνο θέλω δημοσιεύσει προσεχῶς.

Ἐπανερχόμενος δὲ εἰς τὰς *σκηνὰς τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ* παρατηρῶ ὅτι ἡ στάσις καὶ αἱ κινήσεις τῶν διαφόρων προσώπων ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀναγλύφοις οὐδόλως δηλοῦσιν ἀποχωρισμόν. Τὴν τοιαύτην πρᾶξιν οἱ Ἕλληνες τεχνῖται ἤξευρον τὰ ἄριστα νὰ ἀπεικάζωσι καὶ ἔχομεν πολλὰ ἐν ταῖς γραφαῖς τῶν ἀγγείων τῆς ἐπιτηδειότητός των ταύτης παραδείγματα, τὸν Ἀμφιάραον λ. χ. καταλείποντα, ἵνα πορευθῇ εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Θηβῶν τὴν Ἐριφύλην ἢ τὸν Νεοπτόλεμον ἀποχαιρετίζοντα τὴν μητέρα Δηϊδάμειαν καὶ τὸν πάππον Λυκομήδην. Ἐν ταῖς τοιαύταις τῶν ἀγγείων γραφαῖς τὰ πράγματα ἀπεικάζονται φυσικώτατα καὶ προφανῶς βλέπει τις ἐκεῖ ἀνθρώπους ἀποχωριζομένους ἀπ' ἀλλήλων. Ἀλλ' ἐν τοῖς νεκρικοῖς ἀναγλύφοις συνήθως ἓν μὲν τῶν προσώπων ἄγει ἡσυχίαν εἴτε ὄρθιον εἴτε καθήμενον, δεύτερον δέ τι ὄχι μόνον δὲν παρασκευάζεται εἰς τὸ νἀποχωρήσῃ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας προχωρεῖ ἵνα λάβῃ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς χειρός. Δὲν εἶναι ἀποχωρισμός, ἀλλὰ συνένωσις.—Ἐπί τινος τοιούτου ἀναγλύφου, δύο πρόσωπα κρατούμενα ἐπὶ τῆς χειρὸς κάθηνται τὸ ἓν ἀπέναντι τοῦ ἄλλου· βεβαίως δὲ ἡ τοιαύτη παράστασις σημαίνει ὅτι καὶ τὰ δύο πρόσωπα εὑρίσκονται συνενωμένα ἐν τῷ κόσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἡσυχίας.

Ἐν τοῖς Ἠλυσίοις οἱ νεκροὶ δὲν ἦσαν μόνον μακάριοι, ἀλλὰ καὶ ὅμοιοί πως πρὸς θεούς, αὕτη δὲ ἡ ἰδιότης ἐδεικνύετο ἐπὶ τῶν νεκρικῶν στηλῶν διὰ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἀναστήματος τοῦ θανόντος πρὸς τοῦ τῶν ζώντων. Οὕτω λ. χ. ἡ Μυρρίνη, ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἐκείνῳ, εἶνε ἴση κατὰ τὸ ἀνάστημα πρὸς τὸν Ἑρμῆν, τἆλλα δὲ πρόσωπα τὰ εἰκονιζόμενα εἶναι μικρότερα.

Ἐπὶ ἄλλων πάλιν ἀναγλύφων παρίστανται οἱ θανόντες ἢ ὡς ἔχοντες τοὺς χαρακτῆρας θεοῦ τινος ἢ ὡς ἥρωες μαχόμενοι ἢ ἱππεύοντες ἢ ἡσυχάζοντες ἢ κρατοῦντες ἔκπωμα ἐν τῇ χειρὶ ἢ καθήμενοι πρὸ τραπέζης ἐστρωμένης. Τὰ ἄλλα πρόσωπα, οἱ ζῶντες, παρίστανται μικρότεροι κατὰ τὸ ἀνάστημα, ἐνίοτε πολὺ μικρότεροι, πάντοτε δὲ ἡ ἔννοια ἡ ἐπικρατοῦσα εἶνε ὅτι μετὰ θάνατον ἄρχεται νέος βίος παρεμφερὴς μὲν πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ κατὰ πολὺ ἀνώτερος ἐκείνου.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων ἀκολουθεῖ ὅτι τὰ κύρια πρόσωπα ἐν ταῖς παραστάσεσι τῶν ἑλληνικῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων δὲν εἶνε ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἐν τοῖς Ἠλυσίοις, τὰ δὲ δευτερεύοντα πρόσωπα, οἱ οἰκεῖοι δῆλα δὴ τοῦ θανόντος ἢ τῆς θανούσης, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν, ὅταν μάλιστα εἶνε μικροτέρου ἀναστήματος, ὡς

όντα επί τῆς γῆς καὶ ὅτι εἰς τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα συμβαίνει ὅ,τι καὶ τὰς εἰκόνας τῶν μέσων αἰώνων καὶ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ἔνθα οἱ ζωγράφοι παρέστησαν τὴν Παναγίαν μὲν ἢ τοὺς Ἁγίους ἐν ταῖς οὐρανίαις χώραις τοὺς δὲ εὐσεβεῖς ἀνθρώπους γονατιστοὺς ἐνώπιόν των καὶ εὑρισκομένους ἐπὶ τῆς γῆς.

Προσθέτω δ' ὅτι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀναγλύφοις ὡς καὶ ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς τὰ ἐπὶ γῆς πρόσωπα ποιοῦσι διὰ τῆς χειρὸς σχῆμα θαυμασμοῦ ἢ προσκυνήσεως, ἀπαράλλακτα ὅπως συμβαίνει καὶ ἐν ἐκείναις ταῖς παραστάσεσιν, ἔνθα εἰκονίζονται θεοί, οὓς οἱ ἄνθρωποι προσκυνοῦσιν ὑψοῦντες πρὸς αὐτοὺς τὴν δεξιὰν χεῖρα.

Ὅτε κατὰ πρῶτον προέτεινα τὴν περὶ τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων θεωρίαν, ἣν ἀνωτέρω ἐξέθηκα, θέλων νὰ ἀνατρέψω τὰ μέχρι τοῦδε ἐσφαλμένως, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ παροδεδεγμένα, καθ' ἃ αἱ παραστάσεις ἐκεῖναι ἑρμηνεύοντο ὡς δηλοῦσαι τὸν ἐπὶ γῆς ἀποχωρισμόν, ἡ γνώμη μου δὲν ἔτυχεν ἀποδοχῆς, τοὐλάχιστον ἐν τῷ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἔνθα μάλιστα καλλιεργεῖται ἡ ἀρχαιολογία, δῆλον ὅτι ἐν τῇ Γερμανίᾳ. Πρὸ ὀλίγου ὅμως χρόνου ὁ κ. Milchhoefer, προαχθεὶς ἐκ τῆς μελέτης πολλῶν μνημείων τῆς Πελοποννήσου, ἐδέχθη, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, τὴν ἑρμηνείαν τὴν ὑπ' ἐμοῦ προταθεῖσαν καὶ ἄλλοι δὲ λόγου ἄξιοι ἀρχαιολόγοι κλίνουσιν εἰς τὸ νὰ δεχθῶσιν αὐτήν. Νομίζω δ' ὅτι δὲν εἶνε τολμηρὸν νὰ προείπω ὅτι πλησιάζει ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ θεωρία, ἣν ἐθεώρησα πρέπον νὰ πολεμήσω, δὲν θὰ ἔχῃ πλέον ὀπαδούς. Ὅταν δὲ ἀσφαλῶς καὶ ὀρθῶς ἑρμηνευθῶσι τὰ νεκρικὰ μνημεῖα τῶν Ἑλλήνων εἶνε προφανὲς ὅτι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις μέγα θὰ ἔχῃ κέρδος ἡ ἀρχαιολογία.

Καὶ πρῶτον μὲν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θὰ ἑρμηνευθῶσι τότε καὶ τὰ μνημεῖα τὰ νεκρικὰ τῶν Ῥωμαίων, ὧν ἡ θρησκευτικὴ πίστις εἶνε κατ' οὐσίαν ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ σοφὴ Γερμανία ἐπεχείρησε δύο μεγάλας δημοσιεύσεις, ὧν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν συναθροίζει τὸ ὑλικόν, τὴν τῶν ἑλληνικῶν νεκρικῶν στηλῶν καὶ τὴν τῶν λεγομένων σαρκοφάγων τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐγὼ νομίζω καὶ θὰ ὑποστηρίξω τοῦτο βραδύτερον διὰ παραδειγμάτων, ὅτι διὰ τῆς αὐτῆς καθολικῆς ἀρχῆς, δι' ἧς ἠθέλησα νὰ ἑρμηνεύσω τὰ ἑλληνικὰ ἀνάγλυφα, δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσι καὶ οἱ ῥωμαϊκοὶ σαρκοφάγοι.

Ἔπειτα δὲ πλὴν τῶν στηλῶν καὶ τῶν ἀναγλύφων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα νεκρικὰ μνημεῖα, οἷον ἀγάλματα, προτομαί, ἀγγεῖα, τοιχογραφίαι, ἅτινα ὡσαύτως πρέπει νὰ ἑρμηνευθῶσιν ὅπως καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

Ὑπάρχουσι τέλος πολλὰ ἄλλα τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα, ἅτινα ἕως τώρα δὲν ἐτάσσοντο μεταξὺ τῶν νεκρικῶν, ἀλλ' ὅμως πρέπει ἐκεῖ νὰ ταχθῶσι, συμφώνως πρὸς τὴν ἐκτεθεῖσαν θεωρίαν. Τοιαῦτα δὲ μνημεῖα εἶνε τὰ πολυάριθμα ἐκεῖνα ἀνάγλυφα, ἐν οἷς οἱ ἀρχαιολογοῦντες ἐνόμιζον ἕως τώρα ὅτι εἰκονίζονται ἀληθεῖς θεότητος (ὡς λ. χ. τὰ παριστάνοντα ἔφιππον ἄνδρα ἢ

καθήμενον καὶ κρατοῦντα ἐν τῇ χειρὶ ἔκπωμα ἢ ἄνθος) καὶ τὰ ἔχοντα παραστάσεις *εἰδυλλιακὰς* (genre), ἅτινα, ἀφ' οὗ πλέον γείνῃ καταφανὲς ὅτι ὑπὸ ποικίλας μορφὰς οἱ παλαιοὶ ἠρέσκοντο νὰ παριστάνωσι τὴν μακαριότητα τῆς μελλούσης ζωῆς, θὰ ἀναγνωρισθῇ εὐχερῶς ὅτι εἶνε παραδείγματα τῆς τοιαύτης ἐκδηλώσεως. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης μου ταύτης περιορίζομαι εἰς τὸ ἑξῆς. Εἶναι γνωστὸν τὸ ὡραῖον ἀνάγλυφον, οὗτινος σώζονται πλείονα ἀντίγραφα, τὸ ἀπεικάζον δῆθεν τὸν Διόνυσον ξενιζόμενον παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ Ἰκαρίῳ. Ἐκεῖ φαίνονται ἀριστερὰ δύο νεαροὶ σύζυγοι ἐπὶ κλίνης ἔμπροσθεν ἐστρωμένης τραπέζης· εἶναι δ' αὕτη ἡ συνήθης ἐκείνη παράστασις πλείστων ἀναγλύφων, ἣν οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν ἀρχαιολόγων καλοῦσι *νεκρόδειπνα*, διότι ἐξελάμβανον ἐκεῖνα τὰ δεῖπνα ὡς δεῖπνα, ἅτινα ἔπρεπε νὰ προσφέρωσιν εἰς τοὺς θανόντας οἱ ἐπιζῶντες οἰκεῖοι, ἄλλοι δὲ *οἰκογενειακὰ δεῖπνα*, ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρῶμεν, ὡς ἐπειράθην νὰ ἀποδείξω, ὡς *ἠλυσιακὰ δεῖπνα*. Πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ἀναγλύφου ἔρχεται ὁ Διόνυσος μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν τοῦ Σιληνοῦ, τῶν Σατύρων καὶ τῶν Μαινάδων. Νεαρός τις Σάτυρος λύει τὸ ὑπόδημα τοῦ θεοῦ, ἐκεῖνος δὲ πορεύεται νὰ λάβῃ θέσιν εἰς τὴν τράπεζαν τῶν συζύγων. Ὁ ἀνὴρ ὑψοῖ τὴν δεξιὰν χεῖρα εἰς σημεῖον θαυμασμοῦ, ἡ γυνὴ παρατηρεῖ μετὰ προσοχῆς, ἐπερείδουσα ἐπὶ τῆς χειρὸς τὸ πηγούνιον. Προφανῶς τὴν ἐπίσκεψιν, ἣν αἰφνιδίως λαμβάνουσι θεωροῦσιν ὡς περιποιοῦσαν εἰς αὐτοὺς τιμήν. Ἄς ἴδωμεν τώρα τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἀναγλύφου, ἐξ ἧς ἑρμηνείας πρῶτον μὲν θὰ γείνῃ κατάδηλον ὅτι τὸ ἀνάγλυφον πρέπει νὰ καταταχθῇ εἰς τὰ μνημεῖα τὰ νεκρικά, ἔπειτα δὲ καὶ θὰ δηλωθῇ ἐξ αὐτοῦ διὰ τί ἐσώθησαν πλείονα τοῦ μνημείου ἀντίγραφα.

Ὁ Διόνυσος ἐθεωρεῖτο συχνάκις ὡς ὁ ἄρχων τῆς χώρας τῶν μακαρίων, ἡ δὲ χώρα αὕτη ὀνομάζεταί που *κῆπος*. Ὁ τεχνίτης ἀπείκασεν ἐν τῷ ἀναγλύφῳ δύο μάκαρας κατοίκους τοῦ κήπου, ὧν ὁ θεὸς ἔρχεται νὰ μετάσχῃ τοῦ δείπνου, πιστεύω δ' ὅτι οἱ δύο ἐκεῖνοι εἶναι ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ἡ Ἑλένη ὡς ἐν τῷ ἄλλῳ ἀναγλύφῳ, ὅπερ εἴδομεν, διότι ἔλεγον οἱ παλαιοὶ ὅτι οἱ θεοὶ ἤρχοντο ἐνίοτε πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς Ἑλένης ἐν τῇ μυστηριώδει νήσῳ, ἔνθα ἔταξαν αὐτούς.—Ἀνάκεινται ἐν τοῖς ἡμετέροις μουσείοις ἀνάγλυφα ἀπεικάζοντα χορευτρίας ἐχούσας ἐμπεπλεγμένας τὰς χεῖρας ἐν στάσει κεχαριτωμένῃ ἢ καὶ χοροὺς Σατύρων καὶ Μαινάδων, εἶναι δὲ ταῦτα πιθανῶς ἀπεσπασμένα ἀπὸ τῶν ζωφόρων διαφόρων τάφων. Ἄλλα ἀνάγλυφα ἀπεικάζουσι παραστάσεις εἰλημμένας ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ ἢ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, οἷαι ἀπαντῶσι καὶ ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Καὶ ταῦτα δὲ τὰ ἀνάγλυφα ὡς καὶ τὰ πρότερα οὐδὲν ἄλλο εἰκονίζουσιν ἢ τὴν μακαριότητα τῶν Ἠλυσίων.

Μεταξὺ τῶν μνημείων, ἅτινα ἔχουσι μὲν καθ' ὅλου ἀναγνωρισθῆ ὡς νεκρικά, ἀλλ' ὧν ἀμφισβητεῖται ἔτι ἡ σημασία, πρέπει νὰ τάξωμεν τὰ ἐξ ὀπτῆς γῆς εἰδώλια, ὧν τόση πληθὺς ἀνευρέθη ἐν τοῖς τάφοις τῆς Μικρᾶς Ἀ-

σίας, τῆς Μεσημβρινῆς Ἰταλίας, τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῆς Τανάγρας τῆς ἐν Βοιωτίᾳ. Οἱ μὲν τῶν ἀρχαιολογούντων ἐνόμισαν ὅτι τὰ εἰδώλια ἐκεῖνα εἶνε εἰκονίσματα καταχθονίων θεῶν καὶ τοιαῦτα ὄντως εἶνε πολλὰ τῶν ἀρχαιοτέρων, ἄλλοι δὲ ἐπίστευσαν ὅτι εἶνε ἁπλᾶ ἀθύρματα ἄνευ ὡρισμένης σημασίας τιθέμενα μετὰ τῶν νεκρῶν ἐν τοῖς τάφοις ὅπως καὶ τὰ ἱμάτια, τὰ ὅπλα, τὰ ἀγγεῖα, τὰ κειμήλια, διότι ζῶντος τοῦ ἀνθρώπου εἶχον ἀποτελέσει μέρος τῶν ἀγαπητῶν αὐτῷ κοσμημάτων τοῦ οἴκου. Ἀλλ' ἂν παρατηρήσωμεν, ὅπως καὶ τῷ ὄντι συχνάκις παρετηρήθη, ὅτι τὰ εἰδώλια ἐκεῖνα ἀπεικάζουσι πρὸ πάντων νεάνιας ἢ παιδία καὶ ὅτι ἡ χάρις καὶ ἡ κομψότης εἶνε ὁ συνηθέστερος αὐτῶν χαρακτήρ, ὅτι πολλὰ ἄλλα εἶνε γελοιογραφίαι σκοποῦσαι νὰ τέρψωσι καὶ νὰ εὐφράνωσι τὴν ψυχὴν τοῦ θεωμένου, ἂν δὲ συγκρίνωμεν αὐτὰ πρὸς τὰ θέματα τῶν γραφῶν τῶν ἀγγείων, ἅτινα ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἐνετίθεντο ἐν τοῖς τάφοις καὶ ἐν οἷς ἐπικρατοῦσι συνθέσεις κομψαὶ καὶ χαρίεσσαι, θὰ φθάσωμεν εὐχερῶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ τὰ εἰδώλια ἐκεῖνα πρέπει νὰ ἑρμηνευθῶσι συμφώνως πρὸς τὴν ἡμετέραν θεωρίαν περὶ νεκρικῶν μνημείων καθ' ὅλου καὶ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀπεικάζοντα *θίασόν* τινα βακχικόν, ὅστις εἶχε σκοπὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν τέρψιν τοῦ βίου τοῦ ἐν τοῖς Ἠλυσίοις.

Ἐμνημόνευσα ἀνωτέρω γραπτῶν ἀγγείων· τῷ ὄντι δὲ παρὰ τὰ εἰδώλια τὰ ἐξ ὀπτῆς γῆς πρέπει πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἡμετέρας θεωρίας νὰ ταχθῶσι τὰ πλεῖστα τῶν ἀγγείων ἐκείνων τῶν κεκοσμημένων διὰ γραφῶν, ἅτινα τοσαῦτα τὸ πλῆθος προῆλθον ἐκ τῶν τάφων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Μέχρι τοῦδε αἱ ποικίλαι γραφαὶ τῶν ἀγγείων τούτων ἡρμηνεύοντο οὐχὶ μὲ πολλὴν πάντοτε ἐπιτυχίαν *μυθολογικῶς*, χωρὶς νὰ γείνῃ προσπάθεια νὰ σχετισθῶσιν αὗται πρὸς τὴν φύσιν τοῦ μνημείου, ἐν ᾧ εἶχον εὑρεθῆ. Εὐχερῶς δὲ νοεῖ τις μετὰ τὰ ῥηθέντα ὅτι τὰ θέματα τῶν γραφῶν ἐκείνων παρελήφθησαν μὲν τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς μυθολογίας, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων μόνον ἢ σχεδὸν μόνον τῶν μύθων, οἵτινες ἦτο δυνατὸν νὰ παράσχωσιν ἐκδηλώσεις τῆς μελλούσης μακαριότητος (οἷοι εἶνε οἱ μῦθοι οἱ περὶ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, οἵτινες θεοὶ ἀμφότεροι προΐσταντο τοῦ ἠλυσιακοῦ βίου) ἢ τῶν ἔργων ἐκείνων, δι' ὧν ἠδύνατό τις νὰ φθάσῃ εἰς τὴν μακαριότητα (ἆθλοι τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ Ὀδυσσέως, τοῦ Θησέως καὶ μάλιστα τοῦ Ἡρακλέους).

Καὶ τὰ ἀγγεῖα, περὶ ὧν εἴπομεν καὶ τὰ εἰδώλια θὰ ἐπλάσσοντο βεβαίως ἂν οὐχὶ πάντα τοὐλάχιστον τὰ πλεῖστα, ἐπίτηδες ἵνα τίθενται εἰς τοὺς τάφους, ὑπάρχουσι δὲ πολλὰ τούτου σημεῖα. Ἦσαν δὲ ταῦτα τὰ εἰδώλια καὶ τῶν ἀγγείων αἱ γραφαὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅλως συμβολικὰ καὶ ὡρισμένα εἰς τὸ νὰ ἀπεικάσωσιν ἐκεῖνα τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ὑπετίθετο ὅτι ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τοὺς θανόντας ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν ὑπάρξει, διὰ τοῦτο δὲ ἦτο φυσικὸν νὰ εἰκονίζωσι θέματα ἀναφερόμενα μάλιστα εἰς ἐννοίας σχετικὰς πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωήν.

Ἀφ' οὗ ἐφηρμόσαμεν τὴν θεωρίαν ἡμῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἴς τε τὰ κύρια νεκρικὰ μνημεῖα καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ποικίλα ἀντικείμενα τὰ εἰς αὐτὰ ὁπωσδήποτε ἀναφερόμενα, δυνάμεθα τώρα νὰ ἐπεκτείνωμεν αὐτὴν καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα προϊόντα τῆς τέχνης. Οἱ τοῖχοι δῆλα δὴ τῶν οἰκοδομημάτων τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῆς Πομπηΐας ἐκοσμοῦντο ὑπὸ γραφῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἔλαττον φανταστικῶν, αἵτινες δὲν ἔχουσί τι κοινὸν πρὸς ἀλλήλας, ὥστε νὰ ἦνε δυνατὸν νὰ τάξῃ τις αὐτὰς ὑπὸ μίαν καθολικὴν κατηγορίαν. Ἂν δέ τις ἀπίδῃ εἰς τὰς πολυαρίθμους ἐκείνας γραφὰς τὰς ἀπεικαζούσας οἰκοδομήματα, ὧν ἡ ἐλαφρότης οὐδὲν ἔχει τὸ γήϊνον καὶ ὧν εἶνε ἀερώδης οὕτως εἰπεῖν ὁ χαρακτὴρ καὶ ὅμοιος πρὸς τὸν τῶν ἀλλοκότων ἐκείνων τοπίων τῆς σινικῆς τέχνης, ἂν τις παρατηρήσῃ ὅτι αἱ γραφαὶ ἐκεῖναι οὐδόλως ἀπεικάζουσι τὸν κόσμον τὸν πραγματικὸν καὶ τὸν βίον τὸν καθ' ἡμέραν, ἀλλ' ἄλλον τινὰ κόσμον καὶ ἄλλον βίον ἰδεώδη, δὲν θὰ διστάσῃ νὰ δεχθῇ ὅτι αἱ παραστάσεις ἐκεῖναι εἶνε εἰκόνες συμβολικαὶ ὅλως θείου τινὸς κόσμου καὶ ὑπερανθρώπου. Αἱ παραστάσεις αὗται, εὑρεθεῖσαι τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ιϛ' αἰῶνα ἐν τοῖς ἐρειπίοις (grottes) τῶν Θερμῶν τῆς Ῥώμης, ὁπόθεν ὁ Ῥαφαὴλ καὶ οἱ μαθηταί του ἔλαβον τὸν τύπον τῶν γραφικῶν ἐκείνων συνθέσεων, αἵτινες διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν βραδύτερον grottesques (σήμερον αἱ τοιαῦται συνθέσεις καλοῦνται μᾶλλον *ἀραβουργήματα*) καὶ δι' ὧν ἐκόσμησαν τὸ Οὐατικανόν, αἱ παραστάσεις, λέγω, αὗται εἶνε, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἀπεικονίσεις κόσμου φανταστικοῦ, αἵτινες βασίζονται κυρίως ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη μετὰ θάνατον ὕπαρξις, ἐν ᾗ οἱ θανόντες διάγουσι βίον παρεμφερῆ μέν πως πρὸς τὸν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ὑπέρτερον ἐκείνου. Οὕτω πως νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἑρμηνευθῶσιν αἱ παράδοξοι ἐκεῖναι γραφαί, αἵτινες ἕως τώρα ἐθεωροῦντο ὡς προϊόντα ἀκρατήτου καὶ ἀκανονίστου φαντασίας. Προσθέτω δ' ὅτι κατ' ἐμὲ ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἣν προτείνω, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ κλεὶς τῆς ἑρμηνείας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

Τῷ ὄντι δὲ τὴν ὁμολογουμένην ὑπεροχὴν τῆς τέχνης τῆς ἑλληνικῆς ἄλλος κατ' ἄλλον τρόπον προσεπάθησε νὰ ἐξηγήσῃ ἐκ τῶν περὶ τὴν θεωρίαν τοῦ καλοῦ διατριβόντων. Οἱ μὲν εἶπον ὅτι ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ὑπερέχει πάμπολυ τῶν ἄλλων διότι αὕτη ἀνερεύνησε πολὺ κάλλιον τὴν φύσιν ἢ ὅσον ἠδυνήθησαν νὰ πράξωσι τοῦτο οἱ Ἀσσύριοι ἢ οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ δὲ ἀπεφήναντο ὅτι οἱ Ἕλληνες τεχνῖται ἠδυνήθησαν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους νὰ διανοηθῶσιν ἰδανικόν τινα τύπον, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον, ὡς πρὸς παράδειγμα, ἀνετύπουν τὴν πραγματικότητα καὶ ὅτι ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἑαυτῶν τέχνης. Ἡ ἀλήθεια, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, εἶνε ὅτι, ὅπως ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων κεῖται μάλιστα ἐν τῇ συλλήψει τῆς ἐννοίας τοῦ θείου ὡς ὁμοίου μὲν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἅμα δὲ καὶ ἀνωτέρου καὶ κρείσσονος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς τινος τύπου ἰδανικοῦ, οὗτινος ἀντίτυπον εἶνε ὁ ἄνθρωπος, τὸ εὐγενέστατον τῆς κτίσεως πλάσμα, οὕτω καὶ ἡ τέχνη αὐτῶν ἔχει ὡς βάσιν ἐννοιάν

τινα ἀνωτέραν, ἀνάλογον πρὸς τοὺς *ἀριθμοὺς* τοῦ Πυθαγόρου καὶ τὰς *ἰδέας* τοῦ Πλάτωνος, καθ' ἣν ὑπάρχουσι τύποι τινὲς ἰδανικοὶ πάντων τῶν πραγμάτων ὅσα βλέπομεν καὶ τοὺς ὁποίους τύπους δὲν δυνάμεθα ἄλλως νὰ διανοηθῶμεν ἢ ἀποβλέποντες εἰς αὐτὰ τὰ πραγματικὰ ὄντα.

Ἐξευρίσκει τις, ἔλεγεν ὁ Λεονάρδος de Vinci, ὅταν παρατηρῇ διάφορα πράγματα συγκεχυμένα· ὁ νοῦς κατορθοῖ τότε νὰ διαχωρίσῃ ἀπὸ τοῦ συνόλου σχήματα καὶ μορφὰς καὶ κινήσεις, τὰς ὁποίας καθ' ἑαυτὸν καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας τῆς ὕλης δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπινοήσῃ. Ἡ φύσις αὐτή, ἣν ὁ Πλάτων ὁρίζει ἐνίοτε ὡς οὖσαν μίγμα ἰδεῶν, ὑπῆρξε διὰ τὴν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων ὅ,τι τὰ *διάφορα πράγματα τὰ συγκεχυμένα*, περὶ ὧν λέγει ὁ καλλιτέχνης καὶ δι' ὧν ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τάξις τις ἀνωτέρα, ἧς δὲν εἶχε πρότερον συνείδησιν. Ἡ δὲ *τάξις* αὕτη παρέμεινεν ἔκτοτε, ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ παρατήρησις, ἐντετυπωμένη εἰς τὴν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπῆρξε τὸ αἰώνιον καὶ σχεδὸν εἰπεῖν τὸ μόνον ὑποκείμενον τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

Οἱ Ἕλληνες ἐξελάμβανον καθ' ὅλου τὴν γῆν ὡς μάζαν ἀμαυρὰν καὶ σκιώδη περιρρεομένην ὑπὸ ἀτμοσφαίρας φωτεινῆς μὲν καὶ διαυγοῦς, ἀλλ'ἐχούσης παρεμφερὲς σχῆμα πρὸς τὸ τῆς γῆς. Τοιαύτη περίπου ἦτο καὶ ἡ ἔννοια ἡ ἐμπνεύσασα τὸ καλὸν εἰς τὴν τέχνην αὐτῶν, τῆς δὲ ἐννοίας ταύτης ἐκδήλωσις ὑπῆρξαν φυσικῶς πρῶτον μὲν τὰ εἰδικὰ θέματα τῶν νεκρικῶν παραστάσεων, ἔπειτα δὲ κατὰ διαφόρους βαθμούς, ἄλλοτε μὲν ἐναργέστερον, ἄλλοτε δὲ ὀλιγώτερον ἐναργῶς, τὰ λοιπὰ τεχνικὰ προϊόντα.

Ἰταλός τις ἀρχαιολόγος, ὁ Bellori, ἔλεγε πρὸ δύο αἰώνων ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπείκασαν πάντοτε ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν τὴν ἀθανασίαν, ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι ἡ ἀθανασία ἤτοι ἡ μέλλουσα ζωὴ ὑπῆρξε τὸ μόνον θέμα, ὅπερ πανταχοῦ καὶ ἀδιαλείπτως ἐπραγματεύθη ἡ ἀρχαία τέχνη.

Ἀλλ' εἴπομεν ἤδη ὅτι πάντες οἱ τῆς ἀρχαιότητος λαοὶ εἶχον πίστιν εἰς μέλλουσαν ζωήν, πῶς λοιπὸν δὲν ἀνεπτύχθη καὶ ἐκείνων τῶν λαῶν ἡ τέχνη ὅπως καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων, πῶς ἡ τέχνη τῶν Ἑλλήνων ὑπερέχει κατὰ τοσοῦτον τῆς τέχνης πάντων τῶν ἄλλων λαῶν, ὥστε μόνη εἶνε ἀξία τοῦ ὀνόματος; Τοῦτο συνέβη, νομίζω, διότι μόνοι οἱ Ἕλληνες ἢ τοὐλάχιστον κάλλιον παντὸς ἄλλου λαοῦ οἱ Ἕλληνες, διεῖδον ὅτι ὁ ἄλλος ἐκεῖνος κόσμος ὁ θεῖος, εἶνε ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος καὶ ἔλαβον ὡς πρῶτον στοιχεῖον τῆς ἑαυτῶν φιλοσοφίας, δυνατὸν δ' εἰπεῖν καὶ τῆς ἑαυτῶν θρησκείας, τὸ ἀνώτατον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μέρος, τὸν *νοῦν*, ὡς ἐδογμάτισεν ἐν τῷ ἀρίστῳ τῆς Ἑλλάδος αἰῶνι ὁ διδάσκαλος τοῦ Περικλέους. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἕτερον στοιχεῖον φιλοσοφικόν, ὁ *ἔρως*, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην τὴν *χάριν*, τουτέστι τὸν ἐξοχώτατον καὶ ἰδιαίτατον αὐτῆς χαρακτῆρα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τέχνην τῶν ἄλλων λαῶν, τῶν καθ' Ἕλληνας βαρβάρων, ἣν ἐχαρακτήριζεν ἡ *ἰσχύς*·

Ἡ χάρις, κατὰ τὸν Ῥοῦβενς, εἶνε εἰς τὴν τέχνην ὅ,τι ἡ πίστις εἰς τὴν θρησκείαν· εἶνε δῆλον ὅτι ἡ χάρις ἡ πηγὴ καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς τέχνης, θεῖόν τι δῶρον.

Πᾶν ὅ,τι τώρα περιελάμβανεν ὁ ἄλλος ἐκεῖνος κόσμος, εἰς ὃν μετέβαινέ τις διὰ τοῦ θανάτου, ἐπειδὴ ἦτο ἀκατάληπτον εἰς τὴν διάνοιαν τὴν ἀνθρωπίνην, τὸ ἐφαντάζοντο οἱ παλαιοὶ ὡς παρεμφερὲς πρὸς τὰς ὀπτασίας τῶν ὀνείρων. Παρ' Ὁμήρῳ ὁ Ὕπνος καὶ ὁ Θάνατος εἶνε ἀδελφοί, ὁ δὲ Πολύγνωτος ἀπείκασεν αὐτοὺς ἡνωμένους ἐν τοῖς κόλποις τῆς μητρός των Νυκτός. Ὁ Λέσιγγ παρετήρησεν ἤδη ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἔχαιρον ἀπεικάζοντες τὸν θάνατον ἐν εἴδει ὕπνου, ὄχι, λέγει, κατ' εὐφημισμόν, ἀλλ' ἵνα, προσθέτομεν ἡμεῖς, τῷ ὄντι δηλώσωσιν ὅτι ὁ θάνατος εἶνε ὕπνος ἤτοι διακοπὴ τῆς ἐνθάδε ζωῆς, ἥτις διακοπὴ δὲν ἀποκλείει τὴν ἔννοιαν ἄλλης τινὸς ὑπάρξεως, ἀλλ' ἥτις μάλιστα παρασκευάζει αὐτήν.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἀπείκαζον ἐν ταῖς γραφαῖς τῶν ἀγγείων ἐν Ἀθήναις τὸν Θάνατον καὶ τὸν Ὕπνον φέροντας ἐπὶ τῶν βραχιόνων αὐτῶν νέον ἄνδρα καὶ νεκρὰν γυναῖκα, οἵτινες φαίνονται ὡς κοιμώμενοι, πολλαπλασιάζονται αἱ τοιαῦται παραστάσεις νεκρῶν ὡς κοιμωμένων καὶ ὀνειροπολούντων ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Ἰταλίᾳ. . . . Τοιαύτης φύσεως εἶνε καὶ τὸ ἄγαλμα ἐκεῖνο τοῦ Λούβρου, ὅπερ παριστάνει νεανίαν ἀναπαυόμενον ἐπὶ κορμοῦ δένδρου καὶ ὅπερ κοινῶς ὀνομάζεται ἄγαλμα τοῦ Ὕπνου ἢ τῆς αἰωνίας ἀναπαύσεως.

μετάφρασις Σ. Κ. Σ.

Η ΝΗΣΟΣ ΜΕΓΙΣΤΗ

(ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΡΙΖΟΝ)

Ἡ νῆσος Μεγίστη, μία τῶν νοτίων Σποράδων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, κεῖται κατὰ τὰ παράλια τῆς Λυκίας μεταξὺ τῶν ἀρχαίων πόλεων Πατάρων καὶ Μύρων καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς πόλεως Φελλοῦ (καὶ Ἀντιφέλλου), μικρὸν αὐτῆς ἀπέχουσα.

Τινὲς τῶν νεωτέρων γεωγράφων ἐκάλεσαν αὐτὴν καὶ Κισθήνην, βασιζόμενοι εἰς τὸ τοῦ Στράβωνος χωρίον «Κατὰ ταῦτα δέ ἐστι πολλὰ νησία ἐν οἷς Μεγίστη καὶ Κισθήνη». Περὶ τούτων ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν τοῖς εἰς τὸν πανηγυρικὸν τοῦ Ἰσοκράτους σχολίοις λέγει «Κισθήνην . . . . πλὴν εἰ μή τις διατείνοιτο τρίτην ἄλλην Κισθήνην, νῆσον καὶ πόλιν ὁμώνυμον τὴν πρὸ τῆς Λυκίας, ὑπάρξαι, ἣν ἡ συνήθεια τανῦν Καστελλόρριζο καλεῖ, παρὰ τῶν Ἰταλῶν (Castel-rosso) λαβοῦσα τοὔνομα. Ἀλλὰ ταύτην ὁ Κελλάριος, ὁ Δαμ-

Είλλης καὶ ἕτεροι γεωγράφοι, ἐξ ἡμαρτημένης γραφῆς ἔλαβον τῆς παρὰ τῷ Στράβωνι (666) ὡς ἔδοξέ τισι τῶν κριτικῶν». Ἄλλοι δέ τινες τῶν γεωγράφων διακρίνουσιν, ἄλλην ὑποτιθέμενοι τὴν ἀρχαίαν Μεγίστην καὶ ἄλλο τὸ νῦν Καστελλόρριζον. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ Ἀράβων διατήρησις τοῦ ἀρχαίου τῆς νήσου ὀνόματος, τῶν μὲν Μεῒς τὴν νῆσον καὶ Μηϊσλὴν τὸν κάτοικον, τῶν δὲ Μαγὶὰς καὶ Μαγιάσο καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀρχαῖαι ἐπὶ τῆς νήσου ἐπιγραφαί, περὶ ὧν παρακατιόντες θὰ ὁμιλήσωμεν, σαφέστατα καταδεικνύουσιν ὅτι αὐτὴ εἶνε ἡ ἀρχαία νῆσος Μεγίστη «ἀπὸ Μεγιστέως τινός, ὡς ὁ πολυΐστωρ»[1] (Ἀλέξανδρος ὁ Κορνήλιος) λαβοῦσα τὸ ὄνομα.

Ἡ νῆσος αὕτη εἶνε γενικῶς βράχος ἄγονος, ἔχουσα περιφέρειαν 20 ἕως 25 σταδίων· οὐδαμοῦ αὐτῆς εὑρίσκεται σπιθαμὴ γῆς γονίμου καὶ εὐφόρου, τὸ μόνον δ' ὅπερ καθιστᾷ αὐτὴν χρήσιμον εἶνε ὁ μέγας, εὔορμος καὶ ἀπήνεμος αὐτῆς λιμήν, τοῦθ' ὅπερ ἠνάγκασεν ἴσως τοὺς πρώτους αὐτῆς κατοίκους νὰ καταλάβωσι τὴν νῆσον καὶ τοὺς νεωτέρους, ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους ὄντας, νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν ναυτιλίαν, σπόγγων ἁλιείαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Αἱ ἀκταὶ τῆς νήσου εἰσὶν ὅλως ἀπροσπέλαστοι ἐκτὸς τῶν πρὸς τὰ μέρος τοῦ λιμένος, οὐδέποτε δὲ ἡ χλόη πρασινίζει ἐπὶ τῶν ἀγρίων αὐτῆς καὶ ὑψηλῶν βουνῶν· πανταχοῦ ἐπικρατεῖ τὸ ἄγονον καὶ κατὰ τὸν Σαβαρὺ[2] παριστᾷ τὴν εἰκόνα αἰωνίου ἀφορίας. «Οὐδέποτε, λέγει, ἡ χλόη καλλωπίζει τὰς σκυθρωπὰς αὐτῆς παραλίας. Διακρίνει τις μόνον βολβώδη τινὰ φυτὰ καὶ ἀκανθώδη δενδρύλλια, ἅτινα φύονται εἰς τὰ ἄκρα τῶν βράχων. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς δὲν δύνανται οὔτε νὰ σπείρωσιν, οὔτε νὰ θερίζωσιν. Ἡ νῆσος δὲν παράγει οὔτε ὄσπρια, οὔτε καρπούς, οὔτε κόκκον σίτου». Εἰς ἐπίμετρον δὲ πάντων τούτων ἡ νῆσος αὕτη στερεῖται πηγαίου ποσίμου ὕδατος, ὅπερ προμηθεύεται ἐκ μεγίστων δεξαμενῶν ἐντὸς κοιλάδος κατασκευασθεισῶν πρὸ ἐτῶν δημοσίᾳ δαπάνῃ. Ὁ Dapper, ἐν τῇ *περιγραφῇ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους*, περιγράφων τὴν νῆσον παραδόξως ἀναφέρει ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ὑπῆρχεν ὕδωρ, ἐξ οὗ ἠδύναντο νὰ προμηθεύωνται τὰ ἐκεῖσε τυχὸν προσορμιζόμενα πλοῖα.

Ἡ νῆσος Μεγίστη ὑπὸ μὲν διοικητικὴν ἔποψιν διοικεῖται ὑπὸ διοικητοῦ (καϊμακάμ μπεη) ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὅστις ἑδρεύει ἐν Ῥόδῳ, πληρώνουσα ἐκτὸς τῶν τελωνειακῶν ἐσόδων 80,000 περίπου γροσίων κατ' ἔτος, ὑπὸ δὲ θρησκευτικὴν ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Πεισιδίας ὅστις ἑδρεύει ἐν Ἀτταλείᾳ πληρώνουσα αὐτῷ, ἐκτὸς τῶν ἐμβατηκίων τῶν ἱερέων, 9,000 γροσίων. Ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς νήσου τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, εἶνε ἄξιος λόγου διὰ τὰς ἐν αὐτῷ ἀρχαιοτάτας στήλας μετενεχθείσας ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς μεγάλης πόλεως τῶν Πατάρων καὶ τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος τῶν Μύρων. Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου ὁ Ross ἐν τῷ γερμανιστὶ γεγραμμένῳ αὐτοῦ συγγράμ-

1 Στέφανος Βυζάντιος.
2 Lettres sur la Grèce.

ματι, ἐπιγραφομένῳ *Μικρὰ Ἀσία*, λέγει τὰ ἑξῆς: «Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως κεῖται λίαν ἀξιοσημείωτος ναός, ὅλως νεόκτιστος, μὲ δώδεκα μεγάλας μονολίθους στήλας ἐκ γρανίτου, τὰς ὁποίας μετέφερον οἱ Καστελλορρίζιοι ἀπὸ τὰ Πάταρα καὶ μὲ ἄλλας μικροτέρας ῥαβδωτὰς ἐν τῷ νάρθηκι, τὰς ὁποίας μετέφερον μετὰ μεγάλου κόπου ἀπὸ τὰ Μύρα. Οὕτω, λέγει, μεταφέρονται τὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ βραδύτερον ἀφοῦ πᾶσα γνῶσις περὶ αὐτῶν ἐξαλειφθῇ δὲν γνωρίζει ὁ περιηγητὴς πολλάκις νὰ ἐξηγήσῃ πῶς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ τεμάχιον ἦλθεν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος. Τὸ εἰκονοστάσιον (templum) εἶνε ἐκτισμένον ἐκ λευκοῦ καὶ μαύρου Τηνίου μαρμάρου. Οἱ θόλοι τῆς ἐκκλησίας ἀπολήγουσιν εἰς ὀξέα τόξα, δι' ὁλόκληρον δὲ τὸ κτίριον, ἐκτὸς τῶν σπουδαιοτάτων ἑκουσίων ἐράνων καὶ τῶν δωρεὰν γενομένων ἀγγαρειῶν ἴσων κατὰ τὴν ἀξίαν πρὸς 300,000 γροσίων ἐδαπανήθησαν ἕτεραι 300,000 (20,000 πρωσ. τάλληρα). Μεγάλη δαπάνη διὰ τὴν μικρὰν κοινότητα».

Αἱ ἐν τῇ νήσῳ ἀρχαιότητες οὐδὲν τὸ ἀξιοθέατον παρέχουσι. Δύο φρούρια ἐνετικῆς ἐποχῆς εὑρίσκονται εἰς τοὺς λόφους αὐτῆς, ἐπιγραφαί τινες καὶ πλεῖστοι ἀρχαῖοι ληνοὶ (πατητήρια).

Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῶν φρουρίων τούτων σώζονται ἀκόμη τὰ σήματα τῶν Ἀρραγωνίων ὑπὸ τὴν θύραν καὶ εἰς πολλὰ τῶν τειχῶν μέρη τὰ πτερύγια ἢ κορωνίδες τῶν ἱπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. Τὸ φρούριον τοῦτο κατὰ τοὺς νεωτέρους γεωγράφους ἐκτίσθη ὑπό τινος Viglia Marino διοικητοῦ δωδεκάδος Ἀρραγωνικῶν πλοίων, ὅστις ἐρχόμενος ἐπίκουρος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου ἔκρινε τὴν νῆσον κατάλληλον ὅπως κτίσῃ φρούριον ἐπὶ τῶν λειψάνων ἀρχαίου φρουρίου, τὸ ὁποῖον ἔκτισε *Σωσικλῆς Νικαγόρα Σάμιος* ἐπιστατήσας ἔν τε Καστάδι καὶ ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ ἐν Μεγίστῃ κατά τινα ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφήν.

Τὸ ἕτερον τῶν φρουρίων τούτων κατείχετο ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου, ἀλλ' ἐκβαλὼν τούτους ὁ Καλίφης τῆς Αἰγύπτου κατηδάφισεν αὐτό.

Μερικώτερον περὶ τῆς ἱστορίας τῶν φρουρίων τούτων, ὡς καὶ περὶ τῆς κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἱερὸν ἀγῶνα μετοχῆς τῆς νήσου θὰ γράψωμεν προσεχῶς τὰ δέοντα.

Παρὰ τὴν βόρειον κλιτὺν τοῦ φρουρίου ὑπάρχει ἀρχαῖον σπήλαιον, ὅπερ ὁ Ross ὑποθέτει τάφον, ἐπὶ βράχου λελατομημένον, ὅπερ ἔχει ἔξωθεν μὲν ὡραίαν μικρὰν πύλην Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, ἄνευ τινὸς ἐπιγραφῆς, μὲ δύο παραστάδας καὶ ἀέτωμα, ἔσωθεν δὲ ἐπίπεδον ὀροφὴν καὶ τρεῖς λιθίνους πάγγους ἐν εἴδει νεκροκραβ βάτων.

Πρὸ ἐτῶν ὑπῆρχε καὶ τάφος ἀρχαῖος εἴς τινα λόφον, φέρων λοξοῖς γράμμασι τὴν ἐπιγραφὴν *Λύκος*· τοῦ πυραμιδοειδοῦς τούτου τάφου, οὗτινος σήμερον μόνον ἡ βάσις ὑπάρχει καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψε πρὸ καιροῦ ὁ ἡμέτερος

ἀδελφὸς Κωνσταντῖνος ἐν τῷ «Ἀστέρι τῆς Ἀνατολῆς» οὐδεὶς τῶν γεωγράφων μνημονεύει.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ εἰς τὴν θάλασσαν ἐξέχοντος λόφου τοῦ φρουρίου πλησίον τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ὑπάρχει ἐφθαρμένον μικρὸν ἀνάγλυφον καὶ μερικαὶ τετραγωνικαὶ κοιλότητες ἐν εἴδει θυρίδων (αἵτινες εἶνε σημεῖα ἱερῶν τόπων) ὑπὸ τὰς ὁποίας ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαί τινες, ἃς δύναταί τις νὰ ἴδῃ εἰς τὸ Corpus inscriptionum ἀριθ. 4,301. Πλησίον δὲ τοῦ βράχου τούτου ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἐπιγραφὴ, ἣν δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸ μνημονευθὲν σύγγραμμα οὔτε ἄλλος τις τῶν γεωγράφων·

ΔΙΟΣ ΜΕΓΙΣΤΕΩΣ ΑΚΡΑ

Κατά τινα ἐπιγραφὴν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἐλατρεύετο καὶ ὁ Ἀπόλλων ὑπὸ τὸ ὄνομα Μεγιστεύς. Ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ ὑπὸ τὸν βωμὸν παρεκκλησίου τινὸς καὶ ἐπὶ μικρᾶς αὐτοῦ βάσεως γεγραμμένη εἶνε ἡ ἑξῆς:

ΕΠΙΣΤΑΤΑΙ
ΑΙΣΧΙΝΑΣ
ΔΙΑΝΔΡΟΥ
ΤΙΜΟΣΤΡΑΤΟΣ
ΕΥΚΡΑΤΕΥΣ
ΑΠΟΛΛΩΝΙ
ΜΕΓΙΣΤΕΙ

δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ross ὅστις γράφει περὶ τῆς νήσου τὰ ἑξῆς· «Καστελλόρριζον εἶνε ὁ σημερινὸς ὑπὸ τῶν ἑλλήνων μετατετραμμένος τύπος τοῦ ὀνόματος Castello-rosso· οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ νῆσος κατὰ τοὺς καιροὺς τῶν Ἱπποτῶν, οἵτινες ἐνταῦθα ἐπὶ ἀποκρήμνου ἀκρωτηρίου, ὅπερ προφυλάττει τὸν λιμένα εἶχον κτίσει φρούριον, τοῦ ὁποίου ἀκόμη ὑπολείπονται μερικοὶ πύργοι καὶ τείχη. Τὸ ἐρυθρωπὸν χρῶμα τῶν βράχων θὰ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸ ὄνομα. Τὸ Καστελλόρριζον ἦτο τὸ ἀνατολικώτατον σημεῖον τοῦ νησιακοῦ κράτους τῶν Ἱπποτῶν, ὅπερ πλὴν τῆς Ῥόδου περιελάμβανεν ἀκόμη τὰς νήσους Χάλκην, Σύμην, Τῆλον, Νίσυρον, Κῶ, Κάλυμνον καὶ Λέρον καὶ παρὰ τὴν παραλίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ἁλικαρνασσῷ καί τινα ἄλλα μέρη. . . . . .» Μεταξὺ τῶν Καστελλορριζίων τὸ ἐν πέμπτον εἶνε Τοῦρκοι· οἱ λοιποὶ εἶνε Ἕλληνες καταγινόμενοι εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐπειδὴ τὰ προϊόντα τοῦ σκοπέλου των μόλις ἤθελον ἐξαρκέσει εἰς διατροφὴν ἑκατοντάδος τινὸς ψυχῶν. Στέλλουσι κατ' ἔτος περίπου ὀγδοήκοντα λέμβους πρὸς σπογγαλιείαν κυρίως εἰς τὰ παράλια τῆς Κιλικίας καὶ Συρίας καὶ ἔχουσι πρὸς τούτοις ἑξήκοντα πλοῖα μεγάλα καὶ πολλὰ μικρὰ

διὰ τὸ ἐμπόριον τῶν παραλιῶν· τὸ κυριώτερον αὐτῶν ἐμπόριον εἶνε ἡ ξυλεία· ἀπὸ τὰς παραλίας τῆς Καρίας, Λυκίας καὶ Παμφυλίας φέρουσιν οἰκοδομήσιμον καὶ καύσιμον ξυλείαν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Συρίας, Κύπρου καὶ Αἰγύπτου.

Ἡ γλῶσσα τῶν Καστελλορριζίων ἔχει πολλὰ τὰ ἰδιάζοντα καὶ ἰδιόρρυθμα (οὕτω π. χ. λέγουσι πνῆμα ἀντὶ μνῆμα) ἔχει δὲ καὶ πολλὰς ξένας λέξεις.

Α. ΣΠΥΡΙΔΗΣ.

Η ΜΙΚΡΑ ΚΟΜΗΣΣΑ

Ὑπὸ ΟΚΤΑΒΙΟΥ FEUILLET

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ς'.*

1 Ὀκτωβρίου.

Παῦλε, τὰ πράγματα θολοῦνται καὶ ἐπιθυμῶ νὰ ἔχω τὴν γνώμην σου περὶ τοῦ πρακτέου. Ἄκουσε τί συνέβη καὶ ἀπάντησέ με ἀμέσως.

Τὴν πέμπτην τὸ πρωΐ, σφραγίσας τὴν ἐπιστολήν μου κατέβην ὅπως τὴν παραδώσω εἰς τὸν ταχυδρόμον καί, ἐγγιζούσης τῆς ὥρας τοῦ προγεύματος, μετέβην εἰς τὴν αἴθουσαν. Μὴ εὑρὼν κανένα ἐκεῖ ἐκάθησα παρὰ τὴν ἑστίαν ἀναγινώσκων τὸν τελευταῖον ἀριθμὸν τῆς *Ἐπιθεωρήσεως*, ὅτε ἀνοιχθείσης αἰφνιδίως τῆς θύρας εἶδον εἰσερχομένην τὴν μικρὰν κόμησσαν, ἥτις εἶχε διανυκτερεύσει ἐν τῷ πύργῳ. Μετὰ τὸν ἀτυχῆ διάλογον τῆς προτεραίας, ὃν κάλλιστα ἐγνώριζον ὅτι εἶχεν ἀκούσει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἡ συνέντευξις κατ' ἰδίαν μετὰ τῆς κυρίας ταύτης ἦτον ἥκιστα ἐπιθυμητή. Ἐγερθεὶς ἐν τούτοις προσέκλινα ἐδαφιαίως καὶ ἀντεχαιρετήθην ὑπ' αὐτῆς δι' ἐλαφροτάτης κλίσεως τῆς κεφαλῆς, ἧς ἤμην ἴσως ἀνάξιος μετὰ τὰς χθεσινάς μου ἀνοησίας. Τὰ πρῶτα βήματα τῆς μικρᾶς κομμήσης, ὅτε μὲ εἶδεν, ἐπρόδιδον ταλάντευσίν τινα καὶ ἀμφιβολίαν, ὁμοιάζοντα βάδισμα πέρδικος ἐλαφρῶς κατὰ τὴν πτέρυγα πληγωθείσης. Ἀφοῦ ἐφάνη ἐπί τινας στιγμὰς διστάζουσα ἂν ἤθελε τραπῇ πρὸς τὸ παράθυρον ἢ τὸ κλειδοκύμβαλον, ἔλαβεν αἴφνης τολμηροτέραν ἀπόφασιν καὶ διηυθύνθη ἄνευ περαιτέρω δισταγμοῦ πρὸς τὴν ἑστίαν, ἤτοι τὴν ἰδιαιτέραν μου ἐπικράτειαν.

Ὄρθιος ἐνώπιον τοῦ καθίσματός μου καὶ ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὸ περιοδικὸν ἀνέμενα τὰ συμβησόμενα μετὰ φαινομένης ἀταραξίας, ἥτις πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ἀτελέστατα ἔκρυπτε τὴν ἐσωτερικήν μου ἀγωνίαν. Τὴν ἐπικειμένην ἐξήγησιν καθίστα λίαν ἐπίφοβον οὐ μόνον ἡ ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν τυχόντα ἐλευθερίου ἀγωγῆς πρὸς τὰς γυναῖκας ἀβρότης, ἀλλὰ καὶ ἡ ζωηρὰ συναίσθησις τῆς ἐνοχῆς μου, ἥτις περιώριζεν ἐντὸς στενωτάτων ὁρίων τὸ δικαίωμα τῆς

* Ἴδ. σελ. 386.

νομίμου ἀμύνης καὶ μὲ παρέδιδεν ἀνυπεράσπιστον εἰς τὴν διάκρισιν γυναικὸς νέας, ζωηρᾶς καὶ πιθανῶς φιλεκδίκου.

Η κυρία Πάλμη σταματήσασα ἀπέναντί μου ἐστήριξε τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τῆς ἑστίας καὶ ἔτεινεν εἰς τὸ πῦρ τὸ περιέχον τὸν ἀριστερὸν αὐτῆς πόδα χρυσόμελαν ὑποδημάτιον. Οὕτως ἐγκατασταθεῖσα ἐστράφη ἔπειτα πρὸς ἐμὲ χωρὶς νὰ εἴπῃ οὐδὲ λέξιν, παρατηροῦσα μετὰ χαρᾶς τὴν στενοχωρίαν μου, ἥτις ἦτο μεγάλη. Καλὸν ἐνόμισα τότε νὰ ἐπανελάβω τὴν ἀνάγνωσίν μου, πρὸ τούτου ὅμως καὶ ἐν εἴδει μεταβάσεως ἠρώτησα αὐτὴν μετὰ πολλῆς εὐγενείας — «Μήπως ζητεῖτε τὸ περιοδικὸν τοῦτο, κυρία;»

— Εὐχαριστῶ, κύριε, δὲν ἠξεύρω νὰ διαβάζω», μοὶ ἀπήντησε διὰ φωνῆς ἱκανῶς τραχείας· ἐγὼ δὲ ἐκφράσας διὰ φιλόφρονος νεύματος τὴν λύπην ἣν μοὶ ἐπροξένει ἡ ἀποκάλυψις τῆς τοιαύτης ἀγνοίας, ἐκάθισα καὶ ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν ὁπωσοῦν ἡσυχώτερον, ὡς μονομάχος ὑποστὰς τὸ πῦρ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ καὶ νομίζων σωθεῖσαν οὕτω τὴν τιμήν. Ἀλλὰ μετά τινας στιγμὰς ἡ θέσις μου ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ μοὶ φαίνεται ἱκανῶς δυσάρεστος, ἀφοῦ εἰς μάτην ἠγωνιζόμην ν' ἀπομονωθῶ ἀναγινώσκων καὶ ἔβλεπον χορεύοντα ἐπὶ τοῦ χάρτου πλῆθος χρυσομαύρων σανδαλίων. Φανερὰ ἐπίθεσις ἤθελε μοὶ φανῇ προτιμωτέρα τῆς σιωπηλῆς ἐκείνης ἐχθρότητος τῆς γείτονός μου, ἣν ἐμάντευον ἐκ τοῦ κροταλισμοῦ τῶν δακτυλίων ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τῆς ἑστίας, τῆς ἀνυπομόνου κινήσεως τοῦ ποδὸς καὶ τῆς σπασμωδικῆς τῶν ῥωθώνων διαστολῆς. Μεγάλην λοιπὸν ᾐσθάνθην ἀνακούφισιν ὅτε ἀνοιχθείσης καὶ πάλιν τῆς θύρας ἐπαρουσιάσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς νέον πρόσωπον, ὅπερ ἐδικαιούμην νὰ θεωρήσω ὡς σύμμαχον. Ἦτο δὲ τοῦτο ἡ κυρία Δουμέτρη, ἐπιστήθιος φίλη τῆς θυγατρὸς τῆς κυρίας Μαλουέ, χήρα ὡραιοτάτη καὶ κατά τι τῶν συντρόφων αὐτῆς φρονιμωτέρα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο προτέρημα ὡς καὶ τὸ ὑπέροχον κάλλος της ἠσφάλισαν αὐτῇ πρὸ πολλοῦ τὴν ἀντιπάθειαν τῆς κυρίας Πάλμης, ἥτις σκώπτουσα τὰς βαθυχρόους ἐσθῆτας καὶ τὸ ἐλεγειακὸν ἐνίοτε ὕφος τῆς ἀντιζήλου της ἐπωνόμασεν αὐτὴν *χήραν τοῦ Μαλαβάρ*. Ἡ κυρία Δουμέτρη στερεῖται μὲν πνεύματος, ἀλλ' ἔχει ἀντίληψιν ὀρθήν, ἀρκοῦσαν παιδείαν καί τινα ῥωμαντισμόν, ὃν ἀρέσκεται ἐπιδεικνύουσα ἐν τῇ συναναστροφῇ. Βλέπουσα δὲ ὅτι οὔτε εἰς τὸ κυνήγιον διέπρεπον, οὔτε εἰς τὸ σφαιριστήριον, οὔτε εἰς τὸν χορὸν ἢ ἄλλην τινὰ κοσμικὴν διασκέδασιν μὲ ὑπέθεσε διαπρέποντα τοὐλάχιστον ἐπὶ διαλεκτικῇ εὐφυΐᾳ καὶ ἀνέλαβε νὰ βεβαιωθῇ περὶ τούτου. Αἱ σχέσεις ἡμῶν κατέστησαν οὕτω φιλικώταται· καθότι, ἂν δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνταποκριθῶ εἰς πάσας αὐτῆς τὰς προσδοκίας, ἀκροῶμαι τοὐλάχιστον τὰς αἰσθηματικὰς φράσεις της μετ' εὐλαβοῦς προσοχῆς ὑποκρινόμενος ὅτι ἐννοῶ αὐτάς, καὶ τοῦτο τὴν ὑπερευχαριστεῖ.

Τὸ κυανοῦν βλέμμα τῆς μικρᾶς κομήσσης ἤστραψεν ἐξ ἀγρίας χαρᾶς ὡς εἰ ηὐχαρίστει τὴν τύχην τὴν πέμψασαν αὐτῇ εὐάλωτον θῦμα. Ἀφίσασα τὴν ὡραίαν χήραν νὰ προχωρήσῃ μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης τὸ βάδισμα αὐτῆς

ἐπιτετυρμένης καὶ πενθίμου βραδύτητος ἀνεκάγχασεν αἴφνης κράζουσα μετ' ἐμφάσεως: «Εὖγε, κυρία μου· περιπατεῖτε ὡς θῦμα μεταβαῖνον εἰς τὸν τόπον τῆς θυσίας, ὁμοιάζετε τὴν Ἰφιγένειαν . . . ἢ μᾶλλον τὴν Ἑρμιόνην . . .

«Ἀκολουθοῦσα ἔνδακρυς τοῦ νικητοῦ τὸ ἅρμα».

Τίνος εἶναι ὁ ἀνωτέρω στίχος; . . . ἐγὼ εἶμαι τόσον ἀμαθής . . . Πιστεύω ὅτι εἶναι τοῦ φίλου σου Λαμαρτίνου, ὅστις τὸν ἔγραφεν ἐπίτηδες διὰ σέ, ἀγαπητή μου.

— Πῶς ἀπαγγέλλετε τώρα καὶ στίχους, ἀγαπητή μου κυρία;» ἀπεκρίθη ἡ κυρία Δουμέτρη, ἥτις στερεῖται ἑτοιμότητος.

— Διατί ὄχι, ἀγαπητή μου; Μήπως ἔχετε σεῖς τὸ μονοπώλιον τῶν στίχων; Ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι τώρα ὅτι τὸν στίχον «*ἀκολουθοῦσα ἔνδακρυς*» ἤκουσα ἀπαγγελλόμενον ὑπὸ τῆς Ῥαχήλ, ὥστε δὲν εἶναι τοῦ Λαμαρτίνου, ἀλλὰ τοῦ τραγικοῦ Βουαλώ. . . . Ἄκουσε, ἀγαπητή μου Ναθαλία, ἔχω σκοπὸν νά σε ζητήσω μαθήματά τινα συνδιαλέξεως ἠθικῆς καὶ σπουδαίας, ἥτις πρέπει νὰ ἦναι διασκεδαστικωτάτη. Καὶ διὰ ν' ἀρχίσωμεν, εἰπέ με, παρακαλῶ, ποῖον προτιμᾷς τὸν Λαμαρτῖνον ἢ τὸν Βουαλώ;

— Ἀλλὰ μεταξὺ τούτων οὐδεμία ὑπάρχει σχέσις», ἀπεκρίθη ἡ κυρία Δουμέτρη μετὰ πολλῆς σοβαρότητος καὶ θαυμαστῆς εὐπιστίας.

Δὲν τὸ ἤξευρα, εἶπεν ἡ κυρία Πάλμη—δεικνύουσά με ἔπειτα διὰ τοῦ δακτύλου προσέθεσε. — Ἴσως προτιμᾶτε τῶν ἀνωτέρω ποιητῶν τὸν κύριον, ὅστις γράφει καὶ οὗτος στίχους».

— Ὄχι, κυρία μου, ἀπατᾶσθε, δὲν γράφω στίχους», εἶτον ἐγώ, ἐνῷ ἡ κυρία Δουμέτρη, εἰς ἣν ἡ συναίσθησις τῆς ἐξόχου αὐτῆς εὐμορφίας παρέχει ἀκατάβλητον γαλήνην ψυχῆς, ἤρχετο νὰ μειδιάσῃ μετὰ νωχελείας. Καταπεσοῦσα ἔπειτα ἐπὶ τῆς ἕδρας, ἣν τῇ εἶχον παραχωρήσει, — «Τί πένθιμος καιρός», μοὶ εἶπεν· «ὁ φθινοπωρινὸς οὗτος οὐρανὸς ἐπικάθηται ὡς νεκρικὴ πλὰξ ἐπὶ τῆς ψυχῆς! Ὅλα τὰ δένδρα φαίνονται κυπάρισσοι καὶ οἱ ἀγροὶ ἀπέραντον νεκροταφεῖον. Τὸ πᾶν ὁμοιάζει . . .

— Δι' ὄνομα Θεοῦ, Ναθαλία, σταμάτησε αὐτοῦ», διέκοψεν ἡ μικρὰ κόμησσα. Περίμενε τοὐλάχιστον νὰ προγευματίσωμεν· ἂν ἐπιμένῃς νὰ αἰσθηματολογῇς νηστικὴ θὰ ῤῥωστήσῃς ἐπὶ τέλους.

— Δέν με λέγεις τί ἔχεις σήμερον τὸ πρωΐ», εἶπεν ἡ ὡραία χήρα, «πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ ἐπέρασες πολὺ κακὴν νύκτα».

— Ἐγώ, ἀγαπητή μου; Μὴ λέγεις τοιαῦτα πράγματα. Ἀπ' ἐναντίας εἶδον ὀνείρατα οὐράνια . . . ἤμην εἰς ἔκστασιν . . . ἡ ψυχή μου συνανεστράφη μετὰ ψυχῶν ὡς ἡ ἰδική σου . . . εἶδον ἀγγέλους μειδιῶντας μοι διὰ τῶν κυπαρίσσων . . . καὶ τὰ λοιπὰ κουροφέξαλα.

Ἡ κυρία Δουμέτρη ἠρυθρίασεν ἐλαφρῶς καὶ ἀντὶ ν' ἀποκριθῇ ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας τὸ ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τῆς ἑστίας περιοδικόν.

νομίμου ἀμύνης καὶ μὲ παρέδιδεν ἀνυπεράσπιστον εἰς τὴν ... κε
νέας, ζωηρᾶς καὶ πιθανῶς φιλεκδίκου.

Η κυρία Πάλμη σταματήσασα ἀπέναντί μου ἐστ... λους
ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τῆς ἑστίας καὶ ἔτεινεν εἰς τὸ πῦρ ...
ρὸν αὐτῆς πόδα χρυσόμελαν ὑποδημάτιον. Οὕτω ... ἀτε-
ἔπειτα πρὸς ἐμὲ χωρὶς νὰ εἴπῃ οὐδὲ λέξιν, π...
στενοχωρίαν μου, ἥτις ἦτο μεγάλη. Καλὸν ... μέτρη.
ἀνάγνωσίν μου, πρὸ τούτου ὅμως καὶ ἐν ... ις, ὅτι
μετὰ πολλῆς εὐγενείας — «Μήπως ζ... ἥκοντας

— Εὐχαριστῶ, κύριε, δὲν ἠξεύρω ... ς ἐγγά-
ἱκανῶς τραχείας· ἐγὼ δὲ ἐκφράσ... μα τοῦτο
μοὶ ἐπροξένει ἡ ἀποκάλυψις, π... ιω ὅτι μ'
ἐμαυτὸν ὁπωσοῦν ἡσυχώτερο· ... ις, εἰς τὴν
αὐτοῦ καὶ νομίζων σωθεὶς ... χοῦντα τὸν
θέσις μου ἤρχισε καὶ πέ... ιουμαι, δόξα τῷ Θεῷ!
τὴν ἠγωνιζόμην ν' ἀπ... τῶν ἀΰλων πνευμάτων καὶ τῶν
χάρτου πλῆθος χρ... α ἐξωλίσθησε μέχρι τῆς ἄλλης ἄκρας τῆς
προτιμωτέρα τῆς ... μασθῇ εἰς τὸν τράχηλον τοῦ μαρκησίου Μαλουέ,
τευον ἐκ τοῦ ... ων προσκεκλημένων του, ἐνῷ ἐγὼ ἔσπευδον νὰ προσφέρω
ἀνυπομόνου ... εἰς τὴν κυρίαν Δουμέτρην, προσπαθῶν ν' ἀποζημιώσω αὐτὴν
λῆς. Μεν ... περιποιήσεων δι' ὅσα ὑπέστη ἐξ αἰτίας μου βασανιστήρια.
θύρας ... ἴσως παρετήρησες, ἡ μικρὰ κόμησσα ἐπέδειξε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν
ρήσ... ἀνωτέρω σκηνῆς πολλὴν μὲν προπέτειαν καὶ ἀπρεπῆ ἀθυροστομίαν,
θ... ἀλλὰ καὶ πνεῦμα πολὺ περισσότερον ἢ ὅσον ἀπέδιδον αὐτῇ. Καίτοι δὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο μετεχειρίσθη κατ' ἐμοῦ, ἀντὶ νὰ δυσανασχετήσω ηὐχαριστήθην μᾶλλον ἐκ τούτου, διότι πρὸ παντὸς ἄλλου ἀποστρέφομαι τὴν βλακίαν, χείρονα κατ' ἐμὲ καὶ ἐπιφοβωτέραν οὖσαν πάσης ἄλλης κακίας. Πλὴν δὲ τούτου ἡ δικαιοσύνη μὲ ἠνάγκαζε νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ ἀντεκδίκησις τῆς μικρᾶς κομήσσης, ἐξαιρουμένων τῶν κατὰ τῆς ἀθώας κυρίας Δουμέτρης ῥιφθέντων λίθων, δὲν ὑπερέβη τὰ ὅρια τῶν ἐν πολέμῳ νομίμων, εἶχε δὲ καὶ χαρακτῆρα τινὰ ἀστειότητος μᾶλλον ἢ ἀσπόνδου γυναικείου μίσους, προκαλουμένου πολλάκις ἐξ ἀφορμῆς πολὺ ἐλαφροτέρας τῶν κατ' ἐμοῦ εὐλόγων παραπόνων τῆς ἐχθρᾶς μου. Διαρκούσης τῆς ἀψιμαχίας ἔτυχε πολλάκις νὰ μειδιάσω κατ' ἐμαυτόν, καὶ μετ' αὐτὴν ᾐσθανόμην τὴν ἀπέχθειάν μου πρὸς τὴν φειλίνητον τρέλλαν τῆς μικρᾶς κομήσσης ἱκανῶς μετριασθεῖσαν καὶ μεμιγμένην μετὰ μεγάλης δόσεως οἴκτου καὶ συμπαθείας.

Αἱ γυναῖκες διακρίνουσι μετὰ πολλῆς ὀξυδερκείας τῶν αἰσθημάτων τὰς τροποποιήσεις, ἡ δὲ κυρία Πάλμη οὐ μόνον ἐνόησεν ἀμέσως τὸ κέρδος αὐτῆς ἐν τῇ ὑπολήψει μου, ἀλλὰ καὶ ὑπολαβοῦσα τοῦτο πολὺ μεγαλείτερον τοῦ πραγματικοῦ ἐπεχείρησε νὰ καταχρασθῇ τῆς νίκης. Ἐπὶ δύο ὅλας ἡμέ-

ἔρριψε κατ' ἐμοῦ βέλη, τὰ ὁποῖα ὑπέμεινα μετὰ πολλῆς πρᾳότους μάλιστα περιποιήσεις τινάς· καθότι δὲν ἠδυνάμην νὰ τυγνώστους ἐκφράσεις τοῦ διαλόγου μου μετὰ τῆς κυρίας ν ἱκανὴν τούτου τιμωρίαν τὸ ἐλαφρὸν μαρτύριον, ὅπερ ίας χήρας τοῦ Μαλαβάρ. Ἡ ἀνοχή μου αὕτη ἤρκεσε λμην ὅτι ἠδύνατο νὰ μὲ μεταχειρισθῇ ὡς δορυάλωάση τὴν ἀρτιγέννητον αὐτῆς ἐπὶ τῆς βουλήσεως ν, εὐηρεστήθη νά μοι ζητήσῃ κατ' ἐπανάληψιν ίνων τὰς ὁποίας ἀναθέτουσι συνήθως αἱ γυ- εὐνοίας, εἰς τοὺς πιστοὺς αὐτῶν ἱππότας. λὰ καὶ μετὰ προφανοῦς ψυχρότητος, πι- ὅτε εἰς ὅλους τοὺς χαρακτῆρας ἁρμό- τος τῶν κυριῶν. Ἡ ἐπιφύλαξίς μου μικρὰν κόμησαν νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἤμην αὐξήσω τὸν ὅμιλον τῶν ὄπισθεν τοῦ ἅρματος πὸ τοιαύτης κατεχομένη ἰδέας μ' ἐπλησίασε χθὲς τὸ μετὰ πολλῆς ἐλευθερίας ζητοῦσα τὴν τιμὴν νὰ χορεύσῃ τὸ κοτύλιον μετ' ἐμοῦ. Εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην αἴτησιν ἀπήντησα γελῶν ὅτι οὐδεμίαν ἔχω πεῖραν τοῦ χοροῦ τούτου, ἀλλ' αὕτη ἐπέμενεν νὰ γείνῃ τὸ θέλημά της, ἰσχυριζομένη ὅτι ὁ ἐπιδείξας τοσαύτην ἐν τῷ δάσει εὐκινησίαν ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ εὐδοκιμήσῃ καὶ ὡς χορευτής. Ὅπως δὲ ἐπιθέσῃ τέλος εἰς τὴν συζήτησιν μὲ παρέσυρεν μετὰ πολλῆς οἰκειότητος ἐκ τοῦ βραχίονος, λέγουσα ὅτι δὲν εἶναι συνειθισμένη ν' ἀκούῃ ὄχι.

— Οὔτ' ἐγώ, κυρία μου, ἀπεκρίθην, νὰ ἐκτίθεμαι ἐνώπιον τοῦ κόσμου.

— Πῶς! οὔτε διὰ νά μ' εὐχαριστήσητε;

— Οὔτε διὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω, ἂν δὲν ὑπάρχῃ ἄλλος πρὸς τοῦτο τρόπος. Ταῦτα εἰπὼν ἐχαιρέτισα αὐτὴν μετὰ μειδιάματος, ἀλλ' ὁ τόνος δι' οὗ ἐπρόφερα τὰς ἀνωτέρω λέξεις ἦτο τοιοῦτος, ὥστε δὲν ἔκρινε πρέπον νὰ ἐπιμείνῃ καὶ ἐπέστρεψεν ἀμέσως πρὸς τοὺς χορευτάς, οἵτινες κατεσκόπευον ἡμᾶς μετὰ προφανοῦς ἐνδιαφέροντος. Ἡ ἄνευ ἐμοῦ ἐπιστρέψασα μικρὰ κόμησα ἐγένετο δεκτὴ μετὰ ψιθυρισμῶν καὶ μειδιαμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεκρίθη διὰ βραχείας τινὸς φράσεως, ἧς δὲν ἠδυνήθην νἀκούσω εἰμὴ μόνον τὴν λέξιν *στοίχημα*. Μικρὰν ἀποδώσας εἰς τοῦτο κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην σημασίαν ἐκάθισα πλησίον τῆς κυρίας Δουμέτρης καὶ αἱ δύο ἡμῶν *ψυχαὶ* ἀνῆλθον ἐπὶ ἅρματος νεφελῶν εἰς τὸν θεῖον αἰθέρα.

Ἡ ἐπιοῦσα ἦτο προωρισμένη εἰς μέγα ἐν τῷ δάσει κυνηγέσιον, οὗ ἐζήτησα τὴν ἄδειαν νὰ μὴ μετάσχω, θέλων νὰ χρησιμοποιήσω μίαν ὅλην ἡμέραν μοναξίας, ὅπως προαγάγω τὴν βραδέως προοδεύουσαν ἱστορικήν μου ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Μονῆς. Οἱ κυνηγοὶ συνῆλθον περὶ μεσημβρίαν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ πύργου, ἥτις ἀντήχησεν ἐπὶ ὅλον τέταρτον τῆς ὥρας ἐξ ὑλακῶν

καὶ σαλπισμάτων μέχρι τῆς ἀναχωρήσεως τῆς θορυβώδους ἐκείνης σπείρας. Ὁ θόρυβος ἐξέλιπε τότε βαθμηδὸν καὶ ἔμεινα τέλος πάντων μόνος καὶ κύριος ἐμαυτοῦ ἐν σιωπῇ καὶ ἡσυχίᾳ, ἣν ἡ σπανιότης τῆς τοιαύτης ἀπολαύσεως καθίστα ἔτι γλυκυτέραν.

Κατεγινόμην ἀπό τινων στιγμῶν κύπτων μετὰ πολλῆς προθυμίας καὶ ἡδονῆς ἐπὶ γιγαντιαίου εἰς φύλλον τόμου, ὅτε ἤκουσα κάλπασμα ἵππου ὑπὸ τὴν δενδροστοιχίαν καὶ εὐθὺς ἔπειτα κτύπον πετάλων ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου τῆς αὐλῆς. Ὑποθέσας ὅτι ὁ θόρυβος οὗτος προήρχετο ἐκ κυνηγοῦ βραδύναντος νὰ φθάσῃ εἰς τὴν συνέντευξιν, ἤρχισα νὰ ἀντιγράφω ἐκ τοῦ ὀγκώδους τόμου τὰ σχετικὰ τοῖς συνεδρίοις τῶν Βενεδεκτίνων χωρία, ὅτε ἐπῆλθε νέα πάλιν καὶ πολὺ τῆς πρώτης σοβαρωτέρα διακοπή, κρουομένης ἤδη τῆς θύρας τῆς βιβλιοθήκης. «*Εἰσέλθετε*», ἔκραξα μετὰ τόνου φωνῆς, ὅστις καθίστα τὴν λέξιν ταύτην σχεδὸν ταυτόσημον τῷ «*Ἐξέλθετε*».Τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἐκώλυσε τὸν κρούοντα νὰ εἰσέλθῃ ἀμέσως. Ἰδὼν πρὸ μικροῦ τὴν κυρίαν Πάλμης ἡγουμένην τῆς κυνηγετικῆς ἴλης μεγάλως ἐξεπλάγην βλέπων αἴφνης αὐτὴν ἐνώπιον ἐμοῦ, ἀσκεπῆ τὴν κεφαλήν, τὴν κόμην ἀναδεδεμένην πρὸς τὰ ὀπίσω, κρατοῦσαν μαστίγιον εἰς τὴν δεξιὰν καὶ τὴν ἄκραν τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἱππευτικῆς ἐσθῆτος διὰ τῆς εὐωνύμου. Ἡ ὁρμὴ τοῦ δρόμου ἐφαίνετο καταστήσασα ἔτι ζωηροτέραν τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου καὶ τοῦ βλέμματος αὐτῆς τὴν ὀξύτητα, ἀλλ' ἡ φωνή της ἐφαίνετο ὀλιγώτερον τοῦ συνήθους εὐσταθής, ὅτε μὲ εἶπεν, ἅμα εἰσελθοῦσα — «Συγχωρήσατε μὲ τὴν ἐνόχλησιν . . . ἡ κυρία Μαλουὲ δὲν εἶναι ἐδῶ;

— Ὄχι, κυρία μου, δὲν εἶναι ἐδῶ, ἀπεκρίθην ἱστάμενος ὄρθιος καὶ ἀκίνητος ὡς στήλη.

— Καὶ δὲν ἠξεύρετε ποῦ εἶναι;

— Ὄχι, κυρία. Ἀλλ' ἂν θέλετε ὑπάγω νά την ζητήσω.

— Εὐχαριστῶ . . . τὴν εὑρίσκω καὶ μόνη μου . . . μοὶ συνέβη ἐν μικρὸν δυστύχημα . . .

— Δυστύχημα, κυρία μου;

— Ἐλάχιστον πρᾶγμα . . . κλαδίον δένδρου ἔσχισε τὸ λωρίον τοῦ πίλου μου καὶ ἔπεσαν τὰ πτερά μου.

— Τὰ γαλανά σας πτερά, κυρία;

— Μάλιστα τὰ γαλανά μου πτερά, καὶ ἠναγκάσθην νὰ ἐπιστρέψω διὰ νὰ τὰ ῥάψω . . . Ἀλλὰ σεῖς, ὡς βλέπω, ἔχετε διάθεσιν νὰ μελετήσετε.

— Μεγίστην, κυρία μου.

— Μήπως ἔχετε σήμερον κατεπείγουσάν τινα ἐργασίαν.

— Ἱκανῶς κατεπείγουσαν.

— Τόσον χειρότερα!

— Διατί;

— Διότι . . . ἐπεθύμουν . . . μ' ἦλθε ἡ ἰδέα νὰ σᾶς παρακαλέσω νά με

συνοδεύσετε εἰς τὸ δάσος. Ὅταν θ' ἀναχωρήσω οἱ κυνηγοὶ θὰ εἶναι ἤδη ἐκεῖ . . . καὶ δὲν δύναμαι νὰ ὑπάγω μόνη . . . τόσον μακράν . . .

Ταῦτα ψελλίζουσα, τὰ ἱκανῶς συγκεχυμένα διὰ τοῦ ἄκρου τῶν χειλέων ἡ μικρὰ κόμησσα εἶχεν ὄψιν κρυψίφρονα ἅμα καὶ τεταραγμένην, ἥτις ηὔξησε τὸ ἀπὸ τῆς ἀπροσδοκήτου αὐτῆς εἰσόδου κατέχον με αἴσθημα δυσπιστίας.

— Κυρία μου, ἀπεκρίθην, εἶμαι ὄντως δυστυχὴς καὶ ἔσομαι ἀπαρηγόρητος διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ εὐτυχήματος, τὸ ὁποῖον ἔχετε τὴν καλωσύνην νά μοι προσφέρετε, ἀλλὰ πρέπει ἀνυπερθέτως νὰ ἔχω ἑτοίμην αὔριον τὸ πρωῒ τὴν ἔκθεσιν ταύτην, ἣν περιμένει ὁ ὑπουργὸς μετὰ πολλῆς ἀνυπομονησίας.

— Φοβεῖσθαι μὴ χάσετε τὴν θέσιν σας;

— Δὲν ἔχω δημοσίαν θέσιν, κυρία μου.

— Τότε ἀφήσατε πρὸς χάριν μου τὸν ὑπουργὸν νὰ περιμένῃ.

— Τοῦτο δὲν γίνεται, κυρία.

Η τελευταία μου ἀπάντησις ἀπήρεσε εἰς τὴν κόμησσαν, ἥτις μοὶ εἶπεν ἀποτόμως:— Τὸ πρᾶγμα καταντᾷ περίεργον! . . . Πῶς τόσην μόνον ἐπιθυμίαν ἔχετε νὰ μ' εὐχαριστήσητε;

— «Κυρία μου», ἀπεκρίθην τότε οὐχ ἧττον ξηρῶς, «εἶμαι ἀπ' ἐναντίας προθυμότατος νὰ σᾶς εὐχαριστήσω, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ σᾶς κάμω νὰ κερδίσετε τὸ στοίχημά σας».

Τὸν ὑπαινιγμὸν τοῦτον μετεχειρίσθην κάπως κατὰ τύχην, βασιζόμενος εἰς ἀναμνήσεις τινὰς τῆς χθεσινῆς ἑσπέρας. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ· καθότι ἡ κυρία Πάλμη ἔγεινε καταπόρφυρος καὶ ψιθυρίσασα ἀσυναρτήτους τινὰς λέξεις ἐξῆλθε τεταραγμένη τοῦ σπουδαστηρίου.

Ἡ κατησχυμένη αὐτῆς φυγὴ προὐξένησε δυσάρεστον καὶ εἰς ἐμὲ συγκίνησιν. Οὐδόλως μὲν πιστεύω ὅτι τὸ εἰς τὰς γυναῖκας ὀφειλόμενον σέβας πρέπει νὰ ἦναι οὕτως ἀπεριόριστον, ὥστε νὰ ὑποτασσώμεθα ἀγογγύστως εἰς πάσας αὐτῶν τὰς ξενοτροπίας, ἀνεχόμενοι οἱανδήποτε κατὰ τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας ἡμῶν ἐπιβουλήν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου τὰ ὅρια τῆς ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἐπιτρεπομένης εἰς καλῶς ἀνατεθραμμένον ἄνδρα ἀμύνης εἶναι στενώτατα, καὶ ἐφοβούμην μὴ ὑπερέβην αὐτὰ ἀπαντήσας ζωηρότερον τοῦ δέοντος εἰς γυναῖκα αὐθάδη μὲν καὶ ἀδιάκριτον, ἀλλὰ καὶ μὴ ἔχουσαν οὐδεμίαν ἄλλην ἐν τῷ κόσμῳ προστασίαν, πλὴν τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὸ φῦλον αὐτῆς σεβασμοῦ. Ἐνῷ ἠσχολούμην εἰς τοιαύτην τῆς διαγωγῆς μου ἀνάκρισιν, ἤχησαν καὶ πάλιν κτυπήματα εἰς τὴν θύραν τῆς βιβλιοθήκης, ἡ δὲ εἰσελθοῦσα ἦτο ἡ κυρία Μαλουέ, εἰς ἄκρον κἀκείνη συγκεκινημένη. — «Δέν με λέγετε, εἶπε, τί συνέβη;»

Ἔσπευσα ἀμέσως νὰ διηγηθῶ αὐτῇ τὰ διατρέξαντα, ἐπαναλαβὼν ἀκριβῶς τὸν μετὰ τῆς κυρίας Πάλμης διάλογόν μου, καὶ πολλὴν μὲν ἐκφράζων μεταμέλειαν διὰ τὴν ζωηρότητά μου, παρατηρῶν ὅμως ὅτι ὄντως ἀκατανόητος ἦτο ἡ πρὸς ἐμὲ συμπεριφορὰ τῆς κυρίας ταύτης, τῆς δὶς ἐν διαστήματι εἰ-

κοσιτεσσάρων ὡρῶν καθιστώσης ἀντικείμενον στοιχήματος ἄνθρωπον, οὐδὲν ἄλλο παρ' αὐτῆς ἀπαιτοῦντα εἰμὴ μόνον ν' ἀφίσῃ αὐτὸν ἥσυχον.

— Οὐδὲν ἔχω ἐναντίον σας παράπονον», ἔσπευσε ν' ἀποκριθῇ ἡ καλὴ μαρκησία, «καὶ ἀπό τινων μάλιστα ἡμερῶν ἐκτιμῶ κατ' ἀξίαν τὴν διαγωγήν σας καὶ τὴν ἰδικήν της. Ἡ θέσις ἐν τούτοις εἶναι δυσάρεστος. Ἡ πτωχὴ κόμησσα ἦλθε νὰ ῥιφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας μου, κλαίουσα καὶ ἰσχυριζομένη ὅτι τὴν μεταχειρίσθητε ὡς γυναῖκα τοῦ δρόμου».

Διεμαρτυρήθην ἐντόνως ἀνακράζων — «Κυρία μου κατὰ λέξιν ἐπανέλαβον εἰς ὑμᾶς ὅσα εἶπον».

— Δὲν πρόκειται περὶ τῶν λόγων σας, ἀλλ' ἴσως ὁ τρόπος σας . . . Κύριε Γεώργιε, δώσατέ μοι τὴν ἄδειαν νὰ ἐξηγηθῶ ἄνευ ἐπιφυλάξεως. Μήπως φοβεῖσθε μὴ ἐρασθῆτε τῆς κυρίας Πάλμης;

— Οὐδόλως, κυρία μου.

— Μήπως ἐπιθυμεῖτε νὰ σᾶς ἀγαπήσῃ ἐκείνη;

— Οὐδὲ τοῦτο, σᾶς ὁρκίζομαι.

— Τότε κάμετέ με μίαν χάριν. Ἀφήσατε σήμερον κατὰ μέρος τὸ φιλότιμόν μου καὶ συνοδεύσατε τὴν κυρίαν Πάλμην εἰς τὸ κυνήγιον.

— Τί λέγετε, κυρία μου!

— Ἡ συμβουλή σᾶς φαίνεται παράδοξος· πιστεύσατε ὅμως ὅτι αὐτὴ εἶναι προϊὸν ὡρίμου σκέψεως. Ἡ ψυχρότης, τὴν ὁποίαν δεικνύετε εἰς τὴν μικρὰν κόμησσαν, δι' ἣν τοιαύτη ἀντίστασις εἶναι ὅλως ἀσύνηθες καὶ πρωτοφανὲς πρᾶγμα, εἶναι ἡ κυριωτάτη αἰτία τοῦ πείσματος μεθ' οὗ σᾶς καταδιώκει. Ἐνδώσατε λοιπόν, κάμετε τοῦτο πρὸς χάριν μου.

— Σπουδαίως, πιστεύετε, κυρία μου. . . -

— Πιστεύω, ἀπεκρίθη γελῶσα ἡ ἀγαθὴ γραῖα, καὶ μὴ σᾶς κακοφανῇ τοῦτο, ὅτι θέλετε παύσει θεωρούμενος ὑπ' αὐτῆς ὡς ἀνώτερος τῶν ἄλλων, ἅμα ὑποταχθῆτε εἰς τὸν κοινὸν ζυγόν.

— Οἱ λόγοι σας, κυρία μου, μοὶ προξενοῦσι πολλὴν ἀπορίαν. Οὐδέποτε ἐφαντάσθην νἀποδώσω τὰς ἐνοχλήσεις τῆς κυρίας Πάλμης, εἰς αἴσθημα οὕτω κολακευτικὸν διὰ τὴν φιλοτιμίαν μου.

— Καὶ εἴχετε πληρέστατα δίκαιον», ἔσπευσε νὰ προσθέσῃ ἡ μαρκησία. «Μέχρι τοῦδε οὐδὲν τοιοῦτο ὑπάρχει, δόξα τῷ Θεῷ. Ὑπάρχει μόνον κίνδυνος νὰ καταντήσῃ ἐκεῖ τὸ πρᾶγμα, καὶ τοῦτο ὡς τίμιος ἄνθρωπος δὲν πιστεύω νὰ τὸ εὔχεσθε, ἀφοῦ δὲν τὴν θέλετε.

— Εἶμαι ἕτοιμος ν' ἀκολουθήσω τὴν συμβουλήν σας. Ὑπάγω ἀμέσως νὰ ζητήσω τὸν πῖλον καὶ τὴν μάστιγά μου. Μένει μόνον νὰ ἴδωμεν τίνι τρόπῳ θέλει δεχθῇ ἡ κυρία Πάλμη τὴν τοσοῦτον βραδύνασαν προθυμίαν μου.

— Θέλει τὴν δεχθῇ εὐχαρίστως, ἂν προσφέρετε αὐτὴν μετὰ φιλοφροσύνης», ἀπήντησεν ἡ μαρκησία τείνουσά μοι τὴν χεῖρα, ἣν ἠσπάσθην μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἴσης εὐγνωμοσύνης.

Ὅταν εἰσῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν ἐν κυνηγετικῇ στολῇ, εὗρον τὴν κυρίαν Πάλμην ἐπὶ ἕδρας παρὰ τὴν ἑστίαν, ἐρυθροὺς ἔτι ἔχουσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ καταγινομένην εἰς προσήλωσιν τῶν πτερῶν τοῦ πίλου αὐτῆς.

— Κυρία μου, τῇ εἶπον, τόσον κατάκαρδα ἐλυπήθην ὅτι σᾶς δυσηρέστησα, ὥστε ἠσθάνθην τὴν ἀνάγκην νὰ σᾶς ζητήσω ἀμέσως συγγνώμην διὰ τὸν ἀσυγχώρητόν μου τρόπον. Εἶμαι ἤδη εἰς τὰς διαταγάς σας. Ἂν ἀποποιηθῆτε τὴν προσφοράν μου, θέλετε μοὶ ἐπιβάλλει τιμωρίαν δικαιοτάτην μέν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ σφάλματός μου βαρυτέραν.

Ἡ κυρία Πάλμη προσέχουσα μᾶλλον εἰς τὴν συγκίνησιν τῆς φωνῆς μου ἢ τὴν διπλωματικὴν ἔμφρασιν τῆς φράσεως, ἤγειρε τὸ βλέμμα ἐπ' ἐμέ, ἤνοιξε τὰ χείλη, δὲν εἶπε τίποτε καὶ μοὶ ἔτεινεν ἐπὶ τέλους μετά τινος συστολῆς τὴν χεῖρα, ἣν ἔσπευσα νὰ δεχθῶ μεταξὺ τῶν ἰδικῶν μου. Μεταχειρισθεῖσα τότε τὸ στήριγμα τοῦτο ὅπως ὀρθωθῇ ἀνεπήδησεν ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Μετά τινας δὲ στιγμὰς ἐξηρχόμεθα ἔφιπποι τοῦ πύργου.

Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς δενδροστοιχίας δὲν ἀντηλλάξαμεν οὐδὲ λέξιν, καίτοι κάλλιστα ᾐσθανόμην πόσον ἡ σιωπὴ αὕτη ἦτο ἐκ μέρους μου ἄτοπος καὶ γελοία· ἀλλ' ὡς πολλάκις συμβαίνει καθ' ἣν ὥραν ἔχει τις ἀνάγκην εὐγλωττίας, ἔπασχον ἐκ στειρώσεως πνεύματος ἀκαταβλήτου, μάτην ἀναζητῶν εὐπρόσωπον εἰσαγωγικὴν φράσιν καὶ αἰσθανόμενος αὐξάνουσαν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν στενοχωρίαν μου. Πλὴν δὲ τούτου ἐβασανιζόμην ὑπὸ σκέψεων ὅλως νέων, τὰς ὁποίας εἶχον ἐξεγείρει αἱ εἰσηγήσεις τῆς κυρίας Μαλουέ, καὶ ἐζήτουν νὰ μαντεύσω κατὰ πόσον αὗται ἦσαν βάσιμοι καὶ ἄν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἦσαν πράγματι φρόνιμοι αἱ συμβουλαὶ τῆς καλῆς μαρκησίας. Ἐνθυμούμενος τὴν ζωηρότητα, τὸ πεῖσμα καὶ τὴν ἀλαζόνα ἰδιοτροπίαν τῆς γυναικός, ἣν ἔβλεπον ἤδη τοσοῦτον καταβεβλημένην, κατελαμβανόμην ὁ ἴδιος, ὑπό τινος συγκινήσεως καὶ ἀνησυχίας, βλέπων μὲν πάντοτε χαίνουσαν τὴν μεταξὺ ἡμῶν ἀνυπέρβλητον ἠθικὴν ἄβυσσον, ἀλλ' αἰσθανόμενος ἐν τούτοις μειουμένην καὶ βαθμηδὸν ἐκλίπουσαν τὴν προτέραν μου ἀντιπάθειαν.

Ἡ κυρία Πάλμη, μὴ δυναμένη νὰ μαντεύσῃ τί ἐσκεπτόμην καὶ στενοχωρουμένη ἐκ τῆς παρατεινομένης σιωπῆς — «Δὲν τρέχομεν ὀλίγον;» μοὶ εἶπε.

— Ἂς τρέξωμεν» ἀπεκρίθην καὶ εὐθὺς ἠλάσαμεν ἀπὸ ῥυτῆρος, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὑπερκειμένου τῆς κοιλάδος τῶν ἐρειπίων λόφου, ὅπου ἠναγκάσθημεν ἑκόντες ἄκοντες νὰ βραδύνωμεν τὸ βῆμα καταβαίνοντες διὰ σκολιᾶς ἀτραποῦ. Ἡ δυσχέρεια τῆς καταβάσεως ἐχρησίμευσεν ἐπί τινας ἀκόμη στιγμὰς ὡς δικαιολογία τῆς ἀφασίας μου, ὅτε ὅμως ἐβαδίσαμεν καὶ πάλιν ἐπὶ ὁμαλοῦ ἐδάφους, κατενόησα ὅτι ἔπρεπε τέλος πάντων νὰ εἴπω τι καὶ ἡτοιμαζόμην νὰ ἐκστομίσω τετριμμένον τινὰ κοινὸν τύπον. Ἀλλ' εὐτυχῶς μὲ προέλαβεν ἡ κυρία Πάλμη.

— Ἀκούω, κύριε, ὅτι ἔχετε πολὺ πνεῦμα.

— Περὶ τούτου, κυρία μου», ἀπεκρίθην γελῶν, «δύνασθε νὰ κρίνετε ἡ ἰδία.

— Πῶς θέλετε νὰ κρίνω, ἀφοῦ μὲ νομίζετε ὅλως ἀνίκανον πρὸς τοῦτο... Μὴν εἴπητε ὄχι! Πᾶσα ἄρνησις εἶναι περιττὴ μετὰ τὸν διάλογον ὃν ἔτυχε ν' ἀκούσω ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ἑσπέραν τινά, οὐχὶ πρὸ πολλοῦ . . .

— Ἡ ἀπάτη μου ὑπῆρξε μεγάλη, ἀλλ' ἡ μετάνοιά μου ἔτι μεγαλειτέρα.

— Καὶ κατὰ τί ἠπατήθητε;

— Καθ' ὅλα νομίζω.

— Νομίζετε; ἄρα δὲν εἶσθε βέβαιος. Ὁμολογήσατε τοὐλάχιστον ὅτι εἶμαι καλή.

— Τοῦτο, κυρία μου, τὸ ὁμολογῶ ἐξ ὅλης καρδίας.

— Καὶ ἐλπίζω ὅτι τὸ πιστεύετε. Οὔτε σεῖς εἶσθε κακός, ἀλλὰ πρὸς ἐμὲ ἐδείξατε μεγάλην κακίαν.

— Ἀδύνατον εἶναι νὰ τὸ ἀρνηθῶ.

— Τί εἴδους ἄνθρωπος εἶσθε λοιπόν;» ἐξηκολούθησεν ἡ μικρὰ κόμησσα διὰ τραχυτέρας φωνῆς· «Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ἀκόμη, ὅτι εἶναι ἀληθῆ ὅσα μὲ ἀποδίδουσιν αἱ κακαὶ γλῶσσαι τίνι δικαιώματι μὲ περιφρονεῖτε; Μήπως εἶσθε σεῖς ἅγιος ἢ ἀναμορφωτής; Οὐδεμίαν εἴχετέ ποτε ἐρωμένην; Κατὰ τί διαφέρετε τῶν ἄλλων ἀνδρῶν τῆς σήμερον κοινωνίας, καὶ ποῦ εὕρετε τὸ δικαίωμα τῆς περιφρονήσεως; Ἐξηγήθητε παρακαλῶ.

— Ἂν ἐνόμιζον, κυρία μου, ὅτι ἔχω τοιοῦτο δικαίωμα, ἠδυνάμην ν' ἀπαντήσω ὅτι οὐδεὶς ἄνθρωπος ἔλαβέ ποτε τὴν ἰδίαν του διαγωγὴν ὡς κανόνα τῶν κρίσεών του περὶ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἐνῷ ζῇ ὁ ἴδιος ὅπως δύναται, κρίνει τὸν πλησίον του μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος, πρὸ πάντων οἱ ἄνδρες, οἵτινες τολμῶσι νὰ κατακρίνωσι τὰς ἀδυναμίας, τὰς ὁποίας προκαλοῦσι καὶ ἐξ ὧν ὠφελοῦνται. Τοῦτο εὑρίσκω ἐγὼ ἄδικον καὶ μάλιστα γελοῖον. Ἂν δὲ οὕτω σκεπτόμενος ἐπετέθην ἐν τούτοις τόσῳ πικρῶς ἐναντίον σας κατὰ τὸν διάλογον ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἔτυχε κακῇ μοίρᾳ νὰκούσετε, καὶ εἶπον ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς ἀντιλογίας πολὺ πλείονα ἢ ὅσα πράγματι ἐφρόνουν, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι σεῖς καὶ ἐγὼ τοσοῦτον διαφέρομεν κατὰ τὰς ἰδέας καὶ τὸν χαρακτῆρα, ὥστε ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ αἰσθανθῶμεν κατ' ἀλλήλων ἐκ πρώτης ὄψεως εἶδός τι ἐκπλήξεως καὶ ἀντιπαθείας. Ἡ τοιαύτη διάθεσις, ἡ μεταβληθεῖσα ἐξ ὁλοκλήρου, ἅμα κάλλιον σᾶς ἐγνώρισα, μὲ παρέσυρεν εἰς τὰς ἀπερισκέπτους κρίσεις, αἵτινες σᾶς ἐλύπησαν, πολὺ ὅμως ὀλιγώτερον ἢ ἐμέ, ἀφοῦ ἀνεγνώρισα πόσον ἤμην ἄδικος καὶ ἠπατημένος».

Ἡ τοιαύτη μου εἰλικρινὴς μέν, ἀλλ' οὐχὶ ἴσως ἀρκούντως σαφὴς ἀπολογία δὲν ἔτυχεν ἀπαντήσεως, καθότι κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὑπερβάντες τὰ ἐρείπια τῆς Μονῆς εὑρέθημεν αἴφνης ἐν μέσῳ τῆς ὀπισθοφυλακῆς τοῦ ἱππικοῦ. Ἡ ἐμφάνισις ἡμῶν διήγειρεν ὑπόκωφόν τι ψιθύρισμα μεταξὺ τῶν κυνηγῶν, οἵτινες κυκλώσαντες τὴν κυρίαν Πάλμην συνεχαίροντο αὐτῇ γελῶν-

τες διὰ τὸ κέρδος τοῦ στοιχήματος. Τὰ συγχαρητήρια ὅμως ταῦτα ἐδέχετο ἡ μικρὰ κόμησσα μετ' ἀδιαφορίας καὶ στενοχωρίας μάλιστα προφανοῦς, ὅπως δὲ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν ἐμαστίγωσε τὸν ἵππον καὶ εἰσώρμησεν εἰς τὸ δάσος.

Ὁ κ. Μαλουὲ μὲ ὑπεδέχθη μετὰ μείζονος ἔτι τῆς συνήθους αὐτῷ εὐπροσηγορίας, καίτοι δὲ οὐδόλως ὑπηνίχθη τὴν αἰτίαν τῆς ἀκουσίας μου μεταβάσεως εἰς τὴν κυνηγετικὴν ἐκείνην πανήγυριν, κατέβαλεν ἐν τούτοις πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως καταστήσῃ αὐτὴν κατὰ τὸ δυνατὸν διασκεδαστικήν. Μετ' οὐ πολὺ οἱ κύνες ἐξήγειραν γιγαντιαίαν ἔλαφον καὶ ἠκολούθησα αὐτοὺς μετὰ πολλῆς προθυμίας, ἐκτιμῶν κατ' ἀξίαν τὴν ἀνδροπρεπῆ ἐκείνην διασκέδασιν, καίτοι δὲν ἀρκεῖ αὕτη μόνη πρὸς πλήρωσιν πάσης μου ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιθυμίας.

Τὸ κυνήγιον ἀπέβη ἀτυχές· καθότι οἱ πρωτόσκυλοι ἔχασαν τὰ ἴχνη καὶ ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τῆς ἐλάφου. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν ἡ δείλη ἐσκιαγράφει ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τὰς κορυφὰς τῶν δένδρων καὶ τῶν λόφων, μελαγχολικὸν σκότος ἡπλοῦτο ἐπὶ τοῦ δάσους καὶ ὑπόλευκος ἐπὶ τῶν λειμώνων ὁμίχλη, ἀχλὺς δὲ πυκνοτέρα ἐπεκάθητο ἐπὶ τῶν ἑλιγμῶν τοῦ διατέμνοντος τὴν κοιλάδα ρυακίου. Ἐνῷ ἐπεσκόπουν μετὰ συγκινήσεως τὴν σκηνογραφίαν ταύτην ἐνθυμίζουσάν μοι ἐποχὴν εὐτυχεστέραν, εἶδον αἴφνης πλησίον μου τὴν κυρίαν Πάλμην.

— Κλίνω νὰ πιστεύσω, μοὶ εἶπε, μετὰ τῆς συνήθους προπετείας, ὅτι μὲ περιφρονεῖτε διὰ τὴν ἀμάθειάν μου καὶ ἔλλειψιν πνεύματος πολὺ μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὴν διαγωγήν μου ἐλαφρότητα. Προτιμᾶτε τὰ διανοητικὰ χαρίσματα τῶν ἠθικῶν. Δὲν ἔχω δίκαιον;

— Ὄχι, κυρία μου, δὲν ἔχετε δίκαιον, ἀπεκρίθην γελῶν. Πρὸ πάντων πρέπει νὰ λείψῃ ἡ λέξις περιφρόνησις, ἔπειτα οὐδόλως πιστεύω εἰς τὴν ἀμάθειάν σας καὶ ἔτι ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἔλλειψιν πνεύματος. Τὴν ἀρετὴν θεωρῶ ὡς τὸ πολυτιμώτατον καὶ σπανιώτατον τῶν θείων δώρων, ἀλλὰ τεχνίτης ὢν οὐδόλως εἶναι παράδοξον ἂν ἀγαπῶ τοὺς ἐκτιμῶντας τὴν τέχνην καὶ δυναμένους νὰ ὁμιλήσωσι σπουδάζοντες περὶ τῶν πραγμάτων ἅτινα μ' ἐνδιαφέρουσι.

— Πρέπει λοιπὸν νὰ ἔχωσι καὶ αἱ γυναῖκες ἀκαταπαύστως εἰς τὸ στόμα τὰς ψυχικὰς ἐκστάσεις, τὰς κυπαρίσσους καὶ τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου, ὅπως ἀποκτήσωσι τὴν ὑποληψίν σας ὡς φιλόκαλοι καὶ σπουδαῖοι; Ἀλλ' ἔχετε δίκαιον· ἐγὼ οὐδέποτε συλλογίζομαι· νομίζω μάλιστα ὅτι μίαν μόνον στιγμὴν ἂν ἐσυλλογιζόμην ἡ κεφαλή μου ἤθελε σπάσει. . . Σεῖς δέ, τί ἐσκέπτεσθε μέσα εἰς τὸ κελλίον αὐτῆς τῆς γραίας Μονῆς;

— Ἐσυλλογιζόμην, κυρία μου, ἀπεκρίθην μετ' εὐθυμίας, ὅτι μεγάλη ἦτο ἡ κακία σας, ὅτε μ' ἐκυνηγήσατε ὡς ἄγριον ζῶον, καὶ σᾶς κατηράσθην ἐξ ὅλης καρδίας.

— Καὶ εἴχετε δίκαιον. Ἀλλὰ τώρα μὲ καταρᾶσθε ἀκόμη;

— Τώρα ἐπιθυμῶ ὁλοψύχως νὰ μοὶ ἦτο δυνατὸν νὰ πράξω ὅτι δήποτε ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας σας.

— Καὶ ἐγὼ ἐπίσης, εἶπεν ἡ μικρὰ κόμησσα μετὰ πολλῆς ἀφελείας. Μετά τινας δὲ στιγμὰς σιωπῆς προσέθεσε: Ἂν ἤμην ἀνὴρ πιστεύω ὅτι ἤθελον γίνει ἐρημίτης.

— Τοῦτο θὰ ἦτο μέγα κρίμα.

— Ἡ ἰδέα μου αὕτη δὲν σᾶς ἐκπλήττει;

— Ὄχι, κυρία μου.

— Ὁμολογήσατε ὅτι μὲ πιστεύετε τόσῳ ἰδιότροπον, ὥστε οὐδεμία τρέλλα ἤθελε σᾶς ἐκπλήξει ἐκ μέρους μου. Μὲ νομίζετε ἴσως ἱκανὴν καὶ νὰ σᾶς ἀγαπήσω.

— Διατί ὄχι; ἀπεκρίθην γελῶν. Αἱ διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταβάλλονται. Ἐγὼ σήμερον σᾶς ὑπεραγαπῶ. Μιμηθῆτε τὸ καλὸν τοῦτο παράδειγμα.

— Θά με δώσετε τοὐλάχιστον καιρόν τινα νὰ σκεφθῶ, πρὶν ἀποφασίσω.

— Ὄχι ὅμως πολὺν καιρόν.

— Ὅσον χρειάζεται . . . ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἴμεθα φίλοι.

— Ἂν εἴμεθα φίλοι, δὲν ἔχω τίποτε περισσότερον νὰ ἐλπίσω, ἀπεκρίθην τείνων τὴν χεῖρα εἰς τὴν κόμησσαν μεθ' ὁλοψύχου εἰλικρινείας, ἀλλ' αὕτη ἐδέχθη τὴν χειραψίαν μετά τινος ἐπιφυλάξεως. Ἐπελθούσης ἐν τούτοις τῆς νυκτὸς ἐτρέξαμεν ἐν σιωπῇ μέχρι τοῦ πύργου.

Καταβαίνων τοῦ κοιτῶνος κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου ἀπήντησα εἰς τὸν προθάλαμον τὴν κυρίαν Μαλουέ. — Λοιπόν, μὲ εἶπε μειδιῶσα, ἐξετελέσατε τὴν συνταγήν μου;

— Κατὰ γράμμα.

— Ὑπεκρίθητε ὅτι δέχεσθε τὸν ζυγόν;

— Μάλιστα, κυρία μου.

— Καλὰ ἐκάμετε. Τώρα θὰ ἡσυχάσῃ καὶ θὰ σᾶς ἀφήσῃ ἥσυχον.

— Τὸ εὔχομαι ἐξ ὅλης ψυχῆς.

Ἡ ἑσπέρα παρῆλθεν ἄνευ ἄλλου τινὸς ἐπεισοδίου. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ἀπέδωκα ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας εἰς τὴν κυρίαν Πάλμην μικράς τινας ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας δὲν μοὶ ἐζήτει πλέον, ἐκείνη δὲ ἀφῆκε δὶς ἢ τρὶς τὸν χορὸν ὅπως συνδιαλεχθῇ ἐπί τινας στιγμὰς μετ' ἐμοῦ μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ εὐθυμίας, ὅτε δὲ ἀπεσύρθην τῆς αἰθούσης μὲ προέπεμψε μέχρι τῆς θύρας διὰ βλέμματος φιλικωτάτου.

Ζητῶ ἤδη παρὰ σοῦ, φίλε Παῦλε, νὰ σταθμίσῃς ἀκριβῶς τὴν σημασίαν, καὶ σπουδαιότητα τῶν ἀνωτέρω καὶ νὰ μοὶ εἴπῃς ἂν ἔργον τῆς φαντασίας μου εἶναι αἱ διαστάσεις τὰς ὁποίας ἀπέδωκα εἰς σύνηθες κοσμικὸν ἐπεισόδιον, ἢ ἂν διαβλέπῃς ἐν αὐτῷ τὰ σπέρματα σοβαρωτέρας τινὸς περιπλοκῆς, ὅπως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀναχωρήσω ἀμέσως, διαλύων τὸ πρὸς τοὺς φιλοξε-

νοῦντάς με συμβόλαιον, δι' οὗ ὑπεχρεώθην νὰ μείνω ἐνταῦθα ἐπὶ δέκα ἀκόμη ἡμέρας.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι δὲν ἀγαπῶ τὴν κυρίαν Πάλμην καὶ οὔτε δύναμαι οὔτε θέλω νά την ἀγαπήσω. Ἡ περὶ αὐτῆς γνώμη μου μετεβλήθη ἐξ ὁλοκλήρου καὶ τὴν θεωρῶ ἤδη ὡς καλὴν γυναῖκα, κἄπως ἐλαφροκέφαλον, διαγωγῆς δέ, ἂν οὐχὶ ἀμέμπτου, πολὺ τοὐλάχιστον τῆς ὑπολήψεως αὐτῆς καλλιτέρας καὶ πρὸ πάντων ἀγαθωτάτης καρδίας. Πρὸς τὴν κυρίαν ταύτην τρέφω ἤδη ἱκανὴν φιλίαν καὶ πατρικόν οὕτως εἰπεῖν αἴσθημα, οὐδὲν ὅμως περισσότερον ἢ δυνάμενον νὰ ἐλαττώσῃ τὴν μεταξὺ ἡμῶν ἀπόστασιν. Ἡ ἰδέα νὰ γείνω σύζυγός της μοὶ φαίνεται γελοία, ἤθελον δὲ θεωρήσει ὡς ἀσυνείδητον ἔργον νὰ λάβω αὐτὴν ὡς ἐρωμένην, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τὴν πιστεύω ὑπὸ τὸ κράτος φαντασιοπληξίας μᾶλλον ἢ αἰσθήματος σοβαρωτέρου, κλίνω δὲ καὶ νὰ συμμερισθῶ τὴν ἰδέαν τῆς κυρίας Μαλουέ, καθ' ἣν ἡ μικρὰ κόμησσα οὐδὲν ἄλλο ἐπεθύμει καταδιώκουσά με μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς εἰμὴ μόνον νὰ συμπεριλάβῃ καὶ ἐμὲ ἐν τῷ κομβολογίῳ της. Περαίνων τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιστολὴν δὲν εἶναι ἴσως περιττὸν νὰ σ' ἐνθυμίσω ὅτι δὲν εἶμαι αὐτάρεσκος. Ἡ αὐταρέσκεια δὲν συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐννοῇ τις ὅτι ἔτυχε ν' ἀρέσῃ εἰς γυναῖκα, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ ἐπαίρεται διὰ τοιοῦτο εὐτύχημα, λησμονῶν πόσον σπανίως συμβαίνει τοῦτο εἰς τοὺς ἔχοντας ἀληθῆ ἀξίαν. Καλὴν νύκτα. (ἀκολουθεῖ)

ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἐν τῷ τελευταίῳ φυλλαδίῳ τοῦ *Παρνασσοῦ* τῆς 31 Μαΐου ὁ κ. Κ. Α. Παπαζῆς ἐπὶ τέλους τῆς πραγματείας αὐτοῦ ἐπιγραφομένης «Ἡ Γλωσσομάθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», προσθέτει ὡς παράρτημα ἐπίκρισιν τοῦ ἐν τῷ Ἀττικῷ ἡμερολογίῳ τοῦ 1874 ἀρθριδίου μου περὶ τοῦ Ἂν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλάλει καὶ ἑλληνιστί. Διὸ παρακαλῶ τοὺς κ. ἐκδότας τοῦ *Παρνασσοῦ* ἵνα καταχωρήσωσι τὴν ἐμὴν ἀπάντησιν σύντομον οὖσαν ὅσον τὸ δυνατόν.

Ὁ κ. Παπαζῆς ἀρχόμενος λέγει «Μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνωτέρω ἐκ»θέσεως, συνέβη νὰ ἴδω τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ δημοσιευ»θεῖσαν βραχεῖαν πραγματείαν ὑπὸ τοῦ κ. Λαμπρύλλου *"Αν ὁ Ἰησοῦς Χρι»στὸς ἐλάλει καὶ ἑλληνιστί*, ἣν μετὰ προσοχῆς διεξελθών, παρετήρησα ὅτι »ἔν τισι μὲν συμφωνοῦμεν, ἀλλ' ὅμως αἱ σκέψεις τοῦ κ. Λ. καὶ μάλιστα »ἐν ταῖς ἑρμηνείαις τινῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης χωρίων, πρὸς τὸ περὶ τῆς »γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ σχετιζομένων ἦσαν πάντη σφαλεραί». Ἀδιάφορον ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος, ἐὰν τοῦτο συνέβη πρὶν ἢ μετά. Ὡς πρὸς αὐ-

τὴν ἀπαντῶ, ὅτι ἐν γένει μὲν συμφωνοῦμεν, ἡ δὲ διαφωνία συνίσταται ἐν τῇ ἐντάσει τῆς σημασίας ἣν δίδει ἐπὶ τῶν ἐκφράσεών μου καὶ οὕτως εὑρίσκει σφαλερὸν τὸ νόημα αὐτῶν. Οὐδαμοῦ ἐγὼ ὑπεστήριξα ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζεν *ἀπὸ παιδὸς* τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μηδ' ὅτι *ἄριστα*, ὡς λέγει ἐν τῇ ε' παραγράφῳ, ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι ἐγνώριζε καὶ τὴν ἑλληνικήν· ἠσχολούμην δὲ μόνον διὰ διαφόρων ὧν ἀνέφερον περιστατικῶν πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ τοῦ ΚΑΙ.

Ἐν τῇ αὐτοῦ παραγράφῳ α' ὁ κ. Π. παραδέχεται τὰ τοῖς πᾶσι γνωστὰ περὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης παρὰ τοῖς ἀσιατικοῖς ἔθνεσι θέλει ὅμως αὐτὴν οὐχὶ τοσοῦτον ἀπόλυτον ὅσον ἐγώ. Δὲν εἶπον ἐγὼ ἐκεῖ τὸ *ἀπόλυτον* ἀλλὰ τὸ λέγω τώρα, οὐχὶ καθὸ καταπνίξασαν καὶ κατασβέσασαν τὰς ἐπιτοπίους γλώσσας, ἀλλὰ καθὸ μέσου καὶ ὀργάνου ἀνεφίκτου συνεννοήσεως, μεταξὺ τῶν παντοίων τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἐθνοτήτων καὶ φυλῶν· ἐνισχύομαι δ' εἰς τοῦτο ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων ἃ θέλω ἀναφέρει ἐν τῷ τέλει τῆς παρούσης διασαφήσεως.

Παρακαλῶ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῶν παραγράφων 3 καὶ 4 τοῦ πονηματίου μου. Διατί ὁ συγγραφεὺς τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, ἀναφέρων τὰς γλώσσας, ἃς ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι συνεπείᾳ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δὲν συγκαταλέγει ὡς ἐγὼ παρατηρῶ ἐκεῖ καὶ τὴν Ἑλληνικήν; Διὰ τί ἄλλο εἰμὴ ἐκ τοῦ ὅτι ἦτο πεπεισμένος ὅτι προηγουμένως ἐπαρκῶς ἐγνώριζον αὐτήν; Τὸ θαυματουργὸν τοῦτο ἐπεισόδιον ἂς ἑρμηνεύσωσιν ἄλλοι ὅπως θέλωσιν, ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι πανταχοῦ οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν ἑλληνιστί. Ὁ κ. Π. λέγει ὅτι *βραδύτερον* ἐγνώρισαν ἀρκούντως τὴν Ἑλληνικήν, αἱ πράξεις ὅμως δὲν δεικνύουσι *βραδύτερόν* τι ἀλλὰ τὸ ἄμεσον. Οὗτοι μόλις παρελθόντων τινῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἤρχισαν διασπειρόμενοι ἐπὶ τῆς γῆς· πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ προέβησαν εἰς τοσοῦτον βαθμόν, ἐν τῷ βραχυτάτῳ διαστήματι ἔστω καὶ ἑνὸς ἔτους οὐχὶ μόνον πρὸς τὸ συναναστρέφεσθαι ἁπλῶς ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ κηρύττειν, συζητεῖν καὶ πείθειν; Τὸ περὶ μεταγενεστέρας κατισχύσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν εἶναι ἰσχυρὸν καθότι ἐν τοσούτῳ μικρῷ χρόνου διαστήματι δὲν ἠδύνατο νὰ προέλθῃ τοσοῦτο σημαντικὸν ἀποτέλεσμα. Ὅστις μετὰ προσοχῆς παρατηρήσει διαφόρους περιπετείας τῆς ἱστορίας τῶν Μακκαβαίων θέλει εὕρει ὅτι καὶ 130 ἔτη πρὸ Χριστοῦ ἡ τοιαύτη ὑπερίσχυσις προώδευε γιγαντιαίοις βήμασι.[1]

Τὸ περὶ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Πέτρου, ὡς γενομένης ἑλληνιστὶ τὸ κείμενον τῶν Πράξεων δὲν λέγει τοῦτο ῥητῶς, ἀλλ' ἐξάγεται ἐκ λογικοῦ συμπεράσματος. Ἐὰν ὁ Πέτρος ἠγόρευεν ἐν ἐκείνῃ τῇ περιστάσει ἑβραϊστὶ τίς ἡ ἀνάγκη νὰ λέγῃ τοῖς ἀκροαταῖς ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ

1 Ὅρα τὰ περὶ τῶν Ο' Ἑρμηνευτῶν τῆς παλαιᾶς Γραφῆς ὑπὸ Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων 1845 ἐν τ. Β σελ. 576—578, ἐκτάδην προσαγόμενα.

αὐτῶν (τῶν Ἑβραίων) διαλέκτῳ Ἀκελδαμά, τουτέστι χωρίον αἵματος;» Ἐὰν ὁ συγγραφεὺς τῶν Πράξεων ἐννόει ὅτι μεταφράζει ἑλληνιστὶ τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου δὲν ἦτο πλέον ἀνάγκη νὰ παρενείρῃ τὴν ἑβραϊκὴν λέξιν ἀλλ' ἁπλῶς τὸ σημαινόμενον ὑπ' αὐτῆς.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι λέγω περὶ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Παύλου καὶ τῆς ἄλλης πορείας αὐτοῦ ἐν τοῖς παραγράφοις 7-11, πρὸς οὓς ἀναπέμπω τὸν ἀναγνώστην ἵνα μὴ τὰς σελίδας τοῦ Παρνασσοῦ παραπληρῶ. Συμπέρασμα γενικὸν τοῦ λόγου μου ἦτο: ἀφοῦ συνέβαινεν ἐνίοτε οἱ Ἀπόστολοι νὰ ἀποτείνωνται πρὸς τοὺς Ἑβραίους καὶ ἑλληνιστὶ τί τὸ παράδοξον ἐὰν καὶ ὁ Ι. Χριστὸς ἐποίει τὸ αὐτό; Καὶ ἀφ' οὗ ἀναντιρρήτως πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαφόρων πόλεων πρέπει νὰ ἐλάλει ἑλληνιστὶ, ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Hug (ὃν ἀνέφερον ἐν τῇ παραγράφῳ 12) τί τὸ παράλογον ἐὰν τὸ αὐτὸ ἐποίει καὶ πρὸς τοὺς παμπληθεῖς Ἑβραίους Ἑλληνιστάς; Εἶπον ὅτι ὑπάρχουσι δείγματα ἐξ αὐτῶν τῶν Εὐαγγελίων ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλάλει τοῖς Ἰουδαίοις ἑλληνιστὶ, ὁ δὲ κ. Π. μὲ ζητεῖ νὰ ὑποδείξω αὐτά. Δὲν πρόκειται περὶ ἀποδείξεων ἀλλὰ περὶ δειγμάτων. Ταῦτα εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν παραγράφων 15 καὶ 16. Εἰς ταῦτα προσθέτω ὅτι ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα ἀποστόλων οὓς ἀπέστειλεν ὁ Κύριος ἵνα προαγγείλωσιν τὴν διάβασιν αὐτοῦ (Λουκᾶ κεφ. Ι) πάντες, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἔφερον ὀνόματα ἑλληνικά, (περιττὸν δὲ νὰ ἀντιγράφω ταῦτα ἐνθάδε) ὅ ἐστι ἀνῆκον εἰς γονεῖς πενιχροὺς μὲν ἀλλὰ συναλιζομένους μετὰ τῶν ἑλληνιστῶν καὶ γιγνώσκοντας μετὰ τῆς ἑβραιοαραμαϊκῆς τὴν διάλεκτον αὐτῶν. Τί παράδοξον ἐὰν πρὸς διαφόρους ἐξ αὐτῶν καὶ ἐν διαφόροις περιστάσεσιν ὁ Ἰησοῦς ἀπετείνετο πρὸς αὐτοὺς καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς;

Ἐν τῇ παραγράφῳ 6 ἔλεγον, ὑποθέτω μάλιστα ὅτι καί τινες τῶν παροικούντων Ἰουδαίων οὐδ' ἐγνώριζον ὅλως τὴν ἑβραϊκὴν, καὶ σημειωτέον ὅτι οὐχὶ περὶ τῶν οἰκούντων ἀλλὰ τῶν παροικούντων δηλαδὴ τῶν νεωστὶ ἐρχομένων ἵνα ἐγκατασταθῶσιν ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἀλλ' ὅταν τις ὑποθέτῃ λέγει ὁ κ. Π. τότε ὀφείλει νὰ ἀναφέρῃ καὶ τοὺς λόγους του, ἐν ᾧ ὁ κ. Λ. οὐδένα ἀναφέρει. Ἀνέφερον ἤδη τὸ παράδειγμα τινῶν τῶν ἐν τῇ σταυρώσει παρευρεθέντων ὅπερ ὁ κ. Π. μὲ ἀμφισβητεῖ. Ἂς ἐξετάσωμεν ἐκ νέου αὐτό. Πάντες οἱ περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑβραϊκοῦ ἔθνους ἀσχολούμενοι γνωρίζουσιν ὅτι πάμπολλοι τῶν Ἑβραίων τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ ἀπώλεσαν τὴν γνῶσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν διαλέκτου τῆς ἑβραιοαραμαϊκῆς, λαλοῦντες πλέον διὰ τῆς γλώσσης τοῦ τόπου, ἐν ᾧ κατεστάθησαν, διαφερόντως δὲ τῆς διεθνοῦς ἑλληνικῆς· ἑπόμενον εἶναι ὅτι ἐκ τῶν ὅσων ἐπανήρχοντο ἵνα κατοικήσωσιν ἐν Ἰουδαίᾳ καὶ Ἱερουσαλὴμ, ἢ καὶ ἁπλῶς νὰ προσκυνήσωσιν οἱ πλεῖστοι δὲν ἐγνώριζον αὐτήν. Μάλιστα δ' ἐγὼ ἐκεῖ δὲν ἔλεγον ὅτι οἱ πλεῖστοι ἀλλὰ τινές. Ἐκ τούτων ὑπέθετον ὅτι ἦσαν οἱ παρευρεθέντες ἐν τῇ σταυρώσει οἵτινες δὲν ἐννόησαν τὰς

τὴν ἀπαντῶ, ὅτι ἐν γένει μὲν συμφωνοῦμεν, ἡ δὲ διαφωνία συνίσταται ἐν τῇ ἐντάσει τῆς σημασίας ἣν δίδει ἐπὶ τῶν ἐκφράσεών μου καὶ οὕτως εὑρίσκει σφαλερὸν τὸ νόημα αὐτῶν. Οὐδαμοῦ ἐγὼ ὑπεστήριξα ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζεν *ἀπὸ παιδὸς* τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μηδ' ὅτι *ἄριστα*, ὡς λέγει ἐν τῇ ε' παραγράφῳ, ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι ἐγνώριζε καὶ τὴν ἑλληνικήν· ἠσχολούμην δὲ μόνον διὰ διαφόρων ὧν ἀνέφερον περιστατικῶν πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ τοῦ **ΚΑΙ**.

Ἐν τῇ αὐτοῦ παραγράφῳ α' ὁ κ. Π. παραδέχεται τὰ τοῖς πᾶσι γνωστὰ περὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης παρὰ τοῖς ἀσιατικοῖς ἔθνεσι θέλει ὅμως αὐτὴν οὐχὶ τοσοῦτον ἀπόλυτον ὅσον ἐγώ. Δὲν εἶπον ἐγὼ ἐκεῖ τὸ *ἀπόλυτον* ἀλλὰ τὸ λέγω τώρα, οὐχὶ καθὸ καταπνίξασαν καὶ κατασβέσασαν τὰς ἐπιτοπίους γλώσσας, ἀλλὰ καθὰ μέσου καὶ ὀργάνου ἀνεφίκτου συνεννοήσεως, μεταξὺ τῶν παντοίων τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἐθνοτήτων καὶ φυλῶν· ἐνισχύομαι δ' εἰς τοῦτο ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων ἃ θέλω ἀναφέρει ἐν τῷ τέλει τῆς παρούσης διασαφήσεως.

Παρακαλῶ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῶν παραγράφων 3 καὶ 4 τοῦ πονηματίου μου. Διατί ὁ συγγραφεὺς τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, ἀναφέρων τὰς γλώσσας, ἃς ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι συνεπείᾳ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δὲν συγκαταλέγει ὡς ἐγὼ παρατηρῶ ἐκεῖ καὶ τὴν Ἑλληνικήν; Διὰ τί ἄλλο εἰμὴ ἐκ τοῦ ὅτι ἦτο πεπεισμένος ὅτι προηγουμένως ἐπαρκῶς ἐγνώριζον αὐτήν; Τὸ θαυματουργὸν τοῦτο ἐπεισόδιον ἂς ἑρμηνεύσωσιν ἄλλοι ὅπως θέλωσιν, ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι πανταχοῦ οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν ἑλληνιστί. Ὁ κ. Π. λέγει ὅτι *βραδύτερον* ἐγνώρισαν ἀρκούντως τὴν Ἑλληνικήν, αἱ πράξεις ὅμως δὲν δεικνύουσι *βραδύτερόν* τι ἀλλὰ τὸ ἄμεσον. Οὗτοι μόλις παρελθόντων τινῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἤρχισαν διασπειρόμενοι ἐπὶ τῆς γῆς· πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ προέβησαν εἰς τοσοῦτον βαθμόν, ἐν τῷ βραχυτάτῳ διαστήματι ἔστω καὶ ἑνὸς ἔτους οὐχὶ μόνον πρὸς τὸ συναναστρέφεσθαι ἁπλῶς ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ κηρύττειν, συζητεῖν καὶ πείθειν; Τὸ περὶ μεταγενεστέρας κατισχύσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν εἶναι ἰσχυρὸν καθότι ἐν τοσούτῳ μικρῷ χρόνου διαστήματι δὲν ἠδύνατο νὰ προέλθῃ τοσοῦτο σημαντικὸν ἀποτέλεσμα. Ὅστις μετὰ προσοχῆς παρατηρήσει διαφόρους περιπετείας τῆς ἱστορίας τῶν Μακκαβαίων θέλει εὕρει ὅτι καὶ 130 ἔτη πρὸ Χριστοῦ ἡ τοιαύτη ὑπερίσχυσις προώδευε γιγαντιαίοις βήμασι.[1]

Τὸ περὶ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Πέτρου, ὡς γενομένης ἑλληνιστὶ τὸ κείμενον τῶν Πράξεων δὲν λέγει τοῦτο ῥητῶς, ἀλλ' ἐξάγεται ἐκ λογικοῦ συμπεράσματος. Ἐὰν ὁ Πέτρος ἠγόρευεν ἐν ἐκείνῃ τῇ περιστάσει ἑβραϊστὶ τίς ἡ ἀνάγκη νὰ λέγῃ τοῖς ἀκροαταῖς «ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ

[1] Ὅρα τὰ περὶ τῶν Ο' Ἑρμηνευτῶν τῆς παλαιᾶς Γραφῆς ὑπὸ Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων 1845 ἐν τ. Β σελ. 576—578, ἐκτάδην προσαγόμενα.

αὐτῶν (τῶν Ἑβραίων) διαλέκτῳ Ἀκελδαμὰ, τουτέστι χωρίον αἵματος ;» Ἐὰν ὁ συγγραφεὺς τῶν Πράξεων ἐννόει ὅτι μεταφράζει ἑλληνιστὶ τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου δὲν ἦτο πλέον ἀνάγκη νὰ παρενείρῃ τὴν ἑβραϊκὴν λέξιν ἀλλ' ἁπλῶς τὸ σημαινόμενον ὑπ' αὐτῆς.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι λέγω περὶ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Παύλου καὶ τῆς ἄλλης πορείας αὐτοῦ ἐν τοῖς παραγράφοις 7-11, πρὸς οὓς ἀναπέμπω τὸν ἀναγνώστην ἵνα μὴ τὰς σελίδας τοῦ Παρνασσοῦ παραπληρῶ. Συμπέρασμα γενικὸν τοῦ λόγου μου ἦτο: ἀφοῦ συνέβαινεν ἐνίοτε οἱ Ἀπόστολοι νὰ ἀποτείνωνται πρὸς τοὺς Ἑβραίους καὶ ἑλληνιστὶ τί τὸ παράδοξον ἐὰν καὶ ὁ Ι. Χριστὸς ἐποίει τὸ αὐτό ; Καὶ ἀφ' οὗ ἀναντιρρήτως πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαφόρων πόλεων πρέπει νὰ ἐλάλει ἑλληνιστὶ, ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Hug (ὃν ἀνέφερον ἐν τῇ παραγράφῳ 12) τί τὸ παράλογον ἐὰν τὸ αὐτὸ ἐποίει καὶ πρὸς τοὺς παμπληθεῖς Ἑβραίους Ἑλληνιστάς ; Εἶπον ὅτι ὑπάρχουσι δείγματα ἐξ αὐτῶν τῶν Εὐαγγελίων ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλάλει τοῖς Ἰουδαίοις ἑλληνιστὶ, ὁ δὲ κ. Π. μὲ ζητεῖ νὰ ὑποδείξω αὐτά. Δὲν πρόκειται περὶ ἀποδείξεων ἀλλὰ περὶ δειγμάτων. Ταῦτα εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν παραγράφων 15 καὶ 16. Εἰς ταῦτα προσθέτω ὅτι ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα ἀποστόλων οὓς ἀπέστειλεν ὁ Κύριος ἵνα προαγγείλωσιν τὴν διάβασιν αὐτοῦ (Λουκᾶ κεφ. Ι) πάντες, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἔφερον ὀνόματα ἑλληνικὰ, (περιττὸν δὲ νὰ ἀντιγράφω ταῦτα ἐνθάδε) ὅ ἐστι ἀνῆκον εἰς γονεῖς πενιχροὺς μὲν ἀλλὰ συναλιζομένους μετὰ τῶν ἑλληνιστῶν καὶ γιγνώσκοντας μετὰ τῆς ἑβραιοαραμαϊκῆς τὴν διάλεκτον αὐτῶν. Τί παράδοξον ἐὰν πρὸς διαφόρους ἐξ αὐτῶν καὶ ἐν διαφόροις περιστάσεσιν ὁ Ἰησοῦς ἀπετείνετο πρὸς αὐτοὺς καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ;

Ἐν τῇ παραγράφῳ 6 ἔλεγον, ὑποθέτω μάλιστα ὅτι καί τινες τῶν παροικούντων Ἰουδαίων οὐδ' ἐγνώριζον ὅλως τὴν ἑβραϊκὴν, καὶ σημειωτέον ὅτι οὐχὶ περὶ τῶν οἰκούντων ἀλλὰ τῶν παροικούντων δηλαδὴ τῶν νεωστὶ ἐρχομένων ἵνα ἐγκατασταθῶσιν ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἀλλ' ὅταν τις ὑποθέτῃ λέγει ὁ κ. Π. τότε ὀφείλει νὰ ἀναφέρῃ καὶ τοὺς λόγους του, ἐν ᾧ ὁ κ. Α. οὐδένα ἀναφέρει. Ἀνέφερον ἤδη τὸ παράδειγμα τινῶν τῶν ἐν τῇ σταυρώσει παρευρεθέντων ὅπερ ὁ κ. Π. μὲ ἀμφισβητεῖ. Ἂς ἐξετάσωμεν ἐκ νέου αὐτό. Πάντες οἱ περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑβραϊκοῦ ἔθνους ἀσχολούμενοι γνωρίζουσιν ὅτι πάμπολλοι τῶν Ἑβραίων τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ ἀπώλεσαν τὴν γνῶσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν διαλέκτου τῆς ἑβραιοαραμαϊκῆς, λαλοῦντες πλέον διὰ τῆς γλώσσης τοῦ τόπου, ἐν ᾧ κατεστάθησαν, διαφερόντως δὲ τῆς διεθνοῦς ἑλληνικῆς· ἑπόμενον εἶναι ὅτι ἐκ τῶν ὅσων ἐπανήρχοντο ἵνα κατοικήσωσιν ἐν Ἰουδαίᾳ καὶ Ἱερουσαλὴμ, ἢ καὶ ἁπλῶς νὰ προσκυνήσωσιν οἱ πλεῖστοι δὲν ἐγνώριζον αὐτήν. Μάλιστα δ' ἐγὼ ἐκεῖ δὲν ἔλεγον ὅτι οἱ πλεῖστοι ἀλλὰ τινές. Ἐκ τούτων ὑπέθετον ὅτι ἦσαν οἱ παρευρεθέντες ἐν τῇ σταυρώσει οἵτινες δὲν ἐννόησαν τὰς

ἑβραιοαραμαϊκὰς λέξεις (ἃς ἐξεφώνησεν ὁ Ι. Χριστὸς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ)'Ηλὶ'Ηλὶ λαμὰ σαβαχθανί. Πρὸς τοῦτο ἀντιτείνων ὁ κ.Π. λέγει ὅτι οἱ ἐκεῖ παριστάμενοι δὲν ἠδύναντο νὰ εἶναι ἄλλοι εἰμὴ στρατιῶται 'Ρωμαῖοι ἢ τοιοῦτοι ὑπάλληλοι καὶ ἐν γένει ἀλλοεθνεῖς ὡς ἀναφέρονται ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ. Περὶ τούτου δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία καθὸ ἐκτελεστῶν τῆς καταδίκης. Εἰς τοιαύτας σκηνὰς ὅμως δὲν παρευρίσκοντο μόνον τὰ πρόσωπα τῆς ἐξουσίας,ἀλλὰ καὶ ἕτερα οἷον οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων,ὡς λέγει ὁ αὐτὸς Εὐαγγελιστὴς, καὶ ἕτεροι παραπορευόμενοι καὶ ἕτεροι ἑστῶτες, ἵνα ἴδωσι τὸ θέαμα τῆς ποινικῆς ἐκτελέσεως ὡς συμβαίνει πάντοτε καὶ πανταχοῦ. 'Εκ τούτων ἦσαν οἱ μὴ ἐννοήσαντες τὴν ἐπιφώνησιν τοῦ'Ιησοῦ καὶ νομίσαντες ὅτι «'Ηλίαν καλεῖ». 'Εκ τούτων καὶ οἱ λοιποὶ οἵτινες εἶπον «Ἄφες ἴδωμεν εἰ ἔρχεται 'Ηλίας σώσων αὐτόν». Τώρα ἐρωτῶ ἐὰν οὗτοι ἦσαν 'Ρωμαῖοι ἢ ἄλλοι ἀλλοεθνεῖς, ποῦ εἶξευραν τὸν 'Ηλίαν καὶ τὰ περὶ 'Ηλιοῦ, ὡς ἤθελεν ἡ ἑβραϊκὴ παράδοσις ὅτι ἀνάρπαστος ἐγένετο ἐν οὐρανοῖς καὶ ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ κατέλευσις αὐτοῦ; Ἆρα ἦσαν 'Εβραῖοι, ἀλλὰ 'Εβραῖοι μὴ γινώσκοντες τὰ ἑβραιοαραμαϊκά. 'Ιδοὺ ἡ ἀπόδειξις, οὐχὶ μόνον ὡραία ὡς ἀστειεύεται ὁ κ. κ. Π. ἀλλὰ καὶ ὡραιοτάτη.

Καλλίτερον νομίζω ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν ἐν τῷ τέλει τῆς σπουδαίας πραγματείας αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ παραρτήματος προσέθετεν ἐν σημειώσει,«Ἐπιθ. καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Δεῖνα ἐκτεθέντα ἐν τῷ 'Αττικῷ 'Ημερολογίῳ τοῦ ἔτους 1874, καὶ τὰ ἐν τῇ 'Επταλόφῳ μετενεχθέντα τοῦ κ. Hug μετὰ σημειώσεων τοῦ κ. Βρυεννίου», πρὸς ὃν οὗτος παραπέμπει συνεχῶς.

«Δυστυχῶς, λέγει ὁ κ. Π. ἐν σημειώσει τῆς σελίδος 375, δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω τὰ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐκτενέστερον ἐκτεθέντα. 'Ο κ. Λ. παραπέμπει εἰς τὸν α' καὶ β' τόμον τοῦ Β' ἔτους τῆς 'Επταλόφου. 'Αλλ' ἀναφυλλομετρήσας τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἅπαν οὐδὲν ἀνεῦρον». Δὲν καταλαμβάνω εἰς ποῖον λάθος περιπίπτει ὁ κ. Π. λέγων ταῦτα, ἐπειδὴ ἡ μετάφρασις αὕτη τῶν τοῦ Hug ὑπὸ τοῦ Βρυεννίου εὑρίσκεται πραγματικῶς ἐν τῷ α' τόμῳ τοῦ Β' ἔτους ἐν ταῖς σελίσιν 161-204, καὶ ἐν τῷ β' ἐν σελίσιν 45-81. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο εὑρίσκεται ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ ἀναγνωστηρίου τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς καὶ ὁ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐνδιαφερόμενος δύναται τάχιστα νὰ πληροφορηθῇ.[1]

Κ. ΛΑΜΠΡΥΔΑΟΣ.

1 Σὺν τούτοις χρήσιμα εἶναι καὶ τὰ ἀκόλουθα συγγράμματα.

Diodatus, De Cristo graece loquenti. Neapolis 1767.

Binterim, Epistola catholica interlinealis de lingua original N. T.

Wiseman Horae Syriacae. Romae vol. 1 p. 109 et seq.

Retisch, ἐν τῷ Ephemerides exegetico-theolog in fasc. 3. (Gisae 1824).

Paulus, Verosimilia de Judaeis Palestinis, Iesu etiam et Apostolis non Aramaica dialecto. . . sola, sed graeca quoque aramaizante locutis. 1803.

Discussion on the Gospel by Alexander Roberts, edit. 2 Cambridge and London 1864.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ ΘΗΡΑΣ [1]

Ὁ ἀνδρειωμένος.

Μάνα νεγυιὸν ἐγέννησε κι' ἦτον ἀντρειωμένος·
Σὲ δυὸ νερὸν ἐγύρεψε, 'ς τσῆ τρεῖς φαεῖ γυρεύγει
Καὶ ςτσῆ ἐφτὰ καὶ ςτσῆ ὀχτὼ σπαθὶ γονειοῦ γυρεύγει.
Τὸ Τζαρτζανάκι τὸ μικρὸ, τὸ μικροτζαρτζανάκι
Μικρὸν ἐζώσθη τ' ἄρματα, Λαγιένιο τὸ κοντάρι,
Μικρὸς ἐκαββαλίκεψε ἀμέρωτο μουλάρι.
Ἔβγηκε κι' ἠκαυχήστηκε πῶς Χάρο δὲ(ν) φοβᾶται,
Μηδ' ἀστραπὴ μηδὲ βροντὴ μηδὲ τὸ Βασιλέα.
Ὁ Βασιλέας τὄκουσε, πολὺ τοῦ 'βαροφάνη,
Μαζόβγ' ἀσκέρι τσῆ στερηᾶς, ἀρμάδα τοῦ πελάου
Νὰ πᾶνε νὰ τὸ πιάσουνε κι' ἐκεῖ νὰ τοῦ τὸ πᾶνε.
— Χριστὲ καὶ νὰ τὸ βρήκαμε ςτὸ δέντρο ποῦ κοιμοῦνται
Νά 'χε καὶ τ' ἀργυρὸ σπαθὶ ςτὸ δέντρο νὰ κουνοῦνται.
Ἁμαρτωλοῦ παιδί 'τονε, ὁ θειὸς κ' ἠπήκουσέν τω(ν).
Κ' ἐπῆα καὶ τὸ βρήκανε ςτὸ δέντρο καὶ κοιμοῦνται,
Κι' εἶχε καὶ τἄργυρὸ σπαθὶ στὸ δέντρο κι' ἐκουνιοῦνται,
Κ' ἐρράψανε τὰ μάθιά του μ' ὀχτὼ κλωνῶ μετάξι,
Καὶ 'δέσανε τὰ χέρια του μ' ἐφτάκλων' ἀλυσσίδα,
Καὶ δέσαν καὶ τὰ πόδιά του μὲ δυὸ λίτραις βολύμια.
— Σ' οὖλο τὸ δρόμ' ἀμέτε με δεμένο καὶ κλεισμένο,
Στῆς ἀγαπῶ τὴ γειτονιὰ χρυσοπαρουσασμένο.
Κι' ἐκείν' ἡ σκύλα ἤβγηκε ἀπά' ςτὴ γαλαρία.
— Δὲ σοῦ τὸ λέω, Δαρδανῆ, νὰ μὴν πολλοκαυχᾶσαι,
Γιατ' ἔχεις λύκους ἄγριους, γεράκια 'μερωμένα
Κι' ἔρθουνε καὶ σὲ πιάσουνε, ςτοῦ Βασιληᾶ σὲ πᾶνε.
Τσιτώνει μιὰ τὰ μάτιά του καὶ κόβγει τὰ μετάξα,
Κάνει καὶ μιὰ τὰ χέρια του καὶ σπᾷ τὴν ἀλυσσίδα,
Κλωτσᾷ καὶ μιὰ τὰ πόδια του καὶ κόβγει τὰ βολύμια
Καὶ βγαίνει τ' ἀργυρὸ σπαθὶ ἀφ' τ' ἀργυρὸ φηκάρι.

1 Τὰ ᾄσματα ταῦτα προέρχονται ἐξ ἐκτεταμένης συλλογῆς δημοτικῶν προϊόντων ἣν ἐντολῇ τοῦ Συλλόγου ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναλέκτων ἠγόρασε παρὰ τοῦ λογίου ἐκ Θήρας νέου κ. Πεταλᾶ, ὅστις εἶχε φροντίσει τὴν συναγωγὴν τούτων.

'Εννιὰ μουλάρια 'φόρτωσε ὅλο αὐθιὰ καὶ μύταις.
Τοῦ Βασιλέα τά 'στειλε σὰ νᾶτον πεσκεσάκι.
'Ορίστ' ἀφέντη Βασιληά, τοῦτο τὸ κανισκάκι.
"Αν ἔχῃς κι' ἄλλα πρόβατα, στεῖλε νὰ σοῦ σφραίσω,
"Α θέλῃς καὶ τοῦ λόου σου, κόπιασε κι' ἀπατός σου.

Οἱ ἀδελφοὶ Βλαχόπουλοι.

'Ο Γιάννης ὁ Βλαχόπουλος κι' 'Αλέξης ἀδερφός του
Μαζὶ τρῶνε καὶ πίνουνε κι' ἀντάμα τραγουδοῦνε,
Κ' ἐδέσαν καὶ τσοὶ μαύρους των σ' ἕνα πλατὺ χωράφι.
Τοῦ Γιάννη τρώει σίδερα, τ' 'Αλέξη τὰ λιθάρια.
Καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο 'γίνηκ' ἕναν πουλάκι,
'Ηπῆε καὶ τῶς ἔλεγε μὲ τὸ καμέν' ἀχεῖλι:
'Εσεῖς τρῶτε καὶ πίνετε κι' ἡ χώρα σας κρουσεύγει.
'Πῆραν τοῦ Γιάννη τὰ παιδιὰ, τ' 'Αλέξη τὴ γυναῖκα
Καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὴν ἀγαπητική του.
'Ο Γιάννης μὸς τοῦ τό 'κουσε, τὸ μαῦρό του σελλόνει,
Κι' 'Αλέξης ὁ τριτότερος τὸ μαῦρο χαλινόνει,
Καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο μπηδᾷ, καβαλικεύγει.
— "Αν εἶνε χίλιους, κόψε ντους καὶ δυὸ μὴν τῆς ἀφήκῃς,
"Αν εἶνε τρεῖς καὶ τέσσερης, δός μας κι' ἐμᾶς χαμπάρι.
Δώνει βετσὰ τοῦ μαύρου του, ἀπά' σ' τσῆ βίγλαις βγαίνει,
Νὰ πάῃ 'πίσω, 'ντρέπεται, νὰ πάῃ 'μπρός, φοβᾶται.
Σκύβγει φιλεῖ τὸ μαῦρόν του μὲ τὸ καμέν' ἀχεῖλι.
— Δύνεσαι, μαῦρε, δύνεσαι ςτὸ γαῖμα γιὰ ν' ἀπλέψῃς
Καὶ σὺ, σπαθί μου διμισκὶ, νὰ μὴν ἀποστομώσῃς;
— Δύνωμ' ὁ μαῦρος, δύνωμαι ςτὸ γαῖμα γιὰ ν' ἀπλέψω
Κι' ἐγὼ, σπαθὶ σου διμισκὶ, νὰ μὴν ἀποστομώσω.
Μὰ δέσε τὸ κεφάλι σου μ' ἕνα χρυσὸ μαντῆλι,
Δέσε καὶ τ' ἀργυρὸ σπαθὶ ςτὸ καλαμόχερό σου.
'Σ τὸ βάρμα χίλιους ἔκοψε, ςτὸ βάρμα δυὸ χιλιάδες,
Εἰς τὸ μετά του γύρισμα δώδεκα χιλιάδες.
'Πῆρε τοῦ Γιάννη τὰ παιδιὰ, τ' 'Αλέξη τὴ γυναῖκα
Καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο τὴν ἀγαπητική του.
Προσγονατίζ' ὁ μαῦρός του καὶ 'πίσω του τσὴ παίρνει.
'Σ τὸ δρόμον ὁποῦ 'πήαινε, σύρνει φωνὴ περίσσα,
Δεντρὰ ξερριζωθήκανε, μηλιαῖς καὶ κυπαρίσσια.
"Αν εἶστε 'πίσω, στέκεστε, κι' ἂν εἶστε 'μπρὸς, σκιαχτῆτε.
Τὰ μάτιά μου θολώσανε καὶ τὸ κορμί μου τρέμει.

Μιὰ μπαλωθιὰ τοῦ ῥίχνουνε μὲ μπάλα ἀσημένια.
Ἂν εἶν' ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, τὸ γαῖμά μου χαλάλι,
Ἂν εἶν' ἀπὸ τ' ἀδέρφιά μου, τὸ γαῖμά μου χαράμι.
Θέρμη νὰ κόψῃ τσ' ὥμορφαις καὶ 'γειὰ ςτὰ παλληκάρια.

Ὁ ἐπίβουλος ἐραστής.

Ὁ Χαντζανάκης ὁ μικρὸς ὁ μικροχαντζανάκης,
(ἢ ὁ Χαντζανῆς, ὁ Χαντζανῆς, ὁ Χαντζανομπαξάδος),
Τινὰ δὲν εἶχε νὰ 'μιλῇ, τινὰ νὰ λογαριάζῃ,
(ἢ τὴ νειὰ δὲν εἶχε νὰ 'μιλῇ, τὴ νειὰ νὰ κουβεδιάζῃ),
Μονάχα μὲ τὸ μαῦρόν του, τὸ μαῦρο τ' ἄλογόν του.
— Μαῦρ' ἂ μὲ κάμῃς νὰ φιλῶ τὴν κόρην ὁποῦ θέλω,
Τὰ τέσσερά σου πέταλα θὰ τὰ μαλαματώσω.
Μ' ἂ δὲ(ν) μὲ κάμῃς νὰ φιλῶ τὴν κόρη ὁποῦ θέλω,
Θὰ σ' ἀναιβάζω σὲ βουνὰ, σὲ χαμηλολαγκάδια
(ἢ θὰ σ' ἀναιβάσω ςτὰ 'ψηλὰ καὶ ςτὰ βαθειὰ λαγκάδια).
Καὶ στὰ βουνὰ τ' ἀπέτρωτα, ποῦ κοπανίζουν τἄλλα
(ἢ 'κεῖνα τὰ πέτρινα βουνὰ, ποῦ κοπανίζουν τ' ἄλλα).
Σὰ θὲς, ἀφέντη, νὰ φιλῇς τὴν κόρη ὁποῦ θέλεις,
Πάρε βελόνι καὶ κλωστὴ κι' ἄμε ςτὴ γειτονιάν τσῃ
Καὶ σύρε μιὰ 'ψιλὴ φωνὴ, ὥστε ποῦ νὰ μπορέσῃς.
—Μάνα μου εἶν' ἀπ' τὴ Φραγκιὰ κι' ἀφέντης μ' ἀπ' τὴ Πάρο
Κι' ἔχ' ἀδερφὸ Γιανίτσαρο δώδεκα χρόνοι σκλάβο.
Κ' ἡ μάναν τσῃ ὡς τό 'κουσε, πάει τὸν ἀγκαλιάζει.
Κόρη μαθήτρα σοῦ 'φερα τὴν πρώτη σ' ἀξαδέρφη.
Σ' τὸ παραθύρι 'κάτσανε καὶ 'σφιχταγκαλιαστήκαν,
Ἕναν πουλ' ἐκεντούσανε κι' ἕναν τραοῦδι λέαν.
— Μπρὲ Χαντζανῆ, μπρὲ Χαντζανῆ, μπρὲ Χαντζανομπαστάρδε
Μπρὲ τὸ κουλοῦκί σου περνᾷ καὶ σὺ καὶ δὲ γροικάεις.
Ἂ δὲν τὸ πιάσω τὸ σκυλὶ κι' ἂ δὲν τὸ θανατώσω,
Νὰ βγάλω τὰ ματάκιάν του, στραβὸ νὰ τοῦ τὸ δώσω.
— Γιὰ 'πές μου, ἐξαδέρφη μου, πῶς εἶν' ὁ Χαντζανῆς σου;
— Εἶνε 'ψηλὸς καὶ τσιριγλὸς, λιγνὸς σὰν κυπαρίσσι
Λυωβεργᾷ τὴν μέσην του σὰν τὴν κεθάκλυα βρύσι·
(ἢ Μά 'νε 'ψηλὸς καὶ τσιριγλὸς καὶ βοσκαναιθρεμμένος,
Βάζει καὶ τὸ φεσάκιν του σὰν πολυχαδεμένος).
— Πᾶν' τὰ πουλάκια σ' τσῆ φωλιαῖς, ἀδόνια σ' τσ' ἀδονιαῖς τω,
Καὶ τὸ καμένο τὸ Λενιὼ ποῦ θενὰ πά' νὰ πέσῃ;

— Ἄψετε, βάγιαις, τὰ κεριὰ, μουνοῦχοι τσῆ λαμπάδαις
Καὶ στρώσετε τὴν κλίνη μου τὴ λινομέταξή μου
Βάλετε πάπλωμα χρυσὸ, γιατ' εἶν' ὁ Χαντζανῆς μου
(ἢ Καὶ στρώσετε τὸ πάπλωμα, ποῦ εἶν'ὁ Χαντζανῆς μου)
Ἐπήανε κ' ἐπέσανε καὶ 'σφιχταγκαλιαστήκαν.
Καὶ τὸ πορνὸ σηκώνεται κι' ἤτονε βαρεμένη
(ἢ καὶ τὸ πορνὰ ξημερωτὰ ἤτονε βαρεμένη).
Κ' εἰς τὸ δεξὶν τση μάουλο ἦτον ἀκουμπισμένη.
— Γιὰ 'πές μού, ἀξαδέρφη μού, τί εἶδες ςτ' ὄνειρό σου ;
— Σὲ περιβόλι βρίσκουμου, σὲ χώραις ἐπερπάτου,
Σέλινα ἐξεσέλινα, πράσα ἐπρασολόου,
Τριγύρω 'ς τὴν ποδίτσα μου τριαντάφυλλα καὶ ρόδα,
Ἠβάστου καὶ στὰ χέριά μου ὁλόχρυσα δυὸ μῆλα.
— Τὸ περιβόλι ἦσου σὺ, χώραις ἡ χώρισί μας,
Τὰ πράσα καὶ τὰ σέλινα τὰ λόγια ποῦ σοῦ εἶπα,
Τὰ ρόδα, τὰ διαντάφυλλα εἶνε ἡ παρθενιά σου,
Τὰ μῆλα τὰ ὁλόχρυσα εἶνε τὰ δυὸ βυζά σου.
Τώρα μισεύγω, λίγερη, κι' ἔχε τὰ μοιρολόγια,
— Ἀμπείδες κι' εἶσ' ὁ Χαντζανῆς, ἔλα νὰ βλοηθοῦμε
Μ' ἀνὴ γυρεύγω νὰ βλοῶ καὶ νὰ περιλαβάνω,
Ἔχω λαμπάδαις καὶ κεριὰ νὰ δίνω τῶν παπάδω ;
Σὲ κάθε χώρα ἔχω μιὰ, σὲ κάθε κάστρο δέκα
Καὶ ςτὴν Κωνσταντινούπολι παιδιὰ μὲ τὴ γυναῖκα.
Τώρα μισεύγω, λίγερη, κι' ἔχε τὰ μοιρολόγια.
— Καλό ςτηνε τὴ μάνα μου, καλόστηνε ὁποῦ 'ρθε
Ποῦ μοῦ 'φερε τὸ Χαντζανῆ, πῶς εἶν' ἡ ἀξαδέρφη.
—Γιὰ σήκου θυατέρα μου, καὶ λούσου καὶ χτενίσου,
Νὰ πᾶμ' ἀπά' 'ςτοῦ ποδοστᾶ τὴν κρίσι νὰ μᾶς κάμη
Καθὼς τὴν ἰδ' ὁ ποδοστᾶς τὸ νοῦν του τονὲ χάνει.
Δὲν ἦταν πιθαμὴ χαρτὶ καὶ κοντυλιὰ μελάνη
Παρά 'ρθε τέθοια 'Ρήϊσσα ἀπάνω στὸ παλάτι ;
(ἢ Δὲν εἶνε πιθαμὴ χαρτὶ καὶ μπένα μὲ μελάνη,
Μονό ρθε τέθοια 'Ρήϊσσα μονάχη ςτὸ παλάτι ;)
— Ἦταν καὶ πιθαμὴ χαρτὶ καὶ κοντυλιὰ μελάνη,
Μόν' ὄρθ', ἀφέντη ποδοστᾶ, τὴν κρίσι νὰ μοῦ κάμης.
Ὁ Χαντζανῆς, ὁ Χαντζανῆς, ὁ Χαντζανομπαστάρδος
Μὲ μαριολιὰ, μ' ἐπιβουλιὰ μοῦ 'πῆρε τὴν τιμή μου.
Ἤστειλε καὶ τὸν ἔπηρε σαράντ' ἀρματωμένους
(ἢ Στέλλει καὶ τονὲ παίρνουνε μὲ δέκ' ἀρματωμέναι).
— Ἂ δὲν τὴν πάρης, Χαντζανῆ, ἐγὼ θὰ τηνὲ πάρω.

— Ἐσὺ ποῦ δὲν τὴ 'φίλησες, λὲς πῶς θὰ τηνὲ πάρῃς,
Κ' ἐγὼ ποῦ τηνὲ 'φίλησα, θενὰ σοῦ τὴν ἀφήκω.

Ὁ δόλιος ἐραστής.

Ὁ Κωσταντάκης ὁ μικρὸς, ὁ μικροΚωνσταντῖνος
Ἡμικροκαββαλίκεψε ἀμέρωτο μουλάρι,
Κ' ἠναίβηκε καὶ τὸ βουνὸ μὲ δίχως χαλινάρι,
Κ' ἤκαμε κιἀγαπητικιὰ στρατιώτη θυατέρα,
Τσῆ στέλλει ἕνα μηνυτὸ, διακόσα τὴν ἡμέρα·
Τὸ ναὶ ποτὲς δὲν τό 'λεε σὰν πρωτοθυατέρα.
Σηκώνεται κι' ὁ Κωσταντῆς, ςτὸ σπίτιν τση πηγαίνει.
Τὸν ἀρωτοῦ τ' ἀδέρφιάν του.— Τί ἔχεις Κωνσταντῖνε;
Τί ἔχεις, Κωνσταντῖνέ μου, καὶ εἶσαι βαρεμένος,
Σ' τὸ δεξιό σου μάουλο βρίσκεσ' ἀκουμπισμένος;
Νὰ σαςὲ 'πῶ 'γ', ἀδέρφιά μου, τὰ πάθη μου θὰ κλαῖτε.
Στρατιώτη κόρη 'γάπησα καὶ δὲ μοῦ τηνὲ δίνει.
—Κι' ἔννοιά σου, Κωνσταντῖνέ μου, κι' ἐμεῖς νὰ σοῦ τὴ δώκω.
Φέρε παπᾶδες ἑκατὸ 'ς τσῆ σκάλαις τση νὰ πᾶμε.
Σαράντα 'μέραις κάνουνε τσῆ σκάλαις τση ν' ἀναίβου,
Ἄλλαις σαράντα 'κάμανε τὴν κόρη νὰ τὴν εὕρου.
— Καλῶς τσοι τσοὶ παπᾶδές μου, ποῦ 'ρθετε νὰ μὲ 'δῆτε.
—Μὰ 'μεῖς δὲν ἤρθαμε ἐδῶ νὰ φᾶμε γιὰ νὰ πιοῦμε,
Ὁ Κωσταντῆς μᾶς ἔστειλε γιὰ νὰ σὲ καλοδοῦμε.
— Ἠῆτέ του σεῖς τοῦ Κωσταντῆ ςτ' αὐτὶ 'να λογαράκι.
Ν' ἀγκαλιαστῆ τ' αὐγὰ πολλὰ, τὸν οὐρανὸ μὲ τἄστρα,
Νὰ σπείρῃ καὶ τὴ θάλασσα κουκὶ σπυρὶ σησάμι,
Νὰ σπείρῃ καὶ τὰ τρίστρατα κουκὶ σπυρὶ σιτάρι,
Νὰ κάμῃ καὶ τ' ἀλῶνίν του ἀνάμεσα πελάου,
Νὰ βάλῃ καὶ τὸ μαῦρόν του διὰ νὰ τ' ἀλωνέψῃ,
Κουκὶ σιτάρι μὴ χαθῆ, κόνταλο μὴν τοῦ μπλάξῃ,
Τότες κι' ὁ Κωνσταντῖνός σας ἐμένα νὰ κυττάξῃ.
Τοῦ Κωσταντῆ ὡς τά 'πανε, πολὺ τοῦ 'βαροφάνη·
Φίνει τὰ ὄρη 'πίσων του καὶ τὰ βουνὰ 'μπροστάν του.
Τὸ δρόμον ὁποῦ 'πήαινε, τοῦ πάντηξ' ἕνας γέρος.
— Τί ἔχεις, Κωνσταντῖνέ μου, καὶ εἶσαι βαρεμένος;
— Νὰ σαςὲ 'πῶ 'γὼ, γέροντα, τὰ πάθη μου θὰ κλαῖτε.
Στρατιώτη κόρη ἀγαπῶ καὶ δὲ μοῦ τηνὲ δίνουν.
—Κι' ἔγνοιά σου, Κωνσταντῖνέ μου, κι' ἐγὼ νὰ σ' ἀρμηνέψω.

Γιὰ νὰ σοῦ βγάλω τὰ σουρλιὰ, γυναίκεια νὰ σὲ 'ντύσω.
Πάρε βελόνα καὶ κλωστὴ κι' ἄμε στὴ γειτονιάν τση
Καὶ γίνους κι' ἀξαδέρφην τση καὶ γίνους καὶ 'δικιάν τση.
Ψωματερνὰ τοῦ τό 'λεε κι' ἀληθινὰ τὸ κάνει.
Παίρνει βελόνα καὶ κλωστὴ, ςτὴ γειτονιάν τση πάει.
— Ὥρα καλὴ γειτόνισσα — Καλὸ 'ς τὴν ἀξαδέρφη.
Σ' ἕνα σκαμνὶν ἠκάτσανε κι' ἕναν πλουμὶν ἠκάναν
Κι' ἕναν τραοῦδι 'λέανε, σ' ἕνα σκοπὸ τὸ 'βάναν.
Κι' ἡ κόρη ἠναιστέναξε κ' ἡ ἀξαδέρφη λέει·
— Τί ἔχεις, ἀξαδέρφη μου, καὶ βαρειαναστενάζεις;
— Τῶν κασσελῶ μου τὰ κλειδιὰ ποῦ 'ν'τα καὶ δὲ χτυποῦσι
Ποῦ 'νε κι' ὁ Κωνσταντῖνός μου καὶ δὲ διαβοπερνοῦσι;
— Ὁ μαῦρός του ἐρρώστησε κ' ἤπεσε στὸ κρεββάτι.
Κ' ἐκείνη ἠναιστέναξε κι' ἡ ἀξαδέρφη λέει.
— Τί ἔχεις, ἀξαδέρφη μου, καὶ βαρειαναιστενάζεις;
Πᾶν' τὰ πουλάκια ςτὴ βοσκὴ, πᾶνε γιὰ νὰ κοιτάξου
Κ' ἐγὼ, ποῦ 'μεινα μοναχὴ μὲ ποιόνε θὰ πλαγιάσω;
— Κι' ἔννοιά σου, ἀξαδέρφη μου, καὶ μείνεις μὲ τσῆ βάγιαις
— Μὰ 'γὼ δουλιῶ ποῦ χάνομαι νὰ μείνω μὲ τσῆ βάγιαις.
— Κ' ἔγνοιά σου, ἀξαδέρφη μου, καὶ μείνομε ἀντάμα.
Ὕπνο πολὺ τὴν 'πότισε κι' ἤπεσε λιγωμένη.
Καὶ τὸ πρωῒ σηκώθηκε κι' ἦτον ἀρρωστημένη.
— Τί ἔχεις, ἀξαδέρφη μου καὶ εἶσ' ἀρρωστημένη;
— Φειδ' ἤννοιωσα ςτὴ μέση μου καὶ βάρος ςτὸ λαιμό μου.
— Ἐγὼ 'μουνε τὸ φειδί σου, ἐγὼ 'μουν κι' ἡ τιμή σου.
Τρίβγει τὸ μουστακάκιν του, ςτὸ μαῦρόν του καθίζει.
Σηκώνεται κ' ἡ κόρ' αὐτὴ τραβῷ δικαιοσύνη.
Σύρνει καὶ πάει 'ς τοῦ πασσᾶ, πάει 'ς τοῦ πεθεροῦν τση.
— Ὥρα καλὴ, ἀφέντ' ἀγᾶ.— Καλό ςτην τὴ νυφίτσα.
— Ἕνας ἀπ' τὴ φαμήλιά σας μοῦ 'πηρε τὴν τιμή μου.
— Γνωρίζεις το(ν); — Γνωρίζω το[ν] νὰ τό(ν)'βρω ςτὴν αὐλή μου.
Ἴσος εἶνε σὰν τὸ κερὶ, χυτὸς σὰν τὴ λαμπάδα,
Μὰ 'ν' καὶ τὸ χωριουλάκιν του ἀπὸ τὴν 'Αλεξάντρα.
— Κατὰ τὰ σημαδάκιάν του θὲ νά 'ν' ὁ Κωνσταντῖνος.
— Δὲν τό 'ξερες, διαβόντρου γυιὲ, τί ἄθρωπος εἶν' 'κεῖνος;
Θέλεις τονε τὸν Κωσταντῆ, μὰ ποιὸς δὲν τονὲ θέλει;
Ποῦ 'ντὰς πατήσῃ μέσ' στὴ γῆ, ἡ γῆς βουλᾷ καὶ φεύγει.
Θέλεις τονε τὸ Κωσταντῆ, μὰ ποιὸς δὲν τονὲ θέλει,
Ποῦ 'νε καμπάνα φράγκικη, καμπάνα σημαντῆρι,
Καὶ σὰ θὰ τὴ σημπάνουνε, γροικιέται ςτὸ Μισῆρι;

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Ἐγένετο ἤδη γνωστὸν διὰ τῶν ἐφημερίδων, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ σήμερον λήγοντος μηνὸς ἀνεκαλύφθη *βυζαντινὴ ἐπιγραφὴ* ἔν τινι τῶν ἐν τῇ Ἄλτει τάφων, τῶν ἐν τοῖς δῆθεν σλαβικοῖς ἐν αὐτῇ οἰκήμασιν ἀνηκόντων. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη προστιθεμένη ἑτέροις εὑρήμασιν, ἤτοι σταυροῖς, σφραγῖσι καὶ μιᾷ βυζαντινῇ λυχνίᾳ, καθιστᾷ πλέον καταφανὲς, ὅτι τὰ οἰκήματα ταῦτα εἶνε χριστιανικά. Καὶ τὸ ζήτημα δὲ τίνες οἱ χριστιανοὶ οὗτοι, ἂν δηλ. εἶνε ἐγχώριοι ἢ σλάβοι ἐξελληνισθέντες ἢ ἕτεροι λαοὶ ἔξωθεν ἐλθόντες, εἶνε πλέον πραγματεύσιμον. Ἐνταῦθα παρατηρῶ μόνον ἐν παρόδῳ ὅτι τὰ γενόμενα εὑρήματα οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀπόδειξιν τῆς σλαβικῆς καταγωγῆς τῶν προκειμένων οἰκημάτων παρέχουσι. Καθ' ἃ δὲ ἐκ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐν τῇ Ἄλτει βυζαντινῆς ἐκκλησίας καταφαίνεται, ἡ χώρα αὕτη κατῳκήθη ὑπὸ χριστιανῶν ἀπὸ τῆς Ϛ' περίπου ἑκατονταετηρίδος· εἰς τούτους δὲ τοὺς χριστιανοὺς ἀνήκουσι τὰ μεταγενέστερα οἰκήματα, διότι οὐδένα ἀρχαιολογικὸν λόγον ἔχομεν πρὸς ὑποστήριξιν ὅτι οἱ χριστιανοὶ οὗτοι ἐξέλιπον ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἢ ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ ἑτέρων λαῶν.

Συγχρόνως δὲ τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀπεκαλύφθησαν καὶ δύο *μωσαϊκὰ* ἐν τῷ ἐκτὸς τῆς Ἄλτεως, πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος αὐτῆς, κειμένῳ ῥωμαϊκῷ βαλανείῳ. Εἶνε δὲ ταῦτα ἔργα ὡραιότατα, ἁμιλλώμενα πρὸς τὰ τῆς Πομπηίας, καὶ εἰκονίζουσι τὸ μὲν νηρηΐδα καθημένην ἐπὶ θαλασσίου ταύρου, τὸ δὲ τρίτωνα φέροντα τρίαιναν καὶ ὀχούμενον ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ ἱπποποτάμων.

Τὰ σπουδαιότερα δὲ πλαστικὰ εὑρήματα τοῦ μηνὸς τούτου εἶνε ἅπαντα χαλκᾶ, ἤτοι

α') *Ζεὺς* (ὕψ. 0,25) ἐστεμμένος, ἔχων μακρὰν κόμην ἀποτελουμένην ἐκ παραλλήλων καὶ κανονικῶν πλοκάμων καταπιπτόντων ἐπὶ τῶν νώτων. Φέρει δὲ ποδήρη χιτῶνα καταλείποντα γυμνὸν τὸν δεξιὸν ὦμον, προσκεκολλημένον στενῶς τῷ σώματι οὕτως, ὥστε ἀποτελεῖ μετ' αὐτοῦ ὅλον τι συμπαγὲς, καὶ σχηματίζοντα ὑπὸ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα μακρὰς παραλλήλους πτυχάς· Τὸ πρόσωπον εἶνε ἰσχνὸν καὶ ὀξὺ, καὶ ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν κατὰ τὸ γ' ἔτος τῶν ἀνασκαφῶν εὑρεθεῖσαν χαλκῆν κεφαλὴν Διός. Καθόλου δὲ ἐξεταζόμενον τὸ ἔργον τοῦτο εἶνε ἄριστον ὑπόδειγμα ἀρχαϊκῆς ἐργασίας, ποιηθὲν πιθανῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ϛ' ἑκατονταετηρίδος.

β') Δύο ἀγαλμάτια (ὕψος τὸ μὲν 0,12. τὸ δὲ 0,11) παριστῶντα *γυμνὸν καὶ ἐστεμμένον Δία* κρατοῦντα ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ κεραυνὸν ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ἀετόν.

Παρίσταται δὲ ὁ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε καθ' ἣν στιγμὴν πλήρης ὀργῆς εἶνε ἕτοιμος νὰ ἐξακοντίσῃ τὸ φοβερὸν αὐτοῦ ὅπλον· πρὸς τοῦτο δὲ στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ὑψόνει τὴν δεξιὰν καὶ προβάλλει τὸν ἀριστερὸν πόδα, κλίνων συγχρόνως πρὸς ἀριστερὰν τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος. Τοιαῦτα ἀγάλματα εὑρέθησαν καὶ δύο ἕτερα ἐν τοῖς προηγουμένοις ἔτεσι. Καὶ ἐπὶ νομισμάτων δὲ τῶν Ἠλείων εἰκονίζεται οὕτως ὁ Ζεύς.

γ') Ἀγαλμάτιον ἀρχαϊκὸν παριστῶν *ἄνδρα κατακείμενον ἐπὶ κλίνης* (μ. 9,15 ὕψ. 0,08), στηρίζοντα τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα ἐπὶ προσκεφάλου καὶ κρατοῦντα ἐν τῇ χειρὶ φιάλην. Ἡ τοιαύτη στάσις ἀναπολεῖ ἡμῖν τὰς ἐτρουσκικὰς ἐκείνας λάρνακας, ἐφ' ὧν παρίσταται ὁ θνὼν κατακεκλιμένος· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ ἱματισμός, ἡ ἔκφρασις καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου εἶνε ὅλως ἐτρουσκικά. Τοιαύτη παράστασις ἦτο συνήθης ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις, καθ' ἃ βλέπομεν ἐν τοῖς λεγομένοις «ἐπιταφίοις δείπνοις» ὧν πολλὰ εὑρίσκονται ἐν Πελοποννήσῳ καὶ μάλιστα ἐν Τεγέᾳ, καὶ ἔν τισι σαρκοφάγοις. Καὶ εἶναι μὲν τολμηρὸν νὰ ἐξάγῃ τις καθολικὰ συμπεράσματα ἐξ ἑνὸς μόνον ἔργου, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ γνώμη, ὅτι δῆθεν τὰς παραστάσεις ταύτας παρέλαβον οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Ἐτρούσκων, ἀνατρέπεται διὰ τοῦ προηγουμένου ἀρχαϊκοῦ ἀγαλματίου. Ἂν δὲν ἔχομεν ἱκανοὺς λόγους πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀντιστρόφου γνώμης, τοὐλάχιστον πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν, ὅτι αἱ παραστάσεις αὗται προῆλθον ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας.

Πρὸ τεσσάρων δὲ ἡμερῶν, τῇ 26ῃ λήγοντος, εὑρέθη πλησίον τοῦ Πρυτανείου πολύτιμον καὶ ὅλως ἀπροσδόκητον εὕρημα, ἤτοι *χαλκῆ πωγωνοφόρος κεφαλὴ* ἀθλητοῦ ἔχουσα φυσικὸν μέγεθος. Διέφυγε δὲ τὸν ὄλεθρον, ὃν ὑπὸ κακούργων καὶ φιλαργύρων χειρῶν ὑπέστησαν τὰ χαλκᾶ ἔργα τῆς Ἄλτεως, καταπλακωθεῖσα κατὰ τὴν πτῶσιν αὐτῆς ὑπὸ μεγάλης λιθίνης πλακὸς καὶ γενομένη οὕτως ἀόρατος. Ἡ μικρὰ καὶ ἐξ ὀξέων ἐστριμμένων βοστρύχων ἀποτελουμένη κόμη αὐτῆς συνέχεται διὰ ταινίας, ὁ πώγων εἶνε παραπλήσιος κατὰ τὴν ἐργασίαν τοῖς βοστρύχοις τῆς κόμης, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐντεθειμένοι καὶ ἀπετελοῦντο ἐξ ἑτέρας πιθανῶς ὕλης· ἐντεθειμένα δ' εἶνε καὶ τὰ χείλη, ἀλλ' ἐκ χαλκοῦ. Ἡ ἀνδρικὴ δ' αὐτῆς καί πως θυμώδης ἔκφρασις, ἡ μικρὰ πίεσις τοῦ προσώπου, ἡ πλατεῖα ῥὶς καὶ μάλιστα ἡ ταπείνωσις τῶν ὀφρύων πρὸς τὸ μέρος τῆς ῥινός, καὶ ἡ ἄνω τούτων συστολὴ καὶ ἐξόγκωσις τῶν κάτω μυῶν τοῦ μετώπου, ταῦτα πάντα παρέχουσιν αὐτῇ ὄψιν ῥωμαλαίου καὶ ἀδαμάστου παλαιστοῦ, τρόμον δυναμένου νὰ προξενήσῃ τῷ ἀνταγωνιστῇ του. Ἀπείκασμα δ' οὖσα προσώπου ἡ προκειμένη κεφαλὴ ἔχει ὅλως ὑποκειμενικὰ γνωρίσματα, εἶνε ὅμως κεκαθαρμένη ἀπὸ παντὸς κοινοῦ καὶ ἐπουσιώδους καὶ πάσης πραγματικῆς λεπτομερείας, ὥστε εἶνε ἀναμφιβόλως προϊὸν τῶν καλλίστων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης χρόνων, τῶν τελευταίων περίπου ἐτῶν τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ κεφαλὴ δ' αὕτη ἡ παρέχουσα ἡμῖν ἔννοιάν τινα τῆς μεγαλοπρεπείας

τῶν τὴν Ἄλτιν τὸ πάλαι ἐπικοσμούντων χαλκῶν ἔργων καὶ καθιστῶσα οὕτως ἀλγεινοτέραν τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν, εἶνε τὸ τελευταῖον μέγα εὕρημα τῶν ὀλυμπιακῶν ἀνασκαφῶν, διότι αὗται πενταετίαν ὅλην διαρκέσασαι, ἔληξαν σήμερον ὁριστικῶς. Οὕτω τὸ πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος γλυκὺ ὄνειρον τοῦ Βίγκελμαν ἐπραγματοποιήθη ἤδη ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῆς νέας μεγάλης Γερμανίας, καὶ ἡ ἀρχαιολογία ἐκτήσατο ἐνταῦθα μεγάλους καὶ πρωτοφανεῖς θησαυρούς, δι' ὧν καθίσταται ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐπιστήμη τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος.

Ἐν ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, τῇ τελευταίᾳ Μαΐου 1880.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ

Α'. ΤΑΜΙΑΣ ΠΑΡ' ΕΦΗΒΟΙΣ

Πρὸ ἱκανῶν ἤδη ἐτῶν ἐγένοντο γνωσταὶ ἐν Ἀθήναις εὑρεθεῖσαι πολλαὶ ἐπιγραφαὶ εἰς τὰ τῶν ἐφήβων κοινὰ ἀναφερόμεναι, ἀφ' ὧν καὶ τὸ ὄνομα ἔχουσι, δι' ὧν ἐγνώσθη ἡ ὕπαρξις σωματείων, ἐν οἷς κατατασσόμενος ὁ πολίτης κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἠσκεῖτο ἐκγυμναζόμενος ἰδίᾳ τὰ περὶ τὸ σῶμα, ὑπὸ ἁρμοδίοις τοῖς ἐπόπταις, οἱονεὶ προαλειφόμενος, ἐν ὅσῳ ἦτο ἔτι τοῦτο δυνατόν, διὰ τὸ ἐν τῇ πολιτείᾳ στάδιον εἰς ὃ μετὰ τὴν προπαρασκευὴν ταύτην εἰσήρχετο.

Διὰ τοῦτο τὰ σωματεῖα ταῦτα ἦσαν οὕτω διωργανωμένα, ὥστε νὰ ἀποτελῶσιν ἐν μικρογραφίᾳ, οὕτως εἰπεῖν, τὸ εὐρύτερον ἐκεῖνο πεδίον, ἐφ' οὗ μετ' ὀλίγον, παρεσκευασμένος καταλλήλως, ἔμελλεν ὁ ἔφηβος νὰ ἀναφανῇ. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται αἱ ἀρχαὶ ἐκεῖναι αἱ πολλαί, αἱ ἀναγραφόμεναι ἐπὶ τῶν στηλῶν τῶν ἐφηβικῶν, αἱ φέρουσαι τὰ αὐτὰ τοῖς κατὰ τὴν ἄλλην πολιτείαν ὀνόματα· καθ' ὅσον σὺν τῇ ἐκμορφώσει, ἧς ἐτύγχανεν ὁ ἔφηβος, ἔπρεπε νὰ συνεθίζηται ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ εἰς πάντα τὰ ἀποβλέποντα τὸν τέλειον πολίτην· εἰς τοῦτο δὲ τὰ μέγιστα, φρονῶ, συνεβάλλετο ὁ ὀργανισμὸς τῶν κοινῶν, εἰς ἃ ἐτάσσοντο, ὁ φέρων τὸν τύπον ἀναλογώτατον ὡς εἶπον, τῷ τῆς ἄλλης πολιτείας.

Ἡ τάξις, καθ' ἣν πολλάκις φέρονται τὰ ὀνόματα τῶν ἐκμορφωτῶν τῶν ἐφήβων ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις προήγαγόν τινας εἰς διαίρεσιν τῶν ἀρχῶν τούτων εἰς δύο τάξεις· καὶ δύναται μὲν ἡ διαίρεσις αὕτη μέχρι τινὸς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον της, ἀλλὰ δὲν ἱκανοποιεῖ καθ' ὁλοκληρίαν, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, ἀφ' ὧν προῆλθεν ἡ διαίρεσις, ὑπάρχουσιν ὀνόματα μετὰ δυσκολίας τασσόμενα εἰς τὴν πρώτην ἢ τὴν δευτέραν τούτων, καὶ ἐπὶ ἄλλων μετὰ ταῦτα εὑρεθεισῶν παρουσιάσθησαν ἄλλα ἅτινα δὲν δύνανται προφανῶς νὰ ταχθῶσιν εἴς τινα τούτων.

Ἐκτὸς δηλ. τοῦ κοσμητοῦ καὶ ἀντικοσμητοῦ, τῶν διευθυνόντων τὸ κοι-

νὸν, ἐκτὸς τοῦ σωφρονιστοῦ, ὑποσωφρονιστοῦ, παιδοτρίβου, ὑποπαιδοτρίβου, ἡγεμόνος, ὁπλομάχου, διδασκάλου, γραμματέως, ὑπογραμματέως, κεστροφύλακος, ἱερέως προστάτου, θυρωροῦ, ἅτινα πάντα ὑπάγουσιν ὑπὸ μίαν τάξιν, τὴν τῶν παιδευτικῶν ἀρχῶν, ἐν οἷς ὅμως καί τινα δυσχερῶς λίαν, ὡς μοὶ φαίνεται, ἐκτὸς τοῦ γυμνασιάρχου, τοῦ ἄρχοντος, τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ κήρυκος, τοῦ βασιλέως, τοῦ πολεμάρχου, τῶν ἀγωνοθετῶν, τῶν ἀγορανόμων, οὓς πάντας, ἀγνοῶ μεθ' οἵας εὐχερείας, εἰς τὰς ἀγωνιστικὰς τάσσουσιν ἀρχάς, ἐκτὸς λοιπὸν τούτων πάντων ἀναφέρεται καὶ ἰατρὸς καὶ ἡνίοχος καὶ συστρεμματάρχαι καὶ ὑποζάκορος καὶ καψάριος καὶ λεντιᾶρις, οὓς ποῦ τακτέον κατὰ τὴν εἰς δύο καὶ μόνον τάξεις διαίρεσιν, ἐν ᾧ εὐρυτέρα καὶ μᾶλλον ἐκτεταμένη ἀνέλιξις καὶ διαίρεσις διευκολύνει μᾶλλον εἰς κατανόησιν τῆς μεγάλης σχέσεως, ἣν τὸ σωματεῖον τοῦτο φαίνεται πρὸς τὴν πολιτείαν ἔχον, ἅμα δὲ ἀναδεικνύει τελειότερον τὸν παραλληλισμὸν καὶ τὴν ἀναλογίαν τοῦ προπαρασκευαστικοῦ τούτου διὰ τοὺς νέους χρόνου πρὸς τὸ λοιπὸν στάδιον. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων διαφεύγουσι τό γε νῦν τὴν περαιτέρω ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν, πολλὰ δ' ἴσως καὶ τὰ προταχθέντα ταῦτα τοῦ κυρίου ἡμῶν σημείου, ἀναγκαῖα ὅμως· διὸ χωροῦμεν ἤδη ἐπὶ σχετικόν τι τούτοις νεώτερον εὕρημα, ἐπὶ νέαν νεωστὶ προστεθεῖσαν ἀρχὴν ἐν τοῖς κοινοῖς τούτοις.

Ἐν πάσαις ταῖς μέχρι τούτου ἐν Ἀθήναις ἀνευρεθείσαις ἐφηβικαῖς στήλαις εἴδομεν πολλὰς ἀναγεγραμμένας καὶ παντοίας ἀρχάς, ὁπωσδήποτε διαιρουμένας καὶ τασσομένας, ἀρχὰς ὅμως πάντοτε κατά τινα τρόπον ἐπιμελουμένας τῆς τῶν νέων ἐκμορφώσεως, καὶ συναποτελούσας ἓν ὅλον εἰκονιστικὸν τῆς πολιτείας, σὺν ταύταις δὲ καὶ ὀνόματα ἐπαγγελμάτων ὑπηρετικῶν μᾶλλον καὶ βοηθητικῶν κατ' ἀκολουθίαν ἐν τοῖς σωματείοις. Ἀλλ' ἐν τῇ πληθύϊ ὄντως ταύτῃ τῶν ὀνομάτων καὶ ποικιλίᾳ δὲν ἀπήντησέ που οἰκονομικῆς ἀρχῆς ἴχνος, ἢ μᾶλλον δὲν ἦτο γνωστὸν ἔτι ἐὰν πρὸς ταῖς ἄλλαις ὀνομαζομέναις ἀρχαῖς ὑπῆρχε καὶ οἰκονομική τις, πλὴν ἐάν τις θεωρῇ τοιαύτην τὴν τῶν ἀγορανόμων, τῶν μᾶλλον ἀστυνομικὸν περιβεβλημένων χαρακτῆρα, δὲν ἦτο γνωστὸν, λέγω, τοῦτο, διότι οὐδεμία τῶν ἐν Ἀθήναις εὑρεθεισῶν ἀνέφερεν ὄνομα σχετικὸν πρὸς τοιαύτην ἀρχήν.

Εἰς τὸν Πειραιᾶ λοιπὸν ἀπέκειτο νὰ παράσχῃ εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὀνομάτων τῶν ἄλλων ἀρχόντων καὶ τὸ τοῦ οἰκονομικοῦ, καὶ ταῦτα διὰ δύο ἐπιγραφῶν κυρούμενον, ὧν ἡ ἑτέρα πρὸ τεσσάρων που μηνῶν εὑρεθεῖσα ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷδε τῷ περιοδικῷ (Φυλλ. Φεβρ. ἔ. ἔ.)· ἡ δ' ἑτέρα πρὸ ἐτῶν τριῶν καὶ τεσσαράκοντα ἀνευρεθεῖσα κατὰ τὸν λαιμὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Πειραιῶς ἔμενεν ἔν τινι ἐγγὺς τοῦ Γυμνασίου αὐλῇ, ἤδη δὲ μετακομισθεῖσα ἀπετέλεσε μέρος τῆς ἐν αὐτῷ συλλογῆς χάριν τῇ εὐγενεστάτῃ προθυμίᾳ τοῦ κατόχου αὐτῆς κ. Ν. Κότη.

Ἡ ἐπιγραφὴ εὑρίσκεται ἐπὶ πλακὸς μαρμάρου λευκοῦ ὕψους 0,36, πλάτους 0,53 καὶ πάχους 0,06 κανονικῶς τετμημένης, ἔχουσα ὡς ἑξῆς:

Μελλέφηβοι οἱ ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος
Μούσαις
Φιλέταιρος Φιλεταίρου
Σωσίβιος Ἀρτεμιδώρου Μιλήσιος
Λεωνίδης Θεοφράστου Κηφισιεὺς
Ἀμμώνιος Διονυσίου Ἀμφιτροπῆθεν
Σωτάρετος Εὐβουλίδου Μαραθώνιος
Ἀθηνόδωρος Ἀθηνοδώρου Ἀγκυλ[ῆ]θεν
Ἀσκληπιάδης Ἡρακλείδου Προβαλ[ίσι]ος
Ἀνδροκλῆς Ἀνδροκλέους Δεκελ[εε]ὺς

Οἱ μελλέφηβοι τὸν διδάσκαλον·	οἱ συνέφηβοι
Διονύ	τὸν ταμί
σιον	αν
Λαμπτρέα	Φιλέται
	ρον

Ἡ δεύτερον ἤδη ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐμφανιζομένη ἀρχὴ εἶνε ἡ ἐν τέλει ἀναγεγραμμένη, ἡ τοῦ *ταμίου*, ὅστις, ὡς εἶπον, μόνον ἐν Πειραιεῖ μέχρι τοῦδε ἐφάνη· δυσεξήγητον τῇ ἀληθείᾳ πῶς ἐπὶ τοσούτων ὁμοίων λίθων διαφόρων χρόνων ἐν Ἀθήναις δὲν ἔχει εὑρεθῆ τοιοῦτον ὄνομα, ἐκτὸς πλέον ἐὰν ὑπῆρχεν ἐπί τινος τούτων καὶ συναπώλετο μετὰ τοῦ καταστραφέντος αὐτοῦ μέρους, διότι τινὲς τούτων οὐκ ὀλίγον ἐφθαρμένοι τυγχάνουσι. Δὲν εἶνε ὅμως παράδοξον ἡ ἀρχὴ αὕτη νὰ ὑπῆρχε παρὰ τοῖς συνεφήβοις τοῦ Πειραιῶς μόνον. Φαίνεται δ' ἐκ τῆς πλακὸς ὅτι μόνοι οἱ ἀποτελοῦντες ἤδη τὴν τάξιν τῶν ἐφήβων εἶχον τὸν ταμίαν τοῦτον, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ παρασκευαζόμενοι εἰς κατάταξιν ἐν αὐτῇ, οἱ μελλέφηβοι.

Ἐκτὸς τοῦ καινοφανοῦς τῆς ἀρχῆς σημειώσεως ἀξία εἶνε καὶ ἡ ἀφιέρωσις ἡ ἐν ἀρχῇ μετὰ τὴν χρονολογίαν. Συνήθης τύπος ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν ἁπαντῶν, ἐν εἴδει ἀναφωνήσεως μᾶλλον εἶνε τό: *ἀγαθῇ τύχῃ*· οἱ μελλέφηβοι ὅμως ἐνταῦθα, κατὰ διάφορόν τινα τύπον τῶν συνήθων τάξαντες τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὑπ' αὐτῶν τιμωμένων, διάφορον ἔχουσι καὶ τὴν ἀφιέρωσιν, ταῖς *Μούσαις* τὴν πρᾶξιν ἀφιεροῦντες, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὁποίων διατελοῦντες ἐν αὐταῖς ἀνεστρέφοντο ἀσκούμενοι.

Ταμίας ὀνομάζεται ὁ Φιλέταιρος, καὶ εἶνε ἀναμφιβόλως ὁ αὐτὸς τῷ ἐν τῷ γ' στίχῳ Φιλεταίρῳ Φιλεταίρου· διότι ἠδύνατο, ὡς φαίνεται καὶ ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν, εἷς ἐκ τῶν ἐφήβων, τοῦτ' αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ ἐν τοῖς μελλεφήβοις, ὡς ἡ προκειμένη πλὰξ δεικνύει, νὰ ἀναλαμβάνῃ καὶ ἀρχήν τινα οἱανδήποτε δὶς τότε μνημονευόμενος, ὡς ἐνταῦθα. Ἕτερος ἰσχυρὸς λίαν λόγος τῆς ταὐτότητος τῶν δύο ὀνομάτων εἶνε ἡ παράλειψις τοῦ ὀνόματος τῆς πατρίδος τοῦ Φιλεταίρου εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη· διότι θὰ ἦτο πολὺ περίεργος ἡ σύμπτωσις δύο προσώπων ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα (ἐὰν δύο διάφοροι ὑποτεθῶ-

σιν ἐνταῦθα) ἀγνώστου πατρίδος ἀμφοτέρων. Τίς ὅμως ὁ λόγος τῆς παραλείψεως ταύτης, δεκτοῦ γενομένου ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς εἶνε καὶ ταμίας καὶ πρῶτος ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μελλεφήβων; μόνη ἡ ἄγνοια τῆς πατρίδος τοῦ Φιλεταίρου ἐκ μέρους τοῦ παραγγείλαντος ἀμελήσαντος τὰ κατὰ ταύτην, δικαιολογεῖ πως τὴν ἔλλειψιν, οὐχὶ ὅμως ἐπαρκῶς, ἐὰν ἀποβλέψῃ τις εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ὀνομάτων τῆς καταγωγῆς ὅλων τῶν ἄλλων μελλεφήβων καὶ τοῦ διδασκάλου, οἵτινες ἐξ ἴσου γνωστοὶ βεβαίως ἐτύγχανον καὶ τῷ ἐπιδόντι καὶ τῷ ἐξεργασαμένῳ τὴν ἐπιγραφὴν, ἐὰν αὕτη ἀνεγράφη ζῶντος ἔτι τοῦ Φιλεταίρου.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ τῶν χρόνων τῆς ἐπιγραφῆς, ἐνταῦθα, νομίζω, πρέπει νὰ ἐνδιατρίψῃ τις περισσότερον. Ἡ χρονολογία ἐπὶ τοῦ λίθου δηλοῦται διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἄρχοντος, τοιοῦτος δ' ἀναφέρεται ὁ Καλλίας. Ἀλλὰ τίς οὗτος καὶ πότε ἦρξεν; Κατὰ τὸν κατάλογον τῶν ἀρχόντων τὸν ἐν τέλει τῆς ἀρχαιολογίας Ἀθ. Σ. Ῥουσοπούλου, ὃν ὑπ' ὄψει ἔχω, τρεῖς ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα φέρονται ἐν Ἀθήναις ἄρξαντες μέχρι τοῦ δ' τῆς 100ῆς Ὀλυμπιάδος, καθ' ὃ ἀκριβῶς ὑπῆρχεν ὁ τρίτος τούτων. Ἁπλῆ τῆς ἐπιγραφῆς ὄψις ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὴν πολὺ μετὰ τοὺς δύο πρώτους θέσιν αὐτῆς, καὶ τὴν, φυσικῷ τῷ λόγῳ, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ τελευταίου ἀναφερομένου, τοῦ τρίτου, ζήτησιν εἰς κατάταξιν, ἀφ' οὗ ἄλλος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἀναφαίνεται κατόπιν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀρχόντων. Ὑπόνοιαι ὅμως ἤδη σημειωθεῖσαι ἐν τῇ διὰ βραχέων δημοσιεύσει τῆς ἐπιγραφῆς ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ», προερχόμεναι ἐκ τοῦ ἀκανονίστου τῶν στίχων, συμπιπτόντων ἐνιαχοῦ, τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς δυσαναλογίας τῶν γραμμάτων κ.τ.τ. δεικνύουσιν ὅτι καὶ τοῦ τρίτου Καλλίου τοὺς χρόνους διαφεύγουσα ἀνάγκη μετὰ τοῦτον νὰ ταχθῇ, προστιθεμένου οὕτω καὶ νέου ἄρχοντος μετὰ τὸν γνωστὸν τῆς 100ῆς Ὀλυμπιάδος.

Τὰ ἐν τῇ πρώτῃ δημοσιεύσει, τῇ ἐν σημειώσεως ἁπλῆς μέρει, δηλωθέντα προσκόμματα, ἅτινα, ὡς ἐκ τοῦ προχείρου τῆς ἐκδόσεως, ἠνάγκασάν με προχείρως νὰ δικαιολογήσω μετὰ δευτέραν καὶ τρίτην μελέτην, ἐπέτειναν τὰς ἐγερθείσας ὑπονοίας περὶ τῶν χρόνων τοῦ λίθου, μάλιστα δὲ πάντων σύγκρισις πρὸς ἕτερον λίθον τὸ αὐτὸ ὄνομα ἄρχοντος φέροντα. Εἶνε δ' οὗτος ὁ κατὰ τὴν πρώτην τῶν Προπυλαίων σκαφὴν ἀνευρεθεὶς μετὰ ἀναγλύφου καὶ ἐπιγραφῆς ἀναφερομένης εἰς παράδοσιν, κατὰ Πιττάκην, ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς ἀπὸ ταμίου εἰς ταμίαν ὅτε *Καλλίας Ἀγγελῆθεν ἦρχεν*. Τὰ γράμματα τῆς τελευταίας ἐπιγραφῆς, ὡς τοὐλάχιστον εἶνε ἀποτετυπωμένα, ἐπὶ τούτοις δ' ἡ τέχνη τοῦ ἀναγλύφου τοῦ ὑπὲρ ταῦτα, μαρτυροῦσι χρόνους Μακεδονικούς, ὅ ἐστι, τοὺς χρόνους τοῦ κατὰ τὴν 100 Ὀλυμπιάδα τασσομένου Καλλίου· τὰ δὲ τῆς νῦν ἐκδιδομένης, πρὸς ἐκεῖνα ἀντιπαραβαλλόμενα δεικνύουσιν ἀμέσως τὸ χάσμα τὸ μεταξὺ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἑτέρας ἐπιγραφῆς χάσμα τοὐλάχιστον μιᾶς ἑκατονταετηρίδος.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ τρίτου ἐκείνου Καλλίου ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινὰ μαρτύρια

τῆς κατὰ χρόνον κατατάξεως, ἂν καὶ ὑπῆρχεν ἀμφιβολία περὶ τῆς ὀνομασίας αὐτοῦ. Διότι ἐν μὲν τῇ ἤδη ἀναγραφείσῃ καὶ παρὰ Διοδώρῳ, τὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἱστοροῦντι, (ἐν XV, 28) Καλλίας φέρεται, ἐν ἄλλαις δ' ἐπιγραφαῖς τῶν αὐτῶν χρόνων Καλλέας ὀνομάζεται (Rang. Antiquit. Hellén. 854, 855, 856. C. Ins. 158). Φαίνεται ὅμως ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐκδοχὴν τοῦ Ῥαγκαβῆ (οὗ τὴν γνώμην φαίνεται μὲν ἀσπαζόμενος ὁ Dumont, παραδόξως ὅμως, καίτοι ἐν ἀμφιβόλῳ, ἀλλὰ τίθησι τὸν Καλλέαν ἢ Καλλίαν τοῦτον ἐν τοῖς μετὰ τὴν 122 Ὀλυμπιάδα ἄρχουσι), δεχομένου μὲν τὴν γραφὴν *Καλλέας* ὡς ἀληθῆ, μὴ ἀπορρίπτοντος δὲ καὶ τὴν ὀνομασίαν *Καλλίας* διὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἣν ὑποθέτει τιθεμένην ἀντὶ τοῦ πρώτου τοῦ ἀληθοῦς ὀνόματος ὡς γνωστοτέραν. Καὶ οὕτω μὲν τὰ κατὰ τὸν Καλλίαν τοῦ δ' τῆς 100ῆς Ὀλυμπιάδος. Περὶ δὲ τοῦ ἤδη ἀναφαινομένου ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν μελλεφήβων οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν, ἢ ὅτι εἶνε νέον ὄνομα ἄρχοντος μετὰ τὴν τετάρτην ἄρξαντος ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἴσως περὶ τὸ τέλος τῆς τρίτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας, πότε ὅμως ἀκριβῶς ἄγνωστον, μέχρις οὗ εὑρεθῇ ἄλλο τι μαρτύριον δι' οὗ νὰ τεθῇ καὶ ἡ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀρχόντων θέσις αὐτοῦ ὡς τετάρτου ἐν τοῖς τὸ αὐτὸ ὄνομα φέρουσι.

Ὥστε ἡ ἐπιγραφὴ ἡμῶν Ῥωμαϊκοὺς ἔχουσα τοὺς χρόνους, τοὺς τοῦ τέλους τῆς τρίτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἃ παρετηρήσαμεν, ἐκτὸς τῆς ἐπικυρώσεως νέας ἀρχῆς, τῆς τοῦ ταμίου, παρέχει καὶ ἄλλην ὠφέλειαν, τὴν προσθήκην νέου ἄρχοντος τακτέου, ὡς ἐδείχθη εἰς τοὺς μεταξὺ τῆς 122 καὶ 150 Ὀλυμπιάδος τοὺς ὑπὸ Dumont ἀναγεγραμμένους.

Τὰ τοῦ λίθου πάντα καλῶς ἔχουσιν, ἐκτὸς ἀποτριβῶν τινων κατὰ τὰς γωνίας παλαιῶν, τινῶν τούτων ὑπαρχουσῶν, ὡς φαίνεται, ἤδη ὅτε ἐγράφη ἐπιγραφή, ὅπως δεικνύει ὁ πρῶτος στίχος, οὗ γράμματά τινα ἐπὶ τοιούτων μικρῶν κοιλάνσεων τοῦ λίθου ὑπάρχουσιν. Ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους ὑπῆρχεν ἐξοχὴ 0,15 πλάτους, δι' ἧς ὁ λίθος συνείχετο ἴσως ὀργανικῶς πρὸς ἄλλο τι τεμάχιον, διότι δὲν πιστεύω οὕτως ἁπλοῦς ὅτι ἀπετέλει τὸ ὅλον μνημεῖον, καὶ ἥτις μετὰ ἐπιτηδειότητος εἶνε ἀποκεκομμένη. Τὰ δὲ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπίσης καλῶς ἔχουσιν, ἐκτὸς τῆς ἀποτριβῆς ἑνὸς γράμματος (Η) κατὰ τὸ τέλος τοῦ ὀγδόου στίχου, ὁμοίως τριῶν γραμμάτων (ΙΣΙ) κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἐνάτου, ἐπίσης δύο (ΕΕ) κατὰ τὸ τοῦ δεκάτου καὶ ἑνὸς (Υ) κατὰ τὸ τοῦ ἑνδεκάτου. Διεξέφυγε δὲ τὸν τεχνίτην καὶ ἓν σφάλμα ἐν τῇ γραφῇ, ὅπερ ἐπηνώρθωσεν, ἐν τῇ τελευταίᾳ δηλ. λέξει τοῦ ὀγδόου στίχου *Ἀμφιτροπῆθεν*, προσεκτικὴ παρατήρησις δεικνύει ὅτι ἀντὶ τοῦ *Π* εἶχε πρότερον *Ν* χαραχθῆ μεταβληθὲν εὐκολώτατα διὰ τῆς ἄνω ὁριζοντείου.

Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, προστιθεμένην εἰς τὴν προεκδοθεῖσαν ὁμοίως ἐκ Πειραιῶς ὡς τεκμήριον τῆς ἀληθείας τῆς ὑπ' ἐκείνης τὸ πρῶτον δειχθείσης ἀρχῆς τοῦ ταμίου.

Β'. ΝΕΟΝ ΟΡΟΣΗΜΟΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Ἐν τῇ σκαφῇ τοῦ παλαιοῦ τοῦ Πειραιῶς θεάτρου, τῇ ξηρᾷ μέχρι τούτου καὶ μὴ παρασχούσῃ, ἐκτὸς τοῦ σκελετοῦ τοῦ κτιρίου, γλυπτόν τι ἢ ἐνεπίγραφον λείψανον τῆς ἀρχαιότητος ἀκριβῶς δ' ἔν τινι τῶν σφηνοειδῶν διαμερισμάτων τῶν μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων τόξων σχηματιζομένων ὑπὸ τῶν ἀκτινοειδῶς πρὸς τὴν ὀρχήστραν φερομένων τοίχων, παρουσιάσθη τῇ 13 μεσοῦντος τεμάχιον λίθου φαιοῦ, σκληροῦ, ὕψους σωζομένου 0,40, πλάτους 0,32 καὶ πάχους 0,17 φέρον πρὸς τὰ ἄνω ἐπιγραφὴν τόπου δηλωτικὴν, πλὴν δυστυχῶς οὐχὶ σώαν. Διότι, ἐκτὸς τῆς πρὸς τὰ κάτω ἀποτόμου θραύσεως τοῦ λίθου, ἥτις δὲν ἐπήνεγκε βλάβην τινὰ εἰς τὴν ἐπιγραφὴν, ἔχει ἀποκοπῇ καὶ ἡ δεξιὰ ἄνω γωνία συγκαταστρέψασα καὶ τὸ τέλος τῶν δύο στίχων εἰς οὓς εἶνε διατεθειμένα τὰ ἐπὶ τοῦ λίθου γράμματα· ἔχει δ' ἡ ἐπιγραφὴ ἐν ἀντιγράφῳ ὧδε:

Μετὰ τὸ ΚΗ τοῦ α' στίχου μένει χῶρος διὰ τρία ἢ τέσσαρα γράμματα, μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ β' διὰ δύο ἢ τρία. Τῆς ἐπιγραφῆς, οὕτως ἀποκεκομμένης,

μία τις φαίνεται πιθανὴ συμπλήρωσις, οὐχὶ πλέον ἐξ ἄλλων μαρτυρίων ἀλλ' ἐκ τῆς ἀναλογίας τοῦ κενοῦ καταλειπομένου χώρου καὶ τοῦ πρώτου μέρους τῶν συγκεκομμένων λέξεων· εἶνε δ' αὕτη ἡ πρῶτον προσπίπτουσα τῷ ἀναγνώστῃ, ἣν ὡς τοιαύτην ἁπλῶς παρατίθημι. Ἐπειδὴ δηλ. ἐν μὲν τῷ πρώτῳ στίχῳ τρία κατ' ἀναλογίαν ἐλλείπουσι γράμματα, καὶ νομίζω τοιαῦτα τὰ *ΠΟΥ*, ὁμοίως ἐπειδὴ δύο ἐν τῷ δευτέρῳ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν φαίνονται ἐκπεσόντα, καὶ τοιαῦτα ὑπολαμβάνω τὰ *ΩΝ*, ἀγόμενος εἰς ἀμφοτέρους τοὺς στίχους ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ λίθου σωζομένων μερῶν, ἅτινα διὰ τῶν ἀναλογούντων τούτων γραμμάτων φαίνονται συμπληρούμενα, τολμῶ νὰ συμπληρώσω ὧδέ πως;

Ὅρος κή[που
ἀνδραπόδ[ων.

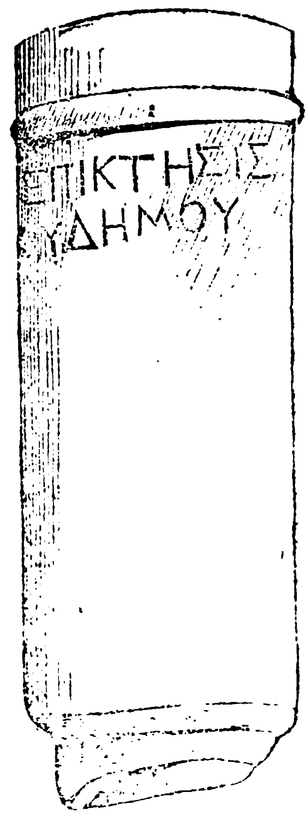
Ὁμολογῶ ὅτι διὰ τῆς συμπληρώσεως ταύτης ἀναφαίνεται τόπος ἐν Πειραιεῖ ἄλλοθεν ἄγνωστος καὶ πρῶτον ἴσως διὰ τὴν πόλιν ταύτην ἐμφανιζόμενος· διὰ τοῦτο ὅμως εἶπον ὅτι καὶ ἁπλῶς ὡς γνώμην εὐθὺς προσπίπτουσαν παρεθέμην, ἵνα, κἂν μὴ ἀληθὴς ᾖ, γένηται τοὐλάχιστον ἡ δέουσα ζήτησις καὶ μελέτη εἰς εὕρεσιν τοῦ ἀληθοῦς.

Τὰ γράμματα καλοὺς δεικνύουσι τοὺς χρόνους, μικρὰν μόνον ἀμέλειαν μαρτυροῦντα ἰδίᾳ περὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐν τῷ β' στίχῳ Δ.

Ἀνευρέθη δ' ὁ λίθος ἐν τοῖς χώμασι τοῖς ἀποτελοῦσι τὴν γόμωσιν ἑνὸς τῶν εἰρημένων διαχωρισμάτων, τίς οἶδε πόθεν προερχόμενος, προστιθέμενος καὶ αὐτὸς εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἄλλως σπουδαίων τοιούτων ὅρων, πλὴν πάσης τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν ἀπογυμνουμένων, ἀφ' οὗ ἅπαξ κατέστη ἄγνωστος ὁ τόπος, οὗ ὅριον ἔκειντο, διὰ τῆς μετατοπίσεως.

Γ'. ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ ΣΤΗΛΑΙ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.

1) Πρὸ ἑνὸς περίπου ἔτους ΒΔ. τῆς «Λάκκας Βάβουλα» ἐν οἰκοπέδῳ τοῦ κ. Π. Ζέρβα, ὅπου πρό τινος ἀνευρέθη πύργος τοῦ τείχους κυκλοτερὴς εὑρέθη στήλη τῶν συνήθων κυλινδρική, λίθου Ὑμηττείου μετὰ στεφάνης ἄνω, μήκους 0,90 διαμέτρου 0,30, ἧς παρατίθημι ἀπεικόνισμα:

Ἡ δ' ἐπιγραφὴ ἀναγνωστέα:

Ἐπίκτησις
Εὐδήμου

Ἡ στήλη ἔφερε παλαιότερον ὄνομα οὗ ἀποξεσθέντος, ὡς δεικνύει τὸ δεξιὸν τῆς νῦν ἐπιγραφῆς μέρος ἀνεγράφη αὕτη. Εἰς τὸ κάτω μέρος ἡ στήλη στενώτερον τετμημένη ἀπετέλει ἐξοχὴν γομφουμένην ἴσως ἐντὸς κοιλότητος βάσεως ἐφ' ἧς ἦτο πιθανῶς ἱδρυμένη. Κεῖται δὲ νῦν κεκαλυμμένη ὑπὸ πάσης ἀκαθαρσίας ἔν τινι ἔξω τοῦ Πειραιῶς αὐλῇ οἰκίας Ἀντ. Καλυμνίου.

2) Ἐπὶ στήλης ὁμοίας, ὕψους 0,53 καὶ ἄνω διαμέτρου 0,17, εὑρεθείσης κατὰ τὴν θέσιν «Βοῦρκοι» ἐγγὺς τοῦ νεκροταφείου Πειραιῶς:

Ἀρτεμισία
Ῥοάκτορος
Ἀγκυρανὴ

Περίεργον ἐπὶ ταύτης τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς ἢ συζύγου.

3) Ἐπὶ ὁμοίας ὕψους 0,64, διαμέτρου 0,18 κατὰ τὸ αὐτὸ μέρος εὑρεθείσης :

Εὐταγ . .
Μενάνδρου
Ἀναφλύστιος

4) Ἐπὶ κιονίσκου ὕψους 0,52 λίαν πεπλατυσμένου τὰ κάτω, ὅπου φέρει καὶ ῥαβδώσεις· φαίνεται δὲ τὸ ὅλον ὡς εἰ ἐχρησίμευεν ὡς βάσις ἀγγείου ἴσως μαρμαρίνου, ἧς ἀπεξέσθησαν τὸ ἄνω ἥμισυ περίπου αἱ ῥαβδώσεις, ἵνα χαραχθῶσι τάδε :

Νικαρέτη
Κριτοδ[ή]μου
Ἀναφλυ[στ]ίου
Θυγάτηρ

Ἐν Πειραιεῖ 19 Ἰουνίου 1888.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ
καθηγητὴς τοῦ ἐν Πειραιεῖ Γυμνασίου.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Ἐν τῇ *Ὥρᾳ* τῆς 14 Ἰουνίου ἐδημοσιεύθησαν τὰ ἑξῆς :

«Δημοσιεύομεν κατωτέρω πέντε ἀρχαίας ἐκ Μεσσήνης ἐπιγραφάς. Αἱ πλεῖσται αὐτῶν φυλάττονται ἐν Ἰθώμῃ, ἀνευρέθησαν δὲ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ διεφυλάχθησαν τῇ δραστηρίᾳ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐφόρου τῶν ἐν Μεσσήνῃ ἀρχαιοτήτων κ. Στ. Οἰκονομάκη καὶ ἑτέρων τινῶν φιλομούσων κατοίκων.

Τριτ]ωνι Κάδε
ο[ς]Δαΐφροντ[ί]δ
ου]δύω δ' ἔειπε (1)
ἔδοξε τῷ ι δάμ
ωι Μέναλκον Ἀ
ριστομένεος
Ζα]κύνθιον πρ
ό]ξενον ἔ[σχ]εσ (2)
θ αι εὐεργέτα
ν]Μεσσανίων α
ὐτὸν μά[γεν ἔ]θ (3)
νους εἶμεν δὲ
αὐτῶι τὰν προ
ξενίαν καθάπ
ερ τοῖς ἄλλοις
προξένοις προ
στάται δαμαγω
γῶι Τρίτωνι

Εὑρέθη ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ ἐν τῇ θέσει «Μούσγαις» ἔνθα βεβαίως ἐστὶν ἡ ἀγορά, μεταφερθεῖσα ἐν τῇ συλλογῇ.

Σημ. Ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀνωτέρω ἐπιγραφῇ ἀναφερομένων κυρίων ὀνομάτων, δὲν ἀπαντᾶται ἕτερον παρὰ Παυσανίᾳ ἢ τὸ τοῦ Ἀριστομένους, οὗ υἱὸς Γόργος μόνον, ὁ δὲ Μέναλκος ἦτο βεβαίως πρόξενος Ζακύνθιος καὶ εὐεργέτης μέγας τοῦ ἔθνους τῶν Μεσσηνίων ἴσως κατὰ τὴν ἐν Κυλλήνῃ (Ἠλείας) διαμονὴν τῶν Μεσσηνίων, εὐεργετήσας αὐτούς, ἢ εἰς δύο περιστάσεις, μετὰ ἢ καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Εἴρας (Μεσσην. 23,5). Διὸ ἐπὶ Τρίτωνος Γάδεος κλπ. δημαγωγοῦ καὶ προστάτου τῶν Μεσσηνίων ἀφιερώσατο ἡ πόλις εἰς μνήμην τὴν στήλην ταύτην, ὅπερ ἴσως ἐθεωρεῖτο τιμὴ προξενίας εἰς τοὺς τεθνεῶτας εὐεργέτας, ἢ τὴν πρᾶξιν ταύτην καὶ εὐγνώμονα ἀπόφασίν του ὁ δῆμος τῶν Μεσσηνίων ἀνεκοίνωσε διὰ τοῦ Τρίτωνος τοῖς Ζακυνθίοις. (1) ἴσως ἔργει ἢ καὶ εὖγε (καλὰ βεβαίως)· (2) ἐσχέσθαι=θεωρεῖσθαι(3) ἀντὶ μ έ γ α ν κατὰ μετάθεσιν.

2

Νικόμαχε
Χαῖρε
ζήσας ἔτη
λγ'.

Ἡ ἀνωτέρω εὑρέθη ἐν τῇ θέσει «Λαγκίνιζα» κειμένῃ δυτικώτερον τοῦ Τριπύλου μεταφερθεῖσα ὡσαύτως ἐν τῇ συλλογῇ.

3 Λεοντὶς

Ἡ δ' ἀνωτέρω εὑρεθεῖσα πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῇ θέσει «Βίγκλιζα» ὅριον τοῦ χωρίου Σιμίλα, ἔστιν ἤδη κατώφλιον τῆς ἔξω θύρας τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀθανασίου Μποντιώτου ἐκ Σιμίζα.

4 Χαίρετε

Αὕτη δ' ἔστιν ἀνώφλιον ἑνὸς παραθύρου τῆς οἰκίας τοῦ Γ. Πανουσοπούλου ἐκ Σιμίζα, εὑρεθεῖσα παρὰ τῇ Ν. πύλῃ τοῦ τείχους, ἀμφοτέρων δ' ἡ περιφέρεια ἀδύνατον νὰ κανονισθῇ ὡς καὶ τὸ σχῆμα, ἕνεκεν τῆς προσκολλήσεώς των ἐν αἷς θέσεσιν εὑρίσκονται.

5 Δίων Κλέανδρος χαίρετε

Ἥδε δ' ἔστιν ἀνώφλιον τῆς θύρας τῆς οἰκίας τοῦ Λεωνίδα Πανουσοπούλου εὑρεθεῖσα ἐν τῇ θέσει «Τριτάρικον» ἤτοι παρὰ τῷ σταδίῳ, ἔξωθεν δὲ τοῦ τείχους».

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἀπεβίωσε κατ' αὐτὰς ἐν Βιέννῃ ὁ διδάκτωρ καὶ ἀρχαιολόγος **Φραγκῖσκος Στρὰκ** ἐξόχως παρ' ἡμῖν γνωστὸς καὶ προσφιλὴς ἕνεκα τῆς παρ' αὐτοῦ ἐν ἔτει 1862 γενομένης ἀνακαλύψεως τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Γεννηθεὶς τὴν 17 Ἰανουαρίου 1818 ἐν Krumau τῆς Βοεμίας ἐσπούδασεν ἐν Βιέννῃ

καὶ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον διέμεινεν ὡς παιδαγωγὸς παρά τινι τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς αὐστριακῆς πρωτευούσης οἰκογενειῶν. Κατόπιν ἐξελέχθη βουλευτὴς ἐν τῇ Βουλῇ τῆς Φραγκφούρτ, μετὰ δὲ τὴν διάλυσιν αὐτῆς ἐπεδόθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς μελέτας δημοσιεύσας ἔργα μεγίστης σπουδαιότητος καὶ ἀξίας. Κατέγινε δ' ἰδίᾳ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου καὶ τῷ 1862 ὅτε ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Βέττιχερ ἐστάλη εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τῆς Ἀκαδημείας τοῦ Βερολίνου πρὸς σπουδὴν τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ παρηκολούθουν αὐτῷ ὁ Κούρτιος τότε καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Γοτίγγης καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Βασιλείᾳ πανεπιστημίου Φίσερ, συμπαρηκολούθησε καὶ ὁ Στρὰκ μόνον καὶ μόνον ἵνα καταμετρήσῃ τὸν τόπον ὅπου πάλαι ἔκειτο τὸ Διονυσιακὸν θέατρον καὶ νὰ ἀποπειραθῇ τὴν ἀνεύρεσιν αὐτοῦ. Καὶ ἐνθυμοῦνται πολλοὶ ἔτι αὐτὸν ἰσχνὸν ἀλλ' ἀκμαῖον διὰ τῆς βακτηρίας του ἀκαμάτως πάντα λίθον καταμετροῦντα καὶ θλιβόμενον ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ λαμπροτάτου τῆς ἀρχαιότητος μνημείου. Ἡ δὲ ἀνακάλυψις τοῦ θεάτρου τοιαύτη τις ἐγένετο ὡς ἐν τῇ Χρυσαλλίδι τοῦ καιροῦ ἐκείνου διηγεῖται ὁ κ. Π. Περβάνογλους. «Ἦτον ἡ εἰκοστὴ τρίτη τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ἑορτὴ τοῦ Φρειδερίκου βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ὡς εἶπεν ἡμῖν ὁ Στράκ. Πρὸ τεσσάρων ἤδη ἡμερῶν εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἀνόρυξις λάκκου ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν ἐκτεινομένου εἰς τὸ κέντρον περίπου τῆς θέσεως ταύτης. Ὡς καθ' ἑκάστην ἔπραττον οὕτω καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπεσκέφθην περὶ τὰς τέσσαρας μετὰ μεσημβρίαν τὸν τῆς ἀνασκαφῆς τόπον. Εὗρον δὲ τὸν Στρὰκ κατηφῆ, ἐπιστατοῦντα τὴν ἀνασκαφήν. Τὸν ἠρώτησα περὶ τοῦ αἰτίου τῆς ἀθυμίας του, καὶ ἔμαθον παρ' αὐτοῦ ὅτι ὀλίγας σχεδὸν ἐλπίδας ἔτρεφε περὶ ἀνευρέσεως λειψάνων τοῦ ἀρχαίου Διονυσιακοῦ θεάτρου, διότι κατὰ τὰς καταμετρήσεις αὐτοῦ εἰς τὸ βάθος περίπου δύο μέτρων ἔπρεπε νὰ ἀναφανῶσι τὰ ἑδώλια τοῦ θεάτρου, καὶ ἐν ᾧ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ λάκκου εἶχεν ἤδη προχωρήσει εἰς βάθος περίπου δύο μέτρων οὐδὲν εἰσέτι ἴχνος εἶχε φανῇ. Τούτου ἕνεκα ἐσκέπτετο ὁ Στρὰκ ἐντὸς ὀλίγου νὰ διατάξῃ τὴν διακοπὴν τῆς ἀνασκαφῆς ὡς μάτην κοπιάζων καὶ ἀδίκως δαπανῶν. Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα πρὸς ἐμὲ ἔλεγε, προσεκλήθη ὑπὸ ἐργάτου νὰ καταβῇ ἐντὸς τοῦ λάκκου, ἵνα ἴδῃ μέγαν τινὰ λίθον ὃν εἶχεν ἀνεύρει. Κατέβημεν ἀμφότεροι ἐντὸς τοῦ λάκκου καὶ καθαρίσαντες τῶν χωμάτων τὸν λίθον ἐπείσθημεν εὐθὺς ὅτι ὁ λίθος οὗτος τῶν πωρίνων εἰς Πειραιᾶ ἀνορυττομένων ἀπετέλει μέρος τῶν ἑδωλίων τοῦ ἀρχαίου θεάτρου καὶ ὅτι εἶχε διασωθῇ εἰς τὴν ἀρχικήν του θέσιν. Περιττὸν νομίζω νὰ περιγράψω ἐνταῦθα τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ ἀγαθοῦ γέροντος ὡς καὶ τὸν ἐμόν, τοσοῦτον μόνον λέγω ὅτι καθίσας ὁ Στρὰκ ἐπὶ τοῦ ἑδωλίου μετὰ συγκεκινημένης φωνῆς εἶπεν— Ἰδοὺ εἴκοσι παρῆλθον περίπου ἑκατονταετηρίδες ἀφ' ὅτου οὐδεὶς θνητὸς ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ ἑδωλίου τούτου, ἐφ' οὗ τὸ πάλαι βεβαίως εἷς τῶν ἐνδόξων τῶν Ἀθηνῶν κατοίκων καθήμενος, ἐθαύ-

μαζε καὶ ἐπεκρότει τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου.»

— Καθὰ γράφουσιν ἡμῖν ἐκ Χαιρωνείας ἡ ἐν τῷ ἐκκαθαρισθέντι περιβόλῳ τοῦ αὐτόθι λέοντος σκαφὴ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ὀστῶν τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων ἐξακολουθεῖ ἐπιστασίᾳ τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταματάκη, μέχρι δὲ τῆς 25 Ἰουνίου ἀνευρέθησαν τὰ ὀστᾶ 107 νεκρῶν. Οἱ νεκροὶ εἰσὶ τεθαμμένοι ἐν τρισὶ τμήμασι στοιχηδὸν κατὰ τὴν τάξιν καθ' ἣν ὄρθιοι ἠγωνίσθησαν, ἕκαστον δὲ τμῆμα ἀποτελεῖται ἐκ στοίχων ἕξ. Ἐν τῷ ἀποκαλυφθέντι ὁλοτελῶς πρώτῳ τμήματι ἀνεκαλύφθησαν ἑβδομήκοντα ἑπτά, ἤτοι ἐν τῷ α'. β'. γ'. καὶ δ'. στοίχῳ ἀνὰ 15, ἐν τῷ ε'. 9 καὶ ἐν τῷ ς'. 8. Οἱ λοιποὶ τριάκοντα ἀνευρέθησαν ἐν τῷ β'. τμήματι ἔνθα ἡ σκαφὴ προὐχώρησε καθέτως. Οὕτω γνωστοῦ ὄντος ὅτι κάτωθεν τοῦ λέοντος τῆς Χαιρωνείας εἰσὶ τεθαμμένοι οἱ 300 τοῦ ἱεροῦ τῶν Θηβαίων λόχου, ὑπολείπονται ἀνευρεθέντων ἤδη 107 νεκρῶν εἰσέτι 193. Μετὰ τῶν νεκρῶν ὅπλον οὐδὲν εὑρέθη καὶ τοῦτο εἶναι λίαν φυσικόν, μόνον κομβία τινὰ καί τινες στλεγγίδες αἵτινες ὅμοιαι κατὰ τὸ σχῆμα μὲ τὰς γνωστὰς τοιαύτας ἔχουσι περιέργως καὶ βάσιν.

— Παρὰ τὴν θέσιν Κασσωπήτρας ἐν Κερκύρᾳ, ὁ Εὐστάθιος Πηγῆς καλλιεργῶν τὸ κτῆμά του ἀνεῦρεν ἐν αὐτῷ τεσσαράκοντα περίπου τεμάχια πηλίνων ἀγαλματίων, τὰ ὁποῖα παρέδωκεν εἰς τὴν ἀστυνομίαν. Ἐξετασθέντων δὲ τῶν τεμαχίων τούτων παρὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ι. Ῥωμανοῦ ὡρίσθη ἡ ἐποχὴ αὐτῶν εἰς διακόσια περίπου ἔτη π. Χ. καὶ ὅτι εἰσὶ κατασκευῆς κερκυραϊκῆς.

— Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀνευρέθη ἐν Ἰθάκῃ, ἐν θέσει Πόλις, ἔνθα ὑπάρχει λιμενίσκος κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς νήσου, ἐπιγραφὴ παναρχαία γεγραμμένη βουστροφηδὸν εἰς ἑπτὰ στίχους. Τὸ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργεῖον, ἅμα πληροφορηθὲν περὶ τούτου, ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ δώσῃ τὰς ἀνηκούσας διαταγὰς καὶ ὁδηγίας περὶ τῆς διατηρήσεως καὶ προφυλάξεως τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἥτις εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων. Ἐλπίζομεν δὲ προσεχῶς νὰ δυνηθῶμεν ν' ἀνακοινώσωμεν τοῖς ἀναγνώσταις ἡμῶν πληρεστέρας εἰδήσεις ἐπὶ τῆς λίαν ἐνδιαφερούσης διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν ἀνακαλύψεως ταύτης.

— Κατ' αὐτὰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βαρβακείου ἐπλουτίσθη δι' ὡραίου λιθίνου ἀγαλματίου προερχομένου ἐκ Σπάρτης οὗτινος δυστυχῶς λείπουσιν οἱ πόδες. Παριστάνει δὲ τὸν Πᾶνα ὅστις ὄρθιος κρατεῖ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὴν σύριγγα, φέρει δὲ τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ στήθους ὅπερ εἶναι κεκαλυμμένον διὰ δέρματος. Ἡ παράστασις τοῦ Πανὸς εἶναι ὡς αἱ συνήθεις τῶν τοῦ θεοῦ τούτου, δηλαδὴ ἡ μὲν ῥὶς αὐτοῦ εἶναι πεπλατυσμένη, τὰ δὲ χείλη ἐξέχουσι καὶ ὁ πώγων βαθύς. Ὑπὸ τὰ ὦτα δὲ κρέμανται αἱ παραφυάδες ἐκεῖναι αἱ τοῖς κατὰ πρῶτον θεωμένοις ὡς ἐνώτια φαινόμεναι. Τὸ ὕψος τοῦ ἀγαλματίου εἶναι 0,26.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὴν 11 Ἰουνίου ἤρξαντο, ὡς προηγγέλθη, αἱ ἐξετάσεις τῆς ἐνταῦθα σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων παρισταμένων πλὴν ἄλλων φιλομούσων ἐν αὐταῖς τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν κυρίου Προκοπίου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Νικολάου Μαυροκορδάτου. Ὁ ἔφορος τῆς Σχολῆς κ. Ἀ. Διομήδης Κυριακὸς ἐξεφώνησεν τὸ ἑξῆς λογίδριον :

Πανιερώτατε Μητροπολῖτα, Κύριε Ὑπουργέ.

Σήμερον ἀρχόμεθα σὺν Θεῷ τῶν ἐτησίων ἐξετάσεων τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων. Μετὰ πολλῆς δ' εὐχαριστήσεως βλέπομεν ἐνταῦθα τιμῶντας διὰ τῆς παρουσίας των τὰς ἐξετάσεις ταύτας καὶ τῆς ἐκκλησίας τὸν προϊστάμενον καὶ τὸν τῆς Παιδείας, ὡς πρόδηλον ἀπόδειξιν, ὅτι καὶ ἐκκλησία καὶ πολιτεία ἐπεδοκίμασαν καὶ ἐπιδοκιμάζουσι τὸ φιλάνθρωπον τοῦτο ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβεν ὁ φιλολογικὸς σύλλογος «Παρνασσός». Πραγματικῶς ἦτο ὡραία ἡ ἰδέα τῆς συστάσεως τῆς σχολῆς ταύτης, ἥτις ἦλθεν εἰς πλήρωσιν σπουδαίας κοινωνικῆς ἀνάγκης. Ἡ τάξις αὕτη τῶν Ἀπόρων Παίδων ἐντελῶς ἀμέριμνος καὶ ἀπαιδαγώγητος μένουσα, ἐχρησίμευε συνήθως ὡς ἡ σχολή, ἐξ ἧς ἐξήρχοντο εἰς τὴν κοινωνίαν οἱ ἐπικινδυνώτεροι ἄνθρωποι. Καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ τί ἠδύνατο ἀνδρούμενος νὰ ἀποβῇ ὁ ἄπορος παῖς, ὅστις ὡς ἀπόκληρος τῆς τύχης ῥιφθεὶς εἰς τὴν κοινωνίαν, οὐδέποτε ἤκουε συμβουλήν τινα, οὐδέποτε ἐδιδάσκετο καὶ ὡδηγεῖτο εἰς τὸ ἀγαθόν; Εὐτυχῶς ἡ σχολὴ τῶν ἀπόρων παίδων ἡ ὑπὸ τοῦ «Παρνασσοῦ» μὲν ἱδρυθεῖσα, ὑπὸ δὲ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς κοινωνίας ὑποστηριχθεῖσα, ἀνέλαβε τὴν φροντίδα ταύτην, δίκην πατρὸς καὶ μητρός, νὰ ἐκπαιδεύσῃ καὶ μορφώσῃ τὴν τάξιν ταύτην κατὰ τὸ δυνατόν. Ὡς εὑρισκόμενοι ἐν Ἀθήναις, τῇ πόλει τῶν γραμμάτων, θὰ ἦτο περιττὸν νὰ ζητήσωμεν νὰ ἀποδείξωμεν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν εὐεργετικὴν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπίδρασιν τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ καλὴ ἐκπαίδευσις φωτίζει τὴν διάνοιαν καὶ μορφώνει τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου. Ἵνα δὲ ἐπεκταθῶσι τὰ εὐεργετήματα ταῦτα καὶ εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρους παῖδας, ἐφρόντισεν ὁ «Παρνασσός», καὶ ἐν διαφόροις πόλεσι τῶν ἐπαρχιῶν νὰ ἱδρύσῃ τοιαύτας σχολάς. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἔπραξε, ἀλλά, ἐπειδὴ οἱ ἄποροι οὗτοι παῖδες μένοντες ἄστεγοι καὶ κοιμώμενοι τῇδε κἀκεῖσε καὶ κατὰ τὴν ὑγείαν ἐβλάπτοντο, καὶ ἠθικῶς ἐφθείροντο, συνέστησεν ὁ «Παρνασσὸς» τῇ γενναίᾳ συνδρομῇ φιλανθρώπων πλουσίων καὶ ἐν γένει τῶν πολιτῶν τῆς πρωτευούσης καὶ ὑπνωτήριον χάριν αὐτῶν, συμπληρῶν δὲ τὴν περὶ τῶν παίδων τούτων πρόνοιαν, σκέπτεται νὰ συστήσῃ καὶ τεχνουργεῖον, ἐν ᾧ νὰ μανθάνωσι καὶ τέχνην τινά, ὥστε νὰ δύνανται τιμίως νὰ ἐργάζωνται ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐνεγράφησαν μὲν περὶ τοὺς 400 ἀπόρους παῖδας εἰς τοὺς καταλόγους τῆς σχολῆς ταύτης, ἐφοίτησαν ὅμως ὁπωσοῦν τακτικῶς μόνον περὶ τοὺς 200. Διαιροῦνται δὲ οἱ μαθητευόμενοι εἰς τρία τμήματα, διδασκόμενοι ὑπὸ τριῶν καλῶν διδασκάλων τῶν κκ. Κ. Τσαλίκη, Σ. Οἰκονόμου καὶ Μ. Παυλίδου, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Καραβᾶ. Τὰ μαθήματα, ἃ διδάσκονται, εἶναι ἱερὰ ἱστορία καὶ κατήχησις, ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμητική, στοιχειώδης γεωγραφία, ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ μουσική. Τὴν τελευταίαν διδάσκει ἀπὸ τριῶν ἐτῶν δωρεὰν ὁ κ. Ἔννιγ, πρὸς ὃν ἐκφράζομεν δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν. Ὁμοίως εὐχαριστοῦμεν καὶ τὸν παν. ἀρχιμανδρίτην κ. Εὐγ. Δεπάσταν, ὅστις παρακληθεὶς παρ' ἡμῶν ἀνέλαβε τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἀπόρων παίδων καὶ πολλάκις ἀπέτεινε πρὸς αὐτοὺς σωτηρίους πατρικὰς συμβουλὰς καὶ ἐστήριξεν ἐν τῇ εὐσεβείᾳ· διότι ἡ σχολὴ ἡμῶν δὲν ζητεῖ μόνον τὸν νοῦν νὰ φωτίσῃ τῶν μαθητῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν των νὰ διαπλάσῃ, ἵνα μίαν ἡμέραν γίνωσιν εὐσεβεῖς καὶ χρηστοὶ πολῖται. Ὅτι δὲ τοῦτο κατορθοῖ ἤδη ἡ σχολὴ ἡμῶν καὶ ἐν γένει ἤρχισε νὰ ἀποφέρῃ καλοὺς καρποὺς τῇ κοινωνίᾳ, δεικνύουσι πολλοὶ νέοι (περὶ τοὺς 70 τὸν ἀριθμόν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπισυνημμένη ὧδε σημείωσις) οἵτινες ἐν αὐτῇ λαβόντες τὴν μόρφωσίν των, ζῶσι σήμερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὡς χρηστότατοι τεχνῖται ἢ ἐπαγγελματίαι. Πρὶν καταπαύσω τὸν λόγον, ὀφείλω νὰ ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν πρὸς τὸν ἰατρὸν τῆς σχολῆς κ. Ι. Βάμβαν ὅστις προθυμότατα ἐπεμελήθη τῆς ὑγείας τῶν ἀπόρων παίδων κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος.

Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ κ. ἐφόρου ὑποδηλουμένη σημείωσις.

Ἀπὸ τοῦ 1875 ἤρξαντο ἀποφοιτῶντες παῖδες ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων. Μέχρι τοῦ 1879 ἀπεφοίτησαν 70 περίπου μαθηταὶ οἵτινες εἶναι ἀποκατεστημένοι ἐνῷ πρότερον μετήρχοντο ἔργον τυχαῖον, ὡς τὸ τῆς στιλβώσεως τῶν ὑποδημάτων ἢ τῆς μεταφορᾶς ὄψων ἢ τὸ τῆς πωλήσεως ἐφημερίδων.

Ἐκ τῶν ἀποφοιτησάντων τούτων παίδων, σήμερον δύο μὲν προσελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὁ μὲν Δημ. Καραβᾶς ὡς βοηθὸς τοῦ διδασκάλου τοῦ α' τμήματος τῆς σχολῆς, ὁ δὲ Κ. Πετρόπουλος ὡς ἐπιστάτης τοῦ ἀναγνωστηρίου τοῦ Συλλόγου, τέσσαρες ἐξακολουθοῦσι τὰ περαιτέρω μαθήματά των τρεῖς μὲν εἰς τὸ γυμνάσιον (Μιχ. Εὐσταθίου, Ἀνδρ. Τσιδάκης καὶ Ξεν. Σώχου), εἷς ὁ Δημ. Ὀρφανὸς εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον σπουδάζων μηχανικήν, εἷς δὲ ὁ Β. Πολίτης εἰσήχθη εἰς τὸ ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκώστα φροντίδι τῆς κοσμητείας. Τρεῖς ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸν στρατὸν ὁ μὲν Γ. Μπρεθανάσης εἰς τὸ πεζικόν, ὁ δὲ Ν. Λαμπρόπουλος εἰς τὸ μηχανικὸν ὡς ὑποδεκανεὺς καὶ ὁ Βλ. Λαμπρόπουλος εἰς τὴν χωροφυλακήν, εἷς δὲ ὁ Στ. Καλλέργης ὑπηρετεῖ ὡς ναύτης εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν, ἐν τῇ ἀτμοημιολίᾳ *Πληξαύρᾳ*.

Δέκα εἶναι ἀποκατεστημένοι εἰς τὰ χωρία Καστανιά, Λαύκα, Μπᾶσι καὶ Μποῦζι τῆς Κορινθίας ὡς γεωργοὶ οἱ Δημ. Τσενεράλες, Κ. Ζηλεμένος, Β. Κοράκης, Ι. Ζηλεμένος, Κ. Λιμπερόπουλος, Ἀθ. Καραβᾶς, Ν. Καραβᾶς, Δημ. Μουστακούνης, Ἀλ. Τριανταφύλλης καὶ ἕτεροι τέσσαρες ὡς παντοπῶλαι ἢ μεταπρᾶται εἰς τὰ αὐτὰ χωρία καὶ ἰδίως εἰς Καστανιάν, οὗτοι: Δημ. Σκορδᾶς, Α. Στριψιάνης, Παν. Μπούρης, Γ. Διγένης. Οὗτοι δὲ πάντες φροντίζουσι καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὴν σχολὴν τακτικῶς τοὺς ἐκ τῶν χωρίων ἐκείνων τῆς Κορινθίας ἐρχομένους εἰς Ἀθήνας πολυπληθεῖς παῖδας. Εἷς δ' εἶναι σταφιδογεωργὸς ἐν Πάτραις ὁ Α. Πανόπουλος. Τέσσαρες εἶναι παντοπῶλαι καὶ μεταπρᾶται ἐδῶ καὶ ἐν Πειραιεῖ οἱ Βασ. Νικολόπουλος, Θ. Βασιλείου, Ἰω. Γομβάκης, Δ. Ντόκος, ἕτεροι δὲ πέντε μικρέμποροι, ὧν εἷς καὶ μυροπώλης ἐνταῦθα, Κ. Μαλάμος, Ι. Πράπας, Β. Πραπόπουλος, Σ. Καλλίλας, Σπυρ. Βασιλείου. Δύο οἱ Χρῆστος Λουκᾶς καὶ Ι. Καλαμάρας εἶναι λαχανοπῶλαι ἐδῶ, δύο δ' ἕτεροι ὁ Βασ. Φραντζεσκάκης καὶ Σ. Ζῆλος κρεοπῶλαι ὁμοίως ἐνταῦθα. Ξυλουργοὺς δ' ἔχομεν ἑπτὰ ἐν οἷς οἱ Κωνστ. Ντεμέλης, Ἰω. Παπανικολάου, Γ. Μπογιαντζάκης, Π. Χαρλάφτης, Μιχ. Σώχου, Π. Κουκουλετάκης ἐνταῦθα, ὁ δ' Εὐθύμιος Λαμπρόπουλος εἰς Καστανιάν. Κτίστας δ' ἔχομεν δύο ἀμφοτέρους ἐνταῦθα τοὺς ἐκ Καστοριᾶς τῆς Μακεδονίας Γ. Ἀλεξίου καὶ Ἀπ. Πέτρου, σιδηρουργὸν ἕνα τὸν Ι. Μανιμάνην, ῥάπτην ἕνα τὸν Ι. Θεοχάρους, ὑποδηματοποιὸν ἕνα τὸν Ν. Λέλον, στοιχειοθέτην ἕνα τὸν Κ. Μανιμάνην, βιβλιοπώλην ἕνα τὸν Β. Νικολάου, λιθοξόον ἕνα τὸν Ἀ. Λάβδαν, διανομέα ἐφημερίδων ἕνα τὸν Κωνστ. Παναγόπουλον πάντας ἐνταῦθα. Ἔτι δὲ δύο βοηθοὺς γεωμέτρου περιοδεύοντας τοὺς Ματθαῖον Βρίλλην, Σωτ. Λαμπρόπουλον. Πέντε

εἶναι ὑπηρέται ἐμπορικῶν γραφείων καὶ καταστημάτων ἐνταῦθα, οἱ Κ. Κωνσταντόπουλος, Δ. Παπαδάκης, Χ. Κουτσούρης, Ματθ. Γρηγοράκης, Γεώρ. Καυκαλᾶς· εἷς ἠθοποιὸς ὁ Σπυρ. Δημητρακόπουλος ἐν τῷ θιάσῳ τοῦ κ. Ἀλεξιάδου, δύο δ' εἶναι ἐμποροϋπάλληλοι ὁ μὲν Ἀντ. Δεσίπρης ἐκ Τήνου ἐν Βλαχίᾳ, ὁ δὲ Ἀπ. Φραγκούδης ἐκ Κορίνθου ἐν Καλκούττᾳ. Τρεῖς τέλος μένουσιν ἔτι ἐν τῇ ἀγορᾷ ὡς ὀψοφόροι ἅπαντες Κορίνθιοι, ὁ Δ. Μπουρνέζος, Κ. Μπουρνέζος καὶ Γ. Καρακούσης.

Αἱ δ' ἐξετάσεις ἐξηκολούθησαν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀρχιμανδρίτου Εὐγενίου Δεπάστα καὶ Στεφάνου Ἰωαννίδου.

Παρουσιάσθησαν δ' εἰς αὐτὰς ἐκ μὲν τῶν 30 μαθητῶν τοῦ Γ' τμήματος πέντε οἱ ἑξῆς, οἵτινες καὶ ἔλαβον τὸ προσῆκον ἐκ τῆς Σχολῆς ἀπολυτήριον

Κυριακὸς Θεοδώρου ἐξ Ἠπείρου, σοβατζῆς, μὲ βαθμὸν Α.

Κωνστ. Παρασκευόπουλος ἐκ Γορτυνίας, ἐφημεριδοπώλης μὲ βαθμὸν Α.

Μελέτιος Σταύρου ἐξ Ἠπείρου κτίστης μὲ βαθμὸν Α.

Νικόλαος Ναύτης ἐξ Ἀθηνῶν ῥάπτης » α.

Γεώργιος Γαληνὸς ἐκ Κρήτης ἐργάτης » α.

Πάντες οὗτοι οἱ ἐξετασθέντες καὶ ἀπολυθέντες μαθηταὶ συνέταξαν ἕκαστος λίαν ἐπιτυχῶς γεωγραφικὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος. Οἱ λοιποὶ μαθηταὶ τοῦ τμήματος τούτου ἐδήλωσαν ὅτι θέλουσι παραμείνει εἰς τὴν σχολὴν καὶ οὕτω δὲν ὑπεβλήθησαν εἰς δημοσίας δοκιμασίας.

Ἐκ τῶν 30 ὁμοίως μαθητῶν τοῦ Β' τμήματος προσῆλθον καὶ ἐξητάσθησαν 26, ἐξ ὧν 22 προυβιβάσθησαν, ἐκ τούτων δ' οἱ ἀριστεύσαντές εἰσι

Π. Διαλινὸς	ὑπηρέτης	ἐκ Πάρου
Δ. Κούγιας	ἐφημεριδοπώλης	ἐξ Ἀνδριτσαίνης
Μ. Καθρήπτας	λιθοξόος	ἐκ Τήνου
Α. Μουσοῦ	ὑπηρέτης	ἐκ Σπετσῶν
Ἠλ. Κυριαζόπουλος	ἐφημεριδοπώλης	ἐκ Γορτυνίας

Ἐκ τῶν 36 μαθητῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν β' τάξιν τοῦ α' τμήματος προσῆλθον 31 εἰς ἐξετάσεις ἐξ ὧν προυβιβάσθησαν μὲν 19 ἠρίστευσαν δὲ οἱ ἑξῆς:

Δημήτριος Μαραθίας	ὑποδηματοσμήκτης	ἐκ Μεγαλοπόλεως
Χαρ. Γεωργακόπουλος	»	ἐξ Ἀνδριτσαίνης
Δημήτριος Κολλιοῦ	ὀψοφόρος	ἐκ Κορίνθου
Ἰωάννης Γιαννόπουλος	ἐφημεριδοπώλης	ἐκ Γορτυνίας

Οἱ δὲ 130 μαθηταὶ περίπου τῆς α' τάξεως τοῦ τμήματος τούτου δὲν προσῆλθον εἰς ἐξετάσεις ἅτε κατ' ἰδίαν δοκιμαζόμενοι ὑπὸ τῶν διδασκάλων.

Μετὰ τὰς ἐξετάσεις ἐγένετο διακοπὴ μαθημάτων τῆς σχολῆς μέχρι τῆς 13 Ἰουλίου.

Τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἐξέδοτο τὴν ἑξῆς ἐγκύκλιον περὶ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου.

Ἀριθ. πρωτ. 5133

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κκ. γυμνασιάρχας καὶ σχολάρχας.

Καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 651 ἐγκυκλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου, τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877 ἐκδοθείσης, γνωρίζετε ὅτι ὁ ἐνταῦθα φιλολογικὸς σύλλογος *Παρνασσὸς* ἐκδίδει, χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ περιοδικὸν σύγγραμμα φερώνυμον τοῦ συλλόγου. Ἐν τούτῳ καταχωρίζονται λόγου ἄξιαι διατριβαὶ καὶ ποικίλων γνώσεων πάροχοι σημειώσεις, ἔργα λογίων. Ἐπιθυμοῦντες χάριν τῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὠφελείας νὰ ἐνισχυθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτό, ἐθεωρήσαμεν ὅτι συμβάλλεται ἱκανῶς εἰς τοῦτο ἡ ἐν αὐτῷ καταχώρισις διατριβῶν καὶ σημειώσεων περὶ ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, περὶ λειψάνων ἀρχαίων ἠθῶν καὶ ἐθίμων σωζομένων αὐτουσίως ἢ καὶ κατὰ τύπον καὶ παραλλαγὰς ἐν ταῖς νῦν συνηθείαις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωτικοῦ βίου, περὶ λέξεων καὶ ὅρων ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διατηρουμένων ἐν τύπῳ παροιμιῶν ἢ ἀξιωμάτων. Ἡ διὰ περιοδικοῦ διακοίνωσις τοιούτων ἀντικειμένων, παρέχει ἀφορμὴν ἄλλως καὶ τοῖς λογίοις εἰς περαιτέρω ἐρεύνας καὶ ἐξιχνιάσεις τῶν φυλετικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κοινοτήτων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, σώζει δὲ ταῦτα καὶ τοῦ ἐξαφανισμοῦ εἰς ὃν ὁ χρόνος καὶ ἡ ὁσημέραι ἐπισυμβαίνουσα μετατροπὴ τῆς βιώσεως τὰ καταδικάζει.

Οἱ προαιρούμενοι ἵνα καὶ οὕτω χρήσιμον τὴν φιλομουσίαν καὶ ἱκανότητα αὐτῶν καταστήσωσι θέλουσι στέλλει τὰ ἑκάστοτε εἰς γνῶσιν αὐτῶν περιερχόμενα ὁπωσδήποτε τοιαῦτα εὑρήματα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ οὑτωσὶ συσταινομένου περιοδικοῦ ὁ *Παρνασσός*.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ἰουνίου 1880.

Ὁ Ὑπουργὸς
Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ.

Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις ὁ γηραιὸς διδάσκαλος καὶ παλαιὸς γυμνασιάρχης **Χρῆστος Βάφας** μέλος τοῦ Συλλόγου ἐπίτιμον ἀπὸ τοῦ 1870. Ἡ ἐφορία ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τὰ συλλυπητήρια τοῦ Συλλόγου.

ΕΙΣ ΚΙΝΕΖΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΣΤΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ ΑΙΩΝΑ

Ὑπὸ C. de VARIGNY

Καθ' ἣν στιγμὴν πάντες τὸ βλέμμα ἔχοντες προσηλωμένον εἰς τὰ ἐν Ῥωσίᾳ, ἀκολουθοῦσι μετ' ἀνησύχου περιεργείας τὰς προόδους τοῦ μηδενιστικοῦ κινήματος, ἐφάνη ἡμῖν ἐνδιαφέρον νὰ καταστήσωμεν γνωστὰ ἐν ὅμοιον κίνημα, θεωρίας, κανόνας, καὶ γεγονότα ἀνάλογα, ἐκ τῆς ὀλίγον γνωστῆς ἱστορίας ἀσιατικοῦ κράτους, ὅπερ μόνον ἀποτελεῖ τὸ τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑδρογείου σφαίρας. Ὅπως νῦν ἐν Ῥωσίᾳ οὕτω πρὸ ὀκτὼ αἰώνων ἐν Κίνᾳ, αἵρεσίς τις μυστηριώδης κατ' ἀρχάς, ἐξέδιδε διαταγὰς καὶ ἐξετέλει αὐτὰς ἐν τῷ σκότει· οἱ σκοτεινοί της χρησμοὶ προέλεγον τὴν συστηματικὴν καταστροφὴν τοῦ σύμπαντος, τὸ χάος καὶ τὸ μηδέν, ὡς τελικὸν σκοπὸν εἰς ὃν ἔτεινον αἱ προσπάθειαι αὐτῆς· εἶτα ἡ ἀνίσχυρος καὶ ἄγονος ἄρνησις κατέληγεν εἰς δοκίμιον κοινωνισμοῦ, πρὸς ὃ αἱ ἐν Εὐρώπῃ γενόμεναι προσπάθειαι ὁμοίας φύσεως φαίνονται παιδιαί. Πρὸ τῶν Ῥώσων λοιπὸν μηδενιστῶν καὶ τῶν Γερμανῶν κοινωνιστῶν ὑπῆρξαν ἄλλοι πρόδρομοι αὐτῶν καὶ διδάσκαλοι. Ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Σόγκ διεκηρύχθησαν ἐν Κίνᾳ μηδενιστικὰ ἀξιώματα, πολὺ τὰ τῶν Ῥώσων τῆς σήμερον ὑπερτεροῦντα κατὰ τὸ παράδολον, μεγάλη δ' ὑπάρχει ἡ ἀναλογία μεταξὺ τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν τοῦ Οὐάγγ-Νγκὰκ Χέ, τοῦ μεγάλου μεταρρυθμιστοῦ τῆς Ἀσίας καὶ τῶν φρονημάτων τῶν ἰσοπεδωτῶν τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος· ἀλλ' ὁ Κινέζος μεταρρυθμιστὴς ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ προτέρημα, ὅτι εἶναι καθαρώτερος εἰς τὰς ἰδέας του καὶ λογικώτερος, καὶ ὅτι ἠδυνήθη διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ, καὶ διὰ μόνης τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματός του νὰ μεταβῇ ἐκ τοῦ πεδίου τῆς θεωρίας εἰς τὸ τῆς ἐφαρμογῆς.

Οἱ μιμηταὶ αὐτοῦ δὲν θέλουσι βεβαίως τὸν ὑπερβῆ, οὐδὲ θέλουσι φθάσει εἰς μᾶλλον εὐχάριστον ἀποτέλεσμα, διότι τὰ αὐτὰ αἴτια δὲν δύνανται, ἢ τὰ αὐτὰ νὰ παραγάγωσιν ἀποτελέσματα· ἡ παρέλευσις αἰώνων τινῶν, τὸ διάφορον τῆς χώρας, καταγωγή, ἤθη καὶ ἔθιμα ἀντίθετα δύνανται νὰ τροποποιήσωσι τὸ ἐξωτερικὸν ἑνὸς μέρους τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ κατ' οὐδὲν ἰσχύουσι νὰ μεταλλάξωσι καὶ τὴν φύσιν αὐτῆς. Ἡ ἀνθρωπότης εἶναι ἐν Εὐρώπῃ ὅ,τι ἦτο καὶ ἐν Ἀσίᾳ, ὑποκειμένη δηλονότι εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀρχεγόνους νόμους, δούλη τῶν αὐτῶν ἀπαιτήσεων καὶ ἀναγκῶν, κινουμένη ὑπὸ τῶν αὐτῶν παθῶν. Καὶ νῦν καθὼς καὶ τότε ὁ ἄνθρωπος χρῄζει σωματικῆς καὶ πνευμα-

τικῆς τροφῆς, ἔχει χρείαν νὰ παραγάγῃ διὰ νὰ καταναλώσῃ, ὑπάρχουσι πλούσιοι καὶ πένητες, ἰσχυροὶ καὶ ἀδύνατοι, εὐχαὶ ἀποτυχοῦσαι, ἀνήσυχοι φιλοδοξίαι, ἀρετὴ καὶ κακία, καὶ ἄνθρωποι, οἵτινες, μὴ λαβόντες ἢ ἥμισυ πρόγευμα καὶ μὴ ἐλπίζοντες ἢ ἥμισυ δεῖπνον, φθονοῦσι τοὺς εὐτυχεστέρους κατὰ ταῦτα γείτονάς των. Ταῦτα ὑπάρχουσιν, οὐδεὶς τὸ ἀρνεῖται, λέγουσιν οἱ κοινωνισταί, ἀλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡμεῖς ἄρξωμεν δὲν θέλουσιν ὑπάρχει πλέον. Τὴν αὐτὴν ἔδιδε διαβεβαίωσιν καὶ ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ καὶ διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ἀνθρωπότητος εἰς οὐδὲν ὠπισθοδρόμησεν. Εἶχε δὲ τὰ πάντα ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τὴν ἐξουσίαν δηλονότι ἀπολύτου μονάρχου εἰς τὴν διάθεσιν ἀδαμάστου βουλήσεως, καὶ οὐδέποτε ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ εὐνοϊκωτέρους ὅρους, οὐδ' ἐχαιρετήθη μετὰ πλειοτέρας ἐπευφημίας. Δύνανται νὰ ἐπαναρχίσωσιν αὐτήν, ἀλλὰ δὲν θὰ πράξωσι καλλίτερόν τι, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης δὲν εἶναι ἐνθαρρυντικόν.

Ἂς ἐξετάσωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τὸ στάδιον τοῦ τολμηροῦ τούτου μεταρρυθμιστοῦ. Ἦτο μεγαλοφυής, ἂν καὶ Κινέζος, ἀλλ' ἐπιχείρησε τὸ ἀδύνατον, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, νὰ ὑποκαταστήσῃ ἀφῃρημένας θεωρίας εἰς τὰ πάθη καὶ νὰ διαταράξῃ τὴν εὐτυχίαν ἑνὸς λαοῦ, θέτων τὴν ὑπογραφήν του κάτωθι ἑνὸς διατάγματος. Κατεσκεύασεν ἐξ ὑπαρχῆς σοφὴν μηχανήν, θαυμασίως ἡρμοσμένην, ἀλλ' ἥτις ἓν εἶχεν ἐλάττωμα, δὲν ἐκινεῖτο· ὁ ἐπινοητὴς ἠμέλησε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς νόμους τῆς ἐκ τῆς προστριβῆς ἀντιδράσεως.

Ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἔζη, ἀπέτρεπε πᾶσαν τόλμην. Οἱ τότε μηδενισταὶ εἶχον προετοιμάσει τὴν ὁδόν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἰσοπεδωμένου κοινωνικοῦ ἐδάφους ἐσκέπτοντο ὅτι ἠδύναντο νὰ ἱδρύσωσι νέαν τάξιν. Πολὺς πολλάκις ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀκινησίας τοῦ Κινεζικοῦ Κράτους· ἡ ἐκτεταμένη αὕτη αὐτοκρατορία παρεστάθη, ὡς ἐχθρὰ παντὸς νεωτερισμοῦ, ἀποκρούουσα πᾶσαν μεταβολήν, ζῶσα κατ' ἀμεταβλήτους παραδόσεις, καὶ παρέχουσα εἰς τὸν κόσμον τὸ θέαμα τοῦ τρίτου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βηματίζοντος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου ἐν τῷ πεδίῳ τῶν ἰδεῶν, χωρὶς νὰ τολμᾷ μήτε νὰ προχωρήσῃ, μήτε νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. Οὐδὲν τούτου ψευδέστερον. Ἂν παραβάλλωμεν μίαν τινὰ περίοδον τῆς ἱστορίας πρὸς ἑτέραν τοῦ Οὐρανίου Κράτους, βλέπομεν τὰ ἑξῆς· ἀπὸ τοῦ 420, ἐποχῆς τῆς εἰσόδου τῶν Φράγκων εἰς τὴν Γαλλίαν, μέχρι τοῦ 1648, χρονολογίας τῆς συνθήκης τῆς Οὐεστφαλίας, ἀπαντῶμεν ἐν Κίνᾳ δέκα πέντε δυναστικὰς μεταβολάς, δέκα πέντε φρικώδεις ἐμφυλίους πολέμους καὶ τὴν σφαγὴν ὅλων τῶν μελῶν δώδεκα δυναστειῶν, ἕκαστον δὲ τῶν κινημάτων τούτων ἀνεστάτωσεν ἐκ βάθρων ὅλον τὸ κράτος, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς χύσεως ἀπείρου αἵματος, καὶ τῆς καθιδρύσεως νέων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας εὐθὺς διεδέχθησαν νεώτεραι. Οὕτω λοιπὸν εἰς διάστημα χιλίων διακοσίων ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἐγένοντο ἐν Κίνᾳ δέκα πέντε μεγάλαι ἐπαναστάσεις, ἤτοι πλέον τῆς μιᾶς ἀνὰ ἕκαστον αἰῶνα· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ ἀξιώματα, τὰς κοινω-

νικὰς θεσμοθεσίας καὶ τοὺς πολιτικοὺς συνδυασμοὺς τὰ πάντα ἐδοκιμάσθησαν ἐν Κίνᾳ, ἡ δὲ Εὐρώπη ἀντιγράφει ἁπλῶς ἐκείνους, οὓς μυκτηρίζει.

Κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα ἡ Κίνα εὑρίσκετο ἐν πλήρει κρίσει. Ἡ δυναστεία τῶν Χέου-Τσέου εἶχεν ἀνατραπῆ πρὸ μικροῦ, ἀφοῦ ἐκυβέρνησεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, ἀνεπληροῦτο δὲ ὑπὸ τῆς τῶν Σόγγκ, ἥτις εἶχεν ἀνατραπῆ κατὰ τὸ 479, καὶ ἐπανήρχετο μετὰ ἓξ αἰῶνας. Ὁ δέκατος αἰὼν ὑπῆρξε γόνιμος εἰς καταστροφάς, ἓξ δυναστεῖαι εἶχον διαδοχικῶς ἀνατραπῆ κατ' αὐτόν, πανταχοῦ τοῦ κράτους ὑπῆρχον ἐρείπια, τὰ δὲ πνεύματα ἦσαν ἐν ἀταξίᾳ, οἱ Τάρταροι ἦσαν ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὁ θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς σκεπτικισμὸς εὑρίσκετο εἰς τὸ ἀπόγαιον σημεῖόν του. Ἡ Κίνα διῃρημένη εἰς πλείονα ἐχθρικὰ στρατόπεδα ἦτο ἕρμαιον ἐμφυλίων σπαραγμῶν, τὰ πάντα δὲ ἐτίθεντο εἰς ἀμφισβήτησιν ἐντὸς σατυρῶν, λιβέλλων καὶ προκηρύξεων, ἐν αἷς ἐκηρύσσετο καὶ ἐδιδάσκετο ἡ κοινωνιστικὴ ἀναρχία καὶ ὁ μηδενισμὸς ἐν ὅλῃ του τῇ γυμνότητι.

Οἱ μηδενισταὶ τῆς Εὐρώπης οὐδέποτε θέλουσιν ὑπερτερήσει τοὺς Σίνας τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, καθ' ὅσον οἱ Ἀσιανοὶ οὗτοι εἶπον πᾶν ὅ,τι δυνατὸν νὰ λεχθῇ ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ τοὺς ἀντιγράψωσιν ἐν τῇ σειμᾷ ταύτῃ τῶν ἰδεῶν καὶ ὄχι ἐξ ὁλοκλήρου. Προέβησαν μέχρι τοῦ νὰ προκηρύξωσιν, ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει, οὔτε πνεῦμα, οὔτε ὕλη, ὅτι ἡ ὕπαρξις οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ πλάνη τῆς φαντασίας, μῦθος τοῦ μηδενός, ὄνειρον ἄνευ ἀντικειμένου καὶ ἄνευ ἀφυπνήσεως, ἐσφαλμένως δὲ πιστεύεται ὅτι ζῇ τις, ἀγαπᾷ καὶ πάσχει. Καὶ οὐ μόνον ἐβεβαίουν ταῦτα, ἀλλὰ καὶ μυριάδες ἀνδρῶν ἐπίστευσαν εἰς αὐτά, καὶ αἱ ἀγέλαι αὗται τῶν ἀνθρώπων ἐξώρμησαν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καταδιώκουσαι τὸ ἐπικαλούμενον ὑπ' αὐτῶν ὄνειρον, ἐν μέσῳ ἐρειπίων, δι' ὧν κατεκάλυψαν τὸ ἔδαφος.

Τί ἦτο τὸ ὑπ' αὐτῶν ζητούμενον; ἢ μᾶλλον τί οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐζήτουν; Τὴν καταστροφὴν παντὸς τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος, ἐπιφυλασσομένης εἰς τὸ κατόπιν τῆς περὶ τοῦ μέλλοντος φροντίδος, τὴν κατεδάφισιν τοῦ παρόντος, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἀνεγείρωσιν ἓν νέον κοινωνικὸν οἰκοδόμημα, καὶ ν' ἀλληλοσφαγῶσι περὶ τοῦ τίς θ' ἀναλάβῃ τὴν ἀνέγερσίν του, καὶ τίνας θὰ δώσωσιν εἰς αὐτὸ ἀναλογίας, πρὸ πάντων ὅμως τὴν ἰσοπέδωσιν. Ἐὰν δὲν ἦτο δυνατὸν οἱ πένητες νὰ γείνωσι πλούσιοι, ἦτον ὅμως δυνατὸν οἱ πλούσιοι νὰ γείνωσι πένητες, τὸ δὲ παράλογον ὄνειρον τῆς ἀκατορθώτου ἰσότητος ἐβασάνισε πάντοτε τοὺς ἀδυνάτους νόας πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ φύλων, καὶ ἐχορήγησεν εἰς τοὺς ἄνευ συνειδήσεως φιλοδόξους μοχλὸν πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ ὄχλου.

Οἱ στασιασταὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀδύνατον ἐπάνοδον μιᾶς χιμαιρικῆς φυσικῆς καταστάσεως, δὲν ἐπεδίωκον δὲ τὴν κοινωνικὴν ἐκκαθάρισιν, ἀλλὰ τὴν παντελῆ, τὴν ἀπόλυτον ἐξαφάνισιν πάσης κοινωνικῆς τάξεως. Καὶ διεγείροντες τὰς ζωώδεις ὁρμὰς τοῦ ὄχλου, καὶ διδόντες αὐτῷ ὡς ὁρμητήριον καὶ

ὡς δικαιολογίαν, φιλοσοφικὴν θεωρίαν, ἥτις ὑποκαθίστα τὸ ὄνειρον εἰς τὴν πραγματικότητα, συνησθάνοντο, ὅτι ἡ πραγματικότης ἤθελεν ἀνακτήσει τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ἀλλ' ἤλπιζον ὅτι μέχρις ἐκείνου ὁ σκοπός των ἤθελεν ἐπιτευχθῆ, καὶ δὲν ἤθελε μείνει ἴχνος τῶν πρώην θεσμῶν, τῶν νόμων, τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος. Ἡ βιαία καὶ ζωώδης αὕτη ἀντίδρασις προήρχετο ἐκ κοινωνικῆς ἀποσυνθέσεως τοιαύτης, ὥστε πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπῆρχεν ἐφαίνετο προτιμότερον τοῦ ὑπάρχοντος. «Ἡ κοινωνία ἔλεγον βασίζεται ἐπὶ τοῦ νόμου, ἀλλ' ὁ νόμος εἶναι ἀδικία καὶ στρεψοδικία — ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλ' ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἀδικία καὶ ἁρπαγὴ—ἐπὶ τῆς θρησκείας, ἀλλ' ἡ θρησκεία εἶναι ψεῦδος—ἐπὶ τῆς ἰσχύος, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς εἶναι ἡ τυραννία».

Διατάραξις τοιαύτη ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ καταλήξῃ εἰς ἀνυπολόγιστον καταστροφήν, ἂν δὲν ἐπήρχετο τροποποίησίς τις εἰς αὐτήν· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνθρωπότης δὲν βαίνει πρὸς τὰ ὀπίσω, ὁσαιδήποτε ἂν ὦσιν αἱ ἀνάπαυλαι, ἃς ποιεῖται ἐν τῇ πορείᾳ της, καὶ οἱαδήποτε τὰ ἐμπόδια, εἰς ἃ προσκρούει, τὸ μηδενιστικὸν κίνημα ἐτροποποιήθη· ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιμένει ποτὲ ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἀρνήσει, διέρχεται δι' αὐτῆς, ἀλλ' ὅπως φθάσῃ εἰς βεβαίωσίν τινα, ἡ φύσις του τὸν ἐπαναφέρει ἀναγκαίως εἰς τὴν πραγματικότητα, καὶ τὸ μὲν σῶμά του δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τροφῆς, τὸ δὲ πνεῦμά του νὰ λειτουργήσῃ ἐπὶ τῆς ἀφῃρημένης ἐννοίας τοῦ μηδενός. Διατύπωσις κοινωνιστικὴ ἔμελλε νὰ ἦναι, καὶ ὑπῆρξε τὸ τέρμα τῆς παραδόξου ἐκείνης συνταράξεως.

Τὰ ἀσύνδετα στοιχεῖα, ἅτινα συνεταράσσοντο ἔνθεν κἀκεῖθεν, περιέμενον τὸν ἄνθρωπον, ὅστις νὰ τὰ προσωποποιήσῃ, καὶ εἰς ὃν νὰ δώσωσι τὴν δύναμιν καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς τυφλῆς ἰσχύος των. Ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν Χὲ ὑπῆρξεν ὁ ἄνθρωπος οὗτος.

Γεννηθεὶς τὸ 1027 ἔλαβεν ἐξαίρετον ἀγωγήν, καὶ ἀφιερώθη ἐνωρὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας. Τὸ εἰς τὴν μελέτην του ἀνοιγόμενον πεδίον ἦτο εὐρύ, ἡ ἱστορικὴ περίοδος ἣν εἶχε νὰ ἐξετάσῃ ἀνήρχετο μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Χιά, δύο χιλιάδες διακόσια ἑπτὰ ἔτη πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Αἱ ἱστορικαί του λοιπὸν μελέται καὶ παρατηρήσεις ἠδύναντο νὰ ἐπεκταθῶσιν ἐπὶ περιόδου τριάκοντα δύο αἰώνων, καθ' ὅσον πέραν αὐτῶν ἤρχετο ἡ μυθολογικὴ ἐποχή. Οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς του, οἵ τε ἀντίθετοι καὶ οἱ πανηγυρισταὶ αὐτοῦ, ὁμοφώνως ἐπαινοῦσι τὴν πολυμάθειάν του, τὴν ἔκτακτον νοημοσύνην του καὶ τὴν ἀξιοθαύμαστον ῥητορικήν του δεινότητα. Κατεῖχεν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τὸ δῶρον τῆς πειθοῦς, ἀργότερον δὲ συνήνωσεν εἰς τοῦτο καὶ τὸ τοῦ ἐπιτηδείως καταναγκάζειν· εἶχεν ἤθη ἀνεπίληπτα, βούλησιν ἀκαταδάμαστον, καὶ ἡ ἐργατικότης του ἦτο καταπληκτική. Ἓν παράδειγμα δύναται νὰ δώσῃ περὶ ταύτης σαφῆ ἰδέαν. Καθ' ἣν ἐποχήν, νέος ἔτι, συνηρμολόγει τὸ νέον κοινωνικὸν σύστημά του προσέκρουεν εἰς δυσχέρειάν τινα. Συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἀποδείξῃ εἰς ὁμοφωνίαν πρὸς τὰς θεωρίας του τὰ γραφόμενα ἐν τοῖς πέντε

ἱεροῖς βιβλίοις καὶ ἐν τοῖς τέσσαρσι κλασικοῖς, ἐφ' ὧν ἐρείδοντο οἱ κοινωνικοὶ θεσμοί, οὓς ἤθελε ν' ἀνατρέψῃ διὰ ν' ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλων φυσικῶς ὅλως ἀντιθέτων, ἔλαβε δὲ πρὸς τοῦτο τὴν ὑπομονὴν νὰ ὑπομνηματίσῃ, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἄλλο, τὰ ὀγκώδη ταῦτα συγγράμματα, καὶ νὰ προσαρμόσῃ εἰς ἕκαστον κείμενον ὅπερ τὸν παρηνόχλει ἕν εἰδικὸν σχόλιον, καὶ τούτου μὴ ἀρκοῦντος, συνέταξε λεξικὸν γενικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ μεταβάλλων τὴν ἔννοιαν τῶν ἀπειθῶν εἰς τὰς ἰδέας του χαρακτήρων τῆς Σινικῆς γλώσσης, τοῖς ἀπέδιδεν ἄλλην προσαρμοζομένην εἰς τὰς θεωρίας του, καὶ ἥτις τῷ ἐπέτρεπε νὰ ἑρμηνεύσῃ τοὺς συγγραφεῖς κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐπιθυμιῶν του.

Ὑποδειχθεὶς εἰς τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ διὰ τῶν λαμπρῶν φιλολογικῶν ἐξετάσεων ἃς ὑπέστη, καὶ ἃς ἡ Σινικὴ παράδοσις ἀπαιτεῖ πολλὰς καὶ ἐπανειλημμένας διὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὰς πολιτικὰς θέσεις, ἦτο ἤδη περίφημος καὶ ὡς πρόδρομος νέου συστήματος καὶ ὡς ἀμείλικτος ἐχθρὸς τῶν μηδενιστικῶν θεωριῶν. Τὸ ὄνομά του δὲν ἔμεινεν ἄγνωστον, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ, τινὲς μάλιστα τῶν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἔκρινον, ὅτι ἤθελεν εἶναι ὠφέλιμον νὰ προσεταιρισθῶσι τὸν νέον τοῦτον λόγιον ἄνδρα, οὗτινος ἡ ἐπιῤῥοὴ ἐπὶ τὰ πλήθη ἐμεγαλύνετο καθ' ἑκάστην, καὶ τὸν ὁποῖον πολυπληθεῖς καὶ ἐνθουσιώδεις ὀπαδοὶ προεκήρυσσον τὸν μόνον κατάλληλον νὰ λύσῃ τὸ κοινωνικὸν ζήτημα.

Παρουσιασθεὶς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Χὲν-Τσοὺγγκ, κατώρθωσεν, ἀφοῦ ἐπετράπη αὐτῷ νὰ ἐκθέσῃ τὰς θεωρίας του, νὰ θέλξῃ χωρὶς νὰ τρομάζῃ, διότι δεινὸς ῥήτωρ, καὶ ἐκ πεποιθήσεως μεταῤῥυθμιστὴς ὑπάρχων, ἐξέθεσεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κράτους λίαν ἐπιτηδείως καὶ πειστικῶς, ποία δόξα τὸν ἐπερίμενεν, ἂν ἡ ἀνθρωπότης τῷ ὤφειλε τὴν εὐτυχίαν της· ὅτι ἡ προσπάθεια ἦτο εὔκολος, καθ' ὅσον αἱ παραδόσεις εἶχον καταπέσει, καὶ νέα ἐποχὴ ἤρχετο, ἔδει δὲ νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν αἱ παλαιαὶ πλάναι, νὰ δοθῇ διεύθυνσις εἰς τὸ ῥεῦμα, ὅπερ ἠπείλει νὰ συμπαρασύρῃ τὰ πάντα, καὶ νὰ οἰκοδομηθῇ νέα κοινωνικὴ τάξις καὶ τέλος ὅτι ἡ ἄρσις τῆς ὑπαρχούσης ἀθλιότητος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἂν εἶχεν οὗτος τὴν τόλμην τῆς βουλήσεως, ἤθελεν ἐκείνη παύσει νὰ ὑπάρχῃ.

Ἡ πρώτη συνέντευξις προυξένησεν εὐάρεστον ἐντύπωσιν τῷ Χὲν-Τσοὺγγκ, μετ' αὐτὴν δ' ἠκολούθησαν πλείονες ἄλλαι, καθ' ἃς ὁ Οὐὰγγκ-Νγκὰν Χὲ ἀνέπτυξε λίαν ἐντέχνως τὰ σχέδιά του, ὑπερπηδῶν τὰ προσκόμματα, ὧν ἠγνόει πράγματι τὴν δύναμιν· ὑπῆρξε δὲ τοσοῦτον μᾶλλον ἐπικίνδυνος καθ' ὅσον ἦτο εἰλικρινής, καὶ ὑπεστήριζε μίαν πεπλανημένην, ἀλλὰ δελεαστικὴν ἀρχήν, διὰ τῆς ζέσεως βαθείας πεποιθήσεως. Ἐκ τῶν περὶ τὸν αὐτοκράτορα, εἷς μόνος ἀνθίστατο, ἀλλ' ἦτο δεινὸς ἀνταγωνιστής.

Ὁ Σὲ-Μὰ Κουὰγγκ, ἰδιαίτερος σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος καίπερ πρωθυπουργὸς αὐτοῦ, εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν αὐθεντείαν τῆς ἡλικίας, τῆς πείρας, τῶν χορηγηθεισῶν ἤδη ὑπηρεσιῶν καὶ τὴν δικαίαν φήμην σοφοῦ. Δια-

ὡς δικαιολογίαν, φιλοσοφικὴν θεωρίαν, ἥτις ὑποκαθίστα τὸ ὄνειρον εἰς τὴν πραγματικότητα, συνησθάνοντο, ὅτι ἡ πραγματικότης ἤθελεν ἀνακτήσει τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ἀλλ' ἤλπιζον ὅτι μέχρις ἐκείνου ὁ σκοπός των ἤθελεν ἐπιτευχθῆ, καὶ δὲν ἤθελε μείνει ἴχνος τῶν πρώην θεσμῶν, τῶν νόμων, τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος. Ἡ βιαία καὶ ζωώδης αὕτη ἀντίδρασις προήρχετο ἐκ κοινωνικῆς ἀποσυνθέσεως τοιαύτης, ὥστε πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπῆρχεν ἐφαίνετο προτιμότερον τοῦ ὑπάρχοντος. «Ἡ κοινωνία ἔλεγον βασίζεται ἐπὶ τοῦ νόμου, ἀλλ' ὁ νόμος εἶναι ἀδικία καὶ στρεψοδικία —ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλ' ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἀδικία καὶ ἁρπαγὴ—ἐπὶ τῆς θρησκείας, ἀλλ' ἡ θρησκεία εἶναι ψεῦδος—ἐπὶ τῆς ἰσχύος, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς εἶναι ἡ τυραννία».

Διατάραξις τοιαύτη ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ καταλήξῃ εἰς ἀνυπολόγιστον καταστροφήν, ἂν δὲν ἐπήρχετο τροποποίησίς τις εἰς αὐτήν· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνθρωπότης δὲν βαίνει πρὸς τὰ ὀπίσω, ὁσαιδήποτε ἂν ὦσιν αἱ ἀνάπαυλαι, ἃς ποιεῖται ἐν τῇ πορείᾳ της, καὶ οἱαδήποτε τὰ ἐμπόδια, εἰς ἃ προσκρούει, τὸ μηδενιστικὸν κίνημα ἐτροποποιήθη· ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιμένει ποτὲ ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἀρνήσει, διέρχεται δι' αὐτῆς, ἀλλ' ὅπως φθάσῃ εἰς βεβαίωσίν τινα, ἡ φύσις του τὸν ἐπαναφέρει ἀναγκαίως εἰς τὴν πραγματικότητα, καὶ τὸ μὲν σῶμά του δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τροφῆς, τὸ δὲ πνεῦμά του νὰ λειτουργήσῃ ἐπὶ τῆς ἀφῃρημένης ἐννοίας τοῦ μηδενός. Διατύπωσις κοινωνιστικὴ ἔμελλε νὰ ἦναι, καὶ ὑπῆρξε τὸ τέρμα τῆς παραδόξου ἐκείνης συνταράξεως.

Τὰ ἀσύνδετα στοιχεῖα, ἅτινα συνεταράσσοντο ἔνθεν κἀκεῖθεν, περιέμενον τὸν ἄνθρωπον, ὅστις νὰ τὰ προσωποποιήσῃ, καὶ εἰς ὃν νὰ δώσωσι τὴν δύναμιν καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς τυφλῆς ἰσχύος των. Ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ ὑπῆρξεν ὁ ἄνθρωπος οὗτος.

Γεννηθεὶς τὸ 1027 ἔλαβεν ἐξαίρετον ἀγωγήν, καὶ ἀφιερώθη ἐνωρὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας. Τὸ εἰς τὴν μελέτην του ἀνοιγόμενον πεδίον ἦτο εὐρύ, ἡ ἱστορικὴ περίοδος ἣν εἶχε νὰ ἐξετάσῃ ἀνήρχετο μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Χιά, δύο χιλιάδες διακόσια ἑπτὰ ἔτη πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Αἱ ἱστορικαί του λοιπὸν μελέται καὶ παρατηρήσεις ἠδύναντο νὰ ἐπεκταθῶσιν ἐπὶ περιόδου τριάκοντα δύο αἰώνων, καθ' ὅσον πέραν αὐτῶν ἤρχετο ἡ μυθολογικὴ ἐποχή. Οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς του, οἵ τε ἀντίθετοι καὶ οἱ πανηγυρισταί ... τοῦ, ὁμοφώνως ἐπαινοῦσι τὴν πολυμάθειάν του, τὴν ἔκτακτον νοημοσύνην ... καὶ τὴν ἀξιοθαύμαστον ῥητορικήν του δεινότητα. Κατεῖχεν εἰς τὸν ... βαθμὸν τὸ δῶρον τῆς πειθοῦς, ἀργότερον δὲ συνήνωσεν εἰς τοῦτο καὶ τὸ ... τηδείως καταναγκάζειν· εἶχεν ἤθη ἀνεπίληπτα, βούλησιν ἀκα... καὶ ἡ ἐργατικότης του ἦτο καταπληκτική. Ἓν παράδειγμα δύν... ταύτης σαφῆ ἰδέαν. Καθ' ἣν ἐποχήν, νέος ἔτι, συ... νικὸν σύστημά του προσέκρουεν εἰς δυσχέρειαν ... ἀποδείξῃ εἰς ὁμοφωνίαν πρὸς τὰς θεωρίας ...

ἱεροῖς βιβλίοις καὶ ἐν τοῖς τέσσαρσι κλασικοῖς, ἐφ' ὧν ἐρείδοντο οἱ κοιν
θεσμοί, οὐς ἤθελε ν' ἀνατρέψῃ διὰ ν' ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλων φυσικ
ἀντιθέτων, ἔλαβε δὲ πρὸς τοῦτο τὴν ὑπομονὴν νὰ ὑπομνηματίσῃ,
ἑνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἄλλο, τὰ ὀγκώδη ταῦτα συγγράμματα, καὶ νὰ προσ
εἰς ἕκαστον κείμενον ὅπερ τὸν παρηνόχλει ἓν εἰδικὸν σχόλιον, καὶ του
ἀφοῦντος, συνέταξε λεξικὸν γενικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ μεταβάλλων τὴν
τῶν ἀπειθῶν εἰς τὰς ἰδέας του χαρακτήρων τῆς Σινικῆς γλώσσης,
οὐδὲν ἄλλην προσαρμοζομένην εἰς τὰς θεωρίας του, καὶ ἥτις τῷ
νὰ ἑρμηνεύσῃ τοὺς συγγραφεῖς κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐπιθυμιῶν του.

Ὑποδειχθεὶς εἰς τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ διὰ τῶν λαμπρῶν φιλο
ἐξετάσεων ἃς ὑπέστη, καὶ ἃς ἡ Σινικὴ παράδοσις ἀπαιτεῖ πολλὰς
νειλημμένας διὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὰς πολιτικὰς θέσεις, ἦτο ἤδη
καὶ ὡς πρόδρομος νέου συστήματος καὶ ὡς ἀμείλικτος ἐχθρὸς τῶν
κῶν θεωριῶν. Τὸ ὄνομά του δὲν ἔμεινεν ἄγνωστον, οὐδ' ἐν αὐτῇ
τινὲς μάλιστα τῶν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἔκρινον, ὅτι ἤθελεν εἶναι ὠφέλ
προσεταιρισθῶσι τὸν νέον τοῦτον λόγιον ἄνδρα, οὗτινος ἡ ἐπιρροὴ
πλήθη ἐμεγαλύνετο καθ' ἑκάστην, καὶ τὸν ὁποῖον πολυπληθεῖς
σιώδεις ὀπαδοὶ προεκήρυσσον τὸν μόνον κατάλληλον νὰ λύσῃ τὸ
ζήτημα.

Παρουσιασθεὶς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Χὲν-Τσοῦγγκ, κατώρθωσεν,
τράπῃ αὐτῷ νὰ ἐκθέσῃ τὰς θεωρίας του, νὰ θέλξῃ χωρὶς νὰ τρο
δεινὸς ῥήτωρ, καὶ ἐκ πεποιθήσεως μεταρρυθμιστὴς ὑπάρχων, ἐξέθε
ἀρχηγὸν τοῦ κράτους λίαν ἐπιτηδείως καὶ πειστικῶς, ποία δόξα
μενεν, ἂν ἡ ἀνθρωπότης τῷ ὤφειλε τὴν εὐτυχίαν της· ὅτι
ἦτο εὔκολος, καθ' ὅσον αἱ παραδόσεις εἶχον καταπέσει, καὶ
χετο, ἔδει δὲ νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν αἱ παλαιαὶ πλάναι, νὰ
εἰς τὸ ῥεῦμα, ὅπερ ἠπείλει νὰ συμπαρασύρῃ τὰ πάντα, καὶ
νέα κοινωνικὴ τάξις καὶ τέλος ὅτι ἡ ἄρσις τῆς ὑπαρχούσης
τᾶτο ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἂν εἶχεν
τῆς βουλήσεως, ἤθελεν ἐκείνη παύσει νὰ ὑπάρχῃ.

Ἡ πρώτη συνέντευξις προυξένησεν εὐάρεστον ἐν
μετ' αὐτὴν δ' ἠκολούθησαν ... ἄλλαι,
ἀνέπτυξε λίαν ...

κεκριμένος λόγιος ὁ πολιτικὸς οὗτος ἀνήρ, εἶχεν ἀφήσει βαθέα ἴχνη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας ἐν Κίνᾳ. Συνέγραψεν ἐξαίρετον μικρὸν ποιημάτιον, ἐπιγραφόμενον «ὁ Κῆπός μου», ἐν ᾧ περιγράφει τὸ θερινόν του παλάτιον, τοὺς σκολιοὺς δρομίσκους του, τὰς γραφικὰς δενδροστοιχίας του καὶ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκείνην διακανόνισιν τοῦ ἐν τῇ φύσει ὑπάρχοντος, εἰς ἣν ἐδόθη ἀδίκως τὸ ὄνομα «Ἀγγλικὸς κῆπος», ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ καλῆται «Σινικὸς κῆπος». Τεμάχιά τινα θέλουσι συντελέσει εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ τὴν δεινὴν μετὰ τοῦ μεταρρυθμιστοῦ πάλην. Μετὰ ποιητικὴν περιγραφὴν ἡμέρας διελθούσης ἐν περιπλανήσει εἰς τὸ δάσος του καταλήγει ὡς ἑξῆς: «Αἱ λοξαὶ ἀκτῖνες τοῦ δύοντος ἡλίου μὲ καταλαμβάνουσι καθήμενον ἐπὶ κορμοῦ δένδρου καὶ κατασκοπεύοντα ἐν σιωπῇ τὴν ἀνησυχίαν χελιδόνος, πτερυγιζούσης περὶ τὴν φωλεάν της, ἢ τὰς πανουργίας ἰκτίνου εἰς τὸ νὰ συλλάβῃ τὸ θῦμά του, ἡ ὑψωθεῖσα ἤδη Σελήνη μ' εὑρίσκει ἔτι ἐν ἐσωτερικῇ μελέτῃ, ὁ μυρμυρισμὸς τῶν ὑδάτων, ὁ ψιθυρισμὸς τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου σειομένων φύλλων, τὸ κάλλος τοῦ διαυγοῦς οὐρανοῦ, μὲ βυθίζουσιν εἰς γλυκὺν ῥεμβασμόν, ἡ φύσις σύμπασα λαλεῖ εἰς τὴν ψυχήν μου, καὶ ἀποπλανῶμαι ἀκούων αὐτήν, ἡ δὲ νὺξ μ' ἐπαναφέρει εἰς τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας μου».

«Οἱ φίλοι μου, ἐρχόμενοι νὰ διακόψωσιν ἐνίοτε τὴν μοναξίαν μου, μοὶ ἀναγινώσκωσιν ἐνίοτε τὰς συγγραφάς των, ἢ ἀκούουσι τὰς ἰδικάς μου. Ὁ οἶνος εὐφραίνει τὰ λιτὰ δεῖπνά μας, ἅπερ ἐπακολουθοῦνται ὑπὸ σπουδαίων συνδιαλέξεων, καὶ ἐν ᾧ ἐν τῇ Αὐλῇ, ἣν φεύγω, ἀρέσκονται εἰς τὴν ἐκνευρίζουσαν ἡδυπάθειαν, δίδουσι προσοχὴν εἰς τὴν συκοφαντίαν, παρασκευάζουσι δεσμὰ καὶ τείνουσι παγίδας, ἡμεῖς ἐδῶ ἐπικαλούμεθα πρὸς διαφωτισμόν μας τὴν σοφίαν, καὶ τῇ προσφέρομεν τὰς καρδίας μας. Διὰ τί αἱ ἀκτῖνες αὐτῆς νὰ μὴ μὲ διαφωτίζωσιν ἢ δι' ἀτμωδῶν σκιῶν; Ἂν ἔλαμπον ἐπ' ἐμοῦ καθαραὶ καὶ ἀσκίαστοι, ποῦ ἀλλαχοῦ ἤθελον εὕρει ἀναχωρητήριον, ναὸν καταλληλότερον πρὸς τὰς εὐχάς μου; Ἐδῶ ἤθελον ζήσει εὐτυχής. . . . Ἀλλὰ τί λέγω; Εἰμὶ πατήρ, σύζυγος, πολίτης, ἄπειρα δὲ καθήκοντα μὲ καλοῦσιν ἀλλαχόθι. Ὄχι, ζωή μου . . . δὲν μοὶ ἀνήκεις. Ὑγίαινε ἀγαπητέ μου κῆπε, ὑγίαινε γλυκὺ ἄσυλον, αἱ φροντίδες τοῦ κράτους, τὸ ἀγαθὸν τῆς πατρίδος μὲ ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν πόλιν. Φύλαξον, ἐμοῦ ἀπόντος, ὅλα σου τὰ θέλγητρα, θέλω ἐπανέλθει νὰ σοὶ ζητήσω καὶ πάλιν τὴν ἀνακούφισιν τῶν θλίψεων, αἵτινες μὲ περιμένουσι, καὶ τὴν θεραπείαν τῶν παθημάτων, εἰς ἃ μέλλω νὰ ἐκτεθῶ» [1].

Δὲν νομίζει τις ὅτι ἀναγινώσκει συγγραφὴν τῆς ἀρχαιότητος, ἢ εὐχὴν Σοφοῦ; Ἦτο τῳόντι τοιοῦτος, καὶ ὁλόκληρος ὁ βίος του ἦτο ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, τὰ κυριώτερα δὲ ἐπεισόδια τῆς πάλης του μετὰ τοῦ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ θέλουσι μᾶς καταδείξει ἀκριβέστερον τὸ ἔκτακτον τοῦτο πρόσωπον ἑνὸς συντηρητικοῦ

1 Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Κίνας τόμ. Β'. σελ. 645.

ὑπουργοῦ, εἰλικρινοῦς πατριώτου, ποιητοῦ ἐν ὥραις σχολῆς, θαῤῥαλέου ἐν ἀνάγκῃ, καὶ φιλοσόφου πάντοτε.

Τὰ ἐκθαμβοῦντα σοφίσματα τοῦ μεταῤῥυθμιστοῦ δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ τὸν γοητεύσωσιν, εἶχε δὲ πολὺ μεγάλην πεῖραν τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων, ὥστε νὰ μὴ πεισθῇ ὑπὸ σχεδίων, ὧν μόνος τότε κατεμέτρει τὴν σπουδαιότητα· ἔχων ἡλικίαν πεντήκοντα ἑπτὰ ἐτῶν, εἶχε διέλθει δυσκόλους καιροὺς καὶ παλαίσει μετ' ἐνεργητικότητος, ἐναντίον τῶν μηδενιστικῶν δοξασιῶν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς νέας βασιλείας, διὰ τῶν σοφῶν δὲ συμβούλων του ἀποσοβήσει ἐπανειλλημένως φρικώδη ἀναστάτωσιν. Ὁ κ. Ἄβελ Remusat ἐδημοσίευσε περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου βιογραφικὰς σημειώσεις, ἐξ ὧν ἐρανιζόμεθα τὸν ἀκόλουθον παραλληλισμὸν μεταξὺ τῶν δύο ἀνταγωνιστῶν.

«Ὁ Χὲν-Τσοὺγγκ ἠθέλησεν ἀνερχόμενος τὸν θρόνον νὰ περιστοιχισθῇ ὑπὸ »πάντων τῶν πεφωτισμένων ἀνδρῶν τοῦ κράτους, μεταξὺ δὲ τούτων δὲν »ἠδύνατο νὰ παρίδῃ καὶ τὸν Σὲ Μὰ Κουάγγκ. Ἡ νέα αὕτη περίοδος τοῦ πο»λιτικοῦ του βίου δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον τρικυμιώδης τῆς πρώτης. Εὑρεθεὶς »ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἓν τῶν τολμηρῶν ἐκείνων πνευμάτων, ἅτινα ἐν τοῖς »προοδευτικοῖς αὐτῶν σχεδίοις δὲν ὀπισθοχωροῦσιν ἀπέναντι οὐδενὸς προσκόμ»ματος, δὲν ἀναχαιτίζονται ὑπὸ οὐδενὸς σεβασμοῦ πρὸς τὰ πάλαι κείμενα, »ὁ Σὲ-Μὰ-Κουάγγκ ἐδείχθη, οἷος ὑπῆρξε πάντοτε ἀκριβὴς τηρητὴς τῶν »ἀρχαίων ἐθίμων, καὶ ἕτοιμος ν' ἀψηφίσῃ τὰ πάντα, ὅπως τὰ συντηρήσει».

«Ὁ μεταῤῥυθμιστής, ὃν ἡ τύχη ἀντέταξε πρὸς τὸν Σὲ-Μὰ-Κουάγγκ, »ὡσεὶ καλοῦσα εἰς ἴσον ἀγῶνα τὸ συντηρητικὸν πνεῦμα, ὅπερ διαιωνίζει τὴν »διάρκειαν τῶν Κρατῶν, πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτερισμοῦ, ὅπερ τὰ διασα»λεύει, ἦτο ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν Χέ. Κινούμενοι ἐξ ἀντιθέτων ἀρχῶν οἱ δύο ἀν»ταγωνισταὶ εἶχον ἰσάξια προτερήματα· ὁ εἷς μετεχειρίζετο τὸ ἐφευρετικὸν »τῆς φαντασίας του, τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ πνεύματός του, τὴν σταθερό»τητα τοῦ χαρακτῆρός του, ὅπως τὸ πᾶν μεταβάλῃ, τὸ πᾶν ἀνακαινίσῃ· ὁ »δ' ἕτερος διὰ ν' ἀντισταθῇ κατὰ τοῦ χειμάῤῥου, ἐκάλει εἰς βοήθειάν του τὰς »ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τὰ μα»θήματα τῆς ἱστορίας, εἰς ἧς τὴν μελέτην εἶχε δοθῆ, καθ' ὅλον του τὸν »βίον».

Ἡ φορὰ τοῦ χειμάῤῥου ὑπερενίκησεν· ὁ νεωτεριστὴς εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ τὴν γοητείαν, ἣν ἐξήσκει ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ κυριάρχου του. Οἱ αὐλικοὶ ἐγίνοντο ἠχὼ τῶν ἔξωθεν ἐπευφημιῶν, οἱ δὲ φιλόδοξοι ἐχαιρέτων τὸ νέον τοῦτο πρόσωπον, ὡς ἀνατέλλοντα ἥλιον, καὶ ἡ κατάπτωσις τῶν πνευμάτων ἦτο τοιαύτη, ὥστε πολλὰ σπουδαῖα πρόσωπα συνησπίζοντο περὶ τὸν φανατικὸν τοῦτον, ὅστις ἀπέναντι οὐδενὸς ἐδίσταζε καὶ ἐφαίνετο κατέχων τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος. Ὁ Χὲν-Τσοὺγγκ δὲν ἐβράδυνε νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν ἀρχήν, ὁ δὲ Σὲ-Μὰ Κουάγγκ, ἡττηθεὶς ἐδέησε ν' ἀποχωρήσῃ αὐτῆς, ἀλλὰ διετήρησε τὴν λειτουργίαν τοῦ συμβούλου τῆς αὐτοκρα-

τορίας, ἀποφασισμένος νὰ περιμείνῃ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τὸν ἀντίζηλον αὐτοῦ.

Τὸν μεταῤῥυθμιστὴν ἠκολούθει φάλαγξ ὁλόκληρος ὀπαδῶν, νέων ἀνδρῶν, λογίων, οἵτινες ἦσαν ἔμπλεοι τῶν μαθημάτων τοῦ διδασκάλου, σφόδρα ὠρέγοντο τολμηροὺς νεωτερισμοὺς, καὶ εἶχον ἀπεριόριστον πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν. Εἰς τούτους ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς διοικήσεως, τοὺς ἐκάλεσεν εἰς τὰ ἀνώτερα λειτουργήματα, τοῖς ἐνεπιστεύθη τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκπαίδευσιν, τὸν στρατὸν, καὶ ἤρχισε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του.

Ἂν ἠδύνατο ὡς ἐβεβαίου ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Κίναν τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, ἦτο καιρὸς νὰ πράξῃ. Τὸ ἔτος χίλια ἑξήκοντα ἐννέα προεμηνύετο ὀλέθριον· ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι, σεισμοὶ, φρικώδης ξηρασία καὶ λιμὸς κατεμάστιζον τὰς μᾶλλον πολυπληθεῖς ἐπαρχίας, ἡ ἀθλιότης ἦτο εἰς τὸ ἔπακρον. Ἀντὶ νὰ ἐλαττώσωσιν, ἐκ τοὐναντίου πάντα ταῦτα τὰ δυστυχήματα ηὔξανον τὴν γοητείαν του, αὐτὸς δὲ πλήρης πεποιθήσεως εἰς ἑαυτὸν ἀνήγγελλε τὴν προσεχῆ αὐτῶν θεραπείαν.

Ὁ Σὲ-Μὰ-Κουάγγκ κατέβαλε νέαν τινὰ προσπάθειαν. Κατὰ προτροπήν του οἱ Τιμηταὶ, ἀφορμὴν λαβόντες τὰ κοινὰ δυστυχήματα, προσεκάλεσαν, κατὰ εἰθισμένα ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι, τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐξετάσῃ, μὴ εἰς τὴν διαγωγήν του ὑπῆρχέ τι τὸ ἐπιλήψιμον, ἢ μὴ εἰς τὴν Κυβέρνησίν του ὑπῆρχον καταχρήσεις εἰς διόρθωσιν, ἅπερ προσεκάλεσαν τὴν ὀργὴν τοῦ θείου. Ὁ Χὲν-Τσοὺγγκ συμμορφούμενος πρὸς τὰς παραδόσεις, ἐνόμισε καθῆκόν του, εἰς ἔνδειξιν τῆς θλίψεώς του, νὰ κλεισθῇ εἰς τὰ Παλάτιόν του καὶ ν' ἀπαγορεύσῃ τὰς πανηγύρεις, ἀλλ' ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε συμβουλευθῆ, ἐφρόνει ἄλλως. Τὸ ζήτημα ἦτο καθαρῶς θρησκευτικὸν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ συνεμορφοῦτο πρὸς τὰ θρησκευτικὰ παραγγέλματα, ἀλλ' ὁ νέος ὑπουργὸς δὲν ἐνόει, ὅτι μέτρον τι ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ἄνευ τῆς συναινέσεώς του, μαντεύων δὲ πόθεν προήρχετο ἡ ἐπίθεσις, καὶ ζηλότυπος τῆς ἐξουσίας του, καὶ ἀποφασισμένος, ὅπως τὴν ἐνισχύσῃ, ν' ἀντιστῇ ὅλαις δυνάμεσι πρὸς τὰς παραδόσεις, αἵτινες ἠδύναντο ἐν δεδομένῃ στιγμῇ νὰ ἐπαναγάγωσι τὸν αὐτοκράτορα ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν προσώπων, ἅτινα τῷ ἦσαν ἐχθρὰ, προσεκάλεσε τὸ συμβούλιον τοῦ Κράτους. Ἐν τούτῳ παρίστατο καὶ ὁ Σὲ Μὰ Κουάγκ, προηδρεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ παρατόλμου ἀγορεύσεως ὁ ὑπουργὸς προσεκάλεσε τὸν Χὲν-Τσοὺγγκ ν' ἀνακαλέσῃ τὰς ἀποφάσεις του: «Τὰ »δυστυχήματα, ἅτινα μᾶς μαστίζουσιν,» εἶπεν, ἔχουσιν αἴτια σταθερὰ καὶ »ἀναλλοίωτα, οἱ δὲ σεισμοὶ, οἱ καταποντισμοὶ, ἡ ξηρασία καὶ ὁ λιμὸς δὲν »ἔχουσιν οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὰς κακὰς ἢ ἀγαθὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. »Ἐλπίζετε νὰ μεταβάλητε τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων; Ἐλπίζετε ὅτι ἡ »φύσις θέλει μεταβάλῃ τοὺς νόμους της χάριν ὑμῶν; — Ἄξιοι οἴκτου, ἀν»ταπήντησεν ὁ Σὲ Μὰ Κουάγγκ, εἶναι οἱ κυριάρχοι, οἵτινες ἔχουσι παρ' ἑαυ-

»τοῖς συμβούλους, τολμῶντας νὰ καθιερώσωσι τοιαῦτα ἀξιώματα, καὶ νὰ »ἐξαλείψωσιν ἀπ' αὐτῶν τὸν φόβον τῆς θείας δίκης. Ποῖος χαλινὸς θέλει κρατήσει αὐτοὺς τότε εἰς τὰς παρεκτροπάς των; Κύριοι ἀπόλυτοι τοῦ κόσμου »ποίαν χρῆσιν θέλουσι ποιήσει τῆς ἐξουσίας των τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν σκεφθῶσιν, ὅτι δύνανται νὰ πράξωσι τὰ πάντα ἀτιμωρητί; Θέλουσι παραδοθῆ, »χωρὶς τύψιν συνειδότος, εἰς πᾶσαν κατάχρησιν, καὶ οἱ ὑπήκοοι αὐτῶν οἱ »μᾶλλον ἀφοσιωμένοι δὲν θέλουσιν ἔχει οὐδὲν μέσον, ὅπως τοὺς ἐπαναφέρωσιν »εἰς ἑαυτούς».

Μ' ὅλα ταῦτα ὁ νεωτεριστὴς ὑπερίσχυσεν, ὁ δὲ Χὲν Τσοὺγγκ ἀνεκάλεσε τὰς ἀποφάσεις του, καὶ ἐνδίδων εἰς τὰς θελήσεις τοῦ ὑπουργοῦ του ἐξώρισε τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ θρησκευτικοῦ κόμματος. Ὁ Σὲ-Μὰ Κουάγγκ εἶδε θραυόμενον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸ ὅπλον, ἐφ' ᾧ πλειότερον ἤλπισεν, ἐγκαταλιπὼν δὲ τότε τὴν αὐλὴν ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἐαρινόν του παλάτιον, ἀφίνων τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τὸν ἀνταγωνιστήν του.

Πανίσχυρος τοῦ λοιποῦ ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ προέβη εἰς τὸ ἔργον του. Διακηρύξας τὴν κυβέρνησιν μόνον ἰδιοκτήτην τῆς γῆς καὶ γενικὸν καλλιεργητήν, καθίδρυσε δικαστήρια ἀγρονομίας, ἓν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν, ἐπιφορτισμένα τὴν ἐτησίαν διανομὴν μεταξὺ τῶν γεωργῶν τῶν καλλιεργησίμων γαιῶν, τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀπόφασιν περὶ τῆς ἁρμοζούσης καλλιεργείας, καὶ διανομὴν τῆς ἀναγκαίας πρὸς τὴν καλλιέργειαν ταύτην σπορᾶς. Ἡ παραγωγὴ ἀνῆκεν εἰς τὸ κράτος καὶ ἔμελλε νὰ διανέμηται ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ πλήθους τῶν κατοίκων. Διὰ νὰ προμηθευθῇ δὲ τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια, ὅπως θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον τοῦτο, καὶ διὰ νὰ ἐξαλείψῃ βαθμηδὸν τὴν ἀνισότητα τῶν περιουσιῶν καὶ τῶν τάξεων, διέταξεν ὅπως τὰ δικαστήρια ἐπιβάλλωσιν ἕνα εἰδικὸν ἐπὶ τῶν πλουσίων φόρον, τοῦ ὁποίου οἱ πένητες ἦσαν ἀπηλλαγμένοι, ἀφῆκε δὲ ταῦτα ἁρμόδια ν' ἀποφανθῶσι τίς ὁ πλούσιος καὶ τίς ὁ πένης ἀνεκκλήτως. Τὸ κράτος μόνον εἶχε τὴν ἁρμοδιότητα ν' ἀποφαίνηται καθ' ἑκάστην περὶ τῆς τιμῆς τῶν τροφίμων. Ἐν περιπτώσει λιμοῦ ἢ κακῆς ἁπλῶς ἐσοδείας, ἔν τινι σημείῳ τῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ἐν Πεκίνῳ ἑδρεῦον ἀνώτατον τῆς ἀγρονομίας δικαστήριον, ἐξ οὗ ἐξηρτῶντο πάντα τὰ λοιπά, περιεβάλλετο μὲ τὴν ἀναγκαίαν ἐξουσίαν, ὅπως διατάξῃ τὴν μεταγωγὴν εἰς τὰς πασχούσας τοῦ πλεονάζοντος τῶν καρπῶν ἐκ τῶν εὐτυχεστέρων ἐπαρχιῶν, τὰ δὲ ἀγρονομικὰ δικαστήρια τῶν ἐπαρχιῶν ὤφειλον νὰ πέμπωσιν ἐκθέσεις εἰς τὸ ἀνώτατον ἐκεῖνο δικαστήριον, ὅπερ ἐν γνώσει οὕτω τῶν ἀναγκῶν ἑκάστης ἐπαρχίας ὑπάρχον, ὤφειλε νὰ προνοῇ περὶ αὐτῶν. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ἔλεγε τὸ διάταγμα, δὲν ὑπάρχει πλέον φόβος λιμοῦ, καὶ τὰ εἰς τὸν βίον ἀναγκαιοῦντα θέλουσι διατηρηθῆ εἰς μετρίας τιμάς. Κατὰ τὰ εὐτυχῆ ἔτη θέλει ἀποταμιευθῆ εἰς παμμεγέθεις ἀποθήκας, διανεμομένας καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους μέρος τῆς ἐσοδείας, ὅπως ἀναπληρωθῇ τὸ ἔλλειμμα ἔτους γενικῶς δυστυχοῦς. Οὕτω δὲ ἡ ἀθλιότης θέλει

παύσει, καὶ δὲν θέλουσι ὑπάρχει πένητες μέχρι τοῦ σημείου τοῦ νὰ στερῶνται τῆς τροφῆς των, διότι αὕτη θέλει εἶναι ἠσφαλισμένη. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ κράτος, προέκυπτεν ἐκ στατιστικῶν ἐκθέσεων, ὅτι ἤθελε πραγματοποιήσει σπουδαῖα κέρδη, ἅτινα προώριζεν εἰς δημόσια ἔργα κοινῆς ὠφελείας.

Ἀφοῦ ἐκανόνισε τὸ πρώτιστον τοῦτο δι' αὐτοκρατορίαν τριακοσίων ἑκατομμυρίων κατοίκων ζήτημα, ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ διεκήρυξεν, ὅτι «τὸ οὐ»σιωδέστερον τῶν καθηκόντων πάσης κυβερνήσεως εἶνε ἡ ἀγάπη τῶν κυ»βερνωμένων, καὶ τὸ νὰ τοῖς προθημεύῃ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ἤτοι τὴν ἀφθο»νίαν καὶ τὴν χαράν. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ἤρκει νὰ ἐμπνεύσῃ »εἰς ὅλους τοὺς ἀναλλοιώτους κανόνας τῆς χρηστότητος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν »εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ παρ' ὅλων ἀκριβὴς τήρησις τῶν κανόνων »τούτων, τὸ κράτος ὤφειλε διὰ νόμων σοφῶν καὶ αὐστηρῶν νὰ κανονίσῃ τὰ »περὶ τῆς τηρήσεώς των» [1]. Κατ' αὐτὸν ὁ ἔρως τοῦ κέρδους, ἡ πολυτέλεια καὶ αἱ ὑλικαὶ ἀπολαύσεις εἶναι τὰ κύρια προσκόμματα εἰς τὴν τήρησιν τῶν ἀναλλοιώτων κανόνων τῆς χρηστότητος. Ἐὰν ἤθελέ τις καταστρέψῃ τὴν αἰτίαν, ἤθελεν ἐκλίπει τὸ ἀποτέλεσμα, αἰτία δὲ εἶναι ὁ πλοῦτος, καθ' οὗ ἤθελον μὲν φέρει τὸ καίριον τραῦμα οἱ νέοι φόροι, ἀλλὰ δὲν ἤρκει νὰ ἐκλίπωσιν ἐφ' ἅπαξ οἱ ἤδη πλούσιοι, ἔπρεπε νὰ ληφθῇ φροντὶς νὰ μὴ ἀντικατασταθῶσι νέοι τοιοῦτοι· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐμπόριον, αἱ τράπεζαι, ἡ βιομηχανία, ὁ τοκισμὸς δημιουργοῦσι τὸν πλοῦτον, ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ κατήργησε τὸν τοκισμόν, τὴν βιομηχανίαν, τὰς τραπέζας καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ ἐπεφυλάξατο εἰς τὸ Κράτος τὸ μονοπώλιον πάντων τούτων, ὅπερ ἐξ αὐτοῦ ἤθελε μόνον ὠφεληθῇ ὅλα τὰ κέρδη τὰ εἰς μυριάδας ἀτόμων διανεμόμενα. Τοῦ κράτους ἀντιπροσωποῦντος πάντας, πάντες ἤθελον ἔχει τὸ μέρος των εἰς τὴν κοινὴν εὐπραγίαν· καὶ οὐδεὶς μὲν ἤθελεν εἶναι πλούσιος, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς πένης, τῶν πάντων δ' ὄντων ἴσων, ὁ φθόνος, τὸ μῖσος καὶ τὰ κακὰ πάθη ἤθελον ὡς διὰ μαγείας ἐκλείψει, καὶ οἱ ἀναλλοίωτοι κανόνες τῆς χρηστότητος ἤθελον ἐπιβληθῆ χωρὶς δυσκολίας εἰς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν αὐτοκρατορίαν.

Τίς ἠδύνατο νὰ παραπονεθῇ; Τίς ἤθελε πάθει ἐκ τῶν μέτρων τούτων; Οἱ τοκογλύφοι καὶ οἱ ἐξασκοῦντες μονοπώλια, ἐκεῖνοι δηλονότι οἵτινες πλουτοῦσιν ἐκ τῆς δυστυχίας τοῦ κοινοῦ, οἱ ἀποῤῥοφῶντες τοὺς ἱδρῶτας τοῦ ἐργάτου. Καὶ δὲν ἦτο ἄρα καιρὸς νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὰς κακουργίας των; Ἐὰν αἱ κεντρικαὶ ἐπαρχίαι ἔπασχον ἐκ λιμοῦ, κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, τίς τούτου ἡ αἰτία; Εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας ἡ ἐσοδεία ὑπῆρξεν ἄφθονος, οἱ κεφαλαιοῦχοι ὅμως συνήνωσαν εἰς ἰδιαιτέρας ἀποθήκας τοὺς καρποὺς καὶ ὕψωσαν τὰς τιμὰς αὐτῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι προέβαλλον τὸ δύσκολον τῆς μεταφορᾶς καὶ κινδύνους οὓς διέτρεχον κατὰ τὴν δίοδον μεταξὺ πληθυσμῶν λιμωττόντων, οἵτινες διήρπαζον αὐτούς, ἀλλ' ἂν ἡ διαμετακομιδὴ ἦτο βραδεῖα καὶ δυσχερής, τοῦτο προήρχετο ἐκ τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν ὁδῶν

1 Πως Σινικὸν κράτος τόμος Β' σελ. 74.

καὶ διωρύγων, ὁ δὲ φόρος, ὁ τοῖς πλουσίοις ἐπιβαλλόμενος, ἤθελεν ἐπιτρέψει τὴν διόρθωσιν αὐτῶν· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς βιαιότητας τοῦ θνήσκοντος ἐκ πείνης ὄχλου, περὶ ὧν παρεπονοῦντο, αὗται ἤθελον παύσει, εὐθὺς ὅτε οἱ ἀναλλοίωτοι κανόνες τῆς χρηστότητος ἤθελον κατανοηθῆ καὶ τηρηθῆ.

Οὕτω τὸ κυρίαρχον κράτος ἔμενε μοναδικὸς κεφαλαιοῦχος, καλλιεργητής, βιομήχανος, ἔμπορος, ἀποφασίζον περὶ τῆς χρησιμότητος ἑκάστου, καὶ ὠφελιμοποιοῦν καὶ καταμερίζον αὐτήν· ὑπῆρχε δὲ πλήρης ἰσότης ἐν τῇ μετριότητι, καὶ ἔλλειψις πλουσίων καὶ πενήτων, ὡς τελικὸν δ' ἀποτέλεσμα νέος καθιεροῦτο ἠθικὸς νόμος, καὶ ὡς κύρωσις αὐτοῦ ἡ παντοδυναμία τοῦ Κράτους, ἐξαλείφουσα πᾶσαν ἀτομικότητα.

Καὶ ταῦτα πάντα δὲν ὑπῆρξαν ἁπλαῖ θεωρίαι ἐν τῇ κεφαλῇ ἰδεολόγου τινὸς ἀναπτυχθεῖσαι, ἀλλ' ἐγένοντο πραγματικότητες ἀμέσως ἐφαρμοσθεῖσαι, καὶ διατηρηθεῖσαι μετ' ἀκατανικήτου πεισμονῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐγένετο θερμὸς ὀπαδὸς τῶν ἰδεῶν τούτων, καὶ ἀπεξεδύθη πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν του χάριν τοῦ Οὐάγγκ Νγκὰν-Χὲ, ἧς οὗτος ἐποιεῖτο χρῆσιν μεθ' ὅλης τῆς παρατολμίας ἑνὸς πεπεισμένου αἱρεσιώτου. Ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς Σινικῆς εἰς τὸ ἕτερον ἐξηγέρθησαν οἱ ἔπαινοι καὶ ὁ θαυμασμός, οἱ δὲ πλούσιοι ἐσιώπων, ὡς ὄντες ἐν μειοψηφίᾳ, καὶ δὲν εἶχον ἄλλην φροντίδα, ἢ νὰ κρυβῶσιν ἀπὸ τοῦ πλήθους, καὶ νὰ λησμονηθῶσιν, εἰ δυνατόν, διότι ὁ φόρος, ὅστις ἐπεβάλλετο αὐτοῖς εἶχεν οὕτως ὑπολογισθῆ, ὥστε εἰς ὀλιγώτερον τῶν πέντε ἐτῶν οὐδὲν νὰ τοῖς ἀπομείνῃ.

Ἐν τῇ γενικῇ σιγῇ τῶν βλαβέντων συμφερόντων, καὶ τῶν ἀπειλουμένων τάξεων, μία μόνον φωνὴ ἠκούσθη, ἦτο δ' αὕτη ἡ τοῦ Σὲ-Μὰ-Κουάγγκ. Ἀπηύθυνε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐκ τοῦ ἀναχωρητηρίου του ἀναφορὰν θαυμασίαν, ἐν ᾗ διερχόμενος ἐν ἐπιθεωρήσει τ' ἀποφασισθέντα καὶ ἐφαρμοζόμενα μέτρα, ἐξέθετε μετὰ σπανίας μετριότητος καὶ ἀληθοῦς θάρρους τ' ἀποτελέσματα, εἰς ἃ ἔμελλον νὰ καταλήξωσιν. Ἀφοῦ ἐξήταζε καὶ κατεδίκαζεν εὐθαρσῶς ἐν ὀνόματι τοῦ κοινοῦ νοὸς τὸ ἔργον τοῦ Κράτους ὡς μόνου καλλιεργητοῦ, ἐπέκρινεν, ἐν ὀνόματι τῆς πείρας, ὡς ἑξῆς, τὰ ἀγροτικὰ μέτρα· «Δανείζεται τῷ λαῷ ἡ σπορά, ἣν ὀφείλει νὰ ἐμπιστευθῇ τῇ γῇ, καὶ »ὁ λαὸς δέχεται αὐτὴν μετ' ἀπληστίας, συμφωνῶ, ἀλλὰ ποιεῖται πάντοτε »αὐτῆς χρῆσιν πρὸς τὸν σκοπόν, δι' ὃν δίδεται εἰς αὐτὸν αὕτη; Πρέπει νὰ »ἔχῃ ἐλαχίστην πεῖραν διὰ νὰ τὸ πιστεύσῃ, νὰ γνωρίζῃ κακῶς τοὺς ἀνθρώ»πους διὰ νὰ τοὺς κρίνῃ οὕτω· τὸ παρὸν συμφέρον τοὺς θίγει πρωτίστως καὶ »δὲν λαμβάνουσι κατὰ γενικὸν κανόνα φροντίδα, ἢ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς »σήμερον, ὀλίγιστοι δὲ λαμβάνουσι τὸν κόπον νὰ μεριμνήσωσι καὶ περὶ τοῦ »μέλλοντος».

Εἰσερχόμενος κατόπιν εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν πραγμάτων, ἀπεδείκνυεν ἄνευ δυσχερείας, ὅτι οἱ γεωργοὶ προαφήρουν ἐκ τῶν παραδιδομένων αὐτοῖς καρπῶν, ὅσον μέρος ἦτον ἀναγκαῖον πρὸς διατροφὴν ἑαυτῶν καὶ τῆς οἰκογε-

τικῆς τροφῆς, ἔχει χρείαν νὰ παραγάγῃ διὰ νὰ καταναλώσῃ, ὑπάρχουσι πλούσιοι καὶ πένητες, ἰσχυροὶ καὶ ἀδύνατοι, εὐχαὶ ἀποτυχοῦσαι, ἀνήσυχοι φιλοδοξίαι, ἀρετὴ καὶ κακία, καὶ ἄνθρωποι, οἵτινες, μὴ λαβόντες ἢ ἥμισυ πρόγευμα καὶ μὴ ἐλπίζοντες ἢ ἥμισυ δεῖπνον, φθονοῦσι τοὺς εὐτυχεστέρους κατὰ ταῦτα γείτονάς των. Ταῦτα ὑπάρχουσιν, οὐδεὶς τὸ ἀρνεῖται, λέγουσιν οἱ κοινωνισταί, ἀλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡμεῖς ἄρξωμεν δὲν θέλουσιν ὑπάρχει πλέον. Τὴν αὐτὴν ἔδιδε διαβεβαίωσιν καὶ ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ καὶ διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ἀνθρωπότητος εἰς οὐδὲν ὠπισθοδρόμησεν. Εἶχε δὲ τὰ πάντα ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τὴν ἐξουσίαν δηλονότι ἀπολύτου μονάρχου εἰς τὴν διάθεσιν ἀδκμάστου βουλήσεως, καὶ οὐδέποτε ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ εὐνοϊκωτέρους ὅρους, οὐδ' ἐχαιρετήθη μετὰ πλειοτέρας ἐπευφημίας. Δύνανται νὰ ἐπαναρχίσωσιν αὐτήν, ἀλλὰ δὲν θὰ πράξωσι καλλίτερόν τι, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης δὲν εἶναι ἐνθαρρυντικόν.

Ἂς ἐξετάσωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τὸ στάδιον τοῦ τολμηροῦ τούτου μεταρρυθμιστοῦ. Ἦτο μεγαλοφυής, ἂν καὶ Κινέζος, ἀλλ' ἐπιχείρησε τὸ ἀδύνατον, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, νὰ ὑποκαταστήσῃ ἀφῃρημένας θεωρίας εἰς τὰ πάθη καὶ νὰ διαταράξῃ τὴν εὐτυχίαν ἑνὸς λαοῦ, θέτων τὴν ὑπογραφήν του κάτωθι ἑνὸς διατάγματος. Κατεσκεύασεν ἐξ ὑπαρχῆς σοφὴν μηχανήν, θαυμασίως ἡρμοσμένην, ἀλλ' ἥτις ἓν εἶχεν ἐλάττωμα, δὲν ἐκινεῖτο· ὁ ἐπινοητὴς ἠμέλησε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς νόμους τῆς ἐκ τῆς προστριβῆς ἀντιδράσεως.

Ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἔζη, ἀπέτρεπε πᾶσαν τόλμην. Οἱ τότε μηδενισταὶ εἶχον προετοιμάσει τὴν ὁδόν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἰσοπεδωμένου κοινωνικοῦ ἐδάφους ἐσκέπτοντο ὅτι ἠδύναντο νὰ ἱδρύσωσι νέαν τάξιν. Πολὺς πολλάκις ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀκινησίας τοῦ Κινεζικοῦ Κράτους· ἡ ἐκτεταμένη αὕτη αὐτοκρατορία παρεστάθη, ὡς ἐχθρὰ παντὸς νεωτερισμοῦ, ἀποκρούουσα πᾶσαν μεταβολήν, ζῶσα κατ' ἀμεταβλήτους παραδόσεις, καὶ παρέχουσα εἰς τὸν κόσμον τὸ θέαμα τοῦ τρίτου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βηματίζοντος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου ἐν τῷ πεδίῳ τῶν ἰδεῶν, χωρὶς νὰ τολμᾷ μήτε νὰ προχωρήσῃ, μήτε νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. Οὐδὲν τούτου ψευδέστερον. Ἂν παραβάλλωμεν μίαν τινὰ περίοδον τῆς ἱστορίας πρὸς ἑτέραν τοῦ Οὐρανίου Κράτους, βλέπομεν τὰ ἑξῆς· ἀπὸ τοῦ 420, ἐποχῆς τῆς εἰσόδου τῶν Φράγκων εἰς τὴν Γαλλίαν, μέχρι τοῦ 1648, χρονολογίας τῆς συνθήκης τῆς Οὐεστφαλίας, ἀπαντῶμεν ἐν Κίνᾳ δέκα πέντε δυναστικὰς μεταβολάς, δέκα πέντε φρικώδεις ἐμφυλίους πολέμους καὶ τὴν σφαγὴν ὅλων τῶν μελῶν δώδεκα δυναστειῶν, ἕκαστον δὲ τῶν κινημάτων τούτων ἀνεστάτωσεν ἐκ βάθρων ὅλον τὸ κράτος, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς χύσεως ἀπείρου αἵματος, καὶ τῆς καθιδρύσεως νέων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας εὐθὺς διεδέχθησαν νεώτεραι. Οὕτω λοιπὸν εἰς διάστημα χιλίων διακοσίων ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἐγένοντο ἐν Κίνᾳ δέκα πέντε μεγάλαι ἐπαναστάσεις, ἤτοι πλέον τῆς μιᾶς ἀνὰ ἕκαστον αἰῶνα· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ ἀξιώματα, τὰς κοινω-

νικὰς θεσμοθεσίας καὶ τοὺς πολιτικοὺς συνδυασμοὺς τὰ πάντα ἐδοκιμάσθησαν ἐν Κίνᾳ, ἡ δὲ Εὐρώπη ἀντιγράφει ἁπλῶς ἐκείνους, οὓς μυκτηρίζει.

Κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα ἡ Κίνα εὑρίσκετο ἐν πλήρει κρίσει. Ἡ δυναστεία τῶν Χέου-Τσέου εἶχεν ἀνατραπῆ πρὸ μικροῦ, ἀφοῦ ἐκυβέρνησεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, ἀνεπληροῦτο δὲ ὑπὸ τῆς τῶν Σόγγκ, ἥτις εἶχεν ἀνατραπῆ κατὰ τὸ 479, καὶ ἐπανήρχετο μετὰ ἓξ αἰῶνας. Ὁ δέκατος αἰὼν ὑπῆρξε γόνιμος εἰς καταστροφάς, ἓξ δυναστεῖαι εἶχον διαδοχικῶς ἀνατραπῆ κατ' αὐτόν, πανταχοῦ τοῦ κράτους ὑπῆρχον ἐρείπια, τὰ δὲ πνεύματα ἦσαν ἐν ἀταξίᾳ, οἱ Τάρταροι ἦσαν ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὁ θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς σκεπτικισμὸς εὑρίσκετο εἰς τὸ ἀπόγαιον σημεῖόν του. Ἡ Κίνα διῃρημένη εἰς πλείονα ἐχθρικὰ στρατόπεδα ἦτο ἕρμαιον ἐμφυλίων σπαραγμῶν, τὰ πάντα δὲ ἐτίθεντο εἰς ἀμφισβήτησιν ἐντὸς σατυρῶν, λιβέλλων καὶ προκηρύξεων, ἐν αἷς ἐκηρύσσετο καὶ ἐδιδάσκετο ἡ κοινωνιστικὴ ἀναρχία καὶ ὁ μηδενισμὸς ἐν ὅλῃ του τῇ γυμνότητι.

Οἱ μηδενισταὶ τῆς Εὐρώπης οὐδέποτε θέλουσιν ὑπερτερήσει τοὺς Σίνας τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, καθ' ὅσον οἱ Ἀσιανοὶ οὗτοι εἶπον πᾶν ὅ,τι δυνατὸν νὰ λεχθῇ ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ τοὺς ἀντιγράψωσιν ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ τῶν ἰδεῶν καὶ ὄχι ἐξ ὁλοκλήρου. Προέβησαν μέχρι τοῦ νὰ προκηρύξωσιν, ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει, οὔτε πνεῦμα, οὔτε ὕλη, ὅτι ἡ ὕπαρξις οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ πλάνη τῆς φαντασίας, μῦθος τοῦ μηδενός, ὄνειρον ἄνευ ἀντικειμένου καὶ ἄνευ ἀφυπνήσεως, ἐσφαλμένως δὲ πιστεύεται ὅτι ζῇ τις, ἀγαπᾷ καὶ πάσχει. Καὶ οὐ μόνον ἐβεβαίουν ταῦτα, ἀλλὰ καὶ μυριάδες ἀνδρῶν ἐπίστευσαν εἰς αὐτά, καὶ αἱ ἀγέλαι αὗται τῶν ἀνθρώπων ἐξώρμησαν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καταδιώκουσαι τὸ ἐπικαλούμενον ὑπ' αὐτῶν ὄνειρον, ἐν μέσῳ ἐρειπίων, δι' ὧν κατεκάλυψαν τὸ ἔδαφος.

Τί ἦτο τὸ ὑπ' αὐτῶν ζητούμενον; ἢ μᾶλλον τί οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐζήτουν; Τὴν καταστροφὴν παντὸς τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος, ἐπιφυλασσομένης εἰς τὸ κατόπιν τῆς περὶ τοῦ μέλλοντος φροντίδος, τὴν κατεδάφισιν τοῦ παρόντος, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἀνεγείρωσιν ἓν νέον κοινωνικὸν οἰκοδόμημα, καὶ ν' ἀλληλοσφαγῶσι περὶ τοῦ τίς θ' ἀναλάβῃ τὴν ἀνέγερσίν του, καὶ τίνας θὰ δώσωσιν εἰς αὐτὸ ἀναλογίας, πρὸ πάντων ὅμως τὴν ἰσοπέδωσιν. Ἐὰν δὲν ἦτο δυνατὸν οἱ πένητες νὰ γείνωσι πλούσιοι, ἦτον ὅμως δυνατὸν οἱ πλούσιοι νὰ γείνωσι πένητες, τὸ δὲ παράλογον ὄνειρον τῆς ἀκατορθώτου ἰσότητος ἐβασάνισε πάντοτε τοὺς ἀδυνάτους νόας πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ φύλων, καὶ ἐχορήγησεν εἰς τοὺς ἄνευ συνειδήσεως φιλοδόξους μοχλὸν πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ ὄχλου.

Οἱ στασιασταὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀδύνατον ἐπάνοδον μιᾶς χιμαιρικῆς φυσικῆς καταστάσεως, δὲν ἐπεδίωκον δὲ τὴν κοινωνικὴν ἐκκαθάρισιν, ἀλλὰ τὴν παντελῆ, τὴν ἀπόλυτον ἐξαφάνισιν πάσης κοινωνικῆς τάξεως. Καὶ διεγείροντες τὰς ζωώδεις ὁρμὰς τοῦ ὄχλου, καὶ διδόντες αὐτῷ ὡς ὁρμητήριον καὶ

ὡς δικαιολογίαν, φιλοσοφικὴν θεωρίαν, ἥτις ὑποκαθίστα τὸ ὄνειρον εἰς τὴν πραγματικότητα, συνησθάνοντο, ὅτι ἡ πραγματικότης ἤθελεν ἀνακτήσει τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ἀλλ' ἤλπιζον ὅτι μέχρις ἐκείνου ὁ σκοπός των ἤθελεν ἐπιτευχθῆ, καὶ δὲν ἤθελε μείνει ἴχνος τῶν πρώην θεσμῶν, τῶν νόμων, τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος. Ἡ βιαία καὶ ζωώδης αὕτη ἀντίδρασις προήρχετο ἐκ κοινωνικῆς ἀποσυνθέσεως τοιαύτης, ὥστε πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπῆρχεν ἐφαίνετο προτιμότερον τοῦ ὑπάρχοντος. «Ἡ κοινωνία ἔλεγον βασίζεται ἐπὶ τοῦ νόμου, ἀλλ' ὁ νόμος εἶναι ἀδικία καὶ στρεψοδικία — ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλ' ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἀδικία καὶ ἁρπαγή—ἐπὶ τῆς θρησκείας, ἀλλ' ἡ θρησκεία εἶναι ψεῦδος—ἐπὶ τῆς ἰσχύος, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς εἶναι ἡ τυραννία».

Διατάραξις τοιαύτη ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ καταλήξῃ εἰς ἀνυπολόγιστον καταστροφήν, ἂν δὲν ἐπήρχετο τροποποίησίς τις εἰς αὐτήν· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνθρωπότης δὲν βαίνει πρὸς τὰ ὀπίσω, ὁσαιδήποτε ἂν ὦσιν αἱ ἀνάπαυλαι, ἃς ποιεῖται ἐν τῇ πορείᾳ της, καὶ οἱαδήποτε τὰ ἐμπόδια, εἰς ἃ προσκρούει, τὸ μηδενιστικὸν κίνημα ἐτροποποιήθη· ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιμένει ποτὲ ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἀρνήσει, διέρχεται δι' αὐτῆς, ἀλλ' ὅπως φθάσῃ εἰς βεβαίωσίν τινα, ἡ φύσις του τὸν ἐπαναφέρει ἀναγκαίως εἰς τὴν πραγματικότητα, καὶ τὸ μὲν σῶμά του δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τροφῆς, τὸ δὲ πνεῦμά του νὰ λειτουργήσῃ ἐπὶ τῆς ἀφῃρημένης ἐννοίας τοῦ μηδενός. Διατύπωσις κοινωνιστικὴ ἔμελλε νὰ ἦναι, καὶ ὑπῆρξε τὸ τέρμα τῆς παραδόξου ἐκείνης συνταράξεως.

Τὰ ἀσύνδετα στοιχεῖα, ἅτινα συνεταράσσοντο ἔνθεν κἀκεῖθεν, περιέμενον τὸν ἄνθρωπον, ὅστις νὰ τὰ προσωποποιήσῃ, καὶ εἰς ὃν νὰ δώσωσι τὴν δύναμιν καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς τυφλῆς ἰσχύος των. Ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ ὑπῆρξεν ὁ ἄνθρωπος οὗτος.

Γεννηθεὶς τὸ 1027 ἔλαβεν ἐξαίρετον ἀγωγήν, καὶ ἀφιερώθη ἐνωρὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας. Τὸ εἰς τὴν μελέτην του ἀνοιγόμενον πεδίον ἦτο εὐρύ, ἡ ἱστορικὴ περίοδος ἣν εἶχε νὰ ἐξετάσῃ ἀνήρχετο μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Χιά, δύο χιλιάδες διακόσια ἑπτὰ ἔτη πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Αἱ ἱστορικαί του λοιπὸν μελέται καὶ παρατηρήσεις ἠδύναντο νὰ ἐπεκταθῶσιν ἐπὶ περιόδου τριάκοντα δύο αἰώνων, καθ' ὅσον πέραν αὐτῶν ἤρχετο ἡ μυθολογικὴ ἐποχή. Οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς του, οἵ τε ἀντίθετοι καὶ οἱ πανηγυρισταὶ αὐτοῦ, ὁμοφώνως ἐπαινοῦσι τὴν πολυμάθειάν του, τὴν ἔκτακτον νοημοσύνην του καὶ τὴν ἀξιοθαύμαστον ῥητορικήν του δεινότητα. Κατεῖχεν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τὸ δῶρον τῆς πειθοῦς, ἀργότερον δὲ συνήνωσεν εἰς τοῦτο καὶ τὸ τοῦ ἐπιτηδείως καταναγκάζειν· εἶχεν ἤθη ἀνεπίληπτα, βούλησιν ἀκαταδάμαστον, καὶ ἡ ἐργατικότης του ἦτο καταπληκτική. Ἓν παράδειγμα δύναται νὰ δώσῃ περὶ ταύτης σαφῆ ἰδέαν. Καθ' ἣν ἐποχήν, νέος ἔτι, συνηρμολόγει τὸ νέον κοινωνικὸν σύστημά του προσέκρουεν εἰς δυσχέρειάν τινα. Συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἀποδείξῃ εἰς ὁμοφωνίαν πρὸς τὰς θεωρίας του τὰ γραφόμενα ἐν τοῖς πέντε

ἱεροῖς βιβλίοις καὶ ἐν τοῖς τέσσαρσι κλασικοῖς, ἐφ' ὧν ἐρείδοντο οἱ κοινωνικοὶ θεσμοί, οὓς ἤθελε ν' ἀνατρέψῃ διὰ ν' ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλων φυσικῶς ὅλως ἀντιθέτων, ἔλαβε δὲ πρὸς τοῦτο τὴν ὑπομονὴν νὰ ὑπομνηματίσῃ, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἄλλο, τὰ ὀγκώδη ταῦτα συγγράμματα, καὶ νὰ προσαρμόσῃ εἰς ἕκαστον κείμενον ὅπερ τὸν παρηνόχλει ἓν εἰδικὸν σχόλιον, καὶ τούτου μὴ ἀρκοῦντος, συνέταξε λεξικὸν γενικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ μεταβάλλων τὴν ἔννοιαν τῶν ἀπειθῶν εἰς τὰς ἰδέας του χαρακτήρων τῆς Σινικῆς γλώσσης, τοῖς ἀπέδιδεν ἄλλην προσαρμοζομένην εἰς τὰς θεωρίας του, καὶ ἥτις τῷ ἐπέτρεπε νὰ ἑρμηνεύσῃ τοὺς συγγραφεῖς κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐπιθυμιῶν του.

Ὑποδειχθεὶς εἰς τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ διὰ τῶν λαμπρῶν φιλολογικῶν ἐξετάσεων ἃς ὑπέστη, καὶ ἃς ἡ Σινικὴ παράδοσις ἀπαιτεῖ πολλὰς καὶ ἐπανειλημμένας διὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὰς πολιτικὰς θέσεις, ἦτο ἤδη περίφημος καὶ ὡς πρόδρομος νέου συστήματος καὶ ὡς ἀμείλικτος ἐχθρὸς τῶν μηδενιστικῶν θεωριῶν. Τὸ ὄνομά του δὲν ἔμεινεν ἄγνωστον, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ, τινὲς μάλιστα τῶν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἔκρινον, ὅτι ἤθελεν εἶναι ὠφέλιμον νὰ προσεταιρισθῶσι τὸν νέον τοῦτον λόγιον ἄνδρα, οὗτινος ἡ ἐπιῤῥοὴ ἐπὶ τὰ πλήθη ἐμεγαλύνετο καθ' ἑκάστην, καὶ τὸν ὁποῖον πολυπληθεῖς καὶ ἐνθουσιώδεις ὀπαδοὶ προεκήρυσσον τὸν μόνον κατάλληλον νὰ λύσῃ τὸ κοινωνικὸν ζήτημα.

Παρουσιασθεὶς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Χὲν-Τσοὺγγκ, κατώρθωσεν, ἀφοῦ ἐπετράπη αὐτῷ νὰ ἐκθέσῃ τὰς θεωρίας του, νὰ θέλξῃ χωρὶς νὰ τρομάζῃ, διότι δεινὸς ῥήτωρ, καὶ ἐκ πεποιθήσεως μεταῤῥυθμιστὴς ὑπάρχων, ἐξέθεσεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κράτους λίαν ἐπιτηδείως καὶ πειστικῶς, ποία δόξα τὸν ἐπερίμενεν, ἂν ἡ ἀνθρωπότης τῷ ὤφειλε τὴν εὐτυχίαν της· ὅτι ἡ προσπάθεια ἦτο εὔκολος, καθ' ὅσον αἱ παραδόσεις εἶχον καταπέσει, καὶ νέα ἐποχὴ ἤρχετο, ἔδει δὲ νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν αἱ παλαιαὶ πλάναι, νὰ δοθῇ διεύθυνσις εἰς τὸ ῥεῦμα, ὅπερ ἠπείλει νὰ συμπαρασύρῃ τὰ πάντα, καὶ νὰ οἰκοδομηθῇ νέα κοινωνικὴ τάξις καὶ τέλος ὅτι ἡ ἄρσις τῆς ὑπαρχούσης ἀθλιότητος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἂν εἶχεν οὗτος τὴν τόλμην τῆς βουλήσεως, ἤθελεν ἐκείνη παύσει νὰ ὑπάρχῃ.

Ἡ πρώτη συνέντευξις προυξένησεν εὐάρεστον ἐντύπωσιν τῷ Χὲν-Τσοὺγγκ, μετ' αὐτὴν δ' ἠκολούθησαν πλείονες ἄλλαι, καθ' ἃς ὁ Οὺἄγγκ-Νγκὰν Χὲ ἀνέπτυξε λίαν ἐντέχνως τὰ σχέδιά του, ὑπερπηδῶν τὰ προσκόμματα, ὧν ἠγνόει πράγματι τὴν δύναμιν· ὑπῆρξε δὲ τοσοῦτον μᾶλλον ἐπικίνδυνος καθ' ὅσον ἦτο εἰλικρινής, καὶ ὑπεστήριζε μίαν πεπλανημένην, ἀλλὰ δελεαστικὴν ἀρχήν, διὰ τῆς ζέσεως βαθείας πεποιθήσεως. Ἐκ τῶν περὶ τὸν αὐτοκράτορα, εἷς μόνος ἀνθίστατο, ἀλλ' ἦτο δεινὸς ἀνταγωνιστής.

Ὁ Σὲ-Μὰ-Κουάγγκ, ἰδιαίτερος σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος καίπερ πρωθυπουργὸς αὐτοῦ, εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν αὐθεντείαν τῆς ἡλικίας, τῆς πείρας, τῶν χορηγηθεισῶν ἤδη ὑπηρεσιῶν καὶ τὴν δικαίαν φήμην σοφοῦ. Δια-

κεκριμένος λόγιος ὁ πολιτικὸς οὗτος ἀνὴρ, εἶχεν ἀφήσει βαθέα ἴχνη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας ἐν Κίνᾳ. Συνέγραψεν ἐξαίρετον μικρὸν ποιημάτιον, ἐπιγραφόμενον «ὁ Κῆπός μου», ἐν ᾧ περιγράφει τὸ θερινόν του παλάτιον, τοὺς σκολιοὺς δρομίσκους του, τὰς γραφικὰς δενδροστοιχίας του καὶ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκείνην διακανόνισιν τοῦ ἐν τῇ φύσει ὑπάρχοντος, εἰς ἣν ἐδόθη ἀδίκως τὸ ὄνομα «Ἀγγλικὸς κῆπος», ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ καλῆται «Σινικὸς κῆπος». Τεμάχιά τινα θέλουσι συντελέσει εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ τὴν δεινὴν μετὰ τοῦ μεταρρυθμιστοῦ πάλην. Μετὰ ποιητικὴν περιγραφὴν ἡμέρας διελθούσης ἐν περιπλανήσει εἰς τὸ δάσος του καταλήγει ὡς ἑξῆς: «Αἱ λοξαὶ ἀκτῖνες τοῦ δύοντος ἡλίου μὲ καταλαμβάνουσι καθήμενον ἐπὶ κορμοῦ δένδρου καὶ κατασκοπεύοντα ἐν σιωπῇ τὴν ἀνησυχίαν χελιδόνος, πτερυγιζούσης περὶ τὴν φωλεάν της, ἢ τὰς πανουργίας ἰκτίνου εἰς τὸ νὰ συλλάβῃ τὸ θῦμά του, ἡ ὑψωθεῖσα ἤδη Σελήνη μ' εὑρίσκει ἔτι ἐν ἐσωτερικῇ μελέτῃ, ὁ μυρμυρισμὸς τῶν ὑδάτων, ὁ ψιθυρισμὸς τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου σειομένων φύλλων, τὸ κάλλος τοῦ διαυγοῦς οὐρανοῦ, μὲ βυθίζουσιν εἰς γλυκὺν ῥεμβασμόν, ἡ φύσις σύμπασα λαλεῖ εἰς τὴν ψυχήν μου, καὶ ἀποπλανῶμαι ἀκούων αὐτὴν, ἡ δὲ νὺξ μ' ἐπαναφέρει εἰς τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας μου».

«Οἱ φίλοι μου, ἐρχόμενοι νὰ διακόψωσιν ἐνίοτε τὴν μοναξίαν μου, μοὶ ἀναγινώσκωσιν ἐνίοτε τὰς συγγραφάς των, ἢ ἀκούουσι τὰς ἰδικάς μου. Ὁ οἶνος εὐφραίνει τὰ λιτὰ δεῖπνά μας, ἅπερ ἐπακολουθοῦνται ὑπὸ σπουδαίων συνδιαλέξεων, καὶ ἐν ᾧ ἐν τῇ Αὐλῇ, ἣν φεύγω, ἀρέσκονται εἰς τὴν ἐκνευρίζουσαν ἡδυπάθειαν, δίδουσι προσοχὴν εἰς τὴν συκοφαντίαν, παρασκευάζουσι δεσμὰ καὶ τείνουσι παγίδας, ἡμεῖς ἐδῶ ἐπικαλούμεθα πρὸς διαφωτισμόν μας τὴν σοφίαν, καὶ τῇ προσφέρομεν τὰς καρδίας μας. Διὰ τί αἱ ἀκτῖνες αὐτῆς νὰ μὴ μὲ διαφωτίζωσιν ἢ δι' ἀτμωδῶν σκιῶν; Ἂν ἔλαμπον ἐπ' ἐμοῦ καθαραὶ καὶ ἀσκίαστοι, ποῦ ἀλλαχοῦ ἤθελον εὕρει ἀναχωρητήριον, ναὸν καταλληλότερον πρὸς τὰς εὐχάς μου; Ἐδῶ ἤθελον ζήσει εὐτυχής. . . . Ἀλλὰ τί λέγω; Εἰμὶ πατὴρ, σύζυγος, πολίτης, ἄπειρα δὲ καθήκοντα μὲ καλοῦσιν ἀλλαχόθι. Ὄχι, ζωή μου . . . δὲν μοὶ ἀνήκεις. Ὑγίαινε ἀγαπητέ μου κῆπε, ὑγίαινε γλυκὺ ἄσυλον, αἱ φροντίδες τοῦ κράτους, τὸ ἀγαθὸν τῆς πατρίδος μὲ ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν πόλιν. Φύλαξον, ἐμοῦ ἀπόντος, ὅλα σου τὰ θέλγητρα, θέλω ἐπανέλθει νὰ σοὶ ζητήσω καὶ πάλιν τὴν ἀνακούφισιν τῶν θλίψεων, αἵτινες μὲ περιμένουσι, καὶ τὴν θεραπείαν τῶν παθημάτων, εἰς ἃ μέλλω νὰ ἐκτεθῶ» [1].

Δὲν νομίζει τις ὅτι ἀναγινώσκει συγγραφὴν τῆς ἀρχαιότητος, ἢ εὐχὴν Σοφοῦ; Ἦτο τῳόντι τοιοῦτος, καὶ ὁλόκληρος ὁ βίος του ἦτο ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, τὰ κυριώτερα δὲ ἐπεισόδια τῆς πάλης του μετὰ τοῦ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ θέλουσι μᾶς καταδείξει ἀκριβέστερον τὸ ἔκτακτον τοῦτο πρόσωπον ἑνὸς συντηρητικοῦ

1 Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Κίνας τόμ. Β'. σελ. 645.

ὑπουργοῦ, εἰλικρινοῦς πατριώτου, ποιητοῦ ἐν ὥραις σχολῆς, θαρραλέου ἐν ἀνάγκῃ, καὶ φιλοσόφου πάντοτε.

Τὰ ἐκθαμβοῦντα σοφίσματα τοῦ μεταῤῥυθμιστοῦ δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ τὸν γοητεύσωσιν, εἶχε δὲ πολὺ μεγάλην πεῖραν τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων, ὥστε νὰ μὴ πεισθῇ ὑπὸ σχεδίων, ὧν μόνος τότε κατεμέτρει τὴν σπουδαιότητα· ἔχων ἡλικίαν πεντήκοντα ἑπτὰ ἐτῶν, εἶχε διέλθει δυσκόλους καιροὺς καὶ παλαίσει μετ' ἐνεργητικότητος, ἐναντίον τῶν μηδενιστικῶν δοξασιῶν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς νέας βασιλείας, διὰ τῶν σοφῶν δὲ συμβούλων του ἀποσοβήσει ἐπανειλλημένως φρικώδη ἀναστάτωσιν. Ὁ κ. Ἄβελ Remusat ἐδημοσίευσε περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου βιογραφικὰς σημειώσεις, ἐξ ὧν ἐρανιζόμεθα τὸν ἀκόλουθον παραλληλισμὸν μεταξὺ τῶν δύο ἀνταγωνιστῶν.

«Ὁ Χὲν-Τσοὺγγκ ἠθέλησεν ἀνερχόμενος τὸν θρόνον νὰ περιστοιχισθῇ ὑπὸ »πάντων τῶν πεφωτισμένων ἀνδρῶν τοῦ κράτους, μεταξὺ δὲ τούτων δὲν »ἠδύνατο νὰ παρίδῃ καὶ τὸν Σὲ Μὰ Κουάγγκ. Ἡ νέα αὕτη περίοδος τοῦ πο»λιτικοῦ του βίου δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον τρικυμιώδης τῆς πρώτης. Εὑρεθεὶς »ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἓν τῶν τολμηρῶν ἐκείνων πνευμάτων, ἅτινα ἐν τοῖς »προοδευτικοῖς αὐτῶν σχεδίοις δὲν ὀπισθοχωροῦσιν ἀπέναντι οὐδενὸς προσκόμ»ματος, δὲν ἀναχαιτίζονται ὑπὸ οὐδενὸς σεβασμοῦ πρὸς τὰ πάλαι κείμενα, »ὁ Σὲ-Μὰ-Κουάγγκ ἐδείχθη, οἷος ὑπῆρξε πάντοτε ἀκριβὴς τηρητὴς τῶν »ἀρχαίων ἐθίμων, καὶ ἕτοιμος ν' ἀψηφίσῃ τὰ πάντα, ὅπως τὰ συντηρήσει».

«Ὁ μεταῤῥυθμιστής, ὃν ἡ τύχη ἀντέταξε πρὸς τὸν Σὲ-Μὰ-Κουάγγκ, »ὡσεὶ καλοῦσα εἰς ἴσον ἀγῶνα τὸ συντηρητικὸν πνεῦμα, ὅπερ διαιωνίζει τὴν »διάρκειαν τῶν Κρατῶν, πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτερισμοῦ, ὅπερ τὰ διασα»λεύει, ἦτο ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν Χέ. Κινούμενοι ἐξ ἀντιθέτων ἀρχῶν οἱ δύο ἀν»ταγωνισταὶ εἶχον ἰσάξια προτερήματα· ὁ εἷς μετεχειρίζετο τὸ ἐφευρετικὸν »τῆς φαντασίας του, τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ πνεύματός του, τὴν σταθερό»τητα τοῦ χαρακτῆρός του, ὅπως τὸ πᾶν μεταβάλῃ, τὸ πᾶν ἀνακαινίσῃ· ὁ »δ' ἕτερος διὰ ν' ἀντισταθῇ κατὰ τοῦ χειμάῤῥου, ἐκάλει εἰς βοήθειάν του τὰς »ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τὰ μα»θήματα τῆς ἱστορίας, εἰς ἧς τὴν μελέτην εἶχε δοθῇ, καθ' ὅλον του τὸν βίον».

Ἡ φορὰ τοῦ χειμάῤῥου ὑπερενίκησεν· ὁ νεωτεριστὴς εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ τὴν γοητείαν, ἣν ἐξήσκει ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ κυριάρχου του. Οἱ αὐλικοὶ ἐγίνοντο ἠχὼ τῶν ἔξωθεν ἐπευφημιῶν, οἱ δὲ φιλόδοξοι ἐχαιρέτων τὸ νέον τοῦτο πρόσωπον, ὡς ἀνατέλλοντα ἥλιον, καὶ ἡ κατάπτωσις τῶν πνευμάτων ἦτο τοιαύτη, ὥστε πολλὰ σπουδαῖα πρόσωπα συνησπίζοντο περὶ τὸν φανατικὸν τοῦτον, ὅστις ἀπέναντι οὐδενὸς ἐδίσταζε καὶ ἐφαίνετο κατέχων τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος. Ὁ Χὲν-Τσοὺγγκ δὲν ἐβράδυνε νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν ἀρχήν, ὁ δὲ Σὲ-Μὰ Κουάγγκ, ἡττηθεὶς ἐδέησε ν' ἀποχωρήσῃ αὐτῆς, ἀλλὰ διετήρησε τὴν λειτουργίαν τοῦ συμβούλου τῆς αὐτοκρα-

τορίας, ἀποφασισμένος νὰ περιμείνῃ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τὸν ἀντίζηλον αὐτοῦ.

Τὸν μεταῤῥυθμιστὴν ἠκολούθει φάλαγξ ὁλόκληρος ὀπαδῶν, νέων ἀνδρῶν, λογίων, οἵτινες ἦσαν ἔμπλεοι τῶν μαθημάτων τοῦ διδασκάλου, σφόδρα ὠρέγοντο τολμηροὺς νεωτερισμούς, καὶ εἶχον ἀπεριόριστον πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν. Εἰς τούτους ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς διοικήσεως, τοὺς ἐκάλεσεν εἰς τὰ ἀνώτερα λειτουργήματα, τοῖς ἐνεπιστεύθη τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκπαίδευσιν, τὸν στρατόν, καὶ ἤρχισε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του.

Ἂν ἠδύνατο ὡς ἐβεβαίου ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Κίναν τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, ἦτο καιρὸς νὰ πράξῃ. Τὸ ἔτος χίλια ἑξήκοντα ἐννέα προεμηνύετο ὀλέθριον· ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι, σεισμοί, φρικώδης ξηρασία καὶ λιμὸς κατεμάστιζον τὰς μᾶλλον πολυπληθεῖς ἐπαρχίας, ἡ ἀθλιότης ἦτο εἰς τὸ ἔπακρον. Ἀντὶ νὰ ἐλαττώσωσιν, ἐκ τοὐναντίου πάντα ταῦτα τὰ δυστυχήματα ηὔξανον τὴν γοητείαν του, αὐτὸς δὲ πλήρης πεποιθήσεως εἰς ἑαυτὸν ἀνήγγελλε τὴν προσεχῆ αὐτῶν θεραπείαν.

Ὁ Σὲ-Μὰ-Κουὰγγκ κατέβαλε νέαν τινὰ προσπάθειαν. Κατὰ προτροπήν του οἱ Τιμηταί, ἀφορμὴν λαβόντες τὰ κοινὰ δυστυχήματα, προσεκάλεσαν, κατὰ εἰθισμένα ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι, τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐξετάσῃ, μὴ εἰς τὴν διαγωγήν του ὑπῆρχέ τι τὸ ἐπιλήψιμον, ἢ μὴ εἰς τὴν Κυβέρνησίν του ὑπῆρχον καταχρήσεις εἰς διόρθωσιν, ἅπερ προσεκάλεσαν τὴν ὀργὴν τοῦ θείου. Ὁ Χὲν-Τσοὺγγκ συμμορφούμενος πρὸς τὰς παραδόσεις, ἐνόμισε καθῆκόν του, εἰς ἔνδειξιν τῆς θλίψεώς του, νὰ κλεισθῇ εἰς τὰ Παλάτιόν του καὶ ν' ἀπαγορεύσῃ τὰς πανηγύρεις, ἀλλ' ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χέ, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε συμβουλευθῆ, ἐφρόνει ἄλλως. Τὸ ζήτημα ἦτο καθαρῶς θρησκευτικόν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ συνεμορφοῦτο πρὸς τὰ θρησκευτικὰ παραγγέλματα, ἀλλ' ὁ νέος ὑπουργὸς δὲν ἐνόει, ὅτι μέτρον τι ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ἄνευ τῆς συναινέσεώς του, μαντεύων δὲ πόθεν προήρχετο ἡ ἐπίθεσις, καὶ ζηλότυπος τῆς ἐξουσίας του, καὶ ἀποφασισμένος, ὅπως τὴν ἐνισχύσῃ, ν' ἀντιστῇ ὅλαις δυνάμεσι πρὸς τὰς παραδόσεις, αἵτινες ἠδύναντο ἐν δεδομένῃ στιγμῇ νὰ ἐπαναγάγωσι τὸν αὐτοκράτορα ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν προσώπων, ἅτινα τῷ ἦσαν ἐχθρά, προσεκάλεσε τὸ συμβούλιον τοῦ Κράτους. Ἐν τούτῳ παρίστατο καὶ ὁ Σὲ Μὰ Κουὰγκ, προηδρεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ παρατόλμου ἀγορεύσεως ὁ ὑπουργὸς προσεκάλεσε τὸν Χὲν-Τσοὺγγκ ν' ἀνακαλέσῃ τὰς ἀποφάσεις του: «Τὰ »δυστυχήματα, ἅτινα μᾶς μαστίζουσιν, εἶπεν, ἔχουσιν αἴτια σταθερὰ καὶ »ἀναλλοίωτα, οἱ δὲ σεισμοί, οἱ καταποντισμοί, ἡ ξηρασία καὶ ὁ λιμὸς δὲν »ἔχουσιν οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὰς κακὰς ἢ ἀγαθὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. »Ἐλπίζετε νὰ μεταβάλητε τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων; Ἐλπίζετε ὅτι ἡ »φύσις θέλει μεταβάλῃ τοὺς νόμους της χάριν ὑμῶν; — Ἄξιοι οἴκτου, ἀν»ταπήντησεν ὁ Σὲ Μὰ Κουὰγγκ, εἶναι οἱ κυριάρχοι, οἵτινες ἔχουσι παρ' ἑαυ-

»τοῖς συμβούλους, τολμῶντας νὰ καθιερώσωσι τοιαῦτα ἀξιώματα, καὶ νὰ »ἐξαλείψωσιν ἀπ' αὐτῶν τὸν φόβον τῆς θείας δίκης. Ποῖος χαλινὸς θέλει κρατήσει αὐτοὺς τότε εἰς τὰς παρεκτροπάς των; Κύριοι ἀπόλυτοι τοῦ κόσμου »ποίαν χρῆσιν θέλουσι ποιήσει τῆς ἐξουσίας των τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν σκεφθῶσιν, ὅτι δύνανται νὰ πράξωσι τὰ πάντα ἀτιμωρητί; Θέλουσι παραδοθῆ, »χωρὶς τύψιν συνειδότος, εἰς πᾶσαν κατάχρησιν, καὶ οἱ ὑπήκοοι αὐτῶν οἱ »μᾶλλον ἀφοσιωμένοι δὲν θέλουσιν ἔχει οὐδὲν μέσον, ὅπως τοὺς ἐπαναφέρωσιν »εἰς ἑαυτούς».

Μ' ὅλα ταῦτα ὁ νεωτεριστὴς ὑπερίσχυσεν, ὁ δὲ Χὲν Τσοὺγγκ ἀνεκάλεσε τὰς ἀποφάσεις του, καὶ ἐνδίδων εἰς τὰς θελήσεις τοῦ ὑπουργοῦ του ἐξώρισε τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ θρησκευτικοῦ κόμματος. Ὁ Σὲ-Μὰ Κουάγγκ εἶδε θραυόμενον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸ ὅπλον, ἐφ' ᾧ πλειότερον ἤλπισεν, ἐγκαταλιπὼν δὲ τότε τὴν αὐλὴν ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἐαρινόν του παλάτιον, ἀφίνων τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τὸν ἀνταγωνιστήν του.

Πανίσχυρος τοῦ λοιποῦ ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ προέβη εἰς τὸ ἔργον του. Διακηρύξας τὴν κυβέρνησιν μόνον ἰδιοκτήτην τῆς γῆς καὶ γενικὸν καλλιεργητήν, καθίδρυσε δικαστήρια ἀγρονομίας, ἐν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν, ἐπιφορτισμένα τὴν ἐτησίαν διανομὴν μεταξὺ τῶν γεωργῶν τῶν καλλιεργησίμων γαιῶν, τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀπόφασιν περὶ τῆς ἁρμοζούσης καλλιεργείας, καὶ διανομὴν τῆς ἀναγκαίας πρὸς τὴν καλλιέργειαν ταύτην σπορᾶς. Ἡ παραγωγὴ ἀνῆκεν εἰς τὸ κράτος καὶ ἔμελλε νὰ διανέμηται ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ πλήθους τῶν κατοίκων. Διὰ νὰ προμηθευθῇ δὲ τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια, ὅπως θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον τοῦτο, καὶ διὰ νὰ ἐξαλείψῃ βαθμηδὸν τὴν ἀνισότητα τῶν περιουσιῶν καὶ τῶν τάξεων, διέταξεν ὅπως τὰ δικαστήρια ἐπιβάλωσιν ἕνα εἰδικὸν ἐπὶ τῶν πλουσίων φόρον, τοῦ ὁποίου οἱ πένητες ἦσαν ἀπηλλαγμένοι, ἀφῆκε δὲ ταῦτα ἁρμόδια ν' ἀποφανθῶσι τίς ὁ πλούσιος καὶ τίς ὁ πένης ἀνεκκλήτως. Τὸ κράτος μόνον εἶχε τὴν ἁρμοδιότητα ν' ἀποφαίνηται καθ' ἑκάστην περὶ τῆς τιμῆς τῶν τροφίμων. Ἐν περιπτώσει λιμοῦ ἢ κακῆς ἁπλῶς ἐσοδείας, ἔν τινι σημείῳ τῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ἐν Πεκίνῳ ἑδρεῦον ἀνώτατον τῆς ἀγρονομίας δικαστήριον, ἐξ οὗ ἐξηρτῶντο πάντα τὰ λοιπά, περιεβάλλετο μὲ τὴν ἀναγκαίαν ἐξουσίαν, ὅπως διατάξῃ τὴν μεταγωγὴν εἰς τὰς πασχούσας τοῦ πλεονάζοντος τῶν καρπῶν ἐκ τῶν εὐτυχεστέρων ἐπαρχιῶν, τὰ δὲ ἀγρονομικὰ δικαστήρια τῶν ἐπαρχιῶν ὤφειλον νὰ πέμπωσιν ἐκθέσεις εἰς τὸ ἀνώτατον ἐκεῖνο δικαστήριον, ὅπερ ἐν γνώσει οὕτω τῶν ἀναγκῶν ἑκάστης ἐπαρχίας ὑπάρχον, ὤφειλε νὰ προνοῇ περὶ αὐτῶν. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ἔλεγε τὸ διάταγμα, δὲν ὑπάρχει πλέον φόβος λιμοῦ, καὶ τὰ εἰς τὸν βίον ἀναγκαιοῦντα θέλουσι διατηρηθῇ εἰς μετρίας τιμάς. Κατὰ τὰ εὐτυχῆ ἔτη θέλει ἀποταμιευθῇ εἰς παμμεγέθεις ἀποθήκας, διανεμομένας καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους μέρος τῆς ἐσοδείας, ὅπως ἀναπληρωθῇ τὸ ἔλλειμμα ἔτους γενικῶς δυστυχοῦς. Οὕτω δὲ ἡ ἀθλιότης θέλει

παύσει, καὶ δὲν θέλουσι ὑπάρχει πένητες μέχρι τοῦ σημείου τοῦ νὰ στερῶνται τῆς τροφῆς των, διότι αὕτη θέλει εἶναι ἠσφαλισμένη. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ κράτος, προέκυπτεν ἐκ στατιστικῶν ἐκθέσεων, ὅτι ἤθελε πραγματοποιήσει σπουδαῖα κέρδη, ἅτινα προώριζεν εἰς δημόσια ἔργα κοινῆς ὠφελείας.

Ἀφοῦ ἐκανόνισε τὸ πρώτιστον τοῦτο δι' αὐτοκρατορίαν τριακοσίων ἑκατομμυρίων κατοίκων ζήτημα, ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ διεκήρυξεν, ὅτι «τὸ οὐσιωδέστερον τῶν καθηκόντων πάσης κυβερνήσεως εἶνε ἡ ἀγάπη τῶν κυβερνωμένων, καὶ τὸ νὰ τοῖς προθημεύῃ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ἤτοι τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν χαράν. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ἤρκει νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς ὅλους τοὺς ἀναλλοιώτους κανόνας τῆς χρηστότητος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ παρ' ὅλων ἀκριβὴς τήρησις τῶν κανόνων τούτων, τὸ κράτος ὤφειλε διὰ νόμων σοφῶν καὶ αὐστηρῶν νὰ κανονίσῃ τὰ περὶ τῆς τηρήσεώς των» [1]. Κατ' αὐτὸν ὁ ἔρως τοῦ κέρδους, ἡ πολυτέλεια καὶ αἱ ὑλικαὶ ἀπολαύσεις εἶναι τὰ κύρια προσκόμματα εἰς τὴν τήρησιν τῶν ἀναλλοιώτων κανόνων τῆς χρηστότητος. Ἐὰν ἤθελέ τις καταστρέψῃ τὴν αἰτίαν, ἤθελεν ἐκλίπει τὸ ἀποτέλεσμα, αἰτία δὲ εἶναι ὁ πλοῦτος, καθ' οὗ ἤθελον μὲν φέρει τὸ καίριον τραῦμα οἱ νέοι φόροι, ἀλλὰ δὲν ἤρκει νὰ ἐκλίπωσιν ἐφ' ἅπαξ οἱ ἤδη πλούσιοι, ἔπρεπε νὰ ληφθῇ φροντὶς νὰ μὴ ἀντικατασταθῶσι νέοι τοιοῦτοι· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐμπόριον, αἱ τράπεζαι, ἡ βιομηχανία, ὁ τοκισμὸς δημιουργοῦσι τὸν πλοῦτον, ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ κατήργησε τὸν τοκισμόν, τὴν βιομηχανίαν, τὰς τραπέζας καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ ἐπεφυλάξατο εἰς τὸ Κράτος τὸ μονοπώλιον πάντων τούτων, ὅπερ ἐξ αὐτοῦ ἤθελε μόνον ὠφεληθῇ ὅλα τὰ κέρδη τὰ εἰς μυριάδας ἀτόμων διανεμόμενα. Τοῦ κράτους ἀντιπροσωποῦντος πάντας, πάντες ἤθελον ἔχει τὸ μέρος των εἰς τὴν κοινὴν εὐπραγίαν· καὶ οὐδεὶς μὲν ἤθελεν εἶναι πλούσιος, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς πένης, τῶν πάντων δ' ὄντων ἴσων, ὁ φθόνος, τὸ μῖσος καὶ τὰ κακὰ πάθη ἤθελον ὡς διὰ μαγείας ἐκλείψει, καὶ οἱ ἀναλλοίωτοι κανόνες τῆς χρηστότητος ἤθελον ἐπιβληθῇ χωρὶς δυσκολίας εἰς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν αὐτοκρατορίαν.

Τίς ἠδύνατο νὰ παραπονεθῇ; Τίς ἤθελε πάθει ἐκ τῶν μέτρων τούτων; Οἱ τοκογλύφοι καὶ οἱ ἐξασκοῦντες μονοπώλια, ἐκεῖνοι δηλονότι οἵτινες πλουτοῦσιν ἐκ τῆς δυστυχίας τοῦ κοινοῦ, οἱ ἀποῤῥοφῶντες τοὺς ἱδρῶτας τοῦ ἐργάτου. Καὶ δὲν ἦτο ἄρα καιρὸς νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὰς κακουργίας των; Ἐὰν αἱ κεντρικαὶ ἐπαρχίαι ἔπασχον ἐκ λιμοῦ, κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, τίς τούτου ἡ αἰτία; Εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας ἡ ἐσοδεία ὑπῆρξεν ἄφθονος, οἱ κεφαλαιοῦχοι ὅμως συνήνωσαν εἰς ἰδιαιτέρας ἀποθήκας τοὺς καρποὺς καὶ ὕψωσαν τὰς τιμὰς αὐτῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι προέβαλλον τὸ δύσκολον τῆς μεταφορᾶς καὶ κινδύνους οὓς διέτρεχον κατὰ τὴν δίοδον μεταξὺ πληθυσμῶν λιμωττόντων, οἵτινες διήρπαζον αὐτούς, ἀλλ' ἂν ἡ διαμετακομιδὴ ἦτο βραδεῖα καὶ δυσχερής, τοῦτο προήρχετο ἐκ τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν ὁδῶν

[1] Πυς Σινικὸν κράτος τόμος Β' σελ. 74.

καὶ διωρύγων, ὁ δὲ φόρος, ὁ τοῖς πλουσίοις ἐπιβαλλόμενος, ἤθελεν ἐπιτρέψει τὴν διόρθωσιν αὐτῶν· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς βιαιότητας τοῦ θνήσκοντος ἐκ πείνης ὄχλου, περὶ ὧν παρεπονοῦντο, αὗται ἤθελον παύσει, εὐθὺς ὅτε οἱ ἀναλλοίωτοι κανόνες τῆς χρηστότητος ἤθελον κατανοηθῇ καὶ τηρηθῇ.

Οὕτω τὸ κυρίαρχον κράτος ἔμενε μοναδικὸς κεφαλαιοῦχος, καλλιεργητής, βιομήχανος, ἔμπορος, ἀποφασίζον περὶ τῆς χρησιμότητος ἑκάστου, καὶ ὠφελιμοποιοῦν καὶ καταμερίζον αὐτήν· ὑπῆρχε δὲ πλήρης ἰσότης ἐν τῇ μετριότητι, καὶ ἔλλειψις πλουσίων καὶ πενήτων, ὡς τελικὸν δ' ἀποτέλεσμα νέος καθιεροῦτο ἠθικὸς νόμος, καὶ ὡς κύρωσις αὐτοῦ ἡ παντοδυναμία τοῦ Κράτους, ἐξαλείφουσα πᾶσαν ἀτομικότητα.

Καὶ ταῦτα πάντα δὲν ὑπῆρξαν ἁπλαῖ θεωρίαι ἐν τῇ κεφαλῇ ἰδεολόγου τινὸς ἀναπτυχθεῖσαι, ἀλλ' ἐγένοντο πραγματικότητες ἀμέσως ἐφαρμοσθεῖσαι, καὶ διατηρηθεῖσαι μετ' ἀκατανικήτου πεισμονῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐγένετο θερμὸς ὀπαδὸς τῶν ἰδεῶν τούτων, καὶ ἀπεξεδύθη πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν του χάριν τοῦ Οὐάγγκ Νγκὰν-Χὲ, ἧς οὗτος ἐποιεῖτο χρῆσιν μεθ' ὅλης τῆς παρατολμίας ἑνὸς πεπεισμένου αἱρεσιώτου. Ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς Σινικῆς εἰς τὸ ἕτερον ἐξηγέρθησαν οἱ ἔπαινοι καὶ ὁ θαυμασμός, οἱ δὲ πλούσιοι ἐσιώπων, ὡς ὄντες ἐν μειοψηφίᾳ, καὶ δὲν εἶχον ἄλλην φροντίδα, ἢ νὰ κρυβῶσιν ἀπὸ τοῦ πλήθους, καὶ νὰ λησμονηθῶσιν, εἰ δυνατόν, διότι ὁ φόρος, ὅστις ἐπεβάλλετο αὐτοῖς εἶχεν οὕτως ὑπολογισθῇ, ὥστε εἰς ὀλιγώτερον τῶν πέντε ἐτῶν οὐδὲν νὰ τοῖς ἀπομείνῃ.

Ἐν τῇ γενικῇ σιγῇ τῶν βλαβέντων συμφερόντων, καὶ τῶν ἀπειλουμένων τάξεων, μία μόνον φωνὴ ἠκούσθη, ἦτο δ' αὕτη ἡ τοῦ Σὲ-Μὰ-Κουάγγκ. Ἀπηύθυνε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐκ τοῦ ἀναχωρητηρίου του ἀναφορὰν θαυμασίαν, ἐν ᾗ διερχόμενος ἐν ἐπιθεωρήσει τ' ἀποφασισθέντα καὶ ἐφαρμοζόμενα μέτρα, ἐξέθετε μετὰ σπανίας μετριότητος καὶ ἀληθοῦς θάρρους τ' ἀποτελέσματα, εἰς ἃ ἔμελλον νὰ καταλήξωσιν. Ἀφοῦ ἐξήταζε καὶ κατεδίκαζεν εὐθαρσῶς ἐν ὀνόματι τοῦ κοινοῦ νοὸς τὸ ἔργον τοῦ Κράτους ὡς μόνου καλλιεργητοῦ, ἐπέκρινεν, ἐν ὀνόματι τῆς πείρας, ὡς ἑξῆς, τὰ ἀγροτικὰ μέτρα· «Δανείζεται τῷ λαῷ ἡ σπορά, ἣν ὀφείλει νὰ ἐμπιστευθῇ τῇ γῇ, καὶ ὁ λαὸς δέχεται αὐτὴν μετ' ἀπληστίας, συμφωνῶ, ἀλλὰ ποιεῖται πάντοτε »αὐτῆς χρῆσιν πρὸς τὸν σκοπόν, δι' ὃν δίδεται εἰς αὐτὸν αὕτη; Πρέπει νὰ »ἔχῃ ἐλαχίστην πεῖραν διὰ νὰ τὸ πιστεύσῃ, νὰ γνωρίζῃ κακῶς τοὺς ἀνθρώ»πους διὰ νὰ τοὺς κρίνῃ οὕτω· τὸ παρὸν συμφέρον τοὺς θίγει πρωτίστως καὶ »δὲν λαμβάνουσι κατὰ γενικὸν κανόνα φροντίδα, ἢ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς »σήμερον, ὀλίγιστοι δὲ λαμβάνουσι τὸν κόπον νὰ μεριμνήσωσι καὶ περὶ τοῦ »μέλλοντος».

Εἰσερχόμενος κατόπιν εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν πραγμάτων, ἀπεδείκνυεν ἄνευ δυσχερείας, ὅτι οἱ γεωργοὶ προαφῄρουν ἐκ τῶν παραδιδομένων αὐτοῖς καρπῶν, ὅσον μέρος ἦτον ἀναγκαῖον πρὸς διατροφὴν ἑαυτῶν καὶ τῆς οἰκογε-

νείας των, πρᾶγμα ἄλλως φυσικὸν δι' ἄνδρας θνήσκοντας τῆς πείνης, μετὰ τοῦτο ἐπώλουν ἢ ἀντήλλασσον ἓν ἕτερον μέρος, ὅπως προμηθευθῶσι τὰ ἐλλείποντα αὐτοῖς ἀντικείμενα, καὶ τὸ ὑπόλοιπον μόνον, μικρὸν πρᾶγμα, ὡς ἀπεδείκνυον αἱ τελευταῖαι ἐσοδεῖαι, ἐνεπιστεύοντο εἰς τὴν γῆν. Τὸ σύστημα τοῦτο, ἔλεγεν, ὅπερ προοιωνίσθησαν τοσοῦτον ἰσχυρὸν, δὲν εἶναι νέον, καὶ δύναταί τις νὰ σπουδάσῃ εὐχερῶς τ' ἀποτελέσματα, ἅπερ παρήγαγεν ἐκεῖ ὅπου ἐδοκιμάσθη. «Κατάγομαι ἐκ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Χενσί, ἔλεγε καταλήγων, ἐκεῖ διῆλθον τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός μου, καὶ ἐγνώρισα ἐκ τοῦ »πλησίον τὰς δυστυχίας τοῦ λαοῦ, τολμῶ δὲ νὰ διαβεβαιώσω ὅτι τὰ ἐξ »δέκατα τῶν κακῶν, ἅπερ πάσχει πρέπει ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸ σύστημα, ὅπερ »ζητοῦσι νὰ ἐπεκτείνωσιν ἐφ' ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας. Ἂς ἐξετάσωσιν, ἂς »γίνῃ εἰλικρινὴς ἔρευνα, καὶ θέλει γνωσθῇ ἡ ἀληθὴς κατάστασις τῶν πραγ»μάτων» [1].

Εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Σὲ-Μὰ-Κουὰγγκ, οἱ δειλοὶ ἀνέλαβον θάῤῥος, καὶ τὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λέγουσιν, ὅτι τὰ μᾶλλον διακεκριμένα, διὰ τὴν πεῖραν, τὰ προτερήματα καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῶν, πρόσωπα τῆς αὐτοκρατορίας, ὤρθησαν παρουσιαζόμενα ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὴν πάλην, παρακαλοῦντα καὶ καθικετεύοντα τὸν αὐτοκράτορα, εἶτα δ' ἀλλάσσοντα τόνον καὶ γιγνόμενα κατήγορα, καὶ αἰτοῦντα τὴν καταδίκην ἐκείνου, ὃν ἀπεκάλουν διαταράκτην τῆς κοινῆς ἡσυχίας.

Ἐκ τούτων βλέπει τις, ὅτι ὁ Σὲ-Μὰ-Κουὰγκ εἶχεν ἰσχυρὸν τὸ φρόνημα, τοιούτου δὲ ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ὅπως δοθῇ τὸ σημεῖον προσβολῆς ἐναντίον πανισχύρου ἀντιπάλου, καθ' ὅσον τὰ χρονικὰ τῆς Σινικῆς αὐτοκρατορίας βρίθουσι τραγικῶν διηγήσεων δεικνυουσῶν, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἀπολλύμενοι τὴν ἐξουσίαν, ἐστεροῦντο καὶ τῆς ζωῆς, καὶ ὅτι ὁ κύριος τῆς ἡμέρας δὲν ἐφείδετο τῆς ὑπάρξεως τοῦ τῆς προτεραίας. Ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν Χὲ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τὰς ἀναφορὰς τῶν ἀντιθέτων του, ἅμα δὲ τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἀδιασείστου πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης του. Παρεδίδετο οὕτως ἡ ζωὴ ἐκείνων εἰς χεῖράς του, καὶ τὸ κοινὸν ἀνέμενε φρικώδεις ἀντεκδικήσεις, ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐπηκολούθησεν, ὁ δὲ ὑπουργὸς ἠρκέσθη νὰ ὑπομειδιάσῃ διὰ τὸ ἀνίσχυρον τῶν γενομένων προσπαθειῶν, καὶ ἥσυχος καὶ ἀδιάσειστος ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, θραύων τὰς ἀντιστάσεις καὶ παύων τῆς θέσεώς των ἐκείνους, οἵτινες δὲν τῷ ἐχορήγησαν τυφλὴν συνδρομὴν, ἀλλ' ἀπέχων συστηματικῶς ἀπὸ πάσης σκληρότητος. Ἡ ἀνεκτικότης αὕτη ἐνεθάῤῥυνε τοὺς ἐχθρούς του, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Αὐλῇ ἠκούσθησαν παράπονα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, πρὸς στιγμὴν κλονισθείς, συνεκάλεσε τὸ συμβούλιον τοῦ Κράτους. «Πρὸς τί σπεύδετε τοσοῦτον, εἶπεν αὐτῷ »ψυχρῶς ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν Χὲ, περιμείνατε νὰ σᾶς διδάξῃ ἡ πεῖρα περὶ τοῦ »ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ ἀποτελέσματος τῶν διαταχθέντων πρὸς τὴν μεγαλειτέ-

1 Ἄβελ Remusat ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Κίνας τόμ. Γ', σελ. 48.

»ραν ὠφέλειαν τοῦ Κράτους καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων Σας. Παντὸς »ἔργου ἡ ἀρχὴ εἶναι δυσχερὴς οὐδὲ ἀπολαύει τις τοὺς καρποὺς τοῦ ἔργου »αὐτοῦ, εὐθὺς ἅμα ὑπερνικήσῃ τὰς πρώτας δυσχερείας του. Ἐστὲ σταθερὸς »καὶ τὸ πᾶν θέλει καλῶς προβῇ. Οὐδόλως μ' ἐκπλήσσει, ὅτι οἱ ἰσχυροὶ τοῦ »Κράτους καὶ οἱ Μανδαρῖνοί Σας ἐξηγέρθησαν κατ' ἐμοῦ, δυσχεραίνουσι νὰ »ἐξέλθωσι τῆς τετριμμένης ὁδοῦ, καὶ νὰ σχηματισθῶσι πρὸς τὰ νέα ἤθη, »ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον θέλουσι συνειθίσει, καὶ καθ' ὅσον ἐθίζονται, ἡ ἀπο»στροφή, ἣν φυσικῶς ἔχουσι, πρὸς πάντα νεωτερισμὸν θέλει ἀφ' ἑαυτῆς ἐξα»λειφθῇ, καὶ θέλουσι καταλήξει ἐπαινοῦντες ὅ,τι σήμερον ψέγουσιν»[1].

Ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ ἡ περιφρονητικὴ καὶ φιλοσοφικὴ αὕτη ἀνοχή, ηὔξησε μᾶλλον τὴν αὐθεντείαν του. Ἑκάστη δὲ νέα προσπάθεια τῶν ἀντιπάλων του ἐμεγάλυνεν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κόμματός του, ὅπερ τὸν προέτρεπε ν' ἀπαλλαγῇ τῶν συνωμοτούντων κατὰ τῆς ἀρχῆς του. «Καταμετροῦσι τὸ »ὕψος τῶν πύργων ἐκ τοῦ μήκους τῆς σκιᾶς των, καὶ τοὺς πολιτικοὺς ἄν»δρας ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φθονούντων αὐτοὺς» τοῖς ἀπεκρίνετο. Εἴς τινα δὲ τῶν ἐμπεπιστευμένων του, ὅστις τῷ παρετήρει, ὅτι ἡ πτῶσίς του ἤθελε παρασύρει τὸ Κράτος εἰς καταστροφήν, καὶ αἱ ἰδέαι του ἤθελον συναπολεσθῇ μετ' αὐτοῦ, ἔλεγε «Πᾶσαι αἱ γηραιαὶ πλάναι εἶναι καταδικασμέναι εἰς ἐξα»φάνισιν, ἐν ᾧ μετὰ μυριάδας δυσχερειῶν, ὑπεκφυγῶν, σοφισμάτων καὶ ψευ»δολογιῶν κατ' αὐτῆς, ἡ ἐλαχίστη ἀλήθεια ἀπομένει ἔτι ὅ,τι ἐξ ἀρχῆς »ἦτο».

Ὁ ἀγρονομικὸς καὶ βιομηχανικὸς ὀργανισμὸς τοῦ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ ἀπέληξεν εἰς πολὺ μέτρια ἀποτελέσματα, αἱ δὲ προῤῥήσεις τοῦ Σέ-Μὰ Κουάγγκ ἐπραγματοποιοῦντο, καὶ ἡ κοινὴ δυστυχία διεβουκόλει πάσας τὰς προσπαθείας τοῦ τολμηροῦ νεωτεριστοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τούτοις τῷ ἔμενε πιστός, ἀναμένων ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τὴν ἔλευσιν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, σταθερῶς προλεγομένου ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ του καὶ σταθερῶς ἀναβαλλομένου ὑπὸ τῶν συμβεβηκότων. Τὰ πλήθη, καίτοι ἐκπεπτωκότα εἰς τὰς προσδοκίας των, δὲν ἀπεθαῤῥύνοντο καὶ διετήρουν τὴν πίστιν των εἰς τὸν ἀληθῶς ἔκτακτον αὐτὸν ἄνδρα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀδιάσειστος πεποίθησις ἐπέβαλλεν εἰς τὸν κυρίαρχον αὐτοῦ, καὶ ὅστις μετέδιδε τὸν ἀκλόνητον φανατισμόν του εἰς ὁλόκληρον λιμώττοντα λαόν.

Ἠδυνήθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ ἐπιδιώξῃ ἐν τῷ περιέργῳ καὶ παραδόξῳ ἐκείνῳ κράτει τὸ τῆς ἀναδιοργανώσεως ἔργον του, νὰ τροποποιήσῃ καὶ μεταβάλῃ τὸ πᾶν, νὰ λύσῃ κατ' ἀρέσκειαν τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα τὴν ὕπαρξιν ἑκάστου προβλήματα, καὶ ν' ἀναστατώσῃ ὁλόκληρον ὑλικήν, κοινωνικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἀκόμη τάξιν· ἀλλὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐτόλμησε νὰ θίξῃ παρατόλμως τὸ σωματεῖον τῶν λογίων, ἡ θύελλα ἐξεῤῥάγη μετὰ βίας καὶ ὀλίγου δεῖν τὸν παρέσυρε. Φαίνεται ἴσως μικρόν τι τὸ νὰ τροποποιήσῃ τὰς ἐξε-

1 Huc Σινικὸν κράτος τόμ. Β', σελ. 79.

τάσεις τῆς φιλολογίας, καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς ἐξήγησιν τῶν κλασικῶν βιβλίων σχόλια καὶ λεξικόν, ὧν ἦτο συγγραφεύς, ἦτο ἐντούτοις τὸ τολμηρότερον τῶν ὅσων ἐπεχείρησεν. Αἱ φιλολογικαὶ ἐξετάσεις ἀνοίγουσιν ἐν Κίνᾳ τὸ στάδιον διὰ τὰ δημόσια λειτουργήματα, πολλοὶ δὲ διέρχονται τὸν πρῶτον βαθμὸν ἀλλ' ὀλίγιστοι ἀνέρχονται εἰς τ' ἀνώτερα ἀξιώματα, καὶ ὁ μεγαλήτερος τῶν λογίων ἀριθμὸς διέρχεται τὸν καιρόν του ἀναμένων θέσιν μηδέποτε ἀποκτηθησομένην. Αἱ χειρωνακτικαὶ ἐργασίαι τοῖς ἐμποιοῦσιν ἀποστροφήν, χρησιμοποιοῦσι δ' ὡς δύνανται τὴν ἡμιμάθειάν των· δημόσιοι γραφεῖς, δημοδιδάσκαλοι, ἑρμηνευταὶ τῶν νόμων, διοργανωταὶ δικῶν καὶ ἐχθροὶ ἄσπονδοι τῶν Μανδαρίνων, ὧν ἐπιτηροῦσι τὰς ἐνεργείας καὶ καταγίνονται ν' ἀνακαλύψωσι τὰ σφάλματα, διὰ νὰ τοῖς πωλήσωσι τὴν σιωπήν των, σχηματίζουσιν ἰδίαν τινὰ τάξιν καὶ διάγουσι μὴ καθοριζομένην τινὰ ὕπαρξιν. Ἀλλά, καίτοι οὕτως ἀθλίως διάγοντες τὸν βίον, θεωροῦσιν ἑαυτοὺς τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ φύλακας τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως, τὸ νὰ θίξῃ δέ τις τὰ τέσσαρα κλασικὰ βιβλία καὶ τὰ πέντε ἱερά, καὶ νὰ τροποποιήσῃ τὴν ἑρμηνείαν τῶν κειμένων, τὴν ἔννοιαν τῶν διακοσίων δέκα τεσσάρων ἀρχικῶν χαρακτήρων, ἦτο ἐκ πάντων τῶν νεωτερισμῶν ὁ μᾶλλον ἀσύγγνωστος.

Ὁ Οὐάγγκ Νγκὰν-Χὲ ἐπέμεινε καὶ ἐπέβαλεν ἅπαξ ἔτι τὴν βούλησίν του, ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Χὲν-Τσοὺγκ τὸν κατέλαβε κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ τελευταίου τούτου καὶ δυσχεροῦς θριάμβου. Ἡ ἀντιβασιλεύουσα αὐτοκράτειρα, ταραχθεῖσα ἐκ τῶν κατακραυγῶν τῶν ἐχθρῶν του, ἀποθαῤῥυνθεῖσα ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῶν σχεδίων του, τὸν ἐγκατέλειπε καὶ ἀνεκάλεσε τὸν Σὲ Μὰ-Κουάγγκ, ὃν ὠνόμασε διαδοχικῶς παιδαγωγὸν τοῦ νέου πρίγκηπος καὶ πρωθυπουργόν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καθ' ἣν ἄφηνε τὸ ἀναχωρητήριόν του ὅπως μεταβῇ εἰς τὴν αὐλήν, ἔγραψεν ὁ Σὲ Μὰ-Κουάγκ τὸν ἀποχαιρετισμόν του εἰς τὸν Κῆπόν του. Κληθεὶς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδείχθη ἐπίσης γενναῖος πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του, οἷος καὶ οὗτος εἶχε πρὸς αὐτὸν δειχθῆ, ἀλλ' ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν Χὲ ὀλίγον ἐπέζησε μετὰ τὴν δυσμένειάν του. Τὸ σύστημά του κατέῤῥευσε καθ' ὅλα του τὰ μέρη, ὁ δὲ διάδοχός του ἔσπευσε νὰ ἐξαλείψῃ καὶ τὰ τελευταῖα του ἴχνη, διότι ἡ ἡλικία του δὲν τῷ ἄφηνε πολὺν καιρὸν διαθέσιμον εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου σου. Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐάγγκ Νγκὰν-Χέ, ὁ Σὲ Μὰ Κουάγγκ ἀπέθνησκε πλήρης δόξης, καὶ καταλείπων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν φήμην σοφοῦ, ἀνδρός, ἀγαθοῦ καὶ ἐμπείρου ὑπουργοῦ.

Ὡς ἐν Κίνᾳ οὕτω καὶ πανταχοῦ ἄλλοθι αἱ ῥιζικαὶ μεταῤῥυθμίσεις καὶ ἡ βιαία ἀντίδρασις πρὸς τὰ κείμενα δὲν ἀντέχουσιν εἰς τὴν δοκιμασίαν τοῦ χρόνου. Ἐκ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Οὐάγγκ-Νγκὰν-Χὲ οὐδὲν ἀπέμεινεν. Τὰ ἀξιώματα δὲ περὶ τοῦ κυριάρχου κράτους, ὡς μόνου καλλιεργητοῦ, καὶ μόνου κεφαλαιούχου καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἐκεῖναι θεωρίαι, ἃς ἐν τοῖς κατόπιν χρόνοις ἐξύψωσαν εἰς θαυμάσιον ἀποτέλεσμα τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύμα-

τος, ἐδοκιμάσθησαν ἐν Κίνᾳ ὑπὸ τοὺς εὐνοϊκωτέρους αὐταῖς ὅρους ὑπ' ἀνδρὸς πεποιθότος εἰς αὐτάς, ἱκανοῦ, παντοδυνάμου, καὶ διαθέτοντος κατ' ἀρέσκειαν τὰς πηγὰς τῆς εὐρυτάτης καὶ πολυπληθεστάτης αὐτοκρατορίας τοῦ κόσμου, εἰς ὃν δὲν ἔλειψε οὔτε ὁ χρόνος, οὔτε ἡ τόλμη, οὔτε ἡ ἰσχύς, οὔτε ἡ ἐνεργητικότης, καὶ ὅστις ἐπὶ δεκαπενταετίαν ὁλόκληρον ἐπεδίωξε τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του. Τίς κατακτητής, τίς ἀρχηγὸς σχολῆς δύναται νὰ ὀνειρευθῇ παρομοίαν συνδρομὴν περιστάσεων, ὅτι ἤθελεν ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του τόσον εὐρὺ θέατρον, ὅτι ἤθελε δυνηθῇ νὰ διαθέτῃ, ὡς κύριος, τὰς τύχας τριακοσίων ἑκατομμυρίων ἀνθρωπίνων ὄντων; Μόνον, ὅ,τι ἀληθὲς καὶ πρακτικὸν ἐκ τῶν ἰδεῶν του ἐπέζησεν, ἡ οὐσία ὅμως αὐτὴ τοῦ ἔργου, ἡ γοητευτικὴ οὐτοπία, τὸ ὄνειρον, ἡ χίμαιρα γενναίου ἀλλὰ πεπλανημένου νοὸς ἐξηφανίσθησαν, καὶ οὕτω θαυμασταὶ προσπάθειαι, οὕτω μεγάλαι ἀναστατώσεις καὶ ἐλπίδες κατέληξαν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν μιᾶς ἢ δύο ἰδεῶν, ἐκ τῶν καθέκαστα ἐν σπέρματι ὑπαρχουσῶν, ὧν ὁ χρόνος ἐπέφερε τὴν πραγματοποίησιν. Ὁ Οὐάγγκ-Νγκὰν Χὲ εἶπε μίαν ἀλήθειαν: «Πᾶσαι αἱ πλάναι διαρκοῦσιν ἐπὶ μικρὸν χρόνον, ἐν ᾧ μετὰ μυριάδας δυσχερειῶν, ὑπεκφυγῶν, σοφισμάτων καὶ ψευδολογιῶν κατ' αὐτῆς, ἡ ἐλαχίστη ἀλήθεια ἀπομένει ἔτι ὅ,τι ἀπ' ἀρχῆς ἦτο».

μετάφρασις Α. Π.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ὑπὸ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 12 *

Ἐπιβουλεύομαι ἀντὶ τοῦ **ἐπιβουλεύω** καὶ **ἐπιβουλεύω τινά** ἀντὶ τοῦ **ἐπιβουλεύω τινί** εἶνε τοῦ παρηκμακότος ἑλληνισμοῦ ἴδια.

Οὐδέποτ' ἐποιήσαντο οἱ Ἕλληνες χρῆσιν τοῦ *ἐπιβουλεύομαι* πρὸς δήλωσιν ἐνεργητικῆς διαθέσεως· ἀλλὰ λέγοντες ἐπ' ἐνεργείας *ἐπιβουλεύω τινὶ* ἐνέφαινον διὰ τῆς παθητικῆς φωνῆς *ἐπιβουλεύομαι* ἀείποτε παθητικὴν διάθεσιν, οἷον *ἐπιβουλεύομαι ὑπό τινος, ἐπεβουλευόμην ὑπό τινος, ἐπεβουλεύθην ὑπό τινος, ἐπιβεβούλευμαι ὑπό τινος*. Πρβ. καὶ *προεπιβουλεύω τινὶ* καὶ *προεπιβουλεύομαι ὑπό τινος*.

Καὶ δυνάμεθα μὲν εἰς πίστωσιν τοῦ πράγματος νὰ καταλέξωμεν ἔκ τε τῆς γλώσσης τῶν παλαιῶν καὶ τῆς τῶν μεταγενεστέρων πάμπολλα μὲν παρα-

* Ἴδ. σελ. 316.

δείγματα τοῦ ἐνεργητικοῦ ῥήματος, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ τοῦ παθητικοῦ, ἀλλ' ἱκανὸν ἐν τῷ παρόντι νομίζομεν νὰ παρατεθῶσιν ὡς μάλιστα συντείνοντα εἰς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἐκεῖνα τὰ χωρία, ἐν οἷς εὑρίσκονται ἀμφότερα τὰ ῥήματα κείμενα, οἷον

Πλάτ. Πολιτ. σελ. 417, Β' «μισοῦντες δὲ δὴ καὶ μισούμενοι καὶ *ἐπιβουλεύοντες* καὶ *ἐπιβουλευόμενοι* διάξουσι πάντα τὸν βίον».

Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Ζ', ε', 77 «οὐ γὰρ *ἐπιβουλεύσαντες* ἀδίκως ἔχομεν ἀλλ' *ἐπιβουλευθέντες* ἐτιμωρησάμεθα» καὶ Η', ζ', 12 «τὸ δὲ δυσκαταπρακτοτέρων τ' ἐρᾶν καὶ τὸ πολλὰ μεριμνᾶν καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἡσυχίαν ἔχειν κεντριζόμενον ὑπὸ τῆς πρὸς τἀμὰ ἔργα φιλονικίας καὶ τὸ *ἐπιβουλεύειν* καὶ τὸ *ἐπιβουλεύεσθαι*, ταῦτα τῷ βασιλεύοντι ἀνάγκη σοῦ μᾶλλον συμπαρομαρτεῖν».

'Αντιφ. σελ. 114,28 «οὐ γὰρ δήπου μαρτύρων γ' ἐναντίον οἱ *ἐπιβουλεύοντες* τοὺς θανάτους τοῖς πέλας μηχανῶνταί τε καὶ παρασκευάζουσιν ἀλλ' ὡς μάλιστα δύνανται λαθραιότατα καὶ ὡς ἀνθρώπων μηδένα εἰδέναι· οἱ δ' *ἐπιβουλευόμενοι* οὐδὲν ἴσασι πρὶν (ἂν) ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ γ' ἤδη καὶ γιγνώσκωσι τὸν ὄλεθρον ἐν ᾧ εἰσί» καὶ σελ. 126,5 «ἐγὼ μὲν οὖν πῶς *ἐπεβούλευσά* τι αὐτῷ, ὃ μὴ καὶ *ἐπεβουλεύθην* ὑπ' αὐτοῦ; τοῖς γὰρ αὐτοῖς ἀμυνόμενος αὐτὸν καὶ τὰ αὐτὰ δρῶν ἅπερ ἔπασχον σαφὲς ὅτι τὰ αὐτὰ καὶ *ἐπεβούλευσα* καὶ *ἐπεβουλεύθην*».

'Αριστοτέλ. Πολιτ. Δ', θ', 7 «καὶ διὰ τὸ μήτ' *ἐπιβουλεύεσθαι* μήτ' *ἐπιβουλεύειν* ἀκινδύνως διάγουσιν».

Βηρωσσ. παρ' Ἰωσ. κατ' Ἀπίων. Α', 20 «Οὗτος προστὰς τῶν πραγμάτων ἀνόμως καὶ ἀσελγῶς *ἐπιβουλευθεὶς* ὑπὸ τοῦ τὴν ἀδελφὴν ἔχοντος αὐτοῦ Νηριγλισσοόρου ἀνῃρέθη βασιλεύσας ἔτη δύο. Μετὰ δὲ τὸ ἀναιρεθῆναι τοῦτον διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν ὁ *ἐπιβουλεύσας* αὐτῷ Νηριγλισσόορος ἐβασίλευσεν ἔτη τέσσαρα. Τούτου υἱὸς Λαβοροσοάρχοδος ἐκυρίευσε μὲν τῆς βασιλείας παῖς ὢν μῆνας ἐννέα, *ἐπιβουλευθεὶς* δὲ διὰ τὸ πολλὰ ἐμφαίνειν κακοήθη ὑπὸ τῶν φίλων ἀπετυμπανίσθη. Ἀπολομένου δὲ τούτου, συνελθόντες οἱ *ἐπιβουλεύσαντες* αὐτῷ κοινῇ τὴν βασιλείαν περιέθηκαν Ναβοννήδῳ τινὶ τῶν ἐκ Βαβυλῶνος».

'Ωριγέν. Τόμ. ΙΗ', σελ. 167 «Ἐπιπόλαιον δὲ καὶ τὸ ἤδη γάρ που καὶ ἄνθρωπος *ἐπιβουλευόμενός* τε καὶ προαισθόμενος ἐὰν προείπῃ τοῖς *ἐπιβουλεύουσιν*, ἀποτρέπονται καὶ φυλάσσονται· πολλοὶ γὰρ καὶ προαισθομένοις τοῖς *ἐπιβουλευομένοις ἐπεβούλευσαν*».

'Ρήτ. Οὐαλζ. Τόμ. Β', σελ. 454,9 «πολλάκις γὰρ *ἐπεβουλεύθη* ὑπὸ τῶν θεῶν, ὡς αὐτὸς κατὰ τοῦ πατρὸς *ἐπεβούλευσεν*».

'Ο μέλλων τοῦ *ἐπιβουλεύομαι* κατὰ τὴν παθητικὴν φωνὴν σχηματιζόμενος εἶνε *ἐπιβουλευθήσομαι*, οἷον Δί. Κάσσ. ΝΒ', λγ', 8 «πιστεύοντες ὅτι οὔτε πταίσαντές τι κολασθήσονται οὔτε κατορθώσαντες *ἐπιβουλευθήσονται*».

Ἀλλ' ὁ Ξενοφῶν ποιεῖται χρῆσιν τοῦ μέσου τύπου ἐπὶ παθητικῆς διαθέσεως, οἷον Κύρ. Παιδ. Ε', δ', 34 «καὶ αὐτοὶ *ἐπιβουλευσόμεθα* καὶ ὁ οἶκος ὅλος» καὶ Ϛ', α', 10 «περὶ τῶν φρουρίων ὡς *ἐπιβουλευσομένων* πολλάκις πράγματα εἶχον φοβούμενός τε καὶ φρουρῶν». Πλεῖστοι δὲ μέσοι μέλλοντες παραλαμβάνονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπὶ πάθους.

Εὑρίσκεται δ' οὐ μόνον *ἐπιβουλεύομαί τι ὑπό τινος* καὶ τὰ αὐτὰ *ἐπιβουλεύομαι ὑπό τινος*, ὡς παρ' Ἀντιφῶντι, καὶ *τοιαῦτα ἐπιβουλεύομαι ὑπό τινος*, ὡς παρὰ Δημοσθένει (σελ. 400,188), κτλ. ἀλλὰ καὶ *ἐπιβουλεύομαι ὑπό τινος εἴς τι*, οἷον «οὗτος μέν γ' εἰς χρήματα καὶ τὸ παρ' ὑμῶν ἀδίκως ἐκπεσεῖν ἐπεβουλεύθη» (Δημοσθέν. σελ. 593,†).

Ὡς δὲ λέγεται ἐνεργητικῶς *ἐπιβουλεύω τι*, δι' οὗ σημαίνεται τὸ ἐπινοῶ τι καὶ προτίθεμαι καὶ παρασκευάζω ἢ τὸ ἐπιμηχανῶμαί τι, σκευωροῦμαί τι κατά τινος, ἐνεργῶ τι δολίως καὶ ὑπούλως πρὸς βλάβην ἢ ὄλεθρόν τινος, οὕτω καὶ παθητικῶς *ἐπιβουλεύεταί τι*, οἷον Θουκυδ. Γ', 96 «ὅτε τὸ πρῶτον ἐπεβουλεύετο (ἡ παρασκευή)» καὶ Ϛ', 88 «ἐπειρῶντο πείθειν μὴ περιορᾶν τὰ γιγνόμενα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς καὶ ἐκείνοις ὁμοίως ἐπιβουλευόμενα». Ἀριστοφ. Εἰρ. 404 «καί σοι φράσω τι πρᾶγμα δεινὸν καὶ μέγα, ὃ τοῖς θεοῖς ἅπασιν ἐπιβουλεύεται» (Σχολ. «Ἀντὶ τοῦ ἐπὶ τοῖς θεοῖς βουλεύεται»). Ἰσοκράτ. σελ. 257, ε' «οὐ παίδων βρῶσιν ὑπὸ τῶν οἰκειοτάτων ἐπιβεβουλευμένην;». Γαλην. Τόμ. Ε', σελ. 188 «οὔτε ἐκ πανουργίας τινὸς ἐπιβεβουλευμένης». Πρβ. καὶ Ἡλιόδ. Αἰθιοπ. Δ', 17 «ἅτε τῶν κλείθρων εἰς ῥᾳδίαν ἄνοιξιν ἐπιβεβουλευμένων», ἤγουν: ἐπιβούλως παρεσκευασμένων. Ὁ Ἰρσχίγιος ἀκολουθήσας τῷ Ἐμστερρουσίῳ ἐξέδωκεν *ἐπιμεμοχλευμένων*.

Ἐν τῷ Ἱππαρχικῷ τοῦ Ξενοφῶντος κεφ. Θ', 8 ἀπαντᾷ «*ἐπιβουλεύουσι* μὲν ἀλλήλοις οἱ ἐναντίοι, ὀλιγάκις δ' ἴσασι πῶς ἔχει τὰ *ἐπιβουλευόμενα*», παρὰ δὲ τῷ Ἀντιφῶντι σελ. 131,19 «καίτοι χαλεπόν γε τὰ ἐκ πολλοῦ κατεψευσμένα καὶ *ἐπιβεβουλευμένα*, ταῦτα παραχρῆμα ἀπελέγχειν». Πρβ. *τὰ κατηγορούμενα* καὶ *τὰ κατηγορημένα*, *τὰ στρατηγούμενα* καὶ *τὰ ἐστρατηγημένα*, *τὰ πεπολιτευμένα*, *τὰ ὑβρισμένα*, *τὰ ἠσελγημένα* (Ἴδε καὶ Πολυδεύκ. Η', 78), *τὰ ἠσεβημένα*, *τὰ νενεανιευμένα*, *τὰ πεπρεσβευμένα*, *τὰ σεσωφρονημένα*, *τὰ πεφιλοτιμημένα*, *τὰ ἐπικεχειρημένα*, *τὰ ἐπεσταλμένα*, *τὰ παραγγελλόμενα* καὶ *τὰ παρηγγελμένα*, *τὰ βεβιωμένα*, κτλ. Ἔτι δὲ *τὰ συνεδρευόμενα*, *τὰ βιολογούμενα*, *τὰ ἀνθρωπολογούμενα*, *τὰ ἀστρολογούμενα*, *τὰ τραγῳδούμενα*, *τὰ γεωγραφούμενα*, κτλ. Λέγεται δὲ καὶ *τὰ ἐπισταλέντα* καὶ *τὰ δυστυχηθέντα* καὶ *τὰ κινδυνευθέντα* καὶ *τὰ δωροδοκηθέντα*, περὶ οὗ ἴδε Κόβητον *Var. Lect.* σελ. 349 (Πρβ. καὶ σελ. 513 ἐκδ. β').

Παρατηρητέον δ' ὅτι ὑπὸ μὲν τοῦ Αἰσχίνου ἐλέχθη «μή τινες ὑμῶν ἀγνοήσωσί με ψυχαγωγηθέντες τοῖς *ἐπιβεβουλευμένοις* καὶ κακοήθεσι τούτοις ἀντιθέτοις» (σελ. 28,4), ὑπὸ δὲ Δίωνος τοῦ Κασσίου, μιμηθέντος πάντως τὸν Ἀθηναῖον ῥήτορα, ἐγράφη «τί δ' οὐκ ἂν ἔδρασας ὅπλα καὶ στρατιώτας λα-

ϐῶν ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἐν τῇ ὑπατείᾳ ταράξας ἐκ τῶν *ἐπιτετηδευμένων* σοι τούτων ἀντιθέτων, ὧν μόνων ἧς κύριος; (βιϐλ. ΜϚ', κε', 5). Πρϐ. καὶ Ἐρνέστον *Λεξ. Τεχνολ.* σελ. 120.

Ποιησάμενοι μνείαν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τῆς μετ' αἰτιατικῆς πράγματος συντάξεως τοῦ ἐνεργητικοῦ *ἐπιϐουλεύω*, οἷον *ἐπιϐουλεύω τι*, κρίνομεν ἐπάναγκες νὰ καταστήσωμεν ἐνθάδε τοῖς ἀπειροτέροις γνωστὸν ὅτι σπανιώτερον μὲν εὑρίσκεται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥῆμα μετὰ μόνης αἰτιατικῆς προενηνεγμένον, συχνότερον δὲ μετ' αἰτιατικῆς ἅμα καὶ δοτικῆς, οἷον *ἐπιϐουλεύω τινί τι*, *ἐπιϐουλεύω τινὶ κακόν τι*, *ἐπιϐουλεύω τινὶ θάνατον*, κτλ. Παρατιθέμεθα μαρτύρια πρῶτον τῆς συνηθεστέρας συντάξεως. Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 335 «εἴ τις ἐπιϐουλεύει τι τῷ δήμῳ κακὸν τῷ τῶν γυναικῶν». Ἡρόδ. Γ', 119 «μετὰ τῶν συγγενέων μιν ἐπιϐουλεύειν οἱ ἐπανάστασιν» καὶ Γ', 122 «ἐμοὶ γὰρ βασιλεὺς Καμϐύσης ἐπιϐουλεύει θάνατον» καὶ Η', 132 «οἱ στασιῶται σφίσι γενόμενοι ἐπεϐούλευον θάνατον Στράττι τῷ Χίου τυράννῳ». Θουκυδ. Ϛ', 54 «ἐπιϐουλεύει εὐθὺς ὡς ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης ἀξιώσεως κατάλυσιν τῇ τυραννίδι». Ἀντιφ. σελ. 114,28 «οἱ ἐπιϐουλεύοντες τοὺς θανάτους τοῖς πέλας» καὶ σελ. 126,7 «καθαρῷ μέν μοι τῆς αἰτίας ὄντι φόνον ἐπιϐουλεύοντες». Ἀνδοκίδ. σελ. 31,15 «ἀλλὰ καὶ λαθραῖον θάνατον ἐπεϐούλευσε Καλλίᾳ». Λυσ. σελ. 95,44 «ἔνιοι γὰρ τοιούτων πραγμάτων ἕνεκεν θάνατον ἀλλήλοις ἐπιϐουλεύουσι». Τῆς σπανιωτέρας συντάξεως μνημονεύομεν τρία παραδείγματα ἐκ τοῦ Θουκυδίδου βιϐλ. Γ', 109 «καὶ τὴν ἀποχώρησιν κρύφα οἷς ἐδέδοτο ἐπεϐούλευον» καὶ βιϐλ. Ζ', 51 «οὐ γὰρ ἂν τὸν ἔκπλουν ἐπιϐουλεῦσαι» καὶ βιϐλ. Η', 60 «ἐπιϐουλεύοντες ἀπόστασιν τῆς Εὐϐοίας». Λέγεται δὲ καὶ *βουλεύω τινὶ φόνον ἢ θάνατον* (Ἴδε Βυττεμϐάχιον *Ἰουλιαν.* σελ. 185 Λιψ. καὶ Βλαϋδήσιον *Σοφοκλ. Αἴ.* σελ. 225) καὶ *τοιαῦτα βουλεύω τινί* (Σοφοκλ. Τραχ. 807).

Ἐν μόνῳ τῷ παρεφθαρμένῳ καὶ μοχθηρῶς διακειμένῳ ἑλληνισμῷ γίνεται χρῆσις ἐνίοτε τοῦ τύπου *ἐπιϐουλεύομαι* καὶ *ἐπεϐουλευσάμην* ἀντὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ *ἐπιϐουλεύω* καὶ *ἐπεϐούλευσα*, οἷον

Εὐστάθ. σελ. 183,17 «καὶ ἅρματι ἐπιϐουλευσάμενος τότε καὶ νῦν καταδιφρεῦσαι τὸν Πέλοπα ἐν οὐ καλοῖς βεϐούληται» καὶ σελ. 1211,8 «ἐρεῖ ἄν τις ἐπιϐουλευσάμενος μέν τινι, ἀποτυχὼν δέ» καὶ σελ. 1229,9 «ἀλλὰ τῷ δόρατι τοῦ Ἀχιλλέως ἐπεϐουλεύσατο» καὶ σελ. 1807,59 «ὃς πρὸ ἐμοῦ ἢ δίχα ἐμοῦ ἐπιϐουλεύεται τῷ Τηλεμάχῳ» (Πρϐ. καὶ σελ. 309,8).

Ἱστορ. Μικρ. Δινδ. Τόμ. Α', σελ. 325,29 «ὅτι φωραθέντα τὸν Βιγίλαν ἐπιϐουλευόμενον τῷ Ἀττίλᾳ κτέ.». Ἀποσπ. Ἱστορ. Μυλλ. Τόμ. Ε', σελ. 35 «ὅτι Ἰουστῖνος τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ ἀπεκεφάλισεν ὡς ἐπιϐουλευσάμενον αὐτῷ». Ψευδοκαλλισθέν. Β', κε', 5 «εἰ σὲ τοῦ ζῆν ἐπιϐουλεύομαι, μὴ γένοιτο».

Σχολ. Αἰσχύλ. σελ. 245,21 Δινδ. «τὴν Θέτιν ἐπεϐουλεύσατό μοι». Σχολ.

Θουκυδ. σελ. 18,47 Διδ. «αὐτοὶ μᾶλλον ἐπιβουλευσάμενοι Ἱππίᾳ». Σχολ. Δημοσθέν. σελ. 448,14 Δινδ. «συσκευάζεσθαι: ἀντὶ τοῦ ἐπιβουλεύεσθαι». Σχολ. Ὀππιαν. Κυνηγ. Γ', 155 «μητίσασθαι: ἐπιβουλεύσασθαι» καὶ Ἁλιευτ. Β', 40 «κατ' ἄλλου νήχεται ἐπάνω, ἐπιβουλεύεται».

Εὑρίσκεται καὶ παθητικὸς ἀόριστος *ἐπεβουλεύθην* ἀντὶ τοῦ *ἐπεβούλευσα* παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ βιβλ. ΝΘ', κεφ. 26,4 «Πομπώνιον γὰρ *ἐπιβουλευθῆναι* λεχθέντα οἱ ἀπέλυσεν, ἐπεὶ ὑπὸ φίλου προεδόθη» καὶ παθητικὸς παρακείμενος *ἐπιβεβούλευμαι* ἀντὶ τοῦ *ἐπιβεβούλευκα* παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν Νομᾷ κεφ. Ε', 4 «ὡς πονηρὰν μὲν αὐτὸς ἔλαβε δόξαν *ἐπιβεβουλεῦσθαι* τῷ συνάρχοντι Τατίῳ, πονηρὰν δὲ τοῖς ὁμοτίμοις περιεποίησεν ὡς ἀνῃρημένος ὑπ' αὐτῶν». Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδαμῶς ἠδύνατο ἐπ' ἐνεργητικῆς διαθέσεως οὔτε ὁ Δίων νὰ εἴπῃ *ἐπιβουλευθῆναι* οὔτε ὁ Πλούταρχος *ἐπιβεβουλεῦσθαι*, ἄνευ τινὸς ὄκνου συγκατατιθέμεθα τῷ Ῥεισκίῳ τρέψαντι τὸ *ἐπιβουλευθῆναι* εἰς τὸ *ἐπιβουλεῦσαι* καὶ τῷ Στεφάνῳ μεταβαλόντι τὸ *ἐπιβεβουλεῦσθαι* εἰς τὸ *ἐπιβουλεῦσαι*.

Ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται κατὰ μὲν τὴν δόκιμον χρῆσιν «Βουλεύσεως ἔγκλημα: τὸ *ἐπιβεβουλευκέναι* θάνατον οὕτως Ἀθήνησιν ἐλέγετο» καὶ «Εὐεπιβούλευτος: ῥᾳδίως καὶ εὐχερῶς *ἐπιβουλευόμενος*», κατὰ δὲ τὴν ἀδόκιμον «Λοχίζει: *ἐπιβουλεύεται*», ὅπερ ὑπελήφθη ὑπὸ τοῦ Δινδορφίου ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου (Τόμ. Ε', σελ. 406) ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ *ἐπιβουλεύει*. Ἂν τὸ παρ' Ἡσυχίῳ *ἐπιβουλεύεται* εἶνε γραφικὸν πταῖσμα ἀντὶ τοῦ *ἐπιβουλεύει* οὐδεὶς δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπῃ, τοῦτο δ' ἡμεῖς ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα ὅτι οὔτε ὁ Πορφύριος ἔγραψεν «*ἐπιβουλεύεται* οὖν διὰ τῆς μητρὸς τοῖς Ἕλλησι καὶ οὐχ ἁπλῶς ὀργίζεται» (Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Γ', σελ. 19,31), ἀλλ' *ἐπιβουλεύει*, οὔτε ὁ Φρύνιχος «ὅσοι δὲ ἐπὶ καταφάσεως τιθέασι τὸ ἑκὼν εἶναι, οἷον ἑκὼν εἶναι ἔπραξα, ἑκὼν εἶναι *ἐπεβουλευσάμην*, οὗτοι δὲ μάλιστα ἁμαρτάνουσιν» (Ἐπιτ. σελ. 273), ἀλλ' *ἐπεβούλευσα*.

Ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Σωζομένου ἀνεγνώσθη ἐκ κώδικος «οὐδὲ ἐπαύσαντο οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες τοῖς τἀναντία δοξάζουσιν *ἐπιβουλεύΟΝΤΕΣ*» (σελ. 214 Οὔσσ.) ἀντὶ τοῦ *ἐπιβουλεύΕΣΘΑΙ*. Ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Πολυβίου κεφ. ΡΙΑ', 5 ἄλλα μὲν τῶν ἀντιγράφων ἔχουσι τὸ ὀρθὸν «λοιπὸν *ἐπεβούλευον* καὶ προσεπολέμουν ταῖς περὶ τούτους τοὺς τόπους ἐκτισμέναις πόλεσιν», ἄλλα δὲ τὸ ἐσφαλμένον *ἐπεβουλεύονΤΟ*. Πολλάκις δὲ συνεχύθησαν ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων αἱ ῥηματικαὶ καταλήξεις ΟΝ καὶ ΟΝΤΟ ἢ ΟΥΝ καὶ ΟΥΝΤΟ, ΑΝ καὶ ΑΝΤΟ, ΗΣΑΙ καὶ ΕΙΣΘΑΙ. κτλ., οἷον

Ἡρόδ. Η', 4 «καταρρωδήσαντες δρησμὸν *ἐβούλευον* ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου ἔσω ἐς τὴν Ἑλλάδα» καὶ *ἐβουλεύονΤΟ* καὶ Η', 18 «τρηχέως δὲ περιεφθέντες — δρησμὸν δὴ *ἐβούλευον* ἔσω ἐς τὴν Ἑλλάδα» καὶ *ἐβουλεύονΤΟ*. Πρβ.

Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 867, ε' «τρηχέως δὲ περιενεχθέντες—δρησμὸν *ἐβούλευον* εἰς τὴν Ἑλλάδα», ἀλλὰ σελ. 867, α' «τοὺς Ἕλληνάς φησι καταδειλιάσαντας ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου δρησμὸν *βουλεύεσθαι* ἔσω εἰς τὴν Ἑλλάδα» (Ἴδε καὶ Βρεδόβιον *π. Διαλ. Ἡροδ.* σελ. 25 καὶ Βαίριον, *Ἡροδ.* Τόμ. Δ', σελ. 7 ἐκδ. β' καὶ Κόβητον *Μνημοσ.* 1878, σελ. 38 καὶ 1877, σελ. 157).

Πολύβ. σελ. 148,25 Οὔλσχ. «Ἀχαιοῖς καὶ τῇ τούτων πίστει *συνεχρήσαντο* πρὸς τὴν τῶν παρόντων κακῶν ἐξαγωγήν» καὶ σελ. 1158,20 «μαρτύριον *ἐποιοῦντο* τῆς ἑαυτῶν ἀποφάσεως τὸ παραγεγονέναι φέροντα κτέ.». Κατὰ τοὺς κώδικας ἀναγινώσκεται πλημμελῶς *συνέχρησαν* καὶ *ἐποίουν*.

Ἡρόδ. Α', 73 «*ἐβούλευσαν* τῶν παρὰ σφίσι διδασκομένων παίδων ἕνα κατακόψαι» καὶ *ἐβουλεύσανΤΟ* (Πρβ. καὶ Γ', 84). Ἐν βιβλ. Α', κεφ. 11 ἄλλα μὲν τῶν ἀντιγράφων φέρουσιν «ἤτοι κεῖνόν γε τὸν ταῦτα *βουλεύσαντα* δεῖ ἀπόλλυσθαι», ἄλλα δὲ *βουλευσάΜΕΝΟΝ* (Ἴδε καὶ Βρεδόβιον *π. Διαλ. Ἡροδ.* σελ. 24).

Πολύβ. σελ. 1161,19 «ὅ φασι *ποιεῖσθαι* Κλειτόμαχον». Τὸ ὀρθὸν *ποιῆσαι* ἀποκατέστησεν ὁ Γήλιος. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐλμσληΐου παρ' Ἀριστοφάνει Ἀχαρν. 52 «ἐμοὶ δ' ἐπέτρεψαν οἱ θεοὶ σπονδὰς *ποιῆσαι* πρὸς Λακεδαιμονίους μόνῳ» καὶ 131 «ἐμοὶ σὺ ταυτασὶ λαβὼν ὀκτὼ δραχμὰς σπονδὰς *ποίησον* πρὸς Λακεδαιμονίους μόνῳ» ἀντὶ τοῦ *ποιεῖσθαι* καὶ *ποίησαι*. Ἐν στίχ. 58 ὁ ἄριστος κῶδιξ ἔχει «ὅστις ἡμῖν ἤθελε σπονδὰς *ποιεῖσθαι* καὶ κρεμάσαι τὰς ἀσπίδας» ἀντὶ τοῦ μόνου ἁρμόζοντος *ποιῆσαι*, ὅπερ εὑρίσκεται ἔν τε τοῖς ἄλλοις κώδιξι καὶ ἐν τῇ Σοφιστικῇ Προπαρασκευῇ τοῦ Φρυνίχου σελ. 45,6.

Ἀλλ' ἀκριβῶς περὶ τῆς ἐν τοῖς ἀντιγράφοις γινομένης συγχύσεως τῶν ῥηματικῶν καταλήξεων μέλλομεν ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ νὰ διαλάβωμεν.

Τὸ ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τοῦ Θουκυδίδου κείμενον (κεφ. 82) *ἐπιβουλεύσασθαι* ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ ἀντὶ τοῦ *ἐπὶ πολὺ βουλεύσασθαι*. Καὶ ὁ Στάλλιος δὲ νομίζει ὅτι ἐπιτείνεταί πως διὰ τῆς *ἐπὶ* προθέσεως ἡ ἔννοια τοῦ ῥήματος. Ἀλλά τινες μετέγραψαν *ἔτι βουλεύσασθαι*. Φέρεται δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐπικτήτου Διατριβαῖς βιβλ. Δ', α', 160 «ἐπὶ Λέοντα δ' ὑπὸ τῶν τυράννων πεμφθεὶς ὅτι αἰσχρὸν ἡγεῖτο οὐδ' *ἐπεβουλεύσατο*», ὅπερ ὁ Κοραῆς (σελ. 411) ἐξηγεῖται διὰ τοῦ «οὐδ' ἐβουλεύσατο ἐπὶ τῷ πράγματι, εἰ πειστέον δηλονότι, ἢ μή, τοῖς τυράννοις». Ὁ μακαρίτης Μαυροφρύδης γράφει (*Δοκιμ. Ἱστορ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσ.* σελ. 203). «Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀποθετικοῦ *ἐπιβουλεύεσθαι* κεῖται ἤδη ἐν τῷ Θουκ. Γ'. 82,4 *ἐπιβουλεύσασθαι* = τὸ *ἐπὶ πολὺ βουλεύσασθαι* Σχολ. (πρβλ. αὐτ. Krüger καὶ Poppo), ἔτι δὲ μᾶλλον ἀναφαίνεται ἐν τῷ Δίωνι τῷ Κασσίῳ ΝΘ'. 26 *ἐπιβουλευθῆναι*».

Σαφῶς, νομίζομεν, παρεστήσαμεν ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ *ἐπιβουλεύομαι* ἀντὶ τοῦ *ἐπιβουλεύω* παντελῶς ἀλλοτρία τῶν τε παλαιῶν ὑπῆρχε καὶ τῶν μεταγενεστέρων τῶν σπουδαζόντων ὁπωσδήποτε περὶ τὴν καθαρότητα καὶ ἀκρί-

δειαν τῆς φράσεως. Γράψαντες δ' ὅτι λέγεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *ἐπιβουλεύω τι* καὶ συχνότερον *ἐπιβουλεύω τινί τι* παρατηροῦμεν νῦν ὅτι πολλῷ ἔτι συχνότερον ἀπαντᾷ τὸ μετὰ μόνης τῆς δοτικῆς πτώσεως ἐκφερόμενον *ἐπιβουλεύω τινί*, δι' οὗ δηλοῦται καθόλου τὸ *ποιοῦμαι ἐπιβουλὴν κατά τινος*, οἷον Ξενοφ. Ἀναβ. Α', α', 3 «Τισσαφέρνης διαβάλλει τὸν Κῦρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὡς *ἐπιβουλεύοι αὐτῷ*», κτλ. Κατὰ τὸν αὐτὸν δ', ὡς εἰκός, τρόπον συντάσσεται καὶ τὸ *ἀντεπιβουλεύω* καὶ *προεπιβουλεύω* καὶ *συνεπιβουλεύω*, οἷον Θουκυδ. Α', 33 «ἡμέτερον δ' αὖ ἔργον προτερῆσαι—καὶ *προεπιβουλεύειν αὐτοῖς* μᾶλλον ἢ *ἀντεπιβουλεύειν*» καὶ Ἰσαῖ. σελ. 61,55 «διότι τῶν συγγενῶν μόνος μετὰ τῆς Ἀλκῆς ἐκείνης *τούτῳ* καὶ *τοῖς ἄλλοις συνεπιβουλεύσας τοῖς* τοῦ Εὐκτήμονος *χρήμασι* τοιαῦτα διεπράξατο». Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι τὸ *ἐπιβουλεύω τινί* εὑρίσκεται ἐνίοτε παρειλημμένον ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ *ἐπέχω τινὶ τὴν διάνοιαν* ἢ *ἐπιβάλλω τινὶ τὸν νοῦν*, τουτέστιν ἐπινοῶ τι, στοχάζομαί τινος, ἀποβλέπω εἴς τι, προτίθεμαί τι, σπουδάζω περί τι, κτλ., οἷον Ἡρόδ. Γ', 122 «πυνθάνομαι *ἐπιβουλεύειν σε πρήγμασι μεγάλοισι* καὶ χρήματά τοι οὐκ εἶναι κατὰ τὰ *φρονήματα*». Λυσ. σελ. 180,13 «οὐ γὰρ ἔδει αὐτὸν οὔτε ζῆν *τοιούτοις ἔργοις ἐπιβουλεύοντα* οὔθ' ὑφ' ὑμῶν ἀποθανεῖν». Πλάτ. Μενεξ. σελ. 241, ε' «τῇ ἑαυτοῦ σωτηρίᾳ τὸν νοῦν προσέχειν ἀλλὰ μὴ *τῇ* τῶν Ἑλλήνων *ἐπιβουλεύειν φθορᾷ*» καὶ Γοργ. σελ. 473, γ' «ἐὰν ἀδικῶν ἄνθρωπος ληφθῇ *τυραννίδι ἐπιβουλεύων*» (Πρβ. καὶ Ψευδοπλάτ. Ἐπιστ. Ζ', σελ. 329, γ' καὶ σελ. 333, γ'). Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι λέγεται ὁμοίως οὐ μόνον *ἐπιχειρῶ* καὶ *ἐπιτίθεμαι τοῖς πολεμίοις*, κτλ., ἀλλὰ καὶ *ἐπιχειρῶ* καὶ *ἐπιτίθεμαι ἔργῳ τινί*, κτλ.

Καὶ ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ καὶ δοκίμῳ γλώσσῃ φέρεται ἀείποτε τὸ πρὸς δοτικὴν συντεταγμένον *ἐπιβουλεύω τινί* ἀντὶ τοῦ ποιοῦμαι κατά τινος ἐπιβουλήν, ἐν δὲ τῷ μεταγενεστέρῳ καὶ παρεφθαρμένῳ ἑλληνισμῷ γίνεται ἐνίοτε χρῆσις καὶ τοῦ σολοίκου *ἐπιβουλεύω τινά*, οἷον Φώτ. Βιβλιοθ. σελ. 43,5 «Ἀρτοξάρης ὁ εὐνοῦχος—ἐπιβουλεύει βασιλέα» καὶ σελ. 57,30 «ὅτι Ὀλύμπιος ὁ ἐπιβουλεύσας Στελίχωνα μάγιστρος τῶν ὀρφικίων γέγονεν» καὶ σελ. 149,9 «περὶ Τιτυοῦ τοῦ ἐπιβουλεύσαντος Ἀλέξανδρον» καὶ Ἐπιστ. σελ. 438 «τῆς εἰκόνος ἐπιβουλεύει τὸ χρήσιμον». Ἀχμὲτ Ὀνειροκριτ. σελ. 245, 5 «ἐπιβουλεύοντος ἑτέρου τὸν ἄνδρα αὐτῆς».

Ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Βεκκήρου σελ. 136,28 ἀναγινώσκεται «Ἐπιβουλεύω: δοτικῇ. Ἐκ τοῦ περὶ συμμοριῶν *μήτε ἐκεῖνος ὃν ἡμεῖς ἐπιβουλεύειν ἡγούμεθα τοῖς Ἕλλησι* καὶ Δίων εἰκοστῷ ὀγδόῳ βιβλίῳ *καὶ τοῖς ὑπάτοις ἐπιβουλεύοντα*. Καὶ πρὸς αἰτιατικήν. Ὁ αὐτός *ὕπατοί τε ἀποδειχθέντες καὶ δεκασμοῦ ἁλόντες ἐπεβούλευσαν τοὺς κατηγορήσαντάς σφων Κότταν τε καὶ Τορκουάτον*». Ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦ Δίωνος, ὅπερ παρατίθεται πρὸς πίστωσιν τῆς μετ' αἰτιατικῆς συντάξεως τοῦ *ἐπιβουλεύω*, πλῆρες ἐκφερόμενον εἶνε «ὕπατοί τε ἀποδειχθέντες καὶ δεκασμοῦ ἁλόντες *ἐπεβούλευσαν*

τοὺς κατηγορήσαντάς σφων Κότταν τε καὶ Τορκουᾶτον Λουκίους, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀνῃρέθησαν, *ἀποκτεῖναι*» (βιβλ. ΛϚ', κζ', 4). Συντάσσει δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ὁ συγγραφεὺς οὗτος τὸ *ἐπιβουλεύω* μετ' ἀπαρεμφάτου λέγων «ἐπεὶ δ' ὑποτοπήσας τοῦτ' οὐχ ὑπήκουσεν, ἕτερόν τινα τρόπον ἐξαπατῆσαι ἐπεβούλευσε» (βιβλ. ΜΘ', λγ', 2).

Ὁ Ἰακώψιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει Ἀχιλλέως τοῦ Τατίου (σελ. 528) «Minus obvius usus verbi ἐπιβουλεύειν sequente infinitivo, pro ἐπενόει τι ὥστε ἀμύνασθαι, aut ἐπιβουλήν τινα ἐμηχανᾶτο (Γρ. *ἐμηχανᾶτο*). Praeivit. *Demosthen*. Or. c. Midiam p. 542. s. ὃ παθὼν Μειδίας οὕτως ὠμὸν τηλικαύτην ἐπεβούλευσε λαβεῖν· τῶν πεπραγμένων παρ' ἀνδρὸς πολίτου δίκην. Id. c. Apatur. T. II. p. 900. καὶ ὅτ' ἐξώρμιζε τὴν ναῦν, ἐπιβουλεύων ἀποδρᾶναι, καὶ ἀποστερῆσαι τὸ ἐπὶ τὴν τράπεζαν χρέος».

Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις συντάσσει ὁ Δημοσθένης τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥῆμα πρὸς ἀπαρέμφατον· καὶ παλαιότεροι δ' αὐτοῦ Ἀττικοὶ συγγραφεῖς παρέχουσιν ἡμῖν παραδείγματα τῆς συντάξεως ταύτης, ἣν γινώσκει καὶ ὁ ποιητὴς Ἀριστοφάνης καὶ ὁ ἰωνιστὶ γράψας Ἡρόδοτος.

Ἡρόδ. Α', 24 «τοὺς δὲ ἐν τῷ πελάγεϊ ἐπιβουλεύειν τὸν Ἀρίονα ἐκβαλόντας ἔχειν τὰ χρήματα» καὶ Ϛ', 137 «ἀλλὰ τέλος καὶ ἐπιβουλεύοντας ἐπιχειρήσειν φανῆναι ἐπ' αὐτοφώρῳ». Ἀλλὰ φέρεται καὶ γραφὴ *ἐπιβουλεύοντας ἐπιχείρησΙΝ*, ἥτις προεκρίθη ὑπό τινων. Οὐδαμῶς ἐγκρίνομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Κοβήτου (*Μνημοσ*. 1853, σελ. 328) γενομένην ἀνάγνωσιν «*μέλλοντας* ἐπιχειρήσειν» (Πρβ. καὶ Βχίριον '*Ηροδ*. Τόμ. Γ', σελ. 424 ἐκδ. β'). Ἡ μετ' ἀπαρεμφάτου σύνταξις τοῦ *ἐπιβουλεύω* εἶνε πάσης ἀμφιβολίας ἀπηλλαγμένη· ὅστις δ' ἂν ὑπολαμβάνῃ ὅτι σολοίκως ἔχει καὶ μάχεται τῇ φύσει τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ κατὰ μέλλοντα ἐκφορὰ τῆς ἀπαρεμφάτου, δύναται πολλῷ εὐλογώτερον νὰ μετατυπώσῃ τὸ *ἐπιχειρήσΕΙΝ* εἰς τὸ *ἐπιχειρῆσΑΙ* ἢ τὸ *ἐπιβουλεύοντας* εἰς τὸ *μέλλοντας*. Ἡμεῖς οὐδὲν ἄλλο παράδειγμα γινώσκομεν τῆς μετ' ἀπαρεμφάτου μέλλοντος συντάξεως τοῦ *ἐπιβουλεύω*· ἂν δ' εἶνε ἡ σύνταξις αὕτη ὅλως ἀσύστατος κατὰ τὴν φύσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης θὰ ἐξετάσωμεν προσηκόντως ἐν ἄλλῳ τόπῳ ποιούμενοι λόγον περὶ τοῦ *ἐνήσειν διενοοῦντο* καὶ *διενοοῦντο οἴσειν* καὶ *ἐν νόῳ ἔχων καταγιέειν* (=καθαγιεῖν) καὶ *ἐν νόῳ ἔχοντες ἐπιθήσεσθαι*, κτλ.

Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 1111 «ἀτὰρ διὰ τί δὴ ταῦτ' ἐπιβουλεύει (ὁ Ζεὺς) ποιεῖν ἡμᾶς;»

Θουκυδ. Γ', 20 «ἐπιβουλεύουσιν αὐτοί τε καὶ Ἀθηναίων οἱ ξυμπολιορκούμενοι πρῶτον μὲν πάντες ἐξελθεῖν καὶ ὑπερβῆναι τὰ τείχη τῶν πολεμίων». Ξενοφ. Ἀναβ. Ε', ϛ', 29 «ὡς ἄρα γιγνώσκων ὅτι αὐτὸς ἐπεβούλευε διαβάλλειν με πρὸς ὑμᾶς» καὶ Συμποσ. Δ', 52 «αἰσθάνομαι γάρ τινας ἐπιβουλεύοντας διαφθεῖραι αὐτόν».

Πλάτ. Πολιτ. σελ. 566, β' «βιαίῳ δὴ θανάτῳ ἐπιβουλεύουσιν ἀποκτιννύναι

λάθρᾳ» καὶ Συμποσ. σελ. 203, β' «ἡ οὖν Πενία ἐπιβουλεύουσα διὰ τὴν αὐτῆς ἀπορίαν παιδίον ποιήσασθαι ἐκ τοῦ Πόρου κτέ.» καὶ Ἱππάρχ. σελ. 228, δ' «ἐπιβουλεύων αὖ τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς παιδεῦσαι ἔστησεν αὐτοῖς Ἑρμᾶς» (Πρβ. καὶ Πρωταγ. σελ. 343, γ'). Ψευδοπλάτ. Ἐπιστ. Ζ', σελ. 334, α' «ὡς ἐπιβουλεύοντα γενέσθαι τύραννον».

Λυσ. σελ. 100,42 «δσοι ἐπιβουλεύσαντες ἀποκτεῖναί τινας ἔτρωσαν» καὶ σελ. 130,12 «οἱ δ' ἐνθάδε ὑπομένοντες καὶ ἐπιβουλεύοντες καταλῦσαι τὴν δημοκρατίαν εἰς ἀγῶνα Κλεοφῶντα καθιστᾶσι». Ἰσαῖ. σελ. 36,12 «τὴν δ' οὐσίαν ἀφελέσθαι τῶν χρήστων ἐπιβουλευσάντων ἔσωσεν ἡμῖν». Δημοσθέν. σελ. 520,16 «καὶ τοὺς στεφάνους τοὺς χρυσοῦς, οὓς ἐποιησάμην ἐγὼ κόσμον τῷ χορῷ, ἐπεβούλευσεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διαφθεῖραι» καὶ σελ. 884,6 «ἃ τοὺς ἄλλους ἐπεβούλευσε ποιῆσαι» καὶ σελ. 932,27 «ἐκακοτέχνουν καὶ ἐπεβούλευον μηδὲν ὑγιὲς ποιεῖν» καὶ σελ. 973,24 «ὡς ἐπεβούλευον ἀτιμῶσαι καὶ τὰ ἔσχατα πρᾶξαι».

Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Λουκιανῷ Θεῶν Διαλ. ΚΑ', 2 «ὁπότε ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐπαναστάντες ἐπεβούλευον συνδῆσαι λαβόντες αὐτόν» καὶ Ἡροδ. 1 «ἐπεβούλευε δέ, εἰ δυνατὸν εἴη, ἀθρόους που λαβεῖν τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας» (Πρβ. Φρίσχιον *Quaest. Lucian.* σελ. 107) καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ Ποπλικ. ΙΖ', 4 «ἐπιβουλεύων δὲ τὸν Πορσήναν ἀνελεῖν παρεισῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον» καὶ Ἀρτοξ. Δ', 4 «ἐκ δὴ τούτων μισοῦσα τὴν Στάτειραν ἡ Παρύσατις — ἐπεβούλευεν αὐτὴν ἀνελεῖν» καὶ Ἠθικ. σελ. 161, β' «αἴσθοιτο τοὺς ναύτας ἐπιβουλεύοντας ἀνελεῖν αὐτόν» καὶ παρὰ τῷ Λιβανίῳ Τόμ. Δ', σελ. 760,23 «μανία δήπουθεν ἄντικρυς ἐπιβουλεύειν μὲν τῶν ἀνηκέστων λάθρα τι διαπράξασθαι, προφανῶς δὲ τοῦτο καταμηνύειν». Πρβ. καὶ Σχολ. Θεοκρ. σελ. 394,13 Ἀρ. «τὸν γὰρ Δία μυθολογεῖ ἐπιβουλεύειν τῇ Ἥρᾳ μιγῆναι» (Ἴδε Βαλ. Ῥώσην *Ἀριστοτ. Ψευδεπιγρ.* σελ. 618).

Ἐν τῇ Ἐκλογῇ Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου ἀναγινώσκεται σελ. 63,15 «Οὐ μόνον βουλεύομαι ἀλλὰ καὶ βουλεύω — Ἐπιβουλεύω δὲ τὸ ἐπιβουλὴν ἀρτύω κατά τινος· καὶ αὖ ἐπιβουλεύω τὸ μετά τι βουλεύομαι. Ἀριστοφάνης ἐν Πλούτῳ *τί δὴ ταῦτ' ἐπιβουλεύει ποιεῖν ἡμᾶς;* καὶ Θουκυδίδης ἐν τῇ τρίτῃ *ἐπιβουλεύουσιν αὐτοί τε καὶ Ἀθηναίων οἱ ξυμπολιορκούμενοι πρῶτον μὲν πάντες ἐξελθεῖν*». Ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον ἁρμόζει νὰ ἐκλαμβάνηται τὸ *ἐπιβουλεύω* ἀντὶ τοῦ *μετά τι βουλεύομαι.*

Παρὰ Ξενοφῶντι ἐν Κύρου Παιδείᾳ βιβλ. Α', κεφ. δ', 13 εὑρίσκεται «ἐπιβουλεύσας *ὅπως* ἂν ἀλυπότατα εἴποι πρὸς τὸν πάππον καὶ διαπράξειεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς παισὶν ὧν ἐδέοντο».

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΚΕΙΟΝ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΒΕΝΕΤΙΚΗΝ ΕΠΟΧΗΝ

Α΄.

Ἡ ὕπαρξις τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐν Κερκύρᾳ ἀνάγεται, κατὰ τὰς σωζομένας μαρτυρίας, εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Βενετοκρατίας. Περὶ τούτου νύξιν, ἂν οὐχὶ περὶ τοῦ ὀνόματος περὶ τοῦ πράγματος, εὑρίσκομεν ἐν μιᾷ τῶν ἀρχαιοτέρων πρεσβειῶν, δι' ὧν κατὰ τὰ ἀνέκαθεν εἰθισμένα, ἡ Κοινότης τῆς Κερκύρας τὰς αἰτήσεις καὶ τὰ παράπονά της ὑπέβαλλε πρὸς τὴν κυρίαρχον κυβέρνησιν, κατορθοῦσα τοιουτοτρόπως οὐχὶ ἅπαξ, νὰ διεκδικῇ καὶ ἐξασφαλίζῃ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προνόμια αὐτῆς καὶ κατὰ τῆς ἐν τῇ νήσῳ προϊσταμένης Βενετικῆς ἀρχῆς.

Ἡ ἐν ἔτει 1443 σταλεῖσα εἰς Βενετίαν κερκυραϊκὴ πρεσβεία, ἐν κεφαλαίῳ δεκάτῳ τῶν αἰτήσεων αὐτῆς, ἐφ' ὧν ἡ Βενετικὴ Σύγκλητος ἐν συνεδριάσει ἀπεφάνθη τῇ ἑβδόμῃ Μαρτίου τοῦ ἔτους ἐκείνου· «Ἱκέτευσε νὰ ἐκδοθῇ πρόσταγμα, ὅπως ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Κερκύρας, οἱασδήποτε καταστάσεως καὶ ἂν ὦσιν, οἵτινες ἤθελον ἔχει εἰς χεῖράς των ἔγγραφόν τι περὶ προνομίου, ἀνῆκον εἰς τὴν Κοινότητα τῆς Κερκύρας, προσαγάγωσιν αὐτὸ εἰς τὴν Διοίκησιν (Reggimento), ἐπὶ ποινῇ δουκάτων ἑκατόν, ὧν τὸ μὲν ἥμισυ ἔστω τῆς Κοινότητος, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ τοῦ καταγγελέως· καὶ τὰ ὅσα περὶ προνομίων ἔγγραφα ἔχουσιν ἤδη καὶ ὅσα θέλουσι λάβει, νὰ τὰ καταγράψωσιν ἐν τῇ Καγκελλαρίᾳ, καὶ νὰ τὰ θέσωσιν ἐν κιβωτίῳ, καὶ νὰ τὰ ἔχωσιν ὑπὸ ἑπτὰ κλεῖδας, ὧν τὴν μίαν νὰ κρατῇ ὁ κ. Βάϊλος, ἕκαστος δὲ τῶν Συνδίκων τὴν ἰδικήν του». Προστίθεται δὲ ὡς λόγος τοῦ αἰτουμένου μέτρου ὅτι «εἰς χεῖρας πολλῶν εὐγενῶν περιῆλθον τοιαῦτα ἔγγραφα, οὗτοι δὲ τ' ἀποκρύπτουσιν, ὡς ἀποφαινόμενά που κατ' αὐτῶν». Ἡ ἀπάντησις παραδοχῆς, ὡς εἴθισται εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τῆς αἰτήσεως ἑπομένη ἐπιτάττει εἰς τὸν Βάϊλον νὰ προβῇ, οὐχὶ μόνον διὰ προκηρύξεως, ἀλλὰ καὶ δι' ἀνακρίσεως ὅπως ληφθῶσι τὰ ῥηθέντα περὶ προνομίων ἔγγραφα [1].

1 Βιβλίον λεγόμενον τοῦ Χρυσοβούλλου τῆς Κοινότητος Κερκύρας σωζόμενον ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ ἤτοι Copia dei Capitoli della Spectabile Università di Corphù tratti dalli Libri Communi della Cancellaria Ducal della Illma Sria di Venetia incomminciando dal MCCCLXXXVI fin MDXXIIII scritta per me Alvise di Garzoni Nodaro Ducal a richiesta delli Sp'i Ambassadori della detta Mca Città D. Andriol Carthano, Beno Lanza e Manoli Mosco venuti a Venetia il 1542 φυλλ. 12 καὶ 14.

Πρὸς διαφώτισιν τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων ἀρχῶν, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι μέχρι τοῦ ἔτους 1420 ὁ Βάϊλος ἦτο ἡ πρώτη ἐν Κερκύρᾳ Βενετικὴ ἀρχή, διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐξασκοῦσα. Τότε δέ, αἰτήσει τῶν Κερκυραίων, προσετέθησαν αὐτῷ τρεῖς ἕτεροι Βενετοὶ εὐπατρίδαι, οἵτινες ὁμοῦ μετὰ τοῦ Βαΐλου συναπετέλουν τὴν ἐν Κερκύρᾳ Διοίκησιν (Reggimento), δύο μὲν ὡς σύμβουλοι τοῦ Βαΐλου, εἷς δὲ λεγόμενος Προβλεπτὴς καὶ Καπιτάνιος, ὅστις εἶχε τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ Παλαιῷ φρουρίῳ, ἔχων σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπ' αὐτὸν καὶ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Ὁ Βάϊλος, ὅστις ἦτο κατὰ πρῶτον ἡ ἀνωτέρα ἀρχή, κατήντησε προϊόντος τοῦ χρόνου δευτερεύουσα, ἀφοῦ μάλιστα συνέστη ἐν Κερκύρᾳ ἡ ἕδρα τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ τῆς θαλάσσης τοῦ καὶ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ τῆς Ἀνατολῆς ἐπικληθέντος, ὡς περιβεβλημένου τὴν ὑπερτάτην εἰς τὰς ἡμετέρας νήσους Βενετικὴν ἐξουσίαν, σὺν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ συνήθως σταθμεύοντος Βενετικοῦ στόλου. Οἱ Σύνδικοι δὲ ἦσαν ἡ πρώτη ἐγχώριος ἀρχή, οἵτινες καὶ προΐσταντο τοῦ συμβουλίου τῆς Κοινότητος ἤτοι τῆς πόλεως, παρ' οὗ ἐνιαυσίως ἐξελέγοντο, καὶ οὗτινος αὐτοὶ διέταττον τὴν συγκάλεσιν, διὰ τῶν Κηνσόρων γενομένην· ἐν γένει δὲ ἀντεπροσώπευον τὴν Κέρκυραν ἐνώπιον τῶν ἀνωτέρων Βενετικῶν ἀρχῶν. Οἱ Σύνδικοι τὸ πρῶτον ἦσαν τέσσαρες, δύο Γραικοὶ καὶ δύο Λατῖνοι, ἔπειτα δὲ περιωρίσθησαν εἰς τρεῖς. Ἐξελέγοντο ὅμως ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἔκτακτοι Σύνδικοι [1]. Διὰ τοῦτο πιθανῶς, ὅτε ὡς ἀνωτέρω προωρίσθη περὶ ἑπτὰ κλειδῶν διὰ τὸ κιβώτιον τῶν ἐγγράφων, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὑπὲρ τοὺς τέσσαρας Συνδίκους.

Ἐξ ὅσων ἀνωτέρω παρεθέσαμεν ἐκ τῆς ἐν ἔτει 1443 πρεσβείας, προκύπτει καθαρῶς ἡ πραγματικὴ ἵδρυσις τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου παρ' ἡμῖν, συνισταμένου, ὡς εἴρηται, εἰς τὰ ἐν ἑνὶ κιβωτίῳ φυλαττόμενα ἔγγραφα τῆς Κοινότητος ὑπὸ ἑπτὰ κλεῖδας, ὧν τὴν μίαν εἶχεν ὁ Βάϊλος. Ὅθεν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἔκτοτε τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τοῦτο τῆς Κοινότητος ἐγκαθιδρύθη ἐν τῷ οἰκήματι τοῦ Βαΐλου Κερκύρας, ὅπου τῷ ὄντι, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω ὑπῆρξε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Βενετοκρατίας. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν θετικῶς, ὡς εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Κοινότητος ἀποβλέποντα, ὅσα μετὰ ἑξηκονταετίαν, τῇ 10 Νοεμβρίου 1505 διέταττεν ἡ Βενετικὴ Σύγκλητος καὶ περὶ ὧν ἀνετίθετο ἡ ἐκτέλεσις εἰς τοὺς ἐντολῇ τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα ἀπεσταλμένους Συνδίκους καὶ Προβλεπτὰς κατὰ τὴν Ἀνατολήν, περὶ διευθετήσεως τῶν ἐν τῇ Καγκελλαρίᾳ τοῦ Βαΐλου Κερκύρας διατηρουμένων βιβλίων καὶ ἐγγράφων. Οὐχ ἧττον παραθέτομεν ὧδε καὶ αὐτὰ μήπως διὰ τὴν καὶ ἔκτοτε, ὡς εἶναι πιθανὸν κατάθεσιν ἐν τῷ οἰκήματι τοῦ Βαΐλου, τῶν ἐγγράφων καὶ βιβλίων τῆς Κοινότητος, ἅτινα δὲν ἦσαν ἴσως πολυάριθμα, ὑπήχθησαν σιωπηλῶς καὶ ταῦτα εἰς τὸ λαμβανόμενον μέτρον πρὸς τακτοποίησιν τῆς Καγκελλαρίας τοῦ Βαΐλου.

1 Ε. Λούντζη. Ἡ Ἑπτάνησος ἐπὶ Ἐνετοκρατίας Κεφ. Α' καὶ Κεφ. Δ'.

Ὁμιλεῖ ὡς φαίνεται παρὼν ἐν Κερκύρᾳ ἁρμόδιος Βενετὸς ἄρχων, ἐκθέτων τὰς ὑπὸ τῶν Συνδίκων αὐτῆς αἰτουμένας προνοίας, ἐφ' ὧν αὐτὸς ἀποφαίνεται, καὶ δίδεται ἡ ἔγκρισις τῆς ἐν Βενετίᾳ ἀνωτέρας ἀρχῆς τῇ δεκάτῃ Νοεμβρίου 1505.

«Ἐνεφανίσθησαν, λέγει, ἐνώπιον ἡμῶν οἱ Σύνδικοι τῆς πόλεως ταύτης μετ' ἄλλων τῶν προυχόντων αὐτῆς, ἐξαιτούμενοι νὰ διορισθῇ φύλαξις καὶ πρόνοια περὶ τῶν βιβλίων τῆς Καγκελλαρίας τοῦ μεγαλοπρεποῦς Βαΐλου, ὥστε νὰ διατηρῶνται πρεπόντως, ἵνα αἱ ἀποφάσεις, οἱ ὁρισμοὶ καὶ αἱ ἄλλαι δικαστικαὶ πράξεις αἱ περιεχόμεναι εἰς τὰ αὐτὰ βιβλία, ἐξ ὧν διευκρινίζονται καὶ μαρτυροῦνται ἡ ἰδιωτικὴ περιουσία, καὶ ἐπίσης τὰ δημόσια δίκαια εἰς πλείστας κρισολογίας, ἐν αἷς ἐνέχεται ἡ Περιφανεστάτη ἡμῶν Αὐθεντία, νὰ δύνανται, κατὰ τὰς ἐντυγχανούσας ἀνάγκας, ν' ἀνευρίσκωνται, καὶ νὰ μὴ δίδηται ἀφορμὴ εἰς τοὺς κακοβούλους διὰ τὴν κακὴν φύλαξιν καὶ ὀλίγην ἐπιμέλειαν περὶ τὰ ἀνωειρημένα βιβλία, νὰ ὑπεξαιρῶσι καὶ σχίζωσι μέρος αὐτῶν, οὐκ ὀλίγον ζημιουμένων τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὰ ἐν τοῖς αὐτοῖς βιβλίοις περιεχόμενα ἔγγραφα, ὡς καθ' ἃ βεβαιοῦσι, συνέβη κατὰ τὸ παρελθόν. Ὅθεν κατανοοῦντες ἡμεῖς τὴν σημαντικότητα τῶν ἀνωειρημένωβιβλίων καὶ ἐγγράφων, καὶ τὸ εὔλογον τῆς γενομένης αἰτήσεως ὑπὸ τῶν ῥηθέντων Συνδίκων, δυνάμει τῆς ἐξουσίας ἣν περιβάλλεται τὸ ἡμέτερον ἀξίωμα, ὑπομιμνήσκοντες καὶ ἐπαινοῦντες πρὸς τοὺς ῥηθέντας ἀναφερομένους διὰ τὸ ὑπούργημα τοῦτο, τὸ ἄτομον τοῦ κ. Π. Ἀντωνίου Γαζέλου (Pre Antonio Gazelo) κατοικοῦντος ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἀπὸ εἴκοσι τριῶν ἐτῶν ἐξασκουμένου ὡς βοηθοῦ (coadiutor) ἐν αὐτῇ τῇ Καγκελλαρίᾳ, διορίζομεν αὐτὸν τὸν Π. Ἀντώνιον συντηρητὴν καὶ τακτοποιητὴν ἁπάντων τῶν ἐν τῇ εἰρημένῃ Καγκελλαρίᾳ τοιούτων βιβλίων, ἐπὶ τῶν διαφόρων κατὰ καιρὸν Διοικήσεων, διὰ τὰς ἐν καλῷ χάρτῃ ἀντιγραφὰς τῶν προσταγμάτων καὶ δουκικῶν γραμμάτων καὶ ἄλλων διατάξεων στελλομένων εἰς Κέρκυραν εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, δικαιούμενον νὰ λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν ἄσπρον ἕν, δι' ἕκαστον βιβλίον ὅπερ ἀνεύρῃ καὶ δείξῃ τῇ αἰτήσει παντὸς ἰδιώτου· ἐπίσης νὰ ἔχῃ ἁπάσας τὰς ἀντιγραφὰς τῶν ῥηθέντων βιβλίων καὶ ἀναγράφων ἐν καλῷ χάρτῃ, καὶ τοῦτο προσηκόντως ἀνταμειβόμενος διὰ τὴν ἐργασίαν του, ὁριζομένου ὅτι ἂν θέλῃ τις νὰ ἴδῃ διάφορα βιβλία περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὁ ῥηθεὶς βοηθὸς νὰ μὴ δύναται νὰ λαμβάνῃ εἰμὴ ἓν μόνον ἄσπρον» [1].

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι εἰς τὰ τοιουτοτρόπως ἐν ἔτει 1505 διατασσόμενα, οὐδεμία γίνεται μνεία ἐγγράφων προνομίων τῆς Κοινότητος, περὶ ὧν ῥητῶς ἐπρονόησε προηγουμένως τὸ ἀπ' ἀρχῆς παρατεθὲν Κεφάλαιον τῆς ἐν ἔτει 1443 κερκυραϊκῆς πρεσβείας, καὶ περὶ ὧν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, διαλαμβάνουσιν ἐν γένει ἅπασαι αἱ μεταγενέστεραι πράξεις, αἱ περὶ Καγκελλαρίας τῆς Κοινότητος προνοοῦσαι. Ὥστε καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτρέπεται ἁπλῶς καὶ

1 Βιβλίον τοῦ Χρυσοβούλλου. Φυλλ. 26, 27, 28 καὶ 30.

μόνον ἡ ὑπόθεσις, ὅτι δυνάμει τῆς ὡς ἀνωτέρω περὶ τῶν ἐν τῇ Καγκελλαρίᾳ τοῦ Βxῖλου βιβλίων ἀνατεθείσης αὐτῷ ἐντολῆς ὁ Ἀντώνιος Γαζέλος ἠσχολήθη καὶ εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς κερκυραϊκῆς Κοινότητος. Ἄλλως τε τὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔχουσι πολλὴν τὴν ἀσάφειαν, οὐδὲ περιῆλθέ τι μέχρις ἡμῶν παρέχον εἴδησίν τινα περὶ τοῦ ποία τις πράγματι ἀπέβη ἡ τοῦ Γαζέλου ἐργασία.

Οὐχὶ μετὰ μακρὸν χρόνον μεγάλη ἐνέσκηψεν εἰς τὰ ἐν Κερκύρᾳ Ἀρχειοφυλακεῖα, δημόσιά τε καὶ ἐγχώρια, σύγχυσις καὶ καταστροφὴ κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1537 φοβερωτάτην τουρκικὴν πολιορκίαν, καθ' ἣν σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπωλέσθησαν καὶ τὰ πρωτότυπα τῶν ἐν ἔτει 1386 χορηγηθέντων εἰς τὴν Κέρκυραν προνομίων, κατὰ τὴν εἰς τὴν Βενετικὴν Πολιτείαν ἑκουσίαν αὐτῆς παράδοσιν. Διὸ ἐδέησε νὰ ληφθῶσιν ἐκ Βενετίας νέα τούτων ἐπίσημα ἀντίγραφα, διὰ τῆς ἐν ἔτει 1542 σταλείσης Κερκυραϊκῆς πρεσβείας, δι' ἧς πρὸς τούτοις ἐζητήθη καὶ ἡ ἐπικύρωσις τῶν περὶ προνομίων τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας παπικῶν βουλῶν Λέοντος δεκάτου (10 Μαΐου 1521) καὶ Παύλου τρίτου (8 Μαρτίου 1540) πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ πατρίου θρησκεύματος τῶν Κερκυραίων ἀπὸ τῶν καταδυναστειῶν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἤδη ἐπὶ τῆς τῶν Ἀνδηγαυῶν δεσποτίας, εἶχε μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς σφετεριστικῶς ἐγκαθιδρυθῇ ὡς ἐπικρατοῦσα ἐν Κερκύρᾳ [1].

Ἀπὸ τοῦδε μᾶλλον εὐκρινὴς παρουσιάζεται ἡ ὕπαρξις τοῦ Ἀρχειοφυλακείου τῆς Κοινότητος.

Β'.

Ἐν ἔτει 1558 ἱδρύεται τὸ ἀξίωμα Καγκελλαρίου τῆς Κοινότητος, εἰς ὃν ἀνατίθεται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ φύλαξις τῶν ἐγγράφων ταύτης, τουτέστι ἡ τοῦ πραγματικῶς ὑπάρχοντος Ἀρχειοφυλακείου αὐτῆς διεύθυνσις. Ἰδοὺ δὲ ἡ περὶ τῆς ἱδρύσεως τούτου ψηφισθεῖσα πρᾶξις ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινότητος τῇ προτάσει τῶν τότε Συνδίκων, ἤτοι προϊσταμένων τῆς ἐγχωρίου διοικήσεως τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1558, διαγράφουσα τὰ καθήκοντα αὐτοῦ τοῦ Καγκελλαρίου καὶ δεικνύουσα εἰς τί τότε συνίστατο τὸ ῥηθὲν Ἀρχειοφυλακεῖον [2].

1 Ἀρχειοφυλ. Κεφ XXIV καὶ Κεφ. XXV τῆς ἐν ἔτει 1512 Πρεσβείας. Ὅρα καὶ Ε. Λούντζη Ἡ Ἑπτάνησος ἐπὶ Ἑνετοκρατίας Κεφ. ΙΑ'.

2 Πρὸς διασάφησιν τοῦ ἐπὶ Βενετοκρατίας συστήματος τῆς ἐγχωρίου Διοικήσεως τῆς Κερκύρας, ὑπομιμνήσκομεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ συμβούλιον τῆς Κοινότητος εἴτε τῆς πόλεως, ἀριθμοῦν τὸ πάλαι ἑβδομήκοντα ἢ ὀγδοήκοντα μέλη, συνεπείᾳ τῆς ἐν ἔτει 1484 κερκυραϊκῆς Πρεσβείας, ἐξελέγετο ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τούτῳ κατ' ἔτος συγκαλουμένου Γενικοῦ Συμβουλίου, περιλαμβάνοντος ἅπαντας τοὺς ἐνήλικας εὐγενεῖς, καὶ ἐψήφιζε σὺν τοῖς ἄλλοις ἅπαντα τὰ τῆς Κοινότητος ἀξιώματα καὶ ὑπουργήματα (cariche ed offici) (Le Leggi Municipali delle Isole Ionie dall' anno 1386 fino alla caduta della Republica Venetapublicate dal D. G. Pojago. Corfù 1846 Τομ. Α'. σελ. 35). Τὸ Συμβούλιον τῶν ἑβδομήκοντα ηὐξήθη ἔπειτα μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ 150, διὰ δουκικοῦ θεσπίσματος 14 Μαΐου 1489. Ὁρισμὸς δὲ τοῦ Γενικοῦ Προβλε-

«Γνωσταὶ εἶναι εἰς τὸ Σεπτὸν Συμβούλιον αἱ καθ' ἡμέραν ἀκολουθήσασαι καὶ ἐξακολουθοῦσαι ἀταξίαι εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Μεγαλοπρεποῦς ταύτης Κοινότητος καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τούτου διοριζομένων ἀξιωμάτων· διότι οὐδεὶς ὑπάρχει ἐπιφορτισμένος νὰ κρατῇ τὰς διαταγάς, πρεσβείας καὶ πολλὰ ἔγγραφα προνομίων, ὅσα δι' ἱδρώτων, ἀγρυπνιῶν καὶ ἐξόδων ἀπέκτησαν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι. Ἱκανὸν μέρος τούτων ἀπωλέσθη, ἄλλα δὲ ὅταν ζητῶνται δὲν δύνανται νὰ εὑρεθῶσιν, εἰμὴ διὰ μεγίστων δυσκολιῶν· ὥστε ὁσάκις ἡ Κοινότης θέλει νὰ μεταχειρισθῇ τὰς διαταγὰς ταύτας δὲν τὰς εὑρίσκει, καὶ ἕνεκα τούτου τὰ πράγματά της κακῶς ἔχουσι, μετὰ μεγίστης ζημίας ἁπάντων ἡμῶν, οἵτινες δὲν δυνάμεθα νὰ ποιήσωμεν χρῆσιν τῶν δωρημάτων τῆς εὐδαιμονεστάτης Βενετικῆς κυριαρχίας.

«Διὰ ταῦτα ὁ νῦν ἐκλαμπρότατος Βάϊλος καὶ Γενικὸς Προβλεπτὴς εἰς πάντα πάντοτε προσέχων πρὸς τὸ καλὸν τῆς Κοινότητος ταύτης, ὡς πατὴρ ἀγαθὸς ἐμνήσθη ἐπίσης ὅτι πρέπει νὰ ἐκλεχθῇ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τούτου ἕνας Καγκελλάριος τῆς μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος, ἐπιφορτισμένος νὰ κρατῇ καὶ φυλάττῃ τὰ προνόμια, τὰς πρεσβείας, τὰς διαταγὰς καὶ πᾶν ἄλλο, ὅπερ ὑπάρχει τῆς Κοινότητος, ἵνα μὴ ἐξακολουθῶσιν ἀπὸ τοῦδε εἰς τὸ ἑξῆς αἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκολουθήσασαι μεγάλαι ἀταξίαι. Ἑπομένως ψηφισθήσεται καθ' ἃ ἡμεῖς οἱ τοῦ παρόντος ἔτους Σύνδικοι προτείνομεν, νὰ ἐκλέγηται κατ' ἔτος παρὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς συμβουλίου, εἷς τῶν ἡμετέρων πολιτῶν γινώσκων γράμματα ἑλληνικὰ καὶ λατινικά, μὲ τίτλον Καγκελλαρίου τῆς Κοινότητος καὶ μισθὸν δουκάτων 36 κατ' ἔτος, ἐντεταλμένος νὰ κρατῇ καὶ φυλάττῃ ἅπαντα τὰ ἔγγραφα, ἤγουν πρεσβείας, προνόμια, διαταγὰς καὶ ἀποφάσεις γενομένας ἐν τῷ Συμβουλίῳ τούτῳ, καὶ τὰς ἀφορώσας ἐκείνους οἵτινες ἂν καὶ διατελοῦντες ἐν περιόδῳ ἀπαγορεύσεως [1] οὐχ ἧττον ψηφοφοροῦνται Φράγκοι καὶ Γραικοί, ὀφείλων δὲ ἅπαντα ταῦτα καὶ ὅσα ἄλλα ἔγγραφα ἀνήκουσιν εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ Κοινότητα νὰ τὰ φυλάττῃ χωριστά, ἵνα ἐν παντὶ χρόνῳ δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν ῥηθεῖσαν Κοινότητα·

πτοῦ καὶ Ἐλεγκτοῦ Βερνάρδου Μοροζίνη ἀπὸ 31 Ὀκτωβρίου 1655, ὁρίζει ἡμέραν τῆς ἐτησίας συγκαλέσεως τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τὴν 15 Ὀκτωβρίου, ὅπως ἐκλέξῃ τὸ Συμβούλιον τῶν 150, ὅπερ ἐντὸς τοῦ Νοεμβρίου ὤφειλε νὰ προβῇ εἰς τὰς ἐκλογὰς τῶν ἀξιωμάτων καὶ ὑπουργημάτων μέχρι τῆς 24 Δεκεμβρίου, ἅτινα ἀμέσως τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων 25 Δεκεμβρίου ὤφειλον ν' ἀναλάβωσι τὰ καθήκοντά των (Vol. 65. Arg. Dio. Δέσμη 28 φυλλάδιον ἔντυπον). Ἡ προθεσμία αὕτη τῶν ἐκλογῶν σπανίως ἐτηρεῖτο καὶ ἐξηκολούθουν αἱ ψηφοφορίαι καὶ ἀρξαμένου τοῦ νέου ἔτους. Τὸ συμβούλιον περιεῖχε δύο τάξεις μελῶν τοὺς λεγομένους Λατίνους καὶ τοὺς Γραικούς, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ πρεσβευομένου θρησκεύματος διακρινομένους, καὶ τινα τῶν ἀξιωμάτων τῆς πόλεως, καθ' ὡρισμένην ἀναλογίαν ἀνῆκον εἰς τοὺς μὲν καὶ εἰς τοὺς δέ. Ἦσαν λ.χ. Σύνδικοι Γραικοὶ καὶ Σύνδικοι Λατῖνοι, δικασταὶ Γραικοὶ καὶ δικασταὶ Λατῖνοι, ἀγορανόμοι ἐπίσης κτλ.

1 Contumacia. Τῶν εἰς ἀξιώματά τινα ἐκλεχθέντων καὶ ὑπηρετησάντων ἀπηγορεύετο ἐπί τινα χρόνον ἡ εἰς ὑπούργημα ἐκλογή· ἡ δὲ περίοδος τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης ἐλέγετο contumacia.

νὰ διακηρυχθῇ δὲ ὅτι ὁ ἐσόμενος Καγκελλάριος τὸ παρὸν ἔτος, ὀφείλει νὰ καταγράψῃ χωριστὰ εἰς ἓν βιβλίον τὰ ψηφίσματα καὶ τὰς διαταγὰς ὅσα κατὰ διαφόρους καιροὺς τὸ Συμβούλιον τοῦτο παρεδέχθη, ὁμοίως δὲ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ τὰ κατὰ καιροὺ, παραδεχθησόμενα· νὰ ὑποχρεωθῶσι δὲ οἱ μέλλοντες σεβαστοὶ Σύνδικοι καὶ αὐτὸς ὁ Καγκελλάριος, κατὰ πᾶσαν ἔναρξιν τῶν ἐκλαμπροτάτων διοικήσεων, νὰ ἐμφανίζωνται ἐνώπιον τῆς ἐκλαμπρότητός των καὶ νὰ δεικνύωσι τὰ προνόμια τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης Κοινότητος, αἰτοῦντες ἔπειτα, ὅταν τύχῃ περίστασις, τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, ἐπὶ ποινῇ ἐπιβαλλομένῃ τοῖς τε Συνδίκοις καὶ τῷ Καγκελλαρίῳ δουκάτων πεντήκοντα. Ὁ δὲ κατὰ διαδοχὴν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐσόμενος Καγκελλάριος νὰ λαμβάνῃ ἀπόδειξιν παραλαβῆς ὑπὸ τοῦ διαδόχου του πασῶν τῶν πρεσβειῶν, προνομίων, διαταγῶν καὶ παντὸς ἄλλου ὅσα παραδώσῃ εἰς αὐτὸν, ὅπως μὴ ἀπολεσθῶσι, καὶ τοῦτο ἐπὶ τῇ ἀνωγεγραμμένῃ ποινῇ.

«Ἐπειδὴ δὲ ἐνταυτῷ χρειάζεται πρόνοια πρὸς πλήρωμὴν τοῦ αὐτοῦ Καγκελλαρίου, ὡς καὶ ἄλλοτε ἡ ἀνωειρημένη μεγαλοπρεπὴς Κοινότης ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῆς ἐξεμίσθωσεν, ὡς εἰς αὐτὴν ἀνήκοντα, τὸν διάπλουν τῶν λέμβων αἵτινες κομίζουσι τοὺς σάκκους τοῦ σίτου εἰς τοὺς μύλους τῶν Βενιτσῶν, εἰς Μεσογγὴν καὶ εἰς Ἔγριπον, ὡσαύτως ὅπως πραγματοποιηθῇ καὶ τὸ ἁγιώτατον τοῦτο καὶ τοσοῦτον σωτήριον ἔργον, τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Σεπτοῦ τούτου Συμβουλίου, ψηφίζεται· νὰ ἐκμισθωθῇ ὁ διάπλους οὗτος παρὰ τῶν σεβαστῶν Συνδίκων, διὰ σάλπιγγος ἠχούσης εἰς τὸν πλειοδοτοῦντα, ὅπως πληρωθῇ αὐτὸς ὁ Καγκελλάριος· πᾶν δὲ ἐντεῦθεν περίσσευμα τεθήσεται ἐν τῷ ταμείῳ τῆς Κοινότητος, ὅπως τὸ μεταχειρισθῇ ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῆς. Ὁρίζεται δὲ νὰ μὴ δύνανται ἄλλοι νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸν διάπλουν αὐτὸν, πλὴν τῶν μισθωτῶν αὐτοῦ, ἐπὶ ταῖς ἐν τῷ προγράμματι τοῦ πλειστηριασμοῦ ἐκτεθησομέναις ποιναῖς· αὐτοὶ δὲ οἱ μισθωταὶ νὰ μὴ δύνανται νὰ εἰσπράττωσι πλέον τοῦ μικροῦ γροσίου (grossetto) τὸ μόδιον, ὡς καὶ νῦν λαμβάνουσιν. Ὁ αὐτὸς δὲ Καγκελλάριος ἐπιφορτίζεται ἐπίσης νὰ κρατῇ τὰ ἔγγραφα τῶν σεπτῶν Συνδίκων, καὶ θὰ ἔχῃ πρὸς ἔτι τὴν εὐλόγως αὐτῷ προσήκουσαν ὠφέλειαν δι' αὐτὰ τὰ ἔγγραφα, ἀντικαθιστάμενος εἰς τὸν γραφέα τοῦ Σιτοβολῶνος, ὑπὸ τὸν αὐτὸν τῆς ἀπαγορεύσεως ὅρον, ὃν εἶχεν ὁ αὐτὸς γραφεὺς, ἵνα ὑποχρεοῦται ὁ αὐτὸς Καγκελλάριος, εἰς πᾶσαν αἴτησιν τῆς μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος, νὰ δεικνύῃ τὰς διαταγὰς εἰς τούτους τοὺς σεβαστοὺς πολίτας δωρεὰν καὶ ἄνευ τινὸς πληρωμῆς».[1]

Τὸ συμβούλιον τῆς πόλεως ἤτοι τῆς Κοινότητος ἐπιψηφίζων τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἐξελέξατο αὐθημερὸν Καγκελλάριον τῆς μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος τὸν Δῆμον Καρτάνον π. Νικολάου».[2]

1 Vol. 2. Argomenti Diversi della Città di Corfù. Δέσμη α'. φύλλ. 76 καὶ 77.

2 Αὐτόθ. φυλ. 79. Ἐν ταῖς ψηφοφορίαις τῶν ἀξιωμάτων καὶ ὑπουργημάτων. Per crear un Cancelliér della Mag. Communità.

Καὶ οὕτω μὲν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος ἐξελέγετο ὁ Καγκελλάριος, ὡς ἐκ συστήματος ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος ἐξελέγοντο ἐν γένει αἱ τῆς κερκυραϊκῆς Κοινότητος ἀρχαί. Ταχέως ὅμως ἔγεινεν ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπὶ μακρότερον χρόνον ἐκλογῆς, ὡς μαρτυρεῖ πρότασίς τις ὑπὸ τῶν Συνδίκων σχεδιασθεῖσα περὶ τὸ ἔτος 1562 [1]. Ἐξακολουθεῖ ὅμως μέχρι τοῦ ἔτους 1571 ἡ ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος ἐκλογή, ὅτε ὁρίζεται νὰ γίνηται αὕτη ἐπὶ τρία ἔτη [2]. Τὸ περὶ τούτου ψήφισμα παραθέτομεν ἐνταῦθα κατ' ἔκτασιν, ὡς ἐνδιαφέρουσαν πρᾶξιν τῆς τότε ἐποχῆς, μεταφράζοντες καὶ αὐτὸ ὡς τὰ προηγούμενα ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου.

«Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Σεπτῷ Συμβουλίῳ τῇ 22 Νοεμβρίου 1571, ὑπὸ τὸν ὅρον τριημέρου προδιασκέψεως.

«Ἀνάγκης οὔσης Σεπτὸν καὶ Ἔντιμον Συμβούλιον νὰ ὑπάρχῃ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης Κοινότητος εἷς Καγκελλάριος ἱκανὸς καὶ ἁρμόδιος νὰ φυλάττῃ καὶ ἐπιμελῆται τὰ προνόμια, τὰς πρεσβείας καὶ πᾶν ἄλλο ἔγγραφον ἀνῆκον τῇ αὐτῇ Κοινότητι· νὰ συγκαλῇ τὰ Συμβούλια, νὰ προσέχῃ εἰς τὰς περιόδους ἀπαγορεύσεως διορισμοῦ ἑκάστου ψηφιζομένου, ἐπίσης εἰς ὅσους ψηφίζονται Λατῖνοι καὶ Γραικοὶ καὶ εἰς ὅσα καθ' ἡμέραν ἐπιφορτίζεται ὑπὸ τῶν Συνδίκων διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως, καθ' ἃ ὡρίσθη καὶ διὰ τοῦ παραδεδεγμένου ψηφίσματος κατὰ τὴν πρώτην σύστασιν τοῦ ῥηθέντος Καγκελλαρίου.

«Ἐπειδὴ δὲ ἐλάχιστον εἶναι τὸ ὑπ' αὐτοῦ νῦν ἀπολαμβανόμενον ὄφελος· διὰ ταῦτα προτείνεται ψήφισμα ὅπως ὁ ῥηθεὶς Καγκελλάριος ἐκλέγηται διὰ τρία ἔτη, ὑπαγόμενος εἰς περίοδον ἀπαγορεύσεως διετῆ ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας· καὶ παρὰ τῇ ἀπολαβῇ ἣν ἔσχε μέχρι τοῦδε, νὰ ἔχῃ καὶ τὸ γραφεῖον

1 Αὐτόθ. Φύλλ. 219. Ἡ τοιαύτη πρότασις ψηφίσματος δὲν φέρει χρονίαν, εὑρίσκεται ὅμως μεταξὺ Πρακτικῶν 10 Νοεμβρίου καὶ 28 Δεκεμβρίου 1562.

2 Ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ μετὰ τὴν πρώτην ἐπὶ ἓν ἔτος ἐκλογὴν ἀπαντῶμεν καὶ ἄλλας ἐπὶ ἓν ἔτος ἐπίσης γενομένας μέχρι τοῦ 1570 ἐκλογὰς Καγκελλαρίων τῆς Κοινότητος, ἤτοι. Τῇ 5 Νοεμβρίου 1559 Ἀρσένιος Σουβλάκης (Arsenii Suvlachi φυλλ. 103). Τῇ 6 Νοεμβρίου 1560 Σπῦρος Τριαντάφυλλος (φυλλ. 162) Τῇ 3 Νοεμβρίου 1561 ὁ ῥηθεὶς Δῆμος Καρτάνος κ. Νικολάου (φυλλ. 175) φέρεται ἐψηφισμένος, ἀλλὰ μὲ σημεῖον ▬ ὅπερ εἰς ἄλλας ἐκλογὰς δὲν ἀπαντᾶται. Φαίνεται δὲ ὅτι δὲν διετέλεσε πράγματι ἐν τῷ ὑπουργήματι τὸ ἔτος ἐκεῖνο· διότι εἰς πρᾶξιν τοῦ Συμβουλίου δημοσιευθεῖσαν διὰ κήρυκος 16 καὶ 18 Δεκεμβρίου 1561 καὶ εἰς ἄλλην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔτους, ὡς ἐπίσης εἰς ἄλλην τῆς 8 Ἰανουαρίου καὶ τῆς 21 Μαΐου 1562 ὑποφαίνεται εἴτε ὡς ἀναγνώσας, εἴτε ὡς ἐπισημοποιῶν αὐτὰς ὁ ἀνωμνησθεὶς Σπῦρος Τριαντάφυλλος (φυλλ. 183. 189, 190, 197, 200, 201 καὶ 204). Ὁ αὐτὸς Τριαντάφυλλος ὡς Καγκελλάριος τῆς Κοινότητος ὑποφαίνεται καὶ εἰς ἔγγραφον τῆς 12 Μαρτίου 1565 (φύλλ. 227). Ἀπαντῶνται εἰσέτι κατ' ἔτος ἐκλεγόμενοι. Τῇ 5 Νοεμβρίου 1565 Νικόλαος Πόντος (φύλλ. 247). Τῇ 1 Νοεμβρίου 1566 Ἀλούσιος Καποδίστριας (Alvise Capodistria φυλλ. 274). Τῇ 6 Νοεμβρίου 1568 Ἀνδρέας Ἀλταβίλας (Andria Altavila φυλλ. 293). Τῇ 10 Νοεμβρίου 1569 Σπῦρος Τριαντάφυλλος (φυλλ. 317). Τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1570 Στυλιανὸς Ῥίκκης (Δεσμ. Β'. φυλλ. 237).

τῶν σάκκων ἐν ἁγίῳ Λαζάρῳ[1] καὶ ἂν θέτῃ ἄλλον εἰς ἐξυπηρέτησιν τούτου, ἔστω πάντοτε τῇ συναινέσει τῶν Συνδίκων καὶ νὰ ἔχῃ πάντοτε ἄτομον ὅπως ζυγίζῃ τοὺς εἰρημένους σάκκους καὶ σημειοῖ τὸ πᾶν· καὶ οὕτως ἀπὸ τριῶν εἰς τρία ἔτη νὰ ἐκλέγηται εἷς ἀπολαύων τὸ αὐτὸ ὄφελος, καὶ νὰ ὀφείλῃ ὁ κατὰ τὸ παρὸν ἐπιψηφισθησόμενος Καγκελλάριος νὰ δέσῃ πάντα τὰ ἔγγραφα εἰς ἓν βιβλίον, νὰ ποιήσῃ μίαν καταγραφὴν πάντων, ἤγουν ν' ἀρχήσῃ ἀπὸ τοῦ Χρυσοβούλλου μέχρι τῆς σήμερον, καὶ οὕτως ἐπίσης νὰ σημειοῖ πᾶν ὅ,τι χρειασθῇ καὶ νὰ δίδῃ ἀπόδειξιν παραλαβῆς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, εἷς καγκελάριος εἰς τὸν ἕτερον· καὶ ὁ νῦν ἐκλεχθησόμενος, ἅμα παραλάβῃ τὰ εἰρημένα προνόμια καὶ ἔγγραφα καὶ ὅ,τι ἄλλο, νὰ συντάξῃ Ἀλφαβητικὸν Πίνακα παντὸς πράγματος, ἵνα δύναται νὰ γίνῃ εὔκολος χρῆσις, ἐπὶ ποινῇ δουκάτων πεντήκοντα καὶ στερήσεως τοῦ ἀξιώματος, ἅμα μὴ τηρήσῃ ὅσον ἀνωτέρω ἐψηφίσθη.

»Τῇ 26 εἰρημένου.

»Ἀναγνωσθὲν τὸ εἰρημένον ψήφισμα ἐπεψηφίσθη.[2]»

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν περὶ Καγκελλαρίων τῆς Κοινότητος εἰδήσεων κατὰ τὴν ΙϚ' ἑκατονταετηρίδα, παραθέτομεν ἐπίσης ἐν μεταφράσει καὶ τὸ ἑπόμενον ψήφισμα τοῦ Συμβουλίου, ἔνθα σαφῶς λέγεται ὅτι ἐν τῷ Πραιτωρικῷ Παλατίῳ, δηλαδὴ ἐν τῷ τοῦ Βαΐλου ὑπῆρχον τὰ ἔγγραφα τῆς Καγκελλαρίας τῆς Κοινότητος ὑπὸ κλεῖδα ἐν ἰδιαιτέρῳ ἑρμαρίῳ φυλαττόμενα.

«1593 τῇ 12 Αὐγούστου.

«Ἐν τῷ μεγάρῳ (loggia) ἔνθα συνῆλθε τὸ σεπτὸν Συμβούλιον ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν ἑνὸς Καγκελλαρίου τῆς Κοινότητος. Ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῆς εἰρημένης ἐκλογῆς, ἐνώπιον τῆς Ἐκλαμπροτάτης Διοικήσεως, οἱ Σεβαστοὶ Σύνδικοι τῆς ῥηθείσης μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος, οἵτινες θεωροῦντες ὅτι πολλαὶ ἀταξίαι καὶ ἄτοπα συμβαίνουσιν εἰς τὰ ἔγγραφα, βιβλία, ψηφίσματα καὶ πᾶν ἄλλο ἀφορῶν εἰς τὸν ῥηθέντα Καγκελλάριον διὰ λογαριασμὸν αὐτῆς τῆς Κοινότητος, ἐξαιτοῦνται νὰ φέρωσιν οἱ εἰρημένοι ἄρχοντες κατάλληλον θεραπείαν. Διὸ μετὰ ὥριμον περὶ τοῦ ὅλου σκέψιν καὶ σκοποῦσα ν' ἀποφύγῃ

1 Ὠνομάζετο οὕτω συνοικία ἢ ὁδὸς ἐν τῷ ἐξωπολίῳ τῶν Κορυφῶν, κειμένη κατὰ τὸ μέρος τοῦ προαστείου Σαρρόκου, ἔξω τῆς νῦν Βασιλικῆς Πύλης. Φαίνεται ὅτι εἰς τὸ γραφεῖον τῶν σάκκων ἐν Ἁγίῳ Λαζάρῳ ἐζυγίζοντο οἱ εἰς τοὺς μύλους διαβιβαζόμενοι σάκκοι σίτου.

2 Vol. 2. Arg. Div. Δέσμη Β. φυλλ. 264. Τὸ φύλλον τοῦτο εἶναι πολλαχοῦ ἐφθαρμένον μάλιστα εἰς τὰς ἄκρας, ὥστε ὑπεχρεώθημεν τὸ κατὰ δύναμιν ν' ἀναπληρώσωμεν τὰς ἐλλειπούσας ~~συλλαβὰς~~ καὶ λέξεις. Εἰς τὸ ἀκόλουθον φυλλ. 265 ὑπάρχει ἡ τοῦ Καγκελλαρίου ἐκλογὴ γενομένη τῇ 26 Νοεμβρίου 1571, ὅστις ἦτο Ἀνδρέας Ἀλταβίλας ἀπαντώμενος ἐν τῷ αὐτῷ ἀξιώματι καὶ τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1574 (φυλλ. 265 καὶ 352). Εἰς τοῦτον δὲ ἀμέσως ἀκολουθεῖ τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1574 ἐκλεγόμενος Καγκελλάριος ὁ καὶ προηγουμένως τοιοῦτος Σπῦρος Τριαντάφυλλος (φυλλ. 340) ὅστις ὑποφαίνεται τὸ αὐτὸ ἔχων ἀξίωμα εἰς ἔγγραφον τοῦ Σεπτεμβρίου 1582 (φυλλ. 383). Τῇ δὲ 20 Ὀκτωβρίου 1587 ὑποφαίνεται Ματθαῖος Καρτάνος (Mattio Quartano φυλλ. 460). Τῇ 12 Αὐγούστου 1593 ἐκλέγεται Καγκελλάριος τῆς Κοινότητος ἐπὶ τρία ἔτη ὁ Δῆμος Κυπριανὸς (φυλλ. 519).

τὰ ἄτοπα ὅσα οἱ ῥηθέντες Σεβαστοὶ Σύνδικοι ὑποβάλλουσιν ἡ ἐκλαμπροτάτη Διοίκησις ὥρισε καὶ ὁρίζουσα διεκήρυξεν.

α'Ο ἐκλεχθησόμενος Καγκελλάριος καὶ ὡσαύτως οἱ διαδεχθησόμενοι αὐτὸν ὀφείλουσι πάραυτα νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐπιμελῶς Ἀλφαβητικὸν κατάλογον ἁπάντων τῶν ἐγγράφων, ὅσα κατὰ τὸ παρὸν ὑπάρχουσι καὶ ὅσα εἰς τὸ ἑξῆς περιέλθωσιν εἰς αὐτόν, ὡς πράγματα ἀνήκοντα εἰς τὴν Κοινότητα καὶ νὰ θέσῃ αὐτὰ εἰς κοινὸν βιβλίον (libro ordinario) κατατάσσων ταῦτα εἰς τοὺς προσήκοντας χρόνους, μεθ' ὃ ἅπαντα τὰ αὐτὰ ἔγγραφα, βιβλία, πράξεις, πρεσβεῖαι καὶ πᾶν ἄλλο ἀνῆκον νῦν καὶ κατὰ τὸ μέλλον εἰς αὐτὴν τὴν Κοινότητα τεθήσεται ἐντὸς ἑρμαρίου ἐν τῇ Πραιτωρικῇ Καγκελλαρίᾳ ὑπὸ δύο κλεῖδας, ὧν τὴν μίαν νὰ ἔχῃ εἷς τῶν κατὰ καιροὺς σεβαστῶν Συνδίκων, ὅστις νὰ μὴ ἦναι συγγενὴς τοῦ ἐκλεχθέντος Καγκελλαρίου καὶ τὴν ἄλλην ὁ ῥηθεὶς Καγκελλάριος, ὅστις ὀφείλει, ὅταν θέλῃ νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν διάδοχόν του, νὰ λάβῃ ἐκ μέρους τούτου παραλαβὴν παντὸς ὅ,τι τῷ παρέδωκεν, ἡ δὲ παραλαβὴ καταγραφθήσεται εἰς τὰ βιβλία τῆς Πραιτωρικῆς Καγκελλαρίας ὡς ἄνω, ἵνα ἐν παντὶ χρόνῳ φαίνηται τὸ δίκαιον (la ragion) τῆς Κοινότητος· καὶ ἂν λείπῃ τι νὰ ἦναι ὑπόχρεως ὁ προκάτοχος Καγκελλάριος νὰ τὸ εὕρῃ, ἐπὶ ποινῇ αὐτῷ τῷ ῥηθέντι Καγκελλαρίῳ καὶ τοῖς διαδόχοις, ἂν τυχὸν δὲν προσέσχον εἰς τὰ εἰρημένα καθέκαστα, καὶ εἰς ἕκαστον αὐτῶν, νὰ στερῆται παντὸς ὑπουργήματος καὶ εὐεργετήματος τῆς αὐτῆς μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος ἐπὶ δέκα ἔτη συνεχῆ, καὶ νὰ καταναγκάζηται πάντοτε εἰς τὴν ἀπότισιν πάσης βλάβης καὶ ζημίας, ἣν ἕνεκα τοιαύτης ἐλλείψεώς του ἡ Κοινότης ὑποφέρει. Ὑποχρεοῦται δὲ ὁ κατὰ τὸ παρὸν ἐκλεχθησόμενος, ἐν προθεσμίᾳ τριῶν προσεχῶν μηνῶν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ εἰρημένον ψήφισμα καθ' ἅπαντα τὰ μέρη αὐτοῦ».[1]

Εἰς τὸ ψήφισμα τοῦτο τοῦ Συμβουλίου αὐθημερὸν ἀκολουθεῖ πρακτικὸν ἐκλογῆς Καγκελλαρίου τῆς Κοινότητος ἐπὶ τριετίαν ψηφιζομένου τοιούτου τοῦ Δήμου Κυπριανοῦ.

Παρατηρητέον ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀνωτέρω ψηφίσματι διατασσομένων προκύπτει μεταβολή τις εἰς τὴν σχέσιν τῆς φυλακῆς τῶν ἐγγράφων τῆς Κοινότητος πρὸς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Βαΐλου, ὅστις δὲν κρατεῖ πλέον μίαν τῶν ἑπτὰ κλειδῶν τοῦ ἐγκλείοντος αὐτὰ κιβωτίου, ὡς ὥριζε τὸ κεφάλαιον τῆς ἐν ἔτει 1443 πρεσβείας· ἀλλὰ διὰ μόνων δύο κλειδῶν ἀσφαλίζεται νῦν τὸ ἔγκλειον ταῦτα ἑρμάριον τὸ ἐν τῇ Καγκελλαρίᾳ τοῦ Βαΐλου ὑπάρχον, ὧν τὴν μὲν κρατεῖ ὁ Καγκελλάριος, τὴν δὲ εἷς τῶν Συνδίκων. Ἀλλ' ἂν καὶ ἡ προγενεστέρα πρᾶξις τοῦ ἔτους 1558 περὶ ἱδρύσεως τοῦ ἀξιώματος Καγκελλαρίου τῆς Κοινότητος οὐδὲν λέγει περὶ κλειδῶν, φαίνεται ἀπίθανον νὰ μὴ ἐπετράπη εἰς τοῦτον ὡς ἔχοντα τὴν φύλαξιν τῶν ἐγγράφων νὰ ἔχῃ καὶ ἰδίαν κλεῖδα· ὥστε συγχωρεῖται νὰ εἰκάσῃ τις, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης ἱδρύσεως

1 Αὐτόθ. φύλλ. 548 καὶ 549.

τοῦ ἀξιώματος Καγκελλαρίου τῆς Κοινότητος ἔπαυσε νὰ ἔχῃ καὶ ὁ Βάϊλος ἰδίαν κλεῖδα τοῦ κιβωτίου αὐτῶν.

Γ'.

Καὶ κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα ἀνανεοῦνται καὶ ἐπαναλαμβάνονται διατάξεις περὶ τακτοποιήσεως καὶ ἀσφαλείας τῶν ἐγγράφων τῆς Κοινότητος. Ἀλλὰ δὲν συνῄδει πρὸς τὸν τοιοῦτον σκοπὸν ἡ ἐκ τῆς καὶ τότε ἐπικρατούσης ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μετέχωσιν ἐκ περιτροπῆς τῶν ὑπουργημάτων τῆς Κοινότητος ὅσοι πλεῖστοι τῶν πολιτῶν αὐτῆς ὑπαγορευθεῖσα ἀπόφασις, ἥτις τῇ προτάσει τῶν Συνδίκων ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῇ 29 Σεπτεμβρίου 1614, καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν τότε ἐλεγκτῶν καὶ γενικῶν προβλεπτῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀπαγορεύουσα ἐπὶ τριετίαν νὰ διορίζωνται εἰς ὑπούργημα τῆς Κοινότητος, οἱ ἅπαξ καθέξαντες ἀξιώματά τινα, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Καγκελλαρίου αὐτῆς [1]. Κατάλληλος ὅμως ὑπῆρχεν ὁ ἐν ἔτει 1620 Ὀκτωβρίου 16 Ὁρισμὸς τῆς Διοικήσεως ὁ διατάττων νὰ μὴ ἐκλέγηταί τις Καγκελλάριος ἂν δὲν ὑπερβαίνῃ τὴν ἡλικίαν εἴκοσι πέντε ἐτῶν, ἄλλως ἡ ἐκλογὴ ν' ἀκυροῦται καὶ αὐτὸς νὰ ὑποβάλληται εἰς ποινὴν δουκάτων ἑκατὸν καὶ ν' ἀποκλείηται τοῦ Συμβουλίου ἐπὶ πενταετίαν· ν' ἀντικαθίσταται δὲ εἰς αὐτὸν ὁ ἐν τῇ ψηφοφορίᾳ ἐπιλαχών, ἂν ὑπερέβη τὸ ἥμισυ τῶν ψήφων τοῦ Συμβουλίου, ἄνευ ἄλλης ἐκλογῆς ἢ διακηρύξεως. Τὸ δὲ σπουδαῖον ὑπούργημά του ὁ Καγκελλάριος μόνον ἐν περιπτώσει ἀσθενείας ἢ ἀπουσίας νὰ μετέρχηται δι' ἀντικαταστάτου καὶ τούτου ἐπίσης ὑπερβαίνοντος τὰ ἔτη εἴκοσι πέντε καὶ ἐπιδοκιμαζομένου ὑπὸ τῆς Διοικήσεως [2].

Ἀλλὰ τὰς διηνεκεῖς τοῦ τε δημοσίου καὶ τῶν ἀτόμων μερίμνας καὶ ὑποψίας περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἐγγράφων καὶ τὰς ἐπινοουμένας περὶ τούτου προφυλάξεις μαρτυρεῖ ἑτέρα πρᾶξις τῆς ἤδη μνησθείσης ὀλίγον μεταγενεστέρα, ἣν ἐνταῦθα καταχωρίζομεν.

«1627 τῇ 20 Μαΐου προσήχθη ἐν Συμβουλίῳ ὑπὸ τῶν Σεπτῶν Συνδίκων καὶ Κηνσόρων [3] τῆς Μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος, τῇ συναινέσει ἐμοῦ Κωνσταντίνου Ῥοδίτου Καγκελλαρίου τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης Κοινότητος.

1 Le leggi Municipali delle Isole Ionie. Βιβλ. Α'. σελ. 130.

2 Libro d' Ordini del Consiglio della Mca Città di Corfù. Φύλλ. 10 ἐν Δεματίῳ ἀριθ. 95. Σημειοῦντες ὅσους τυχὸν ἀπαντῶμεν εἰς ἔγγραφα Καγκελλαρίους τῆς Κοινότητος μνημονεύομεν ἐνταῦθα ὅτι τῇ 7 Νοεμβρίου 1624 ἀναφέρεται ὡς ἀναγνώσας Διατάξεις τινὰς τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ Belegno, Ματθαῖος Σοφιανὸς Καγκελλάριος τῆς Κοινότητος (Vol. 2 Arg. Div. Δέσμη Ε', φυλλ. 736).

3 Οἱ Κήνσορες ἦσαν ἐντεταλμένοι τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν τάξιν τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συμβουλίου, ὅπερ αὐτοὶ συνεκάλουν κατὰ διαταγὴν τῶν Συνδίκων.

«*Μεγαλοπρεπὲς Συμβούλιον*

«Ἐν περιπτώσει τῆς κριτολογίας ἣν καθ' ἡμῶν ἐκίνησεν ὁ αἰδεσιμώτατος Πρωτοπαπᾶς, ὅπως περιληφθῶσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐν τούτῳ τῷ μεγαλοπρεπεῖ Συμβουλίῳ, ἀνεκαλύψαμεν πλαστάς τινας σημειώσεις, γενομένας κατὰ τὸ παρελθὸν ἐν τοῖς ἀρχαίοις βιβλίοις τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης Κοινότητος, πολὺ ζημιώδεις πρὸς τὰ ἡμέτερα πράγματα καὶ παραιτίους οὔσας τοῦ ἀγῶνος ὃν ὑφιστάμεθα διὰ τὴν ῥηθεῖσαν κρισολογίαν, κατάχρησις προερχομένη ἐκ τῆς περὶ τῶν ῥηθέντων βιβλίων ὀλίγης φυλάξεως, ἅτινα ἀφίνοντο νὰ διέρχωνται διὰ πολλῶν χειρῶν. Διὸ θεωροῦντες ἡμεῖς ἀναγκαῖον νὰ προβλεφθῇ, ὅπως εἰς τὸ ἑξῆς τὰ βιβλία, πρεσβεῖαι καὶ ἔγγραφα οἱαδήποτε τῆς μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος τηρῶνται ἅπαντα ὑπὸ καλὴν φύλαξιν πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς αὐτῆς Κοινότητος, προτείνομεν ψήφισμα, ἵνα ἅπαντα τὰ ἀνωειρημένα βιβλία, ὅσον τάχιον ἐνώπιον ἡμῶν τῶν Συνδίκων καταλογισθῶσι καὶ κλεισθῶσιν ἐν κιβωτίῳ κλειομένῳ διὰ δύο κλείδων, ὧν τὴν μὲν νὰ ἔχῃ ὁ ῥηθεὶς Καγκελλάριος, τὴν δὲ εἷς τῶν κατὰ καιρὸν Συνδίκων· καὶ ὁσάκις χρειάζεται νὰ ἐξαχθῇ ἀντίγραφόν τι ἐξ αὐτῶν, νὰ ἐξάγηται ἐνώπιον τοῦ ἔχοντος τὴν κλεῖδα Συνδίκου, καὶ ἅμα τελειωθῇ τὸ ἀντίγραφον, τὸ βιβλίον νὰ ἐναποτίθηται εἰς τὸ κιβώτιον, κλειόμενον ὡς τὸ πρίν. Ἐν τέλει δὲ τοῦ ὑπουργήματος τόσον τοῦ Συνδίκου, ὅσον τοῦ Καγκελλαρίου, νὰ γίνηται ἡ παράδοσις πρὸς τοὺς διαδόχους διὰ καταγραφῆς, καὶ ἂν τότε λείπωσι πράγματά τινα, νὰ στερῆται ἀμέσως τοῦ ὑπουργήματός του καὶ νὰ ἐξαιρῆται ἐκ τοῦ Συμβουλίου τούτου ἐπὶ πενταετίαν. Ἀλλ' ἂν λάβωσι χρείαν τῶν ῥηθέντων βιβλίων οἱ Σύνδικοι ἢ οἱ Κήνσορες διὰ νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὰ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος, τότε ἐπιτρέπεται νὰ ἐξάγωνται ἐκ τοῦ κιβωτίου· πρέπει ὅμως τελειωθείσης τῆς ἐργασίας νὰ ἐναποτίθηται ἐν τῷ προειρημένῳ κιβωτίῳ καὶ νὰ κλείηται μετὰ τῶν ἄλλων.

«Ἀφοῦ ἡ ἀνωτέρω Πρᾶξις ἀνεγνώσθη εἰς τὸ σεβαστὸν Συμβούλιον, ἐπροτάθη ἡ ἐπ' αὐτῆς τριήμερος διάσκεψις κατὰ τὰς περὶ τούτου διατάξεις, ἡ ὁποία διάσκεψις λαβοῦσα ὑπὲρ ψήφους 18 καὶ κατὰ ψήφους 64 δὲν ἐγένετο δεκτή. Ἐπροτάθη ἔπειτα ἡ Πρᾶξις ὡς ἀνεγνώσθη, ἥτις λαβοῦσα ὑπὲρ ψήφους 75 καὶ κατὰ ψήφους 7 ἐγένετο δεκτή. [1]

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1627 ἀπαντᾶται δουκικὸν γράμμα ὑπὸ χρονολογίαν 24 Σεπτεμβρίου, ληφθὲν δὲ εἰς Κέρκυραν τῇ 10 Δεκεμβρίου, δι' οὗ ὁ Δοὺξ Ἰωάννης Κορνήλιος, ἤτοι Κορνάρος, ἀποτεινόμενος πρὸς Ἀντώνιον Μαριπέτρον

1 Vol. 91 Arg. Div. Δέσμη ΙϚ' σελ. 4 ὅπου ὑπάρχει ἐν ἀντιγράφῳ γενομένῳ τὸ 1786 ὑπὸ τοῦ τότε ὑποκαγκελλαρίου Αὐγουστίνου Μάστρακα. Παρεθέσαμεν τὴν πρᾶξιν ταύτην κατ' ἔκτασιν, ἵνα λάβῃ ὁ ἀναγνώστης ἰδέαν τῶν τύπων καθ' οὓς ἐπροτείνοντο καὶ ἐψηφίζοντο αἱ ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινότητος.

ἤτοι Μαλιπιέρον Βάϊλον, Λαυρέντιον Μοροζίνην Προβλεπτὴν καὶ Καπιτάνιον καὶ πρὸς τοὺς Συμβούλους Κερκύρας, ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο ἡ ἐν τῇ νήσῳ Βενετικὴ Διοίκησις (Reggimento), κανονίζει κατὰ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὰς συνεδριάσεις τοῦ συμβουλευτικοῦ Συμβουλίου Κερκύρας (Consulta del Conclave) ἐντολὴν ἔχοντος νὰ διασκέπτηται καὶ συμβουλεύῃ περὶ τῶν διαταγῶν καὶ ἀποφάσεων αἱ ὁποῖαι ἐθεωρεῖτο ἐπωφελὲς καὶ ἀναγκαῖον νὰ προταθῶσιν εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Κοινότητος. Τὸ δουκικὸν τοῦτο γράμμα προνοοῦν περὶ παύσεως τοῦ ἀτόπου τοῦ νὰ συνέρχηται τὸ ῥηθὲν συμβουλευτικὸν συνέδριον εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας καὶ εἰς ἐκκλησίας παρενοχλουμένων καὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, ἐπιτρέπει ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ ἐν Κερκύρᾳ Βενετικοῦ ταμείου νὰ ἐξοδευθῇ μέχρι τοῦ ποσοῦ τετρακοσίων ἢ καὶ πεντακοσίων δουκάτων ἐκ λιτρῶν 6:4 ὅπως ἐπισκευασθῇ ἢ οἰκοδομηθῇ ἐντὸς τοῦ παλατίου τοῦ Βαΐλου, ἢ μὲ τοῦτο συνεχόμενος, τόπος ὡρισμένος πρὸς τοιαύτας συνεδριάσεις, καὶ ὅπως διατηρῶνται ἐν αὐτῷ *τὰ βιβλία καὶ ἔγγραφα τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ κοινότητος* [1].

Μαρτυρεῖ καὶ τὸ δουκικὸν τοῦτο γράμμα ὅτι ἐν τῷ οἰκήματι τοῦ Βαΐλου ἦσαν καὶ ἔμελλον καὶ ἀκολούθως νὰ ὑπάρχωσι καὶ τὰ ἔγγραφα καὶ βιβλία τῆς Καγκελλαρίας τῆς Κοινότητος, ἤγουν τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον ταύτης, τὸ ὁποῖον καὶ βραδύτερον βλέπομεν κατέχον ἐν τῷ αὐτῷ οἰκήματι τοῦ Βαΐλου ἤτοι πραιτωρικῷ Παλατίῳ δύο δωμάτια.

Ἑτέρα πρᾶξις τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως τῇ 12 Ἀπριλίου 1681, ἣν ἐπεκύρωσεν ὁ Γενικὸς Προβλεπτὴς τῆς θαλάσσης Ἱερώνυμος Κορνάρος τῇ 22 Ἀπριλίου 1684, ὅπως τὸν ἅπαντα χρόνον ἀκριβῶς ἐκτελῆται, ποιεῖται λόγον περὶ τῆς προκυπτούσης ζημίας ἐκ τῆς περιστάσεως ὅτι ὁ Καγκελλάριος τοῦ Ὑγειονομείου ἐχρησίμευε τότε καὶ διὰ τὴν Κοινότητα, ἐνῷ αἱ πολυειδεῖς ὑποθέσεις τοῦ Ὑγειονομείου ὑποχρεοῦσιν αὐτὸν ν' ἀπέχῃ τῆς ὀφειλομένης συνεχοῦς βοηθείας πρὸς τοὺς Συνδίκους, τοὺς Κήνσορας καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ἀρχάς, τόσον μᾶλλον ὅσον πωλουμένου τοῦ ῥηθέντος ὑπουργήματος διὰ πολλὰ ἔτη, ἐνίοτε μετέρχονται αὐτὸ πρόσωπα οὐδεμίαν ἔχοντα πεῖραν τῶν ὑποθέσεων τῆς Κοινότητος (ἐξ οὗ μεγίστη ἡ ζημία) ἐνῷ ἀσχολούμενα εἰς αὐτὸ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τὰ τέκνα τῶν πολιτῶν, δύνανται νὰ διδάσκωνται, βελτιουμένης καὶ τῆς τοῦ Ἀρχειοφυλακείου τάξεως. Διὰ ταῦτα δὲ τὸ Συμβούλιον διατάττει νὰ χωρισθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπούργημα κατὰ τὸν ἑπόμενον τρόπον.

α' Ἅμα λήξῃ ἡ περίοδος τῆς παρούσης πωλήσεως τοῦ νῦν Καγκελλαρίου, νὰ ἐκλεχθῇ εἷς Καγκελλάριος τῆς Κοινότητος τοὐλάχιστον εἰκοσιπενταετὴς τὴν ἡλικίαν κατὰ τὰς διατάξεις, ὅστις ὀφείλει νὰ σημειοῖ ἰδιοχείρως πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖται εἰς τὰς συναθροίσεις τοῦ Συμβουλίου, εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῶν

1 Δεμάτιον ἀριθ. 95. Libro d' Ordini del Consiglio. φύλλ. 24 ἤτοι 38. Ὅρα καὶ Ἡ Ἑπτάνησος ἐπὶ Ἑνετοκρατίας Κεφ. ϛ'. Πραγματευόμενον περὶ τοῦ συμβουλευτικοῦ Συνεδρίου, ἔνθα ὑπάρχει καὶ τὸ δουκικὸν γράμμα.

[illegible]επτῶν ἐπὶ τῶν Πινάκων [1] καὶ ἐπὶ τῶν ὁδῶν, τῶν ἐξεταστῶν τῶν Συμ-[illegible], τῶν Κυβερνητῶν τῶν Μοναστηρίων καὶ παντὸς ἄλλου ὑπουρ-[illegible] ἢ ἀξιώματος ἀποτελοῦντος σωματεῖον (officci o dignità collegiale). Νὰ [illegible]ται οὗτος πρὸς ἔτι νὰ λαμβάνῃ παράδοσιν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ παραδίδῃ αὐτὸ εἰς τὸν διάδοχον, ὅπως ὁμοίῳ τρόπῳ [illegible]ξηται ἀπὸ Καγκελλαρίου εἰς Καγκελλάριον ἐς ἀεὶ δι' ἰδίας παραλαβῆς καὶ καταγραφῆς. Ὀφείλει νὰ βοηθῇ τοὺς Συνδίκους καὶ Κήνσορας καὶ νὰ παρέχῃ εἰς ἅπαντα τὰ ὑπουργήματα καὶ ἀξιώματα τ' ἀποτελοῦντα σωματεῖον, ἄνευ τινὸς ἀμοιβῆς τ' ἀναγκαιοῦντα ἀντίγραφα· καὶ διαχειριζόμενος τὰ ἔγγραφα ταῦτα νὰ βοηθῆται ὑπὸ ἑνὸς τῶν Συνδίκων. Ἐπιτρέπεται εἰς αὐτὸν νὰ λαμβάνῃ ἀπολαυὰς ἐξ ὅσων σημειοῖ καὶ ἀντιγράφει χάριν τῶν ἰδιωτῶν. Ὀφείλει δὲ νὰ μετέρχηται αὐτοπροσώπως τὸ ἐπάγγελμά του δύο ἔτη κατὰ συνέχειαν, καὶ οὐχὶ δι' ἀντικαταστάτου· καὶ ληξάντων τῶν δύο ἐτῶν νὰ λαμβάνῃ ἔνορκον πιστοποιητικὸν τῶν Συνδίκων ὅτι ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκόν του, ὅπως δύναται νὰ ἔχῃ τὰ ὑπὸ τῶν Καπιτουλαρίων ἀπολαυόμενα προνόμια. Δὲν δύναται δὲ νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ ἐξάγηται ἐκ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου οὐδεὶς τόμος, οὐδὲ πρεσβεία, ἐφ' οἰαδήποτε προφάσει, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ νὰ χορηγῇ τ' ἀντίγραφα ἐπισημοποιημένα διὰ τῆς ὑπογραφῆς του.[2]

Πρῶτον ἐν τῇ πράξει ταύτῃ ἀπαντῶμεν ῥητῶς τὴν λέξιν Ἀρχειοφυλακεῖον (Archivio) καὶ ἀναφερόμενον τὸ καθῆκον τοῦ Καγκελλαρίου νὰ ἐπισημοποιῇ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του πᾶν ἐκ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐκδιδόμενον ἀντίγραφον, ὅπερ ὅμως καὶ προηγουμένως ἐγένετο, ὡς ἐξηκολούθησε γενόμενον καὶ ἐφεξῆς. Σημειώσεως δὲ ἄξιον εἶναι ὅτι ἀπὸ τοῦδε, οὐχὶ πλέον ἐπὶ τριετίαν διαρκεῖ ἡ ὑπηρεσία αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ δύο ἔτη [3].

Δ'.

Ἀρξαμένης τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος φοβερὰ ἐπήρχετο, ὡς δι' ἅπασαν τὴν Κέρκυραν καὶ διὰ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον αὐτῆς, ἡ ἐν ἔτει 1716 τουρκικὴ πο-

1 Provveditori alle Tollete. Εἶχον οὗτοι καθῆκον νὰ ἐπιστατῶσιν ὅπως οἱ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι μὴ εἰσπράττωσι πλέον τῶν νενομισμένων, κατὰ τὴν διατίμησιν ἥτις ἦτο καταγεγραμμένη ἐπὶ Πινάκων, ὧν τὴν ἐπιτήρησιν εἶχον οἱ τοιοῦτοι Προβλεπταί.

2 Vol. 91. Arg. Div. Δέσμη ΙϚ'. σελ. 5 καὶ εἰς τὸ ἤδη μνησθὲν Libro d' Ordini del Consiglio φυλ. 83.

2 Vol. 32. Arg. Div. Δέσμη Α'. φυλλ. 12. Πιστοποιητικὸν ἀπὸ α' Ἀπριλίου 1715 ὅτι ὁ Στυλιανὸς Καλογερᾶς ὡς Καγκελλάριος τῆς Κοινότητος ὑπηρέτησε δύο ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του γενομένης τῇ 6 Δεκεμβρίου 1712 καὶ παρέδωκε τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον εἰς τὸν διάδοχον. Vol. 33. Δέσμη Α'. τῇ 19 Δεκεμβρίου 1718 ἐξελέχθη Καγκελλάριος τῆς πόλεως ἐπὶ δύο ἔτη ὁ Σπυρίδων Χαλικιόπουλος.— Αὐτόθι. Ὁ ἐπὶ δύο ἔτη προκάτοχός του ἦτο Βενέδικτος Τρι-[illegible] μέχρι Δεκεμβρίου 1718.— Ἐν Δέσμῃ Η' (Ordini diversi et altri) ἔχομεν ἀπόδειξιν [illegible]βόλης οὗτος ἐπιμόνως ἀντέστη εἰς τὴν ἀθέτησιν τοῦ ἀείποτε ἀποδειχθέντος σωτη-[illegible]υ ὅρου νὰ μὴ ἐξάγωνται βιβλία ἢ ἔγγραφα ἐκ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, ἐν ἔτει 1717 [illegible]ν ἀπαιτήσεων τοῦ τότε Γενικοῦ Προβλεπτοῦ καὶ Ἐλεγκτοῦ Ἀντωνίου Δορεδάνου [illegible].

λιορκία. Κατ' αὐτὴν πολλὰς καὶ πάλιν ὑπέστη ζημίας καὶ ἀπωλείας, ὅτε καθ' ἣν ἡμέραν ὥρμησαν οἱ βάρβαροι εἰς γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον καὶ πολλαὶ σφαῖραι καὶ βόμβαι ἔπεσαν ἐν αὐτῇ καὶ μάλιστα κατὰ τὸ Πραιτωρικὸν Παλάτιον, ἐγκατελείφθη τοῦτο ὑπὸ τῶν συνήθων σκοπῶν. Μνημονεύεται εἷς τῶν τότε Συνδίκων ὁ κόμης Θεόδωρος Προσαλέντης δόκτωρ καὶ ἱππότης, ὅστις διὰ μεγάλου τῆς ζωῆς του κινδύνου ἔσωσε τὰ ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ τῆς Κοινότητος ἔγγραφα. Διὸ καὶ ἐξεδόθη περὶ ταύτης καὶ ἄλλων ἀξιεπαίνων τοῦ ἀνδρὸς πράξεων πιστοποιητικὸν ἐκ τῆς Καγκελλαρίας τῆς Κοινότητος ὑπὸ τῶν Δικαστῶν καὶ Συνδίκων αὐτῆς τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1716.[1]

Ἐλεηλατήθη ἐπὶ τῆς πολιορκιας ἐκείνης τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον, ὑπὸ τῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως συναχθέντων παρὰ τῆς Βενετικῆς Πολιτείας μισθοφόρων, οἵτινες, ὡς φαίνεται, ἦσαν Γερμανοί. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου παρὰ τὰς ἄλλας σωζομένας ἀποδείξεις, πιστὴν μάλιστα διήγησιν περιέχουσιν αἱ ἐν τῷ Δικαστηρίου τοῦ Βαΐλου, τῷ καὶ Πραιτωρικῷ λεγομένῳ (Foro Pretoreo) γενόμεναι καταθέσεις μαρτύρων ἐπὶ αἰτήσει τοῦ ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἐκείνης ὑπάρξαντος Καγκελλαρίου τῆς πόλεως Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Μοτσάνεγα [2].

Ἐνίστατο οὗτος διὰ τοῦ ἰδίου συνηγόρου Πέτρου Καπάδοκα, ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτῷ ἡ διὰ μαρτύρων ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ φυλαττόμενον μικρὸν μόδιον χάλκινον (mozzeto di rame) τοῦ Σιτοβολῶνος ὑπεξηρέθη ἐπὶ τῆς πολιορκίας μὲ ἄλλα πράγματα τοῦ δημοσίου καὶ ἐπομένως ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς περὶ τούτου ὀφειλῆς.

Ὁ Βάϊλος Μαρῖνος Μίνιος ἀκροασθεὶς τὴν αἴτησιν ταύτην, τῇ 22 Νοεμβρίου 1730 Ε. Π. διατάττει τὴν παραδοχὴν τῆς προτεινομένης ἀποδείξεως. Ἀμέσως δὲ ὁ ῥηθεὶς συνήγορος δίδει σημείωσιν ὡς μαρτύρων τοῦ Σπυρίδωνος Μπούα, Σπυρίδωνος Χαλικιοπούλου καὶ Βενεδίκτου Τριβόλη, ὧν ὁ τελευταῖος ἀπὸ τῆς 17 Ἀπριλίου 1716 ἀναπληρώσας τὸν Μοτσάνεγαν, ἕνεκα ἀσθενείας, ὡς Καγκελλάριον, ἔπειτα καὶ αὐτὸς Καγκελλάριος διετέλεσε.

Τῇ 25 Νοεμβρίου 1730 οἱ μάρτυρες οὗτοι ἐκλητεύθησαν τῇ αἰτήσει τοῦ ῥηθέντος Μοτσάνεγα. Παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν μαρτυρικῶν αὐτῶν καταθέσεων, ἐν μεταφράσει καὶ ταύτας ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου, ὡς πρὸς τὸ ἡμέ

1 Vol. 32. Arg. Div. 1715—1716. Δέσμη Δ'. φύλλ. 6 Δέσμη Θ'. φύλλ. 19.

Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι κατὰ Πιστοποιητικὸν ἀπὸ 4 Ἰουνίου 1740 τοῦ τότε φύλακος τῶν ἰδιαίτερον Ἀρχειοφυλακεῖον ἀποτελούντων βιβλίων τῶν ἀποβιωσάντων Συμβολαιογράφων Δημητρίου Καριοφύλλου, κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ ἔτους 1716 πολλὰ τῶν βιβλίων τῶν συμβολαιογράφων ἐχρησίμευσαν εἰς κατασκευὴν πυριτοβολῶν καὶ εἰς ἄλλας στρατιωτικὰς ἀνάγκας· πολλὰ δὲ ἄλλα ἐζημιώθησαν ἐπαισθητῶς ἐκ τῶν βροχῶν καὶ ἐκ τῶν βομβῶν καὶ ἄλλων ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου (Vol. 46. Arg. Div. 1743. Δέσμη Γ'. Stampa per la Città di Corfù. σελ. 14).

2 Vol. 32 Arg. Div. Δέσμη Α'. φύλλ. 12, 14 καὶ 42. Καγκελλάριος τῇ 5 Ἀπριλίου 1715 μέχρι τῆς 17 Ἀπριλίου 1716, ὅτε ἀσθενήσας ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ μετὰ ταῦτα Καγκελλαρίου Βενεδίκτου Τριβόλη.

τερον θέμα μάλιστα ἐνδιαφερούσας καὶ περιέργους διὰ τὰς ἐν αὐταῖς εἰδήσεις περὶ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, καὶ διὰ τὸν ἀφελῆ τρόπον τῆς διηγήσεως τῶν μαρτυρουμένων γεγονότων.

«Αὐθημερὸν (25 Νοεμβρίου 1730).

«Ἐλθὼν κατὰ τὴν κλῆσιν ὁ ἀξιότιμος κ. Σπυρίδων Χαλικιόπουλος ποτὲ ἀξιοτίμου κ. Νικολάου εὐγενὴς τῆς πόλεως ταύτης, μάρτυς ὡς ἄνω παραδεδεγμένος, νουθετηθεὶς περὶ τῆς ἀληθείας καὶ σὺν τῇ διακηρύξει τοῦ ὅρκου, ἐξεταζόμενος ἠρωτήθη κτλ.

«Ἀπάντησις. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Τοῦρκοι ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν ταύτην, ἐπειδὴ ὁ λαὸς εἶχε προβῆ νὰ ζημιώσῃ καὶ τὰ δωμάτια τοῦ Πραιτωρικοῦ παλατίου, ἐγένετο ἀπόφασις ν' ἀσφαλισθῇ καλήτερον ὅ,τι εὑρίσκετο ἐν τούτῳ τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ τῆς πόλεως, καὶ κατὰ σύμπτωσιν συνηντήθην ἐδῶ ἐπάνω, ἐν ᾧ ὁ κ. Ἱππότης Προσαλέντης, τότε Σύνδικος, εὗρε παραβεβιασμένας ἀμφοτέρας τὰς θύρας τὰς κλειούσας τὰ δωμάτια τοῦ αὐτοῦ Ἀρχειοφυλακείου, καὶ ἐλλείποντας πολλοὺς τόμους καὶ ἄλλα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἐτηροῦντο ἐκτὸς τῶν ἑρμαρίων, διάφορα καθίσματα, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουν ἓν τῶν ῥηθέντων δωματίων, μίαν μεγάλην εἰκόνα τῆς Υ. Θεοτόκου μὲ τὴν ἐπίχρυσον αὐτῆς κορωνίδα, ἥτις ἦτο προσηρτημένη, καὶ ἓν μικρὸν μόδιον χάλκινον τοῦ Σιτοβολῶνος, ὅπερ ἐτηρεῖτο ἐνταῦθα. Καὶ ὅπως μὴ κινδυνεύσωσι τ' ἄλλα τεύχη καὶ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐντὸς τῶν ἑρμαρίων, διέταξεν ὁ ῥηθεὶς κ. Προσαλέντης καὶ ἤνοιξαν ταῦτα, καὶ δι' ἐμοῦ καὶ ἄλλων κυρίων, οἵτινες ἐνταῦθα τότε συνέδραμον, ἤρθησαν τὰ ῥηθέντα τεύχη καὶ βιβλία καὶ ἐτέθησαν εἰς τόπον ἀσφαλέστερον. Καὶ ταῦτα μαρτυρῶ ἐν γνώσει».

Τὴν κατάθεσιν ταύτην ὁ ῥηθεὶς Χαλικιόπουλος ὁρκισθεὶς ὑπέγραψεν.

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἑτέρα ὡσαύτως λεπτομερὴς μαρτυρία.

«Τῇ 28 εἰρημένου.

«Ἐλθὼν εἰς τὸ ἀρχεῖον κατὰ τὴν κλῆσιν ὁ ἀξιότιμος κ. Βενέδικτος Ταβόλης π. Ἰωάννου ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, μάρτυς ὡς ἄνω παραδεδεγμένος, νουθετηθεὶς περὶ τῆς ἀληθείας καὶ σὺν τῇ διακηρύξει τοῦ ὅρκου, ἐν τέλει ἠρωτήθη περὶ κτλ.

«Ἀπήντησε. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ταύτης, ἐπῆλθον πολλαὶ ζημίαι εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἰδιωτῶν καὶ διαρπαγαὶ πραχθεῖσαι μάλιστα ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ προβῶσιν εἰς ζημίας καὶ εἰς τὸ Πραιτωρικὸν παλάτιον, ὅπου εἰς δύο δωμάτια ὑπάρχει τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως ταύτης. Ὥστε ὅπως διασωθῶσι τὰ τεύχη καὶ ὅ,τι ἄλλο ἦτο ἐν αὐτοῖς, προσέδραμεν ἡ ἀγρυπνία τοῦ νῦν ἀποβιώσαντος κ. κόμητος Θεοδώρου Προσαλέντου Ἱππότου, τότε Συνδίκου, ὅστις μοὶ ἐπέταξε νὰ τὸν ἀκολουθήσω καὶ νὰ εὕρω ἀνθρώπους, ὅπως ἄρωμεν τὰ αὐτὰ τεύχη, καὶ ὅ,τι ἄλλο, ἵνα τὰ διαδώσωμεν εἰς ἕτερον ἀσφαλῆ τόπον. Οὕτω φθάσαντες εἰς τὸ Πραιτωρικὸν παλάτιον εὕρομεν βεβιασμένας τὰς θύρας τοῦ αὐτοῦ Ἀρχειοφυ-

λακείου, ἐξ οὗ εἴδαμεν ὅτι ἔλειπεν ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου μὲ τὴν ἐπίχρυσον αὐτῆς κορωνίδα, αἱ καθῆκλαι, διάφορα ἔγγραφα, καὶ πρὸς ἔτι ἓν μικρὸν μόδιον χάλκινον τοῦ Σιτοβολῶνος, ὅπερ εὑρίσκετο ἐντὸς τοῦ πρώτου δωματίου τοῦ αὐτοῦ Ἀρχειοφυλακείου. Ἀμέσως λοιπὸν τῇ βοηθείᾳ τοῦ ῥηθέντος κ. Προσκαλέντου Συνδίκου ἠνοίχθησαν τὰ ἑρμάρια καὶ ἤρθησαν τὰ τεύχη καὶ ἐκομίσθησαν εἰς τὸ φρούριον, τῇ ἐμῇ συμπράξει, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. κόμητος Ἰουστινιάνη, καὶ ἐξησφαλίσθησαν εἰς ἓν δωμάτιον τῆς ῥηθείσης οἰκίας. Καὶ τοῦτο εἶναι ὅσον γινώσκω ἐπὶ τοῦ ὑποβληθέντος μοι περιστατικοῦ».

Τὴν κατάθεσιν καὶ οὗτος ὁρκισθεὶς ὑπέγραψε [1].

Ἐκ τῶν μαρτυρικῶν τούτων καταθέσεων καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐκφράσεων τῆς πρώτης ἔτι μᾶλλον σαφῶς προκύπτει ὅτι ἐν τῷ Πραιτωρικῷ παλατίῳ τουτέστι τοῦ Βαΐλου, ὑπῆρχε καὶ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως, ὅπου κατεῖχε δύο δωμάτια. Ὡς δὲ ἀναφέρει ὁ Κερκυραῖος ἱστοριογράφος Ἀνδρέας Μαρμοράς, οὗτινος ἡ ἱστορία ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1672, ὁ Βάϊλος εἶχεν ἤδη ἐγκατασταθῆ ἐν τῇ πόλει, ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ διαμονῆς ἐν τῷ Παλαιῷ φρουρίῳ, ὀλίγον μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1537 πολιορκίαν, ὅτε καὶ ἄλλα δημόσια ἀρχεῖα καὶ ἡ λατινικὴ μητρόπολις μετηνέχθησαν ἐκ τοῦ φρουρίου εἰς τὴν πόλιν, ἥτις τὸ πρὶν ἀτείχιστος οὖσα, περιετειχίσθη συνεπείᾳ τῶν ἐπανειλημμένων αἰτήσεων τῶν ἐν ἔτει 1542, 4546 καὶ 1552 κερκυραϊκῶν πρεσβειῶν.[2] Τοῦτο δὲ τὸ ἐν τῇ πόλει παλάτιον τῶν Βαΐλων εἰς πολλὰς χρήσεις μετατραπέν, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Βενετοκρατίας, εἶναι αὐτὸ τὸ νῦν οἴκημα τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου [3].

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ παλαιὸν Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως. Τούτου τὰ παραδιασθέντα ἔγγραφα ἐπὶ τῆς ἐν ἔτει 1716 πολιορκίας, ὡς μαρτυρεῖ ἐν τῇ ἀνωτέρω καταθέσει ὁ Βενέδικτος Τριβόλης, μετηνέχθησαν πρὸς πλειοτέραν ἀσφάλειαν εἰς τὴν ἐν τῷ Παλαιῷ φρουρίῳ οἰκίαν τοῦ εὐπατρίδου Ἰουστινιάνη. Κατ' ἀμφοτέρας ὅμως τὰς μνησθείσας καταθέσεις, οἱ ἐξεταζόμενοι μάρτυρες φαίνονται λαλοῦντες ἐν τῷ Πραιτωρικῷ παλατίῳ ὅπου ἦταν καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχειοφυλακείου. Οὐδὲ ἡ μεταγενεστέρα Πρᾶξις τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως ἀπὸ 16 Ὀκτωβρίου 1739 περὶ τακτοποιήσεως τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, λέγει τι δυνάμενον νὰ διεγείρῃ τὴν ἰδέαν ὅτι τοῦτο δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τῷ αὐτῷ Παλατίῳ τοῦ Βαΐλου, ὅπου καὶ ὑπὸ μεταγενεστέρων ἐγγράφων μνημονεύεται ὅτι καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς καταλύσεως τῆς Βενετοκρατίας ὑπῆρχον *τὰ δωμάτια τῆς Καγκελλαρίας τῆς πόλεως* μεθ'

1 Vol. 40. Arg. Div. 1731—1732. Δέσμη Ζ'. Diversorum. Copia tratta dal libro de Consigli dell' anno infrascritto. φυλλ. 1.

2 Andrea Marmora. Historia di Corfù Venetia 1672. Βιβλ. ς'. σελ. 312. Ὑπάρχει ἐν τῷ αὐτῷ πονήματι καὶ τὸ τοπογραφικὸν σχέδιον τῆς περιτετειχισμένης πόλεως. Ὅρα καὶ Πρεσβείας τῶν ἐτῶν ἐκείνων.

3 Καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν παρὰ τῶν προβεβηκότων καλεῖται Bailaggio.

ῆς Καγκελλαρίας, ὡς εἴδομεν, συνεταυτίζετο αὐτὸ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον. Ὥστε ὅλως πρόσκαιρος καὶ βραχυτάτη πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ εἰς τὸ ἐν τῷ Παλαιῷ φρουρίῳ ἰδιωτικὸν οἴκημα τῆς οἰκογενείας Ἰουστινιάνη, ἐκ τοῦ προχείρου μετάθεσις πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν περισωθέντων ἐγγράφων, ἅτινα ἅμα παρελθόντος τοῦ ἐκ τῆς πολιορκίας κινδύνου, ἐπανεφέρθησαν εἰς τὸν οἰκεῖον τοῦ Ἀρχειοφυλακείου τόπον ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Βαΐλου.

Ε'.

Ἐν τοῖς νομοθετήμασι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βενεκρατίας ἀξιοσημείωτον ἀπαντῶμεν τοῦ Συμβουλίου διάταξιν, τῇ 22 Αὐγούστου 1747, νὰ μὴ δύναταί τις τῶν πολιτῶν νὰ ἐκλέγηται Καγκελλάριος τῆς πόλεως, ἂν δὲν ἐγυμνάσθη προηγουμένως τοὐλάχιστον ἐπὶ ἓν ἔτος ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ, καὶ ἂν περὶ τούτου δὲν φέρῃ ἔγγραφον πιστοποίησιν τῶν κατὰ καιροὺς Συνδίκων.[1]

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ὡς καὶ ἐκ τῆς ἤδη παρατεθείσης ἀπὸ 12 Ἀπριλίου 1681 Πράξεως τοῦ Συμβουλίου, ἐν ᾗ, ὡς εἴδαμεν, παρεμπιπτόντως ἀναφέρεται ὅτι *ἀσχολούμενα εἰς αὐτὸ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τὰ τέκνα τῶν πολιτῶν, δύνανται νὰ διδάσκωνται βελτιουμένης καὶ τῆς τοῦ Ἀρχειοφυλακείου τάξεως*, προκύπτει θετικῶς ὅτι ἠσχολοῦντο ἐν τούτῳ ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον, ἔστω καὶ πρὸς ἁπλῆν γύμνασιν, νέοι τινες πολῖται, οὕτω τοῦ Καγκελλαρίου βοηθοὶ γενόμενοι. Ἦτο δὲ τὸ μέτρον τοῦτο τῆς γυμνάσεως τῶν νέων σκοπιμώτατον διὰ τὸ μέλλον τοῦ Ἀρχειοφυλακείου.

Ὀλίγον πρὸ τῶν παραμονῶν τῆς πτώσεως τῆς Βενετοκρατίας, ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως, τῇ 14 Ὀκτωβρίου 1783, πρὸς βοήθειαν καὶ ἀνακούφισιν τοῦ Καγκελλαρίου, ὄντος πρωτίστου ὑπουργοῦ τῶν Ἀρχῶν αὐτῆς τὸ ὑπούργημα Ἀντικαγκελλαρίου, διοριζομένου ὑπὸ τοῦ Καγκελλαρίου τῇ ἐπιδοκιμασίᾳ τῶν Συνδίκων [2]. Κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦτο ὁ διοριζόμενος ἀντικαγκελλάριος ὀφείλει ν' ἀναγνωρίζῃ ὡς προϊστάμενον τὸν Καγκελλάριον. Ἡ δὲ ὑπὸ τῶν Συνδίκων ἐπιδοκιμασία τοῦ διορισμοῦ, ἂν μὲν δὲν ὑπάρχωσιν Ἔκτακτοι Σύνδικοι πρέπει νὰ γίνηται ὑπὸ τριῶν τακτικῶν, ἂν δὲ ὑπάρχωσι καὶ Ἔκτακτοι ὑπὸ τεσσάρων· ὅπως δ' ἔχῃ τὸ κῦρος νὰ καταγράφηται ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Συμβουλίων. Τοῦτο δὲ τὸ ψήφισμα ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ἡ ἐν Κερκύρᾳ Βενετικὴ Ἀρχή, ἐξέδωκε τῇ 6 Μαρτίου 1784 ἔ. ν. Ὁρισμὸν ῥυθμίζοντα μετὰ πολλῆς περισκέψεως τὰ καθήκοντα τοῦ τε ἀνωτέρου καὶ τοῦ

1 Libro d' Ordini del Consiglio κτλ. Φυλλ. 146 καὶ 147 ἤτοι 163 καὶ 164. Ὅρα καὶ Vol 65 Arg. Div. 1777—1780. Δέσμη ΙΔ'. Πιστοποιητικὰ Συνδίκων περὶ τοῦ ἐν τῷ ἀνωτέρω ψηφίσματι ὅρου τῆς ἐκγυμνάσεως.

2 Vol No 67. Arg. Div. 1783—1784. Δέσμη Α'. Libro Consigli 1783—1784 φυλλ. 15 ἐπίσης ἐν Δέσμῃ Β'. Parti e Suppliche 1783 ἀριθ. 12.

ὑπ' αὐτόν. Κατὰ τὸν Ὁρισμὸν τοῦτον, ἐν ᾧ ὁ Καγκελλάριος ἦτο αὐτὸς ὑπεύθυνος δι' ἅπασαν εἰς τὸ ἐπάγγελμά του ὑπαγομένην πρᾶξιν ἢ ὑπογραφήν, ὁ Ἀντικαγκελλάριος μόνον ἐν ἀπουσίᾳ τούτου ἠδύνατο νὰ συντάττῃ ἢ νὰ ὑπογράφῃ τὰς τοιαύτας πράξεις, καὶ τότε θὰ ἦτο καὶ μόνος ὑπεύθυνος. Ἀλλ' ἂν ὁ Καγκελλάριος ἐτύγχανε παρὼν ἢ πλησίον εἰς τὴν πόλιν, τότε δὲν ἤθελον ἔχει ἰσχὺν αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀντικαγκελλαρίου συντασσόμεναι ἢ ὑπογραφόμεναι πράξεις, ἂν δὲν προσεπέθετεν ἰδιοχείρως τὸ *τεθεώρηται* ὁ προϊστάμενος Καγκελλάριος. Ἄνευ δὲ ἐνόρκου τοῦ Καγκελλαρίου πιστοποιήσεως ὅτι ἐτηρήθησαν τὰ ἐν τῷ παρόντι Ὁρισμῷ διατεταγμένα, δὲν ἐδικαιοῦτο ὁ Ἀντικαγκελλάριος νὰ προβιβασθῇ εἰς ἄλλο ἀξίωμα ἢ ὑπούργημα [1].

Ἐσημειώσαμεν καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο νομοθέτημα ἀφορῶν τὸν διευθύνοντα τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Κοινότητος Καγκελλάριον αὐτῆς, ὡς ἐμφαῖνον καὶ τοῦτο τὴν τοῦ ἱδρύματος καὶ τοῦ ὑπουργήματος σπουδαιότητα.

Καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ καιρὸν διετάχθησαν διαρκούσης τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, σκοποῦντα εἰς τὴν βελτίονα τάξιν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου καὶ εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῆς εὑρέσεως τῶν εἰς πλείστους τόμους διεσπαρμένων ἐγγράφων, διὰ τῆς συντάξεως Πίνακος αὐτῶν, καὶ περὶ τούτου ἐπανειλημμένως ἐδόθησαν ἐντολαὶ εἰς πολίτας οἵτινες καὶ εἰς τὸ τοῦ Καγκελλαρίου καὶ εἰς τῶν Συνδίκων καὶ εἰς ἄλλα διατελέσαντες ἀξιώματα, εἶχον τὴν πεῖραν τῶν κοινῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ τὸ σκοπούμενον δὲν φαίνεται ἐπιτευχθέν. Διότι πλειστάκις μέχρις ἐσχάτων ἐπαναλαμβάνονται τ' αὐτὰ παράπονα καὶ ἀνανεοῦνται αἱ αὐταὶ παραγγελίαι, καὶ αἱ ταχθεῖσαι προθεσμίαι εἰς τὸν ἀποδεχθέντα τὴν σύνταξιν τοῦ Πίνακος παρατείνονται, καὶ ὅμως δὲν προκύπτει ἡ τοῦ ἔργου τελείωσις.

Τὸ συμβούλιον τῆς πόλεως διὰ ψηφίσματος ἀπὸ 16 Ὀκτωβρίου 1739 ἀποφασίζει νὰ ἐκλεχθῶσι δύο πολῖται ἐγνωσμένης ἱκανότητος καὶ πείρας, ἐκ τῶν διατελεσάντων Καγκελλαρίων τῆς Κοινότητος, ὅπως συντάξωσιν ἀκριβῆ πίνακα πάντων τῶν ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ ἐγγράφων, πλὴν τῶν ἀφορώντων εἰς ἀντικείμενα ὑγειονομικά, ἐκπεραιοῦντες τὸ ἔργον ἐντὸς διετίας. Μετὰ ἐννέα ἔτη βλέπομεν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ψηφίσματος τούτου ἐκλεγομένους δύο πολίτας, ἀλλ' οὐδὲν πλέον μέχρι τοῦ ἔτους 1758, ὅτε ὁ Καγκελλάριος Σπυρίδων Καποδίστριας, δοκιμάσας ὡς λέγει τὰς ἀπαντωμένας δυσκολίας εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν ἐγγράφων, ἀναλαμβάνει τὴν σύνταξιν ἀκριβοῦς ἀλφαβητικοῦ Πίνακος, εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ μνησθέντος ψηφίσματος ἀπὸ 16 Ὀκτωβρίου 1739. Τὴν πρότασίν του δὲ τὸ Συμβούλιον παραδέχεται τῇ 16 Ἰουνίου 1758. Ἀλλ' ἐν ἔτει 1760 βλέπομεν αἴτησιν τοῦ αὐτοῦ Καποδιστρίου, ὅπως τύχῃ ἑτέρας ἑξαετοῦς προθεσμίας· διότι διορισθεὶς Σύνδικος τῷ 1761 καὶ ἔπειτα κυβερνήτης τῆς Πάργας, ἀπετράπη τῆς ἐργασίας τοῦ Πίνακος, ἥτις, καθ' ἃ

[1] Libro d' Ordini del Consiglio κτλ. Φυλλ. 197 εἴτε 214. Copia tratte del Libro Registro Proclami, Terminazioni, Mandati et altro κτλ.

μαρτυροῦσιν οἱ Σύνδικοι, τῇ 11 Δεκεμβρίου 1764, εἶχεν ἤδη ἀρκούντως προχωρήσῃ. Τῇ 16 δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, τὸ Συμβούλιον χορηγεῖ εἰς αὐτὸν τὴν αἰτηθεῖσαν δευτέραν ἑξαετῆ προθεσμίαν. Ἀλλὰ καὶ μέχρι Δεκεμβρίου τοῦ τους 1772, διορισθέντος τοῦ συντάκτου εἰς ὑπουργήματα ἄλλα, τὸ ἔργον τοῦ Πίνακος ἔμεινεν ἀτελές [1].

Οὐδὲ παρέχει τεκμήριον τῆς ἐκτελέσεως τούτου τὸ ἀπὸ 10 Ὀκτωβρίου 1780 ψήφισμα, δι' οὗ τὸ Συμβούλιον κρίνει δέον νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς ἐλλόγου καὶ συστηματικῆς κατατάξεως εἰς ἕν, ἢ εἰς πλειότερα βιβλία, τῶν εἰς πολλοὺς τόμους διεσπαρμένων παντοίων ἐγχωρίων νομοθετημάτων καὶ διατάξεων, κατὰ χρονολογικὴν τάξιν μετὰ Πίνακος ἀκριβοῦς, καὶ ἀποφασίζει νὰ ἐκλεχθῶσι διὰ τὸ ἔργον τοῦτο δύο Πολῖται [2]. Ἴσως συνεπείᾳ τοῦ ψηφίσματος τούτου συνετάχθη βιβλίον τι καὶ νῦν ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ εὑρισκόμενον, περιέχον ἐν χρονολογικῇ τάξει ψηφίσματα καὶ διαταγὰς τοῦ Συμβουλίου καὶ ὁρισμοὺς Βενετικῶν Ἀρχῶν ἀφορῶντας εἰς τὰ ἐγχώρια καὶ ἄλλας διοικητικὰς πράξεις μετὰ σχετικοῦ πίνακος, *Βιβλίον τῶν διαταγῶν τοῦ Συμβουλίου* λεγόμενον [3]. Οὐδεμίαν ὅμως ἔχομεν εἴδησιν περὶ τοῦ τί ἀπέβη ἡ σύνταξις Πίνακος, κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ ἔτους 1730 ἢ εἰς τὸν μνησθέντα Σπυρίδωνα Καποδίστριαν ἀνατεθεῖσα, οὐδὲ ἂν ὅση ἐγένετο ἐργασία ἀπέβη χρήσιμος εἴς τι.

Ἀλλ' οὐδὲ ἅπαντα ὅσα ἡμεῖς ἐμνημονεύσαμεν τὰ παλαιὰ νομοθετήματα, σκοποῦντα εἰς τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἔσχον διηνεκῶς καὶ μέχρι τέλους τὴν δέουσαν ἰσχὺν ἐν τῇ πράξει.

Ἐν ἔτει 1789 Σπυρίδων ὁ Προσαλέντης, ὅστις εἶχεν ἐπιτραπῆ νὰ συλλέξῃ τὰ θεμελιώδη ἔγγραφα τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐγχωρίου κερκυραϊκῆς διοικήσεως, εἰς 8, ὡς αὐτὸς λέγει, ἔσχε συμπράκτορα καὶ ὁδηγὸν τὸν τότε Σύνδικον Σπυρίδωνα Γεώργιον Κέμητα Θεοτόκην, καὶ ὀλίγα τῶν ἀνω-

1 Vol. 56 Arg. Div. Δέσμη 2. Parti e Suppliche. φυλλ. 37. Ψήφισμα 16 Ὀκτωβρίου 1739. — Αὐτόθι φύλλ. 36. Ἀναφορὰ Σπυρ Καποδιστρίου 14 Ἰουνίου 1758 καὶ φύλλ. 38 καὶ 39. Ψηφίσματα 16 Ἰουνίου καὶ 18 Αὐγούστου 1758.—Vol. 59. Δέσμη 3. Parti e Suppliche φυλλ 33. Ἀναφορὰ τοῦ αὐτοῦ 10 Δεκεμβρίου 1764 καὶ Πιστοποιητικὸν τῶν Συνδίκων 11 βηθέντος, φυλλ. 34. Ψήφισμα 16 Δεκεμβρίου 1764. — Vol. 64. Δέσμη 8 φυλλ. 18. Ἐπιστολὴ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ τῆς θαλάσσης 24 Ἰουνίου 1771, φύλλ. 27 καὶ 33. Ἀναφορὰ 15 Δεκεμβρίου 1772 καὶ 23 τοῦ αὐτοῦ καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου. Σημειωτέον ὅτι ἡ Δέσμη αὕτη φέρει ἐν προμετωπίῳ ὅτι περιέχει ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὸ Δημόσιον Σχολεῖον ἔτι δὲ «διὰ τὸν Πίνακα τῶν ἐγγράφων τοῦ ἡμετέρου Ἀρχειοφυλακείου ὅστις δὲν ἐξεπεραιώθη ἀκόμη ὑπὸ τοῦ κ. Σπυρίδωνος Κατοδιστρίου ὡς εἶχε καθῆκον καὶ ὡς παρατηρεῖται ἐκ τῶν περιεχομένων ἐγγράφων».

2 Vol. 65. Arg. Div. Libro dei Consigli dell' anno 1779—1780. Ψήφισμα 10 Ὀκτωβρίου 1780.

3 Libro d' Ordini del Consiglio della Magn. Città di Corfù. Ὑπὸ τὸ προμετώπιον τοῦτο προστίθεται Raccolta fatta del fù Canc. Stellio Calogerà. Προτάσσεται τῆς συλλογῆς Ἀλφαβητικὸς Πίναξ. Φέρει κεφαλίδα ἡ συλλογὴ Statuti del Consiglio della Città di Corfù. Ὑπάρχει ἐν δεματίῳ ὑπ' ἀριθ. 95.

τέρω νομοθετημάτων περὶ 'Αρχειοφυλακείου ἀνευρών, ὁμοῦ κατέταξε, παρατηρεῖ ὅτι «ἡ ἁγιότης τῶν τοιούτων νόμων ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀχρηστίαν, ἕνεκα σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀναμφίβολον πίστιν καὶ ἀκρίβειαν τῶν ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ Καγκελλαρίων, ἐν οἷς, λέγει, ἔπαινος ὀφείλεται τῷ τότε εὐγενεῖ κυρίῳ Αὐγουστίνῳ Μάστρακα τοῦ δόκτωρος Βικτωρίου. Εἴθε, ἐπιλέγει, νὰ ὑπάρξωσι τοιοῦτοι οἱ διαδεχθησόμενοι αὐτόν»[1]. 'Αρίστη τῷ ὄντι καὶ ἀπαράκτητος ὑπὲρ τοῦ 'Αρχειοφυλακείου ἐγγύησις πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπηρετούντων τιμιότης.

ϛ'.

Εἰς ταῦτα τὰ περὶ τοῦ ἐπὶ Βενετοκρατίας 'Αρχειοφυλακείου τῆς Κοινότητος συνερανισθέντα, ἐπισυνάπτομεν, ὡς συμπλήρωμα ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ ἐγγράφων.

Συγκεφαλαιοῦντες δὲ τὰ προεκτεθέντα ἐπαναλαμβάνομεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ τὸ 'Αρχειοφυλακεῖον τῆς Κοινότητος ἤτοι τῆς πόλεως Κερκύρας, ἀπὸ τῆς ἀνέκαθεν πραγματικῆς του ὑπάρξεως ἦτο ὁ τόπος ἔνθα κατετίθεντο τὰ ἔγγραφα καὶ τὰ βιβλία τῆς ἐγχωρίου διοικήσεως, ὧν ἡ φύλαξις καὶ διατήρησις ἀνετέθη εἰς τὸν γραμματέα αὐτῆς, τὸν Καγκελλάριον τῆς Κοινότητος εἴτε τῆς πόλεως ἐπικαλούμενον. Ἦσαν δὲ κυρίως τὰ ἔγγραφα ταῦτα, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴδαμεν, τὰ τῶν προνομίων τῆς Κοινότητος, τὰ τῶν εἰς Βενετίαν κατὰ καιρὸν στελλομένων Πρεσβειῶν ὑπὸ τοῦ τὰ κοινὰ τῆς Κερκύρας διέποντος Συμβουλίου, τὰ πρακτικὰ τούτου καὶ τ' ἄλλα πρακτικὰ καὶ παντοειδῆ ἔγγραφα τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐγχωρίου διοικήσεως, ὧν τὰ πλεῖστα περιλαμβάνονται εἰς τὰ ὀγκώδη τεύχη τὰ λεγόμενα Τόμοι τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πόλεως Κερκύρας καὶ παντοῖα ἄλλα ἀφορῶντα εἰς δικαιώματα καὶ προνόμια ἰδιωτῶν, ἐν οἷς τὰ περὶ τιμαρίων. Ἔτι δὲ ἐν τῷ αὐτῷ 'Αρχειοφυλακείῳ ἦσαν ἐναποτεθειμένα καὶ τὰ βιβλία τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων τῶν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἐκλεγομένων ἐγχωρίων ἐνιαυσίων δικαστῶν (Giudici Annali) καὶ τὰ τῶν Προβλεπτῶν τοῦ 'Υγειονομείου.[2]

1 Vol. 91 Arg. Div Δέσμη Ιϛ'. φυλλ. 1. Ταῦτα ἔγραφεν ὁ μνησθεὶς Σπυρίδων Προσαλέντης μηνὶ Δεκεμβρίῳ 1787. Τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ συλλεγέντα ἔγγραφα ἐν τῇ μνησθείσῃ Δέσμῃ περιεχούσῃ Νομοθετήματα ἀφορῶντα εἰς τὰ μᾶλλον ἐπίζηλα ἔγγραφα τῆς πόλεως, εἰσὶ Α' 1443 Dii VII Martii Δέκατον Κεφάλαιον τῆς Πρεσβείας, ὅπερ ἀναφέρομεν ἐκ τοῦ Βιβλίου τοῦ Χρυσοβούλλου· Β' 1593. 12 Agosto Πρᾶξις τοῦ Συμβουλίου ἧς τὸ πρωτότυπον ὑπάρχει ἐν Vol. 2 Arg. Div. Δέσμη 2 φύλλ. 54°. Γ' Πρᾶξις 1627. 20 Μαΐου. Δ' 12 'Απριλίου 1681 Πρᾶξις ἐξαχθεῖσα ἐκ τοῦ Libro d' Ordini del Consiglio. Ε' Πρᾶξις 17 Δεκεμβρίου 1692 περὶ ὑποχρεώσεως τῶν Συνδίκων νὰ συντάττωσιν ἔκθεσιν τῆς διαχειρίσεώς των ἐξαχθεῖσα καὶ αὕτη ἐκ τοῦ Libro d' Ordini.

Ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ Προσαλέντου εὐγνωμόνως μνημονευόμενος Σπυρίδων Γεώργιος Κόμης Θεοτόκης, τότε Σύνδικος, εἶναι ὁ καὶ ἄλλα σπουδαῖα ἀξιώματα τῆς Κερκύρας καταλαβὼν καὶ πρεσβευτὴς ταύτης εἰς Βενετίαν διατελέσας, μετὰ δὲ τὴν ἐπὶ αἰσίοις οἰωνοῖς ἵδρυσιν τῆς 'Επτανήσου Πολιτείας πρόεδρος καὶ ἡγεμὼν ταύτης πολιὸς τελευτήσας.

2 Libro d' Ordini del Consiglio φυλλ. 131 εἴτε 145 Ψήφισμα τοῦ Συμβουλίου 20 'Απριλίου 1730, ἐντελλόμενον τὴν εἰς τὸ 'Αρχειοφυλακεῖον παράδοσιν τῶν εἰρημένων βιβλίων, ἥτις ἀπὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχε παραμεληθῆ.

Τὰ θεμελιώδη τῶν εἰς τὴν Κέρκυραν χορηγηθέντων προνομίων ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Βενετικὴν Πολιτείαν ἐν ἔτει 1386 παραδόσεως αὐτῆς, εἴτε προκεκτημένων ἤδη καὶ ὑπὸ τῆς Βενετικῆς Πολιτείας ἀνεγνωρισμένων καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀπονεμηθέντων συνεπείᾳ τῶν εἰς Βενετίαν ἀπευθυνθεισῶν κατὰ καιροὺς αἰτήσεων καὶ τῶν ἐπὶ τούτῳ σταλεισῶν ἀρχαιοτέρων πρεσβειῶν περιλαμβάνονται εἰς τὸ ἐκ μεμβράνης βιβλίον τὸ τοῦ Χρυσοβούλλου λεγόμενον. Πρῶτον δὲ σώζεται ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν ἀρχῇ αὐτοῦ λέγεται *Ἀντίγραφον τῶν Κεφαλαίων τῆς Κοινότητος τῶν Κορυφῶν ἐξαχθέντων ἐκ τῶν κοινῶν βιβλίων τῆς Δουκικῆς Καγκελλαρίας τῆς Ἐκλαμπροτάτης Αὐθεντίας τῆς Βενετίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1386 μέχρι τοῦ ἔτους 1524 γεγραμμένον παρὰ Ἀλοϋσίου Γαρζώνη Δουκικοῦ συμβολαιογράφου τῇ αἰτήσει τῶν σεπτῶν Πρεσβευτῶν τῆς εἰρημένης μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος Κυρίων Ἀνδριόλου Καρτάνου, Μπένου Λάντσα καὶ Μανόλη Μόσχου ἐλθόντων εἰς Βενετίαν τὸ* 1542.

Τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ἐγένετο τῇ αἰτήσει τῆς Κερκυραϊκῆς Κοινότητος, διότι κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1537 τουρκικὴν πολιορκίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, τὰ πρωτότυπα ἐκεῖνα εἶχον ἀπολεσθῆ. Μετὰ τὸ σημαντικώτατον τοῦτο μέρος, ἐξ οὗ, ὡς πιστεύομεν πηγάζει τὸ εἰς τὸ βιβλίον ἀποδοθὲν ὄνομα *Βιβλίον τοῦ Χρυσοβούλλου*[1], ἐξακολουθοῦσι καταγεγραμμένα ἐν αὐτῷ διάφορα ἔγγραφα, ἐν οἷς καὶ Δουκικὰ γράμματα, καὶ ἕτεραι Κερκυραϊκαὶ Πρεσβεῖαι προγενέστεραι τῆς ἐν ἔτει 1542, τῆς ἐκ Βενετίας λαβούσης τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου ἀντίγραφον, ἔτι δὲ καὶ ἡ Πρεσβεία αὕτη γεγραμμένη δι' ἄλλου χαρακτῆρος, διαφόρου ἐκείνου τοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀντιγράφου, εἰς ὃ αὕτη ἕπεται. Προσετέθησαν δὲ κατὰ καιροὺς ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ καὶ ἄλλα ἔγγραφα θεωρούμενα σπουδαῖα ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς Κοινότητος, ἐν οἷς καὶ αἱ τὰ προνόμια τῆς ἡμετέρας Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καθιεροῦσαι Βοῦλλαι τῶν Παπῶν Λέοντος δεκάτου καὶ Παύλου τρίτου, ἥτις εἶναι ειδικὴ διὰ τὴν Κέρκυραν ἐπικύρωσις τῆς πρώτης, γενομένη συνεπείᾳ τῆς ἐκ μέρους τοῦ τότε Κερκύρας Πρωτοπαπᾶ Ἀλοϋσίου Ῥαρτούρου καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν ἐγχωρίου Κλήρου ἀποστολῆς εἰς Ῥώμην ἰδίου πρεσβευτοῦ τοῦ ἱερέως Ἀλεξίου Ῥαρτούρου εἰς ὃν ἐδόθη ἐπὶ τούτῳ ἐντολὴ διὰ συμβολαιογραφικῆς πράξεως ὑπό τε τοῦ Πρωτοπαπᾶ, τοῦ Ἀρχιμανδρίτου καὶ τοῦ Κλήρου, ἥτις ἐπίσης σώζεται νῦν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἀρχειοφυλακείῳ, ὑπὸ χρονίαν 20 Σεπτεμβρίου 1539 παρὰ τῷ τότε συμβολαιογράφῳ Κερκύρας Ἀντωνίῳ Μεταξᾶ [2].

Ἡ σειρὰ τῶν εἰς Βενετίαν κατὰ καιροὺς στελλομένων Πρεσβειῶν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Πόλεως, αἵτινες ἄρχονται ἀπὸ τῆς ΙΕ' καὶ ἐξακολουθοῦσι μέ-

1 Πιθανὸν ὅτι ὡς ἐκ τῶν Βυζαντινῶν παρ' αὐτοῖς παραδόσεων περὶ Χρυσοβούλλων, οἱ Κερκυραῖοι ἐκάλεσαν οὕτω τὸ ἔγγραφον τῶν παρὰ τῆς Βενετικῆς Αὐθεντίας χορηγηθέντων εἰς αὐτοὺς προνομίων.

2 Δεμάτιον ἀριθ. 1196. Antonio Metaxà. Volume uno in due quinternetti.

χρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἀπαρτίζεται ἐκ διαφόρων τομιδίων, ὧν πλεῖστα ἐκ περγαμηνοῦ χάρτου καὶ κουφῶς δεδεμένα, τινὰ δὲ κοσμούμενα καὶ ὑπὸ μικρογραφικῶν ποικιλμάτων (miniature) ἐν οἷς εἰκονίζονται ἐνίοτε καὶ τὰ οἰκόσημα τῶν σταλέντων πρεσβευτῶν, ὧν τὰ ὀνόματα εἰσὶ καὶ ἔξωθεν τοῦ τομιδίου ἐπιγεγραμμένα ὑπὸ τοῦ βιβλιοδέτου. Ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ τῶν Πρεσβειῶν εὑρίσκονται καί τινες εἰς ἁπλοῦν φύλλον ἐκ Περγαμηνοῦ χάρτου γεγραμμέναι ἐν εἴδει δουκικοῦ γράμματος ἢ θεσπίσματος. Ἑκάστη πρεσβεία περιέχει ἐν διαφόροις κεφαλαίοις τὰς εἰς τὴν Βενετικὴν Κυβέρνησιν ὑποβαλλομένας αἰτήσεις οἵας ἐψήφισεν αὐτὰς τὸ Κερκυραϊκὸν Συμβούλιον, καὶ τὴν ἐπὶ ἑκάστου κεφαλαίου διδομένην ἀπάντησιν, ἐν τύπῳ Δουκικοῦ γράμματος, θεσπίσματος ἢ προστάγματος πρὸς τὴν ἐν Κερκύρᾳ Βενετικὴν Διοίκησιν (Reggimento).

Εἶναι δὲ ἡ σειρὰ τῶν πρεσβειῶν λίαν ἐνδιαφέρουσα· διότι πραγματεύονται αὗται τὰς σπουδαιοτέρας ὑποθέσεις καὶ περιστάσεις τῆς ἡμετέρας νήσου, περὶ ὧν δικαιωματικῶς καὶ ἀναγκαίως οἱ τὰ κοινὰ διέποντες προσέφευγον εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου καὶ ὑπὲρ αὐτῶν συχνάκις ἐλύοντο αἱ ἀναφυόμεναι διενέξεις τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν πρὸς τὰς ἐν τῇ νήσῳ προϊσταμένας Βενετικὰς ἀρχάς.

Τὸ μέγιστον ὅμως σῶμα τῶν πράξεων καὶ τῶν παντοειδῶν ὑποθέσεων τῆς Κοινότητος Κερκύρας, ἤτοι τῶν πράξεων καὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν συμπεριελήφθη εἰς τὰ ὀγκώδη καὶ πολυάριθμα τεύχη τὰ λεγόμενα *Τόμοι τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πόλεως Κερκύρας*, ὄνομα δηλοῦν τὴν παντοίαν ὕλην αὐτῶν. Συνήχθησαν δηλαδὴ καὶ συνεῤῥάφησαν εἰς τὰ τεύχη ταῦτα σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ σωζόμενα πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς ΙϚ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς, ἐν οἷς καί τινα ἀποσπάσματα, εἴτε τεμάχια πρακτικῶν ἔτι ἀρχαιοτέρων.

Τὰ πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου, φθάνοντα μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Βενετοκρατίας, ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Συμβουλίου τῶν 150 περιέχουσι τὰς ἐνιαυσίους συγκροτήσεις τοῦ Γενικοῦ σώματος τῶν ἐνηλίκων εὐγενῶν, ὅπερ ἦτο τὸ Γενικὸν συμβούλιον, ὑφ' οὗ διὰ ψηφοφορίας ἐξελέγετο τὸ ῥηθὲν βουλευόμενον καὶ διοικοῦν Συμβούλιον τῆς πόλεως, τὸ πρῶτον μὲν ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα μελῶν, τελευταῖον δὲ εἰς μόνον ἐξήκοντα μέλη περιορισθέν, διὰ τῶν ἐν ἔτει 1786 ὑπὸ τοῦ ἐκ Βενετίας ἀποσταλέντος Ἐκτάκτου Προβλεπτοῦ καὶ ἐλεγκτοῦ Νικολάου Ἐρίτσου γενομένων ἐν τῷ τῆς Κερκύρας πολιτεύματι μεταῤῥυθμίσεων. Ὑπάρχουσιν ἑπομένως εἰς τὰ Συμβούλια πρακτικά, μετὰ τὴν ὡς εἴρηται τοῦ διοικοῦντος Συμβουλίου συγκρότησιν, αἱ ὑπὸ τούτου γενόμεναι ἐκλογαὶ τῶν διαφόρων ἀξιωμάτων, αἱ πλεῖσται ἐνιαύσιοι, ἔτι δὲ αἱ κατὰ πενταετίαν γενόμεναι ὑπό τε τοῦ σωματείου τοῦ Κλήρου τοῦ Ἱεροῦ Τάγματος λεγομένου, καὶ ὑπὸ ὡρισμένου ἀριθμοῦ μελῶν τοῦ εἰρημένου Συμβουλίου ἐκλογαὶ τοῦ Μεγάλου Πρωτοπαπᾶ Κερκύρας, ὅστις παρ' ἡμῖν ἐπὶ

Προβλεπτῶν ἐπὶ τῶν Πινάκων [1] καὶ ἐπὶ τῶν ὁδῶν, τῶν ἐξεταστῶν τῶν Συμβολαιογράφων, τῶν Κυβερνητῶν τῶν Μοναστηρίων καὶ παντὸς ἄλλου ὑπουργήματος ἢ ἀξιώματος ἀποτελοῦντος σωματεῖον (officci o-dignità collegiale). Νὰ ὑποχρεοῦται οὗτος πρὸς ἔτι νὰ λαμβάνῃ παράδοσιν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ παραδίδῃ αὐτὸ εἰς τὸν διάδοχον, ὅπως ὁμοίῳ τρόπῳ μεταβιβάζηται ἀπὸ Καγκελλαρίου εἰς Καγκελλάριον ἐς ἀεὶ δι' ἰδίας παραλαβῆς καὶ καταγραφῆς. Ὀφείλει νὰ βοηθῇ τοὺς Συνδίκους καὶ Κήνσορας καὶ νὰ παρέχῃ εἰς ἅπαντα τὰ ὑπουργήματα καὶ ἀξιώματα τ' ἀποτελοῦντα σωματεῖον, ἄνευ τινὸς ἀμοιβῆς τ' ἀναγκαιοῦντα ἀντίγραφα· καὶ διαχειριζόμενος τὰ ἔγγραφα ταῦτα νὰ βοηθῆται ὑπὸ ἑνὸς τῶν Συνδίκων. Ἐπιτρέπεται εἰς αὐτὸν νὰ λαμβάνῃ ἀπολαυὰς ἐξ ὅσων σημειοῖ καὶ ἀντιγράφει χάριν τῶν ἰδιωτῶν. Ὀφείλει δὲ νὰ μετέρχηται αὐτοπροσώπως τὸ ἐπάγγελμά του δύο ἔτη κατὰ συνέχειαν, καὶ οὐχὶ δι' ἀντικαταστάτου· καὶ λήξάντων τῶν δύο ἐτῶν νὰ λαμβάνῃ ἔνορκον πιστοποιητικὸν τῶν Συνδίκων ὅτι ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκόν του, ὅπως δύναται νὰ ἔχῃ τὰ ὑπὸ τῶν Καπιτουλαρίων ἀπολαυόμενα προνόμια. Δὲν δύναται δὲ νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ ἐξάγηται ἐκ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου οὐδεὶς τόμος, οὐδὲ πρεσβεία, ἐφ' οἰαδήποτε προφάσει, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ νὰ χορηγῇ τ' ἀντίγραφα ἐπισημοποιημένα διὰ τῆς ὑπογραφῆς του.[2]

Πρῶτον ἐν τῇ πράξει ταύτῃ ἀπαντῶμεν ῥητῶς τὴν λέξιν Ἀρχειοφυλακεῖον (Archivio) καὶ ἀναφερόμενον τὸ καθῆκον τοῦ Καγκελλαρίου νὰ ἐπισημοποιῇ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του πᾶν ἐκ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐκδιδόμενον ἀντίγραφον, ὅπερ ὅμως καὶ προηγουμένως ἐγένετο, ὡς ἐξηκολούθησε γενόμενον καὶ ἐφεξῆς. Σημειώσεως δὲ ἄξιον εἶναι ὅτι ἀπὸ τοῦδε, οὐχὶ πλέον ἐπὶ τριετίαν διαρκεῖ ἡ ὑπηρεσία αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ δύο ἔτη [3].

Δ'.

Ἀρξαμένης τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος φοβερὰ ἐπήρχετο, ὡς δι' ἅπασαν τὴν Κέρκυραν καὶ διὰ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον αὐτῆς, ἡ ἐν ἔτει 1716 τουρκικὴ πο-

1 Provveditori alle Tollete. Εἶχον οὗτοι καθῆκον νὰ ἐπιστατῶσιν ὅπως οἱ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι μὴ εἰσπράττωσι πλέον τῶν νενομισμένων, κατὰ τὴν διατίμησιν ἥτις ἦτο καταγεγραμμένη ἐπὶ Πινάκων, ὧν τὴν ἐπιτήρησιν εἶχον οἱ τοιοῦτοι Προβλεπταί.

2 Vol. 91. Arg. Div. Δέσμη ΙϚ'. σελ. 5 καὶ εἰς τὸ ἤδη μνησθὲν Libro d' Ordini del Consiglio φυλ. 83.

2 Vol. 32. Arg. Div. Δέσμη Α'. φυλλ. 12. Πιστοποιητικὸν ἀπὸ α' Ἀπριλίου 1715 ὅτι ὁ Στυλιανὸς Καλογερᾶς ὡς Καγκελλάριος τῆς Κοινότητος ὑπηρέτησε δύο ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του γενομένης τῇ 6 Δεκεμβρίου 1712 καὶ παρέδωκε τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον εἰς τὸν διάδοχον. Vol. 33. Δέσμη Α'. τῇ 19 Δεκεμβρίου 1718 ἐξελέχθη Καγκελλάριος τῆς πόλεως ἐπὶ δύο ἔτη ὁ Σπυρίδων Χαλικιόπουλος.— Αὐτόθι. Ὁ ἐπὶ δύο ἔτη προκάτοχός του ἦτο Βενέδικτος Τριβόλης μέχρι Δεκεμβρίου 1718.—Ἐν Δέσμῃ Η' (Ordini diversi et altri) ἔχομεν ἀπόδειξιν πῶς ὁ Τριβόλης οὗτος ἐπιμόνως ἀντέστη εἰς τὴν ἀθέτησιν τοῦ ἀείποτε ἀποδειχθέντος σωτηριωδεστάτου ὅρου νὰ μὴ ἐξάγωνται βιβλία ἢ ἔγγραφα ἐκ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, ἐν ἔτει 1717 ἐνώπιον τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ τότε Γενικοῦ Προβλεπτοῦ καὶ Ἐλεγκτοῦ Ἀντωνίου Δορεδάνου (φύλλ. 14).

λιορκία. Κατ' αὐτὴν πολλὰς καὶ πάλιν ὑπέστη ζημίας καὶ ἀπωλείας, ὅτε καθ' ἣν ἡμέραν ὥρμησαν οἱ βάρβαροι εἰς γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον καὶ πολλαὶ σφαῖραι καὶ βόμβαι ἔπεσαν ἐν αὐτῇ καὶ μάλιστα κατὰ τὸ Πραιτωρικὸν Παλάτιον, ἐγκατελείφθη τοῦτο ὑπὸ τῶν συνήθων σκοπῶν. Μνημονεύεται εἷς τῶν τότε Συνδίκων ὁ κόμης Θεόδωρος Προσαλέντης δόκτωρ καὶ ἱππότης, ὅστις διὰ μεγάλου τῆς ζωῆς του κινδύνου ἔσωσε τὰ ἐν τῷ 'Αρχειοφυλακείῳ τῆς Κοινότητος ἔγγραφα. Διὸ καὶ ἐξεδόθη περὶ ταύτης καὶ ἄλλων ἀξιεπαίνων τοῦ ἀνδρὸς πράξεων πιστοποιητικὸν ἐκ τῆς Καγκελλαρίας τῆς Κοινότητος ὑπὸ τῶν Δικαστῶν καὶ Συνδίκων αὐτῆς τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1716.[1]

'Ελεηλατήθη ἐπὶ τῆς πολιορκιας ἐκείνης τὸ 'Αρχειοφυλακεῖον, ὑπὸ τῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως συναχθέντων παρὰ τῆς Βενετικῆς Πολιτείας μισθοφόρων, οἵτινες, ὡς φαίνεται, ἦσαν Γερμανοί. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου παρὰ τὰς ἄλλας σωζομένας ἀποδείξεις, πιστὴν μάλιστα διήγησιν περιέχουσιν αἱ ἐν τῷ Δικαστηρίου τοῦ Βαΐλου, τῷ καὶ Πραιτωρικῷ λεγομένῳ (Foro Pretoreo) γενόμεναι καταθέσεις μαρτύρων ἐπὶ αἰτήσει τοῦ ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἐκείνης ὑπάρξαντος Καγκελλαρίου τῆς πόλεως 'Ιωάννου Βαπτιστοῦ Μοτσάνεγα [2].

'Ενίστατο οὗτος διὰ τοῦ ἰδίου συνηγόρου Πέτρου Καπάδοκα, ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτῷ ἡ διὰ μαρτύρων ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ἐν τῷ 'Αρχειοφυλακείῳ φυλαττόμενον μικρὸν μόδιον χάλκινον (mozzeto di rame) τοῦ Σιτοβολῶνος ὑπεξῃρέθη ἐπὶ τῆς πολιορκίας μὲ ἄλλα πράγματα τοῦ δημοσίου καὶ ἐπομένως ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς περὶ τούτου ὀφειλῆς.

'Ο Βάϊλος Μαρῖνος Μίνιος ἀκροασθεὶς τὴν αἴτησιν ταύτην, τῇ 22 Νοεμβρίου 1730 Ε. Π. διατάττει τὴν παραδοχὴν τῆς προτεινομένης ἀποδείξεως. 'Αμέσως δὲ ὁ ῥηθεὶς συνήγορος δίδει σημείωσιν ὡς μαρτύρων τοῦ Σπυρίδωνος Μπούα, Σπυρίδωνος Χαλικιοπούλου καὶ Βενεδίκτου Τριβόλη, ὧν ὁ τελευταῖος ἀπὸ τῆς 17 'Απριλίου 1716 ἀναπληρώσας τὸν Μοτσάνεγαν, ἕνεκα ἀσθενείας, ὡς Καγκελλάριον, ἔπειτα καὶ αὐτὸς Καγκελλάριος διετέλεσε.

Τῇ 25 Νοεμβρίου 1730 οἱ μάρτυρες οὗτοι ἐκλητεύθησαν τῇ αἰτήσει τοῦ ῥηθέντος Μοτσάνεγα. Παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν μαρτυρικῶν αὐτῶν καταθέσεων, ἐν μεταφράσει καὶ ταύτας ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου, ὡς πρὸς τὸ ἡμέ

1 Vol. 32. Arg. Div. 1715—1716. Δέσμη Δ'. φύλλ. 6 Δέσμη Θ'. φύλλ. 19.

Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι κατὰ Πιστοποιητικὸν ἀπὸ 4 'Ιουνίου 1740 τοῦ τότε φύλακος τῶν ἰδιαίτερον 'Αρχειοφυλακεῖον ἀποτελούντων βιβλίων τῶν ἀποβιωσάντων Συμβολαιογράφων Δημητρίου Καριοφύλλου, κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ ἔτους 1716 πολλὰ τῶν βιβλίων τῶν συμβολαιογράφων ἐχρησίμευσαν εἰς κατασκευὴν πυριτοβολῶν καὶ εἰς ἄλλας στρατιωτικὰς ἀνάγκας· πολλὰ δὲ ἄλλα ἐζημιώθησαν ἐπαισθητῶς ἐκ τῶν βροχῶν καὶ ἐκ τῶν βομβῶν καὶ ἄλλων ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου (Vol. 46. Arg. Div. 1743. Δέσμη Γ'. Stampa per la Città di Corfù. σελ. 14').

2 Vol. 32 Arg. Div. Δέσμη Α'. φύλλ. 12, 14 καὶ 42. Καγκελλάριος τῇ 5 'Απριλίου 1715 μέχρι τῆς 17 'Απριλίου 1716, ὅτε ἀσθενήσας ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ μετὰ ταῦτα Καγκελλαρίου Βενεδίκτου Τριβόλη.

τερον θέμα μάλιστα ἐνδιαφερούσας καὶ περιέργους διὰ τὰς ἐν αὐταῖς εἰδήσεις περὶ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, καὶ διὰ τὸν ἀφελῆ τρόπον τῆς διηγήσεως τῶν μαρτυρουμένων γεγονότων.

«Αὐθημερὸν (25 Νοεμβρίου 1730).

«Ἐλθὼν κατὰ τὴν κλῆσιν ὁ ἀξιότιμος κ. Σπυρίδων Χαλικιόπουλος ποτὲ ἀξιοτίμου κ. Νικολάου εὐγενὴς τῆς πόλεως ταύτης, μάρτυς ὡς ἄνω παραδεδεγμένος, νουθετηθεὶς περὶ τῆς ἀληθείας καὶ σὺν τῇ διακηρύξει τοῦ ὅρκου, ἐξεταζόμενος ἠρωτήθη κτλ.

«Ἀπάντησις. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Τοῦρκοι ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν ταύτην, ἐπειδὴ ὁ λαὸς εἶχε προβῆ νὰ ζημιώσῃ καὶ τὰ δωμάτια τοῦ Πραιτωρικοῦ παλατίου, ἐγένετο ἀπόφασις ν' ἀσφαλισθῇ καλήτερον ὅ,τι εὑρίσκετο ἐν τούτῳ τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ τῆς πόλεως, καὶ κατὰ σύμπτωσιν συνηντήθην ἐδῶ ἐπάνω, ἐν ᾧ ὁ κ. Ἱππότης Προσαλέντης, τότε Σύνδικος, εὗρε παραβεβιασμένας ἀμφοτέρας τὰς θύρας τὰς κλειούσας τὰ δωμάτια τοῦ αὐτοῦ Ἀρχειοφυλακείου, καὶ ἐλλείποντας πολλοὺς τόμους καὶ ἄλλα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἐτηροῦντο ἐκτὸς τῶν ἑρμαρίων, δίφρους καθίσματα, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουν ἓν τῶν ῥηθέντων δωματίων, μίαν μεγάλην εἰκόνα τῆς Υ. Θεοτόκου μὲ τὴν ἐπίχρυσον αὐτῆς κορωνίδα, ἥτις ἦτο προσηρτημένη, καὶ ἓν μικρὸν μόδιον χάλκινον τοῦ Σιτοβολῶνος, ὅπερ ἐτηρεῖτο ἐνταῦθα. Καὶ ὅπως μὴ κινδυνεύσωσι τ' ἄλλα τεύχη καὶ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἦταν ἐντὸς τῶν ἑρμαρίων, διέταξεν ὁ ῥηθεὶς κ. Προσαλέντης καὶ ἤνοιξαν ταῦτα, καὶ δι' ἐμοῦ καὶ ἄλλων κυρίων, οἵτινες ἐνταῦθα τότε συνέδραμον, ἤρθησαν τὰ ῥηθέντα τεύχη καὶ βιβλία καὶ ἐτέθησαν εἰς τόπον ἀσφαλέστερον. Καὶ ταῦτα μαρτυρῶ ἐν γνώσει».

Τὴν κατάθεσιν ταύτην ὁ ῥηθεὶς Χαλικιόπουλος ὁρκισθεὶς ὑπέγραψεν.

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἑτέρα ὡσαύτως λεπτομερὴς μαρτυρία.

«Τῇ 28 εἰρημένου.

«Ἐλθὼν εἰς τὸ ἀρχεῖον κατὰ τὴν κλῆσιν ὁ ἀξιότιμος κ. Βενέδικτος Ταβόλης π. Ἰωάννου ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, μάρτυς ὡς ἄνω παραδεδεγμένος, νουθετηθεὶς περὶ τῆς ἀληθείας καὶ σὺν τῇ διακηρύξει τοῦ ὅρκου, ἐν τέλει ἠρωτήθη περὶ κτλ.

«Ἀπήντησε. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ταύτης, ἐπῆλθον πολλαὶ ζημίαι εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἰδιωτῶν καὶ διαρπαγαὶ πραχθεῖσαι μάλιστα ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ προβῶσιν εἰς ζημίας καὶ εἰς τὸ Πραιτωρικὸν παλάτιον, ὅπου εἰς δύο δωμάτια ὑπάρχει τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως ταύτης. Ὥστε ὅπως διασωθῶσι τὰ τεύχη καὶ ὅ,τι ἄλλο ἦτο ἐν αὐτοῖς, προσέδραμεν ἡ ἀγρυπνία τοῦ νῦν ἀποβιώσαντος κ. κόμητος Θεοδώρου Προσαλέντου Ἱππότου, τότε Συνδίκου, ὅστις μοὶ ἐπέταξε νὰ τὸν ἀκολουθήσω καὶ νὰ εὕρω ἀνθρώπους, ὅπως ἄρωμεν τὰ αὐτὰ τεύχη, καὶ ὅ,τι ἄλλο, ἵνα τὰ διασώσωμεν εἰς ἕτερον ἀσφαλῆ τόπον. Οὕτω φθάσαντες εἰς τὸ Πραιτωρικὸν παλάτιον εὕρομεν βεβιασμένας τὰς θύρας τοῦ αὐτοῦ Ἀρχειοφυ-

λακείου, ἐξ οὗ εἴδαμεν ὅτι ἔλειπεν ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου μὲ τὴν ἐπίχρυσον αὐτῆς κορωνίδα, αἱ καθῆκλαι, διάφορα ἔγγραφα, καὶ πρὸς ἔτι ἓν μικρὸν μόδιον χάλκινον τοῦ Σιτοβολῶνος, ὅπερ εὑρίσκετο ἐντὸς τοῦ πρώτου δωματίου τοῦ αὐτοῦ Ἀρχειοφυλακείου. Ἀμέσως λοιπὸν τῇ βοηθείᾳ τοῦ ῥηθέντος κ. Προσαλέντου Συνδίκου ἠνοίχθησαν τὰ ἑρμάρια καὶ ἤρθησαν τὰ τεύχη καὶ ἐκομίσθησαν εἰς τὸ φρούριον, τῇ ἐμῇ συμπράξει, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. κόμητος Ἰουστινιάνη, καὶ ἐξησφαλίσθησαν εἰς ἓν δωμάτιον τῆς ῥηθείσης οἰκίας. Καὶ τοῦτο εἶναι ὅσον γινώσκω ἐπὶ τοῦ ὑποβληθέντος μοι περιστατικοῦ».

Τὴν κατάθεσιν καὶ οὗτος ὁρκισθεὶς ὑπέγραψε [1].

Ἐκ τῶν μαρτυρικῶν τούτων καταθέσεων καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐκφράσεων τῆς πρώτης ἔτι μᾶλλον σαφῶς προκύπτει ὅτι ἐν τῷ Πραιτωρικῷ παλατίῳ τουτέστι τοῦ Βαΐλου. ὑπῆρχε καὶ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως, ὅπου κατεῖχε δύο δωμάτια. Ὡς δὲ ἀναφέρει ὁ Κερκυραῖος ἱστοριογράφος Ἀνδρέας Μαρμορᾶς, οὗτινος ἡ ἱστορία ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1672, ὁ Βάϊλος εἶχεν ἤδη ἐγκατασταθῆ ἐν τῇ πόλει, ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ διαμονῆς ἐν τῷ Παλαιῷ φρουρίῳ, ὀλίγον μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1537 πολιορκίαν, ὅτε καὶ ἄλλα δημόσια ἀρχεῖα καὶ ἡ λατινικὴ μητρόπολις μετηνέχθησαν ἐκ τοῦ φρουρίου εἰς τὴν πόλιν, ἥτις τὸ πρὶν ἀτείχιστος οὖσα, περιετειχίσθη συνεπείᾳ τῶν ἐπανειλημμένων αἰτήσεων τῶν ἐν ἔτει 1542, 4546 καὶ 1552 κερκυραϊκῶν πρεσβειῶν.[2] Τοῦτο δὲ τὸ ἐν τῇ πόλει παλάτιον τῶν Βαΐλων εἰς πολλὰς χρήσεις μετατραπέν, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Βενετοκρατίας, εἶναι αὐτὸ τὸ νῦν οἴκημα τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου [3].

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ παλαιὸν Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως. Τούτου τὰ παραδιασθέντα ἔγγραφα ἐπὶ τῆς ἐν ἔτει 1716 πολιορκίας, ὡς μαρτυρεῖ ἐν τῇ ἀνωτέρω καταθέσει ὁ Βενέδικτος Τριβόλης, μετηνέχθησαν πρὸς πλειοτέραν ἀσφάλειαν εἰς τὴν ἐν τῷ Παλαιῷ φρουρίῳ οἰκίαν τοῦ εὐπατρίδου Ἰουστινιάνη. Κατ' ἀμφοτέρας ὅμως τὰς μνησθείσας καταθέσεις, οἱ ἐξεταζόμενοι μάρτυρες φαίνονται λαλοῦντες ἐν τῷ Πραιτωρικῷ παλατίῳ ὅπου ἦταν καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχειοφυλακείου. Οὐδὲ ἡ μεταγενεστέρα Πρᾶξις τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως ἀπὸ 16 Ὀκτωβρίου 1739 περὶ τακτοποιήσεως τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, λέγει τι δυνάμενον νὰ διεγείρῃ τὴν ἰδέαν ὅτι τοῦτο δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τῷ αὐτῷ Παλατίῳ τοῦ Βαΐλου, ὅπου καὶ ὑπὸ μεταγενεστέρων ἐγγράφων μνημονεύεται ὅτι καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς καταλύσεως τῆς Βενετοκρατίας ὑπῆρχον *τὰ δωμάτια τῆς Καγκελλαρίας τῆς πόλεως* μεθ'

1 Vol. 40. Arg. Div. 1731—1732. Δέσμη Ζ'. Diversorum. Copia tratta dal libro de Consigli dell' anno infrascritto φυλλ. 1.

2 Andrea Marmora. Historia di Corfù Venetia 1672. Βιβλ. ϛ'. σελ. 312. Ὑπάρχει ἐν τῷ αὐτῷ πονήματι καὶ τὸ τοπογραφικὸν σχέδιον τῆς περιτετειχισμένης πόλεως. Ὅρα καὶ Πρεσβείας τῶν ἐτῶν ἐκείνων.

3 Καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν παρὰ τῶν προβεβηκότων καλεῖται Bailaggio.

ῆς Καγκελλαρίας, ὡς εἴδομεν, συνεταυτίζετο αὐτὸ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον. Ὥστε ὅλως πρόσκαιρος καὶ βραχυτάτη πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ εἰς τὸ ἐν τῷ Παλαιῷ φρουρίῳ ἰδιωτικὸν οἴκημα τῆς οἰκογενείας Ἰουστινιάνη, ἐκ τοῦ προχείρου μετάθεσις πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν περισωθέντων ἐγγράφων, ἅτινα ἅμα παρελθόντος τοῦ ἐκ τῆς πολιορκίας κινδύνου, ἐπανεφέρθησαν εἰς τὸν οἰκεῖον τοῦ Ἀρχειοφυλακείου τόπον ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Βαΐλου.

Ε'.

Ἐν τοῖς νομοθετήμασι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βενεκρατίας ἀξιοσημείωτον ἀπαντῶμεν τοῦ Συμβουλίου διάταξιν, τῇ 22 Αὐγούστου 1747, νὰ μὴ δύναταί τις τῶν πολιτῶν νὰ ἐκλέγηται Καγκελλάριος τῆς πόλεως, ἂν δὲν ἐγυμνάσθη προηγουμένως τοὐλάχιστον ἐπὶ ἓν ἔτος ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ, καὶ ἂν περὶ τούτου δὲν φέρῃ ἔγγραφον πιστοποίησιν τῶν κατὰ καιροὺς Συνδίκων.[1]

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ὡς καὶ ἐκ τῆς ἤδη παρατεθείσης ἀπὸ 12 Ἀπριλίου 1681 Πράξεως τοῦ Συμβουλίου, ἐν ᾗ, ὡς εἴδαμεν, παρεμπιπτόντως ἀναφέρεται ὅτι *ἀσχολούμενα εἰς αὐτὸ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τὰ τέκνα τῶν πολιτῶν, δύνανται νὰ διδάσκωνται βελτιουμένης καὶ τῆς τοῦ Ἀρχειοφυλακείου τάξεως*, προκύπτει θετικῶς ὅτι ἠσχολοῦντο ἐν τούτῳ ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον, ἔστω καὶ πρὸς ἁπλῆν γύμνασιν, νέοι τινὲς πολῖται, οὕτω τοῦ Καγκελλαρίου βοηθοὶ γενόμενοι. Ἦτο δὲ τὸ μέτρον τοῦτο τῆς γυμνάσεως τῶν νέων σκοπιμώτατον διὰ τὸ μέλλον τοῦ Ἀρχειοφυλακείου.

Ὀλίγον πρὸ τῶν παραμονῶν τῆς πτώσεως τῆς Βενετοκρατίας, ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως, τῇ 14 Ὀκτωβρίου 1783, πρὸς βοήθειαν καὶ ἀνακούφισιν τοῦ Καγκελλαρίου, ὄντος πρωτίστου ὑπουργοῦ τῶν Ἀρχῶν αὐτῆς τὸ ὑπούργημα Ἀντικαγκελλαρίου, διοριζομένου ὑπὸ τοῦ Καγκελλαρίου τῇ ἐπιδοκιμασίᾳ τῶν Συνδίκων [2]. Κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦτο ὁ διοριζόμενος ἀντικαγκελλάριος ὀφείλει ν' ἀναγνωρίζῃ ὡς προϊστάμενον τὸν Καγκελλάριον. Ἡ δὲ ὑπὸ τῶν Συνδίκων ἐπιδοκιμασία τοῦ διορισμοῦ, ἂν μὲν δὲν ὑπάρχωσιν Ἔκτακτοι Σύνδικοι πρέπει νὰ γίνηται ὑπὸ τριῶν τακτικῶν, ἂν δὲ ὑπάρχωσι καὶ Ἔκτακτοι ὑπὸ τεσσάρων· ὅπως δ' ἔχῃ τὸ κῦρος νὰ καταγράφηται ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Συμβουλίων. Τοῦτο δὲ τὸ ψήφισμα ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ἡ ἐν Κερκύρᾳ Βενετικὴ Ἀρχή, ἐξέδωκε τῇ 6 Μαρτίου 1784 ἔ. ν. Ὁρισμὸν ῥυθμίζοντα μετὰ πολλῆς περισκέψεως τὰ καθήκοντα τοῦ τε ἀνωτέρου καὶ τοῦ

1 Libro d' Ordini del Consiglio κτλ. Φυλλ. 146 καὶ 147 ἤτοι 163 καὶ 164. Ὅρα καὶ Vol 65 Arg. Div. 1777—1780. Δέσμη ΙΔ'. Πιστοποιητικὰ Συνδίκων περὶ τοῦ ἐν τῷ ἀνωτέρω ψηφίσματι ὅρου τῆς ἐκγυμνάσεως.

2 Vol No 67. Arg. Div. 1783—1784. Δέσμη Α'. Libro Consigli 1783—1784 φυλλ. 15 ἐπίσης ἐν Δέσμη Β'. Parti e Suppliche 1783 ἀριθ. 12.

ὑπ' αὐτόν. Κατὰ τὸν Ὁρισμὸν τοῦτον, ἐν ᾧ ὁ Καγκελλάριος ἦτο αὐτὸς ὑπεύθυνος δι' ἅπασαν εἰς τὸ ἐπάγγελμά του ὑπαγομένην πρᾶξιν ἢ ὑπογραφὴν, ὁ Ἀντικαγκελλάριος μόνον ἐν ἀπουσίᾳ τούτου ἠδύνατο νὰ συντάττῃ ἢ νὰ ὑπογράφῃ τὰς τοιαύτας πράξεις, καὶ τότε θὰ ἦτο καὶ μόνος ὑπεύθυνος. Ἀλλ' ἂν ὁ Καγκελλάριος ἐτύγχανε παρὼν ἢ πλησίον εἰς τὴν πόλιν, τότε δὲν ἤθελον ἔχει ἰσχὺν αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀντικαγκελλαρίου συντασσόμεναι ἢ ὑπογραφόμεναι πράξεις, ἂν δὲν προσεπέθετεν ἰδιοχείρως τὸ *τεθεώρηται* ὁ προϊστάμενος Καγκελλάριος. Ἄνευ δὲ ἐνόρκου τοῦ Καγκελλαρίου πιστοποιήσεως ὅτι ἐτηρήθησαν τὰ ἐν τῷ παρόντι Ὁρισμῷ διατεταγμένα, δὲν ἐδικαιοῦτο ὁ Ἀντικαγκελλάριος νὰ προβιβασθῇ εἰς ἄλλο ἀξίωμα ἢ ὑπούργημα [1].

Ἐσημειώσαμεν καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο νομοθέτημα ἀφορῶν τὸν διευθύνοντα τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Κοινότητος Καγκελλάριον αὐτῆς, ὡς ἐμφαῖνον καὶ τοῦτο τὴν τοῦ ἱδρύματος καὶ τοῦ ὑπουργήματος σπουδαιότητα.

Καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ καιρὸν διετάχθησαν διαρκούσης τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, σκοποῦντα εἰς τὴν βελτίονα τάξιν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου καὶ εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῆς εὑρέσεως τῶν εἰς πλείστους τόμους διεσπαρμένων ἐγγράφων, διὰ τῆς συντάξεως Πίνακος αὐτῶν, καὶ περὶ τούτου ἐπανειλημμένως ἐδόθησαν ἐντολαὶ εἰς πολίτας οἵτινες καὶ εἰς τὸ τοῦ Καγκελλαρίου καὶ εἰς τῶν Συνδίκων καὶ εἰς ἄλλα διατελέσαντες ἀξιώματα, εἶχον τὴν πεῖραν τῶν κοινῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ τὸ σκοπούμενον δὲν φαίνεται ἐπιτευχθέν. Διότι πλειστάκις μέχρις ἐσχάτων ἐπαναλαμβάνονται τ' αὐτὰ παράπονα καὶ ἀνανεοῦνται αἱ αὐταὶ παραγγελίαι, καὶ αἱ ταχθεῖσαι προθεσμίαι εἰς τὸν ἀποδεχθέντα τὴν σύνταξιν τοῦ Πίνακος παρατείνονται, καὶ ὅμως δὲν προκύπτει ἡ τοῦ ἔργου τελείωσις.

Τὸ συμβούλιον τῆς πόλεως διὰ ψηφίσματος ἀπὸ 16 Ὀκτωβρίου 1739 ἀποφασίζει νὰ ἐκλεχθῶσι δύο πολῖται ἐγνωσμένης ἱκανότητος καὶ πείρας, ἐκ τῶν διατελεσάντων Καγκελλαρίων τῆς Κοινότητος, ὅπως συντάξωσιν ἀκριβῆ πίνακα πάντων τῶν ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ ἐγγράφων, πλὴν τῶν ἀφορώντων εἰς ἀντικείμενα ὑγειονομικά, ἐκπεραιοῦντες τὸ ἔργον ἐντὸς διετίας. Μετὰ ἐννέα ἔτη βλέπομεν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ψηφίσματος τούτου ἐκλεγομένους δύο πολίτας, ἀλλ' οὐδὲν πλέον μέχρι τοῦ ἔτους 1758, ὅτε ὁ Καγκελλάριος Σπυρίδων Καποδίστριας, δοκιμάσας ὡς λέγει τὰς ἀπαντωμένας δυσκολίας εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν ἐγγράφων, ἀναλαμβάνει τὴν σύνταξιν ἀκριβοῦς ἀλφαβητικοῦ Πίνακος, εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ μνησθέντος ψηφίσματος ἀπὸ 16 Ὀκτωβρίου 1739. Τὴν πρότασίν του δὲ τὸ Συμβούλιον παραδέχεται τῇ 16 Ἰουνίου 1758. Ἀλλ' ἐν ἔτει 1760 βλέπομεν αἴτησιν τοῦ αὐτοῦ Καποδιστρίου, ὅπως τύχῃ ἑτέρας ἑξαετοῦς προθεσμίας· διότι διορισθεὶς Σύνδικος τῷ 1761 καὶ ἔπειτα κυβερνήτης τῆς Πάργας, ἀπετράπη τῆς ἐργασίας τοῦ Πίνακος, ἥτις, καθ' ἃ

1 Libro d' Ordini del Consiglio κτλ. Φυλλ. 197 εἶτε 214. Copia tratte del Libro Reggistro Proclami, Terminazioni, Mandati et altro κτλ.

μαρτυροῦσιν οἱ Σύνδικοι, τῇ 11 Δεκεμβρίου 1764, εἶχεν ἤδη ἀρκούντως προχωρήσῃ. Τῇ 16 δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνός, τὸ Συμβούλιον χορηγεῖ εἰς αὐτὸν τὴν αἰτηθεῖσαν δευτέραν ἑξαετῆ προθεσμίαν. Ἀλλὰ καὶ μέχρι Δεκεμβρίου τοῦ τους 1772, διορισθέντος τοῦ συντάκτου εἰς ὑπουργήματα ἄλλα, τὸ ἔργον τοῦ Πίνακος ἔμεινεν ἀτελές [1].

Οὐδὲ παρέχει τεκμήριον τῆς ἐκτελέσεως τούτου τὸ ἀπὸ 10 Ὀκτωβρίου 1780 ψήφισμα, δι' οὗ τὸ Συμβούλιον κρίνει δέον νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς ἐλλόγου καὶ συστηματικῆς κατατάξεως εἰς ἕν, ἢ εἰς πλειότερα βιβλία, τῶν εἰς πολλοὺς τόμους διεσπαρμένων παντοίων ἐγχωρίων νομοθετημάτων καὶ διατάξεων, κατὰ χρονολογικὴν τάξιν μετὰ Πίνακος ἀκριβοῦς, καὶ ἀποφασίζει νὰ ἐκλεχθῶσι διὰ τὸ ἔργον τοῦτο δύο Πολῖται [2]. Ἴσως συνεπείᾳ τοῦ ψηφίσματος τούτου συνετάχθη βιβλίον τι καὶ νῦν ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ εὑρισκόμενον, περιέχον ἐν χρονολογικῇ τάξει ψηφίσματα καὶ διαταγὰς τοῦ Συμβουλίου καὶ ὁρισμοὺς Βενετικῶν Ἀρχῶν ἀφορῶντας εἰς τὰ ἐγχώρια καὶ ἄλλας διοικητικὰς πράξεις μετὰ σχετικοῦ πίνακος, *Βιβλίον τῶν διαταγῶν τοῦ Συμβουλίου* λεγόμενον [3]. Οὐδεμίαν ὅμως ἔχομεν εἴδησιν περὶ τοῦ τί ἀπέβη ἡ σύνταξις Πίνακος, κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ ἔτους 1730 ἢ εἰς τὸν μνησθέντα Σπυρίδωνα Καποδίστριαν ἀνατεθεῖσα, οὐδὲ ἂν ὅση ἐγένετο ἐργασία ἀπέβη χρήσιμος εἴς τι.

Ἀλλ' οὐδὲ ἅπαντα ὅσα ἡμεῖς ἐμνημονεύσαμεν τὰ παλαιὰ νομοθετήματα, σκοποῦντα εἰς τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἔσχον διηνεκῶς καὶ μέχρι τέλους τὴν δέουσαν ἰσχὺν ἐν τῇ πράξει.

Ἐν ἔτει 1789 Σπυρίδων ὁ Προσαλέντης, ὅστις εἶχεν ἐπιτραπῇ νὰ συλλέξῃ τὰ θεμελιώδη ἔγγραφα τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐγχωρίου κερκυραϊκῆς διοικήσεως, εἰς 8, ὡς αὐτὸς λέγει, ἔσχε συμπράκτορα καὶ ὁδηγὸν τὸν τότε Σύνδικον Σπυρίδωνα Γεώργιον Κόμητα Θεοτόκην, καὶ ὀλίγα τῶν ἀνω-

1 Vol. 56 Arg. Div. Δέσμη 2. Parti e Suppliche. φυλλ. 37. Ψήφισμα 16 Ὀκτωβρίου 1739. — Αὐτόθι φύλλ. 36. Ἀναφορὰ Σπυρ Καποδιστρίου 14 Ἰουνίου 1758 καὶ φύλλ. 33 καὶ 39. Ψηφίσματα 16 Ἰουνίου καὶ 18 Αὐγούστου 1758.— Vol. 59. Δέσμη 3. Parti e Suppliche φυλλ 33. Ἀναφορὰ τοῦ αὐτοῦ 10 Δεκεμβρίου 1764 καὶ Πιστοποιητικὸν τῶν Συνδίκων 11 βρηθέντος, φυλλ. 34. Ψήφισμα 16 Δεκεμβρίου 1764. — Vol. 64. Δέσμη 8 φυλλ. 18. Ἐπιστολὴ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ τῆς θαλάσσης 24 Ἰουνίου 1771, φύλλ. 27 καὶ 33. Ἀναφορὰ 15 Δεκεμβρίου 1772 καὶ 23 τοῦ αὐτοῦ καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου. Σημειωτέον ὅτι ἡ Δέσμη αὕτη φέρει ἐν προμετωπίῳ ὅτι περιέχει ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὸ Δημόσιον Σχολεῖον ἔτι δὲ «διὰ τὸν Πίνακα τῶν ἐγγράφων τοῦ ἡμετέρου Ἀρχειοφυλακείου ὅστις δὲν ἐξεπεραιώθη ἀκόμη ὑπὸ τοῦ κ. Σπυρίδωνος Καποδιστρίου ὡς εἶχε καθῆκον καὶ ὡς παρατηρεῖται ἐκ τῶν περιεχομένων ἐγγράφων».

2 Vol. 65. Arg. Div. Libro dei Consigli dell' anno 1779—1780. Ψήφισμα 10 Ὀκτωβρίου 1780.

3 Libro d' Ordini del Consiglio della Magn. Città di Corfù. Ὑπὸ τὸ προμετώπιον τοῦτο προστίθεται Raccolta fatta del fù Canc. Stellio Calogerà. Προτάσσεται τῆς συλλογῆς Ἀλφαβητικὸς Πίναξ. Φέρει κεφαλίδα ἡ συλλογὴ Statuti del Consiglio della Città di Corfù. Ὑπάρχει ἐν δεματίῳ ὑπ' ἀριθ. 95.

τέρω νομοθετημάτων περὶ Ἀρχειοφυλακείου ἀνευρών, ὁμοῦ κατέταξε, παρατηρεῖ ὅτι «ἡ ἁγιότης τῶν τοιούτων νόμων ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀχρηστίαν, ἕνεκα σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀναμφίβολον πίστιν καὶ ἀκρίβειαν τῶν ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ Καγκελλαρίων, ἐν οἷς, λέγει, ἔπαινος ὀφείλεται τῷ τότε εὐγενεῖ κυρίῳ Αὐγουστίνῳ Μάστρακκα τοῦ δόκτωρος Βικτωρίου. Εἴθε, ἐπιλέγει, νὰ ὑπάρξωσι τοιοῦτοι οἱ διαδεχθησόμενοι αὐτόν»[1]. Ἀρίστη τῷ ὄντι καὶ ἀπαραίτητος ὑπὲρ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐγγύησις πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπηρετούντων τιμιότης.

Ϛʹ.

Εἰς ταῦτα τὰ περὶ τοῦ ἐπὶ Βενετοκρατίας Ἀρχειοφυλακείου τῆς Κοινότητος συνερανισθέντα, ἐπισυνάπτομεν, ὡς συμπλήρωμα ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ ἐγγράφων.

Συγκεφαλαιοῦντες δὲ τὰ προεκτεθέντα ἐπαναλαμβάνομεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Κοινότητος ἤτοι τῆς πόλεως Κερκύρας, ἀπὸ τῆς ἀνέκαθεν πραγματικῆς του ὑπάρξεως ἦτο ὁ τόπος ἔνθα κατετίθεντο τὰ ἔγγραφα καὶ τὰ βιβλία τῆς ἐγχωρίου διοικήσεως, ὧν ἡ φύλαξις καὶ διατήρησις ἀνετέθη εἰς τὸν γραμματέα αὐτῆς, τὸν Καγκελλάριον τῆς Κοινότητος εἴτε τῆς πόλεως ἐπικαλούμενον. Ἦσαν δὲ κυρίως τὰ ἔγγραφα ταῦτα, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴδαμεν, τὰ τῶν προνομίων τῆς Κοινότητος, τὰ τῶν εἰς Βενετίαν κατὰ καιρὸν στελλομένων Πρεσβειῶν ὑπὸ τοῦ τὰ κοινὰ τῆς Κερκύρας διέποντος Συμβουλίου, τὰ πρακτικὰ τούτου καὶ τ' ἄλλα πρακτικὰ καὶ παντοειδῆ ἔγγραφα τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐγχωρίου διοικήσεως, ὧν τὰ πλεῖστα περιλαμβάνονται εἰς τὰ ὀγκώδη τεύχη τὰ λεγόμενα Τόμοι τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πόλεως Κερκύρας καὶ παντοῖα ἄλλα ἀφορῶντα εἰς δικαιώματα καὶ προνόμια ἰδιωτῶν, ἐν οἷς τὰ περὶ τιμαρίων. Ἔτι δὲ ἐν τῷ αὐτῷ Ἀρχειοφυλακείῳ ἦσαν ἐναποτεθειμένα καὶ τὰ βιβλία τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων τῶν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἐκλεγομένων ἐγχωρίων ἐνιαυσίων δικαστῶν (Giudici Annali) καὶ τὰ τῶν Προβλεπτῶν τοῦ Ὑγειονομείου.[2]

1 Vol. 91 Arg. Div Δέσμη Ιϛʹ. φυλλ. 1. Ταῦτα ἔγραφεν ὁ μνησθεὶς Σπυρίδων Προσαλέντης μηνὶ Δεκεμβρίῳ 1787. Τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ συλλεγέντα ἔγγραφα ἐν τῇ μνησθείσῃ Δέσμῃ περιεχούσῃ Νομοθετήματα ἀφορῶντα εἰς τὰ μᾶλλον ἐπίζηλα ἔγγραφα τῆς πόλεως, εἰσὶ Αʹ 1443 Dii VII Martii Δέκατον Κεφάλαιον τῆς Πρεσβείας, ὅπερ ἀναφέρομεν ἐκ τοῦ Βιβλίου τοῦ Χρυσοβούλλου· Βʹ 1593. 12 Agosto Πρᾶξις τοῦ Συμβουλίου ἧς τὸ πρωτότυπον ὑπάρχει ἐν Vol. 2 Arg. Div. Δέσμη 2 φύλλ. 54ο. Γʹ Πρᾶξις 1627. 20 Μαΐου. Δʹ 12 Ἀπριλίου 1681 Πρᾶξις ἐξαχθεῖσα ἐκ τοῦ Libro d' Ordini del Consiglio. Εʹ Πρᾶξις 17 Δεκεμβρίου 1692 περὶ ὑποχρεώσεως τῶν Συνδίκων νὰ συντάττωσιν ἔκθεσιν τῆς διαχειρίσεώς των ἐξαχθεῖσα καὶ αὕτη ἐκ τοῦ Libro d' Ordini.

Ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ Προσαλέντου εὐγνωμόνως μνημονευόμενος Σπυρίδων Γεώργιος Κόμης Θεοτόκης, τότε Σύνδικος, εἶναι ὁ καὶ ἄλλα σπουδαῖα ἀξιώματα τῆς Κερκύρας καταλαβὼν καὶ πρεσβευτὴς ταύτης εἰς Βενετίαν διατελέσας, μετὰ δὲ τὴν ἐπὶ αἰσίοις οἰωνοῖς ἵδρυσιν τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας πρόεδρος καὶ ἡγεμὼν ταύτης πολιὸς τελευτήσας.

2 Libro d' Ordini del Consiglio φυλλ. 131 εἴτε 145 Ψήφισμα τοῦ Συμβουλίου 20 Ἀπριλίου 1730, ἐντελλόμενον τὴν εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον παράδοσιν τῶν εἰρημένων βιβλίων, ἥτις ἀπὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχε παραμεληθῇ.

Τὰ θεμελιώδη τῶν εἰς τὴν Κέρκυραν χορηγηθέντων προνομίων ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Βενετικὴν Πολιτείαν ἐν ἔτει 1386 παραδόσεως αὐτῆς, εἴτε προκεκτημένων ἤδη καὶ ὑπὸ τῆς Βενετικῆς Πολιτείας ἀνεγνωρισμένων καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀπονεμηθέντων συνεπείᾳ τῶν εἰς Βενετίαν ἀπευθυνθεισῶν κατὰ καιροὺς αἰτήσεων καὶ τῶν ἐπὶ τούτῳ σταλεισῶν ἀρχαιοτέρων πρεσβειῶν περιλαμβάνονται εἰς τὸ ἐκ μεμβράνης βιβλίον τὸ τοῦ Χρυσοβούλλου λεγόμενον. Πρῶτον δὲ σώζεται ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν ἀρχῇ αὐτοῦ λέγεται *Ἀντίγραφον τῶν Κεφαλαίων τῆς Κοινότητος τῶν Κορυφῶν ἐξαχθέντων ἐκ τῶν κοινῶν βιβλίων τῆς Δουκικῆς Καγκελλαρίας τῆς Ἐκλαμπροτάτης Αὐθεντίας τῆς Βενετίας ἀπὸ τοῦ ἔτους* 1386 *μέχρι τοῦ ἔτους* 1524 *γεγραμμένον παρὰ Ἀλοϋσίου Γαρζώνη Δουκικοῦ συμβολαιογράφου τῇ αἰτήσει τῶν σεπτῶν Πρεσβευτῶν τῆς εἰρημένης μεγαλοπρεποῦς Κοινότητος Κυρίων Ἀνδριόλου Καρτάνου, Μπένου Λάντσα καὶ Μανόλη Μόσχου ἐλθόντων εἰς Βενετίαν τὸ* 1542.

Τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ἐγένετο τῇ αἰτήσει τῆς Κερκυραϊκῆς Κοινότητος, διότι κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1537 τουρκικὴν πολιορκίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, τὰ πρωτότυπα ἐκεῖνα εἶχον ἀπολεσθῆ. Μετὰ τὸ σημαντικώτατον τοῦτο μέρος, ἐξ οὗ, ὡς πιστεύομεν πηγάζει τὸ εἰς τὸ βιβλίον ἀποδοθὲν ὄνομα *Βιβλίον τοῦ Χρυσοβούλλου*[1], ἐξακολουθοῦσι καταγεγραμμένα ἐν αὐτῷ διάφορα ἔγγραφα ἐν οἷς καὶ Δουκικὰ γράμματα, καὶ ἕτεραι Κερκυραϊκαὶ Πρεσβεῖαι προγενέσteραι τῆς ἐν ἔτει 1542, τῆς ἐκ Βενετίας λαβούσης τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου ἀντίγραφον, ἔτι δὲ καὶ ἡ Πρεσβεία αὕτη γεγραμμένη δι' ἄλλου χαρακτῆρος, διαφόρου ἐκείνου τοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀντιγράφου, εἰς ὃ αὕτη ἕπεται. Προσετέθησαν δὲ κατὰ καιροὺς ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ καὶ ἄλλα ἔγγραφα θεωρούμενα σπουδαῖα ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς Κοινότητος, ἐν οἷς καὶ αἱ τὰ προνόμια τῆς ἡμετέρας Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καθιεροῦσαι Βοῦλλαι τῶν Παπῶν Λέοντος δεκάτου καὶ Παύλου τρίτου, ἥτις εἶναι εἰδικὴ διὰ τὴν Κέρκυραν ἐπικύρωσις τῆς πρώτης, γενομένη συνεπείᾳ τῆς ἐκ μέρους τοῦ τότε Κερκύρας Πρωτοπαπᾶ Ἀλοϋσίου Ῥαρτούρου καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν ἐγχωρίου Κλήρου ἀποστολῆς εἰς Ῥώμην ἰδίου πρεσβευτοῦ τοῦ ἱερέως Ἀλεξίου Ῥαρτούρου εἰς ὃν ἐδόθη ἐπὶ τούτῳ ἐντολὴ διὰ συμβολαιογραφικῆς πράξεως ὑπό τε τοῦ Πρωτοπαπᾶ, τοῦ Ἀρχιμανδρίτου καὶ τοῦ Κλήρου, ἥτις ἐπίσης σώζεται νῦν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἀρχειοφυλακείῳ, ὑπὸ χρονίαν 20 Σεπτεμβρίου 1539 παρὰ τῷ τότε συμβολαιογράφῳ Κερκύρας Ἀντωνίῳ Μεταξᾷ [2].

Ἡ σειρὰ τῶν εἰς Βενετίαν κατὰ καιροὺς στελλομένων Πρεσβειῶν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Πόλεως, αἵτινες ἄρχονται ἀπὸ τῆς ΙΕ' καὶ ἐξακολουθοῦσι μέ-

1 Πιθανὸν ὅτι ὡς ἐκ τῶν Βυζαντινῶν παρ' αὐτοῖς παραδόσεων περὶ Χρυσοβούλλων, οἱ Κερκυραῖοι ἐκάλεσαν οὕτω τὸ ἔγγραφον τῶν παρὰ τῆς Βενετικῆς Αὐθεντίας χορηγηθέντων εἰς αὐτοὺς προνομίων.

2 Δεμάτιον ἀριθ. 1196. Antonio Metaxà. Volume uno in due quinternetti.

χρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἀπαρτίζεται ἐκ διαφόρων τομιδίων, ὧν πλεῖστα ἐκ περγαμηνοῦ χάρτου καὶ κούφως δεδεμένα, τινὰ δὲ κοσμούμενα καὶ ὑπὸ μικρογραφικῶν ποικιλμάτων (miniature) ἐν οἷς εἰκονίζονται ἐνίοτε καὶ τὰ οἰκόσημα τῶν σταλέντων πρεσβευτῶν, ὧν τὰ ὀνόματα εἰσὶ καὶ ἔξωθεν τοῦ τομιδίου ἐπιγεγραμμένα ὑπὸ τοῦ βιβλιοδέτου. Ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ τῶν Πρεσβειῶν εὑρίσκονται καί τινες εἰς ἁπλοῦν φύλλον ἐκ Περγαμηνοῦ χάρτου γεγραμμέναι ἐν εἴδει δουκικοῦ γράμματος ἢ θεσπίσματος. Ἑκάστη πρεσβεία περιέχει ἐν διαφόροις κεφαλαίοις τὰς εἰς τὴν Βενετικὴν Κυβέρνησιν ὑποβαλλομένας αἰτήσεις οἵας ἐψήφισεν αὐτὰς τὸ Κερκυραϊκὸν Συμβούλιον, καὶ τὴν ἐπὶ ἑκάστου κεφαλαίου διδομένην ἀπάντησιν, ἐν τύπῳ Δουκικοῦ γράμματος, θεσπίσματος ἢ προστάγματος πρὸς τὴν ἐν Κερκύρᾳ Βενετικὴν Διοίκησιν (Reggimento).

Εἶναι δὲ ἡ σειρὰ τῶν πρεσβειῶν λίαν ἐνδιαφέρουσα· διότι πραγματεύονται αὗται τὰς σπουδαιοτέρας ὑποθέσεις καὶ περιστάσεις τῆς ἡμετέρας νήσου, περὶ ὧν δικαιωματικῶς καὶ ἀναγκαίως οἱ τὰ κοινὰ διέποντες προσέφευγον εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου καὶ ὑπὲρ αὐτῶν συχνάκις ἐλύοντο αἱ ἀναφυόμεναι διενέξεις τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν πρὸς τὰς ἐν τῇ νήσῳ προϊσταμένας Βενετικὰς ἀρχάς.

Τὸ μέγιστον ὅμως σῶμα τῶν πράξεων καὶ τῶν παντοειδῶν ὑποθέσεων τῆς Κοινότητος Κερκύρας, ἤτοι τῶν πράξεων καὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν συμπεριελήφθη εἰς τὰ ὀγκώδη καὶ πολυάριθμα τεύχη τὰ λεγόμενα *Τόμοι τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πόλεως Κερκύρας*, ὄνομα δηλοῦν τὴν παντοίαν ὕλην αὐτῶν. Συνήχθησαν δηλαδὴ καὶ συνερράφησαν εἰς τὰ τεύχη ταῦτα σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ σωζόμενα πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς ΙϚ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς, ἐν οἷς καί τινα ἀποσπάσματα, εἴτε τεμάχια πρακτικῶν ἔτι ἀρχαιοτέρων.

Τὰ πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου, φθάνοντα μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Βενετοκρατίας, ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Συμβουλίου τῶν 150 περιέχουσι τὰς ἐνιαυσίους συγκροτήσεις τοῦ Γενικοῦ σώματος τῶν ἐνηλίκων εὐγενῶν, ὅπερ ἦτο τὸ Γενικὸν συμβούλιον, ὑφ' οὗ διὰ ψηφοφορίας ἐξελέγετο τὸ ῥηθὲν βουλευόμενον καὶ διοικοῦν Συμβούλιον τῆς πόλεως, τὸ πρῶτον μὲν ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα μελῶν, τελευταῖον δὲ εἰς μόνον ἑξήκοντα μέλη περιορισθέν, διὰ τῶν ἐν ἔτει 1786 ὑπὸ τοῦ ἐκ Βενετίας ἀποσταλέντος Ἐκτάκτου Προβλεπτοῦ καὶ ἐλεγκτοῦ Νικολάου Ἐρίτσου γενομένων ἐν τῷ τῆς Κερκύρας πολιτεύματι μεταρρυθμίσεων. Ὑπάρχουσιν ἑπομένως εἰς τὰ Συμβούλια πρακτικά, μετὰ τὴν ὡς εἴρηται τοῦ διοικοῦντος Συμβουλίου συγκρότησιν, αἱ ὑπὸ τούτου γενόμεναι ἐκλογαὶ τῶν διαφόρων ἀξιωμάτων, αἱ πλεῖσται ἐνιαύσιοι, ἔτι δὲ αἱ κατὰ πενταετίαν γενόμεναι ὑπό τε τοῦ σωματείου τοῦ Κλήρου τοῦ Ἱεροῦ Τάγματος λεγομένου, καὶ ὑπὸ ὡρισμένου ἀριθμοῦ μελῶν τοῦ εἰρημένου Συμβουλίου ἐκλογαὶ τοῦ Μεγάλου Πρωτοπαπᾶ Κερκύρας, ὅστις παρ' ἡμῖν ἐπὶ

Βενετοκρατίας τὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας διεῖπεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον καὶ κανονικὴν ἐξάρτησιν ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς τόμοις μνείας ἄξιαι πρὸς τούτοις εἰσὶν αἱ ἐκθέσεις ἤτοι Λογοδοσίαι τῶν Συνδίκων τῆς πόλεως, οἵτινες, ὡς ἀλλαχοῦ ἐρρέθη, ἦσαν τοῦ Συμβουλίου καὶ ὅλης τῆς ἐγχωρίου διοικήσεως προϊστάμενοι καὶ ἀντιπρόσωποι ταύτης, φροντίζοντες μάλιστα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ψηφισμάτων του καὶ ὑπερασπισταὶ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ τόπου. Τὰς ἐκθέσεις ταύτας οἱ Σύνδικοι, δυνάμει ψηφίσματος τοῦ Συμβουλίου ἀπὸ 17 Δεκεμβρίου 1692, ὤφειλον κατὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐνιαυσίου διαχειρίσεώς των, κατ' ἰδίαν ἢ συλλήβδην, νὰ δίδωσιν εἰς τὸ ἡμέτερον Ἀρχειοφυλακεῖον, ἐκθέτοντες ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὴν διαχείρισίν των πεπραγμένα, καὶ προσθέτοντες τὰς δεούσας πληροφορίας καὶ ὁδηγίας, διὰ τὰ ὅσα ἐνόμιζον πρακτέα ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῇ πατρίδι, ὅπως περὶ τούτων φροντίσωσιν οἱ διάδοχοι [1]. Εἰς τὰς ἐκθέσεις δὲ ταύτας ἀκολουθοῦσι σχετικὰ δικαιολογητικὰ ἔγγραφα καὶ λογαριασμοὶ τῶν Συνδίκων. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἀλληλογραφίαι αὐτῶν, ἐν αἷς ἐπιστολαὶ καὶ ἀναφοραὶ πρὸς τὰς Βενετικὰς ἀρχὰς καὶ διακοινώσεις καὶ ἀπαντήσεις ἐκ μέρους τούτων καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἐν Βενετίᾳ Κερκυραίους πρέσβεις, ἢ πρὸς τοὺς ἐκεῖ διατηρουμένους νομικοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Κοινοῦ (procuratori). Ὥστε καὶ τῶν Πρέσβεων καὶ τῶν Ἐπιτρόπων τούτων ἐπιστολαὶ σπουδαῖαι περιλαμβάνονται εἰς τοὺς τόμους τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. Ἅπασαι δὲ αἱ ἀλληλογραφίαι αὗται πραγματεύονται πολλὰ ἀντικείμενα, οὐχὶ μόνον διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ ἀλλὰ καὶ ἐμπορικά, ἐν ᾧ καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Βενετικῆς ἐπικρατείας ἐπεξετείνετο ἡ ἀλληλογραφία τῶν Συνδίκων περὶ διαφόρων πραγμάτων ἐνδιαφερόντων τὴν κοινωνίαν, καὶ μάλιστα περὶ προμηθειῶν σίτου καὶ κρέατος καὶ ἄλλων τροφίμων, περὶ ἐμπορίου τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ οἴνου, ἔτι δὲ περὶ τῆς δημοσίας ὑγείας, ἥτις ἐν τοῖς τότε χρόνοις συνεχῶς ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῆς εἰς τὰς Τουρκοκρατουμένας χώρας συχνῆς ἐμφανίσεως τῆς πανώλους, περὶ ὧν ἁπάντων ἐμερίμνων οἱ Σύνδικοι. Μετὰ τῶν ἀντικειμένων τούτων συνδέονται ὡσαύτως πολλὰ ἄλλα ἔγγραφα καὶ ἀλληλογραφίαι ἄλλων ἐγχωρίων ἀρχῶν, οἷον τῶν Προβλεπτῶν τοῦ Σιτοβολῶνος καὶ τῶν τοῦ Ὑγειονομείου, ἐξ ὧν μάλιστα μαρτυροῦνται αἱ ἐμπορικαὶ καὶ ναυτιλιακαὶ σχέσεις τῆς Κερκύρας πρὸς ἄλλας χώρας. Εἰς ταύτας δὲ τὰς σχέσεις ἀνάγονται καὶ αἱ ἐν τοῖς τόμοις τῆς πόλεως ἀπαντώμεναι ἀλληλογραφίαι τῶν Κερκυραϊκῶν Ἀρχῶν πρὸς Ἀρχὰς καὶ πρόσωπα ἄλλων τόπων καὶ πόλεων, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν παρακειμένην Στερεὰν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ταῦτα δὲ πάντα, εἰς ἃ προσθετέον τὰ ἔγγραφα τῶν ἀγορανόμων, καὶ τὰς διατιμήσεις τῶν ἐδωδίμων καὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς συνήθους καθημερινῆς καταναλώσεως, συναποτελοῦσι παντοίαν καὶ ἄφθονον

[1] Libro d' Ordini del Consiglio φύλλ. 93· καὶ 107 καὶ Vol. 91 Arg. Div. Δέσμη ΙϚʹ. φυλλ. 6.

ὕλην πολυτίμων στατιστικῶν εἰδήσεων, αἵτινες διαφωτίζουσι τὴν τότε κοινωνικὴν κατάστασιν καὶ τὸν καθημερινὸν βίον τῆς Κερκύρας. Ἐν ταῖς ἀλληλογραφίαις ἀπαντῶνται οὐχὶ σπανίως καὶ γράμματα ἀναγόμενα εἰς ὑποθέσεις ἐκκλησιαστικάς, περὶ ὧν καὶ Ἀρχιερεῖς τῶν παρακειμένων ὁμοδόξων καὶ ὁμοφύλων χωρῶν, καὶ ἐνίοτε αὐτὸς ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἤρχοντο εἰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἐγχώριον Κερκυραϊκὴν Ἀρχήν. Καὶ διὰ τὰς πρὸς τὴν τότε ἐν Κερκύρᾳ Λατινικὴν Ἱεραρχίαν διαφορὰς καὶ διενέξεις τῆς ἐγχωρίου Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς διηνεκῆ ἄμυναν διατελούσης, καὶ ὑπὲρ ἧς συνηγοροῦσι καὶ ἐνεργοῦσιν οἱ Σύνδικοι καὶ τὸ Συμβούλιον, πολλὰ ἔγγραφα καὶ διατάξεις ἀπαντῶνται εἰς τοὺς Τόμους τῆς πόλεως. Ἀλλὰ περιλαμβάνονται πρὸς τούτοις, ἕνεκα τῆς ἀναλογίας καὶ ὁμοιότητος τῶν ὑποθέσεων, καὶ ἔγγραφα καὶ διατάγματα ἀφορῶντα εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τῶν ὑπὸ τοὺς Βενετοὺς ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺ διάστημα τῶν αἰώνων ἐκείνων, ὑπαχθεισῶν ἄλλων Ἑλληνίδων χωρῶν· ὥστε καὶ διὰ ταύτας εὑρίσκεταί που τὸ ἐνδιαφέρον. Σπουδαιότητα δὲ οὐ σμικρὰν ἔχουσι διὰ τὴν ἡμετέραν πατρίδα καὶ τὰ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόμοις περιληφθέντα πολλὰ καὶ παντοῖα ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς ὑποθέσεις ἰδιωτικάς, ἐν οἷς δικογραφίαι περὶ διαφόρων ζητημάτων μεταξὺ κοινοῦ καὶ ἰδιωτῶν, καὶ μάλιστα περὶ αἰτήσεων καὶ ἀξιώσεων ἀτόμων καὶ οἰκογενειῶν ὅπως καταταχθῶσιν εἰς τὰς δικαιουμένας νὰ μεθέξωσι τοῦ τῶν Εὐπατριδῶν Συμβουλίου. Συνδέονται καί τινα τούτων καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων χωρῶν, εἴτε διὰ τὴν καταγωγὴν τῶν περὶ ὧν πρόκειται προσώπων, εἴτε διὰ τὰς ἐξιστορουμένας προσωπικὰς ἢ προγονικὰς πράξεις καὶ ἀνδραγαθίας, ὧν πλεῖσται διεπράχθησαν οὐχὶ μόνον ἐν Κερκύρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς χώραις, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κατὰ τῶν Τούρκων Βενετικοῖς πολέμοις, ἐν Ἠπείρῳ, ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ἐφ' αἷς ἀνδραγαθίαις ἠδύνατο νὰ σεμνύνηται, οὐχὶ μόνον ἡ Κερκυραϊκὴ Εὐγένεια, ἀλλὰ καὶ πάσης τάξεως Κερκυραῖοι, διότι ἐκ πάσης τάξεως καὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὸν στόλον τῆς Βενετίας ὡς μαχηταὶ κατὰ τῶν Τούρκων διέπρεψαν καὶ πλεῖστοι ἔπεσαν ἡρωϊκῶς.

Δυστυχῶς ἡ ὕλη τῶν Τόμων τούτων τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πόλεως Κερκύρας, ὑπέστη τὰς συνεπείας τῶν κατὰ καιροὺς περιπετειῶν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, μάλιστα κατὰ τὰς μνησθείσας πολιορκίας. Ὅθεν παρατηροῦνται βεβλαμμένα πλεῖστα τεύχη τῶν μέχρι τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, διό, καὶ διαταγῇ τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως, οἱ πλεῖστοι τῶν τόμων τούτων ἐτακτοποιήθησαν ἐν ἔτει 1745, ὑπὸ τοῦ τότε Καγκελλαρίου τῆς πόλεως Ματθαίου Καρτάνου, ὡς δηλοῦται ἐγγράφως ἐν ἀρχῇ τόμων τινῶν ὅτε ἐτακτοποίησεν οὗτος τὰ τομίδια καὶ τὰς δεσμίδας καταντήσαντα εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν ἕνεκα τῶν τῆς πολιορκίας περιπετειῶν.[1]

[1] Ὅρα λ. χ. Τόμον Α'. Διαφ. Ἀντικειμένων. Δέσμην α'. Προτεταγμένον ἔγγραφον τοῦ μνησθέντος Καγκελλαρίου, ὡς ἐπίσης Τόμον 82ον ὑπὸ χρονίαν 3 Φεβρουαρίου 1745. Εἰς δὲ

Ἐκ τῶν ἐπιμελῶς τηρουμένων ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ ἦτο καὶ τὸ βιβλίον, ἔνθα ἦταν καταγεγραμμένα τὰ μέλη τῶν Εὐγενῶν οἰκογενειῶν, τὰ δικαιούμενα νὰ μετέχωσι τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως, ἡ λεγομένη Χρυσῆ βίβλος, ἧς μετὰ ταῦτα διετάχθη ἡ δημοτία πυρπόλησις ὑπὸ τῶν Γάλλων δημοκρατικῶν.

Καὶ ἐκ μόνου τοῦ ὀνόματος δηλοῦται τί εἰσὶ τὰ βιβλία τῶν ἐνιαυσίων δικαστῶν καὶ τὰ τῶν Προβλεπτῶν τοῦ Ὑγειονομείου. Οὐδὲ ἐνδιατρίβομεν εἰς τ' ἄλλα βιβλία καὶ ἔγγραφα ποικίλα εἰς πράγματα τοῦ Κοινοῦ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἀναγόμενα, ἐν οἷς καὶ Περιβολαί τινες τιμαρίων. Ἀλλ' ἀρκούμεθα εἰς τὰ περὶ τῆς κυριωτέρας ὕλης τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἤδη ἐκτεθέντα, ἀναλόγως πρὸς τὰ ὅρια τῆς παρούσης πραγματείας.

Τοῦτο λοιπὸν ἦτο ἐν γένει τὸ περιεχόμενον τοῦ παλαιοῦ Ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως Κερκύρας, ὅτε μετὰ τῆς Καγκελλαρίας αὐτῆς συνεταυτίζετο, μέχρι τέλους τῆς Βενετικῆς ἐποχῆς, μεθ' ἣν καὶ εἰς αὐτό, ὥςπερ καὶ εἰς τὰ ἕτερα ἐν Κερκύρᾳ Ἀρχιοφυλακεῖα, ἐπερυλάσσοντο νέαι περιπέτειαι, μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1825 μονιμωτέρας ἀποκαταστάσεως τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου Κερκύρας, οὗτινος τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Πόλεως ἢ τῆς Κοινότητος πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ πηγή.

Ἐν Κερκύρᾳ Ν. Τ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ.

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΕΛΦΥ ΚΑΙ Δ. ΠΑΝΤΑΖΗ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

Ὁ ἐν τῷ Βουδαπεσταίῳ πανεπιστημίῳ πολὺς καθηγητὴς τῆς κλασικῆς φιλολογίας καί ποτε πρόεδρος καὶ κοσμήτωρ τῆς φιλοσοφικῆς ἐν αὐτῷ Σχολῆς, συλλόγων δὲ καὶ ἑταιριῶν φιλομούσων μέλος κ. Ἰω. Β. Τέλφυς, συλλέξας ἐξέδωκεν ἐν ἑνὶ τεύχει, ἀγομένης τῆς ἑκατονταετηρίδος ἑορτῆς τοῦ εἰρημένου Πανεπιστημίου, διάφορα συγγραμμάτια του ἑλληνικά, ἃ εἶχε πρότερον καταχωρίσει ἐν ἑλληνικαῖς ἐφημερίσι. Ἐν τοῖς συγγραμματίοις του τούτοις ὁ κ. Τέλφυς στιχολογεῖ καὶ ἀπάντησίν του εἰς παρατήρησίν μου ἐξελέγχουσαν λάθος αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σοφοκλέους ἐν τῷ «Περὶ τῶν τριάκοντα Τυράννων τῶν Ἀθηνῶν» μυθιστορήματι αὐτοῦ, καταχωρισθεῖσαν ἐν τοῖς «Καιροῖς» καὶ τῇ «Ἐφ. τῶν Φιλομαθῶν». Ἐπειδὴ ὅσοι ἀναγνώσωσι τὴν ἀπάντησίν του διὰ τοῦ ἔναγχος ἐκδοθέντος φυλλαδίου του μεταδημοσιευομένην δύνανται νὰ ὑποθέσωσιν ἐξ ἀγνοίας ἢ ἀσθενείας μνήμης ὅτι ἐγὼ ἐσιώπησα τότε, καὶ ὑπολάβωσι τὴν σιωπήν μου ὡς ἀνομολόγησιν τῆς δῆθεν πλάνης μου, ἐθεώρησα καλόν, ἀφ' οὗ κ. Τέλφυς δὲν ὑπεσημείωσεν ἐν

τὸν Τόμον 58ον Δέσμη ΚΒ' φύλλον 31 ἀπαντᾶται σημείωσις 1761 α' Ἰουλίου περὶ τῶν ἐπιμελείᾳ τῶν Συνδίκων ἀναδεθέντωνων τόμων ὁ πρῶτος τοῦ ἔτους 1614 καὶ ὁ τελευταῖος τοῦ ἔτους 1736.

τῇ ἀπαντήσει του ὅτι ἀνταπήντησα εἰς ταύτην, νὰ δημοσιεύσω ἐκ νέου κἀγὼ τὴν ἀνταπάντησίν μου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Τέλφυ δημοσιευθέντα, καὶ τὴν ἐμὴν προτέραν σημείωσιν ἵνα ἔχῃ τὸ ὅλον τῆς συζητήσεως ἐνώπιόν του ὁ ἀναγνώστης. Ἐν τῇ ἀναδημοσιεύσει δὲν προσέθηκα οὐδὲ ἀφήρεσα οὐδὲ κεραίαν. Εἶναι ἀπαράλλακτος ὡς κατεχωρίσθη ἐν τοῖς τότε (1873) «Καιροῖς» καὶ τῇ «Ἐφ. τῶν Φιλομαθῶν». Ἰδοὺ ταῦτα·

Κύριε συντάκτα τῶν Καιρῶν.

Τὸ ὅπερ δημοσιεύεται διὰ τῆς ἐφημερίδος ὑμῶν ἐν μεταφράσει μυθιστόρημα τοῦ ἐν Πέστῃ καθηγητοῦ κ. Τέλφυος «Οἱ τριάκοντα τύραννοι τῶν Ἀθηνῶν» ἔχει τύπον μόνον μυθιστορήματος, εἶναι δὲ συνειρμὸς ἱστορικῶν γεγονότων, ἅπερ ἀρύεται ὁ συγγραφεὺς ἐκ τοῦ ἐν οἴκῳ καὶ ἐν δήμῳ βίου τῶν ἀρχαίων, ὅπως καὶ ὁ Βέκκερος ἐποίησε ἐν τῷ Χαρικλεῖ αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ Γάλλῳ, καὶ Ἀμερικανός τις ἀρὸς ἐν τῷ Ἀπελλῇ, συνεφαψαμένου καὶ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν μακαρίτου Φέλτωνος. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου προτίθενται οἱ εἰρημένοι συγγραφεῖς νὰ παραστήσωσι σκηνὰς τοῦ πραγματικοῦ τῶν ἀρχαίων βίου, ἐξ εἰδήσεων κατὰ μέρος ἀποτελέσαντες ὅλον συνεχές, ἤτοι πίνακα τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων, ὡρισμένης τινὸς ἐποχῆς, ἄνευ οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης παραβιάσεως τῆς ἀληθείας ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς συγγραφῆς. Ἀπ' ἐναντίας ὅμως τῶν εἰρημένων παρετήρησα μετ' ἀπορίας μου ἐν τοῖς «Τριάκοντα τυράννοις τῶν Ἀθηνῶν» τοῦ κ. Τέλφυος σφάλμα ἱστορικὸν οὐσιῶδες τὸ ἑξῆς.

Περιγράφων ὁ συγγραφεὺς τὸν θάνατον καὶ τὴν κηδείαν τοῦ Σοφοκλέους καὶ καλλύνων, ὡς εἰκός, καὶ ἐκτείνων τὴν περιγραφὴν διὰ τῆς ἐκθέσεως τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐκηδεύοντο τὸ πάλαι οἱ νεκροί, προστίθησι τάδε· «Τὸ πολυάνδριον εἰς ὃ ἐξεκομίζετο ὁ νεκρὸς (Σοφοκλέους) ἦσαν τάφοι *ἐν ἀγροῖς οἰκο-* »*γενειακοὶ αὐτοῦ παρὰ τὴν ἐπὶ τὴν Δεκέλειαν ἄγουσαν ὁδὸν ἐν τῷ δήμῳ* »*Κολωνῷ ἑξακισχιλίους καὶ ἑπτακοσίους περίπου πόδας ἀπὸ τοῦ ἄστεος* »*ἀπέχοντες*, διότι ὁ εἴσω τῶν τειχῶν τοῦ ἄστεος ἐνταφιασμὸς ἀπείργετο »ὑπὸ τῶν νόμων. Ἐνταῦθα τέλος ἀφικόμενοι, ἄραντες ἀπὸ τοῦ φερέτρου τὸν »νεκρὸν κατέθηκαν αὐτὸν εἰς λάρνακα καὶ παραθέντες ὑδρίαν, λήκυθον, φιά-»λην, λύχνον, κάτοπτρον καὶ λύραν, κατώρυξαν αὐτὸν οὕτω γῆν ἐπιχέαντες »πολλήν.*Ἐπὶ τοῦ λόφου Κολωνοῦ, ὑφ' ὃν ἀναπαύεται ἡ τοῦ μεγάλου ποιη-* »*τοῦ κόνις*, ἐξελίσσεται πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἡλίου ἐκπρεπέστατον θέαμα κτλ.»

Ἐκ τούτων ἐλέγχεται ἀναντιρρήτως ὁ κ. Τέλφυς πιστεύων, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐτάφη ἐν Κολωνῷ (τῷ ἱππείῳ δηλονότι)· τοῦτο ὅμως δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς γνωστὰς ἡμῖν περὶ τούτου μαρτυρίας. Ὁ Σοφοκλῆς ἀπέθανε τῷ 405 ἢ 406 π. Χ. Τὰ περὶ τῆς κηδείας αὐτοῦ ἱστορεῖ ὁ ἀνώνυμος βιογράφος αὐτοῦ οὑτωσί. «Τῶν δὲ πατρῴων αὐτοῦ τάφων ἐπὶ *Δεκέλειαν* κειμένων πρὸ στα-

»δίων τοῦ τείχους ἕνδεκα καὶ τοῦτον τὸν τόπον ἐπιτετειχικότων Λακεδαι»μονίων κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἐπεὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἐκεῖ θάπτειν, Διό»νυσος κατ' ὄναρ ἐπιστὰς Λυσάνδρῳ ἐκέλευσεν ἐπιτρέψαι τεθῆναι τὸν ἄνδρα »εἰς τὸν τάφον· ὡς δὲ ὠλιγώρησεν ὁ Λύσανδρος, δεύτερον αὐτῷ ἐπέστη ὁ Διό»νυσος τὸ αὐτὸ κελεύων. Ὁ δὲ Λύσανδρος, πυνθανόμενος παρὰ τῶν φυγάδων, »τίς εἴη ὁ τελευτήσας, καὶ μαθὼν ὅτι ὁ Σοφοκλῆς, κήρυκα πέμψας ἐδίδου »θάπτειν τὸν ἄνδρα».

Κατὰ ταῦτα ὁ Σοφοκλῆς ἐτάφη ἀναντιρρήτως ἐν Δεκελείᾳ ἕνδεκα σταδίους (7000 περίπου πόδας) μακρὰν τοῦ τείχους, ὅπερ κατεσκεύασαν ἐκεῖ οἱ Λακεδαιμόνιοι καταλαβόντες τὸ χωρίον τῇ συμβουλῇ τοῦ εἰς Σπάρτην καταφυγόντος τότε Ἀλκιβιάδου. Ἀρχηγὸς δὲ τῆς *κατοχῆς* ἐπὶ ἐννέα ὅλα ἔτη, ἀπὸ τοῦ 413 ἄχρι τοῦ 404 π. Χ., ἦτο ὁ βασιλεὺς Ἆγις. Ὅ,τι ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ τοῦ ἀνωνύμου βιογράφου τοῦ Σοφοκλέους φαίνεται ἐσφαλμένον καθ' ἡμᾶς, παραδέχεται δὲ ὁ κ. Τέλφυς ὡς βέβαιον, εἶναι τὸ ὅτι ἐζητήθη ἡ ἄδεια τοῦ Λυσάνδρου περὶ τοῦ ἐν Δεκελείᾳ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σοφοκλέους, ἐν ᾧ ἐν Δεκελείᾳ ἦτο τότε ὁ Ἆγις, ὁ δὲ Λύσανδρος ἦτο ναύαρχος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου πόρρω τῶν Ἀθηνῶν, ὅταν ὁ Σοφοκλῆς ἀπέθανε, κατὰ τοὺς ἐμοὺς καὶ ἄλλων ὑπολογισμούς. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ ἀποθανὼν ἐτάφη ὅσον ἦτο δυνατὸν ταχύτερον, διότι ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εὐάρεστον τοῖς νεκροῖς ὁ ἄνευ ἀναβολῆς ἐνταφιασμὸς αὐτῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ σκιὰ τοῦ Πατρόκλου ποιεῖται λέγουσα τῷ Ἀχιλλεῖ (Ἰλ. Ψ. 71). «Θάπτε με ὅτι τάχιστα πύλας Ἀΐδαο περήσω», ὡς βεβαιοῖ καὶ τὸ παρὰ Ξενοφῶντι, ἐν Ἀπομνημ. «Τῆς ψυχῆς ἐξελθούσης, ἐν ᾗ μόνῃ γίγνεται φρόνησις, τὸ σῶμα τοῦ οἰκειοτάτου ἀνθρώπου τὴν ταχίστην ἐξενέγκαντες ἀφανίζουσιν».

Ἂν θέλετε, δημοσιεύσατε τὰς παρατηρήσεις μου ταύτας, αἵτινες δύνανται καὶ νὰ παράσχωσιν ἀφορμὴν διασαφήσεων, καὶ φωτισθῶ κἀγὼ ἂν τὰ εἰρημένα μοι εἰσὶν ἐσφαλμένα καὶ ὑπάρχουσιν ἄλλαι μαρτυρίαι ἀναιρετικαὶ τῶν ὑπὸ τοῦ βιογράφου τοῦ Σοφοκλέους φερομένων περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς αὐτοῦ εἰδήσεων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Νοεμβρίου 1872. Δ. Πζ.

Ἀπάντησις Τέλφυ.

Ο ΕΝΤΑΦΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Ὁ κ. Δ. Πζ. γράφει ἐν τῷ ἀριθμῷ 57 τῶν «Καιρῶν», ὅτι παρετήρησε μετ' ἀπορίας ἐν τῷ μυθιστορήματί μου *Οἱ Τριάκοντα Τύραννοι τῶν Ἀθηνῶν* σφάλμα ἱστορικὸν οὐσιῶδες, εἰπόντος δηλαδὴ ἐμοῦ ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐτάφη ἐν Κολωνῷ τῷ ἱππείῳ, ὃ κατ' αὐτὸν δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς γνωστὰς περὶ

τούτου μαρτυρίας. Ἀλλὰ τούτων τῶν μαρτυριῶν μίαν μόνον ἀναφέρει, τὸν ἀνώνυμον τοῦ Σοφοκλέους βιογράφον, παρ' ᾧ εὑρὼν τὰ ἑξῆς: «*τῶν δὲ πατρῴων αὐτοῦ τάφων ἐπὶ Δεκέλειαν κειμένων πρὸ σταδίων τοῦ τείχους ἕνδεκα*», συμπεραίνει ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐτάφη ἀναντιρρήτως ἐν Δεκελείᾳ, ἕνδεκα σταδίους (7000 περίπου πόδας) μακρὰν τοῦ τείχους, ὅπερ κατεσκεύασαν ἐκεῖ οἱ Λακεδαιμόνιοι καταλαβόντες τὸ χωρίον.

Λυποῦμαι ὅτι ὁ κ. Πζ. δὲν εἶχε πρὸ χειρῶν ἀκριβῆ τοῦ Βιογράφου ἔκδοσιν ὡς π. χ. τὴν τοῦ Westermann (Vitarum scriptores Graeci minores, Brunsvigae 1845), ὅπου ἀναγινώσκονται (σελ. 130) τὰ ἑξῆς· *καὶ ἐπὶ τὸν πατρῷον τάφον ἐτέθη τὸν ἐπὶ τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ τὴν Δεκέλειαν φερούσῃ κείμενον πρὸ τοῦ τείχους ἕνδεκα σταδίων*».

Ἐντεῦθεν προκύπτει φανερῶς, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἐτάφη ἐν Δεκελείᾳ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ὁδῷ ἣ φέρει κατὰ τὴν Δεκέλειαν.

Ἐὰν δὲ οὕτως ἔχῃ, οὐδαμῶς ἔξεστι ν' ἀριθμῶμεν τοὺς ἕνδεκα σταδίους ἀπὸ τοῦ τείχους τῆς Δεκελείας, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνου τῶν Ἀθηνῶν, διότι ἡ τοῦ ἐνταφιασμοῦ πομπὴ δὲν ἐξῆλθε τῆς Δεκελείας, ἀλλὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπορεύθη ἐν τῇ ὁδῷ, ἣ ἔφερε κατὰ τὴν Δεκέλειαν.

Τοῦτο δεικνύει καὶ τὸ ἑξῆς χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (VII, 19) «ἀπέχει δὲ ἡ Δεκέλεια σταδίους μάλιστα τῆς τῶν Ἀθηναίων πόλεως εἴκοσιν καὶ ἑκατὸν», ἐξ οὗ ἕπεται, ὅτι, ἐὰν ὁ Σοφοκλῆς, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου Δ. Πζ. γνώμην, ἐτάφη ἐν τόπῳ ἕνδεκα σταδίους ἀπέχοντι τοῦ τείχους τῆς Δεκελείας, θὰ ἐθάπτετο ἐννέα καὶ ἑκατὸν σταδίους (ἑξήκοντα καὶ πέντε χιλίους καὶ τετρακοσίους περίπου πόδας) μακρὰν τοῦ τείχους τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ τίς ἤθελε τὸ πιστεύσει ὅτι νεκρικὴ πομπὴ τοσούτων σταδίων δρόμον διῆλθε;

Ἀπ' ἐναντίας ἡ τοῦ ἀνωνύμου Βιογράφου μαρτυρία, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐτέθη εἰς τὸν πατρῷον τάφον πρὸ τοῦ τείχους ἕνδεκα σταδίων, συγκριθεῖσα μετὰ τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ λέγοντος (VIII, 67) ὅτι Κολωνός ἐστιν ἱερὸν Ποσειδῶνος ἔξω πόλεως, ἀπέχον σταδίους μάλιστα δέκα, ἀναπόφευκτον γεννᾷ εἰκασίαν, ὅτι ὁ πατρῷος τάφος τοῦ Σοφοκλέους ἦτο ἐν Κολωνῷ τῷ ἱππείῳ, ὅπου καὶ ἐγεννήθη.

Ὁ κ. Δ. Πζ. εὑρίσκει καὶ ἄλλο σφάλμα ἱστορικὸν ἐν τῷ ὅτι κατ' ἐμὲ ἐζητήθη ἡ ἄδεια τοῦ Λυσάνδρου νὰ ταφῇ ὁ Σοφοκλῆς, διότι, κατ' αὐτόν, ὁ Λύσανδρος ἦτο τότε ναύαρχος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου πόρρω τῶν Ἀθηνῶν, ὅταν ὁ Σοφοκλῆς ἀπέθανε.

Ταύτης τῆς τοῦ ἀξιοτίμου ἀντιπάλου μου γνώμης τὸ ἐναντίον ἀποδεικνύουσι Ξενοφῶν, Λυσίας, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ Πλούταρχος.

Ὁ μὲν Ξενοφῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς (βιβλ. Β'. κεφ. Β'. § θ' λέγει τάδε «Λύσανδρος δὲ ἀφικόμενος εἰς Αἴγιναν ἀπέδωκε τὴν πόλιν Αἰγινήταις ... μετὰ δὲ τοῦτο δῃώσας Σαλαμῖνα ὡρμίσατο πρὸς τὸν Πειραιᾶ ναυσὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν καὶ τὰ πλοῖα εἶργε τοῦ εἴσπλου». Καὶ ἔπειτα (§ 22) «μετὰ δὲ

ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατήεσαν καὶ τὰ τείχη κατέσκαπτον».

Ὁ δὲ Λυσίας (κατ' Ἀγοράτου § 34)· «τότε καὶ ὁ Λύσανδρος εἰς τοὺς λιμένας τοὺς ὑμετέρους εἰσέπλευσε, καὶ αἱ νῆες αἱ ὑμέτεραι Λακεδαιμονίοις παρεδόθησαν, καὶ τὰ τείχη κατεσκάφη, καὶ οἱ Τριάκοντα κατέστησαν».

Ὁ δὲ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (XIII, 107).

«Εὐθὺς οἱ μὲν τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεῖς Ἆγις καὶ Παυσανίας μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐμβαλόντες εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς τοῖς τείχεσιν ἐστρατοπέδευον, *Λύσανδρος δὲ πλέον ἢ διακοσίαις τριήρεσιν εἰς τὸν Πειραιᾶ κατέπλευσεν*.

Ὁ δὲ Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Λυσάνδρου (XIV, 5)· «ἤδη δὲ καὶ τοὺς ἐν ἄστει κακῶς ἔχειν ὑπὸ λιμοῦ πυνθανόμενος κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ παρεστήσατο τὴν πόλιν, ἀναγκασθεῖσαν ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐκέλευε ποιήσασθαι τὰς διαλύσεις».

Τέλος πάντων ὁ κ. Δ. Πζ. δὲν εὑρίσκει ὀρθῶς ἔχον τὸ τοῦ μυθιστορήματός μου χωρίον ὅπου λέγω, ὅτι τὴν τρίτην ἡμέραν ἐξεκόμισαν τὸν ἀποθανόντα Σοφοκλέα, διότι κατ' αὐτὸν ὁ ἀποθανὼν ἐτάφη ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον. Ὡς πρὸς τοῦτο ἀναφέρει καὶ τὴν σκιὰν τοῦ Πατρόκλου, λέγουσαν τῷ Ἀχιλλεῖ (Ἰλιὰς Ψ, 71)· «θάπτε με ὅτι τάχιστα πύλας ἀΐδαο περήσω». Τί ἕπεται ἐντεῦθεν; Μήπως ὁ Πάτροκλος ἐτάφη ὅσον τάχιστα μετὰ τὸν θάνατόν του; Ὄχι. Ἂς χρονολογήσωμεν ὀλίγον.

Τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου διηγεῖται ἡ XVI ῥαψῳδία τῆς Ἰλιάδος. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνέβη ἡ Μενελάου ἀριστεία (XVII ῥαψῳδία), καὶ ἓν μέρος τῶν γεγονότων τῆς XVIII ῥαψῳδίας. Ταῦτα συμπληροῦσι μίαν ἡμέραν, διότι ἐν ταύτῃ τῇ ῥαψῳδίᾳ (στίχ. 241—242) ἀναγινώσκομεν· «ἠέλιος μὲν ἔδυ, παύσαντο δὲ δῖοι Ἀχαιοὶ φυλόπιδος κρατερῆς».

Τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου ἐγένετο ἡ *Μήνιδος ἀπόρρησις*, ἡ *Θεομαχία*, ἡ *Μάχη παραποτάμιος*, ἡ *Ἕκτορος ἀναίρεσις* (ῥαψῳδία XIX—XXII). Ὅτι ταῦτα τὰ συμβάντα περιέχει ἡ δευτέρα ἡμέρα τοῦτο δεικνύει σαφῶς ὁ πρῶτος καὶ δεύτερος στίχος τῆς XIX ῥαψῳδίας. «Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἀπ' Ὠκεανοῦ ῥοάων ὤρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν» ἔπειτα δὲ ὁ 57—58 στίχος τῆς XXIII ῥαψῳδίας· «αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο, οἱ μὲν κακκείοντες ἔβαν κλισίην δὲ ἕκαστος».

Μετὰ ταῦτα ἐν τῷ 109 στίχῳ τῆς XXIII ῥαψῳδίας λέγεται. «Μυρομένοισι δὲ τοῖσι φάνη ῥοδοδάκτυλος ἠώς». Τουτέστιν ἐφάνη ἡ τρίτη ἡμέρα, ἐν ᾗ ἐγένετο ἡ τοῦ Πατρόκλου κηδεία.

Καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ἀριστουργημάτων ἐποχῆς ἐθάπτοντο οἱ ἀποθανόντες τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, διότι Πλάτων λέγει ἐν τοῖς νόμοις (XII, 959) «Εἴη δ' ἂν σχεδὸν ὡς τ' ἀνθρώπινα μέτρον ἔχουσα *τριταία* πρὸς τὸ μνῆμα ἐκφορά». Μάρτυρα τούτου ἔχομεν καὶ Ἀντιφῶντα τὸν λέγοντα (περὶ Χορευτοῦ § 44)· «οὔ-

τοι τῇ μὲν *πρώτῃ ἡμέρᾳ* ᾗ ἀπέθανεν ὁ παῖς, καὶ τῇ *ὑστεραίᾳ* ᾗ προέκειτο, οὐδ' αὐτὸν ἠξίουν αἰτιᾶσθαι ἐμὲ οὐδ' ἀδικεῖν, *τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ* ᾗ ἐξεφέρετο ὁ παῖς, πεπεισμένοι ἦσαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κτλ.»

Ὅλων τούτων οὕτως ἐχόντων, πέποιθα ὅτι δὲν ἥμαρτον κατ' οὐδένα τρόπον ἐν τῇ διηγήσει τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σοφοκλέους κατὰ τῆς ἱστορικῆς τῶν τότε συμβάντων ἀληθείας.

Ἐν Πέστῃ τῇ 18|30 Δεκεμβρίου 1872. Ι. Β. ΤΕΛΦΥΣ.

Ἀπάντησις ΠΣ.

ΠΑΛΙΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΤΑΦΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Κύριε Συντάκτα τῶν Καιρῶν.

Χαίρω ὅτι ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Πέστης καθηγητὴς κ. Τέλφυς ἠξίωσε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς περὶ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σοφοκλέους ἐναντίας τῇ γνώμῃ του παρατηρήσεις μου, καὶ ἐπέστειλεν ὑμῖν ἀπάντησιν κατ' αὐτῶν, τὴν ἐν ἀριθ. 65 τῶν «Καιρῶν» καταχωρισθεῖσαν· λυποῦμαι ὅμως ὅτι ὁ κ. καθηγητὴς ἐν τῇ προκειμένῃ ἀπαντήσει του, ἐξολισθήσας εἰς νέας παραδρομὰς, βαρυτέρας μάλιστα τῶν προτέρων καὶ ἄντικρυς ἀντικειμένας εἰς ἀκραιφνεῖς τῆς ἱστορίας μαρτυρίας, προκαλεῖ δευτέραν ταύτην παρ' ἐμοῦ ἐνόχλησιν.

Ἐξετάσωμεν ἓν πρὸς ἓν τὰ ὑπὸ συζήτησιν θέματα.

Α'.

Ἐγὼ εἶπον, καὶ ὀρθῶς τὸ εἶπον, ὅτι καὶ ὁ ἀνώνυμος βιογράφος τοῦ Σοφοκλέους καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Τέλφυς ἔσφαλαν εἰπόντες, ὅτι ἐζητήθη ἡ ἄδεια τοῦ Λυσάνδρου νὰ ταφῇ εἰς τὸν πατρῷον τάφον ὁ Σοφοκλῆς, διότι ὁ Λύσανδρος ἦτο πόρρω τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς. Ὁ κ. Τέλφυς ἀπολογούμενος λέγει τάδε· «Ταύτης τῆς τοῦ ἀξιοτίμου ἀντιπάλου μου γνώμης τὸ ἐναντίον ἀποδεικνύει Ξενοφῶν, Λυσίας, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ Πλούταρχος»· ἔπειτα στιχολογεῖ τὰς περὶ ἐλεύσεως τοῦ Λυσάνδρου εἰς Ἀθήνας ῥήσεις τῶν εἰρημένων συγγραφέων, ἃς εἶδεν ὁ ἀναγνώστης ἐν τῇ ἀπαντήσει τοῦ κ. Τέλφυος, ἐν ἀρ. 65 τῶν «Καιρῶν» (καὶ ἀνωτέρω).

Τώρα προσέξατε, κ. συντάκτα, ἵνα καταμάθητε τὴν πλάνην τοῦ ἀξιοτίμου καθηγητοῦ κ. Τέλφυος.

Ἡ τοῦ Ἀριστοφάνους κωμῳδία *Βάτραχοι* ἐδιδάχθη ἐπὶ Καλλίου Ἀθήνησιν ἄρχοντος ἐπωνύμου, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ληναίων, ἀγομένην ἐν μηνὶ

Γαμηλιῶνι, ὃν διὰ τοῦτο οἱ Ἴωνες Ληναιῶνα ἔλεγον, ἢ κατ' ἄλλους ἐν μηνὶ Ἀνθεστηριῶνι, δηλαδὴ κατὰ μῆνα Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον, ἕνα μῆνα πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Χοῶν. Συγχρόνως δ' ἐδιδάχθη καὶ ἡ τοῦ Φρυνίχου κωμῳδία *Μοῦσαι*, καὶ ἡ τοῦ Πλάτωνος (τοῦ κωμικοῦ) *Κλεοφῶν*. Ὁ εἰρημένος Καλλίας ἦτο ἄρχων τὸ τρίτον ἔτος τῆς 63 Ὀλυμπιάδος. «Τὸν τρίτον ἐνιαυτὸν τῆς ἐνενηκοστῆς καὶ τρίτης Ὀλυμπιάδος ἄρχοντος Ἀθήνησι Καλλίου μετ' Ἀντιγένη» (Διον. Ἀλικ. Ἀρχ. Ζ). «Τὸ δὲ δρᾶμα (οἱ Βάτραχοι) τῶν εὖ καὶ φιλοπόνως πάνυ πεποιημένων, ἐδιδάχθη ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος τοῦ μετ' Ἀντιγένη διὰ Φιλωνίδου εἰς Λήναια· πρῶτος ἦν, δεύτερος Φρύνιχος Μούσαις, Πλάτων τρίτος Κλεοφῶντι (ὑποθ. Βατράχ.). Λέγει δὲ «τὸν μετ' Ἀντιγένη», ἵνα μὴ γείνῃ σύγχυσις μὲ ἄλλον Καλλίαν, τὸν ἄρχοντα τοῦ 1 ἔτους τῆς 92 Ὀλυμπιάδος τὸν μετὰ Κλεόκριτον (412 π. Χ.) καὶ ἄλλον πρότερον τούτου.

«Οἱ Βάτραχοι ἐδιδάχθησαν τὸ 405 π. Χ. 93 Ὀλυμπ. 3. Muller ἱστορ. ἑλλ. φιλολ. ΚΗ.»

Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ ἐνιαυτὸς παρ' Ἀθηναίοις μετὰ τὸν ἄρχοντα Ἀψευδῆ (433 π. Χ.) ἤρχετο περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους, ἤτοι τὸν κατ' αὐτοὺς Ἑκατομβαιῶνα (Ἰούλιον). «Ἀθηναῖοι τοῦ ἐνιαυτοῦ ἤρχοντο ἀπὸ Ἑκατομβαιῶνος». (Θεοδ. Γαζ.) καὶ σαφέστερα ὁ Πλάτων νομ. ς'. «Ἐπειδὰν μέλλῃ ὁ νέος ἐνιαυτὸς μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς τῷ ἐπιόντι μηνὶ γενέσθαι κτλ.»

Ἐν τοῖς Βατράχοις ποιεῖται ὁ Ἡρακλῆς λόγον τῷ μέλλοντι νὰ καταβῇ εἰς τὸν Ἅδην Διονύσῳ ν' ἀναγάγῃ ἐκεῖθεν τὸν Σοφοκλῆ.

> Εἶτ' οὐχὶ Σοφοκλέα, πρότερον ὄντ' Εὐριπίδου
> μέλλεις ἀναγαγεῖν, εἴπερ ἐκεῖθεν δεῖ σ' ἄγειν;

Ὅτε δὲ προσεκλήθη ν' ἀνέλθῃ ἐξ Ἅδου ὁ Αἰσχύλος ἀντὶ τῶν ἄλλων

> Ἄγε δὴ χαίρων, Αἰσχύλε, χώρει
> καὶ σῶζε πόλιν τὴν ἡμετέραν
> γνώμαις ἀγαθαῖς, καὶ παίδευε
> τοὺς ἀνοήτους· πολλοὶ δ' εἰσὶ κτλ.

λέγει (ἐν τῷ αὐτῷ δράματι πάντοτε) πρὸς τὸν Πλούτωνα

> Ταῦτα ποιήσω· σὺ δὲ τὸν θᾶκον
> τὸν ἐμὸν παράδος Σοφοκλεῖ τηρεῖν
> καὶ διασώζειν κτλ.

Ἐν ταῖς συγχρόνως δὲ διδαχθείσαις Μούσαις τοῦ Φρυνίχου φέρονται τάδε,

> Μάκαρ Σοφοκλέης, ὃς πολὺν χρόνον βιοὺς
> ἀπέθανεν, εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ δεξιός,
> πολλὰς ποιήσας καὶ καλὰς τραγῳδίας,
> καλῶς δ' ἐτελεύτησεν οὐδὲν ὑπομείνας κακόν.

Ἐκ τούτων ἀριδήλως καταφαίνεται, καὶ πάντες ὁμολογοῦσι, καὶ αὐτὸς πάντως ὁ κ. Τέλφυς δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἦτο ἀποθαμμέ-

νος τοὐλάχιστον τὸν Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον τοῦ 405 π. Χ. ὅτε ἐδιδάχθησαν βεβαίως τὰ εἰρημένα δράματα ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος.

Τὸν Φεβρουάριον λοιπὸν τοῦ 405 π. Χ. δὲν ἔζη ὁ Σοφοκλῆς. Τὸ πότε δ' ἀκριβῶς ἀπέθανε πρὸ τοῦ Ἰανουαρίου ἢ τοῦ Φεβρουαρίου τούτου εἶναι ἄλλης διατριβῆς ὑπόθεσις, ὡς καὶ ἡ ἐπενεγκοῦσα τὸν θάνατον αὐτοῦ αἰτία.

Ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Καλλικρατίδας, διαδεξάμενος τὸν Λύσανδρον, ἀπέθανε κατὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν· ἐπειδὴ δὲ νόμος ἐκώλυε νὰ ναυαρχῇ τις δίς, οἱ Σπαρτιᾶται ὠνόμασαν μὲν ναύαρχον Ἄρακόν τινα, τὸν δὲ ἀρχαῖον ναύαρχον Λύσανδρον ἔστειλαν παρὰ τούτῳ ὡς *ἐπιστολέα* μὲν λόγῳ, ἔργῳ δὲ κύριον ἁπάντων (Πλουτ. Λυσ. Ζ, Διόδ. ΙΓ. 100, Ξενοφ. ἑλλ. Β. 1).

Ὁ Λύσανδρος ὡς τοιοῦτος, ἀφ' οὗ ἐπὶ μακρὸν διέμεινεν εἰς τὰ παράλια Ἀσίας τῆς Μικρᾶς, καὶ κατέστρεψε τέλος τὸν τῶν Ἀθηναίων στόλον ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς, ἦλθεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐπολιόρκησε τὰς Ἀθήνας διὰ θαλάσσης, καὶ ὁ Παυσανίας εἰσέβαλε καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτὰς διὰ ξηρᾶς στρατοπεδεύσας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τὸν Νοέμβριον τοῦ 405, ἤτοι τὸ 4 ἔτος τῆς 93 Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ ἄρχοντος Ἀλεξίου, τοῦ διαδεξαμένου τὸν Καλλίαν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου Καλλίου ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς. Ἄρα ἦλθεν ὁ Λύσανδρος εἰς Πειραιᾶ δέκα μῆνας μετὰ τὴν τῶν *Βατράχων* τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τῶν *Μουσῶν* τοῦ Φρυνίχου διδασκαλίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἦτο ἐν τοῖς ζῶσι. Τὴν ἐπὶ Ἀλεξίου ἄρχοντος, τοῦ μετὰ τὸν Καλλίαν, ἔλευσιν τοῦ Λυσάνδρου βεβαιοῦσι καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι, καὶ αὐτὸς ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Διόδωρος, οὓς ἐκάλεσε μάρτυρας ἐναντίον μου ὁ κ. Τέλφυς. Ἄρα δὲν ἔσφαλα ἐγὼ εἰπών, ὅτι ὅτε ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Λύσανδρος ἦτο πόρρω τῶν Ἀθηνῶν· σφάλλει ὅμως βεβαίως ὁ κ. Τέλφυς πιστεύων ὅτι ὁ Λύσανδρος ἦτο ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς. Αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Τέλφυος παρατεθεῖσαι μαρτυρίαι τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Διοδώρου κλπ. εἶναι οὐχὶ κατ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἐμοῦ. Ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Διόδωρος ῥητῶς λέγουσιν, ὅτι ὁ Λύσανδρος ἦλθεν εἰς Πειραιᾶ ἐπὶ Ἀλεξίου ἄρχοντος. Ὁ Διόδωρος μάλιστα προστίθησιν ἐν τοῖς ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος, τοῦ προκατόχου τοῦ Ἀλεξίου, γεγονόσι καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σοφοκλέους. «Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἐτελεύτησεν ὁ Σοφοκλῆς ὁ Σοφίλου ποιητὴς τραγῳδιῶν κλπ. Τοῦτο βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐπὶ Κολωνῷ Οἰδίποδος «Σαφὲς δὲ τοῦτ' ἔστιν ἐξ οὗ ὁ μὲν Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις ἀνάγει τοὺς τραγικοὺς ὑπὲρ γῆς, ὁ δὲ Φρύνιχος ἐν Μούσαις, ἃς συγκαθῆκε τοῖς Βατράχοις, φησὶν οὕτως·

> Μάκαρ Σοφοκλέης, ὃς πολὺν χρόνον βιοὺς
> ἀπέθανεν κτλ.

Καὶ τὸ Πάριον χρονικὸν ἔχει ἐν ἀρ. 65 ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐτελεύτησεν ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνησι Καλλίου (ἴδε Clinton Fasti Hellenici τόμ. II 83). Ὥστε ἡ περικοπὴ καὶ παράθεσις τῶν ῥητῶν Ξενοφῶντος, Διοδώρου κλπ. ἃ ἐστιχολό-

γησεν ὁ κ. Τέλφυς, χωρὶς νὰ προσέξῃ εἰς τὴν χρονολογίαν τῶν γεγονότων, καταμαρτυροῦσιν αὐτοῦ καὶ κυροῦσι τὸν ἐμὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι *ὅτε ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς*, ὁ *Λύσανδρος ἦτο πόρρω τῶν Ἀθηνῶν* κατὰ τὰ παράλια Ἀσίας τῆς Μικρᾶς ὡς ἐπιστολεὺς τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων ὑπὸ τὸν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ναύαρχον Ἄρακον. (Ἴδε Ἑλλ. Ξενοφ. Α. δ. 1, Β, α. 7. 10, Β. 6, 5, καὶ Διόδ. Σικελ. βιβλ. ΙΓ. 80. 103. 104. Β. 107).

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ὁ Λύσανδρος δὲν ἦτο εἰς Ἀθήνας, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς, τίς ἦτο ὁ ἐπιτρέψας τὸν εἰς τὸν πατρῷον τάφον ἐνταφιασμόν του; Θὰ ἦτο βέβαια ὁ ἐν Δεκελείᾳ ἡγούμενος τῆς ἐκεῖ κατοχῆς βασιλεὺς Ἄγις, ὅπως εἶπόν που καὶ πέρυσιν. Ὁ δὲ πολὺς F. W. Schneidewin ἐν τῷ προλόγῳ του εἰς τὴν Γ' ἔκδοσιν τοῦ Σοφοκλέους, παραδεχόμενος ὀρθῶς καὶ αὐτός, ὅτι ὁ Λύσανδρος ἦτο πόρρω τῶν Ἀθηνῶν, διευθύνων τὸν πελοποννησιακὸν στόλον, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς, καὶ θέλων νὰ συμβιβάσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου βιογράφου λεγόμενα, λέγει, ὅτι ἀντὶ τοῦ ἡγουμένου τῆς ἐν Δεκελείᾳ φρουρᾶς τῶν Λακεδαιμονίων Ἄγιδος ἐσφαλμένως ὠνομάσθη ὁ Λύσανδρος ὡς ἐπιτρέψας διὰ κήρυκος τοῖς Ἀθηναίοις νὰ θάψωσι τὸν Σοφοκλέα εἰς τὸν πατρῷον τάφον.

Ἂν θέλῃ καὶ νεωτέρους ὑπολογισμοὺς καὶ μαρτυρίας ὁ κ. Τέλφυς περὶ τοῦ ὅτι κατὰ Νοέμβριον τοῦ 405 π. Χ. ἤτοι δέκα μῆνας τοὐλάχιστον μετὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁμολογουμένως δὲν ἔζη ὁ Σοφοκλῆς, ἐλθὼν ἐπολιόρκησε τὰς Ἀθήνας ὁ Λύσανδρος καὶ οἱ λοιποί, ἂν μὴ ἀρκοῦσιν ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Διόδωρος κλ. ὧν τὴν μαρτυρίαν εἰς ζημίαν τοῦ θέματός του ἐκάλεσε, δύναται νὰ ἴδῃ τὸν Θιρουόλδον, τὸν περιώνυμον Γρότε, τὸν ἡμέτερον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, καὶ ὃν ἂν θέλῃ ἄλλον ἱστορικὸν ἀρχαῖον ἢ νέον. Περὶ δὲ τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου τοῦ Σοφοκλέους, ἂς ἴδῃ ὅλους τοὺς νέους βιογράφους του καὶ τοὺς συγγραφεῖς ἱστοριῶν ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἐν οἷς διαπρέπει ὁ παρ' ἡμῖν κείμενος πολὺς Μύλλερος. Ἀλλ' ἀφοῦ ὑπάρχουσιν ἀναντίρρητοι ἀρχαίων μαρτυρίαι, οἷαι αἱ ἀνωτέρω παρατεθεῖσαι, παρέλκουσι πάντως αἱ τῶν νεωτέρων.

Ἐν τούτοις ἀπορῶ πῶς δὲν ἐμνημόνευσεν ὁ κ. Τέλφυς καὶ προτέρας τινὸς παροδικῆς ἐλεύσεως τοῦ Λυσάνδρου εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς, ὅτε καὶ ἠσπάσατο τὸν εἰς ἐντάμωσίν του κατελθόντα Ἄγιν, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος. Ἀλλὰ καλῶς ἐποίησε σιωπήσας ταύτην, διότι καὶ ὁ Διόδωρος λέγει, ὅτι τότε «μέγα μὲν οὐδὲν οὐδ' ἄξιον μνήμης ἔπραξε, δι' ὃ καὶ ταῦτα μὲν οὐκ ἀναγράφειν ἐσπουδάσαμεν», καὶ διότι οὗτος ὁ εἰς Ἀττικὴν πλοῦς τοῦ Λυσάνδρου καὶ ἡ κατεσπευσμένη ἀναχώρησίς του ἐγένετο ἐπὶ Ἀλεξίου ἄρχοντος τὸ 4 ἔτος τῆς 93 Ὀλυμπιάδος, μετὰ τὸν θάνατον δηλονότι τοῦ ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος ἀποβιώσαντος Σοφοκλέους. (Ἴδ. Διοδ. Σικελ. ΙΓ. 193 καὶ ΙΓ. 104. Ἴδε καὶ ὑπόθ. Οἰδ. ἐπὶ Κολωνῷ).

Κατὰ πάντα ταῦτα καταπίπτει ἀθρόος ἀνεπανόρθωτον πτῶσιν ὁ ἰσχυρι-

σμὸς τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Πέστης καθηγητοῦ κ. Τέλφυος, ὅτι ἦτο εἰς Ἀθήνας ὁ Λύσανδρος ὅταν ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς, καὶ μένει κραταιὰ καὶ ἀκράδαντος ἡ ἀλήθεια ὅτι «ὅταν ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Λύσανδρος ἦτο πόρρω τῶν Ἀθηνῶν».

Β'

Χωροῦμεν νῦν εἰς τὸ θολερὸν ζήτημα, τὸ περὶ τοῦ τόπου ἔνθα ἔκειντο οἱ τοῦ Σοφοκλέους πατρῷοι τάφοι, ὅπου καὶ οὗτος ἐτέθη. Ἐλπίζομεν ν' ἀποδιηθήσωμεν καὶ τοῦτο διὰ τῆς λογικῆς καὶ ἐκ πλαγίου ἀποδείξεων.

Ὅτε ὁ Σοφοκλῆς ἀπέθανεν, ἡ Δεκέλεια κατείχετο ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες εἶχον ἐπιτειχίσει αὐτὴν, Ἀλκιβιάδου ὑποθεμένου. Τούτων δὲ ἡγεῖτο Ἆγις ὁ ἕτερος τῶν τῆς Σπάρτης βασιλέων. Ὅτι ἡ κατοχὴ αὕτη ἐγένετο ὀχληρὰ καὶ πάνυ ἐπιζήμιος τοῖς Ἀθηναίοις εἶναι ἀναντίρρητον. Ὁ Θουκυδίδης διὰ βραχέων μὲν, κατὰ τὴν συνήθειάν του, ἐκφραστικώτατα ὅμως ἐκθέτει τὰ περὶ τούτου «Τότε δὲ ξυνεχῶς ἐπικαθημένων, καὶ ὁτὲ μὲν καὶ πλεόνων ἐπιόντων, ὁτὲ δὲ ἐξ ἀνάγκης τῆς ἴσης φρουρᾶς *καταθεούσης* τε τὴν χώραν καὶ λῃστείας ποιουμένης, βασιλέως τε παρόντος τοῦ τῶν Λακεδαιμονίων Ἄγιδος, ὃς οὐκ ἐκ παρέργου τὸν πόλεμον ἐποιεῖτο, μεγάλα οἱ Ἀθηναῖοι ἐβλάπτοντο. Τῆς τε γὰρ χώρας ἁπάσης ἐστέρηντο καὶ ἀνδραπόδων πλέον ἢ δύο μυριάδες ηὐτομολήκεσαν, καὶ τούτων τὸ πολὺ μέρος χειροτέχναι· πρόβατά τε πάντα ἀπολώλει καὶ ὑποζύγια». (Θουκ. Ζ. 27). Ἐκ τούτων ὅμως δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν στενῶς ἐντὸς τοῦ ἄστεος καὶ τῶν ἀπὸ τούτου εἰς Πειραιᾶ σκελῶν πολιορκημένοι· διότι ὁ αὐτὸς Θουκυδίδης ἐπιφέρει τοῖς εἰρημένοις καὶ τάδε «ἵπποι τε» (τῶν Ἀθηναίων δηλονότι) «*ὁσημέραι ἐξελαυνόντων τῶν ἱππέων πρὸς τὴν Δεκέλειαν καταδρομὰς ποιουμένων καὶ κατὰ τὴν χώραν φυλασσόντων*, οἱ μὲν ἀπεχωλοῦντο ἐν γῇ ἀποκρότῳ τε καὶ ξυνεχῶς ταλαιπωροῦντες, οἱ δ' ἐτιτρώσκοντο» (Θουκ. Ζ. 27) ἐξ ὧν γίγνεται δῆλον, ὅτι οἱ ἐν Δεκελείᾳ κατέθεον μὲν τὴν χώραν καὶ λαφυραγωγοῦντες ἐπανήρχοντο εἰς τὸ τεῖχός των, οἱ ἱππεῖς ὅμως τῶν Ἀθηναίων *ὁσημέραι ἐξήλαυνον πρὸς τὴν Δεκέλειαν καταδρομὰς ποιούμενοι, φυλάσσοντες δὲ κατὰ τὴν χώραν*· ἄλλως δὲν ἤθελον ἀνθέξει οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ ἐννέα ὅλα ἔτη, καθ' ἃ οἱ Λακεδαιμόνιοι διέμενον ἐν Δεκελείᾳ. Ὅτε δὲ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 405 ἐπολιορκήθησαν στενὰ διὰ θαλάσσης τε καὶ ξηρᾶς, τοῦ μὲν Λυσάνδρου κλείσαντος τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, τοῦ δὲ Παυσανίου καὶ λοιπῶν στρατοπεδευσάντων ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴν, οὐδ' ἐπὶ ἓξ μῆνας ἠδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν· ὅθεν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὰς ὀλεθρίας ἐκείνας προτάσεις τῶν Λακεδαιμονίων.

Ὅτι δὲν εἶχον πολλὴν ἀνάγκην οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῆς Δεκελείας, οὐδ' ἦσαν στενῶς πολιορκημένοι, μαρτυρεῖ αὐτὸς πάλιν ὁ Θουκυδίδης ἱστορῶν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέπεμψαν εἰς τὰ ἴδια τοὺς μαχαιροφόρους Θρᾷκας,

τριακοσίους καὶ χιλίους, ἐλθόντας βραδύτερον τῆς ἐκπλεύσεως τοῦ στρατηγοῦ Δημοσθένους εἰς Σικελίαν, μεθ' οὗ ἤθελον συμπλεύσει ἐκεῖσε· ἐθεώρησαν δὲ πολυδάπανον νὰ τοὺς κρατήσωσιν ἕνεκα τῆς Δεκελείας· «Τὸ γὰρ ἔχειν πρὸς τὸν ἐκ τῆς Δεκελείας πόλεμον αὐτοὺς πολυτελὲς ἐφαίνετο· δραχμὴν γὰρ τῆς ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν». Ἂν εἶχον πολλὴν ἀνάγκην, ἤθελον βέβαια τοὺς κρατήσει, χωρὶς νὰ πολυσυλλογισθῶσι τὴν τότε χρηματικὴν τῆς πόλεως στενοχωρίαν.

Ἀπόδειξις ἄλλη, ὅτι δὲν ἦσαν στενῶς πολιορκημένοι εἶναι ὅτι, κατὰ τὸν αὐτὸν Θουκυδίδην, καὶ τὸν Ὠρωπὸν κατεῖχον μέχρι τινὸς οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὸ Σούνιον ἠδυνήθησαν νὰ τειχίσωσι καὶ εἰς *αὐτὸν τὸν ἵππειον Κολωνὸν* ἐκκλησίαν (συνέλευσιν) νὰ ποιήσωσι (Θουκ. Η'. 4. 54. 60. 67 «Ἔπειτα ἐπειδὴ ἡ ἡμέρα ἐφῆκε, ξυνέκλησαν ἐκκλησίαν εἰς τὸν Κολωνὸν (ἔστι δὲ ἱερὸν Ποσειδῶνος ἔξω πόλεως ἀπέχον σταδίους μάλιστα δέκα)».

Ὅτε δέ ποτε ὁ Ἆγις ἠθέλησε νὰ πλησιάσῃ, ἐκ Δεκελείας ἐφορμῶν, εἰς τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν, ἔφερεν ἐκ Πελοποννήσου «στρατιὰν πολλήν»· ἀποκρουσθεὶς δὲ μὲ ζημίαν του εἰς Δεκέλειαν, «ἀπέπεμψεν ἐπ' οἴκου» τὴν ἐπελθοῦσαν στρατιὰν καὶ ἔμεινε πάλιν μὲ τὴν προτέραν φρουρὰν (Θουκ. Η'. 71). Ὅτε δέ, ἡττηθέντες οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων περὶ Κύζικον, (410 π. Χ.) ἔπεμψαν πρεσβείαν εἰς Ἀθήνας περὶ εἰρήνης, ὁ ἀρχιπρεσβευτὴς Ἔνδιος εἶπεν ἐπ' ἄλλοις καὶ τάδε τοῖς Ἀθηναίοις «Ἡμεῖς μὲν ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον γεωργοῦμεν, ὑμεῖς δὲ βραχὺ μέρος τῆς Ἀττικῆς» (Διόδωρ. Σικ. ΙΓ. 52) ὅπερ δηλοῖ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον εἰς τὴν ἐξουσίαν των τοὐλάχιστον μέρος τῆς Ἀττικῆς, καὶ τοῦτο βέβαια δὲν θὰ ἦτο τὸ πορρωτάτω τῆς πόλεως. Τοῦτο ἀναντιρρήτως βεβαιοῖ καὶ ἡ περὶ τῆς ἀποκρούσεως τοῦ Ἄγιδος, πλησιάσαντός ποτε ἐν ἀσελήνῳ νυκτὶ εἰς τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν (408 π. Χ.) εἴδησις (ἴδ. Διόδωρ. ΙΓ. 72).

Ὁσάκις γίγνεται λόγος περὶ αὐτομόλων ἢ προσφύγων ἢ δραπετῶν, πάντοτε ἀναφέρεται ὅτι εἰς Δεκέλειαν κατέφευγον (Διόδ. ΙΓ. 103 κλ.).

Μένει λοιπὸν ἀδιαφιλονείκητον, ὅτι ὁ Κολωνὸς καὶ ἐν γένει ἡ περίχωρος τοὐλάχιστον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα ἀπωτέρω μέρη ἦσαν εἰς πλήρη κατοχὴν τῶν Ἀθηναίων. Ἂν λοιπὸν ἀπεῖχε κατὰ τὸν ἀξιότιμον κ. Τέλφυν ὁ πατρῷος τάφος τοῦ Σοφοκλέους ἕνδεκα σταδίους ἀπὸ τοῦ τείχους τῶν Ἀθηνῶν, καὶ δὴ ἦτο ἐν Κολωνῷ, δὲν ἦτο οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ζητηθῇ ἡ ἄδεια τῶν ἐν Δεκελείᾳ, 120 σταδίους τῶν Ἀθηνῶν ἀφεστηκυίᾳ, ἵνα τεθῇ εἰς αὐτὸν ὁ νεκρὸς τοῦ Σοφοκλέους. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐζητήθη ἡ ἄδεια, ἕπεται ὅτι ὁ τάφος ἦτο οὐχὶ ἕνδεκα σταδίους πρὸ τοῦ τείχους τῆς Δεκελείας, ὅπως βεβαιοῦται ἐκ τῆς ὀρθῆς ἀντιλήψεως τοῦ κειμένου τοῦ μόνου περὶ τούτου ποιουμένου λόγον ἀνωνύμου βιογράφου τοῦ Σοφοκλέους· διότι ἄνευ τῆς τοιαύτης ἀδείας δὲν ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ πλησιάσωσι τόσον εἰς τὸ ἐν Δεκελείᾳ εἰρημένον τεῖχος.

Ἰδοὺ δὲ ἀμφότερα τὰ περὶ τούτου χωρία, παραλλάσσοντα κατὰ λέξιν πρὸς ἄλληλα.

Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Westermann, ἣν μοὶ συνιστᾷ ὁ κ. Τέλφυς, ἔχει οὕτως «ἐπὶ τὸν πατρῷον τάφον ἐτέθη τὸν ἐπὶ τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ τὴν Δεκέλειαν φερούσῃ κείμενον πρὸ τοῦ τείχους ἕνδεκα σταδίων· φησὶ δὲ ὅτι καὶ τῷ μνήματι αὐτοῦ σειρῆνα ἐπέστησαν, οἱ δὲ κηληδόνα (χελιδόνα;) χαλκῆν, καὶ τοῦτον τὸν τόπον ἐπιτετειχικότων Λακεδαιμονίων κατ' Ἀθηναίων Διόνυσος κατ' ὄναρ ἐπιστὰς κτλ.».

Κατὰ δὲ τὴν προτεταγμένην ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ Γαισφόρδ μετὰ σημειώσεων ὑπὸ Βρουνκίου καὶ Sheaferi ἐκ κειμένου τοῦ Ἐλμσλείου, ἔχει ὡς ἑξῆς· «Τῶν δὲ πατρώων αὐτοῦ τάφων ἐπὶ Δεκέλειαν κειμένων πρὸ σταδίων τοῦ τείχους ἕνδεκα καὶ τοῦτον τὸν τόπον ἐπειτετειχικότων Λακεδαιμονίων κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἐπείπερ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ΕΚΕΙ θάπτειν, Διονύσιος κατ' ὄναρ ἐπιστὰς κτλ.».

Οὐδεμία ἐν τούτοις μαρτυρία ὑπάρχει, ὅτι ἔκειτο ὁ τάφος εἰς τὸν Κολωνὸν, ἔνθα τὸν θέλει καὶ τὸν θέτει ὁ κ. Τέλφυς, μεταθέσας αὐτὸν ἐκ τῆς ἰδίας του θέσεως. Αἱ τοιαῦται μεταθέσεις ἀπό τινος ἤδη χρόνου εἰσὶν οἷον εἰπεῖν τοῦ συρμοῦ. Οὕτω καὶ ἔναγχος ἠθέλησεν ἄλλος νὰ μεταθέσῃ τὴν Πνύκα ἀλλαχόσε, καὶ ἂν μὴ ἐκράτει αὐτὴν *ὀδὰξ* εἰς τὴν θέσιν της ὁ ἐλλόγιμος Γρ. Παππαδόπουλος, ἠθέλαμεν τώρα περιτρέχει τῇδε κἀκεῖσε νὰ εὕρωμεν ποῦ ἆρά γε εἶναι ἡ Πνὺξ ἀφ' οὗ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἦναι ἐκεῖ ὅπου εἶναι.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ καθηγητοῦ κ. Τέλφυος, ὅτι δὲν εἶναι πιστευτὸν ὅτι νεκρικὴ πομπὴ διῆλθεν ἑκατὸν,ἐννέα σταδίους ἀπὸ τοῦ ἄστεος ἐπὶ Δεκέλειαν, δὲν φαίνεται ἰσχυρόν. Ἂν ἔπρεπε, κατὰ τὰ πάλαι ἔθιμα, νὰ ἐνταφιασθῇ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τοῖς πατρῴοις ἠρίοις, οὐ μόνον ἐπὶ Δεκέλειαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Θορικόν, τὸν διπλάσιον τῆς Δεκελείας ἀπέχοντα τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐπὶ Σούνιον ἔτι ἂν ἦσαν αὐτὰ, ἤθελον ἐκεῖ τὸν ἐνταφιάσει χωρὶς νὰ μετρήσωσι τὴν ἀπόστασιν. Δὲν εἶδά που λελεγμένον, ὅτι ἂν ἦτο πλησίον τοῦ τόπου, ὅπου ἀπέθνησκέ τις, ὁ πατρῷος τάφος, τὸν ἔθετον εἰς αὐτὸν, ἂν δὲ μακρὰν, δὲν ἐλάμβανον τὸν κόπον νὰ τὸν μεταφέρωσιν εἰς αὐτόν. Ἡ εὐσέβεια δὲν μετρεῖ ἀποστάσεις καὶ οἱ οἰκεῖοι δὲν κουράζονται τὰ νόμιμα τοῖς νεκροῖς ἀποδίδοντες.

Οἱ ἀρχαῖοι λέγουσιν ἡμῖν, ὅτι ἐν τῷ ἱππείῳ Κολωνῷ ἦσαν βωμοὶ Ποσειδῶνος Ἱππίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἱππίας, ἡρῷον δὲ Πειρίθου καὶ Θησέως, Οἰδίποδός τε καὶ Ἀδράστου, ἔτι δὲ καὶ ἄλσος τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ναὸς (Παυσ. Α. 30) ἱερὸν Προμηθέως κλπ., ὅτι ἐκεῖ που οὐ πόρρω τῆς Ἀκαδημίας ἦτο Πλάτωνος μνῆμα κτλ. ἂν δὲ ἦτο ἐν αὐτῷ, ὅπως ὁ κ. Τέλφυς θέλει, καὶ τάφος τοῦ Σοφοκλέους, ἢ καὶ πλησίον που τοῦ Κολωνοῦ, ἕνδεκα σταδίους ἀπὸ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, δὲν ἤθελε τὸ ἀποσιωπήσει ὁ Παυσανίας, ὅστις μνη-

μονεύει πλήθους ἄλλων τάφων ἐν τῷ ἔξω Κεραμεικῷ καὶ παρὰ τὴν Ἀκαδημίαν ἀνδρῶν ἧττον τοῦ Σοφοκλέους ἐπιφανῶν.

Σημειωτέον ἐν τούτοις, ὅτι δὲν ὑπῆρχε ὁδὸς ἀρχομένη ἀπό τινος τῶν πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄγουσα εἰς Δεκέλειαν, ὀνομαζομένη ὁδὸς ἐπὶ Δεκέλειαν· ἦσαν πύλαι ἀχαρνικαί, ἐξ ὧν ἐξήρχοντο οἱ εἰς Ἀχαρνὰς πορευόμενοι, ὑπῆρχεν ὁδὸς, ὀνόματι ἱερά, ἄλλη ὀνόματι Στειριακὴ ἐν Μεσογαίᾳ κλ. ἀλλὰ ὁδὸς ἰδίως Δεκελικὴ λεγομένη δὲν ὑπῆρχε· ὁδὸς δὲ ἐπὶ Δεκέλειαν, ἡ ἄγουσα ἐπὶ Δεκέλειαν, θὰ ὠνομάζετο ἴσως ἡ ὡρισμένως εἰς Δεκέλειαν ἄγουσα ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου εἰς αὐτὴν δήμου ἐκ τῶν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἄστεος· ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρχεν ὀνομαστὶ τοιαύτη ὁδὸς, ὁ λόφος Κολωνὸς, «*ὑφ' ὃν*, κατὰ τὸν κ. Τέλφυν, *ἀναπαύεται ἡ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ κόνις*», δὲν ἔκειτο μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Δεκελείας. Αἱ Ἀθῆναι, ὁ Κολωνὸς καὶ ἡ Δεκέλεια ἀποτελοῦσι τρίγωνον, ἕκαστος δὲ τῶν τόπων τούτων κεῖται ἐν μιᾷ τῶν γωνιῶν τοῦ τριγώνου· ὥστε ὁ ἀπερχόμενος ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Δεκέλειαν δὲν διέβαινε διὰ τοῦ Κολωνοῦ. Δι' ἄλλης πύλης ἐξήρχοντο οἱ μεταβαίνοντες εἰς Κολωνόν, δι' ἄλλης δὲ οἱ εἰς Δεκέλειαν, ἄλλη δὲ ἦτο ἡ ἄγουσα εἰς Κολωνὸν ὁδὸς, ἢ ἡ δι' αὐτοῦ διερχομένη, καὶ ἄλλη ἡ εἰς Δεκέλειαν, ὡς δύναταί τις νὰ βεβαιωθῇ ἐκ τῆς θέσεως τῶν δύο τούτων χωρίων πρὸς τὰς Ἀθήνας.

Ὁ ἐκ τῶν καλῶν καὶ ἀκριβεστέρων δημογράφων τῆς Ἀττικῆς C. Hanriot, ἀρχαῖον μέλος τῆς Ἀθήνησι γαλλικῆς σχολῆς, ἀδιστάκτως παραδέχεται, ὅτι ὁ τάφος τοῦ Σοφοκλέους ἦτο ἐπὶ Δεκέλειαν, καὶ μεταχειρίζεται μάλιστα τοῦτο ὡς ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ Δεκέλεια ἦτο ὅπου νῦν τὸ Τατόϊον, διότι κεῖται ἕνδεκά που σταδίους πρὸ τοῦ ὑψώματος Κατσιμιδίου, ὅπου ἦτο τὸ φρούριον τῶν Λακεδαιμονίων, τὸ τεῖχος. (Hanriot, Dèmes de l' Attique P. III σελ. 122). Ταῦτα περὶ τοῦ τάφου τὸ νῦν εἶναι.

Γ'.

Ἐπειδὴ εἶπον ἐγὼ ἐν τῇ πρώτῃ διατριβῇ μου, τῇ ἐν ἀριθ. 57 τῶν «Καιρῶν» καταχωρισθείσῃ (ἴδε καὶ ἀνωτέρω ταύτην) καὶ διὰ μαρτυριῶν ἀρχαίων τὸ ῥῆμά μου τοῦτο ἐβεβαίωσα ὅτι «ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὡς εὐάρεστος τοῖς νεκροῖς ὁ ἄνευ ἀναβολῆς ἐνταφιασμός», καὶ διὰ τοῦτο ὁ Σοφοκλῆς θὰ ἐτάφη *ὅσον ἦτο δυνατὸν ταχύτερον*, ὁ κ. Τέλφυς φέρει μαρτυρίας ὅτι, ὁ νεκρὸς ἐξεκομίζετο τὴν τρίτην ἡμέραν. Ἡ βεβαίωσις αὕτη παρέλκει πάντως, διότι ἐγὼ εἰπὼν ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, ἐννόουν ὅτι δὲν ἀνεβάλλετο πέραν τοῦ ὡρισμένου πρὸς ταφὴν χρόνου. Πάντες γνωρίζουσιν ὅτι οἱ νεκροὶ τὸ πάλαι ἐνεταφιάζοντο τριήμεροι. Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις καὶ παραδείγματα ὅτι καὶ διήμεροι ἐνεταφιάζοντο νεκροὶ ὡς καὶ ὑπερτριήμεροι. Οὕτω ὁ Φερεκύδης ἐτάφη διήμερος, τὴν ὑστεραίαν δηλονότι τοῦ θανάτου του, τοῦ δὲ Τιμολέοντος ἀνεβλήθη ἐπὶ ἡμέρας ἡ ταφή, ἵνα δυνηθῶσιν οἱ Συρακούσιοι νὰ παρα-

σκευάσωσι τὰ περὶ ταύτην, συνέλθωσι δὲ εἰς τὴν κηδείαν του περίοικοι καὶ ξένοι. Τὰ περὶ ἐνταφιασμοῦ τῶν ἀρχαίων γνωρίζομεν ὁπωσοῦν ἐπαρκῶς, καὶ ὅ,τι εἴπομεν περὶ τούτου δὲν φαίνεται νὰ ἦναι εὐσάλευτον.

Ταῦτα λοιπὸν περὶ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σοφοκλέους. Ὡς ἐπίμετρον δὲ φέρομεν καὶ ἄλλο χρονολογικὸν ὀλίσθημα τοῦ κ. Τέλφυος, ὅπερ δὲν εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου. Λέγει ἐν τοῖς «Τριάκοντα Τυράννοις» του (ἀριθ. 44 τῶν «Καιρῶν») τάδε· «Ἐν Ἀθήναις, ἃς καὶ πάλιν ὁ Λύσανδρος »μετὰ τὴν τοῦ Σοφοκλέους κηδείαν ἐπέκειτο πολιορκῶν, ἐνέσκηπτεν ἤδη »τοῦ σίτου παντάπασιν ἐκλιπόντος, ἀκάθεκτος λιμός· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἄθυ»μοι ἐκαραδόκουν τὴν ἐπάνοδον τοῦ Θηραμένους, *δι' οὗ πολὺν πρὸ τῆς τε»λευτῆς τοῦ Σοφοκλέους χρόνον ἐπρεσβεύσαντο εἰς Λακεδαίμονα περὶ εἰ»ρήνης*».

Ὅτι ταῦτά εἰσιν ἐσφαλμένα χρονολογικῶς καὶ ἱστορικῶς μανθάνει ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν ἑξῆς·

Ὅτε μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς πανολεθρίαν, οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου καὶ τὸν χειμῶνα 405—404 π.Χ. πολιορκούμενοι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν «ἠπόρουν τί χρὴ ποιεῖν, οὔτε συμμάχων αὐτοῖς ὄντων, οὔτε σίτου» ἔστειλαν πρέσβεις παρὰ Ἆγιν «βουλόμενοι σύμμαχοι εἶναι Λακεδαιμονίοις ἔχοντες τὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἐπὶ τούτοις συνθήκας ποιεῖσθαι». Οὗτος δὲ εἶπε νὰ πορευθῶσιν εἰς Λακεδαίμονα, ὡς μὴ ἔχων τοιαύτην ἐξουσίαν, καὶ ὅτε, πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς Σπάρτην, ἐμηνύθη αὐτοῖς τὸ ἀπαράδεκτον τῶν προτάσεών των, καὶ ἐπανελθόντες ἀπήγγειλαν τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὴν πόλιν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνέπεσον εἰς ἀθυμίαν «ᾤοντο γὰρ ἀνδραποδισθήσεσθαι», ὁ ἐκ τοῦ δήμου Στειρίας τῆς Πανδιονίδος φυλῆς Θηραμένης, υἱὸς τοῦ Ἅγνωνος, ἢ κατ' ἄλλους Κεῖος τὴν πατρίδα υἱὸς δὲ ποιητοῦ τοῦ Ἅγνωνος, ἀνὴρ ὀλιγαρχικὸς καὶ ὁπωσοῦν ῥαδιοῦργος καὶ στρόφις, ἐπρότεινε νὰ πέμψωσιν αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ Λύσανδρον ὡς πρεσβευτήν. Πεμφθεὶς δὲ διέτριβε παρὰ Λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλεῖον. Ἐπανελθὼν δὲ ἄπρακτος εἰς τὴν πόλιν εἶπεν ὡς παρὰ Λυσάνδρου, νὰ τὸν στείλωσιν εἰς Λακεδαίμονα πρὸς τοὺς κυρίους τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης ἐφόρους. Αἱρεθεὶς δὲ πρεσβευτὴς εἰς Λακεδαίμονα αὐτοκράτωρ (πληρεξούσιος) δέκατος αὐτὸς καὶ μεταβὰς ἐκεῖ καὶ οὐδὲν ποθητὸν τοῖς Ἀθηναίοις κατορθώσας ἐπανῆλθεν οὐ μόνον κομιστὴς τῶν περὶ καθαιρέσεως τῶν τειχῶν καὶ παραδόσεως τοῦ στόλου καὶ καθόδου τῶν φυγάδων προτάσεων, ἀλλὰ καὶ ὑποστηρικτὴς αὐτῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν μετὰ μικρὰν συζήτησιν τοὺς ὀλεθρίους αὐτοὺς ὅρους, οἵτινες καὶ ἐξετελέσθησαν καὶ ὁ ἐνιαυτὸς (κατὰ Ξενοφῶντα) ἔληγεν, ὁ ἐπὶ Ἀλεξίου δηλονότι ἄρχοντος.

Ὁ σταλεὶς λοιπὸν εἰς Λακεδαίμονα πρεσβευτὴς δέκατος κατὰ Φεβρουάριον ἢ Μάρτιον τοῦ 404 π. Χ. Θηραμένης, πῶς λέγεται ὑπὸ τοῦ κ. Τέλφυος σταλεὶς «πολὺν πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Σοφοκλέους χρόνον» ; ἐν ᾧ ὁ καλό-

τυχος Σοφοκλῆς ἦτο ἤδη ἀποθαμμένος τὸν Φεβρουάριον τοῦ προλαβόντος ἔτους, ἤτοι τοῦ 405 π. Χ. ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος, καὶ ἐν ᾧ ὀλίγον ἀνωτέρω ὁ κ. Τέλφυς λέγει, ὅτι μετὰ τὴν κηδείαν τοῦ Σοφοκλέους πάλιν ὁ Λύσανδρος δεινῶς ἔκειτο πολιορκῶν τὰς Ἀθήνας «καὶ ἐνέσκηπτεν ἤδη τοῦ σίτου παντάπασιν ἐπιλιπόντος, ἀκάθεκτος λιμός;», οὗ ἕνεκα ἐπρεσβεύσαντο οἱ Ἀθηναῖοι εἰς Λακεδαιμονίους (διὰ Θηραμένους) περὶ εἰρήνης;

Ἀφ' οὗ λοιπὸν μετὰ τὴν κηδείαν τοῦ Σοφοκλέους ἀπεστάλη ὁ Θηραμένης εἰς Σπάρτην, πῶς ἐστάλη «πολὺν πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Σοφοκλέους χρόνον» κατὰ τὸν ἀξιότιμον καθηγητὴν τοῦ ἐν Πέστῃ Πανεπιστημίου κ. Τέλφυν;

Δ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ.

Η ΜΙΚΡΑ ΚΟΜΗΣΣΑ

Ὑπὸ ΟΚΤΑΒΙΟΥ FEUILLET

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ'.*

7 Ὀκτωβρίου.

Παῦλε συμμερίζομαι τὴν λύπην σου ἐξ ὅλης καρδίας. Ἄφες ὅμως νὰ σ' εἴπω ὅτι κατ' αὐτὰ τὰ συμπτώματα, τὰ ὁποῖα περιγράφεις, ἡ ἀσθένεια τῆς καλῆς σου μητρὸς οὐδεμίαν παρέχει ἀφορμὴν εὐλόγου ἀνησυχίας. Τοιαῦται ὀδυνηραὶ ἀλλ' ἀκίνδυνοι κρίσεις εἶναι συνήθεις αὐτῇ ἀπὸ ἐτῶν κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ χειμῶνος. Ἔχε λοιπὸν θάῤῥος καὶ ὑπομονήν.

Ὑπακούων εἰς τὴν ῥητῶς ἐκφρασθεῖσαν θέλησίν σου ἐξακολουθῶ τὴν διήγησιν τῶν μικρῶν μου βασάνων. Τὰ προαισθήματα τῆς πείρας καὶ τῆς φιλίας σου ἐπληρώθησαν καὶ ἔχω τῷ ὄντι μείζονα ἀνάγκην παρηγορίας ἢ συμβουλῶν. Οὔτε ἡ καρδία οὔτε ἡ συνείδησίς μου εἶναι ἥσυχος, καίτοι ἐξετέλεσα αὐστηρῶς τὸ καθῆκόν μου. Πολλάκις μ' ἔρχεται νὰ ζηλεύσω τοὺς ὑπακούοντας ἄνευ ἐνδοιασμοῦ καὶ ἀγῶνος εἰς πάσας αὐτῶν τὰς ὁρμάς, διώκοντας μόνην τὴν ἡδονὴν καὶ φεύγοντας πᾶν δυσάρεστον. Ὀδυνηρὰ τῷ ὄντι βάσανος εἶναι ἡ συνείδησις εἰς πάντα τίμιον ἄνθρωπον, πρὸ πάντων ὅταν δὲν εἶναι βέβαιος ὅτι ὑπάρχει ὑπερτέρα τις πρόνοια μὴ ἀφίνουσα ἀβράβευτον τὴν θυσίαν.

Ἐπανέρχομαι ἤδη εἰς τὰς σχέσεις μου μετὰ τῆς κυρίας Πάλμης. Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἐξηγήσεως, ἣν σοὶ διηγήθην ἐν τῇ τελευταίᾳ μου ἐπιστολῇ, κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως περιορίσω τὰς σχέσεις ταύτας ἐντὸς τῶν ὁρίων φιλικῆς οἰκειότητος, τῆς μόνης κατὰ τὴν γνώμην μου μεταξὺ ἡμῶν ἐπιθυμητῆς. Κἀκείνη δέ μοι ἐφάνη κατὰ τὸ σύνηθες εὐδιάθετος καὶ ζωηρά. Παρετήρησα μόνον ὅτι ἡ φωνὴ καὶ τὸ βλέμμα της, ὁσάκις μοὶ ἀπέτεινε

* Ἰδ. σελ. 465.

τὸν λόγον, μετεῖχον σοβαρᾶς τινος εὐπροσηγορίας οὐχὶ συνήθους αὐτῇ. Κατὰ τὰς ἑπομένας ὅμως ἡμέρας, καίτοι ἐξηκολούθησα νὰ φέρωμαι πρὸς τὴν μικρὰν κόμησσαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ μὴ διακρίνω ὅτι εἶχε χάσει μέγα μέρος τῆς συνήθους εὐθυμίας κατεχομένη ὑπὸ προφανοῦς τινος ἀνησυχίας. Οἱ χορευταὶ ἠπόρουν βλέποντες πολλάκις αὐτὴν οὕτως ἀφῃρημένην καὶ μηχανικῶς μᾶλλον ἀκολουθοῦσαν ἢ διευθύνουσαν ὅπως πρὶν τὰς ἑσπερινὰς διασκεδάσεις. Πολλάκις ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ στροβίλου ἔλεγετο κουρασθεῖσα, ἄφινεν ἀποτόμως τὸν συγχορεύοντα ἄνευ κυρίας καὶ ἀπεσύρετο συνοφρυωμένη καὶ περίφροντις εἰς γωνίαν τινὰ τῆς αἰθούσης· ἂν δὲ ὑπῆρχεν ἕδρα τις κενὴ πλησίον τῆς ἰδικῆς μου ἐκάθητο ἐκεῖ καὶ ἤρχιζε συνδιάλεξίν τινα ἀλλόκοτον καὶ διακεκομμένην, οἷα ἡ κατωτέρω :

— Ἂν δὲν δύναμαι νὰ γείνω ἀσκητής, δύναμαι νὰ γείνω καλογραῖα. Τί θὰ ἐλέγετε ἂν μ' ἐβλέπετε εἰσερχομένην αὔριον εἰς μοναστήριον ;

— Θὰ ἐπερίμενα νὰ ἐξέλθετε μεθαύριον.

— Τόσην μόνον πεποίθησιν ἔχετε εἰς τὰς ἀποφάσεις μου ;

— Τόσην μόνον, ὅταν αὗται εἶναι τρελλαί.

— Καὶ μόνον τρελλὰς ἀποφάσεις δύναμαι νὰ λάβω κατὰ τὴν γνώμην σας ;

— Κατὰ τὴν γνώμην μου χορεύετε ἐξαίσια καὶ ὡς τεχνίτης θαυμάζω καὶ θεωρῶ τοῦτο ὡς ἀρετήν.

— Διατὶ κολακεύετε τοὺς φίλους σας ;

— Δὲν σᾶς κολακεύω, οὐδ' ἔτυχέ ποτε νὰ εἴπω πρᾶγμα τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἦναι ἡ ἄδολος ἔκφρασις τοῦ φρονήματός μου. Μὴ λησμονῆτε, κυρία μου, ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοβαρὸς ἄνθρωπος.

— Οὐχὶ ὅμως ὅταν ὁμιλῆτε μετ' ἐμοῦ.

— Δὲν ἐννοῶ τί θέλετε νὰ εἴπετε.

— Πῶς μ' εὑρίσκετε ἀπόψε ;

— Μ' ἐθαμβώσατε.

— Τοῦτο εἶναι πολύ. Γνωρίζω ὅτι δὲν εἶμαι ὡραία.

— Δὲν σᾶς λέγω ὅτι εἶσθε ὡραία, ἀλλὰ χαριεστάτη.

— Τοῦτο τὸ δέχομαι, διότι τὸ πιστεύω καὶ ἐγώ. Ἀληθῶς ὡραία εἶναι ἡ χήρα τοῦ Μαλαβάρ.

— Ναί· ἀλλ' ἤθελον νὰ τὴν ἴδω ἐπὶ τῆς πυρᾶς.

— Διὰ νὰ καῆτε καὶ σεῖς μετ' αὐτῆς ;

— Τὸ ἐμαντεύσατε.

— Πότε ἀναχωρεῖτε τοῦ πύργου ;

— Τὴν ἐρχομένην ἑβδομάδα, πιστεύω.

— Θὰ ἔλθετε νὰ μὲ ἴδῆτε εἰς Παρισίους ;

— Ἂν μοὶ δίδετε τὴν ἄδειαν.

— Ὄχι, δὲν σᾶς τὴν δίδω.

— Καὶ διατί, ἂν ἀγαπᾶτε;

— Κατὰ πρῶτον λόγον, διότι δὲν πιστεύω νὰ ἐπιστρέψω εἰς Παρισίους.

— Ὁ λόγος οὗτος μοὶ φαίνεται εὐπρόσωπος. Καὶ ποῦ σκοπεύετε νὰ ὑπάγετε, κυρία μου;

— Δὲν ἐξεύρω. Θέλετε νὰ ἐπιχειρήσωμεν περιοδείαν πεζοί, ἡμεῖς οἱ δύο;

— Μετὰ χαρᾶς. Πότε φεύγομεν;

Καὶ τὰ λοιπά. Περιττὸν νομίζω νά σοι παραθέσω κατὰ λέξιν δεκάδα ὁμοίων διαλόγων, ὧν τὴν εὐκαιρίαν ἐπεδίωξεν ἡ κυρία Πάλμης ἐν διαστήματι τεσσάρων ἡμερῶν, ἐπιθυμοῦσα προφανῶς νὰ καταστήσῃ τὴν συνεννόησιν ἡμῶν ἔτι μᾶλλον ἐγκάρδιον, ἐνῷ ἐγὼ ἠγωνιζόμην μετ' ἴσης ἐπιμονῆς, ὅπως αἱ συνδιαλέξεις ἡμῶν περιορίζωνται πάντοτε ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς συνήθους καὶ τετριμμένης κοινωνικῆς χαριτολογίας. Ἡ μικρὰ κόμησσα ἐνόει τοῦτο καὶ ὁτὲ μὲν ἐγέλα, ὅτε δὲ μοὶ παρετήρει μετά τινος δυσηρεστημένης ἐκπλήξεως ὅτι, ἐφ' ὅσον ἐκείνη καθίστατο σοβαρωτέρα, τοσοῦτον ἐφαινόμην ἐγὼ ἐπιπόλαιος.

Πάντα ταῦτα δύσκολον ἦτο νὰ διαφύγωσι τὴν προσοχὴν τοῦ ζηλοτύπου καὶ κακοβούλου κοινοῦ, ὅπερ κατεσκόπευε καὶ τὰ ἐλάχιστα διαβήματα τῆς κυρίας Πάλμης, ἥτις ἄλλως οὐδὲ κόκκον ἔχει ὑποκρίσεως. Παρατηροῦσα ἐνίοτε τὴν πλῆξιν καὶ στενοχωρίαν, ἥν μ' ἐπροξένουν τὰ ἐφ' ἡμῶν προσηλούμενα περίεργα βλέμματα. — «Σᾶς ἐκθέτω, μοὶ ἔλεγε· τώρα φεύγω.» Ἐγὼ δὲ καίτοι ζωηρῶς διαμαρτυρόμενος οὐδεμίαν κατέβαλλον προσπάθειαν, ὅπως τὴν κρατήσω· διότι εἰλικρινῶς καὶ ἄνευ ὑστεροβουλίας ἐπεθύμουν ν' ἀπομακρύνω τὴν κυρίαν Πάλμην, ἐφ' ὅσον ἦτο τοῦτο δυνατὸν χωρὶς νὰ τὴν προσβάλω. Ἀναγκάζομαι δὲ μάλιστα καὶ νὰ προσθέσω, ὅτι πολλάκις ἠναγκάσθην νὰ ἐπικαλεσθῶ εἰς βοήθειάν μου ὅσην εἶχον φρόνησιν καὶ σταθερότητα, ὅπως καταστείλω τὸ συμπαθὲς αἴσθημα τὸ ὁποῖον διήγειρεν ἐν ἐμοὶ ἡ ἐρασμιότης, ἡ χάρις καὶ ἡ εὐπροσηγορία τῆς χαριτοβρύτου ταύτης γυναικός.

Ἀλλ' ἔρχομαι ἤδη εἰς τὴν σκηνήν, ἥτις ἐπέθεσε τέλος εἰς τὸν ἐπίπονον τοῦτον καὶ μάταιον δυστυχῶς ἀγῶνα. Ὁ μαρκήσιος Μαλουὲ πρὸς ἀποχαιρετισμὸν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, ἧς ὁ σύζυγος μετέβαινε εἰς τὴν διπλωματικὴν θέσιν του, εἶχε προσκαλέσει εἰς μεγαλοπρεπῆ χορὸν τοὺς ἐπισημοτέρους κατοίκους ὅλης σχεδὸν τῆς ἐπαρχίας. Περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τὸ πλῆθος κατέκλυζε τὰς ἀπεράντους ἰσογείους αἰθούσας τοῦ πύργου, καταστραπτούσας τὴν ὅρασιν ἐκ τῶν φώτων, τῶν ἀνθέων, τῶν γυμνῶν ὤμων καὶ τῶν ποικίλων ἐσθήτων. Ἐνῷ ἠγωνιζόμην ν' ἀνοίξω δίοδον πρὸς τὴν αἴθουσαν τοῦ χοροῦ, εἶδον ἀντικρύ μου τὴν κυρίαν Μαλουέ, ἥτις μακρυνθεῖσα ὀλίγον τοῦ πλήθους:

— Λοιπόν, μοὶ εἶπεν, ἀγαπητέ μου κύριε, ἐστράβωσαν πάλιν τὰ πράγματα;

— Πῶς, εἶπον, τί συνέβη πάλιν;

— Δὲν ἐξεύρω· ἀλλὰ προσέχετε· ὀσφραίνομαι τρικυμίαν. Ἡ ἐμπιστοσύνη μου εἰς τὴν εὐθύτητά σας εἶναι μοναδικὴ καὶ ἀπεριόριστος. Πιστεύω ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ τὴν διαψεύσετε. Δὲν ἔχω δίκαιον;

Ἡ φωνὴ τῆς καλῆς μαρκησίας ἦτο συγκεκινημένη καὶ τὸ βλέμμα της ὑγρόν.

— Κυρία μου, ἔσπευσα ν' ἀπαντήσω, θέλω φανῆ ἄξιος τῆς ἐμπιστοσύνης ταύτης. Ἀλλὰ κάλλιον ἦτο ἂν μ' ἀφίνετε ν' ἀναχωρήσω πρὸ ὀκτὼ ἡμερῶν!

— Καὶ πῶς ἦτό ποτε δυνατὸν νὰ προΐδω ὅ,τι συμβαίνει σήμερον. . . ; Σιωπή!

Στραφεὶς τότε εἶδον τὴν κυρίαν Πάλμην ἐξερχομένην τῆς αἰθούσης καὶ σχίζουσαν ὡς θριαμβευτὴς τὰς τάξεις ὑποκλινοῦς πλήθους, θαυμάζοντος τὴν ὄντως ἔξοχον κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην κομψότητα αὐτῆς καὶ χάριν. Πρώτην τότε φορὰν ἐφάνη καὶ εἰς ἐμὲ ἡ κυρία Πάλμη πράγματι ὡραία, ἕνεκα ἴσως τῆς ἀσυνήθους ἐξάψεως, ἐξ ἧς ἡ φυσιογνωμία της ὑφίστατο ἀκτινοβόλον τινὰ μεταμόρφωσιν.

— Πῶς μ' εὑρίσκετε ἀπόψε; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην τῆς μικρᾶς Κομήσσης ἀπεκρίθην διὰ ψιθυρισμοῦ ἐκφράζοντος ἀνεπιφύλακτον ἐπιδοκιμασίαν, ἥτις ἄλλως ἦτο εὐανάγνωστος ἐπὶ τοῦ προσώπου μου.

— Σᾶς ἐζήτουν, ἐξηκολούθησεν, ὅπως σᾶς δείξω τὸ ἀνθοκομεῖον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὰ φῶτα εἶναι ὄντως μαγευτικόν. Ἔλθετε!

Ταῦτα λέγουσα ἔλαβε τὸν βραχίονά μου καὶ διηυθύνθημεν πρὸς τὸν ὑελοσκεπῆ ἀνθῶνα, ὅστις ἠνοίγετο εἰς τὴν ἀντικρὺ ἄκραν τῆς αἰθούσης, παρατείνων μέχρι τοῦ δάσους διὰ λαβυρίνθων ἀειπρασίνων φυτῶν καὶ εὐωδεστάτων ἀνθέων τὴν λαμπρότητα τοῦ χοροῦ. Ἐνῷ ἱστάμεθα θαυμάζοντες τὰς κρυσταλλίνους λυχνίας, αἵτινες ἔστιλβον ἐν μέσῳ τῆς βλαστήσεως τῶν τροπικῶν, ὡς ἀστερισμοὶ ἄλλου ἡμισφαιρίου, προσῆλθον διάφοροι χορευταὶ ζητοῦντες τὴν τιμὴν νὰ στροβιλίσωσι μετὰ τῆς κυρίας Πάλμης. Αὕτη ὅμως ἀπέπεμψε πάντας, καίτοι συνήνωσα μετὰ πολλῆς αὐταπαρνήσεως τὰς παρακλήσεις μου εἰς τὰς ἰδικάς των.

— Παράδοξον πρᾶγμα, μοὶ εἶπεν ἡ κόμησα, ὅτε ἐμείναμεν μόνοι, ἐγὼ σᾶς κρατῶ καὶ σεῖς μὲ ἀποπέμπετε;

— Θεὸς φυλάξοι! Ἀλλὰ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ στερεῖσθε ἐξ ὑπερβολικῆς καλωσύνης πρός με διασκέδασιν, τὴν ὁποίαν γνωρίζω ὅτι ἀγαπᾶτε.

— Ἀφήσατε τὰς ὑπεκφυγάς. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἐγὼ σᾶς ζητῶ καὶ σεῖς μὲ ἀποφεύγετε. Τοῦτο δύναται νὰ φανῇ ἱκανῶς παράδοξον εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' εἰς ἐμὲ εἶναι ἀδιάφορον. Ἀπόψε τοὐλάχιστον ἐννοῶ νὰ διασκεδάσω ὅπως θέλω, καὶ σᾶς ἀπαγορεύω νὰ ταράξετε τὴν εὐτυχίαν μου. Ἔχω ὅσα χρειάζομαι ὅπως λογίζωμαι εὐτυχής, καλὴν μουσικήν, ὡραῖα ἄνθη καὶ φίλον εἰς τὴν πλευράν μου. Τὸ μόνον δυσάρεστον εἶναι ὅτι εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον δὲν ἔχω μεγάλην πεποίθησιν.

— Ἔχετε μέγα ἄδικον.

— Ἐξηγήσατέ με λοιπὸν τὴν διαγωγήν σας τέλος πάντων. Διατί δὲν θέλετε ποτὲ νὰ σπουδαιολογήσητε μετ' ἐμοῦ; Διατί δὲν θέλετε ποτὲ νὰ μὲ

εἴπετε οὔτε ἕνα λόγον ἀπόζοντα ἐμπιστοσύνης καὶ ἀληθοῦς φιλίας.

— Ἀλλὰ σκεφθῆτε, κυρία μου, ποῦ ἠδυνάμεθα νὰ καταντήσωμεν διὰ τοιούτων λόγων;

— Τί σᾶς μέλλει; Ἀλλόκοτον πρᾶγμα εἶναι νὰ φροντίζετε περὶ τούτου περισσότερον ἢ ἐγώ

— Ἀλλὰ τί ἰδέαν θὰ εἴχετε περὶ ἐμοῦ, ἂν μεθ' ὅσα ἔτυχε ν' ἀκούσετε, ἐπεχείρουν νὰ σᾶς ἀρέσω;

— Δὲν ζητῶ τοῦτο, ἀνέκραξε ζωηρῶς.

— Δὲν τὸ ζητεῖτε, κυρία μου· ἀλλ' εἰς τοῦτο ἤθελον καταλήξει αἱ σχέσεις ἡμῶν, ἂν ἀπεμακρύνοντο ἐπὶ μίαν μόνην στιγμὴν τῶν ὁρίων τῆς κοσμικῆς ἐπιπολαιότητος. Ἐνθυμήθητε ὅτι ἂν ὑπάρχῃ ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος μὴ δυνάμενος νὰ σᾶς ἀποτείνῃ τὴν ἐλαχίστην ἐρωτικὴν λέξιν χωρὶς νὰ καταστῇ ἄξιος περιφρονήσεως, ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἰμὶ ἐγώ. Δὲν λέγω ὅτι εὑρίσκω εὐχάριστον τὴν θέσιν ταύτην, εἰς ἣν περιέπεσα ἐκ σφάλματός μου, διὰ τὸ ὁποῖον λυποῦμαι ἐξ ὅλης καρδίας, ἀλλ' ὁπωσδήποτε εὑρίσκομαι εἰς τοιαύτην θέσιν καὶ ἀδύνατον μοὶ εἶναι νὰ τὸ λησμονήσω.

— Τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα πολλῆς φρονήσεως.

— Εἰπέτε μᾶλλον, κυρία μου, ὀδυνηρὰ θυσία.

Ἡ κυρία Πάλμη ἔσεισε τὴν κεφαλὴν ὡς μὴ πιστεύουσα μετά τινας δὲ στιγμὰς σιωπῆς: «Ἐξεύρετε, εἶπεν, ὅτι μοὶ ὡμιλήσατε ὡς ἂν ἤμην αἰσχρὰ γυνή;

— Τί λέγετε, κυρία μου!

— Λέγω τὴν ἀλήθειαν. Ἐνῷ εἶμαι χήρα καὶ ἐλευθέρα, σεῖς πιστεύετε ὅτι ἀδύνατον μοὶ εἶναι νὰ ὑποθέσω εἰς τὸν λέγοντα μὲ γλυκεῖς λόγους ἄλλον σκοπὸν ἢ νὰ μὲ καταστήσῃ ἐρωμένην του. Τοῦτο ἤθελεν εἶναι ἴδιον δυσφήμου γυναικός,καὶ ἐγὼ δὲν εἶμαι τοιαύτη, οἱανδήποτε καὶ ἂν ἔχετε περὶ ἐμοῦ γνώμην. Ὁ Θεός, μεθ' οὗ συναναστρέφομαι γονυπετὴς πολὺ συχνότερα ἀφ' ὅσον πιστεύετε μ'ἐπροφύλαξε μέχρι τοῦδε ἀπὸ παντὸς παραπτώματος.Ἐλπίζω ὅτι οὐδ' εἰς τὸ μέλλον θέλω ὑποπέσει εἰς τοιαῦτα. Τοῦτο ὅμως ἐξαρτᾶται ἤδη κατὰ πολὺ καὶ ἐκ τῆς καλῆς σας θελήσεως.

— Τῆς θελήσεώς μου κυρία;

— Χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσω καὶ δὲν ἠξεύρω πῶς, κατωρθώσατε ν' ἀποκτήσετε μεγίστην ἐπὶ τῆς τύχης μου ἐπιῤῥοήν. Τὸ ζήτημα εἶναι ἂν θέλετε νὰ μεταχειρισθῆτε αὐτὴν ἐπ' ἀγαθῷ.

— Καὶ τίνι δικαιώματι . . . τί κοινὸν ἔχων πρὸς ὑμᾶς δύναμαι τοῦτο;» ἀπεκρίθην μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως.

— Πῶς! εἶπε δι' ἐντόνου καὶ τεταραγμένης φωνῆς,περιμένετε νὰ σᾶς εἴπω ἐγὼ καὶ τοῦτο; Ἡ ἐρώτησις αὕτη εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον σκληρά, ἡ ταπείνωσις πολὺ μεγάλη!

Ταῦτα εἰποῦσα ἀφῆκεν ἀποτόμως τὸν βραχίονά μου καὶ ἐπέστρεψεν εἰς

τὴν αἴθουσαν τοῦ χοροῦ, ἐγὼ δὲ ἔμεινα ἐπί τινα χρόνον διστάζων περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐν ἀρχῇ ἐσκέφθην ν' ἀκολουθήσω τὴν κυρίαν Πάλμην καὶ νὰ ἐξηγήσω αὐτῇ ὅτι ἠπατᾶτο, ἀποδίδουσα ὑβριστικὴν ἔννοιαν εἰς τὴν ἐρώτησιν, δι' ἧς εἶχον ἀπαντήσει εἰς ὑπαινιγμόν τινα αὐτῆς, τὸν ὁποῖον δὲν εἶχον ἐννοήσει, ὡς μὴ ἐκφρασθέντα ὅσον ἐνόμιζεν ἐκείνη σαφῶς. Μετὰ ὡριμωτέραν ὅμως σκέψιν προτιμότερον ἐνόμισα νὰ μὴ προκαλέσω νέαν καὶ φοβερωτέραν ἐξήγησιν, ἀνεχόμενος μᾶλλον νὰ ὑποστῶ πᾶσαν δυσμενῆ ὑπόνοιαν καὶ νὰ χωνεύσω ἐν σιωπῇ τὴν πνίγουσαν τὴν καρδίαν μου πικρίαν. Ὑπὸ τοιούτων κατεχόμενος αἰσθημάτων κατέλιπον τὸ πλῆρες ὀχληροῦ θορύβου ἀνθοκομεῖον καὶ ἐξῆλθον εἰς τὸν κῆπον. Ἡ νὺξ καίτοι ψυχρὰ ἦτο ὡραία. Ὑπερβὰς τὴν φαεινὴν ζώνην, ἣν ἐσχημάτιζε περὶ τὸν πύργον τὸ ἐκ τῶν παραθύρων ἐκπορευόμενον φῶς, διηυθύνθην γοργῷ βήματι πρὸς τὴν σκιὰν τῆς ἑνούσης τὸν κῆπον μετὰ τοῦ δάσους διπλῆς δενδροστοιχίας· ἀλλὰ μόλις εἰσελθὼν ὑπὸ τὸν πυκνὸν τοῦτον θόλον ᾐσθάνθην χεῖρα ψαύουσαν τὸν βραχίονά μου καὶ φωνὴν τεταραγμένην, ἣν ἀμέσως ἀνεγνώρισα, λέγουσαν ἀποτόμως: — Πρέπει νὰ σᾶς ὁμιλήσω!

— Κυρία μου! δι' ὄνομα Θεοῦ! τί κάμνετε; Πῶς θυσιάζετε οὕτω τὴν ὑπόληψίν σας... Δὲν σκέπτεσθε ὅτι ἐνδέχεται νὰ σᾶς ἴδῃ τις... ἐπιστρέψατε ταχέως εἰς τὸν χορόν... ἔλθετε νὰ σᾶς συνοδεύσω.

Ταῦτα λέγων ἐζήτουν νὰ λάβω τὴν μικρὰν κόμησσαν ἐκ τοῦ βραχίονος, ἀλλ' αὕτη μὲ ἀπώθησε κράζουσα.

— Ἔχω ἀπόφασιν νὰ σᾶς ὁμιλήσω... Ἐννοῶ πόσον ἀκατάλληλος εἶναι ὁ τόπος καὶ ὁ τρόπος... ὅτι τοῦτο θέλει αὐξήσει τὴν κακήν σας πρός με ὑπόληψιν. Καὶ ἐν τούτοις, ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει, οὐδέποτε ἡμάρτησα.. εἶσθε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὑπὲρ οὗ ἐλησμόνησα.. ὅσα σήμερον λησμονῶ. Ναὶ ὁ πρῶτος... οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἤκουσε τρυφερὸν λόγον ἐκ τῶν χειλέων μου ... καὶ ἐν τούτοις δὲν μὲ πιστεύετε!

Λαβὼν τότε ἀμφοτέρας τὰς χεῖράς της — «Σᾶς πιστεύω, ἀνέκραξα, καὶ σᾶς ἐκτιμῶ καὶ σᾶς ἀγαπῶ ὡς φιλτάτην θυγατέρα... Ἀλλ' ἀκούσατέ με, παρακαλῶ· μὴ προκαλεῖτε οὕτως ἀναφανδὸν τὸν κόσμον τοῦτον τὸν ἄσπλαγχνον καὶ τὸν κακόν... ἐπιστρέψατε εἰς τὸν χορόν, ὅπου ἔρχομαι καὶ ἐγὼ ἀμέσως... μὴ ἐκτίθεσθε ἄνευ ἀνάγκης.

Ἡ δυστυχὴς γυνὴ κατελήφθη ὑπὸ λυγμῶν· αἰσθανόμενος δὲ ὅτι κλονεῖται ἐτοποθέτησα αὐτὴν ἐπὶ μαρμαρίνου ἑδωλίου καὶ ἔμεινα ὄρθιος κρατῶν τὴν χεῖρά της. Τὸ σκότος ἦτο πυκνὸν περὶ ἡμᾶς καὶ ἐν τῇ σιωπῇ τῆς νυκτὸς ἠκροώμην ὡς ἐν ὀνείρῳ τὸν ἦχον τοῦ ῥέοντος ὑπὸ τὰ δένδρα ῥυακίου, τοὺς ἐξεγείροντας τὸ στῆθος τῆς συντρόφου μου σπασμώδεις λυγμοὺς καὶ ἐκ διαλειμμάτων τὸν μισητὸν θόρυβον τοῦ χοροῦ. Ἡ στιγμὴ ἦτο ἐξ ἐκείνων, τὰς ὁποίας οὐδέποτε δύναταί τις νὰ λησμονήσῃ.

Ἡ κυρία Πάλμη συνῆλθε τέλος πάντων εἰς ἑαυτὴν καὶ ὀρθωθεῖσα μοὶ εἶπε

σταθερᾷ φωνῇ— Μὴ ἀνησυχεῖτε διὰ τὴν ὑπόληψίν μου· ὁ κόσμος ἐσυνείθισε τὰς τρέλλας μου· ἄλλως τε ἐφρόντιζα ὅπως μὴ ἀνακαλυφθῇ ἡ ἀπουσία μου. Ὀλίγον ὅμως μὲ μέλει ἂν τὴν παρατηρήσῃ. Εἶσθε ὁ μόνος ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου θέλω τὴν ὑπόληψιν καὶ δυστυχῶς ὁ μόνος ὅστις μὲ περιφρονεῖ... Τοῦτο εἶναι σκληρὸν... δὲν αἰσθάνεσθε καὶ σεῖς ὅτι εἶναι ἄδικον;

— Κυρία μου!

— Ἀκούσατέ με, καὶ εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς πείσῃ ὅτι λέγω ἀλήθειαν κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμήν. Ἀπὸ τοῦ πρώτου βλέμματος τὸ ὁποῖον προσηλώσατε ἐπ' ἐμὲ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν σᾶς ἐπλησίασα, ἐνῷ ἐζωγραφίζετε τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας, ἠσθάνθην ὅτι ἤμην ἰδική σας... Οὐδέποτε ἠγάπησα οὔτε θ' ἀγαπήσω ἄλλον ἄνθρωπον... Θέλετε νὰ γείνω σύζυγός σας; Εἶμαι ἀξία τούτου, τὸ ὁρκίζομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὅστις μᾶς βλέπει.

— Φιλτάτη κυρία μου... κόρη μου, ἡ καλωσύνη σας, ἡ τρυφερότης σας μὲ συγκινοῦσι μέχρι βάθους ψυχῆς... ἡσυχάσατε, παρακαλῶ, μὴ μὲ τρελλάνετε, καθ' ἣν ὥραν ἔχω τόσην ἀνάγκην τοῦ λογικοῦ μου!

— Ἂν ὁμιλῇ ἡ καρδία σας, ἀκούσατε τὴν φωνήν της... δι' αὐτῆς πρέπει νὰ μὲ κρίνετε... Ἀλλ' αἰσθάνομαι ὅτι ἀμφιβάλλετε ἀκόμη καὶ ἀνησυχεῖτε διὰ τὸ παρελθόν μου... Πόσον ἡ κοινὴ γνώμη ἣν περιεφρόνησα καὶ κατεπάτησα ἐκδικεῖται σήμερον σκληρῶς! Αὕτη μὲ φονεύει.

— Ὄχι, κυρία μου, ἀπατᾶσθε... σκέπτομαι μόνον ὅτι οὐδὲν δύναμαι νὰ σᾶς προσφέρω ὡς ἀντάλλαγμα τῆς θυσίας, ἣν μοὶ προσφέρετε, τῶν ἕξεων, τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν διασκεδάσεων τῆς κοσμικῆς ζωῆς.

— Ἀλλὰ τὴν ζωὴν ταύτην τὴν ἀποστρέφομαι! Μήπως πιστεύετε ὅτι ἤθελόν ποτε λυπηθῇ τοιοῦτον βίον καὶ εἶμαι ἀκόμη ἡ τρελλὴ τὴν ὁποίαν ἐγνωρίσατε; Τὸ πιστεύετε καὶ δὲν ἐξεύρω τί νὰ κάμω ὅπως μὴ τὸ πιστεύετε. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι οὔτε τὴν λύπην ταύτην ἤθελα σᾶς προξενήσει οὔτε ἄλλην καμμίαν. Ἀφοῦ σᾶς ἐγνώρισα, ἀπεκαλύφθη εἰς ἐμὲ ἄλλος τις κόσμος ὑψηλότερος καὶ ἀξιοπρεπέστερος, τὸν ὁποῖον οὐδ' ἐφανταζόμην ὑπάρχοντα καὶ ἐκτὸς τοῦ ὁποίου δὲν δύναμαι πλέον νὰ ζήσω! Δὲν αἰσθάνεσθε ὅτι λέγω τὴν ἀλήθειαν;

— Μάλιστα, κυρία, λέγετε τὴν ἀλήθειαν... ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς παρούσης ὥρας... ὥρας πυρεττοῦ καὶ ἐξάψεως. Ἀλλ' ὁ νέος οὗτος κόσμος, τοῦ ὁποίου ἡ ὀπτασία σᾶς ἐθάμβωσεν, ὁ ἰδανικὸς κόσμος εἰς τὸν ὁποῖον θέλετε νὰ ζητήσετε ἰσόβιον ἄσυλον κατὰ προσκαίρου πλήξεως, δὲν ἤθελε τηρήσει ὅσα φαίνεται ὑποσχόμενος. Ἡ ἀπογοήτευσις, ἡ μετάνοια καὶ ἡ δυστυχία σᾶς περιμένουσιν ἐκεῖ μετ' ὀλίγον. Ἀγνοῶ ἂν ὑπάρχῃ ἄνθρωπος ἔχων πνεῦμα καὶ καρδίαν ἀρκούντως εὐγενῆ, ὅπως κατορθώσῃ νὰ καταστήσῃ τὴν πραγματικότητα ὅσον τὴν ὀνειρεύεσθε ὡραίαν· γνωρίζω ὅμως ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο... τὸ ὁποῖον ἤθελον θεωρήσει ὡς τόσον γλυκύ, εἶναι ἀνώτερον τῶν

δυνάμεών μου, καὶ θὰ ἤμην ὄχι μόνον μωρὸς ἀλλὰ καὶ ἔνοχος ἂν τὸ ἐδεχόμην.

— Τοιαύτη εἶναι ἡ τελευταία σας ἀπόφασις, καὶ τίποτε δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ τὴν μεταβάλῃ;

— Τίποτε.

— Χαίρετε λοιπὸν, κύριε . . . Εἶμαι δυστυχὴς, δυστυχεστάτη. Ταῦτα εἰποῦσα ἔσφιξε σπασμωδικῶς τὴν χεῖρά μου καὶ ἀπεμακρύνθη δρομαίως.

Ἅμα ἔπαυσα νὰ τὴν βλέπω, κατέπεσα ἐπὶ τοῦ ἑδωλίου, ὅπου εἶχε καθίσει, καὶ τότε, Παῦλέ μου, πᾶσά μου ἡ δύναμις μ' ἐγκατέλιπεν. Ἔκρυψα τὸ πρόσωπόν μου μεταξὺ τῶν χειρῶν καὶ ἔκλαυσα ὡς παιδίον. Ἡ κόμησσα, δόξα τῷ Θεῷ, δὲν ἐπανῆλθε πλέον. Κατορθώσας νὰ ἡσυχάσω ὁπωσοῦν, ᾐσθάνθην ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐμφανισθῶ, ἔστω καὶ μίαν μόνην στιγμὴν εἰς τὸν χορόν. Καθ' ὅσον ἠδυνήθην νὰ κρίνω οὐδεὶς εἶχε παρατηρήσει τὴν ἐν τῷ κήπῳ συνέντευξιν· ἡ δὲ κυρία Πάλμη ἐχόρευε μετὰ πυρετώδους εὐθυμίας. Παρατεθέντος μετ' ὀλίγον τοῦ δείπνου ὠφελήθην ἐκ τῆς συγχύσεως, ἣν προὐκάλεσεν ἡ μετάβασις εἰς τὸ ἑστιατόριον, ὅπως ἀποσυρθῶ ἀπαρατήρητος εἰς τὸν κοιτῶνά μου.

Τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πρωὶ ἐζήτησα νὰ ὁμιλήσω ἰδιαιτέρως μετὰ τῆς κυρίας Μαλουὲ, εἰς ἣν ἐνόμισα καθῆκόν μου νὰ εἴπω τὰ πάντα. Ἡ ἀφήγησίς μου ἐλύπησε μὲν, ἀλλ' οὐδόλως ἐξέπληξεν αὐτήν.

— Ἐμάντευον, μοὶ εἶπε, τοιοῦτόν τι καὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα δὲν ἐκοιμήθην. Νομίζω ὅτι ἐπράξατε ὅ,τι ἔπρεπε, ὡς φρόνιμος καὶ τίμιος ἄνθρωπος. Τὸ πρᾶγμα ἐν τούτοις μοὶ φαίνεται σκληρόν. Ὁ κοινωνικὸς βίος ἔχει τὸ κακὸν νὰ διεγείρῃ ἀνώμαλα πάθη καὶ νὰ δημιουργῇ περιπτώσεις, αἵτινες καθιστῶσι δυσχερῆ τὴν διάκρισιν τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἐνῷ αὕτη ἔπρεπε νὰ εἶναι εὐδιάκριτος καὶ πλατεῖα. Τώρα ὑποθέτω ὅτι θέλετε ν' ἀναχωρήσετε.

— Μάλιστα, κυρία μου.

— Ἔστω. Ἀλλὰ περιμείνατε ἀκόμη δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ὅπως ἡ ἀναχώρησις αὕτη μὴ ὁμοιάζῃ φυγὴν, ἥτις μεθ' ὅσα ὁ κόσμος δὲν ἔλειψε νὰ παρατηρήσῃ ἤθελεν ἔχει τι τὸ γελοῖον καὶ ἴσως ὑβριστικόν. Τοῦτο σᾶς τὸ ζητῶ ὡς θυσίαν. Ἄλλως τε σήμερον γευόμεθα παρὰ τῷ κ. Βρεῦλῇ, ὅπου σᾶς δίδω τὴν ἄδειαν νὰ μὴν ἔλθετε. Τοῦτο εἶναι κέρδος μιᾶς ἡμέρας. Αὔριον θέλω προσπαθήσει νὰ οἰκονομήσω τὰ πράγματα ὅπως κάλλιον δυνηθῶ καὶ μεθαύριον ἀναχωρεῖτε.

Οὕτω λοιπὸν, Παῦλε, θέλω σ' ἐπανίδει μετὰ τρεῖς ἡμέρας· καὶ ἔχω μεγάλην τούτου ἀνάγκην· καθότι οὐδέποτε ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν μᾶλλον μεμονωμένον καὶ διακαέστερον ἐπιθυμοῦντα νὰ σφίξω τὴν χεῖρά σου καὶ ν' ἀκούσω τὴν φωνήν σου λέγουσαν: «Ἔκαμες τὸ χρέος σου».

(Ἕπεται συνέχεια).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ

Α' ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ ΤΟ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ

Προσκόμματα παρεμβληθέντα είς τὴν κατὰ τὸ θέατρον σκαφὴν ὑπό τινος τῶν κατεχόντων γήπεδα ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ κοίλου καὶ τῆς ὀρχήστρας καὶ ἡ ἐλπὶς ἀποσοβήσεως τούτων ἠνάγκασάν με νὰ καταλίπω ἐπὶ μικρὸν τὰ κατὰ τὰς σκαφὰς ταύτας ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐκθέσεως ὁλοκλήρου τοῦ ἀπολειπομένου μέρους, ὅπερ ἤθελε συμπληρώσει ἐν βραχεῖ τὴν ὅλην ἔρευναν. Δυστυχῶς ὅμως πᾶσαι αἱ πρὸς κατανίκησιν τῶν αναφανέντων κωλυμάτων προσπάθειαι ἐματαιώθησαν ἀπέναντι τῆς ἐπιμονῆς μεθ' ἧς ἀνθίσταται εἴς τε τὰς ἐπισήμους καὶ ἰδιωτικὰς ἐνεργείας ὁ κατέχων διὰ τοῦ γηπέδου του μέρος τοῦ δεξιοῦ κέρατος τοῦ κοίλου καὶ τὸ δεξιὸν καὶ ἀπὸ τοῦ κέντρου καὶ ἑξῆς τῆς ὀρχήστρας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἐπιμονὴ τούτου καὶ κατ' ἀκολουθίαν, ἡ ἀπραξία τῆς Ἑταιρίας δύναται ἐπὶ μακρὸν ἔτι νὰ παραταθῇ καλὸν θεωρῶ νὰ διεξέλθω, σύμφωνα πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε πορείαν, πάντα τὰ ἀνευρεθέντα, ἀφ' ἧς διέκοψα τὴν τῶν κατὰ τὸ κτίριον τοῦτο ἀφήγησιν, ἀφίνων τὰ λοιπὰ εἰς τὴν μετὰ τὴν ἐξιλέωσιν τοῦ κατόχου ἐνέργειαν.

Μετὰ τὰ ἤδη γνωστὰ γενόμενα μέρη (ἴδε *Παρνασσὸν* ἐν φυλλ. Μαΐου), οὐκ ὀλίγα προσετέθησαν ἔν τε τῷ κοίλῳ καὶ κατὰ τὸ λοιπὸν κτίριον διὰ τῆς καθ' ἑκάστην δραστηρίως προβαινούσης ἐργασίας, χάρις τῇ συχνοτάτῃ ἐποπτείᾳ τοῦ Ἄτλαντος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, τοῦ μόνου παρ' ἡμῖν ἐμπείρου περὶ τὰ τοιαῦτα, τοῦ ἀληθοῦς καὶ εἰλικρινοῦς διδασκάλου, Στεφάνου τοῦ Κουμανούδη.

Καὶ ἐν μὲν τῷ κοίλῳ, ἐν ᾧ ἐδημοσιεύοντο τὰ μνημονευθέντα ἀνευρίσκοντο καὶ ἕτερα μέρη· παρουσιάσθησαν δηλ. δύο ἔτι κερκῖδες, ὥστε ἔφθασεν ὁ ἀριθμὸς τούτων ἤδη εἰς ἐννέα, μετὰ ὑποφαινομένης ἀρχῆς τῆς δεκάτης καὶ τῶν μεταξὺ ἀναλογουσῶν κλιμακίδων. Ἔπειτα διηυθύνθη ἡ σκαφὴ πρὸς Ν. καὶ Α. παρακολουθοῦσα τὴν φορὰν τῶν τόξων τῶν κατὰ τὸ ἀνώτατον τοῦ κοίλου, πάντοτε ὅμως ἐπιφυλακτικῶς καὶ ὅσον ἦτο δυνατὸν μετὰ προσοχῆς μὴ κινήσῃ τὸν χόλον τοῦ κατὰ τὸ κάτω μέρος τοῦ κοίλου ἐμποδίσαντος τὴν σκαφήν. Οὕτω δ' ἀνεφάνη ἡ γραμμὴ καὶ τῶν τριῶν τόξων καὶ τῶν διὰ μέσου τοίχων χωροῦσα ἐν καμπῇ πρὸς τὸ ΝΑ. καὶ τερματιζομένη ἐπὶ βράχου ἀρκούντως ὑψηλοῦ, καταλλήλως τετμημένου ὥστε νὰ ἀποτελῇ τὴν ἀνάχωσιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ κοίλου. Ὁ βράχος οὗτος εἶνε ὁ ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν ἀνευρεθέντα ὅμοιον κατὰ τὸ ἀριστερὸν πέρας καὶ τὴν πρὸ αὐτοῦ πάροδον, ἀκριβῶς δ' ἐκεῖνος, ὃν κατὰ μόλις ἀρξαμένην τὴν σκαφήν, μὲ τὴν ἀξίνην εἰς χεῖ-

ρας, ἀποξέσας τὰ χώματα ἔδειξα εἰς τὸν κ. Κουμανούδην, προαγγέλλων τὴν εὑρεθεῖσαν ἤδη δεξιὰν πάροδον.

Ταὐτοχρόνως ἤρχισε νὰ καθαρίζηται καὶ τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ κοίλου τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ πρὸς Ἀ. καὶ ἑξῆς. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὁλόκληρον τὸ πρὸς τὴν εἰρημένην ὁδὸν μέρος ἔπαθε δεινὴν καταστροφὴν ὅτε ἐτέμνετο ἡ πρὸς τὴν Ζέαν αὕτη ὁδός. Πρὸς τὸ τέρμα τοῦ κοίλου ἐντεῦθεν ἀμφότερα τὰ ἐξωτερικὰ τόξα ἠφανίσθησαν μετὰ τῶν διὰ μέσου τοίχων, μόλις δὲ περὶ τὸ μέσον τῆς πλευρᾶς ταύτης ἀναφαίνεται τὸ δεύτερον τόξον καὶ περὶ τὸ τέλος τὸ τρίτον, τὸ ἐξώτερον· εἰς τοιαύτην δὲ θέσιν εὑρίσκονται ἕνεκα τῆς καταστροφῆς ὥστε κάλλιστα δύναται νὰ δικαιολογηθῇ τὸ κατ' ἀρχὰς ἀκατανόητον αὐτοῦ ἀπὸ μέρους καί τινων τῶν εἰδη μονεστέρων καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρχαιολογούντων. Διότι βλέπει τις λίθους μεμονωμένους ἐδῶ, τοίχους διεσπασμένους ἐκεῖ, ἀνοίγματα τετραγωνικὰ περαιτέρω, καὶ ταῦτα κατεστραμμένα, ἅτινα πάντα μόνον διὰ καταλλήλου ἁρμονικοῦ συνδυασμοῦ εἶνε καταληπτά, ἄλλως σύγχυσιν καὶ ἀπορίαν ἐμβάλλοντα, καὶ μάλιστα πρὸ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν μέρους.

Ὥστε ἐπὶ τοῦ κοίλου οὕτως ἀποκαλυφθέντος καὶ κατὰ τὸ ἀνώτατον αὐτοῦ πέρας παρουσιάσθησαν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἕτερον ἄκρον ἴχνη τοίχων ἀκτινωτῶν τὰ τόξα συνεχόντων εἴκοσι τριῶν. Οἱ τοῖχοι οὗτοι εὑρίσκονται εἰς ποικιλούσας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις, ἄλλοτε μὲν μεγάλα ἄλλοτε δὲ μικρὰ ἀποτελοῦντες τὰ σφηνοειδῆ ἀνοίγματα, τὴν δὲ κατασκευὴν ἀνώμαλοι λίαν καὶ οὐδαμοῦ τῆς ὅλης γραμμῆς σῷοι, ἀλλὰ διεσπασμένοι ἢ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἢ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τόξον. Ἐντὸς τοῦ ἑνδεκάτου ἀπὸ Ν. διαμερίσματος μεταξὺ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ μέσου τόξου καὶ κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν αὐτοῦ εὑρέθη ἐνῳκοδομημένον ἐν τοῖς τελευταίοις λίθοις τῶν θεμελίων, ἑδώλιον τοῦ θεάτρου καλῶς εἰργασμένον, λίθου ἐγχωρίου, μήκους 1,22, πλάτους 0,92, ὕψους 0,33. Καθαρισθέντος τοῦ περὶ αὐτὸ χώρου παρουσιάσθη ἐγγὺς αὐτοῦ καὶ δεύτερον ὅμοιον, μετὰ τοῦ πρώτου χρησιμεῦον ὡς πῶμα φρέατος ἐν τῷ βράχῳ τετμημένου καὶ ὑπὸ τὰ θεμέλια κειμένου. Ἡ ἐπιπώμασις τοῦ φρέατος τούτου ὡς ἔχει δηλοῖ, ὅτι ἐγένετο ὅτε κατεσκευάσθη τὸ θέατρον ἐκ τῶν ἤδη παρεσκευασμένων ἑδωλίων. Ἐντὸς δὲ τοῦ μετὰ τοῦτο δωδεκάτου διαμερίσματος ἀνευρέθη ὁ *ὅρος* ὁ δημοσιευθεὶς ἐν τῷ φύλλῳ τοῦ παρελθόντος μηνός, τὸ μόνον ἐνεπίγραφον λείψανον τὸ ἐκ τῆς προκειμένης ἐρεύνης.

Πέραν τοῦ κοίλου προσετέθη ἤδη εἰς τὰ ἐννέα προϋπάρχοντα ἀνοίγματα τοῦ ὑδραγωγείου καὶ δέκατον. Τὰ ἀνοίγματα ταῦτα ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς τὰς κερκίδας, τῶν δὲ μεταξὺ κλιμάκων ἀντίστοιχα εἶνε οἱ λίθοι οἱ χωρίζοντες τὰ ἀνοίγματα. Ἤδη δὲ δύναταί τις πλέον νὰ ὁρίσῃ καὶ τὴν θέσιν τῶν κερκίδων· ἦσαν δηλ. περιττοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἀκριβῶς δέκα τρεῖς, εἰ καὶ τούτου ἔτι δύσκολος θεωρεῖται ὁ προσδιορισμός.

Ἡ σκαφὴ χωρήσασα πρὸς τὸ ΝΔ ἀνέδειξε καὶ τὴν δεξιὰν πάροδον καὶ τὸ

πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀπολειπόμενον τῆς σκηνῆς. Ὁ τοῖχος δηλ. ὁ μαρμάρινος πρὸς τὸ ΝΔ. χωρῶν εἰς μῆκος μέτρων 24,22 σχηματίζεται καὶ ἐνταῦθα κατὰ ἄλλοτε περιγραφὲν ἀντίθετον ἄκρον, ἀφίνων δηλ. πρὸς τὴν πάροδον προεξέχον τετράγωνον σχῆμα κτιρίου, οὗ ἀπεκαλύφθη ἡ δυτικὴ γωνία πρὸ τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ πάροδος. Δὲν ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὁλόκληρον τὸ τετράγωνον κτίσμα, ἐξ ἀναλογίας ὅμως δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τὴν διάταξιν αὐτοῦ κατὰ τὰ ἐλλείποντα ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἤδη ἀντιθέτου πρὸς Β. μέρους, οὗτινος ἐφάνη ἡ πρὸς βορρᾶν ἀντικρὺ τοῦ βράχου τῆς ἀριστερᾶς παρόδου, χωροῦσα γραμμὴ εἰς ἕξ μέτρων μῆκος, ἀπὸ δὲ τοῦ σημείου τούτου τρεπομένη κατ' ὀρθὴν πρὸς Α. καὶ τελευτῶσα εἰς ἀπόστασιν 2,13, ὅπου ἐξακολουθεῖ ὁ βράχος τετμημένος κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπί τι γραμμήν. Μετὰ τρίτην καὶ τετάρτην ἐν τεθλασμένῃ κατ' ὀρθὰς κάθετον καμπὴν τοῦ βράχου ἀναφαίνεται, ἀφίνων κενόν τι ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ γνωστὸς τοῖχος ὁ ὄπισθεν τοῦ προσκηνίου ὁ διευθυνόμενος πρὸς Ν. παραλλήλως τῷ τοίχῳ τοῦ προσκηνίου. Ὁ τοῖχος οὗτος καὶ κατὰ τὸ νότιον μέρος χωρῶν ἔχει μῆκος 29,60 περίπου καὶ σταματᾷ καὶ κατὰ τὰ δύο ἄκρα εἰς τομὴν τοῦ βράχου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀφίσταται ὀλίγον, ἀφίνων κενὸν κατάλληλον εἰς ἐνίδρυσιν ἄλλου λίθου· τούτου δὲ τοῦ κενοῦ σαφεστέραν τὴν σημασίαν θὰ ἴδωμεν εὐθὺς κατόπιν.

Εἰς ἀπόστασιν 4,85 ἀπὸ τοῦ τοίχου τούτου παραλλήλως ὄπισθεν αὐτοῦ ἐκτείνεται μακροτέρα γραμμὴ θεμελιώσεως ἐν τῷ βράχῳ ἐνεσκαμμένης εἰς βάθος 0,85. Ἡ γραμμὴ αὕτη, ἀρκούντως βαθεῖα, φέρει ἴχνη ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τοῦ ἐνιδρυμένου τοίχου, λίθους κατὰ χώραν κειμένους. Παρεκτεινομένη κατά τι δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ προηγουμένου τοίχου, κάμπτεται κατ' ἀμφότερα τὰ ἄκρα ἐν γωνίᾳ ὀρθῇ πρὸς τὸ ΒΔ., εἰς μῆκος 6,40 κατὰ τὸ Ν. κέρας καὶ 6,10 κατὰ τὸ Β., ἀποτελεῖ δ' οὕτω στενόμακρον οἰκοδόμημα, ὅμοιον ἐν μέρει ταῖς στοαῖς. Κατὰ τὸ Ν. ἄκρον ἐπὶ τοῦ πέρατος τῆς πρὸς τὸ ΒΔ. προεξοχῆς ἐσώθη ὁ τελευταῖος λίθος ἐν τῷ βράχῳ κατὰ χώραν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ μέρος ἕτερος ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλευρᾶς ταύτης καὶ τρίτος μέγας ἐπὶ τῆς πρὸς Α. γωνίας. Ὁ κατὰ τὸ σχῆμα στοᾶς ἐκτεινόμενος οὗτος τοῖχος κατὰ τὰς δύο προεξοχὰς αὐτοῦ ἀπέχει ἱκανῶς τῶν ἄκρων τοῦ προηγουμένως σημειωθέντος τοίχου τοῦ ὄπισθεν τοῦ προσκηνίου, οὕτως ὥστε ἀφίνεται ἄνοιγμα ἐν ᾧ ἦτο ἴσως κατεσκευασμένον θύρωμα, καὶ τοῦτο συντείνει τὰ μέγιστα εἰς ἑρμηνείαν καὶ τῆς προμνημονευθείσης ἐν τῷ βράχῳ τομῆς κατὰ τὰ τέρματα τοῦ προμνημονευθέντος τοίχου ἀμφότερα, μάλιστα δ' ἐνισχύεταί τις εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον. Ὥστε τὸ κενὸν τοῦτο, οὗ ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ἐχρησίμευσεν εἰς ἐνίδρυσιν τῆς παραστάδος θύρας εὑρισκομένης κατὰ τὰ δύο ἄκρα τοῦ μετὰ τὴν σκηνὴν οἰκοδομήματος, στοᾶς, ἤ τινος τοιούτου.

Ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ὄπισθεν τοῦ προσκηνίου ἓν ἔτι σημεῖον παρατηρήσεως ἄξιον ἀπαντᾷ· λείψανον δηλ. κίονος λίθου ἐγχωρίου ὀλίγον πρὸ τοῦ τέρματος τοῦ Ν. κατὰ χώραν ἱδρυμένον, ἐμβάλλει εἰς ἀπορίαν διὰ τὴν θέσιν αὐτοῦ ὡς

πρὸς τὸ λοιπὸν σχέδιον. Περίεργος ἔτι καὶ δυσεξήγητος εἶνε ἡ μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν σκηνὴν διαχωρισμάτων ποικίλη διαίρεσις καὶ τομὴ τοῦ βράχου. Περιεργότατον δὲ πάντων τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ὕψωμα τοῦ βράχου τὸ ἀμέσως πρὸ τῆς σκηνῆς καὶ κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς τετμημένον, τὸ πρὸς τὴν ὀρχήστραν κατακλινὲς ἠρέμα, ὡσεὶ τεσσάρων μέτρων ἔκτασιν ἔχον.

Ἀκόμη ἔχω νὰ προσθέσω ἐκ τῶν κατὰ τὴν ὀρχήστραν τὴν διαφορὰν ἑνὸς τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ ὑδραγωγείου, τοῦ πρὸς τὴν σκηνὴν δηλ. πρώτου ἀριστερόθεν. Τοῦτο μετὰ ὑπολογισμὸν οὐχὶ ἀκριβῆ ἴσως τοῦ ἄλλου χώρου, εἰς οἰκονομίαν τοῦ ἀπολειπομένου, κατεσκευάσθη μῆκος ἔχον μεῖζον τῶν ἄλλων, ἤτοι 2,92. Ἐντὸς τοῦ τελευταίου τούτου ὑπάρχει καὶ ἡ ὀπή, δι' ἧς ἐξέβαλλον τὰ ὕδατα δι' ὀχετοῦ διευθυνόμενα πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἡ ὀπὴ πρὸς τὸ ΝΑ. ἀποβλέπουσα, εἶνε ἀψιδωτή, ὕψους 0,50 περίπου, πλάτους 0,40. Τὸ δ' ἐσωτερικὸν τοῦ ὑδραγωγείου πλάτος εἶνε 0,80, κατὰ δὲ τὸ στόμιον μόνον 0,72.

Ἐνταῦθα δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι τερματίζεται ἡ ξηρὰ ἀφήγησις τῆς σκαφῆς τοῦ θεάτρου, ἡ τῆς πορείας τῆς ἐργασίας καὶ τέλος ἡ ἐξέλιξις τῆς δι' ἔργου πλέον, δι' αὐτῆς τῆς σκαπάνης, ἐπικυρώσεως τῆς ὑπάρξεως θεάτρου κατὰ τὴν Πειραϊκὴν χερσόνησον. Ὁποῖον τὸ θέατρον τοῦτο, πότε κατεσκευάσθη, ὁποίαν ὀνομασίαν ἔφερε, πῶς κατεστράφη καὶ οὑτωσὶ ἐν ἐρειπίοις περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς, καὶ τόσα καὶ τόσα ἄλλα ἀποβλέποντα τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ τὴν ἄλλην, ἔπειτα καὶ γενικώτερά τινα περὶ τῶν τοῦ Πειραιῶς θεάτρων, ταῦτα πάντα, ἐκτὸς τῆς μέχρι τοῦδε ξηρᾶς ἀφηγήσεως κείμενα, ἀποτελοῦσιν ἴδιον κύκλον ἰδίας καὶ εὐρυτέρας χρήζοντα ἐρεύνης.

Β'. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ ΤΟ ΠΡΟΣ ΤΗι ΜΟΥΝΙΧΙΑι

Ἀφ' οὗ ἀπεκαλύφθη τὸ ἀμφισβητούμενον τοῦ Πειραιῶς θέατρον, ἀπελείπετο νὰ βεβαιωθῇ ἤδη ἂν διέσωζε καὶ τὸ ἕτερον, τὸ γνωστὸν ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Μουνιχίας, ἂν διέσωζεν ἀξιοσημείωτα ἴχνη ὑπὸ τὰ χώματα τὰ ἐπισωρευθέντα ἐπὶ τοῦ χώρου, ὃν κατέχει κατὰ τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ λόφου τῆς Μουνιχίας. Πρὸ ἐτῶν ἱκανῶν ἐφαίνετο μὲν ὁ χῶρος ἐπιτήδειος εἰς ὕπαρξιν τοιούτου κτιρίου καὶ ἐτοποθετεῖτο ἐκεῖ τὸ ἓν καὶ μόνον ὑπὸ τῶν πλείστων σημειούμενον θέατρον τοῦτο τῆς Μουνιχίας καὶ ἐδεικνύοντο ὑπὸ τῶν σημειούντων τοπογράφων καὶ λείψανα τούτου, ἐθεωρεῖτο δ' ἀσφαλεστάτη ἡ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο θέσις του, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχον μαρτύρια ἱκανά, τὰ ἐκ τῆς σκαπάνης, ἵνα πείσωσιν εἰς τοῦτο, διὸ τὰ πάντα περιωρίζοντο, μάλιστα τὰ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ θεάτρου, περιωρίζοντο εἰς λόγους.

Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν ὅμως τοῦ θεάτρου τοῦ Πειραιῶς, τοῦ κατὰ τὴν Ζέαν, ἀπεφάσισεν ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν ὕπαρξιν δύο

ἐν Πειραιεῖ θεάτρων καὶ διὰ πραγμάτων, νὰ ἐνεργήσῃ ἐρεύνας εἰς τὸ ὑποδεικνύμενον μέρος. Διότι τῇ ἀληθείᾳ ἦτο μὲν γνωστή, γνωστοτάτη ἡ θέσις τοῦ θεάτρου εἰς πρότερον χρόνους καὶ θὰ ἐφαίνοντο βεβαίως τὰ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν σημειούμενα λείψανα, ἀλλ' ἔκτοτε ἠλλοιώθη ὁ τόπος τοσοῦτον ὥστε καὶ εἰς τοὺς κάλλιστα εἰδότας νὰ φαίνεται ὅλως ἄγνωστος, ἕνεκα τῶν χωμάτων τῶν ἀπὸ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου ὑπὸ τῶν βροχῶν καταπεσόντων, τὸ πλεῖστον δ' ἕνεκα τῆς ἐπισωρεύσεως ἣν ἐνήργησεν ὁ κάτοχος τοῦ τόπου ἐκείνου πρὸς ἰσοπέδωσιν τοῦ κατακλινοῦς τοῦ ἐδάφους. Καὶ οἰκίσκοι δ' ἐρπύσαντες ἔφθασαν μέχρι τῆς θέσεως τῆς ὀρχήστρας σχεδὸν, ὥστε καὶ ἡ ὄψις τοῦ τόπου μετεβλήθη οὐσιωδῶς, καὶ διὰ τὰς ἐργασίας πλεῖστα ὑπάρχουσι τὰ προσκόμματα.

Ἐν τούτοις ἡ Ἑταιρία διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτῆς κ. Δ. Φιλίου ἐποιήσατο ἔναρξιν τῆς σκαφῆς· μετὰ διαφόρους δ' ἀγόνους δοκιμὰς παρουσιάσθη ἐπὶ τέλους μέρος τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ περὶ τὴν ὀρχήστραν καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτὸ πρὸς τὸ κοῖλον τελευταία βαθμίς. Τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου (5 Ἰουνίου) εἶχε φανῇ μέρος δύο ἀνοιγμάτων καὶ ὁ διὰ μέσου χωρίζων λίθος. Διότι παραδόξως καὶ τοῦτο ἔχει τὸ ὑδραγωγεῖον καθ' ὅμοιόν τινα τρόπον πρὸς τὸ τοῦ Πειραιῶς κατεσκευασμένον μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ ἀνοίγματα φέρουσι καὶ χεῖλος εἰς ἐπακούμβησιν βεβαίως τοῦ καλύπτοντος πώματος· ἔτι δ' ἐν τούτῳ τὸ μῆκος τῶν ἀνοιγμάτων ὑπερβαίνει τὸ τῶν ὁμοίων τοῦ ἑτέρου, τὸ δὲ πλάτος αὐτῶν ὡν καὶ τὸ τῶν χωριζόντων λίθων φαίνεται μικρότερον τοῦ τῶν ἄλλων.

Ἐντὸς ὀλίγου λοιπὸν καθαριζομένου καὶ τούτου θὰ εἶνέ τις εἰς θέσιν νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῶν δύο θεάτρων τοῦ Πειραιῶς καὶ ἐπιχειρήσῃ τὸ κυριώτερον, τὴν διάκρισιν αὐτῶν τὴν κατὰ τὸ ὄνομα, ἵνα δειχθῇ ὅτι ἔχει λόγον καὶ λόγον ἰσχυρὸν ἡ παρὰ τοῖς παλαιοῖς νῦν μὲν τοιαύτη νῦν δὲ τοιαύτη ὀνομασία, ἐπειδὴ παρὰ μὲν Θουκυδίδῃ καὶ Λυσίᾳ τὸ θέατρον φέρει τὸν προσδιορισμὸν τὸ *πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ, Μουνιχίασι*, παρὰ δὲ Ξενοφῶντι *τὸ ἐν Πειραιεῖ* ἀφορίζεται ὅλως ἀντιδιαστελλόμενον σαφέστατα καὶ εὐκρινέστατα τοῦ πρώτου. Εἶνε δὲ σπουδαία ἡ διάκρισις τῶν δύο θεάτρων καὶ ἡ τοποθέτησις τοῦ παρὰ Ξενοφῶντι, διά τε τὴν εὐχερεστέραν λύσιν τοῦ χωρίου ὅπου ἀναφέρεται καὶ τὸν ἐκ ταύτης ἀσφαλέστερον καθορισμὸν σημείων τινῶν τῆς τοπογραφίας τοῦ Πειραιῶς, ἅτινα ἄλλως παρ' ἄλλοις φέρονται ἕνεκα ἐσφαλμένης ἐκδοχῆς σημείων τινῶν τῆς πόλεως καὶ ἐσπευσμένης λίαν παρατηρήσεως τῶν προσδιοριστέων.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 6ῃ Ἰουλίου 1880.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ
καθηγητὴς τοῦ ἐν Πειραιεῖ Γυμνασίου

ΡΩΜΑΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

Ἐξ ὅσων ἀνήνεγκε τῇ Ἀκαδημείᾳ τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Γραμμάτων ὁ διευθύνων τὴν ἐν Ῥώμῃ γαλλικὴν Σχολὴν κ. Geffroy μανθάνομεν τὰ ἑξῆς

περὶ τῶν ἐκεῖ ἀνασκαφῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν, ἃ σπεύδομεν, κατὰ τὸ σύνηθες, νὰ μεταδώσωμεν τοῖς ἀναγνώσταις τοῦ *Παρνασσοῦ*.

Ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἀνεδείχθησαν ἡ Κωνσταντινιανὴ λεγομένη *βασιλικὴ* ἔτι δὲ καὶ τρεῖς ναοί, οἵτινες ὁμοῦ εἶχον χρησιμεύσει εἰς ἀποτέλεσιν τῆς ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. Ἐκεῖ ἀνεσκάφησαν καὶ πλεῖσται ἐπιγραφαί, ὧν μία, ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων, ἐγένετο θέμα τῆς μελέτης τοῦ ἐπ' ἐσχάτων ἐν Ῥώμῃ διατρίψαντος διαπρεποῦς ἀρχαιολόγου καὶ πολιτικοῦ ἀνδρὸς κ. Οὐαδδιγγτῶνος. Μετὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἐπιστάντος τοῦ θέρους διεκόπησαν, ὡς εἰκός, αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τῇ Φαρνεσίνᾳ καὶ ἐκλείσθη, κατὰ τὸ εἰωθός, καὶ ἡ Οὐατικανὴ βιβλιοθήκη,ὥςτε καὶ αἱ περὶ τὰ χειρόγραφα ἐργασίαι τῶν παρὰ τὸν Τίβεριν λογίων κατέπαυσαν. Τῆς Φαρνεσίνας αἱ ἀνασκαφαὶ δὲν θὰ ἐπαναληφθῶσιν ὑπὸ τῆς ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Τιβέρεως ἐπιτροπείας, παρὰ ἀφ' οὗ πρότερον κτισθῇ παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἀντὶ τοῦ σημερινοῦ προχώματος λίθινον κρηπίδωμα πρὸς προφύλαξιν τοῦ πολυτίμου παλατίου, ἔνθα τόσα λαμπρὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος εὑρέθησαν. Δὲν κρίνομεν δὲ ἔξω τοῦ προκειμένου νὰ ἀναγγείλωμεν ἐνταῦθα τοῖς φιλαρχαίοις ὅτι ἂν ἐπιθυμῶσι περὶ ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων πληροφορίας πλείονας ἐκείνων, ἃς προσπαθεῖ νὰ μεταδώσῃ ὁ *Παρνασσός*, δύνανται νῦν εὐτυχῶς νἀναγνώσωσι βιβλίον γαλλικὸν γλαφυρότατον μὲν κατὰ τὴν λέξιν ἀκριβέστατον δὲ κατὰ τὰς παρεχομένας εἰδήσεις. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐφέτος (1880) ἐκδοθέν, ἐπιγράφεται Promenades Archéologiques, Rome et Pompéi, καὶ εἶνε ἔργον τοῦ περιπύστου τῆς Γαλλίας Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ἐξόχου λατινιστοῦ κ. Goston Boissier. Οἱ *ἀρχαιολογικοὶ περίπατοι* ἔχουσι συνηθροισμένην εἰς ἓν πᾶσαν ἀρχαιολογικὴν εἴδησιν ἀναφερομένην εἰς τὰς ἀποκαλύψεις τὰς γενομένας μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1879. Τὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου, κεφάλαια μεγάλα, ἐπιγράφονται· περὶ τῆς ἀγορᾶς, περὶ τοῦ Παλατίνου, περὶ τῶν κρυπτῶν ἢ *κατακομβῶν*, περὶ τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἐπαύλεως, περὶ τῆς Ὠστίας, περὶ τῆς Πομπηΐας. Ταῦτα δὲ τὰ κεφάλαια εἶχον ἤδη πρότερον ἀπὸ τοῦ 1876, τμηματικῶς δημοσιευθῇ ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων*, ἡμεῖς δὲ ἐν τοῖς προτέροις τόμοις τοῦ *Παρνασσοῦ* εἴχομεν πειραθῇ νὰ δώσωμέν τινα ἔννοιαν αὐτῶν.

Ἂς προσθέσωμεν ἀκόμη ὅτι ὁ διευθυντὴς τῆς ἐν Ῥώμῃ γαλλικῆς Σχολῆς ὁριστικῶς διαψεύδει, ἣν πρότερον ὑπὸ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν εἶχε μεταδώσει εἴδησιν ὅτι δῆθεν ὁ κ. Alb. Thomas ἑταῖρος τῆς αὐτῆς Σχολῆς εἶχεν ἐντύχει χειρογράφῳ περιλαμβάνοντι μέρος τῆς ἀπολεσθείσης Ἱστορίας, τοῦ Τρώγου Πομπηΐου. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρόγραφον τοῦ δεκάτου αἰῶνος, γενομένης ἀκριβεστέρας ἐρεύνης ἐδείχθη ὅτι εἶνε παράδοξον ἀντίγραφον τοῦ Ἰουστίνου, τοῦ ἐπιτομέως τοῦ Τρώγου, μετὰ πλείστων παρεμβολῶν ἐκ τῶν τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Τακίτου, τοῦ Σαλλουστίου, τοῦ Σενέκα καὶ τοῦ Ἰουλίου Μαξίμου.

Τέλος, ἀγγέλλεται καὶ τοῦτο ἐκ Ῥώμης, ὅτι ἡ συλλογὴ τῶν μεσαιωνικῶν τεχνουργημάτων, ἥτις εἶχεν ἀρχίσει νὰ σχηματίζηται ἔν τινι στενῷ χώρῳ τοῦ ἄνω πατώματος τοῦ Μουσείου Κίρχερ, μετεκομίσθη εἰς τὰς εὐρείας αἰθούσας παλαιοῦ μοναστηρίου ὀνομαζομένου Capo le Case.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 14 Ἰουλίου 1880. Σ. Κ. Σ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ϹΕΛΙΝΟΥΝΤΟϹ

Ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Ῥώμης *Φαμφούλᾳ* ἐδημοσιεύθη ἐπιγραφὴ εὑρεθεῖσα κατὰ τὰς προσφάτους ἀνασκαφὰς τῆς Σελινοῦντος ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐν Σικελίᾳ πόλεως, ἥδε

ΘΕΟΙϹ ΚΑΤΑΧ:
ΜΑΡΚΙΑ ΚΑΙϹΑΡΟϹ: Δ:
ΕΖΗϹΕΝ ΕΤΗ ΛΕ:
ΜΥϹΤΙϹ ΘΥΓΑΤΡΙ
ΙΔΙΑ: ΜΝΗΜΗϹ ΧΑΡΙΝ

ἤτοι Θεοῖς καταχθονίοις· Μαρκία Καίσαρος δ. ἔζησεν ἔτη λε΄. Μύστις θυγατρὶ ἰδίᾳ μνήμης χάριν.

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, ὁ τύπος τοῦ Σ εἰς C καὶ τὰ κύρια ὀνόματα δηλοῦσι τὴν ἐπιγραφὴν κατὰ τοὺς Καισαρικοὺς χρόνους. Τὸ λατινικὸν ὄνομα Μαρκία μαρτυρεῖ ὅτι ἡ θανοῦσα εἶχε μὲν λατινικὸν ὄνομα, ὡς δὲ ἰταλιῶτις κατοικοῦσα ἐν ἑλληνικῇ ἀποικίᾳ, ἔνθα ἐλάλουν ἑλληνιστί, ἡ ἐνταφιασθεῖσα ἦτο μία τῶν ἑλληνίδων ἀποίκων.

Δύο δυσκολίαι ἀπαντῶνται εἰς ἀκριβῆ ἑρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς, τὸ μονοψήφιον Δ καὶ ἡ λέξις Μύστις. Ὁ ἐκδότης τῆς ἐπιγραφῆς κ. Φ. Μαριώτης ἰταλὸς καὶ ἑλληνιστὴς ἐκλαμβάνει τὸ μονόγραμμα Δ ἀρχικὸν τῆς λέξεως δούλη ὡς συνηθεῖτο παρὰ Λατίνοις ἐπιγραφοποιοῖς νὰ γράφηται τὸ ἀρχικὸν L τῆς λέξεως Libertus (ἀπελεύθερος), καὶ τὸ S τῆς λέξεως Servus (δοῦλος)· περὶ δὲ τῆς λέξεως Μύστις λέγει ὅτι δηλοῖ ἱέρειαν μεμυημένην (inniziata) ἢ ὄνομα κύριον. Ἑρμηνεύει ὅθεν «Agli dei infernali· Marcia Serva di Cesare, visse anni 35. Mistide alla figlia col proprio per memoria. (Πρὸς καταχθονίους θεούς. Μαρκία δούλη Καίσαρος ἔζησεν ἔτη 35. Μύστις πρὸς τὴν θυγατέρα της ἐξ ἰδίων διὰ μνήμην).

Οὐχὶ ἀλόγως τὸ ἀρχικὸν Δ ἐκλαμβάνει ὁ κ. Μαριώτης δούλην ὑπονοοῦν· διότι καὶ ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς ἐπιγραφαῖς τὸ δούλη αἰνίττεται διὰ τοῦ Δ. (Boech corpus inscriptionum graecarum Vol. II ins 2104), ὡς καὶ τὸ ἐλεύθερος διὰ τοῦ Ε καὶ τὸ ἀπελεύθερος διὰ τοῦ Α. Οὔτε πρωτοφανὴς ἡ δήλωσις ἐτῶν τοῦ ἀποβιοῦντος ἐν νεκρικαῖς ἐπιγραφαῖς. Ἐν πολλαῖς ὁμοίαις Κερ-

κυραϊκαῖς καὶ Ἀττικαῖς οὐ μόνον διὰ τῶν κεφαλαίων γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν Ἀττικῶν σημείων ἀριθμῶν γράφεται.

Τὸ Μύστις δὲν ἐκφράζει τὸν χαρακτῆρα γυναικὸς μεμυημένης (inniziata), ὡς στοχάζεται ὁ κ. Μαριώτης· ἀλλ' εἶναι κυριωνυμία λαμβανομένη ἐκ μετουσιαστικοῦ ὀνόματος ἐκδηλοῦντος τὸ ἐπιτήδευμα μύστου, ἧς ἡ ὀνομαστικὴ ἀρσενικοῦ μύστης, καὶ τοῦ θηλυκοῦ μύστις (γεν. μύστιδος). Διὸ τὸ Μύστις εἶναι κύριον τῆς ἀφιερωσάσης μητρὸς πρὸς τὴν θυγατέρα Μαρκίαν ὄνομα. Τοῦτο εὕρηται καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς διασωζούσαις ὀνόματα θεῶν καὶ ἀνθρώπων ταὐτώνυμα μετουσιαστικῶν, ὡς Πολίτης καὶ ἡ Πολίτις, ὁ Φάνης καὶ ἡ Φανίς. Μύστης ἐπωνυμία θεοῦ Διονύσου καὶ Μύστις ὄνομα νύμφης τροφοῦ Διονύσου παρὰ Σιδωνίοις. Τὸ δὲ ἰδίᾳ ἐννοεῖται ἐπιρρηματικῶς ὡς ἐξ ἰδίων ἢ ἰδίᾳ δαπάνῃ κατεσκεύασεν ἡ Μύστις τὸ μνημεῖον.

Ἐκ τούτων συνάγεται ἡ ἑξῆς ἑρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς — Θεοῖς καταχθονίοις Μαρκία Καίσαρος δούλη ἔζησεν ἔτη λε'. Ἡ δὲ Μύστις ἡ μήτηρ, ἐποίησε τὸ μνημεῖον τῆς θυγατρὸς εἰς μνήμην ἰδίᾳ δαπάνῃ.

Ἐκ Ζακύνθου 27 Ἰουνίου 1880. Π. ΧΙΩΤΗΣ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Εἷς τῶν κιόνων τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς κατέπεσεν ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ οἱ λοιποὶ δ' ἀπειλοῦνται ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου ὑπὸ καταπτώσεως. Πρὸς τοῦτο μετέβη ἐπὶ τόπου ἐπιβαίνουσα τοῦ πολεμικοῦ ἀτμοπλοίου *Σαλαμηνίας* ἐπιτροπὴ ἐκ τοῦ συμβουλίου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας μετ' εἰδήμονος ἀρχιτέκτονος καὶ μηχανικοῦ ὅπως σπουδάσῃ τὴν κατάστασιν τῶν λειψάνων τούτων. Γενομένου δ' ὑπολογισμοῦ τῆς ἀπαιτουμένης δαπάνης ἥτις θ' ἀνέλθῃ εἰς τρισχιλίας περίπου δραχμάς, ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ἀπεφάσισε τήν τε ἵδρυσιν τοῦ καταπεσόντος κίονος καὶ τὴν στερέωσιν τῶν λοιπῶν ὡς καὶ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἐπιστηλίων.

— Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἡ εἰς Σούνιον μεταβᾶσα ἐπιστρέφουσα εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀναβύσσου καὶ παρέλαβεν ἐπὶ τῆς Σαλαμινίας καὶ ἐκόμισεν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις μουσεῖον τοὺς δύο ἐκείνους ἐνεπιγράφους λίθους, οἵτινές κείμενοι ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Kirchoff καὶ τοῦ ἡμετέρου κ. Ῥαγκαβῆ.

— Αἱ παρὰ τὸ Δίπυλον ἀνασκαφαὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἔληξαν οὐδενὸς ἑτέρου ἀξίου λόγου εὑρεθέντος πλὴν τῆς γνωστῆς νεκρικῆς στήλης.

— Ἐκ Χαιρωνείας γράφουσιν ἡμῖν ὅτι αἱ ἀνασκαφαὶ ἐξακολουθοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταματάκη ἐν τῷ ἐκκαρισθέντι περιβόλῳ τοῦ αὐτόθι λέοντος· ἀνευρέθησαν δὲ καὶ ἄλλοι νεκροὶ τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων, παρὰ τούτους δὲ καὶ ἴχνη ὅπλων ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

κατιώσεως τῶν ὀστῶν. Ἐκ τῶν νέων εὑρεθέντων νεκρῶν εἷς φέρει διαμπερὲς τραῦμα τῆς κεφαλῆς, ἄλλος δ' ἔχει τὰς πλευρὰς τεθραυσμένας. Οἱ νεκροὶ ἅμα εὑρισκόμενοι καλύπτονται μὲ λεπτὸν στρῶμα χώματος, ἡ διατήρησις ὅμως αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι φαίνεται δυσκολωτάτη.

— Τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον θέλει κατέλθει εἰς Ὀλυμπίαν ὁ διδάκτωρ κ. Τρόϋ μετὰ τῶν κκ. Δαίρπφελδ καὶ Πούργολδ ὅπως ποιήσῃ συμπληρωτικάς τινας σκαφάς, αἵτινες θέλουσι διαρκέσει μέχρις Ἰανουαρίου, μεθ' ὃ ὁ μὲν κ. Πούργολδ θέλει ἔλθει εἰς Ἀθήνας ἔνθα θέλει παραμείνει ὡς ἑταῖρος τοῦ Γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, οἱ δὲ λοιποὶ δύο θ' ἀπέλθωσιν εἰς Βερολῖνον.

— Ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου εἰς Δῆλον ἔνθα γίνονται ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Ὁμὸλ αἱ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς. Ὁ κ. Καββαδίας ἔχει τὴν ἐντολὴν νὰ κατατάξῃ καὶ τὸ ἐν Μυκώνῳ μουσεῖον τῶν ἐν Δήλῳ γενομένων εὑρημάτων.

— Ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ δαπάναις τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Reuleaux φίλου στενοῦ τοῦ ἀποβιώσαντος Φραγκίσκου Στρὰκ θέλει ἀνατεθῆ ἡ ἑξῆς ἐκ μαρμάρου ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή· «Τῷ εὑρέτῃ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, τῷ διαδώσαντι τὴν ἑλληνικὴν τέχνην ἐν Γερμανίᾳ, τῷ καθηγητῇ Φραγκίσκῳ Στρὰκ ἀποβιώσαντι κατ' Ἰούνιον τοῦ 1880 ἐν Βερολίνῳ, τὸν λίθον τοῦτον εἷς τῶν φίλων ἀνέθηκεν».

— Ἐκ τῶν δύο ἰταλῶν ἀρχαιολόγων οὓς ἀπέστειλεν ἐνταῦθα ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις πρὸς σπουδὴν ἐπιτοπίαν τῶν ἀρχαιοτήτων ὁ μὲν κ. Αἰμίλιος Γεραρδίνης μετὰ περιοδείαν τῆς Πελοποννήσου ἀνεχώρησε κληθεὶς εἰς Ῥώμην, ὁ δὲ κ. Λ. Βιόλας ἀναχωρεῖ προσεχῶς, ἐλπὶς δ' εἶναι ὅτι θέλει ἐπανέλθει τὸν χειμῶνα.

— Ἡ ῥωσικὴ κυβέρνησις προτίθεται νὰ συστήσῃ ἐν Ἀθήναις ῥωσικὴν ἀρχαιολογικὴν καὶ φιλολογικὴν σχολὴν ὁμοίαν τῇ Γαλλικῇ καὶ Γερμανικῇ σχολῇ. Πρὸς τοῦτο ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας ὁ κ. Θεόδωρος Σόκολοφ καθηγητὴς ἐν τῷ ἱστορικο-φιλολογικῷ ἰνστιτούτῳ καὶ ὑφηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πετρουπόλεως καὶ οἱ κκ. Γιαρεστὲτ καὶ Δατίσοφ καθηγηταὶ ὁ μὲν ἐν Βίλνᾳ ὁ δ' ἐν Πετρουπόλει.

— Ὁ κ. Φραγκῖσκος Λενορμὰν δημοσιεύει ἐν τῷ ἀγγλικῷ περιοδικῷ Contemporary Review σειρὰν ἄρθρων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων καὶ ἐπιγραφομένων les mystères d' Eleusis étude d' Histoire religieuse.

— Ἡ ἐν Λονδίνῳ ὑφισταμένη ἑταιρία ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑταιρία πρὸς διατήρησιν τῶν ἀρχαίων μνημείων» ἀπεφάσισε τὴν συγκρότησιν εἰδικῆς ἐπιτροπῆς διαρκοῦς ὑπὸ τὸν τίτλον «ἐπιτροπὴ τοῦ ἐν Βενετίᾳ ἁγίου Μάρκου» ἥτις σκοπὸν προτίθεται νὰ προστατεύσῃ τὴν διάσημον ἐκκλησίαν κατὰ πάσης ἀνακαινίσεως ἐλαττωματικῆς καὶ παραβλαπτούσης τὸ ἀρχικὸν σχέδιον.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἥτις ἔχει ἕδραν τὸ Λονδῖνον εἶναι διεθνὴς καὶ πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη θὰ ἀντιπροσωπεύωνται ἐν αὐτῇ. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ὡρίσθη ὁ ἀρχιτέκτων κ. Λύσανδρος Καυταντζόγλους.

— Ἀντικείμενον τοῦ ἐν Παρισίοις ἐφετεινοῦ γραφικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἐπιλεγομένου τῆς *Ῥώμης* καθότι ὁ βραβευόμενος ἀποστέλλεται εἰς Ῥώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, εἶχεν ὁρισθῇ *ὁ ἀναγνωρισμὸς τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Τηλεμάχου* κατὰ τὸ Π. τῆς Ὀδυσσείας· τοῖς διαγωνιζομένοις δ' ὑποψηφίοις ὑπεβλήθησαν ἰδίᾳ οἱ ἑξῆς στίχοι τῆς ἐν λόγῳ ῥαψῳδίας (213—220).

Ὣς ἄρα φωνήσας (Ὀδυσσεὺς) κατ' ἄρ' ἕζετο Τηλέμαχος δὲ
ἀμφιχυθεὶς πατέρ' ἐσθλὸν ὀδύρετο δάκρυα λείβων.
Ἀμφοτέροισι δὲ τοῖσιν ὑφ' ἵμερος ὦρτο γόοιο
κλαῖον δὲ λιγέως, ἀδινώτερον ἤ τ' οἰωνοὶ
φῆναι ἢ αἰγυπιοὶ γαμψώνυχες, οἷοί τε τέκνα
ἀγρόται ἐξείλοντο, πάρος πετεηνὰ γενέσθαι.
Ὣς ἄρα τοί γ' ἐλεεινὸν ὑπ' ὀφρύσι δάκρυον εἶβον
Καί νύ κ' ὀδυρομένοισιν ἔδυ φάος ἠελίοιο.

Ἡ σκηνὴ ὡς γνωστὸν ὑπόκειται ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ Εὐμαίου.—Δέκα διηγωνίσθησαν, ἐκρίθη δὲ πολλῷ ἀνώτερον τῶν λοιπῶν τὸ ἔργον τοῦ κ. Doucet, ὅστις καὶ ἔλαβε τὸ βραβεῖον.

— Ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπό τινων φιλολογικῶν συλλόγων ἐσχηματίσθη ἑταιρία, ἥτις προτίθεται νὰ μεταβῇ εἰς Βουλγαρίαν ὅπως ποιήσῃ ἀνασκαφὰς καὶ ἐν γένει ἐκμάθῃ τὴν χώραν ἐπισταμένως ὑπὸ ἀρχαιολογικήν, ἱστορικήν, ἐθνογραφικήν, κλιματολογικὴν κλπ. ἔποψιν. Κατὰ τὴν ἐσχάτως ἐν Πετρουπόλει διαμονὴν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων παρουσιάσθησαν αὐτῷ τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν ἐν λόγῳ ἑταιρίαν πρόσωπα, ἤτοι ὁ Π. Σεμιόνοβ, ἀντιπρόεδρος τοῦ γεωγραφικοῦ Συλλόγου, ὁ καθηγητὴς Μπεκέτοβ, ἄρτι πρόεδρος τοῦ ἐν Πετρουπόλει συγκροτηθέντος Συνεδρίου τῶν Φυσικομαθηματικῶν, ὁ Λ. Μάϊκοβ, πρόεδρος τοῦ γεωγραφικοῦ Συλλόγου καὶ ὁ γνωστὸς πανσλαυιστὴς Μπογίσιτζ, ζητήσαντες παρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἀρωγὴν ἐν τῇ πραγματοποιήσει τοῦ ἐν λόγῳ σχεδίου αὐτῶν, Ὁ ἡγεμὼν ὑπεσχέθη πᾶν μέσον νὰ καταβάλῃ ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου προσθέσας ὅτι αὐθωρεὶ θέλει φροντίσει μετὰ τὰς πρώτας ἀνασκαφὰς νὰ ἱδρύσῃ *Βουλγαρικὸν Ἐθνικὸν Μουσεῖον*.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Δύο Νορμανδοὶ τυχοδιῶκται. Ὁ κ. Γουσταῦος Σλουμβέργερ περὶ οὗ πολλάκις ἐγένετο μνεία ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ἐπέστειλεν ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 18 Ἰουνίου τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημείας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ γραμμάτων περιέργους πληροφορίας περὶ δύο Νορμανδῶν τυχοδιωκτῶν, ὧν τὰ μολυβδόβουλλα ἀπέκτησε κατὰ τὰ τελευταῖα ἐν Ἀνατολῇ ταξείδιά του. Οὗτοι εἶναι ὁ Hervé καὶ ὁ Roussel de Bailleul διάσημοι ἀρχηγοὶ Νορμανδικῶν στιφῶν, οἵτινες κατὰ τὸν ια' αἰῶνα ἐνεργὸν ἔλαβον μέρος εἰς τὰς τύχας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ἐν τῷ στρατῷ τοῦ ὁποίου κατετάσσοντο ξένοι μισθοφόροι καλούμενοι ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *Φράγκοι*. Ὁ Hervé ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον τῷ 1049 ἐν μάχῃ κατὰ τῶν Πετσενέγων τῷ δὲ 1051 ἐν μάχῃ κατὰ τῶν αὐτῶν. Τῷ 1057 ἀποδιώκεται ὑποπεσὼν εἰς δυσμένειαν, αὐτὸς δὲ ἀποσύρεται μετὰ τῶν μισθοφόρων εἰς Ἀρμενίαν, συμμαχεῖ μετά τινος τούρκου σουλτάνου ἔπειτα ἐξοργισθεὶς κηρύσσει κατ' αὐτοῦ πόλεμον καὶ τὸν νικᾷ, κατόπιν πολεμεῖ μετά τινος ἐμίρου ὅστις καὶ τὸν συλλαμβάνει διὰ δόλου καὶ τὸν παραδίδει εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Τὸ μολυβδόβουλον τοῦ Hervé ἔχει ἔμπροσθεν μὲν τὴν προτομὴν τοῦ ἁγίου Πέτρου ὄπισθεν δ' ἐπιγραφὴν ἐν ἑπτὰ στίχοις μὲ τοὺς συνήθεις τύπους καὶ ἐν ᾗ ὁ Hervé ἐξελληνίζεται εἰς *Ἐρβέριον Φραγκόπουλον* καὶ φέρει τοὺς τίτλους Βεστιάριος, Μάγιστρος καὶ Στρατηλάτης Ἀνατολῆς. Ὁ βίος τοῦ ἄλλου τυχοδιώκτου τοῦ Roussel de Bailleul εἶναι παραδοξότερος· ὁ *βάρβαρος* οὗτος *Φραγκόπουλος* ὡς τὸν ἀπεκάλουν οἱ βυζαντῖνοι κατέλιπε τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ μετέβη εἰς Ἀσίαν μετὰ τῶν ὀπαδῶν του, ἐκεῖ δ' ἐκ περιτροπῆς ἐπολέμει Τούρκους καὶ Ἕλληνας. Στρατὸς ἄξιος λόγου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰωάννου Δούκα θείου τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Ζ' Δούκα μετέβη πρὸς σύλληψίν του· ἀλλ' ἐν ἀτυχεῖ μάχῃ ὁ Δούκας συλλαμβάνεται καὶ ὁ Roussel διέρχεται θριαμβευτικῶς τὴν Ἀνατολὴν καὶ μετ' ὀλίγον ἀπειλεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπὶ στιγμὴν ἐσκέφθη αὐτὸς νὰ ἀναγορευθῇ αὐτοκράτωρ ἀλλὰ προὐτίμησε νὰ ἀνακηρύξῃ τοιοῦτον τὸν αἰχμάλωτόν του Ἰωάννην. Ἀλλ' οἱ ὀπαδοὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Δούκα συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Τούρκων πολεμοῦσι τὸν Roussel καὶ τὸν συλλαμβάνουσιν. Ἀπελευθερωθεὶς διὰ λύτρων ἐπανῆλθεν εἰς Ἀρμενίαν καὶ ἐξακολουθῶν τὸν τυχοδιωκτικὸν αὐτοῦ βίον ἀπειλεῖ τὰς παραλίας τοῦ Πόντου πόλεις. Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς στέλλεται εἰς καταπολέμησίν του, ἀλλ' ὁ Roussel συμμαχεῖ μετὰ τοῦ σελδζουκίδου Τουτάχ, ὅστις ὅμως τὸν παραδίδει αἰχμάλωτον εἰς τὸν Ἀλέξιον. Ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον ἔμεινεν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τυραννούμενος καὶ πάσχων ὅτε ἡμέραν τινὰ Μιχαὴλ ὁ Ζ' ἀπειλούμενος ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ συγχρόνως ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Βοτανιάτου καὶ τοῦ Βρυεννίου ἀπελευθεροῖ τὸν Roussel καὶ βασιζόμενος εἰς τὴν ἀνδρείαν του τὸν ἀνακηρύττει ἀρχηγὸν μέρους τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ὁ πονηρὸς Νορμανδὸς ἰδὼν τὸν Μιχαὴλ ἐν οἰκτρᾷ θέσει καὶ πάντοθεν ἀπειλούμενον συμμαχεῖ μετὰ τοῦ νικητοῦ Βοτανιάτου, προδίδει τὸν ἄρχοντα Λογοθέτην τοῦ νικηθέντος αὐτοκράτορος καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀποθνήσκει ἴσως δηλητηριασμένος (1078). Τὸ μολυβδόβουλλον τούτου ἔχει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν Παρθένον προσευχομένην, φέρουσαν ἐπὶ τοῦ στήθους τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Μῆτερ Θεοῦ βοήθει τὸν δοῦλόν σου Οὐρσὲλ βεστιαρίτην τὸν Φραγκόπουλον.»

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ.

Ἐκ πάντων τῶν φυσικῶν φαινομένων τὰ μετεωρολογικὰ ἐνεποίησαν πάντοτε τὴν μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν καὶ παρέσχον ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν καὶ διάπλασιν πολυπληθεστάτων μύθων· καὶ εἶνε λίαν εὔληπτον τοῦτο, ὅταν ἀναλογισθῶμεν μετὰ πόσου φόβου καὶ μεθ' ὁποίου ἐνδιαφέροντος ἀπέβλεπον οἱ ἄνθρωποι τῶν παναρχαιοτάτων μάλιστα χρόνων εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολάς. Αἱ ἐκ τούτων βλάβαι ἢ ὠφέλειαι ἦσαν ἄμεσοι, ἀπροφύλακτοι δὲ καὶ ἀπροστάτευτοι κατὰ τῆς πάλης τῶν στοιχείων ἐκαραδόκουν τὴν ἔκβασιν ταύτης μετ' ἀγωνίας, ἣν οὐδὲ νὰ φαντασθῶμεν δυνάμεθα ἡμεῖς, οἵτινες, διὰ μυρίων μέσων ἀσφαλιζόμενοι, ὁμοιάζομεν μᾶλλον τοῖς ἐντὸς ὑαλοστεγῶν κήπων κατὰ πάσης κλιματικῆς ἐπηρείας προφυλασσομένοις φυτοῖς. Αἱ καταιγῖδες ὁτὲ μὲν ἀποφέρουσιν εὐλογίαν, γονιμότητα τοῦ ἐδάφους, ὁτὲ δὲ καταστροφὰς καὶ πλημμύρας· ὁ δὲ οὐ μόνον περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης αὐτοῦ τῆς οὐσίας φοβούμενος ποιμὴν ἢ γεωργὸς ἢ ναυτιλλόμενος ἐθεοποίει τὰς φοβερὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, ἢ βραδύτερον ἀπέδιδε ταύτας εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀγαθῶν ἢ κακοποιῶν ὑπερφυσικῶν δαιμονίων ὄντων· καὶ ταῦτα ἐλάτρευσεν ἐξ εὐγνωμοσύνης ἢ φόβου, εἴτε χάριτας ἀποτίνων αὐτοῖς, εἴτε διὰ μειλιγμάτων πειρώμενος νἀποτρέψῃ τὴν ὀργήν των. Ἐν γένει δὲ ὁ τῆς καταιγῖδος μυκηθμός, ἡ σμαραγὴ τοῦ κεραυνοῦ, ὁ μυστηριώδης ἐν δάσει συριγμὸς τοῦ ἀνέμου πληροῦσιν ἀδημονίας καὶ ἀορίστου τινὸς τρόμου τὴν ψυχὴν καὶ τοῦ τολμηροτάτου καὶ παντὸς δεισιδαίμονος φόβου ἀπηλλαγμένου ἀνδρός. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες οὐχὶ ἀνδρεῖον ἀλλὰ μαινόμενον ἐθεώρουν τὸν μὴ φοβούμενον «βροντὰς ἢ ἀστραπὰς ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον φοβερῶν». [1]

Ἕνεκα τούτου τὰ ἀτμοσφαιρικὰ φαινόμενα ἦσαν πηγὴ ἀνεξάντλητος μύθων, ἢ μᾶλλον δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἡ θρησκεία καὶ ἡ μυθολογία τῶν πρώτων λαῶν ἐν ἀρχῇ εἰς ταῦτα ἀνεφέροντο, καὶ ἐντεῦθεν ἀποκλειστικῶς ἐπήγασαν. Ἀλλ' αἱ τροποποιήσεις καὶ αἱ μεταβολαί, ἃς οἱ τοιοῦτοι μῦθοι ὑπέστησαν ἐν τῇ παρόδῳ τῶν χρόνων ἐπισκοτίζουσι καὶ δυςδιάκριτον καθιστᾶσι τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν καὶ κυρίαν σημασίαν· δυςχερεστάτη δὲ τανῦν ἀποβαίνει ἡ ἀναγνώρισις, ἐπὶ παραδείγματος, τῆς μετὰ τὴν καταιγῖδα ἐπερχομένης ἐν τῷ οὐρανῷ αἰθρίας ἐν τῇ προνοίᾳ καὶ πολιούχῳ καὶ νικηφόρῳ Ἀ-

1 Ἀριστοτελ. Ἠθικ. μεγ. Α', κ', 2.—Βλ. καὶ Roscher, Die Gorgonen σ. 39.

θηνᾷ καὶ τοῦ ἀνέμου ἐν τῷ λογίῳ καὶ ἀγοραίῳ Ἑρμῇ. Ἁγνότερον καὶ ἀμιγέστερον ξένων στοιχείων ἀνευρίσκομεν τὸν πρῶτον μυθικὸν πυρῆνα ἐν τῇ ζώσῃ γλώσσῃ, ἥτις βρίθει εἰκονικῶν ἐκφράσεων πρὸς δήλωσιν τῶν διαφόρων τῆς ἀτμοσφαίρας μεταβολῶν· καὶ τινὲς μὲν τούτων προέρχονται ἀμέσως ἐκ τοῦ οὐδέποτε ἐκλιπόντος μυθολογικοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀπαύγασμα οὖσαι τῶν ποιητικῶν περὶ τῆς φύσεως ἐντυπώσεων, αἵτινες εὐχερέστατα μὲν μεταπίπτουσιν εἰς μύθους, πάντοτε δὲ δυσκόλως δύνανται ἀπὸ τούτων νὰ διακριθῶσιν. Ἀλλ' αἱ πλεῖσται τῶν τοιούτων ἐκφράσεων διετηρήθησαν ἔκπαλαι ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀποκρυσταλλωθεῖσαι οὕτως εἰπεῖν, διότι οὐ μόνον ὁ λαὸς παντελῶς ἐπελάθετο τῆς πρώτης αὐτῶν μυθολογικῆς σημασίας, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ σπανίως τὰ ἴχνη αὐτῶν ἀναζητοῦντες ἐπὶ ματαίῳ ἐν τῇ κλασσικῇ ἀρχαιότητι, ἀνευρίσκομεν μόνον ἐν τῇ παλαιτάτῃ ἐκείνῃ ἐποχῇ, τῇ προηγηθείσῃ τῆς μεταναστάσεως τῶν λαῶν καὶ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἀρίων φύλων.

Ἐπιχειροῦντες τὴν περισυναγωγὴν καὶ ἔρευναν τῶν δημωδῶν μύθων καὶ δοξασιῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ περὶ τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἀξιοῦμεν ὅτι κατωρθώσαμεν νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸ θέμα τοῦτο. Αἱ παρατηρήσεις ἑνὸς καὶ μόνου εἰσὶν ἀνεπαρκέσταται, ἐκ προγενεστέρων δ' ἐργασιῶν ἄλλων ὀλίγιστα ἠδυνήθημεν νὰ ὠφεληθῶμεν, διότι δὲν κατεβλήθη ἔτι ἡ ἀπαιτουμένη φροντὶς πρὸς συλλογὴν τοιαύτης ὕλης [1]. Ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι δυνατὸν νὰ παράσχωμεν ἀφορμὴν εἰς εὐρυτέρας τοιαύτας μελέτας, δι' ὧν οὐ μόνον θὰ καταδειχθῇ ἡ σχέσις τῶν περὶ φύσεως δημωδῶν ἰδεῶν πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ καὶ αὗται ἐν πολλοῖς διὰ τῶν δημωδῶν θὰ διευκρινισθῶσι, καὶ τῆς συγκριτικῆς ἐν γένει μυθολογίας θὰ διαλευκανθῶσι ζητήματα.

Ι. ΑΣΤΡΑΠΗ ΚΑΙ ΚΕΡΑΥΝΟΣ

Διαίρεσις ἀστραπῆς. — Φυσικαὶ παρατηρήσεις. — Τελώνιο. — Ἀστραπόβολα. — Θεὸς διώκει διάβολον. — Θεὸς ἢ ἅγιος Ἠλίας διώκουσι δράκοντα. — Ἀστραπὴ κυνηγᾷ τὰ 'φίδια. — Κόρη ἀστραπῆς. — Βροντὴ ὡς καλπασμὸς ἵππου τοῦ Θεοῦ. — ὡς γάμος τέκνων αὐτοῦ. — ὡς ἀσκοὶ κυλινδούμενοι κλπ. — Ἀστροπελέκια.

Ὁ λαὸς τὸ φαινόμενον τῆς ἀστραπῆς διαιρεῖ εἰς τρία, εἰς *ἀστραπή*, *ἀστροπελέκι* (κεραυνὸν) καὶ *μπουμπουνητό*. Ἡ ἀστραπὴ λέγεται καὶ *φωτιά*, ὡς π. χ. ἐν τῇ κατάρᾳ «Ἀστροπελέκι καὶ φωτιὰ νὰ σὲ κάψῃ!» [2] σπανίως ὅμως τὸ *μπουμπουνητὸ* βροντή [3] Ἡ τοιαύτη διάκρισις παρέμεινεν ἐκ τῆς ἀρχαιό-

1 Ἐλάχιστα ἔχει συλλέξει ὁ B. Schmidt (Das Volksleben der Neugriechen I σ. 29-34), πλείονα δὲ πάντων σχετικῶς ὁ Γ. Κρέμος ἐν βιβλιοκρισίᾳ περὶ τῆς ἡμετέρας «Νεοελληνικῆς μυθολογίας», δημοσιευθείσῃ ἐν Νέᾳ Ἑλλάδι ἀρ. 35 (26 Ὀκτωβρ. 1874).

2 Ἐνίοτε πρὸς ἐπίτασιν ἀναφέρονται ἀμφότεραι αἱ λέξεις· «Ἀστραπή, φωτιὰ νὰ πέσῃ, 'ς τὴν ἄπιστη καρδιά» κλπ.—Σύνηθες δὲ καὶ τὸ θεοτικὴ ἢ θεϊκιὰ φωτιά.

3 Τὸ ῥῆμα μπουμπουνίζει (λέξις πεποιημένη) καὶ βροντᾷ.

τητος, διότι καὶ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι διήρουν τὴν ἀστραπὴν εἰς βροντήν, στεροπὴν (ἀστραπὴν) καὶ κεραυνόν, ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κατασκευαζόντων τὸν κεραυνὸν Κυκλώπων· Βρόντης, Στερόπης, Ἄργης (πρβλ. ἀργῆτα κεραυνόν).[1]

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν ναυτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἡ τέφρα ἕλκει τὸν κεραυνόν· διὰ τοῦτο οἱ πλοίαρχοι φροντίζουσι νὰ ῥίπτωσι πάντοτε εἰς τὴν θάλασσαν τὴν *στάκτην*, ὅπως μὴ κατακεραυνωθῶσιν.[2] Ἐν Κύπρῳ τὰ ἠλεκτρικὰ φαινόμενα καλοῦσι περιληπτικῶς διὰ μιᾶς λέξεως *Τελώνιο*,[3] καὶ λέγουσιν ὅτι τοῦτο διώκει τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα πρᾶγμα, ζῷον ἢ δένδρον κτλ. Ὅταν δ' ἐνσκήπτῃ καταιγὶς νομίζουσιν *ἄσχημον* τὸ ἵστασθαι παρὰ τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν, φοβούμενοι τὴν προσέγγισιν τοῦ Τελωνίου, πολλάκις δὲ ῥίπτουσιν ἔξω πρὸς ἀποτροπὴν ἀξίνας ἢ ἄλλα σιδηρᾶ σκεύη. Τὰ κατοικίδια δὲ ζῷα καὶ ἰδίως τὴν γάταν φροντίζουσι νἀπομακρύνωσι τῶν κλινῶν καὶ στρωμάτων. Καθ' ὁδὸν εὑρισκόμενος ὁ Κύπριος ἐν ὥρᾳ καταιγίδος κατέρχεται ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ συμβαδίζει μετ' αὐτοῦ ἐν ἀποστάσει. Τὸ μάλλινον ἔνδυμα ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῆς ῥάχεως αὐτοῦ καὶ ἐν ἀνάγκῃ προτιμᾷ νὰ καταφύγῃ εἰς σπήλαια καὶ βράχους ἢ ὑπὸ δένδρα, πιστεύων ὅτι ταῦτα κατατρέχει τὸ Τελώνιο.[4]

Ὁ λαὸς καλεῖ *ἀστραπόβολα* βράχους διερρωγμένους ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ καὶ ἀποδίδωσι τούτοις ἰαματικὰς ἰδιότητας. Εἰς τὰς ῥωγμὰς εἰσάγουσιν ἀσθενῆ ἢ καχεκτικὰ παιδία, πιστεύοντες ὅτι οὕτω θεραπεύονται (Πελοπόννησος). Εἶναι δὲ τοῦτο ἴσως λείψανον τῆς ἀρχαίας προλήψεως περὶ ἱερότητος τῶν ἀστραποβλήτων τόπων.

Ἐν Ἀραχώβῃ πιστεύουσιν ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τῆς ἀστραπῆς διώκει καὶ κατακαίει τοὺς διαβόλους, οἵτινες πολλάκις καταφεύγουσιν εἰς μεγάλα δένδρα. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀραχωβῖται, βλέποντες κεραυνόβλητα δένδρα, λέγουσι· «κἄπων διάβολον ἔκαψεν» ἢ «κἄποιος διάβολος ἦτανε».[5] Ἀντίστοιχοί εἰσιν οἱ παμπληθεῖς τῆς ἀρχαιότητος μῦθοι περὶ Τιτανομαχιῶν καὶ Γιγαντομαχιῶν περὶ τοῦ γοργοφόνου Περσέως κλπ. Ὁ Schmidt ἀναφέρει μάλιστα καὶ Ζακυνθίαν παράδοσιν, ἀπαράλλακτον διασώζουσαν τὸν ἀρχαῖον μῦθον, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ τοῦ Διὸς ὁ Θεὸς «τσακκώνει τὰ ἀστροπελέκια του» καὶ κεραυνοβολεῖ τοὺς Γιγάντους. Ἡ παράδοσις δ' αὕτη, καίτοι οὐδεὶς τῶν πολλῶν Ζακυνθίων, οὓς ἠρώτησα εἶχεν ἀκούσει αὐτήν, φαίνεται γνησία καὶ δὲν πρέπει νὰ συναριθμηθῇ μετὰ τῶν τριῶν ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ Ζακυνθίων

1 Βλ. ἐν ἐκτάσει Roscher, Die Gorgonen u. Verwandtes. Lpz. 1879 σ. 103—106.

2 Καραγιάννη, Δεισιδαιμονίας δοκίμιον σ. 269.

3 Ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι Τελώνια καλοῦνται μόνον οἱ Διόσκουροι, ἐπίσης ἠλεκτρικὸν φαινόμενον· ἀλλὰ περὶ τούτων ἀμέσως κατωτέρω ἐν τῷ ἑπομένῳ κεφαλαίῳ.

4 Λουκᾶ, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 125—1.6.

5 B. Schmidt, Volksl. Neugr. σ. 33.

δημοτικῶν δῆθεν ᾀσμάτων, ἐν οἷς ἀναφέρονται λέμβος τοῦ Χάρωνος καὶ ἀπηχήσεις τινὲς τῶν περὶ Στυγὸς καὶ Κερβέρου μύθων[1]. Τοῦτο δ' εἰκάζομεν ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἀναφερομένης ἀκολούθου λεπτομερείας, ἥτις οὐδαμῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπίνοια Ζακυνθίου τινὸς λογίου, καθαρὸν οὖσα ἀπαύγασμα τοῦ μυθολογικοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ. «Εἷς ἀπὸ τοὺς γίγαντας ὅμως δὲν ἀπεθαρρύνθη· ἔκοψε πολλὰ καλάμια, τὰ ἔδεσε τὸ ἓν μὲ τὸ ἄλλο, κατεσκεύασε τοιουτοτρόπως μεγίστην ῥάβδον καὶ προσεπάθησε νὰνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ πραγματικῶς ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπόν του· ἀλλ' ἔξαφνα ὁ Θεὸς τοῦ ἔρρηξεν ἀστραπὴ καὶ τὸν ἔκαμε στάχτη».[2] Ἴχνη τοῦ περὶ γιγαντομαχίας μύθου ἀνευρίσκομεν καὶ ἐν χιακῇ τινι παραδόσει. Ἔξωθεν τῆς νοτιωτάτης τῆς Χίου ἄκρας, Βενετικοῦ καλουμένης, ὑπάρχει κολοσσιαῖος λευκὸς βράχος, περὶ οὗ διηγοῦνται ὅτι εἶναι λίθος σφενδονισθεὶς ὑπὸ τοῦ *Σαμψὼν* κατὰ τοῦ Θεοῦ.[3]

Μύθους περὶ διώξεως τοῦ διαβόλου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς. Κατὰ τὴν σκανδιναυικὴν καὶ γερμανικὴν μυθολογίαν ὁ Thor διώκει τοὺς γίγαντας, ὁ Wotan τοὺς καταχθονίους. Ὅταν βροντᾷ λέγουσιν ἐν Schonen ὅτι «ὁ Thor πλήσσει τοὺς Τρόλλ».[4] Κατά τινα πρωσσικὴν δοξασίαν «ὁ φέρων τὴν κυανῆν μάστιγα (ἀστραπὴν) διώκει τὸν διάβολον».[5] Κατὰ τοὺς Ἐσθωνοὺς δὲ ὁ Θεὸς τὸν διάβολον. «Ἡ βροντὴ γεννᾶται ὅταν ὁ Θεὸς κυνηγῇ τὸν διάβολον, τὸν φθάνῃ καὶ τὸν κατασυντρίβῃ· διαρκούσης τῆς καταιγῖδος ἀνοίγουσι θύρας καὶ παράθυρα, ἵνα μὴ ὁ διωκόμενος διάβολος καταφύγῃ εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἵνα ἀφεύκτως κατακεραυνωθῇ, διότι ὁ Θεὸς τὸν προφθάνει πάντοτε».[6] — Παρὰ Λάπωσιν ὁ θεὸς τῆς βροντῆς Aijeke ἀσχολεῖται ἰδίως εἰς δίωξιν μάγων καὶ φαντασμάτων, οὓς τοξεύει διὰ τῆς ἴριδος,[7] ἢ ὁ θεὸς τῆς βροντῆς καταδιώκει μάγον, ὃν ἐξελαύνει τοῦ οὐρανοῦ,[8] ἢ ὁ Thor ἢ ἡ Thordoen καταδιώκει καὶ φονεύει μάγους.[9]

Ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς περιχώροις νομίζουσιν, ὅταν βροντᾷ, ὅτι ὁ

1 Τοῦ αὐτοῦ, Griech. Sagen. usw. σ. 176—178.—Ταῦτα ἔλαβεν ὁ S. παρά τινος λογίου Ζακυνθίου καὶ ὀρθῶς ἐκφράζει ἀμφιβολίας τινὰς περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

2 Schmidt, Gr. Sagen. σ. 131.— Ἡ ἀνάβασις εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ καλάμων ἢ στελέχους κολοκύνθης ἀναφέρεται ἐν πολλοῖς ἑλληνικοῖς παραμυθίοις· περὶ τούτων ὅμως ἐκτενέστερον ἀλλαχοῦ· ἐπὶ τοῦ παρόντος παραπέμπομεν ἐνταῦθα εἰς τοὺς διὰ μακρῶν ἐξετάσαντας ὁμοίους μύθους διαφόρων λαῶν: Tylor, Urgeschichte der Menschheit σ. 440—450. — Mannhardt ἐν Zts. f. Ethnologie 1875 σ. 225 κέ.

3 Παρὰ Α. Κ. Χούμη, ἐκ Σύρας.

4 Grimm, D. M. τ. III σ. 67.

5 Αὐτ. I σ. 618 (δ' ἐκδ.)

6 Αὐτ. τ. III σ. 490. Δεισιδ. ἐσθ. ἀρ. 61.

7 Castrén, Finn. Myth. σ. 49.

8 Αὐτ.

9 Αὐτ. σ. 48.

προφήτης Ἠλίας τρέχει ἐν οὐρανῷ ἐπὶ τοῦ *ἅρματος* αὐτοῦ[1]. Εἶναι δὲ τοῦτο λείψανον τῆς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι δοξασίας, ὅτι ἡ βροντὴ ἐκρήγνυται διώκοντος τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ ἁγίου Ἠλία δράκοντα ἐν οὐρανοῖς. Ἂν αὕτη περισώζεταί που τῆς Ἑλλάδος ἀκεραία, ἀγνοῶ· ἑτέρα ὅμως, ἀρχαϊκώτερον προφανῶς ἔχουσα τύπον ἐστὶ κοινοτάτη καὶ πασίγνωστος. «Ἡ ἀστραπὴ κυνηγᾷ τὰ 'φίδια». Ἡ δοξασία αὕτη μετέπεσε καὶ εἰς πρόληψιν ἐπίσης γνωστοτάτην, ὅτι «τὸ βόλι κυνηγᾷ τὰ 'φίδια». Πιστεύουσι δὲ ὅτι ὁ πυροβολῶν κατὰ ὄφεως ἀναποφεύκτως ἐπιτυγχάνει αὐτόν· ἐν Κύπρῳ ἀναφέρουσι τοῦτο μόνον εἰς τὴν ἰοβολωτάτην κουφήν.[2]

Τὴν δημώδη δοξασίαν περὶ διώξεως δράκοντος ὑπὸ τῆς βροντῆς, τὰ μάλιστα διαδεδομένην, ὡς φαίνεται, ἐν Ἑλλάδι καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἀναφέρουσι συγγραφεῖς, οὓς ἀπ' ἀλλήλων χωρίζει μακρὸν χρονικὸν διάστημα. Ἐνταῦθα παρατιθέμεθα τὰ γνωστὰ ἡμῖν χωρία.

Πρῶτος, καθ' ὅσον οἴδαμεν, ποιεῖται ταύτης μνείαν ὁ τῆς ἐκκλησίας πατὴρ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (Η' ἑκατ.). Τὸ οἰκεῖον χωρίον ἀντιγράφομεν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 308 ἑλληνικοῦ κώδικος (φ. 220β-221α) τῆς ἐν Μονάχῳ δημοσίας βιβλιοθήκης, ἐπὶ μεμβράνης κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα γεγραμμένου. Ἐν ὑποσημειώσει δ' ἀναγράφομεν τὰς παρὰ Migne[3] διαφορὰς τῆς γραφῆς.

Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Περὶ δρακόντων. «Μυθολογοῦσι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὑπὸ βροντῆς διώκεται ὁ δράκων· ἀναλαμβάνεται δὲ εἰς ἀέρα, καὶ θανατοῦται. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας ἐγέλασα. Πῶς ποτὲ μὲν ἀνθρωπόμορφον καὶ λογικὸν ποιοῦσι, ποτὲ δὲ ὄφιν, ποτὲ δὲ Θεῷ ἀντιταττόμενον, καὶ ὑπὸ Θεοῦ διωκόμενον; Ὄντως σφαλερὸν ἡ ἀμάθεια. Μέγιστα γὰρ βλαπτόμεθα ἐκ τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν τὰς ἱερὰς[4] βίβλους, καὶ ἐρευνᾶν αὐτάς, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Ἀλλ' ὁ μὲν στρατιώτης λέγει, ὅτι στρατιώτης εἰμὶ καὶ οὐ χρείαν ἔχω ἀναγνώσεως· ὁ δὲ γεωργὸς τὴν γεωργικὴν προφασίζεται, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς τὸ αὐτό, καὶ ἐσμὲν πάντες ἐλλιπεῖς. Ἡ δὲ βροντὴ δράκοντα οὐ διώκει, ἀλλ' αἱ βρονταὶ γίνονται ἐκ τοῦ νέφους, ὁπόταν τὸ νέφος νοτισθὲν ἐξ ὑγρότητος, ἐλαυνόμενον δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἤτοι τοῦ ἀνέμου, ὀγκωθῇ. Ἐλθόντος γὰρ ἔνδον[5] τοῦ πνεύματος, καὶ ῥήξαντος[6] αὐτό, ἀποτελεῖται ὁ ἦχος. Καὶ ἡ μὲν ἄνωθεν κραυγὴ[7] λέγεται βροντή· τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος βιαζόμενον κα-

1 Πρβλ. Ἡσύχ. λ. ἐλασίβροντα· «δοκεῖ ὄχημα τοῦ Διὸς ἡ βροντὴ εἶναι».—Κρότος ἁμάξης τοῦ Θεοῦ. (Grimm, D. M. σ. 138—139 δ' ἐκδ.).

2 Λουκᾶς ἐν Πανδώρᾳ τ. ιθ' σ. 158. «Λέγεται δὲ ὅτι τὸ ὅπλον καὶ τυφλῶς ἂν ῥιφθῇ τὸ ἐπιτυγχάνει (τὸ 'φίδι κουφὴν) θαυμάσια, διότι, ὡς φαίνεται (!), ἔχει ἰδίαν ἠλεκτρικὴν δύναμιν». — Οὐχὶ ἄσχετος ἴσως τούτοις ἐστὶν ἡ τῶν ἐν Σύρῳ χωρικῶν δοξασία, καθ' ἣν ὁ φονεύων ὄφιν ἐξαγνίζει τὰς ἁμαρτίας τῆς ἡμέρας ἐκείνης. (Παρὰ Α. Κ. Χούμη).

3 Migne, Patr. ser. Gr. τ. 94 σ. 1601.

4 Μ. θείας.

5 Χειρογρ. ἐνδόν.

6 Χειρ. ῥῆξαν.

7 Μ. κραυγή.

τανεχθέντος[1] ἐπὶ τῆς γῆς, λέγεται κεραυνός. Ὅθεν προςπεσὼν, εἴτε δώματι, εἴτε δένδρῳ, διαρρήσει [διαρρήγνυσι?] καὶ σχίζει ταῦτα· εἰ δὲ ἀνθρώπῳ, εἴτε ἄλλῳ τινὶ ζώῳ, φόνον ποιεῖ· διότι καὶ ἀνθρώπους καὶ ἕτερα ζῶα πολλάκις βλέπομεν ὑπὸ βροντῆς θανατούμενα καὶ οὐ δράκοντας».

Δεύτερος ἀναφέρει ταύτην ὁ Ψελλὸς (ΙΑ' ἑκατ.), πολεμῶν τὴν ἑτέραν ὅτι ὁ κεραυνὸς καταφλέγει δαίμονας, ἤτοι τὴν παρὰ τῷ λαῷ νῦν ἔτι σωζομένην περὶ κατακεραυνώσεως διαβόλων ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Τὸ χωρίον περιέχεται ἐν τῇ Συνόψει αὐτοῦ «περὶ τοῦ τῆς ἀστραπῆς πυρὸς καὶ βροντῆς καὶ κεραυνῶν»· ἐπειδὴ δὲ ἐν οὐδενὶ ἑτέρῳ ἀντιγράφῳ τοῦ αὐτοῦ συνταγματίου εὕρηται, ἢ μόνον ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 287 ἑλλην. κώδικι (φ. 28α–29α) τῆς ἐν Μονάχῳ δημοσίας βιβλιοθήκης, κώδικι κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατ. γεγραμμένῳ, δύναταί τις εὐλόγως νὰ ὑποθέσῃ ὅτι παρενεβλήθη ὑστερώτερον, καὶ τοῦτο τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον ἐν τῷ αὐτῷ ἀπογράφῳ (φ. 32α–33α) φέρονται τὰ περὶ βροντῆς καὶ κεραυνῶν κεφάλαια ὡς ἐν ἑτέροις χειρογράφοις.

«Περὶ βροντῆς . . . [φ. 28α] Δαίμονες δὲ ἥκιστα ὑπὸ πυρὸς καίονται· οὐ γὰρ ὑπόκεινται σῶμα. Ὁ δὲ τερατολόγος Ἡράκλος, ταῖς χαλδαϊκαῖς ὑποτυπώσεσιν ἐπεξηγούμενος ἔφη τινὰ τῶν δαιμόνων κολακεύεσθαι [γρ. κολάζεσθαι;]· καὶ ἔστι τὸ γένος δαιμόνων, τόν τε ἀδαμάντινον λίθον φοβούμενον· καὶ τὸ κουράλιον, καὶ τὸ ἀνδροφόνον ξίφος καὶ τὸν κεραυνόν· ἀλλ' οὐδεὶς, οὐδὲ τῶν πάνυ ληρούντων σωματικὸν γένος δαιμόνων ὑπέστησαν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῷ μύθῳ δοτέον καὶ τῇ σκηνῇ· περὶ δὲ τῶν δρακόντων λεκτέον τ' ἀληθές. Ὅτι [τὸ] τῶν δρακόντων γένος, ξηρόν τε τὴν φύσιν ἐστὶν καὶ διαιρεῖ τὰ σώματα εἰ[2] ψαύσει αὐτῶν ἔνθεν καὶ εὔπρηστός ἐστιν δι' ἣν ἔχει ξηρότητα καὶ πρὸς κατάφλεξιν ἐπιτήδειος[3]· πεφόβηται γοῦν διὰ ταῦτα τὸν κεραυνόν· καὶ ἀλλόμενον[4] φέρεται διαέριον ἐπὶ στεγανοὺς τόπους καὶ καταξήρους· καὶ μάλιστα περὶ λίμνας [φ. 28β] καὶ φρέατα· ἅτε ὢν, ὡς ἔφθην εἰπὼν, διὰ τὴν ξηρότητα εὔπρηστος. Καὶ ἀπὸ διαστάσεως τῷ κεραυνίῳ πυρὶ καταφλέγεται· διὸ ἔνθεν δὴ δράκων φανῇ συρίζων καὶ διιὼν, ἐκεῖσε δὴ ἀποσκήπτων ὁ κεραυνὸς τὰ παρακείμενα μέρη [πυρίκαυστα;] γίνεται. Πολλάκις δὲ καὶ δράκοντος ἅτερ λεγόμενον ἀρασμοὶ [ἀραγμοί;] καὶ συριγμοὶ καὶ γρυλλισμοὶ[5] ἐξακούονται· τὸ γὰρ ἀέριον τοῦτο πῦρ ἐπιπίπτον τοῖς γεώδεσι τούτοις σώμασιν[6], εἰ μὲν ἐφ' ὑγρὰν ἐκπεσεῖται[7] οὐσίαν, σίζει ὡς ἅπερ ἀποσβεννύμενον· εἰ δὲ ἐπὶ ξηρὰν, εἰ μὲν μανοτέραν (;), χοιρογρύλλου ἦχον ἀποτελεῖ, χωροῦντος τοῦ πνεύματος διὰ βάθους, καὶ τὸν τοιοῦτον ἦχον ἀποτελοῦντος, εἰ δὲ ἐπὶ

1 Μ. κατενεχθέντος. (Διορθωτέον κατενεχθῆναι).
2 Χειρόγραφον: εἰς.
3 Χ. ἐπιτήδιος.
4 Χ. ἀλλόμενον.
5 Χ. γρυλισμοί.
6 Χ. σώμασι.
7 Χ. ἐκπέσειται.

ῥευστὴν καὶ στερρὰν[1] τὸν λεγόμενον ἀρασμὸν [ἀραγμὸν;] ἀποτελεῖ· ὃς δὴ πεποιημένος[2] ψόφος ἐστί· καὶ τὴν ὀνομασίαν εἴληχεν ἀπὸ τῆς τῶν ὀδόντων συγκρούσεως· σκληροὶ γὰρ καὶ οὗτοι ὄντες πρὸς ἀλλήλους ἀντιτυποῦντες ἀράσσουσιν[3]. Ὅσοι δέ φασι τῶν ἐντετυχηκότων ταῖς τοιαύταις καύσεσιν, ὅτι χοῖρον τεθέαμαι γρυλλίζοντα[4] ἢ μυκάζον (;) αἰπόλιον, ἢ βοῦν μυκώμενον[5], ἢ ὅσα δὴ τερατολογοῦσιν, ἑαυτῶν καὶ τῶν ἀκροατῶν καταψεύδονται. Οὐδὲν γὰρ τούτων τεθέανται, ὡς ὁ παρ' Εὐριπίδῃ Ὀρέστης· ἀλλ' ὁ φόβος αὐτοῖς τὰς τοιαύτας μορφώσεις εἰδωλοποίησεν.

«*Ἱστορία περὶ τῶν δρακόντων.*

«Τὸ ὀλεθριώτατον τῶν δρακόντων γένος χειρὶ μὲν ἀνθρωπίνῃ καὶ ἀκμῇ[6] ξίφους ἥκιστα κτείνεται[7]· φοβερὸν γάρ ἐστι· οὐ μόνον τὸ [τῷ] μαχεσθῆναι, ἀλλ' ἤδη καὶ θεαθῆναι· οὐκοῦν τούτῳ τῷ τρόπῳ τὰ πολλὰ διαφθείρεται· σκηπτοῦ αὐτοῖς οὐρανόθεν καταρρηγνυμένου, ἐκ θείας δυνάμεως, ἢ σχισμαῖς γῆς ἢ πυγμαῖσι [γρ: πυθμέσι] πελαγῶν ἐγκαταρταρούσης (sic) καὶ ἐκποντούσης (sic) αὐτοὺς [φ. 29α]. Οὕτω γοῦν ἐπεὶ[8] ὀφεώδης καὶ δρακοντώδης ἡ ἁμαρτία, οὐ μόνον ὅτι δάκνει θανατηρὰ καὶ ὀλέθρια, ἀλλ' ὅτι καὶ δι' ὄφεως ἐξ ἀρχῆς τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει παρεισεφθάρη[9] τῷ ταλαιπώρῳ· δικαίως καὶ τοὺς ὄφεις καὶ δράκοντας ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐξολοθρεύεται (sic). Φλεγομένη μὲν τῷ θείῳ πρηστῆρι[10] τοῦ πνεύματος, τοῖς δὲ τοῦ Ἰορδάνου ῥείθροις ἐγκαταποντουμένη[11]».

Ἕτερον χειρόγραφον, ὅπερ ἀγνοοῦμεν πότε ἐγράφη, εὑρισκόμενον ἐν τῇ ἐν Λέσβῳ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς τοῦ Λειμῶνος, ἀναφέρει καὶ τὴν περὶ Ἡλία παράδοσιν. Τούτου περικοπαὶ ἐδημοσιεύθησαν ἔν τινι ἐφημερίδι τῆς Σμύρνης,[12] ὁπόθεν παραλαμβάνομεν καὶ ἡμεῖς· ὁ ἐκδότης Διονύσιος Χαρικλῆς σημειοῖ ἁπλῶς ὅτι ἐν τῷ χειρογράφῳ περιέχονται ἐν εἴδει διαλόγου μεταξὺ Ἐπιφανίου προβάλλοντος ἀπορίας καὶ Ἀνδρέου λύοντος ταύτας ποικίλαι περὶ φυσικῶν φαινομένων δοξασίαι τῶν βυζαντινῶν.

1 Χ. στερὰν.
2 Χ. πεποιωμένος.
3 Χ. ἀρράσσουσιν.
4 Χ. γρυλίζοντα.
5 Χ. μυκόμενον.
6 Χ. ἀκμῇ. Ἢ γραπτέον αἰχμῇ;
7 Χ. κτίνεται.
8 Χ. ἐπί.
9 Χ. παρεισεφθάρει.
10 Χ. πριστῆρι.
11 Ἡ σόλοικος αὕτη «Ἱστορία» ἀναντιρρήτως οὐκ ἔστιν ἔργον τοῦ Ψελλοῦ, ἀλλὰ παρενεβλήθη ὑπὸ μοναχοῦ τινος, ἐν εἴδει ψυχωφελοῦς ἐπιμυθίου τοῦ περὶ κεραυνῶν καὶ δρακόντων μύθου.
12 Σμύρνη. Ἔτος Β' ἀρ. 68. (Ἐν Σμύρνῃ, 6 Αὐγούστου 1874).

«*Επιφάνιος* εἶπεν· Ἆρα ἀληθεύουσιν οἱ λέγοντες, ὅτι ὁ προφήτης Ἠλίας ἐστὶν ἐν τῷ ἅρματι βροντῶν καὶ ἀστράπτων ἐν νεφέλαις, καὶ ὅτι δράκοντα διώκει;

«*Ανδρέας*. Μὴ γένοιτο! ἐσχάτης ἀνοίας τοῦτό ἐστι καὶ ἀκοὴ (γρ. ἀκοῇ) παραδέξασθαι· ἄνθρωποι φρενοβλαβεῖς ἐξ οἰκείας διανοίας ταῦτα συνεγράψαντο, ὥσπερ ὅτι καὶ στρουθία ὁ Χριστὸς ἐνώπιον τῶν Ἰουδαίων ἐκ πηλοῦ διέπλαττεν (διαπλάττων;) εἰς τὸν ἀέρα ἐπέρριπτε καὶ ἐπέταντο,[1] καὶ χιὼν ἄλευρος ἐχρηματίζεν· ὥσπερ γὰρ ταῦτά ἐστι ψεῦδος, οὕτω καὶ αὐτὰ ψεῦδος καθεστήκασι· καὶ ὁπόσα οἱ αἱρετικοὶ νοθεύσαντες ἀλλόκοτα ἐδογμάτισαν....

»Ἠλίας οὖν εἰς οὐρανοὺς οὐκ ἀνέβη, μὴ γένοιτο, οὔτε ἐπὶ ἅρματος καθέζεται· χάριν δὲ ἔχει ἐπὶ τοῦ ὑετοῦ, τοῦ παρακαλεῖν τὸν θεόν, ὅπως ἐν καιρῷ ἀνύδρῳ δώσει τῇ γῇ ὑετόν. . . .

«Περὶ δὲ τοῦ καίειν δράκοντα ἡ ἀστραπὴ [sic], οὐκ ἀμφιβάλλω, ἀληθὲς γάρ ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὁ ἅγιος Ἠλίας ὁ ἀστράπτων ἐστίν, ἀλλ' ὁ ἄγγελος Κυρίου ὁ εἰς τοῦτο τεταγμένος· δράκων δὲ γίνεται οὕτως, θεωρεῖ ὁ Δαίμων κτλ.»

Εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην ἀναφέρεται καὶ τοπικὴ τις παράδοσις τῶν Καλαβρύτων, καθ' ἣν τὸν ἐν τῷ ἄλσει, τῷ εὑρισκομένῳ ἔνθα νῦν ἡ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου μονή, ἐνδιαιτώμενον δράκοντα ἀπετέφρωσεν ἀστραπή, ἐξακοντισθεῖσα ἐκ τῆς ἐκεῖ που κεκρυμμένης θαυματουργοῦ εἰκόνος, ἣν πιστεύουσιν ὅτι ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος Λουκᾶς.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἠλία ἐν ταῖς νεοελληνικαῖς παραδόσεσι καὶ ἰδίως περὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὸν Ἥλιον διαλαμβάνομεν ἀλλαχοῦ· οὐχὶ ἄκαιρον ὅμως νομίζομεν νὰ εἴπωμεν ἐνταῦθα βραχέα τινὰ περὶ τῆς δοξασίας, ἥτις ταὐτίζει τὸν ἅγιον μετὰ τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων. Αὕτη ἐπικρατεῖ μέχρι τοῦ νῦν ἀκμαία παρὰ τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς, οἵτινες πιθανῶς μετὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας παρέλαβον ταύτην παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν σερβικοῖς ᾄσμασιν ἀποκαλεῖται κεραυνοβόλος Ἠλίας· ἡ ἀστραπὴ καὶ ὁ κεραυνὸς εἰσὶν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, τιμωρεῖ δὲ δι' αὐχμοῦ τοὺς ἁμαρτωλοὺς λαούς· ἡ δὲ ἰδέα αὕτη ἔχουσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῇ Βίβλῳ,[2] ἐπεκράτει καὶ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὸν μεσαίωνα.[3] Ἐν σερβικοῖς καὶ βουλγαρικοῖς ᾄσμασιν ἀναφέρεται ὅτι ἕκαστος τῶν ἁγίων ἔλαβε μερίδα ἐκ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἁγίου Ἠλία ἐδόθησαν κατὰ μὲν τὸ σερβικὸν ᾆσμα ἀστραπὴ καὶ κεραυνός, κατὰ δὲ τὸ βουλγαρικὸν τὰ θερινὰ νέφη καὶ αἱ θεριναὶ βρονταί[4]· ἐν ἑτέρῳ

1 Εὐαγγέλιον Θωμᾶ 2 ἐν Fabric. Cod. Apocr. Nov. Testamenti τ. I σ. 160-161. — Evangelium infantiae ex arabico translatum 36 ἐν Fabr. αὐτ. σ. 198-199. Βλ. καὶ τοὺς ὑπὸ Φαβρικίου ἀναφερομένους συγγραφεῖς.

2 Βασιλ. Δ', ιζ', 1.— ιη', 41-45.— Παραβλ. Λουκ. Δ', 25. Ἰακωβ. ἐπ. Ε'. 17.

3 Grimm D. M. σ. 144 (δ' ἐκδ.)

4 Talvj, Volkslieder der Serben. 2α ἐκδ. σ. 128-129. — Rosen, Bulgarische Volksdichtungen. Lpz. 1878 σ. 35.

βουλγαρικῷ ᾄσματι ὁ ἅγιος Ἠλίας παρίσταται διώκων λάμιαν ἤτοι ὄφιν [1]. Παρὰ τοῖς Ῥωμούνοις τῆς Τρανσυλβανίας ἐστὶν ὀργίλος κύριος τῆς βροντῆς καὶ τοῦ κεραυνοῦ.[2] Διὰ τῶν Σλάβων ἐπεξετάθη ἡ δοξασία αὕτη καὶ εἰς ἄλλους λαούς· τὰ ἐν Καυκάσῳ ἡμιχριστιανικὰ ἔθνη λατρεύουσι τὸν Ἠλίαν ὡς θεὸν τῆς βροντῆς καὶ μακαρίζουσι πάντα κεραυνόβλητον, νομίζοντες ὅτι ὁ ἅγιος παρέλαβεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ.[3] Οἱ Μωαμεθανοὶ τέλος ἐπικαλοῦνται ἐν ταῖς ἑαυτῶν δεήσεσι πρὸς ἀποτροπὴν θυελλῶν τὸ ὄνομα τοῦ Ἠλία. [4]

Ὁ ἀρχικὸς μῦθος, ἐξ οὗ ἀπέρρευσαν αἱ δοξασίαι περὶ διώξεως δράκοντος ὑπὸ τῆς ἀστραπῆς, δύναται βεβαίως νἀναχθῇ εἰς τὴν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἀρίων ἐθνῶν ἐποχήν. Ἡ παλαιτάτη τούτου παραλλαγή, ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς Βέδαις μῦθος περὶ τοῦ φόνου τοῦ ὄφεως (Ahi) ὑπὸ τοῦ Ἴνδρα, ὅπλον ἔχοντος τὴν ἀστραπήν. [5]

Τοιαύτη ἡ βάσις τῶν ἐν ταῖς μυθολογίαις τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν πολυαρίθμων περὶ δρακοντοκτονιῶν μύθων, ὧν ἴχνη σπουδαιότατα διατηροῦνται μέχρι τοῦ νῦν ἐν συναξαρίοις, παραμυθίοις καὶ δημοτικαῖς παραδόσεσιν. [6]

Ἐν ταῖς παραλλαγαῖς ἀξιοσημειώτου δημοτικοῦ ᾄσματος, ἀναγομένου εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον, ἀναφέρεται ἡ σύζυγος τοῦ ἀπειλουμένου νὰ καταβρωθῇ ὑπὸ τοῦ δράκοντος ὡς κόρη τῆς ἀστραπῆς, τοὺς δράκοντας ἐξοντοῦσα· καὶ ὁ δράκων φοβηθεὶς ἀφίησι τὸν σύζυγόν της ἐλεύθερον.

«Καὶ νά 'ξερες, ἅ Δράκοντα, τίνος παιδάκιν εἶμαι;

λέγει ἐν τῇ κυπριακῇ παραλλαγῇ.

Καὶ τῆς 'στραπῆς παιδίν εἶμαι καὶ τῆς βροντῆς ἀγγόνιν
καὶ τῆς χαμηλοπούμπουρης[7] δισάγγονον κι' ἀγγόνιν.
Τώρα 'στράβκω καὶ κάβκω σε, βροντῶ καὶ καταλυῶ σε,
σηκώννω καὶ τὸν ἄνεμον καὶ 'παίρνω τὸν στακτόν σου!»
Ποῦ τ' ἄκουσεν ὁ Δράκοντας πολλὰ ἀκροφοήθη.
—«Καὶ τὴν 'στραπὴν φοοῦμαί την καὶ τὴν βροντὴν περίττου,
καὶ τὴν χαμηλοπούμπουρην περίττου καὶ περίττου.»
Καὶ 'πολοᾶται κ' εἶπέν της τῆς λιερῆς καὶ λέει·
—«Καὶ πιάσε καὶ τὸν κάλον σου κι' ἀμέτε 'ς τὴν εὐχήν μου.» [8]

1 Rosen, αὐτ. σ. 36.—Ἡ λέξις ἑλληνική.

2 W. Schmidt, Das Jahr u. seine Tage σ. 13—16.

3 Klaproth, Reise in den Kaucasus τ. II σ. 606 601. Παρὰ Grimm σ. 145.—Παρὰ τοῖς Ὀσσήταις τοῦ Καυκάσου. (Erman, Archiv z. Kunde Russlands τ. III σ. 429. Παρὰ Klemm, Allgem. Culturgesch. τ. IV σ. 85).

4 Grimm σ 145.

5 Ὑπὸ τοῦ ποτοῦ τούτου μεθυσθεὶς συνέτριψεν ὁ ἀστραπηφόρος Ἴνδρας τὸν περιβάλλοντα τὰ ὕδατα ὄφιν.» (Rigveda II, 19, 2). «Ὦ κραταιὲ διέταμες τῷ κεραυνῷ τὸ ἐν τῇ ἀβύσσῳ ὄφιν» (αὐτ. IV, 17, 7). «Εὗρες, ὦ Ἴνδρα, τὸν Δράκοντα τὸν ἀκόρεστον... διὰ τοῦ κεραυνοῦ σου διατρώσας τοὺς λαγόνας αὐτοῦ·» (αὐτ. IV, 19, 3).

6 Περὶ τούτων ὁμιλοῦμεν ἐν τῷ περὶ Δρακόντων κεφαλαίῳ τῆς Νεοελληνικῆς ἡμῶν μυθολογίας.

7 Ἡ ἰσχυρὰ βροντή, ἡ πλησίον ἀκουομένη.—Πούμπουρη ἴσως συγγενὲς τῷ μπούλβερη, μπούμπερη (Αἰγαῖον πέλαγος) πυρίτης, ἐκ τοῦ pulver.

8 Λουκᾶς σ. 82.

Ἐν δὲ τῇ κερκυραϊκῇ παραλλαγῇ ἐρωτᾷ ὁ δράκοντας.

— «Τίνος παιδὶ μωρή 'σαι σύ, ποῦ κουβεντιάζεις ἔτσι;»
— «Ἡ μάννα μου εἶναι ἡ ἀστραπὴ κι' ὁ ἀφέντης μου τὸ βόλι
κ' ἐγὼ τὸ ἀστροπέλεκο, 'ποῦ καίω τσοὺ δρακόντους.»
— «Τρέχα, Γιαννή μου, 'ς τὸ καλὸ καὶ 'ς τὴν καλὴ τὴν ὥρα,
Τί ἔχω ἀδερφὸ μικρότερο, σκιάζομαι μή το κάψῃ!» 1

Κατὰ τὴν στερεοελλαδικὴν παραλλαγὴν λέγει ἡ σύζυγος τοῦ Δημήτρη πρὸς τὸν Δράκον.

Δημήτραινα τοῦ 'μίλησε καὶ βροντηχτὰ τοῦ λέγει·
— «Τί λές, μωρὲ χαμόδρακε, μωρὲ στοιχειὸ τοῦ βράχου;
'π' ἡ μάννα μ' ἦν ἡ ἀστραπή, κ' ἐγὼ εἶμαι τὸ βροντῆρι·
ὁπ' ἔρριψα καὶ ἔκαψα ἐννιὰ στοιχειὰ καὶ δράκους,
καὶ ἕνας δράκος μ' ἔμεινε, θαρρῶ καὶ εἶσ' ἀτός σου!» 2

Ἐν κρητικῷ δέ τινι ᾄσματι ἡ κόρη λέγει τῷ δράκοντι·

«Ἐγὼ εἶμαι τσ' ἀστραψιᾶς παιδὶ καὶ τσῆ βροντῆς ἀγγόνι,
κι' ὅταν ἀστράφτω καίω σε, κι' ὅταν βροντῶ βουλῶ σε!» 3

Ἠπειρωτικόν τι δ' ᾆσμα, εἰς ἕτερον κλάδον ἀνῆκον τοῦ αὐτοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, ἀναφέρει «γυιὸν τῆς ἀστραπῆς», ἀπειλοῦντα οὕτω Λάμιαν.[4]

Ὅμοιον ᾆσμα ἔχουσι καὶ οἱ ἐν Ἰταλίᾳ Ἀλβανοὶ πιθανῶς ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ἐπῶν παραλαβόντες, ὡς καὶ πολλὰ ἕτερα. Ἀντὶ Δράκοντος ἀναφέρεται ἡ ἀντίστοιχος ἀλβανικὴ clyshèδρα. «Ποιὰ εἶναι ἡ γενιά σου, κόρη; ἐρωτᾷ ἡ clyshèδρα. — Εἶμαι κόρη τῆς σελήνης καὶ πατέρα ἔχω τὸν ἥλιο. Καὶ ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀστραπὴ τοῦ οὐρανοῦ 'ποῦ πέφτω 'ς τὰ βουνὰ καὶ 'ς τοὺς κάμπους»[5].

Τὰς λοιπὰς περὶ βροντῆς ἐκφράσεις, ὅσαι φαίνονται μυθολογικὰς ὑποκρύπτουσαι ἐννοίας, καταγράφομεν ὧδε:

Α'. — «*Ὁ Θεὸς καλιγών' τ' ἄλογό του*»· ἢ «*βροντοῦν τὰ πέταλα ἀπὸ τ' ἄλογο τοῦ Θεοῦ*·» (ἐν Ἀραχώβῃ)· [6] — Τούτου ἀνάλογον ἐν ἀρχαίοις ἑλληνικοῖς μύθοις ἔχομεν μόνον τὸν μῦθον περὶ τοῦ Πηγάσου τοῦ κομίζοντος τὸν κεραυνὸν τῷ Διΐ. — Πρβλ. καὶ τοὺς χλωροὺς ἵππους ἀστραπῆς τοῦ Ἴνδρα. [7] — Ὁ Schwartz [8] παρατίθησιν εἰκόνας γερμανῶν ποιητῶν παριστώντων τὴν βροντὴν ὡς καλπασμὸν ἵππων, ἢ ὡς κρότον ὁπλῶν καὶ ἱππείων πετάλων.— Οἱ Ἀλταϊκοὶ Τάταροι καὶ οἱ Τελεῦται πιστεύουσιν ὅτι ὁ Θεός, ὃν φαντάζονται πολιὸν ἱππέα, ἔχει πολλοὺς ἵππους, καὶ ὅταν ἱππεύῃ ὁ μὲν ποδοβολητὸς προξενεῖ τὴν βροντήν, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν πετάλων σπινθῆρες τὴν ἀστραπήν[9].

1 Κοντός, Ἄσματα δημ. Κερκύρας σ. 12.
2 Ἰατρίδης, Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων σ. 66.
3 Μ. Π. Βρετοῦ Ἐθν. ἡμερολ. 1865 σ. 45.—Βλ. ὅμοια καὶ παρὰ Passow σ. 387—388.
4 Χασιώτ., Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημ. ᾀσμάτων σ. 138.
5 Rada, Rapsodie d'un poema (?) albanese, raccolte nelle colonie del Napoletano. Firenze, 1866 σ. 71—72. Βλ. καὶ σ. 35.
6 Schmidt, Volksl. σ. 33.
7 Mannhardt German. Mythen σ. 120.
8 Schwartz, Naturansch. II σ. 132 κε.
9 Klemm, Allgem. Culturg τ. III σ. 86.

Β'. — «*Ὁ Θεὸς 'παντρεύει τὸν ὑγιό του*» (ἐν Ζακύνθῳ)[1] «*Ὁ Θεὸς 'παντρεύει ταῖς θυγατέραις του*» καὶ πυροβολοῦσι κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ γάμου (ἐν Σύμῃ). — Ἁπλῆ εἰκών, ἄνευ μυθολογικῆς τινος ἐννοίας, παρομοιάζουσα τοὺς ἐν οὐρανοῖς κρότους τοῖς γενομένοις κατὰ τὴν τελετὴν γάμων ἐν ἑλληνικαῖς χώραις.

Γ'. — «*Ὁ Θεὸς κυλάει τάσκιά του εἰς τὸν οὐρανό*» (ἐν Κύπρῳ)· ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος «*ὁ Θεὸς κυλάει τὰ πιθάριά του*»[2]. Παραπλήσια ἐπιφωνοῦσι τὰ παιδία ἐν Ἀμφίσσῃ: «*Κύλα, πάπποῦ, τὰ καρύδια σου*»[2*]—Πρβλ. ὅσα κατωτέρω γράφομεν περὶ τῶν ὀμβροφόρων ἀσκῶν.— Ὁμοίαν ἰδέαν πιθανὸν ὑπονοεῖ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (Νεφ. 375 κέ.) «αὗται (Νεφέλαι) *βροντῶσι κυλινδόμεναι.*»

Δ'. — «*Κυνηγάει ὁ παπποῦλης σου τὴν κυροῦλά σου*» (=μάμμην) λέγουσιν ἐν Πελοποννήσῳ αἱ μητέρες πρὸς τὰ παιδία ἐρωτῶντα περὶ τῆς βροντῆς. Ἡ παιδικὴ αὕτη ἐξήγησις ἐστὶν ἀναμφιβόλως λείψανον παναρχαίας μυθολογικῆς παραστάσεως, καθ' ἣν οἱ τεθνεῶτες προςήρχοντο ἐπίκουροι τῷ θεῷ τῆς βροντῆς. Ἐν τῇ ἰνδικῇ μυθολογίᾳ οἱ Μαρούτ (οἱ ἄνεμοι) καὶ πνεύματα τεθνεώτων συνοδεύουσι τὸν Ἴνδραν. Τοῖς μύθοις τούτοις, οὓς διὰ μακρῶν ἐξετάζει, συγκρίνει ὁ Mannhardt καὶ γερμανικούς τινας περὶ τοῦ wüthenden Heeres.[3] Οἱ Βούλγαροι πιστεύουσιν ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν μετὰ τὸν τοῦ πατρὸς θάνατον γεννηθέντων νηπίων, καταλείπουσαι τὸ κοιμώμενον σῶμα, τρέχουσι πρὸς βοήθειαν τοῦ ἁγ. Ἠλία, διώκοντος Λάμιαν.[4] Συναφὴς τοῖς μύθοις τούτοις ἐστὶν ἡ περὶ βροντῆς θεωρία τῶν Πυθαγορείων, αἰτίαν ταύτης ὑπολαμβανόντων συμπλοκὴν δαιμόνων ἐν τῷ ἀέρι. [5] Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ σεισμοῦ παραπλήσια ἐδόξαζον· «καὶ τὸν σεισμὸν ἐγενεαλόγει (Πυθαγόρας) οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ σύνοδον τεθνεώτων.» [6]

Ε'. — *Βροντὴ ὡς πορδή.* — Ἐκ τοιαύτης παρομοιώσεως, συνδεθείσης μετὰ τῆς δοξασίας περὶ διώξεως δαιμόνων ὑπὸ τῶν ψυχῶν προῆλθεν ἴσως ἡ δημώδης παροιμία «Πότε σκάζει ὁ διάβολος; Ὅταν κλάνουν οἱ 'πεθαμένοι,» ἥτις ἄλλως εἶναι ἀνεξήγητος. — Ὁ Ἀριστοφάνης, ἀφορμὴν ἐκ τῆς παρομοιώσεως ταύτης λαμβάνων, παίζει διὰ μακρῶν ἐν ταῖς Νεφέλαις (στ. 385 —394)· ἀλλὰ καὶ ὁ Σενέκας καὶ ὁ Λουκρήτιος χρῶνται ταύτῃ, [7] γερμανικὴ δέ τις παροιμία χλευάζει αὐτήν[8].

---

1 Schmidt, Volksl. σ. 32.
2 Myriantheus, Die Açvins σ. 141. 2* Παρὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Κόντου.
3 Mannhardt Germ. Mythen σ. 41 κ ε.
4 Rosen, Bulgar. Volksdichtungen σ. 36.
5 Ἰωανν. Λυδ., κ 21 σ. 290. Bekker.—Πρβλ. Σεξτ Ἐμπειρ. Κατὰ μουσικ. ς', 19—20 σ. 360 Fabric. — Βλ. καὶ H. Martin ἐν Revue archéol. 1866 τ 14 σ 261.—Οἱ ἰθαγενεῖς τῶν νήσων Tonga πιστεύουσιν ὅτι παράγεται βροντὴ καὶ ἀστραπή, ὅταν ἐρίζωσιν οἱ θεοί. (Klemm, II, 359).
6 Αἰλιαν., Ποικ. Ἱστ. Δ', 47.
7 Senec., Nat. quaest. 5, 4.—Lucret., 6, 128 παρὰ Kock zu Arist. Wolk. 392.
8 «Einen Furz dem Donnerschlag vergleichen.» (Grimm, Wörterb. σ, 1251 παρὰ Schwartz, Naturansch. II, σ. 124).

Ἀστροπελέκια. — Ὁ λαὸς πιστεύει ὅτι ὅπου καταπίπτει κεραυνὸς σχηματίζονται λίθοι, θαυμασίους κεκτημένοι ἰδιότητας, οὓς καλεῖ *ἀστροπελέκια* ἢ *ἀστροπέλεκα* (ἐκ τοῦ ἀστραπὴ καὶ πέλεκυς). Ἐντεῦθεν συνεκδοχικῶς λέγουσι «πέφτουν ἀστροπελέκια» ἀντὶ τοῦ ἀστράπτει. Τὰ ἀστροπελέκια δέον νὰ μένωσιν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας κεχωσμένα ἐν τῇ γῇ ὅπως ὡριμάσωσιν, ἤτοι σχηματισθῶσιν ἐντελῶς. Τὰ ἀντικείμενα, ἅπερ ὡς ἀστροπελέκια δεικνύουσι, θεωροῦντες ὡς πολύτιμα φυλακτήρια, εἰσὶ κυρίως πελέκεις ἢ βελῶν ἀκωκαὶ ἢ ἄλλα ὅπλα τῆς προϊστορικῆς λιθίνου ἐποχῆς, ὧν ἱκανὰ εὕρηνται ἐν Εὐβοίᾳ πρὸ πάντων καὶ Μαραθῶνι.[1] Σπανιώτατα δὲ ἐκλαμβάνουσιν ὡς ἀστροπελέκια καὶ τεμάχια καρτίου κρυστάλλου (quarz).

Ἡ δοξασία αὕτη ἐστὶν ἀρχαιοτάτη καὶ σχεδὸν παγκοσμία· οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν τὴν ἀστραπὴν πηγὴν γενέσεως[2] καὶ ὑπετίθεσαν ὅτι αὕτη παράγει τὰ ὕδνα[3] καὶ τοὺς μαργαρίτας.[4] Ὅμοιοι μὲ τὰ ἀστροπελέκια ἦσαν οἱ *κεραύνιοι* λεγόμενοι λίθοι, ὡς τοιοῦτοι δ' ἐθεωροῦντο προϊστορικοὶ ἐκ σίληκος πελέκεις ἢ καὶ ἀερόλιθοι.[5] Τούτοις ἀπέδιδον βεβαίως τὰς αὐτὰς θαυμασίας ἰδιότητας, ἃς καὶ ὁ λαὸς νῦν, καὶ ὡς φυλακτήρια εἶχον, ὡς ἀποδεικνύασι δύο πελέκεις, ὧν ὁ μὲν νεολιθικῆς ἐποχῆς, εὑρεθεὶς ἐν Ἀργολίδι καὶ ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν ὑπάρχων, ἐστὶν εἶδος ἀβραξᾶ μετὰ μαγικῶν ἐπιγραφῶν, ὁ δ' ἕτερος, τούτῳ ὅμοιος, τηρεῖται ἐν τῷ βρετανικῷ μουσείῳ.[6] Οἱ ἀρχαῖοι ἐν γένει συνέχεον τοὺς ἀερολίθους τῷ κεραυνῷ,[7] πολλοὶ δὲ συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ κεραυνὸς ἐνσκήπτει ἐνίοτε ἢ καὶ πάντοτε ὡς λίθος ἢ θεῖον·[8] ταὐτὰ ἐπαναλαμβάνουσι καὶ συγγραφεῖς τοῦ μεσαίωνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων.[9] Ὅτι τοιαύτη δοξασία ἐπεκράτει καὶ παρὰ Γερμανοῖς δεικνύουσι καὶ αἱ λέξεις Donnerstein,

1 Βλ. A Dumont, ἐν Revue archéologique 1867 τ. 15, σ. 358.— Γ. Φίνλευ, Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι προϊστορικῆς ἐποχῆς. Ἀθην. 1867.—Heldreich ἐν Zts. f. Ethnologie. Sitzungsberichte 1873 σ. 111 κ. ε.

2 Πρβλ. Grohmann, Apollo Smintheus σ. 6.

3 Τοῖς ὑπὸ H. Martin ἀναφερομένοις συγγραφεῦσι (Θεοφρ. I, 6, 13.—Juven. 5, 116—118. Plin., XIX, 3, 37) πρόσθες καὶ Πλουταρχ. Συμποσιακ. Α', 2 σ. 664.—Εὐτεκνίου, παράφρ. τῶν Ὀππιανοῦ ἁλιευτικῶν Β', 40 σ. 117 Lehrs.

4 Πρόσθες ἐπίσης τοῖς ὑπὸ Martin ἀναφερομένοις συγγραφεῦσι καὶ Τζέτζ., Χιλ. ΙΑ', 160. Φιλῆ, Ζ. ἰδιοτ. 1882—1885. «Ὑγρὸν δὲ ῥυὲν τῷ στομάχῳ τῆς πίννης, | Εἰς ἀστραπῆς ἔλλαμψιν εὑρέθη λίθος. | Κινούμενον δὲ τῇ καθειρχθείσῃ ζέσει, | Εἰς μαρμαρυγὴν ὀργανοῦται μαρμάρου.» — Παρ' ἡμῖν ὁμοίως πιστεύεται ὅτι ἡ πίννα ἐνέχει ἐνίοτε μαργαρίτην.

5 H. Martin, La foudre et le feu St Elme dans l'antiquité ἐν Revue arch. 1865 τ. XII σ. 293.

6 A. Dumont ἐν R. arch 1869 τ. XX σ. 299—300.

7 Martin ἔνθ. ἀν. σ. 293.

8 Αὐτ. 1866 τ. XIII σ. 4 κ. ε. Πρβλ. καὶ Ἰωανν. Ἀντιοχ. ἀπ. 82 ἐν Müller, Fr. hist. gr. τ. Δ'. σ 575.

9 Martin ἔνθ. ἀν. XII σ. 6—7.

Wettestein, Krottenstein κλπ.[1] ἀντὶ τῆς συνηθεστέρας Donnerkeil.[2] Ἐν Lesachthale μάλιστα τῆς Καρινθίας πιστεύουσιν ὅτι ἐν ὥρᾳ καταιγίδος πίπτουσι λίθοι ἐξ οὐρανοῦ.[3] Οἱ Γάλλοι ἔχουσι τὴν λέξιν pierre de foudre. Οἱ Φίννιοι καλοῦσι τοὺς κεραυνοὺς λίθους τοῦ Οὔκκο, θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἀνέμου.[4]

Ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ὁ λαὸς ἀποκαλεῖ τοὺς κεραυνίους λίθους πελέκεις, τοιαύτην δ' ὁμοιότητα παρετήρησαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Ὁ Σώτακος εἷς τῶν ἀρχαιοτέρων περὶ ὀρυκτολογίας γραψάντων, ἐκτὸς τῶν λευκῶν κεραυνίων λίθων ἀναφέρει καὶ ἕτερα δύο εἴδη, ἓν μέλαν καὶ ἕτερον ἐρυθρόν, πελέκει προσόμοιον (ac similes esse securibus).[5] Οὐδόλως ἀπίθανον ὅτι ἡ τοιαύτη παράστασις ἦτο συνήθης τοῖς ἀρχαιοτάτοις μύθοις, τοὐλάχιστον οἱ τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας λαοὶ Κᾶρες καὶ Λυδοὶ ἐλάτρευον τὸν Λαβρανδέα ἢ Λαβράυνδην Δία, ὃν ἀπεκόνιζον φέροντα διπλοῦν πέλεκυν, καὶ οὗ τὸ ὄνομα ἐτυμολογεῖται ἐκ τῆς λυδικῆς ἢ καρικῆς λέξεως λάβρυς, σημαινούσης πέλεκυν. Ἡ λατρεία τοῦ Λαβράυνδου Διὸς ἦν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος διαδεδομένη.[6] Ὁπωσδήποτε λίαν συνήθης ἦν ἡ παράστασις τοῦ κεραυνοῦ ὡς ὅπλου χαλκοῦ. Ἐν ταῖς Βέδαις ἡ ἀστραπή, τὸ ὅπλον τοῦ Ἴνδρα, ἐστὶ χαλκῆ, σιδηρᾶ ἢ χρυσῆ.[7] Κατὰ δὲ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους οἱ Κύκλωπες κατασκευάζουσι τὸν κεραυνὸν τῷ Διί.[8] Ἐν πολλαῖς ἀρχαίαις θρησκευτικαῖς τελεταῖς καὶ δεισιδαίμοσι συνηθείαις τῆς Γερμανίας ἀναφέρεται πέλεκυς, ὡς σύμβολον κεραυνοῦ,[9] θεῖον ὅπλον τοῦ τῆς βροντῆς θεοῦ Thunar (Thòrr).[10] Ἀξιοσημείωτος δὲ καὶ ἡ ὁμοία τῇ τῆς συνηθείας γερμανικὴ λέξις Donneraxt ἀντὶ Donnerkeil.[11]

Σχετικὴ τούτοις ἐστὶν ἡ παρομοίωσις τῆς ἀστραπῆς δόρασιν. Οἱ ναυτικοὶ τῆς Ἑλλάδος λέγουσι πολλάκις· «Ὁ Θεὸς ρίχτει ἀστραπαῖς 'σὰν κονταριαῖς.»[12] Ἡ παράστασις τοῦ κεραυνοῦ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς μύθοις ὡς λόγχη, παρὰ δὲ τοῖς ποιηταῖς ὡς ἔγχους ἢ δόρατος τοῦ Διός ἐστι συνηθεστάτη.[13]

---

1 Grimm, D. M. III σ. 67.—Kubstein etc. Mannhardt, Germ. Myth. 21—22 καὶ 109.
2 Περὶ τῶν Donnerkeil βλ. Mannhardt σ. 10 κ. ἑ. καὶ 109.—Grimm, D. M. σ 163—164 (149).—Ern. Kirchner. Thor's Donnerkeil u. die Steinernen Opfergeräthe des Nordgermanischen Heidenthums. Neu-Strelitz, 1853· ὅστις ὑποστηρίζει ὅτι ἦσαν οὐχὶ ἐργαλεῖα ἀγρίων, ἀλλ' ἀντικείμενα θρησκευτικὸν ἔχοντα σκοπόν, περίαπτα κλπ Τὸ ἓν ὅμως οὐδαμῶς ἀποκλείει τὸ ἕτερον.
3 Zts. f. deutsche mythol τ. III σ. 29.
4 Castrén, Finn. Myth. σ. 42. 43.—Παρὰ τοῖς μαύροις τῆς Ἄκρας. (Klemm, Allgem. Culturg. τ. III σ. 3·9).
5 Παρὰ Πλινίῳ XXXVIII, 9, 135.
6 Βλ. Preller, I, 10?—110 (112 σημ.).—Roscher, Die Gorgonen σ. 78 κ ἑ.
7 Mannhardt, Germ. Mythen. σ. 105—109.
8 Ἡσιοδ., Θεογ. 140.—Ἀπολλοδωρ., Α', 6', 1. Γ', ι', 4.—Roscher, σ. 67 κ. ἑ.
9 Mannhardt σ. 10 κ. ἑ.
10 Αὐτ. σ. 43. 109 κ. ἑ.
11 Grimm, D. M. σ. 163 (149).
12 Κυπριανὸς ἐν Φιλίστορι τ. I σ. 242.
13 Roscher σ. 78 κ. ἑ.—Schwartz, Naturansch II σ. 97 κ. ἑ.

II. ΤΕΛΩΝΙΑ.

Τελώνια (Διόσκουροι, Φλὸξ ἁγίου Ἔλμου). Φθοροποιὰ καὶ δυσοίωνα (Ἑλένη) — Παναγία. — Τελώνια, διάττοντες ἀστέρες.

Τὰ ἠλεκτρικὰ φλόγια, τὰ ἐν ὥρᾳ τρικυμίας πρὸ πάντων ἐπιφαινόμενα ἐν πλοίοις ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ἱστίων ἢ ἐπὶ τῶν κεραιῶν ἀποκαλοῦσιν οἱ ναῦται *Τελώνια* [1] καὶ ἐκλαμβάνουσιν ὡς οἰωνοὺς ἀπαισίους, προαγγέλους κεραυνῶν καὶ τρικυμίας, ἐπιφέροντας παντοίας συμφοράς. Μεταξὺ ἄλλων πιστεύουσιν ὅτι διαφθείρουσι μὲν τὸ πλοῖον, καταστρέφουσι δὲ τοὺς ἱστοὺς καὶ τρώγουσι τοὺς ναύτας. [2] Τούτου δ' ἕνεκα ἐπείγονται ἅμα ἐπιφανέντα ν' ἀπελάσωσι καὶ ἐξαγίσωσι, εἴτε διὰ δεήσεων καὶ θυμιαμάτων, εἴτε διὰ παντοειδῶν μαγγανειῶν· ὅθεν ἐξορκίζουσι ταῦτα διὰ σολομωνικῶν λογίων, καὶ προςπαθοῦσι νὰ ἐκφοβίσωσι πυροβολοῦντες, ἢ κρούοντες σκεύη χαλκᾶ, ἢ ἄλλως θορυβοῦντες. [3]

Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἔμενεν ἀνεξήγητον μέχρι τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, [4] ἀπεδίδετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τοὺς Διοσκούρους, οἵτινες τιμώμενοι ὡς Ἄνακες ἢ Σωτῆρες ἐπήρχοντο ἀρωγοὶ τοῖς ἐν θαλάσσῃ κινδυνεύουσιν, καὶ ὡς τοιοῦτοι συνεχέοντο πολλάκις τοῖς Καβείροις τῶν Σαμοθρακίων μυστηρίων. [5] Ἐν δεινῷ κλύδωνι, κινδυνεύοντες περὶ τῶν ἐσχάτων, ἐπεκαλοῦντο οἱ ναυτιλλόμενοι τῶν Διοσκούρων. Εἰσακουομένης δὲ τῆς δεήσεως, ἐπεφαίνοντο οὗτοι σωτηρίας πρόαγγελοι, ὡς δύο φλόγια, ἐπ' ἄκροις ἱστίοις ἢ κάλως ἢ δοράτων αἰχμαῖς. [6] Ἡ ἀρχὴ δὲ τῶν τοιούτων παραστάσεων ἀνευρίσκεται ἐν τοῖς ἰνδικοῖς μύθοις περὶ τῶν ὑπὸ τῆς τρικυμίας λυτρούντων θεῶν

1 Οὕτω καλοῦνται συλλήβδην πολλὰ δαιμονικὰ ὄντα, ἰδίως δὲ τὰ ἐν τῷ ἀέρι διαιτώμενα καὶ τὰς ἐκεῖθεν διερχομένας ψυχὰς τελωνοῦντα· ὁπόθεν καὶ ἡ λέξις.

2 Καραγιάννη, Δεισιδαιμονίας δοκίμιον σ. 245.

3 Καραγιάννης αὐτ. — Σκ. Βυζαντίου, Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλ. λ. Τελώνιον. — Κ Ζ. Μάτσα, Περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἠλεκτρικῆς ἐν Ἐφημ. τῶν Φιλομαθῶν 1857 ἔτ ΙΕ' σ. 1157.

4 Τὸ φαινόμενον ἐπειράθησαν νὰ ἐξηγήσωσι καὶ οἱ Ἐλεᾶται· ὁ Ξενοκράτης (περὶ τὰ μέσα τῆς ς' ἑκατ. π. Χ.) ἐθεώρει ταῦτα νεφύδρια ἀπαστράπτοντα ἐξ ἰδιαζούσης τινὸς κινήσεως. (Πλουταρχ., π. τῶν ἀρεσκ. φιλοσόφοις Β', 18 καὶ παρ' Εὐσεβ, Εὐαγγ. Προπαρ. ΙΕ, 49. — Στοβ. ἐκλ. φυσ. Α' σ. 514).

5 Preller, Gr. Myth. 2, σ. 107.

6 Preller, αὐτόθι σ. 105 κ. ε. — Piper, Das St. Elmsfeuer. Berlin, 1851. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Poggendorffs Annalen der Physik u. Chemie τ. 82. — Τοῦ αὐτοῦ, Mythol. der christl. Kirche. 1851. § 53 τ Α', 2 σ. 411—433. — Th. Martin, la foudre et le feu St. Elme dans l'antiquité ἐν Revue arch. 1866 τ. 13, σ. 168 κ. ε — Welcker, Gr. Götterlehre. Β', 429—435. — Maury, Hist des religions de la Grèce ant. τ Α' σ. 211. — Creuzer, Religions de l'antiquité; trad. Guigniant τ. Β' σ. 307. — Schweigger, Einleitung in die Mythologie auf dem Standpunkt der Naturwissens. 1836 σ. 286 κ. ε., καὶ ἐν Ersch u. Gruber, Allgem. Encycl. Α', τ. 25 σ. 409 κ. ε.

τῶν ἀνέμων Açvins, οἵτινες καὶ ἐν ἄλλοις ὁμοιάζουσι τοῖς Διοσκούροις.[1] Τὰ ἠλεκτρικὰ ταῦτα φλόγια εἰσὶ γνωστὰ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα φλὸξ τοῦ ἁγίου Ἔλμου (γαλ. le feu St. Elme, ἰταλ. il fuoco di Santo Elmo, γερμ. Sanct Elms Feuer) ἀπὸ τοῦ προστάτου τῶν πλεόντων ἁγίου μάρτυρος Ἐράσμου (λατ. Erasmus, Ermus, ἰτ. Ermo, Elmo), καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς Ἑλένης, ὡς ἀπιθάνως πολλοὶ παραδέχονται.[2]

Ἡ μετάπτωσις τῆς σημασίας τοῦ φαινομένου ἀπὸ αἰσίας εἰς δυσοίωνον καὶ φθοροποιόν, ἐξηγεῖται ἐκ τῆς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συνυπαρχούσης δοξασίας περὶ τῆς Ἑλένης, ὡς ἐκαλεῖτο τρίτον φλόγιον μετὰ τῶν ἄλλων ἐπιφαινόμενον. Ἐν ᾧ τὰ δύο φλόγια ἐθεωροῦντο σωτηρίας προάγγελα, τρία ὁμοῦ ἐπιφαινόμενα ἐνομίζοντο ὀλέθρια καὶ καταστρεπτικά. Ἡ τοιαύτη δοξασία ἀναφέρεται ὑπὸ μεταγενεστέρων σχετικῶς συγγραφέων, καὶ ἠγνοεῖτο πιθανῶς ὑπὸ τῶν παλαιῶν.[3]

Ἀλλὰ καὶ ὡς σωτήριον ἀναφέρεται τὸ φαινόμενον ἔν τινι συναξαρίῳ περιεχομένῳ ἐν τῇ *Ἁμαρτωλῶν σωτηρίᾳ*, ἔνθα τοὺς Διοσκούρους παρίσταται ἀντικαθιστῶσα ἡ Παναγία· τὸ συναξάριον τοῦτο διηγεῖται ὅτι καταληφθέντες ποτὲ ὑπὸ δεινοτάτου κλύδωνος ἔν τινι πλοίῳ ἐπεκαλοῦντο εἰς μάτην πάντων τῶν ἁγίων· εὐθὺς ὅμως ὡς ἐδεήθησαν εἰς τὴν Παναγίαν «βλέπουσιν εἰς τὸ »κατάρτι μίαν *μεγάλην λαμπάδα μὲ τόσον φῶς*, ὁποῦ ἐφώτισεν ὅλον τὸ »πλοῖον καὶ ἐδίωξε τὸ σκότος τῆς νυκτός, κατεπράυνε τὰ ἄγρια κύματα, »καὶ ἔγινε θαυμασίως γαλήνη εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν· καὶ ὅταν ἐξημέρωσεν, »εὑρέθησαν εἰς τὸν λιμένα ὁποῦ ἐποθοῦσαν νὰ φθάσωσιν.»[4] Ἂν καὶ τὸ ψυχωφελὲς συμπίλημα τοῦ Κρητὸς μοναχοῦ Ἀγαπίου τοῦ Λάνδου ἦν προσφιλὲς τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἀνάγνωσμα ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑβδόμης μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ἡ διήγησις αὕτη οὔτε ἐκ δημώδους τινὸς παραδόσεως ἐλήφθη, οὔτε διετηρήθη καθ' ὅσον τοὐλάχιστον εἰξεύρομεν παρὰ τῷ λαῷ. Αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται ῥητῶς μνείαν τῆς πηγῆς, ὁπόθεν ταύτην ἠρύσθη· «Γράφει ὁ Βικέντιος εἰς τὸν καθρέπτην τῶν ἱστορικῶν·» εἶναι δὲ τὸ γνωστὸν βιβλίον τοῦ Vicentii Bellovacensis· περιέχεται δ' ἐπὶ λέξει σχεδὸν καὶ ἐν τῷ De miraculis S. Mariae (κεφ. 28) τοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ Priflingen παρὰ τὸ Regensburg κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ζήσαντος ἱερέως Πόθου.[5]

1 Βλ. Myriantheus, Die Açvins. München, 1876 σ. 155—182. «Die Vorstellung von dem Sturm, und die Açvins als Retter aus demselben.»

2 Piper, Myth. σ. 432.

3 Σωσίβιος παρὰ Σχολ. Εὐριπ. Ὀρεστ. 1637 «ὅτι καὶ ἡ Ἑλένη τοῖς χειμαζομένοις κατὰ θάλασσαν ἐπήκοός ἐστι, κατὰ Εὐριπίδην σεσημείωται· ὁ μέν τοι Σωσίβιος ἔμπαλιν οἴεται οὐκ εὐμενῶς αὐτὴν ἐπιφαίνεσθαι.»— Plin., Nat. H. 2, 101. — Mythogr. lat. 2, 132 (Preller, 2 σ. 106). Πρβλ. Stat. Thebaid. 2, 791 — 793.— Porphyrio ad Hor. Carm. I, iii, 2. (Β. Schmidt, Volks. σ. 174).

4 Ἁμαρτωλῶν Σωτηρία Μέρ. Γ' κεφ. 63. Βεν. 1857 σ. 389.

5 Bern. Pez, ven. Agnetis Blanbekin vita et revelationes. Access. Pothonis liber de miraculis S. Dei genitricis Mariae. (Viennae, 1731 8ον) σ. 363—365.

ἀλλὰ καὶ γερμανική τις ἔμμετρος διήγησις τοῦ αὐτοῦ θαύματος σώζεται, κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ποιηθεῖσα.[1]

Ὁ Δουκάγγιος ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ αὐτοῦ (λ. Τελώνιον) παρατίθησι περικοπὰς ἀνεκδότου Ἀστρονομικοῦ κανόνος, (κώδ. 3004 παρισινῆς βιβλ.), ἄγνωστον τίνος ἐποχῆς, ἐν αἷς ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς πειρᾶται νὰ ἀναιρέσῃ τὴν δημώδη προφανῶς θεωρίαν, ὅτι οἱ διάττοντες ἀστέρες εἰσὶ τελώνια. «Τὰ »φαινόμενα ἄστρα καὶ πίπτουσιν· τινὲς λέγουσιν ὅτι ἀστέρες εἰσίν· *ἄλλοι »δὲ λέγουσιν ὅτι τελώνιά εἰσιν πονηρά*. Οὔτε ἀστέρες εἰσίν, οὔτε τελώνια, »ἀλλὰ ἀποκόμματά εἰσιν τοῦ οὐρανίου πυρός·» καὶ κατωτέρω· «Ἀστέρες »δὲ οὐδέποτε πίπτουσιν, εἰμὴ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ· τότε γὰρ καὶ »ἀστέρες πεσοῦνται, ὁμοίως καὶ τὰ τελώνια πνεύματα πεσοῦνται ἐν τῷ πυρὶ »(τῷ) αἰωνίῳ.» Ἡ σχέσις τῆς δοξασίας ταύτης μετὰ τῆς καθ' ἡμᾶς περὶ τελωνίων εἶναι κατάδηλος. Οἱ Διόσκουροι ἀπεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἀστέρες· «Διόσκουροι — καὶ ἀστέρες οἱ τοῖς ναυτιλλομένοις φαινόμενοι» (Ἡσυχ.) «εἶδον δὲ καὶ Διοσκούρους ἐπὶ νεὼς ἀστέρας λαμπροὺς ἰθύνοντας τὴν ναῦν χειμαζομένην·»[2] ἀστέρες ὅμως οὐχὶ ἀληθινοί, ἀλλὰ μᾶλλον φλόγια ἄστρασι προσόμοια.[3] Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ ἀστερισμὸς τῶν Διδύμων μόνον παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις καὶ πάλιν οὐχὶ παρ' ἅπασι τοῖς ἀστρονόμοις φέρει τὸ ὄνομα τῶν Διοσκούρων.[4]

III. ΒΡΟΧΗ.

Βρέχει ὁ Θεός. — Καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ. — Σεῖσμα οὐρανοῦ. — Κόσκινον. — Ἀσκοὶ κλπ.

Ἐκ τῶν ἐκφράσεων τῆς κοινῆς γλώσσης πρὸς δήλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ βρέχειν, αἵτινες ἐπήγασαν προδήλως ἐξ ἀρχαιοτάτων μυθολογικῶν παραστάσεων, εἰξεύρομεν μόνον τὰς ἀκολούθους.

Α'. *Βρέχει ὁ Θεός*.

Ἡ συνηθεστάτη ἔκφρασις, ἣ παράβαλλε τὸ *ὕει ὁ Ζεύς* τῶν παλαιῶν. «Βρέχει ὁ Θεός» «ἔρρηξεν[5] ὁ Θεὸς ἕνα νερό,[6]» Ἡ ραγδαία βροχὴ καλεῖται

1 Piper, Myth. I, 2 σ. 425.

2 Μάξιμ. Τύρ. ΙΕ', 7. Βλ. καὶ ἄλλα χωρία παρὰ Preller, Gr. Myth. II, σ. 106.

3 «Quasi stellæ velo insidentes» (Senec. Nat. Qu. I, 1, 11). — Πρβλ. Πλουταρχ., π. τῶν ἀρεσκ. φιλοσ. Β', 18 «Ξενοφάνης τοὺς ἐπὶ τῶν πλοίων φαινομένους οἷον ἀστέρας.» Preller, ἔνθ. ἀν.

4 Preller, ἔνθ. ἀν.

5 Ἡ λέξις ρήχνω ἢ ρήγνω παράγεται ἀναμφιβόλως ἐκ ρίζης ραγ (Πρβλ. ρηγνύω, ραγίζω) καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ρίπτω (κοινῶς ρίφτω, ρίχτω).

6 Ἀντὶ τοῦ ὕδωρ ὁ λαὸς λέγει πάντοτε νερό.— Ναρὰ κρηναῖα ποτὰ ἐν ἀποσπ. Σοφοκλέους (Ἐτυμολ. μεγ. σ. 597,43. «Ναρὸν τὸ ὑγρόν... καὶ ἴσως ἡ συνήθεια τρέψασα τὸ α εἰς ε λέγει νερόν.» Πρβλ. καὶ Νηρηΐς, Νηρεύς, νηρίτης.

θεοποντιλὰ ἢ οὐδετέρως *θεοπόντι*, τὸ δ' ὄμβριον *θεϊκὸ* ἢ *θεοτικὸ* νερό[1], πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ φρεατιαίου ἢ πηγαίου (*πηγαδίσιο, βρυσίσιο*).

Ὅταν ἀνομβρία μαστίζῃ τὴν χώραν, ἀπευθύνουσι τῷ Θεῷ παρακλήσεις καὶ λιτανείας, ἵνα πέμψῃ βροχήν. Ἀρχαϊκὸν δ' ὅλως χαρακτῆρα φέρει τὸ ἔθιμον τῆς Περπερούνας, περὶ οὗ ἐν ἐκτάσει διαλαμβάνομεν ἐν τῷ περὶ λατρείας τμήματι τῶν ἡμετέρων περὶ τοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μελετῶν[2].

Ἡ ἀνομβρία εἶναι ἔνδειξις θείας ὀργῆς. Ἐν ἠπειρωτικῷ ᾄσματι λέγει τις, ἀποτρέπων ἀπὸ ἀνοσίου πράξεως·

Τσώπα —
Γιατὶ μᾶς 'κούει ὁ θεός, τρεῖς χρόνους δὲ σταλάζει,
Γιατὶ μᾶς 'κούει κ' ἡ μαύρη γῆς, τρεῖς χρόνους δὲν ἀνθίζει κτλ. 3

ἔνθα τὸ *σταλάζει* (οὐδὲ σταλαγμὸν ὕδατος ῥίπτει) κατ' ἐπίτασιν ἀντὶ τοῦ βρέχει.

Ἐν κρητικῷ διστίχῳ φέρονται τὰ ἑξῆς·

Ἐγὼ ἀγαπῶ σε, μὰ τὸ ναὶς, 4 ὁ Κύριος τὸ κατέχει,
Ἐκεῖνος ἀποῦ συννεφιᾷ κι' ἀποβροντᾷ καὶ βρέχει. 5

«Ὁ παλαιὸς Ζεὺς αὐτότατος, ὡς *νεφεληγερέτης, ὑψιβρεμέτης* καὶ *ὑέτιος*.»[6]

Β'. — Ἡ βροχὴ κατέρχεται ἐξ ὀπῶν ἐν τῷ οὐρανίῳ θόλῳ. — Ἴσως ἡ δοξασία αὕτη ἐπήγασεν ἐκ τῶν ἐν τῇ Βίβλῳ ἀναφερομένων καταρρακτῶν τοῦ οὐρανοῦ.[7] Τινὲς τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς βίβλου βασιζόμενοι διετείνοντο ὅτι τὸ στερέωμα ὑποβαστάζει στρῶμα ὕδατος, καὶ ὅτι ἔχει ὀπὰς καὶ καταπακτὰς ἐξ ὧν τὸ ὕδωρ ἐκρέει καὶ πίπτει εἰς ὑετὸν, ὅταν ὁ Θεὸς θέλῃ[8].

Γ'. — Ἐκ τοῦ ἀκολούθου κρητικοῦ ᾄσματος φαίνεται, ὅτι ὁ οὐρανὸς ὑποτίθεται ὡς λεκάνη ἢ δεξαμενὴ πλήρης ὕδατος, ἧς σειομένης σχηματίζονται τὰ νέφη, καταπίπτοντα εἰς βροχὴν ἢ χιόνα.

Νἄχεν ἡ γῆς πατήματα*, κι' ὁ οὐρανὸς κερκέλια**,
νὰ πάθιουν*** τὰ πατήματα, νά πιανα τὰ κερκέλια,
νἀνέβαινα 'ς τὸν οὐρανὸ, νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω,
νὰ παίξω σεῖσμα τοὐρανοῦ, νὰ 'βγάλῃ μαῦρα νέφη,
νὰ βρέξῃ χιόνι καὶ νερό, κι' ἀτίμητο χρυσάφι. 9

1 Πρβλ. «τὸ ἐκ Διὸς ὕδωρ» (Θεοφρ. 2, 6, 5· Schmidt Volks. I, 29).

2 Ἐν τοῖς ᾄσμασι τοῖς ψαλλομένοις, ἐν ᾧ περιάγεται ἡ Περπεροῦνα, ἐπαναλαμβάνεται συχνάκις ἡ δέησις «Θιέ μου, βρέξε μιὰ βροχή.»

3 Χασιώτ. σ. 62 ἀρ. 15.

4 Μὰ τὸ ναί. Ὁ Pashley παρανοήσας γράφει μὰ τὸν ἕς!

5 Pashley, Travels in Crete I σ. 249. — Passow, Δίστιχ. ἀρ. 242 σ. 506.

6 Schmidt, Volksl. d. Neugr. σ. 30.

7 Γενεσ., Ζ', 11. Η', 2. — Ψαλμ. ΟΖ', 27. Βλ. καὶ Schleusner, Novus Thes. Vet. Test. τ. 3 σ. 91, 251, 252.

8 Letronne, Des opinions cosmographiques des pères de l'église, ἐν Revue des deux Mondes 1834 τ. I σ. 616—617. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς Νεοσηλανδοὺς τὸ ὕδωρ κατέρχεται ἐξ οὐρανοῦ διὰ χαράδος ἢ ὀπῆς (Tylor, Civilis. primitive τ. II σ. 92).

9 Jeannaraki, Kret. Volkslieder σ. 150 ἀρ. 159.

* Βαθμίδας. ** Κρίκους *** Ἐπάτουν.

Σημειωτέα καὶ ἡ τελευταία φράσις περὶ χρυσῆς βροχῆς· ἐκ τοιαύτης μυθολογικῆς παραστάσεως διεπλάσθησαν ἱκανοὶ ἀρχαῖοι μῦθοι. (Νέφη ὡς χρυσὸς ἢ θησαυρός, Ζεὺς ὡς χρυσῆ βροχὴ κλπ.).

Δ'. — *Ἡ βροχὴ πίπτει διὰ κοσκίνου.* — «Τὸ ῥήχνει μὲ τὸ κόσκινο», (ὑπονοεῖται τὸ νερό). — «Ὁ Θεὸς τὸ ῥήχνει μὲ τὸ ῥεμμόνι»[1], ὁπόθεν καὶ ἡ παροιμία· «Τὸ ῥεμμόνι τοῦ Θεοῦ ἔχει μεγάλαις τρύπαις». — Ἐν Παρνασίδι μυθολογοῦσιν ὅτι ὁ ἄνεμος Βορρᾶς κρατεῖ κόσκινον, δι' οὗ κατασκευάζει καὶ *ῥεμμονίζει τὸ χαλάζι*· ὁ δὲ Νότος ἔχει *ἀσκιὰ* ἅτινα διὰ τῶν Νεφελῶν (Σύγνεφα) ῥίπτει εἰς τὴν θάλασσαν, πληροῖ ὕδατος, κομίζει εἰς τὰ ἄνω εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐκεῖθεν ἔκ τινος ὡρισμένου μέρους κενοῖ ταῦτα διὰ διαφόρων κοσκίνων ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτως ὥστε, ὅταν μὲν κατέρχηται λεπτὴ βροχή, *ψιλὴ βροχή*, *ψαχάδα* (ψεκὰς)[2], τότε μεταχειρίζεται τὴν *σῆτα*[3], ὅταν δὲ βρέχῃ, μεταχειρίζεται τὸ κόσκινον, καὶ ὅταν καταπίπτῃ ὑετὸς πολὺς τὸ *ῥεμμόνι*, δῆλον ὅτι τὸ μέγεθος ἑκάστης σταγόνος ἐστὶν ἀνάλογον τῶν ὀπῶν τῶν διαφόρων κοσκίνων. Τέλος ἐπὶ ῥαγδαίου ὄμβρου λέγουσιν ὅτι ὁ Νότος κενοῖ τοὺς ἀσκοὺς αὐτοῦ ἐντελῶς[4].

Τοιαῦται ἰδέαι ἐπεκράτουν παρὰ τοῖς ἁπλοϊκωτέροις καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς δείκνυσι τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους «διὰ *κοσκίνου* οὐρεῖν»[5]. Αὕτη δέ, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι ἐν ταῖς Νεφέλαις γελοῖαι θεωρίαι περὶ ὑετοῦ καὶ βροντῆς δὲν εἶναι κωμικαὶ ἐπίνοιαι τοῦ ποιητοῦ, ὥς τινες ὑπέλαβον, ἀλλὰ διακωμῳδούμεναι δημώδεις προλήψεις, πράγματι ὑφιστάμεναι. Διότι αἱ πλεῖσται τούτων, ὡς καὶ παρακατιόντες θὰ ἴδωμεν, σώζονται μέχρι τοῦδε παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ, ἄλλαι μὲν κατὰ γράμμα πιστευόμεναι, ἄλλαι δὲ διατηρηθεῖσαι ἐν ἀστείαις ἐκφράσεσι μόνον.

Ἐκ βυζαντιακῶν συγγραφέων βλέπομεν ὅτι ἡ περὶ κοσκίνου τῆς βροχῆς δοξασία ἐξηκολούθει ὑφισταμένη ἐν Ἑλλάδι καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Παρὰ Θεοδωρήτῳ (Περὶ προνοίας Α', σ. 32) περιγράφεται ὁ Θεός, οἱόν τινι *κοσκίνῳ* διαιρῶν τῶν νεφῶν τὰς ὠδῖνας». Ἰδιαιτέρας προσοχῆς δ' ἄξιόν ἐστι τὸ ἑπόμενον χωρίον τοῦ Ψελλοῦ, ἐν ᾧ φαίνεται συνταὔτισις τῶν ἰδεῶν περὶ ὀπῶν τοῦ Οὐρανοῦ (σελ. 601) καὶ κοσκίνου. «Τοσοῦτος γὰρ αὐχμὸς σοφίας ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ἐγένετο, καὶ οὕτω πάντες ἐπὶ τὴν τοῦ ἀμαθεστάτου ταύτην ἐπιστήμην κοινῶς συνηλάθησαν, ὥστε *τοὺς πολλοὺς οἴεσθαι* μὴ καὶ τὸν ὑετὸν ἐκ τῶν νεφῶν καταρρήγνυσθαι, ἀλλά, κατὰ τὸ Ἐρατοσθένους *κόσκινον, διατετρῆσθαι τὸν οὐρανόν, κἀκεῖθεν ταῖς χερσὶν ἀποθλίβοντα τὸ ὕδωρ διηθεῖν*»[6].

1 Ῥεμμόνι (ἐκ τοῦ ῥήγνυμι, ῥῆγμα;) εἶδος κοσκίνου μεγάλας ἔχοντος ὀπάς. — Ἐν Πελοποννήσῳ δρημμόνι.

2 Τὸ ῥῆμα ψαχαδιάζει, ὅπερ καὶ ψιχαλίζει λέγεται. (Ἐκ τοῦ ψίξ ψιχός).

3 Σῆτα (ἐκ τοῦ σήθω ἴσως) λεπτότατον κόσκινον. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος λέγεται κρησάρα (ἀρχ. κρησέρα).

4 Γ. Κρέμος ἐν Ν. Ἑλλάδι ἀρ. 35.

5 Ἀριστοφ., Νεφ. 373.

6 Ψελλοῦ, πρὸς μαθητὰς ἀμελοῦντας σ. 150—151. Boissonade.—Τὸ ὄνομα τοῦ Ἐρατοσθένους καὶ τὸ λογοπαίγνιον ἀναφέρονται βεβαίως ἐπιδείξεως χάριν.

Τὸ κόσκινον εἶναι σύμβολον νέφους[1], τοῦτο δὲ προδήλως καταφαίνεται καὶ ἔκ τινος δημοτικοῦ ᾄσματος, ἐν ᾧ ἐκ νέφους καὶ οὐχὶ ἐκ κοσκίνων ἀναφέρεται ὅτι προέρχονται τὰ διάφορα τῆς βροχῆς καὶ τῆς χαλάζης εἴδη.

Γιὰ ἰδὲς τί μαῦρο σύγνεφο, 'πῶργετ' ἀχ' τὸ μπουγάζι*
βαστάει χιόνι καὶ βροχὴ καὶ φτερωτὸ χαλάζι.
Τὸ χιόνι ρήχνει 'ς τὰ βουνὰ καὶ τὴ βροχὴ 'ς τοὺς κάμπους,
κι' αὐτὸ τὸ πετροχάλαζο 'ς τὴ μέση τῆς θαλάσσους.[2]

Οὐχὶ ἄσχετα τῇ παραστάσει ταύτῃ φαίνονται τὰ μυθολογήματα περὶ τοῦ τῶν Δαναΐδων πίθου ἢ κοσκίνου (;) Πρβλ. Πλάτ. Πολιτ. ΙΑ', 362. «Τοὺς ἀνοσίους ἐν ᾅδου κοσκίνῳ ὕδωρ φέρειν ἀναγκάζουσι»· καὶ τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν «κοσκίνῳ ὕδωρ ἀντλεῖν».—Ἀνάλογα ἀπαντῶμεν καὶ ἐν τῇ ἰνδικῇ μυθολογίᾳ. «Οἱ Ἀσβὶν κατέχεον τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ πετάλου τοῦ κραταιοῦ ἵππου, ὡς ἀπὸ ἠθμοῦ kâratarât»[3]. Κατὰ τὸν Macpherson, ὁ Pidju Pennu, ὁ θεὸς τοῦ ὑετοῦ παρὰ τοῖς Kshonds, ἀναπτυόμενος ἐν οὐρανῷ καταχέει τὰ ὕδατα διὰ κοσκίνου»[4]. Ὁμοιότατοι ταῖς ἑλληνικαῖς εἰσὶν ἑλβετικαί τινες ἐκφράσεις περὶ βροχῆς. Ἐπὶ πολλοῦ ὄμβρου λέγουσιν ἐν Ἑλβετίᾳ «es schütte mit allen Kübeln und Gelten», ἐπὶ δὲ λεπτῆς βροχῆς «es rinnt durch Seiher, Sieb und Korb»[5]. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀλταϊκοῖς λαοῖς δὲν ἦσαν ξέναι τοιαῦται παραστάσεις. Ἐν τῷ φιννικῷ ἔπει Καλεβάλᾳ ἀναφέρεται ὅτι ἡ θεότης Uutar ἀπὸ τῶν ὑψίστων τοῦ οὐρανοῦ μερῶν καταχέει ἐπὶ τὴν γῆν *διὰ κοσκίνου* δρόσον[6].

Ε'.—*Βρέχει κενουμένων ἄνωθεν ἀσκῶν.*—Ἐπὶ ῥαγδαίου ὑετοῦ λέγουσι: «Τὸ ῥήχνει μὲ τ' ἀσκὶ» ἢ «μὲ τάσκιὰ» ἢ «μὲ τὸ 'σκόπουλο» (Γαλαξείδιον).—«Ὁ Θεὸς τὸ ῥήχνει μὲ τὸ δερμάτι» (ἀσκόν. Ἐν Ἀραχώβῃ). Ἀνωτέρω δ' ἐποιησάμεθα λόγον περὶ τῶν μυθολογουμένων ἀσκῶν τῆς βροχῆς τοῦ Νότου.

Ἐκ τῆς παραστάσεως τῶν νεφῶν ὡς ἀσκῶν ἢ δερμάτων. Πρβλ. τὸν ἀσκὸν τοῦ Αἰόλου, καὶ τὰς προσφιλεῖς ἀρχαίοις ποιηταῖς παρομοιώσεις νεφῶν ἐρίοις[7], τὴν τοῦ Διὸς αἰγίδα κλπ.—Ἐν τοῖς Βέδαις ἀναφέρονται ἀσκοὶ προσδεδεμένοι εἰς τὸ ἅρμα τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑετοῦ Parjanya, ἐπίσης δ' εἰκὼν νέφους ἐστὶν ὁ ἡδέος ποτοῦ μεστὸς ἀσκός, ὃν φέρουσιν οἱ Açvins[8]. Ἀνάλογοι παραστάσεις ἀπαντῶσι καὶ παρὰ σημιτικοῖς ἔθνεσιν[9].

1 Βλ. καὶ L. Laistner, Nebelsagen. (Stuttg. 1879) σ. 51. 233.
2 Χασιώτης σ. 173 ἀρ. 3. * Στόμιον στενὸν θαλάσσης.
3 Myriantheus, Die Açvins. München, 1876 σ. 152.
4 Macpherson, India σ. 357. Παρὰ Myriantheus αὐτ. σ. 153.
5 Rochholz, Naturmythen 55.
6 Kalevala ῥουν. XIX, στ. 137—142. XLII, 338—344. Παρὰ Castrén, Finn. Myth. σ. 67—68.
7 Βλ. ἐν ἐκτάσει Mannhardt, Roggenwolf u. Roggenhund. Danzig, 1866. σ. 51—52.— Schwartz, Naturansch. II σ. 1—2.
8 Myriantheus σ. 135 κ. ἑ.— Πρβλ. Max Müller, Essays. Lpz. 1869 τ. II σ. 159 παρὰ Schwartz B', 1. «Ἔν τισι χωρίοις τοῦ Βέδα καλεῖται τὸ ὀμβροφόρον νέφος «μέλαν δέρμα», ἀλλαχοῦ δὲ τῆς αὐτῆς ἱερᾶς βίβλου «ὀμβροδότειρα καὶ γονοποιὸς δορά».
9 Le livre de Job κεφ. 38 σ. 171, traduction Renan· «Qui incline les urnes du ciel?» ἔνθα ὁ μεταφραστὴς σημειοῖ ὅτι καὶ Ἄραβες καὶ Ἑβραῖοι φαντάζονται τὰ ὀμβροφόρα νέφη ὡς ἀσκοὺς ἢ στάμνους πλήρεις ὕδατος.

ϛ'. — Ἐπὶ συνεχοῦς καὶ ἀδιαλείπτου βροχῆς οἱ χυδαιότεροι λέγουσιν ἀστειζόμενοι «κατουράει ὁ Θεός»· ἐν Ἀραχώβῃ μάλιστα προστιθέασι «μὲ τὸ κόσκινον»[1]. Ἐν Μεσσηνίᾳ ὁ τοιοῦτος καιρὸς καλεῖται «Κατουρλιᾶς» καὶ ἀλλαχοῦ «Κατουρλῆς».

Αἱ ἐκφράσεις αὗται δὲν προῆλθον ἁπλῶς ἐκ βαναύσου παρομοιώσεως, ἀλλὰ πιθανῶς ἐκ παναρχαιοτάτης δοξασίας, βαθμηδὸν ἀπολεσάσης τὴν ἑαυτῆς σημασίαν καὶ εἰς ἀστειότητα μεταπεσούσης. Παρὰ τοῖς Καμτσαδάλοις πιστεύεται ὅτι οἱ ὄμβροι καὶ ἡ χάλαζα εἰσὶν οὖρα τῶν θεῶν τοῦ ἀέρος[2]. Γνωστὸν δ' ὅτι ὁ Στρεψιάδης παρ' Ἀριστοφάνει ἀφελῶς ὁμολογεῖ ὅτι συνεμερίζετο τὴν ἰδέαν ταύτην.

καίτοι πρότερον τὸν Δί' ἀληθῶς ᾤμην διὰ κοσκίνου οὐρεῖν.

Ὅμοιαι ἐκφράσεις εἰσὶ συνήθεις καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ[3].

IV ΙΡΙΣ.

Ἶρις εὔνους τοῖς ἀνθρώποις. — Ὕβρεις (ὑπερβαίνειν· δακτυλοδεικτεῖν). — Γεωργικὰ προμηνύματα. — Χρυσὸς εἰς τὴν βάσιν τῆς Ἴριδος. — Ὀνομασίαι (τόξον·ζώνη).

Ἡ Ἶρις, κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους, ἔχει τὰς ἰδιότητας ἐμψύχου ὄντος· εἶναι εὔνους τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς ζῴοις καὶ τοῖς φυτοῖς, ἀλλὰ καὶ τιμωρεῖ ἀμειλίκτως πάντα τολμήσοντα νὰ ὑβρίσῃ αὐτήν. Διηγοῦνται ὅτι ἔζη ἄλλοτε ἓν παλληκάρι, τὸ ὁποῖον ἦτο τόσον ἀνδρειωμένον καὶ τόσον ὑπερήφανον, ὥστε ἐτόλμησε καὶ αὐτὴν τὴν Ἴριδα νὰ ὑπερπηδήσῃ· εὐθὺς ὅμως ὡς *ἐδρασκέλισεν*

1 Κρέμος, ἔνθ' ἀν. ἀρ. 35 — Βλ. καὶ B. Schmidt, Volksl. Neugr. σ. 31. «Ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν Ἀραχώβῃ ἀντὶ τοῦ βρέχει (;) λέγουσι καὶ κατουράει ὁ Θεός· ἐπὶ πολλοῦ δὲ καὶ διηνεκοῦς ὄμβρου συνήθεις εἰσὶ φράσεις τοιαῦται «Τσούρ, τσούρ, τσούρ, κατουρῶντας ὁ Θεὸς μᾶς σάπισι». -Τὸ «κατουράει ὁ Θεὸς» ὅμως ἐν Ἀραχώβῃ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τὴν δευτέραν φράσιν, λέγουσι μόνον ἐπὶ διηνεκοῦς βροχῆς.

2 Schwartz ἐν Zts. f. Ethnologie 1875 σ. 403. — Meiners, ἐν Götting. hist. Magazin. Hannover, 1787 τ. I σ 119 παρὰ Schwartz, Naturan. I, 260.

3 Ἱκανὰς τούτων περισυνήγαγεν ὁ Mannhardt Roggenwolf u. Roggenhund σ. 40). «Ἐν Ἄνω Παλατινάτῳ λέγουσιν ἐπὶ πολλοῦ ὄμβρου· «Πάλιν κατουροῦν ἐκεῖ ἀπάνω», nu pissen sie da oben all wieder (Schönwerth, Aus der Oberpfanlz Γ', 20). Ὁ Ἅγιος Μεδάρδος, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς του πολλάκις βρέχει, ἀποκαλεῖται ἐν Τιρόλῳ Heubrunzer. (Zingerle, Sitten, Bräuche, Meinungen. 101, 763). Ὁμοίως καὶ ἐν Πικαρδίᾳ: «Saint Médard est un grand pissard». (Reinberg-Düringsfeld, Wetter im Sprichwort p. 141). Ἂν κατὰ τὴν 13 Ἰουλίου βρέχῃ λέγουσιν ἐν Κολωνίᾳ: «Margriht hät en de Nösz gepess (Ἡ Μαργαρίτα ἐκατούρησε τα καρύδια). Ἀλλαχοῦ δὲ τοῦ Ῥήνου ἂν βρέξῃ κατὰ τὴν 10 Ἰουνίου «Margarete pissl in die Nüsse» Πιστεύουσι δὲ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιστάσει ὅτι ἡ βροχὴ θὰ διαρκέσῃ τέσσαρας ἑβδομάδας, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὅτι 14 ἡμέρας καὶ θὰ καταστρέψῃ τὰ κάρυα. (Reinsberg αὐτ 146. 154). Ἐν τῇ κομητείᾳ Mark ἡ αὐτὴ πρόληψις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας Μαγδαληνῆς (22 Ἰουνίου). «Sünte Magdelena pisset in de Nuete» Wœste, Volksüberlief. p. 61). — Βλ. προσέτι Wolf, Beitr z. deutschen Myth. Β' σ. 103. — Schwartz, Der heutige Volksglaube σ 77 κ ε Ursprung d. Mythol. σ. 7 κ. ε. Naturansch. 1864 τ. Α' σ. 138. 258 κ. ε. ὅστις ἀναγνωρίζει σχέσιν τῶν ἰδεῶν τούτων πρὸς τοὺς ἀρχαίους μύθους περὶ γενέσεως τοῦ Ὠρίωνος καὶ περὶ τῆς γονῆς τοῦ Μίνωος.

αὐτὴν ἀπὸ ἥρωος κρατίστου ἐγένετο γυνὴ εὐειδὴς μέν, ἀλλ' οὕτως ἀλαπαδνή, ὥστε οὐδὲ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἀνθρώπων τὴν ὕβριν ἐδύνατο νἀποκρούσῃ. Διότι ὅστις *ἀδρασκελίσῃ* τὴν Ἶριδα μεταβάλλει πάραυτα φύσιν, ἀπὸ ἀνδρὸς εἰς γυναῖκα μεταμορφούμενος καὶ ἀπὸ γυναικὸς εἰς ἄνδρα[1]. Ἡ αὐτὴ δοξασία ἐπικρατεῖ καὶ παρὰ Σέρβοις[2] καὶ Ἀλβανοῖς[3].

Τὸ *ἀδρασκέλισμα* θεωρεῖται ὑβριστικόν, διότι ὑπάρχει πρόληψις ὅτι ἐπιφέρει ὄλεθρον. Παρ' ἡμῖν παρατηρεῖται ἡ πρόληψις αὕτη εἰς πολλὰς περιστάσεις τοῦ βίου· ἂν ὑπερπηδήσῃ τις κάλαμον ἁλιευτικόν, ἢ ἄλλο οἱονδήποτε ἐργαλεῖον πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ ἐπὶ τὰ βήματά του, διότι ἄλλως οὐδὲν τελεσφορεῖ· ὑπερπηδῶν δ' ἔγκυον «ἀνοίγει τὸν δρόμον εἰς τὰς Νεράιδας» ἢ καθίστησιν ἐπικίνδυνον τὸν τοκετόν· ἡ γυνὴ σπεύδει ἀμέσως νὰ φωνάζῃ «'ξαδρασκέλα με, γιατὶ δὲν κάνει»[4]. Τὰ παιδία, «ἂν *δρασκελισθοῦν* δὲν μεγαλώνουν»· ἐν Κύπρῳ ὁ διασκελιζόμενος πτύει πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ[5]. Παράδοξος δ' ἡ πρόληψις, καθ' ἣν οἱ διασκελισθέντες ὑπὸ γάτας νεκροὶ γίνονται βρυκόλακες[6], ἧς ἀνάλογος ἐπικρατεῖ ἐν Μεσσηνίᾳ, καθ' ἣν σὰν κυλιέται γαϊδοῦρα, ὅποιος πηδήσῃ ἀπὸ 'πάνου της δὲν λυώνει». Ἡ πρόληψις ὑπάρχει καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς· ἐν Γερμανίᾳ: «παιδίον οὗ ἄνω ἐπήδησαν δὲν μεγαλώνει»[7]. Τὸ αὐτὸ πιστεύουσι καὶ οἱ Βοημοί[8], κατὰ δὲ τοὺς Ἐσθωνοὺς οὐ μόνον παρακωλύεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ παιδός, ἀλλὰ καὶ δύσμορφον τοῦτο γεννᾶται[9]. Οἱ Ἄραβες νομίζουσιν ὅτι ὁ διερχόμενος καταλείπει τῷ ἐκτάδην κειμένῳ τὰς ἑαυτοῦ ἀσθενείας καὶ πρέπει νὰ ὑπερπηδήσῃ καὶ οὗτος ἐκεῖνον, ἵνα ἐξουδετερώσῃ τὸ κακόν[10].

Τὴν πρόληψιν περὶ τοῦ μὴ δακτυλοδεικτεῖν τὴν Ἶριδα[11] εὑρίσκομεν καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς. Οὐδεὶς πρέπει νὰ δακτυλοδεικτῇ τὴν Ἶριδα καὶ τοὺς ἀστέρας[12]. Ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τοῦτο (Harz)[13], σκώληξ καταβιβρώσκει τὸν δάκτυ-

1 Κρίμος ἔνθ. ἀν. ἀρ. 35.

2 Wuk Stephanovich, ἐν λ. duga παρὰ Grimm D. M. σ. 695 (611).—Κατὰ τὸν Hanusch (Slaw. Myth. σ. 273) εἶναι τοῦτο ἴσως λείψανον τῆς ἰνδικῆς θεωρίας περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ ἑνότητος τῶν γενῶν(;)

3 Hahn, Alb. St, Γ'. 138. Κόρη ὑπερπηδῶσα τὴν Ἶριδα μεταμορφοῦται εἰς παῖδα καὶ μεταπηδῶσα ἀναλαμβάνει τὴν προτέραν φύσιν.

4 Βύρων τ. Α', σ. 5?2.— Βλ. καὶ Ploss, Das Kind I σ. 9.

5 Λουκᾶς σ. 130.

6 Ἐκλαμβάνονται ἴσως αἱ γάται ὡς μάγισσαι μεταμεμορφωμέναι, καθὼς καὶ ἐν ταῖς γερμανικαῖς παραδόσεσι.

7 Grimm, D. M. τ. Γ'. σ. 436 abergl. 45.

8 Grohmann, Aberglauben aus Böhmen ἀρ. 798.

9 Αὐτ. σ. 488 δεισιδ. ἐσθωνικὴ 26.— Βλ. καὶ Boeckler παρὰ Andree, Ethnogr. Parallelen σ. 34.

10 Wrede, Reise in Hadhramant. Braunschweig, 1870 σ 265. παρὰ Andree l. c.

11 Ἡ αὐτὴ πρόληψις ἀναφέρεται καὶ περὶ τοῦ Φεγγαριοῦ· ἀλλὰ περὶ ταύτης ἀλλαχοῦ.

12 Grimm, D. M. σ. 695 (611).

13 Zeitschrift f. deutsche mythol. u. sittenk· τ. I σ. 202.

λον (Κάτω Αὐστρία)[1]· οὕτω δεικνυμένη ἡ Ἶρις ὠχριᾷ καὶ ἀμαυροῦται τὸ φῶς αὐτῆς (Meiningen)[2]. «Ὁ στρέφων τοὺς ὀδόντας κηπουρικοῦ κτενὸς ἢ τὸν δάκτυλον πρὸς τἄνω, *'βγάνει τὰ 'μάτια* τοῦ Θεοῦ, χάνεται δὲ καὶ τὸ οὐράνιον τόξον»[3]. Καὶ παρὰ τοῖς Σίναις ἔτι θεωρεῖται ἀνόσιον τὸ δακτυλοδεικτεῖν τὴν Ἶριδα[4].

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς Ἴριδος νομίζουσιν οἱ χωρικοὶ ὅτι ἐξάγουσιν ἀλάθητα προμηνύματα οὐ μόνον περὶ τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ μελλούσης εὐφορίας ἢ ἀφορίας. «Ἔστησεν 'ποὺ τὸ πωρνὸν ζωνάριν; Πάεννε 'ς τὸ ζευγάριν. Ἔστησεν τὸ δεῖλι; κόψε τὰ ζευλορκάμματα»· λέγει τις παροιμία κυπριακή[5]. Ἐπιφαινομένη δηλαδὴ τὴν πρωΐαν ἡ Ἶρις προαγγέλλει εὐδίαν, τὴν δείλην δὲ κακοκαιρίαν. Τὰ χρώματα αὐτῆς σχετίζονται μετὰ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν· κυρίως δὲ τρία χρώματα διακρίνουσι· καὶ ἂν μὲν ὑπερτερῇ τὸ ἐρυθρόν, ἄφθονος ἔσται ἡ τοῦ οἴνου παραγωγή, ἂν τὸ λευκὸν ἡ τοῦ σίτου καὶ ἂν τὸ πράσινον ἡ τοῦ ἐλαίου[6]. Τὰς αὐτὰς παρατηρήσεις ποιοῦσι καὶ οἱ Ἀλβανοί[7]. Ἔχουσιν ἆρά γε ταῦτα σχέσιν τινὰ πρὸς τὰς ἀρχαιοτάτας μυθολογικὰς παραστάσεις περὶ τοῦ οὐρανίου ποτοῦ (soma, νέκταρ, ἀμβροσία), περὶ οὐρανίου ὕδατος, μέλιτος, γάλακτος, οἴνου κλπ. ἐν τοῖς νέφεσιν; Ὅπως ἂν ᾖ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην λίαν περίεργόν ἐστι τὸ ἑπόμενον χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους (Ζ. ἱστ. Ε', 22) «μέλι δὲ τὸ πῖπτον ἐκ τοῦ ἀέρος· καὶ μάλιστα ἐν ταῖς τῶν ἄστρων ἐπιτολαῖς, καὶ *ὅταν κατασκήψῃ ἡ ἶρις*».

Ἡ Ἶρις παρίσταται ὡς ὀλβοδότειρα καὶ ἐν ἑτέρᾳ δοξασίᾳ, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν βάσιν αὐτῆς ἐγκρύπτεται χρυσοῦν νόμισμα βυζαντίων αὐτοκρατόρων, ἐξ ἐκείνων ἃ ὁ λαὸς ἀποκαλεῖ *Κωσταντινᾶτα*, καὶ οἷς θαυμασίους ἀποδίδωσιν ἰδιότητας. Ὁ εὐτυχήσας νὰ εὕρῃ τοιοῦτο Κωνσταντινᾶτο, εὗρε πηγὴν ἀνεξάντλητον εὐδαιμονίας καὶ πλούτου. Ἐν Κύπρῳ καλοῦνται ταῦτα *Τζήμιας*[8]. Καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐπίσης πιστεύει ὁ λαὸς ὅτι ὑπὸ τὴν βάσιν τῆς Ἴριδος εὕρηται χρυσῆ κλεὶς ἢ θησαυρός[9]. Παραπλήσιαι δ' εἰσὶ καὶ ἕτεραι γερμανικαὶ δοξασίαι, ὅτι σίδηρος ῥιφεὶς εἰς τὸ μέρος ἔνθα ἡ Ἶρις ἅπτεται τῆς γῆς μεταβάλλεται εἰς χρυσὸν (Alpbach Τιρόλου)[10] ἢ ὅτι πῖλος ὑπεράνω τῆς Ἴριδος ῥιφεὶς

1 Αὐτ. τ. Δ', σ. 148.

2 Haupt's Zts. f. deutsches Alterth. τ. Γ'. σ. 363.

3 Grimm D. M. Γ'. σ. 455 ἀρ. 597.

4 Chi-King ex lat. P. Lacharme interpr. Jul. Mohl. σ. 242 παρὰ Grimm σ. 695 (611).

5 Λουκ. σ. 133.

6 Αὐτ. σ. 134.—Ἐν Παρνασίδι καὶ Φωκίδι τὴν μὲν τοῦ οἴνου παραγωγὴν ἐμφαίνει τὸ κυανοῦν, τὴν δὲ τοῦ ἐλαίου τὸ κίτρινον χρῶμα.

7 Hahn, Alb. St. Γ'. σ. 138.

8 Λουκᾶς σ. 134.—Ὁ κ. Λουκᾶς νομίζει ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἀρχαία κημός. Τοῦτο φαίνεται ἡμῖν λίαν πιθανόν, διότι οἱ Κύπριοι τὸ κ πρὸ τῶν φθόγγων ε καὶ ι προφέρουσιν ὡς tsch· κημὸς δέ, κατὰ Φώτιον, ἐσήμαινε καὶ γυναικεῖον προκόσμημα.

9 Grimm, D. M. σ 694-695 (611).—Βλ. καὶ τ. Γ'. σ. 455 ἀρ. 598.

10 Zts. f. deutsche Mythol. τ. Δ', σ. 237.

καταπίπτει πλήρης χρυσοῦ (ἐν Καρινθίᾳ)[1]. Αἱ παραστάσεις αὗται κρατύνουσιν ἴσως τὴν γνώμην μυθολόγων τινῶν, συνταὐτιζόντων τὴν Ἶριδα τῷ κέρατι τῆς Ἀμαλθείας.

Αἱ δημώδεις ὀνομασίαι τῆς Ἴριδος προῆλθον ἐκ παραστάσεων ταύτης ὡς τόξου καὶ ζώνης· αἱ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀπαντῶσαι μυθολογικαὶ εἰκόνες, δακτυλίου, παρυφῆς, κέρατος, γεφύρας κλπ. εἰσὶ ἄγνωστοι τῷ ἑλληνικῷ λαῷ.

Α'. *Τόξον.* — «Τὸ οὐράνιον τόξον» ὑπὸ τῶν λογιωτέρων· «τὸ τόξο τσῆ Παναγίας» ἐν Ζακύνθῳ[2]· «δοξάρι τσῆ καλογρηᾶς» ἢ «τσῆ γρηᾶς» ἐν Κεφαλληνίᾳ[3] καὶ κατὰ δημώδη ἐτυμολογίαν «δόξα τοῦ οὐρανοῦ»[4].

Ἡ ὀνομασία «τόξον» ἢ «οὐρανοῦ τόξον» ἀπαντᾷ παρὰ μεταγενεστέροις μόνον Ἕλλησι συγγραφεῦσιν[5].

Ὅμοιαι ὀνομασίαι ἐν ἄλλαις γλώσσαις. — Λατ. arcus, γαλλ. arc-en-ciel, γερμ. Regenbogen, σλαβιστὶ nebeska duha (οὐράνιον τόξον)[6], λιθουανιστὶ kilpinnis dangaus (τόξον οὐρανοῦ)[7], ὀστιακιστὶ pai-jögot (βροντῆς τόξον)[8], λαπωνιστὶ ajan joksa (τόξον θεοῦ βροντῆς)[9], ἰακουτιστὶ kustuk (τόξον)[10], ἰνδιστί (;) τόξον τοῦ θεοῦ Ῥάμα[11](;)

Β'. *Ζώνη.*—«Κυεραζώνη»[12](;)«Ζωνάριν», «ζουνάρι».—«τὸ ζωνάρι τσῆ Παναγίας» (Ζάκυνθος· Τραπεζοῦς)[13], «τὸ ζωνάριν τῆς ἁγίας Ἑλένης» (Κύπρος)[14]· «τῆς καλόγρηας τὸ ζουνάρι» (Πελοπόννησος).

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ οὐδὲν ἀνάλογον ἀπαντῶμεν[15]· ἴσως ἡ ζώνη τῆς

1 Αὐτ. τ. Γ'. σ. 29.
2 Schmidt, Volks. I, 36.
3 Νεοελλην. ἀνάλεκτα τ. Β' σ. 195.
4 Κοραῆ, Ἄτακτα Δ' σ. 264.
5 Βλ. Ducange, Gloss. græcit καὶ Stephani, thes. ἐν λ —Ὁ Schwartz (Ursprung der Mythol. σ. 101—104. 142. 175. 208) προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὡς παραστάσεις τῆς Ἴριδος ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἐν ἑλληνικοῖς μύθοις ἀναφερόμενα τόξα θεῶν τε καὶ ἡμιθέων!
6 Hanusch, Slaw. Myth. σ. 273.
7 Αὐτ.
8 Pott, Die Benennungen des Regenbogens ἐν Zts. f. vergl. Sprachforschung τ. Β' σ.427.
9 Castrén, Finn. Mythol. σ. 48. 49.
10 Αὐτ. σ. 313.
11 Ward, Hindoos τ. Α' σ. 140.—Παρὰ Tylor, Civil. prim.
12 Οὕτω παρὰ Σομαυέρᾳ, ἴσως κατὰ παραφθοράν. Κυρᾶς ζώνη;—Βλ. καὶ Κοραῆ Ἄτακτα τ. Δ', σ. 264—265. ὅστις οὐχὶ πάνυ πιθανῶς διορθοῖ Κεραζώνη, ἐξηγῶν τοῦτο διὰ τοῦ κέρας καὶ ζώνη.
13 Schmidt σ. 36.—Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. Λεξιλόγιον ἐν λ. ζωνάρι.—Ἐν τῷ Ἄνω Παλατινάτῳ θεωρεῖται ἡ Ἶρις ὡς παρυφὴ τῆς ἐσθῆτος τῆς Παναγίας (Schönwerth, aus der Oberpfalz Β', σ. 129).
14 Λουκᾶς σ. 133.—Ἡ ἁγία Ἑλένη λατρεύεται ἰδιαζόντως ἐν Κύπρῳ, ὡς οἰκοδομησαμένη ἐκκλησίας, δωρησαμένη τεμάχια τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ καὶ πολλαχῶς εὐεργετήσασα τὴν νῆσον.
15 Μόνον παρὰ βυζαντινῷ τινι, ἐκ τῆς συνηθείας βεβαίως παραλαβόντι τὴν λέξιν, ἀναγινώ-

βασιλίσσης τῶν Ἀμαζόνων Ἱππολύτης καὶ ὁ τῆς Ἀφροδίτης κεστὸς δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μυθολογικαὶ παραστάσεις τῆς Ἴριδος[1].

Ἡ Ἶρις παρὰ Λιθουανοῖς καλεῖται ἐπίσης Laumės josta (ζώνη τῆς κοινῆς πάντων τῶν θεῶν μητρὸς Lauma ἢ Laima)[2], καὶ dangaus josta (ζώνη οὐρανοῦ)[3], τουρκιστὶ giboh kiemeri (οὐρανοῦ ζώνη)[4], παρὰ τοῖς ἀφρικανοῖς Gallas: ẓabata scarf, sash (ζώνη) καὶ ẓabata wacayo (ζώνη τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ θεοῦ).[5]

(Ἕπεται συνέχεια).

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ.

ΔΥΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ — Α'. 1830

Γ'.*

Ἡ Παλινόρθωσις οὐδέποτε κατενόησε τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων, τῆς ἐποχῆς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀξιώσεις· ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἐπιτυχίας, ἐπικρατήσασα ἄνευ θριάμβου, κατελήφθη ὑπὸ παραδόξου ἰλίγγου, ἐμπιστευθεῖσα καθ' ὁλοκληρίαν εἰς ἑαυτήν, καὶ ἀρνηθεῖσα πᾶν τὸ μὴ ὁμολογοῦν τὰ ὀπισθοδρομικὰ αὐτῆς δόγματα· οὕτως ἀπεμονοῦτο καθ' ἑκάστην καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ ἔθνους, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκ πεποιθήσεως ἢ ἐκ συμφέροντος ἐργασθέντων καὶ ποθούντων τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς· οἱ ἐπιφανέστατοι καὶ οἱ μᾶλλον ἀνεξάρτητοι τῶν ἀντιπροσώπων τῆς νομιμοφροσύνης, ἀποδοκιμάζοντες τοὺς κοινωνικοὺς καὶ πολιτικοὺς αὐτῆς ἀναχρονισμούς, ἐγκατέλιπον τὰς τάξεις ἐκείνας, ἐν αἷς ἄλλοτε συνεκινδύνευσαν καὶ συνέπαθον ὑπὲρ τῆς παλινορθώσεως τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος· αὐτὸς ὁ Σατωβριάνδος, προσβληθεὶς καιρίως τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, ἐβδελύχθη ἐπὶ τέλους τὸ ὁσημέραι ἀπεχθέστερον καθιστάμενον πολιτικὸν σύστημα τῆς Παλινορθώσεως, καὶ ὑπὸ τὴν ἀντιπάθειαν τοῦ βασιλέως, ὑπὸ τὸ μῖσος τοῦ πρωθυπουργοῦ Villèle, ἀπεβλήθη, ὡς *ὑπηρέτης κλέψας τὸ ὡρολόγιον τοῦ κυρίου του*, τοῦ ὑπουργείου, οὗ διετέλει ἐνεργὸν μέλος, δι' ἐπιστολῆς προδιδούσης ἐλαχίστην πολιτικὴν φρόνησιν· ἀλλ' οἱ ἐν τῇ αὐλῇ καὶ τῇ κυβερνήσει ἀντίπαλοι αὐτοῦ ταχέως κατενόησαν οἵου ἰσχυροῦ πολεμιστοῦ ἀπηλλοτριώθησαν, καὶ μετὰ τίνος πολεμίου ἔμελλον εἰς τὸ ἑξῆς ν' ἀντιπαλαίσωσιν· ὁ Σατωβριάνδος κατέφυγεν εἰς

σκεται· «Ἶρις, τόξον, ζώνη περὶ τὸν οὐρανόν.» (Lex. mss. cod. Colberteo 6076 παρὰ Ducange λ. τόξον).

1 Βλ. Schwartz, Naturansch. Β', 191 καὶ σ 190 ἔνθα παρατίθησι δύο χωρία γερμανῶν ποιητῶν ὀνομαζόντων τὴν Ἴριδα «Gürtel des Friedens» καὶ «Gürtel der Iris.»

2 Grimm 345. 695.—Ὁ Hanusch (l. c. 273) γράφει Laumis josta.

3 Grimm σ. 695 (61?)

4 Pott ἔνθ. ἀν. σ. 430.—Κεμέρι καὶ παρ' ἡμῖν ἡ δερματίνη ζώνη, ἣν κατάσαρκα περιβάλλονται οἱ ὁδοιπόροι φυλάττοντες ἐν ταύτῃ χρήματα. Πρβλ. «καμάραι, ζῶναι στρατιωτικαί». (Ἡσύχιος).

5 Pott σ. 430.

* Ἴδε σελ. 425.

τὰς στήλας τῆς ἔκτοτε ἐπιφανοῦς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων,» ἡ δ' ἀντιπολίτευσις αὐτοῦ πλέον ἣ ἅπαξ ἐνέβαλεν εἰς σοβαρὰς σκέψεις κυβέρνησιν ὁσημέραι ἐκπίπτουσαν ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει.

Οὕτως ἐκραταιοῦτο ἡ κατὰ τῶν Νομιμοφρόνων ἀντιπολίτευσις, πολλαπλῆ ἀντιπολίτευσις, ἐν ᾗ πρωταγωνιστοῦσιν ἰδίως οἱ δυσηρεστημένοι μοναρχικοὶ καὶ οἱ φιλελεύθεροι συνταγματικοί. Ἡ κυβέρνησις καταφεύγει εἰς τὰ ἔσχατα, εἰς τὴν ἀσυνείδητον ἐξαγορὰν τοῦ τύπου, τοσοῦτον παρενοχλοῦντος τὰς τάσεις αὐτῆς καὶ τὰς ἐνεργείας· ἡ ἐπιτηδεία αὕτη ὑποκατάστασις ψευδοῦς φρονήματος εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην εἶνε τὸ χαρακτηριστικώτατον σημεῖον καὶ ὁ ἀλάνθαστος οἰωνὸς συντριβομένων κυβερνήσεων, αἵτινες τείνουσαι νὰ ἐξαπατήσωσι τὴν δημοσίαν γνώμην, ἀπολήγουσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἰδίαν ἀπάτην διὰ τῆς οἰκειοθελοῦς ἀποτυφλώσεως. Πολλὰ ἐδαπανήθησαν ἑκατομμύρια εἰς τὴν ἐξώνησιν ἐχουσῶν ἐπίδρασίν τινα ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης ἐφημερίδων, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ· ἡ δυσαρέσκεια τοῦ δημοσίου πνεύματος καθίστατο ὁσημέραι ζωηροτέρα, ὥστε τὸ ὑπουργεῖον Villèle, ἓν τῶν ἀντιδραστικωτάτων ὑπουργείων τῆς παλινορθώσεως, ἀναγκάζεται ν' ἀποχωρήσῃ τῆς ἐξουσίας, παραδίδον αὐτὴν εἰς ἄνδρα μετριοπαθέστερον καὶ μᾶλλον φιλελεύθερον — τὸν Μαρτινιάκ, ὅστις καὶ ἀνεδέχθη τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως, εἰ καὶ μὴ ἀπολαύων τῶν συμπαθειῶν τοῦ στέμματος, ὀφείλων δὲ ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς πολλὰς ῥαδιουργίας καὶ κατὰ πολλῶν ἀντιπάλων οὐ μόνον ἐν τῇ βουλῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ νομοθετικῷ σώματι, πρὸς τὸν φανατισμὸν τῶν συντηρητικῶν καὶ τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν φιλελευθέρων, ἀλλ' ἐλπίζων ἐπὶ τὴν εὐμένειαν τῆς δημοσίας γνώμης, ἣν ἤλπιζε νὰ προσεταιρισθῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ διὰ πολλῶν μεταρρυθμίσεων καὶ παραχωρήσεων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Οὕτω διὰ καταλλήλων νομοσχεδίων ἐζήτησε νὰ ἐξασφαλίσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψήφου ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως καὶ τῆς νοθεύσεως τῶν ὀργάνων τῆς κυβερνήσεως, νὰ μεταρρυθμίσῃ ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, νὰ ἄρῃ τὸ ἀπὸ Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου τετάρτου ὑφιστάμενον κακόηθες σύστημα τῆς ἀποσφραγίσεως τῶν ὑπόπτων εἰς τὰς ἀρχὰς ἐπιστολῶν, καὶ νὰ καταδιώξῃ τὴν ἑταιρείαν τῶν Ἰησουϊτῶν ἐπαπειλούντων ἑκάστοτε τὴν κοινωνικὴν τάξιν ἐν Γαλλίᾳ διὰ τῆς ἀντιδραστικῆς διδασκαλίας αὐτῶν πολεμίας πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν· ἐπὶ τέλους δέ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν, εἰς τὴν εὐγενῆ πρωτοβουλίαν τῆς κυβερνήσεως ταύτης, χωρὶς νὰ λησμονήσωμεν τὸ προσωπικὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνδιαφέρον τοῦ βασιλέως Καρόλου, ὀφείλεται ἡ ζωηρὰ συνδρομή, ἥτις προσηνέχθη ὑπὸ τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης τότε Ἑλλάδος, ἡ συμμετοχὴ αὐτῆς εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναβαρίνου, καὶ ἡ ἀποστολὴ γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Μαιζῶνα εἰς Πελοπόννησον, συνέπεια τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας.

Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐπὶ ματαίῳ· τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιὰκ ἔμελλε τα-

χέως νὰ συντριβῇ ὡς ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸ προσωπικῆς ἀντιπαθείας τοῦ βασιλέως, ἐκ τοῦ μίσους τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἄκρων μοναρχικῶν, οὐκ ὀλίγον δὲ ἐκ τῆς ἀνυπομονησίας τῶν φιλελευθέρων· οὕτως ἀπώλεσε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ νομοθετικοῦ σώματος· καὶ μετ' ὀλίγον ἀπεχώρει τῆς κυβερνήσεως, ὑπὸ τὴν ἀντιπάθειαν καὶ τὴν δυσπιστίαν ὅλων τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἡ μόνη κυβέρνησις τῆς Παλινορθώσεως, ἡ κατανοήσασα τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ ἀποφασίσασα νὰ ἐργασθῇ καὶ νὰ βαδίσῃ κατὰ τὰς νέας ἰδέας καὶ ἀξιώσεις, προσεκαλεῖτο δὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὁ εὐνοούμενος τῆς αὐλῆς καὶ τῆς νομιμοφροσύνης πρίγκηψ Πολινιάκ, ἀνὴρ ἀντιδημοτικώτατος ἀλλ' ἀρεστὸς τῇ βασιλείᾳ, ν' ἀναλάβῃ τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος.

«Δυστυχὴς Γαλλία! δυστυχὴς βασιλεῦ!» Διὰ τῆς τραγικῆς ταύτης ἐπιφωνήσεως ἐπεράτου ἡ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων» ἄρθρον αὐτῆς μεγάλην ἐμποιῆσαν αἴσθησιν ἐν Γαλλίᾳ, τὸ ὁποῖον εἰ καὶ καταδιωχθὲν ὑπὸ τῆς λογοκρισίας δὲν κατεδικάσθη· ἡ δημοσία συνείδησις ἐξηγείρετο ἤδη, ἐσχηματίζοντο δὲ σύλλογοι πρὸς ἀντίστασιν κατὰ τῶν παρανόμων διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως· ὁ κορυφαῖος διοργανωτὴς τῶν συλλόγων τούτων, ὁ στρατηγὸς Λαφαγέτης, φέρων εἰσέτι τὰ προσφιλῆ ἰδεώδη τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, ὁ ἥρως καὶ τὸ εἴδωλον δύο κόσμων, εἰσερχόμενος εἰς Λούγδουνον, ἐγίνετο ὑποδεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐλάμβανε συγχαρητήρια καὶ προσφωνήσεις ἀφ ὅλων τῶν πέριξ πόλεων, ἔν τινι δὲ συμποσίῳ κατέληγε τὸν λόγον αὐτοῦ διὰ τῆς ἑπομένης ἐπιδεικτικῆς περιόδου: «Μὴ πλέον παραχωρήσεις, ἐπιφωνεῖ ὁ γαλλικὸς λαός, ὅστις κέκτηται τὴν συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων του καὶ γινώσκει νὰ τὰ ὑπερασπίζηται.» Τοιαῦτα ἐλάμβανε θανάσιμα τραύματα ἡ τυφλώττουσα κυβέρνησις, ἀλλ' ὑπὸ ἰλίγγου κατεχομένη, ἥκιστα διενοήθη νὰ προσβλέψῃ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας· οὕτως ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν νομοθετικῶν σωμάτων ὁ βασιλικὸς λόγος μεταξὺ ἄλλων περιελάμβανε καὶ τὰ ἑπόμενα:

«Ὁ Χάρτης ἔθηκε τὴν τήρησιν τῶν δημοσίων ἐλευθεριῶν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν δικαίων τοῦ στέμματός μου. Τὰ δίκαια ταῦτα εἶνε ἱερά, συνωμολόγησα δὲ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ μου τὴν ὑποχρέωσιν τῆς μεταβιβάσεως αὐτῶν ἀνεπάφων εἰς τὸν διάδοχόν μου. Γάλλοι ὁμότιμοι, ἀντιπρόσωποι τοῦ τόπου, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ μὲ βοηθήσητε εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀγαθῶν προθέσεών μου· θέλετε δὲ δυνηθῆ ν' ἀποκρούσητε μετὰ περιφρονήσεως τοὺς αἰσχροὺς ἐκείνους ὑπαινιγμούς, οὓς ζητεῖ νὰ διαχύσῃ ἡ κακοβουλία· ἂν ἔνοχοι σκευωρίαι ἀπεπειρῶντο νὰ διεγείρωσι προσκόμματα κατὰ τῆς κυβερνήσεώς μου, ἅτινα δὲν ἐπιθυμῶ νὰ προΐδω ἐνταῦθα, ἤθελον εὑρεῖ τὴν δύναμιν κάλλιστα ν' απομακρύνω αὐτά, ἔχων τὴν ἀπόφασιν νὰ τηρήσω τὴν δημοσίαν τάξιν, ὅσον δικαίως πεποιθὼς ἐν τῇ ἐμπιστοσύνῃ τῶν Γάλλων, καὶ ἐν τῇ βεβαίᾳ αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ἀγάπῃ.»

Οἱ ὑπαινιγμοὶ οὗτοι ἦσαν προκλητικοί, ὥστε νὰ συντελέσωσιν ἔτι μᾶλλον εἰς τὸν παροξυσμὸν τοῦ ὁσημέραι ἐξανισταμένου δημοσίου φρονήματος. Καὶ ἡ μὲν βουλὴ τῶν Ὁμοτίμων, ἐν ᾗ ἡ αὐλὴ ἐθεώρει ἑαυτὴν ἐξησφαλισμένην, συνεπείᾳ προηγουμένης εἰσαγωγῆς νέων ἐν αὐτῇ μελῶν, ἀπεκρίθη μετὰ χαρακτηριστικῆς τόλμης εἰς τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τοῦ στέμματος, μετὰ λεπτότητος λίαν ἐκφραστικῆς ὑπομνήσασα εἰς τὸν βασιλέα τὰ καθήκοντα αὐτοῦ καὶ τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς ἀνέλαβε διὰ τοῦ Χάρτου ἀπέναντι τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους. « Ἡ μοναρχία, λέγει ἐπὶ τέλους ἡ ἀπάντησις εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον, ἡ μοναρχία εἶνε ἡ βάσις τοῦ συντάγματος ἡμῶν, τὰ δὲ δίκαια τοῦ στέμματος εἶνε ἐπίσης προσφιλῆ εἰς τὸν λαόν, ὅσον καὶ αἱ ἐλευθερίαι αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Ὑμετέρας μεγαλειότητος, τὸ σύνταγμα συσφίγγει τοὺς δεσμοὺς τοὺς προσηλοῦντας τὸν γαλλικὸν λαὸν εἰς τὸν θρόνον σας καὶ εἰς τὴν δυναστείαν σας. Ἡ δὲ Γαλλία τοσοῦτον ὀλίγον ἐπιθυμεῖ τὴν ἀναρχίαν, ὅσον καὶ τὸν δεσποτισμόν». Ἀλλὰ ζωηροτέρα ὑπῆρξεν ἡ συζήτησις, καὶ ἀποτομωτέρα ἡ ἀπάντησις εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ἔνθα ἡ πλειονοψηφία διέκειτο δυσμενῶς πρὸς τὴν κυβέρνησιν. Τὸ σχέδιον ἔλεγε τὰ ἀκόλουθα:

« Ἐν μέσῳ τοῦ ὁμοφώνου σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, δι' ἧς περιβάλλει τὴν Ὑμετέραν μεγαλειότητα τὸ ἔθνος, ζωηρά τις διαδηλοῦται συγκίνησις, ἥτις δὲν δύναται ἢ νὰ ταράξῃ τὴν ἀσφάλειαν, ἣν ἤρξατο ἀπολαμβάνουσα ἤδη ἡ Γαλλία, συγκίνησις ταράττουσα τὰς πηγὰς τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας καὶ ἥτις, ἐπιτεινομένη, ἠδύνατο νὰ διακυβεύσῃ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου. Ἡ ἡμετέρα συνείδησις, ἡ ἡμετέρα τιμή, ἡ πίστις, ἣν ὡρκίσθημεν εἰς ὑμᾶς, καὶ ἣν θέλομεν τηρήσει ἀείποτε, ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν τὸ καθῆκον ν' ἀποκαλύψωμεν τὰ αἴτια τῆς συγκινήσεως ταύτης.

« Μεγαλειότατε. Ὁ Χάρτης ὃν ὀφείλομεν εἰς τὸν σεβαστὸν προκάτοχόν σας, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἀγαθοποιὸν ἐνέργειαν εἶνε ἀποφασισμένη νὰ ἰσχυροποιήσῃ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης, δίδει εἰς τὸν τόπον τὸ δικαίωμα τῆς συνεργασίας εἰς τὴν παγίωσιν τῶν κοινῶν συμφερόντων. Ἡ συνεργασία αὕτη εἶνε διαλλακτική, σωφρόνως μεμετρημένη καὶ περικεκλεισμένη ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων, ὧν τὴν ὑπέρβασιν οὐδέποτε θέλομεν ἐπιτρέψει· ἀλλὰ θετικὴ ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῖς, ἐπιφέρει ἐκ τῆς διαρκοῦς ὁμοφροσύνης τῶν ἀπόψεων τῆς ὑμετέρας κυβερνήσεως μετὰ τῶν εὐχῶν τοῦ λαοῦ τὸν ἀναπόφευκτον ὅρον τῆς κανονικῆς πορείας τῶν δημοσίων ὑποθέσεων. Μεγαλειότατε, ἡ νομιμότης καὶ ἡ ἀφοσίωσις ἡμῶν καταδικάζουσιν ἡμᾶς νὰ σᾶς εἴπωμεν ὅτι ἡ ὁμοφροσύνη αὕτη δὲν ὑπάρχει.

« Ἄδικος δυσπιστία πρὸς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς τάσεις τῆς Γαλλίας εἶνε κατὰ τὸ παρὸν ἡ διευθύνουσα σκέψις τῆς διοικήσεως. Ὁ δὲ λαὸς ὑμῶν θλίβεται ἐπὶ τῇ δυσπιστίᾳ ταύτῃ, ἥτις τὸν πληγόνει, καὶ ἀνησυχεῖ, διότι ἐπαπειλεῖται ἡ ἐλευθερία του.

« Εἴθε ἡ ὑψηλὴ σύνεσις τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ν' ἀποφασίσῃ μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες παραγνωρίζουσιν ἔθνος πλῆρες γαλήνης καὶ ἐμπιστοσύνης, καὶ ἡμῶν τῶν ἐρχομένων ν' ἀποθέσωμεν πρὸ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος τὴν ὀδύνην λαοῦ μὴ ἐπιθυμοῦντος ν' ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἐκτίμησις καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ βασιλέως του. Τὰ προνόμια τοῦ στέμματος παρέχουσι τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι τὸ μέσον τῆς ἀποκαταστάσεως μεταξὺ τῶν δημοσίων ἐξουσιῶν τῆς συνταγματικῆς ἁρμονίας, ἥτις εἶνε ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἀναγκαῖος ὅρος τῆς ἰσχύος τοῦ θρόνου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Γαλλίας. »

Τὸ σχέδιον τοῦτο, γραφὲν ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ καὶ συντάκτου τῆς Συνταγματικῆς » Étienne, μετὰ σφοδρὰς συζητήσεις, ἐν αἷς παρέστησαν κατὰ πρῶτον ἐπὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ βήματος οἱ τοσοῦτον μέλλοντες νὰ διαπρέψωσι βραδύτερον, Βερρυέ, ὁ ἔξοχος ῥήτωρ τῆς νομιμοφροσύνης, τὸ μετὰ τὸν Μιραβὼ τελειότερον ῥητορικὸν πνεῦμα τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Γυιζῶτος, ὅστις ἔδρεπεν ἤδη τὰς δάφνας τῆς δημοτικότητος ὡς καθηγητὴς τῆς Σορβόννης, ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ πλειονοψηφίας 221 ψήφων κατὰ 181. Ἡ συνταγματικὴ ἀντιπολίτευσις κατὰ πρώτην φορὰν ἐμετρήθη μετὰ τῆς ἐν τῇ κυβερνήσει νομιμοφροσύνης· ἐμπαθεῖς, βίαιαι συζητήσεις, φλογερὰ κριτικὴ τῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας, τοῦ ἐξευτελισμοῦ αὐτῆς διὰ τῆς Παλινορθώσεως, ἐκλόνισε τὸ κῦρος τῆς μοναρχίας καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἐκ συστήματος συντηρητικῶν. Δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι κατὰ τὴν ψηφοφορίαν ἐκείνην ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἔπιπτεν ἡ νομιμοφροσύνη, ἓν βῆμα δὲ μόνον ὑπελείπετο τολμηρότερον, ἵνα παραχωρήσῃ τὰ σκῆπτρα τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸν νικητήν, ὑποδεικνύοντα ἤδη ἔτι δὲν ἀρέσκεται εἰς τὰ ἀτελῆ μέτρα, ἀλλ' ὅτι ἐπιζητεῖ ῥιζικώτερόν τι καὶ γενναιότερον. Ἐν ταῖς προηγηθείσαις τῆς ψηφοφορίας ταύτης συζητήσεσι δὲν ἐπεκρίνετο μόνον ἡ ὑπερβᾶσα τὰ διαγεγραμμένα αὐτῇ ὅρια κυβέρνησις· πικροὶ ὑπαινιγμοί, τολμηροὶ προκλήσεις ἀπηυθύνοντο κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. « Ἡ ἀλήθεια, ἐπεφώνησεν ἐν ζωηρᾷ ἀποστροφῇ ὁ Γυιζῶτος, ὑπὸ αἰσίους ἤδη οἰωνοὺς ἀρχόμενος λαμπροῦ πολιτικοῦ σταδίου, ἡ ἀλήθεια μετὰ πολλοῦ κόπου δύναται νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἀνακτοβούλια τῶν βασιλέων· ἂς ἐπαγρυπνήσωμεν ἵνα τὴν φορὰν ταύτην μὴ παραστῇ ὠχρὰ καὶ ἐξησθενημένη ». Εἶνε ἀληθές, ἡ ἀλήθεια εἰσῆλθε γυμνὴ καὶ ἀνεπιτήδευτος ἀπετέθη ἐπὶ τοῦ γραφείου τοῦ βασιλέως τοιαύτη οἵαν ᾐσθάνετο αὐτὴν τὸ ἔθνος καὶ ἐξέφραζε διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του, ἀφοῦ περιεφρονήθη καὶ κατεβολιεύθη πᾶσα ἄλλη ἔκφρασις τῆς συνειδήσεώς του διὰ τοῦ τύπου ἢ διὰ τῶν συλλόγων, οἵτινες ἤρξαντο τότε κατὰ πρῶτον διοργανούμενοι, ὡς ἐκδήλωσις τῆς ἀρχούσης κοινῆς δυσαρεσκείας κατὰ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἡ βασιλεία οὐδεμίαν παρέσχε προσοχὴν εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα τῶν καιρῶν, ἅτινα ὁσημέραι καθίσταντο ζωηρότερα καὶ ἀπειλητικώτερα. Μεθ' ὅλας τὰς ὑπομνήσεις ἀφωσιωμένων τινῶν εἰς αὐτόν, ἀλλ' οὐδέποτε ἀποπλανηθέντων μέχρι τοῦ σημείου τῆς ἀποτυφλώσεως πρὸ τῆς

πραγματικότητος, μεθ' ὅλην τὴν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ βασιλέως διακήρυξιν τοῦ Guernon-Ranville ὅτι, « οἱ Γάλλοι ἐπαύσαντο ἀγαπῶντες τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν», Κάρολος ὁ δέκατος ἐπέμενε μετὰ τοῦ αὐτοῦ πείσματος, ἀδιαφορῶν περὶ τῆς ἐρχομένης καταιγίδος, οὑτωσὶ δὲ ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, τὴν κομίζουσαν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον: «Ἤκουσα τὴν ἀπάντησιν, ἥν μοὶ ἀπεδώκατε πρὸ ὀλίγου. Ἐδικαιούμην ὑπολογίζων ἐπὶ τῆς συμπράξεως τοῦ κοινοβουλίου πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀγαθῶν μου προθέσεων, ἐθλίβην δὲ τὴν καρδίαν βλέπων ὅτι τοῦτο μοὶ ἀρνεῖται τὴν συνδρομήν του. Κύριοι, ἐξέφρασα τὴν ἀπόφασίν μου ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ τῆς συνόδου ταύτης λόγῳ. Ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶνε ἀμετάβλητος· τὸ δὲ συμφέρον τοῦ λαοῦ μου δὲν μοὶ ἐπιτρέπει ν' ἀπομακρυνθῶ αὐτοῦ. Ἐπεφόρτισα τοὺς ὑπουργούς μου νὰ κοινοποιήσωσιν ὑμῖν τὰ λοιπά.»

Ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπέναντι τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας πρόκλησις ἦτο τὸ προανάκρουσμα τῆς ἐρχομένης ἐπαναστάσεως· οὐδεμία πλέον ἦτο δυνατὴ συνδιαλλαγὴ μεταξὺ βασιλέως καὶ ἔθνους· ἡ ἀντιπροσωπεία αὐτοῦ ἀπεπέμπετο, ὤφελε δὲ ν' ἀναμένῃ τὰς ὁδηγίας περὶ τῆς τύχης αὐτῆς παρὰ τῆς κυβερνήσεως· ὁ ἀγὼν ἐκηρύσσετο ἐπισήμως, ἄνευ περιφράσεων· τίς ὁ νικήσων; ἰδοὺ τὸ ζήτημα, περὶ ὃ ἐκθύμως ἤρξαντο ἀγωνιζόμενοι ἑκατέρωθεν, ἡ μὲν βασιλεία διὰ τοῦ ὄγκου καὶ τοῦ σκήπτρου τῆς ἐξουσίας, ἡ δὲ ἀντιπολίτευσις διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐργασίας ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης, ἥτις ὁσημέραι ἐξεδηλοῦτο ζωηροτέρα καὶ ἐχθρικωτέρα πρὸς τὴν βασιλείαν.

Πᾶν ὅ,τι συνεκίνει, πᾶν ὅ,τι ἠλέκτριζε καὶ ἐνεψύχου τὴν δημοσίαν ταύτην γνώμην, ἐμίσει ἡ ἐξουσία, προσφερομένη δυσμενῶς καὶ ζητοῦσα νὰ διαχύσῃ τὸν θάνατον καὶ τὴν νάρκην, ἀφοῦ ἐπέτυχε νὰ προσεταιρισθῇ καὶ νὰ δελεάσῃ. Ἡττηθεῖσα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐφρόνει ὅτι διὰ τοῦ καταναγκασμοῦ καὶ τῆς βίας ἠδύνατο νὰ κατισχύσῃ τῶν πνευμάτων, σύρουσα ὄπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ αὐτῆς ἅρματος τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν. Τὸ βῆμα τοῦ πανεπιστημίου ἐσίγησε, διαταγῇ τῆς ἐξουσίας· τρεῖς τῶν εὐγλωττοτάτων καὶ προσφιλεστάτων διδασκάλων τῆς νεότητος, ἄνδρες διεπρεπεῖς τότε ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ μέλλοντες νὰ διαπρέψωσιν ἤδη ἐν τῇ πολιτικῇ, ὁ Cousin, ὁ Villemain, ὁ Quizot, φιλόσοφος ὁ πρῶτος, κριτικὸς ὁ δεύτερος, ἔξοχος ἱστορικὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ τρίτος, παύονται τῆς διδασκαλίας καθὸ ἐλευθεριάζοντες, διαχύνεται δ' ὁ πανικὸς κατὰ πάσης ἐλευθερίας σκέψεως καὶ διδασκαλίας ἐν τοῖς γαλλικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις, ὡσεὶ ἀποστολὴ τοῦ πανεπιστημίου ἦτο ἡ ὑποταγὴ εἰς τὰς ὀρέξεις τῆς ἑκάστοτε ἐξουσίας, πρεσβεύοντος οὓς αὐτὴ πρεσβεύει θεούς, κλίνοντος πρὸ τῆς λογοκρισίας πάσης κυβερνητικῆς θεωρίας, ἀξιούσης ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν νομιμότητα· ἀλλ' ἂν τὸ βῆμα τοῦ πανεπιστημίου ἐσίγησε, τῇ βουλήσει τῆς ἐξουσίας, ὑφίστατο ἔτι ἕτερον βῆμα εὐρύτερον, δημοσιώτερον, μείζονα δυνάμενον νὰ ἐξασκήσῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος καὶ φρονήματος· ἦτο τὸ βῆμα τῆς ἐθνικῆς ἀντι-

προσωπείας καὶ τῆς δημοσιογραφίας, ἡ Πνὺξ αὕτη τῶν νεωτέρων λαῶν, ἰσχυρότερον καὶ ἐπιβλητικώτερον πάσης παραδόσεως καὶ πάσης ἐξουσίας. Οὐδὲν ὑπελείπετο πλέον, πρὸς τὸν ἐξ ὁλοκλήρου θρίαμβον τῆς ἀντιδράσεως, ἢ ἡ διάλυσις δυσπειθοῦς βουλῆς καὶ ἡ κατάργησις τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου· καὶ τοῦτο ἔμελλεν ἤδη ὅσον οὔπω νὰ τελεσθῇ ὑπὸ τῆς ἀπελπισθείσης βασιλείας.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐκείνης, καθ' ἣν ἐνεχειρίσθη ἡ εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπάντησις τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, διὰ βασιλικοῦ διατάγματος ἀνεβάλλοντο αἱ συνεδριάσεις αὐτοῦ μέχρι τῆς 3 Σεπτεμβρίου. Ἦτο τὸ προοίμιον διαλύσεως τῆς ἀνυποτάκτου ἀντιπροσωπείας, τολμηρὰ πρόκλησις εἰς τὸν ἀγῶνα· ἐνῷ δὲ τὸ βασιλικὸν καὶ κληρικὸν κόμμα ἔρρηξε κραυγὴν ἀγαλλιάσεως ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὕβρει κατὰ τοῦ κοινοβουλίου, ἡ ἀντιπολίτευσις δὲν ἐπτοήθη ὑπὸ τῆς θρασύτητος ταύτης, ἀλλ' ἤρξατο μετὰ μείζονος πίστεως καὶ ἐνεργείας ἐργαζομένη, ἡ δ' ἐπίδρασις αὐτῆς διὰ τοῦ τύπου καὶ διὰ τῶν συλλόγων ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης καθίστατο ὁσημέραι καταφανεστέρα· τὰ ἠλεκτρικὰ ρεύματα ἐν τῇ πολιτικῇ ἀτμοσφαίρᾳ προεμήνυον ἐπικειμένην καταιγίδα· ἀστραπαὶ ἀγανακτήσεως διέσχιζον τὸν ἐθνικὸν ὁρίζοντα, ἀστραπαὶ προμηνύουσαι τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως· ἐπὶ ματαίῳ τὸ χρυσοῦν τόξον τῆς μεμυρωμένης βασιλείας ἐζήτει νὰ ἐξορκίσῃ τὸν δαίμονα τῆς ἐπαναστάσεως ἀπειλοῦντα αὐτὴν ἐκ θεμελίων· προσφοραὶ δελεαστικαὶ ἐγίνοντο πρός τινα πρόσωπα, ὧν πολὺ τὸ κῦρος ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ· ἡ βιωσιμότης τῆς βασιλείας ἦτο ἀμφίβολος, ἡ δὲ ἠθικὴ αὐτῆς σημασία ἐκμηδενισμένη· καὶ αὐτοὶ οἱ μετριοφρονέστατοι σιωπηλῶς ἀπεσύροντο, ὑπολειφθέντων τῶν φανατικωτάτων, συσπειρωθέντων περὶ τὴν μοναρχίαν, ἵνα σώσωσι τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοῦ δαίμονος τῆς ἐπαναστάσεως, ἄκουσαν δ' ἐπαναγάγωσιν αὐτὴν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου.

Εὐτυχὲς διὰ τὴν κυβέρνησιν ἐκείνην γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιστάσει ἤθελε διεγείρει ὑπὲρ αὐτῆς τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ ἄλλως τε εὐπαθοῦς καὶ εὐαισθήτου γαλλικοῦ λαοῦ, κατέδειξε τρανῶς, ὁπόσον ἡ βασιλεία, ἥτις διὰ τὸν πρίγκιπα Πολινιὰκ ἦτο τὸ ἐπὶ γῆς ἀφομοίωμα τῆς θεότητος, καὶ ἐπιτυγχάνουσα καὶ θριαμβεύουσα, οὐδὲν πλέον κῦρος κεκτημένη ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ καὶ οὐδεμίαν συμπάθειαν, ξένη ἐν Γαλλίᾳ ὁσημέραι καθίστατο, ἐλαχίστου δὲ χρόνου ζήτημα ἦτο ἡ ἐντελὴς αὐτῆς πτῶσις.

Τῇ 9 Ἰουλίου 1830 ἀνηγγέλλετο ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἅλωσις τῆς Ἀλγερίας, μετὰ μακρὰς περιπετείας καὶ κινδύνους· ἡ κυβέρνησις ἐθριάμβευεν ἀναντιρρήτως ἐπὶ τῷ κατορθώματι τούτῳ τῆς αναστηλώσεως τῆς γαλλικῆς σημαίας ἐπὶ τῆς ἀφρικανικῆς ἐκείνης παραλίας· ἦτο ὁ θρίαμβος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς τάξεως κατὰ τῆς πειρατικῆς ἐκείνης ἡγεμονίας, ἧς ἡ σημαία κατέστη ἀπὸ μακροῦ χρόνου ὁ τρόμος τῶν ναυτῶν τῆς Μεσογείου. Ἐνῷ δὲ κυβέρνησις καὶ αὐλὴ ἐπανηγύριζον μετ' ἀσυνήθους ἐπιδείξεως τὴν νίκην ταύτην τῶν γαλλι-

κῶν ὅπλων, καὶ ἐκερδοσκόπουν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, μόνος ὁ λαός, ὁ συνήθως τοσοῦτον φιλέορτος, μετ' ἐπιδεικτικῆς ἀδιαφορίας προσέβλεψε τὸ γεγονὸς τοῦτο. Τὸ ἐσωτερικὸν ζήτημα, αἱ ἀπειλούμεναι ἐλευθερίαι, ἰδοὺ ποῖον ζήτημα ἀνησύχει τὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ τὴν χώραν, ἥτις δικαίως προὐτίμα τὴν παγίωσιν τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως καὶ ἐλευθερίας ματαίων ἐν ἄλλῃ ἠπείρῳ στρατιωτικῶν θριάμβων. Ἡ κυβέρνησις καὶ τὸ περὶ αὐτὴν κόμμα, ὑπὸ τὴν μέθην τῆς νίκης, ἐπεδείξατο ἅπασαν αὐτῆς τὴν ἀφροσύνην καὶ μυωπίαν, ἀντὶ τῆς συνδιαλλαγῆς προκαλοῦσα τὴν ἐξέγερσιν. Οὕτως, ἐν τῇ ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Ἀλγερίας θρησκευτικῇ τελετῇ, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν Παρισίων ἔγραφε τὰς ἀκολούθους πρὸς τὴν ἐπανάστασιν ἀπειλὰς ἐν ποιμενικῇ τινι αὐτοῦ ἐγκυκλίῳ: «Τρεῖς ἐξήρκεσαν ἑβδομάδες, ἵνα καταστῇ ὁ ἀγέρωχος Μουσουλμάνος ὡς παιδίον ταπεινὸς καὶ ἀνίσχυρος. Εἴθε τοιοῦτοι νὰ ἦνε παντοῦ καὶ πάντοτε οἱ ἐχθροὶ τοῦ βασιλέως καὶ κυρίου ἡμῶν! εἴθε οὕτω νὰ καταπέσωσιν ἐν τῇ συγχύσει πάντες ἐκεῖνοι οἱ ἀποπειρώμενοι νὰ ἐξεγερθῶσι κατ' αὐτοῦ.» Τῇ ἡμέρᾳ δὲ τῆς Δοξολογίας ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ, ἔλεγε τὰ ἑπόμενα πρὸς τὸν βασιλέα: «Ἡ χεὶρ τοῦ Παντοδυνάμου εἴη μετὰ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, εἴθε δὲ ἡ μεγάλη ὑμῶν ψυχὴ νὰ ἰσχυροποιηθῇ ἔτι μᾶλλον! ἡ πίστις ἡμῶν ἐπὶ τῇ θείᾳ προστασίᾳ καὶ τῇ ὑποστηρίξει τῆς θεομήτορος οὐδέποτε θέλει σφάλει. Εἴθε ἡ ὑμετέρα Μεγαλειότης νὰ λάβῃ πάραυτα νέαν ἀνταμοιβήν· καὶ εἴθε νὰ ἔχῃ ἀντικείμενα εὐχαριστίας πρὸς τὸν ὕψιστον διὰ νέα καὶ ἐπίσης περιφανῆ εὐεργετήματα!»

Ἦτο ἡ τελευταία ἴσως τελετὴ τῶν Βουρβώνων ἐν τῇ γαλλικῇ ἱστορίᾳ· οὔτε ἡ σκέπη τῆς θεομήτορος, οὔτε *αἱ* διθυραμβώδεις ἐπικλήσεις τοῦ κλήρου ἐξήρκουν πλέον πρὸς στερέωσιν τοῦ κλονιζομένου θρόνου, ἡ δὲ πολιτικὴ καταιγίς, ἡ σαλεύουσα αὐτὸν ἐκ θεμελίων, ὁσημέραι καθίστατο βιαιοτέρα. Αἱ ἄφρονες προκλήσεις τῶν κυβερνητικῶν ὀργάνων ἐπέτεινον τὴν θύελλαν ταύτην καὶ ἐκράτυνον ἐπὶ μᾶλλον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ἥκιστα ἀποδειλιῶν πρὸ τῶν ἐπιδεικτικῶν προκλήσεων τῆς ἐξουσίας. Ἡ κυβέρνησις προεκάλει τοὺς πιστοὺς κατὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ δαίμονος, αὐτὸς δ' ὁ βασιλεὺς δὲν ἐδίστασε, παραφερόμενος ὑπὸ ἀμέτρου ζήλου, νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὴν πάλην τῶν κομμάτων, φρονῶν ὅτι διὰ τοῦ ἀπελπιστικοῦ τούτου διαβήματος ἤθελε κατορθώσει τὴν σωτηρίαν τῆς πιπτούσης μοναρχίας.

Ἡ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου μελετωμένη διάλυσις τοῦ ἀπειθήσαντος νομοθετικοῦ σώματος ἀπεφασίσθη ἤδη ἀπὸ τῆς 16 Μαΐου, αἱ δὲ νέαι ἐκλογαὶ ὡρίσθησαν διὰ τὸν Ἰούλιον. Ὁ βασιλεὺς ἐνόμισεν ὅτι ὤφειλε νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ἐκλογικὴν πάλην κατὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, καὶ οὕτως ὁ πολιτικὸς ἀνταγωνισμὸς μετεβλήθη εἰς ἀντιδυναστικόν· ἐν ἐπικλήσει πρὸς τὸν γαλλικὸν λαόν, ἐμέμφετο τοῦ διαλυθέντος κοινοβουλίου ὡς ἀρνηθέντος νὰ συνεργασθῇ μετ' αὐτοῦ εἰς τέλεσιν τῶν *πατρικῶν* αὐτοῦ σχεδίων, καὶ ἤδη ἐν τῇ ἐκλογικῇ ἐκείνῃ διαπάλῃ προσεκάλει τὸ ἔθνος ν' ἀκροασθῇ τῆς

φωνῆς αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ ἀποπλανηθῇ ὑπὸ τοῦ ἀπατηλοῦ λόγου τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡσυχίας τοῦ τόπου. Ἀλλὰ μάτην ὁ βασιλεὺς ἱκέτευε τὸν λαὸν αὐτοῦ νὰ ταχθῇ ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν, τὴν σημαίαν τοῦ βασιλέως. Μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῆς κυβερνήσεως, μεθ' ὅλας τὰς τολμηρὰς καὶ ἀνηθίκους αὐτῆς ἐπεμβάσεις, οἱ **221** ἀντιπρόσωποι τοῦ διαλυθέντος κοινοβουλίου, οἱ ψηφίσαντες τὴν γνωστὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον, ἐξελέγοντο ἐκ νέου, ἡ δὲ ὑπουργικὴ μειονοψηφία ἐδεκατίζετο ἀπέναντι τῆς θριαμβευούσης ἀντιπολιτεύσεως.

Δ'.

Ὅ,τι κατ' ἐξοχὴν συνετέλει εἰς τὸν θρίαμβον τοῦτον τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος ἐν Γαλλίᾳ, εἰς τὴν νέαν ταύτην Βαςίλλην τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν, ἦτο ἡ διὰ τοῦ ἡμερησίου τύπου ἐπιδιωχθεῖσα γόνιμος πολιτικὴ ἐργασία. Κατὰ πρώτην φορὰν ἀναμφιβόλως διεδραμάτισεν αὕτη πρόσωπων τοσοῦτον ἐπιφανὲς καὶ τελεσφόρον ἐν τῇ πολιτικῇ ἑνὸς ἔθνους ἱστορίᾳ. Ἂν ὁ Ἀμερικανὸς Φραγκλῖνος, ἐκπλαγεὶς ποτε ἐπὶ τῷ φαινομένῳ τῆς καταπληκτικῆς ἐπιδράσεως τῆς δημοσιογραφίας ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν λαῶν, εἶπεν ὅτι, «μία ἐφημερὶς δύναται νὰ παραγάγῃ μίαν ἐπανάστασιν», τοῦτο κατεφαίνετο ἤδη πράγματι ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ στιγμῇ τῆς γαλλικῆς ἱστορίας. Ἀληθῶς· ἡ ἐφημεριδογραφία εἶνε ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὅ,τι ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ῥητορεία τῆς ἀγορᾶς;· εἶνε τὸ φοβερώτατον καὶ φονικώτατον ὅπλον ἐν τῷ ἀγῶνι πῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, πανσθενὴς μοχλὸς, κατὰ βούλησιν δυνάμενος νὰ δώσῃ οἱανδήποτε τροπὴν καὶ ὤθησιν εἰς τὸ ἅρμα τῆς δημοσίας γνώμης· ζωηρὰ, αὐθωρεὶ ἀντιλαμβανομένη πάντων τῶν γεγονότων, ἐκφέρουσα τὴν ἐπ' αὐτῶν κρίσιν αὐτῆς ἄνευ πολλάκις πολλῆς περισκέψεως καὶ ἐμβριθείας, αὐστηρὰ ἢ ἐλαφρὰ, κατὰ τὰς περιστάσεις, ὑπείκουσα εἰς τὰ ἑκάστοτε ῥεύματα, ἀσυνείδητος πολλάκις, ὄργανον ἐνόχων συμφερόντων, μὴ διστάζουσα ἐνώπιον οὐδενὸς μέσου ἀπέναντι τοῦ σκοποῦ, εἶνε ἡ εὐγενεστάτη ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἡ ἀπαισιωτάτη δύναμις ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν νεωτέρων ἐπαναστάσεων πάσης ἀποχρώσεως ἀποτελεῖ ἀείποτε τὴν προφυλακὴν ἡ ἐφημεριδογραφία· ἐν αὐτῇ ἀποτυποῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τῶν λαῶν, αἱ θλίψεις αὐτῶν, αἱ ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρα· ἡ ἐφημερὶς εἶνε τὸ ἐπινίκιον τοῦ Πινδάρου, ὁ ὕμνος τοῦ Αἰσχύλου, ἡ κωμῳδία τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Ἰουβενάλη ἡ σάτυρα· ἡ ἐφημερὶς ἐκπροσωπεῖ συγχρόνως, διὰ τῆς μεγάλης αὐτῆς ποικιλίας, ἅπαντα τὰ ἐνδιαφέροντα τὴν κοινωνίαν ζητήματα περιλαμβάνουσα, πανταχοῦ εἰσδύουσα καὶ τὰ πάντα ἐνερευνῶσα, τὴν ἕδραν τοῦ πανεπιστημίου, τὸ βῆμα τοῦ κοινοβουλίου, τὸν ἄμβωνα τῆς ἐκκλησίας, πλήρη τὴν κίνησιν τοῦ δημοσίου πνεύματος θαρροῦντος ἢ ἀποκαρτεροῦντος· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν *Ἐπιστολῶν τοῦ Ἰουνίου*, ἐποχῆς ἀξιομνημονεύτου ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ ἡμερησίου τύπου, ἡ ἐφημερὶς εἶνε ἀεί-

ποτε ἡ σθεναρωτάτη φωνὴ τῆς δημοσίας συνειδήσεως, πεφωτισμένης ἢ πεπλανημένης· ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ὑπέστη ἐπανειλημμένως τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς καὶ τὸ κράτος· καὶ σήμερον, ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τῆς κριτικῆς καὶ τῆς συζητήσεως, πρωταγωνιστεῖ ἀκμαία ἀείποτε καὶ ἀκατάβλητος δύναμις ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δυναμένη νὰ καταβιβάσῃ βασιλεῖς ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ νὰ συντρίψῃ στέμματα, νὰ φωτίσῃ ἢ νὰ σκοτίσῃ τὴν δημοσίαν γνώμην, νὰ καταστρέψῃ πατροπαραδότους θρησκευτικὰς παραδόσεις, νὰ δημιουργήσῃ νέα ἰδεώδη καὶ καινοὺς θεοὺς ἐν τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας, ἱκανὴ ἑνὶ λόγῳ νὰ πράξῃ πᾶν ἀγαθὸν καὶ πᾶν πονηρὸν κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὸν πνέοντα ἄνεμον. Τοιαύτη ἡ δημοσιογραφία, ἣν τοσοῦτοι ἐδόξασαν καὶ τοσοῦτοι ἠτίμασαν ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτῆς βίῳ, ἀληθῶς ἡ πρώτη καὶ οὐχὶ ἡ τετάρτη δύναμις ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Διατυπῶν οὕτωσὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐφημερίδος ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ, καὶ ὑποδεικνύων τὸ πρόσωπον, ὃ παρέστησε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν τῆς Γαλλίας ἐλευθεριῶν ἡ δημοσιογραφία, δὲν δύναμαι οὐδ' ὀφείλω νὰ σιωπήσω τὸν '*Εθνικὸν*, ἐφημερίδα ἀρχομένου τοῦ ἔτους ἐκείνου συστᾶσαν, κατ' ἐξοχὴν ἵνα πολεμήσῃ τὴν βουρβωνικὴν δυναστείαν, ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν, οἵτινες τοσοῦτον ἐπιφανὲς διεδραμάτισαν πρόσωπον ἐν τῇ γαλλικῇ πολιτείᾳ καὶ ἐν τοῖς γράμμασιν. Ἐννοῶ τὸν Ἀρμάνδον Καρρέλ, τὸν Θιέρσον, καὶ τὸν ἐπιζῶντα εἰσέτι ἱστοριογράφον Μινιέ. Ἐν τῇ ἐφημερίδι ταύτῃ ἐκορυφώθη ἅπασα ἡ ἐνέργεια καὶ ἅπασα ἡ τακτικὴ τοῦ κατὰ τῆς Παλινορθώσεως ἀγῶνος· ὑπὸ νέων ἀνδρῶν συντασσομένη, ἐλπίδων καὶ πίστεως πεπληρωμένων, ἀνέλαβε μετὰ ζήλου τὴν κατὰ τῆς μοναρχίας σταυροφορίαν, προσηλώσασα ἰδίως ἐφ' ἑαυτῆς ἅπασαν τὴν προσοχὴν τοῦ δημοσίου πνεύματος· ἡ βασιλεία ὑπεβλήθη εἰς ἀμείλικτον κριτικήν, ἀφ' ἧς ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ ἡμέραν τινὰ τετρωμένη καὶ ἄπνους· χωρὶς νὰ ὑποτιμηθῇ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ἐργασία τῶν ἄλλων τῆς δημοσίας συνειδήσεως ὀργάνων, πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν «Ἐθνικὸν» τὸ σπουδαιότατον μέρος ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἐκείνῃ. «Ἡ νέα ἐφημερίς, λέγει ὁ *Lanfrey*[1] οὐδαμῶς ἐσκόπει τὴν διάδοσιν διδασκαλιῶν ριζοσπαστικῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, αἵτινες μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐχρησίμευσαν ὡς πρόσχημα εἰς τὰς συνωμοσίας. . . Κατ' οὐδὲν ἀπεμακρύνετο τῆς πολιτικῆς θέσεως, ἣν ἐν τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ὑπεστήριζον τὰ λοιπὰ ὄργανα τῆς φιλελευθέρου ἀντιπολιτεύσεως. Διεκρίνετο δ' αὐτῶν μόνον, ἕνεκα τῆς ζωηροτέρας αὐτῆς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τάσεως, ἐπεκαλεῖτο μετ' ἐκείνων τὸν Χάρτην καὶ τὰς ἐγγυήσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τόνου ἐπιθετικοῦ, ἐπιμόνου, ἀποφασιστικοῦ, παρέχοντος αὐτῇ ἐξαιρετικὸν χαρακτῆρα καὶ δεικνύοντος τὴν βούλησιν τοῦ τηρῆσαι ἀντὶ παντὸς τὴν ὑφισταμένην νομιμότητα. Ἀλλ' ἐν τῷ τέλει ἑκάστου τῶν ἄρθρων τῆς ἐφημερίδος διεφαίνετο ἡ ἔξωσις τῶν Βουρβώ-

1 Lanfrey, Études et portraits politiques.—Armand Carrel.

νων ὡς τὸ μόνον μέσον ἀποδόσεως ἀσφαλείας εἰς τὸν τόπον, ἐνῷ τὰ πνεύματα συνῳκειοῦντο βαθμηδὸν μετὰ τῆς ἰδέας ταύτης. »

Ὁ *Ἐθνικὸς* διευθυνόμενος, κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ἔτος, ὑπὸ τοῦ Θιέρσου, τῇ ζωηρᾷ συνεργασίᾳ τοῦ Ἀρμάνδου Καρρὲλ, ἔμελλε νὰ καταστῇ ἐντὸς ὀλίγου ὁ σημαιοφόρος τοῦ κατὰ τῆς Παλινορθώσεως ἀγῶνος. Ἀμφότεροι παρίσταντο κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνοὺς ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ σταδίου. Ὁ Ἀρμάνδος Καρρὲλ, ἐν τῇ ἀνατολῇ τοῦ δημοσίου βίου του, πλήρης ἐλπίδων, ἀρεστὸς καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐχθροῖς του, ἀντικείμενον τῶν κρυφίων πόθων τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, ἦτο ὁ δημοτικώτατος τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οὐ μόνον ὡς πολιτικὸς χαρακτὴρ, ἀλλὰ καὶ ὡς τελεία ἠθικὴ προσωπικότης· ἦτο πράγματι ὁ *ἄμεμπτος* καὶ *ἀκηλίδωτος* Βαγιάρδος τῆς δημοκρατίας· ἡ νεωτέρα γαλλικὴ ἱστορία δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ὡραιότερον καὶ ἱπποτικώτερον πολιτικὸν χαρακτῆρα· δικαιώματι ἀρετῆς καὶ δικαιώματι εὐφυΐας, ἦτο προωρισμένος ὑπὸ τῆς μερίδος αὐτοῦ ὡς ὁ μέλλων ἀρχηγὸς καὶ διοργανωτὴς τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ἐγεννήθη διὰ νὰ διοικῇ· *εἶνε πάντων ἡμῶν ὁ κύριος*, ἔλεγε περὶ αὐτοῦ ὁ γέρων στρατηγὸς Λαφαγιέτης, ἐλάχιστον διὰ τῆς φράσεως ταύτης ἀποτίνων θαυμασμὸν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνδρὸς καὶ εἰς τὰς ἐλπίδας, ἃς ὑπέσχετο ἐν τῷ μέλλοντι· ὁ πρόωρος, ὁ τραγικὸς αὐτοῦ θάνατος ἐπὶ τῆς ἰουλιανῆς μοναρχίας, διήγειρε καθολικὴν συγκίνησιν ἐν Γαλλίᾳ μεταξὺ πασῶν τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἡ δ' ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ ἐντύπωσις ἦτο μία τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων στιγμῶν ἐν τῷ βίῳ ἑνὸς λαοῦ, καθ' ἃς οὗτος, ἐπιλανθανόμενος τῶν προσωπικῶν συμπαθειῶν ἢ ἀντιπαθειῶν, τῶν προσκαίρων συμφερόντων τῆς ἡμέρας, ἀφίεται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς εἰλικρινεῖς ὁρμὰς τῆς καρδίας του, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν ἀρχὴν, ἥτις διαχωρίζει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πολίτου, οὗ τὴν ἀπώλειαν πενθεῖ ἡ πατρίς, ἀποβλέπων δ' εἰς τὸν ἄνδρα, ἀώρως, πρὶν ἢ ἀναπτύξῃ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀτομικότητα καὶ ἐνέργειαν, ἀπολλύμενον.

Εἰ καὶ διάφορος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τοῦ συνεργάτου αὐτοῦ ὁ Θιέρσος κατὰ τὸν χαρακτῆρα, ἐκέκτητο ἐν τούτοις πᾶσαν τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ καὶ ἐνέργειαν, ἀκατάβλητος πρὸ τῶν ἑκάστοτε προσκομμάτων, φανατικὸς μοιρόδοξος, μήδεποτε ἀπολέσας τὴν εἰς τὸν εὐμενῆ ἀστέρα του πίστιν· ὁ μακρὸς βίος του ὑπῆρξεν ἐργασία καὶ πάλη· ἐν ταύτῃ ἀνετράφη, ἀλλ' οὔτε ἀπεθαρρύνθη ποτὲ οὔτε ἐκλονίσθη· εἰργάζετο καὶ ἐπάλαιε ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ἀπορῶν παντὸς μέσου καὶ πάσης ἐλπίδος, ἐλπίζων μόνον εἰς τὸ τάλαντον τῆς εὐφυΐας του, ἤρχετο εἰς Παρισίους ἄγνωστος καὶ πένης, ἐδημιούργει μόνος τὴν τύχην του ἐν τῇ κατὰ τῆς Παλινορθώσεως πάλῃ, καθιστάμενος εἷς τῶν κυριωτάτων μοχλῶν τῆς ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως, καὶ εἶτα τῆς ἰουλιανῆς μοναρχίας, κατὰ τὰς πρώτας αὐτῆς ἡμέρας, ἀλλ' εἰς τὴν πτῶσιν τῆς ὁποίας οὐκ ὀλίγον συνετέλει καὶ αὐτὸς βραδύτερον ἐκ τῆς πρὸς τὸν Γυιζῶτον πολιτικῆς αὐτοῦ ἀντιζηλίας· ἐπάλαιε κατὰ τῶν ὑπερφιάλων θεωριῶν τοῦ

ἐπαναστατικοῦ κοινωνισμοῦ τοῦ 1848, καὶ ἀκολούθως κατὰ τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος καὶ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας, ἣν διεδέχετο λόγῳ ἱκανότητος καὶ πείρας, προσενεγκὼν σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἠκρωτηριασμένην καὶ κινδυνεύουσαν ἐξ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολεμίων πατρίδα του· ἐπάλαιεν ἀκολούθως, ἐν πλήρει ἤδη γήρᾳ, κατὰ τῶν ἐναντίον του συνωμοσάντων ἀντιδραστικῶν στοιχείων τῆς γαλλικῆς κοινωνίας, μετὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων ἀποκατάστασιν, καθ' ὧν ἂν ζῶν δὲν ἐθριάμβευσεν, ἀλλὰ κατίσχυε μετὰ θάνατον, τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ δόγματος «ἡ δημοκρατία ἔσται ἡ συντηρητικὴ ἢ θέλει καταστραφῆ» γενομένου ἤδη συμβόλου ἰσχυρᾶς πολιτικῆς μερίδος ἐν Γαλλίᾳ· δύναταί τις νὰ μὴ τὸν ἀγαπᾷ, νὰ μὴ τὸν ὑπολήπτηται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ν' ἀποδίδῃ οὐ σμικρὰν καὶ εἰς αὐτὸν ἐνοχὴν ἐπὶ τοῖς τελευταίοις παθήμασι τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ἀπροκαλύπτως τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅστις, ἀρξάμενος ἐκ τοῦ μηδενός, κατώρθωσε, διὰ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐργασίας τοῦ πνεύματός του, νὰ πρωταγωνιστήσῃ ἐπὶ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς σκηνῆς τῆς Εὐρώπης, θνήσκων δὲ νὰ ἐγείρῃ τοιαύτην συγκίνησιν καὶ τοσοῦτον πένθος μεταξὺ πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας, ὅσον σπανίως διήγειρεν ἀνὴρ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. . .

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ δύο ἄνδρες, οἱ ἄγνωστοι σχεδὸν τῆς προτεραίας, οἵτινες ἐτίθεντο ἐν τῇ προφυλακῇ τῆς φάλαγγος ἐν τῷ κατὰ τῶν Βουρβώνων ἀγῶνι τῆς γαλλικῆς ἐλευθερίας, καὶ οἵτινες ἔχυνον ὅλων αὐτῶν τὸ πνεῦμα καὶ ὅλην τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν στηλῶν μιᾶς ἐφημερίδος. Μία ἐφημερὶς εἶνε ἰδέα· ἂν αὕτη ἔχει πίστιν, ἔχει ζωήν, ὁ δὲ θρίαμβός της θᾶσσον ἢ βράδιον μέλλει νὰ ἐξασφαλισθῇ, θριαμβευούσης τῆς ἀρχῆς, ἣν ζητεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ἡ δύναμις αὕτη τοῦ «Ἐθνικοῦ» κατεδείχθη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἰδίως ἀφ' ἧς στιγμῆς μαχόμενος κατὰ τῶν αὐταρχικῶν τάσεων τῆς βασιλείας, ἐδημοσίευε τὸ περιώνυμον ἐκεῖνο ἄρθρον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *ὁ βασιλεὺς βασιλεύει ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ*· τὸ ἄρθρον τοῦτο, γραφὲν ὑπὸ τοῦ Θιέρσου, ἐμποιῆσαν πρωτοφανῆ αἴσθησιν ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἔμελλε νὰ καταστῇ βραδύτερον τὸ ἀντικείμενον πολλῶν συζητήσεων τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης· δὲν ἐξετάζω τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ ἢ τὸ ψεῦδος· μνημονεύω μόνον τὸ γεγονός, ἐξ οὗ καταδείκνυται ἡ φλεγμαίνουσα κατάστασις τοῦ δημοσίου πνεύματος κατὰ τὰς τελευταίας τῆς Παλινορθώσεως ἡμέρας. *Ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ*· ἦτο ἡ Κασσάνδρα τῆς δημοκρατίας, ὄπισθεν μυστικοῦ χρησμοῦ κρυπτομένη, ἵνα καταστήσῃ τὴν ἐντύπωσιν ἀνωδυνωτέραν, προλέγουσα τὴν προσεχῆ πτῶσιν τῆς μοναρχίας· ἐντεῦθεν ὁ πανικὸς αὐτῆς καὶ ἡ ἀπελπισία· τὸ θάρρος δὲ καὶ ἡ πεποίθησις τῆς δημοσίας γνώμης, ἀνηβώσης καὶ διατυπούσης τὰ ἀπαράγραπτα αὐτῆς δίκαια ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἐλευθέρας συζητήσεως. «Ἡ Γαλλία, ἔλεγεν

ἐν τῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ, θέλει νὰ κυβερνηθῇ ἀφ' ἑαυτῆς, διότι δύναται· θέλει ἐπικληθῇ τοῦτο πνεῦμα δημοκρατικόν; Τόσῳ τὸ χειρότερον διὰ τοὺς ἀρεσκομένους νὰ φοβῶνται ἀπὸ τῶν λέξεων. Τὸ δημοκρατικὸν τοῦτο πνεῦμα, ἂν θέλωσιν, ὑφίσταται, ἐκδηλοῦται ἁπανταχοῦ, καὶ καθίσταται ἀδύνατον νὰ κατασταλῇ.

«Δύο ὑπάρχουσι σήμερον εἴδη κυβερνήσεως εἰς χρῆσιν ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ πνεύματος τούτου: τὸ ἀγγλικὸν καὶ τὸ ἀμερικανικόν. Διὰ μὲν τοῦ πρώτου, ὁ τόπος ἐκλέγει ἐντολοδόχους τινάς, οἵτινες διὰ μηχανισμοῦ ἁπλουστάτου ὑποχρεοῦσι τὸν μονάρχην εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προκρινομένων ὑπ' αὐτοῦ ὑπουργῶν, ὑποχρεοῦσι δὲ τούτους νὰ κυβερνῶσι κατὰ τὴν θέλησίν των. Διὰ τοῦ ἑτέρου δὲ ὁ τόπος ἐκλέγει τοὺς ἐντολοδόχους του, τοὺς ὑπουργούς του, κατὰ πᾶσαν δὲ τετραετίαν καὶ αὐτὸν τὸν ἄρχοντα τῆς πολιτείας.

«Ζωηρὰ καὶ γενναῖα πνεύματα ἤθελον προκρίνει τὸ δεύτερον. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἔχει ἀόριστόν τινα φόβον πρὸ τῶν ταραχῶν τῆς δημοκρατίας· τὰ δὲ θετικὰ πνεύματα ὑπολογίζοντα τὴν γεωγραφικὴν καὶ στρατιωτικὴν θέσιν τῆς Γαλλίας, τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς, τοὺς συμπαρομαρτοῦντας ἐν τῇ ἐκλογῇ ἑνὸς προέδρου θορύβους, τὰς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ῥαδιουργίας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς ταύτης, τὴν ἀνάγκην μονιμότητος ἐν μέσῳ τῆς κινήσεως τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ καθεστῶτος, τὰ θετικὰ πνεύματα ἀποκρούουσι τὸ δημοκρατικὸν εἶδος. Καὶ οὕτως ὁ ἀόριστος φόβος τῶν μέν, καὶ ἡ σκέψις τῶν δευτέρων ἀποτελοῦσι προτίμησίν τινα ὑπὲρ τοῦ μοναρχικοῦ εἴδους». Καὶ ἐπὶ τέλους κατέστρεφε τὸ ἄρθρον αὐτοῦ διὰ τῆς ἀπειλῆς, ὅτι ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ μοναρχία δὲν θελήσῃ νὰ διαβῇ τὴν Μάγχην, ἡ Γαλλία θὰ διαβῇ τὸν ἀτλαντικόν...

Τοιοῦτον ἦτο τὸ πρόγραμμα καὶ ἡ πεποίθησις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὅλων τῶν φιλελευθέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ὁ «Ἐθνικὸς» δὲν ἐξέφραζε μόνον προσωπικὴν τῶν συντακτῶν αὐτοῦ σκέψιν, ἀλλ' ἦτο ἡ πολιτικὴ ὁμολογία ὁλοκλήρου κόμματος, τοῦ ζητοῦντος ἐν οὑτωσὶ ἀνωμάλοις καιροῖς νὰ συμβιβάσῃ τὴν τάξιν μετὰ τῆς ἐλευθερίας, ἄνευ τῆς βλάβης ἑκατέρας τούτων· αἱ περιπέτειαι καὶ αἱ δοκιμασίαι τῆς μεγάλης δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως ἐφέροντο ζωηραὶ ἔτι ἐν τῇ μνήμῃ τῆς μετ' ἐκείνην γενεᾶς, ὥστε ἐθεωρεῖτο τόλμημα οἱαδήποτε δημοκρατικὴ ἀπόπειρα, μέλλουσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐ μόνον νὰ διακυβεύσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν δυσπιστίαν καὶ τὴν ἀντίδρασιν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἔνθα ἐθριάμβευεν ἔτι καθ' ὁλοκληρίαν ἡ ἐν ἔτει *1815* ἐγκαινισθεῖσα ἀντίδρασις τῶν κυβερνήσεων κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν λαῶν· οὕτω δὲ κατ' ἀπομίμησιν τῆς Ἀγγλίας ἐπλάττετο πολιτικόν τι ἰδεῶδες, μέλλον νὰ συμβιβάσῃ δύο φύσει διεστῶτα ἀντικείμενα — τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ μετὰ τοῦ κύρους τῆς μοναρχίας. Ψευδὴς συνδιαλλαγή! δυναμένη ἴσως ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ ταράξῃ τὰς πολιτικὰς χιμαιρας τοῦ ἰδεολόγου, ἀλλ' οὐδέποτε νὰ λάβῃ

πλήρη ὑπόστασιν· ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ θεωρία αὕτη ἐλογίζετο ὡς ἡ μόνη πανάκεια, ἡ δυναμένη νὰ θεραπεύσῃ τὴν νόσον, ὑφ' ἧς ἔπασχεν ἡ Γαλλία καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ ἐν αὐτῇ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Οὕτως ἡρμήνευε μεταξὺ ἄλλων τὴν νέαν ταύτην πολιτικὴν σύλληψιν αὐτὸς ὁ Θιέρσος. «Ἂν αὕτη εἶνε ἡ ἀληθὴς βασιλεία, εἶνε ἐπίσης ἡ ἀληθὴς δημοκρατία, ἀλλὰ δημοκρατία ἄνευ καταιγίδος. Ἔχει καὶ αὕτη τὰς κινήσεις αὐτῆς, τὰ πάθη, τὰς ἀστραπὰς τῆς εὐγλωττίας, τὰς ἐξάρσεις, τὰς αἰφνιδίας πτώσεις, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὑπὸ κανονικώτερον καὶ ὡραιότερον τύπον. Ἔχει τοὺς καίσαρας ἐπίσης, ἀλλ' οἱ καίσαρες αὐτῆς εἶνε οἱ Τσιχάταμ, οἱ Πίττ, οἱ Κάνιγγες, ἱστάμενοι οὐχὶ ἐπὶ κεφαλῆς στρατῶν, ἀλλ' ἐπὶ κεφαλῆς πλειονοψηφιῶν, ἀνατρεπόμενοι οὐχὶ ὑπὸ στρατῶν, ἀλλ' ὑπὸ πλειονοψηφιῶν. Δὲν φονεύονται, ἀλλ' ἀποστέλλονται εἰς τὴν βουλὴν τῶν λόρδων. Οὕτως, ἐν τῇ μοναρχικῇ ταύτῃ δημοκρατίᾳ, τὸ πνεῦμα ὑψοῦται χωρὶς νὰ σφετερισθῇ, νὰ ἀφανίσῃ, νὰ ἀνατρέψῃ τὴν πολιτείαν. Ἡ ἀλήθεια διεισδύει, ἀποκαλύπτεται, ἡ ἀνθρωπίνη καρδία συγκινεῖται, ἱκανοποιεῖται, βασιλεύει δὲ ἡ τάξις»...

Ἀπέναντι τοιούτου πολιτικοῦ ἰδεώδους, ποικίλως ἀναπαρισταμένου ὑπὸ τοῦ καθ' ἡμέραν τύπου, ἡ Παλινόρθωσις δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ καταρρέῃ καθ' ἑκάστην ἐν τῇ δημοσίᾳ συνειδήσει. Εἶχεν ἀπολέσει πᾶν αὐτῆς γόητρον, οὐδ' ἦτο δυνατὸν νὰ στηριχθῇ ἄλλως ἢ διὰ τῆς βίας, μέχρι τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐμελέτων οἱ περὶ τὸν Κάρολον, ὡς τὸ τελευταῖον μέσον τῆς στηρίξεως τοῦ σαλευομένου θρόνου. Ἤδη, ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου, τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καθίσταντο ὁσημέραι καταφανέστερα καὶ ἀπειλητικώτερα· τὸ δημόσιον πνεῦμα ἐξηγείρετο ζωηρότερον, ἐρεθιζόμενον ὑπὸ τοῦ τύπου καὶ τῶν ὁσημέραι ἀνησυχωτέρων καθισταμένων πολιτικῶν συλλόγων, ἰδίως δ' ἀφ' ὅτου τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἐν συνεδριάσει τῆς 7 Ἰουλίου, ἀπεφάσιζε τὸ πολιτικὸν τόλμημα, μεθ' ὅλας τὰς ἀντιθέτους παραινέσεις τοῦ πρίγκιπος Μεττερνίχου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, προβλεπόντων δικαίως ὅτι τὸ πολιτικὸν τοῦτο τόλμημα ἤθελεν ἔχει ἄφευκτον συνέπειαν τὴν ἀνατροπὴν τῆς δυναστείας.

Ἐπὶ τέλους, ὁ κύβος ἐρρίφθη· ἡ μοναρχία ἔστελλε τὸ χειρόκτιον τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς ὁσημέραι τολμηροτέρας καθισταμένης δημοκρατίας. Τῇ 26 Ἰουλίου, ὁ ἐπίσημος *Μηνύτωρ* ἐδημοσίευε τὰ βασιλικὰ διατάγματα, δι' ὧν ᾔρετο ὁ Χάρτης καὶ ἀνατρέπετο τὸ πολιτικὸν καθεστὼς τῆς Παλινορθώσεως· ἡ συνοδεύουσα τὰ διατάγματα ταῦτα ἔκθεσις ἦτο βιαία προσβολὴ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου καὶ πρόκλησις κατὰ πάσης ἐλευθέρας διαδηλώσεως τῆς κοινωνίας· «θορυβώδης δημοκρατία, ἔλεγεν, ἧς ἡ ἐπίδρασις ἐκτείνεται μέχρι τῆς νομοθεσίας, τείνει ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν κανονικὴν ἐξουσίαν. Αὕτη δεσπόζει τῶν ἐκλογῶν διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν μακρὰν διακεχυμένων συλλόγων· καθ' ὅσον δ' ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτῆς, παρεμποδίζει τὴν

κανονικὴν ἐξάσκησιν τῶν δικαίων τοῦ στέμματος, ἵνα διαλύσῃ τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, τουτέστι κλονίζει τὸ σύνταγμα . . . δὲν ὑπάρχει κυβέρνησις δυναμένη νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν, ἄνευ τοῦ δικαιώματος τοῦ λαμβάνειν μέτρα σωτηρίας. Τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον εἶνε ἀρχαιότερον τῶν νόμων, διότι ἑδρεύει ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων». Τὸ πρῶτον τῶν φονικῶν τούτων διαταγμάτων διηυθύνετο κατὰ τοῦ τύπου, τοῦ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην κοινωνικὴν δύναμιν ἐνοχλήσαντος τὴν κυβέρνησιν. «Ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου, ἔλεγεν αἴρεται· οὐδεμία ἐφημερίς, οὐδὲν περιοδικὸν ἢ ἡμιπεριοδικὸν σύγγραμμα, ἱδρυμένον ἢ μέλλον νὰ ἱδρυθῇ, καὶ περὶ οἱουδήποτε ἀντικειμένου πραγματευόμενον, δύναται νὰ δημοσιευθῇ ἐν τῷ μέλλοντι, ἄνευ προηγουμένως ἐξαιτηθείσης ἀδείας ὑπὸ τοῦ τυπογράφου καὶ τοῦ ἐκδότου. Αὕτη δὲ ἡ ἄδεια δέον ν' ἀνανεῶται κατὰ πᾶσαν τριμηνίαν, δυναμένη καὶ νὰ ἀνακληθῇ».

Τὸ πρῶτον διάταγμα ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου· τὸ δεύτερον εἰς τὴν διάλυσιν τῆς μόλις ἐκλεγείσης βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, διὰ τοῦ τρίτου εἰσήγοντο πολλοὶ περιορισμοὶ εἰς τὸν ἐκλογικὸν νόμον, ἐξαρτωμένης σχεδὸν εἰπεῖν τῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τῆς αὐθαιρεσίας τῆς κυβερνήσεως, τέταρτον διάταγμα συνεκάλει τὸ Κοινοβούλιον διὰ τὸν μῆνα σεπτέμβριον, πέμπτον δὲ καὶ τελευταῖον ἐκάλει εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἀριθμόν τινα ἄκρων ζηλωτῶν τοῦ μοναρχικοῦ καθεστῶτος. Οὕτω τὸ πολιτικὸν τόλμημα εἶχε τελεσθῇ καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως· ὑπελείπετο δ' ἤδη νὰ γνωσθῇ ἡ θέσις, ἣν ἔμελλε νὰ λάβῃ τὸ ἔθνος ἀπέναντι τῆς νέας ταύτης καταστάσεως, δι' ἧς ἐνεκαινίζετο ἐν Γαλλίᾳ τελείως τὸ σύστημα πραγματικῆς ἀπολύτου μοναρχίας.

Ἡ δημοσιογραφία, ἥτις εἶχε τὴν τιμὴν νὰ προγραφῇ πρώτη διὰ τῶν διαταγμάτων τούτων, λαμβάνει ἅμα καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς διαμαρτυρήσεως κατὰ τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος καὶ τῆς σοφιστικῆς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἑρμηνείας τοῦ 14ου ἄρθρου τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου: «le roi fait les règlements et ordonnances pour l'exécution des lois et la sûreté de l'état»,[1] καθ' ὃ ἐδικαιολογοῦντο τὰ αὐθαίρετα διατάγματα, τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Καρόλου δεκάτου κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου καὶ περὶ νέου ἐκλογικοῦ βουλευτικοῦ νόμου. Οἱ συντάκται τοῦ Ἐθνικοῦ, τῆς Σφαίρας, τοῦ Χρόνου, ἐν οἷς πρωτεύουσιν ὁ Θιέρσος, ὁ Μινιὲ, ὁ Πέτρος Λερού, ὁ Κάρολος Ρεμυζά, ὁ Ἀρμάνδος Καρρέλ, ἄνδρες πρωταγωνιστοῦντες ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ, συντάττουσιν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ὑπογράφουσι μετὰ τῶν πλείστων ἐν Παρισίοις δημοσιογράφων τὴν περιώνυμον ἐκείνην κατὰ τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος τῆς κυβερνήσεως διαμαρτύρησιν, ὑπὸ τοῦ Θιέρσου συνταχθεῖσαν, ἥτις ὑπῆρξε τὸ προανάκρουσμα τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ τέλος τῆς γενναίας ταύτης διαμαρτυρήσεως εἶχεν οὕτως :

1. Ὁ βασιλεὺς κανονίζει καὶ διατάσσει τὰ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πολιτείας.

« Σήμερον ἡ κυβέρνησις παρεβίασε τοὺς νόμους, συνεπῶς ἀπελύθημεν τῆς ὑποχρεώσεως τῆς εἰς αὐτὴν ὑπακοῆς· θέλομεν προσπαθήσει νὰ δημοσιεύσωμεν τὰ φύλλα τῶν ἐφημερίδων ἡμῶν, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὴν ἐπιβληθεῖσαν ἡμῖν ἄδειαν, θέλομεν δὲ ἀποπειραθῆ, ὅπως σήμερον, τοὐλάχιστον, δυνηθῶμεν ν' ἀκουσθῶμεν καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν.

« Θέλομεν ἐκπληρώσει πᾶν ὅ,τι τὸ καθῆκον ἡμῶν ὡς πολιτῶν ἐπιβάλλει.

« Δὲν δυνάμεθα νὰ διαγράψωμεν τὰ καθήκοντα ταῦτα εἰς τὸ παρανόμως διαλυθὲν κοινοβούλιον, ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ τὸ ἱκετεύσωμεν, ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας, ὅπως στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ προφανοῦς δικαίου του, ἀντιστῆ, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, εἰς τὴν παραβίασιν τῶν νόμων. Τὸ δὲ δίκαιον τοῦτο εἶνε ἐπίσης βέβαιον, ὅσον καὶ ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ βασιζόμεθα. Τὸ πεντηκοστὸν ἄρθρον τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου λέγει, ὅτι ὁ βασιλεὺς δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, ἀλλ' εἰς τοῦτο εἶνε ἀνάγκη, ὅπως αὕτη ὑφίσταται συντεταγμένη εἰς κοινοβούλιον καὶ συνεδριάζουσα καὶ ὅπως αὕτη ὑποστηρίζῃ σύστημα δικαιολογοῦν τὴν διάλυσιν αὐτῆς. Ἀλλὰ πρὸ τῆς συγκαλέσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κοινοβουλίου ὑπάρχουσιν ἐκλογαὶ μόνον. Λοιπόν, οὐδαμοῦ ὁ συνταγματικὸς χάρτης λέγει, ὅτι ὁ βασιλεὺς δύναται νὰ ἀκυρώσῃ τὰς ἐκλογάς. Διὰ δὲ τῶν δημοσιευθέντων σήμερον διαταγμάτων ἀκυροῦνται αἱ ἐκλογαί, συνεπῶς ταῦτα εἶνε παράνομα, διότι διατάττουσι πρᾶγμα ἀπαγορευόμενον ὑπὸ τοῦ Χάρτου. Οἱ ἐκλεχθέντες ἀντιπρόσωποι, οἱ συγκεκλημένοι διὰ τὴν τρίτην Αὐγούστου, εἶνε καλῶς καὶ προσηκόντως ἐκλελεγμένοι καὶ συγκεκλημένοι. Ἔχουσι τὰ αὐτὰ δίκαια τῶν τῆς προτεραίας. Ἡ Γαλλία ἱκετεύει αὐτοὺς νὰ μὴ τὸ λησμονήσωσιν· ὀφείλουσι δὲ νὰ πράξωσι πᾶν ὅ,τι δυνηθῶσι, πρὸς κατίσχυσιν τοῦ δικαίου τούτου.

« Ἡ κυβέρνησις ἀπώλεσε σήμερον τὸν χαρακτῆρα τῆς νομιμότητος τὸν ἐπιβάλλοντα τὴν ὑπακοήν. Ἀνθιστάμεθα κατ' αὐτῆς διὰ πᾶν τὸ ἀφορῶν εἰς ἡμᾶς· ἀπόκειται δ' εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ κρίνῃ μέχρι τίνος σημείου ὀφείλει νὰ ἐκταθῇ ἡ ἰδία αὐτῆς ἀντίστασις. »

Ἡ διαμαρτύρησις αὕτη τοῦ τύπου ἐκράτυνε τὸ δημόσιον φρόνημα, ἡ δὲ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καθίστατο ζωηροτέρα, ἰδίως ἅμα ἐγνώσθη ὅτι ὁ δοὺξ τῆς Ῥαγούζης *Marmont*, ὁ στιγματισθεὶς ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ὡς ἀνάνδρως ἐγκαταλιπὼν αὐτὸν ἐν ἔτει 1814, καὶ γενόμενος παραίτιος τῆς πτώσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Γαλλίας, ὅτι ὁ μοιραῖος οὗτος ἀνήρ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐν τῇ δημοτικῇ συνειδήσει ἐσήμαινε προδοσίαν, διωρίσθη διοικητὴς τῆς ἐν Παρισίοις φρουρᾶς. Ὑπῆρχε τι ἀπαίσιον ἐν τῷ διορισμῷ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὁ δὲ λαὸς τῶν Παρισίων ἐξελθὼν τῆς φαινομενικῆς αὐτοῦ γαλήνης, ἐπόθει ἤδη τὴν πάλην. Τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ ἤρξατο συμμεριζομένη ἐπίσης ἡ τάξις των ἀστῶν, ἥτις ἀπὸ πολλοῦ ἦτο πολεμίως πρὸς τὴν κυβέρνησιν διατεθειμένη. Ἡ διαταχθεῖσα στρατιωτικὴ κίνησις καὶ αἱ ἐχθρικαὶ περιπολίαι ἐν

τῇ πόλει τῶν Παρισίων ἐπήνεγκον ἀνάλογον ἀντίδρασιν· ἡ κατὰ τῆς ἐξουσίας ἀντίστασις ἤρχετο ἤδη· ἐρρίπτοντο λίθοι κατὰ τῶν στρατιωτῶν, ὁδοφράγματα δὲ ὑψοῦντο ἐν ταῖς κυριωτέραις ὁδοῖς τῆς πόλεως, παρακωλύοντα τὴν ἐλευθέραν τῶν στρατιωτῶν διάβασιν, οἵτινες ἤρξαντο πυροβολοῦντες κατὰ τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων.

Ἡ ἐπανάστασις, ἧς τὰ προοίμια ἐσημάνθησαν ἤδη τῇ 27 Ἰουλίου, καθίστατο γενικωτέρα καὶ ζωηροτέρα τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν. Μεθ' ὅλας τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τῆς αὐλῆς κατὰ τῆς στάσεως, ὁ δοὺξ τῆς Ῥαγούζης ἦτο λίαν μετριοπαθὴς ἀπέναντι τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως, ἀπεπειράθη μάλιστα συνεννόησίν τινα μεταξὺ ἐπιτροπῆς τινος ἐκ φιλελευθέρων ἀντιπροσώπων, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ στρατηγὸς Λαφαγιέτης καὶ ὁ τραπεζίτης Λαφφίττης, καὶ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Κάρολος ὁ δέκατος οὐδαμῶς ἐνόει νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως· καὶ οὕτως ἡ πάλη ἐξηκολούθει βιαιοτέρα· αἷμα ἐχύθη ἤδη, τὸ ὁποῖον καθίστα ἀδύνατον πᾶσαν συνδιαλλαγῆς σκέψιν. Ἡ ἐπανάστασις, ἄτακτος, ἀσύντακτος, ἐζήτει ἀρχηγόν, ὅστις νὰ διοργανώσῃ αὐτήν, ἱκανὴν ν' ἀγωνισθῇ καὶ ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν τακτικῶν ἐπιθέσεων τῆς κυβερνήσεως. Ἐπὶ τέλους, δέκα συντάγματα ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς Βανδώμης ἐστρατοπεδευμένου στρατοῦ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Γεράρδου, ἀνήκοντος εἰς τοὺς φιλελευθέρους καὶ ἀπολαύοντος μεγίστης δημοτικότητος, ὅστις καὶ ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν ταύτην, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ γηραιὸς Λαφαγιέτης, ὅστις οὐδέποτε ἐπαύσατο ἐξασκῶν τὴν ἀρχαίαν γοητείαν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς τῶν Παρισίων ὑπὸ τῆς θριαμβευούσης ἐπαναστάσεως. Τὰ δύο ταῦτα γεγονότα ἐκράτυναν τοὺς ἐνδοιασμοὺς ἐπιτροπῆς τινος ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀντιπροσώπων τῆς ἀντιπολιτεύσεως, συνεδριαζούσης, καθ' ἣν στιγμὴν ἐγίνετο γνωστὸν τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ τραπεζίτου Λαφφίττου, ὅστις καὶ διετύπωσε παραχρῆμα τὴν ἑπομένην πρότασιν: «Ὁ στρατηγὸς Λαφαγιέτης ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐθνοφυλακῆς, ἣν προσήνεγκεν αὐτῷ, ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἀμύνης τῆς πρωτευούσης, ἐγκρίτων πολιτῶν ἐπιτροπεία»[1]).

Ἐνῷ ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκρατύνετο, ἡ δὲ ἐπανάστασις τοῦ λαοῦ ἐθριάμβευεν, οἱ περὶ τὴν κυβέρνησιν ἐνέμενον εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς ἀντιστάσεως. Μεθ' ὅλας τὰς περὶ συνδιαλλαγῆς ἀντιθέτους συμβουλὰς τινῶν τῶν περὶ τὴν αὐλήν, ὁ βασιλεύς, ἐπινεύοντος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἐπανειλημμένως ἠρνήθη. «Συνεννόησις μετὰ τῆς στάσεως, ἔλεγεν, εἶνε παραίτησις· ὁ ἀδελφός μου ἀνέβη εἰς τὸ ἰκρίωμα ἕνεκα τῶν ὑποχωρήσεών του· δὲν θέλω νὰ τὸν ἀκολουθήσω·» οἰκτρὰ ἀντίστασις, ἥτις ἂν δὲν ἤνοιγεν εἰς τὸν ἐπιμένοντα βασιλέα τὴν πρὸς τὸ ἰκρίωμα ἄγουσαν, ἀλλ' ὠθήγει αὐτὸν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἐξορίαν.

1) De Rochau Histoire de la Restauration.

Καθ' ὅσον αἱ ὧραι παρήρχοντο, ἐπὶ τοσοῦτον πᾶσα συνδιαλλαγὴ μεταξὺ βασιλείας καὶ ἐπαναστάσεως καθίστατο ἀδύνατος· ἀπόπειραί τινες τῶν περὶ τὴν αὐλὴν μετριοφρόνων ἐναυάγησαν, ἕνεκα τῆς ἀκαταλογίστου ἐπιμονῆς τῶν περὶ τὸν βασιλέα, οἵτινες οὐδὲ λόγον ἤθελον ν' ἀκούσωσι περὶ συνεννοήσεως, καὶ μόνον ἐν τῇ ὑστάτῃ στιγμῇ τῆς κρίσεως ὁ βασιλεὺς ἀπεδέχθη τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου καὶ τὸν σχηματισμὸν νέου, συμπεριλαμβανομένων τοῦ στρατηγοῦ Γεράρδου καὶ τοῦ Καζιμὶρ Περιέρου, οἵτινες προεξάρχοντες μεταξὺ τῆς μετριόφρονος ἀντιπολιτεύσεως, ὡς ἐκ τῆς περιωπῆς αὐτῶν καὶ τῆς βαρύτητος, ἠδύναντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νὰ ἐπενέγκωσι τὴν ποθουμένην συνδιαλλαγὴν μεταξὺ ἔθνους καὶ βασιλείας. Ἀλλ' ἡ ὀνομασία αὐτῶν ὡς ὑπουργῶν ὡς καὶ ἡ ἄρσις τῶν περιωνύμων διαταγμάτων, ὧν τινα ἰδίως προεκάλεσαν τὴν κατάστασιν ταύτην, μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ἐπιτευχθεῖσα παρὰ τοῦ βασιλέως, δὲν ἐπήνεγκε τὸ ἀναμενόμενον ἀποτέλεσμα. Ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἤδη τελεσθῇ πλήρης κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας ἡμέρας τῆς πάλης· οὐδεμία ἦτο δυνατὴ πλέον ὀπισθοχώρησις, μόνον δὲ ἡ μεταβολὴ τῆς δυναστείας ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ τὴν γαλήνην εἰς τὸ δημόσιον πνεῦμα. Τοιαύτη ἦτο ἡ γνώμη κατ' ἐξοχὴν τῶν συντακτῶν τοῦ «Ἐθνικοῦ» Θιέρσου καὶ Μινιέ, ἣν ἠσπάζετο καὶ ὁ μέγα ἰσχύων κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας Λαφφίτης, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὁποίου συνήρχετο ἡ ἐπιτροπεία τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Αὕτη δὲ ἡ γνώμη καὶ κατίσχυσεν ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ ἡ βασιλεία τῶν Βουρβώνων δὲν εἶχε τὴν πρόνοιαν νὰ συνδιαλλαγῇ ἐγκαίρως μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως, πρὶν ἢ αὕτη θριαμβεύσασα καθ' ὁλοκληρίαν, καταστῇ ἀπαιτητικωτέρα, εἰς οὐδεμίαν πλέον ἐρχομένη συνεννόησιν μετὰ τῆς καταπιπτούσης βασιλείας.

Ἀλλὰ τί ἐζήτει ὡρισμένως ἡ ἐπανάστασις; ὑπὲρ τίνος ἀρχῆς ἀνελάμβανε τὸν ἀγῶνα, καὶ ὁποῖον κυβερνητικὸν σύστημα ἔμελλε ν' ἀντικαταστήσῃ ἀντὶ τῆς δυναστείας τῶν Βουρβώνων; Ἅπαντα τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων τούτων ἡμερῶν ἐπῆλθον τοσοῦτον αἰφνίδια καὶ ἀπρόοπτα, ἄνευ προβεβουλευμένης τινὸς πολιτικῆς ἐργασίας, ὥστε οὐδεμία ὁριστικὴ σκέψις ἐγένετο μεταξὺ τῶν προεξαρχόντων ἀνδρῶν τῆς μεταβολῆς περὶ τοῦ ἀντικαταστήσοντος τὴν πίπτουσαν κυβέρνησιν νέου πολιτικοῦ συστήματος. Κατὰ τὰς τρεῖς τελευταίας τῆς ἐξεγέρσεως ἡμέρας, ἡ δημοσία γνώμη ἦτο ἀπησχολημένη μᾶλλον διὰ τὸ ἐνεστώς, διὰ τὴν διεξαγομένην πάλην μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνήσεως, ἢ διὰ τὸ μέλλον· ὁ τύπος ἀνέγραφε κατὰ πᾶσαν πρωΐαν τὰ συμβαίνοντα, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐξέφραζε γνώμην περὶ τοῦ ποιητέου μετὰ τὴν νίκην· τὸ πολὺ πολὺ μόνον ἐφημερίς τις ἐξαίρουσα τὴν ἀνδρείαν καὶ γενναιοψυχίαν τοῦ ἀγωνιζομένου λαοῦ κατὰ δεσποτισμοῦ, οὐδένα ἔχοντος λόγον ὑπάρξεως, ἐζήτει τὴν τρίχρουν σημαίαν, τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο σύμβολον τοῦ νέου κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου του, ἀλλ' ἀορίστως, χωρὶς νὰ διατυπώσῃ ὁριστικώτερόν τι καὶ εὐκρινέστερον διαγεγραμμένον πολιτικὸν πρόγραμμα.

Βεβαίως τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς νίκης ἔμελλε νὰ ἦνε ἅμα τὸ σύμβολον ριζικωτέρας πολιτικῆς μεταβολῆς, οὐχὶ δ' ἁπλῶς μόνον εἰδικαί τινες παραχωρήσεις ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως. Τοῦτο δ' ἦτο ἀκριβῶς καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀγωνιζομένων ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Βουρβώνων· ἀλλ' οὐδεμία ἐφημερὶς ἐξέφραζε τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς διαδοχῆς γνώμην της, ἵνα μὴ διεγείρῃ ὑπονοίας καὶ ἀντιδράσεις. Ὁ «Ἐθνικὸς», τὸ τολμηρώτατον τῶν ὀργάνων τοῦ τύπου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ τὸ μείζονα ἐξασκοῦν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης, ἐτήρει ἀξιοσημείωτον σιγὴν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ· μόνον δ' οἱ συντάκται αὐτοῦ ὑπεδείκνυον ἤδη ἐν ἰδιαιτέραις αὐτῶν συνδιαλέξεσι τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον, τὸν ἐκ τοῦ οἴκου τῆς Αὐρηλίας, ὡς τὸν ἄριστον ν' ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας, καθὸ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ δυνάμενον νὰ συμβιβάσῃ τὸ κῦρος τῆς μοναρχικῆς παραδόσεως μετὰ τῶν ἀρχῶν τῆς νεωτέρας πολιτείας διὰ τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς αὐτοῦ παρὰ τῆς Γαλλίας. Οὕτως ἡ ὑπόδειξις αὕτη τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὡς τοῦ καταλληλοτάτου ν' ἀναλάβῃ τὸ βουρβωνικὸν στέμμα, οὐδαμῶς ὑπῆρξεν ἀπόρροια λελογισμένης καὶ προβεβουλευμένης ἐκφράσεως τῆς δημοσίας γνώμης, ἀλλὰ τυχαῖον γεγονός, κρύφα καὶ κλοπηδὸν ἁρπάσαν τὴν ψῆφον καὶ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἔθνους. Ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπολέμησεν ἐκθύμως κατὰ τῆς παλινορθώσεως, ἀλλὰ δὲν εἶχε διατυπώσει ὡρισμένως, ἀκριβῶς τὴν βούλησιν αὐτοῦ περὶ τῆς μελλούσης συντάξεως τῆς χώρας. Τὴν ἔλλειψιν δὲ ταύτην ἐγνώρισεν ἐπιτηδείως νὰ ἐπωφεληθῇ ἡ φατρία τῶν Αὐρηλιανῶν, οἵτινες, συνελθόντες ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ τραπεζίτου Laffitte ἐσκέφθησαν περὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας, πρὶν ἢ ἡ δημοκρατικὴ μερὶς συνερχομένη μετὰ τὸν ἀγῶνα, καὶ συσκεπτομένη περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς χώρας, διατυπώσῃ τὴν ἰδίαν αὐτῆς βούλησιν, καὶ εὐχερέστερον κατορθώσῃ νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς εἰς τὴν δημοσίαν συνείδησιν. Μετὰ μικρὰν συζήτησιν, ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἐγένετο ἀποδεκτὸς ὡς ὁ μέλλων βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Καὶ ἤδη ἐπὶ τῶν ὁδῶν τῶν Παρισίων ἀνεγινώσκετο ἡ ἀκόλουθος προκήρυξις ὑπὲρ τοῦ πολίτου βασιλέως:

« Κάρολος ὁ δέκατος δὲν δύναται πλέον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Παρισίους· ἐπέτρεψε νὰ ῥεύσῃ τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ.

« Ἡ δημοκρατία ἤθελεν ἐκθέσει ἡμᾶς εἰς τρομερὰς θυέλλας· ἤθελε διαιρέσει ἡμᾶς μετὰ τῆς Εὐρώπης.

« Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας οὐδέποτε ἠγωνίσθη ἐναντίον ἡμῶν.

« Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας εἶνε πολίτης βασιλεύς.

« Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας εἶχε βαστάσει εἰς τὸ πῦρ τὴν τρίχουν σημαίαν· ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας δύναται μόνος νὰ βαστάσῃ αὐτὴν καὶ σήμερον πάλιν. Δὲν θέλομεν ἄλλους.

« Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας δὲν εἶνε ἐναντίος. Περιμένει τὸν πόθον μας. Ἂς

ἐκφράσωμεν λοιπὸν τὸν πόθον τοῦτον, ἐκεῖνος δὲ θέλει ἀποδεχθῇ τὸν Χάρτην, ὅπως ἐνοήσαμεν αὐτὸν καὶ ἠθελήσαμεν. Θέλει νὰ λάβῃ τὸ στέμμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ».

Ἡ τεχνικωτάτη αὕτη προκήρυξις δὲν ἠδύνατο ἢ ταχέως νὰ ἐπενέγκῃ τὰ δι' αὐτῆς ἐπιζητούμενα ἀποτελέσματα. Δὲν συνεδέετο τφόντι ὁ ὑποψήφιος στενῶς μετὰ τῶν ἀναμνήσεων τῆς δημοκρατίας, δὲν ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ περιλαλήτου Φιλίππου τῆς Ἰσότητος, ὁ δι' ἐλαχίστων συνδεόμενος σχέσεων πρὸς τὸν πρωτότοκον κλάδον τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας; Ἡ ἐκλογὴ ἦτο κατάλληλος, ὁ δὲ λαὸς ἀπεδέχετο αὐτὴν, ἐλλείποντος ἑτέρου ὑποψηφίου. Ὑπελείπετο μόνον ἡ ἐπίσημος ἀποδοχὴ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Πρὸς τοῦτον, μεθ' ἑτέρων δύο, μετέβη αὐτὸς ὁ Θιέρσος εἰς τὴν ἐν Neuilly κατοικίαν αὐτοῦ, ἄνευ πολλῆς δυσχερείας κατορθώσας νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ὑπὸ τῆς βουλήσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ προσφερομένου αὐτῷ στέμματος. Ὁ αὐρηλιανὸς πρίγκηψ ἀπεδέχθη τὴν προσφορὰν ταύτην, πλήρης δ' ἐλπίδων ὁ ἀρχισυντάκτης τοῦ Ἐθνικοῦ ἐπανήρχετο εἰς Παρισίους, κομίζων εἰς τοὺς φίλους αὐτοῦ καὶ ὁμόφρονας τὰ εὐαγγέλια τῆς ἐπιτυχίας. Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος μετέβη εἰς Παρισίους ὡς τοποτηρητὴς τοῦ χηρεύοντος θρόνου τῆς Γαλλίας, ἕνεκα τῆς ἐξώσεως Καρόλου τοῦ δεκάτου, πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῆς ἀναρχίας. Οἱ δὲ ἐν Παρισίοις διαμένοντες ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας, μετὰ βραχεῖαν συνδιάσκεψιν, συνέταξαν καὶ ἀπηύθυναν τὴν ἑπομένην προκήρυξιν εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν. Ἦτο τὸ πρόγραμμα τῆς νέας τῶν πραγμάτων τάξεως, τῆς ἐγκαινιζομένης διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἰουλίου. Συντάκται τῆς προκηρύξεως ταύτης ἦσαν τέσσαρες τῶν διαπρεπεστάτων ἡγετῶν τῆς πολιτικῆς μερίδος, ὑπὸ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ὁποίας ἐτελέσθη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἡ νέα μεταβολή: ὁ Βενιαμὶν Κωνστάντιος, ὁ Μπερὰρ, ὁ Βιλλεμαῖνος, ὁ Γυιζῶτος. Ἡ προκήρυξις ἐξετίθει καὶ ἐπηγγέλλετο εἰς τὸν γαλλικὸν λαὸν τὰ ἀκόλουθα, ἐν οἷς ἰδίως ἐκφράζονται αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ πεποιθήσεις τῆς μερίδος, ἥτις εἶχε κυβερνήσει τὴν Γαλλίαν κατὰ τὰ δέκα ὀκτὼ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου.

« Γάλλοι! Ἡ Γαλλία εἶναι ἐλευθέρα. Ὁ ἀπολυτισμὸς ἀνύψωσε τὴν σημαίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ ἡρωϊκὸς λαὸς τῶν Παρισίων κατέβαλεν αὐτήν. Οἱ προσβληθέντες Παρίσιοι, ὁπλισθέντες ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ὑποθέσεως, ἥτις μάτην εἶχε θριαμβεύσει κατὰ τὰς ἐκλογὰς, κατήνεγκον τὴν νίκην. Δύναμις σφετερισθεῖσα τὰ ἡμέτερα δίκαια, ἐνοχλήσασα τὴν ἡμετέραν γαλήνην, ἠπείλει συγχρόνως τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν τάξιν. Ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν τὴν κτῆσιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τάξεως. Οὐδὲν πλέον ἔχομεν νὰ φοβώμεθα περὶ τῶν καλῶς κτηθέντων δικαίων ἡμῶν· οὐδὲν δὲ κώλυμα ὑφίσταται μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν ὑπολειπομένων ἡμῖν εἰσέτι δικαίων.

« Κυβέρνησις, ἀνυπερθέτως ἐγγυωμένη ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ ταῦτα, εἶνε ἡ πρωτίστη σήμερον τῆς πατρίδος ἀνάγκη. Γάλλοι, οἱ ἐκ τῶν ὑμετέρων ἀντι-

προσώπων ἐν Παρισίοις ἤδη διατελοῦντες συνῆλθον, καὶ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ κανονικῆς τῶν βουλῶν συνόδου, ἀνέθηκαν τὴν λειτουργίαν τοποτηρητοῦ τοῦ κράτους εἰς ἄνδρα ὑπὲρ τῆς Γαλλίας μόνον πολεμήσαντα, τὸν κύριον δοῦκα τῆς Αὐρηλίας. Ἐν τῇ σκέψει δ' αὐτῶν τοῦτο εἶνε τὸ μόνον μέσον, τὸ δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ταχεῖαν ἐπιτυχίαν τῆς νομιμωτάτης ἀμύνης διὰ τῆς εἰρήνης.

« Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας εἶνε ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ συντάγματος. Προησπίσθη ἀείποτε τὰ συμφέροντά του, καὶ ὁμολογεῖ τὰ δόγματά του· θέλει τηρήσει εὐλαβῶς τὰ ἡμέτερα δίκαια, διότι ἀφ' ἡμῶν θέλει τὰ ἴδια αὐτοῦ λάβει. Θέλομεν δ' ἐξασφαλίσει ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τῶν νόμων πάσας τὰς ἀναγκαίας ἐγγυήσεις, ὅπως καταστήσωμεν τὴν ἐλευθερίαν ἰσχυρὰν καὶ διαρκῆ:

« Τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἐθνοφρουρᾶς ἐπὶ συμμετοχῇ τῶν ἐθνοφρουρῶν διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν βαθμοφόρων.

« Τὴν συμμετοχὴν τῶν πολιτῶν ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς δημοτικῆς καὶ ἐπαρχιακῆς διοικήσεως.

« Τὸ ὁρκωτικὸν δικαστήριον ἐν τοῖς ἀδικήμασι τοῦ τύπου.

« Τὴν νομίμως ὠργανωμένην εὐθύνην τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ὑποδεεστέρων ὑπαλλήλων.

« Νόμιμον ἐξασφάλισιν τῆς στρατιωτικῆς τάξεως.

« Τὴν ἐκ νέου ἐκλογὴν τῶν διορισθέντων ἀντιπροσώπων εἰς δημοσίας λειτουργίας.

« Θέλομεν συντελέσει ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας εἰς τὴν προσήκουσαν ἀνάπτυξιν τῶν ἡμετέρων θεσμῶν.

« Γάλλοι, ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας ἀφ' ἑαυτοῦ ἤδη ἐλάλησεν, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ εἶνε ἀνταξία χώρας ἐλευθέρας. Σᾶς λέγει, ὅτι αἱ βουλαὶ συγκαλοῦνται. Αὗται δὲ θέλουσι σκεφθῇ περὶ τῶν μέσων, τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν νόμων καὶ εἰς τὴν στερέωσιν τῶν δικαίων τοῦ ἔθνους.

« Ὁ Χάρτης ἀπὸ τοῦδε ἔσται ἀλήθεια.»

Συγχρόνως δὲ ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας ἐποίει τὴν ἑπομένην προκήρυξιν εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν, ὡς τοποτηρητὴς τοῦ χηρεύοντος βασιλικοῦ θρόνου:

«Οἱ ἐν Παρισίοις παρόντες ἀντιπρόσωποι ἐξέφρασαν τὴν εὐχὴν νὰ μὲ ἴδωσι μεταβαίνοντα μεταξὺ αὐτῶν, ἵν' ἀναλάβω τὰ καθήκοντα γενικοῦ τοποτηρητοῦ. Ἦλθον ἀδιστάκτως νὰ συμμερισθῶ τοὺς κινδύνους σας, καὶ νὰ τεθῶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἡρωϊκοῦ τούτου πληθυσμοῦ, σκοπῶν νὰ καταβάλω πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἀπαλλαγὴν ὑμῶν ἀπὸ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῆς ἀναρχίας. Εἰσερχόμενος εἰς Παρισίους, ἔφερον ὑπερηφάνως τὰ ἔνδοξα χρώματα, τὰ ὁποῖα ὑμεῖς ἀνελάβετε ἐκ νέου, καὶ τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἐγὼ ἄλλοτε ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἶχον φέρει. Αἱ βουλαὶ θέλουσιν ἀμέσως συγκληθῆ καὶ συζητήσει περὶ τῶν μέσων, ὧν ἡ ἐφαρμογὴ εἶνε ἀναγκαία πρὸς ἐμπέ-

δωσιν τῆς βασιλείας τῶν νόμων καὶ τῆς τηρήσεως τῶν δικαίων τοῦ ἔθνους. Ὁ δὲ χάρτης ἔσται ἀπὸ τοῦδε ἀλήθεια.

»**Λουδοβῖκος Φίλιππος**
δοὺξ τῆς Αὐρηλίας.»

Οὕτως ὁ δευτερότοκος κλάδος τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων, ὁ οἶκος τῆς Αὐρηλίας, ἄνευ πολλῆς συζητήσεως, οἱονεὶ ἐν πλήρει παραδοχῇ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ἀνεβιβάζετο ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας, χάρις εἰς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἑτοιμότητα τοῦ πνεύματος εὐαρίθμων τινῶν μελῶν τοῦ φιλελευθέρου κόμματος, πρωταγωνιστησάντων τελευταίως ἐν τῷ κατὰ τῆς Παλινορθώσεως ἀγῶνι· ἡ προκήρυξις τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ νομοθετικοῦ σώματος ὑπὲρ τοῦ πρίγκιπος τῆς Αὐρηλίας ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν γαλλικὸν λαὸν οὐχὶ τὸν προσωρινὸν τοποτηρητὴν τοῦ θρόνου, ἀλλὰ τὸν μέλλοντα βασιλέα· μετὰ τὴν ὁμόφωνον ἀποδοχὴν τῆς προκηρύξεως ταύτης, τὸ νομοθετικὸν σῶμα ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα, ἔνθα εἶχεν ἐγκατασταθῇ ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας. Ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία ἐγένετο δεκτὴ φιλοφρονέστατα ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος. «Κύριοι, εἶπεν αὐτοῖς ἐπὶ τέλους, αἱ ὑφ' ὑμῶν προκηρυττόμεναι ἀρχαὶ εἶνε αἱ ἰδικαί μου . . . θέλω ἐργασθῇ ὡς ὑμεῖς καὶ μεθ' ὑμῶν πρὸς εὐτυχίαν τῆς Γαλλίας.» Οὕτως ἡ κωμῳδία ἔληγεν ὑπὲρ τοῦ πρίγκιπος τῆς Αὐρηλίας, ἀναλαμβάνοντος πράγματι τὰ σκῆπτρα τοῦ βουρβωνικοῦ θρόνου· ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου τῆς Ἰσότητος ἐγίνωσκε κάλλιστα τὸν γαλλικὸν λαόν· οὕτω δὲν ἐδίστασεν ἐν τῷ δημαρχείῳ, ἔνθα μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς Λαφαγέτου, νὰ διατυπώσῃ τὴν ὁμολογίαν τῆς δημοκρατικῆς αὐτοῦ πίστεως ἐνώπιον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον αὐτός, ἀρχαῖος ἐθνοφύλαξ, μετέβαινε νὰ χαιρετήσῃ ὡς τὸν παλαιὸν αὐτοῦ ἀρχηγόν· ὁ εὐπλάνητος γέρων στρατηγός, ὅστις οὐδέποτε εἶχε λησμονήσει τὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη τῆς πρώτης νεότητος, μεθ' ὅλας τὰς περιπετείας τοῦ βίου του, κατεθέλχθη ἐκ τῆς προσποιητῆς ἀφελείας καὶ εἰλικρινείας τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ θρόνου, μεθ' ὅλας δὲ τὰς πρὸς αὐτὸν μομφὰς τῶν φίλων του, ὡς ἐγκαταλιπόντα τὰς παλαιὰς αὐτοῦ πολιτικὰς παραδόσεις, ἔτι μᾶλλον κατεθέλχθη, ὅτε τὴν ἑπομένην ἡμέραν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπισκέψεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, μετέβη παρ' αὐτῷ πρὸς ἀνταπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως. «Γινώσκετε, τῷ εἶπεν» ὅτι εἶμαι δημοκρατικός, καὶ ὅτι θεωρῶ τὸ πολίτευμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὡς τὸ τελειότατον τῶν ὑφισταμένων» — Σκέπτομαι ὡς ὑμεῖς, ἀπεκρίθη ὁ δούξ, εἶνε ἀδύνατον νὰ διῆλθέ τις δύο ἔτη ἐν Ἀμερικῇ καὶ νὰ μὴ φρονῇ οὕτω· ἀλλὰ πιστεύετε, ὅτι ἐν τῇ συγχρόνῳ καταστάσει τῆς Γαλλίας, καὶ συμφώνως πρὸς τὴν καθολικὴν γνώμην, συμφέρει ἡμῖν ν' ἀποδεχθῶμεν αὐτό; — Οὐχί, τῷ ἀπεκρίθη ὁ στρατηγός· ὁ γαλλικὸς λαὸς ἔχει ἀνάγκην δημοτικοῦ θρόνου, περιβεβλημένου ὑπὸ δημοκρα-

τικῶν θεσμῶν, καθ' ὁλοκληρίαν δημοκρατικῶν. — Οὕτως ἐννοῶ καὶ ἐγὼ αὐτόν, ἀπεκρίνετο ὁ πρίγκηψ.»[1]

Ὁ στρατηγὸς Λαφαγέτης ἦτο ὁ ἐπιφανέστατος τῶν δημοκρατικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ὁ ἱπποτικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ, αἱ δημοκρατικαὶ αὐτοῦ παραδόσεις, τὸ περιφανὲς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον παρέστησε καὶ ἐν Ἀμερικῇ, λαμπρῶς ἀγωνισθεὶς ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βασιγκτῶνος, καὶ ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, διατηρήσας ἄπτωτον τὸ φρόνημα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν δοκιμασιῶν τῆς θυελλώδους ἐκείνης ἐποχῆς, ἐν μέσῳ τῶν ὑπερβολῶν, τῶν ἀποπλανήσεων καὶ τῶν ἀποστασιῶν τῶν συγχρόνων του, πάντα ταῦτα τὰ προσόντα ἐτήρησαν τὴν δημοτικότητα τοῦ ἀνδρὸς ἄθικτον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πάσης ὑποψίας καὶ δισταγμοῦ· τὸ κῦρος αὐτοῦ παρὰ τῇ ἰδίως δημοκρατικῇ μερίδι ἦτο μέγα· ἐντεῦθεν ἡ προσχώρησις αὐτοῦ πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον, ἡ ὑποστήριξις αὐτοῦ ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ στιγμῇ, συνετέλεσε μὲν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς νέας μοναρχίας, ἐπήνεγκε δὲ τὴν πλήρη τῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἐξασθένωσιν. Ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ἐνθουσιασμῷ αὐτοῦ ὁ Λαφαγέτης ἀπήγγειλε τὸν γνωστὸν ἐκεῖνον λόγον, ὃν τοσάκις ἐξεμεταλλεύθη βραδύτερον τὸ νέον καθεστὼς ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τὸν *πολίτην βασιλέα*: «Ἡ Γαλλία ἔχει ἀνάγκην θρόνου περιβεβλημένου διὰ δημοκρατικῶν θεσμῶν.» Πολλοὶ τῶν φίλων αὐτοῦ ἀπεδέχθησαν τὸν νέον τοῦτον πολιτειακὸν τύπον, τὴν συνδιαλλαγὴν τῆς ἐλευθερίας μετὰ τῆς αὐθεντίας, τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς μοναρχίας, τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου πνεύματος, ἥκιστα προαισθανόμενοι οἷα πράγματα ἔμελλε νὰ παράσχῃ τῇ Γαλλίᾳ πολιτειακὸν σύστημα, κατ' ἀπομίμησιν ξένων προτύπων, ἐχόντων τὸν λόγον ἐν ἰδίᾳ ἱστορικῇ ἐξελίξει καὶ ἰδιοφυΐᾳ, δημιουργηθέν, ζητοῦν νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀντίθετα, τὸ προνόμιον μετὰ τοῦ δικαίου, τὴν παράδοσιν μετὰ τῆς ἐπιστήμης, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου τοσοῦτον ἀληθῶς ἐξεφράσθη ἀπὸ παλαιτάτου ἤδη χρόνου ὁ Τάκιτος: «Ἐν ἁπάσαις ταῖς χώραις καὶ πόλεσι κέκτηνται τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν ὁ λαός, ἡ ἀριστοκρατία ἢ μοναρχία· ἓν πολίτευμα δὲ ἀπὸ τῶν τριῶν τούτων συντεθειμένον καὶ ἁρμονικῶς συνηνωμένον, ἐξυμνεῖται μᾶλλον ἢ πραγματοῦται, ὁπόταν δὲ τοῦτο συμβαίνει, οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ διαρκείας βεβαιότητα.»[2]

Οὕτως ἐνῷ μόνος ὁ Ἀρμάνδος ***Marrast***, ὁ τοσοῦτον μέλλων νὰ πρωταγωνιστήσῃ βραδύτερον ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῆς ἰουλιανῆς μοναρχίας καὶ ἐν τῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1848, μόνος διὰ τοῦ «*Βήματος*» προσέβαλλε τὴν νέαν κυβέρνησιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, τὸ δημοκρατικὸν κόμμα, στερηθὲν τοῦ φυσικοῦ ἀρχηγοῦ του ἔμενε σχεδὸν ἐν ἀπραξίᾳ. Εἶπον ἀνωτέρω,[3] ὅτι ὡς εἶχον

1 Duvergier de Hauranne Histoire du Gouvernement parlementaire en France. Tom. 10ème, 624.

2 Annalen IV, 83.

3 Ἴδε σελ. 442.

κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὰ πράγματα ἐν Γαλλίᾳ, δυσχερεστάτη παρίστατο ἡ ἐπιτυχία τῆς δημοκρατίας· πρῶτον ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πολιτειακὴν σύνθεσιν τῆς κοινωνίας, διεκρίνετο ἐπὶ ἀγγλομανίᾳ, νόσῳ, ἥτις δὲν διέφυγε τὴν μοῦσαν τοῦ μεγάλου δημοτικοῦ ποιητοῦ ***Beranger***, ἀνακράζοντος μετὰ τοῦ χαρακτηρίζοντος αὐτὸν σαρκασμοῦ, ***en France soyons Français***· ἔπειτα μετὰ τὸ ναυάγιον τῆς δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως, μετὰ τὰς γενομένας ἐν αὐτῇ ὑπερβολάς, ἐζητεῖτο ὑπὸ πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων ἐν τῇ ἐπικρατήσει τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τάξεως *μέτρον* τι καθόλου πολιτικὸν—le juste milieu—, δυνάμενον νὰ ἰσορροπήσῃ τὰς ὑπερβολὰς τῆς μοναρχικῆς αὐθεντείας καὶ τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας· τοῦτο δὲ τὸ μέτρον ἐνομίσθη ὑπάρχον κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ ἀγγλικῷ πολιτεύματι, κατόπιν μακρᾶς καὶ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας· ἦτο ἡ διάβασις τῆς *Μάγχης*, κατὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ Θιέρσου, κρείττων τῆς διαβάσεως τοῦ ἀτλαντικοῦ, ἣν ὠνειροπόλουν τὰ τολμηρότερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς. Πρῶτος ὁ Μοντέσκιος ἀπεκάλυψεν ἰδίως τὸν ὀργανισμὸν αὐτοῦ ἐν ταῖς λαμπραῖς σελίσι τοῦ «Πνεύματος τῶν Νόμων»· ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τῆς Παλινορθώσεως, καθιερωθὲν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον διὰ τοῦ Χάρτου, μελετηθὲν καὶ σχολιασθὲν ὑπὸ τῶν ἐμβριθεστέρων πολιτικῶν φιλοσόφων καὶ δημοσιολόγων, εἶχε καταστῆ ἡ σημαία τῆς τρίτης τάξεως, ἀναλαβούσης ἤδη τελείαν πολιτικὴν ζωὴν καὶ ζητούσης νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ πρόγραμμα αὐτῆς ἐν τῇ γαλλικῇ κοινωνίᾳ· ἀπέναντι τοῦ ῥεύματος τούτου τῶν ἰδεῶν, ἡ δημοκρατικὴ ἰδέα ὠπισθοχώρησεν· διότι οἱ ἐκπροσωποῦντες αὐτὴν ἄνδρες δὲν εἶχον τὴν βαρύτητα τῆς ἀξίας ἢ τοῦ ὀνόματος, ἵνα σύρωσιν ὄπισθεν αὐτῶν τὴν δημοσίαν γνώμην, καὶ νὰ κατισχύσωσιν ἐπὶ τῆς γαλλικῆς κοινωνίας.

Οὕτως ἄνευ πολλῆς ἐργασίας καὶ περιπετειῶν ἐτελεῖτο ἡ νέα πολιτικὴ μεταβολὴ ἐν Γαλλίᾳ. Τὴν 31 Ἰουλίου ἐσχηματίζετο ἡ νέα κυβέρνησις τοῦ γενικοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ βασιλείου, ἥτις ἔμελλε νὰ διατάξῃ τὴν σύγκλησιν τῶν ἐκλογικῶν σωματείων, ἵν' ἀποφανθῶσι διὰ τῶν ἀντιπροσώπων των περὶ τῆς νέας καταστάσεως. Ταὐτοχρόνως δὲ ὁ στρατηγὸς Λαφαγέτης διὰ προκηρύξεώς του ἀνήγγελλε τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς τοὺς πολίτας τῶν Παρισίων, ὑποσχόμενος ὅτι ἡ νέα αὕτη τῶν πραγμάτων κατάστασις «ἠγγυᾶτο τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, ὡς ἀπήτει ἡ σταθερὰ βούλησις τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ», καὶ ἐπιλέγων ὅτι «ὁ γενικὸς τοποτηρητὴς τοῦ βασιλείου, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου, ὑπῆρξεν εἷς τῶν γενναίων πατριωτῶν τοῦ 89, καὶ εἷς τῶν πρώτων στρατηγῶν, ὑφ' οὓς ἐθριάμβευσεν ἡ τρίχρους σημαία. *Ἐλευθερία, ἰσότης, δημοσία τάξις* ὑπῆρξεν ἀείποτε τὸ σύνθημά μου· θέλω ἐμμείνει πιστὸς εἰς αὐτό.» Οὕτως, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως, καθιερώθη ἡ νέα βασιλικὴ δυναστεία.

Κάρολος ὁ δέκατος καὶ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια διέτριβον κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἔτους μακρὰν τῶν Παρισίων ἐν τοῖς ἐξοχικοῖς ἀνακτόροις τοῦ

Saint-Cloud, οὐχὶ ξένοις πρός τινα τραγικὰ γεγονότα τῆς γαλλικῆς ἱστορίας. Ἐνταῦθα Ἐρρῖκος ὁ τρίτος ἐδολοφονήθη, ἐν ἔτει 1589, ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Κλήμεντος· ὁ χρόνος καὶ αἱ περιπέτειαι τῆς ἱστορίας δὲν ὑπῆρξαν ἄνευ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν τυχῶν τοῦ ἀνακτόρου τούτου, τὸ ὁποῖον πλέον ἢ ἅπαξ εἶδε τὴν φοβερὰν τῆς Ἀνάγκης χεῖρα ἀναγράφουσαν ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ τὰ ἀπαίσια γράμματα τοῦ δείπνου ἐκείνου τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων. Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ἐδωρήσατο Λουδοβῖκος ὁ δέκατος τέταρτος εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν δοῦκα τῆς Αὐρηλίας, τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι ἔμελλον βραδύτερον νὰ παραστήσωσι τραγικὸν πρόσωπον φόνου καὶ ἀντιζηλίας, ὑπομιμνῆσκον τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνατολικῶν δυναστειῶν· εἷς αὐρηλιανὸς πρίγκηψ ψηφίζων τὸν θάνατον τοῦ δισεγγόνου τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐν μέσῳ τῆς φρίκης καὶ τῆς ἀποστροφῆς καὶ αὐτῶν τῶν αἱμοχαρεστάτων Ἰακωβίνων, ἕτερος δ' αὐρηλιανός, υἱὸς αὐτοῦ, τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς πολιτικῆς μεταβολῆς κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας του, δὲν εἶνε φαινόμενα ξένα πρὸς τὰς ζοφερωτάτας σελίδας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Ἀπὸ τοῦ μεμονωμένου τούτου βασιλικοῦ ἀναχωρητηρίου, τὸ ὁποῖον ἐν τῷ μεγάλῳ κλύδωνι τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἐνοικιασθῇ εἴς τινα ξενοδόχον, χάριν δημοσίων χορῶν, τὸ ὁποῖον ἐν ἔτει 1814 καὶ 1815 ὁ Βλύχερος καὶ ὁ *Schwarzenberg* κατέστησαν γενικὸν τοῦ ἐπήλυδος στρατοῦ ἀρχηγεῖον, καὶ τὸ ὁποῖον ἀγορασθὲν προηγουμένως ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Αὐρηλιανῶν, εἶχε περιέλθει ἐκ νέου εἰς τὴν κυριότητα τῶν πρωτοτόκων Βουρβώνων, ἐξεδίδοντο ἤδη τὰ διατάγματα, ἅτινα προεκάλουν τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις ἔμελλε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν δυναστείαν ταύτην, ξένην ἐν μέσῳ τοῦ αἰῶνος, νεκρὰν ἐν μέσῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, μηδεμίαν δ' ἐκπροσωποῦσαν πλέον ἀρχὴν ἢ παράδοσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ὁ βασιλεὺς ἔμαθεν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τούτῳ τοῦ *Saint-Cloud* τὸ ναυάγιον πάσης συνδιαλλαγῆς μεταξὺ τῆς μοναρχίας καὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ἀνηγόρευε γενικὸν τοποτηρητὴν τοῦ χηρεύοντος θρόνου, μέχρι νεωτέρας σκέψεως, ἕνα τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν αὐτοῦ. Μετά τινας σκέψεις περὶ ἀντιστάσεως καὶ εἰσόδου διὰ τῆς βίας εἰς Παρισίους, ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἀντὶ τοῦ δεκαετοῦς ἐγγόνου του, δουκὸς τῶν Βορδιγάλλων, Ἐρρίκου τοῦ πέμπτου, υἱοῦ τοῦ δολοφονηθέντος δουκὸς τοῦ *Berry*, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Ἡ παραίτησις αὕτη, παρακολουθουμένη καὶ ὑπό τινων παραχωρήσεων τοῦ στέμματος, ἠδύνατο νὰ σώσῃ ἴσως τὴν δυναστείαν τῶν Βουρβώνων, γινομένη ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν τραγικῶν γεγονότων τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Ἰουλίου· ἀλλ' ἤδη, τὸ μέτρον τοῦτο ἤρχετο λίαν βραδέως· ὑπῆρχον ἄνθρωποι πρωταγωνιστήσαντες καὶ ἐκτεθέντες κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα συμβάντα, ἐξασκοῦντες ἐπίδρασίν τινα ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος, οἵτινες δὲν θὰ ἔβλεπον μετ' εὐμενοῦς βλέμματος τὴν ἐπὶ φιλελευθέρων βάσεων συντήρησιν τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος, ὑποχωροῦντος ἴσως σήμερον, ἐν στιγμαῖς κινδύνων, ἀλλὰ μόνον

ἵνα κερδήσῃ εὐκαιρίαν καὶ ἐπανέλθῃ ἐκ νέου ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀποστροφῇ πρὸς πᾶσαν ἀρχὴν προόδου καὶ ἐλευθερίας. Μετά τινας δισταγμοὺς Κάρολος ὁ δέκατος ἀπηύθυνε τὴν 2 Αὐγούστου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον, παραιτούμενος ὑπὲρ τοῦ ἐγγόνου του καὶ ἀναθέτων εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιτροπείαν τῆς νέας κυβερνήσεως, καὶ μετέβη εἰς *Rambouillet*, πόλιν οὐ μακρὰν τῶν Παρισίων, ἔνθα συνήθροιζε πάντα τὰ στρατεύματά του, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐν τῇ πρωτευούσῃ. Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος, καὶ ἂν εἰλικρινῶς ἐπεθύμει τοῦτο, δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ πράξῃ· πᾶσα δ' ἀπόπειρα ἤθελεν ἀναμφιβόλως ἐπενέγκει συμφορὰς ἀκαταλογίστους· δημιούργημα θριαμβευσάσης ἐπαναστατικῆς ἰδέας, ἀναβιβασθεὶς ὑπ' αὐτῆς ἐπὶ τὴν πολιτικὴν ἀρχήν, δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ τὴν παρακολουθήσῃ καὶ νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὴν ἄνευ δισταγμοῦ· ἂν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ τοποτηρητὴς τοῦ θρόνου εἰλικρινῶς ἤθελεν ἐργασθῇ ὑπὲρ τοῦ ἐγγόνου Καρόλου τοῦ δεκάτου, ἡ ἐξουσία ἤθελε διαφύγει αὐτὸν παραχρῆμα· ἠδύνατο ἴσως νὰ πράξῃ τοῦτο βραδύτερον, κατευναζομένων τῶν πνευμάτων καὶ ἐλαττουμένου τοῦ κατὰ τῶν Βουρβώνων μίσους τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη, ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος, ὅστις δὲν ἦτο ξένος οὔτ' ἀδιάφορος πρὸς τὴν τελεσθεῖσαν μεταβολήν, οὐδέποτε ἐσκέφθη νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ ἄλλου διὰ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας, πολλῷ μᾶλλον κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν ἡ ἐλαχίστη ὑποχώρησις εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως, ἠδύνατο νὰ ἔχῃ δυσάρεστα καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὸν τόπον ἀποτελέσματα.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας ἔπεμπεν ἐπιτροπὴν εἰς τὸν βασιλέα, ἐν οἷς ὁ στρατάρχης Μαιζὼν καὶ ὁ *Odillon Barrot*, λαβόντες τὴν ἐντολὴν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῇ μετὰ τῶν στρατευμάτων του ἐκ *Rambouillet*, ἐκ φόβου μὴ ὁ ἱκανῶς ἠρεθισμένος λαὸς τῶν Παρισίων προβῇ εἰς τολμηρότατα κατ' αὐτοῦ διαβήματα· ὁ βασιλεὺς ἀρνηθεὶς νὰ δεχθῇ αὐτοὺς κατὰ πρῶτον, συγκατετέθη ἀκολούθως, ὅταν ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας, ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν συμβούλων του, καὶ παρωθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀπεφάσισε καὶ διὰ τῆς βίας ν' ἀπομακρύνῃ τὸν βασιλέα ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης· ὁ δὲ Λαφαγέτης διετάχθη μετὰ ἓξ χιλιάδων ἐθνοφυλάκων νὰ βαδίσῃ κατ' αὐτῆς· ἡ προαποσταλεῖσα ἐπιτροπή, προηγουμένη πολλοῦ παρακολουθοῦντος λαοῦ, ἐζήτησε καὶ πάλιν συνέντευξιν μετὰ τοῦ βασιλέως, ἐλπίζουσα ὅτι θέλει καταπείσει αὐτὸν ν' ἀποχωρήσῃ ἐν τῇ στιγμῇ ταύτῃ τοῦ κινδύνου. Ὁ βασιλεὺς δεχθεὶς ἤδη τὴν ἐπιτροπήν, ἠρώτησε τὸν *Barrot*, τίνα δίδει εἰς αὐτὸν συμβουλήν: «—Ν' ἀποτελέσῃ ἡ Ὑμετέρα μεγαλειότης τὴν θυσίαν, ἧς ἐποιήσατο ἤδη ἔναρξιν, εἶπεν ὁ Barrot, καὶ ν' ἀποτελέσῃ αὐτὴν παραχρῆμα· δὲν ὑπάρχει στιγμὴ ἀπωλείας.» Εἶτα στρεφόμενος πάλιν πρὸς τὸν στρατάρχην Μαιζῶνα, λέγει αὐτῷ: «Εἶσθε στρατιωτικός, συνεπῶς ἀνίκανος νὰ μὲ ἀπατήσητε.

Πόσοι εἶνε; (ὁ παρακολουθῶν τὴν ἐπιτροπὴν λαὸς τῶν Παρισίων).—Μεγαλειότατε, δὲν τοὺς ἀπηρίθμησα· ἀλλά, κατὰ προσέγγισιν, εἶνε πλείους τῶν ἑξήκοντα ἕως ὀγδοήκοντα χιλιάδων—'Αρκεῖ, ἐπανέλαβεν ὁ βασιλεύς, μετὰ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας θὰ σᾶς γνωστοποιήσω τὴν ἀπόφασίν μου.» [1]) Καὶ ἀληθῶς, μετὰ πέροδον τοσούτου χρόνου, ὁ τέως βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἀνήγγελλεν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ὅτι ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ, ὑπείκων εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων.

Οὕτω κατέρρευσεν, ἀνεπανορθώτως ἴσως, ἡ γηραιὰ αὕτη, χιλιετηρίδας περίπου ἀριθμοῦσα ἱστορικὸν βίον, μοναρχία τῶν Καπέτων, χωρὶς οὐδὲν νὰ καταλείπῃ πλέον οὐσιῶδες κενὸν τῇ Γαλλίᾳ, πληρώσασα ἤδη τελείως τὸν προορισμὸν αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἡ παλινόρθωσις ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἱστορικὴ αὐτῆς ἔκλαμψις, ματαία ἀπόπειρα ἐκ νέου ἐγκαταστάσεως κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ καθεστῶτος, ἀνικάνου ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τῆς λόγχης τῶν ξένων ἐν Γαλλίᾳ, δημιούργημα πολιτικῶν συνδυασμῶν ἐχθρικῶν πρὸς τὰς ἀνάγκας, τὰ συμφέροντα καὶ τὰς τάσεις τοῦ τόπου, ἐπέσυρεν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐγκαταστάσεως τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους. Ἡ μεγάλη ἐπανάστασις ὑπῆρξεν ὁ τάφος τῆς δυναστείας, θεῖσα τέλος εἰς τὴν παλαιὰν καὶ δημιουργήσασα διὰ νέων στοιχείων τὴν νέαν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας. Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει ἡ παλινόρθωσις ὑπῆρξε κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς ἀναχρονισμός, μηδένα ἔχων ἱστορικὸν ὑπάρξεως λόγον· μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου πνεύματος, τοῦ ἐγκαινισθέντος διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρχεν ἄβυσσος ἀκαταμέτρητος, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ μοναρχία ἀγνοοῦσα τὸ πνεῦμα τοῦτο, ἔχουσα συμφέρον νὰ τὸ καταπολεμήσῃ, νὰ τὸ ἀρνηθῇ, διότι ὁ θρίαμβος τούτου ἦτο ὁ θάνατος ἐκείνης· οὕτως ἔπεσεν· εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ δεκαπενταετεῖ τῆς παλινορθώσεως ταύτης διαστήματι φαίνεται ἐκπροσωποῦσα μίαν τῶν εὐγενεστάτων ἱστορικῶν περιόδων τῆς Γαλλίας, ἀλλ' εἰς αὐτὴν μόνον δὲν ὀφείλεται ἡ λαμπρὰ αὕτη ἀκμὴ τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, ἥτις τοὐναντίον δέον ν' ἀποδοθῇ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν ἀμείλικτον κατὰ τῆς παλινορθώσεως ἀνταγωνισμόν. Δὲν ἐστερεῖτο ἀναμφιβόλως οὔτε τιμῆς, οὔτε αἰσθήματος, οὔτε ἱπποτικοῦ χαρακτῆρος, οὔτε εἰλικρινείας ἐν μέσῳ τοῦ δαιδάλου τῶν ὑπερβολῶν καὶ τῶν ἀποπλανήσεων τῶν ὄπισθεν αὐτῆς κρυπτομένων, καὶ ἐν ὀνόματι αὐτῆς ἐκπροσωπούντων ἴδια συμφέροντα· ἀλλ' ἦτο ἀδύνατος νὰ ἐπιβληθῇ, καταβάλλουσα τὰς ποικίλας ἀξιώσεις τῶν περὶ αὐτήν, καὶ ἀναγνωρίζουσα τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, νὰ ὑψωθῇ εἰς τὴν περιωπὴν αὐτοῦ, ἱκανὴ καθισταμένη νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ αὐτὸ ἐπαξίως ἐν τῇ νέᾳ ἱστορίᾳ. Ζητήσασα νὰ τὸ καταδαμάσῃ καὶ νὰ τὸ δεσμεύσῃ, ἔπεσεν ἐν τῇ πρώτῃ μετ' αὐτοῦ συγκρούσει, χωρὶς νὰ φανῇ οὐδὲν κενὸν καταλείπουσα,

1 Duvergier de Hauranne, Histoire du Gouvernement parlementaire en France tom. 10ème 611.

ἐν μέσῳ τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς λήθης τοῦ ἔθνους. Ἐν ἐποχῇ φωτισμοῦ καὶ ἐρεύνης, οἵα ἡ ἡμετέρα, κυβέρνησις, οἱονδήποτε τύπον φέρουσα, μὴ ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, ἀρνουμένη τὸ κῦρος τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ, ἀξιοῦσα ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὴν παράδοσιν, ἤτοι τὸ παρελθόν, κατὰ συνέπειαν ἀρνουμένη ἢ ἀγνοοῦσα τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ παρόντος, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, ἡ δὲ παλινόρθωσις ἐπεκαλεῖτο τὴν παράδοσιν, συνεπῶς ἠρνεῖτο τὸ παρόν. Λουδοβῖκος ὁ δέκατος ὄγδοος, ἐν τῇ πρὸς τὸν γαλλικὸν λαὸν προκηρύξει αὐτοῦ, ὑπέσχετο νὰ συνάψῃ ἐκ νέου τὴν ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως διακοπεῖσαν ἅλυσιν τῆς ἱστορίας, ἐπαναφέρων ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἀρχαῖον καθεστώς, ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις κατέθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπιά της τὸ καθεστὼς τοῦτο, ἵνα ἐξέλθῃ ἀπὸ τῆς τέφρας ταύτης καὶ τῶν ἐρειπίων νέος κόσμος, οὐδεμίαν ἔχων σχέσιν πρὸς τὴν παλαιὰν Γαλλίαν, ἐμπεφορημένος νέων ἰδεῶν καὶ νέων αἰσθημάτων. Ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, τῇ γαλουχηθείσῃ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Βολταίρου, τοῦ Ῥουσσώ, τοῦ Διδερώ, ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς τριχρώμου σημαίας τοῦ Νέϋ καὶ τοῦ Βοναπάρτου, τίς ἀνεμιμνήσκετο πλέον τῆς Γαλλίας τῶν σταυροφοριῶν, τῆς λευκῆς σημαίας, τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου ἢ τοῦ ἀσπίλου καὶ ἀνεπιλήπτου ἱππότου Βαγιάρδου; τίς ἀνεγίνωσκε πλέον τὰ χρονικὰ τῆς πολιορκίας τῆς Πτολεμαΐδος, ἢ ἠνθουσία ἐπὶ ταῖς διηγήσεσι τῆς αὐλῆς τοῦ ἡλίου βασιλέως; ποία ἐτέρπετο ἀκοὴ ἐν ἁρμονικῇ τινι μελῳδίᾳ ἀρχαίου βασιλικοῦ ᾄσματος, ἐνώπιον τῆς ζώσης ἱστορίας τῆς καταστροφῆς τῆς Βαστίλλης, τῆς ἐπαναστατικῆς ἐποποιΐας, τῆς μάχης τῶν πυραμίδων καὶ ἄλλων τοιούτων γεγονότων, νέαν ζωὴν λαμβανόντων ὑπὸ τὸ γοητευτικὸν ᾆσμα τῆς Μασσαλιώτιδος; πάντα ταῦτα ἐνόμισεν ἡ Παλινόρθωσις ὅτι ἠδύνατο νὰ ῥίψῃ εἰς λήθην, ἀντικαθιστῶσα διὰ τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Καὶ ἐνόσῳ μὲν αὕτη ὑπεκρίνετο φαινομενικήν τινα ἀναγνώρισιν τῶν ἀξιώσεων τῆς νέας κοινωνίας, ἦτο ἀνεκτὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐχὶ ἐκ συμπαθείας, ἀλλ' ἐκ τοῦ φόβου νέων ἀναστατώσεων, ἀλλ' ὅταν ῥίψασα τὸ προσωπεῖον, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀντιδράσεως, καὶ διενοήθη νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐποχήν, ὁ ἐλάχιστος κλονισμὸς τῶν Παρισίων ἀνέτρεψε δυναστείαν, ἥτις ἐπαιρομένη ἐπὶ τῇ ἀρχαιότητι καὶ εἰς ταύτην κυρίως ἀνάγουσα πᾶσαν αὐτῆς τὴν ἰσχύν, ἐλησμόνησε καὶ τὸ ἔθνος, οὗ ἤνασσε καὶ τὴν ἐποχήν, ἣν ἐξεπροσώπει. Τρεῖς ἡμέραι ἐθνικῆς διαδηλώσεως κατέδειξαν εἰς τὸν τυφλώττοντα πρὸ τῆς πραγματικότητος μονάρχην, τὸν ἐξαιτούμενον τὴν σωτηρίαν τοῦ θρόνου παρὰ τῶν Ἑλβετῶν σωματοφυλάκων του, καὶ καλοῦντα ἑαυτὸν συμπολίτην τῶν μισθοφόρων ἐκείνων, ὅτι βάσις καὶ θεμέλιον πάσης κυβερνήσεως εἶνε οὐχὶ ἡ θεοποίησις τῆς παραδόσεως, ἡ ἰσχὺς τῆς λόγχης, ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῆς κοινωνίας,

Ε΄.

Τὴν 12 Αὐγούστου 1830, μετά τινας ἀσημάντους περιπετείας, ἀπεβιβάζετο ἐπὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ πλοίου *Great—Britain* Κάρολος ὁ δέκατος μετὰ τῆς οἰκογενείας του, κατευθυνόμενος εἰς Ἀγγλίαν. Δὲν ἦτο ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν οἱ Βουρβῶνοι ἐγκατέλειπον τὴν γῆν τῶν πατέρων των, ζητοῦντες ἄσυλον ἐν ξένῃ χώρᾳ· ἀπήρχοντο τῆς Γαλλίας ἐν μέσῳ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ ἔθνους, ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν εἶχε πληρωθῇ ἤδη, καὶ ἦσαν ξένοι πρὸς τὴν ἐποχὴν αὐτῶν, ἣν οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ κατανοήσωσι. Παραπονούμενος ὁ Κάρολος κατὰ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Γάλλων, ἔλεγε συχνὰ εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν ἐν τῷ πλοίῳ ξένους: «εἶνε ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν προσπαθειῶν μου, ὅπως καταστήσω εὐδαίμονα τὴν Γαλλίαν»· μάταιον παράπονον κατὰ τῆς ἀγνωμοσύνης τῆς πατρίδος του· ἡ Γαλλία ἤθελε νὰ χωρήσῃ πρὸς τὰ ἐμπρός, ἡ δὲ παλινόρθωσις κατέστελλε πᾶσαν αὐτῆς κίνησιν, μὴ ἔχουσα τὸ θάρρος νὰ παρακολουθήσῃ αὐτήν· καὶ οὕτως ἐν τῇ πρώτῃ ζωηρᾷ ἐξάψει διέφυγον τῶν χειρῶν αὐτῆς τὰ ἡνία τῆς ἐξουσίας, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως.

Ἄνευ πολλῶν διαμαρτυρήσεων καὶ δισταγμῶν ἀνεγνωρίσθη ἡ νέα τῶν πραγμάτων κατάστασις· ὁ γαλλικὸς λαὸς ἀπεδέχθη εὐχαρίστως, μετ' ἐνθουσιασμοῦ σχεδόν, τὴν μεταβολήν, εἰ καὶ ᾐσθάνετο ὅτι αὕτη δὲν ἐξεπροσώπει τοὺς πόθους αὐτοῦ καὶ τὰ ἰδεώδη, ἀλλ' ὅτι ἦτο τεχνητὸν δημιούργημα μιᾶς μόνης τάξεως, ἐχούσης συμφέρον ἐν τούτῳ, οὐχὶ δὲ ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ὅλης συνειδήσεως τοῦ ἔθνους. Ἡ μερίς, ἡ ἀνατρέψασα διὰ δεκαπενταετοῦς ἐργασίας τὸν πρωτογενῆ κλάδον τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας ἀπὸ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου, καὶ ἀναβιβάσασα ἐπ' αὐτοῦ τὸν υἱὸν τοῦ Φιλίππου τῆς ἰσότητος, μετὰ μακρὰν καὶ ἐπιτυχῆ ἐργασίαν, κατέστη κυρία τοῦ δημοσίου πνεύματος ἐπί τινα χρόνον, ἐπαξίως κατορθώσασα ν' ἀντιπροσωπεύῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἁπάσας τὰς φυσικάς, ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις τῆς Γαλλίας. Ὁ λαός, ἡ μεγάλη αὕτη πλειονοψηφία καὶ ὁ σπουδαιότατος παράγων ἑνὸς ἔθνους, δὲν εἶχε λάβει ἔτι πλήρη τὴν συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἅμα δὲ τῇ νίκῃ τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου, ἐν ἐγκαρτερήσει ἀπεδέχθη τὰ γεγονότα, ὅπως κατὰ τὰ ἴδια συμφέροντα διερρύθμισεν αὐτὴ ἡ τρίτη τάξις. Ἡ ἱστορία αὐτῆς ἤρχετο ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως· ἦτο ἡ πολύκροτος *Tiers état* τοῦ ἀββᾶ *Sieyês*, καὶ ἤδη, μετὰ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐργασίαν, καθίστατο κυρία τοῦ πεδίου. Ἀντιπολιτευομένη τὴν Παλινόρθωσιν, δὲν ἐμάχετο ἀπολύτως κατὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἀλλ' ἐπεζήτει μόνον τὴν περιστολὴν τῶν αὐτοβούλων αὐτοῦ τάσεων καὶ τὸν περιορισμὸν ἐντὸς διαγεγραμμένων ὁρίων κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ καθεστῶτος. Ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ Κάρολον τὸν δέκατον ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους βασιλεύοντα ἐν Γαλλίᾳ, ὑφ' οὓς ἀνεβίβασε μετὰ τὴν τέλεσιν τῆς μεταβολῆς τὸν αὐρηλιανὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον. Ἐζήτει τὴν

ἐλευθερίαν ὑπὸ μοναρχίαν συγκεκερασμένην, φρονοῦσα ὅτι ἡ ἀνάρρησις τῆς δημοκρατίας, μέλλουσα νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ν' ἀναρριπίσῃ τὰ ζωηρότερα δημοτικὰ πάθη, ἠδύνατο νὰ ἐκθέσῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν Γαλλίαν εἰς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς κινδύνους. Εἶχον δίκαιον οἱ φόβοι αὐτῆς; ἡ Γαλλία, ἀσπαζομένη τὴν δημοκρατίαν, ἤθελε περιέλθει εἰς ἀναρχίαν καὶ εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Εὐρώπην, ὅπως ἐφρόνουν οἱ προεξάρχοντες μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τοῦ κόμματος τούτου, καθιεροῦσα δὲ τὴν συνταγματικὴν μοναρχίαν κατὰ τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον, ἔμελλε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἁρμονίαν ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ πολιτικῷ αὐτῆς βίῳ; Ἢ ἦτο πιθανὸν ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ νέα βασιλεία, ἥτις ἦτο ἐπίσης βουρβωνικὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἤθελε διακόψει πᾶσαν παράδοσιν καὶ πάντα δεσμὸν αὐτῆς μετὰ τοῦ παρελθόντος καὶ ἐφομοιωθῇ πρὸς τὸ νεώτερον πνεῦμα; Ἀτυχῶς καὶ πάντων τούτων δοθέντων, ἡ νέα βασιλεία ἥκιστα ὑπῆρξεν ἀπόρροια τῆς καθολικῆς συνειδήσεως τοῦ ἔθνους· ἀναγορευθεῖσα ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ τραπεζίτου Λαφφίτου, τῇ συνεργασίᾳ θεωρητικῶν τινων τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος, ἐλπιζόντων ἰδιαίτερα ὠφελήματα ἐκ τῆς νέας ταύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως, εὑρέθη ἐνώπιον τοῦ ἔθνους ἀπροπαρασκεύου καθ' ὁλοκληρίαν· οὕτως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καὶ κατὰ τὰ συμφέροντα ὡρισμένης πολιτικῆς ἀποχρώσεως, διὰ λίαν περιωρισμένης ψηφοφορίας, εἶχεν ἐκλεγῇ ἡ ἀντιπροσωπεία, ἡ ἐκλέξασα τὸν νέον ἡγεμόνα· τὰ πάντα ἦταν ἐκ προοιμίου ὡρισμένως διατεταγμένα· καὶ ἐν τούτοις ἐκ τῆς ψηφοφορίας ἐκείνης πρὸς ἐκλογὴν βασιλέως ἐξῆλθε τὸ ἀκόλουθον ἀποτέλεσμα:

ἐψηφοφόρησαν 252
ἐδόθησαν λευκαὶ ψῆφοι. . . . 211
μέλαιναι. 33

ὑπῆρχον μέλανα νέφη λοιπὸν ἐν τῇ ἀνατολῇ τῆς νέας μοναρχίας· μικρὰ ἀφορμὴ ἵνα προέλθῃ καταιγίς· οὕτως, ἀνατελλούσης τῆς πρωΐας, ἐλαφρὸν ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος σημεῖον καλύπτει μετ' ὀλίγον τὸν οὐρανὸν διὰ σκοτίας καὶ θυέλλης.

Οἱ δημοκρατικοί, εἰ καὶ δυσηρεστημένοι ἐπὶ τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων καταστάσει, ἥκιστα ἱκανοποιούσῃ τὰ πολιτικὰ αὐτῶν ἰδεώδη, κατ' ἐλάχιστον ἐξεδήλωσαν τὴν δυσαρέσκειαν αὐτῶν, εὐνοϊκωτέρας ἀναμένοντες περιστάσεις· ὁ *πολίτης βασιλεὺς* εἶχε δελεάσει πως τὰ πνεύματα· ἡ δὲ δημοσία συνείδησις ἐφάνη ἀσπασθεῖσα τὴν νέαν κυβέρνησιν. Πῶς ὄχι; ἔμελλον νὰ δοθῶσιν ἐθνικαὶ ἑορταί, πανηγύρεις, ἀνταμοιβαί· πρὸς τίνα λόγον ἡ ἐπίμονος ἀναζήτησις ἀβεβαίου, ἀγνώστου μέλλοντος; Οὕτω σκέπτεται συνήθως ὁ πολὺς κόσμος. Καὶ ἔπειτα ἦτο δυσχερὲς νὰ ἐπέλθῃ καὶ πάλιν νέα μεταβολὴ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ ἔθνους, μία ἔτι περιπέτεια ἐν τῇ τοσοῦτον περιπετειώδει τελευταίᾳ ἱστορικῇ ἀναπτύξει τῆς Γαλλίας;

Τοιαῦται ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον αἱ σκέψεις τῶν δυσηρεστημένων ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τῆς νέας λαοπροβλήτου μοναρχίας. Ἀλλ' ἑτέρα σκηνὴ ἐλάμβανε μετ' ὀλίγον χώραν ἐν τῇ βουλῇ τῶν *Ὁμοτίμων*. Ἡ ῥωμαντικὴ πα-

ράδοσις τῆς καταπεσούσης μοναρχίας ἀνέδιδε τὸν τελευταῖον στεναγμὸν αὐτῆς διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ περιπαθοῦς φωνῆς τοῦ πολυπλανήτου ψάλτου τῶν ἐρειπίων, τοῦ Σατωβριάνδου. Ὁ ῥαψῳδὸς τῶν Μαρτύρων, ὁ δυσηρεστημένος ὑπουργὸς τῆς Παλινορθώσεως, ἀλλ' ὁ νομιμόφρων ἀείποτε πολίτης, ἀνήρχετο εἰς τὸ βῆμα μεθ' ὅλης τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῆς πρώτης νεότητός του, ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ κηδείᾳ τῆς ἀρχαίας μοναρχίας, ἐνόχως σιγώντων τοσούτων εὐηργετημένων, ἵνα ψάλῃ τὸ κύκνειον αὐτῆς ᾆσμα, ἀλλ' ἅμα ἵνα ῥίψῃ τὸ πικρὸν αὐτοῦ βέλος κατὰ τοῦ *βασιλέως τῶν ὀδοφραγμάτων*. Ἡ ὁμιλία αὐτοῦ ὑπῆρξε σοβαρά, ἀξιοπρεπής, ἀξία τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἀλλὰ πλήρης δισταγμοῦ καὶ ἀμφιβολίας περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς μοναρχίας καὶ τῆς δημοκρατίας· νέφη μελαγχολίας σκιάζουσι τὸ μέτωπον τοῦ ἀπέλπιδος πολιτικοῦ χρησμῳδοῦ· στρέφει περὶ ἑαυτὸν τὸ ὄμμα, καὶ ἁπανταχοῦ βλέπει νέον κόσμον, ἄλλας ἰδέας, ἀναδυούσας ἀπὸ τοῦ τέλματος τῶν ναυαγίων· «ἡ μοναρχία, ἐπιφωνεῖ ἐν προφητικῇ μέθῃ, θέλει κατακλυσθῇ καὶ ἐξαρπασθῇ ὑπὸ τοῦ δημοκρατικοῦ ῥεύματος, ἢ ὁ μονάρχης ὑπὸ τῶν στάσεων τῶν φατριῶν» · ἀλλὰ καὶ ἡ δημοκρατία φαίνεται εἰς αὐτὸν ἀδύνατος, μὴ ὑφισταμένων τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο ὅρων καὶ στοιχείων· προσβάλλων περιφρονητικῶς τοὺς περὶ τὸν βασιλέα, τοὺς ἐξωθήσαντας τὰ πράγματα εἰς ὃ σημεῖον διετέλουν, ἀλλὰ λιποτακτήσαντας ἐν τῇ κρισίμῳ στιγμῇ, καὶ μεμφόμενος τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, ὡς ὀλιγωρήσαντος τῆς ἀρχῆς τῆς νομιμοφροσύνης, καὶ σφετερισθέντος τὴν ἀρχήν, ἐνῷ ἠδύνατο δι' αὐτῆς νὰ καταστῇ ὁ κηδεμὼν τοῦ νομίμου βασιλικοῦ διαδόχου, τοῦ δουκὸς τῶν Βορδιγάλλων, καὶ οὕτως ἀπαλλάξῃ τὴν Γαλλίαν ἀπὸ πολλῶν ἐπικινδύνων κλονισμῶν ἐν τῷ μέλλοντι, στρέφεται μετ' ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν Παρισίων, ἵνα, ἐν προφητικῇ ἐκστάσει, ἀποκαλύψῃ αὐτῷ τὸ μακρὰν ὑπανατέλλον μέλλον, τὴν ὁριστικὴν αὐτοῦ νίκην, καὶ ἀποσπᾷ ἓν ἄνθος ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ του στεφάνου, ἵνα στέψῃ τὴν τελευταίαν νίκην τῶν τριῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουλίου, ἥτις εἰς αὐτὸν μόνον ἀνήκει. «Δὲν ἠξηγέρθη οὗτος, ἐπιφωνεῖ, κατὰ τοῦ νόμου, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ νόμου· ὁ λαὸς διετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ, ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνικὴ συνθήκη ἦτο σεβαστή· ἀλλ' ὅταν μετ' ἐπίμονα ψεύδη μέχρι τελευταίας στιγμῆς αἴφνης ἐζήτησαν νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν δουλείαν· ὅταν ἐξερράγη ἡ συνωμοσία τῆς μωρίας καὶ τῆς ὑποκρισίας· ὅταν ἡ ὑπὸ εὐνούχων ὀργανωθεῖσα τρομοκρατία τῶν ἀνακτόρων ἐπίστευσεν, ὅτι ἠδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν τρομοκρατίαν τῆς δημοκρατίας καὶ τὸν σιδηροῦν ζυγὸν τῆς αὐτοκρατορίας, τότε ὁ λαὸς οὗτος καθωπλίσθη διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ τοῦ θάρρους. Αἰὼν δὲν ἤθελε κατορθώσει πρὸς τὴν ὡριμότητα ἑνὸς λαοῦ τοσοῦτον, ὅσον οἱ τρεῖς τελευταῖοι ἥλιοι, οἵτινες διέλαμψαν ἐσχάτως ἐπὶ τῆς Γαλλίας»... ***Morituri te salutant!*** Ὁ θνήσκων ἐκεῖνος κόσμος, ὅστις τοσοῦτον εὐγλώττως ἐξέπεμπε τὸ ἐπικήδειον αὐτοῦ ᾆσμα διὰ τοῦ στόματος τοῦ Σατωβριάνδου, καταδικάζων ἐκ προοιμίου τὴν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του ἀνεγερθεῖσαν νέαν μοναρχίαν, πάντα τὰ κόμματα καὶ πάσας

τὰς ἰδέας, αἵτινες κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην διεξεδίκουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Γαλλίας, ἕνα μόνον βλέπει ζωντανὸν παράγοντα, μίαν μόνην ἀτενίζει ἐν τῷ μέλλοντι νέαν ἰδέαν, ἀρχομένην ἤδη νὰ λαμβάνῃ ἑαυτῆς συνείδησιν καὶ ν' ἀποκαλύπτηται εἰς τὴν ἱστορίαν· τὰ κόμματα θνήσκουσι, τὰ συμφέροντα παρέρχονται ἀνεπιστρεπτεὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου· ἀλλ' ὅ,τι ὀφείλει νὰ ζήσῃ, νὰ ἱστοριοδρομήσῃ, δὲν δύναται ἢ ν' ἀποκαλυφθῇ μίαν ἡμέραν, ἵνα διατυπώσῃ τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀποστολήν... Τοιοῦτον ἦτο τὸ φάσμα, τὸ ὁποῖον ὡς κεφαλὴ Μεδούσης ἐπεσείετο κατὰ τῆς νέας μοναρχίας ἀπὸ τοῦ βήματος· ἀλλ' ἡ διαμαρτύρησις αὕτη τοῦ Σατωβριάνδου ἀντήχησεν ἐν τῇ βουλῇ τῶν *Ὁμοτίμων* οἱονεὶ μάταιος στόνος ἐν τῇ ἐρήμῳ, χωρὶς νὰ τύχῃ τῆς ἐλαχίστης ὑποστηρίξεως παρὰ τῶν συναδέλφων του. Ὁ θερμὸς ἐκεῖνος λόγος συνήντησε παγετώδεις καρδίας, ἀδιαφορίαν· καὶ μεγαλοπρεπὴς κατῆλθε τὸ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ βήματος, ἀφοῦ μετὰ διαπύρου εὐγλωττίας ἐξηκόντισε τὸν κεραυνὸν τῆς ἀποδοκιμασίας κατὰ τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἓν μόνον ζητῶν παρὰ τῆς κυβερνήσεως ταύτης; «τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεώς του καὶ τὸ δικαίωμα ν' ἀποθάνῃ ἐκεῖ, ὅπου εὑρίσκει ἀνεξαρτησίαν καὶ γαλήνην».

Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἀνέβαινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ *πολίτης βασιλεὺς* Λουδοβῖκος Φίλιππος ὑπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὰς συγκινήσεις τῆς ἀπὸ τοῦ 1815 καταπιεζομένης ἐλευθέρας συνειδήσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας· ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ, ἐξαιρουμένης τῆς τάξεως ἐκείνης, ἥτις μόνη, ἐπιτυχῶς ὑποσκάψασα τὴν δύναμιν τῆς ἀρχαίας ἀριστοκρατίας, τῆς τέως κυριαρχούσης, καὶ ἐξαπατήσασα τὴν ἑτέραν, συνετέλει εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο, τὸ δημόσιον πνεῦμα κατ' ἐπιφάνειαν ἐθερμάνθη ἐκ τοῦ ἀνατείλαντος ἡλίου τῆς νέας δημοκρατικῆς βασιλείας, ἥτις κατ' ἐλάχιστον ἐξεπροσώπει τοὺς πόθους καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς γαλλικῆς κοινωνίας. Ὁ λαὸς τῶν Παρισίων, εἰς ὃν ἰδίως ὠφείλετο ὁ θρίαμβος, οὗ τὸ εἴδωλον ἐπεκαλοῦντο πρὸ τῆς νίκης οἱ πρωταγωνισταί, παρέστησεν ἄφωνον καθ' ὁλοκληρίαν πρόσωπον μετ' αὐτήν, ἀφεθεὶς νὰ ἐξαπατηθῇ ὑπὸ ἐπιτηδείων ὑποσχέσεων καὶ προτάσεων, οὐδεμίαν δὲ διατυπώσας αὐτὸς ἰδίαν ἀξίωσιν. Ἀλλ' ἔμελλεν ἡ νέα κυβέρνησις νὰ δρέψῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοὺς καρποὺς ὑπόπτου καὶ ἐπισφαλοῦς νίκης; καὶ νὰ διοργανώσῃ, καθὰ ὑπέσχετο, τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν, συμφώνως πρὸς τὸ νεώτερον πνεῦμα, ἀποκαθιστᾶσα ἐν αὐτῇ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν; ἡ δὲ Γαλλία ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ἐπὶ τέλους, ὅτι διὰ τῆς νέας ταύτης μεταβολῆς τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος ἐξεδήλου ὁριστικῶς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς συνείδησιν, ἐλευθέραν, ἀκραιφνῆ, γνησίαν, ἀποτρέψασα ἐς ἀεὶ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς τὸν δαίμονα τῶν ἐπαναστάσεων;

Τοῦτο θέλει ἐρευνηθῇ ἐν τῇ ἑπομένῃ μελέτῃ.

Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ.

ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ Η ΠΕΤΡΑ Η ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΕΙΟ[1]

ΚΑΙ Η ΠΕΡΙ ΑΥΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΙΟΥ.

Μίαν ὥραν μακρὰν τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου Χίου πρὸς Β. ὑπάρχει βράχος τις, ἔκπαλαι, ὡς φαίνεται, ἀποκοπεὶς ἀπὸ τοῦ Αἴπους, ὄρους ὑψηλοῦ, μέρος τοῦ Πελιναίου ὄρους ἀποτελοῦντος, τοῦ ὑψίστου ἅμα καὶ μεγίστου τοῦ διαχωρίζοντος τὰ βόρεια τῆς Χίου εἰς δύο μέρη, τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν, ἀκριβῶς καθὼς χωρίζουσιν εἰς δύο μέρη τὴν Ἰταλίαν τὰ Ἀπέννινα. Πολλάκις ἐπεσκέφθην τὴν ῥωμαντικωτάτην ταύτην τοποθεσίαν τῆς νήσου μας· πολλὰς δὲ καὶ μακρὰς διῆλθον ὥρας, ὑπὸ τὰς γηραιὰς καὶ βαθυσκίους πλατάνους, τῆς «Βρύσης τοῦ Πασιᾶ», ὡς ὀνομάζονται αἱ τρεῖς, τώρα ὅμως πλέον δύο[2] πλάτανοι, αἱ πεντήκοντα περίπου βήματα ἀπὸ τοῦ βράχου πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπέχουσαι, ἐπὶ πολὺ καθ' ἑαυτὸν σκεπτόμενος, καὶ ἡμερῶν ἀρχαίων ἀναμιμνησκόμενος, ἐν ᾧ κέντρον τῶν σκέψεών μου ἦν αὐτὸς ὁ βράχος καὶ ἡ τῆς ἀκμῆς του ἐποχή!

Ὁ βράχος οὗτος φέρει σχῆμα κώνου κανονικωτάτου μέν, ἀλλ' ἀνεστραμμένου, καθ' ὅτι τὸ μὲν ὀξὺ αὐτοῦ μέρος, ἡ κορυφή, εἶναι ἐμπεπηγμένη ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν, ἡ δὲ βάσις αὐτοῦ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὰ ἄνω ἐν εἴδει ὀξείας ἀνεστραμμένης λεκάδος. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς εὐρυτάτης καὶ κυκλοτεροῦς καὶ σχεδὸν στρογγύλης κορυφῆς του (διότι τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτό, ὑπὲρ τοὺς 44 πόδας) ὑπάρχει ἔτι καὶ νῦν ἐξοχή τις τετράγωνος, ὕψους τεσσάρων καὶ πλέον ποδῶν· τοῦθ' ὅπερ καταδείκνυσιν, ὅτι ἐργασία μεγάλη ἐχρειάσθη εἰς τὴν ἐπιπέδωσιν τοῦ βράχου, μέρος τούτου τῆς ἐξοχῆς ἀχώριστον ἀποτελούσης· εἰς τὴν ἐσχατιὰν δὲ πάλιν τοῦ

1 Λέγεται καὶ δασκαλόπετρα.

2 Θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ βεβαίως νὰ παρῳδήσω τὰς παθητικωτάτας λέξεις, ἃς ἄλλοτε ὁ Gœthe περὶ τῆς καρυᾶς τοῦ ἐφημερίου ἐν βιβλίῳ Β', ἐπιστολῇ χρονολογουμένῃ τῇ 15 Σεπτεμβρίου ἐν Werther's Leiden ἔγραφε: «Μανιώδης καταντῶ, ὅταν ἀναλογίζωμαι, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἀσυλλόγιστοι καὶ χωρὶς αἰσθήματος πρὸς τὰ ὀλίγα τὰ φέροντα ἐν ἑαυτοῖς ἀξίαν τινὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Γνωρίζεις φίλε μου, τὴν καρυάν, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ὁποίας ἐγὼ μετὰ τῆς Λόττης πολλάκις ἐκάθησα εἰς τοῦ ἐφημερίου... ἀπερχόμενος... ἥτις (ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει πράγματι) πάντοτε μὲ ἐπλήρου τῆς μεγαλητέρας ψυχικῆς ἡδονῆς. Πόσον ἐκόσμει τὸ οἴκημα τοῦ ἐφημερίου καὶ πόσον δροσερὸν τὸ καθίστα! καὶ πόσον μεγαλοπρεπεῖς ἦσαν οἱ κλάδοι της! καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς καταγωγῆς της!... Σοὶ λέγω ὅτι ὁ διδάσκαλος τοῦ χωρίου... τῷ ἀνέβησαν τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅτε χθὲς περὶ αὐτῆς ὡμιλοῦμεν, ὅτι διὰ πελέκεως ἀπεκόπη! Ἀπεκόπη! μανιώδης γίνομαι! ἠδυνάμην νὰ φονεύσω τὸν κακοῦργον, ὅσεις τὴν πρώτην κατήνεγκεν εἰς τὴν ῥίζαν της πληγήν!... Καὶ τώρα κεῖται...» Ἡ μία τῶν τριῶν πλατάνων ἐπίσης παναρχαία καὶ μεγαλοπρεπὴς δὲν ἀπεκόπη μὲν διὰ πελέκεως, διότι τοῦτο θὰ ἦτο δυσκολώτατον, ἀλλὰ ἐβλήθη πῦρ εἰς τὴν ῥίζαν της! καὶ οὕτως ἐκάη, ἐξηράνθη! καὶ οἱ ἄλλοτε εὐεργετικοὶ αὐτῆς κλάδοι κατεκάησαν καὶ μόνον ὀλίγα λείψανα σώζονται ἔτι! Ὁ Θεὸς νὰ τὸ ἀντιπληρώσῃ εἰς τοὺς κακούργους!

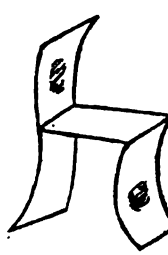
ἐπιπεδωμένου βράχου ὁλόγυρα ὑπάρχουσιν ἐσκαμμένα βάθρα ἢ καθίσματα, οὐχὶ ὅμως ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα, ὡς τὰ τῆς πρώτης γραμμῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου τῶν Ἀθηνῶν, ἐφ' ὧν ἐκάθηντο οἱ ἱερεῖς, ἀλλ' ἡνωμένα, οἷα τὰ τῶν ἄλλων γραμμῶν ἐν τῷ αὐτῷ θεάτρῳ. Φέρουσι δὲ πλάτος μὲν ποδῶν 2 καὶ δακτύλων 4, ὕψος δὲ 1 $^{1}/_{2}$ ποδῶν· ὅθεν ἀναλόγως εἰσὶν ἀναπαυτικώτατα καὶ εὐρυχωρότατα.

Περὶ τούτου λοιπὸν τοῦ βράχου ἰδού, τί ὁ ἡμέτερος Βλαστὸς ἐν σελ. 29 τῶν Χιακῶν αὐτοῦ λέγει. «Ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Κυβέλης ὑπολαμβάνουσί τινες τὸν στρογγύλον βράχον, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἵστατο μικρὰ στήλη, καὶ ὄχι λείψανα τῆς τοῦ Ὁμήρου σχολῆς ὡς κακῶς πιστεύουσι τοῦτο ἔτι καὶ νῦν οἱ κάτοικοι».

Αἱ λέξεις αὗται δὲν ἐνέχουσι πολὺ τὸ ἀληθές, ὡς καταδειχθήσεται ἐκ τῶν ἑπομένων. Καὶ δή.

1) Ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐπιπέδου ἐξοχὴ δὲν εἶναι στήλη, ἀφ' οὗ τρανῶς καὶ καθαρῶς παρατηρεῖ τις, ὅτι ἦτο τετράγωνος, χωρὶς μὲν βάσεως, χωρὶς δέ τινος ἐν γένει τῆς στήλης ἰδιώματος.

2) Φανερώτατα ἐπὶ τῆς ἐξοχῆς ταύτης ὑπάρχουσι γνωρίσματα, ἐξ ὧν δύναταί τις νὰ κατανοήσῃ ὅτι ἦτο *καθέδρα*, ἀφ' οὗ ὄχι μόνον τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τοῦ ὀπισθίου διακρίνεται ὡς τοιοῦτο, ἀμφότερα δηλ. ὡς μέρη καθέδρας, ὄχι μόνον τὰ πλάγια μέρη (ἀπὸ τῶν ὄπισθεν μέχρι τῶν ἔμπροσθεν), ἔχουσι μῆκος ποδῶν τεσσάρων, ὄχι μόνον τὸ ἔμπροσθεν μέρος εἶναι στενώτερον, διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ πόδες τῆς καθέδρας κάτω ἠνοίγοντο πρὸς τὰ ἐμπρός, ἵνα ᾖ τὸ κάθισμα ἀσφαλέστερον κατὰ τὸ σχέδιον περίπου τοῦτο

ἀλλὰ καὶ διότι μέρος τι ὄπισθεν τῆς ἕδρας σαφῶς διακρίνεται ἀκόμη διὰ τοῦ ἐργαλείου λεκνθὲν ἐπίτηδες καὶ πεπελεκημένον ὑπάρχον, ἀκριβῶς ὡς τὰ ὄπισθεν μέρη τῶν ἑδρῶν τῶν ἱερέων ἐν τῷ Ἀθήνησι θεάτρῳ τοῦ Διονύσου.

3) Ἡ ἐμπροσθία (ἀνατολ.) ὄψις φέρει δύο ἴχνη σκαλισμάτων ἕνα περίπου πόδα ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους. Ταῦτα ἂν μέν, ὥς τινες θέλουσι,[1] παρίστανον λεόντων μορφάς, τότε θεωρητέα ἁπλῶς τῆς ἕδρας κοσμήματα, ἄλλως δὲ δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὅτι κατεσκευάσθησαν ὡς μέρη, ἐφ' ὧν ν' ἀνα-

1 Ὁ Τουρνεφόρτιος.

παύωνται οἱ πόδες τοῦ ἐπὶ τῆς ἕδρας καθημένου, ἤτοι ὡς ὑποπόδια.

4) Αἰσθάνεταί τις ψηλαφητῶς, ὅτι τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς ἐξοχῆς ὡς ἀνάκλιντρον τῆς καθέδρας χρησιμεῦον ἐθραύσθη, ἐν ᾧ τὸ ἔμπροσθεν ἀπλῶς ὁ χρόνος κατηνάλωσε, καὶ ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ἀνάκλιντρον τοῦτο ἀναλόγως τῆς ἕδρας θὰ ἦτο ὑψηλότερον ἔτι κατὰ τέσσαρας πόδας.

Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς πραγματικὰς ἀποδείξεις οὔτε ὅτι ἡ περὶ ἧς πρόκειται ἐξοχὴ «ἦτο στήλη μικρὰ» νὰ λεχθῇ δύναται, οὔτε ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων τῆς νήσου εἶναι κακή, οὔτε ὅτι κακῶς πιστεύουσιν οἱ κάτοικοι καθὼς πιστεύουσιν.

Αἴ! Καὶ τί λοιπόν; εἶνε ἀληθὴς τῶν κατοίκων ἡ πίστις; ἄλλαις λέξεσι· τί ἦτο ἄραγε ὁ περὶ οὗ πρόκειται βράχος; ἀληθεύει ἡ παράδοσις τῶν Χίων καθ' ὁλοκληρίαν ἢ ὄχι; Ἰδοὺ τὸ κύριον ζήτημα· τὴν δὲ περὶ τούτου γνώμην μου καταγράφω ἐν τοῖς ἑπομένοις, οὐχὶ παντελῶς ἀπιθάνοις, νομίζω.

Τινὲς λέγουσιν· ἂν θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα ψυχρῷ τῷ νῷ χωρὶς νὰ παραφερώμεθα ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς φαντασίας, θὰ ἀποφανθῶμεν, ὅτι ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων εἶναι μὲν ποιητικωτάτη καὶ ὡραία, ὅσον ὡραῖος καὶ μαγευτικὸς εἶναι ὁ Ὅμηρος καὶ ἡ ποίησίς του, ὁ οὐρανὸς τῆς Χίου καὶ ἡ ἀστειότης τῶν κατοίκων της, καὶ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ καταπολεμήσωμεν αὐτήν, μίαν τόσον ἀρχαίαν ἱερὰν παράδοσιν, ἀλλ' ὅμως ὅτι ὑπὸ τῆς ψυχρᾶς λογικῆς πειθόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἦτο ὁ περὶ οὗ πρόκειται βράχος ὄχι σχολὴ τοῦ Ὁμήρου, ἀλλ' ἄλλο τι ἀρχαιότατον μνημεῖον· προσθέτουσι δὲ ὅτι ἦτο ναὸς ἀρχαιότατος, ἐπὶ τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου καὶ νῦν σωζομένης ἐξοχῆς ἐκάθητο βεβαίως ἄγαλμά τι θεοῦ τινος ἐκεῖ λατρευομένου, ἀκριβῶς ὡς γνωρίζομεν, ὅτι ἐκάθητο ὁ ὑπὸ τοῦ Φειδίου φιλοτεχνηθεὶς Ὀλύμπιος Ζεὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ [1]. Καὶ λόγους τῆς πίστεως αὐτῶν ταύτης στηρικτὰς φέρουσι τοὺς ἑξῆς. 1) λέγουσιν ὅτι ὀλίγα βήματα μακρὰν τοῦ βράχου ὑπῆρχε (καὶ νῦν δ' ἔτι ὑπάρχει,) πηγὴ διαυγέστατον ἀναβλύζουσα ὕδωρ καὶ ἡδύτατον τὴν γεῦσιν, ἰδίωμα τοῦτο ἀναποφεύκτως ἀπαιτούμενον παρὰ τοῖς πάλαι διὰ ναὸν καὶ τὸ ἄλσος του. 2) διότι ἂν παρεδεχόμεθα αὐτὸ ὡς σχολεῖον, θὰ ἦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρωτοφανὲς εἰς τὸ εἶδός του, ἀφ' οὗ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὕπαιθρα σχολεῖα οὐδέποτε ἐφαντάσθησαν οἱ πάλαι Ἕλληνες· ἄλως δὲ διάφορα ἦσαν τὰ τῶν περιπατητικῶν σχολεῖα καὶ τἆλλα τῆς νεολαίας ἐν Ἀθήναις γυμνάσια, καὶ τὰ παλαιότατα καὶ τὰ μετὰ ταῦτα· 3) διότι κατὰ τοὺς παναρχαιοτάτους χρόνους (ὅτι δὲ εἶναι ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ περὶ ἧς πρό-

1 Τοῖς εἰρημένοις παραβάλλουσι καὶ τὰ ἐν Ζ'. τοῦ Ὁμήρου ς'. 92—4 λεγόμενα, ἐξ ὧν καταφαίνεται, ὅτι κατὰ τὸν ἡρωϊκὸν αἰῶνα (πολὺ δὲ μᾶλλον μετὰ ταῦτα) ὑπῆρχον τοιαῦτα θεῶν ἀγάλματα. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ ποιητοῦ λέγουσι καὶ οἱ σχολιασταὶ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἄγαλμα ἦτο καθήμενον της θεοῦ ὡς καὶ ὁ Στράβων ἐν XIII 601 παρατηρεῖ λέγων «τῆς Ἀθηνᾶς τὸ ξόανον νῦν μὲν ἑστηκὸς ὁρᾶται. Ὅμηρος δὲ καθήμενον ἐμφαίνει... πολλὰ δὲ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀθηνᾶς καθήμενα δείκνυνται, καθάπερ ἐν Φωκαίᾳ, Μασσαλίᾳ, Ῥώμῃ, Χίῳ, ἄλλαις πόλεσιν».

κειται πέτρα, οὐδεμία ὑπολείπεται ἀμφιβολία καὶ εἰς τὸν ἅπαξ αὐτὴν ἐπισκεφθέντα) οἱ θεοφοβούμενοι Ἕλληνες ἔκτιζον ναοὺς πανταῦ ἐπὶ τῶν ὡραιοτέρων μερῶν, ἀδιάφορον ἂν ἦσαν ταῦτα κεντρικὰ ἢ ὄχι, ὡς κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ ἱππόται τῆς Γερμανίας ἔκτιζον συχνῶς τὰς ἐπαύλεις καὶ τὰ φρούριά των ἐπὶ τῶν ῥωμαντικωτέρων καὶ τῶν ὀχυροτέρων θέσεων τῆς πατρίδος αὐτῶν. Ἂν δὲ ἀποδεχθῶμεν τὸν βράχον ὡς ναόν, ἀνάγκη τότε νὰ συμπαραδεχθῶμεν, ὅτι καὶ τὰ περὶ τὴν ἐξοχὴν (ἕδραν) καθίσματα ἦσαν ὡρισμένα διὰ τοὺς πιστούς, οἵτινες ἐν τοῖς ναοῖς ἐκάθηντο καθ' ὡρισμένας στιγμάς, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τῇ Χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ζήτημα δὲ ἄλυτον προσθέτουσι, θὰ μείνῃ εἰς τίνος θεοῦ ὄνομα ἦν καθιερωμένος ὁ ναός· τινὲς ἀπέδωκαν αὐτὸν εἰς τὴν Κυβέλην· καὶ τοῦτο πιθανόν, διότι γνωστόν, ὅτι ἡ θεὸς αὕτη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐλατρεύετο πρὸ παντὸς μάλιστα ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ· ἀφ' οὗ ἡ λατρεία τῆς θεᾶς ἤνθη ἐν Κυζίκῳ, παρὰ τὸ ὄρος Σίπυλον, ἐν Σάρδεσι, Πόντῳ, μέρεσί τισι τῆς Καππαδοκίας, ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ[1].

Ταῦτα λέγουσιν οἱ πολλοί· τὰς ἰδέας ὅμως ταύτας ἡμεῖς οὐδόλως ἀποδεχόμεθα, τὸ μέν, διότι ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, οἱ λόγοι αὐτῶν εἶναι ὅλως ἀνίσχυροι, καὶ ἡ γνώμη αὐτῶν ἔχει μᾶλλον ἀνάγκην θρησκευτικῆς πίστεως, τὸ δὲ καὶ διὰ τοὺς ἑξῆς προσέτι λόγους. 1) δὲν γνωρίζομεν ἂν οἱ τοὺς ναοὺς ἐπισκεπτόμενοι πρὸς λατρείαν παλαιοὶ Ἕλληνες ἐκάθηντο· ἡμεῖς πιστεύομεν μάλιστα ὅτι ἵσταντο ὀρθιοι, διότι οὐδὲν ἴχνος καθισμάτων ἐν τοῖς ναοῖς τῶν πάλαι Ἑλλήνων σώζεται. 2) εἶναι καταφανέστατον ὅτι ἡ εἴσοδος τοῦ ναοῦ (καὶ νῦν ἔτι καθαρῶς διακρινομένη) εὑρίσκετο πρὸς τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς ἕδρας ὥστε ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν εὐθὺς ἦτο ἀνάγκη νὰ ἴδῃ τὰ νῶτα τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ὄχι μόνον τὸ φυσικώτατον, ἀλλὰ καὶ τὸ πάντοτε εἰς τὰ τῆς θρησκείας τῶν Ἑλλήνων ἀπαντῶν ἦτο νὰ τοποθετῆται τὸ ἄγαλμα τοῦ λατρευομένου θεοῦ ἐν τῷ ναῷ οὕτως, ὥστε πρῶτον αὐτὸ τὸ ἄγαλμα νὰ προσπίπτῃ εἰς τὴν ὅρασιν τοῦ πιστοῦ ἅμα εἰσερχομένου, ὅστις οὕτως ὑπὸ αἰσθήματος σεβασμοῦ καὶ φόβου καταλαμβανόμενος ἀμέσως γονυπετῶν παρεκάλει. Πάντες οὗτοι οἱ αὐστηροὶ θρησκευτικοὶ τῆς ὅλως φυσικῆς τῶν Ἑλλήνων θρησκείας τύποι παραβαίνονται ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῆς ἕδρας πρὸς τὴν εἴσοδον.—3) Πρὸς τούτοις δὲ ἔπρεπε βεβαίως νὰ σώζηται ἔστω καὶ σμικρόν τι λείψανον ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ἕδρας ἀγάλματος· ὄχι μόνον ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον διακρίνεται, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς κενὴ φαίνεται ἡ ἕδρα, καὶ οὕτως εἰπεῖν τεθειμένη ἁπλῶς ἐκεῖ ὡς τοιαύτη, ἤτοι ὡς κάθισμα ἁπλοῦν. 4) Ὅσον διὰ τὴν πηγήν, αὕτη βεβαίως ἠδύνατο νὰ χρησιμεύῃ καὶ πρὸς ἄλλους σκοποὺς παντοίους. — Ἐκ τούτων λοιπὸν πάντων παρατηρεῖ τις, ὅτι οὔτε ἡ γνώμη αὕτη δύναται νὰ ᾖ παραδεκτή, ἐλαχίστην δ' ἐνέχει πιθανότητα, ἵνα μὴ εἴπω ὅτι ἐντελῶς ἀπορριπτέα τυγχάνει. Διὰ ταῦτα ἐγὼ νομίζω, ὅτι ἡ πι-

1 Ἰδ. Ἡροδ. 5,102.

θανοτάτη καὶ τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀληθοῦς μάλιστα μετέχουσα εἶναι ἡ τῆς παραδόσεως τῶν κατοίκων τῆς νήσου περὶ τοῦ βράχου, ὅτι ἦτο τοῦ «Ὁμήρου ἡ πέτρα=τὸ δασκαλειό».

Τοῦτο πρόκειται, ἂν μὴ ν' ἀποδείξω, νὰ καταστήσω τοὐλάχιστον πιθανώτατον διὰ τῶν ἑπομένων ὅσον οἷόν τε συντομώτατα.

Ἡ παράδοσις διηγεῖται, ὅτι ὁ βράχος οὗτος εἶναι τὸ Διδασκαλεῖον τοῦ Ὁμήρου, τὸ μέρος δηλ. ὅπου ὁ Ὅμηρος ἐδίδασκεν, ἐννοεῖται, κατ' ἐξοχὴν τὴν ποίησιν, καὶ ὅτι ἀποθανόντος αὐτοῦ ἐδιδάσκοντο ἐκεῖ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ τὰ ποιήματά του. Ὡς παρατηρεῖ τις ἡ παράδοσις εἶναι ἐν μέρει ἀνακριβής, ἀόριστος· ἀλλ' ἀκριβῶς ἐν τῇ ἀοριστίᾳ αὐτῆς περιέχεται ἡ ἀλήθεια. Ὁ Τουρνεφόρτιος σφάλλεται λέγων, ὅτι ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων ἦτο ὅτι ἁπλῶς τὰ συγγράμματα τοῦ Ὁμήρου ἐδιδάσκοντο ἐκεῖ καὶ οὐδὲν πλέον [1] διότι κυρίως κέντρον τῆς παραδόσεως εἶναι αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ποιητοῦ. Δὲν μοὶ φαίνεται λοιπὸν ὅτι αὕτη ἡ παράδοσις δύναται ν' ἀποδειχθῇ ψευδής. Ὅπως ἐννοήσῃ τις τοῦτο, (ὡς καὶ ὁ ἄλλως φιλόπατρις ἡμῶν συμπολίτης Βλαστός), πρέπει νὰ τιμήσῃ πως διαφόρως τῆς πατρίδος αὐτοῦ τὴν παράδοσιν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ διότι ἡ παράδοσις αὕτη ὑφ' ὅλου τοῦ λαοῦ καὶ κατὰ τὸν ὅμοιον ὅλως τρόπον ὁμοφώνως, χωρὶς μηδεμιᾶς ἀντιφάσεως, χωρὶς μηδὲ τῆς ἐλαχίστης παραμορφώσεως μέχρι τοῦδε εἰς ταύτην πιστεύοντος, ἀκόμη ἡ αὐτὴ διατηρεῖται· τοιαῦται ἀμιγεῖς παραδόσεις πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀληθεύουσιν, οὐδέποτε δὲ δύνανται νὰ ὦσι καθ' ὁλοκληρίαν σφαλεραί. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὸν βράχον μας οὐδόλως δύναμαι νὰ ἐννοήσω κατὰ τί ἀντιφάσκει ἡ ὡραία τοῦ *Δασκαλειοῦ* παράδοσις τῶν κατοίκων πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὁμήρου, πρὸς τὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ τῶν θιασωτῶν αὐτῶν Ὁμηριδῶν. Ποῦ ἄραγε κεῖται ἡ ἀντίφασις; μὴ δὲν εἶναι ὀρθά, τοὐλάχιστον πιστευτά, ὅσα ὁ Τουρνεφόρτιος ἀναφέρει ἐν τῇ περιηγήσει αὐτοῦ; Ἢ μὴ δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι καὶ ὁ Ὅμηρος ἐπεσκέφθη τὴν νῆσόν μας, καὶ διέτριψεν ἐν αὐτῇ μάλιστα; Ἢ μὴ τῶν Ὁμηριδῶν ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη (πλέον τῶν 200) δὲν ἐγένετο κέντρον ἡ Χίος; Ἢ μὴ δὲν ἠδύνατο ἐκ τῶν παλαιοτάτων ἐκείνων Ὁμηρικῶν χρόνων νὰ ἔχῃ καὶ ἡ πέτρα αὕτη τὴν καταγωγὴν αὐτῆς; Ἢ μὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἦτο αὕτη σχολεῖον ὕπαιθρον, ἐπὶ τῆς ἐν τῷ μέσῳ εὑρισκομένης ἕδρας τοῦ ὁποίου νὰ ἐκάθητο κατὰ τὰς ὥρας τῆς παραδόσεως τῶν μαθημάτων ὁ σεβάσμιος διδάσκαλος καὶ περὶ αὐτὸν γύρῳ οἱ μαθηταί; «Ἴσως λέγει καὶ αὐτὸς ὁ Τουρνεφόρτιος [2], ἴσως τοῦτο, ὅπερ ὡς λαμπρὸν καὶ ἔνδοξον δείκνυται μνημεῖον, ἦτο καὶ ἐχρησίμευε νὰ γυμνάζῃ τοὺς *ὅσοι ἤθελον νὰ μανθάνωσι τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ*· διότι οἱ Ὁμηρίδαι κατὰ τὴν παραδοχὴν ὅλων τῶν συγγραφέων ἦταν κάτοικοι καὶ πολῖται τῆς νήσου ταύτης· παραδίδονται δὲ προσέτι ἀπὸ Ὁμήρου καταγόμενοι·

1 Tournefort voyage de Levant tom. I p. 146 καὶ ἑξῆς.

2 αὐτοῦ. σελ. 146—148.

καὶ ἐν τῇ δεισιδαιμονίᾳ ταύτῃ ἠδύναντο νὰ λαξεύσωσι τὸν βράχον τοῦτον, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς σχολεῖον εἰς τοὺς ὅσοι ἐκ τῶν νέων ἤθελον νὰ διδαχθῶσι τὰς ποιήσεις τοῦ Ὁμήρου, τοῦ πρώτου τῶν ποιητῶν, συνάμα δὲ ἱστορικοῦ καὶ γεωγράφου ἀρίστου θεωρουμένου. Τὸ σχολεῖον λοιπὸν τοῦτο ἦτο l' endroit où se faisaient les leçons et les répétitions ; le maître était sur le cube et les écoliers sur le bord du bassin. Ταῦτα ὁ Γαλάτης περιηγητὴς τοῦ 1700. Πράγματι δὲ πῶς νὰ μὴ πλάσῃ ἡ παράδοσις συμφώνως πρὸς τὴν ἱστορίαν τοσούτων αἰώνων, ὅτι ὁ πρῶτος ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βράχου ἐκείνου καθίσας καὶ διδάξας τὴν φύσιν τῆς ποιήσεως ἦτο ὁ Ὅμηρος; καὶ πῶς νὰ μὴ πλάσῃ αὐτὸν διατρίψαντα ἐν τῷ καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν αἰσθητικὴν ὡραιοτάτῳ καὶ ποικιλωτάτῳ μέρει τῆς νήσου ὅλης, καὶ ποιητικωτάτῳ, τὸν ποιητικώτατον τῶν ᾠδῶν τοῦ κόσμου, καὶ κατὰ τὸν Γλάδστωνα, τὸν «πάντων τῶν ποιητῶν ἔξοχ' ἄριστον;» [1]. Ὠνόμασα τὸ μέρος τοῦ βράχου τὸ ὡραιότατον καὶ ποικιλώτατον τὴν φύσιν, ἐν ᾧ ἐνησμενίζετο νὰ διατρίβῃ πᾶσα καρδία Ὁμηρική· πράγματι δὲ τῆς φύσεως ἡ καλλονὴ καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἀπόλαυσις εἶναι τι τῶν σπανιωτάτων, καὶ ἡ μαγεία αὐτῆς καταθέλγει τὴν αἴσθησιν τοῦ περιηγουμένου τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἰδοὺ διὰ τί· ὁ ἐπὶ τοῦ βράχου ἱστάμενος ἔχει πρῶτον πρὸς τὰ ΝΑ μικρόν τι ἐπίμηκες νησίδιον, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν πέριξ ἁλιέων Μάκρης τανῦν καλουμένου, ἐπίσης πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος τὴν Γόνην· ὁμοίως ἔχει τῆς Μ. Ἀσίας τὰς χθαμαλὰς καὶ μαλακῆς φύσεως ὡραίας καὶ ποικιλοτρόπους ὄχθας, ἔτι δὲ τὰς Ἐρυθράς, ὀλίγον τι δὲ νοτιώτερον εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ πανοράματος ἐν νηνεμίᾳ καὶ καθαρῷ ὁρίζοντι,οἷος συνήθως ὑπάρχει ὁ τῆς Μ. Ἀσίας ὁρίζων, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀγερώχως τὴν κεφαλὴν ἐπαῖρον τῆς Σάμου βουνόν, τὸν Κερκετέα· ταύτης δὲ πάλιν τῆς νήσου ἀντικρὺ τὸ κέντρον τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, παρ' αἷς ἀναπαύεται τὸ περίδοξον τῆς Μυκάλης ἀκρωτήριον, ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας τώρα ἀνὰ τὰ στόματα φερόμενον πάντων τῶν εὐγενῶς ἀνατεθραμμένων τέκνων τῆς ἀνθρωπείας φύσεως. Ἔπειτα πάλιν πρὸς Ν. τοῦ βράχου ἀκριβῶς ἔχει τις τὸν λιμένα Χίου, τὴν πόλιν, μεταξὺ δὲ ταύτης καὶ τοῦ Λατομείου βουνοῦ πλῆθος ὡραίων λοφίσκων καὶ πεδιάδων μικρῶν ἐκτεινομένων ἀπὸ τῶν νοτιωτάτων προπόδων τοῦ Αἴπους μέχρι τῆς θαλάσσης, τὸ πᾶν ποικιλωτάτης φύσεως καλλονὴ σπανία· ἂν δὲ θελήσῃ τις ν' ἀναβῇ καὶ ἐπὶ τοῦ ἄνωθεν τῆς θαλάσσης ἱσταμένου λοφίσκου ὀλίγα ἀπέχοντος ἀπὸ τοῦ βράχου βήματα, τότε εἰς τὰ ὄμματά του πολὺ εὐρύτερον ἀποκαλύπτεται θέαμα, διότι τότε παρουσιάζονται τὸ μὲν αἱ Οἰνοῦσαι [2] ἐπὶ τῆς ἀντικατοπτριζούσης αὐτὰς ἐν νηνεμίᾳ θαλάσσης, τὸ πάλαι μὲν κατάφυτοι ὑπὸ ἀμπέλων, ἐστεμμέναι πάντοτε καὶ χαρωπαὶ ὡς ὁ Βάκχος, ὃν ἐλάτρευον, νῦν δὲ τῶν πάντων ἀφῃρημέναι καὶ κατάξηροι. Μετὰ τὰς Οἰνούσας πρὸς Ἀνατολὰς εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ εὐρέως τώρα πανοράματος ὑψοῦνται αἱ κο-

1 Juventus mundi· the gods and men of the heroic age II. edition· σελ. 2. καὶ ἑξῆς.

2 Τανῦν ἡ αἰγνούσαις κατ' ἀναστροφὴν βεβαίως τοῦ ἤχου οὕτω καλούμεναι.

ρυφαὶ τοῦ ὄρους Σιπύλου [1], ὅπου ὁ μέγας Σκιπίων ἄλλοτε κατενίκησε τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου [2]· καὶ τέλος ἅπαν τὸ στενὸν κεῖται ἐξηπλωμένον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐπὶ τοῦ λοφίσκου καθημένου ἀπὸ τῶν νοτιωτέρων τῆς νήσου μέχρις ὄπισθεν τῶν Οἰνουσῶν, εἰκὼν ποικιλωτάτη καὶ ὡραιοτάτη πάντας τοὺς κόλπους καὶ πάντα τὰ στενὰ τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὸ κάλλος ὑπερέχουσα, ὡς πολλάκις ἤκουσα νὰ λέγωσιν οἱ ναυτικοί μας. Δὲν εἶναι ὄντως ποιητικὴ ἡ τοιαύτη θέσις καὶ καταλληλοτάτη διὰ τὰς ποιητικὰς καρδίας τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν Ὁμηριδῶν, *ὧν πάντων διδάσκαλος καὶ σύμβουλος καὶ ἐμπνευστὴς ἦτο αὐτὴ ἡ καθαρὰ καὶ ἱερὰ φύσις;* Πόσον δὲ φυσικὸν πράγματι καὶ πρὸς τὴν παράδοσιν κατάλληλον καὶ σύμφωνον τὸ νὰ συνδέσῃ ὁ λαὸς τὴν πέτραν καὶ τὴν τοποθεσίαν της μὲ τὸν ποιητὴν καὶ τὴν σχολὴν αὐτοῦ τῶν Ὁμηριδῶν! Τὸ τοιοῦτο τόσῳ μᾶλλον ἐπιτρέπεται νομίζομεν, ὅσῳ τὸ μὲν οὐδόλως ἡ κατάστασις τοῦ βράχου μας ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὁμήρου καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, τὸ δὲ καὶ ἡ παράδοσις παρὰ τοῖς ἀμαθέσι λαοῖς μάλιστα εἶναι θαυμασίων πλήρης καὶ μετὰ ὑπερανθρωπείων συνήθως νὰ συνδέηται (ὡς τοιοῦτος δὲ ἐτιμήθη πάντοτε καὶ ὁ ποιητὴς) ἀγαπᾷ, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ὁ Ὅμηρος γνωστὸν ὅτι κατὰ τοὺς περὶ αὐτοῦ πλασθέντας λόγους ἧλκε τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἡμιθέων, μεταξὺ αὐτῶν δὲ καὶ κατετάχθη, ἀφ' οὗ ἐγκατέλιπε τὸ πρόσκαιρον ἐδῶ σκήνωμά του. Διὰ ταῦτα πάντα πρέπει πᾶς ἕκαστος, νὰ τιμᾷ τὴν ἱερὰν τῶν ἑλληνικῶν τόπων παράδοσιν, καὶ μάλιστα ὅταν ᾖ τοιαύτη, γενικῶς καὶ κατὰ πάντα ἑαυτῇ σύμφωνος καὶ χωρὶς μηδεμιᾶς ἀντιφάσεως παρὰ πάντων τῶν κατοίκων ἀποδεκτή.[3] Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν γενικῶν τούτων λόγων ἔχομεν προσέτι καὶ τοὺς ἑξῆς δύο. 1) ἡ παράδοσις εἶναι ἐκ παλαιοτάτων καὶ ἀμνημονεύτων χρόνων ἄρα πιστευτή. 2) ἡ σχέσις τῆς ἕδρας πρὸς τὴν εἴσοδον εἶναι ὑπὲρ τῆς ἰδέας ἡμῶν ὅτι ἦτο σχολή, καὶ σχολὴ παλαιο-

1 Νῦν αἱ δύο ἀδελφαὶ καλουμένου.

2 Περὶ τὸ 190 π. Χρ.

3 Τὴν παράδοσιν ταύτην φαίνεται ἀποδεχόμενος καὶ ὁ Ἑλληνικώτατος τὴν καρδίαν καὶ τὸ φρόνημα νεώτερος τῆς Χίου ψάλτης ὁ κ. Θ. Ὀρφανίδης ἔν τινι σημειώσει τῆς Χίου Δούλης του. Διὰ τί δὲ νὰ μὴ ὑποθάλπηται καὶ ἡ ἄλλως τόσον ὡραία παράδοσις, ἀφοῦ ἐκτὸς τοῦ πρὸς τὸ βόρεια κειμένου τούτου μέρους τῆς ἐργασίας τοῦ ποιητοῦ ἀναφέρεται, ὅτι εὑρίσκετο καὶ ἡ κατοικία του, ἥτις ἔτι καὶ νῦν δείκνυται ἐπίσης εἰς τὰ βόρεια μέρη παρὰ τὸν Ἅγιον Ἠλίαν οὐ μακρὰν τοῦ χωρίου Σπαρτοῦντος. Ὁ Τουρνεφόρτιος σφάλλεται λέγων, ὅτι ἡ οἰκία τοῦ Ὁμήρου κεῖται ἐν Βολισσῷ, ὡς σφάλλεται καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος κατὰ τὸν Κοραῆν λέγων: «Βολισσὸς πόλις Αἰολικὴ ἐπ' ἄκρου, Χίον πλησίον... Καί φασιν, ὅτι «Ὅμηρος ἐν τούτῳ τῷ πολίσματι τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο». Δυστυχῶς ἀκριβεστέρας πληροφορίας δὲν εἶμαι ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ δώσω περὶ τοῦ ἐνδιαιτήματος τούτου τοῦ ποιητοῦ, καθ' ὅτι ἀκόμη δὲν ἠξιώθην νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ βόρεια μέρη τῆς νήσου μας, ἅτινα σημειούσθω καλῶς εἶναι καὶ λίαν δύσβατα. Μὲ πρώτην ὅμως εὐκαιρίαν θὰ λεχθῶσι περὶ τοῦ προκειμένου τὰ δέοντα, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἐξακουστοῦ μας ἀκρωτηρίου τῶν Φανῶν, καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ τὸ παλαιὸν ἐκτισμένου ἐξακουστοῦ ἐπίσης ἱεροῦ τοῦ Φαναίου Ἀπόλλωνος.

τάτη ὡς περὶ τούτου οὐδεμία ὑπολείπεται ἀμφιβολία εἰς τὸν καὶ ἅπαξ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐπισκεφθέντα.

Τοιαῦται αἱ περὶ τοῦ βράχου σκέψεις μου, τοιαύτη καὶ ἡ γνώμη μου.

Περὶ αὐτοῦ ἀναφέρουσιν οἱ νῦν τῆς νήσου κάτοικοι καὶ ἕτερά τινα ἀρκούντως ἰδιότροπα, ἅτινα ἐν τέλει παρατίθημι ἐνταῦθα. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῷ λαῷ, μάλιστα δὲ παρ' ἡμῖν τοῖς Χίοις ἐπικρατεῖ ἡ πίστις, ὅτι πολλαὶ παλαιαὶ τοποθεσίαι, αἱ πλεῖσται, μεγάλους ἐγκλείουσι θησαυρούς· τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐνόητον, καὶ ὁ λόγος ἁπλούστατος, κυρίως διότι πράγματι πολλοὶ κατεχώσθησαν θησαυροὶ κατὰ τὴν μεγάλην τῆς νήσου ἐρήμωσιν τῷ 1822· πολλοὶ δὲ τούτων μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς ἡσυχίας ἀνευρέθησαν πολλαχοῦ, μάλιστα δ' ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν οἰκιῶν, πολλοὺς ἀπὸ πτωχῶν πλουσίους ἀναδείξαντες. Τοιαύτη λοιπὸν ἰδέα ὑπῆρχε καὶ περὶ τοῦ βράχου μας, ὅστις ἐλέγετο ὅτι ἐνέκρυπτε θησαυρὸν μέγαν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων εἰς τὴν ῥίζαν του, ὃν ἀνεκάλυψαν τέλος πρὸ δεκαοκτὼ ἐτῶν δύο Ἄγγλοι περιηγηταί [1], ἀφ' οὗ καλῶς πρῶτον εἶχον σπουδάσει ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν τῶν παλαιῶν σοφῶν τὰ συγγράμματα καὶ τὴν «Σολομονικήν». Ταῦτα μοὶ διηγεῖτο χωρικός τις ἐπὶ ἡμίσειαν καὶ πλέον ὥραν μετ' ἐμοῦ συνδιαλεγόμενος ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ βράχου μας καὶ οὐ μακρὰν τοῦ μέρους, ὅπου εἶχε γείνει ἡ ἀνόρυξις τοῦ πολυτίμου χρήματος· προσέθετε δὲ ἐμπαθῶς, ὅτι τότε ἦτο παρὼν καὶ ὁ μικρὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς ἡλικίας ἐτῶν δεκαπέντε, ὃν ἀπηνῶς ῥαπίσαντες ἐδίωξαν ἐκεῖθεν οἱ Εὐρωπαῖοι, ἵνα μὴ προδώσῃ αὐτούς, αὐτὸς ὅμως εἶδε *τὸ ὑάλινον* ἀγγεῖον τὸ περιέχον τὸν ἀνακαλυφθέντα χρυσόν. Ἡ φήμη αὕτη εἶναι διαδεδομένη σχεδὸν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Χίον· φαίνεται δὲ καὶ εἰς ἐμὲ πιστευτή, εἰκάζω μόνον ὅτι ὁ θησαυρὸς δὲν ἦτο παλαιός, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1822, διότι βεβαίως ἂν ἦτο ἀρχαιότατος, θὰ ἐνείχετο εἰς πήλινον ἀγγεῖον καὶ ὄχι ὕαλον· ἔτι δὲ μᾶλλον καθ' ὅτι τοιοῦτοι θησαυροὶ ἔτι καὶ νῦν κρύπτονται πολλοὶ ὑπὸ τὰ χώματα τῆς νήσου μας ἀπὸ τῆς φοβερωτάτης πανωλεθρίας τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1822 [2]. Ἄλλως δὲ γνωστόν, ὅτι τὰ τοιαῦτα ὑπὲρ πολὺ μεγεθύνονται μάλιστα ὡς ἐκ τῆς ἀμαθείας τῶν κατοίκων τῶν περὶ ὧν πρόκειται μερῶν. Μηδὲ θαυμάσῃ τις, ὅταν ἀκούσῃ, ὅτι ὅτε ἐπεσκέφθην τὸν βράχον, ὅπως ἐξετάσω αὐτὸν κάλλιον, πάντοτε ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατὰ πόδας παρηκολουθούμην ὑπὸ ἑνὸς καί ποτε δύο χωρικῶν, πεπεισμένων, ὅτι πρόκειτο βεβαίως πάλιν περὶ ἀνακαλύψεως τινος θησαυροῦ τῶν συνήθων, νῦν δ' ὅμως ἀπόφασιν ἐχόντων κατὰ πάντα τρόπων καὶ μὲ πάντα κίνδυνον τοὐλάχιστον μέτοχοι καὶ αὐτοὶ τοῦ θησαυροῦ νὰ γίνωσιν.

Ἐν Χίῳ.

ΚΩΝΣΤ. Α. ΠΑΠΑΖΗΣ.

1 Σημειωθήτω ὅτι ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ὁ λαὸς τῆς Χίου ὀνομάζει Ἄγγλους πάντας τοὺς Εὐρωπαίους ἀδιακρίτως.

2 Ὅμοιον παράδειγμα περιγράφει κομψότατα ὁ κ. Βικέλας ἐν τῷ ἀξίῳ μνείας ἱστορήματι αὐτοῦ «Λουκῆς Λάρας.»

Η ΜΙΚΡΑ ΚΟΜΗΣΣΑ

Ὑπὸ ΟΚΤΑΒΙΟΥ FEUILLET.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'.*

10 Ὀκτωβρίου ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Ῥοζίλ.

Ἰδοὺ πάλιν ἐγὼ ἐν τῷ κελλίῳ μου, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ ἐξέλθω. Οὐδέποτε περιέκλεισαν οἱ τέσσαρες οὗτοι ψυχροὶ τοῖχοι ταραχὴν καὶ ἀθλιότητα μείζονα τῆς ἰδικῆς μου! Δὲν θέλω νὰ καταρασθῶ τὸ ἀνθρώπινον λογικόν, τὴν φρόνησιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἀφοῦ οὐδὲν τούτων εὐγενέστερον ἔχομεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου πόσον εὑρίσκω ταῦτα μικρὰ καὶ ἀνεπαρκῆ ὅπως παράσχωσιν εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν! Ἀλλ' ἄκουσε τὴν συνέχειαν τῆς οἰκτρᾶς μου ἱστορίας.

Χθές, χάρις εἰς τὴν πρόνοιαν τῆς κυρίας Μαλουέ, ἔμεινα μόνος ἐν τῷ πύργῳ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἤκουσα ἐπιστρεφούσας τὰς ἁμάξας καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπεκράτησε βαθεῖα σιωπὴ καὶ ἡσυχία, μέχρις οὗ περὶ τὴν τρίτην ὥραν τῆς πρωΐας ἐξηγέρθην τῆς πυρετώδους νάρκης, ἥτις ἀπό τινων νυκτῶν ἀντικαθιστᾷ τὸν ὕπνον μου, ὑπὸ τοῦ τριγμοῦ θύρας ἀνοιγομένης καὶ ἔπειτα κλειομένης ἐν τῇ αὐλῇ μετὰ πολλῆς προφυλάξεως. Ἀγνοῶ διὰ τίνος παραδόξου καὶ αἰφνιδίου συνδυασμοῦ ἰδεῶν τὸ τοιοῦτον συνηθέστατον γεγονὸς ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν καὶ ἐτάραξε τὰς φρένας μου. Ἀναπηδήσας ἐκ τῆς ἕδρας ἐφ' ἧς ἀνεπαυόμην ἐπλησίασα εἰς τὸ παράθυρον καὶ εἶδον ἄνδρα ἀποχωροῦντα λαθραίῳ βήματι πρὸς τὴν δενδροστοιχίαν. Ἀμέσως ἐνόησα ὅτι ἡ θύρα διὰ τῆς ὁποίας εἶχεν ἐξέλθει ἦτο ἡ τῆς πτέρυγος τοῦ πύργου τῆς παρακειμένης τῇ βιβλιοθήκῃ καὶ περιεχούσης τὰ εἰς τοὺς ξενιζομένους προωρισμένα δωμάτια. Ταῦτα ὅμως ἦσαν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην πάντα ἀκατοίκητα, ἐκτὸς μόνον ἂν εἶχε διανυκτερεύσει ἐν τῷ πύργῳ καὶ τῷ συνήθει αὐτῆς κοιτῶνι ἡ κυρία Πάλμη.

Ἐννοεῖς ἤδη ὁποία ἐπεφοίτησεν εἰς τὸν νοῦν μου ἀλλόκοτος ἰδέα, ἣν ὁτὲ μὲν ἀπώθουν ὡς ἀβάσιμον καὶ μωράν, ὁτὲ δὲ ὑπερισχυούσης τῆς ἐκ τῆς πείρας τοῦ κόσμου ἀπαισιοδοξίας ἐθεώρουν ὡς πιθανὴν καὶ κυνικωτάτην τοῦ μυθιστορήματός μου λύσιν. Ἡ αὐγὴ μὲ κατέλαβεν ὑπὸ τοιαύτης βασανιζόμενον ἀγωνίας, συναρμολογοῦντα τὰς ἀναμνήσεις μου, καὶ σταθμίζοντα μετὰ παιδαριώδους ἐπιμονῆς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ ἐπιρρώσωσιν ἢ νὰ διαλύσωσι τὰς ὑποψίας μου. Ἡ ὑπερβολὴ τοῦ καμάτου

* Ἴδ. σελ. 573.

μοὶ ἐδωροφόρησεν ἐπὶ τέλους δίωρον ὕπνον, μεθ' ὃν ἠγέρθην κατά τι φρονιμώτερος. Ἀδύνατον μοὶ ἦτο ν' ἀμφιβάλλω ἐπὶ στιγμὴν περὶ τῆς πραγματικότητος τῆς νυκτερινῆς ὀπτασίας μου, ἔκλινα ὅμως νὰ πιστεύσω ὅτι ἀπέδωκα εἰς αὐτὴν σημασίαν ἣν δὲν εἶχε. Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅμως, καθ' ἣν ἤθελον ἀποδειχθῆ βάσιμα τὰ χειρότερά μου προαισθήματα, εἶχον μὲν ἀφορμὴν νὰ θρηνήσω ἐπὶ τῷ λυπηρῷ τούτῳ δείγματι τῆς γυναικείας κουφότητος καὶ παλιμβουλίας, οὐδὲν ὅμως μετὰ τὰ διατρέξαντα δικαίωμα νὰ θεωρήσω ἐμαυτὸν ὡς προσβεβλημένον· ἡ δὲ στοιχειώδης ἀξιοπρέπεια μοὶ ἐπέβαλεν ἐπιτακτικῶς τὴν ἀδιαφορίαν ἢ τοὐλάχιστον τὴν ὑπόκρισιν τοιαύτης. Ἂν ἡ κυρία Πάλμης ἐνόμισεν ὅτι ἐτιμώρει οὕτω τὴν ἄρνησίν μου, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐννοήσῃ ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς μου τὴν πλήρη τῆς τοιαύτης ἐκδικήσεως ἐπιτυχίαν, ἤλπιζον δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ὁ χωρισμὸς καὶ ὁ χρόνος ἤθελον πραΰνει βαθμηδὸν τὴν δριμύτητα τῆς πληγῆς μου.

Καταβὰς εἰς τὴν αἴθουσαν περὶ τὴν δεκάτην καὶ ἡμίσειαν, κατὰ τὸ σύνηθες, εὗρον ἐν αὐτῇ τὴν κυρίαν Πάλμης, ἥτις εἶχε διανυκτερεύσει τῷ ὄντι ἐν τῷ πύργῳ. Ἡ θέα ὅμως αὐτῆς ἡσύχως διαλεγομένης καὶ τὸ γλυκὺ μειδίαμα, δι' οὗ μ' ἐκαλημέρισε, διεσκέδασαν ἐν ἀκαρεῖ πᾶσαν ὑποψίαν καὶ ἠλάφρωσαν τὸ στῆθός μου ἀπὸ τοῦ πιέζοντος αὐτὸ ἀφορήτου βάρους. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ προσθέτου βασάνου τοσοῦτον ἐπαχθοῦς καὶ πικρᾶς, ἦτο ἀνακούφισις οὕτω μεγάλη, ὥστε ὁ συνήθης πόνος μου μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς αἰσχίστης ἐκείνης περιπλοκῆς μοὶ ἐφάνη σχετικὴ εὐτυχία. Οὐδέποτε ᾐσθάνθην τρυφερωτέραν ἢ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρὸς τὴν μικρὰν κόμησσαν συμπάθειαν καὶ σχεδὸν εὐγνωμοσύνην ἐπὶ τῷ ὅτι μοὶ ἐπετρέπετο νὰ διατηρήσω ἁγνὴν καὶ ἄσπιλον τὴν εἰκόνα αὐτῆς ἐν τῇ καρδίᾳ μου.

Τὸ ἀπόγευμα ἦτο προωρισμένον εἰς ἔφιππον παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκδρομήν, εἰς ἣν ἔστερξα μετὰ πολλῆς προθυμίας νὰ παρευρεθῶ. Ἡ συνοδεία ἡμῶν, ἣν ηὔξησαν κατὰ τὸ σύνηθες νέοι τινὲς ἱππεῖς ἐκ τῶν περιχώρων, ἐξῆλθε τῆς αὐλῆς τοῦ πύργου περὶ τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, ἐν εὐθυμίᾳ ἣν κατώρθουν νὰ συμμερισθῶ. Ἀφοῦ ἱππεύσαμεν οὕτω ἐπί τινα λεπτά, ἡ κυρία Πάλμης μ' ἐπλησίασεν αἰφνιδίως.

— «Εἶχον ἀπόφασιν νὰ μὴ σᾶς εἴπω τίποτε . . . αἰσθάνομαι ὅτι κάμνω κακὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ δὲν αντέχω πλέον!

Τότε κατὰ πρῶτον παρετήρησα τὴν τρομερὰν τῆς φυσιογνωμίας της ἀλλοίωσιν καὶ τὴν ἐν τῷ βλέμματι αὐτῆς εἰκονιζομένην ἀπερίγραπτον ἀγωνίαν—«Λοιπόν, ἐξηκολούθησε, διὰ φωνῆς, ἧς οὐδέποτε θέλω λησμονήσει τὸν πένθιμον ἦχον, «ἔγεινα χθὲς αἰσχρὰ γυνή· καὶ σεῖς πταίετε.»

Ταῦτα εἰποῦσα ἐκέντησε τὸν ἵππον καὶ μ' ἀφῆκεν ἐμβρόντητον ἐκ τῆς πληγῆς, τῆς τοσοῦτῳ μᾶλλον ὀδυνηρᾶς, καθ' ὅσον εἶχον παύσει ἤδη φοβούμενος αὐτὴν καὶ πλὴν τούτου, διότι οὐδ' ἴχνος ὑπῆρχε αὐθάδους προκλήσεως ἐν τῇ φωνῇ τῆς ἀθλίας γυναικός, ἀλλ' ἦτο κραυγὴ ὀλοψύχου ἀπελπισίας, πα-

ράπονον σφαγιασθέντος θύματος, προσθέτον εἰς τὴν κατέχουσάν με ἀθυμίαν τὰς τύψεις ἀνησύχου συνειδότος.

Ὅτε ἠδυνήθην νὰ στρέψω τὸ βλέμμα περὶ ἐμὲ, ἠπόρησα ὁ ἴδιος διὰ τὴν τύφλωσιν ἥτις μὲ κατεῖχεν ἀπὸ τῆς πρωΐας. Μεταξὺ τῶν πιστοτέρων θεραπόντων τῆς κυρίας Πάλμης συνηριθμεῖτο καί τις κύριος Μωτέρνης, τοῦ ὁποίου ἡ πρὸς ἐμὲ ἀντιπάθεια, καίτοι περιστελλομένη ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς καλῆς ἀνατροφῆς, ὀλίγον ἀπεῖχε φανερᾶς ἐχθρότητος. Ὁ κύριος οὗτος εἶναι ἀνὴρ τριακονταετὴς, ὑψηλὸς, ξανθὸς, εὔρωστος μᾶλλον ἢ κομψὸς, κανονικῆς ἀλλ' ἀμοίρου ἐκφράσεως φυσιογνωμίας, ἔχων πεῖραν τοῦ κόσμου ἱκανὴν, πεποίθησιν εἰς ἑαυτὸν μεγάλην καὶ πνεύματος οὐδὲ κόκκον. Ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀπαισίου τούτου περιπάτου ἤρκει μόνη νὰ καταστήσῃ καταφανὲς ὅτι ἐνόμιζεν ἑαυτὸν δικαιούμενον νὰ μὴ φοβῆται πλέον οὐδένα ἀντίζηλον παρὰ τῇ κυρίᾳ Πάλμῃ, ἀφ' ἧς οὐδὲ βῆμα ἀπεμακρύνετο, ἀποτείνων συνεχῶς εἰς αὐτὴν τὸν λόγον γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ, προσφέρων παντοίας περιποιήσεις μετὰ προσποιητῆς ἐπιφυλάξεως καὶ οὐδὲν παραλείπων ἐκ τῶν δυναμένων νὰ μυήσωσι τὸ κοινὸν εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἐξαιρετικῆς εὐνοίας, ἧς ἐτύγχανε παρ' αὐτῇ. Κατὰ τοῦτο ὅμως ἔχανε τὸν κόπον του· καθότι ὁ κόσμος, ἀφοῦ ἐξήντλησε τὴν κακίαν αὐτοῦ εἰς ἐφεύρεσιν ἀνυπάρκτων παραπτωμάτων, ἐφαίνετο μὴ βλέπων τὰ ψηλαφητά.

Ἀδύνατον μοὶ εἶναι, φίλε μου, νὰ σοὶ περιγράψω τὸ χάος συγκινήσεων καὶ διαλογισμῶν, ἅτινα συνεκρούοντο ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τῇ καρδίᾳ μου. Τὸ ἐπικρατοῦν ἐν πᾶσι τούτοις καὶ βιαιότερον αἴσθημα ἦτο ἄσπονδον καὶ αἰώνιον μῖσος κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου. Ἡ ἐκλογὴ ἄλλως αὐτοῦ μοὶ ἐπροξένει λύπην μᾶλλον καὶ ἀηδίαν ἢ ἔκπληξιν. Ὁ κύριος Μωτέρνης ἦτο ὁ πρῶτος τυχὼν ἀνὴρ, ὃν ἔλαβεν ἡ ἀθλία γυνὴ μετὰ περιφρονητικῆς ἀδιαφορίας, ὡς λαμβάνει τὸ οἷον δήποτε πρόχειρον ὅπλον ὁ ἀποφασίσας ν' αὐτοχειριασθῇ. Τὰ δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα ταύτην αἰσθήματά μου εὐκόλως μαντεύεις· οὐδ' ἴχνος μνησικακίας κατ' αὐτῆς, ἀλλ' ἀδιήγητος λύπη, συμπαθὴς οἶκτος, τύψις ἀνησύχου συνειδότος καὶ πρὸ πάντων πικρὰ διὰ τὴν ἄρνησιν μου μεταμέλεια. Τότε κατὰ πρῶτον κατενόησα πόσον ἠγάπων αὐτὴν, ὅλως δὲ ἀκατάληπτοι μοὶ ἐφαίνοντο ἤδη οἱ λόγοι οἱ πείσαντές με πρὸ δύο ἡμερῶν ὅτι μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐμοῦ μεσολαβεῖ ἄρρηκτον τεῖχος. Πάντα τὰ πρὶν κωλύματα μοὶ ἐφαίνοντο μηδαμινὰ, μόνη δὲ ἡ ἀπὸ τῆς χθὲς χωρίσασα ἡμᾶς ἄβυσσος πραγματικὴ καὶ ἀνυπέρβλητος. Κατὰ παράδοξον δὲ ἀντίφασιν, ἐνῷ ἡ ἰδέα τοῦ ἀνεπανορθώτου παρίστατο εἰς ἐμὲ φαεινοτέρα ἡλιακῆς ἀκτῖνος, ἀδύνατον ἐν τούτοις μοὶ ἦτο ν' ἀποδεχθῶ καὶ νὰ ὑπομείνω αὐτήν! Τὴν γυναῖκα ἐκείνην ἐθεώρουν ἀπολεσθεῖσαν δι' ἐμὲ ἀνεπιστρεπτεὶ καὶ δὲν ἠδυνάμην νὰ παραιτηθῶ αὐτῆς . . . . . Ἀλλόκοτα τότε σχέδια καὶ ἄξιαι παράφρονος ἀποφάσεις ἐβασάνιζον τὸν νοῦν μου. Ὠρεγόμην νὰ προκαλέσω ἐφ' οἵᾳ δήποτε προφάσει τὸν κύριον Μωτέρνην, νὰ τὸν ἀναγκάσω νὰ μονομα-

χήση αὐθωρεὶ, καὶ ἀφοῦ τὸν συντρίψω ὡς ἑρπετὸν, νὰ φύγω μετ' αὐτῆς καὶ νὰ νυμφευθῶ κατῃσχυμένην τὴν γυναῖκα, ἣν ἀπεποιήθην, ὅτε ἦτο ἁγνή! Αἰσχύνομαι νὰ τὸ ὁμολογήσω, ἀλλ' ἰδέα αὕτη κατεῖχε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ πολλὴν ὥραν, μόλις δὲ ἠδυνήθην νὰ ἐκδιώξω αὐτὴν ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ ἀηδία καὶ ἡ ἀπελπισία ἤθελον εἶναι οἱ μόνοι καρποὶ τοιαύτης ἑνώσεως αἱμοσταγοῦς μετ' ἀτιμασθείσης χειρός.

Ἡ κυρία Πάλμης κυριευθεῖσα ὑπὸ πυρετώδους τινὸς ἐξάψεως διέπραττε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ περιπάτου παντοίας ἐπικινδύνους ἱππευτικὰς τρέλλας, αἱ δὲ ἐκρήξεις τῆς θορυβώδους αὐτῆς εὐθυμίας ἀντήχουν εἰς τὰ ὦτά μου ὡς θρῆνοι σπαρασσομένης καρδίας. Διαβαίνουσα πλησίον μου μοὶ ἀπέτεινεν ἅπαξ ἔτι τὸν λόγον.—«Μὲ ἀποστρέφεσθε. Δὲν εἶναι ἀλήθεια;» Σείσας ἀποφατικῶς τὴν κεφαλὴν, ἐταπείνωσα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ οὐδὲν ἀπεκρίθην.

Ἅμα ἐπεστρέψαμεν οἴκοι περὶ τὴν τετάρτην ὥραν, ἔσπευσα νὰ μεταβῶ εἰς τὸν κοιτῶνά μου· ἀλλ' ἐνῷ ἀνέβαινον τὴν κλίμακα, ἠκούσθη αἴφνης ἐν τῷ προθαλάμῳ θόρυβος φωνῶν συγκεχυμένων καὶ σπευδόντων βημάτων. Καταβὰς ἐν σπουδῇ ἔμαθον ὅτι ἡ κυρία Πάλμης καταληφθεῖσα ὑπὸ νευρικῆς κρίσεως εἶχε μετακομισθῆ εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν. Διὰ τῆς ἡμικλείστου θύρας ἤκουον τὴν σοβαρὰν καὶ γλυκεῖαν φωνὴν τῆς κυρίας Μαλουὲ, εἰς ἣν ἐμιγνύετο ἐκ διαλειμμάτων ἄναρθρον τι παράπονον ὡς ἀρρώστου παιδίου. Μὴ ὑπομένων τὸ λυπηρὸν τοῦτο ἄκουσμα ἔφυγα μετὰ σπουδῆς.

Ἡ ἐπιστολή σου, ἣν εἶχον λάβει ἐπιστρέφων, μοὶ ἐχρησίμευσεν ὡς εὔλογος ἀφορμὴ ὅπως ἀναχωρήσω ὅσον τάχιστα τοῦ ἀπαισίου τούτου πύργου. Πάντες ἐνταῦθα γνωρίζουσι τὴν συνδέουσαν ἡμᾶς φιλίαν καὶ οὐδεὶς ἠπόρησεν ἀκούων ὅτι ἔπρεπε νὰ σ' ἀνταμώσω ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν. Προβλέπων τοιαύτην ἀνάγκην αἰφνιδίας ἀναχωρήσεως εἶχον παραγγείλει ὄχημα ἀπὸ τριῶν ἤδη ἡμερῶν. Διατάξας λοιπὸν τὸν ἡνίοχον νὰ μὲ περιμένῃ εἰς τὴν ἄκραν τῆς δενδροστοιχίας μετέβην ν' ἀποχαιρετήσω τοὺς οἰκοδεσπότας. Ὁ κύριος Μαλουὲ, ὅστις δὲν ἐφαίνετο γνωρίζων τὰ διατρέχοντα, κατενύγη ἀπεχαιρετῶν με καὶ μοὶ ἐπεδαψίλευσε δείγματα ἀγάπης δυσαναλόγου πρὸς τὴν βραχεῖαν διάρκειαν τῆς γνωριμίας ἡμῶν. Ἴσην σχεδὸν στοργὴν μοὶ ἐπέδειξεν ὁ φίλος του κύριος Βρεϊλῆς, ἐμπνεύσας μοι διὰ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ μεγάλην τύψιν συνειδότος, δι' ἣν σ' ἔστειλα γελοιογραφίαν τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἀνθρώπου. Ἡ δὲ κυρία Μαλουὲ ἐπέμεινε νὰ μὲ συνοδεύσῃ βήματά τινα περαιτέρω ὑπὸ τὴν δενδροστοιχίαν· ᾐσθανόμην δὲ τὸν βραχίονα αὐτῆς τρέμοντα ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ μου, ἐνῷ μ' ἔδιδεν ἀσημάντους τινὰς παραγγελίας διὰ τοὺς Παρισίους. Καθ' ἣν στιγμὴν ἐμέλλομεν ν' ἀποχωρισθῶμεν καὶ ἐνῷ ἔσφιγγον τὴν χεῖρα αὐτῆς μετὰ κατανύξεως — «Λοιπὸν, κύριε» μοὶ εἶπε δι' ἀσθενεστάτης φωνῆς, «ὁ Θεὸς δὲν ἔστερξε νὰ εὐλογήσῃ τὴν φρόνησιν ἡμῶν!»

— «Κυρία μου,» ἀπεκρίθην, «ὁ Θεὸς ἀναγινώσκει εἰς πᾶσαν καρδίαν καὶ

γνωρίζει πόσον υπήρξαμεν ειλικρινεῖς . . . . Ἄλλως τε βλέπει πόσον υποφέρω καὶ ἐλπίζω νὰ μοὶ συγχωρήσῃ.

— «Ἐστὲ βέβαιος περὶ τούτου,» ἀπεκρίθη δακρύουσα. «Ἀλλ' ἐκείνη... εἶναι ὄντως ἀξιολύπητος!

— «Λυπηθῆτέ την, μὴ ἐγκαταλείψετε αὐτήν. Χαίρετε, κυρία μου.»

Ταῦτα εἰπὼν ἐπέβην τοῦ ὀχήματος, κινήσαντος ἀμέσως. Ἀντὶ ὅμως νὰ μεταβῶ εἰς τὴν κωμόπολιν, διέταξα τὸν ἡνίοχον νὰ μὲ ὁδηγήσῃ μέχρι τῶν ὑπερκειμένων τῆς ἐρειπωμένης Μονῆς λόφων, ἐκεῖ δὲ πεζεύσας παρεκάλεσα αὐτὸν νὰ μεταβῇ μόνος εἰς τὸ χωρίον καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πρωΐ. Ἀδύνατον μοὶ ὑπῆρξε, φίλε μου, ν' ἀντιστῶ εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ νὰ διανυκτερεύσω ἅπαξ ἔτι ἐν τῇ ἐρημίᾳ ἐκείνῃ, ὅπου ἤμην τοσοῦτον ἥσυχος καὶ εὐδαίμων, πρὸ ὀλιγίστων φεῦ! ἡμερῶν.

Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ πάλιν ἐγὼ ἐν τῷ κελλίῳ μου. Ἀλλὰ πόσον μοι φαίνεται σκοτεινόν, πένθιμον καὶ παγετῶδες! Ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μου εἰς τὴν χώραν ταύτην μόνον θερινὰς ἡμέρας καὶ νύκτας ἔτυχε νὰ ἴδω, καίτοι πρὸ πολλοῦ τοῦ θέρους ἀπελθόντος. Ἀπόψε ὅμως νέμεται τὴν κοιλάδα φθινοπωρινὴ ἀνεμοζάλη· ὁ ἄνεμος συρίζει διὰ τῶν ἐρειπίων καὶ ἀποσπᾷ συντρίμματα αὐτῶν βαρέως πίπτοντα κατὰ γῆς, ἐνῶ ραγδαία βροχὴ μαστίζει τὰ ὑαλία τοῦ κελλίου. Αἱ σταγόνες αὐτῆς ὁμοιάζουσι δάκρυα. Ἡ καρδία μου εἶναι κἀκείνη πλήρης δακρύων, ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοί μου μένουσι ξηροί, καίτοι ζητῶ ἐπιμόνως παρηγορίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐχὶ παρὰ τοῦ ἀνεφίκτου ἐκείνου Θεοῦ, ὃν θηρεύει ἡ διάνοια πέραν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀστέρων, ἀλλὰ τοῦ μόνου εἰς τοὺς πάσχοντας χρησίμου Θεοῦ, τοῦ Θεοῦ τῶν παιδικῶν μου χρόνων, τοῦ Θεοῦ τῆς ἀθλίας ἐκείνης γυναικός! Ἀλλὰ περὶ οὐδενὸς ἄλλου θέλω ἤδη νὰ σκεφθῶ εἰμὴ μόνον ὅτι θὰ σ' ἐπανίδω μεθαύριον, καὶ πρὶν ἴσως λάβῃς τὴν παροῦσαν. . . . .

Παῦλε, τρέξε ἐδῶ! Ἂν δύνασαι ν' ἀφίσῃς τὴν μητέρα σου, τρέξε ἀμέσως εἰς βοήθειάν μου. Ὁ πόνος μὲ καταβάλλει. Ἄκουσε τώρα.

Ἔγραφα τὴν ἀνωτέρω διακοπεῖσαν γραμμήν, ὅτε ἐν μέσῳ τῶν συγκεχυμένων θορύβων τῆς ἀνεμοζάλης ἐνόμισα ὅτι ἀκούω ἦχον φωνῆς, ἀνθρωπίνου παραπόνου. Κύψας εἰς τὸ παράθυρον διέκρινα ἀμυδρῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἀόριστόν τινα μορφήν, εἶδος λευκοῦ δέματος ἐπὶ τῆς γῆς, συγχρόνως δὲ ἀντελήφθην εὐδιακριτοτέρου τινὸς θρήνου. Καταληφθεὶς ὑπὸ φοβερᾶς ὑποψίας ὥρμησα πρὸς τὴν θύραν τοῦ μύλου, καὶ εἶδον παρὰ τὴν φλιὰν ἵππον ἄνευ ἀναβάτου, φέροντα ἐφίππιον γυναικεῖον. Τρέξας ἀπνευστὶ εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν τῶν ἐρειπίων εὗρον ἐν τῷ κάτωθεν τῶν κελλίων ἀρχαίῳ νεκροταφείῳ τὴν πτωχὴν γυναῖκα καθημένην ἢ μᾶλλον κατακειμένην ἐπὶ ἐπιτυμβίου πλακός, ριγοῦσαν καὶ τρέμουσαν ὑπὸ τὸν παγετώδη καταρράκτην, ὃν ἔχυνεν ὁ ἄσπλαγχνος οὐρανὸς ἐπὶ ἐλαφρᾶς ἐσθῆτος χοροῦ. Λαβὼν τὰς χεῖράς της ἐπειράθην νὰ τὴν ἀνεγείρω — «Τί ἔκαμες! τῇ εἶπον, δυστυχισμένη!

— Καὶ ὄντως δυστυχισμένη, ἐψιθύριζε διὰ φωνῆς μόλις αἰσθητῆς.

— Ἀλλὰ κινδυνεύεις ν' ἀποθάνῃς αὐτοῦ.

— Τόσον καλλίτερα . . . τόσον καλλίτερα!!

— Δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ἀφίσω ἐκεῖ. Σηκωθῆτε δι' ὄνομα Θεοῦ!

Ἀλλὰ δὲν ἀπέμενε πλέον εἰς αὐτὴν δύναμις ἱκανὴ οὔτε ὅπως ἐγερθῇ οὔτε κἂν ὅπως ἀποκριθῇ. Εἰς τοιαύτας στιγμὰς αἱ ἰδέαι ἔχουσι ταχύτητα ἀστραπῆς. Ἀναλογισθεὶς ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχε τρόπος νὰ ἐξαγάγω αὐτὴν οὕτως ἔχουσαν ἐκ τῆς κοιλάδος ἐκείνης, τῆς ἀπροσίτου εἰς τὰς ἁμάξας, καὶ ὅτι ἄπελπις ἀπέβαινε πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς διάσωσιν τῆς τιμῆς αὐτῆς ἐσκεπτόμην μόνον πῶς νὰ σώσω τὴν ζωήν της. Λαβὼν αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας μου ἔσπευσα νὰ τὴν μεταφέρω εἰς τὸ κελλίον· τὴν ἐτοποθέτησα ἐπὶ ἕδρας παρὰ τὴν ἑστίαν, ἀνῆψα πῦρ καὶ ἔπειτα ἐξύπνισα τοὺς οἰκοδεσπότας, ψιθυρίσας συγκεχυμένην τινὰ ἐξήγησιν εἰς τὴν μυλωθρόν. Ἀγνοῶ ἂν ἐνόησε αὕτη τί συμβαίνει, ἀλλὰ εὔσπλαγχνος οὖσα γυνὴ ἔσπευσεν εἰς περίθαλψιν τῆς κυρίας Πάλμης, ἐνῶ ὁ σύζυγός της ἔτρεχεν ἔφιππος νὰ δώσῃ εἰς τὴν κυρίαν Μαλουὲ τὰς κατωτέρω ὀλίγας γραμμάς.

« *Κυρία μου.*

«Ἡ ἀθλία εἶναι ἐδῶ ἑτοιμοθάνατος. Ἐν ὀνόματι τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ σᾶς παρακαλῶ νὰ ἔλθητε νὰ περιθάλψητε καὶ νὰ παρηγορήσητε τὴν παρ' οὐδενὸς ἄλλου δυναμένην νὰ ἐλπίσῃ παρηγορίαν καὶ συγγνώμην».

Ταῦτα γράψας ἔσπευσα νὰ ἐπιστρέψω πλησίον τῆς ἀσθενοῦς, ἥτις μ' ἐζήτει. Εὗρον αὐτὴν καθημένην παρὰ τὴν πυρὰν καὶ μὴ θέλουσαν νὰ κατακλιθῇ εἰς τὴν ἑτοιμασθεῖσαν ὑπὲρ αὐτῆς κλίνην. Ὅτε εἰσῆλθον, ἡ πρώτη αὐτῆς σκέψις ἦτο περὶ τῆς ἐντυπώσεως ἣν ἤθελε μοὶ προξενήσει ἡ χωρικὴ ἐνδυμασία, ἀνθ' ἧς εἶχεν ἀνταλλάξει τὴν διάβροχον καὶ βορβορώδη αὐτῆς ἐσθῆτα. Ἐν τῇ ἀγωνίᾳ της ἐπειρᾶτο νὰ γελάσῃ δεικνύουσά με τὴν ἀλλόκοτον μεταμφίεσιν· ἀλλ' ὁ γέλως αὐτῆς μετετράπη εἰς σπασμούς, οὓς μόλις ἠδυνήθην νὰ καταστείλω. Βλέπων αὐτὴν ἀδυνατοῦσαν νὰ θερμανθῇ καὶ τοὺς ὀφθαλμούς της σπινθηροβολοῦντας ἐκ τοῦ πυρετοῦ τὴν παρεκάλεσα νὰ κατακλιθῇ.

— Διατί; εἶπε. Δὲν εἶμαι ἀσθενής. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μὲ φονεύει δὲν εἶναι οὔτε τὸ ψῦχος, οὔτε ὁ πυρετός, ἀλλ' ἡ ἐντροπή. Ἡ ἰδέα ὅτι μὲ ἀποστρέφεσθε καὶ μὲ περιφρονεῖτε . . . δικαίως τώρα.

Εἰς τοιοῦτον ἄκουσμα, ἡ καρδία μου ἐρραγίσθη καὶ εἶπον εἰς αὐτὴν τὰ πάντα, τὸν ἔρωτά μου, τὴν λύπην καὶ τὴν πικρὰν μου μεταμέλειαν. Ταῦτα λέγων κατεφίλουν τὰς τρεμούσας χεῖράς της, τὸ καῖον μέτωπον καὶ τὴν ὑγρὰν ἔτι ἐκ τῆς βροχῆς κόμην, ζητῶν νὰ μεταγγίσω εἰς τὴν ψυχήν της, ὅσην περιεῖχεν ἡ ἰδική μου τρυφερότητα καὶ λατρείαν. Τότε κατὰ πρῶτον ἔμαθε καὶ ἐπείσθη ὅτι τὴν ἠγάπων. Ἡ χαρὰ αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος.

— Ἀπὸ τοῦδε, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι πλέον ἀξία οἴκτου. Οὐδέποτε ὑπῆρξα

εὐτυχεστέρα, εὐτυχὴς πέραν πάσης μου ἐλπίδος. Οὐδὲν ἄλλο ζητῶ, οὐδὲν περισσότερον ἔχω νὰ ἐλπίσω . . . Οὐδὲν ἔχω νὰ λυπηθῶ εἰς τὸν κόσμον.

Ταῦτα λέγουσα ἀπεκοιμήθη. Τὰ ἡμίκλειστα χείλη της μειδιῶσιν ἡσύχως· ἀλλὰ καταλαμβάνεται ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ σπασμῶν, καὶ ἡ ὄψις αὐτῆς ἀλλοιοῦται ταχέως. Ταῦτα σοὶ γράφω παρὰ τὸ προσκεφάλαιον αὐτῆς.

* * *

Ἡ Κυρία Μαλουέ, τῆς ὁποίας οὐδόλως ὑπερετίμησα τὴν ἀγαθότητα, ἔφθασε κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν μετὰ τοῦ συζύγου καὶ τοῦ ἰατροῦ αὐτῆς. Οἱ λόγοι καὶ οἱ τρόποι της ὑπῆρξαν ὄντως μητρικοί. Ἡ ἀσθενὴς κεῖται ἤδη ἐπὶ καλῆς κλίνης καὶ περιθάλπεται φιλοστόργως· ἐγὼ δὲ εἶμαι κατά τι ἡσυχώτερος καί τοι ἔμαθον ὅτι ἐξύπνησε καὶ παραληρεῖ. Ἐνόμισα πρέπον νὰ μὴ εἰσέλθω πλέον εἰς τὸ κελλίον, καταλιπὼν τὴν θέσιν μου εἰς τὴν κυρίαν Μαλουέ. Ἡ φυσιογνωμία τοῦ μαρκησίου μοὶ ἐφάνη φοβισμένη, ὅτε μὲ εἶπεν ὅτι ὁ ἰατρὸς δὲν ἀπεφάνθη ἀκόμη.

* * *

Ὁ ἰατρὸς ἐξῆλθε τέλος πάντων καὶ ἠδυνήθην νὰ ὁμιλήσω αὐτῷ — Ὑπάρχει μοὶ εἶπεν, ὀξεῖα πνευμονία μετ' ἐγκεφαλικοῦ πυρετοῦ.

— Ἡ νόσος εἶναι βαρεῖα, ἰατρέ;

— Βαρυτάτη.

— Ἀλλ' ὑπάρχει ἄμεσος κίνδυνος;

— Δὲν δύναμαι ν' ἀποφανθῶ ἀκόμη. Ἡ κρίσις εἶναι τοσοῦτον βιαία, ὥστε δὲν δύναται νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολύ.

— Δὲν ἔχετε πλέον ἐλπίδα, κύριε;

Ὁ ἰατρὸς μοὶ ἔδειξε τὸν οὐρανόν, ὡς παρ' αὐτοῦ μόνου ἐλπίζων σωτηρίαν καὶ ἀπεμακρύνθη, ἀφίσας με ἐμβρόντητον.

* * *

Πέμπτη ὥρα τῆς ἑσπέρας.

Ὁ ἱερεὺς τοῦ πύργου προσεκλήθη ἐν βίᾳ. Εἶναι σεβάσμιος καὶ ἀγαθώτατος γέρων, ἀρχαῖος φίλος τῆς κυρίας Μαλουέ. Εἶδον αὐτὸν ἐξερχόμενον πρὸς στιγμὴν τοῦ κοιτῶνος, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησα νὰ ζητήσω εἰδήσεις. Ἀγνοῶ λοιπὸν τί συμβαίνει καὶ φοβοῦμαι μὴ τὸ μάθω· ἡ ἀκοή μου ἀντιλαμβάνεται ἀπλήστως παντὸς ἤχου καὶ θορύβου. Τριγμὸς κλειομένης θύρας ἢ πάτημα ἐπὶ τῆς κλίμακος μοὶ προξενοῦσι ἀπερίγραπτον τρόμον. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπιμένω ἐλπίζων.

* * *

Παῦλε! φίλε μου, ἀδελφέ μου! ποῦ εἶσαι . . . Τετέλεσται.

Πρὸ μιᾶς ὥρας εἶδον καταβαίνοντας τὴν κλίμακα τὸν ἰατρὸν μετὰ τοῦ ἱερέως, τοὺς ὁποίους ἠκολούθει ὁ κύριος Μαλουέ—«Ἀναβῆτε, μοὶ εἶπε. Θάρρος, κύριε».

Εἰσελθὼν εἰς τὸ κελλίον εὗρον τὴν κυρίαν Μαλουὲ γονυπετῆ παρὰ τὴν

κλίνην καὶ νεύουσαν νὰ πλησιάσω. Ὁ ἐγγίζων θάνατος εἶχεν ἐπιθέσει ἤδη τὴν φοβερὰν αὐτοῦ σφραγῖδα ἐπὶ τοῦ χαριτοβρύτου ἐκείνου προσώπου· ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοὶ ἔμενον ἀκόμη πλήρεις ζωῆς καὶ ἐκφράσεως. Ἡ θνήσκουσα μὲ ἀνεγνώρισεν ἀμέσως—«Κύριε, μοὶ εἶπεν, εἶτα δὲ ὡς διορθοῦσα ἑαυτὴν ἐξηκολούθησε: «Γεώργιε, σὲ ἠγάπησα πολύ· συγχώρησέ με ἂν φαρμακεύω τὴν ζωήν σου διὰ τῆς λυπηρᾶς ταύτης ἀναμνήσεως.» Ἔσπευσα νὰ γονυπετήσω παρὰ τὴν κλίνην, οὐδὲ λέξιν δυνάμενος ν' ἀρθρώσω καὶ βρέχων διὰ πυρίνων δακρύων τὴς χεῖρά της, τὴν ὡς μάρμαρον ἤδη ψυχράν.

— «Καὶ σεῖς, κυρία μου» ἐξηκολούθησε, «συγχωρήσατέ με τὰ βάσανα καὶ τὴν λύπην, ἣν σᾶς προξενῶ.»

— «Τέκνον μου», ἀπεκρίθη ἡ καλὴ γραῖα, «σ' εὐλογῶ ἐξ ὅλης καρδίας.»

Τὰς λέξεις ταύτας διεδέχθη βαθεῖα σιωπή, ἣν διέκοψεν αἴφνης βαθὺς στεναγμός. Τὸν στεναγμὸν τοῦτον, τὸν ὕστατον τοῦτον θρῆνον διαρραγείσης ὑπὸ τοῦ πόνου καρδίας, τὸν ἤκουσε καὶ τὸν ἐδέχθη ὁ Θεός.

Τὸν ἤκουσε βεβαίως, ὡς ἀκούει καὶ τὴν φλογεράν μου προσευχήν. Ἔχω ἀνάγκην νὰ πιστεύσω τοῦτο, φίλε μου. Ὅπως ἀντιστῶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἀπελπισίας, πρέπει νὰ πιστεύσω ὁλοψύχως εἰς Θεὸν ἀγαπῶντα ἡμᾶς, θεωροῦντα μετ' οἰκτίρμονος ὀφθαλμοῦ τὴν ἀφόρητον ὀδύνην τοῦ δυστυχοῦς πλάσματος τῶν χειρῶν του . . . καὶ μέλλοντα νὰ ἑνώσῃ καὶ πάλιν τοὺς ὑπὸ τοῦ θανάτου χωρισθέντας! Ἐνώπιον τοῦ ἀψύχου λειψάνου φιλτάτου ὄντος οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ μὴ ἀπωθῶν μετ' ἀκατανομάστου φρίκης τὴν ἰδέαν ὅτι Θεός, ἀγάπη, δικαιοσύνη καὶ ἀθανασία εἶναι λέξεις ἄνευ ἐννοίας. (Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Ἐμμ. Ῥοΐδου).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΙ ΕΝ ΔΗΛΩι ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Ὁ κ. Π. Καββαδίας ἐπιστέλλει ἡμῖν ἐκ Δήλου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Αὐγούστου τὰ ἑξῆς:

«Αἱ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐνεργούμεναι ἀνασκαφαὶ ἔληξαν τῇ 14 ἱσταμένου, ἀφ' οὗ παρήγαγον ἤδη εἰς φῶς πολλὰ καὶ σπουδαῖα εὑρήματα, τὰ μέγιστα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἀρχαιογνωσίας συμβάλλοντα. Περὶ τῶν εὑρημάτων τούτων θέλω πληροφορήσει προσεχῶς τὸ παρ' ἡμῖν φιλάρχαιον κοινὸν διὰ σειρᾶς ἁπλῶν ἐκθέσεων, ὥσπερ ἔπραττον καὶ ἐξ Ὀλυμπίας, ὧν πρώτη ἔσεται ἡ περὶ τῆς πορείας τῶν ἀνασκαφῶν καὶ περὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἐν γένει εὑρημάτων. Ἐνταῦθα μόνον πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ζήλου μεθ' οὗ σπεύδετε νὰ μανθάνητε καὶ μεταδίδητε τοῖς ἀναγνώσταις τοῦ περιοδικοῦ τούτου πᾶσαν ἀρχαιολογικὴν εἴδησιν περιγράφω ὑμῖν διὰ βραχέων τὰ τελευταῖα εὑρήματα.

Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς εἰς Δῆλον μεταβάσεώς μου εἶχεν εὑρεθῇ πλησίον τῆς ἀγορᾶς κολοσσιαῖος ῥωμαϊκὸς ἀνδριάς, εἰκονίζων Γάϊον Ὀφέλλιον Μάρκον καὶ ποιηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τεχνιτῶν Διονυσίου Τιμαρχίδου καὶ Τιμαρχίδου Πολυκλέους, κατὰ δύο ἐπιγραφὰς ἐπὶ τῆς βάσεως. Εἶνε δὲ καλλίστης ἐργασίας τὸ ἔργον καὶ διατηρεῖται ἄριστα, πλὴν τῆς ἀτυχῶς ἐλλειπούσης κεφαλῆς. Τούτῳ δὲ προσθετέα καὶ ἐπιγραφὴ ἔχουσα μῆκος ὑπὲρ τὰ δύο μέτρα καὶ οὖσα τῶν γνωστῶν καταγραφῶν τῆς περιουσίας τοῦ ναοῦ. Διαφέρει δὲ τῶν μέχρι τοῦδε εὑρεθεισῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν διά τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν καλλίστην αὐτῆς διατήρησιν καὶ θέλει ἀποτελεῖ διαπρέποντα κόσμον τοῦ ἐν Μυκόνῳ μέλλοντος νὰ ἱδρυθῇ δηλιακοῦ Μουσείου.

Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ τῆς εἰς Δῆλον ἐλεύσεώς μου εὑρέθησαν τρία μαρμάρινα ἀγαλμάτια, ὧν τὸ πρῶτον, τὸ μεγαλήτερον εἶνε Μοῦσα, ὥσπερ ἐκ τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τῆς ὅλης ἐν γένει μορφῆς συμπεραίνω. Τὰ δύο δ' ἕτερα, ἀκέφαλα ἀτυχῶς ὄντα, εἶνε Ἀφροδῖται, ὧν ἡ μὲν φέρει ἱμάτιον κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ σώματος καὶ στηρίζει τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ χελώνης, ἡ δὲ ὅλως γυμνὴ οὖσα παρίσταται καθ' ἣν στιγμὴν ῥίψασα τὸ ἱμάτιον ἐπὶ ὑδρίας ἑτοιμάζεται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ λουτρόν· ἔχει ἄρα παραπλήσιον τύπον τῆς τοῦ Πραξιτέλους Κνιδίας Ἀφροδίτης. Εἶνε δὲ τὰ ἀγαλμάτια ταῦτα ἀναθηματικά, καθόσον ἐν τῷ ἱερῷ τεμένει ὑπῆρχε καὶ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης, ὅστις ἀτυχῶς εἶνε ἄγνωστον τίς τῶν ἤδη ἀποκαλυφθέντων ναῶν εἶνε.

Ἔληξαν δὲ αἱ ἀνασκαφαὶ διὰ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα ἐκκαθαρίσεως ἰδιωτικῆς ἑλληνικῆς οἰκίας κειμένης ἐπὶ τοῦ πρὸς βορρᾶν τοῦ περιβόλου λοφίσκου. Ὁμοιάζει δ' αὕτη ταῖς οἰκίαις τῆς Πομπηΐας κατά τε τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν διαίρεσιν. Ὁ τοῖχος εἶνε ἐπικεχρισμένος ὑπὸ μαρμαροκονίου καὶ δι' ἐγγεγλυμμένων ταινιῶν διαιρεῖται κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν εἰς πολλὰς κατὰ μῆκος βαινούσας ζώνας, ὧν ἑκάστη διὰ στενοτέρων καθέτων ταινιῶν διαιρεῖται εἰς μεγαλήτερα καὶ μικρότερα πλαίσια. Ἐλπὶς δ' ὑπῆρχε ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς διαπρεπούσης ταύτης οἰκίας θὰ ἔφερεν ὡραῖον μωσαϊκὸν καὶ ὑπῆρχεν ὄντως τοιοῦτόν τι, δυστυχῶς ὅμως ἀφῃρέθη ἐν προτέροις χρόνοις καὶ μόνον αἱ ὡς ὑπόθεμα αὐτοῦ χρησιμεύσασαι πλάκες σῴζονται. Ἐν τούτοις, ἐὰν γείνωσιν ἀνασκαφαὶ ἐπὶ τοῦ ῥηθέντος λοφίσκου θέλει ἀποκαλυφθῇ τὸ σπουδαιότερον τμῆμα τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Δηλίων, αἱ οἰκίαι, αἱ ὁδοί, αἱ πλατεῖαι καὶ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα αὐτῆς, καὶ οὕτω θέλομεν ἔχει καὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι νέαν Πομπηΐαν. Τοιαύτη δ' ἀποκάλυψις πρέπει νὰ ἐγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον πάντων ἡμῶν καὶ εἶνε ἀνταξία πάσης χρηματικῆς θυσίας· διὰ τοῦτο τὰς ἀνασκαφὰς ταύτης μεθ' ὅλης ψυχῆς συνιστῶ τῇ ἡμετέρᾳ ἀρχαιολογικῇ ἑταιρίᾳ. Καὶ εἶνε μὲν ἀνάγκη πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐνεργηθῶσιν ἀνασκαφαί, ἡ ἀποκάλυψις ὅμως ἀρχαίας πόλεως ἔχει τι ἀναμφισβητήτως ἔκτακτον καὶ καινοφανές, ὥστε εὐχῆς ἔργον εἶνε νὰ προτιμηθῇ πάσης ἄλλης ἐργασίας».

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Τὴν 4[16 Αὐγούστου ἐγένοντο ἐν Τσινιλίκιοσκ τὰ ἐγκαίνια τοῦ προνοίᾳ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως συστάντος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχαιολογικοῦ μουσείου. Τὸ Τσινιλίκιοσκ, ὁρισθὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κεῖται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Βυζαντίου καὶ εἶναι μέγα καὶ εὐρὺ κτίριον μαρμαρόστρωτον, ἐνιαχοῦ θολοσκεπές, διῃρημένον εἰς μερίσματα διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν, ὁρίζοντα τὴν κυρίαν μεσαίαν αἴθουσαν. Ἀνερχόμενος μαρμαρίνην κλίμακα, διέρχεσαι βραχὺν προθάλαμον, χωριζόμενον τῆς κλίμακος διὰ λεπτῶν μαρμαρίνων κιόνων καὶ εἰσερχόμενος ἔχεις ἀριστερᾷ μὲν τὸ γραφεῖον τοῦ μουσείου, μεγάλην αἴθουσαν καλῶς ἐστρωμένην, δεξιᾷ δὲ δωμάτιον περιέχον διάφορα γλυπτικῆς ἔργα καὶ κατὰ μέτωπον τὴν εἰρημένην μεσαίαν αἴθουσαν, σχήματος σχεδὸν σταυροειδοῦς, ἧς τὸ βάθος κατέχει μικρὸν σχεδὸν μηνοειδὲς χώρισμα.

Διὰ τὴν νηστείαν τοῦ ῥαμαζανίου, οἱ προσκληθέντες δὲν ἦσαν πολλοί, ἀλλὰ μόνον ὁ πρωθυπουργός, τινὲς τῶν ἄλλων ὑπουργῶν καὶ ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, οὓς εὐγενῶς ἐδεξιοῦντο ὅ τε διευθυντὴς τοῦ μουσείου κ. Déthier, καὶ ὁ κοσμήτωρ καὶ συνεργάτης τοῦ διευθυντοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς. Ἐν τοῖς προσκληθεῖσι κατελέγετο καὶ ὁ κ. Γ. Ζαρίφης, ἐγκαίρως ἐλθὼν καὶ ὁ πρίγκηψ Καρατζᾶς, διευθυντὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Λυκείου. Μετὰ τὴν δευτέραν ὥραν μ. μ. προκατήρξατο τῆς ἐγκαινιάσεως ἡ Α. Ε. ὁ Μουνὶφ πασσᾶς, ὑπουργὸς τῆς παιδείας, ἀπαγγείλας σύντομον λογίδριον, μεθ' ὃν ὁ κ. Ι. Ἀριστοκλῆς ἀπήγγειλε λόγον, οὗ τὸ κύριον θέμα ἦτο τὸ καλὸν ἐν τῇ τέχνῃ, ὡς ἔκφρασις τοῦ ἰδεώδους ἀληθοῦς καὶ καλοῦ. Μετὰ τοῦτον ὡμίλησεν ὁ κ. Déthier περὶ τῆς πρακτικῆς ὠφελείας τῆς ἱδρύσεως μουσείου καὶ ηὔξατο νὰ γείνῃ καὶ συλλογὴ ὅπλων ἐν ἰδίῳ τμήματι.

Τοιαύτη, ὡς γράφει ὁ *Νεολόγος*, ὑπῆρξεν ἡ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων τοῦ μουσείου, ἐν ᾧ ἡ τῶν ἀγαλμάτων ἀκεραίων τε καὶ συντεθλασμένων κατάταξις ἐγένετο ὡς ἔνεστιν ἐπιστημονικῶς. Δὲν εἶναι εὐάριθμα τὰ ἀντὶ πολλῶν θυσιῶν περισυλλεγέντα· εἴδομεν γιγαντιαῖα ἀσσυριακὰ ἀνάγλυφα, παριστῶντα δαίμονας καὶ θεούς, φοινικικοὺς ἐπιτυμβίους λίθους, αἰγυπτιακῶν θεῶν κεφαλάς, ἱερογλυφικὰς καὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφάς, σφίγγας μελαίνας μικράς, μέλαιναν κεφαλὴν τοῦ Διὸς Ἄμμωνος καὶ ἄλλα προϊόντα τῆς ἀσιατικῆς εἰκαστικῆς καὶ ἀγγειοπλαστικῆς τέχνης. Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη τῆς τε ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς φωνὴν ἀφίησιν ἀπὸ πάσης τοῦ μουσείου πλευρᾶς, δὲν ἐπιχειροῦμεν δὲ νὰ κατατάξωμεν ἐν λεπτομερείᾳ πάνθ' ὅσα ἀνάκεινται. Τὸ κέντρον τῆς μεσαίας αἰθούσης κατέχει μέγα κενοτάφιον τοῦ Εὐριπίδου, ἐξ Ἀθηνῶν προερχόμενον μεστὸν ἀναγλύφων καὶ φέρον δίστιχον ἐπίγραμμα. Τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ εὑρεθέντα εἶνε πλεῖστα καὶ κάλλιστα, ἀληθὲς δὲ ἀριστούργημα ἡ κοιμωμένη Περσεφόνη. Ἐξ Ἐφέσου ἦλθον ἐπίσης πολλὰ καὶ μάλιστα προϊόντα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, ἐκτεθει-

μένα ἐν ὑαλοφράκτοις ἑρμαρίοις. Εἴδομεν δύο ἀναδυομένας Ἀφροδίτας, ὧν ἡ μία κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Πραξιτέλους, κεφαλὴν Σεράπιδος, ἀνάγλυφον ὡραῖον Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, Ἄρτεμιν, Ἥραν στεφανηφόρον κτλ. κτλ. Τὸ βάθος τῆς αἰθούσης κατέχει κολοσσιαῖος ἀνδριὰς τοῦ Καρακάλλα, πατοῦντος τῷ εὐωνύμῳ ποδὶ τὴν Κρήτην, εὑρεθεὶς αὐτόθι μετ' ἄλλων ἀνδριάντων τῆς θυγατρὸς καὶ γυναικὸς τοῦ Νέρωνος, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀνακειμένων.

ΝΕΑ ΟΙΚΙΑ ΠΟΜΠΗΙΑΣ

Ἡ γαλλικὴ *Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων* ἔδωκε πρό τινος χρόνου τὰς ἑξῆς πληροφορίας περὶ νέας τινὸς οἰκίας ἐπ' ἐσχάτων ἀνασκαφείσης ἐν Πομπηΐα. Ἡ οἰκία αὕτη ἐπωνομάσθη «Οἰκία τῆς ἑκατονταετηρικῆς ἑορτῆς» διότι αἱ πρὸς ἀποκάλυψιν αὐτῆς ἐργασίαι εἶχον ἀρχίσει τὸ παρελθὸν ἔτος καθ' ἣν ἡμέραν ἐτελεῖτο ἐν Πομπηΐᾳ τὸ δέκατον ὄγδοον ἑκατονταετηρικὸν μνημόσυνον τῆς καταχώσεως τῆς πόλεως, εἶνε δὲ ἡ εὐρυτάτη καὶ μία τῶν περιεργοτέρων οἰκιῶν τῶν ἀνασκαφεισῶν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Βεσουβίου. Περιέχει δύο ἄτρια, δύο τρίκλινα, τέσσαρα πτερὰ (alas) ἤτοι στοὰς παραπλεύρους τῷ ἀτρίῳ, θερμαντὸν λουτρῶνα ἢ *καλιδάριον*, ψυκτήριον οἶκον ἢ *φριγιδάριον* καὶ χλιαρὸν λουτρῶντα ἢ *τεπιδάριον*. Κατέχει δὲ ἡ οἰκία πάντα τὸν χῶρον τὸν ἐκτεινόμενον μεταξὺ τριῶν ὁδῶν ἐν τῷ ἐνάτῳ τμήματι (regio). Τὰ πρόθυρα ἤτοι τὸ οὐεστίβουλον, εἶνε κομψῶς κεκοσμημένα, τὸ δὲ δάπεδον αὐτῶν ἀπεικάζει διὰ ψηφοθετήσεως δελφῖνα ὑπὸ ἵππου θαλασσίου καταδιωκόμενον.

Ἐν τῷ πρώτῳ ἀτρίῳ, οὗτινος οἱ τοῖχοι ἔχουσι γραφὰς ἀναφερομένας εἰς θεατρικὰς παραστάσεις, ἡ πλακόστρωσις εἶνε ὡς ὑπὸ σεισμοῦ διερρηγμένη καὶ ἔχει τρύπημα, δι' οὗ διαφαίνεται κάτω ὁ οἰνών. Τὸ δεύτερον ἄτριον εἶνε εὐρύτατον, ἔχει κομψὸν περίστυλον εἰκοσιὲξ κιόνων ἐξ ἐρυθροῦ καὶ λευκοῦ ἀλαβαστίτου. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ περιστύλου ὑπάρχει μεγάλη μαρμαρίνη δεξαμενή.

Τὸ περιεργότατον τῆς οἰκίας ταύτης μέρος εἶνε ἐσωτερική τις αὐλή, ἐπὶ μιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁποίας εὑρίσκεται κόγχη (niche) μὲ μικρὰς μαρμαρίνας βαθμίδας. Τῆς δ' αὐλῆς ταύτης οἱ τοῖχοι καλύπτονται ὑπὸ καλλίστων γραφῶν ὡς ἑξῆς. Κάτω, παρὰ τὸ δάπεδον περιτρέχει τοὺς τοίχους φυλλάς, ἐν ᾗ ἐναλλὰξ ἀπεικάζεται σαῦρα καὶ πελαργός. Ὑπεράνω δὲ τῆς φυλλάδος κρέμανται χαριέντως γεγραμμένοι κλάδοι ἀμπέλου καὶ κισσοῦ, πρὸς οὓς ἐν ἑκάστῃ γωνίᾳ ὑπάρχει ἓν πτηνόν, ἔτι δ' ἀνωτέρω ὁ ζωγράφος ἔγραψεν ὑδρεῖον (aquarium), τοῦ ὁποίου τὸ βάθος εἶνε πλῆρες κογχυλίων καὶ φιλύδρων φυτῶν καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ νήχονται παντοειδεῖς ἰχθῦς, μέδουσαι, σηπίαι, χῆνες καὶ κύκνοι. Ἑκατέρωθεν τῆς κόγχης (niche) ἐγράφησαν ἀνὰ ἓν ἀξιόλογον σύμπλεγμα, πρὸς δεξιὰν μὲν πολύπους ἁρπάζει ὑπερμεγέθη ἰχθῦν, πρὸς ἀριστερὰν δὲ ἀστακὸς

μύρσιναν. Φυσικώταται δ' εἶνε καὶ αἱ κινήσεις τῶν ζώων καὶ τὰ χρώματά των. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου ὑπὲρ τοὺς ἰχθῦς ἀπεικάζονται δύο σφῖγγες βαστάζουσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τετράγωνα μαρμάρινα ἀγγεῖα, ἐπὶ τοῦ χείλους τῶν ὁποίων κάθηται ἀνὰ μία περιστερά. Ὄπισθεν τῆς κόγχης, ἀριστερά, ἐκτείνεται μικρὰ στοὰ φωτιζομένη διὰ μικρῶν τετραγώνων ὀπῶν διατεθειμένων κατὰ μῆκος τοῦ φυλλωματοειδοῦς ἠρασπεδώματος. Τῆς στοᾶς δὲ ταύτης ὁ τοῖχος ἔχει γραφὴν ἀπεικάζουσαν ταῦρον φεύγοντα μετὰ λέοντος σπαράσσοντος αὐτὸν καὶ ἵππον ὑπὸ παρδάλεως καταβαλλόμενον· πάντα ταῦτα τὰ ζῷα εἶνε φυσικοῦ μεγέθους. Ἑκατέρωθεν δὲ τῆς εἰσόδου εἶνε δορκὰς καὶ κάπρος εἰκονισμένοι. Καὶ τἆλλα δὲ τῆς οἰκίας χωρίσματα εἶνε ἐπίσης κάλλιστα, ἔν τινι δ' αὐτῶν θαυμάζεται τοιχογραφία παριστάνουσα δοῦλον οἰνοχοοῦντα ἐν μεγάλῃ κύλικι καὶ Διονύσου εἰκονίσματα μετὰ κλημάτων ἀμπέλου.

Σ. Κ. Σ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐν Πάτραις γιγνομένης τῆς ἐπιχωματώσεως τοῦ νέου νεκροταφείου τῆς πόλεως ἀνευρέθησαν ἐρείπια ναΐσκου βυζαντιακῆς ἐποχῆς, ἐκ παραδόσεως γνωστοῦ ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Παρασκευῆς. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναΐσκου τούτου ἀνευρέθησαν δύο τάφοι Ῥωμαϊκοὶ ἐξ ὀπτολίθων κεκαλυμμένοι διὰ μεγάλων κεράμων. Ἐντὸς τῶν τάφων τούτων ἀνευρέθησαν ὀστᾶ καὶ μόνον, οὐδέν τι πλέον. Ἐν ταῖς σταφιδαμπέλοις ταῖς περὶ τὸ νεκροταφεῖον πρὸς Β. τῆς κάτω πόλεως τῶν Πατρῶν ἀνευρίσκονται συχνάκις τάφοι Ῥωμαϊκῆς πάντοτε ἐποχῆς, καὶ ἐνίοτε ἐπιγραφαὶ καὶ ἄλλα εὑρήματα.

— Ἐξεδόθησαν τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἀπὸ Ἰανουαρίου 1879 μέχρις Ἰανουαρίου 1880. Ἐν σελίδι 83 τοῦ τόμου τούτου ἐγκαίρως ἐποιήσαμεν μνείαν τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος γενομένων ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, ἅτινα περιέχονται ἐν τῷ ἐκδοθέντι τώρα τεύχει.

— Ὁ κ. Ἰούλιος Μαρτὰ πάλαι ἑταῖρος τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς, νῦν δὲ καθηγητὴς ἐν τῇ φιλολογικῇ σχολῇ τοῦ Μομπελιὲ ἐξέδωκε πρό τινος χρόνου κατάλογον τῶν ἐξ ὀπτῆς γῆς εἰδωλίων τοῦ ἐν τῷ Βαρβακείῳ μουσείου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας. Διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ καταλόγου τούτου συντεταγμένου λίαν μεθοδικῶς ὑπὸ τοῦ κ. Μαρτὰ πληροῦται κενὸν ὅπερ μέχρι τοῦδε συνησθάνοντο οἱ σπουδάζοντες τὰ ἐν Ἀθήναις μουσεῖα. Τὰ ὀπτὰ εἰδώλια τοῦ Βαρβακείου μουσείου, ὁ κ. Μαρτὰ διαιρεῖ εἰς ἓξ μεγάλας κατηγορίας ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως ἤτοι 1) Ἀττικήν, 2) Βοιωτίαν, 3) Λοκρίδα, 4) Πελοπόννησον, 5) Νήσους, 6) Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκ τῶν τῆς Ἀττικῆς σπουδαιότερα εἶναι τὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς, ἐκ δὲ τῆς Βοιωτίας τὰ τῆς Τανάγρας ἐξ ὧν καὶ Ταναγραῖα εἰδώλια ἐκλήθησαν συλλή-

ἔδην πάντα τὰ ἐξ ὀπτῆς γῆς. Τὸ σύνολον τῶν εἰς τὸ Βαρβάκειον ἀποτεθειμένων εἰδωλίων ἅτινα περιγράφει ὁ κ. Μαρτὰ ἀνήρχοντο εἰς 1028 κατὰ τὸ 1879, ἐξ ὧν 196 ἐκ Τανάγρας καὶ 212 ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς.

— Ἡ τακτοποίησις τῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενοῦς κ. Ἰωάννου Δημητρίου δωρηθείσης αἰγυπτιολογικῆς συλλογῆς περατοῦται ὅσον οὔπω. Καὶ τὰ μὲν λοιπὰ ἀντικείμενα παρεβλήθησαν καὶ προσεχῶς κατατάσσονται ἐν τοῖς παραγγελθεῖσιν ὑαλίνοις ἑρμαρίοις, ἤδη δὲ παραβάλλεται ὑπὸ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπῆς ἡ νομισματικὴ συλλογή. Αὕτη ἀποτελουμένη ἐν συνόλῳ ἐκ 4163 νομισμάτων κατὰ τὸν κατάλογον τὸν δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ κ. F. Feuardent ἐξ ὧν 538 τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου καὶ 3625 τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους, ἐπηυξήθη ἔκτοτε δι' ἑτέρων 1068 νομισμάτων. Ἡ αἰγυπτιολογικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Ἰωάννου Δημητρίου θὰ ἐκτεθῇ ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου, ἐν ᾧ καὶ τὸ Μυκηναῖον Μουσεῖον.

— Ἐν Σάμῳ σκαπτομένου μέρους τινὸς ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Χώρας κατὰ τὴν θέσιν Γλυφάδα εὑρέθησαν δέκα τάφοι περιέχοντες πλὴν ὀστέων κεχυμένων πήλινα ἀγγεῖα τὸ πλεῖστον συντετριμμένα, τρία φύλλα χρυσᾶ στεφάνου μηκέτι ὑπάρχοντος καὶ ὀκτὼ κομβία ὑάλινα. Πλὴν δὲ τούτων ἀνάγλυφον ἀσθενοῦς ἔχοντος παρ' ἑαυτῷ γυναῖκα καὶ παιδίον ὅπερ προσφέρει εἰς αὐτὸν ποτήριον· ὑπὲρ δὲ τὴν κλίνην ὑπάρχει κεφαλὴ ἵππου καὶ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή.

ΖΩΙΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΗΡΩΣ ΧΑΙΡΕ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΔΡΟΜΑΧΟΥ.

— Ὁ γάλλος ἀρχαιολόγος κ. Heuzey δημοσιεύει προσεχῶς τὰ ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου κείμενα Ταναγρικὰ εἰδώλια ἐξ ὀπτῆς γῆς.

— Ἄγγλος ἀρχαιολόγος ἐνεργῶν ἀνασκαφὰς ἐν Βαγδάτῃ ἀνεκάλυψεν ἄγαλμα χρυσοῦν ζυγίζον ἑβδομήκοντα ὡς λέγεται ὀκάδας. Τὸ ἄγαλμα κατετέθη εἰς τὸ ἀγγλικὸν προξενεῖον ἡ δ' ἐπιτόπιος ἀρχὴ διαπραγματεύεται μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς ἀγορᾶς.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Μετάφρασις Ῥωσικοῦ ἔπους εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν. — Ὁ κ. Νίστινσκη πρώην διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἔν τινι γυμνασίῳ τῆς Ὀδησσοῦ νῦν δὲ ἐν τῷ τῆς Ἀνάνιεβ, γινώσκων τὴν Ἑλληνικὴν τήν τε ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν μετέφρασε κατ' αὐτὰς μὴ εἰσέτι δημοσιευθὲν τὸ γνωστὸν ἱστορικὸν ῥωσικὸν ἀρχαῖον ἔπος τὸ διηγούμενον τὴν ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως τῆς Ῥωσίας Ἴγωρος εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐν ἑξαμέτροις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: «*Ἰγωριάς, ἢ Ἴγωρος στρατείας ἔπος ἐν ἑξαμέτροις ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Πέτρου Νίστινσκη.*» Ὁ φιλόμουσος οὗτος μεταφραστὴς

ἐπωφελήθη πολλαχοῦ πολλῶν ὁμηρικῶν φράσεων τοσούτων στενῶς συνδεδεμένων τῷ πνεύματι καὶ τῇ γλώσσῃ τῶν Ῥωσσικῶν ἀρχαίων ἐπῶν. Ἰδοὺ π. χ. τρεῖς στίχοι τῆς ἐν λόγῳ μεταφράσεως.

Ἀρά γε οὐκ ἀγαθόν κεν ἔην, ἐρίηρες ἑταῖροι,
Νῦν δὴ ἰάλεμον ἐξάδειν ἐπέεσσι παλαιοῖς
Οὐλομένης στρατίης Σβεντοσλαβίδαο Ἴγωρος;

Ὁ κ. Νίστινσκϊη γνήσιος Ῥῶσος ἐκ Μικρᾶς Ῥωσίας καταγόμενος ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ· κατὰ τὸ 1861 ἤρξατο ἐκδίδων ἐν Ὀδησσῷ Ἑλληνιστὶ τὸν «Ἑρμῆν» οὗ ἡ ἔκδοσις μετ' οὐ πολὺ διεκόπη. Πρό τινων δὲ ἐτῶν ἐξέδωκε γραμματικὴν ῥωσικὴν πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων.

* *
*

Ἀποκαλυπτήρια ἐν Μόσχᾳ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ποιητοῦ Πούσκιν. — Τῇ 6ῃ Ἰουνίου ἐπανηγυρίσθη καθ' ἅπασαν τὴν Ῥωσίαν μετὰ μεγίστης λαμπρότητος ἡ ἑορτὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ διασήμου Ῥώσου ποιητοῦ Α. Σ. Πούσκιν ὅστις καθ' ἃ ἄλλοτε ἐγράψαμεν ἐν τῷ *Παρνασσῷ*[1] ὑπῆρξε καὶ φιλέλλην. Ἡ ἑορτὴ διήρκεσεν ἰδίως ἐν Μόσχᾳ, ἔνθα ἱδρύθη ὁ ἀνδριάς, ἐπὶ ἓξ ἡμέρας καθ' ὅτι ἡ Μόσχα εἶνε ὁ τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ. Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην παρῆσαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς συγχρόνου Ῥωσικῆς δημοσιογραφίας καὶ φιλολογίας ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ Τουργκιένεβ, ὁ Ἀξάκοβ, ὁ Ὀστρόβσκϊη, ὁ Δοστοϊέβσκϊη κλπ. Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐπὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἀνδριάντος ὑπῆρξεν ὁ πρίγκιψ Πέτρος Γεώργιεβιτζ τοῦ Ὀλδεμβούργου ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως δ' ἐστάλη ἐπὶ τούτῳ αὐτὸς ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Α. Σαμπούροβ. Κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν συνεδρίαν τοῦ «*Συλλόγου τῆς Ῥωσικῆς φιλολογικῆς Ἑταιρίας*» (Ὄβσεστβο λιουμπίτιελιει Ῥοσσϊϊσκοϊ Σλοβέστνοστνι) ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τοῦ διασήμου Ῥώσου συγγραφέως Τουργκιένεβ προσφωνήματα ἀποσταλέντα αὐτῷ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς ταύτης ὑπὸ τῶν διασήμων συγγραφέων Βίκτωρος Οὐγῶ, Ἀουερβὰχ, Τέννισον κλπ. Ὁ ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἐν Γαλλίᾳ ἀντιπρόσωπος αὐτῆς Λεζὲ κομίζων μετάλλια ἀξιωματικῶν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰ μέλη τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου κ.κ. Γιούρλεβ, Τιχονράβοβ καὶ Ῥουμπινστεῖν ἀπήγγειλε τὴν ἑξῆς προσφώνησιν ῥωσιστί. «Ἀποστέλλον τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ ὅπως παραστῇ κατὰ τὴν φιλολογικὴν ταύτην πανήγυριν σκοπὸν εἶχε νὰ δείξῃ τὴν συμπάθειαν ἣν ἔχει πρὸς τὴν διανοητικὴν ἐν Ῥωσίᾳ κίνησιν καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ἐνδόξῳ ὀνόματι τοῦ Πούσκιν. Τὸ ὄνομα τοῦ Πούσκιν εἶνε γνωστὸν ἐν Γαλλίᾳ ὡς καὶ τὰ τοῦ Γκαῖτε καὶ τοῦ Βύρωνος». Κατὰ τὴν ἑορτὴν παρῆσαν καὶ οἱ ἀπόγονοι

1 Παρνασσοῦ τόμ. Γ'. σελ. 159.

τοῦ ποιητοῦ, αἱ κόραι Μαρία Γάρτουνγ καὶ ἡ κόμισσα Ναταλία Μέρένβεργ καὶ οἱ υἱοὶ Ἀλέξανδρος καὶ Γρηγ. Πούσκιν ἐξ ὧν ὁ πρῶτος διωρίσθη τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ πατρός.

* *
*

Συκοφαντία κατὰ τῶν κλασικῶν γλωσσῶν.— Κατ' αὐτὰς ἐξεδόθη διατριβή τις ἐν Πετρουπόλει ὑπό τινος κ. Βλαδίμηροβ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Αἱ κλασικαὶ γλῶσσαι ἐν τῇ συγχρόνῳ ῥωσικῇ ἐκπαιδεύσει.» Ἐν αὐτῇ ὁ ἀξιότιμος οὗτος Μοσχοβίτης καταφέρεται τῆς κλασικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐφ' ᾗ διακρίνονται νῦν οἱ πλεῖστοι τῶν Ῥώσων. Ἀποδεικνύων ὅτι «ἡ ἀνθρωπότης μεγάλως ἐπροώδευσεν ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἑλληνο-ρωμαϊκοῦ κόσμου» εἰ καὶ ἀρνούμενος «τὸν ὑψηλὸν ἐκπαιδευτικὸν χαρακτῆρα τῆς κλασικῆς φιλολογίας διὰ τὸν χριστιανὸν ὁ συγγραφεὺς συγχρόνως πάσαις δυνάμεσι προσπαθεῖ νὰ καταδείξῃ τὸ σφαλερὸν τῆς δοξασίας ὅτι ἡ κλασικὴ σχολὴ εἶναι θώραξ ἀπέναντι τοῦ μηδενισμοῦ, ὑλισμοῦ καὶ ἀθεϊσμοῦ.» Τοὐναντίον, λέγει, ἡ κλασικὴ σχολὴ μᾶλλον προδιαθέτει εἰς αὐτάς. Τί ἦτο ἡ ἐθνικὴ Ἑλληνο-ρωμαϊκὴ θεολογία; Ἄθροισμα μύθων περὶ τῆς δεῖνα θνητῆς ἣν ἐπλησίαζεν ὁ Ζεύς, μετὰ τίνος διήρχετο καὶ τίνα ἀπήγαγεν ὁ Ἀπόλλων κ.λ.π. Ποία δὲ ὑπῆρξεν ἡ θρησκεία τῆς τάξεως τῶν πεπαιδευμένων; Ὀλίγον τι καλλιτέρα τοῦ μηδενισμοῦ καὶ ἀθεϊσμοῦ, διακρινομένη ἐν τῷ βίῳ ἐπὶ λαιμαργίᾳ καὶ ἀκολασίᾳ, καὶ ἀγνοοῦσα πάντα τὰ συμφέροντα. Μέχρι τίνος συμπεράσματος ἔφθασεν ἡ κλασικὴ φιλοσοφία; Ἡ καλλιτέρα τῶν σχολῶν αὐτῆς ἡ στωϊκὴ ἠδυνήθη μόνον νὰ ἐξεύρῃ τὸν σοφὸν κανόνα ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐξέλθῃ τῆς ζωῆς ὡς ἐκ δωματίου πλήρους καπνοῦ. Ἠθικὴ ἀληθῶς χορηγοῦσα ἀτμὸν τῇ συγχρόνῳ ἐπιδημίᾳ τῶν αὐτοκτονιῶν! Εἰς τί συνίσταντο αἱ κλασικαὶ γλῶσσαι τῆς Ἑλληνο ρωμαϊκῆς φιλολογίας; Ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν ἀναμνήσεων τῆς δημοκρατικῆς ἀνδρείας καὶ εὐημερίας μετὰ τοῦ ζυγοῦ καὶ τῆς πενίας τοῦ δεσποτισμοῦ». Περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ διατριβὴ αὕτη ἡ συκοφαντοῦσα τὴν κλασικὴν παίδευσιν οὐδόλως ἐξετιμήθη.

* *
*

Παλαιὰ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος. — Ἐν Μόσχᾳ ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Κρεμλίνου τοῦ γνωστοῦ τούτου ἀρχαίου ἀνακτόρου τῶν Τζάρων ὑπάρχει πανάρχαιος εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος Βυζαντινῆς ζωγραφικῆς τέχνης. Ἡ εἰκὼν αὕτη ἐγράφη κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἐμμανουὴλ, ἐκομίσθη δὲ ἐκ Βυζαντίου εἰς Νόβγοροδ εἰς τὴν ἐκεῖ μητρόπολιν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐκεῖθεν δὲ τῷ 1476 ἔτει παρελήφθη εἰς Μόσχαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Ἰβὰν Βασίλιεβιτζ. Ἡ εἰκὼν αὕτη παριστᾷ

τὸν Σωτῆρα καθήμενον ἐπὶ θρόνου μετ' ἀνεωγμένου Εὐαγγελίου ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Καλεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ μὲν *Κόρσουνσκαγία*. Ἐν ταῖς χρονογραφίαις δὲ *Τζαρεγράτσκαγία* (Βυζαντινή.)

* *
*

Συντέλεια τοῦ κόσμου.—Οἱ ἐν Σκράτοβ ῥῶσοι αἱρετικοὶ ἀκολουγοῦροι ἀποκαλούμενοι ὡς μὴ ἀναγνωρίζοντες τὸν κλῆρον, δοξάζουσιν ὅτι ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἔλευσις τοῦ Ἀντιχρίστου θὰ συμβῇ ἀφεύκτως τὸ 1900 ἔτος. Καὶ ἐὰν δὲ μὴ ἐπέλθῃ εὐθὺς τότε, ὀφείλομεν ν' ἀναμένωμεν αὐτὴν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν.

* *
*

Οἰδίποδος διδασκαλία ἐν Ῥέγᾳ. — Κατ' αὐτὰς ἐν Ῥίγᾳ τῆς Ῥωσίας (ἧς οἱ κάτοικοι ὡς γνωστὸν εἰσὶ γερμανικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταγωγῆς) ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ ἐκεῖ κλασικοῦ Ἀλεξανδρόβσκαγια γυμνασίου παρεστάθη ἐπὶ σκηνῆς Ἑλληνιστὶ κατὰ τὸ πρωτότυπον ὁ «Οἰδίπους» τοῦ Σοφοκλέους. Αἱ ἐνδυμασίαι καὶ αἱ σκηναὶ παρηγγέλθησαν διὰ τὴν παράστασιν ταύτην καὶ διεκρίνοντο ἐπὶ πλούτῳ καὶ καλλονῇ. Ἅπαν τὸ ἀκροατήριον ἐδείξατο τὴν πλήρη αὐτοῦ εὐαρέσκειαν, χειροκροτῆσαν ἅπαντας τοὺς ὑποκριτάς, προσκαλέσαν δὲ τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐπὶ σκηνῆς παραστάσεως τῆς τραγῳδίας ταύτης, διδάσκαλον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς κ. Γλαντζεβέτζχϊη, εἰς ὃν προσέφερε στέφανον. Πράγματι τὰ πρόσωπα τοῦ Οἰδίποδος, τῆς Ἰοκάστης, τοῦ Τειρεσίου, τοῦ Κορυφαίου καὶ τοῦ ἱερέως ὑπεκρίθησαν μετὰ μεγίστης τέχνης. Οἱ χοροὶ τῶν Θηβαίων γερόντων ὡσαύτως λίαν καλῶς ἐξετελέσθησαν κατὰ τὴν μουσικὴν τοῦ Μενδελσῶνος. Τοσοῦτον δὲ ἐν γένει ἤρεσεν εἰς πάντας, ὥστε ἡ παράστασις αὕτη ἐπανελήφθη μετὰ τῆς προσθήκης τῆς σκηνῆς τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τοῦ Οἰδίποδος μετὰ τῆς Ἀντιγόνης καὶ τῆς Ἰσμήνης.

* *
*

Προφητεία ῥωσικὴ περὶ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.—Ἐν Μόσχᾳ ἀνεφάνη ἐπ' ἐσχάτων *μάγος* προλέγων τὸ μέλλον τοῖς ἁπλοϊκοῖς Μοσχοβίταις σωρηδὸν ἐπισκεπτομένοις τὸν ἀγύρτην τοῦτον ὀνόματι Γάλσσταμ. Ἁπάσας αὐτοῦ τὰς προρρήσεις θεμελιοῖ ἐπὶ τῶν δύο ἀριθμῶν 7 καὶ 49 δι' ὧν τὰ πάντα ἀνευρίσκει. Μεταξὺ πολλῶν αὐτοῦ προφητειῶν παραθέτομεν ὧδε τὴν μᾶλλον ἡμῖν ἐνδιαφέρουσαν ἤτοι τὴν *περὶ τῆς καταχτήσεως τοῦ Βυζαντίου*. Κατ' αὐτὸν ἡ ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως θέλει συμβῇ τῷ 2075. Ἰδοὺ δὲ πῶς καταδεικνύει τοῦτο. Τὸ 2075 τῶν Χριστιανῶν ἀντιστοιχεῖ τῷ 1453 τῶν Ὀθωμανῶν. Τὸ ἔτος τοῦτο ὑπῆρξεν ὀλέθριον εἰς τὸ Βυζάντιον ἑπομένως ὀφείλει νὰ κα-

ταστῇ τοιοῦτον καὶ διὰ τοὺς τοῦ Μωάμεθ ὀπαδούς. Ἀπὸ τοῦ 1095 τῆς πρώτης ἐκστρατείας τῶν σταυροφόρων μέχρι τοῦ 2075 θὰ ἔχωσι παρέλθει εἰκοσάκις 49 ἔτη. Ἀπὸ τῆς ἐκδιώξεως τῶν σταυροφόρων μέχρι τοῦ 2075 θὰ ἔχωσι παρέλθει δεκαεξάκις 49 ἔτη· ἀπὸ τοῦ 1389 (τῆς παρὰ τὸ Κόσσοβ αἱματηρᾶς μάχης) μέχρι τοῦ 2075 θέλουσι παρέλθει τετράκις καὶ δεκάκις 49 ἔτη. Περαιτέρω ὁ Γάλσσταμ ἀθροίζει σειρὰν γεγονότων κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων δι' ἴσων ἀποστάσεων ἐκ 249 ἐτῶν. Ἀπὸ τῆς τῶν σταυροφόρων καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β'. κατακτήσεως αὐτῆς (1204—1453=249). κ.λ.π. Λαμβάνων τέλος τὸ ἔτος 1762 τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάσεως Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης προσθέτει 249 ἔτη καὶ πορίζεται τὸ 2011 ἔτος «ἔτος τῆς ἀνεξαρτησίας ἁπάντων τῶν Ἀνατολικῶν σλαύων», προσθέτει 249 ἔτη εἰς τὸ 1826 ἔτος ὅτε ἤρξατο ὁ κατὰ τῆς Περσίας νικηφόρος ἀγὼν ὁ κ. Γάλσσταμ καὶ εὗρεν οὕτω τὸ 2075 τ. ε. τὸ ἔτος τῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

* *
*

Οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ κώδωνες. — Ἡ ἐν Ῥωσίᾳ τῇ τοσοῦτον διασήμῳ καταστάσῃ ἐπὶ τοῖς παμμεγέθεσι καὶ πολυαρίθμοις κώδωσιν εἰσαγωγὴ τούτων εἶναι ἀρκούντως ἀρχαία. Τῷ 1066 ἔτει ὁ δοὺξ Βιατζεσλάβ, μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Νοβγορόδ, ἀφήρεσεν ἐκ τῆς μητροπόλεως Ἁγίας Σοφίας τοὺς κώδωνας. Ὁ ἱστορικὸς δημόσιος κώδων τοῦ Νοβγορόδ ἀναφέρεται εἰσέτι τῷ ΙΒ'. αἰῶνι· περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ'. αἰῶνος ὁ ἡγεμὼν τῆς Γαλικίας Δανιὴλ οὐχὶ μόνον ἐπορίζετο ἐκ Κιέβου κώδωνας διὰ τὸν ἀνεγερθέντα παρ' αὐτοῦ ναὸν ἐν Χάλμῃ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος κατεσκεύαζε τοιούτους. Ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ κώδηκι ὁ κώδων ἀποκαλεῖται «καμπάνα»· ἐλλείψει κωδώνων μετεχειρίζοντο τὰ «μπιλὰ» ἢ «κλεπάλα» ἤτοι τὰ ἐν Ἀνατολῇ *σήμαντρα*. Οἱ κώδωνες αὐτοὶ πολλάκις ἐν Ῥωσίᾳ κατεσκευάζοντο λίθινοι, τοιοῦτος δὲ μέχρι τοῦδε ὑπάρχει ἐν τῇ ἱστορικῇ Σολοβέτζκαγια μονῇ.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ'. αἰῶνος ἐν Μόσχᾳ ἐγένετο ἡ πρώτη ἀπόπειρα κατασκευῆς κωδώνων· ὁ τεχνίτης Μπορέσκο κατεσκεύαζεν ἐνταῦθα τῷ 1342 ἔτει κώδωνας διὰ τὰς ἐν Μόσχᾳ καὶ Νοβγορὸδ ἐκκλησίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ'. αἰῶνος ἐν Μόσχᾳ ἱδρύθη χυτήριον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Φεσραβέντη ἔνθα κατεσκευάζοντο κώδωνες καὶ τηλεβόλα· ἐκεῖ κατῴκησαν οἱ Βενετοὶ Παῦλος Δεβόσης, Πέτρος καὶ Ἰάκωβος. Τὸν ΙϚ'. αἰῶνα ἕνεκα τῆς ὁλονὲν πολλαπλαζομένης ἀνάγκης τῶν κωδώνων ηὔξανε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργοστασίων. Νῦν οἱ τῆς Μόσχας κώδωνες θεωροῦνται οἱ ἄριστοι ἐν Ῥωσίᾳ, ἐκτὸς δὲ τῆς Μόσχας ὑπάρχουσιν ἐργοστάσια κωδώνων ἐν Βορονέζ, Βαλθάϊ, Κοστρομᾷ καὶ Γενισέϊσκ.

Κ. Δ. Π.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

V. ΚΑΤΑΙΓΙΔΕΣ *

Χαλασμὸς κόσμου.—Μάλλωμα τῶν συννέφων μὲ τὴ θάλασσα.—Ἄνεμος μαλλώνει, δέρνει τὰ βουνά.—Ἀνέμων πάλη.—Πάλη στοιχειῶν.—Νεράϊδων.—Δρακόντων.—Γαδάρων.—Δράκοντες προξενοῦντες τρικυμίαν.

Ἐν ἀρχῇ ἐποιησάμεθα μνήμην τοῦ τρόμου, μεθ' οὗ οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἀπέβλεπον εἰς τὰς καταιγίδας, ὧν ἠγνόουν τὴν ἔκβασιν, φοβούμενοι πολλάκις μὴ ἀπολήξωσιν εἰς τελείαν τοῦ κόσμου καταστροφήν. Ὡς ἀπηχήματα τῶν παλαιτάτων ἐκείνων μυθικῶν ἰδεῶν διεσώθησαν ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ μεμονωμέναι τινὲς φράσεις, ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον παριστᾶσαι τὰς δεινὰς καταιγίδας ὡς ὄλεθρον καὶ ἀφάνισιν τοῦ παντός· οὕτω λέγουσιν ὁσάκις ἐπιγένηται χειμὼν καὶ βρονταὶ σκληραί: «*Γίνεται χάσι κόσμου, χαλασμὸς κόσμου, χαλᾷ, χάνεται ὁ κόσμος*·» καὶ παροιμίαι: «*χάσι* κόσμου, χαρὰ θεοῦ», [1] ἐπὶ γαλήνης ἐπερχομένης εὐθὺς μετὰ καταιγίδα· «ὁ κόσμος *συντελεύεται*, κ' ἡ γρηὰ χειροκτενίζει.» (Κυθήρων). «ὁ κόσμος ἐχαλιότανε, κ' ἡ γρηὰ ἐξεροχτενιζότανε.» (Πελοπόννησος). Μεταφορικῶς δὲ λέγουσιν ἐν Θήρᾳ: «Τὰ συντέλεια τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἀπαναστασίαις» ἐπὶ μεγάλης ὀχλοβοῆς καὶ ταραχῆς.

Ἐξ ὁμοίων παραστάσεων διεπλάσθη, ὥς τινες φρονοῦσι, τὸ περὶ ἀφανίσεως τοῦ κόσμου (Weltuntergang) μυθολογικὸν σύστημα τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν. [2] Παρατολμοτέρα δὲ φαίνεται ἡμῖν τοὐλάχιστον ἡ συνταύτισις τοῖς μύθοις περὶ τοῦ Διός, καταπιόντος τὴν Μῆτιν, περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐκθρονίσεως τοῦ Διὸς ὑπὸ υἱοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς Θέτιδος, καὶ ἐν γένει περὶ κινδύνου τῶν οὐρανίων θεῶν, κινδύνου ὅμως, οὗ ἀπηλλάγησαν, διότι ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν ἤδη χρόνων οἵ τε θεοὶ ἐθεωροῦντο ἀθάνατοι καὶ αἰώνιοι καὶ ἡ τοῦ παντὸς διάταξις ἀΐδιος.

Συνήθης ἐστὶν ἡ παράστασις τῆς καταιγίδος ὡς ἔριδος ἢ πάλης τῶν νεφῶν ἢ ἀνέμων πρὸς τὴν θάλασσαν ἢ τὰ ὄρη. Ἔν τινι δημοτικῷ ᾄσματι, ἐπιτι-

* Ἴδε σελ. 585

1 Νεοελλ. Ἀνάλ. Ι. Παροιμίαι ἀρ. 133.

2 Schwartz, Naturansch. II. σ. 169—171. (Gewitter=Weltuntergang).

μῶσι νέφη τὴν θάλασσαν, καὶ κελεύουσιν αὐτὴν νὰ παύσηται χειμαζομένη.

Τρία κομμάτια σύγνοφα 'ς τὸν οὐρανὸ σουρμένα,
τὦνα βαστάει ψιλὴ βροχὴ, τἄλλο στρωτὸ χαλάζι,
τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο τὴ θάλασσα μαλλώνει, κτλ. 1

ὁ ἄνεμος *πολεμᾷ* ἢ *δέρνει* τὰ βουνά. «Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾷ (τὰ βουνὰ), μηνὰ βροχὴ τὰ δέρνει;» 2 καὶ ἐν ἑτέροις δημοτικοῖς ᾄσμασι:

Καὶ 'βγῆκα νύχτα 'ς τὰ βουνὰ, βουνὰ καὶ κορφοβούνια,
Μ' ἀκού' τὸν ἄνεμο καιρὸ μὲ τὰ βουνὰ μαλλώνει. 3—

—Σηκώνομαι πολὺ ταχὺ, δυ' ὥραις ὅσο νὰ φέξῃ,
'κούγω τὸν ἄνεμο καὶ ἀχᾷ, τὰ ἔλατα καὶ τρίζουν,
μὲ τὰ βουνὰ ἐμάλλωνε, μὲ τὰ βουνὰ μαλλώνει. 4

Κοινότατοι δὲ πάντων οἱ μῦθοι περὶ πάλης τῶν 'Ανέμων πρὸς ἀλλήλους. 'Εν 'Ιωαννίνοις νομίζουσιν ὅτι κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανίων παλαίουσιν οἱ Ἄνεμοι, ὁ δὲ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανίων πνέων θεωρεῖται νικητὴς καὶ κύριος τοῦ πεδίου τῆς μάχης. 5 Οἱ ἄνεμοι, κοινῶς προσέτι *καιροὶ* καλούμενοι, παλαίουσι μάλιστα ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ὁ δὲ κατισχύσας θὰ πνέῃ διαρκῶς καὶ λάβρος καθ' ἅπαν τὸ ἔτος· λέγουσι δ' ἐπὶ τοιαύτης περιστάσεως, *τὸ πῆρε*, ἢ *ἐνίκησεν ὁ Βορῆᾶς, ὁ Νότος* κτλ. ἀκρίτων δὲ ὄντων τῶν ἀνέμων, ἡ πάλη θεωρεῖται ἀμφίρροπος καὶ λέγουσιν, *οἱ Καιροί*, ἢ, *ὁ Καιρὸς δέρνεται*.—'Εν 'Αραχώβῃ (ἐν τῇ νῦν ἐπαρχίᾳ Λεβαδείας), διηγοῦνται μῦθον περίεργον περὶ τῆς ἀντιζηλίας τῶν 'Ανέμων· ὁ Καταιβατὸς, ὁ χαλεπώτατος πάντων ἐν 'Αραχώβῃ, ἠλαζονεύσατό ποτε πρὸ τῶν ἄλλων ἀνέμων, τοῦ Σορόκκου, τοῦ Λίβα, τοῦ Νότου καὶ τοῦ Μέγα, περὶ τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ, ἰσχυριζόμενος ὅτι ταῦτα ἦσαν τὰ κάλλιστα ἐν τῷ κόσμῳ, λαμπρότερα καὶ τῶν τοῦ 'Ηλίου αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἐν αὐτοῖς ὠχυρωμένος *οὐδένα τῶν 'Ανέμων φοβεῖται*, διότι καὶ ἡ θέσις ἐφ' ἧς ἔκτισεν αὐτὰ εἶναι ἀπόρθητος. Τοιοῦτο ἀνάκτορον ἤγειρέ ποτε ὁ Καταβατὸς ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἐπὶ κορυφῆς τοῦ Παρνασσοῦ ἐκ κρυστάλλων παμμεγίστων καὶ χαλάζης καὶ χιόνος· εἶτα δὲ «εὐγῆκε καὶ τὸ

1 Δελέκου, Δημ. 'Ανθολογία σ. 41.

2 Passow. ἀρ. 409 σ. 291. Πρβλ. Δελέκ. σ. 27. Πολλάκις παρίσταται ἡ ἀστραπὴ ὡς μάστιξ· «χειμερίη μάστιξ» (Νόνν., Διονυσ. ΛΖ', 397 κε.) «μάστις κακὴ» μεταφορικῶς παρ' Ὁμήρῳ. Ὁ Ζεὺς μαστίζει τὸν Τυφωέα. ('Ιλιαδ. Β, 781 κε. 'Ησιοδ Θεογον, 857 «πληγῇσιν ἱμάσσας») Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 4.—'Εν ἐκτάσει δὲ Schwartz, Naturansch. II. σ. 110. Ursprung der Mythol. σ. 12. 33. 62. 97. 119 κε. 161. 225. 260. 261.

3 Δελέκ. σ. 49.

4 Αὐτ. σ. 58.

5 A. Mommsen, Griech. Jahreszeiten I σ. 9.

διαλάλησεν, πνέων πανταχοῦ γῆς· ἀλλ' ὁ Νότος λεῖος καὶ κατὰ σμικρὸν πνεύσας κατέτηξε τὸ λαμπρὸν ἀνάκτορον καὶ οὐδὲ ἴχνος ἀπέμεινεν αὐτοῦ, εἰμὴ τὰ δάκρυα τοῦ Καταιβατοῦ ῥέοντα ποταμηδόν. [1]

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Λατίνοις ποιηταῖς καὶ ἰδίως παρ' Ὁρατίῳ ἀπαντῶσιν ἐκφράσεις, ἐξ ἀναλόγων ἰδεῶν ἀπορρέουσαι. [2] Ἐν Mosel πιστεύουσιν ὅτι κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Ματθία παλαίουσιν οἱ ἄνεμοι, ὁ δὲ νικητὴς θὰ πνέῃ καθ' ἅπαν τὸ ἔτος. [3] — Πόσον δὲ φυσική ἐστιν ἡ τοιαύτη παράστασις δείκνυσιν ἡ ὁμοιοτάτη τῶν Νεοζηλανδῶν παράδοσις περὶ πάλης τῶν Ἀνέμων, ἰδίως δὲ περὶ καταδιώξεως τοῦ Δυτικοῦ ἀνέμου ὑπὸ τοῦ Ἀνατολικοῦ. [4]

Οἱ Ἄνεμοι καλοῦνται καὶ *Στοιχειά*, ἡ δ' ἔρις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους *πάλεμμα στοιχειῶν*· οὕτω δὲ καλοῦσιν οἱ περὶ τὸν Παρνασσὸν οἰκοῦντες τοὺς ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ἐν ὥρᾳ χειμῶνος συναπτομένους φοβεροὺς ἀγῶνας τῶν Ἀνέμων. Κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Ἀραχωβιτῶν, ὁ Καταιβατός, ὁ δεινῶς ἐπαγίζων ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῶν ὑψουμένων ὑπὲρ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Πλειστοῦ (τανῦν Μάννα), ὁ ἀπελαύνων τὰ νέφη τῶν ἐναντίων ἀνέμων πέραν τῆς Κίρρηδος πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, εἶναι ὁ κράτιστος τῶν καιρῶν, καθ' οὗ οὐδεὶς τῶν ἄλλων δύναται ἐπ' ἐλπίδι ἐπιτυχίας νἀντιπαλαίσῃ. Οὗτος ἐν ὥρᾳ χειμῶνος *παλεύει* μὲ τὰ ἄλλα *Στοιχειὰ* ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Παρνασοῦ· ὅταν δὲ μάχωνται οἱ Καιροὶ αὐτοῦ, ὁ Παρνασὸς *σειέται*, *μουγκρίζει*, στένει ὑπὸ τοὺς στιβαροὺς τῶν παλαιστῶν πόδας, *σκεπάζεται μὲ χιόνια*, ἀδυνατῶν νὰ ὑπομείνῃ τὴν λυσσώδη τῶν ἀντιμαχομένων μανίαν. Ἀλλὰ τέλος νικητὴς ἀναδείκνυται πάντοτε ὁ Καταιβατός, ὅστις κάθηται πλέον εἰς τὸ *κρουσταλλένιο παλάτι* αὐτοῦ καὶ ἀναπαύεται· ἡ παγερὰ αὐτοῦ ἀναπνοὴ καλεῖται *Ἀπόγειο*, ὀλέθριον πρὸ πάντων κατὰ τὸν Μάρτιον. Αἱ παραδόσεις αὗται διατηροῦνται ζωηρόταται καὶ γενικῶς πιστεύονται παρ' ἁπάντων τῶν περιοίκων τοῦ Παρνασοῦ. Διηγοῦνται δέ, ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μοναχός τις ἐκ τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, Γερόθεος καλούμενος, ἐπεθύμησε νὰ ἴδῃ τὸ παλάτιον τοῦ Καταιβατοῦ, καὶ τῶν Στοιχειῶν τὸ πάλεμμα, καὶ τὸ φοβερὸν Ἀπόγειο· παραλαβὼν δὲ τροφὰς καὶ ξύλα καὶ εἴ τι ἄλλο αὐτῷ ἀναγκαῖον ἀνῆλθεν εἰς τὸν Παρνασὸν μηνὶ Νοεμβρίῳ καὶ ἐκλείσθη ἔν τινι σπηλαίῳ, κειμένῳ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς ἀκροτάτης τοῦ ὄρους κορυφῆς, ἥτις Λυκέρι καλεῖται. Ἐκεῖ ἔζησε μέχρι τῶν μέσων Μαρτίου, καὶ εἶδε, ὅσα νὰ ἴδῃ ἐπόθει· καί τοι ὅμως καὶ σιτία εἶχεν

1 Βλ. Νέαν Ἑλλάδα ἀρ. 35.

2 Schwartz, Nat. II. σ. 62—63. — Horat., Od. I, 9, 9 κε. ventos — deproeliantes). I, 3, 12κε. (Africum Decertantem Aquilonibus). I, 1, 15. (Luctantem Icariis fluctibus Africum).—Lucret., VI, 96 κ.ε. (Aetheriae nubes contra pugnatibu' ventis).—Ovid., Met. V, 285. (victoque Aquilonibus Austro etc)

3 N. Hocker, Aberglauben von der Mosel ἐν Zeitschr. f. deutsche mythol. u. sittenk. I. σελ. 240.

4 Schirren, Die Wandermythen der Neuseeländer. Riga, 1856 σ. 85.

ἱκανὰ καὶ καύσιμα ξύλα, ἀλλ' ἡ βοὴ τῶν παλαιόντων Καιρῶν, ὁ κτύπος καὶ ὁ ποδοβολητὸς αὐτῶν, αἱ βρονταί, αἱ ἀστραπαὶ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ μούγκρισμα τοῦ Παρνασσοῦ, τὸν ἐφόβισαν οὕτως, ὥστε ἀφεῖλον αὐτὸν πᾶσαν ῥώμην, τὸ δὲ Ἀπόγειο τοῦ Μαρτιοῦ κατεμάρανεν αὐτὸν καὶ *ἐρρούφηξε τὸ αἷμά του*, ὥστε εἶδε φανερὰ τὸν Χάρον προσερχόμενον καὶ ἱστάμενον πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου· τότε δὲ ἔγραψεν ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ σπηλαίου ταῦτα·

Εἶδα τὸ πάλεμμα Στοιχειῶν,
εἶδα καὶ τὸ παλάτι·
κῃ ἄλλο δὲ φοβήθηκα,
'σὰν τοῦ Μαρτιοῦ τ' ἀπόγειο.

Τὸ σπήλαιον τοῦ μοναχοῦ δείκνυται ἔτι, ἡ δὲ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ μελανία λέγουσιν ὅτι προῆλθεν ἀπὸ τὴ φωτιὰ τοῦ κακομοίρη τοῦ Γερόθεου.»[1]

Ἐντεῦθεν ἐν δημοτικοῖς ᾄσμασι ποιητικαὶ παρομοιώσεις τοῦ ἐν μάχῃ ταράχου πρὸς πάλην στοιχειῶν·

Κἄνε βουβάλια σφάζονται, κἄνε στοιχειὰ παλεύουν,
Μηδὲ βουβάλια σφάζονται, μηδὲ στοιχειὰ παλεύουν·[2]

Ἀλλὰ βαθμηδὸν ἡ συνταύτισις τῶν Ἀνέμων μὲ τὰ Στοιχειὰ ἐλησμονήθη, καὶ ὁ λαὸς διηγεῖται μύθους περὶ παλέμματος Στοιχειῶν, ἅτινα φαντάζεται ὄντα δαιμονικὰ ἰδίας ὅλως φύσεως, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντα πρὸς τοὺς ἀνέμους, καταλαβόντα δὲ τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων δαιμόνων (genii loci).[3] Ἀναμφιλέκτως ὅμως καὶ οἱ οὐσιωδῶς ἀλλοιωθέντες μῦθοι οὗτοι ἐκ μετεωρολογικῶν ἀπέρρευσαν, οὐχὶ σπανίως δ' ἔν τισι τούτων ἀναγνωρίζομεν εὐχερῶς ἴχνη τῶν ἀρχικῶν παραστάσεων. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μυθολογοῦνται παλαίοντα τὰ Στοιχειὰ δύο τόπων πρὸς ἄλληλα, καὶ τὸ κατισχῦσαν εὐεργετεῖ τοὺς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ὑπαγομένους ἀνθρώπους, οὓς προστατεύει καὶ κακοποιεῖ τοὺς προστατευομένους τοῦ ἀντιπάλου. Κατά τινα παράδοσιν τῶν κατοίκων τῆς Παρνασσίδος, τὸ Στοιχειὸ τοῦ Καστριοῦ (Δελφῶν) καὶ τὸ τῆς Ἀραχώβης διαπαλαίουσιν ἀλλήλοις παρὰ τὴν πηγὴν *Χτουργιαρού*, οὐ μακρὰν τῆς πολίχνης ταύτης, καὶ ἂν νικήσῃ τὸ Ἀραχωβίτικο θνήσκουσι Καστριῶται, ἂν δ' ἡττηθῇ Ἀραχωβῖται.[4] Ἀλλαχοῦ τῆς Στερεᾶς μυθολογεῖται ὅτι ἐν Στοιχειὸ τῆς θαλάσσης παλαίει πρὸς Στοιχειὸ χιλιετοῦς πλατάνου, καὶ ὅτι ἀποθνήσκουσι πολλοὶ κάτοικοι ἐκ τοῦ πλησίον τῆς φωλεᾶς τοῦ ἡτ-

1 Νέα Ἑλλὰς ἀρ. 35.—Βλ. καὶ B. Schmidt, Griech. Mærchen, Sagen usw. Lpz. 1877. σ. 144—115.

2 Passow, ἀρ. 257 σ. 191.—Ἐν ἄλλοις ᾄσμασι ἀντὶ στοιχειῶν, ἀναφέρονται θεριά· (αὐτ. ἀρ. 3 σ. 6 —Ἀραβαντινοῦ. Συλλ. δημ. ᾀσμ. Ἀθ. 1880 ἀρ. 32 σ 28.)

3 Περὶ τῶν Στοιχειῶν ἐν γένει διαλαμβάνομεν ἐκτενῶς ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τῆς ἡμετέρας Νεοελληνικῆς μυθολογίας.

4 Schmidt, Volksl. I. σ. 189.

τηθέντος χωρίου.[1] Ὁμοία παράδοσις ὑπάρχει καὶ ἐν Μάνῃ (ἐν Δήμῳ Καρδαμύλης), διάφορος κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἀντὶ Στοιχειῶν ἀναφέρονται Νεράϊδες. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην αἱ Νεράϊδες διαιροῦνται εἰς *Βουνήσιαις* (πρβλ. τὰς ὀρεάδας Νύμφας τῶν ἀρχαίων) καὶ εἰς *θαλασσιναῖς* (πρβλ. τὰς Νηρηΐδας). Αἱ Βουνήσιαις τρέφουσιν ἀδιάλλακτον πρὸς τὰς θαλασσινὰς μῖσος, ἑκάστην δ' ἑσπέραν Σαββάτου (*Σαββατόβραδο*) κατέρχονται τῶν ὀρέων, αἱ δὲ θαλασσιναὶ ἀναδύουσι τῆς θαλάσσης, καὶ συγκροτοῦσι μάχην κατ' ἀλλήλων· ἂν ἡ ἔκβασις τῆς μάχης ἀποβῇ ὑπὲρ τῶν Βουνήσιων, εὐεργετοῦσιν αὗται παντοιοτρόπως, ὅντινα ὀρεινὸν ἀπαντήσωσι καθ' ὁδὸν ἐπιστρέφουσαι· τοὐναντίον δὲ κακοποιοῦσι τὰ μέγιστα τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς παρὰ τὴν θάλασσαν οἰκοῦντας οὓς κακὴ μοῖρα ἤθελε ῥίψει εἰς τὸν δρόμον των· τὰ αὐτὰ πράττουσι νικῶσαι καὶ αἱ θαλασσιναί, εὐεργετοῦσαι μὲν τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς ἐπιθαλαττίους, κακοποιοῦσαι δὲ τοὺς ὀρεινούς.

Ὡς ἐν τῇ παραδόσει ταύτῃ Νεράϊδες καταλαμβάνουσι τὴν θέσιν τῶν Στοιχειῶν, ἐν ἑτέραις ταῦτα ἀντικαθιστῶσι Δράκοντες, οἵτινες ἐν τοῖς δημώδεσι μύθοις οὐχὶ σπανίως συγχέονται πρὸς τὰ Στοιχειά. Ἐπὶ τοῦ *Ζαγοριακοῦ* ὄρους ὑπάρχουσι πολλαὶ λίμναι, ὧν ἡ μεγίστη καλεῖται *Δρακολίμνη*. Ὁ Δράκος ταύτης πολεμεῖ καθ' ἑτέρου τῆς κάτω λίμνης,[2] ἐκσφενδονίζουσι δὲ κατ' ἀλλήλων βράχους ὑπερμεγέθεις, καὶ σύμπασα ἡ πέριξ χώρα σείεται ἐκ τῆς τρομερᾶς πάλης.[3]

Ὁ ἀρχικὸς πυρὴν εὕρηται καὶ ἐν ἄλλοις μύθοις περὶ ἀγώνων φανταστικῶν ὄντων, περὶ συγκρούσεων ψυχῶν τεθνεώτων ἐν τῷ ἀέρι ἢ πλησίον τῶν τάφων των, ἀλλ' οὑτωσὶ ἠλλοιωμένος καὶ συγκεκερασμένος μετ' ἄλλων ἀσχέτων ὅλως τούτοις μυθολογικῶν στοιχείων, ὥστε ἄκαιρον θὰ ἦτο νὰ διαλάβωμεν περὶ τούτων ἐνταῦθα. Ἀρκούμεθα δὲ νἀναφέρωμεν μόνον, ὅτι ὁ περὶ πάλης Στοιχειῶν μῦθος, βαθμηδὸν τροποποιούμενος, κατήντησε νὰ μεταπέσῃ ἐπὶ τέλους εἰς δεισιδαιμονίαν, καθ' ἣν ἡ ἔρις ὄνων προμηνύει βροχήν. «Ὅταν δυὸ γαϊδάροι μαλλώνουν θὰ βρέξῃ.» Ἕνεκα τούτου πολλάκις, βλέποντες ἐρίζοντας ἐπὶ γελοίαις ἀφορμαῖς δύο ἄνδρας, ἀναφωνοῦσι «θὰ βρέξῃ!» ὑβρίζοντες πλαγίως αὐτούς, καὶ χλευαστικῶς ὑπονοοῦντες ὅτι ἡ ἔρις αὐτῶν, ὡς ἡ τῶν ὄνων, εἶναι προάγγελμα βροχῆς.

Ἡ περὶ πάλης μυθολογικὴ παράστασις ἀπαντᾷ ἐν τοῖς μετεωρολογικοῖς μύθοις πολλῶν λαῶν. Τοιαύτη ἡ ἔννοια τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν μύθων περὶ

1 Passow, Carm. popul. σ. 634 (Index verb. λ. στοιχεῖον).

2 Λαμπρίδου, Ζαγοριακὰ σ. 13—44.

3 Χασιώτης ἐν Χρυσαλλίδι τ. Δ', σ. 19. — Οὐχὶ ἄσχετον τοῖς τοιούταις μύθοις εἰκάζομεν ὅτι εἶναι καὶ τὸ ἑπόμενον χωρίον τῆς Ἐσθήρ, ἀποκρύφου βιβλίου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· «καὶ τοῦτο ἦν αὐτοῦ τὸ ἐνύπνιον· καὶ ἰδοὺ φωνὴ καὶ κραυγὴ θορύβου, βρονταὶ καὶ σεισμός, τάραχος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἰδοὺ δύο δράκοντες, καὶ προςῆλθον ἀμφότεροι παλαίειν. Καὶ ἐγένετο αὐτῶν φωνὴ καὶ ἐταράσσετο πάντα ἀπὸ τῆς κραυγῆς τῆς φωνῆς ταύτης.» (Ἐσθήρ, Δ', 5—7.—Libri apocryphi V. T. ed Fritzsche σ. 31).

τῆς ἔριδος τῶν Λαπιθῶν πρὸς τοὺς Κενταύρους, οἵτινες κατὰ τὰς πειστικωτάτας τῶν νεωτέρων ἑρμηνειῶν εἰσὶ προσωποποιήσεις τῶν ἀνέμων καὶ τῶν καταιγίδων.[1]—Κατὰ τὰς δοξασίας τῶν Ῥώσσων χωρικῶν τὰς ἀπὸ τῶν θυελλῶν καταστροφὰς προξενοῦσιν οἱ Ljeschi (Στοιχειὰ τῶν δασῶν), οἵτινες παλαίοντες ἐκσφενδονίζουσι κατ' ἀλλήλων βράχους καὶ κορμοὺς δένδρων.[2] Ἐν Βεστφαλίᾳ οἱ χωρικοὶ λέγουσιν ἐπὶ καταιγίδων, «use Herrgott Kift».[3] Παρὰ τὸ Altbunglau τῆς Βοημίας, ἐπὶ σφοδρᾶς καταιγίδος καὶ ἀντιπνοῆς ἀνέμων λέγουσιν ὅτι οἱ πονηροὶ ἄγγελοι παλαίουσι πρὸς ἀλλήλους· παρὰ δὲ τὸ Aussig πιστεύουσιν ἐπίσης, ὅτι ἡ χάλαζα προέρχεται ἐκ τῶν θρυμμάτων μυλιῶν λίθων, οἵτινες σφενδονιζόμενοι ὑπὸ πονηρῶν πνευμάτων ἐριζόντων ἐν τῷ ἀέρι, καὶ συγκρουόμενοι ἀλλήλοις κατασυντρίβονται εἰς μυρία θρύμματα.[4] Τέλος ἡμιάγριοί τινες λαοὶ δοξάζουσιν, ὅτι αἱ ἀστραπαὶ καὶ αἱ βρονταὶ προέρχονται ἐκ τῆς συμπλοκῆς πτηνῶν ἐν τῷ ἀέρι.[5]

Ἔν τινι παρίῳ παραμυθίῳ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς μου, (γραφέντι παρὰ τοῦ κ. Ζαννῆ Κρίσπη), ὁ ἥρως Κοντογιαννάκης ὁ Σπιθολλόντας πορευόμενος πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ῥοπάλου τοῦ, βλέπει εἰς ἓν μέρος «ἕνα δράκο πελώριο, καὶ ἦτανε 'ς τὴν ἀκρογιαλιά, εἶχε τὰ χέρια του μέσ' 'ς τὸ 'γιαλό, ἐτάραζε τὴ θάλασσα καὶ ἔκανε τρικυμίαις 'ς τὸν κόσμο.» Ὁ ἀδελφὸς τούτου, δράκος φοβερώτερος, διαμένων εἰς μέρος ἀπέχον δρόμον ἑνὸς ἔτους «ἐξερρίζωνε τσοὶ ποταμοὶ καὶ τσὴ λίμναις· ὁ ἕτερος δὲ ἀδελφός, ἐξ ἴσου μακρὰν οἰκῶν «ἔπλανε τὰ βουνά, τὰ ἔβαζε ἀπάνω 'ς τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, τὰ σκοντροῦσε καὶ ἄλλα τέτοια πράγματα» ὡς ὁ Ὦτος καὶ ὁ Ἐφιάλτης παρ' Ὁμήρῳ, οἱ τὴν Ὄσσαν ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἐπισωρεύοντες. — Ἂν ταῦτα ὦσιν ὅλως μονήρη, ἢ τοὐναντίον σχετίζονται ἄλλοις, ἀγνώστοις ἡμῖν μύθοις τοῦ λαοῦ, δὲν ἠδυνήμεν νὰ ἐξιχνιάσωμεν.

VI. ΑΝΕΜΟΙ.

Ὀνομασίαι ἀνέμων.—Προσωποποίησις ἀνέμων.—Ἐπιτίμησις αὐτῶν.—Ἀνθρωποφάγοι.—Μάννα ἀνέμων.—Ἄρρενες καὶ θήλεις ἄνεμοι.—Ἐρωτήσεις.—Ἄνεμοι προξενοῦντες βροχὴν καὶ χάλαζαν.—Ὁ κὺρ Βοριᾶς.—Νότος.—Καταιβατός.Πτέρυγες ἀνέμων.

Οἱ ἄνεμοι καλοῦνται νῦν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀδιαφόρως Ἄνεμοι, Καιροί, Ἀέρηδες·[6] οἱ ὀκτὼ δὲ κυριώτεροι[7] καλοῦνται ὑπὸ τῶν ναυτικῶν ἰδίᾳ διὰ

1 Βλ. ἐν ἐκτάσει Mannharut, Wald-u. Feldkulte. τ. II. σ. 96 κε.
2 Αὐτ. I. σ. 139.
3 Wolf, Beitræge z. deutsch. Mythol. I, 63.
4 Grohmann, Aberglauben aus Bøhmen σ. 93. ἀρ. 183. 184.
5 Bastian, Die Rechtsverhæltnisse σ. 260 σημ.
6 Ἀέρηδες καλεῖται ἐν Ἀθήναις τὸ ὡρολόγιον τοῦ Κυρρήστου, ἐν ᾧ τὰ ἀνάγλυφα τῶν ἀνέμων.—Ἡ δὲ λέξις ἀέρας εἶναι μᾶλλον εὔχρηστος τῆς λέξεως ἄνεμος ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης.
7 «Οἱ γι ὀχτὼ ἀνέμοι» ἐν κρητικῷ δημοτικῷ ᾄσματι (Jeannaraki, Ἀσμ. Κρητ. ἀρ. 60 σ. 84).

τῶν ἰταλικῶν αὐτῶν ὀνομάτων, ἀπὸ τῶν χρόνων ἴσως, καθ' οὓς ἤρξαντο ἐπικρατοῦντες τοῦ Αἰγαίου οἱ Ἐνετοί.[1] Τὸ παλαίτατον παράδειγμα τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν δι' ἰταλικῶν λέξεων εἶναι πιθανῶς ἐπιγραφή τις ἐπὶ εἰκόνος τῶν τεσσάρων κυρίων ἀνέμων ἐν πύλῃ τῆς ἐν Ἄθωνι μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, ἥτις ἀναγράφει ὡς ἑξῆς τὰ ὀνόματα τούτων· «Ζέφυρος, Βορέας, Πουνέντις, Νότος.»[2] Ἔν τινι Ἑλληνικῷ χειρογράφῳ ἀστρολογικῆς ὕλης, γραφέντι κατὰ τὴν ΙΕ' ἢ ΙϚ' ἑκατονταετηρίδα, ἐκτὸς τοῦ Νότου, οἱ λοιποὶ ἄνεμοι ἀναφέρονται ἰταλιστί. «Λεβάντες, σωρόκος, *νοτία*, γαρμπῆς, πουνέντες, μαΐστρος, τραμουντάνα, γρέος·»[3] ἔνθα ἡ ὀνομασία τοῦ νότου ἐλήφθη ἐπίσης ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ, διότι καὶ ἰταλιστὶ ὁ ἄνεμος οὗτος καλεῖται ἐνίοτε noto.

Παρὰ δὲ τοῖς μὴ ναυτικοῖς εἰσὶν ἔτι εὔχρηστα ἑλληνικὰ τῶν ἀνέμων ὀνόματα, ἰδίως δὲ τὰ τοῦ *Βοριᾶ* καὶ τοῦ *Νότου (Νότος, Νοτιᾶς*, ἀρσ. *Νοτιὰ, Νοθιά* θηλ.*)*, ἅτινα ὑπερισχύσαντα ἀκούονται συχνότερον τῶν ἰταλικῶν τραμουντάνας καὶ ὤστριας· σπανιώτερον δὲ λέγεται καὶ ὁ Λεβάντες *Ἀνατολικὸς*, ὡς ἐν τῷ δημοτικῷ ᾄσματι,

Ἄρχετ' ὁ Νότος τὸ νερὸ, κι' ὁ κὺρ Βοριᾶς τὸ χιόνι,
κι' ὁ σκύλος Ἀνατολικὸς ῥήχνει τὸ κουκοσάλι.[4]

Ἐπίσης καλοῦσι *Λίβαν* (λίβας, ἐκ τοῦ λὶψ-λιβὸς) κυρίως τὸν ἐκ Λιβύης πνέοντα καυστικώτατον ἐκεῖνον ἄνεμον, ὅστις ἐν Ἀφρικῇ καλεῖται Σαμούν, ὑπὸ δὲ τῶν Ἰταλῶν sirocco. Ἕτερα ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀνέμων εἶναι ὁ *Μπάτης*,[5] ἡ μετὰ μεσημβρίαν ἐκ τῆς θαλάσσης εἰς τὴν ξηρὰν πνέουσα αὔρα. *Καταιβατὸς* (πρβλ. καταιβάτης), ὁ ἐκ τοῦ Παρνασσοῦ πνέων ἄνεμος,

1 Οὐχὶ ἐκτὸς τοῦ προκειμένου θεωροῦμεν τὴν καταγραφὴν ἐνταῦθα τῶν παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἐν χρήσει ξενικῶν ὀνομάτων τῶν ἀνέμων. α') Κύριοι ἄνεμοι: 1) Τραμοντάνα, τραμουντάνα, τρεμουντάνα (ἰταλ. tramontana, βορρᾶς). 2) Λεβάντες, λεβάντης, λεβαντίνι (levante, ἀπηλιώτης, ἀνατολικός). 3) Νότος, ὤστρια (noto, austro). 4) Πονέντες, πονέντης, πουνέντις (ponente, ζέφυρος, δυτικός). β'.) ὑποδιαιρέσεις: 1) γραῖκος, γραῖγος γραῖος (greco, καικίας, βορειοανατολικός). 2) Σιρόκκος, σορόκκος (sirocco, εὖρος, νοτιοανατολικός). 3) γαρμπῖνος, γαρμπῆς (garbino, λίψ, νοτιοδυτικός). 4) μαΐστρος, μαέστρος, μαϊστραλάκι (maestrale, Σκίρων, βορειοδυτικός).—γ'.) Εἰδικώτεραι ὑποδιαιρέσεις: 1) Γραιγοτρεμουντάνα (ΒΒΑ). 2) γραιχολεβάντε (ΑΒΑ). 3) Σιρόκκο λεβάντε (ΑΝΑ). 4) ὤστρια σιρόκκο (ΝΝΑ). 5) ὤστρια γαρμπὴ (ΝΝΔ). 6) πονέντε γαρμπὴ (ΔΝΔ). 7) Πονέντε μαΐστρο (ΔΒΔ). 8) μαΐστρο τραμοντάνα (ΒΒΔ).

2 Didron, Manuel d' iconograghie chrétienne grecque et latine 1845 σ. 170.—Ὁ Didron παραλείπει νὰ σημειώσῃ τι περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγράφη ἡ εἰκὼν αὕτη, ἴσως ὅμως δὲν εἶναι μεταγενεστέρα τῆς ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδος — Σημειωτέα καὶ ἡ παρανόησις τῆς λέξεως Πουνέντης (ἀνατολικὸς ἄνεμος ἀντὶ δυτικοῦ), ὑπεμφαίνουσα ὅτι οἱ ἐν Ἄθωνι δὲν εἶχον ἔτι προσοικειωθῇ πρὸς τὰ ξενικὰ ὀνόματα τῶν ἀνέμων.

3 Κώδηξ 93 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Ἐρλάγγῃ Πανεπιστημίου (φ. 13α).

4 Jeannaraki ἀρ. 279 σ. 216.

5 Ἐκ τοῦ ἐμβατεύω, ἐμβάτης, ἡ λέξις οὐχ εὕρηται ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

ἐν Ἀραχώβῃ καὶ τοῖς πέριξ,[1] *Θρακιᾶς*, βορειοβορειοανατολικός, ὁ ἐκ τῆς Θρᾴκης πνέων, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων θρασκίας, ὁ *Μέγας* (ἐν ἐπαρχίᾳ Λεβαδείας[2]) κλπ. Ἐν γένει δὲ συχνότατα ὁ ἄνεμος ὀνομάζεται ἀπὸ τοῦ τόπου ὁπόθεν πνέει, καὶ τὰ τοιαῦτα ὀνόματά εἰσι παλυάριθμα, ποικίλλοντα κατὰ τὰ διάφορα χωρία· ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον *Φοινικίας*, *Σκίρων* κλπ.

Περὶ τοῦ ἀνέμου λέγουσι συνήθως ὅτι *φυσᾷ* (πνεῖ, ἐπιπνεῖ), εἰσὶν ὅμως ἐν χρήσει καὶ φράσεις ἐνέχουσαι ἀρχικῶς μυθολογικήν τινα ἔνοιαν· ὡς, *μουγκρίζει ὁ ἄνεμος*·[3] *βογκάει* (στενάζει),[4] *σηκώθη*[5], *ἔπεσεν ὁ ἀέρας*, *παίρνει* ὁ καιρὸς τὰ σύγνεφα·[6] κλπ.

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἀναφέρεται ὅτι, γενομένης ποτὲ τρικυμίας, ὁ Ἰησοῦς «ἐγερθεὶς *ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις* καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐθαύμασαν, λέγοντες, ποταπός ἐστιν οὗτος, ὅτι καὶ *οἱ ἄνεμοι* καὶ ἡ θάλασσα *ὑπακούουσιν αὐτῷ*;»[7] Τοιαῦται ἀποστροφαὶ πρὸς τοὺς ἀνέμους, ὑπεμφαίνουσαι προσωποποίησιν τούτων, ἀπαντῶσι συχνότατα ἐν τῇ δημώδει ποιήσει. Ἔν τινι βαυκαλήματι ἡ μήτηρ κελεύει τοὺς ἀνέμους νὰ παύσωνται πνέοντες. «Καὶ σεῖς, ἄνεμοι, σιγᾶτε.»[8] Ἡ αὐτὴ ἐπιτίμησις ἀναφέρεται ἐν γαμηλίῳ τινὶ ᾄσματι, ψαλλομένῳ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν χορῶν, τοῦ περὶ τὴν νύμφην καὶ τοῦ περὶ τὸν γαμβρόν

Πάψατε, ἀέρες, πάψατε, ποῦ φέρνουνε τὴ νιόνυφη.[9]

Ἐν ἑτέρῳ γαμηλίῳ θεσσαλικῷ ᾄσματι ἱέραξ ὑποτίθεται ὁ προσκαλῶν τοὺς ἀνέμους νὰ σιγήσωσι χάριν τοῦ γάμου.

Ἀπὸ τὰ τρίκορφα βουνὰ
γεράκι ἔσυρε λαλιά.
—«Πάψετ' ἀέρες πάψετε,
ἀπόψε κι' ἄλλη μιὰ βραδειὰ κτλ.»[10]

1 Ὁ λαὸς λέγει «τὰ βουνὰ καταιβάζουν (ἤ, χύνουν) τὸν ἀέρα.» ἐπὶ σφοδροῦ ἀνέμου.

2 Μέγας ἄνεμος ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ χαλεπός. «Ζέφυρος μέγας» (Ὀδυσσ. Ξ, 458).

3 Βλ. καὶ Passow ἀρ. 29.—Περὶ ὁμοίων φράσεων ἄλλων ἐθνῶν, πρὸς δὲ περὶ τῆς μυθολογικῆς παραστάσεως τοῦ ἀνέμου ὡς θηρίου μυκωμένου βλ. Schwartz, Naturan. II. σ. 54. 67 κε. πρβλ. καὶ 59 κε.

4 «Καὶ ὁ Βοριᾶς ἐφούσκωσε, βαριὰ φυσᾷ, βογκάει·» (Ἰατρίδ., Συλλογὴ δημοτ. ᾀσμ. σ. 19.) — Πρβλ. Schwartz, Naturan. II σ. 70 (Wind Stöhnt.)

5 Βλ. Ὀδ. 176· «ὦρτο οὖρος.»—Ἰλ. Ψ, 212 «ὀρέοντο (Βορέας καὶ Ζέφυρος)» — «εἰσόρουσαν ἄελλαι.» (Κοΐντ. Σμυρν., ΙΔ', 251).

6 «Πάρε, καιρέ, τὰ σύννεφα, καὶ σύ, Βοριᾶ, τὰ λόγια, Κι' ἄμετε τα τῆς μάννας μου νὰ λέῃ μοιρολόγια.» (Πανδώρα τ. ΙΒ' σ. 522).—Πρβλ. Ἰλ. φ. 214 «νέφεα κλονέοντε (Βορέας καὶ Ζέφυρος)» «Βορέου νέφεα κλονέοντος» (Ἡσιόδ., Εργ. 553). «νέφος... πνοιῇσιν ἐλαυνόμενον Βορέαο.» (Κόϊντ. Σμυρ., Η, 46—47.) «νέφη ... ἐλαυνόμενα προτέρωσε Ἠὲ νότοιο βίῃ, ἢ Θρηκὸς Βορέαο.» (Θεοκριτ., ΚΕ, 89 κε).—Schwartz, Nat. II. σ. 56—57.

7 Ματθ. Η', 26. 27.—Μαρκ. Δ', 39. 41.—Λουκ., Η', 24. 25.

8 Βύρων τ. Β'. σ. 189. 9 Λελέκ., σ. 144.

10 Fauriel, II. σ. 236 — Sanders, Volksl. Neugr. σ. 104. 105. —Μανούσου, Τραγούδια ἐθνικὰ Β' σ. 100—101.—Passow, σ. 457.—Wachsmuth, des alte Griech. im neuen σ. 88.—Tomasco, Canti popol. III. σ. 92.

Ὁμοιότατον τῷ τελευταίῳ τούτῳ ᾄσματι εἶναι καί τι φιννικόν, [1] ἡ γνώμη ὅμως ἐπιφανοῦς μυθολόγου, ὅτι τὸ ἐνταῦθα ἀναφερόμενον γεράκι κέκτηται σπουδαίαν μυθολογικὴν σημασίαν, σχετιζόμενον ταῖς παραστάσεσι τοῦ ἀνέμου ὡς ἱέρακος ἢ ἀετοῦ, [2] ἢ ἁπλῶς ὡς πτερωτοῦ, φαίνεται ἡμῖν οὐχὶ λίαν βάσιμος. Ἐκ μόνου τοῦ προκειμένου ᾄσματος τοὐλάχιστον οὐδὲν τοιοῦτο δύναται νὰ ὑπονοηθῇ, διότι συχνάκις ἐν τοῖς ἡμετέροις δημοτικοῖς ᾄσμασι ὑποτίθενται πτηνὰ ὁμιλοῦντα ἢ ἐνεργοῦντα, καὶ ταῦτα μὴ προςυπαρχούσης βαθείας τινὸς μυθολογικῆς ἐννοίας.

Ἀνωτέρω [3] εἴδομεν ὅτι οἱ ἄνεμοι Βορρᾶς καὶ Νότος, προσωποποιούμενοι, ἀπεργάζονται, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν κατοίκων τῆς Παρνασσίδος, τὴν βροχὴν καὶ τὴν χάλαζαν. Κατὰ δὲ τὸ κρητικὸν ᾆσμα οὗ παρέθεμεν δύο στίχους (σ. 671) ὁ Νότος φέρει τὴν βροχήν, ὁ *κὺρ Βοριᾶς* χιόνα καὶ ὁ *σκύλος Ἀνατολικὸς* χάλαζαν. Προσωποποιήσεις πάντων τῶν ἀνέμων, ζώντων ὡς ἐν οἰκογενείᾳ, ἀναφέρονται ἐν δημώδεσι παραμυθίοις. Ἐν τῇ «Ντόνᾳ Κλίνᾳ», παραμυθίῳ θηραϊκῷ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ. Ν. Πεταλᾶ [4] ὁ ἥρως τρέχων πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἐξωτικῆς συζύγου αὐτοῦ, ἀφικνεῖται ἐπὶ τέλους εἰς τὴν κατοικίαν τῶν Ἀνέμων, ἔνθα εὑρὼν τὴν γραῖαν μητέρα αὐτῶν ἐρωτᾷ, ἂν εἰξεύρῃ ποῦ εὑρίσκεται ἡ σύζυγός του. Ἡ δὲ μήτηρ τῶν ἀνέμων τῷ ἀποκρίνεται «πῶς, αὐτὴ τὴ βασίλισσα *μηδ' ὁ παπποῦς μου, μηδ' ἡ λαλά* » *μου* δὲν τὴ 'ξέρει, ὄχι ἐγώ· παρὰ ἔχω δώδεκα παιδιά, *θηλυκὰ καὶ 'σερ-* » *νικά*, καὶ εἶναι *οἱ καιροί*, καὶ περιμένω νἄρθουνε τώρα νὰ φᾶνε καὶ νὰ τσ' » ἀρωτήξω, ἴσως αὐτοὶ 'ποῦ 'ναι κοσμογυρισμένοι καὶ 'ξέρουνε. Μονάχα, παι- » δί μου, ποῦ θά σε κρύψω;» Σκεπάζεται μὲ τὴν καπότα του, (ἥτις κα- » θίστη ἀοράτους τοὺς φέροντας·—«Μὲ βλέπεις;» Λέει,—«Ὄχι.» Ἔρχεται » *ἡ θυγατέρα της ἡ Νοθιά*. Τσῆ 'χε ἕτοιμο φαεῖ, καθίζει, τρώει, πίνει ξε- » κουράζεται· τὴν ἀρωτᾷ, τίποτε. Ἤρθανε ὅλαις *ἡ θηλυκαὶς, Τραμουντά-* » *να* . . . καὶ δὲν ἠξέρανε πρᾶμμα. Ἤρθανε καὶ *οἱ ἀρσενικοί*, τίποτε· ἦρθε » κι' ὁ *Βοριᾶς*, τίποτα· ἦρθε κι' ὁ *Σορόκκος* 'ποῦ τσῆ λειπε τρία χρόνια· » λέει,—«Ἦχι, μητέρα, *ἀνθρωπινὸ κρέας*:» Λέει, — Καὶ δὲν 'ξέρεις παιδί » μου, πῶς *δὲν ἔρχεται κανεὶς;*» Τρώει, πίνει, ἐκεῖ 'ποῦ ἠξεκουράζουντα, » 'πάει αὐτὴ μὲ τὰ χάδια.— «Ἀπὸ τὴ *λαλά σου*, παιδί μου, ἤκουσα γιὰ » μιὰν βασίλισσα, 'ποῦ τῆνε λένε Ντόνα Κλίνα, νὰ μοῦ 'πῇς, τῆνε 'ξέρῃς » σύ;»—«Ὦ! λέει, μητέρα μου, τί θέλεις νὰ 'ξέρῃς; 'ποῦ ἐγὼ τῆνε μισῶ. » Ἀπὸ 'κεῖ ἔρχομαι.» Μετὰ πολλὰς δὲ παρακλήσεις, ὁ Σορόκκος ἀναδέχεται νὰ φέρῃ ἐκεῖ τὸν ἥρωα τοῦ παραμυθίου, ὅστις προπορεύεται τοῦ ἀνέμου,

1 Βλ. Grimm, D. Myth. σ. 601 (528 δ' ἐκδ.)

2 Grimm, αὐτ. σ. 526—528 (δ' ἐκδ.)

3 Βλ. ἀνωτ. σ. 602.

4 Ἡ συλλογὴ αὕτη εὕρηται παρὰ τῇ ἐπιτροπῇ τῶν Νεοελληνικῶν ἀναλέκτων τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ.

τῇ βοηθείᾳ ὑποδημάτων μαγικῶν.—Καί τοι ἀμφίβολον, ἂν τὰ ἐν τῷ παραμυθίῳ τούτῳ ἀναφερόμενα περὶ τῶν Ἀνέμων εἶναι γνήσια ἑλληνικά, ἐπειδὴ ὁμοιότατα ἐπεισόδια ἀπαντῶσι καὶ ἐν παραμυθίοις ἄλλων λαῶν [1] οὐχ ἧττον ἄξια παρατηρήσεως εἰσὶ τὰ ἐν αὐτῷ μυθολογήματα, ἰδιαίτατα δὲ τὰ ἐν τῷ ἑλληνικῷ μόνον ἀναφερόμενα. Κοινὸν μεταξὺ ἀλλήλων τά τε εὐρωπαϊκὰ ταῦτα καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔχουσι τὸ ἀνθρωποφάγον τῶν Ἀνέμων, παρισταμένων ἀπαραλλάκτως, ὡς ἐν ἄλλοις παραμυθίοις οἱ Γίγαντες, οἱ Δράκοντες, ὁ Ἥλιος, αἱ Λάμιαι κλπ. Ὁ Σορόκκος εἰσερχόμενος ὀσφραίνεται ὀσμὴν ἀνθρωπίνου κρέατος, καὶ μόλις διὰ τῶν θωπειῶν τῆς μητρὸς πείθεται νὰ μὴ καταβροχθίσῃ τὸν ὑπὸ ταύτης ἀποκρυβέντα ἄνθρωπον, καὶ νὰ παράσχῃ αὐτῷ τὴν συνδρομήν του. [2] Ἐπίσης ἐν πᾶσι τοῖς παραμυθίοις τούτοις, ἀναφέρεται μήτηρ ἀνέμων, ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μάλιστα καὶ πάππος καὶ μάμμη. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἐμυθολόγουν ὅτι οἱ τέσσαρες κύριοι ἄνεμοι μητέρα εἶχον τὴν Ἠῶ, γεννήσασαν αὐτοὺς ἐκ τοῦ Ἀστραίου, [3] οἱ δὲ σφοδροὶ καὶ καταστρεπτικοί, οὓς ἐπροσωποποίουν, ἀποκαλοῦντες Ἅρπυιας, τὴν Ὠκεανίδα Ἠλέκτρην καὶ πατέρα τὸν Θαύμαντα. [4] Κατὰ δὲ τὸν Ῥὶγ Βέδαν μήτηρ τῶν Ἀνέμων (Μαροὺτ) ἦν ἡ Νεφέλη ἢ Ἀγελὰς (Pr̥çni). [5] — Τὸ ἑλληνικὸν παραμύθιον, διαφέρον κατὰ τοῦτο τῶν εὐρωπαϊκῶν, ἀναφέρει πολλοὺς Ἀνέμους καὶ οὐχὶ ἕνα· μάλλιστα διαιρεῖ τούτους εἰς ἄρρενας καὶ θήλεις, κατὰ τὸ

1 Κατά τι ῥωμουνικὸν παραμύθιον τῆς Τρασυλβανίας, θέλων νὰ εὕρῃ τις τὴν Ῥουσουλίνα, ἐρωτᾷ τὴν ἁγίαν Κυριακήν· αὕτη προσκαλεῖ τὰς μελίσσας αὐτῆς (ἡμέρας;)· ἐκ τῶν τριάκοντα αἱ εἴκοσι καὶ ἐννέα οὐδὲν ἐγίνωσκον· μετ' οὐ πολὺ ὅμως φθάνει ἡ τριακοστή, ἐρχομένη ἐκ τῆς κατοικίας τῆς Ῥουσουλίνας, ὅπου καὶ ὁδηγεῖ τὸν ζητοῦντα. (Ausland 1856 σ. 500).—Ἐν παραμυθίῳ τῆς Σιλεσίας ἀναφέρεται, ὅτι εἷς ζητῶν τὴν εἰς περιστερὰν μεταμορφωθεῖσαν ἀδελφήν του, ὁδοιπορεῖ καὶ φθάνει ἐπὶ τέλους εἴς τινα κατοικίαν, ὅπου ὑποδέχεται αὐτὸν ἡ μήτηρ τοῦ Ἀνέμου, ἔρχεται κατόπιν δ' Ἄνεμος, θέλει νὰ φονεύσῃ τὸν ξένον, ἡ μήτηρ κατευνάζει αὐτόν. Ἀλλ' οὐδὲν δύναται ὁ Ἄνεμος, ὁ δ' ἀδελφὸς μόνον ἐν τῇ ὑπὸ τούτου ὑποδειχθείσῃ κατοικίᾳ τοῦ Ἡλίου ὁδηγεῖται δεόντως περὶ ἀνευρέσεως τῆς ἀδελφῆς (Zeitschrift f. deutsche myth. u. sittenk. I. σ. 311 κε).—Ἐν ἑτέρῳ ἐνετικῷ, γυνὴ ἀναζητοῦσα τὸν σύζυγόν της μεταβαίνει εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Ἑσπέρου, ὑπὸ τούτου δὲ παραπέμπεται εἰς τὸν Ἥλιον καὶ ὑπὸ τούτου εἰς τὸν τὰ πάντα εἰδότα Ἄνεμον. Ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀνέμου, κρύπτεται κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ὅπως μὴ οὗτος τὴν φάγῃ καὶ εἶτα πληροφορεῖται ἐπακριβῶς περὶ τοῦ μέρους, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ὁ σύζυγος. (Jahrbuch. f. roman. u. engl. Liter. τ. VII σ. 251—252). Ὅμοια εἶναι καὶ γερμανικὰ παραμύθια (Kuhn. u. Schwartz, Maerk. Sagen. σ. 282 κε. Ἄνεμος, Ἥλιος καὶ Σελήνη.—Πρβλ. Grimm, Kindermaerchen εἰς ἀρ. 88 καὶ 127).—Πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα παραμύθια δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς κύκλον εὐρύτερον, ἐν ᾧ ἐρωτήσεις πρὸς τὸν Ἥλιον, τὴν Σελήνην, τὰ Ἄστρα, τοὺς Ἀνέμους κλπ.

2 Περὶ τῆς ἀδηφαγίας τῶν ἀνέμων βλ. Grimm, D. M. σ. 602 —Schwartz, Heutiger Volksgl σ. 27.—Ὁ Αἴολος μετὰ τῶν τέκνων του παρίσταται ἐν Ὀδυσσείᾳ (Κ.) εὐωχούμενος διαρκῶς· οἱ Ἄνεμοι δαίνυνται εἰλαπίνην παρὰ τῷ Ζεφύρῳ ἐν Ἰλιάδι (Ψ, 201).

3 Ἡσιοδ., Θεογον. 378 κε. «Ἀργέστην, Ζέφυρον, Βορέην τ' αἰψηροκέλευθον Καὶ Νότον.» Ἴσως ὅμως Ἀργέστης εἶναι ἐπίθετον τοῦ Ζεφύρου (ἀργέστην Ζέφυρον) καὶ οὐχὶ ὁ ἄνεμος εὖρος.

4 Ἡσιοδ., Θεογ. 265 κε.

5 Rig—Veda, Ὕμν. 37, 9 καὶ ἀλλ. μεταφρ. Benfey ἐν Orient. u. Occident τ. I σ. 388.

γένος τῶν ὀνομάτων αὐτῶν· παρὰ τὴν ἰταλικὴν Τραμοντάνα, ἀναφέρεται καὶ ὁ ἑλληνικὸς Βοριᾶς, ὁ δὲ Νότος μεταβάλλεται εἰς κόρην Νοθιά.[1] Κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἐκτὸς τῶν ἀρρένων, ὑπῆρχον καὶ θήλεις, προσωποποίησις τῶν μαλακῶν αὐρῶν, *ἀῆται*, *θυῖαι*, aurae, οὐχὶ σπανίως ἀναφερόμεναι ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ ἀπεικονιζόμεναι ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς τέχνης, ὡς γυναῖκες, ἔχουσαι ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν δίκην ἱστίου κολπουμένην ἐσθῆτα ἢ πέπλον.[2] Ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ (Κ.) ἀναφέρονται ἓξ υἱοὶ καὶ ἓξ θυγατέρες τοῦ ταμίου τῶν Ἀνέμων Αἰόλου, σφόδρα ὅμως ἀμφιβάλλεται ἂν διὰ τούτων ἐννοοῦνται οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ αὖραι.

Ἐκ τῶν ἀνέμων κυριώτατος θεωρεῖται ὁ Βορρᾶς, καὶ οὗτος προσωποποιεῖται καὶ συχνότερον τῶν λοιπῶν ἀναφέρεται ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἰδίως ᾄσμασιν. Ἐνίοτε μετὰ τοῦ Βορρᾶ ἀναφέρεται καὶ ὁ Νότος, ὁ καταχέων βροχὴν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ ἐκεῖνος *ρεμμονίζει* τὸ χαλάζι. Τούτους ἀμφοτέρους ὑπελάμβανον καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὡς τοὺς κυριωτάτους τῶν ἀνέμων· «ἐπὶ τῶν πνευμάτων λέγεται τὰ μὲν βόρεια, τὰ δὲ νότια, τὰ δ' ἄλλα τούτων παρεκβάσεις,» κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη.[3] «Εἰσὶ δέ τινες, οἵ φασιν δύο τοὺς κυριωτάτους ἀνέμους, βορέαν καὶ νότον, τοὺς δὲ ἄλλους κατὰ μικρὰν ἔγκλισιν διαφέρειν.»[4] Ἐν Ἰλιάδι ὁ Ἀχιλλεὺς εὔχεται ἐπικαλούμενος τοῦ Βορέου καὶ τοῦ Ζεφύρου καὶ ὑπισχνούμενος αὐτοῖς θυσίας·[5] ἐκ πάντων δὲ τῶν ἀνέμων μόνοις τῷ Βορρᾷ καὶ τῷ Ζεφύρῳ ἀνήγειρον ἰδίᾳ βωμούς.[6]

Ὁ Πίνδαρος ἀπεκάλει τὸν Βορέαν *βασιλέα ἀνέμων*,[7] ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς λαὸς *Κὺρ Βοριά*·[8] ἐνίοτε οἱ ναυτικοὶ ἐπονομάζουσιν αὐτὸν καὶ *Γέρο*· «*Γέρο Βοριᾶ* ἀρμένιζε καὶ *Νότο παλληκάρι*» παραγγέλλει ναυτική τις παροιμία. Οὕτω καὶ οἱ Φρείσιοι (Friesen) ἐπονομάζουσι τὸν Βορειοδυτικὸν ἄνεμον Uald (γέροντα)[9] καὶ old (γέροντα) ἐν γένει οἱ ναυτικοὶ τῆς Ἄρκτου, ὁπόταν ἀτάκτως πνέων ἐξαπατᾷ τοὺς ναυτιλλομένους.[10]

Ὁ Βοριᾶς νομίζεται ὀξὺς καὶ ὀργίλος, πικρὸς[11], δεινῶς κολάζων τοὺς περιφρονοῦντας τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ψάλλεται τὸ

1 Οὕτω καὶ ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Ἐρλάγγης «Νοτία.» (Βλ. σ. 670). Ἐν Πελοποννήσῳ νοτιὰ καλεῖται ἡ ὑγρασία, ἣν ἐπιφέρει πνέων ὁ καιρὸς Νοτιᾶς· (ἐκ τούτου καὶ ῥῆμα νοτίζω, νοτισμένος).

2 «Aurae velificantes sua veste.» Plin., 36, 29.—Πρβλ Stephani, Compte rendu. St. Petersb. 1862 σ. 11 κε. Ὁμοίως Αὖραι ἐποχούμεναι κύκνων (Gerhard, D. u. Forschungen 1858 τ. 119,2· 120,3) παρὰ Preller. Griech. Mythol. τ. I σ. 388 γ' ἐκδ.

3 Ἀριστοτελ., Πολιτ. Δ', 3, 4.

4 Στράβ. 29.—Βλ. καὶ Isid., Orig. 13, 11. «Ex omnibus autem ventis duo cardinales sunt: Septentrio et auster.»

5 Ἰλιάδ. Ψ, 195.

6 Maury, Hist. des religions de la Grèce τ. I. σ. 167. — Preller, Gr. Myth. I σ. 389 (Ναοὶ καὶ βωμοὶ τοῦ Βορέου ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸν Ἰλισὸν, ἐν Μεγάλῃ πόλει καὶ ἐν Θουρίοις).

7 Πινδαρ., Πυθ. Δ' 181 (322).

8 Καὶ παρὰ Γερμανοῖς ἐνίοτε: «Herr Nord.» Holmbaum παρὰ Schwartz, Nat II σ. 77.

9 Mannhardt, Germ. Myth. σ 143.

10 Schwartz, Naturan. II σ. 78.

11 «Φύσα βαριά, πικρὲ Βοριᾶ, γιὰ νἄγριέψ' ἡ λίμνη» (Ἀραβαντ., Δημ. ᾄσμ. Ἠπείρ. σ.11).

ᾄσμα περὶ τοῦ Κὺρ Βοριᾶ, τοῦ βυθίσαντος τὸ πλοῖον ὑπερόπτου πλοιάρχου Μίαν τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος τούτου, πελοποννησιακὴν, ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τοῖς Νεοελληνικοῖς ἀναλέκτοις. [1]

'Ο κὺρ Βοριᾶς παρέγγειλε cὅλων τῶν καραβιῶνε:
—«Καράβια, 'ποῦ εἶστε 'ς τὸ 'γιαλὸ, οὖλα λιμάνι πιάστε.»
Τοῦ κὺρ 'Ανδριᾶ τὸ κάτεργο δὲ θέλει γιὰ νὰ πιάσῃ.
—«Δέ σε φοβοῦμαι, κὺρ Βοριᾶ, 'ς τὸ νοῦ μου δέ σε βάνω.
τ' ἔχω ἀντέναις προύντζιναις, κατέρτια ἀσημένια,
ἔχω μεταξωτὰ πανιὰ, τῆς Μάλτας τὰ μετάξια,
ἔχω τοὺς ναύτας διαλεκτοὺς, κι' ἀτός μου παλληκάρι·
ἔχω καὶ τρία μουτσόπουλα, γνωρίζουν τοὺς ἀέρες·
τὤνα γνωρίζει τὸ γαρμπὴ, τἄλλο τὸ λεβαντίνι,
τὸ τρίτο τὸ καλλίτερα τὸν κὺρ Βοριᾶ γνωρίζει.
'Αναίβα, βρὲ ναυτάκι μου, 'ς τὰ μεσανὸ κατάρτι,
ξαγνάντεψε τριγύρω σου, τὸ τί καιρὸς λαλάει.»
Παιζογελῶντ' ἀναίβαινε, κλαίγοντα καταιβαίνει, [2]
κι' ὥστε νά το βωτήσουνε νὰ τούς το 'μολογήσῃ,
γιόμισ' ἡ θάλασσα πανιὰ κι' ὁ ἄμμος παλληκάρια. κλπ.

Καθ' ἑτέραν παραλλαγὴν τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος, τῆς Στερεᾶς 'Ελλάδος,

Βαρὺς Βοριᾶς ἐφύσησε, φόβος τῶν καραβιῶνε,
κι' ὅσα καράβια τἄκουσαν, ἄραξαν 'σὲ λιμνιῶνα.
κ' ἕνα καράβι κρητικὸ 'ς τὸ νοῦν του δὲν τὸ βάνει·
—«Δέ σε φοβοῦμαι, βρὲ Βοριᾶ, κτλ.» [3]

Κατά τινα τέλος κρητικὴν παραλλαγὴν ὁ Βοριᾶς ἀναγγέλλει οὐχὶ εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλ' ἀνὰ τὰ ὄρη εἰς τὰς ποίμνας, ὅτι θὰ πνεύσῃ λάβρος, καὶ βοσκὸς ἀλαζὼν εἶναι ὁ ὑπ' αὐτοῦ τιμωρούμενος.

'Ο κὺρ Βοριᾶς ἐμήνυσε μαντάτα 'ς τσῆ μαδάραις,
—«Τὰ ζᾶ μαζώνετε, βοσκὸ, καὶ νὰ χιονίσει θέλω» [4] κλπ.

'Εν ᾄσματι, τοῦ ἀκριτικοῦ πιθανῶς κύκλου, ὁ Βοριᾶς ὑποτίθεται ὀργιζόμενος, διότι ἰταμῶς προσεκλήθη ὑπὸ νεάνιδος νὰ πνεύσῃ λεῖος καὶ μαλακός.

'Εκεῖ 'ποὔλεγε κ' ἔκλαιγε, ἕνας βοριᾶς σηκώθη.
—«'Αγάλλι' ἀγάλια, κὺρ Βοριᾶ, μὴν 'πάρῃς τὸ λινάρι κλπ.»
κι' ὁ κὺρ Βοριᾶς, 'σὰν τἄκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη
καὶ πέρασε πολὺ πολὺ, τῆς 'πῆρε τὸ λινάρι κτλ. [5]

1 Νεοελλ. 'Αναλ. τ. Ι σ. 89.

2 'Ο στίχος οὗτος ὁμοιάζει, κατὰ σύμπτωσιν ἀναμφιβόλως, ἑτέρῳ βρετανικοῦ (τῆς Γαλλίας) ᾄσματος, καθ' ὃ Νέος τις ἀκόλουθος, διαταχθεὶς νὰ ἀναβῇ εἰς κωδωνοστάσια καὶ ἴδῃ τίς κρούει τοὺς κώδωνας, «'Αναβαίνων ἐτραγῴδει φαιδρῶς· καταβαίνων ἔτρεμε σφοδρῶς» διότι οἱ κώδωνες ἐκρούοντο αὐτομάτως, ἐκ θαύματος. (Villemarqué, Chants popul. de la Bretagne 1846 τ. II σ. 53.)

3 'Ιατρίδου, Συλλ. δημ. ᾀσμ. σ. 19.

4 Jeannaraki, ἀρ. 407 σ. 110.

5 Βύρων τ. Β' σ. 435—436.

Ἐν γένει ὁ Βορρᾶς περιγράφεται ὡς ἄγριος ἀνὴρ, κελώριος, δύσκολος, πάντοτε *γουρλώνων* τὰ 'μάτια, τὰ πάντα βίᾳ πράττων. [1] Παραπλήσιαί εἰσι καὶ αἱ ἀπεικονίσεις τοῦ ἀνέμου τούτου ἐπὶ καλῶν ἀγγείων, ἀττικῆς τέχνης, ἐφ' ὧν ἀπεικονίσεις τῆς ἁρπαγῆς τῆς Ὠρειθυίας· ὁ Βορρᾶς παρίσταται ἐν τούτοις ἄγριον βλέπων, αὐχμηροκόμης καὶ μεγαλοπτέρυγος. [2] Τὸ βίαιον τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ διδάσκει καὶ ὁ αἰσώπειος μῦθος περὶ ἔριδος τοῦ Βορέου πρὸς τὸν Ἥλιον[3], ὃν γινώσκει ὁ λαὸς εἴτε ἐκ παραδόσεως, εἴτε ἐκ διδασκαλίας. Ὁ Βορέας καὶ Ἥλιος ἤρισάν ποτε περὶ δυνάμεως, ἀπεφάσισαν δὲ νὰ πονείμωσι τὴν νίκην ἐκείνῳ, ὅστις ἤθελε δυνηθῆ *νάρπάξῃ τὴν κάπαν* τοῦ χωρικοῦ· πρῶτος *ἐφύσηξεν* ὁ Βορρᾶς ἀπὸ πρωΐας μέχρι μεσημβρίας· ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε, διότι ὅσῳ σφοδρότερον *ἐφύσαε*, τόσῳ ὁ χωρικὸς *ἐμάζευε τὴν κάπαν του*, μέχρις ὅτου ἀποκαμὼν ὁ Βορέας κατέπαυσε πνέων. Περὶ μεσημβρίαν ἤρξατο ὁ Ἥλιος, προσλάμπων τὸ πρῶτον μετρίως· ὁ χωρικὸς *ἀμόλαε τὴν κάπαν του* βαθμηδόν, καὶ ἐπιταθέντος τοῦ καύματος *τὴν ἔβγαλεν* ὅλως διόλου. Ὁ Ἥλιος ἐνίκησε καὶ ἔκτοτε ὁ Βορρᾶς δὲν ἐρίζει πλέον πρὸς αὐτόν. [4]

Κατά τι παραμύθιον θηραϊκὸν τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ. Ν. Πεταλᾶ, ὁ *Κὺρ Βοριᾶς* κατοικεῖ μετὰ τῆς *μητρός του μαγίσσης εἰς παλάτιον*, ἔνθα εὕρηται καὶ τὸ *ἀθάνατο νερό*, ὑπάρχει ἐν τῷ παλατίῳ *ἡλιακόν*, ὁπόθεν βλέπει τις ὅλον τὸν κόσμον καὶ ὅλα τὰ βασίλεια, ἀλλὰ τοσοῦτον ὑψηλόν, ὥστε καὶ μέχρι τοῦ μέσου τῶν κλιμάκων μόνον ἀνερχόμενός τις καταλαμβάνεται ὑπὸ φόβου ἀκατασχέτου. Μία Βασιλοποῦλα μεταβαίνει ἐκεῖ, εἰς ἄνδρα μεταμφιεσμένη πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἀθανάτου νεροῦ· ἡ δὲ μάννα τοῦ Βοριᾶ τὴν παρουσιάζει αὐτῷ, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ὁμοίοις παραμυθίοις, ὑποσχεθέντι προηγουμένως ὅτι δὲν θὰ τὴν κακοποιήσῃ· ὁ κὺρ Βοριᾶς ὑποπτεύεται ὅτι εἶναι κόρη, περὶ τούτου ὅμως βεβαιοῦται μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῆς· ἀσθενεῖ βαρέως, καὶ *περιστέρια μαγικά*, ἁρπάσαντα τὴν κόρην ἐκ τοῦ παλατίου αὐτῆς, τὴν φέρουσιν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Βοριᾶ. Τότε αὐτὸς ἀνερρώσθη, καὶ ἀπὸ *ἀγρίου ἀνδρὸς* μετεμορφώθη εἰς ὡραῖον βασιλόπουλον, διότι ἡ Μοῖρά του ὥριζε νἀνακτήσηται τὴν μορφὴν ταύτην, εὐθὺς ὡς εὑρεθῇ νέα πρόθυμος νά τον ὑπανδρευθῇ.—Σημειωτέον, ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ παραμυθίῳ ὁ κὺρ Βοριᾶς οὐδαμῶς παρίσταται ὡς προσωποποίησις τοῦ Ἀνέμου· ὁ ἀρχικὸς μῦθος ἠλλοιώθη οὐσιωδῶς, οὕτω δὲ μεταπλασθὲν τὸ παραμύθιον ἀνάγεται εἰς τὸν κύκλον ἐκεῖνον τῶν παραμυθίων, ὧν πλεῖστα εὕρηνται παρὰ διαφόροις λαοῖς, καθ' ὃν ὁ ἥρως καταδικασθεὶς νὰ φέρῃ μορφὴν ὑποδεεστέρου ὄντος ἀναλαμβάνει τὴν προτέραν περικαλλει μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν ὡρισμένων τινῶν τύπων.

Ὁ Νότος, ὁ ἀναφερόμενος ἐνίοτε ὡς σύντροφος τοῦ Βοριᾶ, περιγράφεται

1 Ν. Ἑλλ. 35.
2 Βλ. Preller, Gr. Myth. I, 387 (370).
3 Αἰσ. μυθ. 396 καὶ σ. 201 Κορ. 82, 82 6 Halm.
4 Ν. Ἑλλ. 35.

ἥμερος καὶ οὐδέποτε βιαίως ἐργαζόμενος ἀλλὰ πάντοτε ἠρέμα· διότι ὁ ἄνεμος οὗτος ἐν Ἑλλάδι, πρᾷος πάντοτε ἀπὸ τῆς θαλάσσης πνέων, μαλακύνει μὲν τὴν τοῦ χειμῶνος δριμύτητα, κατατήκει δὲ τὰς χιόνας καὶ τὸν παγετόν. Ἐν τῇ δημώδει παροιμίᾳ, ἧς ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, ὁ Νότος ὀνομάζεται *παλληκάρι*· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ζωγραφίᾳ τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, τῇ ἀπεικονιζούσῃ τοὺς τέσσαρας κυρίους ἀνέμους, ὁ Νότος μόνος παρίσταται νέος καὶ ἀγένειος, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ γέροντες καὶ πωγωνοφόροι. [1]

Ἀνωτέρω ἐν τοῖς περὶ Καταγίδων ἐμνημονεύσαμεν μύθους τινὰς περὶ τοῦ Καταιβατοῦ, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀνέμου τῶν Ἀρχωβιτῶν (ἐν ἐπαρχίᾳ Λεβαδείας). Ὁ Καταιβατὸς οὗτος εἶναι γέρων πολιόθριξ, ἄγριος· κατοικεῖ ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ, εἰς *κρουσταλλένιο παλάτι*. Ὅταν μετὰ τὴν πάλην πρὸς τοὺς ἄλλους Καιρούς, νικητὴς ἀναδεικνύμενος, ἀναπαύηται καθήμενος ἐν τῷ παλατίῳ του, διὰ μόνης τῆς ἀναπνοῆς αὐτοῦ παράγει τὰς καταιγίδας καὶ τὸν πάγον· τὸ *Ἀπόγειο*, ἡ περὶ τὸν Μάρτιον μάλιστα πνέουσα παγετώδης αὔρα εἶναι ἡ ἀναπνοὴ τοῦ Καταιβατοῦ. Παραπλησίαν εἰκόνα τοῦ δαίμονος τοῦ Ἀνέμου εὑρίσκομεν καὶ ἐν τῇ σκανδιναυικῇ μυθολογίᾳ. Κατὰ τὴν Ἔδδαν, ἐν τῇ βορειοτάτῃ ἄκρᾳ τοῦ οὐρανοῦ κάθηται γίγας, Hraeswelgr (πτωματοβόρος) καλούμενος. Ἔχει οὗτος μορφὴν ἀετοῦ, καὶ ὅταν προσπαθῇ νὰ πετάσῃ, πνέῃ ἄνεμος ἐκ τῆς κινήσεως τῶν πτερύγων αὐτοῦ. [2]

Ἡ βυζαντινὴ γραφικὴ ἀπεικόνιζε τοὺς ἀνέμους διὰ κεφαλῶν, ὧν τὸ στόμα στρογγυλούμενον, ἐκφυσᾷ ἀνέμους· αἱ κεφαλαὶ αὗται φέρουσι καὶ δύο μεγάλας πτέρυγας, εἰς ἔνδειξιν τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου. [3] Ὡς κεφαλαὶ πτερωταὶ φυσῶσαι ἁπλῶς ἐκ τοῦ στόματος ἢ εἰς κέρας παρίσταντο οἱ ἄνεμοι ἐν μνημείοις τῆς χριστιανικῆς τέχνης, πρὸ πάντων μέχρι τοῦ Θ' αἰῶνος. [4] Ἔκτοτε αἱ παραστάσεις αὗται μέχρι τοῦ Ις' αἰῶνος κατέστησάν πως ποικιλώτεραι. [5] Ἐν τῷ ὡρολογίῳ Κυρρήστου οἱ ὀκτὼ ἄνεμοι ἀπεικονίζονται πτερωτοὶ καὶ ὁλόσωμοι. Πτέρυγας ἀνέμων ἀναφέρουσι καὶ Ἕλληνες ποιηταί, [6] πτερωταὶ δ' ἦσαν αἱ θεότητες τῶν Ἀνέμων τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, οἱ Ἄνεμοι, οἱ Βορεάδαι, αἱ Ἅρπυιαι, ὁ Ἑρμῆς. [7] Παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ὅμως λαῷ, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον εἰξεύρομεν, τοιαύτη παράστασις περὶ πτερύγων ἀνέμων ἐστὶν ἄγνωστος.

(Ἕπεται τὸ τέλος).

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ.

1 Didron εὐθ. ἀν.

2 Dämisaga, 18.—Simrock, Deutsche Mythol. § 16 σ. 31 δ' ἐκδ.

3 Didron ἔνθ. ἀν.

4 Piper, Mythol. der christl. Kunst. I, 2 σ. 440—443.—Grimm, D. M. σ. 525 δ' ἐκδ.

5 Piper, σ. 443—457.

6 Βλ. Νονν., Διον. Β, 181.—Πτέρυγες ἀνέμων ἀναφέρονται καὶ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ μυθολογίᾳ (Piper, αὐτ. σ. 438) ὡς καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ. (Πρβλ. Simrock, D. M. σ.33 § 16 δ' ἐκδ.—Grimm, D. M. σ. 526—528 δ' ἐκδ.)

7 Βλ. καὶ Roscher, Hermes der Windgott σ. 35.—Schwartz, II σ. 47—49.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ

ΜΙΜΟΣ

ΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΡΕΙΣ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ

ΔΙΔΑΧΘΕΙΣ

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΚΗΝΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΘΕΡΙΝΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΟΡΦΕΩΣ

ΤΗι 16 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1880.

ΠΡΟΣΩΠΑ.

Ἀνακρέων	Δ. Ταβουλάρης
Ἴβυκος	Γ. Πετρίδης
Σιμωνίδης	Ν. Καρδοβίλλης
Φερεκύδης	Σ. Ταβουλάρης
Ναυσιτέλης	Π. Λαζαρίδης
Μαιάνδριος	Γ. Δρακόπουλος
Δημοκήδης	Κ. Βερίνης
Λοκρέων	Ε. Βούλγαρης
Εὐπαλῖνος	Π. Λαζαρίδης
Θράσων	Γ. Νικηφόρος
Τενθρηδὼν	Κ. Λαμπρόπουλος
Στρούθων	Π. Ροῦσος
Δάφνη	Σ. Ταβουλάρη
Λαγίσκα	Ι. Νικηφόρου
Πετάλη	Μ. Δρακοπούλου

Αὐλικοί, Φρουροί, Δοῦλοι.

Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Σάμῳ ἐν ἔτει 525 π. Χρ.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

Ἡ καλύβη τοῦ Ἀνακρέοντος. Εἰς τὸ βάθος φαίνεται διὰ τοῦ ἐξώστου ὁ κῆπος. Ἀναδενδρὰς ἑλίσσεται περὶ τοὺς κορμοὺς τῶν δένδρων ὄπισθεν τοῦ δρυφράκτου, ὅπερ εἶνε πρὸ τοῦ ἐξώστου καὶ κατὰ τὸ δεξιὸν αὐτοῦ φαίνεται τῆς καλύβης ἡ εἴσοδος μεταξὺ δύο κτελεῶν. Ἐπὶ τῆς τρίτης θέσεως ἀριστερᾷ κυκλοτερὲς ἰκρίον, ἐφ' οὗ ἀνθέων γάστραι· ἐκ τοῦ κέντρου ὑψοῦται κίων δωρικοῦ ρυθμοῦ· ἐπὶ τούτου ὁ Ἔρως τοῦ Γιτιάδα. Πρὸ τοῦ ἰκρίου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πρώτης θέσεως στρογγύλη τράπεζα, ἐφ' ἧς πιθάκνιον, χοεῖς καὶ κύπελλα. Παρὰ τὸ ἰκρίον δεξιᾷ, καὶ ἀριστερᾷ τῆς εἰσόδου ἄλλη στρογγύλη τράπεζα. Ἐπὶ τῆς δευτέρας θέσεως δεξιᾷ καὶ σχεδὸν κατὰ τὸ μέσον τῆς σκηνῆς βωμὸς ἀνθοστόλιστος· ὄπισθεν αὐτοῦ κίων ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ἐφ' οὗ ὁ πολιοῦχος τῆς Σάμου θεός. Ἐπὶ τοῦ κίονος τούτου εἶνε ἀνηρτημένη βάρβιτος. Ἐπὶ τῆς πρώτης θέσεως δεξιᾷ μικρὸν ἀνάκλιντρον ὑπὸ ψάθης κεκαλυμμένον, ὄπισθεν τοῦ ἀνακλίντρου κίων ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, ἐφ' οὗ ἡ Ἀφροδίτη τοῦ Βουπάλου. Ἀριστερᾷ μεταξὺ τῆς τραπέζης καὶ τοῦ ἰκρίου θύρα· κατέναντι τῆς θύρας ταύτης δεξιᾷ μικρὸς ἐξώστης, δι' οὗ φαίνεται τοῦ Αἰγαίου ἡ θάλασσα καὶ ὁ λιμὴν τῆς Σάμου. Πάπυροι καὶ μουσικὰ ἐργαλεῖα πανταχοῦ. Οἱ κίονες εἶνε ἀνθοστόλιστοι, ὡς καὶ πᾶσα γωνία καὶ πᾶσα τράπεζα. Κατὰ γῆς κάδοι καὶ πιθάκνια· εἰδώλια παρὰ τὰς τραπέζας καὶ ἐπί τινων εἰδωλίων ἀμφορεῖς.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΣΤΡΟΥΘΩΝ διερχόμενος τὴν σκηνὴν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ κρατῶν πινάκια, καθ' ἣν στιγμὴν εἰσέρχεται ὁ **ΘΡΑΣΩΝ** διὰ τοῦ βάθους.

Θράσων

Αἴ, Στρούθων, ποῦ, ποῦ εἶνε; τρώγουν;

Στρούθων στρεφόμενος

Τώρα!

Θράσων περιδεής

Τί;

Στρούθων

Πῶς ἤργησας;

Θράσων

Τί λέγεις; ἔφαγαν λοιπόν;

Στρούθων

Πρὸ τόσης ὥρας.

Θράσων ἄπελπις· ἰδίᾳ

Ἆ, ἐγὼ ταλαίπωρος

Στρούθων βλέπων ἀριστερᾷ.

Ἰδού, ἀκούεις; ἔρχονται.

(Ἐξέρχεται δεξιᾷ.)

Θράσων

Καὶ τὰ καινῶ!

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΘΡΑΣΩΝ, ΛΑΓΙΣΚΑ, ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ, ΠΕΤΑΛΗ, ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ.

Λαγίσκα

Ὁ Θράσων.

Πετάλη

Πῶς δὲν ἦσο εἰς τὸ πρόγευμα;

Θράσων γελῶν ἠλιθίως

Ναί, ναί, δὲν ἤμην.

Λαγίσκα

Ἆ, καὶ τί ἐπώλεσες.

Φερεκύδης

Ταρίχους, σκόμβρους, ἐρυθρίνους, κωβιούς

Θράσων ἀπομάσσων τὸν ἱδρῶτα αὐτοῦ.

Τί λέγεις, φίλε;
(Εἰς πᾶσαν φωνὴν στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ μέρος τοῦ λαλοῦντος καὶ ἀκούει ὡς ἀπεγνωκώς.)

Σιμωνίδης

Φάσσας, νήσσας, ὄρτυγας.

Λαγίσκα

Χοιρείους ἐγκεφάλους.

Πετάλη

Ὕδνα, ἥπατα.

Φερεκύδης

Τυρὸν, πλακοῦντας, μῆλα, σῦκα, πέπονας.

Θράσων ἄπελπις

Ὢ, δὲν ἀντέχω!

Σιμωνίδης

Ἆ, ἐφάγαμεν λαμπρά.

Θράσων ἰδίᾳ.

Κ' ἐγὼ νὰ εἶμαι νῆστις· ἆ, ὁ ἄθλιος!

Φερεκύδης ὡσεὶ ἀναζητῶν τινα

Ἀλλὰ ὁ Ἀνακρέων ποῦ ἐπῆγεν; αἴ;
(Βαίνει πρὸς τὸ βάθος)

Θράσων πίπτων ἐπὶ πιθάκνης δεξιᾷ
Θεοί!
(Μένει σύννους καὶ περίλυπος)

Σιμωνίδης

Ἀλλάσσει τὰς χορδὰς τῆς λύρας του

Πετάλη βλέπουσα τὸν Ἀνακρέοντα

Ἰδοὺ ὁ Ἀνακρέων.

Λαγίσκα τρέχουσα πρὸς αὐτόν.

Ἔλα, φίλτατε.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΑΝΑΚΡΕΩΝ**

Ἀνακρέων βλέπων πρὸς τὰ δεξιὰ

Αἴ, Στρούθων, φέρε οἶνον.

Λαγίσκα

Ναί, νὰ πίωμεν.

Ἀνακρέων περιπτυσσόμενος αὐτήν.

Ὤ, σὺ, Λαγίσκα, πόσον, πόσον σ' ἀγαπῶ.

Φερεκύδης γελῶν.

Ἆ, ναί.

Ἀνακρέων

Τί εἶπες;

Φερεκύδης

Τίς, ἐγώ; ἆ, τίποτε.

Ἀνακρέων

Δὲν τὸ πιστεύεις;

Φερεκύδης

Χὰχ, ἄχ, ἆ!

Ἀνακρέων

Πλὴν τί γελᾷς;

Φερεκύδης

Ἆ, τί ἀστεῖον!

Λαγίσκα

Σίγα σὺ, φιλόσοφε.

Φερεκύδης

Καὶ τὸν πιστεύεις;

Λαγίσκα

Τὸν πιστεύω, μάλιστα.

Φερεκύδης

Μεθ' ὅσα εἶπε καὶ εἰς ἄλλας.

Λαγίσκα

Ναί, ναί, ναί.

Ἀνακρέων μειδιῶν.

Καὶ τί ἐκ τούτου συμπεραίνεις, φίλτατε;
Ὁ βίος εἶνε ὅλος ἔρως δι' ἡμᾶς·
ἡ μία τώρα καὶ ἡ ἄλλη αὔριον,
δὲν εἶνε αὐτη; ἄλλη· οὕτω πάντοτε.

Σιμωνίδης ἀπορῶν

Πλὴν πόσους ἔχεις ἔρωτας, Ἀνάκρεον;

Ἀνακρέων.

Παιδίον!

Φερεκύδης

Πόσους ἔχει; τοῦτο ἐρωτᾷς;

Σιμωνίδης

Τρεῖς, πέντε, δέκα;

Φερεκύδης

Δέκα μόνον;

Πετάλη ἑνοῦσα τὰς χεῖρας.

Ὦ θεοί!

Ἀνακρέων τῷ Σιμωνίδῃ

Ἐὰν ν' ἀπαριθμήσῃς δύνασ' εὐχερῶς
τὰ λεῖα φύλλα, πλὴν ἐν ὥρᾳ ἔαρος,
τῶν δένδρων ὅλων ὅσα εἶν' ἐπὶ τῆς γῆς,
καὶ τῆς θαλάσσης τὰ μυρία κύματα,
αἴ, τότε μόνον πιθανῶς θὰ δυνηθῇς
τὸν ἀριθμὸν νὰ εὕρῃς τῶν ἐρώτων μου.
Θὲς πρῶτον πάντων εἴκοσιν ἐξ Ἀθηνῶν,
εἰς τούτους πρόσθες ἄλλους πεντεκαίδεκα.
Ἄ, ἐκ Κορίνθου θὲς ἐρώτων ὁρμαθούς,
διότι, ὡς γνωρίζεις ἢ ὡς ἤκουσας,
ἐν Ἀχαΐᾳ αἱ γυναῖκες αἱ καλαί.
Κατόπιν πρόσθες δισχιλίους ἔρωτας
ἐν Λέσβῳ, Ρόδῳ, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Καρῶν
καὶ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ τῇ ἀειθαλλεῖ.
Ἀρκοῦν; τί λέγεις; Καὶ δὲν ἀπηρίθμησα
οὐδὲ τὴν ἐν Συρίᾳ ὀλβιότητα,
οὐδὲ τοὺς πόθους ὅσους εἶδ' ἡ Κάνωβος,
οὐδὲ τὰς ἐρωμένας εἶπον τὰς πολλὰς
εἰς ὧν τοὺς κόλπους ἀνεπαύθην εὔχαρις
ἐν τῇ ὡραίᾳ Κρήτῃ, ὅπου τ' ἀγαθά,
ὅπου ἀπαύστως τῆς Παφίας ὁ υἱὸς
ἐποργιάζει ἐν μυρίαις πόλεσιν.
Τί θέλεις ἔτι καὶ πρὸς τί ν' ἀπαριθμῶ
τοὺς ἐν ταῖς χώραις τῶν Βακτρίων, τῶν Ἰνδῶν,
καὶ πέραν τῶν Γαδείρων τόσους ἔρωτας
δι' ὧν ἐτράφη ἡ ἐρῶσά μου ψυχή;

Φερεκύδης

Ἀκούεις, Σιμωνίδη;

Σιμωνίδης περιπτυσσόμενος τὴν Πετάλην

Ἄ, Πετάλη μου.

Θράσων ἰδίᾳ.

Καὶ νὰ μὴ ἔχω οὐδὲ ὄρτυγα ἐγώ!

Σιμωνίδης

Σέ, σὲ καὶ μόνην ἀγαπῶ, Πετάλη μου.

Λαγίσκα περιπτυσσομένη τὸν Ἀνακρέοντα

Ὦ, ἔχε ὅσους θέλεις πρώην ἔρωτας,
Ἀνάκρεόν μου· τί ἐκεῖνοι πρὸς ἐμέ;
Δὲν ἐξετάζω πόσαι σὲ ἠγάπησαν
κ' εἰς πόσας εἶπες λόγους πλήρεις ἔρωτος.
Τὸ παρελθὸν παρῆλθε· βλέπω τὸ παρὸν
καὶ ἡ χαρά μου εἶνε ὅτι μ' ἀγαπᾷς.

Ἀνακρέων ἀσπαζόμενος αὐτὴν

Ἄ, ναί, φιλτάτη, σ' ἀγαπῶ, Λαγίσκα μου.

Λαγίσκα ἐν ἐκστάσει

Ὦ, πόσον ἁρμονίως λέγεις τοῦτο σύ.
Λαλεῖς ἢ ψάλλεις; Ἄ, εἰπέ, ἐπέζησαν
ἐκεῖναι τὰς ὁποίας ἐγκατέλειψας;

Πετάλη

Λαγίσκα, τώρα πρέπει νὰ πηγαίνωμεν
διὰ νὰ μεταβῶμεν καὶ εἰς τὸν ναόν.

Λαγίσκα δυσθύμως

Ἄ, ὄχι· ἄφες. Φεύγομεν βραδύτερον.

Πετάλη

Ἀλλὰ θὰ εἶνε τότε; δὲν πιστεύω.

Λαγίσκα θλιβερῶς

Ἄ!

Σιμωνίδης

Πετάλη, φεύγεις;

Πετάλη

Πλὴν δὲν σᾶς τὸ εἴπομεν
ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐκ Μιλήτου σήμερον
ἡ Δάφνη; Κ' ἐννοεῖτε πόσον θέλομεν
νὰ ἴδωμεν κ' αἱ δύο τὴν περίφημον
ἑταίραν τῆς Μιλήτου.

Ἀνακρέων μετὰ περιεργίας

Καὶ θὰ εἶν' ἐκεῖ;

Πετάλη μεταβαίνουσα ἀριστερᾷ

Ἀναμφιβόλως· θὰ κοσμήσῃ τὸν βωμὸν τῆς Κυθερείας.

Φερεκύδης

Εἶν' ἡ κόρη εὔμορφος;

Πετάλη μορφάζουσα

Μοῦ... μοῦ...

Σιμωνίδης

Ὡραία λέγουν ὅτι εἶνε.

Φερεκύδης

Ναί;

Πετάλη

Καὶ τόσον ὄχι.

Λαγίσκα τῷ Ἀνακρέοντι

Ἀλλὰ δὲν θὰ φύγωμεν
ἐὰν δὲν ψάλῃς πρῶτον, φίλτατε.

Πετάλη

Ναί, ναί.

Ἀνακρέων ἀσπαζόμενος τὴν Λαγίσκαν

Νὰ ψάλω, φίλη τῆς ψυχῆς μου.

Λαγίσκα κροτοῦσα τὰς χεῖρας.

Τί χαρά!

(Ὁ Στρούθων κομίζει τὸν οἶνον.)

Φερεκύδης

Ὁ οἶνος.

Ἀνακρέων λαμβάνων κύπελλον

Κίρνα, Στρούθων, κίρνα.

Φερεκύδης

Πίωμεν.

Ἀνακρέων κατερχόμενος καὶ τείνων τὸ κύπελλον τῷ Στρούθωνι, ὅστις κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοῦ λόγους πληροῖ αὐτό.

Στεφάνους ἐξ ἀνθέων ἑτοιμάσωμεν
καὶ διὰ μύρτων διαπλέκοντες αὐτοὺς
τὰ μέτωπά μας εὐφροσύνως στέψωμεν
τῷ Διονύσῳ ἄγοντες τὴν ἑορτήν.
Θὰ ἐξυμνήσω ἔνθους καὶ τὸν Ἔρωτα
τὸν τοξαλκέτην παῖδα τῆς Κυπρογενοῦς,
ὃν περιστέφει μίτρα πολυάνθεμος.
Ὁ Ἔρως εἶνε ὁ δυνάστης τῶν θεῶν,
αὐτός, αὐτὸς δαμάζει καὶ τὸν ἄνθρωπον!

(Ἡ μὲν Λαγίσκα στέφει τὸν Ἀνακρέοντα ὅστις πίνει ἀμυστί, ἡ δὲ Πετάλη τὸν Σιμωνίδην, ὅστις πίνων μορφάζει)

Φερεκύδης ἀποβάλλων τὸν στέφανον, ὃν ἡ Λαγίσκα ἔθετο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ

Τί; στέφανον μοὶ δίδεις;

Λαγίσκα

Πλὴν θὰ πίωμεν;

Φερεκύδης

Φοβεῖσαι μὴ μεθύσω;

(Ρίπτων μακρὰν αὐτοῦ τὸν στέφανον καὶ καγχάζων)

Χὰχ, ἄχ, ἄχ, ἄχ, ἆ!

Πάντες

Εὐοῖ, εὐάν!

Λαγίσκα

Ἡ τέρψις, φίλοι, μεθ' ἡμῶν.

(Πίνουσιν ἅπαντες)

Ἀνακρέων

Ὁπόταν πίνω οἶνον πᾶσα μέριμνα
καὶ πᾶσα σκέψις ἄλλη ἀφανίζεται.
Τί πρὸς ἐμὲ οἱ πόνοι καὶ οἱ στεναγμοί;
πρὸς τί νὰ κλαίω περὶ πάντων μεριμνῶν;
Κ' ἐὰν δὲν θέλω, θ' ἀποθάνω πάντοτε·
τί νὰ πλανῶμαι ἀπολλύμενος καιρόν;
Ἐμπρός, ἐμπρὸς τὸν οἶνον τὸν εὐφρόσυνον
τὸν τοῦ καλοῦ Λυαίου πίωμεν λοιπόν,
διότι ἐν τῇ μέθῃ φροῦδαι γίνονται
κ' αἱ σκέψεις κ' αἱ φροντίδες καὶ αἱ μέριμναι.

(Πίνουσιν ἅπαντες)

Θράσων ἰδίᾳ.

Καλλίτερον θὰ ἦτο ἂν ἐτρώγαμεν.

(Πίνει ταχέως καὶ ρίπτει τὸ κύπελλον)

Σιμωνίδης ἀπορῶν

Ὁπόσον οἶνον πίνεις, ὦ Ἀνάκρεον.

Ἀνακρέων εὐθύμως

Ἡ γῆ, ὦ φίλε, πίνει δρόσον, ὑετούς,
τὴν γῆν τὰ δένδρα πίνουν καὶ αὐξάνουσιν,
ὁ πόντος πίνει ἀναρίθμους ποταμούς,
ὁ ἥλιος τὸν πόντον, καὶ τὸν ἥλιον
πίν' ἡ σελήνη ὅπως νύκτωρ σελαγῇ.
Ἀφοῦ τὰ πάντα πίνουν ἐν τῷ σύμπαντι
πρὸς τίνα λόγον νὰ μὴ πίνω καὶ ἐγώ;

Σιμωνίδης τῷ Φερεκύδει
Διδάσκαλε, εἰς ταῦτα σὺ τί ἀπαντᾷς;

Φερεκύδης βαίνων πρὸς τὴν τράπεζαν γελῶν
Τί ἀπαντῶ;

Σιμωνίδης
Τί λέγεις;

Φερεκύδης πληρῶν τὸ κύπελλον αὐτοῦ.
Τώρα, πρόσμεινον.
Ἰδού, ὦ Σιμωνίδη, ἡ ἀπάντησις.
(Πίνει ἀμυστί)

Σιμωνίδης ἀπορῶν
Καὶ σύ;

Φερεκύδης
Κ' ἐγώ.

Σιμωνίδης ἔκπληκτος
Ὦ Κρόνε κ' ἑταιρεῖε Ζεῦ!

Φερεκύδης
Τί Ζεῦ καὶ Μεῦ καὶ Κρόνε. Κολοκύνθια.
Νὰ πίνῃς οἶνον, ἵνα γείνῃς ποιητής.

Ἀνακρέων περιπτυσσόμενος τὸν Σιμωνίδην
Ἀλλὰ ὁ Κεῖος εἶνε ἤδη ἄριστος.

Φερεκύδης
Ἀφοῦ δὲν πίνει.

Σιμωνίδης
Πῶς δὲν πίνω; καὶ ἰδού.
(Κενοῖ κύπελλον)

Φερεκύδης γελῶν
Τί εἶναι τοῦτο, αἴ;

Σιμωνίδης
Πλὴν πῶς, ἀλλ' ἔπια
καὶ ἄλλο.

Φερεκύδης περιφρονητικῶς
Ἄλλο;
(Δεικνύων κάδον)
Πίνεις τὸ πιθάκνιον;

Σιμωνίδης ἔκπληκτος.
Θεοί!

Φερεκύδης
Ἐδῶ σὲ θέλω.

Σιμωνίδης
Πῶς;

Φερεκύδης
Διὰ μιᾶς.

Σιμωνίδης
Ἀλλ' εἶνε τοῦτο δυνατόν; ἀδύνατον.

Ἀνακρέων
Τὰ πάντα σὺν τῷ χρόνῳ, νέε ποιητά.
Δὲν ἐνθυμεῖσαι ὅτε ἦλθες; ἔπινες;
οὐδὲ σταγόνα· τώρα πίνεις κύπελλα·
μεθαύριον θὰ ἔλθουν τὰ πιθάκνια
καὶ ὅταν φθάσῃς εἰς τὴν ἡλικίαν του
θὰ πίνῃς οἰνεῶνα ὅπως καὶ αὐτός.

Σιμωνίδης
Θὰ πίνω;

Φερεκύδης
Ἂν δὲν πίνῃς, Κεῖε δύστηνε,
θὰ ψάλλῃς τότε ὅπως οἱ νεκραγωγοὶ
καὶ πέσε ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν θάλασσαν.

Λαγίσκα κατερχομένη
Τὸ ᾆσμα.

Πετάλη ὁμοίως
Ναί, τὸ ᾆσμα.

Θράσων ἄπελπις ἰδίᾳ
Θράσων δύσμοιρε!

Ἀνακρέων εὔχαρις
Τί θέλετε νὰ ψάλω;

Λαγίσκα
Ὅ τι θέλεις σύ.

Σιμωνίδης
Ἀνάκρεόν μου, ψάλε· εἶσαι εὔθυμος
καὶ ὅ τι μελῳδήσῃς ἔσται θαυμαστόν.

Ἀνακρέων κρούων τὴν βάρβιτον.
Θέλω τοὺς Ἀτρείδας, θέλω
καὶ τὸν Κάδμον νὰ ὑμνήσω,
ἀλλ' ἡ βάρβιτός μου μόνον
πονηρὰ μὲ τὰς χορδάς της
μόνον ἔρωτα ἠχεῖ.

Ημειψα τὰ νεῦρα πρώην,
ἤμειψα τὴν λύραν ὅλην,
ἀλλ' ἐνῷ ζητῶ νὰ μέλψω
ἄθλους Ἡρακλέους, αὕτη
ἔρωτας ἀντιφωνεῖ.

Αἴ, λοιπὸν, εὐδαιμονεῖτε,
χαίρετε χορὸς ἡρώων!
Θέλω . . ἀλλὰ πῶς; ἰδέτε
ὅτ' ἡ βάρβιτός μου ἄλλο
πλὴν ἐρώτων δὲν ὑμνεῖ.

Λαγίσκα ἀσπαζομένη αὐτόν.
Λαμπρόν.

Πετάλη κροτοῦσα τὰς χεῖρας.
Ὡραῖον!

Λαγίσκα
Ψάλε κι' ἄλλο.

Πετάλη περιχαρής.
Ναί, ναί, ναί

Θράσων ἐγειρόμενος ἐν ὀργῇ.
Ἀλλ' εἴσθε, φίλαι, κι' ἀδιάκριτοι.

Λαγίσκα
Τί;

Πετάλη
Πῶς;

Ἀνακρέων βλέπων τὸν Θράσωνα
Ὁ Θράσων;

Λαγίσκα
Ἅ, τὸν βλᾶκα!

Θράσων ἰδίᾳ
Μὲ ἐζάλισαν.

Ἀνακρέων πλησιάζων τὸν Θράσωνα.
Πῶς δὲν σὲ εἶδον; ἦσο πρὸ πολλοῦ ἐδῶ;

Θράσων
Δὲν ἐρωτᾶτε, βλέπω, ἐὰν δύναται
νὰ ψάλῃ κι' ἄλλο.

Πετάλη
Αἴ, καὶ σύ, ἀνόητε.

Θράσων ἰδίᾳ
Ἐγὼ νὰ τρέμω ἐκ τῆς πείνης καὶ αὐτοὶ
νὰ μοῦ γεμίζουν τὴν γαστέρα μ' ᾄσματα!

Σιμωνίδης
Ὁ Θράσων ἔχει δίκαιον, Πετάλη μου.
δὲν εἶνε τόσον εὔκολον νὰ ψάλῃ τις
διὰ μιᾶς καὶ ἄλλο.

Θράσων
Ἐννοεῖται, ἔ!

Λαγίσκα
Τί λύπη!

Πετάλη
Κρῖμα!

Ἀνακρέων
Μή, καλαί μου, θλίβεσθε
καὶ αὔριον σᾶς ψάλλω πάλιν.

Λαγίσκα περιχαρής.
Αὔριον.

Ἀνακρέων
Βεβαίως.

Λαγίσκα περιπτυσσομένη αὐτὸν
Φίλτατέ μου.

Θράσων ἰδίᾳ
Δόξα τοῖς Θεοῖς!

Λαγίσκα
Ὡς ἀνατείλῃ αὔριον ὁ ἥλιος
ἐδῶ θὰ εἶμαι.

Πετάλη
Καὶ ἐγώ.

Ἀνακρέων
Καὶ σύ, καὶ σύ.

Λαγίσκα
Θὰ μείνωμεν ἡμέρας.

Ἀνακρέων
Ὅσον θέλετε.

Πετάλη
Νὰ εἶσαι, Σιμωνίδη, αὔριον καὶ σύ.

Σιμωνίδης
Καὶ ἀμφιβάλλεις;

Λαγίσκα ἀσπαζομένη τὸν Ἀνακρέοντα
Χαῖρε.

Πετάλη ἀσπαζομένη τὸν Σιμωνίδην
Χαῖρε.

Ἀνακρέων συνοδεύων αὐτὰς
Χαίρετε.

Θράσων ἰδίᾳ
Ἅ, ἐπὶ τέλους! Βάλλετ' εἰς τοὺς δαίμονας.

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ, ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ, ΘΡΑΣΩΝ, ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ.

Ἀνακρέων κατερχόμενος

Καὶ πῶς δὲν ἦλθες, Θράσων, εἰς τὸ ἄριστον;

Θράσων

Δὲν ἦλθον; Ἦλθον, φίλτατέ μου, ἀλλ' ἀργά, διὰ ν' ἀκούσω πρὸς μεγίστην θλῖψίν μου τὸ γραμματεῖον μόνον. Φάσσας, ὄρτυγας, ταρίχους, σκόμβρους καὶ μυρίους πειραδμούς.
Στένων.
Ἄ, ὅλα ταῦτα πλέον εἶνε ὄνειρον.

Ἀνακρέων

Καὶ τώρα ἴσως δὲν ὑπάρχει τι.
(Ἀνέρχεται τὴν σκηνήν)

Θράσων ἐμβρόντητος.

Πῶς, πῶς;

Ἀνακρέων καλῶν τὸν Στρούθωνα

Αἴ, Στρούθων!

Θράσων

Δὲν ὑπάρχει;

Φερεκύδης

Τί, δὲν ἔφαγες;

Θράσων

Δὲν ἔφαγα ὁ τάλας.

Φερεκύδης γελῶν

Χὰχ, ἄχ, ἄχ, ἄχ, ἄ!
(Εἰσέρχεται ὁ Στρούθων, μεθ' οὗ συνομιλεῖ ὁ Ἀνακρέων)

Θράσων ἰδίᾳ.

Γελᾷ ὁ φαῦλος! αἴ, βεβαίως· ἔφαγεν.

Ἀνακρέων κατερχόμενος

Ὑπάρχει, Θράσων.

Θράσων περιχαρὴς

Ἄ!

Ἀνακρέων

Εἰπὲ τῷ Στρούθωνι νὰ σ' ὁδηγήσῃ πρὸς τὸν μάγειρον.

Θράσων τρέχων πρὸς τὸν Στρούθωνα

Ναί, ναί.
(Ἐναγκαλίζεται αὐτὸν καὶ ἐξέρχεται πηδῶν, ἐνῷ οἱ ἄλλοι γελῶσιν)

ΣΚΗΝΗ Ε'.

Οἱ ἀνωτέρω πλὴν τοῦ **ΘΡΑΣΩΝΟΣ.**

Φερεκύδης

Ὁ τάλας Θράσων! πάντοτε παράσιτος.

Σιμωνίδης

Φερέκυδες, δὲν πρέπει ν' ἀποστρέφεσαι τοὺς παρασίτους ὅταν φέρῃς ἐπὶ σοῦ....

Ἀνακρέων

Τί, πάλιν πάλιν; φθειριᾷς, φιλόσοφε;

Φερεκύδης ἀταράχως

Χὰχ, ἆ! Οἱ φθεῖρες, φίλτατοί μου ποιηταί, δὲν θὰ ὑπῆρχον ἐν τῇ φύσει παντελῶς ἐὰν δὲν εἶχον δι' αὐτοὺς τὸν ἄνθρωπον.

Σιμωνίδης

Καὶ ἵνα σώσῃς τῶν φθειρῶν τὴν γενεὰν νὰ τοὺς συνάξῃς πάντας ἀπεφάσισας.

Φερεκύδης

Ἐξ οἴκτου πρὸς τὰ ὄντα.

Σιμωνίδης

Εὖγε· ἄριστα.

Ἀνακρέων

Αὐτὰ διδάσκεις εἰς τοὺς μαθητάς σου;

Φερεκύδης

Ναί.

Σιμωνίδης

Καὶ οἱ εὐήθεις ἀκροῶνται;

Φερεκύδης

Ἅπαντες.

Ἀνακρέων

Ὁ Πυθαγόρας;

Φερεκύδης

Πάντων πρώτιστος αὐτός.

Ἀνακρέων γελῶν
Λαϊκὸν καὶ φθειροσόφους θ' ἀπολαύσωμεν.

Σιμωνίδης γελῶν
Βεβαίως. Καὶ θὰ γείνῃ αἱρεσίαρχος.

Φερεκύδης
Ποῦ ἐννοεῖτε σεῖς τοιαῦτα πράγματα.

ΣΚΗΝΗ ς'.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΙΒΥΚΟΣ**, εἶτα **ΔΑΦΝΗ**.

Ἴβυκος περιχαρὴς
Ἀνάκρεον, ὦ φίλοι.

Σιμωνίδης
Αἴ, ὁ Ἴβυκος.

Ἀνακρέων τρέχων πρὸς αὐτὸν
Ἀπὸ τῆς χθὲς ποῦ ἦσο;

Ἴβυκος ἐν συγκινήσει
Ἔρχεται.

Ἀνακρέων
Τίς;

Σιμωνίδης
Τίς;

Ἴβυκος
Ἡ Δάφνη.

Φερεκύδης
Πῶς;

Ἀνακρέων ἀνερχόμενος
Ἡ Δάφνη; ποῦ, ποῦ εἶνε; ποῦ;

Ἴβυκος βλέπων τὴν Δάφνην καὶ δεικνύων αὐτῇ τὸν Ἀνακρέοντα.
Ἰδοὺ ὁ Ἀνακρέων.

Δάφνη εἰσερχομένη φαιδρὰ
Χαῖρε, ποιητά.

Σιμωνίδης ἔκπληκτος
Ὤ!

Φερεκύδης ὁμοίως
Ἄ!

Ἀνακρέων ἀπὸ τῆς χειρὸς λαμβάνων τὴν Δάφνην, καὶ κατερχόμενος τὴν σκηνήν.
Ὦ Δάφνη, τίς θεός σ' ἀπέστειλε
νὰ ἐπαυξήσῃς τὴν χαρὰν τοῦ οἴκου μου;

Δάφνη ἰδίᾳ, περιέργως ἐξετάζουσα τὰ πάντα διὰ τοῦ βλέμματος.
Τί εἴδους οἶκος εἶνε ἆρά γε αὐτός;
Ἄνθη καὶ λύραι, λύραι καὶ πιθάκνια.
Τί πενιχρότης! οὐδαμοῦ ὁ ἄργυρος!
Μὴ ἐν Μιλήτῳ μὲ ἠπάτησαν λοιπόν;

Ἀνακρέων
Ὤ, ἄφες, ἄφες ν' ἀσπασθῶ τὴν χεῖρά σου.

Δάφνη σκυθρωπάζουσα αἴφνης ἐνῷ δίδει τὴν χεῖρά της πρὸς ἀσπασμὸν τῷ Ἀνακρέοντι· ἰδίᾳ
Ἐκπλήξεις τὰς ἐκπλήξεις διαδέχονται,
ἀπὸ πρωΐας διαρκῶς ἐκπλήσσομαι.

Φερεκύδης ἰδίᾳ,
Τί πλᾶσμα εἶνε τοῦτο!

Ἀνακρέων εὔχαρις
Ὦ χαρά, χαρά!
Ὤ, εὐποτμία!

Σιμωνίδης
Βλέπεις; τί σοὶ ἔλεγον.

Ἀνακρέων
Δὲν εἶπες ὅτι ἔχει θείαν καλλονήν·
θνητὴν γυναῖκα μοῦ τὴν ἀπεικόνισας,
ἀλλὰ τὴν εὗρον ἀνωτέραν καὶ αὐτῆς
τῆς Ἀφροδίτης τοῦ Βουπάλου.

Ἴβυκος
Κάθησε,
καλή μου Δάφνη, μέχρις ὅτου φέρουσιν
ἐκ τοῦ λιμένος ἅπαντα τὰ σκεύη σου.
(Προσφέρει αὐτῇ ἑδώλιον, ἐφ' οὗ ῥίπτει τὴν χλαμύδα αὐτοῦ)

Δάφνη καθημένη δύσθυμος.
Λοιπὸν ἐδῶ θὰ μείνω;

Ἴβυκος
Ναί, ἐδῶ.

Ἀνακρέων μειδιῶν
Ἐδῶ.

Δάφνη ἰδίᾳ

Παράδοξος τῷόντι καὶ ἐκπληκτικὴ
ἡ Σάμος πᾶσα καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς.

Φερεκύδης

Χαρίεσσα θεότης, ἄφες με κ' ἐμέ . . .

Δάφνη ἀναπηδῶσα

Τίς εἶν' ὁ κύων οὗτος;

Φερεκύδης

Κύων; τίς, ἐγώ;

Ἴβυκος

Δὲν εἶνε κύων, Δάφνη.

Φερεκύδης ἀγερώχως

Ἑταιρίδιον!

Ἀνακρέων

Ὁ Φερεκύδης εἶνε, ὁ φιλόσοφος.

Φερεκύδης μετὰ στόμφου

Καὶ μάλα γε.

Δάφνη

Τί θέλει;

Φερεκύδης μειδιῶν

Φίλημα γλυκύ.

Δάφνη θυμουμένη

Πῶς, ὑποθέτεις, ῥυπαρὲ φιλόσοφε,
ὅτι ἐγώ, ἡ Δάφνη, θὰ καταδεχθῶ
εἰς σὲ νὰ δώσω φίλημα;

Φερεκύδης

Μὴ δίδῃς σύ,
ἀλλ' ἄφες νὰ σοῦ δώσω.

Δάφνη στρέφουσα αὐτῷ τὰ νῶτα καὶ ἀνερχομένη τὴν σκηνὴν

Ἄ, τί βάσανος;

Φερεκύδης ἰδίᾳ

Δὲν μοῦ τὸ δίδει; θὰ τὸ δώσω τότ' ἐγώ.
(Ἀκολουθεῖ αὐτὴν καὶ χαριεντίζεται.)

Ἀνακρέων χαίρων τῷ Ἰβύκῳ

Ποῦ, Ἴβυκε, τὴν εὗρες;

Σιμωνίδης ἰδίᾳ μετὰ λύπης

Ἄ, Πετάλη μου.

Ἴβυκος ἐν μέσῳ αὐτῶν τιθέμενος

Κατόπιν ταῦτα· τώρα νὰ φροντίσωμεν
νὰ μὴ μᾶς φύγῃ, ἐννοεῖς;

Σιμωνίδης δειλῶς

Ἀλλ' Ἴβυκε,
ἂν ἡ Πετάλη μάθῃ . . . ὅτι . . . καὶ ἐγώ . . .

Ἴβυκος

Παιδίον!

Σιμωνίδης ἔκπληκτος

Πῶς;

Ἀνακρέων γελῶν

Τί λέγει;

Ἴβυκος

Εἶσαι ἄπειρος
ἀκόμη, Κεῖε· ἀλλ' ἡ πεῖρα ἔρχεται.

Δάφνη φεύγουσα τὴν ἐνόχλησιν τοῦ Φερεκύδους.

Πλὴν ἐπὶ τέλους δὲν θὰ μ' ἀπαλλάξητε
τοῦ γεροντίου τούτου, ὅπερ μ' ἐνοχλεῖ;

Ἀνακρέων

Φερέκυδες, θὰ παύσῃς τὰ κομψεύματα;

Φερεκύδης ὑπερηφάνως

Αἴ, φθονερὰ νεότης, σὲ καταπτοῶ.

Δάφνη δύσθυμος

Αὐτὰ τὰ σκεύη πότε θὰ τὰ φέρωσι;

Ἴβυκος

Τί σοῦ συμβαίνει, Δάφνη, κ' ἐσκυθρώπασες;

Δάφνη

Ποῦ εἶνε ὅσα εἶπες παρὰ τὴν ἀκτήν,
ποῦ εἶν' ἡ εὐτυχία, ἣν ὑπέσχεσο;

Ἴβυκος

Καὶ τί ἀφ' ὅ τι ἔχεις ἔτι ἀπαιτεῖς;

Δάφνη

Ἀλλ' ἕως τώρα τίποτε δὲν ἔχω.

Ἴβυκος

Πῶς;

Δάφνη

Ἐκτὸς ἐὰν νομίζῃς ὅτι εἶνε τι
τὸ μέρος τοῦτο, ὅπου μὲ ὡδήγησας.

Ἀνακρέων

Ὁ οἶκος οὗτος δὲν σὲ τέρπει, Δάφνη μου;

Δάφνη

Καὶ ἀπὸ πότε ἐν ᾗ ζῶμεν ἐποχῇ
αἱ πενιχραὶ καλύβαι οἶκοι λέγονται;

Ἀνακρέων δεικνύων πρὸς τὰ ἔξω

Ἰδὲ ὁποίαν θέαν ὄντως μαγικὴν
ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου ἔχομεν ἐδῶ.
Ἐνώπιόν μας ἡ εὐρεῖα θάλασσα
ἐκτεινομένη μέχρι τοῦ ὁρίζοντος
γαλήνιος, ἀκύμων, πάντοτε γλαυκή.
Κατέναντί μας οἱ ὁρμίσκοι, ὁ λιμὴν
καὶ τὰ μυρία πλοῖα τὰ ἐκπλέοντα.
Ἐδῶ ἐπὶ τῶν λόφων κῆποι ἀνθηροί,
ἐν οἷς οἱ κρῖνοι αὐτομάτως φύονται·
ἐκεῖ κοιλάδες, ὄρη, δάση καὶ δρυμοί . . . .

Δάφνη ἐνῷ ἔμενεν ἀπαθὴς κατὰ
τὴν ἀφήγησιν, δυσανασχετοῦσα αἴφνης
καὶ διακόπτουσα τὸν Ἀνακρέοντα.

Ἀ, ἐπὶ τέλους ὅλ' αὐτὰ μ' ἐκούρασαν·
οἱ λόφοι καὶ τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση . . . ἆ!

Ἴβυκος

Δὲν θ' ἀπολαύσῃς εὐτυχίαν ἀλλαχοῦ.

Δάφνη εἴρων

Καὶ θὰ τὴν ἀπολαύσω ταῦτα βλέπουσα!

Ἴβυκος

Ἐδῶ θὰ λησμονήσῃς καὶ τὴν Μίλητον.

Ἀνακρέων

Ὦ, ἴδε, Δάφνη, ἴδε κάτω, ἀντικρύς·
ἐν τῇ κοιλάδι κάτω, βλέπεις, Δάφνη μου;
Ἐπὶ πρασίνης χλόης σύμπλεγμα σκιρτᾷ,
χορὸν αἱ νύμφαι ἄγουσιν εὐφρόσυνον,
ἐνῷ σατύρων πλῆθος φαίνεται μακρὰν
ἐκ τοῦ πλησίον ὄρους κατερχόμενον . . . .

Δάφνη, ἥτις πάλιν ἔμενεν ἀπαθὴς διακόπτουσα αὐτὸν ἐνῷ ἡτοιμάζετο νὰ ἐξακολουθήσῃ.

Ἂν καὶ ἐν Σάμῳ κατοικεῖτε πρὸ πολλοῦ
τὰ ἔθιμα τῆς νήσου δὲν γνωρίζετε.
Ποῦ εἶνε τὰ συνήθη ἐπιδόματα,
οἱ ἐξ ἀργύρου ἀμφορεῖς, τὰ κύπελλα
καὶ τἄλλα δῶρα, ὅσα πρέπει νὰ τελῇ
καλὸς οἰκοδεσπότης πρὸς τοὺς ξένους του;

Σιμωνίδης ἰδίᾳ

Ἐδῶ νομίζω ὅτι τὰ ἐμπλέκομεν.

Ἀνακρέων

Τοιαῦτα δῶρα δὲν τελοῦν οἱ ποιηταί,
διότι καὶ δὲν ἔχουν νὰ τελέσωσι.

Δάφνη συνοφρυουμένη

Καὶ πῶς λοιπὸν θὰ μείνω μεθ' ὑμῶν ἐγώ;

Ἀνακρέων

Λαμβάνουσα ὡς δῶρον ὕμνους, ᾄσματα.

Δάφνη σκιρτῶσα

Τί, πῶς;

Ἀνακρέων

Βεβαίως.

Δάφνη διανοίγουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς

Ἄσματα καὶ ὕμνους;

Ἀνακρέων

Ναί.

Δάφνη ἀνακαγχάζουσα

Χὰχ, ἄχ, ἆ!

Ἀνακρέων

Δάφνη.

Δάφνη

Χὰχ, ἄχ, ἄχ, ἆ!

Ἀνακρέων

Τί γελᾷς;

Δάφνη

Ὁ πλοῦτός σας ἐξ ὕμνων ὅλος σύγκειται;
καὶ δι' ᾀσμάτων σεῖς λοιπὸν ἐκτίνετε
τὰς ὀφειλάς σας; Χὰχ, ἄχ, ἄχ, ἄχ, ἄχ, ἄχ, ἆ!

Ἴβυκος

Γελᾷς;

Δάφνη ἐν ὀργῇ

Νὰ μὴ γελάσω πρὸς παράφρονας;

Ἴβυκος

Ἀνάκρεον, τὴν λύραν τόνισον λοιπὸν

καὶ ψάλε, ψάλε ᾆσμα καταθύμιον
διὰ νὰ πέσῃ μόνη εἰς τοὺς κόλπους σου
εἰς σὲ ψυχὴν καὶ σῶμα παραδίδουσα.
(Βλέπων ὅτι ὁ Ἀνακρέων μένει ἀκίνητος)
Τί κάμνεις; ψάλε.

Ἀνακρέων δειλῶς

Πλὴν δὲν βλέπεις;

Ἴβυκος σταθερῶς

Ἄρχισον.

Δάφνη ἁρπάζουσα τὴν βάρβιτον ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀνακρέοντος ἐνῷ ἑτοιμάζεται νὰ ψάλῃ

Τὴν λύραν ταύτην ἄφες, ἄθλιε καὶ σύ,
μὴ ἐπὶ τέλους φθάσω εἰς παραφοράν.
(Ρίπτει τὴν λύραν κατὰ τοῦ Φερεκύδους,
ὅστις ἀναπηδᾷ ἔντρομος.)

Ἴβυκος

Τί κάμνεις, Δάφνη;

Φερεκύδης μορφάζων

Ὦ, ἆ, ἒ!

Ἀνακρέων περίλυπος

Ἡ λύρα μου!

Δάφνη ὀργίλη

Ἆ, ἐννοεῖτε νὰ μὲ κατασκώψητε!

Ἴβυκος

Ἀλλ' ὄχι, Δάφνη.

Δάφνη

Πρῶτος σύ, ἀπατεών.
Τί ἔσπευσας νὰ ἔλθῃς εἰς τὸ πλοῖον, αἴ;
διὰ νὰ μ' ἀπατήσῃς; ἀναιδέστατε!
Ἀλλὰ δὲν πταίεις ὅσον ἔπταισα ἐγὼ
ἡ δοῦσα πίστιν εἰς τοὺς λόγους σου τυφλῶς.
Ἆ, τώρα βλέπω πόσον εἶχον δίκαιον
οἱ νέοι πάντες, οἵτινες μὲ ὤνειδιζαν
διότι ἀπέβασαν μὲ παρέλαβες.
Ἀλλ' ὅμως θὰ ζητήσω σήμερον εὐθὺς
τὸν γέροντα ἐκεῖνον νομοφύλακα,
ὅστις τὰ δῶρα μοὶ παρεῖχεν ἄφθονα
καὶ μετ' αὐτοῦ θὰ μείνω πρὸς ἐκδίκησιν.

Ἴβυκος

Καλή μου Δάφνη.

Δάφνη

Ἄφες με.

Ἀνακρέων ἑνῶν τὰς χεῖρας, ἰδίᾳ

Τί χάνομεν.

Δάφνη ἰδίᾳ

Περίεργον! τί ἔχω καὶ αἰσθάνομαι
καθ' ὅλον μου τὸ σῶμα φοβερὸν κνισμόν.
(Βάλλουσα κραυγὴν)
Θεοί! τί εἶνε τοῦτο... Ἆ, θεοί, θεοί!

Ἀνακρέων τρέχων πρὸς αὐτὴν

Τί εἶνε;

Ἴβυκος

Τί συμβαίνει;

Σιμωνίδης κινῶν τὴν κεφαλὴν

Ἆ, φιλόσοφε.

Δάφνη ὀργίλη

Καὶ δὲν μοῦ λέγεις ὅτι μ' ἔφερες ἐδῶ
διὰ νὰ φθειριάσω;

Ἀνακρέων τῷ Φερεκύδει

Βλέπεις, κάκιστε;

Δάφνη

Εὐδαιμονεῖτε, φθειριῶντες ποιηταί,
σᾶς ἀποχαιρετίζω καὶ διὰ παντός.

Ἀνακρέων

Ποῦ φεύγεις, Δάφνη;

Δάφνη ἀπερχομένη

Ἔρρετ' εἰς τοὺς δαίμονας.

Ἴβυκος τρέχων κατόπιν αὐτῆς

Ὦ, στῆθι, Δάφνη;

ΣΚΗΝΗ Ζ'.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ,
ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ.

Σιμωνίδης

Σύ, σύ, πταίεις.

Ἀνακρέων

Μόνος σύ.

Φερεκύδης

Ἐγώ;

Ἀνακρέων

Σὺ μόνος.

Φερεκύδης

Κατὰ τί παρακαλῶ;

Σιμωνίδης

Καὶ ἐρωτᾷς ἀκόμη;

Φερεκύδης γελῶν

Ποιηταὶ μωροὶ
ἐλπίσαντες δι' ὕμνων ν' ἀπολαύσητε
τὰ θέλγητρα ἑταίρας χρυσολάτριδος.
Δι' ᾀσματίων! ὡς ἂν ἦσαν αἱ ᾠδαὶ
τεμάχιον χρυσίου ἢ καὶ ἄργυρος.
Πηγαίνω νὰ τὴν εὕρω καὶ θὰ ἴδητε
πῶς σαγηνεύει ὁ φιλόσοφος.

Σιμωνίδης

Σύ;

Φερεκύδης

Ναί.

Σιμωνίδης

Παρέχων ἴσως δωρεὰν τὰ ἔντομα!

Φερεκύδης καγχάζων

Δι' ᾀσματίων! Οἱ μωροί, οἱ ἄφρονες!
(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ Η'.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ. ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ,
εἶτα **ΙΒΥΚΟΣ.**

Ἀνακρέων θλιβερῶς

Ἆ, νὰ μὴ ἔχω νὰ δωρήσω εἰς αὐτὴν
οὐδ' ἕνα ὅρμον, οὐδ' ἓν βραχιόνιον.

Σιμωνίδης

Περιφρονεῖς τὸν πλοῦτον, ἀλλ' ἰδού, ἰδοὺ
τοῦ πλούτου ἡ ἀνάγκη.

Ἀνακρέων

Αἴ, ἀργύριον.

Σιμωνίδης

Διὰ τὴν ἔλλειψίν του τώρα δυστυχεῖς.

Ἀνακρέων

Ἆ, Δάφνη, Δάφνη, διατί δὲν ἔμεινες;

Σιμωνίδης

Κ' ἐν τῇ ὀργῇ της πόσον ἦτο θελκτική

Ἀνακρέων

Ὤ, νὰ μὴ ἔχω, νὰ μὴ ἔχω τίποτε.

Ἴβυκος εἰσερχόμενος φαιδρὸς

Ἀνάκρεον, ἡ τύχη δὲν μᾶς εὐνοεῖ.

Ἀνακρέων αἴρων τὴν βάρβιτον

Κ' ἐγὼ τὸ βλέπω, φίλε, καὶ ἡ λύρα μου.

Ἴβυκος

Ἂν ἤρχιζες ἀμέσως δὲν θὰ ἔφευγε.

Ἀνακρέων

Πλὴν πῶς ν' ἀρχίσω; μήπως μ' ἄφησεν αὐτή;

Σιμωνίδης

Ἐζήτει δῶρα! δῶρα ποῦ νὰ εὕρωμεν;

Ἀνακρέων

Ἀνάγκη, φίλοι, ν' ἀποκτήσωμεν χρυσόν.

Ἴβυκος

Τί θέλεις πλοῦτον, ἀδελφέ, τί τὤφελος;
Μὴ θὰ σοὶ δώσῃ οὗτος τὴν ἑταίραν, αἴ;

Ἀνακρέων

Βεβαίως, πῶς δὲν εἶδες; ἤθελε χρυσόν.

Ἴβυκος εὐθύμως

Αἴ, τότε ἂς ζητήσῃ μυριόπλουτον.
Ἀστεῖον πρᾶγμα· ὡς νὰ εἴμεθα ἡμεῖς
ὁμογενεῖς ἐλθόντες ἐκ τῶν Ἰνδιῶν.
Ὑπομονή, ἑταῖροι, μὴ τὸ σκέπτεσθε.
καὶ δὲν ἀξίζει, μὰ τὸν χθόνιον θεόν,
τὴν τόσην λύπην καὶ τὴν τόσην μέριμναν.
(Τῷ Σιμωνίδῃ)
Τί ἔχεις σύ; λυπεῖσαι;

Σιμωνίδης τεθλιμμένος

"Οχι δι' ἐμέ.

(Παρατηρεῖ τὸν 'Ανακρέοντα)

"Ιβυκος

"Α, δι' ἐκεῖνον.

Σιμωνίδης

Φαίνεται περίλυπος.

"Ιβυκος γελῶν

'Εντὸς ὀλίγου θὰ παρέλθῃ καὶ αὐτό.
Πρὸ τόσου χρόνου ζῶμεν ἀδιάσπαστοι
καὶ δὲν γνωρίζεις τί ἐστιν ὁ Τήϊος;

Σιμωνίδης

'Αλλὰ δὲν βλέπεις πόσον εἶνε κατηφής;

"Ιβυκος πλησιάζων τὸν 'Ανακρέοντα

'Ανάκρεον, τί ἔχεις; αἴ, τί σκέπτεσαι;

'Ανακρέων μεταβαίνων εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς σκηνῆς ἐν ταραχῇ

Πῶς νὰ πλουτήσω. Θέλω χρῆμα, θησαυρούς.
(Διατρέχει τὴν σκηνὴν)

Σιμωνίδης μετ' ἀγάπης

"Ας ἠδυνάμην νὰ σοὶ δώσω, φίλε μου.

'Ανακρέων ἱστάμενος

"Αν ἐπωλοῦμεν τὰ ἐφόδια ἡμῶν.

Σιμωνίδης

Λαμπρὰ ἰδέα· ναί, νὰ τὰ πωλήσωμεν.

'Ανακρέων δίδων τῷ 'Ιβύκῳ τὴν βάρβιτον

Τὴν βάρβιτόν μου λάβε.
(Τῷ Σιμωνίδῃ)
Σύ, τὴν λύραν δός.
('Ο Σιμωνίδης δίδει τὴν λύραν τῷ 'Ιβύκῳ)

"Ιβυκος ἀποθέτων ἀμφοτέρας τὰς λύρας ἐπὶ τῆς Τραπέζης

'Οποία πλάνη! ἄφες, μὴ πλανώμεθα.

'Ανακρέων

Τί, πῶς; διστάζεις; πλὴν θὰ λάβωμεν χρυσόν.
Τίς θ' ἀγοράσῃ ἐργαλεῖα ἔγχορδα;

Σιμωνίδης

Δὲν δίδει ὁ Λοκρίων δέκα δαρεικούς;

"Ιβυκος

Αὐτὸς ὁ τοκογλύφος; ὀνειρεύεσθε;

'Ανακρέων

Λοιπὸν ἀπελπισία; Λέγε, σιωπᾷς;

"Ιβυκος γελῶν

'Απελπισία, φίλτατε 'Ανάκρεον.

Σιμωνίδης ἐν ὀργῇ

"Α, Πλοῦτε, Πλοῦτε, γέρον πρόχωλε, τυφλέ!

ΣΚΗΝΗ Θ'.

Οἱ ἀνωτέρω, ΛΟΚΡΙΩΝ.

'Ανακρέων βλέπων τὸν Λοκρίωνα

Αἴ, ὁ Λοκρίων.

Λοκρίων μειδιῶν.

Χαίρετε, γλυκύτατοι.

'Ανακρέων

Καὶ πῶς ἐντεῦθεν;

Λοκρίων

"Ε, σᾶς ἐπεθύμησα.

Σιμωνίδης τῷ 'Ιβύκῳ κρυφίως

Τὰς ὀφειλὰς συνάζει.

"Ιβυκος ὁμοίως

Λέγεις;

Σιμωνίδης

"Α, ἰδέ.

Λοκρίων πλησιάζων τὸν "Ιβυκον

Δὲν μ' ἐνθυμεῖσαι, φίλτατέ μου "Ιβυκε.

"Ιβυκος θλίβων τὴν χεῖρα τοῦ Λοκρίωνος

Πῶς, φίλτατέ μου; ἆ, τί λόγος· πάντοτε.

Λοκρίων

Σοῦ λέγω δι' ἐκεῖνο τὸ μικρὸν ποσόν.

Σιμωνίδης ἰδίᾳ

Καλὰ τὸ εἶπον.

Ἴβυκος ἐν ἀμηχανίᾳ

Δι' ἐκεῖνο; ναί, ναί, ναί.

Σιμωνίδης ἰδίᾳ

Κ' ἡμεῖς ἐδῶ ζητοῦμεν τώρα χρήματα.

[Ἀποφεύγει τὰ βλέμματα τοῦ Λοκρίωνος καὶ προσπαθεῖ νὰ εὕρῃ κατάλληλον μέρος ἵνα κρυφθῇ.]

Λοκρίων

Ἐλπίζω νὰ μοὶ δώσῃς.

Ἴβυκος

Ἐὰν εἶχον....

Λοκρίων

Πῶς;

Ἴβυκος εὐθύμως

Αἴ, οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος.

Λοκρίων

Ἀλλὰ ὁ τόκος τρέχει.

Ἴβυκος

Ἄφες τον καὶ σύ,
ἂς τρέξῃ· μὴ θὰ φύγῃ; ὄχι.

Λοκρίων

Κάλλιστα.

Ἴβυκος ἰδίᾳ

Κατόπιν τούτου τρέχε ἄθλιε καὶ σὺ
καὶ ὅταν τὸν συλλάβῃς στεῖλε μήνυμα.

Λοκρίων τῷ Σιμωνίδῃ, ὃν ἀνακαλύπτει κεκρυμμένον ὄπισθεν τοῦ κίονος.

Σύ, πότε, φίλε, πότε θὰ πληρώσῃς, αἴ;

Σιμωνίδης μετὰ δειλίας

Ὁπόταν ἔλθουν ἐκ τῆς Κέω οἱ γονεῖς.

Λοκρίων

Αὐτὰ πρὸ ἔτους τὰ ἀκούω, κύριε...

Ἀνακρέων

Λοκρίων, μοὶ δανείζεις δέκα δαρεικούς;

Λοκρίων

Πῶς; δέκα; μήπως ἔχω;

Ἀνακρέων

Σύ, δὲν ἔχεις; σύ;

Λοκρίων ἰδίᾳ.

Εἰς ποιητὴν νὰ δώσω πλέον· ἄπαγε!

Ἀνακρέων

Πῶς ἀποκτῶνται, φίλτατε τὰ χρήματα;

Λοκρίων

Αἴ, διὰ μόχθων.

Ἀνακρέων μεθ' ἁπλότητος

Ἄ, δὲν εἶνε εὔκολον.

Λοκρίων

Τί λέγεις;

Ἀνακρέων

Δὲν ὑπάρχει τρόπος....

Λοκρίων

Ὤ, πολλοί.

Ἀνακρέων

Εἰπέ, Λοκρίων, τίς ὁ εὐκολώτερος;

Λοκρίων

Ἡ ὀλιγοσιτία πρῶτον πάντων.

Πάντες

Αἴ;

Λοκρίων

Βεβαίως ἀπορεῖτε σεῖς οἱ ψάλλοντες
ἐν εὐωχίαις ἀμεριμνομέριμνοι.

Ἀνακρέων ἀπορῶν

Ἡ ὀλιγοσιτία; εἶνε δυνατόν;

Λοκρίων

Τὴν σκέψιν ἀκολούθει καὶ θὰ ἐκπλαγῇς
διὰ τὴν συμμετρίαν τῆς ἰδέας μου.

(Λαμβάνων λύραν)

Τὴν λύραν ταύτην λάβε ὡς παράδειγμα·
τὴν κρούεις καθ' ἑκάστην ἐπ' ἐνιαυτὸν
καὶ ὡς ἐκ τούτου ἕνεκα τῆς χρήσεως
ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀλλάσσῃς τὰς χορδάς.
Ἐὰν αὐτὴν τὴν λύραν, τὴν ἑπτάχορδον,

ἐὰν τὴν κρούσῃς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ
οὐδὲ χορδὴν θ' ἀλλάξῃς, μὲ ἐνόησας;
Τοιουτοτρόπως ἂν δὲν τρώγῃς συνεχῶς
τὰ ἔντερά σου δὲν θὰ καταφθείρωνται
καὶ περιστέλλων τὴν δαπάνην πολλαχῶς
θὰ δεκαπλασιάσῃς τὴν οὐσίαν σου.

Ἀνακρέων περιέργως βλέπων αὐτὸν

Διὰ νὰ εἶσαι οὕτω πῶς κατεσκληκὼς
τοιαύτην ἴσως δίαιταν ἀκολουθεῖς.

Λοκρίων μειδιῶν

Βεβαίως, τρώγω....

Ἀνακρέων διακόπτων αὐτὸν

Ἅπαξ τῆς ἡμέρας, αἴ;

Λοκρίων

Ἄ, τρὶς τῆς ἑβδομάδος.

Ἴβυκος

Τρίς;

Ἀνακρέων

Ταλαίπωρε!

ΣΚΗΝΗ Ι'.

Οἱ ἀνωτέρω, ΝΑΥΣΙΤΕΛΗΣ.

Σιμωνίδης

Ὁ Ναυσιτέλης.

Ναυσιτέλης

Εὐτυχεῖτε, ποιηταί.

Ἀνακρέων τρέχων πρὸς αὐτὸν

Αἴ, χαῖρε, φίλε.

Ἴβυκος ἰδίᾳ

Πῶς; ὁ φλύαρος; Θεοί.
(Ζητεῖ νὰ φύγῃ)

Σιμωνίδης κρατῶν αὐτὸν

Μὴ φεύγῃς· μεῖνε.

Ἴβυκος κρυφίως τῷ Σιμωνίδι

Ἀλλ' ἐξαπωλέσθημεν.

Ναυσιτέλης

Ὁ Πολυκράτης φίλτατε Ἀνάκρεον
πρὸς σὲ μὲ ἀποστέλλει δώρων κομιστήν.

Ἀνακρέων

Εὐγνωμονῶ τῷ φίλῳ, ἀλλὰ ἔχομεν
πολλὰ ἐξ ὅσων ἐπ' ἐσχάτων ἔστειλε·
καὶ οἶνον καὶ ταρίχους καὶ πλακούντια...

Ναυσιτέλης

Πλὴν ὄχι· ἄλλου δώρου εἶμαι κομιστής.

Ἴβυκος

Συντόμως, φίλε, ὄχι ὅπως ἄλλοτε.

Ναυσιτέλης

Ὁ Ἴβυκος νομίζω μὲ διέκοψε.

Ἴβυκος

Σὲ διακόπτω πάλιν.

Ναυσιτέλης

Πράττεις κάκιστα.

Ἴβυκος

Ἐπὶ τοῦ πρακειμένου. Τί μᾶς ἔφερες,
καὶ δι' ὀλίγων λόγων. Τοῦτο. Λάβετε.
Ἡμεῖς ἀμέσως θὰ σ' εὐχαριστήσωμεν
διὰ ν' ἀπέλθῃς χαίρων καὶ τρισάσμενος.

Ναυσιτέλης

Ὁ Προμηθεὺς....

Ἴβυκος δυσανασχετῶν

Αἴ, εἶσαι ἀνυπόφορος.

Ἀνακρέων

Ἀλλ' ἄφες νὰ λαλήσῃ.
(τῷ Ναυσιτέλει)

Καὶ ὁ τύραννος
πῶς ἔχει; λέγε· εἶνε πάντοτ' εὐτυχής;

Ναυσιτέλης

Ἡ εὐτυχία τοῦ τυράννου εἶνε ἄμετρος.

Ἴβυκος ἰδίᾳ.

Θὰ ἐκφωνήσῃ τώρα πανηγυρικόν.

Ναυσιτέλης

Δὲν εἶνε κατὰ φύσιν, εἶν' ἀλλόκοτος,
διότι πάντα ὅσα θέλει ἢ ποθεῖ
τ' ἀπολαμβάνει ἄνευ ἄλλης σκέψεως.

Ἴβυκος ἀνυπομονῶν
Πλὴν πάντα ταῦτα τὰ γνωρίζομεν καὶ ἂν...

Ναυσιτέλης
Ἡμέρα μεθ' ἡμέραν δὲν παρέρχεται
χωρὶς νὰ φέρῃ νέον τι εὐτύχημα
κ' ἐὰν ὁ Δημοκήδης δὲν μοὶ ἔλεγεν
ὁπόσον εἶνε ὑγιὴς καὶ εὔρωστος
θὰ ἐπειθόμην ὅτι πάσχει νόσημα
δεινὸν, φρικῶδες, νόσημα καινοφανὲς,
πληθώραν εὐτυχίας, ὄλβου σκλήρωμα.

Ἴβυκος ἰδίᾳ.
Θεοὶ τῆς Σάμου, κεραυνώσατε αὐτόν!

Ναυσιτέλης
Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ Ἀμάσεως
τοσαύτη εὐτυχία εἶνε φθόριμος·
καὶ πρέπει πρέπει δυστυχῶς νὰ αἰσθανθῇ
ὀλίγην δυστυχίαν πρὸς ἀπαλλαγὴν
κακοῦ μεγάλου ἀπευκταίας συμφορᾶς.
Ὀφείλει ν' ἀποβάλῃ ὅ τι τιμαλφὲς
διὰ νὰ ἴδῃ ἑαυτὸν περίλυπον.

Σιμωνίδης
Παράδοξος ἡ σκέψις καὶ πρωτοφανής.

Ἴβυκος
Μὴ διακόπτῃς. Δὲν θὰ τελειώσωμεν.

Ναυσιτέλης
Τοῦ Φαραὼ τὴν γνώμην τὴν ὑπέρσοφον
ὁ κύριός μου ἠκολούθησεν εὐθὺς
καὶ ρίψας τὴν σφραγῖδα εἰς τὴν θάλασσαν
ᾐσθάνθη λύπην ὄντως, ἀλλ' ἀνεπαρκῆ.

Σιμωνίδης
Εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης;

Ναυσιτέλης
Μάλιστα
[Ὁ Ἴβυκος διὰ νευμάτων ἐπιβάλλει σιγὴν τῷ Σιμωνίδῃ].

Ἀνακρέων
Καὶ δὲν ἐσκέφθη νὰ τὴν δώσῃ εἰς ἐμὲ,
ὅπερ θὰ ἦτο ἴσως ἓν καὶ τὸ αὐτό;

Ναυσιτέλης
Καὶ περὶ σοῦ ἐσκέφθη τότε, φίλτατε.
Σοὶ ἀποστέλλει τάλαντα δισχίλια.

Σιμωνίδης
Ὤ!

Λοκρίων
Τάλαντα;

Ἀνακρέων
Ὡς δῶρον;

Ναυσιτέλης
Δῶρον, μάλιστα.

Ἴβυκος ἀνυπομονῶν
Καὶ δὲν τὸ λέγεις τόσην ὥραν, ἀδελφέ;

Ἀνακρέων
Ποῦ εἶνε; ποῦ;

Ναυσιτέλης
Οἱ δοῦλοι τὰ κομίζουσιν.

Ἀνακρέων
Ἐδῶ;

Ναυσιτέλης δεικνύων ἔξω
Ἰδοὺ τὰ φέρουν.

Ἀνακρέων τρέχων ἔξω
Ἆ, ναὶ, ναὶ, ἰδού.

(Ἐξέρχεται μετὰ τοῦ Σιμωνίδου δρομαίως)

Λοκρίων ἰδίᾳ
Ταλαίπωρε Λοκρίων, ὤ, τί ἔπαθες!

Ἴβυκος βλέπων ἐξερχόμενον τὸν Ναυσιτέλην
Τί φλυαρίαν ἔχουν οἱ αὐλόδουλοι.
(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ ΙΑ'.

ΛΟΚΡΙΩΝ βλέπων αὐτοὺς ἐξερχομένους
Λοκρίων τάλαν, τί ἐζήτεις σήμερον
νὰ ἔλθῃς νὰ συνάξῃς ὀφειλόμενα
καὶ νὰ μὴ δώσῃς χρήματα τῷ ποιητῇ;
(Ἀποτίλλων τὴν κόμην)
Ἆ, δυστυχία, δυστυχία, δύσμοιρε!
καὶ τί νὰ γείνω τώρα; ὤ, παπαί, παπαί!
(Ὀδυρόμενος)
Καὶ πόσα εἶνε; τάλαντα δισχίλια!
Ἐκ τούτων πόσα, τλήμων, θὰ κατέτρωγες;
(Περιτρέχων τὴν αἴθουσαν)
Ὢ, ἀτυχία! ὢ ταλάντατος ἐγὼ,
τὰ ταλαντά του μὲ ἀπεταλάντισαν!
(Ἀνορθούμενος)

Λοκρίων, θάρρος τώρα· ἔσο ἀναιδής,
περὶ ταλάντων πρόκειται, ταλαίπωρε!

(Φαιδρυνόμενος)

Μειδία! ἔχεις ἤδη τὰ ἡμίσεα!

ΣΚΗΝΗ ΙΒ'.

ΛΟΚΡΙΩΝ, ΘΡΑΣΩΝ.

Θράσων εἰσερχόμενος ὅποινος καὶ μόλις δυνάμενος νὰ κινηθῇ ἕνεκα πολυφαγίας

Τί ἔφαγα, ὦ Κρόνε! τὸν περίδρομον.

Λοκρίων

Ὁ Θράσων.

Θράσων σφίγγων αὐτῷ τὴν χεῖρα

Αἴ, τὸν φίλον.

(Μυστηριωδῶς δι' ἄλλου τόνου φωνῆς)

Πότε τρώγεις, αἴ;

Λοκρίων

Σπανίως, φίλτατέ μου, σπανιώτατα.

Θράσων μακρυνόμενος αὐτοῦ

Αἴ, τὸν εὐήθη, ὅστις δὲν αὐτοκτονεῖ.

Λοκρίων

Σὺ ὅμως, βλέπω, πρὸ ὀλίγου ἔφαγες.

Θράσων

Καὶ τί ἐκ τούτου; μὴ δὲν τρώγω ἐξ ἀρχῆς;

Λοκρίων μακρυνόμενος αὐτοῦ

Αἴ, τὸν παμφάγον, ὅστις δὲν ἐκρήγνυται.

Θράσων βλέπων μακρόθεν δούλους

Τί σάκκους φέρουν; αἴ, Λοκρίων, κύτταξε.

Λοκρίων περιχαρής.

Τὰ τάλαντά μας.

Θράσων

Τάλαντα; τί τάλαντα;

Λοκρίων

Ὁ Πολυκράτης στέλλει εἰς τὸν Τήϊον
τί, τί νομίζεις; τάλαντα δισχίλια.

Θράσων

Πῶς; τί; τί εἶπες;

Λοκρίων μυστηριωδῶς

Σίγα.

Θράσων

Θὰ τὰ φάγωμεν;

Λοκρίων

Ναί.

Θράσων δίδων αὐτῷ τὴν χεῖρα

Συμμαχία.

Λοκρίων ὁμοίως

Καὶ ἐπιμαχία!

Θράσων σκιρτῶν ἐκ χαρᾶς

Αἴ!

ΣΚΗΝΗ ΙΓ'.

Οἱ ἀνωτέρω. **ΑΝΑΚΡΕΩΝ, ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ, ΙΒΥΚΟΣ, ΔΟΥΛΟΙ.**

Ἀνακρέων

Ὦ, τί χαρὰ μεγάλη! ἔχω θησαυρούς.

Οἱ δοῦλοι ἀποθέτουσι κατὰ γῆς τοὺς σάκκους.

Ἴβυκος

Καὶ εἶσ' εὐδαίμων τώρα;

Ἀνακρέων

Ὦ, τρισόλβιος!

Ἴβυκος

Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τούτου ἦσο ἄρα δυστυχής;

Ἀνακρέων

Μὴ λησμονῇς τὴν Δάφνην.

Ἴβυκος ἀνασείων τὴν κεφαλὴν

Ἆ, ταλαίπωρε!

Λοκρίων πλησιάζων τὸν Ἀνακρέοντα

Αγαπητέ μου φίλε.

(Βλέπων ὅτι ὁ Ἀνακρέων δὲν ἀκούει)

Φίλτατέ μου σύ.

Ἀνακρέων

Τί θέλεις;

Λοκρίων

Πρὸ ὀλίγου μοῦ ἐζήτησας,
ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, χρήματά τινα.
Καλέ μου φίλε, ἡ περιουσία μου
εἰς τὰς διαταγάς σου εἶνε ἅπασα.

Ἀνακρέων ἰδίᾳ

Αἴ, τὸν ἀχρεῖον!
(Τῷ Λοκρίωνι)
Ἀπατᾶσαι, φίλε μου.

Θράσων ἰδίᾳ βλέπων τοὺς σάκκους

Εὐφραίνου, Θράσων, ταῦτα πάντα διὰ σέ.

Ἀνακρέων

Ὦ σάκκοι πλήρεις, ὦ χρυσᾶ μου τάλαντα.

Ἴβυκος γελῶν

Ἢ ἔχω ἢ δὲν ἔχω ἓν καὶ τὸ αὐτό.

Σιμωνίδης χαίρων

Λοιπὸν ᾐσθάνθης ἀπερίγραπτον χαράν;

Ἀνακρέων

Ἰδοὺ ἡ πρώτη τέρψις.
(Ρίπτων χρυσίον εἰς τοὺς ἀπερχομένους δούλους)
Δοῦλοι, λάβετε.

Λοκρίων ἰδίᾳ.

Χρυσὸν σκορπίζει;
(Μεγαλοφώνως)
Δὸς λοιπὸν καὶ εἰς ἐμέ.

Θράσων

Καὶ εἰς ἐμὲ ὀλίγον.

Ἀνακρέων ρίπτων αὐτοῖς χρυσὸν

Λάβε, λάβετε.

Σιμωνίδης

Μὴ σπαταλᾷς τὸ χρῆμα.

Λοκρίων

Τί χρυσός, θεοί!

[Ρίπτεται πρηνὴς ἵνα τὸν χρυσὸν συνάξῃ. Τοῦτ' αὐτὸ πράττει καὶ ὁ Θράσων ἐπὶ τοῦ ἄλλου μέρους τῆς σκηνῆς].

Ἀνακρέων τῷ Σιμωνίδι

Τί πρᾶγμα εἶπες; Ἔχω, ἔχω θησαυροὺς
καὶ δὲν θὰ σπαταλήσω ἀγαλλόμενος;
(Περιχαρὴς)
Χαῖρε, καλύβη, τῆς πενίας τέρεμνον,
σὲ ἐγκαταλιμπάνω ἄνευ δισταγμοῦ.

Ἴβυκος ἔκπληκτος ἰδίᾳ

Θεοί, τί λέγει;

Σιμωνίδης ὁμοίως

Μὴ δὲν ἤκουσα καλῶς;

Ἀνακρέων πλησιάζων εἰς τὸν ἐξώστην δεξιᾷ.

Ὦ τοῦ Αἰγέως γαληναία θάλασσα,
ἐκ τοῦ ἐξώστου πολυχρύσου δώματος
ὁ τρισευδαίμων θὰ σὲ βλέπω τοῦ λοιποῦ.
[Κατέρχεται]

Ἴβυκος

Πῶς; φεύγεις;

Σιμωνίδης

Φεύγεις;

Ἀνακρέων

Μόνος ὄχι· φεύγομεν·

Ἴβυκος

Ἐγὼ δὲν φεύγω.
(Τρέχει πρὸς τὸν Σιμωνίδην)

Ἀνακρέων εἰρωνικῶς

Ἄ, τὸ ἀπεφάσισας;

Σιμωνίδης ἀμφιρρέπων

Ὦ, τί νὰ κάμω;

Ἴβυκος

Σὺ θὰ φύγῃς;

Σιμωνίδης σταθερῶς.

Ὄχι.

Ἴβυκος ἐναγκαλιζόμενος αὐτὸν

Ἄ!

Ἀνακρέων ἔξαλλος ὑπὸ χαρᾶς ἐπὶ τοῦ λογείου

Ἀγάλλου, Δάφνη, εἶμαι: μυριόπλουτος!

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Πλουσία αἴθουσα ἐν τῷ μελάθρῳ τοῦ Ἀνακρέοντος. Οἱ κίονες τοῦ περιστυλίου ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ κολὺν ἔχοντος τὸν χρυσὸν ἐπί τε τῶν κιονοκράνων καὶ τῶν σπειρῶν. Εἰς τὸ βάθος φαίνεται ὄπισθεν δευτέρας σειρᾶς κιόνων ὁ τοῖχος τῆς αἰθούσης εἰκόσι πεποικιλμένος καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ μεγάλη πύλη χαλκῆ. Πρὸ τῆς πύλης ταύτης στρογγύλος βωμὸς χρυσῷ καὶ λίθοις κεκοσμημένος· ἑκατέρωθεν τοῦ βωμοῦ ἀγάλματα ὡς καὶ κατὰ τὸν πρῶτον διάδρομον. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐπὶ τῆς δευτέρας θέσεως δεξιᾷ χρυσοῦν ἀνάκλιντρον καὶ παρ' αὐτῷ μικρὰ τράπεζα ἐφ' ἧς πυξίς, κάλαμος κτλ. Ἀριστερᾷ στρογγύλη τράπεζα, ἐφ' ἧς σαπφειρίνη γάστρα. Ἐπὶ τῆς τραπέζης ταύτης ἡ χρυσῆ τοῦ Ἀνακρέοντος βάρβιτος. Παρὰ τὴν τράπεζαν δεξιᾷ κατάχρυσος ἕδρα. Ἐπὶ τῆς τρίτης θέσεως ἀριστερᾷ ἐξώστης κατέναντι αὐτοῦ θύρα φέρουσα εἰς τὰ δώματα τῆς Δάφνης. Ἑκατέρωθεν τῶν θυρῶν τούτων χρυσήλατα τραπεζοφόρα· ἐφ' ὧν γάστραι ἐκ γρανίτου ἕδραι καὶ ἑδώλια ἐκ πλουσίων τῆς Λυδίας ὑφασμάτων· ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δοραὶ θηρίων ποικίλαι.

ΣΚΗΝΗ Α'.

ΤΕΝΘΡΗΔΩΝ, ΔΟΥΛΟΙ

[Αἰρομένης τῆς αὐλαίας οἱ δοῦλοι φαίνονται καθαίροντες τὰ πάντα μετὰ σπουδῆς.]

Τενθρηδὼν εἰσερχόμενος

Ταχέως, δοῦλοι, σπεύσατε, τί κάμνετε;
ἡ δέσποινα θὰ ἔλθῃ καὶ ἀκόμη σεῖς;

Α' δοῦλος

Ἀλλ', ἐπιστάτα, μόλις τώρα πρὸ μικροῦ....

Τενθρηδὼν

Προφάσεις αἰωνίως.

Β' Δοῦλος

Ὄχι, πίστευσον.

Τενθρηδὼν

Ταχύνατε.

Α' Δοῦλος

Ἀμέσως.

Τενθρηδὼν

Σπεύσατε.

Β' Δοῦλος

Ἰδού.

Τενθρηδὼν

Ἡ δέσποινα προβαίνει· συναπέλθετε.
(Οἱ Δοῦλοι ἐξέρχονται ταχέως)

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΤΕΝΘΡΗΔΩΝ, ΔΑΦΝΗ.

Δάφνη

Λοιπόν;

Τενθρηδὼν ὑποκλίνων

Τὰ πάντα ὅπως εἶπας ἔγειναν.

Δάφνη

Τοὺς εἶδες;

Τενθρηδὼν

Ἀμφοτέρους.

Δάφνη

Τὸν φιλόσοφον;

Τενθρηδὼν

Αὐτὸν δὲν εἶδον μόνον.

Δάφνη

Αἴ, τοὺς ὕβρισας;

Τενθρηδὼν

Βεβαίως, καὶ τοὺς δύο.

Δάφνη

Μὴ ἐνόησαν;

Τενθρηδὼν

Ἄ, δὲν πιστεύω.

Δάφνη

Τώρα πήγαινε
καὶ μὴ λησμόνει πῶς σοὶ ὑπηγόρευσα
νὰ εἴπῃς ταῦτα εἰς τὸν Ἀνακρέοντα.
(Ὁ Τενθρηδὼν ἐξέρχεται ὑποκλίνων)

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΔΑΦΝΗ, καὶ εἶτα **ΘΡΑΣΩΝ**.

Δάφνη

Θὰ τοὺς ἀπομακρύνω καὶ ὁλοσχερῶς,
διότι ὅπως εἶδον εἶνε σκέταλοι
κ' ἐντὸς ὀλίγου θὰ διασκορπίσωσι
τὸν ὅλον πλοῦτον ἐν θαλίαις καὶ χοροῖς.
Ὁ βλὰξ ἐκεῖνος μάλιστα, ὁ Ἴβυκος,
δὲν ἔλεγε καὶ ἄλλο. Καὶ τὸν ἤκουεν
ὁ Ἀνακρέων.
(Ἀκούουσα βήματα)
Ἀλλ' ἰδοὺ, ἰδοὺ αὐτός.
(Ἐξαπλοῦται νωχελῶς ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου)

Θράσων εἰσερχόμενος ἀριστερόθεν· ἰδίᾳ

Δὲν μοῦ ἐκφεύγει πλέον οὐδὲ πρόγευμα.
Τὴν ἕκτην ὥραν τρώγουν; εἶμ' ἐγὼ ἐδῶ
πρὸ ἡμισείας καὶ πολλάκις πρὸ μιᾶς.

Δάφνη στρεφομένη

Σὺ εἶσαι, Θράσων;

Θράσων ὑποκλίνων βαθέως

Ἆ, γλυκεῖα δέσποινα.

Δάφνη

Καὶ ἴσα ἴσα σὲ ἐζήτουν.

Θράσων χαίρων

Πῶς, ἐμέ;

Δάφνη

Μοῦ κάμνεις μίαν χάριν;

Θράσων

Μίαν; Δύο, τρεῖς
καὶ πέντε, δέκα! Ὅσας θέλεις, δέσποινα.

Δάφνη

Γνωρίζεις τὸν Λαχάρην;

Θράσων

Ναί.

Δάφνη

Αἴ, πήγαινε...

Θράσων ἐμβρόντητος

Πῶς, πῶς;

Δάφνη

Μετάβα πρὸς αὐτόν....

Θράσων

Πλὴν, Δάφνη μου..

Δάφνη

Νὰ τελειώσω ἄφες. Πήγαινε λοιπὸν
κ' εἰπὲ αὐτῷ νὰ φέρῃ ὅσον τάχιστα
ἀνθέων μύρα καὶ ληκύθους μυρτρᾶς.

Θράσων ἰδίᾳ

Τί βλὰξ νὰ εἴπω ὅτι τὸν ἐγνώριζον.

Δάφνη

Ἐνόησας;

Θράσων

Ἀλλ' εἶνε ἆρά γε ἐκεῖ;

Δάφνη

Ἀναμφιβόλως.

Θράσων

Δὲν πιστεύω.

Δάφνη

Πήγαινε.

Θράσων ἰδίᾳ ἀπερχόμενος

Καὶ ἂν τὸ γεῦμα χάσω; τότε; δύστηνος!

Δάφνη

Αἴ, ποῦ πηγαίνεις; στῆθι.

Θράσων ἐπιστρεφόμενος περιχαρής.

Πῶς;

Δάφνη

Μετέπειτα,
πρὸς τὸν Φωκέα σπεύδεις....

Θράσων ἰδίᾳ

Ἆ, ὁ ἄθλιος!

Δάφνη

Καὶ λέγεις νὰ μοὶ φέρῃ, τώρα, πάραυτα
χρυσοῦς χλιδῶνας κ' ἑλικτῆρας ἀργυροῦς.

Θράσων ἰδίᾳ

Ἆ, τώρα πλέον, γεῦμα, σὲ ἀπώλεσα.
(Ἀπερχόμενος ἐν βαρυθυμίᾳ)
Κ' ἐγὼ ἠρχόμην τόσον εὔθυμος ἐδῶ.
(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΔΑΦΝΗ καὶ εἶτα **ΑΝΑΚΡΕΩΝ**.

Δάφνη ἀνακαθημένη

Περίεργον. Ποῦ εἶνε καὶ δὲν ἔρχεται
ὁ Ἀνακρέων.
(Ἐγειρομένη)
Τί γελοῖος ἄνθρωπος!
Νὰ ἔχῃ φίλους ἐπισήμους αὐλικοὺς
καὶ νὰ προκρίνῃ τούτων, τὰ καθάρματα,
τὸν Σιμωνίδην καὶ τὸν Ἴβυκον· αὐτοὺς
τοὺς ἀνεστίους. Ὤ, ἂν τὸ ἐπέτρεπον
ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας ἴσως σήμερον
αὐτοὶ θὰ ἦσαν τῆς οἰκίας κύριοι.
(Τείνουσα τὸ οὖς)
Ἀκούω βῆμα. Εἶν' αὐτός. Ναί, ἔρχεται.
(Ἐξαπλοῦται ταχέως ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου)

Ἀνακρέων κρατῶν πάπυρον εἰσέρχεται βαρύθυμος

Ὡς νὰ μὴ ἤρκουν τόσαι ἄλλαι μέριμναι
ἰδοὺ καὶ νέα. Αἶφ!
[Διπλοῖ τὸν πάπυρον ἐν ἀγανακτήσει]

Δάφνη ἐπιχαρίτως

Καὶ τί κρατεῖς αὐτοῦ;

Ἀνακρέων

[Ῥίπτων τὸν πάπυρον ἐπί τινος ἕδρας]
Ἆ, δὲν σὲ εἶδον.

Δάφνη δεικνύουσα ἕδραν τῷ Ἀνακρέοντι μακρὰν αὐτῆς

Κάθησε, Ἀνάκρεον.
(Ὁ Ἀνακρέων πλησιάζει ὅπως καθήσῃ παρ' αὐτῇ ἀλλ' ἡ Δάφνη δεικνύει αὐτῷ τὴν ἕδραν).
Ἐκεῖ, ἐκεῖ.

Ἀνακρέων ἀδημονῶν

Φιλτάτη.

Δάφνη

Λάβε κάθισμα.

Ἀνακρέων δυσθύμως

Πῶς ἐξ ἀρχῆς καὶ πάλιν; ὅπως χθές; προχθές;

Δάφνη ὑπερηφάνως

Ἡ χθὲς παρῆλθε, φίλε, καὶ ἡ σήμερον
τὴν ὥραν ταύτην ἀνατέλλει.
(Δεικνύουσα πάντοτε τὴν ἕδραν)
Κάθησε.

Ἀνακρέων

Ἀλλ' εἶνε τοῦτο φρικαλέα βάσανος.

Δάφνη

Αἴ, βλέπεις, ἐν Μιλήτῳ τοῦτο γίνεται·
καὶ ἵνα λάβῃς νέον πάλιν φίλημα
θὰ δώσῃς πάλιν νέον δῶρον, φίλτατε.

Ἀνακρέων

Σοὶ δίδω ὅ τι θέλεις, ἀλλ' αὐτό, αὐτὸ
νὰ λείψῃ πλέον, Δάφνη, μὲ στενοχωρεῖ.

Δάφνη μειδιῶσα ἐπιχαρίτως

Λοιπὸν τὸν κῆπον, ὃν προχθὲς ἠγόρασες;

Ἀνακρέων

Σοὶ τὸν δωροῦμαι.

Δάφνη μετ' ἀγάπης

Τότε κάθησον, ἐλθέ.

Ἀνακρέων καθήμενος παρ' αὐτῇ

Καὶ ὅ τι ἄλλο θέλεις λάβε, Δάφνη μου,
ἀλλὰ ἐφάπαξ, ὄχι καθ' ἑκάστην, μή.

Δάφνη θωπεύουσα αὐτὸν

Τὰ καθ' ἑκάστην δῶρα μοὶ ἀρέσκουσι.

Ἀνακρέων

Νὰ σοὶ δωρήσω τότε καὶ διὰ παντὸς
πᾶν ὅ τι θέλεις.

Δάφνη

Ὄχι, ὄχι, φίλτατε.

Ἀνακρέων ἐγειρόμενος

Μοῦ καταστρέφεις πᾶσαν εὐχαρίστησιν
τοιουτοτρόπως, Δάφνη· μὲ καταλυπεῖς.
Ἐννόησόν με τέλος καὶ μετάβαλε

τὰ ἔθιμα, τοὺς τρόπους, τὴν διαγωγήν.
Δὲν εἶνε τοῦτο βίος, εἶνε βάσανος.
Κ' ἐνῷ δὲν ἔχω πλέον ἄλλην ἡδονὴν
ἢ παρὰ σοὶ νὰ μένω πλήρης ἔρωτος
σὺ μ' ἀνιάζεις καὶ σχεδὸν μὲ ἀπωθεῖς.

Δάφνη μειδιῶσα

Ὦ τάλαν! σὲ διώκω!
(Μετ' ἀγάπης)
Ἔλα, κάθησε.
(Ὁ Ἀνακρέων κάθηται παρ' αὐτῇ)
Ἐδῶ πλησίον· ἔτι πλησιέστερα.
(Ὁ Ἀνακρέων πλησιάζει, ἡ δὲ Δάφνη θωπεύει αὐτὸν)
Καὶ τώρα σὲ διώκω;

Ἀνακρέων ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς Δάφνης

Ἆ, Σειρὴν, Σειρήν!

Δάφνη ἀσπαζομένη αὐτὸν

Νὰ μὴ ἐπαναλάβῃς τοῦτο ἄλλοτε.

Ἀνακρέων

Ἂν ἦσο οὕτω πάντοτε· πλὴν πάντοτε.

Δάφνη

Θὰ εἶμαι, φίλε, ἂν....

Ἀνακρέων

Τί ἄν; εἰπὲ, εἰπέ.

Δάφνη

Ἂν.... ἂν τοὺς φίλους θυσιάσῃς δι' ἐμέ.

Ἀνακρέων ἀνακαθήμενος

Τί λέγεις, Δάφνη;
(Ἐγειρόμενος)
Πῶς· ἐγώ; τὸν Ἴβυκον,
τὸν Σιμωνίδην;
(Μακρυνόμενος αὐτῆς)
Ἆ, μὴ ζήτει τοῦτο.

Δάφνη ἐγειρομένη

Ἆ!

Ἀνακρέων περίλυπος

Πρὸ πόσου χρόνου δὲν τοὺς εἶδον, ἄθλιος.
(Φαιδρυνόμενος)
Ἀλλὰ θὰ ἔλθουν, ναὶ, θὰ ἔλθουν σήμερον
καὶ θὰ τοὺς ἴδω, καὶ θὰ τοὺς περιπτυχθῶ.

Δάφνη στρέφουσα αὐτῷ τὰ νῶτα

Δὲν ἀγαπᾷς τὴν Δάφνην ὡς τοὺς φίλους σου.
(Προσποιεῖται θλῖψιν)

Ἀνακρέων ἀκολουθῶν αὐτὴν

Μὴ λέγε τοῦτο· σὲ δὲν ἀγαπῶ; σέ; σέ;
(Περιπτυσσόμενος αὐτὴν)
Ἆ, πόσον εἶσαι πρός με, Δάφνη, ἄδικος.
(Βλέπων τὴν βάρβιτον ἐπὶ τῆς τραπέζης καταλείπει τὴν Δάφνην καὶ λαμβάνει αὐτὴν ἀνὰ χεῖρας).
Ὦ Ζεῦ! ἡ βάρβιτός μου.
(Περιχαρὴς)
Ἆ, τὴν ἔφεραν.
(Ἀπομακρύνων διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὴν Δάφνην ἥτις πλησιάζει πρὸς αὐτὸν)
Ἆ, μὴ ζητήσῃς πάλιν νὰ τὴν θραύσῃς, ἆ,
δὲν θὰ σὲ συγχωρήσω πλέον, φίλη μου.

Δάφνη μειλιχίως

Δὸς ταύτην.

Ἀνακρέων βλέπων τὴν βάρβιτον

Ὄχι, ὄχι· εἶνε καινουργής·
καὶ τί ὡραία! χρυσελεφαντήλεκτρος.

Δάφνη

Θὰ ψάλῃς;

Ἀνακρέων

Ναὶ, νὰ ψάλω ἄφες, Δάφνη μου.

Δάφνη κρατοῦσα τὴν βάρβιτον

Δὲν θέλω.

Ἀνακρέων

Δάφνη!

Δάφνη ἀφαιροῦσα τὴν βάρβιτον ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀνακρέοντος

Δὲν μ' ἀρέσκουν τ' ᾄσματα.

Ἀνακρέων ἱκέτης

Ὤ, ἄφες με ὀλίγον, ἓν ᾀσμάτιον.

Δάφνη ρίπτουσα τὴν βάρβιτον ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου

Οὐδέν· δὲν θέλω.

Ἀνακρέων ἄπελπις

Ἆ, ὁ ἄθλιος ἐγώ.
Ἀλλὰ ἐξ ὅτου συνοικοῦμεν, Δάφνη μου,

δὲν ἔψαλον εἰσέτι μὴ εὑρὼν καιρὸν
ἐκ τῶν μυρίων μεριμνῶν τοῦ πλούτου μου.

Δάφνη

Πρὸς τί νὰ ψάλῃς;

Ἀνακρέων

Νὰ σὲ τέρψω.

Δάφνη

Πῶς, ἐμέ,

Ὤ, ἄφες.

Δάφνη

Ὄχι. Ἐν Μιλήτῳ ἄλλοτε
τοῦ Κορακίου ἤκουσα τοὺς γρυλλισμοὺς
καὶ ὅρκον τότε ὤμοσα τῇ Κύπριδι
οὐδέποτε ν' ἀκούσω πλέον ποιητοῦ·
καὶ τὸ ὀμνύω πάλιν, ναί, οὐδέποτε.

Ἀνακρέων

Ὁ Κορακίας εἶνε φαῦλος ποιητής.
Νὰ μὲ ἀκούσῃς μόνον ἄφες, Δάφνη μου,
καὶ θ' ἀγαπήσῃς παρευθὺς τὴν ποίησιν.

Δάφνη

Καὶ μὴ δὲν εἶσαι ὡς ἐκεῖνος ποιητής;

Ἀνακρέων ἀναπηδῶν

Ἐγώ;

Δάφνη γελῶσα

Ἀλλ' εἶσθε ὅλοι ἓν καὶ τὸ αὐτό.

Ἀνακρέων ἔκπληκτος

Θεοὶ τῆς Τέω!

Δάφνη

Ναί, ναί, ναί. Καὶ ἔπειτα
ὁ κεκτημένος πλοῦτον πρέπει πάντοτε
περὶ αὐτοῦ καὶ μόνου νὰ φροντίζῃ.

Ἀνακρέων ἔκπληκτος

Ἆ!

Δάφνη

Τί θέλεις πλέον βάρβιτον καὶ ᾄσματα
ὁπόταν ἔχῃς ἀναρίθμους θησαυρούς·
Ἂν ψάλλῃς ὅπως πρώην τίς θὰ μεριμνᾷ
περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῶν ὑποθέσεων.
Ἆ, ὄχι· βαίνεις εἰς σωτήριον ὁδὸν
καὶ πρέπει ν' ἀποβάλῃς ἀνεπιστρεπτεὶ
τὰς ἕξεις ταύτας αἵτινες παρέμειναν.

Ἀνακρέων ἔντρομος

Τί λέγεις, Δάφνη;

Δάφνη περιπτυσσομένη αὐτὸν

Λέγω, ὅτι σ' ἀγαπῶ!

Ἀνακρέων μακρυνόμενος αὐτῆς περίλυπος

Ὤ, τί ἀκούω! Τί μοὶ πέπρωται λοιπόν;
(Ἀκούονται φωναὶ ἔξωθεν)

Δάφνη ἀνερχομένη

Τίς ἔρχεται κραυγάζων;
(Παρατηροῦσα ἔξω)
Ὁ φιλόσοφος!
(Κατερχομένη ἰδίᾳ)
Πλὴν πῶς εἰσῆλθεν οὗτος; τίς τὸν ἄφησε;

Φερεκύδης ἔξωθεν

Κ' ἐγὼ σοὶ λέγω ὅτι εἶν' ἐδῶ.

Ἀνακρέων ἀκροώμενος

Ἆ!

Φερεκύδης ἔξωθεν μεγαλοφώνως

Ναί.

Ἀνακρέων φαιδρυνόμενος

Ὁ Φερεκύδης εἶνε.

Δάφνη ἰδίᾳ ἐν ὀργῇ βλέπουσα τὸν Φερεκύδην

Ἆ!

Φερεκύδης εἰσερχόμενος

Ἀνάκρεον.

ΣΚΗΝΗ Ε'.

Οἱ ἀνωτέρω, ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ.

Ἀνακρέων περιχαρὴς τρέχων πρὸς τὸν Φερεκύδην

Σύ, φίλε, σύ, καλέ μου, ἆ, Φερέκυδες.
(Περιπτύσσεται αὐτὸν μετ' ἀγάπης)

Φερεκύδης προσπαθῶν νὰ διαφύγῃ

Μὲ πνίγεις, θὰ μὲ σκάσῃς, ἄφες μ' ἀδελφέ.

Ἀνακρέων ἀσπαζόμενος αὐτὸν

Ἆ, τί χαρὰν ᾐσθάνθην, φίλε φίλτατε.
Πῶς δὲν σὲ εἶδον πρὸ καιροῦ, τί ἔγεινες;

Δάφνη αὐστηρῶς
Ἀνάκρεον.

Φερεκύδης βλέπων τὴν Δάφνην
Ἡ Δάφνη;

Δάφνη δεικνύουσα τὸν Φερεκύδην
Τί ζητεῖ ἐδῶ;

Ἀνακρέων
Ὁ Φερεκύδης;

Δάφνη
Τοῦτο δὲν τὸ ἐννοῶ.

Ἀνακρέων ἐμβρόντητος
Πλὴν πῶς;

Δάφνη
Νὰ φύγῃ καὶ ἀμέσως.

Ἀνακρέων ὀργίλως
Ὄχι.

Δάφνη
Ἆ!

Φερεκύδης γελῶν ἰδίᾳ
Ὤ, ὤ, ἡ Δάφνη, βλέπω, τοῦ ἐδέσποσεν.

Δάφνη ἐν νευρικῇ ταραχῇ
Ἀλλὰ θὰ μὲ λυπήσῃς καὶ πολύ, πολύ.

Ἀνακρέων σταθερῶς
Νὰ σὲ λυπήσω.

Δάφνη ἐν ὀργῇ τῷ Φερεκύδει
Ἆ, αἰσχρὲ φιλόσοφε.

Ἀνακρέων τιθέμενος πρὸ τοῦ Φερεκύδους
Τί κάμνεις, Δάφνη; πῶς, τὸν φίλον μου λοιπόν;

Δάφνη
Αὐτὸς ὁ κύων;

Φερεκύδης ἀναπηδῶν
Τί καὶ πάλιν;

Δάφνη
Φίλος σου!

Ἀνακρέων ὀργίλως
Αἴ, μὴ προσθέσῃς ἄλλην λέξιν ἄτοπον
διότι φρίσσω ἤδη ἐξαγανακτῶν.

Δάφνη ἰδίᾳ
Δι' ἄλλου τρόπου πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν.

Ἀνακρέων τῇ Δάφνῃ αὐστηρῶς
Ἀφοῦ ἀνίαν παρ' αὐτῷ αἰσθάνεσαι
καταφρονοῦσα τῆς ἀξίας τοῦ σοφοῦ
δὲν βλέπω καὶ τὸν λόγον, ὅστις σὲ κρατεῖ
ἐνταῦθα.

Δάφνη προσποιουμένη λύπην
Φεύγω τεθλιμμένη.

Ἀνακρέων
Ἄπελθε.

(Ἡ Δάφνη ἐξέρχεται ὀργίλα ρίπτουσα βλέμματα· ὁ Ἀνακρέων τὴν ἀκολουθεῖ καὶ κλείει τὴν θύραν.)

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ, ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ.

Φερεκύδης ἰδίᾳ ἀνασείων τὴν κεφαλὴν
Τοιοῦτον τώρα βίον ζῇ ὁ ἄθλιος!

Ἀνακρέων μεταβάλλων ἦθος
Καὶ τί γνωρίζεις νέον; εἶνέ τι καινόν;
εἰπέ, ἀγαπητέ μου, λέγε, φίλτατε.

Φερεκύδης
Ἡ Σάμος πᾶσα ζηλοτύπως ὁμιλεῖ
περὶ μεγάλου καὶ πλουσίου γεύματος
εἰς ὃ ἐκλήθη τοῦ τυράννου ἡ αὐλή.

Ἀνακρέων
Ἆ, ναί, καὶ ἦλθες ἐκ τῶν πρώτων· ἄριστα

Φερεκύδης
Ἐγώ; πλανᾶσαι.

Ἀνακρέων
Πῶς;

Φερεκύδης
Δὲν ἦλθον δι' αὐτό.

Ἀνακρέων

Καὶ τότε πῶς....

Φερεκύδης

Πῶς ἦλθον; νὰ σὲ ἴδω.

Ἀνακρέων

Τί;

Φερεκύδης

Ἀφοῦ δὲν προσεκλήθην.

Ἀνακρέων

Πῶς, Φερέκυδες;

Φερεκύδης

Μοὶ εἶπες τί; καὶ πότε;

Ἀνακρέων

Πλὴν σ' ἐκάλεσα.

Φερεκύδης

Δὲν ἐνθυμοῦμαι; ποῦ μὲ εἶδες; πότε; ποῦ;

Ἀνακρέων

Διὰ τοῦ ἐπιστάσου σὲ ἐκάλεσα.

Φερεκύδης μειδιῶν εἰρωνικῶς

Ἆ, διὰ τρίτου ὅπως καὶ ὁ τύραννος!
(Πικρῶς)
Βεβαίως· τώρα πλέον εἶσαι πλούσιος
ὑπερυψώθης, ἔχεις δούλους, μέγαρα,
καὶ ἐπιστάτας νὰ καλοῦν τοὺς φίλους σου.
Ὁ Ἀνακρέων μέγας ἄργων, λησμονῶν
καὶ φίλους καὶ γνωρίμους· δίδων γεύματα
εἰς τραπεζίτας, εἰς τοὺς ξένους ἅπαντας
καὶ τοὺς ἑταίρους ὅσοι τὸν ἠγάπησαν
δι' ἐπιστάτου τώρα πλέον προσκαλῶν.

Ἀνακρέων

Λοιπόν;

Φερεκύδης βαρυθύμως

Ἆ!

Ἀνακρέων

Λέγε, δὲν σοὶ εἶπε τίποτε;

Φερεκύδης

Ὁ ἐπιστάτης; ὄχι.

Ἀνακρέων

Ὄχι;
(Καλῶν τὸν Στρούθωνα)
Στρούθων, αἴ!

Φερεκύδης ἰδίᾳ

Πῶς μεταλλάσσει ὁ χρυσὸς τὸν ἄνθρωπον!

Ἀνακρέων τῷ ἐμφανισθέντι Στρούθωνι

Τὸν Τερθρηδόνα κάλεσόν μοι πάραυτα

Φερεκύδης ἀνασείων τὴν κεφαλὴν ἰδίᾳ

Χρυσᾶ τὰ πάντα, ὁ χιτών του, ἡ χλαμύς,
αἱ τράπεζαι, οἱ λύχνοι, τὰ ἀνάκλιντρα,
ἡ βάρβιτός του, ἡ πυξίς, ὁ κάλαμος·
ὡς καὶ τὰ βλῆτρα καὶ αὐτὰ χρυσᾶ, χρυσᾶ.

ΣΚΗΝΗ Ζ'.

Οἱ ἀνωτέρω, ΤΕΝΘΡΗΔΩΝ.

Ἀνακρέων τῷ εἰσερχομένῳ Τενθρηδόνι

Πῶς, ἐπιστᾶτα, πῶς δὲν προσεκάλεσας
τὸν Φερεκύδην ὅπως σοὶ παρήγγειλον;

Τενθρηδὼν

Συγγνώμην, ἄρχον, ἀλλ' ἐνόμισα καλὸν
νὰ μὴ ἀναζητήσω τὸν φιλόσοφον
διότι ἐφοβήθην ὅτι τὰ αὐτὰ
θὰ ἔλεγε καὶ οὗτος ... ὅπως ἤκουσα.

Ἀνακρέων ἀπορῶν

Καὶ τί σοὶ εἶπον ὅτε τοὺς ἐκάλεσας;

Τενθρηδὼν

Συγγνώμην, ἄρχον, ἀλλὰ δὸς τὴν ἄδειαν
νὰ μὴ ἐπαναλάβω ταῦτα οὐδαμῶς.

Ἀνακρέων ἔκπληκτος

Τί λέγεις; πῶς; οἱ φίλοι....

Τενθρηδὼν

Φίλοι σου αὐτοί;
Ν' ἀπέλθω ἄφες, ἄρχον· δὲν ἐπιθυμῶ
νὰ σὲ λυπήσω.

Ἀνακρέων

Λέγε, λέγε, Τενθρηδών,
τί εἶπον, τί σοὶ εἶπον; πῶς σ' ἐδέχθησαν.

Τενθρηδὼν διστάζων

Μὲ ὕβρισαν, ὦ ἄρχον, καὶ μὲ ἤκισαν
μυρίας ὕβρεις κατὰ σοῦ ἐκφέροντες.

Ἀνακρέων

Ὁ Σιμωνίδης;

Τενθρηδὼν

Ναί.

Ἀνακρέων

Ὁ Ἴβυκος;

Τενθρηδὼν

Ναί, ναί.

Ἀνακρέων

Θεοί! πῶς τοῦτο; τί λοιπὸν διέπραξα;

Τενθρηδὼν

Καὶ μετὰ ταῦτα λὰξ καὶ πὺξ μ' ἐδίωξαν.

(Ὁ Ἀνακρέων διὰ νεύματος τῆς χειρὸς ἀποπέμπει τὸν Τενθρηδόνα

ΣΚΗΝΗ Η'.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ, ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ.

Φερεκύδης

Τί ἆρά γε συνέβη; πῶς, Ἀνάκρεον;

Ἀνακρέων σύννους

Ἆ, τώρα ἐνθυμοῦμαι.

(Περίλυπος)

Ἀλλὰ τί λοιπόν,
διότι δὲν ἐδέχθην πρό τινος αὐτούς;
ἐν ἐπιμόχθῳ ἔργῳ εὑρισκόμενος
ἀντιθυμοῦνται εἰς ἐμὲ καὶ φέρονται
ὡς ἐὰν ἤμην ὅλως ἄγνωστος αὐτοῖς;
Λοιπὸν τοιαῦτα παρ' αὐτῶν ἀνέμενον
καὶ θὰ καθήσω εἰς τὸ γεῦμα σήμερον
χωρὶς τῶν φίλων;

Φερεκύδης

Μόνος πταίεις, μόνος σύ.

Ἀνακρέων

Ἀλλὰ δὲν βλέπω ...

Φερεκύδης

Ἴσως σὺ δὲν ἐννοεῖς·
οἱ ἄλλοι ὅμως ἄλλως ἐκλαμβάνουσι
τὸν τρόπον τοῦτον τῆς τοῦ βίου ἀγωγῆς.
Ὡς μ' εἶπον πάντες ὅσους εἶδον κατ' αὐτάς
ἀφ' ὅτου ἔχεις πλοῦτον εἶσαι ἀλαζών,
λαλεῖς πρὸς πάντας ὡς ἂν ἦσο τύραννος
κ' ἐπὶ τοῖς θησαυροῖς σου μεγαλοφρονῶν
ὑπερφιάλως πρὸς τοὺς φίλους φέρεσαι.

Ἀνακρέων

Ἐγώ; ἐγώ; τί λέγεις; εἶνε δυνατόν;
τοιαύτην γνώμην ἔχουσιν οἱ φίλοι μου;
Ἆ, ὅστις ταῦτα διαδίδει μοχθηρῶς
νὰ ἐκτριβῇ ὁ φαῦλος τρόπον πίτυος.
Ἐγὼ ὑπερφίαλος· τίς; ἐγώ, ἐγώ;
Πόσον ὀλίγον τότε μ' ἐγνωρίσατε
σεῖς πάντες ὅσοι ἐπιστεύσατε αὐτά.
Ἐὰν πρὸς ἄλλους εἶμαι ὑπερφίαλος
πλὴν πρὸς τοὺς φίλους ὄχι· πίστευσέ με σύ·
κ' ἐὰν οἱ φίλοι μὲ προεπηλάκισαν
ἐγὼ τὰς ὕβρεις ἤδη ἐλησμόνησα.

(Περιπτυσσόμενος τὸν Φερεκύδην)

Ὦ, μίαν χάριν ὡς ἱκέτης σοῦ ζητῶ.
Μετάβα σπεύδων πρὸς αὐτούς, ναί, πήγαινε
κ' εἰπὲ αὐτοῖς νὰ ἔλθουν ὅσον τάχιον.

Φερεκύδης ἀνερχόμενος

Πηγαίνω εὐχαρίστως.

Ἀνακρέων ὁμοίως

Σπεῦσον, ὕπαγε.

ΣΚΗΝΗ Θ'.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΛΟΚΡΙΩΝ.**

Λοκρίων

Ὁ Φερεκύδης! ὁ καλὸς φιλόσοφος!

Φερεκύδης ἰδίᾳ

Πῶς; ὁ Λοκρίων; τί ζητεῖ αὐτὸς ἐδῶ;

(Παρατηρεῖ μετὰ περιεργίας πῶς οὗτος χαιρετίζει τὸν Ἀνακρέοντα)

Λοκρίων τύπτων φιλικῶς τὸν ὦμον τοῦ Φερεκύδους

Πρὸ πόσου χρόνου δὲν σὲ εἶδον, φίλτατε.
Πῶς ἔχεις; ὑγιαίνεις; πάντοτ' εὐτραφής;

Φερεκύδης κρυφίως τῷ Ἀνακρέοντι

Ὁ τοκογλύφος παρὰ σοί, Ἀνάκρεον;

Λοκρίων ἰδίᾳ.

Αὐτὸς ὁ γέρων εἶνε οἰωνὸς κακός·
δὲν μοῦ ἀρέσκει. Πῶς νὰ τὸν διώξωμεν.

Φερεκύδης

Στοιχηματίζω ὅτι τόκους ἀριθμεῖς
κινῶν τὰ χείλη καὶ μακρὰν ἱστάμενος.

Λοκρίων

Αἴ, τί νὰ γείνῃ; ἄλλος τόκους ἀριθμεῖ
καὶ ἄλλος καί τοι γέρων τρέχει ὄπισθεν
τῶν κορασίων.

Φερεκύδης ἐξαπτόμενος

Ὡς νὰ τὸ ἐμάντευσας.
Βεβαίως τρέχω καὶ καυχῶμαι δι' αὐτό.
Ἤ μὴ νομίζῃς ὅτ' εἶμ' ὅμοιος πρὸς σὲ
τὸν ἐπὶ δέλτων κύπτοντα νυχθήμερον
διὰ νὰ εὕρῃς τρόπους ἀνατοκισμοῦ
καὶ ἀπολαύσῃς ὄφελος ἀθέμιτον;

Λοκρίων ἰδίᾳ

Τοιαῦτα λέγε ὅσα θέλεις, φίλτατε.

Ἀνακρέων

Φερέκυδες, βραδύνεις· πήγαινε λοιπόν.

Φερεκύδης κρυφίως τῷ Ἀνακρέοντι

Αὐτὸν νὰ τὸν διώξῃς, εἶνε ὄλεθρος.
(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ Ι'.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ, ΛΟΚΡΙΩΝ

Ἀνακρέων κατερχόμενος

Τί νέον φέρεις;

Λοκρίων

Τέλος εἰσεπράξαμεν
πανθ' ὅσα καθυστέρουν οἱ χρεῶσταί μας.

Ἀνακρέων δυσαρέστως

Ταὐτὰ καὶ πάλιν· ἀλλὰ δὲν σὲ ἐρωτῶ
περὶ τοιούτων νέων.

Λοκρίων

Πλὴν, Ἀνάκρεον,
αἱ ὑποθέσεις προηγοῦνται πάντοτε
καὶ ἔμπιστός σου δὲν θὰ ἤμην, φίλε μου,
ἂν δὲν ἠρχόμην καθ' ἑκάστην ἀκριβῶς
νὰ δίδω λόγον ἐπὶ πάσης πράξεως.

Ἀνακρέων δυσαρέστως μεταβαίνων δεξιᾷ

Λοιπὸν οἱ τόκοι πάντες εἰσεπράχθησαν·

Λοκρίων

Ἀνεξαιρέτως· ὡς ἐκ τούτου ἐννοεῖς
ὅτι δὲν πρέπει οὐδὲ κἂν νὰ σκέπτεσαι
περὶ προσφορωτέρας διαθέσεως
τοῦ ἐπιλοίπου πλούτου.

Ἀνακρέων μεταβαίνων ἀριστερᾷ, ἰδίᾳ

Ἆ, τί βάσανος!

Λοκρίων ἀκολουθῶν αὐτὸν

Ἐὰν οἱ ἄλλοι προσπαθοῦν ἐνδελεχῶς
νὰ μεταλλάξουν τὰς φρονίμους σκέψεις σου
μὴ τοὺς ἀκούῃς· εἶνε γῦπες ἅρπαγες
ἐπιζητοῦντες κέρδος ἴδιον· ναί, ναί.
Πρὸς τί νομίζεις σοὶ προτείνει συνεχῶς
ὁ Εὐπαλῖνος τὸ ὑδραγωγεῖόν του;
διὰ νὰ κλέψῃ, νὰ πλουτίσῃ δι' αὐτοῦ.
Ἤ μὴ νομίζῃς ὅτι ὁ Μαιάνδριος
ὅστις σοὶ λέγει ν' ἀγοράσῃς γήπεδα
δὲν ἔχει τὴν ἰδέαν νὰ ὠφεληθῇ.
Ὁ Δημοκήδης, ὅστις σοὶ ἐπώλησε
σεσαθρωμένους οἴκους, κύπας πενιχρὰς
γελᾷ διότι πάντα ταῦτ' ἀπέβαλε
καὶ ἔχει δι' ἐλπίδος ὅτι αὔριον
θὰ ἀγοράσῃς καὶ τὰ παρακτήματα.
Τί θέλεις τώρα γήπεδα, οἰκοδομὰς,
ὑδραγωγεῖα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.
Νὰ ἐκτοκίσῃς, εἶνε συμφερώτερον.
Ὁ πόλεμος θὰ γείνῃ· εἶνε ἄφευκτος.
Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Μῆδοι ἐξοπλίζονται
καὶ ἡ κυβέρνησίς μας θέλει δάνεια
διὰ τὸν λόγον τῆς ἐπιστρατεύσεως.
Ὁ Πολυκράτης δὲν θὰ δώσῃ ὀβολὸν,
διότι καὶ δὲν ἔχει τὴν συνήθειαν
νὰ δίδῃ εἰς τὸ κράτος οὔτε φειδωλῶς.
Λοιπὸν ἡμεῖς ἀμέσως νὰ δανείσωμεν
διὰ τὰς γινομένας προπαρασκευὰς
κ' ἐνῷ τὸ χρῆμα ἀφ' ἑνὸς θὰ δίδωμεν,
ἐξ ἄλλου προμηθείας νὰ ζητήσωμεν
βελῶν καὶ τόξων, διπυρίτου, ἀρβυλῶν.
(Ἐκδιπλῶν κάπυρον)
Ἰδοὺ, ὁ πίναξ οὗτος τοῦτο σοὶ δηλοῖ.
πῶς διὰ τόκου καὶ δι' ἀνατοκισμοῦ
νὰ πολλαπλασιάσῃς τὴν οὐσίαν σου.
(Δεικνύων τὸν πίνακα)
Ἰδὲ τὸν στοῖχον τοῦτον, βλέπεις; μέτρησον,
Ἐὰν εἰς τόκον δώσῃς ὅσα κέκτησαι
καὶ κατὰ μῆνα πρὸς ὀκτὼ τοῖς ἑκατὸν

ἐντὸς ὀλίγου, παρατήρησον ἐδῶ
εἰς πόσον θὰ ἀνέλθῃ τὸ ποσὸν αὐτό.
Θὰ ἔχῃς.... τί νομίζεις; εἶν' ἀπίστευτον.
ταλάντων μυριάδας εἴκοσι καὶ τρεῖς!

Ἀνακρέων

Τί; μυριάδας;

Λοκρίων

Μυριάδας, μάλιστα.

Ἀνακρέων

Ὀλίγον νὰ συνέλθω, μὲ ἐζάλισας
μ' αὐτὰς τὰς μυριάδας. Εἴκοσι καὶ τρεῖς!

Λοκρίων

Καὶ ἴσως περισσότερον· ἴσως ἄπειρα.

Ἀνακρέων

Σιώπα.

Λοκρίων

Ἴσως....

Ἀνακρέων

Σίγα καὶ ἠσθένησα.
Ἡ κεφαλή μου ἤρχισε νὰ μὲ πονῇ
μ' αὐτοὺς τοὺς ἀριθμούς σου. Εἴκοσι καὶ τρεῖς!
(Ζητεῖ νὰ διπλώσῃ τὸν πάπυρον)
Τὸν πίνακά σου δίπλωσον καὶ αὔριον
μοῦ ἀναπτύσσεις τὰ ἐπίλοιπα...

Λοκρίων

Ἀλλά....

Ἀνακρέων

Ἀλλὰ δὲν ἔχει, δίπλωσον τὸν πίνακα.

Λοκρίων διπλῶν τὸν πάπυρον

Καλῶς· ἀφοῦ τὸ θέλεις.

Ἀνακρέων ἄπελπις

Ἆ, θ' ἀποπνιγῶ.

Λοκρίων

Ὦ, θὰ τὸν πείσω αὔριον· ἀδύνατον.

Ἀνακρέων

Ποῦ εἶν' ἡ βάρβιτός μου.
(Ἁρπάζει τὴν βάρβιτον)
Ὦ, ἂν ἔψαλλον!
(Περισκοπῶν τὴν αἴθουσαν)
Ἡ Δάφνη δὲν ἀκούει.
(Καθήμενος)
Ὁ καιρὸς καλός.
(Ἑτοιμάζεται νὰ ψάλῃ, αἴφνης ἵσταται σύννους)
Ἂν ἀποτύχῃ τὸ ὑδραγωγεῖόν μου;
ἆ, δὲν πιστεύω· εἶν' ἀδύνατον, ποτέ!
(Ἑτοιμαζόμενος)
Ἂς ψάλω.
(Ἱστάμενος)
Ἴσως ἦτο προτιμότερον
νὰ ἀγοράσω γαίας ἢ οἰκοδομάς·
ἀλλὰ θ' αὐξήσῃ ἄρα ἡ τιμὴ αὐτῶν;
(Ἑτοιμαζόμενος πάλιν)
Ἂς ψάλω τώρα καὶ.....
(Ἱστάμενος)
Οἱ ὑπολογισμοὶ
τοῦ φίλου τούτου εἶνε ἀσφαλέστεροι.
(Ἐγειρόμενος σύννους)
Κεφάλαιον καὶ τόκους.... ἐπιτόκια....
(Ἀποθέτων τὴν λύραν)
Τοκίζω, πρὸς ἐννέα, πρὸς τριάκοντα.
(Πλησιάζων τὸν Λοκρίωνα)
Λοκρίων, πόσα εἶπες; Εἴκοσι καὶ τρεῖς;

Λοκρίων περιχαρὴς

Καὶ πλέον, φίλε· κύτταξε τὸν πίνακα.

ΣΚΗΝΗ ΙΑ'.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΕΥΠΑΛΙΝΟΣ**.

Εὐπαλῖνος

Εὐτύχει, φίλε.

Λοκρίων διπλῶν τὸν πάπυρον

Ἆ, ὁ Εὐπαλῖνος.

Ἀνακρέων χαιρετίζων αὐτὸν

Σύ;

Εὐπαλῖνος ἐκδιπλῶν πάπυρον·

Τὰ σχέδιά μας.

Ἀνακρέων

Ἆ, τὸ ἔφερες;

Εὐπαλῖνος

Ἰδέ.

Ἀνακρέων

Πῶς; δύο;

Εὐπαλῖνος
Δύο.

Ἀνακρέων
Τί νὰ εἶνε τοῦτο, τί;

Λοκρίων ἰδίᾳ
Αὐτὸς ὁ φαῦλος. . .

Εὐπαλῖνος
Τοῦτο εἶνε σχέδιον
τῆς Κωπαΐδος λίμνης.

Ἀνακρέων
Δὲν σὲ ἐννοῶ.

Εὐπαλῖνος
Ὡς τελειώσῃ τὸ ὑδραγωγεῖόν μας
θὰ μεταβῶμεν εἰς Ἑλλάδα παρευθὺς
διὰ τὴν λίμνην;

Ἀνακρέων
Ποίαν λίμνην, φίλτατε;

Εὐπαλῖνος
Τὴν Κωπαΐδα. Δὲν σοὶ ἔλεγον προχθὲς ...

Ἀνακρέων
Ἆ, ναί, τῳόντι. Καὶ θ' ἀποξηράνωμεν
τὴν λίμνην ταύτην μεταβαίνοντες ἐκεῖ;

Εὐπαλῖνος
Βεβαίως· ἂν συμφέρῃ.

Λοκρίων ἰδίᾳ
Αἴ, τὸν πονηρόν!

Εὐπαλῖνος
Ἂν ὅμως δὲν συμφέρῃ, τότε, φίλτατε,
πωλοῦμεν εἰς τοὺς Πέρσας τὸ προνόμιον
κερδαίνοντες ἀκόπως τὸ διπλάσιον.

Ἀνακρέων
Περὶ τῆς λίμνης νὰ σκεφθῶμεν ἄλλοτε·
τὸ ἄλλο φέρε.

Εὐπαλῖνος
Τὸ ὑδραγωγεῖόν μας.

Ἀνακρέων
Ἆ, τοῦτο εἶν' ὡραῖον.

Εὐπαλῖνος χαίρων
Βλέπεις, βλέπεις, αἴ;

Λοκρίων ἰδίᾳ
Ἐγὼ θὰ σὲ συγχύσω· τώρα, κάκιστε.

Ἀνακρέων παρατηρῶν τὸ σχέδιον
Δὲν εἶνε ὅμως ἡ διῶρυξ . . . .

Εὐπαλῖνος
Τί, στενή;
Ποσῶς· ἄ, ὄχι· εἶν' εὐρεῖα μάλιστα.
Ἰδοὺ αἱ διαστάσεις.
(Ἐκτυλίσσει ἅμμα)
Λάβε, φίλτατε,
τοῦ ἅμματος τὴν ἄκραν. Μεῖν' ἐδῶ, ἐδῶ.
(Τοποθετεῖ τὸν Ἀνακρέοντα εἰς τὴν μίαν ἄκραν τῆς σκηνῆς καὶ μεταβαίνει κρατῶν τὸ ἅμμα εἰς τὴν ἄλλην)

Λοκρίων σταματῶν αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς σκηνῆς.
Σπουδαίως, Εὐπαλῖνε, σκέπτεσαι λοιπὸν
ὑδραγωγεῖον νὰ κατασκευάσῃς, αἴ;
Πῶς συμβουλεύεις ταῦτα, σύ, ὁ φρόνιμος,
ὁ νουνεχής;

Εὐπαλῖνος
Ἀλλ' εἶνε ἐπιχείρησις
μεγάλη καὶ σπουδαία· κ' ἔχει πρόσοδον.

Λοκρίων
Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἔργον ὡς αὐτὸ
δὲν ἀπαιτοῦνται ὅσα ὑπελόγισας. . . .

Ἀνακρέων ἀνυπομονῶν
Ὤ, ἄφετε τοὺς λόγους. Καταμέτρησον.

Εὐπαλῖνος τῷ Λοκρίωνι
Καὶ τί γνωρίζεις περὶ τούτου σύ;

Ἀνακρέων ἰδίᾳ ἀνυπομονῶν
Θεοί!

Λοκρίων
Θὰ διατηρήσῃς ὅρος πρῶτον πάντων.

Εὐπαλῖνος
Αἴ;

Λοκρίων
Καὶ πενταχισχιλίων πλέθρων.

Ἀνακρέων

Πῶς, πῶς, πῶς;

Λοκρίων πλησιάζων τὸν Ἀνακρέοντα

Ἀναμφιλέκτως, καὶ εἰς λόγρν ὕδατος
θὰ ρεύσῃ ἅπας ὁ χρυσός σου, φίλτατε.

Ἀνακρέων πλησιάζων τὸν Εὐπαλῖνον καὶ κρατῶν πάντοτε τὴν ἄκραν τοῦ ἅμματος.

Πλὴν δὲν μοὶ εἶπες τοῦτο, Εὐπαλῖνε, σύ.

Εὐπαλῖνος

Μὴ τὸν ἀκούῃς, φίλε, εἶν' εὐήθης, βλάξ.

Λοκρίων

Ἐγὼ εὐήθης, ὅστις συνεβούλευσα
νὰ ἐκτοκίσῃ;

Εὐπαλῖνος

Τίς τοκίζει σήμερον;
Τὸν τοκογλύφον ἄφες καὶ τοὺς τόκους του
καὶ ἄκουσόν με· δός μοι, δός μοι χρήματα
νὰ κάμωμεν σπουδαίαν ἐπιχείρησιν,
προσοδοφόρον, ἐπιχείρησιν λαμπρὰν,
νὰ ὑπερκαταπλήξῃ τὴν ὑφήλιον.

Λοκρίων τῷ Ἀνακρέοντι

Θὰ ἀπολέσῃς τὸν χρυσόν σου, φίλτατε.

Εὐπαλῖνος βλέπων τὸν Δημοκήδην

Ἰδοὺ κριτὴς τῶν δύο. Αἴ, Δημόκηδες.

ΣΚΗΝΗ ΙΒʹ.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΔΗΜΟΚΗΔΗΣ**.

Δημοκήδης τῷ Ἀνακρέοντι

Τὸν φίλτατόν μου φίλον.
(Βλέπων ὅτι ὁ Ἀνακρέων ἀφῃρημένος δίδει αὐτῷ τὴν ἄκραν τοῦ ἅμματος)
Τί μοὶ δίδεις;

Ἀνακρέων συνερχόμενος

Ἆ!

Δημοκήδης γελῶν

Ἀφῃρημένος εἶσαι, βλέπω, φίλτατε.

Ἀνακρέων ἰδίᾳ

Ἆ, τί ἀνία!

Λοκρίων

Κάλλιστέ μου ἰατρέ.

Δημοκήδης

Τί εἶπες, Εὐπαλῖνε; κἄτι ἔλεγες.

Εὐπαλῖνος

Ὁ τοκογλύφος νουθετεῖ τὸν φίλον μας
εἰς δάνεια νὰ δώσῃ τὸν χρυσὸν αὐτοῦ,
ἐνῷ ἐγὼ προτείνω ἐπιχείρησιν
προσοδοφόρον καὶ μεγαλεπήβολον,
ὑδραγωγεῖον νὰ κατασκευάσωμεν.

Δημοκήδης

Τί; τί; ὑδραγωγεῖον; σὺ δὲ δάνεια;
ἀλλ' εἶσθε καὶ οἱ δύο ἄφρονες, μωροί.
Μὴ τοὺς ἀκούῃς, φίλτατε Ἀνάκρεον·
ἂν τὸν χρυσόν σου θέλῃς ἀσφαλέστατον
νὰ ἀγοράσῃς, φίλτατε, οἰκοδομάς.

ΣΚΗΝΗ ΙΓʹ.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΜΑΙΑΝΔΡΙΟΣ**.

Μαιάνδριος ἀκούσας τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ Δημοκήδους

Καὶ τί νὰ κάμῃ ταύτας;

Λοκρίων

Ὁ Μαιάνδριος!

Ἀνακρέων ἰδίᾳ.

Ἰδοὺ ὁ καθ' ἑκάστην βίος μου, ἰδού.

Μαιάνδριος χαιρετίζων τὸν Ἀνακρέοντα

Νὰ προτιμήσῃς, φίλτατε, οἰκόπεδα,
αὐτὸ σὲ συμβουλεύω.

Πάντες

Χὰχ, ἄχ, ἄχ, ἄχ, ἄ!

Μαιάνδριος

Γελᾶτε;

Εὐπαλῖνος

Ἆ, τί λέγει;

Λοκρίων

Τί άστεῖος!

Δημοκήδης

Ἆ!

Μαιάνδριος

Δὲν ἐννοεῖτε ὅτι τὰ οἰκόπεδα
θὰ ὑπερτιμηθῶσι μετ' ὀλίγον, αἴ;
(Τῷ 'Ανακρέοντι)
Σὲ συμβουλεύω ν' ἀγοράσῃς παρευθὺς
τὸ γήπεδον ἐκεῖνο τὸ περίφρακτον.
Λαμπρὸν τὸ κτῆμα καὶ τὸ δίδω κ' εὐθηνά.

Δημοκήδης

Τί λέγεις, φίλε; τότε προτιμότερον
νὰ ἀγοράσῃ τὸ ὡραῖον μέγαρον
ἐν ᾧ κατῴκουν πέρυσιν ἐγώ.

Μαιάνδριος

Πῶς; πῶς;

Δημοκήδης

Νομίζεις ὅτι εἶνε ἀκριβότερον;
τὸ δίδω δι' ὀλίγα, διὰ τίποτε.

Εὐπαλῖνος

Μηδὲν ἐκ τούτων· τὸ ὑδραγωγεῖον μου.
Τοιουτρόπως διαθέτεις ἀσφαλῶς
τὸν πλοῦτον ὅλον· πίστευσον, 'Ανάκρεον.

Λοκρίων

Μὴ μεριμνᾶτε, φίλοι, καὶ διέθηκε
τὸ ὅλον τῆς οὐσίας εἰς δανείσματα.

Μαιάνδριος

Τί, πῶς;

Εὐπαλῖνος

Τί λέγει;

Δημοκήδης

Εἶν' ἀδύνατον.

Μαιάνδριος

Ποτέ.

Λοκρίων κρυφίως τῷ 'Ανακρέοντι

Νὰ ἐκτοκίσῃς, φίλε μου, τὸ χρῆμά σου.

'Ανακρέων ἔξαλλος

Ὦ, ἄφετέ με, ἄφετέ με, πνίγομαι!
(Μεταβαίνει εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον)

Μαιάνδριος ἀκολουθῶν αὐτὸν

Πλήν, φίλε....

Εὐπαλῖνος ὁμοίως

Ἂν μ' ἀκούσῃς....

Δημοκήδης ὁμοίως

Ἄκουσον ἐμέ...

ΣΚΗΝΗ ΙΔ'.

Οἱ ἀνωτέρω, ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ.

'Ανακρέων βλέπων τὸν Φερεκύδην

Φερέκυδες.
(Τρέχει πρὸς αὐτὸν)

Φερεκύδης

(κατερχόμενος μετὰ τοῦ 'Ανακρέοντος ἐνῷ οἱ λοιποὶ συνομιλοῦσι μετὰ ζέσεως εἰς τὸ ἄλλον ἄκρον.)

Τοὺς εὗρον.

'Ανακρέων περιχαρὴς

Ἔρχονται λοιπόν;

Φερεκύδης θλιβερῶς

Δὲν ἔρχονται.

'Ανακρέων ὀπισθοχωρῶν

Τί λέγεις; πῶς; πλὴν διατί;

Φερεκύδης

Δὲν θέλουν σχέσιν μετὰ σοῦ νὰ ἔχωσιν.

'Ανακρέων μετ' ἄλγους

Αὐτὰ σοὶ εἶπον;

Φερεκύδης σείων τὴν κεφαλὴν

Μ' εἶπον καὶ χειρότερα

'Ανακρέων ἐν ὀργῇ

Ἀ, μ' ἐγκαταλιμπάνουν! Αἴ, τοὺς μιαρούς!

Φερεκύδης

Καὶ μεταβαίνουν τώρα εἰς πανήγυριν.

Ἀνακρέων σταθερῶς

Καλῶς· ἀφοῦ τὸ θέλουν, ἂς μὴ ἔλθωσι.
(Μένει ὀργίλως βλέπων ἀσκαρδαμυκτεὶ πρὸς ἓν σημεῖον καὶ δὲν ἀκούει τοὺς περὶ αὐτόν)

Λοκρίων

Νὰ τὰ τοκίσῃς, φίλε, ἄκουσον ἐμέ.

Εὐπαλῖνος

Ὑδραγωγεῖον, φίλτατε, Ἀνάκρεον.

Φερεκύδης ἰδίᾳ

Λοιπὸν δὲν εἶπον ψεύματα οἱ φίλοι του·
αὐτὰ συμβαίνουν καθ' ἑκάστην παρ' αὐτῷ!
(Παρατηρεῖ αὐτοὺς περιέργως)

Μαιάνδριος

Νὰ ἀγοράσῃς, γήπεδα, οἰκόπεδα.

Δημοκήδης

Νὰ προτιμήσῃς οἴκους· ναί, οἰκοδομάς.

Φερεκύδης

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους δὲν θὰ παύσητε, μωροί,
περὶ γηπέδων καὶ δανείων λέγοντες;
Ὁ οἶκος οὗτος εἶνε οἶκος ποιητοῦ
ἢ ἐμπορομεσίτου; Τί μὲ βλέπετε;
Τί κάθεσθε ἀκόμη καὶ δὲν γράφετε
τῆς θύρας ἔξω, ὑπεράνω τῆς φλιᾶς:
Μεσιτικὸν γραφεῖον Ἀνακρέοντος
καὶ Συντροφίας; Τί προσμένετε λοιπόν;

Εὐπαλῖνος

Ἂν μὲ ἀκούσῃς, φίλτατε Μαιάνδριε,
θὰ ἴδῃς ὅτι ἔχω δίκαιον ἐγώ.

Φερεκύδης

Τί να σ' ἀκούσῃ, πηλοφόρε μεγαρεῦ;

Εὐπαλῖνος

Αἴ, ἄφες μας ἡσύχους σὲ παρακαλῶ.
(Ἀνέρχεται μετὰ τοῦ Δημοκήδους καὶ Μαιανδρίου)

Ἀνακρέων πίπτων ἐπὶ ἕδρας· ἰδίᾳ ἐν ὀργῇ

Ἆ, Σιμωνίδη! ἆ, κακίων Ἴβυκε!

Λοκρίων τῷ Ἀνακρέοντι

Δὲν ὑποθέτεις πόσα θὰ κερδίσωμεν·
θὰ καταστῶμεν οἱ βαθύπλουτοι τῆς γῆς.

Φερεκύδης

(Ἐν ὀργῇ ἀκατασχέτῳ σύρων ἀπὸ τοῦ βραχίονος τὸν Λοκρίωνα ἐνῷ οἱ ἄλλοι συνομιλοῦσιν εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς)

Τί θησαυρίζεις, ἄνθρωπε φιλάργυρε,
παντοειδεῖς στερήσεις ὑφιστάμενος;
Ἐὰν τοῦ Κροίσου ἀπολαύσῃς θησαυροὺς
καὶ τρὶς τοῦ Κροίσου γείνῃς πλουσιώτερος
θὰ ἀποφύγῃς τὸν μοιραῖον θάνατον;
Καὶ σὺ θὰ ἀποθάνῃς ὡς ἀπέθανον
οἱ γλίσχροι ὅσοι ἐθησαύρισαν πρὸ σοῦ.
Σορὸς ἐκ ξύλων θὰ δεχθῇ τὸ πτῶμα σου
καὶ τὸν σορὸν τὸ χῶμα καὶ οἱ σκώληκες
(Τῷ Ἀνακρέοντι)
Καὶ σύ, ὦ φίλε, σὺ τῆς Τέω ποιητά,
ὃν ἡ χορεία τῶν Μουσῶν ἐκάλλυνεν,
ἀπόθες τὰς μερίμνας περὶ ὀφειλῶν
καὶ δι' ἀνθέων τράπεζαν ἐπίστρωσον.
Μὴ θησαυρίζῃς· εἶνε χῶμα ὁ χρυσός.
Τὸ χῶμα τοῦτο ἀφειδῶς σπατάλησον
νὰ ἀπολαύσῃς τὴν εὐδαίμονα ζωήν.
Τῆς Σάμου τὰς ἑταίρας πάσας κάλεσον
περὶ μεγάλην καὶ πλουσίαν τράπεζαν·
παράθες πάντα τὰ τερπνὰ ἐδέσματα,
τὸν πίθον φέρε, φέρε καὶ τὰ κύπελλα
νὰ σπείσωμεν βακχεῖα καὶ νὰ ψάλωμεν
τὸ ᾆσμα τῶν ἐρώτων, τὴν Κυθέρειαν.
(Ὁ Ἀνακρέων στρέφεται βιαίως καὶ τὸν παρατηρεῖ ἄναυδος)
Τί με προσβλέπεις ἠλιθίως, ἄθλιε;
Κανθήλιος κατέστης, κάνθων, ἔννοεῖς;
(Μετ' ἀποστροφῆς)
Αἴ, σὲ οἰκτείρω! ἀπηλιθιώθης, φεῦ!
Ὁ Ἀνακρέων τοκιστής! Ἰαπαπαί!

Ἀνακρέων

Καὶ σὺ νὰ φύγῃς, ὑβριστὰ κρονόληρε.

Φερεκύδης ἀνασείων τὴν κεφαλὴν

Ἴδε ὁπόσον ὁ χρυσὸς μετέβαλε
τῆς Κύπριδος τὸν ψάλτην! Ἴδε, ἄνθρωπε!
Τί εἶσαι πλέον σήμερον, Ἀνάκρεον;
καὶ τί ἀξίζεις; Οὐδὲ κἂν στριβιλικίγξ.
(Ἀνερχόμενος)
Σᾶς ἐγκαταλιμπάνω, χρυσοκάνθαροι,
καὶ φεύγων ρίπτω λίθον ὄπισθεν ἐμοῦ.
(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ ΙΕ'.

Οἱ ἀνωτέρω πλὴν τοῦ **ΦΕΡΕΚΥΔΟΥΣ**, εἶτα **ΔΑΦΝΗ**, μετέπειτα **ΔΟΥΛΟΙ**

Μαιάνδριος

Τὸν κακοήθη!

Δημοκήδης

Ὦ, κακοηθέστατος!

Ἀνακρέων ἰδίᾳ

Τὸ ᾆσμα τῶν ἐρώτων, τὴν Κυθέρειαν;
Τίς εἶπε τοῦτο; Ἄ, ὁ Φερεκύδης, ναί.
Ποῦ εἶνε τώρα;

Εὐπαλῖνος

Πῶς δὲν ἦλθον οἱ λοιποί;

Ἀνακρέων ἰδίᾳ ἐν θλίψει

Ἀπῆλθε. Πῶς ἀπῆλθε; τί τοῦ εἶπον; τί;

Λοκρίων βλέπων τὴν Δάφνην

Ἡ Δάφνη.

Μαιάνδριος

Χαῖρε, Δάφνη.

Δάφνη

Φίλοι, χαίρετε.
(Οἱ Δοῦλοι φέρουσι τὴν τράπεζαν)

Ἀνακρέων ἰδίᾳ

Ἐγώ, τὸν Φερεκύδην; τὸν ἐξύβρισα;
(Ἐν ἀπογνώσει)
Ἀλλὰ τί ἔχω τότε καὶ παραληρῶ;

ΣΚΗΝΗ ΙϚ'.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΑΥΛΙΚΟΙ**

Δάφνη

Ποῦ εἶν' ὁ Ναυσιτέλης;

Αὐλικὸς

Τὸν ἐκράτησεν
ὁ τύραννος.

Δάφνη

Ἄ, τοῦτο μὲ καταλυπεῖ.

Ἀνακρέων βλέπων τοὺς Αὐλικοὺς

Χωρὶς τῶν φίλων ἐν τοιούτῳ γεύματι;

Δάφνη

Τοὺς λύχνους φέρε, Στρούθων, θὰ καθήσωμεν.

Ἀνακρέων θλιβερῶς

Ἄ, ὄχι· ὄχι· ἔχουν δίκαιον αὐτοί.
Ἐγὼ εἰς ἀλειτείαν περιέπεσα
δι' ἀνοικείου τρόπου ἀπομακρυνθεὶς
τῶν μόνων φίλων μεθ' ὧν ἔζων ὄλβιος.
(Μειδιῶν πικρῶς)
Ἐζήτησα χρυσίον, ἀλλ' ἀπώλεσα
καὶ φίλους κ' εὐθυμίαν, τὴν καρδίαν μου.
(Μετ' ἄλγους)
Ἄ, ναί, σύ, πλοῦτε, μοῦ πιέζεις τὴν ψυχήν.

Δάφνη ψυχρὰ τῷ Ἀνακρέοντι

Τί τρόπος εἶνε οὗτος; πῶς δὲν ἔρχεσαι;
Οἱ κεκλημένοι τώρα θ' ἀναμένωσιν;

Ἀνακρέων ἀγρίως

Ὦ, ἄφες με.

Δάφνη ἐπιτακτικῶς

Τί πρᾶγμα; Ἔλα, κάθησον.
(Ἀκούονται ᾄσματα ἔξωθεν)

Ἀνακρέων βάλλων κραυγὴν

Ἄ!

Μαιάνδριος κατερχόμενος

Τί συμβαίνει;
(Πάντες τρέχουσι πρὸς αὐτὸν)

Ἀνακρέων τείνων τὸ οὖς

Ὦ, ἀκούσατε· αὐτοί.
(Τρέχων πρὸς τὸν ἐξώστην)
Αἴ, Σιμωνίδη, Σιμωνίδη, Ἴβυκε.
(Ἄπελπις)
Δὲν μὲ ἀκούουν, ὦ θεοί! θὰ φύγωσιν.
(Μεγαλοφωνότερον)
Ἀκούεις, Σιμωνίδη!

Εὐπαλῖνος τοῖς λοιποῖς

Πλὴν τί ἔπαθεν;

Ἀνακρέων πίπτων ἐπὶ ἕδρας

Ὦ, σπεύσατε σεῖς πάντες νὰ τοὺς φέρετε,
τοὺς φίλους μου, τοὺς φίλους....
(Ἡ φωνὴ αὐτοῦ πνίγεται)

Ἀσκρίων

Σπεύδω, φίλτατε.

Δάφνη τιθεμένη πρὸ τῆς θύρας

Οὐδεὶς ἐντεῦθεν θὰ ἐξέλθῃ.

Ἀνακρέων ἀναπηδῶν

Αἴ!

Δάφνη

Οὐδείς.

Ἀνακρέων ἐν παραφορᾷ

Τίς τὴν φωνὴν ἐγείρει ἐν τῷ οἴκῳ μου;
τίς διατάσσει; τίς ἐτόλμησεν; ....

Δάφνη κατερχομένη

Ἐγώ.

Ἀνακρέων ὀπισθοχωρῶν

Σύ, σύ;

Δάφνη ὑπερηφάνως

Τοιούτους φίλους ἀποστρέφομαι.

Ἀνακρέων

Καὶ τίς σοὶ δίδει τοῦτο τὸ δικαίωμα;

Δάφνη καγχάζουσα

Ὁπόσον εἶσαι κωμικός. Χὰχ, ἄχ, ἄχ, ἄ!
(Τοῖς λοιποῖς)
Ἡμεῖς ἐν τούτοις ἂς καθήσωμεν.

Πάντες

Ναί, ναί.

Ἀνακρέων ἔξαλλος ὑπ' ὀργῆς

Σεῖς-πάντες, πάντες, σεῖς νὰ φύγετ' ἀπ' ἐδῶ.

Πάντες

Ἀ!

Μαιάνδριος

Πῶς;

Δάφνη

Τί λέγει;

Ἀνακρέων

Εἶπον, εἶπον... φύγετε.

Μαιάνδριος

Πῶς, τοῦ τυράννου ἡ αὐλή; ἡμεῖς; ἡμεῖς;

Δάφνη

Μὴ ἐξεμάνη;

Μαιάνδριος

Ἴσως.

Ἀνακρέων τοῖς εἰσερχομένοις δούλοις

Δοῦλοι, ἄρατε
καὶ τράπεζαν καὶ κλίνας κ' εἰς τὴν θάλασσαν
τὰ πάντα καὶ ἀμέσως.

Εὐπαλῖνος

Εἶνε φρενοπλήξ.

Ἀνακρέων

Δὲν εἶμαι ὄχι· ἔχω φρένας καὶ θυμόν,
πᾶν ὅ τι σεῖς στερεῖσθε, ἀλιτήριοι.
Τί μένετε ἀκόμη; σᾶς ἐδίωξα.

Δάφνη πλησιάζουσα αὐτὸν

Ἀνάκρεον.

Ἀνακρέων

(Ἀρπάζων ἀπὸ τῆς χειρὸς καὶ βιαίως ἀπωθῶν αὐτὴν μακρὰν)

Ἑταίρα, λάτρις τοῦ χρυσοῦ,
δὲν ἔχω πλέον νὰ σοὶ δώσω τίποτε.

Μαιάνδριος

Τοιουτοτρόπως ὁμιλεῖς πρὸς ἄρχοντας;

Ἀνακρέων

Καὶ τί μὲ μέλει ἂν καλεῖσθε ἄρχοντες,
ἐὰν τοῦ Πολυκράτους εἶσθε αὐλικοί;
Πρὶν ἀποκτήσω θησαυροὺς τίς ἐξ ὑμῶν
τὴν χεῖρα ταύτην ἐν ἀγάπῃ ἔθλιβεν;

Δημοκήδης

Ἀλλ' ὅμως, φίλε...

Ἀνακρέων

Φίλος σας ἐγώ, ἐγώ;
Ἐξέλθετε ἀμέσως, πάντες· φύγετε.
(Ἐξέρχονται ἅπαντες διὰ τοῦ βάθους)

ΣΚΗΝΗ ΙΖ'.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ μόνος. Ἀνέρχεται τὴν σκηνήν, βλέπει ὅτι πάντες ἔφυγον καὶ εἶτα κατέρχεται.

Οἱ σαρκοβόροι θῆρες μὲ ἐκύκλωσαν
διὰ ν' ἁρπάσουν ὅσους ἔχω θησαυρούς

τοὺς ἀληθεῖς ἑταίρους φυγαδεύσαντας.
(Θλιβερῶς)
Κ' ἐγὼ ὑπέστην τοῦτο· τὸ ὑπέμεινα
ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὁ ταλαίπωρος!
Ἆ, πῶς ἀντέσχον· εἴπατέ μοι, σεῖς, Θεοί!
(Μένει σύννους)

ΣΚΗΝΗ ΙΗ'.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ, ΛΟΚΡΙΩΝ, ΘΡΑΣΩΝ.

Λοκρίων εἰσερχόμενος δεξιόθεν· ἰδίᾳ

Περὶ ἐμοῦ δὲν εἶπε τίποτε κακόν.

Θράσων εἰσερχόμενος ἀριστερόθεν ἰδίᾳ

Ἐγκαίρως φθάνω· δὲν ἐστρώθ' ἡ τράπεζα

Λοκρίων πλησιάζων τὸν Ἀνακρέοντα

Ἀγαπητέ μοι φίλε.

Ἀνακρέων ἀναπηδῶν

Ἆ!

Θράσων

Ἀνάκρεον.

Ἀνακρέων

Σεῖς πάλιν;

Θράσων

Ναί, τὸ γεῦμα περιμένομεν.

Ἀνακρέων ἀγρίως

Ἆ, τέρατα....

Λοκρίων

Πλὴν φίλε...

Ἀνακρέων

Δοῦλοι, Τενθρηδών.

Λοκρίων

Ἡμᾶς τοὺς φίλους, νὰ διώκῃς, φίλτατε;

Θράσων ἰδίᾳ

Πῶς μᾶς διώκει; καὶ τὸ γεῦμα τότε; αἴ;

Ἀνακρέων γελῶν νευρικὸν γέλωτα

Ἰδοὺ οἱ φίλοι, οἵτινες μ' ἀπέμειναν.
Εἷς τοκογλύφος, κ' ἕτερος παράσιτος.

Θράσων

Ἡμεῖς σὲ ἀγαπῶμεν.

Λοκρίων

Εἴμεθα πιστοί.

Ἀνακρέων ἔξαλλος

Αἴ, φύγετε, ἀλῆται, φαυλεπίφαυλοι·
(Βλέπων τοὺς δούλους εἰσερχομένους)
σεῖς, δοῦλοι, τούτους παρευθὺς διώξατε
καὶ κλείσατε τὰς θύρας διὰ τῶν μοχλῶν.
Δὲν θέλω πλέον νὰ μὲ ἴδῃ ἄνθρωπος.
Καὶ σεῖς ἀκόμη, δοῦλοι, νὰ ἀπέλθετε.
Τί μένετε, ἀχρεῖοι; φύγετε λοιπόν.
(Οἱ δοῦλοι διώκουσι τόν τε Λοκρίωνα
καὶ τὸν Θράσωνα)

Λοκρίων ἰδίᾳ ἀπερχόμενος

Ἀπώλεσα καὶ τόκους κ' ἐπιτόκια.

Θράσων ὁμοίως

Τίς θὰ σὲ φάγῃ, γεῦμα, τίς θὰ σὲ χαρῇ;
(Ἐξέρχονται ἅπαντες)

ΣΚΗΝΗ ΙΘ'.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ μόνος.

Ἆ, εἶμαι μόνος· ἔμεινα μονώτατος·
ἀλλὰ ἐν μέσῳ πλούτου πάλιν δυστυχῶς.
(Περισκοπῶν τὴν αἴθουσαν)
Τὸ μέγαρόν μου! Μάρμαρα καὶ σάπφειρος·
χρυσᾶ τὰ πάντα ὅπως τάφος Φαραώ,
ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς μου νεκροτάφια!
(Θλιβερῶς)
Ἀνάκρεον, ποῦ εἶνε ἡ καλύβη σου
καὶ ἡ Λαγίσκα, ἥτις σὲ ἐλάτρευε;
Ποῦ εἶνε ἡ ἁπλότης τῶν ἐρώτων σου
καὶ οἱ ἐπὶ τῆς χλόης εὔθυμοι χοροὶ
γλυκεῖα τέρψις ἀλγηδόνων ἄκρατος
ἐν μέσῳ φίλων ὑπὸ ἥλιον φαιδρόν;
Ἰδοὺ τὰ πάντα ὁ χρυσὸς ἐμάρανε
καὶ ἁμαξεύεις πλέον βίον ἄδιον
ἐν μέσῳ ξένων πλούσιος ἐλεεινός.
(Ἀπομάσσων τὰ δάκρυά του)
Ὦ, τίς θά μ' ἀποδώσῃ τὴν φαιδρότητα,
τὴν εὐθυμίαν, τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς;
Πᾶσα χαρὰ ἐσβέσθη δι' ἐμὲ λοιπόν;
(Ἀνορθούμενος)
Ἆ, ὄχι· ὄχι. Λησμονῶ τὸ ᾆσμά μου·
παρηγορίαν θὰ ἀντλήσω ἐν αὐτῷ
(Λαμβάνων τὴν βάρβιτον ἀνὰ χεῖρας)

Σὺ, βάρβιτός μου, ἔσο ἡ παρήγορος.
(Κρούει τὴν βάρβιτον)
Ἀλλὰ πῶς τοῦτο; διατί νὰ ἀπηχῇ;
(Ἀγερώχως)
Καὶ τί; δὲν ἔχω πλέον τέχνην; τίς; ἐγώ;
Ἐγὼ θὰ κρούσω καὶ θὰ μείνῃς ἀπηχής;
Ποτέ! θὰ σὲ νικήσω, βάρβιτος κακή.
(Βάλλων κραυγὴν)
Θεοί! τί βλέπω; Αἱ χορδαί· χρυσαῖ, χρυσαῖ.
(Ἐν μεγίστῃ θλίψει)
Ἄ, διὰ τοῦτο εἶσαι καὶ διχόφωνος.
(Θραύων τὴν βάρβιτον κατὰ γῆς)
Κατάρα Πλούτου! ὁ χρυσός μ' ἀπώλεσε!
(Ἐν ἀπογνώσει)
Πλὴν τί θὰ κάμω τώρα;
(Ἱστάμενος)
Τί θὰ κάμω; τί;
(Σταθερῶς)
Εἰς πῦρ τὰ πάντα!
(Ἁρπάζων τοὺς δαυλοὺς καὶ ρίπτων αὐτοὺς ἔξω τοῦ περιστυλίου)
Πῦρ καὶ φλόγες καὶ καπνός.
(Ἀναφλέγεται τὸ μέγαρον)
Ὦ μέλαθρον τοῦ πένθους τῆς καρδίας μου,
εἰς φλόγας φθάσε μέχρι τρίτου οὐρανοῦ
καὶ βάψε τὸν αἰθέρα καταπόρφυρον.
(Κατερχόμενος)
Τὰ μάρμαρά σου ν' ἀναλύσουν εἰς σποδὸν
καὶ ὁ χρυσὸς νὰ ρεύσῃ εἰς τὸν Τάρταρον!
(Τὰ ἐρείπια καταπίπτουσιν)
Ἐκλάμπει!
(Ἐν ἀφάτῳ ἀγαλλιάσει)
Ὦ ψυχή μου, ἱλαρύνθητι!

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ

Ἡ αὐτὴ τῆς σκηνῆς διασκευὴ ὡς ἐν τῇ πρώτῃ πράξει.

ΣΚΗΝΗ Α'.

ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ καὶ εἶτα ΣΤΡΟΥΘΩΝ.

Φερεκύδης
(εἰσερχόμενος ἐκ τοῦ βάθους καὶ περιτρέχων τὴν αἴθουσαν κραυγάζων)

Αἴ, Ἴβυκε, ποῦ εἶσαι; Σιμωνίδη, αἴ!
(Ἀκροώμενος)
Ἠχὼ καμμία!
(Κατερχόμενος)
Πῶς λοιπὸν, δὲν εἶν' ἐδῶ;
(Ἀνερχόμενος)
Ὁ Φερεκύδης σᾶς καλεῖ, παιδάρια.

Στρούθων εἰσερχόμενος
Τίς εἶνε;

Φερεκύδης ἔκπληκτος
Στρούθων, σὺ ἐδῶ; καὶ πῶς αὐτός

Στρούθων
Αἴ, ἦλθεν, τί νὰ κάμω; μὲ ἐδίωξε

Φερεκύδης
Τί λέγεις;

Στρούθων
Δὲν γνωρίζεις τί συνέβη;

Φερεκύδης
Τί;

Στρούθων συγκεκινημένος
Ὁ τάλας! ἆ, λυποῦμαι..., ἦτο κάλλιστος...

Φερεκύδης
Τί ἔχεις; κλαίεις;

Στρούθων κλαίων
Ἀθέτησε Ἀνάκρεον.

Φερεκύδης
Πλὴν τί συμβαίνει;

Στρούθων
Ἐξεμάνη δυστυχῶς.

Φερεκύδης
Ὁ Ἀνακρέων;

Στρούθων
Κ' εἶνε κ' ἐπικίνδυνος.

Φερεκύδης
Πῶς τοῦτο, Στρούθων;

Στρούθων

Χθὲς ἡ νόσος ἔγεινε
κατάδηλος εἰς πάντας. Πρό τινος καιροῦ
εἰς εἶδός τι ἀνίας περιέπεσε
προσημαινούσης τῶν φρενῶν παρακοπὴν
καὶ χθὲς ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου γεύματος
καταλαμβάνετ' αἴφνης ὑπὸ τοῦ κακοῦ,
βοᾷ, φρυάττει, ἐπιβρέμει, μαίνεται
ἐκρήγνυται εἰς ὕβρεις, εἰς λοιδορισμοὺς
καὶ ἀναγκάζει πάντας νὰ ἀπέλθωσι.
Κατόπιν μᾶς διώκει ἁπαξάπαντας
συνθλᾷ ἐν λύσσει ὅ τι εἶνε πρὸ αὐτοῦ
κ' ἐν τῷ μεγάρῳ μόνος μανδαλούμενος
τὴν ὄρχησιν ὀρχεῖται τῶν φρενοβλαβῶν.

Φερεκύδης ἀνασείων τὴν κεφαλὴν

Ἰδοὺ τοῦ πλούτου τὰ ἀποτελέσματα!

Στρούθων κλαίων

Ταλαίπωρος! Καὶ ἦτο.... ἦτο κάλλιστος.

Φερεκύδης

Τί κλαίεις τώρα; Φιλοσόφει ὡς ἐγώ.

Στρούθων λύζων

Ἆ, ναί, νομίζεις ὅτι εἶνε εὔκολον
νὰ ζήσω τόσα ἔτη παρ' αὐτῷ καὶ νὰ....

Φερεκύδης διακόπτων αὐτὸν

Ποῦ εἶνε τέλος πάντων;

Στρούθων ἀπομάσσων τὰ δάκρυά του

Τίς;

Φερεκύδης

Ὁ Ἴβυκος.

Στρούθων

Ὁ κύριός μου λούεται.

Φερεκύδης ἀπορῶν

Τί; λούεται!

Στρούθων πλησιάζων εἰς τὸν ἐξώστην

Ἐκεῖ παρὰ τὸν βράχον ἦτο πρὸ μικροῦ.

(Παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς)

Δὲν εἶνε πλέον, θὰ ἐλούσθη.

Φερεκύδης

Καὶ λοιπὸν
αὐτὸ τὸ ἔργον ὁ μωρὸς ἐξέλεξε!

Στρούθων

Μωρὸς ὁ κύριός μου!

Φερεκύδης

Ἀλιτήμωρος.
Χθὲς ἔτι δὲν τὸν εὗρον παρὰ τὴν ἀκτὴν
λουόμενον; δὲν ἤρκει; πάλιν λούεται;

Στρούθων

Ἀλλ' εἶνε τώρα τῶν λουτρῶν ἡ ἐποχὴ
καὶ καθ' ἑκάστην δὶς καὶ τρὶς δροσίζεται,
καθὼς μοὶ εἶπε τῶν γειτόνων δοῦλός τις.

Φερεκύδης

Ὢ τὸν εὐήθη καὶ ἠλιθιώτατον!
Εἶπε αὐτῷ ὅτ' ἦλθον καὶ δὲν ἔμεινα
διότι εἶνε ἀφιλόσοφος καὶ βλάξ.

Στρούθων βλέπων τὸν Ἴβυκον

Ἰδοὺ ὁ κύριός μου.

ΣΚΗΝΗ Β'.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΙΒΥΚΟΣ**

Ἴβυκος εἰσερχόμενος περιχαρὴς

Ἆ, τί θάλασσα!
τί θεία δρόσος! τί εὐφρόσυνον λουτρόν.

Φερεκύδης

Ἐλούσθης πάλιν;

Ἴβυκος τῷ Στρούθωνι

Φέρε οἶνον.

Στρούθων ἐξερχόμενος

Πάραυτα.

Ἴβυκος

Ἐὰν ἐλούσθην;

(Δεικνύων τὰ πέλαγος)

Ἴδε ποία θάλασσα
ἐν νηνεμίᾳ καθ' ἑκάστην μὲ καλεῖ.

Φερεκύδης περιφρονητικῶς

Καὶ τί κερδαίνεις οὕτω πως λουόμενος;

Ἴβυκος

Τὰ μέλη μου δροσίζω ἐν τῷ ὕδατι.

Φερεκύδης

Πολὺ δικαίως σ' ἀπεκάλεσα μωρόν.

Ἴβυκος

Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἀποβάλλω τὸν αὐχμὸν,
τοῦ σώματος τὸν ῥῦπον καὶ τὰ σπίλωμα.

Φερεκύδης

Ὠ κουφολόγε, κατὰ τί σὲ ὠφελεῖ
ἀφοῦ μετὰ τὴν λοῦσιν πάλιν πρόκειται
νὰ ῥυπανθῇς ἐκ νέου; τί ἐκέρδησας;

Ἴβυκος

Τί λέγεις, φίλε! σωφρονεῖς ἢ μαίνεσαι!

Φερεκύδης

Ἐγώ! ὑπάρχει σωφρονέστερος ἐμοῦ!

Ἴβυκος

Μὰ τὴν Παφίαν δὲν ἠξεύρω ἀληθῶς
ἐὰν ὑπάρχῃ ἄλλος σωφρονέστερος,
ἀλλὰ ἠξεύρω τοῦτο μόνον, ὅτι σοῦ,
βεβαίως δὲν ὑπάρχει ῥυπαρώτερος.

Φερεκύδης ἀνασείων τὴν κεφαλὴν

Μικρὸν ἀκόμη, τώρα, καὶ εἰς ἀρετὴν
θὰ ἀναγάγῃς τὴν καθαριότητα.

(Ὁ Στρούθων φέρει οἶνον)

Ἴβυκος

Οἱ λόγοι σου δὲν πρέπει νά μ' ἐκπλήττωσιν
ὁπόταν ἔχω πρὸ ἐμοῦ τὸν ἄνθρωπον
ἐφ' οὗ οἱ φθεῖρες ἅπαντες τοῦ σύμπαντος
σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις κατεσκήνωσαν.

Φερεκύδης

Αἴ, πίνε, πίνε οἶνον καὶ κατάστειλον
τὴν φλυαρίαν, ἥτις σὲ κατέλαβε.

(Πίνουσιν ἀμφότεροι)

Ἴβυκος βλέπων τὴν εὐχαρίστησιν
τοῦ Φερεκύδους

Τί λέγεις;

Φερεκύδης ἀγαλλόμενος

Πόθεν εἶνε!

Ἴβυκος

Ἐκ Λαμψάκου.

Φερεκύδης κροτῶν τὸν οὐρανίσκον.

Ἄ!

Ἴβυκος

Σοῦ ἤρεσεν ὡς βλέπω.

Φερεκύδης

Εἶνε βάλσαμον.

Ἴβυκος

Δὲν πίνεις ἄλλο!

Φερεκύδης προτείνων τὸ κύπελλον

Εὐχαρίστως, φίλτατε.

Ἴβυκος δίδων αὐτῷ τὸν ἀμφορέα

Λαβὲ τὸν ἀμφορέα.

Φερεκύδης

Δός.

Ἴβυκος γελῶν

Οἰνόφλυκτε!

Φερεκύδης πίνων οἶνον ἀκαταπαύστως

Καὶ πῶς διῆλθες, Ἴβυκε, τὴν χθὲς λοιπόν!
Εὐχαριστήθης κάτα τὴν πανήγυριν!

Ἴβυκος διορθῶν τὴν λύραν αὐτοῦ

Ἐγώ! δυσαρεστοῦμαι, φίλτατε, ποτέ!

Φερεκύδης

Ὁ Σιμωνίδης μένει! δὲν ἐπέστρεψε!

Ἴβυκος

Πῶς! ἐπανῆλθεν· ἀλλ' ἐξῆλθε πάλιν.

Φερεκύδης κροτῶν τὰ χείλη.

Ἄ!

ΣΚΗΝΗ Γ'.

Οἱ ἀνωτέρω, ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ ΠΕΤΑΛΗ.

Σιμωνίδης

(Ἀπὸ τῆς ὀσφύος τὴν Πετάλην κρατῶν εἰσέρχεται πηδῶν εἰς τὴν σκηνὴν καὶ ᾄδων)

Ὁπόταν ἀηδόνες πολυκώτιλοι...

Ἴβυκος γελῶν

Ἰδοὺ ὁ φίλος.

Πετάλη τρέχουσα πρὸς τὸν Φερεκύδην

Ἀ, Φερέκυδες.

Φερεκύδης προσπαθῶν νὰ διαφύγῃ καὶ προφυλάττων τὸ κύπελλόν του

Ἔ, ἔ!

μοῦ ἔχυσες τὸν οἶνον.

Πετάλη τρέχουσα πρὸς τὸν Ἴβυκον

Πῶς δὲν ἦλθες σύ!

Ἴβυκος

Πετάλη μου γλυκεῖα, προετίμησα
νὰ κάμω τὸ λουτρόν μου.

(Τῷ Σιμωνίδῃ)

Ἀ, τί ἔχασες·
τί θάλασσα, τί αὖρα!

Σιμωνίδης

Αἴ, ψυχρά!

Ἴβυκος

Λαμπρά.

Σιμωνίδης τῇ Πετάλῃ

Ἰδοὺ τί χάμνεις.

Πετάλη τῷ Ἰβύκῳ

Ἀλλὰ ἔχασες καὶ σύ.
δὲν εἶνε κῆπος, ὃν δὲν περιήλθομεν.

Ἴβυκος μειδιῶν

Τὰ ἄνθη μαρτυροῦσι. Δὸς καὶ εἰς ἐμέ.

Πετάλη

Βεβαίως, θὰ σοὶ δώσω. Λάβε, φίλτατε.

Ἴβυκος

Ἀλλ' ἡ Λαγίσκα, πῶς! δὲν ἦτο μεθ' ὑμῶν!

Σιμωνίδης ἀνερχόμενος

Μαζῆ μας ἦτο. Ποῦ ἐπῆγεν ἆρά γε!

Πετάλη

Αἴ, δὲν ἠξεύρεις ποῦ πηγαίνει πάντοτε
τοιαύτην ὥραν! Θὰ περιεργάζεται
τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ μεγάρου του
ἐλπίζουσα νὰ ἴδῃ τὸν ἐρώμενον.

Σιμωνίδης

Πῶς, τίνα!

Πετάλη

Τίνα! πλὴν τὸν Ἀνακρέοντα.

Φερεκύδης τῷ Ἰβύκῳ

Ἀ, δὲν μοὶ λέγεις, ἀληθῶς ἐμένη!

Ἴβυκος

Τίς!

Φερεκύδης

Ὁ Ἀνακρέων.

Ἴβυκος

Σοὶ τὸ εἴπομεν καὶ χθὲς
μηδὲ τὸ ὄνομά του ν' ἀναφέρῃς....

Φερεκύδης

Πλήν....

Ἴβυκος

Τετέλεσται· ἀκούεις!

Φερεκύδης

Ἀλλὰ ἐρωτῶ,
δὲν ἀναφέρω.

Ἴβυκος

Τίποτε.

Πετάλη

Ναί, τίποτε.

Σιμωνίδης

Ἀνεξαιρέτως. Εἶνε καταφρονητός.

Φερεκύδης

Πολὺ καλά.

(Αἴρων τὸ κύπελλον)

Προπίνω εἰς ὑγείαν σας.

ΣΚΗΝΗ Δ'.

Οἱ ἀνωτέρω, ΛΑΓΙΣΚΑ

Λαγίσκα ἰδίᾳ εἰσερχομένη δύσθυμος

Τὸ μέγαρόν του τέφρα καὶ ἐρείπια.
Πῶς τοῦτο! πῶς!

Πετάλη

Λαγίσκα.

Ἴβυκος αὐστηρῶς

Πόθεν ἔρχεσαι!

Λαγίσκα δυσαρέστως

Καὶ τί! θὰ δώσω λόγον πόθεν ἔρχομαι!

Ἴβυκος μειλιχίως

Λαγίσκα, μὴ θυμόνῃς.

Λαγίσκα

Ἄφες με καὶ σύ.

(Κάθηται σύννους)

Πετάλη τῷ Σιμωνίδῃ

Ὤ, ἄν ποτε μὲ φέρῃς εἰς τὴν θέσιν της
τὰς παρειάς σου ὄνυχες θὰ δρύψωσι.

Σιμωνίδης μετ' ἀγάπης

Καλὴ Πετάλη, εἶνε τοῦτο δυνατόν.

Ἴβυκος κρυφίως γελῶν καὶ ἀπὸ
τῆς χλαμύδος σύρων τὸν Σιμωνίδην

Πανοῦργε!

Σιμωνίδης

Σίγα, Ἴβυκε.

Ἴβυκος

Παμπόνηρε!
ἀλλ' ἀνεπτύχθης, βλέπω.

Σιμωνίδης περιδεής

Σίγα πρὸς Θεῶν!

Πετάλη

Καὶ τώρα οἶνον ὅπως εὐθυμήσωμεν
καὶ ᾄσματα.

Λαγίσκα

Πετάλη, ἄφες, φίλη μου;

Πετάλη

Τί!

Λαγίσκα

Τ' ᾄσματά σας. Ψάλλετε βραδύτερον.

Πετάλη

Ἀλλ' εἶσαι, φίλη, ὀχληρὰ καὶ φίλαυτος
ζητοῦσα καὶ ἐκ τρίτου νὰ μὴ ψάλωμεν.
Μὴ θέλῃς ἔτι νὰ πενθήσωμεν κ' ἡμεῖς
διότι σὲ κατέχει ἄλγος ἄλογον!

Πῶς μετεβλήθῃς! Σὺ δὲν ἦσο ἄλλοτε
ὡς εἶσαι τώρα καὶ ἰδίως σήμερον.
Ἄ, ὄχι· φίλη, θ' ἀναμέλψωμεν ᾠδὰς
καὶ ὡς συνήθως θὰ διημερεύσωμεν
ἐν εὐφροσύνῃ, εὐθυμίᾳ καὶ χαρᾷ.

Λαγίσκα

Θὰ φύγω τότε.

Πετάλη

Φύγε.

Λαγίσκα ἐγειρομένη

Ἄ!

Ἴβυκος

Λαγίσκα!

Σιμωνίδης

Πῶς;

Πετάλη

Λυποῦμαι, πλὴν, Λαγίσκα, ὁμολόγησον
ὅτ' εἶνε καὶ γελοῖον.

Λαγίσκα καρτερικῶς

Ἔχεις δίκαιον.
Εὐδαιμονεῖτε.

Φερεκύδης ἐγειρόμενος

Φεύγεις;

Σιμωνίδης

Πῶς, Λαγίσκα μου;

Λαγίσκα

Ὤ, ἄφετέ με. Μὴ ζητῆτε παρ' ἐμοῦ
νὰ μείνω ἐν τῷ μέσω ἱλαρότητος
καὶ ὅπου ἀντηχοῦσιν ᾄσματα φαιδρά.
Δὲν ἔχω πλέον τῆς ψυχῆς τὴν δύναμιν
διὰ νὰ εἶμαι ὅπως ἤμην ἀπαθής.
Τὰ βλέμματά σας ἐκ τοῦ ὄλβου λάμπουσιν
ἐνῷ ἡ θλῖψις ἐμφωλεύει ἐν ἐμοί.
Λοιπὸν τί θέλει καὶ πρὸς τί νὰ ἵσταται
εἰκὼν τοῦ πένθους ἐν τῷ μέσῳ τῆς χαρᾶς;
Εὐδαιμονεῖτε πάντες, εὐθυμήσατε
καὶ περὶ τῆς Λαγίσκας μὴ ζητῆτε, μή.

(Ἐξέρχεται δρομαίως)

ΣΚΗΝΗ Ε'.

Οἱ ἀνωτέρω πλὴν τῆς **ΛΑΓΙΣΚΑΣ**.

Ἴβυκος τρέχων κατόπιν αὐτῆς

Λαγίσκα.

Φερεκύδης

Φεύγει!

Πετάλη

Τάλαινα!

Σιμωνίδης

Τί ἔρως!

Πετάλη στρεφομένη

Αἴ!

Σιμωνίδης

Δὲν λέγω τοῦτο διὰ σέ, Πετάλη μου.

Πετάλη

Ἐνόμισα.

Σιμωνίδης θωπεύων αὐτὴν

Πετάλη.

Ἴβυκος κατερχόμενος

Τί ἀνόητος!

Σιμωνίδης ἰδίᾳ

Καὶ ἂν πρὸ πέντε ἡμερῶν μὲ ἔβλεπε.
Θεοί! μὴ μάθῃ τίποτε ποτέ!

Πετάλη

Λοιπὸν
τὰ ᾄσματά μας. Ψάλε, Ἴβυκε.

Ἴβυκος

Ναί, ναί, νὰ ψάλω καὶ τῇ Λήθῃ τὰ δεινά.

Φερεκύδης ἐγειρόμενος

Ἡ εὐτυχία μεθ' ἡμῶν συνέταιροι.

Πετάλη

Καὶ σὺν τῇ εὐτυχίᾳ πᾶσα ἡδονή.

Σιμωνίδης

Εὖγε, Πετάλη, συμπληροῖς τὴν σκέψιν μου
Τί τῶν θνητῶν ὁ βίος ἄνευ ἡδονῆς;
αἱ τυραννίδες ἄνευ ταύτης δύσκληροι
καὶ τῶν Μακάρων ὁ αἰὼν ἀζήλωτος.

Πετάλη ἀσπαζομένη αὐτὸν ἐπανειλημμένως

Ἆ, τὸ ἀξίζεις, φίλτατε, τὸ φίλημα.

Φερεκύδης

Ἀρκεῖ, ἀρκεῖ, Πετάλη, καὶ τὸν ἔφαγες.

Πετάλη

Λοιπὸν τὸ ᾆσμα, ψάλε, Ἴβυκε καλέ.

Ἴβυκος ψάλλων

Καὶ πάλιν ἄνοιξις φαιδρὰ
ὁποία δρόσος καὶ χαρά.
Ἐκ ποταμῶν ἀρδόμεναι κυδώνιαι μηλίδες
ἰδέ τας πῶς εὐφραίνονται, ἰδέ τας πῶς ἀνθοῦσι
ἀφρόντιδες τὴν ἄνοιξιν!
Καὶ οἰνανθίδες δροσεραί, ὑπὸ σκιάν, ἰδέ τας
αὐξάνουσι φυλλοσκεπεῖς, ἰκμάδος εἶνε πλήρεις,
Ὦ, δρόσος, τέρψις καὶ χαρὰ
ἐν τῇ ἀνοίξει τῇ φαιδρᾷ.

Πετάλη

Ὡραῖα, ψάλε πάλιν· ψάλε, Ἴβυκε.

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΑΝΑΚΡΕΩΝ.**

Ἀνακρέων ἐπιφαινόμενος εἰς τὸ βάθος· ἰδίᾳ

Τὸ ᾆσμα τοῦ Ἰβύκου.

(Μένει ἀκίνητος καὶ περιαλγής, εἶτα ἐγ συγκινήσει, ἀκροᾶται τοῦ ᾄσματος)

Φερεκύδης

Αἴ, λοιπὸν ἐμπρός.

Ἴβυκος ψάλλων

Μόνος ἐγώ, μόνος ἐγὼ
ἐκ τῆς ἀγάπης φλέγομαι.
Ἀπόκληρος τῶν θωπειῶν τῆς δρόσου τοῦ Ζεφύρου
ὑπὸ τυφῶνος θρᾳκικοῦ περιφλεγοῦς ἀπαύστως
δινοῦμαι, ἀναρπάζομαι·
κ' ἡ φλογερὰ μανία του καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον
συγκαταφλέγει τὴν ψυχήν, τὰ σπλάγχνα μου [σπαράττει.
Καὶ ἔξω ἄνοιξις φαιδρὰ
καὶ δρόσος, τέρψις καὶ χαρά!

Ἀνακρέων εἰσερχόμενος περιχαρὴς

Ὁποίαν εὐτυχίαν διελάκτισα.

(Ἐγείρονται ἅπαντες)

Σιμωνίδης

Πῶς; σὺ ἐδῶ;

Ἀνακρέων μειδιῶν

Ναί, φίλοι.

Ἴβυκος ὀργίλως

Φίλοι σου ἡμεῖς;

Ἀνακρέων ἔκπληκτος

Τί λέγεις;

Ἴβυκος

Φύγε, φύγε.

Ἀνακρέων ἐμβρόντητος

Ἀ!

Σιμωνίδης

Ναί, ἄπελθε.

Ἀνακρέων

Φερέκυδες, Πετάλη....
(Οὗτοι στρέφουσιν αὐτῷ τὰ νῶτα)
Πῶς καὶ σεῖς; καὶ σεῖς.

Ἴβυκος

Καὶ δὲν ἠσχύνθης ν' ἀποστείλῃς ἄνθρωπον νὰ μᾶς ὑβρίσῃ;

Ἀνακρέων

Τίς, ἐγώ;

Ἴβυκος

Σύ, σύ, ναί, σύ.

Σιμωνίδης

Εἰς γεῦμα μᾶς ἐκάλεις ὡς ἂν εἴμεθα τῶν δούλων σου οἱ δοῦλοι.

Ἀνακρέων

Δὲν γνωρίζω τι.

Σιμωνίδης

Σὺ δὲν γνωρίζεις; Μήπως δὲν ἀπέστειλες τὸν ἐπιστάτην Τενθρηδόνα;

Ἀνακρέων

Ναί, ναί, ναί·
καὶ σεῖς, μοὶ εἶπε, τὸν ὑβρίσατε.

Ἴβυκος

Ἡμεῖς;

Ἀνακρέων

Βεβαίως.

Σιμωνίδης

Σίγα, εἶσαι καὶ διπρόσωπος.

Ἀνακρέων ἰδίᾳ

Θεοί! Ἐκείνη! ὤ, ναὶ τώρα ἐννοῶ.
Ἀ, Δάφνη, Δάφνη καὶ αὐτὸ διέπραξες;
(Μεγαλοφώνως)
Ὀμνύω, φίλοι, ὤ, πιστεύσατέ με σεῖς;

Ἴβυκος

Τί μένεις; φύγε· ἤκουσας;

Ἀνακρέων

Ἀδύνατον.

Σιμωνίδης

Ἐδῶ τί θέλεις; σὺ ὁ μυριόπλουτος
ἐν μέσῳ τῆς πενίας τί ἀναζητεῖς;
Ἐνόσῳ ἦσο πένης σ' ἐγνωρίζομεν
καὶ εἴμεθα ἑταῖροι, φίλοι ἐν παντί,
ἐν δυσπραγίαις, ἐν μακαριότητι.
Ἀφ' ὅτου ὅμως θησαυροὺς ἀπέκτησας
καὶ ὑπερῆρας ὑπερήφανον ὀφρῦν,
ἀφ' ὅτου πρὸς τοὺς πάντας ἐπιδείκνυσαι
τετυφωμένος ὁ εἰς ὄγκον ἐξαρθείς,
ἀφ' ὅτου προσηνέχθης πρὸς τοὺς φίλους σου
ὡς τυραννίσκος, ὡς αἰσχρὸς ἀσιανός,
ἡμεῖς τελείως ἀπὸ σοῦ ἀπέχομεν
καὶ οὐδ' ὑπάρχει πλέον μεταξὺ ἡμῶν
δεσμὸς φιλίας, ὡς ὑπῆρχεν ἄλλοτε.
Μακρὰν ὁ γαῦρος, ναί, μακρὰν ὁ ἀλαζὼν
ὁ λησμονήσας ἐν τῇ ὀλβιότητι
τοὺς πάλαι φίλους καὶ τὴν παλαιὰν ζωήν.

Ἀνακρέων περίλυπος

Ὦ, σύγγνωτέ μου, ἔπταισα ὁ ἄθλιος
ἀλλὰ κ' ἐτιμωρήθην ὑπὸ τῶν θεῶν.
Δὲν εἶν' εὐδαιμονία ἡ εὐμάρεια
οὐδὲ τὸν ὄλβον φέρουσιν οἱ θησαυροί.
Δὲν εὗρον ἐν τῷ πλούτῳ ὅ τι ἤλπιζον·
ἐκ τοὐναντίου, εὗρον τὸν ἀηδισμόν,
μερίμνας, λύπας, πᾶσαν ἀθλιότητα
καὶ ψεῦδος καὶ ἀπάτην καὶ φενακισμόν.
Ἀνθρώπους εἶδον ὡς τοὺς ὄφεις ἕρποντας
διὰ τὴν κτῆσιν πέντε δέκα ὀβολῶν·
ὑπὸ κολάκων πάντοτ' ἐπᾳδόμενος
ἀνέπνεον ἀπαύστως πνεῦμα πνιγηρόν·
τὴν εὐτυχίαν ὁ μωρὸς ἠγόραζον
καὶ εἶχον πάντα μόνον διὰ τοῦ χρυσοῦ.
Ναί, εὐτυχίαν πεπλασμένην, κίβδηλον,
ψευδῆ, προδότην καὶ χρημάτων ὠνητήν.
Ὁ χρόνος ἅπας τώρα ἐπιλείπει με
νὰ εἴπω τί ὑπέστην, ποίας συμφοράς,
ἀλλὰ καὶ δι' αἰσχύνης ἔχω ἅπαντα.

Πετάλη

Ὦ, δὲν ἐτιμωρήθης ὅσον ἔπρεπε.

Ἀνακρέων ἀνασείων τὴν κεφαλὴν

Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀργαλέᾳ βιοτῇ
πικρῶν δακρύων ἐπληρώθη τὄμμα μου
καὶ τότε τότε ὁ τρισάποτμος ἐγὼ
ἐστράφην κύκλω καὶ δὲν εἶδον φίλον μου.
(Ἀναλύεται εἰς δάκρυα)

Φερεκύδης αὐστηρῶς

Οὐδὲν πρὸς ἔπος ταῦτα. Εἶσαι μυσαρός.

Ἀνακρέων ἐν συγκινήσει

Ἀλλ' ἐπαρηγορούμην ὡς ὁ ναύκληρος
ὁπόταν ἐν τῷ μέσῳ λαίλαπος σφοδρᾶς
τοὺς Διοσκούρους βλέπει ἐπιτέλλοντας.
Καὶ ἐνθυμήθην τὴν καλύβην τὴν πτωχὴν,
ἐξ ἧς ἐκρέει εὐτυχίας χείμαρρος,
ἐν ᾗ γεννᾶται ἀεννάως ἡ χαρὰ
καὶ τῶν κροτάλων ἀντηχεῖ ὁ πάταγος·
τοὺς Διοσκούρους ἐνθυμήθην τοὺς ἐμοὺς
καὶ πρὸς τὸ στέγος τὸ βαιὸν ἐχώρησα
ἐλπίδων πλήρης ἵνα λάβω ἀσπασμὸν
καὶ διὰ τούτου πάντα λησμονήσωμεν.
(Βλέπων ὅτι πάντες σιγῶσιν)
Ὦ, δὲν θὰ τύχω τῆς συγγνώμης σας λοιπόν;
Σιγᾶτε πάντες; μὲ ἀποδιώκετε;
Ἐμέ; Σιγᾶτε; τί; τὸν Ἀνακρέοντα;
(Ἔξαλλος)
Ὦ, εἴπατέ το πάλιν, νά τ' ἀκούσω, ναί.

Ἴβυκος

Ἡ σκέψις αὕτη δὲν ὑπάρχει ἐν ἐμοὶ
μεθ' ὅσα εἶπες πρὸς ἐμὲ ἀκούοντα,
καὶ μετ' ἀγάπης θὰ σὲ περιέπτυσσον
τὰ δάκρυά μου ἀπομάσσων γεγηθὼς
ἂν εἶχον τὴν ἐλπίδα ὅτι αὔριον
θὰ εἶσαι οἷος εἶσαι ταύτην τὴν στιγμήν....

Ἀνακρέων

Θὰ εἶμαι, πίστευσέ με, φίλε Ἴβυκε.

Ἴβυκος

Νὰ σὲ πιστεύσω θέλω....πλὴν δὲν δύναμαι.

Ἀνακρέων

Ὦ, δέομαί σου πρὸς Διός τε καὶ Θεῶν!

Σιμωνίδης

Ἐὰν ὁπότε ἦλθες σοὶ ὡμίλησα
ὠμὸς τὴν γνώμην, ὑπ' ὀργῆς ἀκράτητος,
λυποῦμαι τώρα τὴν δυσπάθειαν μαθὼν
καὶ κλαίων ἐνδομύχως μεταμέλομαι.

Ἀνακρέων

Ὦ Σιμωνίδη, λῦσον τὸ ἐγκότημα....

Σιμωνίδης

Πρὸς τί νὰ λύσω τοῦτο; τί τὸ ὄφελος;
Ἀπῆλθες ἅπαξ καὶ ἡ λύπη τῶν φρενῶν
ἐπὶ ἡμέρας μὲ κατεῖχεν ἄναυδον.
Τί ἐπανῆλθες; ἵνα ἴσως αὔριον
ἀπέλθῃς πάλιν καὶ ἐκ νέου λυπηθῶ;
Ἄ, ὄχι, ὄχι, δι' ἐμὲ ἀπέθανες.
Πορεύου ὅθεν ἦλθες, φύγε ἀπ' ἐδῶ
καὶ εἰς τὰ μέγαρά σου μένε ἄθλιος.

Ἀνακρέων περιχαρὴς

Ἀλλὰ δὲν ἔχω πλέον μέγαρα ἐγώ.

Σιμωνίδης ἔκπληκτος

Δὲν ἔχεις;

Ἴβυκος ὁμοίως

Πῶς; δὲν ἔχεις;

Ἀνακρέων

Τὰ κατέκαυσα.
Ἀπέβαλον τὰ πάντα· εἶμαι πένης.

Ἴβυκος

Σύ;

Ἀνακρέων

Ναί, ναί, δὲν ἔχω πλέον οὐδὲ μέγαρα
οὐδὲ ἁμάξας, οὐδὲ ἅρματα λαμπρὰ,
τὰ πάντα πλὴν τῆς λύρας ἐγκατέλειψα
διὰ νὰ εὕρω ἐν ὑμῖν τὴν χαρμονήν.

Ἴβυκος περιχαρὴς

Ἄ, τότε....

Σιμωνίδης ὁμοίως

Τότε....

Ἀνακρέων διανοίγων τοὺς βραχίονας

Ἔλθετε.

Ἴβυκος ριπτόμενος εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ κλαίων

Ἀνάκρεον.

Σιμωνίδης ὁμοίως

Ὦ φίλε, φίλε.

Ἀνακρέων ἀσπαζόμενος αὐτοὺς

Ὦ, τρισόλβιος ἐγώ!

Φερεκύδης περιχαρὴς

Χαρὰ καὶ ὄλβος! Ἐπανῆλθες φίλτατε!
Ὁ Ἀνακρέων εἶνε πάλιν μεθ' ἡμῶν.

Ἀνακρέων τρέχων πρὸς τὸν Φερεκύδην

Φερέκυδες.
(Ἀσπαζόμενος τὴν Πετάλην, ἥτις ἔσπευσεν πρὸς αὐτόν)
Πετάλη!

Πετάλη ἀσπαζομένη αὐτὸν

Ἆ, τριφίλητε.

Φερεκύδης

Ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ ἀγαπητοῦ
τὸν οἰνεῶνα πρέπει νὰ κενώσωμεν
οὐχὶ κατὰ καδίσκους ὅπως ἄλλοτε
ἀλλὰ κατὰ πιθάκνας ἐν ἀλαλαγμοῖς.

Ἴβυκος

Ναί, ναί.

Σιμωνίδης ἀνερχόμενος

Ποῦ εἶσαι Στρούθων, τὰς πιθάκνας, αἴ!

Ἀνακρέων

Νὰ πίωμεν, ἑταῖροι, καὶ νὰ σπείσωμεν
βακχεῖα τῷ Λυαίῳ ᾄδοντες φαιδρῶς.

Πετάλη

Ὁ οἶνος οὗτος ἔστω ληθομέριμνος.

Ἀνακρέων

Ἐξηπλωμένος ἐπὶ μύρτων καὶ λωτῶν
θὰ πίω καταχόρως, μέχρι πλησμονῆς.
Ἐλθέ, ὦ Ἔρως φίλε, λάβε πάπυρον
καὶ ἀναστέλλων τὸν χιτῶνα δι' αὐτοῦ
νὰ μὲ διακονήσῃς ἑτοιμάσθητι
κιρνῶν τὸ πόμα τοῦ εὐβότρυος θεοῦ.
Περᾷ ὁ βίος· τρέχει κυλιόμενος
ὡς κυλινδοῦται ὁ τροχὸς τοῦ ἅρματος
καὶ τῶν ὀστέων λυομένων ἔπειτα
ὀλίγη κόνις μόνον μένομεν ἡμεῖς.
Πρὸς τί νὰ χρίσῃς μύροις καὶ ἀρώμασι
τοῦ τάφου μου τὴν λίθον μετὰ θάνατον;
Πρὸς τί νὰ ῥάνῃς μάτην τὴν ταφίαν γῆν;
Ἐμέ, ὦ Ἔρως, μᾶλλον ὅσῳ ἔτι ζῶ
διὰ παντοίων μύρων καταμύρισον
καὶ ῥόδοις στέψαι τὴν ἀκμαίαν κεφαλὴν
καλῶν συνάμα τὴν καλὴν ἑταίραν μου
πρὶν ἢ ἀπέλθω εἰς τὰς χώρας τῶν νεκρῶν
ἐν πότοις, Ἔρως, ἐν θαλίαις, ἐν χοροῖς
νὰ ἐκσκεδάσω θέλω πᾶσαν μέριμναν.

Ἴβυκος περιχαρὴς

Δὲν μετεβλήθη, ὄχι· εἶνε ὁ αὐτός.

Ἀνακρέων

Ἀλλ' ἡ Λαγίσκα, φίλοι, δὲν μοὶ εἴπατε
τί κάμνει;

Ἴβυκος ἀνασείων τὴν κεφαλὴν

Ἡ Λαγίσκα....

Ἀνακρέων

Τί;

Σιμωνίδης

Ἀθλία!

Ἀνακρέων

Πῶς;

Πετάλη

Ἀφ' ἧς ἐγκατελείφθη δὲν ἀνέκυψε
καὶ ἄγει βίον θλίψεως καὶ στεναγμῶν.

Ἀνακρέων

Τί λέγεις; ἆ, Λαγίσκα! Ποῦ, ποῦ εἶνε; ποῦ;
Ὦ, φέρετέ με πρὸς αὐτὴν καὶ τάχιστα.
Γλυκεῖα φίλη, πόσον σ' ἐπεπόθησα.

Πετάλη

Ἂν εἶνε ἴσως...

Ἀνακρέων

Ποῦ;

Πετάλη

Ἐν τῷ ναῷ ἰδῷ.

Ἴβυκος

Ἀπίθανον δὲν εἶνε.

Ἀνακρέων

Τότε, φίλοι μου,
ἂς μεταβῶμεν εἰς ἀνεύρεσιν αὐτῆς.

Σιμωνίδης

Βεβαίως.

Φερεκύδης βλέπων εἰσερχόμενον τὸν Στρούθωνα

Ἆ, ὁ οἶνος.

Ἀνακρέων παρὰ τοὺς κίονας

Ἔλθετε λοιπόν.

Πετάλη

Ἐντεῦθεν, φίλοι, διὰ τῆς μικρᾶς ὁδοῦ.

Ἴβυκος τῷ Στρούθωνι

Ἀπόθες τὴν πιθάκνην καὶ θὰ ἔλθωμεν.
(Ἐξέρχονται ἅπαντες ἀριστερᾷ)

ΣΚΗΝΗ Ζ'.

ΣΤΡΟΥΘΩΝ, καὶ εἶτα **ΛΟΚΡΙΩΝ**.

Στρούθων
(ἀποθέτων ταχέως τὴν πιθάκνην καὶ τρέχων πρὸς τὸ μέρος ὅθεν ἐξῆλθον)

Ὁ Ἀνακρέων; πῶς; ἀλλ' εἶνε ἄριστα.
Δὲν ἔχει τι· δὲν πάσχει· εἶνε εὔθυμος
καὶ τρέχει γηθοσύνως. Ὦ, χαρὰ, χαρά!
(Κατερχόμενος)
Οἱ βδελυροὶ ἐκεῖνοι τὸν κατέθλιβον·
ὁ Εὐπαλῖνος καὶ ὁ ἄλλος ὁ αἰσχρὸς
ὁ τοκογλύφος. Ὦ, νὰ μὴ τοὺς ἔβλεπε.
Μακρὰν αὐτῶν νὰ ἔζῃ ἀνενόχλητος
διὰ νὰ ἀπολαύσῃ βίον ἤρεμον.

Λοκρίων εἰσερχόμενος ὡς κατάσκοπος, ἰδίᾳ

Ἐδῶ μοὶ εἶπον ὅτι ἦλθε· προσοχή.

Στρούθων βλέπων τὸν Λοκρίωνα περιδεής

Ὁ τοκογλύφος!

Λοκρίων μειδιῶν

Χαῖρε, Στρούθων, φίλτατε
Λοιπὸν ἐδῶ καὶ πάλιν ἐπανήλθομεν.
(Μυστηριωδῶς)
Καὶ ποῦ νὰ εἶνε;

Στρούθων

Τίς;

Λοκρίων

Ὁ Ἀνακρέων; αἴ;
Τοὺς τόκους φέρω, τὰς εἰσπράξεις τοῦ μηνὸς
καὶ πρέπει νὰ τὸν ἴδω, Στρούθων, μ' ἐννοεῖς;

Στρούθων ἰδίᾳ

Πῶς ν' ἀποκρύψω τώρα τὴν ἀλήθειαν;

Λοκρίων

Ποῦ εἶνε, Στρούθων;

Στρούθων προσποιούμενος ἄγνοιαν

Μὴ ἠξεύρω καὶ ἐγώ;

Λοκρίων ὑπόπτως

Ἆ!

Στρούθων

Δὲν τὸν εἶδον.

Λοκρίων βλέπων αὐτὸν ὑπόδρα, ἰδίᾳ

Ὁ ἀχρεῖος μ' ἀπατᾷ.

Στρούθων ἰδίᾳ

Τοιουτοτρόπως τὸν ἀπομακρύνομεν.

Λοκρίων πονηρῶς

Λοιπὸν ἐδῶ δὲν εἶνε;

Στρούθων

Ὄχι.

Λοκρίων

Κάλλιστα.
Τοὐλάχιστον γνωρίζεις ποῦ εὑρίσκεται.

Στρούθων

Ποσῶς.

Λοκρίων

Αἴ, τότε νὰ σοὶ δώσω, φίλτατε,
τοὺς εἰσπραχθέντας τόκους ὅπως ἀσφαλῶς
τοὺς ἐγχειρίσῃς εἰς αὐτόν, πλὴν σήμερον.

Στρούθων προθύμως

Ναί, ναὶ καὶ εὐχαρίστως.

Λοκρίων ἐπιτιθέμενος κατ' αὐτοῦ

Ἀχρειέστατε·
καὶ δὲν ἠξεύρεις ποῦ εὑρίσκεται;

Στρούθων

Ὤ, ὤ!

Λοκρίων

Ψυθὼν ἀχρεῖε. Φύγε.

Στρούθων ἀπερχόμενος

"Ω, τί ἔπαθα!

ΣΚΗΝΗ Η'.

ΛΟΚΡΙΩΝ, ΘΡΑΣΩΝ.

Λοκρίων κατερχόμενος

Νά μ' ἀπατήσῃ ἐπεζήτει ὁ μωρός.
(Περισκοπεῖ τὴν αἴθουσαν)

Θράσων ἰδίᾳ

Ἐδῶ τί κάμνουν; ἔφαγαν, δὲν ἔφαγαν;
ἀπὸ τῆς χθὲς ὁ τάλας εἶμαι ἄσιτος.

Λοκρίων βλέπων τὸν Θράσωνα

Ὁ Θράσων.

Θράσων

Σύ, Λοκρίων.

Λοκρίων πλησιάζων αὐτὸν

Χαῖρε, σύμμαχε.

Θράσων μακρυνόμενος αὐτοῦ

Μακρὰν, προδότα.

Λοκρίων

Πῶς; τὸν σύμμαχον λοιπόν;

Θράσων

Σιώπα! Συμμαχία! Ἐξωλέστατε!

Λοκρίων

Πῶς, φίλε Θράσων; ἔχεις καὶ παράπονον.

Θράσων

Καὶ ἕως τώρα τί μοῦ ἔδωκες, αἰσχρέ;

Λοκρίων

Περίμεινον ὀλίγον; τί κερδαίνομεν;

Θράσων

Σὺ τί κερδαίνεις; Πόσα, πόσα ἔφαγες;

Λοκρίων

Τί ἔφαγα ὁ τάλας! Δέκα τάλαντα!

Θράσων ἐμβρόντητος

"Ω, τὸν ἀχρεῖον! καὶ δὲν εἶσαι ἄθλιος
μὴ δώσας ἔτι οὐδὲ ἕνα ὀβολόν;

Λοκρίων

Περίμεινον σοὶ λέγω· θὰ μοιράσωμεν,
διότι τώρα θὰ κερδήσωμεν πολλά.
Δὲν εἶδες πῶς τοὺς ἄλλους τοὺς ἐδίωξεν;
Ἡμεῖς κ' ἡ Δάφνη πλέον μένομεν, ἡμεῖς·
καὶ ἴσα ἴσα τώρα θὰ χορτάσωμεν.

Θράσων ἀνερχόμενος

Δὲν θέλω.

Λοκρίων

Πῶς;

Θράσων

Δὲν θέλω πλέον τίποτε.

Λοκρίων

Τί, φεύγεις;

Θράσων

Ναί, πηγαίνω πρὸς τὸν μάγειρον
νὰ ἴδω ἐὰν ἔχῃ τι ἀπὸ τῆς χθές.
(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ Θ.

ΛΟΚΡΙΩΝ, καὶ εἶτα **ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ**.

Λοκρίων βλέπων ἀπερχόμενον τὸν Θράσονα.

Λοκρίων, χαῖρε· εἶσαι μόνος τοῦ λοιποῦ.
Ἂν καὶ εἰς τοῦτον δὲν θὰ ἔδιδον ποτὲ
καλὸν ἐν τούτοις νὰ μὴ ἔχω σύντροφον.
(Περισκοπῶν τὰ ἔξω τῆς σκηνῆς)
Ἀλλὰ νὰ εἶνε ἆρά γε αὐτὸς ἐδῶ
νὰ σπεύσω πρὸς τὴν Δάφνην;
(Βλέπων εἰσερχόμενον τὸν Φερεκύδην)
Ὁ φιλόσοφος.

Φερεκύδης ἰδίᾳ

Ποῦ νὰ ἀκολουθήσω τοὺς δρομεῖς αὐτοὺς
ὡς ἵπποι τρέχουν μὴ καὶ δὲν τὴν εὕρωσιν
(Καθήμενος)
Ἆ, ἐκουράσθην.
(Στένων)
Πρέπει νὰ ἐγήρασα!

Λοκρίων ἰδίᾳ.

Ὁ γέρων οὗτος θὰ γνωρίζῃ πιθανῶς.

Φερεκύδης βλέπων τὸν Λοκρίωνα

Πῶς; σύ, Λοκρίων; τί ζητεῖς ἐδῶ;

Λοκρίων μειδιῶν

Ἔ, ἔ;

Φερεκύδης ἐγειρόμενος

Τί θέλεις, τοκογλύφε;

Λοκρίων

Πλὴν, Φερέκυδες;

Φερεκύδης

Νὰ φύγῃς καὶ ἀμέσως, ἀναιδέστατε.

Λοκρίων

Πρὸς τί αἱ ὕβρεις; τί διέπραξα κακόν;
Ἐργάζομαι ἐντίμως....

Φερεκύδης

Ὦ, τὸν ἄθλιον!

Λοκρίων

Αἴ, θησαυρίζω· εἶνε φυσικώτατον.

Φερεκύδης

Καὶ τί τὸ θέλεις τόσον χρῆμα, τριβακέ;

Λοκρίων

Νὰ ζήσω, φίλε· ἄλλως πῶς θὰ ζήσωμεν;

Φερεκύδης

Νὰ ζήσῃς αἴ; νὰ ζήσῃς; Καὶ δὲν σκέπτεσαι
ὅτι κ' ἐὰν αἰῶνα διανύσῃς ζῶν
ἐν πλούτου ἀπολαύσει μυριόπλουτος,
αἰῶνας ὅλους θὰ διέλθῃς τεθνεώς;
Αἰῶνας· ὄχι δύο, ὄχι δώδεκα,
ἀλλὰ μυρίους, ἀναρίθμους· ναί, ναί, ναί.
Ἐντὸς νυκτὸς ζοφώδους τιμωρούμενος,
ἀνέστιος, ἀλήτης, πάσχων, ἀσθενής,
στερούμενος ἀέρος, ἄρτου, ὕδατος,
οἰμώζων, κλαίων, φρίττων, ὀδυρόμενος
δι' ὅσα πράττεις ἐπὶ γῆς ἀνόσια.

Λοκρίων

Τί πράττω;

Φερεκύδης

Τί; τί πράττεις; τί; κλεπτίστατε;

Λοκρίων

Ἐγώ;

Φερεκύδης βαίνων κατ' αὐτοῦ

Πατοῦσα!

Λοκρίων ἀναπηδῶν

Αἴ!

Φερεκύδης

Νὰ φύγῃς ἀπ' ἐδῶ.

Λοκρίων ἰδίᾳ

Ἐδῶ βεβαίως εἶνε. Τρέχω πρὸς αὐτήν.
(Ἐξέρχεται δρομαίως)

ΣΚΗΝΗ Ι'.

ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ, εἶτα **ΙΒΥΚΟΣ** καὶ **ΣΤΡΟΥΘΩΝ**.

Φερεκύδης

Αἴ, βδελυγμία! Πρῶτος πρῶτος ἔσπευσε
τὸ θῦμά του ν' ἁρπάσῃ ὁ ἀπατεών.

Ἴβυκος εἰσερχόμενος ἀριστερόθεν

Πιθάκνας, Στρούθων· αἴ, ποῦ εἶσαι;

Στρούθων εἰσερχόμενος δεξιόθεν

Κύριε.

Ἴβυκος

Ἀμέσως, φέρε οἶνον.

Στρούθων δεικνύων τὴν πιθάκνην

Ἔφερα, ἰδού.

Ἴβυκος

Τὸν πιθεῶνα φέρε· σπεῦσε τάχιστα.
(Ὁ Στρούθων ἐξέρχεται)

Φερεκύδης

Λοιπόν;

Ἴβυκος

Τὴν εὗρεν.

Φερεκύδης

Αἴ, ᾐσθάνθησαν χαράν.

Ἴβυκος

Τὸ γῆθος ἀμφοτέρων εἶνε ἄρρητον.
Ἡ τάλαινα Λαγίσκα δὲν ἐπίστευε
τὰ ὄμματά της· ἔβλεπεν αὐτὸν ἐκεῖ
ἐνώπιόν της εὐφροσύνως κλαίοντα·

καὶ τὴν Πετάλην ἀνηρώτα συνεχῶς
ἐὰν δὲν ἦτο ἄλλος. Δὲν ἐπείθετο.

Φερεκύδης

Ποῦ εἶνε τώρα;

Ἴβυκος βλέπων ἀριστερᾷ

Ἔρχονται ἰδού, ἰδού.

ΣΚΗΝΗ ΙΑ'.

Οἱ ἀνωτέρω, **ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ ΠΕΤΑΛΗ, ΑΝΑΚΡΕΩΝ, ΛΑΓΙΣΚΑ.**

Πετάλη

Χαρά, χαρά!

Σιμωνίδης

Τὸν οἶνον, νὰ μεθύσωμεν.

Πετάλη

Προσέρχονται γελῶντες καὶ τρισευτυχεῖς!
(Ὁ Στρούθων καὶ οἱ δοῦλοι εἰσέρχονται φέροντες πιθάκνας)

Λαγίσκα περιχαρὴς

Ὦ φίλοι, φίλοι, ποῖος ὄλβος σήμερον!

Ἀνακρέων

Λαγίσκα, μή μ' ἀφίνῃς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν
(Ἐναγκαλίζεται τὴν Λαγίσκαν)

Σιμωνίδης

Ἐάν ποτε, Πετάλη....
(Ἡ Πετάλη ἐξαγριοῦται)
Λέγω, ἄν ποτε,
ἐάν σ' ἐγκαταλείψω....

Πετάλη βαίνουσα κατ' αὐτοῦ

Τί; τί εἶπες; τί;

Σιμωνίδης πεφοβισμένος

Ἐάν, σοὶ εἶπον....

Πετάλη βαίνουσα κατ' αὐτοῦ καὶ τοὺς ὄνυχας δεικνύουσα)

Τέρας, σὲ ἀπέδρυψα!
(Ὁ Στρούθων καὶ οἱ δοῦλοι τὰς πιθάκνας κομίσαντες ἐξέρχονται. Ὁ Φερεκύδης καὶ οἱ λοιποὶ ἑτοιμάζουσι τὰ τοῦ ποτοῦ.)

Ἀνακρέων
ἐν ἀγκάλαις τὴν Λαγίσκαν κρατῶν καὶ μετ' ἀγάπης προσβλέπων αὐτὴν

Ἡ κόρη τοῦ Ταντάλου, φίλη, ἄλλοτε
ὡς λίθος ἔστη ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φρυγῶν
καὶ τὸν ἀέρα ἔταμεν ὡς χελιδὼν
ἡ νέα Πρόκνη, κόρη τοῦ Πανδίονος.
Ἐγώ, ἂς ἤμην, ὤ, ἂς ἤμην ἔσοπτρον
διὰ νὰ βλέπῃς αἰωνίως εἰς ἐμέ,
χιτὼν ἐγὼ ἂς ἤμην ὅπως μὲ φορῇς,
ἂς ἐγενόμην ὕδωρ ἵνα λούεσαι,
ἂς ἤμην μύρον, ἵν' ἀλείφω μόνον σέ,
καὶ ἡ ταινία ἡ περὶ τὸ στῆθός σου
καὶ τοῦ τραχήλου μάργαρος ἐγώ, ἐγώ.
Ἂς ἤμην ἐπὶ τέλους, ναί, τοὐλάχιστον
τὸ σάνδαλόν σου, φίλη, ἵνα μὲ πατῇς.

Λαγίσκα περιπαθῶς

Ἀνάκρεον.

Ἀνακρέων ἀσπαζόμενος αὐτήν.

Λαγίσκα!

Λαγίσκα

Ὦ, πῶς σ' ἀγαπῶ!

Σιμωνίδης

Νὰ πίωμεν.

Ἴβυκος

Τὸν οἶνον.

Φερεκύδης

Ναί, νὰ πίωμεν.

Ἀνακρέων

Γυναῖκες, δότε τοῦ Βρομίου τὸ ποτόν,
διότι ἀνεφλέχθην ὑπὸ καύματος
(Ἀποβάλλει τὸν στέφανον, ὃν φέρει)
Τὸ μέτωπόν μου δι' ἀνθέων στέψατε·
διότι ὅσα φέρω ἐμαράνθησαν
(Ἡ Λαγίσκα στέφει αὐτόν, ἐνῷ ἡ Πετάλη κιρνᾷ οἶνον)
Κιρνᾶτε οἶνον. Πῶς θὰ σβέσω, πῶς, ὤ, πῶς;
τὸ καῦμα τῶν ἐρώτων τῆς καρδίας μου;

Ἴβυκος

Ὦ, χαῖρε, φίλε.

Σιμωνίδης

Χαῖρε, σύ, Ἀνάκρεον.
(Πίνουσιν ἅπαντες)

ΣΚΗΝΗ ΙΒ'.

Οἱ ἀνωτέρω, ΘΡΑΣΩΝ.

Θράσων ἰδίᾳ

Τί ἑτοιμάζουν κάτω· τί ἐδέσματα!

Πετάλη

Ὁ Θράσων!

Σιμωνίδης

Τίς;

Ἴβυκος

Ὁ Θράσων.

Θράσων

Ναί, ἐγὼ πεινῶν.

Σιμωνίδης αἴρων αὐτὸν ὑψηλὰ μετὰ τοῦ Ἰβύκου ἐν ἀλαλαγμοῖς

Εὐοῖ, εὐαί! ὁ Θράσων.

Θράσων φοβούμενος μὴ πέσῃ

Αἴ!

Ἴβυκος

Ὑπέρευγε!

Θράσων

Θὰ πέσω κάτω, ἄνθρωποι φρενοβλαβεῖς.

Σιμωνίδης ἀφίνων αὐτὸν νὰ καταπέσῃ

Διὰ νὰ πέσῃς σὲ ὑπερυψώσαμεν.

Θράσων κατὰ γῆς

Παπαὶ ὁ τάλας!

Πάντες

Χὰχ, ἄχ, ἄ!

Θράσων

Πονῶ, πεινῶ.

Φερεκύδης κύπτων ἐπ' αὐτοῦ

Πονεῖς, ὦ Θράσων, ἢ πεινᾷς;

Θράσων

Ἀμφότερα.

Ἴβυκος

Ἐγείρου τότε καὶ θὰ φάγωμεν.

Πάντες

Ναί, ναί.

Θράσων ἐγειρόμενος περιχαρής

Ἅ, ἄ, ἠγέρθην.

Ἴβυκος δίδων αὐτῷ κύπελλον

Τώρα πίε, φίλτατε.

Θράσων

Νὰ πίω οἶνον; Πῶς, μὲ ἠπατήσατε;

Ἴβυκος

Προπίνω εἰς ὑγείαν τούτου τοῦ κυνός.

Πάντες

Εὐοῖ, εὐάν!

Φερεκύδης

Ὑπέρευ!

Σιμωνίδης

Χαῖρε, κύντατε!

(Συγκρούουσι τὰ κύπελλα ἐν φωναῖς καὶ πίνουσιν εὐθύμως ἅπαντες πλὴν τοῦ Θράσωνος, ὅστις πίνει μορφάζων)

Θράσων ἰδίᾳ

Καλὰ νὰ πίω πλὴν καὶ νὰ ἐτρώγαμεν!

Ἀνακρέων

Ἅ, φίλοι, φίλοι, θορυβοῦντες πίνομεν.
Μὴ μελετῶμεν οὕτω πόσιν σκυθικὴν
παρ' οἴνῳ ἐν πατάγῳ καὶ ἀλαλητῷ,
ἀλλ' ἐκκενῶμεν ᾄδοντες τὰ κύπελλα.

Ἴβυκος

Ὀρθῶς σημαίνεις· πίωμεν ἐν ᾄσμασι.

Σιμωνίδης

Τὰς λύρας πάντες. Ψάλωμεν ἀμοιβαδόν.
(Οἱ ποιηταὶ προετοιμάζουσι τὰς λύρας αὐτῶν)

ΣΚΗΝΗ ΙΓ'.

Οἱ ἀνωτέρω, ΝΑΥΣΙΤΕΛΗΣ.

Ναυσιτέλης

Ὁποῖος γδοῦπος συνεχὴς ἀκούεται
συγκρουομένων ποτηρίων ἐν φωναῖς!

Τοιοῦτον δὲν ἐποίουν οἱ Κορύβαντες
ὁπότ' ἐκτύπων τὸν ἠχήεντα χαλκόν.

Ἴβυκος ἰδίᾳ

Ἡ φλυαρία πάλιν.

Ἀνακρέων

Σὲ ἀνέμενον.

Ναυσιτέλης

Ὁ Πολυκράτης, ποιητά, δὲν δέχεται
τὸν πλοῦτόν του ὀπίσω.

Πάντες

Τί;

Ἀνακρέων

Τί εἶπες; τί;

Ναυσιτέλης

Καὶ παραγγέλλει νὰ κρατήσῃς τὸν χρυσόν.

Ἀνακρέων

Ποτέ.

Ναυσιτέλης

Τί λέγεις;

Ἀνακρέων

Ὄχι.

Ναυσιτέλης

Τὸ διέταξε.

Ἀνακρέων ἔντρομος

Τὸ διατάσσει;

Ναυσιτέλης

Καὶ θὰ παρακούσῃς;

Πάντες

Ὤ!

Ἀνακρέων σταθερῶς

Θὰ παρακούσω.

Σιμωνίδης πλησιάζων αὐτὸν

Ἆ, ἐχάθης δύστηνε.

Ναυσιτέλης

Πλὴν δὲν γνωρίζεις πόσον εἶνε αὐστηρός;

Ἀνακρέων ὑπερηφάνως

Καὶ τί ἐκ τούτου εἶμαι δοῦλός του ἐγώ;

Ναυσιτέλης

Ἀλλὰ σὲ θέλει δυστυχῆ καὶ ἄνολβον
ἐπὶ μικρὸν ἀκόμη.

Ἀνακρέων μειδιῶν εἰρωνικῶς

Ἆ, ὁ τύραννος
φαντασιοτροπίας ἔχει τώρα, αἴ;
καὶ δυστυχῆ μὲ θέλει ὁ μακάριος.

(Ὀργίλως)

Ἐὰν νομίζῃ ὅτι δύναται αὐτὸς
ἐν οὐ παικτοῖς νὰ παίξῃ, ἀπατᾶται, ναί.
Καὶ θὰ τὸν τιμωρήσω διὰ τοῦτο.

Ναυσιτέλης ἔκπληκτος

Σύ;

Ἀνακρέων

Τὴν Σάμον καταλείπω καὶ τὸν τύραννον.

(Ἀνέρχεται μεγαλοπρεπῶς)

Ναυσιτέλης

Πῶς φεύγεις;

Ἀνακρέων

Φεύγω, φεύγω ἀνεπίστροφος.

Ἴβυκος

Κ' ἐγώ.

Σιμωνίδης

Κ' ἐγώ.

(Ἀμφότεροι ἀκολουθοῦσι τὸν Ἀνακρέοντα)

Ναυσιτέλης

Ἆ, στῆτε· ὢ θὰ λυπηθῇ
ἐὰν ἐκ Σάμου καὶ οἱ τρεῖς ἀπέλθητε.

Ἀνακρέων

Αἴ, σπεῦσε τότε πρὸς αὐτόν, Ναυσίτελες,
κ' εἰπὲ νὰ μὲ ἀφίνῃ ἥσυχον.

Ναυσιτέλης ἐξερχόμενος δρομαίως

Ναί, ναί.

ΣΚΗΝΗ ΙΔ'.

Οἱ ἀνωτέρω πλὴν τοῦ **ΝΑΥΣΙΤΕΛΟΥΣ**,
εἶτα **ΔΑΦΝΗ** καὶ **ΛΟΚΡΙΩΝ**.

Φερεκύδης

Εὐτύχει τώρα· τοῦτο μόνον σ' ἔσωσεν.

Σιμωνίδης

Τὸν οἶνον, φίλοι, τώρα νὰ μεθύσωμεν.

Φερεκύδης

Σὺ πίνεις, βλέπω....

Σιμωνίδης γελῶν

Πίνω;

Φερεκύδης

Μὲ κατήσχυνας!

Ἴβυκος βλέπων τὴν Δάφνην

Ἡ Δάφνη!

(Πάντες στρέφονται)

Δάφνη κατερχομένη περιχαρὴς

Ναί, ἡ Δάφνη ὅλη ἔρως.

Ἀνακρέων μακρυνόμενος αὐτῆς

Τί;

Φερεκύδης πλησιάζων αὐτὴν

Πῶς; ὅλη ἔρως, χρησομηλολόνθιον;

Λοκρίων

Ὁ Ἔρως αὕτη, Ἀφοσίωσις ἐγώ.

Φερεκύδης ἐκθύμως

Καλῶς· κιρνᾶτε τότε, πάντες πίωμεν
ἐν εὐφροσύνῃ, θυμηδίᾳ καὶ χαρᾷ,
διότι τῷ δυνάστῃ δοὺς τὰ τάλαντα
ὁ Ἀνακρέων εἶνε σήμερον πτωχός.

Δάφνη ἔκπληκτος

Τί, πῶς;

Λοκρίων ἰδίᾳ

Τί λέγει;

Δάφνη ἰδίᾳ

Τὰ ἀπέδωκε;

Λοκρίων

Θεοί!

Φερεκύδης

Δὲν πίνετε; πῶς τοῦτο;

Πάντες

Χάχ, ἄχ, ἄχ, ἄχ, ἄ!

Φερεκύδης

Ἐλθέ, Λοκρίων, σὺ ἡ Ἀφοσίωσις.

Λοκρίων ἰδίᾳ

Βαβαὶ τοῦ πάθους! Φεύγω σώζων τὰ λοιπά.

(Ἐξέρχεται δρομαίως)

ΣΚΗΝΗ ΙΕ'.

Οἱ ἀνωτέρω, πλὴν τοῦ **ΛΟΚΡΙΩΝΟΣ**.

Φερεκύδης

Καὶ σὺ ὁ Ἔρως, πῶς δὲν πίνεις, Δάφνη μου;

Δάφνη

Πτωχός, ἀλήτης, ὅπως πρῴην; Χαίρετε.

(Ἀνέρχεται μεγαλοπρεπῶς)

Φερεκύδης

Εὐτύχει, λάτρις τοῦ χρυσοῦ, εἰς κόρακας.

Δάφνη ἐπιστρεφομένη καὶ τῷ Ἀνακρέοντι

Ἀνάλαβε καὶ πάλιν ὅσ' ἀπέδωκες
διὰ νὰ μείνω μετὰ σοῦ διὰ παντός.

Ἀνακρέων ἐναγκαλιζόμενος
τὴν Λαγίσκαν

Καὶ τίς σε θέλει πλέον; Φύγε, ἄπελθε.

(Κατερχόμενος)

Χρυσὸν νὰ λάβω; σήμερον, ἐγώ, ἐγώ;

Δάφνη

Αἴ, τότε φεύγω. Χαῖρε, μουσοκάτακτε.

(Ἀνέρχεται βραδέως)

Φερεκύδης γελῶν

Ὁ Ἔρως φεύγει· πῶς δὲν ἵπτασαι λοιπόν;

Λαγίσκα

Εὐοῖ, εὐάν, τὸ ᾆσμα· ψάλε, ποιητά.

Πετάλη

Καὶ ἄφες ταύτην, ἥτις εἶνε ἄμουσος.

(Ἡ Δάφνη φθάσα εἰς τὴν θύραν καὶ τοὺς πρώτους ἤχους τοῦ ᾄσματος ἀκούσασα ἵσταται ἀμφιρρεπής. Εἶτα ἐπιστρέφεται καὶ ἀκούει ἐν ἐκστάσει· βαθμηδὸν δὲ πλησιάζει μετὰ συγκινήσεως ἀχρωμένη, ἐνῷ πάντες προσέχουσιν εἰς τὸν Ἀνακρέοντα)

Ἀνακρέων ψάλλων εὐθύμως

Ἂν παρέτεινεν ὁ πλοῦτος
τὴν ζωὴν ἡμῶν πληρόνων,
θὰ ὑπέμενα φυλάττων
ἐν τῇ κρύπτῃ τὸν χρυσὸν,
ὅπως δώσω τῷ θανάτῳ
καὶ μακρὰν ἐμοῦ ἀπέλθῃ.

Ἀλλ' ἀφοῦ δὲν ἐξαρτᾶται
ἀφ' ἡμῶν τῶν ἐφημέρων
ν' ἀγοράζωμεν μὲ πλούτη
κατ' ὀλίγον τὴν ζωὴν,
τί ματαίως νὰ θηρεύω
τὴν ἀπόκτησιν χρυσίου;

Ἀφοῦ μέλλω ν' ἀποθάνω
τί μὲ ὠφελεῖ ὁ πλοῦτος;
Ἀφετέ με κἂν νὰ πίνω
μετὰ φίλων ἐν χαρᾷ,
καὶ ἐνόσῳ ζῶ εὐθύμως
νὰ τελῶ τὴν Ἀφροδίτην!

Δάφνη γόνυ κλίνουσα ὄπισθεν
τοῦ Ἀνακρέοντος

Ὦ, ψάλε πάλιν.

Ἀνακρέων στρεφόμενος

Δάφνη!

Πάντες

Πῶς;

Φερεκύδης

Γονυκλινής;

Δάφνη

ἐγειρομένη καὶ πᾶν ὅ τι φέρει τιμαλφὲς
κατὰ γῆς ῥίπτουσα ἐν ἀγανακτήσει

Ἰδοὺ ἐγὼ ἡ λάτρις τοῦ χρυσοῦ, ἰδού.

Ἴβυκος

Πῶς, Δάφνη;

Δάφνη ἑνοῦσα τὰς χεῖρας

Ὦ, τί ᾆσμα! ὤ, θεοί, θεοί!
Κρατήσατέ με καὶ δὲν θέλω ἄλλο τι
ἢ νὰ ἀκούω ψάλλοντα τὸν Τήϊον.

Ἴβυκος

Ἐλθὲ, ὦ Δάφνη.

Δάφνη

ἐν ταῖς ἀγκάλαις τοῦ Ἰβύκου μετ'
ἀγαλλιάσεως βλέπουσα τὸν Ἀνακρέοντα

Ὦ, τί ᾆσμα ἔνθεον!

Ἀνακρέων

Κιρνᾶτε οἶνον.
(Δίδει κύπελλον τῇ Δάφνῃ)
Δάφνη, λάβε κύπελλον.

Λαγίσκα κιρνῶσα

Εὐοῖ εὐάν!

Πετάλη κιρνῶσα

Ὑπέρευ!

Ἴβυκος

Κίρνα.

Σιμωνίδης

Κίρνα.

Φερεκύδης προτείνων τὸ κύπελλον
τῇ Πετάλῃ ὅπως πληρώσῃ αὐτὸ

Αἴ!

Ἀνακρέων ἐπὶ τοῦ λογείου

Ἀφοῦ θνητὸς ἐτέχθην ἔπειμι κ' ἐγὼ
τὴν ἀτραπὸν τοῦ βίου ὅπως ἅπαντες.
Γνωρίζω πόσον μέχρις ὥρας ἔζησα
πλὴν πόσον ἔχω νὰ διέλθω ἀγνοῶ.
Λοιπὸν φροντίδες, μέθετέ με, ἄπιτε
καὶ τὴν ψυχήν μου μὴ ταράξητε ποτέ.
Πρὶν ἢ τὸ τέρμα καταλάβῃ καὶ ἐμὲ
νὰ παίξω θέλω, νὰ γελάσω ἄφροντις
καὶ νὰ χορεύσω πίνων πίνων ἐς ἀεί.

Λαγίσκα

Εὐοῖ, εὐάν.

Πετάλη

Ὑπέρευ!
(Πάντες συγκρούοντες τὰ κύπελλα)
Ἆ, ἆ! ἆ, ἆ, ἆ!

Φερεκύδης

Καὶ τώρα εἰς τὸ γεῦμα πάντες ἄγωμεν.

Θράσων ἔνθους

Τί θέλεις γεῦμα πλέον. Ψάλε, φίλτατε.
(Ἁρπάσσει τὰ κρόταλα καὶ περιέρχεται τὴν σκηνὴν ᾄδων καὶ πηδῶν)

Δάφνη ἐν ἀγαλλιάσει

Ἰδοὺ ἡ εὐτυχία, ὄχι ὁ χρυσός.

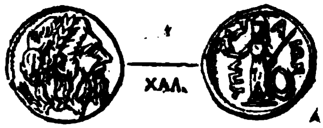
ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΗΣ ΥΠΑΤΗΣ

Ἡ Ὑπάτη ἥτις ἐλέγετο καὶ Ὕπατα [1] ἦτο πρωτεύουσα τῶν Αἰνιάνων κειμένη ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Σπερχειοῦ καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Οἴτης. Ἐπὶ τοῦ πολέμου τῶν Αἰτωλῶν κατὰ τῶν Ρωμαίων ἡ πόλις αὕτη οὐ μόνον ἦτο τεταγμένη μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλὰ καὶ ἕδρα ἐγένετό ποτε τοῦ αἰτωλικοῦ συνεδρίου [2]. Ἡ Ὑπάτη ἑάλω τέλος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων τῷ 192 π.χ. ἀφ' οὗ χρόνου ἀγνοοῦμεν τὰς περαιτέρας τύχας τῆς πόλεως μέχρι τοῦ ς'. αἰῶνος, ὅτε εὑρίσκομεν αὐτὴν ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους [3].

Τῆς Ὑπάτης αἱ γυναῖκες διεκρίνοντο, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ Θεσσαλαί, ἐπὶ τῇ μαγικῇ αὐτῶν τέχνῃ. Ἴσως δὲ συνείχετο ἡ φήμη αὐτῶν αὕτη πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἰαματικῶν πηγῶν ἐγγὺς τῆς πόλεως, ὧν ἐγένετο χρῆσις ἤδη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους [4] καὶ τοῦ ἐλλεβόρου, ὅστις ἐφύετο πολὺς ἐν τοῖς περιχώροις [5].

Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἡ Ὑπάτη ἦτο ἀκμάζουσα πόλις μετ' ἐπισκοπῆς καὶ ἐκαλεῖτο Νέαι Πάτραι, διέπρεψε δὲ ὡς ἕδρα τῶν δεσποτῶν τῆς Θεσσαλίας μέχρι τοῦ ἔτους 1318. Μετὰ ταῦτα δὲ ὑπέστη πολλὰς περιπετείας ἕως καταχτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὠνομάσθη Πατρατζίκι. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀπεδόθη αὐτῇ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα.

Οὐδὲν νόμισμα τῆς πόλεως ταύτης ἦτο ἄχρι τοῦδε γνωστόν, διὸ δημοσιεύομεν ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον τότε ἀπεικόνισμα καὶ τὴν περιγραφὴν ἀνεκδότου τινὸς νομίσματος, δι' οὗ προσκτᾶται ἡ ἀρχαία Γεωγραφία μίαν νέαν πόλιν.

Κεφαλὴ Διὸς πρὸς δεξιά. Ὄπισθεν κεραυνός.

Ὀπ. ΥΠΑΤΑΙΩΝ· Ἀθηνᾶ ὀρθία κρατοῦσα ἐν τῇ δεξιᾷ Νίκην, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς δόρυ. Παρὰ τοὺς πόδας αὐτῆς ἀσπίς........... Χαλκός.3.

Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

1 Στέφ. Βυζ. ἐν λ. Ὑπάτη.
2 Tit. Liv. 36, 28. Πολύβ. XX, 9. 11.—XXI, 2. 3.—
3 Ἱεροκλ. 642, 7. ἔκδ. Parthey.
4 Stefani. Reise durch einige Gegenden des nördlichen Griechenlands, σ. 52 κ. ἑ.
5 Θεοφρ. περὶ φυτῶν Ἱστορ. IX, 10, 2. Plin. Hist. Nat. XXV, 21.

ΗΛΕΙΑΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἡ ἐπαρχία τῆς Ἠλείας πολλὰς πολλοῖς πολλάκις μέχρι τοῦδε παρέσχε λόγων ἀφορμάς, ὡς κινήσασα τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τῶν σκαφῶν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ τῶν ἐν αὐταῖς εὑρεθέντων οἰκοδομημάτων καὶ ἄλλων ἐξόχων τῆς καλλιτεχνίας ἔργων· πολλοὶ ἔγραψαν περὶ τῶν κατὰ τὸν δῆμον Ὀλυμπίων σχεδὸν συντελεσθεισῶν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἐργασιῶν καὶ ἐθαυμάσθη ἤδη ὑπὸ περισσοτέρων ἥτε πεδιὰς ἡ Ὀλυμπιακὴ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ. Μεθ' ὅλα ὅμως ταῦτα πολλὰ ἔτι ὑπολείπονται εἰς ἀναγραφὴν τακτικὴν καὶ ἀκριβῆ ἐν σειρᾷ τελείᾳ, πρὸς ἀποτέλεσιν ἑνὸς ὅλου, πάντων τῶν ἀνευρεθέντων ἐν τῇ ἐξόχου καλλονῆς καὶ ἀνεκφράστου ἐντυπώσεως ἐκείνῃ ἐκτάσει, ἣν θεώμενός τις μόνον πείθεται ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ἀλλαχοῦ θέσις οὕτως ἁρμόζουσα εἰς ἐνίδρυσιν τοῦ οἰκήματος τῆς ὑψίστης θεότητος.

Πλὴν τούτων καὶ ἐκτὸς τῆς ἐντυπώσεως, ἣν παρέχουσιν ἄλλα τινὰ ἐγγὺς μέρη καὶ διὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀξίαν καὶ διὰ τῆς θέσεως τὸ ἔξοχον, ὁλόκληρος ἡ ἐπαρχία ἀνὰ πᾶν βῆμα νέας ἐξελίσσουσα καλλονὰς ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῆς φύσεως αὐτῆς ἡδίστην παρέχει τὴν ἐξέτασιν, χρῄζουσαν ὅμως καὶ μακροτέρας τινὸς μελέτης καὶ ἐξεργασίας, οἵαν, τόγε νῦν, ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει. Τούτου ἕνεκα καταλείπων καὶ ἐς ἄλλοτε ἀναβάλλων τὸ ἔργον τοῦτο παρατίθημι ἐνταῦθα μικρὰς μόνον καὶ λίαν συντόμους σημειώσεις ἐπί τινων μέχρι τοῦδε, ὅσον ἐγὼ τοὐλάχιστον γνωρίζω, ἀπαρατηρήτων καὶ ἀνεκδότων ἀντικειμένων ἅ,τε νεωστὶ ἀποκαλυφθέντων τῶν τε παλαιοτέρων χρόνων, τῶν τε Ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν καὶ τῶν Φραγκικῶν καὶ Βυζαντιακῶν.

Πρῶτον πάντων συνήντησα κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ χωρίου Βαρθολομιοῦ ἐν τῷ δήμῳ Ἤλιδος πρὸς τοῦ Καβάσιλα πρὸ τοῦ μικροῦ χωρίου Καρδακάρτη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ λίθους μεγάλους κανονικώτατα τετμημένους, τετραγωνικούς, ἔκ τινος παρὰ τὸν ποταμὸν οἰκοδομῆς, οἵτινες νῦν κεῖνται παρὰ τὴν ὁδόν, ῥιφθέντες ἐκεῖ ἐκ τῆς τῶν ἀγρῶν σκαφῆς, τῶν παρὰ τὸν ποταμόν. Ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκοδομῆς εἶνε εἰλημμένα, ὡς φαίνεται, καὶ πάντα τὰ τεμάχια ἐν οἷς καί τινα μαρμάρινα ναΐσκου κατὰ τὸ αὐτὸ μέρος κειμένου. Οὐδὲν ὅμως ἴχνος ἐπιγραφῆς ὑπάρχει, ὅπερ οὐκ ὀλίγον ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς προσδιορισμὸν τῶν λειψάνων ἐκείνων, ἅτινα ἐπὶ πολύ, ὡς ἔμαθον, ἐξετείνοντο, πλὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς ὀλίγους περιωρίσθησαν λίθους ὑπὸ τῶν πέριξ οἰκούντων.

Δὲν ἀπέχει μακρὰν τοῦ σημείου τούτου τὸ μικρὸν χωρίον τὸ παράδοξον φέρον τὴν ὀνομασίαν «τοῦ Καβάσιλα». Ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ κώμῃ ὑπάρχει εἷς ναὸς οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνακαινισθείς, ὁ τοῦ ἁγ. Γεωργίου, ὑπὲρ τὴν θύραν τοῦ ὁποίου τὴν πρὸς Β. ἀνάκειται πλὰξ μαρμαρίνη ἥτις κατὰ τοὺς

πρεσβυτέρους τῶν κωμητῶν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρίσκετο ἐν τῷ ἱερῷ βήματι τοῦ παλαιοτέρου μικροῦ ναοῦ. Ἡ πλὰξ αὕτη φέρει ἐντὸς πλαισίου ἐκ κυβικῶν σχημάτων κατ' ἀντίθετον φορὰν ἐναλλὰξ διακειμένων ἀνάγλυφον οἰκόσημον, βεβαίως, ὡς ἡ παράστασις δεικνύει. Ἔχει δ' αὕτη ὧδε: Μεγάλη ἀσπὶς ἐν τῷ μέσῳ μετ' ἀναγλύφου ἐπ' αὐτῆς παραστάσεως ἐλαιοδένδρου ὑποβαστάζεται ἑκατέρωθεν ὑπὸ δύο ἀνδρῶν ἀναβεβλημένον χιτῶνα μέχρι που μέσων τῶν μηρῶν καταπίπτοντα καὶ περὶ τὴν ὀσφὺν ἐζωσμένον. Ἡ θέσις τῶν δύο ἀνδρῶν εἶναι καθ' ὅλα ὁμοία, πλὴν τῆς ἐναλλαγῆς τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν τῆς ἀπαιτουμένης ὑπὸ τῆς συμμετρίας, διότι ὁ μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ δὲ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀποβλέπει. Ἀμφοτέρων λοιπῶν ὁ μὲν ἕτερος τῶν ποδῶν κάμπτεται κατὰ γωνίαν ὀρθὴν πρὸς τὰ ὀπίσω ἀκουμβῶν εἰς τὴν γωνίαν τοῦ πλαισίου, ὁ δ' ἕτερος πρὸς τὰ πρόσω τεταμένος ὑποστηρίζει τὸ οἱονεὶ ἐν κινήσει εὑρισκόμενον σῶμα, ἐν κινήσει πρὸς ὑποβάστασιν τῆς ἀσπίδος διὰ τῶν χειρῶν, ὧν πάλιν ἡ μὲν πρὸς τὰ κάτω ἔχεται τῆς ἀσπίδος, ἡ δ' ἑτέρα πρὸς τὰ ἄνω τεταμένη ψαύει τὴν ἔξω γραμμὴν αὐτῆς. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς τερματιζούσης τὴν ἀσπίδα ἄνωθεν καμπύλης πρὸς τὰ κάτω ἐπιφανείας εἶνε ἀναγεγλυμμένος ὁ Σωτὴρ τῇ μὲν δεξιᾷ εὐλογῶν, τῇ δ' ἀριστερᾷ τὸν κόσμον ἐν σχήματι σφαίρας, ὡς συνήθως, συνέχων.

Ἡ κώμη, ἐν ᾗ ὁ ναός, οὐδὲν σημεῖον ἕτερον διασώζει ἐξ οὗ ὁρμώμενός τις νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ πλὰξ ἡ ἄνω ἀναφερομένη ἀνῆκεν εἰς οἰκοδομήν τινα μεσαιωνικήν. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ οἰκόσημον τοῦτο μετεκομίσθη ἐκ τῆς ἐγγὺς κειμένης (εἰς τετάρτου ὥρας περίπου ἀπόστασιν) μεγαλειτέρας κώμης τῆς Ἀνδραβίδας, ἥτις κατὰ τὸν ΙΓ'. αἰῶνα ἤκμαζε καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ **Guillaume de Champlitle.** Ὡς ἔνδειξις τῆς ἀκμῆς αὐτῆς καὶ ἐν μετὰ ταῦτα χρόνοις σώζεται ἐν τῇ Ἀνδραβίδᾳ τὸ πλεῖστον μέρος ναοῦ γοτθικοῦ ἱδρυθέντος μετὰ τὴν ἐντελῆ ὑποταγὴν τῆς Ἤλιδος εἰς τὸν δοῦκα τοῦ Μομφερράτου, καὶ ὡς μητροπόλεως θεωρουμένου τῶν Λατίνων ἐπισκόπων. Δυστυχῶς τὸ φραγκικὸν τοῦτο κτίσμα, κεχωσμένον οὐκ' ὀλίγον, χρησιμεύει ἤδη ὡς μάνδρα προβάτων, πλῆρες πάσης ἀκαθαρσίας, καίπερ ἐν αὐτῇ τῇ κώμῃ κείμενον.

Ἓν κιονόκρανον Δωρικὸν μικρὸν μαρμάρινον καὶ ἄλλα λείψανα ἀρχαίας οἰκοδομῆς εὑρίσκονται ἔξωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Δημητρίου ἐν τῷ χωρίῳ Σαμπάναγα κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ· καὶ ἄλλα δὲ μέρη οἰκοδομημάτων εἰσὶν ἐπὶ τοῖς τοῦ ναοῦ τοίχοις ἐσφηνωμένα πώρινα τὰ πλεῖστα τὰ δὲ καὶ μαρμάρινα.

Ἐν τῷ χωρίῳ «Μπουχιώτη», ἡμίσειαν ὥραν τῆς παλαιᾶς ἀπέχοντι Ἤλιδος, ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ παρὰ τὸν ναὸν σχολείου κεῖται ἐντετοιχισμένον μέρος θυρώματος μεγαλοπρεπεστάτου καὶ πλουσιώτατα κεκοσμημένου, μήκους 1,01, πλάτους 0,33. Ἡ ἐργασία τῶν ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τούτου κοσμημάτων, χαρακτηριζομένη ὑπὸ βαθέως ἐγκεχαραγμένων γραμμῶν, Ῥωμαϊκοὺς ὑποσημαίνει τοὺς χρόνους. Φέρει δὲ διαδοχικῶς ἐκ τῶν ἔξω σειρὰς ἀλληλ-

λήλους κοσμημάτων, Λέσβιον δηλ: ὅρμον μετὰ τὴν πρώτην ταινίαν, εἶτα φύλλωμα πλουσιώτατον, μεθ' ὃ Λέσβιον ὅρμον πάλιν, ἐπακολουθούμενον ὑπὸ αὐλακωτοῦ φυλλώματος, ἢ μᾶλλον παρατεταγμένων μικρῶν ῥαβδώσεων, μετὰ τὰς ὁποίας ὑπάρχει τρίτος Λέσβιος ὅρμος, ὃν ἐπιστέφει σπεῖρα πλουσία.

Τὸ τεμάχιον τοῦτο ὡς καὶ πολλὰ κατὰ τὴν κώμην ἐσκεδασμένα λείψανα οἰκοδομῶν λίθοι δηλ. πώρινοι καὶ μάρμαρα μετακομίζονται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκ τῆς ἐγγύτατα κειμένης «Παλαιοπόλεως», ἥτις θεωρεῖται κειμένη ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς παλαιᾶς Ἤλιδος καὶ ἥτις διασώζει οὐκ ὀλίγα λείψανα οἰκοδομῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καταστρεφομένων.

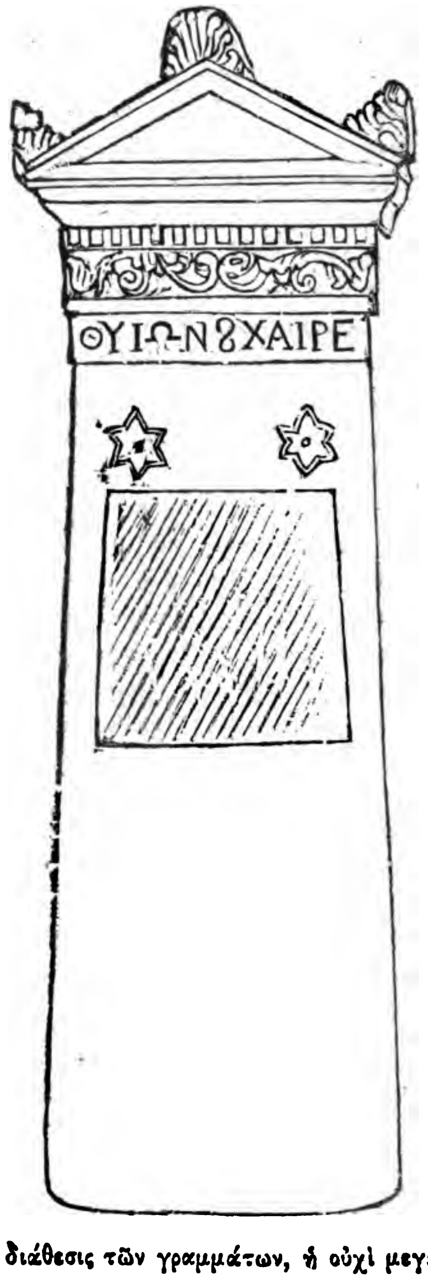
Ἐν τῇ κωμοπόλει τῶν Λεχαινῶν διεσώθη ἔξωθεν τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῶν Εἰσοδίων πλὰξ ἐπιτυμβία μετὰ ἀετωματίου καὶ ἀκροκεράμων κατὰ τὰ ἀκρωτήρια ἐκ λίθου σκληροτάτου ὑπερύθρου (κοιν. ἀμυγδαλόπετρας), ὕψους 1, 30, πλάτους 0, 44 καὶ πάχους 0, 12. Τὰ ἐπὶ τῶν ἀκροκεράμων ἀνθέμια ἀμελῶς καὶ ἄνευ τέχνης μεγάλης ἐξειργασμένα, αὐτῶν δὲ τῶν ἀκροκεράμων αἱ δύο κατὰ τὰς γωνίας τὰς ἀντικειμένας, ἀποτετριμμέναι τὰ ἄκρα. Μετὰ τὸ γεισωμάτιον τοῦ ἀετώματος ὡς μεταβατικὰ μέλη ὑπάρχουσι δύο κυμάτια, ἢ μᾶλλον ταινία φυλλώματος κυρτῶς ἐξέχουσα καὶ ἑτέρα κάτωθεν ταύτης ἐν μέρει ἀντιθέτως εἰσέχουσα, μεθ' ὃ ὀδοντωτὸς κανὼν δέκα καὶ τέσσαρας ἀριθμῶν ὀδόντας τερματίζει τὸ ἄνω τοῦ μνημείου μέρος, μεταβιβάζων εἰς ταινίαν ἐν εἴδει διαζώματος ἐπικοσμοῦσαν τὴν πλάκα δι' ἐπιμελῶς ἐπ' αὐτῆς ἀναγεγλυμμένων δύο ἀπὸ τῶν γωνιῶν ἐν ἕλιξι πρὸς τὸ μέσον κατ' ἀντίθετον φορὰν συστρεφομένων καυλῶν μετὰ φυλλώματος ἀκάνθης καὶ ἄνθους. Μεταβατικὴ ταινία καὶ κυμάτιον ἐλαφρὸν μεταβιβάζει εἰς τὴν κυρίως στήλην, φέρουσαν ἐν ταινίᾳ κεχωρισμένῃ δι' ὑψηλοτέρας πως τῆς λοιπῆς πλακὸς ἀναγλυφῆς, ἐπιγραφὴν τήνδε:

ΘΥΙΩΝ 8 ΧΑΙΡΕ

Μετὰ τὴν λέξιν *Θυίων* κεῖται σημεῖόν τι ἢ γράμμα συμβολικόν, ἐν σχήματι τοῦ ἀριθμοῦ 8 περίπου, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο βεβαίως εἶνε ἢ τὸ σημεῖον τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος.

Μετὰ τὴν ταινίαν, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή, ὡς κοσμήματα τῆς πλακὸς ὑπάρχουσι δύο ἄνθη κρίνου ἀντὶ τῶν συνήθων ῥοδάκων, εὐθὺς δὲ μετὰ ταῦτα μέρος τῆς πλακὸς τετραγωνικὸν ὕψους 0, 35, πλάτους 0, 34, δὲν φέρει τὴν τῆς λοιπῆς στήλης ἐξεργασίαν. Ἐν ᾧ δηλ: ἅπασα ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια, ὑποβοηθούσης τῆς τοῦ λίθου φύσεως μέχρι στιλπνότητος ἀξίας λόγου ἐλεάνθη, τὸ μέρος τοῦτο φέρει τραχύτητα, ἀλλὰ τραχύτητα κανονικήν, ἢ μᾶλλον τούτου ἐλλείπει ἡ τελευταία ἐργασία, ἐπίτηδες οὕτω, ἵνα, ὡς φαίνεται δι' ἐπαλοιφῆς καταλλήλου παρασκευασθῇ ἐπιφάνεια ἐπιτηδειοτέρα εἰς ἀπεικόνισιν τῆς ἁρμοζούσης παραστάσεως.

Χάριν τῆς ἄνω παρατεθείσης περιγραφῆς ἅμα δὲ καὶ ἕνεκα τοῦ ἰδιορρύθμου ἔν τισι τῆς στήλης, παρατίθημι ἐνταῦθα εἰκόνα ταύτης ἰδιόχειρον ἐξ ἧς

τὸ σχῆμα καὶ ἡ διάθεσις τῶν γραμμάτων, ἡ οὐχὶ μεγάλη ἀκρίβεια τῶν γραμμῶν ἐν τοῖς κοσμήμασι, μεθ' ὅλην τὴν ἐν μέρει φαινομένην ἐπιμέλειαν ἔν τισι τούτων, ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ αὐτὸς ὁ τύπος τῆς ἐπιγραφῆς, δύνανται

νὰ δώσωσιν ἰδέαν τῶν χρόνων εἰς οὓς ἀνακτέον τὸν λίθον. Εἶνε δ' οὗτοι οἱ τῆς παρακμῆς 'Ρωμαϊκοί.

'Ανευρέθη δ' ἡ στήλη αὕτη κατὰ τὴν θέσιν «Τουρκόπουλο» εἰς ἡμίσειαν μόλις τῶν Λεχαινῶν ὥρας ἀπόστασιν, μετά τινων μικρῶν κιονοκράνων καὶ ἄλλων ἀσήμων λειψάνων ἐγγὺς αὐτῆς νῦν κειμένων.

Καὶ ταῦτα μὲν εὗρον ἄξια σημειώσεως ἐν τοῖς πεδινωτέροις μέχρι Λεχαινῶν. Πέραν δὲ τούτων οὐδὲν πλέον εἰς τοὺς χρόνους τοὺς παλαιοτέρους ἀναγόμενον εἶδον, ἐκτὸς βάθρου τινὸς ἐνεπιγράφου ἐν ναΐσκῳ πρὸ τοῦ χωρίου Κρεκουκίου, περὶ οὗ ἄλλοτε. 'Εν τούτοις οὐδαμῶς ἀνάξια λόγου θεωρῶ τὰ ὀλίγα τῆς Βυζαντιακῆς καὶ νεωτέρας τέχνης ἃ σώζονται ἔν τινι τῶν ὀρεινοτέρων δήμων. 'Εν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τοῦ δήμου Λαμπείας, τῇ Δίβρῃ, καὶ ἔν τινι τῶν πολλῶν αὐτῆς συνοικιῶν, τῷ 'Απάνω Μαχαλᾷ, ὑπάρχει ναΐσκος τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τῆς 'Αγ. Τριάδος, ὅλως ἄσημος τὸ ἐξωτερικόν, φέρων στέγην τὴν συνήθη ἐπὶ πασῶν τῶν οἰκιῶν τῆς Δίβρης, κεκαλυμμένην δηλ: ὑπὸ εἴδους σχιστολίθου, ὅστις ὅμως ἐσωτερικῶς ἐν σμικρῷ φέρει ὅλον τὸν τύπον τοῦ Βυζαντιακοῦ ῥυθμοῦ καὶ κατακοσμεῖται ὑπὸ ἀπείρων τοιχογραφιῶν ἐφ' ὅλων τῶν πλευρῶν, ὧν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον μέρος μένει ἄνευ γραφῆς. Αἱ πλεῖσται τῶν εἰκόνων διατηροῦνται κάλλιστα, φθορᾶς μόνον μικρᾶς ἐπενεχθείσης ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῶν τοίχων ἢ ἐγγὺς τούτων προσκολλωμένων κηρίων. Πολλῶν ἁγίων κατεστράφη ἡ ὄψις, ἡ δὲ καταστροφὴ αὕτη ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς παραδόσεως εἰς τοὺς καταλαβόντας 'Αλβανοὺς τὴν κωμόπολιν κατὰ τὴν τοῦ 1821 ἐπανάστασιν. Τὸ μνημεῖον εἶνε ἄξιον συντηρήσεως μάλιστα διὰ τὰς εἰκόνας, καὶ καλὸν θὰ ἦτο ἐὰν ἐλαμβάνετο πρόνοια σωστικὴ τῶν πολλῶν καὶ καλῶν τοιχογραφιῶν τῶν καθ' ἑκάστην ὑπὸ φθορᾶς ἐπαπειλουμένων.

'Η παράδοσις ἀνάγει τοὺς χρόνους αὐτοῦ εἰς τὸ τέλος τῆς 13ης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος, ἀλλὰ καὶ μίαν πρὸ τῆς πρώτης ἐὰν προσθέσῃ τις πρὸς τὰ ὄπισθεν ἴσως δὲν εὑρίσκεται ἐν ἀπάτῃ, ἕνεκα τῆς παλαιότητος τῶν πλείστων γραφῶν καὶ τοῦ τύπου τῶν ἐπὶ τῶν εἰκόνων ἐπιγραφῶν. Δυστυχῶς δὲν κατώρθωσα νὰ ἀνεύρω τὸ μέρος ὅπου εἶνε ὡρισμένως ἀναγεγραμμένον τὸ ἔτος τῆς οἰκοδομῆς, ὅπερ μόνον εἷς τῶν παλαιοτέρων ἱερέων τῆς κωμοπόλεως γνωρίζει, πλὴν ἀπουσιάζων δὲν ἠδυνήθη νὰ μὲ βοηθήσῃ εἰς ἀνεύρεσιν αὐτοῦ.

Εἰς τετάρτου ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως ὑπάρχει μικρὰ μονὴ ἢ μᾶλλον μετόχιον ἄλλης μονῆς περισσότερον πρὸς Β. ἀπεχούσης, ἐν ᾧ μετοχίῳ κεῖται ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Τὸ μετόχιον τοῦτο φέρει τὸν τύπον καθ' ὅλα μικρᾶς μονῆς, διὸ καὶ οὕτως ὠνόμασα αὐτό, τρέφονται δ' ἐν τοῖς ἐν εἴδει τρωγλῶν δύο κελλίοις αὐτοῦ παχυνόμενοι δύο καλόγηροι διατηροῦντες τὰ περισωθέντα βιβλία καὶ χρησιμεύοντες ὡς ταμεῖον τῶν περὶ τοῦ μετοχίου τούτων ὀλιγίστων εἰδήσεων. Τὸ πρῶτον ὅπερ ἐπιδεικνύεται τῷ

ἐπισκεπτομένῳ τὸν τόπον τοῦτον εἶνε ὁ ναός, κοινὸς τὴν κατασκευὴν, κατάγραφος δὲ πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, κατακεκαλυμμένους ἔχων τοὺς τοίχους ὑπὸ τῆς ἐν γραφαῖς ἐπ' αὐτῶν ἀνελισσομένης ἱστορίας τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης. Αἱ εἰκόνες εἶνε ἐπεσκευασμέναι πᾶσαι, κατὰ τὴν ὑπὲρ τὴν θύραν εὐθὺς ἔσωθεν ἐπιγραφὴν, ἣν ἑρμηνεύει, ἀπὸ στήθους πλέον γνωρίζων αὐτὴν, ὁ συνοδεύων μοναχός. Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ὡς χαρακτηριστικὴν τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐγράφη καὶ δι' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὸ σημεῖον τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ὅπερ συνοδεύει, ἀναγράφομεν ἐνταῦθα ἀκριβῶς ὡς ἔχει, διὰ τῶν συνήθων ὅμως χαρακτήρων, ἐν ᾧ ταύτης μόνον τὰ ἥμισυ τοῦ προτελευταίου στίχου καὶ ὁλόκληρος ὁ τελευταῖος εἶνε διὰ μικρῶν γεγραμμένα, τὸ δὲ λοιπὸν φέρει τὰ μεγάλα Βυζαντιακὰ γράμματα. Ἔχει δ' ὧδε εἰς δέκα καὶ τέσσαρας στίχους:

«Ἀνεκαινίστοι ἐκ βάθρον γῆς ὁ πάνσεπτος οὗτως καὶ θεῖος ναὸς τῆς ὑπ
«ερευλογιμένης δεσπίνης οἶμον Θεοτόκου κὲ ἀειπαρθένου Μαρίας ὁ ἐπεκ
«λιθεὶς κοίμησεος καὶ ἐζογραφύστι διὰ σινδρομις κόπου καὶ ἐξώδου παρὰ τοῦ
«πανωσιοτάτου καὶ ἁγιωτάτου πατρὸς ἥμον Κυρίου Κυρίου Χρισάν
«θου ὑρομονάχου ὁ ἐκλίθης Μαρκούρη μετὰ τὸν συνε
«υρεθέντον ἁγίον πατέρων υ καὶ ἀρχιερατετεβό
«ντον υ παρὰ τοῦ θεοφυλεστάτου κὲ ἁγίο υ τάτου κυρίου
«κυρίου Σημεὸν υ ἀρχιεπισκώπου τις ἁγιοτάτης ἐπισκοπίς
«Ὀλένης.

«Κὲ διὰ χειρὸς ἐμοῦ Ἀντονήου ἐν κόμη καὶ πατρίδος Νεζερὰ
«τοῦ Καλαβρίτου ἐν ἔτι ἀπὼ ἐνσάρκου υ ου ὑκονομίας
«ΑΨΗΖ υ 1746 καὶ 47υ ἐν μηνὶ Ὀκτοβρίου 10.

«Εὔχεστε οἱ ἀναγινόσκοντες Υμὲν φίλος πέφεικας εἴσελθε
«χέρον, υ δὲ ἐχθρὸς καὶ βάσκανος πόρο πορου... φεῦγε τὶς πίλοις ταύτις.»

Ὁ τὸ 1746—47 ἐπισκευασθεὶς οὗτος ναὸς φαίνεται ὅτι ᾠκοδομήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος.

Ἐν τῷ ναῷ εὗρον βιβλία ἐκκλησιαστικὰ φέροντας χειρογράφους ἐν τοῖς περιθωρίοις σημειώσεις ἀναφερομένας εἰς τὰ τῆς κωμοπόλεως, ἐξ ὧν πολλὰ ἠδύναντο νὰ ἐξαχθῶσι μετὰ ἀκριβεστέραν καὶ πλείονος χρόνου σπουδήν.

Φυλάττουσι δὲ καὶ οἱ μοναχοὶ παλαιά τινα βιβλία ὧν ἓν φαίνεταί μοι τὸ κάλλιστον πλὴν μὴ φέρον χρονολογίαν τινά. Εἶνε ὀγκῶδες τοῦτο χειρόγραφον ὑπὸ τὸν ἑξῆς τίτλον:

«Σύνταγμα κατὰ στήλη τῶν περιεχομένων ἁπασῶν ὑποθαίσεων ἐν τοῖς ἱερεῖς καὶ θείοις κανόσι, πονηθέν τε ἅμα καὶ συντεθὲν τῷ ἐν ἱερομονάχοις ἐλαχίστῳ Ματθαίῳ». Εἰκονιστικὴ λίαν τῆς θέσεως εἰς ἣν εὑρίσκετο κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ κλῆρος σχετικῶς πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ λίαν ἐκφραστικὴ καὶ διδακτικὴ τἆλλα τυγχάνει ἡ εἰς τὸ τέλος Παρακλητικῆς τοῦ 1719 σημείωσις ἥδε:

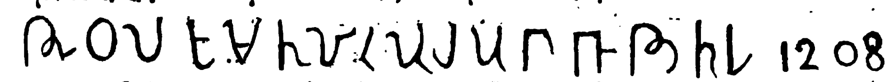
«1751 ἀλονορίου 15

πα
πα —κυρδανηῆλ

«Ἔπηκσε τὸν πνευματικὸ ὁ κιαχάγηας ὁ μουκτρὰ μπουούμπασις καὶ τὸν «ἐτζερεμέτησε καὶ τοῦ ἐπῆρε γρόσια 60 ἤτι ἐξῆντα ὁπονανάθεμάτον· καὶ «τὸν ἔβαλε στὰ σίδερα ὁπουἀναθεμάτον αὐτόν, γηκτο παπα δανιῆλ ἐτζερε-«μέτησε τὸ μοναστίρη ὅπου ανέκαμε καλὸ καὶ ἐκίνος καλὸ νὰ ἔχι ἠδ ἐμὴ «καὶ ἐπορπάτηγε κε σε κακαῖς στράταις νὰ ἔχῃ νὰ κρένετε μὲ τὸν ηουδα «σοπος ἔκαμε· κὲ σκόρπισε τὸ πρᾶμα τῆς ἐκλησίας καὶ ὅπηος χριστιανὸς τὰ «ἀναγνόνη τὰ γράμματα νὰ ἀναθεματίζῃ τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους».

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καί τινα ἄλλα ἱκανῶς παλαιὰ βιβλία ἐν οἷς καὶ Πηδάλιον χειρόγραφον τοῦ 1723, νεώτερον τοῦ ἄνω μνημονευθέντος Συντάγματος, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ συλλογὴ νόμων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ κεφάλαια, εἰς γλῶσσαν ὅμως ἀθλίαν, γλῶσσαν φέρουσαν ὅλον τὸν χαρακτῆρα τῶν χρόνων ἐν οἷς ἐγράφη.

Ἐν Δίβρῃ σώζεται ἔτι παρά τινι πινάκιον χαλκοῦν μικροῦ βάθους φέρον ἐπὶ τῶν χειλέων ἐγκεχαραγμένην ἐπιγραφὴν λατινικὴν λίαν δυσανάγνωστον, τὸ ὄνομα ἴσως τοῦ κτήτορος ἐνδιαλαμβάνουσαν μετὰ τοῦ ἔτους ἐξ οὗ προέρχεται τοῦ 1208. Ἔχει δ' ἡ ἐπιγραφὴ αὔτη, ἣν παρατίθημι ἐνταῦθα ὡς ἔχει μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀναγνώσω αὐτήν, πανομοιοτύπως ὧδε:

Καταβαίνων ἐκ τῶν ὑψωμάτων τῆς Δίβρης καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ τερπνοτάτου χωρίου Κούμανη, ἐπεσκέφθην τὴν εἰς ὀλίγης ὥρας ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν ὡραίαν θέσιν τοῦ Κούτη, ἐφ' ἧς τῇδε κἀκεῖσε φαίνονται συνοικισμοῦ ἴχνη. Ἐκ φάραγγος συνδένδρου παρὰ τὸ Κούμανη ἀνυψοῦται λόφος μέγας, περικεχαρακωμένος, ὡς εἰπεῖν, πανταχόθεν ὑπὸ τῆς ὑπὸ πιτύων κεκοσμημένης χαράδρας· ὁ λόφος οὗτος φέρει ἐπίπεδον καθ' ὅλου ἐν οὐ σμικρᾷ ἐκτάσει τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν, ἐπίτηδες οὕτως ἐξομαλισθεῖσαν, βοηθούσης ἐννοεῖται, κατὰ πολὺ καὶ τῆς φύσεως τοῦ τόπου, πρὸς ἀποτέλεσιν ἐδάφους καταλλήλου πρὸς οἴκησιν. Ἄγνωστον ὅμως ὑπὸ τίνων ᾠκήθη τὸ μέρος καὶ πῶς ἐκαλεῖτο, μικρὰ ὅμως σκαφὴ πιθανὸν πολλὰ νὰ φέρῃ εἰς φῶς, ἐξάγουσα τὰ ἐνιαχοῦ ἡμικεχωσμένα μάρμαρα καὶ διευθετοῦσα ἐν σχεδίῳ κανονικῷ πολλοὺς ἄλλους κατὰ χώραν κειμένους λίθους.

Ταῦτα ἐν σημειώσεσιν ὅσα κατὰ τὴν Ἐπαρχίαν Ἠλείας εὗρον ἄξια λόγου, ὧν τινα χρήζουσιν ἰδιαιτέρας σπουδῆς, ἀπαιτούσης καὶ χρόνον ὅσον δυστυχῶς δὲν εἶχον εἰς τὴν διάθεσίν μου. Διὸ ἀρκοῦμαι νῦν εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας, δι' ὧν εἰκονίζονται σημεῖά τινα τῆς ἐπαρχίας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀρχαιολογικὴν ὄψιν, μελλόντων νὰ σημειωθῶσιν ἐν δέοντι καὶ πάντων τῶν ὑπ' ἄλλας ὄψεις ἐνδιαφερόντων ἐν τῇ ἐρεύνῃ χώρας τινὸς ζητημάτων.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Ο ΕΝ ΘΕΙΣΟΑ ΤΗΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ ΝΑΟΣ

Ὁ ἔφορος τοῦ ἐν Δημητσάνῃ μουσείου, ὁ καὶ δημιουργὸς αὐτοῦ, ἀρχιμανδρίτης Ἱερώνυμος Βογιατσῆς, οὗτινος ὁ ὑπὲρ τῶν ἀρχαιοτήτων ζῆλος εἶναι παντὸς ἐπαίνου ἀνώτερος, ἐπιστέλλει μοι ἐκ Δημητσάνης ὑπὸ ἡμερομηνίαν 21 αὐγούστου τὰ ἑξῆς.

»Μετὰ πολλὰς ματαίας ἐνταῦθα ἀποπείρας πρὸς ἀνακάλυψιν κεχωσμένων »ἀρχαιοτήτων καὶ ἐν ᾗ θέσει ὑπάρχει ὁ πελασγικὸς καθ' ὑμᾶς κίων, ἔνθα »εὑρέθησαν τάφοι τινὲς καὶ τεθραυσμένα ἀγγεῖα, καὶ ἐν ἄλλαις ἐντὸς καὶ »ἐκτὸς τῆς Δημητσάνης θέσεσιν, ἐνεργηθείσης πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀνασκαφῆς »ἐν Θεισόᾳ, ἀνεκαλύφθη ναός τις, περὶ οὗ οὐδένα λόγον ποιεῖται ὁ Παυσανίας.

»Τὴν Θεισόαν κειμένην παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Λουσίου ποταμοῦ (Παυσ. »Ἀρκαδ. 5, 28) καὶ ἀφισταμένην τῆς Δημητσάνης πέντε ὥρας, πάντας ἐπ»εσκεψάμην ἐπανειλημμένως, τὸ ἔτος 1872, δὲν ἐδυνήθην ὅμως νὰ εὕρω τότε »ἐν αὐτῇ, εἰμὴ λείψανα πολλὰ ἰσοδομικοῦ τείχους, προμαχῶνάς τινας, πολλὰ »τεθραυσμένα ἀγγεῖα, νομίσματα Αἰγίνης, Λαρίσσης, Ἄργους, Ἀχαϊκῆς Συμ»μαχίας, Κορίνθου κτλ, (ἴδ. περιοδικὸν Βύρωνος σελ. 54. τόμ. Α'.) Πρό τινος »δὲ χρόνου ἠγόρασεν ὁ βουλευτὴς κ. Εὐθύμιος Δεληγιάννης ἕνα δακτυλιό»λιθον μεθ' ἑνὸς νομίσματος ἀργυροῦ, παρά τινος γεωργοῦ, ὅστις εὗρεν αὐτὰ »ἐν Θεισόᾳ. Τὸ νόμισμα δὲ τοῦτο, ὅπερ καθ' ὑμᾶς καὶ τὸν ὀλίγας ἡμέρας »ὑστερότερον ἐπισκεφθέντα ὡσαύτως τὴν πόλιν μας κ. Treu εἶνε ἴσως πρω»τοφανές, δὲν εἶνε παράδοξον νὰ εἶνε εἰδικὸν νόμισμα τῆς Θεισόας, διότι ὁ »ἐπ' αὐτοῦ ἐλλειψοειδὴς κύκλος μετὰ τοῦ ἐμπεριεχομένου σταυροῦ παριστᾷ »ἴσως τὸ στοιχεῖον Θ.

»Ἐνθαρρυνθεὶς δὲ ἐκ τῆς ἐνταῦθα μεταβάσεως τοῦ ἀξιοτίμου καθηγητοῦ »κ. Εὐθυμίου Καστόρχη καὶ ὑμῶν, ὁδηγησάντων με περὶ τοῦ καταλλήλου »τῆς ἀνασκαφῆς τρόπου, μετέβην μετὰ τοῦ κ. Δημητρίου Παπασπυρίδου καὶ »εἰς Θεισόαν παρὰ τῇ Ἀκροπόλει τῆς ὁποίας μετὰ πολλὰς ἐρεύνας εὕρομεν »τὸν διαληφθέντα ναὸν πρὸς τὸ ΒΔ. αὐτῆς μέρος. Τοῦτο δὲ ἀπέχει ὀλίγα λε»πτὰ τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ τελευταίου λ η μ ε ρ ί ο υ τοῦ κ. Σωτηροπούλου, »ὅστις ἐντὸς τοῦ πεδίου (Δημητσάνης), περὶ οὗ ποιεῖται λόγον ἐν τῷ περὶ «αἰχμαλωσίας φυλλαδίῳ του, ἔβλεπε βεβαίως ἐκ τῆς κρύπτης του ταύτης »καὶ τοὺς ὑψικόμους πυκνοφύλλους πρίνους, τοὺς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκρο»πόλεως τῆς Θεισόας σκιάζοντας μεσαιωνικὸν ναΐδιον τῆς Παναγίας ἔνθα »ἐματαιοπονήσαμεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν τοὺς σκαφεῖς ζητοῦντες ἀρχαιότητας.

»Ὁ εὑρεθεὶς δὲ ναός, ὅστις ἔχει μῆκος μὲν ἐσωτερικὸν μ. 9, 50, πλάτος

»δὲ 4, 20, τὴν δὲ εἴσοδον κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μῆκος, ὡς βλέπετε ἐν τῷ »συνημμένῳ διαγράμματι, φαίνεται ὅτι εἶνε ἰδιόρρυθμος διότι εἰς οὐδένα ναὸν »ὑπάρχει ἡ θύρα κατὰ τὸ μῆκος.

»Ἐν αὐτῷ λοιπὸν ἀνασκαφῆς γενομένης εὑρέθησαν πολλὰ τμήματα κερά»μων, ἐν οἷς ὑπάρχουσι καί τινα φέροντα τάδε τὰ γράμματα Ο]ΛΠ, τινὲς ὀγ»κώδεις ἄνθρακες, τεθραυσμένα τινὰ ἀγγεῖα καὶ γῆ πυρίκαυστος, καὶ φαί»νεται ὅτι ὑπέστη μετὰ τῆς Θεισόας καταστροφὴν εἴς τινα βαρβαρικὴν ἐπι»δρομήν.

»Ἔξωθεν δὲ τούτου κατὰ τὸ μεσημβρινὸν μέρος, ὅπερ ἔχει καὶ μικρὰν »προέκτασιν ἑνὸς μέτρου καὶ 25 0(0 ὡς φαίνεται ἐν τῷ εἰρημένῳ διαγράμ»ματι, γενομένης μικρᾶς ἀνασκαφῆς δὲν εὑρέθησαν βαθμίδες, ὧν στεροῦνται »καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ ναοῦ μέρη, διότι καὶ αἱ βαθμίδες καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ λίθοι »αὐτοῦ, ἐκτὸς μιᾶς σειρᾶς τοιούτων εἰς τὸ θεμέλιον, δεικνυούσης τὰς διαιρέ»σεις του, ὑπέκυψαν εἰς τὴν σφύραν τῶν κτιστῶν, χρησιμευσάντων τῶν λίθων »τούτων πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων εἰς κατασκευὴν μανδρῶν τῶν διαφόρων »ἰδιοκτητῶν.

»Εἰς δὲ τὸ δυτικὸν μέρος ὑπάρχουσι ἐπὶ τοῦ τείχους δύο παραλληλόγραμ»μοι πλάκες, ὄρθιαι, ἔχουσαι ἄνωθεν ὀπὰς τετραγώνους καὶ διϊστάμεναι ἀλ»λήλων 7, 40.

»Ἔσωθεν δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἡ θύρα ἀπέχουσα »τοῦ βορείου ἄκρου μ. 2, 40 εἰσὶ τρεῖς λίθοι καλῶς ἐφηρμοσμένοι (μ. 1, 50 »πλ. 1, 70) καὶ ἑκατέρωθεν τῆς θύρας δύο πλάκες. Φαίνεται δὲ ὅτι αἱ πλά»κες αὗται ἦσαν ἐπιστρώσεις τοῦ ναοῦ, τῶν λοιπῶν λαβουσῶν τὴν αὐτὴν »τύχην τῶν ἄλλων τοῦ οἰκοδομήματος λίθων. Εἶναι δὲ οἱ λίθοι ἐγχώριοι »οὐχὶ καλῶς κατεργασμένοι καὶ ἔχουσι μῆκος οἱ μὲν 0, 70 οἱ δὲ 0, 65 οἱ »δὲ 0, 60.

»Σημειωτέον δ' ὅτι εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἐδόθη προσοχὴ μόνον εἰς τὴν ἀνα»κάλυψιν τῆς βάσεως τοῦ ναοῦ καὶ ὀλίγου χώρου τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ κατὰ »τὸ βόρειον μέρος, τοῦ λοιποῦ ἐμβαδοῦ ὄντος κεχωσμένου, ἔνθα πιθανὸν νὰ »ὑποκρύπτηται καὶ κανὲν ἄγαλμα».

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης συμπεραίνω ὅτι τὸ ἀνακαλυφθὲν οἰκοδόμημα εἶνε ὄντως ναός, ἔχων διεύθυνσιν ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ οὐχὶ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ὥσπερ εἶνε σύνηθες. Ἐκ τῆς πρὸς νότον δὲ προεκτάσεως τοῦ τείχους, φαίνεται ὅτι εἶνε ναὸς ἐν παραστάσιν. Ἐνταῦθα δὲ, δηλ. κατὰ τὴν νοτίαν αὐτοῦ πλευράν, εἶχε τὴν εἴσοδον, καὶ οὐχὶ κατὰ μῆκος, πρὸς ἀνατολάς, ὥσπερ συμπεραίνει ὁ ἐπιστέλλων. Ἡ κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς εἴσοδος ναοῦ, καὶ μάλιστα ναοῦ ἐν παραστάσιν εἶνέ τι ἔκτοπον καὶ ἀντίκειται εἰς αὐτὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἠπατήθη δ' ὁ ἐπιστέλλων νομίσας ὅτι ἡ εἴσοδος ἦτο κατὰ τὴν ἀνατολικὴν μακρὰν πλευρὰν ἐκ τῆς εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὡς φαίνεται, ἀποσπάσεως τῶν λίθων.

Εἶνε δὲ τὸ ἀποκαλυφθὲν μέρος ὁ σηκὸς τοῦ ναοῦ, καθ' ἃ φαίνεται ἐκ τῶν δύο ὀρθίων παραλληλογράμμων πλακῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι πάντως μέρος τοῦ τοίχου αὐτοῦ, καὶ δεικνύουσιν ὅτι οὗτος ἦτο ᾠκοδομημένος καθ' ὃν τρόπον ἅπαντες οἱ ἐν Πελοποννήσῳ σωζόμενοι ναοί, ἐκεῖνοι, οὓς ἐγὼ ἐξ αὐτοψίας γνωρίζω, ἤτοι τὸ Ἡραῖον ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ὁ τοῦ Διὸς ναὸς ὁ παρὰ τὸν ἀρχαῖον Σκιλλοῦντα, καὶ ὁ ἐν Τεγέᾳ, καθὰ ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων τοῦ κρηπιδώματός του δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ. Οὕτω δ' εἶνε ᾠκοδομημένος καὶ ὁ ἐνταῦθα ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ που ἔσχον ἀφορμὴν νὰ εἴπω. Ἦτο δὲ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ κεκαλυμμένον ὑπὸ πλακῶν ἐκ λίθου ἐγχωρίου· καὶ ἐνταῦθα ἀνήκουσιν αἱ ἐπὶ τοῦ ἐμβαδοῦ σωζόμεναι εἰσέτι πλάκες, καθ' ἃ ὀρθῶς διέγνω καὶ ὁ Ἱερώνυμος.

Αἱ διαστάσεις δὲ, τουτέστι τὸ μῆκος πρὸς τὸ πλάτος αὐτῶν, ἔχουσι κανονικῶς. Πιθανῶς δὲ περιέθεε αὐτὸν στοά, ἥτις θὰ εἶχε κατὰ τὰς μικρὰς πλευράς, ἤτοι ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, τέσσαρας κίονας, ὡς ἐκ τῶν διαστάσεων αὐτοῦ δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ. Οὕτω δὲ θὰ ἦτο ναὸς ἐν παραστάσι τετράστυλος περίπτερος. Τοῦτο ὅμως θὰ ἐδείκνυεν ἀνασκαφὴ βαίνουσα ἀπὸ τοῦ ἀποκαλυφθέντος στρώματος, τοῦ χρησιμεύοντος ὡς βάσις τοῦ τοίχου, πρὸς τὰ ἔξω, ὅτε εἰς ἀπόστασιν δύο τὸ πολὺ μέτρων θὰ ἀπεκαλύπτετο ὁ στυλοβάτης.

Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, αἱ γενόμεναι ἔρευναι εἶνε ἀρκεταί, ἵνα καταδείξωσιν ὅτι εἶνε ἀνάγκη ἐπιστημονικῆς ἀνασκαφῆς πρὸς ὁλοσχερῆ ἀποκάλυψιν τοῦ οἰκοδομήματος. Ἐλπὶς δ' ὑπάρχει ὅτι ἐκ τοιούτων ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν θὰ προκύψῃ τι διαφωτίζον ἡμᾶς καὶ πρὸς λύσιν γεωγραφικῶν τινων ζητημάτων, διότι ἡ Ἀρκαδία δὲν εἶνε ἀρκούντως ἐξηκριβωμένη γεωγραφικῶς καὶ πολλῶν ἀρχαίων αὐτῆς πόλεων ἡ θέσις διαμφισβητεῖται. Αὐτὴ ἡ Δημητσάνη κεῖται ἐπὶ ἀγνώστου ἡμῖν ἀρχαιοτάτης πόλεως, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἐν αὐτῇ σωζόμενα σπουδαῖα λείψανα κυκλωπείων τειχῶν καί τινα ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα, ἐν οἷς διαπρέπει μαρμάρινος λέων.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ ἐν Μυκώνῳ ὁριστικὸν μουσεῖον τῶν ἐν Δήλῳ εὑρεθεισῶν ἀρχαιοτήτων. Πρὸς τοῦτο δ' ἐνῳκιάσθη καταλληλοτάτη οἰκία τοῦ πρώην δημάρχου κ. Καμπάνη καὶ ἤρξατο ἡ μεταφορὰ τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ κατάταξις αὐτῶν.

— Πρό τινων ἑβδομάδων λατόμοι ἐργάται ἀνεκάλυψαν ἐν Λάρνακι τῆς Κύπρου ἀνάγλυφον 80 ἑκατοστομέτρων. Ἡ εὐγενὴς ἰδέα καὶ τέχνη τοῦ ἔργου τούτου δύναται νὰ κατατάξῃ τὸ ἀνάγλυφον μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς τέχνης. Παρίστησι δὲ παρθένον ἐρειδομένην τῷ ἀριστερῷ βραχίονι ἐπὶ τῆς Θεᾶς Ἀφροδίτης. Τὸ σῶμα τῆς παρθένου καλύπτεται τῷ διπλῷ χιτῶνι ἡ δὲ Θεὰ δι' ἱματίου, φέρουσα ἐπὶ τῆς κε-

φαλῆς τὸν φρυγικὸν πῖλον. Τὸ μάρμαρον εἶναι πεντελικόν, τὸ δὲ ἀνάγλυφον σώζεται ἀβλαβές, πλὴν τῶν χειρῶν αἵτινες ἐλείπουσιν.

— Ἐξ ἐπιστολῆς ἐκ Λιβαδείας περὶ τῶν ὑπὸ τὸν λέοντα τῆς Χαιρωνείας εὑρεθέντων νεκρῶν ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς·

«Μέχρι τοῦδε ἀνευρέθησαν νεκροὶ 260 ὑπολείπονται δὲ εἰσέτι περὶ τοὺς τεσσαράκοντα. Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων τελευταίως νεκρῶν δύο ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς λόγχας σιδηρᾶς ἐμπεπηγμίας ὁ μὲν εἰς τὸ στῆθος διὰ τῆς δεξιᾶς κλειδὸς, ὁ δὲ ἕτερος δύο λόγχας ἐμπεπηγυίας ἐντὸς τῆς λεκάνης, τὴν μὲν διελθοῦσαν διὰ τοῦ δεξιοῦ ἀνωνύμου ὀστοῦ καὶ καθήκουσαν μέχρι τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ, τὴν δὲ διὰ τῆς κοιλίας καὶ καθήκουσαν μέχρι τοῦ ἐξωτερικοῦ μέρους τῆς ἡβικῆς συμφύσεως. Ἐξ σκελετοὶ τῶν νεκρῶν, σῶοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καὶ περίεργοι διά τε τὰ κατάγματα τῶν ὀστῶν καὶ τὴν βιαίαν θέσιν, καθ' ἣν ἀπέπνευσαν ἕνεκα τῶν τραυμάτων, εἰσὶ προπαρεσκευασμένοι, ἵνα ἐξαχθῶσι τῆς θέσεώς των διὰ γύψου καὶ μετακομισθῶσιν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Μουσεῖον. Δυστυχῶς ἕνεκα ἀσθενείας τοῦ ἐφόρου κ. Π. Σταματάκη αἱ ἀνασκαφαὶ διεκόπησαν προσωρινῶς.»

— Ἐν παλαιᾷ Κλειτωρίᾳ ἀνευρέθη κατὰ τὸν *Φορολογούμενον* τῶν Πατρῶν ἄγαλμα ὑπερμέγεθες παριστᾷ στρατηγόν, ἄξιον πολλοῦ λόγου· τούτου γύψινα ἐκμάγματα ἔλαβεν ἡ ἐνταῦθα Γερμανικὴ σχολή. Ἐν δὲ τῇ θέσει ἐν ᾗ εὑρέθη τοῦτο ὑπέκειτο σαρκοφάγος ἐνεπίγραφος, μετ' ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν.

— Ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν Σάμῳ ἐν ᾗ εὑρέθησαν τὰ διὰ προηγουμένου τεύχους ἀγγελθέντα ἀνάγλυφα, ἤτοι ἐν τῇ θέσει Γλυφάδα τῆς χώρας, ἔνθα ὑπῆρχε φαίνεται παλαιὸν νεκροταφεῖον, εὑρέθη τὸν λήξαντα μῆνα καὶ ἕτερον ἀνάγλυφον παριστὰν ἀσθενῆ κατακείμενον ἐπὶ κλίνης, παρ' αὐτῷ δὲ καθημένην γυναῖκα καὶ ὄπισθεν τῆς γυναικὸς παιδίον ἔχων τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς παρειᾶς. Ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους πλησίον τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀσθενοῦς εἰκονίζεται ὄφις καὶ παρ' αὐτῷ παιδίον ἔχον τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους· ὕπερθεν δὲ τὰς λέξεις *Σιμάκων Σεύθου Νίκων Μηνοδότου Ἥρωες*.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ.

Τὴν 29 Σεπτεμβρίου συνεκροτήθη ἡ πρώτη μετὰ τὰς διακοπὰς τακτικὴ συνεδρία τοῦ Συλλόγου καὶ ὑπὸ τοὺς ὅρους τοῦ νέου κανονισμοῦ οὗ ἡ ἰσχὺς ἤρξατο ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου. Ἀνεγνώσθη δ' ἡ κατὰ τὸ θέρος ἀλληλογραφία καὶ ἐπεψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα ὑπελογίσθησαν εἰς δραχμὰς 21,978,35, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δραχ. 20,939,20, μένοντος περισσεύματος ἐκ δραχ. 1,039,15.

Ἡ Βασιλικὴ Βοημικὴ Ἑταιρία τῶν ἐπιστημῶν ἐν Πράγᾳ καὶ ἡ ἐν Ἀμερικῇ Σμιθσώνειος ἑταιρία ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Σύλλογον τὰ πρακτικὰ αὐτῶν καὶ τὰς τελευταίας δημοσιεύσεις των.

Ἀπεστάλησαν ὑπὸ τῆς ἐφορείας τὰ κατάλληλα βιβλία πρὸς ἵδρυσιν σχολῆς ἐν Τραγανοῦ χωρίῳ τῆς Ἠλείας.

Αἱ μέχρι τοῦδε ἀφικόμεναι ἐξελεγκτικαὶ ἐκθέσεις τῶν σχολῶν ἀπόρων παίδων Καλαμῶν καὶ Ζακύνθου μαρτυροῦσι περὶ τῆς καλῆς καταστάσεως τούτων.

Τῆς ἐν Ἀθήναις συστάσης πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν τῇ 14 Σεπτεμβρίου. Λόγον ἑρμηνεύοντα τὸν σκοπὸν τῆς σχολῆς ἐξεφώνησεν ὁ διευθυντὴς αὐτῆς κ. Ν. Καζάζης. Διδάσκαλος διωρίσθη ὁ κ. Ε. Ζάχος ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ἀποφοίτων τοῦ διδασκαλείου, διὰ δὲ τὴν γυμναστικὴν προσελήφθη ὁ κ. Ι. Ἀλεξάνδρου. Μαθηταὶ εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ἐνεγράφησαν 36 διαιρεθέντες εἰς δύο τμήματα.

Τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκάλων τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων κατηρτίσθη ὡς ἑξῆς διὰ τὸ τρέχον ἔτος: Διδάσκαλος τοῦ γ'. τμήματος διωρίσθη ὁ κ. Δ. Κολοκοτσᾶς, τοῦ β'. ὁ κ. Εὐ. Ζάχος, τοῦ δὲ α'. ὁ καὶ τέως τοιοῦτος κ. Μ. Παυλίδης. Βοηθὸς δὲ ὁ καὶ τέως τοιοῦτος κ. Δ. Καραβᾶς. Τῆς ᾠδικῆς δὲ ὁ ἀφιλοκερδῶς πάντοτε αὐτὴν διδάσκων κ. Ι. Ἔννιγ. Μαθηταὶ ἐνεγράφησαν μέχρι τοῦδε 182.

Συνήρθησαν σχέσεις μετὰ τῶν ἐξαιτησαμένων τοῦτο συλλόγων «ὁ ἅγιος Πέτρος» ἐν Ἀθήναις, τῶν Ἀνδρίων ἐν Ἑρμουπόλει, καὶ οἱ «Ἐλεύθεροι» ἐν Ζακύνθῳ.

Ἀπεβίωσαν ἐπίτιμα μέλη ἐκ τῶν προσφιλεστέρων τῷ Συλλόγῳ ὁ **Κωνσταντῖνος Νέγρης** ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ ἱερεὺς **Ἀρσένιος Πανδῆς** ἐν Κερκύρᾳ. Ἡ ἐφορεία τοῦ Συλλόγου πρὸς τὰς οἰκογενείας ἀμφοτέρων ἔσπευσε νὰ ἀποστείλῃ συλλυπητήρια γράμματα καὶ νὰ ἀναρτίσῃ τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἐν τῇ τῶν συνεδριάσεων αἰθούσῃ.

Προσήνεγκον τῷ Συλλόγῳ τὰ τέκνα τοῦ ἀποβιώσαντος ἐπιτίμου μέλους Κωνστ. Νέγρη δραχμὰς χιλίας εἰς μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Ὁ ἐν Ῥώμῃ πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος κ. Γ. Μαυροκορδάτος δραχμὰς 336 ὑπὲρ τῶν σχολῶν τοῦ Συλλόγου, ὁ κ. Α. Νοταρᾶς δραχ. 56 καὶ ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ δρ. 50 ὑπὲρ τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων.

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΚΕΙΟΝ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ *

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΒΕΝΕΤΙΚΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ.

Α'

Καὶ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖόν τῆς πόλεως καὶ τ' ἄλλα ἐν Κερκύρᾳ ἀρχειοφυλακεῖα τῶν Βενετικῶν ἀρχῶν, οἷον τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ καὶ τοῦ Βαΐλου, νέας περιπετείας ὑπέστησαν, καταπεσούσης τῆς ἀριστοκρατικῆς τῶν Βενετῶν κυριαρχίας, ἣν ἐπὶ βραχὺν ἀλλὰ πολυκύμαντον χρόνον, ἀπὸ Ἰουνίου 1797 μέχρι Μαρτίου 1799, διεδέχθησαν οἱ Δημοκράται Γάλλοι, ἀδιάλλακτοι καὶ ὁρμητικοὶ πολέμιοι τῶν παλαιῶν καθεστώτων.

Ἡ ἐν ζωηρῷ πνεύματι πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνακαινίσεως ἱδρυθεῖσα τότε ἐν Κερκύρᾳ Προσωρινὴ Δημαρχία [1], ἥτις συνῆλθε τὸ πρῶτον ἐν τῷ Παλατίῳ τοῦ πρώην Βαΐλου, συνέστησεν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ὀκτὼ ἐπιτροπάς, καὶ εἰς τὴν σπουδαιοτέραν τούτων τὴν τῆς Δημοσίας σωτηρίας, ἐξασκοῦσαν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἔχουσαν τὴν πρωτοβουλίαν πάσης σημαντικῆς ὑποθέσεως, καὶ ἐντολὴν τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν, ἀνέθεσε τὴν φύλαξιν καὶ διαχείρισιν τῶν ἀρχειοφυλακείων. Συνάμα δὲ διὰ τοῦ ψηφίσματος αὐτῆς φέροντος χρονίαν 6 Ἰουλίου 1797 Ἑλλ. ἔτους, πρώτου τῆς Κερκυραϊκῆς ἐλευθερίας, προσέταττε τὴν καταστροφὴν τῶν Βενετικῶν σημάτων, ἔτι δὲ τὴν ἐν τῇ Πλατείᾳ Κερκύρας ἐνώπιον τοῦ δένδρου τῆς ἐλευθερίας πυρπόλησιν ἁπάντων τῶν ἐγγράφων τῶν ἀφορώντων εἰς διακρίσεις καὶ προνόμια εὐγενείας [2]. Ἐννοεῖται ἐντεῦθεν ὑπὸ ποῖον πνεῦμα ἡ τῆς Δημοσίας σωτηρίας ἐπιτροπὴ ἀμέσως παρελάμβανε τ' Ἀρχειοφυλακεῖα διὰ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς πολίτου Νικολάου Λοβέρδου [3]. Τότε ἐπὶ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου τῆς Πόλεως βλέπομεν ἐξασκουμένην πράγματι ἐπιθεωρητικὴν καὶ ἐξελεγκτικὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τοῦ παρὰ τῆς Δημαρχίας διωρισμένου εἰς τὴν

* Ἴδ. σελ. 528.

1 Municipalità provvisoria.

2 Ὅρα Lunzi. Storia delle Isole Jonie Sotto il reggimento dei Republicani Francesi σελ. 43—50 καὶ 51.

3 Δεμάτιον Ἀριθ. 112. Municipalità di Corfù, βιβλ. ἀριθ. 25. Reggistro lettere del Comitato di Salute Publica. Anno V Republicano. Pmo. della libertà di Corfù. Ἐπιστολὴ 23 Thermidor. Al Citt. Ex. Secr. Generalizio καὶ 13 Brumaire. All' Ex Canceliere Prefetizio.

ἀναθεώρησιν τῶν ἀρχειοφυλακείων Νικολάου Κόντη Μπούκα, ὅστις καὶ εἰς ἀφαίρεσιν ἐγγράφων προέβη, κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τῆς τοιαύτης ἐξουσίας, ὅπερ ἐμφαίνουσι καί τινες σημειώσεις αὐτοῦ ἀπαντώμεναι εἴς τινας τόμους τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πόλεως Κερκύρας, οἷον ἡ ἀπὸ 20 Ἰουλίου 1797 ἐν τόμῳ πεντηκοστῷ ἕκτῳ ἐπὶ τῆς ἑνδεκάτης δεσμίδος, περὶ ἀφαιρέσεως τῆς δεκάτης δεσμίδος, καθ' ὃ περιεχούσης Ἀρχιεπισκοπικὸν τελετικὸν [1] περὶ τῆς συνεντεύξεως τῶν δύο θρησκευμάτων, δηλαδὴ τῶν δύο κλήρων Ὀρθοδόξου καὶ Λατινικοῦ, συμμετεχόντων ἐπὶ Βενετοκρατίας εἰς ἐπισήμους τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ πολιτικὰς τελετάς. [2]

Εἶχε δὲ προστάξῃ, τῇ 6 Ἰουλίου 1797, ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Δημοσίας σωτηρίας νὰ καῇ πανδήμως ἐν τῇ Πλατείᾳ τῆς πόλεως τὸ ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ σωζόμενον αὐθεντικὸν πρωτότυπον τῆς λεγομένης χρυσῆς βίβλου, ἐν ᾗ ὑπῆρχον καταγεγραμμέναι αἱ τῶν Εὐπατριδῶν οἰκογένειαι, δηλαδὴ οἱ ἄρρενες αὐτῶν, ὧν οἱ ἐνήλικες ἐδικαιοῦντο νὰ συγκαταριθμῶνται ἐν τῷ Γενικῷ Συμβουλίῳ. [3] Εἰς ταύτην δὲ τὴν διαταγὴν ὑπήκων παρέδιδε τὸ αἰτηθὲν βιβλίον, ὁ εἰσέτι τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον αὐτὸ κατέχων Καγκελλάριος τῆς πόλεως, ὁ τελευταῖος ὡς τοιοῦτος ἐπὶ Βενετοκρατίας διορισθείς, Γεώργιος Ἰωάννης Βαπτιστὴς Καλογερᾶς π. Βενεδίκτου. Ὁ αὐτὸς διετάχθη πρὸς τούτοις προφορικῶς τε καὶ ἐγγράφως ὑπὸ τῆς τότε λεγομένης Ἐπιτροπῆς τῆς Οἰκονομίας καὶ ὑπὸ τῆς Προσωρινῆς Δημαρχίας Κερκύρας τῇ πέμπτῃ Παχνώδους, ἔτους ἕκτου Δημοκρατικοῦ (Νοέμβριος 1797) νὰ δώσῃ τὰ εἰς χεῖράς του, ὡς Καγκελλαρίου τῆς πόλεως εὑρισκόμενα ἀργυροῦν μελανοδοχεῖον καὶ λύχνον καὶ τοὺς δύο κώδωνας, τὸν μὲν τοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως, ὅπερ τὸ πάλαι διὰ κωδωνοκρουσίας εἰς συνεδρίασιν συνεκαλεῖτο, τὸν δὲ τοῦ Βαϊλαρχείου· εἰς τοῦτο δὲ ἐπίσης ὑπήκουσε. [4]

1 Ceremoniale.

2 Vol. 56. Arg. Div. Δέσμη 11η ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου. Ὅρα καὶ Vol. 57 Δέσμη 4η καὶ Vol. 73 Δέσμη 18 ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου.

3 Ὑπάρχει νῦν ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ βιβλίον τι ἐκ κοινοῦ χάρτου μὲ ἐξώφυλλον ἐφ' οὗ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή, ἥτις ὡς φαίνεται ἐγράφη μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Βενετοκρατίας.

Libro di oro.

Libro dei Cittadini Corciresi con gli anni delle loro nascite e matrimonii, che al tempo dell' Aristocrazia Veneta avevano l'esclusivo ingresso nel Consiglio della Città di Corfù così detto de Nobili.

Ἔσωθεν δὲ ἐν μιᾷ γωνίᾳ τοῦ ἐξωφύλλου γεγραμμένα ἑλληνιστὶ δι' ὡραίου μικροῦ χαρακτῆρος ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς·

«Ἀπόγραφον ἐξαχθὲν ἐκ τοῦ Βιβλίου ὑπάρχοντος ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ τούτῳ καὶ ὅπερ φέρει τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφήν.»

Καὶ εἰς τὸ πρῶτον φύλλον ὡς προμετώπιον εἶναι τῷ ὄντι ὡς ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου δι' ἀρχαιοτέρου χαρακτῆρος ἡ ἑξῆς· Aggiunta del Libro dei Cittadini Corciresi.

Ὡς δηλοῖ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀντίγραφον τῆς πυρποληθείσης Χρυσῆς βίβλου, ἀλλ' ἁπλῶς Ἀλφαβητικὴ καταγραφὴ μελῶν τινων διαφόρων οἰκογενειῶν ἐξαχθεῖσα ἔκ τινος προσθήκης γενομένης διὰ τὴν ῥηθεῖσαν Χρυσῆν βίβλον.

4 Δεμάτιον Ἀριθ. 117. Ἀριθ. 2. Terzo. Deputazioni e Presidenze di Corfù. Termina-

Καθὼς λοιπὸν καὶ τὰ ἕτερα παλαιὰ ἀρχειοφυλακεῖα διετηρήθησαν ἕκαστον ὑπὸ ἰδιαιτέραν διεύθυνσιν, οὕτω φαίνεται συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὰ βιβλία καὶ ἔγγραφα τῆς παλαιᾶς Καγκελλαρίας τῆς πόλεως, τὰ συνιστῶντα τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον αὐτῆς ἅτινα ἔμενον εἰς χεῖρας τοῦ μνησθέντος πρώην Καγκελλαρίου αὐτῆς, ὅστις καὶ πιστοποιητικὰ ἐξέδιδεν ἐκ τῶν παρ' αὐτῷ τηρουμένων ἐγγράφων, ἐν οἷς ῥητῶς τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1798 μνημονεύει καὶ τὰ βιβλία τοῦ συμβουλίου τῆς πόλεως, ἅτινα, ὡς εἶναι γνωστὸν ἦσαν ἤδη πρὸ ἐτῶν συνερραμμένα εἰς τὰς δεσμίδας τῶν Τόμων τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. [1]

Οὐδὲν γινώσκομεν περὶ τοῦ πῶς καὶ ποῦ εὑρίσκετο τὸ ἡμέτερον ἀρχειοφυλακεῖον, ὅπερ καίτοι ὑπὸ τοῦ πρώην Καγκελαρίου τῆς πόλεως κατεχόμενον, διετέλει ὅμως ὡς εἴδαμεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς προσωρινῆς Δημαρχίας, ἥτις ὀλίγας ἡμέρας ἑδρεύσασα ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πρώην Βαΐλου, ὅπερ δὲν ἐθεωρήθη κατάλληλον διὰ τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς, διὰ ψηφίσματος ἀπὸ 4 Ἰουλίου 1797, συμφώνως τῇ προτάσει τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐντεταλμένης Ἐπιτροπῆς περὶ δεόντων οἰκημάτων διὰ τὰς διαφόρους Ἀρχάς, ἀπεφάσισε νὰ μετοικήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων Ἀρχῶν τοῦ λαοῦ εἰς τὸ πρώην Παλάτιον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου εἰς οἴκημα τῆς Κοινότητος μετατρεπόμενον, ν' ἀφήσῃ δὲ τὸ ἤδη ὑπ' αὐτῆς κατεχόμενον παλάτιον τοῦ πρώην Βαΐλου διὰ κατάλυμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὑποχρεουμένου νὰ μετοικήσῃ εἰς τοῦτο ἐντὸς πέντε ἡμερῶν. Κατὰ δὲ τὴν μνησθεῖσαν πρότασιν, εἴτε ἔκθεσιν τῆς ἐπὶ τῶν οἰκημάτων Ἐπιτροπῆς ἡ Δημαρχία ἐν τῷ πρώην Ἀρχιεπισκοπείῳ ἐλάμβανε τὴν μεγάλην ἰσόγειον αἴθουσαν καὶ παρακείμενα δωμάτια διὰ τὰς Ἐπιτροπάς, δύο δὲ μικρὰ δωμάτια τῆς τρίτης ὀροφῆς εἰς ἓν συνενούμενα ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς φύλαξιν τῶν ἐγγράφων τῆς Δημαρχίας. [2]

Οὐδεμίαν ἔχομεν βεβαιότητα ἂν εἰς τὰ ἐκεῖ ἐναποτιθέμενα ἔγγραφα τῆς Δημαρχίας ἐπρόκειτο νὰ περιληφθῶσι καὶ τὰ τοῦ πρώην Ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως.

zioni del 29 Maggio 1799 al 24 Aprile 1801 — Βιβλ. 4. φύλλ. 17. Terminazione 15 Luglio 1799.

Δεμάτιον Ἀριθ. 127. Atteggio dell' Onoranda Generale Deputazione di Corfù No 11 Terzo Δέσμη 7 Memorie 1801—1802. Φυλλ 199. Ἀναφορὰ 1802 22 Ἰανουαρίου προσαχθεῖσα εἰς τὸν Τιμιώτατον Πρόεδρον τῆς Γενικῆς Δεπουτατζιῶνος τῶν Κορυφῶν ὑπὸ Γεωργίου Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Καλογερᾶ. Καὶ εἰς φύλλ. 198 συνημμένη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διαταγὴ τῆς Προσωρινῆς Δημαρχίας.

Ὅτι ὑπὸ ἰδιαιτέραν διεύθυνσιν διετηρήθησαν τὰ παλαιὰ Ἀρχειοφυλακεῖα ἐξάγεται ὡς ἐκ τῆς ἀπαντωμένης ὑπογραφῆς, ἔν τινι Πιστοποιητικῷ ὑπὸ χρονίαν α'. Βλασταίου, ἔτους ς'. Citt. Dom. Alberghini Archivista sostituto degli Atti Generalizii (Δεμάτιον Ἀριθ. 102 Municipalità di Corfù. Lettere Diverse 1797—1798. Δέσμη. 1.)

1 Δεμάτιον. Ἀριθ. 102 Municipalità di Corfù. Lettere Diverse Δέσμη 2. Πιστοποιητικὸν 20 Σεπτεμβρίου 1798.

2 Δεμάτιον Ἀριθ. 107 Municipalità di Corfù Δέσμη ἀριθ. 10. Fondamenti dell' Amministrazione Centrale. 1797—1798· φυλλ. 143.

Ἀγνοοῦμεν δὲ τίνα ἦσαν τὰ ἔγγραφα τὰ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πρώην Βαΐλου εὑρισκόμενα, τῶν ὁποίων ὀλίγον μετὰ ταῦτα, τὴν ἀλλαχοῦ μετακόμισιν ἀπήτει ὁ Γάλλος Ταξίαρχος καὶ φρούραρχος πολίτης Καρβὼν καὶ περὶ ὧν ἀπήντα αὐτῷ τῇ 23 Ὀμιχλώδους ἔτους ἕκτου (Νοεμβρίου 1797) ἡ ἐπὶ τῆς Ἀστυνομίας Ἐπιτροπή, ὅτι δὲν εἶναι τόσον εὔκολος ἡ ἐκκένωσις τῶν δωματίων ἐκείνων ἔνθα περιέχονται τοσαῦτα ἔγγραφα καὶ τηλικαύτης σημασίας. Ὑπέσχετο δὲ ἐν τοσούτῳ ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ ἐρευνήσῃ τὸ κατὰ δύναμιν ὅπως εὕρῃ κατάλληλον μέρος διὰ τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα.[1] Οὐδὲν γινώσκομεν περὶ ἐκτελέσεως τοῦ αἰτουμένου μέτρου.

Β'.

Ἀφοῦ κατὰ Νοέμβριον 1797 ἀφιχθέντος εἰς Κέρκυραν τοῦ Εὐγενείου Βωκρναὶ ὑπασπιστοῦ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ Γάλλου Ἀρχιστρατήγου Βοναπάρτου, ἐκηρύττετο ἡ ἕνωσις τῶν νήσων μετὰ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, νέος ἐπήρχετο διοικητικὸς ὀργανισμός, καθ' ὃν ἡ Κέρκυρα ἀπετέλει μετὰ τῶν Παξῶν, τοῦ Βουθρωτοῦ καὶ τῆς Πάργας, ἕνα νομὸν παρέχουσα εἰς αὐτὸν τ' ὄνομά της. Ἑπομένως τὴν Προσωρινὴν Δημαρχίαν διεδέχετο ἡ Διαχείρισις τοῦ νομοῦ, εἴτε ἡ Κεντρικὴ Διαχείρισις, ἐντεταλμένη τὴν γενικὴν τοῦ νομοῦ διοίκησιν, ὑφ' ἣν συνιστῶνται αἱ Δημαρχίαι, διὰ τὴν πόλιν καὶ διὰ τὰς πρωτευούσας κώμας τῆς νήσου.[2]

Ἐν τούτοις καὶ ἐν τῷ πρώην Παλατίῳ τοῦ Βαΐλου νέαι συνέβαινον μεταβολαὶ καὶ ἄλλαι ἀρχῶν ἐγκαταστάσεις, ἀποπεμφθέντος ἐκεῖθεν τοῦ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου Φραγκίσκου Μαρία Φέντση, ὅστις μετὰ μικρὸν καὶ ἐκ τῶν νήσων ἐξωρίζετο ὑπὸ τοῦ Γάλλου Ἀρχιστρατήγου Chabot, ὡς ἐπικίνδυνος πολέμιος τῶν καθεστώτων περὶ ἀρχὰς Ἀπριλίου 1798.[3]

Κατὰ Μάρτιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἷς ἐκ τῶν τῆς Δημαρχίας ἐπιτετραμμένος τὰ περὶ καταλυμάτων δι' ἐγγράφου ὑπὸ χρονίαν 26 Ἀνεμώδους ἔτους ς'. Δημοκρατικοῦ, ἔνθα ποιεῖται σαφῶς διάκρισιν μεταξὺ οἰκίας τῆς Κοινότητος καὶ οἰκίας τοῦ πρώην Βαΐλου, λαλῶν περὶ τῆς ἐν ταῖς οἰκίαις ταύταις νέας τοποθετήσεως διαφόρων ἀρχῶν, ἐνῷ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναφέρει καὶ τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Βαΐλου δωμάτιον τὸ χρησιμεῦον ἄλλοτε ὡς Καγκελ-

1 Δεμάτιον. Ἀριθ. 112 Municipal. di Corfù. Βιβλ. Ἀριθ 23. Reggistro lettere scritte dal Comitato di Polizia. Ἐπιστολὴ ἀριθ. 79—23 Brumaire Anno 6. Al Cit. Carbon Capo di Brigata e Commandante di piazza.

2 Lunzi. Storia κ.τ.λ. Κεφ η'. σελ. 79 καὶ Κεφ. ια'. σελ. 109.

3 Δεμάτιον Ἀριθ. 102. Municip. di Corfù Ἐπιστολὴ 23 Germinal an 6. Le general de Division Chabot aux Administrateurs du Departement de Corcyre.

Δεμάτιον Ἀριθ. 112. Mun. κ.τ.λ. Processi Verbali Libro 1mo φυλλ. 69. Ἀντίγραφον τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς ἐκοινοποιήθη ὑπὸ τῆς Διαχειρίσεως τοῦ Νομοῦ δι' ἐπιστολῆς αὐτῆς πρὸς τὴν Δημαρχίαν Κερκύρας κατὰ τὴν συνεδρίασιν 24 Βλασταίου ἔτους ς'.

λαρίου τῆς πόλεως (Cancellaria dell' ex città) ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ δύνανται νὰ συναχθῶσι τὰ ἔγγραφα τὰ διεσπαρμένα ἐν τοῖς διαφόροις ἀρχειοφυλακείοις τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιτήρησιν τῶν ἁρμοδίων ἀρχῶν. [1]

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας, περὶ Αὔγουστον 1798, ἄλλαι πρόκεινται περὶ συγκεντρώσεως τῶν ἀρχειοφυλακείων ἀποφάσεις τῆς Κεντρικῆς Διαχειρίσεως, λαμβανούσης ἀφορμὴν ἐξ ἀναφορᾶς Γεωργουλᾶ τινος γραμματέως (greffier) τοῦ τότε Προσωρινοῦ Κακουργειοδικείου τοῦ Νομοῦ Κερκύρας. Μὴ δυνάμενος, ὡς λέγει οὗτος, νὰ ἐξακολουθῇ περαιτέρω φυλάττων τὴν εἰς αὐτὸν παραδεδομένην πληθὺν ἐγγράφων ἐν οἷς καὶ δικογραφίαι παλαιαὶ τῆς πρώην Κυβερνήσεως, αἵτινες ἦσαν ἄλλοτε ἐν ταῖς καγκελλαρίαις τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ καὶ τοῦ Βαΐλου (cancellarie ex Generalizia, ex Prettorea ed ex Preffettizia) ἀπετείνετο πρὸς τὴν Κεντρικὴν Διαχείρισιν, ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτῇ τινὰ τῶν δημοσίων Ἀρχειοφυλάκων ἢ ἕτερον πρόσωπον, εἰς ὃν αὐτὸς ὁ Γεωργουλᾶς νὰ παραδώσῃ διὰ καταγραφῆς ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ ἔγγραφα, ὅσα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸ Κακουργειοδικεῖον τοῦ νομοῦ οὗτινος διετέλει γραμματεὺς (ministro). Ἡ περὶ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης συνημμένη σχετικὴ ἔκθεσις, ἐφ' ἧς σημειοῦται χρονία 13 Καρποφόρου ἔτους ϛ'. σκοποῦσα εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν δύνανται νὰ ἑνωθῶσιν εἰς ἕνα μόνον χῶρον τὰ ἐν τοῖς διαφόροις Ἀρχειοφυλακείοις διεσπαρμένα ἔγγραφα, περιλαμβάνει οὐσιωδῶς τὰ ἑπόμενα.

«Χρήζει σοβαρωτάτης σκέψεως τὸ περὶ φυλάξεως τῶν διαφόρων Ἀρχειοφυλακείων, ἀστυκῶν, ποινικῶν, συμβολαιογραφικῶν, διοικητικῶν, ἅτινα ὑπάρχουσι νῦν διεσπαρμένα εἰς διαφόρους τόπους, εἰς θέσεις ὑγρὰς καὶ ἀκαταλλήλους πρὸς τὴν ἀκριβῆ διατήρησιν ὑπομνημάτων τοσαύτης σημασίας, ἄνευ τῶν μεθόδων, τῶν κανόνων καὶ τῶν διατάξεων, αἵτινες ἐγγυῶνται τὴν δέουσαν ἁγνότητα καὶ ἐπιμέλειαν κατὰ τὴν διαχείρισιν τῶν Δημοσίων Ἀρχειοφυλακείων. Ὅπως ἀρθῶσι τὰ τοιαῦτα ἄτοπα, συνενωθῶσιν εἰς ἕνα μόνον χῶρον τὰ ῥηθέντα Ἀρχειοφυλακεῖα, εὑρεθῶσι τόποι στεγνοὶ καὶ κατάλληλοι διὰ τὴν ἀλύμαντον τήρησιν τῶν ἐγγράφων καὶ ὅπως ἐκλεχθῇ ἁρμόδιον πρόσωπον ἵνα παραλάβῃ τὰ πάντα προτείνομεν τὸ σχέδιον τοῦ ἑπομένου θεσπίσματος (arreté)

«Ἡ Διαχείρισις τοῦ Νομοῦ ἀκούσασα τὴν ἔκθεσιν τοῦ Γραφείου τῆς Γενικῆς Διαχειρίσεως θεσπίζει: Τὰ βιβλία καὶ πάντα τὰ ἔγγραφα τῶν δικαστηρίων τῆς πεσούσης Κυβερνήσεως καὶ τοῦ κατηργημένου πρώην Κακουργειοδικείου (Camera Criminale) μὲ πάντα τὰ ἑρμάριά των τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὴν ἐναπόθεσιν καὶ φύλαξιν τῶν ἐγγράφων διαβιβασθήσονται, ὅσον ἔνεστι

1. Δεμάτιον. Ἀριθ. 107. Munic. κ.τ.λ. Filza col No 10. Fondamenti dell' Amministrazione Centrale φυλλ 77 Corfù 26 Ventoso anno 6to Rep. Il Membro Municipale Nocca-Deputato agli alloggi all' Amministrazione Municipale di Corfù.

τέχιον, εἰς τὴν κατηργημένην μονὴν τὴν ἐπιλεγομένην τῆς Τενέδου ἀναλώμασι τοῦ ταμείου τοῦ Νομοῦ. Παραδοθήσονται τὰ πάντα ὑπὸ τοῦ πολίτου Γεωργουλᾶ εἰς τὸν πολίτην Μαρμορᾶν, φύλακα τῆς ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ ὑπαρχούσης Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, καταγραφομένου παντὸς πράγματος ἐν διπλῷ καταλόγῳ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν δύο εἰρημένων πολιτῶν. Ὁ πολίτης Μαρμορᾶς θέλει τοποθετήσῃ ἅπαντα τὰ ἔγγραφα καὶ τὰ βιβλία ἐν τοῖς ὑποδειχθησομένοις αὐτῷ δωματίοις ὑπὸ τῆς Διαχειρίσεως. Ἐπιτρέπεται εἰς τὸν αὐτὸν Μαρμορᾶ νὰ ἐκδίδῃ πᾶν αἰτούμενον ἀντίγραφον καὶ νὰ ἐκτελῇ πᾶσαν ἐργασίαν προσήκουσαν εἰς τὸν Ἀρχειοφύλακα, λαμβάνων τὴν ὑπὸ τῆς νομίμου διατιμήσεως διατεταγμένην ἀμοιβήν. Θέλει δὲ σημειοῖ εἰς ἐπὶ τούτῳ βιβλίον πᾶν ἐκδοθὲν ἀντίγραφον καὶ πιστοποιητικὸν καὶ τὴν διὰ ταῦτα εἴσπραξιν καὶ τ' ὄνομα τοῦ ἐνδιαφερομένου καὶ πληρώσαντος, προσυπογράφοντος καὶ τούτου. Ὀφείλει δὲ κατὰ πᾶν δεκαήμερον νὰ εἰσφέρῃ εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ Νομοῦ πᾶν τὸ διὰ τ' ἀνωτέρω εἰσπραχθὲν ποσόν, λαμβάνων ἑκάστοτε ἀπόδειξιν τῶν μετρηθέντων.

«Εἰς τὴν Γενικὴν Διαχείρισιν παραγγέλλεται νὰ προτείνῃ ἀκολούθως τὰς ἰδέας περὶ τῶν παραδεκτέων καλητέρων συστημάτων, ὡς πρὸς τὰ Ἀρχειοφυλακεῖα.

«Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν Ἀρχειοφυλακείων καὶ περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως καὶ φυλάξεως αὐτῶν ἐν τοῖς δωματίοις τῆς μνησθείσης μονῆς προνοηθήτω προσεχῶς κατόπιν τῆς ἐκθέσεως τῆς Γενικῆς Διαχειρίσεως.» [1]

Ταῦτα περιέχει τὸ σχεδιασθὲν θέσπισμα. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας αὐτοῦ διατάξεις, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔμελλεν ἀκολούθως νὰ γίνῃ πρόνοια καὶ περὶ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως, ὅπερ ὡς ἀνωτέρω εἴδαμεν ἦτο ἕως τότε εἰς χεῖρας τοῦ πρώην Καγκελλαρίου αὐτῆς, καθ' ἃ ἐκ τοῦ ἀπὸ 20 Σεπτεμβρίου 1798 πιστοποιητικοῦ αὐτοῦ θετικῶς προκύπτει. Οὐδὲν ὅμως φαίνεται πραγματοποιηθὲν τῶν προτεινομένων εἴτε μελετωμένων μέτρων περὶ συγκεντρώσεως τῶν Ἀρχειοφυλακείων ἐν τῇ πρώην Λατινικῇ μονῇ τῆς Τενέδου. Μετ' ὀλίγον τὸν Βιβλιοφύλακα Μαρμορᾶν διεδέχθη ὁ Ἰταλὸς Ῥουσκόνης, μηνὶ Ὀκτωβρίῳ 1798, εἰς ὃν οὐδεμία προκύπτει δοθεῖσα ἐντολή, εἰμὴ περὶ τῆς Βιβλιοθήκης, οὐδενὸς γενομένου λόγου περὶ ἐγγράφων. [2]

1 Δεμάτιον Ἀριθ. 106 Mun. κ.τ.λ. Atti diversi 1797—1798. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 130. φέρον χρονίαν ἐγγραφῆς (enregistré) 13 Καρποφόρου ἔτους ς'. σχετικὸν πρὸς ἀναφορὰν τοῦ μνημονευομένου Γεωργουλᾶ ἀπὸ 7 Καρποφόρου ἔτους ς'. πρὸς τὴν Κεντρικὴν Διαχείρισιν τοῦ Νομοῦ καὶ παρὰ ταύτης δι' ὀπισθογραφήσεως παραπεμπομένη εἰς τὴν Γενικὴν Διαχείρισιν, ὅπως ποιήσῃ τὴν ἔκθεσίν της περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς ἕνα χῶρον συνενώσεως τῶν ἐν διαφόροις Ἀρχειοφυλακείοις διεσπαρμένων ἐγγράφων. Ἡ Γενικὴ Διαχείρισις ὑπάγεται ὡς φαίνεται εἰς τὴν Κεντρικὴν Διαχείρισιν τοῦ Νομοῦ.

2 Δεμάτιον Ἀριθ. 112. Mun. κ.τ.λ. Βιβλ. 26 φυλλ. 83. Ὁ Ἰωάννης Μαρμορᾶς εἶχε διορισθῇ φύλαξ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῇ 11 Λειμωνίου (Prairial) ἔτους ς'. δηλαδὴ πρὸς τὰ τέλη Μαΐου 1798.

Ἤγγιζεν ἐν τούτοις ἡ πολεμικὴ καταιγὶς ἥτις καὶ τὰ βραχυχρόνια ἐκεῖνα Δημοκρατικὰ καθεστῶτα ἔμελλε βιαίως ν' ἀνατρέψῃ καὶ ἐν τῇ ἀνατροπῇ ἐκείνῃ ἔμελλον ν' ἀναφανῶσι τὰ ἴχνη τοῦ παλαιοῦ Ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως.

Γ'.

Μηνὶ Νοεμβρίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1798, πολιορκηθέντων τῶν Γάλλων ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατιῶν Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, εἰς μέγιστον περιῆλθον κίνδυνον τὰ Ἀρχειοφυλακεῖα. Αἱ τότε τὴν πόλιν διέπουσαι Γαλλικαὶ ἀρχαί, πρὶν ἢ παραδώσωσι ταύτην τῇ 22 Φεβρουαρίου 1799, εἶχον διασκορπίσῃ, οὐχὶ μόνον τὰ βιβλία καὶ τὰ ἔγγραφα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ μᾶλλον ἐπίζηλα τῆς πρώην Βενετικῆς Κυβερνήσεως. Ταῦτα δὲ πάντα ἔσπευσαν νὰ διασώσωσιν ἡ ἅμα τῇ ἐξώσει τῶν Γάλλων, προσωρινῶς ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως συστηθεῖσα ἐξαμελὴς Ἐπιτροπὴ καὶ ἡ κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς νέας μονίμου τάξεως τῆς νεοδμήτου Ἑπτανήσου Πολιτείας ἀντικαταστήσασα ἐκείνην Ἐπιτροπεία καὶ Προεδρία τοῦ Ἐλάσσονος Συμβουλίου τῆς Κερκύρας. (Deputazione e Presidenza del Minor Consiglio). Κατὰ τὴν διάσωσιν ταύτην ἀναφαίνονται τέλος τὰ βιβλία καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς πόλεως καὶ ὁ ἐπὶ Βενετοκρατίας Καγκελλάριος αὐτῆς, μετέχων τῆς διασώσεως πρῶτον μὲν ὡς Καγκελλάριος τῆς ἅμα τῇ ἐξώσει τῶν Γάλλων συστηθείσης Προσωρινῆς Ἐπιτροπῆς, ἔπειτα δὲ ὡς Καγκελλάριος τῆς ῥηθείσης Ἐπιτροπείας καὶ Προεδρίας. Καθ' ἃ ἐκτίθενται ἐν τῷ ἀπὸ 11 Ἰουνίου 1799 ὁρισμῷ ἤτοι θεσπίσματι τῶν Ἐπιτρόπων καὶ Προέδρων τοῦ Ἐλάσσονος Συμβουλίου Κερκύρας, τῇ συνεργείᾳ τῶν γραμματέων ἐκείνων οἵτινες καὶ ἐπὶ τῆς πρώην Γαλλικῆς ἀρχῆς εἶχον τὴν φύλαξιν τῶν ὡς εἴρηται διασκορπισθέντων παντοίων ἐκείνων ἐγγράφων, ἐναπετέθησαν συγκεχυμένως εἰς ἓν τῶν ἰσογείων δωματίων τοῦ Δημοσίου παλατίου (πρώην ἀρχιεπισκοπείου) ὅσα βιβλία καὶ ἔγγραφα ἐλευθερωθείσης τῆς πόλεως, εὑρέθησαν ἐν διαφόροις δωματίοις τοῦ αὐτοῦ παλατίου, ἀποτελοῦντα τὰ πρακτικὰ τῆς παυσάσης Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ἐν οἷς καὶ τ' ἀνήκοντα εἰς τὴν τότε Κεντρικὴν Διαχείρισιν, τὴν Δημαρχίαν καὶ τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς δημοσίας σωτηρίας. Ἐκεῖ δὲ ὑπῆρχον ἐπίσης οἱ τόμοι καὶ ὅ,τι ἄλλο ἦτο ἐν τῷ πρώην Ἀρχειοφυλακείῳ τῆς πόλεως. Τὸ δὲ δωμάτιον ἔνθα ταῦτα πάντα ἐναπετέθησαν ἐκλείσθη διὰ κλειδὸς καὶ ἐσφραγίσθη ἐνώπιον τῶν οἰκείων γραμματέων.

Δεμάτιον. Ἀριθ. 109 Mun. κ.τ.λ. Carte Diverse 1797—1798. Θέσπισμα τῆς Κεντρικῆς Διαχειρίσεως τοῦ Νομοῦ Κερκύρας ἀπὸ 3 Ὀμιχλώδους ἔτους Ζ'. (Ὀκτωβ. 1798) διορίζον ἀντὶ τοῦ Βιβλιοφύλακος Μαρμορᾶ τὸν πολίτην Ῥουσκόνην ἁπλοῦν φύλακα (gardien) τῆς Βιβλιοθήκης.—Αὐτόθι. Ἔγγραφον ἀπὸ 6 Ὀμιχλώδους ἔτους Ζ' δι' οὗ ὁ Ῥουσκόνης ἀναγγέλλει πρὸς τὸ Γραφεῖον τῆς Γενικῆς Διαχειρίσεως Κερκύρας ὅτι παρέλαβε παρὰ τοῦ Μαρμορᾶ τὴν Βιβλιοθήκην.

Ἀλλ' αἱ καθ' ἡμέραν παρουσιαζόμεναι αἰτήσεις περὶ ἀντιγράφων ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν δὲν ἐπέτρεπον νὰ μείνωσιν οὕτως ἔγκλειστα τ' ἀρχεῖα ἐκεῖνα. Ὅθεν διὰ τοῦ ἀπὸ 11 Ἰουνίου 1799 ὁρισμοῦ, διωρίσθη ὁ Σπυρίδων Γαλλιέλος Ἀρχειοφύλαξ οὐχὶ μόνον τῶν ἐν τῷ ῥηθέντι ἐγκλείστῳ δωματίῳ βιβλίων, δεσμίδων καὶ ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων ἅτινα ἐν αὐτῷ δὲν ἐναπετέθησαν, σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ *τῶν τόμων καὶ λοιπῶν ἐγγράφων ἅτινα εὑρίσκονται ἐν τοῖς ἑρμαρίοις τοῦ πρώην ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως τουτέστι τῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς ἐνιαυσίους δικαστὰς* (Giudici annali) *ἐπὶ τῆς πρώην Βενετικῆς Κυβερνήσεως· ὡς ἐπίσης πάντων τῶν ἰδιωτικῶν ἐγγράφων συναλλαγματικῶν καὶ ἄλλων, τόσον ἐλευθέρων ὅσον ὑπὸ κατάσχεσιν, ἅτινα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ πρώην Καγκελλαρίᾳ τῆς πόλεως*, ὀφείλοντος τοῦ ὡς εἴρηται διοριζομένου νὰ παραλάβῃ πάντα ταῦτα παρὰ τῶν οἰκείων γραμματέων δι' ἀκριβοῦς ἀπογραφῆς κατατεθησομένης ἐκ τῇ Καγκελλαρίᾳ τῆς ταῦτα ὁριζούσης Ἐπιτροπείας καὶ Προεδρίας, χορηγουμένου δέ, διὰ τὴν ἐναπόθεσιν καὶ φύλαξιν τῶν ἐγγράφων τούτων, τοῦ μικροῦ δωματίου τοῦ χρησιμεύοντος ποτὲ ὡς Πραιτωρικῆς ἀντικαγκελλαρίας, ὑπὸ τὸ παλάτιον τῶν πρώην Βαΐλων. Ὀφείλει δὲ ὁ ῥηθεὶς Γαλλιέλος, ὡς ἀρχειοφύλαξ, νὰ ἐξάγῃ πάντα τὰ αἰτούμενα ἀντίγραφα καὶ νὰ συντάττῃ τὰς εἰς τὰ μέρη δεούσας πράξεις, ἀπολαμβάνων διὰ ταῦτα τὰς ἐπὶ Βενετοκρατίας ὑπὸ τῶν Ἀρχειοφυλάκων εἰσπραττομένας ἀμοιβάς. Ἐπὶ τούτῳ δὲ εἰδοποιηθήσονται οἱ οἰκεῖοι πρώην γραμματεῖς περὶ τῆς ὁρισθησομένης ἡμέρας, ὅπως ἀνοιχθῇ τὸ ῥηθὲν δωμάτιον καὶ γίνῃ ἡ παράδοσις. Ἐν τέλει δὲ λέγεται, ὅτι τὰ ἐπίλοιπα βιβλία καὶ ἔγγραφα, ἅτινα *ἀνῆκον εἰς τὴν πόλιν θέλουσι μείνει εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ παρόντος Καγκελλαρίου τῆς Ἐπιτροπείας καὶ Προεδρίας ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ φύλαξ τούτων καὶ ὑπὸ τὴν παρελθοῦσαν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν*, ὅστις θέλει φροντίσῃ νὰ συνάξῃ ἅπαντα τὰ βιβλία καὶ τὰ ἔγγραφα τ' ἀνήκοντα εἰς τὰς ἐπὶ Γάλλων Ἀρχὰς Κεντρικὴν καὶ Δημοσίας Σωτηρίας καὶ Δημαρχίαν, δηλαδὴ ὅσα ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως. [1]

Ταῦτα ἀπαντῶμεν ἀφορῶντα εἰς τὸ παλαιὸν Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως Κερκύρας, εἰς τὸν μνησθέντα Ὁρισμὸν τῆς 11 Ἰουνίου 1799. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν θετικῶς ὅτι τὰ εἰς τὸ πρώην Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως ἀνήκοντα βιβλία καὶ ἔγγραφα τῶν ἐπὶ Βενετοκρατίας ἐνιαυσίων δικαστῶν εὑρίσκοντο εἰσέτι ἐν τοῖς ἑρμαρίοις τοῦ αὐτοῦ πρώην Ἀρχειοφυλακείου· ταῦτα δὲ μὲ ἄλλα ἔγγραφα ὕλης, φρονοῦμεν, δικανικῆς, εὑρισκόμενα ἐν τῇ πρώην Καγκελλαρίᾳ τῆς πόλεως, παρεδίδοντο εἰς τὸν Σπυρίδωνα Γαλλιέλον τὸν συγχρόνως διορισθέντα Ἀρχειοφύλακα τῶν παντοίων βιβλίων καὶ ἐγγράφων τῶν συνα-

1 Δωμάτιον. Ἀριθ. 117. Ἀριθ 2. Terzo. Deputazione e Presidenza di Corfù. I Libro Terminazioni (φυλλ. 7, 8 καὶ 9.)

χθέντων, ὡς εἴδαμεν εἰς ἓν τῶν ἰσογείων δωματίων τοῦ δημοσίου παλατίου, καὶ ἐχορηγεῖτο διὰ τὴν φύλαξιν καὶ ἐναπόθεσιν τῶν αὐτῶν βιβλίων καὶ ἐγγράφων, τὸ μικρὸν δωμάτιον τὸ χρησιμεῦον ποτὲ ὡς Πραιτωρικὴ ἀντικαγκελλαρία ὑπὸ τὸ παλάτιον τοῦ πρώην Βαΐλου. [1] Τὰ δὲ λοιπὰ βιβλία καὶ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τὴν πόλιν ἀφίνοντο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Καγκελλαρίου τῆς Ἐπιτροπείας καὶ Προεδρίας, ὅστις ὑπῆρξε φύλαξ τούτων καὶ ὑπὸ τὴν παρελθοῦσαν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν. Οὗτος δὲ ἦτο αὐτὸς ὁ ἐπανειλημμένως μνησθεὶς Γεώργιος Ἰωάννης Βαπτιστὴς Καλογερᾶς, ὁ πρώην Καγκελλάριος τῆς Πόλεως ἐπὶ Βενετοκρατίας ὁ καὶ ἅμα τῇ ἐξώσει τῶν Γάλλων Καγκελλάριος χρηματίσας τῆς τότε Προσωρινῆς ἑξαμελοῦς Ἐπιτροπῆς. [2] Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὰ εἰς τοῦτον ἐμπιστευόμενα βιβλία καὶ ἔγγραφα ἦταν κυρίως οἱ Τόμοι τῶν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ τ' ἄλλα τὰ εἰς τὴν πρώην Καγκελλαρίαν τῆς πόλεως ἀνήκοντα, τὰ πρὸς τὴν διοίκησιν αὐτῆς ἀμέσως σχετιζόμενα, τὰ κυρίως ἀποτελοῦντα τὸ παλαιὸν Ἀρχειοφυλακεῖον αὐτῆς.

Ἁρμόζει δὲ νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ αὐτὸς Καλογερᾶς δι' ἑτέρου ἀπὸ 15 Ἰουλίου 1799 Ὁρισμοῦ τῶν μνηθέντων Ἐπιτρόπων καὶ Προέδρων, ἐπεφορτίζετο ἐπίσης τὴν κατάρτισιν τῆς ἐπὶ Ἑπτανήσου Πολιτείας συστηθείσης τότε νέας Χρυσῆς βίβλου, ἥτις ὡς ἀνανέωσις τῆς ὑπὸ τῶν Γάλλων πυρποληθείσης παλαιᾶς εὐλόγως ἔπρεπε νὰ ἦναι ἔργον ἀνδρὸς ἔχοντος ἀνὰ χεῖρας τὰ κυριώτερα ἔγγραφα τοῦ παλαιοῦ Ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως. [3]

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἴδομεν θετικῶς ὅτι τὰ βιβλία τῶν ἐνιαυσίων δικαστῶν ὑπάρχοντα εἰσέτι καὶ μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Γάλλων εἰς τὸ ἐν τῷ Παλατίῳ τοῦ πρώην Βαΐλου παλαιὸν Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως καὶ ἄλλα εἰς τὴν αὐτόθι Καγκελλαρίαν ταύτης, ἐναπετέθησαν εἰς ἓν δωμάτιον τοῦ αὐτοῦ Παλατίου. Ἀλλ' ἂν καὶ οὐδὲν λέγεται ποῦ ἐτέθησαν τ' ἄλλα βιβλία τῆς πόλεως τὰ ἐμπιστευθέντα εἰς τὸν Γεώργιον Ἰωάννην Βαπτιστὴν Καλογερᾶν, ὡς τότε Καγκελλάριον τῆς προϊσταμένης τῶν ἐγχωρίων πραγμάτων Ἐπιτροπείας καὶ Προεδρίας τοῦ Ἐλάσσονος Συμβουλίου Κερκύρας, ἥτις εἶχε

1 Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὡς πρὸς τὸν Σπυρίδωνα Γαλλιβλον ὅτι τῇ 22 Ἰουλίου 1799 διωρίσθη Ἀρχειοφύλαξ τῶν Ποινικῶν καὶ Ἀστυκῶν Πράξεων τοῦ πρώην Δικαστηρίου τοῦ Γεν. Προβλεπτοῦ (Foro ex Preffetizio). Τῇ 7 Σεπτ. διετάττετο νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διάσωσιν καὶ παραλαβὴν τούτων ἐκ τῶν μερῶν ὅπου ἦσαν. (Δεμάτιον. Ἀριθ. 119. No. 4 Depituz· e Presid. di Corfù Βιβλ ἀριθ. 20. Mandati del 1799 al 1801 φυλλ. 1.) Τῇ δὲ 14 Αὐγούστου 1800 ἡ αὐτὴ Ἀρχή, ὡς Ἀρχειοφύλακα ὑπ' αὐτῆς ἐκλελεγμένον παρήγγειλεν αὐτὸν νὰ ἐκκενώσῃ τὰ εἰς ἄλλας δημοσίας ἀνάγκας προωρισμένα δωμάτια, ὅπου ὑπῆρχον τὰ εἰς αὐτὸν ἐμπεπιστευμένα βιβλία καὶ μεταφέρῃ αὐτὰ εἰς ἓν δωμάτιον ἐν τῇ ὀροφῇ τοῦ πρώην Παλατίου τοῦ Βαΐλου τὸ ἤδη ἐπὶ τούτῳ παρασκευασθέν. (Αὐτόθι φυλλ. 29) Ἄδηλον ἂν προέκειτο περὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθέντων ἐγγράφων τοῦ πρώην Ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως ἢ μόνον περὶ τῶν ἄλλων.

2 Δεμάτιον ἀριθ. 117. ἀριθ. 2 Terzo ὡς ἄνω. Ἀναφορὰ τοῦ Γ. Ι. Β. Καλογερᾶ.

3 Αὐτόθι φυλλ. 17.

τὴν ἕδραν της ἐν τῷ πρώην Λατινικῷ Ἀρχιεπισκοπείῳ τῷ ἐπὶ Δημοκρατικῶν Γάλλων μετατραπέντι εἰς οἴκημα τῆς Κοινότητος τῷ τότε ἐπὶ Ἑπτανήσου Πολιτείας δημοσίῳ παλατίῳ λεγομένῳ, ἦτο ἑπόμενον νὰ τηρῶνται καὶ ταῦτα παρὰ τῇ αὐτῇ Ἐπιτροπείᾳ καὶ Προεδρείᾳ ἐν τῷ οἰκήματι ἐκείνῳ, ὡς ὑπαγόμενα εἰς τὴν ἐγχώριον Διοίκησιν, οἱαδήποτε ἂν ὑπῆρχεν ἡ ἐπωνυμία καὶ ἡ διοργάνωσις αὐτῆς, εἴτε ἐπὶ Ἑπτανήσου Πολιτείας, εἴτε ἐπὶ τῆς ταύτην μετ' ὀλίγα ἔτη διαδεξαμένης δεσποτίας τῶν Αὐτοκρατορικῶν Γάλλων. Σημειωτέον δὲ ὡς πρὸς τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας, ὅτι ἕτερος ὁρισμὸς τῶν Ἐπιτρόπων καὶ Προέδρων τοῦ Ἐλάσσονος Συμβουλίου ὑπὸ χρονίαν 15 Ἰουλίου 1799 ἀφορῶν καὶ οὗτος εἰς τὴν διάσωσιν τῶν ἐν τῷ Παλατίῳ τῆς Κυβερνήσεως εὑρεθέντων, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ἐγγράφων, δέχεται τὴν πρότασιν ἑτέρου Ἰωάννου Καλογερᾶ Καγκελλαρίου τοῦ Κακουργιοδικείου προσενεχθέντος ἄνευ ἀξιώσεως ἀμοιβῆς νὰ ἐξετάσῃ ἐπιμελῶς τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα, διαλογήσῃ καὶ κατατάξῃ αὐτὰ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς εὑρέσεως πάσης πράξεως ἀναγκαίας εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις, ὅπως ἐν τάξει αὐτὰ κατατεθῶσιν ἐν τῇ Καγκελλαρίᾳ τῆς Ἐπιτροπείας καὶ Προεδρίας χάριν τῶν ἐνδιαφερομένων.[1] Καὶ ἐντεῦθεν αὐξάνει ἡ πιθανότης ὅτι καὶ τὰ εἰς τὸν Γεώργιον Ἰωάννην Βαπτιστὴν Καλογερᾶν ἐμπιστευθέντα βιβλία καὶ ἔγγραφα τῆς πόλεως ἐναπετέθησαν ἐν τῷ αὐτῷ οἰκήματι τῆς τότε προϊσταμένης Ἐγχωρίου Ἀρχῆς τῆς Κερκύρας. Ἐκεῖ δὲ ἔπρεπε νὰ μένωσιν, ἐκτὸς ἂν οὗτος, ὅστις ἐγένετο βραδύτερον καὶ φύλαξ τῶν βιβλίων τῶν τεθνεώτων συμβολαιογράφων, μὴ ἐτήρησε μετὰ τούτων καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθέντα παλαιὰ βιβλία καὶ ἔγγραφα τῆς πόλεως ἴσως καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ αὐτὰ περισώσας.

Θέλομεν προσθέσῃ ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τὰς συμβάσας ἐμφυλίους ταραχὰς ἐπὶ Ἑπτανήσου Πολιτείας, ἕνεκα τοῦ Ἀριστοκρατικοῦ αὐτῆς Συντάγματος, καθ' ἃς ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον συνεκροτήθη ἡ Γενικὴ Ἐπιτροπεία τῆς Πόλεως τῶν προαστίων καὶ τῶν κωμῶν τῆς Κερκύρας, ἥτις ἀπὸ τῆς 16 Νοεμβρίου 1801 κατέλαβεν ἐπὶ ὀλίγους μῆνας τὴν θέσιν τῶν προηγουμένων Ἐγχωρίων Ἀρχῶν, μεχρι μηνὸς Μαρτίου 1802, αὐτὸς ὁ Γεώργιος Ἰωάννης Βαπτιστὴς Καλογερᾶς, δι' ἀναφορᾶς προσαχθείσης τῇ 24 Ἰανουαρίου 1802 πρὸς τὴν Προεδρίαν τῆς αὐτῆς Γενικῆς Ἐπιτροπείας, ὡς διαταχθεὶς νὰ ἐγχειρίσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀργυρᾶν λαμπάδα καὶ τὸ μελανοδοχεῖον, ἅτινα ὑπετίθετο ὅτι εἶχεν εἰσέτι εἰς χεῖράς του, ὡς ὑπάρξας ἐπὶ Βενετοκρατίας Καγκελλάριος τῆς πόλεως, ἀπολογούμενος ὅτι εἶχεν ἤδη παραδώσῃ ταῦτα εἰς τὴν ἐν ἔτει 1797 καθεστηκυῖαν ἐπὶ Γάλλων Ἀρχὴν ἔλεγεν: «Ἡ τιμιότης σας ἠξεύρετε μὲ ποίαν θερμότητα ἐνήργησα τὰς προσταγάς σας ἵνα ἐγχειρίσω εὐθὺς ὅ,τι εἶχα εἰς χεῖράς μου ταύτην τὴν ὑστέραν φοράν.»[2] Διὰ τῶν ἐκ-

1 Αὐτόθι φύλλ. 18.

2 Δεμάτιον ἀριθ. 127. Atteggio dell' Onoranda Generale Deputazione di Corfù—No 1k

φράσεων αὐτῶν, αἰνίττεται οὗτος γενομένην τινὰ παράδοσιν ἐγγράφων ἢ μᾶλλον πραγμάτων εἰς χεῖρας του εὑρεθέντων ὡς πρώην Καγκελλαρίου τῆς πόλεως; Ὅπως δήποτε, ἡ γενομένη αὕτη πρόσκλησις εἰς τὸν Καλογερᾶν, ἔχει μίαν σχέσιν πρὸς τὸ Παλαιὸν Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως, καθ' ὃ μαρτυροῦσα ὅτι οὗτος εἰσέτι καὶ τότε ἐθεωρεῖτο ὡς ἔχων εἰς χεῖρας του πράγματα ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐπὶ Βενετῶν Καγκελλαρίαν τῆς πόλεως, ὅπερ ἐνισχύει ἔτι μᾶλλον τὴν ἡμετέραν γνώμην ὅτι αὐτὸς ἦτο πράγματι ὁ κάτοχος τοῦ παλαιοῦ Ἀρχειοφυλακείου.

Δ'.

Διάδοχοι τῆς ἐν Ἑπτανήσῳ Ῥωσικῆς κατοχῆς ἐπῆλθον ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἐν Τιλσὶτ εἰρήνην, οἱ αὐτοκρατορικοὶ Γάλλοι ὧν τὰ πρῶτα τάγματα ἀφικνοῦντο εἰς Κέρκυραν τῇ 7 Αὐγούστου 1807 καὶ τῇ 13 ὁ Ἀρχιστράτηγος αὐτῶν. Εὐθὺς δὲ τῇ 14)26 Αὐγούστου ἡ Ἑπτανησιακὴ Γερουσία ἐφανέρονε πρὸς τοὺς κατοίκους τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν καὶ δι' ἑτέρας αὐτῆς προκηρύξεως τῇ 23 Αὐγούστου) 4 Σεπτεμβρίου ἀνήγγελλε τὴν ὑπὸ τοῦ Γάλλου Ἀρχιστρατήγου καὶ Γενικοῦ Κυβερνήτου Κερκύρας καὶ ἐξαρτωμένων χωρῶν Καίσαρος Βερθιὲ, ἐπιδοθεῖσαν αὐτῇ ἐν ὀνόματι τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων καὶ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας Ναπολέοντος Α'. ὑπὸ χρονίαν ά. Σεπτεμβρίου 1807 Ε. Ν. Προσωρινὴν Διοργάνωσιν καθ' ἣν ἡ Ἑπτάνησος Πολιτεία περιελαμβάνετο εἰς τὰς ὑπὸ τὴν Γαλλικὴν Αὐτοκρατορίαν ὑπαγομένας Κυβερνήσεις. [1]

[2] Περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας σημαντικὸν μέρος τῶν ἐγγράφων τοῦ Παλαιοῦ Ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως, ἤτοι οἱ Τόμοι τῶν διαφόρων ἀντικειμένων, τὸ λεγόμενον Βιβλίον τοῦ Χρυσοβούλλου καὶ αἱ πρεσβεῖαι εὑρέθησαν ἐν τῷ Δημοσίῳ Παλατίῳ ὁπωσοῦν συγκεχυμένα καὶ ἐπεφορτίσθη τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1807, ὑπὸ τοῦ τότε ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ Γενικῆς Ἀστυνομίας Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας νὰ συνάξῃ καὶ διασώσῃ αὐτὰ, αὐτὸς ὁ πρώην Καγκελλάριος Γεώργιος Ἰωάννης Βαπτιστὴς Καλογερᾶς ὅπερ αὐτὸς οὗτος μαρτυρεῖ. Καὶ ἐντεῦθεν δὲν φαίνεται οὗτος κατὰ τὴν τεταραγμένην ἐκείνην περίοδον τῶν Κυβερνητικῶν τῆς Ἑπτανήσου μεταβολῶν ὅλως παύσας τοῦ νὰ ἐπιμε-

Terzo. Filzo No 7. Memorie da 4 Nov. 1801[12 Feb. 1802' φυλλ. 199. Ἡ ἐν τῇ Δέσμῃ ταύτῃ εὑρισκομένη ἀναφορὰ τοῦ Γ. Ι. Β. Καλογερᾶ, περὶ ἧς ὁ λόγος, φέρει χρονίαν 1801. 22 Ἰανουαρίου. Ἀλλ' ἡ σημείωσις τοῦ ἔτους εἶναι προδήλως γραφικὸν λάθος, διότι ἡ Ἀρχὴ πρὸς ἣν ἀποτείνεται δὲν ὑπῆρχεν ἱδρυμένη εἰμὴ ἀπὸ Νοεμβρίου 1801. Διὸ πραγματικὴν χρονίαν παραδεχόμεθα τὴν 22 Ἰανουαρίου 1802.

1 Le Tre Costituzioni (1800, 1803, 1817) delle Sette Isole Ionie ed i relativi documenti. Corfù Tipografia Mercurio 1849· σελ. 121, μέχρις 125.

2 Χρονικὸν Ν. Ἀρλιώτου ἐκδοθὲν ὑπὸ Ν. Β. Μάνεση. Σελ. 105: Ἡ ὑπὸ τῶν ἀναχωρούντων Ῥώσων εἰς τοὺς Γάλλους παράδοσις τῆς Κερκύρας ἐτελειοῦτο τὴν 16 Σεπτ. 1807.

λῆται καὶ ἐπιτηρῇ τὰ ἔκπαλαι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του ὑπαγόμενα ἔγγραφα τῆς πρώην Καγκελλαρίας τῆς πόλεως, τουτέστι τοῦ Ἀρχειοφυλακείου αὐτῆς. Καὶ ἡ περίστασις τῆς ἐν τῷ Δημοσίῳ Παλατίῳ ἐν ἔτει 1807 εὑρέσεως τῶν βιβλίων τῆς πόλεως συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ἐκεῖ ἐτηροῦντο ταῦτα καὶ προηγουμένως παρὰ τῇ ἐπὶ Ἑπτανήσου Πολιτείας προϊσταμένῃ Ἀρχῇ τῆς ἐγχωρίου διοικήσεως Κερκύρας.

Ἀλλ' ὀλίγον διετέλεσεν ἐν τῷ οἰκήματι ἐκείνῳ ὁ ἅμα τῇ ἐλεύσει τῶν Αὐτοκρατορικῶν Γάλλων διορισθεὶς Διαχειριστὴς Κερκύρας (Amministratore di Corfù) τουτέστι προϊστάμενος τῆς ἐγχωρίου Διοικήσεως Στυλιανὸς Βλασόπουλος, ὁ καὶ βραδύτερον μετὰ τὴν ἔλευσιν τῶν Ἄγγλων ἐξακολουθήσας τοιοῦτος. Ἀναφέρει οὗτος πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας τῇ 26 Ἰανουαρίου 1808, ὅτι τὸ γραφεῖόν του μετετέθη ἐκ τοῦ Δημοσίου Παλατίου, εἰς τὴν οἰκίαν τῶν ἀδελφῶν Πολίτη.[1] Ἰδίως δὲ περὶ τοῦ παρὰ τῇ Διαχειρίσει αὐτοῦ Ἀρχειοφυλακείου ποιούμενος λόγον τῇ 7 Μαρτίου αὐτοῦ ἔτους, γράφει πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Γερουσίας τῆς Ἑπτανήσου ὅτι ατοιαύτη εἶναι ἡ ἀταξία τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, ὥστε πρὸς εὕρεσιν οἱουδήποτε ἐγγράφου δέον νὰ ἐξετασθῶσι πᾶσαι αἱ πράξεις τῶν παρελθουσῶν Κυβερνήσεων.[2]

Ταῦτα ἐξηγοῦσι πιθανῶς διὰ τί ἐν ἔτει 1807 τὰ ἔγγραφα τοῦ Παλαιοῦ Ἀρχειοφυλακείου τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ Δημοσίῳ Παλατίῳ ὁπωσοῦν συγκεχυμένα, ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὸν μνησθέντα ἀρχαῖον Καγκελλάριον τῆς πόλεως, ὅστις, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω ἀποδεδειγμένως εὑρίσκεται κάτοχος αὐτῶν ἀπὸ μηνὸς Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1807, μέχρι τῆς μεθ' ἱκανὰ ἔτη ἐναποθέσεως αὐτῶν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τὴν Βρεταννικὴν Προστασίαν Ἰονίου Κράτους ἀνακαινισθὲν Τοπικὸν Ἀρχειοφυλακεῖον Κερκύρας.

Β'.

Πρὸς διευκρίνισιν τοῦ ἡμετέρου θέματος διὰ βραχείας παρεκβάσεως θέλομεν σημειώσῃ ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ ὅτι ἐπὶ Ἑπτανήσου Πολιτείας ὑπῆρχεν ἤδη ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἓν Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Γενικῆς Κυβερνήσεως, ὡς καὶ προηγουμένως ἐπὶ Βενετοκρατίας τὸ τῆς ὑπερτάτης ἐν ταῖς νήσοις Βενετικῆς Ἀρχῆς τὸ ἐν τῷ Παλαιῷ φρουρίῳ Ἀρχειοφυλακεῖον τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ τῆς θαλάσσης εἴτε τῶν τῆς Ἀνατολῆς νήσων λεγομένου. Ἄδηλά εἰσι τὰ κατὰ τὴν εἰκοσάμηνον κυριαρχίαν τῶν Δημοκρατικῶν Γάλλων, ὧν ἡ ἐπὶ τῶν ἑπτὰ Νήσων ὑπερτάτη Ἀρχὴ ἦτο κυρίως στρατιωτική. Ἐπὶ Ἑπτανήσου Πολι-

1 Δεμάτιον ἀριθ. 30 Amministratore Sr. D. Vlassopulo. Reggistro 1mo Dispacci ai tre Sig. Secretarii Σελ. 97.

2 Αὐτόθι. Regg'stro II Dispacci a S. E. il Presidente del Senato delle Sette Isole Σελ. 20.

τείας βλέπομεν τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Γερουσίας μνημονευόμενον ἐν ἐπισήμῳ τινὶ ἐγγράφῳ ὑπὸ χρονίαν 11 Ὀκτωβρίου 1804 τοῦ τότε Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας Ἰω. Καποδιστρίου, τοῦ μετὰ ταῦτα ἀοιδίμου καὶ πολυκλαύστου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος. Εἰς ἐκεῖνο δὲ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Γερουσίας εἴτε τῆς Γενικῆς Κυβερνήσεως, δίδει ἐπισημοτέραν καθιέρωσιν καὶ διοργάνωσιν, ὁ κατὰ τὴν 3 Ἰανουαρίου 1807 ψηφισθεὶς ὑπὸ τοῦ τότε Νομοθετικοῦ Σώματος Ὀργανικὸς νόμος περὶ τῆς Ἡγεμονικῆς Ἀρχῆς τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας.

Διαλαμβάνει ὁ Νόμος ἐκεῖνος ἐν ἄρθρῳ ιβ'. ὅτι ὑπάρχει Γενικὸς Ἀρχειοφύλαξ, ἐκλεγόμενος παρὰ τῆς Ἡγεμονικῆς Ἀρχῆς, ὅστις φυλάττει ἅπαντα τὰ δημόσια ἔγγραφα τὰ ὑπὸ τῶν Ὑπουργῶν εἰς αὐτὸν παραδιδόμενα καὶ παραλαμβάνει ἐπίσης καὶ φυλάττει τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῶν προηγουμένων Διοικήσεων τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἀρχῆς. Ὁρίζει δὲ ὁ νόμος αὐτὸς (ἐν ἄρθρῳ ιγ'.) ὅτι ἰδιαίτερον Ἀρχειοφυλακεῖον φυλάττει τὰ ἔγγραφα τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Πολιτείας, τὴν ἀναγνώρισιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ξένων Δυνάμεων, τὰς διαπραγματεύσεις, τὰς συνθήκας, τὴν ἐξωτερικὴν ἀλληλογραφίαν, ἣν ἡ Ἡγεμονικὴ Ἀρχὴ κρίνει ἀξίαν ἐπιζηλοτέρας περιφρουρήσεως, ὡσαύτως τὰ πρωτότυπα τῶν νόμων καὶ ἅπαντα τὰ ἔγγραφα ἐφ' ὧν οὗτοι στηρίζονται. Κλείεται δὲ διὰ τριῶν κλειδῶν, ὧν μίαν ἔχει ὁ Ἡγεμών, μίαν ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς καὶ μίαν ὁ Γενικὸς Ἀρχειοφύλαξ. [1]

Τούτου δὲ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου τῆς Γενικῆς Κυβερνήσεως τὴν ὕπαρξιν ἀνεγνώρισε καὶ τὸ Σύνταγμα τοῦ Ἡνωμένου Ἰονίου Κράτους ἐν ἔτει 1817, ποιούμενον ῥητῶς λόγον τοῦ Ἀρχειοφύλακος τῆς Γενικῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἡνωμένου Ἰονίου Κράτους. [2] Ἀλλὰ τὸ ἵδρυμα τοῦτο, τὸ γνωστὸν καὶ σήμερον ὡς Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Ἰονίου Γερουσίας, ἀνῆκον εἰς τὴν Γενικὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ἡνωμένου Ἰονίου Κράτους, οὐδὲν ἔχει κοινὸν οὔτε μετὰ τοῦ παλαιοῦ Ἀρχειοφυλακείου τῆς Πόλεως Κερκύρας, οὔτε μετὰ τοῦ νῦν Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου.

ΣΤ'.

Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἡνωμένου Κράτους τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τὴν Βρεταννικὴν Προστασίαν, τὸ Σύνταγμα τοῦ ἔτους 1817 ἀναγνωρίζει τὴν προγενεστέραν ὕπαρξιν τοῦ ἐγχωρίου Ἀρχειοφυλακείου Κερκύρας, ὁρίζον εἰς τὰς περὶ τῶν Τοπικῶν Διοικήσεων διατάξεις, ὅτι ὁ τῆς Τοπικῆς διοικήσεως προϊστάμενος Ἔπαρχος ἑκάστης νήσου θέλει ἔχει ὑπ' αὐτὸν τὸν Ἀρχειοφύλακα ὑπ' αὐτοῦ διοριζόμενον, τῇ ἐγκρίσει τῆς Γερουσίας καὶ ὄντα τῆς νήσου ἰθαγενῆ. [3] Συμφώνως δὲ πρὸς τὰς διατάξεις ταύτας διορίζεται ὁ πρῶτος

1 Le Tre Costituzioni delle Isole Jonie. Σελ. 144, 116 καὶ 117.

2 Κεφ. Γ'. Τμῆμ. γ'. ἄρθ. 23.

3 Σύνταγμα τοῦ ἔτους 1817. Κεφ. Α'. Τμῆμ. Β'. ἄρθ. 4. Τμῆμ. Γ'. ἄρθ. 15.

Ἀρχειοφύλαξ καὶ ἀναφαίνεται τὸ νῦν Τοπικὸν Ἀρχειοφυλακεῖον ἐν ἔτει 1818, τὸ ὁποῖον ἐγκατεστάθη τότε παρὰ τῷ Ἐπαρχείῳ Κερκύρας, ἐν τῇ κατὰ τὴν ἀγορὰν τῆς πόλεως οἰκίᾳ τῶν Κομήτων Φλαμπουριάρη, πρώην οἰκίᾳ Κομπίτση, ἐν ᾗ συνάγονται τὰ ἔγγραφα τῶν πρώην διαφόρων ἐπὶ Γάλλων καὶ Ῥώσων διοικήσεων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1799, ἅτινα ὑπῆρχον παρὰ τῇ Γραμματείᾳ τοῦ πρώην Διαχειριστοῦ Κερκύρας Στυλιανοῦ Βλασοπούλου. [1] Τότε δὲ ὁ μνησθεὶς Γεώργιος Ἰωάννης Βαπτιστὴς Καλογερᾶς ἐν ἔτει 1819 χρηματίσας τέως ὑποφύλαξ (vice custode) τῶν βιβλίων τῶν τεθνεώτων Συμβολαιογράφων, ὧν προηγουμένως εἶχεν ὑπάρξῃ καὶ φύλαξ, παρίσταται ἀρχόμενος τῆς παραδόσεως τῶν παρ' αὐτῷ Συμβολαιογραφικῶν Πράξεων πρὸς τὸν τότε τοπικὸν Ἀρχειοφύλακα Σπυρίδωνα Βαρλάμ. [2] Ἐν ἔτει δὲ 1822 τῇ 5 Αὐγούστου ὡς πρώην Καγκελλάριος τῆς πόλεως ἐκτελεῖ τὴν πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀρχειοφύλακα παράδοσιν τῶν Τόμων οἵτινες ὑπῆρχον ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ τῆς πόλεως διὰ τακτικοῦ καταλόγου, μεθ' ὧν παραδίδει καὶ τὸ ἐκ μεμβράνης βιβλίον τὸ ἐπικαλούμενον χρυσόβουλλον, ἅτινα πάντα ἐσώζοντο παρ' αὐτῷ. [3] Ἐν ἔτει δὲ 1825 κατόπιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ ὑπὸ χρονίαν 25 Ἰουλίου Κυβερνητικῆς πράξεως, δημοσιευσείσης τῇ 5 Αὐγούστου, ἥτις διέταττε τὴν εἰς τὸ Ἐπαρχεῖον προσαγωγὴν τῶν παρὰ ἰδιώταις ὑπαρχόντων δημοσίων ἐγγράφων ἵνα κατατεθῶσιν ἐν τῷ Τοπικῷ Ἀρχειοφυλακείῳ, ὁ αὐτὸς Γεώργιος Ἰωάννης Βαπτιστὴς Καλογερᾶς δι' ἀναφορᾶς προσαχθείσης τῇ 20 Σεπτεμβρίου πρὸς τὸν Ἔπαρχον Κερκύρας παρουσίαζεν ἕτερα ἔγγραφα, ἅτινα ἤθελε νὰ παραδώσῃ. Καθ' ἃ δὲ ἐξέθετεν ἐν τῇ ἀναφορᾷ καὶ ἀκριβῶς διελαμβάνοντο ἐν τῇ κεφαλίδι τοῦ προσαγομένου καταλόγου ὅστις ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1825, τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα ἀνῆκον εἰς τὸ πρώην Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως καὶ συνεπείᾳ τῆς ἀπὸ 12 Σεπτεμβρίου 1807 διαταγῆς τοῦ τότε ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ ἐπὶ τῆς Γενικῆς Ἀστυνομίας Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας [4], εἶχε διασώσει αὐτὰ ἐκ τῆς αἰθούσης τοῦ Δημοσίου Παλατίου ὅπου ἦσαν διεσκορπισμένα μετὰ πολλῶν ἄλλων ἅτινα ἤδη παρέδωκεν, εἰς τὸν τότε Ἀρχειοφύλακα νῦν δὲ Γραμματέα τοῦ Ἐπαρχείου Σπυρίδωνα Βαρλάμ» Ἦσαν δὲ ταῦτα τὰ βιβλία τῶν Πρεσβειῶν καὶ ἄλλα τινα. Καὶ τὸ σπουδαῖον τοῦτο μέρος τοῦ πρώην

1 Δεμάτιον Ἀριθ. 2289. Atteggio Sig. Spiridione Varlamo era Archivista Locale e addetto alla Revisione de' Notaj. Reggistro Lettere, 26 Febb. 1818.

2 Αὐτόθι. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἔπαρχον 7 Μαΐου 1819.

3 Δεμάτιον. ἀριθ. 97 Inventarii di Documenti consegnati in Archivio delle differenti Autorità in diverse epothe.

4 Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 28 ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου 1825 Πρακτικῷ τοῦ Ἐπάρχου ἡ χρονία τῆς διαταγῆς ταύτης φέρεται 12 Νοεμβρίου 1807. Θεωροῦμεν ὅμως ἀκριβῆ τὴν χρονίαν 12 Σεπτεμβρίου 1807, ἣν μνημονεύει ὁ Κατάλογος, ὡς ἐπίσης τὸ ἀπὸ 5 Δεκεμβρίου 1825 ἔγγραφον τοῦ Ἐπάρχου ὑπ' ἀριθ. 273, διαβιβάζοντος πρὸς τὴν Γερουσίαν τὸν ῥηθέντα Κατάλογον.

Ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως, παραδοθὲν τακτικῶς τῇ ά. Νοεμβρίου 1825 ὑπὸ τοῦ πρώην Καγκελλαρίου αὐτῆς εἰς τὸν τότε Γραμματέα τοῦ Ἐπαρχείου Σπυρίδωνα Βαρλάμ, συνεπείᾳ τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀποφάσεων τῆς Γερουσίας τῇ 8)20 Ἀπριλίου 1826, παρεδόθη παρὰ τοῦ ῥηθέντος Γραμματέως εἰς τὸν Ἀρχειοφύλακα Ἰωάννην Κασιμάτην, ὅστις παρὰ πόδα τῆς γενομένης αὐτῷ παραδόσεως διαδηλοῖ ὅτι πρόκειται νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν λοιπῶν, τῶν ἤδη ἐν τῷ Δημοσίῳ Ἀρχειοφυλακείῳ εὑρισκομένων, ἅτινα ἀνῆκον εἰς τὸ πρώην Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως, οὗτινος ἐπίσης ὁ ῥηθεὶς Καλογερᾶς εἶχε πραγματοποιήσῃ τὴν παράδοσιν. [1]

Ἐντεῦθεν ὅπως δήποτε προκύπτει θετικῶς ὅτι μέχρι τῆς εἰς τὸ Ἐπαρχεῖον παραδόσεως καὶ ἐν τῷ νῦν Ἀρχειοφυλακείῳ καταθέσεως ἁπάντων τῶν μνησθέντων ἐγγράφων τοῦ πρώην Ἀρχειοφυλακείου τῆς πόλεως, πρῶτον μὲν τῶν τόμων τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πόλεως Κερκύρας καὶ τοῦ λεγομένου βιβλίου τοῦ Χρυσοβούλλου, ἔπειτα δὲ τῶν τομιδίων τῶν Πρεσβειῶν καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς συγκαταλογιζομένων, εἰς τὴν διάσωσιν καὶ διατήρησιν αὐτῶν οὐσιωδῶς συνέτεινεν ὁ τελευταῖος Καγκελλάριος τῆς πόλεως Γεώργιος Ἰωάννης Βαπτιστὴς Καλογερᾶς. Προκύπτει δ' ἐπίσης ἐντεῦθεν τὸ κυριώτατον ὅτι, ἀπὸ τοῦδε τὸ ἐπὶ Βενετοκρατίας Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως συνταυτίζεται πληρέστατα μετὰ τοῦ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ, κατὰ φυσικὴν διαδοχὴν πηγάσαντος τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου Κερκύρας.

Ζ'.

Τὴν κατάστασιν τοῦ ἐν ἔτει 1818 Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου ὅπερ ὡς εἴπομεν, ἐγκατεστάθη παρὰ τῷ Ἐπαρχείῳ, ἐν τῇ οἰκίᾳ Φλαμπουριάρη κειμένῃ κατὰ τὴν ἀγορὰν τῆς πόλεως, καὶ τῶν συνηγμένων ἤδη ἐν αὐτῷ ἐγγράφων ἐκ τῶν διαφόρων προϋπαρχόντων τμημάτων Ἀρχειοφυλακείων ἰδοὺ πῶς ἐξεικονίζει, τῇ 26 Φεβρουαρίου 1818, γράφων πρὸς τὸν Ἔπαρχον Κερκύρας, ὁ πρῶτος λαβὼν τὸ ὑπούργημα Τοπικοῦ Ἀρχειοφύλακος Σπυρίδων Βαρλάμ.

«Ἁπασῶν, λέγει, τῶν πραξολογιῶν ἡ κατάστασις δὲν εἶναι οἵα ἔπρεπε, πλεῖστα δεμάτια χαρτίων ἀπαιτεῖται ἐπειγόντως νὰ τακτοποιηθῶσιν εἰς δε-

1 Δεμάτιον ἀριθ. 97. Inventarii di Documenti consegnati in Archivio κ.τ.λ. Κατάλογος 20 Αὐγούστου 1825.

Δεμάτιον ἀριθ. 255. Reggenza Pres. Cav. Stamo Calichiopulo. Reggistro 3 Processi Verbali. Πρακτικὸν ἀριθ. 28 τῆς 29 Σεπτ. 1825. Πρακτ. ἀριθ. 63 τῆς 5 Δεκεμβρίου 1825 καὶ ἀριθ. 352 τῆς 30 Μαρτίου 1826.

Δεμάτιον ἀριθ. 256 Reggenza ὡς ἄνω Reggistri Lettere ed Uffizi al Senato· ἀριθ. 273 ἔγγραφον 5 Δεκ 1825.

Δεμάτιον ἀριθ. 258. Reggenza ὡς ἄνω. Lettere ed Uffizi della Reggenza ad autorità diverse. Ἀριθ. 48 ἐπιστολὴ 5 Αὐγούστου 1825 πρὸς τοὺς τότε Ἀστυνόμους.

σμίδας· τὸ οἴκημα δὲ ὅπου ὑπάρχουσιν εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνον ἕνεκα τῶν ὑπ' αὐτὸ ὑπαρχόντων μαγειρείων ἐν ὑπαίθρῳ (focolai) καὶ τοῦ ἀπὸ τούτων ἀναπεμπομένου καπνοῦ, διὰ τὴν παλαιότητα τοῦ κτιρίου καὶ διὰ τὴν ὀλίγην στερεότητα τῶν θυρῶν καὶ τῶν κλείθρων. Εἰς ταῦτα δὲ πάντα προσθετέον τὴν ἔλλειψιν ἑρμαρίων πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ἐγγράφων». Ὑποβάλλει ἐν τέλει τὴν ἀνάγκην ἀλλαγῆς οἰκήματος καὶ ἀποκτήσεις ἑρμαρίων, τραπεζῶν καὶ μελανοδοχείων, προκειμένου περὶ Ἀρχειοφυλακείου ὄντος ἐν τῇ συστάσει αὐτοῦ, *ἔνθα μέλλουσι νὰ συναχθῶσιν ὁμοῦ ἅπαντα τὰ διάφορα τμήματα Ἀρχειοφυλακείων τῆς πόλεως τῶν ὁποίων γνωστὴ ὑπάρχει εἴς τε τὴν Γερουσίαν καὶ τὸν Ἔπαρχον, ἡ κατάστασις καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐτηροῦντο τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα ἐξ ὧν κρέμαται ἡ τύχη πολλῶν οἰκογενειῶν.* [1]

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1818 μέχρι τοῦ ἔτους 1833 μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ ἀσχολία τοῦ τε μνησθέντος Ἀρχειοφύλακος, καὶ τοῦ ἐν ἔτει 1823 κατὰ μῆνα Μάρτιον διαδεχθέντος αὐτὸν ἐπιμελοῦς καὶ φιλοπόνου Ἰωάννου Κασιμάτη. [2] Διὰ τὴν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πληθὺν τῶν εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον συγκομιζομένων παντοίων βιβλίων καὶ ἐγγράφων τῶν προηγουμένων ἐγχωρίων πολιτικῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν δικαστηρίων, καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἐν αὐτῷ συνενώσεως τῶν βιβλίων καὶ ἐγγράφων τῶν τεθνεώτων Συμβολαιογράφων, ἅτινα ἐπὶ Βενετοκρατίας ἀπετέλουν, ὡς ἀλλαχοῦ ἐρρέθη, ἰδιαίτερον Ἀρχειοφυλακεῖον τὴν λεγομένην φυλακὴν (Custodia) τῶν βιβλίων τῶν τεθνεώτων Συμβολαιογράφων. Ὁ Ἀρχειοφύλαξ Κασιμάτης εἶχε παραλάβει παρὰ τοῦ προκατόχου του ἐν ἔτει 1823 μηνὶ Μαρτίῳ 17303 βιβλία ἀπαρτίζοντα τὰς πραξολογίας 579 Συμβολαιογράφων. Μετὰ ταῦτα δὲ συνεπείᾳ τῆς 35ης πράξεως τῆς Δευτέρας Περιόδου τοῦ Ἰονίου Κοινοβουλίου (14 Μαρτίου 1825) κανονιζούσης τὰ κατὰ τοὺς Συμβολαιογράφους, καθ' ἣν αἱ Πραξολογίαι πάντων τῶν τεθνεώτων Συμβολαιογράφων δὲν ἠδύναντο νὰ μένωσι πλέον παρ' ἰδιώταις, ἀλλὰ νὰ κατατεθῶσιν εἰς ἴδιον Ἀρχειοφυλακεῖον παρὰ τῷ Τοπικῷ Ἀρχειοφυλακείῳ ἑκάστης νήσου, παρέλαβεν οὗτος ἑτέρας 42 πραξολογίας, ἤτοι ἕτερα βιβλία 1370, ὡς ἅπαντα ταῦτα ἀναφέρει πρὸς τὸν Ἔπαρχον εἰς τὸ λεπτομερὲς ὑπόμνημά του ὑπὸ χρονίαν 2 Νοεμβρίου 1826. [3] Ἐν τῷ ὑπομνήματι ἐκείνῳ μνημονεύεται ἅπαν τὸ τότε περιεχόμενον ἐν τῷ Τοπικῷ Ἀρχειοφυλακείῳ, εἰς ὃ ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ, ἐγένετο κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἡ παράδοσις τῶν εἰς χεῖρας πλείστων, ὡς εἴπομεν, περισωθέντων παντοίων διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν Ἀρχειοφυλακείων τῆς Βενετικῆς ἐποχῆς, ὡς περ

1 Δεμάτιον ἀριθ. 2291. Atleggio Sig. Spiridione Varlamo era Archivista Locale κ.τ.λ. Reggistro lettere. Ἐπιστολὴ 26 Φεβρ. 1818.

2 Δεμάτιον ἀριθ 2291. Atleggio Sr. Giovanni Cassimati Archivista Locale addetto anche alla Revisione dei Notaj.

3 Δεμάτιον ἀριθ. 2291 Reggistro Lettere.

καὶ τῶν Τόμων τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πόλεως καὶ τῶν Πρεσβειῶν, ὡς εἴρηται. [1]

Πρὶν ἢ προβῶμεν παραιτέρω, ὡς εἰς συμπλήρωσιν τῶν περὶ Ἀρχειοφυλακείου διατάξεων, θέλομεν σημειώσῃ ἐνταῦθα τὰ οὐσιωδέστερα τοῦ μέρους τῆς ἄνω μνησθείσης Κοινοβουλευτικῆς Πράξεως, ἀπὸ 14 Μαΐου 1825, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν τῷ Τοπικῷ Ἀρχειοφυλακείῳ ἐναπόθεσιν τῶν Πραξολογιῶν τῶν τεθνεώτων συμβολαιογράφων, καθ' ὅσον τοῦτο ῥυθμίζει τὸν εἰς τὸ ἡμέτερον Ἀρχειοφυλακεῖον προστεθέντα σπουδαῖον ἐκεῖνον κλάδον. [2]

Τὰ βιβλία καὶ ἔγγραφα τῶν ἀποβιωσάντων Συμβολαιογράφων περιλαμβάνονται εἰς ἓν ἐπὶ τούτῳ Ἀρχειοφυλακεῖον προσηρτημένον εἰς τὸ Τοπικὸν ἑκάστης νήσου, καὶ ἐμπεπιστευμένον εἰς τὸν Τοπικὸν Ἀρχειοφύλακα ὑποχρεούμενον νὰ φυλάττῃ αὐτὰ ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ τάξει τοποθετημένα εἰς τὰς οἰκείας θέσεις κατὰ χρονολογικὴν τάξιν, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀνευρίσκηται εὐκόλως πᾶσα πρᾶξις καὶ πᾶσα εἴδησις τυχὸν ζητουμένη. Ἐπὶ τούτῳ δὲ πρέπει νὰ τηρῶνται δύο γενικοὶ Ἀλφαβητικοὶ Πίνακες, ὁ μὲν περιέχων τὰ ὀνόματα τῶν Συμβολαιογράφων, ὁ δὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἐν ταῖς παρ' ἑκάστῳ Συμβολαιογράφῳ πράξεσι συμβαλλομένων μερῶν. Ἐντὸς τριμηνίας ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ κανονισμοῦ τούτου ὑποχρεοῦνται ἅπαντες οἱ διάδοχοι εἴτε κληρονόμοι τῶν ἀποβιωσάντων Συμβολαιογράφων, ἢ πᾶν ἄλλο πρόσωπον ἢ σωματεῖον κατέχον οἱῳδήποτε δικαιώματι Συμβολαιογραφικὰ βιβλία καὶ ἔγγραφα, νὰ προσαγάγωσιν αὐτὰ εἰς τὸν Ἀρχειοφύλακα ἐπὶ ἀποδείξει, ἐπὶ ποινῇ καταδιώξεως ποινικῆς καὶ κατὰ νόμον τιμωρίας διὰ τὴν ὑπεξαίρεσιν ἢ ἀπόκρυψιν αὐτῶν. Εἰς τὸν Ἀρχειοφύλακα ἀνατίθεται ἡ ἔκδοσις ἀντιγράφων ἐκ τῶν παρ' αὐτῷ Πραξολογιῶν καθ' ὃν τρόπον γίνεται ὑπὸ τῶν Συμβολαιογράφων διὰ τὰς παρ' αὐτοῖς πράξεις.

Τοιαῦται εἶναι αἱ τῆς Κοινοβουλευτικῆς ἐκείνης πράξεως κύριαι διατάξεις, αἱ τὰ περὶ Συμβολαιογραφικῶν βιβλίων ῥυθμίζουσαι, ὧν τὴν ἐκτέλεσιν κατὰ τὰ ἐνόντα πρῶτος ἀνέλαβεν ὁ τότε Ἀρχειοφύλαξ Ἰωάννης Κασιμάτης, ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων ἐπιπόνων ἐργασιῶν, διὰ τὴν ἐν τῷ Τοπικῷ Ἀρχειοφυλακείῳ συνάθροισιν καὶ κατάταξιν παντοίων διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν ἐγγράφων.

Ἐνῷ ὁ Ἀρχειοφύλαξ Ἰωάννης Κασιμάτης πρὸς τὴν 17 Δεκεμβρίου 1832 εἶχε προσβληθῇ ἐξ ἀποπληξίας, ἐξ ἧς μηνὶ Ἰανουαρίου ἐπιόντος ἔτους ἐτελεύτησε καὶ καθ' ὃν χρόνον ἐξετέλει χρέη Ἀρχειοφύλακος ὁ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1818 ἀρχαῖος τοῦ Ἀρχειοφυλακείου βοηθὸς Ἀθανάσιος Ἰατρᾶς, ἐγένετο πολὺ ἀκαίρως ἡ τοῦ καταστήματος μετακόμισις εἰς μίαν πτέρυγα τοῦ διὰ τοὺς Ἁρμοστὰς καὶ τὴν γενικὴν Ἰόνιον Κυβέρνησιν νεοδμήτου Παλατίου τῶν Ἁγίων

1 Δεμάτιον ἀριθ. 97. Μνησθὲν ἀνωτέρω.

2 Πρᾶξις 35η 14 Μαΐου 1825 τῆς Δευτέρας Βουλευτικῆς Περιόδου. Τίτλος ϛ'. ἄρθρα 77, 78, 79, 80, 81, 82 καὶ 83.

Μιχαὴλ καὶ Γεωργίου, τὴν παρὰ τὸν κῆπον, ὅπου βλέπομεν τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον ἤδη ἐγκατεστημένον τῇ 31 Ἰανουαρίου 1833, ὅτε εἶχε διορισθῆ Ἀρχειοφύλαξ ὁ Κόμης Ἀνδρέας Θεοτόκης Ἀνδρουτσέλης, ὃν μετ' ὀλίγον διεδέχθη ὁ Σπυρίδων Παλλαδᾶς, ὅστις μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ προκατόχου παράδοσιν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του ἀπὸ α'. Μαΐου 1833. [1]

(Ἕπεται τὸ τέλος) Ν. Τ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

VII. ΑΝΕΜΟΣΤΡΟΒΙΛΟΣ *

Ἀνεμοστρόβιλος· Ἀνεμογαζοῦδες· ἀνεμικαί. — Κακοποιὰ πνεύματα ἐν ἀνεμοστροβίλῳ. — Διάβολος ἄνεμος. — Νεράιδες ἐν ἀνεμοστροβίλῳ — Νεράιδες χορεύουν. — Προσκύνησις καὶ προσαγορεύσεις κατὰ τὴν δίοδον ἀνεμοστροβίλου. — Προσφοραὶ καὶ μειλίγματα. — Σ:νέπαρμα· ἄνεμος ψυχοπομπός. — Ἅρπυιαι. — Νυμφικὴ πομπὴ ἐναέριος. — Μανικὴ στρατιά.

Ἡ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ταραχή, ἣν προκαλοῦσιν ἀντίπνοα πνεύματα, ἀποκαλεῖται διὰ λέξεων τῆς ἰδιώτιδος, αἵτινες ἀπαντῶσι παρὰ βυζαντιακοῖς συγγραφεῦσιν *ἀνεμοτάραξις* ἢ *ἀνεμοταραχή*, συνηθέστατα δέ, διὰ λέξεως κοινοτάτης, ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀκουομένης, *ἀνεμοζάλη*, ἣ παραβλητέαι αἱ ἀρχαῖαι *ζάλη* ἢ *ζάλος*, τὸ ῥῆμα *ζαλάω* καὶ τὸ ἐπίθετον ζαλόεις. Ἰδιαίτατα δὲ ἡ τῶν ἀνέμων συστροφή, ἡ παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ *στρόβιλος* (καὶ ποιητικῶς *στρόβος* ἢ *στρόμβος*), καλεῖται *ἀνεμοστρόβιλος*, κατὰ παραφθορὰν δὲ *ἀνεμοστρόβιλας*, *ἀνεμοστρόφιλας*, *ἀνεμοστρούβιλος*, *ἀνεμοστρούφιλος*, *ἀνεμορρούφουλας*, *ἀνεμορρούφουλος*, *ἀνεμοστρίφτουλας*.[2] Ὁ Δουκάγγιος ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ παρατίθησιν ἓν μόνον παράδειγμα ἑνὸς τῶν ἀνωτέρω τύπων ἐκ Θεοφυλάκτου τοῦ ἱεροδιακόνου· «φορτοῦνα μεγάλη ἐσηκώθη μὲ »*ἄνεμον* δυνατὸν καὶ *ἀνεμοστρόφιλον* καὶ ἐσύντριψε τὰ μονόξυλά τους.»

Κοινῶς πιστεύεται, ὅτι ὁ ἀνεμοστρόβιλος προέρχεται ἐκ δαιμονικῆς δυνάμεως, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ κακοποιὰ πνεύματα μεταβαίνουσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Ἐν Γορτυνίᾳ, τά τε ἐν τούτῳ πνεύματα, καὶ αὐτὸς ὁ ἀνεμοστρόβι-

* Συνέχεια ἴδε προηγούμενον τεῦχος.

1 Δεμάτιον ἀριθ. 2291. Atteggio Sr. Giovanni Cessimati κ.τ.λ. Reggistro Lettere 2do. Δεμάτιον 2294. Atteggio del Conte Andrea Teotochi Andruzzellie Spiridione Palladà erano Archivisti Locali di Corfù. No 1. Lettere. Ὁ διορισμὸς τοῦ Παλλαδᾶ ἐνεκρίθη παρὰ τῆς Γερουσίας τέλη Μαρτίου 1833.

2 Οἱ τρεῖς τελευταῖοι τύποι ἐν Κεφαλληνίᾳ.

λος ὀνομάζονται *ἀνεμογαζοῦ*, πληθ. *ἀνεμογαζοῦδες*.[1] Ἐν δὲ Μακεδονίᾳ, *ἀνεμικαίς*.[2] Ἐν Κορινθίᾳ, ὅπου τὴν στρογγύλην δίνην ἀνέμου καλοῦσι *σαγανάκια* (πινάκια), νομίζουσιν, ὅτι ἀκούουσιν εὐκρινῶς ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ τὰς φωνὰς καὶ τὴν ταραχήν, ἣν ποιοῦσιν οἱ δαίμονες· συγκαταλέγουσι δὲ καὶ τὸν ἀνεμοστρόβιλον μεταξὺ τῶν συρμῶν (*οἱ συρμοί*[3],) ὡς ἀποκαλεῖται ἡ δίοδος Στοιχειῶν ἢ φαντασμάτων, ἢ τὰ μέρη ὅπου ταῦτα ἐπιφαίνονται, καὶ νομίζουσιν, ὅτι ἡ κατάρα *πιάνει* (εἰσακούεται), καὶ παραχρῆμα πληροῦται, ἐκφωνουμένη καθ' ἣν ὥραν πνέει ἀνεμοστρόβιλος. Κατά τινα κορινθιακὴν παράδοσιν, μήτηρ κατηρᾶτο μίαν φορὰν τὸ παιδίον της· καὶ μία κακὴ γειτόνισσα, ὅτε κατόπιν ἐπέρναγαν μὲ τὸν ἀνεμοστρόβιλον τὰ ἐξωτικά, τῆς ἐφώναξεν ἀμέσως. «Γειτόνισσα, γειτόνισσα, ἂν θέλῃς τώρα, νὰ καταρασθῇς τὸ παιδί σου, ποῦ εἶναι συρμοὶ καὶ θὰ πιάσῃ ἡ κατάρα σου!—Μπά, 'ποῦ νὰ πέσουν τὰ 'μάτια σου καλλίτερα, ὄχι θὰ καταρασθῶ ἐγὼ τὸ παιδί μου!» ἀπεκρίθη ἡ μητέρα· καὶ τὰ 'μάτια τῆς κακῆς γειτόνισσας ἐχύθησαν ἀμέσως ἐκείνην τὴν στιγμήν.[4]

Ἕνεκα τῆς δοξασίας ταύτης, ὅτι ὁ Διάβολος προξενεῖ τοὺς ἀνεμοστροβίλους, ἡ λέξις *ἄνεμος* εἶναι πολλάκις ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ ταὐτόσημος τῇ Διάβολος.[5] Ἐν Κωμηλλῷ Λευκάδος, ὁ Διάβολος καλεῖται *ἀνεμορπὴ* (ῥιπὴ ἀνέμου) καὶ *ἄνεμος*[6] «εἶναι τἀνέμου καὶ τοῦ γυιοῦ του», λέγουσι παροιμιακῶς ἐν Λευκάδι,[7] πρὸς δήλωσιν πονηροτάτου ἀνθρώπου. Ἡ γνωστοτάτη παροιμία «Ἀνεμομαζώματα, ἀνεμοσκορπίσματα» λέγεται καὶ

1 Π. Παπαζαφειροπούλου, Γλωσσάριον ἐν Βύρωνι τ. Β'. σ. 8. Καὶ μεταφορικῶς καλεῖται ἀνεμογαζοῦ, «ἄτακτον καὶ ἀνήσυχον παιδίον, στρεφόμενον συνεχῶς, ὡς ὁ ἄνεμος.» —Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως μοὶ εἶναι ἄγνωστος.

2 Χαρισ. Μεγδάνου, ὁ λύχνος τοῦ Διογένους, ἢ ἠθικοὶ χαρακτῆρες, 1818 σ. 262.

3 Ἡ λέξις, εὕρηται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐπὶ ἀναλόγου σημασίας· «συρμῷ ἀνέμων» (Ἀντίπατρος ὁ Σιδώνιος ἐν Ἀνθολ. Παλ. Ζ', 498, 4)· «νιφετῶν συρμούς.» (Ἀντίπατρος αὐτ. Ζ', 8, 4). «χαλαζήεντα συρμόν». (Λεωνίδας αὐτ. VI, 221, 1), «Πρηστήρων ἐξαισίους συρμούς». ([Πλάτων.] Ἀξίοχ. σ. 370 c.) «Τοῦ δὲ χειμῶνος ἐπίτασιν λαμβάνοντος ἐπεγεννήθη πνευμάτων μέγεθος μετὰ πολλῆς χαλάζης, ὥστε, τοῦ συρμοῦ κατὰ πρόσωπον ὄντος ἀναγκασθῆναι καθίσαι τὴν δύναμιν ἅπασαν.» (Διόδωρ. Σικελ. ΙΔ', 28). Τὸν κατὰ πρόσωπον συρμόν, ὅταν μάλιστα συνοδεύηται ὑπὸ νιφετοῦ ἢ χαλάζης, καλοῦσιν ἐν Θεσσαλίᾳ, Φθιώτιδι, Φωκίδι, Παρνασίδι, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, τὸ φίδι (ὄφιν).

4 Παρὰ τοῦ κ. Ι. Σταματούλη.

5 Πρβλ. τὸ ἀρχαῖον Τυφῶν ἢ Τυφώς· «ἀνέμου συστροφὴ ἢ πυρός.» (Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. 511) ὁ δεινὸς ὀφιόπους δαίμων, ὁ κατὰ τῶν θεῶν πολεμήσας, συνεταυτίσθη μετὰ τοῦ ἀνέμου, πρὸ πάντων τοῦ στροβιλώδους· καὶ ἔφορος τούτου ἐλέγετο. (Σχολ. Ἀριστοφ. Βατρ. 847).

6 Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλ. σύλλογος, τ. Η' σ. 456. Ἐν Κεφαλληνίᾳ λέγουσιν ἀνεμορπὴ καὶ ἀνεμορριπὴ καὶ φράσεις «σῦρε» ἢ «'πήγαινε 'ς τὴν ἀνεμορπή» (χάσου ἀφανίσου)· «ποῦ 'ς τὴν ἀνεμορπὴ ἤσουνε;» Νεοελλ. ἀνάλ. τ. II σ. 161. Πρβλ. καὶ σ. 412).

7 αὐτ. σ. 395. Πρβλ. τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν «Ἀνέμου παιδίον· ἐπὶ τῶν εὐμεταβόλων καὶ κούφων.» (Παροιμ. Βοδλ. 122. 205 σ. 12 20 ed. Gaisford.—Διογεν. Α', 122 (Gaisf.). Διογεν. Α'. 22, Α', 47. ed Leutsch τ. II σ. 8. — Γρηγορ. Κυπρ. (Λουγδ.) Α', 54. — Μακαρ. Β', 22. Ἀποστολ. Γ, 14. — Σουίδας). Ἐσφαλμένως ἐν πολλοῖς τῶν ἀπογράφων καὶ ἔν τισιν ἐκδόσεσι φέρεται «πεδίον» ἀντὶ παιδίου. — Πρβ. Πολυδευκ. Α', 196 «εἴποι ἂν αὐτὸν (ἵππον) Ὅμηρος αὔρας ἢ ἀνέμου παῖδα·» τὸν ταχύποδα δηλαδὴ ἵππον.

«Ἀνεμομαζώματα, διαβολοσκορπίσματα» ἢ «Διαβολομαζώματα κτλ.» Ἡ δὲ κατάρα «Νὰ σὲ πάρῃ ὁ διάβολος» λέγεται ὑπό τινων εὐφημότερον «Νά σε πάρῃ ὁ ἄνεμος!» (μερικοὶ προσθέτουσι «Καὶ νὰ σ' ἀλέσῃ ὁ μῦλος!») Ἐκ τῶν Λατίνων πατέρων τῆς ἐκκλησίας Γρηγόριος ὁ Πάπας ὁ Διάλογος ἀποκαλεῖ τὸν δαίμονα ventus urens καὶ aquilo [1], καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀναλόγους μεταχειρίζονται λέξεις [2] καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ ἀνεμοστροβίλου προξενουμένας ζημίας ἐθεώρουν διαβολικὸν ἔργον, Teufelswerk. [3] Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν παρ' ἅπασι τοῖς εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς φέρεται ἡ δοξασία, ὅτι ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ οἰκοῦσι πονηρὰ καὶ κακοποιὰ πνεύματα· κατὰ τὰς παραδόσεις γαλλικῶν τινῶν τόπων, οἱ ἀνεμοστρόβιλοι ἐγκλείουσι δαίμονας ἢ μάγους. [4] Αἱ γερμανικαὶ δοξασίαι εἰσὶ ποικίλαι καὶ πολυπληθεῖς· ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ περιάγεται κολαζομένη ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος. [5] Ἐν Κάτω Ῥήνῳ νομίζεται, ὅτι κάθηται ἐν αὐτῷ κακὴ μάγισσα, [6] ἐν Lechrain, ὅτι πολλαὶ μάγισσαι. [7] Ἐν Βεστφαλίᾳ λέγουσι περὶ ἀνεμοστροβίλου: «da fliegen die Buschjungfer.» [8] Ὅταν ἄνεμος πνέῃ ἐπὶ τῶν σπαρτῶν λέγουσιν ἐν Γερμανίᾳ· «Die Kornmutter geht über die Getreide.» [9] Κατὰ τὸν Mannhardt, ὁ στρόβιλος, ἡ θύελλα καὶ ἡ καταιγίς, εἰσὶν ἐν τῇ δημώδει μυθολογίᾳ παραστάσεις ἐξωτερικῆς ἐνεργείας τοῦ αὐτοῦ δαιμονίου, ὅπερ ἐν ἠρέμῳ καταστάσει νομίζεται ἐνσεσαρκωμένον ἐν τοῖς δένδροις τῶν δασῶν. [10] Οἱ Λιέσσοι, πνεῦμα τῶν δασῶν κατὰ τὰς προλήψεις τῶν Ῥώσσων, ὑποτίθενται ἔστιν ὅτε πνέοντες μετὰ τοῦ ἀνεμοστροβίλου. [11] Ἑτέρας παραπλησίας δοξασίας Γερμανῶν, Δανῶν, Σουηδῶν καὶ Βοημῶν, ἀναφέρει ὁ αὐτὸς συγγραφεύς. [12] Οἱ Σουηδοὶ νομίζουσιν, ὅτι ὁ προηγούμενος καταιγίδος ἀνεμοστρόβιλος εἶναι Τρὸλλ καταδιωκομένη ὑπὸ τῆς βροντῆς· [13] ἐν δὲ γερμανικοῖς καὶ σκανδιναυικοῖς μύθοις ἀναφέρεται καταδίωξις τῶν Τρὸλλ, τῶν Holzfräulein, τῶν Λευκῶν γυναικῶν κλπ. ὑπὸ τοῦ ἀγρίου κυνηγοῦ, τοῦ Oden κλπ. ἀνάλογος εἶναι ὁ ἑλληνικὸς μῦθος περὶ καταδιώξεως τῶν Ἁρπυιῶν ὑπὸ τῶν πτερωτῶν υἱῶν τοῦ Βορέου. [14] Κατὰ τοὺς σλαβικοὺς μύθους ὁ ἀνεμοστρόβιλος νομίζεται χορὸς τοῦ πονηροῦ πνεύματος· κλείουσι δὲ ἐπιμελῶς ἐν

1 Gregor. Magn., I, 247, 570.
2 Βλ. Grimm, Δ. M. σ. 951—952. Πρβλ. καὶ σ. 262. 599.
3 Schwartz, Naturan. II. 74—75.
4 Βλ. Monnier, Tradit. popul. comparées 1854 σ. 28—30.
5 Zeitschrift f. deutsche myth. u. sittenk. τ. I σ. 102.—Grimm. D. M. σ. 262.
6 Kuhn, Westf. Sagen. II, 93.
7 Leoprechting, Lechrain σ. 15, 101.
8 Montanus, Die deutschen Volksfeste. Iserlohn, 1854. II σ. 103.
9 Mannhardt, Wald-u. Feldkulte, τ. I σ. 611. Τοῦ αὐτοῦ, Korndämonen σ. 2. 18.
10 Mannhardt, Wald-u. Feldk. I. σ. 149.
11 αὐτ. I, 139.
12 αὐτ. I, 149.
13 αὐτ. I, 128.
14 αὐτ. τ. II σ. 95.

ταῖς καλύβαις πάντα τὰ ἀνοίγματα, ἵνα μὴ εἰσδύσῃ τὸ κακόν·[1] κατὰ δὲ τὰς δοξασίας τῶν Βοημῶν, ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ ὑπάρχει ὁ διάβολος ἢ μία μάγισσα·[2] οἱ δὲ Ῥωμοῦνοι τῆς Τρανσυλβανίας πιστεύουσιν ὅτι ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ χορεύει τὸ πονηρὸν πνεῦμα.[3] Τέλος οἱ χωρικοὶ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βρετανίας καὶ Πικαρδίας λέγουσιν, ὅταν πνέῃ ἀνεμοστρόβιλος· «ὁ περιπλανώμενος Ἰουδαῖος περᾷ.»[4]

Ἐκ πάντων δὲ τῶν πονηρῶν πνευμάτων κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς Νεράϊδας ἀποδίδωσιν ὁ καθ' ἡμᾶς λαὸς τὴν γένεσιν τοῦ ἀνεμοστροβίλου. Ἐν Γορτυνίᾳ λέγοντες *Ἀνεμογαζοῦδες* καὶ ἀλλαχοῦ *Ἀνεμικάς*, τὰ ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ δαιμόνια, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἐννοοῦσι κυρίως Νεράϊδας. Ἡ αὐτὴ καθαρῶς δοξασία διετηρήθη καὶ παρά τισι κελτικοῖς λαοῖς· οὕτως οἱ Βρετανοὶ ἐν Γαλλίᾳ νομίζουσιν, ὅτι ὁ ἀνεμοστρόβιλος ἐγκλείει Fées[5], καὶ οἱ Ἰρλανδοὶ Ἔλφ·[6] παρὰ δὲ Γερμανοῖς, παραφθαρείσης τῆς ἀρχικῆς ἰδέας, ἀντικαθιστᾶσι ταύτας μάγισσαι (Hexen), ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω. — Ἐν Ζακύνθῳ, ὁσάκις πνέῃ ἀνεμοστρόβιλος, λέγουσι «*χορεύουνε ἡ Ἀνεράϊδες*·» τοὺς δὲ κύκλους, οἵτινες χαράσσονται ἐν τῇ κόνει ἢ ἐν τῇ ἄμμῳ ἐκλαμβάνουσιν ὡς ἴχνη τῶν ποδῶν τῶν Ἀνεράϊδων.[7] Οἱ παλαιότεροι Γερμανοὶ ἐπίστευον ὁμοίως, ὅτι ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ χορεύει ἡ Ἡρωδιάς·[8] ἐν Innthal τῆς Τιρολίας ὁ ἀνεμοστρόβιλος καλεῖται Hexentanz (χορὸς μαγισσῶν), διότι ὀρχοῦνται ἐν αὐτῷ αἱ μάγισσαι.[9] Ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν ὁμοίων σλαβικῶν καὶ ῥουμουνικῶν μύθων· κατά τινα δὲ πολωνικὴν δοξασίαν, ὅταν πνέῃ ἀνεμοστρόβιλος, ὀρχεῖται τὸ πονηρὸν πνεῦμα[10]

Ὅπως μὴ ἐξοργισθῶσιν αἱ Νεράϊδες, ὀφείλει ἕκαστος κατὰ τὴν δίοδον ἀνεμοστροβίλου νὰ πέσῃ πρηνὴς κατὰ γῆς, μέχρις οὗ παρέλθῃ τὸ κακόν. Τὰ παιδία κωλύουσιν ἐπιμελῶς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς οἰκίας, ἢ ὁσάκις τοῦτο εἶναι ἀδύνατον καθίζουσι ταῦτα χαμαί. Κατά τινα ἠπειρωτικὴν παράδοσιν μία μητέρα ἐθέριζε μὲ τὴν κόρην της· τότε ἐσηκώθη ἕνας μεγάλος ἀνεμοστρόβιλος, καὶ ἡ μητέρα ἔσκυψε, ὅσῳ 'ποῦ πέρασε· ἡ κόρη ὅμως δὲν ἤθελε νὰ σκύψῃ. Τὴν ἐπῆραν λοιπὸν αἱ Νεράϊδες καὶ τὴν ὑπῆγαν εἰς ἓν βουνὸν καὶ τὴν ἐκράτησαν μαζί τους.[11] — Οἱ Ἰρλανδοὶ πιστεύουσιν ὅτι Ἔλφ με-

1 Hanusch, Slawische Mythologie σ. 185.
2 Grohmann, Sagen aus Böhmen σ. 111.
3 W. Schmidt, des Jahr u. seine Tage σ. 16.
4 P. L(acroix) Jacob bibliophile, Curiosités de l'histoire des croyances populaires au moyen âge· 1859 σ. 119.
5 Nore, Coutumes etc. des provinces de France. σ. 216—217. — Ἐν Béarn τῆς Γαλλίας πιστεύουσιν ὅτι αἱ Fées διεγείρουσιν ἢ κατευνάζουσι καταιγίδας· (αὐτ. σ. 125).
6 Nore σ. 216—217. — Grimm, Irische Elfenmärchen σ. X. Deutsche Myth. σ. 599.
7 Schmidt, Volksl. σ. 124.
8 Grimm, D. M. σ. 262 σημ.
9 Zingerle, Sitten u. Gebräuche des Tiroler Volks. Innsbruck, 1857.
10 Woycicki παρὰ Grimm. D. M. σ. 599.
11 Hahn, Gr. u. alban. Märchen ἀρ. 81 τ. II σ. 80.

τοικοῦσι καὶ δι' ἀνεμοστροβίλου μεταβαίνουσιν εἰς τὰς νέας αὐτῶν κατοικίας, διὰ τοῦτο προσκλίνουσι πρὸ τοῦ ἀνεμοστροβίλου οἱ ἀπαντῶντες. [1] Ἐν τοῖς Βοσγίοις ὄρεσι ὑπάρχουσι μέρη, ὧν ὑπεράνω διέρχεται χορεία μουσικῶν (Mouhiheuken,) ἣν ἐπικίνδυνον εἶναι νὰ συναντήσῃ τις· ὅπως μὴ τὸν κατασπαράξωσιν, ὀφείλει νὰ πέσῃ πρηνής·[2] Παραπλήσια ἐποίουν ἐνιαχοῦ τῆς Γερμανίας οἱ χωρικοί, ὁσάκις ἐνόμιζον ὅτι ἤκουον κατὰ τὴν νύκτα διερχομένην τὴν ἀγρίαν θήραν (die wilde Jagd)· ὤφειλον νὰ κατακλιθῶσι τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν γῆν ἐστραμμένον ἔχοντες, ὅπως μὴ κακοποιήσῃ αὐτοὺς ὁ ἄγριος κυνηγός· ἦν δ' ὁ ἄγριος κυνηγὸς αὐτὸς ὁ ὕπατος τῶν γερμανικῶν μύθων θεὸς Wuotan, ἡ δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἐκχριστιανισθεῖσι γερμανοῖς περισωθεῖσα δεισιδαιμονία ἦν ἴσως λείψανον τῆς παλαιᾶς λατρείας τοῦ θεοῦ τούτου· τανῦν ἐν Βοημίᾳ, πίπτουσιν ἐπίσης πρηνεῖς, ὁσάκις νομίζουσιν, ὅτι ὑπεράνω τοῦ φυλώματος τῶν δασῶν ἀκούουσι τοὺς καλπασμοὺς τῶν ἵππων καὶ τὰς ὑλακὰς τῶν κυνῶν τῶν φανταστικῶν θηρευτῶν, καὶ μένουσιν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει μέχρις οὗ ἐπέλθῃ ἡσυχία, ἐμφαίνουσα τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς ἀγρίας θήρας. [3]

Ἐκτὸς δὲ τῆς ὑποκλίσεως πρὸ τοῦ ἀνεμοστροβίλου, συντελεστικωτάτας πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἀπὸ ταύτου δεινῶν ἡγοῦνται ἐπῳδάς τινας, ἃς εὐφήμῳ τῷ στόματι καὶ μικρᾷ φωνῇ ἀπαγγέλλουσιν. [4] Ἐν Ἀθήναις καὶ μάλιστα πλησίον τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν, διερχομένου ἀνεμοστροβίλου, αἱ γραῖαι κύπτουσι χαμαὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, ἐπιφωνοῦσαι. *Μέλι καὶ γάλα 'ς τὸ δρόμο σας!* [5] Ταύτου ἕνεκα καὶ τὰ ἐξωτικὰ πολλάκις ἐν Μακεδονίᾳ κατ' εὐφημισμὸν καλοῦνται *Γλυκὰ* καὶ *μελιτεῖνα*.[6] Ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σάμης, ἀπαγγέλλουσι μακροτέραν ἐπῳδήν, ἐν ᾗ ἀναφέρεται καὶ ἡ σχέσις τῶν Νεράϊδων πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, περὶ ἧς ἀλλαχοῦ ποιούμεθα λόγον. [7] «*Χαιράμεναις, καλόχαρδαις! Μέλι καὶ γάλα 'ς τοῦ βασιλέα τὴν τάβλα! 'Σ τὴν ψυχὴ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἀλέξανδρου, κακὸ μή μου κάμετε!*» [8] Πολλαχοῦ τῆς Μακεδονίας, ἐγειρομένης σφοδρᾶς θυέλλης, ἧς πρόξενοι νομίζονται Νεράϊδες, ψιθυρίζουσι πρὸς καταστολὴν ταύτης. *Μέλι καὶ γάλα* (τρίς). *κάτ' ἀπ' ἐδῶ πέρασεν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος· ζῇ καὶ βασιλεύει* (τρίς). [9] Ἐπὶ τῶν Πιερίων ὀρέων ὑπάρχει μέγα σπήλαιον, ἐν ᾧ, ὡς οἱ ποιμένες καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν πέριξ δοξάζουσι, κατοικοῦσιν *ἐξωτικαίς*· οὐδεὶς τολμᾷ νὰ

1 Grimm, Irische Elfenm. σ. X. — Βλ. καὶ Résie, Histoire des sciences occultes τ. I σ. 463.
2 Usages et superstitions dans les Vosges ἐν Magasin pittoresque 1866 σ. 135.
3 Grohmann, Sagen aus Böhmen σ. 77 80.
4 Ἐν Κορινθίᾳ πολλάκις διαβαίνοντος τοῦ ἀνεμοστροβίλου ἐπιφωνοῦσι πτύοντες· «Σκατὰ 'ς τὰ γένεια σου!» καταρώμενοι καὶ ὑβρίζοντες οὕτω τὸν ἐν τῷ ἀνέμῳ διάβολον.
5 Πιττάκης ἐν Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1852 σ 647.— Βλ. καὶ Wachsmuth, das alte Griech. im neuen σ. 31. 56.—Σ. Καρτεσίου, ὁ Καρπάθιος· κωμῳδία σ. 31.
6 Χαρισ. Μεγδανοῦ, Λύχνος Διογένους σ. 263.
7 Βλ. Πολίτου, ὁ περὶ Γοργόνων μῦθος σ. 8. κε.
8 Schmidt, Volksl. σ. 425.
9 Ἰω. Μιχαήλ, Μακεδονικὰ σ. 29.

πλησιάση εἰς αὐτό, οὐδὲ νὰ ἀποκόψῃ δένδρον ἐκ τῶν ἐγγὺς δασῶν· ὁσάκις δ' αἱ γυναῖκες τῶν παρακειμένων χωρίων βλέπουσιν ἐγειρομένας θυέλλας ἐν ταῖς πέριξ κορυφαῖς, ὅπως ἐξορκίσωσι τὰ φοβερὰ πνεύματα, ἀναφωνοῦσι *Μέλι καὶ γάλα!* [1] Αἱ ἐπῳδαὶ αὗται ὑποδεικνύουσιν, ὅτι ἐν ἐποχῇ παλαιοτέρᾳ προσέφερον πράγματι ταῖς Νύμφαις, αἷς ἀπέδιδον τὴν αἰτίαν τῶν θυελλῶν, προσφορὰς ἐκ μέλιτος καὶ γάλακτος. Ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ διαλάβωμεν ἐκτενῶς περὶ τῶν συνειθιζομένων ἔτι προσφορῶν πεμμάτων καὶ μέλιτος καὶ γάλακτος πρὸς ἐξιλασμὸν τῶν Νεράιδων ἢ τῶν Μοιρῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν ὁμοίαις περιπτώσεσιν, ἐπὶ ἀνεμοστροβίλου, ὡς βεβαιοῖ ὁ Θεοτόκης ἐν τῷ περὶ Κερκύρας συγγραμματίῳ του, συνείθιζον οἱ χωρικοί, τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, πρὸ 60 περίπου ἐτῶν, νὰ προσφέρωσιν εἰς τὰς Νεράιδας *μέλι καὶ γάλα*, ὁσάκις, κατὰ τὴν γνώμην εἰδημόνων γυναικῶν, διήρχοντο διὰ τοῦ μέρους, ἐν ᾧ οἱ προσάγοντες τὴν προσφορὰν εὑρίσκοντο, ὅπερ ἄκρῳ ποδὶ μόλις θίγουσιν· ἐνομίζετο δὲ ὅτι προήγγελλε πάντοτε τὴν δίοδον αὐτῶν αἰφνίδιος στρόβιλος κονιορτοῦ, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σφοδρός [2] Καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συνείθιζον ἐνίοτε νὰ θύωσιν ἄρνα μέλαιναν τῷ Τυφῶνι, πρὸς ἀποτροπὴν τῶν καταιγίδων. Τὸ ἔθος τοῦτο ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, καὶ πλατύτερον ἀναφέρουσιν οἱ Σχολιασταὶ αὐτοῦ. [3] Ἀπαράλλακτον δ' ἔθιμον διατηρεῖται μέχρι τοῦ νῦν ἐν Καρινθίᾳ (Kärnten) καὶ ἔν τισιν ἄλλαις γερμανικαῖς χώραις. Σφοδροῦ ἀνέμου πνέοντος, πρὸ πάντων κατὰ τὰ δωδεκαήμερα, πρὸς ἐξιλασμὸν τοῦ ἀνεμοστροβίλου, θέτουσι πρὸ τῶν θυρῶν ἐν ὀστράκοις ᾠῶν, ἢ ἐν μικροῖς πινακίοις, γάλα ἢ ἄλλα ἐδέσματα· ταῦτα δὲ πολλάκις ἡ οἰκοδέσποινα τίθεισι οὐχὶ πρὸ τῆς θύρας, ἀλλ' ἐπί τινος δοκοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προεξεχούσης μικρὸν κατὰ τὴν γωνίαν τῆς στέγης. [4]

Τὸν μὴ οὕτω τιμῶντα καὶ ἐξορκίζοντα τὸν ἀνεμοστρόβιλον, αἱ Νεράιδες ἢ οἱονδήποτε ἄλλο δαιμόνιον ἐν αὐτῷ ἐγκρύπτεται, συναρπάζουσι καὶ εἰς ἀπωτάτους μεταφέρουσι τόπους. Ἀνωτέρω παρέθεμεν τοιαύτην τινὰ ἠπειρωτικὴν παράδοσιν, ἐν δὲ τῷ περὶ Νεράιδων κεφαλαίῳ τῆς Νεοελληνικῆς ἡμῶν μυθολογίας ποιούμεθα ἐκτενέστερον λόγον περὶ τοῦ *συναπάρματος* γυναικῶν πρὸ πάντων ἢ κορασίων ἢ παίδων ὑπὸ Νεράιδων. Ἰδίως δὲ ὁ ἀνεμοστρόβιλος, ἢ

1 Pouqueville, Voyage de la Grèce τ. III σ. 88.—Τὸ σπηλαιονεῖ ναι ἴσως τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Heuzey (Le mont Olympe et l' Acarnanie σ. 204) ἀναφερόμενον, ὡς κείμενον ἐπὶ τοῦ ὄρους «Φλάμπορο» δύο ὥρας κάτωθεν τῆς κορυφῆς. Οἱ χωρικοὶ νομίζουσιν ὅτι ὁ πλησιάζων εἰς αὐτὸ ἐξίσταται τῶν φρενῶν. Ἴσως ἦν τὸ πάλαι ἱερὸν ταῖς Πιερίσι Μούσαις, ὧν εὔκολος ἡ μετάπτωσις εἰς Νεράιδες, ἀφ' οὗ καὶ αἱ Μοῦσαι ἦσαν ἐκ τοῦ γένους τῶν Νυμφῶν. (Πρβλ. καὶ Schmidt, Volksl. σ. 125).

2 Théotoky, Détails sur Corfou. Corfou, 1826 σ. 123.

3 Σχόλ. Ἀριστοφ. Βατρ. 847. «ἄρν' ἄρνα μέλαιναν: Ὡς τοιαύτης γενομένης θυσίας τῷ Τυφῶνι ἐπὶ τῷ λῆξαι τὰς καταιγίδας.—Τοιαῦτα γὰρ ἔθυον τῷ Τυφῶνι, ὁ π ό τ ε σ τ ρ ο β ι λ ώ δ η ς ἐ κ ι ν ή θ η ἄ ν ε μ ο ς, τῶν γὰρ τοιούτων οὗτός ἐστιν ἔφορος· εἰκότως δὲ μέλαιναν καὶ οὐ λευκήν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Τυφὼς μέλας.»

4 Germania. 1866 τ. XI σ. 75, ἔνθα καὶ πολλοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρονται, μαρτυροῦντες περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἐθίμου ἀνὰ τὴν λοιπὴν Γερμανίαν.

καὶ ὁ ἄνεμος ἁπλῶς ἁρπάζουσι καὶ ἀπώτατα μετακομίζουσι. Ἀνωτέρω παρέθεμεν τὴν κατάραν «Νά σε πάρῃ ὁ ἄνεμος!» ἐντονωτέρα ταύτης εἶναι ἡ ἐν Κεφαλληνίᾳ συνειθιζομένη. *Ἀνεμορρούφουλος κι' ἀνεμοκάπνιστος* (ἔνθα ὑπονοεῖται «Νὰ γίνῃς» ἢ «Νὰ σ' ἀκούσω ἀνεμμορρούφουλον» κλπ.)[1] Κατά τι θρᾳκικὸν ἀνέκδοτον παραμύθιον Βασιλοποῦλα, φοβουμένη τὸν πατέρα της, ἀναβαίνει εἰς ἡλιακὸν καὶ περιτριγυρίζει, φωνάζουσα. «Ἀέρα μου, ἀνεμοστρόφιλά μου, ἔλα νά με 'πάρῃς! — Ἔρχεται ἕνας ἀνεμοστρόφιλος, σηκώνει τὸ παιδὶ καὶ τὸ 'παίρνει, 'πάει 'ς τὴν ἄβυσσο.... ὁ ἄνεμος ὕπῆε καὶ τὤρριξε 'ς τὴν ἔρημο, 'ςὲ μιὰ βασιλικὴ αὐλή.»[2] Οἱ ἀπροσδοκήτως βλέποντές τινα ἐρωτῶσιν ἐνίοτε αὐτόν, «Ποιὸς ἀέρας σ' ἔφερε;—ποιὸς ἀέρας σ' ἔρριξε ἐδῶ;» τοιαῦται δὲ φράσεις ἀπαντῶσιν ἐν παλαιοῖς γαλλικοῖς ποιήμασι «quel vent vos quie?» «quel vent vos maine?» «quel vent vos mnee et quel oré?»[3] Μὲ τὴν φράσιν ταύτην παίζει δημῶδές τι ἀνέκδοτον, καθ' ὃ εἷς λαχανοκλέπτης, καταληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ τὴν νύκτα ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ κήπου, καὶ ἐρωτηθεὶς «Πῶς εὑρέθης ἐδῶ;» ἀπεκρίθη· «*Ἀέρας μ' ἔρρηξε.*— Καλά, καὶ τὰ λάχανα τί θέλουνε, 'ποῦ εἶναι ξεκωλωμένα;— Ἐπιάστηκα ἀπ' αὐτά, νὰ μὴ πέσω.—Ἀμμὴ αὐτά, ποῦ εἶναι 'ς τὸ σακκοῦλι, πῶς εὑρέθησαν ἐκεῖ μέσα;—Αὐτὰ δὰ θαμμάζομαι κ' ἐγώ![4]»

Ἡ δοξασία, ὅτι ὁ ἄνεμος ἀναρπάζει ἔστιν ὅτε ἀνθρώπους δὲν εἶναι βεβαίως ἐντελῶς ἀβάσιμος· οἱ νεώτεροι μετεωρολόγοι ἀναφέρουσιν ἱκανὰ παραδείγματα ἀνθρώπων, οἵτινες ὑπὸ δεινοῦ τυφῶνος καταληφθέντες ἀνυψώθησαν μέχρι δύο μέτρων ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, καὶ μετὰ ταχύτητος καταπληκτικῆς μετηνέχθησαν εἰς τόπους πόρρω ἀπέχοντας.[5] Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν σπανιωτέρων τούτων καὶ παραδοξοτέρων φαινομένων, καὶ μόνη ἡ καθημερινὴ παρατήρησις τοῦ ἀνέμου καὶ ἰδίως τοῦ ἀνεμοστροβίλου, ἀναρπάζοντος καὶ ἐν ἀκαρεῖ παρασύροντος μακρὰν κουφότερα πράγματα ἤρκει νὰ παράσχῃ ἀφορμὴν εἰς τὴν διάπλασιν ἱκανῶν μύθων παρὰ τοῖς πρώτοις ἀνθρώποις. Οἱ τοιοῦτοι μῦθοι διετυπώθησαν ὁριστικῶς βραδύτερον, ὁπότε ἐμορφώθησαν αἱ περὶ ψυχῆς ἰδέαι, καθ' ἃς ἡ οὐσία ταύτης ἦν ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τοῦ ἀνέμου, καὶ ὧν ἕνεκα διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων ἀμφότερα ἐδηλοῦντο (*πνεῦμα*, anima, animus). Ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἄνεμοι ὑπελαμβάνοντο ψυχοπομποὶ δυνάμεις[6] καὶ ἐκ τούτου

1 Νεοελλ. ἀνάλ. τ. II σ. 161. 412.

2 Ἡ Γουροῦνα καὶ ὁ Τριπόδης. Ἀρ. 18 τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς Πεταλᾶ.

3 Παρὰ Grimm, D. M. δ' ἔκδ. τ. III σ. 179.

4 Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο παρενέβαλεν εἰς τὸ ποίημά του, Στράτιν Καλοπίχειρον, ὁ κ Στέφανος Κουμανούδης· ἀλλὰ πολλῷ πρότερον, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδος, ἐστιχούργησεν αὐτὸ καὶ ὁ βυζαντῖνος Μανουὴλ ὁ Φιλῆς (Man. Philae, Carmina ed. Miller I σ. 213.)

5 Βλ. Zurcher et Marcollè, Trombes et cyclones. Paris, 1876 σ. 121-122. 60.—Τῶν αὐτῶν, Les météores. 4η ἔκδ. P. 1875 σ. 132 κε. 135.

6 Βλ. Roscher, Hermes der Windgott. Lpz. 1878 σ. 54 κε. Περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἀέρος καὶ ψυχῶν βλ. αὐτ.—Ἀλλαχοῦ τῆς ἡμετέρας Νεοελληνικῆς μυθολογίας (ἐν τοῖς κεφαλαίοις περὶ Δημώδους ψυχολογίας καὶ περὶ Διαβόλου) θὰ διαλάβωμεν ἐκτενέστερον περὶ τῆς σχέσεως ταύτης.

ἐξηγεῖται, διατί ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ὁ Ἑρμῆς, ὅστις ἐν ἀρχῇ ἦν πιθανῶς προσωποποίησις τοῦ ἀνέμου, μετέπεσεν, ἕως πολλῷ πρὸ τοῦ Ὁμήρου, εἰς θεὸν ψυχοπομπόν. Προδήλως δὲ ἡ συνταύτισις τῶν ἀνέμων ταῖς ψυχοπομποῖς θεότησι καταφαίνεται ἐν τοῖς περὶ Ἁρπυιῶν μυθολογήμασιν. Αἱ Ἅρπυιαι ἦσαν ἅμα καὶ αἱ πτερωταὶ θύελλαι, καὶ δαίμονες τοῦ ταχέως ἐπερχομένου θανάτου. [1] Ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὁ Τηλέμαχος καὶ ὁ Εὔμαιος λέγουσιν ὅτι τὸν Ὀδυσσέα «ἀκλειῶς Ἅρπυιαι ἀνηρείψαντο.» [2] Ἀλλαχοῦ τῆς Ὀδυσσείας αἱ Ἅρπυιαι ταὐτίζονται καθ' ὁλοκληρίαν ταῖς θυέλλαις· ἡ Πηνελόπη εὔχεται νὰ ἀναρπάσῃ αὐτὴν θύελλα, ὡς ἀνήρπασε τὰς Πανδαρέου κούρας·

ἢ ἔπειτά μ' ἀναρπάξασα θύελλα
οἴχετο προφέρουσα κατ' ἠερόεντα κέλευθα,
ἐν προχοῇς δὲ βάλοι ἀψορρόου Ὠκεανοῖο.
Ὡς δ' ὅτε Πανδαρέου κούρας ἀνέλοντο θύελλαι....
τόφρα δὲ τὰς κούρας Ἅρπυιαι ἀνηρείψαντο. [3]

Ἐν Ἰλιάδι ἀναφέρεται ἁπλῶς θύελλα ἀνέμου, ἄνευ σχέσεως πρὸς τὰς Ἁρπυίας· ἡ Ἑλένη καταρᾶται ἑαυτήν·

Ὥς μ' ὄφελλ' ἤματι τῷ, ὅτε με πρῶτον τέκε μήτηρ
οἴχεσθαι προφέρουσα κακὴ ἀνέμοιο θύελλα
εἰς ὄρος ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης. [4]

Ταῦτα δ' εἰσὶν ὁμοιότατα τῇ πολλάκις μνημονευθείσῃ δημώδει κατάρᾳ «Νὰ σε πάρῃ ὁ ἄνεμος!», ἢ καὶ ἀνάλογος ὑπάρχει ἀρχαία παροιμία· «ἀνέμοις παραδοῦναι» (ventis dare aliquid). [5]—Αἱ Ἅρπυιαι ἀπεικονίζοντο παρὰ τῶν ἀρχαίων, ὁτὲ μὲν ὡς πτηνά, ὁτὲ δὲ ὡς πτερωταὶ γυναῖκες, [6] ὡς ἐν τῷ γνωστῷ μνημείῳ τῶν Ἁρπυιῶν ἐν Λυκίᾳ. Νῦν δ' ἐν Ἠπείρῳ αἱ *Ἐξουθεῖαις* ἢ *Ἐξωθεῖαις* (ἐξωτικαίς, Νεράϊδες) νομίζονται «ἐναέρια σώματα, ἢ μεταμορφούμενα *μανικὰ πουλία*.» [7] Ἄξιον σημειώσεως τοῦτο, ἀποδεικνύον ὅτι αἱ Ἅρπυιαι, αἵτινες παρὰ τῶν ἀρχαίων ἐσχετίζοντο πολλαχῶς ταῖς Νύμφαις [8], συνταὐτίζονται μὲ τὰς Νεράϊδας, οὐ μόνον διὰ τῆς ἀναφορᾶς αὐτῶν πρὸς τὰς θυέλλας, ἀλλὰ καὶ στενώτερον, ἐν Ἠπείρῳ, διατηρηθείσης τῆς παραστάσεως αὐτῶν, ὡς ὀρνίθων.

1 Βλ. Luynes, Mémoire sur les Harpyes ἐν Annali del Instit. di cor. arch. Roma 1845 τ. XVII σ. 1 κε.—Gerhard, ἐν Arch. Ztg. τ. I σ. 91.—Preller, Griech. Myth I σ. 458 (136) II 331 Mannhardt, Wald. u. Feldk. τ. II σ. 91 κέ. Αἱ Ἅρπυιαι παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ (Β. 276), ἔρχονται εἰς τὸν Φινέα «ηὔτ' ἄελλαι ἀδευκέες» Πρβλ. καὶ Vergil, Aen. XII 855. «Illa (Megaira) volat, celerique ad terram turbine fertur.»)

2 Ὀδ. Α, 241. Τ, 371.—Περὶ τῶν τοιούτων φράσεων βλ. καὶ Roscher, ἔνθ. ἀν. σ. 39 κ.ε

3 Ὀδυσσ. Υ, 63 κ. ε.

4 Ἰλ. Ζ, 345.—Πρβλ. Ἀπολλων. Ῥόδ. Δ, 1112 «Ἢ αὐτήν με ταχεῖαν ὑπὲρ πόντοιο φέροιεν ἐνθένδ' εἰς Ἰαωλκὸν ἀναρπάξασαι ἄελλαι.»

5 Roscher, ἔνθ. ἀν. σ. 39 καὶ τοὺς συγγραφεῖς εἰς οὓς παραπέμπει.

6 Βλ. O. Jahn, Archaeolog. Beitraege σ. 101 κε.

7 Χασιώτης ἐν Χρυσαλλίδι τ. Γ', σ. 9.

8 Πρβλ. E. Curtius ἐν Gerhard's Denkmaeler u. Forschungen 1855 ἀριθ. 73 σελ. 8. — Schmidt, Volk. σ. 128.

Τὰς δοξασίας περὶ *συνεπάρματος* ὑπὸ ἀνεμοστροβίλου, ἢ ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ δαιμόνων ἀνευρίσκομεν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς. Ἐν τῷ Παλατινάτῳ πιστεύεται, ὅτι ὁ ἄνεμος ἁρπάζει ἀνθρώπους καὶ φέρει αὐτοὺς μακράν, 200 ὡρῶν δρόμον.[1] Ἡ Polednice μεσημβρινὸν δαιμόνιον τῶν Βοήμων, ἁρπάζει ἐν ἀνεμοστροβίλῳ λεχῶνας, ἂν ἐξέλθωσι τῶν οἰκιῶν αὐτῶν.[2] Κατά τι σερβικὸν παραμύθιον, τρεῖς δράκοντες ἀναρπάζουσιν, ὡς ἀνεμοστρόβιλος, τρεῖς ὡραίας βασιλοπούλας χορευούσας. Ὁ ἥρως ἀδελφός των, ἱππεύων πτερωτὸν ἵππον, λυτρώνει αὐτάς, παλαίσας κατὰ τῶν δρακόντων καὶ νικήσας αὐτούς. Οἱ δράκοντες εἶναι ἀνθρωπόμορφοι, ἀλλ' ἐξερεύγονται φλόγας ἀπὸ τοῦ στόματος.[3]

Ἐνδιαφέρουσα λίαν φαίνεται ἡμῖν σφακιωτική τις παράδοσις, ἐν ᾗ προδήλως ἡ ἐν τοῖς ὄρεσι κατὰ τὴν νύκτα ἐνσκήπτουσα θύελλα παρίσταται ὡς νυμφικὴ πομπή. «Μία φόλα * μοῦ ἔκαμε νάκλι ** ἕνας ἄνθρωπος, ὅπως ἤτασι 'παγομένοι δύο ἄνθρωποι 'ς τὰ 'ψηλότερα βουνά, ὅπου κατοικοῦσιν ἀγρίμια· καὶ ἐκεῖ ἀκούσασι τραβάλιον *** πολύ, καὶ ἐθαρρέψασιν ὅπως νὰ ἦσαν ἄνθρωποι διὰ νὰ φορτώσωσι χιόνι, διὰ νὰ τὸ 'πάγουσι 'ς τὰ Χανιά. Καὶ ἀπ' ἧς ἐσιμώσασι κοντήτερα γρικοῦσι βιόλαις, καὶ λύραις καὶ ρογήσιμα παιγνίδια· διὰ τοῦτο, ἐγνώρισαν καὶ αὐτοί, ὅπως δὲν ἦσανι ἄνθρωποι, ἀρμὰ ἦσαν δαιμονικὸ συνέδριον· καὶ τοὺς ζωνοῦσι καὶ πέρνουσιν ἀπὸ κοντὸ διάστημα ἀπὸ ἐκεῖ ἀποῦ ἐκάθοντο, μὲ ρογιορογῆς † φορέματα καὶ ἄρροι μὲ ψαρὰ ἄρογα, ἄρμοι μὲ ρογήσιμα, καὶ τοὺς ἔδειξεν ὅπως ἦτασι καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, πεζοὶ καὶ καβαλλάροι, πλῆθος πρᾶμμα· καὶ οἱ ἄνδρες ἤτασιν ἄσπροι ὡς τὰ περιστέρια, καὶ αἱ γυναῖκες παρρὰ ὡρχίαις, ὡς αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου· εἴδασι καὶ ἐβαστοῦσαν ἕνα πρᾶμμα, ὡς καθὼς καὶ βαστοῦνι τὸν ἀποθαμένον νεκρόν, μεταύτως ἀποφάσισα, καὶ αὐτοὶ νὰ τοὺς βαρέσουσι καμμίαν μπαρουτιά, ἀπ' ἧς ἐμπρὸς περάσανι· εἶχαν καὶ ἕνα τραγοῦδι ἀκουσμένα καὶ ἐλέγασιν, ὅπως

> Νύφην πᾶ' νὰ πάρωμε, νύφην κύραν
> ἀπὸ τὸ κρημνισμένο, νύφη μοναχήν.

καὶ ἀποφασίσασι καὶ τσοῖ ἐπαίξασι μιὰ μπαρουθιά· διὰ ταύτως καὶ αὐτοὶ ἐφωνάξασι, οἱ προσθινοί, μιὰ φωνή· «τί εἶναι;» καὶ οἱ ὀπισινοὶ ἀποκριθήκανι, «Τὸν γαμπρό μας ἐσκοτώσασι, τὸν γαμπρό μας ἐσκοτώσασι,» καὶ ἔκλαιγαν, καὶ ἐφωνιάξασι καὶ ἐφύγασι.»[4]

Παρόμοιαι παραστάσεις τῆς θυέλλης ὡς γάμου ἢ νυμφικῆς πομπῆς ἀπαντῶσιν ἐν τῇ μυθολογίᾳ πολλῶν λαῶν, γερμανικῶν πρὸ πάντων καὶ σλαβι-

1 Schönwerth, Aus der Oberpfalz II 112 — Mannhardt, Wald. u. Feldk. II, 93.

2 Grohmann. Sagen aus Boehmen σ. 113.

3 Wuk Steph. Karadschitsch, Volksmaerchen der Serben ἀρ. 5.

* Φορά. ** διήγησις· λ. τουρκ. *** θόρυβον· λ. ἰταλ. (travaglio) † Λογιῶν λογῆς· παντοειδῆ· σημειωτέον ὅτι ἐν Σφακίοις τὸ λ μεταβάλλεται πολλάκις εἰς ρ.

4 Pashley, Travels in Crete τ. II σ. 232—234 Βλ. καὶ Ἀντωνιάδου, Κρητηΐδα σ. 129—130.

κῶν. Ἐν Masuren λέγουσιν ἐπὶ ἀνεμοστροβίλου, ὅτι «ὁ διάβολος ἄγεται πρὸς γάμον.» [1] Ἐν Βοημίᾳ πιστεύουσιν, ὅτι ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ ἐποχεῖται ἡ νύμφη, ἣν ὁ διάβολος ἁρπάζει ἐκ τῆς γῆς. [2] Οἱ Λιέσοι τῶν ῥωσικῶν μύθων ἁρπάζουσι γυναῖκας καὶ νυμφεύονται ταύτας. Ὁπόθεν δὲ ἡ θορυβώδης πομπὴ τοῦ γάμου αὐτῶν διέρχεται, ἐγείρεται σφοδρὰ καταιγίς. Ἂν εἰς τὸν δρόμον των ἐπιπροσθήτῃ χωρίον πολλαὶ οἰκίαι καταστρέφονται, ἂν δάσος πολλὰ δένδρα ἐκριζοῦνται. Ἐν δὲ τῇ διοικήσει Ἀρχαγγέλου, ὁ ἀνεμοστρόβιλος θεωρεῖται χορὸς τοῦ Λιέσι μετὰ τῆς νύμφης του. [3] Ἐν Γερμανίᾳ τέλος ὁ ἀνεμοστρόβιλος, ὅστις προηγεῖται καταιγίδος, καλεῖται συνήθως «Ἀνέμου νύμφη» (Windsbraut Windsprût), ἐνίοτε δὲ ἡ «ἀγουμένη γυνή» (Das fahrende Weib). [4] Ἴσως δ' οὐχὶ ὅλως ἄσχετος ταῖς τοιαύταις παραστάσεσιν ἐστὶ καὶ ὁ ἀρχαῖος ἀττικὸς μῦθος περὶ ἁρπαγῆς τῆς Ὠρειθυίας ὑπὸ τοῦ Βορέου.

Ἡ κρητικὴ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι οἱ ἰδόντες τὴν νυμφικὴν τῶν δαιμόνων πομπὴν ἐπυροβόλησαν καὶ ἀπέκτειναν τὸν γαμβρόν. Τοιαῦτα ἐπεισόδια ἀναφέρονται συχνότατα ἐν ταῖς γερμανικαῖς καὶ σλαβικαῖς παραδόσεσι περὶ τῆς νυκτερινῆς ἀγρίας θήρας· ὁ βλέπων ταύτην διερχομένην πυροβολεῖ καὶ φονεύει μίαν μάγισσαν, [5] ἢ ἀναρρίπτει μάχαιραν καὶ πίπτει αὕτη αἱματοσταγής. Κατὰ τὰς βοημικὰς παραδόσεις, ὅταν πυροβολήσῃ τις κατὰ τῆς ἀγρίας θήρας ἀκούεται μεγάλη βοὴ καὶ ταραχή, καὶ καταπίπτει νεκρὰ μία γλαύξ. [6] Ἐν γένει δέ, ἐν τοῖς μύθοις καὶ ταῖς παραδόσεσι πολλῶν λαῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἀναφέρονται τοξεύματα ἢ πυροβολισμοὶ κατὰ τῶν νεφῶν, ἢ τοῦ οὐρανοῦ ἢ τῶν οὐρανίων σωμάτων· [7] ἀλλὰ ταῦτα διάφορον ἔχουσιν ἑκάστοτε ἔννοιαν καὶ ἐκ διαφόρων ἰδεῶν πολλάκις ἀπορρέουσι.

Ἡ περὶ νυμφικῆς πομπῆς παράδοσις δύναται νἀναχθῇ εἰς τὸν γενικώτερον κύκλον τῶν πολυαρίθμων, ἀνὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην διαδεδομένων, παραδόσεων περὶ τῆς *μανικῆς στρατιᾶς* ἢ περὶ τῆς *ἀγρίας θήρας*· (La mesnie furieuse; le grand veneur κλπ. γαλλ.— Das wuthende Heer; die wilde Jagd γερμ.). Ἦσαν δ' αἱ παραδόσεις αὗται ἀρχικῶς μυθικαὶ ἴσως παραστάσεις τῆς εἰς δάση ἐνσκηπτούσης θυέλλης, ἔκπαλαι ἀναμιγεῖσαι μετ' ἄλλων μυθολογικῶν στοιχείων. Ἐν Γερμανίᾳ, συνεδέοντο στενώτατα τῇ λατρείᾳ τοῦ Ὀδίνου, [8] ἀλλ' οὐ σμικρὰν ἔσχον πρὸς αὐτὰς ῥοπὴν αἱ χριστιανικαὶ ἰδέαι, διότι νῦν ἀντὶ θεῶν ἢ ἡρώων ἀναφέρονται ἐν ταῖς γερμανικαῖς παραδόσεσιν, ὡς ἀ-

1 Töppen, Aberglauben aus Masuren; ἐκδ. 2. σ. 34. Παρὰ Mannhardt, Wald-u. Feldk. τ. II σ. 96.
2 Grohmann, Aberglauben aus Böhmen σ. 35. 95.
3 Mannhardt αὐτ. τ. I. σ. 118.
4 Grimm, D. Myth. σ. 525—526.
5 Mone, Anzeiger τ. IV σ. 309.
6 Grohmann, Sagen aus Böhmen σ. 78.
7 Βλ. ἐν ἐκτάσει Rochholz, Deutscher Glaube τ. I. σ. 44 κ. ἑ.
8 Simrock, D. Myth. § 71 σ. 191 δ' ἐκδ.

ποτελοῦντες τὴν μανικὴν στρατιὰν ἢ ὡς συνθηρευταὶ τοῦ ἀγρίου κυνηγοῦ διάβολοι, μάγισσαι, φάσματα, νεκροί, ἀβάπτιστα παιδία κλπ. [1] Ἴσως ὁ πρῶτος πυρὴν τοῦ μύθου πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἐν τοῖς Βεδικοῖς ὕμνοις περὶ διώξεως τῶν πονηρῶν δαιμόνων ὑπὸ τοῦ Ἴνδρα συνοδευομένου ὑπὸ τῆς στρατιᾶς τῶν Μαρούτ (ἀνέμων), ἐν ᾗ καὶ πνεύματα τεθνεώτων. Βεβαιότατον ὅμως ὅτι οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες εἶχον ὅμοια μυθολογήματα. [2] Τούτων κυριώτατα εἰσὶ τα περὶ Ὠρίωνος διώκοντος τὰς Πλειάδας, ἢ συνθηρεύοντος μετὰ τῆς Ἀρτέμιδος. [3] Ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς λαὸς διηγεῖται πολλὰς παραδόσεις ἐμμέσως ἢ ἀμέσως σχετιζομένας ταῖς περὶ «μανικῆς στρατιᾶς», ὧν τὰς πλείστας, ἰδίως δὲ τὰς διαλαμβανούσας περὶ ἀγώνων φασμάτων, ψυχῶν τεθνεώτων καὶ τελωνίων πρὸς ἄλληλα, θὰ ἐξετάσωμεν ἐκτενέστερον ἐν τῷ περὶ Δημώδους ψυχολογίας κεφαλαίῳ τῆς Νεοελληνικῆς ἡμῶν μυθολογίας. Ἐνταῦθα περιοριζόμεθα ν' ἀναγράψωμεν λακωνικήν τινα παράδοσιν, διότι αὕτη ἀναφέρει καὶ περίεργον λεπτομέρειαν καταδεικνῦσαν τὴν σχέσιν τοῦ καρκίνου πρὸς τὰ τοιαῦτα μυθολογήματα: Ἐν Τρινάσῳ, γέρων τις, φυλάττων ἀγρὸν ἀραβοσίτου, ἤκουσε περὶ τὸ μεσονύκτιον μέγαν θόρυβον καὶ εἶδε πολλοὺς ἱππεῖς· ὅτε ἐπείσθη, ὅτι δὲν ἦσαν ἄνθρωποι, ἐτράπη εἰς φυγήν, ἀλλὰ κατεδίωξεν αὐτὸν *ἕνας μεγάλος κάβουρας*, ὁ ὁποῖος τὸν κατέφθασεν εἰς τὸ χωρίον, ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὸν ἐδάγκασεν, ὅτε ἐπάτησε τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας αὐτοῦ· ἐκ τοῦ δήγματος ἠσθένησεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὁ γέρων, προσβληθεὶς ὑπὸ πυρετοῦ. [4] Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους ὁ ἄγριος θηρευτὴς Ὠρίων θνήσκει δηχθεὶς ὑπὸ σκορπίου, [5] ὡς δ' ὁ τὰ μάλιστα διαδεδομένος χιακὸς μῦθος ἀναφέρει, ἐδήχθη ὅτε ἀπεπειράθη νὰ βιάσῃ τὴν συγκυνηγὸν Ἀρτέμιδα.[6] Ἀλλὰ καὶ ἐν τισι γερμανικαῖς παραδόσεσιν ὑπεμφαίνεται σχέσις τοῦ καρκίνου ἢ σκορπίου πρὸς τὴν ἀγρίαν θήραν. [7]

VIII ΣΙΦΩΝΕΣ

Διάβολος προξενεῖ σίφωνας. — Λάμια. — Δεισιδαίμονες τρόποι πρὸς ἀποτροπὴν τῶν σιφώνων. — Σύννεφα βοφοῦσι νερόν.

Τὸ φαινόμενον τοῦ θαλασσίου σίφωνος, [8] φοβερώτερον μὲν ἀλλ' ἧττον

1 Αὐτ. σ. 192—193.—Ἐν γένει περὶ τῶν παραδόσεων τούτων βλ. Simrock § 71—73.—Grimm, D. M. σ. 807—902.—F. Liebrecht, des Gervasius Otia σ. 173—211 (La mesnie furieuse).—Kuhn ἐν Haupt's Zeitschr. f. Deutsch. Alterthum τ. VI σ. 117 κ. ε. — Gruhmann, Sagen aus Böhmen σ. 74—86 (Βοημικαὶ παραδόσεις περὶ ἀγρίας θήρας).

2 Βλ. ἐν ἐκτάσει Dilthey, Die Artemis und die wilde Jagd ἐν Rhein. Museum f. Philologie N. Σ. 1870 τ. XXV. σ. 321 κ. ε.

3 Πρβλ. Preller, Gr. Myth I. σ. 367 (351) 371—372 (355).

4 Παρὰ τοῦ κ. Πουλίκου Ν. Πουλικάκου, ἐκ Τρινάσου.

5 Κατά τινα δημώδη πρόληψιν ὁ καρκῖνος ἀφεθεὶς εἰς τὴν ξηρὰν μεταβάλλεται εἰς σκορπίον· ἐν γένει δ' ἐν πολλοῖς ἀναγνωρίζει ὁ λαὸς σχέσιν τοῦ καρκίνου πρὸς τὸν σκορπίον.

6 Βλ. Preller, Gr. Myth. II σ. 371—372 (355) καὶ τοὺς συγγραφεῖς, εἰς οὓς παραπέμπει. —Ἴσως ὁ μῦθος εἶναι μεταγενέστερος καὶ ἀστρονομικός, ἐπινοηθεὶς ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι ὁ Σκορπίος ἐπιτέλλει, ὅτε ὁ Ὠρίων πλησιάζει εἰς τὴν δύσιν αὐτοῦ.

7 Πρβλ. Simrock, D. Myth. § 73 σ. 201—202.

8 Κοινῶς σίφουνας· λέγουσι προσέτι «σιφουνικό» τὴν ὑπὸ σφοδροῦ συνοδευομένην ἀνέμου ῥαγδαίαν βροχήν, καὶ «σιφουνιάζουν, ἢ σιφουνίζουν» ἐπὶ ὑγρῶν ὑφασμάτων, ἅτινα ξηραίνει ὁ ἄνεμος.

γνωστὸν τῶν τυφώνων ἀποδίδουσιν ἐπίσης εἰς δαιμονικὴν ἐπήρειαν, πιστεύοντες ὅτι ὁ Διάβολος προξενεῖ αὐτό,[1] ἐνιαχοῦ δέ, ὅτι αἱ Νεράιδες, καὶ ἰδίως ἡ βασίλισσα αὐτῶν, ἡ «Λάμια τοῦ πελάγου». Ἐν Ἤλιδι ἀναφέρουσιν εἰς τὴν Λάμιαν τὴν αἰτίαν τῶν σιφώνων καὶ παντὸς ἀνεμοστροβίλου, ὑπολαμβάνουσι δὲ ταύτην δυσμενῆ τοῖς ναυτιλλομένοις καὶ ἐν γένει τρομεράν.[2] Ὁσάκις δὲ πλοῖόν τι κινδυνεύει ἐκ σίφωνος πυροβολοῦσι κατ' αὐτοῦ διὰ τηλεβόλων, ἢ διὰ τῶν πλατυστόμων *τρομπονίων*, ὅπως διαρρήξωσιν αὐτόν· καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ὀρθότατον καὶ ἀπεδείχθη πολλάκις λίαν τελεσφόρον.[3] Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα μετέπεσεν εἰς δεισιδαιμονίαν, καὶ πολλοί, ἀγνοοῦντες τὸν φυσικὸν λόγον αὐτοῦ, διαβλέπουσιν ἐν αὐτῷ μόνον εἶδος ἀπειλῆς κατὰ τοῦ ὑπερφυοῦς φαινομένου καὶ ἀντὶ πυροβολισμῶν ἐπίσης συντελεστικὸν νομίζουσιν, ὅτι εἶναι, ἂν ἐμπήξωσι τὴν αἰχμὴν μαχαίρας ἐπὶ ἑνὸς τῶν ἱστῶν τοῦ πλοίου.[4] Οἱ δὲ παρὰ τὴν νότιον τοῦ Εὐξείνου ἀκτὴν οἰκοῦντες Ἕλληνες, ὅταν ἴδωσι σίφωνα (κοινῶς *ζίφον*) λαμβάνουσι μάχαιραν καὶ ποιοῦσι τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, λέγοντες· «ἀναστήτω ὁ Θεὸς κλπ.» ἢ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος κλπ.» καὶ οὕτω νομίζουσιν ὅτι τὸν κόπτουσι.[5]

Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐξηγοῦσι τὸ φαινόμενον τοῦ σίφωνος, λέγοντες ὅτι εἶναι νέφη, κατερχόμενα, ὅπως ἀντλήσωσι τὸ ἀναγκαιοῦν αὐτοῖς πρὸς βροχὴν ὕδωρ. — Ἐν Κύπρῳ πιστεύουσιν, ὅτι μετὰ τὴν βροχὴν τὰ σύννεφα καταβαίνουν εἰς τὴν ἀκροθαλασσιά, διὰ νὰ ῥουφήξουν νερόν· καὶ ἐκεῖ ποῦ σταθοῦν καταπίνουν ὅτι εὕρουν, ἢ ἄνθρωπος εἶναι ἢ ζῷον, καὶ πέτραις ἀκόμα. Πολλαὶ γραῖαι ἀκούουσι μάλιστα εἰς ἀπόστασιν πολλῶν ὡρῶν, τὸν φοβερὸν κρότον, τὸν ὁποῖον οὕτω προξενοῦσι.[6] Αἱ ἰδέαι ὅμως αὗται προῆλθον μᾶλλον ἐξ ἀτελοῦς καὶ ἐπιπολαίου παρατηρήσεως τοῦ φαινομένου, καὶ οὐχὶ ἐκ δεισιδαιμονίας.[7]

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ.

1 Βλ. καὶ Schmidt, Volksl. I. σ. 178.
2 Wachsmuth, das alte Griechenland σ. 30-31.
3 Πρβλ. Fonvielle, Eclairs et tonnerres. Paris, 1874 σ. 77 κ. ε.
4 Pègues, Histoire du volcan de Santorin. σ. 543.
5 Πανδώρ. τ. ΙΓ' σ. 505.
6 Myriantheus, Die Açvins. σ. 141.
7 Πρβλ. Marcollè et Zurcher, Les météores; 4η ἐκδ. σ. 124. «Les trombes font presque toujours entendre un bruit assourdissant, un sifflement étrange, qui augmente ou diminue suivant que le terrain au dessus duquel elles passent est plus ou moins humide.»

Σημείωσις. — Ὁ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ διαπρεπὴς καθηγητὴς κ. Κωνσταντῖνος Κόντος, παρακληθεὶς ὑφ' ἡμῶν, ἐποιήσατο, πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου τῶν ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ δημοσιευθέντων χωρίων βυζαντιακῶν συγγραφέων, κριτικάς τινας παρατηρήσεις, ἃς εὐγνωμόνως καταχωρίζομεν ὧδε.

Παρνασσοῦ σ. 589—590. Γραπτέον ἴσως «τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος βιαζομένου (=ἀναγκάζοντος) κατενεχθὲν ἐπὶ τῆς γῆς. — σ. 590 στ. 20 γρ. «ὑπέστησεν.» — στ. 22—23. Γραπτέον ἴσως· «διαιρεῖται τὰ σώματα, εἴτις ψαύσει.» — στ. 25 γρ. «ἀλώμενον.» — στ. 29 γρ. «μέρη νέμεται.» — στ. 30 γρ. «οἱ λεγόμενοι.» — στ. 31 γρ. «μανοτέραν.» — σ. 591 σ[illegible]. ἀντὶ πεποιημένος γρ. «πεπωιωμένος» (=ποιός τις γεγονώς). — στ. 5 «μηκάζον» — στ. [illegible]8 γραπτέον ἴσως· «δικαίως κατὰ τοὺς ὄφεις — ἐξολοθρεύεται, φλεγομένη μὲν κτέ.» — σ. [illegible]92 στ. 7. γρ. «ἀπέρριπτε.»

ΟΛΙΓΑ ΠΕΡΙ ΒΟΥΛΒΕΡ ΛΥΤΤΩΝ

ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ ΤΗΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΤΗΣ ΛΥΩΝ.

Ὁ Ἐδουάρδος Βοῦλβερ Λύττων, μυθιστοριογράφος καὶ δραματικὸς Ἄγγλος, ἐγεννήθη ἐν Heydon Hall τὸ 1805. Δεκαπενταετὴς ἐδημοσίευσε διήγημα ἀνατολικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἰσμαὴλ», ἐσπούδαζε δ' ἔτι ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Καντα6ριγίας ὅτε ἐβραβεύθη τὸ περὶ «Γλυπτικῆς» ποίημά του. Ἔκτοτε ἐπεδόθη εἰς τὸ φιλολογικὸν στάδιον δημοσιεύσας κατὰ τὸ 1826 συλλογὴν στίχων ὑπὸ τὸν τίτλον «Φυτὰ ἄγρια καὶ ἄνθη τοῦ ἀγροῦ» καὶ βραδύτερον τὰ ποιήματα «Ὁ Neil καὶ Falkland» κατὰ μίμησιν τοῦ Βύρωνος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐδημοσίευσε τὸ μυθιστόρημα «Pelham» δι' οὗ πολλὴν ἐκτήσατο δόξαν· ἐν τῷ μυθιστορήματι δὲ τούτῳ, ὅπερ εἶνε τύπος τῆς τότε ὀνομαζομένης φιλολογίας τῆς Ἀριστοκρατίας, διακωμῳδοῦνται μετὰ πολλῆς εὐφυΐας τὰ ἐλαττώματα καὶ αἱ προλήψεις τῆς Ἀγγλικῆς ἀριστοκρατίας. Κατὰ τὸ 1829 ἐδημοσιεύθη τὸ μυθιστόρημα «Devereux» καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὁ «Paul Clifford». Τὸ 1831 ἐξελέγη μέλος τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων, καὶ τὸ 1852, συμετέσχε τοῦ ὑπουργείου Δέρβυ ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν. Ἡ ῥητορικὴ ἐπιτυχία τοῦ Βοῦλβερ. δὲν ἀπέτρεψεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν φιλολογικῶν του σπουδῶν. Τὸ 1832 ἐδημοσίευσε τὸν «Εὐγένειον Ἀράμ,» μελέτην ψυχολογικὴν ἐπὶ τινος ἐγκληματίου διαπράξαντος φόνον πρὸς ἀπόκτησιν πλούτου καὶ δαπανήσαντος εἶτα αὐτὸν εἰς διάφορα εὐεργετικὰ ἔργα. Τὸ 1834 ἐδημοσιεύθησαν οἱ «Προσκυνηταὶ τοῦ Ῥήνου,» καὶ αἱ «Τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Πομπηΐας,» ζωηρὰ εἰκὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, καὶ τὸ 1835 ὁ «Ῥιένζης ἢ ὁ τελευταῖος δήμαρχος», ὅπερ θεωρεῖται ὡς τὸ ἀριστούργημά του. Ἀπὸ τοῦ 1837 μέχρι τοῦ 1850 ἐδημοσιεύθησαν τὸ μυθιστόρημά του «Ernest Maltraves. Ὁ «αὐλικὸς Κάλδερων», Alice «ὁ τελευταῖος τῶν Βαρώνων» καὶ οἱ Κάξτωνες». Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μυθιστορημάτων ἐδημοσίευσε καὶ κριτικὰ δοκίμια εἰς διαφόρους ἐποχάς· Τὴν «Ἀγγλίαν καὶ τοὺς Ἄγγλους τοῦ 1833, τὸν «Σπουδαστὴν» τὸ 1835, καὶ σειρὰν ἱστορικῶν μελετῶν διὰ τῆς «Νέας μηνιαίας ἐπιθεωρήσεως» ἧς ὑπῆρξε διευθυντὴς ἀπὸ τοῦ 1832. Συνέθετο δὲ καὶ σατυρικὰ καὶ κωμικὰ ποιήματα «Τοὺς διδύμους τῆς Σιάμης» τὸ 1831, τὸν «Νέον Τίμονονα» τὸ 1846 καὶ τὸ ἐπικὸν ποίημα «Βασιλεὺς Ἀρθοῦρος τὸ 1848», πλὴν δὲ τούτων καὶ τὰς ἱστορικὰς μελέτας «Ἀρόλδον τὸν τελευταῖον βασιλέα τῶν Σαξώνων», καὶ τὰς «Ἀθήνας κατὰ τὸ 1837. Τέλος δὲ ἐπεχείρισε ὁ Βοῦλβερ ν' ἀνυψώσῃ τὸ παρηκμακὸς ἀγγλικὸν θέατρον. Τὸ δρᾶμα αὐτοῦ «Ἡ δούκισσα τῆς Βαλιέρης» ἀπέτυχε παρασταθὲν τὸ 1837, ἀλλ' ἱκανοποίησαν αὐτὸν ἀρκούντως «Ὁ Ῥισελιὲ» καὶ «Ἡ δέσποινα τῆς Λυών». Ἀπέθανε τὸ 1873.

Ὁ μεταφραστής

BULWER LYTTON

Η ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΗΣ ΛΥΩΝ

Η

ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΕΠΑΡΣΙΣ

ΔΡΑΜΑ ΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΠΕΝΤΕ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΕΚ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ

ΥΠΟ

Μ. Ν. ΔΑΜΙΡΑΛΗ

ΚΑΙ ΔΙΔΑΧΘΕΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΘΙΑΣΟΥ
ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΚΗΝΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΘΕΡΙΝΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ
ΟΡΦΕΩΣ

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

ΒΟΖΙΝΤΙΟΣ πλούσιος εὐγενὴς τῆς Λυὼν ἀποκρουσθεὶς ἐραστὴς τῆς Παυλίνας.
ΚΑΡΟΛΟΣ φίλος του, ἀπερριμμένος καὶ οὗτος ἐραστὴς τῆς Παυλίνας.
ΔΑΜΑΣ συνταγματάρχης (εἶτα στρατηγὸς τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ) ἐξάδελφος τῆς Κυρίας Δεσαπέλ.
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ τοῦ Χρυσοῦ Λέοντος·
ΓΑΣΠΑΡ.
ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΜΕΛΝΟΤΟΣ ἐραστὴς τῆς Παυλίνας
Πρῶτος, δεύτερος, τρίτος ἀξιωματικός. Ὑπηρέται. Εἷς συμβολαιογράφος.
Ο ΚΥΡΙΟΣ ΔΕΣΑΠΕΛ, ἔμπορος ἐν Λυών.
Η ΚΥΡΙΑ ΔΕΣΑΠΕΛ σύζυγός του.
ΠΑΥΛΙΝΑ θυγάτηρ των.
ΧΗΡΑ ΜΕΛΝΟΤΟΥ, μήτηρ τοῦ Κλαυδίου.
ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ, θυγάτηρ τοῦ ξενοδόχου.
ΜΑΡΙΝΑ, ὑπηρέτρια τῆς Παυλίνας.

Ἡ σκηνὴ ἐν Λυὼν καὶ τοῖς περιχώροις κατὰ τὸ 1795—1798.

Η ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΗΣ ΛΥΩΝ

ΠΡΑΞΙΣ Α'.

ΣΚΗΝΗ Α'.

Δωμάτιον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κυρίου Δεσαπὲλ ἐν Λυών. Ἡ Παυλίνα ἀναγινώσκει ἐπὶ ἀνακλίντρου, ἡ Μαρίνα ἀερίζει αὐτήν. Ἄνθη καὶ σημειώσεις διάφοροι ἐπὶ τῆς παρὰ τὸ ἀνάκλιντρον τραπέζης. Ἡ κυρία Δεσαπὲλ καθημένη. Ἐκ τοῦ ἀνοικτοῦ παραθύρου φαίνεται ὁ κῆπος.

Κυρία Δεσαπὲλ

Διόρθωσον ὀλίγον τὸ τριαντάφυλλον ἐκεῖνο (ἡ Μαρίνα ἀλλάζει τὴν θέσιν τοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Παυλίνας ῥόδου) —Ναί, ἔτσῃ φαίνονται ὡραιότερα τὰ μαλλιά, τὸ σχῆμα, τὸ ὅλον: Βεβαιότατα εἶσαι πολὺ εὔμορφη κόρη μου — ἀπαράλλακτη ἡ μητέρα σου. Δὲν παραξενεύομαι ποσῶς διότι γίνεται τόσον λόγος περὶ σοῦ. Νέοι καὶ γέροντες, πλούσιοι καὶ πτωχοί, ὅλοι λατρεύουσι τὴν ὡραίαν τῆς Λυών. — Τῷ ὄντι ἀναγεννώμεθα διὰ τῶν τέκνων μας καὶ μάλιστα ὅταν ἔχωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν μας.

Παυλίνα γελῶσα

Κακοσυνειθίζεις τὴν Παυλίναν σου ἀγαπητή μου μητέρα. (Κατ' ἰδίαν) Ἐπεθύμουν νὰ ἤξευρα ποῖος ἔστειλε τὰ ἄνθη ταῦτα.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ὄχι κόρη μου! Σὲ ἐπαινῶ διὰ νὰ σοὶ ἐμπνεύσω τὴν πρέπουσαν φιλοδοξίαν. Εἶσαι προωρισμένη διὰ τὴν καλλιτέραν ἀποκατάστασιν. Μάθε κόρη μου ὅτι ἡ ὡραιότης ἐκτιμᾶται ἀναλόγως τῆς ὠφελείας τὴν ὁποίαν θὰ σοὶ προξενήσῃ — Μαρίνα πήγαινε νὰ πῆς νὰ ἑτοιμάσουν τὴν ἅμαξαν. (Ἐξέρχεται ἡ Μαρίνα)

Παυλίνα

Ποῖος νὰ μοὶ στέλλῃ καθ' ἡμέραν τὰ ὡραῖα ταῦτα ἄνθη; Εἶνε εὐωδέστατα! (Εἰσέρχεται ὁ ὑπηρέτης)

Ὑπηρέτης

Κυρία, ὁ κύριος Βοζίντιος.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἂς εἰσέλθῃ. Εἶμαι βεβαία Παυλίνα ὅτι καὶ ὁ κύριος οὗτος θὰ κάμῃ καμμίαν πρότασιν. Ὁ πατήρ σου πρέπει νὰ προσλάβῃ ὑπάλληλον διὰ τὸ λογιστικὸν βιβλίον τῶν κατακτήσεών σου. (Εἰσέρχεται ὁ Βοζίντιος)·

Βοζίντιος

Χαίρω πολὺ κυρίαι, ὅτι ἠδυνήθην νὰ εὕρω ἀμφοτέρας! — (Κατ' ἰδίαν) Τί εὔμορφη ποῦ εἶνε! — Εἶνε βεβαίως μεγάλη θυσία δι' ἐμὲ νὰ νυμφευθῶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἐμπόρου καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ μοὶ ὀφείλωσιν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην! (Μεγαλοφώνως) Θὰ μοὶ ἐπιτρέψητε κυρία ν' ἀποτείνω τὸν λόγον εἰς τὴν ὡραίαν θυγατέρα σας; (Πλησιάζει πρὸς τὴν Παυλῖναν ἥτις ἐγείρεται ἐγερώχως) Ἐτόλμησα δέσποινίς, νὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι πρὸ πολλοῦ ἐμαντεύσατε τὸν λόγον τῆς ἐπισκέψεώς μου. Χθὲς δὲ τὸ ἑσπέρας ἐπισκιάσασα ὅλας τὰς καλλονὰς τῆς πόλεώς μας, κατεκτήσατε ὁλοσχερῶς τὴν καρδίαν μου. Γνωρίζετε ὅτι οὐδεὶς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ εἶνε πλουσιώτερός μου, καὶ ὅτι θὰ ἤμην εὐγενής, ἂν ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἀφήρπαζε τοὺς τίτλους μου. Δύναμαι λοιπὸν νὰ πιστεύω ὅτι δὲν θέλετε ἀπορρίψει τὴν πρότασίν μου; Σᾶς προσφέρω τὴν χεῖρα καὶ τὴν καρδίαν μου.

Παυλίνα κατ' ἰδίαν

Ἔχει ὕφος ἀνθρώπου χορηγοῦντος χάριν, (Μεγαλοφώνως) Εἴσθε πολὺ συγκαταβατικὸς κύριε — ἐπιτρέψατέ μοι νὰ εὐχαριστήσω ὑμᾶς μετὰ σεβασμοῦ καὶ νὰ προσθέσω ὅτι, αἰσθανομένη τὴν θέσιν μου καὶ ἐκτιμῶσα τὴν περιωπὴν ὑμῶν, δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ τὴν πρότασίν σας. (Χαιρετίζουσα αὐτὸν ἀπέρχεται)

Βοζίντιος

Νὰ ἀρνηθῇ! Ἀδύνατον! Βεβαίως δὲν σπουδαιολογεῖτε — Κυρία, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν συνδρομήν σας. Ζητῶ τὴν χεῖρα τῆς θυγατρός σας, καὶ βεβαιῶ ὑμᾶς, ὅτι θὰ λάβω αὐτὴν ὑπὸ ὅρους ἀνταξίους τῆς ὡραιότητός της καὶ τῆς κοινωνικῆς μου θέσεως. Δύναμαι νὰ ὁμιλήσω μετὰ τοῦ κυρίου Δεσαπέλ;

Κυρία Δεσαπέλ

Ὁ κύριος Δεσαπὲλ δὲν ἀναμιγνύεται ποτὲ εἰς τὰς οἰκιακὰς ὑποθέσεις,— εἴσθε πολὺ εὐγενής. Ἂν τοὐλάχιστον εἴχατε τὸν τίτλον τοῦ μαρκησίου, ἢ ἂν ἡ θυγάτηρ μου ἦτον ἀποφασισμένη νὰ νυμφευθῇ πολίτην, ἴσως τότε ἠθέλομεν σᾶς προτιμήσει.

Βοζίντιος

Πολίτην! Ἀλλὰ σήμερον εἴμεθα ὅλοι πολῖται εἰς τὴν Γαλλίαν!

Κυρία Δεσαπέλ

Εἰς τὴν Γαλλίαν ναί, ἀλλ' εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας, οἱ τίτλοι καὶ οἱ εὐγενεῖς διατηροῦνται ἀκόμη. Γνωρίζομεν κάλλιστα τὰς ἀρετὰς ὑμῶν καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι θὰ τύχετε συζύγου ἀνταξίας τῆς θέσεως καὶ τῶν ἀπαιτήσεών σας. Μετὰ χαρᾶς θὰ σᾶς βλέπωμεν πάντοτε ὡς φίλον, κύριε Βοζίντιε — Ἔλα Παυλίνα μου, ἑτοιμάσου, ἡ ἅμαξα θὰ ἔλθῃ μετ' ὀλίγον.

Βοζίντιος

Ἀρκεῖ κυρία! ἀρκεῖ. (Κατ' ἰδίαν) ν' ἀπορρίψῃ τὴν πρότασίν μου! ἡ κόρη τοῦ ἐμπόρου! Νὰ ἀρνηθῇ! Πρὶν δύσῃ ὁ ἥλιος, θὰ τὸ γνωρίζῃ ὅλη ἡ πόλις! — Θὰ κλεισθῶ εἰς τὸ μέγαρόν μου, θὰ ἐπιδοθῶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, καὶ θὰ γίνω μισογύνης. Νὰ ἀρνηθῶσι! Αὗται πρέπει νὰ εἶνε τρελλαί — Κυρίαι, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς χαιρετίσω. (Ἐξέρχεται)

Κυρία Δεσαπὲλ

Πόσον τολμηροὶ εἶν' αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι! Νομίζω Παυλίνα, ὅτι ἐφυλάξαμεν τὴν ἀξιοπρέπειάν μας. Κάθε κόρη, ὅσον ἄπειρος καὶ ἂν εἶνε, γνωρίζει πῶς πρέπει νὰ δεχθῇ μίαν πρότασιν, ἀπαιτεῖται ὅμως μεγάλη ἐπιτηδειότης διὰ νὰ ἀπορρίψῃ αὐτὴν μετὰ τῆς δεούσης εὐγενείας καὶ ὑπερηφανίας. Τὸ πείραμα τοῦτο ἐσυνείθιζον νὰ κάμνω εἰς τὸ σχολεῖον μετὰ τοῦ χοροδιδασκάλου.

(Εἰσέρχεται ὁ Δάμας.)

Δάμας

Καλ' ἡμέρα ἐξαδέλφη. Ἔ τί κάμνεις Παυλίνα; Συνῆλθες ἀπὸ τὸν τελευταῖον χορόν; Τόσοι θρίαμβοι πρέπει ἀληθῶς νὰ εἶνε κουραστικοί. Καὶ αὐτὸς ὁ Κάρολος ἐφαίνετο μελαγχολικὸς καὶ συχνὰ ἐστέναζε μετὰ τὴν ἀναχώρησίν σου· ἀλλ' ἴσως ἦτο ἀποτέλεσμα τοῦ δείπνου

Παυλίνα

Ὄχι δά, καὶ ὁ Κάρολος!

Κυρία Δεσαπὲλ

Ὁ Κάρολος; ἀπορῶ πῶς γίνεται λόγος· οὐδέποτε ἐσκέφθη περὶ αὐτοῦ ἡ θυγάτηρ μου.

Δάμας

Μπά! — διατί ὄχι; ὁ πατήρ του τῷ ἀφῆκε σημαντικὴν περιουσίαν, ἡ δὲ καταγωγή του εἶνε ἀνωτέρα τῆς ἰδικῆς σας ἐξαδέλφη. Ἀλλ' ἴσως ἐποφθαλμιᾶτε τὸν κ. Βοζίντιον τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ ἦτο μαρκήσιος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.

Παυλίνα

Τὸν κ. Βοζίντιον! Βλέπω ὅτι ὁ ἐξάδελφός μας ἀγαπᾷ νὰ μᾶς πειράζῃ.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἄφησέ τον Παυλίνα — Βλέπω ἐξάδελφε ὅτι δὲν ἔχεις καμμίαν λεπτότητα, ἀπ' ἐναντίας παρατηρῶ ἔλλειψίν τινα ἁβρότητος εἰς ὅλας τὰς ἰδέας σου. Ὁ κ. Βοζίντιος γνωρίζει ἤδη ὅτι δὲν εἶνε κατάλληλος διὰ τὴν θυγατέρα μου.

Δάμας

Μπά! μπά! Σκοπεύετε, φαίνεται, νὰ δώσητε κανένα πρίγκιπα εἰς τὴν θυγατέρα σας,

Κυρία Δεσαπὲλ

Μάλιστα, καὶ τί μὲ τοῦτο; — Πολλοὶ ξένοι πρίγκιπες.

Δάμας διακόπτων αὐτὴν

Ξένοι πρίγκιπες! ξένες κουταμάρες! Ἐντροπὴ εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν νὰ λέγῃς τοιαύτας ἀνοησίας.

Κυρία Δεσαπὲλ

Εἰς τοιαύτην ἡλικίαν! Ἡ φράσις αὐτὴ οὐδέποτε λέγεται εἰς γυναῖκα πρὶν ἢ συμπληρώσῃ τὸ ἑξηκοστὸν ἔνατον ἔτος καὶ ἐννέα μῆνας τοῦ βίου της, καὶ τότε πάλιν ὑπὸ μόνου τοῦ ἐφημερίου τῆς ἐνορίας. (Εἰσέρχεται ὁ ὑπηρέτης)

Ὑπηρέτης

Ἡ ἅμαξα περιμένει.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἔλα Παυλίνα, φόρεσε τὸ καπέλο σου — πράγματι ἔχεις ὕφος ἀριστοκρατικὸν — δὲν ὁμοιάζεις ποσῶς τοῦ πατρός σου. (Περιπαθῶς) Ἆ φιλάρεσκος! Ὅταν ἡ κόρη ἀρχίζῃ νὰ πειράζῃ εἶνε σημεῖον ἀλάνθαστον ὅτι βαδίζει εἰς τὰ ἴχνη τῆς μητρός της.

Παυλίνα

Ὑγίαινε, ἐξάδελφε Δάμα, σοὶ εὔχομαι καλλιτέραν διάθεσιν (Ἐπιστρέφει καὶ λαμβάνουσα τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἄνθη) Ποῖος νὰ μοὶ ἔστειλε τὰ ἄνθη ταῦτα;

(Ἐξέρχονται ἡ Παυλίνα καὶ ἡ κυρία Δεσαπὲλ)

Δάμας

Θὰ ἦτο λαμπρὰ κόρη ἂν δὲν τῆς εἶχε γυρίσει τὸ κεφάλι, καὶ φοβοῦμαι ὅτι εἶνε ἀδιόρθωτος τώρα. Μὰ τὸν Θεὸν εἶμαι πολὺ εὐτυχὴς διότι ἔμεινα ἄγαμος. Ἂς λέγουν ὅσα θέλουν περὶ τῆς ἀφοσιώσεως τῆς γυναικὸς — ἡ πιστοτέρα ἀφοσίωσις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶνε γυναικὸς ἀγαπώσης — τὸν ἑαυτόν της.

ΣΚΗΝΗ Β'.

Τὸ ἐξωτερικὸν μικροῦ ἐξοχικοῦ ξενοδοχείου—ἐπιγραφὴ «ὁ Χρυσοῦς Λέων» ὀλίγας λεύγας ἀπέχον τῆς Λυὼν ἥτις φαίνεται πόρρωθεν.

Βοζίντιος ὄπισθεν τῶν παρασκηνίων

Ναί, πότισε τὸν ἵππον, θὰ μείνωμεν ἐδῶ ὀλίγον.

(Εἰσέρχονται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος)

Κάρολος

Ναί, φίλτατε Βοζίντιε, ὑπεσχέθην νὰ διέλθω μίαν ἢ δύο ἡμέρας εἰς τὸ μέγαρόν σου — εἶμαι εἰς τὴν διάθεσίν σου — καὶ ἐν τούτοις σὲ βλέπω σκυθρωπὸν καὶ σιωπηρὸν ὡς βωβὸν παρακολουθοῦντα κηδείαν, ἢ ὡς ἄγγλον εἰς διασκέδασιν.

Βοζίντιος

Μή με παρεξηγήσῃς, φίλτατε Κάρολε — εἶμαι δυστυχής.

Κάρολος

Σὺ δυστυχής;— ὁ εὐθυμότερος, ὁ πλουσιώτερος, νέος τῆς Λυών;

Βοζίντιος

Ἀκριβῶς, ἕνεκα τούτου, εἶμαι δυστυχής.— Γνωρίζεις τὴν Παυλίναν, τὴν μονογενῆ θυγατέρα τοῦ πλουσίου ἐμπόρου Δεσαπέλ;

Κάρολος

Ἂν τὴν γνωρίζω; Καὶ τίς δὲν γνωρίζει τὴν ὡς Ἥραν ὑπερήφανον ταύτην Ἀφροδίτην;

Βοζίντιος

Εἶνε ὄχι μόνον ἀλαζών, ἀλλὰ καὶ πάντη ἀπειρόκαλος. (Ἐγειρόμενος) Γνωρίζεις, Κάρολε; ὅτι ἀπέρριψε τὴν πρότασίν μου!

Κάρολος κατ' ἰδίαν

Ὅπως καὶ τὴν ἰδικήν μου. Αὐτὸ τοὐλάχιστον εἶνε παρήγορον. Ὅταν κἄνεις φάγῃ τὴ χειλόπητα, παρηγορεῖται ἀκούων ὅτι καὶ ἄλλοι τὴν ἔπαθαν. (Μεγαλοφώνως) Ἀπέρριψε τὴν πρότασίν σου; καὶ διὰ τίνα λόγον;

Βοζίντιος

Δὲν ἠξεύρω, ἴσως διότι εἶμαι ἁπλοῦς πολίτης, τοῦ πατρός μου ἀπωλέσαντος ὡς ἠξεύρεις τὸν τίτλον τοῦ μαρκησίου. Τώρα δέ, ὅτε δὲν ὑπάρχουν πλέον εὐγενεῖς ἐν Γαλλίᾳ, καὶ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι, περιμένει φαίνεται μιλόρδον τινα ἄγγλον. ἢ κόμητα γερμανόν, ὅστις ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον, θὰ σπεύσῃ εἰς Λυὼν διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς τοῦ εὐτελοῦς τούτου. — Ναί, ἠρνήθη καὶ μετὰ περιφρονήσεως! Μὰ τὸν Θεόν, θὰ τὸ μετανοήσῃ πυρέσσω ἀπὸ ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν. — Νὰ ἀπορρίψῃ τὴν πρότασίν μου!

Κάρολος

Ἡσύχασον φίλε μου — Θὰ σοὶ εἴπω μυστικόν τι. Ἀκριβῶς διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπέρριψε καὶ τὴν ἰδικήν μου·

Βοζίντιος

Τὴν ἰδικήν σου! — τὸ πρᾶγμα εἶνε πολὺ διάφορον! — Ἀλλὰ δός μοι τὴν χεῖρά σου, Κάρολε· πρέπει νὰ εὕρωμεν τὸ μέσον νὰ ἐξευτελίσωμεν αὐτήν.— Μὰ τὸν Θεὸν ἐπεθύμουν νὰ τὴν ἔβλεπον σύζυγον γελωτοποιοῦ τινος!

(Εἰσέρχεται ὁ ἰδιοκτήτης μετὰ τῆς θυγατρός του)

Ἰδιοκτήτης

Δοῦλος σας, πολίτα Βοζίντιε — δοῦλος σας κύριε. Ἴσως θὰ προγευματίσετε πρὶν ἀναχωρήσητε· ἔχομεν ἀρκετὰ φαγητά.

Βοζίντιος

Δὲν ἔχω ὄρεξιν.

Κάρολος

Οὔτ' ἐγώ· ἐντούτοις δὲν εἶνε καλὸν νὰ ὁδοιπορῇ τις μὲ κενὸν στόμαχον. Τί ἔχετε; (Ἐξετάζει τὸν κατάλογον τῶν φαγητῶν)

Φωναὶ ἔξωθεν

Ζήτω ὁ πρίγκιψ! Ζήτω ὁ πρίγκιψ!

Βοζίντιος

Ὁ πρίγκιψ! Ποῖος πρίγκιψ; ἐνόμιζον ὅτι δὲν ὑπάρχουν πλέον πρίγκιπες εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἰδιοκτήτης

Ἄ, ἄ, τὰ παιδιὰ τὸν ὀνομάζουν πάντοτε πρίγκιπα. Ἐκέρδισε τὸ βραβεῖον εἰς τὴν σκοποβολήν, καὶ τὸν συνοδεύουν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν οἰκίαν.

Βοζίνιος

Καὶ ποῖος εἶνε αὐτὸς ὁ κύριος;

Ἰδιοκτήτης

Ποῖος ἄλλος παρὰ τὸ καύχημα τοῦ χωρίου; ὁ Κλαύδιος Μελνότος; Βεβαίως θὰ ἠκούσατε περὶ αὐτοῦ;

Κάρολος ἐπιστρέφων τὸν κατάλογον

Δὲν εἶχα ποτὲ τὴν τιμήν. — Σοῦπα, λαγὼς σάλτσα, κοτόπουλο ψητὸ καὶ τίποτε ἄλλο.

Βοζίνιος

Ὁ υἱὸς τοῦ γέροντος κηπουροῦ Μελνότου;

Ἰδιοκτήτης

Αὐτὸς, μάλιστα, Ἕνα ἀξιοθαύμαστο παιδί.

Βοζίνιος

Διατί ἀξιοθαύμαστο; Μήπως διαφέρουν τὰ λάχανά σου ἀπὸ τῶν ἄλλων

Ἰδιοκτήτης

Ἀ, αὐτὸς δὲν ἐργάζεται πλέον εἰς τὸ περιβόλι. Αὐτὸς εἶνε πνέμα.

Κάρολος

Τί εἶνε;

Ἰδιοκτήτης

Πνέμα μονάχο! Ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος εἰμπορεῖ νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει, ἐκτὸς ὠφελίμων πραγμάτων· αὐτὸ σημαίνει πνέμα.

Βοζίνιος

Διήγειρες τὴν περιέργειάν μου· ἐξακολούθει.

Ἰδιοκτήτης

Τέσσαρα ἔτη ἀπέρασαν ἀφότου ἀπέθανεν ὁ γέρο Μελνότος ὁ ὁποῖος ἄφησεν ἀρκετὴν περιουσίαν εἰς τὸ παιδί του. Παρετηρήσαμεν τότε ὅλοι μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὸν Κλαύδιον· ἤρχισε νὰ σπουδάζῃ Λατινικά, ἐπῆρε ἕνα καθηγητὴν τῆς Λυὼν ὁ ὁποῖος εἶχε τόσα πολλὰ εἰς τὸ κεφάλι του ὥστε ἐφόρεσε μιὰ μεγάλη περούκα διὰ νὰ τὰ χωρέσῃ. Ἐπῆρε δάσκαλον τῆς ξιφασκίας, τοῦ χοροῦ καὶ τῆς μουσικῆς, ἔπειτα ἔμαθε καὶ ζωγραφικήν. Τέλος ἔλεγαν, ὅτι ὁ νέος Κλαύδιος θὰ ὑπάγῃ 'ς τὸ Παρίσι νὰ ἀποκατασταθῇ ὡς ζωγράφος. Στὰς ἀρχὰς τὰ παιδιὰ ἐγελοῦσαν μαζί του, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶνε πολὺ χεροδύναμος τὰ ἔμαθε πῶς πρέπει νὰ φέρωνται, καὶ τώρα ὁρκίζονται ὅλα εἰς τὸ ὄνομά του. Ὅλα τὰ κορίτσια τοῦ χωρίου τρελλαίνονται γι' αὐτόν.

Βοζίνιος

Βεβαίως ὁ νέος οὗτος ἔχει μέλλον! — Καὶ διατί τὸν ὀνομάζουν πρίγκιπα;

Ἰδιοκτήτης

Πρῶτον μὲν διότι εἶνε πάντοτε ἀρχηγός των, δεύτερον διότι εἶνε ὑπερή-

φανος, καὶ φορεῖ πάντοτε κενούργια φορέματα, καὶ τρίτον διότι ἔχει ἀέρα πρίγκιπος.

Βοζίνττιος

Καὶ ποῖος, ὑποθέτεις, νὰ ἐγύρισε τὸ κεφάλι τοῦ τρελλοῦ τούτου; Ἴσως ἡ Ἐπανάστασις;

Ἰδιοκτήτης

Ναὶ—ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη ἡ ὁποία μᾶς κάμνει ὅλους ἄνω κάτω, ἡ ἐπανάστασις τοῦ ἔρωτος.

Βοζίνττιος

Πολὺ ρωμαντικὸς νέος πρέπει νὰ εἶνε! — Καὶ ποίαν νοστιμεύεται;

Ἰδιοκτήτης

Ἄ! — Αὐτὸ εἶνε μυστικό, κύριοι.

Βοζίνττιος

Βεβαιότατα!

Ἰδιοκτήτης

Ἤκουσα ἀπὸ τὴν μητέρα του, καλὴ γυναῖκα! ὅτι νοστιμεύεται, τίποτε ὀλιγώτερον, ἀπὸ τὴν ὡραίαν τῆς Λυὼν, τὴν Παυλίναν Δεσαπέλ.

Βοζίνττιος καὶ Κάρολος

Χὰ χά! — Λαμπρά!

Ἰδιοκτήτης

Μὴ γελᾶτε, εἶνε ἀλήθεια ὅπως σᾶς βλέπω καὶ μὲ βλέπετε.

Βοζίνττιος

Καὶ τί τοῦ λέγει ἡ Ὡραία τῆς Λυών;

Ἰδιοκτήτης

Ὤ, οὔτε κατεδέχθη νὰ τὸν κυττάξῃ ποτὲ, μολονότι ὅταν ἦτο παιδὶ εἰργάζετο εἰς τὸ περιβόλι τοῦ πατρός της.

Βοζίνττιος

Εἶσαι βέβαιος;

Ἰδιοκτήτης

Ἡ μητέρα του λέγει, ὅτι ἡ Παυλίνα δὲν τὸν εἶδε ποτὲ κατὰ πρόσωπον.

Βοζίνττιος σύρων τὸν Κάρολον κατ' ἰδίαν

Εὗρον τὸν τρόπον τῆς ἐκδικήσεως. — Ἰδού, πρίγκιψ, διὰ τὴν ὑπερήφανον Παυλίναν. Μὲ ἐννοεῖς;

Κάρολος

Νὰ μὲ πάρῃ ὁ διάβολος ἂν ἐννοῶ τίποτε.

Βοζίνττιος

Εἶνε ἀπλούστατον ἀνόητε! — Δὲν συμφωνεῖς, νὰ κάμωμεν τὸν κομψευόμενον τοῦτον γελωτοποιὸν νὰ περάσῃ ὡς πρίγκιψ; — νὰ τῷ δανείσωμεν χρή-

ματα, φορέματα, καὶ ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται; Νὰ τὸν κάμωμεν νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ νυμφευθῇ τὴν Παυλίναν. Δὲν θὰ ἦτο λαμπρόν;

Κάρολος

Ἆ! Θαυμάσιον ἀληθῶς! Ἀλλὰ πῶς θὰ ὑποστῶμεν τὰς ἀναγκαίας δαπάνας τῆς Α. Ὑψηλότητος;

Βοζίντιος

Μπά! Χάριν τῆς ἐκδικήσεως πρέπει νὰ θυσιάσωμεν καὶ περισσότερα τῶν χιλίων λουδοβικείων· ὡς πρὸς τὰς μικρὰς δὲ δαπάνας τῆς Α. Ὑψηλότητος ὁ ὑπηρέτης μου εἶνε πιστότατος καὶ δύναται νὰ φροντίσῃ περὶ αὐτῶν. Ἂς σπεύσωμεν λοιπὸν νὰ ἴδωμεν αὐτόν, ἂν πράγματι εἶνε ὅπως μᾶς τὸν παρέστησαν.

Κάρολος

Εὐχαρίστως· ἀλλὰ τὸ γεῦμα;

Βοζίντιος

Ἔχεις πάντοτε τὸν νοῦν σου εἰς τὸ γεῦμα!—Ἄκουσε, (ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην) Πόσον ἀπέχει ἡ καλύβη τοῦ νέου Μελνότου; Ἐπεθύμουν νὰ ἔβλεπον τὸν ἀξιοθαύμαστον τοῦτον νέον.

Ἰδιοκτήτης

Πάρτε κατ' εὐθεῖαν τὸν μικρὸν δρόμον, στρέψατε ἔπειτα εἰς τὸν μεγάλον, καὶ θὰ ἴδητε τὴν καλύβην τῆς μητρός του.

Βοζίντιος

Ἀλήθεια; κατοικεῖ λοιπὸν μετὰ τῆς μητρός του; (Κατ' ἰδίαν) Δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστευθῶμεν εἰς τὴν ἐχεμυθίαν τῆς γραίας· καλλίτερα νὰ στείλωμεν νὰ τὸν ζητήσωμεν. Πηγαίνω μέσα νὰ τοῦ γράψω δύο λέξεις. — Ἔλα Κάρολε.

Κάρολος

Ναί, — Βοζίντιος Κάρολος καὶ Σα, ἐργοστασιάρχαι πριγκίπων χονδρικῶς καὶ λιανικῶς. Εὐγενέστατον εἶδος ἐμπορίου.—Ἀλλὰ διατί τόσον σοβαρός;

Βοζίντιος

Σὺ σκέπτεσαι μόνον περὶ τοῦ ἀστείου, ἀλλ' ἐγὼ περὶ τῆς ἐκδικήσεως!

ΣΚΗΝΗ Γ'.

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς καλύβης τοῦ Μελνότου. Ἄνθη τοποθετημένα, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ· κιθάρα ἐπὶ δρυίνης τραπέζης, χαρτοφυλάκιον. Εἰκὼν ἐπὶ ὀκρίβαντος κεκαλυμμένη διὰ παραπετάσματος. Διάφορα ξίφη ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τῆς Ἑστίας. Τάσις πρὸς φιλόκαλον διευθέτησιν τῶν χονδροειδῶν ἐπίπλων· κλίμαξ πρὸς τὰ δεξιὰ ἄγουσα εἰς τὴν ἄνω ὀροφήν.

Φωναὶ ἔξωθεν

Ζήτω ὁ Κλαύδιος Μελνότος! Ζήτω ὁ πρίγκιψ!

Ἡ χήρα Μελνότου

Ἄκουσε! εἶνε τὸ ἀγαπητό μου παιδί· — εἶμαι βεβαία ὅτι ἐκέρδισε τὸ βραβεῖον καὶ τώρα πρέπει νὰ τοὺς περιποιηθῶμεν ὅλους.

Κλαύδιος ἀνοίγων τὴν θύραν

Πῶς! Δὲν ἔρχεσθε μέσα; Καλά, καλά, τότε θὰ διασκεδάσωμεν ἄλλοτε, ὑγιαίνετε, ὑγιαίνετε.

Φωναὶ

Ζήτω ὁ πρίγκιψ Κλαύδιος! Οὖρα!

(Εἰσέρχεται ὁ Κλαύδιος κρατῶν ὅπλον.

Κλαύδιος

Χαῖρε, ἀγαπητὴ μῆτερ, πρέπει νὰ μὲ συγχαρῇς, δὲν ἔχασα οὔτε μίαν βολήν. Δὲν εἶνε ὡραῖον τὸ ὅπλον;

Χήρα

Χάμ! Καὶ ποία εἶνε ἡ ἀξία του Κλαύδιε;

Κλαύδιος

Ἀξία! Ποίαν ἀξίαν ἔχει ἡ ταινία διὰ τὸν στρατιώτην; Ἀξίζει τὰ πάντα, ἡ δόξα εἶνε ἀνεκτίμητος.

Χήρα

Ἄφησε τὴν δόξαν εἰς τοὺς μεγάλους παιδί μου. Πληρόνει πολὺ ἀκριβὰ ὅποιος κτίζει σπίτια 'ςτὴν ἄμμον! Πῶς θὰ τελειώσουν αὐτὰ τέλος πάντων; Τί σὲ ὠφελοῦν τὰ Λατινικά, τὰ τραγούδια, ἡ κιθάρα, ἡ ξιφασκία, ὁ χορὸς καὶ ἡ ζωγραφική; Ὅλα εἶνε πολὺ καλὰ ἀλλὰ τί ἐκέρδισες ἀπ' αὐτά;

Κλαύδιος

Πλοῦτον! πλοῦτον μητέρα. Πλοῦτον πνεύματος—πλοῦτον τῆς καρδίας—ὑψηλὰς ἰδέας—ὡραῖα ὄνειρα—ἐλπίδα φήμης, καὶ τὴν φιλοδοξίαν νὰ καταστῶ ἄξιος τοῦ ἔρωτος τῆς Παυλίνας.

Χήρα

Ταλαίπωρε Κλαύδιε! Δὲν θὰ σκεφθῇ ποτὲ περὶ σοῦ ἡ νέα αὕτη.

Κλαύδιος

Σκέπτονται ποτὲ περὶ ἡμῶν τὰ ἄστρα; Καὶ ὅμως ἂν ὁ φυλακισμένος ἴδῃ τὸ φῶς αὐτῶν ἐντὸς τῆς φυλακῆς του, δύνασαι ποτὲ νὰ τὸν διατάξῃς νὰ στρέψῃ τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὴν λάμψιν αὐτῶν; Τοιουτοτρόπως κ' ἐγὼ ἀπὸ τὴν μικρὰν ταύτην καὶ πενιχρὰν καλύβην ὑψόνω τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν Παυλίναν καὶ λησμονῶ τὰ δεσμά μου. (Βαδίζει πρὸς τὴν εἰκόνα καὶ σύρει τὸ παραπέτασμα) Ἰδὲ τὴν εἰκόνα της—τὴν ἐζωγράφισα ἐκ μνήμης. Ὦ πόσον τὴν ἀδικεῖ ὁ χάρτης! (Λαμβάνει τὸν χρωστῆρα καὶ εἶτα ῥίπτει αὐτὸν κατὰ γῆς) Δὲν θὰ γίνω ποτὲ ζωγράφος! Μίαν μόνην δύναμαι νὰ ζωγραφίσω, καὶ αὕτη εἶνε ὑπερτέρα πάσης τέχνης. Καλλίτερα νὰ ἐγενόμην στρατιώτης—Ἔχει ἀνάγκην στρατιωτῶν ἡ Γαλλία! — Ἀλλὰ ν' ἀφήσω τὸν ἀέρα τὸν ὁποῖον ἀναπνέει ἡ Παυλίνα! — Τί ὥρα εἶνε; — τόσον ἀργά; Θὰ σοὶ εἴπω ἕνα

μυστικὸν μητέρα. Γνωρίζεις ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας ἓξ ἑβδομάδας ἔστελλον τακτικῶς καθ' ἑκάστην εἰς τὴν Παυλίναν τὰ σπανιώτερα ἄνθη; — Τὰ ἄνθη ταῦτα τὰ φορεῖ, τὰ εἶδα ἐπὶ τοῦ στήθου της. Καὶ τότε, ὢ τότε μοὶ ἐφάνη, ὅτι ὅλη ἡ οἰκουμένη ἀνέδιδεν ἡδυτάτην εὐωδείαν. Τώρα ἔγινα τολμηρότερος· ἐξέφρασα τὴν λατρείαν μου εἰς στίχους τοὺς ὁποίους τῇ ἔστειλα, καὶ τοὺς ὑπέγραψα διὰ τοῦ ὀνόματός μου. Ὁ ἀπεσταλμένος μου ἔπρεπε νὰ εἶν' ἐδῶ αὐτὴν τὴν ὥραν. Τῇ εἶπα νὰ περιμένῃ ἀπάντησιν.

Χήρα

Καὶ ποίαν ἀπάντησιν περιμένεις νὰ λάβῃς Κλαύδιε;

Κλαύδιος

Ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἔστειλεν εἰς τὸν πτωχὸν τροβαδοῦρον ἡ βασίλισσα τῆς Ναβάρας. «Ἄφες με νὰ ἴδω τὸ Μαντεῖον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀγγέλλει » εἰς τὰ ἔθνη τὴν ὡραιότητά μου!»· Θὰ μὲ δεχθῇ. Θ' ἀκούσω τὴν φωνήν της — Θὰ συναντήσω τὸ βλέμμα της — Θ' ἀναγνώσω ἐπὶ τῶν παρειῶν της τὰς γλυκείας ἐκείνας σκέψεις αἵτινες ἐκφράζονται διὰ τοῦ ἐρυθήματος. Τότε —τότε, ὢ τότε—ἴσως λησμονήσῃ ὅτι εἶμαι υἱὸς χωρικοῦ!

Χήρα

Νομίζεις ὅτι θὰ καταδεχθῇ ποτὲ νὰ σὲ ἀκούσῃ;

Κλαύδιος

Προβλέπω τὰ πάντα. Θὰ μὲ εἴπῃ ὅτι ἡ ἀξία εἶνε ἡ ἀληθὴς εὐγένεια. Ὡς ἐνθύμημα θὰ μοὶ δώσῃ μικρόν τι δῶρον, ἄνθος, ἢ χειρίδα! — Ὢ παραφορά! Θὰ καταταχθῶ εἰς τὸν στρατὸν τῆς δημοκρατίας. — Θὰ προαχθῶ. Τὸ ὄνομά μου δὲν θὰ προκαλῇ πλέον τὸ ἐρύθημα ἐπὶ τῶν παρειῶν τῆς Καλλονῆς. Ἐπανελθὼν θὰ ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ τῇ εἴπω. «Ἰδέ, ὅτι ὁ ἔρως ὄχι μόνον δὲν ταπεινόνει τὸν ὑπερήφανον, ἀλλ' ἀνυψοῖ καὶ τὸν ταπεινόν! Ὢ πόσον ἡ καρδία μου πάλλει! Ὢ πόσον ἔνδοξοι τοῦ μέλλοντος προφῆται εἶνε ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ νεότης!

(Ἀκούεται κρότος εἰς τὴν θύραν)

Χήρα

Ὁρίστε.

Κλαύδιος

Καλῶς ἦλθες Γασπάρ. Ποῦ εἶνε ἡ ἐπιστολή; Διατί δὲν ἀπαντᾷς; (Ὁ Γασπὰρ τῷ ἐγχειρίζει γράμμα) Αὐτή; Αὐτὴ εἶνε ἡ ἰδική μου, ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωκα. Διατί δὲν τὴν ἀφῆκες;

Γασπὰρ

Ναί, τὴν ἀφῆκα.

Κλαύδιος

Μοὶ ἐπέστρεψαν τοὺς στίχους μου. Τίποτε ἄλλο!

Γασπὰρ

Θὰ ὑπερηφανευθῇς βεβαίως μανθάνων ποίας τιμῆς ἠξιώθη ὁ ἀπεσταλμέ-

νος σου. Πρὸς χάριν σου, Κλαύδιε, ὑπέφερα ὅ,τι οὐδεὶς ἄλλος ἤθελεν ὑπομείνη ἄνευ καταισχύνης.

Κλαύδιος

Καταισχύνης Γασπάρ! Καταισχύνης!

Γασπὰρ

Ἐνεχείρισα τὴν ἐπιστολήν σου εἰς τὸν θυρωρόν, καὶ ἀπὸ ὑπηρέτου εἰς ὑπηρέτην ἔφθασεν εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνης εἰς τὴν ὁποίαν ἐστέλλετο.

Κλαύδιος

Τὴν ἔλαβε; Εἶσαι βέβαιος; Αἴ, ἔπειτα;

Γασπὰρ

Τὴν ἔλαβε, ἀλλὰ μοὶ ἐπεστράφη μετὰ ῥαβδισμῶν. Ἀκούεις φίλτατε Κλαύδιε; Μετὰ ῥαβδισμῶν. Μὰ τί διάβολο, δοῦλοι εἴμεθα ἀκόμη ἡμεῖς οἱ δυστυχεῖς χωρικοὶ καὶ μᾶς μεταχειρίζονται ὡς κτήνη;

Κλαύδιος

Ῥαβδισμούς; ὄχι, Γασπάρ, ἀδύνατον!

Γασπὰρ

Ἂν δὲν ἠσθανόμην τὸ αἶσχος τοῦ νὰ φέρω αὐτά, ἤθελον σοὶ δείξει καὶ τὰ σημεῖα. Ὁ ὑπηρέτης ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔρριψε τὴν ἐπιστολήν σου εἰς τὴν λάσπην εἶπεν ὅτι, ἡ κυρία καὶ ἡ μήτηρ της τὸ ἐθεώρησαν μεγάλην προσβολήν. Τί περιεῖχεν ἡ ἐπιστολή σου Κλαύδιε;

Κλαύδιος (Παρατηρῶν τὴν ἐπιστολὴν)

Ἐπιστολὴν τοιαύτην ἠδύνατο νὰ στείλῃ καὶ δοῦλος εἰς μίαν αὐτοκράτειραν. Οὐδεμία ἀπρεπὴς λέξις ἐν αὐτῇ.

Γασπὰρ

Εἶπον ὅτι καὶ σὺ θὰ πάθῃς τὰ αὐτὰ ἂν ποτὲ περάσῃς ἀπὸ τὸν δρόμον ἐκεῖνον. Θὰ ἀνεχθῶμεν τὴν προσβολὴν ταύτην Κλαύδιε;

Κλαύδιος (θλίβων τὴν χεῖρα τοῦ Γασπὰρ)

Συγχώρησόν μοι. Τὸ σφάλμα εἶνε ἰδικόν μου, ἐγὼ εἶμαι ὁ αἴτιος τῆς προσβολῆς ταύτης. Δὲν θὰ τὸ λησμονήσω. Θὰ ἐκδικηθῶ τὴν ἄσπλαγχνον καὶ ἀλαζόνα ταύτην. Θὰ σὲ ἱκανοποιήσω Γασπάρ.

Γασπὰρ

Ἐταράχθης Κλαύδιε· μὴ σκέπτεσαι περὶ ἐμοῦ. Χάριν σοῦ εἶμαι πρόθυμος νὰ ὑποστῶ πάντα κίνδυνον. Ἀλλὰ ῥαβδισμούς! Δὲν μὲ ἐρεθίζει τὸ κτύπημα Κλαύδιε, ἡ καταισχύνη.

Κλαύδιος

Εἰπέ μοι καθαρά, διατί προσεβλήθησαν! Καὶ ποία ἡ προσβολή;

Γασπὰρ

Δὲν ἔγραψες εἰς τὴν Παυλίναν Δεσαπὲλ, τὴν θυγατέρα τοῦ πλουσίου ἐμπόρου;

Κλαύδιος

Ναί.

Γασπὰρ

Δὲν εἶσαι χωρικὸς, υἱὸς κηπουροῦ; — Ἰδοὺ ἡ προσβολή. Ποτὲ, ποτὲ μὴ λησμονήσῃς Κλαύδιε, τὴν εἰς πολίτην γάλλον γενομένην ταύτην προσβολήν (Ἐξέρχεται)

Χήρα

Πιστεύω ὅτι ἰατρεύθης τώρα Κλαύδιε.

Κλαύδιος (Ξεσχίζων τὴν ἐπιστολὴν)

Οὕτω θὰ ξεσχίσω καὶ τὴν εἰκόνα της — Θὰ σταματήσω αὐτὴν εἰς τὸν δρόμον — Θὰ τὴν ὑβρίσω—Θὰ ῥαπίσω εἰς τὸ πρόσωπον τοὺς φαύλους ὑπηρέτας της—Ναὶ, ναὶ — (Στρέφεται πρὸς τὴν χήραν) Εἰπέ μοι εἶμαι δύσμορφος — κυρτὸς — εἰδεχθής;

Χήρα

Σύ!

Κλαύδιος

Εἶμαι ἄνανδρος — κλέπτης, ψεύστης;

Χήρα

Σύ!

Κλαύδιος

Κτῆνος, βλὰξ, κοῦφος, μάταιος;

Χήρα

Ὄχι, ὄχι.

Κλαύδιος

Τί εἶμαι λοιπόν—Χειρότερος ὅλων τούτων;

Εἶμαι ἁπλοῦς χωρικός! Τί κοινὸν μεταξὺ χωρικοῦ καὶ ἔρωτος...; Μάταιαι ἐπαναστάσεις, διατί ἐπιδαψιλεύετε ὅλην σας τὴν θηριωδίαν ἐπὶ τῶν μεγάλων; Ὦ εἴθε ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἐργάται καὶ χειρόνακτες ν' ἀπαλειφθῶμεν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, διὰ νὰ μάθωσιν οἱ ἀλαζόνες τί θὰ ἦτο ὁ κόσμος, ἄνευ ἡμῶν! (Εἰσέρχεται ὁ ὑπηρέτης ἐκ τοῦ ξενοδοχείου)

Ὑπηρέτης

Ἕνα γράμμα διὰ τὸν πολίτην Μελνότον.

Κλαύδιος

Γράμμα! Ἴσως εἶνε ἰδικόν της — ποῖος σὲ ἔστειλε;

Ὑπηρέτης

Ὁ κύριος — Μὲ συγχωρεῖτε, ὁ πολίτης Βοζίντιος ὁ ὁποῖος θὰ γευματίσῃ εἰς τὸν «Χρυσοῦν Λέοντα».

Κλαύδιος

Βοζίντιος! (ἀναγινώσκει)

«Νέε, Γνωρίζω τὸ μυστικόν σου — ἐρᾶσαι νεάνιδος τάξεως ἀνωτέρας τῆς ἰδικῆς σου·
» ἂν φανῇς γενναῖος, εὐφυὴς καὶ ἐχέμυθος, θὰ κατωρθώσω τὴν πραγμάτωσιν, τοῦ ὀνεί-
» ρου σου· ὁ μόνος ὅρος δν σοὶ ζητῶ εἶνε νὰ ἀκολουθήσῃς καρτερικῶς τὸ σχέδιόν σου.
« Ἀπαιτῶ νὰ ὁρκισθῇς ἐπισήμως ὅτι θὰ νυμφευθῇς ἐκείνην ἣν περιπαθῶς ἀγαπᾷς, καὶ
» ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γάμων θὰ ὁδηγήσῃς αὐτὴν εἰς τὸν οἶκον σου. Δὲν ἐστεί-
» ζομαι — Ἂν θέλῃς πλειοτέρας πληροφορίας μὴ χάσῃς οὔτε λεπτόν· ἀκολούθησον
» τὸν κομιστὴν τοῦ παρόντος ὅστις θὰ σὲ ὁδηγήσῃ εἰς τὸν φίλον καὶ πατρωνά σου
» Ἀδόλφον Βοζίντιον.»

Κλαύδιος

Εἶνε δυνατόν; Μήπως τὰ πάθη μας εἶνε μάγισσαι στέλλουσαι ἡμῖν ἀγαθὰ ἢ κακοποιὰ πνεύματα; Θὰ ὑπάγω ἀμέσως.

Χήρα

Τί εἶνε Κλαύδιε;

Κλαύδιος

«Νὰ νυμφευθῇς ἐκείνην ἣν περιπαθῶς ἀγαπᾷς, νὰ ὁδηγήσῃς αὐτὴν εἰς » τὸν οἶκον σου» — Ἔρως καὶ ἐκδίκησις! Τίς τῶν δύο εἶνε ἰσχυρότερος; (Παρατηρεῖ τὴν εἰκόνα.) Μοὶ μειδιᾷς γλυκεῖα μορφή...πόσον μωρὸς εἶμαι· ἀγαπῶ λοιπὸν αὐτὴν ἀκόμη; Ὄχι, τὴν ὀπτασίαν μόνον τοῦ μυθιστορήματός μου ἐλάτρευσα, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα ἀπέδωκα περιφρόνησιν ἀντὶ περιφρονήσεως. Ὑγίαινε μῆτερ. Θὰ ἐπανέλθω ταχέως. Ὁ νοῦς μου ζαλίζεται— Ἡ γῆ στρέφεται (Παρατηρεῖ καὶ πάλιν τὴν εἰκόνα) Ὄχι, δὲν εἶνε ἐμπαιγμός· δὲν ὀνειρεύομαι.

ΠΡΑΞΙΣ Β'.

ΣΚΗΝΗ Α'.

Ὁ κῆπος τοῦ Κου Δεσαπὲλ ἐν Λυὼν — Ὁ οἶκος φαίνεται εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. (Εἰσέρχονται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος.)

Βοζίντιος

Λοιπόν, πῶς σοὶ φαίνεται τὸ σχέδιόν μου; Δὲν ἐπέτυχε θαυμασίως; Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπαρουσίασα τὴν Α. Ὑψηλότητα, τὸν πρίγκιπα τοῦ Κόμου εἰς τὴν κομπορρήμονα μητέρα, καὶ τὴν ὑπεροπτικὴν θυγατέρα, τὰ πάντα ἐτελείωσαν· ἦλθεν· εἶδε· κατέκτησε. — Μολονότι δὲ ὀλίγαι παρῆλθον ἡμέραι ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του, οὐχ' ἧττον τῷ ὑπεσχέθησαν ἤδη καὶ τὴν χεῖρα τῆς Παυλίνας.

Κάρολος

Εὐτυχῶς ἀνήγγειλες εἰς αὐτοὺς ὅτι ὁ πρίγκιψ περιηγεῖται incognito, διότι ἄλλως, δαπανῶν τόσον ἀφειδῶς τὰ χρήματά μας, διὰ νὰ κρατήσῃ φαίνεται τὴν θέσιν του, διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ ἀνακαλυφθῇ ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου, (τὸ ὁποῖον δὲν ἀγαπᾷ πολὺ τοὺς πρίγκιπας.)

Βοζίντιος

Εἶνε τῷ ὄντι πολὺ παράδοξος, καὶ φοβοῦμαι ὅτι τὸ κάμνει ἐπίτηδες ὁ πανοῦργος.—Μόλα ταῦτα, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι περιποιεῖ τιμὴν εἰς τοὺς ὑπηκόους του, καὶ ὅτι κάμνει τὸ μέρος του πολὺ καλὰ, κρατῶν ἐπιχαρίτως τὴν ἀδαμάντινην ταμβακοθήκην μου καὶ φιλοκάλως φέρων τὰ νέα του ἐνδύματα.

Κάρολος

Καὶ τὸν ἀδαμάντινον δακτύλιόν μου. Ἀλλὰ, φρονεῖς, ὅτι θὰ ἐπιμείνῃ μέχρι τέλους; νομίζω ὅτι βλέπω ἤδη συμπτώματα ὑποχωρήσεως· δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ κρατήσῃ τὴν θέσιν του ἂν ἡ συνείδησις ἀρχίσῃ νὰ τὸν τύπτῃ.

Βοζίντιος

Τὸν δεσμεύει ὁ ὅρκος του! δὲν δύναται νὰ ὑποχωρήσῃ χωρὶς νὰ παραβῇ αὐτὸν, καὶ οἱ μικροὶ οὗτοι ἄνθρωποι εἶνε πολὺ δυσειδαίμονες! Ἀλλὰ καὶ τώρα τρέμω μὴ ἀνακαλυφθῇ· φοβοῦμαι ὅτι ὁ ἄξεστος ἐκεῖνος συνταγματάρχης, ὁ ἐξάδελφος τῆς Κυρίας Δεσαπὲλ, ἤρχισε νὰ τὸν ὑποπτεύῃ· πρέπει νὰ σπεύσωμεν νὰ τελειώσωμεν τὴν κωμῳδίαν· ἔχω κατὰ νοῦν ἕνα σχέδιον διὰ τοῦ ὁποίου ὅλα τελειόνουν σήμερον.

Κάρολος

Σήμερον! Δυστυχὴς Παυλίνα· ταχέως θὰ διαλυθῇ τὸ ὄνειρόν της.

Βοζίντιος

Ὁ γάμος θὰ τελεσθῇ σήμερον· ἀπόψε δὲ κατὰ τὸν ὅρκον του, θὰ φέρῃ τὴν νύμφην εἰς τὸν «Χρυσοῦν Λέοντα,» καὶ τότε πομπὴ, θεραπεία καὶ τίτλοι, ἐξαφανίζονται διὰ μιᾶς· ἡ δὲ Αὐτῆς Ὑψηλότης, ἡ πριγκίπισσα θὰ ἴδῃ ὅτι ἠρνήθη τὸν υἱὸν τοῦ μαρκησίου διὰ νὰ συζευχθῇ τὸν υἱὸν τοῦ κηπουροῦ! — Ὦ, ἄλλοτε μὲν προσφιλὴς, νῦν δὲ μισητὴ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ λησμονηθεῖσα Παυλίνα! Μέχρι τρυγὸς θὰ πίῃς τὸ ποτήριον! — Θὰ μάθῃς τί σημαίνει ἐξευτελισμός!

(Εἰσέρχονται ἐκ τῆς οἰκίας ὁ Κλαύδιος ὡς πρίγκιψ τοῦ Κόμου ὁδηγῶν τὴν Παυλίναν. ἡ κυρία Δεσαπὲλ κρατοῦσα ῥιπίδιον, καὶ ὁ συνταγματάρχης Δάμας. Ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος χαιρετῶσι μετὰ σεβασμοῦ· ἡ Παυλίνα περιπατεῖ κατ' ἰδίαν μετὰ τοῦ Κλαυδίου).

Κυρία Δεσαπὲλ

Καλημέρα κύριοι· τῇ ἀληθείᾳ ἐγέλασα τόσον πολὺ ὥστε δὲν ἀντέχω πλέον· εἶνε τόσον διασκεδαστικὸς ὁ φίλτατος πρίγκιψ. Ἔχει τόσον πνεῦμα! Φαίνεται ἀμέσως ὅτι διῆλθε τὸν βίον του εἰς τὰς αὐλάς.

Δάμας

Καὶ ποῦ διάβολε ἔμαθες σὺ περὶ αὐλῶν ἐξαδέλφη; Σεῖς ἡ γυναῖκες κρίνετε περὶ τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ περὶ τῶν βιβλίων — δὲν φροντίζετε ποτὲ περὶ τοῦ περιεχομένου, ἀρκεῖ νὰ ἦνε καλοδεμένο.

Κυρία Δεσαπὲλ

Εἶσαι πολὺ χυδαῖος ἐξάδελφε, ὅλως διόλου χονδρός! Νομίζει τις ὅτι δὲν κατάγεσαι ἐκ τῆς οἰκογενείας μας. Μετὰ τοὺς γάμους τῆς Παυλίνας θὰ δια-

κόψω πᾶσαν σχέσιν μετὰ σοῦ. Δὲν δύναμαι νὰ προστατεύω συγγενῆ ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ δυσφημίσῃ τὸν μέλλοντα γαμβρόν μου πρίγκιπα τοῦ Κόμου.

Κλαύδιος προχωρῶν

Εἶνε ὡραιότατος ὁ κῆπος κυρία, ποῖος τὸν ἐσχεδίασε;

Κυρία Δεσαπὲλ

Ὁ κηπουρός μας Μελνότος ἐξοχώτατε, ἕνας τίμιος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἤξευρε τὴν θέσιν του. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ εἴπω τὸ αὐτὸ καὶ περὶ του υἱοῦ του — εἶνε ἕνας αὐθάδης νέος ὁ ὁποῖος — Χά! χά! ἔγραψεν ἐσχάτως κάτι ἐλεεινοὺς στίχους εἰς τὴν θυγατέρα μου.

Παυλίνα

Πόσον ἠθέλατε γελάσει ἂν τοὺς ἐβλέπετε πρίγκιψ! σεῖς ὁ ὁποῖος γράφετε τόσον ὡραίους στίχους!

Κλαύδιος

Πρέπει νὰ εἶνε ἀναιδέστατος ὁ Μελνότος οὗτος!

Δάμας

Εἶνε εὔμορφος;

Κυρία Δεσαπὲλ

Δὲν εἶδα ποτέ μου τοιοῦτον κάθαρμα, ἄσχημος καὶ πρόστυχος γελωτοποιὸς ἂν ἐνθυμοῦμαι καλῶς.

Δάμας

Καὶ ὅμως ὁ θυρωρὸς ἔλεγεν ὅτι ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὴν Α. Ὑψηλότητα.

Κλαύδιος λαμβάνων ταμβάκον

Εἶσθε πολὺ ὑποχρεωτικός.

Κυρία Δεσαπὲλ

Πρὸς Θεοῦ ἐξάδελφε!... Ἐντροπή! Τοῦ πρίγκιπος ὁμοιάζει!

Παυλίνα

Τοῦ πρίγκιπος! τοῦ ὡραίου μας πρίγκιπος! Δὲν θὰ σοὶ ὁμιλήσω ποτὲ πλέον ἐξάδελφε Δάμα.

Κλαύδιος κατ' ἰδίαν

Μὰ τὸν Θεόν, πολὺ εὐμορφαίνει ἡ εὐγένεια! Δὲν ἐθαυμάσθη ποτὲ ἡ ὡραιότης μου ἐφόσον ἤμην χωρικός. Φαντάζομαι τί θὰ ἤμην ὡς αὐτοκράτωρ ἀφοῦ εἶμαι τόσον ὡραῖος ὡς πρίγκιψ! (Μεγαλοφώνως) Κύριε Βοζίντιε, ἂν ἀγαπᾶτε (τῷ προσφέρει ταμβάκον)

Βοζίντιος

Εὐχαριστῶ ὑψηλότατε, δὲν ἔχω τοιαῦτα ἐλαττώματα.

Κλαύδιος

Ἂν ἦτο ἐλάττωμα βεβαίως θὰ τὸ εἴχατε κύριε Βοζίντιε.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἃ πόσον αὐστηρός! καὶ πόσον εὐφυής!

Βοζίντιος κατ' ἰδίαν

Μπὰ τὸν αὐθαδέστατον!

Κυρία Δεσαπὲλ

Τί λαμπρὰ ταμβακοθήκη!

Παυλίνα

Τί ὡραῖον δακτυλίδιον!

Κλαύδιος

Σᾶς ἀρέσκει ἡ ταμβακοθήκη,—Μικρὸν πρᾶγμα—Ἐνδιαφέρον ἴσως ἕνεκα τῆς ἀναμνήσεως;—Εἶνε δῶρον τοῦ Λουδοβίκου 14ου εἰς τὴν προμήτορά μου Μεγάλην μου τιμὴν θὰ τὸ θεωρήσω ἂν δεχθῆτε αὐτὴν, Κυρία.

Βοζίντιος (σύρων αὐτὸν ἐκ τοῦ φορέματος)

Πῶς! Τί διάβολο! τὴν ταμβακοθήκην μου — ἐτρελλάθης; Κοστίζει πεντακόσια λουδοβίκεια.

Κλαύδιος (Μὴ προσέχων εἰς τὸν Βοζίντιον, στρέφεται πρὸς τὴν Παυλίναν)

Σοὶ ἀρέσκει, τὸ δακτυλίδιον; Νέαν ἀληθῶς ἀπέκτησε λάμψιν ἀφότου ἔλαμψεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ βλέμμα σου (Θέτει αὐτὸ ἐπὶ τοῦ δακτύλου της) Ἀπὸ τοῦδε δὲ γλυκεῖα γόησσα θὰ εἶμαι ὁ Δοῦλος τοῦ δακτυλιδίου.

Κάρολος σύρων αὐτὸν

Στάσου, στάσου, — Τί κάμνεις; Τὴν κληρονομίαν τῆς θείας μου — Διαμάντι πρώτης ποιότητος. Θὰ σὲ κρεμάσουν ὡς ἀπατεῶνα.

Κλαύδιος προσποιούμενος ὅτι δὲν ἀκούει

Εἶνε τῷ ὄντι πολὺ περίεργον τὸ δακτυλίδιον τοῦτο· εἶνε αὐτὸ ἐκεῖνο διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πάππος μου, Δόγης τῆς Βενετίας, ἐνυμφεύθη τὴν Ἀδριατικήν. (Ἡ Κα Δεσαπὲλ καὶ ἡ Παυλίνα ἐξετάζουσι τὸ δακτυλίδιον)

Κλαύδιος πρὸς τὸν Βοζίντιον καὶ Κάρολον

Ἐντροπὴ κύριοι! Οἱ πρίγκιπες πρέπει νὰ εἶνε γενναῖοι (Στρέφεται πρὸς τὸν Δάμαν ὅστις τὸν παρατηρεῖ μετὰ προσοχῆς) Οἱ καλοὶ οὗτοι φίλοι ἐνδιαφέρονται τόσον πολὺ περὶ ἐμοῦ, ὥστε φροντίζουσι περὶ τῆς περιουσίας μου ὡς καὶ περὶ τῆς ἰδικῆς των.

Βοζίντιος Κάρολος τεταραγμένοι·

Ἆ! ἆ! Εὐφυέστατον!

(Φαίνονται δὲ ἐπιπλήττοντες χαμηλοφώνως καὶ διὰ χειρονομιῶν τὸν Κλαύδιον)

Δάμας

Τί εἶν' αὐτὰ τὰ ψιψί; Μὰ τὸν Θεὸν κάτι τρέχει ἐδῶ· νὰ μὲ πάρῃ ὁ διάβολος ἂν εἶνε Ἰταλός. Θὰ ἰδῆτε. Servitore umilissimo Excellenza.

Κλαύδιος

Τί λέγει ὁ κύριος;

Δάμας

Godo di vedervi in buona salute.

Κλαύδιος

Πῶς; πῶς;

Δάμας

Fa bel tempo—che si dice di nuovo?

Κλαύδιος

Ἔ, λοιπὸν τί εἶν' αὐτὰ τὰ ἀλαμπουρνέζικα κύριε;

Δάμας

Ὢ! Ὢ! Εἶνε ἰταλικὰ Ὑψηλότατε! Ὁ πρίγκιψ τοῦ Κόμου νὰ μὴ ἐννοῇ τὴν γλῶσσαν του!

Κλαύδιος

Ὄχι, ὅπως τὴν προφέρετε· σᾶς βεβαιῶ ὅτι κανεὶς δὲν θὰ σᾶς ἐννοήσῃ.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἄ, ἐξάδελφε Δάμα, ποτὲ νὰ μὴ ἀναμιγνύεσαι εἰς ὅ,τι δὲν ἠξεύρεις.

Παυλῖνα

Λοιπὸν καὶ ἰταλικὰ ἐξάδελφε Δάμα, δὲν τὸ ἤξευρα (Σκώπτει αὐτὸν διὰ χειρονομίας.)

Βολίντιος πρὸς τὸν Κάρολον

Εἶνε πολὺ εὐφυὴς ὁ διάβολος!

Κάρολος

Ναί, ἀλλὰ μὲ τὸ δακτυλίδιόν μου. Κακόχρονον νἄχῃ καὶ αὐτὸς καὶ ἡ εὐφυΐα του.

Δάμας

Νὰ μὲ περιπαίξῃ! — Νὰ περιπαίξῃ συνταγματάρχην τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ! Χωρὶς ἄλλο εἶνε ἀγύρτης. Θὰ ἰδῶ ἂν ἠξεύρῃ νὰ μονομαχῇ τόσον καλὰ ὅσον ἐννοεῖ καὶ τὰ ἰταλικὰ (πλησιάζει πρὸς αὐτόν) Κύριε εἶσαι ἀγύρτης!— Καταλαμβάνεις τί σημαίνει τοῦτο!

Κλαύδιος

Ὄχι, κύριε, δὲν ἐννοῶ ποτὲ ὕβρεις ἐνώπιον κυριῶν, ἀλλὰ θὰ χαρῶ πολὺ ἂν μετ' ὀλίγον δυνηθῶ νὰ λάβω—ἢ νὰ δώσω κανένα μάθημα.

Δάμας

Μένε ἥσυχος· θὰ εὕρω τὴν εὐκαιρίαν νὰ σὲ ἱκανοποιήσω.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ποῦ πηγαίνεις ἐξάδελφε;

Δάμας

Νὰ διορθώσω τὰ Ἰταλικά μου (Ἐξέρχεται.)

Βολίντιος πρὸς τὸν Κάρολον

Πρέπει νὰ τὸν καθησυχάσωμεν, διότι ἤρχισε νὰ τὸν ὑποπτεύῃ.

Κάρολος

Ναὶ — Ἀλλὰ τὸ δακτυλίδιόν μου!

Βοζίντιος

Καὶ ἡ ταμβακοθήκη μου! Πολὺ βαρεῖς φόρους ἐπέβαλεν ἡ Α. Ὑψηλότης εἰς τοὺς ὑπηκόους της· πρέπει νὰ παύσωμεν πᾶσαν χορηγίαν καὶ νὰ ἐκθρονίσωμεν τὸν πρίγκιπα.

Κάρολος

Τὸν πρίγκιπα! Αὐτὸς ἔπρεπε νὰ εἶνε διάδοχος τοῦ Κροίσου.

(Ἐξέρχονται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος)

Κυρία Δεσαπὲλ

Θὰ λάβω τὸ θάρρος νὰ παρακαλέσω τὴν Α. Ὑψηλότητα νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀνυπόφορον βαναυσότητα τοῦ ἐξαδέλφου μου.

Παυλῖνα

Ὢ, ναί! Συγχωρήσατε τὸν τρόπον του χάριν τῆς καρδίας του.

Κλαύδιος

Καὶ χάριν τῆς ἐξαδέλφης του — Ἄ, κυρία, αὕτη εἶνε ἡ μόνη παρηγορία τῶν εὐγενῶν, — εἴμεθα τόσον βέβαιοι περὶ τῆς κοινωνικῆς μας θέσεως, ὥστε δὲν δεχόμεθα εὐκόλως προσβολάς. Ἄλλως τε δὲ ὁ Κύριος Δάμας ἀπέκτησεν ἤδη τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιεικείας τῶν φίλων, φανεὶς ἀείποτε ἄκαμπτος πρὸς τοὺς ἐχθρούς.

Παυλῖνα

Εἶνε πράγματι ἀνδρεῖος ὅσον καὶ ἀπότομος. Ἐν διαστήματι δύο ἐτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου ἀπὸ ἁπλοῦ στρατιώτου.

Κλαύδιος

Ἐντὸς δύο ἐτῶν! Δύο ἐτῶν;

Κυρία Δεσαπὲλ κατ' ἰδίαν

Δὲν μ' ἀρέσει νὰ μένουν τὰ κορίτσια μόνα μὲ τοὺς μνηστῆράς των, ἀλλὰ μὲ τὸν πρίγκιπα ἡ αὐστηρότης αὕτη θὰ ἐθεωρεῖτο ἄτοπος (ἀναχωρεῖ)

Κλαύδιος

Πρέπει νὰ ὑπερηφανεύεσθε διὰ τὴν συγγένειάν σας μετ' ἀνδρὸς ὀφείλοντος τὴν θέσιν του εἰς τὴν προσωπικήν του ἀξίαν, — ὄχι εἰς τὴν καταγωγήν του.

Παυλῖνα

Ναί, ἀλλὰ...

Κλαύδιος

Ἀλλὰ τί, Παυλῖνα!

Παυλῖνα

Ὑπάρχει τι ἔνδοξον εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ τίτλου. Ὁ ἔχων προγόνους θεωρεῖται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ παρελθόντος.

Κλαύδιος

Πῶς; πῶς; … ειπρόσωπος. Ἄ,

Δάμας … βλέπει ἡ ἀληθὴς

Fa bel tempo—che si dice di nuovo? … εἰς τὰς ἐπερχομένας

Κλαύδιος

Ἔ, λοιπὸν τί εἶν᾽ αὐτὰ τὰ ἀλαμπου … ον λέγεις ταῦτα πρὸς χά- … διὰ τὴν ἐπιφανῆ καταγω-

Δ

Ὦ! Ὦ! Εἶνε ἰταλικὰ Ὑψηλ… τὴν γλῶσσαν του! … καὶ ὁ εὐγενέστερος ἂν ἤμην τῶν πριγ-

… Τιμῶ τὸ γένος καὶ τὴν προγονικὴν εὐ-

Ὄχι, ὅπως τὴν προφ… ωσιν ὡς τίτλοι προαγωγῆς καὶ εὐγενοῦς ἁμίλ- … ποιητικὰ κτηνώδους ἀργίας. Τιμῶ καὶ σέβομαι τὰς δά- … καλύπτουσι τοὺς τάφους τῶν πατέρων μας· — ζηλωτὴς δὲ

Ἄ, ἐξάδελφε … ἐπιθυμῶ ὅπως καὶ τὰ ὀστᾶ μου ταφῶσιν ὑπὸ τὸ ὑπ᾽ ἐμοῦ … ἐκεῖνο δένδρον! Ὦ φιλτάτη! ἂν ἠδύνασο νὰ ἴδῃς διὰ … μου!

Λοιπὸν … χειρονο…

Παυλίνα

… δύναμαι νὰ περιστείλω τὴν ὑπερηφάνειάν μου ὅταν στρέψω τὸ βλέμ- … πρός σὲ καὶ σκεφθῶ ὅτι μὲ ἀγαπᾷς. Εἰπέ μου πάλιν, φίλτατε πρίγκιψ, … τοῦ παρὰ τὴν λίμνην τοῦ Κόμου μεγάρου σου, μοὶ εἶνε τόσον εὐχάριστον … ἀκούω περὶ τοῦ πλούτου καὶ τοῦ μεγαλείου σου, ἀφ᾽ οὗ ὡρκίσθης ὅτι ὅλα … εἶνε ἔρημα ἄνευ τῆς Παυλίνας· περιέγραφες δὲ ταῦτα μὲ λεπτὴν εἰρω- νείαν καὶ εὐγενῆ οὕτως εἰπεῖν περιφρόνησιν, ὡσὰν νὰ σὲ ἔκαμε ἡ συνήθεια νὰ καταφρονῇς τὸ μεγαλεῖον.

Κλαύδιος

Ἰδοὺ φιλτάτη τίνι τρόπῳ θὰ ζωγραφίσω τὸν οἶκον εἰς τὸν ὁποῖον θὰ σὲ ὡδήγουν ἂν αἱ εὐχαὶ τοῦ ἔρωτος ἤθελόν ποτε ἐκπληρωθῇ. Ἄκουσον.

«Μακρὰν τοῦ θορυβώδους κόσμου ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοιλάδος ἐκείνης ἣν περιβάλλουσιν οἱ λόφοι τῶν Ἄλπεων καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῆς μαγευτικῆς καὶ καταφύτου λίμνης τοῦ Κόμου ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀντανακλᾶται αἴθριος καὶ ἀνέφελος οὐρανὸς — οὕτω δὲ ἀνέφελον σοὶ εὔχομαι τὴν τύχην.

Παυλίνα

Ἀγαπητέ μοι πρίγκιψ!

Κλαύδιος

Ἐκεῖ λοιπὸν μακρὰν ὅλου τοῦ κόσμου ἐν μέσῳ χλοερῶν δασῶν θὰ ἀνεγείρω ἀνάκτορον λευκὸν ὑψούμενον ἐν μέσῳ θέρους αἰωνίου. Ἐκεῖ ἐντὸς λαμπρῶν ἀνθώνων πτηνὰ μυρία ἐναρμονίως κελαδοῦντα θὰ προφέρουν τὸ ὄνομά σου! Καθήμενοι δὲ μόνοι ὑπὸ πυκνὰς σκιάδας θ᾽ ἀπορῶμεν δικαίως πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ποτὲ δυστυχία ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφόσον ἡ νεότης ἀκμάζει, ἐφόσον ὁ ἔρως ὑφίσταται. Θὰ ἐκλέγωμεν τοὺς φίλους μας μεταξὺ τῶν ἐραστῶν, ἀλλ᾽ ἡμεῖς πάντοτε θὰ ἔχωμεν ἐν τῷ ἔρωτι τὰ πρωτεῖα· βιβλία μόνον ὅτα ἔρωτας ἀφηγοῦνται θ᾽ ἀναγινώσκωμεν, καὶ θὰ μειδιῶμεν, βλέποντες ὅτι τό-

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΗΣ ΛΥΩΝ

...ι ἀτελῶς τὴν ποίησιν ἐκείνην τῶν καρδιῶν ἡμῶν, ἡ δύναμις τοῦ ... ἡ νὺξ ἐπέλθῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σιγηλοῦ οὐρανοῦ θὰ βλέπωμεν ἐκεῖ μεταξὺ πάντων θὰ προσπαθῶμεν νὰ μαντεύσωμεν ποῦ ...ει τὴν μέλλουσαν ἡμῶν κατοικίαν, ὅταν ποτὲ καταστῇ ...ῶν. Ἐκ τῶν ἀλαβαστρίνων λαμπτήρων φῶς εὐῶδες θὰ ...αὶ βαρεῖα θὰ ἦν' ἡ ἀτμόσφαιρα ἀπὸ τῶν ἀρωμάτων γλυκεῖς θ' ἀντηχῶσιν οἱ φθόγγοι τοῦ αὐλοῦ, καὶ θ' ...ίθυρος τοῦ ῥύακος ἀνὰ μέσον τῶν ῥόδων ἀνὰ μέ...σκει ἡ εἰκών;

Παυλίνα

...ι τοῦ ἄνθους οὕτω καὶ ἐγὼ προσκολλῶμαι ἐπὶ τοῦ ...ρυτου σου γλώσσης. Ὦ πόσον εἶμαι εὐτυχής! Ἴσως εἶνε ...ερως μου, ἀλλὰ τίς δὲν θὰ σὲ ἠγάπα ὡς ἡ Παυλίνα;

Κλαύδιος μετὰ πικρίας

(Ἆ, ὑποκρίτρια!) Τὸν πρίγκιπα ἀγαπᾷς, ὄχι τὸν ἄνδρα· ἐὰν ἀντὶ πολυτελείας καὶ πλούτου καὶ τιμῶν, ἐζωγράφιζον πενίαν, κόπους, καὶ φροντίδας, δὲν θὰ εὕρισκες μέλι ἐπὶ τῆς γλώσσης μου· ὁ ἔρως οὗτος δὲν εἶνε ἔρως, Παυλίνα!

Παυλίνα

Μὲ ἀδικεῖς, σκληρὲ πρίγκιψ! Εἶνε ἀληθὲς ὅτι κατ' ἀρχάς, κολακεύων τὴν ὑπερηφάνειάν μου ἠδυνήθης νὰ μὲ κατακτήσῃς· ἀλλὰ τώρα, — Ὦ! πίστευσόν με,—καὶ τὴν ἰσχύν σου ὅλην ἂν ἔχανες, καὶ ὁ υἱὸς ἀκόμη ἂν ἦσο...

Κλαύδιος

Τοῦ πτωχοῦ ἐκείνου κηπουροῦ ὁ ὁποῖος ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ πρὸς σὲ τοὺς ὀφθαλμούς;

Παυλίνα

Ναί, καὶ αὐτὸς ἀκόμη. Νομίζω μάλιστα ὅτι θὰ μοὶ ἦτο προσφιλέστερος, διότι θὰ προσεπάθουν ν' ἀποδείξω πόσον εἰλικρινὴς εἶνε τῆς γυναικὸς ὁ ἔρως! Ὁμοιάζομεν πρὸς τὰ ἔντομα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα συλλαμβάνονται ὑπὸ τῆς ἀσθενοῦς λάμψεως τῆς φλογός. Ἀλλ' ὅταν ἅπαξ αἱ πτέρυγες ἡμῶν καῶσι, οὐδ' ὁ φαεινότερος ἀστὴρ δύναται πλέον νὰ μᾶς ἑλκύσῃ καὶ μέχρι θανάτου προσκολλώμεθα εἰς τὴν ὀλεθρίαν πυράν!

Κλαύδιος

Ἄγγελε! (Κατ' ἰδίαν.) Ὦ! συνείδησις! συνείδησις! Ὄχι τοιαύτην διαγωγήν, ἀδύνατον·—Ὁ ἔρως της κατέστη δι' ἐμὲ ὀδυνηρότερος τοῦ μίσους της. Θὰ εὕρω ἀμέσως τὸν Βοζίντιον. Καὶ — Ἆ! Ἰδοὺ αὐτός (Μεγαλοφώνως) Ἄφες με διὰ μίαν στιγμὴν φιλτάτη μου. Πρέπει νὰ ὁμιλήσω μετὰ τῶν κυρίων τούτων — Θὰ ἔλθω — Θὰ ἔλθω ἀμέσως.

Παυλίνα

Μὴ βραδύνῃς πολύ. (Ἐξέρχεται)

(Εἰσέρχονται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος)

Κλαύδιος

Ἀπαλλάξετέ με ἀπὸ τὸν ὅρκον μου — Δὲν θέλω νὰ τὴν νυμφευθῶ.

Βοζίντιος

Τότε εἶσαι ἐπίορκος.

Κλαύδιος

Ὄχι, δὲν εἶχον τὰς αἰσθήσεις μου ὅταν ὡρκίσθην νὰ τὴν νυμφευθῶ! Ἡ περιφρόνησίς της, τὸ πάθος μου, ἡ ὀργή μου, μὲ εἶχον καταστήσει τυφλὸν πρὸς ὅλα καὶ ἀναίσθητον! Ἀπόδοτέ μοι τὴν πενίαν καὶ τὴν τιμήν μου!

Βοζίντιος

Εἶνε πολὺ ἀργά, πρέπει νὰ τὴν συζευχθῇς καὶ σήμερον μάλιστα. Ἐπενόησα ἕνα μῦθον ὁ ὁποῖος θὰ διαδοθῇ παντοῦ. Ὁ Δάμας οὗτος σὲ ὑποπτεύει, — Θὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν ἀστυνομίαν. — Θὰ ἀνακαλυφθῇς — Ἡ Παυλίνα θά σε περιφρονήσῃ, θά σε ἀποστραφῇ — Σὺ δὲ θὰ φυλακισθῇς ὡς ἀπατεών.

Κλαύδιος

Μισαρέ!

Βοζίντιος

Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκδικήσεώς της (καὶ γνωρίζεις μέχρι τίνος σημείου δύναται νὰ φθάσῃ), καὶ τῆς καταισχύνης τῶν γονέων της, θὰ ἐνδώσῃ νὰ νυμφευθῇ τὸν πρῶτον παρουσιαζόμενον ἐνώπιόν της — Ἴσως δὲ καὶ τὸν ταπεινὸν δοῦλόν σας.

Κλαύδιος

Σέ! Ποτέ· θὰ ἦτο φοβερώτερον—Διότι εἶσαι ἀνηλεής! Θὰ τὴν νυμφευθῶ — Θὰ κρατήσω τὸν ὅρκον μου. Τελείωσε λοιπὸν τὸ μισαρὸν σχέδιον τὸ ὁποῖον μηχανᾶσαι. Τελείωσε διότι ἄλλως ἢ θὰ σὲ φονεύσω ἢ θὰ φονευθῶ.

Κάρολος

Τί τίγρις! Πολὺ ἄγριος πρίγκιψ· αὐτὸς ἔπρεπε νὰ ἦνε Σατράπης.

Βοζίντιος

Ἀρκεῖ — Ἑτοιμάσθητε, πρέπει νὰ σπεύσωμεν (Ἐξέρχεται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος.) (Εἰσέρχεται ὁ Δάμας κρατῶν δύο ξίφη.)

Δάμας

Λοιπόν, κύριε, δὲν ἔχεις τώρα τὴν πρόφασιν τῶν κυριῶν. Σοὶ ἔφερα ἓν ζεῦγος λεξικῶν διὰ νὰ ἴδω ἂν ἡ Ὑψηλότης σου θὰ δυνηθῇ νὰ εὕρῃ τὴν σημασίαν τῆς Λατινικῆς λέξεως *bilbo*.

Κλαύδιος

Ἄφες με ἥσυχον κύριε δὲν ἔχω διάθεσιν δι' ἀστειότητας.

Δάμας

Βλέπω ὅτι κάτι καταλαμβάνεις ἀπὸ γραμματικήν· κλίνεις εὐκόλως τὸ οὐσιαστικὸν ὄνομα «σπαθί!» ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, πρέπει νὰ λάβῃς καὶ κανένα τεχνολογικὸν μάθημα.

Κλαύδιος

Εἶσαι μωρός.

Δάμας

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ υἱοὶ ὁμοιάζουσι τὴν μητέρα των, ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος μὲ ὀνομάζει μωρὸν ὑβρίζει τὴν μητέρα μου· δὲν ὑπάρχει ἄλλη διέξοδος,—ἢ θὰ μονομαχήσῃς, ἢ...

Κλαύδιος

Ἀρκεῖ, ἀρκεῖ! Λάβε θέσιν.

(Μονομαχοῦν. ὁ Δάμας ἀφοπλίζεται. Ὁ Κλαύδιος λαμβάνει τὸ ξίφος του καὶ τοῦ τὸ ἐπιστρέφει λέγων)

Δικαία τιμωρία διὰ γενναῖον στρατιώτην στεροῦντα τὴν πατρίδα τοῦ ἀποκλειστικοῦ δικαιώματός της ἐπὶ τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Δάμας

Μονομαχεῖς λαμπρὰ κύριε· πρέπει νὰ εἶσαι ἔντιμος ἄνθρωπος. Δὲν μὲ μέλλει ποσῶς ἂν εἶσαι πρίγκιψ· ἀλλ' ὅστις κρατεῖ τὸ ξίφος ὡς σὺ πρέπει νὰ εἶναι εὐγενής.

Κλαύδιος κατ' ἰδίαν

Εὐγενής! Ναί, ἤμην εὐγενὴς πρὶν γίνω συνωμότης· διότι οἱ τίμιοι εἶνε οἱ εὐγενεῖς τῆς φύσεως! Μὲ εἶπαν, συνταγματάρχα, ὅτι προήχθης εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον ἀπὸ ἁπλοῦ στρατιώτου.

Δάμας

Ναί.

Κλαύδιος

Ἐν διαστήματι δύο ἐτῶν.

Δάμας

Ἀληθές, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε θαῦμα διὰ τὸν σημερινὸν στρατόν μας. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἐν ὑπηρεσίᾳ στρατηγῶν εἶνε τριάκοντα δύο ἐτῶν, ἔχομεν δέ τινας εἴκοσι δύο μόνον ἐτῶν!

Κλαύδιος

Εἴκοσι δύο ἐτῶν!

Δάμας

Ναί, σήμερον εἰς τὸν Γαλλικὸν στρατὸν ἡ προαγωγὴ δὲν εἶνε πλέον ζήτημα χρημάτων. Εἴμεθα ὅλοι ἥρωες διότι ὅλοι δυνάμεθα νὰ γίνωμεν στρατηγοί. Ἐλπίζοντες ὅλοι εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς δάφνης δὲν φοβούμεθα τὸν θάνατον.

Κλαύδιος

Στρατηγὸς εἴκοσι δύο ἐτῶν! (στρέφεται πρὸς τὸν Δάμαν) Δύναμαι συνταγματάρχα νὰ σοὶ ζητήσω μίαν χάριν;

Δάμας

Εἶμαι προθυμότατος νὰ σὲ ὑπηρετήσω. Εἶνε παράδοξον πόσον ἀγαπῶ ἐκεῖνον μετὰ τοῦ ὁποίου μονομαχῶ. (κρύπτει τὰ ξίφη)

(Εἰσέρχονται ἡ Κυρία Δεσαπὲλ καὶ ὁ Βοζίντιος)

Κυρία Δεσαπὲλ

Τί ἀκούω πρίγκιψ! Θὰ ἀναχωρήσῃς; Θὰ μᾶς ἀφήσῃς!

Κλαύδιος

Ἐγώ!

Βοζίντιος

Ναί, πρίγκιψ· ἀνάγνωσον τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἣν πρὸ ὀλίγου ἔλαβον ἐκ Παρισίων παρά τινος φίλου μου, μέλους τοῦ Διευθυντηρίου· σὲ ὑποπτεύουσιν ὡς συνωμότην κατὰ τῆς Δημοκρατίας· δυσπιστοῦσι πολὺ εἰς τοὺς πρίγκιπας, ἡ δὲ οἰκογένειά σου ἐργάζεται ὑπὲρ τῶν Αὐστριακῶν. Γνωρίζει ὁ φίλος μου ὅτι εἰσήγαγον τὴν Ὑψηλότητά σου εἰς Λυὼν καὶ μοὶ γράφει ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃς τὴν πόλιν αὐθωρεί, διότι κινδυνεύεις νὰ συλληφθῇς,—νὰ φυλακισθῇς καὶ ἴσως νὰ καρατομηθῇς. Μὴ χάσῃς στιγμὴν πρίγκιψ. Σπεῦσον εἰς Μασσαλίαν ὁπόθεν δύνασαι νὰ μεταβῇς εἰς Λιβόρνον.

Κυρία Δεσαπὲλ

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἡ Παυλίνα; Δὲν θὰ γίνω τέλος πάντων μήτηρ πριγκιπίσσης; (Εἰσέρχεται ἡ Παυλίνα καὶ ὁ Κύριος Δεσαπὲλ)

Παυλίνα ῥιπτομένη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Κλαυδίου

Θὰ μᾶς ἀφήσῃς! Θὰ ἀφήσῃς τὴν Παυλίναν!

Βοζίντιος

Οὔτε στιγμὴν δὲν πρέπει νὰ χάνῃ.

Κύριος Δεσαπὲλ

Θὰ ὑπάγω νὰ ἐρωτήσω τὰς ἀρχάς.

Βοζίντιος

Τότε τετέλεσται, διότι ὅταν αἱ ἀρχαὶ μάθωσιν ὅτι εἶνε ὕποπτος θὰ διατάξωσι τὴν σύλληψίν του.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ὥστε δὲν θὰ γίνω μήτηρ πριγκιπίσσης!

Βοζίντιος

Διατί ὄχι; Ἰδοὺ τί πρέπει νὰ κάμωμεν: νὰ ζητήσωμεν ἕνα ἱερέα — νὰ γίνῃ ἀμέσως ὁ γάμος, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ πρίγκιψ νὰ ὁδηγήσῃ τὴν νύμφην εἰς τὸν οἶκόν του.

Κλαύδιος

Ἀδύνατον. (κατ' ἰδίαν) Αἰσχρέ.

Κυρία Δεσαπὲλ

Πῶς νὰ χάσω τὸ παιδί μου;

Βοζίντιος

Ἀλλὰ θὰ κερδίσῃς τὸν πρίγκιπα.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἔχετε δίκαιον κύριε Βοζίντιε, εἶσθε πολὺ καλός· δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα ἐγωϊσταί, βλέπετε ὅτι κινδυνεύει ἡ εὐτυχία τῆς θυγατρός μου. Θὰ ἀναχωρήσῃ λοιπὸν μὲ ἅμαξαν μὲ ἕξ ἄλογα.

Παυλίνα

Ἐδῶ εἶσαι ἀκόμη φίλτατέ μου. — Δὲν δύναμαι νὰ χωρισθῶ ἀπὸ σοῦ. — Ἡ καρδία μου θὰ συντριβῇ.

Κλαύδιος

Συναινεῖς εἰς τὸν ἐσπευσμένον τοῦτον γάμον μεθ' ἑνὸς ἐξορίστου, ἑνὸς πρόσφυγος;

Παυλίνα

Καὶ τίς ἄλλος ἐκτὸς τῆς Παυλίνας ὀφείλει νὰ συμμετάσχῃ τῶν κινδύνων σου;

Κλαύδιος

Ὁποία παραζάλη! εἴθε ἡ γῆ νὰ μὲ κατέπιε.

Κύριος Δεσαπὲλ

Πολὺ καλά, πολὺ καλά! Λοιπὸν τὸ συμβόλαιον — Καὶ τὴν προῖκα τῆς θυγατρός μου.

Κλαύδιος

Προῖκα — Δὲν εἶμαι τόσον ποταπός· οὔτε λεπτόν.

Βοζίντιος πρὸς τὴν Κυρίαν

Πολὺ εὐγενής· ἀληθῶς ὁ σύζυγός σας εἶνε πάρα πολὺ ἐμπορικὸν πνεῦμα. Κύριε Δεσαπέλ, ἠκούσατε τὴν Ὑψηλότητά του· δυνάμεθα καὶ δι' ἐπιτροπείας νὰ συντάξωμεν τὸ συμβόλαιον ὅπως συνηθίζεται εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν.

Κύριος Δεσαπὲλ

Ἀλλὰ ...

Κυρία Δεσαπὲλ

Σιώπα μὴν ἐκτίθεσαι.

Βοζίντιος

Θὰ φέρω ἀμέσως τὸν ἱερέα· ἑτοιμάσθητε, ἡ ἅμαξα θὰ περιμένῃ πρὶν ἢ τελειώσῃ ἡ τελετὴ τοῦ γάμου.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἅμαξα μὲ ἓξ ἄλογα. Εἴσθε πολὺ καλὸς νὰ μὴ μνησικακῆτε διὰ τὴν ἄρνησιν τῆς Παυλίνας· ἀλλὰ βλέπετε, πρίγκιψ. . . .

Βοζίντιος

Καὶ τοιοῦτος πρίγκιψ! Σᾶς βεβαιῶ κυρία ὅτι δὲν μνησικακῶ διὰ τὴν εὐτυχίαν τόσον ἐπιφανοῦς ἀντεραστοῦ. (Κατ' ἰδίαν) Τώρα θὰ τοὺς ἀκολουθήσω εἰς τὸ χωρίον, θὰ ἀπολαύσω τὸν θρίαμβόν μου, καὶ αὔριον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς καταισχύνης καὶ τῆς λύπης, θὰ προτιμήσῃς, ὦ ὑπερήφανος κόρη, τὸν βραχίονά μου ἀπὸ τὸν τοῦ υἱοῦ τοῦ κηπουροῦ. (Ἐξέρχεται)

Κυρία Δεσαπὲλ

Δόσατε κύριε Δεσαπὲλ τὸν βραχίονα εἰς τὴν μέλλουσαν πριγκίπισσαν.

Κύριος Δεσαπέλ

Δὲν μὲ ἀρέσουν τόσον βιαστικαὶ ἐπιχειρήσεις. Δὲν ἔχει τοιαύτην συνήθειαν τὸ κατάστημα Δεσαπὲλ καὶ Σα.

Κυρία Δεσαπέλ

Μήπως νομίζεις ὅτι εὑρίσκεσαι εἰς τὸ κατάστημά σου; (τὸν σπρώχνει πρὸς τὴν Παυλίναν.)

Κλαύδιος

Στάσου, στάσου Παυλίνα — μίαν λέξιν. Δὲν ἔχεις κανένα δισταγμόν, κανένα φόβον; ὁμίλησον, δὲν εἶνε ἀργά.

Παυλίνα

Σὲ ἀγαπῶ, φίλτατε πρίγκιψ, καὶ θὰ συμμετάσχω τῆς τύχης σου, τοῦ θριάμβου καὶ τοῦ κινδύνου, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης.

Δάμας

Τῇ ἀληθείᾳ εἶσαι εὐτυχὴς πρίγκιψ ἀγαπώμενος τοιουτοτρόπως. Μὲ ὅλας τὰς ἀδυναμίας της εἶνε πολὺ καλὴ κόρη — κατάστησον αὐτὴν εὐτυχῆ τόσον, ὡς νὰ μὴ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ πριγκίπισσα (τύπτων αὐτὸν ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ ὤμου). Σοὶ εὔχομαι, φίλε μου, πᾶσαν εὐτυχίαν — νέα — τρυφερὰ — ὡραία — μὰ τὸν Θεὸν σὲ ζηλεύω.

Κλαύδιος ὅστις ἐφαίνετο βεβυθισμένος εἰς σκέψεις.

Ἀληθῶς; πολὺ εὐκόλως κρίνομεν περὶ τῶν ἄλλων. «Νὰ ἀγαπήσῃς, νὰ συζευχθῇς καὶ νὰ ὁδηγήσῃς αὐτὴν εἰς τὸν οἶκόν σου! Ἰδοὺ ὁ ὅρκος ὅστις μὲ δεσμεύει — Καὶ ἔπειτα, τί ἔπειτα; Μακρὰν — Ὅπως τὰ παιδία εἰς τὸ σκότος, οὕτω καὶ ἐγὼ δὲν θέλω νὰ στρέψω τὰ βλέμματά μου ὄπισθεν, δὲν τολμῶ νὰ ἀτενίσω τὰς πέριξ συσσωρευομένας σκιάς. Μὲ ζηλεύεις. Σὲ εὐχαριστῶ. Τὴν χαράν μου δύνασαι νὰ ἀναγνώσῃς ἐπὶ τοῦ μετώπου μου — Σὲ εὐχαριστῶ, κύριε· ἂν ὡμίλουν αἱ καρδίαι θὰ ἤκουες τί θὰ ἀπεκρίνετο ἡ ἰδική μου ὅταν μοῦ λέγεις ὅτι μὲ ζηλεύεις!

ΠΡΑΞΙΣ Γ'.

ΣΚΗΝΗ Α'.

(Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ χρυσοῦ Λέοντος. Λυκαυγές. Ἡ σελήνη ἀνατέλλει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς σκηνῆς ταύτης.—Εἰσέρχεται ὁ ἰδιοκτήτης μετὰ τῆς θυγατρός του ἐκ τοῦ ξενοδοχείου.

Ἰδιοκτήτης

Χά. Χά. Χά. Ὁ Κλαύδιος νὰ γίνῃ πρίγκιψ, καὶ νὰ ἐκδικηθῇ! Δὲν τὸ χωρεῖ ὁ νοῦς μου: Ἡ ἅμαξά του ἔσπασεν εἰς τὴν πόρτα τοῦ ξενοδοχείου μου Χά. Χά!

Γιαννοῦλα

Καὶ εἶδες τί ἀέρα ποῦ εἶχεν ἡ γυναῖκά του! Αὐτὸ εἶνε τὸ καλλίτερον δωμάτιόν σας, κύριε; μὲ ἠρώτησε μὲ πολλὴν ὑπερηφάνειαν».

Ἰδιοκτήτης

Καλὰ πήγαινε τώρα νὰ φροντίσῃς διὰ τὸ δεῖπνον· πρέπει νὰ δειπνήσουν οἱ ὑπηρέται πρὶν νὰ ἐπιστρέψουν οἱ κύριοι. (ἐξέρχονται.)

(Εἰσέρχεται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος.)

Βοζίντιος

Ἐτοποθετήθη τέλος πάντων ὁ πρίγκιψ — μετ' ὀλίγον θὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας του. — Εἰς τὸ παρὰ τὰς ὑπωρείας τῶν Ἄλπεων ὡραῖον μέγαρόν του! Χά. Χά.

Κάρολος

Τῇ ἀληθείᾳ λυποῦμαι τὴν δυστυχῆ Παυλίναν, μάλιστα ἂν δειπνήσῃ εἰς τὸν Χρυσοῦν Λέοντα· δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ τὸ ἐλεεινὸν ἐκεῖνο φαγητόν.

(Εἰσέρχεται ὁ Κλαύδιος ἐκ τοῦ ξενοδοχείου.)

Βοζίντιος

Τὰ σέβη μου πρίγκιψ! ἐβασιλεύσατε λίαν ἀξιοπρεπῶς· συμμερίζομαι τὴν λύπην σας ἐπὶ τῇ παραιτήσει ὑμῶν· φοβοῦμαι δὲ ὅτι οἱ θεράποντες τῆς ὑμετέρας ὑψηλότητος δὲν εἶνε πολὺ πιστοί, καὶ ὅτι θὰ σᾶς ἐγκαταλείψωσι κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς πτώσεως — τοιαύτη ἡ τύχη τῶν ἰσχυρῶν. Εὐχαρίστως ὅμως θὰ σᾶς ἀφήσωμεν τὰ νέα ταῦτα ἐνδύματά σας καὶ τὴν ἀδαμαντίνην ταμβακοθήκην, ἣν Λουδοβῖκος ὁ δέκατος τέταρτος ἐδωρήσατο εἰς τὴν προμήτορά σας.

Κάρολος

Καὶ τὸν δακτύλιον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ προπάτωρ ὑμῶν δόγης τῆς Βενετίας ἐνυμφεύθη τὴν Ἀδριατικήν.

Κλαύδιος

Θὰ ὁμολογήσητε, κύριοι, ὅτι ἐτήρησα τὸν ὅρκον μου.

Βοζίντιος

Μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας!

Κλαύδιος

Ὥστε τώρα δὲν ἔχετε τίποτε μετ' ἐμοῦ· κατὰ συνέπειαν δύνασθε νὰ ἀπέλθητε.

Βοζίντιος

Πῶς! Οὐτιδανέ!

Κλαύδιος

Ὡς βλέπετε ἡ ὑποχρέωσις ἐτελείωσε· εἴμεθα νικηταὶ ὑπερήφανοι, ὡς νικήσαντες ἀθώαν κόρην — ἐκθέσαντες τὴν τιμήν της — ποτίσαντες αὐτὴν μὲ πικρίας — καὶ καταστρέψαντες ἐν τῷ ἔαρί των τὰ ἄνθη τῆς νεότητός της. Ἰδοὺ ὁ θρίαμβός σας — καὶ ἡ καταισχύνη μου! (Στρεφόμενος πρὸς τὸν Βοζέντιον.) Ἀπόλαυσον τοῦ θριάμβου σου, ἀλλ' ὄχι ἐνώπιόν μου· ἐγὼ ἐπρόδωσα αὐτὴν

κόψω πᾶσαν σχέσιν μετὰ σοῦ. Δὲν δύναμαι νὰ προστατεύω συγγενῆ ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ δυσφημίσῃ τὸν μέλλοντα γαμβρόν μου πρίγκιπα τοῦ Κόμου.

Κλαύδιος προχωρῶν

Εἶνε ὡραιότατος ὁ κῆπος κυρία, ποῖος τὸν ἐσχεδίασε;

Κυρία Δεσαπὲλ

Ὁ κηπουρός μας Μελνότος ἐξοχώτατε, ἕνας τίμιος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἤξευρε τὴν θέσιν του. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ εἴπω τὸ αὐτὸ καὶ περὶ του υἱοῦ του — εἶνε ἕνας αὐθάδης νέος ὁ ὁποῖος — Χά! χά! ἔγραψεν ἐσχάτως κάτι ἐλεεινοὺς στίχους εἰς τὴν θυγατέρα μου.

Παυλῖνα

Πόσον ἠθέλατε γελάσει ἂν τοὺς ἐβλέπετε πρίγκιψ! σεῖς ὅ ὁποῖος γράφετε τόσον ὡραίους στίχους!

Κλαύδιος

Πρέπει νὰ εἶνε ἀναιδέστατος ὁ Μελνότος οὗτος!

Δάμας

Εἶνε εὔμορφος;

Κυρία Δεσαπὲλ

Δὲν εἶδα ποτέ μου τοιοῦτον κάθαρμα, ἄσχημος καὶ πρόστυχος γελωτοποιὸς ἂν ἐνθυμοῦμαι καλῶς.

Δάμας

Καὶ ὅμως ὁ θυρωρὸς ἔλεγεν ὅτι ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὴν Α. Ὑψηλότητα.

Κλαύδιος λαμβάνων ταμβάκον

Εἶσθε πολὺ ὑποχρεωτικός.

Κυρία Δεσαπὲλ

Πρὸς Θεοῦ ἐξάδελφε!... Ἐντροπή! Τοῦ πρίγκιπος ὁμοιάζει!

Παυλῖνα

Τοῦ πρίγκιπος! τοῦ ὡραίου μας πρίγκιπος! Δὲν θὰ σοὶ ὁμιλήσω ποτὲ πλέον ἐξάδελφε Δάμα.

Κλαύδιος κατ' ἰδίαν

Μὰ τὸν Θεόν, πολὺ εὐμορφαίνει ἡ εὐγένεια! Δὲν ἐθαυμάσθη ποτὲ ἡ ὡραιότης μου ἐφόσον ἤμην χωρικός. Φαντάζομαι τί θὰ ἤμην ὡς αὐτοκράτωρ ἀφοῦ εἶμαι τόσον ὡραῖος ὡς πρίγκιψ! (Μεγαλοφώνως) Κύριε Βοζίντιε, ἂν ἀγαπᾶτε (τῷ προσφέρει ταμβάκον)

Βοζίντιος

Εὐχαριστῶ ὑψηλότατε, δὲν ἔχω τοιαῦτα ἐλαττώματα.

Κλαύδιος

Ἂν ἦτο ἐλάττωμα βεβαίως θὰ τὸ εἴχατε κύριε Βοζίντιε.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἆ πόσον αὐστηρός! καὶ πόσον εὐφυής!

Βοζίντιος κατ' ἰδίαν

Μπὰ τὸν αὐθαδέστατον!

Κυρία Δεσαπὲλ

Τί λαμπρὰ ταμβακοθήκη!

Παυλίνα

Τί ὡραῖον δακτυλίδιον!

Κλαύδιος

Σᾶς ἀρέσκει ἡ ταμβακοθήκη,—Μικρὸν πρᾶγμα—'Ενδιαφέρον ἴσως ἕνεκα τῆς ἀναμνήσεως—Εἶνε δῶρον τοῦ Λουδοβίκου 14ου εἰς τὴν προμήτορά μου Μεγάλην μου τιμὴν θὰ τὸ θεωρήσω ἂν δεχθῆτε αὐτήν, Κυρία.

Βοζίντιος (σύρων αὐτὸν ἐκ τοῦ φορέματος)

Πῶς! Τί διάβολο! τὴν ταμβακοθήκην μου — ἐτρελλάθης; Κοστίζει πεντακόσια λουδοβίκεια.

Κλαύδιος (Μὴ προσέχων εἰς τὸν Βοζίντιον, στρέφεται πρὸς τὴν Παυλίναν)

Σοὶ ἀρέσκει, τὸ δακτυλίδιον; Νέαν ἀληθῶς ἀπέκτησε λάμψιν ἀφότου ἔλαμψεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ βλέμμα σου (Θέτει αὐτὸ ἐπὶ τοῦ δακτύλου της) 'Από τοῦδε δὲ γλυκεῖα γόησσα θὰ εἶμαι ὁ Δοῦλος τοῦ δακτυλιδίου.

Κάρολος σύρων αὐτὸν

Στάσου, στάσου, — Τί κάμνεις; Τὴν κληρονομίαν τῆς θείας μου — Διαμάντι πρώτης ποιότητος. Θὰ σὲ κρεμάσουν ὡς ἀπατεῶνα.

Κλαύδιος προσποιούμενος ὅτι δὲν ἀκούει

Εἶνε τῷ ὄντι πολὺ περίεργον τὸ δακτυλίδιον τοῦτο· εἶνε αὐτὸ ἐκεῖνο διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πάππος μου, Δόγης τῆς Βενετίας, ἐνυμφεύθη τὴν 'Αδριατικήν.
('Η Κα Δεσαπὲλ καὶ ἡ Παυλίνα ἐξετάζουσι τὸ δακτυλίδιον)

Κλαύδιος πρὸς τὸν Βοζίντιον καὶ Κάρολον

'Εντροπὴ κύριοι! Οἱ πρίγκιπες πρέπει νὰ εἶνε γενναῖοι (Στρέφεται πρὸς τὸν Δάμαν ὅστις τὸν παρατηρεῖ μετὰ προσοχῆς) Οἱ καλοὶ οὗτοι φίλοι ἐνδιαφέρονται τόσον πολὺ περὶ ἐμοῦ, ὥστε φροντίζουσι περὶ τῆς περιουσίας μου ὡς καὶ περὶ τῆς ἰδικῆς των.

Βοζίντιος Κάρολος τεταραγμένοι·

*Α! ἆ! Εὐφυέστατον!
(Φαίνονται δὲ ἐπιπλήττοντες χαμηλοφώνως καὶ διὰ χειρονομιῶν τὸν Κλαύδιον)

Δάμας

Τί εἶν' αὐτὰ τὰ ψιψί; Μὰ τὸν Θεὸν κάτι τρέχει ἐδῶ· νὰ μὲ πάρῃ ὁ διάβολος ἂν εἶνε 'Ιταλός. Θὰ ἰδῆτε. Servitore umilissimo Excellenza.

Κλαύδιος

Τί λέγει ὁ κύριος;

Δάμας

Godo di vedervi in buona salute.

Κλαύδιος

Πῶς; πῶς;

Δάμας

Fa bel tempo—che si dice di nuovo?

Κλαύδιος

Ἔ, λοιπὸν τί εἶν' αὐτὰ τὰ ἀλαμπουρνέζικα κύριε;

Δάμας

Ὢ! Ὤ! Εἶνε ἰταλικὰ Ὑψηλότατε! Ὁ πρίγκιψ τοῦ Κόμου νὰ μὴ ἐννοῇ τὴν γλῶσσαν του!

Κλαύδιος

Ὄχι, ὅπως τὴν προφέρετε· σᾶς βεβαιῶ ὅτι κανεὶς δὲν θὰ σᾶς ἐννοήσῃ.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἄ, ἐξάδελφε Δάμα, ποτὲ νὰ μὴ ἀναμιγνύεσαι εἰς ὅ,τι δὲν ἠξεύρεις.

Παυλῖνα

Λοιπὸν καὶ ἰταλικὰ ἐξάδελφε Δάμα, δὲν τὸ ἤξευρα (Σκώπτει αὐτὸν διὰ χειρονομίας.)

Βοζίντιος πρὸς τὸν Κάρολον

Εἶνε πολὺ εὐφυὴς ὁ διάβολος!

Κάρολος

Ναί, ἀλλὰ μὲ τὸ δακτυλίδιόν μου. Κακόχρονον νἄχῃ καὶ αὐτὸς καὶ ἡ εὐφυΐα του.

Δάμας

Νὰ μὲ περιπαίξῃ! — Νὰ περιπαίξῃ συνταγματάρχην τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ! Χωρὶς ἄλλο εἶνε ἀγύρτης. Θὰ ἰδῶ ἂν ἠξεύρῃ νὰ μονομαχῇ τόσον καλὰ ὅσον ἐννοεῖ καὶ τὰ ἰταλικὰ (πλησιάζει πρὸς αὐτόν) Κύριε εἶσαι ἀγύρτης!— Καταλαμβάνεις τί σημαίνει τοῦτο!

Κλαύδιος

Ὄχι, κύριε, δὲν ἐννοῶ ποτὲ ὕβρεις ἐνώπιον κυριῶν, ἀλλὰ θὰ χαρῶ πολὺ ἂν μετ' ὀλίγον δυνηθῶ νὰ λάβω—ἢ νὰ δώσω κανένα μάθημα.

Δάμας

Μένε ἥσυχος· θὰ εὕρω τὴν εὐκαιρίαν νὰ σὲ ἱκανοποιήσω.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ποῦ πηγαίνεις ἐξάδελφε;

Δάμας

Νὰ διορθώσω τὰ Ἰταλικά μου (Ἐξέρχεται.)

Βοζίντιος πρὸς τὸν Κάρολον

Πρέπει νὰ τὸν καθησυχάσωμεν, διότι ἤρχισε νὰ τὸν ὑποπτεύῃ.

Κάρολος

Ναὶ — Ἀλλὰ τὸ δακτυλίδιόν μου!

Βοζίντιος

Καὶ ἡ ταμβακοθήκη μου! Πολὺ βαρεῖς φόρους ἐπέβαλεν ἡ Α. Ὑψηλότης εἰς τοὺς ὑπηκόους της· πρέπει νὰ παύσωμεν πᾶσαν χορηγίαν καὶ νὰ ἐκθρονίσωμεν τὸν πρίγκιπα.

Κάρολος

Τὸν πρίγκιπα! Αὐτὸς ἔπρεπε νὰ εἶνε διάδοχος τοῦ Κροίσου.

(Ἐξέρχονται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος)

Κυρία Δεσαπέλ

Θὰ λάβω τὸ θάρρος νὰ παρακαλέσω τὴν Α. Ὑψηλότητα νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀνυπόφορον βαναυσότητα τοῦ ἐξαδέλφου μου.

Παυλίνα

Ὦ, ναί! Συγχωρήσατε τὸν τρόπον του χάριν τῆς καρδίας του.

Κλαύδιος

Καὶ χάριν τῆς ἐξαδέλφης του — Ἆ, κυρία, αὕτη εἶνε ἡ μόνη παρηγορία τῶν εὐγενῶν, — εἴμεθα τόσον βέβαιοι περὶ τῆς κοινωνικῆς μας θέσεως, ὥστε δὲν δεχόμεθα εὐκόλως προσβολάς. Ἄλλως τε δὲ ὁ Κύριος Δάμας ἀπέκτησεν ἤδη τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιεικείας τῶν φίλων, φανεὶς ἀείποτε ἄκαμπτος πρὸς τοὺς ἐχθρούς.

Παυλίνα

Εἶνε πράγματι ἀνδρεῖος ὅσον καὶ ἀπότομος. Ἐν διαστήματι δύο ἐτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου ἀπὸ ἁπλοῦ στρατιώτου.

Κλαύδιος

Ἐντὸς δύο ἐτῶν! Δύο ἐτῶν;

Κυρία Δεσαπέλ κατ' ἰδίαν

Δὲν μ' ἀρέσει νὰ μένουν τὰ κορίτσια μόνα μὲ τοὺς μνηστῆράς των, ἀλλὰ μὲ τὸν πρίγκιπα ἡ αὐστηρότης αὕτη θὰ ἐθεωρεῖτο ἄτοπος (ἀναχωρεῖ)

Κλαύδιος

Πρέπει νὰ ὑπερηφανεύεσθε διὰ τὴν συγγένειάν σας μετ' ἀνδρὸς ὀφείλοντος τὴν θέσιν του εἰς τὴν προσωπικήν του ἀξίαν, — ὄχι εἰς τὴν καταγωγήν του.

Παυλίνα

Ναί, ἀλλὰ...

Κλαύδιος

Ἀλλὰ τί, Παυλίνα!

Παυλίνα

Ὑπάρχει τι ἔνδοξον εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ τίτλου. Ὁ ἔχων προγόνους θεωρεῖται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ παρελθόντος.

Κλαύδιος

Ναί, ἀλλ' ὡς πολλοὶ ἄλλοι εἶνε βωβὸς καὶ ἄφωνος ἀντιπρόσωπος. Ἄ, Παυλίνα! Ὄχι, εἰς τὸ παρελθὸν ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον ἀποβλέπει ἡ ἀληθὴς εὐγένεια, κληρονομοῦσα τὴν δόξαν αὐτῆς καὶ εὔκλειαν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

Παυλίνα

Ἐπειδὴ γνωρίζεις ὅτι στεροῦμαι προγόνων εὐκλεῶν λέγεις ταῦτα πρὸς χάριν μου· ἀλλά, σύ, πρίγκιψ πρέπει νὰ καυχᾶσαι διὰ τὴν ἐπιφανῆ καταγωγήν σου.

Κλαύδιος

Ὄχι, ὄχι! Οὐδέποτε θὰ ἠνειχόμην καὶ ὁ εὐγενέστερος ἂν ἤμην τῶν πριγκίπων νὰ γίνω ὑπότροφος νεκρῶν. Τιμῶ τὸ γένος καὶ τὴν προγονικὴν εὔκλειαν ὅταν ταῦτα χρησιμεύωσιν ὡς τίτλοι προαγωγῆς καὶ εὐγενοῦς ἁμίλλης, ἀλλ' ὄχι ὡς πιστοποιητικὰ κτηνώδους ἀργίας. Τιμῶ καὶ σέβομαι τὰς δάφνας αἱ ὁποῖαι καλύπτουσι τοὺς τάφους τῶν πατέρων μας· — ζηλωτὴς δὲ τῆς τύχης αὐτῶν ἐπιθυμῶ ὅπως καὶ τὰ ὀστᾶ μου ταφῶσιν ὑπὸ τὸ ὑπ' ἐμοῦ φυτευθὲν ἀειθαλλὲς ἐκεῖνο δένδρον! Ὦ φιλτάτη! ἂν ἠδύνασο νὰ ἴδῃς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μου!

Παυλίνα

Δὲν δύναμαι νὰ περιστείλω τὴν ὑπερηφάνειάν μου ὅταν στρέψω τὸ βλέμμα πρὸς σὲ καὶ σκεφθῶ ὅτι μὲ ἀγαπᾷς. Εἰπέ μου πάλιν, φίλτατε πρίγκιψ, περὶ τοῦ παρὰ τὴν λίμνην τοῦ Κόμου μεγάρου σου, μοὶ εἶνε τόσον εὐχάριστον ν' ἀκούω περὶ τοῦ πλούτου καὶ τοῦ μεγαλείου σου, ἀφ' οὗ ὡρκίσθης ὅτι ὅλα θὰ εἶνε ἔρημα ἄνευ τῆς Παυλίνας· περιέγραφες δὲ ταῦτα μὲ λεπτὴν εἰρωνείαν καὶ εὐγενῆ οὕτως εἰπεῖν περιφρόνησιν, ὡσὰν νὰ σὲ ἔκαμε ἡ συνήθεια νὰ καταφρονῇς τὸ μεγαλεῖον.

Κλαύδιος

Ἰδοὺ φιλτάτη τίνι τρόπῳ θὰ ζωγραφίσω τὸν οἶκον εἰς τὸν ὁποῖον θὰ σὲ ὡδήγουν ἂν αἱ εὐχαὶ τοῦ ἔρωτος ἤθελόν ποτε ἐκπληρωθῆ. Ἄκουσον.

«Μακρὰν τοῦ θορυβώδους κόσμου ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοιλάδος ἐκείνης ἣν περιβάλλουσιν οἱ λόφοι τῶν Ἄλπεων καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῆς μαγευτικῆς καὶ καταφύτου λίμνης τοῦ Κόμου ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀντανακλᾶται αἴθριος καὶ ἀνέφελος οὐρανὸς — οὕτω δὲ ἀνέφελον σοὶ εὔχομαι τὴν τύχην.

Παυλίνα

Ἀγαπητέ μοι πρίγκιψ!

Κλαύδιος

Ἐκεῖ λοιπὸν μακρὰν ὅλου τοῦ κόσμου ἐν μέσῳ χλοερῶν δασῶν θὰ ἀνεγείρω ἀνάκτορον λευκὸν ὑψούμενον ἐν μέσῳ θέρους αἰωνίου. Ἐκεῖ ἐντὸς λαμπρῶν ἀνθώνων πτηνὰ μυρία ἐναρμονίως κελαδοῦντα θὰ προφέρουν τὸ ὄνομά σου! Καθήμενοι δὲ μόνοι ὑπὸ πυκνὰς σκιάδας θ' ἀπορῶμεν δικαίως πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ποτὲ δυστυχία ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφόσον ἡ νεότης ἀκμάζει, ἐφόσον ὁ ἔρως ὑφίσταται. Θὰ ἐκλέγωμεν τοὺς φίλους μας μεταξὺ τῶν ἐραστῶν, ἀλλ' ἡμεῖς πάντοτε θὰ ἔχωμεν ἐν τῷ ἔρωτι τὰ πρωτεῖα· βιβλία μόνον ὅσα ἔρωτας ἀφηγοῦνται θ' ἀναγινώσκωμεν, καὶ θὰ μειδιῶμεν, βλέποντες ὅτι τό-

τον ἐκφράζει ἀτελῶς τὴν ποίησιν ἐκείνην τῶν καρδιῶν ἡμῶν, ἡ δύναμις τοῦ λόγου. Ὅταν ἡ νὺξ ἐπέλθῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σιγηλοῦ οὐρανοῦ θὰ βλέπωμεν τὰ ἄστρα, καὶ ἐκεῖ μεταξὺ πάντων θὰ προσπαθῶμεν νὰ μαντεύσωμεν ποῦ ἡ τύχη θέλει τάξει τὴν μέλλουσαν ἡμῶν κατοικίαν, ὅταν ποτὲ καταστῇ ἀθάνατος ὁ ἔρως ἡμῶν. Ἐκ τῶν ἀλαβαστρίνων λαμπτήρων φῶς εὐῶδες θὰ διαχέηται, πυκνὴ δὲ καὶ βαρεῖα θὰ ἦν' ἡ ἀτμόσφαιρα ἀπὸ τῶν ἀρωμάτων τῶν πορτοκαλλεῶν, καὶ γλυκεῖς θ' ἀντηχῶσιν οἱ φθόγγοι τοῦ αὐλοῦ, καὶ θ' ἀντηχῇ μακρὰν γλυκὺς ὁ ψίθυρος τοῦ ῥύακος ἀνὰ μέσον τῶν ῥόδων ἀνὰ μέσον τῶν ἀνθέων! — Σοὶ ἀρέσκει ἡ εἰκών;

Παυλίνα

Ὦ, ὡς ἡ μέλισσα ἐπὶ τοῦ ἄνθους οὕτω καὶ ἐγὼ προσκολλῶμαι ἐπὶ τοῦ μέλιτος τῆς μελιρρύτου σου γλώσσης. Ὦ πόσον εἶμαι εὐτυχής! Ἴσως εἶνε παράφορος ὁ ἔρως μου, ἀλλὰ τίς δὲν θὰ σὲ ἠγάπα ὡς ἡ Παυλίνα;

Κλαύδιος μετὰ πικρίας

(Ἀ, ὑποκρίτρια!) Τὸν πρίγκιπα ἀγαπᾷς, ὄχι τὸν ἄνδρα· ἐὰν ἀντὶ πολυτελείας καὶ πλούτου καὶ τιμῶν, ἐζωγράφιζον πενίαν, κόπους, καὶ φροντίδας, δὲν θὰ εὕρισκες μέλι ἐπὶ τῆς γλώσσης μου· ὁ ἔρως οὗτος δὲν εἶνε ἔρως, Παυλίνα!

Παυλίνα

Μὲ ἀδικεῖς, σκληρὲ πρίγκιψ! Εἶνε ἀληθὲς ὅτι κατ' ἀρχάς, κολακεύων τὴν ὑπερηφάνειάν μου ἠδυνήθης νὰ μὲ κατακτήσῃς· ἀλλὰ τώρα, — Ὦ! πίστευσόν με, — καὶ τὴν ἰσχύν σου ὅλην ἂν ἔχανες, καὶ ὁ υἱὸς ἀκόμη ἂν ἦσο...

Κλαύδιος

Τοῦ πτωχοῦ ἐκείνου κηπουροῦ ὁ ὁποῖος ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ πρὸς σὲ τοὺς ὀφθαλμούς;

Παυλίνα

Ναί, καὶ αὐτὸς ἀκόμη. Νομίζω μάλιστα ὅτι θὰ μοὶ ἦτο προσφιλέστερος, διότι θὰ προσεπάθουν ν' ἀποδείξω πόσον εἰλικρινὴς εἶνε τῆς γυναικὸς ὁ ἔρως! Ὁμοιάζομεν πρὸς τὰ ἔντομα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα συλλαμβάνονται ὑπὸ τῆς ἀσθενοῦς λάμψεως τῆς φλογός. Ἀλλ' ὅταν ἅπαξ αἱ πτέρυγες ἡμῶν καῶσι, οὐδ' ὁ φαεινότερος ἀστὴρ δύναται πλέον νὰ μᾶς ἑλκύσῃ καὶ μέχρι θανάτου προσκολλώμεθα εἰς τὴν ὀλεθρίαν πυράν!

Κλαύδιος

Ἄγγελε! (Κατ' ἰδίαν.) Ὦ! συνείδησις! συνείδησις! Ὄχι τοιαύτην διαγωγήν, ἀδύνατον· — Ὁ ἔρως της κατέστη δι' ἐμὲ ὀδυνηρότερος τοῦ μίσους της. Θὰ εὕρω ἀμέσως τὸν Βοζίντιον. Καὶ — Ἀ! Ἰδοὺ αὐτός (Μεγαλοφώνως) Ἄφες με διὰ μίαν στιγμὴν φιλτάτη μου. Πρέπει νὰ ὁμιλήσω μετὰ τῶν κυρίων τούτων — Θὰ ἔλθω — Θὰ ἔλθω ἀμέσως.

Παυλίνα

Μὴ βραδύνῃς πολύ. (Ἐξέρχεται)

(Εἰσέρχονται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος)

Κλαύδιος

Ἀπαλλάξετέ με ἀπὸ τὸν ὅρκον μου — Δὲν θέλω νὰ τὴν νυμφευθῶ.

Βοζίντιος

Τότε εἶσαι ἐπίορκος.

Κλαύδιος

Ὄχι, δὲν εἶχον τὰς αἰσθήσεις μου ὅταν ὡρκίσθην νὰ τὴν νυμφευθῶ! Ἡ περιφρόνησίς της, τὸ πάθος μου, ἡ ὀργή μου, μὲ εἶχον καταστήσει τυφλὸν πρὸς ὅλα καὶ ἀναίσθητον! Ἀπόδοτέ μοι τὴν πενίαν καὶ τὴν τιμήν μου!

Βοζίντιος

Εἶνε πολὺ ἀργά, πρέπει νὰ τὴν συζευχθῇς καὶ σήμερον μάλιστα. Ἐπενόησα ἕνα μῦθον ὁ ὁποῖος θὰ διαδοθῇ πανταχοῦ. Ὁ Δάμας οὗτος σὲ ὑποπτεύει, — Θὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν ἀστυνομίαν. — Θὰ ἀνακαλυφθῇς —Ἡ Παυλίνα θά σε περιφρονήσῃ, θά σε ἀποστραφῇ—Σὺ δὲ θὰ φυλακισθῇς ὡς ἀπατεών.

Κλαύδιος

Μισαρέ!

Βοζίντιος

Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκδικήσεώς της (καὶ γνωρίζεις μέχρι τίνος σημείου δύναται νὰ φθάσῃ), καὶ τῆς καταισχύνης τῶν γονέων της, θὰ ἐνδώσῃ νὰ νυμφευθῇ τὸν πρῶτον παρουσιαζόμενον ἐνώπιόν της — Ἴσως δὲ καὶ τὸν ταπεινὸν δοῦλόν σας.

Κλαύδιος

Σέ! Ποτέ· θὰ ἦτο φοβερώτερον—Διότι εἶσαι ἀνηλεής! Θὰ τὴν νυμφευθῶ — Θὰ κρατήσω τὸν ὅρκον μου. Τελείωσε λοιπὸν τὸ μισαρὸν σχέδιον τὸ ὁποῖον μηχανᾶσαι. Τελείωσε διότι ἄλλως ἢ θὰ σὲ φονεύσω ἢ θὰ φονευθῶ.

Κάρολος

Τί τίγρις! Πολὺ ἄγριος πρίγκιψ· αὐτὸς ἔπρεπε νὰ ἦνε Σατράπης.

Βοζίντιος

Ἀρκεῖ — Ἑτοιμάσθητε, πρέπει νὰ σπεύσωμεν (Ἐξέρχεται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος.) (Εἰσέρχεται ὁ Δάμας κρατῶν δύο ξίφη.)

Δάμας

Λοιπόν, κύριε, δὲν ἔχεις τώρα τὴν πρόφασιν τῶν κυριῶν. Σοὶ ἔφερα ἓν ζεῦγος λεξικῶν διὰ νὰ ἴδω ἂν ἡ Ὑψηλότης σου θὰ δυνηθῇ νὰ εὕρῃ τὴν σημασίαν τῆς Λατινικῆς λέξεως *bilbo*.

Κλαύδιος

Ἄφες με ἥσυχον κύριε δὲν ἔχω διάθεσιν δι' ἀστειότητας.

Δάμας

Βλέπω ὅτι κάτι καταλαμβάνεις ἀπὸ γραμματικήν· κλίνεις εὐκόλως τὸ οὐσιαστικὸν ὄνομα «σπαθί!» ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, πρέπει νὰ λάβῃς καὶ κανένα τεχνολογικὸν μάθημα.

Κλαύδιος

Εἶσαι μωρός.

Δάμας.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ υἱοὶ ὁμοιάζουσι τὴν μητέρα των, ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος μὲ ὀνομάζει μωρὸν ὑβρίζει τὴν μητέρα μου· δὲν ὑπάρχει ἄλλη διέξοδος,—ἢ θὰ μονομαχήσῃς, ἢ . . .

Κλαύδιος

Ἀρκεῖ, ἀρκεῖ! Λάβε θέσιν.

(Μονομαχοῦν. ὁ Δάμας ἀφοπλίζεται. Ὁ Κλαύδιος λαμβάνει τὸ ξίφος του καὶ τοῦ τὸ ἐπιστρέφει λέγων)

Δικαία τιμωρία διὰ γενναῖον στρατιώτην στεροῦντα τὴν πατρίδα τοῦ ἀποκλειστικοῦ δικαιώματός της ἐπὶ τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Δάμας

Μονομαχεῖς λαμπρὰ κύριε· πρέπει νὰ εἶσαι ἔντιμος ἄνθρωπος. Δὲν μὲ μέλλει ποσῶς ἂν εἶσαι πρίγκιψ· ἀλλ' ὅστις κρατεῖ τὸ ξίφος ὡς σὺ πρέπει νὰ εἶναι εὐγενής.

Κλαύδιος κατ' ἰδίαν

Εὐγενής! Ναί, ἤμην εὐγενὴς πρὶν γίνω συνωμότης· διότι οἱ τίμιοι εἶνε οἱ εὐγενεῖς τῆς φύσεως! Μὲ εἶπαν, συνταγματάρχα, ὅτι προήχθης εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον ἀπὸ ἁπλοῦ στρατιώτου.

Δάμας

Ναί.

Κλαύδιος

Ἐν διαστήματι δύο ἐτῶν.

Δάμας

Ἀληθές, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε θαῦμα διὰ τὸν σημερινὸν στρατόν μας. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἐν ὑπηρεσίᾳ στρατηγῶν εἶνε τριάκοντα δύο ἐτῶν, ἔχομεν δέ τινας εἴκοσι δύο μόνον ἐτῶν!

Κλαύδιος

Εἴκοσι δύο ἐτῶν!

Δάμας

Ναί, σήμερον εἰς τὸν Γαλλικὸν στρατὸν ἡ προαγωγὴ δὲν εἶνε πλέον ζήτημα χρημάτων. Εἴμεθα ὅλοι ἥρωες διότι ὅλοι δυνάμεθα νὰ γίνωμεν στρατηγοί. Ἐλπίζοντες ὅλοι εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς δάφνης δὲν φοβούμεθα τὸν θάνατον.

Κλαύδιος

Στρατηγὸς εἴκοσι δύο ἐτῶν! (στρέφεται πρὸς τὸν Δάμαν) Δύναμαι συνταγματάρχα νὰ σοὶ ζητήσω μίαν χάριν;

Δάμας

Εἶμαι προθυμότατος νὰ σὲ ὑπηρετήσω. Εἶνε παράδοξον πόσον ἀγαπῶ ἐκεῖνον μετὰ τοῦ ὁποίου μονομαχῶ. (κρύπτει τὰ ξίφη)

(Εἰσέρχονται ἡ Κυρία Δεσαπὲλ καὶ ὁ Βοζίντιος)

Κυρία Δεσαπὲλ

Τί ἀκούω πρίγκιψ! Θὰ ἀναχωρήσῃς; Θὰ μᾶς ἀφήσῃς!

Κλαύδιος

Ἐγώ!

Βοζίντιος

Ναί, πρίγκιψ· ἀνάγνωσον τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἣν πρὸ ὀλίγου ἔλαβον ἐκ Παρισίων παρά τινος φίλου μου, μέλους τοῦ Διευθυντηρίου· σὲ ὑποπτεύουσιν ὡς συνωμότην κατὰ τῆς Δημοκρατίας· δυσπιστοῦσι πολὺ εἰς τοὺς πρίγκιπας, ἡ δὲ οἰκογένειά σου ἐργάζεται ὑπὲρ τῶν Αὐστριακῶν. Γνωρίζει ὁ φίλος μου ὅτι εἰσήγαγον τὴν Ὑψηλότητά σου εἰς Λυὼν καὶ μοὶ γράφει ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃς τὴν πόλιν αὐθωρεὶ, διότι κινδυνεύεις νὰ συλληφθῇς,—νὰ φυλακισθῇς καὶ ἴσως νὰ καρατομηθῇς. Μὴ χάσῃς στιγμὴν πρίγκιψ. Σπεῦσον εἰς Μασσαλίαν ὁπόθεν δύνασαι νὰ μεταβῇς εἰς Λιβόρνον.

Κυρία Δεσαπέλ

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἡ Παυλίνα; Δὲν θὰ γίνω τέλος πάντων μήτηρ πριγκιπίσσης; (Εἰσέρχεται ἡ Παυλίνα καὶ ὁ Κύριος Δεσαπέλ)

Παυλίνα ῥιπτομένη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Κλαυδίου

Θὰ μᾶς ἀφήσῃς! Θὰ ἀφήσῃς τὴν Παυλίναν!

Βοζίντιος

Οὔτε στιγμὴν δὲν πρέπει νὰ χάνῃ.

Κύριος Δεσαπέλ

Θὰ ὑπάγω νὰ ἐρωτήσω τὰς ἀρχάς.

Βοζίντιος

Τότε τετέλεσται, διότι ὅταν αἱ ἀρχαὶ μάθωσιν ὅτι εἶνε ὕποπτος θὰ διατάξωσι τὴν σύλληψίν του.

Κυρία Δεσαπέλ

Ὥστε δὲν θὰ γίνω μήτηρ πριγκιπίσσης!

Βοζίντιος

Διατί ὄχι; Ἰδοὺ τί πρέπει νὰ κάμωμεν: νὰ ζητήσωμεν ἕνα ἱερέα — νὰ γίνῃ ἀμέσως ὁ γάμος, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ πρίγκιψ νὰ ὁδηγήσῃ τὴν νύμφην εἰς τὸν οἶκόν του.

Κλαύδιος

Ἀδύνατον. (κατ' ἰδίαν) Αἰσχρέ.

Κυρία Δεσαπέλ

Πῶς νὰ χάσω τὸ παιδί μου;

Βοζίντιος

Ἀλλὰ θὰ κερδίσῃς τὸν πρίγκιπα.

Κυρία Δεσαπέλ

Ἔχετε δίκαιον κύριε Βοζίντιε, εἶσθε πολὺ καλός· δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα ἐγωϊσταί, βλέπετε ὅτι κινδυνεύει ἡ εὐτυχία τῆς θυγατρός μου. Θὰ ἀναχωρήσῃ λοιπὸν μὲ ἅμαξαν μὲ ἓξ ἄλογα.

Παυλίνα

Ἐδῶ εἶσαι ἀκόμη φίλτατέ μου. — Δὲν δύναμαι νὰ χωρισθῶ ἀπὸ σοῦ. — Ἡ καρδία μου θὰ συντριβῇ.

Κλαύδιος

Συναινεῖς εἰς τὸν ἐσπευσμένον τοῦτον γάμον μεθ' ἑνὸς ἐξορίστου, ἑνὸς πρόσφυγος;

Παυλίνα

Καὶ τίς ἄλλος ἐκτὸς τῆς Παυλίνας ὀφείλει νὰ συμμετάσχῃ τῶν κινδύνων σου;

Κλαύδιος

Ὁποία παραζάλη! εἴθε ἡ γῆ νὰ μὲ κατέπιε.

Κύριος Δεσαπὲλ

Πολὺ καλά, πολὺ καλά! Λοιπὸν τὸ συμβόλαιον — Καὶ τὴν προῖκα τῆς θυγατρός μου.

Κλαύδιος

Προῖκα — Δὲν εἶμαι τόσον ποταπός· οὔτε λεπτόν.

Βοζίντιος πρὸς τὴν Κυρίαν

Πολὺ εὐγενής· ἀληθῶς ὁ σύζυγός σας εἶνε πάρα πολὺ ἐμπορικὸν πνεῦμα. Κύριε Δεσαπέλ, ἠκούσατε τὴν Ὑψηλότητά του· δυνάμεθα καὶ δι' ἐπιτροπείας νὰ συντάξωμεν τὸ συμβόλαιον ὅπως συνηθίζεται εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν.

Κύριος Δεσαπὲλ

Ἀλλὰ...

Κυρία Δεσαπὲλ

Σιώπα μὴν ἐκτίθεσαι.

Βοζίντιος

Θὰ φέρω ἀμέσως τὸν ἱερέα· ἑτοιμάσθητε, ἡ ἅμαξα θὰ περιμένῃ πρὶν ἢ τελειώσῃ ἡ τελετὴ τοῦ γάμου.

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἅμαξα μὲ ἓξ ἄλογα. Εἴσθε πολὺ καλὸς νὰ μὴ μνησικακῆτε διὰ τὴν ἄρνησιν τῆς Παυλίνας· ἀλλὰ βλέπετε, πρίγκιψ....

Βοζίντιος

Καὶ τοιοῦτος πρίγκιψ! Σᾶς βεβαιῶ κυρία ὅτι δὲν μνησικακῶ διὰ τὴν εὐτυχίαν τόσον ἐπιφανοῦς ἀντεραστοῦ. (Κατ' ἰδίαν) Τώρα θὰ τοὺς ἀκολουθήσω εἰς τὸ χωρίον, θὰ ἀπολαύσω τὸν θρίαμβόν μου, καὶ αὔριον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς καταισχύνης καὶ τῆς λύπης, θὰ προτιμήσῃς, ὦ ὑπερήφανος κόρη, τὸν βραχίονά μου ἀπὸ τὸν τοῦ υἱοῦ τοῦ κηπουροῦ. (Ἐξέρχεται)

Κυρία Δεσαπὲλ

Δόσατε κύριε Δεσαπὲλ τὸν βραχίονα εἰς τὴν μέλλουσαν πριγκίπισσαν.

Κύριος Δεσαπὲλ

Δὲν μὲ ἀρέσουν τόσον βιαστικαὶ ἐπιχειρήσεις. Δὲν ἔχει τοιαύτην συνήθειαν τὸ κατάστημα Δεσαπὲλ καὶ Σα.

Κυρία Δεσαπὲλ

Μήπως νομίζεις ὅτι εὑρίσκεται εἰς τὸ κατάστημά σου; (τὸν σπρώχνει πρὸς τὴν Παυλίναν.)

Κλαύδιος

Στάσου, στάσου Παυλίνα — μίαν λέξιν. Δὲν ἔχεις κανένα δισταγμόν, κανένα φόβον; ὁμίλησον, δὲν εἶνε ἀργά.

Παυλίνα

Σὲ ἀγαπῶ, φίλτατε πρίγκιψ, καὶ θὰ συμμετάσχω τῆς τύχης σου, τοῦ θριάμβου καὶ τοῦ κινδύνου, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης.

Δάμας

Τῇ ἀληθείᾳ εἶσαι εὐτυχὴς πρίγκιψ ἀγαπώμενος τοιουτοτρόπως. Μὲ ὅλας τὰς ἀδυναμίας της εἶνε πολὺ καλὴ κόρη — κατάστησον αὐτὴν εὐτυχῆ τόσον, ὡς νὰ μὴ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ πριγκίπισσα (τύπτων αὐτὸν ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ ὤμου). Σοὶ εὔχομαι, φίλε μου, πᾶσαν εὐτυχίαν — νέα — τρυφερὰ — ὡραία — μὰ τὸν Θεὸν σὲ ζηλεύω.

Κλαύδιος ὅστις ἐφαίνετο βεβυθισμένος εἰς σκέψεις.

Ἀληθῶς; πολὺ εὐκόλως κρίνομεν περὶ τῶν ἄλλων. «Νὰ ἀγαπήσῃς, νὰ συζευχθῇς καὶ νὰ ὁδηγήσῃς αὐτὴν εἰς τὸν οἶκόν σου! Ἰδοὺ ὁ ὅρκος ὅστις μὲ δεσμεύει — Καὶ ἔπειτα, τί ἔπειτα; Μακρὰν — Ὅπως τὰ παιδία εἰς τὸ σκότος, οὕτω καὶ ἐγὼ δὲν θέλω νὰ στρέψω τὰ βλέμματά μου ὄπισθεν, δὲν τολμῶ νὰ ἀτενίσω τὰς πέριξ συσσωρευομένας σκιάς. Μὲ ζηλεύεις. Σὲ εὐχαριστῶ. Τὴν χαράν μου δύνασαι νὰ ἀναγνώσῃς ἐπὶ τοῦ μετώπου μου — Σὲ εὐχαριστῶ, κύριε· ἂν ὡμίλουν αἱ καρδίαι θὰ ἤκουες τί θὰ ἀπεκρίνετο ἡ ἰδική μου ὅταν μοῦ λέγεις ὅτι μὲ ζηλεύεις!

ΠΡΑΞΙΣ Γ΄.

ΣΚΗΝΗ Α΄.

(Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ χρυσοῦ Λέοντος. Λυκαυγές. Ἡ σελήνη ἀνατέλλει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς σκηνῆς ταύτης.—Εἰσέρχεται ὁ ἰδιοκτήτης μετὰ τῆς θυγατρός του ἐκ τοῦ ξενοδοχείου.

Ἰδιοκτήτης

Χά. Χά. Χά. Ὁ Κλαύδιος νὰ γίνῃ πρίγκιψ, καὶ νὰ ἐκδικηθῇ! Δὲν τὸ χωρεῖ ὁ νοῦς μου: Ἡ ἅμαξά του ἔσπασεν εἰς τὴν πόρτα τοῦ ξενοδοχείου μου Χά. Χά!

Γιαννοῦλα

Καὶ εἶδες τί ἀέρα ποῦ εἶχεν ἡ γυναῖκά του! Αὐτὸ εἶνε τὸ καλλίτερον δωμάτιόν σας, κύριε; μὲ ἠρώτησε μὲ πολλὴν ὑπερηφάνειαν».

Ἰδιοκτήτης

Καλὰ πήγαινε τώρα νὰ φροντίσῃς διὰ τὸ δεῖπνον· πρέπει νὰ δειπνήσουν οἱ ὑπηρέται πρὶν νὰ ἐπιστρέψουν οἱ κύριοι. (ἐξέρχονται.)

(Εἰσέρχεται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κάρολος.)

Βοζίντιος

Ἐτοποθετήθη τέλος πάντων ὁ πρίγκιψ — μετ' ὀλίγον θὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας του. — Εἰς τὸ παρὰ τὰς ὑπωρείας τῶν Ἄλπεων ὡραῖον μέγαρόν του! Χά. Χά.

Κάρολος

Τῇ ἀληθείᾳ λυποῦμαι τὴν δυστυχῆ Παυλίναν, μάλιστα ἂν δειπνήσῃ εἰς τὸν Χρυσοῦν Λέοντα· δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ τὸ ἐλεεινὸν ἐκεῖνο φαγητόν.

(Εἰσέρχεται ὁ Κλαύδιος ἐκ τοῦ ξενοδοχείου.)

Βοζίντιος

Τὰ σέβη μου πρίγκιψ! ἐβασιλεύσατε λίαν ἀξιοπρεπῶς· συμμερίζομαι τὴν λύπην σας ἐπὶ τῇ παραιτήσει ὑμῶν· φοβοῦμαι δὲ ὅτι οἱ θεράποντες τῆς ὑμετέρας ὑψηλότητος δὲν εἶνε πολὺ πιστοί, καὶ ὅτι θὰ σᾶς ἐγκαταλείψωσι κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς πτώσεως — τοιαύτη ἡ τύχη τῶν ἰσχυρῶν. Εὐχαρίστως ὅμως θὰ σᾶς ἀφήσωμεν τὰ νέα ταῦτα ἐνδύματά σας καὶ τὴν ἀδαμαντίνην ταμβακοθήκην, ἣν Λουδοβῖκος ὁ δέκατος τέταρτος ἐδωρήσατο εἰς τὴν προμήτορά σας.

Κάρολος

Καὶ τὸν δακτύλιον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ προπάτωρ ὑμῶν δόγης τῆς Βενετίας ἐνυμφεύθη τὴν Ἀδριατικήν.

Κλαύδιος

Θὰ ὁμολογήσητε, κύριοι, ὅτι ἐτήρησα τὸν ὅρκον μου.

Βοζίντιος

Μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας!

Κλαύδιος

Ὥστε τώρα δὲν ἔχετε τίποτε μετ' ἐμοῦ· κατὰ συνέπειαν δύνασθε νὰ ἀπέλθητε.

Βοζίντιος

Πῶς! Οὐτιδανέ!

Κλαύδιος

Ὡς βλέπετε ἡ ὑποχρέωσις ἐτελείωσε· εἴμεθα νικηταὶ ὑπερήφανοι, ὡς νικήσαντες ἀθώαν κόρην — ἐκθέσαντες τὴν τιμήν της — ποτίσαντες αὐτὴν μὲ πικρίας — καὶ καταστρέψαντες ἐν τῷ ἔαρί των τὰ ἄνθη τῆς νεότητός της. Ἰδοὺ ὁ θρίαμβός σας—καὶ ἡ καταισχύνη μου! (Στρεφόμενος πρὸς τὸν Βοζίντιον.) Ἀπόλαυσον τοῦ θριάμβου σου, ἀλλ' ὄχι ἐνώπιόν μου· ἐγὼ ἐπρόδωσα αὐτὴν

— ἐγὼ θὰ τὴν προστατεύσω ! Μὴ τολμήσῃς νὰ τὴν πλησιάσῃς — οὔτε λέξιν ὑβριστικὴν, ἢ βλέμμα περιφρονητικὸν, — ἀλλ' οὔτε μίαν χλευαστικὴν κίνησιν τῶν χειλέων, διότι μὰ τὸν Θεὸν θὰ σὲ διδάξω τὴν λέξιν ἐκείνην ἣν τόσον βαθέως ἐνεχάραξες εἰς τὴν καρδίαν μου — τὴν μετάνοιαν !

Βοζίντιος

Εἶνε ἐμφαντικώτατος ὁ πρίγκιψ.

Κλαύδιος

Ἄφες πλέον τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος· πρόσεξον, διότι ἡ τύψις τοῦ συνειδότος μὲ ἔκαμεν ἄλλον ἐξ ἄλλου· φύγετ' ἀπ' ἐμπρός μου, φύγετε διότι κινδυνεύετε !

Κάρολος. Κατ' ἰδίαν.

Πηγαίνομεν, πηγαίνομεν, δὲν εἶνε φρόνιμον νὰ μείνωμεν, διότι δὲν ἀστειεύεται.

Βοζίντιος

Γνωρίζω τὸν πρὸς τοὺς πρίγκιπας ὀφειλόμενον σεβασμόν. Χαῖρε πρίγκιψ! Ἔχετε καμμίαν διαταγὴν διὰ τὴν Λυών; ἀλλὰ ὑπεσχέθην νὰ σᾶς δώσω 200 λουδοβίκεια κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου σας. Λάβετέ τα.

Κλαύδιος. Ῥίπτων κατὰ γῆς τὸ θυλάκιον.

Σὲ ἱκανοποίησα, δὲν ἐπωλήθην. Λάβε τὸ ἀργύριόν σου Ἰούδα. Λάβε το.— Ἐ καλὸν εἶνε νὰ μάθῃς νὰ κλίνῃς τὸν αὐχένα.

Βοζίντιος

Θὰ ζητήσῃς ποτὲ συγγνώμην διὰ τοῦτο (Κατ' ἰδίαν πρὸς τὸν Κάρολον) ἐλθὲ εἰς τὸ μέγαρόν μου. — Θὰ ἐπανέλθω αὔριον διὰ νὰ μάθω πῶς διάγει ἡ Παυλίνα μετὰ τῆς ὑψηλότητός του.

Κλαύδιος

Ἀκόμη εἶσαι ἐδῶ ;

Βοζίντιος

Εἴμεθα τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος πιστότατοι, ὑποκλινέστατοι.

Κάρολος.

Καὶ ταπεινότατοι θεράποντες. Χά. Χά.

(Ἐξέρχεται ὁ Βοζίντιος μετὰ τοῦ Καρόλου.)

Κλαύδιος

Εὐτυχῶς δὲν ἔφερα ὅπλον, ἄλλως ἤθελον τοὺς φονεύσει· ὦ ἄθλιε Κλαύδιε! Τί νὰ εἴπω ; ποῦ νὰ διευθυνθῶ ; Πανταχοῦ εἰρωνεία — καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ χωρικοὶ (ἀκούονται γέλωτες ἐκ τοῦ ξενοδοχείου.) Μήπως ἀνεκάλυψαν τίποτε κατὰ τὴν σύντομον ταύτην ἀπουσίαν της ! Θὰ τὴν ἴδω ἀμέσως.

Πρέπει ἀμέσως νὰ φύγωμεν ἀπ' ἐδῶ. Ἔστειλα ἤδη εἰς τὴν μητέρα μου ἄνθρωπον τῆς ἐμπιστοσύνης μου. Δύναμαι νὰ ἐμπιστευθῶ εἰς τὴν κατοικίαν τῆς μητρός μου. Ἐκεῖ τοὐλάχιστον οὐδεὶς θὰ ὀνειδίσῃ τὴν συμφοράν της,

ἡ νὰ χαρῇ ἐπὶ τῇ καταισχύνῃ της. Ἐκεῖ δύναται μόνη νὰ μάθῃ ὁποῖον φαῦλον ὡρκίσθη νὰ ἀγαπᾷ.

(Καθ' ἣν στιγμὴν διευθύνεται πρὸς τὴν θύραν συναντᾷ τὴν Παυλίναν ἐξερχομένην τοῦ ξενοδοχείου.)

Παυλίνα

Ἆ! εἰς ποῖον μέρος εὑρισκόμεθα, φίλτατέ μου! Οὐδέποτε εἶδον τόσον ἀγροίκους ἀνθρώπους, παρατηροῦσιν ἀσκαρδαμυκτὶ καὶ ὑποκλείουσι τοὺς ὀφθαλμούς. Νομίζω ὅτι μόνη ἡ παρουσία πρίγκιπος, ἂν καὶ ταξιδεύομεν incognito, τοὺς ἐτάραξε. Τί κρῖμα νὰ σπάσῃ ἡ ἅμαξα εἰς τοιοῦτον μέρος. Δὲν εἶσαι καλά, ὁ ἱδρὼς ῥέει ἐκ τοῦ μετώπου — αἱ χεῖρές σου πυρέσσουσιν.

Κλαύδιος

Εἶνε σπασμὸς περιοδικός· ὁ ἀήρ...

Παυλίνα

Μήπως ὁ γλυκὺς ἀὴρ τῆς γενεθλίου χώρας.—Πόσον ὠχρὸς εἶνε! Βεβαίως δὲν εἶσαι καλά. Ποῦ εἶνε οἱ ὑπηρέται μας; Νὰ τοὺς κράξω;

Κλαύδιος

Στάσου! Εἶμαι... εἶμαι καλά.

Παυλίνα

Ναί! Ναὶ τὸ γνωρίζω. Νομίζεις, φίλτατέ μου πρίγκιψ, ὅτι οἱ μαῦροι τοῖχοι αἱ βάναυσοι ὁμιλίαι, τὰ πλίνθινα πατώματα καὶ τὸ ἄθλιον φαγητὸν ἐτάραξαν τὴν Παυλίναν. Ἴσως· ἀλλὰ εἶσαι πλησίον μου, καὶ λησμονῶ τὰ πάντα.

(Εἰσέρχεται ὁ ἰδιοκτήτης καὶ οἱ ὑπηρέται γελῶντες ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ παρατηροῦντες ἄνωθεν τῶν ὤμων του.)

Ἰδιοκτήτης

Κύριε — ὑψηλότατε — ἐπιθυμεῖ ἡ αὐτοῦ ὑψηλότης νὰ ἐκλέξῃ.

Κλαύδιος

Φύγ' ἀπ' ἐδῶ. (Ὁ ἰδιοκτήτης ἐξέρχεται γελῶν.)

Παυλίνα

Πῶς κατώρθωσαν νὰ μάθουν τὸν τίτλον σου; εἶνε τόσον μάταιοι αὐτοὶ οἱ ὑπηρέται! ἀλλὰ μὴ ταράττεσαι, ἀγαπητέ μοι πρίγκιψ. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας θὰ ἴδωμεν τὸ πλησίον τῆς ἀργυρᾶς ἐκείνης λίμνης ἀνάκτορόν σου. Καὶ — Ἔ ἄσωτε, ἐδαπάνησες πλέον τὸν πλοῦτον ὅλων τῶν μειδιαμάτων σου, ἢ ὑποκρίνεσαι τὸν φιλάργυρον;

Κλαύδιος

Καὶ εἰς τὴν ἔρημον αὐτὴν οἱ ὀφθαλμοί σου θὰ προκαλῶσι τὸ μειδίαμα, ὡραία μου Παυλίνα. Ἂς ἀφήσωμεν τοὺς ἀγροίκους τούτους· ἐδῶ πλησίον ὑπάρχει μικρὰ καλύβη ὅπου διέταξα νὰ μᾶς ἑτοιμάσωσι νυκτερινὸν κατάλυμα. Ἁπλῆ μὲν καὶ ὅλως χωρικὴ καλύβη, κατοικουμένη ὅμως ἀπὸ εἰλικρινεῖς καὶ ἀφελεῖς χωρικούς, καὶ ὅπου ὁ ἐρχομός μας δὲν θὰ γίνῃ ἀντικείμενον σκωμμάτων καὶ λοιδοριῶν τῶν βαναύσων ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα ἐπιφέρει θανατηφόρον τραῦμα εἰς τὸν ἀληθῆ ἔρωτα! Θεία νύξ! Ὁ ζωογόνος

ἀὴρ καὶ ἡ λαμπρὰ σελήνη μᾶς προσκαλοῦσι. Θὰ ἠμπορέσῃς νὰ περιπατήσῃς ; Ἔλθὲ φιλτάτη.— Γνωρίζω κατὰ σπιθαμὴν ὅλον τὸν δρόμον.

Παυλίνα

Πῶς σύ ! ἐνόμιζον, ὅτι εἶσαι ξένος εἰς τὰ μέρη ταῦτα ; Ἆ ! ἄπιστε, ἴσως καμμία εὔμορφη χωρικὴ σὲ παρέσυρε. — Θὰ εἶσαι τώρα πιστός ;

Κλαύδιος

Ἔχε πεποίθησιν εἰς ἐμέ.

Παυλίνα

Εἶνε τόσον ἄστατοι οἱ πρίγκιπες ;

Κλαύδιος

Ἐλθὲ φιλτάτη, ἐλθέ.

Παυλίνα

Νὰ φωνάξω τοὺς ὑπηρέτας νὰ ἀνάψωσι φῶτα ;

Κλαύδιος

Ἀντὶ λαμπάδων θὰ ἔχωμεν τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, δὲν εἶνε μακράν.

Παυλίνα

Ἡ νυκτερινὴ αὔρα μὲ παγόνει.

Κλαύδιος

Ἄφες με νὰ σὲ σκεπάσω διὰ τοῦ ἐπανωφορίου μου — δὲν εἶνε ψύχος.

Παυλίνα

Ποτέ, ὑπὸ τὸ μειδίαμά σου.

Κλαύδιος Κατ' ἰδίαν

Ὦ Οὐρανὲ συγχώρησόν μοι !

ΣΚΗΝΗ Β'.

Ἡ καλύβη τοῦ Μελνότου. — Ἡ χήρα διευθετοῦσα μετὰ σπουδῆς τὰ τοῦ οἴκου. Τράπεζα ἐστρωμένη πρὸς δεῖπνον.)

Χήρα

Ἔτσι νομίζω εἶνε πολὺ καλά. Μοῦ ἔστειλεν ἕνα γραμματάκι τόσῳ κακογραμμένον, ὥστε μὲ πολὺν κόπον κατώρθωσα νὰ τὸ διαβάσω, μοῦ γράφει πῶς θὰ ἔλθῃ ἀμέσως. Πρέπει νὰ τὸν ἠγάπησε πολὺ διὰ νὰ λησμονήσῃ τὴν καταγωγήν του, διότι, μολονότι ἐπαρουσιάσθη εἰς αὐτὴν μὲ ψευδὲς ὄνομα, εἶνε τόσον τίμιος ὥστε θὰ τῆς ἐφανέρωνε τὸ τέχνασμα. Μόλα ταῦτα δὲν μοῦ φαίνεται πολὺ παράδοξον. Ὁ υἱός μου δὲν εἶνε πρίγκιψ, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ εἶνε, τὸ ὁποῖον εἶνε σχεδὸν τὸ ἴδιον. (Κρότος εἰς τὴν θύραν.)

(Εἰσέρχεται ὁ Κλαύδιος καὶ ἡ Παυλίνα.)

Καλῶς ἦλθες παιδί μου, καλῶς ἦλθες Κλαύδιέ μου !

Παυλίνα

Καλὰ γραῖα. — Πραγματικῶς — Ποία εἶνε πρίγκιψ ; Σὲ γνωρίζει ἡ γραῖα;

Ὦ! ἐννοῶ θὰ τῇ προσέφερες καμμίαν ἐκδούλευσιν. — Ἄλλη ἀπόδειξις τῆς εὐγενοῦς σου καρδίας. — Δὲν εἶνε ἀληθές;

Κλαύδιος

Ναί, τῆς εὐγενοῦς μου καρδίας.

Παυλίνα

Γνωρίζεις, λοιπὸν τὸν πρίγκιπα;

Χήρα

Ἂν τὸν γνωρίζω κυρία; Ἆ, ἀρχίζω νὰ φοβοῦμαι ὅτι ἡ κυρία δὲν τὸν γνωρίζει.

Παυλίνα

Δὲν σοῦ φαίνεται τρελλή; Εἶνε δυνατὸν νὰ μείνωμεν ἐδῶ πρίγκιψ; Βλέπω κἄτι τι ἄγριον εἰς αὐτήν.

Κλαύδιος

Ἐγὼ κυρία! ὄχι δὲν δύναμαι νὰ τὸ εἴπω· τρέμουν τὰ γόνατά μου· πόσον ἄνανδρος εἶνε ὁ ἀπολέσας τὴν τιμήν του! Ὁμίλησον εἰς αὐτήν, εἰπὲ αὐτῇ ὅτι — ὦ Θεὲ νὰ εἶχον ἀποθάνει.

Παυλίνα

Πόσον τεταραγμένος εἶναι!... Τὸ παράδοξον τοῦτο μέρος· αὐτὴ ἡ γυναῖκα. Τί σημαίνουν ταῦτα; ἀρχίζω νὰ ὑποπτεύω — Ποία εἶσαι κυρά; ποία εἶσαι; Δὲν ὁμιλεῖς; ἔχασες τὴν φωνήν σου;

Χήρα

Μήπως τὴν ἐξηπάτησες Κλαύδιε; ὤ, αἶσχος! ἐνόμιζα πῶς θὰ τῆς ἐφανέρωνες τὰ πάντα, πρὶν τελεσθῇ ὁ γάμος.

Παυλίνα

Τὰ πάντα! Τί! — Τὸ αἷμα πηγόνει εἰς τὰς φλέβας μου!

Χήρα

Δυστυχισμένη κόρη! Νὰ τολμήσω νὰ τὸ εἴπω Κλαύδιε; (ὁ Κλαύδιος κάμνει σημεῖον συναινέσεως) Δὲν γνωρίζεις λοιπὸν κυρία ὅτι ὁ νέος οὗτος κατάγεται ἀπὸ πτωχοὺς ἀλλὰ τιμίους γονεῖς; Δὲν γνωρίζεις ὅτι ὁ σύζυγός σου εἶνε ὁ υἱός μου ὁ Κλαύδιος Μελνότος;

Παυλίνα

Ὁ υἱός σου! σιώπα — σιώπα! Μή με ὁμιλεῖς, ἀστειεύεται, δὲν εἶνε ἀληθές; εἶμαι βεβαία, ἀλλ' ὁμίλησον — μίαν λέξιν — ἓν βλέμμα — ἓν μειδίαμα. Δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω. — ἐγὼ ἡ ὁποία σὲ ἠγάπων τόσον — ὄχι δὲν θὰ σὲ ἀδικήσω ἐκφέρουσα ὑβριστικὴν λέξιν — ὁμίλησον!

Κλαύδιος

Ἄφες μας — λυπήσου αὐτήν, λυπήσου με — ἄφες μας.

Χήρα

Ὦ Κλαύδιε, ἐπέπρωτο νὰ ζήσω διὰ νὰ ἴδω τὴν καταισχύνην τοῦ υἱοῦ μου, διὰ τὸν ὁποῖον ἤμην τόσον ὑπερήφανος! (ἐξέρχεται διὰ τῆς κλίμακος).

Παυλίνα

Ὁ υἱός της — ὁ υἱός της!

Κλαύδιος

Ἄκουσόν με τώρα κυρία.

Παυλίνα

Νὰ σὲ ἀκούσω!... Ναί, ὁμίλησον — ὁ υἱός της! ἔχουσιν οἱ δαίμονες γονεῖς; ὁμίλησον! Διὰ νὰ ἐπιβάλῃς σιωπὴν εἰς τὴν κατάραν μου — ὁμίλησον!

Κλαύδιος

Ὄχι, καταρᾶσθητι, ὑβριστικωτέρα θὰ ἦτο δι' ἐμὲ ἡ συγχώρησις ἀπὸ τὰς ἀράς σου.

Παυλίνα γελῶσα ἀγρίως

«Αὐτὸ εἶνε τὸ ἀνάκτορόν σου ὅπου, ἐκ τῶν ἀλαβαστρίνων λαμπτήρων φῶς εὐῶδες θὰ διαχέηται, πυκνὴ δὲ καὶ βαρεῖα θὰ εἶν' ἡ ἀτμόσφαιρα ἀπὸ τῶν ἀρωμάτων τῶν πορτοκαλλεῶν, γλυκεῖς δὲ θ' ἀντηχῶσιν οἱ φθόγγοι τοῦ αὐλοῦ, καὶ θ' ἀντηχῇ μακρὰν γλυκὺς ὁ ψίθυρος τοῦ ῥύακος ἀνὰ μέσον τῶν ῥόδων, ἀνὰ μέσον τῶν ἀνθέων!» Σοῦ ἀρέσκει ἡ εἰκών; Αὐτὸς εἶνε ὁ νυμφών μου, σὺ δὲ ὁ σύζυγός μου; ὤ! μωρά,.. — ὤ! ἀθλία... ὤ! βλάξ!... τώρα ἐννοῶ τὰ πάντα.—Περίγελως καὶ σκῶμμα ὅλης τῆς Λυών'εἶν' ἐντελῶς ἀναίσθητος ἡ καρδία σου πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀγαθότητα; Ἂν ὄχι, φόνευσόν με, καὶ σῶσον ἀπὸ τὴν παραφορὰν τὴν σύζυγόν σου.... Ὄχι δὲν εἶνε δυνατόν· εἶμαι ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν φοβεροῦ ὀνείρου... Θὰ ἐξυπνήσω ταχέως... (ἐγγίζουσα αὐτὸν) Ἔχεις σάρκα; εἶσαι ἄνθρωπος;... ἢ αἱ σκιαὶ τὰς ὁποίας βλέπομεν καθ' ὕπνον;... Εἶνε πραγματικόν τι;!!! Τί σοὶ ἔκαμα; εἰς τί ἔπταισα καὶ μὲ συνέτριψες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον;...

Κλαύδιος

Ἕνεκα τῆς ὑπερηφανείας κατέπεσαν καὶ ἄγγελοι ἀπὸ τὴν θέσιν των πρὸ σοῦ Παυλίνα· ἕνεκα τῆς ὑπερηφανείας τοῦ μόνου τούτου ἐλαττώματος τῆς εὐγενοῦς σου φύσεως, σὲ ἐπηρέασεν ὁ κακὸς δαίμων δηκτικοῦ ἔρωτος καὶ ἐκδικητικῆς καρδίας· ἀπὸ τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας ἡ διάνοιά μου ἐστρέφετο πρὸς σέ· ἀπαρατήρητος σὲ ἔβλεπον μεταξὺ τῶν ἀνθέων τῆς πτωχῆς ἀνθοπώλιδος. Πνοὴ ἄνθους, χαρᾶς, δρόσου, καθὼς ἡ ἄνοιξις αὐτὴ ἦτο ἔμψυχόν τι φέρον τὴν μορφήν σου! Σὲ εἶδον καὶ ἡ καρδία ἐμπαθοῦς ἀνδρὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸ στῆθος παραφόρως ὀνειροπόλου παιδός... Καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἔγινα... καὶ θὰ εἶμαι μέχρι τέλους τῆς ζωῆς μου — ὁ λάτρις σου! Λοιπὸν ὁ ἔρως οὗτος ὁ μάταιος, ὁ παράφορος, ὁ ἔνοχος, ἂν θέλῃς, κατέστη πηγὴ φιλοδοξίας καὶ χρυσῶν ἐλπίδων· ἀνεπόλουν ἐν τῇ μνήμῃ τὰς παρὰ τὴν ἑστίαν διηγήσεις τῶν γερόντων — πῶς φέρ' εἰπεῖν βασιλέων κόραι κατῆλθον τῆς ὑψηλῆς των σφαίρας, καὶ πῶς ὁ ἔρως καθὼς ὁ θάνατος ἐξισώνει τοὺς πάντας εἰς ἴσην θέτων μοῖραν τὸν ποιμένα καὶ τὸν ἄνακτα. Τοιουτοτρόπως ἐσχεδίαζον τὸν οἶκόν μου εἰς τὴν λαμπρὰν σφαῖραν γοητευτικοῦ μέλλοντος. Ἀπέθανεν ὁ πατήρ μου, ἐγὼ δὲ υἱὸς χωρικοῦ ἐγενόμην κύριος ἐμαυτοῦ. Προσεπάθησα τότε νὰ ἐλευθερωθῶ ἐκ τῆς φυλακῆς τῆς ἀσήμου θέσεώς μου, καὶ διὰ τῶν ἀδαμάντων ἐκείνων τοὺς ὁποίους τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα ἀντλεῖ ἐκ τῶν πηγῶν τῆς γνώσεως, νὰ πληρώσω τὰ λύτρα εἰς τοὺς διδύμους ἐκείνους δεσμοφύλακας τῆς εὐτόλμου καρδίας — ἤτοι εἰς τὴν ἄσημον καταγω-

γὴν καὶ τὴν σιδηρὰν τύχην. Ἡ ὡραία σου μορφὴ κατοπτριζομένη ἐν τῇ ψυχῇ μου περιεβάλλετο τὰ χρώματα τῆς δόξης, καὶ μὲ παρώτρυνεν εἰς τὰ δυσχερῆ ἐκεῖνα ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἀνὴρ ἀναδείκνυται ὑπέρτερος τῶν ἄλλων. Χάριν σοῦ πολλὰς διῆλθον νύκτας σπουδάζων τῶν σοφῶν συγγραμμάτων τὰ αἰνίγματα. Χάριν σοῦ προσεπάθησα νὰ προσλάβω ἐκ τῶν Μουσῶν καὶ Χαρίτων τὰς ἰδιότητας ἐκείνας αἱ ὁποῖαι προσθέτουσιν εἰς τὸν εἰλικρινῆ ἔρωτα θέλγητρα ἰδανικά. Περὶ σοῦ ἐσκεπτόμην, καὶ τὸ πάθος μὲ ἐδίδαξε τὴν ποίησιν, περὶ σοῦ καὶ ἐνεφύσησα ζωὴν εἰς τὸν χάρτην τοῦ ζωγράφου. Ἡ τέχνη κατέστη σκιὰ τοῦ γλυκεροῦ φωτὸς τῶν διωκόντων με ὀφθαλμῶν σου. Οἱ ἄνθρωποι μὲ ἐνόμιζον μάταιον,— τρελλόν.— Δὲν ἔδιδα προσοχὴν... ἐξηκολούθουν ἐργαζόμενος, ἐλπίζων — διότι δὲν μοὶ ἦτο τερπνόν, ἂν οὐχὶ νὰ σὲ ἀπολαύσω, ἀλλὰ νὰ κατασταθῶ μᾶλλον ἄξιος διὰ σέ;

Παυλίνα

Μήπως ἔχει μαγικὴν δύναμιν μὲ τὴν ὁποίαν ἐξορκίζει τὸ μῖσος;

Κλαύδιος

Τέλος ἐν στιγμῇ παραφορᾶς ἐτόλμησα νὰ ἐκφράσω εἰς ᾄσματα τὰ πλημμυροῦντα τὴν καρδίαν μου αἰσθήματα, καὶ νὰ σοὶ τὰ πέμψω —φόρον τοιοῦτον κυρία, ὁποῖον σπανίως καταφρονεῖ ἡ καλλονή, ὁποθενδήποτε καὶ ἂν προέρχεται — Τὸ ὄνομα δὲ ἐκεῖνο — τὸ συνδεόμενον μετὰ τῆς πυρεσσούσης καρδίας ἡ ὁποία ἐπόθει διακαῶς νὰ δείξῃ εἰς τὸ εἴδωλόν της ὁποῖα λαμπρὰ ἔργα κατώρθωσε, — ναί, τοῦ λάτρου σου — ἐκείνου τὸ ὄνομα τὸ περιεφρόνησες ἀντὶ νὰ τὸ θεωρήσῃς θρίαμβόν σου! — ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης — ὅτε τὸ πάθος μεταβαλλόμενον εἰς ὀργὴν ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς μῖσος — ὅτε ἡ περιφρόνησις μετέβαλεν εἰς χάος τὴν ψυχήν μου — ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης εὗρεν ἐν ἐμοὶ ὁ πειρασμὸς κατάλληλον ὄργανον ἐκδικήσεως! ἐπάτησες τὸν ὄφιν — οὗτος δὲ ἐσήκωσε τὴν κεφαλὴν καὶ σὲ ἐκέντησε!

Παυλίνα

Δὲν ἔχει κύριε κέντρα ὁ ἔρως. — Καὶ τί εἶνε ἡ περιφρόνησις πτωχῆς καὶ ἀσθενοῦς κόρης παραβαλλομένης πρὸς τὸ μέγα ἀδίκημα τῆς αἰσχρᾶς ταύτης ἐκδικήσεως; ὢ πόσον ἠγάπων τὸν ἄνθρωπον τοῦτον! ἕνα εἵλωτα . . . ἕνα δοῦλον!

Κλαύδιος

Στάσου κυρία! ὄχι, ὄχι δοῦλον! εἶνε ἐλεύθερος ὁ ἀπελπισμός! Δὲν θὰ σοὶ εἴπω τὰς ὀδύνας — τοὺς ἀγῶνας — τὴν ἀγωνίαν — τὴν τύψιν τῆς συνειδήσεως! ὄχι, ἂς ἀφήσωμεν αὐτά! εἰπέ μοι τίνι τρόπῳ δύναμαι νὰ σὲ ἐξιλεώσω, Παυλίνα (*Πλησιάζει πρὸς αὐτὴν καὶ ἑτοιμάζεται νὰ λάβῃ τὴν χεῖρά της*).

Παυλίνα

Μὴ μὲ ἐγγίζῃς. Γνωρίζω τὴν τύχην μου. Κατὰ τὸν νόμον εἶσαι τύραννός μου. Καὶ ἐγὼ — Ὦ Θεέ!.. σύζυγος χωρικοῦ! Θὰ ἐργασθῶ — Θὰ κοπιάσω — Θὰ κάμω ὅ,τι θέλεις — Ἀλλὰ μὴ μὲ ἐγγίζῃς. Ἂς μὲ ἐξαγιάσῃ τὸ ἀδίκημα τοῦτο.

Κλαύδιος

Μὴ μὲ φοβεῖσαι. Δὲν μὲ γνωρίζεις κυρία· εἰς τὸν βωμὸν ἔπαυσεν ἡ ἐκδί-

κησίς μου — Διελύθη ὁ φοβερός μου ὅρκος! ἀπὸ τοῦδε κατέστης ἱερά, ἱερωτέρα καὶ τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων, εἶμαι σύζυγός σου. — Ἀλλά, μὴ φρίττῃς — Καταθέτω εἰς τοὺς πόδας σου τὰ συζυγικά μου δικαιώματα.

Κατὰ τὸν Γαλλικὸν νόμον, γάμος ἀσεβής, δεσμὸς δόλιος, εἶνε ἄκυρος. Κοιμήσου ἥσυχος. Αὔριον δὲ ἁγνὴν παρθένον ὡς κατὰ τὴν πρώταν ἐκείνην καθ' ἣν ῥοδόχρουν σὲ ὡδήγουν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, αἱ πατρικαὶ ἀγκάλαι θὰ σὲ δεχθῶσιν εἰς τὸν οἶκόν σου. Ὁ νόμος θὰ σοὶ ἀποδώσῃ δικαιοσύνην καὶ συνάμα τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ καταστήσῃς ἄλλον εὐτυχῆ διὰ τοῦ ἔρωτός σου.

Ὅταν δὲ εὐδαιμονοῦσα λησμονήσῃς ἐκεῖνον ὅστις σὲ ἠγάπα — καὶ σὲ ἠδίκησε τόσον, ἐνθυμοῦ τοὐλάχιστον ὅτι ὁ οὐρανὸς ἐχάρισεν εἰς τὴν χωρικὴν ἐκείνην φύσιν, δόσιν τινὰ εὐγενείας. Ἔ μητέρα! (εἰσέρχεται ἡ χήρα)

Ὁδήγησον τὴν κυρίαν, δὲν εἶνε σύζυγός μου. Τὴν ξενίζομεν — Εἶνε ἡ σεβαστή μας ξένη, μητέρα εἰς τὸ μικρὸν δωμάτιον ὅπου τῆς ἀρετῆς ὁ ὕπνος δὲν ἐταράχθη ὑπ' οὐδενὸς ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ πατρός μου! Τώρα κυρία, τώρα νομίζω ὅτι μὲ πιστεύεις. Πήγαινε μητέρα.

Χήρα

Δὲν εἶνε σύζυγός σου; ! !

Κλαύδιος

Σιώπα, σιώπα πρὸς Θεοῦ. Μὴ ὁμιλεῖς. Πήγαινε (ἡ χήρα ἀναβαίνει τὴν κλίμακα, ἡ Παυλίνα ἀκολουθεῖ κλαίουσα στρέφεται δὲ ἵνα παρατηρήσῃ ὄπισθεν)

Κλαύδιος πίπτων κατὰ γῆς

Ὦ ἄγγελοι, φυλάξατε καὶ εὐλογήσατέ την.

ΠΡΑΞΙΣ Δ'.

ΣΚΗΝΗ Α'.

(Ἡ αὐτὴ καλύβη. — Ὁ Κλαύδιος κάθηται ἐνώπιον τραπέζης γράφων. Χαράγματα)

Κλαύδιος

Σούτ, Σούτ! — κοιμᾶται τέλος πάντων! Θείᾳ χάριτι θὰ λησμονήσῃ δι' ὀλίγον ὅτι ὑπάρχω. Ἔπαυσαν οἱ στεναγμοί της ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐσπάραττον τὴν καρδίαν μου καθ' ὅλην τὴν πένθιμον καὶ μακρὰν ταύτην νύκτα — Ἄκρα γαλήνη — βαθεῖα σιγή! Θὰ ὑπάγω τώρα νὰ στείλω τὴν ἐπιστολὴν ταύτην εἰς τὸν πατέρα τῆς Παυλίνας. Ὅταν ἔλθῃ θὰ τῷ ἐγχειρίσω ἔγγραφον τὴν συγκατάθεσίν μου περὶ τοῦ διαζυγίου τῆς Παυλίνας, καὶ τότε δέχθητι, ὦ Γαλλία πατρίς μου καὶ τὸν υἱὸν τοῦ γεωργοῦ μεταξὺ τῶν προμάχων ὑπερασπιστῶν σου. Δὲν εἶνε τόσον ἀλαζὼν ἡ Γαλλία, ὥστε νὰ ἀρνηθῇ τὸ αἷμα τὴν καρδίαν καὶ τὸν βραχίονα τοῦ πτωχοῦ. (Εἰσέρχεται ἡ Χήρα.)

Χήρα

Ἐφέρθης κακὰ υἱέ μου, καὶ θὰ τιμωρηθῇς διὰ τὸ σφάλμα σου· ἀλλ' ἡ μήτηρ σου δὲν θὰ σὲ ἐπιπλήξῃ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μετανοίας.

Κλαύδιος

Ὁ γέγονε, γέγονε. Εἶνε εὐρὺ τὸ μέλλον εἰς τὸν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν τῆς μετανοίας καὶ τὸ θάρρος τῆς ἐξιλεώσεως. Θὰ ὑπερηφανευθῇς καὶ πάλιν διὰ τὸν υἱόν σου, ἐν τούτοις μὴ λησμόνει ὅτι ἡ ἀτυχὴς αὕτη κυρία προσεβλήθη καιρίως. Χάριν τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς τιμῆς τοῦ υἱοῦ σου ἔσο ὑπομονητικὴ μετ' αὐτῆς. Παρηγόρει αὐτὴν ἂν κλαίῃ.— Σιώπα ἂν μεμψιμοιρῇ. Θὰ στείλω ταχυδρόμον εἰς τὸν πατέρα της' ὑγίαινε θὰ ἐπανέλθω ταχέως.

Χήρα

Αὕτη εἶνε ἡ μόνη διέξοδος. — Ἐπλανήθης, ἀλλὰ δὲν διεφθάρης. Ἡ καρδία σου εἶνε ἀκόμη εὐγενής' διατηρεῖς ἀκόμη τὸ εὐγενὲς ἐκεῖνο φρόνημά σου ὅτι μέσα εἰς τὰ φιλόδοξα σχέδιά σου δὲν ἠσχύνεσο διὰ τὴν πτωχήν σου μητέρα.

Κλαύδιος

Νὰ αἰσχύνωμαι διὰ σέ! Ὄχι, ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὑποφέρω, ζῶ, ἐλπίζω, εἶνε ὅτι δὲν θέλω νὰ ἀποθάνω πρὶν ἢ ἐξαγοράσω τὴν εὐγενῆ κληρονομίαν τὴν ὁποίαν ἔχασα — τὴν κληρονομίαν τὴν ὁποίαν παρὰ σοῦ καὶ τοῦ μακαρίτου πατρός μου παρέλαβα ἀκηλίδωτον' συνείδησιν δηλαδὴ ὑπερήφανον καὶ ὄνομα ἔντιμον. Θὰ τὰ ἀποκτήσω καὶ τὰ δύο. Ὑγίαινε (Ἐξέρχεται.)

Χήρα

Ἀγαπητέ μου Κλαύδιε! πόσον ἡ καρδία μου πάλλει.

(Ἡ Παυλῖνα παρατηρεῖ ἄνωθεν καὶ μετά τινα παῦσιν καταβαίνει.)

Παυλῖνα

Δὲν εἶνε ἐδῶ! Δὲν δοκιμάζω τοὐλάχιστον αὐτὴν τὴν πικρίαν' εἶνε ἀρκετὰ συνετὸς ὡς πρὸς τοῦτο' ἐν τούτοις ὁ τόπος φαίνεται ἐρημότερος ἄνευ αὐτοῦ — Ὢ εἴθε νὰ ἠδυνάμην νὰ τὸν μισήσω — τὸν υἱὸν τοῦ κηπουροῦ! — καὶ ὅμως πόσον εὐγενὴς εἶνε. — Ὄχι — ὄχι — ὄχι, δὲν εἶμαι ποταπὴ ὥστε νὰ τὸν συγχωρήσω.

Χήρα

Καλημέρα κυρία! Θὰ ἀνέβαινα εἰς τὸ δωμάτιόν σου ἂν ἤξευρα ὅτι εἶχες σηκωθῇ.

Παυλῖνα

Δὲν πειράζει κυρά, ἡ σύζυγος τοῦ υἱοῦ σου πρέπει νὰ ὑπηρετῆται μόνη.

Χήρα

Ἡ σύζυγος τοῦ υἱοῦ μου — μὴ σὲ ταράττει ἡ σκέψις αὕτη κυρία — μὲ εἶπεν ὅτι θὰ λάβῃς τὸ διαζύγιόν σου' καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ τὸν ἴδω φαιδρὸν καὶ μειδιῶντα πάλιν. Ὑπάρχουν εἰς τὸ χωρίον νέαι καὶ εὔμορφοι κόραι αἱ ὁποῖαι ἠμποροῦν ἀκόμη νὰ τὸν παρηγορήσουν.

Παυλῖνα

Δὲν ἀμφιβάλλω — εἶνε χαρίεσσαι — καὶ ἀφοῦ δοθῇ 'τὸ διαζύγιον — θὰ νυμφευθῇ καὶ πάλιν. Εἶμαι βεβαία. (Κλαίει.)

Χήρα

Ἠμποροῦσε νὰ νυμφευθῇ τὴν πλουσιωτέραν κόρην τῆς ἐπαρχίας ἂν ἤθελε· ἀλλὰ εἶχε γυρίσει τὸ κεφάλι του, τοῦ δυστυχισμένου! Μόνον διὰ σὲ ἐσκέπτετο. (Κλαίει.)

Παυλίνα

Μὴ κλαίῃς μητέρα.

Χήρα

Ἆ, ἐφέρθη πολὺ κακά, τὸ γνωρίζω, ἀλλ' εἶνε τόσον ἰσχυρὸς ὁ ἔρως εἰς τοὺς νέους. Μὴ κλαίεις κυρία.

Παυλίνα

Τί ἔλεγες λοιπὸν — ἐξακολούθει.

Χήρα

Ὤ δὲν δύναμαι νὰ τὸν συγχωρήσω κυρία — δὲν ἦτο 'στὰ σωστά του.

Παυλίνα

Ἀλλὰ πάντοτε — πάντοτε (ὀλολύζουσα) μὲ ἠγάπα — ἠγάπα λοιπόν;

Χήρα

Τίποτε ἄλλο δὲν εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του. Κύτταξ' ἐδῶ—ἔμαθε νὰ ζωγραφίζῃ διὰ νὰ κάμῃ τὴν εἰκόνα σου (ἀποκαλύπτει τὴν εἰκόνα.) Τώρα ὅμως ἐτελείωσαν ὅλα — πιστεύω πῶς ἐθεράπευσες τὴν τρέλλαν του. — . . . . ἀλλὰ δὲν ἐπρογευμάτισες ἀκόμη ἀγαπητή μου κυρία!

Παυλίνα

Δὲν δύναμαι νὰ πάρω τίποτε· μὴ ταράττεσαι!

Χήρα

Σὲ βεβαιῶ κυρία, ὅτι ὀλίγος καφὲς θὰ σὲ ὠφελήσῃ· ἔχομεν ὡραῖο γάλα καὶ καλὰ αὐγά. Θὰ φέρω τὸ φλυτζάνι τοῦ Κλαυδίου μου—εἶνε καθαρὸ φαρφουρί — τὸ ἠγόρασε πρὸ τριῶν ἐτῶν μὲ τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα ἐφύλαττε, ἐπειδὴ ἦτο γραμμένο ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομα «Παυλίνα».

Παυλίνα

Πρὸ τριῶν ἐτῶν! Δυστυχῆ Κλαύδιε! Σὲ εὐχαριστῶ, νομίζω ὅτι θὰ πάρω ὀλίγον καφέ. — Ὢ ἂν ἦτο τοὐλάχιστον πτωχὸς εὐγενής, καὶ ἔμπορος ἀκόμη· ἀλλὰ υἱὸς κηπουροῦ — Καὶ τί σπίτι! Ὢ ὄχι εἶνε φοβερόν!

(Κάθηνται εἰς τὴν τράπεζαν ὁ Βοζίντιος ἀνοίγων τὰς κιγκλίδας παρατηρεῖ ἐντός)

Βοζίντιος

Ἰδοὺ κατάλληλος εὐκαιρία! εἶδα τὸν Κλαύδιον εἰς τὸν δρόμον (κλείει τὰς κιγκλίδας καὶ κτυπᾷ εἰς τὴν θύραν).

Παυλίνα σκιρτῶσα

Μήπως εἶνε ὁ πατήρ μου; Μήπως ἔστειλε νὰ τὸν ζητήσῃ; Ὄχι δὲν πιστεύω νὰ ἔχῃ τόσην βίαν νὰ μὲ ξεφορτωθῇ.

Χήρα

Δὲν ἔχει καιρὸν νὰ ἔλθῃ ὁ πατήρ σου· ἴσως εἶνε κανένας γείτονας.

Παυλίνα

Μὴ δεχθῇς κανένα. (Ἡ χήρα ἀνοίγει τὴν θύραν, ὁ Βοζίντιος ὠθῶν αὐτὴν εἰσέρχεται) Ἆ Θεέ μου! ὁ μισαρὸς Βοζίντιος! Εἶνε φοβερὸν ἀληθῶς!

Βοζίντιος

Καλ' ἡμέρα κυρία! Ὁ υἱός σου, χήρα, σὲ παρακαλεῖ νὰ λάβῃς τὸν κόπον νὰ τὸν ἀνταμώσῃς εἰς τὸ χωρίον — ἐπιθυμεῖ νὰ σὲ ὁμιλήσῃ δι' ἰδικάς σας ὑποθέσεις· θὰ τὸν εὕρῃς εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἢ εἰς τὸ παντοπωλεῖον, ἢ εἰς τὸ ἀρτοποιεῖον, ἢ εἰς κανένα ἄλλον φίλον τῆς οἰκογενείας σας — τρέξε γρήγορα.

Παυλίνα

Μὴ μὲ ἀφήσῃς μητέρα! μὴ μὲ ἀφήσῃς.

Βοζίντιος μετὰ σεβασμοῦ

Μὴ φοβῆσαι κυρία. Εἶμαι φίλος—Εἶμαι δοῦλός σου.

Παυλίνα

Δὲν σὲ φοβοῦμαι, κύριε, καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν οἶκον! Πήγαινε, κυρία, ἂν σὲ ζητῇ ὁ υἱός σου· δὲν θὰ παρακούσω τὰς διαταγάς του ἐφόσον τοὐλάχιστον δικαιοῦται νὰ εἰσακούηται.

Χήρα

Δὲν καταλαμβάνω τί τρέχει· θὰ ἐπιστρέψω ὅμως γρήγορα.

Παυλίνα

Μαντεύω, κύριε, τὸν σκοπὸν τῆς ἐπισκέψεώς σου — ἐπιθυμεῖς νὰ ἴδῃς τεταπεινωμένην ἐκείνην ἡ ὁποία σὲ περιεφρόνησεν. Ἔστω. Ἀποφάσισα νὰ ὑποφέρω τὰ πάντα—καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν παρουσίαν σου!

Βοζίντιος

Μὲ ἀδικεῖς, κυρία — Παυλίνα, μὲ ἀδικεῖς! Ἔρχομαι νὰ σοὶ προσφέρω τὴν περιουσίαν μου! Θὰ ἀπεγοητεύθης ἤδη ἀπὸ τὸν ἀπατεῶνα ἐκεῖνον· τοῖχοι τοιοῦτοι εἶνε ἀνάξιοι ν' ἁγιασθῶσι διὰ τῆς ὡραιότητός σου! Θὰ ἐναγκαλισθῶσι δὲ τὴν ἀγγελικὴν ταύτην μορφὴν βραχίονες χωριάτου χωρικοῦ; Ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ ἀγαπητή, ὡραία Παυλίνα—ἡ ἅμαξά μου περιμένει εἰς τὴν θύραν—Θὰ σὲ ὁδηγήσω εἰς οἶκον ἀντάξιόν σου. Πλούτη, πολυτέλεια, κοινωνικὴ θέσις ὅλα εἶνε εἰς τὴν διάθεσίν σου. Λησμονῶ τὴν περιφρόνησιν — Ἐνθυμοῦμαι μόνον τὸ κάλλος σου καὶ τὸν ακατάσχετον ἔρωτά μου.

Παυλίνα

Ἔξελθε, κύριε, ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦτον — Εἶνε πενιχρός· ἀλλ' ἡ συζυγικὴ στέγη ὅσον μικρὰ καὶ ἂν εἶνε, εἶνε, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ναὸς τῆς τιμῆς τῆς συζύγου! Μάθε ὅτι θὰ προετίμων ν' ἀποθάνω τῆς πείνης — καὶ μετ' ἐκείνου ὁ ὁποῖος μὲ ἐπρόδωκε, παρὰ νὰ δεχθῶ τὴν νόμιμον χεῖρά σου, καὶ ἂν ἦτο ἀκόμη ὁ πρίγκιψ ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἔφερε τὸ ὄνομα! Φύγε.

Βοζίντιος

Πῶς, δὲν κατέπεσεν ἀκόμη ἡ ὑπερηφάνειά σου;

Παυλίνα

Ἡ ὑπερηφάνεια, κύριε, εἰς τὴν εὐτυχίαν καθίσταται ἀρετὴ εἰς τὴν συμφοράν.

Βοζίντιος

Παρατήρησον τὸ πάτωμα, τοὺς γυμνοὺς τοίχους, τὴν πενίαν, τὴν γυμνότητα τοῦ οἴκου τούτου, καὶ παράβαλε ταῦτα πρὸς τὴν πολυτέλειαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὰ πλούτη τὰ ὁποῖα ὁ πλουσιώτερος ἔμπορος τῆς Λυὼν προσφέρει εἰς τὴν ὡραιοτέραν κυρίαν τῆς πόλεως. Ἄ ἄκουσόν με.

Παυλίνα

Ὢ διατί νὰ σὲ ἀφήσω πᾶτέρ μου! Διατὶ νὰ μείνω μόνη ἄνευ φίλων; Κύριε, βλέπεις ἐνώπιόν σου ἀθλίαν γυναῖκα, ὑβρισθεῖσαν, καὶ προσβληθεῖσαν! Σεβάσθητι τὴν ἀγωνίαν μου.

(Ὁ Κλαύδιος ἀνοίγει σιωπηρῶς τὴν θύραν καὶ ἵσταται πρὸ τοῦ κατωφλίου)

Βοζίντιος

Ὄχι, ἄφες μᾶλλον νὰ σὲ παρηγορήσω. Ἄφες με νὰ ἀποπνεύσω τὴν ἐκ τῶν χειλέων ἐκείνων ἐξερχομένην ἀρωματώδη πνοὴν ἡ ὁποία οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ χάνεται ἐπὶ τοῦ ἀγροίκου συζύγου σου.

Παυλίνα

Βοήθεια! Κλαύδιε! Κλαύδιε! Δὲν θὰ μὲ βοηθήσῃ κανείς!

Βοζίντιος

Ἡσύχασον. (τῇ δεικνύει πιστόλιον) Βλέπεις ὅτι δὲν ἔρχομαι ἀπροετοίμαστος. Θὰ τοὺς περιφρονήσω ὅλους — τὸν σύζυγόν σου καὶ ὅλην τὴν γενεάν του πρὸς χάριν σου. Οὕτω λοιπὸν σὲ ἀσπάζομαι.

Κλαύδιος ῥίπτων αὐτὸν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς σκηνῆς.

Παυλίνα — ἰδὲ — ἐσώθης.

Βοζίντιος στρέφων τὸ πιστόλιον πρὸς τὸν Κλαύδιον.

Τολμᾷς, αἰσχρέ, νὰ προσβάλλῃς τοιουτοτρόπως ἄνδρα ὡς ἐμέ;

Παυλίνα

Ἄφες τὸν σύζυγόν μου, τὸν σύζυγόν μου! Βοζίντιε — Κλαύδιε — ὄχι, ὄχι. (λιποθυμεῖ).

Κλαύδιος

Δὲν αἰσχύνεσαι, ἄθλιε, ἀπατεών! Νὰ προσπαθῇς νὰ ἐκφοβίσῃς γυναῖκα! ἄνανδρε! — τρέμεις, — παρέβης τοὺς νόμους — γνωρίζεις ὅτι τὰ ὅπλα σου εἶνε ἀκίνδυνα, — τὸ θάρρος σου εἶνε θάρρος ἀγύρτου, οὐχὶ ἀνδρείου. Μὴ φοβῆσαι Παυλίνα, δὲν εἶνε κίνδυνος.

Βοζίντιος

Ἐπεθύμουν νὰ ἦσουν εὐγενής, διότι τώρα εἶσαι κατώτερός μου — Χαίρετε, σᾶς εὔχομαι εὐτυχῆ τὴν σελήνην τοῦ μέλιτος (κατ' ἰδίαν) δὲν θ' ἀποθάνω πρὶν ἐκδικηθῶ.

Κλαύδιος

Τὴν θλίβω εἰς τὰς ἀγκάλας μου — ὁ τελευταῖος ἐναγκαλισμός! Ποτὲ ἄ, ποτὲ πλέον δὲν θὰ στηριχθῇ ἡ ἀγαπητὴ αὕτη κεφαλὴ ἐπὶ τῆς καρδίας ἥτις ἐπρόδωκεν ἀντὶ νὰ προστατεύσῃ αὐτήν! Σιωπὴ — σιωπή! ἓν φίλημα — δυστυχής! Δὲν μοὶ τὸ ἀπαγορεύει τώρα περιφρόνησις ἐπὶ τῶν ὠχρῶν ἐκείνων χειλέων! ἓν φίλημα — οὕτω τελειόνει πᾶσα ἀνάμνησις τοῦ ἐγκλήματός μου! Εἶνε ἡ σφραγὶς ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ἐλπίδος παρὰ τὸν ὁποῖον ὡς ἐμπεσὼν καὶ θρηνῶν ἄγγελος κάθηται αἰωνίως ἡ θλιβερὰ ἀνάμνησις· — ἀναπνέει — κινεῖται — Ἐξυπνεῖ διὰ νὰ περιφρονήσῃ, νὰ μισήσῃ, ὄχι ὅμως καὶ νὰ φρικιάσῃ ὑπὸ τὴν ἀφὴν τοῦ βδελυροῦ ἔρωτός μου. (τοποθετεῖ αὐτὴν ἐπὶ καθίσματος) Αὐτοῦ — Τώρα εἴμεθα ξένοι!

Παυλίνα

Ὅλα παρῆλθον — ἄκρα ἡσυχία — Πῶς, ὅλα εἶνε ὄνειρον; Εἶσαι καλά, δὲν ἔπαθες τίποτε — Δὲν σὲ ἀγαπῶ· ἀλλὰ — εἶμαι γυνή. Καὶ — καὶ δὲν ἐχύθη αἷμα;

Κλαύδιος

Ὄχι, κυρία, ὄχι. Τὸ ἔγκλημά μου δὲν μοὶ παρέσχε τὴν εὐτυχίαν νὰ κινδυνεύσω ὑπὲρ σοῦ. (εἰσέρχεται ἡ χήρα).

Χήρα

Ἐπῆγα παντοῦ, παιδί μου, εἰς ἀναζήτησίν σου· διατί ἔστειλες νὰ μὲ ζητήσῃς;

Κλαύδιος

Ἐγὼ δὲν σὲ ἐζήτησα.

Χήρα

Ὄχι! Μάθε λοιπόν, ὅτι ὁ ταχυδρόμος σου ἐπέστρεψε.

Κλαύδιος

Τόσον ἐνωρίς; Ἀδύνατον.

Χήρα

Ναί, ἀπήντησεν εἰς τὸν δρόμον τοὺς γονεῖς τῆς κυρίας οἱ ὁποῖοι ἐπήγαιναν εἰς τὴν ἐξοχήν. Εἶπεν ὅτι ὁ κύριος Δεσαπὲλ ἐθύμωσε τρομερὰ ὅταν ἐδιάβασε τὸ γράμμα σου. Θὰ ἔλθουν ἀμέσως καὶ ποιὸς ἠξεύρει τί θὰ πάθῃς παιδί μου. Ὢ! ἀρχίζω νὰ τρέμω! ἄ! κυρία μὴ τοὺς ἀφήσῃς νὰ τὸν κτυπήσουν — ἂν ἤξευρες πόσον σὲ ἠγάπα.

Παυλίνα

Νὰ τὸν κτυπήσουν! ὄχι, κυρία, μὴ φοβεῖσαι. — Ὁ πατήρ μου! Πῶς θὰ τὸν ἴδω; πῶς θὰ ἐπιστρέψω εἰς Λυών; ὁ περίγελως ὅλης τῆς πόλεως! Σκληρέ, σκληρὲ Κλαύδιε. (λίαν τεταραγμένη) Ἐφέρθης προδοτικῶς, κύριε.

Κλαύδιος

Τὸ γνωρίζω κυρία.

Παυλίνα κατ' ἰδίαν

(Ἂν τοὐλάχιστον ἐζήτει συγχώρησιν!)—Οὐδέποτε κύριε, θὰ σὲ συγχωρήσω.

Κλαύδιος

Οὐδέποτε ἐτόλμησα νὰ τὸ ἐλπίσω.

Παυλίνα

Ἀλλὰ τώρα εἶσαι σύζυγός μου, καὶ ὡρκίσθην νὰ — νὰ σὲ ἀγαπῶ.

Κλαύδιος

Ἀπατηθεῖσα ἔπραξες τοῦτο. Ἡ θρησκεία καὶ ὁ νόμος θὰ σὲ ἀπαλλάξωσι τοῦ ὅρκου σου.

Παυλίνα

Θὰ μὲ τρελλάνῃ! Ἂν δὲν ἦτο τόσον ὑπερήφανος — ἂν μὲ παρεκάλει νὰ μείνω — σιωπή — σιωπή. Ἀκούω τοὺς τροχοὺς τῆς ἁμάξης. Κύριε — Κλαύδιε, ἔρχονται· δὲν ἔχεις τίποτε νὰ προσθέσῃς τώρα ὅτε εἶνε ἀκόμη καιρός; Ταχέως — Ὁμίλησον.

Κλαύδιος

Ἔχω μόνον νὰ σὲ συγχαρῶ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν σου. Ἰδοὺ οἱ γονεῖς σου.
(Εἰσέρχονται ὁ Κύριος καὶ ἡ Κυρία Δεσαπὲλ μετὰ τοῦ συνταγματάρχου Δάμα)

Κύριος Δεσαπὲλ

Παιδί μου! παιδί μου!

Κυρία Δεσαπὲλ

Ἀγαπητή μου Παυλίνα! — Τί ῥυπαρὰ καλύβη! Δός μοι γρήγορα ἕνα κάθισμα — Θὰ λιποθυμήσω — Χωρὶς ἄλλο — Τί θὰ εἴπῃ ὁ κόσμος; Εἶσαι τρελλὴ κόρη μου. Δὲν γνωρίζεις τί ὑποφέρει ἡ μητρικὴ καρδία.

Δάμας

Χά χά! εὐγενέστατε πρίγκιψ. Λυποῦμαι βλέπων εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἄνδρα τῆς τάξεώς σου. Φοβοῦμαι ὅτι ἡ Ὑψηλότης σου θὰ σταλῇ εἰς τὰς φυλακάς.

Κλαύδιος

Σκῶπτε, κύριε, σκῶπτε· ἐγὼ ἐφέρθην ἐπιεικῶς πρὸς σὲ καθ' ἣν στιγμὴν ἦσο ἄοπλος — Εἶμαι κ' ἐγὼ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον τώρα. Ὁ μὴ δυνάμενος ν' ἀπολογηθῇ διὰ τὸ ἔγκλημά του εἶνε ὄντως ἀπροστάτευτος.

Δάμας

Ἔχει τι τὸ εὐγενὲς ὁ πανοῦργος.

Κύριος Δεσαπὲλ

Ποῦ εἶνε ὁ ἀπατεών; — Εἶσαι τόσον ἀναίσχυντος, προδότα; Τολμᾷς νὰ παρουσιασθῇς ἐνώπιον τοῦ πατρὸς τῆς κόρης ταύτης;

Κλαύδιος

Ῥάπισόν με, ἂν θέλῃς — Εἶσαι πατήρ της.

Παυλίνα

Ὄχι, ὄχι, πρὸς χάριν μου· οἱονδήποτε καὶ ἂν εἶνε τὸ ἔγκλημά του ἐφέρθη εὐγενῶς πρὸς ἐξιλέωσίν του.

Κυρία Δεσαπὲλ

Εὐγενῶς; Ἐτρελλάθης, κόρη μου; Δὲν σὲ ὑποφέρω πλέον — νὰ δυσφημήσῃ τὴν οἰκογένειάν σου! — Εὐγενῶς! Ἆ ἀποτρόπαιε, οὐτιδανὲ, ἠλίθιε, ἄσχημε!

Δάμας

Ἄσχημος! Ἀλλὰ χθὲς ἀκόμη ἦτον ὡραῖος!

Παυλίνα

Αὕτη εἶνε ἡ καλύβη του, κυρία, οὗτος δὲ σύζυγός μου. Σεβάσθητι τὴν θυγατέρα σου, ἢ αὐτὴν μόνην κατηγόρησον.

Κυρία Δεσαπὲλ

Σὺ — Σὺ — Ἆ θὰ πνιγῶ.

Κύριος Δεσαπὲλ

Εἶνε ἄσκοπον κύριε, νὰ ἐπιπλήξῃ τις ἄνθρωπον τῆς συνειδήσεώς σου — παραιτεῖσαι πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῆς κόρης ταύτης;

Κλαύδιος

Ναί. (τῷ ἐγχειρίζει ἔγγραφον) Ἰδοὺ ἡ συγκατάθεσίς μου διὰ τὸ διαζύγιον, — ἡ πλήρης ἐξομολόγησίς μου περὶ τοῦ δόλου ὅστις ἀκυροῖ τὸν γάμον. Ἡ θυγάτηρ σου ἠδικήθη αἰσχρῶς — Τὸ ὁμολογῶ κύριε· ἀλλὰ θὰ σοὶ ὁμολογήσῃ ἡ ἰδία, ὅτι, ἀφ' ἧς στιγμῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν καλύβην ταύτην, ἀνέλαβον τὴν πρώτην μου θέσιν, καὶ ἐσεβάσθην τὴν ἰδικήν της. Σοὶ τὴν παραδίδω ἁγνὴν καὶ ἄσπιλον ὡς ἦτο χθὲς καθ' ἣν στιγμὴν ηὐλόγησες αὐτήν. Τὸ κατ' ἐμὲ θὰ σᾶς ἀπαλλάξω τῆς παρουσίας μου διὰ παντός. Ἀπόπεμπτος καὶ ἐγκληματίας, θὰ φύγω μακρὰν, εἰς ξένην γῆν, ὅπου θὰ δυνηθῶ νὰ θρηνήσω τὸ ἁμάρτημά μου, καὶ νὰ δεηθῶ ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῆς θυγατρός σου. Ὑγιαίνετε, ὑγιαίνετε ὅλοι, διὰ παντός!

Χήρα

Κλαύδιε, Κλαύδιε ποῦ ἀφίνεις τὴν γραῖαν μητέρα σου; Δὲν σὲ ἄφινε ἐκείνη εἰς τὴν λύπην σου — ὄχι, οὔτε εἰς τὴν ἐνοχήν σου. Δὲν ὑπάρχει διαζύγιον δυνάμενον νὰ χωρίσῃ τὴν μητέρα ἀπὸ τὸν υἱόν της.

Παυλίνα

Ἡ δυστυχὴς αὕτη χήρα μὴ διδάσκει τὸ καθῆκόν μου. Ὄχι, μητέρα — ὄχι, διότι τώρα εἶσαι καὶ ἰδική μου μητέρα — Οὐδεὶς νόμος, ἀνθρώπινος ἢ θεῖος δύναται νὰ χωρίσῃ τὴν σύζυγον ἀπὸ τῶν θλίψεων τοῦ συζύγου. Κλαύδιε — Κλαύδιε — τὰ πάντα ἐλησμόνησα — τὰ πάντα ἐσυγχώρησα — Εἶμαι διὰ παντὸς ἰδική σου!

Κυρία Δεσαπὲλ

Τί ἀκούω; ἢ ἔλα μαζύ μου, ἢ μὴ παρουσιασθῇς ποτὲ ἐνώπιόν μου.

Κύριος Δεσαπὲλ

Ἡμεῖς οὐδέποτε σὲ ἐκακομεταχειρίσθημεν, καὶ μᾶς ἐγκατελείπεις χάριν αὐτοῦ;

Παυλίνα ἐπιστρέφουσα πρὸς τὸν πατέρα της.

Ὢ ὄχι—ἀλλά, θὰ τὸν συγχωρήσητε· θὰ ζήσωμεν μαζῦ—θὰ ἦνε υἱός σας.

Κύριος Δεσαπὲλ

Ποτέ! Νὰ ἀκολουθήσῃς αὐτὸν καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃς τοὺς γονεῖς σου! Ὁ οἶκός του θὰ ἦνε ἰδικός σου, — ἡ περιουσία του ἰδική σου — καὶ ἡ τύχη του τύχη σου. Δὲν θὰ πλουτίσῃ ἄτιμον ἄνδρα ὁ πλοῦτος τὸν ὁποῖον δι' ἐντίμου ἐργασίας ἀπέκτησα.

Παυλίνα

Ἤθελες σύζυγον ζῶσαν ἐν τρυφῇ καὶ πολυτελείᾳ ἐνῷ ὁ σύζυγός της κοπιᾷ καὶ ἐργάζεται; Μαζί σου, Κλαύδιε, μαζί σου· δὲν δύνασαι μὲν νὰ μοὶ δώσῃς πλοῦτη καὶ τιμάς, — ἀλλὰ δύνασαι νὰ μοὶ προσφέρῃς εἰλικρινῆ καρδίαν. Θὰ ἐργασθῶ, θὰ ὑπομείνω, θὰ σὲ ἀνακουφίσω, καὶ ποτέ, ποτὲ τὰ χείλη ταῦτα θὰ σ' ἐπιπλήξωσι διὰ τὸ παρελθόν.

Δάμας

Μὰ τὸν Θεὸν θὰ μὲ πάρῃ τὸ παράπονο!

Κλαύδιος

Αὕτη εἶνε ἡ σκληροτέρα μου δοκιμασία. Ὁποίαν εὐγενῆ καρδίαν ἠδίκησα. — Μὴ φοβοῦ κύριε· δὲν ἀπεσκληρύνθην ἐπὶ τοσοῦτῳ. Δὲν θὰ τῇ ἁρπάσω ἔρωτα ἁγιώτερον τοῦ ἰδικοῦ μου. Παυλίνα! — Ἄγγελε ἀγάπης καὶ ἐλέους! Ἡ ἀνάμνησίς σου θὰ μὲ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ἀρετήν. Δυνατὸν ὁ σύζυγος—ὅσον ὡραίας καὶ εὐγενοῦς ὑπάρξεως, νὰ εἶνε εὐτελοῦς καταγωγῆς (οὐδὲν τὸ ἔνοχον εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς θείας προνοίας!)—πρέπει ὅμως νὰ εἶνε τοιοῦτος, ὥστε νὰ δύναται νὰ σὲ ἀτενίσῃ χωρὶς νὰ ἐρυθριᾷ—νὰ μὴν αἰσθάνηται τύψιν συνειδότος διὰ τὸν ἔρωτά σου, καὶ ὅστις περιπτύσσων σε διὰ τῶν βραχιόνων του νὰ λέγῃ — «ἰδὲ δὲν ὑπάρχει δόλος!» — Δὲν εἶμαι τοιοῦτος ἐγώ!

Δάμας (Κατ' ἰδίαν πρὸς τὸν Κλαύδιον.)

Εἶσαι εὐγενὴς ἐν τούτοις, καὶ θὰ ἐγίνετο λαμπρὸς στρατιώτης. Κατατάχθητι εἰς τὸ σύνταγμά μου. — Ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ διευθυντηρίου — ὁ νέος μας στρατηγὸς ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰταλίας— Διετάχθην νὰ τὸν συναντήσω εἰς Μασσαλίαν — ἀναχωρῶ σήμερον· ἂν θέλῃς, ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ.

Κλαύδιος

Τὴν χάριν ταύτην ἤθελον σὲ ζητήσει ἂν ἐτόλμων. Κατάταξόν με εἰς τὰς μᾶλλον ἐπικινδύνους θέσεις. — Ἐκεῖ ὅπου ἡ Γαλλία ἀπαιτεῖ τὰς μεγαλητέρας θυσίας.

Δάμας

Ἔσο βέβαιος ὅτι δὲν θὰ φεισθῶ τῆς ζωῆς σου.

Κλαύδιος

Ὑγίαινε μῆτερ! Τὴν εὐχήν σου! Θὰ σὲ ἴδω καὶ πάλιν, θὰ ἐπιστρέψω καλλίτερος πρίγκιπος, ἀνὴρ ὅστις διὰ τῶν εὐγενῶν κατορθωμάτων του θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ὑψηλοφρονῇ. Σὺ δέ! σύ! ἡ τόσον παραφόρως λατρευθεῖσα

καὶ τόσον ἐνόχως προδοθεῖσα — δὲν ἀπωλέσθησαν εἰσέτι τὰ πάντα! — διότι ἡ ἀνάμνησίς σου τοὐλάχιστον θὰ ἦνε κτῆμα μου μέχρι θανάτου!— Ἂν ζήσω, τὸ ὄνομα ἐκείνου τὸν ὁποῖον ποτὲ ἠγάπησας δὲν θὰ μείνῃ κηλιδωμένον. Ἂν δὲ πέσω ἐν τῷ μέσῳ τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἀλλαλαγμοῦ τῆς μάχης, τοῦ τελευταίου μου στεναγμοῦ θὰ συμμετάσχῃ ὁ ἔρως καὶ ὁ θάνατος! Πλειότερα, πλειότερα ἐπεθύμουν νὰ σοὶ εἴπω! — Νὰ δεηθῶ — νὰ εὐλογήσω! Ἀλλ' ὄχι — ὅταν καταστῶ ὀλιγώτερον ἀνάξιος, θὰ τὰ προφέρω εἰς τοὺς οὐρανούς! — Δὲν δύναμαι νὰ ἐμπιστευθῶ (στρέφει πρὸς τὸν Δεσαπὲλ) Συγγνώμην, κύριε.—Εἶνε ὁ τελευταῖος ἀποχαιρετισμός μου—ὑγίαινε (ἐξέρχεται.)

Δάμας

Πηγαίνω μαζύ του. Ἡ Γαλλία θὰ μὲ εὐγνωμονῇ διὰ τοῦτο (ἐξέρχεται.)

Παυλίνα (Ἀφίνουσα τοὺς βραχίονας τοῦ πατρός της.)

Κλαύδιε! — Κλαύδιε! — σύζυγέ μου.

Κύριος Δεσαπὲλ

Ἔχεις τὸν πατέρα σου ἀκόμη.

ΠΡΑΞΙΣ Ε.

ΣΚΗΝΗ Α'.

Πλατεῖα. — Εἰσέρχεται πρῶτος, δεύτερος καὶ τρίτος ἀξιωματικός.

Πρῶτος Ἀξιωματικὸς

Ἰδοὺ τέλος πάντων ἐφθάσαμεν εἰς Λυών, μετὰ τοῦ ἀνδρείου καὶ γηραιοῦ Δάμα, εἰς τὴν γενέθλιον χώραν του.

Β'. Ἀξιωματικὸς

Προήχθη κατὰ ἕνα βαθμὸν ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐκ Λυὼν ἀναχωρήσεως. Αἱ πατριώτισσαί του πρέπει νὰ καυχῶνται διὰ τὸν ῥωμαλέον στρατηγὸν Δάμαν.

Γ'. Ἀξιωματικὸς

Εἶνε ταχεῖα ἡ προαγωγὴ εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν. Ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος Μοριέ, — ὁ ἥρως τῆς Λοδῆ καὶ εὐνοούμενος τοῦ ἀρχιστρατήγου, προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου ἐν διαστήματι δύο καὶ ἡμίσεος ἐτῶν. (Εἰσέρχεται ὁ Δάμας ὡς στρατηγός.)

Δάμας

Καλημέρα σας κύριοι. Ἐλπίζω ὅτι θὰ διασκεδάσετε κατὰ τὴν βραχεῖαν ἐν Λυὼν διαμονήν μας. Εἶνε λαμπρὰ πόλις, εὑρίσκω μεγάλην πρόοδον, ἀφ' ὅτου ἀνεχώρησα. Ἀληθῶς αἰσθάνεταί τις εὐχαρίστησιν γηράσκων ὅταν τὰ

[illegible] τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος μας. Μήπως εἴδατε [illegible].

Α'. Ἀξιωματικὸς

Ὄχι [illegible] ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτοῦ.

Β'. Ἀξιωματικὸς

[illegible], στρατηγέ, δύνασθε νὰ μᾶς εἴπητε τίς πράγματι εἶνε ὁ [illegible];

Δάμας

Τί εἶνε! — διατί; Συνταγματάρχης εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν.

Γ'. Ἀξιωματικὸς

Ναί, ἀλλὰ τί ἦτο πρίν;

Δάμας

Κανένα παιδάκι ὑποθέτω μὲ μακρυὰ φορέματα.

Α'. Ἀξιωματικὸς

Χά, χά. Πάντοτε ἀστεῖος ὁ στρατηγός.

Β'. Ἀξιωματικὸς (πρὸς τὸν Γ'.)

Φαίνεται ὅτι θυμόνει ὁ στρατηγὸς ὅταν τὸν ἐρωτῶσι περὶ αὐτοῦ. — Ἔχετε καμμίαν διαταγὴν στρατηγέ.

Δάμας

Οὐδεμίαν. Ὑγίαινε. (Ἐξέρχονται ὁ Β'. καὶ ὁ Γ'. ἀξιωματικός.) Οἱ σύντροφοί μας εἶνε πολὺ περίεργοι. Ὁ δυστυχὴς Μοριὲ εἶνε τὸ ἀντικείμενον τῆς περιεργείας των.

Α'. Ἀξιωματικὸς

Ἐνδιαφέροντος μᾶλλον στρατηγέ. Ἡ διαρκὴς μελαγχολία, ὁ μονήρης βίος του, τὸ ἀτρόμητον θάρρος του, ἡ καταπληκτικὴ προαγωγή του ἐν τῷ στρατῷ — ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία σας, ἡ εὔνοια τοῦ ἀρχιστρατήγου — ταῦτα πάντα συντείνουσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ἀντικείμενον γενικῆς ὁμιλίας καὶ θαυμασμοῦ. Ἀλλὰ ποῦ εἶνε στρατηγέ. Δὲν τὸν εἶδον σήμερον.

Δάμας

Θὰ σοὶ εἴπω ἕνα μυστικὸ λοχαγέ. Ὁ νέος μου φίλος ἦλθε μαζί μου εἰς Λυών, ἐλπίζων νὰ ἴδῃ ἕνα θαῦμα.

Α' Ἀξιωματικὸς

Ἕνα θαῦμα!

Δάμας

[illegible] θαῦμα! ἤτοι γυναῖκα πιστήν.

Α' Ἀξιωματικὸς

[illegible]θεσις ἐρωτική!

Δάμας

[illegible] Ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν, μὲ ἀπεχαιρέτισεν, ἐπήδησεν ἐπ[illegible]

τοῦ ἵππου καὶ στοιχηματίζω ὅτι τώρα ἐρωτᾷ πάντα γνωρίζοντα τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐὰν ἡ κυρία ἐκείνη ἐμμένει ἀκόμη πιστὴ εἰς τὸν ἔρωτά της!

Α' Ἀξιωματικὸς

Τῷ εὔχομαι ἐπιτυχίαν! — καὶ δὲν ἔχω καμμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τούτου. — Ὁ ἀνδρεῖος συνταγματάρχης Μοριέ, ὁ ἥρως τῆς Λοδῆ δύναται νὰ ἐκλέξῃ τὴν σύζυγόν του ἐκ τῶν μᾶλλον ὑπερηφάνων οἰκογενειῶν τῆς Γαλλίας.

Δάμας

Ἂν ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι συστατικόν, ἡ κυρία ἐκείνη καὶ ἡ κόρη της ἔχουν ἀρκετήν. Ἄκουσον, λοχαγέ, ἂν κατὰ τύχην συναντήσῃς τὸν Μοριέ, εἰπὲ αὐτῷ ὅτι θὰ μὲ εὕρῃ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.

Α' Ἀξιωματικὸς

Προθύμως στρατηγέ. (ἐξέρχεται)

Δάμας

Τώρα πρέπει νὰ ἴδω τοὺς Δεσαπὲλ διὰ νὰ ἀναγγείλω τὰ τῆς ἐπισκέψεώς μου εἰς τὸν νέον μου συνταγματάρχην, ἄ! — ὁ κύριος Βοζίντιος (εἰσέρχεται ὁ Βοζίντιος) Καλ' ἡμέρα κύριε Βοζίντιε, πῶς ἔχεις;

Βοζίντιος (κατ' ἰδίαν)

Ὁ Δάμας! ἀτυχία· — ἂν ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἰταλίας ἐπλήρωσε τὰ θυλάκιά του θὰ ματαιώσῃ τὸν σκοπόν μου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπιτυχίας. (Μεγαλοφώνως) Προσκυνῶ στρατηγέ, — αὐτὸς εἶνε νομίζω ὁ νέος βαθμός σου! Πότε ἔφθασες;

Δάμας

Μόλις πρὸ μιᾶς ὥρας. Ἔ, λοιπὸν πῶς ἔχει ἡ οἰκογένεια Δεσαπέλ. Σὲ ἐσυγχώρησαν διὰ τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνην τοῦ νέου Μελνότου; Εἶχες νομίζω τὴν οὐράν σου εἰς τὸ τέχνασμα ἐκεῖνο, — ἔ;

Βοζίντιος

Ὄχι τόσον, ὅσον νομίζεις! Μὲ εἶχον ἀπατήσει, ἀλλὰ τώρα ἐδιορθώθησαν ὅλα. Τί ἀπέγεινεν αὐτός; Δὲν πιστεύω νὰ κατετάχθῃ εἰς τὸν στρατόν· δὲν ὑπάρχει τοιοῦτον ὄνομα εἰς τὰ βιβλία.

Δάμας

Δὲν γνωρίζω τίποτε περὶ τοῦ Μελνότου· ὅπως εἶπες ποτὲ δὲν ἤκουσα τὸ ὄνομά του εἰς τὸν στρατόν.

Βοζίντιος

Ἔ! δὲν ἐνυμφεύθης στρατηγέ;

Δάμας

Ἔχω ὕφος ἐγγάμου; — Ὄχι χάριτι θείᾳ! ἡ τέχνη μου εἶνε νὰ κάμνω χήρας, ὄχι συζύγους.

Βοζίντιος

Πρέπει νὰ ηὕρατε πολλὰ λάφυρα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ Παυλίνα εἶνε κληρονόμος σου, δὲν εἶν' ἀληθές;

Δάμας

Λάφυρα ! Ὄχι ἐγώ ! Κληρονόμος τίνος πράγματος ; Δύο ὁδοιπορικῶν σάκκων, ἑνὸς ἐπανωφορίου, τεσσάρων ἵππων, τριῶν ξιφῶν καὶ δύο ζευγῶν πιστολίων ! Λαμπρὰ περιουσία διὰ κόρην.

Βοζίντιος κατ' ἰδίαν

Δὲν ὑπάρχει κίνδυνος. (μεγαλοφώνως) Χά ! χά ! Αὐτὴ εἶνε πραγματικῶς ὅλη σου ἡ περιουσία στρατηγέ ; Ἐνόμιζον ὅτι ἡ Ἰταλία θὰ ἦτο δεύτερον Μεξικὸν διὰ τὸν στρατόν.

Δάμας

Αὐτὸ εἶνε παιγνίδι. Ἐγὼ δὲν ἤμην ἀπὸ τοὺς τυχηρούς. Ὁ φίλος μου Μυριὲ οἰκονόμησεν ἀρκετά. Ὁ ἀρχιστράτηγος ἐφρόντιζε περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς εἶνε ὀλιγαρκὴς καὶ πολὺ οἰκονόμος· — ὄχι ὅπως οἱ ἄλλοι στρατιῶται οἱ ὁποῖοι ἐσκορποῦσαν τὰ χρήματά μας, τόσον ἀσυλλόγιστα ὡς νὰ ἦτο γαλλικὸν αἷμα.

Βοζίντιος

Καλά, δὲν μὲ μέλλει ! Μὲ τὴν Παυλίναν δὲν ἔχω ἀνάγκην περιουσίας. Ξεύρεις στρατηγέ, ὅτι ἡ ὡραία ἐξαδέλφη σου συγκατετέθη ἐπὶ τέλους νὰ ἀνταμείψῃ τὴν μακρὰν καὶ ἔνθερμον ἀφοσίωσίν μου;

Δάμας

Σέ !—Τί διάβολο ! αὕτη εἶναι ἤδη πανδρευμένη ! Δὲν ὑπάρχει διαζύγιον;

Βοζίντιος

Ναί, ἀλλὰ σήμερον θὰ ληφθῶσιν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, — σήμερον θὰ ὑπογράψῃ τὸ συμβόλαιον δυνάμει τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ σύζυγός μου ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀκυρώσεως τοῦ πρώτου αὐτῆς γάμου.

Δάμας

Αὐτὰ εἶν' ἀληθῶς θαύματα ! Τίποτε ὀλιγώτερον ! δὲν ἔχω καμμίαν ἐμπιστοσύνην ! — ὄχι.

Βοζίντιος

Χαῖρε στρατηγέ.

(Καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέρχεται ὁ Βοζίντιος εἰσέρχεται ὁ κύριος Δεσαπὶλ).

Κύριος Δεσαπὶλ

Ὦ φίλτατε, Βοζίντιε. Ἄς ὑπάγωμεν ἀμέσως εἰς τὸν συμβολαιογράφον.

Δάμας πρὸς τὸν Δεσαπὶλ

Τί κάμνεις ἐξάδελφε ;

Κύριος Δεσαπὶλ

Καλῶς ἦλθες, Δάμα. Ἔλα εἰς τὸ 'σπίτι σὲ παρακαλῶ, ἡ σύζυγός μου θὰ χαρῇ πολὺ νὰ σὲ ἴδῃ.

Δάμας

Ἡ σύζυγός σου — τὴν εὐχαριστῶ διὰ τὴν καλωσύνην της ! Ἀλλὰ (λαμ-

βάνων αὐτὸν κατ' ἰδίαν) Τί ἀκούω; Ἀλήθεια συγκατετέθη ἡ θυγάτηρ σου νὰ λάβῃ διαζύγιον; καὶ ὅτι θὰ νυμφευθῇ τὸν κύριον Βοζίντιον;

Κύριος Δεσαπὲλ

Βεβαίως! τί κακὸν εὑρίσκεις εἰς τοῦτο; Νέος εὐγενοῦς καταγωγῆς, πλούσιος καὶ ἔντιμος. Δὲν εἴμεθα τόσον ὑπερήφανοι, ὅπως ἄλλοτε, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ σύζυγός μου ἤρχισε νὰ βαρύνεται τοὺς πρίγκιπας καὶ τοὺς εὐγενεῖς!

Δάμας

Ἀλλ' ἡ Παυλίνα ἠγάπα περιπαθῶς τὸν νέον ἐκεῖνον.

Κύριος Δεσαπὲλ λαμβάνων ταμβάκον

Τοῦτο πρὸ δύο καὶ ἡμίσεος ἐτῶν.

Δάμας

Ἀκριβῶς. Κακόμοιρε Μελνότε.

Κύριος Δεσαπὲλ

Ἂς μὴ γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἀπατεῶνος ἐκείνου. Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἀπέθανεν ἢ θ' ἀνεχώρησεν ἐκ Γαλλίας. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἂν ἦτο κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἔπρεπε νὰ χαρῇ βλέπων ὅτι, διὰ τοῦ ἐντίμου τούτου καὶ καταλλήλου γάμου θὰ δυνηθῇ ἡ θυγάτηρ μου νὰ λησμονήσῃ τὰ δεινά της καὶ τὸ ἔγκλημά του.

Δάμας

Ἂν ἐτελείωσαν ὅλα δὲν ἔχω νὰ εἴπω τίποτε· ὁ Κύριος Βοζίντιος μὲ εἶπεν ὅτι τὸ συμβόλαιον θὰ ὑπογραφῇ σήμερον.

Κύριος Δεσαπὲλ

Εἰς τὴν μίαν ἀκριβῶς. Θέλεις νὰ παρασταθῇς ὡς μάρτυς;

Δάμας

Ἐγώ! — Ὄχ. Δηλαδὴ — ναί, βέβαια! — Εἰς τὴν μίαν θὰ ἔλθω εἰς τὸ σπίτι.

Κύριος Δεσαπὲλ

Λοιπόν, καλὴν ἐντάμωσιν — ἐλθὲ Βοζίντιε.

(Ἐξέρχεται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κύριος Δεσαπέλ.)

Δάμας

Ὅστις ἐμπιστεύεται τὴν καρδίαν του εἰς γυναῖκα εἶνε χαμαιλέων βαυκαλιζόμενος μὲ κενὰς ἐλπίδας. Ἡ ζωή του εἶνε μετέωρος — ἀκμάζει ἢ φθίνει, ἄλλοτε μὲν τρεφόμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ἄλλοτε δὲ καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ τῆς ζηλοτυπίας καὶ ὠχριῶν ὑπὸ ἀπελπισίας — ὡς αὔρα μεταβάλλεται ἀπὸ βορρᾶ εἰς νότον, — ἀπὸ ψύχους εἰς θάλπος. Ὢ γυνή! γυνή! Ὀλίγων μόνον ἁμαρτημάτων σου ἔπρεπε νὰ φέρῃς τὴν εὐθύνην! Εἰς τοσαύτας παραφορὰς ὑπέπεσεν ἕνεκα σοῦ ὁ ἄνθρωπος, ὥστε ἀπαιτοῦνται ὅλων τῶν ἀγγέλων τὰ δάκρυα διὰ νὰ ἐξαλείψωσι τὴν ἀνάμνησίν των. (Εἰσέρχεται ὁ Κλαύδιος ὠχρὸς καὶ τεταραγμένος)

Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ σοὶ τὸ εἴπω! ἤκουσας. Τὸ ἀπελπιστικώτερον.

Κλαύδιος

Ναί.

Δάμας

Ἡσύχασον ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ὡραῖαι!

Κλαύδιος

Ἄλλαι! ὁ κόσμος ὅλος κατέπεσεν εἰς τοὺς πόδας μου! αὕτη ἦτο ὁ ἰδικός μου κόσμος· ἐπλήρου τὸ σύμπαν, ἐμειδία κατὰ τὴν ἀνατολὴν — περιεπάτει ἐπὶ τῆς γῆς μας — κατεῖχε τὴν καρδίαν μου — ἦτο ἡ γλυκεῖα ἐλπὶς τοῦ βίου μου — Τὸ παρελθὸν τῇ ἀνῆκε, τὸ δὲ μέλλον, τὸ μέλλον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὠνειροπόλουν, περιέβαλλεν ἡ μορφή της. Ἀπωλέσθη ἡ ἐλπὶς παρῆλθεν ἡ ἀνάμνησις. Ἄπιστος εἶνε ἡ Παυλίνα! Ἀπὸ τοῦδε τὸ σύμπαν εἶνε ἔρημον.

Δάμας

Ἔλπιζε ἀκόμη!

Κλαύδιος

Ἐλπίζω ναί — μία μόνη ἀπέμεινεν ἐλπὶς — τοῦ στρατιώτου ὁ τάφος! Ἡ δόξα ἀπέθανε μετὰ τοῦ θανάτου· ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὴν θέσιν τῆς Παυλίνας κατέχει τώρα ὁ θάνατος! (μετὰ παῦσιν) Ἀλλὰ μήπως μὲ ἠπάτησαν! ἐπίστευσα τὴν διαδοθεῖσαν φήμην· ἡ φήμη εἶνε ἀπατηλή· ἔσκευσα πολύ; ποῖον εἶδες Δάμα;

Δάμας

Τὸν πατέρα της καὶ τὸν ἀντεραστήν σου· ὁπλίσου νὰ ἀκούσῃς τὴν ἀλήθειαν.

Κλαύδιος

Οὐδέποτε θὰ μάθῃ πόσον περιπαθῶς τὴν ἠγάπων. Ἡ εὔσπλαγχνος ἐκείνη νὺξ ἡ διὰ χρυσῶν ὀνείρων παρηγοροῦσα τὴν ἡμέραν συνεδέθη ἀπὸ τοῦδε μετὰ τῆς συμφορᾶς! Χαίρετε χρυσαῖ ἐλπίδες καὶ τὸν κόσμον ἂς καλύψῃ τώρα νὺξ παντοτεινή! ὢ! νὰ ἀφυπνισθῇ τις ἐκ τῆς ἀπατηλῆς λήθης, νὰ ἴδῃ τὸν ἥλιον καὶ νὰ μάθῃ ὅτι αὕτη ἀνήκει εἰς ἄλλον!

Δάμας

Ἔσο ἀνήρ!

Κλαύδιος

Εἶμαι! Ὁ πόνος συμφορᾶς ὡς ἡ ἰδική μου μᾶς λέγει ὅτι εἴμεθα ἄνθρωποι!

Δάμας

Ἦτο ἀναξία σοῦ ἡ ἄπιστος.

Κλαύδιος

Σιώπα! Λέξιν ἐναντίον της. Διὰ ποῖον λόγον νὰ τηρήτῃ πίστιν, ἐπὶ τόσον χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον διετέλει εἰς παντελῆ ἄγνοιαν περὶ ἐμοῦ; διὰ ποῖον λόγον νὰ ἀφιερώσῃ τὴν ἁγνὴν καὶ παρθενικήν της καρδίαν εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἐπρόδωκεν αὐτήν; Ὢ ὄχι. Δὲν εἶνε ἀξία μομφῆς! Θὰ μοὶ ἦτο ὀδυνηρότερον νὰ θεωρήσω αὐτὴν ἀναξίαν, παρὰ νὰ ἦμαι, ὅ,τι εἶμαι! Σήμερον — σήμερον! Τὴν τόσον ἀνυπομόνως περιμενομένην ταύτην ἡμέραν ἐξέλεξεν

ἡ ψυχή μου ἐκ τοῦ χρόνου ὅλου ὡς εὐδαίμονα καὶ εὐτυχῆ! Σήμερον! Ἂν ἠδυνάμην νὰ τὴν ἴδω, ἀγνώριστος, μίαν φορὰν ἀκόμη, ἀλλὰ ν' ἀκούσω τῆς φωνῆς της — διότι ἡ ἠχὼ τῆς μουσικῆς της θὰ μετριάσῃ τὴν φρίκην τῆς καταστροφῆς ἐν τῇ σιωπῇ.

Δάμας

Αὐτὸ εἶνε εὔκολον! Ἔλα μαζύ μου εἰς τὸ σπίτι· ἡ στολή σου — ὁ μύσταξ τὸν ὁποῖον ὁ χρόνος καὶ οἱ κόποι μετέβαλον εἰς φαιὸν — τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον φέρεις — ἡ πεποίθησις ὅτι ἀνεχώρησες, ταῦτα πάντα θ' ἀποδιώξωσι πᾶσαν ὑποψίαν — Μεῖνε ἄγνωστος — Ἔλα, ἔλα, πιθανὸν νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη ἐλπίς. Ἡ Παυλίνα εἶνε ἀκόμη τόσον νέα. Ἴσως οἱ γονεῖς της ἀπατηθέντες ἀπὸ τὸν ψευδῆ ἐκεῖνον ἔρωτα, τὴν ἠνάγκασαν νὰ ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον.

Κλαύδιος

Ὄχι, μὴ μὲ δίδῃς ἐλπίδας. Δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ ὑποφέρω καὶ δευτέραν πτῶσιν ἐκ τοιούτου οὐρανοῦ! Μία ἀκτὶς ἡλίου δύναται νὰ θραύσῃ τὸν πάγον καὶ τότε τετέλεσται! Ἐλλείπει, ὦ Δάμα, τὸ θάρρος ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Ὁ οὐτιδανότερος δοῦλος ὁ ἀνάνδρως φεύγων τὸν κίνδυνον δύναται τώρα νὰ μὲ περιφρονήσῃ. Ὅταν τὸ πρῶτον ἔχασα αὐτήν, Δάμα, τὸ ὑπέφερα, δὲν εἶνε ἀληθές; Εἶχον, ἀκόμη ἐλπίδας.—Ἀλλὰ τώρα ἐγὼ — ἐγὼ — (ῥήγνυται εἰς ἀγωνίαν λύπης.)

Δάμας

Πῶς, σύντροφε, ὅλαι ὁμοῦ αἱ γυναῖκες διατὶ διὰ τοῦ μειδιάματός των κατέστρεψαν εὐγενεῖς καρδίας εἶνε ἀνάξιαι τοιούτων δακρύων.

Κλαύδιος

Παρῆλθον ὅλα — λησμόνησέ τα — Εἶναι ἕτοιμος. Δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ βίῳ μεγαλητέρα ὀδύνη. Τὸ νέφος διερράγη εἰς θυελλώδη βροχήν, καὶ μόνος ἐγὼ μετὰ τοῦ οὐρανοῦ ἵσταμαι ἐν τῷ μέσῳ τῆς καταστροφῆς.

Δάμας

Καὶ αὐτὸ τὸ πρόσωπόν του ἠλλοιώθη· καρδία πονοῦσα ἐπιφέρει ταχεῖαν ἀλλοίωσιν! — Ἐλθέ, Κλαύδιε, θάρρος, θὰ τὴν ἴδῃς καὶ πάλιν.

Κλαύδιος

Θὰ τὴν ἴδω! καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἁπλῆν φράσιν περιέχεται πάθος τὸ ὁποῖον μεταβάλλει εἰς χάος τὴν δύναμιν ὅλην τοῦ λογικοῦ.

Δάμας

Ὁ καιρὸς παρέρχεται. Ἐλθέ, ἐλθέ, διὰ νὰ μὴ φθάσωμεν πολὺ ἀργά.

Κλαύδιος

Δύο λέξεις φοβεραί. «Πολὺ ἀργά». Ἐμπρὸς ἓν βλέμμα ἀκόμη, καὶ τότε...;

Δάμας

Τὴν λησμονεῖς.

Κλαύδιος

Τὴν λησμονῶ! Ναί, — διότι ὁ θάνατος ἐπιφέρει τὴν λήθην (ἐξέρχονται)

ΣΚΗΝΗ Β'.

(Δωμάτιον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Δεσαπέλ. Ἡ Παυλίνα κάθηται περίλυπος.)

Παυλίνα

Ἰδοὺ λοιπὸν τὸ ζήτημα. Ἢ πρέπει νὰ προδώσω τὸν ἐρωτά μου, ἢ νὰ θυσιάσω τὸν πατέρα μου! Ὦ Κλαύδιέ μου, ἐραστά μου καὶ σύζυγε!... ἐπέπρωτο λοιπὸν νὰ ζήσω καὶ νὰ σοὶ εὐχηθῶ τύχην περισσότερον εὐδαίμονα ἀπὸ τὴν πίστιν τῆς ἀφοσιωμένης ταύτης καρδίας, πίστιν μέχρι τοῦδε ἀκλόνητον, τώρα δὲ θραυομένην;

Κύριος Δεσαπέλ

Ἀγαπητή μοι κόρη, τίνι τρόπῳ νὰ σὲ εὐχαριστήσω; τίνι τρόπῳ νὰ σὲ εὐλογήσω; Ἔσωσας — δὲν θέλω νὰ εἴπω τὴν περιουσίαν μου — ἠδυνάμην μὲ θάρρος νὰ ὑποφέρω πᾶσαν καταστροφὴν — ἀλλὰ τὸν μᾶλλον ὑπερήφανον ἐκεῖνον πλοῦτον τὸν ὁποῖον οἱ ἔμποροι ἐκτιμῶσι τόσον,—τὸ ὄνομα, τὴν ὑπόληψιν, τὴν διὰ πολλῶν ἀγώνων ἀποκτηθεῖσαν ταύτην τιμὴν τοῦ ἐπιμόχθου βίου. Αὐτὰ ἔσωσες κόρη μου!

Παυλίνα

Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἀπολειπομένη ἐλπίς; δὲν ὑπάρχει ἄλλη;

Κύριος Δεσαπέλ

Οὐδεμία, ἂν παρέλθῃ ἡ σημερινὴ ἡμέρα ἄνευ τοῦ ποσοῦ τὸ ὁποῖον προσφέρει ὁ Βοζίντιος διὰ νὰ λάβῃ τὴν χεῖρά σου τετέλεσται, — αὔριον καταστρεφόμεθα! Ὅλοι δὲ ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους θὰ παρασύρῃ ἡ καταστροφὴ θὰ καταρῶνται τὸν χρεωκόπον ἔμπορον, καὶ τὸ σμῆνος τῶν δανειστῶν τοὺς ὁποίους ἄλλοτε εὐεργετήσαμεν θὰ φωνάζῃ περιφρονητικῶς «Πόσον κατέπεσεν ἡ ὀφρύς του.» Κάτω ὁ χρεωκόπος. Μᾶς ἔσωσες τέκνον μου, μᾶς ἔσωσες.

Παυλίνα

Καὶ ἐχάθην.

Κύριος Δεσαπέλ

Ὄχι,—φιλτάτη μου, ἐλπίζω ὅτι ὁ ἔρως τοῦ Βοζιντίου. . . .

Παυλίνα

Ὁ ἔρως του....Μὴν ὁμιλεῖς περὶ ἔρωτος. Δὲν εἶνε ἐγωϊστὴς ὁ ἔρως! Ὁ ἔρως, θυσιάζει τὰ πάντα χάριν τῆς εὐτυχίας τοῦ ἐρωμένου! Δὲν αἰσθάνεται ἔρωτα. Ὁ ἔρως του, πάτερ,—εἶνε μῖσος—ἐλπίς του ἡ ἐκδίκησις! Τὰ δάκρυά μου, ἡ ἀγωνία μου καὶ ἡ τύψις τοῦ συνειδότος διὰ τὴν ἀπάτην, εἶνε ἡ χαρὰ τὴν ὁποίαν ἀποσπᾷ ἐκ τῆς ἀπέλπιδος θέσεώς μας.

Κύριος Δεσαπέλ

Ἂν οὕτω νομίζῃς, ἀπόρριψον αὐτόν! Προτιμότερον τὸ αἶσχος καὶ ἡ καταστροφὴ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν σου· μὴ σκέπτεσαι πλέον περὶ τούτου. Ὁ βίος μου παρῆλθε σχεδὸν — ἄλλως τε εἰς τί χρησιμεύει ὅταν ἀπολεσθῇ ἡ εὐτυχία; Θὰ ἀκυρώσωμεν τὸ συμβόλαιον, καὶ ἂν αὔριον τὸ ἀσθενὲς τοῦτο σῶμα

ὁδηγηθῇ εἰς τὰς φυλακὰς, θὰ παρηγοροῦμαι σκεπτόμενος ὅτι ἔσωσα τὴν θυγατέρα μου, καὶ ἀτάραχος θὰ περιμένω τὴν σώτειραν ἐκείνην ὥραν, ἥτις ἐξισοῖ τοὺς πάντας τοποθετοῦσα τὸν ἐπαίτην παρὰ τῷ βασιλεῖ.

Παυλίνα

Ὄχι — ὄχι — συγχώρησόν μοι! Τὸν σεβαστὸν καὶ ἀγαπητόν μου πατέρα, τοῦ ὁποίου τὰ χείλη οὐδέποτε ἐπρόφεραν τραχεῖαν λέξιν! Δὲν εἶμαι ἀγνώμων. Εἶμαι κ' ἐγὼ ἄνθρωπος! Σιωπή! Ἑτοιμάσατε τὰ τοῦ γάμου — Βλέπεις ὅτι εἶμαι ἑτοίμη — μὴ κλαίεις πάτερ — ἡσύχασον — ἀλλὰ μὴν ὁμιλῇς πλέον περὶ ἔρωτος.

Κύριος Δεσαπέλ

Ὑπερνίκησον τὴν ἀγωνίαν ταύτην κόρην μου. Εἶνε νέος πλούσιος εὐγενής. Θὰ καταλάβῃς τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν κυριῶν τῆς Λυών. Ὅταν δὲ ὁ πατήρ σου δὲν θὰ δύναται πλέον νὰ σὲ προφυλάττῃ, ἡ νεότης σου θὰ ἔχῃ προστάτην ἰσχυρόν.

Παυλίνα

Τοὺς πόδας μου θὰ ζεύξω εἰς τὸ ἄροτρον — Θὰ ὑποστῶ τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν. (Κατ' ἰδίαν.) Βοήθησόν με πολυέλαιε Θεὲ, καὶ φώτιζον διὰ τοῦ φωτὸς εὐτυχεστέρων ἄστρων τὰ βήματα τοῦ ἀπόντος πλάνητος· — ἀπωλέσθη διὰ παντὸς δι' ἐμέ!

(Εἰσέρχονται ἡ κυρία Δεσαπὲλ, ὁ Βοζίντιος, ὁ Κάρολος καὶ ὁ συμβολαιογράφος.)

Κυρία Δεσαπέλ

Διατί Παυλίνα εἶσαι ἀκόμη ἀσυγύριστη; ἔπρεπε νὰ εἶσαι εὐθυμοτέρα κατὰ τὴν εὐτυχῆ ταύτην στιγμήν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἄλλοτε εἴχαμεν μεγαλειτέρας ἰδέας, ἀλλὰ βλέπεις τέλος πάντων, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου Βοζιντίου ἦτο μαρκήσιος, καὶ τοῦτο εἶνε ἀρκετὴ ἱκανοποίησις. Καταγωγὴ, καὶ κληρονομία! — Ἔχει καὶ τὰ δύο αὐτὰ προσόντα ὁ κύριος Βοζίντιος. Νέα καλῆς ἀνατροφῆς ὀφείλει δύο μόνον νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ συζύγου: πρῶτον ἂν εἶνε εὐγενοῦς καταγωγῆς, καὶ δεύτερον ἂν θὰ ὠφεληθῇ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ὅλαι αἱ ἄλλαι λεπτομέρειαι διορθόνονται μεταξὺ τῶν γονέων.

Βοζίντιος πλησιάζων νεύει τῇ κυρίᾳ Δεσαπὲλ νὰ παραμερήσῃ.

Ἆ Παυλίνα ἐλπίζω ὅτι συνήνεσες τέλος πάντων νὰ μὲ κατηστήσῃς εὐτυχῆ.

Παυλίνα

Ὑπέκυψα εἰς τὴν μοῖραν.

Βοζίντιος

Εἶνε τραχεῖα ἡ λέξις μοῖρα, ἀγαπητὴ κυρία.

Παυλίνα κατ' ἰδίαν.

Θὰ συγκινῆται καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος — δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχῃ λιθίνην καρδίαν (μεγαλοφώνως) Ἔσο δίκαιος — Ἔσο γενναῖος κύριε! Ἀρκέσθητι εἰς εὐγενῆ θρίαμβον — εἰς τὴν ἐκδίκησιν! Σῶσον τὸν πατέρα καὶ φείσθητι τοῦ τέκνου.

Παυλίνα ἐπιστρέφουσα πρὸς τὸν πατέρα της.

Ὢ ὄχι—ἀλλὰ, θὰ τὸν συγχωρήσητε· θὰ ζήσωμεν μαζὺ—θὰ ἦνε υἱός σας.

Κύριος Δεσαπέλ

Ποτέ! Νὰ ἀκολουθήσῃς αὐτὸν καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃς τοὺς γονεῖς σου! Ὁ οἶκός του θὰ ἦνε ἰδικός σου, — ἡ περιουσία του ἰδική σου — καὶ ἡ τύχη του τύχη σου. Δὲν θὰ πλουτίσῃ ἄτιμον ἄνδρα ὁ πλοῦτος τὸν ὁποῖον δι' ἐντίμου ἐργασίας ἀπέκτησα.

Παυλίνα

Ἤθελες σύζυγον ζῶσαν ἐν τρυφῇ καὶ πολυτελείᾳ ἐνῷ ὁ σύζυγός της κοπιᾷ καὶ ἐργάζεται; Μαζί σου, Κλαύδιε, μαζί σου· δὲν δύνασαι μὲν νὰ μοὶ δώσῃς πλούτη καὶ τιμὰς, — ἀλλὰ δύνασαι νὰ μοὶ προσφέρῃς εἰλικρινῆ καρδίαν. Θὰ ἐργασθῶ, θὰ ὑπομείνω, θὰ σὲ ἀνακουφίσω, καὶ ποτὲ, ποτὲ τὰ χείλη ταῦτα θὰ σ' ἐπιπλήξωσι διὰ τὰ παρελθόν.

Δάμας

Μὰ τὸν Θεὸν θὰ μὲ πάρῃ τὸ παράπονο!

Κλαύδιος

Αὕτη εἶνε ἡ σκληροτέρα μου δοκιμασία. Ὁποίαν εὐγενῆ καρδίαν ἠδίκησα. — Μὴ φοβοῦ κύριε· δὲν ἀπεσκληρύνθην ἐπὶ τοσοῦτῳ. Δὲν θὰ τῇ ἁρπάσω ἔρωτα ἁγιώτερον τοῦ ἰδικοῦ μου. Παυλίνα! — Ἄγγελε ἀγάπης καὶ ἐλέους! Ἡ ἀνάμνησίς σου θὰ μὲ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ἀρετήν. Δυνατὸν ὁ σύζυγος—ὅσου ὡραίας καὶ εὐγενοῦς ὑπάρξεως, νὰ εἶνε αὐτελοῦς καταγωγῆς (οὐδὲν τὸ ἔνοχον εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς θείας προνοίας!)—πρέπει ὅμως νὰ εἶνε τοιοῦτος, ὥστε νὰ δύναται νὰ σὲ ἀτενίσῃ χωρὶς νὰ ἐρυθριᾷ—νὰ μὴν αἰσθάνηται τύψιν συνειδότος διὰ τὸν ἔρωτά σου, καὶ ὅστις περιπτύσσων σε διὰ τῶν βραχιόνων του νὰ λέγῃ — «ἰδὲ δὲν ὑπάρχει δόλος!» — Δὲν εἶμαι τοιοῦτος ἐγώ!

Δάμας (Κατ' ἰδίαν πρὸς τὸν Κλαύδιον.)

Εἶσαι εὐγενὴς ἐν τούτοις, καὶ θὰ ἐγίνετο λαμπρὸς στρατιώτης. Κατατάχθητι εἰς τὸ σύνταγμά μου. — Ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ διευθυντηρίου — ὁ νέος μας στρατηγὸς ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰταλίας— Διετάχθην νὰ τὸν συναντήσω εἰς Μασσαλίαν — ἀναχωρῶ σήμερον· ἂν θέλῃς, ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ.

Κλαύδιος

Τὴν χάριν ταύτην ἤθελον σὲ ζητήσει ἂν ἐτόλμων. Κατάταξόν με εἰς τὰς μᾶλλον ἐπικινδύνους θέσεις. — Ἐκεῖ ὅπου ἡ Γαλλία ἀπαιτεῖ τὰς μεγαλητέρας θυσίας.

Δάμας

Ἔσο βέβαιος ὅτι δὲν θὰ φεισθῶ τῆς ζωῆς σου.

Κλαύδιος

Ὑγίαινε μῆτερ! Τὴν εὐχήν σου! Θὰ σὲ ἴδω καὶ πάλιν, θὰ ἐπιστρέψω καλλίτερος πρίγκιπος, ἀνὴρ ὅστις διὰ τῶν εὐγενῶν κατορθωμάτων του θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ὑψηλοφρονῇ. Σὺ δέ! σύ! ἡ τόσον παραφόρως λατρευθεῖσα

καὶ τόσον ἐνέχως προδοθεῖσα — δὲν ἀπωλέσθησαν εἰσέτι τὰ πάντα! — διότι ἡ ἀνάμνησίς σου τοὐλάχιστον θὰ ἦνε κτῆμα μου μέχρι θανάτου! — Ἂν ζήσω, τὸ ὄνομα ἐκείνου τὸν ὁποῖον ποτὲ ἠγάπησας δὲν θὰ μείνῃ κηλιδωμένον. Ἂν δὲ πέσω ἐν τῷ μέσῳ τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἀλλαλαγμοῦ τῆς μάχης, τοῦ τελευταίου μου στεναγμοῦ θὰ συμμετάσχῃ ὁ ἔρως καὶ ὁ θάνατος! Πλειότερα, πλειότερα ἐπεθύμουν νὰ σοὶ εἴπω! — Νὰ δεηθῶ — νὰ εὐλογήσω! Ἀλλ' ὄχι — ὅταν καταστῶ ὀλιγώτερον ἀνάξιος, θὰ τὰ προφέρω εἰς τοὺς οὐρανούς! — Δὲν δύναμαι νὰ ἐμπιστευθῶ (στρέφει πρὸς τὸν Δεσαπὶλ) Συγγνώμην, κύριε. — Εἶνε ὁ τελευταῖος ἀποχαιρετισμός μου — ὑγίαινε (ἐξέρχεται.)

Δάμας

Πηγαίνω μαζύ του. Ἡ Γαλλία θὰ μὲ συγνωμονῇ διὰ τοῦτο (ἐξέρχεται.)

Παυλῖνα (Ἀφίνουσα τοὺς βραχίονας τοῦ πατρός της.)

Κλαύδιε! — Κλαύδιε! — σύζυγέ μου.

Κύριος Δεσαπέλ

Ἔχεις τὸν πατέρα σου ἀκόμη.

ΠΡΑΞΙΣ Ε'.

ΣΚΗΝΗ Α'.

Πλατεῖα. — Εἰσέρχεται πρῶτος, δεύτερος καὶ τρίτος ἀξιωματικός.

Πρῶτος Ἀξιωματικὸς

Ἰδοὺ τέλος πάντων ἐφθάσαμεν εἰς Λυὼν, μετὰ τοῦ ἀνδρείου καὶ γηραιοῦ Δάμα, εἰς τὴν γενέθλιον χώραν του.

Β'. Ἀξιωματικὸς

Προήχθη κατὰ ἕνα βαθμὸν ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐκ Λυὼν ἀναχωρήσεως. Αἱ πατριώτισσαί του πρέπει νὰ καυχῶνται διὰ τὸν ῥωμαλέον στρατηγὸν Δάμαν.

Γ'. Ἀξιωματικὸς

Εἶνε ταχεῖα ἡ προαγωγὴ εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν. Ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος Μοριέ, — ὁ ἥρως τῆς Λοδῆ καὶ εὐνοούμενος τοῦ ἀρχιστρατήγου, προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου ἐν διαστήματι δύο καὶ ἡμίσεος ἐτῶν. (Εἰσέρχεται ὁ Δάμας ὡς στρατηγός.)

Δάμας

Καλημέρα σας κύριοι. Ἐλπίζω ὅτι θὰ διασκεδάσετε κατὰ τὴν βραχεῖαν ἐν Λυὼν διαμονήν μας. Εἶνε λαμπρὰ πόλις, εὑρίσκω μεγάλην πρόοδον, ἀφ' ὅτου ἀνεχώρησα. Ἀληθῶς αἰσθάνεταί τις εὐχαρίστησιν γηράσκων ὅταν τὰ

παρερχόμενα έτη έπιφέρουσι τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος μας. Μήπως εἴδατε τὸν Μοριέ;

Α'. Ἀξιωματικὸς

Ὄχι· πρὸ ὀλίγου ὡμιλοῦμεν περὶ αὐτοῦ.

Β'. Ἀξιωματικὸς

Μὲ συγχωρεῖτε, στρατηγέ, δύνασθε νὰ μᾶς εἴπητε τίς πράγματι εἶνε ὁ Μοριὲ οὗτος;

Δάμας

Τίς εἶνε! — διατί; Συνταγματάρχης εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν.

Γ'. Ἀξιωματικὸς

Ναί, ἀλλὰ τί ἦτο πρίν;

Δάμας

Κανένα παιδάκι ὑποθέτω μὲ μακρυὰ φορέματα.

Α'. Ἀξιωματικὸς

Χά, χά. Πάντοτε ἀστεῖος ὁ στρατηγός.

Β'. Ἀξιωματικὸς (πρὸς τὸν Γ'.)

Φαίνεται ὅτι θυμόνει ὁ στρατηγὸς ὅταν τὸν ἐρωτῶσι περὶ αὐτοῦ. — Ἔχετε καμμίαν διαταγὴν στρατηγέ.

Δάμας

Οὐδεμίαν. Ὑγίαινε. (Ἐξέρχονται ὁ Β'. καὶ ὁ Γ'. ἀξιωματικός.) Οἱ σύντροφοί μας εἶνε πολὺ περίεργοι. Ὁ δυστυχὴς Μοριὲ εἶνε τὸ ἀντικείμενον τῆς περιεργείας των.

Α'. Ἀξιωματικὸς

Ἐνδιαφέροντος μᾶλλον στρατηγέ. Ἡ διαρκὴς μελαγχολία, ὁ μονήρης βίος του, τὸ ἀτρόμητον θάρρος του, ἡ καταπληκτικὴ προαγωγή του ἐν τῷ στρατῷ — ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία σας, ἡ εὔνοια τοῦ ἀρχιστρατήγου — ταῦτα πάντα συντείνουσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ἀντικείμενον γενικῆς ὁμιλίας καὶ θαυμασμοῦ. Ἀλλὰ ποῦ εἶνε στρατηγέ. Δὲν τὸν εἶδον σήμερον.

Δάμας

Θὰ σοὶ εἴπω ἕνα μυστικὸ λοχαγέ. Ὁ νέος μου φίλος ἦλθε μαζί μου εἰς Λυὼν, ἐλπίζων νὰ ἴδῃ ἕνα θαῦμα.

Α' Ἀξιωματικὸς

Ἕνα θαῦμα!

Δάμας

Ναὶ θαῦμα! ἤτοι γυναῖκα πιστήν.

Α' Ἀξιωματικὸς

Ὢ ὑπόθεσις ἐρωτική!

Δάμας

Ἀκριβῶς. Ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν, μὲ ἀπεχαιρέτισεν, ἐπήδησεν ἐκ

του ἵππου καὶ στοιχηματίζω ὅτι τώρα ἐρωτῇ πάντα γνωρίζοντα τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐὰν ἡ κυρία ἐκείνη ἐμμένει ἀκόμη πιστὴ εἰς τὸν ἔρωτά της!

Α' Ἀξιωματικὸς

Τῷ εὔχομαι ἐπιτυχίαν! — καὶ δὲν ἔχω καμμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τούτου. — Ὁ ἀνδρεῖος συνταγματάρχης Μοριὲ, ὁ ἥρως τῆς Λοδῆ δύναται νὰ ἐκλέξῃ τὴν σύζυγόν του ἐκ τῶν μᾶλλον ὑπερηφάνων οἰκογενειῶν τῆς Γαλλίας.

Δάμας

Ἂν ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι συστατικὸν, ἡ κυρία ἐκείνη καὶ ἡ κόρη της ἔχουν ἀρκετήν. Ἄκουσον, λοχαγὲ, ἂν κατὰ τύχην συναντήσῃς τὸν Μοριὲ, εἰπὲ αὐτῷ ὅτι θὰ μὲ εὕρῃ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.

Α' Ἀξιωματικὸς

Προθύμως στρατηγέ. (ἐξέρχεται)

Δάμας

Τώρα πρέπει νὰ ἴδω τοὺς Δεσαπὲλ διὰ νὰ ἀναγγείλω τὰ τῆς ἐπισκέψεώς μου εἰς τὸν νέον μου συνταγματάρχην, ἆ! — ὁ κύριος Βοζίντιος (εἰσέρχεται ὁ Βοζίντιος) Καλ' ἡμέρα κύριε Βοζίντιε, πῶς ἔχεις;

Βοζίντιος (κατ' ἰδίαν)

Ὁ Δάμας! ἀτυχία· — ἂν ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἰταλίας ἐπλήρωσε τὰ θυλάκιά του θὰ ματαιώσῃ τὸν σκοπόν μου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπιτυχίας. (Μεγαλοφώνως) Προσκυνῶ στρατηγὲ, — αὐτὸς εἶνε νομίζω ὁ νέος βαθμός σου! Πότε ἔφθασες;

Δάμας

Μόλις πρὸ μιᾶς ὥρας. Ἔ, λοιπὸν πῶς ἔχει ἡ οἰκογένεια Δεσαπέλ. Σὲ ἐσυγχώρησαν διὰ τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνην τοῦ νέου Μελνότου; Εἶχες νομίζω τὴν οὐρὰν σου εἰς τὸ τέχνασμα ἐκεῖνο, — ἔ;

Βοζίντιος

Ὄχι τόσον, ὅσον νομίζεις! Μὲ εἶχον ἀπατήσει, ἀλλὰ τώρα ἐδιορθώθησαν ὅλα. Τί ἀπέγεινεν αὐτός; Δὲν πιστεύω νὰ κατετάχθῃ εἰς τὸν στρατόν· δὲν ὑπάρχει τοιοῦτον ὄνομα εἰς τὰ βιβλία.

Δάμας

Δὲν γνωρίζω τίποτε περὶ τοῦ Μελνότου· ὅπως εἶπες ποτὲ δὲν ἤκουσα τὸ ὄνομά του εἰς τὸν στρατόν.

Βοζίντιος

Ἔ! δὲν ἐνυμφεύθης στρατηγέ;

Δάμας

Ἔχω ὕφος ἐγγάμου; — Ὄχι χάριτι θεία! ἡ τέχνη μου εἶνε νὰ κάμνω χήρας, ὄχι συζύγους.

Βοζίντιος

Πρέπει νὰ ηὕρατε πολλὰ λάφυρα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ Παυλίνα εἶνε κληρονόμος σου, δὲν εἶν' ἀληθές;

Δάμας

Λάφυρα! Όχι εγώ! Κληρονόμος τίνος πράγματος; Δύο οδοιπορικών σάκκων, ενός επανωφορίου, τεσσάρων ίππων, τριών ξιφών και δύο ζευγών πιστολίων! Λαμπρά περιουσία διά κόρην.

Βοζίντιος κατ' ιδίαν

Δεν υπάρχει κίνδυνος. (μεγαλοφώνως) Χά! χά! Αυτή είνε πραγματικώς όλη σου η περιουσία στρατηγέ; Ενόμιζον ότι η Ιταλία θα ήτο δεύτερον Μεξικόν διά τον στρατόν.

Δάμας

Αυτό είνε παιγνίδι. Εγώ δεν ήμην από τους τυχηρούς. Ο φίλος μου Μυριέ οικονόμησεν αρκετά. Ο αρχιστράτηγος εφρόντισε περί αυτού, αλλά και αυτός είνε ολιγαρκής και πολύ οικονόμος· — όχι όπως οι άλλοι στρατιώται οι οποίοι εσκορπούσαν τα χρήματά μας, τόσον ασυλλόγιστα ως να ήτο γαλλικόν αίμα.

Βοζίντιος

Καλά, δεν με μέλλει! Με την Παυλίναν δεν έχω ανάγκην περιουσίας. Εύρεις στρατηγέ, ότι η ωραία εξαδέλφη σου συγκατετέθη επί τέλους να ανταμείψη την μακράν και ένθερμον αφοσίωσίν μου;

Δάμας

Σέ!—Τί διάβολο! αύτη είναι ήδη πανδρευμένη! Δεν υπάρχει διαζύγιον;

Βοζίντιος

Ναι, αλλά σήμερον θα ληφθώσιν όλα τα αναγκαία μέτρα, — σήμερον θα υπογράψη το συμβόλαιον δυνάμει του οποίου θα γίνη σύζυγός μου εντός μιάς εβδομάδος από της ημέρας της ακυρώσεως του πρώτου αυτής γάμου.

Δάμας

Αυτά είν' αληθώς θαύματα! Τίποτε ολιγώτερον! δεν έχω καμμίαν εμπιστοσύνην! — όχι.

Βοζίντιος

Χαίρε στρατηγέ.

(Καθ' ην στιγμήν εξέρχεται ο Βοζίντιος εισέρχεται ο κύριος Δεσαπίλ).

Κύριος Δεσαπέλ

Ώ φίλτατε, Βοζίντιε. Ας υπάγωμεν αμέσως εις τον συμβολαιογράφον.

Δάμας πρός τον Δεσαπέλ

Τί κάμνεις εξάδελφε;

Κύριος Δεσαπέλ

Καλώς ήλθες, Δάμα. Έλα εις το 'σπίτι σε παρακαλώ, η σύζυγός μου θα χαρή πολύ να σε ίδη.

Δάμας

Η σύζυγός σου — την ευχαριστώ διά την καλωσύνην της! Αλλά (λαμ-

δάνων αὐτὸν κατ' ἰδίαν) Τί ἀκούω; Ἀλήθεια συγκατετέθη ἡ θυγάτηρ σου νὰ λάβῃ διαζύγιον; καὶ ὅτι θὰ νυμφευθῇ τὸν κύριον Βοζίντιον;

Κύριος Δεσαπὲλ

Βεβαίως! τί κακὸν εὑρίσκεις εἰς τοῦτο; Νέος εὐγενοῦς καταγωγῆς, πλούσιος καὶ ἔντιμος. Δὲν εἴμεθα τόσον ὑπερήφανοι, ὅπως ἄλλοτε, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ σύζυγός μου ἤρχισε νὰ βαρύνεται τοὺς πρίγκιπας καὶ τοὺς εὐγενεῖς!

Δάμας

Ἀλλ' ἡ Παυλίνα ἠγάπα περιπαθῶς τὸν νέον ἐκεῖνον.

Κύριος Δεσαπὲλ λαμβάνων ταμβάκον

Τοῦτο πρὸ δύο καὶ ἡμίσεος ἐτῶν.

Δάμας

Ἀκριβῶς. Κακόμοιρε Μελνότε.

Κύριος Δεσαπὲλ

Ἂς μὴ γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἀπατεῶνος ἐκείνου. Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἀπέθανεν ἢ θ' ἀνεχώρησεν ἐκ Γαλλίας. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἂν ἦτο κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἔπρεπε νὰ χαρῇ βλέπων ὅτι, διὰ τοῦ ἐντίμου τούτου καὶ καταλλήλου γάμου θὰ δυνηθῇ ἡ θυγάτηρ μου νὰ λησμονήσῃ τὰ δεινά της καὶ τὸ ἔγκλημά του.

Δάμας

Ἂν ἐτελείωσαν ὅλα δὲν ἔχω νὰ εἴπω τίποτε· ὁ Κύριος Βοζίντιος μὲ εἶπεν ὅτι τὸ συμβόλαιον θὰ ὑπογραφῇ σήμερον.

Κύριος Δεσαπὲλ

Εἰς τὴν μίαν ἀκριβῶς. Θέλεις νὰ παρασταθῇς ὡς μάρτυς;

Δάμας

Ἐγώ! — Ὄχ. Δηλαδὴ — ναί, βέβαια! — Εἰς τὴν μίαν θὰ ἔλθω εἰς τὸ σπίτι.

Κύριος Δεσαπὲλ

Λοιπόν, καλὴν ἐντάμωσιν — ἐλθὲ Βοζίντιε.

(Ἐξέρχεται ὁ Βοζίντιος καὶ ὁ Κύριος Δεσαπέλ.)

Δάμας

Ὅστις ἐμπιστεύεται τὴν καρδίαν του εἰς γυναῖκα εἶνε χαμαιλέων βαυκαλιζόμενος μὲ κενὰς ἐλπίδας. Ἡ ζωή του εἶνε μετέωρος — ἀκμάζει ἢ φθίνει, ἄλλοτε μὲν τρεφόμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ἄλλοτε δὲ καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ τῆς ζηλοτυπίας καὶ ὠχριῶν ὑπὸ ἀπελπισίας — ὡς αὔρα μεταβάλλεται ἀπὸ βορρᾶ εἰς νότον, — ἀπὸ ψύχους εἰς θάλπος. Ὦ γυνή! γυνή! Ὀλίγων μόνον ἁμαρτημάτων σου ἔπρεπε νὰ φέρῃς τὴν εὐθύνην! Εἰς τοσαύτας παραφορὰς ὑπέπεσεν ἕνεκα σοῦ ὁ ἄνθρωπος, ὥστε ἀπαιτοῦνται ὅλων τῶν ἀγγέλων τὰ δάκρυα διὰ νὰ ἐξαλείψωσι τὴν ἀνάμνησίν των. (Εἰσέρχεται ὁ Κλαύδιος ὠχρὸς καὶ τεταραγμένος)

Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ σοὶ τὸ εἴπω! ἤκουσας. Τὸ ἀπελπιστικώτερον.

Κλαύδιος

Ναί.

Δάμας

Ἡσύχασον· ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ὡραῖαι!

Κλαύδιος

Ἄλλαι! ὁ κόσμος ὅλος κατέπεσεν εἰς τοὺς πόδας μου! αὕτη ἦτο ὁ ἰδικός μου κόσμος· ἐπλήρου τὸ σύμπαν, ἐμειδία κατὰ τὴν ἀνατολήν — περιεπάτει ἐπὶ τῆς γῆς μας — κατεῖχε τὴν καρδίαν μου — ἦτο ἡ γλυκεῖα ἐλπὶς τοῦ βίου μου — Τὸ παρελθὸν τῇ ἀνῆκε, τὸ δὲ μέλλον, τὸ μέλλον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὠνειροπόλουν, περιέβαλλεν ἡ μορφή της. Ἀπωλέσθη ἡ ἐλπὶς παρῆλθεν ἡ ἀνάμνησις. Ἄπιστος εἶνε ἡ Παυλίνα! Ἀπὸ τοῦδε τὸ σύμπαν εἶνε ἔρημον.

Δάμας

Ἔλπιζε ἀκόμη!

Κλαύδιος

Ἐλπίζω ναὶ — μία μόνη ἀπέμεινεν ἐλπὶς — τοῦ στρατιώτου ὁ τάφος! Ἡ δόξα ἀπέθανε μετὰ τοῦ θανάτου· ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὴν θέσιν τῆς Παυλίνας κατέχει τώρα ὁ θάνατος! (μετὰ παῦσιν) Ἀλλὰ μήπως μὲ ἠπάτησαν! ἐπίστευσα τὴν διαδοθεῖσαν φήμην· ἡ φήμη εἶνε ἀπατηλή· ἔσπευσα πολύ; ποῖον εἶδες Δάμα;

Δάμας

Τὸν πατέρα της καὶ τὸν ἀντεραστήν σου· ὁπλίσου νὰ ἀκούσῃς τὴν ἀλήθειαν.

Κλαύδιος

Οὐδέποτε θὰ μάθῃ πόσον περιπαθῶς τὴν ἠγάπων. Ἡ εὔσπλαγχνος ἐκείνη νὺξ ἡ διὰ χρυσῶν ὀνείρων παρηγοροῦσα τὴν ἡμέραν συνεδέθη ἀπὸ τοῦδε μετὰ τῆς συμφορᾶς! Χαίρετε χρυσαῖ ἐλπίδες καὶ τὸν κόσμον ἂς καλύψῃ τώρα νὺξ παντοτεινή! ὤ! νὰ ἀφυπνισθῇ τις ἐκ τῆς ἀπατηλῆς λήθης, νὰ ἴδῃ τὸν ἥλιον καὶ νὰ μάθῃ ὅτι αὕτη ἀνήκει εἰς ἄλλον!

Δάμας

Ἔσο ἀνήρ!

Κλαύδιος

Εἶμαι! Ὁ πόνος συμφορᾶς ὡς ἡ ἰδική μου μᾶς λέγει ὅτι εἴμεθα ἄνθρωποι!

Δάμας

Ἦτο ἀναξία σοῦ ἡ ἄπιστος.

Κλαύδιος

Σιώπα! Λέξιν ἐναντίον της. Διὰ ποῖον λόγον νὰ τηρήτῃ πίστιν, ἐπὶ τόσον χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον διετέλει εἰς παντελῆ ἄγνοιαν περὶ ἐμοῦ; διὰ ποῖον λόγον νὰ ἀφιερώσῃ τὴν ἁγνὴν καὶ παρθενικὴν της καρδίαν εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἐπρόδωκεν αὐτήν; Ὦ ὄχι. Δὲν εἶνε ἀξία μομφῆς! Θὰ μοὶ ἦτο ὀδυνηρότερον νὰ θεωρήσω αὐτὴν ἀναξίαν, παρὰ νὰ ἦμαι, ὅ,τι εἶμαι! Σήμερον — σήμερον! Τὴν τόσον ἀνυπομόνως περιμενομένην ταύτην ἡμέραν ἐξέλεξεν

ἡ ψυχή μου ἐκ τοῦ χρόνου ὅλου ὡς εὐδαίμονα καὶ εὐτυχῆ! Σήμερον! Ἂν ἠδυνάμην νὰ τὴν ἴδω, ἀγνώριστος, μίαν φορὰν ἀκόμη, ἀλλὰ ν' ἀκούσω τῆς φωνῆς της — διότι ἡ ἠχὼ τῆς μουσικῆς της θὰ μετριάσῃ τὴν φρίκην τῆς καταστροφῆς ἐν τῇ σιωπῇ.

Δάμας

Αὐτὸ εἶνε εὔκολον! Ἔλα μαζύ μου εἰς τὸ σπίτι· ἡ στολή σου — ὁ μύσταξ τὸν ὁποῖον ὁ χρόνος καὶ οἱ κόποι μετέβαλον εἰς φαιὸν — τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον φέρεις — ἡ πεποίθησις ὅτι ἀνεχώρησες, ταῦτα πάντα θ' ἀποδιώξωσι πᾶσαν ὑποψίαν — Μεῖνε ἄγνωστος — Ἔλα, ἔλα, πιθανὸν νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη ἐλπίς. Ἡ Παυλίνα εἶνε ἀκόμη τόσον νέα. Ἴσως οἱ γονεῖς της ἀπατηθέντες ἀπὸ τὸν ψευδῆ ἐκεῖνον ἔρωτα, τὴν ἠνάγκασαν νὰ ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον.

Κλαύδιος

Ὄχι, μὴ μὲ δίδῃς ἐλπίδας. Δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ ὑποφέρω καὶ δευτέραν πτῶσιν ἐκ τοιούτου οὐρανοῦ! Μία ἀκτὶς ἡλίου δύναται νὰ θραύσῃ τὸν πάγον καὶ τότε τετέλεσται! Ἐλλείπει, ὦ Δάμα, τὸ θάρρος ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Ὁ οὐτιδανότερος δοῦλος ὁ ἀνάνδρως φεύγων τὸν κίνδυνον δύναται τώρα νὰ μὲ περιφρονήσῃ. Ὅταν τὸ πρῶτον ἔχασα αὐτήν, Δάμα, τὸ ὑπέφερα, δὲν εἶνε ἀληθές; Εἶχον, ἀκόμη ἐλπίδας.—Ἀλλὰ τώρα ἐγὼ — ἐγὼ — (ῥήγνυται εἰς ἀγωνίαν λύπης.)

Δάμας

Πῶς, σύντροφε, ὅλαι ὁμοῦ αἱ γυναῖκες διὰ τοῦ μειδιάματός των κατέστρεψαν εὐγενεῖς καρδίας εἶνε ἀνάξιαι τοιούτων δακρύων.

Κλαύδιος

Παρῆλθον ὅλα — Λησμόνησέ τα — Εἶμαι ἕτοιμος. Δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ βίῳ μεγαλητέρα ὀδύνη. Τὸ νέφος διερράγη εἰς θυελλώδη βροχήν, καὶ μόνος ἐγὼ μετὰ τοῦ οὐρανοῦ ἵσταμαι ἐν τῷ μέσῳ τῆς καταστροφῆς.

Δάμας

Καὶ αὐτὸ τὸ πρόσωπόν του ἠλλοιώθη· καρδία πονοῦσα ἐπιφέρει ταχεῖαν ἀλλοίωσιν! — Ἐλθέ, Κλαύδιε, θάρρος, θὰ τὴν ἴδῃς καὶ πάλιν.

Κλαύδιος

Θὰ τὴν ἴδω! καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἁπλῆν φράσιν περιέχεται πάθος τὸ ὁποῖον μεταβάλλει εἰς χάος τὴν δύναμιν ὅλην τοῦ λογικοῦ.

Δάμας

Ὁ καιρὸς παρέρχεται. Ἐλθέ, ἐλθέ, διὰ νὰ μὴ φθάσωμεν πολὺ ἀργά.

Κλαύδιος

Δύο λέξεις φοβεραί. «Πολὺ ἀργά». Ἐμπρὸς ἓν βλέμμα ἀκόμη, καὶ τότε...

Δάμας

Τὴν λησμονεῖς.

Κλαύδιος

Τὴν λησμονῶ! Ναί, — διότι ὁ θάνατος ἐπιφέρει τὴν λήθην (ἐξέρχονται)

ΣΚΗΝΗ Β'.

(Δωμάτιον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Δεσαπέλ. Ἡ Παυλίνα κάθηται περίλυπος.)

Παυλίνα

Ἰδοὺ λοιπὸν τὸ ζήτημα. Ἢ πρέπει νὰ προδώσω τὸν ἐρωτά μου, ἢ νὰ θυσιάσω τὸν πατέρα μου! Ὦ Κλαύδιέ μου, ἐραστά μου καὶ σύζυγε!... ἐπέπρωτο λοιπὸν νὰ ζήσω καὶ νὰ σοὶ εὐχηθῶ τύχην περισσότερον εὐδαίμονα ἀπὸ τὴν πίστιν τῆς ἀφοσιωμένης ταύτης καρδίας, πίστιν μέχρι τοῦδε ἀκλόνητον, τώρα δὲ θραυομένην;

Κύριος Δεσαπέλ

Ἀγαπητή μοι κόρη, τίνι τρόπῳ νὰ σὲ εὐχαριστήσω; τίνι τρόπῳ νὰ σὲ εὐλογήσω; Ἔσωσας — δὲν θέλω νὰ εἴπω τὴν περιουσίαν μου — ἠδυνάμην μὲ θάρρος νὰ ὑποφέρω πᾶσαν καταστροφὴν — ἀλλὰ τὸν μᾶλλον ὑπερήφανον ἐκεῖνον πλοῦτον τὸν ὁποῖον οἱ ἔμποροι ἐκτιμῶσι τόσον, — τὸ ὄνομα, τὴν ὑπόληψιν, τὴν διὰ πολλῶν ἀγώνων ἀποκτηθεῖσαν ταύτην τιμὴν τοῦ ἐπιμόχθου βίου. Αὐτὰ ἔσωσες κόρη μου!

Παυλίνα

Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἀπολειπομένη ἐλπίς; δὲν ὑπάρχει ἄλλη;

Κύριος Δεσαπέλ

Οὐδεμία, ἂν παρέλθῃ ἡ σημερινὴ ἡμέρα ἄνευ τοῦ ποσοῦ τὸ ὁποῖον προσφέρει ὁ Βοζίντιος διὰ νὰ λάβῃ τὴν χεῖρά σου τετέλεσται, — αὔριον καταστρεφόμεθα! Ὅλοι δὲ ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους θὰ παρασύρῃ ἡ καταστροφὴ θὰ καταρῶνται τὸν χρεωκόπον ἔμπορον, καὶ τὸ σμῆνος τῶν δανειστῶν τοὺς ὁποίους ἄλλοτε εὐεργετήσαμεν θὰ φωνάζῃ περιφρονητικῶς «Πόσον κατέπεσεν ἡ ὀφρύς του.» Κάτω ὁ χρεωκόπος. Μᾶς ἔσωσες τέκνον μου, μᾶς ἔσωσες.

Παυλίνα

Καὶ ἐχάθην.

Κύριος Δεσαπέλ

Ὄχι, — φιλτάτη μου, ἐλπίζω ὅτι ὁ ἔρως τοῦ Βοζιντίου....

Παυλίνα

Ὁ ἔρως του....Μὴν ὁμιλεῖς περὶ ἔρωτος. Δὲν εἶνε ἐγωϊστὴς ὁ ἔρως! Ὁ ἔρως, θυσιάζει τὰ πάντα χάριν τῆς εὐτυχίας τοῦ ἐρωμένου! Δὲν αἰσθάνεται ἔρωτα. Ὁ ἔρως του, πάτερ, — εἶνε μῖσος, — ἐλπίς του ἡ ἐκδίκησις! Τὰ δάκρυά μου, ἡ ἀγωνία μου καὶ ἡ τύψις τοῦ συνειδότος διὰ τὴν ἀπάτην, εἶνε ἡ χαρὰ τὴν ὁποίαν ἀποσπᾷ ἐκ τῆς ἀπέλπιδος θέσεώς μας.

Κύριος Δεσαπέλ

Ἂν οὕτω νομίζῃς, ἀπόρριψον αὐτόν! Προτιμότερον τὸ αἶσχος καὶ ἡ καταστροφὴ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν σου· μὴ σκέπτεσαι πλέον περὶ τούτου. Ὁ βίος μου παρῆλθε σχεδόν — ἄλλως τε εἰς τί χρησιμεύει ὅταν ἀπολεσθῇ ἡ εὐτυχία; Θὰ ἀκυρώσωμεν τὸ συμβόλαιον, καὶ ἂν αὔριον τὸ ἀσθενὲς τοῦτο σῶμα

ὁδηγηθῇ εἰς τὰς φυλακάς, θὰ παρηγορῶμαι σκεπτόμενος ὅτι ἔσωσα τὴν θυγατέρα μου, καὶ ἀτάραχος θὰ περιμένω τὴν σώτειραν ἐκείνην ὥραν, ἥτις ἐξισοῖ τοὺς πάντας τοποθετοῦσα τὸν ἐπαίτην παρὰ τῷ βασιλεῖ.

Παυλίνα

Ὄχι — ὄχι — συγχώρησόν μοι! Τὸν σεβαστὸν καὶ ἀγαπητόν μου πατέρα, τοῦ ὁποίου τὰ χείλη οὐδέποτε ἐπρόφεραν τραχεῖαν λέξιν! Δὲν εἶμαι ἀγνώμων. Εἶμαι κ' ἐγὼ ἄνθρωπος! Σιωπή! Ἑτοιμάσατε τὰ τοῦ γάμου — Βλέπεις ὅτι εἶμαι ἑτοίμη — μὴ κλαίεις πάτερ — ἡσύχασον — ἀλλὰ μὴν ὁμιλῇς πλέον περὶ ἔρωτος.

Κύριος Δεσαπὲλ

Ὑπερνίκησον τὴν ἀγωνίαν ταύτην κόρην μου. Εἶνε νέος πλούσιος εὐγενής. Θὰ καταλάβῃς τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν κυριῶν τῆς Λυών. Ὅταν δὲ ὁ πατήρ σου δὲν θὰ δύναται πλέον νὰ σὲ προφυλάττῃ, ἡ νεότης σου θὰ ἔχῃ προστάτην ἰσχυρόν.

Παυλίνα

Τοὺς πόδας μου θὰ ζεύξω εἰς τὸ ἄροτρον — θὰ ὑποστῶ τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν. (Κατ' ἰδίαν.) Βοήθησόν με πολυέλεε Θεέ, καὶ φώτιζον διὰ τοῦ φωτὸς εὐτυχεστέρων ἄστρων τὰ βήματα τοῦ ἀπόντος πλάνητος· — ἀπωλέσθη διὰ παντὸς δι' ἐμέ!

(Εἰσέρχονται ἡ κυρία Δεσαπὲλ, ὁ Βοζίντιος, ὁ Κάρολος καὶ ὁ συμβολαιογράφος.)

Κυρία Δεσαπὲλ

Διατί Παυλίνα εἶσαι ἀκόμη ἀσυγύριστη; ἔπρεπε νὰ εἶσαι εὐθυμοτέρα κατὰ τὴν εὐτυχῆ ταύτην στιγμήν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἄλλοτε εἴχαμεν μεγαλειτέρας ἰδέας, ἀλλὰ βλέπεις τέλος πάντων, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου Βοζιντίου ἦτο μαρκήσιος, καὶ τοῦτο εἶνε ἀρκετὴ ἱκανοποίησις. Καταγωγή, καὶ κληρονομία! — Ἔχει καὶ τὰ δύο αὐτὰ προτόντα ὁ κύριος Βοζίντιος. Νέα καλῆς ἀνατροφῆς ὀφείλει δύο μόνον νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ συζύγου: πρῶτον ἂν εἶνε εὐγενοῦς καταγωγῆς, καὶ δεύτερον ἂν θὰ ὠφεληθῇ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ὅλαι αἱ ἄλλαι λεπτομέρειαι διορθόνονται μεταξὺ τῶν γονέων.

Βοζίντιος πλησιάζων νεύει τῇ κυρίᾳ Δεσαπὲλ νὰ παραμερήσῃ.

Ἆ Παυλίνα ἐλπίζω ὅτι συνήνεσες τέλος πάντων νὰ μὲ κατηστήσῃς εὐτυχῆ.

Παυλίνα

Ὑπέκυψα εἰς τὴν μοῖραν.

Βοζίντιος

Εἶνε τραχεῖα ἡ λέξις μοῖρα, ἀγαπητὴ κυρία.

Παυλίνα κατ' ἰδίαν.

Θὰ συγκινῆται καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος — δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχῃ λιθίνην καρδίαν (μεγαλοφώνως) Ἔσο δίκαιος — Ἔσο γενναῖος κύριε! Ἀρκέσθητι εἰς εὐγενῆ θρίαμβον — εἰς τὴν ἐκδίκησιν! Σῶσον τὸν πατέρα καὶ φείσθητι τοῦ τέκνου.

Βοζίνγιος κατ' ἰδίαν.

Χαρὰ — χαρὰ ὁμοία πρὸς τὸ μῖσος καὶ τὸ πάθος μου! Ἡ ὑπερήφανος Παυλίνα κατέστη ἐπὶ τέλους ἱκέτις μου. (Μεγαλοφώνως.) Ζητεῖς παρ' ἐμοῦ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἔχω τὴν ἀρετὴν νὰ χαρίσω — ἀρετὴν ὁποίαν μόνον ὁ υἱὸς τοῦ κηπουροῦ ἔχει! Δὲν δύναμαι νὰ παραιτηθῶ τῶν ἐλπίδων μου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκπληρώσεώς των! Ἐπιμένω εἰς τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συμβολαίου — ἢ τὴν χεῖρά σου, ἢ ὁ πατήρ σου καταστρέφεται.

Παυλίνα

Λοιπόν, δὲν ὑπάρχει ἄλλη διέξοδος. — Εἶμαι ἑτοίμη, κύριε.

(Τὸ ὡρολόγιον σημαίνει μίαν — Εἰσέρχονται ὁ Δάμας καὶ ὁ Κλαύδιος)

Δάμας

Προσκυνῶ, ἐξαδέλφη. Ἐπίτρεψόν με νὰ σοὶ παρουσιάσω τὸν συνταγματάρχην Μοριέ.

Κυρία Δεσαπὲλ ποιοῦσα βαθεῖαν ὑπόκλισιν

Πῶς, τὸν ὀνομαστὸν ἥρωα; Μεγάλη τωόντι τιμὴ δι' ἡμᾶς.

(Ὁ Κλαύδιος χαιρετίζων μένει εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς)

Δάμας πρὸς τὴν Παυλίναν

Σὲ συγχαίρω, ἀγαπητὴ ἐξαδέλφη. Πῶς, διατί μελαγχολική; Σὺ ἔπρεπε νὰ εἶσαι εὐτυχεστάτη, ἀφοῦ πρόκειται νὰ διαζευχθῇς τὸν πτωχὸν Μελνότον διὰ νὰ συζευχθῇς τὸν πλούσιον τοῦτον εὐγενῆ.

Παυλίνα

Εὐτυχεστάτη!

Δάμας

Ὦ! πόσον ὠχρὰ εἶσαι! — Δυστυχὴς Παυλίνα! Σιωπή! — ἐμπιστεύθητι εἰς ἐμέ! Μήπως σὲ ἀναγκάζουσι νὰ πράξῃς τοῦτο;

Παυλίνα

Ὄχι.

Δάμας

Συγκατετέθης λοιπόν;

Παυλίνα

Συγκατετέθην — ναί.

Δάμας

Τότε εἶσαι — Δὲν θέλω νὰ εἴπω τί εἶσαι.

Παυλίνα

Νομίζεις ὅτι πταίω — ἔστω — καὶ ὅμως ἂν ἐγνώριζες τί συνέβη.

Δάμας

Ἐδῶ ὑποκρύπτεται μυστήριον — ὁμίλησον, Παυλίνα, ἀποκάλυψον τὰ πάντα.

Παυλίνα αἰφνιδίως

Ὦ, ἴσως δυνηθῇς νὰ μὲ σώσῃς! εἶσαι συγγενής μας — φίλος μας. Ὁ

πατήρ μου κινδυνεύει νὰ χρεωκοπήσῃ, σήμερον ἔχει ἀνάγκην ἀρκετῶν χρημάτων πρὸς πληρωμὴν χρεῶν τὰ ὁποῖα δὲν δύναται ν' ἀναβάλῃ· τὰ χρήματα θὰ τὰ καταβάλῃ ὁ Βοζίντιος, ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ λάβῃ τὴν χεῖρά μου εἰς ἀντάλλαγμα. Σῶσόν με, ἂν δύνασαι σῶσόν με, καὶ θὰ ἀνταμειφθῇς εἰς τοὺς οὐρανούς!

Δάμας κατ' ἰδίαν

Ἀνακαλῶ τὸν λόγον μου! — Δὲν εἶνε τόσον κακαὶ αἱ γυναῖκες! (μεγαλοφώνως) Λυποῦμαι πολύ, δὲν δύναμαι, παιδί μου, νὰ σὲ βοηθήσω — εἶμαι πολὺ πτωχός.

Παυλῖνα

Ἀπωλέσθη καὶ ἡ τελευταία μου ἐλπίς.

Δάμας

Στάσου — βλέπεις τὸν φίλον μου Μοριέ· ὁ Κλαύδιος εἶνε στενός του φίλος — ἐπολέμησαν μαζὶ — ἐκοιμήθησαν εἰς τὴν αὐτὴν σκηνὴν — Δὲν ἔχεις καμμίαν παραγγελίαν νὰ τῷ κάμῃς; καμμίαν λέξιν παρηγορητικήν;

Παυλῖνα

Γνωρίζει τὸν Κλαύδιον! Θὰ τὸν ἴδῃ — θὰ τοῦ εἴπῃ τὸν τελευταῖόν μου ἀποχαιρετισμόν. (πλησιάζει πρὸς τὸν Κλαύδιον) Τὸ ὕφος του εἶνε σοβαρὸν — μὲ ἀποφεύγει — μὲ περιφρονεῖ! — Κύριε, μίαν λέξιν σᾶς παρακαλῶ.

Κλαύδιος

Ἡ φωνή της πάλιν! Ὢ πόσον τὰ παρελθόντα ἐπανέρχονται εἰς τὴν μνήμην μου!

Δάμας πρὸς τὴν κυρίαν

Μὴ τοὺς διακόπτῃς. Θὰ τῇς εἴπῃ τί πανοῦργος εἶνε ἐκεῖνος ὁ Κλαύδιος σὲ βεβαιῶ ὅτι τὸν γνωρίζει πολὺ καλά.

Κυρία Δεσαπὲλ

Εἶσαι πολὺ προσεκτικός, ἐξάδελφε Δάμα.

(Ὁ Δάμας πλησιάζει τὸν Δεσαπὲλ καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτοῦ κατ' ἰδίαν διὰ σχημάτων — Ὁ Δεσαπὲλ τῷ δεικνύει ἔγγραφον τὸ ὁποῖον ἐξετάζει).

Παυλῖνα

Τρεῖς φορὰς ἀπεφάσισα νὰ ὁμιλήσω· ἀλλὰ δὲν ἔχω τὸ θάρρος. Εἶνε ἀληθὲς κύριε, ὅτι ἐγνωρίσατε — ὅτι εἴσθε μάλιστα φίλος τοῦ Κλαυδίου;

Κλαύδιος

Ναὶ κυρία — Ἐγὼ καὶ ἡ συμφορὰ τὸν γνωρίζομεν.

Παυλῖνα

Θὰ τὸν ἴδητε, θὰ θελήσητε νὰ τῷ εἴπητε, — ἀλλὰ — λέξιν πρὸς λέξιν ὅλα ὅσα θὰ τῷ στείλῃ διὰ τελευταίαν φορὰν ἡ καρδία ἐκείνη, ἥτις συντρίβεται χωριζομένη ἀπ' αὐτοῦ;

Κλαύδιος

Μὲ εἶπεν ὅτι ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξητε οἱονδήποτε θελήσητε σύ-

ζυγον· παραιτεῖται παντὸς δικαιώματος καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς μεμψιμοιρίας ἐπὶ τῇ καταδίκῃ του.—Ὁμιλήσατε!

Παυλῖνα

Εἴπατε εἰς τὸν Κλαύδιον ὅ,τι ἐπὶ ἔτη ἐσκεπτόμην περὶ αὐτοῦ·—ὅτι νυχθημερὸν κλαίουσα, ἐδεόμην τοῦ Ὑψίστου νὰ τὸν προφυλάττῃ εἰς τὰς περιπλανήσεις του. Ὅτι θὰ προετίμων νὰ συμμετάσχω τῶν δεινῶν του ὅλων, καὶ ἀπόπεμπτος, νὰ πλανῶμαι μετ' αὐτοῦ, νὰ ἐργάζωμαι ὑπὲρ αὐτοῦ, νὰ ἐπαιτῶ μαζί του νὰ ζῶ ἐκ τοῦ φωτὸς τοῦ γλυκοῦ του μειδιάματος, παρὰ νὰ φέρω τὸ στέμμα τὸ ὁποῖον ἀπώλεσαν οἱ Βουρβόνοι.

Κλαύδιος κατ' ἰδίαν

Μήπως ἐτρελλάθην; Καὶ προφέρει ἡ τρέλλα τόσον γλυκείας λέξεις εἰς τὸ οὖς ὀνειροπώλου; (Μεγαλοφώνως) Τὸν ἀγαπᾶτε λοιπὸν τόσον καὶ ἐν τούτοις τὸν ἐγκαταλείπετε.

Παυλῖνα

Εἴπατε εἰς τὸν Κλαύδιον, ὅτι ἂν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τοὺς ἀγῶνας,—τοὺς πειρασμοὺς τῆς καρδίας μου, καὶ αὐτὸς ὁ ἔρως του ἤθελε συγχωρήσει τὴν λιποταξίαν ταύτην! Ἰδέτε τὸν γέροντα ἐκεῖνον,—εἶνε ὁ πατήρ μου. Εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς ἀβύσσου! — Προσκαλεῖ τὸ τέκνον του νὰ τὸν σώσῃ! Νὰ ἐγκαταλείψω ἐκεῖνον εἰς τὸν ὁποῖον χρεωστῶ τὴν ζωήν; Νὰ ἀποσύρω τὴν χεῖρά μου καὶ νὰ τὸν ἴδω καταστρεφόμενον. Ἀναγγείλατε ταῦτα εἰς τὸν Κλαύδιον καὶ προσθέσατε ὅτι θὰ συναντηθῶμεν εἰς τοὺς οὐρανούς!

Κλαύδιος

Κυρία.—Ἐγὼ — Ἐγὼ — ποῖον εἶνε τὸ αἴνιγμα; ποῖον τὸ εἶδος τῆς θυσίας;

Παυλῖνα δεικνύουσα τὸν Δάμαν

Ἐρωτήσατε αὐτόν.

Βοζίντιος ἐκ τῆς τραπέζης

Τὰ ἔγγραφα εἶνε ἕτοιμα — λείπει μόνον ἡ ὑπογραφή σου καὶ ἡ σφραγίς.

Κλαύδιος

Στάσου, κυρία — μίαν λέξιν ἀκόμη. Ἂν κατωρθόνετο νὰ συμβιβασθῇ τὸ καθῆκον μετὰ τῆς πρὸς τὸν ἐραστήν σας πίστεως, θὰ ἐδέχετο τὴν χεῖρα τοῦ ἀγενοῦς ἐκείνου χωρικοῦ;

Παυλῖνα

Ἂν ἐδεχόμην; Προτιμότερος ὁ θάνατος μετ' ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἀγαπῶ, ἀπὸ ὅλην τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ κόσμου — ἡ ὁποία δὲν εἶνε ἄλλο ἢ ἄνθη καλύπτοντα τὸ θῦμα! — (Στρέφουσα) — Εἶμαι ἑτοίμη· (ὁ Κλαύδιος τρέχει πρὸς τὸν Δάμαν.)

Δάμας

Ἰδοὺ — Ἰδοὺ ὅλον τὸ ποσόν.

Βοζίντιος δεικνύων γραμμάτια εἰς τὸν Δεσαπὲλ

Ὅλα ταῦτα εἶνε ἰδικά σου ἅμα ὑπογράψῃ. Θὰ διατηρήσῃς ἀκόμη τὸν μεγάλον Ἐμπορικὸν Οἶκον τῆς Λυών.

(Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ συμβολαιογράφος δίδει τὸ συμβόλαιον εἰς τὴν Παυλίναν ὁ Κλαύδιος ἁρπάζει καὶ ξεσχίζει αὐτό.)

Βοζίντιος

Ἐτρελλάθης;

Κύριος Δεσαπὲλ

Πῶς, κύριε! Τί σημαίνει ἡ προσβολὴ αὕτη;

Κλαύδιος

Σιώπα, γέρον! Τὸ δικαίωμά μου, εἶνε ἀρχαιότερον· — τὸ διεκδικῶ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· πληρόνω περισσότερον τοῦ χαμερποῦς ἐκείνου μεταπράτου διὰ τὸν ἀνεκτίμητον ἀδάμαντά σου. (τῷ ἐγχειρίζει χαρτοφυλάκιον) Ἰδοὺ τὸ ποσὸν διπλάσιον! Λάβε το ὑπερηφάνως. Μέχρι τοῦ τελευταίου ὀβολοῦ ἠγοράσθη διὰ τοῦ αἵματος τοῦ στρατιώτου καὶ ἐξηγιάσθη ἐν τῷ ἱερῷ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ἀγῶνι.

Βοζίντιος

Ὢ κόλασις, ὢ λύσσα!

Παυλίνα

Ἡ φωνή του! Εἶσαι.

Κλαύδιος

Ὁ σύζυγός σου! (ἡ Παυλίνα ὁρμᾷ εἰς τὰς ἀγκάλας του) Στρέψον πρός με τὸ βλέμμα σου Παυλίνα! διότι δύναμαι τώρα ν' ἀτενίσω τοὺς ὀφθαλμούς σου. Ἀπέπλυνα τὸν ῥύπον τοῦ ὀνόματός μου. Ἐξηγόρασα τὴν τιμήν μου. Δύναμαι νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν μαρτυρίαν τῆς Γαλλίας, πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς θείας συγχωρήσεώς σου! Ὢ χαρά! ὢ παραφορά! Σὲ εἶδον ἐν τῷ μέσῳ τῶν νυκτερινῶν φυλακῶν, καὶ προεῖπον τὴν στιγμὴν ταύτην! Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου τῶν μαχῶν ἤκουον τὴν καρδίαν σου πάλλουσαν ἐπὶ τῆς ἰδικῆς μου!

Βοζίντιος

Περιπαιχθείς, ἀπατηθεὶς καὶ ἡττηθεὶς κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς νίκης! Ἐπικατάρατοι νὰ εἶσθε καὶ οἱ δύο! Εἴθε νὰ φυτρώσουν ἄκανθαι ἐπὶ τῆς νυμφικῆς σας κλίνης, καὶ ὁ ἔρως σας νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀδιάλλακτον καὶ μαῦρον μῖσος, ὡς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατατρώγει τὴν καρδίαν μου!

Δάμας

Ἄφες τὰς βλασφημίας καὶ ἄκουσε, Βοζίντιε, τὴν ἀραβικὴν ταύτην παροιμίαν:

«Ὅποιος ἄλλου λάκκον σκάφτει
»στὰ κορμί του μέσα θάφτει.»

Βοζίντιος

Ἡ εὐτυχία των μὲ τρελλαίνει! Δὲν ἔχω ἰσχύν, δὲν ἐξεδικήθην!

(Πρὸς τὴν Κυρίαν) Σᾶς εὔχομαι πᾶν ἀγαθόν! Χά! Χά! τὸν υἱὸν τοῦ κηπουροῦ! (ἐξέρχεται).

Δάμας πρὸς τὸν Κάρολον

Ὁ φίλος σας φαίνεται σκοπεύει νὰ κρεμασθῇ· νομίζω ὅτι πρέπει νὰ τὸν συνοδεύσετε.

Κάρολος

Εἴσθε πολὺ ὑποχρεωτικός, κύριε, (ἐξέρχεται).

Παυλίνα

Ἐσώθης πατέρα μου — καί, ἀπὸ τὸν σύζυγόν μου! ὁποία εὐτυχία!

Κλαύδιος

Καὶ ὅμως κλαίεις ἀκόμη, Παυλίνα!

Παυλίνα

Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ στήθους σου τὰ δάκρυα ταῦτα εἶνε ἱερά.

Κύριος Δεσαπὲλ

Εὐγενῶς ἀπέκτησας τιμήν, καὶ εὐγενὴς ὑπῆρξεν ὁ ἔρως σου! Δῶσε τὴν χεῖρά της. Ζῆτε εὐτυχεῖς!

Κυρία Δεσαπὲλ

Πολὺ παράξενον μοῦ φαίνεται! Ποῖος εἶνε λοιπὸν ὁ συνταγματάρχης Μοριέ.

Κλαύδιος

Ὁ δοῦλός σας. Εἶχον ἀποφασίσει ν' ἀλλάξω τὸ πατρικόν μου ὄνομα ἕως ὅτου δυνηθῶ νὰ φέρω αὐτὸ ἀκηλίδωτον! Ἔφθασεν ἡ ὥρα ὁ οὐρανὸς ἐβοήθησε τὴν ἁγνὴν συνείδησιν. Πόσον δὲ ἱερὰ ἦτον ἡ φήμη ἐκείνη ἥτις, ἐξαλείφουσα τὸ ἔγκλημα ἔφερεν ἐγγύτερόν σου τὸν στρατιώτην καθόσον οὗτος προήγετο ἀπὸ βαθμοῦ εἰς βαθμόν.

Κυρία Δεσαπὲλ

Συνταγματάρχης καὶ ἥρως, εἶνε κάτι τι.

Κλαύδιος

Α, ὁ ἔρως ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μᾶς ὠθεῖ εἰς τὸ ἁμάρτημα, ἂν εἶνε ἀληθὴς ἐργάζεται καὶ πρὸς ἐξιλέωσιν αὐτοῦ. Ὁ δὲ ζητῶν μετάνοιαν διὰ τὸ παρελθόν, ὀφείλει νὰ θωπεύῃ εἰς τὸ μέλλον τὸν Ἄγγελον τῆς Ἀρετῆς.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Α'. Ἀνάγλυφον ἀναθηματικόν.

Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη μηνὸς ἐπὶ τῆς τοῦ Πειραιῶς χερσονήσου ἥτις Ἀκτὴ συνήθως ἀκούει, καὶ πρὸς τὴν ΝΑ αὐτῆς ὄψιν τὴν πρὸς τὸν ἀναπεπταμένον πόντον ἀποβλέπουσαν ἐπὶ τῆς θέσεως ἥτις *Σταυρὸς* κοινῶς ἀποκαλεῖται, ἐργάτης λατομείου τινὸς τῶν ἐκεῖ ἀνεῦρε μέρος ἀναγλύφου ἐκ τῶν μικρῶν ἀναθηματικῶν τῶν ἐν σηκομόρφῳ ἐγγλυφῇ τὴν παράστασιν τὴν εἰκονιζομένην φερόντων. Λευκοῦ μαρμάρου τὸ ἀνάγλυφον, ὕψος μὲν ἔχει 0,21, πλάτος 0,27 καὶ πάχος 0,03, ὥστε εἶχε περίγραμμα ὀρθογωνίου περίπου παραλληλογράμμου. Δυστυχῶς δὲν διεσώθη ὁλόκληρον ἕνεκα παλαιοτέρας βλάβης, ὑφ' ἧς ἀπεκόπησαν ἡ ἄνω δεξιὰ καὶ ἡ κάτω ἀριστερὰ γωνία μετὰ πολλοῦ μέρους τῆς παραστάσεως καὶ τῆς ὑπὸ ταύτην ἐπιγραφῆς. Ὅπως δ' ἔχει νῦν δεικνύει μικρὸν γεῖσον μετ' ἀκροκεράμων ἐξεχουσῶν ἀπὸ διαστήματος εἰς διάστημα· μετὰ τὸ ἁπλοῦν τοῦτο γεῖσον, ἐπιστύλιον ἐπακολουθεῖ στηριζόμενον κατὰ τὰ ἄκρα ἐπὶ δύο παραστάδων, αἵτινες μετὰ τοῦ ἐπιστυλίου ἀπετέλουν τὸ πλαίσιον ἐν ᾧ ἡ εἰκών, τερματιζόμενον κάτω ὑπὸ τῆς ἐξεχούσης ταινίας ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή.

Ἐν τῷ οὕτως ἀπαρτιζομένῳ πλαισίῳ πρὸς ἀριστερὰν τῷ ὁρῶντι νεανίας ἐστραμμένος πρὸς τὰ δεξιά, κάμπτει τὸν πῆχυν μετὰ τεταμένης τῆς ἄκρας χειρὸς εἰς ἔνδειξιν εὐχῆς, διὰ δὲ τῆς ταπεινότερον ταύτης ἀριστερᾶς φαίνεται συνέχων τὸ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου κατερχόμενον καὶ ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐπιρριπτόμενον ἱμάτιον ὅπερ ἀφίνει γυμνὴν ὁλόκληρον τὴν δεξιὰν μετὰ τοῦ ὁμολόγου μέρους τοῦ στήθους. Μετὰ τῆς ἀποκοπείσης ἀριστερᾶς κάτω γωνίας ἐξέλιπον καὶ τὰ ἀπὸ μέσου που τοῦ κορμοῦ καὶ ἑξῆς πρὸς τὰ κάτω μέρη.

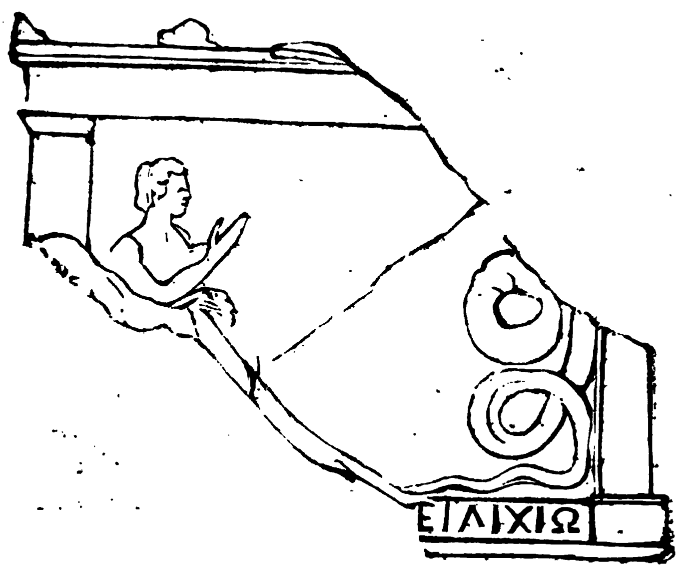
Ἀντικρὺ τῆς νεανικῆς ταύτης μορφῆς καὶ πρὸς δεξιὰν τῷ ὁρῶντι, οὐ σμικροῦ δ' ἐν μέσῳ καταλειπομένου διαστήματος, φαίνεται πρὸς τῷ σωζομένῳ μέρει τῆς δεξιᾶς παραστάδος ὄφις ὑπερμεγέθης περιελισσόμενος εἰς δύο ἰσχυρὰς σπείρας, τὴν μείζω ὑπὲρ τὴν ἐλάσσω, τὴν οὐρὰν ἐν ἐλαφροτάτοις ἑλιγμοῖς καταπίπτουσαν ἔχων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς παραστάσεως. Τοῦ ὄφεως τούτου τὰ ἄνω ἐλλείπουσι, δὲν φαίνεται δὲ καὶ πῶς ἐξεγηγερμένος οὕτως ἐστηρίζετο καὶ ὁποίαν ἡ κεφαλὴ διεύθυνσιν εἶχε.

Ἐπὶ τῆς κυρίας ἐπιφανείας τῆς βάσεως ἀναγινώσκονται περισωθέντα τῆς λοιπῆς βλάβης τὰ γράμματα: . . . . . ΕΙΛΙΧΙΩΙ,

ἅπερ ἄνευ ἀμφιβολίας τινὸς συμπληροῦνται δι' ἑνὸς Μ ἐν ἀρχῇ. Ὁποία ὅμως ἡ μειλιχία θεότης ἥτις πρέπει νὰ τεθῇ πρὸ τούτων ὅλως ἄδηλον.

Ἐκτὸς τῆς βλάβης τῆς παλαιᾶς, ἣν ἔπαθε τὸ ἀνάγλυφον, καὶ κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν ἐχωρίσθη κατὰ τὸ μέσον πλαγίως εἰς δύο ὑπὸ τῆς ἀξίνης τοῦ εὑρόντος ἐργάτου Ἀνδρέου Νικολάου.

Ἔχει δὲ τὸ ὅλον αὐτοῦ κατὰ τὸ ἑξῆς που σχῆμα:

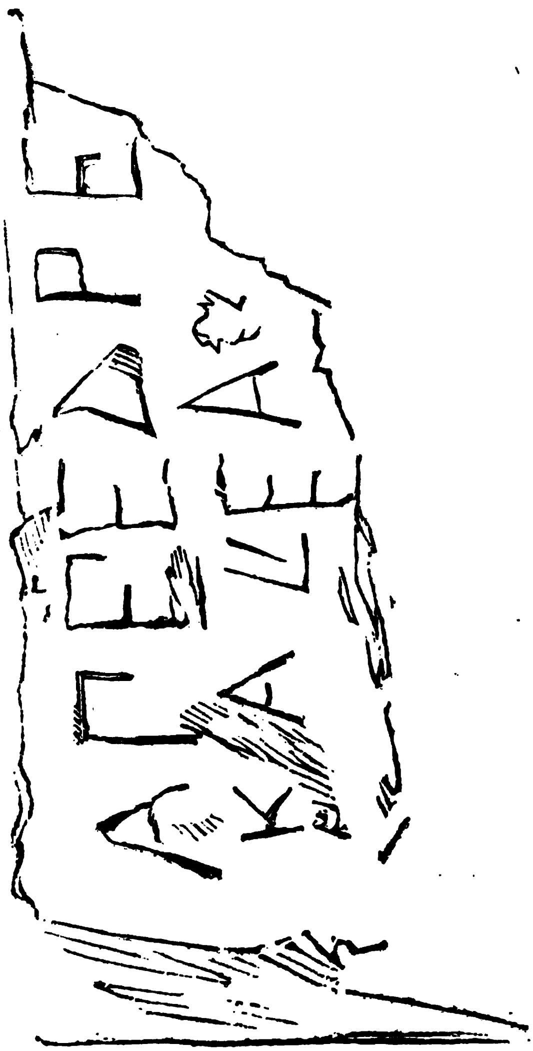

Β'. Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Μουνιχίας.

Κατὰ τὴν χερσόνησον τῆς Μουνιχίας καὶ τὴν πλευρὰν τὴν πρὸς τὰ ΝΑ ἐξέχουσαν, ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκονται παλαιαὶ λατομίαι, ἔν τινι τῶν ἀνοιγμάτων πρὸς Α ἀποβλέποντα, ὑπεδείχθη μοι ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Γεννάδη ἐπιγραφὴ μεγάλοις γράμμασιν ἐπὶ τοῦ λίθου ἐγκεχαραγμένη, πλὴν λίαν δυσανάγνωστος καὶ ἐκ τῆς θέσεως, καὶ ἐκ τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ ἐκ τῆς ἀποτριβῆς τοῦ βράχου πρὸς τὸ φαινόμενον τέρμα αὐτῆς.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἡ λίαν περίεργος παρουσιάζει ἀναμφισβητήτως ἑπτὰ γράμματα ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ καὶ πέντε μετὰ ἴχνους τινὸς ἕκτου ἐν τῷ δευτέρῳ, μεθ' ὃ εἶνε ἀπεσπασμένος ἐν ἐλαφρῷ στρώματι πλὴν ἀποτόμως ὁ βράχος. Ἄνωθεν εἶνε τεχνικῶς περιωρισμένη ὡς καὶ πρὸς τὰ ἀριστερά. Ὁ πρῶτος στίχος ἔχει πλάτος ἑνὸς περίπου μέτρου, τῶν δὲ γραμμάτων τὸ ὕψος 0,15—0,16. Ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ δυσδιάκριτον τὸ τρίτον συγχεόμενον

τὰ κάτω μετὰ τοῦ κάτωθεν αὐτοῦ ἐπίσης δυσαναγνώστου τρίτου γράμματος τοῦ δευτέρου στίχου. Ταύτην ὡς ἔχει πιστῶς ἀποδοθεῖσαν παρατίθημι εἰς ἐξέτασιν καὶ μελέτην.

Ἀκριβῶς ἀντικρὺ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἔκειτο τὸ σηκόμορφον ἐκεῖνο ἄνοιγμα, περὶ οὗ ἄλλοτε ἔγραψα, καὶ ὅπερ νῦν ἐν συντρίμμασι κείμενον χαμαί, εἰς φόβους ἐμβάλλει καὶ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτις δέον διὰ τοῦτο νὰ διασωθῇ ἢ ἐπὶ τόπου προφυλασσομένη, ὅπερ δυσχερὲς ἢ ἀποκοπτομένη καταλλήλως ἀπὸ τοῦ βράχου, εἰς ὃ μεγάλην εὐκολίαν παρέχει ἡ θέσις ἐφ' ἧς κεῖται.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΛΩΡΥΜΩΝ ΤΗΣ ΚΑΡΙΑΣ

Ὁ ἐν Σύμῃ εὐπαίδευτος κ. Δημοσθένης Χαβιαρᾶς ἀντεπιστέλλον τοῦ Συλλόγου μέλος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Περιοδικοῦ τὴν κατωτέρω σημείωσιν ἣν προθύμως καταχωρίζομεν.

«Σπεύδω νὰ ἀνακοινώσω ὑμῖν ἐπιγραφάς τινας, ἀρτίως ἀνακαλυφθείσας εἰς τὸ παράλιον κτῆμα, τὸ ἐν τῷ μυχῷ, ἤτοι πρὸς δυσμάς, τοῦ ἐσωτερικοῦ λιμένος τῶν ἀρχαίων Λωρύμων τῆς Καρίας.

«Ὁ λιμὴν τῶν Λωρύμων καλεῖται τανῦν Ἀπλοθήκα. Τινὲς θεωροῦσιν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο παρέφθαρται ἐκ τοῦ ὁπλοθήκη. Δὲν γνωρίζω δὲ ἂν ἡ εἰκασία αὕτη ἔχῃ τὴν ἀρχὴν ἐκ παραδόσεώς τινος. Ἄλλως ὁ λιμὴν λέγεται καὶ porto cavaliero, διότι ἦτο λιμὴν τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου.

«Τὰ Λώρυμα σώζουσι πλεῖστα ἐρείπια. Ἡμίσειαν δὲ ὥραν μακρὰν τοῦ λιμένος πρὸς δυσμὰς ὑπάρχει χωρίον ἀσήμαντον, καλούμενον Καράμακκα, ἐκ τριάκοντα μόλις οἰκιῶν, ἀποικία Συμαίων. Ἄλλο χωρίον μέχρι ἀποστάσεως τεσσάρων ὡρῶν δὲν ὑπάρχει.

«Αἱ τρεῖς πρῶται ἐπιγραφαὶ μετακομισθεῖσαι κεῖνται νῦν ἐν τῷ ἐνταῦθα Ἀναγνωστηρίῳ *Αἴγλῃ*, καὶ τούτων ἐγκλείω πανομοιότυπα. Τὴν τετάρτην ἀντέγραψα αὐτὸς ἐπιτοπίως. Εὕρηται δὲ ἐπὶ βάθρου ἐκ πέτρας, μένοντος ἐν Λωρύμοις, θέλω δὲ φροντίσει ν' ἀποστείλω ὑμῖν καὶ ταύτης πανομοιότυπον.

α'

ΚΑΣΥΑΙ Δ
ΧΑΙ[Ρ]Ε

β'

ΑΕΙΤ
ΟΙΣΠ/.

γ'

Τ]Ο ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΕΡΑΝΙΣΤΑΝ ΤΩΝ
ΑΔΩΝΙΑ ΣΟΝΤΩΝ ΕΤΙΜΑΣΕ
ΕΣΤΑΝ ΤΕΛΕΣΩΝΟΣ ΚΑΣΑΡΗ
Ε]ΥΕΡΓΕΤΑΝ ΑΤΕΛΕΙΑΙ ΠΑΣΑΙ ΕΙ
ΜΕΝ ΔΕ ΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΑΣΥΜΒΟΛΟΝ ΚΑΙ
ΣΤΕΦΑΝΟΥΣΘΑΙ ΘΑΛΛΟΥ ΣΤΕΦΑΝΩΙ
ΚΑΘ ΕΚΑΣΤΑ ΑΔΩΝΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΡΥΣΣΕΣΘΑΙ

δ'

σοφων σωτειραι
Αθαναδωρος
εποιησε

«Ἐν τέλει ὀφείλω νὰ σημειώσω ὅτι τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς Γ' ἐπιγραφῆς οὔσης βεβλαμμένης, τῶν μὲν ἄλλων στίχων αἱ ἀρχαὶ εὐχερῶς παρατηροῦνται ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἔχουσαι ὅπως ἀντεγράφησαν ἄνωθι· μόνου δὲ τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα τοῦ τιμωμένου ἡ ἀρχὴ ἀποβαίνει ἐντελῶς δυσανάγνωστος. Τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ ψηφίσματος τυγχάνει εὐανάγνωστον καὶ δὴ καὶ ἡ λέξις ΚΑΣΑΡΗ.

Ἐν Σύμῃ τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1880

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΧΑΒΙΑΡΑΣ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐπανελήφθησαν ἐν Ὀλυμπίᾳ αἱ ἀνασκαφαὶ αἵτινες ὡς καὶ ἐν προηγουμένῳ τεύχει ἐμνημονεύσαμεν θέλουσι διαρκέσει μόνον μέχρι τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου.

— Ὁ ἐνταῦθα ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἑταῖρος τῆς Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς κύριος Ἀρθοῦρος Μιλχαῖφερ κατέλιπε τὰς Ἀθήνας ἀπελθὼν εἰς Βερολῖνον ὅπου διωρίσθη βοηθὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ βασιλικοῦ μουσείου τοῦ διευθυνομένου ὑπὸ τοῦ κυρίου Ἐρνέστου Κουρτίου. Ἡ ἀναχώρησις τοῦ τοσοῦτον τὰς Ἀθήνας ἀγαπήσαντος Γερμανοῦ λογίου ἀφίησι λύπην ἐν γένει μὲν ἰδίᾳ δ' εἰς τὸν *Παρνασσὸν* εἰς ὃν πολλάκις προσήνεγκεν εὐγενῆ τὴν αὐτοῦ συνεργασίαν.

— Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Ῥωσίας ἐδημοσίευσε τελευταῖον ἐν ὀγκώδει τόμῳ μετὰ πινάκων τὴν λογοδοσίαν αὐτῆς τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1877 πραχθέντων. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ τόμου τούτου δημοσιεύονται αἱ ἐργασίαι τῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, περιορισθεῖσαι ἰδίως εἰς ἀνασκαφὰς διαφόρων περὶ τὸ Κέρτζ (τὸ ἀρχαῖον Παντικάπαιον) μερῶν. Ἕπεται δὲ παράρτημα ἐν ᾧ δημοσιεύονται διάφοροι διατριβαὶ περὶ τῶν γενομένων εὑρημάτων τέχνης ὑπὸ τοῦ κ. Λουδ. Στέφανι. Ἐπὶ τῶν ἔργων τούτων τῆς τέχνης ὧν πολλὰ προσομοιάζουσι πρὸς τὰ Μυκηναῖα καὶ ἐπὶ τῶν ἀνευρεθεισῶν ἰδίως ἐπιγραφῶν θέλομεν προσεχῶς ποιήσει ἐκτενέστερον λόγον τόσῳ μᾶλλον προθύμως ὅσῳ ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ῥωσικὴ ἐπιτροπὴ μετὰ πολλῆς εὐγενείας οὐ παύεται ἀποστέλλουσα τὰς δημοσιεύσεις αὐτῆς τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ.

— Ἀπεβίωσεν ὁ Ἰταλὸς ἀρχαιολόγος Ἔννιος Κουϊρῖνος Βισκόντης υἱὸς τοῦ μεγάλου Βισκόντη, ἔφορος τῶν ἐν Ῥώμῃ ἀνασκαφῶν.

— Ἀπεβίωσεν ὁμοίως ἐν Παρισίοις ὁ F. de Saulcy γνωστὸς ἀρχαιολόγος καὶ νομισματολόγος Γάλλος μέλος τῆς Ἀκαδημείας τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ Γραμμάτων διαδεχθεὶς ἐν τῇ ἕδρᾳ αὐτοῦ τὸν περίπυστον Μιοννέ. Ὁ Saulcy πολλὰ συνέγραψε νομισματικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ ἔργα, δι' ἡμᾶς δὲ τοὺς Ἕλληνας πλείστην ἀξίαν ἔχει τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ περὶ τῆς νομισματικῆς τῶν Σταυροφόρων καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Φράγκων κατακτητῶν, ἣν πρῶτος ἐσυστηματοποίησε καὶ κατέταξε μεθοδικῶς. Τὸ τελευταῖον αὐτοῦ σύγγραμμα ἦν ἡ «Νομισματικὴ τῆς Ἁγίας Γῆς».

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ.

Ἡ τακτικὴ μηνιαία συνεδρία συνεκροτήθη τῇ 27 τοῦ λήξαντος μηνός. Τὰ ἀναγνώσματα καὶ δημόσια μαθήματα ἄρχονται ἐντὸς τοῦ Νοεμβρίου.

Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἐξελέχθη ἀντὶ τοῦ κ. Βλ. Σκορδέλη διορισθέντος διευθυντοῦ τοῦ ἐν Τριπόλει διδασκαλείου ὁ κ. Α. Προβιλέγιος.

Ἀπεστάλησαν αἱ ἐκθέσεις περὶ τῶν ἐργασιῶν πασῶν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Σχολῶν τῶν ἀπόρων παίδων.

Ἔφορος τῆς ἐν Ζακύνθῳ Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ἐξελέχθη ὁ κ. Δ. Σωμερίτης, γραμματεὺς ὁ κ. Γ. Νέγκας καὶ ταμίας ὁ κ. Φ. Καρρέρ. Τῆς ἐν Πάτραις ἔφορος ὁ κ. Κ. Γκολφινόπουλος, γραμματεὺς ὁ κ. Γ. Τζίνης καὶ ταμίας ὁ κ. Α. Μαργαρίτης, τῆς δ' ἐν Σύρῳ ἔφορος μὲν ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Μεθόδιος Παπαναστασόπουλος, γραμματεὺς ὁ κ. Μ. Ναύτης καὶ ταμίας ὁ κ. Ν. Παπαδάμ· τῶν ἄλλων Σχολῶν ἔμειναν αἱ αὐταὶ καὶ μέχρι τοῦδε ἀρχαί.

Διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὑπνωτηρίου τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ἐξελέχθη ὁ ἐκ τῶν κοσμητόρων κ. Μ. Κατσίμπαλης, ὅστις καὶ προσήνεγκεν εἰς τὸ Ὑπνωτήριον ὡραίαν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀργυροῦν κανδήλιον.

Κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα ὁ ἀριθμὸς τῶν μὲν ἐν τῇ Σχολῇ τῶν ἀπόρων παίδων Ἀθηνῶν φοιτώντων παίδων ἀνῆλθεν εἰς 244 τῶν δὲ ἐν τῇ Πρακτικῇ δημοτικῇ Σχολῇ τοῦ Συλλόγου εἰς 41.

Ὁ κ. Κ. Δ. Διγενῆς εἰσηγητὴς τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐξ αὐτοῦ τε καὶ τῶν κκ. Μ. Σαπουντζάκη καὶ Ε. Εὐγενειάδου ὑπέβαλε τῷ Συλλόγῳ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελέγξεως τῆς παρελθούσης ἐφορείας, ἐξ ἧς ἐξάγεται ἡ ἀρίστη κατάστασις ἐν γένει μὲν τοῦ Συλλόγου ἰδίᾳ δὲ τῶν ταμείων τῆς Σχολῆς καὶ τοῦ Συλλόγου. Ὁ Σύλλογος ἐξέφρασεν ἐπὶ τῇ καλῇ ταύτῃ καταστάσει τὰ εὐχαριστήρια αὐτοῦ.

Ὁ Σύλλογος ἐξέφρασε τὰ συλλυπητήρια αὐτοῦ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ διαπρεποῦς πολίτου **Θρασυβούλου Ζαΐμη** καὶ ἐψηφίσατο ὅπως τὰ μέλη παρακολουθήσωσι τὴν κηδείαν του.

Ἐξελέχθησαν τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ. Ἀ. Λιακόπουλος, Ν. Λουριώτης, Δαμιανὸς Βορές, Ἀ. Μαρινόπουλος, Μ. Δαμηράλης καὶ Α. Μηλιαράκης. Ἐπίτιμα οἱ κκ. Ἰδομ. Βιτώρης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Ἰ. Τέλφυς ἐν Πέστῃ, Ὑάκινθος Πατζιότη καὶ Ἰ. Παουλούτζη ἐν Ῥώμῃ, Θ. Μαλάρσε ἐν Παρισίοις, ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κκ. Ἐμμ. Ἰωαννίδης ἐν Ἀμοργῷ, Γ. Τζίνης ἐν Πάτραις καὶ Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης ἐν Πειραιεῖ.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἀθωνικὰ εὑρήματα. — Ὁ εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς Βουλῆς ὑφηγητὴς κ. Σ. Π. Λάμπρος ἐπανελθὼν ἐκεῖθεν ἐδημοσίευσεν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα τῶν εὑρημάτων αὐτοῦ, δι' ὧν πολλαχῶς θὰ πλουτισθῇ ἥ τε κλασικὴ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ νεωτέρα ἡμῶν Φιλολογία, θὰ διαλευκανθῇ δ' ἐν πολλοῖς ἡ μεσοχρόνιος τοῦ ἔθνους ἱστορία. Τὰ εὑρήματα ταῦτα εἰσὶ τὰ ἑξῆς·

1) Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου λόγος ἀνέκδοτος *Πρὸς Παρθένιον παραινετικὸς* ἐκ χειρογράφου κώδικος ἐπὶ περγαμηνῆς γεγραμμένου κατὰ τὸν ι' αἰῶνα.

2) Διάφοροι συλλογαὶ ἀνέκδοτοι ἀρχαίων παροιμιῶν ἐκ διαφόρων χαρτώων χειρογράφων τοῦ ιδ', ιε' καὶ ις' αἰῶνος, ἢ νέας ἀθησαυρίστους παροιμίας περιέχουσαι ἢ κατὰ νέον τρόπον ἑρμηνεύουσαι παροιμίας ἤδη γνωστάς. Αἱ συλλογαὶ αὗται εἶνε συμπλήρωμα ἀξιόλογον τῆς σπουδαίας διτόμου συλλογῆς τῶν Paroemiographi Graeci, τῶν ἐκδεδομένων ἐν Γοτίγγῃ τῷ 1851 ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἐρνέστου v. Leutsch.

3) «Συναγωγὴ περὶ ζῴων ἱστορίας χερσαίων θαλαττίων καὶ πτηνῶν πονηθεῖσα παρὰ βασιλέως κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἐκ διαφόρων βιβλίων ἐρανισθεῖσα» ἐκ βομβυκίνου κώδικος τοῦ ιγ' αἰῶνος. Τὸ εὕρημα τοῦτο εἶνε σπουδαιότατον, ἀναγόμενον εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀξίων λόγου ἀπανθισμάτων ἐκ τῶν ἀρχαίων κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ἔτι περισωζομένων συγγραφέων, ἅτινα συνετάχθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ μεγαλεπιβόλου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἡ Συναγωγὴ αὕτη, δυστυχῶς μένουσα κολοβὴ ἐν τῷ ἁγιορειτικῷ κώδικι, ἀπηνθίσθη ἐκ τῶν ζῳολογικῶν καὶ ἄλλων συγγραφῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, Αἰλιανοῦ, Ἀγαθαρχίδου, Καλλίου, Κτησίου, Ἀριστοφάνους, Εὐδήμου, Τιμοθέου, Ἀπίωνος, Νυμφοδώρου καὶ ἄλλων.

4) Γραμματικὴ πραγματεία ἐπιγραφομένη «Σολοικοφανῆ τινα φαινόμενα κατὰ τὰς διαλέκτους» ἐξ ἧς πολλοὺς διαλεκτικοὺς ἰδιωτισμοὺς μανθάνομεν.

5) Δεκατρία δημοτικὰ ᾄσματα μετὰ τῆς μελῳδίας αὐτῶν γεγραμμένης διὰ τῶν σημείων τῆς βυζαντιακῆς παρασημαντικῆς. Τὸ εὕρημα τοῦτο εἶνε ἄξιον πολλοῦ λόγου ἐν ᾧ χρόνῳ καταβάλλονται μέγισται φροντίδες πρὸς ἐξερεύνησιν τοῦ τεχνικοῦ συστήματος τῆς βυζαντιακῆς μουσικῆς καὶ ζωοποίησιν τῆς παρ' ἡμῖν δημώδους μελῳδίας. Γνωσταὶ δὲ εἶνε αἱ περὶ ταῦτα μελέται τοῦ ἐν Παρισίοις κ. Bourgault Ducoudray καὶ τοῦ ἡμετέρου κ. Ἰω. Τζέτζη καθηγητοῦ.

6) Διάφορα ποιήματα τοῦ κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα ἀκμάσαντος καὶ μέχρι τοῦδε μόνον ἐκ τοῦ ὀνόματος γνωστοῦ λογίου Γεωργίου τοῦ Αἰτωλοῦ, κυριώτατα δὲ συλλογὴ ἑκατὸν τεσσαράκοντα καὶ τριῶν αἰσωπείων μύθων τοῦ αὐτοῦ, γεγραμμένων εἰς πολιτικοὺς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους, λίαν δὲ περιέργων.

7) «Μανουὴλ τοῦ μεγάλου ῥήτορος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας διήγησις περὶ τῆς σεβασμίας εἰκόνος τῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς ἐν Ἀσγοσίῳ καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς γεγονότων θαυμάτων κατὰ διαφόρους καιρούς» ἐξ ἧς πολλὰ μανθάνομεν περὶ τῆς σχέσεως τῶν Βυζαντίνων πρὸς τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἑῴαν Ἰβηρίαν καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς τῶν Περσῶν ἐπὶ Γιχγοὺπ Χάν.

8) «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε τοῦ ἐξ Ἀρμενίας καὶ ἐν τῇ περιφήμῳ Λακεδαιμονίᾳ τελειωθέντος». Ὁ βίος τοῦ ὁσίου Νίκωνος, ἀθλήσαντος ἐν Λακεδαίμονι κατὰ τὸν ι' αἰῶνα, εἶνε μία τῶν ἐπιφανεστάτων πηγῶν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ἧς πολλὴν ἐποιήσαντο χρῆσιν οἱ μεσαιωνολόγοι, εἰσηγησαμένου τοῦ Hopf. Ἀλλ' ὡς πηγὴ τῶν σπουδαίων ἐκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Νίκωνος ἀντληθεισῶν εἰδήσεων δὲν ἐχρησίμευσε τὸ πρωτότυπον, ἀλλ' ἡ τῷ 1729 ὑπὸ Martène καὶ Durand ἐκδοθεῖσα λατινικὴ μετάφρασις τοῦ βίου (Veterum scriptorum amplissima collectio. Tom. VI. σ. 850. κ. ἑ.), ἥτις πολλαχῶς εἶνε διεφθαρμένη, μάλιστα δὲ περὶ τὰ κύρια ὀνόματα. Ὥστε τακτέον μεταξὺ τῶν ἀνεκδότων τὸ πρωτότυπον τοῦ διὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν σπουδαιοτάτου βίου τούτου.

9) «Ἀρσενίου ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Θερίνον τὸν μάρτυρα» ὅπερ ἀνέκδοτον ὂν ἀντεγράφη οὐ μόνον ὡς ἔργον γλαφυρὸν ἐπιφανοῦς ἱεράρχου, ἀλλὰ μάλιστα ὡς περιέχον ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ Κερκύρας καὶ Ἠπείρου.

10) «Μάρκου μοναχοῦ Σερρῶν ζήτησις περὶ βουλκολάκων πῶς καὶ διὰ τί οὐ δέχεται ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία ὅτι ὑπ' αὐτῶν γίνονται τὰ θανατικὰ καὶ ὑπολαμβάνομεν ἡμεῖς ὅτι ὑπ' αὐτῶν ἐσθιόμεθα» ἐκ χειρογράφου τοῦ ις' αἰῶνος, εὐπαρρησίαστος καὶ πεφωτισμένη κρίσις κατὰ τῶν περὶ βρυκολάκων κοινῶν προλήψεων, ἀξία προσοχῆς καὶ μελέτης, ὅταν ἀναλογισθῶμεν μάλιστα τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐγράφη.

11) «Ἱστορία μερικὴ τῆς Ἰνδίας» ἄξιον λόγου ἀπόσπασμα γεωγραφικῆς συγγραφῆς, ἀντιγραφὲν μὲν ἐκ χειρογράφου τοῦ ις' αἰῶνος, ἀλλὰ προφανῶς μεταγεγραμμένου ἐκ κώδικος παλαιοῦ.

12) Συλλογὴ αἰνιγμάτων βυζαντιακῶν ἐμμέτρων Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ Ἰσαὰκ τοῦ Ἀργυροῦ, Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, Βασιλείου τοῦ Μεγαλομύτου καὶ ἄλλων Βυζαντίνων,

13) Διάφοροι συλλογαὶ δημωδῶν παροιμιῶν μετὰ ἑρμηνειῶν θεολογικῶν ἐν χειρογράφοις τοῦ ις' καὶ ιζ' αἰῶνος.

14) Δύο περιεργόταται σημειώσεις περιέχουσαι μέθοδον «τοῦ εὑρεῖν ὥραν τῆς ἡμέρας ἀπὸ σκιᾶς τοῦ ἡλίου». Τούτων ἡ ἑτέρα εἶνε ἀναγεγραμμένη ἐν κώδικι τῆς περγαμηνῆς τοῦ ια' αἰῶνος, ἐν ᾧ εὕρηται καὶ ἀπεικόνισις τοῦ βυζαντιακοῦ ὡρολογίου ἢ ὡροποδίου, ἥτις ἐπεξηγεῖ δύο σωζόμενα ἐκ λίθου τοιαῦτα ὡρολόγια (meridiana), ὧν τὸ μὲν ἀπόκειται ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας τῷ ἐν τῷ Βαρβακείῳ, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῷ μουσείῳ Θηβῶν. Ἡ μελέτη τούτων πάντων θὰ διευκολύνῃ σπουδαίως τὰς περὶ ὡρολογίων παρὰ Βυζαντίνοις ἐρεύνας.

15) Μία ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου.

16) Διάφορα μικρὰ χρονικὰ ἀναφερόμενα κυρίως εἰς τοὺς περὶ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως χρόνους, ἀργυρόβουλλα καὶ χρυσόβουλλα, ἱστορικαί, βιβλιογραφικαί, γεωγραφικαὶ σημειώσεις αἰσώπειοι μῦθοι, ἐν πεζῷ μέτρῳ, καὶ χωλιάμβοις κατὰ τοὺς τοῦ Βαβρίου, δημώδεις μῦθοι καὶ λόγοι, ποιήματα, ἐπιστολαί, ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀθωνικῶν μονῶν καὶ παντοῖαι ἄλλαι βραχεῖαι πραγματεῖαι φιλολογικοῦ ἢ ἱστορικοῦ περιεχομένου.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἐρεύνης τῶν χειρογράφων ὁ κ. Λάμπρος παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν δοκιμώτατον καλλιτέχνην κ. Gillieron κατέγεινε καὶ περὶ τὴν μελέτην τῆς βυζαντιακῆς τέχνης. Κατώρθωσε δὲ διὰ τοῦ τεχνίτου τούτου νὰ ἑτοιμάσῃ ἀντίγραφα ἐπιτυχέστατα τῶν ἀξιολογωτέρων τοιχογραφιῶν τοῦ Πανσελήνου ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἐν Καρυαῖς Πρωτάτου ἐν χρώμασιν ἢ διὰ μόνης τῆς μολυβδίδος καὶ ἀντιγραφὰς τῶν ἀξιολογωτέρων ἱστοριῶν (miniatures) ἐν χειρογράφοις, ὅσα ὑπῆρχον ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν μονῶν. Ἀπεικονίσθησαν δὲ ἢ ἐφωτογραφήθησαν καὶ ἄλλα τινὰ ἔργα τέχνης καὶ σκεύη ἱερὰ καὶ κατωρθώθη ἡ φωτογράφησις διαφόρων σελίδων ἐκ χειρογράφων, αἵτινες ἦσαν ἄξιαι λόγου.

* *
*

Πίνακες τοῦ Ἑλληνισμοῦ. — Ὡς γνωστὸν ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀνέλαβε τῇ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ ἀρωγοῦ τῆς ἐθνικῆς παιδείας κ. Στεφάνου Ζαφειροπούλου τὴν ἔκδοσιν ἐφορικῶν πινάκων οὓς συνέταξεν ὁ ἐν Βερολίνῳ πολὺς πινακογράφος Ε. Κῖπερτ. Ἐκ τῶν πινάκων τούτων ἐπεξεργασθέντων ἐν τῷ γνωστῷ καταστήματι τοῦ κ. Διτερίχου Ῥάϊμερ ἐκομίσθησαν ἤδη οἱ δύο ὧν ὁ μὲν α' εἶνε πίναξ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ὁ δὲ β' τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἤτοι τῶν χωρῶν ὅσαι ἐξελληνίσθησαν διά τε τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ.

Ὁ α' πίναξ περιλαμβάνει τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀποικίας τάς τε

Ἰωνικάς, τὰς Δωρικὰς καὶ τὰς Αἰολικὰς καὶ μικτὰς ἐκ διαφόρων φυλῶν· ἔτι δὲ τὰς Φοινικικὰς πόλεις καὶ ἀποικίας καὶ τὰς χώρας τὰς ὑπηκόους τοῦ μεγάλου Βασιλέως. Εἰκονίζεται δ' ἐν τῷ χάρτῃ διὰ γραμμῆς ἰδιαιτέρας ἡ ὁδὸς τῆς ἀναβάσεως τῶν κυρίων ὑπὸ τὸν νεώτερον Κῦρον καὶ τῆς καταβάσεως αὐτῶν ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα, καὶ ἡ ἀπὸ Ἐφέσου εἰς Σοῦσα βασιλικὴ ὁδὸς καθ' Ἡρόδοτον. Ἡ κλῖμαξ τοῦ πίνακος εἶνε 1: 2,500,000. Ἐν ἰδιαιτέρᾳ δὲ γωνίᾳ αὐτοῦ εἰκονίζεται καὶ ὁ τῆς Δυτικῆς Λιβύης αἰγιαλὸς κατὰ τὸν τῶν Φοινίκων περίπλουν.

Ὁ β' δὲ πίναξ περιέχει ἐκτὸς τῆς πορείας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἐθνῶν ὅσα ὑπήκοα ἄλλοτε τῶν πρώτων Περσῶν βασιλέων ἐγένοντο αὐτόνομα ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας καὶ τὰς χώρας τὰς Θρᾳκικὰς τὰς ὑπηκόους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ κατόπιν τοῦ Λυσιμάχου, τὸν κατακερματισμὸν τὸν ἐπιγενόμενον τοῦ βασιλείου αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του. Οὕτω περιέχει ὁ πίναξ τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν ἤτοι τῆς Συρίας, τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον ἐν Βακτριανῇ ἀποσπασθὲν ἀπὸ τοῦ τῶν Σελευκιδῶν περὶ τὸ 250 ἔτος π. Χ. καὶ τὰς Ἰνδικὰς χώρας τὰς κυριευθείσας ἀπὸ τοῦ 140 π. Χ. ὑπὸ Μενάνδρου καὶ ἄλλων Βακτριανῶν βασιλέων, τὸ βασίλειον τῶν Ἀρσακιδῶν τῆς Παρθυαίας ἀπὸ τοῦ 250, τὸ βασίλειον τῶν Ἀχαιμενιδῶν τῆς Ἀτροπατηνῆς Μηδίας, τὸ βασίλειον τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, ἱδρυθὲν καὶ αὐξηθὲν ὑπὸ Ἀρταξίος ἀπὸ τοῦ 180 π. Χ., ἅτινα ὡς γνωστὸν ἦσαν πρότερον σατραπεῖαι ὑπήκοοι τῶν Σελευκιδῶν· ἔτι δὲ τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων ἤτοι τῆς Αἰγύπτου, τὸ βασίλειον τῶν Ἀτταλιδῶν, ἤτοι τῆς Περγάμου, καὶ τὰς πολιτείας τὰς Ἑλληνικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον αὐτονόμους. Ἡ κλῖμαξ τοῦ πίνακος εἶνε 1:3,000,000 ἐν δὲ παραρτήματι καθ' ἡμίσειαν τοῦ μεγάλου πίνακος κλίμακα ὑπάρχει συνοπτικὴ παράστασις τῶν ἀποικιῶν ὅσας ἵδρυσαν οἱ Πτολεμαῖοι περὶ τὸν Ἀραβικὸν κόλπον.

Ἀμφότεροι οἱ πίνακες ἔχουσιν ἀναλογίαν μυριαμέτρων καὶ χιλιομέτρων, μιλίων ναυτικῶν καὶ σταδίων Ὀλυμπιακῶν, ὁ δὲ β' καὶ τοὺς Περσικοὺς παρασάγγας.

Ἐν τῇ *περὶ Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους* διατριβῇ τοῦ κ. Ν. Πετρῆ γυμνασιάρχου ἐν Κορίνθῳ τῇ καταχωρισθείσῃ ἐν τῷ τεύχει τοῦ Μαΐου ἀνάγνωθι ἐν σελ. 337 στ. 12 καὶ σελ. 344 στ. 21: ἀνὰ μέσον—339, 13: ἐξ ὅτου 18: ἐξαῦθις—342, 13: ὤφελε 28: ταχέος 33:ἔτεσιν—345, 40: προκαλεῖται.

Ο ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ ΚΑΤΑ ΣΟΛΩΝΑ*

Μετὰ τὴν ἔρευναν τῆς ἐπὶ ἐννέα περίπου αἰῶνας πορείας τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατὰ τὸ δυνατὸν σαφῆ, εὑρισκόμεθα νῦν περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 6ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, εἰς τὸ ἔτος 583, ὅτε ὁ Σόλων ἐγένετο ἄρχων ἐν Ἀθήναις. Ὁ σοφώτατος οὗτος νομοθέτης συντάξας ὅλως νέους νόμους διὰ τὰς Ἀθήνας, τῇ ἐντολῇ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, μετερρύθμισε καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἄρειον Πάγον, ἀπονείμας αὐτῷ εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν· ἰδίᾳ δ' ἐνεωτέρισεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν μελῶν τοῦ δικαστηρίου τούτου. Ἐνταῦθα ὅμως θεωρῶ ἀναγκαίαν μικρὰν παρέκβασιν ἀπὸ τοῦ κυρίου θέματος πρὸς σύντομον καὶ ὅσον ἔνεστι σαφῆ ἀνάπτυξιν τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν· ἡ παρέγκλισις δ' αὕτη συντελέσει σπουδαίως εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ἑπομένων διὰ τοὺς μὴ ἐγκύψαντας εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας ταύτης.

Κατὰ παράδοσιν παναρχαίαν, ὁ Κέκρωψ, ἐλθὼν ἐξ Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐγκατασταθείς, εἰσήγαγε ποιόν τινα πολιτισμὸν εἰς τὰς Ἀθήνας, θέμενος νόμους, ὡς ἔφθην εἰπὼν ἐν τῷ προτέρῳ κεφαλαίῳ, καὶ συστήσας τὸν γάμον. Ἐκ τῶν διαδόχων αὐτοῦ γνωστὰ ἡμῖν εἰσὶ τὰ ὀνόματα τῶν: Κραναοῦ, Ἀμφικτύονος, Ἐριχθονίου, Πανδίονος, Ἐρεχθέως, Ἴωνος καὶ Αἰγέως. Τοῦ τελευταίου τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ περιώνυμος Θησεύς. Οὗτος εἰσήγαγε πολλοὺς νόμους συνήνωσε τοὺς διεσπαρμένους κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, συνέστησεν — εἰς μνήμην τῆς ἑνώσεως ταύτης — τὰ Παναθήναια, καὶ εἰσήγαγε τὴν διαδοχικὴν βασιλείαν, ἀλλὰ λίαν συγκεκερασμένην, ἥτις δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρῶτον δοκίμιον συνταγματικῆς βασιλείας. «Ἐπειδὴ δὲ Θησεὺς ἐβασίλευσε, γενόμενος μετὰ τοῦ ξυνετοῦ καὶ δυνατός, τά τε ἄλλα διεκόσμησε τὴν χώραν καὶ καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τά τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχὰς εἰς τὴν νῦν πόλιν οὖσαν, ἓν βουλευτήριον ἀποδείξας καὶ πρυτανεῖον, ξυνῴκισε πάντας καὶ νεμομένους τὰ αὐτῶν ἑκάστους, ἅπερ καὶ πρὸ τοῦ, ἠνάγκασε μιᾷ πόλει ταύτῃ χρῆσθαι, ἣ ἁπάντων ἤδη ξυντελούντων ἐς αὐτὴν μεγάλη γενομένη παρεδόθη ὑπὸ Θησέως τοῖς ἔπειτα· καὶ ξυνοίκια ἐξ ἐκείνου Ἀθηναῖοι ἔτι καὶ νῦν τῇ Θεῷ ἑορτὴν δημοτελῆ ποιοῦσι [τὰ Παναθήναια]». [1]

Ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θησέως (1300 π. Χρ.) μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ

* Ἡ μικρὰ αὕτη περιγραφὴ ἀποτελεῖ τὸ Δ' κεφάλαιον ἐκτενοῦς πραγματείας Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις, ὅσον οὔπω ἐκδιδομένης.

1 Θουκυδ. Β. 15.

Κόδρου (1068 π. Χρ.) σπουδαῖαι μεταβολαὶ ἐγένοντο ἐν Ἑλλάδι, πόλεμοι ἐμφύλιοι καὶ ἐξωτερικοί, ὡς ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία καὶ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, καὶ μεταναστεύσεις τῶν φύλων καὶ ἐκθρονίσεις βασιλέων, ἅτινα πάντα παρεσκεύασαν δημοκρατικώτερον τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Τέλος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κόδρου οἱ τραχεῖς καὶ ἀκατάσχετοι Δωριεῖς, κύριοι γενόμενοι πρότερον τῆς Πελοποννήσου, ἐστράτευσαν ἐπὶ τὴν Ἀττικήν, ἣν, κατὰ τὰς παραδόσεις, ἤθελον τελείως καταχτήσει, ἄνευ τῆς ἄκρας φιλοπατρίας τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κόδρου. Ὑπῆρχε τοῖς Ἀθηναίοις χρησμός, καθ' ὃν οἱ Δωριεῖς ἤθελον ἀποτύχει, ἐὰν εἷς βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν ἐθυσιάζετο αὐτοπροαιρέτως ὑπὲρ τῆς πόλεως. Ὁ Κόδρος, γινώσκων τοῦτο, ἀπεφάσισε νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ περιβληθεὶς ἱμάτια χωρικοῦ ξυλευτοῦ, ἀράμενος δὲ καὶ δέσμην ξύλων μετὰ πελέκεως ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν, ἤγειρε φιλονεικίαν πρὸς δύο στρατιώτας καὶ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν. Ἐξακριβωθέντος τοῦ γεγονότος, ὅτε κήρυκες Ἀθηναῖοι ἦλθον ζητοῦντες τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως, οἱ στρατηγοὶ τῶν Δωριέων ἦραν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπεχώρησαν τῆς Ἀττικῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἐκτιμήσαντες τὸ φιλόπατρι τοῦ Κόδρου, θυσιάσαντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ διαδεχθῇ αὐτὸν ἄλλος ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βασιλεύς*, διότι, ὡς ἔλεγον, οὐδεὶς ἤθελεν εὑρεθῇ ἀντάξιος διάδοχος ἐκείνου. Καὶ τοιοῦτο μὲν τὸ ἱστόρημα· πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν, ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν, εὗρε κατάλληλον ταύτην εὐκαιρίαν νὰ καταργήσῃ τὴν βασιλείαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι τιμᾷ τὸν Κόδρον. Οἱ δ' εὐπατρῖδαι, ὑπὲρ τῶν ἰδίων συμφερόντων μεριμνῶντες, ἐνίσχυον τὴν ἰδέαν ταύτην τοῦ λαοῦ καὶ συνέστησαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἄρχοντος. Ὁ *Ἄρχων* οὗτος ἐλαμβάνετο ἐπί τινα χρόνον ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κόδρου καὶ διωρίζετο ἰσόβιος. Τοῦτο κατὰ πρώτην ὄψιν φαίνεται ταὐτὸν τῇ βασιλείᾳ, ἢ ἐλάχιστον διαφέρον αὐτῆς· ἀλλὰ κατὰ βάθος ἐξεταζόμενον διαφέρει, διότι οἱ εὐγενεῖς ἐν τῇ συμβάσῃ μεταβολῇ ἀπέκτησαν οὐσιῶδες πλεονέκτημα, καταστήσαντες τὴν τοῦ Ἄρχοντος ἐξουσίαν ὑπεύθυνον, ὅπερ δηλοῖ ὅτι εἶχον δικαίωμα ἐφορίας ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος τούτου, ἴσως δὲ καὶ καθαιρέσεως.

Ἡ κατάστασις αὕτη διετηρήθη ἐπὶ δώδεκα ἀρχοντίας. Τότε δὲ πάλιν οἱ εὐπατρῖδαι, βλέποντες τὸν λαὸν παρεσκευασμένον νὰ δεχθῇ, ἢ τοὐλάχιστον νὰ μὴ ἀπωθήσῃ νέας ἐλευθερίας, περιώρισαν τὴν διάρκειαν τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἄρχοντος εἰς δεκαετίαν, λαμβανομένου ἔτι ἐκ τοῦ εἰς τὸν Κόδρον τὸ γένος ἀνάγοντος οἴκου τῶν Μεδοντιδῶν. Τὰ πρωτεῖα ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἀξιώμασι τῆς πολιτείας διημφισβήτει καὶ ὁ οἶκος τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, ἀπογόνων τοῦ Ἀλκμαίωνος, ἐγγόνου τοῦ Νέστορος καὶ υἱοῦ τοῦ Νηλέως, ἐκδιωχθέντος τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Δωριέων καὶ ἐγκαταστάντος ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐγένετο γενάρχης τοῦ ὁμωνύμου οἴκου. Πιθανὸν δ' εἶναι ὅτι καὶ ἐκ τοῦ γένους τούτου ἐλαμβάνετο ὁ δεκαετὴς Ἄρχων. Καὶ ἡ νέα αὕτη κατάστασις διήρκεσεν ἐπὶ

βραχὺν χρόνον, μέχρι τοῦ ἑβδόμου δεκαετοῦς Ἄρχοντος Εὐρυξίου, τελευταίου ἐκ τοῦ γένους τῶν Μεδοντιδῶν ἐκλεχθέντος. Τότε (684 π. Χρ.) ἐγένετο ἔτι μείζων μεταβολή. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἄρχοντος ὡρίσθη ἐτήσιον καὶ τὰ ἔργα τοῦ τέως ἑνὸς μόνου διηρέθησαν μεταξὺ ἐννέα τοιούτων συναρχόντων, αἱρουμένων διὰ χειροτονίας ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν καὶ ἐκ τοῦ σώματος αὐτῶν, οὐχὶ δὲ πλέον ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν δύο μνημονευθέντων γενῶν.

Ὁ νεωτερισμὸς οὗτος μετέβαλε σπουδαίως τὸ ἀρχικὸν πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔτρεψεν αὐτὸ ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον.

Ἐκ τῶν *Ἐννέα Ἀρχόντων* ὁ μὲν πρῶτος ὠνομάζετο *Ἄρχων Ἐπώνυμος*, ἐπειδὴ ὁ ἐνιαυτὸς ἐκαλεῖτο ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, καὶ πρῶτος τοιοῦτος ἐγένετο τῷ 684 π. Χρ. ὁ Κρέων. Ὁ δεύτερος ὠνομάζετο *Βασιλεύς*· ἔργον δ' αὐτοῦ ἦν ἡ τέλεσις τῶν θυσιῶν, ὅσας πρότερον οἱ βασιλεῖς ἐτέλουν. Ὁ τρίτος *Πολέμαρχος* ἢ *Στρατηγός*, ἔργον ἔχων τὴν διαχείρισιν τῶν στρατιωτικῶν ὑποθέσεων· οἱ δὲ λοιποὶ ἓξ *Θεσμοθέται* ἢ *Δικασταὶ* προεδρεύοντες τῶν δικαστηρίων· κατὰ τῆς ἀποφάσεως τούτων δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἔφεσις.[1] Κρίνω περιττὸν νὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὴν λεπτομερεστέραν ἀνάλυσιν τῶν χρεῶν καὶ τῆς ἐνεργείας ἑκάστου τῶν Ἐννέα Ἀρχόντων. Τοῦτο ἔσται ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας πραγματείας.

Ὁ Σόλων ὑπῆρξεν Ἄρχων ἐν Ἀθήναις τῷ 583 π. Χρ. τότε δ' ἐγνώσθη τοῖς πᾶσιν ἡ χρηστότης καὶ ἡ σοφία τοῦ ἀνδρός, κατὰ τὸ σοφότατον λόγιον «ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσιν». Ὁ Πλούταρχος περιγράφει λεπτῶς ἅμα καὶ σαφῶς τοὺς λόγους, δι' οὓς ὁ Σόλων ἤρεσκε καὶ τοῖς πλουσίοις ἢ εὐπατρίδαις, καὶ τοῖς πένησιν, ἐν ᾧ αἱ δύο αὗται κλάσεις διέκειντο ἐχθρικώτατα ἀλλήλαις ἀπὸ μακρῶν ἤδη ἐτῶν, ἕνεκα κοινωνικῶν διαφορῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἕνεκα τῶν βαρέων χρεῶν, ἃ οἱ μὲν ὤφειλον τοῖς δέ, καὶ δι' ἃ πολλὴ καταπίεσις καὶ ἀδικία ἐγίνετο. «Ἐνταῦθα δὴ τῶν Ἀθηναίων οἱ φρονιμώτατοι, συνορῶντες τὸν Σόλωνα μόνον μάλιστα τῶν ἁμαρτημάτων ἐκτὸς ὄντα καὶ μήτε τοῖς πλουσίοις κοινωνοῦντα τῆς ἀδικίας μήτε ταῖς τῶν πενήτων ἀνάγκαις ἐνεχόμενον, ἐδέοντο τοῖς κοινοῖς προσελθεῖν καὶ καταπαῦσαι τὰς διαφοράς . . . Ἡρέθη δὲ Ἄρχων μετὰ Φιλόμβροτον ὁμοῦ καὶ διαλλακτὴς καὶ νομοθέτης, δεξαμένων προθύμως αὐτὸν ὡς μὲν εὔπορον τῶν πλουσίων, ὡς δὲ χρηστὸν τῶν πενήτων. Λέγεται δὲ καὶ φωνή τις αὐτοῦ περιφερομένη πρότερον εἰπόντος ὡς *τὸ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ*, καὶ τοῖς κτηματικοῖς ἀρέσκειν καὶ τοῖς ἀκτήμοσι, τῶν μὲν ἀξίᾳ καὶ ἀρετῇ, τῶν δὲ μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ τὸ ἴσον ἕξειν προσδοκούντων· ὅθεν ἐπ' ἐλπίδος μεγάλης ἑκατέρων γενομένων, οἱ προϊστάμενοι προσέκειντο τῷ Σόλωνι τυραννίδα προξενοῦντες καὶ ἀναπείθοντες εὐτολμότερον ἅψασθαι τῆς πόλεως ἐγκρατῆ γενόμενον». [2]

Οὕτω λοιπὸν ὁ Σόλων, τοσαύτην περιβληθεὶς ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ

1 Λεξ. Ἀρχ. Smith ἐν λ. Ἄρχων.
2 Πλουτ. Σόλ. XIV.

Ἀθηναίων τιμὴν καὶ ἐμπιστοσύνην πρὸς νομοθεσίαν, ἐπελήφθη τοῦ ἔργου δραστηρίως καὶ σοφῶς. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων νόμων αὐτοῦ οὐκ ἔστι μοι ἐνταῦθα λόγος· ἀρκοῦμαι μόνον εἰς τὸ νὰ μνημονεύσω τῶν κυριωτέρων ἐξ αὐτῶν. Καὶ δὴ κατήργησε τοὺς νόμους τοῦ Δράκοντος «διὰ τὴν χαλεπότητα καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιτιμίων». Εἶναι δὲ πασίγνωστος ἡ αὐστηρότης τῶν νόμων ἐκείνων, περὶ ὧν ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι ὅτι ἦσαν γεγραμμένοι δι' αἵματος, διότι καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν παραπτωμάτων ἐτιμώρει διὰ θανάτου. Ἐπίσης κατήργησε τὰ ὑφεστῶτα χρέη, διένειμε τοῖς πολίταις τάς τε τιμὰς καὶ τὰ βάρη δικαίως, συνέστησε τὸ συμβούλιον ἢ τὴν Βουλὴν τῶν τετρακοσίων, μετὰ ταῦτα ἐκ πεντακοσίων συγκειμένην, καὶ κατήρτισε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, ἧς μετεῖχε πᾶς πολίτης Ἀθηναῖος λόγῳ τε καὶ ψήφῳ κλπ.

Καὶ περὶ μὲν τούτων ταῦτα. Ἐπανέρχομαι δ' αὖθις εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον. Ἐν Ἀθήναις, ὡς πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ διήρκουν ἓν καὶ μόνον ἔτος, οὕτω καὶ οἱ Ἐννέα Ἄρχοντες μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ κατέλιπον τὴν ἀρχήν. Ὁ Σόλων λοιπὸν διέταξεν ἵνα οὗτοι γίνωνται μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Κατά τινας μόνον οἱ ἓξ Θεσμοθέται ἀπήλαυον τοῦ πλεονεκτήματος τούτου, ὡς ἐνδείκνυται ἐκ τῆς *Ὑποθέσεως* τοῦ κατ' Ἀνδροτίωνος τοῦ Δημοσθένους· ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι πᾶσα τοιαύτη διάκρισις ἤθελεν εἶναι δυσεξήγητος, διότι διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Θεσμοθέτου δὲν ἀπῃτεῖτο διαφορετικόν τι προσὸν ἢ διὰ τὸ ἀξίωμα ἑνὸς τῶν τριῶν πρώτων Ἀρχόντων, τὸ ἐναντίον καθίσταται πολὺ πιθανώτερον ἐκ τούτου ὅτι καὶ ὁ Σόλων αὐτός, μετὰ τὴν κατάθεσιν τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἄρχοντος Ἐπωνύμου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν χορείαν τῶν Ἀρειοπαγιτῶν. Ὁ δὲ Πλούταρχος ῥητῶς ἀναφέρει τοῦτο: «Συστησάμενος δὲ [ὁ Σόλων] τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλὴν ἐκ τῶν κατ' ἐνιαυτὸν ἀρχόντων, ἧς διὰ τὸ ἄρξαι καὶ αὐτὸς μετεῖχε . . . κλπ». [1]

Δὲν δυνάμεθα δέ, κατὰ Heffter [2] νὰ παραδεχθῶμεν εὐκόλως ἐξαίρεσιν διὰ τὸν ἄνδρα τοῦτον. Πιθανὸν διὰ τῆς εἰσόδου τῶν Ἀρχόντων εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον ἠθέλησεν ὁ Σόλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκ νέου ἐκλογὴν τοῦ αὐτοῦ ὡς Ἄρχοντος, ἀφοῦ ἐν Ἀθήναις ἡ ἐπανειλημμένη κατοχὴ θέσεως, ἐχούσης πως ἀξίαν, ἐνέπνεε δυσπιστίαν, καὶ ἀφοῦ δὲν ἠδύνατό τις νὰ ᾖ συγχρόνως Ἀρεοπαγίτης καὶ Ἄρχων, παρὰ τὸν ῥητὸν τοῦτον νόμον. «Δὶς μὴ ἄρχειν τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ». Ἀλλ' ὁ Πλούταρχος καὶ αὖθις βεβαιοῖ ἡμᾶς σαφέστερον ὅτι ὅλοι οἱ Ἄρχοντες ἐγίνοντο Ἀρειοπαγῖται. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν ὁ Περικλῆς «τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλῆς οὐ μετεῖχε διὰ τὸ μήτε ἄρχων, μήτε θεσμοθέτης, μήτε βασιλεύς, μήτε πολέμαρχος λαχεῖν». [3] Ἵνα ὅμως γένωνται Ἀρειοπαγῖται οἱ ἀφυπηρετήσαντες Ἄρχοντες ἔδει πρότερον νὰ δώσωσιν εὐθύνας τῆς διαχειρίσεως τῆς ἐξουσίας αὐτῶν ἐνώπιον τῆς

1 Πλουτ. Σόλ. XIX.

2 Heffter Athenaische Gerichtsverfassung σ. 36).

3 Πλουτ. Περικλ. IX.

ἐπὶ τούτῳ τεταγμένης ἀρχῆς, καὶ ν' ἀποδειχθῇ ὅτι διεχειρίσθησαν αὐτὴν εὐσυνειδήτως καὶ ἀνεπιλήπτως, τηρήσαντες καὶ ἐκτελέσαντες τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, ἄλλως ἀπεκλείοντο τῆς τιμῆς ταύτης. «... οἱ δὲ θεσμοθέται τοὺς ἐνδειχθέντας εἰσαγόντων εἰς τὸ δικαστήριον κατὰ τὸν νόμον, ἢ *μὴ ἀνιόντων εἰς Ἄρειον Πάγον, ὡς καταλύοντες τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν νόμων*».[1] «Οἱ δὲ Ἐννέα Ἄρχοντες οἱ κατ' ἐνιαυτὸν μετὰ τὸ δοῦναι τὰς εὐθύνας ἀεὶ ταῖς Ἀρεοπαγίταις προσετίθεντο».[2]

Οὕτω δέ, ἂν ἀγνοῶμεν τίνες ἐγίνοντο μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ, καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τῶν συνεχῶν μεταβολῶν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος, ἀλλὰ μόνον κατ' εἰκασίαν θεωρῶμεν τοὺς Ἀρεοπαγίτας λαμβανομένους ἐκ τῶν ἀπογόνων τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τὸ πρῶτον καὶ ὕστερον ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μεδοντιδῶν, ὅ ἐστιν ἐκ τῶν ἀρίστων, ἀπὸ τοῦδε ὅμως (583 π. Χρ.) καὶ ἐφεξῆς ἔχομεν καθαρὰν καὶ σαφῆ τὴν πηγήν, ἐξ ἧς ὁ Ἄρειος Πάγος ἤντλει τὰ μέλη αὐτοῦ. Πιθανὸν εἶναι ὅτι καὶ πρὸ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος οἱ προϋπάρξαντες Ἄρχοντες ἐγίνοντο Ἀρεοπαγῖται, ἀλλὰ τοῦτο ἐγίνετο οὐχὶ κατὰ κανόνα, ὡς ἐσχάτως ἐθεσπίσθη. Βεβαίως δὲ οὗτοι οἱ γενόμενοι μὲν Ἄρχοντες διότι ἦσαν ἐκ τῶν ἀρίστων καὶ ἐγκριτωτέρων μελῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, δοκιμασθέντες δὲ διὰ τῆς δεκαετοῦς μὲν πρῶτον, ὕστερον δὲ ἐνιαυσίας ἀρχῆς αὐτῶν, ἐθεωροῦντο καὶ ἦσαν οἱ πάντων καταλληλότεροι διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐκ τῶν ἀρίστων ἐκλογὴ τῶν μελῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐγίνετο μέχρι τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος ἀποκλειστικῶς· διὰ ταύτης ὅμως καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐτροποποιήθη ὁ Ἄρειος Πάγος.

Ὁ Σόλων διήρεσε τοὺς Ἀθηναίους πολίτας εἰς τέσσαρας κλάσεις, ὧν ἡ μὲν πρώτη περιεῖχε πάντας ἐκείνους ὧν αἱ γαῖαι παρῆγον κατ' ἔτος εἰσόδημα πεντακοσίων καὶ ἐπέκεινα μεδίμνων στερεῶν ἢ ὑγρῶν προϊόντων καὶ ἐντεῦθεν ὠνομάσθησαν *πεντακοσιομέδιμνοι*. Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν κατετάσσοντο ἐκεῖνοι, ὧν τὸ εἰσόδημα ὑπερέβαινε τοὺς τριακοσίους μεδίμνους, καὶ οἵτινες ἠδύναντο τρέφειν πολεμικὸν ἵππον, διὸ ὠνομάζοντο *ἱππεῖς*. Ἡ τρίτη τάξις περιελάμβανε τοὺς παράγοντας ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα μεδίμνους, καὶ ὀνομαζομένους *ζευγίτας*, ἅτε τρέφοντας ζεῦγος ἀροτήρων βοῶν. Ἡ δὲ τετάρτη κλάσις περιελάμβανε τοὺς *θῆτας* ὧν τὸ εἰσόδημα ἦν ἔλαττον τῶν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα μεδίμνων. «Δεύτερον δὲ Σόλων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἁπάσας ὥσπερ ἦσαν τοῖς εὐπόροις ἀπολιπεῖν βουλόμενος, τὴν δὲ ἄλλην μῖξαι πολιτείαν, ἧς ὁ δῆμος οὐ μετεῖχεν, ἔλαβε τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν καὶ τοὺς μὲν ἐν ξηροῖς ὁμοῦ καὶ ὑγροῖς μέτρα πεντακόσια ποιοῦντας πρώτους ἔταξε καὶ πεντακοσιομεδίμνους προσηγόρευσε· δευτέρους δὲ τοὺς ἵππον τρέφειν δυναμένους, ἢ μέτρα ποιεῖν τριακόσια, καὶ τούτους ἱππάδα τελοῦντας ἐκάλουν· ζευγῖται δὲ

1 Ἐπιχειροτονία νόμων παρὰ Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 707.
2 Πολυδ. Η.

οἱ τοῦ τρίτου τιμήματος ὠνομάσθησαν, οἷς μέτρον ἦν συναμφοτέρων διακοσίων. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐκαλοῦντο θῆτες, οἷς οὐδεμίαν ἄρχειν ἔδωκεν ἀρχήν, ἀλλὰ τῷ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν μόνον μετεῖχον τῆς πολιτείας».[1]

Εἰς τοὺς πολίτας τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν πρώτην τῶν τάξεων τούτων ἐδίδοντο τὸ ἀξίωμα τῶν Ἐννέα Ἀρχόντων, αἱ ἄλλαι μεγάλαι ἀρχαὶ τῆς πολιτείας καὶ αἱ στρατηγίαι. Ἡ δευτέρα καὶ τρίτη τάξις ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατεύματος καὶ ἐξελέγοντο μέλη τῆς κάτω βουλῆς, ἤτοι τῆς βουλῆς τῶν Φ'. Ἡ τετάρτη τάξις δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὸν στρατόν, ἀλλ' οὔτε ἠδύνατο νὰ διορίζηται εἰς ὑπουργήματα· οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὴν μόνα προνόμια εἶχον νὰ δικάζωσιν ὡς ἔνορκοι καὶ νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς συνελεύσεις.[2] Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης μανθάνομεν ὅτι Ἄρχοντες τῆς πόλεως ἐγίνοντο οἱ πλουσιώτεροι, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν τῶν πεντακοσιομεδίμνων, ἀδιάφορον δὲ ἐὰν κατήγοντο ἐκ γένους ἀριστοκρατικοῦ ἢ κατωτέρου, ἤρκει μόνον νὰ ἦσαν τίμιοι πολῖται καὶ νὰ εἶχον τὰ ὑπὸ τῶν νόμων ὁριζόμενα προσόντα. Ἐλαμβάνοντο δὲ οὗτοι ἐκ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν πρώτην τάξιν οὐχὶ διὰ ψήφου, ἀλλὰ διὰ κλήρου. Ἐπειδὴ δὲ μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐγίνοντο οἱ ἀφυπηρετήσαντες Ἄρχοντες, ἕπεται ὅτι καὶ τὸ δικαστήριον τοῦτο ἀπέβαλε πλέον τὸν ἀριστοκρατικὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ· ὁ εὐνοούμενος ὑπὸ τοῦ κλήρου κατελάμβανε τὴν θέσιν τοῦ Ἄρχοντος καὶ εἶτα τὴν τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ἀλλὰ πάλιν πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι μόνοι σχεδὸν οἱ εὐπατρῖδαι, οἱ κατὰ γέννησιν ἀριστοκράται, ὡς πλουσιώτεροι, εὑρίσκοντο ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῶν πολιτῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἵνα τεθῇ τὸ ὄνομά τινος ἐν τῇ κληρωτίδι ἔπρεπε νὰ ἦναι δεδοκιμασμένης πολιτείας καὶ νὰ ἔχῃ πολλὰ προσόντα, νὰ ἦναι τέλος ὄντως *ἄριστος*. Ἰδοὺ π. χ. τί ἀπῄτει ὁ νόμος παρὰ τῶν ἐκλεχθησομένων Ἀρχόντων, τῶν μετὰ ἓν ἔτος Ἀρεοπαγιτῶν:

«Εἰ Ἀθηναῖοί εἰσιν ἑκατέρωθεν καὶ τῶν δήμων ποθὲν καὶ εἰ Ἀπόλλων ἐστὶν αὐτοῖς πατρῷος ἢ Ζεὺς Ἑρκεῖος.

Ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοι πατήρ; — Ἐμοὶ ὁ δεῖνα. — Οἰκεῖοι τίνες εἶναι μαρτυροῦσιν αὐτῷ; — Πάνυ γε· πρῶτον μέν γε οἱ δεῖνα, ἀνεψιοί· εἶτα οἱ δεῖνα... κλπ.

Ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοι μήτηρ; — Ἐμοὶ ἡ δεῖνα. — Οἰκεῖοι τίνες; κλπ.

Εἰ τοὺς γονέας εὖ ποιοῦσιν.

Εἰ ἐστρατεύοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Εἰ τὸ τίμημα ἐστὶν αὐτοῖς.

Εἰ ἀφελεῖς».

1 Πλουτ. Σόλ. XVIII.

2 Θ. Κείτλη Ἑλλ. Ἱστορ. μετάφρ. Ἀντωνιάδ. 86.

Ἀλλ' εἰ καὶ κατήργησεν ὁ Σόλων κατὰ τύπους τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦ Ἀρείου Πάγου διὰ τοῦ ἤδη ἐκτεθέντος τρόπου τῆς ἐκλογῆς τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἐν τούτοις αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑψηλὸν καὶ πολυσέβαστον παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις δικαστήριον ἐξηκολούθει ὂν ἀριστοκρατικὸν κατὰ πνεῦμα, διότι, ἕνεκα τῆς παναρχαίας καὶ θείας ἱδρύσεως αὐτοῦ, περιβαλλομένης, ὡς πᾶν ἀρχαῖον, χαρακτῆρα μυθολογικὸν καὶ ἱερόν, καὶ ἕνεκα τῶν παραδόσεων, ἃς ἐκληρονόμει διὰ τῶν γενεῶν, οὐδέποτε ἐστερήθη τῆς σοβαρότητος αὐτοῦ οὐδ' ἐξέκλινεν. Τοὐναντίον μάλιστα διετήρει ἰσχυρὰν καὶ ἀξιοπαρατήρητον ἀφομοιωτικὴν δύναμιν. Ὁ Ἰσοκράτης λέγει ὅτι καὶ ἐὰν ἦν τις φύσει κακός, ὅταν ἐγίνετο Ἀρειοπαγίτης καὶ κατελάμβανε τὴν οἰκείαν θέσιν, κατέλειπε τὰς κακίας αὐτοῦ καὶ συνεμορφοῦτο πρὸς τὴν ἐκεῖ ἐπικρατοῦσαν χρηστότητα καὶ ἀρετήν. «Τοὺς ἐν τοῖς ἄλλοις πράγμασιν οὐκ ἀνεκτοὺς ὄντας ἐπειδὰν εἰς Ἄρειον Πάγον ἀναβῶσιν, ὀκνοῦντας τῇ φύσει χρῆσθαι καὶ μᾶλλον τοῖς ἐκεῖ νομίμοις, ἢ ταῖς ἑαυτῶν κακίαις ἐμμένοντας».[1] Διὰ δὲ τὴν ἀδιασάλευτον ἐμμονὴν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ὁ Ἄρειος Πάγος ἐγένετο — μετὰ παρέλευσιν 225 ἐνιαυτῶν ἀπὸ Σόλωνος — τὸ κέντρον τῆς προσβολῆς τῶν ἄγαν δημοκρατικῶν, οἵτινες μετὰ δυσφορίας ἔβλεπον αὐτὸν ἄκαμπτον καὶ ἀκλόνητον ἀπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἕξεων αὐτοῦ.

Πᾶσα ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις διήρκει ἓν ἔτος. «Ἐκ τῶν νῦν ὑπαρχόντων νόμων καὶ πάλαι κυρίων, οὓς οὐδ' αὐτὸς οὗτος ἀντείποι ἂν μὴ οὐχὶ καλῶς ἔχειν, ἐνιαυτὸν διαλιπὼν ἕκαστος λειτουργεῖ».[2] Τοῦτο δὲ ἵνα κρίνηται ἡ πολιτεία καὶ διαχείρισις παντὸς ὑπηρετήσαντος, ὅταν διατελῇ ὢν ἐκτὸς ἀρχῆς. Κατὰ μοναδικὴν ὅμως ἐξαίρεσιν ἡ ἀρχὴ τῶν Ἀρειοπαγιτῶν ἦν ἰσόβιος καὶ ἀδιάδοχος. «Τρίτη αὕτη διαφορὰ [μεταξὺ ἄνω καὶ κάτω βουλῆς] ὅτι ἡ μὲν τῶν πεντακοσίων κατ' ἐνιαυτὸν διεδέχετο· ἡ δὲ τῶν Ἀρειοπαγιτῶν ἦν ἀδιάδοχος· εἰ μὴ γάρ τις ἥμαρτε μεγάλως, οὐκ ἐξεβάλλετο».[3]

Τὸ ζήτημα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔμεινε πάντοτε ἀσαφές. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦν ἀόριστος, οὐδ' ἠδύνατο νὰ ᾖ ὡρισμένος, ἀφ' ὅταυ μόνον ἐκ τῶν Ἐννέα Ἀρχόντων κατηρτίζετο τὸ προσωπικὸν τοῦ Ἀρείου Πάγου· διότι ἂν ἐν διαστήματι ἑνὸς ἔτους ἐξέλειπον πολλοὶ Ἀρεοπαγῖται, ἕνεκα μὲν καὶ ἄλλων λόγων, φέρ' εἰπεῖν, ἀποδημίας, ἀποστολῆς εἰς πρεσβείαν κλπ. ἰδίᾳ δὲ ἕνεκα θανάτου, ὅστις συχνότερον ἐπεσκέπτετο τοὺς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ συγκαθημένους ἕνεκα τῆς προκεχωρηκυίας ἡλικίας αὐτῶν, ἡ ἀναπλήρωσις τῶν ἐκλιπόντων ἦν ἀδύνατος, διότι ἔδει νὰ παρέλθῃ ὅλον τὸ ἔτος καὶ νὰ ἐκλεχθῶσι νέοι Ἄρχοντες, ἵνα δυνηθῶσιν οἱ παλαιοὶ νὰ καταλάβωσι τὰς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ κενὰς ἕδρας. Ἀλλὰ προσέτι ἦν ἀβέβαιον ἂν πάντες οἱ τέως Ἄρχοντες ἐγίνοντο Ἀρειοπαγῖται, διότι ἔπρεπε

1 Ἰσοκρ. Ἀρειοπαγ. 147.
2 Δημοσθ. πρὸς Λεπτ.
3 Λιβάν. ὑπόθ. τοῦ κ. Ἀνδροτ.

νὰ κριθῶσιν, «εἰ καλῶς ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἦρξαν· εἰ δὲ δικαίως ὤφθησαν ἄρξαντες προσετίθεντο τῇ βουλῇ τῶν Ἀρειοπαγιτῶν (καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ὑπέπιπτον ἀριθμῷ), εἰ δὲ μή, ἐξεβάλλοντο».[1] Ὁπωσδήποτε ὅμως ὁ ἀριθμὸς αὐτος δὲν ἠδύνατο νὰ ᾖ μέγας. Μόνον ἡ στατιστικὴ τῆς ἐν Ἀθήναις καθ' ἡλικίαν θνησιμότητος ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἡμῖν ἰδέαν τινὰ τοῦ πιθανοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν. Τινὲς ὥρισαν αὐτὸν εἰς πεντήκοντα καὶ δύο. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκρίθη δευτερευούσης σπουδαιότητος, παρατρέχω αὐτό.

Ἓν εἰσέτι ζήτημα ὑπολείπεταί μοι πρὸς ἐξέτασιν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα, ὅτε οἱ ἄρχοντες ἐγίνοντο Ἀρειοπαγῖται, πῶς συνέβαινε τοῦτο καὶ πότε; Ἀνέβαινον σιωπηρῶς τὰς εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀγούσας βαθμῖδας καὶ ἐκαθέζοντο, ὡς εἰπεῖν, ἀπαρατήρητοι εἰς τὴν ἕδραν τοῦ ὑπερτάτου δικαστοῦ;

Τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι οἱ τόσῳ ζηλότυποι τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ τόσῳ προσεκτικοὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν, οἱασδήποτε καὶ τῆς μικροτέρας ἀρχῆς, προκειμένου περὶ Ἀρειοπαγιτῶν, τῆς σεβαστοτέρας ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀρχῆς, δὲν ἄφινον βεβαίως νὰ γίνηται ἡ ἐγκατάστασις αὐτῶν ἀφ' ἑαυτῆς. Εἶναι πιθανὸν ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν ἐγίνετο ἡ ἐκλογὴ τῶν νέων Ἐννέα Ἀρχόντων διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἐκρίνετο καὶ ἡ πολιτεία τῶν τέως τοιούτων καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν αὕτη ἐκρίνετο καλὴ καὶ σύμφωνος τοῖς νόμοις, ἀνεγνωρίζοντο ἄξιοι τοῦ ἀρειοπαγιτικοῦ ἀξιώματος. Θυσίαι δὲ βεβαίως ἐτελοῦντο τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τῷ Ἄρει, ὧν τ' ἀγάλματα ἦσαν ἐκεῖ ἐστημένα, ἴσως δὲ καὶ ταῖς Εὐμενίσιν, ὧν τὸ ἱερὸν ἦν ὑπὸ τὸν λόφον, καὶ ὅρκος ἐδίδετο καὶ ἐπισημοτέραν ἐποίει τὴν ἐγκατάστασιν τῶν νέων δικαστῶν. Ὁ ὅρκος τῶν Ἀρεοπαγιτῶν δὲν περιεσώθη ἡμῖν· πιθανὸν ὅμως ὅτι ἦν ὁ αὐτὸς τῷ ὑπὸ τῶν Ἡλιαστῶν διδομένῳ, ἀλλὰ μερικώτερος, περιέχων τὰς ἀρὰς καὶ τὰς διαβεβαιώσεις ταύτας:

Καὶ οὐ μνησικακήσω, οὐδὲ ἄλλῳ πείσομαι, ψηφιοῦμαι δὲ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους.

Οὐδὲ δῶρα δέξομαι, οὔτ' αὐτὸς ἐγώ, οὔτ' ἄλλος ἐμοί, οὔτ' ἄλλοι εἰδότος ἐμοῦ, οὔτε τέχνῃ, οὔτε μηχανῇ μηδεμιᾷ.

Τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροάσομαι.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἑορτὴ ἢ ἡ ἐγκατάστασις αὕτη ἐτελεῖτο μετὰ τὰ Ἀνθεστήρια, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐγίνετο καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἐννέα Ἀρχόντων, ὅτε ἡ σύζυγος τοῦ Ἄρχοντος Βασιλέως προσέφερε θυσίας μυστηριώδεις ὑπὲρ τῆς πόλεως, μνηστευομένη τῷ Θεῷ Διονύσῳ καὶ ἐξορκιζομένη ὅτι «ἁγιστεύει καὶ καθαρά ἐστι κλπ.», ὡς ἔδει νὰ ᾖ, ἅτε προσφέρουσα τὰς θυσίας. Βεβαίως δὲ τὸν ὅρκον τοῦτον ἔδιδεν ἀναλαμβάνουσα τὰ

1 Λιβάν. αὐτ.

καθήκοντα αὐτῆς ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀνακήρυξιν τοῦ συζύγου αὐτῆς ὡς Ἄρχοντος Βασιλέως. Ἡ ἑορτὴ τῶν Ἀνθεστηρίων ἐτελεῖτο ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας, 11—12—13 Ἀνθεστηριῶνος, αἵτινες συμπίπτουσι πρὸς τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου μηνὸς τῆς καθ' ἡμᾶς χρονολογίας. Κατὰ Μάρτιον λοιπὸν μῆνα ἀνέβαινον οἱ νέοι Ἀρεοπαγῖται εἰς τὰς ἕδρας αὐτῶν. Ταῦτα ἐξάγονται ἐκ τοῦ Δημοσθένους.[1]

Τοιοῦτο λοιπὸν κατεστάθη τὸ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ συνέδριον ὑπὸ τοῦ σοφοῦ νομοθέτου Σόλωνος ἐξωτερικῶς, ἢ κατὰ τὴν συγκρότησιν. Μετ' ὀλίγον θέλομεν ἴδει τίνα καὶ ὁποῖα ἦσαν τὰ ἔργα τὰ ἀνατεθειμένα αὐτῷ καὶ ὁποίαν θέσιν κατεῖχεν ἐν τῷ λαμπρῷ πολιτεύματι τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν.

ΚΩΝΣΤ. Ν. ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ἐν τῷ ς' τεύχει τοῦ Παρνασσοῦ ἀνέγνωμεν πραγματείαν τοῦ κ. Παπάζη περὶ τῆς τοῦ Ι. Χ. Γλωσσομαθείας, ἐν ᾗ ὁ συγγραφεὺς κατέληγεν εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα, ὅτι δηλ.: «Ἐπειδὴ ὑπερίσχυε μὲν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐν γένει ἡ Ἑβραϊκή, ἡ νέα δηλαδὴ ἀραμαϊκή, ὁ Ἰησοῦς ἐλάλει καὶ ἔγραφεν ἄριστα τὴν ἀραμαϊκήν, ὡς τὴν μόνην μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, καὶ ἐν αὐτῇ δημοσίᾳ ἐδίδαξε», καὶ ὅτι «ὡμίλει καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίσης». Ἐν παραρτήματι ὁ αὐτὸς κ. Παπάζης ἀνασκευάζει τὸν κ. Λαμπρύλλον φρονοῦντα ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐλάλει ἑλληνιστί, γνώμην, ἣν ἄλλοτε ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ προσεπάθησε νὰ ὑποστηρίξῃ. Ἐν τῷ ἐπομένῳ Ζ' φυλλαδίῳ τοῦ Παρνασσοῦ ἀπαντᾷ ὁ κ. Λαμπρύλλος τῷ κ. Παπάζῃ, καὶ μετριάζει μέν πως, φαίνεται, τὸν ἰσχυρισμόν του, ἐπιμένει ὅμως κατ' οὐσίαν τὰ αὐτὰ φρονῶν.

Ὅτι τὸ συμπέρασμα τοῦ κ. Παπάζη εἶναι ὀρθόν, οὐδεμία ἀμφιβολία. Πλὴν ἀνεξαρτήτως τοῦ τελικοῦ συμπεράσματος, πολλὰ ἔχει τὰ ἡμαρτημένα ἡ πραγματεία. Εἰς ἔτι δὲ πλείονα σφάλματα ὑποπίπτει ὁ κ. Λαμπρύλλος. Περὶ τούτων ἐπιτραπήτωσαν ἡμῖν, φίλοις τῆς ἀκριβείας, αἱ δε αἱ παρατηρήσεις.

Καὶ εὐθὺς μὲν ἐν ἀρχῇ παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ πειρώμενος νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα διὰ μόνης τῆς Γραφῆς, ἢ μᾶλλον τῆς Κ. Δ. ἀποτυγχάνει· ἡ Κ. Δ. οὐδὲν λέγει περὶ τούτου· αἱ δὲ παρ' ἀμφοτέρων τῶν κυρίων Π. καὶ Λ. ἀναφερόμεναι ῥήσεις τῆς Κ. Δ. δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀποδείξεις, εἰμὴ θελήσῃ τις νὰ βιάσῃ τὸν νοῦν αὐτῶν τὸν ἁπλοῦν. Ὡς πρὸς τὰς παραπομπὰς δὲ καὶ σημειώσεις ἰδίᾳ τοῦ κ. Παπάζη παρατηροῦμεν ὅτι, ἐκτὸς ὀλίγων, αἱ

[1] Δημοσθ. κ. Νεαίρας (1370. 74 κ.ε.).

λοιπαὶ ἐδημοσιεύθησαν τόσῳ κακῶς καὶ λελανθασμένως, ὥστε εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσιν.

Ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτὴν τοῦ ζητήματος ὀρθῶς ἀποφαίνεται ὁμολογουμένως ὁ κ. Παπάζης ὅτι ὁ Ι. Χ. ἐλάλει τὴν γλῶσσαν δι' ἧς ἔπρεπε νὰ γίνῃ καταληπτὸς *τοῖς ὄχλοις*, οὓς ἐδίδασκε. Ὅταν ὅμως ὁ κ. Π. ἔρχεται εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς γλώσσης ταύτης ποιεῖται φοβερὰν σύγχυσιν, ὡς καὶ ὁ κ. Λαμπρύλλος, ὡς ὀψόμεθα. Ἐὰν ὁ Ι. Χ. εἶχεν ἢ μὴ γνώσεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐὰν αἱ γνώσεις αὗται ἦσαν περισσότεραι ἢ ὀλιγώτεραι, ἐάν τινες τῶν ἀποστόλων ἐγνώριζον ἢ μὴ τὴν ἑλληνικήν, ἐὰν μέχρι τούτου τοῦ βαθμοῦ ἢ ἐκείνου ὁ ἑλληνισμὸς ἦτο διαδεδομένος ἐν Παλαιστίνῃ, ταῦτα εἶναι ζητήματα, ἅτινα αἱ ὀλίγαι καὶ τῇδε κἀκεῖσε ἀπαντῶσαι ἐκφράσεις τῆς Γραφῆς δὲν ἀρκοῦσι μόναι νὰ λύσωσιν, οὔτε συντελοῦσι πολὺ εἰς τὴν λύσιν τοῦ κυρίου θέματος. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ι. Χ. δὲν ἀπετείνετο μόνον πρὸς τὸν Πέτρον ἢ τὸν Ἰωάννην ἢ τοὺς ὀλίγους τοὺς τυχὸν γινώσκοντας τὴν ἑλληνικήν, ἀπετείνετο πρὸς τὰ πλήθη, πρὸς τὰ ἐλεεινὰ ἐκεῖνα πλήθη τῆς Παλαιστίνης, τὰ ὑπὸ τοσούτων καιρικῶν περιστάσεων καταβεβλημένα, πρὸς τοὺς ὄχλους, πρὸς τὰ παιδία, πρὸς τὰς γυναῖκας ἐλάλει· πρὸς τοιούτους λοιπὸν ἀποτεινόμενος, ἐλάλει φυσικῶς τὴν γλῶσσαν τὴν καταληπτὴν τῷ λαῷ, τὴν κοινῶς ἐν χρήσει. Συνεζήτει τοῖς διδασκάλοις ἐν τῷ ἱερῷ; μετεχειρίζετο φυσικῶς τὴν τῷ ἱερῷ καὶ τοῖς διδασκάλοις ἁρμόζουσαν ἱερὰν λεγομένην γλῶσσαν (διὸ ἐκίνει καὶ τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν) διότι, ὡς θέλομεν, ἴδῃ κατωτέρω συνέβαινεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ι. Χ. ἐν Παλαιστίνῃ, περίπου ὅ,τι καὶ ἐν Ἑλλάδι σήμερον· ἄλλῃ γλώσσῃ ἐχρῆτο ὁ λαὸς καὶ ἄλλῃ ἐχρῶντο οἱ λόγιοι· ἦσαν καὶ παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον, δύο γλῶσσαι, ἢ μᾶλλον πλειότεραι. Ἐδικάζετο ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου ὁ Ἰησοῦς; ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἀπαντᾷ (εἰμὴ διὰ διερμηνέως;) εἰς τὴν ἐπὶ δικαστηρίου ἐν χρήσει διάλεκτον. Ὥστε τὸ ζήτημα αὐτὸ περὶ τῆς γλώσσης, ἣν ἐλάλει ὁ Ι. Χ. κακῶς τίθεται.

Ἀπορεῖ ὁ κ. Λ, διατὶ ὁ Λουκᾶς, ἀναφέρων τὰς γλώσσας, ἃς ἐλάλουν οἱ ἀπόστολοι συνεπείᾳ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δὲν συγκαταλέγει καὶ τὴν ἑλληνικήν. Ἐν πρώτοις σημειοῦμεν ὅτι αἱ γλῶσσαι, ἃς ἀναφέρει ὁ Λουκᾶς, ἐπισταμένως ἐξεταζόμεναι, περιορίζονται εἰς ἀριθμὸν πολὺ μικρόν, διότι αἱ πλεῖσται εἶναι μόνον διάλεκτοι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης. Ἔπειτα, τίς ἄλλη ἦν ἡ τῶν Κρητῶν γλῶσσα, ἢ ἡ ἑλληνική; Οἱ κατοικοῦντες δὲ κατὰ τὴν Αἴγυπτον δὲν εἶχον ἐπίσης ἐξελληνισθῆ; Περίεργος δὲ εἶναι ὁ λόγος ὃν φέρει ὁ κ. Λ. περὶ τῆς ἀποσιωπήσεως τῆς ἑλληνικῆς παρὰ τοῦ Λουκᾶ «διότι, λέγει, ὁ Λουκᾶς ἦτο πεπεισμένος ὅτι ἐγνώριζον οἱ ἀπόστολοι αὐτὴν ἐπαρκῶς». Ἀλλὰ περὶ τῆς διαλέκτου τῶν τότε Ἰουδαίων, ἣν ἀναφέρει ὁ Λουκᾶς, μὴ δὲν ἦτο πεπεισμένος ὅτι οἱ 12 ἐπαρκῶς ἐγνώριζον αὐτήν; Καὶ ὅμως τὴν ἀναφέρει.

Ἐκ τῆς λέξεως παρὰ ταῖς Πράξεσιν *Ἀκελδαμὰ* ἐξάγει ὁ Λ. συμπέρασμα,

ὅτι ὁ Πέτρος ἐλάλησεν ἑλληνιστί. Τοιαῦτα συμπεράσματα εἶναι βεβιασμένα. Τὸ χωρίον ἐκεῖνο οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι ὁ Πέτρος ἐπεδείκνυε τοῖς Ἰουδαίοις, διὰ τῆς ὀνομασίας, ἣν αὐτὸς ὁ λαὸς τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ διαλέκτῳ ἀπέδωκε τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὁμολογοῦσι τὴν μιαιφονίαν τοῦ Ι. Χ. «Σεῖς οἱ ἴδιοι, λέγει οὕτως εἰπεῖν ὁ Π, μαρτυρεῖτε διὰ τῆς ὀνομασίας *Ἀκελδαμὰ* τὸν ἄδικον φόνον τοῦ Ἰησοῦ». Τὴν λέξιν *Ἀκελδαμὰ* συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ὁ Πέτρος *ἔπρεπε ν' ἀναφέρῃ*, εἴτε ἑλληνιστί, εἴτε ἀραμαϊστί, εἴτε κινεζιστὶ ἐλάλει τοῖς ἀκροαταῖς του· ὁ δὲ Λουκᾶς, ὁ γράφων ἑλληνιστί, ἑλληνιστὶ ἀνέφερε καὶ τὰς λέξεις τοῦ Πέτρου, ἐξηγῶν τὸ *Ἀκελδαμὰ*=χωρίον αἵματος. Ἐὰν ὁ Λουκᾶς ἔγραφε π. χ. λατινιστὶ θὰ ἔλεγε, «Aceldama, sive ager sauguinis» τὴν δὲ λέξιν Ἀκελδαμὰ, ἦτο ἠναγκασμένος, ὁπωσδήποτε γράφων, νὰ ἀναφέρῃ, διότι αὐτὴ αὕτη ἡ λέξις περιεῖχε τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τοῦ Πέτρου. Καὶ τέλος πάντων, ἐὰν ὁ Πέτρος τότε ἐλάλησεν ἑλληνιστί, δὲν νοοῦμεν ποίαν ἀποδεικτικὴν δύναμιν δύναται νὰ ἔχῃ τοῦτο, ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἰησοῦ.

Βεβιασμένος εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ κ. Παπάζης συνδυάζει τὰς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐπιγραφὰς, ὅπως εὕρῃ τὴν τάξιν καθ' ἣν αὗται ἐπὶ τοῦ σταυροῦ εἶχον, ἔτι δὲ μᾶλλον βεβιασμένα τὰ ἐκ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς κατατάξεως συμπεράσματα περὶ τῆς μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπικρατήσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐν Παλαιστίνῃ· οἱ εὐαγγελισταὶ οὐδὲν τοιοῦτον εἶχον κατὰ νοῦν ἀφηγούμενοι τὰ κατὰ τὴν ἐπιγραφήν· φοβούμεθα δὲ μὴ ἡ μέθοδος αὕτη ὑπερακοντίζει τὴν κριτικὴν, καταντῶσα ὑπερκριτική.

Ὁ κ. Λαμπρύλλος λέγει ὅτι ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας μανθάνομεν ὅτι πάντες οἱ 70 Ἀπόστολοι ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων ἔφερον ὀνόματα ἑλληνικὰ, ὅ ἐστι (συμπέρασμα κατὰ τὸν κ. Λ.) ἀνῆκον εἰς γονεῖς γινώσκοντας τὴν διάλεκτον τῶν ἑλληνιστῶν. Εἰς ταῦτα παρατηροῦμεν. α') Περὶ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὴν πλήρη ἐκείνην βεβαιότητα, ἣν θὰ εἴχομεν ἂν ἀνεφέροντο ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν ἢ συγχρόνων ἱστορικῶν, οὐχὶ δὲ μεταγενεστέρων ἢ ἐκ παραδόσεως· β') καὶ ἀναμφισβητήτων μενόντων ὅλων τῶν ἑλληνικῶν ἐκείνων ὀνομάτων, μὴ λησμονῶμεν ὅτι τότε ἦτο συρμὸς, ἕνεκα τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, νὰ ὀνομάζωνται οἱ ἄνθρωποι ὀνόμασιν ἑλληνικοῖς—ὅπως συρμὸς ἦτο καὶ οἱ ῥωμαῖοι τὴν καταγωγὴν νὰ προσλαμβάνωσιν ὀνόματα ἑλληνικὰ — ὅπως τέλος ἦτο συρμὸς καὶ ἐπὶ τῆς μεταρρυθμίσεως νὰ ὀνομάζωνται οἱ προὔχοντες τῶν μεταρρυθμιστῶν Μελάγχθων, Οἰκολαμπάδιος κλ. Μὴ σήμερον Ἕλληνες, ὀνομαζόμενοι ἰταλικοῖς ἢ γερμανικοῖς ὀνόμασιν, ὑποτίθεται ὅτι «ἀνήκουσι γονεῦσι συναλιζομένοις τοῖς ἑσπερίοις καὶ γινώσκουσι τὴν διάλεκτον αὐτῶν»; — μὴ οἱ ἑσπέριοι λαμβάνοντες ὀνόματα ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ Πανθέου, ὑποτίθεται ὅτι εἶναι τέκνα γονέων, ἐλθόντων μέχρι τοῦ ἡμετέρου Ὀλύμπου ἢ Παρνασσοῦ; Ἡ χρῆσις τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἀποδεικνύει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Παλαιστίνῃ· οὐδὲν πλέον· τὸ νὰ

θέλῃ τις νὰ ἐξαγάγῃ ἐντεῦθεν, ὅτι οἱ καλούμενοι οὕτως ἐγίνωσκον καὶ τὴν ἑλληνικήν, ἢ ὅτι ἀνῆκον γονεῦσιν ἑλληνίζουσιν, εἶναι ὑπερβολὴ συμπεράσματος.

Ὁ κ. Παπάζης κατατάσσει μεταξὺ τῶν περὶ Ι. Χ. μαρτυριῶν τὴν νόθον παρὰ Ἰωσήπῳ (ἀρχ. ς΄. 2) περικοπήν· προστίθησι δέ, προλαμβάνων τὴν ἔνστασιν, ὅτι «κακῶς ὑπολαμβάνουσί τινες τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἰωσήπου ὑποβολιμαῖον». Ἡμεῖς δὲ παρατηροῦμεν τῷ κ. Π. ὅτι, οὐδεὶς σήμερον σπουδαιολογῶν ἐπιστήμων, ἀποδέχεται γνήσιον αὐτό· οὐδεὶς ὁ μὴ ἀναγνωρίζων χεῖρα χριστιανικὴν ἐν ταῖς ἐκφράσεσιν «εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρὴ» καὶ «ἦν παραδόξων ἔργων ποιητής». Πῶς ἦτο δυνατὸν ὁ Ἰώσηπος, ὁ Ἰουδαῖος καὶ ἐπὶ τῷ αὐστηρῷ αὐτοῦ ἰουδαϊσμῷ γνωστός, νὰ ὀνομάσῃ τὸν Ἰησοῦν *Θεόν;* (διότι ἡ φράσις οὐδὲν ἄλλο σημαίνει.

Παράδοξον εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς συμπέρασμα τοῦ κ. Π. Ὁ Ἰησοῦς χρῆσιν συχνὴν ἐποιεῖτο τῆς φράσεως «οὐκ ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς». «Τοῦτο τρανῶς, λέγει, καταδεικνύει, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς ἐκείνας εἶχεν ἀναγνώσει τὰς Γραφάς, ἃς καὶ ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀνεγίνωσκεν. Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶχε γνῶσιν τῆς γλώσσης, καθ' ἣν ἡ Π. Δ. ἦτο συντεταγμένη, ἢ τοὐλάχιστον, ὅτι ἐγίνωσκε καλῶς τήν τε ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν τῆς τότε ἐν χρήσει γλώσσης.» Ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐγίνωσκε καὶ ἐλάλει τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν ἀραμαϊκήν, εἴπομεν ἀνωτέρω. Ὁμολογοῦμεν ὅμως ὅτι τὸν συνειρμὸν τῶν ἀνωτέρω καὶ τῶν μέχρι τέλους τῆς περιόδου (σελ. 372) συλλογισμῶν δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν· πολὺ ὀλιγώτερον τὴν ἀλλεπάλληλον σύγχυσιν τῶν γλωσσῶν, ἃς ἀναφέρει. Ἐρωτῶμεν τὸν κ. Παπάζην, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ ἀκροαταί του μόνην τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῶν Ο΄. τῆς Π. Δ. ἐγίνωσκον, δὲν θὰ ἔλεγεν ἐπίσης ὁ Ι. Χ. «οὐκ ἀνέγνωτε ἐν ταῖς Γραφαῖς»; ἢ ἂν ὁ Ἰ. Χ. ἐλάλει πρὸς Ἄραβας καὶ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀραβικὴν τῆς Π.Δ. μετάφρασιν, δὲν θὰ ἔλεγεν ἐπίσης «οὐκ ἀνέγνωτε ἐν ταῖς Γραφαῖς» θέλων νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς λόγους του ἐπὶ τῆς Π. Δ.; Βεβαίως ναί· διότι ὁ Ι. Χ. δὲν θὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν μετάφρασιν τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ τοὺς λόγους μόνον αὐτῶν — εἴτε ἀραμαϊστί, εἴτε ἑλληνιστὶ τὰς ἀνεγίνωσκεν ὁ λαὸς καὶ ὁ Ἰησοῦς, ἔμενον πάντοτε αἱ αὐταὶ Γραφαί· μὴ ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι; Ἐκ τῆς φράσεως λοιπὸν τοῦ Ι. Χ. «οὐκ ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς» οὐδὲν ἀπολύτως συμπέρασμα δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν περὶ τῆς γλώσσης τῶν Γραφῶν, εἰς ἃς ἀνεφέρετο ὁ Ἰησοῦς διδάσκων.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ κ.Λ. καὶ τοῦ κ.Π. εἶναι, ὅτι ἀμφότεροι ποιοῦνται σύγχυσιν τόσον φοβερὰν τῶν γλωσσῶν ἑβραϊκῆς, ἀραμαϊκῆς, ἀσσυριακῆς, συροχαλδαϊκῆς, ἃς ὡς ταυτοσήμους ἐναλλὰξ μεταχειρίζονται, ὥστε τῇ ἀληθείᾳ ἐπανέφερον τὴν σύγχυσιν ἐκείνην τοῦ πύργου τῆς Βαβέλ· ἡ σύγχυσις μάλιστα προβαίνει μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε ὁ μὲν κ. Παπάζης ἐπινοεῖ καὶ νέον ὅρον νέας γλώσσης «ἑβραιοφοινικικῆς» ὁ δὲ κ. Λαμπρύλλος «ἑβραιοαραμαϊκῆς». Ἡ τοιαύτη σύγχυσις ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ εἴπω-

μεν, ὅτι μαρτυρεῖ ἔλλειψιν ἀκριβῶν γνώσεων τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἱστορίας τῶν σημιτικῶν φυλῶν. Καὶ ἡ μὲν ἄγνοια αὕτη οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπιλήψιμον· ὤφειλεν ὅμως νὰ ἀποτρέψῃ, νομίζομεν, συζήτησιν ἐπὶ θέματος, οὗ ἡ φύσις ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ συζητοῦντος γνῶσιν τῆς σημιτικῆς φιλολογίας οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν προόδων ταύτης, αἵτινες ἀπὸ ὀλίγων χρόνων εἰσὶ τηλικαῦται, ὥστε ἀνέτρεψαν ἄρδην πεπαλαιωμένας ἰδέας καὶ ἐσφαλμένα συστήματα. Ἡ τῶν γλωσσῶν τούτων σύγχυσις ἔδωκεν ἡμῖν ἰδίως τὸ ἐνδόσιμον νὰ χαράξωμεν τὰς παρατηρήσεις ταύτας, καὶ νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα, ὡς οἷόν τε συντόμως, περὶ τῶν γλωσσῶν ἐκείνων· οὕτω δὲ θέλομεν διευκολύνει τὴν λύσιν τινῶν σχετικῶν ζητημάτων, τοῦ κ. Π. καὶ τοῦ κ. Λ.

Αἱ σημιτικαὶ γλῶσσαι διαιροῦνται εἰς τρεῖς μεγάλους κλάδους ἢ βραχίονας· α') ἑβραϊκόν, β'.) ἀραμαϊκόν, γ.) ἀραβικόν. Παραλείποντες τὸν ἀραβικόν, θέλομεν εἴπῃ τινὰ περὶ τῶν ἄλλων δύο, μόνων σχέσιν ἐχόντων πρὸς τὸ κύριον ἡμῶν θέμα. Καὶ δὴ πρῶτον περὶ τοῦ *Ἑβραϊκοῦ*. Εἰς τὸν ἑβραϊκὸν βραχίονα περιλαμβάνονται δύο διάλεκτοι ἡ κυρίως *Ἑβραϊκὴ* (Τεραχὶτ) καὶ ἡ *Φοινικικὴ* (Χαναάν). Νοεῖται, ὅτι δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσωμεν πλήρη ἱστορίαν τῆς ἑβραϊκῆς φιλολογίας· σημειοῦμεν μόνον, ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ οὐδέποτε οὐδαμοῦ τῆς Παλαιστίνης ἐλαλεῖτο κατὰ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς ἐγράφετο, ἀλλ' ἔσχε διαλέκτους πλήρεις ἐπαρχιακῶν ἰδιωτισμῶν περί τε τὰς λέξεις καὶ τὴν προφοράν· πρὸς Βορρᾶν μάλιστα, παρὰ τὴν Συρίαν ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ ἐλαλεῖτο διάλεκτος λίαν ὁμοιάζουσα τῇ ἀραμαϊκῇ. Ἡ *σαμαρειτικὴ* διάλεκτος, διάλεκτος τῶν μερῶν ἐκείνων, ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸν ἀραμαϊκὸν κλάδον ἢ εἰς τὸν ἑβραϊκὸν — ἐπὶ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Ι. Χ. ἐν τῇ βορείῳ Παλαιστίνῃ ἀπαντῶμεν διάλεκτον λίαν διαφέρουσαν τῆς ἐν Ἱερουσαλήμ. Οὐ τοῦ παρόντος ἐνταῦθα, ὅπως πραγματευθῶμεν περὶ τῆς ἀκμῆς τῆς ἑβραϊκῆς. Γενικῶς τίθεται ὡς ἐποχὴ καθ' ἣν ἔπαυσεν ἡ Ἑβραϊκὴ νὰ ἦναι γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ἡ τῆς βαβυλωνείου αἰχμαλωσίας (ς' αἰὼν π. Χ.) τοῦτο ὅμως ἐν μέρει μόνον ἀληθεύει, διότι ἡ ἑβραϊκὴ ἔμεινε πολὺ μετὰ ταῦτα γλῶσσα οὐ μόνον γραφομένη, ἀλλὰ καὶ γλῶσσα τῆς τῶν εὐγενῶν καὶ λογίων ἰσραηλιτῶν τάξεως· οὔτε ἦτο ἄλλως δυνατὸν ἑξηκονταετὴς αἰχμαλωσία μέρους μόνον τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων νὰ ἐπιφέρῃ τηλικοῦτον ἀποτέλεσμα, τὴν παντελῆ τῆς γλώσσης κατάπνιξιν. Αἰτία τῆς παρακμῆς τῆς Ἑβραϊκῆς ὑπῆρξε μᾶλλον ἡ τῆς ἀραμαϊκῆς καὶ Συριακῆς γλώσσης ἐπιρροὴ ἢ ἡ Βαβυλώνειος αἰχμαλωσία (J. Fürst Lehrgebd. d. aram. Idiome σελ. 11 κέ.) — ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι ἡ παρακμὴ τῆς ἑβραϊκῆς συμπίπτει τῇ ἀκμῇ τῆς ἀραμαϊκῆς (ὡς ἡ παρακμὴ ταύτης τῇ ἀκμῇ τῆς ἀραβικῆς). Κατὰ πόσον ἡ ἀραμαϊκὴ ἀνεμίχθη κατ' ἀρχὰς τῇ ἑβραϊκῇ, κατὰ ποῖα ἔτη ἀπέβη ἐπικρατοῦσα κυρίως ἡ ἀραμαϊκὴ παρὰ τῷ Ἰσραὴλ εἶναι ζήτημα ὄχι εὔλυτον. αἱ τῶν γλωσσῶν ἄλλως μεταβολαὶ δὲν ἀριθμοῦνται διὰ τῶν ἐτῶν, ἐπέρχονται ἀνεπαισθήτως. Κατὰ τὴν γνώμην ὅμως τοῦ Fürst (ἔνθ. ἀνωτ.-πρβλ. καὶ

Gesenius, Geschichte d. hebr. Sprache, § 13) καὶ τοῦ Winer (Geschic. d. bibl. und Targum. Chald. σελ. 4 — καὶ Realwœrterbuch, II. 601) ἡ τῶν Ἑβραίων γλῶσσα οὐδέποτε ὑπῆρξε καθαρὰ ἀραμαϊκή· μέχρι τῶν Μακκαβαίων ἡ ἑβραϊκὴ ἐγράφετο ὁπωσοῦν καθαρά, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Π. Δ, τῶν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν γραφέντων· ἡ Α' βίβλος τῶν Μακκαβαίων, ἧς μόνη ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις ἐσώθη, ἐγράφη ἀναμφιβόλως ἑβραϊστὶ περὶ τοὺς χρόνους τοῦ θανάτου τοῦ Ὑρκανοῦ (106 π. Χ.) Ἄλλως δὲ ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων καί τινας χρόνους μετὰ ταῦτα ἡ ἑβραϊκὴ ἦν ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τῶν νομισμάτων. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπανόδου ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἐπὶ Κύρου, ἡ τῆς Παλαιστίνης, ὁμιλουμένη διάλεκτος ἦν διεφθαρμένη, ἠραμάϊζε. Τὸ βιβλίον τοῦ Νεεμίου μαρτυρεῖ τὴν παρακμὴν τῆς ἑβραϊκῆς παρὰ τῷ λαῷ· ἀφ' ἑτέρου ὅμως τὴν παρακμὴν ταύτην δὲν πρέπει νὰ ἐκτείνωμεν ὑπὲρ τὸ δέον καὶ τὸ ἀληθές. Ἐν ὀλίγοις, ἡ ἑβραϊκὴ κατεντᾷ ἐπὶ Ι. Χ. γλῶσσα γραφομένη καὶ νοουμένη παρὰ τῶν λογίων, κατ' ἀντίθεσιν τοῦ λαοῦ.

Ἠπορήσαμεν τῇ ἀληθείᾳ ἀναγνόντες ἐν τῇ διατριβῇ τοῦ κ. Παπάζη (σ. 372) ὅτι ἐπὶ Ι. Χ. ἴσχυεν (ἐν Παλαιστίνῃ) ἡ *Ἀσσυριακή*, ὡς γραφομένη γλῶσσα, ὁ κ. Π. παραπέμπει εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Winer περὶ τούτου. Φοβούμεθα μὴ ὁ κ. Π. δὲν ἀνέγνωσε τὸν Winer, ὅστις ἄλλως ἔχει γράψει τόσα συγγράμματα ἀναγόμενα εἰς τὴν σημιτικὴν φιλολογίαν, ὥστε ἀρκετὰ ἀστεῖον εἶναι νὰ παραπέμπῃ τις ἁπλῶς εἰς τὸ *σύγγραμμα* τοῦ Winer· τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ περὶ τοῦ Sehreib-Kunst, ὃν ἀναφέρει. Παρακαλοῦμεν δὲ τὸν κ. Π. νὰ μᾶς ἀναφέρῃ *ἓν μόνον σύγγραμμα*, γραφὲν ἐν Παλαιστίνῃ ὑπὸ Ἰουδαίου ἐπὶ Ι. Χ. ἀσσυριαστί· ἂν δὲν εἶναι σύγγραμμα ἔστω καὶ *φυλλάδιον*, ὅπως μεταχειρισθῶμεν σημερινοὺς ὅρους. Ἡ ἀσσυριακὴ λίαν διαφέρει τῆς ἑβραϊκῆς καὶ ἀραμαϊκῆς, καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἔμειναν πάντοτε ξένοι ἀπέναντι αὐτῆς (ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας). Ἤδη τοῦ Δευτερονομίου ὁ συγγραφεὺς (κη' 49) ἠπείλει ὅτι θὰ ἐπιφέρῃ ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ ἔθνος, οὗ τὴν γλῶσσαν δὲν θὰ νοῇ· τὸ ἔθνος τοῦτο, ὅπερ εἶναι τὸ τῶν Ἀσσυρίων, περιφρονεῖ ὁ Ἡσαΐας διὰ τὸν κεφυλισμὸν τῶν χειλέων καὶ τὴν γλῶσσαν τὴν ἑτέραν ἣν ἐλάλει (κη'. 11)» καὶ ἐλεεινολογεῖ τὸν Ἰσραὴλ μέλλοντα νὰ ὑποταχθῇ ὑπὸ λαοῦ *βαθυφώνου*, οὗ τὴν γλῶσσαν δὲν ἐννοεῖ καὶ τὴν πεφυλισμένην καὶ ἀκατάληπτον διάλεκτον δὲν καταλαμβάνει (λγ'. 19)· τὰ αὐτὰ θρηνεῖ καὶ ὁ Ἱερεμίας (ε'. 15)· ὁ Θεὸς ἐπάγει, λέγει, τῷ Ἰσραὴλ, ἀνθρώπους, ὧν τὴν γλῶσσαν δὲν νοεῖ καὶ δὲν καταλαμβάνει τί λέγουσι. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἐλθόντων τῶν Ἀσσυρίων καὶ Ἑβραίων εἰς ἐπιμιξίαν ἑκάτεροι προσέλαβον εἰς τὴν ἰδίαν γλῶσσαν λέξεις καὶ φράσεις· καὶ διὰ τοῦτο ἡ μελέτη τῆς Ἑβραϊκῆς ὀφείλει νὰ συνοδεύηται ὑπὸ τῆς μελέτης τῆς Ἀσσυριακῆς, ὧν λέξεις καὶ φράσεις ἑκατέρωθεν ἑρμηνεύονται, ἀλλ' οὐδεὶς οὐδὲ ἐφαντάσθη ποτὲ νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Ἀσσυριακὴ ἦν ἐν χρήσει ἐν τῇ γραφῇ ἐν Παλαιστίνῃ ἐπὶ Ι. Χ. (ἐκτὸς ἂν συγχέῃ Συριακὴν μὲ Ἀσσυριακήν).

Ὁ κ. Π. ἐν τῇ συγχύσει τῶν σημιτικῶν γλωσσῶν φέρει εἰς τὸ μέσον καὶ τὸν ὅρον «ἑβραϊκο-φοινικικὴ» γλῶσσα, ἥτις εἶναι λίαν ἀκατάλληλος, σχεδὸν εἰπεῖν χιμαιρική· διότι ἑβραϊκο-φοινικικὴ γλῶσσα σημαίνει τὸ αὐτό, ὡς εἰ ἔλεγέ τις *ισπανο-ιταλική*! Οἱ Φοίνικες κατά τινας ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Χαναάν, εἶναι δὲ βεβαίως σημιτικῆς καταγωγῆς. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Ἑβραῖοι οὔτε ἤθελον νὰ ἀκούσωσιν ὅτι ἔχουσι τὴν ἐλαχίστην συγγένειαν πρὸς τοὺς Χαναναίους. Οἱ Φοίνικες ὡμίλουν διάλεκτον σημιτικήν, ἥτις εἶχεν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἑβραϊκήν· ἀλλ' ἡ διαφορὰ τῶν δύο λαῶν, ἢ μᾶλλον ἡ ἀντίθεσις τοῦ χαρακτῆρος, τοῦ θρησκεύματος καὶ τῶν ἠθῶν κατέστησαν διαφόρους τὰς δύο γλώσσας, καί τοι συγγενεῖς. Αἱ τῆς φοινικικῆς γλώσσης μελέται μέχρι τοῦ νῦν εἰσὶν ἐν νηπιώδει καταστάσει, τὰ φοινικικὰ ἄλλως σωζόμενα κείμενα εἰσὶν ὀλίγιστα· οὐχ ἧττον εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ φοινικικὴ γλῶσσα ἔχει ἰδίους τύπους, τὰ δὲ σωζόμενα κείμενα περιέχουσιν οὐ μόνον ἑβραϊσμοὺς ἀλλὰ καὶ ἀραμαϊσμοὺς καὶ ἀραβισμοὺς ἔτι. Πλείονα περὶ τῆς γλώσσης τῶν Φοινίκων ὅρα παρὰ Movers, die Phonie. Α'. 89 — καὶ Judas, Étude demonstr. de la langue Phenicienne I, 1. Ἡ φοινικικὴ γλῶσσα διῃρεῖτο ἄλλως εἰς δύο διαλέκτους, ἀλλήλων πλεῖστον διαφερούσας, τὴν κυρίως ἀνατολικὴν φοινικικήν, καὶ τὴν ἀφρικανικὴν (Καρχηδών). Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ Ι. Χ. ἡ φοινικικὴ διεκρίνετο τῆς ἑβραϊκῆς ὡς ἰδία γλῶσσα, ἐγράφετο ὁπωσοῦν καθαρὰ καὶ ὡμιλεῖτο ἂν οὐχὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ὅμως ἐν τοῖς χωρίοις. Μόλις δὲ τὸν ε' μ. Χ. αἰῶνα ἀφωμοιώθη τῇ ἀραμαϊκῇ (Κύριλλ. εἰς Ἡσ. τόμ. IV, σ. 293). Τὰ περισωθέντα γνωστὰ μνημεῖα τῆς φοινικικῆς εἰσὶ τόσον ἐλλιπέστατα καὶ ἐντεῦθεν καὶ αἱ περὶ αὐτῆς γνώσεις, ὥστε ὀλίγα ἀσφαλῆ περὶ αὐτῆς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν — πολὺ ὀλιγώτερα περὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἑβραϊκήν.

Ἔλθωμεν νῦν καὶ εἰς τὴν ἀραμαϊκήν. Παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις τὸ ὄνομα *Ἀράμ* ἦν ἄγνωστον· πρῶτος ὁ Στράβων ἀποδίδει τὸ ὄνομα τοῦτο τῇ Συρίᾳ (Α'. β'. 34—ΙΓ'. δ'. 6). Ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν ἐπεκράτει ἡ ὀνομασία *Συρία*· ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα Ἀρὰμ δὲν ἐξηλείφθη, Ἀραμαίων κυρίως κληθέντων μετὰ Χριστὸν τῶν μὴ χριστιανισθέντων κατοίκων τῆς χώρας (Larsow, de Dialect. ling. Syr. Reliquis· σελ. 9 — Knobel, d. Völkertafel d. Genesis· σελ. 229—230). Ἡ Ἀραμαϊκὴ ἀλλέως ἐμορφώθη παρὰ τοῖς χριστιανοῖς καὶ Ἰουδαίοις καὶ ἀλλέως παρὰ τοῖς Ἐθνικοῖς. Παραλείποντες τοὺς Ἐθνικοὺς λέγομεν μόνον ὅτι ἡ ἀραμαϊκὴ τῶν Ἰουδαίων περιλαμβάνει τὴν *Χαλδαϊκὴν τῆς Γραφῆς*, (τὴν Συροχαλδαϊκὴν ἀκαταλλήλως λεγομένην), τὴν *Σαμαρειτικὴν* καὶ τὴν διάλεκτον τῶν Ταργούμ. Ἡ τῶν χριστιανῶν ἀραμαϊκὴ εἶναι ἡ κυρίως *Συριακὴ* λεγομένη, ἀναπτυχθεῖσα ὑπὸ τῶν χριστιανῶν κατόπιν. Ἡ ὀνομασία *Χαλδαῖοι* ἐξ ἐσφαλμένων ὑπολογισμῶν συνήρθη τῇ τῶν Σύρων. Ὑπῆρξε φυλή τις πολιτική, μᾶλλον στρατιωτικὴ καὶ ἀριστοκρατική, παρὰ τὸν Τίγριν ἀποκατασταθεῖσα, ἥτις ὠνομάσθη *Χαλδαῖοι*· οἱ Χαλδαῖοι ὅμως

οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τοὺς Ἀραμαίους, οὐδὲ ἀνήκουσι καθόλου τοῖς σημιτικοῖς λαοῖς· εἶναι μᾶλλον Ἄριοι. Συνέβη τότε ἀνάλογόν τι, ὅπως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπεδόθησαν τὰ ὀνόματα φράγκοι, France, Βουργοῦνδοι, ὀνόματα γερμανικά, λαοῖς οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι τοῖς γερμανοῖς. Συνέβη δὲ καὶ ἕτερον ἄτοπον, συνέχυσαν δῆλον ὅτι οἱ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν Ἑβραῖοι τὴν ἀραμαϊκὴν (Χαλδαϊκὴν) πρὸς τὴν κυρίως ἑβραϊκήν· ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον δύσκολος ἀποβαίνει ὁ ὁρισμὸς τοῦ ἀρχικοῦ ἀμιγοῦς τύπου τῆς ἀραμαϊκῆς γλώσσης. (Fürst. Lehrgebeud. d. aram. Idiom σελ. 3 κέ.). Ἐντεῦθεν ἡ σύγχυσις τῶν λέξεων ἀραμαϊκή, χαλδαϊκή, ἑβραϊκὴ παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις· σήμερον, χάρις εἰς τὰς προόδους τῆς γλωσσολογίας, οὐδεμία σύγχυσις. Τῆς ἀρχαίας ἀραμαϊκῆς ὀλίγας εἰδήσεις ἔχομεν, καὶ ταύτας περισωθείσας ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, οἵτινες, καί τοι ἐθεώρουν πάντοτε μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν Ἑβραϊκὴν ὡς γλῶσσαν τῶν λογίων, ἔγραφον οὐχ ἧττον ἔστιν ὅτε ἀραμαϊστί. Εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην εἰσὶ γεγραμμέναι περικοπαί τινες τοῦ Ἔσδρα καὶ τοῦ Δανιὴλ — καὶ αἱ λέξεις Ἠλί, Ἠλὶ κλ. τοῦ Εὐαγγελίου — ἐξ οὗ προκύπτει πιθανώτατα ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταί του συνήθη χρῆσιν ἐποιοῦντο τῶν ἀραμαϊκῶν μεταφράσεων τῆς Π. Δ., τῶν Ταργοὺμ ἄλλως καλουμένων. Εἶπόν τινες ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη τῶν Ταργοὺμ ἦν ἡ ἐν χρήσει ἐπὶ Ι. Χ. ἐν Παλαιστίνῃ. Ὁ Fürst ὅμως (Lehrgebeud κλ. σλ. 5), ὁ Renan καὶ ἄλλοι νεώτεροι φέρουσι σπουδαίας ἀντιστάσεις. Τωόντι ἡ γλῶσσα τοῦ ταργοὺμ τοῦ Ὀγκέλου εἶναι ὁ καθαρώτερος τύπος τῆς ἀραμαϊκῆς· δύσκολον δὲ εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ τῆς Παλαιστίνης κάτοικοι ὡμίλουν γλῶσσαν τόσῳ καθαρεύουσαν ἑβραϊσμῶν. Ἐπίσης τὸ Ταργοὺμ τοῦ Ἰωνάθαν ἔχει γλῶσσαν σχετικῶς καθαρεύουσαν· οὔτε ταύτην λοιπὸν δύναται νὰ ὡμίλει ὁ λαός. Ὁπωσδήποτε ἡ τότε ἐν Παλαιστίνῃ ὁμιλουμένη γλῶσσα, καί τοι ἐλέγετο ἑβραΐς ἀπεῖχε τῆς ἑβραϊκῆς, ὡμοίαζε δὲ λίαν τῇ ἀραμαϊκῇ. Τῆς ἀραμαϊκῆς δείγματα ἀπαντῶμεν πολλαχοῦ τῆς Κ. Δ. Αἱ λέξεις Βάρ, Βηθεσθά, Γαββαθᾶ, Ἐφφαθᾶ, Γολγοθᾶ, Ἀκελδαμά, Ταλιθᾶ, Κοῦμι, σαβαχθανεί, ἀββᾶ, εἰσὶν ἀραμαϊκαὶ εἶναι ὅμως δύσκολον καὶ μέχρι τοῦδε ἐπιδεικτικὸν συζητήσεως τὸ θέμα τοῦ *ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τῆς διαλέκτου* τῆς Παλαιστίνης κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ι. Χ. Τὸ βεβαιότερον φαίνεται, ὅτι τότε οἱ παλαιστινοὶ ἐχρῶντο πλειοτέραις διαλέκτοις κατὰ τὸν μείζονα ἢ ἥττονα συνδυασμὸν τῆς ἑβραϊκῆς καὶ τῆς ἀραμαϊκῆς.

Κατὰ πόσον ἐπεκράτει ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν Παλαιστίνῃ εἶναι ἐπίσης ζήτημα δυσδιάλυτον. Βεβαίως ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Παλαιστίνῃ ἦν μεγάλη, οὐχὶ ὅμως ὅσην τὴν θέλει ὁ κ. Λαμπρύλλος. Ὁ Ματθαῖος, κατὰ τὰ γενικῶς σχεδὸν τανῦν παραδεδεγμένα, ἔγραψεν *ἀραμαϊστὶ τὰ Κυριακὰ λόγια*. Αὐτὸ τὸ ὕφος τῆς Κ. Δ, ἰδίᾳ αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν *ἀραμαϊκόν*, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει ὅτι οἱ συγγραφεῖς αὐτῆς ἐγίνωσκον καὶ τὴν ἀραμαϊκήν. Ὁ Ἰώσηππος μαρτυρεῖ ὅτι οἱ τῇ

Ἑλληνικῇ ἐν Παλαιστίνῃ χρώμενοι ἦσαν ὀλίγιστοι· αὐτὸς ὁ ἴδιος Ἰώσηππος δὲν ἠδύνατο καλῶς νὰ προφέρῃ τὰ ἑλληνικά, ἕνεκα τῆς διαφόρου προφορᾶς τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης, «τὴν δὲ περὶ τὴν προφορὰν ἀκρίβειαν πάτριος ἐκώλυσε συνήθεια». (Ἀρχ. Κ') Ὅταν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Ἑλληνιστὴς Ἰώσηππος, ὁ ἑλληνιστὶ συγγράψας δὲν ἠδύνατο καλῶς νὰ προφέρῃ τὰ ἑλληνικά, δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὁποία θὰ ἦτο ἡ ἑλληνομάθεια τῶν λοιπῶν κοινῶν ὁμοφύλων του!

Ὄργανον *ἀπαραίτητον* πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀσίᾳ δὲν ἦτο ἡ ἑλληνικὴ ὡς λέγει ὁ κ. Λ. Τοῦτο μόνον δύναται νὰ ῥηθῇ περὶ τῆς ἐξελληνισθείσης Ἀνατολῆς· ἐν τῇ ἄνω Ἀνατολῇ ὅμως ὄργανον τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ *συριακή*, ἥτις ἐπεκράτει ἐν ὅλῃ τῇ Περσίᾳ καὶ πάσῃ τῇ ἄνω Ἀσίᾳ. Καὶ περὶ τῶν λοιπῶν δὲ σημητικῶν γλωσσῶν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ἐσβέσθησαν οὕτω ταχέως, ὅπως νομίζουσί τινες ἀβασανίστως. Ἀληθὲς μὲν ὅτι διὰ τῶν Σελευκιδῶν εἶχε πρὸ πολλοῦ διαδοθῇ ἡ Ἑλληνικὴ ἐν Συρίᾳ· αἱ ἄλλαι ὅμως παρὰ τὸν Εὐφράτην χῶραι, πρὸ πάντων αἱ κῶμαι, εἶχον διατηρήσῃ τὴν συριακήν. Ἐπίσης ἐν Δαμασκῷ, Παλμύρᾳ, Βερροίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐπεκράτει ἡ Ἀραμαϊκὴ (Am. Marcell. XIV, 8, 7), μόλις δὲ ἐπὶ τῆς μωαμεθανικῆς εἰσβολῆς ἐξέλιπεν ἡ συριακὴ ἐκ τῶν χωρῶν ἐκείνων. Οἱ δὲ στίχοι τοῦ Ἰουβενάλη (Satyr. III, 62.)

Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes
et linguam et mores vexit,

μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ Σῦροι, καὶ εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἀποδημοῦντες, συμμετήγαγον γλῶσσαν καὶ ἤθη.

Οὔτε ἡ Φοινίκη, οὔτε ἡ Παλαιστίνη κατεκλύσθησαν, οὕτως εἰπεῖν, ποτὲ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ· καὶ αὐτὴ ἡ Κύπρος ἔσχεν ἀκμάζοντα ἐν μέσῳ αὐτῆς τὸν σημιτισμὸν ἐπὶ πολλοὺς χρόνους. Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀντωνίνου Αὐτοκράτορος ἐχαράσσοντο νομίσματα μὲ φοινικικὰς ἐπιγραφάς. Ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Κύπρῳ ἡ Συριακὴ ἔμεινε γλῶσσα ἐν χρήσει μεγάλης τῶν κατοίκων τάξεως μέχρις αὐτοῦ τοῦ μεσαιῶνος. Προσεχῶς ἴσως δημοσιεύσομέν τινα περὶ τῶν συριστὶ γεγραμμένων λειτουργικῶν βιβλίων τῶν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Κύπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἀνατολῆς χριστιανῶν. Ὁ Ἰουδαϊσμὸς ἐν Παλαιστίνῃ ἰδίως, οὐ μόνον δὲν ὑπεχώρησεν, ὡς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, ἀλλὰ τοὐναντίον μάλιστα μετὰ φανατισμοῦ ἀντέστη, οὕτως ὥστε ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Παλαιστίνῃ οὐδέποτε ὑπῆρξε λίαν μεγάλη· αἱ σημιτικαὶ διάλεκτοι ἔμειναν πάντοτε αἱ ἐν χρήσει αὐτῆς διάλεκτοι. Ἐξαίρεσιν μόνον τοῦ κανόνος τούτου ἀπετέλουν πόλεις ὀλίγαι, ὡς ἡ Καισάρεια, ἡ Σκυθόπολις, πόλεις κατὰ τὸ πλεῖστον κατῳκημέναι ὑπὸ ξένων καί τινων ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ὅμως ἀνεθεματίζοντο ὑπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Ραββίνων διὰ τὸν φιλελληνισμόν των (Ταλμοὺδ Ἱεροσολυμ. Σοτὰ 21, 2). Οἱ Ἀπόστολοι αὐτοὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων,

ἔμεναν ὅλως ξένοι πρὸς τὸν ἑλληνισμόν. (Ὅρα πλείονα περὶ τούτου τὸν Lami, de Eruditione Apostolor.). Τὸ μῖσος τῶν παλαιστινῶν κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ διήρκεσε μέχρι καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἢ μᾶλλον τότε ἐκορυφώθη. (Ernesti d. Jüdæor. Odio adv. liter. Græcas). Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι οὐχὶ τὰ πάντα ἐνεβαπτίσθησαν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ· πολὺ ὀλιγώτερον τοῦτο συνέβη ἐν Παλαιστίνῃ. Ἐσφαλμένως λοιπὸν συμπεραίνουσί τινες ἐκ τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς ὡμίλει ἐν Παλαιστίνῃ Ἑλληνιστί.

Περὶ δὲ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ προκειμένου, μὴ λησμονῶμεν καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ Ι. Χ. ἦν σχεδὸν Γαλιλαῖος—ὡς ἀνατραφεὶς ἐν Γαλιλαίᾳ. Ἡ Γαλιλαία εἶχε γλῶσσαν λίαν διαφέρουσαν ἐκείνης τῆς Ἱερουσαλὴμ (Buxtorf, Lexicou chald-talmud. et rabbin. ἴδε λξ. Γαλλ. Ligtfoot, Horæ hebraic. σλ. 131.—Fürst, Lehrbuch ec. σλ. 15—16.) Ὁ Πέτρος ἀνεγνωρίσθη ὡς Γαλιλαῖος ἐκ τῆς προφορᾶς. Ὅσα δὲ ἀνωτέρω εἴπομεν συντελοῦσιν εἰς τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας περὶ τῶν πολυθρυλλήτων ἐκείνων λέξεων «Ἠλί, Ἠλί κ.λ». Αἱ ἐν Παλαιστίνῃ ἐπικρατοῦσαι ποικίλαι σημιτικαὶ διάλεκτοι καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν μεταφορᾶς τῆς λέξεως, ἐξηγοῦσι τὴν διαφορὰν τῆς γραφῆς παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ (*Ἠλὶ*, καὶ *Ἐλωί*). Ματαιοπονεῖ ὁ κ. Λαμπρύλλος, θέλων ἐκ τῶν λέξεων αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελίου νὰ ἐξαγάγῃ, ποῖοι ἦσαν οἱ μὴ νοήσαντες τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ἀμφιβάλλομεν ἂν τὸ «ἄφες ἴδωμεν κ.λ». σημαίνει παρανόησιν ἢ σκῶμμα καὶ περίγελων. Καὶ βεβαίου ὅμως ὄντος, ὅτι σημαίνει παρανόησιν, αὕτη πιθανῶς παραδεκτέα μόνον περὶ τῶν λέξεων Ἠλί, ἢ Ἐλωὶ—διότι ἡ ἔκφρασις «ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται (Ἠλίας) σώσων αὐτὸν» σημαίνει, ὅτι δὲν διέφυγε τοὺς ἀκροατὰς ἡ ἔννοια τοῦ «λαμὰ σαβαχθανὶ», ὡσανεὶ οὗτοι ἔλεγον «κραυγάζει ὅτι τὸν ἐγκατέλιπεν· ἂς περιμείνωμεν καὶ ἂς ἴδωμεν, ἂν ἔλθῃ νὰ τὸν σώσῃ». Ἐὰν δὲ ἡ μετατροπὴ τοῦ *Ἠλὶ* εἰς *Ἠλίαν* δὲν εἶναι σκῶμμα—εὔκολος εἶναι ἡ παρανόησις. Ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπῆρχον τότε, ἰδίᾳ χάριν τῆς ἑορτῆς, «κάθε καρυδιᾶς καρύδι» τὸ δὴ λεγόμενον, λαλοῦντες οὐ μόνον γλώσσας διαφόρους, ἀλλὰ καὶ διαλέκτους διαφόρους μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης, ὡς ἄνω εἴπομεν. Ποικιλόγλωσσοι τοιοῦτοι φυσικώτατον νὰ παρευρέθησαν κατὰ τὴν σταύρωσιν. Τί παράδοξον λοιπὸν, εἴτε ῥωμαῖοι στρατιῶται, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε ἀνήκοντες ταῖς σημιτικαῖς φυλαῖς νὰ παρήλλαξαν τὸν Ἠλὶ ἢ Ἐλωὶ μὲ τὸν Ἠλίαν, λέξεις ὁμοίως σχεδὸν ἠχούσας; Τὸ νὰ θέλῃ ὁ κ. Λ. νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου συμπεράσματα περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Παλαιστίνης εἶναι λίαν βεβιασμένον.

Ἐν Παρισίοις, κατὰ μῆνα Αὔγουστον.

Δρ. ΣΠ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΚΕΙΟΝ ΚΕΡΚΥΡΑΣ *

Η'.

Εἰς περίεργον φάσιν περιπετειῶν, ἅμα τῇ ἐπὶ Ἰονικῆς Κυβερνήσεως προβαινούσῃ διοργανώσει αὐτοῦ περιέρχεται τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Κερκύρας. Διαρκούσης τῆς Βενετοκρατίας ἐπηῤῥέαζον αὐτὸ οἱ κίνδυνοι τῶν Ὀθωμανικῶν ἐπιδρομῶν καὶ δηώσεων, εἰς ἐκείνην δὲ ἐπηκολούθησεν ἡ ἐπὶ Δημοκρατικῶν Γάλλων, ὅτον βραχεῖα τόσον βιαία ἀναστάτωσις τῶν παλαιῶν καθεστώτων, μεθ' ἣν ἐπῆλθον τὰ κακὰ τῆς Ῥωσσοτουρκικῆς πολιορκίας, καὶ αἱ τῆς Ἑπτανήσου πολιτείας καὶ τῆς τῶν Αὐτοκρατορικῶν Γάλλων δεσποτίας ἀλλεπάλληλοι διοικητικαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαί. Ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τὴν Βρεταννικὴν Προστασίαν Ἰονίου Κράτους, ἐν ᾧ μονιμωτέρα καὶ κανονικωτέρα παρίσταται ἡ τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἀναδιοργάνωσις, τὰς παρελθούσας μεγάλας καὶ ἀναποδράστους αἰτίας τῶν κινδύνων αὐτοῦ διαδέχονται αἰτίαι μικραὶ καὶ ὑπὸ αὐθαιρέτων καὶ ἀδικαιολογήτων διοικητικῶν μέτρων προκαλούμεναι, οἷον αἱ τῶν οἰκημάτων ἀλλεπαλλήλως ἐπερχόμεναι ἀσυλλόγιστοι καὶ ἀπερίσκεπτοι μεταβολαὶ καὶ ἄλλαι αἰτίαι ζημιῶν, περὶ ὧν τὰ παράπονα ἄρχονται μάλιστα ἀπὸ τοῦ ἐπὶ βραχὺν χρόνον διατελέσαντος Ἀρχειοφύλακος Σπυρίδωνος Παλλαδᾶ.

Ἐν τῷ Παλατίῳ τῶν Ἁγίων Μιχαὴλ καὶ Γεωργίου τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον ὑπόκειται εἰς δωματίῳ εἰς κατοικοῦσιν Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἁρμοστοῦ. Ὡς δὲ ἀναφέρει ὁ μνησθεὶς Ἀρχειοφύλαξ τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1833, οἱ τὰ ὑπερκείμενα ἐκεῖνα δωμάτια κατοικήσαντες Ἄγγλοι ἀπαιτοῦσιν ἀμέσως νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ κλεὶς τῆς θύρας κλίμακος δι' ἧς εἰς τὸν ἀπόπατον καταβαίνουσι, διερχόμενοι ὅμως διὰ μέσου τῶν ἐγγράφων, βιβλίων καὶ δεσμίδων τοῦ Ἀρχειοφυλακείου. [1] Ἐν τούτοις ἐπέρχεται νέα τοῦ Ἀρχειοφυλακείου μετατόπισις ἀπὸ τοῦ Παλατίου ἐκείνου εἰς τὴν πρώην λατινικὴν μονὴν τῆς Τενέδου, ὅπου ἦσαν καὶ τὰ Δημόσια σχολεῖα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νέον οἴκημα ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Ἀρχειοφυλακείου δὲν ἐγένετο ὡς φαίνεται μετὰ τῆς δεούσης προνοίας πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἐγγράφων. Τῇ 22 Ὀκτωβρίου 1833, ἀναφέρει πρὸς τὸν Ἔπαρχον Κερκύρας ὁ αὐτὸς Ἀρχειοφύλαξ, ὅτι οἱ ἐρχόμενοι εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον εὑρίσκονται ἐν μέσῳ τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν βιβλίων, καὶ δὲν θεωρεῖ τοῦτο ἀκίνδυνον. Μνημονεύει δὲ ὅτι ἐπὶ Ἀρχειοφύλακος Κασιμάτη, τολμήσας τις νὰ παρεισάξῃ λαθραίως ἔγγραφόν τι εἰς μίαν δέσμην, ἀπῄτει ἔπειτα ἐπίσημον τούτου ἀντίγραφον. Θεωρεῖ λοιπὸν κατάλληλον ν' ἀφεθῇ τόπος κενὸς

* Ἴδ. σελ. 745.

1 Αὐτόθι. Reggistro lettere. Ἐπιστολὴ ἀριθ. 24 ἀπὸ 20 Σεπτ. 1833.

ἐγγράφων, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ καταστήματος, ὅπου νὰ συστηθῇ τὸ γραφεῖον, ὥστε νὰ μὴ προβαίνωσι περαιτέρω, ἀλλ' ἐκεῖ νὰ μένωσιν οἱ ἐρχόμενοι ὅπως λάβωσιν ἀντίγραφα. [1] Τῇ 19 Φεβρουαρίου 1834 [2] παραπονεῖται πρὸς τὸν Ἔπαρχον περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, διότι τὰ παράθυρα, οὐχὶ μόνον εἶναι χαμηλά, ἀλλ' οὔτε διὰ φυλλοπαραθύρων· οὔτε διὰ σιδήρων κλείονται. Λέγει δὲ ὅτι καὶ ἡ ἀναχώρησις τῆς εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸ ὀροφὴν κατοικούσης οἰκογενείας τοῦ διδασκάλου Φωκᾶ ἀφίνει ἀφύλακτον καὶ ἀφρούρητον τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον. Εἰς ἐπίμετρον δὲ τῶν κακῶν, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς οἰκογενείας Φωκᾶ καὶ μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῶν δωματίων ἔνθα ὑπῆρχε τὸ Δημόσιον σχολεῖον, ἐνεφανίσθη πλῆθος ποντικῶν, οἵτινες καὶ κατὰ τῶν δεδεμένων βιβλίων ἐπιτίθενται. Μυάγραι ἐπιλέγει ὁ Παλλαδᾶς ὀλίγον ὠφελοῦσιν ἂν μὴ ὦσιν Ἀγγλικαί. Γαλαῖ δὲν δύνανται νὰ μείνωσι, διότι διὰ τὴν καθ' ἡμέραν συῤῥοὴν τῶν ἀνθρώπων ἤθελον φοβηθῇ καὶ φύγει. [3]

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ Ἔπαρχος Κερκύρας, τῇ 11 Ἀπριλίου 1834 ἐκοινοποίει πρὸς τὸν Ἀρχειοφύλακα ὅτι «ἅπαντα τὰ σεσηπότα χαρτία (carte guaste) ὅσα ὑπάρχουσι κατατεθειμένα εἰς τὸ οἴκημα, ὅπου ἦτο προηγουμένως τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον, ὡς ἐπίσης ἐκεῖνα ἅτινα ἐξηχθησαν ἐξ ἑνὸς τῶν ὑπογείων τοῦ Παλατίου τῶν Ἁγίων Μιχαὴλ καὶ Γεωργίου, πρέπει κατὰ διαταγὴν τῆς Γερουσίας νὰ φυλαχθῶσιν εἰς δωμάτιόν τι τῶν ὑπὸ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον. Παρήγγελλε δὲ ὁ Ἔπαρχος νὰ λάβῃ ὁ Ἀρχειοφύλαξ τὰ δέοντα προφυλακτικὰ μέτρα κατὰ τῶν ἐνδεχομένων κακῶν ἀναθυμιάσεων αἵτινες ἤθελον προκύψῃ ἐκ τῶν χαρτίων ἐκείνων. [4] Ταῦτα ἔγραφεν ὁ Ἔπαρχος ὀλίγον πρὶν ἢ τὸν Παλλαδᾶν διαδεχθῇ ὁ Ἀρχειοφύλαξ Νικόλαος Βάρθης, ἀρξάμενος τῆς μακρᾶς καὶ δραστηρίου ὑπηρεσίας του τῇ 14 Ἰουνίου 1834 διαρκεσάσης μέχρι τοῦ ἔτους 1855.

Τὰ εἰρημένα Βενετικὰ ἔγγραφα μετακομισθέντα ἤδη εἰς τὸ οἴκημα τῆς πρώην Μονῆς τῆς Τενέδου, κατετέθησαν εἰς τὸ αὐτόθι ὑγρὸν ἰσόγειον, ὅπου ὁ Ἀρχειοφύλαξ Βάρθης, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν διορισμόν του παρετήρησεν, ὡς λέγει, μετὰ τοῦ Ἁρμοστοῦ καὶ τοῦ Ἐπάρχου, ὅτι ἅπαντα αὐτὰ τὰ χαρτία, ὡς ἐκ τῆς ὑγρασίας εἶχον καταντήσῃ ὅλα ἓν σῶμα ἀναδίδοντα πολλὴν δυσωδίαν. Ἐν τούτοις ἀπεφάσισεν ἡ Κυβέρνησις τὴν μεταβίβασιν τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου εἰς ἕτερον οἴκημα τὸ τοῦ Ἀτελολιμενείου λεγόμενον παρὰ τῇ Πύλῃ Σπηλαίας καὶ πλησίον τοῦ Τελωνείου, ὅπου καὶ τὸ Ἐπαρχεῖον εἰς τὴν ὑπερκειμένην ὀροφὴν ἐγκαθίστατο. Ὑπέβαλε δὲ ὁ Ἔπαρχος εἰς τὴν Γερουσίαν, τῇ 22 Ἀπριλίου 1835, ὅτι ἦτο εὔλογον νὰ τακτοποιηθῶσι τὰ δημόσια ἔγγραφα, πρὶν ἢ ἐκτελεσθῇ ἡ εἰς τὸ νέον οἴκημα με-

1 Αὐτόθι. Reggistro Lettere. Ἐπιστολὴ ἀριθ. 29, Ὀκτωβρίου 1833.
2 Αὐτόθι. Ἐπιστολὴ ἀριθ. 39.
3 Αὐτόθι. Ἐπιστολὴ ἀριθ. 49 τῆς 31 Μαΐου 1831.
4 Αὐτόθι. Lettere del Reggente.

τακόμισις· ἀλλ' οὐδεμίαν περὶ τούτου διαταγὴν ἔλαβεν ὁ 'Αρχειοφύλαξ, καὶ τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα ἀφέθησαν εἰς τὸ ὑγρότατον ἰσόγειον τῆς Τενέδου μέχρι τῆς εἰς τὸ ἐν Σπηλαίῳ οἴκημα μεταβιβάσεως τοῦ 'Αρχειοφυλακείου. «Τὰ χαρτία ἐκεῖνα, λέγει ὁ 'Αρχειοφύλαξ Βάρθης, τὰ πλεῖστα σεσηπότα καὶ σχηματίσαντα μίαν μάζαν μετεκομίσθησαν εἰς τὸ παρὰ τῇ Σπηλαίᾳ οἴκημα, καὶ ἵνα διασώσω μέρος αὐτῶν ὑπέστην μακροτάτην νόσον. Τὰ ἐπίλοιπα ἐτέθησαν εἰς τὴν ὑποστέγην ὅπου ἔμειναν ἐπὶ ἔτη· ἀκολούθως δὲ περιεφράχθη μέρος τῆς εἰσόδου τοῦ 'Αρχειοφυλακείου καὶ τεθέντα ἐκεῖ ἐγκατελείφθησαν ἐφ' ὅσον καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἐν τῷ αὐτῷ οἰκήματι. [1]

'Εκτὸς τῶν ὡς εἴρηται παρημελημένων ἐκείνων ἐγγράφων, μετὰ τὴν παρὰ τῇ Σπηλαίᾳ ἐγκατάστασιν τοῦ 'Αρχειοφυλακείου ἐν ἔτει 1835, ἐν ᾧ ὁ 'Αρχειοφύλαξ Βάρθης ἠσχολεῖτο ἀνενδότως εἰς τὴν κατάταξιν τῶν ἐγγράφων τῶν διαφόρων ἐπὶ 'Ιονίου Κράτους ἐγχωρίων Διοικητικῶν 'Αρχῶν καὶ Δικαστηρίων τῆς Κερκύρας, ἅτινα περιοδικῶς παρεδίδοντο, ἔτι δὲ παλαιῶν τινων εἰδικῶν 'Αρχειοφυλακείων συνενουμένων μετὰ τοῦ Τοπικοῦ, εἶχεν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ καὶ πληθὺν ἄλλων ἐγγράφων χρηζόντων κατατάξεως, ἅτινα εὑρίσκοντο κεκλεισμένα εἰς κιβώτια καὶ εἰς σάκκους. [2]

'Ηρίθμει δὲ τότε ὑπ' αὐτὸν κατ' ἀρχὰς μόνον δύο ὑπαλλήλους, καὶ ἔπειτα τρεῖς, ὧν ὁ εἷς μὲ βαθμὸν 'Υπαρχειοφύλακος, θέσιν ὅμως, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον διατηρηθεῖσαν, ἀπὸ 'Ιανουαρίου 1835 μέχρι 'Απριλίου 1838.

Θ'.

'Εν τῷ παρὰ τῇ Σπηλαίᾳ οἰκήματι τὸ 'Αρχειοφυλακεῖον ἔμελλε νὰ δοκιμάσῃ μετ' οὐ πολὺ τὰς ὀλεθρίας συνεπείας τῆς ἐν τοῖς ἰσογείοις ὑπαρχούσης σιταποθήκης, ἐξ ἧς καὶ ποντικοὶ καὶ ἄλλα χαρτοφθόρα καὶ ῥυπαρὰ ζωΰφια εἰσέβαλον εἰς αὐτό. Ὥστε ἐδέησε νὰ διατάξῃ ἡ Κυβέρνησις σύντονα μέτρα πρὸς ἐξάλειψιν τοῦ ὑπερπλεονάσαντος κακοῦ, κατὰ τὰς δοθείσας ὁδηγίας τῶν ἐν τῇ 'Ιονίῳ 'Ακαδημίᾳ καθηγητῶν τῆς φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας. Τὰ μέτρα ταῦτα, παραγγελθέντα πρὸς τὸν 'Αρχειοφύλακα, διὰ τοῦ ἀπὸ 30 'Ιουλίου 1838 ἐγγράφου τοῦ 'Επάρχου Κερκύρας, ἀπήτησαν ἱκανὸν χρόνον. Διότι περὶ τῆς ἐκτελέσεώς των ὁ 'Αρχειοφύλαξ πληροφορεῖ τὸν Ἔπαρχον περίπου μετὰ τρεῖς μῆνας, τὴν 8 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀναφέρων ὅτι ἐξετέθησαν ἐπὶ τριήμερον εἰς τὸν ἥλιον ἅπαντα τὰ ἔγγραφα τοῦ 'Αρχειοφυλακείου, ἠνοίχθησαν καὶ ἐτινάχθησαν αἱ δεσμίδες καὶ τὰ βιβλία, μεθ' ὃ ἐτέθησαν εἰς τὴν ὑποστέγην τῆς ὑπεράνω τοῦ 'Αρχειοφυλακείου κατεχομένης ὀροφῆς ὑπὸ τοῦ 'Επαρχείου ἅπαντα τὰ ἀρχαῖα ἔγγραφα Ποινικῶν δικογραφιῶν, ὧν οὐδέποτε ζητοῦνται ἀντίγραφα. 'Εγένετο ἐπανειλημμένως διὰ χλωρούχου

1 'Ανέγραφον 'Επιστολῶν 'Αρχειοφύλακος Ν. Βάρθη. 'Επιστολὴ 7 'Οκτωβρίου 1850.

2 Αὐτόθι. 'Επιστολὴ ἀριθ. 31 τῆς 19 'Οκτωβρίου 1835.

τιτάνου κατάβρεξις δλης τῆς ξυλείας τοῦ 'Αρχειοφυλακείου καὶ ἐκαπνίσθησαν διὰ θειϊκοῦ ὀξέως ἅπαντα τὰ ἔγγραφα κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. [1]

'Αλλὰ μόλις τὰ ληφθέντα μέτρα ἐφάνησαν τελεσφορήσαντα, τί συνέβαινε πρὶν ἢ παρέλθῃ ἓν ἔτος ; Τὸ 'Επαρχεῖον τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὴν ὑπεράνω τοῦ Αρχειοφυλακείου ὀροφὴν ἐν ἔτει 1839 μετετίθετο εἰς τὸ οἴκημα τῆς πρώην Λατινικῆς μονῆς τοῦ 'Αγίου Φραγκίσκου, δπως εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κενωθεῖσαν ὀροφὴν ἀποθηκευθῇ σῖτος. Τῇ 26 'Ιουλίου 1839 ὁ 'Αρχειοφύλαξ ματαίως ὑπέβαλεν εἰς τὸν Ἔπαρχον τοὺς ἐκ τοιαύτης ἀποφάσεως ἀπειλουμένους κινδύνους, ὧν πικρὰ πεῖρα εἶχε γίνῃ ἐκ τῆς ἤδη ὑπὸ τὸ 'Αρχειοφυλακεῖον ὑπαρχούσης σιταποθήκης. 'Εξουσιοδοτεῖται δὲ μόνον κατ' αἴτησίν του, νὰ μεταθέσῃ τὰ μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ὑποστέγην ὑπάρχοντα ἔγγραφα εἰς τὸ εἰσόγειον μέρος τὸ ὑπὸ τὴν τοῦ 'Αρχειοφυλακείου κλίμακα, δπερ εἶχεν ἤδη κλεισθῇ διὰ τὴν προσωρινὴν ἐν αὐτῷ ἐναπόθεσιν τῶν ἀρχαίων Βενετικῶν ἐγγράφων, μέχρι καταλλήλου ὥρας, δπως ταῦτα διαλεχθῶσι καὶ τακτοποιηθῶσι. [2]

Καὶ ἐν μέσῳ τοιούτων οὐχὶ εὐνοϊκῶν περιστάσεων, πολυπληθῆ ἔγγραφα ἀλλεπαλλήλως ἐξηκολούθουν συγκομιζόμενα εἰς τὸ Τοπικὸν 'Αρχειοφυλακεῖον, ἐν οἷς σημειωτέα μάλιστα καὶ τὰ τοῦ κατὰ διαταγὴν τῆς Γερουσίας, ἀπὸ 15 Μαΐου 1838, μετ' αὐτοῦ συνενωθέντος 'Αρχειοφυλακείου τῆς Διαχειρίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίων εἰσοδημάτων, δπερ περιεῖχεν οὐχὶ μόνον τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν κτηματικὴν καὶ οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῶν τῆς νήσου 'Ορθοδόξων 'Εκκλησιῶν καὶ εὐαγῶν ἱδρυμάτων, ἀλλὰ καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν ἐπὶ Βενετοκρατίας τῆς ἡμετέρας 'Εκκλησίας προεδρευσάντων Πρωτοπαπάδων, μέχρι τῆς ἐν 'Αρχῇ τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος ἱδρύσεως τῆς 'Επτανήσου Πολιτείας, δτε εἰς τὸν 'Εκκλησιαστικὸν τῆς Κερκύρας θρόνον ἀπεκατεστάθη πάλιν ἡ ἀπὸ πέντε αἰώνων διακοπεῖσα διαδοχὴ τῶν 'Ορθοδόξων 'Αρχιεπισκόπων, ὧν προσετέθησαν καὶ τὰ μέχρι τοῦ ἔτους 1833 πρακτικὰ παραδοθέντα τότε (1838) εἰς τὸ Τοπικὸν 'Αρχειοφυλακεῖον παρὰ τῆς ἱερογραμματείας τῆς Μητροπόλεως. 'Εκ τοῦ μνησθέντος δὲ 'Αρχειοφυλακείου τῆς Διαχειρίσεως τῶν 'Εκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίων εἰσοδημάτων, μετεβιβάζοντο τότε ἐπίσης εἰς τὸ Τοπικὸν καὶ τὰ παλαιὰ βιβλία βαπτίσεων, γάμων καὶ θανῶν, ἅτινα καὶ κατὰ τὰς ἐπὶ Βενετοκρατίας κυβερνητικὰς διατάξεις, ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ τηρῶσιν οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡμῶν ἐφημέριοι. Πρὸς δὲ τούτοις παρεδόθησαν καὶ τὰ βιβλία τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Πάργας καὶ τὰ εἰς Κέρκυραν ὡσαύτως διασωθέντα τῶν Συμβολαιογράφων αὐτῆς, ἅτινα ἦσαν ἕως τότε ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ προϊσταμένου τοῦ 'Αρχειοφυλακείου τῆς Διαχειρίσεως τῶν Δημοσίων εἰσοδημάτων, ὡς καὶ ἄλλα τῆς Διοικήσεως καὶ τῶν Δικαστηρίων αὐτῆς βιβλία καὶ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ Πάργα διετέλει

1 'Επιστολὴ 'Αρχειοφύλακος Ν. Βάρθη 8 Νοεμβρίου 1838.

2 Τοῦ αὐτοῦ 'Επιστολὴ ἀριθ. 120 τῆς 26 'Ιουλίου 1839 καὶ ἀριθ. 121 τῆς 5 Αὐγούστου 1839.

πολιτικῶς ἡνωμένη μετὰ τῆς Κερκύρας. Ἡ προσθήκη δὲ αὕτη ηὔξησε τὰ μάλιστα τὰς καθημερινὰς ἐργασίας τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἀρχειοφύλαξ Ν. Βάρθης, ὅστις δὲν ἐθεώρει πλέον ἐπαρκοῦντα τὸν ἀριθμὸν τριῶν ὑπαλλήλων. [1]

Προσετέθη συνάμα εἰς τὸ Τοπικὸν Ἀρχειοφυλακεῖον καὶ τὸ ἰδιαίτερον Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς Ὑγειονομικῆς Ἀρχῆς συνιστάμενον ἐξ ἐγγράφων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1670 μέχρι τοῦ 1834. Βραδύτερον δὲ καὶ τὸ τῆς Ἐκτελεστικῆς ἀστυνομίας. [2]

Ἐν τῇ αὐξανούσῃ πληθύϊ τῶν ἐγγράφων πάντοτε μᾶλλον ἐπαισθητὰ ἐγένοντο τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν τῇ ὑπερκειμένης ὀροφῇ καὶ ἐν τοῖς παρακειμένοις δωματίοις ἀποθηκεύσεως σίτου. Τῇ 5 Σεπτεμβρίου 1844 ἀναφέρεται περὶ τούτου ὁ Ἀρχειοφύλαξ πρὸς τὸν Ἔπαρχον, πάλιν δὲ εἰς τὸ αὐτὸ ὀχληρὸν καὶ δυσάρεστον θέμα ἐπανέρχεται τῇ 30 Ἰουλίου 1847, ὅτε ὑπομιμνήσκει καὶ τὰ ἐν 1838 ἐφαρμοσθέντα κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως καθαρτικὰ μέτρα. Πάλιν καὶ σκώληκες καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ σίτου παραγόμενα ἔντομα καὶ ποντικοὶ εἰσβαλόντες εἰς τὰ ἔγγραφα, ἐπιφέρουσι μεγάλην φθορὰν κατατρώγοντες δεσμίδας καὶ βιβλία· οὗτοι δὲ μάλιστα καὶ ἀποθνήσκουσιν ὑπὸ τὰ ἑρμάρια καὶ ἡ σῆψις αὐτῶν ἀναπέμπει δυσωδίαν ἀνυπόφορον ἐπιπροστιθεμένην εἰς τὴν τοῦ σηπομένου σίτου. Ἡ τοιαύτη δὲ τῶν ζωϋφίων καὶ ποντικῶν εἰσβολή, ὡς ἐκθέτει ἐν ταύτῃ τῇ ἀπὸ 30 Ἰουλίου 1847 ἀναφορᾷ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἔπαρχον ὁ Ἀρχειοφύλαξ Ν. Βάρθης ἐπηρέαζε μάλιστα τὴν τύχην τῶν ἤδη μνησθέντων πολυπληθῶν ἀρχαίων ἐγγράφων, ἅτινα ἔκειντο εἰς τὸν κεκλεισμένον τόπον ἀπέναντι τῆς θύρας τῆς εἰσόδου τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ὧν πολλῶν μὲν ἀσημάντων πολλῶν δὲ δεόντων τακτοποιήσεως, *πολλάκις ἐπεχείρησα*, λέγει, *την διαλογὴν ἀλλὰ ἡ ἔλλειψις χειρῶν καὶ τὸ πλῆθος ἐντόμων καὶ σκορπίων μὲ ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῶ τοῦ ἔργου καὶ τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα θέλουσιν ἀπολεσθῇ, ἂν δὲν ληφθῇ περὶ αὐτῶν πρόνοια.*

Πραγματευόμενος ἐν τέλει καὶ περὶ τῆς ὀλίγης ἀσφαλείας τοῦ καταστήματος, διότι κοινὴν εἶχε τὴν εἴσοδον μετὰ τῶν Σιταποθηκῶν, ὧν ἡ θύρα ἀφίνετο συχνάκις ἀνοικτή, διὰ τὴν μετακόμισιν τοῦ σίτου, συμπεραίνει ὅτι τὸ οἴκημα εἶναι ὅλως ἀκατάλληλον πρὸς χρῆσιν καταστήματος Ἀρχειοφυλακείου.

1 Ἐπιστολαὶ Ἀρχειοφύλακος Ν. Βάρθη ἀριθ. 142. 20 Ἀπριλίου 1810 καὶ ἀριθ. 223. 20 Ἀπριλίου 1842. Ἐπίσης 7 Δεκεμβρίου 1846.—Τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίων εἰσοδημάτων εἶχε κατὰ πρῶτον μεταφερθῆ εἰς τὸ αὐτὸ οἴκημα ὅπου ἦτο τὸ Τοπικόν. Ἔμεινε δὲ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ Ἀρχειοφύλακος Πέτρου Λασκάρεως. Μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τούτου, κατὰ τὴν ἀπὸ 15 Μαΐου 1838 ὑπ' ἀριθ. 6304 διαταγὴν τοῦ Ἐπάρχου, συνεπείᾳ ἀποφάσεως τῆς Γερουσίας συνηνώθη μετὰ τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφύλακος Ν. Βάρθη.

2 Ἄνω μνησθεῖσα ἐπιστολὴ 7 Δεκεμβρίου 1846.

Γ'.

Προκειμένης τῆς ἐκ τοῦ παρὰ τῇ Σπηλαίᾳ οἰκήματος μετακομίσεως τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου εἰς τὸ τελευταῖον αὐτοῦ οἴκημα, ὅπερ ἦτο τὸ πεπαλαιωμένον παλάτιον τῶν ἐπὶ Βενετοκρατίας Βαΐλων, ὅπου τὸ πάλαι, ὡς εἴδαμεν ὑπῆρξεν ἡ Καγκελλαρία καὶ τὸ ἀρχειοφυλακεῖον τῆς πόλεως Κερκύρας, ὁ Ἀρχειοφύλαξ ἐγκαίρως ὑπέβαλεν εἰς τὴν ἀνωτέραν ἀρχὴν τὰς ἀνάγκας τῆς ἐν τῷ εὐρυτέρῳ ἀλλὰ πεπαλαιωμένῳ τούτῳ οἰκήματι ἐγκαταστάσεως.[1] Τρεῖς δὲ μόνους ἔχων τότε ὑπαλλήλους, ἐζήτησε τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1848, τὴν προσθήκην τετάρτου ὅπως συμπράξῃ καὶ ἐπιστατήσῃ καὶ οὗτος εἰς τὰς διὰ τὴν περίστασιν δεούσας ἐργασίας. Τῇ δὲ ἑτοίμῃ ἐξουσιοδοτήσει τῆς Γερουσίας ἐξελέξατο αὐτὸς τὸν ἐπιπρόσθετον τοῦτον ὑπάλληλον τῇ 19 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Ἡ μετακόμισις ἐγένετο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Τῇ 21 δεκεμβρίου ὁ Ἀρχειοφύλαξ ἀναγγέλλει εἰς τὸν ἔπαρχον τὴν ἐκκένωσιν τῆς ἐν τῷ παρὰ τῇ Σπηλαίᾳ οἰκήματι μεγάλης αἰθούσης καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς συνεχομένου δωματίου, ἅτινα κατεῖχε τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον καὶ τοῦ δωματίου τοῦ γραφείου καὶ τὴν μετακόμισιν τῶν ἐγγράφων εἰς τὸ οἴκημα τοῦ πρώην Βαΐλου. Ἔμενον δὲ εἰσέτι νὰ κενωθῶσι δύω δωμάτια καὶ τὸ μέρος τὸ ὑπὸ τὴν κλίμακα ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς παλαιῶν ἐγγράφων, πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ὁποίων ἡτοιμάζοντο τὰ ἰσόγεια τοῦ πρώην παλατίου τῶν Βαΐλων. Ἀναγγέλλει συγχρόνως ὅτι ἀπὸ τῆς πρωΐας ἐκείνης ἤρξατο ἡ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου κενωθείσῃ αἰθούσῃ μεταφορὰ τοῦ σίτου. Τῇ 21 φεβρουαρίου 1849 ἀναγγέλλει τὴν ἐκπεραίωσιν τῆς μετακομίσεως καὶ παραδίδει εἰς τὸν ἔπαρχον καὶ τὰς κλεῖδας τῶν ἑτέρων δύο δωματίων τοῦ ὑπὸ τὴν κλίμακα τόπου, καὶ τῆς θύρας τῆς εἰσόδου ὅπως διαβιβασθῶσιν εἰς τὸν Τελώνην.

Τὸ νέον κατάστημα τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἔχον τὸ πλεονέκτημα νὰ ἦναι εὐρυχωρότερον τοῦ πρώτου, παρουσίαζεν ὅμως διὰ τοῦτο καὶ πλειοτέρας ἀνάγκας περὶ ὧν ἐγγράφως ἀναφερόμενος ὁ Ἀρχειοφύλαξ πρὸς τὸν Ἔπαρχον τῇ 24 Ἀπριλίου 1849, ὑποβάλλει τὴν ἀνάγκην προσλήψεως κλητῆρος, διότι οἱ ὑπάλληλοι οἵτινες ἀφ' ἑαυτῶν ἤνοιγον καὶ ἔκλειον τὰ ὀλίγα παράθυρα τοῦ προγενεστέρου καταστήματος, ἀποποιοῦνται νὰ ἐκτελῶσι τὸ ἔργον τοῦτο, διὰ τὰ εἴκοσι ἢ εἴκοσι δύο παράθυρα τοῦ νῦν, ὅπερ καὶ διὰ τὴν ἔκτασίν του

1 Τὸ παλάτιον τῶν Βαΐλων τὸ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Bailaggio μέχρις ἡμῶν γνωριζόμενον, ἀφοῦ εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους χρήσεις μετετράπη, μετὰ τὴν Βενετικὴν ἐποχὴν ἐπὶ Γάλλων καὶ Ῥώσσων, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν ἐπὶ Ἰονίου Κυβερνήσεως ἐγένετο κατοικία, πρῶτον μὲν τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν ἐνταῦθα Βρεταννικῶν στρατευμάτων, ἔπειτα δὲ τοῦ Προέδρου τῆς Ἰονίου Γερουσίας ἐσχάτως δὲ ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῷ τὸ Ἐπαρχεῖον Κερκύρας, τὸ ὁποῖον παραχώρησαν τὸ πλεῖστον μέρος εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον, ἔμεινε μέχρι τέλους εἰς δωμάτια τινὰ τοῦ αὐτοῦ οἰκήματος νῦν ὑπὸ τοῦ Δημαρχείου Κερκυραίων κατεχόμενα.

ἔχει χρείαν πλειοτέρας ὑπηρεσίας διὰ τὴν καθημερινὴν καθαριότητα αὐτοῦ. Ἦτο πρὸς τούτοις ἀπαραίτητος ἡ βοήθεια του κλητῆρος, διὰ τὴν ἑκάστοτε καταβίβασιν καὶ ἐναπόθεσιν τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν γραφέων ἀναγκαιούντων φακέλλων καὶ βιβλίων, ὧν αἱ θέσεις ἦσαν πολὺ ὑψηλότεραι τῶν ἐν τῷ πρώην οἰκήματι, διὰ τὸ ὕψος τῶν δωματίων τοῦ παρόντος, ὥστε ἀπαιτεῖται καὶ ἡ χρῆσις ὑψηλοτέρων κινητῶν κλιμάκων.[1] Ἡ πρόσληψις μονίμου κλητῆρος τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐνεκρίθη καὶ ἐπραγματοποιήθη τὴν 12 Μαΐου 1849.[2] Μετ'οὐ πολὺ ἐλήφθη πρόνοια καὶ περὶ ῥυθμίσεως τῆς τακτικῆς πορείας τῶντοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐργασιῶν,διὰ τῆς ἀπὸ 17 Αὐγούστου 1850 Δηλοποιήσεως τοῦ Ἐπάρχου Κερκύρας κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς Γερουσίας ἐγκριθέντα.

Συγκειμένη ἐκ πλείστων ἄρθρων ἡ Δηλοποίησις αὕτη περιέχει τὰ περὶ τῆς καθημερινῆς ἐργασίας, ὧν αἱ κυριώτεραι διατάξεις εἰσὶ περὶ τῶν ὡρῶν καθ' ἃς μένει ἀνοικτὸν τὸ κατάστημα, αἵτινες δύνανται νὰ παραταθῶσιν, ἂν τὸ ἀπαιτῇ ἡ Δημοσία ὑπηρεσία, ἀλλὰ μόνον διαρκούσης τῆς ἡμέρας. Κατὰ τὰς ὥρας ταύτας οἱ ὑπάλληλοι δὲν ἀπομακρύνονται τοῦ καταστήματος ἄνευ ἀδείας τοῦ Ἀρχειοφύλακος. Ἀνευρίσκουσιν, ἀναγινώσκουσι καὶ ἀντιγράφουσιν αὐτοὶ τὰ ἔγγραφα, μὴ ἐπιτρεπομένου εἰς ξένους νὰ ἐγγίξωσι ταῦτα. Εἰσὶ δὲ αὐτοὶ ὑπεύθυνοι, ἂν δώσωσι βιβλία ἢ ἐπιτρέψωσιν εἰς ἄλλους τὴν ἀντιγραφήν. Αὐτοὶ ἔχουσι καὶ τὴν εὐθύνην διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀντιγραφομένων, ἅτινα καὶ ὑπογράφουσι, μεθ' ὃ ὁ Ἀρχειοφύλαξ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του τὰ ἐπικυροῖ. Οἱ ὑπάλληλοι παραβάλλουσι πρὸς τὰ πρωτότυπα τὰ ὑπ' ἄλλων γενόμενα ἀντίγραφα. Καθ' ἡμέραν δὲ πρὶν ἢ κλείσῃ τὸ ἀρχεῖον ὀφείλουσι νὰ θέτωσιν εἰς τὰς θέσεις των τὰ βιβλία καὶ τὰ δεμάτια. Ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς νὰ λαμβάνωσιν οἱανδήποτε παρὰ ἰδιωτῶν ἀμοιβήν. Τηρεῖται ἀνάγραφον πρὸς σημείωσιν τῶν ἐκδιδομένων ἀντιγράφων. Ὁ Ἀρχειοφύλαξ διαμοιράζει καθημερινῶς τὴν ἐργασίαν εἰς τοὺς ὑπαλλήλους, ὅπως ἐπιταχύνηται ἡ διεκπεραίωσις. Ὅταν αἰτοῦνται πράξεις ἀπαιτοῦσαι μικρὰν ἐργασίαν, ἐκ τῶν αἰτούντων ἀντίγραφα προτιμῶνται οἱ ἐκ τῆς ἐξοχῆς. Ὁ Ἀρχειοφύλαξ ἐκτὸς τῶν ἄλλων καθηκόντων τοῦ ἐπαγγέλματός του, συστηματοποιεῖ καὶ τακτοποιεῖ ἅπαντα τὰ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἔγγραφα, ὡσαύτως καὶ τὰ διαβιβαζόμενα ὑπὸ τῶν διαφόρων Ἀρχῶν.

Τοιαῦται εἰσὶν αἱ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ὑπηρεσίαν κανονίζουσαι οὐσιώδεις διατάξεις τῆς 17 Αὐγούστου 1850.[3]

1 Ὅρα τὰ ἀνωτέρω εἰς τὰς σημειουμένας χρονίας τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀρχειοφύλακος Ν. Βάρθη.

2 Μηνιαῖος μισθὸς τοῦ Κλητῆρος τάλληρα 10 ἤτοι δραχ. 60.

3 Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Ἰονίου Κυβερνήσεως. Ἀριθ. 88. 26(7 Σεπτ. 1850.

Ἐν ἔτει 1873 τῇ 5 Δεκ. τὰ τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον ἐκανονίσθησαν διὰ δηλοποιήσεως τοῦ τότε Ἀρχειοφύλακος Δρος Ἀχιλλέως Σπανοπούλου συμφώνως τῇ ἀπὸ 27 Νοεμβρ. αὐτοῦ ἔτους ὑπ' ἀριθ. 8600 διαταγῇ τῆς Β. Νομαρχίας καὶ ταῖς προηγουμέναις αὐτῆς Διαταγαῖς Ἰουνίου 1868 ὑπ' ἀριθ. 3505 καὶ 3646 καὶ ἀπὸ 6 Φεβρ. 1869 ὑπ' ἀριθ. 1528 ἐγκριθείσαις ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 5583 διαταγῆς 22 Φεβρ. 1869.

Ἐν τῷ νέῳ οἰκήματι ηὔξησε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν γραφέων οἵτινες ἔφθασαν τὸ 1851 μέχρι τῶν ἑπτά. Ἐπλεόναζον ὅμως συνάμα καὶ αἱ ἐργασίαι, διὰ τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ἔγγραφα τὰ ὁποῖα περιοδικῶς παρέδιδον αἱ καθεστῶσαι διάφοροι τοπικαὶ Ἀρχαί. Ὥστε ταχέως ἐπαισθητὴ κατήντησεν ἡ ἐν τῷ καταστήματι ἔλλειψις χώρου, ὅπως τακτικῶς τοποθετηθῶσι τοσαῦτα ἔγγραφα. Διὸ ἐγένετο σκέψις καὶ περὶ οἰκοδομῆς νέου δωματίου ἐν τῷ εἰς τὸ ὑπάρχον κτίριον παρακειμένῳ κήπῳ.[1] Ἐδέησε δὲ νὰ ζητήσῃ ὁ Ἀρχειοφύλαξ, νὰ μὴ ἐκτελεσθῇ ἡ ἐν ἔτει 1853 προκειμένη παράδοσις τῶν ἐγγράφων τῶν διαφόρων Ἀρχῶν.[2]

Καὶ ὁ ἐν ἔτει 1854 διαδεχθεὶς τὸν Νικόλαον Βάρθην Ἀρχειοφύλαξ Δρ. Ἀλέξανδρος Δελβινιώτης, τὴν αὐτὴν ἐν τῷ καταστήματι στενοχωρίαν ἀναγνωρίσας, ἐπρότεινε καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ κτιρίου ἐπέκτασιν, οἰκοδομουμένου μέρους τοῦ παρ' αὐτῷ κήπου. Ἂν δὲ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν παρεκάλει τοὐλάχιστον νὰ τῷ παραχωρηθῇ νέα θέσις εἰς ἣν νὰ ἐργάζηται, ὅπως θέτῃ ὅσον ἔνεστιν εἰς τάξιν τὰ εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον παραδιδόμενα ἔγγραφα.[3] Ὅ,τι δὲ μόνον ἐπέτυχεν ὑπῆρξεν ἡ παραχώρησις τοῦ διὰ τῆς ἀπὸ 5 Νοεμβρίου ἐπιστολῆς του αἰτηθέντος συνεχοῦς πρὸς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον δωματίου τοῦ Ἐπαρχείου, ὅπου εἰργάζετο τότε τὸ Ληξιαρχεῖον. Εἶναι δὲ τοῦτο τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο τὸ νῦν γραφεῖον τοῦ Ἀρχειοφύλακος. Ἀλλὰ καὶ ἡ προσθήκη αὕτη δὲν ἦτο ἐπαρκής, ὡς καὶ ἡ μετὰ ταῦτα πεῖρα τὸ ἀπέδειξε.

ΙΑʹ.

Τ' ὄνομα τοῦ Ἀρχειοφύλακος Ἀλεξάνδρου Δελβινιώτου ἐντίμως συνδέεται μὲ τὰς περιπετείας τῶν ἀρχαίων ἐκείνων Βενετικῶν ἐγγράφων, ἅτινα ἐκ τῶν ὑπογείων τοῦ Παλατίου τῶν ἁγίων Μιχαὴλ καὶ Γεωργίου, μὲ ἄλλα τινὰ ἐναπομείναντα εἰς τὸ πρώην οἴκημα τοῦ Ἀρχειοφυλακείου (οἰκίαν Φλαμπουριάρη) ἐν ἔτει 1833 μετεφέρθησαν εἰς τὰ ἐν τῇ πρώην μονῇ τῆς Τενέδου ἰσόγεια τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου, ἐξ ἐκείνων δὲ εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ περιφραχθέντα ἰσόγειον τόπον κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐν τῷ παρὰ τῇ Σπηλαίᾳ οἰκήματι ἐν ἔτει 1835, καὶ ἐκεῖθεν τέλος μεταβιβασθέντα εἰς τὰ κατώγεια τοῦ πρώην Παλατίου τῶν Βαΐλων κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1849 εἰς αὐτὸ ἐγκατάστασιν τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου. Τὰ αὐτὰ ἔγγραφα, πιστεύομεν, αἰνιττόμενος ἀνέφερεν ἤδη πρὸς τὸν Ἔπαρχον ὁ Ἀρχειοφύλαξ Βάρθης, τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1850, ὅτι κατὰ τὴν εἰς τὸ νῦν Ἀρχειοφυλακεῖον μετακόμισιν, διέσωσε πολλὰ βιβλία, ἅτινα καὶ ὁμοῦ συνέδεσεν,

1 Ἀρχειοφύλακος Ν. Βάρθη ἐπιστολὴ 6 Ἰουνίου 1853.

2 Αὐτόθι. Αἱ παραδόσεις τῶν ἐγγράφων τῶν Δικαστηρίων πρῶτον μὲν ἐγίνοντο κατὰ πενταετίαν, ὕστερον δὲ καθ' ἃ διέταξεν εἷς τῶν Ἐπάρχων ἐγίνοντο ἐτησίως.

3 Ἐπιστολαὶ Ἀρχειοφύλακος Α. Δελβινιώτου — 9 Ὀκτωβρ. 1854 22 Μαΐου 1855 ἰ. ν. αἱ 31 Μαΐου 1855.

ὅπως γίνῃ ἡ διαλογὴ καὶ ἡ τακτοποίησις αὐτῶν· ἅπαντα δὲ τὰ λοιπά, ἤτοι πολλὰ βιβλία, ἡμίσεα βιβλία, ἡμίσειαι δεσμίδες καὶ παμπληθῆ φύλλα μεμονωμένα ἐκλείσθησαν ἐν τοῖς ὑπὸ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον κατωγείοις. Περὶ δὲ τῶν τελευταίων τούτων ἔλεγεν ὅτι διὰ τὴν οὐχὶ ἀδύνατον, ἀλλὰ δύσκολον τακτοποίησιν χαρτίων τοιούτων ἀπαιτεῖται πρόσωπον ἔχον ἀρκετὴν γνῶσιν τῶν διαφόρων πράξεων, δυνάμενον ν' ἀναγνώσῃ καὶ διαιρέσῃ αὐτὰς κατ' ἐποχὰς καὶ καθ' ὕλην εἰς δεσμίδας καὶ βιβλία. Χρειάζεται, ἔλεγε, βοήθεια πολλῶν ἀτόμων καὶ χρόνος διὰ τὴν ἐκτέλεσιν, καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα, δὲν ἤθελεν ἔχει τις εἰμὴ ἔγγραφα ἐσχισμένα, ἀτελῆ, καὶ οὐδεμιᾶς ὀντότητος, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς ἤθελε ζητεῖ. Καθ' ἃ δὲ προσέθετε κατωτέρω, τὰ ἤδη ὑπ' αὐτοῦ διασωθέντα καὶ τακτοποιηθέντα Βενετικὰ ἔγγραφα, ἦσαν τὰ τοῦ Βαΐλου (le scritture del Bailo), ἅτινα ἐκτός τινων ἐλλειπόντων ἄρχονται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1614 καὶ φθάνουσι μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆν Βενετοκρατίας, ἐκτὸς δὲ τούτων ὀλίγα τινὰ βιβλία τῆς Πραξολογίας τῶν Προβλεπτῶν. [1]

Ἡ γνώμη τοῦ Ἀρχειοφύλακος Βάρθη περὶ ἀχρηστίας καὶ οὐτιδανότητος τῶν ἐφθαρμένων ἐκείνων παλαιῶν ἐγγράφων, εἶναι ἐκ τῶν ἀπατηλῶν ἐκείνων ἰδεῶν αἵτινες ἐπέρχονται εἰς τὴν φαντασίαν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν σκέψιν τοῦ βεβυθισμένου εἰς τὴν ζάλην πολυπλόκων ἐργασιῶν τῆς ἡμέρας, ἐν μέσῳ δυσχερειῶν καὶ προσκομμάτων παντοίων ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεώς του καὶ θεωροῦντος τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα ἔγγραφα ὑπὸ τὴν ἔποψιν μόνον τῶν καθημερινῶν χρειῶν τῆς τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ὑπηρεσίας. Μὴ παραβλέψωμεν δὲ ὅτι ὁ Ἀρχειοφύλαξ ἐκεῖνος εἶχεν ἤδη ἀνεύρει καλὸν μέρος Βενετικῶν ἐγγράφων.

Ἡ ὀξυδέρκεια τοῦ ἐν ἔτει 1855 διαδεχθέντος ἐκεῖνον Ἀρχειοφύλακος Ἀλεξάνδρου Δελβινιώτου προέβη πολὺ περαιτέρω εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὡς ἀχρήστων θεωρηθέντων, καὶ κατώρθωσε τὴν διάσωσιν καὶ τακτοποίησιν ἀξιολόγου ποσότητος αὐτῶν.

Διὰ τῆς ἀπὸ 29 Νοεμβρίου 1856 ἐπιστολῆς του, ἐζήτησε τὴν ἀρρωγὴν τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως, τῇ δαπάνῃ ἐννενήκοντα λιτρῶν στερλινῶν, τῇ συμπράξει τῶν ὑπαλλήλων, ἑπτὰ τότε ὄντων τὸν ἀριθμόν, οἵτινες ἐπὶ τούτῳ ἤθελον ἐργασθῇ εἰς ὥρας ἐκτάκτους, μετὰ τὰς ὥρας τῆς καθημερινῆς ὑπηρεσίας προβῇ εἰς τὴν μελετωμένην ἐπιχείρησιν. Ἐγκριθείσης δὲ τῆς προτάσεως ὑπὸ τῆς Ἰουνίου Γερουσίας, ἐπελήφθη τοῦ δυσχεροῦς ἔργου, ὅπερ ἐστέφθη διὰ θαυμαστῆς ἐπιτυχίας, ὡς διὰ τῆς ἀπὸ 16 Αὐγούστου 1858 Ε. Ν. ἐκθέσεώς του πρὸς τὸν Ἔπαρχον ἀναφέρει.

Τὴν ἐξέτασιν καὶ κατάταξιν, λέγει, τῶν πολιτικῶν, διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν ἐγγράφων τῶν δύο τελευταίων αἰώνων τῆς Βενετοκρατίας, ἅτινα

1 Ἀρχειοφύλακος Ν. Βάρθη Ἐπιστολὴ 7 Ὀκτωβρίου 1850 ἔτι δὲ 25 Ὀκτωβρίου 1849 ἔνθα λέγει ὅτι μέρος τῶν Βενετικῶν ἐκείνων ἐγγράφων ἦσαν λελυμμένα ἀποσπασθέντα τῶν δεσμίδων καὶ βιβλίων ἕνεκα τῆς ὑγρασίας τοῦ τόπου ὅπου ἀνέκαθεν εἶχον ἀποτεθῆ.

ἔκειντο ὡς ἀνωφελῆ εἰς ἓν κατώγειον τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐξεπεραίωσαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου οἱ ὑπάλληλοι δι' ἐπιπόνου καὶ δυσκόλου ἐρεύνης, ἧς τ' ἀποτελέσματα ὑπερέβησαν τὰς προσδοκίας μου, ὡς ἐμφαίνει ὁ ὑποβαλλόμενος κατάλογος. Διότι πολύτιμα ἔγγραφα ἀναφέρονται εἰς τὰς πολιτικὰς σχέσεις τῶν ἡμετέρων νήσων μετὰ τῆς Βενετίας, κατὰ τοὺς τέσσαρας αἰῶνας τῆς κυριαρχίας αὐτῆς, εἰς τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν καὶ εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν. Μετὰ δὲ τὰ ἔγγραφα ταῦτα, μετὰ διαφόρους πράξεις τῶν Βαΐλων καὶ ἄλλας οἷον τῶν πολιτικῶν ἢ ἐνιαυσίων δικαστῶν τῆς πόλεως καὶ τῶν κωμῶν, μετὰ τὰς στατιστικὰς ἀναγραφὰς καί τινα δικόγραφα μεταξὺ ἐξόχων οἰκογενειῶν, ἕνεκα προικῶν καὶ καταπιστευμάτων καὶ μετ' ἄλλας δικαστικὰς πράξεις ἐποχῶν προσφάτων εὑρέθησαν προσέτι τεσσαράκοντα πρωτόκολλα συμβολαιογράφων (τὸ πρῶτον ὑπὸ χρονίαν 28 Μαΐου 1500 καὶ τὸ τελευταῖον 25 Αὐγούστου 1805) τεσσαράκοντα ἔγγραφα κοινοποιήσεων γενομένων παρὰ συμβολαιογράφων πρὸς διαφόρους Ἀρχὰς περὶ καταπεπιστευμένων κληρονομιῶν. Εὑρέθησαν καὶ δύο βιβλία ἐκκλησίας τινος τῆς κώμης Σκριπεροῦ περιέχοντα βαπτίσεις, γάμους καὶ θανάς. Εὑρέθησαν δὲ ἐπὶ τούτοις περίπου πεντήκοντα δεμάτια ποινικῶν διαδικασιῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1560 μέχρι τοῦ 1808, καὶ ποινικαὶ ἀποφάσεις ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ 1734 καὶ λήγουσαι ἐπίσης τὸ 1808. Τὰ ποινικὰ ταῦτα ἔγγραφα ὁ Ἀρχειοφύλαξ Δελβινιώτης θεωρεῖ ὡς ἀνωφελὲς ἐμπόδιον καὶ ἐπειδὴ ὁ χρόνος καὶ ἐννόμως καὶ ἠθικῶς παρέγραψε τὰ ἐν αὐτοῖς διαλαμβανόμενα δικαιώματα, ἂν τὸ ἐγκρίνῃ ἡ ἀνωτέρα Ἀρχή, νομίζει εὔλογον νὰ καῶσι· τὸ αὐτὸ δὲ νὰ γίνῃ καὶ περὶ ἄλλων λειψάνων ἐγγράφων ὄντων ἐν κακῇ καταστάσει καὶ διεφθαρμένων, ἀφοῦ μετὰ τὴν γενομένην ἔρευναν, οὐδὲν δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐξ αὐτῶν. Ἄχρηστον ἐμπόδιον ἐπίσης θεωρεῖ καὶ τὰ οὐκ ὀλίγα βιβλία, κατὰ τὸ πλεῖστον διεφθαρμένα, ἅτινα περιέχουσι στρατιωτικοὺς καταλόγους καὶ λογαριασμοὺς χορηγήσεων διαφόρων εἰδῶν διὰ τὸν Πεζικὸν καὶ τὸν Ναυτικὸν στρατὸν τῆς Βενετικῆς Πολιτείας ἐν ταῖς ἡμετέραις νήσοις καὶ ἕτερα ἀφορῶντα τὴν διαχείρισιν τῶν ἁλατοπηγείων.

Ταῦτα εἶναι κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἀρχειοφύλακος τὰ διασωθέντα ἔγγραφα περὶ ὧν λεπτομερέστερον διελάμβανεν ὁ συνημμένος κατάλογος ὅστις μετ' αὐτῆς ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἐπισήμῳ Ἐφημερίδι τοῦ Ἡνωμένου Κράτους τῶν Ἰονίων Νήσων. Σημειοῦμεν δὲ ὅτι ὡς ἐκ τοῦ καταλόγου ἐκείνου προκύπτει εἰς τ' ἀνευρεθέντα βιβλία ὑπάρχουσι καὶ ἓξ τόμοι τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πόλεως [1] οἵτινες πιθανῶς ἀνῆκον εἰς τὸ παλαιὸν Ἀρχειοφυλακεῖον αὐτῆς.

Περαίνων τὴν ἔκθεσίν του ἀπονέμει τὸν διὰ τὴν γενομένην ἐργασίαν ὀφειλόμενον ἔπαινον οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς ὑπαλλήλους ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κλητῆρα. Ἡ σύγχυσις, λέγει, καὶ ἡ φθορὰ ἡ προξενηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀμελείας καὶ

1 Ἀπὸ Δεματίου ἀριθ. 933 μέχρις ἀριθ. 937. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1534 μέχρι τοῦ 1696.

τῆς πολυχρονιότητος εἰς τὰ πολυπληθῆ ἐκεῖνα ἔγγραφα, σεσηπότα καὶ συγκεκολλημένα ὑπὸ τῆς ὑγρασίας ἀπήτουν ἐργασίαν ἀκριβῆ καὶ εὐσυνείδητον. Ἡ διαχώρισις τῶν φύλλων, ἡ ἔρευνα τῶν χαρακτήρων, ἡ διανομὴ τῶν ἀντικειμένων, κατὰ κατηγορίας καὶ ἐποχάς, καὶ ἡ συνένωσις πολυπληθῶν δικογραφιῶν εὑρισκομένων εἰς μεμονωμένα ἡμίφυλλα χάρτου εἶναι ἔργον οὐχὶ κοινῆς ἱκανότητος καὶ ἄξιον καταλλήλου ἀντιμισθίας. Συνιστᾷ ἑπομένως τὴν ἱκετήριον δι' ἧς οἱ ὑπάλληλοι ἐζητοῦντο ἀνωτέραν ἀμοιβὴν ἐκείνης ἣν ἠδύναντο νὰ λάβωσιν ἐκ τοῦ διὰ τὴν δαπάνην τῆς ἐργασίας ὅλης αἰτηθέντος παρὰ τοῦ Ἀρχειοφύλακος ποσοῦ τῶν ἐννενήκοντα λιτρῶν στερλινῶν. Ἡ Ἰόνιος Γερουσία δικαιώσασα τὴν αἴτησιν ταύτην, ηὔξησε τὸ ποσὸν αὐτὸ εἰς λίτρας στερλίνας ἑκατόν.[1] Ἐκ τούτου δὲ τοῦ ποσοῦ ὁ Ἀρχειοφύλαξ ἐποίησε τὴν εἰς τοὺς ὑπαλλήλους διανομήν, ὡς ἐγγράφως ἀνήγγειλε πρὸς τὸν Ἔπαρχον τῇ 6/18 Σεπτεμβρίου 1858.[2]

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ σημαντικωτέρα καὶ τελευταία ἐργασία τοῦ Τοπικοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐπιτυχῶς ἐπιχειρηθεῖσα καὶ διεξαχθεῖσα ἐπὶ τῶν πολυπληθῶν καὶ ποικίλων ἐγγράφων τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς τῆς Βενετοκρατίας, ἅτινα ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἔκειντο παρημελημένα εἰς ἄμορφον σωρόν, καταδεδικασμένα τέλος εἰς τὴν διὰ τῆς σήψεως ἀπώλειαν ἐν τοῖς κατωγείοις αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ πρώην Παλατίου τῶν Βαΐλων, ὅπου ἄλλοτε ἴσως πλεῖστα αὐτῶν εἰς ἀσφαλῆ δωμάτια ζηλοτύπως ἐφυλάττοντο.[3]

ΙΒ'.

Αἱ συχναὶ παραδόσεις ἐγγράφων τῶν Ἀρχῶν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, οὐχὶ πάντοτε ἐγκαίρως καὶ καταλλήλως γενόμεναι ἐπησχόλησαν ἐφεξῆς καὶ τὸν Ἀρχειοφύλακα Δελβινιώτην μέχρι τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ, τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1862, καὶ τὸν διαδεχθέντα αὐτὸν Στυλιανὸν Δώριαν Προσαλέντην ἀναλαβόντα τὴν ὑπηρεσίαν τῇ 20 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ καθήκοντα Ἀρχειοφύλακος ἐξεπλήρωσεν εἷς τῶν ὑπαλλήλων ὁ Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος.[4]

1 Πρωτόκολλον τοῦ Ἐπάρχου 7 Σεπτ. 1858 ἀριθ. 2339 καὶ ἀριθ. 1240.

2 Ἐπιστολαὶ Ἀρχειοφύλακος Δ. Δελβινιώτου 18 Σεπτ. 1858 Ε. Ν. Ἰδοὺ οἱ ὑπάλληλοι εἰς οὓς ἐγένετο ἡ διανομή. Σπυρίδων Πουλῆς, Στυλιανὸς Βουσολῖνος, Νικόλαος Κασιμάτης, Ἄγγελος Φούλιας· λαβόντες ἀνὰ λ. Σ. 15 δ. 4 1(2. Ἀνδρέας Ἰατρᾶς, Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος ἀνὰ λ. Σ. 17 σελ. 3 δ. 1(.—Ὁ κλητὴρ λ. Σ. 5 σ. 11 δ. 4.

3 Περί τινων τῶν ἐγγράφων τούτων ἐπραγματεύθη ὁ πολυμαθὴς καὶ περὶ τὴν πάτριον ἱστορίαν σπουδαῖος καὶ ἐντριβέστατος λόγιος Καθηγητὴς Ἰ. Ῥωμανὸς καὶ ἡ πραγματεία αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη ἔν τινι Περιοδικῷ τῆς Ἰταλίας.

4 Ἐπιστολὴ ἀριθ. 1 τοῦ Ἀρχειοφύλακος Προσαλέντου ἐν τῷ βιβλίῳ ἔνθα καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ προκατόχου του, 22 Ὀκτωβρίου 1862.—Ἐπιστολὴ ἀριθ. 837 ἀπὸ 18 αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔτους, δι' ἧς ὁ Γραμματεὺς τῆς Γερουσίας ἀναγγέλλει εἰς τὸν Ἔπαρχον ὅτι αὕτη ἐπιδοκιμάζει τὴν ἀπὸ τῆς 16 ὑποβληθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ὀνομάτισιν τοῦ Σ. Δ. Προσαλέντου ὡς Ἀρχειοφύλακος.

Ἡ περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴρηται προσθήκη ἀρχείων ἐποχῆς προσεγγιζούσης εἰς τὸ ἐνεστός, εἰς ἃ μάλιστα ἐνδιεφέροντο οἱ πολῖται διὰ τὰς καθημερινάς των ὑποθέσεις, οὐχὶ μόνον τὰ μέγιστα ηὔξησε τὴν ἐσπευσμένην ὑλικὴν ἀσχολίαν τῶν ὑπαλλήλων περὶ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ἀντιγραφὴν τῶν καθ' ἑκάστην ζητουμένων, ἀλλὰ καὶ ἄλλην ἔκτακτον ἀπήτησεν ἐργασίαν ἀπαραίτητον διὰ τὴν διευκόλυνσιν τῆς καθημερινῆς χρήσεως τῶν ἐγγράφων ἐκείνων. Κατὰ διαταγὴν τῆς Γερουσίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1860 μέχρι τοῦ ἔτους 1862, οἱ βοηθοὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀρχειοφύλακος δι' ἐπιπροσθέτου ἐργασίας, μετὰ τὰς ὥρας τῆς τακτικῆς ὑπηρεσίας ἐπειράθησαν τὴν σύνταξιν Ἀλφαβητικῶν Πινάκων τῶν διαφόρων δικαστικῶν ἀποφάσεων καὶ πρὸς τούτοις τῶν πράξεων οὐκ ὀλίγων Συμβολαιογράφων, ἀνταμοιβόμενοι δι' ἐκτάκτου μηνιαίας ἀντιμισθίας. Τοῦ ἐπωφελοῦς τούτου ἔργου τὴν μέχρι συντελέσεως ἐξακολούθησιν, διέκοψε μετ' οὐ πολὺ αὐτὴ ἡ Γερουσία ἀφαιρέσασα τὸ κονδύλιον τῆς χάριν τούτου ἐπιχορηγήσεως.

Οὕτως ἔβαινον τὰ πράγματα κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Ἰονίου Κυβερνήσεως, καθ' ἣν αἱ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου καθημεριναὶ ἐργασίαι ἔτι μᾶλλον περιεπλέχθησαν καὶ συνεπυκνώθησαν ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τῆς μεγάλης τῶν καθεστώτων μεταβολῆς, ἐξ ἧς οὐχὶ μόνον ἡ πολιτεία ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνία συνεταράσσετο.

ΙΓ'.

Καὶ κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς νέας ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἐν ἔτει 1864, τὰ πράγματα δὲν ἔλαβον εὐρυθμοτέραν καὶ ὁμαλωτέραν τροπήν. Αἱ εἰς τὸ Τοπικὸν Ἀρχειοφυλακεῖον παραδόσεις τῶν ἐγγράφων τῶν πρώην Ἰονίων Ἀρχῶν ἐπῆλθον ἔτι μᾶλλον ἀλλεπάλληλοι καὶ κατεσπευσμέναι καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀθρόαι [1] καὶ τοῦτο συνέβαινεν ἐν ᾧ ἀσυνήθεις ἐκτάκτους ἐργασίας ἐπειγόντως εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον ἐπέβαλλον αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἐγκαινιαζομένου νέου πολιτικοῦ συστήματος καὶ αἱ ἐκ τούτου ἀναφυόμεναι παντοῖαι περιστάσεις καὶ σχέσεις τῆς ἰδιοκτησίας, τῶν προσώπων καὶ τοῦ κράτους, ἔτι δὲ τῶν ἀπροπαρασκευάστως καθιδρυομένων νέων Ἀρχῶν καὶ τῶν προσκαίρως ἔτι ὑφισταμένων λειψάνων τῆς παρελθούσης διοικήσεως ἐν μέσῳ τῆς νέας ἐθνικῆς ζωῆς.

Ἐν τοσούτῳ δὲ οὐδὲ αἱ περιστάσεις τοῦ οἰκήματος ἐβελτιοῦντο διὰ τῆς ἐν αὐτῷ τοσαύτης προσθήκης ἐγγράφων. Καὶ ὁ Ἀρχειοφύλαξ εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράσῃ ἐπανειλημμένως εἰς τὴν προϊσταμένην Ἀρχὴν τὴν ἰδέαν

1 Ἐπιστολὴ ἀριθ. 9. ἀπὸ 28 Αὐγούστου 1864, δι' ἧς ὁ Ἀρχειοφύλαξ Σ. Δ. Προσαλέντης ὑποβάλλει εἰς τὸν Ἔπαρχον ὅτι ἐν γένει αἱ παραδόσεις τῶν ἐγγράφων τῶν διαφόρων Ἀρχῶν πρὸς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον δέον νὰ συνοδεύωνται μετὰ τῶν σχετικῶν Ἀλφαβητικῶν Πινάκων.

τῆς τοῦ κτιρίου ἐπεκτάσεως, ἢ τῆς προσθήκης ἄλλων δωματίων.[1] Ἐπρότεινε δὲ καὶ τὴν ὑπὸ ἐπὶ τούτῳ Ἐπιτροπῆς ἐξέτασιν πολλῶν ἀχρήστων ἐγγράφων, ἅτινα ἀνωφελῶς ἐπλήρουν τὸ κατάστημα· ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο.[2] Ἐν ταὐτῷ δὲ ἡ παλαιότης τοῦ οἰκήματος, ἥτις ἤδη ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ ἐγκαταστάσεως τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἦτο εἰς πάντας ὁρατή, καὶ ἐδεῖτο ἔκτοτε ἀποτελεσματικῆς προνοίας, προϊόντος τοῦ χρόνου κατήντησεν ἐπαισθητοτέρα, παραβλάπτουσα καὶ αὐτὴ τὴν γενικὴν τοῦ ἀρχείου τούτου κατάστασιν. Ἡ συχνὴ εἰσροὴ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων ἐπεξέτεινεν ἐν αὐτῷ τὸ κακὸν τῆς ὑγρασίας, ἐξ ἧς πολλαὶ θέσεις ἐγένοντο ἀκατάλληλοι καὶ ἐπικίνδυνοι εἰς τοποθέτησιν ἐγγράφων, ἅτινα ἀσφαλῶς ἔπρεπε νὰ διατηρηθῶσιν. Οὐχὶ δὲ ἅπαξ ἐπὶ τούτοις συνέβη, εἰς δωμάτιά τινα, πότε μὲν νὰ καταπέσῃ ἡ στέγη, πότε δὲ νὰ βυθισθῇ τὸ ἔδαφος.[3] Αἱ δὲ ἐπανειλημμένως προκαλούμεναι ἐπισκευαί, οὐχὶ πάντοτε ἐπετύγχανον διὰ τὴν παλαιότητα τοῦ ὅλου κτιρίου οὖσαι ἐμβαλώματα νέα εἰς ῥάκος παλαιόν.[4]

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν περὶ τοῦ κτιρίου λαλοῦντες, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἐμελετήθη νὰ μετατεθῇ τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον εἰς τὴν πρώην Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, καὶ ἐζήτησε περὶ τούτου ἡ Β. Νομαρχία παρὰ τοῦ Ἀρχειοφύλακος τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἀπαιτουμένης δαπάνης. Ἀπαντῶν οὗτος τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1866 ὑπέβαλλεν ὅτι ἐθεώρει καταλληλότερον τὸ προτεινόμενον οἴκημα, ὅπερ ὅμως δεόντως ἔπρεπε νὰ προπαρασκευασθῇ, προκειμένου περὶ μετακομίσεως καὶ ἐναποθέσεως ἐν αὐτῷ πλέον τῶν 1700 ἁμαξίων ἐγγράφων. Οὐδὲ ἠδύνατο αὐτὸς νὰ ὑπολογίσῃ τὴν δαπάνην περὶ ἧς ἁρμόδιον ἦτο νὰ γνωμοδοτήσῃ τὸ Βασιλικὸν Μηχανικόν. Ἄλλως παρετήρει ὅτι προσήγγιζεν ἡ ἐσοδεία τοῦ ἐλαιοκάρπου, καθ' ἣν πολλαπλασιάζονται αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἀρχειοφυλακείου, καὶ ὅτι κατ' αὐτὸν ἡ μετακόμισις ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ ἐν καιρῷ δικαστικῶν διακοπῶν, ὡς ἐγένετο καὶ προηγουμένως.[5] Ἡ μελετηθεῖσα μετάθεσις δὲν ἐπραγματοποιήθη· καὶ τῷ ὄντι αἱ προηγουμένως γενόμεναι ἔπρεπε νὰ μὴ ἐνθαρρύνωσι τὴν ἐπιχείρησιν μεταθέσεως νέας. Καὶ ταῦτα ἀρκείτωσαν ἐν παρόδῳ ἐπὶ τοῦ δυσαρέστου καὶ

1 Ἐπιστολαὶ Ἀρχειοφύλακος Σ. Δ. Προσαλέντου ἀριθ. 20, 10 22 Σεπτ. 1864. ἀριθ. 75. 31 Αὐγούστου 1865 καὶ ἀριθ. 97 4 Ἀπριλίου 1867.

2 Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἀριθ. 43. 4 Φεβρ. 1865.

3 Ὁ Ἀρχειοφύλαξ Α. Δελβινιώτης δι' ἐπιστολῆς ἀπὸ 19 Ἰουνίου 1858 ἀναφέρει ὅτι πρὸ πολλοῦ ὑπενέδωκε τὸ ἔδαφος μιᾶς αἰθούσης, ἕνεκα τοῦ βάρους τῶν ἐν αὐτῇ ἐγγράφων.

Ἐπιστολαὶ Ἀρχειοφύλακος Σ. Δ. Προσαλέντου ἀριθ. 27—19(1 Ὀκτωβρ. 1864. Πτῶσις μέρους τῆς σκέπης ἑνὸς δωματίου· ἀριθ. 36 καὶ 37, κατὰ Δεκέμβριον 1864 καὶ ἀριθ. 144 7 Σεπτ. 1866 εἰσροὴ ὀμβρίων ὑδάτων· ἀριθ. 206 6 Δεκ. 1869. Καταβύθισις τοῦ ἐδάφους μικροῦ δωματίου, ὅπου εἰσελθὼν ὁ Κλητὴρ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου Εὐστάθιος Ἀργυρόπουλος κατεκρημνίσθη σὺν αὐτῷ καὶ ἐτραυματίσθη.

4 Ὀφείλομεν ὅμως νὰ σημειώσωμεν ὅτι διὰ τῶν ἐσχάτως γενομένων γενικῶν ἐπισκευῶν ἐπετεύχθη ἡ πραγματικὴ διόρθωσις τοῦ μεγαλητέρου μέρους τῆς στέγης.

5 Ἐπιστολὴ Ἀρχειοφύλακος Σ. Δ. Προσαλέντου ἀριθ. 113 3 Σεπτ. 1866 εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4802 ἐγγράφου τοῦ Νομάρχου Κερκύρας.

δυσκόλου θέματος τῶν ἐκ τῆς παλαιότητος τοῦ κτιρίου περιπετειῶν, αἵτινες εἰς οὐχὶ ὀλίγας μερίμνας ἐνέβαλον μάλιστα τοὺς τελευταίους Ἀρχειοφύλακος. Διότι ἂν καὶ ἐν ἔτει 1868 προσέλαβε τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον δύο ἰσόγεια δωμάτια παρὰ τὰ ἤδη ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενα δὲν ἐβελτιώθη ἐντεῦθεν ἡ ὑλικὴ αὐτοῦ κατάστασις, οὐδὲ ἀπέκτησε τοῦτο τὴν δέουσαν εὐρυχωρίαν.[1]

Τί δὲ συνέβαινεν ἐν τούτοις περὶ προσωπικῶν; Τοῦτο καλεῖ ἡμᾶς ν' ἀναδράμωμεν εἰς χρόνους προγενεστέρους.

ΙΑ'

Ἐν ἔτει 1818, τὰ δικαιώματα τοῦ συστηθέντος τότε Ἀρχειοφυλακείου εἰσέπραττεν ὁ Ἀρχειοφύλαξ Σπυρίδων Βαρλάμ. Ὡς δὲ οὗτος ἀνέφερε πρὸς τὸν Ἔπαρχον τῇ 20 Ἰουλίου 1820, διένειμε τὰς εἰσπράξεις εἰς τοὺς ὑπάρχοντας δύο τακτικοὺς βοηθούς, προσλαβὼν μονίμως ἕτερον ἔκτακτον παρ' αὐτοῦ ἐκ τῶν εἰσπράξεων μισθοδοτούμενον (διὰ ταλλήρων τριῶν ἤτοι δραχμῶν 18 κατὰ μῆνα) διὰ τὴν ἐγκατάστασιν καὶ τακτοποίησιν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου.[2] Κατὰ διαταγὴν δὲ τῆς Ἰονίου Γερουσίας ὑπὸ χρονίαν 19 Ἰουνίου 1820, ὁ Ἀρχειοφύλαξ ἐμισθοδοτεῖτο μηνιαίως διὰ ταλλήρων διστήλων τριάκοντα (ἤτοι δραχ. 180), ἀπολαύων καὶ τὸ ἥμισυ τῶν εἰσπραττομένων δικαιωμάτων, ἐνταμιεύων δὲ τὸ ἄλλο ἥμισυ εἰς τὸ Ἐγχώριον Ταμεῖον. Τὸ σύστημα τοῦτο ἠκολούθησε μέχρι τοῦ ἔτους 1835, ὅτε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς διαχειρίσεώς του ὁ Ἀρχειοφύλαξ Νικόλαος Βάρθης, ἀπὸ α' Αὐγούστου 1834 μέχρι 31 Αὐγούστου 1835 εἰσέπραξε τάλληρα 700 $^{11}/_{100}$ οὗτινος ποσοῦ τὸ ἥμισυ ἀνῆκεν εἰς αὐτόν, ἤτοι τάλληρα πεντήκοντα τέσσαρα κατὰ μῆνα, ἅτινα μὲ τὸν μισθόν του ἀπετέλουν τάλληρα ὀγδοήκοντα τέσσαρα (δρ. 504). Ἀλλὰ ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1835, τεθέντος εἰς ἐνέργειαν τοῦ περὶ χαρτοσήμου νόμου, ἔπαυσαν τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀρχειοφύλακος καὶ προσδιωρίσθη εἰς αὐτὸν μηνιαῖος μισθὸς τεσσαράκοντα πέντε διστήλων (δρ. 270). Βραδύτερον ὁ μισθὸς οὗτος ἠλαττώθη εἰς δίστηλα τριάκοντα τρία (δρ. 198)[3]

Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, ἐπὶ Ἀρχειοφύλακος Βάρθη, τακτικοὶ ὑπάλληλοι μέχρι τοῦ ἔτους 1836 ἦσαν δύο, ὧν ὁ μὲν ὑπαρχειοφύλαξ, ἀξίωμα διατηρηθὲν ἀπὸ Ἰανουαρίου 1835 μέχρι Ἀπριλίου 1838, ὁ δὲ γραμματεύων βοηθός. Τῷ 1837 προσετέθη τρίτος βοηθός, τέταρτος δὲ τῷ 1848 προκειμένης τῆς τελευταίας τοῦ Ἀρχειοφυλακείου μετακομίσεως. Τῷ δὲ 1850 προστεθέντων ἄλλων δύο καὶ ἑνὸς τῷ 1851, οἱ βοηθοὶ ἦσαν ἐπί τινα ἔτη

1 Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἀριθ. 186 23 Αὐγούστου 1868.

2 Δεμάτιον ἀριθ. 2289 Atteggio Sr. Spiridione Varlam era Archivista Locale κ.τ.λ. Reggistro lettere.

3 Ἐπιστολὴ Ἀρχειοφύλακος Ν. Βάρθη 4 Ἰουνίου 1853.

έπτὰ τὸν ἀριθμόν, ἐπὶ μακρὸν χρόνον μονίμως τὰς θέσεις αὐτῶν κατέχοντες.[1] Ἐσχάτως δὲ ἐπὶ Ἀρχειοφύλακος Προσαλέντου προσετέθη καὶ ὄγδοος βοηθός. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἀριθμὸν ὀκτὼ ὑπαλλήλων ἐθεώρει ἐπαρκοῦντα ὁ Ἀρχειοφύλαξ ἐκεῖνος, διὰ τὰς ἐν ἔτει 1864 ἐπιτασσομένας παντοίας ἐργασίας διὰ τὸ ἐν Ἀθήναις Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν. Οὐχ ἧττον μετὰ παρέλευσιν οὐχὶ μακροῦ χρόνου καὶ τῶν αὐτῶν ὑφισταμένων πολυασχόλων περιστάσεων ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, καθ' ἃ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ἀρχειοφύλακα ὁ Νομάρχης Κερκύρας περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου 1865, περιώριζε τὴν ὑπαλληλίαν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου εἰς ἕνα Ἀρχειοφύλακα, δύο βοηθοὺς β' τάξεως, ἕνα βοηθὸν γ' καὶ ἕνα κλητῆρα.[2]

Μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης οἱ ὑπάλληλοι μετὰ τοῦ Ἀρχειοφύλακος ἔχοντος μηνιαῖον μισθὸν δρ. 180, ἦσαν δύο βοηθοὶ α' τάξεως μισθοδοτούμενοι μηνιαίως πρὸς δραχ. 90, τρεῖς β' πρὸς μηνιαίας δραχ. 80 καὶ τρεῖς γ' τάξεως πρὸς δραχ. 60 καὶ ὁ κλητὴρ ἔχων δραχ. 50 κατὰ μῆνα.[3] Οὕτω πλὴν τοῦ κλητῆρος ἀπελάμβανον ἅπαντες τὸν μισθὸν ὃν εἶχον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ἰονίου Πολιτείας, οὐδ' ἐπῆλθεν ἔπειτα ἐλάττωσις τοῦ μισθοῦ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ προσωπικοῦ εἰς τρεῖς μόνους βοηθούς, ἐγένετο πράγματι ἐπαισθητὴ τῆς ὑπαλληλίας ὑποβίβασις, ἥτις βεβαίως καὶ εἰς τὴν σπου-

1 Ἡ ἑξῆς σημείωσις τῶν βοηθῶν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου κατὰ τὸ ἀπὸ 31 Μαΐου 1855 ἔγγραφον τοῦ Ἀρχειοφύλακος ἔνθα σημειοῦται καὶ ἡ χρονία τοῦ διορισμοῦ ἑκάστου ἀποδεικνύει καὶ τὴν μονιμότητα αὐτῶν.

Ἀθανάσιος Ἰατρᾶς ὑπηρετῶν ἀπὸ	19	Μαΐου	1818
Στέφανος Πιλότος.	28	Αὐγούστου	1837
Ἄγγελος Φούλιας	16	Νοεμβρίου	1843
Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος . .	19	Ὀκτωβρίου	1848
Σπυρίδων Πουλῆς.	28	Νοεμβρίου	1850
Ἀνδρέας Ἰατρᾶς τοῦ Ἀθανασίου. .	»	»	»
Στυλιανὸς Βουσολῖνος.	26	Ἰουλίου	1851
Ὁ κλητὴρ Χαραλάμπης Ῥαζῆς. .	12	Μαΐου	1849

Τὸ ἔτος 1861 ἕνεκα ἀποβιώσεως τοῦ Ἀθανασίου Ἰατρᾶ ἔμειναν ἐπὶ τινα καιρὸν μόνον ἓξ ὑπάλληλοι. Ἰδοὺ καὶ ἡ πρόσοψις τοῦ ἐτησίου μισθοῦ αὐτῶν τῇ 9 Ἰανουαρίου 1862 ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ τότε Ἀρχειοφύλακος.

Ἀρχειοφύλαξ	Ἀλέξανδρος Δελβινιώτης	Λ.	Σ.	90
Βοηθὸς	Ἄγγελος Φούλιας	»	»	45
»	Κωνσταντῖνος Παπαδόπολος .	»	»	35
»	Ἀνδρέας Ἰατρᾶς	»	»	35
»	Σπυρίδων Πουλῆς	»	»	35
»	Στυλιανὸς Βουσολῖνος . . .	»	»	30
»	Νικόλαος Κασιμάτης. . . .	»	»	30
Κλητὴρ	Χαραλάμπης Ῥαζῆς. . . .	»	»	27

2 Ἀρχειοφύλακος Δ. Σ. Προσαλέντου ἐπιστολὴ ἀριθ. 18,26 Αὐγούστου (17 Σεπτεμβρίου 1864 καὶ ἀριθ. 90· 31 Δεκεμβρίου 1865.

3 Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολαί, ἀριθ. 45· 5 Μαρτίου 1865 καὶ ἀριθ. 56· 4 Μαΐου 1865 πρὸς τὸν Νομάρχην. Διὰ τῆς δευτέρας στέλλει τὰς μισθοδοτικὰς καταστάσεις τροπολογουμένας κατὰ τὴν ἀπὸ 12 Φεβρ. 1865 ἐγκύκλιον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν.

δαιότητα αὐτοῦ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἐπιζημίως προσέκρουε· διότι τοῦτο οὐδένα πλέον εἶχε βοηθὸν α' τάξεως, ἀλλὰ δύο β' καὶ ἕνα γ' τάξεως· μετ' οὐ πολὺ δὲ κατήντα εἰς δύο μόνους βοηθούς. Διότι ἀμέσως μὲν, τὸν Δεκέμβριον 1865, ἐπαύοντο τρεῖς ὑπάλληλοι, τὸν δὲ Ἰούλιον 1866, ἐπαύοντο οἰκονομίας χάριν ἄλλοι τρεῖς. [1]

Μετὰ τοιαύτας ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως καὶ διὰ τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τοῦ καταστήματος, νὰ μὴ στερηθῇ τῆς ὑπηρεσίας παλαιῶν καὶ πεπειραμένων ὑπαλλήλων, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀποπεμφθῶσιν οὗτοι ἄνευ πόρου ζωῆς, ἄλλο δὲν ἔμεινεν εἰς τὸν Ἀρχειοφύλακα Σ. Δ. Προσαλέντην, εἰμὴ νὰ προτείνῃ νὰ ἐξακολουθήσωσιν οἱ ἀπαλλαττόμενοι ὑπηρετοῦντες ἀμίσθως ὡς γραφεῖς, καὶ ἀμοιβὴν νὰ λαμβάνωσι παρὰ τῶν εἰς αὐτοὺς παραγγελλόντων ἀντίγραφα. [2] Τοιαύτην δὲ μόνον κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ μετρίασιν τοῦ ἐπενεχθέντος κακοῦ, ἂν καὶ εἰς τὰς ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν ἐκείνων περιστάσεων ὑπὲρ τοῦ ἱδρύματος καὶ ὑπὲρ τῶν παυομένων ὑπαλλήλων δικαίας καὶ εὐγενεῖς αὐτοῦ προσπαθείας συναρρωγὸν ἔσχε καὶ τὴν παρὰ τῇ ἀνωτέρᾳ Ἀρχῇ ἠθικὴν ὑποστήριξιν τοῦ τότε πρώτου Δημάρχου Κερκυραίων Ν. Β. Μάνεση. [3]

Ἡ τοιαύτη ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐμμίσθων βοηθῶν τῶν πράγματι δημοσίων ὑπαλλήλων, καὶ ἡ καταβίβασις αὐτῶν, οὐχὶ μόνον ἀπὸ ἀνωτέρας εἰς κατωτέραν τάξιν, ἀλλὰ εἰς τὴν τῶν ἀμίσθων γραφέων ὑπηρετούντων ἐπὶ ἀμοιβῇ χορηγουμένῃ ὑπὸ τῶν αἰτούντων παρ' αὐτῶν ἀντίγραφα ἰδιωτῶν, ἐκλόνιζε καὶ συνέχεε βεβαίως ὅλον τὸ σύστημα τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἀρχειοφυλακείου. Μετά τινα χρόνον ἐπανακληθέντων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν δύο παλαιῶν ὑπαλλήλων, συνεπείᾳ παραιτήσεως ἑνὸς τῶν ὑπηρετούντων, [4] οἱ βοηθοὶ τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἔφθασαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τριῶν, ὧν εἷς βοηθὸς β' τάξεως καὶ δύο γ' γενομένου δεκτοῦ εἰς ταύτην ἑνὸς τῶν πρώην τῆς β' [5] ὅπερ βεβαίως δὲν ἐνίσχυε τὰς ἰδέας τῆς ἱεραρχικῆς πειθαρχίας, ἐν ᾧ μάλιστα κατὰ τὴν ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ κοινοποίησιν τῆς Β. Νομαρχίας εἶχον ὁρισθῇ εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον Κερκύρας δύο βοηθοὶ β' καὶ εἷς γ' τάξεως, ἐπει-

1 Ἐπιστολαὶ Ἀρχειοφύλακος Σ. Δ. Προσαλέντου ἀριθ. 90· 31 Δεκεμβρίου 1865 καὶ ἀριθ. 106, 7 Ἰουλίου 1866. Κατὰ Δεκέμβριον 1865 ἐπαύθησαν Ἀνδρέας Ἰατρᾶς βοηθὸς β'. τάξεως, Νικόλαος Κασιμάτης γ'. καὶ Ἰωάννης Κωσταδῆμος γ'.—Κατὰ Ἰούλιον δὲ 1866 Ἄγγελος Φούλιας βοηθὸς α'. τάξεως. Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος β'. καὶ Σπυρίδων Πουλῆς ὁμοίως β'.—Οἱ δύο μείναντες βοηθοὶ ἦσαν Ἀριστείδης Δελβινιώτης β'. καὶ Στέφανος Νικάκης γ'. τάξεως.

2 Αὐτόθι.

3 Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἀριθ. 109, 22 Αὐγούστου 1866 πρὸς τὸν Δήμαρχον Κερκυραίων.

4 Ἀριστείδου Δελβινιώτου.

5 Σπυρίδωνος Πουλῆ. Ἐπιστολὴ Ἀρχειοφύλακος Σ. Δ. Προσαλέντου ἀριθ. 186· 10 Αὐγούστου 1868. Ἔνθα ἀναφέρει πρὸς τὸν Νομάρχην ὅτι οἱ ὑπάλληλοι εἶναι τρεῖς καὶ ζητεῖ τέταρτον ἔστω καὶ γ'. τάξεως.

Ἐπιστολὴ ἀριθ 197, 18 Ἰουνίου 1869 ὑπάλληλον τρεῖς. Εἷς β'. τάξεως Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος καὶ γ'. τάξεως Σπυρίδων Πουλῆς καὶ Στέφανος Νικάκης.

τα δὲ τ' ἀνάπαλιν ἐγίνετο. Ἀλλ' εἰς ἐπίμετρον ἐπήρχετο συνάμα καὶ ἡ ὀλεθρία ἐπιρροή, τὴν ὁποίαν ἐξήσκουν εἰς τὸ πνεῦμα παντὸς ὑπαλλήλου τὰ λυπηρὰ παραδείγματα, τὰ δυστυχῶς τότε κλονίσαντα τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἐκπληρῶν πιστῶς τὸ καθῆκόν του, κατέχει ἀσφαλῶς τὴν θέσιν του ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἡ ὀφειλομένη προσοχὴ δίδεται εἰς τὰ ἁρμόζοντα προσόντα κατὰ τοὺς εἰς ἕκαστον ἐπάγγελμα νέους διορισμούς.

Αἴτια τοιαῦτα οὔτε τὴν δέουσαν ῥύθμισιν τοῦ Ἀρχειοφυλακείου ἠδύναντο νὰ προαγάγωσιν, οὔτε τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ νὰ ἐμψυχώσωσιν εἰς ἔργα δεόμενα χρόνου καὶ ἐπιμονῆς. Οὕτω δὲ ὑπὸ οἰωνοὺς οὐχὶ ἀρίστους καὶ διὰ τὸ Τοπικὸν Ἀρχειοφυλακεῖον Κερκύρας ἐνεκαινίζετο ἡ ἐποχὴ τῆς διοικητικῆς καὶ δικαστικῆς ἀφομοιώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ λοιποῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλ' ἐνταῦθα περαίνοντες τὸ ἱστορικὸν τοῦτο δοκίμιον δὲν θέλομεν προβῇ περαιτέρω μέχρι τῶν παρόντων, ἅτινα ἐκ τῶν ἤδη ἀφηγηθέντων ἀρκούντως προεικονίζονται ἐν γένει καὶ διαφωτίζονται, τηρουμένων τῶν ὁρίων πραγματείας ἁπλῶς ἱστορικῆς.

Ν. Τ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ

Ο ΤΑΝΑΓΡΑΙΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ὁ ἥλιος δὲν εἶχεν ἔτι ἀνατείλει ἐπὶ τοῦ γλαυκοῦ οὐρανοῦ, οὐδ' ἡ πορφύρα τῆς Ἠοῦς διεκρίνετο ἀκόμη, τῆς ἀθανάτου ταύτης αἰδήμονος κόρης, ὅτε ὁ κεραμεὺς Χαρμίδης ἤνοιξεν ἀθορύβως τὴν θύραν τοῦ οἴκου του. Τὸ πᾶν ὑπνωττεν ἐπὶ τῆς στενῆς ὁδοῦ καὶ μόνος ὁ ψίθυρος τοῦ ὕδατος τῆς ἐν τῇ παρακειμένῃ πλατείᾳ πηγῆς ἀντήχει ἐπὶ τῶν εὐήχων τοίχων. Ὁ νεανίας ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν καὶ εἰσῆλθεν· ἡ ἀνυπομονησία του τὸν ἐξύπνισε πολὺ ἐνωρίς.

Ἀδύνατον νὰ τὸν καταλάβῃ ὕπνος· ἀντὶ λοιπὸν νὰ κατακλιθῇ πάλιν, διηυθύνθη πρὸς τὴν μικρὰν αὐλὴν τοῦ οἴκου του, καὶ ἐκαθέσθη περίφροντις εἰς τὸ ἄκρον λιθίνου ἑδωλίου, πλήρους πηλίνων κτερισμάτων. Ῥεμβάζων δέ, ἐλάμβανε τὰ προϊόντα τῆς τέχνης του, καὶ τὰ ἐξήταζεν ἵνα κάλλιον γνωρίσῃ τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματά των.

Ἦσαν ἐκεῖ μακρόλαιμοι, λεπτοφυεῖς καὶ ἐπιμήκεις ἀμφορεῖς προωρισμένοι νὰ περιλάβωσιν οἴνους βαρυτίμους· ἦσαν ἀγγεῖα πρὸς διατήρησιν ἐλαιῶν σχήματος παρεμφεροῦς πρὸς αὐτὴν τὴν ἐλαίαν· ἦσαν πλατύστομα καὶ λεπτὰ κύπελλα· καὶ ὅσον δήποτε ἄσημα καὶ ἂν ἦσαν τὰ καθημερινῆς χρήσεως ἀντικείμενα ταῦτα, ὁ κεραμεὺς τὰ ἠγάπα, διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος τὰ κατεσκεύασεν

ἐπὶ τοῦ τροχοῦ, οἱ δάκτυλοί του τὰ ἐσχημάτισαν, καὶ τὸ πνεῦμά του τὰ συνέλαβεν ἐν ἀγάπῃ πολλῇ.

Ὁ Χαρμίδης ἐθώπευσεν ἀλληλοδιαδόχως τοὺς ὡραιοτέρους τῶν ἀμφορέων του τοὺς ὁποίους πῦρ ἐπιδεξίως διατεθὲν διεφύλαξε παντὸς κακοῦ κατὰ τὴν ὄπτησιν· ἐπέψαυε τὸν λαιμόν των διὰ τῶν δακτύλων, ἐπέθετε τὴν παλάμην ἐπὶ τῆς ἐξεχούσης κοιλίας των, καὶ τὸ πρόσωπόν του ἐξέφραζε γλυκεῖαν ἡδονήν, τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἐκ τοῦ ἔργου του εὐχαριστημένου καλλιτέχνου. Ἡ κεραμευτικὴ κατελέγετο μεταξὺ τῶν καλῶν τεχνῶν τότε, καὶ ὁ ἐπιδεξίως μεταχειριζόμενος τὸν τροχὸν ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του.

Στενάξας ἐλαφρῶς ὁ Χαρμίδης ἠγέρθη, καὶ ἐγείρας ἀνεστραμμένον καδίον, ἐν τῇ δροσερωτάτῃ γωνίᾳ τῆς αὐλῆς εὑρισκόμενον, ἐξήγαγε μετὰ προσοχῆς κάτωθεν τοῦ καλύμματος αὐτοῦ, πήλινόν τι πρᾶγμα, ὅπερ ἐπὶ πολὺ ἐθεώρησέ πως μετὰ σεβασμοῦ.

Ἦτο λεπτοφυὲς ἀγαλμάτιον, ὀλίγων δακτύλων ὕψους ἀλλὰ τοσοῦτον ὡμοίαζε πρὸς ἀνθρωπίνην μορφὴν ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Χαρμίδης ἀμφέβαλλε περὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ ἔργου του.

— Πράγματι ἐγὼ τὸ κατεσκεύασα; ἠρώτα ἑαυτόν, θεωρῶν μετὰ προσοχῆς τοὺς καθαροὺς χαρακτῆρας καὶ τὰ εὐλύγιστα μέλη τοῦ ἀγαλματίου. Ἐγώ, ὁ θνητὸς ἢ θεά τις ἀπεπεράτωσε τὸ ἔργον διαρκοῦντος τοῦ ὕπνου μου;

Ἦτο ἡ εἰκὼν περικαλλοῦς γυναικός· περιτετυλιγμένη μέχρι λαιμοῦ εἰς τὰς πολυπληθεῖς πτυχὰς λεπτοτάτου ἐνδύματος, κλίνουσα κατά τι πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὴν κεφαλήν, τὸν ἕνα τῶν βραχιόνων συνεπτυγμένον ἐπὶ τοῦ στήθους ἔχουσα καὶ τὸν ἕτερον πλησιάζουσα εἰς τὸ πρόσωπον, ὑπεμειδία μετὰ χάριτος καὶ αἰδημοσύνης· οἱ ὀφθαλμοί της ἐφαίνοντο ζητοῦντες νὰ ἀναγνώσωσι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνου ὅστις τὴν παρετήρει... Ὁ νεαρὸς καλλιτέχνης τὴν ἐθεώρησε ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐστέναξε πάλιν. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀγαλματίου εἰκονιζομένη γυνὴ οὐδέποτε ἠξίωσεν αὐτὸν μειδιάματος.

Διὰ χειρὸς δεξιᾶς, ἐπιδιώρθωσε πτυχήν τινα ἐν τῇ περιβολῇ, ἀνέσκαψεν ἐλαφρῶς τὴν γραμμὴν τὴν χωρίζουσαν τὴν διὰ ταινιῶν προσδεδεμένην πυκνὴν κόμην, ἔπειτα ἀπέθεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ ἀγαλμάτιον· τὸ ἔργον ἦτο ἕτοιμον νὰ ὑποστῇ τὴν διὰ τὴν ὄπτησιν προπαρασκευαστικὴν ξήρανσιν. Ἀνήσυχος ὅμως καὶ φοβούμενος μὴ ἴδῃ αὐτὸ μεταμορφούμενον εἰς κόνιν, ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ ἐξ αὐτοῦ μήτραν.

Ἀλλ' ὁ καιρὸς ἐβίαζεν· ὁ ἥλιος ἀνατείλας ἤδη ἐχρύσιζε τὴν κορυφὴν τοῦ ὄπισθεν αὐτοῦ τοίχου· εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνά του, ἔλαβεν ἔκ τινος σκολυθρίου ἀγαλμάτιον σχεδὸν ὅμοιον πρὸς τὸ ἄλλο, ὄχι ὅμως τόσον τέλειον, ἀλλ' ἐψημένον καὶ ἐλαφρῶς ἐχρωματισμένον τὰς παρειάς, τὰ χείλη καὶ τοὺς ὀφθαλμούς. Αὐτὸ ἦτο τὸ προσφιλέστατόν του, διότι ἦτο τὸ πρῶτον εἰς τοῦτο τὸ εἶδος δοκίμιον τῶν ἀπείρων ἔτι δακτύλων του.

— Εἶναι μεγάλη δι' ἐμὲ θυσία, εἶπε, νὰ χωρισθῶ σοῦ ἥτις ἀπὸ τοσούτου

χρόνου ἐπαγρυπνεῖς ἐπ' ἐμοῦ ὡς προστάτρια μοῦσα, ἀλλ' ὡρκίσθην ὅτι σήμερον πρέπει ἡ Χρυσὶς νὰ μάθῃ τὸν ἔρωτά μου.

Ἔλαβε τὸ ἀγαλμάτιον, τὸ ἔθεσε πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ τὰ παρέβαλε πρὸς στιγμὴν μὲ σοβαρότητα καλλιτέχνου κρίνοντος τὸ ἴδιον ἔργον, ἔπειτα ἐξῆλθε τοῦ οἴκου του ἀφήσας ἡμιανοικτὴν τὴν θύραν καὶ διηυθύνθη πρὸς μικρὰν παρακειμένην ὁδὸν κατερχομένην ἠρέμα πρὸς τὴν πεδιάδα.

Ἔστη ἐνώπιον μικρᾶς καὶ ἀσήμου ἐξωτερικοῦ οἰκίας καὶ ἠθέλησε νὰ κτυπήσῃ τὴν θύραν ἀλλ' αὕτη ὑπεχώρησε, καὶ εἰσῆλθεν εἰς μικρὰν πλινθόστρωτον αὐλήν. Ὁ ἐλαφρὸς τῶν στροφίγγων τριγμὸς ἔκαμε νὰ στραφῇ γραῖα ἥτις κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ καταλέγῃ βότανα ἐπὶ μαρμαρίνου ἐδωλίου μόλις περιγεγλυμένου.

— Τί θέλεις, Χαρμίδη, εἶπεν ἀναγνωρίσασα τὸν νεανίαν.

— Θέλω τὴν στεφάνην ἣν παρήγγειλα χθὲς εἰς τὴν κόρην σου, ἀπήντησεν.

— Ἡ Ναῒς εἶναι εἰς τὸν κῆπον καὶ δρέπει ἄνθη καὶ μυροφόρους βοτάνας. σπεύδεις πολὺ εὔμορφέ μου ἐραστά! Μόλις ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος!

Ὁ Χαρμίδης ἀπέτρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ καὶ ἐπροχώρησε βήματά τινα. Ἡ αὐλὴ ἠνοίγετο πρὸ αὐτοῦ ἐπὶ μεγάλου κήπου, ἀνεπαισθήτως σχεδὸν κατωφεροῦς, ὅστις ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Ἀσωποῦ· ὁ ποταμὸς ἔβρεχε τὴν ὄχθην τὴν πλήρη σκιερῶν ῥοδοδαφνῶν καὶ τὰ ὕδατα ἐμάρμαιρον ἐντὸς τῶν πρασίνων φυλλάδων. Ἡ πρωϊνὴ τοῦ ἔαρος δρόσος ἔδιδε λάμψιν ἀπαράμιλλον εἰς τὰ πυκνὰ τῶν ῥοδοδαφνῶν ἄνθη ὡς καὶ εἰς τὴν ὡραίαν χλόην τῶν ἰρίδων καὶ τῶν ἄλλων παρυδατίων φυτῶν. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ κήπου ὑπὸ τὴν σκιὰν πεπυκνωμένων δένδρων ὁ νέος διεῖδε τὸ χάριεν τῆς Ναΐδος ἀνάστημα. Συνέλεγε χλόην καὶ ἄνθη τῇδε κἀκεῖσε ἅτινα ἀπετίθει ἐν τῷ κόλπῳ τῆς ἀνασεσυρμένης αὐτῆς ἐσθῆτος, ἧς ἡ πρωϊνὴ δρόσος εἶχεν ὑγράνει τὰς πτυχὰς καὶ διεγράφοντο καθαραὶ αἱ κανονικαὶ καὶ εὔμορφοι τῆς νεάνιδος κνῆμαι· ὁ δὲ γυμνὸς αὐτῆς βραχίων ἐκ διαλειμμάτων ἀνυψοῦτο ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς της ὅπως ἀποκόψῃ ὑψηλόν τινα κλῶνα καὶ ὁ τεχνίτης ἀπεθαύμαζε τῶν κινημάτων αὐτῆς τὴν χάριν.

— Ναΐς, ἀνέκραξεν ὑψηλῇ τῇ φωνῇ.

Ἡ ἠχὼ τῷ ἀπεκρίθη ἐκ τοῦ μέσου τῶν δένδρων· ἡ νεᾶνις ἔστρεψε τὴν κεφαλήν, τῷ ἔνευσε διὰ τῆς χειρὸς καὶ ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον της, ὁλονὲν προσεγγίζουσα εἰς τὴν οἰκίαν. Ἵστατο ἐκ διαλειμμάτων, ἔκυπτε κατὰ γῆς, ὠρθοῦτο πρὸς τὰ δένδρα καὶ οἱ εὔμορφοι αὐτῆς ῥόδινοι πόδες ἀνύψουν ἐλαφρῶς τὴν ὑπόβρεκτον αὐτῆς ἐσθῆτα.

Ἀφίκετο πλησίον τοῦ νεανίου.

— Σ' ἔκαμα νὰ περιμένῃς, τῷ εἶπε μετὰ γλυκύτητος. Σύγγνωθί μοι· καὶ ὅμως ἠγέρθην πρὸ τῆς ἠοῦς, καὶ ἐπὶ μίαν ὥραν ἐπλανώμην ἀνὰ μέσον τῶν ὑπὸ τῆς δρόσου βεβρεγμένων χόρτων, ἀλλ' ὑπελόγισα κακῶς· τὰ ἄνθη δὲν ἦσαν ἀρκετὰ διὰ τὴν στεφάνην καὶ ἐδέησε νὰ ἐπανέλθω εἰς τοῦ ῥυακίου τὰς ὄχθας.

Ἐλάλει διὰ φωνῆς ἡδείας ἅμα καὶ ἱκετευτικῆς ὡσὰν ἤθελε νὰ ζητήσῃ συγγνώμην διὰ τὴν βραδύτητα αὐτῆς.

Καὶ ὁ νέος χωρὶς νὰ προσέξῃ.

— Σπεῦσον, τῇ εἶπεν, αἱ ὁδοὶ εἶναι πλήρεις ἀνθρώπων· μετ' ὀλίγον θὰ εἶναι ἀργά.

— Τὴν στεφάνην τὴν θέλεις διὰ γυναῖκα ἣν ἀγαπᾷς, εἶπεν ἡ γραῖα σαρκαστικῶς.

— Ὡς φαίνεται, ἀπήντησε σκαιῶς ὁ Χαρμίδης.

Ἡ Ναῒς συνέπλεκε δεξιῶς τὰ ἄνθη καὶ τὰ φύλλα, ἡ δὲ στεφάνη μακρὰ ἤδη ἐμηκύνετο ὑπὸ τοὺς λεπτοὺς αὐτῆς δακτύλους. Ὁ νεανίας τὴν παρετήρησεν ἐπὶ στιγμὴν καὶ ἔπειτα αἴφνης εἶπε.

— Δὲν ἔχω καιρὸν νὰ περιμένω· ὅταν ἡ στεφάνη ἑτοιμασθῇ μοὶ τὴν φέρεις.

— Ἔστω, εἶπεν ἡ νεαρὰ κόρη χωρὶς νὰ ἀνυψώσῃ τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἐλαφρὸν ἐρύθημα ἐχρωμάτισε τὸ πρόσωπόν της, ὅπερ ὅμως ἔκυψε πρὸς τὰ ἄνθη· ἀλλ' ὁ Χαρμίδης εἶχεν ἤδη ἀπέλθει.

* * *

Διευθετῶν ὁ Χαρμίδης μηχανικῶς περὶ αὐτὸν τὰ πράγματά του ἡτοιμάζετο πρὸς τῆς ἡμέρας τὴν ἐργασίαν, ὅτε ἡ αὐλὴ τῆς οἰκίας του ἀνεῴχθη βραδέως ὑπὸ δειλῆς ὠθουμένη χειρός· ἡ Ναῒς ἔμεινεν εἰς τὸ κατώφλιον ἀναμένουσα λόγον ἐνθαρρυντικόν. Ἐστράφη ὁ Χαρμίδης καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος καταληφθεὶς ὑπὸ θαυμασμοῦ.

Ἐν τῷ σκιόφωτι τῆς θύρας τὸ πρόσωπον τῆς νεαρᾶς κόρης ἐφαίνετο ὡς ἄγαλμα νύμφης τινὸς ἢ ἁμαδρυάδος. Μὴ δυναμένη νὰ φέρῃ ἐπὶ τῶν παιδικῶν ἔτι αὐτῆς βραχιόνων τὴν βαρεῖαν καὶ μακρὰν αὐτῆς στεφάνην, ἐπέρασεν αὐτὴν περὶ τὸν λεπτὸν αὐτῆς τράχηλον. Τὰ ἄνθη ἔπιπτον ἄφθονα ἐπὶ τοῦ στήθους, τὰ δὲ δύο ἄκρα τῆς στεφάνης ἠνάγκαζον τοὺς ὤμους νὰ κάμπτωνται· μὲ τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην, μὲ τοὺς γαλανοὺς αὐτῆς ὀφθαλμοὺς ὑγροὺς ὑπὸ χαρᾶς, μὲ τὰ ξανθὰ αὐτῆς μαλλία, ὡμοίαζε θῦμα προητοιμασμένον εἰς θυσίαν.

— Εἴσελθε λοιπόν, τῇ εἶπε τέλος ὁ Χαρμίδης, εἰς ὃν ὁ θαυμασμὸς τοῦ τεχνίτου ὑπεχώρησε πρὸ τοῦ ἐγωϊσμοῦ τοῦ ἐραστοῦ.

— Δὲν δύναμαι πλέον νὰ βαδίσω, εἶπεν ἐκείνη. Εἶναι τόσον βαρεῖα ἡ στεφάνη.

Ἐπλησίασεν ὁ Χαρμίδης ἵνα τὴν ἀπαλλάξῃ, ἀλλὰ κυριευόμενος ὑπὸ τῆς φιλαύτου αὐτοῦ σκέψεως.

— Δίελθε τὴν ὁδὸν εἶπε, θὰ βαστάσω τὰς δύο τῆς στεφάνης ἄκρας καὶ θὰ μὲ βοηθήσῃς ἵνα τὴν ἀναρτήσωμεν ἐπὶ τῆς θύρας της.

Ὑπήκουσε καὶ διῆλθεν ἄφωνος τὸ κατώφλιον. Ἡ Ναῒς ἦν συνειθισμένη εἰς

τοιαῦτα αἰτήματα, ἀφότου ἡ μήτηρ τὴν ἔστελλεν ἀντ' αὐτῆς νὰ φέρῃ τὰς στεφάνας, ἃς αἱ δύο ὁμοῦ συνέπλεκον ἐκ τῶν ἀνθέων τοῦ κήπου των ἵνα πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἀλλὰ δὲν ἐφαίνετο ὅτι ἐξετέλει προθύμως τὴν προσταγήν. Ἔστη πρὸ τῆς οἰκίας τῆς κατέναντι τοῦ ἀγγειοπλάστου, ἧς ἡ θύρα κεκοσμημένη γλυφαῖς ἐδείκνυε ποιόν τινα πλοῦτον. Ἡ νέα κόρη ὑπεβάσταστε τὴν στεφάνην ἕως οὗ ὁ Χαρμίδης ἀνήρτησεν αὐτὴν ἐπὶ δύο ἥλων ἄνω τῆς θύρας πρὸς τοῦτο χρησιμευόντων. Ἔμεινε δ' ἀκίνητος ἐνῷ ἐκεῖνος μετέβη ὅπως λάβῃ τὸ ἀγαλμάτιον, ὅπερ κατέθηκεν ἐπὶ τοῦ κατωφλίου ἐν τῷ μέσῳ πυκνοῦ φυλλώματος ἀνθοφόρων βοτανῶν.

— Ὡραῖον, εἶπεν ὁ Χαρμίδης παρατηρῶν εὐαρέστως τὸ ἀποτέλεσμα ὅπερ ἐνεποίει ἡ δωρεά του.

— Χαῖρε, εἶπεν ἡ Ναΐς, γλυκείᾳ τῇ φωνῇ καὶ χωρὶς νὰ τὸν ἴδῃ.

— Καὶ δὲν ἔρχεσαι νὰ λάβῃς τὸ ἀνῆκόν σοι ἀργύριον; εἶπεν ὁ νέος κατευθυνόμενος πρὸς τὸν οἶκόν του.

Ἐκείνη τὸν ἠκολούθησε καὶ ὅπως καὶ πρὶν ἔστη πρὸ τῆς θύρας. Ὁ νέος ἐπανῆλθε πρὸς αὐτὴν καὶ τῇ ἐνεχείρισε νομίσματά τινα, ἀλλ' ἡ Ναΐς ἠρνήθη.

— Οὐχὶ ἀργύριον, τῷ εἶπε. Σοὶ ἔδωκα προϊὸν τῆς ἐμῆς ἐργασίας δός μοι καὶ σὺ προϊόν τι τῆς σῆς.

— Μετὰ χαρᾶς, εἶπεν ὁ κεραμεύς. Τί θέλεις; τὸν ἀμφορέα τοῦτον μὲ τὰς μελανὰς εἰκόνας ἐπὶ ἐρυθρωποῦ ἐδάφους ἢ τὸ μέγα ἐκεῖνο μέλαν ἀγγεῖον ὅπως φυλάττῃς τὸν χειμῶνα τὰς ἐλαίας σου; ἢ . . .

— Ὄχι, θέλω ἓν τῶν πηλίνων ἐκείνων ἀγαλματίων ἅτινα κατασκευάζεις διὰ τὰ μικρὰ παιδία . . .

— Τί; παιγνίδιον; Ἔκλεξον· ἀλλὰ σὺ Ναΐς διῆλθες ἤδη τὴν ἡλικίαν τῶν παιγνίων.

— Ἀγαπῶ τὰ ἔργα σου ταῦτα, διότι τὰ κατασκευάζεις τόσον καλῶς, ὥστε φαίνεται ὅτι τοῖς ἐμφυσᾷς ζωήν.

Καὶ ἐξέτεινε τὴν χεῖρα ἵνα λάβῃ ἓν τῶν παιγνίων ἐκείνων ὅτε οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς διέκριναν ἐν τῇ σκιᾷ τὸ ἐκ πηλοῦ ἀγαλμάτιον, ὅπερ ὁ Χαρμίδης συνετέλεσε τὴν πρωΐαν.

— Κατεσκεύασας δύο τοιαῦτα, εἶπεν ἐκείνη. Λοιπὸν δός μοι τοῦτο.

Ἀλλ' ὁ Χαρμίδης παρεμβαίνων μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀγαλματίου·

— Ὄχι, εἶπε, λυποῦμαι ὅτι σοὶ ἀρνοῦμαι, ἀλλὰ δὲν δύναμαι . . .

Ἡ Ναΐς ἠρυθρίασε καὶ ὑπεχώρησεν ἓν βῆμα.

— Καταλαμβάνω, εἶπεν, εἶχον ἄδικον . . . . ἀλλὰ Χαρμίδη παρασκευάζεις σεαυτῷ λύπας . . .

— Διατί;

— Δὲν ἁρμόζει εἰς ἐμὲ νὰ τὸ εἴπω, ἀλλ' ἡ Χρυσὶς προτιμᾷ τῶν θωπειῶν τὸν χρυσόν.

Ὁ Χαρμίδης σκυθρωπάσας ἀπεκρίθη,

— Προτιμᾷ ὅμως καὶ τὸν τεχνίτην, ὅστις γινώσκει νὰ ἀποδώσῃ τὰς καλλονὰς τοῦ προσώπου της.

— Ἴσως, ἀπεκρίθη δειλῶς ἡ Ναΐς, κλίνουσα κατὰ γῆς τὴν κεφαλὴν καὶ διηυθύνθη πρὸς τὴν θύραν ἐν ᾧ δάκρυα ἐπλημμύριζον τοὺς ὡραίους αὐτῆς γαλανοὺς ὀφθαλμούς.

— Καὶ τὸ ἀργύριον, τὸ λησμονεῖς; εἶπεν ὁ Χαρμίδης. Τὰ ἄνθη ἔχουν ἀξίαν. . . .

— Ἡ Ἁμαδρυὰς μοὶ τὰ ἔδωκεν, εἶπεν ἡ Ναΐς ἀποσύρουσα τὴν χεῖρα. Ἂν νομίζῃς ὅτι τῇ ὀφείλεις τι, πρόσφερε αὐτῇ σπονδήν.

Ἐξῆλθε, καὶ ὁ νέος μείνας μόνος εὗρε μελαγχολικὴν τὴν κατοικίαν του.

— Τὸ λευκὸν ἔνδυμα τῆς Ναΐδος, ἐσκέφθη, ἔρριπτε πλειότερον φῶς ἐνταῦθα. Καὶ τώρα μοι φαίνεται σκότος.

* * *

Καὶ ἤρξατο τῆς ἐργασίας αὐτοῦ μόνος, διότι τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Λύκωνα εἶχεν ἀφήσει ἐλεύθερον τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐνῷ δὲ ὑπὸ τὴν κανονικὴν κίνησιν τοῦ τροχοῦ ἔπλαττε τὴν ἄργιλλον, διελογίζετο τὴν καλὴν Χρυσίδα τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ τὸ ἰδεῶδες. Ἀληθῶς ἐκείνη ἔζη ἐξ ἐρωτικῶν δώρων, ἀλλ' ὁ Χαρμίδης εἰ καὶ δὲν ἦτο πτωχὸς δὲν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ αὐτῇ πλοῦτον· Τὸ ἐγίνωσκεν. Ἀλλ' ὅμως ἐνόμιζεν ὅτι ὁ ἔρως αὐτοῦ δὲν ἤθελεν ἀποκρουσθῇ· Μὴ πολλάκις αἱ πράτριαι αὗται τοῦ ἔρωτος δὲν ἠγάπησαν ἐμμανῶς νέους ὡραίους εἰς οὓς ἀντὶ μηδενὸς παρέσχον ὅ τι εἰς ἄλλους ἧττον εὐτυχεῖς ἀδρῶς πωλοῦσιν; Ὁ Χαρμίδης ἦτο ὡραῖος, καὶ ἐξετίμα τὴν καλλονὴν αὐτοῦ ἱκανὴν ὥστε νὰ προσελκύσῃ ἐπ' αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς γυναικὸς οὔσης ἐλευθέρας νὰ ἀγαπήσῃ ὅν τινα θέλει.

Ἄλλως τε εἰ καὶ δὲν εἶχε περιουσίαν ἦτο ὅμως ἀριστοτέχνης· τὰ ἐκ τῶν χειρῶν του ἐξερχόμενα ἔργα, τὰ εὔμορφα ἀγγεῖά του ἐξετιμῶντο ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του εἰς οὓς ἤρεσκεν ἡ χάρις τῆς κατασκευῆς καὶ ὁ ἁρμονικὸς ῥυθμὸς τῶν χρωμάτων καὶ καθαρότης τῶν γραμμῶν τῶν εἰκόνων. Ἂν δὲ δὲν ἦτο ἔτι μέγας τεχνίτης σήμερον, ἠδύνατο κάλλιστα νὰ γείνῃ τοιοῦτος αὔριον· ἂς τὸν ἠγάπα μόνον ἡ Χρυσὶς καὶ ἐν τῇ χαρᾷ του ταύτῃ καὶ τῇ ἱκανοποιήσει τοῦ ἔρωτός του ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ἔργον δι' οὗ θὰ ἀπηθανατίζετο. . .

— Τί μένει ἐξ ἡμῶν μετὰ θάνατον, ἢ ἡ ἀνάμνησις τῶν καλῶν ἡμῶν ἔργων καὶ τῶν μεγάλων ἡμῶν πράξεων;

Ὁ Χαρμίδης δὲν ᾐσθάνετο ἑαυτὸν ἀντάξιον νὰ παραγάγῃ πράξεις δι' ὧν διαφημίζεταί τις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀλλ' ἦν βέβαιος ὅτι ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ἡμέραν τινὰ ἔργον ἀθάνατον.

Ἐσκέπτετο πάντα ταῦτα καὶ εἰργάζετο μετ' αὔξοντος ὁλονὲν ζήλου ὅπως ἐξαπατήσῃ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀνυπομονησίαν κεντοῦσαν αὐτὸν περὶ τῆς τύχης τῶν πρὸς τὴν Χρυσίδα δώρων του. Καὶ μετ' ὀλίγον δὲν ἐκρατήθη.

Ἠγέρθη αἴφνης ἐξέπλυνε τὰς πλήρεις πηλοῦ χεῖρας αὐτοῦ ἐξ ἀγγείου μεστοῦ καθαροῦ ὕδατος καὶ προέβη πρὸς τὴν θύραν.

Φεῦ! ἡ ἐξ ἀνθέων στεφάνη μεμαραμένη ἔκειτο χαμαί· τὰ φύλλα δ' ἅτινα ἐκάλυπτον τὸ ἔδαφος παρασυρόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἐφέροντο τῇδε κακεῖσε· τὸ δ' ἀγαλμάτιον εἰς ὃ τοσαύτην ἐπέθηκε δύναμιν λακτισθὲν ὑπὸ βαναύσου ποδός, ἦτο τεθραυσμένον εἰς μυρία τεμάχια ἀκριβῶς πρὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Χαρμίδου.

Περισυνήγαγε πυρετωδῶς καὶ τὰ ἐλάχιστα τεμάχια πλήρης ὀργῆς· τὸ αἷμά του ἔβραζεν· τὴν στιγμὴν δ' ἐκείνην ὁ τεχνίτης ἔπασχε πλέον τοῦ ἐραστοῦ. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριόν του κατέθηκε τὰ λείψανα τοῦ ἀγαλματίου ἐπί τινος τραπέζης καὶ ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν ὁδὸν μανιώδης καὶ ἕτοιμος νὰ θραύσῃ τὴν ἀφιλόξενον τῆς Χρυσίδος θύραν. Ἠτοιμάζετο δὲ νὰ κτυπήσῃ βιαίως τὴν θύραν ὅτε αὕτη ἀνεῴχθη καὶ ἡ δούλη τῆς ὡραίας ἐρωμένης ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ κατωφλίου.

— Ἡ κυρία σου; ἠρώτησεν ὁ Χαρμίδης πλήρης θυμοῦ.

Ἡ Δάφνη ἐγέλασεν αὐτῷ κατὰ πρόσωπον.

— Εἶναι εἰς τὸ λουτρόν, εἶπεν. Εἶχες θέσει πρὸ τῆς θύρας της τόσα πράγματα ἅτινα τῇ ἐμπόδιζον τὴν δίοδον. Παρ' ὀλίγον ἔπιπτεν ἐξερχομένη· τὰ διεσκόρπισε. Νοστιμώτατον. Ἂν τὴν ἔβλεπες.

Ὁ αὐθάδης γέλως τῆς δούλης κατεπράϋνε τὸν τεχνίτην.

— Δὲν ἦλθον διὰ νὰ γείνω ὁ περίγελώς σου, εἶπε σοβαρῶς. Προσήνεγκον δῶρον τὸ ἀγαλμάτιον ἐκεῖνο εἰς τὴν κυρίαν σου διότι τῇ ὡμοίαζε· συνήθως, αἱ ὡραῖαι γυναῖκες ἀγαπῶσι νὰ βλέπωσι τὴν εἰκόνα των, ἀλλ' ἡ Χρυσὶς μόνον τὸ χρυσίον ἀγαπᾷ.

— Καὶ λοιπόν; Ἀνέκραξεν ἡ Δάφνη ὑψοῦσα πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς τυλώδεις αὐτῆς χεῖρας. Τί θέλεις νὰ ἀγαπήσῃ. Μὴ ὁ χρυσὸς δὲν περιέχει τὸ πᾶν; Καὶ σὲ αὐτόν, ἂν εἶχες χρήματα ἤθελεν ἀγαπήσει προθύμως.

— Νομίζεις; εἶπεν ὁ Χαρμίδης ἀφηρημένος.

— Εἶμαι βεβαία. Ἡμεῖς βλέπεις ἀγαπῶμεν τοὺς πλουσίους νεανίας, προσέθηκε μετὰ σοβαρότητος. Εἶναι πάντοτε καλοενδεδυμένοι, μυροβολοῦσι καὶ παρέχουσι συχνότατα δῶρα.

— Ὥστε οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔρωτος ἔχω κατ' ἄλλον τρόπον, προσεῖπεν ὁ νεανίας μόλις συνέχων τὴν ὀργήν του.

— Οὐδεμίαν· προσπάθησε νὰ ἔχῃς βαλάντιον καὶ μάλιστα βαλάντιον καλῶς πεπληρωμένον, τῷ εἶπε καὶ ῥίψασα βλέμμα περιφρονητικὸν εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν.

* * *

Ὁ Χαρμίδης ἔμεινεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἀκίνητος καὶ ἀναποφάσιστος. Ἴσως ἡ δούλη αὕτη ἥτις τὸν εἰρώνευε δὲν ἐγνώριζε τὴν καρδίαν τῆς

κυρίας αὐτῆς. Ἂν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔβλεπε τὴν Χρυσίδα καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ τῇ ἐλάλει περὶ τοῦ ἔρωτός του, δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν καταπείσῃ; Ἀπεφάσισε νὰ ἀναμείνῃ καὶ εἰσῆλθε μὲν εἰς τὸν οἶκόν του, ἀφῆκεν ὅμως τὴν θύραν ἡμιανοικτὴν ὅπως διακρίνῃ καὶ τὸν μικρότερον ἐν τῇ ὁδῷ θόρυβον.

Δὲν περιέμεινε πολύ. Βῆμα βραδὺ ἀντήχησεν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου, ἀνδρικὴ δὲ φωνὴ ἐλάλει, εἰς ἣν νεανικὸν μειδίαμα ἀπεκρίνετο. Ὁ Χαρμίδης συνωφρυώθη. Ἀνεγνώριζε καὶ τὴν φωνὴν καὶ τὸν γέλωτα· ἀλλ' εἶχεν ἐλπίσει ὅτι ἤθελε νικήσει τὸν πλούσιον μαλλέμπορον, εἶχεν ὀνειρευθῆ ὅτι θὰ μετριάσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν σαρκαστικὴν εἰρωνείαν τῶν ἐρυθρῶν ἐκείνων καὶ ὡραίων χειλέων τῆς Χρυσίδος. Ἠπατήθη ἆρά γε; Ἠθέλησε νὰ τὸ μάθῃ καὶ σπεύδων πρὸς τὴν ὁδὸν εὑρέθη ἀκριβῶς εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τῆς ἐρωμένης του καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Δάφνη ἤνοιγεν αὐτὴν πρὸς τὸν πλούσιον ἐραστὴν τῆς Χρυσίδος.

Ὁ Γύρτων εἰσῆλθεν ὡς κύριος, ἡ δὲ Χρυσὶς εἰσήρχετο μετ' αὐτόν, ὅτε ὁ τεχνίτης τὴν ἐκάλεσεν. Ἐκείνη ἐστάθη κλίνουσα τὴν κεφαλὴν ἐμπρὸς ὡς πτηνὸν ἕτοιμον νὰ πετάξῃ.

— Τί θέλεις; τῷ εἶπε.

Ὁ Χαρμίδης ἦν ἁπλοῦς τεχνίτης, ἦν ὅμως ὡραῖος καὶ ἠδύνατο νὰ σταθῇ τις ὅπως τὸν ἀκροασθῇ.

— Θέλω νά μ' ἀγαπήσῃς, ἀπεκρίθη ὁ νέος μετὰ τόλμης ἀσυνήθους αὐτῷ. Δὲν εἶμαι πλούσιος, καὶ δὲν δύναμαι νὰ πληρώσω τὸν τράχηλον καὶ τοὺς βραχίονάς σου διὰ βαρέων χρυσῶν κοσμημάτων δι' ὧν σὲ φορτόνει ὁ γελοῖος ὅστις εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν σου· ἀλλ' εἶμαι ἀριστοτέχνης καὶ δύναμαι, ἂν θέλῃς νὰ μεταδώσω τοὺς χαρακτῆράς σου εἰς τὴν αἰωνιότητα.

Ἡ Χρυσὶς ἥτις τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν ἤκουσεν ἀδιαφόρως, τὸν παρετήρησε κατόπιν ἔκπληκτος καὶ κλίνουσα πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν ὡραίαν αὐτῆς, ἀλλὰ κενὴν μυελοῦ κεφαλὴν ἤρξατο γελῶσα θορυβωδῶς.

— Εἰς τὴν αἰωνιότητα! εἶπεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν γελώτων της. Ἡ αἰωνιότης! ἐκεῖνοι δηλαδὴ οἵτινες θὰ ἔλθωσιν ὅταν ἡμεῖς θὰ εἴμεθα νεκροί. Ὡραία ὑπόθεσις! Καὶ ποῖος ἐνδιαφέρεται δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγεννήθησαν; Ὁ καύσων τῆς ἡμέρας, Χαρμίδη, σὲ παρεζάλισεν, ἢ μᾶλλον μεταξὺ τῶν ἀνθέων ἅτινα ἀνήρτησας ἀπὸ τῆς θύρας μου τὴν πρωΐαν ὑπῆρχέ τι ὅπερ σὲ ἔκαμε νὰ ἀπολέσῃς τὸν νοῦν· ἆ! ναί! τὸ μελαγχολικὸν τοῦτο ἄνθος τὸ μελανόρριζον καὶ μελαμπόδιον... ἆ! εἶναι ὁ ἐλλέβορος, ὁ ἐλλέβορος ὅστις σὲ κατέστησε παράφρονα. Μὴ μὲ πλησιάζῃς, ὡραῖε νεανία, διότι ἡ παραφροσύνη εἶναι κολλητική.

Καὶ ἐγέλα δεικνύουσα τοὺς ὡραίους αὐτῆς ὀδόντας· τὸ ἄνθος τῶν εἴκοσιν αὐτῆς ἀνοίξεων ἔλαμπεν ἐπὶ τῶν παρειῶν της καὶ ἅπασα ἐξήστραπτεν ὑπὸ καλλονῆς. Ὁ Χαρμίδης ἐξέτεινε τὴν χεῖρα, ἀλλ' ἐκείνη τὸν ἀπώθησε καὶ

κατέστη εὐθὺς σοβαρά. Οἱ χαρακτῆρες αὐτῆς διεστάλησαν καὶ τὸ βλέμμα αὐτῆς ἐφάνη εἰς τὸν νέον τεχνίτην φοβερόν.

— Ὀπίσω, τῷ εἶπε, μή μ' ἐγγίσῃς· τὸ πρόσωπόν μου εἶναι ἱερὸν, ὅπως οἱ ἀμφορεῖς σου. Εἶσαι ἀνόητος, Χαρμίδη· ἀντὶ ὀλίγων δραχμῶν, βεβαίως ἂς ἔχεις, ἠδύνασο νὰ διέλθῃς ἡμέρας τινὰς παρ' ἐμοί· ἀλλ' ἀντὶ νὰ φέρεσαι σωφρόνως, ὡς παιδίον ἠθέλησας νὰ παίξῃς καὶ διὰ τῶν γελοίων προσφορῶν σου παρ' ὀλίγον διέθεσας; κατ' ἐμοῦ τὴν πρωΐαν ταύτην τὸν Γύρτωνα, ὅστις τώρα εἶναι ὁ κύριός μου. Προτιμᾷς νά μ' ἀγαπᾷς, καὶ μὲ ἐκθέτεις εἰς τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ γενναίου τούτου ἀνθρώπου.

— Δὲν ἤθελον ἀντὶ χρημάτων τὸν ἔρωτά σου, εἶπεν ὁ Χαρμίδης μελαγχολικῶς.

Καὶ ὑποχωρήσας ἔμεινεν εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας του.

— Ὦ, Χρυσίς, εἶσαι ὡραία· ἤθελον νὰ πλάσω ἐκ πηλοῦ τὸ μαλακόν σοὺ σῶμα ὡς πράττουσιν οἱ γλύπται καὶ νὰ διατηρήσω καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας τὴν ἀνάμνησιν τοῦ διαβατικοῦ σου κάλλους. Ἀρνεῖσαι; Καλῶς. Ἐγὼ ἠσχυνόμην νὰ σοὶ προσφέρω χρυσὸν, ἀφ' οὗ εἶχον εὐγενέστερόν τι νὰ σοὶ προσφέρω. Εἶχον ἐπιθυμήσει νὰ καθιερώσω τὴν μνήμην σοῦ θνητῆς γυναικός;. Ἀλλ' ἀφοῦ προτιμᾷς τὸν χρυσόν . . .

— Ὁ χρυσὸς εἶναι τὸ πᾶν ἀφοῦ δίδει τὸ πᾶν, ἀνέκραξεν ἡ ὡραία κόρη ἀναλαμβάνουσα τὸ εἰρωνικὸν αὐτῆς μειδίαμα. Τὸ μαλακόν μου σῶμα εἶναι ὡραῖον ἐνόσῳ εἶμαι νέα· δὲν ἔχω καμμίαν ἐπιθυμίαν νὰ γηράσω διὰ νὰ ὁμοιάσω τὰς τρεῖς Μοίρας. Προτιμῶ τὸν θάνατον. Αὐτὰ εἶναι ὄνειρα, Χαρμίδη. Σκέψου πρακτικῶς καὶ ἐπειδὴ ἐνδιαφέρομαι διὰ σὲ, διότι εἶσαι ὡραῖος ὡς ὁ Ἀπόλλων, κόμισόν μοι τὴν ἑσπέραν ταύτην βαλάντιον πλῆρες χρυσοῦ καὶ χάριν σοῦ ἀποδιώκω τὸν Γύρτωνα.

Ὁ Χαρμίδης ἀπέστρεψε περιφρονητικῶς τὸ πρόσωπόν του.

— Ἐν οὐδεμιᾷ τιμῇ σὲ θέλω, εἶπεν, ἀφοῦ προτιμᾷς τὸν χρυσὸν παρὰ τὴν ἀξίαν τὴν πραγματικὴν τοῦ βίου. Θὰ ἐπιζήσῃς Χρυσίς, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησας νὰ μὲ ἀγαπήσῃς θὰ τιμωρηθῇς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν συμπολιτῶν σου· πάντες θὰ μάθωσι ὅτι εἶσαι λάτρις τοῦ χρυσίου.

— Καὶ τί πειράζει τοῦτο, τεχνῖτα; εἶπεν ἡ νεαρὰ αὐθάδης κλείουσα μετὰ θυμοῦ τὴν θύραν.

*
* *

Ὁ Χαρμίδης εἰσῆλθεν εὐθὺς εἰς τὸν οἶκόν του καὶ λαμβάνων τὸ ἀγαλμάτιον ὅπερ εἶχε κατασκευάσει τὴν πρωΐαν ἔθραυσε τοὺς δύο του βραχίονας πλήρης ὀργῆς. Ὑπὸ τοὺς δακτύλους του ἕτερον τεμάχιον πηλοῦ ἀνέλαβε νέον σχῆμα καὶ νέαν ζωήν. Ὁ εἷς βραχίων ἐκάμφθη πρὸς τὸ στῆθος οἱονεὶ προκλητικῶς, διὰ τῆς χειρὸς δὲ τοῦ ἑτέρου βραχίονος ἐκράτει βαλάντιον· ἡ ἐσθὴς διανεῴχθη καὶ ἀφῆκε νὰ διαφαίνηται γυμνὸν τὸ στῆθος· ἡ ἔκφρασις

τοῦ προσώπου ἀπώλεσε τὴν μετριότητα καὶ τὸ σύνολον ἀνέλαβε τολμηρόν τι καὶ προπετές...

— Ἰδοὺ αὐτὴ οἵα εἶναι, εἶπε γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ ὁ Χαρμίδης· ἰδοὺ ἡ ἑταίρα, ἡ λάτρις τοῦ χρυσίου καὶ δι' αὐτὸ προτιμῶσα τὸν γελοιωδέστατον τῶν πλουσίων. Θὰ ζήσῃ ἡ ποταπὴ αὐτη Χρυσὶς θὰ ζήσῃ καὶ ἀφοῦ ἡμεῖς πάντες διαβῶμεν τὴν Στύγα· καὶ οἱ μεταγενέστεροι βλέποντες αὐτὴν ἐδῶ θὰ λέγωσιν: Ἰδοὺ ὁποῖαι ἦσαν αἱ ἑταῖραι τῆς Τανάγρας.

Καὶ ἤρξατο ἐπιδιορθῶν δεξιῶς τὰ διάφορα τοῦ ἀγαλματίου μέρη καὶ πᾶσα ἡ μετὰ τὴν μεσημβρίαν ὥρα παρῆλθεν οὕτω. Καὶ ἦλθον μὲν ἱκανοὶ πρὸς ἀγορὰν ἀμφορέων καὶ ὑδριῶν καὶ κανθάρων, ἀλλὰ πάντοτε ἐκάλυπτε τὸ ἔργον του ὅπως τὸ ἀποκρύψῃ ἀπὸ ὀφθαλμῶν περιέργων.

Ἡ νὺξ ἐπλησίαζε καὶ οὐδὲν εἶχε φάγει· τόσον ἦτο προσηλωμένος εἰς τὸ ἔργον. Αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου δύοντος ἤδη ἐχρωμάτιζον δι' ὑπερύθρου χρώματος τὸν τοῖχον τῆς οἰκίας του ὅτε πρὸ αὐτοῦ εἶδε τὴν Ναΐδα κρατοῦσαν πινάκιον.

— Τί θέλεις; τῇ εἶπε προσπαθῶν νὰ κρύψῃ τὸ ἔργον. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποκρύψῃ τὸ ἀνασκευασθὲν ἀγαλμάτιον.

— Ἡ μήτηρ μου σοὶ στέλλει πινάκιον ἐκ χόρτων ἐκλεκτῶν τοῦ κήπου μας. Ὅλην τὴν ἡμέραν δὲν ἐξῆλθες καὶ θὰ πεινᾷς.

— Τίς σοὶ εἶπεν ὅτι δὲν ἐξῆλθον; ἠρώτησεν ὁ Χαρμίδης.

— Τὸ εἴκασα, ἀπεκρίθη ἡ Ναΐς ἐρυθριῶσα. Ἤθελον νὰ μάθω τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρὸς τὴν Χρυσίδα προσφορᾶς σου... Σύγγνωθι τὴν περιέργειάν μου, Χαρμίδη. Ἡ μήτηρ μου ἐνδιαφέρεται διὰ σὲ ἐπειδὴ σὲ ἐγνώρισε παιδίον, καὶ ἐγώ...

Ἐσιώπησε φοβουμένη νὰ προχωρήσῃ.

— Τὸ ἀποτέλεσμα; Ἰδού, εἶπεν ὁ Χαρμίδης δεικνύων τὸ ἀγαλμάτιον.

Καὶ ἐπειδὴ ἐπείνα ἐκάθησεν ὅπως φάγῃ.

— Ἡ Χρυσίς, ἀνέκραξεν ἡ νέα κόρη, εἶναι ὡραιοτάτη, ἀλλὰ τολμηρῶς τὴν ἐπεξειργάσθης.

— Δὲν ἀγαπᾷ ἄλλο τι ἢ τὸ χρυσίον, μοὶ τὸ εἶπεν αὐτὴ ἡ ἰδία· ὥστε βλέπεις τῇ ἐπλήρωσα τὴν χεῖρα.

Ἡ Ναΐς ἐμειδίασε καὶ παρετήρησε τὸ πινάκιον.

— Σ' ἀρέσκουσι τὰ χόρτα μας; εἶπεν. Ἐγὼ τὰ συνήγαγον ἐν τῷ κήπῳ.

— Ὡραῖα· θὰ εὐχαριστήσῃς τὴν μητέρα σου.

— Οὐχὶ ἡ μήτηρ μου, ἀλλ' ἐγώ, εἶπεν ἡ Ναΐς ἀποστρέφουσα τοὺς ὀφθαλμούς. Ὦ Χαρμίδη, δὲν θὰ προσφέρῃς πλέον στεφάνας τῇ Χρυσίδι;

— Οὐχὶ βεβαίως, ἀφοῦ τὰς περιφρονεῖ. Διατί ἐρωτᾷς;

— Τίποτε... τὴν πρωΐαν σήμερον εἶχον κακόν τι προαίσθημα συμπλέκουσα τὴν στεφάνην ἐκείνην... Ἴσως...

Καὶ ἐσιώπησεν· ἐστράφη δὲ πρὸς τὴν θύραν. Τελευταία δ' ἀκτὶς τοῦ δύον-

τος ἡλίου ἀπετέλεσε φωτεινὸν κύκλον διὰ τῆς ὡραίας ξανθῆς αὐτῆς κόμης. Ὁ Χαρμίδης ἔκθαμβος τὴν παρετήρει.

— Ὦ παρθένε, τῇ εἶπεν, εἰξεύρεις ὅτι εἶσαι ὡραία, ὡραιοτέρα τῆς Χρυσίδος, ἐπίσης ὡραία, ὡς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην Ἑλένην ὑπὲρ ἧς τόσοι ἄνδρεῖοι ἀπέθανον;

— Δὲν εἰξεύρω, ἀπεκρίθη ἡ Ναΐς, ἄλλως τε τί πρὸς τοῦτο; Οὐδεὶς θὰ ἀποθάνῃ δι' ἐμέ.

— Κάλλιον διὰ σὲ νὰ ζήσῃ τις, εἶπεν ὁ νεανίας.

Καὶ ἐγειρόμενος·

— Περίεργον, προσέθηκεν. Εἶσαι μικροτέρα τῆς Χρυσίδος τὴν ἡλικίαν καὶ ὅμως μυριάκις αὐτῆς χαριεστέρα. Ἐκείνη ἔχει τοὺς χαρακτῆρας καθαροτέρους, ἀλλὰ σὺ εἶσαι ἔτι παιδίον σχεδόν· πόθεν ἡ τόση σου χάρις, καὶ τὸ λεπτὸν χρῶμα τῶν παρειῶν σου, καὶ ἡ καθαρὰ διαφάνεια τῶν κυανῶν σου ὀφθαλμῶν;... Ὦ Ναΐς, πῶς ἠδυνήθην μέχρι σήμερον νὰ μὴ παρατηρήσω πόσον εἶσαι ὡραία!

Αἱ χρυσαῖ ἀκτῖνες ἀπεσύρθησαν, οἱ δὲ ἀστέρες ἀνεφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἤδη σκοτεινοῦ οὐρανοῦ. Ἡ Ναΐς ἔλαβε διὰ χειρὸς τρεμούσης τὸ πινάκιον καί·

— Χαῖρε, Χαρμίδη, τῷ εἶπεν· εἴθε οἱ θεοὶ νὰ προστατεύσωσι τὸν ὕπνον σου.

Ἐκεῖνος ἠθέλησε νὰ τὴν κρατήσῃ· τόσα πολλὰ ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε νὰ τῇ εἴπῃ. Ἀλλ' ἐκείνη χαιρετίσασα αὐτὸν ἀνεχώρησε, καὶ καθὼς τὴν πρωΐαν καὶ ἔτι μᾶλλον, τὰ πάντα ἐγένοντο ἐκ νέου μελαγχολικὰ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κεραμέως.

*
* *

Τὴν προσεχῆ ἑβδομάδα ἐν ἡμέρᾳ ἀγορᾶς ἡ στενὴ ὁδὸς ἐν ᾗ κατώκει ὁ Χαρμίδης ἦν ἐν κινήσει μεγάλῃ· ἡ Δάφνη, ἡ δούλη τῆς Χρυσίδος ἀνέῳξε τὴν θύραν ἵνα μάθῃ τί τὸ κινοῦν τὸν γέλωτα ἐν τῇ ὁδῷ, ἥτις συνήθως ἦν ἔρημος. Πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ νεαροῦ κεραμέως ἐπὶ ξυλίνης ἕδρας ἐν τῷ μέσῳ ἀγγείων παντὸς εἴδους ἅτινα ἐξετίθει πρὸς πώλησιν εἰς τοὺς ἀγρότας τοὺς κομίζοντας εἰς τὴν πόλιν καρπούς, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀμφορέων, πινακίων, κοτυλῶν καὶ ἀρυβάλλων, ἵστατο τὸ προσομοιάζον τῇ Χρυσίδι ἀγαλμάτιον· εἷς τῶν διαβατῶν τὴν ἀνεγνώρισεν· ἄλλος ἐκ τῶν γελώτων τοῦ πρώτου κινηθείς, ἔστη πρὸ τοῦ ἔργου ἀποθαυμάζων, καὶ μετ' οὐ πολὺ οἱ ὀκνηροὶ οἱ διημερεύοντες ἐν τῇ ἀγορᾷ κατέλιπον αὐτὴν καὶ συνηθροίσθησαν πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Χαρμίδου.

— Ἆ! Δάφνη, ἔλεγέ τις ἅμα ἰδὼν τὴν δούλην ἀνοίγουσαν τὴν θύραν· ἡ κυρία σου διόλου δὲν θὰ εὐχαριστηθῇ ὅταν ἴδῃ πῶς τὴν ἀπεικόνισεν ὁ Χαρμίδης.

Ἡ Δάφνη ἀνεχώρησεν εὐθύς.

— Χαρμίδη, ἀνέκραξεν ἄλλος, εἰπὲ ἡμῖν διατί ἔπλασας τὴν Χρυσίδα οὕτως ἀνειμένην καὶ κρατοῦσαν βαλάντιον;

Ὁ κεραμεὺς πρὸ τοῦ κατωφλίου τῆς οἰκίας του ἦν γαλήνιος μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον ἀλλὰ μακάριος ὑπὸ τῆς ἡδονῆς τῆς ἐκδικήσεως.

— Μὲ εὗρε πτωχὸν καὶ δὲν τῇ ἤρεσα, ὅτε τῇ προέτεινα νὰ τὴν κατασκευάσω τόσον ὡραίαν ὅσον τὴν παρθένον ταύτην.

Καὶ ἐπέδειξε τοῖς περιέργοις τὸ ἀγαλμάτιον τὸ εἰκονίζον τὴν Ναΐδα τετυλιγμένην ἁγνῶς ἐν τῇ ἐσθῆτι, εὐγενῆ τὴν περιβολὴν, καὶ μετριόφρονα καὶ ἐν ταῖς λεπτοτάταις πτυχαῖς, ἃς καὶ ὁ φαυλότατος ἀνὴρ δὲν ἐτόλμα οὔτε διὰ τῆς φαντασίας κἂν νὰ ὑπεγείρῃ.

— Ἡ Χρυσὶς εἶναι ὡραία, ἀλλ' εἶναι ἀνόητος, ἀνεφώνησεν ἐραστὴς ἀπατηθεὶς ὑπ' αὐτῆς· κράτησον διὰ σὲ τὸ ἀγαλμάτιον τῆς σεμνῆς κόρης καὶ πώλησόν μοι τὴν Χρυσίδα.

— Ὄχι εἰς ἐμὲ, εἰς ἐμὲ, ἀνέκραξαν δέκα φωναὶ, ἐνῷ δέκα χεῖρες ἐτείνοντο πρὸς τὸν κεραμέα.

— Μὴ σπεύδετε, φίλοι, ἔχω δι' ὅλους, εἶπεν ὁ Χαρμίδης θριαμβεύων. Ἡ Χρυσὶς εἶναι πάνδημος, πρέπει λοιπὸν πάντες νὰ λάβωσι τὴν εἰκόνα της, ἀρκεῖ νὰ ἔχωσι χρήματα, ἀφοῦ τὰ χρήματα καὶ μόνα ἀγαπᾷ.

Ἔνευσε τῷ ἐν τῷ ἐργοστασίῳ ἐργαζομένῳ μαθητῇ του καὶ οὗτος ἐκόμισε κάλαθον πλήρη πηλίνων ἀγαλματίων προσομοίων τῇ Χρυσίδι.

— Καὶ ἐμὲ ἀνεφώνησεν ὄπισθεν τῶν ἀγοραστῶν φωνὴ ὀξεῖα, δὲν θὰ μὲ παραστήσῃς διὰ τοῦ πηλοῦ, ὅπως οἱ κάτοικοι ἄλλων χωρῶν μάθωσιν ὁποῖός τις ἦτο ὁ εὐμορφότατος τῆς Τανάγρας ὀπωροπώλης;

Πάντες ἐστράφησαν καὶ γέλως δεινὸς ἐξερράγη ἐπὶ τῇ θέᾳ δούλου κακοσώμου, ὅστις ῥάκη περιβεβλημένος ἐφώναζε βαιῷ τῷ στόματι πωλῶν σῦκα καὶ σταφυλὰς ἀνὰ τὰς ὁδούς· καὶ ἦν μὲν οἰκτρὸς τὴν ὄψιν ἀλλ' εὐφυὴς καὶ ἀστεῖος καὶ αἱ ἀστειολογίαι του κατέστησαν αὐτὸν γνωστὸν ἐν τῇ πόλει.

— Καὶ βέβαια θὰ σὲ παραστήσω οἷος νῦν εἶσαι, μὲ σῦκον εἰς τὴν χεῖρα καὶ μὲ τὸ στόμα τοσοῦτον ἀναπεπταμένον ὥστε οἱ βλέποντες νὰ νομίζωσιν ὅτι ἡ φωνή σου θὰ ἀκουσθῇ ἐξερχομένη ἐκ τοῦ πεπιεσμένου σου στήθους.

— Θὰ μεταβῶ λοιπὸν καὶ ἐγὼ εἰς τὴν αἰωνιότητα! εἶπεν ὁ δοῦλος ὑπερήφανος, πλήρης κόμπου καὶ ἀνορθῶν ἐν μέσῳ τῶν γενικῶν γελώτων τὴν κεκυρτωμένην ῥάχιν του.

Ἐφλυάρησαν πάντες ἐπί τινα εἰσέτι ὥραν καὶ ἔπειτα διεσπάρησαν ἀνὰ τὴν πόλιν ἀνακοινοῦντες τὴν ἐκδίκησιν τοῦ κεραμέως κατὰ τῆς ὡραίας Χρυσίδος.

Μόλις ὁ θόρυβος ἐκόπασε καὶ ἡ γαλήνη ἐπανῆλθεν εἰς τὰ πέριξ, ἡ Χρυσὶς τεταπεινωμένη εἰσῆλθε κρύφα καὶ κεκαλυμμένη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χαρμίδου.

— Ὑπῆρξες σκληρὸς, Χαρμίδη, τῷ εἶπεν . . .

Ἀλλ' ἐκεῖνος διακόπτων αὐτήν.

— Καὶ σὺ δὲν ὑπῆρξες, εἶπεν, ὅτε ἀπεκρίνεσο εἰς τὰς παρακλήσεις μου μὲ τὸ αἰώνιον ἐκεῖνο: — Χρυσὸν θέλω χρυσόν. Ὕπαγε, Χρυσὶς, ἐσκέφθην ἐκ-

τοτε· δὲν εἶσαι οὔτε καλλιτέρα οὔτε χειροτέρα τῶν ὁμοίων σου. Μάτην δὲ ἤθελέ τις ἀναζητήσει αἰσθήματα λεπτὰ εἰς σὲ κόρην τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἡδονῶν.

— Δὲν μ' ἀγαπᾷς λοιπὸν πλέον· εἶπε μελαγχολική. Καὶ ἐγὼ ἠρχόμην νὰ σοὶ προσφέρω . . .

— Ὅ,τι προχθὲς μοὶ ἠρνήθης. Μὲ φοβεῖσαι τώρα καὶ ἔρχεσαι νὰ μὲ πραΰνῃς . . . Ὄχι, Χρυσίς· δὲν πωλοῦμαι ἐγώ. Σὺ δὲ μὴ λυπῆσαι· ἕνεκα τῆς εἰκόνος σου ἣν διὰ τῆς τέχνης μου διέσπειρα ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, οἱ ἐρασταί σου θὰ συντρέξωσι πολυαριθμότεροι καὶ θερμότεροι.

— Ἀλλὰ γελῶσι μ' ἐμέ . . .

— Ὀλίγη ἐντροπὴ παρέρχεται ταχέως· σκέφθητι τὸν χρυσὸν ὃν ἐκ τούτου θὰ κερδήσῃς.

Ἐκείνη τῷ ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κατοικίαν της κατησχυμένη ἀλλ' ἄνευ θυμοῦ, διότι δὲν τὸν ἠγάπα πλέον.

Τὴν ἑσπέραν ὁ κεραμεὺς μετέβη παρὰ τῇ Ναΐδι. Ἡ γραῖα μόλις ἰδοῦσα αὐτὸν ἦλθε παρ' αὐτῷ καί·

— Ἄκουσον, Χαρμίδη, τῷ εἶπε, σὲ ἀγαπῶ διότι παιδιόθεν σ' ἐγνώρισα, ἀλλ' ἀγαπῶ πλειότερόν σου τὴν θυγατέρα μου. Ἀπό τινος ἔρχεσαι συχνὰ καὶ ἡ θυγάτηρ μου εἶναι πτωχὴ ἀλλὰ τιμία.

— Μῆτέρ μου, εἶπεν ὁ Χαρμίδης ἔρχομαι συχνὰ διότι θέλω νὰ λάβω τὴν Ναΐδα γυναῖκά μου καὶ φοβοῦμαι μὴ δὲν τῇ ἀρέσω . . .

— Δὲν τῇ ἀρέσῃς; εἶπεν ἡ γραῖα πονηρῶς πως. Ἔλα ἐδῶ, μικρά μου, ἀκούεις τί λέγει ὁ Χαρμίδης; ὅτι δὲν σ' ἀρέσει.

Ἡ αἰδὼς ἔκλειε τὰ χείλη τῆς Ναΐδος καὶ τὸ σκιόφως τὸ ἐπὶ τῶν παρειῶν της ἐρύθημα· ἀλλὰ μὲ φωνὴν ἀσθενῆ κατώρθωσε νὰ εἴπῃ . . .

— Διατί νὰ μὴ μ' ἀρέσῃ; Οὔτε κακὸς οὔτε ἄσχημος εἶναι.

— Ναΐς, εἶπεν ὁ Χαρμίδης, θέλεις νὰ ἔλθῃς εἰς τὸν οἶκόν μου; Θέλεις νὰ γείνῃς σύζυγός μου; Θὰ κατασκευάσω λαμβάνων σε πρότυπον ἀγαλμάτια, ἅτινα αἱ σεμναὶ γυναῖκες θὰ φυλάττωσιν ἐν τῇ ἑστίᾳ ὡς θεοὺς προστάτας τῶν καλῶν ἠθῶν.

Ἡ μικρὰ ἀνθόπωλις, ἔθεσε τὴν χεῖρά της ἐν τῇ χειρὶ τοῦ κεραμέως καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀνατελλόντων ἀστέρων ἀντήλλαξαν τὸν ὅρκον τῆς μνηστείας.

*
* *

Αἰῶνες πολλοὶ παρῆλθον καὶ ἀπὸ τῆς νεκροπόλεως τῆς Τανάγρας ἡ Χρυσὶς ἐκπηδήσασα, ζῇ πάντοτε ὡς τῇ προεῖπεν ὁ Χαρμίδης, καὶ τὰ μικρὰ ταναγραῖα ἀγαλμάτια ὑπενθυμίζουσιν ἕως σήμερον τὴν λάτριν τοῦ χρυσοῦ.

(ἐκ τοῦ γαλλικοῦ)

ΔΥΝΑΜΙΣ ΤΩΝ ΑΤΜΟΜΗΧΑΝΩΝ.

Ἐκ στατιστικῆς τινος ἐκδοθείσης παρὰ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Βερολίνῳ στατιστικοῦ γραφείου κ. Engel, μανθάνομεν καταπληκτικὰς ἀληθῶς πληροφορίας περὶ τοῦ πλήθους καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἐν τῷ κόσμῳ μηχανῶν τῶν κινουμένων διὰ τοῦ ἀτμοῦ.

Πρὸ τοῦ ὅμως ἀναγράψωμεν τὰς πληροφορίας ταύτας καλὸν νομίζομεν νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ μέτρου δι' οὗ μετρεῖται ἡ δύναμις τῶν μηχανῶν.

Ἡ δύναμις τῶν μηχανῶν ἐκφράζεται εἰς ἵππους. Λέγομεν π. χ. ὅτι ἡ μηχανὴ τοῦ Α ἀτμοπλοίου ἢ τοῦ Β νηματοποιείου κτλ. ἔχει 50 ἵππων δύναμιν. Τί ἐστιν ὅμως ἐνταῦθα ἡ δύναμις ἑνὸς ἵππου; Ἀντὶ τῆς μηχανῆς τῆς ἐχούσης 50 ἵππων δύναμιν καὶ κινούσης ἀριθμόν τινα σιδηροδρομικῶν ἁμαξῶν δύναταί τις νὰ ζεύξῃ εἰς τὰς ἁμάξας ταύτας 50 ἵππους καὶ νὰ παραγάγῃ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, καὶ ἂν τοῦτο εἶναι δυνατὸν τίνος εἴδους ἵππους πρέπει νὰ ζεύξῃ τις, διότι βεβαίως πάντες οἱ ἵπποι δὲν ἔχουσι τὰς αὐτὰς δυνάμεις. Λέγοντες λοιπὸν ἐπὶ μηχανῶν δύναμιν ἑνὸς ἵππου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοῶμεν τὴν δύναμιν τὴν ὁποίαν δύναται νὰ παραγάγῃ εἷς ἵππος, ἀλλ' ἡ ἔκφρασις αὕτη εἶναι μᾶλλον κατὰ συνθήκην.

Πρὸς ἀκριβῆ κατάληψιν τῆς μονάδος δι' ἧς μετρεῖται ἡ δύναμις ἀνάγκη ν' ἀνακαλέσωμεν εἰς τὴν μνήμην στοιχειώδεις τινὰς ἀληθείας.

Ὅπως ὑψώσωμεν σῶμά τι βαρύτερον ἑτέρου ἔχομεν ἀνάγκην μεγαλειτέρας δυνάμεως ἢ ὅπως ὑψώσωμεν τὸ ἐλαφρότερον σῶμα ἡ δὲ δύναμις ἡ ἀναγκαία πρὸς ὕψωσιν τοῦ βαρυτέρου σώματος εἶναι τοσάκις μεγαλειτέρα ὅσον τὸ πρῶτον σῶμα εἶναι βαρύτερον τοῦ δευτέρου.

Διὰ νὰ ὑψώσωμεν ἢ κινήσωμεν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σῶμα μετὰ μικροτέρας ταχύτητος ἔχομεν ἀνάγκην μικροτέρας δυνάμεως ἢ ὅπως κινήσωμεν αὐτὸ μετὰ μεγαλειτέρας ταχύτητος. Τοῦτο διδασκόμεθα ἐκ τῆς καθημερινῆς πείρας· μεγαλειτέραν π. χ. καταβάλλομεν δύναμιν ἵνα ῥίψωμεν λίθον μετὰ μεγαλειτέρας ταχύτητος ἢ ἵνα ῥίψωμεν αὐτὸν μετὰ μικροτέρας ταχύτητος.

Πάντες γνωρίζομεν τὸ σύνηθες ὄργανον ἀνυψώσεως μεγάλων βαρῶν τὸ ὀνομαζόμενον *ἐργάτην*, δι' αὐτοῦ ὑψοῦμεν μέγιστα βάρη διὰ δυνάμεως σχετικῶς μικρᾶς, ἀλλ' ἡ ταχύτης μεθ' ἧς ὑψοῦνται τὰ βάρη ταῦτα εἶναι μικροτάτη. Ἡ δύναμις ἡ ὑψοῦσα τὰ βάρη ταῦτα μετὰ μικρᾶς ταχύτητος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑψώσῃ αὐτὰ μετὰ μεγαλειτέρας ταχύτητος.

Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ὁρίσωμεν τὸ μέγεθος δυνάμεώς τινος ἂν ὁρίσωμεν τὸ βάρος τὸ ὁποῖον ἡ δύναμις αὕτη δύναται νὰ ὑψώσῃ καὶ τὴν ταχύτητα μεθ' ἧς ὑψοῖ αὐτό, ἢ ὅπερ εἶναι τὸ αὐτό, τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν διατρέχει τὸ ἀνυψούμενον βάρος εἰς χρονικόν τι διάστημα λ. χ. εἰς ἓν δεύτερον λεπτόν.

Ὡς μονάδα πρὸς καταμέτρησιν τοῦ *ἔργου* τὸ ὁποῖον δύναται νὰ παραγάγῃ μηχανή τις, ἤτοι πρὸς καταμέτρησιν τῆς δυνάμεως αὐτῆς, λαμβάνουσι συνήθως τὸ χιλογραμμόμετρον (Chilogrammomètre) ἤτοι τὴν δύναμιν ἥτις δύναται ν' ἀνυψώσῃ καθέτως βάρος ἑνὸς χιλιογράμμου (312 δραμίων) εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου ἐντὸς ἑνὸς δευτέρου λεπτοῦ.

Ἡ δύναμις ἑνὸς ἵππου ἀντιστοιχεῖ μὲ 75 χιλογραμμόμετρα, ἤτοι μὲ τὴν δύναμιν, ἥτις δύναται νὰ ὑψώσῃ 75 χιλιόγραμμα εἰς 1 μέτρου ὕψος ἐντὸς 1 δευτερολέπτου, ἢ ὅπερ ταὐτὸ 1 χιλιόγραμμον εἰς 75 μέτρων ὕψος ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος.

Λέγοντες λοιπὸν ὅτι μηχανή τις ἀναπτύσσει δύναμιν 5 ἵππων ἐννοοῦμεν ὅτι παράγει δύναμιν ἴσην μὲ πεντάκις 75 χιλιογραμμόμετρα ἤτοι, ὅτε ὁ ἄξων αὐτῆς στρεφόμενος ὑπερνικᾷ ἀντίστασιν τοσαύτην ὅσην ἤθελεν ὑπερνικήσῃ ὅπως ὑψώνῃ πεντάκις 75 χιλιόγραμμα εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου καθ' ἕκαστον δεύτερον λεπτόν.

Ὑπολογίζουσι συνήθως ὅτι ἀτμομηχανὴ ἑνὸς ἵππου δυνάμεως παράγει τὸ αὐτὸ ἔργον τὸ ὁποῖον παράγουσι τρεῖς πραγματικοὶ ἵπποι μέσης δυνάμεως, ἐπειδὴ δὲ εἷς ἵππος ἔχει δύναμιν ἴσην πρὸς ἑπτὰ ῥωμαλέους ἄνδρας, ἕπεται ὅτι μηχανὴ ἑνὸς ἵππου δυνάμεως ἀντιστοιχεῖ πρὸς εἴκοσι καὶ ἕνα ῥωμαλέους ἐργάτας.

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τοῦ μέτρου τῆς δυνάμεως τῶν μηχανῶν, τὰ ὁποῖα νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι ὅλως ἀνωφελῆ, διότι κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν, ὅτε αἱ μηχαναὶ ἀποτελοῦσι τοσοῦτον σπουδαῖον παράγοντα ἐν παντὶ κλάδῳ τῆς ἐργασίας, ἡ γνῶσις τῆς μονάδος δι' ἧς μετρεῖται ἡ δύναμις αὐτῶν εἶναι ἀναγκαῖα εἰς πάντα, ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν στατιστικήν.

Αἱ πλεῖσται τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἀτμομηχανῶν κατεσκευάσθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσιν ἢ εἴκοσι πέντε ἔτη. Ἐν Γερμανίᾳ εὑρίσκονται νῦν ἐν ἐνεργείᾳ 59,000 λέβητες ἀτμομηχανῶν ἀκινήτων ἢ κινητῶν, 10,500 ἀτμομηχαναὶ σιδηροδρόμων καὶ 1,700 λέβητες ἀτμοπλοίων. Ἡ Αὐστρία ἔχει 12600 λέβητας ἀτμομηχανῶν καὶ 2800 ἀτμομηχανὰς σιδηροδρόμων, ἡ δὲ Γαλλία, 49,500 λέβητας ἀτμομηχανῶν, 7,000 μηχανὰς σιδηροδρόμων καὶ 1,850 λέβητας ἀτμοπλοίων.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν δύναμιν τὴν ἀντιπροσωπευομένην ὑπὸ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ μηχανῶν καθ' ὅλην τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν αἱ μὲν ἀτμομηχαναὶ τῆς Γερμανίας παριστῶσι δύναμιν τεσσάρων καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίων ἵππων, αἱ τῆς Αὐστρίας ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου, αἱ τῆς Γαλλίας τριῶν ἑκατομμυρίων, αἱ τῆς Ἀγγλίας ἑπτὰ ἑκατομμυρίων, αἱ δὲ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἑπτὰ καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίων.

Εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἀριθμῶν τούτων δὲν συμπεριλαμβάνεται ἡ δύναμις τῶν ἀτμομηχανῶν τῶν σιδηροδρόμων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μηχανῶν τούτων ὑπερέβη ἤδη τὰς 105,000 δυνάμεως τριάκοντα ἑκατομμυρίων ἵππων· κι-

νοῦνται δ' αἱ μηχαναὶ αὗται ἐπὶ σιδηρῶν ὁδῶν τῶν ὁποίων τὸ μῆκος ἀνέρχεται εἰς 350,000 χιλιόμετρα, ἤτοι μῆκος ἐννεαπλάσιον πρὸς τὸ τῆς περιμέτρου τῆς γῆς.

Πᾶσαι αἱ ἀτμομηχαναὶ τοῦ κόσμου ὁμοῦ λαμβανόμεναι παριστῶσι κατὰ τοὺς στατιστικοὺς δύναμιν τεσσαράκοντα ἓξ ἑκατομμυρίων ἵππων. Ἐπειδὴ δέ, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ἡ δύναμις τοῦ μηχανικοῦ ἵππου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν δύναμιν εἴκοσι ἑνὸς ῥωμαλέων ἐργατῶν, ἕπεται ὅτι αἱ ὑπάρχουσαι ἐν τῷ κόσμῳ ἀτμομηχαναὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ἐργασίαν ἑνὸς περίπου δισεκατομμυρίου ἐργατῶν.

Κατὰ τοὺς κυρίους Boehm καὶ Wagnen ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑδρογείου σφαίρας ἀνέρχεται εἰς 1,455,923,000 κατοίκους· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ τῆς ἡλικίας ἔτους ἀνδρῶν ὑπολογίζεται εἰς τὸ ἓν τρίτον τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ, ἕπεται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω ὁρίων τῆς ἡλικίας ἀνδρῶν, ἤτοι τῶν δυναμένων νὰ ἐργασθῶσιν δὲν φθάνει τὰ πεντακόσια ἑκατομμύρια. Ὥστε ἡ δύναμις τῶν ἀτμομηχανῶν εἶναι διπλασία τῆς δυνάμεως πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐργατῶν ὁμοῦ λαμβανομένων.

Ἵνα δώσωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἐργασίας τὴν ὁποίαν δύνανται νὰ παραγάγωσιν ἅπασαι αὗται αἱ ἀτμομηχαναὶ ὁμοῦ, δεχθῶμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν ὁμοῦ ἁπάσας πρὸς ἄντλησιν ὕδατος εἰς ὕψος 10 μέτρων. Τὸ ὑπὸ πασῶν τούτων τῶν μηχανῶν ἀντλούμενον ὕδωρ ἤθελε σχηματίσει ποταμὸν ῥέοντα μὲ ταχύτητα ἑνὸς μέτρου κατὰ δεύτερον λεπτόν, ἔχοντα δὲ βάθος δέκα μέτρων καὶ πλάτος 34,000 μέτρων. Τὸ ὕδωρ τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ πεδιάδα ἴσην τὴν ἐπιφάνειαν πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ἅπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἤτοι ἴσην πρὸς 50 ἑκατομμύρια στρέμματα εἰς λίμνην βάθους 10 μέτρων ἐντὸς 25 λεπτῶν τῆς ὥρας.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σύγκρισιν τῆς δυνάμεως τῶν ἀτμομηχανῶν πρὸς τὰς ἐργατικὰς χεῖρας ἀποδεικνύεται εὐχερῶς ὅτι ἡ ἐργασία ἡ παραγομένη ὑπὸ τῶν ἀτμομηχανῶν δὲν δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἢ ζωϊκῆς ἐργασίας κατ' οὐδένα τρόπον, πρὸ πάντων διότι εἶναι πρακτικῶς ἀδύνατος εἰς τὰς πλείστας τῶν περιστάσεων ἡ συνεργασία τοσούτων ἐργατῶν, τῶν ὁποίων τὴν δύναμιν ἀντιπροσωπεύει μία ἀτμομηχανή, καταλαμβάνουσα σχετικῶς μικρότατον ὄγκον. Καὶ ἀληθῶς πῶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀντικαταστήσωμεν δι' ἐργατῶν τὰς ἀτμομηχανὰς τῶν σιδηροδρόμων; ἢ πῶς δυνάμεθα νὰ θέσωμεν εἰς κίνησιν δι' ἐργατῶν μετὰ τῆς ἀναγκαίας ταχύτητος τὰς ἕλικας τῶν ἀτμοπλοίων τῶν κινουμένων δι' ἀτμομηχανῶν δισχιλίων ἢ ἑξακισχιλίων ἵππων δυνάμεως; πρὸς τοῦτο ἀναγκαιοῦσι τεσσαράκοντα ἢ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδες ἐργατῶν! ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τῶν ἐργατῶν ὁλόκληροι στόλοι μόλις δύνανται νὰ χωρήσωσιν.

Αἱ ἀτμομηχαναὶ λοιπὸν οὐ μόνον ἐτριπλασίασαν τὴν ἀνθρωπίνην ἐργατι-

κὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ κατέστησαν δυνατὴν τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων ἀνεφίκτων εἰς τὴν ἐργατικὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου.

Πόσον μηδαμινὴ εἶναι ἀληθῶς ἡ σωματικὴ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου παραβαλλομένη πρὸς τὴν δύναμιν τῆς διανοίας αὐτοῦ!

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ναυτιλίαν παρατηρεῖται τάσις πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἱστιοφόρων πλοίων καὶ αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀτμοπλοίων καὶ πρὸς αὔξησιν τῆς χωρητικότητος ἀμφοτέρων. Κατὰ τὸ 1870 ὁ ἀριθμὸς τῶν πλοίων πάντων τῶν ἐθνῶν ἀνήρχετο εἰς 136,000, χωρητικότητος δεκαεπτὰ ἑκατομμυρίων τόννων, ἐξ αὐτῶν 8,900 ἦσαν ἀτμόπλοια, ἔχοντα χωρητικότητα δύο καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίων τόννων. Κατὰ τὸ 1879 ὁ ἀριθμὸς τῶν πλοίων περιωρίσθη εἰς 127,000 ἀλλ' ἡ χωρητικότης αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς εἴκοσιν ἑκατομμύρια τόννων, ἐκ τούτων 14,000 ἦσαν ἀτμόπλοια χωρητικότητος πέντε ἑκατομμυρίων τόννων, δηλαδὴ διπλασίας τῆς τῶν ἀτμοπλοίων τοῦ 1870.

Ἡ δαπάνη τῆς κατασκευῆς ἁπάντων τῶν σιδηροδρόμων τῆς ὑφηλίου ἀνῆλθεν εἰς ἑκατὸν δισεκατομμύρια φράγκων, ἡ δὲ τῶν λοιπῶν ἀτμομηχανῶν εἰς ἑξήκοντα πέντε, ἤτοι ἐν συνόλῳ ἀπερρόφησαν αἱ ἀτμομηχαναὶ κεφάλαιον ἀνερχόμενον εἰς ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε δισεκατομμύρια φράγκων. Ἀλλὰ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐδημιουργήθη ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀτμομηχανῶν, αἵτινες ἀπεκάλυψαν καὶ κατέστησαν ἐφικτὴν τὴν χρησιμοποίησιν ἀπείρων πηγῶν πλούτου ἀνεφίκτων ἄλλοτε εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα.

Ἐν τέλει προσθέτομεν ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν ἀνθράκων τῶν καταναλισκομένων ὑπὸ τῶν ἀτμομηχανῶν.

Ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ἑκάστη ἀτμομηχανὴ δι' ἕκαστον ἵππον δυνάμεως καταναλίσκει κατὰ μέσον ὅρον 3 $^1/_2$ χιλιόγραμμα λιθανθράκων καθ' ἑκάστην ὥραν, συνάγομεν ὅτι πᾶσαι αἱ ἀτμομηχαναὶ τῆς ὑφηλίου τῶν ὁποίων ἡ δύναμις ἀνέρχεται εἰς τεσσαράκοντα ἓξ ἑκατομμύρια ἵππων ἐργαζόμεναι συγχρόνως ἤθελον καταναλίσκει καθ' ἑκάστην ὥραν 161,000 τόννους λιθανθράκων ἤτοι ἂν ὑποτεθῶσιν ἐργαζόμεναι διηνεκῶς ἐπὶ ἓν ἡμερονύκτιον θέλουσι καταναλώσει 3,864,000 τόννους λιθανθράκων. Τὸ δὲ ποσὸν τὸ καταναλισκόμενον καθ' ἕκαστον ἔτος ἀποτελεῖ ἀληθῆ ὄρη λιθανθράκων.

Ὑφ' οἱανδήποτε ἔποψιν καὶ ἂν ἐξετάσῃ τις τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα εἴτε ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ πλήθους τῶν ἀτμομηχανῶν, εἴτε ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὑπ' αὐτῶν παραγομένης ἐργασίας, εἴτε ὑπὸ τὴν τῆς διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ συντήρησιν αὐτῶν καταβαλλομένης δαπάνης, εἴτε τέλος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καταναλισκομένης πρὸς ἐνέργειαν αὐτῶν καυσίμου ὕλης, φθάνει εἰς ἀποτελέσματα ἀληθῶς καταπληκτικά!

Ἀλλ' ἡ ἔκπληξις ἡμῶν καθίσταται ἔτι μείζων ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ ὑπέρογκος δύναμις καὶ πᾶσαι αἱ τεράστιαι ἐνέργειαι τῶν ἀτ-

μομηχανῶν ἐδημιουργήθησαν ἐντὸς μιᾶς μόνον τριακονταετίας. καὶ ὅτι ἡ αὔξησις αὐτῶν ἐξακολουθεῖ κατὰ γεωμετρικὴν σχεδὸν πρόοδον!

Ἐκ τῶν εἰρημένων δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ὁποίαν μεταβολὴν ἐπὶ τῆς ὄψεως τῆς ὑδρογείου σφαίρας καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν ἐπ' αὐτῆς σχέσεων ἐπέφερεν ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἐφαρμογὴ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ καὶ ὁποίας μεταβολὰς καὶ προόδους προώρισται ἔτι νὰ ἐπιφέρῃ τὰς ὁποίας μόλις δύναταί τις ἀμυδρῶς νὰ διΐδῃ οὐχὶ δὲ νὰ προείπῃ ἢ νὰ μαντεύσῃ. Ε. Δ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

1796—1859

Ὁ Ἀνδρέας Κάλβος ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ περὶ τὸ 1796. Εἶναι συμπολίτης καὶ σύγχρονος τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. Ὁ Κάλβος ὅπως καὶ ὁ περίπυστος ποιητὴς τοῦ *Ὕμνου τῆς Ἐλευθερίας* ἐσπούδασεν ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλ' αἱ σπουδαί του ὑπῆρξαν ἐντελέστεραι τῶν τοῦ Σολωμοῦ, καὶ ἐνῷ ὁ Σολωμὸς δύναται νὰ ὁρισθῇ διὰ τῆς λέξεως *ποιητὴς* περὶ τοῦ Κάλβου πρέπει νὰ προσθέσῃ τις καὶ τὰς λέξεις *σοφὸς καὶ λόγιος*.

Φίλος καὶ συμπολίτης τοῦ Φοσκόλου, ὁ Κάλβος συνεδέθη στενότατα μετ' αὐτοῦ καὶ γενόμενος γραμματεύς του τὸν συνώδευσεν εἰς Γενεύην τῷ 1816, καὶ τῷ 1819 εἰς Λονδῖνον. Ἀλλ' αἴφνης ἡ φιλία τῶν δύο ποιητῶν διεκόπη καὶ αἰτία τῶν πρώτων ἐρίδων των ὑπῆρξεν ὁ νευρικός των παροξυσμὸς καὶ τὸ ὕποπτον τοῦ χαρακτῆρός των. Ἀφοῦ δ' ἐφιλιώθησαν ἐκ νέου καὶ συνεχωρήθησαν ἀμοιβαίως, ὁριστικῶς τέλος ἐχωρίσθησαν τῷ 1821.

Ὁ Κάλβος νυμφευθεὶς νεαρὰν Ἀγγλίδα ἐν Λονδίνῳ ἐχρησιμοποίησε τὰς γνώσεις αὐτοῦ γενόμενος διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς. Ἐν Ἀγγλίᾳ δ' ἔσχε μεγάλην φήμην, ἐν ἐποχῇ ἰδίως καθ' ἣν οὐδὲν ὄνομα εἶχεν ἀνατείλει ἐν τῇ Νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ.

Οὐδέποτε ποιητὴς ὑπῆρξε πρωτοτυπότερος. Ἔχει ὑψηλὴν τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὸ αἴσθημα ζωηρόν. Αἱ εἰκόνες του εἶναι πλατεῖαι καὶ ἡ μορφὴ ποικίλη, τὸ δὲ ὕφος του ἀνήκει εἰς αὐτὸν καὶ μόνον. Γράφει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καθ' ὅλως παράδοξον τρόπον, ὅστις δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἰδίωμα τοῦ λαοῦ, οὔτε ἡ γλῶσσα ἣν οἱ λόγιοι τῆς χώρας του εἶχον ἤδη παραδεχθῆ.

Ἀλλ' ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἣν ἐδίδασκεν ἐπέδρασε πολὺ ἐπὶ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ ῥυθμοῦ τῆς ποιήσεώς του, οὗ ἕνεκα τὸ κοινὸν πρὸς ὃ ἀπηυθύνετο δὲν ηὐχαριστεῖτο μὲ αὐτόν. Ἀνθίσταται εἰς τὰς νεωτέρας ἀπαιτήσεις καὶ ἀναζητεῖ ἐγωϊστικῶς σύνολόν τι ἰδιαίτερον ὅλως. Ὁ Κάλβος ἐφεῦρε νέον ὅλως ῥυθμόν, μονότονον ὅσον καὶ εὐχάριστον.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ λαὸς δὲν ἐνόησε τὸν ποιητὴν τῶν *Ὠδῶν*, οἱ λόγιοι μόνον

ἀνωμολόγησαν τὴν δύναμιν καὶ τὴν τέχνην ἥτις εἶναι ἐγκατεσπαρμένη ἐν ταῖς ποιήσεσιν αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ Ζακύνθιος ποιητὴς ἔζη ἀκόμη ἐν τῇ πατρίδι του ἥτις καθ' ἑκάστην τελειοποιεῖ τὴν λαλουμένην γλῶσσαν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνευρίσκῃ ὁμοιότητα ἐν ταῖς λέξεσι τῆς νεωτέρας πρὸς τὰς τῆς ἀρχαίας, ὁ Κάλβος θὰ ἦτο ὁ πρῶτος ποιητὴς τῆς Ἑλλάδος.

Ἔπρεπε καὶ ὁ Σολομὸς νὰ ἀκούσῃ ἐν Ζακύνθῳ τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην λέγοντα αὐτῶν «ψάλλε μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἂν θέλῃς νὰ σὲ ψάλωσιν οἱ Ἕλληνες.»

Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔψαλε τὸν ποιητὴν τῶν *Ὠδῶν*. Ἵνα γείνῃ καταληπτὸς ἔπρεπε νὰ τὸν μεταφράσῃ τις σχεδὸν εἰς τὸ πλῆθος· ἀλλ' ὁ Κάλβος κατέχει ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ θέσιν τοιαύτην ἣν μεγάλοι δημοτικοὶ ποιηταὶ ἤθελον ζηλεύσει αὐτῷ.

Ἂς κρίνῃ τις ἐκ τῶν ἑπομένων παραδειγμάτων (Ὠδὴ α' *Ὁ Φιλόπατρις*.)

Ὦ φιλτάτη πατρίς,
ὦ θαυμασία νῆσος,
Ζάκυνθε· σὺ μοῦ ἔδωκας
τὴν πνοήν, καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος
τὰ χρυσᾶ δῶρα

Ποτὲ δὲν σὲ ἐλησμόνησα
ποτέ. Καὶ ἡ τύχη μ' ἔρριψε
μακρὰ ἀπὸ σέ· μὲ εἶδε
τὸ πέμπτον τοῦ αἰῶνος
εἰς ξένα ἔθνη

Ἀλλὰ εὐτυχής, ἢ δύστηνος
ὅταν τὸ φῶς ἐπλούτῃ
τὰ βουνά, καὶ τὰ κύματα,
σ' ἐμπρὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου
πάντοτε εἶχον

Σὺ ὅταν τὰ οὐράνια
ῥόδα μὲ τὸ ἀμαυρότατον
πέπλον σκεπάζῃ ἡ νύκτα
σὺ εἶσαι τῶν ὀνείρων μου
ἡ χαρὰ μόνη

Τὸ κῦμα Ἰόνιον πρῶτον
ἐφίλησε τὸ σῶμα·
πρῶτοι οἱ Ἰόνιοι Ζέφυροι
ἐχάϊδευσαν τὸ στῆθος
τῆς Κυθερείας

Κι' ὅταν τὸ ἑσπέριον ἄστρον
ὁ οὐρανὸς ἀνάπτῃ
καὶ πλέωσι γέμοντα ἔρωτος
καὶ φωνῶν μουσικῶν
θαλάσσια ξύλα

Φιλεῖ τὸ ἴδιον κῦμα
οἱ αὐτοὶ χαϊδεύουν Ζέφυροι
τὸ σῶμα καὶ τὸ στῆθος
τῶν λαμπρῶν Ζακυνθίων
ἄνθος παρθένων

Μοσχοβολάει τὸ κλίμα σου
ὦ φιλτάτη πατρίς μου,
καὶ πλουτίζει τὸ πέλαγος
ὑπὸ τὴν μυρωδίαν
τῶν χρυσῶν κήπων

Σταφυλοφόρους ῥίζας
ἐλαφρά, καθαρά,
διαφανῆ τὰ σύννεφα
ὁ βασιλεὺς σοῦ ἐχάρισε
τῶν ἀθανάτων

Ἡ λαμπὰς ἡ αἰώνιος
σοῦ βρέχει τὴν ἡμέραν
τοὺς καρπούς, καὶ τὰ δάκρυα
γίνονται τῆς νυκτὸς
εἰς ἐσὲ κρῖνος

Ἂς μὴ μοῦ δώσῃ ἡ μοῖρά μου
εἰς ξένην γῆν τὸν τάφον·
εἶναι γλυκὺς ὁ θάνατος,
μόνον ὅταν κοιμώμεθα
εἰς τὴν πατρίδα.

Ἡ πρώτη συλλογὴ τῶν *Ὠδῶν* τοῦ Κάλβου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἡ *Λύρα* ἐδημοσιεύθη ἐν Γενεύῃ τῷ 1824. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδημοσιεύθη γαλλικὴ

αὐτῶν μετάφρασις ὑπὸ τοῦ Stanislas Julien. Τῷ 1826 ἐδημοσιεύετο ἐν Παρισίοις δευτέρα συλλογὴ νέων Ὠδῶν τοῦ Κάλβου, μετ' ἐκλογῆς ποιήσεων τοῦ Χριστοπούλου, μεταπεφρασμένων ἀμφοτέρων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῶν Helléniennes, Pauthier de Censay. Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν ἀμφότεροι οἱ μεταφρασταὶ τοῦ Κάλβου ὑπῆρξαν δύο τῶν καλλιτέρων συγχρόνων σινολόγων.

Ὁ Κάλβος μακρόθεν παρατηρεῖ τὸ αἱματηρὸν δρᾶμα τῆς ἐπαναστάσης πατρίδος του, οἱ ἥρωες οἵτινες νικῶσιν οὕτω περιφανῶς εἶναι ἀδελφοί του· αἱ τρομεραὶ καταστροφαὶ αἵτινες ἐπιπίπτουσιν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καταστρέφουσι τὴν πατρίδα του. Ὁ ποιητὴς ἀδυνατεῖ νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς γῆς τῶν πατέρων του, ἀλλ' ἡ καρδία του συνταράσσεται ἐκ πατριωτισμοῦ. Ψάλλει τὴν τραγικὴν ἐποποιίαν λαοῦ ἀποθνήσκοντος ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἀναβιώσεως. Ὑψίστη ἁπλότης, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας θὰ τῷ προσμειδιάσῃ ἡ τύχη.

Μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν προὐχόντων Ἑλλήνων ἐν Κωνσταντινουπόλει, λύπη μεγίστη τῶν φιλοπατρίδων Ἑλλήνων ἦν ἡ εἴδησις τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἐν Δραγατσανίῳ, ὃν ἀπετέλει τὸ ἄνθος τῆς Ἑλληνικῆς νεότητος, οἱ υἱοὶ τῶν ἀρίστων οἰκογενειῶν, σπουδασταὶ συρρεύσαντες πανταχόθεν τῆς Δύσεως, οἵτινες ἔσπευσαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ κινήματα ἀνεφάνησαν ἐν Βλαχίᾳ. Οἱ Ἕλληνες φιλοπάτριδες ἤθελον νὰ ἀνάψωσι τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως ἁπανταχόθεν συγχρόνως, φρονοῦντες ὅτι ὅσῳ πλειότερον ἐπεκτείνεται τόσῳ πλειότερον ἰσχυροποιεῖται. Τὸ αἷμα τῶν πρώτων μαρτύρων τῆς ἐλευθερίας δὲν ἀπωλέσθη μάτην· ἡ Ἑλλὰς ἐξ αὐτοῦ συνήγαγεν ἔνδοξον θέρος.

Εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον ὁ Κάλβος ἀπευθύνει τὰς ὡραίας ταύτας στροφὰς

Σᾶς ἅρπαξεν ἡ τύχη
τὴν νικητήριον δάφνην
καὶ ἀπὸ μυρτιὰν σᾶς ἔπλεξε
καὶ πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον ἄλλον

Ἀλλ' ἄν τις ἀποθάνῃ
διὰ τὴν πατρίδα, ἡ μύρτος
εἶναι φύλλον ἀτίμητον
καὶ καλὰ τὰ κλαδιὰ
τῆς κυπαρίσσου

Ἀπὸ τὴν στάμναν χύνει
τὰ ῥεύματα τῆς λήθης,
καὶ τὰ πάντα ἀφανίζει.
Χάνονται πόλεις, χάνονται
βασίλεια κ' ἔθνη

Ἀλλ' ὅτε πλησιάσει
τὴν γῆν ὁποῦ σᾶς ἔχει
θέλλει ἀλλάξειν τὸν δρόμον του
ὁ χρόνος, τὸ θαυμάσιον
χῶμα σεβάζων

Αὐτοῦ, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχαίαν
πορφυρίδα καὶ σκῆπτρον
θέσωμεν τῆς Ἑλλάδος,
θέλει φέρει τὰ τέκνα της
πᾶσα μητέρα.

Καὶ δακρυχέουσα θέλει
τὴν ἱερὰν φιλήσει
κόνιν, καὶ εἰπεῖ· τὸν ἔνδοξον
λόχον, τέκνα, μιμήσατε
λόχον Ἡρώων.

Ἄλλη καταστροφὴ φοβερωτέρα συνεκίνησε τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ὅλον, φοβερωτέρα διότι δὲν προσέβαλεν ὁπλίτας, ἀλλ' ἀθῶα ὄντα· ἐννοῶ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου. Ἅπαντες ἐν Γαλλίᾳ κυρίως γινώσκουσι τὴν διήγησιν τῶν τρομερῶν ἐκείνων σφαγῶν αἵτινες κατέστησαν δημοτικαὶ (ἂν

ἡ λέξις αὕτη ἁρμόζῃ ἐπὶ τοιαύτῃ πράξει) διὰ ποιημάτων, δι' εἰκόνων καὶ αἵτινες διεδόθησαν καὶ ψάλλονται μέχρι καὶ τῶν ἡμετέρων χωρίων.

Εἰς τὸν ἠρημωμένον
αἰγιαλὸν τῆς νήσου
οὕτω φέρνουν τὰ κύματα
καὶ τὸ παράπονόν του
αἱ Ὠκεανῖναι

Τὰ γαλακτώδη μέλη
τῶν παρθένων τῆς Χίου
πλέον ἐσὺ δὲν ῥαντίζεις
ὦ λαμπρὸν τοῦ Αἰγαίου
ἱερὸν ῥεῦμα

Ἐκεῖ ὅπου ἡ πανήγυρις
τῶν Μουσῶν τῆς Ἑλλάδος
ἄναπτε τὰ πυρὰ,
καὶ τῶν ποδῶν ἐσήμαινε
τ' ἄλυπον μέτρον

Ὑβριστικὰ, ὑπερήφανα
τύμπανα ἀκούω· καὶ βλέπω
τὴν Ναβαθαίαν· εἰς αἷμα
βαμμένη ἐπὶ τοὺς πύργους
ἀεροκινεῖται

Ὁ μιαρὸς τὴν μάχαιραν . . .
ἀνατριχιάζω . . . τρέμουσι
τὰ δάκτυλά μου . . . μίαν
πρὸς μίαν ἐσύντριψα
τὰς χορδὰς ὅλας

Ὦ λαιμοὶ τῶν ἀθώων,
παιδιῶν μας, ὦ πλευρὰ
σεβάσμια τῶν μητέρων,
γερόντων κόμαι εἰς τὸ αἷμα
ἀθλίως βρεγμέναι

Πόσους ναοὺς ποῦ ἐδέχοντο
τὰς πτερωτὰς τῆς πίστεως
προσευχὰς καὶ τὰ δῶρα·
πόσους βλαστοὺς σοφίας
πόσας ἐλπίδας

Αἴ, πόσους πνέοντας ἔρωτα
θαλάμους, τώρα ἡ φλόγα
βαρβάρως κατατρώγει
μισητὸν ὁλοκαύτωμα
ἑνὸς τυράννου.

Ἀλλ' ἡ τιμωρία δὲν ἀργεῖ νὰ ἔλθῃ· τὴν Χίον θὰ ἐκδικήσῃ ὁ Κανάρης. Καὶ ἰδοὺ πῶς ψάλλει ὁ Κάλβος ἐν τῇ Ὠδῇ αὐτοῦ *τὰ ἠφαίστεια*

. . . . . . Νὰ βλέπω
ταχεῖαι, ὡς τ' ἁπλωμένα
πτερὰ τῶν γερανῶν,
ἔρχονται δύο κατάμαυροι
τρομεραὶ πρῶραι

Παύει ὡς τόσον ὁ κρότος
τῶν μουσικῶν ὀργάνων
τ' ἀγαρηνὰ τραγούδια
παύουν καὶ τὰ ὑπερήφανα
βλάσφημα μέτρα.

Μόνον ἀκούω τὸ φύσημα
τοῦ ἀνέμου ὁποῦ περνῶντας
εἰς τὰ κατάρτια ἀνάμεσα
καὶ εἰς τὰ σχοινία σχισμένος
βιαίως σφυρίζει,

Νὰ αἱ κραυγαὶ καὶ ὁ φόβος
νὰ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ σύγχυσις
ἀπὸ παντοῦ σηκόνονται
καὶ ἁπλόνουν πολυάριθμα
πανία νὰ φύγουν

Στενὸν, στενὸν τὸ πέλαγος
ὁ τρόμος κάμνει· πέφτει
ἕνα καράβι ἐπάνω
εἰς τ' ἄλλο καὶ συντρίβονται,
πνίγονται οἱ ναῦται

Ὦ πῶς ἀπὸ τὰ μάτια μου
ταχέως ἐχάθη ὁ στόλος,
πλέον δὲν ξανοίγω τώρα,
παρὰ καπνοὺς καὶ φλόγας
οὐρανομήκεις

Ἔξω ἀπὸ τὴν θαλάσσιον
πυρκαϊὰν νικήτριαι
ἰδοὺ πάλιν ἐκβαίνουν
σωσμέναι αἱ δύο κατάμαυροι
θαυμάσιαι πρῶραι

Πετάουν ἀπομακρύνονται
στὸ διάστημα τοῦ ἀέρος·
χωσμέναι γίνονται ἄφαντοι
διαβαίνουσαι ἐπαιάνιζον
κ' ἤκουεν ὁ κόσμος

Κανάρη! καὶ τὰ πέρατα
τῆς γῆς ἐβόουν, Κανάρη.
Καὶ τῶν αἰώνων τὰ ὄργανα
ἴσως θέλει ἀντηχήσουν
πάντα Κανάρη!

Οἱ θαλάσσιοι θρίαμβοι τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνευσαν τῷ Κάλβῳ καὶ ἄλλην ὡραίαν Ὠδὴν ὁ *Ὠκεανὸς* ἧς παρατιθέμεθα ὀλίγας στροφὰς

Σχισμένη ἀπὸ μυρίας
πρώρας ἀφρίζει ἡ θάλασσα
τὰ πτερωμένα ἀδράχτια
ἐλεύθερα ἐξαπλόνονται
εἰς τὸν ἀέρα

Ἐπὶ τὴν λίμνην οὕτως
αὐγερινὰ πετάουσι
τὰ πλήθη τῶν μελισσῶν
ὅταν γλυκὺ τοῦ ἔαρος
φυσάῃ τὸ πνεῦμα

Πεφιλημένα θρέμματα
Ὠκεανοῦ γενναῖα
καὶ τῆς Ἑλλάδος γνήσια
τέκνα, καὶ πρωτοστάται
ἐλευθερίας

Χαίρετε σεῖς καυχήματα
τῶν θαυμασίων Σπετζίας
Ὕδρας Ψαρῶν σκοπέλων
ὅπου ποτὲ δὲν ἄραξε
φόβος κινδύνου

Κατευοδοῖτε! Ὁρμήσατε
τὰ συναγμένα πλοῖα
ὦ ἀνδρεῖοι· σκορπίσατε
τὸν στόλον, κατακαύσατε
στόλον βαρβάρων

Ὦ ἐπουράνιος χεῖρα,
σὲ βλέπω κυβερνοῦσαν
τὰ τρομερὰ πηδάλια
καὶ τῶν ἡρώων αἱ πρῶραι
ἰδοὺ πετάουν

Ἰδοὺ κροτοῦν, συντρίβουσι
τοὺς πυρσοὺς θαλασσίους
ἐχθρῶν ἀπείρων· σκάφη,
ναῦται, ἱστία, κατάρτια
ἡ φλόγα τρώγει

Καὶ καταπίνει ἡ θάλασσα
τὰ λείψανα· τὴν νίκην
ὕψωσε ὦ λύρα· ἂν ἥρωες
δοξάζονται, τὸ θεῖον
φιλεῖ τοὺς ὕμνους.

Ὀθωμανὲ ὑπερήφανε
ποῦ εἶσαι; νέον στόλον
φέρε, ὦ μωρέ, καὶ σύναξε
νέαν δάφνην οἱ Ἕλληνες
θέλουν ἁρπάξει.

Ἀρχαϊκόν τι πνεῦμα διήκει διὰ τῶν Ὠδῶν τούτων. Τὸ λυρικὸν ὕψος εἶναι εἰλικρινές, αἱ εἰκόνες ἁπλαῖ καὶ μεγάλαι τὸ αἴσθημα ἰσχυρὸν καὶ ἡ διάνοια εὐγενής. Τὰ πάντα ἐν τῇ μορφῇ καὶ ταῖς ἰδέαις συμπλέκονται μετὰ τέχνης, μετὰ μέτρου, ἄνευ ὑπερβολῆς, ἄνευ ψευδοῦς ἀναζητήσεως ἐνθουσιασμοῦ· εἶναι ἀληθὴς ποίησις.

Ἐν τούτοις τὸ εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω· ὁ Κάλβος σχεδὸν ἐλησμονήθη· ἡ γλῶσσά του δὲν λαλεῖται οὔτε ἐν Ζακύνθῳ οὔτε ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Φροντίζει πολὺ περὶ τῆς συντάξεως καὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν φράσεών του ὡς καὶ περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν λέξεων. Ἀναμιμνήσκεται μᾶλλον τὸν Πίνδαρον ἢ τὰ κλέφτικα ᾄσματα. Παραβιάζει διὰ τολμηρῶν ἀποστροφῶν τὴν Νεοελληνικὴν γλῶσσαν, ἧς ἡ χάρις τόσῳ πολὺ συμβάλλεται εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν ἧς καὶ αὐταὶ αἱ ἀνωμαλίαι εἶναι μέγας πλοῦτος εἰς δεξιὸν κάλαμον.

Ὁ Σολωμὸς μεθ' ὅλους τοὺς δισταγμοὺς τῶν πρώτων αὐτοῦ ποιημάτων, ἐξελέξατο ὄργανον ἰσχυρὸν τὴν ζῶσαν διάλεκτον ἣν ἐλάλουν περὶ αὐτόν. Τὸν κατηγοροῦσιν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν· τοῦτο εἶναι πιθανόν, ἀλλὰ δὲν τὸ παρατηρεῖ τις οὔτε ὅταν τὸν ἀναγινώσκῃ, οὔτε ὅταν τὸν ψάλλῃ· πρέπει νὰ τὸν ἀναλύσῃ ἵνα φανῶσιν αἱ ἀτέλειαί του.

Ὁ Κάλβος ἐγίνωσκε μὲν κάλλιον τὴν ἀρχαίαν γραμματικὴν, ἀλλ' ὑπάρχει τι ἐν τῇ γλώσσῃ του καὶ τῷ ῥυθμῷ του, ὅπερ δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ μειώσῃ τὴν δημοτικότητά του. Ὅσην τέχνην καὶ ἐπιστήμην καὶ ἂν περικλείωσιν οἱ στίχοι του δὲν ἐγένοντο ἀποδεκτοὶ ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ὤτων. Συνειθισμένοι ἀπὸ αἰώνων εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, βαυκαλιζόμενοι ὑπὸ τῆς ἁρμονίας αὐτῶν, οἱ συμπολῖται τοῦ Κάλβου ἠρνήθησαν νὰ ὑποστῶσι τὴν τυραννίαν τοῦ νεωτερισμοῦ του. Μεθ' ὅλην τὴν ποίησιν ἥτις ἐγκλείεται ἐν ταῖς ᾠδαῖς του καὶ τὴν ἐντέλειαν τῆς μορφῆς, ἐν Ἑλλάδι ὁ Κάλβος δὲν ἔσχε τὴν φήμην ἥτις τῷ ὠφείλετο.

Ὁ Κάλβος ἀπώλεσε τῷ 1826 τὴν νεαρὰν του σύζυγον καὶ τὴν μονογενῆ του θυγατέρα. Τὴν καρδίαν ἔχων συντετριμμένην ἀνέλαβε τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον. Ἀποκατέστη ἐν Κερκύρᾳ καὶ διωρίσθη εὐθὺς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ, ἐν ᾗ θέσει ὀλίγον διέμεινεν. Αἱ οἰκογενειακαὶ αὐτοῦ λῦπαι, ἡ πτωχεία καὶ ἡ δυστυχία αἵτινες τὸν ἐπίεζον ἐπὶ πᾶσι δ' ἀσθένειαι συνεχεῖς ἀπετράχυνον τὸν χαρακτῆρά του καὶ καθίστων δυσχερῆ τὴν μετ' ἄλλων ἐπικοινωνίαν. Ἐνίοτε τοσοῦτον ὠργίζετο ὥστε ἐπὶ ὥραν διίστατο πρὸς τοὺς προσφιλεστάτους αὐτοῦ φίλους. Ἡ ἀγαθὴ ὅμως αὐτοῦ καρδία τὸν ἔκαμνε ταχέως νὰ μετανοῇ, καὶ τότε προσεπάθει νὰ πλησιάσῃ ἐκείνους οὓς εἶχεν ἤδη ἀπομακρύνει. Τὰ μαθήματά του ἐν Κερκύρᾳ μόλις τῷ παρεῖχον τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ δὲν ἐδημοσίευσε πλέον στίχους του· εἶναι δ' ἄγνωστον καὶ ἂν ἐποίησεν ἄλλους. Σώζονται ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρθρα φιλολογικὰ τοῦ Κάλβου δημοσιευθέντα ἐν ἐφημερίσι καὶ περιοδικοῖς. Τὰ μαθήματά του τῆς φιλοσοφίας οὐδέποτε ἐξετυπώθησαν.

Καταβεβλημένος ὑπὸ τῆς δυστυχίας ἀνεχώρησε καὶ πάλιν εἰς Λονδῖνον. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του συνῆλθεν εἰς δεύτερον γάμον. Ἀπεβίωσε δ' ἐν Λονδίνῳ τῷ 1859.

JULIETTE LAMBER.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑΤΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ *

Περὶ τοῦ ἀπὸ τίνων ἰδεῶν ἐκλήθησαν ὁ θάνατος καὶ ἡ ζωή.

Ἐν ἁπάσαις ταῖς γλώσσαις ὁ θάνατος καὶ ἡ ζωὴ σημαίνονται μεταφορικῶς, ἐν δὲ τῇ Ἑλληνικῇ οὐ μόνον μεταφορικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐτυμολογικῶς.

Τὸ φῶς καὶ ἡ ἡμέρα λέγονται σανσκριτ. dyau, λατιν. dies γερμαναγγλ. tag, day, γαλλ. jour, ἐν δὲ τῇ τῶν Παλαιῶν Κρητῶν διαλέκτῳ *δία*, ὡς ἀναφέρει ὁ Μακρόβιος ἐν Σατουρναλίων Α', 15. Αὕτη ἡ λέξις ἀπαντᾷ καὶ παρ' Ὁμήρῳ ἐν Ἰλιάδ. Π 365.

* Ὅρα καὶ τὰ ἐν τῷ Παρνασσῷ, 1877. τόμ. Α', σελ. 114.

Ὡς δ' ὅτ' ἀπ' Ὀλύμπου νέφος ἔρχεται οὐρανὸν εἴσω
Αἰθέρος ἐκ δίης κτλ.

Ἐκ τούτου προέρχονται αἱ λέξεις *ἔνδιον* τὸ ἐν μέσῳ τῆς ἡμέρας γινόμενον καὶ *εὐδία* ἡ γαληνὴ καὶ φωτεινὴ κατάστασις αὐτῆς. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ θέλουσιν ὅτι ἐκλήθη καὶ ὁ *Διεὺς* Ζεὺς-Διὸς ὡς διάγων ἐν τῷ αἰθέρι, ἀποθήκῃ τοῦ φωτὸς κατὰ τὸ Ὁμηρικὸν ἐν Ἰλιάδ. Β 412

Ζεῦ κύδιστε μέγιστε κελαινεφὲς αἰθέρι ναίων 1

Ἐντεῦθεν καὶ ἡ συνωνυμία τῶν *αἴθριον* καὶ *εὔδιον*.

Συνήθως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἡ συλλαβὴ *δι* προηγουμένη φωνήεντος συστέλλεται εἰς ἁπλοῦν ζ οἷον ἐν τοῖς *διάλευκος-ζάλευκος*, *διάπλουτος-ζάπλουτος*, ἀπὸ τῆς *διὰ* καὶ τοῦ *αἰτῶ* τὸ *δι-αιτῶ ζητῶ*, ἀπὸ τῆς *διὰ* καὶ τοῦ *ἴω* τὸ *διώνη-ζώνη*, οὕτως καὶ ὁ διάβολος αἰολ. *ζάβολος*, ὁ Διόνυσος *Ζώνυξος* καὶ ἄλλα διάφορα, περὶ ὧν λαλῶ ἐν τῷ *δ*=ζ τοῦ κεφ. Δ'. Ἀναλόγως οὖν ἀπὸ τοῦ *δία* τὸ φῶς γίνεται τὸ *διωὴ* (κατὰ τὰ διφορούμενα *ἴα* καὶ *ἰωὴ* ἡ φωνὴ) ὅθεν ἡ *ζωὴ*, διὸ καὶ παρ' Ὁμήρῳ πολλαχοῦ τὸ ζῆν ἐκφράζεται διὰ τοῦ «ὁρᾷν φάος Ἠελίοιο.» Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ζωῆς. Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸ περιπλοκώτερον τὸ τοῦ θανάτου.

Ἅπαντες κοινῶς βούλονται ὅτι τὰ *μόρος* λατιν. mors ὁ θάνατος καὶ τὸ morbus ἡ νόσος κατάγονται ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου mar ὅθεν καὶ τὰ σανσκρ. mrta, σλαβ. mreti, λιθουαν. mirti, σημαίνοντα τὸ ἑλλην. *μαρ-αίνεσθαι*, φθίνειν, τήκεσθαι, ἐξ οὗ θέλουσιν ὅτι καὶ τὸ βροτὸς οἷον *μροτός*. Παραδέχομαι τοῦτο περὶ τοῦ morbus,[2] περὶ δὲ τοῦ μόρος mors ἀντιτείνω ὅτι ταῦτα πιθανὸν νὰ προέρχωνται ἀπὸ τῶν σωζομένων ἐν τῷ πάρακμάζοντι Ἑλληνισμῷ καὶ λατινισμῷ *μαῦρος* morus ὁ μελανὸς καὶ σκοτεινός, εἰς τοῦτο δ' ἐνισχύομαι ἀπὸ τῶν ἑπομένων:

α' Λατιν. nigrum, ἰταλ. negro τὸ μέλαν, μαῦρον, σκοτεινόν, ἀφ' ἧς ῥίζης καὶ τὸ σανσκριτ. nak, γερμ. nachte, ἀγγλ. night, λατ. nox ἡ νὺξ ἥτις μαύρη καὶ σκοτεινή, ἀλλὰ καὶ λατιν. nex necis ὁ θάνατος, neco τὸ θανατῶ, δημοτ. σκοτόνω, ὅθεν καὶ ἑλλην. *νέκυς* καὶ *νεκρὸς* καθὸ ἐν νυκτὶ καὶ σκότει διατελῶν. Εἰρήσθω δὲ ἐν παρόδῳ ὅτι τὸ χρῶμα —κρεῖττον δ' εἰπεῖν τὸ οὐ χρῶμα τοῦτο nigrum, καθὸ παντὸς χρώματος ἄρσις—ἴσως ἀπὸ τοῦ ἀρνητικοῦ λατ. non, ne, nec, γερμ. nicht, σλαβ. niet σημαίνοντος τὸ *οὐκ*· ἀλλὰ καὶ ἡ *νὺξ* αὐτὴ ἄρσις τοῦ φωτὸς ἐστί. Οὕτως καὶ Ἑλληνιστὶ τὸ σκότος λέγεται εἰσέτι *ὄρφνη* ἀπὸ τοῦ ὀρφνός, ὅθεν καὶ τὸ *ὀρφανὸς* λατιν. orbus ὁ ἐστερημένος τῶν τε

1 Περὶ τούτων ζήτει τὰ ἐκτάδην ὑπὸ τοῦ Max-Muller, Nouvelles Leçons sur la science du Langage, Leç X, t. 3 p. 186—196.

2 Τὸ δὲ νόσος νομίζω ὅτι προέρχεται ὅθεν καὶ τὸ λατιν. noceo τὸ βλάπτω, ἀφ' οὗ noxa ἡ βλάβη, per-nicies ὁ ὄλεθρος. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα πάλιν ὅθεν τὸ νύττω τὸ πλήττω, δι' ὃ καὶ αἱ διάφοροι ἐπιδημικαὶ νόσοι λέγονται πληγαί, ἡ δὲ κατ' ἐξοχὴν τούτων πανώλης ἀγγλ. plague=πληγή.

γονέων καὶ τῶν ὀφθαλμῶν διὸ καὶ τὸ παρ' Ὁμήρῳ *ὀρφναίη* ἐπίθετον τῆς νυκτός.

β' Λατιν. lateo καὶ deliteo τὸ καλύπτω, κρύπτω, ἑπομένως καὶ *ἐν τῷ σκότει καταθέτω* ἐντεῦθεν latebrae τὰ σκότη καὶ τὸ ἑλλην. *λήθη* καθὸ κατακάλυψις καὶ ἀποσκότισις τῆς μνήμης. Αὐτόθεν καὶ ῥῆμα *λάθω* λανθάνω ἐν συνωνυμίᾳ τοῦ κρύπτω, *λαθραῖον* τὸ ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ σκότει γινόμενον· ἀλλ' ἔχομεν εἰσέτι letum ὁ θάνατος καὶ ῥῆμα leto τὸ θανατῶ, σκοτόνω. *Λήθης* λίμνη ἐν τῷ Ἅδῃ καὶ *λήθαργος* κατάστασις τῷ θανάτῳ παρεμφερής.

γ' Σανσκριτ. kalo τὸ *κελαινὸν* μελανὸν καὶ σκοτεινόν, ὅθεν καὶ cal-igo λατιν. τὸ σκότος, ἀλλὰ καὶ Kala ἐν τῇ Ἰνδικῇ μυθολογίᾳ ἡ τοῦ θανάτου θεὰ καὶ ὁ θάνατος αὐτός. Αὐτόθεν ἴσως καὶ τὸ λατιν. calamitas ὁ ἀφανισμός, καταστροφὴ καὶ δυστυχία. Γερμ. koln καὶ ἀγγλ. coal ὁ ἄνθραξ, ὅ ἐστι μαῦρος καὶ σκοτεινός, höle δὲ γερμ. καὶ hell ἀγγλ. ὁ Ἅδης, ἀλλὰ καὶ ἀγγλ. to kill τὸ θανατοῦν, σκοτόνειν, «Ἅϊδι προϊάπτειν». Ἑπομένως δείξωμεν ὅτι καὶ ἡ λέξις *Ἅδης* εἶναι σκότους σημαντικόν.

δ' Ἀλλὰ καὶ τὸ *θάνατος* αὐτὸ προέρχεται ὅθεν καὶ τὸ λατιν. tenebrae τὰ σκότη, ὅπερ σανσκριτ. tamas. Τούτοις συγγενῆ εἶναι τὰ γερμ. dame-ring καὶ dame-rung (τὰ λυκαυγῆ) φέροντα ἡμισκοτασμοῦ καὶ ἀμαυρώσεως σημασίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πᾶσα κηλὶς καὶ ῥύπος φέρει χροιάν τινα ἀμαυρότητος καὶ σκιάσεως, ἐκ τούτου ὑποθέτω ὅτι ἀπὸ τῆς ῥίζης ἀφ' ἧς τὸ tamas προέρχονται καὶ τὰ λατιν. con-taminare κηλιδοῦν καὶ in-temeratum τὸ ἀκηλίδωτον καὶ ἄσπιλον. Αὐτόθεν καὶ γερμ. τὸ σβενύειν λέγεται zu dampfen ὅ ἐστι σκότος φέρειν.

ε' Τοῦτο ἰταλ. λέγεται spegnere καὶ extinguere, ἀλλὰ καὶ μεταφορικῶς spento καὶ estinto ὁ θανών, καθὸ σβεσθέντος τοῦ τῆς ζωῆς φωτός. Ἀμοιβαίως ἀπὸ τοῦ morto ὁ θανὼν γίνεται smorzare τὸ σβενύειν καὶ smorto ὁ ἄχρους, ἀμαυρός, δημοτικῶς δὲ *ξέθωρος*. Οὕτως καὶ ἡμεῖς λέγομεν ὅτι *ἔσβυσε τὸ πρόσωπόν* τινος ὅτε ἀπὸ μεγάλης συγκινήσεως ὠχρίασε. Ἐντεῦθεν λέγεται ἰταλ. mortificare, γαλλ. mortifier ὅτε ἐλέγχοντές τινα κάμνομεν αὐτὸν νὰ ἀλλάξῃ ὄψιν καὶ νὰ μελανωχριάσῃ. Τοῦτο λέγομεν δημοτ. *ἀποσβολόνω* ἀπὸ τῆς ἀσβόλης, καπνιᾶς, (φερούσης χρῶμα μελανωχριάσεως), προερχομένης δὲ πιθανῶς ὅθεν καὶ τὸ σβενύω τοῦ *α* ὄντος προσθετικοῦ. Ἐντεῦθεν ἰταλ. ammortare, γαλλ. ammortir τὸ κατὰ βαθμοὺς φθίνειν, μειοῦσθαι, μαραίνεσθαι se consumer καὶ ἐπὶ τέλους ἀφανίζεσθαι, θνήσκειν. Ἐκ τούτων ammortissement τὸ χρεωλύσιον, ἡ καταμικρὸν τοῦ χρέους ἀπόσβεσις καταντῶσα εἰς τελευτήν.

ϛ' *Κορὸν* καὶ *καρὸν* τὸ μέλαν, μαῦρον, σκοτεινόν, *κοριόω* δὲ δωρικ. τὸ θανατόνω καὶ σκοτόνω. Ἐντεῦθεν ἡ *κάρωσις*, παρεμφερὴς τῷ ἤδη ῥηθέντι ληθάργῳ. Ἀπὸ τοῦ *κορὸν* γίνεται τὸ λατιν. ob-scurum χυδαϊκῶς *σκοῦρον* ὃ ἐλάβομεν ἀπὸ τῶν Ἰταλῶν. Ἐντεῦθεν ἡ λέξις corroto χυδ. *κορότον* ση-

μαίνουσα τὴν μέλαιναν καὶ πένθιμον ἐπὶ θανάτῳ ἐνδυμασίαν ἔτι δὲ καὶ τὸ πένθος αὐτό.[1] Ἐκ τούτων συντάττομαι εἰς εἰκασίαν μήπως τὸ «Ἐν *καρὸς* αἴσῃ» περὶ οὗ ἐλέχθησαν τοσαῦτα, σημαίνει τὸν θάνατον. Παρόμοιον εἶναι καὶ τὸ Ἰλιαδ. I 378:

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν» κτλ.

Ὁ δὲ ᾅδης συνώνυμον τῷ θάνατος. Ἑπομένως τὰ πολλαχοῦ παρ' Ὁμήρῳ «κῆρες θανάτοιο», «θάνατον καὶ κῆρα» εἶναι φράσεις πλεοναστικαί. Ἰδοὺ προσέρχεται καὶ ὁ Ἡσίοδος (Θεογον. ς' 210.) ἵνα ἄρῃ πάντα δισταγμόν.

Νὺξ δ' ἔτεκε στυγερόν τε Μόρον καὶ Κῆρα μέλαιναν
καὶ Θάνατον.

ἅπαντα, ὡς εἴδομεν, σκότους καὶ σκοτωμοῦ σημαντικά.

ζ' Τὸ σκότος λέγεται γοτθιστὶ skadus ἡ δὲ παρεμφερὴς αὐτῷ σκιὰ ἀγγλ. shade γερμ. schatten, σανσκρ. schaya, ἐν δὲ τῇ Βρετονικῇ τῆς Γαλλίας gu-skaden· ἔχομεν εἰσέτι fuscum λατιν. τὸ σκοτεινὸν καὶ foscad πάλαι ἰρλανδ. ἡ σκιά.[2] Ἐκ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς νομίζω ὅτι προέρχεται καὶ τὸ *ᾅδης*, ἐν ᾧ ἐξέλιπε τὸ sk ἢ sh ἐμφαινόμενον διὰ τῆς δασείας κατὰ τὰ ἐν τῷ κεφ. Ζ' ὅπου ἄπειρα παραδείγματα περὶ ἐκβολῆς συμφώνων ἐν ἀρχῇ λέξεως. Διὸ καὶ παρ' Εὐριπίδῃ ἐν τοῖς πρώτοις στίχοις τοῦ προλόγου τῆς Ἑκάβης·

Ἥκω νεκρῶν κευθμῶνα καὶ Σκότου πύλας
λιπών, ἵν' Ἅδης χωρὶς ᾤκισται θεῶν.

Ἄλλοι θέλουσιν ὅτι τὸ *ᾅδης* ἀπὸ τοῦ *α* στερητικοῦ καὶ τοῦ *ἰδεῖν* ὡς σημαῖνον τὸ *ἀ-ιδής*, *ἀ-όρατος* ὅθεν καὶ σκοτεινός, ἀλλὰ ποῦ ποτε εὑρίσκεται δασυνόμενον τὸ *α* στερητικόν;

η' Ἡ σκιὰ λέγεται εἰσέτι καὶ *σκοὰ* καὶ *σκοιὰ* ἀφ' οὗ παρ' Ἡσυχίῳ *σκοιὸν* τὸ σκοτεινόν, ὅθεν καὶ παρὰ Θεόγνιδι ἀπαντῶμεν τὸν «Ἅδην ασκιερὸν χῶρον ἀποφθιμένων» (Γνωμικῶν ς. 708) ὅ ἐστι σκοτεινὸν γαλλ. sombre, ὅπερ ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ umbra, ἱσπαν. sombra ἡ σκιά. Ἐν δὲ τοῖς ζευγωτοῖς στιχουργήμασι τῆς Π. Γραφῆς ἡ σκιὰ ἐκφέρεται ὡς παράλληλος τῷ σκότει

Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα.
Τοῖς καθημένοις ἐν σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέ-
λαμψεν αὐτοῖς. (Ἡσαΐου Θ. 2.)

Ἔχομεν εἰσέτι μεταξὺ διαφόρων ἀσιατικῶν γλωσσῶν τὸ σκότος ἀραβιστὶ *ζουλὰμ* καὶ ἡ σκιὰ περσιστὶ *ζιλ*, ὁ δὲ θάνατος τουρκ. h-ouloum. Μαυὴ παρ'

1 Εἰρήσθωσαν ἐν παρόδῳ ὅτι, ἀπὸ τοῦ κορὸν γίνονται τὰ κόραξ καὶ κορώνη δημ. κουροῦνα (καρακάξα) διὰ τὴν μελανότητα τῶν πτερύγων αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ καρὸν τὸ Καράμαλλος ἐπώνυμον διαφόρων ὀρχηστῶν ἐν τῷ Ἱπποδρομείῳ διὰ τὴν μέλαιναν κόμην αὐτῶν, ὥσπερ καὶ ἕτερον Χρυσόμαλλος διὰ τὴν ξανθήν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἐπώνυμον οἰκογενειακὸν ἐν Ζακύνθῳ Καραμαλλίκης οἷον Μαυρομάλλης ὡς ἐκ τοῦ πρώτου ἀρχηγοῦ ἔχοντος τοιαύτην κόμην, κατὰ τὰ Μαυροφρύδης, Μαυρογένης, Μαυρομμάτης.

2 Comptes rendus Inscript. etc. 1880 t. VIII p. 150.

ἡμῖν ἐκ τῆς τουρκικῆς δημοτικῶς τὸ κυανοσκότεινον bleu noir, παρὰ δ' Ὁμήρῳ κυανοῦν τὸ μαῦρον, ὡς ἐν τῷ «Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων» διὰ τὴν ἄκραν προσπέλασιν τῶν χρωμάτων τούτων (περὶ οὗ λαλῶ ἀλλαχοῦ)· ἀλλὰ καὶ ἑβραϊστὶ mâwet ὁ θάνατος.[1]

Κ. ΛΑΜΠΡΥΔΑΟΣ.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΔΗΜΩΔΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΘΗΡΑΣ *

Τὰ ἐννέα περιστέρια

Ἤτανε μιὰ φορὰ ἕνας βασιλέας καὶ εἶχε μιὰ κόρη μοναχή. Τὸ λοιπὸς ἤχτισε ἕνα πύργο ὑάλινο καὶ τὴν ἔβαλε μέσα. Τὸ φαγητόν τσι ἤτανε ὅλο κρέας κερνάτσα (ψαχνό), δὲν εἶχε ποτὲ κόκκαλο. Μιὰ μέρα τωνὲ λέει· μὰ ὅλο τὸ κρέας εἶνε τσιδά, ὡς τὸ τρώω 'γώ; Λέει ὄχι ἔχει καὶ κόκκαλο. Λέει· φέρτετέ μου το κι' ἐμένα ὡς τὸ τρῶτε σεῖς. Τσὶ τὸ πᾶνε, τὸ τρώει, πετᾷ τὸ κόκκαλο στὴν πάντα. Σπᾷ τὸ γυαλὶ καὶ κάνει ἕνα παραθυράκι. Τὸ λοιπὸς ἠκάθουντα αὐτή, ἀντίκρυ στὸ παραθύρι κι' ἠθερμαίνουντα στὸν ἥλιο ποῦ μπαινε τότες μέσα. Ἐκεῖ ἠπερνούσανε ἐννιὰ περιστέρια, ὀκτὼ μαῦρα καὶ ἕν' ἄσπρο. Τὸ ἄσπρο περιστέρι ἀφίνει αὐτὰ καὶ μπαίνει ἀπὸ τὸ παραθυράκι μέσα. Αὐτὴ κάνει τὸ χέρι τσι γιὰ νὰ τὸ πιάση, τσὶ φεύγει τὸ δαχτυλίδι· τὸ παίρνει στὴ μύτην του καὶ φεύγει τὸ ἄσπρο περιστέρι. Ὕστερα σὲ κάμποσαις μέραις ἔρχεται πάλι τὸ ἴδιο· κινῶντας φεύγει τὸ μανίκιν τσι (βραχιόλι), τὸ παίρνει φεύγει. Σὲ τόσον καιρὸ πάλι ξανάρχεται, τὸ κυνηγᾷ μὲ τὸ μαντῆλι, τσὶ τὸ παίρνει φεύγει. Αὐτὴ τώρα ἤκλαιε πῶς θὰ τά 'βρῃ ὁ πατέρας τσι νὰ λείπουνε, ἀφοῦ τὴν εἶχε κλεισμένη· τότες ζητᾷ τοῦ πατέρα τσι νὰ τσὶ χτίσῃ ἕνα μοναστήρι στὴν ἐξοχὴ καὶ ὅποιος ἤθελε νὰ περάσῃ, τὸν ἔβανε μέσα καὶ τὸν ἐρώτα, τί εἶδε, τί ξέρει, ἴσως καὶ μάθῃ ἂν τὰ βρῆκε κάνεὶς νὰ τσὶ τὰ δώσῃ. Ἂς ἀφήκωμ' αὐτὴ κι' ἂς πιάσωμε μιὰ γρηὰ ποῦ χε ἕνα γυιό, μὰ σὰν παλαβὸς καὶ τό 'μαθε. Λέει καλὲ μάνα, θὰ πάω κι' ἐγὼ στὴ βασίλισσα νὰ μὲ λούσῃ. Βρέ, γυιέ μου, μὴν πᾷς πουθενά, γιὰ δὲ σὲ δέχεται ἡ βασίλισσα

1 Ἡ δόκησίς μου αὕτη περὶ τοῦ μόρος, mors ἀντίκειται εἰς τὴν γνώμην πάντων τῶν κορυφαίων ἐτυμολογιστῶν· ἂς κρίνωσιν αὐτοὶ οὗτοι ἐὰν ἔχῃ τι τὸ παραδεκτόν. Ὁ θάνατος δηλοῦται εἰσέτι διὰ λέξεων σημαινουσῶν κρότον, δοῦπον, ψόφον κ.τ.λ. Ἀλλὰ περὶ τούτων λαλήσωμεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ «Περὶ κρούσεων καὶ κρότων, παταγμῶν τε καὶ πατάγων» ἀφ' ὧν προέρχεται καὶ ὁ θάνατος αὐτός.

* Ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Πεταλᾶ.

ποῦ σαι ἐλεεινός· λέει θὰ πάω. Ἀφοῦ δὲν τὸν ἔκανε ζαῦτι λέει, ἄμε φέρε μου μάγκου μου ξύλα νὰ κάμω θερμὸ νὰ πλύνω τὸ πουκαμίσι σου νὰ πᾷς μιὰ σταλιὰ παστρικός. Ἤπηρε τὸν μπαρτᾶ καὶ τὸ γαδουράκι του καὶ πάει. Πηαίνοντας αὐτοῦ, δένοντας τὸ γαδοῦρι σὲ μιὰ ῥίζα τοῦ δένδρου, ἐκεῖ ὡς καθὼς πιάνει τὸ μπαρτᾶ νὰ κόψῃ μιὰ κουτσοῦρα μεγάλη, παρουσιάζεται ἕνα γαδοῦρι κι' ἠπήαινε τὸν ἄλλο δρόμο. Λέει, ὦ τὸ γαδοῦρι μου· ἀφίνει τὸ μπαρτᾶ καὶ τρέχει νὰ τὸ πιάσῃ. Πηαίνοντας κι' οἱ δυό, πάει καὶ σταματᾷ σὲ μιὰ μαύρη πόρτα τὸ γαδοῦρι κι' ἤνοιξε κι' ἠμπήκανε μέσα κι' ἤκλεισε μέσα. Μπαίνοντας, βλέποντας σκάλαις ψηλὰ ἀπάνω, ἠναίβαινε τὸ γαδοῦρι πάει καὶ τὸ παιδί. Βγαίνοντας ἀπάνω σὲ μιὰν κάμαρα χάνει τὸ γαδοῦρι, μένει μοναχός· ἐκεῖ θωρεῖ ἕνα καζάνι καὶ ἤβραζε· τὰ ξεσκεπάζει, βλέπει δυὸ πέρδικαις, παίρνει τὴ μιά, ἀφίνει τὴν ἄλλη· θωρεῖ ἕνα ντουλάπι, μπαίνει μέσα, τὴν πέρδικα τὴν ἔφαε. Κάθοντας αὐτοῦ, ἠθώριε ἀπὸ τὴν ἀράδα κι' ἔρχονται τὸ μεσημέρι ἐννιὰ περιστέρια· ἠμπαίνανε, ἠτινάσσουντα κι' ἠγείνουντα ὀκτὼ δράκοντες κι' ἠπῆε καθεένας στὴν κάμαρήν του, τὸ δὲ τᾶσπρο ἔμεινε στὴν κάμαρα ποῦ 'ταν' αὐτός, (τσὶ γρηᾶς ὁ γυιός), ἠτινάχτηκε κι' ἤγεινε νέος. Χτυπῶντας τὰ χέρια, βγαίνει μιὰ σκλάβα μὲ τὸ λεγενόμπρικο καὶ μὲ τὴ νυφτομαντήλα καὶ νίβγεται. Ἀφοῦ ἠνίφτηκε, τοῦ βάνει ἕνα ταβολίνι μπροστά ντου, τοῦ λέει· ἀφέντη, δυὸ πέρδικαις ἤτανε, μιὰ ηὕρηκα· λέει, βάλε μου νὰ φάω καὶ δὲν πειράζει· ἦρχε, ἠσηκώθηκε τὸ τραπέζι κι' ἔπειτα ἤμεινε μοναχός· ἁπλώνει ἕναν μαντῆλι στὸ ταβολίνο καὶ βγάνει τὸ μανίκι καὶ τὸ δαχτυλίδι, καὶ τὰ θέχτει ἀπάνω καὶ τὰ φίλιε καὶ ἤκλαιε, ὦ βασιληοποῦλα μου, ἀπ' ὄντας σοῦ 'πηρα τὸ μαντῆλι, περνῶ καὶ δὲ σὲ βλέπω στὴν κάμαρή σου· ἤλεε κι' ἠφίλιε αὐτά· ὕστερα μέσα σ' αὐτὸ ὅλονε τὸν καμμόν του ἔρχουντ' οἱ δράκοντες, τὸν παίρνουνε καὶ φεύγουνε ἐννιὰ περιστέρια. Τὸ παιδὶ τρομασμένο, ἀφοῦ ἠφύαν' οἱ δράκοντες, βγαίνει ἀπὸ τὸ ντουλάπι νὰ φύγῃ· βρίσκεται τὸ γαδοῦρι μπροστάν του· καταιβαίνει, ἀνοί' ἡ μαύρη πόρτα, πᾶνε στὸ μέρος ποῦ 'ταν τὰ ξύλα· χάνεται αὐτὸ τὸ γαδοῦρι, γυρίζει, θωρεῖ στὸ δέντρο τὸ γαδοῦρί του δεμένο· ὦ λέει γαδουράκι μου σ' ἔδεσα καὶ μοναχό σου ἠλύθηκες κι' ἠδύθηκες για νὰ μὴ μὲ χουράσῃς. Ἤπιασε τὸ μπαρτᾶ, κόβγει τὰ ξύλα, τὰ πάει τσὶ μάνας του. Ἄφτει αὐτή, τοῦ πλύνει τὸ ποκαμίσι, τὸ στεγνόνει· τὸ βάνει, αὐτὸς τρέχει πάει στὴ βασίλισσα καὶ τσὶ τὰ λέει ὅλα. Ἄμα τά 'κουσε αὐτή, τσὶ δίνει ἀραθυμιά. Ἆ λέει, πῶς θὰ κοιμᾶσαι σὺ καὶ νὰ τρελλαθῶ 'γὼ ποῦ μ' ἔχει ἡ μάνα μου ἕνα καὶ μοναχό; Καὶ καλὰ εἶπέν τσί τα καὶ τσὶ τὸ φώναζε αὐτὸ ὅλη τὴν ὥρη. Ἔπειτα, λέει, νὰ μὲ πᾷς. Λέει δὲ σὲ πάω. Μὲ τὰ χρήματα, μὲ τὰ ταξίματα, τηνὲ παίρνει τὴν πάει, καὶ ἠβάστα μιὰν πιπεριά· λέει, θωρεῖς ἀνὴ τυχὸ καὶ πέσῃς χάμαι καὶ μοῦ κάνῃς τσιδά, τούτη δὰ τὴν πιπεριὰ θὰ σοῦ βάλω στὸ στόμα σου. Ἡ βασίλισσα κι' ἠγέλα καὶ τονὲ βίαζε νὰ τὴν πάῃ· τηνὲ πάει σ' αὐτὸ τὸ μέρος, στὸ ντουλάπι καὶ τά 'βλεπε αὐτὰ ὅλα. Αὐτὴ δὲν ἠβάσταξε καὶ βγαίνει

καὶ τὸν ἀγκαλιάζεται. Τότες ἦφυε τὸ παιδὶ κι' ἡπῆε στὸ μοναστῆρι μὲ τὴ μάναν του κι' ἦμεινε αὐτὴ μὲ τ' αὐτόνε. Ἔζησε ἐκεῖ ὀκτὼ ἐννιὰ μῆνες· τὴν ἔκρυβγε κι' ἡπήαινε μὲ τσὶ δράκοντες αὐτός. Τότες τσὶ λέει· νὰ πᾷς στὸ τάδε χωριὸ ποὖχω μιὰν ἀδερφὴ νὰ γεννήσῃς τὸ παιδὶ κι' ἐγὼ θάρθω· τηνὲ βγάνει, πάει κι' ἀποσώνει στσ' ἀδερφῆς του· τηνὲ βάνει στὰ παλάτια, τὴν ἐπεριποιούντανε αὐτή. Ἦρθ' ὁ καιρὸς ἡγέννησε, σερνικὸ παιδί· τότες ἀφοῦ ἡσαράντισε, λέει τσὶ κουνιάδας τσι· θέλω, κουνιά μου, νὰ χτίσωμε 'να παλάτι γυάλινο στὴν τάδε ἐξοχὴ νὰ καθίσωμε ἐκεῖ καὶ ἀπόξω ντυμένο σίδερο. Καὶ τότες ἀφοῦ ἡκάμανε τὸ παλάτι κι' ἡμπήκανε ἡ δυὸ κοπέλαις μέσα, ἡπεράσανε τὰ περιστέρια καὶ καθὼς ἡπερνούσανε, μπαίνει τὸ ἄσπρο μέσα· καὶ κλειδώνουνε μὲ τὴ σιδερένια πόρτα τὰ ἄλλα ὄξω. Ἀπὸ τὴν πίκραν τωνε πῶς ἡχάσανε τὸ γυιόν τωνε οἱ δράκοντες, πρίσκονται καὶ σκλοπάρουνε καὶ σκοῦνε κι' οἱ ὀχτώ. Μὰ ἔλα ποῦ τὸ περιστέρι εἶχε τρεῖς καρφίτσαις ἀπὰ στὴν κεφαλὴ καὶ δὲν ἡθυμήθηκε νὰ τὸ πῇ τσὶ βασίλισσας νὰ τοῦ τσὶ βγάλῃ. Τότες τὸ περιστέρι ἧπεσε ἀπὰ στὸ κρεββάτι κι' ἡλάφασσε νὰ ψοφήσῃ ἀπὸ τὴ σκάσιν του, γιὰ δὲν ἡμπόριε νὰ γίνῃ ἄνθρωπος· αὐτὴ ρίχτει τὸ παιδὶ ἀπάνων του, καὶ αὐτὴ κοντὰ λέει ἂς πᾶμε κι' οἱ τρεῖς, ἀφοῦ ποθαίνει αὐτός. Κάνει τὸ παιδὶ ἀπὸ δῶ, ἀποκεῖ, βγάνει τσὶ καρφίτσαις, γίνεται βασιλόπουλο. Ἄ λέει, βασίλισσά μου, ἀκόμη μιὰ ὥρα ἂν ἤμουνε τσιδὰ, ἤθελε νὰ χαθῶ καὶ γὼ καὶ σύ. Ἔπειτα τσί πηρε καὶ τσὶ πῆε τοῦ πατέρα του κι' ἡζήσανε καλά.

Ἡ κερὰ θάλασσα

Ἦτανε μιὰ φορὰ ἕνας γέρος· ἀπάνω στὴν ἀμμουδιὰ εἶχε ἕνα σπητάκι· ἦτανε παπουτζῆς. Τὸ λοιπὸς τὸ σπητάκη του ἦτανε μικρὸ κι' εἶχε 'να παραθυράκι καὶ μιὰ πόρτα· τὸ λοιπὸς ἦτανε μοναχὸς ὁ γέρος· ἡβαρέθηκε μιὰ μέρα καὶ πάει καὶ παίρνει καμπόσο ἀλεῦρι· τὸ ζυμώνει καὶ βγάνει μεγάλη ζύμη καὶ τὴν ἔκαμε εἰς τρία κομμάτια· τὴν πλάσσει· καὶ κάνει τρεῖς κουτσοῦναις σὰν κοπέλλαις ὡραῖαις· ἔπειτα πιάνει καὶ τσὴ ντύνει· τὴ μιὰ κόκκινα, τὴν ἄλλη γαλάζα, τὴν ἄλλη ἄσπρα· εἶχε καὶ μιὰ γάστρα μὲ τὸ βασιλικό· τὸ πρωῒ ποῦ 'θε νὰ φύῃ ὁ γέρος ποῦ καμάρωνε τσὴ θυατέραις του, παίρνει τὴ μιὰ μὲ τ' ἄσπρο φόρεμα καὶ τὴν καθίζει στὸ παράθυρο καὶ τσὶ βάνει τὴ γάστρα μὲ τὸ βασιλικὸ καὶ τσὶ λέει· κόρη μου γιὰ νὰ μὴν εἶσαι μοναχὴ, τώρα ποῦ θὰ φύω κάθησε στὸ παράθυρο νὰ βλέπῃς τὸν κόσμο νὰ διασκεδάζῃς· τίμια νὰ περάσῃς, νὰ μὴ κάμῃς ἀγαπητικό. Κλειδώνει τὴν πόρτα ὁ γέρος μὲ τὸ κλειδὶ, καὶ φεύγει πάει στὴ δουλειάν του. Ἐκεῖ ποῦ περνούσανε στὸ περίπατο, ἡπέρασε καὶ τοῦ βασιλιὰ ὁ γυιὸς, βλέπει τὴν κοπέλα στὸ παραθύρι, σταματᾷ. Τὴν καλημερίζει καὶ τσὶ λέει. Γιὰ δὲ ὁποῦ σὲ ἀγαπῶ καὶ νὰ μ' ἀγαπᾷς καὶ σὺ ὁποῦ θὰ σὲ κάμω βασίλισσα. Τὴν

παρακαλεῖ, τσὶ μιλεῖ νὰ τοῦ μιλήσῃ, δὲν τοῦ μίλιε, κόβγει ἕναν κλαδὶ βασιλικό, ρίχτει στὴν ποδιάν τσι φλουριὰ καὶ σηκώνεται, πάει στὸ παλάτι. Ἔρχετ' ὁ γέρος τὸ βράδυ, ὡς καθὼς εἶδε τὸ βασιλικὸ κι' ἤλειπε, τὰ φλουριὰ στὴν ποδιάν τσι, τὴν παίρνει ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τηνὲ στρώνει στὸ ξύλο. Ἄτιμη, συχαμένη, ὁποῦ ἀκόμη δὲ σ' ἔβγαλα ἔξω καὶ μοῦ 'καμες ἀγαπητικό. Τὴν κάνει κομμάτια, ἀνοίει μιὰν κασέλα, τὴ βάνει μέσα καὶ φυλάει τὰ φλουριά, κλειδώνει τὸ παράθυρο κοιμᾶται ὁ γέρος. Τὴν ἄλλη τὸ πρωῒ σηκώνεται καὶ βάνει τὴν ἄλλη μὲ τὸγαλάζο φόρεμα στὸ παραθῦρι καὶ τσὶ λέει. Θωρεῖς ἐσὺ νὰ περάσῃς φρόνιμα καὶ τὴν κλειδώνει καὶ φεύγει. Ἔλα τώρα τὸ βασιληόπουλο ποῦ ἠπέρνα πάλι καὶ τά 'χε χαμένα ἀπὸ τὴν ἀγάπη του λέει, μάτιά μου, ψυχή μου, ἐχθὲς ἤσουνε μὲ τὰ ἄσπρα καὶ σήμερα μὲ τὰ γαλάζα; Δὲ μοῦ μιλεῖς ὁποῦ θὰ σὲ πάρω στὸ παλάτι νὰ σὲ κάμω βασίλισσα, παρὰ κοντεύεις νὰ μὲ κάμῃς νὰ λωλαθῶ. Τὸ λοιπὸς τὴν παρακάλεσε δυνατά, ἀφοῦ δὲν τοῦ μίλιε, κόβγει ἕναν κλαδὶ βασιλικό, τσὶ ρίχνει τὰ φλουριὰ καὶ φεύγει. Ἔρχεται ὁ γέρος· ἴντα νὰ δῇ· τὸ βασιλικὸ καὶ τὰ φλουριά· μάφε πειὸ τρελὴ ἐσὺ ἀπὸ τὴν ἄλλη· τὴν πιάνει ἀπὸ τ' αὐτὶ τὴ ρίχτει κάτω, τὴν κάνει κομμάτια καὶ τὴν βάνει στὴν κασέλα· φυλάει τὰ φλουριὰ κλειδώνει τὸ παράθυρο. Τὸ πρωῒ καθίζει τὴν ἄλλη μὲ τὸ κόκκινο, τὴν ἐρδίνιασε καλὰ καὶ τσί βχλε τὸ βασιλικὸ καὶ ἦφυ'ὁ γέρος. Τὸ βασιληόπουλο συνειθισμένο σηκώνεται, πάει στὸν περίπατο, τήνε θωρεῖ, πάει νὰ τρελαθῇ· λέει, μάντιά μου, ψυχή μου, προχτὲς ἤσουνε μὲ τὰ ἄσπρα, ἐχτὲς μὲ τὰ γαλάζα καὶ σήμερα μὲ τὰ κόκκινα γιὰ νὰ μὲ κάμῃς νὰ λωλαθῶ; μίλησέ μου μάντια μου, μίλησέ μου φῶς μου; δὲ μὲ λυπᾶσαι ποῦ δὲν ἔχει ὁ πατέρας μου ἄλλο· μίλησέ μου ποῦ θὰ πάρω στὸ παλάτι νὰ σὲ κάμω βασίλισσα. Σὰν δὲν ἠμίλιε, κόβγει πάλι βασιλικό, ρίχτει τὰ φλουριὰ καὶ πάει πάλι στὸ παλάτι σκοτισμένος. Ἔρχετ' ὁ γέρος, βλέπει τὰ ἴδια κι' αὐτή· μάφε καὶ σὺ τὸ ἴδιο; τὴν πιάνει, τὴν ρίχτει κάτω, τὴν κάνει κομμάτια, τὴ βάνει στὴν κασέλα· νὰ καὶ σὺ ἀφοῦ δὲν θέλετε νὰ σᾶς ἔχω θυατέραις, παρὰ ἦστε ἄτιμαις. Κλειδώνει τὸ παράθυρο καὶ δὲν ἤνοιξε πειά. Περνᾷ τὸ βασιληόπουλο τρεῖς πορναῖς συνειθισμένο ὅπως ἤτανε, βλέπει κλειστὸ τὸ παραθύρι. Ἀπὸ τὸν καμμόν του ἀρρωστίζει. Ὁ βασιλέας γιατροὶ καὶ γιατρικὰ γιὰ τὸ γυιόν του· ἐκεῖνος τὸ χειρότερο. Τοῦ λένε οἱ γιατροί· παρακάλεσέ τονε, βασιλέα μου, νὰ σοῦ πῇ, τί τίοτις αἰτία ἔχει, γιατί δὲν εἰν' ἀρρωστημένος. Πατέρα μου, ἴντα νὰ σοῦ πῶ· μιὰν ὡραία κοπέλλα εἶδα στὸ τάδε παραθύρι κι' ἂ δὲν τηνὲ πάρω, θὰ ποθάνω. Γυιέ μου νὰ δοῦμε ποῦ εἶνε. Βγάνουνε ἀνθρῶποι νὰ τὴν γυρέψουνε ἀρωτοῦνε· λέει ἕνας γέρος κάθεται σ' αὐτὸ τὸ σπίτι· ἀποδῶ ἀποκεῖ τονὲ βρίσκουνε· λέει νἄρθῃς ὁ βασιλεᾶς ποῦ σὲ θέλει· τονὲ πιάνει ψιλὴ τρομάρα τὸν καμμένο· λέει ἴντα μὲ θέλει ἐμένα ὁ βασιλεᾶς. Πάει στὸ παλάτι. Τοῦ λέει ὁ βασιλεᾶς. Γέρο τὴν κόρη σου θὰ μοῦ φέρῃς· 'κάει ὁ γέρος πῶς θὰ τοῦ πῇ πῶς δὲν ἔχει· λέει τὴν κόρη σου θὰ μοῦ φέρῃς ἢ θὰ σὲ σκοτώσω. Λέει,

ἄμε γέρο μου νὰ μοῦ τηνὲ φέρῃς μὲ τὰ καλά σου, γιατί ἐσὺ τὸ ξέρεις ἴντα θὰ πάθῃς. Ὁ γέρος φεύγει τότε· λέει ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ νὰ δώκω τῶν ἐμμαθιῶ μου, ἴντα κόρη θὰ τοῦ φέρω· πάει στὸ δάσος· ἐκεῖ τοῦ παντᾷ μιὰ γρῃὰ καὶ τοῦ λέει· ἔ γέρο ποῦ πᾷς· λέει ἄφησέ με καὶ σὺ γιατί θὰ πάω νὰ γκρεμήσω. Λέει ὄχι θὰ μοῦ πῇς· τσὶ λέει ὁπῶς ὁ βασιλέας μοῦ ζητᾷ τὴν κόρη μου κι' ἐγὼ κόρη δὲν ἔχω. Γέρο μου νὰ τούτη τὴ βίτσα καὶ πήαινε στὸ γιαλὸ, χτύπησέ τηνε στὴ θάλασσα καὶ φώναξε τρεῖς φοραῖς ὦ κερὰ θάλασσα, ἂν ἔβγῃ κῦμα ἥμερο· ἂν ἔβγῃ κῦμα ἄγριο, μὴ φωνάξῃς. Πάει αὐτὸς στὸ γιαλὸ, χτυπᾷ τὴ βίτσα στὴ θάλασσα· βγαίνει ἥμερο κῦμα· φωνάζει αὐτός, ὦ κερὰ θάλλασσα· ὅρσε. Ὁ βασιλέας σοῦ μηνᾷ νὰ τοῦ στείλῃς τὴν κόρη σου νὰ τηνὲ κάμῃ νύφη. Ἂν περιμένῃ τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχταις νὰ τὴ στολίσω, τοῦ τηνὲ στέλνω. Ἠπερίμενε ὁ γέρος τότε· μηνᾷ ἐπάνω στὸ βασιλέα πῶς σὲ ἔξε 'μέραις θὰ σοῦ στείλω τὴν κόρη μου. Ἀκούει ὁ βασιλέας στέλνει κάτω τοῦ γέρου στρατέμματα καὶ περιποίησαις πῶς νὰ τονὲ βάλου νὰ φάῃ καὶ νὰ κοιμηθῇ. Σὲ τρεῖς μέραις καὶ σὲ τρεῖς νύχταις γίνετ' ἡ θάλασσα στερηὰ καὶ βγαίνει μιὰ νέα ὁποῦ ἠβρόντα κι' ἤστραφτε. Τὸ λοιπὸς τὴν παίρνει ὁ γέρος πῶς εἶνε κόρη του καὶ τὰ στρατέμματα ποῦ τονὲ φυλάανε καὶ πάει ἀπάνω στὸ παλάτι. Τσί βαλε ἡ μητέραν τσι φορέματα τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄστρα, τὸν κάμπο μὲ τὰ λούλουδα καὶ τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὸν ἄμμο τὸν ἀμέτρητο βάνει μαργαριτάρι, τὰ χοχλιδάκια τοῦ γιαλοῦ βάνει δαχτυλιδάκια καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάνει κάμαροφρεῖδι. Τότες τηνὲ πᾶνε στὸ παλάτι τὴ βλέπει τὸ βασιληόπουλο τηνὲ βάνει στὴν καλλίτερη κάμαρα, καὶ τσί 'χε περιποίησαις μὰ τσί μίλιε καὶ δὲν ἠμίλιε. Τὸ λοιπὸς τὴν παρακάλιε νύχτα μέρα γονατιστός· μάτια μου, δὲν τὸ πίστευγες τότες ποῦ 'σουνε στὸ παραθύρι—γιατί ἠθάρριε πῶς ἦταν αὐτὴ τοῦ παραθυριοῦ—πῶς θὰ σὲ πάρω, μὰ δὲν τὸ πιστεύγεις τώρα ποῦ θὰ σὲ στεφανωθῶ; κλαίει, σκοτώνεται, νύχτα μέρα, πῶς θὰ τοῦ μιλήσῃ, μὰ δὲν τοῦ μίλιε. Μιὰ φορὰ ποῦ ἦρθε τὸ βασιληόπουλο νὰ πάῃ νὰ διασκεδάσῃ τὴ λύπη του, λέει στὴ δούλαις νὰ τσὶ πᾶνε μιὰ φοβοῦ μὲ τὰ κάρβουνα καὶ ἕναν τηάνι λάδι. Τὸ βάνουνε στὴ φοβοῦ καὶ βράζει μπροστά τσι κι' ἔπειτα βουτᾷ τὴ φοῦχτάν τσι μέσα, ἀφοῦ ἤβρασε κι' ἠχοχλάκα, κι' ἠγέμωσε αὐτὸ τὸ τηάνι ψάρια μπαρμπουνάκια ποῦ ἤτανε πρᾶμα ὡραῖο γιὰ τὸν βασιλέα· ἠτιανιστήκανε, τὰ φυλάξανε καὶ τὸ βράδυ τὰ βγάλουνε στὸ τραπέζι τοῦ βασιλέα· λέει ποιὸς τὰ' καμε αὐτὰ τὰ ψάρια, λέει τοῦ γέρου ἡ κόρη, ἠχάρηκε αὐτός. Τότες τὴν ἄλλη μέρα ποῦ πῆε ἐκεῖνος καὶ τὴν παρακάλιε, καὶ δὲν τοῦ μίλιε ἠσκοτίστηκε καὶ πάει νὰ κοιμηθῇ σ' ἕνα κρεββάτι στὴν ἴδια κάμαρα νὰ ξεζαλισθῇ. Στὴ μαξελαριά του ἤτανε ἕναν παραθῦρι καὶ πιάνει αὐτὴ καὶ κάνει δυὸ κουτσουνάκια ἴσα μὲ τὰ δαχτύλιά μας μὲ ὅλαν τωνε ντυμένα καὶ τὰ βάνει στὸ παραθύρι κι' ἠμαλώνανε αὐτὰ τὰ δυὸ κουτσουνάκια κι' ἠγύρευγε τὸ ἕνα τὰ παπούτσα μου καὶ τὸ μανδήλι

μου, καὶ τὸ ἄλλο τὸ φουστάνι μου, λέει, δό μου τὸ φουστάνι μου· καὶ ἠτύρνανε φωναῖς· μὲ τσὶ φωναῖς αὐταῖς ἀνοίει τὸ βασιλησόπουλο τὰ μάντιλιάν του, θωρεῖ στὸ παραθύρι τὰ δυὸ κουτσουνάκια κι' ἠμαλώνανε· ὡς καθὼς τονὲ θωροῦνε αὐτὰ ἠσωπάσανε καὶ λέει τὸ ἕνα τ' ἀλλονοῦ· νὰ μωρὴ γιὰ δὲς τὸ βασιλησόπουλο, ἄνοος ποῦνε· γιάντα; κι'ἀμὲ τόσον καιρὸ ποῦχει τὴν κερά μας καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν κάμῃ νὰμιλήσῃ. Κι' ἴντα νὰ τσὶ πῇ; νὰ τσὶ πῇ· νὰ χαρῇς τὸν ἀφέντη σου τὸν ἥλιο καὶ τὴ μάννα σου τὴν κερὰ θάλασσα. Καὶ μονομιᾶς ἠχαντήκανε τὰ κουτσουνάκια ἀπὸ τὸ παράθυρο χώρις νὰ 'δῇ ποῦ πήανε—ἤτανε μπαρμπουνάκια τσὶ θάλασσας καὶ τὰ μεταμόρφωσε αὐτὴ καὶ ἠγεινήκανε κουτσουνάκια. Τὸ βασιλησόπουλο ἔμεινε περίεργο· ἀφοῦ δὲ τὰ θώριε πιὰ, ἠσυχώθηκε κάει στὴ βασίλισσάν του καὶ τὴν παρακάλιε πάλι νὰ τοῦ μιλήσῃ· λέει μὰ γιὰ νὰ τσὶ πῶ μέσ' τὰ πολλὰ καὶ τοῦτο τὸ λόγο ποῦ ἤκουσα ἀπὸ τὰ κουτσουνάκια· τοῦ φαίνουντα σὰν ὄνειρο. Τότες καὶ καθὼς τσὶ λέει νὰ χαρῇς τὸν ἀφέντη σου τὸν ἥλιο καὶ τὴ μάνα σου τὴν κερὰ θάλασσα, τοῦ μιλεῖ, τὸν ἀγκαλιάζεται. Μονομιᾶς ἕτοιμος ὁ γάμος ἠστεφανωθήκανε καὶ ἐζήσανε ζωὴ χαρισάμενη.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ἐν τῷ τελευταίῳ φυλλαδίῳ (τρίτῳ τοῦ πέμπτου ἔτους) τῶν Mittheilungen des Deutschen Archäologischen Institutes (Athen 1880) ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Richard Bohn (σελ. 259—276) ὑπόμνημα περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ τρέχοντος ἔτους 1880 γενομένων ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνασκαφῶν ἀναλώμασι τοῦ γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου περὶ ὧν ἐγκαίρως ἐγένετο μνεία ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ. (Ὅρα σελ. 251-417). Αἱ ἔρευναι ἐγένοντο μάλιστα ἐν τῷ χώρῳ τῷ μεταξὺ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῶν Προπυλαίων, προέβησαν δὲ, κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ κ. Bohn, ὅστις θέλει γράψει ἀλλαχοῦ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ῥηθεισῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ ἀρχιτεκτονικὴν ἔποψιν, μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας. Αἱ σκαφαὶ ἤρχισαν ἀπὸ τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἀνέδειξαν δὲ τάχιστα τεῖχος ἑνὸς μέτρου καὶ ἱκανὰ θραυσματικὰ οἰκοδομίας λείψανα διευθυνόμενα ἀπὸ τῆς γωνίας ταύτης πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ βορειότερον ἐκτεινομένου ἐρείσματος τοῦ τείχους. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εὑρέθησαν οὐκ ὀλίγα ἀρχαῖα, οἷον λείψανα στρογγύλης βάσεως κομμάτια ἀναγλύφων, διπλοῦς Ἑρμῆς κτλ. Τὸ ῥηθὲν ἔρεισμα ἦτο κατὰ τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος κατεσκευασμένον ἐκ κλιμακοειδῶς διατεταγμένων πλακῶν, ὧν αἱ μὲν ἀνῆκον εἰς τὴν θυμέλην τοῦ ναοῦ τῆς Νίκης, αἱ δὲ ἦσαν βάσεις ἐνεπίγραφοι.

Τούτων δὲ ἡ μεγίστη λέγει τάδε·

Προκλῆς Ἐπιγένους Παια-
νιεὺς καὶ Ἐπιγένης Ἐπιγένους
Παιανιεὺς ἀνέθηκαν τὸν ὑὸν
αὐτοῦ Τίτον Σέξτιον Ἀφρικανὸν
τὸν ἀτῶν φίλον καὶ εὐεργέτην

—

Ἐπιγένης Ἀφροδισίου Παιανιεὺς
Τίτον Σέξτιον Ἀφρικανὸν τὸν Η αὐτοῦ *(οὕτω)*
φίλον καὶ εὐεργέτην ἀνέθηκεν
ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ τῆς πρὸς τὴν
πόλιν εὐνοίας.

Ἔπειτα αἱ σκαφαὶ ἐξηκολούθησαν καὶ ἀνατολικώτερον καὶ ἐκεῖ δὲ τὰ εὑρήματα ὑπῆρξαν ὄχι σμικρά τινα καὶ ἄσημα, ἔτι δὲ καὶ βορειότερον. Ἡ γενομένη δ' ὅμως ἔρευνα εἶναι ἀξία λόγου μᾶλλον διὰ τὴν σημασίαν, ἣν ἔχει διὰ τὴν τοπογραφίαν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς ἀκροπόλεως καὶ τὰ ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ οἰκοδομήματα ἢ δι' αὐτὰ τὰ εὑρήματα. Διότι ἐκ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως τοῦ ἐδάφους ἐξαρτᾶται πλὴν ἄλλων, τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς τῆς Ἀπτέρου Νίκης, καὶ τὸ τοῦ ἀρχικοῦ σχήματος μερῶν τινῶν τοῦ ναοῦ ἐκείνου. Σ. Κ. Σ.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ

Ὡς γνωστὸν ὁ κ. Ἐρρῖκος Σχλίεμαν ἔλαβε παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν ἄδειαν νὰ προβῇ εἰς ἀνασκαφὰς ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ὀρχομενῷ. Πρὸς τοῦτο ἀνεχώρησεν αὐτόσε μετὰ τῆς συζύγου του καὶ ἤρξατο τῶν προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν τὴν 4ην λήξαντος μηνός. Ὤρυξε δὲ φρέατα ἐν διαφόροις τοποθεσίαις τῆς ἀρχαίας πόλεως ἀλλ' εἰς οὐδὲν τῶν φρεάτων ἀνευρέθησαν ἴχνη κτιρίου ἢ τάφου. Μόνον ἔν τινι φρέατι ὀρυχθέντι ἀκριβῶς πρὸ τῆς Μονῆς τῆς Παναγίας τῆς ἐπιλεγομένης Σκριποῦς, ἥτις κεῖται ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν Χαρίτων, ἀνευρέθη τάφος κεκαλυμμένος μὲ μεγάλας πλάκας καὶ ἐνέχων ὀστᾶ πολλὰ καὶ τεμάχια ἀγγείων μεταγενεστέρας ἐποχῆς. Κατωτέρω δὲ τοῦ τάφου τούτου εἰς βάθος 2 1/2 μέτρων περίπου ἀνεφάνη μέγας πῖθος φέρων δύο ζώνας καὶ κοσμήματα ἐν σχήματι ἡμικυκλίων. Ὁ πῖθος εἶναι ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, καλῆς τέχνης, καὶ ἐπειδὴ ἦν συντετριμμένος εἰς δύο συνδέεται μὲ μόλυβδον ἀρχαιόθεν. Βαθύτερον ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλοι τάφοι τῆς αὐτῆς κατασκευῆς τοῦ πρώτου ἐνέχοντος ὀστᾶ. Σημειωτέον δὲ ὅτι πρό τινος καιροῦ ἐργάται σκάπτοντες εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἀνεῦρον λίθους καὶ ὀστᾶ παμπληθῆ. Αἱ ἀνασκαφαὶ προὐχώρησαν εἰς τὸ

αὐτὸ μέρος, καὶ εἰς βάθος 3 ½ μέτρων ἐντὸς ἐλαφροτάτης γῆς ἀνευρέθησαν τεμάχια ἀγγείων μελανῶν, ἐχόντων μεγάλην σχέσιν μὲ τὰ Μυκηναῖα.

Ἀλλὰ πλὴν τούτου ὁ κ. Σχλίεμαν προέβη εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἐκ μαρμάρων θησαυροφυλακίου τοῦ Μινύου, ὅπερ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Παυσανίου ἐπισκεφθέντος αὐτὸ ἐν ἔτει 170 περίπου μ. Χ. «λίθου μὲν εἴργασται, σχῆμα δὲ περιφερὲς ἐστὶν αὐτῷ, κορυφὴ δὲ οὐκ ἐς ἄγαν ἀνηγμένη· τὸν δὲ ἀνώτατον τῶν λίθων φασὶν ἁρμονίαν παντὶ εἶναι τῷ οἰκοδήματι».

Τὸ θησαυροφυλάκιον εἶχεν ἀνασκαφῇ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, τῆς ἐρεύνης γενομένης ἀπὸ τῆς ὀροφῆς ἐφ' ᾧ καὶ ὁ θόλος εἶχε καταπέσει ἐντὸς αὐτοῦ. Συνεπῶς ὁ κ. Σχλίεμαν ἤρξατο τὰς ἀνασκαφὰς ἀπὸ τῆς θύρας. Ἐκκενωθέντων τῶν χωμάτων ἀνεφάνη μαρμαρίνη πύλη κομψῶς εἰργασμένη. Ἡ πύλη αὕτη φέρει πρὸς διάδρομον καθήκοντα ἀπὸ τοῦ χώρου τοῦ θησαυροφυλακίου πρὸς βορρᾶν· ἀλλ' ἀτυχῶς εἰς ἀπόστασιν τριῶν μέτρων ἀπὸ τῆς πύλης λίθος ὀγκώδης καταπεσὼν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς ἀποκλείει ἐντελῶς τὴν εἴσοδον. Ὡς ἐκ τούτου καθὰ γράφει ἡμῖν ὁ κύριος Σχλίεμαν ἐν ἐπιστολῇ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Νοεμβρίου «ἀναγκάζεται νὰ ἀναβάλῃ μέχρι Μαρτίου τὴν ἐξόρυξιν· μεγάλαι γὰρ διὰ τοῦτο ἀπαιτοῦνται προετοιμασίαι».

Ὁ δὲ ἀνακαλυφθεὶς θάλαμος ὡς τὸν ὀνομάζει ὁ κ. Σχλίεμαν εἶναι κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ «ὑπερφυές τι χρῆμα εἰς κάλλος καὶ πολυτέλειαν».

Ὁ κ. Σχλίεμαν θέλει διακόψει λίαν προσεχῶς τὰς ἀνασκαφὰς ἕνεκα τοῦ ἀκαταλλήλου τῆς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ ἀναχωρεῖ ἐπανακάμπτων εἰς Ἀθήνας τὴν 6 Δεκεμβρίου. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἀφίκετο ἤδη.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΝ ΡΩΜΗ

Τὸ ἀγγλικὸν *Ἀθήναιον* ἀναγράφει τὰ ἑξῆς εὑρήματα ἐν Ρώμῃ.

Ἡ ὁδὸς τῆς ἁγίας Σαβίνας ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου, ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν ἀρχαίας ὁδοῦ, ἧς τὸ λιθόστρωτον πολλάκις πολλαχοῦ ἀνευρέθη. Ὁ κ. Νερίνης τὸ πρῶτον εἶδε καὶ περιέγραψεν αὐτὸ κατὰ τὸ 1775. Ἀνεφάνη δὲ ἐκ νέου τὸ 1867 ὅτε μετὰ τὴν μάχην τῆς Μεντάνας τὸ Ἀβεντῖνον ὠχυρώθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Κάντζλερ. Διὰ τρίτην φορὰν ἀνεκαλύφθη τὸν παρελθόντα Ἰούλιον πλησίον τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τοῦ Πριοράτου. Ἡ ἀρχαία αὕτη ὁδὸς ἦτο ἐκ τῶν ἀριστοκρατικωτέρων τοῦ ἀριστοκρατικοῦ τούτου τμήματος τῆς πόλεως, τοῦ Ἀβεντίνου. Ἐπ' αὐτῆς ὑψοῦντο τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρα τοῦ Λ. Ἀσινίου Ῥούφου, τοῦ φίλου Πλινίου τοῦ Νεωτέρου· τοῦ Καικίνα Δεκίου Μαξίμου Βασιλίου, Ἐπάρχου τοῦ Πραιτωρίου τῷ 458· τοῦ Σεξ. Κορνηλίου Ῥεπεντίνου γαμβροῦ τοῦ αὐτοκράτορος Διδίου Ἰουλιανοῦ· τοῦ Μ. Οὐαλερίου Βραδούα ὑπάτου τὸ 191· καὶ οὕτω καθεξῆς.

Κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἐρείπια κυκλοτεροῦς

οἰκοδομήματος μετὰ κιόνων καὶ θριγκῶν ἐξαισίως εἰργασμένων ἐκ λευκοῦ τῆς Καρκρας μαρμάρου. Τὰ ἀνάγλυφα τῆς ζωοφόρου παριστῶσι συμπλέγματα θαλασσίων τεράτων καὶ τριτόνων κρατούντων προτομὴν Φαυστίνας τῆς πρεσβυτέρας. Εὑρέθησαν προσέτι τρίπους ἐκ μαρμάρου ὕψους τεσσάρων ποδῶν πεποικιλμένος διὰ προσωπίδων θεατρικῶν, κεφαλῶν γοργόνων, σατύρων χορευόντων κτλ. τεθραυσμένη χεὶρ κολοσσιαίου ἀγάλματος ἐξ ὀρειχάλκου, τεμάχια ζωοφόρου ἐξ ὀπτῆς γῆς, σωλῆνες ἐκ μολύβδου κτλ.

Τὰ θεμέλια τοῦ ἀριστεροῦ πύργου τῆς Porta del Popolo ἀπεκαλύφθησαν ὡς πρὸ δύο ἐτῶν καὶ τὰ τοῦ δεξιοῦ. Εἰσὶ δὲ ᾠκοδομημένα ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν θαυμασίων τάφων τῶν κοσμούντων τὴν Via Flaminia. Εὑρέθησαν πολλὰ τεμάχια ἀνήκοντα εἰς τὰς ζωοφόρους, τὰς βάσεις καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέρη τῶν μαυσωλείων, ὡς καὶ ὁ ἓξ πόδας μῆκος ἔχων ἐπιτύμβιος λίθος τοῦ Κοΐντου Τρεβελλίου Κατούλου, κουαίστορος τῆς ἐπαρχίας Ναρβῶνος, στρατηγοῦ τῆς ἑκκαιδεκάτης λεγεῶνος ὑπὸ Κλαύδιον, κτλ.

Ἄλλος ἐπιτύμβιος λίθος φέρει τὰ ὀνόματα τοῦ Γαΐου Γαλλωνίου Μαριτίμου καὶ τοῦ Κοΐντου Μαρκίου Τούρβου, περιδόξου στατηγοῦ αὐτοκρατοροῦντος τοῦ Ἀδριανοῦ.

Παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγ. Βιβιανῆς, εἰς βάθος 35 ποδῶν ἀνεκαλύφθη τὸ ἀρχαῖον λατομεῖον ἐξ οὗ ἐλήφθησαν τὰ ὑλικὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ὁρατίου φημιζομένων Puticuli. Φαίνεται δ' ὅτι τὸ λατομεῖον ἐγκατελείφθη κατὰ τὸν πρῶτον ἢ δεύτερον τῆς δημοκρατίας αἰῶνα, διότι τὰ ἐν αὐτῷ εὑρεθέντα ἀγγεῖα εἰσὶ κατασκευῆς ἀρχαϊκῆς καὶ σύγχρονα τοῖς ἐν τοῖς τοῦ Ἐσκυιλίνου τάφοις εὑρεθεῖσι.

Νέον ὡραιότατον τμῆμα τοῦ Σερβιανοῦ τεύχους ἀνευρέθη μεταξὺ τῆς ὁδοῦ de Giardini καὶ τῆς quattro Fontane συμπληροῦν τὸ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν ἤδη γνωστὸν ἀπὸ τῶν βορείων κλιτυῶν τοῦ Κυιριναλίου μέχρι τῆς Porta Collina. Πλησίον τοῦ τείχους εὑρέθη ἀνάγλυφον παριστῶν θυσίαν ταύρου πρὸς τὸν Μίθραν.

Ἀνασκαπτομένων τῶν θεμελίων τῆς νέας Ἀγγλικῆς ἐκκλησίας ἐν ὁδῷ Babuino εὑρέθη τὴν 15 Σεπτεμβρίου εἰς βάθος 19 ποδῶν ὡραῖον ἐξ ὀρειχάλκου σύμπλεγμα. Τὰ κυριώτερα τεμάχια εἰσὶ κεφαλὴ ἀγάλματος ἐξ ὀρειχάλκου ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ὅπερ θεωρεῖται ὅτι παριστᾷ τὸν Αὔγουστον καὶ ἔχει σχέσιν τινὰ μετὰ τοῦ μαυσωλείου τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, προσωπὶς τοὺς ὀφθαλμοὺς κοίλους ἔχουσα, κατατομὴ ἑτέρας κεφαλῆς, καὶ ἄλλα τεμάχια μικροτέρας ἀξίας. Μεγάλην ὑπέστησαν ταῦτα βλάβην εἴτε ἀπὸ τοῦ πυρὸς εἴτε ἐκ τῆς ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ὕδατος ἐκθέσεως.

Συγχρόνως ἐπανελήφθησαν αἱ ἀνασκαφαὶ ἐν Ὠστίᾳ ἔνθα θ' ἀποκαλυφθῇ ὅλον τὸ μεταξὺ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡφαίστου τμῆμα τῆς πόλεως. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἤρχισαν τῇ 29 ὀκτωβρίου ἐν τῷ θεάτρῳ, τῇ αὐτῇ δὲ ἑσπέρᾳ ἀπεκαλύφθησαν βάσις ἀγάλματος μαρμαρίνου ἓξ ποδῶν ὕψους μετ' ἐπιγραφῆς

ἐκτεταμένης εἰς τιμὴν Μάρκου Λικινίου Πριβάτου βουλευτοῦ τῆς πόλεως, ὅστις ἐδωρήσατο αὐτῇ πεντήκοντα χιλιάδας σεστερσίων· ἦν δὲ οὗτος κουαίστωρ τῆς συντεχνίας τῶν ἀρτοπωλῶν τῆς Ὠστίας καὶ πρόεδρος τῆς ἑταιρίας τῶν ξυλουργῶν. Ἑτέρα βάσις φέρουσα δύω ἐπιγραφὰς ὧν ἡ μία ἐντετοιχισμένη, ἡ δὲ ἑτέρα φέρει ἡμερομηνίαν 19 Σεπτεμβρίου 173 π. Χ. ὑπὸ τὴν ὑπατίαν τοῦ Σεβήρου καὶ Πομπηϊανοῦ· ἄγαλμα φυσικοῦ μεγέθους πιθανῶς τοῦ αὐτοῦ Μάρκου Λικινίου Πριβάτου καὶ ἕτερα μικροτέρας σπουδαιότητος ἀντικείμενα.

Θέλει γίνει ἀνασκαφὴ προσέτι τὸν χειμῶνα τοῦτον καὶ εἰς τὸ Τουσκουλάνον ἤτοι εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐξοχικὸν μέγαρον τοῦ αὐτοκράτορος Γάλβα τὸ κείμενον πρὸς ἀνατολὰς τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τοῦ Φρασκάτι. Ἡ δεξαμενὴ αὐτοῦ εἶναι μία τῶν μεγίστων· ἔχει ἔκτασιν 120 ποδῶν τετρ. βάθος δὲ 30, διαιρουμένη διὰ πέντε σειρῶν κιόνων καὶ δυναμένη νὰ περιλάβῃ ὕδωρ 70,000 κυβ. ποδῶν. Μετ' αὐτῆς μὴ ἀρκούσης ὡς φαίνεται διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, συνέχεται ἑτέρα 135 ποδῶν μήκους καὶ 42 πλάτους αὐξάνουσα τὸ ὕδωρ κατὰ 130,000 κυβ. ποδῶν. Α. Α. Ρ.

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΡΩΣΙΑΣ

Ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐφέτος (1880) ἐκδοθεῖσαν ἐν Πετρουπόλει *Λογοδοσίαν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπείας*[1] τὴν ἀναφερομένην εἰς τὰς κατὰ τὸ ἔτος 1877 γενομένας ἐργασίας. Τὸ βιβλίον σύγκειται ἐκ δύο μερῶν, ὧν τὸ μὲν πρῶτον εἶνε γαλλιστὶ συντεταγμένον καὶ περιέχει ἔκθεσιν περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1877 γενομένων ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπείας ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, τὸ δὲ τελευταῖον, τὸ καὶ μεῖζον, ἐπιγράφεται παράρτημα καὶ περιλαμβάνει μακρὰν ἔκθεσιν τοῦ ἀρχαιολόγου Λουδόλφου Στέφανη διαφωτίζουσάν τινα τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1876 ἀνευρεθέντων ἔργων τέχνης ἐν τῇ Νοτίῳ Ῥωσσίᾳ (Erklärung einiger im Jahre 1876 im südlichen Russland gefundener Kunstwerke). Τὸ πρῶτον μέρος φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ προέδρου τῆς ἐπιτροπείας κόμητος Σεργίου Στρόγονωφ ποιεῖται γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1877 αἱ ἐργασίαι τῆς ἐπιτροπείας περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τόπων τινῶν κειμένων παρὰ τὸ Kertch, τὸ παλαιὸν Παντικάπαιον, ἐπιμελείᾳ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Kertch Μουσείου καὶ τοῦ βοηθοῦ του, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν ἐκείνων ὑπῆρξαν λίαν εὐάρεστα διότι πολλὰ σχετικῶς καὶ πολυειδῆ ὑπῆρξαν τὰ εὑρήματα.

Ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου μέρους, ἔνθα ὡς εἴπομεν διαφωτίζονται τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1876 γενόμενα εὑρήματα, ἐκρίναμεν καλὸν νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα

1) Compte-Rendu de la Commission Imperiale Archéologique pour l'année 1877—avec un Atlas. St.-Pétersbourg 1880 εἰς φύλ.

ἐπιγραφῶν τινῶν, παρερχόμενοι ἐν σιγῇ τὰ ἄλλα ἀρχαιολογήματα. Ἡ σπουδαιοτάτη ἴσως πασῶν τῶν ἀναγραφομένων ἐπιγραφῶν εἶνε ἡ ἑξῆς:

Ὑπὲρ ἄρχοντος καὶ βασιλέως
Παι(ρισ)άδου τοῦ βασιλέως Παι-
ρισάδου φιλομήτορος καὶ βασι-
λίσσης Καμασαρύης τῆς Σπαρτ(ό
κου θυγατρὸς φιλ(ο)τέκνου (καὶ
Ἀργότου τοῦ Ι . . . θ(ου), βασ(ιλίσ-
σης Καμασαρ(ύη)ς ἀνδρὸς, (ὁ συνα-
γ(ω)γὸς Θεόκρι(το)ς Δημη(τρίου καὶ
οἱ θιασῖτα(ι) ἀνέθηκα(ν τὴν στή-
λην Ἀφροδείτῃ Οὐ(ρανίῃ, τοῦ Βοσπό-
ρου Μεδεούσῃ·
Θεόκριτος Δημ(ητρίου,
Παπίας Πα . . . .
Στράτων Α . . . .
Παπίας Θ . . . . .
Παπία(ς . . . .
Αλλι . . . . .
. . . ος . . . . . .
. . . .

Ὁ Στέφανης ἀναγράφει μακρὸν ὑπόμνημα εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, ἥτις εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ στήλης κεκοσμημένης κατὰ τὸ ἄνω μέρος δι' ἀναγλύφων καὶ ἀετωματίου καὶ κεράμων. Πρὸ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς εἶνε κεχαραγμένοι τέσσαρες μὲν ῥόδακες, τρεῖς δ' ὑπ' αὐτοὺς στέφανοι μετὰ ταινιῶν καὶ ἐν τῷ μεταξὺ αἱ λέξεις· Π α ι ρ ι σ ά δ ο υ, Κ α μ α σ α ρ ύ η ς, Ἀ ρ γ ό τ ο (υ.

Ἀξιόλογος εἶνε καὶ ἡ ἑξῆς ἔμμετρος ἐπιγραφή.

Μηνόδωρε Ἀπολλω-
νίου, χαῖρε.
— Φράζε τεὴν πάτρην, τεὸν οὔνομα καὶ μόρον αὔδα,
καὶ πόσ' ἔτη σαίρεις δ' εἴ τι παρ' ἀμερίοις.
— Πατρὶς ἁλιστέφανός με γοναῖς ἔσπιρε Σινώπη,
οὔνομα δ' οἰχομένου Μηνεόδωρος ἔφυ·
πολλὰ δὲ δυσμενέων ἔναρα βροτόεντα (δ)αΐξας
κεῖμαι δουριτυπὴς ἐν χθονὶ Βοσπορίδι·
ἓξ δεκάδας λυκάβας κεκορώνικα, τέκνα δὲ λίπω
καὶ τὴν ἐν Λέκτροις στεργομένην γαμέτιν.
— Εὐσεβέων ναίοις ἱερὸν δόμου· ἦσθα γὰρ ἀεὶ
καὶ φθίμενος καὶ ζῶν πᾶσι ποθεινότατος.

Εἰς τὸν στίχον 5 ὁ λίθος ἔχει *λαΐξας*, ἀνθ' οὗ ὁ Στέφανης προὔκρινε τὸ

δαΐξας κατὰ διόρθωσιν τοῦ Nauck, ὅστις παρατηρεῖ ὅτι καὶ ἂν δεχθῶμεν ἀκόμη, ὅτι ἐνταῦθα ἐτέθη τὸ καὶ ἀντὶ τοῦ σ κατὰ δωρικὴν χρῆσιν (Ahrens *De dial. Dor.* σελ. 89) καὶ πάλιν ὑπάρχουσι λόγοι, δι' οὓς δὲν δυνάμεθα ὡς τύπον τῆς προκειμένης λέξεως νὰ δεχθῶμεν τὸ *Ληΐζομαι* (ληΐζω). Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε καὶ τὸ ἐν στίχ. 4 *Μηνεόδωρος*, οὗ προφανῶς ἐγένετο χρῆσις χάριν τοῦ μέτρου. Ἀλλὰ καὶ τὸ *Βοσπορὶς* (στίχ. 6) εἶνε καινοφανὲς καὶ τὸ *Λυκάβας* (στίχον 7) κεῖται παραδόξως ἀντὶ τοῦ *Λυκαβάντων*. Περὶ δὲ τοῦ *κεκορώνικα* πρβλ. τὰ παρ' Ἀθηναίῳ (Δειπνοσοφ. 7 σελ. 359) περὶ *κορωνιστῶν* (ἀγείρειν τῇ κορώνῃ), εἶνε δὲ ὡς πρὸς τοῦτο ἀξιόλογος ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφή, διότι εἶνε αὕτη τὸ μόνον ἀρχαῖον μνημεῖον, ἐν ᾧ γίνεται μνεία τοῦ ἔθους ἐκείνου τοῦ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ ἀναγραφομένου. Ταῦτα μετὰ καὶ πολλῶν ἄλλων σημειοῦται ὁ Στέφανης περὶ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτις φαίνεται ἀνακτέα εἰς τοὺς πρὸ τῆς ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως χρόνους.

Ἀναγράφομεν καὶ δύο ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς ἐπίσης τῶν πρὸ τῆς ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως χρόνων.

Φορμίων
Βροτάχο(υ).

—

Πύρρος
Ἐορυνόμο(υ),
Ἡρακλειώτας.

Διὰ τὸ *Ἐορύνομος* ἰδ. Boeckh. C. I. G. ἀριθ. 2121 καὶ Keil ἐν Philol. IV. σ. 737.

Πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Στέφανη περιγραφόμενα ἀρχαῖα εὑρέθησαν εἰς τοὺς περὶ τὸ Kertch μάλιστα τόπους. Σ. Κ. Σ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀρξάμεναι καὶ πάλιν προχωροῦσιν αἰσίως, ἀνευρέθησαν δὲ μέχρι τοῦδε λίαν ἐνδιαφέροντα ἀντικείμενα μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός· ἀνεκαλύφθη ὁμοίως τεμάχιον ἀγάλματος τοῦ Θησέως ἀνῆκον εἰς τὴν δυτικὴν μετόπην.

— Τὴν 17 λήξαντος μηνὸς ἐγένετο ἡ ἐπέτειος ἑορτὴ τοῦ Βιγκελμάνου ἐν τῷ ἐνταῦθα Γερμανικῷ ἀρχαιολογικῷ ἰνστιτούτῳ, εἰς ἣν παρῆσαν πολλοὶ λόγιοι ξένοι τε καὶ ἡμέτεροι. Ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου κ. Οὐλερῖχος Καῖλερ ὡμίλησε περὶ τῶν εὑρημάτων τῆς Περγάμου, ἐκ τῶν εὑρεθεισῶν δ' ἐπιγραφῶν ἐξήγαγεν ἱστορικὰ συμπεράσματα μεταβάλλοντα τὴν μέχρι τοῦδε παράδοσιν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ βασιλείου τῆς Περγάμου. Ἐν τέλει δ' ὁ κ. Καῖλερ διὰ λόγων λίαν συγκινητικῶν ἀνήγγειλε τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου ἐπιτίμου προέδρου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

— Ἀνασκαφαὶ γίνονται ἀπό τινων μηνῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Συβαρίδι, ὧν τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν κατὰ καιροὺς πλουσιώτατα. Ἀγγέλλεται νῦν ἐκ νέου ὅτι εὑρέθησαν αὐτόθι τρεῖς πινακίδες ἐκ χρυσοῦ διαφόρων διαστάσεων μετ' ἐπιγραφῶν Ἑλληνικῶν. Κατατεθεῖσαι ἐν τῷ ἐθνικῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως ἐξητάσθησαν ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Κομπαρέττη ὅστις ὑποθέτει ὅτι εἰσὶν ὕμνοι σχέσιν ἔχοντες πρὸς τὴν μετὰ θάνατον κατάστασιν τῆς ψυχῆς. Ὑπόθεσιν ἔχουσι τὸ δόγμα τῶν Ὀρφικῶν μυστηρίων, φαίνεται δ' ὅτι ἀπετέλουν μέρος τῆς ἱερᾶς βίβλου τῶν μεμυημένων εἰς τὰ μυστήρια ταῦτα, ἅτινα, ἐν μεγάλῃ ὑπολήψει ὄντα ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς χρόνους, τάχιστα διεδόθησαν, κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, εἶτα εἰς Ἐτρουρίαν καὶ τέλος εἰς Ῥώμην, ἐν ᾗ δραστηρίως καὶ αὐστηρῶς κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως.

— Ἀνασκαφαὶ ἐπίσης γίνονται καὶ ἐπὶ τῆς νήσου Καπρέας, ἧς τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν στρῶμα γῆς σύγκειται ἐκ πλήθους ἐρειπίων. Χωρικός τις κτίζων καλύβην ἀνεκάλυψε δεξαμενὴν ἔχουσαν μῆκος μὲν 42 παλαμῶν, πλάτος δὲ 17 παλαμῶν καὶ μέγα βάθος, καὶ ἥτις εἶναι πλήρης συντριμμάτων. Ἀνῆκε δ' εἰς κοινὴν κατοικίαν ἧς ἀνευρέθησαν τὰ ἴχνη διαφόρων δωματίων, οὐδὲν περιέχοντα μωσαϊκόν, ὀλίγιστα δὲ μάρμαρα καὶ πολλὰ μικρὰ ἀγγεῖα. Τὸ μόνον ἄξιον προσοχῆς εὕρημα ἦν ἀγαλμάτιόν τι. Πλησίον τῆς θέσεως ταύτης ἀνεκαλύφθησαν πρό τινος ἤδη καιροῦ τὰ ἐρείπια Ῥωμαϊκῆς ἐξοχικῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἀνευρέθησαν πλουσιώτατα μάρμαρα. Πολλὴ δ' ἔτι ὑπολείπεται ἐργασία ὑποσχομένη ἐνδιαφερούσας ἀνακαλύψεις.

— Μεταξὺ τῶν νεωτέρων εὑρημάτων τῶν ἐν Ῥωσίᾳ γινομένων ἀνασκαφῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Κριμαίας, ἀναφέρεται ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ ἀνακαλυφθεῖσα πλησίον τῆς Σεβαστοπόλεως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἡρακλειωτικῆς Χερσονήσου. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἧς τὸ κείμενον διεβιβάσθη εἰς τὴν Παρισίοις Ἀκαδημείαν τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ψήφισμα εἰς τιμὴν τοῦ Διοφάντου ἑνὸς τῶν συνδραμόντων τὸν μέγαν Μηθριδάτην ὅπως ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν Σκυθῶν τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς γείτονος χώρας.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ.

Τὴν 29 Νοεμβρίου συνεκροτήθη ἡ γ' τακτικὴ μηνιαία συνεδρία τοῦ Συλλόγου. Ἤρξαντο τὰ δημόσια ἀναγνώσματα τὴν 21 τοῦ λήγοντος μηνός. Ὁ καθηγητὴς κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος, τακτικὸν μέλος, ὡμίλησε *περὶ τηλεφώνου καὶ μικροφώνου* μετὰ πειραμάτων.

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς ἐν Νικολάϊεφ τῆς Ῥωσσίας κυρίας Φωτεινῆς Γεωργίου Ζυγομαλᾶ οἱ αὐτόθι ὁμογενεῖς ἀπέστειλαν διὰ τῆς κυρίας Αἰκατερίνης Κ. Κολοκοτρώνη κυρίας τῆς τιμῆς τῆς Α. Μ. φράγκα 1845 ἤτοι δραχμὰς

2,066.40 ὑπὲρ τῶν ὑπνωτηρίων τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων.— Ὁ Σύλλογος ἐψηφίσατο τὰς ζωηρὰς αὐτοῦ εὐχαριστίας πρός τε τὴν κυρίαν Ζυγομαλᾶ καὶ τοὺς ἐν Νικολάϊεφ ὁμογενεῖς.

Ἡ κυρία Ἐλίζα Θ. Ζαΐμη ἀπέστειλε πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ Συλλόγου τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ συζύγου μου ἐκδηλωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου συμπάθεια βαθέως συνεκίνησε ἐμὲ καὶ τὰ τέκνα μου, παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς νὰ διαβιβάσητε εἰς τὸν Σύλλογον τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου.

Δέχθητε κτλ. **Ἐλίζα Θ. Ζαΐμη**

Ἐν Ἀθήναις τὴν 1 Νοεμβρίου 1880.

Ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ τέως προέδρου κ. Ἐ. Δραγούμη τῷ Συλλόγῳ ἡ λογοδοσία τῶν κατὰ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ γενομένων ἥτις δημοσιευθήσεται ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἕλληνες ἐν Γαλλίᾳ. Ἐκ τῆς ἄρτι δημοσιευθείσης στατιστικῆς τῆς Γαλλίας συμφώνως μὲ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1876 γενομένην ἀπογραφὴν ἐξάγομεν ὅτι ἐν Γαλλίᾳ κατοικοῦσιν 892 Ἕλληνες ἐξ ὧν 580 ἄρρενες καὶ 312 θήλεις. Οὗτοι διανέμονται κατὰ νομοὺς ὡς ἑξῆς. Εἷς ἐν τῷ νομῷ Aisne, εἷς ἐν τῷ νομῷ Basses Alpes, 32 ἐν τῷ νομῷ Alpes-Maritimes, 399 ἐν τῷ νομῷ Bouches du Rhône (Μασσαλία), ἀνὰ 6 ἐν τοῖς νομοῖς Calvados καὶ Corse, 2 ἐν τῷ νομῷ Cotes d'Or, 1 ἐν τῷ νομῷ Doubs, 9 ἐν τῷ νομῷ Gard, 1 ἐν τῷ νομῷ Haute-Garonne, 14 ἐν Gironde, 18 ὁμοίως ἐν Hérault, 1 ἐν Loir et-Cher, 2 ἐν Loire, 5 ἐν Loire-Inférieure, ἀνὰ εἷς ἐν τοῖς νομοῖς Maine-et-Loire, Marne, Mayenne, Meurthe-et-Moselle, Orne, Pas-de-Calais, 3 ἐν Oise, 2 ἐν τοῖς Basses-Pyrenées 15 ἐν τῷ νομῷ Rhône, ἀνὰ 2 ἐν τοῖς νομοῖς Sarthe καὶ Savoie, 330 ἐν τῷ νομῷ τῆς Seine (Παρίσιοι), 14 ἐν τῷ νομῷ Seine-inférieure, 10 ἐν τῷ νομῷ Seine et Oise, 4 ἐν τῷ νομῷ Var, 1 ἐν τῷ νομῷ Vaucluse καὶ 1 ἐν τῷ νομῷ Yonne. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς δύο σχετικῶς πολυπληθεστέρας ἀποικίας τῆς Μασσαλίας καὶ τῶν Παρισίων εὑρίσκομεν ὅτι ἐκ τῶν 399 Ἑλλήνων τῶν κατοικούντων ἐν Μασσαλίᾳ 257 εἶναι ἄρρενες καὶ 142 θήλεις, ἐκ δὲ τῶν 330 τῶν κατοικούντων ἐν Παρισίοις 220 εἶναι ἄρρενες καὶ 110 θήλεις. Ἐν τοῖς ἑξῆς νομοῖς κατοικοῦσι μόνον γυναῖκες Ἑλληνίδες, δύο μὲν ἐν τῷ νομῷ Savoie ἀνὰ μία δ' ἐν τοῖς νομοῖς Alpes-Basses, Garonne, Maine et Loire καὶ Marne. Ἐν Ἀλγερίᾳ δὲ κατοικοῦσιν 83 Ἕλληνες διανεμόμενοι ὡς ἑξῆς Ἀλγέριον 20, Ὀρὰν 38, Κωνσταντίνη 25.

* * *

Μέσα πρὸς καταπολέμησιν τῆς Φυλλοξήρας.—Ἐξ ὁδηγοῦ ἐκδοθέντος προσφάτως ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργείου καὶ ἐπιγραφομένου *ἡ Φυλλοξήρα τῆς ἀμπέλου* κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημείας τῶν Ἐπιστημῶν δημοσιευθέντα, περιέχοντος δὲ καὶ εἰκόνας κεχρωματισμένας τῆς Φυλλοξήρας εἰς διαφόρους φάσεις καὶ τῶν ἀλλοιώσεων τῶν ὑπ' αὐτῆς προσβαλλομένων ἀμπέλων ἐρανιζόμεθα τὰ ἑξῆς μέσα πρὸς καταπολέμησιν τῆς Φυλλοξήρας.

Α'. Συντηρουμένης τῆς ἀμπέλου

1. *Καταστροφὴ τοῦ ᾠοῦ τοῦ χειμῶνος.* Αὕτη κατορθοῦται ζεματωμένων δι' ὕδατος ἢ ἀλειφομένων (μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ παλαιοῦ φλοιοῦ) δι' ἐντομοφθόρων οὐσιῶν τῶν κορμῶν τῶν ἀμπέλων.

2. *Ἡ κατὰ τὸν χειμῶνα δι' ὕδατος κατάκλυσις* τοῦ ἀμπελῶνος ἐπὶ 40 ἡμέρας συνοδευομένη καὶ διὰ λιπασμάτων (μέθοδος Φωκῶν).

3. *Ἡ κατὰ τὸν χειμῶνα χρῆσις τοῦ διθειούχου ἄνθρακος διὰ τοῦ ἐγχυτῆρος* (pal). Παρὰ τὴν βάσιν ἑκάστου κλήματος καὶ εἰς τρεῖς ὀπὰς ἐξ ἴσου μὲν ἀπ' ἀλλήλων, σπιθαμὴν δὲ σχεδὸν ἀπὸ τοῦ κλήματος ἀπεχούσας ἐγχέονται 30 γραμμάρια διθειούχου ἄνθρακος.

4. *Ἡ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος χρῆσις τοῦ θειανθρακικοῦ καλίου.* Εἰς στιγμὴν καθ' ἣν ἡ γῆ εἶναι ὑγρά, 40 γραμμάρια ἐκ τῆς οὐσίας ταύτης διαλύονται ἐντὸς 2—8 ὀκάδων ὕδατος. Τὸ μίγμα τοῦτο διανέμεται ἐξ ἴσου διὰ τοῦ ἐγχυτῆρος εἰς τρεῖς ὀπὸς ἐν τῇ περὶ τὸ πρέμνον γῇ, ἀκολούθως δὲ αἱ ὀπαὶ πληροῦνται δι' ὕδατος (2—3 ὀκάδες ἢ καὶ πλέον εἰς ἑκάστην ὀπήν).

Ἡ κατάκλυσις, ὁ διθειοῦχος ἄνθραξ καὶ τὸ θειανθρακικὸν κάλιον φονεύουσι τὴν Φυλλοξήραν, σώζουσι δὲ τήν τε ἐσοδείαν καὶ τὰ κλήματα εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς χρήσεως αὐτῶν. Τὸ δεύτερον ἔτος τὰ ἀποτελέσματα τῶν μέσων τούτων εἶναι ἔτι ἐπιτυχέστερα, τὸ δὲ τρίτον ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν ἀποβαίνει περιττή, ἂν οἱ παρακείμενοι ἀμπελῶνες εἶναι ἀπρόσβλητοι.

Αἱ ἑπόμεναι οὐσίαι αἱ συνεχῶς προτεινόμεναι οὐδὲν ἀποτέλεσμα φέρουσι, ἤτοι ἀφέψημα καπνοῦ, καπνιά, θεῖον, ἄσβεστος, φηνικὸν ὀξύ, κατράμιον, ἔλαιον τοῦ ὀξυκέδρου κτλ.

Β'. Ἀντικαθισταμένης τῆς ἀμπέλου

5. Καλλιέργεια ἀμερικανικῶν ἀντεχόντων κλημάτων.

6. Ἐγκεντρισμὸς εὐρωπαϊκῶν κλημάτων ἐπὶ ῥιζῶν ἀντεχουσῶν ἀμπέλων.

* *
*

Μυρμήκων ἤθη καὶ ἔθιμα. Πᾶς τις γνωρίζει ὅτι μόλις μύρμηξ ἀνακαλύψῃ τροφήν τινα ὅλοι οἱ σύντροφοί του διευθύνονται εὐθὺς πρὸς τὰ πλούτη τὰ ὁποῖα ἀνεῦρεν. Ὑπεστήριξάν τινες ὅτι τὸ συμβὰν τοῦτο μονομερῶς ἐξεταζόμενον, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ μύρμηκες κατέχουσι μέσα συνεννοήσεως. Μύρμηξ βλέπει ἄλλον φέροντα τροφήν· ἐκ τούτου δύναται νὰ συμπεράνῃ,

χωρὶς κἂν νὰ τὸν εἰδοποιήσωσιν, ὅτι ἂν λάβῃ τὴν ὁδὸν ἣν ὁ σύντροφός του θὰ διατρέξῃ θὰ τύχῃ τῶν αὐτῶν ὠφελειῶν.

Ἐσχάτως ὁ σὶρ J. Lubbock εὗρε τὸν τρόπον νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τὴν ἀντίρρησιν ταύτην βιάζων τὸν μύρμηκα ὅστις εὗρε τὸν θησαυρὸν νὰ ἐπιστρέψῃ, οὕτως εἰπεῖν, μὲ κενὰς χεῖρας. Ἂν δὲν φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ τίποτε καὶ ἐν τοσούτῳ οἱ ἄλλοι μύρμηκες διευθύνωνται πρὸς τὸν θησαυρὸν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὑπάρχει μεταξύ των συνεννόησις. Διὰ τοῦ περιέργου τούτου πειράματος τοῦ μετὰ μεγίστης φροντίδος διενεργηθέντος, ὁ σὶρ J. Lubbock φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ μύρμηκες κατέχουσι μέσον τι προσομιάζον ὁμιλίαν καὶ ὅτι δύνανται, ὅταν παρουσιασθῇ περίστασις νὰ ζητήσωσι βοήθειαν οἱ μὲν ἐκ τῶν δέ.

Αἱ παρατηρήσεις ὅσον ἀφορᾷ τοὺς τρόπους τοὺς ὁποίους ἔχουσιν οἱ μύρμηκες διὰ νὰ ἀναγνωρίζωσιν ἀλλήλους εἶναι πράγματι ἐκπληκτικαί. Νεαροὶ μύρμηκες ἐκκολαφθέντες ἐξ ᾠῶν ληφθέντων ἐξ ὡρισμένων μυρμηκιῶν εἰσήχθησαν ἀφ' οὗ ἀνεπτύχθησαν, εἰς τὴν μητρικὴν μυρμηκυιάν, καὶ μ' ὅλον ὅτι οἱ παλαιοὶ μύρμηκες δὲν τοὺς εἶχον ποτὲ ἴδῃ τοὺς ἀνεγνώριζον διὰ παραδόξου τρόπου καὶ μεταξὺ δέκα ἄλλων ὡς ἀνήκοντας εἰς τὴν κοινότητά των. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἀναγνώρισις δὲν εἶναι προσωπικὴ ἀλλ' ὅτι ἀναγνωρίζουσι τοὺς νεαροὺς μύρμηκας ἀφ' ὅτου ἀκόμη ὡς χρυσαλλίδες ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν ξένων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν μακροβιότητα τῶν μυρμήκων αἱ παρατηρήσεις τοῦ σὶρ Lubbock πιστοποιοῦσι τὸ ἀπίστευτον ἀληθῶς ὅτι τινὲς φθάνουσι τὴν ἡλικίαν τῶν ἓξ ἐτῶν. Ὅταν βασίλισσα εἰσέλθῃ εἰς μυρμηκιὰν ἥτις μέχρι τοῦδε δὲν εἶχε βασίλισσαν, οἱ μύρμηκες εὐθὺς ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτῆς καὶ τὴν φονεύουσιν· ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ μύρμηκες οἱ μέχρι τοῦδε ζήσαντες ἐν δημοκρατίᾳ δὲν θέλουσι πλέον νὰ δεχθῶσι βασίλισσαν.

Ἰδιαίτεραί τινες σπουδαιόταται παρατηρήσεις ἐγένοντο περὶ τοῦ τρόπου διὰ τοῦ ὁποίου μεταχειρίζονται οἱ μύρμηκες τὰ παράσιτα ἔντομα, τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ψύλλαι*, ἅτινα ὡς γνωστὸν διατηροῦσιν. Ἡ παρατήρησις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ παρασίτου τοῦ φλογίου, τοῦ κοινῶς *παγσέ*, τὸ ὁποῖον φωτοχεῖ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου. Οἱ μύρμηκες δὲν τρέφονται κυρίως δι' αὐτῶν τῶν ἐντόμων· καὶ ὅμως δὲν ἀφίνουσι τὰ ᾠὰ αὐτῶν ἐκτεθειμένα εἰς τὸ ψῦχος καὶ μυρίους ἄλλους κινδύνους. Ἀλλὰ τὰ προφυλάττουσιν ἐκ τοῦ ψύχους μεταφέροντες εἰς τὴν φωλεάν των καὶ φροντίζοντες πολὺ περὶ αὐτῶν κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας μέχρι τοῦ μαρτίου ὅτε ἐκκολαπτομένων τῶν ᾠῶν μεταφέρουσι τὰ νεογνὰ ἐπὶ τῶν τρυφερῶν καυλῶν τοῦ φλογίου. Ἀξιοσημείωτος πρόνοια καὶ φρόνησις.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς μύρμηξ ζῇ ἐν γένει διὰ τροφῆς τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι εὔκολον νὰ διατηρήτῃ νωπήν, ὡς π. χ. τὰ ἔντομα. Οἱ εὐρωπαϊκοὶ μύρμηκες δὲν ἔμαθον τὴν τέχνην νὰ κατασκευάζωσι κελλία διὰ

τὰς τροφὰς των ὡς οἱ μύρμηκες τοῦ Μεξικοῦ· ἀλλ' ὅμως δεικνύουσι εἰς τὰ ἤθη των μεγίστην φρόνησιν.

Αἱ νέαι αὗται καὶ περίεργοι παρατηρήσεις τοῦ σὶρ John Lubbock προέδρου τῆς ἐντομολογικῆς ἑταιρίας τοῦ Λονδίνου ἐγένοντο μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς καὶ ἐπιτυχίας κατὰ τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους τούτου.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. — Ἐν τῇ ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ἱδρύθη ἰδιαιτέρα αἴθουσα διὰ τοὺς βουλομένους διὰ φωτογραφημάτων νὰ λάβωσιν ἀντίγραφα χειρογράφων ἢ καὶ ἄλλων σπανίων ἐκτύπων καὶ λιθογραφημάτων ἀρχαίων ἢ καὶ χαλκογραφημάτων σπανίων. Ὡς ἐκ τοῦ μὴ δανεισμοῦ χειρογράφων μεγάλη μέχρι τοῦδε προσεγίγνετο δυσκολία εἰς τοὺς βουλομένους νὰ λάβωσιν ἀντίτυπα φωτογραφικὰ, ἀλλὰ νῦν νέοι θησαυροὶ θέλουσιν ἀποδοθῇ εἰς τὴν κοινὴν μελέτην. Ἡ νέα αἴθουσα ἔχει μῆκος δέκα μέτρων καὶ πλάτος ἑπτά.

— Ἐν Παρισίοις συνέστη ὑπὸ νεαρῶν λογίων ἑταιρία ὑπὸ τὸ ὄνομα *Γαλλικὴ ἕνωσις τῆς νεότητος* ἥτις προτίθεται διὰ δημοσίων ἀναγνωσμάτων καὶ μαθημάτων νὰ διαπαιδαγωγήσῃ τὸν λαόν. Ὁ διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας τῶν Παρισίων ἐπέτρεψεν ὅπως οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἑταιρίαν ταύτην ποιῶσι δημοσίας διαλέξεις ἐν τοῖς νοσοκομείοις. Τοιαῦται δὲ διαλέξεις ἤρξαντο ἤδη ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς Bicêtre.

— Προσεχῶς ἐκδίδοται ἐν Γαλλίᾳ περίεργον βιβλίον, δηλαδὴ κατάλογος λεπτομερὴς πάντων τῶν βιβλίων τῶν ἀνηκόντων εἰς ξένας φιλολογίας τὰ ὁποῖα μετεφράσθησαν ἢ ἐξεδόθησαν ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1470 ἤτοι ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τυπογραφίας. Οἱ κυριώτεροι τῶν γάλλων ἐκδοτῶν καὶ βιβλιοπωλῶν ἐκλήθησαν ἵνα συνεργασθῶσιν εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον.

— Τὴν 13(25 Νοεμβρίου ἐγένετο δεκτὸς ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημείᾳ ὁ νέος ἀκαδημειακὸς Εὐγένιος Λαβὶς ὁ γνωστὸς κωμῳδειοποιός. Ὁ Λαβὶς ὡς ἔθος ἐξεφώνησε λόγον ἐξυμνοῦντα τὸν προκάτοχον αὐτοῦ Σιλβέστρ δὲ Σασύ. Εἰς τὸν Λαβὶς ἀπεκρίνατο ὁ ἀκαδημειακὸς Τζὼν Λεμοὰν ἀναπτύξας κριτικώτατα τὰς κωμῳδίας καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

— Ἡ σύζυγος τοῦ θανόντος μεγάλου πολιτικοῦ τῆς Ἰταλίας Ῥατάτζη ἑτοιμάζει πρὸς ἔκδοσιν βιβλίον ἐπιγραφόμενον, «ὁ Ῥατάτζης καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ, σημειώσεις καὶ μνημεῖα χρήσιμα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰταλίας.»

— Ἁπλοῦς Βενετὸς γονδολιέρης ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως βιβλίον ὑπομνηματίζον τὴν Θείαν Κωμῳδίαν τοῦ Δάντου ὑπὸ τὸν τίτλον Pensieri e chiose sulla Divina Commedia, del gondoliere Antonio Maschio. Ὁ Ἀντώνιος Μάσκιος οὗτος εἶναι περίεργον πρόσωπον. Πρὸ δεκαετίας περίπου γερμανός τις

κριτικὸς ἔγραφεν ὅτι ἀνεκάλυψεν ἔν τινι τῶν παμπληθῶν τῆς Βενετίας νήσων, νεανίαν τινὰ υἱὸν μικρεμπόρου, ὅστις μόλις φοιτήσας τὰ προκαταρκτικὰ σχολεῖα ἐγνώριζεν ἀπὸ στήθους μακρὰ ἀποσπάσματα τοῦ Τάσσου, τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Δάντου. Ὁ νεανίας εἶχεν εὕρει τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα μεταξὺ τῶν παλαιοχάρτων ἅτινα ἐχρησίμευον εἰς τὸν πατέρα του πρὸς περιτύλιξιν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ κατ' ἔνστικτον φιλομάθειαν τὰ ἀπέμαθε καὶ τὰ ἀπεστήθισεν. Ὁ νεανίας οὗτος ἦν ὁ Ἀντώνιος Μάσκιος, ὅστις ἔκτοτε ἠνδρώθη καὶ ἐγένετο γονδολιέρης. Ἠγόρασε πολλὰς ἐκδόσεις τοῦ Δάντου ἄνευ ὅμως σχολίων, καὶ ἀναμένων ἐν τῇ γονδόλᾳ του τοὺς πελάτας ἀνεγίνωσκεν ἐπανειλημμένως τὸν Θεῖον ποιητήν. Κατ' ἀρχὰς δὲν ἠννόει αὐτόν, ἀλλὰ τέλος πάντων μετ' ἐπανειλημμένας ἀναγνώσεις κατόρθωσε νὰ τὸν ἐννοήσῃ. Τότε ἠγόρασε σχολιαστὰς καὶ εἶδε μετ' ἐκπλήξεως ὅτι τὸ δεῖνα χωρίον εἶχεν ἐννοηθῇ ἄλλως ὑπὸ τῶν σχολιαστῶν. Συνέλαβε λοιπὸν τὴν ἰδέαν νὰ σχολιάσῃ τὸν Δάντην ὁλόκληρον, πολλάκις δὲ καταλείπων τὴν κώπην μετέβαινεν εἰς τὰ περὶ τὴν Βενετίαν νησίδρια καὶ ἐξήγει αὐτόν. Τῶν ἐξηγήσεων τούτων καὶ σχολίων τὰ πορίσματα συνήγαγεν ἐν τῷ νῦν ἐκδοθέντι βιβλίῳ, εἰς ὃ ὅμως δυστυχῶς οἱ λόγιοι οὐδεμίαν ἀποδίδουσιν ἀξίαν· ἐξ ἀντιζηλίας, ὡς διατείνεται ὁ Μάσκιος.

— Ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε τὴν ἵδρυσιν Πανεπιστημίου ἐν Σιβηρίᾳ. Ἕδρα δ' αὐτοῦ ὡρίσθη ἡ πόλις Τόμσκ.

* *
*

Τέχναι καὶ Ἐπιστῆμαι. — Τὸ σύστημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν ὅπερ μέχρι τοῦδε ἤρξατο ἐφαρμοζόμενον εἰς διαφόρους τῆς Γερμανίας καὶ Ἰταλίας πόλεις ἄρχεται μετ' οὐ πολὺ ἐνεργοῦν καὶ ἐν Παρισίοις· συνέστη ἤδη ἑταιρία ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ δημάρχου τοῦ Η' διαμερίσματος ἥτις θέλει προβῇ εἰς τὴν ἀνίδρυσιν τοῦ καταλλήλου καταστήματος.

— Ἐν τῇ Γαλλικῇ ἀκαδημείᾳ τῶν ἐπιστημῶν ὁ ἰατρὸς Κολλὲν ἀνεκοίνωσε κατ' αὐτὰς περίεργον θάνατον συμβάντα ἐκ λύσσης. Στρατιώτης τοῦ γαλλικοῦ πυροβολικοῦ δηχθεὶς τῷ 1874 ἐν Ἀλγερίᾳ ὑπὸ λυσσῶντος κυνὸς ἀπέθανε συνεπείᾳ τοῦ δήγματος τούτου μετὰ τέσσαρα ἔτη καὶ ἓξ μῆνας. Ὁ ἰατρὸς Κολλὲν ἠδυνήθη νὰ συναγάγῃ ὅλας τὰς λεπτομερείας πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ περιέργου τούτου συμπτώματος.

— Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδριάσει τῆς ἐν Λονδίνῳ ἐντομολογικῆς ἑταιρίας ὁ πρόεδρος αὐτῆς σὶρ J. Lubbock ὑπέβαλεν εἶδος καμπῶν λίαν περιέργων αἵτινες ἐστάλησαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐν Δαρδανελίοις κ. Κάλβερ καὶ συνήχθησαν εἰς τὰ πέριξ τῆς Τρῳάδος. Αἱ κάμπαι αὗται κολεοπτέρου πιθανῶς ἐντόμου, δύνανται νὰ φανῶσιν ὠφελιμώταται διότι ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ᾠῶν τῶν ἀκρίδων καὶ ἀφανίζουσιν αὐτά. Ὁ πρόεδρος τῆς ἑταιρίας παρετήρησεν ὅτι εἶναι καλὸν νὰ εἰσαχθῶσιν αἱ κάμπαι αὗται εἰς Κύπρον, ἂν δὲν ὑπάρχωσι, καὶ νὰ ἀποβῶσιν οὕτω λίαν χρήσιμοι τῇ γεωργίᾳ

— Ὑπεβλήθησαν τελευταῖον ἐν Παρισίοις εἰς τὴν Ἀκαδημείαν τῶν Ἐπιστημῶν πειράματα γενόμενα ἐπὶ προβάτων καὶ βοῶν πασχόντων ἐξ ἄνθρακος, οἵτινες ἰάθησαν ἀφοῦ ἐμβολιάσθησαν δι' αἵματος πάσχοντος ζώου καταλλήλως παρασκευασθέντος.

— Ὁ δόκτωρ Siemens ἐξέθηκεν ἐσχάτως ἐν τῇ βασιλικῇ ἑταιρίᾳ τοῦ Λονδίνου περιεργότατα πειράματα ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτὸς εἰς τὴν γεωπονίαν. Ὁ ἄγγλος σοφὸς εἶπεν ὅτι τὰ πειράματα ταῦτα ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἠλεκρικὸν φῶς ἀναπτύσσει διαρκούσης τῆς νυκτὸς τὸ φυτόν, προάγει τὰς χρωματιστικὰς ἰδιότητας ἐν τοῖς φύλλοις, ἐξουδετερόνει τὰ ἀποτελέσματα τοῦ νυκτερινοῦ παγετοῦ καὶ ἐπενεργεῖ εἰς τὴν ὡρίμανσιν καὶ αὔξησιν τῶν καρπῶν. Διὰ τῶν πειραμάτων τούτων ἀπεδείχθη καὶ τοῦτο ὅτι τὰ φυτὰ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ἀναπαύσεως διαρκοῦντος τοῦ ἡμερονυκτίου καὶ ὅτι ἂν εἰς τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἀναπτύσσονται διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, εἰς τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς ἠμποροῦν νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἂν ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός.

— Παράδοξος ἀσθένεια ὅσον καὶ ἀνεξήγητος παρετηρήθη ἐν Βαυαρίᾳ ἐπὶ τῶν καραβίδων ἥτις ἂν ἐπεκταθῇ φόβος εἶναι ὅτι θέλει κατὰ πολὺ ἐλαττώσει αὐτάς. Ἁλιεὺς ὅστις εἶχεν ἐνοικιάσει παρὰ τῆς Βαυαρικῆς κυβερνήσεως τὴν ἁλιείαν καραβίδων ἐν τῷ ποταμῷ Altenmühl παρετήρησεν ὅτι δὲν εὑρίσκετο ἐν τῷ ποταμῷ οὐδεμία καραβὶς ζῶσα, ἐνῷ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχεν ἁλιεύσει μεγάλην ποσότητα αὐτῶν ἐν ὑγιεστάτῃ καταστάσει. Ἐξητάσθη μετὰ προσοχῆς ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ καὶ εὑρέθησαν ἐν αὐτῇ ἄπειροι καραβίδες νεκραί, ἡνωμέναι κατὰ συστάδας ἐξ μέχρι δέκα καὶ μέλη τῶν ζώων τούτων διεσπαρμένα. Ὡς αἰτίαν τῆς ἀσθενείας ἀποδίδουσι λευκὰ στίγματα τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο ἐπὶ πασῶν τῶν νεκρῶν καραβίδων καὶ τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι προέρχονται ἐξ εἴδους τινὸς μικροσκοπικῶν μηκήτων. Τὰ αὐτὰ φαινόμενα ἤρξαντο διαδιδόμενα ἀτυχῶς καὶ ἐν ἄλλοις ποταμοῖς.

* *
*

Γεωγραφία, Περιηγήσεις. — Ἐν τῇ Revue de geographie ὁ κ. Paul Gaffarel δημοσιεύει μελέτην ἐπὶ τοῦ ὑπομνήματος τῶν ἀδελφῶν Zeni, Βενετῶν περιηγητῶν οἵτινες ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἀμερικὴν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Πρόκειται νὰ ἀποδειχθῇ ἂν τὸ ἔγγραφον τοῦτο δημοσιευθὲν μετὰ τὸ ταξείδιον καὶ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου εἶναι αὐθεντικόν. Ὅπως δήποτε ὅμως τὸ ὑπόμνημα τοῦτο εἶναι περίεργον, ἰδοὺ δὲ τί εὑρίσκομεν ἐν αὐτῷ. — Φρισλανδοὶ ἁλιεῖς ὠθούμενοι ὑπὸ τρικυμίας ἐθεωροῦντο ἀπολεσθέντες ἐν τῷ μέσῳ τῆς θαλάσσης, ὅτε ἀνεκάλυψαν εἰς ἀπόστασιν πλέον τῶν χιλίων μιλλίων πρὸς δυσμὰς τῆς Εὐρώπης νῆσον ἐφ' ἧς ἓν τῶν πλοίων αὐτῶν ἐθραύσθη. Οἱ ἐπιβαίνοντες αὐτοῦ ἄνδρες συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν καὶ ὡδηγήθησαν εἰς ὡραίαν πολυάνθρωπον πόλιν ἧς ὁ βασιλεὺς ὑπεδέξατο αὐτοὺς εὐμενῶς· ἀλλ' ἀτυχῶς οὐδεὶς ἐγίνωσκε τὴν γλῶσ-

σαν αὐτῶν καὶ μόλις μετὰ πολὺ εὑρέθη ἁλιεὺς ἀπολεσθεὶς ὡς αὐτοὶ ἐν τρικυμίᾳ καὶ διαμένων ἐν τῇ νήσῳ ὅστις τοὺς ἠρώτησεν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως ποῖοι εἶναι καὶ πόθεν ἤρχοντο καὶ τοὺς ἀνεκοίνωσεν ἀφ' οὗ ἀνήνεγκε τὰ ὑπ' αὐτῶν λεχθέντα ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπιθυμεῖ νὰ μείνωσιν ἐν τῇ νήσῳ. Μετὰ μακρὰν διαμονὴν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ καὶ ἐν πλησιοχώροις τόποις εἷς τῶν ἁλιέων κατώρθωσε νὰ φύγῃ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του ὅπου διηγήθη τὰς περιπλανήσεις του. Ὁ Ἀντώνιος Zeno μαθὼν ταύτας ἀπεφάσισε θαλασσοπορίαν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἄλλων Βενετῶν καὶ οὕτως ἀνεκάλυψε τοὺς ἀγνώστους τόπους, οἵτινες ἐκλήθησαν κατόπιν Ἀμερική.

— Ὁ γάλλος περιηγητὴς Ὀκτάβιος Παβὺ ἀνεχώρησε διὰ τὸν Βόρειον Πόλον ἐπὶ ἀμερικανικοῦ πλοίου, σκοπεῖ δὲ νὰ διαμείνῃ πρὸς δυσμὰς τῆς Γροενλανδίας ἀφοῦ διαβῇ τὸν πορθμὸν τοῦ Σμὶθ ἐπὶ δύο ἔτη σπουδάζων τὰ ἐκεῖ. Πρὸς τοῦτο δ' ἔλαβε προμηθείας δύο ἐτῶν.

— Ἐπιχείρησις ὅσῳ μεγάλη τόσῳ καὶ σημαντικὴ ἤρξατο ἐν Ῥωσσίᾳ. Πρόκειται περὶ σιδηροδρόμου ὅστις θὰ ἑνώσῃ τὴν ἀκροτάτην Ἀνατολὴν καὶ τὴν Κίναν μὲ τὴν Εὐρώπην· ὁ σιδηρόδρομος ἤρξατο διὰ τῆς γραμμῆς τῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς Κατερινενβοὺργ καὶ ληγούσης εἰς Τιεμένην μιᾶς τῶν σπουδαιοτέρων διακλαδώσεων τοῦ μεγάλου τούτου σχεδίου, δι' ἧς ἡ λεκάνη τοῦ Βόλγα θὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς ποταμοὺς τῆς Σιβηρίας. Ἀποπερατουμένης τῆς ὅλης γραμμῆς οἱ Παρίσιοι θὰ συνδέωνται διὰ σιδηροδρόμου μὲ τὸ Πεκῖνον, καὶ ἡ διεθνὴς αὕτη γραμμὴ ἔσεται νέα ἀφορμὴ πλούτου ἐμπορικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ.

* *
*

Συνέδρια. — Ἐν Παρισίοις συνῆλθε τὸν λήξαντα μῆνα συνέδριον ταχυδρομικὸν εἰς ὃ ἀντιπροσωπεύοντο πάντα τὰ κράτη τὰ ἀποτελοῦντα τὴν παγκόσμιον ταχυδρομικὴν ἕνωσιν. Ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ ἀπεφασίσθη ὅπως ἀποστέλλωνται ταχυδρομικῶς καὶ δέματα ἐμπορευμάτων μέχρι βάρους τριῶν χιλιογράμμων ἄνευ ὁρισμοῦ ἀξίας. Τὰ δέματα ταῦτα θὰ ἦναι τοιαῦτα ὥστε νὰ δύνανται νὰ μεταφέρωνται διὰ τῶν συνήθων ταχυδρομικῶν μέσων, πρὸ πάντων δὲ ὁ ὄγκος αὐτῶν πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογος τοῦ βάρους. Τὰ διάφορα κράτη τῆς ταχυδρομικῆς ἑνώσεως ἐπιφυλάσσονται ἑαυτοῖς τὸ δικαίωμα ὅπως ἐφαρμόζωσιν ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων τούτων τὰς τελωνειακὰς διατυπώσεις.

— Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ προσεχοῦς ἔτους θέλει συνέλθει ἐν Βενετίᾳ τὸ γ' διεθνὲς συνέδριον τῆς γεωγραφίας. Συγχρόνως ἐν Βενετίᾳ θέλει κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐγκαινισθῇ ἔκθεσις γεωγραφικὴ ἀντικειμένων ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὴν γεωγραφίαν καὶ τὰ ταξείδια ἐν γένει. Τὸ συνέδριον θέλει διαιρεθῇ εἰς ἑπτὰ τμήματα καὶ θέλει ἀσχοληθῇ περὶ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς γεωγραφίας ὡς καὶ περὶ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς τὴν ἐμπορικὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν στατιστικήν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους, ἐλεγχομένη ὑπὸ τοῦ Κρέοντος, ὅτι, παρὰ τοὺς καθεστηκότας νόμους τῆς πόλεως, δὲν ἐδίστασε νὰ θάψῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς, παραβαίνουσα εἰδικὴν διαταγὴν τοῦ τυράννου, ὁμολογεῖ μὲν ὅτι παρέβη τοὺς νόμους τούτους, καλῶς συνειδυῖα τὴν βαρύτητα τῆς παραβάσεως, ἀλλ' ἔπραξε τοῦτο ἀνωτέρου σκοποῦ χάριν, τῆς πληρώσεως τῶν ἠθικῶν νόμων, τῶν διεπόντων τὴν κοινωνίαν. Ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ, τῆς ἀρνήσεως ὑποταγῆς εἰς σκληρὸν νόμον ὑβρίζοντα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐκπροσωπεῖται ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις, ἐν κρισίμῳ στιγμῇ διασπῶσα τὰ ὅρια τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, καὶ αἰρομένη εἰς τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τῶν ὄντων. Ἡ φιλόστοργος ἀδελφὴ κωλύεται ὑπὸ τῶν πολιτικῶν νόμων, αἰθαιρέτως τεθειμένων ὑφ' ἑνὸς τυράννου, ἀλλ' ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῆς ἐξεγείρεται ὁ φυσικὸς νόμος, ὁ αἰώνιος, πατάσσων πάντα δισταγμόν, καὶ παροτρύνων αὐτὴν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, μεθ' ὅλας τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ τὰς ἀπειλὰς ἐφημένου κοινωνικῆς ἐξουσίας· ὁ θετικὸς νόμος ἀποτρέπει αὐτήν, ἀλλ' ἐμπνέει καὶ ἐμψυχοῖ ὁ φυσικὸς νόμος, κατισχύων ἐπὶ τέλους ἐν τῇ τραγικῇ ταύτῃ συγκρούσει τοῦ νόμου καὶ τοῦ καθήκοντος. «Ἔστι γάρ, ὃ μαντεύονταί τι πάντες, φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ᾖ μηδὲ συνθήκη, οἷον καὶ ἡ Σοφοκλέους Ἀντιγόνη φαίνεται λέγουσα, ὅτι δίκαιον ἀπειρημένον θάψαι τὸν Πολυνείκη, ὡς φύσει ὂν τοῦτο δίκαιον:

«Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀείποτε
ζῇ τοῦτο, κ' οὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου 'φάνη.» [1]

Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ τοῦ ποιητοῦ διετυπώθη κατὰ πρῶτον ὁ προαιώνιος ἀγὼν τοῦ φυσικοῦ καὶ θετικοῦ νόμου, τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ρευμάτων τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ ἰδέα τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ὡς προνομιούχου καὶ θεμελιώδους βάσεως τῆς κοινωνίας, καὶ ὡς ἀφετηρίας τοῦ καθήκοντος. Παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς καὶ καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἱστορίας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀτελεστάτῃ βαθμίδι τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἄνθρωπος ᾐσθάνθη καὶ συνέλαβεν ἀείποτε τὸ δίκαιον ὥς τινα ἀνωτέραν ἰδέαν, διέπουσαν τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ βίον, κατ' εἰκόνα τοῦ ὁποίου ὁρίζεται καὶ ἀναπτύσσεται τὸ ὑφιστάμενον θετικὸν δίκαιον. Εἴτε ἀπὸ τῆς θεότητος, εἴτε ἀπό τινος ἄλλης ἀνωτέρας ἀρχῆς ἀπορρέον τὸ δίκαιον τοῦτο, εἶνε αἰώνιον, πᾶσα δὲ προσβολὴ αὐτοῦ εἶνε ἄρνησις παντὸς θεμελιώδους κοινωνικοῦ νόμου. Εἰ καὶ διημφισβητήθη πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ οὐδέποτε κυρωθὲν ἐπισήμως ὑπὸ λαοῦ τινός, ἀλλ' ἡ με-

1 Ἀριστ. Ρητορ. Βιβλ. Ι, κεφ. XII.

λέτη τῆς κοινωνίας μαρτυρεῖ, ὅτι ἐνστίκτως ἡ ἀνθρωπότης ἀείποτε ἐπίστευσεν εἰς τὴν ὕπαρξιν δικαιοσύνης, ἀνεξαρτήτου πάσης τῶν αἰώνων ἐπηρείας, διεπούσης τὸν ἠθικὸν κόσμον καὶ χειραγωγούσης τὴν ἱστορίαν.

Ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἠθικῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τάξεως παρίσταται κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ δικαίου, ὡς τοῦ κυριωτάτου μοχλοῦ τῆς κοινωνικῆς εὐκοσμίας· τὸ δίκαιον τοῦτο δὲν εἶνε ὡρισμένος τύπος, αὐθαιρέτως καὶ κατὰ συνθήκην τεθειμένος, ἀλλ' ἀπορρέει ἀπὸ τῆς νομοθεσίας τοῦ λόγου, ἀπόλυτον καθ' ἑαυτό, ἐλεύθερον δὲ πάσης αὐθαιρεσίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν καιρῶν· ἡ νομοθεσία δ' αὕτη εἶνε αἰωνία, ἡ αὐτὴ ἐν πάσῃ περιόδῳ τῆς ἱστορίας.

Τὸ ἀπόλυτον τοῦτο δίκαιον ὑφίσταται ἁπανταχοῦ καὶ ἀείποτε, διεκδικοῦν κῦρος ὑπέρτατον· καθ' ὅσον δὲ θριαμβεύει, κατὰ τοσοῦτον ἡ ἀνθρωπότης προσεγγίζει εἰς ἀνωτέραν περιωπήν. Ἀλλὰ τὸ δίκαιον δὲν πραγματοποιεῖται εὐχερῶς, ἀνωδύνως, ἄνευ προσκομμάτων· ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀνθρωπότητος τεραστία τελεῖται πάλη μεταξὺ φύσεως καὶ ἱστορίας, ἐκδηλουμένη κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ δικαίῳ: ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἀπόλυτον ὄν, ζητεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ πᾶν τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου ἐπιτασσόμενον αὐτῷ· ἀλλ' ἅμα εἶνε καὶ ὂν ἱστορικόν, πεπερασμένον, ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ δρῶν καὶ ὑφιστάμενον τὴν ἐπιρροὴν τούτων· ἐντεῦθεν ἡ πάλη μεταξὺ τῶν δύο τούτων σημείων τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως: πάλη ἐκδηλοῦσα τὴν κοινωνικὴν ζωήν, δι' ἧς, καθ' ὅσον θριαμβεύει ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα, κατὰ τοσοῦτον ἡ ἀνθρωπότης καθίσταται ἐλευθέρα, διεκφεύγουσα τὰ δεσμὰ τῆς ὕλης, καὶ πραγματοποιοῦσα τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἀποστολὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ τοῦ δικαίου, τείνοντος νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτοῦ οὐσίᾳ κατὰ τῶν παρεντιθεμένων ποικίλων προσκομμάτων, τὸ λεγόμενον θετικὸν δίκαιον εἶνε ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ποικίλη ἐκδήλωσις αὐτοῦ καὶ διατύπωσις. Ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ δεδομένον, εἶνε εὐμετάβολον, ὑποκείμενον εἰς τὰς ποικίλας περιπετείας καὶ ἀλλοιώσεις τῆς ἱστορίας, ἀφορῶν εἰς ὡρισμένας σχέσεις καὶ περιστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἧς ἀλλοιουμένης ἢ θνησκούσης, ἀλλοιοῦται καὶ τοῦτο ἢ θνήσκει· ἀλλήλοις παραβαλλόμενα τὸ φυσικὸν καὶ τὸ θετικὸν δίκαιον, τὸ μὲν εἶνε ἀπόλυτον, ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάβλητον, τὸ δὲ σχετικόν, πεπερασμένον καὶ μεταβλητόν· τὸ μὲν καθαρῶς ἀνθρώπινον, τὸ δὲ ἐθνικόν, φυλετικόν, τότε μόνον περιβαλλόμενον ὑπὸ σχετικῆς ἀληθείας, ὁπόταν ἀπορρέει ἀπὸ τῶν ἀϊδίων ἀρχῶν τοῦ ἀπολύτου δικαίου, οἷον συλλαμβάνει ἐν τῇ καθαρᾷ καὶ ἀληθεῖ αὐτοῦ φύσει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· οὕτω τὸ θετικὸν δίκαιον εἶνε ἀληθὲς καὶ δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ ὅρῳ μόνον τῆς διαπλάσεως καὶ διαμορφώσεως αὐτοῦ, συνῳδὰ τοῖς αἰωνίοις καὶ ἀναλλοιώτοις νόμοις τοῦ ἀπολύτου δικαίου.

Τοιαύτη ἡ πορεία ἐν γένει τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως· ζωηράν, ἀκατάπαυστον ἔχον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν κοινωνιῶν, παρέχει τὴν

πρωτίστην ὤθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῶν τελειότητα· ἂν ἡ νομοθεσία ἑνὸς ἔθνους εἶνε τὸ διδακτικώτατον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ κεφάλαιον, τὸ θετικὸν δίκαιον, τὸ ὑπὸ νομοθέτου τινὸς τιθέμενον, ἵνα ἐκπληρῇ τὸν σκοπόν του, δέον νὰ ᾖ ὅσον τὸ δυνατὸν τέλειον ἀπείκασμα τοῦ ἀπολύτου δικαίου, ἄλλως εἶνε διαστροφὴ αὐτοῦ καὶ ἄρνησις· τούτου ἕνεκα ὁ νομοθέτης — ἐν συνειδήσει ἐπιτελῶν τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ — δέον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει τὰς αἰωνίας τοῦ δικαίου ἀρχάς, μὴ παραγνωρίζων ἅμα τὴν κατάστασιν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνίας. Ἕκαστος λαός, ἀναλόγως τοῦ κλίματος ἐν ᾧ ζῇ, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὁποίου διατελεῖ, ἔχει διάφορον φυσικήν, πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ χαρακτῆρα, ἀναλόγως τῶν ὁποίων διαμορφοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται ποικίλως τὸ ἦθος αὐτοῦ, ἡ θρησκεία, ἡ πολιτεία, ὁ καθόλου βίος· καὶ οὐ μόνον ποικίλως διαμορφοῦται τὸ δίκαιον, ἀναλόγως πρὸς τὴν κοινωνικὴν καὶ ἱστορικὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ στοιχεῖά τινα αὐτοῦ μορφοῦνται διαφόρως, ποῦ μὲν τελειότερον, ποῦ δ' ἀτελέστερον, κατὰ τὰς ποικίλας περιστάσεις, ὑφ' ἃς διατελεῖ, καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ ζωήν: οὕτως ἄλλως μὲν διαμορφοῦται ἡ πολιτεία, ὁ γάμος, ἡ ἰδιοκτησία, ἡ κληρονομία ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἄλλως ἐν Ἑλλάδι, Ῥώμῃ, Γερμανίᾳ κ.τ.λ. Πρὸς ἀκριβῆ ὡσαύτως τοῦ θετικοῦ δικαίου κατανόησιν, ἀπαιτεῖται ἡ σπουδὴ τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν τοῦ λαοῦ προσόντων, τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ζωῆς, τῆς κοινωνικῆς συστάσεως· τότε δὲ μόνον δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλῆ καὶ βέβαια περὶ αὐτοῦ συμπεράσματα.

Ἡ ἱστορικὴ καὶ θετικὴ ἀνάπτυξις τοῦ δικαίου δέον νὰ διατελῇ σύμφωνος ἀείποτε πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ κοινωνικὴν τοῦ λαοῦ μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν, ἐν γένει πρὸς τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ· λαοὶ πνευματικοὶ ἢ ὑλιστικοὶ ἀναπτύσσουσι τὸ δίκαιον αὐτῶν ἀναλόγως, ἐπιβάλλοντες οὕτως εἰπεῖν τὸν τύπον τῶν ἰδίων ἐνστίκτων καὶ τάσεων· ἀλλ' ἀείποτε τὸ φυσικὸν δίκαιον δέον νὰ ἦνε ὁ γνώμων ἐν πάσῃ περιπτώσει τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ θετικοῦ δικαίου, συντελοῦν εἰς τὴν ἀποβολὴν πάντων τῶν παρεισάκτων καὶ ἐσφαλμένων αὐτοῦ στοιχείων, προάγον δὲ τὰ λογικὰ καὶ κοινωφελῆ, καθότι δυνατὸν δίκαιόν τι νὰ φαίνηται ὀρθὸν μὲν καὶ δεδικαιολογημένον, ψευδὲς ὂν ἐν τούτοις· τότε δ' ἐν γένει εἶνε τέλειον, ὁπόταν ἱστορικῶς τε καὶ φιλοσοφικῶς δύναται νὰ συμβιβασθῇ, ἐπερχομένης συνεννοήσεως καὶ ἐξισώσεως τῶν δύο τούτων δημιουργικῶν αὐτοῦ στοιχείων. Ποσάκις δὲν ἐξεδηλώθη ἐν τῷ βίῳ, δι' ὅλης τῆς βίας τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀντιθέτων συγκρούσεων τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἡ τοιαύτη πάλη τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ θετικοῦ δικαίου, τοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ! αἱ στιγμαὶ αὗται εἶνε ἀληθῶς τὰ τραγικὰ σημεῖα τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἅμα καὶ τὰ δημιουργικά· ἡ ἱστορικὴ ζωὴ τῶν λαῶν εἶνε ἡ ἐκδήλωσις συγκρούσεως ἀντιθέτων δυνάμεων, ἡ πάλη αὕτη εἶνε συνέπεια ἱστορικῆς ἀνάγκης· ἡ ἔλλειψις πάσης ἐπαναστατικῆς πνοῆς ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν εἶνε κοινωνικὸς θάνατος· τοῦτο δὲ βλέπομεν ἐπαναλαμβανόμενον καθ' ἑκά-

στην· μία ἰδέα ζητεῖ νὰ κατισχύσῃ τῆς ἑτέρας· αἰσθάνεται ἑαυτὴν ἀρκούντως ἰσχυρὰν διὰ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ· ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη οὔτε ἀκινδύνως οὔτε ἀναιμάκτως τελεῖται· αἱ δύο ἀντιθέσεις δέον νὰ παλαίσωσι, νὰ καταγωνισθῶσιν ἀλλήλας, μέχρις οὗ ἐπέλθῃ ἡ συνδιαλλαγή, ἡ σύνθεσις, ἡ κοινωνικὴ ἁρμονία. Ἡ πάλη αὕτη διετυπώθη πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τῇ ἱστορίᾳ: ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος βλέπομεν αὐτὴν κατ' ἐξοχὴν μεταξὺ Ἀριστοφάνους, Σωκράτους καὶ τῶν Σοφιστῶν· τὸ ἱστορικὸν δίκαιον διεκδικεῖται ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν ἀρχαίων κωμικῶν, κεραυνοβολοῦντος ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς τοὺς περὶ τὸν Σωκράτη καὶ τοὺς σοφιστάς, ἀμφισβητοῦντας τὸ ἱστορικὸν δίκαιον, δημιουργοῦντας δὲ τὴν πολιτικὴν κοινωνικὴν *à priori*· καὶ πάλιν τὸν μὲν Σωκράτη ἐφεκτικὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, οἱονεὶ ἐκπροσωποῦντα τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῆς σχολῆς, κατά τινα νεωτερικωτέραν φρασεολογίαν, τοὺς δὲ τὴν ἄκραν ἀριστεράν, ἀπολύτως, χάριν τῆς καταστροφῆς, καταστρέφοντας καὶ ἐκ τοῦ προχείρου δημιουργοῦντας τὸν ἠθικὸν κόσμον. Οὕτω, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου ἐν Ῥώμῃ, συγκρούονται ἀλλήλοις οἱ περὶ τὸν *Capito* καὶ *Labeo*, ἡ ἱστορικὴ παράδοσις, ἡ συντήρησις, καὶ ἡ ἐλευθέρα φιλοσοφικὴ τοῦ δικαίου ἄποψις· ὀλίγῳ δὲ βραδύτερον τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον καὶ τὸ χριστιανογερμανικὸν πνεῦμα· ἀλλὰ πρὸ παντὸς βλέπομεν τὴν πάλην ταύτην ἱστορικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ δικαίου περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος, μετὰ τὴν ἀναστάτωσιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως· τὸ φιλοσοφικὸν δίκαιον ἠξίου ν' ἀπορροφήσῃ πᾶσαν ἱστορικὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ παράδοσιν καὶ ἰσχύν, καθυποτάσσον αὐτὴν ὑπὸ τοὺς κανόνας του· ἡ τάσις δ' αὕτη διεφαίνετο ἐν τῇ ἀνατροπῇ παντὸς καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καθεστῶτος. Σύμπας ὁ ἠθικὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ κόσμος ἔδει νὰ καταστραφῇ ἐκ θεμελίων κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας, τὰς μετὰ τοσαύτης εὐγλωττίας καὶ διαλεκτικῆς ἀναπτυχθείσας ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ρουσσώ, ἕτερον δὲ ν' ἀνεγερθῇ οἰκοδόμημα, συνῳδὰ τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ ἀπολύτου λόγου· ἀλλὰ ταχέως κατεδείχθη, ὅτι εἶνε μὲν δυνατὴ ἡ ἀνατροπή, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εὐχερὴς ἡ δημιουργία· ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἐν ταῖς κρισιμωτάταις στιγμαῖς τοῦ πνευματικοῦ αὐτῆς ἰλίγγου, ζητήσασα ν' ἀνακαινίσῃ τὸν ἀρχαῖον κόσμον αὐτοσχεδίως, ἐν μιᾷ στιγμῇ, καὶ νὰ διαγράψῃ τὸ παρελθὸν ἀπὸ τῶν δέλτων τῆς ἱστορίας, ὡς μάταιον ἱστορικὸν ὄνειρον, ἀλλὰ παραπλανηθεῖσα ταχέως εἰς ἀδιεξίτητον λαβύρινθον, κατεφωράθη ἐν ὅλῃ τῇ ἀδυναμίᾳ καὶ τῇ οὐτοπίᾳ τῶν σκέψεων αὐτῆς· ὁ καταστρέφων τὸν ναὸν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν, δὲν δύναται ἐν ἄλλῳ τόσῳ χρόνῳ καὶ ν' ἀνοικοδομήσῃ αὐτόν· πᾶσα κοινωνικὴ ἢ ἱστορικὴ δημιουργία δεῖται χρόνου καὶ ἐργασίας ὁλοκλήρων γενεῶν, οὐδ' εἶνε ἔργον ἑνὸς ἢ εὐαρίθμων ἀτόμων· ἡ δ' αὐτοσχέδιος σύλληψις καὶ πραγμάτωσις αὐτῆς εἶνε ἐπιχείρησις, ὑπερβαίνουσα τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οὐδεὶς

λαὸς ἐδημιούργησεν αὐθαιρέτως τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ αὐτοῦ καθεστῶτα, ἅτινα ὑπῆρξαν ἀποτελέσματα τοῦ ἰδίου αὐτοῦ χαρακτῆρος, ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ ἐθνικῆς δοκιμασίας. Οὕτως ἀνεγνωρίσθη μετ' ὀλίγον καὶ διετυπώθη σαφέστερον, κατόπιν τῶν οἰκτρῶν ἀποτυχιῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ζητησάσης ἐν τῇ στιγμῇ ν' ἀνακαινίσῃ, ἀναδημιουργοῦσα τὰ πάντα, ἡ ἀνωτέρα ἐκείνη, οἱονεὶ ἀσυνείδητος καὶ ἀπόκρυφος δύναμις, ἡ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν ἑδράζουσα, ποικίλως δ' ἐπιδρῶσα ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων καὶ περιπετειῶν αὐτῶν, τὸ δὲ δίκαιον διεξεδικήθη ὑπὸ τῶν περὶ τὴν ἱστορικὴν σχολήν, ἀπὸ τοῦ *Burke* μέχρι τοῦ *Savigny*, οὐχὶ πλέον ὡς ἀπόλυτον παραγόμενον τῶν νόμων τῆς σκέψεως, ἀλλ' ὅπως ἡ γλῶσσα, ζωηρὸς παράγων, παρακολουθῶν ἀείποτε τὴν κοινωνικὴν πρόοδον τῶν λαῶν, συνδεόμενος δὲ μετὰ τῶν ποικίλων αὐτῶν σχέσεων καὶ ἐκπροσωπῶν τὴν κίνησιν τῆς ἱστορίας· ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ἡ ἀντίδρασις ὑπερέβη τὰ ἐσκαμμένα: αἱ παρεκτροπαὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπήνεγκον ζωηρὰν κατ' αὐτῆς ἐξέγερσιν καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τὸ δὲ τέως μῖσος κατὰ παντὸς ἄρχοντος ἐν τῷ βίῳ ἱστορικοῦ καθεστῶτος, μετεβλήθη αἴφνης εἰς ἀποστροφὴν πάσης ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου τοῦ πνεύματος συλλήψεως καὶ δημιουργίας· οὕτω κατίσχυσαν μετ' ὀλίγον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ θεολογικὴ σχολή, οἱ περὶ τὸν Δεμαῖτρον καὶ τὸν Γκέντζ, μηδὲν ἀνεχόμενοι ἐν τῷ βίῳ, ἔξω τῆς αὐθεντείας καὶ τῆς παραδόσεως. Ἐντεῦθεν πάλη μεταξὺ λαῶν καὶ κυβερνήσεων, ἀγὼν τῆς προόδου κατὰ τῆς στασιμότητος καὶ τῆς συντηρήσεως, ἀγὼν διεξαγόμενος καθ' ἑκάστην ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἥτις εἶνε τὸ δημιούργημα τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων τάσεων τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ὅστις ἀγὼν ποτὲ μὲν σφοδρότερον, ποτὲ δ' ἠρεμώτερον διεξαγόμενος, ἀποτελεῖ τὴν κίνησιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας. Μόνον ὅτε ἡ σχολὴ τοῦ Ἐγέλου κατὰ πρῶτον, ἐν τῇ ἀκμῇ ἔτι αὐτῆς καὶ τῇ δημοτικότητι, βραδύτερον δὲ ἡ τοῦ *Crause*, καὶ οἱ κατ' ἀνάλογον πνεῦμα περὶ τοῦ δικαίου φιλοσοφήσαντες, ἐπῆλθον συμβιβαστικοὶ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ῥοπῶν τῆς ἱστορικῆς κινήσεως, ἐφάνη ὅτι γαλήνη τις ἔμελλε νὰ διαδεχθῇ τὴν καταιγίδα, καὶ ἠρεμία σκέψεως τὸν παροξυσμὸν τῆς συζητήσεως καὶ τῆς πάλης· ἅπασαι αὗται αἱ σχολαὶ ἐσεβάσθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὴν ἱστορίαν, οὐδ' ἠρνήθησαν τὰ δίκαια αὐτῆς, ἀλλ' ἅμα ἀνεγνώρισαν καὶ τὸ ἐξ ὑποκειμένου στοιχεῖον, τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ἐν πάσῃ ἱστορικῇ δημιουργίᾳ· ἡ δὲ θεωρία αὐτῶν καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι διὰ τῆς διαδοχικῆς μᾶλλον ἐξελίξεως καὶ προόδου, ἢ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, κατορθοῦται εὐχερέστερον καὶ σκοπιμώτερον ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ σκοπουμένη πληρεστέρα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐντελέχεια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ἀλλ' ἡ πάλη ἐξακολουθεῖ εἰσέτι, ἂν οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς βίας καὶ σφοδρότητος, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφοσιώσεως· ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν ἡ ἡμετέρα εἶνε ἐποχὴ κριτικῆς καὶ ἀναλύσεως, τεινούσης νὰ ὑποβάλῃ τὰ πάν-

τα ὑπὸ τὸν δοκιμαστήριον λίθον τῆς ἐρεύνης. Ἂς ἀναπτύξωμεν λοιπὸν εὐρύτερον τὸ ζήτημα :

Τὸ φιλοσοφικὸν δίκαιον, τὸ ἐξ ὑποκειμένου τοῦτο τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος κατασκεύασμα, ἀπόλυτον διεκδικοῦν κῦρος καὶ παραγνωρίζον τὰ ὅρια καὶ τὸ κῦρος τοῦ ἱστορικοῦ δικαίου, ἀξιοῖ νὰ μεταβάλῃ δι' ἑνὸς συλλογισμοῦ, διὰ τῆς διαλεκτικῆς, πᾶν τὸ ὑφιστάμενον ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἕτερον ἀπολύτως, ἐν τῇ ὑπερφροσύνῃ αὐτοῦ φαντασιογραφοῦν κοινωνικόν τι *Eldorado*, μεγαλοπρεπῆ ἴσως οὐτοπίαν, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ σκέψει ὑπάρχουσαν, οὐδεμίαν δ' ἔχουσαν ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν· οὕτως, ὁ κοινωνισμός, ἀρχαῖός τε καὶ νεώτερος, εἶνε μία τῶν ἐκδηλώσεων τῆς τάσεως ταύτης, ἥτις ἐπεφάνη ἰδίᾳ ἀείποτε ἐν χρόνοις κοινωνικῶν κρίσεων, προοιμίων δὲ νέας ἱστορικῆς συνθέσεως καὶ δημιουργίας· ἀδιαφορῶν ἐπὶ τῇ ἠθικῇ ἢ πνευματικῇ λαοῦ τινὸς ἢ κοινωνίας μορφώσει καὶ συνειδήσει, λαμβάνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν *in abstracto*, ὡς κατ' ἰδίαν βούλησιν ἀποκλειστικῶς ὑφισταμένην καὶ δρῶσαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οὐχὶ δ' ὡς κατ' ἀνάγκην παραγόμενον κοινωνικοῦ βίου καὶ ἀγῶνος, καθὰ πρεσβεύει τὸ ἱστορικὸν δίκαιον, ἀποδεχόμενον τὴν ἰδέαν βαθμολογικῆς τοῦ δικαίου προόδου, ἐλαχίστην ἢ οὐδεμίαν ἐξασκοῦντος ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἱστορικὸν δίκαιον ὑπερβάλλει τὰ διαγεγραμμένα αὐτῷ ὅρια, ἀρνούμενον καὶ ἀξιοῦν νὰ ἐξοστρακίσῃ πᾶσαν ἐκ τοῦ προτέρου δημιουργικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ δικαίου, φρονοῦν ὅτι δὲν εἶνε ἀπείκασμα καὶ ἀντίτυπον αἰωνίου τινὸς νόμου, ἀλλὰ τυχαία τις ἐκδήλωσις τῆς ἱστορικῆς τῶν λαῶν προόδου, ἀσυνειδήτως ἀναπτυσσομένη, οἱονεὶ ἐν φυτικῇ τινι διαδοχικῇ μεταμορφώσει, οὐχὶ δὲ κατὰ φυσικοὺς νόμους λελογισμένης διαλεκτικῆς ἐξελίξεως, ἡ δὲ φιλοσοφία, ὁ ἀνθρώπινος τουτέστι λόγος, ζητοῦσα ἀπόλυτόν τι, ἐπιζητεῖ τὸ δυσπραγματοποίητον, τὴν χίμαιραν. Ἀλλὰ μὴ ἡ φιλοσοφία δὲν ζῇ, δὲν συγκινεῖται καὶ δὲν δημιουργεῖ ἐντὸς τῆς αὐτῆς κοινωνίας, τὰ δὲ πορίσματα αὐτῆς δὲν εἶνε πορίσματα τῆς ἱστορικῆς τῶν λαῶν ἀναπτύξεως, ὧν ἐκπροσωπεῖ αὕτη τὴν ἀνωτάτην ἀνάπτυξιν καὶ βαθμίδα; βεβαίως πολλάκις αὕτη πτερυγίσασα ἐπέκεινα τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ προσήκοντος, καὶ ἐμπιστευθεῖσα πέρα τοῦ δέοντος εἰς ἑαυτήν, παρεγνώρισε τὴν αὐτῆς ἀποστολήν, συλλαβοῦσα φαντάσματα καὶ ἐκλαβοῦσα αὐτὰ ὡς πραγματικότητα: τοῦτο ἔπραξεν ὁ Πλάτων ἐν τῇ *Πολιτείᾳ*, τοῦτο Θωμᾶς ὁ Μῶρος ἐν τῇ *Οὐτοπίᾳ*, τοῦτο ὁ Ἰωάννης Ἰάκωβος Ρουσσὼ ἐν τοῖς λαμπροῖς ἀλλὰ παραδόξοις αὐτοῦ περὶ κοινωνίας βιβλίοις· ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάσματα τοῦ πνεύματος, *εἴδωλα σκιώδους κόσμου*, ἀκριβῶς μελετώμενα καὶ κατανοούμενα, οὐδὲν εἶνε ἕτερον ἢ ἡ ἄκρα ἰδεοποίησις θετικῶν τινῶν τῆς ἐποχῆς τάσεων καὶ πόθων.[1] Ἐκ τούτου ἕπεται

1 Ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος, μεθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ὑπερβολάς, ἐκπροσωπεῖ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς τάσεις τῆς σπαρτιατικῆς ἐν Ἀθήναις μερίδος· εἶνε ἐν γένει ἰδεοποίησις δωρικῆς πολι-

ὅτι ἡ ἀλήθεια ἔγκειται ἐν τῷ μέσῳ· τὸ δίκαιον δὲν εἶνε οὔτε καθαρῶς ἀπόλυτον, οὔτε ἀπολύτως σχετικόν· ὁ δὲ φιλόσοφος, καθὼς καὶ ὁ νομοθέτης, δέον νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψει ἀείποτε τὸ ἱστορικῶς ἀναπτυχθὲν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θετικὸν δίκαιον, πόρισμα ὃν μακρᾶς τοῦ λαοῦ ἐργασίας καὶ δοκιμασιῶν, ὅπως καὶ ὁ νομομαθής, ὁ κεκλημένος νὰ ἑρμηνεύσῃ ἢ ἐφαρμόσῃ τὸ θετικὸν δίκαιον, νὰ μὴ ἀγνοῇ οὔτε παραγνωρίζῃ τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, συνῳδὰ τῷ ὁποίῳ δέον νὰ πραγματοποιῆται τὸ θετικὸν δίκαιον, μὴ καταχρώμενον τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Τοῦτο δὲν ἠμέλησαν νομοθεσίαι τινὲς νὰ ὁρίσωσιν· ἀληθῶς, τὸ θετικὸν δίκαιον δέον νὰ ἦνε λογικόν, τουτέστι φιλοσοφικόν, τὸ δὲ φιλοσοφικὸν θετικόν, δυνάμενον νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν κοινωνίᾳ ἀνθρώπων.

Πρὸς τὸν ὕψιστον αὐτῆς σκοπόν, πρὸς τὸν πολιτισμόν, βαίνουσα ἡ ἀνθρωπότης, ὀφείλει νὰ ἐμπνέηται ὑπὸ τοῦ ἀπολύτου δικαίου, τοῦ ἀρχεγόνου, ὃ *οὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου 'φάνη*, καθιστάμενον θετικὸν διὰ τοῦ χρόνου δίκαιον· ἡ ἱστορία δὲν εἶνε *τὸ μακρὸν καὶ τεταραγμένον ὄνειρον τῆς ἀνθρωπότητος*, ἀσυνείδητον δημιούργημα τῶν τυφλῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας· ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτῆς φυσιογνωμίᾳ δέον ν' ἀποτυπῶται βαθέως τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ παρελθόντος, ἄλλως εἶνε ἄμορφος καὶ διαρκὴς σειρὰ γεγονότων τυχαίων, ἐστερημένων λογικῆς συναφείας καὶ ἐξαρτήσεως, καὶ ἄνευ σκοποῦ καθωρισμένου παρερχομένων.

Ἐρρέθησαν ἀρκοῦντα, ἀλλ' οὐχὶ ἴσως ἱκανά, πρὸς ἑρμηνείαν καὶ διαφώτισιν τοῦ μεγάλου τούτου κοινωνικοῦ μυστηρίου, τοῦ ἀπασχολοῦντος τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡμερῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐποχῇ, τοῖς χρόνοις τούτοις καθολικοῦ δισταγμοῦ καὶ ἀμφιβολίας, ἡ ἄρνησις τοῦ δικαίου, ὡς ἀπολύτως ὑπάρχοντος, καὶ ἡ διαμφισβήτησις τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἔμελλον ν' ἀπασχολήσωσι καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, ἥτις, ἀρνουμένη πᾶν τὸ μὴ ὑποπίπτον ἀμέσως εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ μὴ ὂν πόρισμα τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς παρατηρήσεως, διαμφισβητεῖ τὴν ἀνωτέραν καταγωγὴν τοῦ δικαίου, κηρύττουσα αὐτὸ *θέσει* καὶ μὴ *φύσει* ὑφιστάμενον, αὐθαίρετον τῆς κοινωνίας δημιούργημα, δυνάμενον νὰ μεταβληθῇ ἐν πάσῃ στιγμῇ, κατὰ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς ἡμέρας· καὶ τοῦτο δὲν συμβαίνει κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ· εἶνε δὲ σύμπτωμα ἀναλύσεως τὸ μέν, νέας δὲ κοινωνικῆς συνθέσεως ἀφ' ἑτέρου. Δὲν ἀποδυσπετοῦμεν λοιπόν, ὀπισθοχωροῦντες πρὸ τοῦ ραγδαίως κατερχομένου ρεύματος τῶν καιρῶν· τοὐναντίον, λαμβάνομεν τὴν τόλμην ν' ἀντιστῶμεν κατ' αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ πίστει ὅτι τὸ ἐμπειρικὸν τοῦτο τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς ῥεῦμα ἔσται πρόσκαιρον, νέα

τείας μετά τινος ἀνατολικῆς ἐπιχρώσεως· ὁ Μῶρος ἐκπροσωπεῖ τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς Ἀναγεννήσεως, περὶ τὴν λῆξιν τῆς ὁποίας ἤκμασεν, ὁ δὲ Ρουσσὼ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 18ου αἰῶνος, τὸ ὁποῖον κυοφορηθὲν καὶ βλαστῆσαν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ τελευταίου τούτου καὶ τῶν περὶ τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, ἐπήνεγκεν ἐπὶ τέλους τὴν μεγάλην ἔκρηξιν τοῦ 1789.

δὲ ἰδανιστικὴ ἀντίδρασις προπαρασκευάζεται αὖθις ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἥτις, ἥκιστα παραγνωρίζουσα τὰ ἱστορικὰ δίκαια, ὡς καὶ τὰ πορίσματα τῆς πείρας καὶ τῆς παρατηρήσεως, λαμβάνουσα δὲ ὑπ' ὄψει *speculative Resultate nach inductiv naturwissenschaftlicher Methode*[1], κατὰ τὸ πρόγραμμα ἑνὸς τῶν πρωτίστων συγχρόνων φιλοσόφων, συνδυάζουσα τὰ ἀντίθετα, θέλει προπαρασκευάσει νέαν συνθετικὴν περίοδον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνίας.

Φιλοσοφικὸν καὶ θετικὸν δίκαιον, ἀμφότερα ἐναρμονίως ἐκπληροῦντα τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν, συμπληροῦσιν ἄλληλα: τὸ πρῶτον, διαπνέον ἅπαντας τοὺς κλάδους τοῦ θετικοῦ δικαίου, ὡς ἀναγκαίας αὐτοῦ ἐκδηλώσεις, δὲν ἀπορροφᾷ αὐτὸ καθ' ὁλοκληρίαν, ἀλλ' ἐπιτρέπει τὴν ἰδίαν τοῦ θετικοῦ δικαίου ἱστορικὴν μορφὴν καὶ προσωπικότητα. Ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν ἐν γένει συναντῶμεν τὸν διττὸν τοῦτον τύπον: τὸν καθαρῶς ἀπόλυτον, τὸν ἀνθρώπινον, καὶ τὸν σχετικόν, τὸν ἐθνικόν· τοῦτο δὲ τὸ φαινόμενον παρατηροῦμεν συμβαῖνον ἰδίως ἐν τῷ δικαίῳ, ἀναπτυσσομένῳ κατὰ τὰς δύο ταύτας ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν καθολικήν, τὴν ἀνθρωπίνην καὶ τὴν μερικήν, τὴν ἐθνικήν· ἀλλ' ἀμφότεραι αὗται αἱ σχέσεις δέον νὰ συνδέωνται ἀλλήλαις, ἀμοιβαίως ἀναπτυσσόμεναι. *Et la patrie et l' humanité*· τί εἶνε τὸ ἄτομον ἄνευ τῆς πατρίδος; τί ἡ πατρὶς ἄνευ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας; κεναί, μεμονωμέναι ἐκφράσεις, προωρισμέναι ν' ἀποθάνωσιν ἐν τῇ πνιγηρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ τοῦ ἐγωϊσμοῦ ὑπὸ συγκοπῆς, ἐλλείψει ὁρίζοντος καὶ ἄνευ φωτὸς καὶ ἀέρος· ἀνθρωπότης ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς ἐκφράσει, ἄνευ τῆς πολλαπλότητος ἐθνῶν, εἶνε ἀφῃρημένη ἔννοια, φανταστικὸν ἴνδαλμα ἐν τῇ κεφαλῇ φιλοσόφου, οὐδεμίαν δυναμένη νὰ ἔχῃ ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ πραγματικότητα· ἀλλ' ἅπασαι αὗται αἱ σχέσεις, αἱ ἀπόλυτοι καὶ αἱ σχετικαί, αἱ καθολικαὶ καὶ αἱ μερικαί, μόνον διὰ τοῦ δικαίου δύνανται νὰ διατυπωθῶσι καὶ νὰ διαρρυθμισθῶσι προσηκόντως, τοῦ δικαίου, ὡς τῆς ἀληθεστέρας ἐκφράσεως τῆς κοινωνικῆς ἰδέας καὶ τοῦ ἰσχυροτάτου μοχλοῦ τῆς ἀνθρωπίνης προόδου. Ἀρκεῖ ἓν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἱστορίας, πρὸς πληρεστέραν τοῦ φαινομένου τούτου κατανόησιν: Ἀφ' ὅτου — ἀπὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως—ἐχειραφετήθη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ἐξηγέρθη ἡ συνείδησις αὐτοῦ, τὸ δὲ κῦρος καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ διεξέχθη ἡ κριτικὴ καὶ ἡ ἔρευνα, πλεῖστα ζητήματα, σκοτεινὰ τέως καὶ ἀμφίβολα, τὰ μέγιστα διηυκρινίσθησαν, νέα δὲ ἱστορικὴ περίοδος ἐνεκαινίσθη, ἐν ᾗ τὸ δίκαιον πρωταγωνιστεῖ κατ' ἐξοχήν· οὕτως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν εὐρυτέρων καὶ κοσμοπολιτικωτέρων ἀρχῶν λύονται ὁπωσδήποτε σήμερον τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, τῆς ἀτομικῆς ἀπόψεως τῶν ἐθνῶν ἢ τῶν ἀτόμων ὑποχωρησάσης εἰς τὰ καθολικώτερα συμφέροντα τῆς κοινωνίας. Τὸ ἄτομον καὶ ἡ κοινωνία,

1 Θεωρητικὰ συμπεράσματα κατ' ἐπαγωγικὴν φυσιολογικὴν μέθοδον. Hartmann's Philosophie des Unbewunsten.

ἀρχαὶ πολέμιαι τέως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἔδωκαν τὴν χεῖρα, στοιχεῖα ἤδη συνδιαλλαγῆς καὶ προόδου, παρέχοντα ἀμοιβαίως τὴν ὤθησιν εἰς τὴν κίνησιν καὶ τὴν δρᾶσιν τῆς ἀνθρωπότητος· τὸ θετικὸν δίκαιον, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φυσικοῦ, κατέστη ἀληθῶς ἀνθρώπινον· ὑπὸ τὰς ἀρχὰς δὲ ταύτας συντάσσονται καὶ ἀνακηρύσσονται οἱ κώδικες τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν· βαθὺ, ζείδωρον κοσμοπολιτικὸν πνεῦμα διαπνέει τὰς διεθνεῖς σχέσεις, καὶ ὅ,τι ἄλλοτε οὐτοπία ἐθεωρεῖτο, λαμβάνει σήμερον ἀληθῆ ὑπόστασιν καὶ πραγματικότητα· ἡ δὲ πολιτεία, δι' ἧς ἐκπροσωπεῖται ἐν τῇ ἐξωτερικωτέρᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ τὸ δίκαιον, δὲν εἶνε πλέον ὁ ἀνθρωποβόρος ἐκεῖνος Μολὸχ τῆς παραδόσεως, πρὸ τοῦ ὁποίου γονυπετεῖ, ἀποκαρτεροῦσα χωρὶς ψυχὴν καὶ συνείδησιν πᾶσα ἀνθρωπίνη ζωὴ καὶ ἀτομικότης, ἀλλ' ὄντως, ἵνα μεταχειρισθῶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἑγέλου, ὁσημέραι καθίσταται τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικότητος.

Μετὰ τὰ εἰρημένα, κατάδηλον ὁποία ἡ σημασία καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ δικαίου, καὶ ἡ πλήρης αὐτοῦ κατανόησις καὶ ὡς ἰδέας καὶ ὡς ἐπιστήμης. Ἡ σπουδαιότης πάσης ἰδέας ἢ ἐπιστήμης καταλογίζεται ἐκ τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης ὠφελείας, ἣν παρέχει, ἐκ τοῦ σκοποῦ, ὃν διώκει, καὶ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ὃ πραγματεύεται. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶνε ἀφῃρημένη φαντασμαγορία σχολαίων πνευμάτων, ματαίων ἰδεολόγων, ἀσκόπως μετεωρολεσχούντων, οὔτε εἶνε τοιαύτη μόνον πᾶν τὸ θετικῆς ὠφελείας πρόξενον. Ἐν μέσῳ τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως τοῦ αἰῶνος, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα πρωταγωνιστεῖ, ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη, ἀνταξία καθισταμένη τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς, λαμβάνει ἄμεσον καὶ ἐνεργὸν μέρος, ζωηρὰν ἐξασκοῦσα ἐπίδρασιν ἐν τῇ ἱστοριοδρομίᾳ τοῦ πνεύματος, διότι πᾶσα ἐπιστήμη, καθ' ὅσον σχετίζεται πρὸς τὰ ὕψιστα τοῦ κοινωνικοῦ βίου συμφέροντα, κατὰ τοσοῦτον εἶνε σπουδαιοτέρα, μᾶλλον δ' ἐνδιαφέρουσα ἡ περὶ αὐτῆς ἔρευνα καὶ μελέτη.

* *
*

Τὸ Φυσικὸν δίκαιον ἀντικείμενον ἔχει τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν ἠθικῶν ἐκείνων νόμων, τῶν συνδεόντων τὸν κοινωνικὸν διάκοσμον, οἵτινες εἶνε οἱ ὅροι τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ λέγων δίκαιον, ἐννοεῖ ζωὴν, κίνησιν, ἁρμονίαν· ἀλλὰ τὸ δίκαιον τοῦτο δέον νὰ ζητηθῇ οὐχὶ ἐν φανταστικῇ τινὶ, ἔξω τῆς κοινωνικῆς τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεως, εἰκόνι, καθὰ ὠνειροπόλησαν πολιτειολόγοι τινὲς, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, (Πλάτων, Μῶρος, Ρουσσώ), ἀλλ' ἐν πραγματικῇ καὶ ὑφισταμένῃ κοινωνίᾳ ἀνθρώπων· ἐντεῦθεν ἡ ἐπιστήμη δέον νὰ μελετᾷ τὸ δίκαιον, οἷον ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτοῦ φύσει ἐμφανίζεται καὶ ἀναπτύσσεται ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οὐχὶ δὲ οἷον παρίσταται ἐν τῇ φυσικῇ τοῦ ἀνθρώπου καταστάσει, πρὶν ἢ δῆθεν οὗτος εἰσέλθῃ εἰς κοινωνικὸν βίον, ὡς ἐπρέσβευεν ἡ ἀρχαιοτέρα τοῦ δικαίου σχολὴ, δημιουρ-

γήσασα αὐθαίρετον περὶ αὐτοῦ θεωρίαν, ἐν τῇ σκέψει μᾶλλον τοῦ θεωρητικοῦ ὑφισταμένην, ἢ ἐν πραγματικῇ καταστάσει.

Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, οὐχὶ μακρὰν ἡμῶν κειμένη, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἐσφαλμένων περὶ κοινωνίας καὶ ἱστορίας ὑποθέσεων, οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων καὶ κοινωνιολόγων ἐπίστευον εἴς τινα πρὸ τῆς ἱστορίας ὑφισταμένην τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν, πρὶν ἢ οὗτος εἰς ὁριστικὸν κοινωνικὸν βίον εἰσέλθῃ· ἦτο ἡ βασιλεία τοῦ Κρόνου, πόρρω κειμένη ἐποχὴ, διακοσμηθεῖσα πολλάκις διὰ ποιητικῶν χρωματισμῶν καὶ εἰκόνων· ἀναμνήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπαντῶμεν ἐν ταῖς παραδόσεσι πάντων τῶν λαῶν, αἵτινες ἀπὸ τῆς ποιήσεως κατῆλθον καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα, οὐχὶ ἅπαξ υἱοθετηθεῖσαι ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας, ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τοῦ φιλοσόφου τῆς *Κοινωνικῆς Συνθήκης*. Ὁ Πλάτων φρονεῖ ὅτι, πρὸ τῆς εἰς κοινωνικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου μεταβάσεως, θειοτέρα τις κατάστασις διεῖπε τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὁπότε «θεὸς ἔνεμε τοὺς ἀνθρώπους αὐτὸς ἐπιστατῶν, καθάπερ νῦν ἄνθρωποι, ζῶον ὂν ἕτερον θειότερον, ἄλλα γένη αὐτῶν φαυλότερα νομεύουσι· νέμοντος δὲ ἐκείνου *πολιτεῖαι τε οὐκ ἦσαν* οὐδὲ κτήσεις γυναικῶν καὶ παίδων.» [1] Ταῦτα, συμφωνοῦντα ἄλλως τε πρὸς τὰς περὶ παραδείσου χριστιανικὰς παραδόσεις, ἔσχον ζωηροτέραν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀπήχησιν παρά τισι τῶν ἀρχαιοτέρων πολιτειολόγων, παραδεχθεῖσι προϊστορικήν τινα καὶ προκοινωνικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν, πρὸ τοῦ ὁριστικοῦ σχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας. Συγγραφεῖς διαφόρων ἀπόψεων συναντῶνται ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον: οὕτως οἱ Ἰησουῖται **Bellarmin** καὶ **Marianna** δίδουσι τὴν χεῖρα εἰς τοὺς Ἄγγλους ἐμπειρικοὺς, τὸν **Hobbes** καὶ τὸν **Locke**· ἅπαντες οὗτοι παραδεχόμενοι προκοινωνικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατάστασιν, καταλήγουσιν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ κοινωνία ἐσχηματίσθη οὐχὶ ἀπὸ τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ διά τινος ἑκουσίας μεταξὺ τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν μελῶν *συμβάσεως*· ἡ θεωρία αὕτη, ἥτις ἐπεκράτει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον καὶ ὄγδοον αἰῶνα, εἵμαρτο νὰ τύχῃ εὐρυτέρου κύρους καὶ διαδόσεως διὰ τῆς *Κοινωνικῆς Συνθήκης* τοῦ ἐκ Γενεύης φιλοσόφου. ***L'homme sauvage***, ὁ ἐκτὸς τῆς κοινωνίας ἄνθρωπος, εἶνε τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Ρουσσὼ πλάσμα καὶ ἰδεῶδες· ὁ ἄγριος καὶ ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος διαφέρουσιν ἀλλήλων ἐξίσου κατὰ τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας καὶ κατὰ τὰς κλίσεις, ὥστε πᾶν τὸ ἀποτελοῦν τὴν ὑπερτάτην τοῦ πρώτου εὐδαιμονίαν ἐξαναγκάζει τὸν ἕτερον εἰς ἀπελπισίαν· τέλειος ἄνθρωπος εἶνε ὁ ζῶν φυσικὸν βίον, ἐνῷ ὁ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζῶν, ὁ σκεπτόμενος εἶνε ὁ διεφθαρμένος. [2]

Ἡ θεωρία αὕτη, ἥτις διατυποῦται ἐν τῇ ἀκροτάτῃ αὐτῆς ὑπερβολῇ ἀλλὰ καὶ τῇ λαμπρᾷ διαλεκτικῇ παρὰ τῷ γενναίῳ φιλοσόφῳ, εἶνε ἡ ἄρχουσα

1 Πολιτικός 444—447.

2 Discours sur l' origine de l' inégalité parmi les hommes.

περὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου θεωρία τοῦ δεκάτου ἑβδόμου καὶ ὀγδόου αἰῶνος, ἅμα τοῦτο ἀνυψωθὲν διὰ τοῦ Γροτίου εἰς ἰδιαιτέραν ἐπιστήμην, ἤρξατο σπουδαίως ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς σπουδῆς τοῦ δικαίου ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Γρότιος ἀποκαλεῖ αὐτὸ «*Jus naturale, dictatum rectae rationis* [1], κατισχύει δὲ ὁ τίτλος οὗτος μετ' ὀλίγον καθ' ὁλοκληρίαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, [2] ἐκφράζων τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, δι' ἅπαντας ἐξίσου τοὺς ἀνθρώπους τὸ αὐτὸ κεκτημένον κῦρος, ὑπέρτερον τόπου καὶ χρόνου, ὀφεῖλον δὲ νὰ διέπῃ ἀπολύτως τὰς σχέσεις τῶν λαῶν πρὸς ἀλλήλους. Οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων καὶ δημοσιολόγων ἀποδέχονται τὴν φυσικὴν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν — *Status naturalis*, πρὸ τῆς εἰς κοινωνικὸν βίον εἰσόδου αὐτοῦ, ἀφ' ἧς ἐν τούτοις τείνει νὰ ἐξέλθῃ ὁ ἄνθρωπος, ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἔμφυτον τὸ αἴσθημα τῆς κοινωνικότητος κατὰ τοὺς μέν, ἐνῶ κατὰ τοὺς ἑτέρους, συμβαίνει τοὐναντίον: ***Bellum omnium contra omnes***· τοιαύτη ἦτο ἡ πρὸ τῆς κοινωνίας φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου ζωή· πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τοιαύτης ἐκρύθμου καὶ ἐκνόμου καταστάσεως, ἧς συνέπεια θὰ ἦτο ἡ ἐξόντωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κατὰ μὲν τὸν ***Hobbes***, οἱ ἄνθρωποι συνῆλθον εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν, ἑκουσίως ὑποβληθέντες εἰς τὸν ἰσχυρότερον αὐτῶν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ αὐτοῖς εἰρήνην καὶ τάξιν, κατὰ δὲ τὸν Σπινόζαν, ἐφεῦρον κοινωνικήν τινα τάξιν, τοιαύτην, ἥτις νὰ δύναται νὰ ἐξασφαλίζῃ ἑκάστῳ τὴν ἐλευθερίαν, ἀδιάφορον ἂν οὗτος ὁδηγεῖται ὑπὸ τοῦ λόγου ἢ ὑπὸ τοῦ πάθους· οὕτως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐμελετήθη τὸ δίκαιον παρ' ἁπάντων σχεδὸν τῶν τότε φιλοσόφων, μηδὲ τοῦ Καντίου ἐξαιρουμένου. Ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, πρὸ τῆς εἰς κοινωνίαν εἰσόδου του, ἤγαγεν εὐθὺ ἐπὶ τὴν θεωρίαν τῆς *κοινωνικῆς συνθήκης*, καθ' ἣν ἡ κοινωνία εἶνε οὐχὶ φυσικόν τι δημιούργημα καὶ συνέπεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, πρὸς κοινωνικότητα ῥεπούσης, ἀλλ' αὐθαιρέτου βουλήσεως τῶν ἀτόμων κατασκεύασμα. Οὕτω κατὰ τὴν τοιαύτην ἀρχήν, οὐδὲν εἶνε

1 De jure Belli acPacis 1, 10.

2 Πουφενδόρφιος, μαθητὴς τοῦ Γροτίου, καὶ πρῶτος διδάξας τὸ φυσικὸν δίκαιον ὡς ἰδιαιτέραν ἐπιστήμην ἐν Ἀϊδελβέργῃ, καλεῖ τὸ πρῶτον αὐτοῦ περὶ φυσικοῦ δικαίου βιβλίον jurisprudentia universalis· ὡσαύτως ὁ Θωμάσιος, μαθητὴς τοῦ Πουφενδορφίου, ὠνόμασε τὸ φυσικὸν δίκαιον jurisprudentia divina, μὴ δυνάμενος ν' ἀποφύγῃ ἔτι καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησίας, διαιρέσας μόνον τὸ κατ' αὐτὸν θεῖον δίκαιον εἰς φυσικὸν καὶ θετικόν· (lex divina est vel naturalis vel positiva). Ὁ Οὐόλφιος, οὗ τὸ βιβλίον Jus Naturae methodo scientifica pertractatum μεγίστην ἐκτήσατο ἐπίδρασιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ, ἀνεγνώρισαν ὁριστικῶς τὸ ὄνομα τοῦτο. Μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ Καντίου καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ θριάμβου τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας, ἡ ἐπιστήμη αὕτη μετωνομάσθη φιλοσοφικὴ δικαιολογία (Philosophische Bechtslehre· ἀλλ' ὡσαύτως διετήρησε καὶ τὸ ὄνομα Naturrecht (Φυσικὸν δίκαιον), ὡσαύτως Rechtsphilosophie, Vernunftrecht (λογικὸν δίκαιον), κ.τ.λ. Καταῦτα ἐν Γερμανίᾳ· ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου βραδύτερον ἀνεπτύχθη τὸ φυσικὸν δίκαιον, ἡ ἐπιστήμη αὕτη ὠνομάσθη Esprit des Lois, Traité de Lagislation, καὶ συνηθέστερον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους droit naturel· ὡσαύτως Science politique κ.τ.λ.

σταθερὸν καὶ μόνιμον ἐν τῷ βίῳ, δυνάμενον ἐν πάσῃ στιγμῇ νὰ τροποποιηθῇ καὶ νὰ μεταβληθῇ· ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἀναμφίβολος ἐκδήλωσις τοῦ ἐπαναστατικοῦ ὀργασμοῦ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ πλήρη ἐπανάστασιν καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Εὐρώπης τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις πλέον ἢ ἅπαξ ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ εἰδώλου τῆς θεωρίας ταύτης· δὲν εἶνε δὲ ὑπερβολικὴ ἡ σκέψις τοῦ *Bluntschli* εἰπόντος, ὅτι ὁ «γινώσκων τὰ συγγράμματα τοῦ Ρουσσώ, κατέχει τὴν κλεῖδα τῆς πολιτικῆς θεωρίας τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.» [1]

Εἶνε ἀληθὴς ἡ ὑπόθεσις φυσικῆς τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεως, ἀρχαιοτέρας τοῦ κοινωνικοῦ βίου, κέκτηται δ' αὕτη φιλοσοφικὴν ἢ ἱστορικὴν πραγματικότητα; Ἐκ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν χρονικῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἀποδείκνυται, οὐδαμῶς δὲ δύναται νὰ διαμφισβητηθῇ, ὅτι πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἧς τυγχάνει οὖσα ἡ πρώτη ἐκδήλωσις. Φυσικὴ κατάστασις, οἵα ἡ μυθολογουμένη ὑπὸ τούτων μέν, ὡς κατάστασις *πολέμου πάντων κατὰ πάντων*, ὑπ' ἐκείνων δὲ ὡς κατάστασις ἐλευθερίας καὶ εὐτυχίας, οὔτε ἀπὸ φιλοσοφικῆς τινὸς ἀρχῆς ἀπορρέει, οὔτε ἱστορικὴν ἀλήθειαν κέκτηται· ἡ ἱστορία δὲν παρουσιάζει φαινόμενον ἀτόμων διεσπαρμένως ζώντων, εἶτα δὲ συνελθόντων εἰς κοινωνίαν, κατόπιν συνομολογηθείσης συμβάσεως· ἡ δὲ φιλοσοφία διδάσκει, ὅπως καὶ ἡ παρατήρησις, ὅτι ἡ κοινωνικότης εἶνε τὸ πρώτιστον ἔνστικτον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἥτις ἐκδηλοῦται ἐν τῷ ἀτόμῳ, ἅμα τῇ πρώτῃ αὐτοῦ πνευματικῇ ἐξεγέρσει καὶ συνειδήσει. Βλέπομεν τὸ ἔνστικτον τῆς κοινωνικότητος καὶ παρὰ κατωτέροις τοῦ ἀνθρώπου θηρίοις· οὐδεὶς δὲ σπουδαῖος περιηγητὴς ὡμολόγησε μέχρι τοῦδε, ὅτι εὗρε λαούς, καὶ ἐν θηριώδει ἔτι καταστάσει διατελοῦντας, ὁποῖοι πλεῖστοι λαοὶ τῆς Πολυνησίας καὶ τῆς Αὐστραλίας, κατ' ἄτομα καὶ κεχωρισμένως ζῶντας, οὐδεμίαν δὲ κεκτημένους κοινωνικὴν συνείδησιν καὶ τάξιν.

Ὑφίσταται ἀληθῶς φυσικὴ κατάστασις, ἀλλ' αὕτη διατελεῖ οὐχὶ ἐκτός, ἀλλ' ἐντὸς αὐτῆς τῆς κοινωνίας· φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου εἶνε οὐχὶ ὁ ἄγριος, ὁ κατ' εὐφημισμὸν ἐλεύθερος καλούμενος βίος τῆς φύσεως, ἀλλ' αὐτὴ ἡ κοινωνία, ἀναγκαία οὖσα συνέπεια τῶν ἠθικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων πρὸς ἑνότητα τεινουσῶν, δι' ὧν ἐκδηλοῦται ἡ ἔμφυτος αὐτῷ κοινωνικότης· καὶ εἰς τοῦτο κυρίως ἐπλανήθησαν οἱ ἀρχαιότεροι θεωρητικοὶ τῆς κοινωνίας, ζητήσαντες τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οὐχὶ ἐν τῇ αὐτοῦ φύσει, ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῆς, ἐν τῇ κατ' ἐξοχὴν φύσει, οἱονεὶ τῇ *alma mater* πάσης δημιουργίας· φύσις καὶ κοινωνία, εἴτε ἐν πάλῃ, εἴτε ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἀλλήλας, εἶνε ἀδιάσπαστοι ἀείποτε, καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀνάπτυξιν.

Τὸ φυσικὸν δίκαιον, οἷον συνελαμβάνετο καὶ διετυποῦτο ὑπὸ τῶν πλείστων

1 Geschichte des Staatsrechts und der Politik 320.

θεωρητικῶν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἐξήσκει μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν νόμων, καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ, καὶ ἐν αὐτῇ ἐπὶ τέλους τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας. Ἦτο ἡ ἐκδήλωσις τοῦ ἀπολύτου δικαίου, οἷον διέπει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτῆς ἐλευθερίᾳ, πρὶν ἢ αὕτη εἰσερχομένη εἰς κοινωνίαν, ἐξαναγκασθῇ ν'ἀποβάλῃ πολὺ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς καὶ ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Γροτίου καὶ τῶν μετ' αὐτὸν θεωρητικῶν τοῦ δικαίου δείκνυται καταφανῶς ἐν τοῖς συμβουλίοις καὶ ταῖς πολιτικαῖς καὶ διπλωματικαῖς τῶν ἐθνῶν σχέσεσιν· ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῆς διπλωματίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γίνεται πολλάκις ἐπίκλησις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου καὶ εἰς τὰ συμπεράσματα τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης· Φρειδερῖκος δ' ὁ δεύτερος τῆς Πρωσσίας, συντάσσων τὸν πολυθρύλλητον αὐτοῦ κώδικα καὶ προβαίνων ἕνα αἰῶνα τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Μιραβῶ, ἐπιστέλλει τὰ ἑπόμενα εἰς τὸν ἀρχικαγγελλάριον αὐτοῦ: «Καθ' ὅσον δ' ἀμέσως ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑμετέραν συμβουλὴν περὶ βελτιώσεως τῶν νόμων, εἶμαι καθ' ὁλοκληρίαν ηὐχαριστημένος ὡς πρὸς τοῦτο . . . προκρίνοντες τὸ φυσικὸν δίκαιον τοῦ ρωμαϊκοῦ, ἔχετε καθ' ὁλοκληρίαν δίκαιον. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἡ ἰδέα σας εἶνε θαυμασία» . . . ἐν ἄλλῃ δὲ πάλιν περιστάσει ἔγραφε πρὸς τὸν αὐτὸν ἀρχικαγγελλάριον, ὅτι ἔπρεπε νὰ λαμβάνῃ ἀπὸ τοῦ *Corpus juris* μόνον πᾶν ἀπὸ ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου εὑρισκόμενον.»[1] Ἀλλ' ἔτι μείζων καθίσταται ἡ ἐπίδρασις τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· τῆς κλονιζομένης αὐθεντείας τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας οὐδεμία ἄλλη ἀρχὴ κοινωνικὴ ἠδύνατο νὰ σαλεύσῃ τὰ θεμέλια, ἢ τὸ φυσικὸν τοῦτο δίκαιον, ἀναγορεῦον ὡς ἀρχὴν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας, καὶ κηρύττον τὴν κοινωνίαν δημιούργημα συμβάσεως τῆς ἐλευθέρας τῶν ἀτόμων βουλήσεως· ἡ θεωρία αὕτη κατέληγεν εἰς ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἦτο ἀληθῶς ἱστορικὴ ἀνάγκη, διότι μόνον ἡ θύελλα τῆς ἐπαναστάσεως ἠδύνατο νὰ ἐξαγνίσῃ τὴν μεμολυσμένην ἐκείνην κοινωνίαν, ἧς τὰ θεμέλια ἐσάλευεν ἤδη ἡ θεωρία τῆς κοινωνικῆς συνθήκης. «Διὰ τοῦ Γροτίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, λέγει ὁ *Stahl*, ἀρχή, ἥτις ἐν τῇ περαιτέρω αὐτῆς ἀναπτύξει κατ' ἀνάγκην κατέληξεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καντίου καὶ τοῦ Ρουσσῶ, καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Γροτίου, ὅτι τὸ καθῆκον τῆς ὑπακοῆς τὴν βάσιν αὐτοῦ ἔχει ἐν σιωπηλῇ συμβάσει, εἶνε παρ' αὐτῷ ὅλως ἀφανὴς καὶ ἁπλῆ. Ἀλλ' ἐν ἁπάσῃ αὐτῆς τῇ ὕλῃ καὶ ταῖς συνεπείαις, ἐδέετο μόνον ν' ἀναπτυχθῇ, ὅπως ἕνα αἰῶνα βραδύτερον ἀνατρέψῃ τὴν τάξιν τῆς Εὐρώπης. Οὕτως ἀθέατος εἶνε νιφὰς χιόνος ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους, ἀλλὰ κυλινδουμένη πίπτει ἀκολούθως εἰς τὰ βάθη δίκην καταστρεπτικῆς κολοσσαίας χιονοστιβάδος».[2]

1 Cabinets—Ordre an den Gross—Gantzler von Carmer τῆς 6 καὶ 14 Ἀπριλίου 1780.
2 Stahl's die Philosophie des Rechts 1 175.

Ἡ θεωρία αὕτη, ὡς εἶπον ἤδη, ἔσχε τὸ κατακόρυφον αὐτῆς σημεῖον καὶ τὴν εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν ἐν τῇ *Κοινωνικῇ Συνθήκῃ* τοῦ Ρουσσώ, τῷ εὐαγγελίῳ τούτῳ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλὰ δυστυχῶς, ἀνατρέπουσα τὴν κοινωνίαν, δὲν ἐκέκτητο τὰ κατάλληλα προσόντα καὶ στοιχεῖα πρὸς δημιουργίαν αὐτῆς ἐπὶ θετικῶν καὶ ἀσφαλῶν βάσεων· ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας διὰ τῆς συμβάσεως τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν μελῶν ἐγκυμονεῖται ἐξ ἀνάγκης ἡ ἰδέα τῆς ἐπαναστάσεως· ἀφοῦ ἡ κοινωνία εἶνε αὐθαίρετον δημιούργημα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν ἀτόμων ὡρισμένης ἱστορικῆς περιόδου, τίς ὁ καταναγκαστικὸς λόγος, ὁ ὑποχρεῶν τὰ ἄτομα κοινωνίας ἄλλης ἐποχῆς αὐθαιρέτως καὶ αὐτοδικαίως νὰ μὴ μεταβάλωσι διὰ μιᾶς πράξεως πάντα τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα, ὅταν ταῦτα δὲν συμβιβάζωνται πρὸς τὰς ἀρχούσας τῆς ἐποχῆς θεωρίας; τίνα ἔχουσιν ὑποχρέωσιν νὰ τηρήσωσι ταῦτα, ἀντιμαχόμενα πρὸς τὰ προσωπικὰ αὐτῶν συμφέροντα; Οὐδεμία σύμβασις, καθ' οἱονδήποτε φιλοσοφικὸν καὶ ἱστορικὸν λόγον, δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ ἄτομα, μὴ λαβόντα μέρος εἰς τὴν σύνταξιν αὐτῆς. Ἀναγορεύσατε λοιπὸν τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὡς θεμελιώδη ἠθικὴν ἀρχὴν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ, ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ εὐρύτητι, καὶ ἀμέσως θέλετε παρατηρήσει, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἀνακηρύττεται ὡς τὸ *α* καὶ τὸ *ω* πάσης κοινωνίας, χωρὶς οὐδὲν ἕτερον καθεστὼς νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ διεκδικήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ σχετικόν τι κῦρος· οὐδεὶς τῶν ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ δρώντων ὑποχρεοῦται νὰ σεβασθῇ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ καθεστῶτα μὴ ὑπ' αὐτοῦ συνωμολογημένα. Καὶ οὕτω καθιεροῦται τὸ δόγμα τῆς αἰωνίας μεταβολῆς, ἡ δὲ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἐν ᾗ ἡ θεωρία αὕτη ἔσχε τὴν ὑπερτάτην αὐτῆς ἐκδήλωσιν, μαρτυρεῖ ἱκανῶς, ὅτι οἱαδήποτε καθεστῶτα δὲν δύνανται νὰ δημιουργηθῶσιν ἐν μιᾷ στιγμῇ, διὰ τῆς αὐθαιρέτου πολλῶν ἢ ὀλίγων βουλήσεως, ἀλλ' εἶνε κανονικὰ προϊόντα τῆς βαθμολογικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως καὶ ἱστορίας.

Ἡ φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις, ἡ ματαίως ἀναζητηθεῖσα ἄλλοτε ἐκτὸς τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἱστορίας, πρέπει τοὐναντίον ν' ἀναζητηθῇ ἐν αὐτῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ καὶ ἱστορίᾳ· ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δὲ ταύτην νὰ διατυπωθῇ τὸ *φυσικὸν* δίκαιον. Ἀγνοοῦμεν τὸν τρόπον τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀρχεγόνων κοινωνιῶν, ἀφανιζόμενον εἰς τὰ βάθη τῶν αἰώνων· ἀλλ' ὅ,τι γινώσκομεν ἐκ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γνώσεως τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορίας, εἶνε ὅτι οὐδεὶς λαὸς συνῆλθεν εἰς κοινωνίαν, ὑποχρεωθεὶς πρὸς τοῦτο διὰ συμβάσεως· μελετῶντες τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὰ ποικίλα αὐτῆς ἔνστικτα καὶ αἰσθήματα ἐν διαφόροις περιόδοις τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως, ἐξετάζοντες τὸν πολιτισμὸν καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ποικίλας φάσεις, εὑρίσκομεν ὅτι ἓν ἰσχυρὸν δεσμεύει τὸν ἄνθρωπον κατ' ἐξοχὴν αἴσθημα, μία ἰδέα ἐπικρατεῖ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ — ἡ ἰδέα τῆς *κοινωνικότητος*· τοῦτο δὲ τὸ αἴσθημα, ἀναπτυσσόμενον τὸ πρῶτον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἄνευ τῆς ὁποίας

οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ὑπάρξῃ, μεταβιβάζεται μετ' ὀλίγον εἰς τὴν εὐρυτέραν αὐτῆς ἀνάπτυξιν—εἰς τὴν φυλήν, εἰς τὸ ἔθνος.

'Από τῆς κοινωνικότητος ταύτης ἀπορρέει σιωπηλὴ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας συνθήκη. Αὕτη οὔτε συνεζητήθη ποτὲ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, οὔτ' ἀνεγράφη ἐπὶ μνημείων, πρὸς γνῶσιν τῶν μετὰ ταῦτα γενεῶν, ἀλλ' ἐνεπνεύσθη ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. 'Εν τῇ σιωπηλῇ ταύτῃ συμβάσει ἔγκειται ἡ κοινωνικὴ ἁρμονία. 'Αληθῶς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκδηλοῦνται πολλάκις διαθέσεις ἀγρίας αὐτοσυντηρησίας καὶ ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τῆς κοινωνίας· ἐπανιστάμενος κατ' αὐτῆς, ζητεῖ ν' ἀποχωρισθῇ, ἴδιον τείνων ν' ἀποτελέσῃ κόσμον· ὑπάρχουσι στιγμαὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καθ' ἃς φαίνεται ἐπαπειλουμένη ἡ διάσπασις αὐτῆς, ἀντὶ δὲ τοῦ δικαίου τῆς εἰρήνης, ἀναγορευόμενον τοῦ πολέμου τὸ δίκαιον· ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατάστασις εἶνε προσωρινὴ ἄρνησις μᾶλλον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ ἡ φυσικὴ αὐτῆς τάσις· ἐπανέρχεται δὲ καὶ πάλιν ἡ γαλήνη, ἀναγκαία ἐν τῷ βίῳ τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν ἀτόμων.

Οὕτω φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἡ κοινωνική, τοῦτο δὲ συμβαίνει οὐχὶ δι' ἱστορικῆς τινος μεταβάσεως καὶ ἐξελίξεως ἀπὸ μιᾶς καταστάσεως εἰς ἄλλην, ἀλλὰ διὰ βαθμιαίας ἠθικῆς ἐξελίξεως· ὁ *ἄνθρωπος τῆς φύσεως* εἶνε ὁ ἄνθρωπος τῆς κοινωνίας, ἀκαταπαύστως βελτιούμενος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ δράσει. Τοῦτον δὲ τὸν ἄνθρωπον, ἐν μέρει ἢ καθ' ὅλου, ὡς μονάδα ἢ ὡς σύνολον, ὡς ἄτομον ἢ ὡς κοινωνίαν, μελετῶν τὸ δίκαιον, φέρει ἀληθῶς τὸν τίτλον *φυσικόν*, ἀλλ' ὅπως ᾖ πράγματι τοιοῦτον, δέον νὰ ἦνε κοινωνικόν, τότε μόνον ὂν καθ' ὁλοκληρίαν ἀνθρώπινον.

'Η θεωρία τῆς *Κοινωνικῆς Συνθήκης* καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἀπορρεούσης θεωρίας τῆς *κυριαρχίας τοῦ λαοῦ*, ἐπανηγύρισε τὸν ὑπέρτατον αὐτῆς θρίαμβον διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ δίκαιον καὶ ἡ πολιτεία, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἦσαν δημιουργήματα τῆς φύσεως καὶ τοῦ λόγου· ἡ δὲ ἐπανάστασις ἐκείνη, ἐν τῷ ἰλίγγῳ αὐτῆς, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην συνέλαβεν οὐ μόνον τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα, ὑφιστάμενα μόνον διὰ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς συντελοῦντα· ἦτο ἑπόμενον, ὅτι συμπέρασμα τῆς τοιαύτης ἀπόψεως τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ἔμελλε νὰ ἦνε ἡ ἀναρχία, ἥτις ἀληθῶς ἐξεδηλώθη ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἀφροσύνῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μηδενὸς ἀναγνωριζομένου πλέον ἐν τῷ βίῳ κριτηρίου, ἐκτὸς τοῦ κριτηρίου τῆς ἀτομικῆς βουλήσεως καὶ ἀνεξαρτησίας, οὐδένα ἔξω τοῦ ἀπολύτου *ἐγὼ* χαλινὸν ἐν τῷ βίῳ ἀνεχομένου. Οὕτως ἐπιφωνεῖ εἷς τῶν κορυφαίων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως — ὁ *Saint Just*: «Οὐδεὶς ὑποχρεοῦται ἀπέναντι συμβάσεως, εἰς ἣν δὲν ὑπέγραψεν αὐτός·» τολμηρότερος δ' ἔτι ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος *Fichte*, ἀναγορεύει τὴν ἀρχὴν ταύτην μέχρι τῶν ἀκροτάτων αὐτῆς ὁρίων, λέγων ὅτι, «*ἡ μόνη πραγματικὴ ἀλήθεια εἶνε ἡ αὐθυπαρξία τοῦ ἀνθρώπου*»[1], καὶ περαιτέρω βαίνων, ὅτι ἅπαντα τὰ θετικὰ

δίκαια βασίζονται ἐπὶ συμβάσεως», πολιτικὴ δ' ἐλευθερία εἶνε «τὸ δίκαιον τῆς οὐδενὸς νόμου ἀναγνωρίσεως, ἢ ἐκείνου, ὃν ἕκαστος εἰς ἑαυτὸν δίδει »... «Ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ συνάπτῃ συνθήκας, ὅσας καὶ ὅπως θέλει· δύναται δ' ἐν αὐταῖς νὰ συνάπτῃ τὴν ἰδιαιτέραν συνθήκην ἑνὸς μεθ' ὅλων, καὶ ὅλων μεθ' ἑνός, ἥτις καὶ λέγεται *κοινωνικὴ συνθήκη*. Ἐφ' ὅσον ἀνεγνώρισε τὴν συνθήκην ταύτην, καλεῖται πολίτης· ἐξαρτᾶται δὲ ἡ ὕπαρξις αὐτῆς ἀπὸ τῆς *ἀρεσκείας τῆς προσωπικῆς βουλήσεως* . . . Μόνον ὡς *ἄνθρωπος* δύναταί τις νὰ συνάπτῃ συνθήκας, ἀλλ' οὐχὶ ὡς *πολίτης*.» [2]

Τὰ *δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου*, τὰ καθιερωθέντα ἐξαιρέτως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἀναγορευθέντα ὡς ὁ αἰώνιος κῶδιξ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἦσαν ἔργον τῆς θεωρίας ταύτης. Δι' αὐτῆς τὸ δίκαιον ὡρίζετο κοινὸν κτῆμα ἁπάντων τῶν ἀνθρώπων, ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, ἐθνικότητος καὶ τάξεως· ἐντεῦθεν τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἐπαναστάσεως ταύτης, τῆς κατ' ἐξοχὴν *ἀνθρωπίνης* ἐπαναστάσεως, ὡς τὴν ἀπεκάλεσεν ὁ Ἕγελος· ἀλλὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦτο λεληθότως διεβίβρωσκεν ὁ σάραξ τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ τῆς καταστροφῆς· τὸ ἰδεῶδες, τὸ ὁποῖον αὕτη ἐζήτει νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν μιᾷ στιγμῇ, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ὑπό τινα ἔποψιν εἶνε ἀξία θαυμασμοῦ, δὲν ἦτο ἔργον μιᾶς γενεᾶς, ἀπῃτεῖτο δὲ πολλὴ ἱστορικὴ ἐργασία· οὕτω ζητοῦσα νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ἀδύνατα, ἀπεπλανήθη εἰς ἀδιεξίτητον λαβύρινθον χιμαιρικῶν πολιτικῶν ἐπιχειρήσεων· καὶ ἐπῆλθε μετ' ὀλίγον ἡ ἀντίδρασις, τοσοῦτον ζωηρά, ὅσον ὑπῆρξε θεμελιώδης ἡ ἐπανάστασις.

Ἡ ἀντίδρασις αὕτη διετυπώθη ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους διὰ τῆς ἱστορικῆς σχολῆς, ἐκθύμως ἀρνηθείσης καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ πορίσματα τοῦ φυσικοῦ δικαίου, διατυπωσάσης δὲ νέον δόγμα, καθ' ὃ τὸ δίκαιον οὔτ' αἰώνιον, οὔτ' ἀπόλυτον εἶνε, ἀλλ' ἰδιοφυὲς εἰς ἕκαστον λαόν, ὀργανικῶς μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένον, καὶ κατὰ φυσικοὺς νόμους ἀναπτυσσόμενον ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἱστορίας. Ἡ νέα αὕτη ἄποψις δὲν ὑπῆρξεν ἀνωφελὴς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον μελετηθὲν ἐν ταῖς διαφόροις αὐτοῦ ἱστορικαῖς ἐκδηλώσεσι κατὰ ἔθνη καὶ ἱστορικὰς περιόδους, καὶ ἐν τοῖς σωζομένοις αὐτοῦ μνημείοις, κατενοήθη τελειότερον, μεθ' ὅλας δὲ τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς ἀντιφάσεις τῆς σχολῆς ταύτης, καταληξάσης ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἐσχάτην ἀντίδρασιν κατὰ πάσης προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτοβουλίας, ἐπῆλθε τὸ εὐάρεστον ἀποτέλεσμα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὅτι ἡ ἄκρα μονομέρεια τοῦ φυσικοῦ δικαίου, πολεμηθεῖσα διὰ τῆς ἀναλόγου ἀντιδράσεως τῆς ἱστορικῆς σχολῆς, ἐπήνεγκε μὲν ἐπὶ στιγμὴν τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ χάος καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀλλὰ τοῦτο, ὅπως ἐπέλθῃ μετ' ὀλίγον ἡ συνδιαλλαγή, καὶ ἀναγνωρισθῶσι τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι, ἐν δὲ τῇ πάλῃ αὐτῶν μᾶλλον προσεγγίζουσαι, σχέσεις τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας.

1 Fichte: System der Sittenlehre—Naturrecht.

2 Beiträge 34—35.

Οὕτως ἀπετελέσθη τὸ νεώτερον φυσικὸν δίκαιον, οὐσιώδης, ἀνεξάρτητος κλάδος τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, βάσις δὲ καὶ θεμέλιον τῆς ἐπιστήμης τῶν νόμων. Οὔτε ἀπὸ τῆς θεολογίας ἐξαρτώμενον, ὅπως ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, οὔτε ἀπὸ τῆς ἠθικῆς ἀπορροφώμενον, ὡς συνέβαινε βραδύτερον μέχρι τοῦ Καντίου, πρώτου κατ' ἐξοχὴν διακρίναντος τὰ ὅρια τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου, ἀποτελεῖ ἰδίαν ἐπιστήμην, ἐλευθέραν καθ' ἑαυτὴν καὶ ἀνεξάρτητον, στενότατα μὲν μετὰ τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης συνδεδεμένην, ἀλλ' ἴδιον ἔχουσαν κύκλον καὶ ἕτερον ὁρίζοντα, ἐν πληρεστάτῃ δὲ συναφείᾳ διατελοῦσαν μετὰ τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικότητος συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον ἐπίσης συντελεῖ καθ' ἑαυτὸ εἰς τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς· εἰς τοῦτον δὲ τὸν ἁρμονικὸν σύνδεσμον τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου ὀφείλομεν κατ' ἐξοχὴν τὰς μεγάλας κατακτήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, ὅστις πράγματι δικαιοῦται νὰ ἐγκαυχᾶται ὡς ἡ ἐποχὴ τῆς λύσεως τῶν δυσχερεστάτων ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων, ἅτινα ἀπησχόλησάν ποτε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τοῦτο λοιπὸν τὸ δίκαιον, περιφανῆ ἐκπροσωποῦν κλάδον τοῦ ἀνθρωπίνου ἐπιστητοῦ, ἀπόλυτον μὲν καθ' ἑαυτὸ ὄν, ἀλλὰ σύμφωνον ἅμα καὶ ἐν ἁρμονίᾳ διατελοῦν πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα ἱστορικῆς τινος περιόδου, εἶνε ἡ βάσις καὶ ἡ ἀφετηρία τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ καὶ σημασίᾳ. Ἡ ἱστορία, ἡ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἐκδήλωσις αὕτη τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, συνδέεται ἐπίσης ἀναποσπάστως πρὸς τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον εἶνε ἡ διαπνέουσα αὐτὴν ψυχή, καὶ ἄνευ τοῦ ὁποίου αὕτη εἶνε ρωπογραφία χωρὶς ἁρμονίαν, χωρὶς κάλλος, ρυθμὸν καὶ ἰδεῶδες. Εὐστόχως ἀπεκάλεσεν αὐτὴν ὁ Ἕγελος «τὴν ἑρμηνείαν καὶ πραγμάτωσιν τοῦ παγκοσμίου πνεύματος.» Ἀλλ' οὐδαμοῦ τὸ δίκαιον εὑρίσκει τὴν εἰλικρινῆ αὐτοῦ πραγμάτωσιν ἢ ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, τῇ ἐξωτερικῇ ταύτῃ τῆς ἰδέας αὐτοῦ ἐκδηλώσει. Κατανοουμένου τοῦ δικαίου ἀνεξαρτήτως καὶ ἐν τῇ ἀληθεῖ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αἰωνίων τοῦ λόγου κανόνων, συντελεῖται κατ' ἐξοχὴν ἡ πραγμάτωσις αὐτοῦ διὰ τῆς ἱστορίας, διὰ τοῦ θετικοῦ δικαίου καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς, ὡς ἐπιστήμης καὶ ὡς τέχνης, ὡς θεωρίας καὶ ὡς ἐφαρμογῆς ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ.

Ἡ ἐλευθέρα κίνησις τῶν κοινωνιῶν εἶνε συνέπεια πασῶν τούτων τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐφ' ὧν πρωτοστατεῖ ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου ἀπόλυτος, ἑνιαία, ἐκπροσωποῦσα τὴν ἑνότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἰδέας, οὐδ' ἔχουσα ἀντικείμενον ὡρισμένον τινὰ λαὸν μόνον, ἢ εἰδικήν τινα ἱστορικὴν περίοδον. Οὕτω τὸ φυσικὸν δίκαιον, καὶ ὡς ἰδέα καὶ ὡς ἐπιστήμη, δέον νὰ διατελῇ ὂν ἀείποτε ὑπέρτερον τοῦ ἀτομικοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος καὶ τῶν ποικίλων ἑκάστου πολιτισμοῦ περιόδων, καθαρῶς κοσμοπολιτικόν· ἡ κοσμοπολιτεία εἶνε τὸ ἄ-

χρον ἄωτον, ἡ ἰδεωδεστάτη ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος καὶ ζωῆς, ἐκπροσωπούσης τὴν ἔννοιαν τῆς ἑνότητος, ὡς τοῦ τέλους πάσης ἐν τῷ κόσμῳ δημιουργίας· ἅπαντες οἱ λαοὶ εἶνε μέλη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, λογικὴ καὶ εὐσυνείδητος σύνθεσις, γιγνομένη οὐχὶ διὰ βιαίας ἕλξεως καὶ τεχνητοῦ καταναγκασμοῦ, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ ἀνωτέρας δυνάμεως, ἐμφύτου τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἣν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν *κοινωνικὴν βαρύτητα*· αἱ διάφοροι αὐτῶν ἱστορικαὶ περίοδοι εἶνε διάφοροι ἡλικίαι τοῦ καθόλου βίου τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ πολιτισμός, πραγματοποιῶν ὁσημέραι τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἑνότητα καὶ ἀλληλεγγύην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὡς ἑνιαίου συνόλου, συντελεῖ ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ δικαίου, ὡς τοῦ ὑψίστου παντὸς ἀγαθοῦ στοιχείου καὶ ἐλατηρίου· ἡ ἀκριβὴς τούτου μελέτη διδάσκει ἡμᾶς ὅτι, καθὼς ἡ ἀνθρωπότης διαιρεῖται εἰς ποικίλας φυλάς, κατ' οὐσίαν μὲν τὰς αὐτάς, διαφερούσας δὲ κατὰ τύπον, ἕνεκα ποικίλων φυσικῶν ἢ ἠθικῶν αἰτίων, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον, κατ' οὐσίαν ὂν τὸ αὐτό, διαφέρει κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν αὐτοῦ τύπον, ὑφιστάμενον παντοίας ἀλλοιώσεις καὶ περιπετείας ἐν τῇ κοινωνικῇ τῶν λαῶν ἱστορίᾳ, ἕνεκα πολλῶν ἠθικῶν ἀφορμῶν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν λόγων. Ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου εἶνε ἡ αὐτὴ δι' ἅπαντας τοὺς λαούς, καθαρὰ οὖσα ἀνθρωπίνη ἰδέα· ὑφίσταται ἀείποτε ἡ αὐτή, ἀρχέγονος δημιουργικὴ δύναμις παντὸς ἱστορικοῦ τοῦ δικαίου τύπου, τοῦ θετικοῦ δικαίου. Ἐκ δὲ τῆς ἱστορίας γιγνώσκομεν, ὅτι τὸ δίκαιον τότε μόνον ἀναλαμβάνει πράγματι τὸ ἀξιωματικὸν καὶ ὑπέρτερον αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ κῦρος, ὅταν αὕτη, ἀπαλλαγεῖσα πάσης ξένης ἐπηρείας καὶ ἀρνήσεως τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ἐπιτυγχάνει τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς, ἥτις εἶνε ἡ ἐξόχως ἀνθρωπίνη τελειότης καὶ εὐημερία.

Τοῦτο καταδείκνυται ἰδιαζόντως τρανώτερον καὶ ἀληθέστερον ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι. Τὸ δίκαιον, ἀνθρώπινον καὶ κοινωνικὸν ὁσημέραι καθιστάμενον, εἶνε ὁ ἰδεώδης φάρος, ὑφ' οὗ ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης καταυγάζεται σταδιοδρομοῦσα. Ἐν τῇ ἀντιθέσει τοῦ ἰδεώδους καὶ τῆς πραγματικότητος ὑπολανθάνει ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἀλήθεια, καθ' ὅσον τὸ ἰδεῶδες τείνει νὰ καταστῇ πραγματικότης, καθ' ὅσον ἡ πραγματικότης ζητεῖ νὰ φθάσῃ καὶ νὰ ἐνσαρκωθῇ τὸ ἰδεῶδες· τὸ δὲ φυσικὸν δίκαιον, τεῖνον νὰ πραγματοποιηθῇ, κυμαίνεται ποῦ μὲν μᾶλλον, ποῦ δ' ἧσσον ἐν μέσῳ τῶν ἀντιθέτων καὶ ἀντιμάχων τούτων ῥοπῶν τοῦ ἰδεώδους καὶ τῆς πραγματικότητος, ἀμοιβαίως ἀλληλοδιαδεχομένων ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ.

Τοιαύτη ἡ σύγχρονος ἰδέα τοῦ δικαίου, οὔτε ἀπόλυτος καθ' ὁλοκληρίαν, οὔτε σχετικὴ μόνον, ἱστορικὴ ἢ θεοκρατική, ἀλλὰ πράγματι ἀνεξάρτητος, ἀναγνωρίζουσα τὴν ἐλευθέραν βούλησιν καὶ αὐτοσυνειδησίαν τοῦ πνεύματος, οὐχὶ δὲ καθιστῶσα αὐτὸ ὑποτελὲς ξένων δυνάμεων, εἴτε τυχαίως καὶ αὐτομάτως δρῶν καὶ ἐργαζόμενον, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινον, φιλοσοφικόν, ἂν ἀληθῶς ἡ φιλοσοφία δὲν εἶνε χιμαιρικὸν ὄνειρον, ἀλλ' ἡ γνησιωτάτη

ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, διεκδικοῦσα ἀείποτε ἐξοχὴν ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν σημασίαν. Ἄνευ τῆς κατανοήσεως τοῦ δικαίου, οὐδέποτε θέλομεν ἀκριβῶς κατανοήσει καὶ ταξινομήσει τὰ ποικίλα, δυσερμήνευτα πολλάκις, στοιχεῖα τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τὴν διάφορον αὐτῶν ἰδιοφυΐαν· οὕτως ἡ φυσιολογικὴ ἐπιστήμη ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ τὰ μυστήρια καὶ τὰς ἰδιότητας τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, ἂν δὲν μελετήσῃ τοὺς διέποντας τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος νόμους. Διότι τὸ δίκαιον εἶνε διὰ τὸν ἠθικὸν ὀργανισμὸν τῆς κοινωνίας ὅ,τι τὸ αἷμα διὰ τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος: ὁ πρώτιστος ἀγωγὸς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, καὶ ἡ αἰτία πάσης κινήσεως καὶ κυκλοφορίας ἐν τῇ ἱστοριοδρομίᾳ τοῦ πνεύματος.

* * *

Ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται, ὅτι τὸ δίκαιον, ὅπως πᾶσα ἰδέα καὶ ἐπιστήμη, ἵνα ᾖ ἀληθές, πιστῶς πληροῦν τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, δέον νὰ ᾖ ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον πάσης ἐπηρείας, εἴτε ἠθικῆς, εἴτε προσωπικῆς. Οὐδεμία αὐθεντεία, οὐδὲν κῦρος· τὸ χαρακτηρίζον τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους γνώρισμα εἶνε ἡ κριτική, ἧς οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ἢ νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν ἐπίδρασιν. Σύνοιδα τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐποχῆς, ἥτις προβᾶσα εἰς τὰ ἄκρα, ἀπαισιόδοξος πολλάκις καὶ ὕποπτος πρὸς πᾶν τὸ παραδεδομένον καὶ μὴ φέρον τὸ χρίσμα τοῦ λόγου καὶ τῆς σκέψεως, ἐπιφωνεῖ καθ' ἑκάστην μετὰ τοῦ Μεφιστοφελοῦς:

«ich bin der Geist
der stets verneint».[1]

οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ κλίνῃ τις τὸ γόνυ πρὸ τῆς παραδόσεως ἐν κοινωνίᾳ,ἥτις παρήγαγε μεταξὺ τοσούτων ἄλλων ἀποστατῶν κατὰ τοῦ κύρους τοῦ παρελθόντος ἕνα Ῥενάν, ἕνα Στράους. Αἱ αὐταὶ τάσεις τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἡ αὐτὴ ἀρνητικὴ ἐκδήλωσις ἐν πάσῃ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας σφαίρᾳ, ἡ αὐτὴ ἀποθέωσις τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἀμφιβολίας εἶνε καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς — ἡ εἰρωνεία τοῦ Βολταίρου, ἡ ἄρνησις τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, ὑποκαταστήσασα τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῶν παρελθουσῶν γενεῶν τῆς ἱστορίας. Ἐν τῷ αἰῶνι τοῦ Δαρβίνου ἡ ἐπανάστασις εἶνε ἡ καταστρεπτικὴ πνοὴ ἀλλὰ καὶ τὸ δημιουργικὸν στοιχεῖον τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος, πλέον δὲ ἢ ἅπαξ ἡ ἐπιστήμη ἐφωράθη ἐπαναλαμβάνουσα μετὰ τοῦ αὐτοῦ Μεφιστοφελοῦς:

«ichbein Theil von jener Kraft,
die stets des Böse will, und stets das Gute schafft».[2]

1 Εἰμὶ τὸ ἀείποτε ἀρνούμενον πνεῦμα.

2 Εἰμὶ τμῆμα τῆς δυνάμεως ἐκείνης,ἥτις ἀείποτε ἐπιζητεῖ τὸ κακὸν καὶ ἀείποτε τὸ ἀγαθὸν δημιουργεῖ.

'Εν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ τὸ κακὸν δὲν εἶνε πλέον ἡ ἄρνησις τοῦ ἀγαθοῦ, μὴ ἔχουσα ὕπαρξιν, ἀλλ' ἀναπόφευκτον σημεῖον ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἱστορίας· τοῦτο ἀνακηρύττει καθ' ἑκάστην ἡ ἐπιστήμη διὰ πάντων αὐτῆς τῶν ὀργάνων, δὲν ἀδιαφορεῖ δὲ ἡ κοινωνία, παρακολουθοῦσα πᾶσαν αὐτῆς ἀποκάλυψιν ἢ θέσιν. 'Εν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ στιγμῇ, ἐν ᾗ τὰ πάντα ἀμφισβητοῦνται καὶ κλονίζονται ὑπὸ ἀμειλίκτου κριτικῆς, ὁ δὲ σκεπτισμός, ἡ ἀδιαφορία, ἡ ἀπιστία κηρύττονται οἱ ἐφέστιοι θεοὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἱστορίας, ὅ,τι δὲ ὑφίσταται τὸν μείζονα κλονισμὸν εἶνε ὁ κοινωνικὸς κόσμος, ἐκ θεμελίων ὑποσκαπτόμενος καὶ πολλαχοῦ καταρρέων, λίαν ἐπισφαλὴς καθίσταται ὁ ὁρισμὸς καὶ ἡ ἔρευνα πάσης ἐπιστήμης, ἀντικείμενον ἐχούσης κατ' ἐξοχὴν καὶ θέμα τὸν ἠθικὸν βίον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ συνειδήσεως, τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς καὶ τὸν προορισμόν, τὸ αἰώνιον τοῦτο καὶ ἄλυτον τῆς ἱστορικῆς Σφιγγὸς αἴνιγμα καὶ μυστήριον. Ἡ νεωτέρα κριτικὴ εἶνε ἡ ἄρνησις πάσης ἐκ τοῦ προτέρου συλλήψεως τοῦ πνεύματος· πᾶν τὸ μὴ βεβαιούμενον ὑπὸ τῆς παρατηρήσεως ἀμφισβητεῖται· καὶ ἐνῷ πίπτουσιν οἱ ψευδεῖς θεοὶ τοῦ παρελθόντος, ὑπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, οὐδὲν διαρκὲς οἰκοδόμημα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν δύναται ν' ἀνεγερθῇ, ἀπολαῦον εὐρυτέρας πίστεως καὶ ἀποδοχῆς. Ὅ,τι σήμερον ἐν μέσῳ τοῦ θερμοῦ ἐνθουσιασμοῦ παροδικῶς ἀναγνωρίζεται καὶ λατρεύεται στιγμιαίως, δὲν παρέρχεται χρόνος, καὶ πίπτει ἐν μέσῳ τοῦ δισταγμοῦ, τῆς ἀμφιβολίας, τῆς ἀδιαφορίας, τῆς περιφρονήσεως.

Τοιοῦτον τὸ πνεῦμα τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος. 'Οφείλομεν ν' ἀπελπισθῶμεν λοιπόν, ἐν μέσῳ τῆς διαρκοῦς ταύτης καταστροφῆς, περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας; Ἂν ἀπωλέσαμεν τὴν ἀρχαίαν πίστιν, ἀπωλέσαμεν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, καὶ τὰ ἰδεώδη ἐκεῖνα, ἅτινα ἐν πάσῃ περιόδῳ τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου συντηροῦσιν ἀείποτε καὶ ὑποθάλπουσι τὸ πῦρ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς δημιουργίας; Ἂν ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσε τὴν πίστιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄλλοτε ἀσαφῆ καὶ συγκεχυμένα δημιουργήματα τῆς φαντασίας του, ἀπώλεσε καὶ πᾶσαν λατρείαν πρὸς τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀληθές, τὸ καλόν, ἅτινα ἔσονται ἀείποτε ἡ τρισυπόστατος βάσις τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δράσεως; τοὐναντίον· ἂν ἡ πίστις ἐκλονίσθη, ἡ σκέψις ἐκρατύνθη· τὸ ἰδεῶδες σήμερον τοῦ ἀνθρώπου δὲν κεῖται ἐκτὸς ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ συνειδήσει, ἥτις, ἐκπροσωποῦσα τὸ κυρίαρχον αὐτοῦ *Ἐγώ*, ἀκατάσχετος βαίνει ἐν τῇ ἱστορίᾳ καταστρέφουσα, ἀλλὰ καὶ δημιουργοῦσα. Δὲν εἶνε τοιαύτη ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου; ἡ ἰδέα, ἡ πνέουσα συνήθως πῦρ καὶ φλόγας καταστροφῆς, δὲν εἶνε ὡσαύτως ἡ μυστικὴ πνοὴ νέας δημιουργίας, ἐγείρουσα ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ παρελθόντος τὸ οἰκοδόμημα τοῦ μέλλοντος; ἡ αὐτὴ δὲ μυστικὴ ἰδέα, ὑπὸ τὴν δύναμιν τῆς ὁποίας πίπτουσι τὰ τείχη τῆς Ἱεριχοῦς, δὲν ἀνεγείρει ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν ὑπὸ τὸ πνεῦμα περιπαθοῦς μελῳδίας;

Τί ἄλλο παρὰ τοῦτο τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἱστορίας;

ἡ αἰωνία μεταβολή, ἡ ἐπανάστασις· *τὰ πάντα ρεῖ*. Μόνον τὸ ἄλλοτε τελούμενον διὰ μακροῦ ἀγῶνος καὶ πολλῆς δοκιμασίας, σήμερον γίνεται ταχύτερον, εὐχερέστερον, διὰ τῆς συζητήσεως καὶ τοῦ λόγου. Μακρὰ πεῖρα κατέστησε τὸν ἄνθρωπον γενναιότερον, ἐνίσχυσε τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ ἐκράτυνε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ τὰς τάσεις. Οὐδ' ἀναζητεῖ οὗτος ἀλλαχοῦ τὸ ἰδεῶδες, ἔξω τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ κόσμῳ, τῷ κόσμῳ τῆς ἰδίας σκέψεως καὶ δημιουργίας. Ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ τῆς ἱστορικῆς προόδου ἔθηκε διαδοχικῶς τὸ ἰδεῶδες τοῦτο ἐν τῇ θρησκείᾳ, τῇ τέχνῃ, τῇ πολιτείᾳ, ἐκπροσωπούμενον διὰ τοῦ θεοῦ, τοῦ ναοῦ, τοῦ ἀνακτόρου, τοῦ πολεμικοῦ θριάμβου, τῆς ἀκαδημείας ἢ τοῦ κοινοβουλίου· ἀλλὰ σήμερον τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τείνει κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὸ εἰδέναι, τὴν ἐπιστήμην, ἥτις εἶνε ἡ ἀποθέωσις τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τὸ τελευταῖον αὐτῆς στάδιον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐρύτερον καὶ ποικιλώτερον. Οὕτως ἐν μέσῳ τοσοῦτον μακρᾶς πορείας, διὰ μυρίων περιπετειῶν καὶ δοκιμασιῶν, εὗρεν ἐπὶ τέλους ὁ ἄνθρωπος ἑαυτόν, ἀνευρὼν ἅμα τὴν ἀποστολήν του. Καὶ ποῖον ἔσται τὸ αὔριον; θὰ ἐπανέλθωμεν ἄρα εἰς τὸ παρελθόν, οἱονεὶ ἀποδεχόμενοι τὴν περὶ τῶν κύκλων ἐν τῇ ἱστορίᾳ θεωρίαν τοῦ Βίκου, ἢ κλίνοντες τὸ γόνυ πρὸ τῶν δογμάτων καὶ τῶν συμπερασμάτων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, θὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν *ἐξέλιξιν*, τὴν πρόοδον, ὡς τὸν προνομιοῦχον νόμον τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου, ἐπαναλαμβάνοντες ὅτι ἡ ἱστορία εἶνε πρόοδος, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶνε οὐ μόνον ὄργανον ἀλλὰ καὶ σκοπὸς συνάμα τῆς προόδου;

Ἡ ἠθικὴ ἐξέλιξις τελεῖται ἰδίως διὰ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως· ὁ ἄνθρωπος ἐν κοινωνίᾳ μόνον δημιουργεῖ τὸν ἱστορικὸν αὐτοῦ προορισμόν· φυσικὴ αὐτοῦ κατάστασις εἶνε ἡ κοινωνική. Τὰ ὄνειρα προϊστορικῆς φυσικῆς καταστάσεως ἑνὸς Πλάτωνος ἢ Ρουσσῶ εὑρίσκουσι τοσαύτην ἠχὼ ἤδη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμῃ, ὅσην καὶ ἡ ὕπαρξις παραδείσου καὶ βίου *dolce far niente*, πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, καὶ τῶν τοιούτων θεολογικῶν φαντασμάτων τῶν πρώτων αἰώνων τῆς ἱστορίας. Ἡ κοινωνία εἶνε ἀρχέγονος ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναπόσπαστος συμπλήρωσις τῆς φυσικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, ἔξω δ' αὐτῆς ἄρχων νόμος εἶνε ἡ ἀπομόνωσις, ἡ ἐρήμωσις, τὰ αἰσθητικὰ ἔνστικτα ζωώδους καταστάσεως· τοὐναντίον δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐπικρατεῖ ἡ ἀμοιβαιότης, ἡ ἀλληλεγγύη, καὶ ἀντὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀπολαύσεων καὶ πόθων ὑψηλότεραι τάσεις, αἰσθήματα καὶ ἰδεώδη, μὴ δυνάμενα νὰ κατανοηθῶσιν ἄνευ τῆς ἐννοίας τῆς κοινωνίας· οὕτως ὑποκαθίσταται εἰς τὴν φυσικὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ὑλικὴν βίαν ἡ ἀλληλεγγύη καὶ τὸ δίκαιον, εἰς τὴν ἄγνοιαν καὶ τὰ ἔνστικτα ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἐπιστήμη, καὶ εἰς τὴν ἐγωϊστικὴν πλεονεξίαν ὁ ἠθικὸς τῆς ἀνθρωπότητος ἔρως.

Τοιοῦτος ὁ κοινωνικὸς βίος· σταδιοδρομία ἀνταγωνισμοῦ καὶ πάλης· ἡ γαλήνη, ἡ ἠρεμία, ἣν μετὰ τοσαύτης στοργῆς ἐπικαλοῦνται εὐσεβῆ τινὰ καὶ

θρησκευτικὰ πνεύματα ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης ἀποστολῆς, εἶνε ψευδὲς πλάσμα ἀτελοῦς τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς γνώσεως. Ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ ἐλατήρια, τὸ συμφέρον, ὑπὸ τὴν ταπεινοτάτην αὐτοῦ παράστασιν, τὸ ἰδεῶδες, ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ γοητείᾳ, ἅπαντα τὰ ποικίλα καὶ ἀντίθετα ἔνστικτα καὶ αἰσθήματα, πρὸς τὸ αὐτὸ δὲ τέρμα τείνοντα, εἶνε τοσαῦτα σημεῖα ἀμοιβαίου ἀνταγωνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοσαῦτα τοῦ πολιτισμοῦ ἐλατήρια. Ἀλλ' οὐδεὶς λαός, ἀξιῶν τὴν πλήρωσιν ἀνωτέρας ἀποστολῆς ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, ἠρκέσθη μόνον εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, ἀείποτε δὲ τὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ ἰδεώδη εἶνε οἱ κατ' ἐξοχὴν δρῶντες παράγοντες τῆς ἱστορίας. Συντήρησις φυσικὴ τὸ μέν, τροφὴ καὶ πλοῦτος ἀφ' ἑτέρου, τιμὴ καὶ δόξα, ὁ θρίαμβος τῆς ἰδέας, τοιαῦτα τὰ ἀντίθετα ἐλατήρια, τὰ ὑποθάλποντα τὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀγῶνα, τὰ κρατύνοντα τὴν φυσικὴν τῶν λαῶν ῥώμην, ἀλλ' ἅμα καὶ τὰ προάγοντα τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτῶν συνείδησιν, ἐν γένει τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὅταν ὁ ἀγὼν οὗτος ἀνέλθῃ ἀπὸ τῶν ἐνστίκτων καὶ τῆς φυσικῆς συντηρήσεως καὶ ζωῆς εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, ὁ προορισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος ἐπληρώθη, ἡ δὲ ἱστορία ἀνεῦρε τὸ ἀληθὲς τῆς δράσεως αὐτῆς στάδιον· ἡ τέως τείνουσα πρὸς διάσπασιν κοινωνία συνδυάζεται ἁρμονικώτερον, τηροῦσα τὴν ἑνότητα ἐν τῇ ποικιλίᾳ τοῦ ἀμοιβαίου ἀγῶνος, ὅστις ἀπὸ φυσικοῦ καὶ ὑλικοῦ μεταβάλλεται εἰς πνευματικὸν καθ' ὁλοκληρίαν· ὁ πόλεμος τοῦ φυσικοῦ ἐκμηδενισμοῦ, ὁ ἐπικρατῶν ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῶν λαῶν, καθίσταται βαθμηδὸν ἠθικὸς ἀγών, ἐπιζητῶν τὴν ἰσχὺν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἀποθέωσιν τῆς ἰδέας· διὰ τῆς πάλης ταύτης ἰσχυρὸς ἀναπτύσσεται παράγων, τὸ δίκαιον, τεῖνον νὰ συνδυάσῃ τὰς ἀντιθέσεις διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς συζητήσεως, καὶ οὕτω καθιεροῦν τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, ὧν ὁ ἐν τῇ κοινωνίᾳ θρίαμβος εἶνε θρίαμβος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νίκη τοῦ πολιτισμοῦ· ἀπὸ τῆς φυσικῆς αὐτοσυντηρησίας τὸ πρῶτον, ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ κατὰ τῶν δυναστικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἐνδυμασίας, ἀπὸ τῆς πληρώσεως τῶν ἀφροδισίων ὁρμῶν, πασῶν ἐν γένει τῶν ὑλικῶν τοῦ σώματος ἀναγκῶν, ὁ ἄνθρωπος προβαίνων ἐν τῷ πολιτισμῷ, δημιουργεῖ ἕτερον, νέον κόσμον· ἡ ἰδέα ἐπικρατεῖ τῆς φύσεως, ὁ δὲ ἠθικὸς βίος ἐξευγενίζεται καθ' ὁλοκληρίαν, ἀπελευθερούμενος πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως· οὕτως ὁ ἔνστικτος ἔρως, φυσικὸς μόνον παράγων τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ εἴδους, μεταβάλλεται εἰς ἠθικὸν ἔρωτα, εὐγενὲς καὶ παντοδύναμον σύμβολον δημιουργίας καὶ κοινωνίας, εἰς ὃ ὀφείλομεν τοσαῦτα τοῦ πνεύματος καλλιτεχνήματα ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ μουσικῇ, ἐν τῇ ζωγραφίᾳ· ἡ ἀνάγκη τῆς προφυλάξεως τοῦ σώματος ἀπὸ τῶν ἐπηρειῶν τῆς ἀτμοσφαίρας, ἥτις ἐκδηλοῦται ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς ταπεινῆς καλύβης τοῦ ἀγρίου, ἢ τῶν παραλιμνίων προϊστορικῶν κατοικιῶν τῆς Ἑλβετίας, ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπεροχῆς ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ δωρικοῦ ναοῦ, τῆς

γοτθικῆς μητροπόλεως, ἢ τῶν ἀστικῶν μεγάρων τῆς Ἀναγεννήσεως. Τὸν φόβον πρὸ παντὸς φυσικοῦ φαινομένου διαδέχεται βαθμηδὸν ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, ἥτις, χειραφετουμένη διὰ τοῦ χρόνου ἀπὸ πάσης ὑπερφυσικῆς ἐπιδράσεως καὶ πίστεως, καταλήγει εἰς τὰ τελευταῖα ὅρια τοῦ δισταγμοῦ, εἰς τὴν ἄρνησιν, ἐπισφαλὲς σημεῖον, ἀλλ' ἐξ οὗ δείκνυται ἡ εἰς ἑαυτὸ πεποίθησις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τολμῶντος ν' ἀρνηθῇ τὰ πάντα, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι δύναται νὰ δημιουργήσῃ ὡσαύτως καὶ τὰ πάντα· οἱ ἥρωες τοῦ ξίφους ἀντικαθίστανται ὑπὸ τῶν ἡρώων τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου· τὴν δὲ μονομαχίαν τοῦ στρατοπέδου διαδέχεται ἡ πάλη τῆς συζητήσεως ἐν τῷ τύπῳ καὶ τῷ κοινοβουλίῳ· καὶ οὕτω θεμελιοῦται καὶ κρατύνεται ἡ κοινωνία, θριαμβεύοντος τοῦ λόγου καὶ ἐπικρατοῦντος τοῦ δικαίου, ὡς τοῦ διοργανωτικοῦ συνδέσμου αὐτῆς, ἐν ἀναρχικῇ καταστάσει τὸ πρῶτον παρισταμένης ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἡ δημιουργουμένη νέα αὕτη ἠθικὴ τάξις ὑφίσταται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀποκαλύψεως· ἀλλ' ἀτελὴς καὶ ἐν σπέρματι· μόνον δὲ ἡ ἐλευθέρα ἐνάσκησις πάντων τῶν στοιχείων, τῶν ἀποτελούντων τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμόν, ἰσχυροποιεῖ ἕκαστον τούτων ἐν τῇ εἰδικῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ, καθιεροῦσα τὸν ἀγῶνα ὡς οὐσιαστικὴν ἐκδήλωσιν ὑφισταμένης ζωῆς, ἀπόκειται δὲ καὶ ἐπιβάλλεται εἰς τὸ δίκαιον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ νὰ διοργανώσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ρήξεως, διαστάσεως, ἀναρχίας, δυναμένης νὰ καταστρέψῃ μᾶλλον ἢ νὰ δημιουργήσῃ. Ὁ κωλύων τὴν πάλην ταύτην ἀφαιρεῖ τὴν ζωὴν ἀπὸ τῆς κοινωνίας· ἐντεῦθεν ἡ σῆψις, ἡ σιωπή, ἡ γαλήνη τοῦ νεκροταφείου. Ὁ πολιτισμός, τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἶνε συμπέρασμα τοῦ μακροῦ τούτου ἀγῶνος, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μόνου κρατύνεται τὸ ἄτομον ἐν τῷ ἰδίῳ καὶ τῷ καθόλου βίῳ, τὸ ἄτομον βάσις πάσης κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐξελίξεως· τὸ δὲ δίκαιον, διακανονίζον τὸν ἔκπαλαι ἐν τῷ βίῳ ὑφιστάμενον τοῦτον ἀγῶνα, εἶνε ὁ κυριώτατος παράγων τοῦ πολιτισμοῦ, ἐκπροσωπούμενος κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, δι' ἧς πραγματοῦται ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τὸ δίκαιον τοῦτο, ἀπαλλαγὲν πάσης ἀλλοτρίας ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, ἐλεύθερον τῶν ψευδῶν συλλήψεων τοῦ παρελθόντος, ἀληθῶς ἀνθρώπινον, δὲν εἶνε πλέον ὄργανον ξένων ἀπόψεων καὶ συμφερόντων, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸ ζῶν, σκοπὸν ἔχον τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἐν αὐτῷ ἰδέας, εἶνε ὁ ἰσχυρότατος μοχλὸς τῆς ἀνθρωπίνης προόδου καὶ τῆς κοινωνικῆς χειραφεσίας. Οὕτως ἡ σπουδὴ τοῦ δικαίου εἶνε ἡ ἔρευνα πάντων τῶν κοινωνικῶν φαινομένων· αἱ ἐπαναστάσεις, αἱ μεταμορφώσεις αὗται τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, εἶνε μεταμορφώσεις τοῦ δικαίου, ἀναπτύσσουσαι νέους κοινωνικοὺς ὁρίζοντας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα, καὶ ἀποκαλύπτουσαι νέας τρίβους εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐργασίαν τοῦ πνεύματος. Τὸ δίκαιον τοῦτο δὲν ἐκπροσωπεῖται σήμερον ἐν μιᾷ ἐποχῇ ἢ κοινωνίᾳ, δὲν εἶνε θεία ἀποκάλυψις, εἰς ἓν μόνον ἄ-

τομον γενομένη, ἡ ἱστορικὴ ἑνὸς ἔθνους ἢ ἀτόμου παράδοσις καὶ σύλληψις· ἀνθρωπίνη ἰδέα ἔχει θυσιαστήριον τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν, καὶ στάδιον τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐν τῇ εὐρείᾳ, τῇ κοσμοπολιτικῇ ταύτῃ κατανοήσει τοῦ δικαίου, πανηγυρίζει σήμερον τὸν θρίαμβον αὐτοῦ ὁ πολιτισμός, ἡ δὲ πλήρης αὐτοῦ παράστασις καὶ πραγμάτωσις εἶνε ἡ πρωτίστη ἀποστολὴ καὶ ἐργασία τοῦ πνεύματος. *Δὲν ὑπάρχουσι πλέον Πυρηναῖα*· τοιαύτη ἡ πανταχόθεν ἐκβαλλομένη κοινωνικὴ κραυγὴ ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ· ἡ ἀνθρωπίνη ἀλληλεγγύη κραταιοῦται ὁσημέραι ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν, καὶ ἡ διεθνὴς κοινωνικότης ἀντὶ τῆς ἀρχαίας μονώσεως καὶ ὑποψίας. Καθὰ εὐφυῶς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ρούδολφος *von Ihering*: «Ἔθνος μονούμενον, οὐ μόνον διαπράττει καθ' ἑαυτοῦ ἔγκλημα, ἀφαιροῦν τὰ μέσα τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἀνατροφῆς του, ἀλλὰ καὶ καθίσταται ἔνοχον ἀδικίας πρὸς ἄλλους λαούς. Ἡ μόνωσις εἶνε τὸ πρώτιστον τῶν λαῶν ἔγκλημα, διότι ὁ ὑπέρτατος νόμος τῆς ἱστορίας εἶνε ἡ κοινωνικότης. Λαὸς ἀποκρούων τὴν ἰδέαν τῆς ἐπιμιξίας μετὰ ξένου πολιτισμοῦ, τουτέστι τῆς διὰ τῆς ἱστορίας ἀνατροφῆς, ἀπώλεσε πράγματι τὸ δίκαιον τῆς ὑπάρξεως.» [1] Ἀληθῶς· ἡ ἐθνικὴ μόνωσις εἶνε ὁ ἀπαίσιος δαίμων, ὁ πλανώμενος ἐπὶ τῆς εἱμαρμένης τῶν ἀρχαίων λαῶν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον οὐδένα ἄλλον θεὸν γινωσκόντων πλὴν τοῦ ἰδίου θεοῦ, καὶ οὐδὲν ἄλλο δίκαιον πλὴν τοῦ δικαίου τῆς πόλεως· ἀλλὰ τὸ δίκαιον, ὂν ἀνθρώπινον, εἶνε κατ' ἀνάγκην κοσμοπολιτικόν, ἄνευ δὲ τῆς ἐννοίας ταύτης οὔτε νὰ κατανοηθῇ δύναται, πολλῷ μᾶλλον νὰ πραγματωθῇ ἐν ἀληθεῖ κοινωνίᾳ ἀνθρώπων· ἡ κοσμοπολιτικὴ αὕτη ἰδέα τοῦ δικαίου, χωρὶς ν' ἀπαμβλύνῃ τὸ αἴσθημα τῆς πατρίδος, τοῦ ἐλατηρίου τούτου τῶν μεγάλων ἰδεῶν καὶ τῶν γενναίων ἀφοσιώσεων, κρατύνει τοὐναντίον αὐτό, ἐξεγεῖρον συγχρόνως τὰ ἔξοχα ἐκεῖνα αἰσθήματα, ἅτινα κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας διαφλέγουσι τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν. Ἡ μεγάλη κραυγὴ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἡ τοσοῦτον ποικίλως διατυπωθεῖσα, ἐν τῇ θρησκευτικῇ ἰδέᾳ διὰ τοῦ Λουθήρου, ἐν τῇ φιλοσοφικῇ διὰ τοῦ Βάκωνος καὶ τοῦ Καρτεσσίου, ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τῇ πολιτείᾳ διὰ τοῦ Γροτίου καὶ τοῦ Ρουσσώ, ἡ ὑποστᾶσα τοσαύτας ποικίλας μεταμορφώσεις καὶ περιπετείας, μέχρις ὅτου διετυπώθη ἐν τῇ ἀξιομνημονεύτῳ ἐκείνῃ νυκτὶ τῆς τετάρτης Αὐγούστου ἐν Παρισίοις, καταργοῦσα τὰ προνόμια καὶ τὰς διαιρέσεις τοῦ παρελθόντος, καθιεροῦσα μίαν καὶ πλήρη ἐν τῇ ἱστορίᾳ κοινωνικὴν τάξιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν δημιουργικὸν παράγοντα τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐπισήμως ἀνακηρύττουσα τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, εἶνε τὸ *Πιστεύω* τῶν νεωτέρων λαῶν· αἱ μεταξὺ ἐθνῶν, ὅπως πρότερον μεταξὺ ἀτόμων, διαιρέσεις αἴρονται, τὰ ἀρχαῖα μίση ἐκλείπουσιν ὑπὸ τὸν νόμον τῆς ἀδελφοποιήσεως τῶν λαῶν, ἡ ἀλληλεγγύη καθίσταται ὁσημέραι ὁ ἠθικὸς τῶν κοινωνιῶν νόμος, τὸ ἄτομον ἐχειραφετήθη,

1 Geist des Römischen Rechts—Einleitung § 1.

νέα δὲ ἱστορικὴ περίοδος, κοσμοπολιτικώτερον ἔχουσα τύπον, διαγράφεται, περιφανεστέρα ἀείποτε ἀναδύουσα ἀπὸ τῶν ναυαγίων τῶν τελευταίων ἐπαναστάσεων, καὶ νέαι ἰδέαι διαπνέουσι τὴν ἱστορίαν.

Ἐν τῇ κοινωνικῇ ταύτῃ δημιουργίᾳ, εἰς ἣν εἰσῆλθεν ἤδη ἡ Εὐρώπη, κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, πάντη ἀντιθέτῳ τῶν προηγηθεισῶν περιόδων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, δὲν ἐλλείπει ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ φυσιογνωμία τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας· ἀπολεσθεῖσα αὕτη ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐν τῷ λαβυρίνθῳ τῆς ἱστορίας, λανθάνοντα βίον τέως ἄγουσα, ἐλλιπῆ ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἐλευθέρας δράσεως, παρέστησεν αἴφνης ἀπροσδόκητον ἱστορικὸν θαῦμα ἐν τῇ νεκραναστάσει αὐτῆς. Ἡ ἑλληνικὴ ἀναγέννησις ὑπῆρξε συνέπεια τῆς ἠθικῆς ἐκείνης ἐξεγέρσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τῆς ἀπό τινων αἰώνων ἀναζωπυρωσάσης τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν, καὶ ἥτις, διατυπωθεῖσα τὸ πρῶτον διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἐξεδηλώθη κατ' ἐξοχήν, λήγοντος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως· ἡ ἐξεγερθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις ἕξει ἀναπόφευκτον συνέπειαν τὴν ἐκ νέου ἐξέγερσιν τῆς ἐπιστημονικῆς συνειδήσεως καὶ ζωῆς, τῆς τάσεως πρὸς τὸ εἰδέναι, τῆς προσκτήσεως τῶν αἰωνίων, ἑλληνικῶν κατ' ἐξοχήν, νόμων τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, τοῦ τριφυοῦς τούτου παντὸς πολιτισμοῦ συμβόλου. Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ ἱστορικῇ ἀναβιώσει, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἔχει τὸν ἱστορικὸν καὶ φιλοσοφικὸν ἐκεῖνον λόγον, ὅστις, μεθ' ὅλας τὰς δοκιμασίας, τοὺς πειρασμούς, τὰς ἀμφιβολίας, τὰς πτώσεις καὶ τὰς ἀπογοητεύσεις τοῦ παρόντος, εἶνε ἡ ἀναγκαία πραγμάτωσις μιᾶς ἱστορικῆς ἰδέας, ἥτις ὅσον καὶ ἂν παρίσταται ἀρχῆθεν ἀφῃρημένη καὶ στοιχειώδης, ἐξελισσομένη διὰ τοῦ χρόνου, καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον συγκεκριμένη καὶ εὐρυτέρα, τείνουσα νὰ διατρέξῃ ἐμπράκτως τὸ ἐκ τοῦ προτέρου διαγραφὲν αὐτῇ ὑπὸ τῆς ἱστορίας στάδιον, καί, ἵνα μεταχειρισθῶ τὴν εἰκόνα τοῦ Οὐμβόλδου, ὁμοία πρὸς τὸ τρυφερώτατον φυτόν, διαρρήγνυσι διὰ τῆς ὀργανικῆς αὐξήσεως τῶν ἀγγείων της τεῖχος, ἀνθιστάμενον τέως κατὰ τῶν ἐπηρειῶν τῶν αἰώνων. Οὕτως ἡ Ἑλλάς, μετὰ τοσαύτας μεταμορφώσεις, ἐπιφαίνεται καὶ πάλιν ἐν τῇ κονίστρᾳ τοῦ ἀγῶνος μετὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος, τοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ, τῶν αὐτῶν τοῦ ἰδεώδους τάσεων, δι' ὧν ἐκυριάρχησεν ἄλλοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ ἅτινα διατελοῦσιν ὄντα ἀείποτε τὰ κάλλιστα τῶν κοσμημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἤδη, ἐλευθέρα καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα, κέκληται νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐθνικὴν καὶ κοινωνικὴν αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν, τὸ δὲ μυστήριον τοῦτο οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ θέλει κατανοήσει ἢ ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ δικαίου, ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς πολιτείας, ὡς τῶν κατ' ἐξοχὴν παραγόντων πάσης ἠθικῆς προόδου, πάσης κοινωνικῆς ζωῆς καὶ πάσης ἐλευθερίας.

ΝΕΟΚΛΗΣ ΚΑΖΑΖΗΣ

Σημ. Ἀπόσπασμα συγγράμματος περὶ Φυσικοῦ Δικαίου, οὗ ὁ πρῶτος τόμος, περιλαμβάνων τὴν ἱστορικὴν καὶ φιλοσοφικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, ἐκδοθήσεται ὅσον οὔπω.

ΠΕΡΙ ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΩΝ ΝΗΠΙΑΚΩΝ ΚΗΠΩΝ

Μεγάλη εἶναι ἡ πρόοδος ἣν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐμφαίνουσι τὰ ἐν Γερμανίᾳ σχολεῖα· ἀπλήστως δ' ἀποβλέπει εἰς τὰ ἐν αὐτοῖς ἀγαθὰ ὁ εἰς ταῦτα προσερχόμενος ἐκ χωρῶν ἰδίως ἐν αἷς πολλὴ μὲν ὑπάρχει ἡ πρὸς τὴν μάθησιν ῥοπή, ὀλίγη δ' εἰσέτι ἡ ἀληθὴς ταύτης ἐκτίμησις καὶ ἐμψύχωσις. Πολλὰ πολλαχοῦ ὑπάρχουσιν ἄριστα ἱδρύματα κατωτέρας καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἐν οἷς ἐν Δρέσδῃ μὲν διακρίνεται τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου **Moritz Heger** ἐπαξίως διευθυνόμενον Α' δημοτικὸν σχολεῖον, ἀρρένων καὶ κορασίων, καὶ τὸ διδασκαλεῖον (**Lehrerseminar, Friedrichsstadt**) ὅπερ ἄριστα διευθύνει ὁ καθηγητὴς **Emil Pohle**. Ἐν Βερολίνῳ δὲ μεταξὺ πολλῶν διακρίνεται ἡ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ **Otto Schönermark** δραστηρίως καὶ ἐπιτυχῶς διευθυνομένη βασιλικὴ δημοτικὴ σχολὴ ἀρρένων καὶ κορασίων (**Elisabeth-schule**).

Τάξις, καθαριότης, ἀκρίβεια, πειθαρχία, ἐντέλεια κατὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νεωτάτων ἀρίστων μεθόδων τῆς τε διδασκαλίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς, ταῦτα πάντα καθιστῶσι τὰ ἱδρύματα ταῦτα ἄριστα πρότυπα, ἀποφέροντα πληρέστατα τὰ ποθούμενα καὶ εὐεργετικὰ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς φοιτῶσαν νεολαίαν ἀποτελέσματα.

Βεβαίως ὅμως καὶ ἐν αὐτοῖς ὡς καὶ ἁπανταχοῦ, δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἡ ἐπίτασις τῶν καλῶν τούτων ἀποτελεσμάτων ἐξαρτᾶται οὐσιωδῶς ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἱκανότητος τοῦ τε διευθύνοντος καὶ τῶν διδασκόντων. Διότι καὶ τὰ τελειότατα μέσα καὶ ἡ ἀρίστη μέθοδος εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσιν, ὅταν δὲν τύχωσι καλοῦ παιδαγωγοῦ. Καὶ ἀληθῶς νῦν μὲ τὰς νέας μεθόδους ὁσημέραι ἐπαισθητοτέρα καθίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς ταὐτίσεως τῆς διδασκαλίας μετὰ τῆς ἰδίως παιδαγωγικῆς· ὅλως δὲ νεκρὰ καὶ ἐπιβλαβὴς μᾶλλον καθίσταται ἡ διδασκαλία, ὅταν ὁ διδάσκαλος δὲν εἶναι συνάμα καὶ καλὸς παιδαγωγός, δηλ: ὅταν δὲν βασίζῃ τὴν ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἐνέργειάν του ἐπὶ τῶν ἀληθῶν ἀρχῶν τῆς παιδαγωγίας. Ἐν ᾧ τἀνάπαλιν θαυμάσια καὶ ὄντως εὐχάριστα εἶναι τ' ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀληθοῦς παιδαγωγοῦ!

Ἀναντίρρητον ἐν τούτοις εἶναι, ὅτι ὁ ὑπὸ ἀνωτέραν παιδαγωγικὴν ἔποψιν τὴν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις διανοητικὴν δρᾶσιν παρακολουθῶν, μετὰ συγκινήσεως παρατηρεῖ, ὅτι ἡ σπουδαιοτάτη μεταρρύθμισις πάσης ἐκπαιδεύσεως καὶ διδασκαλίας προετοιμάζεται νῦν διὰ τῶν Φροβελιανῶν νηπιακῶν κήπων, δι' ὧν ὁ παῖς ἀπὸ τῆς νηπιότητός του διὰ τῆς ἐλευθέρας ἀσκήσεως ὅλων τῶν δυνάμεων καὶ προσόντων αὐτοῦ παρασκευάζεται πρὸς τὴν ἐπὶ ἀληθῶν βάσεων θρησκείας καὶ ἀρετῆς περαιτέρω ἐκπαίδευσιν καὶ τελειοποίησίν του,

ἵνα διὰ ταύτης εἰσάγηται εἰς τὴν πραγματικὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ του. Πᾶς ὁ βαθύτερον κατανοήσας τὴν παιδαγωγικὴν ἰδέαν τοῦ Φρόεβελ γνωρίζει ὅτι αὕτη ὁλόκληρον τὸ παιδαγωγικὸν σύστημα περιλαμβάνει καὶ ὅτι ὁ θάνατος μόνος παρεκώλυσεν αὐτὸν τοῦ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σύστημά του, πλὴν τῶν νηπιακῶν κήπων, καὶ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς κατωτέρας καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Δυστυχῶς ὅμως καὶ τὸ Φροβελιανὸν σύστημα, ὡς καὶ πᾶν νέον σύστημα, διήγειρεν ἐν Γερμανίᾳ πολυειδεῖς ἀντιζηλίας καὶ ἀντιπράξεις· εἰσήχθησαν δέ τινες τῶν Φροβελιανῶν ἀσκήσεων καὶ ἐργασιῶν, ἀτελέστατα ἐκτελούμεναι, εἴς τινα αὐτόθι νηπιαγωγοῦ, ἅτινα ὠνομάσθησαν μὲν νηπιακοὶ κῆποι, ἀλλ' εἰς οὐδὲν μέχρι τοῦδε συνετέλεσαν, εἰμὴ εἰς τὴν στρέβλωσιν τῆς ἀγωγῆς τῶν εἰς αὐτὰ προσερχομένων νηπίων καὶ εἰς μεγαλητέραν ἔτι βλάβην τοῦ ὅλου Φροβελιανοῦ συστήματος· διότι εἰς τοὺς ἀγνοοῦντας τὰ τῆς ἀπάτης ταύτης, ἐμποιοῦσι κακίστην ἐντύπωσιν καὶ διεγείρουσι δικαίαν ἀποδοκιμασίαν, ἣν πολλοὶ τούτων, ἄνευ πλειοτέρας ἐξακριβώσεως, ἐπεκτείνουσι καὶ ἐφ' ὁλόκληρον τὸ Φροβελιανὸν σύστημα.

Ἐν τούτοις, ὡς πᾶσα ἀλήθεια, καὶ πᾶν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὠφέλιμον, καὶ αὐτὴ ἡ ἐν τῷ Φροβελιανῷ συστήματι ἀλήθεια θέλει θριαμβεύσει· ἤδη δ' ἐπῆλθε τὸ πλήρωμα τῶν χρόνων καὶ κατέστη ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς μεταρρυθμήσεως τῶν παιδαγωγικῶν συστημάτων. Ἀλλ' ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Φρόεβελ ἤρχισε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματός του ἀπὸ τῶν νηπιακῶν κήπων, προτιθέμενος βραδύτερον νὰ ἐπεκτείνῃ τοῦτο καὶ εἰς τὰ λοιπὰ σχολεῖα, οὕτω καὶ κατὰ τὴν παραδοχὴν καὶ διάδοσιν τοῦ συστήματος αὐτοῦ, πρώτη παρίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς μετατροπῆς τῶν νηπιαγωγείων εἰς νηπιακοὺς κήπους, οἵτινες ἀφθόνως καὶ μετὰ προδήλου ἐπιτυχίας ἐξηπλώθησαν ἤδη καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν καὶ εἰσήχθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη εἰς τὸ Βέλγιον, τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς Ἡνωμένας πολιτείας, τελευταῖον δὲ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐν Αὐστρίᾳ δέ, ὅπου ἡ ἐκπαίδευσις νῦν γιγαντιαίως προβαίνει, προέβησαν ἤδη καὶ εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διὰ τῆς εἰς ταῦτα προσαρτήσεως ἐργαστηρίων βιοτεχνικῶν, κήπων πρὸς καλλιέργειαν, ἀγρῶν κτλ. περὶ ὧν ἔγραψε κάλλιστα καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Βιέννῃ γυμνασίου καθηγητὴς Erasmus Schwab (Der Schulgarten 1876).

Ἐκ πάντων τούτων ὁρμωμένη καὶ ζωηρῶς ποθοῦσα νὰ συντελέσω, τὸ κατ' ἐμέ, εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δυναμένων νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἀσφαλεστάτην ἀναγέννησιν τοῦ παρ' ἡμῖν ἐν πολλοῖς ἔτι καθυστεροῦντος παιδαγωγικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἐφοδιάσθην κατὰ τὴν ἐν Δρέσδῃ διαμονήν μου (τὸ 1878 - 1879) διά τε τῶν γνώσεων καὶ τῆς πείρας τῶν μελλόντων νὰ μοὶ χρησιμεύσωσιν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Εὐτυχεστάτην βεβαίως ἐθεώρησα ἐμαυτήν, ὅταν ἐγνώρισα αὐτόθι τὴν παντὸς θαυμασμοῦ καὶ ἐπαί-

νου ὑπερτέραν μαθήτριαν τοῦ Φρόεβελ, τὴν σεβασμίαν ἑβδομηκοντούτιδα κόμησσαν Berta v. Marenholtz-Bülow, ἥτις ὡς γενναῖος ὑπέρμαχος τῶν ἰδεῶν τοῦ διδασκάλου της, οὐ μόνον διὰ τῶν σπουδαίων καὶ ἀξιολόγων συγγραμμάτων της[1] συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διευκρινίσῃ αὐτὸ τὸ Φροβελιανὸν σύστημα, ἀλλὰ καὶ διὰ θυσιῶν παντὸς εἴδους ἵδρυσε τὸν ἐν Δρέσδῃ Φροβελιανὸν σύλλογον, οὗ καὶ προεδρεύει, καὶ ἐκ τοῦ διδασκαλείου τοῦ ὁποίου κατ' ἔτος ἱκανὰς δραστηριωτάτας καὶ ἄριστα παρεσκευασμένας νηπιαγωγούς, τὰς λεγομένας κηπουροὺς τῶν νηπίων (Kindergärtnerinnen), ἁπανταχοῦ πρὸς διάδοσιν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος ἀποστέλλει. Ἐν τῷ διδασκαλείῳ τούτῳ ἐξακολουθεῖ νὰ διδάσκῃ ἡ ἰδία τὴν θεωρίαν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος μετὰ δυνάμεως καὶ ζωηρότητος, δι' ὧν ἐμπράκτως ἀποδεικνύει τοῖς ἀκροαταῖς αὐτῆς, ὅτι ὄντως δὲν γηράσκει ἡ πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἀναπτυχθεῖσα καὶ καταβιώσασα εὐσεβὴς ψυχή!

Τοιαύτη εἶναι ἡ κόμησσα Marenholtz, ἡ πολλὰ ἔτη τῆς ζωῆς της δαπανήσασα εἰς περιοδείας καὶ πολυειδεῖς θυσίας πρὸς διάδοσιν τῶν Φροβελιανῶν ἰδεῶν εἴς τε τὴν Γερμανίαν, τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἡ ἰδία ἵδρυσε τοὺς πρώτους νηπιακοὺς κήπους. Φυσικώτατον λοιπὸν ἦτο νὰ κατασταθῇ ἔνθους ἐκ χαρᾶς, ὅταν ἤκουσεν, ὅτι ἐπεθύμουν νὰ διδαχθῶ τὰ τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος, ὅπως διαδώσω αὐτό, εἰ δυνατόν, ἐν Ἑλλάδι· ἐλυπεῖτο δὲ μόνον ὅτι τὸ γῆράς της δὲν τῇ ἐπέτρεπε νὰ ἔλθῃ ἡ ἰδία νὰ μὲ συνδράμῃ εἰς τὸ ἔργον μου. Πρὸς ἀναπλήρωσιν δὲ τούτου ἐθυσίασε πολλὰς ἐκ τῶν πολυτίμων ὡρῶν της, ὅπως μοὶ μεταδώσῃ ὅ,τι ἐθεώρει ἄφευκτον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ μου. Ὅθεν καὶ μετὰ θερμοῦ αἰσθήματος εὐγνωμοσύνης, ἅμα δὲ καὶ ἀληθοῦς θλίψεως, ἀπεχωρίσθην τῆς εὐγενοῦς ταύτης καὶ ἐναρέτου γυναικός, ἥτις ἐνίσχυσε σπουδαίως καὶ τὰς περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀνυψώσεως τῆς γυναικὸς ἰδέας μου. Ἐφοδιασθεῖσα λοιπὸν διὰ τῶν θησαυρῶν τούτων καὶ λαβοῦσα μετ' ἐμοῦ, πρὸς τ' ἀπαιτούμενα Φροβελιανὰ ὑλικά, καὶ μίαν ἐκ τῶν ἱκανῶν τοῦ συλλόγου νηπιαγωγῶν, ἔφθασα ἐνταῦθα, μετὰ δεκατετράμηνον ἀπουσίαν, πλήρης ἐλπίδων, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἱκανῆς ὑπομονῆς, διότι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοπουμένου καὶ ἐν γνώσει τῶν πολυειδῶν δυσχερειῶν, ἃς βεβαίως ἤθελα ἀπαντήσει, ἀρχῆθεν ὑπελόγισα, ὅτι ἀπῃτεῖτο τριετὲς διάστημα πρὸς πλήρη εἰσαγωγὴν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος, ὅπερ προετιθέμην νὰ εἰσάξω εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον τοῦ Παρθεναγωγείου μου, ὡς καὶ βαθ-

1 Τὰ συγγράμματα τῆς κομήσσης Marenholtz εἶνε· «Ὁ νηπιακὸς κῆπος ὡς πρῶτον ἐργαστήριον τοῦ παιδός». «Ἡ ἐργασία καὶ ἡ νέα κατὰ Φρόεβελ παιδαγωγική». «Ἀναμνήσεις περὶ Φρειδερίκου Φρόεβελ». «Ὁ παῖς καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ, εἰς συμπλήρωσιν τῆς Φροβελιανῆς παιδαγωγικῆς». «Ἀνάλεκτα πρὸς κατάληψιν τῆς Φροβελιανῆς ἰδέας». «Der Kindergarten des Kindes erste Werkstätte». Dresden 1878. «Die Arbeit und die neue Erziehung nach Froebel's Methode». Kassel und Göttingen 1875. «Erinnerungen an Friedrich Fröbel». Kassel 1876. «Das Kind und sein Wesen zum Verständnis der Fröbel's chen Erziehungslehre». Kassel 1878. «Gesammelte Beiträge zum Verständnis der Fröbel'schen Erziehungsidee». Kassel 1877.

μηδὸν εἰς ἅπαντα τὰ τμήματα τοῦ προκαταρκτικοῦ καὶ ἁπάσας τὰς τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου.

Ἤδη παρῆλθε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐργασίας ἡμῶν. Τὸ μηχανικὸν μέρος τοῦ συστήματος λειτουργεῖ ἤδη ἐν πλήρει ἐφαρμογῇ, χάρις εἰς τὴν πρόθυμον καὶ νοήμονα συνδρομὴν τῶν περὶ ἐμὲ ἱκανῶν βοηθῶν μου, ὧν τινες μάλιστα κατενόησαν ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι τὸ πνεῦμα τῆς μεθόδου. Ἀλλὰ βεβαίως καὶ χάριν εἰς τὴν πρόθυμον ἀρωγὴν τοῦ κυρίου Ἀλ. Κατακουζηνοῦ, ὅστις λίαν ἐπιτυχῶς ἐξελλήνισε τὰ εἰς τὰς Φροβελιανὰς ἀσκήσεις καὶ τὰ παίγνια ἄφευκτα ᾄσματα. Νῦν κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος προσέλαβον καὶ ἄλλας ἱκανὰς βοηθούς, ἐλπίζω δ' ὅτι θέλομεν προβῇ ἐπὶ μᾶλλον, τείνουσαι βαθμηδὸν εἰς τὸ νὰ ἐμψυχώσωμεν τὰς ἀσκήσεις καὶ τὰς ἐργασίας τῶν τέκνων δι' αὐτῆς τῆς αὐτοθύμου ἀναπτύξεως τῶν δυνάμεων αὐτῶν εἰς ἐξέγερσιν τῆς ἀτομικότητός των, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Φροβελιανῆς ἰδέας. Εἰ καὶ πρὸς πλήρη ἐφαρμογὴν ταύτης ὑπολείπεται νὰ ἐξελληνισθῶσιν, ἐὰν ὄχι ἀκόμη τὰ συγγράμματα τοῦ Φρόεβελ, τοὐλάχιστον τὰ εὐληπτότερα τούτων τῆς κομήσσης τοῦ Marenholtz-Bülow, ὡς καὶ ὁ Ὁδηγὸς τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου, χάριν πληρεστέρας ὁδηγίας τῶν διδασκαλισσῶν. Τοῦ τελευταίου τούτου ἔργου ἐπεχείρησα ἤδη τὴν μετάφρασιν, ἐξ ἧς ἀποσπῶ νῦν τὴν ἑπομένην βιογραφίαν τοῦ Φρόεβελ καὶ τὴν εἰς τὸν Ὁδηγὸν τοῦτον ὑπὸ τῆς κομήσσης Marenholtz, τὸ 1874 ἐν Βρυξέλλαις, γραφεῖσαν εἰσαγωγήν. Διὰ τῆς δημοσιεύσεως τούτων ἀποβλέπω εἰς τὴν διάδοσιν εἰδήσεών τινων περὶ αὐτοῦ τοῦ Φρόεβελ, περὶ τοῦ ὁποίου ἱκανὸς ἤδη ἁπανταχοῦ γίνεται λόγος, ἕνεκα τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ συστήματός του· πρὸς τούτοις δ' ἐλπίζω νὰ συντελέσω δι' αὐτῶν καὶ εἰς πληρεστέραν κατανόησιν τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος.

Εἴθε μετ' οὐ πολὺ αἱ νηπιαγωγοί μας, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς παιδαγωγήσεως τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ, εἰς ἃ τὰ πλεονεκτήματα τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου εἶναι ἀφευκτότατα.

Εἴθε τέλος νὰ μὴ βραδύνῃ ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ ἁπανταχοῦ τῆς τότε μείζονος Ἑλλάδος διάδοσις τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου θέλει συντελέσει εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ἔθνος μας εἰς τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν ἀνδρίαν καὶ φιλοπατρίαν καὶ τὴν τῶν προγόνων ἡμῶν εὔκλειαν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 1 Δεκεμβρίου 1880.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Δ. ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΦΡ. ΦΡΟΕΒΕΛ

Ἐκ τοῦ ἐγχειριδίου τῆς κομήσσης

B. v. Marenholtz-Bülow.

Ὁ Φρειδερῖκος Φρόεβελ (F. Froebel) ἐγεννήθη τὸ 1782 ἐν Oberweisbach ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ Schwarzburg-Rudolsstadt τῆς Θουριγγίας. Ὁ πατήρ του, ἐφημέριος ἐν τῇ ἐξοχῇ ἀνέθρεψεν αὐτὸν ἐν εὐλαβείᾳ καὶ χριστιανικῇ ἀρετῇ.

Νεώτατος ἔτι ὤν, ὁ Φρειδερῖκος ἔχασε τὴν μητέρα του καὶ ἐστερήθη οὕτω τῶν περιθάλψεων ὡς καὶ τῆς τρυφερᾶς, συνετῆς καὶ ἀφωσιωμένης στοργῆς, ἧς ἡ παιδικὴ ἡλικία τοσαύτην ἔχει ἀνάγκην. Ἀλλ' ἴσως ἡ περίστασις αὕτη μάλιστα, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς πηγὴ τῆς ἀφοσιώσεως, μεθ' ἧς βραδύτερον ὑπερησπίσθη τὸ ζήτημα τῆς διὰ τῶν μητέρων ἀγωγῆς τῶν παίδων.

Αἱ δ' ἐπισκέψεις, ἃς μετὰ τοῦ πατρός του ἔκαμνεν ἐν ταῖς καλύβαις τῆς παροικίας, ἡ δυστυχία ἣν ἐν αὐταῖς ἀπήντα, αἱ ποικίλαι οἰκογενειακαὶ σκηναί, εἰς ἃς παρευρίσκετο, συνετέλεσαν τὰ μέγιστα ν' ἀναπτύξωσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ νεανίου τὴν ἀγάπην τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸν πόθον τοῦ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν δεινῶν, ἅτινα ἠδυνήθη οὕτω νὰ παρατηρήσῃ.

Ἐσπούδασεν εἰδικῶς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν. Ἀφοῦ δὲ διῆλθεν ἔτη τινὰ ἐν Ἑλβετίᾳ παρὰ τῷ Πεσταλότσῃ, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ἐν τῷ τάγματι τοῦ στρατηγοῦ Lutzow. Διορισθεὶς ὅμως βραδύτερον ἐπιθεωρητὴς τοῦ ὀρυκτολογικοῦ μουσείου ἐν Βερολίνῳ, ἐγκατέλειψε μετ' οὐ πολὺ τὴν προσοδοφόρον ταύτην θέσιν, προτιμῶν, καὶ μετὰ πικρῶν στερήσεων ἀκόμη, ν' ἀφιερώσῃ ὅλον τὸν καιρόν του εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας, ἣν πάντοτε εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, τῆς τελειοποιήσεως δηλαδὴ τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς, ἣν ἐθεώρει ὡς ἀφετηρίαν τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἵδρυσε τὸ πρῶτον κατάστημά του ἐν Keilhau, μικρῷ χωρίῳ τῆς Θουριγγίας, ὅπου τὸ σχολεῖόν του, διατηρούμενον ὑπὸ τῶν πέριξ κατοίκων, ὑφίσταται μέχρι τῆς σήμερον.

Ὁ οἶκος, ὃν αὐτόθι εἶχεν ἐνοικιάσει δὲν ἐπήρκει, ὅπως τοποθετήσῃ δεόντως τοὺς μαθητάς του· μέχρις οὗ δὲ αἱ νέαι οἰκοδομαὶ τελειώσωσιν, ὁ Φρόεβελ ἔλαβεν ὡς κατοικίαν του αὐτὸν τὸν ὀρνιθῶνα. Μόλις παρέσχεν ἑαυτῷ τ' ἄφευκτα, περιορίζων εἰς δύο ἄρτους τὴν προμήθειάν του ὁλοκλήρου ἑβδομάδος καὶ σημειώνων διὰ τῆς κιμωλίας τὸ μερίδιον ἑκάστης ἡμέρας.

Κατὰ τὰς περιοδείας, ἃς χάριν τῆς διαδόσεως τοῦ συστήματός του ἐνήργει, πλειστάκις διενυκτέρευεν ἐν ὑπαίθρῳ, οἰκονομῶν οὕτω τὴν δαπάνην τοῦ ξενοδοχείου, ὅπως μεταχειρισθῇ αὐτὴν πρὸς ἀνατροφὴν πτωχοῦ παιδίου.

Ἐν τούτοις μετὰ πολυετῆ πεῖραν ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐφαρ-

μόθῃ τὸ σύστημά του εἰς παιδία νεώτερα ἐκείνων, ἅτινα ἐδέχετο ἐν Keilhau· ἀφῆκε λοιπὸν τὴν διεύθυνσιν τοῦ σχολείου ἐκείνου εἴς τινας συγγενεῖς του καὶ προσεπάθησε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν περὶ τῶν νηπιακῶν κήπων ἰδέαν του. Ὅπως ἀναπτύξῃ ταύτην, συνέστησε σειρὰν παραδόσεων, ἵδρυσε δὲ βραδύτερον νηπιακοὺς κήπους ἐν πολλαῖς πόλεσι τῆς Γερμανίας, ὡς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλβετίᾳ.

Ἀλλ' ὁ θάνατος ἐσταμάτησεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς φιλανθρωπικῆς καὶ πλήρους ἀφοσιώσεως ὁράσεως τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις εἰ καὶ ἐστερεῖτο ἰδίων τέκνων, καθιέρωσεν ὅμως ἑαυτὸν καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ ἀλλοτρίων. Ἀπεβίωσε τὴν 21 Ἰουνίου 1852 ἐν Marienthal, ὅπου εἶχεν ἱδρύσει διδασκαλεῖον πρὸς μόρφωσιν νέων διδασκαλισσῶν.

Ὁ Φρόεβελ εἶχε νὰ καταβάλῃ μεγάλα προσκόμματα, ἀλλ' ἡ ἰδέα του δὲν ἠννοήθη εἰμὴ κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ἔτη. Τὴν σήμερον δὲ οἱ νηπιακοὶ κῆποι εἶναι διαδεδομένοι ἐν Γερμανίᾳ καὶ εἰσηγμένοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὸ Βέλγιον[1]. Καθ' ἑκάστην δ' ἐλαττοῦται ἡ ἀντίπραξις, ἣν, ὡς πᾶν νέον σύστημα, εἶχεν ἀπαντήσει κατ' ἀρχάς.

Ὅταν βραδύτερον γράψωσι τὸν βίον τοῦ Φρόεβελ καὶ κρίνωσι τὸ ἔργον του, βεβαίως θέλει χαιρετηθῇ ὡς εἷς τῶν μεγαλειτέρων εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἓν τῶν σπανίων ἐκείνων ὀργάνων τῆς προνοίας, ἅτινα ὁλοκλήρως καθιεροῦνται εἰς τὴν διάδοσιν ἰδέας τινός, ὡς εἷς τῶν πιστῶν ἐκείνων ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες ἀκολουθοῦντες τὰ ἴχνη του καὶ ἀπαρνούμενοι ἑαυτούς, παραδίδονται ἑκουσίως καὶ μετὰ χαρᾶς εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῶν ὁμοίων των.

Ἁπλοῦς τὴν καρδίαν, τὰ ἤθη, τὸν χαρακτῆρα· ταπεινὸς ὡς παιδίον, οὗ εἶχε διατηρήσει τὴν ἁγνὴν καὶ ἀφελῆ ἔκφρασιν ὑπὸ τὰς λευκὰς τρίχας τοῦ γέροντος· γενναῖος συνάμα καὶ ἰσχυρὸς ὡς ἥρως ἢ ὡς μάρτυς ἐνώπιον τῶν προσκομμάτων καὶ τῶν παθήσεων· πάντοτε παρεγνωρισμένος, ὡς συμβαίνει εἰς πάντα μεγαλοφυᾶ ἄνθρωπον, καὶ μ' ὅλα ταῦτα θριαμβεύων διὰ τῆς ἀκλονήτου εἰς τὸν Θεὸν πεποιθήσεώς του· ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἐντολήν του εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ λησμονήσῃ ἕνεκα ταύτης οὐ μόνον τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις προσφιλεστάτην αὐτῷ ἐπιστήμην τῆς φύσεως, ἧς ἴσως πλειότερον παντὸς ἄλλου εἶχεν ἀνιχνεύσει τὰ μυστήρια καὶ τ' ἀπόκρυφα, ἀλλ' ἣν δὲν ἤθελε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰμὴ εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ τὸν ἐξαγιασμὸν τῆς ἀθανάτου ψυχῆς· ἐν ἑνὶ λόγῳ ἄνθρωπος πρωτότυπος καὶ ἀληθῶς ἰδιόρρυθμος, ἀπαύστως ἕτοιμος καὶ ἱκανὸς ν' ἀκούσῃ καὶ κατανοήσῃ τὴν γλῶσσαν, ἣν ὁ δημιουργὸς λαλεῖ πρὸς τὸ δημιούργημα διὰ τῶν ἔργων του καὶ διὰ τῆς συνειδήσεως, προσπαθῶν δὲ πάντοτε νὰ καταστήσῃ τὴν γλῶσσαν ταύτην καταληπτὴν τοῖς ἄλλοις· τοιοῦτος ἦτο ὁ Φρόεβελ.

Δὲν ἐπεζήτει τὰς τιμὰς καὶ τὴν δόξαν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς ὑπὸ

1 Ἔκτοτε εἰσήχθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἡνωμένας πολιτείας.

τοῦ ἔργου του κατεχόμενος ἤρκεῖτο εἰς τὴν ἔγκρισιν μικροῦ ἀριθμοῦ φίλων καὶ μαθητῶν, οἵτινες τιμῶσι καὶ εὐλογοῦσι τὴν μνήμην του. Αὐτὸ ἔργον του ἐν τούτοις μίαν ἡμέραν, καὶ τάχιστα μάλιστα, θέλει ὁμιλήσει περὶ αὐτοῦ. Θέλουσιν ἀναγνωρίσει, ὅτι ἀνήγειρε τὴν τοσοῦτον ἀτελῆ μέχρι τῆς σήμερον ἀγωγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ἐπὶ τῶν ἀληθῶν αὐτῆς βάσεων.

Τῇ συνδρομῇ δ' αὐτοῦ αἱ γυναῖκες θέλουσι κατασταθῆ κηπουροὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὡς καὶ ἐκάλει αὐτάς, περιποιούμεναι τὸ ἀνθρώπινον φυτὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς ἀγάπης των καὶ συντελοῦσαι εἰς τὸ ν' ἀναθάλλῃ ὡς τὸ ἄνθος, ἄνευ καταπιέσεως, ἄνευ στρεβλώσεως, συμφώνως τοῖς νόμοις τῆς φύσεως καὶ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Ὁδηγὸν τῶν Φροβελιανῶν νηπιακῶν κήπων ὑπὸ τῆς κομήσσης ***B. v. Marenholtz Bülow,*** *Γαλλιστὶ δημοσιευθεῖσα ἐν Βρυξέλλαις τὸ* 1874.

Πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον μεταξὺ τῶν ζητημάτων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν εἶναι βεβαίως τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νέων γενεῶν. Καθ' ὅσον ὁ πολιτισμὸς ἐκπληροῖ τὸ ἔργον του, ἐπὶ τοσοῦτον πολλαπλασιάζει τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ δημιουργεῖ αὐτοῖς νέα δικαιώματα, νέα καθήκοντα. Ἔργον δὲ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὸ νὰ διδάξῃ τῷ ἀνθρώπῳ τήν τε ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῶν δικαιωμάτων του. Περὶ τούτου ἅπαντες συμφωνοῦσιν, οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, οἱ δημοσιογράφοι ἐν τῷ τύπῳ, οἱ νομοθέται ἐπὶ τοῦ βήματος. Ἀλλ' ἐν γένει δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνατροφὴ τοῦ ἀνθρώπου, *παιδός*, εἰμὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν οὗτος γίνεται δεκτὸς ἐν τῷ σχολείῳ· καὶ ἐκεῖ δ' ἀκόμη περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεώς του λαμβάνεται φροντὶς μᾶλλον ἢ περὶ τῆς ἀγωγῆς του ἰδίως. Καὶ ὅμως τὰ ἓξ πρῶτα ἔτη, ἅτινα προηγοῦνται τῆς εἰς τὸ σχολεῖον εἰσόδου τοῦ τέκνου, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείπωνται εἰς τὴν τύχην· ἀρχίζουσι δὲ τὴν σήμερον νὰ ἐννοῶσιν, ὅτι ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης περιόδου τοῦ βίου, τὸ ἀνθρώπινον ὂν δέχεται ποιάν τινα ἐντύπωσιν, ἥτις καθίσταται κυρίως ἡ ἀφετηρία τῆς ὅλης ἀναπτύξεώς του. Εὐχῆς ἔργον λοιπὸν ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν αἱ μητέρες, αἱ τροφοὶ καὶ πάντες οἱ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν περίθαλψιν τοῦ ἀναπτυσσομένου τούτου φυτοῦ, παρεσκευάζοντο, ὥστε νὰ ὦσι κατάλληλοι τοσοῦτον δυσχεροῦς καὶ σπουδαίας ἐντολῆς.

Τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θνήσκει πρὶν ἢ φθάσῃ τὸ ἕκτον ἢ τὸ ἕβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Τοῦτο εἶναι γεγονός, ἀποδεδειγμένον διὰ τῆς στατιστικῆς. Ἀλλὰ δὲν ἐνέχεται κατὰ μέγα μέρος ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν ἀσχολουμένων εἰς περίθαλψιν τῆς πρώτης ἡλικίας τοῦ παιδὸς εἰς τὴν

τρομακτικὴν ταύτην θνησιμότητα; Ἐν τούτοις ὅσον μεγάλη καὶ ἂν ἦναι ἡ φυσικὴ βλάβη ἡ ἐκ τῆς ἀμαθείας πηγάζουσα, αὕτη δὲν προξενεῖ μικροτέραν ἠθικὴν βλάβην. Καὶ ὄντως, ἡ ἐντύπωσις, ἣν τὸ τέκνον ἔλαβεν ἐκ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ βίου του, οὐδέποτε ἐξαλείφεται ἐντελῶς, καὶ πολλάκις παρὰ τῆς ἰδίας μητρὸς λαμβάνει, χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτευθῇ τις κατ' ἀρχάς, τὸ στίγμα, ὅπερ βραδύτερον θέλει ἴσως ἐπιφέρει τὴν κατάπτωσίν του. Πόσον λοιπὸν εἶναι ἀναγκαία, ἀναπόφευκτος εἰς τὰς μητέρας ἡ γνῶσις τῶν πρώτων στοιχείων, δι' ὧν θέλουσι καθοδηγηθῇ εἰς τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἐντολήν! Ἐν τούτοις, θλιβερὸν εἰπεῖν, σύστημα ἀναμορφωτικόν, ἱδρύον τὴν ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ βάσεως φυσικῆς, ἀληθοῦς καὶ νομίμου, ἔλειπεν ἡμῖν ἀκόμη, ὅτε ὁ Φρόεβελ, ἀρυόμενος τὰς γνώσεις του ἐκ βαθείας σπουδῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἰδίως τῆς φύσεως τῶν παίδων, ἐδημιούργησε τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴν ἐπιστήμην, ἣν δύναταί τις νὰ καλέσῃ τὴν ἐπιστήμην τῶν μητέρων.

Τὴν ἐπιστήμην ταύτην ὁ Φρόεβελ ἐφήρμοσεν ἐν τοῖς νηπιακοῖς κήποις. Τὸ δ' ὄνομα τῶν ἱδρυμάτων τούτων καταδεικνύει τὴν ἰδέαν, ἥτις ἐπεκράτει κατὰ τὴν διοργάνωσιν αὐτῶν. Διότι ἀληθῶς ἐν τῷ κήπῳ, δηλ. ἐν ὑπαίθρῳ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, πρέπει ν' ἀνατρέφηται ὁ παῖς καὶ ἐκεῖ πρέπει νὰ παρέχωνται εἰς τὸ ἀνθρώπινον φυτὸν τὰ εὐεργετήματα τόπου ἐνεργείας καταλλήλου πρὸς τὸν ὅλον σκοπόν, ὅπως καλὸς κηπουρὸς ἤθελε πράξει ὑπὲρ τῶν φυτῶν τοῦ κήπου του. Ἂς ἔχωμεν ἐν τούτοις πάντοτε κατὰ νοῦν, ὅτι τὸ κατὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἡμέρας ἀμεληθὲν φυτόν, θέλει ὑποφέρει ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τῆς ἀρχικῆς ταύτης ἐλλείψεως καὶ ὅτι οὐδέποτε θέλει τελείως ἀναπτυχθῇ. Τούτου ἕνεκα πρέπει νὰ τείνωμεν πᾶσαν ἡμῶν τὴν προσοχήν, ὅταν ὁ Φρόεβελ θέτῃ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ βασίζωμεν τὴν ἀγωγήν, ὅταν δεικνύῃ ἡμῖν τὸν ἀληθῆ ταύτης σκοπὸν καὶ παρέχῃ ἡμῖν τὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ.

Ὁ γενικὸς σκοπὸς πάσης ἀγωγῆς εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ ἐναρμόνιος ἀνάπτυξις ὅλων τῶν δυνάμεων, ἃς ὁ Θεὸς ἔδωκε τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως ἐκτελῇ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ θέλησιν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν τῇ ὁδῷ δὲ ταύτῃ τὸ ἀνθρώπινον ὂν τελειοποιεῖται, συντείνει εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν ἄλλων, καὶ παρασκευάζεται οὕτως εἰς τὸν ἀνώτερον βίον, ὅστις εἶναι ὁ ἐν τῷ μέλλοντι προορισμὸς αὐτοῦ.

Τίς δ' ὀφείλει κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν νὰ ἦναι ὁ εἰδικὸς σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς; Ὁ σκοπὸς οὗτος εἶναι νὰ καταστήσωμεν τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ ἐκτελῇ κατὰ εὐρύτερον τρόπον τὰ κοινωνικὰ αὐτοῦ καθήκοντα· νὰ περιλαμβάνῃ ἐκτενέστερον διανοητικὸν ὁρίζοντα· νὰ ἐνεργῇ ἐν περιστάσεσιν ἃς οἱ συναιτερισμοί, οἱ ὑπὸ τὰς ποικιλωτάτας καὶ εὐρυτάτας μομφὰς ἐμφανιζόμενοι, καθιστῶσιν ἐπὶ μᾶλλον πολυπλόκους. Ν' ἀνυψώσωμεν τέλος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς παγκόσμιον ἀγάπην, πραγματοποιοῦντες οὕτω τὴν ὑπὸ τῆς θρησκείας ἐντεταλμένην ἡμῖν ἀδελφοποίησιν.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ διττοῦ τούτου σκοποῦ, ὁ Φρόεβελ θέτει τὴν ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὑποδεδειγμένην ἀρχὴν τῆς ἐλευθέρας καὶ αὐθορμήτου δράσεως τοῦ παιδός· οὐχὶ τὸ ἐλεύθερον ἢ μᾶλλον αὐθαίρετον παίγνιον τῶν ὁρμῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν προαιρετικὴν παιδαγώγησιν τῶν ὁρμῶν τούτων, διευθυνομένων πρὸς ὠφέλιμον σκοπόν, δηλ. τὴν διὰ τῆς συμπράξεως ὅλων τῶν δυνάμεών του, ὅλων τῶν προτερημάτων του, ἐπίτευξιν τῆς ὁλοσχεροῦς ἀναπτύξεως τοῦ ὄντος. Διότι ἡ δρᾶσις εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως· πρὶν ἔτι ὁ ἄνθρωπος πράξῃ τι, οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε οἱ ἄλλοι γνωρίζουσιν, ὁποῖός τις εἶναι καὶ ὁποίων πλεονεκτημάτων εὐμοιρεῖ. Τὸ δὲ παίγνιον εἶναι εὐχάρεστος ἅμα δὲ καὶ ἐλευθέρα διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν δρᾶσις.

Τὸ παιδίον ἀπὸ τῶν πρώτων στιγμῶν τοῦ βίου του λαμβάνει ἐντυπώσεις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· αἱ δ' ἐντυπώσεις αὗται ἐξεγείρουσι τὰς δυνάμεις του, τὰς φυσικάς, ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς δεξιότητας αὐτοῦ καὶ παρακινοῦσιν αὐτὸ οὕτως εἰς τὸ νὰ ἐκδηλώσῃ αὐτὰς διὰ τῶν πράξεών του. Αἱ ἐντυπώσεις του δὲν δύνανται νὰ ὦσιν εἰμὴ ἐπιβλαβεῖς ἢ ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὄντος. Συμφέρει λοιπὸν νὰ μὴ τὰς ἀφίνωμεν ὅλως ἐξαρτωμένας ἐκ τοῦ τυχαίου· ἀπεναντίας πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν αὐτὰς σκοπίμως, ὅπως ὑποβοηθῶμεν τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Μέχρι τοῦδε τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἶναι ὅλως ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὸ ἀπρόοπτον· αἱ δὲ περιθάλψεις, ἃς δαψιλεύουσιν εἰς τὸ νεογέννητον, δὲν ἀποβλέπουσιν εἰμὴ εἰς τὸ ὑλικὸν μέρος τῆς ὑπάρξεώς του. Καὶ ὅμως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ζητεῖ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξεγέρσεώς του τὰς ἁρμοζούσας αὐτῷ τροφάς.

Πάντα ὅσα περιβάλλουσι τὸ τέκνον κατὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἡμέρας δὲν εἶναι δι' αὐτὸ εἰμὴ σύγχυσις, χάος· διότι ἡ ποικιλία τῶν ἀνεικειμένων εἶναι μεγάλη, ὥστε αἱ ἀσθενεῖς αὐτοῦ αἰσθήσεις νὰ δύνανται νὰ διακρίνωσιν αὐτά. Τὸ νὰ χρησιμεύωμεν λοιπὸν αὐτῷ ὡς ὁδηγοί, διευθύνοντες τὰς πρώτας ὁρμεμφύτους τάσεις, δι' ὧν διακρίνει τὰς ἰδιότητας τῶν πραγμάτων, τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνατροφῆς του.

Πρὸς τὸ τέρμα τοῦτο τείνει ὁ Φρόεβελ, παρέχων εἰς τὴν πρώτην ἡλικίαν προοδευτικὴν σειρὰν ἐντυπώσεων δι' ἁπλῶν ἀντικειμένων, διὰ κινήσεων συνοδευομένων δι' ᾀσμάτων, καὶ βραδύτερον διὰ παιγνίων καὶ ἀσχολιῶν ἐξασκουσῶν τὴν ψυχὴν ὅσον καὶ τὸ σῶμα.

Τὰ νῦν ἐν χρήσει παίγνια βεβαίως μέχρι τινὸς βαθμοῦ χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παίδων· ἀλλ' ὡς καὶ πᾶσα εἰς τὸ τυχαῖον ἀφεθεῖσα ἐνέργεια, δὲν χρησιμεύουσιν εἰς αὐτὴν εἰμὴ δι' ἀτελεστάτου τρόπου.

Τὸ παιδίον παρακινεῖται ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως εἰς μυρίας κινήσεις καὶ ἐκδηλώσεις, δι' ὧν ἐξασκοῦνται αἱ δυνάμεις καὶ αἱ δεξιότητες αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτων ὁ Φρόεβελ ἐθεμελίωσε τὴν μέθοδόν του.

Ὁποῖαι δ' εἶναι αἱ φυσικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις;

Ἂς παρατηρήσωμεν τὰ μικρὰ παιδία, ὅταν ἀφίνωνται ἐλεύθερα. Ἀπαύ-

στως σχεδὸν τὰ βλέπομεν εἰς κίνησιν, τρέχοντα, πηδῶντα, χορεύοντα, ἀναρριχώμενά που. Ἡ κίνησις εἶναι ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ σπαργανῶμεν, οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε τὴν ψυχήν, ὡς συνήθως συμβαίνει!

Ἡ φυσικὴ ἄσκησις εἶναι ἡ πρώτη ἀνάγκη τοῦ παιδός. Ὁ Φρόεβελ ὠφελήθη τῆς φυσικῆς ταύτης ἐκδηλώσεως, ὅπως ἐξασκήσῃ μεθοδικῶς τὰ μέλη τοῦ παιδὸς — ὅπερ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις σκοπεῖ — διὰ σειρᾶς μικρῶν γυμναστικῶν παιγνίων κατατεταγμένων εἰς τρόπον, ὥστε νὰ θέτωσιν εἰς κίνησιν ὅλους τοὺς μυῶνας, καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐξασκῶσι τὰς χεῖρας, τὰ ἐξόχως ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ συνοδεύοντα τὰ παίγνια ταῦτα ᾄσματα, ὡς καταδεικνύουσι καὶ αἱ «Ὁμιλίαι τῆς μητρός»[1], χρησιμεύουσιν ἵνα δίδωσιν εἰς τὸ παιδίον τὰς πρώτας γνώσεις τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ λόγου, ἀσκῶσι δὲ καὶ τὸ οὖς αὐτοῦ.

Ἡ τοσοῦτον κατάδηλος ἀνάγκη τοῦ μικροῦ παιδὸς τοῦ νὰ μεταχειρίζηται τὰς χεῖράς του, τοῦ νὰ ψηλαφῇ πάντα τὰ πλησίον του εὑρισκόμενα, εἶναι ἓν τῶν ἰσχυροτέρων μέσων, ἅτινα μεταχειρίζεται ἡ φύσις, ὅπως δώσῃ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀναπτύξῃ τὰς αἰσθήσεις. Ἡ δ' ἄσκησις τῶν αἰσθήσεων βεβαίως κατέχει σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ· ὅθεν καὶ ἕκαστον παίγνιον, ἑκάστη ἐνασχόλησις τοῦ Φρόεβελ, συντελεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Δὲν κολακεύομεν τὰς αἰσθήσεις, ἀναπτύσσοντες αὐτάς, ἀλλὰ τὰς παιδαγωγοῦμεν καὶ τὰς συνειθίζομεν νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ πνεύματος. Αὕτη εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως· ἡ δ' ἠθικὴ ἀγωγὴ εἶναι ἀδύνατος ἄνευ τῆς παιδαγωγήσεως ταύτης.

Ἡ ἁφή, ἡ ὑλικωτέρα, οὕτως εἰπεῖν, τῶν αἰσθήσεων, ἐξεγείρεται πρώτη. Κατὰ συνέπειαν ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία δὲν πρέπει ν' ἀρκῆται εἰς τὸ νὰ δεικνύῃ μόνον τἀντικείμενα ἀλλὰ μάλιστα νὰ καθιστᾷ αὐτὰ ψηλαφητὰ εἰς τὰ παιδία· πρέπει δηλαδὴ ν' ἀφίνῃ νὰ λαμβάνωσι ταῦτα ἐπανειλημμένως εἰς τὰς χεῖράς των.

Ὁ πόθος τοῦ εἰδέναι εἶναι ὁ ὠθῶν τὸ παιδίον εἰς τὸ νὰ ἐρευνᾷ τὰ πάντα καὶ νὰ ψηλαφᾷ τὰ πάντα. Ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ δὲν λαμβάνει γνῶσιν ὅσων βλέπει, ἀλλ' ὅσων ἐνεργεῖ καὶ πράττει. Ἰδοὺ ὁ λόγος δι' ὃν ὁ Φρόεβελ δίδει ἀρχῆθεν εἰς τὸ παιδίον στερεὰ σώματα, κανονικὰ σχήματα νὰ ψηλαφᾷ καὶ νὰ παίζῃ.

Ἄρχεται ἀπὸ τῆς σφαίρας, ἀπὸ τοῦ σφαιρικοῦ δηλαδὴ σχήματος, τῆς ἀφετηρίας πάντων τῶν λοιπῶν σχημάτων.

Τὸ ἔνστικτον παρακινεῖ τὸ παιδίον νὰ ἐπασχολῆται πάντοτε κατὰ πλαστικὸν τρόπον. Κατασκευάζει σχήματα, εἴτε πλάττον ὑγρὰν ἄμμον καὶ χαράσσον ἐν αὐτῇ σχήματα διὰ τοῦ δακτύλου ἢ διὰ τοῦ ξυλαρίου· εἴτε κατασκευάζον παντὸς εἴδους οἰκοδομὰς μὲ οἱαδήποτε προσπίπτοντα εἰς τὰς χεῖ-

1 Σύγγραμμα τοῦ Φρόεβελ.

ράς του ὑλικά· ἢ τέλος διπλῶνον καὶ ἀναδιπλῶνον τεμάχια χάρτου ἢ ὑφασμάτων. Πρὸς εὐχαρίστησίν του ζητεῖ πάντοτε νὰ ἐπασχολῇ τὰς χεῖράς του ἢ νὰ σχηματίζῃ τι ἐξ οἱουδήποτε προϊόντος.

Ὁ ἄνθρωπος ἀληθῶς ἐγεννήθη καλλιτέχνης, παραγωγός, ἐφευρέτης, δημιουργὸς τέλος ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν δυνάμεών του, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργημένος. Ἀλλὰ τὸ εἰς ἑαυτὸ ἐγκαταλελειμμένον παιδίον, τυχαίως μόνον ψηλαφῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἐμφύτου ταύτης ἀνάγκης του, δὲν ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, δὲν πραγματοποιεῖ ἐκεῖνο, ὅπερ ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ.

Ὁ Φρόεβελ διὰ τῶν καταλλήλων ὑλικῶν παρέχει αὐτῷ εὔκολον μέσον, ὅπως διὰ τούτων παραστήσῃ τὰς ἰδέας του σαφῶς διὰ τῆς παραγωγῆς οἱουδήποτε ἔργου.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διασκεδαστικῆς ἐργασίας, ἐξασκοῦν παντοιοτρόπως τὴν δεξιότητα τῶν χειρῶν, διεγείρει τὸ παιδίον εἰς παρατήρησιν, εἰς ἔρευναν, εἰς σύγκρισιν μετὰ πλείονος ἀκριβείας καὶ ἰδίως μετὰ πλειοτέρας εὐκολίας. Ἡ δ' εὐκολία καὶ ἀκρίβεια τῆς συγκρίσεως εἶναι οἱ πρῶτοι ὅροι τῆς ἀντιλήψεως.

Ὅ,τι τὸ παιδίον παράγει κατὰ κανόνα, κατὰ νόμον ὡρισμένον, ὅστις τῷ προτρέπει ν' ἀναζητῇ τὴν ἀντίθεσιν σχήματος δοθέντος καὶ νὰ ἑνώνῃ τὰς δύο ταύτας ἀντιθέσεις διὰ τοῦ μεσάζοντος (τὸ μεσάζον εἶναι σχῆμα, οὗ ἡ ὁμοιότης μετέχει ἀμφοτέρων τῶν ἀντιθέτων σχημάτων), παρέχει αὐτῷ τὴν πρώτην ἰδέαν τοῦ ὀργανισμοῦ. Διότι καὶ αὐτὸ καταρτίζει ὀργανισμόν, κατασκευάζον ἓν ὅλον ἐκ διαφόρων μερῶν, καὶ ἑνῶνον πολλὰ συμπεπληρωμένα σχήματα ὡς νέα μέρη μεγαλειτέρου συμπλέγματος. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον πράττει ὅ,τι πᾶς καλλιτέχνης, πᾶς διοργανωτὴς ἀναγκάζεται νὰ πράττῃ· ἐφαρμόζει δηλ. κανόνα τινά, νόμον, ὅπως καταρτίσῃ συνδυασμοὺς πρὸς ὡρισμένον σκοπόν.

Ἐξακολουθοῦντες νὰ ἐρευνῶμεν τὸ ἔνστικτον τοῦ παιδός, παρατηροῦμεν πρὸς τούτοις τὴν πρὸς περίθαλψιν καὶ καλλιέργειαν τάσιν αὐτοῦ.

Ὅταν περιθάλπωμεν ἀντικείμενόν τι ἐξεγείρομεν τὴν πρὸς αὐτὸ συμπάθειαν ἡμῶν, διότι ἀγαπῶμεν ὅ,τι περιποιούμεθα. Εἶναι πολὺ σπουδαῖον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως νὰ καταστήσωμεν τὸ παιδίον ὅσον τὸ ταχύτερον ἱκανὸν εἰς τὸ νὰ φέρῃ τὴν φροντίδα πράγματός τινος, εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ μικρὰ καθήκοντα. Ἡ καλλιέργεια λοιπὸν τῶν φυτῶν, ἡ κηπουρικὴ κατὰ τὰ πρώτιστα αὐτῆς στοιχεῖα, ἡ ὑπὲρ τῶν ζώων τοῦ νηπιακοῦ κήπου καταβαλλομένη μέριμνα, ἡ φροντὶς περὶ τῶν παιγνίων καὶ τῶν χορηγουμένων αὐτῷ ἀναγκαίων πρὸς ἐνασχόλησιν ὑλικῶν, παρέχουσι μυριοτρόπως τὴν πρὸς τοῦτο ἀφορμήν. Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν παιδίων παραγόμενα μικρὰ ἔργα, χρησιμεύουσιν αὐτοῖς, ὅπως διὰ δώρων ἐκδηλῶσι τὴν ἀγάπην των πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτῶν, πρὸς τοὺς συμπαίκτοράς των, ὡς καὶ ὅπως γίνωσιν ἐλεήμονα. Ἐὰν τὸ τέκνον δὲν κοπιάσῃ ὑπὲρ ἐκείνων οὓς ἀγαπᾷ, ἡ ἀγάπη του δὲν ἀναπτύσσεται καὶ δὲν ἐνισχύεται ἀρκούντως πρὸς καταστολὴν τῆς φιλαυτίας. Ἡ

θυσία καθιστᾷ ἀγαπητοὺς ἐκείνους, ὑπὲρ ὧν αὕτη γίνεται. Τὸ παιδίον εὐκόλως οὕτω μανθάνει, ὅτι διὰ μόνης τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος ἀποκτᾶται δικαίωμά τι καὶ ὅτι αἱ παρεχόμεναι ἐκδουλεύσεις ὁρίζουσιν ἑκάστῳ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν.

Ἡ ποικίλη αὕτη δραστηριότης τοῦ παιδὸς δίδει αὐτῷ προσέτι ἀφορμὴν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ περιεργείας, ἥτις ὄντως εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς φιλομαθείας του καὶ προκαλεῖ τὴν ἀπάντησιν τῶν ἀδιακόπων αὐτοῦ «*διατί*». Τῷ δίδεται δὲ ἡ ἀπάντησις αὕτη διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ διὰ μόνου τοῦ ἀφῃρημένου λόγου.

Οὕτω φυσικῶς ὁδηγεῖται εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἐσχάτης αἰτίας τῶν ὄντων, εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ δημιουργοῦ, εἴτε ἐρευνῶν τὰ φαινόμενα τῆς παγκοσμίου φύσεως, εἴτε ἀκροώμενον τῶν ἀφηγήσεων τῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πράξεων. Τὸ ᾆσμα, αἱ ἁπλαῖ καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸν παιδικὸν νοῦν προσευχαί, διεγείρουσαι τὰ αἰσθήματα τῆς εὐλαβείας, ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν ἥτις χρησιμεύει ὡς προετοιμασία τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος.

Μὴ ἀπατώμεθα ἐν τούτοις· οὐδέποτε διὰ μόνου τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀπεναντίας πάντοτε διὰ τῆς προσθήκης ἔργων καὶ παραδειγμάτων, κατορθοῦμεν νὰ ἀνοίγωμεν τὴν μικρὰν ψυχὴν εἰς τὰς πρώτας λάμψεις τῆς εὐσεβείας. Καὶ ὄντως πῶς δύναταί τις νὰ φαντασθῇ, ὅτι ἐμπνέει εἰς τὸ τέκνον τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, ὅταν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν σκέψιν ταὐτίζει μετὰ τῆς ἀνίας, ἣν προξενοῦσιν αὐτῷ αἱ μακραὶ ἐκεῖναι προσευχαὶ καὶ τὰ μηχανικῶς ἀπαγγελλόμενα καὶ μηδέποτε κατανοούμενα μαθήματα τῆς προώρως καὶ ἀτελῶς διδασκομένης κατηχήσεως;

Δὲν εἶναι φυσικώτερον νὰ ταὐτίσωμεν τὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν μετὰ τῶν προσφιλῶν τῷ τέκνῳ ὄντων καὶ ἀντικειμένων, μὲ τὴν ἰδέαν τέλος τῶν προξενούντων αὐτῷ εὐεξίαν καὶ εὐτυχίαν;

Ἄς ἴδωμεν π. χ. τὴν φωλεὰν τοῦ πτηνοῦ ἐν ταῖς «Ὁμιλίαις τῆς μητρός» ὑπὸ Φρόεβελ. Δεικνύοντες τὴν πτερωτὴν ταύτην οἰκογένειαν τῷ παιδίῳ, ὑποδεικνύομεν αὐτῷ ἐν πρώτοις τὴν φροντίδα τῶν πτηνῶν ὑπὲρ τῶν νεογνῶν των, φροντίδα ἀνακαλοῦσαν αὐτῷ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν αὐτὸ τὸ ἴδιον ἀπολαμβάνει παρὰ τῆς τρυφερᾶς μητρός του. Τῷ ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ οὐρανίου Πατρός, ὅστις ὁδηγεῖ τὰ μικρὰ ταῦτα ζῶα εἰς ἀνεύρεσιν τῆς τροφῆς των, καὶ τῶν διὰ τὴν φωλεάν των ἀπαιτουμένων ὑλικῶν. Ὁ Θεὸς ἐπροίκισεν αὐτὰ διὰ τῶν ὁρμῶν, δι' ὧν προβλέπουσι περὶ ὅλων τῶν ἀναγκῶν των· αὐτὸς διδάσκει αὐτὰ νὰ ἐκλέγωσι καταλλήλως τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον· αὐτὸς τέλος ἐπαγρυπνεῖ ὑπὲρ αὐτῶν ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν παιδίων. (Δὲν πρέπει ν'ἀποφεύγωμεν τὸ νὰ εἰσερχώμεθα εἰς πολλὰς λεπτομερείας, ὅταν διηγώμεθά τι πρὸς τὰ παιδία, διότι αἱ λεπτομέρειαι ἐξεγείρουσι τὴν διάνοιαν αὐτῶν). Θέλουσιν ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐν πᾶσι τοῖς θαυμασίοις τῆς δημιουργίας, καὶ οὕτω θέλουσι παρασκευασθῇ εἰς τὸ νὰ κατανοήσωσι βραδύτερον καὶ τελειότερον

τὸν δημιουργὸν διὰ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Μόνον διὰ τοῦ ὁρατοῦ τὸ παιδίον δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀόρατον. Ἡ δὲ γνῶσις τοῦ Θεοῦ δημιουργοῦ, παρασκευάζει τὴν γνῶσιν τοῦ Θεανθρώπου. Ἀλλ' ἐνταῦθα, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν δὲν δύναται νὰ γείνῃ λόγος εἰμὴ περὶ τῆς θρησκευτικῆς παρασκευῆς, διότι δὲν πρόκειται εἰμὴ περὶ τῆς πρώτης νηπιότητος.

Τὸ ᾆσμα εἶναι προσέτι μία τῶν πρώτων ἀναγκῶν τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Εἶνε ἡ πρώτη αὐτῆς ἐκδήλωσις. Τὸ παιδίον τραγῳδεῖ ἅμα ὁμιλήσῃ· ἴσως καὶ πρὸ τούτου τραγῳδεῖ διὰ τῶν διακεκομμένων ἤχων, τῶν ἐξερχομένων τοῦ βρεφικοῦ του στόματος. Ἐν δὲ τῷ νηπιακῷ κήπῳ συνοδεύει διὰ τοῦ ᾄσματος ὅλα σχεδὸν τὰ παίγνιά του.

Ὅ,τι ὅμως ἰδίως διακρίνει τὸ ἀνθρώπινον ὂν τῆς λοιπῆς δημιουργίας, εἶναι ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ ἀνάγκη τοῦ νὰ ζῇ ἐν κοινωνίᾳ τοῦ νὰ περιστοιχίζηται ὑπὸ τῶν ὁμοίων του. Ἡ ἀνάγκη αὕτη, ἡ ὑψίστη τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, δὲν λαμβάνεται ἀρκούντως ὑπ' ὄψιν ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἡλικίαν.

Τὸ παιδίον ἀληθῶς δὲν εὑρίσκει ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοὺς ὁμοίους του, δηλ. ἐκείνους, οἵτινες τῷ ὁμοιάζουσιν ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν, τὰς κλίσεις, τὰς ἐφέσεις, τὰς ἕξεις κτλ. Οἱ ἔφηβοι δὲν εἶναι βεβαίως ὅμοιοί του ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην· οὐδ' οἱ κατά τινα ἔτη μεγαλείτεροί του ἀδελφοὶ καὶ αἱ ἀδελφαὶ εἶναι τοιοῦτοι, τὸ δὲ μικρὸν παιδίον δὲν δύναται εἰσέτι νὰ ὁρίσῃ τὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ θέσιν του. Καὶ ὅμως, ὁ βίος ἐν κοινωνίᾳ τῶν ὁμοίων του, τῷ εἶναι ἀναγκαῖος, ὅπως ἀποκτήσῃ βαθμηδὸν τὴν συναίσθησιν τῆς θέσεώς του ὡς μέλος κοινωνίας, ἐμφανιζομένης αὐτῷ τὸ πρῶτον διὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ, ἕκαστον παιδίον εὑρίσκει συντρόφους τῆς ἡλικίας του· κατέχει ὡρισμένην θέσιν ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ κοινότητι, ἐν τῇ μικρογραφικῇ ταύτῃ κοινωνίᾳ.

Μόνον ἐν τῷ πλήθει τούτῳ τῶν παιδίων δύναται ἀληθῶς νὰ ζῇ, ν' ἀποκαλύπτῃ καὶ ν' ἀσκῇ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς δεξιότητας αὐτοῦ. Ἡ συνάφεια τῶν διαφόρων ἀτομικοτήτων ἀναπτύσσει τὸν χαρακτῆρα. Ἐκεῖ ἡ ἠθικὴ ἐφαρμόζεται εἰς τὸν καθημερινὸν βίον· ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ ἡ ἀμοιβαία συνδρομὴ εἶναι τὸ γενικὸν αἴσθημα, ὁ ἐπικρατῶν γενικὸς νόμος. Ἕκαστον ἐξ αὐτῶν καλεῖται, ὅπως θέσῃ εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἄλλων διαφόρους δεξιότητας καὶ διάφορα προτερήματα, διότι ἕκαστον εἰδικὸν δώρημα, καὶ ἕκαστος ἀτομικὸς χαρακτὴρ εὑρίσκουσιν ἐκεῖ τὸ κατάλληλον μέσον τοῦ νὰ ἐκδηλωθῶσιν. Ἕκαστον εὑρίσκει ἐκεῖ τὸ ἀνώτερόν του εἰς ὅ,τι δήποτε, ὅπερ κωλύει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑπεροψίας καὶ τῆς ματαιότητος. Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τὰ ἔργα θέτουσι φραγμὸν εἰς τὴν φιλαυτίαν καὶ εὐκόλως διδάσκουσι τὴν αὐταπάρνησιν· τὸ δὲ παράδειγμα ἐξεγείρει τοὺς ὀκνηροὺς καὶ περιορίζει τοὺς ὁρμητικούς. Τέλος ἐκεῖ εὑρίσκεται ὁ πραγματικὸς βίος, ἡ πεῖρα καὶ ἡ πρᾶξις, αἱ ἀναπτύσσουσαι πᾶσαν ἀτομικότητα διὰ τῶν προσπαθειῶν ἃς ἑκάστη τούτων παρακινεῖται νὰ καταβάλῃ.

Τὸ τοιοῦτον ἀποτέλεσμα βεβαίως δὲν ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας παιδιόθεν διεγειρομένης φιλαυτίας!

Ὁ νηπιακὸς κῆπος παρέχει πρὸς τούτοις τὸ κάλλιστον μέσον τῆς πειθαρχίας· οὐχὶ τῆς καταναγκαστικῆς ἐκείνης πειθαρχίας, τῆς ὅλως ἀντιθέτου εἰς τὴν παιδικὴν φύσιν, ἣν εὑρίσκομεν εἰσέτι ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις, τοῖς σχολείοις, καὶ ὅπου γίνεται λόγος περὶ πειθαρχίας· ἀλλὰ τῆς πειθαρχίας τοῦ λόγου καὶ τῆς δραστηριότητος. Ἡ πειθαρχία ἄνευ δραστηριότητος εἶναι φαινομένη μόνον. Δύναται νὰ ἐμποδίζῃ τὴν πρᾶξιν τοῦ κακοῦ, οὐδέποτε ὅμως θέλει παροτρύνει καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ δ' ἀληθὴς πειθαρχία πρέπει νὰ ἐξασκῇ ὅλας τὰς δυνάμεις πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Δὲν δύναταί τις νὰ προλαμβάνῃ τὸ κακὸν εἰμὴ δίδων καλὰς ἕξεις· εἶναι λοιπὸν πρόδηλον, ὅτι τὸ τέκνον ἔχει ἀνάγκην μέσου καταλλήλου, ὅπως ἐλευθέρως κινῆται καὶ ἐνεργῇ. Διότι μόνον τὸ δυνατὸν τῆς ἐκλογῆς δίδει εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ ἠθικὴν ἀξίαν. Τὸ παιδίον δὲν εὑρίσκει ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐν τοῖς κοινοῖς νηπιαγωγείοις, ὅπου ἐπὶ ὁλοκλήρους ὥρας εἶναι ὡς καρφωμένον ἐπὶ τῶν βαθμίδων, τὰς ἀφορμὰς τοῦ νὰ θέτῃ τὴν θέλησίν του εἰς πρᾶξιν, οὐδὲ νὰ διευθύνῃ αὐτὴν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐὰν ἦναι ἀνάγκη νὰ ζητῶμεν ἐνίοτε πράγματα ἀντίθετα τῶν διαθέσεών του, δὲν εἴμεθα ἕνεκα τούτου καὶ ἠναγκασμένοι νὰ ἐφαρμόσωμεν πειθαρχίαν ἀντίθετον πρὸς τὴν παιδικὴν φύσιν. Ἡ παθητικότης εἰς ἣν τὸ τέκνον εἶναι καταδεδικασμένον ἐν τοῖς πλείστοις τῶν καταστημάτων τούτων εἶναι παρὰ φύσιν πειθαρχία, ἣν σπουδαίως καὶ τάχιστα ὀφείλομεν νὰ ἐξοστρακίσωμεν. Τὴν ἀληθῆ πειθαρχίαν δὲν ἀποτελοῦσιν οἱ ἐπιβεβλημένοι κανόνες, ἀλλ' οὔτε αἱ γενικαὶ ἀπαγορεύσεις, αἱ προτροπαὶ ἢ αἱ ἀπειλαί.

Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ ὁ μαθητὴς εἰδοποιεῖται διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πράξεων ὅτι τὸ κακὸν ὅπερ πράττει παρέχει αὐτῷ στέρησιν ἢ θλῖψιν, τὸ δ' ἀγαθὸν εὐχαρίστησιν καὶ εὐεξίαν.

Εἴδομεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ νηπιακοῦ κήπου πληροῖ τὰς φυσικὰς ἀπαιτήσεις τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας.

Πληροῖ δηλ. α') τὴν ἀνάγκην τῶν σωματικῶν κινήσεων διὰ γυμναστικῶν παιγνίων, συντελούντων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος· β') τὴν ἀνάγκην τῆς κατά τινα πλαστικὸν τρόπον ἐνασχολήσεως, δι' ἀσκήσεων συντελουσῶν εἰς τὴν δεξιότητα τῶν χειρῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἰσθήσεων· γ') τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργίας διὰ τῶν μικρῶν αὐτοῦ ἔργων, δι' ὧν ἀναπτύσσει καὶ τὰς καλλιτεχνικὰς αὐτοῦ δυνάμεις· δ') τὴν ἀνάγκην τοῦ εἰδέναι, ἢ τὴν φυσικὴν περιέργειαν, διὰ τῆς προτροπῆς εἰς παρατήρησιν, ἔρευναν καὶ σύγκρισιν (οὕτω μόνον κατορθοῦται ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις)· ε') τὴν τάσιν τοῦ παιδὸς πρὸς καλλιέργειαν καὶ περίθαλψιν, διὰ τῆς καλλιεργείας τοῦ κήπου καὶ διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν μικρῶν αὐτοῦ καθηκόντων, δι' ὧν μορφοῦται ἡ καρδία του καὶ ἐξεγείρεται ἡ συνείδησίς του· ϛ') τὴν ἀνάγκην τοῦ ᾄσμα-

τος διὰ τῶν παιγνίων καὶ τῶν ᾀσμάτων, ἅτινα διευκολύνουσι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς στοργῆς καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος· ζ΄) τὴν ἀνάγκην τῆς κοινωνικότητος διὰ κοινοῦ ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ βίου, δι' οὗ παράγονται αἱ κοινωνικαὶ ἀρεταί· παρατηρητέον ἐν τούτοις, ὅτι ὁ νηπιακὸς κῆπος, ὡς καὶ τὸ σχολεῖον, δὲν πρέπει ν' ἀντικαθιστῶσι τὴν οἰκογένειαν, ἀλλὰ μόνον νὰ ὑποβοηθῶσιν αὐτὴν, ἥτις πρέπει πάντοτε νὰ μένῃ τὸ κέντρον καὶ ἡ ἀφετηρία ὅλων τῶν ἐνεργειῶν τοῦ παιδός· η΄) τέλος πληροῖ τὴν μᾶλλον ἐνδόμυχον ἀνάγκην τῆς ψυχῆς τοῦ παιδός, δηλ. τὴν ἀνάγκην τῆς εὑρέσεως τῆς αἰτίας τῶν ὄντων, ἤτοι τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι πρόδηλον, ὅτι οὔτε μόνη ἡ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἀγωγή, οὔτε ἡ νῦν ἐν τοῖς καταστήμασι, τοῖς εἰς τὴν πρώτην ἡλικίαν καθιερωμένοις, ἐπαρκοῦσι πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀνωτέρω πλεονεκτημάτων. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τὸ τέκνον συχνότατα εἶναι ἐγκαταλελειμμένον εἰς ἑαυτό, ἢ ἐμπεπιστευμένον εἰς τὴν ἐπίβλεψιν προσώπων οὐδόλως εἰδότων πῶς νὰ διευθύνωσιν αὐτό, ἐχόντων μάλιστα πολλάκις κακοποιὰν ἐπ' αὐτὸ ἐπιρροήν. Τέλος καὶ τὰ συνήθη παίγνιά του οὐδόλως συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διδασκαλίαν αὐτοῦ.

Ὁ νηπιακὸς κῆπος, συναθροίζων παιδία δύο μέχρι ἑπτὰ ἐτῶν, ἐπί τινας κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ὥρας (συνήθως πέντε) παρέχει εἰς τὰς μητέρας σπουδαίαν βοήθειαν, ὅπως ἐκπληρώσωσι κατὰ τελειότερον τρόπον τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἐντολήν, εἰς ἣν ἕνεκα τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐποχῆς μας ἀδυνατοῦσι νὰ ἐπαρκέσωσι, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀφιεροῦνται ὅλως ὑπὲρ τῆς ἀγωγῆς τῶν τέκνων των. Οὐ μόνον πολυάριθμοι ἀσχολίαι, ἃς δὲν δύνανται ν' ἀποφύγωσιν, ἤθελον παρακωλύσει αὐτὰς τοῦ ἔργου τούτου, ἀλλὰ πολλάκις καὶ αὐτὴ ἡ ὡς πρὸς αὐτὸ ἀδεξιότης αὐτῶν.

Ἀλλὰ διὰ τὸν μέγιστον ἀριθμὸν τῶν νηπίων, εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ οἰκογενειακὸς βίος δὲν ὑπάρχει· διότι διέρχονται τὰς ἡμέρας των ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις ἢ ἐν μικραῖς ἰδιωτικαῖς σχολαῖς. Διὰ τὴν τάξιν δὲ ταύτην τῶν νηπίων, οἱ νηπιακοὶ κῆποι περιέχουσι τὰ πλεῖστα πλεονεκτήματα. Ἐὰν ἡ ἀνατροφὴ τῆς πρώτης ἡλικίας ὀφείλῃ νὰ παρέχῃ εἰς τὰ τέκνα ὅλων τῶν τάξεων τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τῶν φυσικῶν, ἠθικῶν καὶ διανοητικῶν αὐτῶν δυνάμεων, εἶναι φανερόν, ὅτι καθίσταται ἔτι σπουδαιότερον διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν τὸ νὰ προπαρασκευασθῇ ἐγκαίρως πρὸς τὸν ἐργατικὸν βίον.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐτέθη πρόβλημα, ἀφορῶν τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, ὅπερ μόνη ἡ Φροβελιανὴ μέθοδος ἔλυσε, τὸ ἑξῆς· «Πῶς δύναταί τις νὰ ἑνώσῃ εὐρυτέραν ἐκπαίδευσιν καὶ καλλιέργειαν τοῦ ἠθικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος μετ' ἐπαρκεστέρας πρὸς τὴν ἐργασίαν προπαρασκευῆς;»

Τὰ τέκνα τῆς ἐργατικῆς τάξεως ὀφείλουσι ν' ἀπέρχωνται τοῦ σχολείου, προσερχόμενα εἰς μαθήτευσιν τέχνης τινός, ἢ ὅπως ἀναλαμβάνωσι τὰς φροντίδας τοῦ οἰκιακοῦ βίου, εἰς ἡλικίαν περίπου 14 ἐτῶν.[1] Τὸ χρονικὸν δὲ διά-

1 Ἐν Βελγίῳ γενικῶς πολὺ ταχύτερον.

στημα τὸ οὕτως, εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν καθιερωμένον εἶναι λίαν βραχὺ, ὅπως αὕτη δύναται ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀνωτέρω μνησθείσας ἀπαιτήσεις ἐὰν παρακολουθήσωμεν τὰ παρόντα ἐκπαιδευτικὰ συστήματα, ἅτινα κατὰ τὰ πρῶτα ἑπτὰ ἔτη ὅλως ἀνεπαρκῶς παρασκευάζουσι τὰ παιδία διὰ τὸ σχολεῖον καὶ οὐδόλως διὰ τὴν ἐργασίαν. Ἡ μέθοδος τοῦ Φρόεβελ ἀπεναντίας διὰ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ νηπιακοῦ κήπου προτάσσει τὴν ἐργασίαν τῆς ἰδίως ἐκπαιδεύσεως. Αἱ δ' ἀσχολίαι αὗται πληροῦσιν ὅλους τοὺς ὅρους τῆς εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἢ καλλιτεχνικὴν ἐργασίαν παρασκευῆς, χωρίς ποτε νὰ καθιστῶσιν αὐτὴν μηχανικήν. Ἐξασκοῦσι δηλ. τὴν δύναμιν καὶ τὴν δεξιότητα καὶ ἐπιφέρουσι τὴν ἕξιν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἐργασίας, ἐνῷ συγχρόνως παρασκευάζουσι πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐκπαίδευσιν.

Οὕτω τίθεται ἡ ἀληθὴς βάσις τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ σχολεῖον δύναται νὰ προβῇ κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἄνευ ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεων νὰ δώσῃ ὑγιεστέραν καὶ εὐρυτέραν ἐκπαίδευσιν.

Ὅτε τὸ τέκνον δέκα μέχρι δώδεκα ἐτῶν, ἤθελεν εἶναι ἤδη ἱκανὸν ν' ἀσφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸ πρόσοδον, δι' ἐργασίας ὀλίγων ὡρῶν καθ' ἑκάστην, ἠδύνατο δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκπαίδευσίν του πέραν τοῦ συνήθους τέρματος, διότι ἡ μαθητεία του κυρίως εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ δευτέρου περίπου τῆς ἡλικίας του ἔτους. Ποῖον καλήτερον μέσον ἠδύνατό τις νὰ εὕρῃ, ὅπως προλάβῃ ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν ἔνδειαν τοῦ ἀνηλίκου ἀνθρώπου;

Ἡ ἐντελεστέρα ἐφαρμογὴ τῆς ἰδέας τοῦ Φρόεβελ θέλει ἐξακολουθήσει τὴν ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ ἀρξαμένην μαθητείαν ταύτην ἐντὸς καλλιτεχνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν ἐργαστηρίων, προσηρτημένων εἰς τὸ σχολεῖον.[1] Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐξαπλώσεως τούτων, ἠδύνατό τις ἁπλῶς νὰ ἑνώσῃ τὰ βιοτεχνικὰ σχολεῖα πρὸς τὰ ἰδίως σχολεῖα, καὶ νὰ δέχηται ἐν αὐτοῖς παιδία μικροτέρας ἡλικίας.

Βεβαίως εἶναι γονιμωτάτη ἡ ἰδέα τῆς μετατροπῆς τοῦ παιγνίου τῶν παίδων εἰς τερπνὴν καὶ μὴ κοπιώδη ἐνασχόλησιν, εἰς τὴν δι' αὐτῆς ταύτης διδασκαλίαν, τέλ. εἰς ἐργασίαν, ἥτις οὐ μόνον χρησιμεύει αὐτῷ εἰς δημιουργίαν, εἰς παραγωγὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς φωτισμὸν τοῦ νοός του, εἰς μόρφωσιν τῆς καρδίας καὶ τοῦ χαρακτῆρός του, ἥτις τέλος καθιστᾷ αὐτὸν νοήμονα ἐργάτην.

Αἱ σπάνιαι ἀσχολίαι, αἵτινες τὴν σήμερον δίδονται εἰς τὰ παιδία εἶναι ὅλως μηχανικαί· ἀλλ' ἡ μηχανικὴ ἐργασία συντελεῖ μᾶλλον εἰς ἀποκτήνωσιν τοῦ μὴ ἀνεπτυγμένου ὄντος.

Ἡ διὰ τῶν ὑφισταμένων νηπιακῶν κήπων ἤδη ἀποκτηθεῖσα πεῖρα οὐδεμίαν ἐπιτρέπει ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ προμνησθέντος σκοποῦ.

Αἱ δὲ παραγωγαὶ τῶν μικρῶν ἐργατῶν τῶν καταστημάτων τούτων ἀπο-

1 Τοιαῦτα εἰσήχθησαν ἤδη ἐν Αὐστρίᾳ.

δεικνύουσιν, ὅτι ἀπὸ ἡλικίας πέντε μέχρι ἑπτὰ ἐτῶν τὸ παιδίον δύναται, οὐ μόνον νὰ κατασταθῇ χρήσιμον ἀλλ' ὅτι εἶναι μάλιστα εἰς θέσιν νὰ προσεγγίσῃ εἰς βαθμίδα τινὰ καλλιτεχνικῆς ἐργασίας, ἄνευ ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεών του.

Ἐὰν τἀριστουργήματα τῆς τέχνης πρόκειται νὰ πολιτίσωσι καὶ ἠθικοποιήσωσι τὸν λαὸν δὲν ἀρκεῖ νὰ ἦναι ταῦτα προσιτὰ εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν θεωρίας, ἀνοιγομένων δηλ. αὐτῷ τῶν μουσείων καὶ τῶν πινακοθηκῶν· πρέπει προηγουμένως νὰ παρασκευασθῇ οὗτος, ὥστε νὰ ἦναι ἱκανὸς νὰ ὠφελῆται ἐξ αὐτῶν, δεχόμενος διὰ τῆς θέας αὐτῶν ἐντυπώσεις ἐπενεργούσας ἐπὶ τοῦ πνεύματός του. Βεβαίως ὅμως δὲν δύναται νὰ δεχθῇ ἀληθῆ ἐντύπωσιν ἐκ τῆς θέας καλλιτεχνήματός τινος, εἰμὴ ὁ δυνάμενος ν' ἀντιληφθῇ, τοὐλάχιστον διὰ τοῦ αἰσθήματος τῶν ἐν αὐτῷ καλλονῶν καὶ τῆς ἰδέας, ἥτις εἶχεν ἐμπνεύσει αὐτό. Καὶ ὅμως μόνον ὁ δυνηθεὶς νὰ παραγάγῃ τι προσεγγίζον εἰς τὸ κάλλος καὶ ἐμφαῖνον ποιάν τινα ἁρμονίαν, καθ' οἱονδήποτε τρόπον καὶ βαθμόν, δύναται νὰ ἦναι κατάλληλος νὰ αἰσθανθῇ καλλιτεχνικὰς ἡδονάς.

Ἡ προπαρασκευὴ αὕτη τῆς καλλιτεχνικῆς ἐργασίας ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ θέλει συντελέσει ἐν ταὐτῷ εἰς τὸ νὰ παράσχῃ τῷ βιομηχάνῳ τὴν ἀπαιτουμένην ἄνεσιν· διότι ὡς δεξιότερος ἐργάτης, θὰ ἐργάζηται ταχύτερον, θὰ κερδίζῃ πλειότερα καὶ κατὰ συνέπειαν θὰ οἰκονομῇ χρόνον. Οὕτω τὸ ἠθικὸν αἴσθημα καὶ ἡ καλαισθησία, ἀναπτυσσόμεναι ἐν τῇ ἐργατικῇ τάξει, θέλουσιν ὁδηγήσει τὸν λαὸν ν' ἀποκρούσῃ τὰς καθαρῶς ὑλικὰς καὶ βαναύσους διασκεδάσεις καὶ θέλει ἐπιτρέψει αὐτῷ νὰ ὠφελῆται ἀληθῶς ἐκ τῶν περιστάσεων, αἵτινες τῷ παρέχονται διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν καλλιτεχνημάτων.

Ἡ δημώδης φιλολογία τῶν ἡμερῶν μας τείνει νὰ καταστήσῃ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας προσιτὰς εἰς ὅλας τὰς τάξεις. Οὐδεμία δ' ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ τὴν παρατήρησιν ὅσον αὗται. Εἶναι λοιπὸν σπουδαιότατον νὰ καταστήσωμεν τὸ παιδίον ὅσον τὸ δυνατὸν ἐνωρίτερον προσεκτικὸν εἰς τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως. Ἡ κηπουρικὴ ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ, ἡνωμένη μετὰ στοιχείων τινῶν τῆς βοτανικῆς, παρέχει πάντα τὰ μέσα τῆς παρασκευῆς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δίδει δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν κλίσιν πρὸς τὴν γεωργίαν.

Ἰδοὺ τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου διὰ τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ. Ἡ δ' εἰσαγωγὴ αὐτῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις οὐ μόνον δυνατὴ εἶναι, ἀλλὰ καὶ σχετικῶς εὔκολος. Τοῦτο δὲ θέλει καταδείξει ἡ κατὰ τὰ ὑποδείγματα τοῦ παρόντος ὁδηγοῦ πρακτικὴ αὐτῆς ἐφαρμογή.

Ἂς μὴ ἀπατώμεθα· τὰ τέκνα μας ζῶσιν ἐν ἀτμοσφαίρᾳ μεμολυσμένῃ, ἥτις τοῖς ἀφαιρεῖ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς ἡλικίας των· ζῶσιν ὑπὲρ τὸ δέον μετὰ τῶν ἐνηλίκων καὶ μιμοῦνται τὸν τρόπον τῆς ζωῆς αὐτῶν. Αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ τῆς ἐπιστήμης ἀνοίγονται εἰς τοὺς ταχύτερον τοῦ δέοντος,

ἐξ οὗ πηγάζει, ὅτι αἱ γνώσεις αὐτῶν εἶναι μᾶλλον φαινόμεναι καὶ ἐπιπόλαιοι ἢ πραγματικαί. Πρὸ τῆς ἐπιστήμης ἔχουσιν ἀνάγκην τοῦ βίου· ἂς δημιουργήσωμεν λοιπὸν ἴδιον αὐτοῖς κόσμον, ὅπου τὸ ὄμμα τῶν γονέων καὶ τῶν παιδαγωγῶν ἐπιτηρεῖ μὲν αὐτά, ἀλλ' ὅπου αὐτὰ θέλουσι κατὰ τὸ εἶδος κατασταθῇ τὰ ἐνεργὰ πρόσωπα. Ἐκεῖ θέλει ἐκδηλωθῆ ἡ φύσις αὐτῶν ἐλευθέρως καὶ ἀνυποκρίτως ἄνευ περιορισμοῦ, ἄνευ τῆς ἀξιώσεως τοῦ νὰ μιμηθῶσι τοὺς μεγάλους, ἄνευ τῆς κατὰ συνθήκην ψευδοπολιτικῆς, ἄνευ τῆς ὑποκρισίας τοῦ πλήθους. Ἐν τῇ ἀληθῆ καὶ φυσικῇ ταύτῃ ἀτμοσφαίρᾳ τὸ παιδίον δὲν θέλει ἔλθει εἰς πειρασμόν, ὅπως προσποιῆται τελειότητα, ἣν δὲν ἔχει, δὲν θέλει κρύπτει τὰς ἀτελείας καὶ τὴν ἀμάθειάν του, ἀλλὰ θέλει μάθει νὰ γνωρίζῃ τὰ ἐλαττώματά του καὶ νὰ κοπιάζῃ ὅπως ἀποβάλλῃ αὐτά. Ὁ νηπιακὸς κῆπος παρέχει αὐτῷ τὸν κόσμον τοῦτον μετὰ τῶν σκηνῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἄνευ τῶν κακιῶν αὐτοῦ.

Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ βίου ὁ Φρόεβελ παρουσιάζει αὐτῷ δι' εἰκόνων τὴν ἱστορίαν τοῦ παιδικοῦ βίου ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν «Ὁμιλιῶν τῆς μητρός». Τοῦτο περιέχει ἐν ἀρχῇ τὰς πρώτας σχέσεις τοῦ παιδίου πρὸς τὴν μητέρα του, τὰς πρώτας περιθάλψεις, ἃς αὕτη τῷ παρέχει, τὰ πρῶτα παίγνια, ἅτινα τῷ διδάσκει· εἶτα τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, πρὸς ἄλλα παιδία καὶ ἄλλας οἰκογενείας· τὸ παιδίον βλέπει ἐκεῖ ἐπίσης τὴν παράστασιν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας κτλ., ἔτι δὲ καὶ σκηνὰς τοῦ βίου τῶν ζώων· σκηνὰς τοῦ κηπουρικοῦ καὶ τοῦ γεωργικοῦ βίου· βλέπει τὸν οἰκογενειακὸν βίον ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις· εἶτα τὰ ἐπαγγέλματα, τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας κτλ., τὴν ἐκκλησίαν, τὴν λατρείαν κτλ., σκηνὰς τοῦ ἠθικοῦ τοῦ παιδὸς βίου· τέλος βλέπει καὶ τὴν ἐκδήλωσιν ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐφηρμοσμένου εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Ὁ λόγος τῆς μητρὸς ἑρμηνεύει εἰς τὸ παιδίον τὰς γενικὰς ταύτας σκηνάς, ὡς καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ ἀτομικὸν βίον· οὕτω καταδεικνύει αὐτῷ ὡς ἐν κατόπτρῳ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἱστορίαν, ἥτις εἶναι ἡ ἱστορία πάντων τῶν ὁμοίων αὐτοῦ καὶ ἥτις παριστᾷ τὴν πραγματικὴν ζωήν. Οὕτως ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας θέλει παρασκευασθῆ, ὅπως βραδύτερον δυνηθῇ νὰ κατανοήσῃ ἐμβριθῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δηλ. τὴν καθολικὴν ἱστορίαν. Θέλει ἴδει διὰ συμβόλων, θέλει κατανοήσει αὐθορμήτως τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν ὁλοκλήρου τοῦ εἴδους. Αἱ ἑρμηνεῖαι τῶν εἰκόνων αἱ διδόμεναι ἐν ταῖς «Ὁμιλίαις τῆς μητρός» κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης νηπιότητος πραγματοποιοῦνται, οὕτως εἰπεῖν, βραδύτερον ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ. Τὸ παιδίον αὐτοπροσώπως διέρχεται δι' ὅλων τῶν σκηνῶν τούτων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Τὰ παίγνια καὶ αἱ ἀσχολίαι του παριστῶσιν αὐτῷ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἐντελοῦς ἀναπτύξεως, ἧς ἡ ἀνθρωπότης ἠναγκάσθη νὰ διέλθῃ τὰς φάσεις. Ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν ἀσκήσεων τοῦ νηπιακοῦ κήπου εἶναι ἐν αὐτῷ ἡ ἀναπαράστασις, ἡ ἀπομίμησις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς κατὰ

παιδικὸν τρόπον, δηλ. διὰ παιγνίων. Τὸ παιδίον παρασκευάζεται οὕτως ἵνα παραστήσῃ τὸ ὁρισθὲν αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ μέρος, ἵνα καταλάβῃ βραδύτερον τὴν ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ θέσιν του. Ἀκολουθῶν δὲ μεθοδικῶς τὴν σειρὰν τῆς ἐν τῷ παρελθόντι ἀναπτύξεως τῶν ὁμοίων του, φυσικῶς θέλει εὑρεθῇ βραδύτερον ἑτοιμότατον, ὅπως πραγματοποιήσῃ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ αὐτό, τὰς νέας προόδους, ἃς ἡ πρόνοια ἐπιφυλάττει τῇ ἀνθρωπίνῃ δραστηριότητι.

Ἀλλὰ πῶς ὁ Φρόεβελ θέλει συνεχίσει ὡς πρὸς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ παιδὸς τὸ σύστημα αὐτοῦ, ὅπερ ἐφήρμοσε κατ' ἀρχὰς εἰς μόνην τὴν πρώτην νηπιότητα; Ἀπηντήσαμεν ἤδη εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην. Ἡ προσάρτισις τῶν παιδικῶν ἐργαστηρίων ἢ τῶν προπαρασκευαστικῶν βιοτεχνικῶν σχολείων εἰς τὰ κυρίως σχολεῖα θέλει συνεχίσει μεθοδικῶς τήν τε φυσικήν, τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐκ τοῦ νηπιακοῦ κήπου ἐξερχομένου μαθητοῦ τοῦ Φρόεβελ. Τὸ δὲ περὶ προκαταρκτικοῦ σχολείου κεφάλαιον τοῦ παρόντος ὁδηγοῦ θέλει καταδείξει κατὰ ποῖον τρόπον ἡ ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ Φροβελιανὴ μέθοδος παρέχει τὴν ἀφετηρίαν πρὸς ἑκάστην ἐπιστήμην, ἑκάστην τέχνην καὶ ἕκαστον ἐπάγγελμα.

Πρὸς πλήρη ἀπόκτησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τῶν νηπιακῶν κήπων δὲν ἀπαιτοῦνται μόνον καλλιτεχνικὰ καὶ βιομηχανικὰ ἐργαστήρια, ὡς καὶ πρακτικὰ γεωργικὰ σχολεῖα εἰς χρῆσιν τῶν μαθητῶν ὅλων τῶν σχολείων, ἀλλὰ πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ὁδηγῶνται οἱ μαθηταὶ καὶ εἰς ἐκδρομὰς πρὸς παρατήρησιν καὶ ἔρευναν τῶν φαινομένων καὶ τῶν προϊόντων τῆς καθ' ὅλου φύσεως· πρέπει νὰ ἐπισκέπτωνται τὰ ἐργαστήρια, τὰ μουσεῖα κτλ.

Τότε μόνον θέλουσι πραγματοποιηθῇ αἱ ὑπὸ τοῦ Φρόεβελ, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Ἡ ἀνατροφὴ τοῦ ἀνθρώπου» δοθεῖσαι ἀρχαί. Ἡ νεολαία θέλει λάβει γνῶσιν τῆς πραγματικῆς ζωῆς ἐφαρμόζουσα ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοθύμου καὶ ἐλευθέρας δράσεως· διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου θέλει κατορθωθῇ νὰ συμβαδίσῃ ἡ πεῖρα μετὰ τῆς θεωρίας καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διδασκαλίας.

Αἱ τελειότεραι μέθοδοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ὑπάρχουσιν ἤδη. Δὲν ἐναπόκειται λοιπὸν τῷ Φρόεβελ ν' ἀνακαλύψῃ αὐτὰς ἐκ νέου, ἀλλ' αἱ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Φρόεβελ ἀποκτηθεῖσαι διανοητικαὶ ἕξεις κατ' ἀνάγκην θέλουσιν ἐπενεργήσει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, ἐνῷ ἀπεναντίας τὰ μέχρι τοῦδε σχολεῖα ἀφαιροῦσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς πρωτοβούλους ἰδέας.

Συνέχειαν λοιπὸν τοῦ νηπιακοῦ κήπου θέλει ἀποτελῇ τὸ Φροβελιανὸν ἐργαστήριον, χῶρος ἐν ᾧ οἱ μαθηταὶ θέλουσι διαιτᾶσθαι κατὰ τὰς ὥρας τῶν ἀνέσεών των, καθ' ἃς ἕκαστος προσκαλεῖται νὰ δώσῃ ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς ποικιλωτάτας ἐκδηλώσεις τῆς ἀτομικότητός του. Ὑπάρχουσι κίνδυνοι, οἵτινες οὐδέποτε καταλαμβάνουσι τὰς νεαρὰς ψυχὰς κατὰ τὰς ὥρας τῆς

προσδιωρισμένης ἐργασίας, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀνέσεως καὶ τῆς τέρψεως. Τὸ δὲ Φροβελιανὸν ἐργαστήριον πρόκειται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βοήθημα εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ἀγνότητος τῶν καρδιῶν, θέλει ἀνυψώσει τὰς διανοίας δι' ἠθικῶν ἡδονῶν, θέλει παράσχει ἠθικὰς ἀπολαύσεις διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς γυμναστικῆς καὶ τοῦ χοροῦ, τῶν τοσοῦτον ὑγιεινῶν ἀσκήσεων. Αἱ δραματικαὶ παραστάσεις καὶ ἄλλαι παιδιαὶ θέλουσι παράσχει ἀθώαν διασκέδασιν, ὡς καὶ ἀφορμὴν πρὸς εὐχάριστον ἀποκάλυψιν τῶν ἀτομικῶν πλεονεκτημάτων. Ἡ δ' ἐπίβλεψις τῶν διευθυνόντων ἢ τῶν γονέων θέλει διατηρεῖ αὐτόθι τὴν τάξιν καὶ τὴν κοσμιότητα, χωρὶς νὰ παρακωλύῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς δράσεως.

Ἐξεθέσαμεν ἐν συντόμῳ τὴν συνέχειαν τῆς παιδαγωγικῆς ἰδέας τοῦ Φρόβελ. Πρὶν ὅμως φθάσωμεν εἰς τὴν πραγματικὴν ταύτην ἐφαρμογήν, ἐνδιαφέρει ἡμᾶς νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, δηλ. τὴν διεύθυνσιν τῆς πρώτης ἀγωγῆς τῶν παίδων ὑπὸ τῶν μητέρων καὶ τῶν νηπιακῶν κήπων.

Ἐν τέλει προσθέτομεν, ὅτι ἡ σωτηρία τῶν μελλουσῶν γενεῶν ἐξαρτᾶται κατὰ μέγιστον μέρος ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῶν μητέρων ἐπὶ τῶν νηπίων. Ὁ Φρόβελ παρέχει τὰ πρακτικὰ πρὸς τοῦτο μέσα, ὅπως ἐφαρμοσθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀληθῶν παιδαγωγῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἤτοι τῶν μητέρων. Ἄς ὠφεληθῇ ἐκ τούτων ἡ παροῦσα γενεά.

Ἄς ἐλπίσωμεν δὲ ὅτι ὁ πρακτικὸς Ὁδηγός, ὅστις παρέχει τοὺς συνήθεις τρόπους τῆς μεθόδου τοῦ Φρόβελ, θέλει χρησιμεύσει, ὅπως εἰσαχθῇ αὕτη καὶ διαδοθῇ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκογενείαις. Ἄς ἐλπίσωμεν τέλος ὅτι αἱ οἰκογένειαι θέλουσι κατασταθῆ βοηθοὶ τοῦ νηπιακοῦ κήπου, ὡς οὗτος εἶναι βοηθὸς τῶν οἰκογενειῶν.

ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΜΥΘΟΛΟΓΟΥ ΕΥΤΡΑΠΕΛΟΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

Sieben Legenden, von Gottfr. Keller.
Stuttgart, Göschen 1872.

Αἱ ἀναρίθμητοι ἁγιογραφίαι, αἵτινες κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν μοναστηρίων, παρέχουσιν ἐνίοτε ἴδιόν τι σύμμιγμα χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ καὶ ἀναμνήσεων εἰδωλολατρικῶν. Εἴς τινα τοιαῦτα ποιητικὰ πλάσματα διορῶμεν εἰσέτι, ἄνευ πολλοῦ κόπου, τὰς κλασικὰς ἀναμνήσεις, ἢ τὴν ἀπωτάτην ἠχὼ τῶν σκανδιναυϊκῶν μύθων, καί συναντῶμεν πλείστους ἁγίους λίαν ὑπόπτου καταγωγῆς. Τὸ πλεῖστον τούτων πιθανῶς ὀφείλονται εἰς τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τὸν καλούμενον λαόν, καὶ ἐκανονίσθησαν μετὰ πολλὰς μεταμορφώσεις, ἃς ὑπέστησαν ἐφ' ὅσον ἐφέροντο ἀπὸ

στόματος εἰς στόμα, ὡς τὰ ᾄσματα καὶ αἱ παροιμίαι. Ἡ τοῦ λαοῦ διάνοια, ἁπλοϊκὴ καὶ ἀνυπόμονος, δημιουργεῖ, καλλωπίζει, προσεγγίζει τοὺς τύπους της, μὴ παραμένουσα εἰς τὴν αἰτίαν τῶν πραγμάτων· ὅπως τὸ ὄναρ, σκώπτει τὴν ἑνότητα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, καὶ αὐτὴν τὴν ἑνότητα τῶν χαρακτήρων. Τὰ συμβάντα μετὰ τόλμης παρατίθενται, τὰ ψυχολογικὰ αἴτια δὲν μαντεύονται πάντοτε· ἐπεισόδια καὶ πράξεις στεροῦνται συχνάκις ἀληθείας ποιητικῆς, καὶ φαίνονται τοσοῦτον ἀπίθανα ὅσον καὶ ὁ πραγματικὸς βίος. Θέλοντες νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ ἀπρόοπτον, ν' ἀποδεχθῶμεν τὸ ἀκατάληπτον, προσφεύγομεν εἰς τὴν μεσιτείαν τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων. Ὁ κόσμος τῶν ἁγιογραφιῶν ἀντικατέστησε τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν, ὅπως πληρώσῃ τὴν ἀνάγκην τοῦ θαυμαστοῦ, ἥτις εἶναι κυρία τις ἀνάγκη πρὸς σμίνσκρυνσιν τοῦ αἰφνιδίου θάμβους τῆς πραγματικότητος.

Ἐπ' ἐσχάτοις χρόνοις, ἡ ἁγιογραφικὴ ποίησις ἔδωκε τὸ ἐνδόσιμον εἰς πλείστας περιέργους δημοσιεύσεις ἐν Ὀλλανδίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Σοφὸς καθηγητὴς τῆς Utrecht, ὁ κ. Brill, ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως εἰς ἀρχαίαν Φλαμανδικὴν γλῶσσαν, νέαν κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς ἱστορίας τοῦ ἁγίου Βρανδάνου μεταφρασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Schrœder εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τρεῖς ἄλλας εἰς γερμανικὰς διαλέκτους. Ἡ ἀλλόκοτος ὀδύσσεια τοῦ ἰρλανδοῦ μοναχοῦ, εἰ καὶ ἐν αὐτῇ τὸ τερατῶδες ἐπικρατεῖ, τοσοῦτον ἐπιστεύθη, ὥστε οἱ Πορτογάλλοι, παραχωροῦντες τὰς Καναρίους νήσους εἰς τὸ βασίλειον τῆς Καστίλλης, προσελάμβανον ἀντὶ ταύτης τῆς παραχωρήσεως στὴν νῆσον τοῦ ἁγίου Βρανδάνου, ὁπότε ἤθελεν ἀνευρεθῇ». Ὁ κ. Schrœder ἐδημοσίευσε προσέτι τὴν ἱστορίαν τοῦ ξύλου τοῦ ἀληθοῦς σταυροῦ καὶ ἀρχαίαν τινὰ ποιητικὴν μετάφρασιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἐσθήρ. Ὁ κ. Rocholz κατέγινεν εἰς μελέτην συγκριτικῆς μυθολογίας τῶν τριῶν ἁγίων Walbung, Verena καὶ Gertrude, εἰς ἃς πιστεύει ὅτι ἀνεῦρε θεότητας γερμανικὰς μεταμεμορφωμένας. Ἡ Verena εἶναι ἡ Frigga, ἡ τευτονικὴ Ἀφροδίτη.

Ποιητὴς ἐκ Ζυρίχης, ὁ κ. Gottfried Keller, ἐπεχείρησε νὰ τελειώσῃ ἱκανὰ τῶν ὑπὸ ἀγνώστων συγγραφέων σχεδιασθέντων τούτων σκιαγραφημάτων, ποικίλλων τὸ ἀρχαῖον σχέδιον καὶ διασαφηνίζων τὰς μυθιστορικὰς ὀρέξεις τὰς ἐγκατεσπαρμένας ἐν τῷ εἱρμῷ τῆς διηγήσεως, ὡς ζωγράφος, ὅστις ἐξάγει εἰκόνα ἐκ τῶν ἀσθενῶν γραμμῶν τοιχογραφίας κατὰ τὸ ἥμισυ ἐσβεσμένης. Ἀπὸ δεκαὲξ ἐτῶν, ὁ κ. Keller ἐφαίνετο ἐπιζητῶν τὴν λήθην. Ἐφημίσθη ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως μυθιστορήματος συγγραφέντος ἐν ἔτει 1854 (Der grüne Heinrich), καὶ μεθ' ὃ ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1856 τόμον ὁλόκληρον διηγήσεων. (Die Leute von Seldwyla). Ἡ βραδεῖα τῆς μούσης ἀφύπνισις παρέσχε σειρὰν ποιητικῶν διηγήσεων, ἐν αἷς ὑπάρχουσι τύποι ζῶντες καὶ ποικίλοι εἰς τὸ χρυσοῦν θεμέλιον τῆς ἁγιογραφίας. Αἱ διηγήσεις αὗται εἰσὶ τὰ μάλα ἐξειργασμέναι καὶ περικεκομμέναι ἐπιχαρίτως· ὑπὸ τὴν ἀφέλειαν τοῦ μυθογράφου, ἡ λεπτὴ εἰρωνεία πολλάκις καθίσταται ἐπαισθητή· Ὁ συγγραφεὺς

δὲν ὑποδεικνύει τὰς πηγὰς ἀφ' ὧν ἤντλησε· ἀλλὰ καὶ μὴ ἀνατρέχοντες εἰς ταύτας, συχνάκις ἀναγνωρίζομεν τὸν νεώτερον κάλαμον· διότι καταδήλως ἐστενοχώρησε τὸ προχάραγμα πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς εἰδωλολατρικῆς χροιᾶς, τῆς ἀρχετύπου ὑποθέσεως.῾Ως δεῖγμα δὲ τῆς ἱκανότητος ταύτης τοῦ ἐν λόγῳ συγγραφέως, θέλομεν παράσχει ἐνταῦθα τὴν πρώτην τῶν ἑπτὰ ἁγιογραφιῶν, ἣν προσεπάθησε νὰ ἐκδώσῃ κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῷ τρόπον.

Ο ΜΟΝΑΧΟΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ

῾Οπόταν αἱ γυναῖκες, ἐγκαταλείπουσαι πᾶσαν φιλοδοξίαν καλλονῆς καὶ χάριτος, ἐπιθυμῶσι νὰ ἐκλάμψωσι δι' ἄλλων ἀρετῶν, τότε βλέπομεν αὐτὰς ἐνδυομένας ἐσθῆτα ἀνδρὸς καὶ περιφερομένας ἐν τῇ περιβολῇ ταύτῃ. ῾Η μανία τῶν μεταμφιέσεων τούτων παρίσταται ἤδη ἐν τῷ ὁρίζοντι τῷ ἁγιογραφικῷ τῆς πρώτης χριστιανωσύνης, καὶ πλείους τῆς μιᾶς ἁγίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, αἰσθάνονται τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀθετήσεως τῆς ἐκ παραδόσεως συνηθείας. Τοιαύτην ἐπιθυμίαν ἐπεθύμησε καὶ νεαρά τις καὶ ὡραία ῾Ρωμαία ὀνομαζομένη Εὐγενία. ᾿Αλλ' ὅμως, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι, καὶ ἡ Εὐγενία ἐκ τῆς παρεκτροπῆς της ταύτης περιέστη εἰς σπουδαίαν ἀμηχανίαν, καὶ ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους, ὅπως σωθῇ ἀπὸ τοῦ παρακεκινδυνευμένου διαβήματός της, νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τοῦ φυσικοῦ φύλου της.

῾Ο πατὴρ τῆς Εὐγενίας ἦν πρόκριτος ῾Ρωμαῖος ζῶν μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς ᾿Αλεξάνδρειαν, ἔνθα ἔπληθον τότε φιλόσοφοι καὶ σοφισταὶ παντὸς εἴδους. ῾Η νεαρὰ κόρη ἀνετράφη λίαν ἐπιμεμελημένως καὶ ἐπωφελήθη τόσῳ ἐπιτυχῶς τῆς ἀνατροφῆς ταύτης, ὥστε μόλις ὀλίγον ἡλικιωθεῖσα, ἐσύχναζεν εἰς πάσας τὰς σχολὰς τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων, συνοδευομένη ἀείποτε, ἐν εἴδει σωματοφυλάκων, ὑπὸ δύο εὐγενῶν νεανίσκων ὁμηλίκων της. Οἱ δύο οὗτοι νεανίσκοι ἦσαν υἱοὶ ἀπελευθέρου τοῦ πατρός της, οἵτινες συνανετράφησαν μετ' αὐτῆς καὶ διέμειναν συσπουδασταί της.

῾Η νεᾶνις ἐγένετο ἐξαισίου καλλονῆς, καὶ οἱ δύο συνεταῖροί της, οἵτινες ἐκ συμπτώσεως ἐκαλοῦντο ἀμφότεροι ῾Υάκινθοι, ηὔξανον ἀδιακόπως καὶ ἐφαιδρύνοντο· ὁπουδήποτε παρέστη τὸ χάριεν τοῦτο ῥόδον τὸ καλούμενον Εὐγενία, πανταχοῦ παρίσταντο καὶ οἱ δύο ῾Υάκινθοι, περιϊπτάμενοι περὶ αὐτὸ ἢ ἀκολουθοῦντες αὐτὴν φαιδρῷ τῷ βήματι, ἐνῷ ἡ νεᾶνις, μεταξὺ περιπατοῦσα, συνεζήτει μετ' αὐτῶν. Οὐδέποτε φιλόσοφος ἔσχεν ἀκροατήριον κοσμιώτερον, ἀείποτε ἀκολουθοῦν τὴν γνώμην τῆς διδασκαλίσσης του, καὶ διαμένον κατὰ τὰς γνώσεις κατὰ πολὺ ὑποδεέστερον· ὥστε ἡ Εὐγενία ἀείποτε ἔλυε τὰ ζητήματα, καὶ οὐδόλως ἐφοβεῖτο ὅτι θὰ παρίστατο κατωτέρα τῶν ἑταίρων της. Πάντες οἱ ἄθλιοι ποιηταὶ τῆς ᾿Αλεξανδρείας συνέθετον διθυράμβους καὶ ἐπιγράμματα πρὸς τιμὴν τῆς νεαρᾶς μούσης, καὶ οἱ καλοκάγαθοι ῾Υάκιν-

θοι ἀνελάμβανον τὴν ἀντιγραφὴν τῶν στίχων τούτων ἐπὶ πινάκων ἐκ χρυσοῦ, οὓς περιῆγον σὺν τῇ δεσποίνῃ των.

Ἀφ' ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ ἀπ' ἔτους εἰς ἔτος ἡ Εὐγενία εἰς κάλλος ἐπέδιδε καὶ σοφωτέρα καθίστατο. Ἤδη ἡ Εὐγενία προσετήκετο σπουδάζουσα εἰς τοὺς μυστηριώδεις λαβυρίνθους τῶν νεοπλατωνικῶν διδαγμάτων, ὅτε ὁ νεαρὸς ἀνθύπατος Ἀκυλιανὸς ἠράσθη αὐτῆς καὶ ἐζήτησεν εἰς γάμον παρὰ τοῦ πατρός. Ἀλλ' ὁ πατὴρ τῆς Εὐγενίας ὑπὸ τοσούτου σεβασμοῦ κατείχετο πρὸς τὴν θυγατέρα του, ὥστε, ἐναντίον τῶν παρὰ τοῦ νόμου καθιερωμένων αὐτῷ δικαιωμάτων, δὲν ἀπετόλμησε νὰ τῇ ἀπευθύνῃ οὐδεμίαν πρότασιν, παρέπεμψε δὲ τὸν μνηστῆρα εἰς τὴν ὑπερτάτην τῆς νεαρᾶς κόρης ἀπόφασιν, καίτοι οὐδεὶς γαμβρὸς ἦν καταλληλότερος τοῦ Ἀκυλιανοῦ.

Ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐγενίας εἶχεν οὗτος ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν πρὸ πολλοῦ, διότι ὁ Ἀκυλιανὸς ἦν ὁ τελειότερος καὶ σημαντικώτερος ἀνὴρ τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐφημίζετο ὡς λίαν νοήμων καὶ εὔψυχος. Καὶ ὅμως ὑπεδέχθη τὸν ἀνθύπατον ἀταράχως καὶ ἀξιοπρεπῶς, ἐν μέσῳ κυλίνδρων ἐκ μεμβράνης, καὶ ἱσταμένων ὄπισθεν τῆς ἕδρας της τῶν δύο Ὑακίνθων. Ὁ μὲν ἦν περιβεβλημένος ἐσθῆτα οὐρανοβαφῆ, ὁ δὲ ἱμάτιον ῥοδόχρουν, ἡ δ' Εὐγενία ἐφόρει χιτῶνα λευκόχρουν περιλαμπῆ. Ξένος τις ἤθελε διστάσει νὰ εἴπῃ ἐὰν ἀπέναντί του εἶχε τρεῖς καλλιπαρίους καὶ μειλιχίους νεανίσκους μᾶλλον ἢ τρεῖς ἀγλαομόρφους νεάνιδας. Ἐνώπιον τούτου τοῦ δικαστηρίου παρέστη ὁ ἀνδρώδης Ἀκυλιανὸς μεγαλοπρεπῶς περικεκαλυμμένος ἐντὸς τῆς τηβένου του, καὶ βεβαίως εὐχερέστατον ἦν αὐτῷ νὰ λαλήσῃ ἐλευθέρως καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν περιπαθῆ ἔρωτά του· ἀλλά, βλέπων τοὺς δύο νεανίσκους οὓς ἡ Εὐγενία μηδαμῶς διενοεῖτο ν' ἀπομακρύνῃ, ἐκάθησεν ἀπέναντί της ἐπὶ ἕδρας καὶ ἀπηύθυνε τὴν πρότασίν του διὰ λόγων βραχέων καὶ ἐναργῶν, κρατῶν τῆς ταραχῆς του, καθόσον δὲν ἐδύνατο ν' ἀποσπάσῃ τὰ ὄμματά του ἀπὸ τοσούτων θελγήτρων.

Ἀπὸ τῆς Εὐγενίας διωλίσθησεν ἀδιόρατον μειδίαμα· ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἐρύθημα τὴν περιέβαλε, διότι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ διάνοιά της εἶχον δεσπόσει καὶ τῶν μᾶλλον τρυφερῶν τῆς ψυχῆς της αἰσθημάτων. Ἀναλαβοῦσα ἦθος σπουδαῖον, ἀπεκρίνατο εἰς αὐτὸν ὡς ἑξῆς: Ἡ ἐπιθυμία σου, Ἀκυλιανέ, καὶ τιμᾷ καὶ κολακεύει με· ἀλλ' ἕνεκα ταύτης δὲν πρέπει νὰ στερηθῶ καὶ φρονήσεως, καὶ θὰ ἐστερούμην ταύτης, ἐάν, πρὶν ἢ γνωρίσωμεν ἀλλήλους, προέβαινον εἰς διάβημα ἀπερίσκεπτον. Πρὸ παντός, ὁπόταν ὑπανδρευθῶ, θέλω ὁ σύζυγός μου νὰ γνωρίσῃ τὴν διανοητικήν μου ἀνάπτυξιν, νὰ μάθῃ νὰ σέβῃ τὰς ὀρέξεις μου καὶ νὰ συμμερίζηται αὐτάς. Ἔσει μοι λοιπὸν εὐπρόσδεκτος, ἐὰν συγκατατεθῇς νά με συνοδεύῃς καὶ ν' ἀσκῆσαι μετ' ἐμοῦ πρὸς ἀναζήτησιν τῶν ὑψηλῶν ἀληθειῶν, ὡς πράττουσιν οἱ δύο οὗτοι ἑταῖροί μου. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον θὰ κατανοήσωμεν εὐχερῶς ἐὰν ἐπλάσθημεν ὅπως συζήσωμεν, καὶ μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινός, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ καταβάλλωμεν κοινοὺς κόπους, θὰ δυνηθῶμεν νὰ κρίνωμεν ἐὰν ἁρμόζῃ

εἰς δύο πλάσματα τοῦ Θεοῦ νὰ βαδίζωσιν, οὐχὶ ἐν τῷ σκότει, ἀλλ' ἐν τῷ φωτί.

Εἰς τὴν ἀγέρωχον αὐτὴν ἀξίωσιν, ὁ Ἀκυλιανὸς ὑπέλαβεν ἀταράχως καὶ μεγαλοφρόνως, κατέχων κρυφίαν ἐξέγερσιν τοῦ θυμοῦ: Ἐὰν ποσῶς δὲν σ' ἐγνώριζον, Εὐγενία, δὲν ἤθελον προσέλθει ἵνα σε ζητήσω εἰς γάμον· τὸ δ' ἐπ' ἐμοί, εἰμὶ γνωστὸς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ῥώμην καὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην. Ἐὰν λοιπὸν ἡ πολυμάθειά σου δὲν ἐπαρκῇ ὅπως ἀπὸ τοῦδε κρίνῃς τίς εἰμι καὶ ὅ,τι ἀξίζω, φρονῶ, ποτὲ δὲν θέλει ἐπαρκέσει πρὸς τοῦτο. Δὲν ἦλθον, ὅπως ἐπαναλάβω τὰς σπουδάς μου· ἦλθον ὅπως ζητήσω γυναῖκα, ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς δύο τούτους παῖδας, ἐὰν συγκατανεύσῃς, σοὶ προτείνω νὰ τοὺς ἀποστείλῃς εἰς τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς, ὅπως τοὺς συνδράμωσι καὶ γένωνται αὐτοῖς ὠφέλιμοι. Νῦν δὲ παρακαλῶ σε νὰ μ' ἀπαντήσῃς, οὐχὶ ὡς γυνὴ σοφή, ἀλλ' ὡς γυνὴ ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος.

Τοὺς λόγους τούτους ἀκούσασα ἡ ὡραία φιλόσοφος περιεχύθη ὑπὸ ἐρυθήματος καὶ ἐγένετο ὡς χαιρέφυλλον πορφυρᾶ, καὶ ὅτε ἀπήντησεν ἡ καρδία της ἔπαλλε σφοδρῶς: Ἡ ἀπόκρισίς μού ἐστιν ἑτοίμη, ἐπειδὴ οἱ λόγοι σου δηλοῦσιν, ὅτι ποσῶς δὲν μ' ἀγαπᾷς, Ἀκυλιανέ.... Ποσῶς δὲ δὲν ἤθελον συγκινηθῆ, ἐὰν δὲν ἦτο ὕβρις εἰς κόρην εὐγενοῦς Ῥωμαίου τὸ ἀκούειν ψεύδη.

— Ποτὲ δὲν ψεύδομαι, ὑπέλαβε μετὰ ψυχρότητος ὁ Ἀκυλιανός. Χαῖρε! Ἡ Εὐγενία ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον χωρὶς ν' ἀντιχαιρετίσῃ, καὶ ὁ ὕπατος ἀνεχώρησε οἴκαδε βραδυπορῶν. Κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ἡ Εὐγενία, νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἔργον της, ὡς ἂν μηδὲν εἶχε συμβῇ· ἀλλὰ τὰ γράμματα ὠρχοῦντο πρὸ τῶν τεθαμβωμένων ὀφθαλμῶν της, παρεκάλεσε δὲ τοὺς Ὑακίνθους ν' ἀναγινώσκωσιν αὐτοί, καθ' ὅσον ἡ καρδία της ἔκαιε καὶ ἡ διάνοιά της ἐπλανᾶτο. Ἐὰν μέχρι σήμερον ὁ Ἀκυλιανὸς ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἀνὴρ ὁ θεωρηθεὶς κατάλληλος παρ' αὐτῆς ὡς σύζυγος, προϋποτιθεμένου ὅτι ἐπεθύμει νὰ ὑπανδρευθῇ, ἀπὸ τοῦ νῦν καθίστατο ἀληθὴς πέτρα σκανδάλου στηθεῖσα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ της. Ὁ δὲ ὕπατος ἐξηκολούθησε πρὸς τοῖς ἰδίοις σχολάζων, αἰτιώμενος κρύφα τῇ μανίᾳ του, ἥτις μηδαμῶς ἐπέτρεπε ν' ἀποβάλῃ τῆς μνήμης τὴν ὡραίαν φιλόσοφον.

Μόλις δύο παρῆλθον ἔτη καὶ ἡ Εὐγενία ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διαπρέπουσα ἐγένετο ἀληθῶς ἐπιφανὲς πρόσωπον, ἐνῷ οἱ Ὑάκινθοι παρὰ πάντων ἐθεωροῦντο ὡς δύο μεγάλα μειράκια μετὰ βαθυχνόου πώγωνος. Καίτοι δ' ἐν τῇ πόλει τὸ σκάνδαλον ἐξηπλοῦτο ὡς ἐκ τῆς ἀλλοκότου ταύτης ἀκολουθίας καὶ τὰ σατυρικὰ ἐπιγράμματα συνανεμίχθησαν, ἔστιν ὅτε πρὸς, τοὺς διθυράμβους, οὐχ ἧττον ἡ Εὐγενία δὲν ἀπεφάσισε ν' ἀποσπασθῇ τῆς ἐπιτιμίου φρουρᾶς της· δὲν ἦτο ἆρά γε πάντοτε παρὼν ὁ ὑψηλόφρων ἀνήρ, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ τὴν ὑποχρεώσῃ ν' ἀποσπασθῇ ἀπ' αὐτῆς; Ὁ Ἀκυλιανὸς ἔζη διὰ τῶν ἀναμνήσεων, καὶ ἥκιστα ἐφαίνετο μεριμνῶν περὶ τῆς Εὐγενίας· καὶ ὅμως τὰ ὄμματά του εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐστρέφοντο γυναῖκα, καὶ οὐδόλως ἐσκέπτετο

περὶ γάμου, ὥστε ἔψεγον αὐτόν, καθόσον ἄνθρωπος τῆς κοινωνικῆς τάξεώς του δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ διατελῇ ἄγαμος.'Αφορμὴ καὶ τοῦτο εἰς τὴν ἰσχυρογνώμονα Εὐγενίαν νὰ μὴ τὸν προκαλέσῃ ἐπὶ διαλλαγὰς ἀποπέμπουσα τοὺς ἀλλοκότους ἑταίρους της. Πλὴν τούτου ἠρέσκετο νὰ καταφρονῇ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς κοινῆς γνώμης μόνον ἑαυτὴν συμβουλευομένη, καὶ νὰ τηρῇ τὴν συνείδησιν βίου ἀμέμπτου ἐν περιστάσεσιν αἵτινες διὰ πᾶσαν ἄλλην γυναῖκα θὰ ἦσαν μεσταὶ κινδύνων καὶ σκοπέλων. 'Επὶ τοιαύταις προπετείαις ἐκατηγορεῖτο τότε ἡ Εὐγενία.

Καὶ ὅμως ἡ Εὐγενία πόῤῥω ἀφίστατο τῆς εὐτυχίας. Οἱ δύο οἰκεῖοί της καὶ συνεπίκουροι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἀφοῦ μετ' αὐτῆς διέτρεξαν οὐρανόν, γῆν καὶ ᾅδην, ἀποτόμως ἀνάπαυλαν ἐποιοῦντο, καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ περιτρέξωσιν ὁλοκλήρους λεύγας εἰς τοὺς ἀγρούς, χωρὶς οὐδὲ ἕνα κἂν λόγον νὰ εὐδοκήσῃ ν' ἀπευθύνῃ πρὸς αὐτούς. Πρωΐαν τινὰ ἡ Εὐγενία ἐπεθύμησε νὰ ἐπισκεφθῇ ἓν κτῆμα της. Αὐτὴ ὡδήγει τὸ ἅρμα καὶ παρίστατο εὐπροσήγορος· ἦν διαυγὴς ἡμέρα ἔαρος, ὁ ἀὴρ ἠρωματίζετο δι' ἀπείρων εὐωδιῶν· οἱ δὲ 'Υάκινθοι ἐτέρποντο βλέποντες τὴν Εὐγενίαν τόσον φαιδράν. Διήρχοντο δι' ἀγροτικοῦ προαστείου ἔνθα οἱ χριστιανοὶ ἐπετρέπετο νὰ λατρεύωσι τὸν θεὸν αὐτῶν.'Ετελεῖτο ἡ κυριακὴ λειτουργία· ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας μοναστηρίου ἐξήρχοντο ἦχοι εὐλαβεῖς ὕμνου· ἡ Εὐγενία ἔστη ὅπως ἀκροασθῇ, καὶ ἤκουσε τὸν ἑξῆς στίχον τοῦ ψαλμοῦ: «Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, »οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σέ, ὁ Θεός. 'Εδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς »τὸν Θεόν, τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα». (Δαυὶδ τοῦ προφητάνακτος, Ψαλμὸς μα').

Εἰς τοὺς ἤχους τοῦ ᾄσματος τούτου, εἰς οὓς ἔπαλλε φωνὴ διαπύρου εὐλαβείας καὶ ταπεινώσεως, ᾐσθάνθη αἴφνης νὰ ἐκλείπῃ ἀπ' αὐτῆς πᾶν ὅ,τι τεχνικὸν καὶ μάταιον· συνελθοῦσα δ' εἰς ἑαυτήν, βραδεῖ τῷ βήματι καὶ ἐν σιγῇ ἀνέλαβε τὴν διακοπεῖσαν πορείαν της. Φθάσα εἰς τὴν οἰκίαν της, κατεκλείσθη ἐντὸς αὐτῆς, ἀπέβαλεν ὃν ἐφόρει χιτῶνα καὶ περιεβλήθη ἀνδρικόν, κατόπιν δὲ συνεξῆλθε μετὰ τῶν δύο 'Υακίνθων μηδὲ παρὰ τῶν θεραπόντων της γνωσθεῖσα. Εὐθὺ πρὸς τὸ μοναστήριον πορευθεῖσα, ἤνοιξε τὴν θύραν, καὶ παραστᾶσα ἐνώπιον τοῦ ἡγουμένου μετὰ τῶν δύο ἑταίρων της, τὸν παρεκάλεσε νὰ τοὺς κατατάξῃ μεταξὺ τῶν μοναχῶν του, βουλὴν καὶ οἱ τρεῖς θέμενοι ν' ἀπαρνηθῶσι τὰ ἐγκόσμια καὶ ν' ἀφοσιωθῶσι τῷ Κυρίῳ. 'Ο ἡγούμενος ὑποβαλὼν εἰς αὐτὴν διάφορα ζητήματα, εἰς ἃ εὐχερῶς ἀπεκρίνατο, καθὸ νουνεχὴς καὶ πεπαιδευμένη, ἔκρινεν ὅτι συνετύγχανε πρὸς νεανίσκους ἐπιφανοῦς οἴκου, καὶ προθύμως συγκατετέθη νὰ τοὺς εἰσαγάγῃ ἐν τῷ μοναστηρίῳ του, ἔνθα ἐνεδύθησαν τὸ ἐκκλησιαστικὸν τριβώνιον.

'Η Εὐγενία ἀνεδεικνύετο τέλειος μοναχός, μικρὸς καὶ ἐράσμιος μοναχός· ἐκαλεῖτο ὁ ἀδελφὸς Εὐγένιος. Οἱ 'Υάκινθοι, χωρὶς νὰ ἐρωτηθῶσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐνδυθῶσι τὸ τριβώνιον, μιμούμενοι τὴν Εὐγενίαν· ἀνέκαθεν ἦσαν

εἰθισμένοι ν' ἀκολουθῶσιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ θήλεος προτύπου των. Ὅμως ὁ μοναστικὸς βίος ἐγένετο εἰς αὐτοὺς ἐπωφελής· διότι διήρχοντο ἡμέρας ἡσύχους, μὴ ὄντες τοῦ λοιποῦ περιωρισμένοι εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλα καθήκοντα ἢ παθητικὴν ὑποταγήν. Ὁ ἀδελφὸς Εὐγένιος ποσῶς δὲν ἡρμόσθη πρὸς τὴν ἡσυχίαν· ἀποκατέστη ἔνδοξος μοναχός, ἔχων πρόσωπον λευκὸν ὡς μάρμαρον, ὀφθαλμοὺς πυρόχρους καὶ παράστημα ἀρχαγγέλου. Μετέπεισε πολλοὺς εἰδωλολάτρας, περιεποιήθη ἀσθενεῖς καὶ πένητας, κατενόησε τὰς Ἁγίας Γραφάς, ἐδίδαξεν ἐπ' ἐκκλησίας λιγυφώνως, καὶ ἐπὶ τέλους θανόντος τοῦ ἡγουμένου ἐξελέχθη διάδοχός του, ὥστε ἡ τρυφερὰ Εὐγενία ἐγένετο ἡγούμενος διοικῶν ἑβδομήκοντα μοναχοὺς μικρούς τε καὶ μεγάλους.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ πατὴρ τῆς Εὐγενίας μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς θυγατρός του καὶ τῶν δύο ἑταίρων της, ἐπορεύθη ἵνα ἐρωτήσῃ τὸν χρησμόν, ὅστις ἀπεκρίνατο ὅτι ἡ Εὐγενία ἀνάρπαστος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο καὶ εἰς ἀστερισμὸν μετεβλήθη. Οἱ ἱερεῖς ποσῶς δὲν ἐλυποῦντο ἐπιδεικνύμενοι εἰς τοὺς χριστιανοὺς ὅτι ἐξηκολούθουν εἰσέτι νὰ τελῶνται θαύματα, ἐνῷ οὗτοι πρὸ καιροῦ ἠπίστουν ἐντελῶς εἰς αὐτά. Ἐδείκνυον μάλιστα εἰς τὸ στερέωμα ὡς τὸν νέον ἀστερισμὸν ὡρισμένον τι ἄστρον, ἔχον πλαγίους δύο μικροὺς δορυφόρους· οἱ Ἀλεξανδρῖνοι ἵσταντο εἰς τὰς ὁδοὺς ἢ ἀνερριχῶντο ἐπὶ τὰ δώματα τῶν οἴκων, ἵνα θαυμάσωσιν αὐτό, πολλοὶ δέ, οἵτινες ἀνεμιμνήσκοντο τῆς ὡραίας Εὐγενίας, τῇ ἀπένεμον παλινδρομικὴν λατρείαν, καὶ ὑγρῷ ὄμματι παρηκολούθουν τὸ πλανώμενον εἰς τὸν κυάνεον οὐρανὸν ἄστρον.

Καὶ ὁ Ἀκυλιανὸς ἔτεινεν εἰς τὰ ἄνω τὸ βλέμμα· ἔσειεν ὅμως τὴν κεφαλὴν καὶ ἔμενε σκεπτικός. Τοὐναντίον, ὁ πατὴρ τῆς ὡραίας ἀφάντου ἀκραδάντως ἐπίστευεν εἰς τὸ ἀγγελθὲν θαῦμα, ἐπῄρετο ἐπὶ τούτῳ, μάλιστα δὲ τῇ συναρωγῇ τῶν ἱερέων κατώρθωσε νὰ στηθῇ ἀνδριὰς τῇ Εὐγενίᾳ, καὶ νὰ ἀπονέμωσιν αὐτῇ θείας τιμάς. Ὁ Ἀκυλιανός, παρ' οὗ ἔδει νὰ ζητηθῇ ἡ νόμιμος ἄδεια, ἐχορήγησεν αὐτὴν ὑπὸ τὸν ὅρον ἡ εἰκὼν νὰ ὁμοιάζῃ τῷ πρωτοτύπῳ· τοῦτο δ' ἦν εὐχερές, διότι εὑρίσκοντο τῆς Εὐγενίας πλῆθος εἰκονίων καὶ προτομῶν. Ὁ μαρμάρινος ἀνδριὰς τῆς Εὐγενίας ἐστήθη ἐν τῷ προδρόμῳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ἐδύνατο νὰ ὑποστῇ νικηφόρως τὰ βέλη τῆς κριτικῆς· διότι, πλὴν τῆς καταπληκτικῆς ὁμοιότητος, ὁ ἀνδριὰς ἦν ἔργον ἰδεῶδες ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις.

Ὅταν οἱ ἑβδομήκοντα μοναχοὶ τοῦ μοναστηρίου ἐπληροφορήθησαν τὰ συμβάντα σφόδρα ἐλυπήθησαν ἰδόντες τοὺς εἰδωλολάτρας μηχανευομένους τοιαῦτα μηχανήματα, — νὰ ἱδρύωσι νέον εἴδωλον καὶ ἀναισχύντως νὰ λατρεύωσι θνητὴν γυναῖκα· ἀλλὰ κατὰ τῆς γυναικὸς ταύτης ἰδίως ἐξήμεσαν πολλὰς λοιδορίας: οἱ μὲν τὴν ἀπεκάλουν αἰσχρόβιον, οἱ δὲ συμπράκτορα τοῦ Σατανᾶ, καὶ μεταξὺ τρώγοντες ἐθορύβουν διαβολικὸν θόρυβον. Οἱ Ὑάκινθοι, οἵτινες ἤδη ἦσαν δύο καλοὶ δόκιμοι, καὶ εἶχον θάψει ἐν τῇ καρδίᾳ των τὸ μυστικὸν τοῦ ἡγου-

μένου των, ἔῤῥιψαν ἐπ' αὐτὸν βλέμμα ἐκφραστικόν· ἡ Εὐγενία διὰ σημείου τοῖς ἐπέταξε σιγήν, καὶ εἰς τὰς ὕβρεις τῶν ἀγαθῶν πατέρων, ὡς εἰς ποινὴν ἀνταξίαν τῶν ἁμαρτημάτων της, ἑκουσίως ὑπέκυψε.

Πλὴν, περὶ μέσας νύκτας, ἡ Εὐγενία ἠγέρθη τῆς στρωμνῆς της, ἔλαβε βαρεῖαν σφύραν καὶ ἐξῆλθε τοῦ μοναστηρίου ἀκροποδητὶ, ὅπως ἀναζητήσῃ τὸ εἴδωλον καὶ τὸ κατασυντρίψῃ. Εὐχερῶς ἔφθασεν εἰς τὸ περικαλλέστερον τῆς πόλεως μέρος, ἔνθα ἵδρυντο οἱ ναοὶ καὶ τὰ δημόσια καταστήματα καὶ ἔνθα εἶχε διέλθει τὴν νεαράν της ἡλικίαν. Οὐδὲ ψυχὴ ζῶσα εἰς τὰς ἐρήμους ὁδοὺς, εἰς τὰς σωρείας ἐκείνας τῶν ἀφώνων καὶ νεκρῶν μαρμάρων, τὴν στιγμὴν δὲ καθ' ἣν ὁ ψευδομοναχὸς ἀνῆλθε τὰς βαθμίδας τοῦ ναοῦ, ἡ σελήνη προεφαίνετο ἄνωθεν τῶν τῆς πόλεως σκιῶν, καὶ προέβαλλε τὸ ἄσπρον φέγγος της μέσον τῶν κιόνων τοῦ προδόμου. Τότε ἡ Εὐγενία ἠτένισε τὸ ἀξιοθαύμαστον ὁμοίωμά της, λευκὸν ὡς τὴν χιόνα τὴν πρὸ μικροῦ καταπεσοῦσαν, ἔχον τοὺς ὤμους σεμνοπρεπῶς κεκαλυμμένους δι' εὐρέος περιβλήματος φέροντος πτυχὰς ἐπιχαρίτους, φέρον εἰς τὸ στόμα ἐπικαθήμενον τὸ μειδίαμα, καὶ ἐπηρμένον τὸ βλέμμα. Ἡ νεκρὰ χριστιανὴ, ἠνορθωμένην κρατοῦσα ἐν χειρὶ τὴν σφύραν, ἐπλησίασε μετὰ περιεργείας· ἀλλ' ὅτε ἔφθασε νὰ διακρίνῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ εἰδώλου, ᾐσθάνθη διὰ τῶν φλεβῶν της διαῤῥέουσαν ἡδεῖαν φρικίασιν, τὸ σφυρίον κατέπεσε, καὶ κατέδυσεν εἰς τὸν θαυμασμὸν τοῦ κατόπτρου τούτου τοῦ παρῳχημένου βίου. Πόθοι πικροὶ εἰσέβαλον ἐν τῇ ψυχῇ της, ἐνόμισεν ὅτι ἐξόριστος ἐγένετο ἀπὸ κόσμου εὐτυχοῦς, καὶ κατεδικάσθη, ὡς ἀπόκληρος σκιὰ, νὰ πλανᾶται εἰς τὴν μοναξίαν. Ἡ εἰκὼν αὕτη, ἡ τὸν τύπον τὸν ἰδανικὸν παριστῶσα, ἄριστα διηρμήνευσε τὴν ἀληθῆ αὐτῆς φύσιν, ἣν ἡ σχολαστικότης ἐπεσκίασε, καὶ αἴφνης αἴσθησις ἀνωτέρα τῆς ματαιότητος τῇ ἀπεκάλυψε τὴν οὐσίαν τῆς ὑπάρξεώς της εἰς τὸ μαγικὸν φέγγος τοῦ ἀστέρος τῶν νυκτῶν. Δὲν ἔσφαλλεν ἆρά γε τοῦ προορισμοῦ του;

Αἴφνης βήματα ἀντήχησαν εἰς τὴν ὁδόν· ἡ Εὐγενία ἐκρύφθη ὑπὸ τὴν σκιὰν κίονος, καὶ εἶδε πλησιάσαντα ἄνδρα ὑψηλοῦ ἀναστήματος. Ἀνεγνώρισε τὸν Ἀκυλιανὸν ὅστις, ὄρθιος στὰς ἀπέναντι τοῦ εἰδώλου, τὸ παρετήρησεν ἐπὶ πολύ· εἶτα δὲ περιβαλὼν αὐτὸ διὰ τοῦ ἑτέρου τῶν βραχιόνων του, ἀπεγεύσατο φιλήματι τῶν μαρμαροποιήτων χειλέων του, μεθ' ὃ, περιβληθεὶς αὖθις τὸν μανδύαν, ἀπεχώρησεν ὡς ἦλθε, ἀλλεπάλληλα βλέμματα ῥίπτων ὀπίσω. Ἡ Εὐγενία ᾐσθάνθη ἑαυτὴν τρέμουσαν ἰσχυρῶς· ὁ θυμὸς ἀνῆλθε, κατέβαλε πάσας τὰς δυνάμεις της καὶ ἐπανῆλθεν ὅπου τὸ ἄγαλμα, ἀνορθωμένην κρατοῦσα τὴν σφύραν, ὅπως δώσῃ πέρας εἰς τὴν ἐγκληματικὴν ταύτην φαντασμαγορίαν· ἀλλ' ἀντὶ νὰ καταθραύσῃ τὴν γλυκυτάτην εἰκόνα, τὴν ἐφίλησε καὶ αὐτὴ χέουσα δάκρυα θαλερὰ, καὶ ταχέως ἀπεμακρύνθη, διότι ἤκουσε τὰ βήματα τῶν περιπόλων. Τεθορυβημένη τὴν καρδίαν καὶ κλαίουσα εἰσῆλθεν εἰς τὸ κελλίον της. Δὲν ἐκοιμήθη πρὸ τῆς ἕω, καὶ δὲν παρέστη

εἰς τὸν ὄρθρον, ὀνειρευομένη συγκεχυμένως πληθὺν ὅλην ἀντικειμένων βεβαίως πάντη ξένων πρὸς τὴν θείαν λατρείαν.

Οἱ μοναχοὶ ἐφείσθησαν κατ' ἀρχὰς τοῦ ὕπνου τοῦ ἡγουμένου των, ὃν ἐπαρκῶς ἐδικαιολόγουν αἱ παρατεταμέναι ἀγρυπνίαι· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, κατ' ἀνάγκην τὸν διετάραξαν, διότι ἐζητήθη δι' ἰδιαιτέραν ὑπόθεσιν. Γηραιά τις πλουσία γυνή, αἰτιωμένη βαρεῖαν ἀσθένειαν, ἐπεκαλεῖτο τὰς πνευματικὰς παρηγορίας τοῦ ἡγουμένου Εὐγενίου, οὗ πρὸ καιροῦ ἐγίνωσκε τὴν εὔκλεᾶ φήμην. Οἱ μοναχοὶ ἐμερίμνησαν νὰ μὴ διαφύγῃ ἡ λίαν ἐπωφελὴς τῇ ἐκκλησίᾳ των κατάκτησις αὕτη, καὶ ἐπροθυμοποιήθησαν ν' ἀφυπνίσωσι τὴν Εὐγενίαν. Ἐπορεύθη πρὸς τὴν ἐπισκέπτριαν, τεθορυβημένη καὶ τὰς παρειὰς κεχρωματισμένας ἔχουσα δι' ἐρυθήματος, ὅπερ οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον ἰδεῖ οἱ μοναχοί· τὸ πνεῦμά της ἐφοίτα εἰσέτι πρὸς τὰς ὀπτασίας τοῦ πρωϊνοῦ ὀνείρου καὶ ἦτο πλῆρες ἐντυπώσεων τῆς νυκτός. Ὡδηγήθη πρὸς τὴν εἰδωλολάτριδα, ἣν εὗρεν ἐντὸς θαλάμου μόνην, κατακειμένην ἐπὶ κλιντῆρος. Ἦν δ' ἡ γυνὴ αὕτη, ὡραία καὶ νέα, οὐχὶ δὲ ἀσθενής, συντετριμμένην τὴν καρδίαν ἔχουσα, ἀλλ' ἁμαρτωλὴ καταφλεγομένη ὑπὸ ἀλόγου καὶ ἀμέτρου ὀρέξεως. Μετὰ πολλοῦ κόπου ὑπεκρίθη κοσμιότητα, μεχρισοῦ ὁ ὑποτιθέμενος μοναχὸς ἐκαθέσθη παρ' αὐτῇ· ἀλλὰ τότε πλέον ἐδράξατο τῶν λευκῶν χειρῶν του, ἐκόλλησεν ἐπ' αὐτὰς τὸ μέτωπόν του καὶ τὰς ἐπλημμύρησεν ἐκ φιλημάτων. Ἡ Εὐγενία, οὖσα προκατειλημμένη, δὲν παρετήρησε τὰ βέβηλα μηχανήματα ταύτης τῆς γυναικός, καὶ ἐκλαβοῦσα κατὰ πρῶτον τὴν ζέσιν της ὡς ἔκφρασιν εὐλαβοῦς ταπεινοφροσύνης, ἠδιαφόρει περὶ αὐτῆς· ἐνθαῤῥυνθεῖσα δὲ ἡ ξένη ἐκ τῆς ἀνοχῆς ταύτης, τὴν ἐνηγκαλίσθη, νομίζουσα ὅτι συνέσφιγγεν ἐπὶ τῆς καρδίας της τὸν εὐειδέστερον τῶν νεαρῶν μοναχῶν. Ἐν ἑνὶ λόγῳ, πρὶν ἢ ὁ ἀτυχὴς μοναχὸς συνέλθῃ ἐκ τῆς ἐκπλήξεώς του, συνεσφίχθη ὑπὸ τοῦ ἐρωτικοῦ τούτου πλάσματος, καὶ ὑπὸ μυριάδος σφοδρῶν φιλημάτων κατεπλημμυρίσθη. Καταθορυβηθεῖσα ὑπὸ τῆς προσβολῆς ἡ Εὐγενία συνῆλθε τέλος ἐκ τῆς ἀλλοφροσύνης της, ἀλλ' ἐδέησε νὰ παλαίσῃ ὅπως δυνηθῇ ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς ἀγρίας ταύτης περιπτύξεως.

Ταὐτοχρόνως ὁ θῆλυς οὗτος δαίμων ἐπεκαλεῖτο συνεπίκουρον τὴν γλῶσσάν του· διὰ πλήθους λέξεων κατάδηλον ἐποιήσατο τῷ κατεπτοημένῳ ἡγουμένῳ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν μαρασμόν της προσπαθήσασα συνάμα νὰ τῷ ἀποδείξῃ, ὅτι τοσαύτη νεότης καὶ τοσαῦτα θέλγητρα δὲν ἔπρεπε νὰ κωφεύσωσιν εἰς τοιαύτας παρακλήσεις. Συνάμα δὲ ἀνενέου τὴν μάχην, ὥστε ἡ Εὐγενία δὲν ἐδύνατο νὰ εὕρῃ μέσον ἀμυντικὸν καὶ ἐξήντλησε τὴν ὑπομονήν της. Ἀπαστράπτον τὸ βλέμμα ἔχουσα καὶ ὠρθωμένην τὴν κεφαλήν, κατεμέμφετο τὴν Μέγαιραν τόσον πικρῶς καὶ δι' ἀρῶν τόσῳ δεινῶν, ὧν ἐργάται μόνον μοναχοὶ δύνανται νὰ ὦσιν, ὥστε ἡ ξένη ἐπείσθη περὶ τοῦ ναυαγίου τῶν σχεδίων της, καί, λαβοῦσα αἴφνης μορφὴν ἄλλην, προσέτρεξεν εἰς τὸ μέσον τὸ ἀπειράκις ἐφαρμοσθὲν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐφευρέσεώς του παρὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Πε-

τεφρῇ. Ἐπήδησε λοιπὸν ἐπὶ τῆς Εὐγενίας, τὴν συνέσφιγξεν αὖθις μανιακῶς, τὴν ἔῤῥιψε πλησίον της, καὶ ἔβαλε τοιαύτας κραυγὰς, ὥστε αἱ θεράπαιναι πανταχόθεν συνέῤῥευσαν. — Βοήθεια! ἐκραύγαζε, σώσατέ με ἀπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου! — Συγχρόνως δὲ παρῄτει τὴν Εὐγενίαν, ἥτις, πνευστιῶσα, ἀμηχανίᾳ κατεχομένη, συντεταραγμένη ἐκ φρίκης, ἠνορθώθη. Ἐν τῷ ἅμα αἱ θεράπαιναι ἤγειραν βοὴν ὀξεῖαν, τινὲς δὲ τούτων ἔδραμον πρὸς βοήθειαν· ἐνῷ ἡ Εὐγενία, ἄλαλος ὑπὸ τῆς φρίκης καὶ πλήρης αἰσχύνης καὶ βδελυγμοῦ, ἔφυγε καταδιωκομένη ὑπὸ τῶν λοιδοριῶν καὶ τῶν διαφόρων κραυγῶν τοῦ ἐμμανοῦς συρφετοῦ.

Ἡ ἐκδικητικὴ δὲ εἰδωλολάτρις μετέβη ἐν τῷ ἅμα μετὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς συνοδίας της πρὸς τὸν ὕπατον Ἀκυλιανὸν, ὅπως καταγγείλῃ τὸν μοναχὸν ἐπὶ ἀνηκούστῳ ἀποπείρᾳ: ἀφοῦ ὑπεισῆλθε παρὰ τῷ ἡγουμένῳ ὑποκριτικῶς, ὅπως τὸν ἐνοχλήσῃ κατ' ἀρχὰς δι' ἀποπειρῶν μετατροπῆς, ἀπεπειράθη, μετὰ τὴν ματαίωσιν τῶν προσπαθειῶν της, νὰ τὸν ἀτιμάσῃ. Ἀπαξάπασαν τὴν ἀκολουθίαν της εἶχε συναγείρῃ, ὅπως μαρτυρήσῃ ἐπὶ τῷ ἐγκλήματι. Ὁ δ' Ἀκυλιανὸς ἐξοργισθεὶς ἐπὶ τηλικούτῳ κακουργήματι, ἀμέσως διέταξε νὰ κυκλωθῇ τὸ μοναστήριον καὶ νὰ προσαγάγωσιν ἐνώπιόν του τόν τε ἡγούμενον καὶ τοὺς μοναχοὺς, ὅπως τοὺς δικάσῃ.

— Τοιαῦται λοιπὸν αἱ ἀρχαὶ τοῦ σταδίου σας, ἄτιμοι ὑποκριταί; εἶπε διὰ τόνου σοβαροῦ. Μόλις σᾶς ἠνέχθημεν, ἀτιμάζετε τὰς γυναῖκάς μας, περιστρέφεσθε ὡς λύκοι πέριξ τῆς ποίμνης; Τοιαῦτα λοιπὸν διδάγματα σᾶς ἐδίδαξεν ὁ Κύριος ὑμῶν, ὃν σέβω πλέον ὑμῶν, πονηροί; Βεβαίως ὄχι. Ἐστὲ συμμορία κακούργων καθωραϊζομένη δημοσίως δι' ἐντίμου ὀνόματος, ὅπως κρύφα εὐχερέστερον ἁμαρτάνητε. Ἀπολογήθητε λοιπὸν, ἐὰν δύνασθε, κατὰ τῆς ἀποδιδομένης εἰς ὑμᾶς κατηγορίας.

Κατόπιν ἡ κακόπιστος χήρα ἐπανέλαβε τὴν πλαστὴν διήγησίν της, διακόπτουσα αὐτὴν συνεχῶς διὰ στεναγμῶν καὶ δακρύων. Ὅταν δ' ἐπαύσατο διηγουμένη, περιεκαλύφθη αὖθις ἐντὸς τοῦ καλύμματός της μετὰ χειρονομίας αἰδοῦς ἐξαγριωθείσης. Οἱ μοναχοὶ φρίκῃ καταληφθέντες προσέβλεψαν ἀλλήλους, εἶτα δ' ἐστράφησαν πρὸς τὸν ἡγούμενόν των, οὗ τὴν ἀρετὴν ἐθεώρουν ὑπερτέραν πάσης ὑπονοίας, καὶ ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἤρξαντο ἀποκρούοντες τὴν κατ' αὐτοῦ ψευδῆ κατηγορίαν. Πλὴν δὲ τῆς πολυαρίθμου θεραπείας τῆς προδότιδος, πλεῖστοι γείτονες καί τινες παροδῖται, ἰδόντες τὸν ἡγούμενον ἐξελθόντα τῆς οἰκίας ἀμηχανοῦντα καὶ τεθορυβημένον, καὶ θεωροῦντες αὐτὸν καλῇ τῇ πίστει ἔνοχον, προσήρχοντο νῦν νὰ μαρτυρήσωσι κατ' αὐτοῦ ἀνεπιφυλάκτως· οἱ δὲ ταλαίπωροι μοναχοὶ κατεβάλλοντο ὑπὸ τοῦ πλήθους. Οἱ ὀφθαλμοί των προσηλοῦντο ἐπὶ τοῦ ἡγουμένου των, καὶ ἡ ἀνθηρὰ νεότης του παρέστη εἴς τινας γέροντας ὕποπτος. — Ἐὰν ἦτο ἔνοχος, ἀνεκραύγαζον, ἡ θεία δίκη ἤθελεν ἐπισκήψει ἐπ' αὐτὸν, ὡς αὐτοὶ οὗτοι ἀπὸ τοῦδε τὸν παρέδιδον εἰς τὴν ἀνθρώπινον δικαιοσύνην.

Ἁπάντων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὴν Εὐγενίαν, μένουσαν ἐγκαταλελειμμένην ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους. Ὅτε συνελήφθη μετὰ τῶν μοναχῶν, εὑρέθη κοιμωμένη ἐντὸς τοῦ κελλίου της· ἔκτοτε δὲ ἵστατο ὀρθία, κάτω νεύουσα τοὺς ὀφθαλμούς, ἔχουσα δὲ τὴν κορδύλην καταβιβασμένην ἐπὶ τοῦ μετώπου. Διετέλει εἰς κρίσιμον θέσιν· διότι, ἐὰν μὲν ἀπέκρυπτε τὸ μυστικὸν τῆς γεννήσεώς της καὶ τοῦ φύλου της, ἤθελε συντριβῆ ὑπὸ τοῦ πελέκεως τῆς ψευδομαρτυρίας· ἐὰν δὲ τὸ ἀπεκάλυπτεν, ἡ θύελλα λυσσωδῶς ἤθελεν ἐπιπνεύσει ἐπὶ τοῦ μοναστηρίου, καὶ αὐτὴν πρώτην ἤθελε κατακλύσει, καθότι μοναστήριον, ὅπερ ἐκέκτητο ἡγούμενον νεαρὰν καὶ εὐειδῆ γυναῖκα ἔδει νὰ ὑποκύψῃ εἰς πᾶσαν οἱανδήποτε καταδρομὴν ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν. Καὶ δὲν ἤθελον παράσχει ἀφορμὴν κατακρίσεως κατ' αὐτῆς οἱ φόβοι οὗτοι καὶ αἱ ἀβεβαιότητες, ἐὰν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ᾐσθάνετο ἁγνὴν τὴν καρδίαν της κατὰ τὰς μοναχικὰς ἰδέας· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τελευταίας νυκτὸς τὸ σχίσμα εἶχεν ἐκραγῆ ἐντὸς τῆς καρδίας της, καὶ ἡ ἀτυχὴς συνάντησίς της πρὸς τὴν πονηρὰν εἰδωλολάτριδα, συνετέλεσε τὸ ἔργον τῆς ψυχικῆς συνταράξεως, ὥστε δὲν εἶχε πλέον τὴν τόλμην ν' ἀποφασίσῃ ἀποφασιστικόν τι μέτρον καὶ νὰ θαυματουργήσῃ.

Καθ' ἣν λοιπὸν στιγμὴν ὁ Ἀκυλιανὸς τὴν ἐκάλεσε πρὸς ἀπολογίαν, ἀνεμνήσθη τῆς ἀγάπης ἣν τῇ ἀπένειμε καὶ ὡπλίσθη ἐλπίσιν. Μετὰ σεμνοπρεπείας καὶ ταπεινῇ τῇ φωνῇ ἀπεκρίνατο ὅτι ἀθῶα ἦν καὶ ὅτι προσεφέρετο ν' ἀποδείξῃ τοῦτο, ἐὰν ὁ ὕπατος ἤθελε νὰ τῇ ἐπιτρέψῃ νὰ τῷ λαλήσῃ κατ' ἰδίαν. Ὁ Ἀκυλιανός, οὐκ οἶδά πως, συνεκινήθη ὑπὸ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς ταύτης καὶ ἐν τῷ ἅμα παρέσχεν αὐτῇ, τὴν αἰτηθεῖσαν ἀκρόασιν. Ὡδηγήθη οὖν ἡ Εὐγενία εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς οἰκίας καὶ μετ' αὐτῆς ἐκλείσθη ὁ Ἀκυλιανὸς ἐντὸς θαλάμου κεχωρισμένου. Ἅμα ἐκεῖ φθᾶσα, ὕψωσεν ἐπ' αὐτὸν τοὺς ὀφθαλμούς, ἔῤῥιψεν ὀπίσω τὴν κορδύλην της, καὶ τῷ εἶπε : — Ἐγώ εἰμι ἡ Εὐγενία, ἣν ἡμέραν τινὰ ἐζήτησας εἰς γάμον.

αρευθὺς τὴν ἀνεγνώρισεν ὁ Ἀκυλιανὸς καὶ ἐπείσθη ὅτι ἦτο αὐτὴ ἐκείνη· ἀλλα τυγχρόνως κατηγανάκτησε, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ του ἀνῆλθεν ἡ ζηλοτυπία, σ θεὶς ὅτι ἐκείνη, ἣν ἀνεῦρεν ὡς ἐκ θαύματος, ἀνεπαρίστατο ὑπὸ μορφὴν γυνα ς, ἥτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχε ζήσει ἐν μέσῳ ἑβδομήκοντα μοναχῶν. Συγκ ιτήσας λοιπὸν ἑαυτόν, καὶ διασκοπήσας αὐτὴν διὰ τοῦ βλέμματος, προσε ήθη ὅτι οὐδεμίαν πίστιν ἀπέδιδεν εἰς τοὺς λόγους της. — Ὑπολαβὼν δὲ — Τῷ ὄντι, εἶπε, πολὺ ὁμοιάζεις τὴν ἀνόητον ἐκείνην· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντο ἐν πρόκειται περὶ τούτου. Κατὰ πρῶτον θέλω νὰ μάθω τί κατέπραξες εἰς ν χήραν αὐτήν.

Ἡ Εὐγενία, περίφ ς γενομένη ἐκ τοῦ πρώτου τούτου βήματος, ἔντρομος ἀφηγήθη τὸ συμβάν, λ ὁ Ἀκυλιανὸς ἐνόησεν ἐκ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς πόσον ψευδὴς ἦν ἡ ἀποδιδομέ ς αὐτὴν κατηγορία. Ἐν τούτοις ἀπεκρίνατο δι'

ἐπιπολαίας ψυχραιμίας. — Τίνι λοιπὸν τρόπῳ, ἐὰν ἀληθῶς εἶσαι σὺ ἡ Εὐγενία, ἐγένεσο μοναχός, ἐπὶ τίνι σκοπῷ καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν;

Πρὸς ταύτην τὴν ἐρώτησιν ἠρυθρίασε καὶ ἐταπείνωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς τὰ μάλα τεθορυβημένη. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἀπήλαυεν ἀορίστου ἡδονῆς ἀνευρισκομένη τελευταῖον κατέναντι παλαιοῦ γνωρίμου, πρὸς ὃν ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἑαυτῆς καὶ περὶ τοῦ παρελθόντος βίου της. Χωρὶς λοιπὸν ποσῶς νὰ παρακληθῇ ἐπὶ τούτῳ, διηγήθη ἀφελῶς πᾶν ὅ,τι συνέβη εἰς αὐτὴν ἀφ' ἧς ἡμέρας ἄφαντος ἐγένετο· οὐδεμίαν μόνον μνείαν περὶ τῶν Ὑακίνθων ἐποιήσατο. Ἡ διήγησις αὕτη, δὲν ἀπήρεσεν εἰς τὸν ὕπατον, μετὰ πολλοῦ κόπου ἀποκρύψαντα ἣν ᾐσθάνθη εὐχαρίστησιν παριστάμενος ἐνώπιον τῆς ὡραίας Εὐγενίας. Οὐχ ἧττον κατενίκησε τὴν ἀνυπομονησίαν του, ὅπως ἕως τέλους φέρῃ τὴν δοκιμασίαν καὶ κρίνῃ ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς της, ἐὰν διετέλει εἰσέτι ἡ νεαρὰ ἐκείνη, ἁγνὴ καὶ ἄμωμος κόρη, οἵαν εἶχε γνωρίσει αὐτήν. — Ταῦτα, πάντα, εἶπεν, εἰσὶν ἱστορία ἄριστα ἐπινοηθεῖσα. Ἐν τούτοις, οἱαιδήποτε ἂν ἦσαν αἱ πολυμορφίαι τοῦ προσώπου ὅπερ ὑποκρίνεσαι, δὲν ἤθελον θεωρήσει τοῦτο ἱκανὸν συμβεβηκότων τόσῳ παραδόξων· ἡ ἀληθὴς Εὐγενία βεβαίως δὲν ἤθελε προτιμήσει νὰ περιβληθῇ τὸ τριβώνιον, καθόσον, ἐξετάζω κατ' ἐμαυτόν, ὁποίαν ὑπόληψιν, ὁποίαν ἀξίαν κέκτηται γυνὴ σοφὴ καὶ εὐλαβὴς φέρουσα τὸ τριβώνιον καὶ συζῶσα μετὰ ἑβδομήκοντα μοναχῶν; Τὸ ἐπ' ἐμοὶ λοιπὸν, εἶσαι μικρὸς ἀγύρτης ἀγένειος, οὐδεμίαν ἐμπνέων μοι ἐμπιστοσύνην. Ἄλλως τε ἡ Εὐγενία περὶ ἧς λέγεις ἐκηρύχθη ὡς θεὰ κατηστερίσθη καὶ τὸ ὁμοίωμά της ἵσταται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ, καὶ θέλεις μεταμεληθῇ, ἐὰν ἐμμείνῃς τῇ βλασφημίᾳ σου.

— Τοῦτο τὸ ὁμοίωμα, ἦλθέ τις καὶ τὸ ἐνηγκαλίσθη τὴν παρελθοῦσαν νύκτα, ὑπέλαβεν ἡ Εὐγενία ταπεινῇ τῇ φωνῇ καὶ βλέμμα ἀόριστον ῥίψασα ἐπὶ τοῦ Ἀκυλιανοῦ, ὅστις πάραυτα ἔμεινε κεχηνώς. — Πῶς λοιπὸν ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ βασανίζῃ τὸ πρωτότυπον; Ὁ Ἀκυλιανὸς κρατήσας τῆ[ς] συγκινήσεώς του καὶ προσποιηθεὶς ὅτι οὐδὲν ἐνόησεν, ἀπεκρίθη μετὰ ψυ[χρό]τητος καὶ ἐν εἴδει συμπεράσματος: Ἐν συντομίᾳ, καὶ πρὸς τιμὴν τῶν [τυ]χῶν χριστιανῶν μοναχῶν, οἵτινες μοὶ φαίνονται ἀθῶοι, δὲν δύναμαι [νὰ] πιστεύσω ὅτι εἶσαι γυνή. Προπαρασκευάσθητι λοιπὸν ἵνα δικασθῇς, καθόσον αἱ ἐξηγήσεις σου ποσῶς δὲν μ' ἱκανοποίησαν.

— Ἔστω μοι λοιπὸν ὁ Θεὸς βοηθός! ἀνέκραξεν ἡ Εὐγενί[α κ]αὶ διαρρήξασα τὸν μοναχικὸν χιτῶνα, ὠχρίασεν ὡς λευκὸν ῥόδον κα[ὶ ἐ]κυρτώθη ὑπ' αἰδοῦς καὶ ἀπελπισίας καταβληθεῖσα. Ὁ Ἀκυλιανὸς τὴ[ν ἔ]λαβεν εἰς τὰς ἀγκάλας του, τὴν ἔσφιγξεν ἐπὶ τῆς καρδίας του καὶ τ[ὴν ἐ]κάλυψε διὰ τοῦ μανδύου του. Τὰ δάκρυά του κατέρρευσαν ἐπὶ τοῦ ὡρ[αίου] ἐκείνου μετώπου, διότι ἐπείσθη, ὅτι ἦν ἔντιμος γυνή. Τὴν μετέφερε [αὐτ]ὸν εἰς τὸν παρακείμενον θάλαμον, τὴν ἀπέθηκεν ἐλαφρῶς ἐπὶ πο[λυτ]ελεστάτης κλίνης καὶ τὴν ἐκάλυψεν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν διὰ [πο]ρφυρῶν καλυμμάτων·

εἶτα δέ, περιπτυξάμενος αὐτὴν καὶ αὖθις ἐξῆλθε κλείσας μετὰ προσοχῆς τὴν θύραν. Μεθ' ὃ ἀναλαβὼν τὸ κάτω κείμενον τριβώνιον, θερμὸν ἔτι, ὑπέστρεψεν ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους, ὅπερ τὸν ἀνέμενε, καὶ ἐλάλησεν ὡς ἑξῆς :

— Σᾶς ἀναγγέλλω συμβὰν λίαν παράδοξον ! Οἱ μοναχοὶ οὗτοι εἰσὶν ἀθῶοι· πορευθήτωσαν εἰς εἰρήνην ! Ὁ ἡγούμενός σας ἦν δαίμων, βεβαίως κατελθὼν ὅπως σᾶς ὠθήσῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας. Λάβετε τὸ τριβώνιόν του καὶ διαφυλάξατε αὐτὸ εἰς ἀνάμνησιν τοῦδε τοῦ συμβάντος, καθόσον, ἀφοῦ μετεμορφώθη, ἐνώπιόν μου, ἄφαντος ἐγένετο καὶ διεσκορπίσθη οὐδὲ ἴχνος κἂν καταλιπών. Ὡς πρὸς δὲ τὴν γυναῖκα ταύτην τὴν ἀποπειραθεῖσαν τῇ συναρωγῇ τοῦ δαίμονος τούτου τὴν καταστροφήν σας, αὕτη ὕποπτός ἐστι γοητείας καὶ θέλει ῥιφθῇ εἰς τὰς φυλακάς. Νῦν δέ, ἐπιστρέψατε πάντες οἴκαδε καὶ εὐδαιμονεῖτε.

Ἅπαντες ἐξεπλάγησαν εἰς ταύτας τὰς ἀποκαλύψεις, καὶ περίφοβοι παρετήρησαν τὸ ἔνδυμα τοῦ δαίμονος, ἐνῷ ἡ χήρα ὠχρίασε καὶ συγκαλύψασα τὸ πρόσωπον δήλην τὴν ἐνοχήν της ἐποιήσατο. Οἱ μοναχοὶ μεγάλην χαρὰν ἐκ τῆς νίκης των ἀπήλαυσαν καὶ ἀνεχώρησαν πλήρεις εὐγνωμοσύνης κομίζοντες μεθ' ἑαυτῶν τὸ κενὸν τριβώνιον, ποσῶς μὴ ὑποπτεύοντες ὁποῖον γλυκὺ περιεχόμενον εἶχε ἐγκλεισθῇ ἐντὸς τῆς σκληρᾶς ταύτης ἐνδυμασίας. Καὶ ἡ μὲν χήρα ἀπήχθη εἰς τὴν φυλακήν, ὁ δὲ Ἀκυλιανὸς μετεκαλεσάμενος παρ' ἑαυτῷ ἀρχαῖον θεράποντα, ᾧ πᾶσαν παρεῖχε πίστιν, διέτρεξε μετ' αὐτοῦ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅπως ἀγοράσῃ βαρύτιμα καὶ ἄφθονα ἱμάτια γυναικεῖα, ἅτινα ὁ δοῦλος μετήνεγκε κρύφα εἰς τὴν οἰκίαν.

Ὁ ὕπατος εἰσῆλθεν ἀκροποδητὶ ἐντὸς τοῦ θαλάμου ἔνθα εἶχεν ἀφήσει τὴν Εὐγενίαν, ἐκάθησεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς κλίνης, καὶ παρετήρησεν ὅτι ἐκοιμᾶτο ἡσύχως, ὡς ἄνθρωπος ἀναπαυόμενος μετὰ μεγάλον κάματον. Δὲν ἐδυνήθη ὅμως νὰ κρατήσῃ τοῦ γέλωτός του ὅτε εἶδε τὴν ὡς ἐκ βελούδου μέλανος μοναχικὴν κεφαλήν της, ἀκουσίως δὲ ἐπέθηκε τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν δίκην ψήκτρας τριχῶν της. Τότε ἀφυπνίσθη ἡ Εὐγενία καὶ ἠνέωξε τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ δ' Ἀκυλιανός, διὰ γλυκείας φωνῆς στραφεὶς πρὸς αὐτήν : Ἐπιθυμεῖς λοιπὸν νὰ γίνῃς σύζυγός μου ; ἀλλ' ἡ Εὐγενία μήτε ναὶ μήτε ὄχι ἀποκριθεῖσα, ἐφρικίασεν ἐλαφρῶς ὑπὸ τὰ πορφυρόχροα καλύμματα τὰ καλύπτοντα αὐτήν. Κατόπιν ὁ Ἀκυλιανὸς ἀνεχώρησε, μεταβὰς πρὸς ἀγορὰν ἐνδυμάτων καὶ κοσμημάτων, τῶν ἀναγκαιούντων πρὸς ἔνδυσιν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ὡραίας γυναικὸς τοῦ καιροῦ ἐκείνου, καὶ τὴν ἀφῆκε μόνην.

Τῇ αὐτῇ ἑσπέρᾳ, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ὁ Ἀκυλιανὸς ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν παλαιὸν θεράποντά του, ὡδήγησε τὴν Εὐγενίαν μίαν τῶν ἐξοχικῶν του οἰκιῶν, κειμένην ἐπὶ χαριεστάτης καὶ μονήρους τοποθεσίας, ἐντὸς δασώδους δενδρῶνος. Ἐκεῖ δὲ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι ἡνώθησαν εἰς γάμον. Ἐπὶ πολὺ εἶχον ἀναμείνει τὴν ἕνωσίν των· καὶ ὅμως δὲν ἐπόθουν τὸν ἀπολεσθέντα χρόνον, διότι συνῃσθάνοντο τὴν ἀμοιβαίαν εὐδαιμονίαν των. Καὶ ὁ μὲν Ἀκυ-

λιανὸς ἐφ' ὅλης τῆς ἡμέρας κατεγίνετο εἰς τὸ ἔργον του, τὴν δ' ἑσπέραν ἤρχετο πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἀγόμενος ὑπὸ τῶν θυμοειδεστέρων ἵππων του. Ἐν ἡμέραις δὲ βροχῆς καὶ θυέλλης, ὁπόταν ἡ ἀτμόσφαιρα ἦν βαρεῖα καὶ μελαγχολική, ἤρχετο πρὸς τὴν γυναῖκά του ἐνωρίτερον τοῦ συνήθους, ὅπως ἱλαρύνῃ τὴν προσφιλῆ του Εὐγενίαν. Ἡ δ' Εὐγενία, μεθ' ὅσης ζέσεως ἄλλοτε εἶχε καταγίνει εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀσκητικῆς, μετ' ἴσης ἤδη κατέγινεν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς συζυγικῆς ἀφοσιώσεως. Ὅταν δ' ἡ κόμη της ἀνεφύη καὶ ἐπαρκῶς ἀνεπτύχθη, ὁ Ἀκυλιανὸς ὡδήγησε τὴν εὐειδῆ σύζυγόν του παρὰ τοῖς ἐκπλήκτοις γονεῦσι, καὶ οἱ γάμοι των ἐτελέσθησαν μετὰ πομπῆς. Ὁ πατὴρ τῆς Εὐγενίας ἐψεύσθη τὰς ἐλπίδας του, ἰδὼν τὴν θυγατέρα του ἁπλῆν γυναῖκα γηΐνως ἐρῶσαν τοῦ συζύγου της, ἐνῷ τὴν ἐνόμιζε θεὰν ἀθάνατον ἐν ἀστερισμῷ ἐπουρανίῳ, καὶ μετά τινος ψυχικῆς ὀδύνης εἶδεν ἀφαιρούμενον ἀπὸ τοῦ ναοῦ τὸ ἄγαλμα τὸ ἄλλοτε αὐτόθι λατρευόμενον· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ παρηγορήθη βλέπων τὴν θυγατέρα του εἴπερ ποτε χαριεστέραν καὶ ὡραιοτέραν. Ὁ Ἀκυλιανὸς ἐτοποθέτησε τὸ ἐκ μαρμάρου εἴδωλον ἐντὸς τοῦ ὡραιοτέρου δωματίου τῆς οἰκίας του, ἀλλ' ἔκτοτε δὲν ἐπεθύμησε νὰ τὸ περιπτυχθῇ, νῦν εὑρὼν καλλίτερον.

Ἀφοῦ ἡ Εὐγενία μεγάλας προόδους εἰς τὸν γάμον ἔκαμεν, ἐστράφη πρὸς ἑτέρας σπουδὰς καὶ ἐπεχείρησε νὰ προσηλυτίσῃ τὸν σύζυγόν της εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὃν δὲν εἶχε παύσει πρεσβεύουσα καὶ τότε μόνον ἡσύχασεν ὅτε ὁ Ἀκυλιανὸς δημοσίως παρεδέχθη τὴν ἑαυτῆς πίστιν. Ἡ ἁγιογραφία προστίθησι τίνι τρόπῳ ἅπασα ἡ οἰκογένεια ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Οὐαλεριανός, ὁ χριστιανομάχος, παρέλαβε τὸν θρόνον, καὶ τίνι τρόπῳ, ἐπὶ τῶν ἀρξαμένων τότε καταδιώξεων, ἡ Εὐγενία ἐνδόξως ἐμαρτύρησε καὶ παράδοξα θαύματα πρὸ τοῦ θανάτου ἐτέλεσε. Τὸ κράτος δὲ ὅπερ ἡ Εὐγενία εἶχεν ἐπὶ τοῦ Ἀκυλιανοῦ ἦν τόσῳ ἰσχυρόν, ὥστε κατώρθωσε νὰ τῇ ἐπιτραπῇ νὰ προσλάβῃ μεθ' ἑαυτῆς εἰς Ῥώμην ἐξ Ἀλεξανδρείας τοὺς δύο ἀδελφοὺς Ὑακίνθους, οἵτινες ηὐτύχησαν ἐπ' ἴσης νὰ περιβληθῶσι τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου· ἐντὸς σαρκοφάγου ἀνευρέθησαν ἐν ταῖς κατακόμβαις τὰ λείψανά των ἡνωμένα ὡς δύο ἀμνοὶ ἐντὸς νεκρικῆς σινδόνος.

* * *

Ὡς μέχρι τοῦδε παρετηρήθη, τὴν ὑφὴν τοῦ λόγου τοῦ κ. Κέλλερ χαρακτηρίζει ἡ τῆς εἰρωνείας ἐπίχρωσις ἣν μίγνυσιν εἰς τὰς ἐκφράσεις του, αἱ ὀλισθηραὶ φωταύγειαι ἃς ἡ εὐτραπελία ῥίπτει ἐπὶ τοῦ δυσνοήτου ἐκείνου κόσμου τῶν ἀρχαίων ἁγιογραφιῶν. Ἡ αὐτοσχέδιος αὕτη ἔποψις παράγει ἀρκούντως ἀλλόκοτον ἀποτέλεσμα ἐν ταῖς δυσὶν ἁγιογραφίαις ταῖς φερούσαις ἐπιγραφὰς *ἡ Παρθένος καὶ ὁ Διάβολος*, *ἡ Παρθένος ἱππότης*, καὶ οὔσαις ἔργα τολμηρᾶς ἐπινοήσεως καὶ ἀπροσδοκήτου πλοκῆς. Ἡ ἄμωμος Παρθένος ἀνθρώπινον

μορφὴν λαμβάνουσα, προσέρχεται ὅπως δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς προστατευομένους της. Ὁ κόμης Ζεμπζὼ πωλήσας εἰς τὸν διάβολον τὴν γυναῖκά του Βερτράδην, τὴν ὁδηγεῖ τῇ παραμονῇ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Βωμπούργου εἴς τι δάσος διὰ νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς τὸν ἀγοραστήν. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν συναντῶσιν ἐκκλησίαν καὶ ἡ Βερτράδη εἰσέρχεται ἐντὸς αὐτῆς ἵνα προσευχηθῇ, ἀποκοιμηθεῖσα δὲ παρὰ τὸ θυσιαστήριον ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῆς παρθένου, ἣν ὁδηγεῖ ὁ κόμης εἰς τὸν πονηρόν· ἡ Παρθένος τότε συνάπτει πάλην μετὰ τοῦ διαβόλου καὶ κατορθόνει τὴν διάλυσιν τῆς μετὰ τοῦ κόμητος συμφωνίας. Ἀλλ' ὁ Ζεμπζὼ ἀποθνήσκει· ἡ δὲ χεὶρ τῆς γυναικός του ἔσται τὸ βραβεῖον ἱπποτικοῦ ἄθλου. Νῦν δὲ ἡ Παρθένος ὑποκαθίσταται εἰς νεαρὸν ἱππότην, κερδαίνει ἀμέσως τὴν νίκην ὑπὲρ τῆς ὡραίας Βερτράδης ἥτις ἐν τούτοις κοιμᾶται ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας. Ἐν ταύτῃ τῇ διηγήσει εὕρηται ἀσαφὴς ἀνάμνησις τῆς Ἀθηνᾶς μεταμορφωθείσης εἰς Διομήδην, ὅπως πολεμήσῃ τοὺς Τρῶας. Εἰς τὴν *μικρὰν Ἁγιογραφίαν τοῦ Χοροῦ*, παρατηροῦνται αἱ ἐννέα Μοῦσαι, ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καθήμεναι εἰς τὴν οὐρανίαν τράπεζαν μετὰ τῆς ἁγίας Καικίλης καὶ ὑπηρετούμεναι ὑπὸ τῆς ἁγίας Μάρθας ἐνδεδυμένης χιτῶνα θεραπαίνης. Λυπηρόν ἐστιν ὅτι ὁ κωμικὸς οἶστρος τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀστεϊσμὸν κλίσις του τὸν παρεκτρέπουσιν ἐνίοτε τῆς εὐθείας καὶ τὸν ὠθοῦσιν εἰς χυδαιότητας. Τὸ μυθολόγημα, ἐπὶ παραδείγματι, τοῦ *Μοναχοῦ Βιτάλη*, κακοήθους ἁγίου, οὗ ἡ εἰδικότης συνίσταται εἰς τὸ ἐπανάγειν τὰς παρεκτραπείσας κόρας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, ἐστὶ λίαν ἄχαρι καὶ θίγει τὸ ὅριον τῆς εὐπρεπείας, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὅτι τὸ ὑπερβαίνει. Τούτων οὕτως ἐχόντων, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ διηγήσεις τοῦ κ. Κέλλερ ἀποκαλύπτουσι διάνοιαν ἔξοχον καὶ ζητήματα τρόπου τοῦ γράφειν, ἅτινα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σπανιώτερα καθίστανται.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ) ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΣΥΛΛΟΓΩ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΡΟΕΔΡΕΙΑΝ ΑΥΤΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ

(ΕΤΟΣ ΙΕ΄).

Ὀφείλων, συμφώνως πρὸς τὸν κανονισμὸν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου νὰ δώσω λόγον, τῶν κατὰ τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πεπραγμένων, καθ' ὃ διετέλουν πρόεδρος αὐτοῦ, εὐχαρίστως σπεύδω νὰ ἐκπληρώσω τὸ καθῆκόν μου τοῦτο.

Κατὰ τὴν λήξασαν ἐτησίαν περίοδον ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ὡς πρὸς τὰ μέλη τοῦ ἡμετέρου συλλόγου μεταβολαί.

Προσετέθησαν ἐν ὅλῳ νέα μέλη 17, ἐξ ὧν ἓξ μὲν εἰς τὴν τάξιν τῶν τα-

κτικῶν, ἐννέα εἰς τὴν τῶν ἀντεπιστελλόντων καὶ δύο εἰς τὴν τῶν ἐπιτίμων. Οἱ εἰς τὰς τάξεις τῶν τακτικῶν μελῶν προσελθόντες εἰσὶν οἱ κκ. Ν. Ῥὼκ, Α. Γαρουφαλιᾶς, Ἀλ. Αὐγερινὸς, Ἰω. Μίνδλερ καὶ Ἰω. Κωνσταντινίδης ὡς ἐνεργὰ μέλη καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Α. Τόμπρας ὡς πάρεδρον. Οἱ δ' εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐπιτίμων οἱ κκ. Π. Φουκὰρ διευθυντὴς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς καὶ Εὐγένιος Δεπάστας ἀρχιμανδρίτης. Εἰς δὲ τὴν τῶν ἀντεπιστελλόντων τέλος οἱ κκ. Λουδ. Βιόλας καὶ Γερ. Γιραρδίνης ἐν Ῥώμῃ, Ἐμμ. Πρασακάκης, Ν. Σαλβάγος καὶ Ι. Νικολόπουλος ἐν Μασσαλίᾳ, Δημ. Μητσάκης ἐν Πόρτ-Σαΐδ, Δημ. Χαβιαρᾶς ἐν Σύμῃ καὶ Χριστόφορος Πριναρης καὶ Α. Γιάκος ἐν Πάτραις.

Μετετέθησαν εἰς τὰ ἀντεπιστέλλοντα μέλη ἐκ τῶν τακτικῶν ἐνεργῶν μελῶν οἱ κκ. Γρ. Μάνος διορισθεὶς γραμματεὺς τοῦ ἐμπορικοῦ γραφείου τῆς Ἑλληνικῆς πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως, Βλάσιος Σκορδέλης διορισθεὶς διευθυντὴς τοῦ ἐν Τριπόλει διδασκαλείου, Μιχ. Ναύτης ἀποκαταστὰς ὁριστικῶς ἐν Σύρῳ καὶ Σωτήριος Οἰκονόμος μεταβὰς εἰς Γερμανίαν πρὸς ἐπέκτασιν τῶν σπουδῶν του. Ἔτι δ' οἱ ἑταῖροι τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς κκ. Μ. Βωδουὲν καὶ Β. Ὠτσουλιὲ πάρεδρα μέλη, ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν πατρίδα, ἀφοῦ ἀπεπεράτωσαν ἐνταῦθα τὴν τριετῆ μαθητείαν των.

Ἐπανῆλθον δ' ἐκ προσκαίρου εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διαμονῆς καὶ κατετάχθησαν εἰς τὰ τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ. Νικόλαος Γ. Πολίτης, Ἀρ. Προβελέγιος, Γ. Ἀγγελόπουλος, Γρ. Βερναρδάκης, ἔτι δ' ἀποκατέστησαν ὁριστικῶς ἐν Ἀθήναις οἱ ἐν ἐπαρχίαις διαμένοντες συνάδελφοι κκ. Γ. Φιλάρετος καὶ Ἰω. Μεσολωρᾶς πάντες παλαιὰ καὶ προσφιλῆ τακτικὰ μέλη.

Παρῃτήθη ἐκ τῶν τακτικῶν ἐνεργῶν μελῶν ὁ κ. Τιμολέων Λούης καὶ διεγράφησάν τινες ἕνεκα καθυστερήσεως τῶν πρὸς τὸ ταμεῖον ὑποχρεώσεών των.

Ὁ θάνατος ἀπηνὴς ὡς πάντοτε, ἐστέρησεν ἡμᾶς καὶ ἐφέτος σεβαστῶν προστατῶν καὶ φίλων· τῶν ἐπιτίμων μελῶν Ἐμμανουὴλ Κοκκίνου, Λεωνίδα Παλάσκα, Φιλίππου Ἰωάννου, Χρήστου Βάφα, Κωνσαντίνου Νέγρη, Ἀνδρέου Μόρτδμαν καὶ Ἀρσενίου Πανδῆ.

Ἀνέρχεται λοιπὸν μετὰ τὰς μεταβολὰς ταύτας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑταίρων τοῦ ἡμετέρου σωματείου εἰς 635· ἐξ ὧν 143 ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν τακτικῶν (85 εἰς τὴν τῶν ἐνεργῶν καὶ 58 εἰς τὴν τῶν παρέδρων) 242 εἰς τὴν τῶν ἀντεπιστελλόντων, 181 εἰς τὴν τῶν ἐπιτίμων καὶ 54 εἰς τὴν τῶν ἐκτάκτων.

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὁ Σύλλογος συνῆλθεν εἰς 20 τακτικὰς καὶ 19 ἐκτάκτους συνεδριάσεις. Κατὰ τὰς τακτικὰς συνεδριάσεις ἐνησχολήθη περὶ πάντα τὰ ζητήματα τ' ἀφορῶντα εἰς ὑποθέσεις τοῦ Συλλόγου, τῶν ἐκτάκτων δ' ἀντικείμενον ἦν ἡ ἀνάγνωσις διατριβῶν συμφώνως τῷ κανονισμῷ. Ἐκθέτω δ' ἐν συντόμῳ ἐνταῦθα τὰς ληφθείσας κατὰ τὰς συνεδριάσεις ταύτας ἀποφάσεις.

Καὶ πρῶτον μὲν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐτησίας περιόδου ἐψήφισεν ὁ Σύλλογος κατὰ τὰ εἰθισμένα τὸν προϋπολογισμὸν αὐτοῦ, καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα ἀνήρχοντο εἰς δραχμὰς 17,478 84)00, τὰ ἔξοδα εἰς δραχμὰς 16,298, τὸ δὲ περίσσευμα εἰς δραχμὰς 1180 84)00. Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ ψηφισθεὶς προϋπολογισμός, ἐκ δὲ τῆς ἐκθέσεως τοῦ ταμίου τοῦ Συλλόγου, θέλετε πληροφορηθῆ λεπτομερῶς περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου σωματείου. Ἐνταῦθα περιορίζομαι ν' ἀναφέρω μόνον ὅτι κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος εἰσεπράχθησαν πραγματικῶς 34,576.95 δραχμαί, ἐδαπανήθησαν 33,286.86 καὶ ἔμεινε περίσσευμα ἐκ δραχμῶν 1290.09. Ἐκ τῶν δαπανηθέντων ἀπεδόθησαν δρ. 4000 εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἀπέναντι τοῦ εἰς αὐτὴν χρέους ἡμῶν τοῦ συνομολογηθέντος διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ καταστήματος τοῦ ἡμετέρου συλλόγου. Οὕτω δὲ ἀνέρχεται νῦν τὸ πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν χρέος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἰς δραχμὰς 20,716.20.

Τὸ χρέος τοῦτο ἀνήρχετο κατὰ τὸ τέλος τοῦ προπαρελθόντος ἔτους εἰς δραχμὰς 25,000 κατὰ δὲ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδανείσθη ὁ Σύλλογος παρὰ τῆς Τραπέζης δραχμὰς πεντακισχιλίας, ὅπως ἀποτίσῃ τὸ πρὸς τὸν πρώην ἰδιοκτήτην τῆς οἰκίας τοῦ συλλόγου Δ. Καψάλην χρέος ἐκ δραχμῶν 7000. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶχε κρατήσει ὁ σύλλογος ἐκ τοῦ πληρωθέντος εἰς τὸν Δ. Καψάλην ἀντιτίμου τῆς οἰκίας, ὅπως ἐξασφαλισθῇ κατὰ πάσης ἀπαιτήσεως ἣ ὁποία ἠδύνατο νὰ ἐγερθῇ παρὰ τῆς Κυριακούλας Σδρόλα ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς οἰκίας ταύτης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Κυριακούλα Σδρόλα παρῃτήθη πάσης αὐτῆς ἀξιώσεως, ἐπληρώσαμεν εἰς τὸν Δ. Καψάλην τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ ποσόν. Νῦν δὲ ὁ Σύλλογος ὀφείλει ἀπέναντι τῆς οἰκίας μόνον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τὸ ποσὸν δραχμῶν 20,716.20. Ὥστε ὁ Σύλλογος ἠδυνήθη ν' ἀποσβέσῃ τὸ λῆξαν ἔτος ἐκ τοῦ ὁλικοῦ χρέους του δραχμὰς 4300 περίπου, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἐπλήρωσε καὶ τοὺς τόκους τῶν πρὸς τὴν Τράπεζαν καὶ τὸν πρώην ἰδιοκτήτην χρεωστουμένων ποσῶν. Ἂν δὲ ἀναλογισθῇ τις ὅτι, ὅτε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1878 ἠγοράσθη ἡ οἰκία αὕτη, ὁ Σύλλογος ἐπεβαρύνθη μὲ χρέος 37,500 καὶ σήμερον ἤτοι ἐντὸς διετίας τοῦτο ἠλαττώθη εἰς 20,716 ἤτοι κατα δρ,17,000 περίπου, δὲν θὰ δυνηθῇ, πιστεύω, ἢ νὰ ἀποδώσῃ ἐπαίνους εἰς τοὺς διαχειριζομένους τὰ οἰκονομικὰ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου.

Ἐν τῷ συνημμένῳ ἰσολογισμῷ τῶν ἐσόδων θὰ παρατηρήσητε ποσὸν ἐκ δραχμῶν 520, ἀντίτιμον 24 τουρκικῶν λιρῶν πρὸς διατήρησιν ὑποτρόφου. Ὁ ἐν Δράμᾳ φιλογενὴς κύριος Ἀσλὰν διατηρῶν ὑπότροφον τὸν φιλομαθῆ νέον Εὐθ. Ἰωαννίδην σπουδάζοντα ἔν τινι τῶν ἐνταῦθα γυμνασίων παρεκάλεσε τὸν Σύλλογον, ὅπως ἀναδεχθῇ τὴν περὶ τούτου φροντίδα καὶ ἐπιβλέπῃ τὰς σπουδὰς τοῦ ὑποτρόφου του, ἀπέστειλε δ' ἡμῖν τὸ ἐτήσιον ποσὸν τῆς μηνιαίας ὑποτροφίας. Ὁ Σύλλογος προθύμως ἀπεδέξατο τὴν παράκλησιν, παρέχων οὕτω τὴν ἐλαχίστην ταύτην ὑπηρεσίαν ὑπὲρ ἀγαθοῦ σκοποῦ φιλογενοῦς καὶ φιλοτίμου ἀνδρός.

Αἱ εἰσπράξεις τοῦ Συλλόγου ηὔξησαν καὶ ἕνεκα τῆς αὐξήσεως τοῦ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ψηφιζομένου ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ποσοῦ ἀπὸ 5000 εἰς 8000. Διὰ τὴν αὔξησιν ταύτην ἣν ὁμοφώνως ἀπεδέξατο ἡ Βουλὴ κατανοοῦσα τὸ χρήσιμον τῶν σχολῶν, ὀφείλει ὁ Σύλλογος χάριτας εἴς τε τὸν τότε πρωθυπουργὸν κ. Χ. Τρικούπην καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως κ. Α. Κουμουνδοῦρον, οἵτινες ἀμφότεροι ὑπεστήριξαν τὴν αὔξησιν τῆς χορηγίας. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἕνεκα τῶν ἐπικρατουσῶν χρηματικῶν δυσχερειῶν τοῦ δημοσίου ταμείου ἠλαττώθη ἡ εἰς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον παρεχομένη παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν χρηματικὴ χορηγία ἀπὸ 300 εἰς 150 δραχμὰς κατὰ μῆνα. Ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι ἡ κυβέρνησις πειθομένη ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ποιεῖται χρῆσιν κοινωφελεστάτην τῶν ὑπ' αὐτοῦ διαχειριζομένων χρημάτων θέλει αὐξήσει καὶ πάλιν τὴν χορηγίαν ταύτην.

Ὅπως καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος πρὸς αὔξησιν τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Συλλόγου ἡ Ἐφορεία διωργάνισεν ἀδείᾳ τοῦ συλλόγου συναυλίαν ἐν τῷ Ὠδείῳ καὶ χορὸν εὐεργετικὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Γ. Βασιλείου εὐμενῶς παραχωρηθείσῃ ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου. Τῆς συναυλίας μετέσχον διακεκριμένοι μουσικοδιδάσκαλοι καὶ φιλόμουσοι ἐκ τῶν τῆς ἡμετέρας κοινωνίας, πρὸς οὓς ἐκφράζω ἐνταῦθα δημοσίᾳ τὰς ἐγκαρδίους τοῦ συλλόγου εὐχαριστίας. Τὸν χορὸν δ' ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν προστασίαν αἱ εὐγενεῖς κυρίαι Εὐθυμία Α. Κουμουνδούρου, Ῥόζα Σ. Βαλαωρίτου καὶ Ἰφιγένεια Α. Συγγροῦ, αἵτινες πολὺ συνέτειναν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τὰς κυρίας ταύτας ἐκφράζω τὴν βαθεῖαν τοῦ Συλλόγου εὐγνωμοσύνην. Καὶ τὰ μὲν ἔσοδα τῆς συναυλίας συνεποσώθησαν εἰς δρ. 1534.40, τὰ δ' ἔσοδα τοῦ χοροῦ εἰς δραχ. 3888.64.

Δωρεὰς ἐκτάκτους πρὸς τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου ἐκτὸς τῶν πρὸς τὴν Σχολήν, περὶ ὧν κατωτέρω γενήσεται λόγος, εἴχομεν δύο, τὴν τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ ὁμογενοῦς κ. Ἐμ. Πρασακάκη ἐκ δραχ. χιλίων καὶ τὴν τοῦ κ. Γ. Μαυροκορδάτου ἐκ δραχ. 336. Καὶ τὸν μὲν κ. Πρασακάκην ὁ Σύλλογος ἀνέγραψεν εὐεργέτην δυνάμει τοῦ κανονισμοῦ, πρὸς τὸν κ. Μαυροκορδάτον δ' ἀπέστειλε τὰ ἔνθερμα αὐτοῦ εὐχαριστήρια. Πλὴν τούτου καὶ τὰ τέκνα τοῦ ἀποβιώσαντος ἐπιτίμου μέλους Κ. Νέγρη, ἐδήλωσαν ὅτι προσφέρουσιν εἰς μνήμην τοῦ πατρός των δραχμὰς χιλίας ὧν τὴν εἴσπραξιν θέλει ἐπιμεληθῇ ὁ διάδοχός μου.

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου δι' ἣν χάριτες ὀφείλονται τῷ ταμίᾳ κ. Σ. Κονοφάῳ, ἐπανέρχομαι εἰς τὰς ληφθείσας ἀποφάσεις κατὰ τὰς τακτικὰς αὐτοῦ συνεδριάσεις.

Ὁ Σύλλογος κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἀπεφάσισε καὶ ἐξετέλεσε τὴν σύστασιν νέου κοινωφελοῦς ἱδρύματος τοῦ Ὑπνωτηρίου τῶν ἀπόρων παίδων.

Περὶ ὑπνωτηρίου, δηλαδὴ περὶ καταστήματος, ἐν ᾧ νὰ εὑρίσκωσι στέγην καὶ κλίνην οἱ ἀπορώτεροι τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων καὶ νὰ

καταφεύγωσιν ἐπί τινας νύκτας ἄλλοι στερούμενοι νυκτερινοῦ καταλύματος, καὶ ἄλλοτε ἐγένετο λόγος ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ μακαρίτου συναδέλφου ἡμῶν Ἀριστείδου Ῥαγκαβῆ, ἀλλ' ἡ σύστασις τοῦ ὑπνωτηρίου τούτου καθίστατο ἀδύνατος ἕνεκα λόγων οἰκονομικῶν καὶ δὲν ἤθελεν ἴσως πραγματοποιηθῆ ἄνευ τῆς εὐγενοῦς καὶ φιλανθρώπου προθυμίας τοῦ εὐεργέτου τοῦ ἡμετέρου συλλόγου κ. Ἀνδρέου Συγγροῦ, διαθέσαντος ὑπὲρ συστάσεως τοιούτου ἱδρύματος δραχμὰς νέας ἑξακισχιλίας. Εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην συνδρομήν, ἥτις ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς συστάσεως τοῦ ὑπνωτηρίου προσετέθησαν καὶ ἕτερα ποσὰ ἐκ δωρεῶν καὶ συνδρομῶν, ἐξ ὧν κρίνω ἀξίας μνείας τὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ἐκ δραχμῶν 1000, τὴν τῆς Πιστωτικῆς Τραπέζης ἐκ δραχμῶν 600, τὴν τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἐκ δραχμῶν 500, τὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἐκ δραχμῶν 560, τὴν τῆς ἐν Μασσαλίᾳ κυρίας Μαρ. Σ. Ῥάλλη ἐκ δραχμῶν 690, παραπέμπων περὶ τῶν λοιπῶν εἰς τὴν συναπτομένην ἔκθεσιν τοῦ ἐφόρου τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ταμίου τῆς αὐτῆς σχολῆς, αἵτινες περιέχουσι πάσας τὰς περὶ ὑπνωτηρίου λεπτομερείας.

Τὸ κατάστημα τῶν ὑπνωτηρίων ἐνεκαινίσθη τῇ 2 Δεκεμβρίου 1879 μέχρι δὲ τῆς 31 Αὐγούστου ἐ. ἔ. ἐκοιμήθησαν ἐν αὐτῷ 11,137 παῖδες ἤτοι 41 παῖδες καθ' ἑκάστην νύκτα κατὰ μέσον ὅρον. Καὶ κατὰ μὲν τὰς χειμερινὰς νύκτας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ ὑπνωτηρίῳ εὑρισκόντων στέγην καὶ κλίνην ἀνῆλθε καὶ μέχρις 65 καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, τὰς δὲ νύκτας τοῦ θέρους κατῆλθε καὶ μέχρις 20. Οἱ κοιμώμενοι ἐν τῷ Ὑπνωτηρίῳ πληρόνουσι λεπτὰ πέντε καθ' ἑκάστην νύκτα, ἡ δὲ δαπάνη κατ' ἄτομον καὶ κατὰ νύκτα ἀνέρχεται εἰς λεπτὰ 21.

Ἡ διεύθυνσις τοῦ Ὑπνωτηρίου ἀνετέθη κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος εἰς ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ τῆς κοσμητείας τῆς σχολῆς, τοῦ ἰατροῦ αὐτῆς καὶ τῶν κκ. Φ. Παρασκευαΐδου καὶ Εὐγ. Ῥαγκαβῆ.

Κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Στεφάνου Ἰωαννίδου, ἀπεφάσισεν ὁ Σύλλογος τὴν σύστασιν Πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς ἐν τῷ καταστήματι αὐτοῦ. Ἐπιτροπὴ συστᾶσα ἐκ τῶν κκ. Βλ. Σκορδέλη, Π. Ι. Φέρμπου, Σπ. Λάμπρου, καὶ Στ. Ἰωαννίδου, συνέταξε τὸν κανονισμὸν τῆς σχολῆς ταύτης ὃν καὶ ἐπεψήφισεν ὁ σύλλογος. Ἡ σχολὴ αὕτη ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ μεταδίδῃ εἰς τοὺς προσερχομένους τὰς προκαταρκτικὰς γνώσεις τὰς διδασκομένας καὶ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ κατὰ τὰς νεωτέρας καὶ τελειοτέρας μεθόδους λαμβανομένης πάντοτε ὑπ' ὄψιν τῆς ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον ἀναπτύξεως τῶν μαθητῶν. Τὰ ὑπὸ τῶν μαθητῶν πληρονόμενα δίδακτρα θὰ ἦναι ὅσον τὸ δυνατὸν μικρότερα θὰ χρησιμεύσωσι δὲ μόνον, ὅπως καλύψωσι τὰς διὰ τὴν σχολὴν δαπάνας. Πλειότερα δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ εἴπω περὶ τῆς σχολῆς ταύτης, διότι αὕτη ἤρξατο ἐργαζομένη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς παρούσης ἐτησίας περιόδου.

Ὁ Σύλλογος ἀπεφάσισεν ἐπίσης κατὰ πρότασιν τοῦ κυρίου Ν. Καζάζη

τὴν ἔκδοσιν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν σύστασιν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ, ἐξελέχθη δὲ ἐννεαμελὴς ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κκ. Δ. Πετρίδου τμηματάρχου, Ν. Καζάζη, Ε. Δραγούμη, Τ. Ἀργυροπούλου, Ι. Βάμβα, Ι. Κωνσταντινίδου, Ἰγ. Μοσχάκη, Σπ. Λάμπρου καὶ Βλ. Σκορδέλη, ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐλπίζω δὲ ὅτι κατὰ τὸ ἐνεστὸς ἔτος θέλουσιν ἀναφανῆ τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποφάσεως ταύτης.

Ληξάσης κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τῆς ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ ὡρισμένης προθεσμίας πρὸς ἀναθεώρησιν αὐτοῦ ἀπεφασίσθη ἡ ἀναθεώρησις τῇ προτάσει 101 τακτικῶν μελῶν. Ἐπιτροπὴ δὲ συνέστη ἐκ τῶν κκ. Ν. Καζάζη, Σ. Δουρούτη, Α. Τομπάζη, Στ. Ναύτη, Κ. Φάραγγα καὶ Μιχ. Π. Λάμπρου, ὅπως ἀναθεωρήσῃ αὐτόν. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐκλέξασα εἰσηγητὴν τὸν κ. Α. Τομπάζην καὶ γραμματέα τὸν κ. Κ. Φάραγγαν ὑπέβαλε τῷ Συλλόγῳ τὸ νέον σχέδιον τοῦ κανονισμοῦ, ὅπερ συνεζητήθη ἐπὶ πολλὰς συνεδριάσεις.

Ὁ νέος κανονισμὸς στηρίζεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων, ἐφ' ὧν καὶ ὁ πρὸ τούτου ἰσχύων, περὶ τρία δὲ μόνον ἀντικείμενα οὐσιωδῶς μετέβαλε τὸν μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα κανονισμόν· α') ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν τακτικῶν συνεδριάσεων, ὅστις ἠλαττώθη ὁρισθέντος ὅτι αὗται θὰ γίνωνται ἅπαξ μόνον τοῦ μηνός, β') ὡς πρὸς τὴν κατὰ τὰς συνεδριάσεις ταύτας ἀπαρτίαν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τῶν μελῶν, ὅπως παρευρίσκωνται εἰς αὐτάς, ὁρίζων ὅτι πρὸς συγκρότησιν τακτικῶν συνεδριάσεων δέον νὰ παρευρίσκωνται τὸ 1/3 τῶν τακτικῶν ἐνεργῶν μελῶν καὶ ὅτι τὰ τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη τὰ μὴ παρευρεθέντα κατὰ τρεῖς συνεχεῖς συνεδριάσεις, μετατίθενται διὰ πράξεως τῆς ἐφορείας εἰς τὰ τακτικὰ πάρεδρα μέλη· αἱ μεταβολαὶ αὗται, ὑποδειχθεῖσαι ὑπὸ τῆς πείρας ἐγένοντο ὅπως καταστήσωσιν εὐκολωτέραν τὴν συγκρότησιν τακτικῶν συνεδριάσεων, γ') χάριν λογιστικῆς εὐκολίας καὶ ἑνότητος περὶ τὴν διοίκησιν τοῦ Συλλόγου, ἀπεφασίσθη ἡ συγχώνευσις τοῦ ταμείου τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου. Ἐννοεῖται ὅμως, καὶ τοῦτο ἐσημειώθη ἰδιαιτέρως ἐν τοῖς πρακτικοῖς τοῦ Συλλόγου ὅτι τὰ ὑπὲρ τῆς Σχολῆς διδόμενα εἰς τὸν Σύλλογον ποσὰ θὰ δαπανῶνται ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω διὰ τοῦ νέου κανονισμοῦ ἐπενεχθεισῶν καινοτομιῶν κατηργήθη ἡ τάξις τῶν ἐκτάκτων μελῶν, ἥτις οὐδόλως ἀπέβη ἐπωφελὴς εἰς τὸν Σύλλογον. Περὶ ἄλλων τινῶν μεταβολῶν ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἐπενεχθεισῶν διὰ τοῦ νέου κανονισμοῦ κρίνω περιττὸν ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα, προσθέτω μόνον ὅτι διὰ τοῦ νέου κανονισμοῦ ἐτέθησαν πλείονες ἐγγυήσεις περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου.

Κατὰ τὰς συνεδριάσεις τοῦ λήξαντος ἔτους ἐγένετο λόγος καὶ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις περὶ συστάσεως μουσικοῦ θιάσου ἐκ παίδων τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς τῶν ἀπόρων, ὡς καὶ περὶ ἐνεργείας πρὸς ἀκύρωσιν ἢ πρόληψιν τῶν κακῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ὑπαρχόντων συμβολαίων ἐκμισθώσεως τῆς ἐργασίας

πολλῶν ἐκ τῶν παίδων τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων. Τ' ἀποτελέσματα τῶν ἀποφάσεων τούτων θ' ἀναφανῶσιν ἐλπίζω κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Ὁ Σύλλογος κατιδὼν τὸν φιλάνθρωπον σκοπὸν τῆς ἐνταῦθα συστάσης ἑταιρίας τῶν φυλακῶν προτιθεμένης τὴν ἐπὶ ἀνθρωπίνων βάσεων διοργάνωσιν τῶν παρ' ἡμῖν φυλακῶν, ἀπεφάσισεν, ἂν καὶ αὐτὸς μὴ εὐπορῶν νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν τῆς ἑταιρίας ἑκατοντάδραχμον συνδρομὴν ἐτησίως. Ἡ Ἑταιρία τῶν Φυλακῶν διὰ λίαν κολακευτικοῦ ἐγγράφου ἀπεδέξατο τὴν προσφορὰν ταύτην τοῦ Συλλόγου.

Αἱ ἐκθέσεις τῶν διαφόρων ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν τε ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἡμετέρων ἱδρυμάτων, ὑπεβλήθησαν πᾶσαι ἐγκαίρως, ἀνομολογοῦσαι τὴν καλὴν αὐτῶν κατάστασιν καὶ περιελήφθησαν τυπωθεῖσαι ἐν τῇ ἐμῇ λογοδοσίᾳ τοῦ λήξαντος ἔτους.

Αὗται εἶναι αἱ κυριώταται τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ληφθεῖσαι κατὰ τὰς γενομένας τακτικὰς συνεδριάσεις.

Αἱ μετὰ τῶν ἑλληνικῶν συλλόγων σχέσεις ἡμῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγκάρδιοι. Νέας δὲ σχέσεις συνήψαμεν τῇ αἰτήσει αὐτῶν μετὰ τῶν ἑξῆς σωματείων 1) τοῦ ἐνταῦθα συστάντος Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου τῶν Κρητῶν, 2) τοῦ ἐν Ῥόδῳ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ὁ *Κλεόβουλος*, 3) τῆς ἐνταῦθα φαρμακευτικῆς ἑταιρίας ὁ *Διοσκουρίδης*, 4) τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει συλλόγου τῶν Μεσαιωνικῶν ἐρευνῶν, 5) τῆς ἐν Σμύρνῃ ἑλληνικῆς λέσχης *Ὅμηρος*, 6) τοῦ ἐνταῦθα μουσικοῦ συλλόγου *Ὀρφεύς*, 7) τῆς ἐν Σμύρνῃ ἑταιρίας πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, 8) τοῦ ἐν Σμύρνῃ συλλόγου τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων, 9) τοῦ ἐν Μαδύτῳ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου συλλόγου ὁ *Ἑλλήσποντος*, 10) τῆς ἐφορείας τῶν σχολείων τοῦ ἐν Κρήτῃ δήμου Σπηλιᾶς, 11) τοῦ ἐν Βιτωλίοις Φιλεκπαιδευτικοῦ συλλόγου ἡ *Πρόνοια*, 12) τοῦ ἐνταῦθα συλλόγου *Ὁ ἅγιος Πέτρος* 13) τοῦ ἐν Ζακύνθῳ συλλόγου *οἱ Ἐλεύθεροι*, 14) τοῦ ἐν Ἑρμουπόλει συλλόγου τῶν Ἀνδρίων. Πρὸς πολλοὺς τῶν Συλλόγων τούτων καὶ πρὸς ἄλλους ἐκ τῶν ὄντων ἤδη μεθ' ἡμῶν εἰς σχέσεις, ἀπεστείλαμεν ἐξαιτησαμένους βιβλία ἐκ τῆς βιβλιοθήκης ἡμῶν διπλᾶ, ὁσάκις εἴχομεν, καὶ τὸ ἡμέτερον περιοδικόν.

Καὶ αἱ μετὰ τῶν ξένων δ' ἐπιστημονικῶν σωματείων σχέσεις, ἐξηκολούθησαν κραταιαί. Ὁ ἐν Παρισίοις σύλλογος πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ, ἐξακολουθεῖ ἀνατιθέμενος ἡμῖν τὴν φροντίδα τῆς διεξαγωγῆς τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, αἱ δ' ἐνταῦθα σχολαί, ἤτε Γερμανικὴ καὶ Γαλλικὴ τακτικῶς ἀποστέλλουσι ἡμῖν τὰς δημοσιεύσεις αὐτῶν, τὰς δὲ δημοσιεύσεις αὐτῶν ἐξακολουθοῦσιν ὁμοίως ἀποστέλλουσαι ἡμῖν ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀρχαιολογικὴ Ῥωσικὴ ἑταιρία, τὸ ἐν Λονδίνῳ φιλελληνικὸν κομητάτον, ἡ βασιλικὴ ἀκαδημεία τοῦ Βελγίου, καὶ ὁ Σμιθσόνειος ἐν Ἀμερικῇ σύλλογος· ἀλλὰ καὶ νέα σωματεῖα οἷα ἡ Βασιλικὴ Βοημικὴ Ἀκαδημεία τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Πράγᾳ, καὶ ἡ Ἀκαδημεία dei Lincei

ἐν Ῥώμῃ, ἡ Βενετικὴ ἑταιρία τῆς προόδου, ἡ ἐν Μομπελλιὲ τῆς Γαλλίας Ἀκαδημεία τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἐν St. Louis τῆς Ἀμερικῆς ἑταιρία τῶν ἐπιστημῶν, συνῆψαν μεθ' ἡμῶν σχέσεις διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν δημοσιευμάτων αὐῶν. Καὶ ἡμεῖς δ' ἀνταπεκρίθημεν εἰς τὴν εὐγενῆ ταύτην προθυμίαν ἀντεπιστέλλοντες τὸ ἡμέτερον περιοδικόν. Οὕτω δὲ μετὰ διαφόρων σωματείων διατηροῦμεν σήμερον σχέσεις ἐν συνόλῳ 112, ἐξ ὧν 79 εἰσὶν ἡμεδαπά, 33 δὲ ἀλλοδαπά.

Τὸ δὲ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε ἐπιμελείας τακτικῶς ἐκδιδόμενον ὑπὸ πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς συνισταμένης ἐκ τῶν κκ. Εἰρ. Ἀσωπίου, Ἐμμ. Ῥοΐδου, Π. Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου καὶ ἐμοῦ ὡς προέδρου. Δὲν ἔπαυσε δὲ τόσῳ ὁ ἡμέτερος, ὅσῳ καὶ ὁ λοιπὸς Εὐρωπαϊκὸς τύπος ἀναγράφων ἑκάστοτε ἐπαινετικὰς ὑπὲρ αὐτοῦ κρίσεις, ὁ τελευταῖος μάλιστα καὶ μεταφράσεις και περιλήψεις δημοσιεύων ἐξ αὐτοῦ. Τὸ δὲ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας εὐηρεστήθη ὅπως ἐκδώσῃ ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς γυμνασιάρχας καὶ σχολάρχας τοῦ κράτους, δι' ἧς συνιστᾷ αὐτοῖς ὅπως κατὰ προτίμησιν εἰς τοῦτο ἀποστέλλωνται διατριβαὶ καὶ σημειώσεις περὶ ἀρχαιολογικῶν εὑρημάτων καὶ ἀνακαλύψεων, ὡς καὶ περὶ τῶν σωζομένων λειψάνων ἀρχαίων ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Οὕτω δ' ὁ *Παρνασσὸς* καταστὰς ἤδη πλὴν ἄλλων καὶ τὸ μάλιστα ἐνήμερον φύλλον τὸ ἀνακοινοῦν πιστῶς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐν Ἑλλάδι κίνησιν, θέλει ἀναπτυχθῇ ἔτι μᾶλλον.

Κατὰ τὰς γενομένας δεκαεννέα ἐκτάκτους συνεδριάσεις ἀνεγνώσθησαν κατὰ σειρὰν αἱ ἑξῆς διατριβαὶ ὑπὸ μελῶν τοῦ Συλλόγου.

1) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάννου Ἀραβαντινοῦ, τακτικοῦ μέλους, *περὶ εὐθύνης τῶν ἀρχόντων ἐν Ῥώμῃ.*

2) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνδρέου Κορδέλλα, τακτικοῦ μέλους, *περὶ τῶν ἡφαιστείων τῆς Μεσογείου καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Πομπηΐας.*

3) Ὑπὸ τοῦ κ. Νεοκλέους Καζάζη, τακτικοῦ μέλους, *περὶ μηδενισμοῦ ἐν Ῥωσίᾳ.*

4) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξ. Γ. Σχουζέ, τακτικοῦ μέλους, *περὶ Φυλακῶν καὶ τοῦ ἐν Στοκχόλμῃ ποινολογικοῦ συνεδρίου.*

5) Ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Πετρῆ, ἀντεπιστέλλοντος μέλους, *περὶ τῆς Λέξεως τοῦ Σοφοκλέους.*

6) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἰγ. Μοσχάκη, τακτικοῦ μέλους, *περὶ Θετικῆς Φιλοσοφίας.*

7) Ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Ἠλιοπούλου, τακτικοῦ μέλους, *Μελέτη περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου.*

8) Ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Ξένου, τακτικοῦ μέλους, *περὶ τοῦ Ἀρλεκίνου καὶ τῆς Ἰταλικῆς κωμῳδίας.*

9) Ὑπὸ τοῦ κ. Εὐγ. Ζαλοκώστα, τακτικοῦ μέλους, *περὶ Τριβουλέτου τοῦ Βίκτωρος Οὐγώ.*

10) Ὑπὸ τοῦ κ. Κωνσταντ. Παπαρρηγοπούλου, ἐπιτίμου μέλους, *περὶ τῆς πρὸς τὸν Ῥοβέρτον κόμητα Φλανδρίας ἐπιστολῆς Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ*.

11) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀχ. Παράσχου, τακτικοῦ μέλους, ποίημα *ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1821 καὶ ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1879*.

12) Ὑπὸ τοῦ κ. Γρ. Βερναρδάκη, τακτικοῦ μέλους, *περὶ τοῦ νεωστὶ ἐν παπύρῳ εὑρεθέντος ἀποσπάσματος τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου*.

13) Ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Βάμβα, τακτικοῦ μέλους, *περὶ ταμιευτηρίων καὶ ταχυδρομικῶν σωτηρίων τραπεζῶν*.

14) Ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Α. Παλαιολόγου, ἀντεπιστέλλοντος μέλους, *ἡ εἰκοσιπενταετηρὶς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου*.

15) Ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Μπαλτῆ, τακτικοῦ μέλους, *περὶ συστάσεως ταμείου τοῦ Ἑλληνισμοῦ*.

16) Ὑπὸ τοῦ κ. Σταματίου Κρίνου, ἐπιτίμου μέλους, *ἔλεγχος τῆς βοτανικῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τοῦ Βερνάρδου Λαγκάβελ*.

17) Ὑπὸ τοῦ κ. Νεοκλέους Καζάζη, τακτικοῦ μέλους, *περὶ βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ*.

18) Ὑπὸ τοῦ κ. Λουδοβίκου Βιόλα, ἀντεπιστέλλοντος μέλους, *περὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ μύθου τῆς ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων*.

19) Ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Πετρῆ, ἀντεπιστέλλοντος μέλους *περὶ Ἀντιγόνης*.

Πλὴν δὲ τῶν δημοσίων τούτων ἀναγνωσμάτων ἐγένοντο καὶ δημόσια μαθήματα ἐν συνόλῳ 29 κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐγκαινισθὲν σύστημα· καὶ δὴ ἐδίδαξαν οἱ ἑξῆς, ἅπαντες τακτικὰ μέλη.

Ὁ κ. Ι. Βάμβας *ὑγιεινήν*.

Ὁ κ. Σπ. Π. Λάμπρος *περὶ μεσαιωνικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων*.

Ὁ κ. Ἰγν. Μοσχάκης *περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Γάλλων ῥητόρων*.

Ὁ κ. Ἀν. Τόμπρας *περὶ τῆς συγγενείας τοῦ κατ' οἶκον καὶ δημοσίᾳ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων*.

Ὁ κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλος *ἀρχὰς πειραματικῆς φυσικῆς*.

Ἐν τοῖς μαθήμασι τούτοις τοῦ κ. Ἀργυροπούλου τὸ πρῶτον ἐφηρμόσθη παρ' ἡμῖν ἡ διδασκαλία διὰ τῆς προβολῆς φωτεινῶν εἰκόνων, ἥτις πρὸ πολλοῦ ἐφηρμόσθη ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ. Ἡ μέθοδος αὕτη οὐ μόνον διευκολύνει τὴν διδασκαλίαν πολλῶν τῆς ἐπιστήμης κλάδων, ἀλλὰ καὶ διεγείρει τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατοῦ, ὅπως ἐναργέστατα ἀπεδείχθη ἐν τοῖς γενομένοις μαθήμασιν. Ὁ ἡμέτερος σύλλογος κομίσας ἐκ Παρισίων ἐκ τοῦ ἐργοστασίου Molteni τὰς πρὸς τοῦτο ἀναγκαίας συσκευὰς θέλει κατὰ τὸ ἤδη ἀρξάμενον ἔτος ἐφαρμόσει τὴν μέθοδον ταύτην καὶ ἐπὶ ἄλλων μαθημάτων ἐκτὸς τοῦ τῆς Φυσικῆς, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τοῦ μαθήματος τῆς ἀρχαιολογίας.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν γενομένων ἔν τε ταῖς τακτικαῖς καὶ ταῖς ἐκτάκτοις συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου ὡς καὶ περὶ τῶν δημοσίων ἀναγνωσμάτων

καὶ μαθημάτων. Τὴν δ' ἐπέτειον τῆς συστάσεως τοῦ Συλλόγου ἑώρτασαν τὰ μέλη διὰ γεύματος παρατεθέντος ἐν τῇ παρὰ τῇ Φαληρικῇ ἀκτῇ θέσει Μοσχάτο. Καὶ ἡ μὲν διεύθυνσις τοῦ σιδηροδρόμου προθύμως παρέσχε πᾶσαν εὐκολίαν, τὸ δ' ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν εὐμενῶς παρεχώρησε τὴν μουσικὴν τοῦ *Ναυάρχου Μιαούλη* παιανίσασαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

Ἡ δ' ἐφορεία τοῦ Συλλόγου συγκειμένη ἐξ ἐμοῦ ὡς προέδρου, τῶν ἀντιπροέδρων κκ. Ι. Βάμβα καὶ Τ. Ἀργυροπούλου, τοῦ γενικοῦ γραμματέως κ. Μ. Π. Λάμπρου, τῶν εἰδικῶν γραμματέων κκ. Α. Φαρσῆ καὶ Α. Ῥαγκαβῆ, τοῦ ταμίου κ. Σπ. Κρνοφάκου, τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης κ. Π. Ι. Φέρμπου καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀναγνωστηρίου κ. Α. Φραβασίλη συνῆλθεν εἰς συνεδριάσεις δεκαεπτά, συσκεπτομένη περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων τὸν Σύλλογον καὶ ἐκτελοῦσα τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ. Χάριτας ὀφείλω πρὸς πάντα αὐτῆς τὰ μέλη διὰ τὴν πρόθυμον καὶ ἀδελφικὴν ὑποστήριξιν, ἣν μοὶ παρέσχον, εὐχαριστίας δ' ὁμοίως ἐκφράζω ἐκ μέρους τοῦ Συλλόγου καὶ πρὸς τὸν ἐπίτιμον πρόεδρον κ. Κ. Παπαρρηγόπουλον.

Ἐκ τῶν συνημμένων ἐκθέσεων τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀναγνωστηρίου θέλετε μάθει τὰ κατὰ τὰ παραρτήματα ταῦτα τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἐνταῦθα περιορίζομαι ν' ἀναφέρω ὅτι κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐδωρήθησαν μὲν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τόμοι διακόσιοι εἴκοσιν, ἐδέθησαν δὲ τόμοι περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα. Τὸ δὲ ἀναγνωστήριον ἐλάμβανεν ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ περὶ τὰ ἑκατὸν ἐγχώριά τε καὶ ἀλλοδαπά, καὶ τὰ μὲν ἐξ ἀγορᾶς, τὰ δ' ἐξ ἀνταλλαγῆς καὶ δωρεᾶς.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὰ ἀφορῶντα τὰς σχολὰς τῶν ἀπόρων παίδων, ἵνα εἴπω ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ αὐτῶν, παραπέμπων διὰ τὰς λεπτομερείας εἰς τὰς ἐπισυναφθησομένας ἐκθέσεις τῶν κοσμητειῶν τῶν σχολῶν τούτων.

Ἐν τῇ σχολῇ Ἀθηνῶν διευθυνομένῃ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὑπὸ τοῦ ἐφόρου αὐτῆς κ. Α. Διομήδους Κυριακοῦ καὶ τῶν κοσμητόρων κκ. Γ. Δουρούτη ταμίου, Στ. Νζύτη γραμματέως, Ν. Καζάζη, Κ. Βάμβα καὶ Κ. Λαμπαδαρίου, ἐνεγράφησαν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος μαθηταὶ 462, ἐφοίτησαν δὲ τακτικῶς 275, ἐξ ὧν εἰς τὸ Α′ τμῆμα 190, εἰς τὸ Β′ 55 καὶ εἰς τὸ Γ′ 30. Ἐδιδάχθησαν δὲ οἱ μαθηταὶ ἐφέτος τὰ αὐτὰ οἷα καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη μαθήματα. Ὡς συνήθως δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους ἐγένοντο αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις ἐπὶ παρουσίᾳ φιλομούσων πολλῶν, ἐν οἷς ἀναφέρομεν τὸν Σ. Μητροπολίτην Ἀθηνῶν, ὅστις οὐ παύεται ἀείποτε μεριμνῶν ὑπὲρ τῆς σχολῆς καὶ προστατεύων αὐτὴν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας κ. Ν. Μαυροκορδάτος. Αἱ ἐξετάσεις ἀπέδειξαν ἀρκούντως τοὺς ἀγαθοὺς καρποὺς οὓς καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος παρήγαγεν ἡ σχολή, πέντε δὲ καὶ ἐφέτος ἀπελύθησαν μαθηταὶ τυχόντες τοῦ βαθμοῦ ἄριστα, εἰς οὓς ἐδόθη παρὰ τῆς κοσμητείας τὸ κεκανονισμένον ἐνδεικτικόν, ὡς ἐφόδιον ἐν τῷ βίῳ.

Πολλάκις ἐγένετο λόγος προκειμένου περὶ τῶν ἐκ τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν

ἀπολυομένων παίδων καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς παραγομένων καρπῶν, τί ἄρα ἀπογίνονται κατόπιν οἱ παῖδες οὗτοι καὶ εἰς τί ἐν τῷ βίῳ χρησιμεύει αὐτοῖς ἡ ἐν τῇ σχολῇ παρεχομένη παίδευσις καὶ ἠθικὴ μόρφωσις καὶ ἀγωγή;

Ὡς γνωστὸν οἱ ἐν τῇ σχολῇ Ἀθηνῶν φοιτῶντες παῖδες, οἱ πλεῖστοι εἰσὶν ἐκ τῶν μετερχομένων τυχαῖόν τι καὶ προσωρινὸν ἐπάγγελμα, οἷον συνηθέστατα τὸ τοῦ ἐφημεριδοπώλου, τοῦ ὀψοκομιστοῦ ἢ ὑποδηματοκαθαριστοῦ, ὡς τὸ πολὺ δ' ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως ἐκ Κορινθίας καὶ Γορτυνίας ἀποστελλόμενοι εἰς Ἀθήνας παρὰ τῶν γονέων καὶ συγγενῶν ὅπως πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἠθικῆς μορφώσεως ἣν ἐν τῇ σχολῇ λαμβάνουσιν οἱ παῖδες οὗτοι μάρτυς ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἡμετέρα κοινωνία, ἥτις ἀψευδῶς δύναται νὰ εἴπῃ ποίαν οἱ παῖδες οὗτοι ἠθικῶς ἔλαβον ἀνάπτυξιν ἐν παραβολῇ τῆς νῦν καταστάσεως αὐτῶν καὶ τῆς πρὸ τῆς συστάσεως τῆς ἡμετέρας σχολῆς. Περὶ δὲ τῆς κατόπιν ἀποκαταστάσεως, ἰδοὺ τί συνεπείᾳ ἀκριβοῦς στατιστικῆς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν.

Ἀπὸ τοῦ 1875 ἤρξαντο ἀποφοιτῶντες παῖδες ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων, μέχρι δὲ τοῦ 1879 ἀπεφοίτησαν 70 περίπου μαθηταί, οἵτινες εἶναι ἀποκατεστημένοι, ἐνῷ πρότερον μετήρχοντο ἔργον τυχαῖον, ὡς ἀνωτέρω εἶπον. Ἐκ τῶν ἀποφοιτησάντων τούτων παίδων, σήμερον δύο μὲν προσελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ὁ μὲν Δημ. Καραβᾶς ὡς βοηθὸς τοῦ διδασκάλου τοῦ α' τμήματος τῆς σχολῆς, ὁ δὲ Κων. Πετρόπουλος ὡς ἐπιστάτης τοῦ ἀναγνωστηρίου τοῦ Συλλόγου, πέντε δ' ἐξακολουθοῦσι τὰ περαιτέρω μαθήματά των εἰς τὸ γυμνάσιον (Ἀνδρ. Τσεδάκης, Ξεν. Σώχου, Γ. Χαρίσης, Ἀχ. Δημητρίου καὶ Γ. Καπετανάκης), εἷς δὲ ὁ Δημ. Ὀρφανὸς εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον σπουδάζων τὴν μηχανικήν, εἷς δὲ ὁ Β. Πολίτης εἰσήχθη εἰς τὸ ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκώστα φροντίδι τῆς κοσμητείας· τέσσαρες ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν χωροφυλακὴν ὡς κληροῦχοι οἱ Β. Λαμπρόπουλος, Ν. Λαμπρόπουλος, Γ. Μπαρθανάσης καὶ Βατ. Κοράκης, εἷς δὲ ὁ Στ. Καλλέργης ὑπηρετεῖ ὡς ναύτης εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Δέκα εἶναι ἀποκατεστημένοι εἰς τὰ χωρία Καστανιά, Λαύκα, Μπᾶσι καὶ Μποῦζι τῆς Κορινθίας ὡς γεωργοί, οἱ Δημ. Τσενεράλης, Κ. Ζηλεμένος, Κ. Λιμπερόπουλος, Ἀθ. Καραβᾶς, Νικ. Καραβᾶς, Δημ. Μουστακούνης, Ἀλ. Τριανταφύλλης καὶ ἕτεροι τέσσαρες ὡς παντοπῶλαι ἢ μεταπρᾶται εἰς τὰ αὐτὰ χωρία καὶ ἰδίως εἰς Καστανιάν, οἱ Δημ. Σκορδᾶς, Α. Τριψιάνας, Παν. Μπούρης, Γ. Διγένης· οὗτοι δὲ φροντίζουσι καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὴν σχολὴν τακτικῶς τοὺς ἐκ τῶν χωρίων ἐκείνων τῆς Κορινθίας ἐρχομένους εἰς Ἀθήνας πολυπληθεῖς παῖδας. Εἷς δὲ εἶνε σταφιδογεωργὸς ἐν Πάτραις ὁ Α. Πανόπουλος. Τέσσαρες εἶναι παντοπῶλαι καὶ μεταπρᾶται ἐνταῦθα καὶ ἐν Πειραιεῖ οἱ Βασίλειος Νικολόπουλος, Θ. Βασιλείου, Ἰω. Γομβάκης, Δ. Ντόκος, ἕτεροι πέντε μικρέμποροι, ὧν εἷς καὶ μυροπώλης ἐνταῦθα, Κ. Μαλάμος, Ι. Πράτας, Β. Πραπόπουλος, Σ. Καλλίλας, Σπυρ. Βασιλείου· δύο οἱ Χρῆστος Λουκᾶς καὶ Ἰω. Καλαμάρας εἶναι λαχανοπῶλαι ἐνταῦθα,

δύο δ' ἕτεροι ὁ Β. Φραντζεσκάκης καὶ Σ Ζῆλος κρεοπῶλαι ὁμοίως ἐνταῦθα· ξυλουργοὺς δ' ἔχομεν ἑπτὰ ἐν οἷς οἱ Κ. Ντεμέλης, Ἰω. Παπανικολάου, Γ. Μπογιαντζάκης, Π. Χαρλάφτης, Μιχ. Σάχου, Π. Κουκουλετάκης ἐνταῦθα, ὁ Εὐθύμιος Λαμπρόπουλος εἰς Καστανιάν· κτίστας δ' ἔχομεν δύο ἀμφοτέρους ἐνταῦθα τοὺς ἐκ Καστορίας τῆς Μακεδονίας Γ. Ἀλεξίου καὶ Ἀπ. Πέτρου, σιδηρουργὸν ἕνα τὸν Ἰω. Μανιμάνην, ῥάπτην ἕνα τὸν Ἰω. Θεοχάρους, ὑποδηματοποιὸν ἕνα τὸν Ν. Λέλον, λιθοξόον ἕνα τὸν Α. Λάϐδαν, στοιχειοθέτην ἕνα τὸν Κ. Μανιμάνην, βιϐλιοπώλην ἕνα τὸν Β. Νικολάου, διανομέα ἐφημερίδων ἕνα τὸν κ. Παναγόπουλον πάντας ἐνταῦθα· ἔτι δύο βοηθοὺς γεωμέτρου τοὺς Ματθαῖον Μπρέλην, Σωτ. Λαμπρόπουλον. Πέντε εἶναι ὑπηρέται ἐμπορικῶν γραφείων καὶ καταστημάτων ἐνταῦθα οἱ Κ. Κωνσταντόπουλος, Δ. Παπαδάκης, Ματθ. Γρηγοράκης, Χρ. Κουτσούρης, Γεώρ. Καυκαλιᾶς, εἷς ἠθοποιὸς ὁ Σπυρ. Δημητρακόπουλος, δύο εἶναι ἐμποροϋπάλληλοι, ὁ μὲν Ἀν. Δεσίπρης ἐκ Τήνου ἐν Βλαχίᾳ, ὁ δὲ Ἀπ. Φρακγούλης ἐκ Κορίνθου ἐν Καλκούτᾳ. Τρεῖς τέλος μένουσιν ἔτι ἐν τῇ ἀγορᾷ ὡς ὀψοφόροι ἅπαντες Κορίνθιοι, ὁ Δημ. Μπουρνέζος, Κ. Μπουρνέζος καὶ ὁ Γ. Καρακούσης.

Τὰ δὲ οἰκονομικὰ τῆς σχολῆς, ὡς ἐμφαίνει ἡ ἐν τέλει προσαρτηθησομένη ἔκθεσις τοῦ κ. ταμίου, ἔχουσι συντομώτατα ὡς ἑξῆς. Εἰσεπράχθησαν μετὰ τῶν χρημάτων ὑπὲρ τοῦ ὑπνωτηρίου δραχ. 20,516.05, ἐδαπανήθησαν δρ. 19,903.54 (ἐξ ὧν 10,000 κατετέθησαν ἐντόκως ἐν τῇ Πιστωτικῇ Τραπέζῃ) καὶ παρεδόθησαν μετρητὰ τῷ ταμίᾳ τοῦ Συλλόγου συγχωνευθέντων τῶν ταμείων δρ. 610.51. Ἐκ τῶν πρὸς τὸ ταμεῖον τῆς σχολῆς δωρεῶν δέον νὰ μνημονεύσω τοῦ κληροδοτήματος τοῦ μακαρίτου Λέοντος Μελᾶ ἐκ δρ. 1000 καὶ τοῦ Λαζάρου Κωνσταντίνου ἐκ δραχ. 500· πλὴν τούτων δὲ τῆς δωρεᾶς τοῦ κ. Π. Γ. Ζαρίφη ἐκ δραχμῶν 560 καὶ τῶν ἐτησίων συνδρομῶν τοῦ κ. Θ. Ῥοδοκανάκη ἐκ δρ. 250, τοῦ δήμου Ἀθηναίων ἐκ δρ. 200 καὶ τοῦ κ. Κ. Νέγρη ἐκ δρ. 100. Ἔτι δὲ τὴν δωρεὰν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ι. Σούτσου 300 ἀντιτύπων τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος φυλλαδίου τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα. Περὶ ἄλλων ἀναφέρουσιν αἱ ἐπισυνημμέναι ἐκθέσεις.

Αἱ δ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις σχολαὶ τῶν ἀπόρων παίδων εἰργάσθησαν ὁμοίως ἐπιτυχῶς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν τε κοσμητειῶν καὶ τῶν παρ' αὐταῖς ἐλεγκτῶν, αἵτινες ἐπισυναφθήσονται τῇ λογοδοσίᾳ. Ἐκ τῶν σχολῶν δ' ἰδίᾳ κρίνω ἀξίαν μνείας τὴν τῆς Σύρου, ἐν ᾗ πλὴν τοῦ μουσικοῦ θιάσου, ὅστις συνέστη ἐκ παίδων τῆς σχολῆς ὡς πέρυσιν εἶπον καὶ ὅστις προκόπτει, εἰσήχθη καὶ ἡ ὑποδηματοποιΐα, καὶ δείγματα τῶν ἔργων τῶν παίδων ἐξετέθησαν κατὰ τὰς δημοσίας ἐξετάσεις. Εὐχάριστον δ' ἡμῖν εἶναι ὅτι καὶ οἱ ὑπὸ τῆς κυϐερνήσεως σταλέντες ἐπιθεωρηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολῶν τοῦ κράτους, ἐπεθεώρησαν καὶ τὰς ἡμετέρας σχολὰς ἀγαθὰς ὑπὲρ αὐτῶν κρίσεις ἐξενεγκόντες.

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος συνέστησε καὶ νέαν σχολὴν

ἀπόρων ἐν τῷ δήμῳ Μυρτουντίων τῆς Ἠλείας διὰ τὰ χωρία Μπράτι, Τραγανοῦ καὶ Μαρκοπούλου, ἅτινα ἐστεροῦντο τέως σχολείου. Οὕτω δ' ὁ Σύλλογος διατηρεῖ σήμερον τὰς ἑξῆς σχολάς· τὴν σχολὴν ἀπόρων παίδων Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἄρτι συστηθεῖσαν πρακτικὴν δημοτικὴν σχολὴν, καὶ σχολὰς τῶν ἀπόρων παίδων ἐν Καλάμαις, Σύρῳ, Ζακύνθῳ, Πάτραις, Ἄνδρῳ, Νέᾳ Πικέρνῃ (Ἑλληνοαλβανῶν) καὶ Τραγανοῦ· ἐν συνόλῳ ἐννέα.

Ὡς συνήθως κατὰ τὸ τέλος τῆς ληξάσης ἐτησίας περιόδου προέβη ὁ Σύλλογος εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀρχῶν αὐτοῦ καὶ ἐξελέξατο ἐπίτιμον πρόεδρον τὸν κ. Κ. Παπαρρηγόπουλον, τακτικὸν πρόεδρον τὸν κύριον Τιμολέοντα Ἀργυρόπουλον, ἀντιπροέδρους τοὺς κκ. Ν. Δαούτην καὶ Β. Σκορδέλην, γενικὸν γραμματέα τὸν κ. Μ. Π. Λάμπρον, εἰδικοὺς γραμματεῖς τοὺς Α. Ῥαγκαβῆν καὶ Κ. Σ. Φάραγγαν, ταμίαν τὸν κ. Σ. Κονοφάον, ἐπιμελητὴν τῆς βιβλιοθήκης τὸν κ. Π. Ι. Φέρμπον καὶ διευθυντὴν τοῦ ἀναγνωστηρίου τὸν κ. Ἀλ. Τομπάζην.

Καταστρέφων τὸν λόγον, ἐκφράζω τὰς ἐγκαρδίους μου εὐχαριστίας πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, ἅτινα διὰ τοῦ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου ζήλου καὶ τῆς προθυμίας αὐτῶν κατέστησαν εὐχερῆ μοι καὶ εὐάρεστα τὰ τοῦ προέδρου καθήκοντα.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΥ
ΟΣ ΚΑΛΕΙΤΑΙ ΕΝ ΤΑΙΣ ΠΡΑΞΕΣΙ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ
ΕΥΡΟΚΛΥΔΩΝ
ΚΑΙ ΕΤΕΡΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ Ε. ΡΕΝΑΝ

Ἀναγνοὺς τὰ ἐν τῇ σελίδι 671 λεγόμενα τοῦ *Παρνασσοῦ* περὶ πνοῆς καὶ ὀνομασίας τῶν διαφόρων ἀνέμων μὲ ἦλθε κατὰ νοῦν νὰ ἐκθέσω τι περὶ τῆς πλάνης εἰς ἣν ἐνέπεσάν τινες, οὐχὶ τῶν εὐτελῶν, περὶ τῆς πνοῆς τοῦ *Εὐροκλύδωνος*, ὅστις ἀναφέρεται ἐν τῷ κεφ. ΚΖ', § 15 τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων.

Αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς τῶν Πράξεων τούτων, διηγούμενος τὰ περὶ τοῦ πλοῦ εἰς ὃν παρευρέθη μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ Συρίας ἕως εἰς Ῥώμην, φθάνει μέχρι τόπου τινὸς τῆς Κρήτης καλουμένου Καλῶν Λιμένων. Ἀπ' ἐκεῖ λέγει ὅτι ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου μετὰ τοῦ ναυκλήρου, ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσιν εἰς τὰ περαιτέρω, μήπως καὶ δυνηθῶσι καὶ φθάσωσιν εἰς τὸν λιμένα τὸν καλούμενον Φοίνικα, κείμενον δὲ εἰς τὸ δυτικονότιον τῆς νήσου, ἐπειδὴ ὁ ἄλλος λιμὴν δὲν ἦτο ἀσφαλὴς πρὸς παραχειμασίαν.

Ὑποπνεύσαντος δὲ νοτίου ἀνέμου, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ συγγραφεὺς, ὡς ἐνόμισαν οὗτοι ὅτι ἐπιτυγχάνει ὁ σκοπὸς ἡμῶν, ἀναχθέντες παρεπλέομεν πλησιέστερον τὴν Κρήτην. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἠγέρθη πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ σκοποῦ τούτου ἄνεμος τυφωνικὸς ὁ καλούμενος Εὐροκλύδων· συναρπασθέντος

δὲ τοῦ πλοίου καὶ μὴ δυναμένου ἀντέχειν τῷ ἀνέμῳ ὑπενδίδοντες ἐφερόμεθα κατὰ τὴν ὤθησιν αὐτοῦ κτλ.

Οὗτος ὁ Εὐροκλύδων ἐν τῇ Βουλγάτᾳ μεταφράζεται διὰ τοῦ Euroaquilo. Πόθεν ποῦ καὶ πῶς ἐνταῦθα τὸ *κλύδων* ὅπερ σημαίνει τρικυμίαν μετεμφιέσθη εἰς *aquilo*, ὅπερ σημαίνει ἄνεμον βορρᾶν, ὥστε ἡ τραγελαφικὴ αὕτη ὀνομασία σύνθετος ἐκ μιᾶς λέξεως ἑλληνικῆς καὶ ἑτέρας λατινικῆς νὰ δεικνύει ἄνεμον ἀνατολικοβόρειον (Nord-Est); Ἐὰν ὁ ἄνεμος κατήρχετο αὐτόθεν τότε τὸ πλοῖον δὲν ἤθελεν ὠθηθῇ πρὸς τὴν νῆσον Γαῦδον ἢ Κλαύδην, ὡς λέγεται ἐκεῖ, ἥτις κεῖται εἰς τὸν αὐτὸν σχεδὸν παράλληλον τοῦ πλάτους μετὰ τοῦ ὅρμου τῶν Καλῶν Λιμένων, ἀλλὰ νοτιώτερον αὐτῆς, οὐδὲ ἤθελε καταντήσει εἰς τὴν νῆσον Μελίτην, ἀλλὰ πολὺ νοτιώτερον εἰς τὰς μεγάλας Σύρτεις πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐπαρχίας Τριπόλεως τανῦν καλούμενον κόλπον τῆς Βεγγάζης.

Ὁ κ. Ῥενὰν παρασυρόμενος ὑπὸ τῆς ἐν τῇ Βουλγάτᾳ πλάνης, λέγει ἐν τῷ αὐτοῦ Saint-Paul, καθὼς καὶ ἄλλοι τινὲς οὓς ἀναφέρει ἐκεῖ, ὅτι τὴν σήμερον ὁ Εὐροκλύδων οὗτος καλεῖται Gregaglia, δι' οὗ σημαίνεται ὁ ἀνατολικοβόρειος ἄνεμος· καὶ ἐν τοσούτῳ ἐν τῷ ἰδίῳ χάρτῃ τῶν ταξειδίων τοῦ ἁγίου Παύλου ὃν ἔθεσεν ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου, ἡ Μελίτη τίθεται κατὰ μίαν σχεδὸν μοῖραν βορειότερον τοῦ πλάτους τῆς ἀφετηρίας τοῦ πλοῦ ἀπὸ τῶν Καλῶν Λιμένων, ὥστε ἀδύνατον ἦτο νὰ καταντήσῃ ἐκεῖ τὸ πλοῖον ἐὰν ὁ βιαιότατος καὶ μανιώδης οὗτος ἄνεμος ἔπνεεν ἀπὸ τοιαύτης διευθύνσεως. Ἡ λέξις *Εὐροκλύδων* δὲν σημαίνει ἁπλῶς διεύθυνσιν ἀνέμου τινός, ἀλλὰ κλύδωνα, ἤτοι τρικυμίαν τοῦ ἀνέμου Εὔρου, ἤτοι τοῦ Ἀπηλιώτου. Οὗτος μικρόν τι κλίνων πρὸς τὸ νότιον τῶν χειμερινῶν τοῦ Ἡλίου τροπῶν καλεῖται παρ' ἡμῖν, λαβοῦσι παρὰ τῶν Ἰταλῶν, Συρόκος ὡς ἀπὸ τῆς Συρίας ἐρχόμενος καὶ Συροκάδα ὅτε καθ' ὑπερβολὴν μανιωδῶς καταπνέει, ὡς ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, δι' ὃ καὶ τὸ ἀναφερόμενον δημοτικὸν ᾆσμα ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι τοῦ *Παρνασσοῦ* ἀποκαλεῖ αὐτὸν σκῦλον.

Ἄρχετ' ὁ Νότος τὸ νερὸ κι' ὁ κὺρ Βοριᾶς τὸ χιόνι
Κι' ὁ σκῦλος Ἀνατολικὸς ῥίχνει τὸ χουκοσοῦλι.

Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ἀμάθεια τοῦ μεταφραστοῦ,[1] ὥστε ἐν τῷ ἤδη ἀναφερθέντι ἐδαφίῳ «Ὑποπνεύσαντος δὲ νότου δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρατηκέναι ἄραντες, ἆσσον παρελέγοντο τὴν Κρήτην». Τὸ *ἆσσον* τοῦτο ὅπερ σημαίνει *πλησιέστερον*, οὗτος ἐκλαμβάνει ὡς κύριον ὄνομα τόπου τινὸς καὶ γράφει: Cum sustulissent de *Asson*, legebant Cretam, ὡς εἰ ἐλέγετο ἐν τῷ πρωτοτύπῳ κειμένῳ: ἄραντες ἐξ *Ἄσσου* παρελέγοντο τὴν Κρήτην. Ἀλλ' Ἄσσος πόλις ἢ λιμὴν οὐδεὶς ὑπάρχει ἐν ταύτῃ, οὐδ' ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ πλευρᾷ τῆς Κρήτης· εὑρίσκονται δὲ Ἄσσοι ἐν Φρυγίᾳ καὶ Ἑλλησπόντῳ καὶ Ἠπείρῳ.

1 Φαίνεται δὲ ὅτι ἐνταῦθα ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος ἠρανίσθη ἀπεριserved ἀπερισκέπτως, ἐξ ἄλλων ἀρχαιοτέρων μεταφράσεων. Ὅρα Οἰκονόμου τοῦ πάνυ περὶ τῆς τῶν Ο'. Ἑρμηνείας τ. Δ' σελ. 808 καὶ § 34.

Ἐπιτραπήτω μοι νὰ προσαρτήσω ἐνταῦθα καὶ ἕτερά τινα περὶ τοῦ κ. Ῥενὰν, κἂν τε ἄσχετα πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς πνεύσεως τοῦ ἀνέμου τούτου, ἀλλὰ σχετιζόμενα πρὸς τὸ πνεῦμα μεθ' οὗ πολλάκις ὁ κ. Ῥενὰν λαλεῖ ἐν τοῖς διαφόροις ἔργοις αὐτοῦ περὶ τῆς καταρτήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔχει καὶ τάσιν εἰς τὸ νὰ δοξάζῃ συνῳδὰ τῷ Βαρωνίῳ ὅτι τὸ λατινικὸν στοιχεῖον μετὰ τῆς λατινικῆς γλώσσης, συνεισέφερον καὶ ταῦτα οὐ σμικρὸν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Νέας Γραφῆς. Κάπου δὲ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, δὲν ἐνθυμοῦμαι δὲ πλέον τὸ ποῖον, μετὰ τῶν ἄλλων ἐπιχειρημάτων φέρει καὶ τοῦτο τὸ τῆς λέξεως Εὐροκλύδων, ὃν βούλεται οἷον *Εὐροακουίλων*. Ἔτι δὲ ὅτι τὸ ἐν τῷ ἐδαφίῳ 9 τοῦ κεφαλαίου Κ' τῶν αὐτῶν Πράξεων *τρίστεγον*, εἶναι λέξις προερχομένη ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ!! Προσέτι ὅτι τὸ ἐν τῷ ἐδαφίῳ 18 τοῦ κεφ. Α' *λακέω-ῶ* εἶναι λέξις παραφθαρεῖσα ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ laqueus (ὁ βρόχος), ἐν ᾧ αὕτη εἶναι καθαρωτάτη ἑλληνικὴ ἐν χρήσει ἐπὶ πάσης ἐποχῆς.

Πόθεν οὖν προέρχεται ἡ τοιαύτη πλάνη τοῦ κ. Ῥενάν; Πάλιν ἐκ τῆς παραμελήσεως τοῦ αὐθεντικοῦ κειμένου καὶ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ εἰς τὸ λατινικόν. Ἐν τῷ μέρει τούτο ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἀγορεύων πρὸς τοὺς ἄλλους μαθητὰς, ὅτι ὁ Ἰούδας ἀφ' οὗ ἠγόρασεν ἐν χωράφιον διὰ τῶν ἀργυρίων τῆς προδοσίας, «πρηνὴς γενόμενος *ἐλάκησε* μέσος καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ». Ἡ μετάφρασις ὅμως λέγει σφαλερῶς: Et suspensus crepuit medius et difusa sunt omnia viscera ejus. Ἀλλὰ τὸ suspensus (ἀναρτηθεὶς) εἶναι ὅλως ἀντίθετον τῷ *πρηνὴς γενόμενος* ὅπερ σημαίνει pronus cadens (δημοτ. πεσὼν πρόμυτα, ἐπίστομα). Ὁ μεταφραστὴς φαίνεται ὅτι ἠθέλησε νὰ συμβιβάσῃ τὴν ῥῆσιν ταύτην μετὰ τῆς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ (ΚΖ' 5) «καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο» et abiens laqueo se suspendit. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον ὅτι ἐπὶ τοῦ συμβεβηκότος τούτου ὑπῆρχον δύο παραδόσεις, ἡ μὲν ὅτι ὁ Ἰούδας ἀπὸ τύψεως συνειδότος ἐλαυνόμενος ἀπέδωκε τὰ ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις λέγων: «Ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῶον» καὶ ἀπελθὼν ἑκουσίως ἀπήγξατο, ἡ δὲ ἑτέρα ὡς τίθεται ἐν τῇ ἀγορεύσει τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὅτι ἐκ θείας δίκης καὶ ἀμεταμέλητος πεσὼν ἐπίστομα διερράγη καταμεσῆς, ὡς δὲ δημοτικῶς λέγομεν *ἔσκασε*, καὶ ἐξεχύθησαν ὅλα τὰ ἐντόσθια αὐτοῦ. Ὅθεν τὸ suspensus ἐκεῖνο τῆς Βουλγάτας εἶναι ἀτοπώτατον, καθότι πῶς *ὁ πρηνὴς γενόμενος*, ὡς λέγει τὸ αὐθεντικὸν κείμενον, ἔξαφνα εὑρίσκεται *ἐκ βρόχου ἀναρτώμενος*; Αὕτη ἡ παράλογος πρόθεσις τοῦ μεταφραστοῦ καὶ ἡ ὑπόληψις τοῦ κ. Ῥενὰν πρὸς τὴν Βουλγάταν, παρέσυρον αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἐκλάβῃ ὅτι τὸ ῥῆμα *λακέω-ῶ* προέρχεται ἀπὸ τῆς λατινικῆς λέξεως laqueus: ὁ βρόχος τῆς ἀπαγχονίσεως.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΛΑΜΠΡΥΛΛΟΣ

ESTELLA ANNA LEWIS

Ἐσχάτως ἀπεβίωσεν ἐν Λονδίνῳ ἡ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας γνωστὴ γενομένη ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ πάσῃ ἀμερικανὶς ποιήτρια Estella Anna Lewis εἰς ἡλικίαν 50 περίπου ἐτῶν ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας. Γεννηθεῖσα ἐν Βαλτιμόρῃ ἐκ πατρὸς τοῦ κ. Delmonte Robinson καὶ μητρὸς ἀπογόνου τῆς οἰκογενείας Ormond καταγομένης ἐξ ἰσπανικοῦ οἴκου τῆς Ναβάρρας, ἔδειξε παιδιόθεν μεγάλην πρὸς τὴν ποίησιν κλίσιν, ἀπὸ τοῦ παρθεναγωγείου ἀκόμη ἐν ᾧ ἐσπούδαζε παρὰ τὴν Νέαν Ὑόρκην γράψασα στίχους ἀξίους μνείας καὶ ἑλκύσασα τὴν προσοχὴν τοῦ διασήμου Ἀμερικανοῦ συγγραφέως Edgar Allan Poe ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ ὁποίου φίλη διετέλει. Νυμφευθεῖσα νεωτάτη τὸν νομομαθῆ κ. Lewis δὲν ἔπαυσεν ἐπιδιδομένη εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν μουσῶν καὶ ἐδημοσίευσεν ἐπανειλημμένως διάφορα αὐτῆς ἔργα, οἷον τὴν λυρικὴν συλλογὴν Records of the Heart καὶ ἄλλα ἐπιγραφόμενα Child of the Sea καὶ Myths of the Minstrels, περὶ ὧν πολὺν ἐποιήσατο λόγον ἡ ἀμερικανικὴ δημοσιογραφία, καὶ ὧν ἐγένοντο λαμπραὶ εἰκονογραφημέναι ἐκδόσεις καὶ πολυτελεῖς. Ἡ ποιήτρια περιηγήθη δὶς εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο σχετιζομένη πρὸς τὰ διαπρεπέστερα πρόσωπα τῆς ξένης φιλολογίας, ἔβλεπεν αὐξάνουσαν τὴν περὶ αὐτῆς φήμην καὶ νέας ἐμπνεύσεις ὑψηλὰς διὰ νέων της ἀλλεπαλλήλων ἔργων ἐμελοποίει, συνθέσασα καὶ δράματα, τὸ μὲν Helemar ἐπιγραφόμενον, τὸ δὲ The Kings stratagem (1873), πλὴν δὲ τούτων καὶ ἐν πεζῷ γράψασα ἐπιφυλλίδας εἰς τὰς ἀγγλαμερικανικὰς ἐφημερίδας καὶ σειρὰν ἐπιστολῶν περὶ τεχνῶν, γραμμάτων, κριτικῆς, μεστὰς ὡραίων περιγραφῶν, πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τὸ ὄνομα STELLA, ὑφ' ὃ κυρίως ἐγένετο γνωστή. Κατὰ τὰς περιηγήσεις της πρὸ ἐ.ῶ., φαίνεται ἐπεσκέφθη καὶ τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸ κλῖμα τῆς ὁποίας, ἐνώπιον τῶν ἀθανάτων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν μεγάλων παραδόσεων, τὸ πνεῦμά της ᾐσθάνθη νέαν ἔξαρσιν καὶ ἐτράπη εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας μετ' ἀγάπης ἐκτάκτου. Αἱ ἐντυπώσεις αὗται, δι' ὧν ἐγεννᾶτο ἐν τῇ καρδίᾳ της φλογερὸς ὁ πόθος τοῦ ἰδανικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὴν παρηκολούθησαν καὶ εἰς Λονδῖνον, ὅπου ἐπανακάμψασα ἐγκατέστη διερχομένη ὥρας πολλὰς καθ' ἑκάστην ἐν μελέτῃ εἰς τὸ *Βρεττανικὸν Μουσεῖον*. Καρπὸς δὲ τῆς τοιαύτης ἀναζωογονήσεως τοῦ ποιητικοῦ ταλάντου αὐτῆς καὶ τῆς ἐντρυφήσεως εἰς τὰ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον ἔργον της, τὸ ἄριστον, ἡ **Σαπφώ**, τραγῳδία εἰς πράξεις ἕξ, ἐκδοθεῖσα ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν κκ. Trübner καὶ Σας ἐν Λονδίνῳ. Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῆς τούτῳ ἐξεδηλώθη ὅλη ἡ λυρικὴ δύναμις τῶν αἰσθημάτων της, ἀνέζησαν ἐν πολλοῖς φθόγγοι τινὲς τῆς Λεσβίας Μούσης,

ἀπετυπώθη διὰ χάριτος λόγου καὶ δι' ἴριδος φαντασίας ὁ χρωματισμὸς τῆς λυρικῆς ποιήσεως τῶν λυρικωτέρων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς εὐκλείας, τέλος, ἐφάνη ὅτι εὑρέθη γυνὴ δυναμένη νὰ αἰσθανθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ της τοὺς παλμοὺς ἐκείνους τῆς πρώτης τῶν ποιητριῶν εἴς τε τὸ κάλλος τῶν ἰδεῶν καὶ τὸ μαρτύριον τῆς καρδίας τὸ μέγα.

Εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἑβδόμης ἐκδόσεώς του τὸ κάλλιστον τοῦτο ἐπὶ ἑλληνικωτάτης ὑποθέσεως λυρικὸν δρᾶμα, ὅτε ἐγένετο γνωστὸν ἐκ τύχης καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ἔπρεπε πρώτιστα νὰ ἀντηχήσῃ. Διερχομένη ἐξ Ἀθηνῶν φίλη πιστὴ τῆς ἀμερικανίδος Σαπφοῦς ἡ ἐλλόγιμος δεσποινὶς Ἀμαλία Buckland ἐκ Νέας Ζηλανδίας μετὰ τῆς ἀδελφῆς της, ἀνέφερε περὶ τοῦ δράματος εἰς τὸν γνωρισθέντα ὑπ' αὐτῆς κ. Ἰωάννην Καμπούρογλον, μέλος ἀρχαῖον τοῦ *Παρνασσοῦ* καὶ συντάκτην τῆς γνωστῆς *Ἐφημερίδος*, ἐπανακάμψασα δ' εἰς Λονδῖνον, ἀνεκοίνωσε τῇ ποιητρίᾳ τὰ ἔργα τὰ φιλολογικὰ τοῦ νέου Ἕλληνος· ἀμέσως δ' ἐκείνη ἔπεμψε πρὸς ἀντεκτίμησιν τὴν *Σαπφώ* της μετ' ἐπιστολῶν περὶ τῆς μεγάλης χαρᾶς ἣν προξενεῖ αὐτῇ ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀντήχησις τῶν στίχων της. Ἐκ δὲ τῶν ἀπείρων βιβλιοκρισιῶν ἐν τῷ ἀγγλικῷ τύπῳ καὶ τῶν ἄλλων τῆς δύσεως ἐθνῶν περὶ τῆς *Σαπφοῦς* καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ ἔργου ἐγένετο ἱκανὸς λόγος ἐν τῷ παρ' ἡμῖν τύπῳ, ἰδίως δ' ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* περίληψις τῆς ὑποθέσεως τοῦ δράματος, ἥτις τοὺς πάντας ἔθελξεν. Ἀνηγγέλθη ἡ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασις τοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Καμπούρογλου, τῇ βοηθείᾳ τοῦ γλωσσομαθοῦς κ. Α. Φραβασίλη, ὅπως διδαχθῇ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς, ἀπερίγραπτος δὲ ἦτο ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς ποιητρίας ἀνταποκρινομένης εἰς τὰς ἐντεῦθεν εἰδήσεις ταύτας καὶ διαλαλούσης, ὅτι ὄνειρον τοῦ βίου της εἶνε ν' ἀκούσῃ, ὅτι ἀπὸ ἑλληνικῆς σκηνῆς ὑπὸ Ἑλλήνων ἠθοποιῶν ἀπηγγέλθησαν μεταπεφρασμένοι εἰς τὴν θείαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν οἱ στίχοι της.

Ἀλλὰ μοιραῖος ἐπῆλθεν αὐτῇ ὁ θάνατος ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ φιλολογικοῦ συνδέσμου, ὅστις δι' αὐτῆς θὰ ἀπετελεῖτο μεταξὺ τῆς νεαρᾶς ἡμῶν φιλολογίας καὶ τῆς ἀγγλικῆς διὰ τῆς τόσον φιλελληνικῆς ταύτης ποιητρίας, ἐν ᾗ θ' ἀνεγνωρίζομεν ὑπὸ τὸ περίβλημα ἐκλεκτῆς ἀγγλικῆς γλώσσης ἀπαύγασμα ὁπωσοῦν παραμυθητικὸν τῆς αἴγλης τῶν ποιητριῶν τῆς λυρικῆς ἐκείνης σχολῆς, ὧν τὰ συναισθήματα τόσον καλῶς ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ ἐν ἑαυτῇ· παραμυθητικόν, διότι βλέπομεν τὴν ἐξασκουμένην ἐπιρροὴν τῆς ἀθανάτου ἡμῶν ἀρχαίας φιλολογίας καὶ εἰς τὰ ἐκλεκτότερα πνεύματα τοῦ νέου κόσμου, ὧν ἓν ἦτο καὶ ἡ ἀώρως νεκρωθεῖσα ἀμερικανὶς ποιήτρια αὕτη.

Αἱ ἐφημερίδες τοῦ Λονδίνου μετὰ λύπης ἀνήγγειλαν τὸν θάνατόν της παραθέτουσαι καὶ βιογραφίαν αὐτῆς, ἐνῷ ὀλίγας ἡμέρας πρὶν προεκήρυττον νέαν ἔκδοσιν τῆς *Σαπφοῦς* μετὰ προσθηκῶν τῆς ποιητρίας ἐφ' ὅσων ἐξ Ἀθηνῶν ἀνεκοινώθησαν αὐτῇ, καὶ νεωτάτην ἄλλην ἔκδοσιν τῶν λυρικῶν της Records of the Heart. Ἀπαραμύθητοι πάντες εἰσὶν οἱ λαβόντες τὴν πικρὰν ταύτην

ἀγγελίαν καὶ ἐκ τῶν πρώτων μία ἡ ἀγαπητή της φίλη Amélia Buckland ἐν Λισβόνῃ καὶ οἱ πολλοὶ ἐν Λονδίνῳ καὶ ἀλλαχοῦ λόγιοι φίλοι της. Δι' ἐπιστολῆς τοῦ κ. J. H. Edwards, ἀντιπροσώπου τῶν γνωστῶν ἐν Λονδίνῳ καταστημάτων τῶν κκ. Trübner ἀνεκοινώθη τῷ κ. Καμπούρογλῳ τὸ τελευταῖον πρὸ τοῦ θανάτου της λυρικὸν ποίημά της, ἀνέκδοτον ἔτι, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ προστεθῇ εἰς τὴν νέαν ἔκδοσιν τοῦ ὅλου τόμου, συγκινητικὸν δὲ λίαν ἰδίως διὰ τὴν ἀξιοπαρατήρητον προαίσθησιν ἣν ἐνέχει, ὅτι ἔμελλεν ὅσονούπω νὰ ἀποθάνῃ, ἐνῷ ἦτο ὑγιεστάτη, ζωηρά, εὔθυμος καὶ εἰργάζετο εἰς τὰς μελέτας της ἀκούραστος, ὡς πάντοτε. Τὸ ποιημάτιον τοῦτο, γραφὲν ὑπὸ τὸν νεφελώδη τοῦ Λονδίνου οὐρανόν, εἴμεθα εὐτυχεῖς δυνάμενοι νὰ δημοσιεύσωμεν πρῶτοι ἐνταῦθα, ἀντιπαραθέτοντες μετάφρασιν εἰς τὸ πεζόν, ἀλλὰ στίχον πρὸς στίχον φιλοτεχνηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Φ. Παρασκευαΐδου. Ἰδοὺ αὐτὸ ὡς μνημόσυνον τρυφερόν:

THE REQUEST.

When this life shall cease to be
Lay me not in this cold clime
Where there is no melody
On the birds'or zephyr's chime
Where the icy mountains frown,
And the moon looks bleakly down
Hearts are all too cold to weep
O'er the humble poets sleep.

Bear me to my sunny land
Where the airs are pure and bland;
Where the birds are ever singing,
Fountains springing, softly singing,
Blossoms blushing into bloom
Breathing every where perfume;
Where the Chesapeake is flowing,
Where the placid skies are glowing,
Where my father's ashes lie,
Where the guardian seraphs sigh,
And above the early dead
Angels' dewy tears are shed,
Lay me in my silent sleep
Where warm hearts will come and weep.

Μετάφρασις

Η ΑΙΤΗΣΙΣ.

Ὅταν ἡ ζωή μου αὕτη παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ,
μὴ μὲ κοιμίσητε ἐν τῷ ψυχρῷ τούτῳ κλίματι,
ἔνθα ἐλλείπει ἡ μελῳδία
ἀπὸ τοῦ ᾄσματος τῶν πτηνῶν καὶ τοῦ ζεφύρου,
ἔνθα τὰ παγερὰ ὄρη συνοφρυοῦνται
καὶ ἡ σελήνη ψυχρὰ βλέπει κάτω (τὴν γῆν)
καὶ αἱ καρδίαι πᾶσαι εἶναι πολὺ ψυχραὶ ἵνα θρηνήσωσιν
ἐπὶ τοῦ ταπεινοῦ ὕπνου τῆς ποιητρίας.

Φέρετέ με εἰς τὴν ἡλιοφώτιστον γῆν μου,
ὅπου ὁ ἀὴρ εἶναι καθαρὸς καὶ πρᾶος,
ὅπου τὰ πτηνὰ ᾄδουσιν ἐσαεί,
αἱ πηγαὶ ἀναβλύζουσιν, ἁπαλὰ φλοισβίζουσαι (κωδωνίζουσαι),
τὰ ἄνθη ἀνθοῦν ἐν ἐρυθήματι
ἀποπνέοντα παντοῦ εὐωδίαν,
ὅπου ὁ Τσίζαπηκ (ποταμὸς) ῥέει,
ὅπου οἱ γαλήνιοι οὐρανοὶ ἀπαστράπτουσιν,
ὅπου τοῦ πατρός μου κεῖται ἡ κόνις,
ὅπου ὁ φύλαξ Σεραφεὶμ ἀναπέμπει στεναγμὸν
καὶ ἐπὶ τῶν νεαρῶν νεκρῶν
ἀγγέλων δροσοβόλα δάκρυα χύνονται,
κοιμίσατέ με ἐν τῷ σιγῶντι ὕπνῳ μου,
ὅπου θερμαὶ καρδίαι προσερχόμεναι θὰ θρηνήσωσι.

Κατὰ τὴν ἐκφρασθεῖσαν ταύτην ἐπιθυμίαν τῆς ποιητρίας, ὁ νεκρός της μετὰ τὴν κηδείαν κατετέθη προσωρινῶς ἐν κατακόμβῃ τοῦ Λονδίνου, ἵνα ἐκεῖθεν μετακομισθῇ καὶ ταφῇ ὑπὸ τὴν γεννέτειραν γῆν αὐτῆς.

Εἰς τὴν ἀκτῖνα τὴν ἀμυδρὰν, ἣν τὸ σελαγίσαν τόσον μακρὰν ἄστρον τῆς ποιητικῆς της φήμης ἔῤῥιψε τελευταῖον κ' ἕως ἐδῶ, ἰδοὺ στίλβει τὸ δάκρυ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ποιήσεως συνοδεῦον τὴν νεκροπομπὴν ἐκείνης, ἥτις τόσον ὠνειρεύθη ἐν τῇ ζωῇ της τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπίσης ἐθρήνησε τὸ σβεσθὲν μεγαλεῖον τῆς ἀρχαίας ποιήσεώς της καὶ εἰς αὐτὸ πάλιν ἐπανεύρισκεν ἐν τοῖς τελευταίοις της ἀνακούφισιν διὰ τὰς τόσας πιέσεις, ἃς τὸ στῆθος τοῦ ποιητοῦ συχνὰ αἰσθάνεται ἐν τοῖς συγχρόνοις.

Εἴη εἰς μνήμην αὐτῆς ἄφθιτον ἐν ἡμῖν ἡ σύντομος αὕτη νεκρολογία.

Α. Ω.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Ὁρόσημον οἰκίας πωληθείσης εἰς ἀπότισιν χρέους.

Πρό τινος ἀνευρέθη ἐν Πειραιεῖ κατὰ τὸ Δ. ἄκρον τοῦ λόφου τῆς Μουνιχίας (Καστέλλας) τεμάχιον λίθου φαιοῦ, ὕψους 0,44, πλάτους 0,19, πάχους 0,05 τεθραυσμένον τὴν ἀριστερᾷ τῷ ὁρῶντι κάτω γωνίαν καὶ πέριξ δὲ περικεκομμένον, τὴν δ' ἄλλην ἐπιφάνειαν ἀμελῶς εἰργασμένην φέρον, πλὴν καὶ οὕτως ἀρκούντως παρέχον γνῶσιν τοῦ σκοποῦ δι' ὃν κατεσκευάσθη. Διότι σώζεται κάλλιστα ἔχουσα, διὰ γραμμάτων ἀνωμάλως πως τὰ κατὰ τοὺς στίχους ἐχόντων, ἡ κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ ἐπιγραφὴ, κατὰ τὸ δὲ τὸ πανομοιότυπον ἀντίγραφον:

ΟΡΟΣ ΟΙΚΙΑΣ	Ἤτοι	Ὅρος οἰκίας
ΠΕΠΡΑΜΕΝΗΣ		πεπραμένης
ΕΠΙΑΥΣΕΙΕΡΑΝ		ἐπὶ λύσει ἐραν
ΙΣΤΑΙΣ ΤΟΙ		ισταῖς τοῖς
ΣΜΕΤΑΠΑΝ		μετὰ Παν
ΤΑΡΕΤΟΥΑΛ		ταρέτου Ἀλ
ΩΠΕΚΗΘΕΝ		ωπεκῆθεν
Χ𐅅ΗΗΗ		

Ἐξ ἁπλῆς τῆς παραθέσεως φαίνεται ὅτι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἐπιγραφὴν ἐκ τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸ πραγματικὸν τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων δίκαιον, καὶ μάλιστα ἐπιγραφὴν τύπου τελειοτάτου, φέρουσαν πάντα ὅσα ἀπητοῦντο ἐπὶ τοιούτων δηλωτικῶν τῆς θέσεως τοῦ κτήματος, ὃ ὥριζον. Εἶνε ἐκ τῶν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις συνήθων *ὅρων*, τῶν εἰς πολλὰς τάξεις δυναμένων νὰ διαιρεθῶσι, κατὰ τὸ περιεχόμενον. Εἰς τὴν τάξιν εἰς ἣν ἀνήκει οὗτος περιλαμβάνονται καὶ ἄλλοι μὴ φέροντες πάντες τὸν αὐτὸν τύπον· πρῶτος δὲ πάντων οὗτος διαφέρει τῶν μέχρι τοῦδε εὑρεθέντων· διὸ δημοσιεύσας αὐτὸν εὐθὺς ὡς εὑρέθη, ἐσημείωσα ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἕτερος τοιοῦτος, ἐννοῶν διὰ τούτου, ὅτι δὲν παρουσιάσθη ἕτερος φέρων ἀκριβῶς τὸν αὐτὸν τύπον. Καὶ εἶνε περίεργον τοῦτο, ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῶν εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον ὑπαγομένων οἱ πλεῖστοι διαφέρουσιν ἀλλήλων, τινὲς δὲ καὶ ὁμοιάζουσιν, οὐδεὶς δέ, ὡς ἐγὼ τοὐλάχιστον γνωρίζω, ὑπάρχει μέχρι τοῦδε, ὁ φέρων ὅλως τὸν αὐτὸν τύπον τῷ νῦν δημοσιευομένῳ. Διότι ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐλλείπει μία τῶν φράσεων, πάντοτε (ἡ λέξις *ἐρανισταῖς* μετὰ τῶν προσδιορισμῶν ἢ ἡ φράσις *ἐπὶ λύσει*), ἐν ᾧ αὕτη παρέχει ἡμῖν καὶ ταύτας. Τῶν ἐλλείψεων τούτων ἀποδοτέον τὴν τῆς ἐννοίας τῶν ἐρανιστῶν εἰς τὴν μὴ ὕπαρξιν πολλάκις τοιούτων, τὴν δὲ τῆς φράσεως *ἐπὶ λύσει* εἰς τὴν συνήθη χρῆσιν, ἐξ ἧς εὐκόλως καὶ παραλειπομένη ἐλαμβάνετο ἔξωθεν. Καὶ περὶ μὲν τῶν ὅρων γενικῶς καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν καὶ κατατάξεως κατὰ χρόνους, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐν αὐτοῖς λέξεων καὶ τοῦ τόπου καὶ τρόπου τῆς ἱδρύσεως, ἄλλοτε διὰ πλατυτέρων. Χρόνοι δὲ τοῦ ἐνταῦθα δημοσιευομένον πρέπει συμφώνως πρὸς τὸν τύπον τῶν γραμμάτων νὰ τεθῶσιν οἱ Μακεδονικοί. Τῶν γραμμάτων ἡ κατὰ στίχους διεύθυνσις οὐχὶ ἐν πᾶσι κανονική. Ἐκ τῶν ὀκτὼ στίχων, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ ἐπιγραφὴ οἱ τέσσαρες προτελευταῖοι χωροῦσιν οὐχὶ κανονικῶς τὴν εὐθεῖαν, τοῦ τετάρτου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔχοντος μικρότερον μῆκος τῶν λοιπῶν. Βλάβη ἐκ προστριβῆς ἐπῆλθεν εἰς τὸ Σ τοῦ α′ στίχου τὸ τελικόν, τὸ Σ ἐξ ἴσου τὸ τελικὸν τοῦ β′ στίχου, τὸ Ν τοῦ ε′. Ἐν τῷ τρίτῳ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς στίχῳ, κατὰ τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς τὸ Ι τῆς προθέσεως ΕΠΙ ὑπάρχει χαραγή τις τοῦ λίθου βαθυτέρα τῆς γλυφῆς τῶν γραμμάτων, δυσδιάκριτον τὸ στοιχεῖον ἀπεργαζομένη· ἐν τῷ αὐτῷ δὲ στίχῳ καὶ σφάλμα τι τοῦ τεχνίτου φαίνεται, γρά-

ψαντος ἐν τῇ λέξει ΛΥΣΕΙ ἀντὶ τὸ Λ τὸ γράμμα Α. Ἀγορασθεῖσα νῦν ἡ ἐπιγραφὴ κεῖται ἐν τῷ δημοτικῷ Μουσείῳ Πειραιῶς.

Ἐν Πειραιεῖ 22 Δεκεμβρίου 1880.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ
καθηγητὴς τοῦ ἐν Πειραιεῖ γυμνασίου.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ λήξαντος μηνὸς ἰσοπεδουμένης τῆς πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Βαρβακείου Λυκείου διόδου εὑρέθη ὑπὸ βάθος ἐλάχιστον ἄγαλμα Ἀθηνᾶς ῥωμαϊκῶν μὲν χρόνων ἀλλὰ τέχνης σχετικῶς καλῆς, ὕψους ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ λόφου τῆς κόρυθος μέχρις ἄκρας τῆς βάσεως 1,05 βαῖνον ἐπὶ βάσεως τετραγωνικῆς ὕψους μὲν περίπου 0,19 πλάτους 0,40 καὶ πάχους 0,30. Εἰκονίζεται δὲ διὰ τοῦ ἀγάλματος τούτου ἡ Ἀθηνᾶ ἱσταμένη καὶ στηριζομένη μὲν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, τὸν δ' ἀριστερὸν ὑπεγείρουσα καμπτόμενον πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ στηριζόμενον ἐλαφρῶς ἐπὶ ἄκρων τῶν δακτύλων, τῇ δεξιᾷ Νίκην ἔχουσα, τὴν δ' ἀριστερὰν ἀναπαύουσα ἐπὶ τῆς κυκλοτεροῦς ἀσπίδος, ἡδὺ καὶ ἤρεμον πρὸς τὰ πρόσω ἀποβλέπουσα καὶ τὰ χείλη χαριέντως πως διαστέλλουσα. Τὸ ἄγαλμα παρακατατέθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ δημάρχου Ἀθηνῶν.

—Ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ ἀνευρέθη μέρος οἰκήματος, γωνία δηλαδὴ οἰκίας ἧς ὁ μὲν τῶν τοίχων ἀπ' Α. πρὸς Δ. ὁ δὲ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. χωρεῖ. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἔσωθεν εἰς ὕψος 0,80 περίπου ἑκατοστῶν, διεσώθη μέρος τοιχογραφίας ἐπὶ στρώματος ἐξ ἀμμοκονίας ἁπλῆς. Ὁ τοῖχος ἦτο διῃρημένος φαίνεται κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν τῆς Πομπηΐας. Τὸ σωζόμενον τοῦτο εἶναι διῃρημένον διὰ ταινίας ὁριζοντίου ἁπλῆς μέλανος χρώματος, φαίνεται δ' ἐν τοῖς δύο διαμερίσμασι πτηνόν, εἶδος κύκνου, χρησιμεύων ὡς διάκοσμος καὶ κίων ἀρράβδωτος.

— Ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας ἀποπερατώσας τὴν κατάταξιν τοῦ ἐν Μυκώνῳ ἱδρυθέντος μουσείου τῶν Δηλιακῶν ἀρχαιοτήτων ἐπανῆλθεν. Ὁ ἀριθμὸς τοῦ καταλόγου ἀνῆλθεν εἰς 1762 ἔργα, ἐξ ὧν ἔργα πλαστικῆς 246, ἀρχιτεκτονικῆς 56, ἐπιγραφαὶ 1030, χαλκᾶ 53 καὶ πήλινα 375, ἐξ ὧν 220 ἐνεπίγραφοι λαβαὶ ἀμφορέων. Ἐκ τῶν ἔργων τῆς πλαστικῆς 27 μὲν εἶναι τέχνης ἀρχαϊκῆς, 10 τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης, 107 δὲ τῆς παρακμῆς καὶ 99 τεμάχια πλαστικῶν ἔργων.

— Αἱ περὶ τὸν λέοντα τῆς Χαιρωνείας ἀνασκαφαὶ ἃς ἀνέλαβεν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταματάκη ἔληξαν, εὑρεθέντων ἐν συνόλῳ 255 νεκρῶν· ὥστε 45 ἐκ τῶν τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων ἀπέσχον ὡς φαίνεται τῆς μάχης, εἴτε λόγῳ ἀσθενείας, εἴτε καὶ ἀπόντες ἀλλαχοῦ συνεπείᾳ ἀποστολῆς, εἴτε καὶ διότι (ὅπερ

καὶ τὸ πιθανώτερον) ὁ ἀριθμὸς τῶν τριακοσίων τοῦ ἱεροῦ λόχου δὲν ἦν συμπεπληρωμένος. Ὁ κ. Π. Σταματάκης, ἐκόμισεν ἐν Ἀθήναις δύο ἢ τρεῖς τῶν περιεργοτέρων σκελετῶν, οἵτινες θέλουσιν ἐκτεθῇ ἐν τῷ Μυκηναίῳ μουσείῳ. Πλειότερα δ' ἐν γένει περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἐλπίζομεν νὰ γράψωμεν ἐν προσεχεῖ τεύχει.

— Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου κατὰ τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον ὁδὸν ἀριστερᾷ τῷ ὁδεύοντι παρὰ τὴν γέφυραν καὶ ἐν θέσει καλουμένῃ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων «Μνηματάκια», ἀνεφάνησαν τὰς ἀρχὰς τοῦ λήγοντος ἤδη μηνὸς ἐκ τῶν βροχῶν τάφοι, ὧν ὁ εἷς ἦτο καταφανέστατος τοῖς διαβάταις. Ὁ σχολάρχης Ἑρμουπόλεως κ. Α. Βλαστὸς συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ δημάρχου Ἑρμουπόλεως προέβη εἰς ἀνασκαφὰς καὶ ἀνεῦρε τρεῖς τάφους. Ἐν τῷ πρώτῳ τούτων μήκους μέτρων 2,08, πλάτους 0,60 καὶ βάθους 6,40 ἐκτισμένῳ δι' ἀσβέστου καὶ κεκαλυμμένῳ διὰ λίθων προσηρμοσμένων ὁμοίως δι' ἀσβέστου, ἀνευρέθη δακτύλιος χρυσοῦς φέρων ὡς κόσμημα ἀνθύλλιον βάρους 2,75 γραμμαρίων, στλεγγίς, ἀγγεῖον χαλκοῦν φέρον μακρὰν λαβήν, πέντε ὑάλινα ἀγγεῖα, ὀστέϊνον μικρὸν κόσμημα, χάλκινον ἄλλο ἀγγεῖον διάτρητον καὶ τρεῖς σκελετοὶ ἀνθρώπινοι κάλλιστα διατηρούμενοι. Εἰς τοὺς παρακειμένους δύο τάφους καί τοι μετ' ἐπιμελείας ἀνασκαφέντας οὐδὲν ἀνευρέθη φαίνεται δ' ὅτι εἶχον ἐν ἄλλοις χρόνοις ἤδη συληθῇ. Οἱ τάφοι οὗτοι εἶναι Ῥωμαϊκῆς ὡς φαίνεται ἐποχῆς, τὰ δ' ἐν αὐτοῖς εὑρεθέντα κατετέθησαν ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ γυμνασίου Ἑρμουπόλεως.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ.

Τὴν 29 Δεκεμβρίου συνεκροτήθη ἡ τετάρτη μηνιαία συνεδρία τοῦ Συλλόγου. Τὸν λήξαντα μῆνα ἤρξατο τῶν δημοσίων μαθημάτων αὐτοῦ *περὶ τοῦ ἀέρος ὑπὸ φυσικὴν καὶ χημικὴν ἔποψιν* ὁ καθηγητὴς κ. Θ. Μιχαλόπουλος, ἐποιήσατο δὲ δημόσιον ἀνάγνωσμα περὶ *Ἀλεξανδρείας* ὁ καθηγητὴς κ. Κ. Νεστορίδης.

Τὴν 17 τοῦ λήξαντος μηνὸς ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Τραγανοῦ τοῦ δήμου Μυρτουντίων τῆς Ἠλείας, συσταθείσης δαπάναις τοῦ Συλλόγου σχολῆς ἀπόρων παίδων. Διδάσκαλος τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς διωρίσθη ὁ ἱερεὺς Γεώργιος Καρουσιώτης.

Ἐπεψηφίσθησαν οἱ Ὀργανισμοὶ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ ἀναγνωστηρίου τοῦ Συλλόγου.

Παρὰ τῷ ὑπνωτηρίῳ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων Ἀθηνῶν ἱδρύθη καὶ θεραπευτήριον χάριν τῶν ἀσθενούντων παίδων.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α' ΤΟΜΟΥ